Bible Hebrew

[The Old Testament with Aramaic Versions (Targum), the commentaries of Rashi, Abraham Ibn Ezra, David Kimhi and others]

Varshava, 1874-85
12 vol. in 6

Vol. III - IV

חלק שלישי
ספר ויקרא

מקראות גדולות
עם
ל"ב פירושים

אלה הם: תרגום אונקלוס, תרגום ירושלמי, תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו, תרגום יונתן לנ"ך, מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה, רד"ק, רלב"ג, פי' רבינו סעדיה גאון, פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר, חידושי מהרש"א, אדרת אליהו, מצודת דוד, מצודת ציון, יוסף לקח, אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי, תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לגבולין ובנין הבית, ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל, וסדר הפטרות עם ביאור המלות, ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

עם הוספות חדשות

(לג) לקוטים מאת גאוני גדולים ראשונים ז"ע, פירושים ומפרשים פירושו של רבינו מאור הגולה רש"י זצ"ל אשר נקראים בשם שפתי חכמים השלם:

נלקט ונאסף ע"י הרב הג' מוהר"ר שבתי משורר זצלה"ה בעה"מ ס' שפתי ישנים:

(לד) תפלות לליל שבת, ולשבת קודש עם המולדות לכל כרך.

בהוצאות בית מסחר הספרים של
הר' יהושע גרשון נ"י בהמנוח מ' ישכר בער זצ"ל מונק
ברחוב גענשע נומר 4 בבית חומה שלו.
ווארשא

אהרן | משה

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
т.е. Писаніе съ Коментаріями Часть 3
ВАРШАВА въ Типографіи О. Бергера
на улицѣ Электоральной № 14.
1885.

Дозволено Цензурою.

Варшава, 10 Января 1885 года.

מ"ב מן חד חד קמץ בזקפא וסי' אדע והיה אני אלך מאחך ורוח . אקח תגל עלותך גם תרשה הרפתך . אזעק כי מדי אדבר אזעק . אשמע ויהי כאשר קרא אחרי מות שאול : גבר הנה כן יברך . גבר להטות משפט גבר . גזר ויבן שלמה את גזר . גאל ואני אמרתי אגלה אזנך . געש ממחלי געש אכיאל . דרש כי היה אשר יברך . ויעף אלי אחד מן השרפים : זע ויצא המן ביום ההוא . זמם עשה ה' אשר זמם . חי מה יתאונן אדם חי . חיי נמחו בגור ישכב כי היא כסותו לבדה . ילבש כתנת בד קדש ילבש . יזעק לבי למואב יזעק . יפרע והכהן הגדול מאחיו . יצען לצרי אם שנותי ברק חרבי . למרדכי ויגידו למרדכי את . מעל מאל אביך ויעזרך . מר דרכך ומעלליך עשו אלה . מרד ילאתי : שמות אנת מלכא שמת טעם . שרי ויקח אברם ונחור להם . עלי וגם מה אתם לי צר וצידון קדמה . שבתה למלאת דבר ה' בפי ירמיה . תקרב ערות אחי אביך . תנחל ויאמר ה' אל אהרן בארצם . תמנו

אל"ף זעירא מאותיות קטנות דאינון א' ויקרא אל משה ריש ספרא . ב' שתי בנות ה' . מ' מרים הייתם . מ' על מוקדה . נ' נטע ארן וגשם יגדל . נ' ו'רגן . נ' ו'בושבן

ויקרא

(א) וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר

וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּמַלֵּיל יְיָ עִמֵּיהּ מִמַּשְׁכַּן

ויקרא אל משה ב' וסי' ויקרא אל משה דריש ספרא . ביום השביעי :

תולדות אהרן ויקרא אל משה . יומא ד סנהדרין קא : אלף זעירא . זוכר שמא ויתי מגורש (מגלה עד) : וידבר ה' אליו . יומא שם :

רש"י

(א) **ויקרא** אל משה . לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה ל' חבה (יומא ד' ויקרא רבה) לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר (ישעיה ו') וקרא זה אל זה אבל לנביאי העובדי גלולים נגלה עליהן בלשון עראי ובלשון טומאה שנאמר (במדבר כג) ויקר אלהים אל בלעם : ויקרא אל משה . (יומא ד' ת"כ) הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין יכול אף להפסקות היתה קריאה ת"ל וידבר לדבור היתה קריאה ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות

אבן עזרא

(א) **ויקרא** . מלאתו כרים יחיד בעבור שני דברים גם יתכן להיות מצוה אחת בעבור דברים רבים כמצות העולה והקרבן כי בתת כל חלק בעתו ימלט החלק שיש לו חלק לעולם הבא על כן פירוש לכפר לתת כופר והעד מתחלת כי תשא על כן כתיב פן יפגעו בדבר גם יש בעולות סודות לעתידות גם יתבונן מכל קרבן סוד התולדת והחטאת והמנות להחיות מורי התורה . וטעם ויקרא אל משה אחר ולא יכול משה שהכבוד קראו מאהל מועד שיבא שם ושם ידבר עמו והכבוד לפנים

בעל הטורים ויקרא אל משה . כתיב לעיל ואת תהיה לילה בו וסמיך ליה ויקרא אל משה . לומר מתוך שקרא לו ודבר עמו היו פניו בוערות כאש : בכל מסעיהם ויקרא אל משה לומר שבכל מסעיהם קרא למשה לאמר שיסעו . כדכתיב על פי ה' יסעו : אלף דויקרא זעירא שמשה לא רצה לכתוב אלא ויקר כדרך שנאמר בבלעם כאלו לא נראה לו השם אלא במקרה ואמר לו הקב"ה לכתוב גם באל"ף וכתבה קטנה : ויקרא אל משה ראש אמו . בעטרה שעטרה לו אמו . הקדים משה לה' כביכול כאחד שמדבר עם חבירו ומקדימו דרך מוסר . חמשה אלפין בפסוק כנגד חמשה חומשי תורה . וע' תיבות יש בו וכן יש ע' תיבות בפסוק אנכי ה' אלהיך . לומר שכל הלומד תורה כאלו הקריב כל הקרבנות . וכן ע' תיבות בפסוק זאת תורת העולה :

רמבן

ויקרא הספר הזה הוא תורת כהנים ולויים יבאר בו עניני הקרבנות כולן ומשמרת המשכן כי כאשר היה ספר אחד בענין הגלות והגאולה ממנו והשלימו בענין אהל מועד וכבוד השם מלא את המשכן צוהו בקרבנות ובשמירת המשכן שיהיו הקרבנות כפרה להן ולא יגרמו העונות לסלוק השכינה וצוה בכהנים הנגשים אל ה' שיתקדשו שהזהיר על טומאת מקדש וקדשיו וגם שלא יהרסו לעלות אל ה' כמו שאמר דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרוכת אל פני הכפורת אשר על העדת ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת כאזהרת פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב ואח"כ יגביל המשכן כהגבלת הר סיני בעת היות שם כבוד אלהי ישראל . והנה רוב הספר הזה בקרבנות בתורת הקרבן והמקריבים והמקום שיתקרב בו ויבואו בו קצת מצות נגררות עם אלה כי מתחלה צוה בקרבנות הנדבה ואסר החלב והדם בעבורם ואחרי כן לקרבנות החטא ונגרר אחר זה להזכיר המאכלים האסורים בעבור שהם מטמאים והאוכל או הנוגע בהם בכל קדש לא יגע ואל המקדש לא יבא ואם נכנס שם בטומאה יהיה חייב קרבן עולה ויורד שהזכירו כבר והוצרך להזכיר תורת המצורע ומשפטי היולדת והזב והזבה לחייב אותם בקרבן ולהזהיר עוד מטומאתם כאשר אמר כמופת והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם ונגרר אחר זה שיזהיר על העריות כי משכבם מטמא ועונש יקרא טומאה גורמת לסלוק השכינה ולעלותה ועוד כי השוגג בהן מחוייב החטאת שהזכיר כבר בואם נפש אחת תחטא בשגגה ואחרי כן הזכיר מצות השבת ומועדי ה' בעבור הקרבן כמו שאמר אלה מועדי ה' וגו' להקריב אשה לה' וגו' רוב פרשיות הס' הזה ידבר בהן עם הכהנים דבר אל אהרן ואל בניו צו את אהרן ואת בניו ובפרשת קדושים קצת מצות לבני ישראל רובן נגררות עם עניני הקרבנות או בדומים להם ובמקומם אפרש בעזרתו של הקב"ה :

אמר הכתוב בכאן ויקרא אל משה וידבר ה' אליו ולא כן בשאר המקומות בעבור שלא היה משה יכול לבא אל אהל מועד להיותו נגש אל המקום אשר שם האלהים רק בקריאה שיקרא אותו שכבר נאמר למשה ודברתי אתך מעל הכפורת אשר אועד לך שמה וכיון שידע שהשם יושב הכרובים שם

ספורנו

א (א) **ויקרא** אל משה . תמיד מתוך הענן כענין בהר סיני כאמרו ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן כי לא יכנס שם לעולם בלי רשות :

מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם: ג אִם־

זִמְנָא לְמֵימָר: ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֱנָשׁ אֲרֵי יְקָרֵיב מִנְּכוֹן קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ מִן בְּעִירָא מִן תּוֹרֵי וּמִן עָנָא תְּקָרְבוּן יָת קֻרְבַּנְכוֹן: ג אִם עֲלָתָא

ד׳ · י"ג בתורס · ד׳ פסו׳ דאית בהון מן מן ומן · ז׳ ר"פ נסיבי

רשי

משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין ק"ו להדיוט הלומד מן ההדיוט: אליו. למעט את אהרן רבי יהודה אומר י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן י"ג מיעוטין לדבר אתו מדבר אליו וידבר אליו ונועדתי לך כולן בתורת כהנים. יכול ישמעו את קול הקריאה (הרא"ם גורס הדיבור) ת"ל קול לו קול אליו משה שומע וכל ישראל לא שמעו (מ"כ בשם הר"ן שדיוקו דרש"י ממה שהתיבה המיוחדת הדיבור מורגשת במבטא יותר מאלו היה כתוב לו שגם כן תורה על יחוד הדבור אבל אינו מורגש וכתב אליו שג"כ היא תיבה המייחדת הדיבור ואמנם מורגשת במבטא להורות יחוד יותר והוא שמשה שמע וכל ישראל לא שמעו ודוק מלאתי): מאהל מועד. (ת"כ) מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמוך ת"ל (במדבר ז׳) את הקול מהו הקול הוא הקול המתפרש בתהלים (תהלים כט) קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר קול ה׳ שובר ארזים א"כ למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק. כיוצא בו (יחזקאל י) וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה יכול מפני שהקול נמוך ת"ל כקול אל שדי בדברו אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק: מאהל מועד לאמר. יכול מכל הבית ת"ל (במדבר ז) מעל הכפרת יכול מעל הכפורת כולה ת"ל (שם) מבין שני הכרובים: לאמר. צא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו (ת"כ מכילתא) שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה שנאמר (דברים ב׳) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה׳ אלי לאמר אלי היה הדבור. ד"א לא ואמור להם דברי והשיבני אם יקבלום כמה שנאמר (שמות יט) וישב משה את דברי העם וגו׳: (ב) אדם כי יקריב מכם. (ת"כ) כשיקריב. בקרבנות נדבה דבר הענין: אדם. למה נאמר (ביצה כ) מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל: הבהמה. (חולין ה ויקרא רבה) יכול אף חיה בכלל ת"ל בקר וצאן: מן הבהמה. ולא כולה להוציא את הרובע ואת הנרבע (ת"כ): מן הבקר. להוציא את הנעבד: מן הצאן. להוציא את המוקצה (תמורה פרק ו): ומן הצאן. (תמורה שם) להוציא את הנוגח שהמית כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבקר שאין ת"ל להוציא את הטרפה: תקריבו. מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות: קרבנכם. מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות:

זכר

אבן עזרא

לפנים מהפרכת ושם היה משה נכנס כי כן כתוב וזה טעם ותמונת ה׳ יביט. וטעם להזכיר הקרבנות קודם המצות כי השכינה תשוב אל מקומה אם לא ישמרו תורת העולם וכן היה וחלילה חלילה להצטרך לעולה וכן כתוב אם ארעב לא אומר לך רק יש לו סוד: (ב) מכם. מאוחר וכן הוא אדם מכם כי יקריב קרבן וכמוהו רבים או יהיה מכם ממומכם או יהיה מכם רמז להוציא את הגזול כי כן כתוב שונא גזל בעולה: מן הבהמה. יהיה הקרבן כלל ואחר כן מן הבקר ומן הצאן שהם מין כבש ועז פרט גם מלת קרבנכם כלל: (ג) אם עולה קרבנו. פרט

מאהל ד׳ וסי׳ ויצא מאהל לאה. ויקרא אל משה. יחתך ויסחך מאהל. מתהלך מאהל אל אהל: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם י"ג בתורה וסי׳ אדם כי יקריב. כמעשה ארץ מצרים. מועדי ה׳ אשר. וקצרתם את קצירה. ושבתה הארץ. איש כי יפלא נדר. איש כי תשטה. לנדר נדר נזיר. כי תבאו אל ארץ מושבותיכם. בבאכם אל הארץ. (קח צנצנת אחת). ועשו להם ציצת. והורשתם את כל יושבי הארץ. והקריתם לכם ערים: קרבן ה׳ קמצין וסי׳ אדם כי יקריב מכם. והקריב ממנו אחד מכל. ואל פתח אהל מועד אשר יקריבו. ואם כל בהמה טמאה. וסי׳ בלשון ארמי בר נשא דאקרב בעירא קמי תרעא: מן הבהמה ד׳ פסוקים אית בהון מן מן

תולדות אהרן דבר אל. עירובין נד ר"ה לג חגיגה ט קדושין לו מנחות לג: אדם כי יקריב. סכה ל מנחות קד: מכם. עירובין סח חולין ה יג: קרבן לה׳. נדרים י: מן הבהמה. נזיר לה ב"ק מ זבחים לד מנחות ס ל:

ספורנו

מאהל מועד שלא נכנס אז משה באהל מועד בעוד הכבוד שם וזה היה ביום שכלה משה את הקמת המשכן שאז ירד הכבוד לקדש את המקום ומשרתיו כאמרו ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי. וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו וכן עשה במקדש שלמה כאמרו ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה׳ את בית ה׳ ובזה קדש את המקום כאמרו הקדשתי את הבית הזה אשר בניתי אבל מן היום הראשון ואילך נכנס משה באהל מועד מחוץ לפרוכת והיה אליו הדבור מעל הכפרת כאמרו ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת: (ב) אדם כי יקריב מכם. כי יקריב מעצמכם בודוי דברים והכנעה על דרך ונשלמה פרים שפתינו וכאמרו זבחי אלהים רוח נשברה כי אין חפץ בכסילים המקריבים בלתי הכנעה קודמת וכבר אמרו ז"ל מכם ולא כלכם להוציא את המומר: מן הבהמה. אם יקריב בהמה לא יהיה רק ממין בקר או צאן ולא שום מין חיה אע"פ שהיא בכלל בהמה. כאמרו זאת הבהמה אשר תאכלו וגו׳ איל וצבי וגו׳. והמכוון באלה הפרשיות הוא לפרט מיני מביאי הקרבן ומיני הנקרבים ומיני הקרבנות וסבות ההקרבה ופירט שקרבנות נדבה מקבלים אותם מכל אדם אפילו מן הגוים כמו שבאר את"כ באמרו ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם בהם מום בם. והנה החוטאים גרועים מן הגוים בפרט החוטאים לע"ג ולחלל שבתות בפרהסיא. ופירט שמיני הנקרבים הם בקר וצאן בבהמה ותורים ובני יונה בעופות וסלת ושמן ולבונה. ופירט שמיני הקרבן מהם עולה שלמים ומנחה הבאים לפעמים נדבה ומהם חטאת ואשם שאינם באים אלא חובה. ומזה התבאר ענין קין באמרו ואל מנחתו לא שעה כי היה הוא מכת המינים שאין מקבלים מהם קרבן כמו שהוכיח סופו על תחלתו ושהיתה מנחתו ממין בלתי ראוי להקרבה וכן בנח באמרו וירח ה׳ את ריח הניחוח אשר שקבל אותו החלק מקרבנותיו שהיה ראוי לריח ניחוח בהיותו מן המין הראוי להקרבה אבל לא קבל כל קרבנו שהיה מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור. ויובן גם כן מה שרצה באמרו זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי ובאמרו למה לי רב זבחיכם וכאלה רבים בספרי הקדש כי אמנם ראוי שיהיה המביא הקרבן אדם כשר להביא בוחר במין הראוי לקרבן הנאות להשיג התכלית אשר בשבילו בא להקריב ויסמך ידו על קרבנו כמתנפל ומתפלל שיהיה עונו על ראש הקרבן כענין בשעיר המשתלח ובזה יוציא לאיזה פעל של הכנעה את מחשבת התשובה אשר בלבו ונרצה לו לכפר עליו. ובהיות מיני החטא קצתם במחשבת הלב בלבד וקצתם גם במעשה הנה לכפרת הרהור הלב יאות אותו החלק אשר יעלה בלהב המזבח והם העולה ואימורי הקרבנות ואזכרת המנחות ולכפרת המעשה יאותו חלקי הקרבן הנתן לכהנים וזה שתמורת איברי החוטא שהתעסקו בפעולת הרע ינתן חלק איברי הקרבן לעבדי האל המתעסקים בעבודתו כאמרו ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם וכן אז"ל שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ובהיות הפועל הרע הראוי להתכפר בקרבן קלתו עם כובד עון כמו חייבי כריתות וקלתו קל מזה אבל כם איזה חלול בקדש. הנה לחלק הראשון יאות החטאת לחטא את הנפש שנטמאה בחיוב כרת כאמרו ונכרתה הנפש ההוא. ולחלק הב׳ יאות האשם להשביר חלל אשר חטא ע וזה בהכנעת הקרבן עם התשובה והורה אחת להם אמנם קרבן השלמים הוא במשתף הבעלים עם משרתי האל לעבדו שכם אחד ובהיות התשלומים של מתנות

רמבן

נתירא לבא באהל כלל עד שקרא אליו כאשר בהר סיני שאמר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן או שלא היה משה יודע שהכבוד באהל ושיהיה לו הדבור שם כי לא כסהו הענן עד יום השמיני כדעת רבותינו ואחרי הקריאה בא משה באהל לפני ולפנים כמו שדרשו אהרן בכל יבא ואין משה בכל יבא וזה דרך פשט בכתוב הזה וכבר פירשתיו למעלה ורבותינו אמרו כי לכל הדברות ולכל האמירות ולכל הצוויים קדמה קריאה כלומר שיאמר אליו משה משה ויאמר הנני וזה דרך חבה וזרוז למשה והנה על דעתם הזכיר זה בכאן בעבור שהוא תחלת הדבור אשר היה אליו מאהל מועד ללמד על כלם כי כן יהיה משפטו כל הימים בכל התורה ומאהל מועד לדעתם הוא מוקדם ויקרא אליו מאהל מועד וידבר ה׳ אליו באהל כי משה שם היה ושיעור הכתוב כפי פשוטו ומשמעו ויקרא ה׳ אל משה וידבר אליו מאהל מועד ועל דרך האמת הוא כמו ואל משה אמר עלה אל ה׳ וסודו ידוע ממעמד הר סיני ובעשרת הדברות וכבר רמזתי לו:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳ מן הבהמה. שיעור הכתוב הזה אדם מכם כי יקריב מן הבהמה קרבן לה׳ מן הבקר ומן הצאן תקריבו והענין בעבור שיצוה אחרי כן בקרבן העוף ובקרבן המנחה אמר כאן כשיקריב אדם קרבן בהמה יקריב מאלה השנים ולא חיה ולא שאר בהמות והנה זה לאו הבא מכלל עשה במקריב חיה כמו שאמרו בזבחים פרק שלישי המעלה איברי חיה ר׳ יוחנן אומר עובר בעשה:

תקריבו. מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות. קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ שמזבח הבאה מן המותרות לשון רש"י פי׳ הרב כן לומר שאם יתנדבו רבים להביא עולה עולת השותפין היא מה בין שנים המשתתפין בקרבן ובין עשרה ואלף שנשתתפו בו אבל קיץ המזבח הבאים מן המותרות לב"ד מתנה עליהן ולפיכך היא עולת צבור. והנה לדעתו כל עולה שיביאו רבים חוץ מן המותרות דינה כדין השותפין וטעונה סמיכה בכלם ונסכים קרבים משלהם ואולי לדעתו עולת העוף שהיא באה נדבת שנים ואינה באה נדבת צבור וכן השלמים שאמרו בהם שהשותפין מביאין אותם נדבה ואין הצבור מביאים אותם נדבה בכלן יכולין הרבים להתנדב להם בתחלה דעולת השותפין היא נקראת ושלמי שותפין הם נקראין לא מעטו אלא שלא יביאו אותן מן הקופות ואפשר שנאמר שאם רצו צבור להפריש בתחלה לנדבה ויגבו אותה כאשר יגבו השקלים לתמידין ומוספין שתהיה נדבת צבור כעולת בהמה ואין בה סמיכה שנתרבה מן הכתוב הזה וכל זמן שיתנדבו בו רוב ישראל היא נדבת צבור ואינה כעולת העוף ולא כשלמים ומעוטן נדונין כיחידים והוא העיקר:

וסמך

(ג) זכר. (ת"כ) ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס (בכורות מא ת"כ): תמים. בלא מום: אל פתח אהל מועד. (ת"כ) מטפל בהבאתו עד העזרה מהו אומר יקריב יקריב אפי' נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל א' לשם מי שהוא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל א' לשם מי שהוא יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו ת"ל יקריבנו: יקריב אותו. (ת"כ זבחים קיט) מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני: לפני ה' וסמך. אין סמיכה בבמה (ת"כ): (ד) על ראש העולה. להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן: העולה. פרט לעולת העוף: ונרצה לו. על מה הוא מרצה לו א"ת על כריתות ומיתות ב"ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה (ת"כ): (ה) ושחט והקריבו הכהנים. (זבחים ל"ב) מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר: לפני ה'. בעזרה: והקריבו. (זבחים ד') זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה למדנו שתיהן (ס"א שתיהן) בבני אהרן: בני אהרן. (ת"כ) יכול חללים ת"ל הכהנים: את הדם. וזרקו את הדם. (זבחים פ"ח) מה ת"ל דם דם שני פעמים להוציא את שנתערב במינו או בשאינו מינו. יכול אף בפסולים או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצוניות שאלו למעלה והיא למטה תלמוד לומר במקום אחר דמו: וזרקו. (ת"כ) עומד למטה וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות לכך נאמר סביב שיהא הדם נתון בארבע רוחות המזבח או יכול יקיפנו כחוט תלמוד לומר וזרקו ואי אפשר להקיף בזריקה. אי וזרקו יכול בזריקה אחת תלמוד לומר סביב הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע: אשר פתח אהל מועד. ולא בזמן שהוא מפורק (זבחים פ"ה): (ו) והפשיט. מה תלמוד לומר העולה לרבות את כל העולות להפשט ונתוח (ת"כ): אותה לנתחיה. ולא נתחיה לנתחים (ת"כ): (ז) ונתנו אש. אע"פ שהאש יורדת

עֹלָ֤ה קָרְבָּנוֹ֙ מִן־הַבָּקָ֔ר זָכָ֖ר תָּמִ֣ים
יַקְרִיבֶ֑נּוּ אֶל־פֶּ֜תַח אֹ֤הֶל מוֹעֵד֙
יַקְרִ֣יב אֹת֔וֹ לִרְצֹנ֖וֹ לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃ ס' חסר בליש'
ד וְסָמַ֣ךְ יָד֔וֹ עַ֖ל רֹ֣אשׁ הָעֹלָ֑ה ד' חסר את
וְנִרְצָ֥ה ל֖וֹ לְכַפֵּ֥ר עָלָֽיו׃ ה וְשָׁחַ֛ט ג'
אֶת־בֶּ֥ן הַבָּקָ֖ר לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה כל בן מנוגן בקמץ במ"ג
וְהִקְרִ֡יבוּ בְּנֵי֩ אַהֲרֹ֨ן הַכֹּהֲנִ֜ים אֶת־
הַדָּ֗ם וְזָרְק֨וּ אֶת־הַדָּ֤ם עַל־הַמִּזְבֵּ֙חַ֙
סָבִ֔יב אֲשֶׁר־פֶּ֖תַח אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃
ו וְהִפְשִׁ֖יט אֶת־הָעֹלָ֑ה וְנִתַּ֥ח אֹתָ֖הּ ג' וחי' כנודי מעלי הפשיט. ג'
לִנְתָחֶֽיהָ׃ ז וְ֠נָתְנוּ בְּנֵ֨י אַהֲרֹ֧ן ג'

קָרְבָּנֵיהּ מִן תּוֹרֵי דְּכַר שְׁלִים
יְקָרְבִנֵּיהּ לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא יְקָרֵיב יָתֵיהּ לְרַעֲוָא
לֵיהּ קֳדָם יְיָ׃ ד וְיִסְמוֹךְ
יְדֵיהּ עַל רֵישׁ עֲלָתָא וְיִתְרְעֵי
לֵיהּ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי׃ ה וְיִכּוֹס
יַת בַּר תּוֹרֵי קֳדָם יְיָ וִיקָרְבוּן
בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא יַת דְּמָא
וְיִזְרְקוּן יַת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא
סְחוֹר סְחוֹר דִּבְתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ ו וְיַשְׁלַח יַת
עֲלָתָא וִיפַלֵּג יָתַהּ
לְאֵיבָרָהָא׃ ז וְיִתְּנוּן בְּנֵי

פרט ועולה מפורשת: מן הבקר. גדול או קטן אחר שמונת ימים ובעבור היות העולה קרבה כלה לגבוה היא מהנבחרת והזכר נבחר מהנקבה על כן אין בעולם נקבה: תמים. בלא מום. ואחר שאמר יקריבנו פירש אל המקום אשר יקריב אותו כי יכנס בחצר אהל מועד: לפני ה' דבק בטעם עם אל פתח אהל מועד יקריב אותו: לרצונו לפני ה'. שיקריבנו ברצונו ולא באונס: (ד) וסמך ידו. היה נראה מהפשט שבידו האחת יסמוך כי דרך שעיר המשתלח איננו כדרך כל קרבן ע"כ שנה הכתוב רק כאשר מצאנו המעתיקים שהעתיקו שכל סמיכה בשתי ידים סמכנו עליהם והגוף הקרב לכפר על העולה על הרוח יקרא עולה ג"כ הקרב בעבור חטאת ואשם יקרא חטאת ואשם: ונרצה לו. יפיק רצון מהשם: לכפר עליו. להיות כופר עונש שיש עליו: (ה) לפני ה'. כמו עולת הצאן על

ומן וסי' נמסר בסדר וארא: לרצנו ה' חסר בליש' וסי' נמסר בסדר ויחי: וסמך ידו ד' חסר את וסי' וסמך ידו על ראש העלה. וסמך ידו על ראש קרבנו. וסמך ידו על ראש השעיר. וסמך ידו אל הקיר: בן הבקר כל בן מנוגן בקמץ במ"ז פתחין וסי' נמסר בסדר ויצא:

תולדות אהרן אם עלה. מנחות נא: קרבנו. ב"ק סו סו מנחות לד: זכר תמים. בכורות מא מב: יקריב אתו. ר"ה ו יבמות קו קדושין נ תרא מס ערכין כא כריתות ו: לרצונו. ערכין כא: לפני ה'. זבחים קיט: וסמך. עירובין לו יומא כו מגלה כ חגיגה טז קדושין לו זבחים לב לג קיט חולין כ מנחות לג: ושחט. יומא כו מגילה ח כ זבחים לב לג מז מנחות יט חולין יג יז כו ל: לפני ה'. זבחים לב מז: והקריבו בני אהרן. ברכות לג יומא סו חגיגה יא קדושין לא זבחים ד יג לב לה פא מנחות י יט:

בעל הטורים בן בקר. עולה שניד שצריך להיות בן שנה: וזרקו את הדם. בבן בקר כתיב את הדם ובצאן כתיב את דמו לפי שדמו של צאן דומה לדם האדם לכך כתיב דמו שמעלה עליו הכתוב כאלו הקריב דמו: בבן בקר כתיב וקרבו וכרעיו ובצאן כתיב והקרב והכרעים דאיתא בתנא דבי אליהו לפי כשמהלכים בהמה דקה מגבהם כרעים כמו שתי וערב אבל בהמה גסה מגבהת כרעיה לצדדין ולכך בהמה דקה משתנה מהלכה כבטנה וע"כ נותם ג"כ משונה מבהמה גסה:

רמבן

(ד) וסמך ידו. בשתי ידיו כי מצאנו וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל ודרשו בו ידי כל יחיד ויחיד והנה הוא בשתי ידיו ובשעיר המשתלח מפורש וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר ולא ידעתי א"כ למה כתב הכתוב בכל שאר הסמיכות את ידו ואולי להוציא ממנו מה שדרשו ידו ולא יד שלוחו כי שמא היה במשמע ידיו להביא את שתיהן ולא נמעט בו השליח אבל עכשיו שהסמיכה בשתי ידיו לא כתב לשון יחיד אלא למעט השליח שאף על פי ששלוחו כמותו בשאר המקומות לא נדון כן בסמיכה ובתורת כהנים וסמך אהרן את שתי ידיו מלמד שהסמיכה בשתי ידים בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידים:

ונרצה לו לכפר עליו. על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות ומיתות ב"ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה לשון רש"י וברייתא היא בתורת כהנים ואני תמה וכי היכן ענשו אמור כי הקרבנות בשוגגין הן מרצין ונוכל לומר שיכפרו על חייבי מיתה בידי שמים שוגגין ועל חייבי מלקות שוגגין ועל חייבי מיתות ב"ד שוגגין באותן שאין חייבין עליהם חטאת כגון מכה אביו ואמו ומקלל בשם שהחטאת מכפרת בחייבי כריתות שוגגין. ואולי בעבור שפירש הכתוב בחייבי מיתות ב"ד ובחייבי כריתות עונשן במזיד ובשוגג ופירש בחייבי מיתה בידי שמים עונשן במזיד למיתה ובחייבי לאוין למלקות ולא פירש להם שום עונש בשוגג נראה להם לחכמים שכל העונש שבהם פירשו הכתוב כי למה יפרש עונשן של אלו במזיד ובשוגג ויפרש עונש האחרים במזיד ולא יפרש אותו בשוגג ויאמר שיהא מחוייב להביא בהן עולה ולכך ראוי שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי מלקות אלא עונשן המפורש בהן במזיד אבל בשוגג אין עליהם נשיאות חטא ואין צריכין רצוי כלל. וזהו שאמרו כבר ענשן אמור שכל העונש שרצה להטיל עליהם כבר אמרו הכתוב אבל על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה המזידין שלא הזכיר בו שום עונש ואי אפשר שלא יענש בהם בזה ירצה בעולה הזו אם יביאנה בנדבת נפשו ויתכן לומר כי בעבור שלא הזכיר בקרבנות הנדבה לכפר עליו על שגגתו אשר שגג כאשר בקרבנות שחטא יאמר ונרצה היה לרבותינו במשמעות הזה שיכפר על המזידים שאינם רצויים לפניו כי השוגג אע"פ שחטא רצוי השם הוא אם כן אי אפשר לכפר לו במזידים זולתי על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה שלא נגזר בהם עונש אלא שאינם רצויים למלך שעברו על מצותו ובמה יתרצו אל אדוניהם בדורון הזה. וראיתי באגדה בויקרא רבה תני רבי שמעון בן יוחאי אין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב. אמר רבי לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם היה לא תהיה העולה מכפרת על העולה על רוחכם וכן באיוב הוא אומר והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם הדא אמרה אין העולה באה אלא על הרהורי הלב והטעם שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה' לפיכך כולה כליל לה' ולשון ונרצה לו יחזור אל השם הנכבד הנזכר שיתרצה לו בקרבן הזה לכפר עליו מלשון ובמה יתרצה זה אל אדניו ואור פניך כי רציתם וכן רבים ויתכן כי ונרצה כנוי לחטא שנרצה לו חטאו לכפר עליו מלשון כי נרצה עונה עד רצתה הארץ את שבתותיה והם ירצו את עונם לשון השלמה ויתכן שהוא כענין הראשון כאלו העון רצוי לפני השם לא יחר אפו בו עוד:

(ה) ושחט והקריבו הכהנים. מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר והקריבו זו קבלה ומשמעה לשון הולכה למדנו ששתיהן בבני אהרן לשון רש"י ואיננו נכון אבל מדרש רבותינו והקריבו זו קבלת הדם שאין לשון והקריבו קריבת הדם למזבח שהיא ההולכה אבל הוא לשון קרבן והוא לקבלו ולזרקו על גבי המזבח כי הזכיר בבעל הקרבן הבאה וסמיכה ושחיטה ואחרי השחיטה הזכיר בני אהרן מיד אם כן אף הקבלה עצמה מצות כהונה ואינה אלא בכהן כשר ובכלי שרת וכל שכן הולכה וזריקה ועוד שהולכת אברים לכבש פסולה בזר שכך דרשו והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה זו הולכת אברים לכבש אם כן אף הולכת הדם צריכה כהן בכיהונו:

(ו) והפשיט את העולה. מצוה שיפשיטנה כולה ואחרי כן ינתח אותה ואמר והפשיט ונתח כי בבעל הקרבן ידבר כאשר אמר וסמך ושחט כי ההפשט והנתוח אינן עבודות וכשרות בזר ולכך חזר אח"כ ואמר ונתנו בני אהרן וכן רחיצת הקרבים כשרה בזר ולכך אמר וקרבו וכרעיו ירחץ במים ועל הקרבן ואחרי כן והקטיר הכהן ואמר לשון רבים ונתנו וערכו כי בכל מצות הכהונה יאמר כן בעבור שהכהנים רבים יתאספו בבית השם לעשות העולה וכרב עם הדרת מלך אבל איננו עכוב שהרי למד למטה ועוד

(ומ) על ירך המזבח לפונה. כנגד השלחן. וטעם ושחט הכהן שישחטנו אחד ויזרקו רבים את הדם וכן כתוב וימציאו בני אהרן. וטעם אשר פתח אהל. להוציא מזבח הקטרת: (ו) והפשיט. כהן או לוי גלוה אליו: (ז) ונתנו בני אהרן. שלא יגשו הלוים וזאת מצוה על הכהנים ולא פחותים משנים:

(ח) הפדר. רבים חכמי הדור פירשוהו הגוף והנכון בעיני שהי׳ הפדר החלבים וכן הוא וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים שהם נתחי הגוף את הראש ואת הפדר שהם החלבים ויחסר אות וי״ו שהוא כמנהג הלשון אודם פטדה וברקת ונתח אותו לנתחיו ולנתחי הגוף את ראשו ואת פדרו או יהיה פירוש את הראש עם הראש וכמוהו רבים והעד הנאמן ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הפדר: (ח) וערכו. על כן הבקר כי הוא גדול ועל הכבש וערך: (ט) ירחץ במים. כהן או לוי ע״כ הוצרך להוסיף עם והקטיר מלת הכהן. אשה. שם התאר וטעמו קרבן אש והוא תאר למלת הכל: ניחוח

אַהֲרֹן כַּהֲנָא אֶשָּׁתָא עַל
מַדְבְּחָא וִיסַדְּרוּן אָעַיָּא עַל
אֶשָּׁתָא׃ ח וִיסַדְּרוּן בְּנֵי אַהֲרֹן
כַּהֲנַיָּא יָת אֵבָרַיָּא יָת
רֵישָׁא וְיָת תַּרְבָּא עַל אָעַיָּא
דְּעַל אֶשָּׁתָא דְּעַל מַדְבְּחָא׃
ט וְגַוֵּיהּ וּכְרָעוֹהִי יְחַלֵּיל
בְּמַיָּא וְיַסֵּיק כַּהֲנָא יָת
כּוֹלָּא לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא
קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם ל״ג

ב׳ ופרשו. ד׳ פתחין וא׳ קמץ. ג׳ מ״נ בתורה

הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ
עֵצִים עַל־הָאֵשׁ׃ ח וְעָרְכוּ בְּנֵי
אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים אֶת־
הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֶר עַל־הָעֵצִים
אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־
הַמִּזְבֵּחַ׃ ט וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ
בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל
הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחוֹחַ

יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט (חולין פ״א): בני אהרן הכהן. כשהוא בכיהונו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה: (ח) בני אהרן הכהנים. כשהם בכיהונם הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים עבודתו פסולה: את הנתחים ואת הראש. (ת״כ) לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הותז בשחיטה לפיכך הוצרך למנותו לעצמו: ואת הפדר. (ת״כ חולין פ״ג) למה נאמר ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה וזהו דרך כבוד של מעלה: אשר על המזבח. שלא יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכה: (ט) עולה. לשם עולה יקטירנו (זבחים פ״ד): אשה. כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה לשון אש פוייר״ר בלעז: ניחוח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: ואם

ירחץ ה׳ ד׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ והקרב והכרעים ירחץ. וקרבו וכרעיו ירחץ. ואם לא יכבס ובשרו דין קמץ והיה לפנות ערב ירחץ. ישמח צדיק כי חזה נקם: אשה כל ויקרא אשה בטעם תביר תחת אשה במ״ב שהתביר תחת עלה וכל במדבר דכוותה במ״ב וסי׳ ואת חלבם תקטיר. הכבש: ניחוח ה׳ מלאים בלישנא נמסר בסדר תצוה:

תולדות אהרן (ונתנו. יומא לט: וערכו. שם מ): את הראש. יומא כח: הפדר. חולין כז: על העצים. זבחים סב מנחות ב כו קו תמיד כט: וקרבו וכרעיו. יומא כה: אשה ריח. שבועות יא מנחות קי עקידה שער לב:

רמבן

וערך הכהן אותם והפשיט ונתח: ונתנו בני אהרן אש. אין זה הסדר שהראוי שיערכו הכהנים המערכה ואחרי כן ינתחו העולה וכך היה סדר המערכה בתמיד וכן מה שאמר וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש ואחרי כן והקרב והכרעים ירחץ במים אין הכוונה שיעשה בסדר הזה כי הערכה היא הקטרת הנתחים שצוה למטה והקטיר הכהן את הכל ואם כן אין הסדר שיעלה הנתחים והראש והפדר על האש שבמזבח ואחרי כן ירחץ הקרב והכרעים ויקטירם אבל תחלה ינתח וירחץ ואחרי כן יעלה הכל על האש ויקטיר אבל ענין הכתוב שהקדים זריקת הדם ללמד שהיא קודמת לכל דבר ואחרי כן צוה בהקטרת האברים ואמר שיפשיט וינתח להעריך אותם על האש אחרי רחיצת הקרב והכרעים ואז יקטיר הכל כאחת וזהו שאמר את הכל והכונה ששנה הכתוב באברים לומר וערכו על האש והקטיר ללמד שאחר שיסדרם על האש לא יניחם עד שיבער בהם האש ויאכל אותם ותעלה מהם הקטורת וכן מה שהקדים הפשט ונתוח למערכת האש ללמד שאין בעולת הנדבה חובה להקדים להמערכה כעולת התמיד שנצטוינו ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר והיא קודמת לכל דבר המזבח כמו שמפורש במסכת יומא:

(ח) את הפדר. תרגם אונקלוס תרבא וכן דברי כל המפרשים פה אחד ואין למלה חבר. ולפי דעתי שאיננו שם לחלבים כולם רק לחלב הדק הפרוש ומבדיל בין הקרבים והמלה מן ההפוכים פדר פרד שמפריד בין הקרבים העליונים לתחתונים. ולכך אמרו רבותינו שהוא פורס הפדר על בית השחיטה שזהו דרך כבוד של מעלה שהחלב ההוא ראוי לפרסו ולכסות בו וכן נהגו חשובי האומות לפרסו על הכלי ואם יהיה שם לחלבים כולם יקרא החלב כן בעבור שהוא השומן הנפרד מן הבשר וכן הוא כנויו בפי חכמי הטבע כאשר אזכיר:

(ט) עולה. לשם עולה. אשה כשישחטנו יהא שוחט לשם האש וכל אשה לשון אש. ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני לשון רש״י ולא פי׳ הרב מהו לשם האש. ובגמרא אמרו לאפוקי גבבא דלא ופירשו בו שישחטנו על מנת להעלותו על גבי אש בוערת במערכה לא להעלות על גבי גחלים עוממות שמתכבות והולכות ולי נראה שצריך לכוין שתאכלנו האש לגמרי לא שיצלה שם מעט והוא מלשונם בבן סורר ומורה כבשר כיבא דאכלי גנבי וכמסכת ערובין ובכביב וניכול ויש שגורסין שם לאפוקי גבבא דלא שיתכוין להעלותו על גבי אש של עצים כדכתיב על העצים אשר על האש ולא יחשוב להעלותו על גבי אש של קש ושל גבבא כענין ששנינו כירה שהסיקוה בקש ובגבבא והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אשה ריח ניחוח לה׳ ואמר הרב במורה הנבוכים כי טעם הקרבנות בעבור שהמצריים והכשדים אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם היו עובדים לבקר ולצאן כי המצריים עובדים מזל טלה והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירים ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד כדי שיודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבודה הוא אשר יקריבו לבורא ובו יתכפרו העונות כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש כי כל מדוה וכל חולי לא יתרפאו כי אם בהפכן אלה דבריו ובהם האריך והנה הם דברי הבאי ירפאו שבר גדול

וקושיא רבה על נקלה יעשו שלחן ה׳ מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם והכתוב אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה אבל תוסיף מכאוב כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בהם כפי מחשבתם. ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כחם ויסודם אבל אם יזבחו אותה לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה והם עצמם כך הם נוהגים כמו שאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים ועושי העגל יזבחו לו והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חדשיהם ולשמש בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם ויותר תתרפא המחלה באכלנו מהם לשובע שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעולם כשדי או מצרי הקריב קרבן וייטב בעיני ה׳ ואמר בו וירח ה׳ את ריח הניחוח וממנו אמר אל לבו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו ולא היה עדיין בעולם שמץ ע״ג כלל ובלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רעות כי לא נצטוה בכך אבל עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדבור ולשון הקרבנות את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות ע״ג מדעת השוטים ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם כי בעבור שמעשה בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה צוה השם כי כאשר יחטא ויביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה ויתודה בפיו כנגד הדבור וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיבא דמו תחת דמו נפש תחת נפש וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו וקרבן התמיד בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד ואלה דברים מתקבלים מושכים הלב כדברי אגדה ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם תכנם בו ממה שאמרו רבותינו בספרי ובסוף מנחות אמר ר׳ שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהיך ולא אלהים ולא שדי ולא צבאות אלא יו״ד ה״א שם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ושמא תאמר לאכילה הוא צריך תלמוד לומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שיאמר ויעשה רצוני ובתחלת תורת כהנים רבי יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן אמור ביו״ד ה״א שלא ליתן פתחון פה לאפיקורסים לרדות אלו דבריהם ז״ל ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים אבל מצאנו והעלית עולות לה׳ אלהיך וכתיב לחם אלהיהם הם מקריבים וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וכתוב במזמור הנזכר זבח לאלהים תודה ועוד כתוב כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני ה׳ גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל אבל הענין כלו מבואר בתורה שנאמר את קרבני לחמי לאשי ואמר לחם אשה שהם לחם לאשי וממנו לאשים ואשה לשון אש ואמר

(י) ואם מן הצאן. (ת"כ זבחים פרק ה) וי"ו מוסף על ענין ראשון ולמה הפסיק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה: מן הצאן מן הכשבים ומן העזים. הרי אלו ג' מעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם (ת"כ בכורות פרק ז): (יא) על ירך המזבח. על צד המזבח: צפונה לפני ה'. ואין צפון בבמה (זבחים קיט): (יד) מן העוף. ולא כל העוף לפי שנא' תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר ת"ל מן העוף (קדושין כד): תורים. גדולים ולא קטנים: בני יונה. קטנים ולא גדולים (חולין כב): מן התורים או מן בני היונה. פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שהוא פסול שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: (טו) והקריבו. (חולין סה) אפילו פרידה אחת יביא: הכהן ומלק. (חולין סס) אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף וחותך מפרקת עד שמגיע לסימנין וקוצצן (חולין כא): ונמצה דמו. לשון (משלי ל) מיץ אפים (ישעיה יז) כי אפס המץ כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד (זבחים סה): ומלק והקטיר ונמצה. אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מולק אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו

ניחוח. מפורש: (יא) על ירך המזבח. מחוץ וכן ירכתי צפון כי רבים תעו ואמרו שמגדל ציון היה בתוך ירושלים: (יד) מן התורים. גדולים ולא קטנים: בני היונה. להוציא את הגדולים על כן לא אמרו יונים: (טו) ומלק. אין לו אח במקרא ומשפט המליקה מדברי הקבלה: ונמצה דמו. מבנין נפעל מגזרת מצית

לַיהוָה׃ ס
י וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃
יא וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃
יב וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃
יג וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ שני פ
יד וְאִם מִן־הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ לַיהוָה וְהִקְרִיב מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת־קָרְבָּנוֹ׃
טו וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר

יְיָ׃ י וְאִם מִן עָנָא קֻרְבָּנֵיהּ מִן אִמְּרַיָּא אוֹ מִן בְּנֵי עִזַּיָּא לַעֲלָתָא דְּכַר שְׁלִים יְקָרְבִנֵּיהּ׃
יא וְיִכּוֹס יָתֵיהּ עַל צִדָּא דְמַדְבְּחָא צִפּוּנָא קֳדָם יְיָ וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא יָת דְּמֵיהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃
יב וִיפַלֵּג יָתֵיהּ לְאֵיבָרוֹהִי וְיָת רֵישֵׁיהּ וְיָת תַּרְבֵּיהּ וִיסַדַּר כָּהֲנָא יָתְהוֹן עַל אָעַיָּא דְּעַל אֶשָּׁתָא דְּעַל מַדְבְּחָא׃
יג וְגַוָּא וּכְרָעַיָּא יְחַלֵּיל בְּמַיָּא וִיקָרֵיב כָּהֲנָא יָת כּוֹלָּא וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃
יד וְאִם מִן עוֹפָא עֲלָתָא קֻרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ וִיקָרֵיב מִן שַׁפְנִינַיָּא אוֹ מִן בְּנֵי יוֹנָא יָת קֻרְבָּנֵיהּ׃
טו וִיקָרְבִנֵּיהּ כָּהֲנָא לְמַדְבְּחָא וְיִמְלוֹק יָת רֵישֵׁיהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא וְיִתְמְצֵי דְמֵיהּ עַל כּוֹתַל מַדְבְּחָא׃

על ח' בטעם מאריכין בסיפרא וסי' על ירך המזבח צפונה. על כל קרבנך תקריב מלח. על חטאתו אשר חטא. וחברו על שגגתו אשר שגג. על אשי. על המטהר. על לחם הבכורים: וערכו בני אהרן. ונתח אתו לנתחיו על העצים אשר על האש אשר על המזבח צש"ז סימן: ושסע אתו בכנפיו. על העצים אשר על האש צ"ש סימן: קדמא את הנתחים את הראש את הפדר. נר"ף סימן: עלה הוא אשה ריח ניחח לה' ב' וסי' והקרב והכרעים. ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל: והקריבו ג' ומ"ל וסימן והקריבו הכהן אל המזבח. ואם עז קרבנו. וטהרה ממקור דמיה: אל המזבח ט' וסי' או בגשתם המזבח. ירחצו מים ולא ימתו. ובקרבתם אל המזבח ירחצו. והקריבו הכהן אל המזבח ומלק. והבאת את המנחה. ויקרב אהרן אל המזבח. קרב אל המזבח ועשה. ויצא אל המזבח אשר לפני ה'.

תולדות אהרן ואם מן הצאן. נזיר לה זבחים מח בכורות מא (פסחים לב שקלים מו): זכר תמים. בכורות מא מב: ושחט אותו. זבחים מז מט נט סב קיט מנחות נו: וזרקו. פסחים סד זבחים סח: ואת ראשו. יומא כה זבחים נא חולין כז: והקרב והכרעים. זבחים כב נא: והקריב הכהן. פסחים סה יומא כז חגיגה יא זבחים ד יד כד פו מנחות ו חולין ג: עלה הוא. זבחים יג: ואם מן העוף. קדושין כד: והקריב מן. זבחים סה סו חולין כא כריתות ט: ומלק את ראשו. קדושין לו זבחים סה חולין כא כב: ונמצה דמו. זבחים פח:

בעל הטורים

בכן בקר לא כתיב אלא והקטיר בצאן כתיב והקריב והקטיר לפי שהצאן הוא מועט ומקריב ומקטיר הכל כא"ח: בכן בקר לא כתיב הוא ובצאן וגם בעוף כתיב עלה הוא לפי שעולת העוף באה תחת הכבש בדלו' יכול אם עמאו בכבש יצא כשר ת"ל הוא: בכן בקר כתיב לרצונו ולא בצאן ובעוף לפי שמרכה נססה. לפנה. כדי להבין ממ"ש מלפון תפתח הרעה. כתיב לפון בצאן. כנגד יצחק שאפרו לפון וכן בעזים כתיב לפון כנגד יעקב שנא' בו והוא עורות גדיי העזים: ומלק את ראשו. מליקה מן הצואר לפי שהיונה כשהיא פורחת מחזרת הסימנים ע"ג הצואר ועולת העוף למעלה ע"ש יצחק יונה אלם שעולה למעלה ע"ג המזבח:

רמבן

ואמר ר"א אשה שם התואר וטעמו קרבן אש והוא תואר למלות הכל והמנחה שאמר והקטיר הכהן את אזכרתה אשה ריח ניחוח לה' יהיה תואר לקומץ אבל אשה שם כמו אש ועולה אשה כמו עולת אש ריח ניחוח לה' וכן כלם כי טעמם כמו לחם אשה אבל לא אמר אש ואמר אשה כמשמעו כאשר הראה אותך כהר במתן תורה והוא הקרבן במדת הדין והזביחה לשם ה' לבדו שלא יתכוין לדבר אחר בעולם רק לשם ה' לבדו וזה טעם עולה הוא אשה הוא ולכך אמר הכתוב כי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש כי לאשה ה' קרבן אלהים ולכך אמרו שלא יזכיר באזאות של קרבנות לא אל ולא אלהים אלא אשה לה' ריח ניחוח לה' כי הכונה לה' לבדו תהיה לא יכוין המקריב ולא יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד. והוא מאמר החכמים ריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד בתורת כהנים לה' לשם מי שעשה את העולם והוא מה שאמר המזמור זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ. ואין נודרין אלא לשמו המיוחד והוא מה שאמר אלהים אלהיך אנכי לא על זבחיך אוכיחך כאשר אמר אנכי ה' אלהיך וזה טעם המזמור כולו שאמר אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ וגו' שהזכיר שם מלא על עולם מלא והזכיר בהם הקרבנות יהוא שנאמר יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר לאמר שיהיו הקרבנות על הרצון שהוא מזבחו ובית תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח מן נחה רוח אליהו על אלישע ותנח עליהם הרוח וכל קרבן לשון קריבה ואחדות ולכך אמר ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל כי העולה בקדש תהיה לאלהי ישראל והמלאך למד למנוח ענין הקרבנות אמר אם תעצרני לא אוכל בלחמך שאם יעשה לו לחם לא יקבל ממנו כי הוא פגול וזבח תועבה לשם אבל אם תעשה עולה לה' לבדו תעלנה ותהיה לרצון על אשה ה' ואז עלה בלהב המזבח והנה הענין מפורש ומבואר וה' הטוב יכפר בעד:

(י) ואם מן הצאן קרבנו. הפרשה זו בעולת הצאן ודינה כדין עולת הבקר בכל מעשה ולכך קצר בכאן ולא הזכיר וסמך ונראה והוסיף לומר על ירך המזבח צפונה לפני ה' לבאר כי לפני ה' שכתוב בכן הבקר הוא ירך המזבח בצפון ופי' ירך המזבח צדו והוא בצפון למד כי כבש המזבח בדרום ושם פני המזבח שנאמר בכן לפני ה' אל פני המזבח וטעם השחיטה שהיא בצפון כבר פירשתי ואמר סתם על המזבח סביב כי הוא המזבח הנזכר אשר פתח אהל מועד ולא הזכיר והפשיט שכבר הוזכר ואמר וערך הכהן אותם ללמד כי די בכהן אחד כמו שפירשתי כי הפרשיות למדות זו מזו מה שיחסר באחת יבאר באחרת:

(טו) והקריבו הכהן אל המזבח. ההקרבה הזו היא העלאה שיעלה העוף אל המזבח ושם ימלוק אותו שהמליקה איננה אלא בראשו של מזבח ומפני זה דרשו הכהן וכי עולה על הלב שהזר קרב לגבי המזבח א"כ למה נאמר הכהן ומלק מלמד שלא תהא המליקה אלא בעצמו של כהן ומלק והקטיר ונמצה אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מולק אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה הראש בעצמו והגוף בעצמו ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר לשון רש"י ולא יתכן לומר שימלוק את הראש ויקטירנו ואחרי כן ונמצה דם הגוף על קיר המזבח והקטיר אותו לפי שאין מקריבים אברים לעולם בשום קרבן אלא לאחר הוצאת דמים כי הדם הוא בנפש יכפר בכל הקרבנות. ולפיכך דרשו כן שלא בא הכתוב אלא להקיש מליקה להקטרה שיהא בשניהם הראש בעצמו והגוף בעצמו. אבל פשוטו של מקרא ומלק את ראשו להקטיר המזבח ילמד על המליקה שתהיה להקטיר הראש כאשר יקטיר הגוף כמו שאמרו והקטיר אותו הכהן כי דרך הכתוב בכל הקרבנות לומר כן כמו שפירשתי בנתחי

מלית : (טז) מראתו . ידוע וכמוהו הוי מראה וגאלה בנוצתה . פס הנוצה שלה וכן מלא הנוצה : אצל המזבח . מחוץ : קדמה . כי הוא רחוק ממקום הכבוד : אל מקום הדשן . גם שם ישימוהו : (טז) ושסע . מגזרת ושוסעת שסע כטעם בקוע : (א) ונפש כי תקריב . נפש אדם והזכיר הנפש שהמנחה נדבה גם הנפש תקרא נדיבה ורוח נדיבה תסמכני : סלת . קמח חטה נקיה והיא הנקראת בל' קדר סמי"ד והנה אין ראוי להיות מנחה לגבוה כי אם מהמין שאין למעלה הימנו : (ב) וקמץ . מגזרת לקמצים וקדמונינו פירשו קמץ מלא ודבריהם אמת : מסלתה . מעט ממנה וכן מהשמן רק כל הלבונה יקטיר : אזכרתה . הגא"ף נוסף והטעם מה שהיה לו לזכרון לפני השם בעבור מנחתו ורבים ירשוהו כריח וקטורת כמו זכרו כיין לבנון : (ג) לאהרן ולבניו . ולכל הכהנים

טז וְיַעְדֵּי יָת זְפָקֵיהּ בְּאוּכְלֵיהּ וְיִרְמֵי יָתֵיהּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא קִידוּמָא בַּאֲתַר דְּמַקְדִין קִטְמָא : יז וִיפָרֵיק יָתֵיהּ בְּגַדְפּוֹהִי לָא יַפְרֵישׁ וְיַסֵּיק יָתֵיהּ כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא עַל אָעַיָּא דְּעַל אִישָׁתָא עֲלָתָא הוּא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ : א וֶאֱנָשׁ אֲרֵי יְקָרֵיב קֻרְבַּן מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ סוּלְתָּא יְהֵי קֻרְבָּנֵיהּ וִירִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא וְיִתֵּן עֲלַהּ לְבוֹנְתָּא : ב וְיַיְתִינַהּ לְוָת בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא וְיִקְמוֹץ מִתַּמָּן מְלֵי קוּמְצֵיהּ מִסּוּלְתַּהּ וּמִמִּשְׁחַהּ עַל כָּל לְבוֹנְתַּהּ וְיַסֵּק כַּהֲנָא יָת אַדְכַּרְתַּהּ לְמַדְבְּחָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ : ג וּדְאִשְׁתְּאַר מִן מִנְחָתָא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין

ד' וחסר · ג' וחסר · ל' . ל' ול' יז ולא יבדיל · ג' ומל' חסר סוף · ג' ר"פ · ג' בתורה · ל' . ג' · כ"ל חסר · ל"ג · כו' מ"ל

הַמִּזְבֵּחַ : טז וְהֵסִיר אֶת־מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה אֶל־מְקוֹם הַדָּשֶׁן : יז וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה : ס

ב א וְנֶפֶשׁ כִּי־תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַיהוָה סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה : ב וֶהֱבִיאָהּ אֶל־בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה : ג וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ

דמו ככר : (טז) מראתו . מקום הרעי זה הזפק : בנוצתה . עם בני מעיה ונוצה לשון דבר המאוס כמו (איכה ד) כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו ז"ל אמרו (שבת דף ק"ז) קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העור . בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר . בעוף שנזון מן הגזל נאמר והשליך את המעים שאכלו מן הגזל (ויקרא רבה) : אל המזבח קדמה . במזרחו של כבש (ת"כ) : אל מקום הדשן . מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בקר ודשן מזבח הפנימי והמנורה וכולם נבלעים שם במקומן (מעילה יב) : (יז) ושסע . אין שיסוע אלא ביד וכן הוא אומר בשמשון (שופטים יד) וישסעהו כשסע הגדי : בכנפיו . עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו (ויקרא רבה) : בכנפיו . (שבת קח) נוצה ממש והלא אין לך הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפי' ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב יקריב כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני : לא יבדיל . אינו מפרקו לגמרי לב' חתיכות אלא קורעו מגבו . (מנחות קי"א) נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים : (א) ונפש כי תקריב . לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו : סלת יהיה קרבנו . (מנחות קי)

תולדות אהרן והסיר את מראתו . זבחים סה מעילה יב : (והשליך אותה . יומא לט : והנותרת מן המנחה . תלה טו יומא לט סוטה יח) :

האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפורש בענין לפי שנאמרו כאן ה' מיני מנחות וכולן נאות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו לכך קרויה מנחת סלת : סלת . (ת"כ) אין סלת אלא מן החטין שנאמר סלת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון שנא' (ויקרא יד) ועשרון סלת למנחה עשרון לכל מנחה : ויצק עליה שמן . (ת"כ) על כולה : ונתן עליה לבונה . על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית לומר כן שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא למעט . ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה כמו שנא' מסלתה ומשמנה ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה שנאמר על כל לבונתה שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה ומקטירה (סוטה יז) : ויצק ונתן והביאה . מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזר (מנחות יח) : (ב) הכהנים וקמץ . מקמיצה ואילך מצות כהונה (מנחות יח ת"כ) : וקמץ משם . ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה אף בי"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל (מנחות ט) : מלא קמצו . (מדות לח) יכול מבורץ מבלבן ויוצא לכל צד ת"ל במקום אחר (ויקרא ו) והרים ממנו בקמצו לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ אי בקמצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה ג' אצבעותיו על פס ידו וזהו קומץ במשמע לשון העברית : על כל לבונתה . לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא : לבונתה והקטיר . אף הלבונה בהקטרה (תורת כהנים) : מלא קומצו מסלתה ומשמנה . (מנחות יא) הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה : אזכרתה . הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח : (ג) לאהרן ולבניו . (תורת כהנים) כהן גדול

ולקח הכהן מיד האשה : ונפש ג' ר"פ וסי' כי תקריב . ושמעה קול אלה . ונפש אדם מן הנשים : ומשמנה ג' וסי' מלא קמצו מסלתה . מגרשה ומשמנה . [והרים] (והקטיר) ממנו בקמצו . ואי' כל כלי שמנה . תקרב י' חסר בלישנא וסי' וכי תקרב קרבן מנחה . ויקרבו בני אהרן את הדם . בהקרבם אש זרה . הקרב את קרבנו . תקרבון אלי ושמעתיו . ויקרבו אתו אל יהושע . והעלה אשר יקרב הנשיא . בה זימנא קרבו גברין כשראין . בארין קרבו ואמרו קדם מלכא . והקרבו לחנכא בית אלהא דנא .

בעל הטורים ונפש כי תקריב מנחה . אמר נפש במנחה לפי שבנפשו היא כאלו שהעני טורח בנפשו עד שהשיג להביאה בעוף ובמנחה לא נאמר לפני ה' כמו בבן בקר לפי שעניים מביאים אותם ומתביישים להביאם אותם לפני שכל לכן אמר לאהרן ולבניו שאינן בפרסיא והזכיר לאהרן לומר שאף הכהן גדול לא יבוש מנחת הדל :

רמבן

במנחי' העולה . אבל אמר בכאן והקטיר אותו הכהן ולא אמר והקטיר את הכל כי שתי הקטרות הן יקטיר הראש ויסיר המוראה וישסע אותו ויקטיר הגוף כמו ששנינו בזבחים :

(טז) **והסיר** את מוראתו בנוצתה . מקום הרעי זה הזפק בנוצתה עם בני מעיה ונוצה לשון דבר מאוס וכן כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אונקלוס באוכלי' וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו אמרו קודר את הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה לשון רש"י . ואיננו נכון שאין נוצה בשום מקום אלא נוצה ממש וכי נצו גם נעו יאמר כי העלו נוצה לעופף ממקומותם אל הגולה וגם ינועו שם שלא יתנאו מנוח וכמוהו כי נצוא תצא והמתרגם הירושלמי אמר בו ארי יתקוטטו אף יטלטלו עשאו מן כי ינצו אנשים יאמר כי הם נצים בכל העמים ונודדים מהם ולא יוסיפו לגור בתוכם ויפה פי' . אבל לשון נוצה לא ימצא כדברי הרב ומדרשו של אבא יוסי שהצריך ליטול אף הקרקבן עמה מפני שהזפק והושט עם הקרקבן כלי המאכל הכל בכלל מראתו כי בקרקבן יעשה הרעי ולא חלק אבא יוסי כלל למה שאמר תנא קמא יטלנו עם הנוצה שהרי שנינו במשנה במסכת זבחים פרק ששי בא לו לגוף והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעיים היוצאים עמה והשליכם לבית הדשן ומשנה זו משנת אבא יוסי היא וקראו נוצה . ודעת אונקלוס כדעת חכמים שאינו מסיר רק הזפק בנוצתו עם האוכל הכנוס בו שהיא המוראה ולפי שהכהן תופס בזפק ומסיר בו את המוראה אמר ית זפקיה באוכליה כאלו הוא אוכליה בזפקיה כי אוכליה תרגום מוראתו וזפקיה תרגום נוצתה שהכתוב אמר שיסיר המוראה שהוא האוכל בנוצתה שעליה נוטל הזפק בעורו ובנוצה שעליו וכך אמר אונקלוס ארי בשתי תימריה וכפי העברי יאמר ארי שתי בתימריה אבל הפך תרגומו לצורך דבר שידע בו ותרגם ואת שתי קצות שתי העבותות כן בהפוך וית תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי וכן רבים :

(יז) **בכנפיו** . עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו כנפיו נוצה ממש לשון רש"י ואיננו נכון שאם כן לא יזכיר הכתוב מאיזה מקום ישסע אותו אם מלפניו או מגבו . אבל פירושו ושסע אותו במקום כנפיו כי הבי"ת בי"ת הכלי כאמרו באהרן בבית או בשדה ואין כנפיו נוצה אבל הוא בכלל כנפים שכתוב כל צפור כל כנף יפרוש כנפיו לתימן וכן בכנף מעילו ונוצה הוא השער אשר על גוף העוף כענין שכתוב הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא הנוצה . וכן שנינו הכנפים והנוצה מטמאות ומטמאות ומצטרפות ואמרו פרט לחרטום ולצפרנים לכנפים ולנוצה :

ב (ג) **ויצק** ונתן והביאה . מלמד שיציקה ובלילה כשרה בזר הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות כהונה לשון רש"י וצריך שנאמר שאין מצות

רשי

גדול נוטל חלק בראש שלא במחלוקת וההדיוט במחלוקת: קדש קדשים. היא להם מאשי ה׳ ואין להם חלק בה אלא לאחר מתנת האישים (יומא יד): (ד) וכי תקריב וגו׳. (מנחות מו) שאמר הרי עלי מנחה מאפה תנור ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין משוחין ונחלקו רבותינו במשיחתן י״א מושחן וחוז׳ ומושחן עד שכלה כל השמן שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן וי״א מושחין כמין כ״י ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים. מה ת״ל בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני ושלישי (ת״כ) היוצא מן הזיתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה שנא׳ בו זך ושנינו במנחות (דף עו) כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצות על ידי פתיתה כולן באות עשר עשר חלות והאמור בה רקיקין באה עשר רקיקין: (ה) ואם מנחה על המחבת. (מנחות סג) שאמר הרי עלי מנחת מחבת וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ומעשה המנחה שבתוכו קשין שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן (שם עד) וכולן טעונות ג׳ מתנות שמן יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן: סלת בלולה בשמן. מלמד שבוללן בעודן סלת: (ו) פתות אותה פתים. לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה: ויצקת עליה שמן מנחה היא. לרבות כל המנחות ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור ת״ל עליה אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיקין ת״ל היא: (ז) מרחשת. כלי הוא שהיה במקדש עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשי מנחה העשויין לתוכה רוחשין. כל דבר רך ע״י משקה נראה כרוחש ומנענע: (ח) אשר יעשה מאל׳. מאחד מן המינים הללו: והקריב׳. בעליה אל הכהן: והגישה הכהן אל המזבח. מגישה לקרן דרומי׳ מערבית של מזבח: (ט) את אזכרתה. הוא הקומץ: (יא) וכל דבש. כל מתיקת פרי קרויה דבש: (יב) קרבן ראשית תקריבו אותם. מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור שנא׳ (ויקרא כג) חמץ תאפינה

תורה

קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ ס ד וְכִי
תַקְרִב קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר
סֹלֶת חַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן
וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן׃ ס
ה וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת
קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן מַצָּה
תִהְיֶה׃ ו פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים וְיָצַקְתָּ
עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא׃ ס שלישי
ז וְאִם־מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ
סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה׃ ח וְהֵבֵאתָ
אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה
לַיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן
וְהִגִּישָׁהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃ ט וְהֵרִים
הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ
וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ
נִיחֹחַ לַיהוָה׃ י וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־
הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ יא כָּל־
הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא
תֵעָשֶׂה חָמֵץ כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־
דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה
לַיהוָה׃ יב קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ
אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־

תרגום

מִקֻּרְבָּנַיָּא דַּייָ׃ ד וַאֲרֵי תְקָרֵיב
קֻרְבַּן מִנְחָתָא מַאֲפֵה תַנּוּר
סוּלְתָּא גְּרִיצָן פַּטִּירָן דְּפִילָן
בִּמְשַׁח וְאַסְפּוֹגִין פַּטִּירָן
דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח׃ ה וְאִם
מִנְחָתָא עַל מַסְרֵיתָא קֻרְבָּנָךְ
סוּלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח פַּטִּיר
תְּהֵי׃ ו בְּצַע יָתַהּ בִּיצוּעִין
וְתָרֵיק עֲלַהּ מִשְׁחָא מִנְחָתָא
הִיא׃ ז וְאִם מִנְחָתָא דְּרִדְתָּא
קֻרְבָּנָךְ סוּלְתָּא בִּמְשַׁח
תִּתְעֲבֵיד׃ ח וְתַיְתֵי יָת
מִנְחָתָא דְּיִתְעֲבֵיד מֵאִלֵּין
קֳדָם יְיָ וִיקָרְבִינַהּ לְכַהֲנָא
וִיקָרְבִינַהּ לְמַדְבְּחָא׃
ט וְיַפְרֵישׁ כַּהֲנָא מִן מִנְחָתָא
יָת אַדְכַּרְתַּהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא
קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ׃ י וּדְיִשְׁתְּאַר מִן מִנְחָתָא
לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי קֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין מִקֻּרְבָּנַיָּא דַּייָ׃
יא כָּל מִנְחָתָא דִּי תְקָרְבוּן
קֳדָם יְיָ לָא תִתְעֲבֵד חֲמִיעַ
אֲרֵי כָל חֲמִיר וְכָל דְּבַשׁ לָא
תַסְּקוּן מִנֵּיהּ קֻרְבָּנָא קֳדָם
יְיָ׃ יב קֻרְבַּן קַדְמַי תְּקָרְבוּן
יָתְהוֹן קֳדָם יְיָ וּלְמַדְבְּחָא לָא

אבן עזרא

הכהנים בסוף: (ד) חלות. עבות ויש אומרים עגולות מלשון חלילה בדברי קדמונינו: (ה) מחבת. קערה מכוסה בקערה והתי״ו תחת ה״א כתי״ו ושבת לנשיא: (ז) מרחשת. מעשה מטוגן ויש מפרשים מגזרת רחש לבי והטעם בעבור שישמיע קול: (י) לאהרן ולבניו. אחריו. והטעם לכהן המקריב כי כן כתוב על שתי המנחות: (יא) שאור. הוא המחמיץ גם כן הדבש ורבים אמרו שפירושו דבש תמרים וכן כל ארץ זבת חלב ודבש ויש להם כדמות ראיה בס׳ עזרא: (יב) קרבן ראשית תקריבו אותם לה׳. כטעם שתים שני עשרוני׳ המונפים לפני השם בחג השבועות וזה פירוש לה׳ אע״פ שהם קדש לה׳ הם למאכל הכהן: (יג) ברית אלהיך. הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון

חלות ג׳ מלאי׳ וסי׳ וכי תקרב קרבן מנחה. אם על תודה. קדמא דפסוק. ואפית אותה: פתים ב׳ וסי׳ פתות אתה. תופיני: תעשה ד׳ וסי׳ נמסר בסדר תרומה: יעשה ל״ז וסי׳ ויאמר לבן לא יעשה. ובני יעקב באו. ותתצב אחתו. וביום הראשון מקרא קדש ב׳ בפסוק. או בן יגח. ששת ימים דושמרו. והבאת את המנחה. וחלב נבלה. וכל אשר יפול עליו. וראה את הנגע ביום. ואיש כי יתן מום. ואת קלעי החצר. כל ימי נזרו. ככה יעשה לשור. כי לא פרש. כאלה תעשו ליום. ושעיר עזים דר״ח. ונגשה יבמתו. ותאמר אל אביה יעשה ויקח צמד בקר. ויאמר דוד אל האנשים ויאמרו לו העם כדבר. ותאמר לו אל אחי אל. אך לא יעשה בית ה׳ ספות. אוי לרשע רע כי גמול. והיה כי תרבו ופריתם. והנביאים יהיו לרוח. אמור אני מופתכם. הנה בהיותו תמים לא יעשה. ונתתי אותם שמרי. כי קרוב יום ה׳ על כל. ובכל יום ויום מרדכי. ונתון הלבוש והסוס. ויקח המן את הלבוש. ועתה נכרת ברית לאלהינו:

תולדות אהרן פתות אותם. מנחות עה: (ויצקת עליה שמן. נזיר נג סוטה כ): ואם מנחת. שם עד: מרחשת. שם סג: והבאת את. שם ס: והקריבה אל. סוטה יד מנחות ח סב: והגישה אל. סוטה שם זבחים סג סד מנחות כא: והרים הכהן. שם ע וסא: כל המנחה. שם נו: לא תעשה חמץ. שבת קיא מנחות נה נו: כי כל שאר. פסחים מג יומא מז יבמות ק נזיר לו סוטה כג שבועות יב זבחים עו מנחות נג נח (שבת ט): לא תקטירו. מנחות קו תמורה ו: קרבן ראשית. זבחים עו מנחות נו נח פד: ואל המזבח. זבחים עו מנחות נז (שבת ט):

בעה״ט לא תעשה חמץ. לפי שיצר הרע דומה לשאור ומטעם זה ג״כ הזהיר על הדבש שיצר הרע מתוק לאדם כדבש:

רמבן

מצות כהונה מתחלת בקמיצה שהרי הגשה קודמת לקמיצה והיא פסולה בזר כמו שאמר והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח ואח״כ והרים הכהן את אזכרתה שהוא הקומץ הרי שהכהן הוא מגישה אל המזבח לקרן מערבית דרומית ואחר כך קומץ. וכך שנינו הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות נוהגות באנשים ואין נוהגות בנשים ואמר הגשות דכתיב זאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן ולא בנות אהרן א״כ ההגשה בבני אהרן היא. אבל מה שאמרו מקמיצה ואילך מצות כהונה כונתם כי מקמיצה זו הכתובה בפסוק הזה ואילך מצות כהונה לא בדברים שהקדים הכתוב בכאן לקמיצה שהרי בפרשה זו הזכיר יציקה ונתינת לבונה והבאה אל הכהן וקמיצה ולא הוזכרה כאן הגשה אל המזבח נמצא שכל האמורין כאן קודם קמיצה כשרין בזר שהם יציקה ובלילה והבאה:

(יא) כל המנחה אשר תקריבו לה׳ לא תעשה חמץ. אסר להביא המנחה חמץ ואחר כך אמר לא תקטירו ממנו לאסור שלא יחמיץ הקומץ ויקטירנו ויכנס בכלל לא תקטירו ממנו אשה. כל הקטרה לשון קטרת הסמים שהפטמין אומרים יפה היה הדבש לקטרת אלא שאסרתו התורה ואמר ממנו לאסור מקצתו כלומר אפי׳ קומץ וכן על עירובו לוקה מריבוי הכתוב שאמר כי כל שאור וכל דבש כמו שמפורש במנחות ובפסחים. וטעם הכתוב שיזכיר מנחה היא ויכתוב הוא וכן בכל מקום מפרשת הנה אנכי שולח מלאך וכן האשה ההיא בעבור שהנקבה בכלל הזכר בכח. וטעם השאור והדבש יתכן שהוא כדברי הרב במורה הנבוכים אמר שמצא בספריהם שהמנהג היה בעובדי ע״ג להקריב כל מנחתם חמץ ולערב הדבש בכל קרבניהם ולכן אסרם לגבוה. וכזה אמרו רבותינו במצבה שהיתה נבחרת בימי האבות ואחר כך שנאה השם מפני שעשאוה חוק לע״ג כמו שאמר אשר שנא ה׳ אלהיך. ובטעם המלח אמר כן בעבור שהם ימאסו אותו ולא יקריבוהו כלל. ויתכן מפני שאינו דרך כבוד להיות לחם השם תפל מבלי מלח כטעם הקריבהו נא לפחתך ולפיכך מעטו העצים והדם שאין טעונין מלח או שיש בכל אלה סוד נעלם ממנו ואמר הכתוב בשאור ודבש לשון רבים כי עם אהרן ובניו ידבר. וחזר ואמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח כי יחזור אל מביא המנחה שאמר בו בתחלת הפרשה ואם מנחת מרחשת קרבנך. והטעם כי המליחה כשרה בזר כמו יציקה ובלילה. וטעם על כל קרבנך על כל קרבנותיך שכל הקרבנות טעונין מלח כמו המנחה:

ולא

אבן עזרא

בזיון: (יד) ואם תקריב מנחת בכורים. רבים אמרו שמלת אם חיוב ולפי דעתי כי אין צורך כי החיוב הוא ראשית בכורים ולא הבכורים והרוצה להביא מנחה מהבכורים נדבה יביא: אביב. נקרא כן בעבור שהוא ראשון והוא מגזרת אב: גרש. טעמו ידוע וקרוב מגזרת גרסה נפשי ואם הוא בסמ״ך: כרמל. כמו וכרמל בצקלונו: (א) שלמים.

רשי

תאפינה וביכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים: (יג) מלח ברית. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג: על כל קרבנך. על עולת בהמה ועוף ואמורי כל הקדשים כולן: (יד) ואם תקריב. הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן (במדבר לו) ואם יהיה היובל וגו׳: מנחת בכורים. (ת״כ) במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב בשעת בישול התבואה ומן השעורים היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן (שמות ט) כי השעורה אביב: קלוי באש. שמייבשין אותו על האור באבוב של קלאים (פירש״י במנחו׳ (ס״ו) שם הכלי של מוכרי קליות) שאלולי כן אינה נטחנת ברחיים לפי שהיא לחה: גרש כרמל. גרוסה בעודה לחה גרש לשון שבירה וטחינה גורסה ברחיים של גריסות כמו (איכה ג) ויגרס בחצץ וכן (תהלים קיט) גרסה נפשי: כרמל. בעוד הכר מלא שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה ועל כן נקראים המלילות כרמל וכן (מלכים ב ד) כרמל בצקלונו: (א) שלמים. (ת״כ) שמטילים שלום בעולם. דבר אחר שלמים שיש בהם שלו׳ למזבח ולכהנים ולבעלים: (ג) ואת כל החלב וגו׳. להביא חלב שעל הקיבה דברי רבי ישמעאל רע״א להביא חלב שעל הדקין (חולין פ״ג) ·
הכסלים

מקרא

יעלו לריח ניחח: יג וכל־קרבן (י״ו)
מנחתך במלח תמלח ולא (ג׳)
תשבית מלח ברית אלהיך
מעל מנחתך על כל־קרבנך
תקריב מלח: ס יד ואם־תקריב
מנחת בכורים ליהוה אביב (ג׳ מ״ל)
קלוי באש גרש כרמל תקריב (ל׳ ול׳ גרש וכתים)
את מנחת בכוריך: טו ונתת (ל׳ ומ״ל)
עליה שמן ושמת עליה לבנה
מנחה הוא: טז והקטיר הכהן
את־אזכרתה מגרשה ומשמנה (ל׳. ג׳)
על כל־לבנתה אשה ליהוה: פ (רביעי)
ג א ואם־זבח שלמים קרבנו אם (ו׳ בתורה)
מן־הבקר הוא מקריב אם־זכר
אם־נקבה תמים יקריבנו לפני (ג׳)
יהוה: ב וסמך ידו על־ראש (ד׳ חסר את)
קרבנו ושחטו פתח אהל מועד (ג׳)
וזרקו בני אהרן הכהנים את־
הדם על־המזבח סביב:
ג והקריב מזבח השלמים אשה
ליהוה את־החלב המכסה את־
הקרב ואת כל־החלב אשר
על־הקרב: ד ואת שתי הכלית
ואת־החלב אשר עלהן (ג׳ חס׳ בסידר׳)

תרגום אונקלוס

יתסקון לאתקבלא ברעוא:
יג וכל קרבן מנחתך במלחא
תמלח ולא תבטיל מלח קים
אלהך מעל מנחתך על כל
קרבנך תקריב מלחא:
יד ואם תקריב מנחת בכורין
קדם יי אביב קלי בנור
פירוכן רכיכן תקריב ית
מנחת בכורך: טו ותתן עלה
משחא ותשוי עלה לבונתא
מנחתא היא: טז ויסק כהנא
ית אדכרתה מפרוכה
וממשחה על כל לבונתה
קרבנא קדם יי: א ואם
נכסת קודשיא קרבניה
אם מן תורי הוא מקרב אם
דכר אם נוקבא שלים
יקרביניה קדם יי: ב ויסמוך
ידיה על ריש קורבניה
ויכסיניה בתרע משכן זמנא
ויזרקון בני אהרן כהניא ית
דמא על מדבחא סחור
סחור: ג ויקריב מנכסת
קודשיא קרבנא קדם יי ית
תרבא דחפי ית גוא וית כל
תרבא דעל גוא: ד וית
תרתין כולין וית תרבא

מסורה

תמלח חד מן כ״ב מלין קמצין אחר זרקא וסי׳ ומפרי העץ. במלח תמלח. את כליהם בר. חמשי׳ ללאות עשה. וחבירו. ויקרא משה ליהושע. וישכימו בבקר ממחרת. עוד העם רב. ויאמר עלי לשמואל לך שכב. ויצו את יהושע. נתן תנו. ואת עצומים יחלק שלל. חרש עצים נטה קו. ותשכח ה׳ עושך. וקבצתים מירכתי ארץ. שלמה בני נער ורך. וישלח לו. עלה עליו חיל ארם דד״ה. ויתנהו ה׳ אלהיו. הטה אלהי אזנך דדניאל וירדת לפני הגלגל: פתות אותה פתים ונתת עליה. והביאה אל הכהן. ואם לא תשיג. צו את. תאפה. דבר אל אהרן. כל זכר בכהנים. קחו את המנחה. ואכלתם אתה. מדוע לא אכלתם. ואת הארנבת. ב׳ בו. לכל הבהמה. וכי ימות. הלין כולהון הוא וקרינן היא. ומן ריש סיפר׳ עד ואם בהרת הוא. ומן אם בהרת עד לא יסגרנו הוא וקרינן היא: ומן לא יסגירנו עד ובשר כי יהיה הוא: ומן ובשר עד ואיש או אשה הוא וקרינן היא ומן ואיש עד וכי יהיה בקרחת הוא. ומן וכי יהיה עד סוף ספרא הוא. ב״מ פרחת הוא. פחתת הוא. כמארת הוא. טמאתו: ישבת. תהיה טמאה. שבת שבתון קדמא. והלין כולהון קרינן היא: זבח שלמים ו׳ בתורה וסי׳ ואם זבח שלמים. ואם מן הצאן תנינא. וכי תזבחו זבח שלמים. ואיש כי יקריב. ועשיתם שעיר עזים. יעשה זבח שלמים: וסמך ידו ד׳ חסר את וסי׳ נמסר לעיל בריש סידרא: וזרקו כל היכא דאיכא הכהנים בתר וזרקו בני אהרן פזר וזרקו. ודחסר הכהני׳ תלשא גדולה וזרקו: עלהן ג׳ חסר בסידרא וסי׳ ואת שתי הכליות דואם זבח שלמים. ואת שתי הכליות דואם מן הצאן.

בעל הטורים

בעה״ט וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. ג״פ הזכיר מלח בפסוק משום דבג׳ מקומות המלח נתון בלשכת המלח ועל הכבש ועל המזבח: תקריב מלח. בגימטריא זה יביא מלח משל צבור: וסמך ידו כתיב בבקר. ובצאן ובעז כתיב את ידו לפי שהבקר חזק ויכול לסבול הסמיכה מפני שצריך לסמוך עליו בכל כחו. משא״כ בצאן ובעז לכך נאמר את דמשמע ברפיון. בבקר כתיב אם זכר אם נקבה ובצאן כתיב או נקבה לפי שהוצרך או לרבות הפלגס ואם לא משמע ריבוי. ובעז לא הזכיר כלל זכר ונקבה לפי שהעז מנהגו לעולם להוליד זכר ונקבה יחד ומסתמ׳ ישחוט הזכר וישאיר הנקבה לפרנסת ביתו: בבן בקר כתיב והקטירו אותו בני אהרן לשון רבים ובצאן כתיב והקטירו הכהן לפי שבן בקר צריך הרבה כהנים: את החלב המכסה את הקרב. לפי שבא לכפר על החטא שעשה מחמת רוב שומנו כדכתיב וישמן ישורון ויבעט וכתיב שמנת עבית כשית לכך מביא החלב ובאלו הקריב חלבו:
אם

תולדות אהרן

לריח ניחח. יומא מז סוטה כג זבחים עו מנחות קו: וכל קרבן. סוטה טו מנחות כ כא: ולא תשבית. ברכות ס זוהר ויחי: על כל קרבנך. מנחות כ: ואם תקריב. מנחות סח עב (חלה נז): אביב קלוי באש. מנחות סו סח עא פד: כרמל. שבת קס מנחות סד סו: תקריב את. מנחות פג פד: ונתת עליה שמן. מנחות נט: והקטיר הכהן. סוטה טו: מגרשה ומשמנה. מנחות יט כז:

רמבן

(ג) **ולא** תשבית מלח ברית אלהיך. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג לשון רש״י. ומדרש חכמים הוא. ור״א אמר על דרך הפשט הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון ובעבור שהוא ברית בקרבנות יעשה הכתוב זאת הברית אב לכל הבריתות ויאמר במתנות כהונה ובמלכות דוד ברית מלח כי הוא קיים כברית מלח בקרבנות. אבל ר׳ אברהם פירש ברית כרותה מגזרת ארץ מלחה ומקום המלח נכרת. ואין טעם לדבריו ומפני שאמר בכאן ברית אלהיך ולא אמר ברית ה׳ כל׳ הפרשה וכדרך כל הקרבנות או שיאמר ברית ה׳ אלהיך אני סובר בו ענין שהמלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו לא תזרע ולא תצמיח והנה הברית כלולה מכל המדות והמים והאש באים בה ועדיה תאתה ובאה הממשלה הראשונה ממלכת השם כמלח שיתן טעם בכל המאכלים ותקיים ותכרית במליחותה והנה המלח כברית. ולכן אמר הכתוב הלא לכם לדעת כי ה׳ אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח עולם כי הוא גם כן מדתו של דוד ולכן אמר בקרבנות ברית מלח עולם היא כי הברית מלח העולם בו יתקיים ויכרת וכבר הוריתיך להתבונן מדבריו במקומות אחרים פי׳ ג׳ תיבות הללו ברית מלח עולם היא:

(יד) **ואם** תקריב מנחת בכורים. עד ואם זבח. הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל לשון רש״י. והנכון כי בעבור שלא יצוה עתה לעשות המצוה הזאת אמר כן ואמר כי תקריב מנחת המחבת תעשנה כן ואם תקריב מנחת מרחשת ככה תעשה ואם מנחת בכורים תהיה המנחה אשר תקריב כמשפט הזה תעשה אותה. והנה האם כפשוטו וטעם ואם יהיה היובל לבני ישראל כי אמרו גם אם ינחלו בני ישראל את הארץ כל הימים ויזכו לקדש את שנת היובל לא תחזור לנו הנחלה. ואפשר ג״כ שאמר ואם תקריב מנחת בכורים כן תעשה כאומר אם יביאך ה׳ אלהיך אל הארץ ותקצור את קצירה ותביא מנחת בכורים כן תעשה אותה כי ירושת הארץ בתנאי יזכרנה להם כמו שאמר אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת והוריש ה׳ את כל הגוים האלה מלפניכם וכן במקומות רבים:

ג (א) **ואם** זבח שלמים קרבנו. אם זכר אם נקבה עד והקטירו אותו. הטעם בעולה שיהיה זכר ובשלמים שיהיו אם זכר אם נקבה
ובחטאת

אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־
הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־
הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ ה וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ
בְנֵי־אַהֲרֹן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה
אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ
אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ ו וְאִם־
מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים
לַיהוָה זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים
יַקְרִיבֶנּוּ׃ ז אִם־כֶּשֶׂב הוּא־
מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיב אֹתוֹ
לִפְנֵי יְהוָה׃ ח וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ
עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ
לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃
ט וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה
לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְמִימָה
לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה וְאֶת־
הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת

[Masorah: ב׳ מ״ל בתו׳ · ד׳ ומד וכשב · קדמ׳ וסמך ידו על ראש קרבנו · תניין וסמך את ידו על ראש קרבנו ושחטו · ושחט אתו תליתא׳ וסמך את ידו על ראשו ושחט אתו · ב׳ · ז׳ פסוקים ואת את ואת]

דַּעֲלֵיהוֹן דְּעַל גִּיסְסַיָּא וְיָת חַצְרָא דְּעַל כַּבְדָּא עַל כּוּלְיָתָא יַעְדִּינַהּ׃ ה וְיַסְּקוּן יָתֵיהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא דְּעַל אָעַיָּא דְּעַל אֶשָּׁתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ ו וְאִם מִן עָנָא קֻרְבָּנֵיהּ לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ דְּכַר אוֹ נוּקְבָא שְׁלִים יְקָרְבִינֵּיהּ׃ ז אִם אִימַּר הוּא מְקָרֵיב יָת קוּרְבָּנֵיהּ וִיקָרֵיב יָתֵיהּ קֳדָם יְיָ׃ ח וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵיהּ עַל רֵישׁ קֻרְבָּנֵיהּ וְיִכּוֹס יָתֵיהּ קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן יָת דְּמֵיהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ ט וִיקָרֵיב מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ תַּרְבֵּיהּ אֲלִיתָא שַׁלְמְתָא לָקֳבֵיל שַׁדְרְתָּא יַעְדִּינַהּ וְיָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת כָּל

רשי

(ד) הכסלים. פלנקי"ן בלעז. שהחלב של כליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים מלמטה. וזה החלב שתחת המתנים שקורין בלעז לנבילו"ש לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו: היתרת. הוא דופן המסך שקורין איברש"ש (עיין פרשת תצוה כ"ט י"ג) ובלשון ארמי נקרא חצרא דכבדא: על הכבד. שיטול מן הכבד עמה מעט. ובמקום אחר הוא אומר ואת היותרת מן הכבד (ויקרא ח׳): על הכבד על הכליות. לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנה לזו: (ה) על העולה. מלבד העולה למדנו שתקדים עולת תמיד לכל קרבן על המערכה: (ז) אם כשב. לפי שיש באימורי הכשב מה שאין באמורי העז שכשב אליתו קריבה לכך נחלקו לשתי פרשיות: (ח) וזרקו. שתי מתנות שהן ד׳. וע"י הכלי הוא זורק ואינו נותן באצבע אלא חטאת: (ט) חלבו. המובחר שבו ומהו זהו האליה תמימה: לעמת העצה. למעלה מן

אבן עזרא

מפורש: (ד) על הכסלים. ידוע והוא מגזרת כוכבי השמים וכסיליהם: על הכליות. כמו ויבאו האנשים על הנשים וטעמו עם ונקראו כליות בעבור כח תאות המשגל והיא מגזרת נכספה וגם כלתה נפשי: (ט) חלבו האליה תמימה. טעמו כאשר היא שהאליה תקרא חלב ותעו הצדוקים כאשר אפרש לך בפרשה השנית גם תעה הגאון שאמר כי הוא חלבו והאליה כי מדקדוק הלשון לא יתכן כי יהיה ראוי להיו׳ חלבו ואליתו או החלב והאליה: העצה. ידוע ממקומו ואין לו אח ויש מי שהוציא מגזרת עץ

בעל הטורים

אם כשב. הוא יותר גדול מן הצאן כדכתיב והכשבים הפריד יעקב. כש"ב בא"ת ב"ש לבש על שם לבשו כרים הצאן:

תולדות אהרן יסירנה. בכורות לט: והקטירו. פסחים סה: והקטירו אותו. קדושין לו מנחות ט: ואם מן הצאן. זבחים ח ט מנחות פג תמורה ב (שקלים מו): אם כשב. פסחים נז נו נז זבחים ט נז מנחות פג תמורה יח כריתות כח: ושחט אותו. קדושין נז נח זבחים נה: וזרקו. עירובין נז: חלבו האליה. זבחים כח חולין יא קיז: לעמת. חולין יא:

כליות דואם עז קרבנו: כשב ד׳ וסי׳ אם כשב הוא מקריב. איש איש מבית ישראל. שור או כשב או עז. אך בכור שור וחד כל חלב שור וכשב והוא משמש א"ב מן ד׳ א׳ וחד וא׳ כגון אדני אדני אדני אדני וחד ואדני וסי׳ מצויין במסרה רבתא: אם ז׳ ר"פ בסיפרא וסי׳ אם עלה. אם כשב. אם הכהן המשיח. אם על תודה יקריבנו. אם בחקתי תלכו. אם עוד רבות. אם משנת: ז׳ פסוק ואת ואת וסי׳ והקריב מזבח השלמים אשה להי׳ חלבו. ואת כל חלב פר. ואת האיל יעשה. ואת כל שללה תקבוץ. ואם נכלמו מכל אשר. ויאמר אליהם עברי. ואת עשו שנאתי: לפני אהל מועד ז׳ וסי׳ והקרבת את הפר. ושחט אתו דואם מן הצאן. וחברו דואם עז. ונודעה החטאת. ושמרו את משמרתי. והקרבת את הלוים. והחנים לפני המשכן. ונמסר גם בסדר תצוה:

רמבן

ובחטאת שתהיה נקבה דבר ברור הוא כי העולה כשמה והשלמים מלשון וכל חפצי ישלים אבנים שלימות והחטאת לכפר פניו במנחה ההולכת לפניו וכבר כתבתי זה והאשם זכר בעבור כי החטאת בחייבי הכריתות שתשוב הנפש אל האלהים אשר נתנה והאשם לא יבא על חיוב כרת וכאלו הוא לריח ניחח כעולה ושעיר הנשיא בעבור כי הוא המולך אשר לו המשפט והלוחם מלחמות השם ועל חרבו יחיה כדרך שעירי ע"ג:

(ה) **והקטירו** אותו בני אהרן עד והקריב מזבח השלמים אשה לה׳. והוא שוה עם מה שאמר למטה והקטירם כי שם ירמוז לכל האמורין ומדרשו והקטירו והקטירם מה ת"ל והקטירו אותו הכשר ולא הפסול והקטירו שלא יערב חלבים בחלבים והקטירם כלם כאחת:

(ו) **חלבו** האליה עד ואם עז קרבנו. שם חלב בלשון הקדש השומן הנפרד שאינו עם הבשר כדבר אחד כי השומן המתערב בבשר שאינו נפרד ממנו יקרא שומן כענין שאמר הכתוב וישמן ישורון ויאכלו וישבעו וישמינו השמן לב העם הזה ובשרי כחש משמן והיה דשן ושמן כמו חלב ודשן תשבע נפשי וכן בכל מקום. והחלב הוא הנפרד עליו קרום ונקלף לא יתערב הלשון בכן בשום מקום כאמרנו בשר שמן לא בשר חלב. וכן בשאר לשונות הגוים שמותיהן חלוקין. ויאמר דרך השאלה ככתוב בהרימכם את חלבו ממנו כי הטוב אשר יורם מן התבואה יכנה אותו בחלב כאשר החלב מורם בקרבנות חלב כליות חטה ידמה החטה לכליות ואת החלב אשר בם כאשר ואמר ודם ענב תשתה חמר ואין היין דם ואכלו את חלב הארץ שיאכלו כל חלב שור וכשב ועז וכל החיה דרך משל זה. והנה אין באליה חלב כלל אבל יש בה שומן שאינו נפרד כמו שיש בכל נתח טוב ירך וכתף. וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור ולא באבר שינוע תמיד ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד מן הבשר בצלעות ובצדדין ובאליה הוא חם ולח והנפרד מן הבשר כמו אשר על הכליות קר ולח וגס ועבה וקשה להתבשל באסטומכא וממהר לבלות ויוליד לחה לבנה וסותם. וא"כ הכתוב שאמר כל חלב וכל דם לא תאכלו אין שומן שעל גבי האליה בכלל כי איננו חלב בשמו ובטבעו ואם היה כל שומן חלב א"כ יאסר כל שומן שבבהמה בכתפות ובצדדין כי הכתוב לא אמר כל חלב אשר יקריבו לה׳ לא תאכלו אבל אמר כי כל בהמה אשר תקרב על המזבח יאסר כל חלב שבה ולא יתכן שנאמר שאסר מה שנקריב מן הבהמה שאם כן יהיו הכליות והיותרת על הכבד אסורים. אבל כל הנקרא חלב נאסר אע"פ שאינו קרב למזבח כגון החלב אשר על הטחול ושאינו נקרא חלב מותר אף על פי שהוא קרב כגון הכליות והיותרת מן הכבד וכן האליה. וכן אמר הכתוב במלואים בצווי ולקחת מן האיל החלב והאליה ובמעשה ויקח את החלב ואת האליה כי אין האליה חלב והכתוב הזה שאמר חלבו האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב אשר הוא מחובר בה בצד הפנימי. וכך אמרו בתורת כהנים להביא את החלב הסמוך לאליה וזהו חלב שבין הפקוקלות ועל דעתי עוד שיעור הכתוב הזה כמו הכתוב האחר ואת כל חלבו יקריב ממנו את האליה אף כאן יאמר והקריב מזבח השלמים אשה לה׳ כל חלבו בשני הפסוקים יכלול תחלה שיקריב כל חלבו ואחרי כן פרט והזכיר כל מה שיקריב ממנו ואין כל הנפרטים חלב כי שתי הכליות והיותרת על הכבד אינן בכלל חלב כלל וכך אמרו בפרשת ביום השמיני ואת החלב ואת הכליות ואת היותרת מן הכבד הזכיר החלב לבדו ושאר הקרבים לבדו כאשר אמר מן האיל החלב והאליה א"כ אף האליה איננה קריבה בכלל חלבו אבל אמר שיקריב מזבח השלמים כל חלבו ואח"כ פי׳ כל הקרבים אשר הם חלב ואשר איננם חלב והכתוב שאמר בחטאת ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים אין ענינו בחלב לבדו שאם כן לא יהיו הכליות והיותרת על הכבד קרבים בחטאת. אבל ענינו שיסיר החלב עם כל המוסרים עמו בזבח השלמים. וכן ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים שיסירנו בהסרתו כזבח השלמים עם כל המוסרים שם לרבות האליה בחלבה וכן וישימו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה עם כל המוסרים עמהם. והוצרכתי להאריך בזה לסתום פיהם של צדוקים ימחה שמם כי בדברי תורה נאמר ענה כסיל כאולתו ואמרו הוי שקוד ללמוד תורה כדי שתשיב לאפיקורוס. והגאון רב סעדיה בדה להם שאמר כי חלבו האליה יחסר וי"ו והאליה. ור"א השיב שהיה ראוי להיות חלבו אליתו או החלב האליה. ואינה תשובה כי מנינו וכל ישראל וזקניו ושופטיו ושוטריו ועוד אזכיר טעות גדול שטעה ר"א בטענותיו עמהם הרע לומר מהם אבל פירוש הגאון איננו נכון וכל שכן שאיננו מוכרח להתיר

אבן עזרא

עץ כדרך רחוקה: (יא) לחם אשה. כבר פירשתי לחם שהוא מאכל ויאכל על הפרי ועל הבשר: (יב) ואם עז. ממין העז זכר או נקבה כמשפט הכבש ובכן הבקר לא הזכיר האליה כי אם בכבש כי האליה בעז ובשור קטנה ועוד כי הכבשים שהן בארץ ישראל יש להם אליה גדולה וזה דבר ידוע: (טז) כל חלב לה׳. זה הכלל ואחר שהחלב והדם לגבוה הם אסורים לכם ובפרשה השנית אאריך לבאר חוקת עולם: (יט) נפש כי תחטא. לעשות בשגגה אחת ממצות לא תעשה שיש עליהם כרת או מלקות. ומלת נפש כלל לישראל ולגר כי כן כתוב. ואחר כן פרט והחל מהכהן הגדול והוא הכהן המשיח: (ג) לאשמת העם. שהורה שלא כהוגן ואשם העם נכלם שוגגם או פירוש לאשמת העם באשמת כל בני אדם ונזכר כן בעבור שהכהן הוא נושא התורה והוא עצמו נשמר וקדוש לשם: על חטאתו. בעבור חטאתו וכאשר הוא גדול יקריב

רשי

מן הכליות היועצות: (יא) לחם אשה לה׳. לחמו של אש לשם גבוה: לחם. לשון מאכל וכן (ירמיה יא) נשחיתה עץ בלחמו. (דניאל ה) עבד לחם רב. (קהלת י) לשחוק עושים לחם: (יז) חקת עולם. יפה מפורש בת״כ כל הפסוק: (ב) מכל מצות ה׳. פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וכרת ושגגתו חטאת (כריתות כ״ג): מאחת מהנה. ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם משמעון נח מנחור דן מדניאל: (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. (ת״כ) מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמ״ש לאשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם הוא זה שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם ונעשה מקולקל: פר. (ת״כ) יכול זקן תלמוד לומר בן. אי בן יכול קטן תלמוד לומר פר הא

ויקרא ג ד

כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃
י וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים
וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־
הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ יא וְהִקְטִירוֹ
הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה
לַיהוָה׃ פ יב וְאִם־עֵז קָרְבָּנוֹ
וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ יג וְסָמַךְ
אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ
לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי
אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב׃ יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ
אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
עַל־הַקֶּרֶב׃ טו וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת
וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר
עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־
הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃
טז וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה
לֶחֶם אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־
חֵלֶב לַיהוָה׃ יז חֻקַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־
חֵלֶב וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ׃ פ
חמישי ד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה
מִכֹּל מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא
תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה׃
ג אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא
לְאַשְׁמַת הָעָם וְהִקְרִיב עַל
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן־בָּקָר
תָּמִים לַיהוָה לְחַטָּאת׃ ד וְהֵבִיא
אֶת־הַפָּר אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
לִפְנֵי יְהוָה וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־
רֹאשׁ הַפָּר וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי

ג׳ חסי׳ בסיד׳ · כל אורייתא חסר במ״ב · ג׳ ומ״ל · ד׳ · ס׳ וכל ואת שתי הכליות דכוותיה · ב׳. ל״ב · ב׳. י״ו · ל׳ ר״פ · ד׳ · ז׳ ר״פ בספ׳ ג · מ׳ מאריכין בטעמא

תרגום

תרבא דעל גוא: י וית
תרתין כולין וית תרבא די
עליהון דעל גיססיא וית
חצרא דעל כבדא על
כוליתא יעדינה: יא ויסקיניה
כהנא למדבחא לחים קרבנא
קדם יי: יב ואם מן בני עזיא
קרבניה ויקרביניה קדם יי:
יג ויסמוך ית ידיה על
רישיה ויכוס יתיה קדם
משכן זמנא ויזרקון בני
אהרן ית דמיה על מדבחא
סחור סחור: יד ויקרב מניה
קרבניה קרבנא קדם יי ית
תרבא דחפי ית גוא וית כל
תרבא דעל גוא: טו וית
תרתין כולין וית תרבא די
עליהון דעל גיססיא וית
חצרא דעל כבדא על
כוליתא יעדינה: טז ויסקינון
כהנא למדבחא לחים
קרבנא לאתקבלא ברעוא
כל תרבא קדם יי: יז קים
עלם לדריכון בכל
מותבניכון כל תרבא וכל
דמא לא תיכלון: א ומליל יי
עם משה למימר: ב מליל
עם בני ישראל למימר אינש
ארי יחוב בשלו מכל פקודיא
דיי דלא כשרין לאתעבדא
ויעבד מחד מנהון: ג אם
כהנא רבא יחוב לחובת
עמא ויקריב על חובתיה
דחב תור בר תורי שלים
קדם יי לחטאתא: ד וייתי
ית תורא לתרע משכן
זמנא לקדם יי ויסמוך ית
ידיה על ריש תורא ויכוס

הכליות כל אורייתא חסר במ״ב וסי׳ על הכליות יסירנה דבתרי׳ והקטירו אתו בני אהרן המזבחה. על הכליות יסירנה דבתרי׳ כאשר יורם משור זבח השלמים: והקטיר׳ ב׳ וסי׳ לחם אשה לריח. כאשר יורם: לריח יו וסי׳ ולקחת אתם מידם. והקטרת את כל האיל. ואת הכבש השני דואלה שמות. קרבן ראשית תקריבו. והקטירם הכהן המזבחה. ואת כל חלבו יסיר קדמא. ואת הקרב ואת הכרעים. ויקח משה אתם מעל כפיהם. וזרק הכהן את הדם. והיה אם מעיני העדה. אך בכור שור. עלת תמיד העשויה. והקרבתם עלה דבכורים. ועשיתם עלה לריח ניחח. מלבד עלת החדש. ולחמי אשר נתתי לך. לריח שמניך טובי׳: וכל דם ד׳ וסי׳ חקת עולם לדרתיכ׳ וכל דם לא תאכלו בכל משבתיכם. ויצוהו המלך אחז. ב׳ בו: מהנה ז׳ וסי׳ ועשה מאחת מהנה כל היוצא מהנה ישרף. ושמרון בחצי חטאתיך. והלשכות העליונות קצרות. אחת מהנה לא נשברה. אחת מהנה לא נעדרה. בחר לך אחת מהנה דד״ה: המשיח ד׳ מ״ל בתורה וסי׳ אם הכהן המשיח. ולקח הכהן המשיח מדם הפר. והביא הכהן המשיח. והכהן המשיח תחתיו: לפני ה׳ ב׳ סבי׳ אשר וסי׳ והביא את הפר דנפש

תולדות אהרן

תולדות אהרן אשם לסי׳. כריתות כג: ואם עז. פסחים נו נו נז זבחים ט מנחות פג תמורה כ כריתות כח: ושחט אותו. קדושין נו נח: כל חלב. חולין קיז תמורה לב מעילה טו: חקת עולם. כריתות ד: כל חלב. שם כג ד (נזיר נד): נפש כי. יומא לו: מאחת. שבת ע קב (שם ע יג): אם הכהן. מגילה ט (שבת ט): לאשמת. יבמות ט (ועשו אחת. יבמות ו: או הודע. הוריות מה):

רמבן

להתיר בו והמדרש שעשו רבותינו כל חלב שור וכשב ועז שלא אסר אלא חלב השור בכלם מדרש הגון הוא אבל שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק הוצרכנו לראיות וטענות שכתבנו:

(יב) **ואם** עז קרבנו עד דבר אל וכו׳ נפש כי תחטא. הזכיר המין אם ממין העזים קרבנו כדעת אונקלוס שאמר מן בני עזיא וכן מה שאמר בעולה מן הכשבים או מן העזים ממינם ועל דעתי לא יקפיד לשון הקדש בשם הבהמות כי ברובם שם אחד לזכר ולנקבה כגמל וחמור ושפן וארנבת וחזיר ובעופות יונה ותור וגם במינים אשר להם שמות לזכר ולנקבה כגון שור ופרה כשב כשבה תיש ועז לא יקפיד ואמר כשב שור לנקבה כענין שכתוב ושור או שה אותו ואת בנו והוא בפרה וכשבה בלבד כדעת האומר אין חוששין לזרע האב וכן מן העזים זכר תמים יקריבנו מן התישים ואם עז קרבנו זכר או נקבה וכן אם לא תגיע ידו די שה כשבה או שעירת עזים:

ד (ב) **נפש** כי תחטא בשגגה עד ונודעה החטאת וכו׳. בעבור היות המחשבה בנפש והיא השוגגת הזכיר כאן נפש. וטעם הקרבנות על הנפש השוגגת מפני שכל העונות יולידו נגאי בנפש והם מום בה ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא ולולי זה היו טפשי העולם זוכים לבא לפניו ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה ובעבור זה גם כן הזכיר נפש ורבותינו דרשו נפש לרבות הגרים והעבדים. ולא הזכיר בחטאת

ספורנו

מדרגות מתחלפות מהם מוכנים להכשל בחטא ומהם רחוקים מזה יקרה בהם על המעט. היה הדבור בהם על אופנים מתחלפים וקרבנותיהם מתחלפים ולכן על הכהן המשיח מפני שהוא רחוק שיכשל בחטא אמר: ד (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. כלומר שלא תקרה לו שגגת חטאת זולתי ממוקשי עם הארץ (ברכות פרק אין עומדין

יְהוָה׃ ה וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ
מִדַּם הַפָּר וְהֵבִיא אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד׃ ו וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־
אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וְהִזָּה מִן־הַדָּם שֶׁבַע
פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי
פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ׃ ז וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־
הַדָּם עַל־קַרְנוֹת מִזְבַּח קְטֹרֶת
הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל
מוֹעֵד וְאֵת ׀ כָּל־דַּם הַפָּר יִשְׁפֹּךְ
אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ח וְאֶת־כָּל־
חֵלֶב פַּר הַחַטָּאת יָרִים מִמֶּנּוּ
אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה עַל־הַקֶּרֶב
וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־
הַקֶּרֶב׃ ט וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת
וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר
עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־
הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃
י כַּאֲשֶׁר יוּרַם מִשּׁוֹר זֶבַח
הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל
מִזְבַּח הָעֹלָה׃ יא וְאֶת־עוֹר הַפָּר
וְאֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־
כְּרָעָיו וְקִרְבּוֹ וּפִרְשׁוֹ׃ יב וְהוֹצִיא
אֶת־כָּל־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
אֶל־מָקוֹם טָהוֹר אֶל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן
וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל־עֵצִים בָּאֵשׁ עַל־
שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף׃ פ
יג וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ
וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ
אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר
לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ׃ יד וְנוֹדְעָה
הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ
וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן־בָּקָר
לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל

יָת תּוֹרָא קֳדָם יְיָ׃ ה וְיִסַּב
כַּהֲנָא רַבָּא מִדְּמָא דְתוֹרָא
וְיֵיתֵי יָתֵיהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא׃
ו וְיִטְבּוֹל כַּהֲנָא יָת אֶצְבְּעֵיהּ
בִּדְמָא וְיַדֵּי מִן דְּמָא שְׁבַע
זִמְנִין קֳדָם יְיָ קֳדָם פָּרוּכְתָּא
דְקוּדְשָׁא׃ ז וְיִתֵּן כַּהֲנָא מִן
דְּמָא עַל קַרְנַת מַדְבַּח
קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא קֳדָם יְיָ
דִּבְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל דְּמָא
דְתוֹרָא יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא
דְמַדְבְּחָא דַעֲלָתָא דִּבְתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ח וְיָת כָּל תְּרַב
תּוֹרָא דְחַטָּאתָא יַפְרֵישׁ
מִנֵּיהּ יָת תַּרְבָּא דְחָפֵי עַל
גַּוָּא וְיָת כָּל תַּרְבָּא דִּי עַל
גַּוָּא׃ ט וְיָת תַּרְתֵּין כּוֹלְיָן
וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהוֹן דְּעַל
גִּיסְסַיָּא וְיָת חִצְרָא דְעַל
כַּבְדָּא עַל כּוֹלְיָתָא יַעְדֵּינַהּ׃
י כְּמָא דְמִתַּפְרַשׁ מִתּוֹר
נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְיַסְּקִינוּן
כַּהֲנָא עַל מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא׃
יא וְיָת מְשַׁךְ תּוֹרָא וְיָת כָּל
בִּסְרֵיהּ עַל רֵישֵׁיהּ וְעַל
כְּרָעוֹהִי וְגַוֵּיהּ וְאוּכְלֵיהּ׃
יב וְיַפֵּיק יָת כָּל תּוֹרָא מִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא לַאֲתַר דְּכֵי לַאֲתַר
בֵּית מֵישַׁד קִטְמָא וְיוֹקֵד
יָתֵיהּ עַל אָעַיָּא בְּאֶשָּׁתָא עַל
אֲתַר בֵּית מֵישַׁד קִטְמָא
יִתּוֹקַד׃ יג וְאִם כָּל כְּנִשְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתְּלוּן וִיהֵי מְכַסָּא
פִּתְגָּמָא מֵעֵינֵי קְהָלָא
וְיַעְבְּדוּן חַד מִכָּל פִּקּוֹדַיָּא
דַּייָ דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא
וִיחוּבוּן׃ יד וְתִתְיְדַע חוֹבְתָא
דְּחָבוּ עֲלַהּ וִיקָרְבוּן קְהָלָא
תּוֹר בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא
וְיֵיתוּן יָתֵיהּ לִקֳדָם מַשְׁכַּן

ד' מ"ל בתורה · קדמא' וטבל הכהן את אצבעו בדם תניין וטבל הכהן אצבעו מן הדם · ד' מ"ל בתור' · ז' פסוקים ואת את ואת · ל' דכהן משיח על הקרב סי' משיחם על · כ' מ"ל בתור' · ל' ומ"ל · ב' ובסידרי · ב'. ל' · ט'. ל' · ל' ומשמש א"ב מן חד וחד · ב' נאני · ל'. ב' · ד

רשי

הא כיצד זה פר בן ג': (ה) אל אהל מועד. למשכן ובבית עולמים להיכל: (ו) את פני פרכת הקדש. (ת"כ) כנגד מקום קדושתה מכוון כנגד בין הבדים לא היו נוגעים דמים בפרכת ואם נגעו נגעו: (ז) ואת כל דם. שירי הדם: (ח) ואת כל חלב פר. חלבו היה לו לומר מה תלמוד לומר פר לרבות פר של יום הכפורים לכליות ולחלבים ויותרת (זבחים יג): החטאת. להביא שעירי ע"ג לכליות ולחלבים ויותרת (שם): ירים ממנו. (זבחים דף ג') מן המחובר שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו (ת"כ): (י) כאשר יורם. מאותן אמורין המפורשין בשור זבח השלמים וכי מה פירש בזבח השלמים שלא פי' כאן אלא להקישו לשלמים (זבחים שם) מה שלמים לשמן אף זה לשמו. ומה שלמים שלום לעולם. אף זה שלום לעולם. ובשחיטת קדשים מצריכו ללמוד הימנו שאין למדין למד מן הלמד בקדשים. בפרק איזהו מקומן: (יא) על הכבד על הכליות. על ראשו ועל כרעיו. כולן לשון תוספת הן כמו מלבד: (יב) אל מקום טהור. לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות הוצרך לומר במחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור: מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפירשוהו רבותינו במס' יומא ובסנהדרין: אל שפך הדשן. מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המזבח כמו שנאמר והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה: על שפך הדשן ישרף. (ת"כ) שאין ת"ל אלא ללמד שאפילו אין שם דשן: (יג) עדת ישראל. (ת"כ) אלו סנהדרין: ונעלם דבר. טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר: הקהל ועשו. (ת"כ) שעשו

רמבן

בחטאת כהן המשיח וכפר עליו ונסלח לו כאשר הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אולי לרוב מעלתו לא יתכפר ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו כי מלאך ה' צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהר ידים ולא הזכיר כאן בפרים הנשרפים בהקטרת האמורים ריח ניחוח ולא אשה לה'. והטעם בעבור היות מהם חלק בחוץ איננו לאשה לה' ובשעיר הנשיא הזכיר כפרה ולא הזכיר אשה ריח ניחוח לה' בעבור היות הקרבן שעיר. ובחטאת היחיד הזכיר לריח ניחוח לה' ולא הזכיר אשה. כי בידוע שהוא אשה כי הכונה כולה באשה לה' והמשכיל יבין: (יד) ונודעה החטאת אשר חטאו עליה עד אשר נשיא. בידוע שלא יקריבו חטאת עד שידעו שחטאו אבל דרך הלשון שיאמר וכאשר יודע לכם

אבן עזרא

יקריב הפר שהוא הגדול מכל הקרבים על גבי המזבח: (ו) וטבל הכהן. הוא המשיח בעצמו. וטעם שבע פעמים תמצאנו בפרשת וירא בלק ובעבור גודל מעלת הכהן הגדול יזה מדם חטאתו על פרכת הקדש ועל קרנות מזבח הקטרת וכל הפר חוץ מהחלבים ישרוף בחוץ כי איננה עולה: (יב) על שפך הדשן. שיהיה נשרף במקום שיש שם דשן המזבח: (יד) ונודעה החטאת. וכן משפט הכהן הגדול ואם איננו נזכר כי אם לא הודע אליו חטאתו לא יקריב פר החטאת. ויש אומרים כי בכל שנה יקריב כן שמא חטא. והזכיר עם כל עדת ישראל ונודעה החטאת שהכהן יתכן שיודיעם ואין מי שיודיע לכהן רק מעצמו. וחטאת הקהל כחטאת הכהן הגדול בכל משפטיה. והנה הכהן הגדול שקול כנגד כל ישראל: (טו) זקני העדה. הם המנהיגים והם יסמכו את ידיהם בעדם ובעד כל

קדמא. ויעל שלמה: קרנות ד' מלאים בתו' וסי' ונתן הכהן מן הדם וישחט קדמאה משה את הדם. ויקרבו בני אהרן את הדם אליו. ויצא אל המזבח: מקום טהור ד' וסי' והוציא את כל הפר. ואת חזה התנופה. והוציא את הדשן. ואסף איש טהור: על שפך חד מן אלפא ביתא מן חד וחד חד אל וחד על וסי' מצויין במסורה רבתא: עדת ישראל י"א בלישנא וסי' דברו אל כל עדת ישראל. ושחטו אתו כל. ונכרתה הנפש ההיא. יעשו אתו. ואם כל עדת ישראל ישגו. המעט מכם כי. הארץ אשר הכה. ומחר על כל עדת ישראל יהיה קצף דעכן. וכל עדת ישראל הנועדים דמלכים. וחברו דד"ה: מעיני ד' וסי' ואם כל עדת ישראל ישגו. והיה אם מעיני העדה. ונעלם מעיני אישה. ונעלמה מעיני כל חי: ונודעה ב' וסי' ונודעה החטאת אשר חטאו עליה. ונודעה יד ה' את עבדיו: והביאו ד' וסי' ונודעה החטאת אשר חטאו עלית. ולקחו אבנים אחרות. והביאו בניך בחצן והביאו את כל אחיכם מכל הגוים

תולדות אהרן

מזבח קטורת. יומא נח: (ואת כל דמה. יומא מב): ואת עור. יומא סו: ראשו ועל כרעיו. שם מח: בקרבו. שם מח: ושרף אותו. פסחים עה: אל שפך. שם יו. על שפך. שם עב. יומא סח: מעיני. יבמות ע: זקני העדה. סוטה מד:

בעל הטורים

כתיב קטרת הסמים ובפרשה שאחריה כתיב קרנת המזבח לפי שכ"ג מתעשר בקטרת הוסיף לומר קטרת הסמים. בכל הקרבנות כתיב כפרה וסליחה חוץ מכ"ג לפי ששגגת תלמוד עולה זדון: על שפך הדשן ישרף. נותה תורה לשרוף קרבנו של כהן משיח בפרהסיא בחוץ על שפך הדשן שלא יתביים אדם להתודות על חטאו שהרי כ"ג חטא והתודה והביא קרבן על חטאו: ישגו. שנים במסורה ואם כל עדת ישראל ישגו. ישגו נאני ביחזקאל על רועי ישראל המתעים את העם הגאון ה"נ מיירי בגבור ששגגו ע"פ ב"ד שטעו בהוראה: מעיני ד' ונעלם דבר מעיני הקהל ואידך בהסיא עונות אם מעיני העדה. ונעלם מעיני אישה. ונעלמה מעיני כל חי איירי בתורה דכתיב לעיל מיניה והחכמה מאין תמצא ה"נ נעלמה בחכמה מעיני הב"ד שטעו בהוראה. ונעלם מעיני אישה וזהו שאמרו אפי' שמע מעוף הפורח שנטמאה שוב אין סמים בודקין אותה וזה הוא ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים והעלים עצמו כאלו לא ידע שוב אין סמים בודקין אותה: ונודעה ב'. ונודעה החטאת. ונודעה יד ה' את עבדיו וזעם את אויביו שאפילו על השוגג שיש לו להביא חטאת ולא הביא הקב"ה נפרע ממנו וזהו ונודעה יד ה' את עבדיו מי שחטא ומביא קרבן וזעם את מי שאינו מביא: והביאו אותו לפני אהל. והביאו ד' במסרה. והביאו אל תחת האבנים גבי מצרע

אבן עזרא

כל ישראל כי לא יתכן שיסמכו כל ישראל: (כא) חטאת הקהל הוא. הפר: ואם ישגו. ישראל ולא יעשו אחת ממצות עשה יקריבו פר לעולה ושעיר לחטאת: (כב) אשר נשיא יחטא. הפוך וכן הוא אשר יחטא הנשיא והוא דבק כאשר למעלה ואם כל עדת ישראל כאילו אמר ואם אשר יחטא הוא נשיא שבט או נשיא בית אב: (כג) או הודע אליו. אחז הכתוב דרך קצרה כמו לכהן והטעם שידע הנשיא מעצמו שחטא או הודיעו אדם אחר שראהו. דקדוק הודע אליו פועל עבר כמו והגד לך ויחסר המודיע כמו אשר ילדה אותה ללוי ויאמר רבי משה הכהן כי הוא מהבנין שלא

מוֹעֵד׃ טו וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי
יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי
יְהוָה׃ טז וְהֵבִיא הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ
מִדַּם הַפָּר אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃
יז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶצְבָּעוֹ מִן־הַדָּם
וְהִזָּה שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה
אֵת פְּנֵי הַפָּרֹכֶת׃ יח וּמִן־הַדָּם
יִתֵּן עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר
לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וְאֵת כָּל־הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד
מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד׃ יט וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יָרִים
מִמֶּנּוּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ כ וְעָשָׂה
לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפַר הַחַטָּאת
כֵּן יַעֲשֶׂה־לּוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן
וְנִסְלַח לָהֶם׃ כא וְהוֹצִיא אֶת־
הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף
אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר
הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא׃ פ
כב אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת
מִכָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהָיו אֲשֶׁר
לֹא־תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם׃
כג אוֹ־הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ

ד' ומ"ל · ל' חסר את · ל' · כו' חסר במ"ד · ב' · י"ג חס' · ס"ג. ד' פתחין · כו' מ"ל · כל ליש' מ"ל · ל'

זמנא׃ טו ויסמכון סבי
כנישתא ית ידיהון על ריש
תורא קדם יי ויכוס ית תורא
קדם יי׃ טז ויעיל כהנא רבא
מן דמא דתורא למשכן
זמנא׃ יז ויטבול כהנא
אצבעיה מן דמא וידי שבע
זימנין קדם יי ית קדם
פרוכתא׃ יח ומן דמא יתן
על קרנת מדבחא די קדם
יי דבמשכן זמנא וית כל
דמא ישוד ליסודא דמדבחא
דעלתא דבתרע משכן
זמנא׃ יט וית כל תרביה
יפריש מניה ויסיק
למדבחא׃ כ ויעביד לתורא
כמא דעבד לתורא דחטאתא
כן יעביד ליה ויכפר עליהון
כהנא וישתביק להון׃
כא ויפק ית תורא למברא
למשריתא ויוקד יתיה
כמא דאוקיד ית תורא
קדמאה חטאת קהלא הוא׃
כב אם רבא יחוב ויעביד
חד מכל פקודיא דיי אלהיה
דלא כשרין לאתעבדא
בשלו ויחוב׃ כג או
אתידע ליה חובתיה דחב
בה וייתי ית קורבניה

רשי

שעשו צבור על פיהם: (יז) את פני הפרכת. ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מיעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת (זבחים מא) אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש כשחטאו כולם ח"ו נסתלקה הקדושה: (יח) יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. (ת"כ זבחים פ' ה') זה יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח: (יט) ואת כל חלבו ירים. ואע"פ שלא פי' כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך שזועם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: (כ) ועשה לפר. זה כאשר עש' לפר החטאת. כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי כליות שפי' שם מה שלא פי' כאן ולכפול במצות העבודות ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסל לפי שמצינו בניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כפר הוצרך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת: (כב) אשר נשיא יחטא. (ת"כ הוריות פ"ג) לשון אשרי. אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו קל וחומר שמתחרט על זדונותיו: (כג) או הודע. כמו אם הודע הדבר הרבה או יש משמשין בלשון אם ואם במקום או וכן (שמות כא) או נודע כי שור נגח הוא: הודע אליו. כשחטא היה סבור שהוא היתר ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה

המשיח ד' מלאים בתורה נמסר לעיל בהאי סידרא: עלהם י"ג הס' בתו' נמסר בסדר ויגש: חטאת

תולדות אהרן ואת כל דם. יומא מח נו נט: אל יסוד פסחים סה: אל מחוץ. סנהדרין מב: ושרף אותו. יומא סח סנהדרין סה: ועשה אחת. הוריות ט יא כריתות כו: אשר לא. שבת סט יומא פ הוריות ב יא חולין ה: או הודע. כריתות יט כו: או הודע אליו. יבמות פז שבועות יח כריתות יב: אשר חטא. כריתות יט:

ספורנו

עומדין) המתפלל וטעה סימן רע לו ואם ש"צ הוא סימן רע לשולחיו וקרבנו נשרף ואין לכהן שום חלק בו ולכן לא כתב בו ואשם כמו שכתב בכל שאר החוטאים כי אמנם באמרו ואשם יורה אזהרה על התשובה וזה לא יפול על הכהן המשיח כי לא מלבו היה החטא כלל אבל קרה לו לאשמות העם. ושגגת סנהדרין שהוא גם כן כחוק אמר: ישגו ונעלם מעיני הקהל. שעם היותם עיני הקהל הראוים לראות בעד אחרים לא היטיבו לראות לעצמם וגם כן עליהם אמר: (כא) חטאת הקהל הוא. כי לא יקרה זה בלתי עון הדור גם כן. אמנם כתב בהם ואשמו להזהירם על התשובה קודם שיקריבו וחטאתם גם כן נשרפת ולכובד עון שניהם הובא דמם אל הקדש פנימה. ועל עון המלך אמר: (כב) אשר נשיא יחטא. כי אמנם זה דבר מצוי שיחטא כאמרו וישמן ישורון ויבעט. ואמר בו ואשם. שמעצמו יכיר עונו: (כג) או הודע אליו. על ידי אחרים

והחולם

בעל הטורים

מצורע. והביאו בניך בחוצן והביאו את כל אחיכם. לומר מי שמחויב קרבן לה' ואינו מביאו לכהן סוף שצריך לכהן שיבוא לראות נגעי ביתו ואם הוא מביאו זוכה למה שנאמר והביאו בניך בחוצן והביאו את כל אחיכם וגו': חטאת הקהל הוא. וסמיך ליה אשר נשיא יחטא לומר לך כל שבידו למחות ואינו מוחה תולים עליו כאלו הוא חטא: את קרבנו. נאמר בקרבן נשיא רבוי לומר שיביא קרבן שמן וגדול לפי שבכל יום אוכל פטומות שלא יהא שלחנו מלא ושלחן רבו ריקם. בעז כתיב שעיר עזים זכר שעירת עזים נקבה לפי שאין בשמו סימן לזכר ולנקבה שהכל נקרא עז לכך צריך לפרש זכר או נקבה אבל כבש יש חילוק כשב לזכר כשבה לנקבה. בעבותם בגימ' אם כולם ולא במקצתם:

רמבן

להם שחטאו יביאו קרבנם ולא הזכיר כן במשיח כי אין צורך. ויתכן שיצוה שלא יתחייבו בחטאת הזו אלא בידיעה לא על הספק כאשם תלוי. ורבותינו דרשו שאם ידעו שהורו ולא ידעו מה הורו יכול יהו חייבים ת"ל ונודעה החטאת ולא ידעו החוטאים ולא הזכירו כן במשיח בעבור שאמר לאשמת העם הרי משיח כצבור:

(כב) אשר נשיא יחטא. לשון אשרי אשרי הדור שהנשיא מביא כפרה על שגגתו. תורת כהנים. או הודע אליו כמו אם הודע הרבה או יש משמש בלשון אם ואם במקום או. וכן או נודע כי שור נגח הוא לשון רש"י. ור"א כתב אשר נשיא יחטא כמו הפך אשר יחטא נשיא והוא דבק למעלה ואם כל עדת ישראל ישגו כאלו אמר ואם אשר יחטא הוא הנשיא או הודע אליו חטאתו הכתוב אחז דרך קצרה. והטעם שיודע לנשיא מעצמו אשר חטא. או הודע אליו הודיע איש אחר שראהו. ויהיה דקדוק הודע פועל עבר כמו והגד לך ויחסר המודיע כמו אשר ילדה ללוי ואין צריך לכל זה כי שימוש אשר רבים יש מהם יורו על הזמן כגון כאשר בא יוסף אל אחיו כאשר כלו לאכול את השבר ודומיהם. אף כאן כאשר נשיא יחטא ויחסר כ"ף הדעת וכן את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם כאשר תשמעו. אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד כאשר ראיתם. שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך. ופעמים תחסר המלה הזו בי"ת ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה כאשר עשתה מפלצת לאשרה כטעם בעבור כמו באשר את אשתו וטעם או הודע אליו על האשם יאמר כשיעשה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם להיות עליו עונש או יודע אליו ויתכפר לו בקרבן והטעם או יהיה אשם או יביא קרבן ויתכפר לו. וטעם ה' אלהיו לומר כי אע"פ שהוא המלך האדון שאין עליו מורא בשר ודם יש לו לירא מה' אלהיו כי הוא אדוני האדונים וכן למען ילמד ליראה את ה' אלהיו כלומר שישים אל לבו כי יש עליו עליון שהוא אלהיו אשר בידו נפשו וממלכתו:

ואת

שְׂעִ֥יר עִזִּ֖ים זָכָ֥ר תָּמִֽים׃ כד וְסָמַ֤ךְ
יָדוֹ֙ עַל־רֹ֣אשׁ הַשָּׂעִ֔יר וְשָׁחַ֣ט אֹת֔וֹ
בִּמְק֛וֹם אֲשֶׁר־יִשְׁחַ֥ט אֶת־הָעֹלָ֖ה
לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה חַטָּ֖את הֽוּא׃ כה וְלָקַ֨ח
הַכֹּהֵ֜ן מִדַּ֤ם הַֽחַטָּאת֙ בְּאֶצְבָּע֔וֹ
וְנָתַ֕ן עַל־קַ֖רְנֹ֣ת מִזְבַּ֣ח הָעֹלָ֑ה
וְאֶת־דָּמ֣וֹ יִשְׁפֹּ֔ךְ אֶל־יְס֖וֹד מִזְבַּ֥ח
הָעֹלָֽה׃ כו וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ֙
יַקְטִ֣יר הַמִּזְבֵּ֔חָה כְּחֵ֖לֶב זֶ֣בַח
הַשְּׁלָמִ֑ים וְכִפֶּ֨ר עָלָ֧יו הַכֹּהֵ֛ן
מֵֽחַטָּאת֖וֹ וְנִסְלַ֥ח לֽוֹ׃ ששי פ
כז וְאִם־נֶ֧פֶשׁ אַחַ֛ת תֶּחֱטָ֥א בִשְׁגָגָ֖ה
מֵעַ֣ם הָאָ֑רֶץ בַּעֲשֹׂתָ֠הּ אַחַ֨ת
מִמִּצְוֺ֧ת יְהוָ֛ה אֲשֶׁ֥ר לֹא־תֵעָשֶׂ֖ינָה
וְאָשֵֽׁם׃ כח א֚וֹ הוֹדַ֣ע אֵלָ֔יו
חַטָּאת֖וֹ אֲשֶׁ֣ר חָטָ֑א וְהֵבִ֨יא קָרְבָּנ֜וֹ
שְׂעִירַ֤ת עִזִּים֙ תְּמִימָ֣ה נְקֵבָ֔ה עַל־
חַטָּאת֖וֹ אֲשֶׁ֥ר חָטָֽא׃ כט וְסָמַךְ֙
אֶת־יָד֔וֹ עַ֖ל רֹ֣אשׁ הַֽחַטָּ֑את וְשָׁחַט֙
אֶת־הַ֣חַטָּ֔את בִּמְק֖וֹם הָעֹלָֽה׃
ל וְלָקַ֨ח הַכֹּהֵ֤ן מִדָּמָהּ֙ בְּאֶצְבָּע֔וֹ
וְנָתַ֕ן עַל־קַ֖רְנֹ֣ת מִזְבַּ֣ח הָעֹלָ֑ה
וְאֶת־כָּל־דָּמָ֣הּ יִשְׁפֹּ֔ךְ אֶל־יְס֖וֹד
הַמִּזְבֵּֽחַ׃ לא וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּ֣הּ
יָסִ֗יר כַּאֲשֶׁ֨ר הוּסַ֣ר חֵלֶב֮ מֵעַ֣ל
זֶ֣בַח הַשְּׁלָמִים֒ וְהִקְטִ֤יר הַכֹּהֵן֙
הַמִּזְבֵּ֔חָה לְרֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ לַֽיהוָ֑ה
וְכִפֶּ֥ר עָלָ֛יו הַכֹּהֵ֖ן וְנִסְלַ֥ח לֽוֹ׃ פ
לב וְאִם־כֶּ֛בֶשׂ יָבִ֥יא קָרְבָּנ֖וֹ
לְחַטָּ֑את נְקֵבָ֥ה תְמִימָ֖ה יְבִיאֶֽנָּה׃
לג וְסָמַךְ֙ אֶת־יָד֔וֹ עַ֖ל רֹ֣אשׁ
הַֽחַטָּ֑את וְשָׁחַ֤ט אֹתָהּ֙ לְחַטָּ֔את
בִּמְק֕וֹם אֲשֶׁ֥ר יִשְׁחַ֖ט אֶת־הָעֹלָֽה׃
לד וְלָקַ֨ח הַכֹּהֵ֜ן מִדַּ֤ם הַֽחַטָּאת֙
בְּאֶצְבָּע֔וֹ וְנָתַ֕ן עַל־קַ֖רְנֹ֣ת מִזְבַּ֣ח
הָעֹלָ֑ה וְאֶת־כָּל־דָּמָ֣הּ יִשְׁפֹּ֔ךְ אֶל־
יְס֖וֹד הַמִּזְבֵּֽחַ׃ לה וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּ֣הּ
יָסִ֗יר כַּאֲשֶׁ֨ר יוּסַ֣ר חֵֽלֶב־הַכֶּשֶׂב֮
מִזֶּ֣בַח הַשְּׁלָמִים֒ וְהִקְטִ֨יר הַכֹּהֵ֤ן

צְפִיר בַּר עִזִּין דְּכַר שְׁלִים׃ כד וְיִסְמוֹךְ יְדֵיהּ עַל רֵישׁ צְפִירָא וְיִכּוֹס יָתֵיהּ בְּאַתְרָא דְּיִכּוֹס יָת עֲלָתָא קֳדָם יְיָ חַטָּאתָא הוּא׃ כה וְיִסַּב כַּהֲנָא מִדְּמָא דְּחַטָּאתָא בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא וְיָת דְּמֵיהּ יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא דְּמַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא׃ כו וְיָת כָּל תַּרְבֵּיהּ יַסֵּיק לְמַדְבְּחָא כִּתְרַב נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא מֵחוֹבְתֵיהּ וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃ כז וְאִם אֱנָשׁ חַד יֵחוֹב בְּשָׁלוּ מֵעַמָּא דְּאַרְעָא בְּמַעְבְּדֵיהּ חַד מִפִּקּוֹדַיָּא דַּייָ דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא וְיֵחוֹב׃ כח אוֹ אִתְיְדַע לֵיהּ חוֹבְתֵיהּ דְּחָב וְיַיְתֵי קוּרְבָּנֵיהּ צְפִירַת עִזֵּי שַׁלְמָא נוּקְבָא עַל חוֹבְתֵיהּ דְּחָב׃ כט וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵיהּ עַל רֵישׁ חַטָּאתָא וְיִכּוֹס יָת חַטָּאתָא בְּאַתְרָא דַּעֲלָתָא׃ ל וְיִסַּב כַּהֲנָא מִדְּמַהּ בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא וְיָת כָּל דְּמַהּ יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא דְּמַדְבְּחָא׃ לא וְיָת כָּל תַּרְבַּהּ יֶעְדֵּי כְּמָא דְּאִתְעֲדָא תְּרַב מֵעַל נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְיַסֵּק כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃ לב וְאִם אִימַּר יַיְתֵי קוּרְבָּנֵיהּ לְחַטָּאתָא נוּקְבָא שַׁלְמָא יַיְתִינַהּ׃ לג וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵיהּ עַל רֵישׁ חַטָּאתָא וְיִכּוֹס יָתַהּ לְחַטָּאתָא בְּאַתְרָא דְּיִכּוֹס יָת עֲלָתָא׃ לד וְיִסַּב כַּהֲנָא מִדְּמָא דְּחַטָּאתָא בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא וְיָת כָּל דְּמַהּ יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא דְּמַדְבְּחָא׃ לה וְיָת כָּל תַּרְבַּהּ יֶעְדֵּי כְּמָא דְּמִתְעֲדָא תְּרַב אִימַּר מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְיַסֵּיק כַּהֲנָא יָתְהוֹן לְמַדְבְּחָא עַל

די וכל פ׳ ויקרא הוא כמ״ב סיא
ל׳ וחד כחלב ומסמס א״ב
ל׳ וחסר
ל׳
קדמאה והביא את קרבנו תנין והביא קרבנו ומטעין בו׳. כל וסמך דעני׳ הפוך כמ״ב
ל׳ ואי׳ יוסר ומסמס א״ב

רשי

היה: (כד) במקום אשר ישחט את העולה. (זבחים מט) בצפון שהוא מפורש בעולה: חטאת הוא. לשמו כשר שלא לשמו פסול (זבחים טו): (כה) ואת דמו. שירי הדם: (כו) כחלב זבח השלמים. כאותן אמורים המפורשים בעז האמור אצל שלמים: (לא) כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כאימורי עז האמורים בשלמים: (לג) ושחט אותה לחטאת. שתהא שחיטתה לשם חטאת: (לה) כאשר יוסר חלב הכשב. שנתרבו אימוריו באליה אף חטאת כשהיא באה כשבה טעונה אליה עם האימורין:
על

בעל הטורים

הוסר ב׳. כאשר הוסר החלב ומעת הוסר התמיד לומר שמעת הוסר התמיד הוסר כל חלב שבזכותו נאכלת כרכם בכל:

רמבן

(כה) **ואת** דמו ישפוך אל יסוד מזבח העולה. הוא הנזכר אבל דרך הלשון להזכיר השם במקום הידוע וכן וסמך את ידו על ראש הפר ושחט את הפר ולרבותינו בהם מדרשים כי תורת ה׳ תמימה אין בה חסר ויתר:

שלא נקרא שם פועלו כי החולם והשורק יתחלפו והוא על משקל ויוסף הורד מצרימה והנשיא יקריב שעיר מטעם זרזיר מתנים או תיש כפירוש הגאון בספר משלי והוא זכר למעלת הנשיא רק לא יובא את דמה לפנים מהקדש והכהנים יאכלו חטאת הנשיא לכפר בעדו כי כן כתוב ולא יאכל הכהן הגדול חטאתו: (כו) מעם הארץ. והם כל ישראל והכהנים ההדיוטים וכל הלוים: ואשם. פעל עבר כמו כי זקן יצחק: (כח) שעירת עזים נקבה. כי מעלתו נקלה ממעלת הנשיא. וטעם ונסלח לו בפרשת שלח לך: (לב) ואם כבש. ואם הביא ממין הכבש לחטאת יביא נקבה כמו שעירת עזים. וטעם כאשר יוסר חלב הכשב. להביא האליה

ז׳ פתחין נמסר בסדר תצוה: מדמה ו׳ וסי׳ ולקח הכהן מדמה באצבעו. כל אשר יגע בבשרה. וכל חטאת אשר יובא. ולקח אלעזר הכהן ב׳ בו. ויז מדמה אל הקיר: יוסר חד מן ב׳ זוגין מיחדין מתחלפין מן חד וחד חד ס׳ וחד ש׳ וסי׳ נמסר

תולדות אהרן וסמך ידו. זבחים מט מנחות צג לב: ושחט אותו. זבחים מט: חטאת הוא. זבחים ו י: ולקח הכהן. זבחים ח יד כד מט מנחות יט: קרנת. זבחים לז: וכפר. סנהדרין ד זבחים לח: מחטאתו. שבת עא זבחים ח: ואם נפש. שבת לג הוריות ב ז ח: מעם הארץ. שבת סט הוריות ב יא חולין ה: בעשותה. שבת ג לב הוריות ב: ממצות ה׳. הוריות ח. כריתות כו: ואשם. הוריות ח: והביא. שבת עא נזיר כז כח: על חטאתו. נזיר כח כריתות כז: ושחט את. זבחים מט: קרנות. זבחים לז: ואת כל. יומא נז זבחים לד: וכפר עליה. סנהדרין ד זבחים לח: ואם כבש. פסחים נז תמורה טו כריתות נח: ושחט אותו. זבחים ד ה ז ח ט מנחות ג ד ה נ: קרנת. זבחים לז: ואת כל. יומא נז זבחים נד:

ספורנו

והחולם במלת הודע הוא בו תמורת השורק. ואמר על עם הארץ: (כו) אם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ. כי זה אפשרי קרוב שא׳ מעם הארץ יחטא בזה ובענין חטא הנשיא אמר ואם שהוא אזהרה על תשובה קודמת לקרבן ובשניהם ובכל האשמות נתן חלק לכהנים

אֹתָם הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה ט׳ כתיב ו׳
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ: פ
ה א וְנֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה
קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ
יָדָע אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ: ל״ס מ״ע
ב אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל־דָּבָר קדמא רביע תנין פזר
טָמֵא אוֹ בְנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה אוֹ
בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת
שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא
טָמֵא וְאָשֵׁם: ג אוֹ כִי יִגַּע ל׳
בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ
אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ
וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם: ד אוֹ נֶפֶשׁ כִּי
תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע ׀ ל׳. ו׳ פתחין
אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא ל׳ ח׳ ולבטא בשפתיו
הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ
וְהוּא־יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה:
ה וְהָיָה כִי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה
וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ: ב׳ בתורה
ו וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה עַל ח׳ בטעם מארי׳ בספרא
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נְקֵבָה מִן־
הַצֹּאן כִּשְׂבָּה אוֹ־שְׂעִירַת עִזִּים
לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
מֵחַטָּאתוֹ: ז וְאִם־לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ
דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר ו׳ גלוס׳
חָטָא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ־שְׁנֵי בְנֵי־

קורבניא דיי ויכפר עלוהי
כהנא על חובתיה דחב
וישתביק ליה: א ואנש ארי
יחוב וישמע קל מומי והוא
סהיד או חזא או ידע אם לא
יחוי ויקבל חוביה: ב או
אינש דיקרב בכל מדעם
מסאב או בנבלת חיתא
מסאבתא או בנבלת בעירא
מסאבא או בנבלת רחיש
מסאב ויהי מכסא מיניה
והוא מסאב וחב: ג או ארי
יקרב בסואבת אנשא לכל
סאובתיה דיסתאב בה ויהי
מכסא מיניה והוא ידע
וחב: ד או אינש ארי יקיים
לפרשא בספון לאבאשא
או לאוטבא לכל די יפרש
אנשא בקיום ויהי מכסא
מניה והוא ידע וחב לחדא
מאלין: ה ויהי ארי יחוב
לחדא מאלין ויודי דחב
עלה: ו וייתי ית חובתיה
לקדם יי על חובתיה דחב
נוקבא מן ענא אימרתא
או צפירת עזי לחטאתא
ויכפר עלוהי כהנא
מחובתיה: ז ואם לא תמטי
ידיה כמיסת אימרא וייתי
ית חובתיה דחב תרתין
שפנינין או תרין בני יונה

רשי

על אשי ה׳. על מדורת האש העשויות לשם פואיילי״ש בלעז: (א) ושמעה קול אלה. (ת״כ) בדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו עדות שיעיד לו: (ב) או נפש אשר תגע וגו׳. ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת במסכת שבועות נדרש כן: ונעלם ממנו. הטומאה (שבועות י״ד ת״כ): ואשם. באכילת קדש או בביאת מקדש: (ג) בטומאת אדם. זו טומאת מת (ת״כ שבועות פ״ק): לכל טומאתו. (ת״כ) לרבות טומאת מגע זבין וזבות: אשר יטמא. לרבות הנוגע בבועל נדה: בה. (שבועות פ״ג) לרבות בולע נבלת עוף טהור: ונעלם. והוא ידע. ששכח הטומאה: ואשם. באכילת קדש או בביאת מקדש: (ד) בשפתים. ולא בלב (שבועות כו): להרע. לעצמו או להטיב לעצמו כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן: לכל אשר יבטא. לרבות לשעבר: ונעלם ממנו. ועבר על שבועתו (זבחים כו) כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפירת ממון איכה בקרבן זו אלא באשם

אבן עזרא

האליה כי אין עם השעירה אליה: (א) ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה. הוא החרם וכן ואת אלית והכתוב אחז דרך קצרה והזהיר שחייב העד להגיד כי אם לא יגיד יש עליו עונש מהשם שישא עונו אם שכח ולא הגיד ואחר כן נזכר לו: או נפש כי תגע. בנבלת הארבעה הנזכרות והם חזיר וחביריו: (ב) או בנב׳ת בהמה טמאה. למאכל כסוס והחמור ושרץ טמא מהשמונה הנזכרים: ונעלם ממנו. ואחר כך ידע או נגע בזב וטמא מת וזבה ונדה: (ד) לבטא בשפתים. דבור שפה: להרע. למי שהוא חייב. או לפי׳ הגאון להתענות. וטעם להזכיר אלה שהוא חייב להודות ועל האחרות שהן מצות לא תעשה לא יתודה לפני הכהן והקרבן אחד: (ז) ואם לא תגיע ידו. כי היה העושה כל מלאכה והיא הקונה רמז למי שאין לו: אחד לחטאת ואחד לעולה. ויאמר

רב

בריש שיר השירים: אשי ט׳ כתיב יו״ד נמסר בסדר צו: לוא ל״ת מ״ל בק׳ וסי׳ כי לוא אוכל לקום. אם לוא יגיד. אל בני כי לוא טובה השמועה. ולוא נכרית מהבהמה. כי לוא חטא לך דשמואל. לא תשמע ולוא תאבה. כי לוא יתנבא עלי טוב תניין דמלכים. כי לוא יעשה עבדך. לוא אדני המלך כי. מעט מזער לוא כביר. לוא כי אהבתי זרים. לוא נבא עוד אליך: וימנעו רביבים ומלקוש. לוא אפיל פני בכם. קדמא דפסוק. לוא לזרות ולא להבר. העל אלה לוא אפקד. קדמא דפסוק. עלו בשרותיה. וקדמא ובתרא דכחשו בהי. ורעב לוא נראה. שוט שוטף כי יעבר לוא יבואנו. ולוא אטרו בלבבם. זה הגוי אשר לוא. קדמא דפסוק. הוסרי ירושלם פן. הקשבתי ואשמע לוא כן. עבר קציר כלה קיץ. ולוא יפיק. ואזרם במזרה. אם לוא הפגעתי בך. וינאפו. ואם לוא השחוק היה. אם לוא יסחבום קדמא. ולוא תבא דמעתך. לוא אליכם כל עוברי. סדם אחותך. וא׳ נדרשתי ללוא שאלוני: או בנבלת בהמה טמאה י״א בטעמ׳ לאחור פי׳ בטעמא פשטא ולפניו יתיב וסי׳ או בנבלת בהמה טמאה. אחרי הכתו את סיחון. והיה כל מעבר מטה. איש ישב על כסא דוד. איש יושב בתוך העם. איש אחרי שרירות לבו הרע. שקר הנביאים נבאים בשמי. די מלכות תחות כל שמיא. די כל מלך רב ושליט. די מרת עבר נהרא. על כל חרד ברבר אלהינו: להרע ו׳ פתחין וסי׳ ולא נתנו אלהים להרע עמדי. או נפש כי תשבע לבטא. חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו. אנכי מחל

בעל הטורים

אם לוא יגיד ונשא עונו. אם לוא מלא וא״ו קרי ביה אם לו יגיד כלו׳ פי׳ שהגיד לו כבר שוב אינו חוזר ומגיד:

תולדות אהרן וספר עליו

תולדות אהרן וספר עליו. סנהדרין ד זבחים ד ז לח:
ונפש כי. סוטה לג שבועות לד לה לו זבחים מח כריתות ט: והוא עד. סנהדרין ל לז שבועות לג לד ערכין יז יח: אם לא יגיד. יומא פד ב״ק נו סנהדרין ל לז שבועות לה מנחות ד ערכין יח: ונשא עונו. הוריות ח: בכל דבר. שבועות יח: חיה טמאה. שבועות ז: או בנבלת. שבועות יד יח: ונעלם. שבועות ד ה כריתות יט נדה כח: או כי יגע. שבועות ז: לכל טמאתו. שבועות ז נדה נה: ונעלם ממנו. שבועות ד ה כריתו׳ יט: או נפש כי. תמורה לה שבועות כ כו (נדרים לו): להרע או. נדרים יז סנ ב״ק לה שבועות כה כו כז: לכל אשר. שבועות כ כו לב: ונעלם. שם כו לה: והיה כי. שם לג לד: והתודה. כריתות יב: מחטאתו. שם כו: ואם לא תגיע. הוריות ט:

רמבן

ה (א) והוא עד או ראה או ידע. אינם שלשה ענינים כי אין עד בלא ראיה ובלא ידיעה אבל יאמר אם שמע קול אלה שנשאו עליו להאלותו בדבר שהוא עד בין בראיה בין בידיעה אם לא יגיד יש עליו עון והנה לא יתחייב בקרבן הזה אלא אם כן יודע עדות שיזכה ממנו המשביע בדינו. ולכך פירשו רבותינו כי יש עדות שתועיל בראיה בלא ידיעה ויש שתועיל בידיעה בלא ראיה כיצד מנה הלויתי לך בפני פלוני ופלוני וטוען לא היו דברים מעולם יבואו ויעידו זו היא ראיה בלא ידיעה מנה הודית לי בפני פלוני ופלוני יבואו ויעידו זו היא ידיעה בלא ראיה ועל דרך הפשט אין צריך לראיה בלא ידיעה אבל או ראה שהוא ראה ההלואה או המקח לגמרי או ידע ששמע אותם מודים במעשה ההוא בפני עדים ולא ראה המעשה ולא אמר כאן ונעלם ממנו כי הוא חייב במזיד או בשגגת השבועה עם זדון העדות אבל אם היה שכוח בעדות בשעת שבועה אין עליו כלום:

(ב) ונעלם ממנו והוא טמא עד והיה כי יאשם וכו׳ והתודה. שנעלמה ממנו הטומאה ואשם באכילת קדשים או בביאת מקדש לשון רש״י. ואין הכונה שיהיו אכילת קדשים וביאת מקדש נלמדים מן ואשם כי בכל הקרבנות למעלה נאמר כן אבל הפרשה הזו תקצר בדבר המובן כי מפני שאין בנגיעת נבלה ושרץ חטא ולא הוזהרו ממנה אפילו הכהנים אי אפשר שיחייב הכתוב בנגיעתם קרבן אבל אמר כי כאשר יטמא האדם ונעלם ממנו הטומאה או כאשר ישבע ונעלם ממנו השבועה ויחטא בהעלמה של אחת מאלה יתחייב להביא קרבן ובידוע כאין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל קדשים או יבא למקדש ואין בהעלמת השבועה חטא זולתי שיעבור עליה וזה ישוב פשוטו של מקראות בפרשה זו ולרבותינו בה עוד מדרשים לחזק הענין הזה: (ה) והתודה אשר חטא עליה והביא את אשמו עד ואם לא וכו׳. אין הסדר כן אבל הוא מביא החטאת וסומך עליה והתודה כענין שנאמר להלן וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו

רשי

באשם: (ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה (זבחים ז) חטאת קודמת לעולה למה"ד לפרקליט שנכנס לרצות רצה פרקליט נכנס דורון אחריו: ולא יבדיל. אינו מולק אלא סימן א׳: עורף. הוא גובה הראש המשפיע לצד הצואר. מול עורף. מול הרואה את העורף והוא אורך כל אחורי הצואר: (ט) והזה מדם החטאת. בעולה לא הטעין אלא מצוי ובחטאת הזאה ומצוי אוחז בעורף ומתיז והדם ניתז והולך למזבח: חטאת היא. לשמה כשרה שלא לשמה פסולה: (י) כמשפט. כדת האמורה בעולת העוף של נדבה בראש הפרשה: (יא) כי חטאת היא. ואין בדין שיהא קרבנו מהודר: (יב) חטאת היא. נקמצה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה פסולה: (יג) על חטאתו אשר חטא. כאן שנה הכתוב שהרי בעשירות ובדלות נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו דקדקו רבותינו (כריתות כ׳) מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני יביא ממקצתן שתי תורים לכך נאמר מחטאתו כלו׳ ממקצתן הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נא׳ כאן על חטאתו: מאחת מאלה. מאחת משלש כפרות האמורות בענין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות. ומה ת"ל שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה ת"ל מאחת מאלה להשוות קלין לחמורין לכשבה אם השיגה ידם ואת החמורין לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות (ת"כ): והיתה לכהן כמנחה. ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין זהו לפי פשוטו. (ת"כ) ורבותינו דרשו והיתה לכהן ואם חוטא זה כהן הוא תהא לו כשאר מנחת נדבת כהן שהיא בכליל תהיה לא תאכל: (טו) כי תמעול מעל. (מנחו׳ פ"ז ת"כ) אין מעילה בכ"מ אלא שינוי וכן הוא אומר (ד"ה א ה) וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ וכן הוא אומר בסוטה (במדבר ה) ומעלה בו מעל: וחטאה בשגגה מקדשי ה׳. שנהנה מן ההקדש והיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה ולא

אבן עזרא

רב יצחק כי טעם אחד עולה בעבור שלא תגיע ידו אולי עלה על רוחו מחשבת והקרוב אלי שהאחד כנגד האמורים והשני חטאת כמשפט: (יא) עשירית האיפה. מאכל לאיש אחד ביום אחד: (טו) תמעל מעל. דבר שנתכסה עליו מגזרת מעיל והטעם כי חטאת הוא בקדשי השם יביא איל שהוא שוה כסף שקלים ומעוט רבים שנים. וישלם אשר חטא מן הקדש עם תוספת

ויקרא ה

יונה ליהוה אחד לחטאת ואחד
לעלה׃ ח והביא אתם אל־
הכהן והקריב את־אשר
לחטאת ראשונה ומלק את־ ג׳. ב׳
ראשו ממול ערפו ולא יבדיל׃ ל׳ וקדמא לא יבדיל
ט והזה מדם החטאת על־קיר
המזבח והנשאר בדם ימצה אל־ ל׳ כתיב ס"א
יסוד המזבח חטאת הוא׃ י ואת־ ד׳. ל׳ וא׳ את השני
השני יעשה עלה כמשפט וכפר
עליו הכהן מחטאתו אשר־
חטא ונסלח לו׃ שביעי יא ואם־
לא תשיג ידו לשתי תרים או
לשני בני־יונה והביא את־
קרבנו אשר חטא עשירית האפה כולהון כ"כ במ"ג. ב׳ חס׳
סלת לחטאת לא־ישים עליה
שמן ולא־יתן עליה לבנה כי ג׳
חטאת הוא׃ יב והביאה אל־ ב׳ בענין. ב׳
הכהן וקמץ הכהן ממנה מלוא ב׳ מ"ל
קמצו את־אזכרתה והקטיר
המזבחה על אשי יהוה חטאת ט׳ כתיב י׳
הוא׃ יג וכפר עליו הכהן על־
חטאתו אשר־חטא מאחת
מאלה ונסלח לו והיתה לכהן
כמנחה׃ ס יד וידבר יהוה אל־ ל׳ בסר
משה לאמר׃ טו נפש כי־תמעל ג׳ ר"פ בטעם
מעל וחטאה בשגגה מקדשי
יהוה והביא את־אשמו ליהוה

אונקלוס

לקדם יי חד לחטאתא וחד
לעלתא׃ ח וייתי יתהון
לות כהנא ויקרב ית
דלחטאתא קדמיתא וימלוק
ית רישיה מקביל קדליה
ולא יפריש׃ ט וידי מדמא
דחטאתא על כותל מדבחא
ודישתאר בדמא יתמצי
ליסודא דמדבחא חטאתא
הוא׃ י וית תנינא יעביד
עלתא כדחזי ויכפר עלוהי
כהנא מחובתיה דחב
וישתביק ליה׃ יא ואם לא
תדביק ידיה לתרתין
שפנינין או לתרין בני
יונה וייתי ית קורבניה
דחב חד מן עסרא בתלת
סאין סולתא לחטאתא לא
ישוי עלה משחא ולא יתן
עלה לבונתא ארי חטאתא
היא׃ יב וייתינה לות כהנא
ויקמוץ כהנא מנה מלי
קומציה ית אדכרתה ויסק
למדבחא על קורבניא דיי
חטאתא היא׃ יג ויכפר
עלוהי כהנא על חובתיה
דחב מחדא מאלין וישתביק
ליה ותהי לכהנא כמנחתא׃
יד ומליל יי עם משה למימר׃
טו אינש ארי ישקר שקר
ויחוב בשלו מקודשיא דיי
וייתי ית אשמיה קדם יי

להרע. נשבע להרע ולא ימיר. כאשר זממתי: ראשונה ג׳ מ"ל וסימן והקריב את אשר לחטאת ראשונה. ושלמתי ראשונה משנת עונם. ויד השרים והסגנים היתה במעל. אניך: ומלק ב׳ וסי׳ את ראשו והקטיר. ממול ערפו ולא יבדיל: חטאת הוא ד׳ נמסר בסדר ואתה תצוה: האפה ב׳ חס׳ וסימן ואם לא תשיג. זה קרבן אהרן: ולא יתן ג׳ נמסר בסדר בא: והביאה ב׳ מפיק ה"א וסי׳ והביאה אל הכהן וקמץ הכהן. אל בני אהרן: מלוא ב׳ מ"ל וסי׳ מלוא קמצו דואם לא תשיג ידו מלוא הספל מים. וא׳ מלו הקנה חסר א׳ ושארא מלא כתיב: נפש ג׳ ר"פ ובטעם וסי׳ נפש כי תמעל מעל. נפש כי תחטא ומעלה מעל. נפש אשר תגע בו:

תולדות אהרן והקריב את. פסחים נט הוריות יג זבחים ז: ומלק. זבחים סה חולין יט: והזה מדם. זבחים סד: והנשאר. שם ל נב סד מעילה ח: ואת השני. פסחים נט הוריות יג זבחים ל חולין כא כב: וכפר. כריתות כו: מחטאתו. מנחות קא כריתות כז: ואם לא. הוריות ט: לא ישים. סוטה טו זבחים סג מנחות ד כג נט ס קא: וכפר עליו. הוריות ט מנחות קא כריתות כז: והיתה לכהן. מנחות עג (סוטה יט): נפש כי. תמורה ג לג כריתות יח מעילה טו יח יט: ומעלה. פסחים לב זבחים מח:

רמבן

עליו את כל עונות בני ישראל אבל לא אמר כאן וסמך ידו בעבור שפירש בכל החטאות למעלה שהם טעונים סמיכה וכן בקרבנות הנדבה ולא פירש הוידוי למעלה בשאר החטאות ועל דרך הפשט יראה שאמר בכאן והתודה בעבור כי שבועת העדות יביאו קרבן על זדונה וכן בשבועת הפקדון הזכיר והתודו את חטאתם אשר עשו אבל בחטאת השגגה לא יזכיר וידוי אבל על דעת רבותינו והתודה אשר חטא עליה על כל הנזכרים בפרשה אף טומאת מקדש וקדשיו ושבועת ביטוי שהן בשוגג ושאר כל חטאות למדנו מכאן אם הזכיר הוידוי בכאן מפני ששבועת העדות ושבועת ביטוי אין בזדונן כרת והצריכו וידוי וכ"ש למעלה בחטאות קבועות שיתודה על חייבי כריתות ורבותינו אמרו כי והתודה את אשר חטא עליה כלל לכל חטאות שטעונה וידוי והכתוב בפרשת נשא ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר עשו לכביא כל האשמות כך מפורש בספרי ושם דרשו ואשמה הנפש ההיא והתודו מגין אב לכל המתים שיטענו וידוי:

(יא) ואם לא תגיע ידו די שה. הקל הכתוב על החוטא באלו להביא קרבן עולה ויורד ויתכן שהטעם בשבועות מפני שאינן חייבי כריתות ובטומאת מקדש וקדשיו מפני שהוא טועה בדבר מצוה כי הכהן האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עוסק הוא במצוה ודעתו לשמים ולפיכך אע"פ שחטא בהעלמת הטומאה ריבה לו הכתוב כפרות ואמר ר"א כי טעם אחד לעולה שיקרב על המזבח כנגד האמורין בחטאת הבהמה ויפה פירש:

(טו) והביא את אשמו לה׳ עד סוף כל הפרשה. נקרא הקרבן הזה אשם כמו שאמר בשקל הקדש לאשם אבל והביא את אשמו לה׳ האמור למעלה בקרבן עולה ויורד טעמו והביא את קרבנו לה׳ כי הקרבן ההוא חטאת הוא כמו שאמר כשבה או שעירת עזים לחטאת ולא נתברר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת ושם האחד אשם וכולן יבאו על חטא ולא נוכל לומר בעבור שהחטאת נקבה כי יש חטאת זכר שעירים ופרים ואין לומר שיהא מפני

אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף־שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם׃ טז וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת־חֲמִישִׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן יְכַפֵּר עָלָיו בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
יז וְאִם־נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ יח וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר־שָׁגָג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ׃ יט אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַיהוָה׃ פ
כ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כא נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּיהוָה וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ׃ כב אוֹ־מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֶשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־שָׁקֶר עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־

דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפוּרְסָנֵיהּ כְּסַף סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא לַאֲשָׁמָא׃ טז וְיָת דְּחַב מִן קוּדְשָׁא יְשַׁלֵּם וְיָת חוּמְשֵׁיהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן יָתֵיהּ לְכַהֲנָא וְכַהֲנָא יְכַפֵּר עֲלוֹהִי בְּדִכְרָא דַאֲשָׁמָא וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃ יז וְאִם אֱנָשׁ אֲרֵי יְחוֹב וְיַעֲבֵיד חַד מִכָּל פִּקּוֹדַיָּא דַייָ דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא וְלָא יְדַע וְחָב וִיקַבֵּיל חוֹבֵיהּ׃ יח וְיַיְתֵי דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפוּרְסָנֵיהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת כַּהֲנָא וִיכַפֵּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא עַל שָׁלוּתֵיהּ דְּאִשְׁתְּלִי וְהוּא לָא יְדַע וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃ יט אֲשָׁמָא הוּא עַל חוֹבְתֵיהּ דְּהוּא חַב אֲשָׁמָא יְקָרֵיב קֳדָם יְיָ׃ כ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כא אֱנָשׁ אֲרֵי יְחוֹב וִישַׁקַּר שְׁקַר קֳדָם יְיָ וִיכַדֵּיב בְּחַבְרֵיהּ בְּפִקְדוֹנָא אוֹ בְשׁוּתָּפוּת יְדָא אוֹ בִגְזֵלָא אוֹ עֲשַׁק יָת חַבְרֵיהּ׃ כב אוֹ אַשְׁכַּח אֲבֵידְתָא וְכַדֵּיב בַּהּ וְאִשְׁתְּבַע עַל שִׁקְרָא עַל חֲדָא מִכָּל

ג׳ חסר י׳ חניין · ג׳ מ״ל בל׳ אוסופי · י״א. י״ו · ס׳ בטעם מאריכין בכס׳ · ג׳ חד מ״ל ב׳ · ג׳ ר״פ בטעם · ג׳ ב׳ מלעיל וא׳ מלרע · י״ח פסוקים על על ומלה ביניהון

אבן עזרא

תוספת חמישתו וזה הוא אשם בשגגה בתחלה ואחר כך ידע: (יז) ואם נפש כי תחטא. ועשה אחת ממצות לא תעשה ולא ידע אם הוא אסור יביא איל ודעת רבים שזה אשם תלוי לא ידע אם עשה אם לא עשה והחטאת שבתחלה לא ידע ואחר כן ידע והנה החטאת שלא ידע שהוא אסור עד שהודע והאשם ידע שהוא אסור ושכח ואחר כן נזכר או אשם תלוי: (יט) אשם אשם לה׳. הוא פירושו אשם הוא: (כ) ומעלה מעל בה׳. שעבר על מצות לא תעשה מדבר שהוא בינו ובין אדם: (כא) או בתשומת יד. שותפות ששם ידו עמו: בגזל. בחזקה כמו ויגזול את החנית: עשק. בסתר. ועמיתו רעהו. ויתכן שהוא כעומתו. וה״א בהנה נוסף: (כב) ונשבע על שקר. פירושו או נשבע על ממון שיבקש אדם ממנו

חמישתו ג׳ חסר יו״ד תניינא וסימן ואת אשר חטא מן הקדש. ואם גאל יגאלנה. והתודו את חטאתם. יוסף ג׳ מ״ל בלשון אוסופי וכל שום בר נש דכו׳ נמסר בסדר ויצא: ולא ידע י״א וסי׳ ולא ידע בשכבה. ושל אחריו. ולא ידע יעקב. ולא ידע אתו מאומה. ולא ידע ואשם. ולא ידע איש את קברתו. עד יפלח חץ כבדו. ותלהטהו מסביב ולא ידע קמא. ולא ידע כי רפאים שם. ולא ידע בפש מאד. גם שמש לא ראה: ונשא י״ו נמסר בס׳ אחרי: האפה ב׳ חסר וסי׳ ואם לא תשיג. זה קרבן אהרן: ולא יתן ג׳ נמסר בסדר בא: והביאה ב׳ מפיק ה״א וסימן והביאה אל הכהן. אל בני אהרן: מלוא ב׳ מלא וסי׳ מלוא קמצו ואם לא תשיג ידו. מלוא הספל מים. ואחר מלו הקנה חסר א׳ ושארא מלא כתיב: נפש ג׳ ר״פ ובטעם וסי׳ נפש כי תמעל מעל. נפש כי החטא: אשם ב׳ חד מ״ל וסי׳ אשם.

תולדות אהרן איל תמים. כריתות י כב: את אשר. מציעא נה כוריות י כריתות כו: כאיל. זבחים מט: ואם נפש. כריתות יט כב: מכל מצות. הוריות ח זבחים מח כריתות יז כה: ולא ידע. נזיר כג קדושין פא הוריות ה כריתות יט: בערכך. זבחים מח: על שגגתו. כריתות יח: וכפר עליו. הוריות ז ח: והוא לא. כריתות כד: אשם הוא. שקלים ט זבחים יב קג תמורה יז יח: נפש כי תחטא. סוטה לג שבועות לד לה כריתות ט: מעל. כתובות מב קדושין נב ב״ק יב יג בתרא קכג זבחים קיד בכורות נג תמורה ח: וכחש בעמיתו. כתובות מב קיז מציעא מח נה שבועות לב לז: בפקדון. ב״ק קג מציעא מח: או מצא. כתובות מב ב״ק קג קה:

רש״י

(ויקרא כב) ולא ישאו עליו חטא מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל תלמוד לומר תמעול מעל ריבה: קדשי ה׳. המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים: איל. לשון קשה כמו (מלכים ב כד) ואת אילי הארץ אף כאן קשה בן שתי שנים: בערכך. כסף שקלים. שיהא שוה שתי סלעים: (טז) ואת אשר חטא מן הקדש ישלם. קרן וחומש להקדש (כריתות כו): (יז יח) ולא ידע ואשם. והביא. הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וכסבור ששתיהן היתר ואכל את האחת אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם זו של חלב אכל הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת: ולא ידע ואשם ונשא עונו. רבי יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה שיעניש את מי שידע. ר׳ יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטווה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו וכי איזו מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר מדה טובה אם מדת פורענות מעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו מדה טובה המרובה היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביו׳ הכפורים עאכ״ו שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות. רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה עדים וגו׳ אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתוב ג׳ אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ״ו שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה. ראב״ע אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה הרי הוא אומר למען יברכך וגו׳ קבע הכתוב ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא ידע אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה הימנו ומצאה העני ונתפרנס בה הרי הקב״ה קובע לו ברכה: (יח) בערכך לאשם. בערך האמור למעלה: אשר שגג והוא לא ידע. הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג: (יט) אשם הוא אשם אשם. הראשון כולו קמוץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמוץ וחציו פתח שהוא לשון פעל וא״ת מקרא שלא לצורך הוא כבר נדרש הוא בת״כ: אשם הוא. להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן שתי שנים יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת״ל הוא: (כא) נפש כי תחטא. אמר רבי עקיבא מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה׳ לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר אבל המפקיד אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם: בתשומת יד. ששם בידו ממון להתעסק או במלוה: או בגזל. שגזל מידו כלום: או עשק. הוא שכר שכיר: (כב) וכחש בה. שכפר על

בעל הטורים כפ׳ וכחש בעמיתו. סואל וכחש בין בפ׳ בין בעמיתו שמכחש בדבר שאינו יודע בו אלא הקב״ה וחבירו:

ספורנו

לכהנים כי אכילת הכהנים תועיל בהם לכפרת החוטאים: **ה** (יז) ואשם ונשא עונו. כבר קבלו ז״ל (יומא פרק י״ה) שזה מדבר באשם תלוי שאינו יודע אם חטא ואם לאו ועל זה אמר ונשא עונו כפי הראוי לו אם הפא בשוגג או לא נפל בחטא אבל היה עונו שלא נזהר עד שנפל בספקו כפי עונו ישא העונש: (יט) אשם הוא. אע״פ שלפעמים יובא זה הקרבן והוא לא נכשל באותו החטא לא יחשוב החושב שמכניס בזה חולין לעזרה כי אמנם הוא קרבן אשם עכ״פ אף על פי שלא נכשל באותו החטא שנפל

רמבן

מפני חומר החטא כי הנה המצורע מביא שני קרבנות שם האחד חטאת והשני אשם. והנראה בעיני כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר הענשו יתחייב להיות שמם נאבד בו מלשון האשימם אלהים ותאשמו נאות מדבר וכן תאשם שומרון כי מרתה באלהיה. וכן אשמים נענשים. וחטאת מורה על דבר נטה בו מן הדרך מלשון אל השערה ולא יחטיא. והנה אשם גזלות ואשם שפחה חרופה בעבור שהם בזדים אף על המזיד יקרא קרבנם אשם וכן אשם הנזיר אבל אשם מעילות אע״פ שהוא בשוגג בעבור שהוא בקדשי ה׳ יקרא הקרבן אשם כי החטא הגדול יתחייב להיותו אשם בו כאשר יקרא מעילה. וענין המצורע בעבור שהמצורע חשוב כמת. והנה הוא כבר שמם בה ויקרא קרבנו הראשון אשם שיגין עלת מן השממה אשר הוא שמם בה. והשני חטאת שהוא מכפר שגגותיו. וטעם אשם תלוי מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא נודע

יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטֹא בָהֵנָּה׃
כג וְהָיָה כִּי־יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב
אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת־
הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר עָשָׁק אוֹ אֶת־
הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת־
הָאֲבֵדָה אֲשֶׁר מָצָא׃ מפטיר כד אוֹ
מִכֹּל אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עָלָיו לַשֶּׁקֶר
וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשִׁתָיו
יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ
בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ׃ כה וְאֶת־אֲשָׁמוֹ
יָבִיא לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן
בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן׃
כו וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה
וְנִסְלַח לוֹ עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־
יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָהּ׃ פ פ פ

קי"א רעואל סימן . ציוה סימן

ב׳ | ב׳ קמץ | ב׳ בתרי לישני | ג׳. ט״ו . ל׳ וחסר | ב׳

קדמא על אחת מכל אשר יעשה האדם תניין על אחת מכל אשר יעשה לאשמה:

דְיַעֲבֵיד אֱנָשָׁא לְמֵיחַב בְּהֵין׃
כג וִיהֵי אֲרֵי יֶחְטֵי וְיֵחוֹב
וְיָתֵיב יַת גְּזֵלָא דִּגְזַל אוֹ יַת
עוֹשְׁקָא דַּעֲשַׁק אוֹ יַת
פּוּקְדָנָא דְּאִתְפְּקֵיד לְוָתֵיהּ
אוֹ יַת אֲבֵדְתָא דְּאַשְׁכַּח׃
כד אוֹ מִכּוֹלָא דְּאִשְׁתְּבַע
עֲלוֹהִי לְשִׁקְרָא וִישַׁלֵּם
יָתֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וְחוּמְשֵׁיהּ
יוֹסֵף עֲלוֹהִי לִדְהוּא דִילֵיהּ
יִתְּנִנֵּיהּ בְּיוֹמָא דְחוֹבְתֵיהּ׃
כה וְיָת אֲשָׁמֵיהּ יַיְתֵי קֳדָם
יְיָ דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא
בְּפוּרְסָנֵיהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת
כַּהֲנָא׃ כו וִיכַפַּר עֲלוֹהִי
כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתְּבֵיק
לֵיהּ עַל חֲדָא מִכֹּל דְּיַעֲבֵיד
לְמֵיחַב בַּהּ׃
פ פ פ

רשי

על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטא ולהשבע על שקר לכפירת ממון: (כג) כי יחטא ואשם. (שבועות כז) כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות כי יחטא ואשם: (כד) בראשו. הוא הקרן ראש הממון: וחמשתיו. רבתה תורה חמשיות הרבה לקרן אחת שאם כפר בה ונשבע והוד׳ חוזר ומביא חומש על אותו חומש וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע בו בפחות מפרוטה: לאשר הוא לו. (ב"ק קג) למי שהממון שלו:

אבן עזרא

ממנו והעד או מכל אשר ישבע עליו לשקר: (כג) בראשו. בעצמו או מה שהוא שוה: וחמשתיו. מיעוט רבים שנים והנה הם שני חמישיות ועוד אפרשנו: ביום אשמתו. טעמו כיום שובו מאשמתו יביא איל: (כח) בערכך. כראשון והוסיף חומשים בעבור שזה האשם הוא בזדון ודברי יחיד הם שגם זה האשם תלוי: לאשמה בה. שם מהבנין הקל תחת שם הפועל:

ויאשמו אשום בתרא ס"ל. בראשו. ט"ו וסימן ושלם אתו בראשו דין. בראשו נגעו. והשיב את אשמו. דמו בראשו ואנחנו נקיים. ואת רעת נבל. וכובע ישועה בראשו. ישם ויניד בראשו. ובריתי אשר הפר דיחזקאל. ותבוא חרב ותקחהו ואתה תשמע השמים דמלכים קדמא וחברו דד"ה. ישוב עמלו בראשו. דמו בראשו יהיה דיחזקאל. החכם עיניו בראשו. ואשר נתן כתר. יתננו ב׳ וסימן ביום אשמתו. ולארם שלא עמל:

בעל הטורים

לאשר ב׳ במסרה. לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו ואידך לאשר עמל בו יתננו חלקו והיינו כדתנן הגוזל את חבירו ונשבע לו אפי׳ שוה פרוטה יוליכנו אחריו אפי׳ למדי:

תולדות אהרן והיה כי. מציעא מח: והשיב את: ב"ק סו סז נד נח קד קיב מכות יו חולין קמא תמורה ו: או מכל. מציעא מה: בראשו. ב"ק סה: וחמשתיו. שם קח מנחות עז: לאשר הוא. ב"ק קג מציעא מג: ואת אשמו. ב"ק סה ערכין ד: בערכך. זבחים מח כריתות כב:

רמבן

נודע שחטא מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאי והצריכו איל בכסף שקלים ואלו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו והיה שמם בעונו וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה׳ יאמר כי הקרבן הזה ואעפ"י שהוא בא על הספק אשם הוא כי אשום אשם לה׳ היודע כל תעלומות ואם אולי חטא לו יעניסנו. וכן מה שאמר למעלה והביא את אשמו בעבור כי מן הנזכרים מזידין כגון שבועת העדות יזכיר בו אשם והוא חטאת. ועל דרך האמת עוד הקרבן הבא נקבה על חטא יקרא חטאת והזכר יקרא אשם השעירים והפרים יקראו גם כן חטאת בעבור שהם לחטאת:

ספורנו

שנפל בו הספק והטעם הוא כי אשום אשם לה׳ כשלא נזהר בדבר עד שנפל בספק: (כג) והשיב את הגזלה. ואת אשמו יביא. שאין הקרבן מכפר אלא אם כן פייס את הניזק קודם הבאת הקרבן כאמרם ז"ל (שם) הביא את אשמו עד שלא הביא גזלו לא יצא:

פרשת # כלי יקר ויקרא

ויקרא אל משה וגו׳. אל"ף של ויקרא קטנה כאלו נאמר ויקר וטעמו של דבר להשוות נבואת משה אל נבואת בלעם שנאמר בו לשון ויקר כמ"ש ולא קם בישראל כמשה עוד אבל באומות קם ומנו בלעם ואין הפי׳ שיהיה בעולם שוה למשה בנבואה חלילה אלא כך פי׳ שמשה השיג יותר ממה שהיה ראוי להשיג עפ"י הכנתו כמ"ש אשר ידעו ה׳ אשר ידע את ה׳ לא נאמר אלא לומר לך שהוא מצד הכנתו לא ידע את ה׳ על זה האופן כ"א ה׳ ידעו ונתן לו תוספת שפע בישראל ר"ל בזכות ישראל וכל שאר נביאי ישראל כל אחד לא השיג יותר מכדי הכנתו אבל באומות העולם קם אחר לכבודן של ישראל שהשיג יותר ממה שהיה ראוי להשיג על פי הכנתו. והנה מהידוע שכל מה שהנביא משיג את הראוי לו על פי הכנתו אותה נבואה דבוקה בו בעצם והעצמות קנין דבק לא יפרד ממנו אבל כל מה שמשיג יותר מכדי הכנתו זהו אצלו במקרה ולא בעצם ורק מאת אלהים היא ע"כ נאמר לשון ויקר במשה ובבלעם להורות שהיו שוים בזה במה שהיתה בשניהם השגת מקרית נוסף על הראוי להם מצד עצמותם. ובזה מיושב מה שפירש"י ויקר לשון ארעי ולשון טומאה והיה די באחד מהם ליתן הבדל בין ויקר לויקרא. אלא לפי שרש"י סובר גם כן שנבואת משה היתה במקרה ולא בעצם מצד הכנתו ולפי זה קשה לו למה לא נכתב ויקר בלא אל"ף כלל. ע"כ בא כמתרץ ולומר לפי שלשון ויקר משמע לשון ארעי דהיינו המקרה ומשמע גם לשון טומאה וזה אינו שייך כלל כלפי משה חלילה לכך נכתבה האל"ף אצל משה להוציאו מן לשון מקרה של טומאה ומ"מ נכתבה האל"ף זעירא לקרות ויקר להורות שגם נבואת משה היתה ארעי ובמקרה מצד היותה נוסף על הכנתו כאמור ואיפכא ליכא למימר כלל. ויכול להיות שזהו דעת המדרש כדמסיק בילקוט בפסוק זה וז"ל יכול לצורך עצמו דבר ה׳ עם משה ת"ל לאמר לצורך ישראל דבר עמו ולא לצורך עצמו. ומדרש זה מחוסר ביאור כי איך יעלה על הדעת לומר שדבור של כל המצות יהיה לצורך משה בלבד וכי הוא בלבד שמע אנכי ולא יהיה לך. אלא ודאי שבמעלות הנבואה הוא מדבר שזכה משה לויקר והיינו לנבואה מקרית שנתוספה לו יתר מכדי הכנתו שדבר ה׳ אתו פנים אל פנים בזכות ישראל ולא בעבור עצמותו וז"ש **לצרך ישראל דבר עמו** לנרכם זכה להוספה זו ולא לצורך עצמותו כמ"ש ולא קם נביא עוד בישראל בי"ת משמשת לשון בעבור ולפיכך כשחטאו ישראל נאמר למשה לך רד מגדולתך והיינו מתוספת שפע זה שניתן לו בעבור ישראל ואחר המחילה הולרך לפרש שחזר משה לקדמותו שנאמר ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים ופי׳ זה דבר יקר. ובילקוט מסיק למה מתחילין התינוקות ללמוד מן פרשת קרבנות מה הקרבנות טהורים אף התינוקות כן. וזה מבואר על דרך שמסיק בילקוט פרשת פנחס כבשים בני שנה שמכבסים עונות האדם ועושין אותו כתינוק בן שנה. בעבור זה האל"ף קטנה רמז שהקטנים יתחילו כאן ולימוד זה הוא בראש כאל"ף ראש לאותיות. ד"א אל"ף לשון לימוד כמו ואאלפך חכמה רמז שאין הלימוד מתקיים כ"א במי שמקטין את עצמו. וכן רמז שמשה זכה לקריאה זו לפי שהקטין את עצמו וברח מן השררה ואמר לא איש דברים אנכי כדמסיק בילקוט:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳. התחיל בלשון יחיד וסיים בלשון רבים תקריבו קרבנכם ומה שפירש"י מלמד שב׳ מתנדבים עולה בשותפות אינו מספיק ליישב המקרא לחברו מראשו, לסופו כי לא ידענו היכן הפסיק הענין ונ"ל שרצה להזהיר כל מקריבי קרבן לה׳ שלא יכשלו בשני דברים אשר בהם נכשלו קין והבל שהיו ראשונים בהקרבת קרבן. כי קין נכשל במה שהביא מן הפחות והגרוע והוא זרע פשתן והחכמים בנפשותם צריכין להביא נפש הבהמה תמורת נפשם ובדוחק התיר הקב"ה לעני להביא מנחה שאין בה נפש ומעלה עליו כאלו הקריב נפשו כמו שפירש"י על פסוק ונפש כי תקריב מנחה. והבל אף על פי שהביא מבכורות צאנו מ"מ לא טוב עשה שלא נתעורר אל הקרבן מעצמו ולא נזדרז למצוה זו מעצמו עד אחר שראה שהקריב קין קרבן אז נתקנא בו והבל הביא גם הוא להשוות עצמו אליו כמבואר למעלה פרשת בראשית. ע"כ אמר אדם כי יקריב מכם לשון יחיד לומר לך שהמקריב יהיה כאדם הראשון בקרבנו שהיה יחידי בעולם וכשם שמזה הצד היה ניצול מן הגזל שהיה יחידי והיה הכל שלו כך מזה הצד היה ניצול מן הדבר שנכשל בו הבל כי מצד שהיה יחידי בעולם ודאי נתעורר אל הקרבן מעצמו ולא מצד שראה אחרים עושין ועל זה אמר אדם כשיהיה כאדה"ר כי יקריב מכם שתהיה ההקרבה מכם ולא מזולתכם כי מכם ובכם יבא ההתעוררות אל המקריב.

זהו קרבן לה' כי ודאי אין כוונתו כי אם לשם ה'. לאפוקי מי שאינו נתעורר מעצמו זהו אינו מכם ואינו קרבן לה'. אינו מכם שהרי ההתעוררות באה לו מאחרים ולא מכם מנוקריב הקרבן עצמו. ואינו קרבן לה' כי כל מה שהוא קנאת איש מרעהו אינו עושה כי אם להתהדר עצמו בפני הבריות ונמצא שאינו קרבן לשם ה' כי אם לשם הבריות. וז"ש שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת הי' לו במצאו לכך נזדמן לו שור בעל קרן אחת כי היה דומה אל האדם שהיה קרן אחד ר"ל שהיה יחידי בעולם ולא גזל משום אדם ולא נתעורר משום אדם כ"א מעצמו דהיינו מכם ע"כ עלה קרבנו לרצון נמצא שקרבן לה' הפסיק הענין. ואח"כ אמר מן הבהמה וגו' להוציא זרע פשתן אלא יעשה כהבל שהביא מבכורות צאנו. ומה שאמר תקריבו קרבנכם היינו מחלביהן החלק המובחר שאדם בוחר לעצמו הנקרא קרבנכם אותו תקריב לגבוה ונקט קרבנכם לשון רבים כפירש"י לומר שב' מקריבין בהמה. וי"א אדם כי יקריב מכם מגופו ממש ע"י צומות ורוח נשברה זהו קרבן לה' והלק גבוה לבד. אמנם מה שאתם מקריבים מן הבהמה מן הבקר זהו קרבנכם כי אתם האוכלים מזבחי שלמיכם הכהנים והבעלים לכך נקט קרבנכם לשון רבים כי אינו חלק אלוה לבד:

אדם כי יקריב. פירש"י בקרבנות נדבה דבר הענין אדם למה נאמר מה אדם לא הקריב מן הגזל כו' עשה רש"י תחלה פירוש על כי יקריב ואחר כך על מלת אדם לפי שמתחלה לא קשה אדם למה נאמר שהרי יש לומר שבא למעט העו"ג שאין מקבלין מהם קרבן חובה. אבל עכשיו שנאמר כי יקריב המורה על שבקרבן נדבה הוא מדבר ואמרו רבותינו ז"ל איש איש לרבות העו"ג שנודרים נדרים ונדבות כישראל א"כ אדם למה נאמר אלא מה אדם לא הקריב מן הגזל ולשון מן הגזל צריך פירוש כי הל"ל לא הקריב דבר גזול ונראה שדעת רש"י הוא לפי שאין דרך העולם שילך ויגזול בהמה ויקריב אותה לגבוה כי אטו בשופטני עסקינן ומי פתי יסור לעשות עבירה כדי שיעשה בה מצוה שאין לו הנאה מן העבירה. אמנם זהו בנמצא שיגזול האדם ממון הרבה או יעשה עול בהרבה ממון וילך ויתן קצת מן אותו ממון הגזול לצדקה או לקרבן במזימות זו אשר חשב שבזה יהיה לו כופר על המותר שבידו וזהו לשון מן הגזל ולא כולו כדרך שדרשו מן הבהמה ולא כולה. ומצינו שפרשה זו תחלתה ואמצעיתה וסופה אזהרה על הגזל תחלתה אדם כי יקריב אמצעיתה והסיר את מראתו בנוצתה לפי שהעוף ניזון מן הגזל וסופה שנאמר והשיב את הגזילה לפי שהקרבן והגזל הם שני הפכים כי הקרבן מקרב השכינה והגזל מרחיקה שנאמר משוד עניים וגו' עתה אקום יאמר ה' וגו'. ועוד שהמקריב בהמתו כאלו הקריב נפשו כי ממונו של אדם כנפשו דמי כי בנפשו יביא לחמו וכמ"ש כי נפש הוא חובל וכתיב וקבע את קובעיהם נפש ומקנת נפש ככולו. אבל המקריב בהמה גזולה שלא עמל בה ולא חלה ידו בה איך תהיה תמורה לנפשו:

מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן. הנה מקום אחי למצוא דברי חפץ וטעם על כל חלוקי הקרבנות הבאים לכפרה כי כהן משוח וסנהדרין קרבנם פר וקרבן יחיד כשב או עז. ובעולה ויורד הדל מביא שתי תורים ובדלי דלות עשירית האיפה סולת לפי שכל חוטא ורב מרי דומה כאלו היה לו קרנים לנגח בהם או כלפי מעלה או לנדדין כי כל העבירות הם או בין אדם למקום ב"ה או בין אדם לחבירו. ועל ידי העבירות שבין אדם לחבירו נמשל האדם לאיל בעל קרנים מנגח צפונה ונגבה להזיק לחבירו או באורך ימים שבימין או בעושר וכבוד שבשמאל ע"כ הוא מביא איל תמורתו או כשב או עז כמ"ש והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו ר"ל איל זה אחר מן הראשון כי זה האדם קרני ראש קרניו בהם יגנח עמים ומן הדין היה חוטא ראוי לידון בהפשט ונתוח וכליל לאישים ובחמלת ה' עליו הוציאו מתוך ההפכה ולוקח איל אחר תמורתו ומטעם זה נאחז האיל בסבך בקרניו דוקא כי כך האדם ראוי להיות נאחז למיתה בשביל קרניו ונפדה משחת על ידי איל זה ברחמי השי"ת ויהיה התמורה איל תחת איל. אמנם החוטא לשמים דומה כאלו היה לו קרן חזות בין עיניו העולה בשיווי כלפי מעלה כאלו הוא רוצה לנגח כלפי מעלה כביכול ועל דרך שפירש"י פרשת לך לך על שמאבד. ולכך אמרו רבותינו ז"ל שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת הי' לו במצאו מנא להם לרבותינו ז"ל לומר כן אם מפני שנאמר מקרן חסר שמא הקרן היה באחד מן הגלדים ובמצאו מנא לן אלא ודאי לפי שאדם הראשון היה יחידי בעולם ולא חטא לשום בריה בלתי לה' לבדו על כן היה אדם דומה לצורת פר שיש לו קרן אחת במצאו כי משם הוא העולה כלפי מעלה כי כך עשה הוא מעשה בהמה וחשב להיות כאלהים יודעי טוב ורע והיינו נגיחה כלפי מעלה ע"כ הוצרך להביא תמורתו פר בעל קרן א' ונזדמן לו כך לפי שעה כדי שתהיה התמורה דומה מכל צד אל צורת החוטא ורב מרי. ואולי שמטעם זה נזדמן לו פר שקרנותיו קודמים לפרסותיו כי הפרסות סמוכות לארץ ודרך הבהמה להזיק גם ברגל ולקלקל האדמה כך אדם גרם בחטאו קלקול האדמה שנאמר ארורה האדמה בעבורך אמנם קלקול האדמה נמשך מן חטא הקרן שקדם לו ע"כ נזדמן לו פר שקרנו קדם לפרסותיו ולהורות נתן בלבו שכל הדינין הללו היו ראוין אל החוטא ועל ידי זה יבא האדם לידי רוח נשברה כי זהו התכלית הנרצה מן זבחי אלהים וכמ"ש הנה שמוע מזבח טוב שפירשו המפרשים שעיקר הטוב הנמשך מן הזבח הוא שמוע בקול ה' כי לא צוה ה' על דברי עולה וזבח בעצם ולאשונה כ"א בעבור הנמשך מהם והוא לשמוע בקול ה'. ועל זה נאמר אמרתי להוללים אל תהולו ולרשעים אל תרימו קרן אל תרימו למרום קרנכם מתחלה קרן ואח"כ קרנכם שנים במשמע לפי שמתחלה מזהירם על החטא החמור ביותר המרים קרן אחד כלפי מעלה למרוד בהקב"ה ואח"כ מזהירם שלא יחטאו איש לחבירו בב' קרנים הפוכין לימין ולשמאל לכך אמר תרימו למרום כפל ושניהם לשון הרמה כי כך דרך הבהמה להרים קצת קרניה בשעת נגיחה ואף על פי שלדורות בא השיווי שאפילו על החטא שבין אדם למקום הביא בהמה בעלת ב' קרנים היינו אחר מ"ת שנעשו כל ישראל ערבים זה בעד זה והחוטא לשמים גורם השחתת זולתו כמו עכן שחטא לבדו וגרם נפילה לכל ישראל ויותר שייכה נגיחה בבריות ועושה בהם רושם ממה שיעשה כלפי מעלה כי אם רבו פשעיו מה יעשה לו יתברך אבל אדם הראשון שהיה יחידי והאדם אחר אין לקבל ממנו נזק על כן הוצרך להביא בעלת קרן אחת אף על פי שאין נגיחה שייכה כלפי מעלה. ולפי שכל הגדול מחבירו ביותר נגיחתו עושה רושם וקשה למצוא תרופה למכתו כי רבה היא ע"כ באו חילוקים אלו במקריבי קרבן כי הכהן המשיח והסנהדרין נגיחתם עושה רושם גדול הן באמונות אלהיות הן בזולתם ע"כ קרבנם פר שנגיחתו גדולה ומסוכנת יותר מן נגיחת כשב או עז אבל שאר יחיד אין נגיחתו כל כך גדולה על כן קרבנו כשב או עז או איל ודוקא בשעיר אשר יענה עזות וסומך על כי כביר מצאה ידו וכי רב חילו מנגח צפונה ונגבה לא ישוב מפני כל. אבל העני כי אזלת יד כחו ע"כ אין נגיחתו כל כך גדולה ודומה לעוף המכה בכנפיו לימין ולשמאל על דרך שמאמר שם אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה על כן קרבנו תורים ובני יונה כי הוא בעצמו מן הנרדפים כמו התורים ואף על פי כן הוא מתה בזולתו כמ"ש ורדף אתם קול עלה נדף כי העלה עצמו נדף מן הרוח המכה בו ואעפ"כ הוא רודף ומכה בזולתו כמו שיתבאר במקומו ולפי שהכנפים מקום החטא ע"כ נאמר ושסע אותו בכנפיו. ובדלי דלות החשוב כמת כאלו אין בו נפש החיוני ע"כ קרבנו עשירית האיפה סלת מן הצמחים שאין בהם רוח חיוני כלל:

אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו. טעם לדבר שהעולה באה זכר והחטאת נקבה ושלמים בין זכר בין נקבה לפי שהעולה על רוחכם היא באה דהיינו על חטא ההרהור כמו שנאמר והעלה עולות מספר כלם כי אמר אולי חטאו בני וברכו את האלהים בלבבם והחטאת בא על חטא המעשה נמצא שהמהרהר בעבירה ולא יצאה מחשבתו אל הפועל ודאי גבור בארץ יהיה כי כאיש גבורתו לכבוש את יצרו כי לא יצאה המחשבה אל החוץ לעשות זר מעשהו ע"כ קרבנו זכר. אבל החוטא גם במעשה תשש כחו כנקבה כי לא היה יכול לעמוד כנגד יצרו ע"כ קרבנו נקבה בכיוצא בו. ולפי שבין כך העולה והחטאת באים על החטא אשר מקורו מן הלב כי לב הוטל השהו והרשעים ברשות לבם אשר מקומו בצד שמאל ע"כ שחיטתן בצפון. אבל השלמים אשר בלי עון ירוצון שחיטתן בכל מקום בעזרה ואין חילוק אצלם בין זכר לנקבה. ועוד שהעולה באה על חטא ההרהור הנתלה בכח השכל שבאדם הנמשל לזכר כי השכל עיקר הבית וגבירו ע"כ קרבנו זכר ושלה כולה לגבוה כנגד רוח בני האדם העולה היא למעלה כך היא העולה על מוקדה כי טבע האש גם כן לעלות למעלה. אבל החטאת באה על חטא המעשה הנעשה ע"י כלי המעשה התלוים בחומר המתפעל כנקבה ע"כ קרבנו נקבה ועיקר החטא תלוי באברים מיוחדים וברא שם החלב והדם ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע כי על ידי רתיחת הדמים כל היום יתאוה תאוה לדברים האסורים כמ"ש כי תאוה נפשך וכתיב כי הדם הוא הנפש. וכן כשישמן ישורון וילא מחלב עינמו והלבמו סגרו פימו אז הוא מעותד ביותר אל ההטא על כן מקריבין מן החטאת החלב והדם והבשר יאכל לכהנים דרך צדקה להאכיל לעניים מפרתי אלהינו כי בחסד ואמת יכופר עון. והשלמים עושים שלום בעולם כי מקצתו למזבח ומקצתו לכהנים ומקצתו לבעלים וכולם אוכלים על שלחן אחד וזה מורה על השלום שבין כלם כי אין בו צד חטא הגורם ריב לה' עם עמו. ויש חילוק בין הטאת לעולה כי החטאת אינה באה כ"א על השוגג דהיינו מה שהאדם עושה בלא רצון והעולה מכפר על ההרהור המזידי דהיינו ברצון דרך משל המהרהר באשה ויודע שאסור להרהר בה אך שלבו אנסיה. על כן נאמר יקריב אותו לרצונו לפני ה' שמכפר אפי' על הרצון כאמור ומן יתור אותו יש מפרשים שמעלה עליו הכתוב כאלו הקריב א"ע לפני ה':

וסמך ידו על ראש העולה. ידו אחת במשמע ובשעיר המשתלח כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו. והרמב"ן פירש שגם סמיכת העולה היתה בב' ידיו. ומה אעשה כי ידו אחת במשמע. והקרוב אלי לומר בזה לפי שכל חטא הרהור הוא בלא מעשה אבל כל חטא המעשה אינו בלא הרהור הקדום למעשה כי זולת זה אינו מתכוין לעבירה כלל ואונס הוא ולא שוגג. ע"כ בעולה הבאה על ההרהור לבד די בסמיכת יד אחת ליתן שמן ודופי של חטא ההרהור שלו על הבהמה אבל שעיר המשתלח אשר נשא עליו כל עונות בני ישראל חטא ההרהור והמעשה סמך אהרן ב' ידיו עליו ליתן עליו שמן ודופי של ב' מיני עון אלו וכן מצינו בפרשת פנחס ביהושע שהקב"ה אמר למשה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו אחת במשמע ובמעשה נאמר ויסמוך את ידיו עליו ב' במשמע וכן כאן נאמר בצווי וסמך ידו ובמעשה כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו וכן בפרשת פנחס נסמכה פרשת עולת תמיד על סמיכות יהושע הלא לומר לך כמו שקרבנות תמידין נושאים עליהם אשמת העם כי תמיד של שחרית מכפר על עבירות של הלילה ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום וזהו טעם הסמיכה ליתן שמן ודופי של כל ישראל על הקרבן. כך ראשי ישראל הם קרבן אשם על העם כמו שלמדו רז"ל מן פסוק ואשמם בראשיכם שאשמת העם תלוי בראשיהם וזהו טעם סמיכות יד על יהושע לומר הרי את אשמת העם התלוי בכם בין חטא המעשה בין חטא ההרהור וזה דווקא לאיש אשר רוח בו כיהושע שיודע להלוך נגד רוח של כל אחד ואחד כי בידו לראות ברה"ק שעליו את כל השולט על רוחו של כל אחד ואחד ובזמן שרואה בו שנמשך בקרבו רוח שעים לא ברוח ה' אז עליו מוטל להשיבו מדרכו ולהוכיחו ולייסרו ואם אינו מוכיחו אז העון תלוי בו אבל איש אשר אין רוח בו ואינו יכול להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד אינו נתפש על חטא ההרהור של חבירו כי הנסתרות לה' אלהינו ואין אתנו יודע עד מה יגיע רוחו ומחשבתו של חבירו. לכך נאמר קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו שיוכל להלוך ברה"ק שעליו כנגד רוחו של כל אחד ואחד ויודע גם מצפונים שלהם לפיכך דין הוא שישא עליו עון העם גם השולה על רוחם ועל זה קאי מה שאמר וסמכת את ידך עליו דאל"כ מה ענין אשר רוח בו אל וסמכת ידך אלא ודאי שבא בהא תליא זלא הוצרך הקב"ה לצוות לו שיסמוך עליו גם יד שניה כדי ליתן עליו גם שמן ודופי חטא המעשה של העם כי פשוט הוא שאם בידו להשיב רבים מעון, שפא המעשה ואינו עושה שישא שהוא חטא רבים ישא ונמצא למד משה שבשעת סמיכה

סמך

שמך ב' ידיו עליו להסמיך עליו אשמת העם בין שיאשמו בהרהור בין יחטאו במעשה והרי הוא ממש דוגמת הקרבן הנסמך המשא עליו אשמת העם וכל ישראל נקיים וזה פירוש יקר. ומ"מ ונרצה לו לכפר עליו פשוטו שסמיכה זו עיקר הכפרה ע"י שנותן אשמתו על הבהמה. ועל צד הרמז נוכל לומר וסמך ידו על ראש העולה כולל את כל העולה הן הבהמה היא העולה על מוקדה הן האדם הנסמך העולה לאיזו מעלה מן הטעם שנתבאר אך לפי גודל העונש שמטילין על הנסמך מי פתי יסור הנה לקבל הסמיכה כי אינה שוה בנזק ע"כ אמר ונרצה לו שמסתמא יהיה מרוצה לקבלה כדי לכפר עליו כדמסיק בסנהדרין רב זירא הוי מיטמר מלסמכיה דאמר ר"א לעולם הוי קבל וקיים כי שמע להא דאמר ר"א אין האדם עולה לגדולה אא"כ מוחלין לו כל עונותיו אמני ליה נפשיה וזה דרש יקר:

לפני ה' וסמך. פירש"י אין סמיכה בבמה כי במה לשון גבוה ורז"ל אמרו כל מי שיש בו גסות הרוח כאילו בנה במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. כי כל הבונה במה לעצמו רוחו גבוהה וגסה עליו כי כן מצינו בלשון רז"ל שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו ע"כ אינו לפני ה' מב' צדדים הן מצד שאין השכינה שרויה כ"א במקום שהענוה מצויה כמה שנאמר אשכון את דכא כמו שנתבאר למעלה סוף פרשת יתרו ובפרשת מקץ שם הגדול מורה על עלם הענוה ויתבאר בעז"ה ענין הבמה לקמן פרשת מטות על ארז"ל כל הנודר כאלו בנה במה. הן מצד שאין השכינה שרויה כ"א במקום שכל ישראל באגודה אחת וכלם מתקבצים אל מקדש אחד ולא בזמן שכל אחד הולך ובונה במה לעצמו כמשל של הספינות שסמכו אל פסוק הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה ולפיכך אין הקרבן של הבמה מסיר העון מכל וכל ועל כן אין בו סמיכה:

ונתנו בני אהרן הכהן אש. אף עפ"י שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט כדי לערב אש של מעלה ושל מטה ולידון את החוטא בב' בתי דינין כדי לכפר על ההרהור במין העון אשר היה ראוי להיות נידון בב"ד של מעלה ועל ההרהור במין החטא אשר היה ראוי להיות נידון בב"ד של מטה. וזהו טעם סמכוני באשישות ב' מיני אשות כי חולת אהבה אני הם העונות חלי הנפש הנוגע באהבת הש"י ונרפא לו ע"י ב' אשות אלו:

ונפש כי תקריב קרבן מנחה. מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו. ומטעם זה נאמר בפרשת צו מצות תאכל והיינו לחם עוני ועני כי כל זה שייך אל העני הנכנע בטבע כעיסת המצה שאינה עולה. ועל דרך זה יתבאר סדר כל הקרבנות הללו וכל הקודם קודם בפסוק הוא קודם לבא לידי חטא כמ"ש וישמן ישורון ויבעט וכל מי שהוא גדול מחבירו בעושר או בכבוד יצרו גדול ממנו וראיה ממה שנאמר אשר נשיא יחטא כי לשון אשר מורה על הודאי לפי שנשיאותו מביאו לידי חטא שיצרו גדול מחבירו ע"כ הזכיר תחלה הבקר שמסתמא המקריבו עשיר הוא ואח"כ הזכיר צאן שדרכו של בינוני להביא צאן ואחר כך הזכיר קרבן עוף שדרכו של עני להביא עוף ואח"כ הזכיר המנחה המביא מי שהוא בדלי דלות ע"כ נאמר בבקר וקרבו וכרעיו ירחץ במים היינו קרבו של הקרבן אבל קרב איש ולב עמוק לא רוחץ. ועוד טומאתו בו כי על הרוב העושר גרם הביעוט ומצוחתו לא רוחץ אבל הבינוני הוא יותר טהור המחשבות על כן נאמר בו והקרב והכרעים ירחץ במים לכלול גם קרב איש המקריב שע"י הקרבן ישוב ונחם על הרעה ותוכו רצוף מי טהרה. אבל העני אשר ה' מחסהו הוא יותר טהור המחשבות מכולם נאמר בו והסיר את מוראתו בנוצתה והשליך אותה הסרה והשלכה זו יותר טובה מן הרחיצה רמז שישליך מקרבו כל און ולב נכון יתחדש בקרבו וישן מפני חדש יוציא. ובדלי דלות שהוא נכנע ביותר ותמיד עיניו נשואות אל ה' נאמר בו ונפש כי תקריב כי לא זו שמשליך מתוכו כל תוך ומרמה אלא כל נפשו הוא מקריב כליל לה' וכולו נעשה בריה חדשה לכך נאמר במנחה זו קודש קדשים מאשי ה' רצה לומר יותר מאשי ה' שנזכרו למעלה:

כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו' קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח. פירש"י שתי הלחם של עצרת באים מן השאור וביכורים מן הדבש. באור הדברים כי כל אדם יש לו תאוה לכל מדות העה"ז המכונים בדבש כי כמו שהדבש מתוק לחיך ורבויו מזיק כי כל חמדות העה"ז הם הכרחיים ורבויים מזיק וזאת העצה היעוצה שישתמש האדם במוכרחות והמותר יחרם. והשאור הוא דוגמא אל היצר הרע כמ"ש ר' אלכסנדרי בתפלתו רצוני לעשות רצונך אלא שאור שבעיסה מעכב. וב' אלו הכרחיים למציאת האדם כ"א לא ישתמש בצרכיו ההכרחיים המכונים בדבש ימות ולא יחיה ולא יהיו אבריו חזקים אף בריאים להטריח במצות ה'. ואלמלא היצר הרע לא היה האדם נושא אשה ולא בונה בית ונמצא העולם חרב. וב' אלו קודמים בזמן אל עסק התורה והמצות כי אם לא יאכל תחלה קמח אין תורה אבל עסק התורה ראשית במחשבה ובמעלה לפי שהשאור והדבש שהזכרנו אין בהם שלימות מצד עצמם לעלות לריח ניחוח לה' אך שהם ראשית והתחלה אל האדם שעל ידם הוא יכול לבא לידי שלימות הנפש. על כן נאמר כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' כי מצד עצמם אין בהם שום צד שלימות אשר יעלה לריח ניחוח לה'. אך קרבן ראשית תקריבו אותם כדי להורות שהם ראשית והתחלה אל האדם להביאו לידי השלימות האמיתי אשר א"א להשיגו בלעדם. ומזה הטעם אין מקריבין מהם כ"א השאור לקרבן ראשית ביום מ"ת כי התורה כמו תבלין אל היצר הרע והיו ב' הלחם של עצרת מן החמץ כי התורה שנתנה בו רפאות תהי לשרך והבכורים באים מן הדבש כי בזמן שיתן אל ה' ראשית פרי אדמתו מכל מאכל אשר יאכל אז יאכל כל ימיו חולין שנעשו על טהרת הקודש כי זה הוראה שאכילתו על כוונה זו שהשלימות האמיתי הוא ראשון אצלו במחשבה וכן טעם הביכורים הוא לשבר תאותו כמו שיתבאר בעז"ה בפרשת כי תבא:

וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. כדי להמליך את הקב"ה על כל ההפכים הנמצאים בעולם וגרמו לרבים לנטות לאפיקורסות לומר מהתחלה אחת לא יצאו ב' הפכים והנה מלח יש בטעמו דבר והפכו כי יש בו כח האש וחמימות ותולדות המים עד שאמרו חכמי הקבלה כנגד מדה"ד ומדת הרחמים ע"כ נקרא ברית אלהיך כי בהקרבה זו כורתים ברית עם ה' להשלימו על כל ההפכים. וכל המנחות חוץ משל כהן היו נאכלין לכהנים וזה הוא כמו צדקה שנמשלה למלח המעמיד ומקיים את הבשר כך מלח ממון חסר והצדקה שבקרבן גדולה מן הקרבן עצמו כמ"ש עשות משפט וצדקה נבחר לה' מזבח שז"א על כל קרבנך תקריב מלח שהמלח הוא העולה על כל הקרבנות ונבחר לה' מזבח ושמו על כל קרבנך קאי גם על הבשר:

ונפש כי תחטא. מצינו ג' לשונות בחוטאים. כי אם אשר. ביחיד החוטא כתיב ונפש כי תחטא. וברבים החוטאים נאמר ואם כל עדת ישראל ישגו. ובנשיא כתיב אשר נשיא יחטא. ואמרו המפרשים דלשון כי מורה יותר על ודאות מן לשון אם. ולשון אשר מורה יותר על ודאות מן לשון כי. לפיכך בחטא הרבים שהוא דבר שאינו מצוי שרבים יסכימו על החטא לכך נאמר אם כל עדת ישראל ישגו שהוא מורה על הספק וכן בכהן משיח נאמר אם הכהן המשיח יחטא כי רחוק הוא ובלתי שכיח שהכהן המשוח או רבים יחטאו. אבל סתם יחיד בנקל יבא לידי חטא ע"כ אמר נפש כי תחטא. שלשון כי מורה על דבר שקרוב לודאי שיהיה כן. אבל הנשיא המתגאה לכל ראש ונוהג נשיאותו ברמה מתוך רום לבבו ודאי יבא לידי חטא לכך נאמר אשר נשיא יחטא כי לשון אשר מורה על דבר שודאי יהיה ואין בו ספק. וכן תמצא בספר הזוהר ורבינו בחיי ובתולדות יצחק. וקשה לי על זה א"כ למה נאמר ואם נפש אחת תחטא למה הזכיר אצל היחיד פעם לשון אם ופעם לשון כי. וע"ק למה אמר נפש אחת כי באמרו נפש ידענו שהוא אחת ולא ב' ואם דרך הכתוב לומר נפש אחת א"כ למה אמר נפש כי תחטא ולא אמר אחת. ונ"ל שבנוהג שבעולם שכל יחיד החוטא בשגגה חוטא בדברים שהוא רואה רבים נכשלים ואין נזהרים בדבר ההוא ע"כ הוא טועה לומר שלא יקרהו עון בדבר. ומיעוטא דמיעוטא הוא שיש לך איזו יחיד חוטא אף בדבר שאינו רואה רבים נכשלים בדבר ההוא והוא יחיד בדבר וזה דבר שאינו שכיח ודעתו חיצונית לכך נאמר אם נפש אחת תחטא ר"ל שיהיה החוטא נפש אחת לבד ולא יהיה לו דמיון וחבר בין הבריות זה דבר בלתי שכיח ע"כ נאמר בו לשון אם המורה על הספק כדרך שנאמר בכהן משוח ובסנהדרין אבל כשאמר נפש כי תחטא לא הזכיר לשון אחת לפי שזה מדבר ביחיד החוטא בדברים שרואה שרבים אין נזהרים בו ע"כ הדבר שכיח וקרוב לודאי שגם הוא יכשל בו לכך נאמר בו לשון כי. וכדמות ראיה לזה מ"ש ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ ר"ל שהוא נבדל בחטא זה מן עם הארץ שאינו רואה אחרים עושים ועושה אבל אבל לשון כי לא נאמר מעם הארץ. ועל צד הרמז יש לומר שלכך נאמר בשגגה מעם הארץ לומר לך דווקא אצל עם הארץ נחשב לשגגה אבל שגגת ת"ח עולה זדון והוא רמז נכון. ומ"ש ואם נפש כי תחטא הזכיר אם כי לפי שזה מדבר באשם תלוי והזכיר בו לשון כי לפי שמדבר ביחיד הקרוב לוודאי שיבוא לידי חטא. אמנם מצד עלם החטא הזכיר לשון אם כי חטא כזה אינו שכיח שיהיו לפניו ב' חתיכות אחת של שומן וכו'. ד"א לכך נאמר ואם נפש אחת תחטא לפי שמדבר ביחיד הפורש עצמו מן הצבור כמ"ש מעם הארץ. הוא פורש עצמו מעם הארץ ואינו יושב בתוך עמי הארץ כי הוא ירא פן ילמוד ממעשיהם ואינו בזה קרוב לוודאי שלא יבא לידי חטא ע"כ נאמר לשון אם המורה על הספק:

ונסלח להם. מה שלא נאמר לשון סליחה בכהן המשיח כדרך שהזכיר לשון סליחה בקהל ונשיא ויחיד פי' הרמב"ן שלרוב מעלת הכהן לא יתכפר לגמרי כי מלאך ה' צבאות הוא וגדול עונו מנשוא עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו. ומהרי"א כתב שמה שנאמר בחטאת הקהל ונסלח להם קאי על הכהן ועל הקהל וכוללם יחד לפי שהב' חטאו בדבר הוראה שהתירו האסור. ול"נ שלכך לא נאמר סליחה בכהן משוח לפי שכל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו ובכהן משוח נאמר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם פירש"י שחטאו אשמת העם היא שהם תלוין בו לכפר עליהם ונעשה מקולקל ויותר נכון לפרש לאשמת העם שהוא בכלל מחטיא הרבים כי ממנו יראו וכן יעשו בק"ו על כן לא נאמר בו ונסלח לו כי אעפ"י שהקרבן יספיק להסיר מעליו חטאו וסר עונו מ"מ נשאר עדיין רושם חטא הרבים התלוי בו ולזה אין סליחה. ואל תשיבני ממ"ש לשון סליחה בנשיא החוטא היינו לפי שאין למדין ממנו אחרים כלל ואדרבא תולין חטא בנשיאותו לומר שבעבור שנהג נשיאותו ברמה ע"כ בא לידי חטא כי הכל יודעין שגסות הרוח שבאדם מעבירו ע"ד קונו וא"כ אין למדין ממנו החטא ואדרבא שלמדין ממנו דרך התשובה כמ"ש אשר נשיא יחטא פירש"י אשרי הדור כו' ומ"ש לשון סליחה בפ' ואם כל עדת ישראל ישגו ממ"נ אם הפ' מדבר בעדה שלמה שחטאו כולם ממש אז אין כאן מחטיאי הרבים שהרי כולם חטאו כאחד. ואם הפ' מדבר בסנהדרין כמו שלמדו בגז"ש דעדה עדה א"כ העדה לא חטאו כלום כי כבר נוה להם הקב"ה שישמעו בקול מורים ואם המה חטאו ויורו המורים בטעות אלה הצאן מה עשו וא"כ אין כאן מחטיאי הרבים. ואם נפשך לומר שזה נקרא מחטיאי הרבים נוכל לומר שלכך מסיים ואמר חטאת הקהל היא לומר שאעפ"י שנאמר ונסלח להם מ"מ אין זה סליחה שהרי חטאת הקהל היא ואותו רושם נשאר קיים וכאילו אמר שהכל נסלח להם חוץ ממה שחטאת הקהל היא אותו חטא נשאר קיים וכל זה אזהרה גדולה למורי הוראות ולגדולי ישראל שיהיו נזהרים במעשיהם ביותר כי שגגת תלמוד עולה זדון כי מה שהוא עושה בשוגג גורם שממנו יראו וכן יעשו במזיד כי לא ידעו ששגגה היא להם:

ולא

ולא ידע ואשם ונשא עונו. ר' יוסי אומר ענש הכתוב את מי שלא ידע ק"ו את מי שידע ר' יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של מצות צא ולמד מן אדם הראשון כו' היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביום כפורים כו'. יש להתבונן למה נקט דווקא ג' אלה. ונראה לפי שאדם הראשון היה נכשל באכילה של איסור ע"כ אמר בהפכו הנזהר באכילה של איסור יש ג' מדריגות כי היושב לו מן הפגולין הוא שם כולל לכל אכילה של איסור כי פיגול הוא. ולא זו שאינו אוכל אכילה של איסור כאדם הראשון אלא אפילו מן המותר בפיו אינו אוכל כי אם המוכרחות ומתרחק מן הנותר ואינו אוכל שום מותרות יתר על המוכרחות כי הצדיק אינו אוכל כ"א לשובע נפשו לקיום הגוף לבד ואח"כ אמר לא זו שאינו אוכל מותרות אלא אפילו מן המוכרחות הוא מתרחק לפעמים והוא המתענה ביום ספורים כדי לזקק חומרו בכור עוני עאכ"ו ומן האכילה תקיש גם על שאר תשמישי האדם וצרכיו. ומה שסמך ר"י דבריו לפרשה זו נ"ל שבא לתרץ מה שנאמר אשם הוא אשם אשם לה' ג' אשמות אלו מה טיבם אלא שבא לומר שאם נאשם במה שאכל פיגול ק"ו שיאשם לאכול מותרות מן המותר בפיו וק"ו שלא יתענה ומכלל זה אתה למד להנזהר בשלשתן מה שכרו :

נפש כי תחטא ומעלה מעל בה'. כאן הקדים חטא למעילה ובגזל הקדש הקדים מעילה לחטא לפי שפרשה זו מדברת בכופר ממון חבירו ואחר כך נשבע לשקר והרי חטא לחבירו חטא אחד ולשמים חטאו כפול כי מצד הגזילה עבר על מצות ה' ואחר כך נשבע לשקר וז"ש נפש כי תחטא היינו בעמיתו ומעלה מעל בה' ב' מעילות כאמור ולשון מעילה שייך ביותר כלפי מעלה כמו שפירש"י אין מעילה אלא שינוי כו' כי טוב ה' לכל והוא לא כגמול ידו הטיב לו והוא משנה ואינו עושה כמו שעשה לו. אבל אצל ב"ו אין שייך לשון מעילה כי מה טובה הטיב לו בפקדון או בגזל. אבל בגזל הקדש מקדים מעילה כי מיד שאכל ונהנה מן ההקדש מעל בה' כי שלח ידו בשלחן גבוה וכפל המעילה לרבות הנאה בלא אכילה כפירש"י ואחר כך אמר וחטאה כי חטא גם לאדם כי גזל חלק הכהנים כי מן הקדשים המה יקחו חלקם. ועל צד הרמז אמר נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון כי בכל לילה האדם מפקיד רוחו ביד הקב"ה ואעפ"י שהנשמה חייבת להקב"ה כי ע"י השעות היא נרדפת עד חובה מ"מ אין הקב"ה מעכב פקדונו ומחזירו לו כענין שמתנה לו. וזה המכחש בפקדון חבירו אע"פ שאינו חייב לו לא כגמול ידו הטיב להקב"ה ולפי זה הנפש החוטאת בפקדון חבירו מועל בשלישי דהיינו בה' אשר נוח לנו להחזיר פקדונו :

והיה כי יחטא ואשם. פירש"י כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה כו' כי כל חוטא לעולם לא ישים אשם נפשו ודרך איש ישר בעיניו כי הוא מורה לעצמו היתר בכל דרכיו לומר שזה חייב לו ממקום אחר לפי דמיונו או נדמה לו כי עשה לו איזו עול ע"כ הוא מעכב פקדונו לפיכך ביום שישים אשם בנפשו ויכיר טעותו וכי לא טוב עשה בעמיו ז"ש והשם שיאשים את עצמו ומורה גם הוא יורה איסור לעצמו שיכיר בחטאיו ואז ודאי יתן אל לבו לשוב בתשובה והשיב את הגזלה אשר גזל לא שישלם דמי הגזילה אלא את אשר גזל בעינו ושלם אותו בראשו וגו' כי הקב"ה מוותר על שלו ואינו מקפיד אם יאחר זמן הבאת איל אשמו לה' על כן נוח לו להקדים תשלומי לאדם ליתן לו בראשו את כל שלו ואחר כך כי יביא אשמו על השבועה. והמפתה יוסף עליו על שהיו מעותיו בטלים אצלו וענין החומש הוא לפי שהקדוש ברוך הוא נותן אל האדם זהב ורב פנינים כדי שיבזבז ויתן משלו לשם ה' לעניי עמו ואמרז"ל הרוצה לבזבז אל יבזבז יותר מחומש שנאמר עשר אעשרנו לך ועשורה בתרא כעשורה קמא וזה האיש לא זו שלא בזבז ליתן ממונו חומש לצורך הקדש או לפרנסת חבירו אלא אדרבה גזל משל הקדש או משל חבירו על כן הדין נותן להענישו בתוספת חומש כי גזילת הקרן יכופר בהשבת הגזילה ומה שלא נתן החומש יכופר לו במה שיוסיף חומש :

הפטרת ויקרא בישעיה סימן מג

עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ׃ וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־
יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל׃ לֹא־הֵבֵיאתָ לִּי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא
כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה׃ לֹא־
קָנִיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי
בְּחַטֹּאותֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֺנֹתֶיךָ׃ אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ
לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר׃ הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד סַפֵּר אַתָּה
לְמַעַן תִּצְדָּק׃ אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי׃ וַאֲחַלֵּל
שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתְּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים׃ וְעַתָּה שְׁמַע
יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשֶׂךָ וְיֹצֶרְךָ
מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כִּי
אֶצָּק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ
וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ׃ וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־
מָיִם׃ זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ
לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ
יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ וּמִי־
כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר
תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ
וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃
יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה בַּל־
יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃ מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי
הוֹעִיל׃ הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם
יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם

נקוד על המה

פירוש המלות

תהלתי. הסר למען : קראת. בימי צרתך : כי. בעבודתך : וזבחיך. פירוש ובזבחיך : העבדתיך. הכרחתיך : הרויתני. הוא דרך משל : מחה. מוחק : ספר. טענותיך : ומליציך. שריך : עסך. תצדק : כי אצק. כמו שאצוק מים וכו' כן אציק : חציר. עשב : כערבים. לשון ערבי נחל : יכנה. יכנה עצמו : יקרא. העוברות והעתידות : עם. מבריאת עולם : ואותיות. דברי מופת : תרהו. תחתו : יוצרי. האומנים שעושין פסל : נסך לשון יציקה : מעצד. כלי ברזל שחותכין בו : ובמקבות. בפחים : כתו. בכל כתו : קו. קו המדה : יתארהו. יגבלהו

וּבַמַּקֻּצְעוֹת יִצְרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין כֹּחַ לֹא־
שָׁתָה מַיִם וַיִּעָף׃ חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ
בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת
אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת׃ לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ־
לוֹ בַּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֹרֶן וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃ וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח
מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ
פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ׃ חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל
יִצְלֶה צָלִי וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר׃
וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגּוֹד־לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו
וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה׃ לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מֵרְאוֹת
נו"ן זעירא יתיר ה'

עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם׃ וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא־
תְבוּנָה לֵאמֹר חֶצְיוֹ שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו
לֶחֶם אֶצְלֶה בָשָׂר וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה לְבוּל עֵץ
אֶסְגּוֹד׃ רֹעֶה אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא
יֹאמַר הֲלוֹא שֶׁקֶר בִּימִינִי׃ זְכָר־אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי־
אָתָּה יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי׃ מָחִיתִי כָעָב
פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ׃ רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי־
עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ
בּוֹ כִּי־גָאַל יְהוָה יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר׃

פירוש

יגבלהו: שרד. מין לבע: במקלעות. כלי המחליק: ובמחוגה. קונפא"ס: תרזה. אילני סרק: יער. לבקש מהם הטוב: ארן. שם אילן: לבער. לשון הבערה: ישיק.

המלות

ישיק ההגור: יסגד. לשון יכרע: האח. לשון קריאת שמחה: לבול. לענף עץ: הותל. כמו והתכן התל: תנשני. תשכח ממני:

פרשת צו

רשי

(א) **צו** את אהרן. (ת"כ) אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות אמר ר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקו' שיש בו חסרון כיס: זאת תורת העול'. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר כל הלילה וללמד על הפסולין איזה אם עלה ירד ואיזה אם עלה לא ירד שכל תורת לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולין שאם עלו לא ירדו (קדושין כט): היא העולה. (נדה מא זבחים פד ת"כ) למעט את

תורה

ו א
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ב
צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ

מ"ם זעירא לי' ומ"ל

תרגום

א
וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
ב
פַּקֵּיד יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי לְמֵימַר דָּא אוֹרַיְתָא דַעֲלָתָא הִיא עֲלָתָא דְמִתּוֹקְדָא עַל מַדְבְּחָא כָּל לֵילְיָא עַד צַפְרָא וְאֶישָּׁתָא דְמַדְבְּחָא תְּהֵי

אבן עזרא

(ב) **היא** העולה. נקראת כן בעבור שהיא עולה כלה על המזבח וכאן רמז שלא יעלה עולה בלילה רק היא תהיה על מוקדה כל הלילה. וה"א מוקדה נוסף או מוקד ומוקדה הם שני שמות: ואש המזבח תוקד בו. ולא חוץ ממנו: מדו

תולדות אהרן צו את אהרן. זוהר פקודי: זאת תורה. זבחים כז סח סט פד קג מנחות ז כו מע נדה ח (מגילה עב): היא העלה. יומא לג מס סנהדרין לד הוריות נ זבחים כז פג פד תמורה יד: כל הלילה. יומא כ מה זבחים פו: כל הלילה עד הבקר. מגילה כא חגיגה ו זבחים פו פז:

בעל הטורים צו את אהרן. מה כתיב לעיל מיניה לאשמה בה צו את אהרן לומר שיהיו זריזין בתורה ובמצות ששגגת תלמוד עולה זדון: תשהי' לאמרי' צו' אתי' ס"ת תורה צו"ה אותם שיתעסקו בתורה: זאת תורת העולה היא העולה. לומר כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה הקרבנות נקראים אשה והתורה נקראת אש שנאמר הה דברי כאש מימינו אש דת למו ואיזה תלמוד הקרבנות נקראים לחם את קרבני לחמי והתורה נקראת לחם לכו לחמו בלחמי כשם שאי אפשר לעולם בלא לחם כך אי אפשר לעולם בלא תורה: מדו ב'. ויואב חגור מדו

רמבן

אמר הכתוב בפרשה דבר אל בני ישראל כי שם יצוה בהבאת הקרבנות וישראל מביאים אותם וכאן אמר צו את אהרן כי ידבר במעשה הקרבנות והכהנים יעשו אותם. וכתב רש"י אין צו אלא זרוז מיד ולדורות אמר רבי שמעון ביותר היה צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. ומדרשו של רבי שמעון אינו על זו הצוואה כי כאן אין בו חסרון כיס לבני אהרן המצווים בה אבל יש להם ריוח ושכר בכל הקרבנות גם בעולה אבל אמר תנא קמא אין צו אלא זירוז מיד ולדורות לומר שהפרשיות שירצה הכתוב לזרז בהם ולומר שיעשה מיד וינהג הדבר לדורות יאמר בהן צו ובשאר הפרשיות יאמר דבר אל בני ישראל או אמור להם. ובא רבי שמעון לחלוק ולומר שפעמים יבא הלשון הזה בדבר שאינו מיד ולדורות בעבור שיש בו חסרון כיס כגון הצוואה האמורה בשמן המאור וכגון שאמר הכתוב צו את בני ישראל ונתנו ללוים ערים לשבת. ויתכן שנאמר שיש בזו זה חסרון כיס לכהנים בעבור זה קרבן אהרן ובניו הנמשך בצוואה זו אבל בתחלת ספרי בענין מחלוקת היא שנויה שם:

ו (ב) **זאת** תורת העולה. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואברים שהוא כשר כל הלילה וללמד על הפסולים איזה מהם אם עלה ירד ואיזה מהם אם עלה לא ירד שכל תורת לרבות הוא תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולים שאם עלו לא ירדו לשון רש"י ואין התורה הזו לכל העולים אלא לכל העולות שהנסכים אם עלו ירדו ואפילו נסכים כשרים והזבח פסול או הזבח כשר ונסכים פסולים וכ"ש שניהם פסולים בכולן הזבח לא ירד ונסכים ירדו שזהו ריבויו של מקרא תורת העולה תורה אחת לכל העולות ולא לנסכים ולא לדם כדברי ר' יהושע. והנה הכתוב הזה מלמד שלא נקריב העולה בלילה אבל אם נשחטה וזרק דמה ביום נקטיר אבריה כל הלילה וכן חלבי השלמים. פי' היא העולה כמו תהיה העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה ואמר היא למיעוט שדרשו בו. וכפי המדרש אין הכתוב מלמד שנעלה האברים מן הארץ למזבח בלילה שכבר למדו זה מפסוק אחר לא ילין חלב חגי עד בקר כי משם ילמדו שיהיו פסולין בלינה על גבי הרצפה ומעלן כל הלילה וכאן ידבר באברים שהן כבר על גבי המזבח ביום שמהפכין בהן כל הלילה עד הבקר. ולכך אמר העולה שכבר עולה על גבי המזבח ולמד עוד שאפי' פסולין לא ירדו ובלבד שיהו פסולן בקדש ושהנסכים ירדו וכן הדם כמו שכתבתי:

ואש המזבח תוקד בו. יאמר שתוקד במזבח כל הלילה כי מצוה שישימו ביום עצים הרבה כדי שלא יתאכלו לגמרי ויכבה האש ממנו. ולפי דעתי מה שאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה מצוה לכהנים בקיום האש כמו שאמר ובער עליה הכהן עצים וצוה שיזהרו בזה ויערכו אש ועצים הרבה שתוקד האש תמיד כל היום וכל הלילה והזהיר בלאו שלא תכבה לעולם והנה אם נתעצלו הכהנים וכבתה האש עברו בלאו ומפני זה אמרו רבותינו שהיתה מערכה שניה לקיום האש. ומה שאמר והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה מקרא יתר ובדרש לרבותינו בכל אדם מלמד שכל המכבה עובר

ספורנו

ו (ב) **צו** את אהרן. זאת תורת העולה. אחר שהגיד מעשה הקרבנות אמר התורה הראויה לכל אחד ואחד אשר בה רמז חלק עיוני בהם ואין ספק כי יש הבדל רב בין בני אל חי בפעולותיהם וכוונותיהם דומה להבדל אשר בין מיני הקרבנות. הזכיר בעולה שכלה על המזבח לריח ניחוח אמנם קדמה עולה בלהב המזבח ואמר שהיא העולה באמת והלק ממנה אל המזבח והיא הדשן שיש בה קצת לאלוהות באופן שהאש בוערת בו עם אותו החלק העולה באמת כאמרו הדשן אשר תאכל האש את העולה וקצת ממנה והוא הדשן הגמור יוציאוהו אל מחוץ למחנה בבגדים פחותים מכל מקום יהיה מוצאו אל מקום טהור והזכיר תורה במנחה ואמר שיגישו כלה לפני המזבח כי לאל יתברך בלבד הביא המקריב את כל קרבנו והכהנים משלחן גבוה קא זכו. ושחלק מועט מכלה הוא הנבחר לריח ניחוח ושחלק הכהנים גם הוא מכפר ונשמר

(ג) מדו . חלוק וחכמים אמרו שהוא חלוק כנגד מדתו : על בשרו . כנוי לערוה וכן זב מבשרו : אשר תאכל האש . הנשאר מאכילת האש : אצל המזבח . מחוץ לפאת מזרח : (ה) והאש על המזבח תוקד בו . פעם שנית להוסיף. לא תכבה . ביום . וטעם בבקר בבקר . בכל בקר ובקר . ובתחלה יעלה העולה ואחר כן אימורי השלמים :
(ו) אש תמיד תוקד . טעם זה הפסוק להוסיף תמיד : (ז) הקרב אותה . שם הפועל וטעם הקרב יקריבו אותה בני אהרן וטעמו אחד מבני אהרן על כן והרים ממנו והוספה זאת הפרשה על הכתובה בפרשת ויקרא : מצות תאכל במקום קדוש . והנה שתים מצות . וכל זכר שלישית . וטעם לא תאפה . הוא העקר במצות פסח

תּוּקַד בּוֹ׃ ג וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃ ד וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃ ה וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ ו אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה׃ ס ז וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ ח וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה׃

ג' וד' שמו · ו' סבירין ממנה · ח' יחידאין כתורס

יְקַדָא בֵיהּ: ג וְיִלְבַּשׁ כַּהֲנָא לְבוּשִׁין דְבוּץ וּמִכְנְסִין דְבוּץ יִלְבַּשׁ עַל בִּשְׂרֵיהּ וְיַפְרֵישׁ יָת קִטְמָא דְתֵיכוּל אֶשָּׁתָא יָת עֲלָתָא עַל מַדְבְּחָא וִישַׁוִּינֵיהּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא׃ ד וְיַשְׁלַח יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיִלְבַּשׁ לְבוּשִׁין אוֹחֲרָנִין וְיַפֵּק יָת קִטְמָא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא לַאֲתַר דְּכֵי׃ ה וְאֶשָּׁתָא עַל מַדְבְּחָא תְּהֵי יָקְדָא בֵיהּ לָא תִטְפֵּי וִיבָעַר עֲלַהּ כַּהֲנָא אָעִין בִּצְפַר בִּצְפַר וְיַסְדַּר עֲלַהּ עֲלָתָא וְיַסֵּק עֲלַהּ תַּרְבֵּי נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ ו אֶשָּׁתָא תְּדִירָא תְּהֵי יָקְדָא עַל מַדְבְּחָא לָא תִטְפֵּי׃ ז וְדָא אוֹרָיְתָא דְּמִנְחָתָא דִּיקָרְבוּן יָתַהּ בְּנֵי אַהֲרֹן קֳדָם יְיָ לִקֳדָם מַדְבְּחָא׃ ח וְיַפְרֵשׁ מִנֵּיהּ בִּקְמִצֵיהּ מִסֻּלְתַּהּ דְּמִנְחָתָא וּמִמִּשְׁחַהּ וְיָת כָּל לְבֻנְתָּא דְּעַל מִנְחָתָא וְיַסֵּיק לְמַדְבְּחָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא אַדְכַּרְתַּהּ קֳדָם יְיָ׃

תוקד ה' וסי' היא העולה על . והאש על המזבח. אש תמיד. באפי עליכם תוקד . עד עולם תוקד : מדו ב' וסי' מדו בד . ודוד חגור מדו . והאש ג' וסימן והאש על המזבח תוקד בו. מהאש יצאו . והאש ירדה מן השמים . א' בתורה. א' בנביאים. א' בכתובים: ובער ב' בב' לישני וסי' ובער בשדה אחר . ובער עליה הכהן עצים : לא תכבה ו' וסי' אש תמיד תוקד . והאש על המזבח . לילה ויומם לא תכבה. כי תולעתם לא תמות . ואמרת ליער הנגב . וראו כל בשר : הקרב ד' וסי' ואתה הקרב אליך. וזאת תורת המנחה . וגם את אחיך מטה לוי . הקרב את מטה לוי והעמדת ונמסר גם בסדר תצוה : והרים ממנו ו' סבירין ממנה וקרי' ממנו וסימן והרים ממנו בקמצו . ואם בהמה אשר יקריבו ממנה . תניינא דפסוק אל תסור ממנו ימין דיהושע . אין לו ממנו בן או בת . ויצא אחד אל השדה וילקט . דמלכים . וילך בכל דרך אסא . וסימן בלשון תרגום אפריש בעירא יהושע ויפתח לקט באורתא : ריח ניחח ח' יחידאין בתורה וסי' והקטרת את כל האיל . תפני מנחת פתים . והרים ממנו בקמצו . ומנחתו שני עשרונים . ועשיתם אשה לה' עלה . ויין לנסך שלישית . ועשרון סלת דר"פ . בעשר לחדש . וכל אשה ריח

את הרוצח ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה : (ג) מדו בד . היא הכתונת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו (ת"כ ערכין ג') : על בשרו . שלא יהא דבר חוצץ בינתים (ערכין ג) : והרים את הדשן . היה חותה מלא מחתה (תמיד כד) מן המאוכלות הפנימיות ונותן במזרחו של כבש : הדשן אשר תאכל האש את העולה. ומשאתה דשן מאותו דשן ירים תרומה ושמו אצל המזבח : (על המזבח . מצא אברים שעדיין לא נתאכלו מחזירן על המזבח לאחר שחתה גחלים אילך ואילך ונטל מן הפנימיות שנאמר את העולה על המזבח . בר"י) : (ד) ופשט את בגדיו . (ת"כ) אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהם : והוציא את הדשן . (תמיד כח) הצבור בתפוח כשהוא הרבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה בכל יום אבל התרומ' חובה בכל יום : (ה) והאש על המזבח תוקד בו . רבה כאן יקידות הרבה על מוקדה ואש המזבח תוקד בו והאש על המזבח תוקד בו אש תמיד תוקד על המזבח כולן נדרשו במסכת יומא (יומא כא) שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם (תמיד כט) : וערך עליה העולה . עולת תמיד הוא תקדים (פסחים נח) : חלבי השלמים . אם יביאו שם שלמים ורבותינו למדו מכאן עליה על עולת הבקר השלם כל הקרבנות כולם מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים (פסחים נח) : (ו) אש תמיד . (יומא מד) אש שנאמר בו תמיד הוא שמדליקין בה את הנרות שנ' בה (שמות כז) להעלות נר תמיד אף היא מעל מזבח החיצון תוקד : לא תכבה . המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין : (ז) וזאת תורת המנחה . תורה אחת לכולם להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת מנחת כהני' שהיא כליל מנין תלמוד לומר תורת : הקרב אותה . (ת"כ) היא הגשה בקרן מערבית דרומית (סוטה יד) : לפני ה' . הוא מערב שהוא לצד אהל מועד : אל פני המזבח . הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח : (ח) (והרים ממנו . מהמחובר שיהא עשרון שלם בבת אחת בשעת קמיצה . בר"י) : בקמצו . שלא יעשה מדה לקומץ (יומא טו) : מסלת המנחה ומשמנה . מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה (סוטה יד) : המנחה . שלא תהא מעורבת באחרת : ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר . שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן

תולדות אהרן מדו בד . פסחים סה יומא כג (שבת יג) : ומכנסי בד . יומא כג ערכין ג : והרים . יומא כ כד זבחים פו (יומא לט) : אשר תאכל . זבחים פג מנחות כו : ופשט את . יומא כג : והוציא את . יומא סח סנהדרין מב זבחים קה מעילה יב : ושמו אצל . פסחים כו כז זבחים מו חולין קיז תמורה לד כריתות ו מעילה יא יב : ופשט את . שבת קיד : והאש על . יומא מה (יומא לט) : ובער עליה . פסחים נט יומא כו לג : וערך עליה . פסחים נח יומא לג ב"ק קיא מנחות מט תמיד כח (ברכות כ פסחים נח) : והקטיר עליה . פסחים נט יומא לג : אש תמיד . יומא מה : וזאת תורת . סוטה יד קדושין לו זבחים ע מנחות ג ד יט נג (סוטה יח) : בני אהרן . קדושין לו זבחים קיט : לפני ה' . זבחים סג מנחות יט : והרים . יומא נד מז זבחים סג מנחות יא יט כד סא קו : ואת כל הלבונה . סוטה יד מנחות יא כו :

בעה"ט לבושו שבגדי כהונה היו כעין בגדי מלחמה וכן המעיל כפי תחרא ובזכותם היו מתגברין במלחמה : ושמו . בגי' ונבלע במקומו : אחרים והוציא . בגי' כהנים בעלי מומין בבעל מום כשר להוציא הדשן : והאש ג' . והאש על המזבח . והאש ירדה מן השמים מהאש יצאו והאש תאכלם רמז למ"ד שמתו נדב ואביהוא על שהורו הלכה לפני רבן ואמרו אע"פ שהאש יורד מן השמים

רמבן

עובר בלא תעשה ואפי' כבה מן המערכה גחלת אחת לוקה . בין שכבה אותה בראשו של מזבח בין שהורידה וכבה אותה למטה . וכמדומה לי שאינו עובר אלא בלאו אחד :

(ג) **ולבש** הכהן מדו בד . היא הכתונת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינתים לשון רש"י . והנה תרומת הדשן צריכה בגדי כהונה . ואין עבודה בשני הבגדים מהם . אבל הזכיר אלה השנים לדבר שנתחדש בהם כאן . לומר שתהא הכתונת כמדתו . והענין לומר שאם היו מסולקין קצרים ואינן מגיעין עד רגליו ועבד בהן עבודתו פסולה . ולמד שלא יהא בינו ולא בין המכנסים לבשרו כלום . והוא הדין שצריכה כל בגדי כהונה כי כיון שהזכיר הכתוב שהיא צריכה בגדים למדנו שהיא צריכה ארבעה להדיוט ושמונה לכהן גדול, וכן מפורש במסכת יומא בפרק שני ובתורת כהנים מה ת"ל ילבש להביא את המצנפת ואת האבנט ואונקלוס תרגם מדו לבושין ונראה כי אנלו מדו יכלול שם כל בגדיו כאלו אמר ולבש הכהן בגדי בד וכן מדיו קרועים שיורד על פי מדותיו על פי מלבושיו חגור מדו לבושו ויהיה זה כדעת האומר אבנטו של כהן הדיוט לא זהו אבנטו של כהן גדול :

(ד) **ופשט** את בגדיו . עד וזאת תורת המנחה ; אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בגדים שהוא משמש בהם בהוצאת הדשן בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך אמר ולבש בגדים אחרים פחותים מהם לשון רש"י . והכונה לרבותינו בזה לומר שהוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה ואין בגדים אחרים בגדי חול אבל לא ידעתי מנין אמר הרב שאינה חובה כי נראה שמצוה היא על הכהן שהבגדים שיעשה בהם הקרבנות גם

רשי

כמשפטן: (ט) במקום קדש. ואיזהו בחצר אהל מועד: (י) לא תאפה חמץ חלקם. אף השירים אסורים בחמץ (מנחות נ׳ ת״כ) מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה: (יא) כל זכר. (זבחים ק״ב ת״כ) אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו׳ אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת (ת״כ): כל אשר יגע וגו׳. (ת״כ) קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה: יקדש. להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו כחומר המנח׳: (יג) זה קרבן אהרן ובניו. (מנחות נ) אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה אבל כהן גדול בכל יום שנאמר מנחת תמיד וגו׳ והכהן המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו׳: (יד) מרבכת. (ת״כ) חלוט׳ ברותחין כל צרכה: תופיני. אפויה אפיות הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת: מנחת פתים. מלמד שטעונה פתיתה: (טו) המשיח תחתיו מבניו. המשיח מבניו תחתיו: כליל תקטר. אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל וכן כל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה: כליל. כולה שוה לגבוה:

המחטא

אבן עזרא

פסח: (ט) כחטאת וכאשם. כן המנחה: כל אשר יגע. במנחה ובחטאת ובאשם הוא קדש לשם: (יב) זה קרבן אהרן. או אחד מבניו תחתיו: (יג) ביום המשח אותו. אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ורבים אמרו כי זה בי״ת תחת מ״ם והטעם כי מיום המשח אותו הנה זה חייב להקריב תמיד מנחתו: (יד) מרבכת. אין לו אח ויש מי שאומרים רכה ויש מי שאומרים במהר׳. ותי״ו תביאנה סימן לאהרן וכן תי״ו תקריב. ועל דעתי כי כן הוא תי״ו תופיני וטעמו תקון ואין ריע לו והקדמונים אמרו שהוא שתי מלות תאפה נא. ויאמר רבי יונה המדקדק שהוא על משקל דוכיפת וזה במשקל מעקל: (טו) כליל. כמו כלה כליל תהיה לשם: (טז) לא תאכל. ככל המנחות כי איך יאכל הכהן מנחתו או חטאתו. מקום שחיטת כל חטאת צפונה:

קדש

מקרא

ט וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ
אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם
קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד
יֹאכְלוּהָ׃ י לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ
חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם׃
יא כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן
יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם
יִקְדָּשׁ׃ שני פ
יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ יג זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו
אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם
הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה
סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ
בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב׃ יד עַל־
מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת
תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים
תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃
טו וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו
מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם
לַיהוָה כָּלִיל תָּקְטָר׃ טז וְכָל־מִנְחַת
כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל׃ פ
יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו
לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת

תרגום אונקלוס

ט וּדְאִשְׁתְּאַר מִנַּהּ יֵיכְלוּן
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי פַּטִּירָא
תִּתְאֲכֵיל בַּאֲתַר קַדִּישׁ
בְּדָרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא
יֵיכְלוּנַהּ׃ י לָא תִתְאֲפֵי
חֲמִיעַ חוּלָקְהוֹן יְהָבִית
יָתַהּ מִקּוּרְבָּנַי קֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין הִיא כְּחַטָּאתָא
וְכַאֲשָׁמָא׃ יא כָּל דְּכוּרָא
בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֵיכְלִינַּהּ קְיָם
עָלַם לְדָרֵיכוֹן מִקּוּרְבָּנַיָּא
דַּייָ כֹּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן
יִתְקַדַּשׁ׃ יב וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ יג דֵּין
קוּרְבָּנָא דְּאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי
דִּיקָרְבוּן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא
דִּירַבּוּן יָתֵיהּ חַד מִן עַסְרָא
בִּתְלָת סְאִין סוּלְתָּא
מִנְחָתָא תְּדִירָא פַּלְגוּתַהּ
בְּצַפְרָא וּפַלְגוּתַהּ
בְּרַמְשָׁא׃ יד עַל מַסְרֵיתָא
בִּמְשַׁח תִּתְעֲבֵיד רְבִיכָא
תַּיְתִינַהּ תּוּפִינֵי מִנְחַת
בִּיצוּעִין תְּקָרֵיב
לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ׃ טו וְכָהֲנָא דְּאִתְרַבָּא
תְּחוֹתוֹהִי מִבְּנוֹהִי יַעֲבֵיד
יָתַהּ קְיָם עָלַם קֳדָם יְיָ
גְּמִיר תִּתַּסַּק׃ טז וְכָל
מִנְחָתָא דְּכַהֲנָא גְּמִיר
תְּהֵי לָא תִתְאֲכֵיל׃
יז וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר׃ יח מַלֵּיל עִם
אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימַר
דָּא אוֹרַיְתָא דְּחַטָּאתָא

בעל הטורים

מצוה להביא מן ההדיוט וזהו והאש ירדה מן השמים אעפ״כ ואש המזבח תוקד בו שצריך להביא מן ההדיוט על כן מן האש יאמו שסורו באש והאש תאכלם. והאש על המזבח תוקד בו שהוא כמו סולם למלאכים לעלות כענין שנאמר ויעל מלאך ה׳ בלהב המזבח וכן ביחזקאל והנה ו׳ אנשים ויעמדו אצל המזבח וע״כ היה נחושת על שם וזנונים כענין נחשת קלל אצל המזבח פנימי כנגד שכינה וכתוב ידיו גלילי זהב לכן כל דם אם נכנס בפנים לא תאכל אותו החטאת שאין אפילה למעלה: בחצר גימטריא זו העזרה: תאפה חמץ חלקם ס״ת מצה שלא תאפה אלא מצה: זה קרבן אהרן ובניו. בגימטריא זה מתנה לאהרן ומתנה לבניו: עשירית. בגימטריא עשרון שלם שהיה מביא עשרון שלם וחוצהו ומביא: מחציתה בבקר ומחציתה בערב. מחציתה בגימטריא מחצה משלם: מרבכת תביאנה בגי׳ רותחין שחולטין אותה ברותחין כל צרכה:

דכוו׳. תאכל ט׳ וסי׳ והנותרת ממנה. וכל מנחת כהן כליל תהיה. הכהן המחטא. וכל חטאת אשר יובא. ולהבדיל בין הטמא. לכן חכו לי נאם ה׳. הנה אדני ה׳ הורשנה. ונתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה. גם כספם גם זהבם: תעשה ד׳ נמסר בסדר תרומה: חק עולם י״א בלישנא נמסר בסדר כי תשא: תביאנה. ה׳ מילין דגשין יחידאין וסי׳ תחתנה. תביאנה. תכלנה. תעגנה. תראנה. תשבנת שמענה קחנה בידך: כל י״ט ר״פ בסיפרא וסי׳ כל המנחה אשר. כל זכר בבני אהרן יאכלנה. זכר בכהנים יאכלנו. זכר בכהנים יאכל. אשר יגע בבשרה. כל נפש אשר תאכל כל דם. מפרסת פרסה. אשר אין לו סנפיר. שרץ העוף ההולך. חולך על גחון. ימי אשר הנגע. המשכב אשר ישכב. וחברו. כל אשר בו מום. מלאכת עבודה לא תעשו דתרועה. מלאכה לא תעשו חקת. ימי השמה תשבת. כל חרם אשר יחרם מן האדם:

תולדות אהרן והנותרת ממנה: מנחות נז עב: מצות תאכל. יבמות לט מ (יבמות כ׳): במקום קדוש. זבחים נו סג מנחות ע: לא תאפה. שבת קיא יבמות מ סוטה מו שבועות עו מנחות נג נה: קדש קדשים. זבחים י יב מנחות כב: כל זכר. סוטה כג זבחים קב: יקדש. זבחים ז: זה קרבן. יומא ס הוריות ט מנחות נב עח: מנחה תמיד. מנחות ת נ נא נב: מחציתה. שם נ: על מחבת. שם נא: תעשה. שם נ: תפיני. שם: והכהן. הוריות יא יב מנחות נא כריתות ה (יומא לא שקלים ג מגילה ט סוטה יט): חק עולם. מנחות ה נא עו: וכל מנחת. שקלים ב סוטה כג מנחות מו נא עג עד חולין קלא קלב ערכין ד (סוטה יט):

רמבן

גם הרמת הדשן יהיו בגדים נקיים לא ישמש באותן אשר הוציא הדשן והמצוה מדרך מוסר העבד לרבו. ולכך יהיו לכהנים הבגדים החמודות לעבודות והפחותים להוצאת הדשן וכל זה לפי הסברא הזו שכתבה הרב אבל יש מרבותינו שם במס׳ יומא אומר שאין הוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה ויאמר ולבש בגדים אחרים בגדי חול ופשוטו של מקרא בכך הוא שיצוה עליו שלא ילכלך בגדי הכד בגדי הקדש בהוצאת הדשן אבל ילבש בגדי חול: (ז) **וזאת** תורת המנחה. עד וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר זאת תורת החטאת הוסיפה הפרשה הזו כפי פשוטה ד׳ מצות במנחה שתהא נאכלת מצות ושתהא נאכלת בחצר אהל מועד ושיאכל אותה כל זכר בבני אהרן ויקדש כל אשר יגע בהן וכפי מדרשו דברים הרבה מחודשים בה שאפילו מנחת כהנים נקמצת ושיגיש אותה לפני ה׳ שהוא קרן מערבית ואל פני המזבח שהוא קרן דרומית ונמצא שטעונה הגשה לקרן מערבית דרומית והרים ממנו מן המחובר שלא יביא עשרון אחד בשני כלים ושלא יעשה מדה לקומץ ואמר לא תאפה חמץ להקיש כל מלאכות לאפיה שאף לישתה ועריכתה וכל מעשה ומעשה שבה עובר בלאו ולוקה עליו בפני עצמו: (י) **הלקם** נתתי אותה מאשי. שאף חלקם אינם רשאין אלא לאחר מתנות האישים ומכאן למדנו לכל הקדשים דכתיב כי קדש קדשים היא. לא תאפה חמץ חלקם שאף השיורים אסורים בחימוץ. כחטאת וכאשם לימד מה חטאת חולין ביום וביד ימנית אף זו מן החולין ביום וביד הימנית. וכל זכר בבני אהרן שאפילו בעלי מומין במחלוקת והוסיפה בכהנים: וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל. אמר הרב במורה הנבוכים כי טעם בעבור שכל כהן מקריב קרבנו הוא בעצמו ואם יקריב מנחה ויאכלנה הוא בעצמו כאילו לא הקריב דבר כי מנחת יחיד לא יקריב ממנה כי אם הלבונה והקומץ ולא די מיעוט זה הקרבן אלא שיאכלנה וידמה שלא הקריב קרבן כלל ולכך ישרפו את כלה: (יח) **זאת** תורת החטאת. היה צווי בסדר ויקרא עולה מנחה ושלמים וחטאת

ספורנו

ונשמר מחמוץ כמו חלק גבוה ושמנחת הכהן כלה לגבוה לא חלק מועט ממנה בלבד כמו שהוא במנחת ההמון. והזכיר תורה בחטאת ואמר שאותו החטאת אשר לכובד ענינו לא יכופר זולתי בהכנס דמו אל הקדש פנימה לא תהיה בו כפרה באכילת כהנים

אבן עזרא

(יח) קדש קדשים. כי הוא כאחד הקדשים: (יט) הכהן המחטא. טעמו הזורק דם כאילו אמר המסיר חטא החוטא ורבי המפרשים אמרו כי טעם המחטא רוחץ או מטהר וכן תחטאני באזוב ואטהר: (כ) כל אשר יגע. בבשר החטאת יהיה קדש לשם והכהן יאכלנו לכן חלק הזורק כחלק כל אחיו: יזה. א"ר משה הכהן שהוא כמו יטה מבנין קל ובפתחות היו"ד מהככד והאות כמובלע נו"ן וכן ויז מדמה על הקיר בחירק עם ויז בפתח רק במלת נטה מראה על הקיר בחירק עם ויז הוא בלרי בבנין הקל וכן מלאגו ויז נאחס מבנין הקל ויפה דקדק ובעבור שחטאת קדש צוה השם לכבס המקום שנפל מדמה על הבגד במקום קדש הוא חצר אהל מועד כי יש הפרש בין קדוש וטהור: אשר יזה עליה. יחסר מקום או והטעם או אם יזה אחר עליה שהוא הבשר יכבס הבשר הכהן ואחר כך יאכלנו או פירושו המקום אשר יזה מהדם תכבס ויהיה בגד לשון נקבה וזכר וכמוהו אשר תשיג ידו ותי"ו תכבס לכהן: (כא) תבשל בו. גם בשלה ומורק ושוטף מבנין שלא נקרא שם פועלו וכא ומורק בחולם בעבור הרי"ש שלא תדגש כי אם במקומות מועטים במשקל לא זורק עליו מגזרת מרקו הרמחים כי המ"ם שרש. וטעם קדש קדשים היא עם כל זכר שאין ראוי לאכול החטאת שהקריבו ממנה והוצא לכפר כי אם התמימים והזכר תמים מהנקבה ואפילו קטן יקרא זכר והזכר שהוא בן שלש עשרה שנה כאשר העתיקו אבותינו: (כג) וכל חטאת אשר יובא מדמ' לכפר בקדש. והנה מקום הפרכת יקרא קדש כי החצר ואם היא קדש כנגד אהל מועד ...ול והכ' גם יקרא לפני' מהפרכ' קדש כנגד אה"מ כמו בזאת יבא אהרן אל הקדש וזאת החטאת הוא חטאת כהן הגדול או הקהל: (א) וזאת תורת האשם. כבר הודעתיך ההפרש בין חטאת ואשם אע"פ שהכתוב

רשי

(יט) המחטא אותה. העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת על ידו: המחטא אותה יאכלנה. (ת"כ) הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר וא"א לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה: (כ) כל אשר יגע בבשרה. כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה: יקדש. להיות כמוה אם פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה: ואשר יזה מדמה על הבגד: ואם הוזה מדמה על הבגד אותו הבגד מקום הדם אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה. אשר יזה. יהא נזה כמו (איוב טו) לא יטה לארץ מנלם יהא נטוי: (כא) ישבר. לפי שהבליעה שנבלעת בו נעש' נותר וה"ה לכל הקדשים: ומורק. לשון (אסתר ב) תמרוקי הנשים אשקורמנ"ט בלעז: (כב) ומורק ושוטף. לפלוט את בליעתו אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דופיו לעולם: כל זכר בכהנים יאכל אותה. הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי: (כג) וכל חטאת וגו'. (זבחים כב ת"כ) שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה: וכל. לרבות שאר קדשים: (א) קדש קדשים הוא. (תמורה יח) הוא קרב ואין תמורתו קרבה: (ב) ישחטו. (ריבה לנו שחיטות הרבה לפי שמצינו אשם בצבור נאמר ישחטו רבים ותלאו בעולה להביא עולת צבור לצפון): (ג) ואת כל חלבו וגו'. עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרש בה בפרשת ויקרא: את האליה. לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל

בעל הטורים

זאת תורת האשם. ס' טעמים [illegible] אשם בפרשה כנגד ס' [illegible]

תרגום אונקלוס

בְּאַתְרָא דְתִתְנְכֵס עֲלָתָא תִּתְנְכֵס חַטָּאתָא קֳדָם יְיָ קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא:

יט כַּהֲנָא דִמְכַפַּר בִּדְמַהּ יֵיכְלִינַהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ תִּתְאֲכֵיל בְּדָרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא:

כ כֹּל דְּיִקְרַב בִּבְשָׂרַהּ יִתְקַדַּשׁ וּדְיִדֵּי מִדְּמַהּ עַל לְבוּשָׁא דְּיִדֵּי עֲלַהּ תְּחַוַּר בַּאֲתַר קַדִּישׁ:

כא וּמָן דַּחֲסַף דְּתִתְבַּשַּׁל בֵּיהּ יִתְּבַר וְאִם בְּמָנָא דִנְחָשָׁא תִּתְבַּשַּׁל וְיִתְמְרִיק וְיִשְׁתְּטִיף בְּמַיָּא:

כב כָּל דְּכוּרָא בְּכַהֲנַיָּא יֵיכוּל יָתַהּ קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא:

כג וְכָל חַטָּאתָא דִּי יִתָּעַל מִדְּמַהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְכַפָּרָא בְּקוּדְשָׁא לָא תִתְאֲכֵל בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד:

ז א וְדָא אוֹרָיְתָא דַּאֲשָׁמָא קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא:

ב בְּאַתְרָא דִּי יִכְּסוּן יָת עֲלָתָא יִכְּסוּן יָת אֲשָׁמָא וְיָת דְּמֵיהּ יִזְרוֹק עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר:

ג וְיָת כָּל תַּרְבֵּיהּ יְקָרֵיב מִנֵּיהּ יָת

ויקרא ו–ז

בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

יט הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

כ כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ:

כא וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם:

כב כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

כג וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: פ

ז א וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא:

ב בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

ג וְאֶת כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת־

מסורה

יובא ה' ומ"ל וסי' וכל חטאת אשר יובא. במים יובא. ויאמר יהואש אל הכהנים. כסף סרקע מתרשיש. כסף אשם וכסף חטאות: וזאת יי"ז ר"פ נמסר בריש סדר תרומה:
קדש קדשים ז' וסי' וכפר הכהן. וזאת תורת האשם. כל זכר בכהנים תנינא. ושחט את הכבש והיתה לאהרן ולבניו. אך כל חרם. ובני עמרם אהרן ומשה: ואת החלב ת'

תולדות אהרן

זאת תורת. זבחים ע לב מנחות ג ד קי (פסחים לא): במקום. זבחים מט מנחות נה (סוטה כג יבמות ט): תשחט. זבחים לב: קדש קדשים. שם נ לה: הכהן. שם י כב לב לג לט קכ: במקום קדוש. שם לב: כל אשר. פסחים מה נזיר לז זבחים כז חולין לט: ואשר יזה. זבחים לח לב לג מעילה ה: מדמה. זבחים לב לג: על הבגד זבחים לג לד: אשר יזה. שם לג לד: תכבס. שם לד: וכלי חרס. שם לה: ישבר. שם לו: ואם בכלי. שם לד לו לז: כל זכר. שם לו לח לט קב: וכל חטאת. פסחים כג זבחים פב (ערלה פב פסחים כח שם לה): לכפר. שם פג: בקדש. פסחים לד זבחים לב: וזאת תורת. שם מח מנחות פו כריתות כב: קדש קדשים. זבחים נ: במקום. שם מט: ואת דמו. שם נ:

ספורנו

כהנים כשאר חטאות אבל תהיה בשרפתו. ושהאשם אע"פ שאינו על חטא מחייבי כריתות כמו החטאת. הנה להיות חטאו מעילה בקדש תורה אחת להם. ואמר וזאת תורת השלמים והודיע שאף על פי שכל השלמים קדשים קלים מכל מקום יש חלוק ביניהם שאם הם על אודות הודאה יהיה עמהם לחם בתוכו מין חמץ. כי אמנם סבת הסכנה אשר עליה ההודאה הוא שאור שבעסה מכל מקום מיני המנה רבות עליו וברבות הלחם יתפרסם הנס לאוכלים רבים וכלם נאכלים בזמן קדשי קדשים שהם ליום ולילה. אבל כשהם שלמים פשוטים שלא לתודה זמנם לשני ימים ולילה אחד ועם היות כלם קדשים קלים נאסרה הטמאה באוכלים ובנאכלים וחיוב הכרת הוא בטמא שאכל את הטהור הקרב לאכול מהקדש הטהור וטמאתו עליו שהוא מחלל את הקדש ידיו

רמבן

והחטאת והאשם כי בתחלה דבר בקרבנות הנדבה ואחרי כן בקרבנות החובה על החוטא אבל בכאן היה הביאור לעולה ולמנחה ואח"כ בחטאת ואשם כי רצה לבאר דיני קדשי קדשים כי משפט אחד להם כמו שאמר במנחה קדש קדשים הוא כחטאת וכאשם ואחרי כן יבאר דין קדשים קלים. יחדש בפרשה זו דברים רבים זאת תורת החטאת תורה אחת לכל החטאות שאף חטאות הפנימיות דמן טעון כיבוס יכול אף חטאת העוף ת"ל זאת ואמר במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת לפני ה' שכל החטאות לא תהא שחיטתן אלא בצפון לפי שלא נאמר כן בפ' ויקרא אלא בחטאת נשיא ויחיד. וכאן נתרבו כולן חטאות הצבור וחטאות הפנימיות עוד דרשו קדש קדשים לרבות שלמי הצבור שלא תהא שחיטתן אלא בצפון לפי שבכל קדשי הקדשים הטעון צפון הוא פרט לתודה ואיל נזיר.
ועוד נתן עתה בשר החטאות לבני אהרן וזה שיאכלום בחצר אהל מועד הזכרים מהן ולא בנות אהרן וחידש דינין הרבה בנבלעים מן החטאת תכבס במקום קדוש עד וכל חטאת החמיר הכתוב בדם הנבלע בבגד לעשותו כאשר היה קודם הזיה שלא יצא חוץ לקלעים ואמר וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר ואף במקום קדוש הוא כשבר והחרסים נבלעין במקומם ואין עושין בו מריקה ושטיפה כלל וכן המריקה והשטיפה בכלי נחשת במקום קדוש הוא כי כל הכתובים נמשכים אל מקום קודש שהזכיר:
(כג) וכל חטאת אשר יובא מדמה. עד והכהן המקריב. שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה ל' רש"י. וכפי הדעת הזו מה שאמר וכפר בקדש איט

רשי

ואיל וכבש נתרבו באליה: (ה) אשם הוא. עד שינתק שמו ממנו לימד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו אע"פ שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעיה ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשנו הוא הכתוב בחטאת לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אמורין והוא עצמו שלא הוקטרו אמוריו כשר (זבחי׳ ד): (ו) קדש קדשים הוא. בתורת כהנים הוא נדרש: (ז) תורה אחת להם. בדבר זה: הכהן אשר יכפר בו. הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן: (ח) עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהי׳. פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאין חולקי׳ בעורות (זבחי׳ קג ת"כ): (ט) לכהן המקריב אותה וגו׳. יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן תהיה (זבחים כז). יכול לכולן ת"ל לכהן המקריב הא כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה (זבחים לט): (י) בלולה בשמן. זו מנחת נדבה: וחרבה. זו מנח׳ חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן

אבן עזרא

שהכתוב יאמר בחטא׳ אשם ובאשם חטאת. וטעם להזכיר זאת הפרש׳ להזכיר החלבים שאין להם זכר בתורת החטאת: (ח) עולת איש. מלעיל בעבור היות הטעם בראשית המלה האחרונה כמשפט. וטעם לו אחר שאמר לכהן תוספת ביאור שלא יתן העור לכהן אחר: (ט) וכל נעשה. שם התאר לשון נקבה כמו אין אבן נראה כי לשון זכר ואשר היה נעשה ליום אחד: (י) וחרבה. כמנחת היורד ומנחת

הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב׃
ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים
וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־
הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ ה וְהִקְטִיר
אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה
לַיהוָה אָשָׁם הוּא׃ ו כָּל־זָכָר
בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ
יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃
ז כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת
לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ
יִהְיֶה׃ ח וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־
עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר
הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ ט וְכָל־
מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־
נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת
לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה׃
י וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן
וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ
כְּאָחִיו׃ פ שלישי יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח
הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה׃

כול׳ חסר במ״ב · ו׳ · י״ט זוגין קדמ׳ נסבי׳ ו׳ בעינן ותנו׳ לא נסי׳ ו׳ · ג׳ ר״פ · ס׳ · כ׳ · י״ז ר״פ

אַלְיְתָא וְיַת תַּרְבָּא דְחָפֵי
יַת גַּוָּא׃ ד וְיַת תַּרְתֵּין
כָּלְיָן וְיַת תַּרְבָּא דִי עֲלֵיהֶן
דִי עַל גִּסְסַיָּא וְיַת חַצְרָא
דְעַל כַּבְדָא עַל כָּלְיָתָא
יַעְדִינַהּ׃ ה וְיַסֵּיק יָתְהוֹן
כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא קֻרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ אֲשָׁמָא הוּא׃ ו כָּל
דְכוּרָא בְכַהֲנַיָּא יֵיכְלִינֵהּ
בַּאֲתַר קַדִּישׁ יִתְאֲכֵל
קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא׃
ז כְּחַטָּאתָא כֵּן אֲשָׁמָא
אוֹרַיְתָא חֲדָא לְהוֹן כַּהֲנָא
דִי יְכַפֵּר בֵּיהּ דִילֵיהּ יְהֵי׃
ח וְכַהֲנָא דִמְקָרֵב יַת עֲלַת
גְּבַר מְשַׁךְ עֲלָתָא דִי
יְקָרֵיב לְכַהֲנָא דִילֵיהּ
יְהֵי׃ ט וְכָל מִנְחָתָא דִי
תִתְאֲפֵי בְּתַנּוּרָא וְכָל
דְתִתְעֲבֵד בְּדַרְדְּתָא וְעַל
מַסְרֵיתָא לְכַהֲנָא דִמְקָרֵיב
יָתַהּ דִילֵיהּ תְּהֵי׃ י וְכָל
מִנְחָתָא דְפִילָא בִמְשַׁח
וּדְלָא פִילָא לְכָל בְּנֵי
אַהֲרֹן תְּהֵי גְּבַר כְּאָחוּהִי׃
יא וְדָא אוֹרַיְתָא דְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא דִיקָרֵיב קֳדָם יְיָ׃

נמסר בסדר ואתה תצוה: כחטאת ד׳ וסי׳ קדש קדשים הוא. כחטאת כאשם תורה אחת להם. כי כחטאת האשם הוא. כחטאת כעולה וכמנחה: את עלת איש ב׳ וסי׳ והכהן המקריב את. ויצוה המלך: וכל מנחה י׳ פסו׳ ריש וכל ומצעות וכל וסי׳ וכל שיח השדה. וכל פטר חמור. וכל מנחה אשר תאפה. וכל אשר תשכב עליו. וכל בגד וכל עור. כל ערי המישור וכל הגלעד. וכל ממלכת סיחון. וכל כלי משקה דמלכים. וחברו דד"ה. וכל עמק הפגרים. וכל אשר סביבותיו: בתנור חד מן י"א זוגין מן חד וחד חד מלרע וחד מלעיל ב׳ בריש תיבותא נמסר בישעי׳ סי׳ י"ט גבי פרשת׳ משא מצרים הנה ה׳ רכב על עב קל פסו׳ וסכסכתי מצרים במצרים: נעשה ח׳ קמצין וסי׳ וכל נעשה במרחשת. אם אסור יאסרוני. ושנים עשר אריים. דמלכים. חברו דד"ה. ושנים עשר. ולא נעשה פסח כמוהו. כי אם בשמנה עשרה. כי לא נעשה פסח. בשמנה עשרה דד"ה. וכל חמש מגילות דכותי׳ במ"ב וסי׳ תורי זהב נעשה לך. אחות לנו קטנה וסי׳ בלשון ארמי׳ תורתא דאחתי: מחבת ג׳ וסי׳ על מחבת בשמן תעשה וכל נעשה במרחשת. ואתה

בעל הטורים

לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו. וסמיך ליה וזאת תורת לומר שמשום שעוסקין בתורה נעשים כאחים ואף אם מקנטרין זה את זה כדדרשינן את והב בסופה:

תולדות אהרן

אשם הוא. נזיר כה זבחים ה ו יב: כל זכר. שם נז קכ (סוטה יט): קדש קדשים. שם יא כה: כחטאת שם י יא כה פא: לו יהיה. שם פו קג: עולת איש. שם קג: עור העולה. שם: אשר הקריב. שם לב: לכהן לו. שם פו קג: וכל מנחה. קדושין נג מנחות סג עג זבחים קכ מנחות נג: וכל נעשה. קדושין נג מנחות עב עג: לכהן שמקריב. זבחים קכ: וכל מנחה. קדושין שם מנחות ג עב עג קג: וחרבה. שם נ עג: לכל בני. קדושין שם מנחות עג: איש כאחיו. קדושין עג מנחות כה: וזאת תורת זבחים נ קכ (מגילה עב):

רמבן

אינו כמשמעו שזו אינה מכפרת שהרי נפסלה בהבאה זו ומפני זה הפסול שלה היא נשרפת אבל אמר לכפר שאם הכניסה לפנים על דעת לכפר שיזה ממנה שם כמעשה חטאת פנימית אע"פ שלא כפר בה כלומר שלא הזה מדמה כלום נפסלה משעת כניסה ותשרף ואפשר שאם הכניסה על דעת שלא להזות ממנה כלל שתהא כשרה וכדברי ר׳ שמעון אינה פסולה אא"כ כפר בדמה שעשה בה הזאות כמעשה חטאת פנימית ולכך אמר הכתוב לכפר לא שכפרה אלא שהוא הביא מדמה לכפר בה וכפר כפי מחשבתו ופי׳ לפנים שהכניס הדם להיכל וכן הכניס מדם פר כהן משיח והעלם דבר ושעירי ע"ג לפני ולפנים שכולן לפנים ממקומן הכניסן ופסולין ואמר מדמה שאפי׳ מקצת דמה פוסל שאם קבל דמה בשני כוסות והכניס אחד מהן לפנים פסולה. וע"ד הפשט אין הכתוב מדבר אלא בחטאות הפנימיות שצוה כבר בשרפתן ובא כאן ליתן לא תעשה על אכילתן כי הפרשה להשלים דיני החטאות וזהו מדרשו של ר׳ יוסי הגלילי בתורת כהנים ובזבחים:

ז (ח) **והכהן** המקריב את עולת איש. הדין הזה נוהג בכל הקדשים. ואמר הכתוב עולה והוא הדין לחטאת ואשם הנזכרים למעלה ואין זבחי השלמים כך ולכך הזכיר הכתוב משפט הכהנים באמצע הקרבנות קודם שידבר בשלמים ומדרשו בתורת כהנים אין לי אלא עולה עורות קדשי קדשים מנין ת"ל אשר יקריב או יכול שאני מרבה עורות קדשים קלים ת"ל עולה מה עולה מיוחדת קדשי קדשים יצאו קדשים קלים. וע"ד הפשט לא הוצרך לומר כן בחטאת ואשם שהם מתנות הכהונה והכהנים זוכים בבשר וזוכים בעור אבל בעולה הוצרך לומר שיזכו בעור וזהו מדרשו של רבי שאמר כל עצמנו לא נרכנו אלא לעור העולה שבכל מקום העור מהלך אחר הבשר וכן בתורת כהנים:

(ט) **וכל** מנחה אשר תאפה בתנור עד וזאת תורת זבח השלמים. דרך הפשט ידוע בזה שיצוה בנודר אחת משלש מנחות מאפה תנור והמרחשת והמחבת שיהיה לכהן כלם המקריב אותם לבדו ויאמר בכל שאר המנחות כגון הנודר מנחה סתם שהוא מביא סלת ובמנחת הבכורים שהן בלולות ובמנחת חוטא וסוטה שהן חרבות שיהו מתחלקות לכל בני אהרן כלומר לכל בית אב שלהם ופירוש וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה מנחה שאין בה אלא סולת בלולה או חרבה לא מאלה הנזכרות ויהיה טעם ההפרש ביניהן מפני שטרח הכהן באפייתה וראוי להרבות שכרו אבל רבותינו לא רצו בכך מפני שאמר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שכל המנחות שבעולם יכלול זה שהם כולם בלולות או חרבות ולכך ראו שפי׳ לכהן המקריב אותה לכהנים הטהורים הנמצאים שם וכן מה שאמר את עולת איש והכהן אשר יכפר בו לו יהיה כולם לא באו אלא לומר שלא יהיו לבעלים אבל יהיו בשכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים שם שכלם הם מקריבים ביד או בלווי כי היחיד מהם או השנים ושלשה המקריבים ברשות כולם הם עושים ובשליחותם כולם עומדים על הקרבן כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו ואחר שאמר שיהיו לכהנים בשכר עבודתם חזר ובאר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שהוא כלל המנחות לכל בני אהרן המקריבים הנזכרים. תהיה איש כאחיו כלומר לבית אב הטהורים מהם שכלם הם המקריבים הנזכרים והזכיר הכתוב למנחות בשמותם מאפה תנור ומרחשת ומחבת ואח"כ חזר וכלל לומר איש כאחיו שלא יהא לזה אלא ממה שיש לזה ואפי׳ מנחת הסולת בה יחלוקו ואמר הכתוב כי הדין הזה במנחות וכל שכן בשאר הקרבנות שדמיהן מרובין והקבלה הכריע ותקנת הכהנים היא ושלום הבית ויתכן שיהיה שיעור הכתוב לפי שדעה הזו וכל מנחה אשר

יב אִם עַל־תּוֹדָה֙ יַקְרִיבֶ֔נּוּ וְהִקְרִ֣יב ׀ עַל־זֶ֣בַח הַתּוֹדָ֗ה חַלּ֤וֹת מַצּוֹת֙ בְּלוּלֹ֣ת בַּשֶּׁ֔מֶן וּרְקִיקֵ֥י מַצּ֖וֹת מְשֻׁחִ֣ים בַּשָּׁ֑מֶן וְסֹ֣לֶת מֻרְבֶּ֔כֶת חַלֹּ֖ת בְּלוּלֹ֥ת בַּשָּֽׁמֶן׃ יג עַל־חַלֹּת֙ לֶ֣חֶם חָמֵ֔ץ יַקְרִ֖יב קָרְבָּנ֑וֹ עַל־זֶ֖בַח תּוֹדַ֥ת שְׁלָמָֽיו׃ יד וְהִקְרִ֨יב מִמֶּ֤נּוּ אֶחָד֙ מִכָּל־קָרְבָּ֔ן תְּרוּמָ֖ה לַיהוָ֑ה לַכֹּהֵ֗ן הַזֹּרֵ֛ק אֶת־דַּ֥ם הַשְּׁלָמִ֖ים ל֥וֹ יִהְיֶֽה׃ טו וּבְשַׂ֗ר זֶ֚בַח תּוֹדַ֣ת שְׁלָמָ֔יו בְּי֥וֹם קָרְבָּנ֖וֹ יֵאָכֵ֑ל לֹֽא־יַנִּ֥יחַ מִמֶּ֖נּוּ עַד־בֹּֽקֶר׃ טז וְאִם־נֶ֣דֶר ׀ א֣וֹ נְדָבָ֗ה זֶ֚בַח קָרְבָּנ֔וֹ בְּי֛וֹם הַקְרִיב֥וֹ אֶת־זִבְח֖וֹ יֵאָכֵ֑ל וּמִֽמָּחֳרָ֔ת וְהַנּוֹתָ֥ר מִמֶּ֖נּוּ יֵאָכֵֽל׃

יב אִם עַל תּוֹדְתָא יְקָרְבִינֵיהּ וִיקָרֵיב עַל נִכְסַת תּוֹדְתָא גְרִיצָן פַּטִירִין דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאִסְפּוֹגִין פַּטִירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח וְסוֹלְתָּא רְבִיכָא גְּרִיצָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח׃ יג עַל גְּרִיצָן דִּלְחֵם חֲמִיעַ יְקָרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ עַל נִכְסַת תּוֹדַת קוּדְשׁוֹהִי׃ יד וִיקָרֵיב מִנֵּיהּ חַד מִכָּל קוּרְבָּנָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא דְּיִזְרוֹק יַת דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּילֵיהּ יְהֵי׃ טו וּבְשַׂר נִכְסַת תּוֹדַת קוּדְשׁוֹהִי בְּיוֹם קוּרְבָּנֵיהּ יִתְאֲכִיל לָא יַצְנַע מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא׃ טז וְאִם נִדְרָא אוֹ נְדַבְתָּא נִכְסַת קוּרְבָּנֵיהּ בְּיוֹמָא דִּי יְקָרֵיב נִכְסְתֵיהּ יִתְאֲכֵל וּבְיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּדְיִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ

ז' ר"ס נסי' · ג' מ"ל · ל'. ב' וכענין · ב' וכענין · ב' · ס' · ג' · ג'. כ"ג

אבן עזרא

ומנחת הקנאות : (יב) אם על תודה . טעמו שיתן תודה לשם שנמלט מצרה : חלות מצות . כרצונו אך לא פחותים משנים וכן רקיקי מצות : מרבכת . הנכחר בפירושים בעיני שהיא מוכחרת . וחלות מצות ורקיקים אפויים וחלת המורבכת איננה כן : (יג) על חלות . כמו ויבאו האנשים על הנשים והטעם עם חלות : (יד) והקריב ממנו אחד מכל קרבן . הנה ארבע חלות בפחותים והאמת שהם עשרה : (טו) ביום קרבנו יאכל . שיאכלנו המקריב אותו וביתו ומי שהוא טהור כי גם השלמים קדש ואם הם קדשים קלים : (טז) ואם נדר . שנשבע בשפתיו בנדר לו . ונדבה . שנדבה רוחו אותו להביא זבח לשם לא לנדר ולא לתודה : ביום הקריבו . שם הפעל מהבנין הכבד הנוסף וממחרת אותו היום. וי"ו והנותר ממנו . כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמהו ויעזוב את עבדיו גם והארץ היתה תהו

רשי

שמן : (יב) אם על תודה יקריבנו . אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו שלמי תודה הן וטעונות לחם האמור בענין ואין נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן : והקריב על זבח התודה . ד' מיני לחם חלות ורקיקין ורבוכה ג' מיני מצה וכתיב על חלת לחם חמץ וגומר וכל מין ומין י' חלות כך מפורש במנחות (דף עז) ושעור ה' סאין ירושלמיות שהן ו' מדבריות כ' עשרון : מרבכת . לחם חלוט ברותחין כל צרכו : (יג) יקריב קרבנו על זבח . (שם ת"כ) מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא וטבול יום ולצאת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח (מנחות עח) : (יד) אחד מכל קרבן . לחם אחד מכל מין ומין יטול תרומ' לכהן העובד עבודתו והשאר נאכל לבעלים ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים והתודה קרויה שלמים : (טו) ובשר זבח תודת שלמיו . יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה (ת"כ) : ביום קרבנו יאכל . וכזמן בשרה זמן לחמה : לא יניח ממנו עד בקר . אוכל הוא כל הלילה אם כן למה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה (זבחים נו) : (טז) ואם נדר או נדבה . שלא הביאה על הודאה של נס אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימים כמו שמפורש בענין : וממחרת והנותר ממנו . בראשון יאכל . וי"ו זו יתירה היא

קח לך מחבת ברזל : חלות ג' מ"ל נמסר בסדר ויקרא : קרבן ה' קמצין נמסר בסדר ויקרא : וממחרת ג' וסי' ואם נדר או נדבה . ביום זבחכם יאכל . שב בזה גם

תולדות אהרן אם על תודה . קדושין שם זבחים

נ מנחות טו עט פ תמורה יח : והקריב . מנחות עט פ : מצות . שם עו עח : סלת . זבחים נא : על חלות . שם נו מנחות עה עו עח : על זבח . שם יע כו עו עח : והקריב . פסחים לז מנחות עז עח : הזורק את . זבחים ד קב : ובשר זבח . שם ד ז נו : לא יניח . שם נו : ואם נדר . פסחים עא ר"ה ה : ביום הקריבו . זבחים נו :

רמבן

אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אותה לו תהיה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה כן ולכל בני אהרן תהיה איש כאחיו :

(יב) **והקריב** על זבח התודה . (בכאן מתחיל וזאת תורת זבח השלמים עד והקריב ממנו) פי' עם זבח התודה וכן על חלות לחם חמץ עמהן והנכון שהוא על חלות לחם כמשמעו שיוסיף על הזבח לחם וכן על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו שיביא חלות לחם חמץ ועליהם יוסיף להביא קרבנו שהוא לחם המצה הנזכר הכל יביא על הזבח ועשה עיקר לחם החמץ ושאר הלחם עליו בעבור שהוא מרובה כנגד כל שאר המינין ושינה הכתוב לומר על זבח תודת שלמיו למה שדרשו בו שאין הלחם קדוש קדושת הגוף עד שישחט הזבח ושישחט עליו כלומר על מנת שיקדש הלחם עמה וכתב רש"י והקריב על זבח התודה ארבעה מינים לחם חלות ורקיקים ורבוכה ג' מיני מצה וכתיב על חלות לחם חמץ וכל מין ומין עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן ו' מדבריות עשרים עשרון ולא הזכיר הרב בעשרים עשרונות הללו שמהן עשרה לחמץ ועשרון לחלה ועשרה למצה ג' חלות לעשרון דרשו כן מן הכתוב הזה על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הבא מצה נמצאו עשרים עשרון עשרה לחמץ ועשרה למצה עשרה לחמץ עשרון לחלה עשרה למצה ג' חלות לעשרון נמצאו ארבעים חלות :

(יד) **והקריב** ממנו אחד מכל קרבן . חלה אחת שלמה כמצא נוטל תרומה ארבע חלות ואני תמה כשהוציא הכתוב מלאו השאור קרבן ראשית תקריבו למה לא אמר גם כן וקרבן תודה וזו איננה שאלה כי הכתוב אמר ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח ולחם התודה אין ממנו למזבח כלום שאינו אלא טעון תנופה ואע"פ שאמר בלחם הפנים שעובר עליו בתמוצו מפני שהלבונה שעליו שהיא ללחם לאזכרה אשה לה' אבל לחם התודה אין ממנו למזבח כלום ואולי לא הוצרך הכתוב לשיור ההוא אלא בעבור הדבש שלא נתפרש בבכורים שיבאו מן הדבש וכלל השאור עמו ואמר בשניהם קרבן ראשית תקריבו אותם אבל בשאור המפורש במקומו אין צורך לפרוט אותו כי לא יתנה הכתוב במחלליה מות יומת חוץ מעבודת הקרבנות ובערות אשת אחיך חוץ מן היבמה :

(טו) **ובשר** זבח תודת שלמיו . יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה לשון רש"י. ואין זה נכון שחגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד כשאר שלמים וכן שנינו במס' פסחים אשר תזבח בערב ביום הראשון בחגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר שנאכלת לשני ימים ולילה אחד שכשהוא אומר ביום הראשון עד בקר הרי בקר שני אמור ורש"י עצמו כתב זה בסדר ראה אנכי אבל בכאן סבר הרב כדברי בן תימא דאמר חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח הרי היא כפסח ונאכלת ליום ולילה ואינה נאכלת אלא צלי עד חצות ואינה נאכלת אלא בלילה אבל לדברי בן תימא אינה באה בריבויין הללו אלא שהיא כפסח לכל דבר ואינה באה אלא מן הצאן וזכר ובן שנה מדכתיב ולא ילין לבקר זבח חג הפסח וכו' כדאיתא התם אבל כתב הרב זה מברייתא השנויה בתורת כהנים דקתני ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל ה"ז בא ללמד על הנאכלין ליום אחד שיהיו נאכלין ליום אחד אין לי אלא תודה ומניין לרבות הלחם ת"ל קרבנו ומניין לרבות את הולדות ואת התמורות תלמוד לומר ובשר ומנין לרבות חטאות ואשמות תלמוד לומר זבח ומנין לרבות שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח ת"ל שלמיו זו היא הברייתא הזו ופירש הרב בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח וכן מצאתי במס' פסחים בפ' מי שהיה שפי' לשם שני לשונות בשלמים הבאים מחמת הפסח וכתב לשון אחר חגיגת ארבעה עשר וזו שמעתי וסמך הרב בכאן על שמועתו ואין הדבר כן אלא שלמים הבאים מחמת הפסח היינו מותר הפסח כגון תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו באחר דכיון שמתחלתו אינו נאכל אלא ליום ולילה אף סופו כן אבל חגיגת ארבעה עשר נאכלת היא לשני ימים כדברי חכמים וכן שנינו בתורת כהנים באותה ברייתא גופה דקתני סופה וממחרת ה"ז בא ללמד על הנאכלים לשני ימים שיהיו נאכלים לשני ימים אין לי אלא שלמים מניין לרבות את החגיגה שבאה בזמנה וכו' ארבה את החגיגה שבאה בזמנה מניין לחגיגה הבאה עם הפסח וכו' : וממחרת והנותר ממנו יאכל . וא"ו יתירה היא זו ויש כמוהו הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה וכן תת וקדש וצבא מרמס לשון רש"י וכן פי' ר"א ולפי דעתי ענין שאמר הכתוב הזה בעבור שאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והיה במשמע שתהא מצוה שיאכל בשני ימים יאכל

רשי

פיא ויש כמוהו הרבה במקרא כגון (בראשית לו) ואלה בני צבעון ואיה וענה (דניאל ח) תת וקדש וצבא מרמס: (יח) ואם האכל יאכל וגומר. במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע תלמוד לומר המקריב אותו לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי (ת"כ). וכן פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה ואם חשב פגול יהיה: והנפש האוכלת ממנו. אפילו בתוך הזמן עונה תשא: (יט) והבשר. של קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל. והבשר. לרבות אבר שיצא מקצתו שהפנימי מותר: כל טהור יאכל בשר. מה תלמוד לומר לפי שנאמר (דברים י"ב) ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: (כ) וטומאתו עליו. (פסחים עו זבחים עג) בטומאת הגוף הכתוב מדבר אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת אלא אזהרה והבשר אשר יגע בכל טמא וגו'. ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתור' אלא חכמים למדוה בגזרה שוה שלש כריתות אמורים באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשוה רבותינו בשבועות (דף ו') אחת לכלל ואחת לפרט ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו: (והבשר כל טהור יאכל בשר. כלומר על מה שאסרתי לך בחטאת ואשם שאם יצאו חוץ לקלעי' אסורה כמו שכתוב בחצר אוהל מועד יאכלוה בבשר זה אני אומר לך כל טהור יאכל בשר אפילו בכל העם): (כד) יעשה לכל מלאכה. (ת"כ פסחים כג) בא ולימד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות: ואכל לא תאכלהו. אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין איסור חל על איסור:

לעוף

יז וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזָּבַח בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ יח וְאִם
הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב
אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ
הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֺנָהּ תִּשָּׂא׃
יט וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־טָמֵא לֹא
יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל־
טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר׃ כ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־
תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר
לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ כא וְנֶפֶשׁ כִּי־
תִגַּע בְּכָל־טָמֵא בְּטֻמְאַת
אָדָם אוֹ בִּבְהֵמָה טְמֵאָה אוֹ
בְּכָל־שֶׁקֶץ טָמֵא וְאָכַל מִבְּשַׂר־
זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃
כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כג דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא
תֹאכֵלוּ׃ כד וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב
טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל־מְלָאכָה
וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ׃ כה כִּי כָּל־
אֹכֵל חֵלֶב מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר

ב"ג · ג' · י' פסו' בתו' רישיהון וסופ' · חד · ג' ר"פ · ד' רפין · ג' ומסרא בכל סרן · ג' · ג' ומסר

יִתְאֲכֵיל׃ יז וּדְיִשְׁתְּאַר
מִבְּשַׂר נִכְסְתָא בְּיוֹמָא
תְּלִיתָאָה בְּנוּרָא יִתּוֹקַד׃
יח וְאִם אִתְאֲכָלָא יִתְאֲכֵיל
מִבְּשַׂר נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי
בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה לָא יְהֵי
לְרַעֲוָא דִּמְקָרֵיב יָתֵיהּ לָא
יִתְחֲשַׁב לֵיהּ מְרַחַק יְהֵי
וֶאֱנָשׁ דְּיֵיכוּל מִינֵּיהּ
חוֹבֵיהּ יְקַבֵּל׃ יט וּבְשַׂר
קוּדְשָׁא דְּיִקְרַב בְּכָל
מְסָאַב לָא יִתְאֲכֵיל בְּנוּרָא
יִתּוֹקַד וּבְשַׂר קוּדְשָׁא כָּל
דִּדְכֵי לְקוּדְשָׁא יֵיכוּל
בְּשַׂר קוּדְשָׁא׃ כ וֶאֱנָשׁ
דְּיֵיכוּל בִּשְׂרָא מִנִּכְסַת
קוּדְשַׁיָּא דִּי קֳדָם יְיָ
וּמְסָאוּבְתֵיהּ עֲלוֹהִי
וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא
מֵעַמֵּיהּ׃ כא וֶאֱנָשׁ אֲרֵי
יִקְרַב בְּכָל מְסָאַב
בְּסוֹאֲבַת אֱנָשָׁא אוֹ
בִּבְעִירָא מְסָאֲבָא אוֹ בְּכָל
רְחֵישׁ מְסָאַב וְיֵיכוּל
מִבְּשַׂר נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
דִּקְדָם יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא
הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃ כב וּמַלֵּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
כג מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֵימָר כָּל תְּרַב תּוֹר
וְאִימַּר וְעִזָּא לָא תֵיכְלוּן׃

אבן עזרא

תהו ובהו: (יז) באש ישרף. כאשר נשרפו האימורים. רק לא ישרף על גבי המזבח: (יח) וטעם המקריב אותו לא יחשב. אחר שיהיו האימורים קרבים לגבוה הנה כל הנשאר קדש וכן אבני כמזבח שאחר שהם קדושים אין ראוי שישאר ממנו לחול על כן אבנים שלימות: (יח) פגול. כדברי המתרגם ארמית וכן ומרק פגולים כליהם. ויש שואלים אחר שעלה ריח ניחוח איך לא יחשב והטעם על המחשבה כי משפט השלמים להיות קדש והפגול איננו קדש ועוד בעבור שלא שמר את המצוה יצא שכרו בהפסדו אם הוא שלמים ואם נדר תתחדש עליו עון כנגד הראשון אם לא ישלם נדרו: עונה תשא. עונש ולא הזכירו הכתוב. וכרת על טמא שיאכל בשר קדש. וטעם וטומאתו. להיותו טמא מעצמו כזב ומצורע גם בעבור מקרה לילה כי כן כתוב כי אמר מקרה הוא או שיהיה טמא בעבור אחר כטומאת אדם מת או חי והוא זב ומצורע או בבהמה טמאה שאינ' נאכלת ושקץ טמא מהעוף והשרץ. ופעם אחת בא אלי צדוקי אחד ושאלני אם האליה אסורה מן התורה ואען ואומר אמת כי האליה תקרא חלב כי כן כתיב חלבו

היום ומחר: והבשר י' פסו' בתו' רישיהון וסופיהון חד וסי' כל רמש אשר הוא חי. והלוחות מעשה אלהים. והבשר אשר יגע. ונפש אדם מן הנשים. למררי משפחת המררי. ה' אלהיך הוא עובר לפניך. בסכות תשבו. ומקנה רב היה. והלוים יסמכו את. ויאיר בן מנשה: ונפש ג' ר"פ וסי' ונפש כי תגע בכל טמא. ושמעה קול אלה. אדם מן הנשים. נמסר גם בסדר ויקרא: בבהמה ד' רפין וסי' ונפש כי תגע בכל טמא. ואיש אשר יתן שכבתו. ואם המר ימיר בהמה בבהמה. אך בכור אשר יבכר לה' וחלופיהן ו' דגש נמסר בסדר תולדות נח: דבר ד' ר"פ בטעמא תביר בסיפרא וסי' כל חלב שור וכשב. המקריב את זבח שלמיו: בחדש השביעי. בחמשה עשר יום: וחלב נבלה וחלב חד מן ל"ד פסו' מסורת' מכא ומסורת' מכא ומלה ביניהון נמסר במסו' רבתא:

כד וּתְרַב נְבִילָא וּתְרַב תְּבִירָא יִתְעֲבֵיד לְכָל עֲבִידְתָּא וּמֵיכַל לָא תֵיכְלוּנֵיהּ׃ כה אֲרֵי כָּל דְּיֵיכוּל תַּרְבָּא מִן בְּעִירָא

תולדות אהרן והנותר. פסחים ג זבחים כח פב (שבת ד פסחים לה): ואם האכל. שם יג כז כח כט מד מנחות יז חולין פא: לא ירצה. זבחים כג כט מנחות כה: המקריב. ר"ה ו זבחים יג: לא יחשב. פסחים עז יומא ז נדרים לו זבחים כג כט מנחות כה: פגול הוא. זבחים כח: והנפש. מנחות יג תמורה ג כריתות ה: והבשר. פסחים כד עז עט פב חגיגה כד יבמות עד סוטה כט זבחים לד מו חולין לו (פסחים לד חגיגה עט בכורים כד): והבשר. פסחים כד לה עט סוטה כט מנחות כה: והנפש. פסחים כד לה יבמות ז מכות יד מנחות כה כריתות ב: אשר לה'. פסחים לו זבחים לו מנחות כה (פסחים לו): וטומאתו. מכות יד זבחים לג לד מג מו: בבהמה. שבועות ז חולין עא: ואכל. זבחים מב מד: כל חלב. יומא עד זבחים ע חולין קיז כריתות ד כא (ערלה פב פסחים כח): וחלב נבלה. זבחים סט חולין לד: יעשה לכל. פסחים כג: ואכל לא. זבחים ע: כי כל. פסחים מג בכורות טו כריתות ד:

בעל הטורים והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הפסוק מתחיל בבשר ומסיים בבשר לומר שאם נטמא הבשר מקצתו נטמא כולו:

רמבן

יאכל מקצתו ביום הראשון ויניח מקצתו למחר ולפיכך חזר לבאר ושנותר ממנו בראשון יאכל וממחרת לא שישאיר ממנו בכונה ולא שיהא רשאי להניח כלו ליום המחרת אבל מצוה שיאכל ממנו בראשון והנותר במקרה יאכל במחרת הנזכר והענין הזה מדברי רבותינו למדנוהו אמרו בתורת כהנים ביום הקריבו יאכל מצוה להאכל ממנו יום ראשון יכול כלו ת"ל וממחרת יכול מצוה לאכלו בשני ימים ת"ל והנותר אם הותיר הותיר אי והנותר יכול אם הותיר כולו לשני ימים יהא פסול ת"ל יאכל אפי' כלו ואם תעשה הוא"ו יתרה ג"כ יתפרש וממחרת הנותר ממנו יאכל לא שיותיר לדעת ולא ידעתי למה היתה הוא"ו בתת וקדש וצבא מרמס יתרה אצל רש"י כי ענין הכתוב שישאל עד מתי תת הפשע שומם ועד מתי קדש וצבא מרמס:

(יז) **והנותר** מבשר הזבח ביום השלישי. עד ונפש כי תגע בכל טמא. אין ענין הכתוב שיהיה הנותר ליום השלישי נשרף ויאכל בלילה שכבר למדו רבותינו מן הכתוב בפרשת קדושים תהיו והנותר ביום השלישי באש ישרף שכל מה שישאר מב' ימים כלל טעון שרפה אבל ביום השלישי אינו דבק עם והנותר אבל הוא דבוק עם באש תשרף יאמר כי הנותר מבשר הזבח שלא נאכל ביום הקריבו וממחרת ישרף באש ביום השלישי בבקר וזהו שאמרו נאכלים לשני ימים ולילה אחד כי בלילה השני אינו נאכל ולא נשרף כי הצריך הכתוב לשרפת פסולי המוקדשים הללו שתהיה ביום כמו שהקרבת הכשרים ביום:

(כא) **אך** בבהמה טמאה. אחז הכתוב דרך קצרה והזכיר קצת הטמאים והוא הדין לכולן כי אף בנבלת בהמה טהורה אם נגע בה ואכל קדשים חייב הכרת הזה וענין הכריתות אבאר אותו בפרשת עריות בע"ה:

(כה) **כי** כל אוכל חלב (בכאן מתחיל וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב וגו' עד וידבר ה' וגו' דבר אל בני ישראל המקריב)

חלבו האליה תמימה רק קדמונינו התירוה ואסרו כל חלב אז ענה הלא כל חלב אסור מן התורה כי כן כתוב כל חלב וכל דם לא תאכלו ובתחלה כתוב חקת עולם לדורותיכם גם אני עניתיו כי זה הפסוק דבק עם זבח השלמים ואין מלת חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ראיה גמורה כי הנה כתוב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם וגם כתוב חקת עולם וא"כ לא נאכל לחם בגלות כי לא הקרבנו קרבן העומר וגם הוא השיב כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו גם אני השיבותי כי גם זה הפסוק דבק עם זבח השלמים והעד כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה להוציא חלב כל בשר שאיננו קרב לשלמים והכלל בשר חול על כן הזכיר בפרשה הזאת וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה

ולבהמה ג׳ וסי׳ וכל דם לא תאכלו. ולא היה מים למחנה ולבהמה. היו עצביהם לחיה: יביא ט"ע ה"א מנהון חסר וסי׳ ואם כבש. ואת אשמו. המקריב את זבח. שתי תרים דנזיר חסר. וזאת תורת הנזיר. כאשר בא עליכם דיהושע. על עמך ועל בית אביך. והגוי אשר יביא. הארון. ותאות׳ יבא להם חסר. יבא בפריו חסר. המנחה. מעשה יבא במשפט חסר. וגם מלכיהם עם נסכיהם חסר. וחד ויביא דעזרא: אשי ט׳ בתו׳ כתיב י׳ יסיר ואת כל חלבה וסי׳ כאשר יוסר. והביאה אל הכהן וקמץ. ידיו תביאינה את. שוק התרומה וחזה. קדושים יהיו לאלהיהם. להקריב את אשי ה׳. אשי ה׳ ונחלתו יאכלון. אלהי ישראל הוא נחלתו. ואתנה לבית אביך. וכל מאשי דכוות׳ כתיב יו"ד:

דיקרבון מנה קורבנא קדם יי וישתיצי אנשא דייכול מעמיה: כו וכל דמא לא תיכלון בכל מותבניכון דעופא ודבעירא: כז כל אנש דייכול כל דמא וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: כח ומליל יי עם משה למימר: כט מליל עם בני ישראל למימר דמקריב ית נכסת קודשוהי קדם יי ייתי ית קורבניה קדם יי מנכסת קודשוהי: ל ידוהי ייתון ית קורבניא דיי ית תרבא דעל חדיא ייתיניה ית חדיא לארמא יתיה ארמותא קדם יי: לא ויסק כהנא ית תרבא למדבחא ויהי חדיא לאהרן ולבנוהי: לב וית שוקא דימינא תתנון

יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ׃ כו וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה׃ כז כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ כח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כט דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו לַיהוָה יָבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִזֶּבַח שְׁלָמָיו׃ ל יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת אִשֵּׁי יְהוָה אֶת־הַחֵלֶב עַל־הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ לא וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃ לב וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין

ג׳ ר"פ · ג׳ דגשין · ד׳ ר"פ בטעם כט · תביר בספרא · ס"ו · ל׳ מלי׳ בתרי יודין ורפי · ס׳ כתיב י׳ · נ"כ

(כו) לעוף ולבהמה. פרט לדם דגים וחגבים (חולין ס): בכל מושבותיכם. לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות ובמסכת קדושין בפ"א מפרש למה הוצרך לומר: (ל) ידיו תביאינה וגומר. (קדושין לו) שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בה ויד כהן מלמטה ומניפן: את אשי ה׳. ומה הן האישים את החלב על החזה: יביאנו. (מנחות סב) כשמביאו מבית המטבחים נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר (ויקרא י) שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו׳ ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזהו שנאמר (ויקרא ט) וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה למדנו שג׳ כהנים זקוקין לה כך מפורש במנחות (דף ס"ב): את החלב על החזה יביאנו. ואת החזה למה מביא להניף אותו הוא מביאו ולא שיהא הוא מהאישים לפי שנ׳ את אשי ה׳ את החלב על החזה יכול שיהא אף החזה לאישים לכך נאמר את החזה להניף וגומר: (לא) והקטיר הכהן החלב. ואחר כך והיה החזה לאהרן (ת"כ) למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאימורין למטה מן המזבח: (לב) שוק. מן הפרק של

בעל הטורים

להניף אותו בגימטריא מוליך ומביא מעלה ומוריד לכך בפרשה ג׳ פעמים תנופה וא׳ מהם התנופה והכ"א אשי לרבוי עוד אחד והיינו ד׳ שמוליך ומביא לד׳ רוחות וב׳ פעמים תרומה שמעלה ומוריד:

תולדות אהרן ונכרתה. חולין קכ: וכל דם. כריתות ד כא כב: ולבהמה כריתות כא: דבר אל. קדושין לו מנחות סא: ידיו תביאינה. סוכה מז סוטה יט קדושין לו מכות יח מנחות כא נג: את החלב. מנחות כב: להניף. קדושין לו: לפני ה׳. מנחות כא חולין קל: והקטיר. פסחים נט:

ספורנו

ז (ל) ידיו תביאינה את אשי ה׳. לפי שאמר לבעלים הנה הבאתם תורה שהבעלים נותנים לה׳ את הכל החלב והחזה והכהנים משלחן גבוה קא זכו: את החזה להניף אותו. אע"פ שנותן החלב על החזה בשעת תנופה מכל מקום עקר התנופה הוא בשביל החזה להודיע שהוא נתן לגבוה אמנם החלב כבר ידוע הוא שהוא לה׳ שהרי הוא קרב ע"ג המזבח: (לב) ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן. מחלק בעלים כמקדמים

רמבן

מן הבהמה אשר יקריב ממנה לא יתכן שיהיה פירוש מן הבהמה שהיא עצמה קרבן ולהוציא את החולין כי הכתוב כבר אסר בסדר ויקרא סתם כל חלב ואין שם תנאי ושיור וגם כאן אסר תחלה כל חלב שור וכשב ועז ואסר חלב הנבלה והטרפה באיסור החלב ואינן קרבנות לשם ועוד שאמר שם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ולא ימצא בכל עניני הקרבנות בכל מושבותיכם ובמתנות כהונה אמר לחק עולם פעמים רבות ולא הזכיר בכל מושבותיכם מפני שאין הקרבנות חקת עולם בכל מושבותיכם רק במשכן ובמקום אשר יבחר ה׳ ואל יעור עיני המסתכל בפסוק ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום כי אמר הכתוב שלא נאכל לחם וקלי וכרמל לעולם בכל מושבותיכם עד עצם היום שנביא הקרבן בבית הבחירה ואם אין קרבן לא יאסר מכאן ואילך כי לא אמר לא תאכלו עד הביאכם את קרבן אלהיכם אבל האיסור הוא עד עצם היום הזה בלבד אבל פירוש עד עצם היום שתביאו הקרבן כשתוכלו להביא אותו והוא טעם כדי שיהיה היום נמשך עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם והראיה הגמורה שפירש מן הבהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה׳ מן המין הקרב כי כן נאמר בערכין ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה׳ כל אשר יתן ממנו לה׳ יהיה קודש ופי׳ בהמה שמקריבין ממנה קרבן לה׳ וכך אם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה׳ ואמר בפירוש מן הבהמה הטמאה שאין מקריבין ממנה ואין הפרש ושום חילוק בין שמזכיר בלשון רבים אשר יקריבו ואשר לא יקריבו ובין שיאמר בלשון יחיד אשר יקריב כי פי׳ אשר יקריב אדם ממנה וכן אמר וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה המין הנאכל לא שהיא עצמה תאכל ולפי שאסר כל חלב מן הבהמה אשר יביא הקרבן ממנה לא מן המין שלא יתקרב ושמא יעלה על הדעת לומר כי הנבלה והטרפה יחשבו כמין שלא יתקרב ממנו הוצרך להזכיר שיהא אסור וזהו שנאמר ואכול לא תאכלוהו שיהיו בכרת כשאר כל חלב כי כל המין הקרב יאסור ואפילו הנבלות והטרפות ממנו ואמר יעשה לכל מלאכה לומר שאין בו טומאת נבלות כי יאמר בנבלות ובנבלתם לא תגעו ובחלב שלהן יאמר שיגעו בו ויעשו ממנו כל מלאכה ואם היה אסור החלב בקרבנות בלבד למה הוצרך לומר בו כל חלב לא תאכלו שם בפרשת ויקרא וכבר צוה שיעלה על המזבח לריח ניחוח ואיך נאכל אשה לה׳ ולמה לא הזכיר גם ביותרת הכבד ובשתי הכליות מן הקרבנות ועוד למה הוצרך להזכיר שור וכשב ועז כי בידוע שלא יביא קרבן אלא מהן וממה שאמר הכתוב בפסולי המוקדשין רק את דמו לא תאכל ולא הזכיר החלב יגיענו המקום למקומו ואפרשנו:

(ל) את החלב על החזה. הנראה מן הכתוב הזה על דרך פשט שהחזה שהוא מונף עם החלבים ולא השוק והכתוב שאמר ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה כי אחרי כן יחזור ויניפם בפני עצמם. ורבותינו אמרו שהיה נותן החלבים על יד הבעלים וחזה ושוק למעלה מהן ולדעתם הזכיר תנופה בחזה לבד לדרוש מה שאמר נטמאו ונשתייר אחד מהם מנין שהוא טעון תנופה תלמוד לומר אזה להניף אותו: לתת להם ביום משחו אותם. עד אשר צוה ה׳ את משה. שיעורו אשר צוה ה׳ ביום משחו אותם לתת להם מאת בני ישראל חקת עולם ופי׳ ביום משחו בעת המשיחה וכן ביום הקריב אותם לכהן בעת ההיא כאשר הבדילם ורבי אברהם אמר כי ביום משחו מיום משחו וכן הנותר בבשר ובלחם: אשר צוה ה׳ את משה בהר סיני. על דרך רבותינו כי כל המצות נאמרו למשה בהר סיני כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן ונשנו באהל מועד והנה מצות ויקרא שנויות ועל דרך הפשט שיעורו אשר צוה ה׳ את משה בהר סיני וביום צותו את בני ישראל במדבר סיני להקריב את קרבניהם לה׳ כי צוה במלואים בהר סיני וכן בעולה וחטאת וצוה במנחה ואשם ובזבח השלמים במדבר סיני באהל מועד. ויתכן כי טעם בהר סיני במקום הזה לפני הר סיני והוא באהל מועד. וכן עולת תמיד העשויה בהר סיני כי איננו בהר

מתש

רשי

של ארכובה המכרעת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך של ירך: (לג) המקריב את דם השלמים וגו'. (פסחים נט ת"כ) מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא (ברכות יב מנחות סב) בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים שאינו חולק בבשר: תנופה. תרומה (סוכה לא) מוליך ומביא מעלה ומוריד: (לז) ולמלואים. ליום חינוך הכהונה: (ב) קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה: קח את אהרן. קחנו בדברים ומשכהו: ואת פר החטאת וגו'. אלו האמורים בענין צוואת המלואים בואתה תצוה ועכשיו ביום ראשון למלואים חזר וזרזו בשעת

ויקרא ז–ח

תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם׃ לג הַמַּקְרִיב אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה׃ לד כִּי אֶת־חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לה זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי יְהוָה בְּיוֹם הִקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה׃ לו אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם׃ לז זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ לח אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה בְּמִדְבַּר סִינָי׃ פ רביעי ח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת ׀ פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִים וְאֵת סַל הַמַּצּוֹת׃

תרגום

אַפְרָשׁוּתָא לְכַהֲנָא מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן׃ לג דִּמְקָרֵיב יָת דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְיָת תַּרְבָּא מִבְּנֵי אַהֲרֹן דִּלֵיהּ יְהֵי שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא לְחוּלָק׃ לד אֲרֵי יָת חַדְיָא דַּאֲרָמוּתָא וְיָת שׁוֹקָא דְּאַפְרָשׁוּתָא נְסֵיבִית מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן וִיהָבִית יָתְהוֹן לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְלִבְנוֹהִי לִקְיָם עָלַם מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לה דָּא רְבוּת אַהֲרֹן וּרְבוּת בְּנוֹהִי מִקּוּרְבָּנַיָּא דַּיְיָ בְּיוֹמָא דִּיקָרְבוּן יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ׃ לו דְּפַקֵּיד יְיָ לְמִתַּן לְהוֹן בְּיוֹמָא דְּרַבּוֹן יָתְהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְיָם עָלַם לְדָרֵיהוֹן׃ לז דָּא אוֹרַיְתָא לַעֲלָתָא לְמִנְחָתָא וּלְחַטָּאתָא וְלַאֲשָׁמָא וּלְקוּרְבָּנַיָּא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ לח דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְּסִינַי בְּיוֹמָא דְּפַקְּדֵיהּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקָרָבָא יָת קוּרְבָּנֵיהוֹן קֳדָם יְיָ בְּמַדְבְּרָא דְּסִינָי׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב קָרֵיב יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ וְיָת לְבוּשַׁיָּא וְיָת מִשְׁחָא דִּרְבוּתָא וְיָת תּוֹרָא דְּחַטָּאתָא וְיָת תְּרֵין דִּכְרִין וְיָת סַלָּא דְּפַטִּירַיָּא׃

מסורה

ג'

ב' ס' וכל שתי הכליות דכר

קדמא דשוק סימין

מזבחי שלמיכם תנין דשוק התרומה מזבחי שלמיהם

ה' סבירין כאשר וקרינן אשר

ב' ס"פ

ב' מ"ל בלוים' אבני שהם קדמא. ה' סבירין כאשר

ג' בספ'

י"ב ר"פ

ז' פסו' חד ב' את ושם ואת ג'

ד' מ"ל בתורה

אשר ה' סבירין כאשר וקרינן אשר וסי' כי אשר ראיתם את מצרים היום. אשר צוה ה' לתת להם. אשר צוה ה' את משה בהר סיני. ביום צותו ופקדיו אשר צוה ה' את משה. השמרו לכם פן תשכחו: חקת עולם לדרתם. ב' וסי' באהל מועד מחוץ לפרכת. אשר צוה ה' לתת להם. ושארא לדרתיכם: לעלה ו' קמץ וסי' זאת התורה לעלה למנחה. כל הבקר לעלה. שנים עשר פרים. וגם עלה לרוב. בחלבי השלמים. ויאמר ארונה למלך: כל ספרא בהר סיני במ"א במדבר סיני וסי' להקריב את קרבניהם. וכל וידבר דכוותי' במ"ב בהר סיני וסי' ביום דבר ה' אל משה. עולת תמיד העשויה: קח את אהרן ז' פסוקי אית בהון את וי"ו פעמים ואת וסי' נמסר בסדר וישלח: האילים ז' בליש' ד' מנהון מ"ל דמלאים בתו'

אבן עזרא

יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו וידוע כי בשר הנבלה והטרפה אסורות והאסור הוא הבשר ובעבור שאין החלב קרב לגבי המזבח שמא יחשוב אדם שהוא מותר על כן הזהיר ואכול לא תאכלוהו ובעבור זה לא הזכיר הדם ובאה זאת הפ' לבאר עונש האוכל חלב בשר קדש וכן כל דם הוסיף לעוף על כן חלב שעוף מותר והראיה הגמורה שאמר בספר אלה הדברים כבשר תאוה שהוא חול שיאכלנו כלו ולא הוציא רק את דמו לבדו בשלשה מקומות ואין זכר לחלב כלל אז פקח הצדוקי עיניו ופלה בשפתיו שבועה שלא יסמוך על דעתו בפירוש המצות רק ישען על העתקת הפירושים: (לג) שוק הימין. לזורק הדם והחזה לכל הכהנים: (לה) זאת משחת. זאת שכר משחת אהרן או משחת בניו נגידות: (לו) ביום משחו. מיום וכן בבשר ובלחם: (לז) ולמלואים. ככתוב בפרשת ואתה תצוה. להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני. כי לא הקריבו קרבן עד שבאו אל הר סיני וכבר הראיתיך שהמזבח שבנה משה על חלישת עמלק הוא בחורב והוא הר סיני ושם ישבו ישראל שנה פחות עשר' ימים כי כן כתוב ובמדבר לא הקריבו עולות כי כן אמר הנביא הזבחי' ומנחה הגשתם לי במדבר (ארבעים שנה) בית ישראל גם לא עשו פסח כי אם במצרים ושנית בהר סיני כי במדבר לא היו להם מקנ' ואחר שנסעו מהר סיני לא מלו בדרך והנה רובם ערלים ובעבור אכילת פסח מל אותם יהושע: (ב) ואת פר החטאת. בה"א כי כבר הזכירו וכן

ספורנו

כמקדמים פני המשרת במנחה לכבוד המלך: ח (ב) ואת פר החטאת ואת שני האילים. הקדים פר החטאת כאמרם ז"ל כל חטאת קודמת לעולה הבאה עמה כי עד אחר שיכופר החטא אין מקום כלל לעולה כאמרו עולה וחטאה לא שאלת והיתה חטאתו אחר המשחו פר כמשפט כהן משיח אבל לא נכנס דמו לפנים כי לא הי' חטאו במדרגת רוע שיצטרך לזה כמו שהיה צריך בהוראת כהן משיח והוראת ב"ד שהחטיאו ופר ושעיר של יום הכפורים שמכפרים על טומאת מקדש

תולדות אהרן

המקריב. זבחים ד נא קכ מנחות ג יח הולין קלב בכורות ל: מבני אהרן. חולין קלג: שוק הימין. שם קלד: כי את חזה. יבמות פו: שלמיהם. מנחות סב: ואתן אותם. חולין קל (יבמות ע): זאת משחת. זובח ויקרא: זאת התורה. זבחים ד ה ז ח נז מנחות פב פג קי: ביום צותו. שבת קלב מגלה כ זבחים ז נח מנחות פג (מגילה עג):

רמבן

ממש כי עולת תמיד לא התחילו בה רק באהל מועד וכתיב וזה אשר תעשה על המזבח וגו' וכן ויסעו מהר ההר דרך וכו' וכן רב לכם שבת בהר הזה. והטעם בכל אלה כי ישראל חנו לפני הר סיני בקרוב לו דכתיב ויחן שם ישראל נגד ההר ושם עמדו עד נסעם משם למדבר פארן והנה עשו אהל מועד והקימו אותו לפני ההר במזרחו ושם התחילו בעולת התמיד ובשנה השנית נצטוו על הדגלים והעמידו האהל בתוך המחנות בנסעם ולפיכך אמר הכתוב בכאן כי זאת התורה לעולה ולכל הקרבנות שצוה השם בהר סיני ביום צוותו במדבר סיני יגיד כי היה בהר סיני ומדבר סיני להודיע שלא היתה בהר ממש במקום הכבוד ששם דבר עמו עשרת הדברות ולא במדבר סיני אחרי שנסעו מלפני ההר אבל היה במדבר סיני מלפני ההר בתחומו וקרוב לו ושם אהל מועד כמו שאמר בתחלת הענין ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד הודיע אותנו עתה מקום אהל מועד:

ח (א) קח את אהרן. עד ויקרב משה. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה לשון רש"י ולמה נהפכו דברי אלהים חיים ועוד כי צוה בפרשת ביום החדש הראשון בכל הקמת המשכן ובלבישת אהרן ובניו ובמשיחת כולם וספר שם מעשה משה בענין ההקמה ולא הזכיר באהרן ובניו דבר עד המקום הזה ואיך הפריש ענין אחד בשתי פרשיות ואיחר המוקדם אבל הנכון שנאמר כי נצטוה בהקמת המשכן בכ"ג באדר והקים אותו וכאשר עמד המשכן על מעמדו מיד קרא לו הש"י שהוא יושב הכרובים וצוה אותו על מעשה הקרבנות כל הפרשיות האלה שמתחלת ויקרא עד כאן כי רצה ללמדו מעשה כל הקרבנות ומשפטיהם קודם שיקריב מהם כלל. כי יש בקרבנות המלואים חטאת ועולה ושלמים. ולא יודעו כל דיניהם רק מן הפרשיות האלה שהקדים לו ואחר כן אמר לו קח את אהרן ואת בניו אתו לצוו אותו במעשה ובשעת מעשה כמה שאמר לו מתחלה וזה הדבר

ג וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל־
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ד וַיַּעַשׂ
מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד׃ ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
לַעֲשׂוֹת׃ ו וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו וַיִּרְחַץ אֹתָם
בַּמָּיִם׃ ז וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֻּתֹּנֶת
וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ
אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־
הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד
וַיֶּאְפֹּד לוֹ בּוֹ׃ חצי התורה בפסוקים
ח וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן
אֶל־הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־
הַתֻּמִּים׃ ט וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּצְנֶפֶת
עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשֶׂם עַל־הַמִּצְנֶפֶת
אֶל־מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר
הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ י וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃
יא וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע
פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר

י"א פסוקים את ואת ואת ואת וכולהון באורייי

ג וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא כְּנוֹשׁ
לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃
ד וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דְפַקֵּיד
יְיָ יָתֵיהּ וְאִתְכְּנִישַׁת
כְּנִשְׁתָּא לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ ה וַאֲמַר מֹשֶׁה
לִכְנִשְׁתָּא דֵּין פִּתְגָמָא
דְּפַקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד׃
ו וְקָרֵיב מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן
וְיָת בְּנוֹהִי וְאַסְחֵי יָתְהוֹן
בְּמַיָּא׃ ז וִיהַב עֲלוֹהִי יָת
כִּתּוּנָא וְזָרֵיז יָתֵיהּ
בְּהֶמְיָנָא וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ
יָת מְעִילָא וִיהַב עֲלוֹהִי
יָת אֵפוֹדָא וְזָרֵיז יָתֵיהּ
בְּהֶמְיַן אֵפוֹדָא וְאַתְקֵן לֵיהּ
בֵּיהּ׃ ח וְשַׁוִּי עֲלוֹהִי יָת
חוּשְׁנָא וִיהַב בְּחוּשְׁנָא יָת
אוּרַיָּא וְיָת תֻּמַּיָּא׃
ט וְשַׁוִּי יָת מַצְנַפְתָּא עַל
רֵישֵׁיהּ וְשַׁוִּי עַל מַצְנַפְתָּא
לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי יָת צִיצָא
דְדַהֲבָא כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
י וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת מִשְׁחָא
דִרְבוּתָא וְרַבֵּי יָת מַשְׁכְּנָא
וְיָת כָּל דְּבֵיהּ וְקַדֵּישׁ
יָתְהוֹן׃ יא וְאַדִּי מִנֵּיהּ עַל
מַדְבְּחָא שְׁבַע זִמְנִין וְרַבֵּי
יָת מַדְבְּחָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי
וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ

רשי

בשעת מעשה: (ג) הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: (ה) זה הדבר. דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקדוש ברוך הוא לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה (כל הענין הזה דפרשת המלואים פירשתי בואתה תצוה): (ח) האורים. כתב של שם המפורש: (ט) וישׂ' על המצנפ'. פתילי תכלת הקבועים בציץ נותן על המצנפת נמצא הציץ תלוי במצנפת: (יא) ויז ממנו על המזבח. לא ידעתי היכן נצטווה בהזאות

תולדות אהרן ויאמר משה: יומא ה: (ויקרב משה. יומא לה): ויחגר. שם: וישם את המצנפת. (יומא עד): ויקח משה. כריתות ה:

אבן עזרא

וכן האילים וכן המצות: (ג) ואת כל העדה. ראשי השבטים והזקנים: ויאפוד. כמו ויחגור וכאשר ציץ הזהב איננו המצנפת כן האורים והתומים אינם אבני החושן וכן הלוחות בארון על כן כתוב ויתן אל החשן: (ו) ויקרב משה את אהרן. אל הכיור: וירחץ אותם. כצווי: (י) ויקח משה את שמן המשחה. טעמו וכבר לקח קודם משיחת אהרן:

ויקרב

וסי' נמסר בסדר תצוה: הקהל ג' וסי' ואת כל העדה הקהל. הקהל לי את העם ואשמיעם. הקהל את העם האנשים. ואי' והקהל. קח את המטה וגו': ותקהל העדה ב' וסי' אל פתח אהל. ותקהל העדה כאיש אחד: ויז ב' וסי' ויז ממנו על המזבח שבע פעמים. ויז על אהרן ועל בגדיו. וחד ויז מדמה אל הקיר. וחד ויז נצחם על בגדי: ואת הכיור ג' וסי' ואת השלחן ואת כל כליו קדמא, ואת השלחן ואת כליו. ויז סמנו על המזבח. ונמסר גם בסדר כי תשא.

ספורנו

תקדש ועל הטאים עונות ופשעים כמו שמבואר בענין. והקדים העולה למלואים כי גם בעולה הסיה איזו כפרה כאמרו ונרצה לו לכפר עליו ואחר שלמות הכפרה נעשו ראוים למלא את ידם להשלימם לעבודה. והנה בכל השלמים יהיה שוק הימין לכהן ובשלמי נזיר יהיה לכהן השוק והזרוע שהם היד והרגל ובאלו המלואים היה השוק על גבי

רמבן

הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי וגו' והוסיף לו בכאן ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד שיעשה במעמד כלם שידעו שהש"י בחר באהרן ובזרעו. ועל דרך הישר נצטוה משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל וכשנתרצה לו הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם ידע מעצמו שמצות המשכן במקומה עומדת וזוה לישראל עליה כמו שפירשתי בפרשת ויקהל ואחרי שהשלימו המלאכה נאמר לו פרשת ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד ושם נאמר לו והקרבת את אהרן ואת בניו וגו' והנה ידע שגם אהרן ובניו במעלתם והיבתם לפני המקום ועכשיו חזר וזרזם ביום א' של מלואים ובשעת מעש' והנה כל הפרשיות כסדרן אלא שהקדים ויכס הענן את אהל מועד שהוא ביום שמיני למלואים כדעת רבותינו לסדר כל ענין הקמת המשכן כי כן דרך הכתובים בכל מקום להשלים ענין אשר התחיל בה:

(ו) **וירחץ** אותם במים. הקרוב אלי שספר הכתוב כי לכלם רחץ אבל לא היתה רחיצתם כאחת אבל רחץ אהרן והלבישו בגדיו ומשחו ואחרי כן רחץ בניו והלבישם:

(ז) **ויתן** עליו את הכתנת ויחגר אותו באבנט. עד ויקח משה את שמן המשחה זה היה הסדר שעשה בו משה אבל בצואה אמר והלבשת את אהרן את הכתנת ואת מעיל האפוד כי רצה שם לכליל את האבנט בכלם בצוואה אחת ואמר וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו והנה הלבישו הכתונת עם האבנט ואחר כן המעיל והאפוד כסדר האמור שם והקדים בכאן ויחגור אותו בחשב האפוד קודם שישים עליו החשן כי משה ידע בדרך הלבישה כי לעולם הבגדים תכף ללבישת הבגד יחגור אותו בחגורה העשויה לו באבנט תכף לכתונת ובחשב תכף לאפוד ואין ראוי שתהיה לבישת האפוד בהפסקות אבל שם נאמר ואת האפוד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפוד לפי שקצר שם בענין החשן ולא אמר שיתן אותו באפוד ולא שישים שם האורים והתומים שכבר צוה כל זה במעשה האפוד והחושן:

(י) **ויקח** משה את שמן המשחה. כשמשח את המשכן וילק משמן המשחה על ראש אהרן. גם זה עשה משה בסדר נכון כי כן נצטוה במעשה השמן ומשחת בו את אהל וגו' ואת אהרן ואת בניו תמשח על כן לא רצה למשוח המשכן עד שהלביש אהרן ומשח אותם כאחד כדי שיהיה המקריב כמזומן לעבוד לבא אל המקדש והיה די באהרן שהוא קדוש ה' אף על פי שכתוב במצות הקמת המשכן ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו ואחר כך והקרבת את אהרן ואת בניו ורחצת אותם והלבשת את אהרן כי שם הסדיר כל הנעשה לאהרן ולבניו כאחת:

(יא) **ויז** ממנו על המזבח. עד וישחט ויקח משה את הדם. כתב רש"י ולא ידעתי

רשי

על הזאות הללו : (יב) ויצק וימשח . בתחלה יוצק על ראשו ואחר כך נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה : (יג) ויחבש . לשון קשירה : (טו) ויחטא את המזבח . חטאו וטהרו מזרות ליכנס לקדושה : ויקדשהו . בעבודה זו : לכפר עליו . מעתה כל הכפרות : (טז) הכבד . שהיה נוטל מעט מן

וְאֶת־כַּנּוֹ לְקַדְּשָׁם׃ יב וַיִּצֹק
מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ
אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃
יג וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן
וַיַּלְבִּשֵׁם כֻּתֳּנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם ב׳ וחסר
אַבְנֵט וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת ב׳ מ״ל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
חמישי יד וַיַּגֵּשׁ אֵת פַּר הַחַטָּאת ס״
וַיִּסְמֹךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם
עַל־רֹאשׁ פַּר הַחַטָּאת׃
טו וַיִּשְׁחָט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם ג׳ קמצין וכענין וסי׳ יתן
וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב
בְּאֶצְבָּעוֹ וַיְחַטֵּא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ
וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו׃ טז וַיִּקַּח
אֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב
וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי
הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וַיַּקְטֵר ב׳ וכענין
מֹשֶׁה הַמִּזְבֵּחָה׃ יז וְאֶת־הַפָּר ל״ב ג׳
וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־בְּשָׂרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ
שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
יח וַיַּקְרֵב אֵת אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ
אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
רֹאשׁ הָאָיִל׃ יט וַיִּשְׁחָט וַיִּזְרֹק ג׳ קמצין וכענין וסימן יוסף
מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב׃ כ וְאֶת־הָאַיִל נִתַּח ס״ ג׳

לְקַדָּשׁוּתְהוֹן׃ יב וְאָרֵיק
מִמִּשְׁחָא דִרְבוּתָא עַל
רֵישָׁא דְאַהֲרֹן וְרַבִּי יָתֵיהּ
לְקַדָּשׁוּתֵיהּ׃ יג וְקָרֵיב מֹשֶׁה
יָת בְּנֵי אַהֲרֹן וְאַלְבֵּשִׁנּוּן
כִּתּוּנִין וְזָרֵיז יָתְהוֹן הֶמְיָנִין
וְאַתְקֵין לְהוֹן כּוֹבָעִין כְּמָא
דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
יד וְקָרֵיב יָת תּוֹרָא
דְחַטָּאתָא וּסְמַךְ אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ
תּוֹרָא דְחַטָּאתָא׃ טו וּנְכַס
וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת דְּמָא וִיהַב
עַל קַרְנָת מַדְבְּחָא סְחוֹר
סְחוֹר בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְדַכִּי יָת
מַדְבְּחָא וְיָת דְּמָא אֲרִיק
לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא וְקַדְּשֵׁיהּ
לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי׃ טז וּנְסֵיב
יָת כָּל תַּרְבָּא דְעַל גַּוָּא וְיָת
חֲצַר כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין
כּוֹלְיָן וְיָת תַּרְבְּהֶן וְאַסֵּיק
מֹשֶׁה לְמַדְבְּחָא׃ יז וְיָת
תּוֹרָא וְיָת מַשְׁכֵּיהּ וְיָת
בִּשְׂרֵיהּ וְיָת אוּכְלֵיהּ אוֹקֵיד
בְּנוּרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
יח וְקָרֵיב יָת דִּכְרָא
דַעֲלָתָא וּסְמָכוּ אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ
דִּכְרָא׃ יט וּנְכַס וּזְרַק מֹשֶׁה
יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר
סְחוֹר׃ כ וְיָת דִּכְרָא פַּלֵּיג

אבן עזרא

(יג) ויקרב משה את בני אהרן . פעם שנית בעבור שאחרו הדברי' או טעמו כאשר הקריב משה את בני אהרן הלבישם כתנות . ואלת וילבשם . יוצאה לשנים פועלים : (טו) ויחטא . כבר פירשתיו : ויקדשהו . לכפר עליו כל העונות : (טז) ויקח את כל החלב אשר על הקרב . וכתוב בתחלה המכסה את הקרב וכתוב אחר אומר המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב דע כי החלב המכסה הוא רב מאד ואת כל החלב אשר על הקרב הוא מעט מפה ומפה גם המכסה הוא על הקרב לכן הכתוב אחז דרך קצרה: (יז) שרף באש . יש אומרים הוא בעצמו ויש אומרים בצווי וראייתם כאשר צוה ה' את משה ואיננה ראיה כי כן דרך ל' הקדש : (יח) ויקרב את איל המלואים . ויסמכו אהרן ובניו ובכתוב הראשון וסמך אהרן ובניו והנה אין הפרש בין וסמך אהרן ובניו ובין ויסמכו אהרן ובניו ומדקדק גדול טעה שאמר כי טעם וסמך הוא לבדו ואחר כן בניו וסמכו כלם יחד :

סימנית

ספורנו

גבי המזבח כי אמנם הזר שמקריב על הרוב יתן הפוק שהוא עם הרגל לכהן הנכנס לפנים ממחיצת הזר המקריב . והגזיר יתן גם הזרוע שהוא יד כמוסר לכהן את

פעל

רמבן

ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו ואפשר כי מה שאמר במזבח וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף עליו הקדוש הזה בהזאות ואיננו במשיחה בלבד כי והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף אליו קדוש יותר משאר הנמשחים במשכן וכן כליו נעשה לו קידוש בקידוש אשר נצטוה לעשות במקריבים שאמר והזית על אהרן ועל בגדיו כי אין המזבח שהוא כלי לקרבנות פחות מכלי המקריבים וק"ו הדבר וכן נאמר ביום הכפורים והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל שכל קידוש המזבח בהזאות וכ"ש בתחלה שצריך קידוש מטומאה וזרות ולא הזכיר בכאן משיחת בניו כי בידוע שעשה להם כאשר עשה לאביהם כאשר נצטוה ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם וכלל זה במה שאמר בבנים כאשר צוה ה' את משה והנראה בעיני כי לא היתה משיחת הבנים ביציקת שמן על ראשם כי לא נאמר זה אלא באהרן ויצקת על ראשו ומשחת אותו ולא הזכיר שם משיחת הבנים כלל שלא היתה ביציקה כמוהו ויתכן שלא היתה בבנים משיחה זולתי ההזאות שהזה משמן המשחה על בניו ועל בגדיהם וכן תראה בפרשת וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם שצוה למשוח האב ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ולא צוה למשוח הבנים כלל לא ביציקה ולא במשיחה . אבל בפרשת הקמת המשכן אומר ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם שלא הזכיר שם הזאות כלל . וכן בפרשת השמן . גלא הוזכרו משיחה והזאות בבנים במקום אחר לכך אני אומר שלא עשה בהם אלא אחת מהן והן ההזאות :

(טו) ויחטא את המזבח . חטאו וטהרו מזרות ליכנס בקדושה ויקדשהו בעבודה זו מעתה לכפר עליו כל הכפרות לשון רש"י . ואם כן הכתוב יספר כי בזה נתקדש וראוי לכפר עליו מכאן ואילך . וזה כענין שנאמר ביחזקאל שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו את ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם ורציתי אתכם נאם ה' . וילמד בכאן כי בדם נעשה זה ואין הקטרת האמורים מעכבת בחנוך המזבח . שכן לדורות אינה מעכבת בכפרה . אבל בתוספתא של פרשת מלואים ראיתי כפרה זו איני יודע מה היא מנין אתה אומר שלא היתה כפרה זו אלא שאמר משה בשעה שיצא הכרוז להנדב במקדש דחקו ישראל איש ואשה והביאו שלא בטובתן תהא כפרה זו שלא יתנדבו דבר גזול למקדש . וכן הוא אומר כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה וכבר הזכיר רש"י גם זה בפרשת ואתה תצוה :

(יז) ואת הפר ואת עורו ואת בשרו ואת פרשו . יכלול בפר הקרב שאינו בכלל בשרו עצמות וגידים קרנים וטלפים שהם מלבד עורו ובשרו ופרשו . או יהיה הוא"ו מן המשמשין ביתר . והוא כמו ושרף את הפרה לעיניו את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף :

(כ) ואת האיל נתח לנתחיו . אין נתוח אלא לאחר הפשט . אבל קצר בהפשטה בכאן שכבר צוה בזה בפרשת העולה ואמר ויקטר משה את הראש ואת הנתחים בזמן ההקטרה והוא אחר ואת הקרב ואת הכרעים

רחץ

וילבשם ב׳ וחסר וסי׳ ויעש ה׳ אלהים לאדם ולאשתו . וילבשם כתנת ויחגר אתם אבנט : ויגש ה׳ קמצין וסי׳ ויגש לו ויאכל . ועיני ישראל כבדו מזקן . ויקח יוסף את שניהם . ויגש את פר החטאת . ויגש אביתר את . ונמסר גם בסדר תולדות : קרנות ד׳ מ״ל וסי׳ וישחט ויקח משה כו׳ נמסר בסדר ויקרא : ואת הפר ג׳ וסי׳ ונתת אתם על סל אחד . ואת הפר ואת עורו . וישכימו אנשי העיר : ואת האיל ה׳ נמסר בסדר תצוה :

תולדות אהרן וילק משמן . הוריות יא׳ יג כריתות ה : ויחגר . יומא ה : (ויסמך אהרן ובניו . יומא לג) : סביב . זבחים ס :

לִנְתָחָיו וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־הַפָּדֶר׃
כא וְאֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמָּיִם וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא לְרֵיחַ־נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
ששי כב וַיַּקְרֵב אֶת־הָאַיִל הַשֵּׁנִי אֵיל הַמִּלֻּאִים וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃
כג וַיִּשְׁחָט ׀ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־אַהֲרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃
כד וַיַּקְרֵב אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן מֹשֶׁה מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃
כה וַיִּקַּח אֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הָאַלְיָה וְאֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין׃
כו וּמִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר ׀ לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חַלַּת מַצָּה אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד וַיָּשֶׂם עַל־הַחֲלָבִים וְעַל שׁוֹק הַיָּמִין׃
כז וַיִּתֵּן אֶת־הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וַיָּנֶף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃
כח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיַּקְטֵר הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה׃
כט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הֶחָזֶה וַיְנִיפֵהוּ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים לְמֹשֶׁה הָיָה לְמָנָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
שביעי ל וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן־הַדָּם אֲשֶׁר

ג׳ ל״ב י״ו ג׳ קמצין ובענין וסי׳ ישן יושב עומד פ׳ כ״ו חסר ב׳ בטעין ג׳ ומסמס א״ב ל״ב כל דסמיך לסליע פתחין

לְאֵיבָרוֹהִי וְאַסֵּיק מֹשֶׁה יָת רֵישָׁא וְיָת אֵיבָרַיָּא וְיָת תַּרְבָּא׃ כא וְיָת גַּוָּא וְיָת כְּרָעַיָּא חַלֵּיל בְּמַיָּא וְאַסֵּיק מֹשֶׁה יָת כָּל דִּיכְרָא לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנָא הוּא קֳדָם יְיָ כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ כב וְקָרֵיב יָת דִּיכְרָא תִּנְיָנָא דְּכַר קוּרְבָּנַיָּא וּסְמָכוּ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ דִּיכְרָא׃ כג וּנְכֵים וּנְסֵיב מֹשֶׁה מִדְּמֵיהּ וִיהַב עַל רוּם אוּדְנָא דְאַהֲרֹן דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהּ דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רִגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא׃ כד וְקָרֵיב יָת בְּנֵי אַהֲרֹן וִיהַב מֹשֶׁה מִן דְּמָא עַל רוּם אוּדְנְהוֹן דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהוֹן דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רַגְלְהוֹן דְּיַמִּינָא וּזְרַק מֹשֶׁה יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ כה וּנְסֵיב יָת תַּרְבָּא וְיָת אַלְיְתָא וְיָת כָּל תַּרְבָּא דְּעַל גַּוָּא וְיָת חֲצַר כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין כּוּלְיָין וְיָת תַּרְבְּהֶן וְיָת שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא׃ כו וּמִסַּלָּא דְּפַטִּירַיָּא דִּקֳדָם יְיָ נְסֵיב גְּרִיצְתָּא פַּטִּירְתָּא חֲדָא וּגְרִיצְתָּא דִּלְחֵם מְשַׁח חֲדָא וְאִסְפּוֹג חַד וְשַׁוִּי עַל תַּרְבַּיָּא וְעַל שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא׃ כז וִיהַב יָת כּוּלָּא עַל יְדֵי דְאַהֲרֹן וְעַל יְדֵי דִבְנוֹהִי וְאָרֵים יָתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ׃ כח וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָתְהוֹן מֵעַל יְדֵיהוֹן וְאַסֵּיק לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא קוּרְבָּנַיָּא אִינוּן לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנָא הוּא קֳדָם יְיָ׃ כט וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת חַדְיָא וַאֲרִימֵיהּ אֲרָמָא קֳדָם יְיָ מִדְּכַר קוּרְבָּנַיָּא לְמֹשֶׁה הֲוָה לְחוּלָק כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ ל וּנְסֵיב מֹשֶׁה מִמִּשְׁחָא דִרְבוּתָא וּמִן דְּמָא דְעַל מַדְבְּחָא

רשי

מן הכבד עמה: (כב) איל המלואים. איל השלמים שהמלואים לשון שלמים שממלאין ומשלימין את הכהנים בכהונתם (ת"כ): (כו) חלת לחם שמן. היא רבוכה שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות: (כח) ויקטר המזבחה. משה שמש כל שבעת ימי המלואי׳ בחלוק לבן: על העולה. אחר העולה ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה: טה

בעל הטורים

מלואים חסר כתיב כי נבער לגס לשעם:

רמבן

רחץ במים. וזהו שאמר ויקטר משה את כל האיל כי הכל הקטיר כאחת אחר הרחיצה אלא שהפרידם ללמד שאין הנתחים טעונין רחיצה:
(כב) ויקרב את האיל השני איל המלואים. וכבר פי׳ כי ענין המלואים שתהיה להם יד שלמה לעבוד את עבודת ה׳ ויאמר כן במזבח עצמו והעובדים. והנה כל הקרבנות האלו באים למלא את ידם כדכתיב וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילים שנים תמימים. אבל נקרא האיל השני איל המלואים בעבור שהוא סוף קרבנות הללו וכו תמלא ידם וכהנו לפניו יתברך כי כלם מעכבין בענין. ויתכן כי החטאת לכפר על המזבח ולקדשו כי כן כתיב והעולה להרצאה על הכהנים בכפרה וכל עולת נדבה והשלמים תודה לשם שנתן להם בביתו ובחומותיו יד ושם והנה השלמים לבדם באים על מלוי הידים. ולכך יקראו מלואים ויאמר מלואים ולא מלוי בעבור כי החלבים והשוק גם תרומת הלחם הכל קרב: (ל) ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח. לא ידעתי אם מערבן להזאות הללו כמו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח. וכן לא נתברר לי מה טעם איחר הזאות הללו לאחר הקטרה של מלואים. כי בצואה הקדים ההזאות ואח"כ אמר ולקחת מן האיל החלב

אבן עזרא

(כג) הימנית. כמו הפנימית. וטעם על תנוך בהן. בפרשת זאת תהיה והנה הדם יכפר על נפש אהרן וכן כי הדם הוא בנפש יכפר וטעמו בנפש שיש בו לכפר והנה נפש תחת נפש וקרוב מזה הטעם ותגע לרגליו: (כו) חלת מצה אחת. הוא ככר לחם אחת ויתכן היות ככר משקל ואיננו כמשקל הכסף והזהב: וישם על החלבים. ולא הזכיר יותרת הכבד והכליות כי היותרת היא קטנה ופירוש המלה כמו מה יתרון לאדם והכליות הם עם חלבהן כי לא יתכן שיקראו הכליות חלב רק האלי׳ היא חלב: (כז) וינף אותם. הניף אהרן ובניו כאשר יניף אהרן את הלוי׳: בשלו

לד"ת י"א נמסר בסדר ויקרא: אשה ה׳ פתחין וסי׳ ולקחת אתם. ואת הקרב. ויקח משה. והקרבת אשה. וכל דסמיך ללמ"ד דכוותא: וישחט ג׳ קמצין ובענין נסי׳ וישחט ויקח משה את הדם. ויזרק משה. ויקח משה. ומישתנין בטעמא קדמא רביע תגיינא אתנחתא תליתאה שלשלת. וסי׳ ישן יושב עומד והוא חד מן י"א זוגין מתחלפין מן ב׳ בענין קדמא רביע ותניין זקף וסי׳ הוא הסובב דחוילה הוא הסובב דכוש. וישחט ויקח משה את הדם. וישחט ויקח משה מדמו. יהושע בן נון. יהושע בן נון. ויהיו המתים. ויען בלעם ויאמר. ויען בלעם. ואבדתם מהרה דאורייתא. ואבדהם מהרה דיהושע. אמר אל רחבעם. וחברו. ויאמר ישעיהו וחבירו. בן אדם כל דברי. ותבא בי רוח. אמר אל זרובבל. וחברו: וישחט ויקח ז׳ מלין בטעמא מרעימים ומפסיקין וסי׳ ויתמהמהו ויחזקו. ויאמר ה׳ אלהי אדני. וימאן ויאמר אל אשת ארניו. וישחט ויקח משה. ונבהלו צירים וחבלים. ויאמר ה׳ מציון. ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת המו: את החלב ואת האליה ז׳ פסוקי׳ אית בהון את ואת ואת ואת ואת ואת ואת וסימן ויקח עשו את נשיו. קח את אהרן. ויקח את החלב. אשר לא הוריש. וזת דבר המס. בימי פקח מלך ישראל ופלשתים פשטו בערי השפלה. ונמסר גם בסדר וישלח: חלבהן ב׳ ובענין: ומסל חד מן מלי׳ מן חד חד סמך במצעות תיבותא וריש תיבותא ו׳ וסי׳ ומסל המצות אשר לפני ה׳. ויתן תבן ומספוא ומסגרת רוזה מעשה המכונה. ומסגרותיה דובראש המכונה. ומסגרותיה דופיהו מבית לכתרת. ומשאת בר. ארחה ומשא׳. ומשאכם וריבכם. ומסבי ירושלים. ונשאו דודו ומשרפו דעמוס. ומשביע לכל

תולדות אהרן ומסל. מנחות עח: כמלו את. זבחים ט: כאשר. יומא ה ג ד.

רשי

(לד) צוה ה' לעשות. כל שבעת הימים. ורבותינו דרשו. לעשות. זה מעשה פרה. לכפר. זה מעשה יום הכפורים וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים וכן הכהן השורף את הפרה: (לה) ולא תמותו. הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים מיתה: (לו) ויעש אהרן ובניו. להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל:

אבן עזרא

(לא) בשלו את הבשר, הם בעצמם כי ובשלה את בשרו בצוי: (לב) והנותר בבשר ובלחם. עד בקר כי כן כתוב: (לד) כאשר עשה ביום הזה. פי' וכאשר עשה ביום הזה משה כן צוה ה' לעשות שבעת ימי המלואים והיה ראוי להיות כאשר עשיתי אלא כי כן דרך לשון הקדש כמו והיה יחזקאל לכם ואת יפתח ואת שמואל והעד שפירש צוה ה' לעשות כן ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אותכה שבעת ימים ועוד ופר חטאת תעשה ליום כמו שנים ליום עולה תמיד וכתיב שם וחטאת על המזבח ומשחת אותו בכל יום עד סוף המלואים ועוד שבעת ימים תכפר על המזבח ולא הזכיר את שני האילים כי אחז דרך קצרה ודעת רבים כי פר חטאת לבדו יעשה בכל יום ולפי דעתי שטעם להזכיר הפר בעבור שיתן מדם איל העולה על אהרן ובניו והאיל השני יאכל בשרו רק פר החטאת הוא לכפר על המזבח וכן כתיב על הכפורים וטעמו בעבור כפורים: (לד) ימלא את ידכם. תחסר מלת קץ כאילו אמר כי קץ ז' ימים או זמן. וי"א לא תצאו ז' ימים ובלילה היו יוצאים לנרכם והנכון בעיני שיצאו בשעת הצורך ביום ובלילה וחכם גדול אמר כי חפרו מקום בחצר אהל מועד וזהו רחוק והכתוב אמר ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום כאילו אין שם רגע שלא היו בוכים רק הכתוב דבר שישבו פתח אהל מועד יום ולילי' והטעם שלא יתעסקו בדבר ולא ילכו אל מקום אחר וכן ומן המקדש לא יצא כאשר אפרש: (לה) ופתח אהל מועד תשבו. להזכיר ולא תמותו: (לו) צויתי. פועל שלא נקרא שם פועלו ויש אומרים כי כן צויתי זהו ככל אשר צויתי אותכה ואם לא פורש שם לשבת פתח אהל מועד:

ויקרא ח

עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל־אַהֲרֹן עַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ׃
לא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו בַּשְּׁלוּ אֶת־הַבָּשָׂר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם תֹּאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בְּסַל הַמִּלֻּאִים כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי לֵאמֹר אַהֲרֹן וּבָנָיו יֹאכְלֻהוּ׃
לב וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃ מפטיר
לג וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם׃
לד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃
לה וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא תָמוּתוּ כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃
לו וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ס ס ס

צו סימן

כ׳. בס׳ תגיה ועל · י״ט פסוקים דמיין את את ואת ואת · ל׳ ודגש · נ׳ · כ׳ ר״פ בטעמי׳ בסיפרא · ל׳ חסר · ז׳ · י״ג חסר · ג׳. ד׳ מ״ל. ה׳ מ״ל · נוס ביד משה

תרגום

וְאַדִּי עַל אַהֲרֹן עַל לְבוּשׁוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהּ וְקַדִּישׁ יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהּ׃
לא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי בַּשִּׁילוּ יָת בִּשְׂרָא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַמָּן תֵּיכְלוּן יָתֵיהּ וְיָת לַחְמָא דִּבְסַל קוּרְבָּנַיָּא כְּמָא דְּאִתְפַּקְּדִית לְמֵימַר אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יֵיכְלוּנֵיהּ׃
לב וּדְיִשְׁתְּאַר בְּבִשְׂרָא וּבְלַחְמָא בְּנוּרָא תּוֹקְדוּן׃
לג וּמִתְּרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא תִפְּקוּן שִׁבְעָא יוֹמִין עַד יוֹם מִשְׁלַם יוֹמֵי קוּרְבָּנֵיכוֹן אֲרֵי שִׁבְעָא יוֹמִין יְקָרֵיב יָת קוּרְבָּנֵיכוֹן׃
לד כְּמָא דַּעֲבַד בְּיוֹמָא הָדֵין פַּקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן׃
לה וּבִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא תִּתֵּבוּן יְמָם וְלֵילֵי שִׁבְעָא יוֹמִין וְתִטְּרוּן יָת מַטְּרַת מֵימְרָא דַּייָ וְלָא תְמוּתוּן אֲרֵי כֵן אִתְפַּקְּדִית׃
לו וַעֲבַד אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ בִּידָא דְּמֹשֶׁה׃

בעל הטורים

לעשת חסר ו' דאמרינן בפיק דיומא לעשת זו מעשה פרה שהיו מזין עליו כל שבעת ימים ולא היו מזין עליו בשבת:

חי רצון: צויתי ה' וסי' בשלו את הבשר פתח. הן לא הובא את דמה. ואת יהושע צויתי. אני צויתי למקדשי. אנכי עשיתי ארץ: יאכלהו ד' וחסר וסי' צלי אש ומצות. בשלו את הבשר. בחדש השני בארבעה עשר. כי מאספיו יאכלהו והללו ונמס' גם בסדר בא: ימלא ז' וסי' כי שבעת ימים ימלא. ואשר ימלא את ידו. אשר לא ימלא את ימיו. החפץ ימלא את ידו. ימלא ה' כל משאלותיך. וכל עצתך ימלא. עוד ימלה שחוק פיך בתראה כתיב ה"א: לעשות י"ג חסר נמסר בריש ויקהל: תמותו ד' מלאים נמסר בסדר מקץ: צויתי ח' וסי' ופתח אהל מועד תשבו. ואכלתם אותה במקום. ואעש כן כאשר צויתי. ואדבר אל העם בבקר. ונבאתי כאשר צויתי. אשר צוה ה' ביד משה. צווי ביד משה ח' וסי' כל איש ואשה אשר. ויעש אהרן ובניו דס"פ צו. והלאה. לדרתיכם. אלה המצות דסוף ספר וידבר. בגורל נחלתם דיהושע. וידברו אליהם בשילה. ויתנו בני ישראל ללוים. לנסות בם את ישראל תניין דשפטים. וימצאו כתוב בתורה. ואת שבת קדשך. ושארא צוה ה' את משה במ"א אל משה וסי' וינחהו אהרן לפני:

תולדות אהרן

(אשר עשה. יומא לת): תשבו. סוכה מג (סוכה נג מועד קטן פג):

ספורנו

שעל ידיו שהיה עד הנה להזיד לה' אמנם במלואים אשר היה קרבן מכשיר לכהן להכנס לפנים נתן השוק ע"ג המזבח: (לה) יומם ולילה. כי הירישה לא התפרקו כמבואר למעלה:

רמבן

החלב והאליה ואולי בעבור שאמר שם וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו למד משה כי הוא הדבר המאוחר הנעשה בהם שבו יהיו קדושים לגמרי כי לא הזכיר שם במשיחה קדוש ולא במתן בהונות. וכאן אמר וימשח אותו לקדשו לא שיקדש לגמרי עד שעשה ההזאות ואמר בכן ויקדש את אהרן ואת בניו והנה השלים קדושת האב והבנים כאחת בהזאות הללו. וכך אמרו בת"כ ויקדש את אהרן הא למדת שלא שלם קדוש אהרן והבנים אלא בהזאת דם:

(לב) והנותר בבשר ובלחם. הבי"ת בשתי המלות תשמש כמו מ"ם והנותר מן הבשר ומן הלחם וכן ביום השמיני והלאה בשנה ההיא שמונה עשרה שנה ולא פירש הכתוב והנותר עד הבקר כי כבר למדו משפט הקרבנות וידעו שהשלמים הללו נדונין כתמורין שבהן שנאכלין ליום ולילה. או שקצר הכתוב כאן בעבור שהוא מפורש בצואה ואם יותר מבשר המלואים עד הבקר:

(לה) ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו, על דעת הברייתא של תורת כהנים ענין הפסוק הזה שלא יצאו מפתח אהל מועד יומם ולילה בשעת עבודה. כלומר עד שישלימו כל העבודה המוטלת עליהם באותה העת והיא מצוה הנוהגת לדורות שלא יניח כהן עבודה ויצא וחייבין עליה מיתה. והוא שאמר בכהן גדול ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אמרו אימתי אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבודה ודרשו פן תמותו ממשמע לאו אתה שומע הן אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו משמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מנין לכל הכהנים שבכל הדורות ת"ל כי שמן משחת ה' עליכם פי' שלא אמר כי בשמן משחת ה' אתם משוחים. ואמר עליכם כמו והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותם:

(לו) ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה ה' ביד משה. יאמר בכל מקום כאשר צוה ה' ביד משה אבל בכאן מפני שהוסיפו על המצוה לא אמר כן כי לא נעשו כאשר צוה ה' אבל עשו כל הדברים אשר צוה ה'. ועוד נוסף עליהם מה שאמר באש זרה אשר לא צוה אותם:

צו את אהרן ואת בניו לאמר. אין צו אלא זירוז מיד ולדורות. אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. אין זירוז כ"א במקום עצלה וכתיב עצלה תפיל תרדמה וכתיב עד מתי עצל תשכב וכאן הוא מצוה שיתעסק ביקידת אש כל הלילה עד הבקר ויש לחוש שמצד העצלה המצויה באדם יבא לידי תרדמה ויקלקל הקרבן ע"כ הוא צריך זירוז. ודוגמא לזה פי' הרא"ם בענין חסרון כיס שאיכא צער טובא ביקידת האש כל הלילה יותר מצערו של חסרון כיס. ומכאן למדו רז"ל לומר שסתם כהנים זריזים הם כי הכתוב זרזם באמרו צו את אהרן ואת בניו לאמר לדורות שכולם יהיו מזורזים בעבודה ויעבירו שינה מעיניהם ותנומה מעפעפיהם ויתעסקו בעבודה כל הלילה עד הבוקר. ובענין חסרון כיס האמור כאן רבו הדעות והוסיף לקח טוב משלי לפי שהעולה מכפר על הרהור הלב ומצינו בירושלמי מעשה בר' יוחנן דאבד ליה כסיתיה ובעון מיניה אורייתא ולא ידע אמרין ליה וכי מפני דאבדה כסיתא אבדה דעתך אמר להו דעתא בלבא תליא ולבא בכיסא תליא. מכאן ראיה שחסרון כיס יהולל חכם ויאבד לב המתנה אשר נתן לו אלהים לחשוב בחרושת עץ חיים והפיאו לבו לחשוב ולהרהר בעבירה. ואם לא עשה הכהן קרבן זה כמשפט צריך לעשות אחר והראשון בטל ואבד כך פירש בחזקוני וע"י חסרון כיס זה יאבד דעתו ולבו ויבא לידי הרהור עבירה ואז לא יהיה גם הקרבן השני כפרה על ההרהור שהרי הוא מצוה הבאה בעבירה ואיך יכפר על ההרהור והרי הקרבן מוסיף לו הרהור עבירה ע"י חסרון כיס לפיכך הכהן צריך זירוז ביותר בקרבן העולה דווקא. ד"א לפי שכל פרשה זו ציווי אל הכהנים לאמר לדורות ללמדם זאת תורת העולה ותורת החטאת וכן כל תורת קרבנות והלימוד מסתמא הוא בחנם כארז"ל מה אני בחנם אף אתם בחנם ועוד שהכהנים מסתמא אינן עשירים כי אין להם חלק בארץ והלואת דבר יום ביומו מן שלחן גבוה ומחמת חסרון כיס שבהם חיישינן שמא יאבדו דעתם התלויה בכיס ע"כ בא לזרזם ואמר צו את אהרן ואת בניו לאמר היינו לאמר לדורות וללמדם זאת תורת העולה וכן כל זאת תורת הנאמנים בכל הפרשה כי הכל תורת כהנים הוא ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו ע"כ בא לזרזם לחזק לבם בתורת ה' ללמדם לדורות שלא יקרה להם כדרך שקרה לרבי יוחנן שבעון מיניה אורייתא ולא ידע אלא כעין שנאמר שאל נא הכהנים תורה וגו' וכדשמואל דאמר לא אשתבש כהני:

את אהרן ואת בניו. בכל סדר ויקרא לא הוזכר אהרן כ"א בני אהרן ואמרו במדרש שרחקו הקב"ה בעבור עון העגל ומשה קרבו בתפלתו ואמר בור שנואה ומימיה חביבין וכו' כדאיתא בילקוט וטעמו של דבר כי כל הקרבנות של פרשת ויקרא מדברים על הרוב מאותן הקרבנות הבאים על החטא ואלו לא חטאו בעגל לא היו צריכין לאותן קרבנות כלל כמ"ש כי לא דברתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח ואמרו המפרשים דווקא ביום הוציאי אותם קודם שחטאו בעגל לא צויתים על דברי עולה וזבח אבל אחר שחטאו בעגל צויתים על משכן וקרבנות כי היו צריכין אז לכפרות ולפי שאהרן שעשה את העגל היה סבה אל הקרבנות ע"כ נתרחק מעשייתם כי אין קטיגור נעשה סניגור עד שקרבו משה בתפלתו ואמר לעצים חלקת כבוד בשביל בניהם כדתנן כל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית וגפן כו' והוא לפי שמקריבים על המזבח יין ושמן התולדות ע"כ ניצולו העצים שהם אביהם שלא יושרפו במערכה כך אהרן יהיה ניצול בשביל בניו כי אמר ה' להשמיד כל פריו והועילה תפלת משה להאלין ובעבור החצי שנשרפו יצא אביהם בדימום והקדוש ברוך הוא הודיע דרכיו למשה שכך יהיה שיתקדש הבית בבניו של אהרן וע"ז בנה משה יסוד תפלה זו:

זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה. היא העולה מיותר לגמרי והסכימו המפרשים לומר שבא להודיע שכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה וע"ז אמר זאת תורת העולה העוסק בתורת העולה. היא העולה זהו טוב כמו הקרבת העולה עצמה והוא קרינן היא מוסב על ספר התורה כי ספר לשון זכר ותורה לשון נקיבה ע"כ נאמר הוא העולה וקרינן היא. וי"א העולה שנחשב לו עסק התורה שנקראת תושיה שמתשת כחו של אדם כאילו הקריב הוא את עצמו לעולה. ואל תאמר שעסק התורה דומה להקרבת עולה ע"ד העברה שהרי באמת אין כאן לא מוקד אש ולא מזבח. ת"ל על מוקדה על המזבח כי אש התורה אשר בקרבו דומה לאש המזבח. והודיע לנו הכתוב שזמן העולה כל הלילה עד הבקר ועוד שעד הבוקר מיותר ללמוד דעת את העם על צד הרמז כמו שזמן העולם כל הלילה עד הבקר כך הזמן המוכן לזה שהעוסק בתורת עולה דומה כאילו הקריב עולה הוא בזמן הגלות שנמשל ללילה כי אז צריכין ישראל לשלם פרים שפתותיהם ועד הבקר ולא עד בכלל כי בזמן שיעלה בוקרן של ישראל אז יעלו על מזבח ה' פרים ממש כמ"ש ה' שפתי וגו' ואימתי אני מבקש שתקבל ניב שפתי כי לא תחפוץ זבח ואתנה ולשון כי מורה על הזמן ור"ל כי יהיה זמן שלא תחפוץ זבח ועל אותו זמן אני מבקש שתקבל ארשת שפתי במקום הקרבן כי ע"י העסק בתורת הקרבנות יבא האדם ג"כ לידי רוח נשברה ז"ש זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה ומדקאמר לא תבזה שמע מינה שעסק הקרבן עצמו נבחר לה' יותר מן העוסק בתורת העולה ומ"ש זאת תורת העולה היא העולה היינו דווקא כל הלילה בגלות כשאין זבח ומנחה וז"ש אחר כך היטיבה ברצונך את ציון וגו' אז תחפוץ זבחי צדק גו' אז יעלו על מזבחך פרים. ויכול להיות שעל זה נאמר עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר שהנביא מוכיחם שיבואו בית ה' בשלות ושלמים שהבשר נאכל לבעלים ואל תסבבו חורבן הבית וביטול הקרבנות ואל תטענו על שעתה קנה רצוף אהבה עמר שיכולים אנו לפטור עצמנו מן הקרבנות בדברי עולה וזבח והיינו שיח שפתותינו כי לא צויתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח דווקא על הדברים של עולה וזבח לא צויתי ביום הגאולה דהיינו ביום הוציאי אותם מארץ מצרים כי זהו בוקרן של ישראל והכתוב אומר שזאת תורת העולה היא העולה דווקא כל הלילה עד הבקר ולא עד בכלל כי הבוקר זמן לקרבן ממש. ואמר אש המזבח תוקד בו אם בסתם אש הוא מדבר ר"ל תוקד בו באדם המקריב הקרבן כי אש קדחה באפי מצד שיותו נבהל ונרתע לאחוריו לומר מה זה עשיתי כי הרשעתי מעשי וקפחתי חיי כי הייתי ראוי לכל הדינין הללו ונמצא שאש המזבח פועל בו וגורם לו לשוב בתשובה. ואם באש דת התורה ידבר פשוט שהיא תוקד בו ממש ושורף בו כל מחשבה רעה וכל הבהמיות שבו. ועל צד הרמז שהזכיר חשכת הגלות שנמשל ללילה ובעלם הזמן ההוא ממרום שלח ה' אש ביעקב ויש לחוש פן ח"ו מנפש ועד בשר יכלה והיה הבקר אשר אמר. על כן אמר שאש שלמעלה שורף ואינו מכלה כי אש המזבח תוקד בו בישראל כי כל אש של מעלה כך טבעו שטורף ואינו מכלה ואש המזבח יוכיח וכארז"ל פושעי ישראל אין אש של גיהנם שולט בהם ק"ו ממזבח הזהב שלא היה עליו כי אם כעובי דינר זהב ולא נשרף ק"ו אלו שמלאים מצות כרמון. ומסיק בתנחומא שאש של מעלה כך טבעו שטורף ואינו מכלה וראיה מן אש דסנה כי הסנה איננו אכל. וזה לימוד נפלא על מ"ש ממרום שלח אש לומר לך אשו משום אליו כי אינן כלים וישראל אינן כלים כך אשו אשר שלח ה' ממרום הוא ולא יבער בם לכלותם אלא אש הדומה לאש המזבח תוקד בו עד הבקר שיעלה בוקרן של ישראל. ומה שאמרנו כל הלילה עד הבוקר רמז לזמן הגלות פירוש זה מוכרח מן המדרש שמסיק בילקוט זאת תורת העולה א"ר אבא בר יודן משל למלך שכבדו אוהבו בחבית של יין וכלכלה של תאנים אמר לו המלך זו היא דורון אמר ליה אדוני המלך לפי שעה כבדתיך אבל כשתכנס לפלטין אתה יודע במה אני מכבדך כך אמר הקב"ה למשה זאת תורת העולה היא העולה בתמיה. אמר לפניו רבש"ע לפי שעה הקרבתי אותה אבל כשתיטיב ברצונך את ציון ותבנה חומות ירושלים אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל. וק' על מדרש זה היכן רמוז בפסוק תשובה זו הקושיא כאן והתשובה בספר תהלים. אלא ודאי שבעל מדרש זה סמך על יתור עד הבקר הנאמר כאן ודרש שמשה השיב להקב"ה דווקא כל הלילה בעה"ז הנמשל ללילה תקבל זה ועד הבקר לזמן הגאולה כשיעלה בוקרן של ישראל דהיינו כשתיטיב ברצונך את ציון ולא עד בכלל כי אז תחפוץ זבחי צדק וקצת אגב שטפיה לשון הפסוק שבתהלים אבל כל תשובה זו הוציא מן יתור עד הבוקר. וכוונת המאמר הוא שהעולה של העה"ז באה על חטא ההרהור וכי זה כבוד ודורון כי אין כבוד לה' שיחטא ויביא קרבן כי יותר היה טוב שלא יחטא ולא יביא קרבן כי קרבן זה אינו דורון כלל אלא תשלום החטא וכי מכבדים את המלך בתשלום חובו וע"כ הביא משל מן התאנים ויין לפי שנאמר כענבים במדבר מצאתי אבותיכם כתאנה בבכורה כי במדבר היו ישראל חוטאים ורעים מתוכם ומברם כמו שיתבאר בע"ה בפסוק והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה ע"ש ובזה המשילם לענבים שנראים יפים מבחוץ ובתוכם פסולת וגרעין. והתאנים יש להם עוקץ מבחוץ כדמסיק בילקוט פרשת לך לך בענין המילה מה התאנה אין בה פסולת כי אם עוקצה כו' והיין הוא אחר הסרת הפסולת שמתוכו וכלכלה של תאנים הוא אחר שחתכו העוקצין והמשיל אליהם הקרבנות המכפרים בעד חטא המעשה וההרהור שמבית ומחוץ. ובאה התשובה על זה כל הלילה בעה"ז בעוד היות האדם מסובך בחשכת חומרו אז אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא דוקא כל זמן היותו בארץ מחובר בחלק החלקי החומרי שבו. אמנם כשיעלה בקר הגאולה אז יוסר לב האבן מקרב ישראל אז תחפוץ זבחי צדק לא עולה וחטאת אלא שלמים הבאים דרך נדבה ודורון אז יעלו לרצון פרים הבאים דרך נדבה ודורון. וזה פירוש יקר:

על מוקדה על המזבח. ג' יקידות נזכרו בפרשה ומהרי"א פירש שהם כנגד ג' תפלות כי התפלות כנגד התמידים תקנום תפלת השחר כנגד תמיד השחר. ותפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים. ותפלת ערבית כנגד אברים ופדרים שזמנם כל הלילה. וז"ש על מוקדה כל הלילה עד הבקר כנגד תפלת ערבית שזמנה כל הלילה עד הבקר ועז"א ואש המזבח תוקד בו. ואח"כ אמר והאש על המזבח תוקד בו ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר כנגד תפלה של שחרית. ואח"כ אמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה וזאת תורת המנחה זהו כנגד תפלת מנחה עד כאן תורף דבריו וכדמות ראיה לדבריו שהתפלה רמוזה בלשון יקידה לפי שנאמר בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני. והנני מוסיף על דבריו להביא על זה ראיות בריאות וטובות כי מתחלה אמר ואש המזבח תוקד בו אין כאן שום אזהרה ללאו כי אם עשה. ובב' נאמר לאו ועשה שנאמר והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה תוקד בו עשה לא תכבה לא תעשה. ובג' נאמר ג"כ לאו ועשה והוסיף בו ענין התמידות שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה וכל זה לא נכתב על צד הקרי כ"א לכוונה גדולה ונפלאה. וזה לפי שתפלת ערבית רשות ואינה חובה על כן לא נאמר בה שום לאו ואפילו העשה אינו עשה גמור כי אין ציווי אל האש שהרי נאמר ואש המזבח תוקד בו. ותפלת שחרית חובה ואסור לבטלה ע"כ הוסיף לאו דלא תכבה. ותפלת המנחה עסף על לאו דלא תכבה אמר אש תמיד המורה על התמידות שלא יבטל על ידי שום עסק בעולם כדמסיק במסכת ברכות אמר רבי חלבו לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שכן אליהו לא נענה כי אם בתפלת המנחה כו' רבי יוחנן אומר אף בתפלת ערבית שנאמר תכון תפלתי קטרת לפניך משאת

כפי מנחת ערב. רב נחמן בר יצחק אמר אף בתפלת שחרית שנאמר ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערך לך ואצפה. הרי רואה שלשון תמיד ולשון לעולם מורים על הזריזות והתמידות בתפלת המנחה. ע"כ נאמר כאן אש תמיד ולהלן אמרו לעולם יזהר אדם כו'. אך מאמר זה עדיין צריך למודעי כי ג' דעות אלו לא נזכרו כסדר מדריגתן כי היה לו לקבוע דברי רבי נתן באחרונה כדי שדרכן דרך לא זו אף זו לא זו מנחה אלא גם שחרית ולא זו שחרית אלא אפילו ערבית ע"כ נ"ל שאלשתן מדברים מתפלת המנחה לבד שכל אחד מהם מוסיף זמן למנחה כדמסיק בטור א"ח סימן ק"ח על המבטל איזו תפלה אם יש לה תשלומין אם עבר ולא התפלל ב' תפלות, כי לדברי בעל ה"ג יש תשלומין אפילו אם עבר ב' תפלות ולדברי ר' יונה אפילו אם עבר יומו כדמסיק בבית יוסף. על כן באו ג' אמוראים אלו לדבר במאמר תהלת תפלת מנחה כי רבי חלבו אומר לעולם יזהר בתפלת מנחה כדרך שנאמר אש תמיד שלא יבטלה בשום עסק בעולם. ר' נתן מוסיף ליתן זמן למנחה אף אם נאנס ולא התפלל מנחה מ"מ יזהר לשלם התפלה בערבית הסמוכה לה וז"ש אף בתפלת ערבית ר"ל שיהיה נזהר להתפלל מנחה אף בערבית שנאמר משאת כפי מנחת ערב וקשה למה קרא לערבית מנחה אלא ודאי שמדבר במי ששכח להתפלל מנחה שמתפלל ערבית ב' מתחלה ערבית והב' לתשלומי מנחה לכך נאמר על תפלת ערבית תכון תפלתי קטורת לפניך זו תפלת ערבית הבאה בשעת הקרבת הקטורת בין הערבים דהיינו בשעת העלות הנרות ואח"כ יתפלל אחת למנחה הוא שקראה מנחת ערב. ורב נחמן הוסיף לומר עוד אף בשחרית יש תשלומין למנחה אף על פי שעבר ב' תפלות ועבר גם יומו. שנאמר בוקר תשמע קולי בוקר אערך לך ואצפה קשה בוקר בוקר למה לי כי אין לומר שמדבר במי ששכח ערבית שמתפלל שחרית שתים שהרי ערבית רשות והדבר שהוא רשות אינו צריך תשלומין ועוד מדקאמר אערך לך ודאי בוקר זה מדבר בתפלת מנחה שנאמר בה הקרב אותה בני אהרן לפני ה' מה שלא נאמר כן בשום אחת מהם ולפני ה' האמור כאן היינו לך האמור להלן כי תפלה זו קרובה אל ה' יותר מכולם ומכאן למד לומר שפסוק זה מדבר במי ששכח מנחה ולא התפלל אותה אפילו בערבית שמתפלל בבקר ב'. ראשונה תפלת הבוקר אשר עליה אמר ה' בוקר תשמע קולי. והשניה לתשלומי מנחה ועליה אמר בוקר אערך לך ואצפה שהוא מצפה וממתין עד שהתפלל תחלה שחרית של חובה ואמר לך דוגמת לפני ה' האמור כאן כי תפלת מנחה קרובה ביותר אל ה' מדה"ר כי בלילה מדה"ד שולטת ע"כ אין הערב כל כך עת רצון ולפיכך הוא רשות. והשחרית קרובה קצת אל הלילה שעברה אבל המנחה שבצהרים רחוקה משני גבולים אלו כמ"ש ומשפטו כצהרים ע"כ סדרם הכתוב בפרשה זו כסדר מדריגתן ערבית שחרית מנחה וכן סדרם דוד אומרו ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה כמספר ואהמה דהיינו נ"ז ברכות שבג' תפלות עם ברכת המינים. ולפי זה קאי לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה על שלשתן. וכן מ"ש אש תמיד תוקד על המזבח וכל ענין התמידות אמר וזאת תורת המנחה כי גם דינה לעולם ותמיד יזהר בה. ומיושב ג"כ מ"ש ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר ע"ד מה שכתוב ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערך לך והוא ליתן בקר ב' לתפלת המנחה כאמור:

כל הלילה עד הבוקר. המפרשים אמרו לפי שהעולה באה לכפר על הרהור הלב אשר עיקרו בלילה שנאמר החושבים רע על משכבותם לאור הבוקר יעשוה ע"כ זמנה כל הלילה. ובתנחומא מצינו סתירה לדעה זו שמסיק שם צדק ילין בה א"ר יודא בר סימון לא לן אדם בירושלים ובידו עון כיצד תמיד השחר היה מכפר על עבירות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום הה"ד צדק ילין בה וכתיב העם היושב בה נשוא עון כי ילין מדבר בלן בה הוצרך להביא פסוק העם היושב בה על היום כי הוא זמן ישיבה ולא זמן לינה ושכיבה. ולפי זה תמיד של הלילה היה מכפר על עבירות היום. וע"ק למה אמר שזמנו של תמיד של בין הערבים כל הלילה ולמה לא הזכיר זה בתמיד של בוקר שזמנו כל היום. וע"ק שבפרשת תצוה ובפרשת פנחס לא הזכיר עולת הבוקר כ"א פעם אחת ותמיד של בין הערבים הזכיר ב"פ. ונראה לפי שחטא היום כפול במעשה ובמחשבה ועוד שכל היום אדם פנוי לעבירה ע"כ הזכיר ב"פ בין הערבים כי כפרתו כפולה וזמנו כל הלילה לכפר על חטא של כל היום. אבל הלילה אינו זמן הפעולה ועל הרוב עיקר חטא הלילה בהרהור כמ"ש החושבים רע על משכבותם לאור הבוקר יעשוה ועוד שרוב הלילה האדם ישן על מטתו וא"כ עולת הבקר אינו מכפר כ"א על ההרהור ולא פרט זמנו כל היום כי אינו צריך לכפר על חטא של כל הלילה:

ולבש הכהן מדו בד וגו'. פירש הרמב"ן אף ע"פ שתרומת הדשן צריך בגדי כהונה ואין עבודה בשני בגדים מ"מ פרט הכתוב אלו הבגדים לדבר שנתחדש בהם שיהא הכתונת כמדתו ושלא יהא דבר חוצץ בין מכנסים לבשרו. וק' על זה למה פרט חידושים אלו כאן והיה לו לכותבם בפרשת תצוה כי שם מקומו המדבר בתיקון הבגדים. ואומר אני ליישב זה לפי שהעולה מכפר על הרהור הלב שעיקרו בלילה ועיקר ההרהור בעריות כי מן זה ההרהור יבא לידי מעשה מעצמו דהיינו טומאת הקרי ודבר זה נקרא גם שפיכות דמים כי הוצאת זרע לבטלה הבא ע"י ההרהור דומה לשפיכות דמים דהיינו דם זרעיותיו כמו שלמדו מן פסוק שוחטי הילדים בנחלים קרי ביה סוחטי ושוחטי וכבר ידעת שהמכנסים מכפרים על ג"ע והכתונת מכפר על ש"ד כדאיתא במסכת ערכין והעולה מכפר על ההרהור ג"ע וש"ד כאחד ע"כ נאמר בהרמת הדשן של העולה ולבש הכהן מדו בד זהו הכתונת המכפר על ש"ד ומכנסי בד המכפרים על ג"ע ולכך פרש אשר תאכל האש את העולה לומר לך אע"פ שיש באפר העורבות שאר מינים מכל מקום אין הרמה זו בב' בגדים אלו כ"א בעבור היות בה אפר העולה המכפר על ההרהור ולפי שבאמת אין כאן לא ג"ע ממש ולא ש"ד ממש אלא דבר הדומה להם סד"א שאף אם לא יהיה הכתונת כמדתו ואף אם יהיה דבר חוצץ בין מכנסים לבשרו לא עכב על כן פרט לומר שגם כאן יהיו כתיקונם מכל צד. ובמדרש אמרו זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה כל המתגאה נידון באש כו' אין כוונתו להוציא מקרא זה מידי פשוטו ולפרש היא העולה על האדם המתגאה אלא שדעת מדרש זה לומר שהעולה מכפרת על גסות הרוח ויש לו קצת סיוע מן פסוק והעולה על רוחכם דהיינו על גסות הרוח ע"כ דין העולה באש אשר טבעו לעלות ע"כ אמר היא העולה על מוקדה כי מוקד אש המזבח העולה למעלה הוא כפרה על הגס רוח העולה בגדולות ובנפלאות ממנו. על כוונה זו הזכיר הרמת הדשן כי התיקון הוא הדשן שיאמר ואנכי עפר ואפר כאברהם ואז ירום ונשא וגבה מאד כי כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וז"ש והרים את הדשן. ולזה פרש ב' בגדים אלו שילבש הכהן המכפר ולבש הכהן מדו בד כמדתו שלא יהיה בגד שיאתו ארוך ממנו אלא כמדתו כי מאן דלבש מדא ילבש מדא כמדתו ולא ילך בגדולות ובנפלאות ממנו ומכנסי בד המכפרים על ג"ע כמ"ש רז"ל כל המתגאה כאלו בא על כל העריות כו' ושומת הדשן אצל המזבח כי גם המזבח מורה על גדר הענוה כמבואר למעלה פרשת משפטים. וי"א לפי שהרמת הדשן מלאכה קלה ובזויה ויש לחוש שמא ילבש הכהן בגדים קצרים שלא יתלכלכו מהדשן או ילבש איזו דבר חוצץ על בשרו שלא יתלכלך בשרו באפר ע"כ אמר שיהיה הכתונת כמדתו ושלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין המכנסים:

ופשט את בגדיו וגו'. פירש"י אין זה חובה אלא למדך תורה דרך ארץ כו' לפי שק' לרש"י שהרי בפרשת אחרי מות נאמר ופשט הכהן את בגדי הבד ולא נאמר שם בגדיו ולמדו רז"ל שאין באים משלו אלא משל הקדש וא"כ למה קראן כאן בגדיו והלא אין שלו אלא שר"ל שיעשה עם בגדי קדש אלו כדרך כל הארץ וכמו שהיה עושה עמהם אלו היו בגדיו ממש כי כמו שאלו היו שלו ודאי היה פושטם בשעה שהוא עושה איזו מלאכה נמבזה ונמאס והיה לובש בגדים פחותים כך יעשה גם בבגדי קודש אלו ודון מיניה ומיניה מה בגדיו רשות אף אלו רשות דאם לא כן למאי נפקא מיניה תלאם הכתוב בבגדיו:

מצות תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד. פירש"י במקום קדוש ואיזהו בחצר אהל מועד ומכל מקום במקום קדוש מיותר גם תאכל יאכלוה אחד מהם מיותר ומשמעות הלשון הוא שיש כאן בחינת האוכל והנאכל. בחינת האוכל היינו שהכהן האוכל אותה צריך שידע שאכילתו משלחן גבוה היא ומן הדין היה שתהיה המנחה כליל לגבוה זולת שהקב"ה נתן לו חלקו מאישיו וע"כ צריך הכהן לאכול חלקו במקום שנאכל חלק גבוה דהיינו בחצר אהל מועד כי שם מקום המזבח ואף על פי שבאמת המקום ההוא קדוש מכל מקום אין קפידא על האוכל מצד קדושת המקום כ"א מצד שצריך להסמיך אכילתו אל אכילת המזבח להורות שכמו שאכילת המזבח מכפר כך אכילת הכהנים הבעלים מתכפרין בהם. אמנם בחינת הנאכלת היא המצה מצד היותה נקיה מן השאור יש במצה צד קדושה ע"כ נאמר מצות תאכל במקום קדוש מצד בחינת המצה יש קפידא שיהיה המקום קדוש ואחר כך נתן טעם על שניהם כי על מ"א בחצר אהל מועד יאכלוה זהו לפי שחלקם נתתי אותה מאשי ע"כ צריכין שניהם להיות במחיצה אחת. ועל מ"ש מצות תאכל במקום קדוש נתן טעם ואמר קודש קדשים הוא כחטאת וכאשם כי החטאת והאשם הבאים על כפרת החטא נקראו קדש קדשים כי הצדיק גמור לא חטא כלל קודש הוא לה' אבל החוטא ושב בתשובה הוא קודש קדשים כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בה ורז"ל אמרו שהעושה תשובה מאהבה הזדונות נעשין לו כזכיות כמו שיתבאר בע"ה לקמן פרשת וילך וזה מדריגה גדולה שאינו בצדיק גמור מלבד שאר מעלות זכרו רז"ל ע"כ דין הוא שיהיה החטאת קודש קדשים. וכן המצה צריכה מקום קדוש מזה הטעם כי גם הוא קודש קדשים מצד הרחקת השאור שבעיסה המחלל קדושת האדם. וטעם הרחקת השאור נראה לפרש בב' דרכים. הדרך האחד הוא כדברי רבי אלכסנדרי שאמר אלא שאור שבעיסה מעכב וע"ז הדרך פירשנו למעלה פסוק כל שאור וכל דבש לא תקטירו בפרשת ויקרא ע"ש. וע"ז נאמר כאן קודש קדשים כחטאת וכאשם כי ע"י זביחת הקרבן אדם זובח יצרו ויבוקש והנה איננו ע"כ גם המנחה באה נקיה מן השאור אמנם ב' הלחם של עצרת באים דווקא חמץ כי אלמלא היצה"ר לא היו התחתונים צריכין אל התורה יותר מן העליונים כי בטענה זו נצח משה המלאכים ואמר כלום יש יצה"ר ביניכם כו'. ועוד שמציאות היצה"ר הכרחי ואלמלא הוא לא בנה האדם בית ולא נשא אשה ובמקום התורה אין לחוש שמא יפרוץ גדרו כי התורה תבלין אליו. אבל התודה הי' בו חלת חמץ ומצה כאחד כי המצה לאות שכבר נכנע בעמל לבו כמ"ש אל ד' שצריכין להודות ויכנע בעמל לבם כי הרשעים ברשות לבם כו' ורז"ל דרשו פסוק זובח תודה יכבדנני על הזובח יצרו ומתודה עליו כו' ומשם ראיה שזביחת התודה היינו זביחת היצה"ר ע"כ מביא לאות חלות מצות נקיות מן השאור אבל מכל מקום צריך עדיין אל היצה"ר לקיום המין ע"כ היו גם חלות חמץ והיו ב' חלות מצה כנגד חלה אחת של חמץ לבטל מציאותו ברוב כי כל אדם ישלש שנותיו באורייתא תליתאי במקרא ובמשנה ובתלמוד וחלק רביעי יתן אל קיום גופו. אמנם לפי שלא מצינו במנחת חוטא שום חמץ נוכל לומר בהפך זה שזה שמביא קרבן על חטאיו מעצמו בלא הכרח ודאי לא נשאר בו כלום מן השאור הפנימי אבל הזובח תודה אחר שבאו עליו יסורים המכריחים אותו על התשובה ודאי נשאר

בשר

נעלר נ"ו רופס מן השאור הפנימי ותדע ותשכיל כי חמץ אותיות מצה והם שוים במבטא כי הה"א והחי"ת מתחלפין באותיות אהח"ע אך שיש לחמץ מספר ג' יתר על מצה וכנגד זה היה כנגד כל הלת חמץ ג' של מצה כדי שיהיו שוים בכמות ויש בזה רמז שיש ליצה"ר יתרון על היצה"ט מספר ג' הם ג' טענות שזכר בספר חובת הלבבות שיש ליצה"ר על היצ"ט ואם יבא לנצחו אזי יעמדו כנגדו חוט המשולש במקרא ומשנה ותלמוד ואז יהיה פשר דבר ביניהם חציו לה' וחציו לכם. דרך ב' הוא היותר נכון וקרוב לשמוע שהמצה סימן אל ההכנעה כעיסת מצה שאינה עולה למעלה ומצה של חג הפסח יוכיח כי הוא סימן חירות וגאולה לפי שלא חשק ה' בישראל כי אם בעבור שהם ממעטים את עצמם כמו שלמדו מן פסוק לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט כי מה ה' שואל ממך כי אם ליראה הענוה מביאה לידי יראה וכל עוד שההכנעה מצוי' בתחתונים ביותר תגלה ותראה מלכות שמים כי הוא יתברך גאות לבש ואין עוד מלבדו וזהו טעם גלות מצרים להכניעם בכור עוני ותשו בשם ה' ועל ידי ההכנעה יצאו לחירות מן הגלות ונכנסו בעול מלכות שמים. ולפיכך דין החמץ בשרפה דוקא כי נימוס קלוסין הוא שכל המתגאה נדון באש כדאיתא במדרש על פסוק זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה כי הרוצה לעלות למעלה כטבע החמץ העולה למעלה ראוי להיות נידון באש אשר טבעו לעלות למעלה. ולפיכך דין החמץ במשהו כי בכל המדות צריך האדם לילך בדרך ממוצע חוץ מן הגאוה שארז"ל לא מינה ולא מקצתה הרי שאסרו אפילו משהו מן הגאוה כך משהו מן החמץ אסור וכן אמרו רבותינו ז"ל מאוד מאוד הוי שפל רוח בפני כל אדם והוא רמז להפלגת הענין ולהרחיקו מכל וכל. ולדברי ר' אלכסנדרי שהמשיל היצה"ר לשאור שבעיסה נוכל לומר שלכך אסרו גם המשהו לפי שארז"ל מתחלה דומה היצר הרע לחוט של עכבים דהיינו משהו ואחר כך הוא מגבבן ועולה עד שיהיה כעבותות העגלה ויעלה חמת גבר לאין מרפא ע"כ לא יהיה קטן בעיני האדם אפילו משהו ממנו כי מעט מן השאור מגבבן ועולה כאמור ומטעם זה היו מביאים על קרבן תודה ל' חלות מצות כי אצל ד' שצריכין להודות נאמר ויכנע בעמל לבם ואחר ההכנעה ראוי שיקרבו חלות מצות ל' ואולי הוא כנגד המלכות שנקנית בל' מעלות והם כוללים כל מיני התנשאות השייכים למלך וזה המתגאה בכולם או במקצתם ע"כ מביא ל' חלות מצות כי אחר שנכנע בעמל לבו יביא ל' מצות המורים על ההכנעה לומר שלא נשאר בהם עד אחד ואפילו משהו אין בו. וי' של חמץ המורים על התרוממות והתנשאות ליתן כל הגדולה והרוממות לסיבה ראשונה ית' הכלול בי' ספירות בלימה וכבוד אלהים הסתר דבר. ומטעם זה המצה סימן גאולה וחירות בכ"מ הן ביציאת מצרים הן בקרבן תודה כמ"ש במזמור יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר וגו' וזה קאי על כל ד' שצריכין להודות שנגאלו בעבור שנכנע בעמל לבם וגו' וע"כ הוא מקריב חלות מצות. הן במנחות כי על ידי הקרבנות נגאל האדם מיד היצה"ר אשר מצודתו פרוסה עליו ללכדו בחבלי עוני והוא יוצא לחירות מן היסורין ומן מלאך המות על ידי הקרבן המביאו לידי רוח נשברה והכנעה ע"כ דין המנחות לאפות מצה והם דומים לחטאת ואשם כדרך שנתבאר:

במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת. המפרשים אמרו כדי לכסות על החוטאים כי יאמרו שעולה הוא מקריב וזה טעם חלוש שהרי על"פ נגלה עונו כשיראו שאינו מקריבו כליל לעולה ועוד שהרי העולה זכר והחטאת נקיבה. והנה בענין העולה יש אומרים שבאה על הרהור עבירה וי"א העולה מן אותן קרבנות אשר בלי עון ירוצון. והנה לאומרים שיש בעולה צד כפרת חטא טעמו של דבר כי הלב המונח בצד שמאל סבה לכל חטא כי הלב חומד וכלי המעשה גומרין ע"כ שחיטת שניהם בצפון להורות כי לב הותל הטהו ומצפון תפתח הרעה. ולאומרים שאין העולה באה כי אם דורון וראייתם ממ"ש אבוא ביתך בעולות נוכל לומר כי החוטא אחר שנתן אל לבו לשוב בתשובה ולהביא חטאת לכפרה מאז הוא מרוצה וקרבנו מרוצה לפני השם יתברך כאילו הקריב עולה המעולה שבכל הקרבנות:

וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר וגו'. פירש"י והוא הדין לכל הקדשים ומכל מקום הדבר צריך ביאור למה כתבה התורה דין זה דווקא גבי חטאת הבאה לכפרה וכפי הפשט נוכל לומר לפי שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם וכד"א דווקא בקדשים קלים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד שהמאכל מתעכב בקדרה זמן רב ע"כ הוא בולע כ"כ הרבה עד שאינו יוצא מידי דופיו לעולם אבל בקדשי קדשים שאין נאכלין כ"א ליום אחד ולילה אחד סד"א שבזמן מועט כזה אינו בולע כל כך הרבה ויש תקנה אף לכלי חרס בשטיפה קמ"ל. ועל צד הרמז קרוב לשמוע שטהרת הכלים יש להם דמיון טהרת החוטא המקריב חטאת כי כמו שהכלים יש מהם שבולעים הרבה מאיסור ולא יוכל לצאת על ידי שטיפה ואין להם תקנה כי אם בשבירה ויש מהם שאין בולעים הרבה מן האיסור ויש להם תקנה בשטיפה. כך יש לך אדם שבולע הרבה מן האיסור וקשה לו לעזוב ההרגל ואין לו תקנה כי אם בשבירת לבו כי הוא הכלי שנתבשל בו האיסור ויש לך אדם שאינו בולע הרבה ויש לו תקנה בכל דהו כדרך שארז"ל מאי תקנתיה של מספר לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו שנאמר וסלף בה שבר ברוח ומן חטא לה"ר יוקח לכל חטאת ולכל עון בזמן שאין בית המקדש קיים אין תקנה לעם הארץ כי אם בשבירת לבו הכלי שנתבשל בו החטא ולת"ח יש תקנה בכל חטא על ידי ת"ת וחטא בני עלי יוכיח שאינו מתכפר בזבח ומנחה אבל מתכפר הוא בת"ת. ע"כ כתבה התורה דין הכלים על החטאת לומר לך שבזמן שאין זבח ומנחה אז טהרת החוטא כטהרת הכלים כי כל עמי הארץ נמשל לכלי חרס ואינו יוצא מידי דופיו כ"א בשבירת לבו וכל ת"ח יש לו דין כלי נחושת שיש לו תקנה על ידי מריקה ושטיפה מבית ומחוץ כך כל ת"ח יש לו תקנה על ידי התורה שנמשלה למים המטהרו מבית ומבחוץ כי על ידי התורה יהיה תוכו כברו כמ"ש מבית ומחוץ תצפנו כדרך שנתבאר בפרשת תרומה וזה הדבר שאמרנו שכל אדם דומה לכלי מה. ויש ראיה ממה שארז"ל למה ת"ח דומה לפני עם הארץ בקיתון של זהב סיפר עמו דומה לכלי כסף נהנה ממנו דומה לכלי חרס כו' ונראה שעל זה נאמר בני ציון היקרים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרס מעשה ידי יוצר היה מקונן על אנשי הסגולה שנמשלו לזהב וכתם ואמר קודם שהיו מרבים סעודותיהם בכ"מ בראש כל חוצות עם עמי הארץ עד שגרמו גלות להם ולבניהם כמ"ש כל המרבה סעודתו בכ"מ לסוף מחריב ביתו כו' ומסיק שם בפרק אלו עוברין לסוף גולה כו' ועל זה אמר תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות שהיו מרבים סעודתם בכ"מ עם עמי הארץ ואמר מיד בני ציון היקרים כד"א וכלי יקר בפתי דעת המסולאים בפז כי מתחלה היו נמשלים לכלי זהב ועל ידי שתשתפכנה בראש כל חוצות איכה נחשבו לנבלי חרס אותן השלמים שנקראו מעשה ידי יוצר הכל כי הכל נברא ביד אחד זולת השלמים נבראו בשתי ידים ואיך ירדו ממדרגה זו אל דיוטא התחתונה זו. ובהצעה זו נ"ל לייסב מה שארז"ל כל המתעצל בהספדו של ת"ח ראוי לקברו בחייו שנאמר ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס אשר מצפון להר געש מלמד שגעש עליהם ההר לקברם ומנא ליה לומר כן שמא איזו עון אחר גרם להם שגעש עליהם ההר. והנה בתמנת חרס פירש"י בתמנת חרס דהיינו שמש וביהושע כתיב סרח במקום חרס והנה ע"פ דרכו של רש"י ז"ל נ"ל לפרש בתמנת לשון בתמונה אבל חרס נ"ל שהוא לשון כלי חרס ר"ל שלא נהגו בו דין ת"ח להספיד כראוי אלא קברוהו בתמונת שאר עם הארץ שנמשל לחרס הנשבר שאינו יוצא מידי סרחונו ודופיו לעולם לכך גרם ביהושע סרח במקום חרס כי הסרח דהיינו סרחון מעשיו המשילו לכלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו וסרחונו כ"א בשבירה ואצל ת"ח לא כך המדה שהרי ארז"ל אם ראית ת"ח עובר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום כי ודאי עשה תשובה כי מסתמא הוא עוסק בתורה והיא כפרתו למרק חטאו ומורק ושוטף מבית ומחוץ במי התורה ואף על פי שבתם ת"ח נמשל לכלי זהב שבקל הוא להעביר מעליו מעט אבק ושמץ דופי שעליו מכל מקום כשחטא והלך בעצת הנחש המשילו לכלי נחושת כי הלשון נופל על הלשון ועל שם שהיה מצחו נחושה להעיז בבוראו ומורק ושוטף כאמור. ומפסוק זה אנו למדין גם הלכות גיעול הכלים שכדרך שבמישנו כך טהרתו:

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה'. לא נאמר אשר יקריב לה' בכל הקרבנות כ"א אצל השלמים אשר בלי עון ירוצון לפי שהם קרובים אל ה' יותר מכל הקרבנות הבאים על חטא ומטעם זה כתיב בסמוך המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' ידיו תביאינה את אשי ה' הזכיר בכולם לה' כי באלה חפצתי נאם ה' והבע ימין וראה שלא הוזכר בשום קרבן שהבעל יביא בידיו חלק של גבוה כ"א בשלמים ידיו תביאינה לפי שכל מי שיש לו כעס מן המלך ורוצה לכפר ולקנח פני רוגזו אז הוא שולח המנחה לפניו על ידי שליח כדרך שאמר יעקב אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו. אבל המביא למלך איזו מתנה דרך דורון וכבוד אז הוא מביא המנחה בידו בעצמו ולא על ידי שליח. וזהו ההבדל שבין חטאת ואשם הבאים על חטא המעשה והעולה הבאה על חטא ההרהור ובין השלמים כי אותן קרבנות הבאים להסיר פני כעסו של הש"ת אינו דין שידיו תביאינה כי נראה כחוצפא כלפי שמיא לפיכך הוא משלחם ע"י הכהנים אבל השלמים שהם דורון ומתנה ידיו תביאינה. וי"מ פסוק המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו שראוי שיברכוהו ויאמרו יהי רצון שכל קרבנותיו שיביא לה' יהיו מזבח שלמיו לא חטאות ואשמות ועולות אבל אצל העולה נאמר זאת תורת העולה היא העולה רוצה לומר היא לבדה יביא ולא ישנה באולתו להביא שנית עולה על חטא ההרהור כי אם שלמים בשעה שיש שלום בינו לבין בוראו. ועל צד הרמז יתכן לפרש ה' פעמים זאת תורת שנאמרו בפרשה זו כנגד חמשה חומשי תורה שהעוסק בהם דומה כאלו הקריב ה' מיני קרבנות אלו עולה ומנחה וחטאת ואשם ושלמים אבל המלואים לא היו כי אם לשעה ולא לדורות וכדרך זה מנינו ה' זאת תורת בפרשת מצורע כי גם שם אמרו רבותינו ז"ל מאי תקנתיה של מספר לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה כו' ואם כן התורה מצלת מן לה"ר המסבב ה' מיני צרעת אלו והעוסק בחמשה חומשי תורה ניצל מהם כדרך שפי' בעקידה שבכל ספר נזכר עונש חטא הלשון. כך בקרבנות אלו העוסק בחמשה ספרים אלו דומה כאלו הקריב ה' מיני קרבנות אלו כי העוסק בספר בראשית דומה כאלו הקריב עולה והוא זאת תורת העולה כי בו מבואר תורת העולה כי הבל הקריב עולה מבכורות צאנו וכן בנח כתיב ויעל עולות במזבח וכן אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו וכן ביעקב ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. והעוסק בספר שמות כאלו הקריב מנחה כי כל המנחות באות מצה ובספר זה מבוארים כל דיני מצה והוראתם וצירופם לקרבן פסח שנאכל על מצות וכתיב לא תשחט על חמץ דם זבחי. והעוסק בספר ויקרא כאלו הקריב חטאת אף על פי שכל הקרבנות מבוארין בספר זה. מכל מקום עיקר הספר תורת החטאת הוא כי אחר שחטאו ישראל בעגל אשר הוא היה ההתחלה לכל חטאת וכל עון נתן ה' מקום לחוטאים שיוכלו לבא לידי כפרה על ידי הקרבן ואגב זה נזכרו כל הקרבנות שיש בכולם צד חטא חוץ מן השלמים. והעוסק בספר במדבר כאלו הקריב אשם כי בו נאמר כל תורת האשם בפרשת נשא איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם ואשמה הנפש ההיא וגו' ואע"פ שכבר נאמר דין האשם בפרשת ויקרא מ"מ נשנית שם לדבר שנתחדש בו כמו שפירש"י שם. א"כ ע"י לימוד הפ' עם

הדבר

בדבר שנתחדש בו נגמר כל תורת האשם והעוסק בספר דברים כאלו הקריב שלמים כי בפ׳ כי תבא נאמר וזבחת שלמים ואכלת שם וגו׳ וכן בפ׳ ראה נאמרו כל דיני השלמים קדשים קלים כמ״ש ודם זבחיך ישפך על מזבח ה׳ אלהיך והבשר תאכל ושם נגמרו דיני השלמים מחמת כמה דברים שנתחדשו בהם ע״כ נאמרו ה״ס זאת תורת אלו כי העוסק בכל ספר מיוחד שכרו הרבה כאלו הקריב מין אותו קרבן המבואר בתוכו ספר והמשכילים יבינו לרבים ענין יקר זה כי ברור ונכון הוא:

הפטרת צו בירמיה סימן ז

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר: כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִ֯י אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח: כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב לָכֶם: וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים: לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ: וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם: וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה: וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם: גָּזִּי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָה וַיִּטֹּשׁ אֶת־דּוֹר עֶבְרָתוֹ: כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינַי נְאֻם־יְהוָה שָׂמוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי־עָלָיו לְטַמְּאוֹ: וּבָנוּ בָּמוֹת הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי: לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם: וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד: וְהִשְׁבַּתִּי | מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ: בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה °יוֹצִיאוּ אֶת־עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֵת | עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֵת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי־יְרוּשָׁלִָם מִקִּבְרֵיהֶם: וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל | צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דְּרָשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ: וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים לְכֹל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן־הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת בְּכָל־הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:

*כֹּה | אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה:

°הוציא כתיב °ויוציאו כתיב

*) כדי שלא לסיים בפורענות מדלגים ומסיימים בשני פסוקים אלו מסימן ט׳ כדי לסיים בדבר טוב:

פירוש המלות

ספו. ענין תוספת: במעצות. בעצה שלהם: גזי. חלפי שערך: שפים. מקומות גבוהים: ויטוש. ויעזוב: התפת. הוא מולך: לדומן. לזבל:

פרשת שמיני

ט א וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֶל־אַהֲרֹן קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם כל אורי׳ כ״כ

א וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה קְרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי וּלְסָבֵי יִשְׂרָאֵל: ב וַאֲמַר לְאַהֲרֹן סַב לָךְ עֵיגַל בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא וּדְכַר לַעֲלָתָא שַׁלְמִין

תולדות אהרן ויהי ביום. מגילה יח (מגילה עד): קח לך. יומא ג:

רשי

(א) ויהי ביום השמיני. שמיני למלואים הוא ר״ח ניסן שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם (שבת פז): ולזקני ישראל. להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס: (ב) קח לך עגל. (תוספתא) להודיע שמכפר לו הקב״ה על ידי עגל זה על מעשה עגל שעשה:
כי

אבן עזרא

(א) ויהי ביום השמיני. היה נראה לנו כי ביום השמיני שמיני לניסן כי המשכן הוקם בא׳ לחדש רק המעתיקים אמרו שהיה ראש חדש ניסן ובשבעת ימי המלואים היה משה מקים את המשכן בכל יום וסותרו כדי להרגיל בו וללמד: קרא משה לאהרן ולבניו. ויצאו מפתח אהל מועד או העדה נכנסה אל החצר: (ב) עגל בן בקר. בשבעת ימי המלואים היה פר חטאת גם איל לעולה ולא הזכיר עם עגל בן בקר אם הוא
בן

בעל הטורים

ויהי ביום השמיני קרא משה. בגימטריה היה ביום ראש חודש ניסן. אמר משה לפי שברכתי שבעה ימים בשנה לכך לא זכיתי לשמש אלא ז׳ ועגל בן בקר בגימטריא לכפר חטא העגל: ועגל וכבש. כבש לכבוש מעשה העגל ואיל שהיה מרקד לפניהם כאיל והיינו דכתיב וירקידם כמו עגל:

רמבן

ט (ב) ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר. נצטווה משה רבינו בקרבנות הללו כמו שאמר בסוף זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו ואם לא נזכר זה. וכן ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ מלא העומר ממנו למשמרת. וכן אנכי האל בית אל ספר יעקב זה ואם לא נזכרה האמירה לו. וכבר הראיתיך בפרשיות של מצות הפסח כאלה רבות וטעם ואל בני ישראל תדבר לאמר שיאמר להם אהרן כן כי רצה שיהיה אהרן המצוה בשם ה׳ והוא המקריב הקרבנות לגדלו בעיני העם. והנכון שטעמו ואל בני ישראל תדבר אתה והזקנים הנזכרים כי לכך קראם שידברו לישראל כדרך ויקרא משה
לכל

אבן עזרא

בן שנה והקרוב אלי שפר כמו עגל בלא זכר שנה: (ג) תמימם. על העגל ועל האיל ופרי המלואים לחטא את המזבח וזה העגל לכפר על אהרן וכבר פירשתי זאת המלה: שעיר עזים לחטאת. על הקהל ועגל שאין לו שנה תמימה וכן כבש לעולה: (ד) ושור ואיל. גדולים: ומנחה. היא סלת לכל אחד וא'. וטעם ויאמר משה. כאשר הראיתיך ואשאל אותה וטעמו כבר אמר להם משה זה הדבר עשו שיתנו שעיר ועגל וכבש ושור ואיל אז יראה לכם כבוד ה' והטעם על האש שיצא: (ז) וכפר בעדך ובעד העם. שהיא מצוה שתכפר על נפשך ועל כל הקהל וכפר החטאת תכפר בעדך ואחר כך תעשה קרבן העם וכפר בעדם כי לא יוכל אדם לכפר על אחר עד היותו טהור מכל חטא: (ח) אשר לו. משלו היה וכן פר יום הכפורים: (ט) ואת הדם. הנשאר יצק: (י) ואת החלב. המכסה ואשר על הקרב ועל

רשי

(ד) כי היום ה' נראה אליכם. להשרות שכינתו במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה: (ז) קרב אל המזבח. (תוספתא) שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת: את חטאתך. עגל בן בקר: ואת עולתך. האיל: קרבן העם. שעיר עזים ועגל וכבש כל מקום שנאמר עגל בן שנה הוא ומכאן אתה למד

ויקרא ט

וְהַקְרֵ֖ב לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃
ג וְאֶל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל תְּדַבֵּ֣ר לֵאמֹ֑ר קְח֤וּ
שְׂעִיר־עִזִּים֙ לְחַטָּ֔את וְעֵ֨גֶל
וָכֶ֧בֶשׂ בְּנֵֽי־שָׁנָ֛ה תְּמִימִ֖ם לְעֹלָֽה׃
ד וְשׁ֨וֹר וָאַ֜יִל לִשְׁלָמִ֗ים לִזְבֹּ֙חַ֙
לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וּמִנְחָ֖ה בְּלוּלָ֣ה
בַשָּׁ֑מֶן כִּ֣י הַיּ֔וֹם יְהוָ֖ה נִרְאָ֥ה
אֲלֵיכֶֽם׃
ה וַיִּקְח֗וּ אֵ֚ת אֲשֶׁ֣ר
צִוָּ֣ה מֹשֶׁ֔ה אֶל־פְּנֵ֖י אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד
וַיִּקְרְבוּ֙ כָּל־הָ֣עֵדָ֔ה וַֽיַּעַמְד֖וּ לִפְנֵ֥י
יְהוָֽה׃
ו וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֔ה זֶ֧ה הַדָּבָ֛ר
אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה תַּעֲשׂ֑וּ וְיֵרָ֥א
אֲלֵיכֶ֖ם כְּב֥וֹד יְהוָֽה׃
ז וַיֹּ֨אמֶר
מֹשֶׁ֜ה אֶֽל־אַהֲרֹ֗ן קְרַ֤ב אֶל־
הַמִּזְבֵּ֙חַ֙ וַעֲשֵׂ֞ה אֶת־חַטָּֽאתְךָ֙
וְאֶת־עֹ֣לָתֶ֔ךָ וְכַפֵּ֥ר בַּֽעַדְךָ֖ וּבְעַ֣ד
הָעָ֑ם וַעֲשֵׂ֞ה אֶת־קָרְבַּ֤ן הָעָם֙ וְכַפֵּ֣ר
בַּעֲדָ֔ם כַּאֲשֶׁ֖ר צִוָּ֥ה יְהוָֽה׃
ח וַיִּקְרַ֥ב אַהֲרֹ֖ן אֶל־הַמִּזְבֵּ֑חַ
וַיִּשְׁחַ֛ט אֶת־עֵ֥גֶל הַֽחַטָּ֖את אֲשֶׁר־
לֽוֹ׃
ט וַ֠יַּקְרִבוּ בְּנֵ֨י אַהֲרֹ֣ן אֶת־
הַדָּם֮ אֵלָיו֒ וַיִּטְבֹּ֤ל אֶצְבָּעוֹ֙ בַּדָּ֔ם
וַיִּתֵּ֖ן עַל־קַרְנ֣וֹת הַמִּזְבֵּ֑חַ וְאֶת־
הַדָּ֣ם יָצַ֔ק אֶל־יְס֖וֹד הַמִּזְבֵּֽחַ׃
י וְאֶת־הַחֵ֨לֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹ֜ת וְאֶת־

אונקלוס

וּקְרֵיב קֳדָם יְיָ׃
ג וְעִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימַר סַבוּ
צְפִיר בַּר עִזִּין לְחַטָּאתָא
וְעֵיגַל וְאִימַר בְּנֵי שְׁנָא
שַׁלְמִין לַעֲלָתָא׃
ד וְתוֹר
וּדְכַר לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָא
לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחָתָא
דְפִילָא בִּמְשַׁח אֲרֵי יוֹמָא
דֵין יְקָרָא דַיְיָ מִתְגְּלֵי לְכוֹן׃
ה וּנְסִיבוּ יָת דְּפַקֵּיד מֹשֶׁה
לִקֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא
וּקְרִיבוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא וְקָמוּ
קֳדָם יְיָ׃
ו וַאֲמַר מֹשֶׁה
דֵין פִּתְגָמָא דְפַקֵּיד יְיָ
תַּעְבְדוּן וְיִתְגְּלֵי לְכוֹן יְקָרָא
דַיְיָ׃
ז וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן
קְרַב לְמַדְבְּחָא וַעֲבֵד יָת
חַטָּאתָךְ וְיָת עֲלָתָךְ וְכַפַּר
עֲלָךְ וְעַל עַמָּא וַעֲבֵד יָת
קוּרְבַּן עַמָּא וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ׃
ח וּקְרַב
אַהֲרֹן לְמַדְבְּחָא וּנְכֵיס יָת
עֶגְלָא דְחַטָּאתָא דְלֵיהּ׃
ט וּקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן יָת
דְמָא לֵיהּ וּטְבַל אֶצְבְּעֵיהּ
בִּדְמָא וִיהַב עַל קַרְנַת
מַדְבְּחָא וְיָת דְמָא אֲרִיק
לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא׃
י וְיָת
תַּרְבָּא וְיָת כּוּלְיָתָא וְיָת

מסורה

וד' סקרב · ד' · ס' ג' מנסון ליש פסוק · פ' · ל' ומד אל ירא · כ' · ג' כ"כ · ד' · ג' ס"ס · ס' · ע' · כ' מסרים · ד' מ"ל כתוי · ס'

ספורנו

ט ויהי ביום השמיני · (ד) כי היום ה' נראה אליכם. כבר נראה במעשי ידיכם כאמרו וכבוד ה' מלא את המשכן וראוי שתכבדוהו בקרבן זה על גלוי שכינתו: (ו) זה הדבר אשר צוה ה' תעשו. לסמוך ידיכם על החטאת ועל העולה של צבור: וירא אליכם כבוד ה'. מלבד גלוי השכינה שהיה במשכן כאמרו וירא כבוד

בעל הטורים

קרב אל המזבח. ב' תגין על הרי"ש שהיה אהרן מתביים ואמר לו משה אחריך שתבהר והקרב קרב כי בך נבחר כי. ועוד שנראה לו המזבח כקרני השור בשביל חטא העגל: וכפר ג'. הכא ואידך וכפר על העם גבי קטורת. וכפר על חטאתינו לומר כמו שקרבן מכפר על חטא כן שקטורת מכפר על החטא:

ואל בני ישראל תדבר לאמר ד' נמסר בסדר כי תשא: ושור ה'. וסי' ושור ואיל לשלמים. ושור ושה שרוע. ושור או שה. ושור לאחר דנשיאים. ושור וחמור ושה. ג' קדמאי ר"פ: אל המזבח ט' נמסר בסדר ויקרא: חטאתך ב' וסי' ועשה את חטאתך. גם ה' העביר. וחד וחטאתך תכפר: עלתך ג' כתיב כן וסי' קרב אל המזבח. התיצב על עלתך: התיצב כה על: וכפר ד' וסימן קרב אל המזבח. ב' בו: והולך מהרה אל העדה. עזרנו אלהי ישענו: כאשר צוה ה' ג' ס"פ נמסר לקמן בהאי סידרא: ויקרב ה' פתחין וסי' ויקרב אהרן אל המזבח. ותקרא אשה חכמה מן העיר. ויקרב אל הפלשתי. ויקרב המלך אל המזבח. אליו רב החובל: ויקרבו קריבה י' חסר בלישנא נמסר בסדר ויקרא:

תולדות אהרן

ואל בני. שם: (כי היום. יומא לה):
ויקריבו בני אהרן. מ"ק כח:

רמבן

לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו או אמר לכל אחד מן הזקנים ואל בני ישראל תדבר ושיעור הפרשה ויאמר אל אהרן קח לך ואל הזקנים אמר ואל בני ישראל תדבר לאמר כי המדבר לרבים יאמר שהם לכל אחד מאותו כדרך ואנו אתכם בעת ההיא לאמר חלוצים תעברו וכן רבים במשנה תורה. ור"א אמר כי טעם ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו שכבר אמר להם משה זה הדבר. ואם כן יתכן שיהיה שיעור הפסוקים האלה כך קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' אותי תעשו וירא אליכם כבוד ה' ויאמר אל אהרן קח לך עגל וגו' ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו לכם שעיר עזים. והנה קצר בתחלה ופירש בסוף. ואיננו נכון. אבל אחר שהזכיר להם הקרבנות ויקחו את אשר צוה משה חזר ואמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו שיקרבו הקרבנות על הסדר שלהם ואחר כך יראה להם הכבוד ובעבור שאמר כי היום ה' נראה אליכם חזר ואמר שיראה להם בכבודו והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי כי שם לא צוה רק על המלואים ובשבעת הימים וקרבנותיהם מלאו ימי מלואיהם כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות. והנה הקרבנות הללו כחנוכה להם כענין מנחת חביתים לדורות ביום המשח אותו ויתכן כי רמז על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנות הללו כי כאשר צוה ווה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם עדיין לא נעשה העגל כאשר פירשתי לכך לא הזכירם שם ולא כדברי רש"י שאמר שם כי הפר לכפר על מעשה העגל אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו לקדש אותם והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל. והנה קרבן אהרן כקרבנו ביום הכפורים בשוה וחטאת העם כחטאתם ביום הכפורים שעיר עזים אחד לחטאת וכך אמר בתוספתא של פרשת מלואים בת"כ שהעגל הזה לכפר על מעשה העגל. ודרשו כי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחלה ויש בידכם בסוף יש בידכם בתחלה שנאמר וישחטו שעיר עזים ויש בידכם בסוף שנאמר עשו להם עגל מסכה יביאו שעיר ויכפר על מעשה שעיר יביאו עגל ויכפר על מעשה העגל. ונראה כי בעבור היות טעם החטאת של אהרן כטעמו ביום הכפורים שרף אותו כאשר ישרף של יום הכפורים אף על פי שהיה זה חטאת חיצונה כי לא פירש משה שיעשה כן. ואולי נצטוה בכך והכתוב לא רצה להאריך כי לא יעשה רק מה שיאמר משה ולא יאמר משה רק מה שצוה ה':

(ז) וטעם קרב אל המזבח ויקרב אהרן אל המזבח וישחט. ועל דעתי כדרך הפשט יאמר קרב אל צפון המזבח ועשה שם החטאת והעולה כי

הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־הַחַטָּאת ל׳
הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה נ״ב
יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ יא וְאֶת־הַבָּשָׂר ל׳
וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה׃ יב וַיִּשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה
וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־
הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב׃ יג וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ ל׳ ומ״ג
אֵלָיו לִנְתָחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ
וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ יד וַיִּרְחַץ נ׳
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעָיִם וַיַּקְטֵר
עַל־הָעֹלָה הַמִּזְבֵּחָה׃ טו וַיַּקְרֵב נ״ב
אֵת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח אֶת־שְׂעִיר
הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ ל׳
וַיְחַטְּאֵהוּ כָּרִאשׁוֹן׃ טז וַיַּקְרֵב נ׳ ל׳
אֶת־הָעֹלָה וַיַּעֲשֶׂהָ כַּמִּשְׁפָּט׃ כ׳ וחסר
שני יז וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה וַיְמַלֵּא פ׳
כַפּוֹ מִמֶּנָּה וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ נ׳
מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר׃ יח וַיִּשְׁחַט
אֶת־הַשּׁוֹר וְאֶת־הָאַיִל זֶבַח
הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעָם וַיַּמְצִאוּ כ׳ חסר ובענין
בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּזְרְקֵהוּ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ יט וְאֶת־ ל׳ ר״פ
הַחֲלָבִים מִן־הַשּׁוֹר וּמִן־הָאַיִל
הָאַלְיָה וְהַמְכַסֶּה וְהַכְּלָיֹת וְיֹתֶרֶת ל׳

חַצְרָא מִן כַּבְדָא מִן
חַטָּאתָא אַסֵּיק לְמַדְבְּחָא
כְּמָה דְפַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
יא וְיָת בִּשְׂרָא וְיָת מַשְׁכָּא
אוֹקִיד בְּנוּרָא מִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא׃ יב וּנְכֵס יָת
עֲלָתָא וְאַמְטִיאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
לֵיהּ יָת דְּמָא וּזְרָקֵיהּ עַל
מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃
יג וְיָת עֲלָתָא אַמְטִיאוּ לֵיהּ
לְאֵבָרָהָא וְיָת רֵישָׁא וְאַסֵּיק
עַל מַדְבְּחָא׃ יד וְחַלִּיל
יָת גַּוָּא וְיָת כְּרָעַיָּא וְאַסֵּיק
עַל עֲלָתָא לְמַדְבְּחָא׃
טו וְקָרֵיב יָת קוּרְבַּן עַמָּא
וּנְסֵיב יָת צְפִירָא דְחַטָּאתָא
דְלְעַמָּא וְנַכְסֵיהּ וְכַפֵּר
בִּדְמֵיהּ כְּקַדְמָאָה׃ טז וְקָרֵיב
יָת עֲלָתָא וַעֲבָדַהּ כִּדְחָזֵי׃
יז וְקָרֵיב יָת מִנְחָתָא וּמְלָא
יְדֵיהּ מִנַּהּ וְאַסֵּיק עַל
מַדְבְּחָא בַּר מֵעֲלַת צַפְרָא׃
יח וּנְכַס יָת תּוֹרָא וְיָת דִּכְרָא
לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּלְעַמָּא
וְאַמְטִיאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן יָת
דְּמָא לֵיהּ וּזְרָקֵיהּ עַל
מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יט וְיָת
תַּרְבַּיָּא מִן תּוֹרָא וּמִן דִּכְרָא
אֲלִיתָא וְחָפֵי גַוָּא וְכוּלְיָתָא

רשי

למד (ת״כ ר״פ י): (יא) ואת הבשר ואת העור וגו׳. לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ושל מלואים וכלן על פי הדבור: (יב) וימציאו. לשון הושטה והזמנה: (טו) ויחטאהו. עשהו כמשפט חטאת: כראשון. כעגל שלו: (טז) ויעשה כמשפט. המפורש בעולת נדבה בויקרא (מנחות נג ביצה כ): (יז) וימלא כפו. היא קמיצה (מנחות ו): מלבד עולת הבקר. כל אלה עשה אחר עולת התמיד: (יט) והמכסה. חלב המכסה את הקרב: וישימו את החלבים על החזות. לאחר התנופה נתנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם נמצאו העליונים למטה:

ויברכם

בעל הטורים

ויעשה ב׳. הכא ואידך ויעשה לאיש הכא אליו גבי דוד בענין ולרש אין כל כי אם כבשה פי׳ ויעשה כמשפט שהוא בעצמו תרץ משפטו ואת הכבשה ישלם ארבעתים:

את העולה ג׳ וסי׳ המציאו אליו. ושחט את הכבש במקום. ועל הנשיא יהיה: ויקטר על המזבח. כל הקטרה המזבחה בט״ג המזבח וסי׳ והרים ממנו בקמצו. ואת העלה המציאו אליו. ויקרב את המנחה. וכל קריי׳ דכוות׳ המזבח במ״ה. וסי׳ והעלה הכהן את העלה. וישחטו הבקר ג׳ בפסוק דד״ה. וישחטום הכהנים דד״ה: ויעשה ב׳ וחסר וסי׳ כמשפט. ויבא הלך לאיש: וימלא ט׳ דגש נמסר בסדר שלח לך: ואת האיל ה׳ וסי׳ האחד תקח. תנתח לנתחיו. יעשה זבח שלמים. וישחט את השור ואת. ונמסר גם בסדר תצוה:

אבן עזרא

ועל הכליות: (יב) וימציאו. מגזרת מצא שמצאו בשעת הצורך: (טו) ויקרב את קרבן העם. על המזבח: (טז) וישחטהו ויחטאהו כראשון. הוא עגל החטאת. וטעם ויחטאהו. כפר בו החטאת:

וישימו

תולדות אהרן ויקרב את העלה ביצה כ מנחות נג: ויקרב את המנחה. מנחות ע וע:

ספורנו

כבוד ה׳ אל כל העם: (יב) וימציאו. כדי שיתחנכו בהתעסקם בקרבן אביהם: (טו) כראשון. שנשרף אע״פ שהיתה חטאת חיצונה: (טז) כמשפט. שבני אהרן זרקו וערכו והקטירו: (יז) מלבד עולת הבקר. מלבד מנחת עולת הבקר. וימלאו שהתחנכו גם במלאי נבור:

רמבן

כי הם שחוטתן בצפון. ואמר משה כן בדרך קריה שכבר ידע אהרן זה. אבל בת״כ נתעוררו רבותינו בזה ומשלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא אשה והיתה מתביישת מלפניו נכנסה אצלה אחותה אמרה לה אחותי למה נכנסת לדבר זה לא שתשמשי את המלך הגיסי דעתך ובואי שמשי את המלך כך אמר לו משה לאהרן אחי למה נבחרת להיות כהן גדול לא שתשרת לפני המקום הגס דעתך ובוא ועבוד עבודתך. ויש אומרים היה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתירא ממנו נכנס משה אצלו אמר לו אהרן אחי לא תירא ממה שאתה מתירא הגס דעתך ובא קרב אליו לכך אמר קרב אל המזבח ויקרב אל המזבח בזריזות. וטעם זה כי בעבור שהיה אהרן קדוש ה׳ ואין בנפשו חטא זולתי מעשה העגל היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו כענין שנאמר וחטאתי נגדי תמיד והיה נדמה לו כאלו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו ולכך אמר לו הגס דעתך שלא יהיה שפל רוח כל כך שכבר רצה אלהים את מעשיו. ואחרים מפרשים שהיה השטן מראה לו כן כמו שאמרו שם אהרן אחי אף על פי שנתרצה המקום לכפר עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שמא ישטינך בביאתך למקדש וכו׳ בתורת כהנים. וטעם וכפר בעדך ובעד העם יאמר קרב אל המזבח לעשות כל הקרבנות ועשה תחלה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך תחלה בקרבנותיך. ובעד העם אחרי כן שתעשה קרבן העם וכפר בעדם בקרבנם לימד אותו שיבא זכאי ויכפר על החייב:

(יז) מלבד עולת הבקר. הוצרך הכתוב להזכיר זה בכאן ללמד שאין עולת העם פוטרת עולת התמיד ולא קודמת לה ולא הוצרך להזכיר כן בימי המלואים לפי שהם קרבנות יחיד למלא יד הכהנים ובידוע שלא פטרו את התמיד ולא קדמו אליו. ובתורת כהנים שנו ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר מה בא זה ללמדנו אם ללמד שאם לא מצא מנחה יביא בהמה והלא כבר נאמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט אם כן למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר מלמד ששתי מנחות היו שם אחת על העולה ואחת בפני עצמה ופירושו שאלו אמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט מלבד עולת הבקר היה ללמד שהתמיד קודם כמו שאומר בפרשת המוספין על עולת התמיד יעשה ונסכו מלבד עולת התמיד אבל כשהזכיר המנחה ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר נראה שעל המנחה הוא אומר. ולפיכך דקדקו שאם בא לומר שהקריב זו המנחה לבדה ולא הקריב מנחת נסכים לתמיד ולא לעולת העם שלא מצא אלא לנדבה זו והלא כבר נאמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט שקרבה כמשפטה בנסכים אם כן למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר לומר שהקריב המנחה הזו מלבד עולת הבקר ומנחתה שאין המנחה הזו מנחת נסכים אלא מנחת נדבה של ישראל:

(יט) והמכסה. חלב המכסה את הקרב לשון רש״י. ואיננו נכון בעיני כי למה יזכיר החלב הזה ולא יזכיר החלבים האחרים. אבל על דעתי המכסה שם לכלם. כי כל חלב שיקרב לגבי המזבח הוא מכסה כי האחד חלב המכסה את הקרבן והשני כל החלב אשר על הקרב וגם הוא מכסה והחלב אשר על הכליות יכסה עליהן. וכן אשר על הכסלים. וכמו שאמרו חלב שהבשר חופה אותו מותר שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים. והנה הכתוב הזה נמשך למעלה וימציאו בני אהרן אליו את הדם של שור ואיל הנזכרים ואת החלבים מן השור. אבל מן האיל המציאו אליו האליה והחלב ומשניהם הכליות ויותרת הכבד ואמר וישימו את החלבים על החזות כי האליה והכליות ויותרת הכבד יתנו למטה והחלבים עליהן והכל על החזות

והנה

אבן עזרא

(כ) וישימו את החלבים. עם הכליות ויותרת הכבד כאשר הראיתיך: (כא) ואת החזות. חזה השור גם חזה האיל: ואת שוק הימין. חזה וחזה ושוק סמוך אל הפאה או הבד: (כב) וישא אהרן את ידיו אל העם. אל נכחם וקדמונינו העתיקו מכאן טורח נשיאות כפים: וירד. כאשר הראיתיך רבים וכבר ירד מעשות חטאת העם ועולתם והשלמים. וטעם וירד. בעבור המזבח שהיה ג' אמות קומתו ואחר כן באו משה ואהרן אל אהל מועד ויתכן שבאו להתפלל על האש שתצא ובצאתם ברכו שניהם את העם: (כד) את העולה. עולת אהרן ועולת העם ועולת תמיד כי כן כתוב מלבד עולת הבקר: ואת החלבים. מהעגל והאיל אהרן והשעיר והשור והאיל: וירנו. הרמת קול וכן ותעבור הרנה במחנה: (א) איש מחתתו. כל איש לקח מחתתו ולפי דעתי שזה הדבר היה גם ביום השמיני והעד כן היום הקריבו את חטאתם: ויתנו בהן אש. לא מהאש שיצאה וזה טעם אש זרה. וטעם אשר לא צוה אותם. שמדעתם עשו ולא בצווי להקטיר קטורת גם באש זרה: (ב) וימותו לפני ה'. כי חשבו שעשו דבר רצוי לפניו: (ג) הוא אשר דבר ה'. כבר אמר לי השם שהוא יראה קדושתו בקרובים אליו כטעם

ידו מידו ה' חסר וקמצין וסימן וישא אהרן את ידו. וסמך אהרן את שתי ידו. וישלך מידו את הלוחת. ומלאו ידו ימחץ וידו תרפנה: מעשת ה' חסר בלישני וסי' חלילה לך מעשת. וירד מעשת החטאת. ונכרתו הנפשות העשת. לעשתכם אתם בקרב. חלילה לי מה' מעשת דשמואל: וירא כ' וירא ה' אל אברם. ויהי אברם בן תשעים. וירא אליו ה' באלוני. ויאמר אל תרד. וירא אליו ה' בלילה. אלהים אל יעקב: ויאסר יוסף מרכבתו. בלבת אש מתוך. ויהי בהקהל העדה. באהל בעמוד ענן. וירא אליו מלאך ה'. ויבא משה ואהרן אל אהל מועד. ויקהל עליהם קרח. ויבא משה ואהרן מפני הקהל. וירכב על כרוב ויעף דשמואל. וירא ה' אל שלמה. וחברו. אל שלמה שנית. וירא למרובים תבנית יד. ויהיו לה מטות. וירא מלאך ה' אל האשה: בקרבי ג' חסר בלישנא וסי' בקרבי אקדש. וקרבי מרחוק עמדו. חדלו קרבי ומידעי:

תרגום אונקלוס

וחצר כבדא: כ ושויאו ית תרביא על חדותא ואסיק תרביא למדבחא: כא וית חדותא וית שוקא דימינא ארים אהרן ארמא קדם יי כמא דפקיד משה: כב וארים אהרן ית ידוהי על עמא ובריכינון ונחת מלמעבד חטאתא ועלתא ונכסת קודשיא: כג ועל משה ואהרן למשכן זמנא ונפקו ובריכו ית עמא ואתגלי יקרא דיי לכל עמא: כד ונפקת אישתא מן קדם יי ואכלת על מדבחא ית עלתא וית תרביא וחזא כל עמא ושבחו ונפלו על אפיהון: א ונסיבו בני אהרן נדב ואביהוא גבר מחתיתיה ויהבו בהון אישתא ושויאו עלה קטורת בוסמין וקריבו קדם יי אישתא נוכריתא דלא פקיד יתהון: ב ונפקת אישתא מן קדם יי ואכלת יתהון ומיתו קדם יי: ג ואמר משה לאהרן הוא דמליל יי למימר בקריבי אתקדש

מקרא

הכבד: כ וישמו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה: (ל"כ ג') כא ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה לפני יהוה כאשר צוה משה: (ג' מיחדין) כב וישא אהרן את ידו (ידיו ק') אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים: (ס' כתיב ידו וקרי ידיו) כג ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד יהוה אל כל העם: (פ) (שלישי) כד ותצא אש מלפני יהוה ותאכל על המזבח את העלה ואת החלבים וירא כל העם וירנו ויפלו על פניהם: (פ) י א ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקריבו לפני יהוה אש זרה אשר לא צוה אתם: (יו"ד בטעם דרגא וכו' מרכוס) ב ותצא אש מלפני יהוה ותאכל אותם וימתו לפני יהוה: (ט"ו מ"ג בתורה) ג ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר יהוה לאמר בקרבי (ג' וחסר)

רשי

(כב) ויברכם. (ת"כ סוטה לח) ברכת כהנים יברכך יאר ישא: וירד. מעל המזבח: (כג) ויבא משה ואהרן וגו'. למה נכנסו מצאתי בפ' מלואים בברייתא הנוספת על ת"כ שלנו למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעונה ברכה מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבוד' הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת. ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשי' ולא ירדה שכינה לישראל היה מצטער ואומר יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל: ויצאו ויברכו את העם. אמרו (תהלים צ) ויהי נועם ה' אלהינו עלינו יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל ז' ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל לכך אמר להם היום זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו: (כד) וירנו. כתרגומו: ותצא אש. (עירובין סג) רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא ע"י שהורו הלכה בפני משה רבן (ויקרא רבה) רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש משל למלך שהיה לו בן בית וכו' כדאיתא בויקרא רבה: (ג) הוא אשר דבר וגו'. (זבחים קטו) היכן דבר (שמות כט) ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור

תולדות אהרן ויסימו את החלבים. מנחות סב: וישא אהרן. מגלה יח סוטה לח תמיד לג (תענית כו): וירד סוטה לח: (ויבוא משה. יומא לח): ותאכל אותם. סנהדרין נב: וימותו. שם:

בעל הטורים תנופה. וסמיך לי' וישא ידיו שהנושא כפיו צריך לסניף בידיו: וישא אהרן את ידיו. זכה במתנות כהונה: ויברכם. ג' ברכות כנגד ג' מיני קרבנות ברכה אי כנגד החטאת ויסמכך מן החטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור. יאר כנגד עולה שנאמר בעלותך להאות. שלום כנגד שלמים: אשר לא צוה. אין לומר לא צוה להביא אש זרה וגם לא צוה שלא להביאו. אלא פי' אשר צווי של לא צוה אותם. וכן לכל לבא הסמים אשר לא צויתי: אותם. בגמטריא זה הנפש. אותם מלא וא"ו שחטאו בשבע דברים. אש זרה. שורו בפני רבם. שתויי יין. בנים לא היו להם. נתנו עיניהם בשררות. לא נטלו עצה:

ספורנו

י (א) ויקחו בני אהרן וגו' איש מחתתו. חשבו שכמו שאחר התמיד אשר בו תשרה שכינה כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה תבא

רמבן

והנה החלבים לבדם יראו למעלה והוא דרך כבוד בהקטרה: (כ) ויקטר החלבים המזבחה. עם שאר הנזכרים. אבל בעבור היות ההקטרה גדולה בחלבים יזכירם וכן ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים:

(כב) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. ברכת כהנים יברכך יאר ישא. לשון רש"י. וא"כ יהיה פרשת דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל שבחומש הפקודים מוקדמת לזה ואולי כן הוא כי יסמך למה שנאמר שם ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן ויתכן לומר כי אהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה שנאמר ויעמד שלמה לפני מזבח ה' ויפרוש כפיו השמים ושם נאמר ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר ולפיכך לא הזכיר הכתוב שצוה אותו משה לעשות כן ובברייתא של פרשת מלואים בת"כ ראיתי ויברכם זו ברכה סתומה שאי אתה יודע חזר הכתוב ופירש להלן יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחנך. ישא ה' פניו אליך וגו' ועדיין יש לי לומר שכך אמרו ברכה זו שברך אהרן את העם מעצמו סתומה היא ולא פירש לנו הכתוב מה היא אבל ברכה שנצטוו הכהנים לדורות נתפרשה והיא שוה בכל הכהנים לעולם או שהם סבורים שכאן צוה אותו בנשיאות כפים ליום זה ולהלן נתנה ברכה זו לו ולבניו לדורות: (כד) ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח. טעם מלפני ה' כמו מאת פני ה' והמשכיל יתבונן שכבר פירשתי זה: והביא כנדב ואביהוא תדענו ממה שאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה ולא אמר ויקריבו לפני ה' קטרת אשר לא צוה אותם. והנה הם שמו קטרת על האש כענין שאמר הכתוב וישימו קטורה באפך ולא שמו לבם רק לזאת. והנה לא היה אשה ריח ניחוח. וזה טעם וישימו עליה קטרת שלא אמר וישימו עליהן כאשר נאמר בעדת קרח ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת ושם עוד ונתתם עליהם קטרת אבל אמר בכאן עליה לרמוז כי על האש בלבד שמו קטרת ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם ויתכן שירמוז לזה מה שאמר לא תעלו עליו קטרת זרה שלא יעשאוה זרה והוא מה שנא' בקרבתם לפני ה' וימותו כי בהקריבם לפניו מתו: (ג) הוא אשר דבר ה' לאמר. היכן דבר ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא

רשי

סכור או כי או כך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך: וידם אהרן. (ת"כ זבחים קטו) קבל שכר על שתיקתו ומה שכר קבל שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין: בקרובי. בבחירי: ועל פני כל העם אכבד. כשהקדוש ברוך הוא עושה דין מתירא מתעלה ומתקלס אם כן באלו כל שכן ברשעים וכן הוא אומר (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך: (ד) דד אהרן. עוזיאל אחי עמרם היה שנאמר (שמות ו) ובני קהת וגו': שאו את אחיכם וגו'. כאדם האומר לחבירו העבר את המת מלפני הכלה שלא לערבב את השמחה: (ה) בכתנותם. של מתים מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם (סנהד' נב ת"כ): (ו) אל תפרעו. אל תגדלו שער מכאן (מ"ק טו) שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום: ולא תמותו. הא

אבן עזרא

כטעם רק אתכם ידעתי וכאשר אראה בם קדושתי אז אהיה נכבד ועל פני כל העם אכבד וייראו ממני: (ד) שאו את אחיכם מאת פני הקדש. יש אומרים כי הקטורת היתה לפני מזבח העולה והלוים נכנסים שם ויש אומרים שהיתה על מזבח הקטורת ומשה הוציאם מאהל מועד: פני הקדש. היא החצר כנגד המחנה כאשר פירשתי: (ו) ראשיכם אל תפרעו. יש אומרים לגדל פרע: תפרומו. תקרעו והנכון שהוא מן בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ורבים אמרו מכוסה ואחרים אמרו מגולה והאמת דברי הקבלה: ולא תמותו. מלת ולא מושכת עצמה וא"ע כמו ולא למדתי חכמה וכן הוא ולא על כל העדה יקצוף כי אתם תכפרו בעדם

ויקרא י

אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן׃ ד וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל דֹּד אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ שְׂאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ ה וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֻם בְּכֻתֳּנֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה׃ ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר ׀ בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ ׀ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף

תרגום אונקלוס

וְעַל אַפֵּי כָל עַמָּא אֶתְיְקַר וּשְׁתִיק אַהֲרֹן׃ ד וּקְרָא מֹשֶׁה לְמִישָׁאֵל וּלְאֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל אַחְבּוּהִי דְאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן קְרִיבוּ טוּלוּ יָת אֲחוּכוֹן מִן קֳדָם אַפֵּי קוּדְשָׁא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא׃ ה וּקְרִיבוּ וּנְטָלוּם בְּכִתּוּנֵיהוֹן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא כְּמָא דְמַלֵּיל מֹשֶׁה׃ ו וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בְּנוֹהִי רֵישֵׁיכוֹן לָא תְרַבּוֹן פֵּירוּעַ וּלְבוּשֵׁיכוֹן לָא תְבַזְּעוּן וְלָא תְמוּתוּן וְעַל כָּל כְּנִשְׁתָּא

ב' חסרים ס' מלין כב' טעמא הקורא יטעים סגריה קודם התליסא ב' חד חסר וחד מ"ל ג' וחסר

בעל הטורים

וידם ב' במסרה. וידם אהרן. וידם השמש רמז למה שאמרו מאורות לוקין על אב ב"ד שמת ובני אהרן היו אב ב"ד: קרבו. יש בו ב' טעמים מלמד שלא קרבו אליהם להיכל אלא סטילו בהם הנית של ברזל וגררום והוציאו אותם לחוץ: וישאם ב' במס'. וישאום בכתנותם. וישאום בני קיש אחיהם הנושא אשה חייב להלבישה כדכתיב וכסותה לא יגרע וזהו וישאום בני קיש וישאום בכתנותם שכיון שנשאום נתחייבו בכתנותם: ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר. הפך פניו כנגד אהרן ודבר עמו פה אל פה ולכך כתיב אל אהרן אבל לא הפך פניו כנגד אלעזר ואיתמר לכך לא נאמר בהם אל: ולאיתמר בניו. פסיק לומר שאף הם היו ראויים אלא שפסקה מהם הגזירה וזה הוא שנאמר בסיני וגם הכהנים ה' כהנים אלו אהרן וד' בניו אלא שבכהנים אהרן ניצולו: תפרעו ב' במסרה. אל תפרעו ואידך שמעו מוסר ואל תפרעו בשביל שלא שמעו מוסר ופרעו שהורו בפני רבם או שנכנסו אם זרם גרמו לנשארים שנלעוו כאל תפרעו: ועל כל העדה יקצוף. לפי שהיו שלותי נבור ושליה נבור שעשה סימן רע לשולחיו:

מסורה

וידם ב' וסי' וידם אהרן. וידם השמש וירח עמד. ואי' ישב בדד וידם: דד ב' חסר וסימן אהרן. מרדכי: קרבו ה' מלין בתרי טעמי וסי' זה ינחמנו. קרבו שאו. שובו מדרכיכם הרעים דמלכים. ולאלה תהיה תרומת הקדש. זאת העיר העליזה. וחד פסוק סימן כי תכלה לעשר: מאת פני. ה' וסי' מאת פני יצחק אביו. פרעה. הקדש. הבית. מאת פני ה' ונמסר גם בסדר תולדות: וישאם ב' חד חסר וחד מלא וסי' וישאם בכתנת' וישאום בני קיש בתראה מלא: ראשיכם ז' וסי' אל תפרעו. אתם נצבים. את הנביאים ואת ראשיכם החוזים. ופארכם על ראשיכם. שאו שערים. וחבירו שאו שערים: תפרעו ב' וסי' ראשיכם אל תפרעו:

תולדות אהרן ראשיכם. מ"ק י"ד כד: ובגדיכם. שם טו:

רמבן

אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של הקב"ה והייתי סבור או בי או בך עכשיו אני רואה שהם קדושים ממני וממך לשון רש"י ממדרש רבותינו. ואם כן יהיה טעם ונקדש בכבודי שיהיה קדוש בעיני כל העם ובמכובדי וידעו כי אני שוכן בו. ר"א גם כן אמר הוא אשר דבר ה' לאמר כבר אמר לי השם שיראה קדושתו בקרובים אליו כטעם רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וכאשר אראה בם קדושתי זו אז אהיה נכבד על פני כל העם ויראו ממני ואם כן הוא דבור ולא נכתב כי השם הודיעו דרכיו שכך המדה הזאת לפניו. ולדעתי בדרך הפשט אין צורך לכל זה כי דבר השם גזרותיו ומחשבתו וענין דרכיו והדבור יאמר בכל אלה דברתי אני עם לבי חשבתי מחשבה זו וכן וזה הדבר אשר מל יהושע זה הענין על דבר הכסף. וכן ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה' גזר וכמוהו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון. והנה אמר משה המקרה הזה הוא אשר גזר השם לאמר אל לבו בקרובי אקדש שלא יהרסו אל קדושתי ועל פני כל העם אכבד שיהיו נוהגים כבוד במשכני. וטעם וידום אהרן שהיה בוכה בקול ואז שתק. או כטעם ואל תדום בת עינך:

(ד) קרבו שאו את אחיכם. מצאתי בתורת כהנים בפרשת מלואים רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא בחוץ מקום שהלוים מותרין שם ליכנס שנאמר ויקרבו וישאום בכתנותם אם כן למה נאמר וימותו לפני ה' כנגפס המלאך והוציאם לחוץ רבי עקיבא אומר לא מתו אלא בפנים שנאמר וימותו לפני ה' אם כן למה נאמר ויקרבו וישאום בכתנותם שהטילו בהם חכות של ברזל וגררום והוציאום לחוץ ע"כ בברייתא. והטעם שאע"פ שגם הכהנים אסורין לבא בהיכל אלא בשעת עבודה אינו אלא בביאה ריקנית אבל להוציא משם טומאה או לבדק הבית יכנס שכך שנינו בתורת כהנים יכול לא יכנס לעשות רקועות תלמוד לומר אך כך היא מצותן הכהנים נכנסין שם אם אין שם כהנים נכנסין שם לוים אם אין טהורים נכנסים שם תמימים אם אין תמימים נכנסין שם בעלי מומין. ועכשיו היום הזה אין שם כהנים שהרי נלטוו שלא יטמאו להם. אבל כיון שהיה אפשר בחכות ובגרירה לא היו רשאין ליכנס שם ועל דעת ר"א מפני שאמר הכתוב ויקרבו סבר שהוא בחוץ ולכן לא אמר ויגררו בכתנותם וטעם בכתנותם כי היו לובשים בגדי כהונה והנה צוה משה להוציא אותם אל מחוץ למחנה ושם יפשיטום בגדי הכהונה וילבישום תכריכי המתים ויקברו אותם כמנהגם כשאר המתים במדבר והנה אחר כן טהרו הבגדים הקדושים והיו לשאר הכהנים:

(ו) אל תפרעו. אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום ולא תמותו הא אם תעשו תמותו לשון רש"י. וזה שאמר מכאן שאבל אסור בתספורת אסמכתא בעלמא היא ועוד כי לפי זה לא ידרש הא אם תעשו תמותו אבל יהיה רשות בבני אהרן שיאמר אליכם חייבין לפרוע ראשיכם ולקרוע בגדיכם כשאר האבלים ולא תמותו שלא תהיו חייבין מיתה בכך כי שאר האבלים חייבים אם לא עשו כן וכך אמרו בגמרא במשקין אבל שלא פרע ושלא פירם חייב שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב וכל זה כדרך האסמכתות בתלמוד. ואין פריעה ופרימה באבלות אלא מדברי סופרים או שיהיה יום ראשון הלכה למשה מסיני נלמד מן האנינות כפי דעת הגאונים אבל עיקר הכתוב הזה אזהרה בבני אהרן ושמע פירושו כבר אמרו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל ואם מת לו מת אסור לפרוע ולפרום עליו ולהטמא לו שנאמר את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ועל כל נפשות מת לא יבא ובעבור שהוא רשאי להיות מקריב כשהוא אונן אמר בו הכתוב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו הטעם שיזהיר אותו שלא יצא מן המקדש ויניח העבודה כי זה חלול ה' הוא. והנה זו האזהרה שלא יצא מן המקדש בשעת העבודה נוהגת בכל הכהנים אבל למד בכהן גדול שמקריב אונן וכיון שכן הוא אם הניח העבודה ויצא באנינות יתחייב ככל כהן שמניח העבודה ויוצא לרצונו. והנה משה הזהיר כאן לאהרן שלא יפרע ושלא יפרום כי היא מצוה נוהגת בו לדורות שהוא הכהן הגדול. אבל בניו שהיו משאר הכהנים לא היו רשאין להקריב ביום הזה כי היו אוננין ואונן שעבד חלל והיו חייבים להטמא לאחיהם. וכן היו רשאין או חייבין לפרוע ולפרום ומשה הזהירם מכל זה הוראת שעה ולכן צוה אל מישאל ואלצפן שיטמאו למתים הם ולא הכהנים. וצוה להם שלא יפרעו ושלא יפרומו כאביהם ולא יבכו כלל:

ספורנו

תבא הקטרת כך היה ראוי להקטיר קטרת חדשה עתה על הגלות כבוד ה' אל כל העם ועל ירידת האש ולכן הקריבוה לפני ה' במאמר הפנימי שנא' בו לא תעלו עליו קטרת זרה וגם אם היו מלאים בזה הטעו לעשות עתה: אשר לא צוה אותם. כאמרם ז"ל עירובין פרק הדר שהורו הלכה בפני משה רבם: (ג) וידום אהרן. שהתנחם בקדוש ה' שנקדש במותם: (ה) בכתנותם אל מחוץ למחנה. שלא חשבו לפשטם את כתנות הקדש מאחר שכבר נטמאו: (ו) ראשיכם אל תפרעו. אע"פ שהיו המתים מהקרובים שמטמא להם כהן הדיוט החמיר על אלה מפני שהיו משוחים

אבן עזרא

נעדם. וטעם ואחיכם כל בית ישראל. תמצאנו רמוז בפרשת ראה אנכי: (ח) וידבר ה׳ אל אהרן. כי נביא היה וי״א ע״י משה כמו דבר אל אחיו והזהירו שישמור הוא ובניו שלא ימותו כאשר מתו בניו הגדולים: (ט) ושכר. העשוי ממין חטה או דבש או תמרים כי היין משחית הדעת לשותיו ויתערבו לו הדברים על כן ולהבדיל כי אתה כהן גדול ותבדיל בין מקום הקדש ובין החול והוא מלשון חלול גם יתכן בין יום קדש לחול: (י) ובין הטמא ובין הטהור. בבהמה ובשרץ המים ובעוף ע״כ נכתבה אחרי זאת הפרשה פרשת זאת החיה ואחרי כן טומאת היולדת וצרעת אדם ובגד ובית ובעל קרי וזב וזבה ונדה וזה טעם ובין הטמא ובין הטהור: (יא) ולהורת את בני ישראל. שאר המצות וכן ככל אשר יורו אתכם הכהנים: (יב) קחו את המנחה. אחר שהקטירו

אונקלוס

תהי רוגזא ואחיכון כל בית
ישראל יבכון ית יקידתא
דאוקיד יי׳: ז ומתרע משכן
זמנא לא תפקון דילמא
תמותון ארי משח רבותא
דיי עליכון ועבדו כפתגמא
דמשה: ח ומליל יי לאהרן
למימר: ט חמר ומרוי לא
תשתי את ובנך עמך
במעלכון למשכן זמנא
ולא תמותון קים עלם
לדריכון: י ולאפרשא בין
קודשא ובין חולא ובין
מסאבא ובין דכיא:
יא ולאלפא ית בני ישראל
ית כל קימיא דמליל יי
להון בידא דמשה: יב ומליל
משה עם אהרן ועם אלעזר
ועם איתמר בנוהי
דאשתארו סבו ית מנחתא
דאשתארא מקורבניא דיי
ואכלוה פטיר בסטר

מקרא

ואחיכם כל־בית ישראל יבכו
את־השרפה אשר שרף יהוה:
ז ומפתח אהל מועד לא תצאו פן־
תמתו כי־שמן משחת יהוה
עליכם ויעשו כדבר משה: פ
ח וידבר יהוה אל־אהרן לאמר:
ט יין ושכר אל־תשת ׀ אתה ׀
ובניך אתך בבאכם אל־אהל
מועד ולא תמתו חקת עולם
לדרתיכם: י ולהבדיל בין הקדש
ובין החל ובין הטמא ובין הטהור:
יא ולהורת את־בני ישראל את
כל־החקים אשר דבר יהוה אליהם
ביד־משה: רביעי פ
יב וידבר משה אל־אהרן ואל
אלעזר ואל־איתמר ׀ בניו
הנותרים קחו את־המנחה הנותרת
מאשי יהוה ואכלוה מצות אצל

רשי

כא אם תעשו כן תמותו: ואחיכם כל בית ישראל. מכאן שצרתן של תלמידי חכמים מוטלת על הכל להתאבל בה: (ט) יין ושכר. (ת״כ כריתות יג) יין דרך שכרותו: בבאכם אל אהל מועד. אין לי אלא בבאכם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אוהל מועד אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד (ת״כ): (י) ולהבדיל. (ת״כ זבחים יז) כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת הא למדת שאם עבד עבודתו פסולה: (יא) ולהורות. למד שאסור שיכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה ת״ל אתה ובניך אתך ולא תמותו כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים בהוראתן במיתה: (יב) הנותרים. מן המיתה מלמד שאף עליהן נקנסה מיתה על עון העגל הוא שנא׳ (דברים ט) ובאהרן התאנף ה׳ מאד להשמידו ואין השמדה אלא כלוי בנים שנאמר (עמוס ט) ואשמיד פריו ממעל ותפלתו של

בעל הטורים

ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה. שתלמיד חכם שמת הכל נעשין קרוביו: יין ושכר נוטריקון אם שתה כדי רביעית יין אסור לשורות: תשת נוטריקון תפלית שכור תועב״ה: אתה ובניך. בגי׳ יצאו בחללים ובעלי מומין. יין ושכר אין פסוק מתחיל יין אלא זה שהביא יללה בעולם כמיד שתוו יין היו לכך מתו: כחול ב׳. הכא ואידך כובד אבן ונטל החול. כיון שהבדיל בין קודש לחול למוצאי שבת איכא כובד כאבן ונטל כחול שאדם כבד נפש בשביל נשמה שאבדה. יין ושכר וסמיך ליה ולהבדיל. שמבדילין על היין: ולהורת. אותיות ולתורה. אליהם. בגי׳ זה הכלכה: ביד משה. פרי׳ סוף המקרא:

שמעו מוסר וחכמו: ולהבדיל ב׳ בטעמא בתורה וסי׳ בין האור בין הקדש: החל ב׳ בתרי לישנ׳ חד חסר וחד מלא וסי׳ בין הקדש ובין. כבד אבן ונטל החול בתראה מלא: הטהור ב׳ מ״ל וסי׳ ומכל העוף הטהור. ולהבדיל בין הקדש: ולהורת ב׳ וחסר וי״ו תניינא וסימן ולהורת נתן בלבו. את בני ישראל: איתמר בניו ג׳ מלין בטעמא פי׳ בג׳ מקומות משרתי׳ אזלא ומרכא בהיבה אחת לזרקא וסי׳ ואל איתמר בניו. אם יצאו בנות שילה. לאוצרות

תולדות אהרן יין ושכר. תעני׳ יז נזיר ד מגיעה ס סנהדרין כב כג. זבחים יז כריתות יג: חקת עולם. זבחים יח: ולהבדיל. מגיעה ל שבועות יח זבחים יז יח כריתות יג: ולהורות. שבועות יח כריתות יג: בניו הנותרים. ברכות סא יומא כו תענית יו: ואכלוה מצות. זבחים ס:

ספורנו

משוחים כאמרו כי שמן משחת ה׳ עליכם: כל בית ישראל יבכו. שחסרו שני צדיקים גדולים וכבן לא יגרע יקרא דשכבי: (י) ולהבדיל. כאמרו ולהורות כי יין ותירוש יקח לב

רמבן

וזה טעם ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה ולא אתם והנה הכל שלא לערבב שמחתו של מקום והחמיר בזה להיות להם חיוב מיתה אם יערבבו השמחה כלל. ויתכן שנצטוה משה בכך מפי הגבורה ואע״פ שלא נכתב או שלמד זה ממה שנצטוה ושמרתם את משמרת ה׳ ולא תמותו כי משמרת ה׳ יוסיף גם היום השמיני והנה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם כי עתידין בני אהרן להיות אוננין ואע״פ כן צוה שלא יניחו המקדש א״כ לא יטמאו ולא יתאבלו כלל. והנה בני אהרן הכהנים המשוחים אע״פ שהם כהנים הדיוטים עשה דינם בימי המלואים כדין משוח מלחמה לדורות שהוא אינו פורע ואינו פורם ולא מטמא לקרובים ככהן גדול אבל אינו מקריב אונן וגם הם לא הקריבו באותו היום כמו שדרשו הן היום הקריבו את חטאתם וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול והנה בכל המקרא הזה לא נתבטל דבר במלואים שכבר קרבו הקרבנות ולערב אכלו כלם הראוי לאכילה. ואפשר שיהיה זה נוהג בכל ימיהם באלעזר ואיתמר שיהיה דינם כמשוח מלחמה בעבור שנמשחו בשמן המשחה ויהיה זה טעם כי שמן משחת ה׳ עליכם. וכבר הזכרתי הברייתא של תורת כהנים שאמרו ומפתח אהל מועד לא תצאו יכול בשעת העבודה ושלא בשעת העבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי לא יצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת העבודה:

(ז) פן תמותו. ממשמע לאו אתה שומע הן: כי שמן משחת ה׳ עליכם. מה ת״ל שיכול א״ל אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת העבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות ת״ל כי שמן משחת ה׳ עליכם. וכן ראיתי עוד בתוספתא של סנהדרין אמרו לו לר׳ יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה בלבד. והנה לפי זה האזהרה הזו והעונש היו באהרן ובניו שאם יצאו מפתח אוהל מועד בשעת עבודה יהו חייבין ואהרן היה מקריב ביום הזה והזהירו שלא יניח העבודה ויצא אבל בניו ביום הזה אוננין היו ואינם עובדין ואיך יהיו בכלל זה. ואולי נאמר שמשה אמר לכלם ומפתח אהל מועד לא תצאו בשעת עבודה פן תמותו והם היודעים כי אהרן מקריב אונן והוא כאזהרתו מעתה ובניו בכלל האזהרה והעונש כשיהיו ראויים לעבודה מיום זה ואילך. ומפני זה אמר בכאן סתם ומפתח אהל מועד לא תצאו ולא פירש עד מתי אם עד הערב או למחרתם כי הכונה שלא יניחו העבודה והיא מצוה נוהגת לדורות. ויתכן שיהיה לבנים הוראת שעה שלא יצאו משם ביום הזה כאביהם לכבוד השמחה אבל הכהנים שבכל הדורות מוזהרים שלא יניחו עבודה מן הכתוב שאמר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל כי כל כהן שיצא ויניח עבודתו מחלל ולא הוצרכו ללמוד מכאן אלא העונש שנתרבה כל מניח עבודה ויוצא למיתה מכי שמן משחת ה׳ עליכם שהמשיחה לדורות היא עליהם שנאמר והיתה להם משחתם לכהונת עולם לדורותם. וכך שנו שם בברייתא של תורת כהנים מכאן אמרו הרוגי ב״ד אין מתעסקין עמהן לכל דבר שלא תאמרו הרי אנו הולכים לבתינו ומתאבלין אוננין ובוכין והלא כבר פקדנו המקום שלא תצאו מן המקדש נראה מכאן שהיתה הוראת שעה שיהיו המתים בב״ד של מעלה כנהרגין בב״ד על העבירות שבאין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים. אף כאן יעמדו לפני השם ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה יום סיני וביום שמחת לבו זה אהל מועד:

(ט) יין ושכר אל תשת. יין דרך שכרותו לשון רש״י. ופירושו שאם הפסיק בו או שנתן לתוכו מעט מים פטור ודעתו של הרב שלא הוזהרו אלא על היין לא על שאר המשכרים וללמוד שכר מן הנזיר. וכן הדבר לפי דעתי. אבל על דעת הרב ר׳ משה על שאר המשכרים באזהרה ושכר כפשוטו והטעם באזהרה הזאת עתה שלא יתעה הכהן בשכרות היין ויבא לידי מחשבה שאינה כהוגן וימות בה כאשר עשו בניו. ויתכן כי מה שדרשו שהיו נדב ואביהוא שתויי יין לומר כי מפני ייגם טעו באש זרה לא שיהיה העונש מפני היין כי עדיין לא הוזהרו ממנו אבל עונשם שטעו באש ה׳ כאשר רמזתי:

בבאכם אל אהל מועד. אין לי אלא בבואם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל

רשי

של משה בטלה מחלה שנאמר (דברים ט) ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא : קחו את המנחה. אע"פ שאתם אוננין וקדשים אסורין לאונן : את המנחה . זו מנחת שמיני ומנחת נחשון : ואכלוה מצות . מה ת"ל לפי שהוא מנחת צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות : (יג) וחק בניך . אין לבנות חק בקדשים : כי כן צויתי . באנינות יאכלוה (ת"כ זבחי' קא): (יד) ואת חזה התנופה של שלמי צבור : תאכלו במקום טהור . וכי את הראשונים אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקו אכילתם במקום קדוש אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים אבל צריכים הם ליאכל תוך מחנה ישראל שהוא טהור מליכנס שם מצורעים (זבחי' נה) מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר : אתה ובניך ובנותיך . אתה ובניך בחלק אבל בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק או אינו אלא אף הבנות בחלק תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו חק לבנים ואין חק לבנות : (טו) שוק התרומה וחזה התנופה . לשון אשר הונף ואשר הורם . תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד . ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו ששניהם בהרמה והנפה : על אשי החלבים . כמו על חלבי האשים מכאן שהחל[בים] למטה בשעת תנופה ויישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פירשתי את שלשתן בצו את אהרן : (טז) שעיר החטאת. שעיר מוספי ראש חודש ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ראש חודש (ת"כ) ומכולן לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל י"א מפני הטומאה שנגעה בו נשרף וי"א מפני אנינות נשרף לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות : דרש דרש . (זבחים קי) שתי דרישות הללו מפני מה נשרף זה ומפני מה לא נאכלו אלו כך היא בתורת כהנים : על אלעזר ועל איתמר . בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס : לאמר . (ת"כ) אמר להם השיבוני על דברי : (יז) מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש . וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ומהו אומר במקום הקדש אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה : כי קדש קדשים היא . ונפסלת ביוצא והם אמרו לו לאו אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע לא אכלתם אותה : ואותה נתן לכם לשאת וגו'. שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים

ויקרא י

הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃
יג וַאֲכַלְתֶּם אֹתָהּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ
כִּי חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ הִוא מֵאִשֵּׁי
יְהוָה כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃ יד וְאֵת חֲזֵה
הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה
תֹּאכְלוּ בְּמָקוֹם טָהוֹר אַתָּה וּבָנֶיךָ
וּבְנֹתֶיךָ אִתָּךְ כִּי־חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ
נִתְּנוּ מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
טו שׁוֹק הַתְּרוּמָה וַחֲזֵה הַתְּנוּפָה
עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ לְהָנִיף
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ
וּלְבָנֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה׃ חמישי טז וְאֵת ׀ שְׂעִיר
הַחַטָּאת דָּרֹשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה
שֹׂרָף וַיִּקְצֹף עַל־אֶלְעָזָר וְעַל־
אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן הַנּוֹתָרִם לֵאמֹר׃
יז מַדּוּעַ לֹא־אֲכַלְתֶּם אֶת־הַחַטָּאת
בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים
הִוא וְאֹתָהּ ׀ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת־

כ"ל מ"ל במי"ג · פ · קדמ' כי חקך וחק בניך הוא · תניין כי חקך וחק בניך נתנו · ט' כתיב ו' · יין בלוש' כל אורי' כ"ל · ג' ס"פ · חצי התורה בתיבות דרש מכא ודרש מכא . ל' ל' · ל' חסר י' · ד'. כ"ד

תרגום אונקלוס

מדבחא ארי קודש קודשין
היא : יג ותיכלון יתה באתר
קדיש ארי חולקך וחולק
בנך היא מקורבניא דיי
ארי כן אתפקדית : יד וית
חדיא דארמותא וית שוקא
דאפרשותא תיכלון באתר
דכי את ובנך ובנתך עמך
ארי חולקך וחולק בנך
אתיהיבו מנכסת קודשי
בני ישראל : טו שוקא
דאפרשותא וחדיא
דארמותא על קורבני
תרביא ייתון לארמא
ארמא קדם יי ויהי לך
ולבנך עמך לקים עלם כמא
דפקיד יי : טז וית צפירא
דחטאתא מתבע תבעיה
משה והא אתוקד ורגיז על
אלעזר ועל איתמר בני אהרן
דאשתארו למימר : יז מדין
לא אכלתון ית חטאתא
באתר קדיש ארי קודש
קודשין היא ויתה יהב לכון

אבן עזרא

שהקטירו ממנה לגבוה. אין ראוי לאכול הנשאר כי אם מקודשים. ועתה תחלו לאכול החוק שנתן לכם השם שתקחו תמיד מאשי ה' ופירושו כל מנחה שהקטירו ממנה לשם במקום טהור ואם הוא חוץ האהל והחזה והשוק תאכלו זכרים ונקבות כי כן כתוב כל טהור בביתך יאכל אותו וכן קנין כסף ויליד בית ואלמנה ששבה וכאשר תאכלו עתה השוק והחזה יהיה לכם החק לקחתו מכל זבחי השלמים: (טז) שרף. מהבנין שלא נקר' שם פועלו כמו ומורק ושוטף: (יז) במקום הקדש. פתח אהל מועד כי כן כתוב ואותה נתן השם לכם כי כאשר תאכלו אתם את

לתרומות : יביאו ט' וסי' והיה ביום הששי . ושפטו את העם . שוק התרומה וחזה . למען אשר יביאו . בכורי כל אשר בארצם . והשעורים והתבן לסוסים . את המנחה בכלי טהור . יביאו לבוש מלכות . כי אל הלשכות אשר יביאו: אתך י"ו בתורה וסי' כל החיה אשר אתך . וירא אליו ה' בלילה . כי אם זכרתני אתך . וכי יגור אתך גר דפסח . וקח אתך מזקני . פעלת שכיר . ודברתי אתך מעל . כרתי אתך ברית . גר בארצכם . שוק התרומה . תשמרו את כהנתכם. וזה לך תרומת . כל תרומת הקדשים . קדמא דפסוק ונשאו . הוא תהלתך . יצו ה' אתך את הברכה : כאשר צוה ה' ג' ס"פ וסי' קרב אל המזבח . שוק התרומה . ויעל דוד דשמואל: דרש ב' בקרי' . דרש משה. ולא דרש בה' : הנותרים . קדמאה הנותרים כתיב . תנינא הנותרם כתיב : ואתה ד' בקרייא ג' חסר וא' מלא וסי' מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש . ואתה החייתי . ואתה הרגו בחרב . ואותה לא יראה. בתרא מלא :

תולדות אהרן ואכלתם אתה . שם נס : כי כן צויתי . יומא ח זבחים נא : ואת חזה. זבחים נס : שוק התרומה . מנחות סב : כאשר צוה . יומא ס זבחים קא : דרש דרש . זבחים קא קידושין ל : והנה שורף . פסחים כד : מדוע לא אכלתם . פסחים כב זבחים קא : ואותה נתן לכם . שבועות ט זבחים קא מנחות ד :

רמבן

אהל לשון רש"י ותורת כהנים . והנראה לפי הפשט הזה שאין הכהן חייב מיתה בגישת המזבח ולא בביאת האהל אלא אם כן עבד שם עבודה כדרך קידוש ידים שאין האזהרה שם אלא שלא יעבוד כדרך שנאמר או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה' ובלשון הזה שנוי שם בספרא . רבי אומר נאמר כאן בבאכם אל אהל מועד ונאמר להלן בבואם אל אהל מועד מה להלן עשה את היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה אף כאן עשה את היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה כלומר שאין החיוב אלא שלא יעבוד בין שנכנס שכור או ששתה שם ועבד . ושם אמרו חקת עולם לרבות היציקות והבלילות והתנופות וההגשות הקמיצות וההקטרות המליקות וההזיות . כי מפני שאמר הכתוב להקטיר אשה לה' הוצרכו אלו לרבותם . ונראה עוד שאין החיוב הזה במקריב בבמה . ולכן יאמרו שם אין לי אלא אהל מועד מנין לרבות שילה ובית עולמים ת"ל חוקת עולם כי אזהרה לכהנים בעבודתם ואין כהן מקריב בבמה . והנה פי' בבאכם כאשר תעבדו עבודה . ואמר בלשון הזה כי כל העבודות שם היו או בתוך האהל או במזבח העולה אשר פתח אהל מועד . והכלל כי האזהרה והעונש באלו איננם אלא שלא יעבוד שתוי יין או שאינו רחוץ ידים ורגלים וכן מחוסר בגדים . אבל על הכניסה אין בה בתורה שום מניעה מאלו . ומה ששנינו רבי יוסי אומר בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושלא רחוץ ידים ורגלים נכנסין לשם וכולה מתני' מעלות דרבנן הם . וע"ד הרב ר' משה יש בכניסה בלא עבודה לאו שאין בו מיתה :

(טו) שוק התרומה וחזה התנופה . לשון אשר הונף ואשר הורם תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד . ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו ששניהם בהרמה והנפה לשון רש"י . והנראה אלי בטעם זה כי במלואים היה השוק תרומה לה' והוקטר עם הלחם ועם החלבים והמורם מן השלמים יקרא תרומה כמו שנאמר והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' וכל שכן אלו שהעלו אותם לגבוה שהם כלם תרומת ה' ולא יקרא בשם תנופה כי תנופתו היתה עם החלבים והלחם כדי להקטירם לה' אבל החזה הונף בפני עצמו ולא היה חלוק משאר הבשר אלא בתנופה ובתנופה זו בלבד נתקדש וזכה בו משה להיות לו למנה . ומפני שזכות אהרן ובניו בחזה ושוק לדורות היה מיום המלואים וזכו בשוק בתרומתו לה' ובחזה בתנופתו ושאר הבשר לבעלים יקראו לעולם השוק תרומה והחזה תנופה כאשר היה בהם ביום הזכות :

על אשי החלבים . כמו על חלבי האשים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה לשון רש"י . ואין צורך כי אשי תואר לחלבים כמו שאמר אשי ה' ונחלתו יאכלון . ופי' הכתוב הזה שהוא טעם למה שאמר כי חקך וחק בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל ואמר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו אותם בני ישראל הנזכרים להניף תנופה לפני ה' שיהיו קדושים לפניו ויהיו לך ולבניך לחק עולם כי הצואה בתנופה אין זה מקומה אבל לפי דרכנו למדנו בה שהחלבים למטה בשעת תנופה :

(טז) שעיר החטאת . שעיר מוספי ראש חדש . ושלשה שעירים

ספורנו

כאמרו אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר פן ישתה וישכח מחוקק : (טו) יביאו להניף . והיה לך ולבניך שלא תזכו בהם עד אחר הנפה שאז תזכו בהם משלחן גבוה : (טז) ואת שעיר החטאת . אותו השעיר שהיה לחק עולם והוא שעיר ר"ח שהיה קדשי דורות : (יז) ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה . אע"פ שנתנה לכם לא היה לכם

קרנו

י עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃ יח הֵן לֹא־הוּבָא אֶת־דָּמָהּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי׃ יט וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת־חַטָּאתָם וְאֶת־עֹלָתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כ וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו׃ ששי פ

יא א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם׃ ב דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר

ס״י מלאים · ג׳ וחסר · כ״כ . ג׳ חור׳ חסר · כמ״א ג׳ ודגש · ז׳ בטעם דרגא תביר · ל׳. ג׳ ר״פ

לְסַלָּחָא עַל חוֹבֵי כְנִשְׁתָּא לְכַפָּרָא עֲלֵיהוֹן קֳדָם יְיָ׃ יח הָא לָא אִתָּעַל מִדְּמַהּ לְבֵית קוּדְשָׁא גַוָּאָה מֵיכַל תֵּיכְלוּן יָתַהּ בְּקוּדְשָׁא כְּמָא דְפַקֵּדִית׃ יט וּמַלֵּיל אַהֲרֹן עִם מֹשֶׁה הָא יוֹמָא דֵין קָרִיבוּ יָת חַטָּוָתְהוֹן וְיָת עֲלָוָתְהוֹן קֳדָם יְיָ וַעֲרָעָא יָתִי עָקָן כְּאִלֵּין וְאִלּוּ אֲכָלִית חַטָּאתָא יוֹמָא דֵין הֲתַקִּין קֳדָם יְיָ׃ כ וּשְׁמַע מֹשֶׁה וּשְׁפַר בְּעֵינוֹהִי׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימַר לְהוֹן׃ ב מַלִּילוּ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דָּא חַיְתָא דְתֵיכְלוּן מִכָּל בְּעִירָא דְעַל

פנימה ה׳ בקריי׳ וסימן הן לא הובא . כל כבודה בת מלך . וארד אל הבית פנימה . ויקראו השערים ויבואו פנימה אל חזקיהו דד״ה : אכול י׳ מלאים בלישנא וסי׳ הלא נכריות : הן לא הובא את דמה . האכול אכלנו מן המלך . אכול השנה ספיח דמלכים . וחברו דישעיה . ערוך השלחן צפה . אכול ושתו כי מחר . ואכלתם אכול ושבוע . אכול ואין לשבעה . אכול ושבע והותר : ותקראנה ד׳ ג׳ כתיב ה׳ וסימן ותקראנה אתי כאלה . ותקראנה לו השכנות . ב׳ בפסוק . ותקראן לעם לזבחי אלהיהן . בתרא חסר : וידבר ה׳ ז׳ בטעם דרגא תביר וסימן אני ה׳ דבר אל פרעה . זאת החיה . ונתנו ללוים מנחלת . וחברו דערבות . צו את בני ישראל . וידבר ה׳ אליכם מתוך האש . וידבר ה׳ ביד עבדיו הנביאים אל מנשה ואל עמו . ונמסר גם בסדר וארא :

תולדות אהרן הן לא הובא . פסחים פב פג (פסחים לא) זבחים פב קא : אכול תאכלו . זבחים קא : כאשר צויתי . יומא ס זבחים קא : הן היום . זבחים יז קא : ותקראנה אותי . זבחים קא : ואכלתי חטאת . שם קא : וישמע משה . שם קא : זאת החיה . חולין מב עא : מכל הבהמה . שם ע״א : וכל בהמה . מכות יח שם חולין שם :

אבן עזרא

את החטאת השם ישא את עון העדה או פירושו אתם תשאו את החטאת והטעם כי על ידהם יכופר עונם על כן לכפר : (יח) הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה. כפר הנה על כל המצות שהוא לכהן ולקהל . ואם ישאל שואל הנה פר הטאת שורף ולא הובא את דמו לפנים בקדש והטעם הפרכת ומזבח הזהב דע ספר חטאת הוא לחטאת על המזבח ושעיר החטאת הוא לעם ובשר החטאת לכהן : אכול תאכלו . היה ראוי שתאכלו אותה . יש מדקדקים שאמרו שהה״א של התימה לא יהיה אחריו דגש עם אחד מהז׳ מלכים כי אם עם השו״א הנע ימצא והה״א פתוח בעבור שלא יתכן להתחבר שני שוא״ם נעים ובעבור שמצאו יו״ד הייטב דגוש אמרו כי זה הה״א לידיעה כה״א השבה עם נעמי הנמצאו פה העיר ההוללה ואלה ההיין במקום אשר הנה כן פירוש הייטב ועוד אמרו כי ואכלתי פועל עבר ואילו היה עתיד היה מלרע כמו ודברתי על הנביאים ודברתי אתך והטעם כי בני הנשרפים היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם כי העגל והאיל בעד אהרן ובניו : (יט) ותקראנה אותי כאלה . פירושו צרות או דאגות על מות הבנים ובעבור זה לא יכולתי לאכול כל חטאת רק אכלתי ממנה מה שייטב בעיני השם והטעם מה שיוציאני לידי חובה ועל דעת המעתיקים שה״א הייטב לתימה והיא מלה זרה גם על הפירוש שהזכרתי היא זרה כי לא מצאנו בכל המקרא ה״א הדעת עם פועל עתיד . ומלת ואכלתי חטאת כאילו אמר ואילו אכלתי חטאת גם מצאנו מלות לעתיד והם מלעיל פן אורש וגנבתי והטעם כי הייתי אונן ואין אונן אוכל חטאת כטעם לא אכלתי באוני : (א) וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן . בעבור שהוא הכהן המורה המבדיל בין הטמא ובין הטהור : בוש לומר לא שמעתי : (א) אל משה ואל אהרן . כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר : (ב) דברו אל בני ישראל. את כלם השוה להיות שלוחים בדבר זה לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה : זאת החיה . לשון חיים לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מצות ולאומות ע״ג לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר את החולה כו׳ כדאיתא במדרש רבי תנחומא : זאת החיה . (ת״כ חולין כט) מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו : את זה תאכלו וגו׳ . אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין

רשי

מתכפרים . (והא דלא היו בעת ההיא בעלים דבעלים הם הכהנים באותו פעם מבואר בסוד הגלגול ע״פ בוצינא קדישא האלהי מהר״ר יצחק לוריא זלה״ה) : לשאת את עון העדה. מכאן למדנו ששעיר ר״ח היה שהוא מכפר על טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו : (יח) הן לא הובא וגו׳ . שאילו הובא היה לכם לשרפה כמו שנאמר (ויקרא ו) וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו׳ : אכל תאכלו אותה . היה לכם לאכלה אף על פי שאתם אוננים : כאשר צויתי . לכם במנחה : (יט) וידבר אהרן . אין לשון דבור אלא לשון עז שנאמר (במדבר כא) וידבר העם וגו׳ אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה זאת אלא מדרך כבוד . אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול מפני שלא היה באלעזר להשיב ת״ל (במדבר לא) ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו׳ הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים זו מצאתי בספרי של פנים שני : הן היום הקריבו . מהו אומר אלא אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוננין (זבחים קא) שהאונן שעבד חילל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן : ותקראנה אותי כאלה . אפילו לא היו המתים בני אלא שארי קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמורים בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם : ואכלתי חטאת ואם אכלתי הייטב וגו׳ : היום . אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה : הייטב בעיני ה׳ . אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות • (כ) וייטב בעיניו . הודה ולא בוש לומר לא שמעתי : (א) אל משה ואל אהרן . למשה אמר שיאמר לאהרן : לאמר אליהם . אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר . או אינו אלא לאמר לישראל

מפרסת

בעל הטורים אשר תאכלו בגימט׳ היא אכול ושאינה היא לא תאכל . אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ . למעוטי שור הים הורא דימא אסור :

ספורנו

לכם רשות לשרפה כי לא נתנה לכם אלא לאכלה לשאת את עון העדה : (יט) הן היום הקריבו . כמו הן ישלח איש את אשתו . הן ישא איש בשר קדש . וטעמו אם היה הענין כן שהיו אלה מקריבים הטאתם של חובה ואת עולתם של נדבה אע״פ שאינם קדשי נבור לדורות והיינו אוכלים החטאת היום בהיותנו אוננים : הייטב בעיני ה׳ . שנאכל קדשי דורות באנינות הלא דבר ידוע הוא שאין אונן אכילת אונן בכונה ראויה לכפר כאמרו בקדשים קלים לא אכלתי באוני ממנו ואע״פ שצוית שנאכל באנינות את המנחה שהיא קדשי שעה לא יתחייב זה בקדשי דורות : (כ) וייטב בעיניו . שמח אל טוב סברת אחיו ובניו שהיטיבו לראות ולהורות : יא (ב) החיה אשר תאכלו . הנה אחר

רמבן

קרבו בו ביום קחו שעיר עזים לחטאת ושעיר נחשון ושעיר ראש חדש ומכלם לא נשרף אלא זה . ונחלקו בדבר חכמי ישראל יש אומרים מפני טומאה שנגעה בו נשרף . ויש אומרים מפני אנינות נשרף לשון רש״י . ועל דעת האומר מפני טומאה נשרף כתב הרב בפסוק ואכלתי חטאת היום היום אסור אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה כי לפי זה אם מפני אנינות היה להם לאכלו בערב אלא קסבר אנינות לילה דאורייתא :

(יט) הן היום הקריבו . מהו אומר אלא אמר להם משה שמא זרקתם דמה אוננין שהאונן שעבד חילל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן לשון רש״י . וכך הוא בגמרא בפרק טבול יום ודלמא אקריבתיה ופסלתיה . ואני תמה שהרי קודם האנינות נעשו כל הקרבנות דכתיב וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים . ואחר כן נכנסו לאהל מועד והתפללו. ואח״כ ירדה האש לקרבנות ואז הקטירו נדב ואביהוא קטרת זו. ושמא לא היה משה רואה את מעשיהם וחשש שמא מצאו דם השעיר הזה שלא נזרק עדיין וזרקוהו . ואהרן אמר לו הלא הזריקה שלי היא וכשנזרקה מידי נזרקה ולא נפסלה באנינות ומשא ומתן של הלכה היה אבל לא נעשה בהן דבר באנינות כלל :

יא (א) אל משה ואל אהרן וגו׳ דברו אל בני ישראל . והמצות בפרשיות האלה נוהגות בישראל ובכהנים . אבל ענינה מרובה בכהנים כי הם צריכים להשמר תמיד מנגיעת הטומאה בעבור שיצטרכו לבא במקדש ולאכול בקדשים ועוד כי אם שגגו ישראל בהם חייבין להביא עליהם קרבן שיקריבוהו הכהנים . ועוד שהוא אותם להבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור . והנה הם צריכים להורות לישראל הטמא והטהור שיזהרו בהם . ע״כ היה הדבור בזה אל משה ואל אהרן שניהם או למשה שיאמר לאהרן . וצוה לשניהם דברו אל בני ישראל . ולכך נאמר בספר ת״כ . ויזהיר בפרשה באכילה בטומאה שלא יטמא המשכן וקדשיו :

(ג) מכל הבהמה אשר על הארץ . פשוטו מכל הבהמה אשר על פני הארץ כהטעם מכל אשר בעולם . ומדרשו מפני שיש חיות בים ואין תורתן בסימנין הללו אלא

רשי

ומין ומראה להם. וכן בעוף ואת אלה תשקצו מן העוף. וכן בשרצים וזה לכם הטמא. זאת החיה מכל הבהמה. מלמד שהבהמה בכלל חיה (מנחות ג): (ג) מפרסת. כתרגומו סדיקא: פרסה. פלאנט"א בלעז: ושוסעת שסע. שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפרנים כתרגומו ומטלפן טלפין שיש שפרסותיו סדוקות מלמעל' ואינן שסועות ומובדלות לגמרי שמלמטה מחוברות (חולין ע"א): מעלת גרה. מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: גרה. כך שמו ויתכן להיות מגזרת (שמואל ב יד) מים הנגרים שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פישרא שע"י הגרה האוכל נפשר ונמוח: בבהמה. תיבה יתירה היא לדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי אמו (ת"כ חולין סד): אותה תאכלו. ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה (זבחים לד): (ח) מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת קיו ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו': מבשרם. על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידין וקרנים וטלפים: ובנבלתם לא תגעו. יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע

אבן עזרא

(ג) מפרסת. שם התואר וכן מקרן מפרים והטעם כל שהיא מתוארת שהיא בעלת פרסה: ושוסעת שסע. שם התאר והטעם שפרסותיה שסועות: מעלת גרה. מגזרת גרון ומעלת פועל. והזכיר הגמל והשפן והארנבת והחזיר בעבור שיש לכל אחד הסימן האחד ודרך לשון הקדש להזכיר הזכר מכל מין כי הנקבה בכלל הזכר היא והזכיר ארנבת יש אומרים לפי שלא ימצא הזכר מהם וי"א שהזכר ישוב נקבה והפך הדבר והראשון קרוב אלי: (ח) ובנבלתם לא תגעו. והכתוב לא הזכיר הנוגע שיטמא עד הערב רק מדברי קבלה ידענו זה והנה הנוגע בזדון יש עליו מלקות כי הוא עבר על לא תעשה ואם רדפנו אחרי הכתוב לבדו בלי העתקה הנה לא הותר הדג שהוא באגמים כי הכתוב פרט בימים ובנחלים. סנפיר וקשקשת כדברי המתרגם ארמית:

שרן

עַל־הָאָרֶץ׃ ג כֹּל ׀ מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ ד אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה אֶת־הַגָּמָל כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ה וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה לֹא יַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ו וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת כִּי־מַעֲלַת גֵּרָה הִוא וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הִוא לָכֶם׃ ז וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה וְהוּא גֵּרָה לֹא־יִגָּר טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ח מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם׃ ט אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר

י"ט ר"פ · ל' וחסר · ו' דגשים · ב' ר"פ בענין · ג' כתיב יו"ד · ב' חד מלא וחד חסר · ט' כתיב ה"א · ל' ומ"ל וה' וכלפעוני יפרס · ל' · ל' · לית בפסוק סיה והוא הוא · ל'

אַרְעָא׃ ג כֹּל דִּסְדִיקָא פַּרְסָתָא וּמְטַלְפָא טִלְפִין פַּרְסָתָא מַסְּקָא פִּשְׁרָא בִּבְעִירָא יָתַהּ תֵּיכְלוּן׃ ד בְּרַם יָת דֵּין לָא תֵיכְלוּן מִמַּסְּקֵי פִשְׁרָא וּמִמַּסְדִּיקֵי פַּרְסָתָא יָת גַּמְלָא אֲרֵי מַסִּיק פִּשְׁרָא הוּא וּפַרְסָתָא לָא אַסְדִּיק מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ ה וְיָת טַפְזָא אֲרֵי מַסִּיק פִּשְׁרָא הוּא וּפַרְסָתָא לָא אַסְדִּיק מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ ו וְיָת אַרְנְבָא אֲרֵי מַסְּקָא פִּשְׁרָא הִיא וּפַרְסָתָא לָא אַסְדְּקָא מְסָאֲבָא הִיא לְכוֹן׃ ז וְיָת חֲזִירָא אֲרֵי סְדִיק פַּרְסָתָא הוּא וּמְטַלְּפָא טִלְפִין פַּרְסָתָא וְהוּא פִּשְׁרָא לָא פָשַׁר מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ ח מִבְּשַׂרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן וּבִנְבִלְתְּהוֹן לָא תִקְרְבוּן מְסָאֲבִין אִנּוּן לְכוֹן׃ ט יָת דֵּין תֵּיכְלוּן מִכֹּל דִּבְמַיָּא כֹּל דְּלֵיהּ צִיצִין

בבהמה ו' דגשים וסי' בעוף בבהמה דנח. מעלת גרת בבהמה דתורת כהנים. וחברו דמשנה תורה. אל תשקצו את נפשותיכם. ופדה בערכך. ליש גבור בבהמה. ונמסר גם בסדר נח: מעלי ג' כתיב יו"ד וסי' אך את זה לא תאכלו. אך את זה דמשנה תורה. ועד מעלי שמשא. וכל שארא מעלה המעלה למעלה

ספורנו

אחר שהתגלגלו ישראל את עדים הרוחני שקנו במתן תורה אשר בו היו ראוים לשרות שכינה עליהם בלתי אמצעי כאמרו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך כמו שיהיה הענין לעתיד לבא כאמרו ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם. מאם האל ית' אחר כך מהשרות עוד שכינתו ביניהם

בעל הטורים

ממעלי הגרה - מלא יו"ד י' מינין מעלי גרה שור כשב ועז וז' מיני חיות: טמאים הם לכם וסמיך ליה את זה תאכלו רמז תמרא דימא שרי: לא הזכיר בדגים שמות לפי שמכוסים מבני אדם אין להם שמות:

תולדות אהרן אותה תאכלו. זבחים כד (תרומות עה): אך את זה. בכורות ו יו: ממפריסי בכורות יו: ואת הגמל. חולין נט בכורות ו: ואת השפן. בכורות ו: ואת הארנבת. שם (מגילה ט): ואת החזיר. חולין שם בכורות שם: מכל אשר במים. חולין סו פו שבועות ה: סנפיר. חולין סג נדה נא:

רמבן

אלא כדגים. לפיכך אמר אשר על הארץ להוציא מה שבים:

(ג) **כל** מפרסת פרסה ושוסעת שסע מעלת גרה. טעם הכתוב הזה שכל בהמה שיהיו בה שני הסימנין הללו תאכלו אבל לא תאכלו בא' מהם והיה ראוי שיאמר כן בדרך כלל אלא שפרט הגמל והשפן והארנבת בגרה והחזיר בפרסה מפני שאין אחרים בעולם בסימן האחד לבדו. וחזר ואמר מבשרם לא תאכלו ללאו. וכתב רש"י אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת קל וחומר מה אלו שיש בהם קצת סימני טהרה וכו' ולשון סיפרא מה אלו שיש בהם סימני טהרה הרי הם בלא תעשה על אכילתם. שאר בהמה טמאה שאין בה סימני טהרה אינו דין שתהא בלא תעשה על אכילתה נמצאו הגמל והשפן והארנבת והחזיר מן הכתוב ושאר בהמה טמאה מקל וחומר נמצאת מצות עשה שלהן מן הכתוב מצות לא תעשה מקל וחומר עד כאן הברייתא. אבל לפי דעתי אינה עולה כהוגן לפי סוגיות התלמוד. שאם כן לא יהא לוקה על שאר בהמה טמאה שאינה באה אלא מדין קל וחומר שאין מזהירין מן הדין וכך אמרו בתורת כהנים באחותו שאסר הכתוב אחותו בת אביו או בת אמו והוצרך לרבות בכתוב אחותו שהיא בת אביו ובת אמו אע"פ שבאה בקל וחומר ויש בה שם שתיכן לומר שאין מזהירין מן הדין כדאיתא ביבמות בפרק כיצד אבל הברייתא הזו שהיא שנויה כדברי האומר עונשין מן הדין במסכת סנהדרין או שאינה מתרלתא והטעם במלקות שאר בהמה טמאה מפני שאמר הכתוב באיסור השפן מפני שאין מפרים פרסה ובחזיר מפני שאינו מעלה גרה אם כן כל שאינו מעלה גרה ומפרים פרסה הוא בשם האיסור הזה ואין צורך לקל וחומר כלל:

אותה תאכלו. ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה לשון רש"י. וכך היא בת"כ. והרב רבי משה אמר שהוא למעט בשר האדם אותה תאכלו ולא אדם ובשרו וחלבו בעשה. ולא מצינו שידרש כן לרבותינו ושמא חשב זה ממה ששנינו שם בת"כ יכול אף בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים יהיו בלא תעשה על אכילתן תלמוד לומר זה לא תאכלו זה בלא תעשה על אכילתו ואין בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים בלא תעשה על אכילתן וידון הרב מזה שאינו בלא תעשה אבל הוא בעשה ודרשו מן הכתוב אותם תאכלו ואין הדבר כן שכפי' אמרו חכמים בדם מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים שאפילו מצות פרוש מדבריהם אין בו ואם היה בשרו אסור כל היוצא מן הטמא טמא ודם השרץ ודם האדם מיעטו אותן חכמים מאיסור דם ואמר דם השרץ כבשרו לוקה עליו משום שרץ שאין בו משום דם ועשאוהו כבשר. אבל מה שאמרו שאינן בלא תעשה על אכילתן לומר שלא תמעט ממנו והן מותרין. אבל לפי דעתי יהיה זה כבשר מן החי. אבל המת למדו בו ג"ש מעגלה ערופה שאסור בהנאה:

(ז) **ואת** הארנבת. מין שיקראו כן בלשון הקדש הזכר והנקבה ממנו וכן היענה ובעופות היונה אין שם הזכר חלוק מן הנקבה ויש רבים ששמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר גמל שפן חזיר דוב עורב פרה ודוב תרעינה וכן תור בעופות. ולכך אמר הכתוב שתי תורים או שני בני יונה יזכיר בתורים שהן בלשון זכר שתי וביונה שני להודיע שאין קפידא בהם. ואל תשיב עלי מלשון רבותינו שיאמרו פרה וחזירה ויאמרו גמל הבא מן הגמלה כי ישאילו בהם לשון לבאר כוונתם וטעם האיסור באלו שאינן בעל שני הסימנין:

(ח) **ובנבלתם** לא תגעו. אינה אזהרה לאסור לנו הנגיעה. אבל יאמר ובנבלתם לא תגעו כי טמאים הם לכם כלומר לא תגעו בהם בלתי אם תטמאו. והענין לומר שיחשוב כל נוגע בהם שהוא טמא ויזהר מן המקדש ומן הקדשים ושמא המדרש שאמרו רבותינו ובנבלתם לא תגעו ברגל כלומר לא תגעו בו בשעה שאתם חפצים להיות טהורים כי טמאים הם ולא תעלו בהם לרגל אבל אין הנגיעה נמנית בלאו שאין הנוגע בנבלה ברגל מן הלוקין את הארבעים. ומה שאמר חייב אדם לטהר עצמו ברגל מצוה מדברי סופרים. ואין מזה מן התורה עשה או לא תעשה זולתי מצות העלייה או שיהא ובנבלתם לא תגעו ברגל אסמכתא כשאר אסמכתות הרבה ששנויות שם בת"כ ועוד שנו שם אחרים אומרים יכול אם נגע אדם בנבלה ילקה ארבעים תלמוד לומר ובאלה תטמאו. יכול אם ראה אדם את הנבלה ילך ויטמא

וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים
אֹתָם תֹּאכֵלוּ׃ י וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ
סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים
מִכֹּל שֶׁרֶץ הַמַּיִם וּמִכֹּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה
אֲשֶׁר בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם׃
יא וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא
תֹאכֵלוּ וְאֶת־נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ׃
יב כֹּל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת
בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ יג וְאֶת־
אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ
שֶׁקֶץ הֵם אֶת־הַנֶּשֶׁר וְאֶת־הַפֶּרֶס
וְאֵת הָעָזְנִיָּה׃ יד וְאֶת־הַדָּאָה וְאֶת־
הָאַיָּה לְמִינָהּ׃ טו אֵת כָּל־עֹרֵב
לְמִינוֹ׃ טז וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־
הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ

ה' דגשים · ה' דגשים · יתיר ר"ס · ג' ומלרע שקץ הוא · ד'. ס' · ג'. ב'. ג'

וְקַלְפִין בְּמַיָּא בְּיַמְמַיָּא
וּבְנַחְלַיָּא יָתְהוֹן תֵּיכְלוּן׃
י וְכֹל דְּלֵית לֵיהּ צִיצִין
וְקַלְפִין בְּיַמְמַיָּא וּבְנַחְלַיָּא
מִכֹּל רִיחֲשָׁא דְמַיָּא וּמִכֹּל
נַפְשָׁא חַיְתָא דִבְמַיָּא שִׁקְצָא
אִינוּן לְכוֹן׃ יא וְשִׁקְצָא יְהוֹן
לְכוֹן מִבִּשְׂרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן
וְיָת נְבֵלַתְהוֹן תְּשַׁקְּצוּן׃
יב כֹּל דְּלֵית לֵיהּ צִיצִין
וְקַלְפִין בְּמַיָּא שִׁקְצָא הוּא
לְכוֹן׃ יג וְיָת אִלֵּין תְּשַׁקְּצוּן
מִן עוֹפָא לָא יִתְאַכְלוּן
שִׁקְצָא אִנּוּן נִשְׁרָא וְעַר
וְעַזְיָא׃ יד וְדַיְתָא וְטָרָפִיתָא
לִזְנַהּ׃ טו יָת כָּל עוֹרְבָא
לִזְנֵיהּ׃ טז וְיָת בַּת נַעֲמִיתָא
וְצִיצָא וְצִפַּר שַׁחְפָּא

ה' כתיב: בימים ה' דגשים וסימן פרו ורבו ומלאו את המים. וכל אשר אין לו סנפיר. את זה תאכלו מכל אשר במים. ואתה כתנים בימים. בימים וכל תהומות: כל אשר אין לו ו' זוגין מתחלפין חד בדרגא וחד במאריך וסימן ואברהם היו יהיה. וכי יגוף שור איש. יהיה שלום. לא תהיה משכלה. לו תהיה שוק. וכל אשר אין לו דמשנה הורה. כל אשר לו דויקרא. כי לא יכלו להראות. כי לא יכול לעשותו. הפך ידך דד"ה. הפך ידך דמלכים. תהי נא ידך. כל אשר תמצא ידך: שקץ הם ג' וסי' וכל אשר אין לו. ואת אלה תשקצו. כל הולך על גחון: למינו ד' בתורה וסימן עץ פרי עושה פרי. ואת כל עורב. וחברו דמשנה תורה. את הארבה למינו: ואת בת. ה' דסמוך בקריי' וסימן ואת בת היענה דתורת כהנים וחברו דמשנה תורה. ערות אשה ובתה לא תגלה. ואת בת פרעה דמלכים. וחברו דד"ה:

אבן עזרא

(י) שרץ המים. הם הקטנים שנבראו מן המים ובמים נפש חיה מוזכר ונקבה. ואחר שאמר שקץ הם לכם אמר ושקץ יהיו לכם לפרש מה שהוא שקץ והוא מבשרם לא תאכלו והנה הדג יקרא בשר רק מה שאמרו חז"ל בנדרים הוא על מנהג דברי אלה הדורות והוסיף כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת להיות כלל לכל מים כי לא הזכיר בתחלה רק הימים והנחלים: (יג) הנשר. ידוע גם זה עוף שיקרא כן בלשון ישמעאל יש כדמות ראיה שהיא כן ובעבור היות שתי הלשונות קרובות: העזניה. אף ע"פ שיש דברי יחיד שאיננה בישוב טעה הגאון שתרגם אותה אלענקא כי זה השם בלשון ישמעאל על דבר שלא נמצא בעולם ולא היה ולא נברא אלא למשל וכן יודו חכמי לשונם אם כן לא יתכן שיאסר השם הדבר שלא היה: (יד) ואת הדאה. שם כלל לשני מינים והם דאה ודיה כמו ואת הצפור לא בתר עם תור וגוזל והנה נדקו המעתיקים שאמרו כי ראה היא דאה וסרה טענת רבי יונה שאמר איך יתכן לאמר השמר לך מהאריה והליש. ויש אומרים שנשר מן אשורנו ופרס מן הלא פרס לרעב. ועזניה מן עוז והנו"ן נוסף והוא המקרא עקב"א ודאה מן כאשר ידאה הנשר והיא שמנהגה לשבת באיים ידועים. ועורב מלשון ערב בעבור שחרותו: (טו) בת היענה. יש אומרים שהוא מין שלא ימצאו זכרים כמו הארנבת ואין מלת כיענים טעה כי איננם זכרים רק הם נקבות כמו יעליה ורחלים: ואת התחמס. מגזרת חמס: ואת השחף. מוליד השחפת: והנץ. יש לו נוצה

רשי

מגע נבלה ת"ל (ויקרא כא) אמור אל הכהנים וגו'. כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה ומה טומאת מת שהיא חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים טומאת נבלה שהיא קלה לא כל שכן ומה ת"ל לא תגעו ברגל (ת"כ ר"ה יז): (י) סנפיר. אלו ששט בהם: קשקשת. אלו קליפין הקבועים בו כמו שנאמר (שמואל א יז) ושריון קשקשים הוא לבוש: שרץ. בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: (יא) ושקץ יהיו. (ת"כ) לאסור את עירוביהן אם יש בו בנותן טעם (חולין לט): מבשרם. אינו מוזהר על הסנפירים ועל העצמות: ואת נבלתם תשקצו. (חולין נז) לרבות יבחושין שסיננן. יבחושין מושילונ"ש בלעז: (יב) כל אשר אין לו וגו'. (ת"כ) מה ת"ל שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה השירן במים מנין ת"ל כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו במים אע"פ שהשירן בעלייתו מותר: (יג) לא יאכלו. (שבת קיד) לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהו נאכלין על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה תלמוד לומר (דברים יד) לא תאכלו באכילה אסורין בהנאה מותרין. כל עוף שנאמר בו למינה למינו למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותיהם וכולן מין אחד: (טז) הנץ. אישפרוי"ר: שלך

בעל הטורים

את הנשר. פתח בנשר שהוא מלך בעופות. נשר נוטר נולתו דכתיב תתחדש כנשר נעוריכי: התחמס. חומס ואוכל: הנץ. בעל נוצה הרבה ומגלה שאר עופות ותופסם:

תולדות אהרן במים. שבועות ה: (מבשרם לא תאכלו. נזיר ד): ואת נבלתם. חולין סו: אשר אין לו. שם סו (בכורים סד): ובנבלתם. ר"ה יז: הנשר. חולין סא: הפרס והעזניה. שם וסב: הדאה. שם סג: האיה. שם: למינה שם: עורב. שם: בת היענה. שם כד: הנץ. שם סג:

רמבן

תלמוד לומר ובנבלתם לא תגעו והא כיצד הוי אומר רשות וזה עיקר הדין מן התורה:

(ט) **סנפיר** וקשקשת. סנפירים אלו ששט בהם קשקשת אלו הקבועים בו לשון רש"י וכן הוא בגמרא במסכת חולין. אבל לא תבין מלשונם שהן קבועים בגופן ממש ודבוקים בעור הדג אבל קראום קבועים שאינן נדין ממנו ולא מזדעזעין בו כסנפיר והם הקליפין העגולים שגלדה דומה לצפורן שהם נפשטין מעור הדג ביד או בסכין אבל כל שהוא קבוע ודבוק בעור הדג ואיננו נעדר מן העור כלל איננו קשקשת ובעליו אסור הוא. ולכך אמרו בגמרא דקשקשת לבושא הוא ולשון תוספתא אלו הן הקשקשים שמלובש בהן וסנפירים ששט בהן וזהו תרגומו של אונקלוס שאמר קלפין שהן קליפין שעל העור נפשטין ונקלפין ממנו כקליפי האילנות והפירות. וכן ענין הכתוב שאמר ושריון קשקשים הוא לבוש. שהשריונות כולן עשויים מן הטבעות ויש שעושים בהם קלפים לסתום פיות הטבעות שלא יכנס בהן חץ דק והקליפין ההם נקראו קשקשים. וכך הזכירו חכמים בגמרא פרק חלק לבושי שריון קליפה ויונתן ב"ע תרגם ושריון גלבין מלשון תער הגלבין הם הרלעגין יתכוין לומר כי היה כסוי פי טבעת השריון הוא כקליפי עור הדג שמבשלין העור החזק ומכסים השריונות בהן כי כן עושים גם היום והבן זה. וטעם הסנפיר והקשקשת כי בעליהן שוכנים לעולם בעליון המים ובגלוליהן ויקבלו גדול באויר הנכנס שם ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הלחות כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה ושאין לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתיות המים ובעכוריהם ולרוב הלחות ואפיסת החום לא ידחה מהם דבר ועל כן הם בעלי לחה קרה דבקה קרובה להמית והיא ממיתה בקצת המימות כאגמים המעופשים:

(י) **מכל** שרץ המים. אמר ר"א כי שרץ הקטנים שנבראו מן המים ונפש החיה מוזכר ונקבה ולפי דעתי כי שרץ המים כלל לדגים השטים במים כי כל לשון שריצה תנועה ומכל נפש החיה הם חיות שיש בהם רגלים והולכות עליהם כחיות השדה והנה לכלם דין אחד. ומדרש ת"כ חיה זו חית הים נפש להביא בן הסירני יכול יהא מטמא באהל כדברי בן חכינאי ת"ל שקץ תשקצו:

(יא) **ואת** נבלתם תשקצו. לרבות יבחושין שסיננן יבחושין שקורין מושקיונ"ש בלעז לשון רש"י. ואני תמה בו שהמין ההוא פורח מן היין תמיד ופורח באויר ונח על הארץ ואפי' משעת פריחתו נאסר כדאמרינן בפרק אלו טרפות בעי רב יוסף פרשה לאויר העולם מהו וכ"ש שהוא נח על הכלים ועל הארץ למרחוק בכל בית האוצר כל היום תדיר וקרינא ביה השורץ על הארץ אבל המין ההוא יתוש שמו ונעשה ביין כדאמרינן באגדה של טיטוס הרשע והיבחושים שהוזכרו כאן מין שטמון במים ובוחשין אותו בכף ומוציאין אותו מלשון אין בוחשין את השתית בשבת ובגמרא דזבחים פרק שני אמר כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אין משלים. ושאלו אי למעוטי יבחושים אדומים אפילו בעינייהו כמי דתניא רשב"ג אומר כל שתחלתו מן המים מטבילים בו שהוא מין שתחלתו מן המים וכן כמי נמצאים בשמרי יין תדיר תולעים לבנים מאד שהם נבראים מגפות היין ומסננין אותן. וראיתי בפירושיו שם שכתב יבחושים אדומים כמין יתושים בלא כנפים כדרך שגדלים בשולי חביות יין שלנו מבחוץ יבחושים דקים אף כן נבראו מן המים. ואולי בכך נתכוון בכאן למין שאין לו כנפים ואינו נפרש מן המים אלא ע"י סינון. וגם הם באותו שם הלעז הם נקראים אבל הרב בפי' מסכת חולין כתב יבחושים כמו יתושים דקים הנמצאים במרתפות של יין והכלל שהוא מין שאינו שורץ על הארץ כלל:

(יג) **ואת** אלה תשקצו מן העוף. לא נאסרו מכל העופות אלא אלו הנזכרים בפרשה זו בלבד עם מיניהם באותן שנאמר בהם למינו ולמינה

לְמִינֵֽהוּ׃ יז וְאֶת־הַכּ֥וֹס וְאֶת־הַשָּׁלָ֖ךְ י"ד בתו'
וְאֶת־הַיַּנְשֽׁוּף׃ יח וְאֶת־הַתִּנְשֶׁ֥מֶת ג'. ב'
וְאֶת־הַקָּאָ֖ת וְאֶת־הָרָחָֽם׃ יט וְאֵ֙ת ל'. ל'
הַחֲסִידָ֔ה הָאֲנָפָ֖ה לְמִינָ֑הּ וְאֶת־ ל'
הַדּֽוּכִיפַ֖ת וְאֶת־הָעֲטַלֵּֽף׃ כ כֹּ֚ל
שֶׁ֣רֶץ הָע֔וֹף הַהֹלֵ֖ךְ עַל־אַרְבַּ֑ע
שֶׁ֥קֶץ ה֖וּא לָכֶֽם׃ כא אַ֣ךְ אֶת־זֶה֙
תֹּֽאכְל֔וּ מִכֹּל֙ שֶׁ֣רֶץ הָע֔וֹף הַהֹלֵ֖ךְ
עַל־אַרְבַּ֑ע אֲשֶׁר־לא לו קרי כְּרָעַ֙יִם֙ ס"ו כתיב לא וקריין לו
מִמַּ֣עַל לְרַגְלָ֔יו לְנַתֵּ֥ר בָּהֵ֖ן עַל־ ד'. ס"ו
הָאָֽרֶץ׃ כב אֶת־אֵ֤לֶּה מֵהֶם֙ תֹּאכֵ֔לוּ
אֶת־הָאַרְבֶּ֣ה לְמִינ֔וֹ וְאֶת־הַסָּלְעָ֖ם
לְמִינֵ֑הוּ וְאֶת־הַחַרְגֹּ֣ל לְמִינֵ֔הוּ י"ד
וְאֶת־הֶחָגָ֖ב לְמִינֵֽהוּ׃ כג וְכֹל֙ ב'
שֶׁ֣רֶץ הָע֔וֹף אֲשֶׁר־ל֖וֹ אַרְבַּ֣ע

וְיַת נַצָּא לִזְנוֹהִי׃ יז וְיַת
קַרְיָא וְשָׁלֵינוּנָא וְקִפּוֹפָא׃
יח וְבוּתָא וְקָאתָא וִירַקְרֵיקָא׃
יט וְיַת חַוַּרִיתָא וְאִבּוּ לִזְנַהּ
וְנַגַּר טוּרָא וַעֲטַלֵּפָא׃ כ כֹּל
רִיחֲשָׁא דְעוֹפָא דִמְהַלֵּךְ עַל
אַרְבַּע שִׁקְצָא הוּא לְכוֹן׃
כא בְּרַם יַת דֵּין תֵּיכְלוּן מִכֹּל
רִיחֲשָׁא דְעוֹפָא דִמְהַלֵּךְ עַל
אַרְבַּע דְּלֵיהּ קַרְסוּלִין מֵעִלָּוֵי
רִגְלוֹהִי לְקַפָּצָא בְהוֹן עַל
אַרְעָא׃ כב יַת אִלֵּין מִנְּהוֹן
תֵּיכְלוּן יַת גּוֹבָא לִזְנֵיהּ וְיַת
רָשׁוֹנָא לִזְנוֹהִי וְיַת חַרְגּוֹלָא
לִזְנוֹהִי וְיַת חַגְבָא לִזְנוֹהִי׃
כג וְכֹל רִיחֲשָׁא דְעוֹפָא דְּלֵיהּ

(יז) שלך: (חולין סג) פירשו רבותינו זה השולה (פי' מגביה) דגים מן הים וזהו שתרגם אונקלוס ושלינונא: כוס וינשוף. הם צואיטי"ש הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם ועוד אחר דומה לו שקורין ייב"ן: (יח) תנשמת. היא קלב"א סורי"ץ ודומה לעכבר ופורחת בלילה ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה טלפ"א: (יט) החסידה. זו דיה לבנה ציגוני"ה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות: האנפה. היא דיה רגזנית וכדומה לי שקוראין אותו הירו"ן: הדוכיפת. תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלעז הרופ"א ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות וזו היא כרבלתו ונגר טורא נקרא על שם מעשיו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין (דף סח) בפרק מי שאחזו: (כ) שרץ העוף. הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים: (כא) על ארבע. על ד' רגלים: ממעל לרגליו. סמוך לצוארו יש לו כמין שני רגלים לבד ד' רגליו וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שני כרעים ופורח ויש הרבה כאותן שקורין לנגוסט"א אבל אין אנו בקיאין בהן שארבעה סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסולין אלו כרעים הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל סימנין הללו מצויים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניהן: (כג) וכל שרץ העוף וגו'. (ת"כ) בא

נולה רבה והקרוב שהוא הידוע הפורש כנפיו תמיד לפאת דרום כי יבקש מקום חם: (יז) הכוס. ככוס חרבות וי"א שהוא נכסה מעין אדם על כן ישכון במקום שאין שם ישוב: השלך. י"א עוף מנהג תולדתו להשליך ילדיו: ינשוף. עוף יעופף בנשף כי לא יראה ביום מפני להט אור השמש: (יח) והתנשמת. כל רואהו ישום גם זה השם נמצא בשרצים: והקאת. י"א שיש עוף מנהג תולדתו להקיא מאכלו: הרחם. אמר הגאון שהוא בלשון קדר בחלוף חי"ת בכ"ף כי בכתבם אות אחד להם ואחרים אמרו שהוא עוף מרחם על בניו: (יט) החסידה. היא הנראית למועדים ידועים בשנה וי"א שהיא מפורת חסד בדרך רחוקה: האנפה. שיתאנף מהרה: הדוכיפת. אמרו הגדוקים שהיא התרנגולת ואלה טפשי עולם כי מי הגיד להם: העטלף. עוף קטן יעוף בלילה והיא מלה מרובע: ודע כי מלת תשקצו מן העוף. כדקדוק הטעם היא מעט רחוקה ממלת אל תשקצו את נפשותיכם כי הנפשות פעולים ובעוף טעמו שתדעו שהם שקץ ויהיו נחשבים לכם לשקץ וכל שרץ קטן שיעוף פעם ופעם הולך על ארבע שקץ: (כא) אשר לא כרעים. העיקר להיות לו עם וי"ו: לנתר. אין לו אח והמתרגם אמר לקפצא בהון כמו מקפץ וטעם ודולג ואמת תרגם. נקרא ארבה. מלשון ריבוי: (כב) הסלעם. מין יעלה בסלעים: החרגול. אם היא מרובעת אין לו אח ואם היא ב' מלות כמלת לפלמוני המדבר תהיה תולדתו הפך תולדת הסלעם: החגב. ידוע מלשון ישמעאל. וטעם אשר לו ארבע רגלים

למינהו י"ד בתורה וסי' ותוצא הארץ דשא ב' בו. ויברא אלהים את התנינים. ויעש אלהים את חית הארץ. מהעוף למינהו ב' בפסוק. הבהמה וכל החיה למינה ב' בפסוק. הנץ הסלעם החרגל החגב הצב למינהו: לרגליו ד' וסי' ותגע לרגליו. אשר לא כרעים. ויצא רשף. ונמסר גם בסדר שמות: לו דכתיב לא ט"ו וסי' אשר לא יעדה. אשר לא כרעים. אשר לא חומה. ולא נתכנו עלילות. לא אהיה ואתו אשב. לא חיו תחיה. לא הגדלת השמחה. בכל צרתם לא צר. הוא עשנו ולא אנחנו. ימים יוצרו ולא אחד בהם. הן יקטלני לא איחל. לא אחריש בדיו. קללת חנם לא תבא. אמרים לא המה. ולא אנחנו זבהים: ת"כ כל אשר אין לו מ"ת וכל אשר אין לו. תורת כהנים את כל ערב משנה תורה ואת כל ערב ואפ"ס ויכו את עורב בצור עורב ואת זאב:

תולדות אהרן למינהו. שם: שלך. שם: תנשמת. שם: קאת. שם: רחם. שם: חסידה. שם: האנפה. שם: למינה. שם: דוכיפת. שם: אשר לא כרעים. שם סה סו: לנתר בהן. ב"ק נה: את אלה. חולין סה: הארבה. שם סו: למינהו. שם: הסלעם. שם:

בעל הטורים

הכוס. כוס חרבות ונכסה מן העין: השלך. שהולה דגים מן הים: הינשוף. עף בנשף ואינו נראה ביום מפני אור השמש: התנשמת. כל הרואה אותה ישום: הקאת דרכו להקיא מאכלו: הרחם שמרחם על בניו: עורב למינו בגי' אזור. בשרצים לא התיר נחש כלום בשביל הנחש שהוא מסית:

רמבן

כי הכתוב לא הזכיר סימן בעוף טמא לאיסור או בטהור להיתר אבל אמר ואת אלה תשקצו מן העוף לא אחרים מלבד אלה וכן בשרצים המטמאים שהזכירם בפרט אינן כדין הזה בלתי אלה הנקובים בפרשה בשמות ורבותינו למדו סימנים בעופות והן להכיר בהן שאין בעל אותן הסימנין מן האלה האסורים והסימן הגדול בעופות היא הדריסה שכל עוף הדורס לעולם טמא כי התורה הרחיקתהו מפני שדמו מחומם לאכזריותו ושחור וגס ומוליד המרירה השרופה השחרורת ונותן אכזריות בלב ואין בכל העולם עוף שידרוס מלבד הנזכרים בפרשה. והנה כל עוף שידרוס ידוע שהוא מאלו הנזכרים ואם בידוע שאינו דורס ודאי מותר שאין בכל האסורים עוף שאינו דורס זולתי אחד והוא פרס או עזניה ולא חשו לו חכמים מפני שאינו מצוי בישוב אלא במדברות הוא שוכן תמיד ואולי מפני שהוא שוכן בחרבות דמו נשרף ורע כדורסין ואסרתו תורה עמהם. ועוד מנו חכמים בסימנין שאם נמצא עוף שיש לו אצבע יתרה וזפק וקורקבן נקלף בידוע שטהור הוא כי ידוע להם שאינו דורס. אבל כשיש בו שני סימנין מן השלשה הנזכרים נאסור אותו כי העורב יש בו אצבע יתרה וקורקבן נקלף ואנו חוששין לו ולמיניו שהם כולם בעלי שני סימנין ואין צריך לומר שאם לא היה לו אלא סימן אחד מן השלשה האלו הנזכרים שנאסור אותו כי שאר העופות האסורין כולן כך הם בסימן אחד בלתי הנשר שאין בו אחד מכל אלו השלשה. וענין הדריסה הוא הצד לצוד שידרוס העופות ויתפשם חיים וידרסם בידיו ויאכל אותם כאשר יעשה הנץ הגס הנקרא אסטור והנץ הדק הנקרא אספרויר בלעז ובערבי בזן וזה משפט העופות באיסורם והתירם על הדרך הנכון והמתחוור בגמרא ואשר חקרנוהו ומצאנוהו כן בבדיקת העופות והנה טעם איסור העופות מפני אכזריות תולדותם והבהמות יתכן שיהיו כן מפני שאין בבעלי הגרה והפרסה השסועה דורס והשאר כלם יטרופו והנה נמצא בתולדתם שנוי מה שהזכירו חכמים שכל חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים כלם אינו נקפא ולא יתגבן לעולם והנה הם משונים ויתכן מזה שיזיקו באיברי הזרע המתאסף מן הלחה שבהם קרה ולחה ולא תוליד כלל או לא תוליד בטוב וכוון מלבד שיש במותרים טובה ידועה בדרך הרפואות וראיתי בקצת ספרי הנסיונות שחלב החזיר אם ינק היונק ממנו יהיה מצורע וזה לאות שיש בכלם סגולות רעות מאד:

(כא) שרץ העוף. הן הדקין הנמוכים שרוחשין על הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבים לשון רש"י. ואיננו נכון אצלי כי לא יקרא העוף שרץ בעבור קטנו ולא יהיה שמו עוף סתם בעבור גודל גופו והעטלף קטן הרגלים ורבים ממיני הארבה אשר רגליו גדולים ממנו ולמה לא יקרא שרץ העוף

ספורנו

ביניהם כלל כאמרו כי לא אעלה בקרבך והשיג משה רבינו בתפלתו איזה תקון שתשרה השכינה בתוכם באמצעות משכן וכליו ומשרתיו וזבחיו עד שהשיגו וזכו אל וירא כבוד ה' אל כל העם ואל ירידת אש מן השמים ובכן רצה לתקן מזגם שיהיה מוכן לאור באור החיים הנצחיים וזה בתיקון המזונות והתולדות. ואסר את המאכלים המטמאים את הנפש במדות ובמושכלות כאמרו ונטמתם בם וכאמרו אל תשקצו את נפשותיכם וכאמרו ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והתקדשתם והייתם קדושים פירוש נצחיים מתדמים לבורא ית' כאמרו כי קדוש אני. ואסר הנדה והזבה והיולדת לקדש את הזרע ולטהרו מכל טומאה כאמרו והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימותו בטמאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם. והזכיר לשון טומאה בנבלת בהמה וחיה טמאה ובח' שרצים ובנבלת בהמה טהורה שבכל אחד מאלו יש טומאת מגע ובקצתם טומאת משא אמנם המטמאים את הנפש בלבד והם דגים ועופות הגבים ושאר שרצים שאין

רגלים . וכבר נכתב ההולך על ארבע שיתכן שיש שרץ שיש לו ד׳ רגלים ולא ילך בכן רק יעוף לבדו : (כד) ולאלה תטמאו . לכל שרץ העוף בעל ד׳ רגלים ואת אלה תשקצו מן העוף ודעת אחרים שפי׳ אלה לכל הבהמה וכל הולך על כפיו ולפי דעתי שמלת אלה על כל הנזכרים למעלה : תטמאו . מבנין התפעל . ודגשות הטי״ת להבלע התי״ו וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכבס המטהר : יטמא עד הערב . אחז הכתוב דרך קצרה כי הוא צריך שירחץ במים : (כה) והנושא . חמור מהנוגע על כן יכבס בגדיו אף כי גופו וכן משפט כל בהמה גם פה אחז דרך קצרה וכן הוא ושסע שוסעת וגרה איננה מעלה או גרה מעלה ושסע איננה שוסעת וכבר אמר ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם : וטעם כל הנוגע בהם . והם הנבלות הנזכרות למעלה יטמא כמשפט הנזכרים שהוא עד הערב ויש מין ממין הצדוקים שאמרו כי כל הנוגע בהם והם חיים יטמא ואין צורך להשיב על דברי שגעון כי הכתוב לא אסר כי אם בשרם ואמר ובנבלתם לא תגעו : (כז) וכל הולך על כפיו . בתחלה המשפט אחד וכן הנושא את נבלתם וזה הפסוק יישר פירושי במלת ולאלה תטמאו כי שם כתוב וכל הנושא מנבלתם ושניהם בפרשה אחת . וטעם טמאים המה לכם . להכנים כל ישראל אנשים ונשים וטף משפט אחד להם : (כט) וזה לכם הטמא . במגע גם אלה השמונה לא נוכל לדעתם באמת גם העופות כי אם מדברי קבלה וטעם אלה הטמאים לכם בכל השרץ אלה לבדם הם הטמאים שיטמאו במותם . וטעם יטמא עד

רש״י: כא ולמד שאם יש לו חמש טהור : (כד) ולאלה . (ת״כ) העתידין להאמר בענין למטה : תטמאו . כלומר בנגיעתם יש טומאה : (כה) וכל הנושא מנבלתם . כל מקום שנאמר טומאת משא חמורה מטומאת מגע שהיא טעונה כבוס בגדים : (כו) מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת . כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פי׳ על בהמה טהורה : (כז) על כפיו . כגון כלב ודוב וחתול : טמאים הם לכם . למגע : (כט) וזה לכם הטמא . כל טומאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים וליכנס במקדש : החלד . מושטיל״א : והצב . פויי״ט שדומה לצפרדע : (ל) אנקה . הריצ״ון : הלטאה . לייסרד״א : חומט . לימצ״א : תנשמת . טלפ״א : (לב) יובא . (יבמות עה) ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב ואח״כ

אונקלוס		תורה
ארבע ריגלין שקצא הוא	ג׳ ר״פ	רגלים שקץ הוא לכם: כד ולאלה
לכון: כד ולאלין תסתאבון		תטמאו כל־הנגע בנבלתם יטמא
כל דיקרב בנבלתהון		עד־הערב: כה וכל־הנשא
יהא מסאב עד רמשא:		מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד־
כה וכל דיטול מנבלתהון		הערב: כו לכל־הבהמה אשר
יצבע לבושוהי ויהי מסאב	ג׳	הוא מפרסת פרסה ושסע ׀ איננה
עד רמשא: כו לכל בעירא	ג׳. ג׳	שסעת וגרה איננה מעלה
דהיא סדיקא פרסתא		טמאים הם לכם כל־הנגע
וטילפין לא איתהא מטלפא	פ׳ ומ״ל	בהם יטמא: כז וכל ׀ הולך על־
ופשרא לא איתהא מסקא	ג׳ כ׳ תסר וא׳ מ״ל	כפיו בכל־החיה ההלכת על־
מסאבין אינון לכון כל		ארבע טמאים הם לכם כל־
דיקרב בהון יהי מסאב:		הנגע בנבלתם יטמא עד־
כז וכל דמהלך על ידוהי	ג׳. ג׳	הערב: כח והנשא את־נבלתם
בכל חיתא דמהלכא על		יכבס בגדיו וטמא עד־הערב
ארבע מסאבין אנון לכון	ג׳ כ״ג ר״פ	טמאים המה לכם: ס כט וזה
כל דיקרב בנבלתהון יהי		לכם הטמא בשרץ השרץ על־
מסאב עד רמשא:	ג׳. מ׳	הארץ החלד והעכבר והצב
כח ודיטול ית נבלתהון יצבע	ג׳. ג׳	למינהו: ל והאנקה והכח
לבושוהי ויהי מסאב עד	ג׳	והלטאה והחמט והתנשמת:
רמשא מסאבין אינון לכון:		לא אלה הטמאים לכם בכל־
כט ודין לכון דמסאב	כו׳ חסר כמ״ב	השרץ כל־הנגע בהם במתם
בריחשא דרחיש על		יטמא עד־הערב: לב וכל אשר־
ארעא חולדא ועכברא		יפל עליו מהם ׀ במתם יטמא
וצבא לזנוהי: ל ויילא וכוחא		
והלטתא וחומטא ואשותא:		
לא אלין דמסאבין לכון		
בכל ריחשא כל דיקרב		
בהון במותהון יהי מסאב		
עד רמשא: לב וכל דיפל		
עלוהי מנהון במותהון יהי		

בעל הטורים

השורץ . בגי׳ כשעורה שמעורו כשעורה : הנוגע בנבלתם יטמא בגימ׳ זה הוא הנוגע אפי׳ כעדשה :

ולאלה ג׳ ר״פ בקרי״ה וסימן ולאלה תטמאו . ולאלה אמר באזני . דיחזקאל . ולאלה תהיה תרומת הקדש : הולך ט׳ מלאים בתורה וסי׳ נמסר בסדר תולדות : ההלכת ג׳ ב׳ חסר וא׳ מלא וסי׳ במנחה ההלכת לפני . ההלכת על ארבע . השני ההולכת למואל . בתראה מלא . ונמסר גם בסדר וישלח : וזה כ״ג ר״פ וסי׳ מצויין במסרה רבתא : והעכבר ב׳ וסי׳ החלד והעכבר . השקץ : והאנקה ל׳ . והכח ל׳ . והלטאה ל׳ . והחמט ל׳ . והתנשמת ל׳ . והצב ל׳ : במתם כלם חסרים במ״ב וסימן ובמותם לא נפרדו . כי אין

תולדות אהרן וכל הולך . שם ע : וזה לכם הטמא. מנחות כט כריתות ד כד מעילה יז: בשרץ השורץ. חולין קכז : עכבר . שם קכו : הצב . שם : למינהו . שם קכב : אלה הטמאים . שם וקכו : כל הנוגע . חגיגה יא נזיר נא נדה נו : במותם . חולין עד קכח נדה נו : יפול עליו מהם . חגיגה יא נזיר נס חולין עד נדה ג :

רמב״ן

העוף בהם . אבל שרץ העוף פירש בלבו ההולך על ארבע כי כל עוף שילך על שני רגלים צוארו זקוף וראשו למעלה וסומך על כנפיו המעופף תמיד ולכן יקרא עוף כנף ועוף סתם אבל בעלי רגלים הולכים נמוכים וצוארם וראשם למטה כשרצים ולכך יקראו שרץ העוף כאשר פירשתי בסדר בראשית. וכן חזר כאן ופירש וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם ופי׳ כאומר כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים בלבד ואין לו כרעים הנזכרים שקץ הוא לכם ומדרשו בתורת כהנים רבי אומר וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים הא אם יש חמש טהור והנה אין בפרשה הזו בשרץ העוף אלא מצות עשה . אבל במשנה התורה נאמרה בו אזהרה וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו ושם לוקים עליו : (כד) ולאלה תטמאו . לאלה העתידין להאמר למטה בענין תטמאו כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש על בהמה טהורה לשון רש״י . ואם כן למה חלקן הכתוב ולמה פרט בכן היה ראוי שיאמר כל הנוגע בנבלת בהמה טהורה יטמא עד הערב וכל הנושא מנבלתה יכבס בגדיו ויטמא עד הערב והנכון כי כאן הזכיר בנבלתם שתם ולא הזכיר בהם מיתה ללמד שאין בהם שחיטה וכל הנוגע בהן בזמן שאינם חיים יטמא . אבל שם אמר וכי ימות מן הבהמה לומר שאם נשחט אינה מטמאה . וענין הפרשה הזכיר ולאלה תטמאו לומר שאין בנזכרים בדגים ובעופות ובחגבים הטומאה הזו רק לאלה אשר יזכיר והם הבהמה אשר איננה שוסעת שסע ומעלת גרה . ואמר טמאים כל הנוגע בהם יטמא בטומאה שנזכרת וחזר ואמר שכל הולך על כפיו בחיה גם כן יטמא הנוגע עד הערב והנושא יוסיף לכבס בגדיו וכן וזה לכם הטמא בשרץ על העתיד להזכיר ונשתבש רבי אברהם בכאן . והנה למעלה בענין איסור המאכל הזכיר הבהמה שאינה שוסעת שסע ומעלת גרה ולא הזכיר הולך על כפיו בחיה אולי בעבור שאין דרך לאכלם לא פרט בהם והניחם בתוך הכלל שאמר שנאכל הבהמה המפרסת פרסה ושוסעת שסע ומעלת גרה ולא אחרת וחיה בכלל בהמה כמו שנאמר זאת הבהמה אשר תאכלו איל וצבי ויחמור ולרבותינו בתורת כהנים בפרשת כל המדרשים לכל הבהמה טמאים הם לכם . באבר מן החי וכל הולך על כפיו באבר מן המת כי יאריך הכתוב ויזכיר בהם טומאות רבות לרמוז שיטמאו כלם ומקצתם במיתת כל הגוף ובמיתת האבר ממנו כשיתלש מן הגוף החי וטעם יטמא עד הערב בכל הפרשה כי בערב יטהר אם רחץ בשרו במים אבל קצר ברחיצה בעבור שהזכיר כבוס בגדי הנושא שהוא הטבילה וכ״ש שירחץ גופו וכשהשלים להזכיר כל הטומאות בנבלות ובשרצים הזכיר הטבילה במים יובא וטמא עד הערב וטהר והוא הדין לאדם כי ממנו נלמוד לפרשה אחרת פי׳ וכל הנפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב והזכיר גם העונש ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו והוא כלל לכל טומאת הנבלות וממנו נלמוד לשרצים וכבר הוזכר כאן הרחיצה בשרצים כמו שכתבתי . והחמיר הכתוב במשא יותר מן המגע בכבוס הבגדים מפני שדרך הטנפים ליגע בידו בנחת אבל הנושא אותם ודרך משא שיכביד עליו ובגדיו יסייעו אותו ברוב הפעמים : (לג) וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ . הקרוב

ואחר כך וטהר בהערב השמש: (לג) אל תוכו. אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו (חולין כד): כל אשר בתוכו יטמא. הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו. (ס"א נ"ל בתוכו): ואותו תשברו. (ת"כ) למד שאין לו טהרה במקוה: (לד) מכל האוכל אשר יאכל. מוסב על מקרא העליון: כל אשר בתוכו יטמא. (פסחים כ) מכל האוכל אשר יאכל אשר בא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא. למדנו מכאן דברים הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת ומשבאו עליו מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפילו נגוב והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים שכך יש לדרוש המקרא אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל ועוד למדו רבותינו מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלי' שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס ת"ל כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אוכל ומשקה מיטמא מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר התנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת שניה ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחלה שאם אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה עצמה נגעה בהן מגבן ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך שלא באו עליו מים ומהו אומר אשר יבא עליו מים ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה (ת"כ יומא פ) שנאמר אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת. ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: (לה) תנור וכירים. (כלים יא) כלים המטלטלין הם והן של חרס ויש להן תוך ושופת על נקב החלל את הקדרה ושניהם פיהם למעלה: יותץ. שאין לכלי חרס טהרה בטבילה: וטמאים יהיו לכם. שלא תאמר מצווה אני לנותצם תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי: (לו) אך מעין ובור מקוה מים. המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ועוד יש לך ללמוד יהיה טהור הטובל בהם מטומאתו: ונוגע בנבלתם יטמא. אפילו הוא בתוך מעין ובור ונוגע בטומאה יטמא. (ת"כ) שלא

עד הערב. אחר שירחץ: (לב) במים יובא. הבגד או השק או הכלי שהוא מקבל טומאה וצריכין אנו למסורת: (לג) אשר יפול מהם אל תוכו. מאחד מהם כמו ויקבר בערי גלעד: (לד) וכל משקה. שם ואני הייתי משקה פועל והנה התנור ללחם לאפות והכירים לבשל הבשר יותצו כי טמאים הם וזאת גזרת מלך. באר בלשון הקדש לשון נקבה והיא הנובעת וכן כהקיר ביר מימיה ובור כרוי או חפור למטר השמים אם כן תהיה הבאר כמו מעין ואין צורך להזכיר הנחל ויהיה מקוה מים סמוך אל בור כי יש בור אין בו מים ויש אומרים כי הוא חסר וי"ו כמו ראובן שמעון שמש ירח: ונוגע

מִכָּל־כְּלִי־עֵץ֙ א֣וֹ בֶ֔גֶד אוֹ־ע֖וֹר א֣וֹ שָׂ֑ק כָּל־כְּלִ֕י אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂ֥ה מְלָאכָ֖ה בָּהֶ֑ם בַּמַּ֧יִם יוּבָ֛א וְטָמֵ֥א עַד־הָעֶ֖רֶב וְטָהֵֽר׃ [ד' קמץ. ל"ן]
שביעי לג וְכָל־כְּלִי־חֶ֕רֶשׂ אֲשֶׁר־יִפֹּ֥ל מֵהֶ֖ם אֶל־תּוֹכ֑וֹ כֹּ֣ל אֲשֶׁ֧ר בְּתוֹכ֛וֹ יִטְמָ֖א וְאֹת֥וֹ תִשְׁבֹּֽרוּ׃ [כל נפילה על כר מי"ז אל]
לד מִכָּל־הָאֹ֜כֶל אֲשֶׁ֣ר יֵאָכֵ֗ל אֲשֶׁ֨ר יָב֥וֹא עָלָ֛יו מַ֖יִם יִטְמָ֑א וְכָל־מַשְׁקֶה֙ אֲשֶׁ֣ר יִשָּׁתֶ֔ה בְּכָל־כְּלִ֖י יִטְמָֽא׃ [ד' מ"ג] [כול' פתחין במ"ד]
לה וְכֹ֡ל אֲשֶׁר־יִפֹּ֨ל מִנִּבְלָתָ֥ם ׀ עָלָיו֮ יִטְמָא֒ תַּנּ֧וּר וְכִירַ֛יִם יֻתָּ֖ץ טְמֵאִ֣ים הֵ֑ם וּטְמֵאִ֖ים יִהְי֥וּ לָכֶֽם׃ [ה' פס' בסיפ'] [ל' ומ"נ. ל']
לו אַ֣ךְ מַעְיָ֥ן וּב֛וֹר מִקְוֵה־מַ֖יִם יִהְיֶ֣ה טָה֑וֹר וְנֹגֵ֥עַ [ל' חסר]

מְסָאָב מִכָּל מָאן דְּאָעָא אוֹ לְבוּשׁ אוֹ מְשַׁךְ אוֹ שַׂקָּא כָּל מָאן דְּתִתְעֲבֵיד עֲבִידְתָּא בְּהוֹן בְּמַיָּא יִתָּעַל וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי: לג וְכָל מָאן דַּחֲסַף דְּיִפֵּל מִנְּהוֹן לְגַוֵּיהּ כֹּל דִּבְגַוֵּיהּ יְהֵי מְסָאָב וְיָתֵיהּ תִּתְבְּרוּן: לד מִכָּל מֵיכַל דְּמִתְאֲכֵיל דְּיֵעוֹל עֲלוֹהִי מַיָּא יְהֵי מְסָאָב וְכָל מַשְׁקֵי דְּיִשְׁתְּתֵי בְּכָל מָאן יְהֵי מְסָאָב: לה וְכָל דְּיִפֵּל מִנְּבִלְתְּהוֹן עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאָב תַּנּוּר וְכִירַיִם יִתָּרְעוּן מְסָאֲבִין אִינוּן וּמְסָאֲבִין יְהוֹן לְכוֹן: לו בְּרַם מַעְיָן וְגוּב בֵּית כְּנִישַׁת מַיָּא יְהֵי דְכֵי

חרצובות: שק ד' קמצין וסימן וכל אשר יפול. ואני בחלתם לבושי שק. בת עמי חגרי שק. על כל מתנים שק. וכל השק בשק באתנחתא וסוף פסוק דכו': יובא ה' ומ"ל נמסר בסדר צו: וכל כלי ה' וסי' וכל כלי חרש אשר יפול. וכלי חרש אשר יגע. וכל כלי פתוח. וכל בגד וכל כלי עור. ב' בו: אשר יפול אל. כל לשון נפילה על במי"ז אל וסי' וכל כלי חרש אשר. אני שר צבא. ויפל יואב אל פניו. מפיל הקורה. וינוכו הנותרים אפקה. אם אמרנו נבא העיר. והית הנס. ב' בו. ויהי הוא בשער בנימין ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו. את יתר העם הנשארים. וחיה הנס. דירמיה. הרבה כושל גם נפל איש. וכמראה המראה. וחברו. ויביאני אל שער הצפון. וממנשה נפלו אל דוד: אשר יבוא י"ד סבירין יבואו וקרי' יבוא וסי' מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא. אוצר ה' יבוא. עתה יבוא דבריך. אשר לא יבוא שם נדחי עילם. מצפון יבוא לה השודדים. וברותי מכם המורדים. ועל מת אדם לא יבוא. והנשיא בתוכם בבאם. עדיו יבוא ויבושו. ערל לב וערל בשר. יבוא כל בשר להשתחוות. יום ועדיך יבוא. יראה ורעד יבוא בי. לכל יבוא גבורתך: משקה כלם פתחין במ"ד וסי' נמסר בסדר וישב: מעין ה' קמצין בקריא וסי' אך מעין ובור מקוה מים. אתה בקעת מעין ונחל. עברי בעמק הבכא.

תולדות אהרן או בגד. שבת סג: או בגד או עור. שם סד מנחות לט: או שק. שבת סד: כל כלי. שם: במים יובא. יבמות עה: וכל כלי חרש. פסחים יח סוטה כז חולין כד: (טמאים המה. שבועות לו: מכל האכל. עירובין יט חגיגה עת: טמאים שם. תרומות מה): תוכו נדה מב: כל אשר בתוכו. פסחים כ סוטה כז חולין כד לג: מכל האוכל. שבת קלח פסחים יח כ יומא פ מנחות קא חולין לו קכע בכורות ט: וכל משקה. בבת יד פסחים יו יח: וכי יפול. חולין קכז: תנור וכירים. שבת קכה חולין קיח: וטמאים. שבת קכה: אך מעין. פסחים יז נזיר כד זבחים כה חולין פד (חגיגה עו):

רמבן

הקרוב אלי בזה כי מהם במותם ירמוז לכל הנזכרים למעלה בבהמה טמאה ושרץ וחיה כי למה יזכיר טומאת הכלים והבגדים בשרצים ביחוד והיא נוהגת גם בנבלות וכן כל המשפטים אשר יזכיר בהכשר האוכלין כולן שוין בכל הטומאות ובכללן דבר הכתוב ואל יקשה עליך היות בהם במותם שבכתוב הראשון בשרצים ומהם במותם בכתוב השני בכולן כי כן במקומות רבים. ויתכן לומר שהמתין הכתוב עד שהזכיר כל הטמאים בבהמה ובחיה ובשרצים ואח"כ בסוף הזכיר הטומאה בכלים באחד אשר ישלים בו ללמוד ממנו לכל האחרים כי דעת רבותינו שיהיה מהם במותם בשרצים ולמדו על השרץ שהוא מטמא בכעדשה וכן נהג הכתוב בטבילה שהזכיר בסוף הטומאות טומאת הכלים וטבילתן וממנו נלמוד לאדם וכלים בכל שאר הטומאות הנזכרות במים יובא ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב השמש ואחר כך הוא נטהר בהערב השמש לשון רש"י. ומדרש בתורת כהנים וטמא עד הערב יכול לכל תלמוד לומר וטהר אי וטהר יכול לכל דבר תלמוד לומר וטמא עד הערב הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך ושיעור הכתוב לפי המדרש במים יובא וטמא עד הערב ועל דרך הפשט במים יובא וטמא עד הערב וטהר בערב. והנה הזכיר בכל הפרשיות עד הערב כי יתפוס הטהרה לתרומת הקדשים כמו שאמר וטמא עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא אבל הטהרה לחולין או למעשר היא בטבילה בלבד ולא יזכירנה בכאן כי איננו מצוה להטהר לחולין ואם רצה אוכלן בטומאה:

(לד) מכל האוכל אשר יאכל. פי' רש"י הכתוב הזה כפי מדרשו ילמד בו דברים הרבה ובכללם אמר ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנאמר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת זה לשון הרב. ויש בו קצור כי הכתוב הזה בטומאת האוכלין עצמה הוא ואינו מדבר בטומאתן לאחרים אבל הוציא הרב זה ממה שאמרו בתורת כהנים אוכל יטמא מלמד שמטמא בכל שהוא יכול יטמא לאחרים בכל שהוא תלמוד לומר אשר יאכל הא אינה מטמאה אלא בכביצה וכבר חלקו על הרב והביאו ראיות שאין האוכלין מקבלין טומאה מן התורה כלל אלא בכביצה והמדרש בתורת כהנים אסמכתא מדבריהם שהרי הוסיפו שיקבלו טומאה בכל שהוא ועיקר הכתוב ידרש במה שאמר שם האוכל להוציא אוכל בהמה מכל האוכל להביא אוכל בהמה שחשב עליהם למאכל אדם אשר יאכל פרט לאוכל סרוח:

(לה) תנור וכירים יתץ. בא הכתוב ללמד שיהיה דין התנור והכירים שהן עשוין מן הטיט ומסיקין האור בתוכן ואופין הפת בהן בחבורן לקרקע כדין כלי חרס שהן הקדרות והקיתוניות האפוין בכבשן והן מטלטלין שאף הם יקבלו טומאה ואין להם טהרה במקוה. ואמר יותץ ולא אמר ישבר ללמד שאין צריך לשברן עד שלא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד אלא יהרסם ולא יכנס לעשות מלאכתם וללמד עוד שהם מקבלין טומאה אף על פי שמחוברין בארץ ויתוץ אשר בנה כי ענין נתיצה הריסת בנין כמו ונתצו הבתים ונתץ הבית:

(לו) אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור. יאמר שאין המים במקוה מקבלין טומאה בחבורם לקרקע אם יפול בהן הטומאה. ואמר ונוגע בנבלתם יטמא. שיעורו ומים אשר נוגע בנבלתם יטמא כי המים התלושים אשר יגעו בהם בנבלתם יטמאו כי המקוה לא יגעו המים בנבלתם אבל נבלתם יפול

אבן עזרא

(לו) ונוגע בנבלתם . המים הנוגעים בנבלתם יהיו טמאים : (לז) זרוע . שם התאר כמו פעול או הם ב׳ שמות והעד ונתן להם זרעונים : (לח) וכי יתן מים . שישקו את השדה ונפל מנבלתם על הזרע ויש אומרים על המים ובא מלת יותן שהוא לשון יחיד עם מים וכן מי נדה לא זורק עליו ומלת יותן כמו יוקח נא מעט מים מהבנין הכבד הנוסף : (לט) אשר היא לכם . מותרת לאכול : יטמא עד הערב . אחר שירחץ במים והאוכל חמור כמו הנושא כי שניהם נושאים זה כחוץ וזה בפנים . וטעם כל השרץ השורץ על הארץ . כל שרץ הארץ ובכלל שמונה שרצים הנזכרים והזכיר שלא יאכלו : (מב) גחון . כמו על גחונך תלך : וכל הולך על ארבע . בשרץ שהוא הקטן כאשר פירשתי בשרץ המים : מרבה רגלים . שם התאר והוא סמוך : (מג) אל תשקצו את נפשותיכם . להיותם מטונפות ומגואלו׳ : ולא תטמאו בהם . כי ידוע כי הגוף הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל : ונטמתם בם . חסר אל״ף כמו מרשית השנה וי״א שהם שני שרשים והעד

רשי

שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים מטומאתם ק״ו שיציל את הטהור מליטמא לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא : (לז) זרע זרוע . זריעה של מיני זרעונין . זרוע שם דבר הוא כמו (דניאל א) ויתנו לנו מן הזרועים : טהור הוא . למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן להקרא אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים : (לח) וכי יותן מים על זרע. לאחר שנתלש שא״ת יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר : מים על זרע . בין מים בין שאר משקין בין הם על זרע בין הזרע נופל לתוכן הכל נדרש בת״כ : ונפל מנבלתם עליו . אף משניגב מן המים שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל ומשירד עליו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו : (לט) בנבלתה . (חולין קיח ת״כ) ולא בעצמות וגידין ולא בקרנים וטלפים ולא בעור : (מ) והנושא את נבלתה . חמורה טומאת משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמר בו יכבס בגדיו : והאוכל מנבלתה . יכול תטמאנו אכילתו כשהוא אומר בנבלת עוף טהור (ויקרא כ״ב) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אותו מטמא בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה א״כ מה ת״ל האוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והוא כזית (נדה מב) : וטמא עד הערב . אע״פ שטבל צריך הערב שמש : (מא) השורץ על הארץ . (חולין סז) להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו : לא יאכל . לחייב על המאכיל כאוכל ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש ונד : (מב) הולך על גחון . זה נחש ולשון גחון שחייה שהולך שח ונופל על מעיו : כל הולך . להביא השלשולין ואת הדומה לדומה : הולך על ארבע . זה עקרב : כל . להביא את החפושית אשקרבו״ט בלעז ואת הדומה לדומה : מרבה רגלים . זה נדל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין ציינטפיד״ש : (מג) אל תשקצו . באכילתן שהרי כתיב נפשותיכם ואין שיקוץ נפש במגע וכן אל תטמאו באכילתם : ונטמתם בם . אם אתם מטמאין בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה : (מד) כי אני ה׳ אלהיכם . כשם שאני קדוש שאני

מקרא

בְּנִבְלָתָם יִטְמָא׃ לז וְכִי יִפֹּל
מִנִּבְלָתָם עַל־כָּל־זֶרַע זֵרוּעַ אֲשֶׁר
יִזָּרֵעַ טָהוֹר הוּא׃ לח וְכִי יֻתַּן־מַיִם
עַל־זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא
הוּא לָכֶם׃ ס לט וְכִי יָמוּת מִן־
הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־הִיא לָכֶם לְאָכְלָה
הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃
ס מ וְהָאֹכֵל מִנִּבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו
וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהַנֹּשֵׂא אֶת־
נִבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־
הָעָרֶב׃ מא וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ
עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל׃
מב כֹּל הוֹלֵךְ עַל־גָּחוֹן וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ
עַל־אַרְבַּע עַד כָּל־מַרְבֵּה רַגְלַיִם
לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ לֹא
תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם׃ מג אַל־
תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־
הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם
וְנִטְמֵתֶם בָּם׃ מד כִּי אֲנִי יְהוָה

אונקלוס

וּדְיִקְרַב בְּנִבְלַתְהוֹן יְהֵי
מְסָאַב : לז וַאֲרֵי יִפֵּל
מִנִּבְלַתְהוֹן עַל כָּל בַּר זְרַע
זְרוּעַ דְּיִזְדְּרַע דְּכֵי הוּא :
לח וַאֲרֵי יִתְיְהֲבוּן מַיָּא עַל
בַּר זַרְעָא וְיִפֵּל מִנִּבְלַתְהוֹן
עֲלוֹהִי מְסָאַב הוּא לְכוֹן :
לט וַאֲרֵי יְמוּת מִן בְּעִירָא
דְּהִיא לְכוֹן לְמֵיכַל דְּיִקְרַב
בְּנִבְלְתַהּ יְהֵי מְסָאַב עַד
רַמְשָׁא : מ וּדְיֵיכוּל מִנִּבְלְתַהּ
יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאַב
עַד רַמְשָׁא וּדְיִטּוֹל יַת
נִבְלְתַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי
וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא :
מא וְכָל רִיחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל
אַרְעָא שִׁקְצָא הוּא לָא
יִתְאֲכִיל : מב כֹּל דִּמְהַלֵּךְ עַל
מְעוֹהִי וְכָל דִּמְהַלֵּךְ עַל
אַרְבַּע עַד כָּל סַגִּיאוּת רַגְלִין
לְכָל רִיחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל
אַרְעָא לָא תֵיכְלִינוּן אֲרֵי
שִׁקְצָא אִינּוּן : מג לָא
תְשַׁקְּצוּן יַת נַפְשָׁתְכוֹן בְּכָל
רִיחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ וְלָא
תִסְתַּאֲבוּן בְּהוֹן וְתִסְתַּאֲבוּן פּוֹן בְּהוֹן : מד אֲרֵי אֲנָא

מסורה

ג׳ ומ״ל · ב׳ · ד׳ · ב׳ וגאור׳ · וי״א כתיב יו״ד בתורה · ו׳ רבתי חצי התורה באותיות · דין לחוד והוא חד מן כ״ח מלין מיחדין קמץ · ג׳ . ג׳ · ג׳ חסר א׳

מעין נרפש ומקור משחת . גן נעול מעין חתום . וחד ומעין מבית ה׳ יצא . וד׳ פתחין וסי׳ אל מעין מי נפתוח . וחברו . וכל מעין מים יסתמו . מעין גנים באר מים : יטמא כל נגיעה יטמא עד הערב במ״ב יטמא לבד וסי׳ לכל הבהמה אשר הוא . אך מעין ובור : יתן ז׳ בקרי׳ וסי׳ וכי יתן מים על זרע . לרב תרבה נחלתו . ויאמר אם מצאנו חן בעיניך יתן . יותן לנו שבעה אנשים ל׳ כתיב כן . את אבישג השונמית . ויאמר נעמן ולא יתן נא . לא יתן סגור תחתיה : הוא י״א כתיב יו״ד באוריי׳ וסימן נמסר בסדר וישב : סימן וזה לכם הטמא בשרץ השרץ . כל הולך על גחון וגו׳ לכל השרץ השרץ . אל תשקצו את נפשותיכם וגו׳ בכל השרץ השרץ כי אני ה׳ אלהיכם : בכל השרץ הרמש על הארץ . מרבה רגלים חד מן כ״ה מלין מיחדין בלישנא וקמצין וסי׳ מצויין בישעיה סי׳ ט׳ גבי פסוק למרבה המשרה : ונטמתם אלין מלין דחסר א׳ באוריי׳ וסי׳ מחטו לי . ונטמתם בם דחכא . מצאתי חן דבהעלותך . לחטת דאם מעיני העדה דשלח לך אנשים . מרשית השנה . ובשליתה היוצת מבין רגליה . ויקבר אתו בגי מול :

תולדות אהרן (וכי יפול . מעשרות נא שבת יב : על כל זרע . פסה יז : וכי יתן . תרומות מ : תוכו . נדס מב) : על כל זרע . שבת נס זבחים קה מנחות ע חולין קיז קית קיט כריתות כא נדס נא : וכי יותן . שבת יא עירובין פז פסחים יד יא הגיגס יט קדושין נט ב״מ כב חולין יג יז לו קיח קכא כריתות טו מכשירין סו סז סח : וכי ימות . שבת קלו זבחים סט חולין לג קיח קכח נדס נז : הנגע שס קיז קכד קכה קכו : והאוכל . שס עא נדס מב : והנושא . חולין קכד קכה : וכל השרץ . כילס ו נזיר סד חולין סד סז : שקן הוא . פסחים כג : גחון . קדושין ל חולין סז : לא תאכלום . יבמות קיד : אל תשקצו . שבת צ מכות יז : בכל השרץ . שס : ונטמתם בס . יומא לט עקרים מג :

בעה״ט אשר יזרע טהור . בגי׳ זרעים שזורעם טהורים :

רמבן

יפול אל תוכו . והזכיר המים בלשון יחיד כדרך מי נדה לא זורק עליו . או שיאמר הכתוב וכל נוגע בנבלתם יטמא . והכונה לרבות המים והמשקים הנזכרים . ועל הכלל כי בא זה ללמד על המים שהם מקבלין טומאה בתלוש ולא במחובר שלא הוזכר זה עד עתה . ובתורת כהנים רבי יוסי הגלילי אומר הנוגע בנבלתם יטמא במגע כן הטמאין ולא במשא . וגם זה יתכן שיחזור אל כל הענינים הנזכרים ויאמר שאין לשרצים רק טומאת מגע . ועוד לרבותינו בכתוב הזה מדרשים ביתור הלשון וכלם הלכה למשה מסיני . והזכיר טהרת המקוה והמים המחוברים בשרצים והוא הדין בנבלות אך המתין עד שהשלים להזכיר כל מיני המטמאין . או בעבור שדרך השרצים למות במעין ובור וכבר הזכרתי דעתי :

(לז) זרע זרוע . זרע של מיני זרעונים זרוע שם דבר ויתנו לנו מן הזרועים (דניאל א׳ י״ג) :

טהור הוא . למדך שלא הוכשר ונתקן להיות אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים לשון רש״י . והנה למעלה הזכיר הכתוב מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים ללמד על ההכשר אבל שם אמרו שאין האוכל מטמא מאויר כלי חרס אלא בהכשר מים וכאן הוסיף שאף מן השרצים עצמם אין מקבל טומאה אלא בהכשר כך מפורש בת״כ . ויתכן עוד לומר כי מכל האוכל אשר יאכל הנזכר למעלה בבשר והמאכלים הנזכרים וכאן אמר שאף הזרעים כאשר יוציאו אותם לזריעה יטמאו בהכשר מים . וטעם ההכשר בעבור כי לכלוך השרץ והמטמאים ידבק במאכלים בלחות ולא כן ביבשים ועשתה התורה הרחקה יתירה לטמא המוכשרים במים ונוגבו שלא ניתן דברינו לשיעורין . והנה גם דין ההכשר נוהגת בטומאת הנבלות והזכיר הכתוב כאן לענין שאמרנו :

(מ) והאוכל מנבלתה . על דרך הפשט ידבר באוכל כדרך האוכלים שנוגע ונושא מה שהוא אוכל ונטמא במגע ובמשא והוצרך להזכיר זה שלא יעלה על דעת שתהיה טומאתו יותר גדולה בעבור האכילה . והזכיר זה בבהמה טהורה בעבור שיטעה אדם בה ויאכלנה שיחשוב שהיא שחוטה . ואין דרך לטעות כל כך במינים האסורים ודרך התורה לדבר בהוה . וכפי מדרשו שבא ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והיא כזית ג״כ הזכיר זה בנבלת בהמה טהורה וה״ה לטומאה הנזכרת כי השלים כאן דין הטומאות . ועל דעת מדרש ת״כ כל טומאות נבלות נתרבו מכאן ופרשה של מעלה באברים הוא וכבר הוכרתי מזה :

(מא) וכל השרץ השורץ על הארץ . טעם הכתוב הזה כי הזכיר

רש"י

שאני ה' אלהיכם. כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה: והייתם קדושים. לפי שאני אקדש אתכם למעלה ובעולם הבא: ולא תטמאו וגו'. לעבור עליהם בלאוין הרבה וכל לאו מלקות וזהו שאמרו בגמרא אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש: (מה) כי אני ה' המעלה אתכם. על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם. (דבר אחר כי אני ה' המעלה אתכם בכולן כתיב והוצאתי וכאן כתיב המעלה תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים דיים ומעליותא היא גבייהו וזהו לשון מעלה): (מז) להבדיל. לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן: בין הטמא ובין הטהור. צריך לומר בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו: ובין החיה הנאכלת. צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם אלא בין שנולד בה סימני טרפה כשרה לנולד בה סימני טרפה פסולה:

אבן עזרא

והעד נטמיתם בעיניכם וטעמו לאדם שאין לו דעת: (מה) והייתם קדושים כי קדוש אני. על כן אמרתי לכם ולא תטמאו והוי"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכן ויעזוב את עבדיו ורבים כמוהו. וטעם כי אני ה'. כי לא העליתי אתכם מארץ מצרים כי אם להיות לכם לאלהים ואם לא תהיו קדושים לא אהיה לכם לאלהים על כן אם רצונכם שאהיה לכם לאלהים תהיו קדושים: (מז) להבדיל בין הטמא. בעוף ובשרץ המים: הנאכלת. המותרת לאכילה: אשר לא תאכל. ע"פ התורה:

אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ מפטיר מה כִּי אֲנִי יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיֹת לָכֶם לֵאלֹהִים וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי׃ מו זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכֹל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת בַּמָּיִם וּלְכָל־נֶפֶשׁ הַשֹּׁרֶצֶת עַל־הָאָרֶץ׃ מז לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֶּאֱכֶלֶת וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל׃ פ פ פ

כ' בענין. ל' והאלף הכבן המורן. כרמב סרומס. ס' חס' בלוס'. ג'. ג'. ל' וחסר. כ' בטעמא בתורה. ל'. ט'.

יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְתִתְקַדְּשׁוּן וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא וְלָא תְסָאֲבוּן יָת נַפְשָׁתְכוֹן בְּכָל רִיחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא׃ מה אֲרֵי אֲנָא יְיָ דְּאַסֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא׃ מו דָּא אוֹרָיְתָא דִבְעִירָא וְדְעוֹפָא וְדְכָל נַפְשָׁא חַיְתָא דְּרַחֲשָׁא בְּמַיָּא וּלְכָל נַפְשָׁא דְּרָחֲשָׁא עַל אַרְעָא׃ מז לְאַפְרָשָׁא בֵּין מְסָאֲבָא וּבֵין דָּכְיָא וּבֵין חַיְתָא דְּמִתְאַכְלָא וּבֵין חַיְתָא דְּלָא מִתְאַכְלָא׃ פ פ פ

להיות ח' חסר בליש' נמסר בס' יתרו: והעוף ג' וסי' והעוף ירב בארץ. אכל אתם. והעוף והבהמה. נמסר גם בבראשית: הטהר ה' חסר בתורה וסי' להבדיל בין הטמא ובין הטהר והבדלתם בין הבהמה הטמאה. והזה הטהר על הטמא. להורת ביום. על השלחן הטהר:

תולדות אהרן

והתקדשתם. (מכות כב) בבועות יח: זאת תורת. פסחים סט׳ זבחים סט: חולין כז: להבדיל. בבועות יח: ובין החיה. חולין מב:

בעל הטורים

להבדיל. הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד רמז לרוב איסורין שיעורן בכ': ובין החיה הנאכלת אשר לא תאכל. בגי' זה בשמונה עשר טריפות:

צ"א. עבדיה סימן

רמבן

הזכיר למעלה השרצים לענין הטומאה ופרט הטמאים ולא דבר שם בענין איסור אכילה כלל ולכך אמר עתה וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל לומר כי בענין האכילה אין הפרש ביניהן שכולן אסורין. וחזר ופרט בהן והרבה בהן לאוין למלקיות כמו שהזכיר רש"י:

(מז) להבדיל בין הטמא ובין הטהור. שנבדיל מכל הנזכרים בין הטמאים לטהורים לענין הטומאה ובין החיה הנאכלת נמשך לנפש הנזכרת ובין נפש החיה הנאכלת על פי התורה במים ועל הארץ ובין החיה אשר לא תאכל בהם. ובתורת כהנים אמרו חכמים אומר בין החיה אשר לא תאכל ליתן אזהרה לחיה ואם כן הוא לאו. לשון רש"י בין הטמא ובין הטהור צריך לומר בין פרה לחמור והלא כבר מפורשין הן אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין שנשחט חציו של קנה לנשחט רובו וקתני התם וכמה הוא בין רובו לחציו כמלא שערה ולא תחוש בזה ממה שאמרו בגמרא רוב הנראה לעינים בענין שאין פירושו אלא להוציא מדברי האומר מחצה על מחצה כרוב. ולכך אמרו דבעי שיהא השחוט רוב ממש כדי שיראה לעינים לא המחצה שנחשוב אותו בלבנו ונאמר רוב הוא השחוט מאחר שאין במה שלא נשחט יותר ממנו. אבל כל שישחטו ממנו יותר מן החצי כשר הוא ואפילו כמלא חוט השערה כדמפורש בזו הברייתא ואף בגמרא כך הוא עולה:

ספורנו

שאין בהם טומאת מגע כלל יזכור בהם שקוץ כאמרו שקץ הם לכם לא יאכלו שקץ הם שקץ הוא לא יאכל לא תאכלום כי שקץ הם ולא תטמאו בהם ונטמתם בם כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם. אל תטמאו בהם באופן שתהיו טמאים ומטומטמים בם וזה יקרה באכילתם כי אמנם בהיותו אלהיכם הפלתי שתתקדשו ותכינו עצמכם אל הקדושה והייתם קדושים כי קדוש אני כדי שתהיו קדושים ונצחיים בהכירכם את בוראכם והלכתם בדרכיו וזה הפלתי כדי שתדמו אלי כי קדוש אני וכל זה תשיגו כשתתקדשו ותשמרו מאיסורי מאכלות כאמרם ז"ל (יומא סוף פרק אמר להם הממונה) אדם מקדש עצמו מעט מקדשים אותו הרבה וכו': (מה) כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. ראוי לכם שתעשו זה לפי השתדלותי להתקדש ולהיות קדושים כדי להפיק רצוני כי אמנם כונתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים היה כדי שתשיגו זה שאהיה לכם לאלהים בלתי אמצעי ושתהיו קדושים ונצחיים בהדמותכם אלי במדות ובמושכלות כי קדוש אני: (מו) זאת תורת הבהמה והעוף. זאת היא כונת וטעם איסורי מאכלות שהזכיר למעלה:

כלי יקר

פרשת שמיני

ויהי ביום השמיני. זה יום שמיני למילואים נראה מזה שגם יום זה הוא בכלל ימי המילואים שקדמו לו וזה אינו שהרי הכתוב אומר כי שבעת ימים ימלא את ידכם ואף על פי שיום זה מלואים לחנוכת המזבח מכל מקום מה ענין חינוך אהרן ובניו לחנוכת המזבח. ואולי לפי שרצה לומר כי בעצם היום ההוא נראה ה' אלהים ולא בימים הקודמים על כן הוצרך ליתן טעם מה יום מיומים לפי שהיה יום זה שמיני דבר זה גרם לו קדושה ביתר שאת כי כל מספר ז' חול ומספר שמיני קודש כדעת המדרש האומר שכל קלוסו של משה היה באז ומאז באתי לדבר בשמך אז ישיר משה כו' כי אז היינו אחד רוכב על ז' והוא להשליט את השם יתברך על כל ז' כוכבי לכת ועל כל הנמצאים שנתהוו בז' ימי בראשית וע"כ נראה להם ה' ביום זה דוקא מצד היותו שמיני כי מספר זה מיוחד אליו יתברך וזה טעם הקרבן שאינו מרוצה כי אם מן יום השמיני והלאה וזה טעם שהמילה שבח' דוחה השבת שבז' כי הרוחני דוחה הגשמי ומה שיום ח' זה נטל עשר עטרות רמז למה שאמרו רבותינו ז"ל כינור של ימות המשיח יהיה ח' נימין ושל העה"ב י' נימין לפי שלימות המשיח נגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי ה' אחד רוכב על ז' כוכבי לכת מנהיגי העולם הזה אבל לעולם הבא שיהיו מופשטים מן החומר לגמרי יתוסף בהם השגה שיכירו כח מלכותו יתברך על כל הנבדלים העליונים הכלולים במספר ט' בסוד ארון ט' וכפורת טפח ואז השמיני יעלה למספר י' ע"כ בא הרמז ביום שמיני זה שנטל י' עטרות לומר כי יש בו מעין של העה"ב כי שם יראו את כבוד ה' עין בעין וכן ביום זה נאמר כי היום ה' נראה אליכם:

ולזקני ישראל. לא מצינו שדבר אל הזקנים כלום ואם כדברי המפרשים שדבר לאהרן בפני זקני ישראל שלא יאמרו אהרן מעצמו נכנס לעבודה הלא כבר נאמר בפ' ויקרא ואת כל העדה הקהל וגו' ושם הכניסו לעבודה בפני כל העדה ומה היה צריך לזה כאן שנית ונ"ל לפי שנאמר בפ' ויקרא ואם כל עדת ישראל ישגו וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר וכמו כן בקרבנות צבור אלו שבאו לכפרה על ויפחטו שעיר עזים ועל מעשה העגל משתמא עשו בו ככל התורה המפורשת בפ' ויקרא בחטאת הקהל ע"כ קרא לזקנים ואע"פ שלא נזכר כאן שסמכו ידיהם מכל מקום משתמא עשו הסמיכה ואע"פ שכל חטאת הקהל קרבנו פר שאני הכא שחטאו בשעיר ועגל על כן רצה ה' שיביאו שעיר ועגל:

קח לך עגל בן בקר לחטאת. יש מקשים למה עגל של אהרן בא לחטאת ועגל של ישראל בא לעולה ואמרו בזה לפי שבחטאת העגל לא חטא אהרן במחשבה שהרי ודאי לא נתכוין לשם ע"ג כלל ועיקר חטאו היתה במעשה עשיית העגל בפועל כמו שכתוב ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן מה תלמוד לומר אשר עשה אהרן אלא להורות בא שאהרן לא חטא כי אם בעשיית העגל ולא במחשבה ע"כ קרבנו עגל לחטאת המכפר על חטא המעשה אבל ישראל שהטאו גם במחשבה כי ודאי לשם ע"ג נתכוונו ע"כ קרבנם עגל לעולה הבא על חטא הרהור ומה שקשה על פי זה הלא ישראל חטאו גם במעשה שהרי השתחוו לו ויזבחו לו ולמה לא הביאו לכפרה עגל לחטאת נראה לי שעל חטא הזביחה הביאו לכפרה השעיר לפי שנאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים והיכן מלינו שזבחו לשעירים שאמר לשון עוד אלא ודאי שעל מה שנאמר בעגל ויזבחו לו קאי כי זביחה זו ודאי היתה לשעירים לשדים לא אלוה כי כל המעשה ההוא היה מעשה שטן ושעירים ירקדו שם על כן נאמר קחו שעיר עזים לחטאת לכפר על מה שעשה העגל. ומה שאמר בקרבן של אהרן והקרב לפני ה' ובקרבן העם נאמר לזבוח לפני ה' י"א לפי שהזביחה כשרה בזרים אבל לא ההקרבה ול"נ לפי שזבחי אלהים תכליתם להביא לידי רוח נשברה וישראל חטאו גם ברוח ההרהור על כן נאמר בהם לזבוח לפני ה' שאחר הזביחה יהיו לפני ה' אבל אהרן שלא חטא במחשבה על כן מיד אחר קיחת העגל לחטאת נאמר והקרב לפני ה' כי מיד ותיכף נעשה קרוב אל ה' אחר מעשה הקיחה:

ואל בני ישראל תדבר לאמר. מה שצוה משה לאהרן שידבר אל ישראל ולא צוה הוא בעצמו להם לפי שרצה משה להראות לכל ישראל שאהרן נקי מן חטא העגל דאם לא כן איך יצוה הוא להם קחו לכם עגל לכפרה והרי יאמרו לו טול קורה כו' או יהיה פירושו ע"ד קשוט עצמך תחלה כו' לפיכך מתחלה קח לך עגל בן בקר לקשט עצמך תחלה ואח"כ אל בני ישראל תדבר לאמר שיתקשטו גם המה ואז גם המה יכולין לקשט אחרים וזהו לשון לאמר:

קחו שעיר עזים לחטאת. לכפרה על מה שזבחו זבחיהם לשעירים לכך נאמר לזבוח לפני ה' ולא לשעירים כדרך שעשו בזביחה לעגל כאמור. ובתוספתא דרשו מה ראו ישראל להביא יותר מן אהרן אלא אמר להם משה אתם יש בידכם מתחלה ויש בידכם מסוף. בתחלה שנאמר וישחטו שעיר עזים. בסוף שנאמר עשו להם עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר יבא עגל ויכפר על מעשה עגל. אבל אהרן לא היה לו חלק כי אם בעגל עד כאן. ויש לדקדק למה הוציא את אהרן מכלל מעשה דשעיר עזים והלא גם הוא היה במעשה ההוא ואדרבה שהיה לו חלק גדול במעשה ההוא יותר על אחיו כמו שפירש"י על פסוק שמעון ולוי אחים. ועוד למה הזכיר לשון קודם וסוף הל"ל אתם יש בידכם ב' עבירות ולמה תלה העון במוקדם ומאוחר. ועוד מה ענין כפרת שעיר עזים לכפרת עון העגל. גם פסוק ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' צריך ביאור כי לא פורש בו להיכן קרבו. ומה שאמר זה הדבר אשר צוה ה' תעשו מה יעשו עוד נוסף על מה שכבר עשו. והקרוב אלי לומר בהיתר ספיקות אלו שבעל המדרש זה סובר שהא בהא תליא שאותו מעשה של וישחטו שעיר עזים היה סבה גם למעשה עגל יען כי מהידוע שמדת הקנאה שהיתה באחי יוסף גרמה להם אותו מעשה של וישחטו שעיר עזים ומאז נשתרשה בתוכם מדת הקנאה לדורות כמו שכתוב כי קנאת ביתך אכלתני היא קנאת בית ישראל המצויה בין ישראל בכל הדורות יותר מבכל האומות עד שילא העגל הזה מתוך שרבים יתקנאו במשה במחנה כקרח ועדתו וכן באותו זמן רבים קנאים פגעו בו וזאת תורת הקנאות לחשוב עליו עלילות דברים לאמר כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו כדי לפרוק עולו מעליהם ולמנות עליהם העגל הזה נבזה האחות בחבלי בוז כי הקנאה המסבבת פירוד הלבבות היא שעמדה להם שנפרדו איש מעל אחיו כי בטלו מצות ואהבת לרעך כמוך וזה החטא הקודם המסבב גם שמאוחר שלסוף פנו עורף גם אל ה' ובטלו מצות ואהבת את ה' אלהיך ומטעם זה אמרו רבותינו ז"ל שכל זמן ששלום בין ישראל אפילו עובדים ע"ג הנח לו שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו אבל חלק לבם עתה יאשמו וביאור דבר זה תמצא יפה ומתוקן בחבורי עוללות אפרים חלק א' מאמר כ"ג. ומשם תוכל להבין מה שתלה בעל מדרש זה ב' מיני עון אלו במוקדם ובמאוחר כי אחת נוררת חברתה וכן מצינו בירבעם שעשה העגלים מקנאתו במלכות שלמה. ובהנעה זו מיושב מה שלא היה אהרן צריך להיות לו חלק בכפרה שהיא על הקודם וישחטו שעיר עזים דהיינו פירוד הלבבות שהיו בין האבות כי כבר תיקן אהרן זה במה שאחז במדת השלום כי שמוע מזבח טוב. וכן ישראל ראו לתקן שניהם ביום זה וזה שאמרו ויקרבו כל העדה וגו' כי כשראו כל העדה שהם צריכין לכפרה על וישחטו שעיר עזים שגרמה להם הקנאה ופירוד הלבבות ועל המאוחר והוא מעשה העגל שעל ידו נתרחקו מעל ה' ופנו אליו עורף ולא פנים הנה זולת הקרבן ראוי לתקן כל זה במעשה ממש שלא יהיה כטובל ושרץ בידו וזהו שאמר ויקחו את כל אשר צוה משה היינו הקרבנות ויקרבו כל העדה שקרבו זה אל זה בקירוב הלבבות וקימו וקבלו עליהם להיות באחוה וריעות לתקן חטא הקודם מעשה שעיר עזים הבא מתוך פירוד הלבבות ואח"כ תקנו תעות המאוחר ויעמדו לפני ה' כי פנו אל השם יתברך פנים ולא עורף. וכאשר ראה משה כוסר לבבם זה עם זה וכי היו שלמים עם ה' היה הדבר ישר מאד בעיניו כי טוב הוא יותר מן הבאת קרבן כמו שכתוב הנה שמוע מזבח טוב ועל זה אמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו כי כלום צוה ה' על דבר עולה וזבח כי אם לשמוע בקול ה' כי בזה הדבר מיעט מעשה הקרבנות לומר כזה תעשו גם לדורות מי יתן והיה לבבם זה כל הימים כי בזכותו וירא אליכם כבוד ה' כמו שאתם פונים פניכם מול השכינה כך יאר ה' פניו אליכם כדרך שבא לראות כך בא ליראות:

וכפר בעדך ובעד העם. כפרתו של אהרן כפולה אחת כנגד מה שחטא הוא שנית מה שהחטיא גם את העם כמו שכתוב כי הבאת עליו חטאה גדולה אבל בכפרת העם לא נאמר כי אם וכפר בעדם כי העם חלוין בו והוא לא תלוי בהם. ועוד שכפרת אהרן הוא בעצם כפרת העם כי בזמן שמנהיגי ישראל מתוקנים אז כל העם מתוקנים וקלקולם הוא אשמת העם כמו שכתוב אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם כי שגגת תלמוד עולה זדון ובזמן שהוא חוטא גם בשגגה אז שגגתו סבה לאשמת העם שיאשמו גם במזיד על כן כפרתו הוא כפרת כל העם. ד"א ובעד העם קאי על קרבן העם ומה שזכרו כאן אצל כפרתו לומר לך שכפרת אהרן תלוי בכפרת העם שאם יתכפר העם אז גם לך יש כפרה אמנם אם לא יתכפר העם אז גם לך אין כפרה ותקנה כי כל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו ואין מספיקים בידו לעשות תשובה כדי שלא יהיה הרב בג"ע ותלמידיו בגיהנם לפיכך אין לו כפרה כי אם בתנאי זה שיכפר גם בעד העם אשר החטיא. וי"א שאהרן לא היה צריך כפרה כי אם על חטא המעשה ולא על חטא ההרהור כמבואר למעלה בפסוק קח לך עגל והעם היו צריכין גם כן כפרה על חטא המעשה לפיכך נאמר בכפרת אהרן וכפר בעדך ובעד העם לומר לך שגם העם צריך אל כפרתך על חטא המעשה. אבל בכפרת העם שהביאו עגל לעולה לכפר גם על חטא המחשבה נאמר וכפר בעדם לבד כי אהרן לא היה צריך לכפרה על ההרהור כי לא חטא במחשבה כלל כ"א במעשה ובלי ספק שלא נתכוין לשם אלהות:

ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם. במהות חטא זה רבו הדעות בילקוט מסיק בשם ר' מני על שנכנסו שתויי יין ועל ידי שנכנסו בלא רחיצת ידים ורגלים. ויש אומרים שהיו מחוסרי בגדים והיינו המעיל. ויש אומרים על שלא היו להם בנים. ויש אומרים על שלא נשאו נשים. ויש אומרים על שהורו הלכה בפני משה רבן. ויש אומרים על שהיו מהלכים ואומרים מתי ימותו ב' זקנים הללו ואני ואתה ננהיג שררה על הציבור. ויש אומרים שעון העגל שעשה אהרן גרמה להם ודרשו על זה פסוק ישלם שנים לרעהו. וכל הדעות הללו אף על פי שיש להם קצת סמך מפסוקים אחרים מכל מקום הרי מקרא זה מכחיש כל הדעות האלה שנאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם ש"מ שלא היה בהם חטא אחר כ"א זה. על כן אל עלי חובת ביאור להמליץ בעד כל הדעות הללו ולומר שכלם מצאו להם סמך מן פסוק זה לפי שקשה להם הלא כבר נאמר ונתנו בני אהרן הכהן אש וגו' שמצוה להביא מן ההדיוט ואיך יאמר אשר לא צוה אותם ואין לומר כדברי מהרי"א שהיה להם ליקח אש הקטורת ממזבח העולה שהרי צווי זה היה אחרי מות בני אהרן ושם נאמר ולקח מלא המחתה גחלי אש וגו'. ע"כ ראו לפרש אש זרה זו על צד הזרות והרמז על שאר דברים שנרמזו באש זרה. כי דעת האומר שתויי יין נכנסו סובר שאש זרה מדבר ביין הבוער באדם כאש כמו שכתוב מאחרי בנשף יין ידליקם והוא דליקה ממש מן השרפה אשר שרף בקרבם היין ואף על פי שפרשת יין ושכר אל תשת עדיין לא נאמרה להם מכל מקום על דרך הקריבהו נא לפחתך היה להם לידע מסברא כי אין לבא בשער המלך והוא שכור. וראיה גדולה לדעה זו מה שכתוב ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו מכלל שהיו ראוין לשליחת יד על מה שאכלו ושתו וזנו עיניהם מן השכינה מתוך לב גס של מאכל ומשתה ואמרו רבותינו ז"ל שלא רצה הקדוש ב"ה לערבב שמחת התורה והמתין להם עד יום זה וקשה מה יום מיומים ועוד שהרי גם יום זה נקרא שמחת לבו שכן דרשו רבותינו ז"ל ביום חתונתו זה מ"ת וביום שמחת לבו זה חנוכת ב"ה והיה לו להמתין עוד. אלא לפי שביום זה חזרו ושנו באולתם ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר בערה בקרבם מגד היין ומתוך רוב שתיה באו לפני ה' אשר לא כדת ע"כ לא רצה ה' להמתין להם עוד כדי שלא יהיה הדבר בעיניהם כהיתר כי העובר עבירה ושונה בה הותרה לו ועל כן נאמר לאהרן אחרי מות שני בניו צווי בזאת יבא אהרן אל הקודש וגו' ביום צום כפור יום ענות אדם נפשו כי אז הוא בהכנעה לפני בוראו לא מתוך לב גס כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה. ולמ"ד שלא נשאו נשים היה את התאוה בוער בהם כי כל מי שאינו נשוי מלא הרהורי עבירה מן אש זרה וברותחין קלקלו וברותחין נדונו וכן מצינו בגמרת נולא בי עמרם כו' על חמימת נשים הבוער בקרבו כאש בנעורת. ולמ"ד שהיו חסרים מעיל ידוע שהמעיל מכפר על לשון הרע ואלו ספרו לשון הרע על משה ואהרן ואמרו מתי ימותו שני זקנים וכו' רצו בזה שאינן ראוין להיות מנהיגין כי אם מגד זקנתם לא מגד מעלתם וכל מספר לשון הרע מקריב אש זרה גחלים בערו ממש כמ"ש כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות והיינו זיקי דנור כי יצא כברק חצו וע"כ דינו באש כמו שכתוב מה יתן ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים ולכן נדונו גם המה באש ואלו היו לבושים מעיל מכפר עליהם על לשון הרע. ויכלול דמיון האש מדת גסות הרוח כי כל גס הרוח רוצה לעלות למעלה כטבע האש העולה למעלה ועל כן דינו באש כמבואר למעלה בפרשת צו על אמרו רבותינו ז"ל היא העולה על מוקדה כל המתגאה נידון באש כו' ובני אהרן הגיסו לבם כי קריבה זו היינו אש זרה ודבר זה יכלול הרבה דעות הן דעת האומר שהיו שתויי יין דהיינו מתוך לב גס. הן דעת האומר שלא נשאו נשים בעבור רוב גסות רוחם בחשבם כי אין על עפר משלם. הן דעת האומר שלא נטלו עצה זה מזה בעבור רוב גסות רוחם. הן דעת האומר שהורו הלכה בפני משה רבן כי לרוב גסות לא נטלו רשות ממשה. הן לדעת האומר ואני ואתה ננהיג שררה כו'. ומ"ד שלא היה להם בנים נראה שסובר גם הוא כדעת המדרש האומר שנפקד עליהם עון העגל ולפי שבע"ג כך היא המדה שהקדוש ברוך הוא פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים ולכבוד אהרן היה הקב"ה מאריך אפיה וגבה דיליה מן בני בנים אך לפי שלא היו להם בנים נפקד העון עליהם ואולי שבשעה שיצא אש זרה היו מהרהרין באש העגל כי השליך שם אהרן הזהב ויצא העגל הזה וחשבו שע"י האש זרה נעשה הנס ההוא כך הרהרו בשימת אש זה שיעשה להם נס על ידו וה' ידע מחשבות לבם כי אש זרה המה מקריבים לפניו ע"כ דנם באש כדרך שנאמר בעגל וישרוף אותו באש. ודעת האומר שלא היו רחוצי ידים ורגלים סובר שהיש

שם

את זרה לפי שלא קדשו ידיהם ורגליהם מן הכיור והיו חולין במקום קודש וע"כ נקרא כאש אש זרה כי הזרות הפך הקדושה כמ"ש וכל זר לא יאכל קודש לכך נאמר איש מחתתו כאלו היה מחתה שלו שאין בה צד קדושה וכל זה מצד שלא קדשו ידיהם ורגליהם ועל שחטאו במים ע"כ נדונו באש השולט במקום שאין מים מצויין לכבותו:

הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש. פירש"י והיכן דבר ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי ואין צורך לזה שהרי נאמר כאן ועל פני כל העם אכבד א"כ פירוש הכתוב כך הוא ונקדש רצה לומר הבית יהיה נקדש בדבר שהוא כבודי שעל ידו אכבד על פני כל העם ואין זה כ"א בקרובי הש"י כי כל הקרב הקרב ביותר אל הש"י ממנו ילמדו כל הפחותים מערכו ק"ו לומר אם אש אחזה בלחים מה יעשו קוצים יבשים כסוחים ואז יקחו כולם מוסר וזהו כבודו של הש"י על פני כל העם וזהו שפירש"י אמר לו משה לאהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סובר או בי או בך עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממך. ובמה יודע איפוא שהם גדולים אלא ודאי שכך ביאור הענין שהקב"ה אוחז בב' קצוות הקצה האחד הוא שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים יותר מבזולתם הקצה השני שמענישם אפילו על שגיאה קטנה וכל זה כדי שילמדו מהם ק"ו הנזכר כל הפחותים מערכם מה שלא היו יכולין ללמוד ק"ו זה אם היה מעניש איזו אדם בינוני או אם היה מענישו על איזו עון גדול והכתוב אומר ועל פני כל העם אכבד משמע שכולם יהיו נזהרים בכבודי מאז והלאה כי כולם יקחו מוסר בק"ו זה ואם לא היו גדולים גם ממני וממך אז לא יגיע מוסר זה לכולם כי הגדולים מערכם יאמרו לא תגיע בעדנו הרעה ולא יוקח מוסר זה כ"א לפחותים מהם ואפילו לשוים במדרגה לא יגיע כי כל אחד יטעה לומר אני גדול מחברי זולת מי שהוא פשוט שהכל מודים בו שהוא גדול מכולם ממנו יוקח מוסר לכל וזהו ענין קידוש השם כי מאז יראו את ה' קדושיו וזהו שאמר בקרובי אקדש במי שהוא קרוב אלי יותר מזולתו בו אקדש כי על ידו על פני כל העם אכבד יגיע המוסר לכולם והוא שנאמר בקרבתם לפני ה' וימותו לפי שהיו קרובים אל ה' יותר מזולתם ע"כ וימותו. וזהו טעם ותאכל בקצה המחנה שדרשו רז"ל בקצינים שבמחנה וכמאמר רז"ל אין הפורענות בא בעולם כ"א בעבור הרשעים ואינו מתחיל כ"א בצדיקים וכו' וביאור הדבר שלכך מתחיל בצדיקים בעבור שיקחו הרשעים מוסר וז"ש ואחיכם כל בית ישראל יבכו וגו' יפחדו וידאגו לנפשם שלא יקרה להם כאשר קרה לאלו בראותם כי לא ישא ה' פני איש וזה פירוש יקר:

יין ושכר אל תשת וגו'. סמך ציווי זה לכאן לפי שלא נברא היין כ"א לנחם בו האבלים ויחשוב אהרן שבאבלו לפחות מותר לו לשתות יין ע"כ הזהירו כאן שאפילו באבלו אסור לו לשתות דרך שכרות. ורש"י פירוש על וידום אהרן שקבל שכר על שתיקתו שנתיחד לו לבדו דבור זה רמז כאן שנקרא שכור כל שאינו יכול לדבר בפני המלך ע"כ נתיחד אליו הדבור להורות לו שלא יהיה כל כך שכור עד שאינו יכול לדבר לפני המלך אלא יהיה כל זמן מיושב בדעתו עד שיוכל להשיב. ז"ש וידבר ה' אל אהרן לאמר במלת לאמר חתם לו כל הענין לומר לך שיהיה מוכן תמיד לאמר ולהשיב למלך ב"ה וכל מצוה זו באה לו בזכות וידום אהרן. ד"א רמז כאן למה שאמרו רז"ל נכנס יין יצא סוד לפיכך נתיחד אליו הדבור כמלך המגלה לעבדו איזו סוד ולא רצה שידעו בו אחרים ורמז לו שלא יוכל האדם לבא בסוד ה' כ"א בתנאי זה שלא ישתה יין שהרי כשנכנס יין יצא הסוד ע"כ נתיחד אליו הדבור כמגלה לו לבד איזו סוד ומזהירו שלא ישתה יין כדי שלא יגלה הסוד. ד"א לפי שהשתיקה יש לספק בה אם שותק ומצטער וקורא תגר בלבו על משפטי ה' אם הוא שותק ושמח בלבו כמדת הצדיקים ששמחין ביסורין ע"כ נתיחד אליו הדבור כדי לגלות על טוהר מחשבתו שהרי אין הקב"ה משרה שכינתו כ"א מתוך שמחה ודבור זה היינו שהשרה עליו השכינה מתוך שמחת לבבו ובזה נודע לכל כי היה שמח ביסורין כמדת הצדיקים. ד"א לפי שדמימה זו היא הוראה שאינו מתפעל בכל המאורעות שבגופות ובודאי כולו שכלי כאחד מצבא המרום כי מצד השכל אין האדם מתפעל מהם ע"כ דין הוא להתיחד אליו הדבור בלא אמצעי כי גם הוא נעשה רוחני כמשה מצד דמימה זו. ד"א לפי שאזהרת השתיה יש בה רמז אל השתיקה כי כל שכור מרבה דברים כמ"ש למי שיח וגו' למאחרים על היין וגו' וכתיב ותירוש ינובב בתולות על כן בזכות וידום אהרן נתיחד אליו דבור זה כי על ידו לא ירבה בשיחה בטילה או מזקת כי הלה"ר תלתא קטיל לכך נאמר ולא תמותו מלבד מה שהשכרות ממית בטבע כמ"ש יש דרך ישר לפני איש ואחריתו דרכי מות. יש דרך ישר ס"ת **שכר** כי על ידי השכר הכל בעיניו למישור כאמרו רז"ל מסכת יומא פ' י"כ כל הנותן עינו בכוסו כל העריות דומות בעיניו למישור שנאמר יתהלך במישרים וזהו שנאמר ואחריתה דרכי מות כי האחרית מן יש דרך ישר הוא אותיות שכר והוא דרכי מות כי הוא ממית הן בדרך עונש הן בדרך הטבע. ורמז בפרשה זו אימתי אסור לשתותו הוא שאמר בבואכם אל אהל מועד רמז ששיכור אסור לבא אל היכל מלך ית' להתפלל לפניו. ואימתי מותר לשתותו כשהוא מקדש את יום השבת הקודש בכניסתו וביציאתו כמו שלמדו רז"ל מן פסוק זכור את יום השבת זכרהו על היין כו' ז"ש ולהבדיל בין הקודש ובין החול בכניסה ויציאה ואף גם זאת לא ישתה אותו דרך שכרות עד שיהיו כל העריות הדומות עליו למישור אלא ישתה באופן שיוכל להבדיל בין הטמא לטהור ובאופן שיוכל להורות בני ישראל את כל החקים ולא יטעה בהוראתו:

הן היום הקריבו את חטאתם וגו'. משה קרא תגר על אלעזר ואיתמר מדוע לא אכלתם את החטאת ואהרן התגלגל את עצמו ואמר ואכלתי חטאת היום ונ"ל כדברי מהרי"א שעיר זה שנשרף היינו שעיר עזים לחטאת האמור למעלה שהיה קדשי שעה ולכך לא רצה אהרן לאכול ממנו לפי שחשב במה דברים אמורים שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים כשהכהנים אין להם חלק בחוטא עבירה אבל בשעיר זה שהיה כפרה של מעשה העגל שזבחו שם זבחיהם לשעירים כמבואר למעלה בפסוק קח לך עגל וחטא זה היה אהרן הגורם ודומה כאלו היה לו חלק בה ע"כ אין דין שיאכל ממנו אהרן כדי שיתכפרו הבעלים כי דומה כאלו גם הוא היה מן הבעלים ומאחר שראו בני אהרן שאביהם לא רצה לאכול ע"כ לא אכלו גם המה ממנו ושרפוהו וזה ביאור הענין כי משה קצף על אלעזר ואיתמר הנותרים מן המיתה של נדב ואביהוא שנשרפו על שהקריבו אש זרה וחשב משה כי גם אלו הקריבו אש זרה כי מאחר שדין החטאת לאכילה והמה שרפוהו ודאי אש זה ששרפוהו בו אש זרה היא ע"כ קצף עליהם ואמר היה לכם לזכור מה שקרה לאחיכם ולמה הותרתם והיה לכם לאכלו כי אותה נתן לכם לשאת את עון העדה שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו וגו' רצה להוכיח במופת שחטאת זה היה על מעשה העגל דאם לא כן איך יתכן שביום זה שהקריבו בני חטאתם ועולתם של ציבור לכפר עליהם תקראנה אותי כאלה שבו ביום ימותו שני בני שאם כבר היו ראוין לשליחת יד והמתין להם הקב"ה שלא לערבב שמחת התורה היה לו להמתין גם יום זה שמחת לבו של הקב"ה בחנוכת המזבח אלא ודאי שרצה ה' שביום זה ימחה עון העגל מכל וכל מישראל ומאהרן ביום אחד כי אהרן ישלם שנים לרעהו וישראל מתכפרים בחטאת ועולה וזה מופת שהחטאת בא על עון העגל ואם כן אם אכלתי מהחטאת זה היום הייטב בעיני ה' הלא גם אני מן הבעלים ומאחר שאני לא אכלתי גם בני לא רצו לאוכלו לכבודי וייטב הדבר הזה בעיני משה:

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם. מלת אליהם צריך ביאור כי אם שפירש רש"י שחזר לאלעזר ואיתמר שיהיו גם המה שלוחים במצוה זו לפי שכולם הושוו בדמימה אינו מחוור כי לא נזכרו אלעזר ואיתמר קודם זה גם הפסוק אומר וידום אהרן אבל לא אלעזר ואיתמר. והקרוב אלי לומר שנרמז במלת אליהם ענין יקר מאוד ובא למעט כל העו"ג והוא כדרך שכתבו רבים מן המפרשים ענין איסורי המאכלות שיש שחשבו שהמה בריאות הגופות ורפואתו כי המאכלים ההם מולידין ליחות רעות ולדעה זו נטה הרמב"ן. ואינו כן שהרי כל העו"ג אוכלי בשר השקץ והעכבר וכל הטמאים וכולם חזקים אף בריאים אין כושל בהם ואוכליהם לא חלי ולא מרגיש אלא ודאי שכל אלו אין הכוונה בהם כי אם אל רפואת הנשמה כי הם משקצים הנפש הטהורה ומגלשים רוח טהרה וקדושה מן האדם ומולידין אטימת השכל והכונות האכזריות כן כתב בעקידה ובמהרי"א. והראיה על זה שפרה שנולדה מחמור אסורה כי היוצא מן הטמא טמא ש"מ שהמוליד נותן תכונה רעה שבו בנולד ממנו ועל זה הדרך נאמר אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה ומ"ש של וממפריסי מיותר כי הל"ל ממעלה הגרה ומפריסי פרסה אלא שמילי מילי קתני וה"ק אך את זה לא תאכלו אפילו אם יש לו כל סימני טהרה והיינו אם הוא נולד ובא ממעלה הגרה לבד כגון פרה מגמל או ממפריסי פרסה לבד דהיינו פרה מחזיר כך פירשו הקדמונים וכן נתנו טעמים בכל הסימני טומאה שכולם מורים על קושי הבשר ומזג רע שבו המוליד תכונות רעות בגוף האוכל ואין להאריך בזה. וע"ז נאמר מי יתן טהור מטמא וכי אפשרי שמן דבר טמא יצא טהור וכי לא אחד הוא המוליד והנולד כי העובר ירך אמו הוא. וזהו שמסיק בויקרא רבה משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים כו' כך העו"ג שאינם לחיי עוה"ב כירק עשב התיר להם את הכל אבל ישראל שהם לחיי העוה"ב צוה להם זאת החיה אשר תאכלו. ואולי מטעם זה אמר זאת החיה אף על פי שמסיים בבהמה מכל מקום התחיל בחיה לומר שכל הרחקות אלו הם לצורך הנפש שנקראת חיה. הנה מדרש זה מסכים מכל צד לדברינו דאם לא כן מה ראה על ככה ליתן טעם על מצוה זו למה לא נתנה לעו"ג יותר מעל כל מצות שבתורה אלא ודאי שרצה לתרץ יתור לשון של אליהם שבא למעט העו"ג ולומר לך שמסתמא אין שום עו"ג רוצה לקיים שום מצוה אם לא שיודע שיש בה תועלת גם בעולם הזה שהרי על כל פנים אין להם חלק בעה"ב כמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו וכדי שלא יטעו העו"ג לחשוב שטעם איסורי מאכלות לשם בריאות הגופות וירצו גם המה להתנהג על פי הרפואה ע"כ אמר לשון אליהם לומר לך דווקא לישראל שהם לחיי העוה"ב יש תועלת במצוה זו אבל לעו"ג אין תועלת בשמירת מצוה זו כי בלאו הכי אינן לחיי העוה"ב:

את הגמל כי מעלה גרה הוא. הל"ל כי פרסה איננו מפריס שזה עיקר טעם אל הטומאה וכן בשפן וארנבת קשה זה ובחזיר אמר כי מפריס פרסה הוא הל"ל כי איננו מעלה גרה ולמה התחיל בכולם בסימן טהרה שלהם. וביאור ענין זה שסימן טהרה שבכולם מוסיף טומאה על טומאתן כדרך שאמרו בעשו שפושט את טלפיו להראות כאלו הוא כשר ותוכו מלא תוך ומרמה וזה מורה על כל מי שאין תוכו כברו כמדת הצבועים המראים את עצמם כשרים והמה בלי ספק גרועים מן הרשע הגמור שתוכו וברו שוין לרעה כמו שפירש"י על פסוק ולא יכלו דברו לשלום וע"כ הפרסת פרסה בחזיר הוא סימן טומאה לפי שבפרסה זו הוא יכול להטעות הבריות ולהראות כאלו הוא כשר וכן בהפך זה בגמל ושפן וארנבת ואפש"י שכל מדות אלו אינן שייכין בבהמות מכל מקום הם מולידים תכונה רעה זו בגוף האוכלם כי כל אוכלם יהפכו להיות מן כת הטועים המראים את עצמם כשרים

שהן

כמו שאלך ותטריז. ובזה מיושב מה שדרשו בויקרא רבה את הגמל זו בבל שנאמר בה בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו. ואת השפן זו מדי כי מעלת גרה היא שמגדלת צדיקים שנאמר ומרדכי יושב בשער המלך. ארנבת זו יון כי מעלת גרה היא אלכסנדרוס כד חזי לשמעון הצדיק קאים על רגלוי ומברכו כו'. החזיר כו' מראה עצמו כשר וגרה לא יגר שאינו מגדל צדיקים אלא הורגן כו' ויש להפליא על מדרש זה מה ראה על ככה להוציא כל המקראות האלו מפשוטם. אלא ודאי שכוונתו לתרץ ד' לשונות כי שהזכיר שעשה מן הסימן שגרה פעם אל הטומאה לבלי ספק שכוונת הפסוק לרמוז על מדת הצבועים שסימן שגרה שלהם מוסיף להם טומאה וזה לא יצדק בבהמות כלל כ"א באדם ע"כ ר"ל שכל האוכל מהם מקבל טבעם כי הדבר הנאכל ישוב לטבע האוכל והביא ראיה מן המפורסמים שכל ד' אלו האוכלים מן ד' מינים אלו כולם קבלו טבעם שהם מראים את עצמם ככשרים כאלו כוונתם להטיב לישראל ותוכם רע ומר כי כל מחשבותם רק רע כל היום וישראל לא נזהרו מהם בראותם כי הם מגדלים קצת צדיקים ובאמת שלצורך הנאתם עשו כן ותוכם היו שונאי ישראל. ומ"ש את הגמל זו בבל אין כוונתו לפרש המקרא ולהוציאו מפשוטו אלא לומר לך שתואר הגמל מצוי במלכות בבל כי כשם שהגמל מעלה גרה הוא ומצד זה הוא נראה כשר כך מלכות בבל הראו את עצמם כגומלי חסדים עם ישראל והכתוב אומר אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו וגו' לומר לך שהגמול ההוא היה על צד הזיוף. וכן מדי ויון שהיו מקרבים הצדיקים כמרדכי ושמעון הצדיק הכל על צד הזיוף וכן כו' שמראין טלפיהם ככשרים לומר שאין פושטין ידיהם בגזל ואין להאריך מזה יותר ועל צד המליצה עשה סמך מן גמל לבבל ושפן למדי כו' ומכל מקום לעולם אין כוונתו לפרש המקראות חוץ מפשוטם:

ואת אלה תשקצו מן העוף. מן משמע מקצת ממנו דהיינו המיעוט לפי שבעופות אחז"ל שהטהורים מרובים מן הטמאים על כן מנה הטמאים בבהמות טמאים מרובים ע"כ מנה הטהורים בפרשת ראה. וטעמו של דבר לפי שיסוד העפר יותר עב וגס ומוליד עכירת השכל יותר מן האויר והבהמות יש בהם חלק גדול מן יסוד העפר יותר מן יסוד האויר ומטעם זה אינן יכולין לעוף באויר ע"כ הטמאים מרובים לרוב עפרורית שבהם ועל צד הזרות נמצא בהם גם טהורים זעיר שם ובהפך זה העופות יש בהם חלק גדול מיסוד האויר הזך והדק מיסוד העפר ע"כ רובם טהורים ועל צד הזרות נמצאו בהם קצת טמאים והמה מעטים כי הארץ מגדלת גשמיות והאויר מגדל טהרה ורוחניות לכך נאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור הקדים בבהמות הטהורים ובעופות הטמאים לפי שכל בורר דבר מתוך חבירו בורר המועט מתוך המרובה וכאלו אמר שיבדיל בבהמות הטהורים מתוך הטמאים ובהפך זה בעופות:

והתקדשתם והייתם קדושים וגומר. לפי שאחז"ל הבא לטהר מסייעין לו הבא לטמא פותחין לו אבל מכל מקום אין מסייעין לו לכך נאמר אצל הבא לטהר והתקדשתם והייתם קדושים דרך הודעה לומר שאם תתחילו להתקדש מלמטה אז ודאי והייתם קדושים כי אני מקדש אתכם מלמעלה ומסייע לכם כדי שתהיו קדושים כמוני כי קדוש אני. אבל אצל הבא לטמא אמר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם ולא אמר והייתם טמאים לפי שאינו מילתא דפסיקא כי אף על פי שהאדם מתחיל בקלקלה מכל מקום שמא לא אהני מעשיו אחר שאין מסייעין לו מן השמים אלא שפותחין לו כי הפתח פתוח לו ואין סוגר בעדו ועל צד הרמז אמר ונטמתם חסר אל"ף לומר לך שיחידו של עולם ברוך הוא סר ממנו ואין לו חלק בטומאתו ומעשיו ירחקוהו:

כי אני ה' המעלה אתכם וגומר. על פירש"י קשה למה פרט זה במצוה זו יותר מבשאר מצות ועוד יש כמה שינויים בין השרץ השורץ ובין השרץ הרומש הדבוק ביותר בקרקע שאין הלוכו ניכר כי בו נאמר על הארץ ולא בשורץ. וברומש הזכיר טומאה אצל הנפש שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם. ובשורץ אמר ולא תשקצו את נפשותיכם. ע"כ אומר אני שכל הקרב הקרב ביותר אל הארץ ורחוק הוא מן האויר יש בו חלק גדול מן עפרורית מן אותן הגבוהים קצת מן הארץ כי הוא שוחה ומביט אל בור חוצבו וזה טעם שאין האדם הולך על ארבע כי חציו גשמי וחציו רוחני ישגה למעלה ולשון טומאה גרוע מן לשון המורה שקוץ על דבר נתעב אל האדם אעפ"י שאין טומאה בעצמותו לפיכך הרומש על הארץ ונגרר עליה שאין הלוכו ניכר יש בו חלק גדול מן העפרוריות לפיכך הוא מטמא הנפש ביותר ולפי שהגוף עלול ביותר לקבל טומאה מן הנפש ע"כ אמר בשרץ השורץ שהוא רחוק קצת מן הארץ אל תשקצו את נפשותיכם שאינן גורמין לנפש כ"א שיקוץ ולא טומאה. ולא תטמאו בהם היינו הגוף העלול ביותר ומקבל גם הטומאה. אבל השרץ הרומש על הארץ שהוא גרוע ממש נאמר בו ולא תטמאו את נפשותיכם ק"ו לגוף וק"ו לשיקוץ ומזה טעם לדבר כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים מקום נמוך אל ארץ ישראל שהוא גבוה מכל הארצות כדי להרחיק אתכם מן העפרוריות השולט ביותר במקום נמוך שאין האויר שולט שם כבמקום גבוה ע"כ תהיו זהירים ביותר מן השרץ הרומש על הארץ וזה טעם נכון וברור. וטעם השחיטה יוכיח כי השחיטה באה להסיר טומאת העפרוריות שבבהמה שנולדה מן הארץ אבל הדגים שנולדו מן המים שמקורם טהרה אינן צריכין שחיטה כלל אלא באסיפה לבד סגי והעופות שנולדו מן הרקק עירוב עפר ומים די להם בסימן א' למיעוט העפרוריות שבהם ומה שהמים מביאים טומאה על האוכל תמצא מבואר לקמן פר' חקת בסוד הפרה שמטמאה הטהורים ומטהרת הטמאים:

הפטרת שמיני בשמואל ב סימן ו

וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַיָּקָם ׀
וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת
מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב
הַכְּרֻבִים עָלָיו׃ וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה
וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב
נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה׃ וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר
בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן׃ וְדָוִד ׀
וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים
וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֶלִים׃ וַיָּבֹאוּ עַד־
גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶל־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ
הַבָּקָר׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל
וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃ וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה
פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן
יְהוָה׃ וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד
וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי׃ וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה בֵּית עֹבֵד
אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־
כָּל־בֵּיתוֹ׃ וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד
אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל
אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה׃ וַיְהִי
כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃
וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃ וְדָוִד
וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל
שׁוֹפָר׃ וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל
נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר
לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ׃ וַיָּבִאוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ
בִּמְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי
יְהוָה וּשְׁלָמִים׃ וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיְבָרֶךְ

פירוש המלות

ויסף. כמו ויאסף: אל. כמו על: משחקים. מרקדים: ברושים. כלי זמר עשויים מברושים: ובמנענעים. מיני כלי שיר: וישלח. ויושט ידו: השל. על השגגה: להסיר. להביא: על. כמו אל עיר: צעדו. הלכו: ומריא. פטנים ושמים: מכרכר. מרקד: מפזז.

את־העם בשם יהוה צבאות: ויחלק לכל־העם לכל־המון ישראל למאיש ועד־אשה לאיש חלת לחם אחת ואשפר אחד ואשישה אחת וילך כל־העם איש לביתו:

כאן מסיימין הספרדים

וישב דוד לברך את־ביתו ותצא מיכל בת־שאול לקראת דוד ותאמר מה־נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הרקים: ויאמר דוד אל־מיכל לפני יהוה אשר בחר־בי מאביך ומכל־ביתו לצות אתי נגיד על־עם יהוה על־ישראל ושחקתי לפני יהוה: ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם־האמהות אשר אמרת עמם אכבדה: ולמיכל בת־שאול לא־היה לה ילד עד יום מותה: ויהי כי־ישב המלך בביתו ויהוה הניח־לו מסביב מכל־איביו: ויאמר המלך אל־נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים ישב בתוך היריעה: ויאמר נתן אל־המלך כל אשר בלבבך לך עשה כי יהוה עמך: ויהי בלילה ההוא ויהי דבר־יהוה אל־נתן לאמר: לך ואמרת אל־עבדי אל־דוד כה אמר יהוה האתה תבנה־לי בית לשבתי: כי לא ישבתי בבית למיום העלתי את־בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן: בכל אשר־התהלכתי בכל־בני ישראל הדבר דברתי את־אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את־עמי את־ישראל לאמר למה לא־בניתם לי בית ארזים: ועתה כה־תאמר לעבדי לדוד כה אמר יהוה צבאות אני לקחתיך מן־הנוה מאחר הצאן להיות נגיד על־עמי על־ישראל: ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרתה את־כל־איביך מפניך ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ: ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא־יסיפו בני־עולה לענותו כאשר בראשונה: ולמן־היום אשר צויתי שפטים על־עמי ישראל והנחתי לך מכל־איביך והגיד לך יהוה כי־בית יעשה־לך יהוה: כי ׀ ימלאו ימיך ושכבת את־אבתיך והקימתי את־זרעך אחריך אשר יצא ממעיך והכינתי את־ממלכתו: הוא יבנה־בית לשמי וכננתי את־כסא ממלכתו עד־עולם: אני אהיה־לו לאב והוא יהיה־לי לבן אשר בהעותו והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם: וחסדי לא־יסור ממנו כאשר הסרתי מעם שאול אשר הסרתי מלפניך: ונאמן ביתך וממלכתך עד־עולם לפניך כסאך יהיה נכון עד־עולם: ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה כן דבר נתן אל־דוד:

ילד כתיב

פירוש המלות

מדלג: ותבז. לשון בזיון: ואשפר. חתיכת בשר: ואשישה. גרצא דחמרא: ונקלותי. לשון קלון ובזיון: הנוה. גדרות צאן: ירגז. שלא יגלה ממקומו: בהעותו. לשון עון:

# רש״י		פרשת תזריע		אבן עזרא

(ב) אשה כי תזריע. (ויקרא רבה) אמר רבי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף: כי תזריע. לרבות שאפילו ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה (נדה כג וכז): כימי נדת דותה תטמא. כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה ואפילו נכתח הקבר כלא דם. דותה. לשון דבר

(ב) אשה כי תזריע. אחר שהשלים תורת הטהור והטמא במאכלין הזכיר טמא אדם והחל מן האשה כיולדת כי הלידה היא תחלה ורבים אמרו שהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר על כן וילדה זכר ועל כן דעת חכמי יון שהזרע לאשה וזרע הזכר מקפיא וכל הבן מדם האשה והנה פי׳ תזריע תתן זרע כי היא כמו הארץ. וי״ו וטמאה כפ״א רפה בלשון ישמעאל. וסבת טומאתה שבעת ימים עד שובה אל המרובע וכן ימצא בימי החולי כי השנוי יראה עד סוף כל ז׳: נדת. שם במשקל בזת והם שניהם מפעלי הכפל: דותה. טעמו כמו חולי כמו

יב א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב דבר אל־בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה

א ומליל יי עם משה למימר: ב מליל עם בני ישראל למימר אתתא ארי תעדי ותליד דכר ותהי מסאבא שבעא יומין כיומי רחוק סאובתה

בעל הטורים אשה כי תזריע וגו׳. סמך והתקדשתם לאשה כי תזריע שצריך לקדש עצמו בשעת תשמיש. כתיב לעיל אל תשקצו את נפשותיכם ודרשינן מינה שלא ישהה נקביו רמז לבא מבית הכסא אל ישמש מטתו מיד. להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך אשה כי תזריע שצריך להמתין ג׳ תדשים להבחין בין זרעו לזרע ולפרוש ממנה סמוך לוסתה: תזריע וילדה. בגימטרי׳ צורת אדם: זכר בגימטרי׳ ברכה. וטמאה שבעת ימים. וכן ז׳ ימי אבילות כל עומת שבא כן ילך:

תולדות אהרן דבר. יבמות עד כריתות ז: אשה. ברכות ס שבת קלא שבועות יח כריתות ז נדה כד (פסחים נג): וילדה זכר. ב״ב קכו נדה כו לא מ: כימי נדת. שם לה לז:

רמבן

יב (ב) כתב רש״י כי תזריע וילדה לרבות ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה. ופירוש הענין שנוצר הולד כצורת אדם ואחר כך נמוח שכל מי שאין בו מצורת אדם אינו ולד אבל בשעת הלידה אפילו מחוי מטמא אם אין מכירין צורתו כגון ספיר מרוקם טמאה ודאי ואם לאו בספק וזהו רבוי של מקרא זה כדברי רבותינו וכמשמעותו אמרו אשה כי תזריע אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואין כוונתם שיעשה הולד מזרע האשה כי האשה אע״פ שיש לה ביצים כביצי זכר או שלא יעשה בהן זרע כלל או שזרע ההוא נקפא ולא עושה דבר בעובר אבל אמרם מזרעת על דם הרחם שיתאסף בשעת גמר ביאה באם ומתאחז בזרע הזכר כי לדעתם הולד נוצר מדם הנקבה ומלובן האיש ולשניהם יקראו זרע וכך אמרו ג׳ שותפין יש בו באדם איש מזריע בו לובן שממנו גידים ועצמות ולובן שבעין אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין. וגם דעת הרופאים ביצירה כך היא. וע״ד פילוסופי היונים כל גוף העובר מדם האשה אין בו לאיש אלא הכח הידוע בלשונם היולי שהוא נותן צורה בחומר כי אין בין ביצת תרנגולת הבאה מן הזכר לנולדת מן המתפלשת בעפר שום הפרש וזו תגדל אפרוח וזו לא תזרע ולא תצמיח בהמנע ממנה החום היסודי שהוא לה היולי וא״כ יהיה מלת תזריע כמו זרועיה תצמיח וכן אמר אונקלוס ארי תעדי:

ספורנו

יב (ב) אשה כי תזריע וילדה זכר. כבר אמרו (נדה סוף פ׳ המפלת) אשה מזרעת תחלה יולדת זכר וזה כי אמנם זרע האשה והוא הלחות הנפלט ממנה לפעמים בעת החבור לא יכנס ביצירת הזכר כלל אבל דמה תפעל ויקפיא בזרע האיש וכאשר יכנס מזרעה הלחותי בדמה הנקפא יהיה בו ללחות מותריי ויהיה הולד נקבה: כימי נדת דותה. כי בז׳ ימים האשונים יגל הנדות אשר לא התעפש עדיין

דותה

אבן עזרא

כמו מדוה מארים כי הדם היוצא הוא חולי בבשר האשה: (ג) וביום השמיני. אמרו חז"ל ביום ולא בלילה והנה הנולד חצי שעה קודם שקיעת החמה יהיה נמול לששה ימים וחצי יום כי יום התורה איננו מעת לעת: ימול. מבנין נפעל כמו לא יכון ויהיה מגזרת מולים היו ויתכן להיותו חסר נו"ן מגזרת ונמלתם כמו איש כי ידור נדר ויחסר האל"ף כמו אביו או בית דין: ערלתו. ידועה כי היא בערוה ואין כן ערלת לב ושפה ואזן כי כלם סמוכים: ה"א טהרה נח נעלם והיה ראוי להראות כה"א ויקרא לה נבח. וטעם דמי טהרה. שהוא דם טוהר כנגד דם נדה ואיננו מטמא והשם גזר על הזכר כמספר הזכר אשר תשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה: (ד) בכל קדש לא תגע. כמו המעשר והתרומה ובשר שלמים: ואל המקדש. אל חצר אהל מועד או אל העזרה בבית המקדש: (ו) בדמי טהרה. או על דמי טהרה אחד הוא: בן שנתו. לולא הקבלה מי היה מפרש לנו בן שנתו אם הוא בן שנה תמימה לא יותר או פחות או תוספת וי"א שטעם הכבש לעולה שמא עלתה שום מחשבה על רוחה בשעת לידתה מרוב הצער חטאת שמא דברה בפיה: (ז) והקריבו. זה וזה הכבש והתור

תורה

תִּטְמָא׃ ג וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ ד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ׃ ה וְאִם נְקֵבָה תֵלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָה׃ ו וּבִמְלֹאת ׀ יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן׃ ז וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי

ב׳ חסר את · ל׳ קמץ · י"ו חסר · ב׳ מפיק ה"א וכענין · ל׳ חסר וחד מ"ל י"ג · פ

אונקלוס

תְּהֵי מְסָאֲבָא׃ ג וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה יִתְגְּזַר בְּשַׂר עׇרְלְתֵיהּ׃ ד וּתְלָתִין וּתְלָתָא יוֹמִין תְּתֵיב בְּדַם דְּכוּ בְּכָל קוּדְשָׁא לָא תִקְרַב וּלְמַקְדְּשָׁא לָא תֵיעוֹל עַד דְּמִשְׁלַם יוֹמֵי דְכוֹתַהּ׃ ה וְאִם נוּקְבְתָא תְלִיד וּתְהֵי מְסָאֲבָא אַרְבְּעָה עֲסַר כְּרִיחוּקַהּ וְשִׁתִּין וְשִׁתָּא יוֹמִין תְּתֵיב עַל דַּם דְּכוּ׃ ו וּבְמִשְׁלַם יוֹמֵי דְכוֹתַהּ לִבְרָא אוֹ לִבְרַתָּא תַּיְתֵי אִימַּר בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא וּבַר יוֹנָה אוֹ שַׁפְנִינָא לְחַטָּאתָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְוָת כַּהֲנָא׃ ז וִיקָרְבִינֵּיהּ קֳדָם יְיָ וִיכַפַּר

רשי

דבר הזב מגופה. לשון אחר לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואבריה כבדין עליה: (ד) תשב. אין תשב אלא לשון עכבה כמו (דברים א) ותשבו בקדש. (בראשית יג) וישב באלוני ממרא: בדמי טהרה. אף על פי שרואה טהורה היא: בדמי טהרה. לא מפיק ה"א והוא שם דבר כמו טוהר: ימי טהרה. מפיק ה"א ימי טוהר שלה: לא תגע. אזהרה לאוכל וכו׳ כמו ששנויה ביבמות (דף עה): בכל קדש. (מכות יד יבמות שם) לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיע׳ החמה של יום ארבעים שלמחר תביא את כפרת טהרתה: (ז) והקריבו. (זבחים יג סנהד׳ פג) ללמדך שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם ומי

ימול בשר ערלתו ב׳ חסר את בלי׳ וסי׳ בהמלו בשר ערלתו. וביום השמיני ימול בשר ערלתו: סי׳ טהר׳ דסמיך לדמי רפי דסמיך לימי מפיק ה"א וסי׳ דמים מבוסים. ימים מגולים: תבא י"ג חסר וסי׳ בסדם אל תבא. את אימתי. ואל המקדש. גם בי התאנף. אשימה עלימלך. בקמת רעך. בכרם רעך. כי תשת ברעך. וכתבת עליהן. תבא נא תמר אחתי קדמאה. חדר בחדר דמלכים. קדוש ישראל לה׳. אל השטן מאין תבא. אי מזה תבא ויען השטן. כי לפני לחמי. ברכת אבר. תבא כל רעתם וכל משלי דכוו׳ במ"ד מ"ל: ובמלאת ב׳ חד חסר וחד מ"ל. וסי׳ ימי טהרה לבן. ובמלאות הימים האלה בתראה מ"ל: תביא י"ג וסי׳ נמסר בסדר משפטים:

תולדות אהרן וביום השמיני. שבת קלב קלג קלה פסחים ד יומא כח לד מגילה כ יבמות פ ב"ב קכז סנהדרין נט נדה כד (מגילה עג נדרים לא יבמות ס קדושין סא): ערלתו. שבת קא: יום. כריתות י: תשב. ב"ב קכז נדה לו לא מ: בכל קדש. יבמות עה מכות יד שבועות ז זבחים לב לג לד (פסחים לו): ואל המקדש. שבועות יז: עד מלאת. יבמות עד עה נזיר סד: ואם נקבה. בכורות מז כריתות ז נדה ל: וטמאה שבועים. זבחים לא נדה לו לח: וששים יום. כריתות י: וששת ימים. שם: ובמלאת. נזיר סד: לבן. נדה מ: לבת. כריתות ח: כבש. שם מו בכורות כז ערכין יח: ובן יונה. כריתות כח:

בעה"ט וביום השמיני. פסוק זה יש בו תיבות ואותיות כמו בפסוק ויכולו לומר שמילה דוחה שבת: וביום השמיני ימול בשר. בגי׳ שכל היום יהיה כשר למול: ושלשים. בגי׳ כלם סמוכים ולא מפוזרים: ובן יונה או תור. בכל מקום מקדים תורים לבני יונה חוץ מכאן לפי שאינו מביא אלא אחד ואם ימצא יונה לא יקח תור לפי שבן זוגו מתאבל עליו ואינו מזדווג לאחר:

ספורנו

עדיין ולא הפסיד צורת סומאתו: (ג) וביום השמיני ימול. כי אז נתעכל דם הנדות הטמא אשר ממנו מזון הולד במעי אמו וטהר הולד להכנס בברית קדש: (ד) בדמי טהרה. כי עם היותו דם נדות איננו מהוסת של עכשיו אבל הוא מן הוסתות שקדמו בימי ההריון שכבר נתעפשה ונפסדה צורת דם אותם הוסתות וטמאתם: (ה) שבועים. כי המותרות

רמבן

דותה. לשון דבר הזב מגופה לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואבריה כבדין עליה לשון רש"י. ולא ידעתי מאיזה מולא יהיה דותה לשון דבר הזב בלשון הקדש. אבל יתכן שיהיה לשון מדוה ממה שאמרו וראשה ואבריה כבדין עליה וכן דעת ר"א שאומר כי דותה שם וטעמא חולי כי הדם היוצא חולי באשה ובאמת שהוא נקוי המותרות ומפני שראשה ואבריה כבדין עליה אולי יקרא חולי. והנכון לשון מדוה שהוא כמו נגע וצער כמו עלי לבי דוי היה דוה לבנו כמו נגע לבנו. והנה הזיבה נגע באשה אע"פ שהיא בתולדתה וכן על ערש דוי:

(ד) **תשב.** אין לשון ישיבה אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש וישב באלוני ממרא לשון רש"י. ואם כן יאמר ושלשים יום ושלשת ימים תמתין עוד עד שלא תגע בכל קדש ולא תבא למקדש אף על פי שהם ימי טוהר אצל הבעל וזה טעם בדמי טהרה. ואמר בלשון הזה להודיע כי אפילו לא תראה בימים האלה תמתין בהן מפני הלידה. ויתכן כי לשון תשב בכאן כמו ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש כי האשה השוכבת עם בעלה תקרא יושבת לו ולפי שאמר בשבעה וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא שתטמא לבעל ולקדשים כל שבעה אמר כי אחרי השבעה תשב לבעלה שלשים ושלשה ימים בדמי טוהר אבל לא תגע בקדש ולא תבא אל המקדש אף על פי שלא תראה ותשב עם בעלה אף על פי שתראה. והנכון בעיני כי האשה בימי ראייתה תקרא נדה בעבור שינדוה וירחקוה כל בני אדם והאנשים והנשים ירחקו ממנה ויושבת בדד לא תספר עם בני אדם כי גם דבורה טמא אצלם והעפר אשר תדרוך טמא להם כעפר רקב עצמות המת והזכירו גם זה רבותינו ואף מבט שלה מוליד היזק וכבר הזכרתי זה בסדר ויצא יעקב והיה משפט הנדות לשבת באהל מיוחד והוא מאמר רחל לאביה כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי כי מנהגן שלא תלך ולא תדרוך כף רגלה על הארץ. ולכך החמירה התורה במושב הנדה והמשכב יותר מן המגע וכן אמר הכתוב במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ולא אמר כאשר אמר בשאר הטמאים ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה כי הזכיר בו ישיבה שלא ילך כלל כי ריחו והבלו מזיקים ולכך אמר הכתוב בכאן כי גם שלשים ושלשת ימים תשב בדמי טהרה על מושבה אשר ישבה בימי נדות הלידה. והזהיר בלאו שלא תגע בקדש ולא תבוא אל המקדש. ומדרשו תשב להביא המקשה בימי אחד עשר שתהא טהורה מן הזיבה יכול תהא טהורה מן הנדה תלמוד לומר תטמא:

וטעם דמי טהרה על דעת רש"י לומר שאע"פ שראתה טהורה מן התורה וכך אמר ר"א כי הטעם שהוא דם טוהר כנגד דם הנדה ואיננו מטמא. והשם גזר על הזכר כמספר הימים שתשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה. ולפי דעתי כי טעם טהרה נקיון כלשון זהב טהור צרוף ומזוקק וכן וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם. והענין כי צוה ביולדת זכר שתטמא שבעה בנדתה כי המנהג שתהיה שופעת דם מן המקור וצוה שתוחיל עוד שלשים ושלשת ימים תשב בביתה לנקות גופה כי בכל אלה תוציא תמצית הדמים והלחות העכורות המעופשות הבאות מתמצית הדם ואז תנקה מלידה ומבטן ומהריון ותבא בית ה׳. ורבותינו קבלו שהיא טהורה לבעלה בימים האלו מפני שאמר בשבעה שהם כימי נדת דותה ובאלה אמר שתטמא לקודש ולמקדש לא לחולין ולא לבעל וכמו שאמרו בעלה חולין הוא. וטעם הכפל בנקבה או כדברי ר"א על דעת ר׳ ישמעאל שאמר שהזכר נגמר לארבעים ואחד יום והנקבה לשמונים ואחד אבל לדעת חכמים שאמרו אחד זכר ואחד נקבה לארבעים ואחד הטעם בעבור כי טבע הנקבה קר ולח והלבנה ברחם האם רבה מאד וקרה ועל כן ילדה נקבה ועל כן צריכה נקיון גדול מפני רבוי הלחות והדם המעופש שבהן ומפני קרירות כידוע כי החליים הקרין צריכין בנקיון אריכות זמן יותר מן החמים:

(ז) **והקריבו** לפני ה׳ וכפר עליה וטהרה ממקור דמיה. יאמר שתקריב כופר נפשה לפני ה׳ שתטהר ממקור דמיה כי האשה בלידתה תהיה לה מעין נרפש מקור משחת. ואחרי עמדה בימי הנקיון או בימי יצירת הולד לזכר או לנקבה תביא כופר נפשה שיעמד מקורה ושתטהר כי השם יתברך רופא

רשי

ואי זו הוא שטאת שנא' וכפר עליה הכהן וטהרה מי שהוא בא לכפר בו הטהרה תלויה: וטהרה. מכלל שעד כאן קרויה טמאה: (ח) אחד לעולה ואחד לחטאת. לא הקדימה הכתוב אלא למקראה אבל להקרבה חטאת קודם לעולה כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר (זבחים כט): (ב) שאת או ספחת וגו'. (נגעים פ"א) שמות נגעים הם ולבנות זו מזו: בהרת. חברבורות טייא"ר בלעז וכן (איוב לז) בהיר הוא בשחקים: אל אהרן וגו'. גזרת הכתוב הוא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא ע"פ כהן (ת"כ): (ג) הפך לבן. מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע ומעוט שער שנים (ת"כ): עמוק מעור בשרו. (ת"כ) כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל: וטמא אותו. יאמר לו טמא אתה ששער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב: (ד) ועמוק אין מראה. לא ידעתי פירושו: והסגיר. יסגירנו בבית א' ולא יראה עד סוף השבוע ויוכיחו סימנים

אבן עזרא

והתור או בן יונה והכתוב אחז דרך קצרה וכן לא הזכיר מליקת חטאת העוף כי הכהן איננו אוכל חטאת עוף: וכפר עליה. כאשר פירשתי: וטהרה ממקור דמיה. זה אות כי לא תטהר בתולדתה עד הימים הספורים: (ח) תמצא ידה. כטעם ואין ידו משגת: וכפר עליה הכהן וטהרה. זה יורה אם לא יכפר עליה הכהן לא תטהר וזה תלוי בארץ: (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. וטעם אהרן. כי על פיו יהיו כל נגעי אדם מי שיטהר ומי שיטמא: (ב) אדם. ולא אמר איש איש מבית ישראל להכנים הגרים וכן אדם כי יקריב מכם כי תורה אחת לאזרח ולגר בקרבנו' גם כן והכנים הגר שלא יטמא אחר כי הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם: והובא. ברצונו ושלא ברצונו כי הרואה בו אחד מסימנים אלו יכריחנו שיבא: או אל אחד מבניו הכהנים. טעם אהרן הוא הכהן המשיח תחתיו וטעם אחד מבניו הכהנים ההדיוטים שימלאו חוץ למקדש ככהני ענתות. וטעם הכהנים שלא יהיו מהפסולים. ומלת שאת כמו שרפה וכן והמשאת החלה וישאם דוד ויתכן שנקרא כן בעבור שהאש תולדתה להנשא למעלה: ספחת. מגזרת ספחני נא ונספחו על בית יעקב אולי שיתחבר אל מקום א': (ד) בהר'. מגזרת בהיר הוא בשחקים והוא נודע שיעשה כדמות אות וסימן: הפך לבן. טעמו נהפך ללבן: עמוק. יותר יש בעמקו מעוהק העור ואיננו כמו שפל: וטמא אותו. בדבור שיאמר שהוא טמא: והסגיר

תורה

יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר
דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר
אוֹ לַנְּקֵבָה׃ ח וְאִם־לֹא תִמְצָא
יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי־תֹרִים
אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה
וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן
וְטָהֵרָה׃ פ
יג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ ב אָדָם
כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ־
סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־
בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא אֶל־
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד מִבָּנָיו
הַכֹּהֲנִים׃ ג וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־
הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע
הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק
מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא
וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ ד וְאִם־
בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ
וְעָמֹק אֵין־מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר
וּשְׂעָרָהּ לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר

אונקלוס

עֲלַהּ וְתִדְכֵּי מִסּוֹאֲבַת דְּמָהָא
דָּא אוֹרָיְתָא דְּיָלְדְתָא
לִדְכַר אוֹ לְנוּקְבָא׃ ח וְאִם
לָא תַשְׁכַּח יְדַהּ כְּמִיסַת
אִמְּרָא וְתִיסַב תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין
אוֹ תְּרֵין בְּנֵי יוֹנָה חַד
לַעֲלָתָא וְחַד לְחַטָּאתָא
וִיכַפַּר עֲלַהּ כַּהֲנָא וְתִדְכֵּי׃
א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם
אַהֲרֹן לְמֵימַר׃ ב אֱנָשׁ אֲרֵי
יְהֵי בִמְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהּ עַמְקָא
אוֹ עַדְיָא אוֹ בַהֲרָא וִיהֵי
בִמְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהּ לְמַכְתַּשׁ
סְגִירוּ וְיִתֵּיתֵי לְוָת אַהֲרֹן
כַּהֲנָא אוֹ לְוָת חַד מִבְּנוֹהִי
כַּהֲנַיָּא׃ ג וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת
מַכְתָּשָׁא בִּמְשַׁךְ בִּשְׂרָא
וְשַׂעְרָא בְמַכְתָּשָׁא אִתְהֲפִיךְ
לְמִחֲוַר וּמֶחֱזֵי מַכְתָּשָׁא עֲמִיק
מִמְּשַׁךְ בִּשְׂרֵיהּ מַכְתַּשׁ
סְגִירוּתָא הוּא וְיֶחֱזֵינֵּיהּ
כַּהֲנָא וִיסָאֵב יָתֵיהּ׃ ד וְאִם
בַּהֲרָא חִוָּרָא הִיא בִּמְשַׁךְ
בִּשְׂרֵיהּ וַעֲמִיק לֵית מִחֶזְוַהּ
מִן מַשְׁכָּא וְשַׂעְרָא לָא
אִתְהֲפִיךְ לְמִחְוַר וְיַסְגַּר

ל' ל' חסר וחד מ"ל · ג' · ג' בקריי · ג' · ג' · י"א דסמיכי · י' ר"פ · ג'. כו' מ"ל · כ"ס · י'. כולם ח' במ"ב · ד' ושארה סיא · כולם חסר · ל' רפי וחד מפיק

מסורה

בעה"ט ממקר. חסר. אותיות מרקם וסמיך לי' וטהרה רמז כתמים הבאים מרקם טהורים: וטהרה ממקור דמיה. בגי' ה' מיני דמים טמאים בה: ממקור ב' ממקר דמיה. ה' ממקר ישראל דורש מכאן שברכות חתנים בעשרה מבוס דכתיב וטהרה ממקר דמיה אזו דמים טהורים הוי אומר דם בתולים אלמא דאיירי בחתן: דמיה ג'. ממקור דמיה. והיא גלתה את מקור דמיה. וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה על הרוגיה דאיתקש גילוי עריות לשפיכות דמים דכתיב כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה:

תולדות אהרן וטהרה. נדה יט לח: זאת תורת. נדרים לה כריתות ט נדה מ: שתי תורים. כריתות כח (יומא מא): וכפר עליה הכהן. יבמות עד סנהדרין פג זבחים יט (שבת ג): אדם כי יהיה. הוריות י ערכין ג נדה מד: והובא אל אהרן. סנהדרין לד נדה ג: ואם בהרת. שבועות ז:

ממקר ב' חד חסר וחד מ"ל וסי' וטהרה ממקר דמיה. ה' ממקור ישראל: דמיה ג' ומ"ל וסי' וטהרה ממקר דמיה. והיא גלתה את מקור דמיה. וגלתה הארץ את דמיה: די ד' בקריי' וסי' ואם לא תמצא ידה. די השיב לו. ואם לא תשיג ידו. די מחסורו אשר יחסר. אין די בער. ב' בו. וא' ודי חלב עזים ללחמך: אדם י' ראשי פסוקים וסי' כי יהיה בעור בשרו. להבל דמה. ביקר ולא יבין. אדם ילוד אשה. תועה מדרך השכל. אדם ערום. אדם בליעל. אדם עשוק בדם. אדם חסר לב. אדם שת אנוש: ומראה ז' קמצין וסי' נמסר בסדר משפטים: צרעת הוא וסימן עמק מעור בשרו קדמא. וראה הכהן את הבשר החי. צרעת הראש או. והיה הנגע ירקרק. וראהו הכהן ה' וסימן נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו וראהו הכהן ביום השביעי והנה הנגע עמד. והנה נהפך הנגע ללבן. ביום השביעי אם פשה תפשה. והנה פשה הנתק בעור לא יבקר:

רמבן

רופא לבשר ומפליא לעשות. ורבותינו אמרו בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת לא אזקק עוד לבעלי. ועיקר הכונה בזה כי בעבור שהיא נשבעת מתוך הצער ואין השבועה ראויה להתקיים מפני היותה משועבדת לבעלה רצתה התורה לכפר לה מעלות רוחה ומחשבות השם יתברך עמוקות ורחמיו מרובים שהוא רוצה להצדיק בריותיו:

יג (א) **אל** משה ואל אהרן. בעבור כי על פי הכהן יהיה כל ריב וכל נגע היה הדבור גם אל אהרן או למשה שיאמר לאהרן על דעת רבותינו. ולא אמר בכאן דבר אל בני ישראל כי הכהנים בראותם הטמאים יכריחום להסגר ולהטהר ואמר בפרשת הטהרה אל משה לאמר זאת תהיה תורת המצורע כי אין צריך להזהיר ישראל בטהרה וגם לא לכהן להקריב הקרבנות כי ברצון יעשו כן. ובפרשת הזב אמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בעבור שהוא דבר סתום ואין מכיר בו יזהירם שיודיע כל אחד חליו לכהן:

(ב) **שאת** או ספחת או בהרת. שמות נגעים הם ולבנים זה מזה לשון רש"י. ואמר ר"א כי שאת לשון שרפה מן והמשאת החלה וישאם דוד. ויתכן שנקרא כן בעבור שהאש בתולדתה להנשא למעלה. וספחת מגזרת ספחני נא ונספחו על בית יעקב. אולי שיתחבר אל מקום אחד. בהרת מגזרת בהיר הוא בשחקים שיעשה כדמות אות וסימן וא"כ תהיה שאת שם הנגע הנעשה מן המרה הירוקה הנשרפת. והבהרת מן הליחה הלבנה שהספחת הנאספת משתיהן. ורבותינו אמרו אין שאת אלא לשון גבוהה וכן הוא אומר על ההרים הרמים ועל הגבעות הנשאות. ואין ספחת אלא טפלה. וכן הוא אומר ספחני נא:

(ג) **עמוק** מעור בשרו. כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל לשון רש"י ומפני זה כשהגיע הרב אל הכתוב השני שאמר ואם בהרת לבנה

ספורנו

המותרות ילכו בלידת הנקבה: (ז) וכפר עליה. כי כל ימי זוב טומאה תהיינה כל מחשבותיה פונות אל עסקי כלי הזרע ופעולתם ולא תהיה ראויה למקדש וקדשיו עד שתביא כפרתה ותפנה אל הקדש: יג (ב) אדם כי יהיה בעור בשרו. וזה יהיה ברוב אם לא יעבר הזרע מדם הנדות: שאת או ספחת או בהרת. כלם מיני צרעת ומראיהן לבן כמו שבא בקבלה. ואין בהן ממיני הצרעת שספרו הרופאים זולתי המורפיאה והאלבארס והנתק אמנם שאר מיני הצרעת החזקים שהם סכנה לכל הגוף בכלל והם נוטים אל האודם והשחרות לא תטמאם התורה כלל כי אלה הד' מראות לבדנה שספרו ז"ל שהן שאת ותולדתה בהרת ותולדתה באות בתוכחות על עון כאמרם ז"ל (ברכות פ"ק) כל שיש בו אחד מד' מראות הללו אינן אלא מזבח כפרה אבל שאר מיני הצרעת שספרו הרופאים לא יהיו בעמנו כלל ע"ג מזבח כפרה אם לא יהיה עמנו בתכלית הקלקול ח"ו כאמר מדוי מצרים הרעים או מצד חטא בהנהגת המאכל והמשתה וזולתם ולא תהיה בהם טומאה כלל: והובא. כי כל מי שילך אל מקום להתפעל לא יקרא בא אז אבל יקרא מובא כענין תובל למלך. רעותיה מובאות לך: והגישו אדוניו. והביא האיש את אשתו. והפך ונגשו אל המשפט. ונקרב בעל הבית. עד האלהים יבא דבר שניהם: (ד) ועמוק אין מראהו מן העור. כמראה חמה

והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים. האדם יהיה נסגר והוא ייחל עד שבעת ימים כי רובי החליים ישתנו ביום השביעי: (ה) עמד. בעיניו הטעם במראהו כי המראה הוא בעין וכל המפרשים אמרו שטעמו בעצמו והטעם כאשר היה: פשה. כענין נפוש: (ו) שנית. פעם שנית: כהה הנגע. רבי החכמים אמרו כמו חשך ועדות' ותכהין עיניו מראות ואמרו כי כהות לבנות פירושו כמו לבנה אדמדמת שיהיו בו שניהם ולפי דעתי שמלת כהה הפך פשה ומגזרת ותכהין עיניו והקרוב אליו ולא כהה בם וטעם לא פשה הנגע במקום אחר והנה הם שני סימנים שכהה המקום הנגוע ולא פשה בשלם: (ז) וטהרו. יאמר שהוא טהור כי מספחת היתה ואם פשתה אחר כן

תולדות אהרן כהם. כתובות עט: וטהרו הכהן. מגילה ח:

כַּהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא שִׁבְעָא
יוֹמִין: ה וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא
בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא
מַכְתָּשָׁא קָם כִּדְהֲוָה לָא
אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בְּמַשְׁכָּא
וְיַסְגְּרִינֵיהּ כַּהֲנָא שִׁבְעָא
יוֹמִין תִּנְיָנוּת: ו וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא
יָתֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
תִּנְיָנוּת וְהָא עֲמְיָא מַכְתָּשָׁא
וְלָא אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא
בְּמַשְׁכָּא וִידַכֵּינֵיהּ כַּהֲנָא
עֲדִיתָא הִיא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי
וְיִדְכֵּי: ז וְאִם אוֹסָפָא תוֹסֵיף
עֲדִיתָא בְּמַשְׁכָּא בָּתַר
דְּאִתְחֲזֵי לְכַהֲנָא לְדָכוּתֵיהּ
וְיִתְחֲזֵי תִּנְיָנוּת לְכַהֲנָא:
ח וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא וְהָא אוֹסִיפַת
עֲדִיתָא בְּמַשְׁכָּא וִיסָאֲבִינֵיהּ
כַּהֲנָא סְגִירוּתָא הִיא:

ס' כו' מ"ל במ"ח ס כל ליתנא בספרי כ"כ ע' בספרי ל' ומסר ס' קמץ

הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃
ה וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה
הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן
שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ שני ו וְרָאָה
הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית
וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָשָׂה
הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת
הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ ז וְאִם־
פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר
אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן
לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־
הַכֹּהֵן׃ ח וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה
פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ
הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא׃ פ

סימנים עליו: (ה) בעיניו. במראהו ובשיעורו הראשון: והסגירו שנית. הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט: (ו) כהה. הוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו או פשה טמא: מספחת. שם נגע טהור: וכבס בגדיו וטהר. הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה: (ח) וטמאו הכהן. ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהיה: צרעת היא. המספחת הזאת: צרעת. לשון נקבה: נגע. לשון זכר:

ומסית

בעל הטורים

והנה הנגע. לשון והנה נופל על דבר שלא נודע קודם לכן כמו בכאן שהיה סגור עד עתה וכן והנה היא לאה:

והסגירו ד' וסי' והסגיר הכהן שבעת ימים. והנה אין בה שער. והנה אין בבהרת שער. וכבסו את אשר בו: וטהרו ד' וסי' מספחת. צרבת. צמח בו: ונראה ה' וסי' ונראת שנית אל הכהן. ונראה אל הכהן. דוהיה במקום השחין. והביאותיו ונראה את פני ה'. אני השפתי שוליך. גלה חציר ונראה רשא:

ספורנו

המה העמוקה מן הצל מכל מקום בהיות גם העור באיזו מדרגה מן הלבן לא יהיה כל לבן עמוק אצלו זולתי בהיותו עובר גבול הלובן של עור עד שיהיה יחס לובן העור אליו כיחס הצל אל החמה: נגע צרעת הוא. הנה אמר לפעמים נגע צרעת הוא ופעמים צרעת היא ופעמים צרעת נושנת היא ופעמים נגע הוא כי אמנם יש לצרעת כמו לשאר החלאים עתות התחלה ותוספת ותכלית ואם ירפא החולי תהיה לו ירידה גם כן ויקרא להתחלה נגע בלבד ולתוספת נגע צרעת ולתכלית צרעת וכאשר תתישן תקרא צרעת נושנת וכאשר תהיה בירידה יאמר נרפא הנגע נרפא הנתק. ובהיות זה המין מן החולי לעונש כאמרם ז"ל אינו אלא מזבח כפרה נתן זמני ההסגר לשרר אל התשובה כאמרו ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון: (ה) וראהו הכהן. גזרת הכתוב שלא תהיה טומאת נגעים וטהרתן אלא ע"פ כהן כי שפתי כהן ישמרו דעת למנוגע ויורו למשפט במעשיו ויתפלל על עצמו ויתפלל גם הכהן עליו ובלעדי

רמבן

לבנה היא ועמוק אין מראה מן העור כתב הרב לא ידעתי פירושו פירוש הוקשה אצלו כיון שהיא בהרת לבנה אי אפשר לו שלא יהיה מראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל. והנה אנחנו יכולין לתקן הקושיא הזו שלא יאמרו הכתובים במראה נגע שיהיה עמוק מן העור אלא כשיהפך בהן שער לבן אבל כשאמר ושערה לא הפך לבן יאמר ועמוק אין מראה מן העור שכן מראה החמה אם יהיה במקום ההוא דבר שחור מפוזר בו לא יהיה המראה להם להסתכל בו עמוק והנה השער בתולדתו שחור ומבטל עומק הנגע וכשיהפוך לבן או צהוב יהיה הלובן כלו מזהיר ויראה כעמוק לכל מביט בו מרחוק. עם כל זה מה שאמר הרב כל מראה לבן עמוק הוא אינו נכון בעיני שהרי אמרו אין שאת אלא לשון גבוהה והשאת לבנה היא כדכתיב שאת לבנה ואמרו שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה והנה היא לבנה הרבה וראוי שתהיה עמוקה ולמה יקראוה גבוהה. והכתוב גם כן לא אמר במראה השאת עמוק מן העור. ובתורת כהנים אמרו מה לשון שאת מוגבהת כמראה הצל שהן גבוהין ממראה החמה ואם כל מראה לובן עמוק הנה הדבר בהפך. ואולי נאמר שלשון שאת מוגבהת היא כנגד הבהרת שאם תקיף את שתיהן תהיה הבהרת כמראה החמה והשאת בצדה כמראה הצל שהן כנגד העור שתיהן עמוקות אבל הכתוב לא אמר במראה השאת עמוק מן העור. אבל כך נראה לי הענין הזה שיש לובן נותן זוהר ולטישות בעינים כמראה החמה והעין איננו מקבל גוון הלובן ההוא ולכן יראה אצלו כעומק כמראה החמה שהיא עמוקה מן הצל בעבור שהעין מקבל גוון השחרות ונקבע בו וגוון הלובן מפזר כח הראות ויתרחק לו ולכן יראה כעמוק והנה לובן הבהרת שהוא בהיר ועז כשלג הראות נחלש ממנו כאשר יחלש במקום החמה ובלבד שלא יהיה בו שער שחור כי אז יתפשט כח הראות בשחרות וממנו יתפשט בכל מקום הנגע ולא יברח ממנו והשאת היא לבנה אבל אין הלובן מזהיר ולא יחליש הראות ויתפשט ויתקרב אליו ויראה כקרובה אצלו ומוגבהת כענין הראות בכוכבים שהן נראים כמו גבוהין ברקיע והזכיר הכתוב בשחין שני מראות שאת לבנה או בהרת בתוכה כאדמימות ואמר בה מראה שפל לא עמוק כי הבהרת ההיא אף על פי שהיא לבנה עזה האדמדמות שבתוכה תגרע ממנו העומק ויחזור לשפלות מעט. ועל דרך הפשט לא יהזור והנה מראה שפל מן העור רק לבהרת אבל בשאת לבנה לא יאמר כן. ואמר בשתיהן ואם אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא כהה כי בעבור שיש בה מראה האדמדמות ושחרות השער אבד ממנה גם השפלות והיא כהה והזכיר במכוה לבנה אדמדמת או לבנה ואמר מראה עמוק על הלבנה וחזר ואמר והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור כי הזכיר ענין השפלות ללבנה אדמדמת ללמד כי העומק והשפלות שניהם סימן טומאה ואין בהם טהרה רק כשאין בהן שפלות כלל והיא כהה. והתורה רצתה בטהרת ישראל ובנקיות גופם והרחקת החולי הזה בתחלתו כי המראות האלו אינן עדיין צרעת גמורה אבל תבאנה לידי כך. ויאמרו הרופאים בספריהם הבהרות נראה מהן מהצרעת ולכך יאמר הכתוב בהן בתחלתן נגע צרעת היא כלומר מכה של צרעת איננה צרעת גמורה ובהיות סימני הטומאה גמורין לאחר ההסגר שיאמר צרעת היא יתכן שהיא צרעת גמורה ופעם יאמר בטומאה וטמאו הכהן נגע צרעת היא והכונה לומר שיטמא בו מעכשיו כי הוא נגע צרעת שיבא ודאי לידי צרעת וראוין להבדל מעתה מן העם וכן וטמא הכהן אותו נגע הוא ואמר שהוא נגע גדול שלא יתרפא אבל יגדל כל היום ויפשה כאשר פשה עתה. ומה שאמר רש"י בשער לבן שהוא סימן טומאה וגזרת הכתוב הוא דלא פשריה למלתא וגזירת עילאה היא די מטא על גברא ההוא כי הנגע שלא יהפוך השער ללובן איננו אלא כיעור בעור לא ליחה שתחליא כלל:

(ה) והנה הנגע עמד בעיניו. במראהו ובשיעורו הראשון לשון רש"י. וכמוהו ועיניו כעין הבדולח וכן כעין הקרח הנורא אבל בתורת כהנים שנינו אין לי אלא בעיני עצמו בעיני תלמידו מנין תלמוד לומר ואם בעיניו עמד הנגע אם כן פירוש ואם בעיני הכהן הנזכר עמד הנגע כלומר שעמד על עמדו לא שינה את מקומו ולא פשה לעיני מראה הכהן ולשון מורגל בדברי חכמים כך נראה בעיני וכן ועתה תיקר נא נפשי בעיניך בדעתך ובמחשבתך ורמז הכתוב כי לפי מראות עיניו ישפוט כפשיון אינו צריך למדוד את הנגע:

(ו) והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע. כתב רש"י כהה שהוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו ולא פשה טמא הוא והוא באמת משמעות הכתוב. אבל

רש"י

(י) ומחית. שנימינ"ט בלעז שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומאה שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן ואף על פי שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה: (יא) צרעת נושנת היא. מכה ישנה היא תחת המחיה וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה: (יב) מראשו. של אדם ועד רגליו: לכל מראה עיני הכהן. פרט לכהן שחשך מאורו: (יד) וביום הראות בו בשר חי. אם צמחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה (ת"כ) אלא הרי שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי אברים שאין מטמאין משום מחי' לפי שאין מראה הנגע כולו כאחד שופעין אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שמטמא: וביום. (מ"ק ז בכורות לו) מה ת"ל ללמוד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולאיצטליתו ולכסותו ולביתו וכן ברגל נותנין לו כל ז' ימי הרגל: (טו) צרעת הוא. הבשר ההוא: בשר. לשון זכר: (יח) שחין. (חולין ח) לשון חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור: ונרפא. השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר: (יט) או בהרת לבנה אדמדמת. שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואוד': מראה שפל. ואין ממשה שפל אלא

אבן עזרא

כן הנו טמא: (ט) והובא. האדם כחברו: (י) והיא הפכה. השער השחור ללבן: ומחית. פירוש בשר חי והנה הבשר שלא ירגיש איננו כן: (יא) נושנת. קדמונית. מלת יסגירנו. יוצאה לשנים פעולים והטעם שיהיה שיסגר: (יג) וטהר את הנגע. כי כבר יצא הנגע כולו לחוץ והוא סר ממנו. וטעם וטהר את הנגע בדבור שאותו הנגע לא יטמא אחרים: (טז) או כי ישוב. שיתכן שישוב: (יט) לבנה אדמדמת. מעורבת משני העינים או קצת כן. מלת צרעת. מחלה וכן ושלחתי את הצרעה ואין מלת ושלחתי טענה כי הנה ישלח דברו אני שולח את כל מגפותי ישלח בם חרון אפו: (כ) והנה מראה. לא יתכן בדקדוק מראה בקמץ גדול

תורה

ט נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם
וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ י וְרָאָה הַכֹּהֵן
וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא
הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר
חַי בַּשְׂאֵת׃ יא צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת
הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן
לֹא יַסְגִּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא׃ יב וְאִם־
פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר
וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל־עוֹר
הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד־רַגְלָיו לְכָל־
מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן׃ יג וְרָאָה
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת־
כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת־הַנָּגַע כֻּלּוֹ
הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא׃ יד וּבְיוֹם
הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי יִטְמָא׃
טו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַבָּשָׂר הַחַי
וְטִמְּאוֹ הַבָּשָׂר הַחַי טָמֵא הוּא
צָרַעַת הוּא׃ טז אוֹ כִי יָשׁוּב הַבָּשָׂר
הַחַי וְנֶהְפַּךְ לְלָבָן וּבָא אֶל־
הַכֹּהֵן׃ יז וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה
נֶהְפַּךְ הַנֶּגַע לְלָבָן וְטִהַר הַכֹּהֵן
אֶת־הַנֶּגַע טָהוֹר הוּא׃ שלישי פ
יח וּבָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בוֹ־בְעֹרוֹ שְׁחִין
וְנִרְפָּא׃ יט וְהָיָה בִּמְקוֹם הַשְּׁחִין
שְׂאֵת לְבָנָה אוֹ בַהֶרֶת לְבָנָה
אֲדַמְדָּמֶת וְנִרְאָה אֶל־הַכֹּהֵן׃
כ וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה מַרְאֶהָ שָׁפָל

מסורה

י"א פסוקין רישיהון נ' וסופיהון נ' ד' · י"א כ"כ בתורה ל' · ל"ו מסמס א"ב ל' ומ"ל · ס' חסר בליבנא · ב' חד מ"ל וחד חסר · ל'. ל' וחד וכל עור ל' · ד' מ"ל בלים' · ד' · ב' ובענין וכל סוס כר אונס דכו' · ח' כל תזריע יהיה בו רפי · פ

תרגום אונקלוס

ט מכתש סגירו ארי תהי
באינשא ויתיתי לות כהנא׃
י ויחזי כהנא והא עמקא
חורא במשכא והיא הפכת
שערא לחור ורושם בשרא
חיא בעמיקתא׃ יא סגירות
עתיקא היא במשך בשריה
ויסאיביניה כהנא לא
יסגריניה ארי מסאב הוא׃
יב ואם מסגא תסגי
סגירותא במשכא ותחפי
סגירותא ית כל משך
מכתשא מרישיה ועד
רגלוהי לכל חיזו עיני כהנא׃
יג ויחזי כהנא והא חפת
סגירותא ית כל בשריה
וידכי ית מכתשא כליה
איתהפיך למחור דכי הוא׃
יד וביומא דיתחזי ביה
בשרא חיא יהא מסאב׃
טו ויחזי כהנא ית בשרא
חיא ויסאבניה בשרא חיא
מסאב הוא סגירותא הוא׃
טז או ארי יתוב בשרא
חיא ויתהפיך למחור וייתי
לות כהנא׃ יז ויחזיניה
כהנא והא אתהפיך
מכתשא למחור וידכי כהנא
ית מכתשא דכי הוא׃
יח ואינש ארי יהי ביה
במשכיה שיחנא ואתסיא׃
יט ויהי באתר שיחנא עמקא
חורא או בהרא חורא סמקא
ויתחזי לכהנא׃ כ ויחזי
כהנא והא מחזהא מכיך מן

בעל הטורים

באדם ד'. נגע צרעת כי תהיה באדם. או באדם אשר יטמא לו. אף היא כחתף תארוב ובוגדים באדם תוסיף. אשר שלט האדם באדם. ובוגדים באדם תוסיף איירי באשה זונה שמפתה האדם עד שישמע לה וזהו אשר שלט האדם באדם שהיא בולעת בו ואם ישמע לה סוף שילקה בצרעת או יטמא כמת. סמך נגעים ליולדת לומר שכל מי שאינו שומר נדות הולד מצורע והקב"ה אומר לולד אם תיטיב מעשיך ראה מה בראתי למעלה ממך בהמה וחיה למאכלך ואם הרעות מעשיך הרי נגעים כנגדך: עוד בגי' לבן: פרוח תפרח ב' במסורה. ואידך פרוח תפרח ותגל לומר כשפרחה הצרעת בכולו יגיל כי אז יטהר:

מסורה

נגע צרעת י"א פסוקי' רישיהון נו"ן וסופיהון נו"ן וסי' נגע צרעת. נחנו נעבר. נביא מקרבך. נודו מתוך בבל. נהר פלגיו. נהית כצאן עמך. נגד אבותם עשה פלא. נפת תטפנה. נפתי משכבי. נר אלהים. נשקו קשת: באדם ד' חטפין וסי' נגע צרעת כי תהיה. או איש אשר יגע. ובוגדי' באדם תוסף. עת אשר שלט האדם באדם. וחד ובאדם מבין יודע. וכל לאדם דכו' הטפין במ"ה וסי' נמסר בסדר שמות. וכל חמש מגילות דכו' במ"ב וסי' כי לאדם שטוב לפניו נתן. עמל: בשאת חד מן י"א זוגין חד מלרע וחד מלעיל נכבין ב' ברי' תיבותא וסי' נמסר בישעיה ריש סי' ח': יסגרנו ה' חסר בלישנ' וסי' לא יסגרנו כי טמא הוא. ולא יסגרו את הרצח היסגרני בעלי קעילה. ואם תסגרנו ביד אדני. היסגרו בעלי קעילה: הראות ד' מלאים בלישנ' וסימן וביום הראות בו. כי לא יוכלו להראות. וילך אליהו להראות אל. בהגלו' פשעכם להראו' חטאתיכם: וראהו הכהן ה' נמסר לעיל בהאי סידר': ובשר ה' וסי' זאת הפע' עצם. ואנשי קדש. ובשר כי יהיה בערו. וראיתי והנה עליהם גידים. והעורבים מביאים לו לחם ובשר. ב' בו. לחם המודות לא אכלתי. עור ובשר תלבישני: ונראה ת' נמסר לעיל:

תולדות אהרן

מראשו ועד רגליו. זבחים כ ערכין יח: לכל מראה. מועד קטן ח סנהדרין לד ערכין יח נדה נ (נדרים מא פסחים נג): כלו הפך לבן. סנהדרין נו נדה יט: וביום הראות. מ"ק ז ח סנהדרין לד נדה נ: ונרפא. סוטה ס: שאת לבנה. שבועות ו:

ספורנו

ובלעדי זאת בהיות על פיהם כל נגע יקנו טביעות עין במדרגות המראות להבחין בין נגע לנגע: (יט) והיה במקום השחין שאת לבנה. שאין אותו המקום נדון בסימני עור

רמב"ן

אבל לפי מדרש רבותינו אינו כן שהרי שנינו להסגיר את העומד בסוף שבוע ראשון ולפטור את העומד בסוף שבוע שני ובביאור אמרו בתורת כהנים שבבגדים עומדים בראשון מסגיר ובשני שורף ובאדם עומד בראשון מסגיר ובשני פוטרו ועוד אמרו במגלה יצא מצורע מוסגר שאין צרעתו תלויה בגופו אלא בימים ואלו היה צריך שתהיה כהה היתה טהרתו תלויה בגופו ורש"י עצמו פי' שם כלשון הזה שאין תלויה בגופו שאם לא ימצא בשביעי סימן טומאה שער לבן או פשיון יטהרנו אע"פ שנגעו עומד בעיניו כגון בסוף שבוע שניה. אבל כך אמרו חכמים שבסוף שבוע שניה בין שכהה הנגע ממראה השלג לסיד ההיכל או שידמה לקרום ביצה ואפילו העזה שהיתה כסיד וחזרה לשלג וכל שכן עמדה במראיתה כל שלא פשה מטהר ואם כן פירוש הכתוב והנה כהה הנגע שחזר למראה נגע אחר כגון משלג לסיד הואיל ולא פשה מספחת היא שלא תאמר כיון שנשתנית הנגע למראה נגע אחר תראה כתחלה בא הכתוב ולמד שהוא טהור והוא הדין אם העזה שכבר למדך הכתוב שאין השנוי ממראה למראה סימן טומאה אלא כעומד בעיניו הוא וכל שלא פשה טהור הוא ואם תשאל ולמה לא הזכיר הכתוב העזה וכל שכן כהה בא ללמדך שאע"פ שכהה אם פשה טמא ופירוש כהה שהוכהה לאחד ממראות נגעים כגון משלג ועד קרום ביצה שעדיין נגע הוא אבל למטה ממראות נגעים כבר נתרפא ואין כאן נגע ואין פשיון בזה מטמאו כלל וכענין הזה הוא מתבאר בתורת כהנים:

(י) והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן. פי' הכתוב הזה אינו שיהיה צריך לשניהם לשער לבן ומחיה שהרי טמא הכתוב בשער לבן לבדו בפרשה הראשונה וכן המחיה לבדה סימן טומאה היא אם כן פירושו והיא הפכה שער לבן או מחית בשר חי בשאת והזכיר שער לבן בשאת אע"פ שכבר הזכירו בבהרת ללמד שבשתיהן הוא סימן טומאה. ורבותינו דרשו ליתן שיעור למחיה שתהא כדי לקבל שער לבן שהוא שתי שערות:

(יב) ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע. הנה

אבן עזרא

גדול תחת האל"ף והה"א כמפיק כמו ידה רגלה כי לא נמצא כן בבעלי הה"א הנח הנעלם בסוף המלה ודגשות נו"ן יראנה כמו יסגירנה לחסרון הה"א הנוסף וכן מלת ממנה וממנו: (כג) ואם תחתיה. אם עמדה במקומה כי יש נגע שיסע ממקום אל מקום: צרבת. כמו ונצרבו בה כל פנים כטעם מוקד וחום ולהבת: (כד) או לבנה. לבדה: (כח) ואם תחתיה תעמד הבהרת והיא כהה. כאשר פירשתי ולא הזכיר כן בפסוק ואם תחתיה תעמד הבהרת הראשון בעבור שעמדה הבהרת כאשר היתה. וטעם להזכיר ואיש או אשה. בעבור הזקן ועוד כי הוא צריך לאמר על הקרח והגבח איש ולא אדם כלל להוציא האשה והנה פי' ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן

רשי

אלא מתוך לבנינותו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל: (כב) נגע היא. השאת הזאת או הבהרת: (כג) תחתיה. במקומה: צרבת השחין. כתרגומו רושם שיחנא אינו אלא רושם החמום הניכר בבשר. כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חימום כמו (יחזקאל כא) ונצרבו בה כל פנים ריטי"ד בלעז: צרבת. ריטי"שמנט בלעז: (כד) מחית המכוה. מבני"ט כשחיתה המכוה הפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה וסימני מכוה וסימני שחין שוים הם (חולין ק) ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם זה נולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידונו כגריס: (כט) בראש או בזקן. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער

תרגום אונקלוס

משכא ושערה אתהפיך
למחור ויסאיבניה כהנא
מכתש סגירותא היא
בשיחנא סגיאה: כא ואם
יחזינה כהנא והא לית בה
שער חור ומכיכא ליתהא
מן משכא והיא עמיא
ויסגריניה כהנא שבעא
יומין: כב ואם אוספא תוסיף
במשכא ויסאב כהנא יתיה
מכתשא היא: כג ואם
באתרהא קמת בהרתא לא
אוסיפת רושם שיחנא היא
וידכיניה כהנא: כד או אנש
ארי יהי במשכיה כואה דנור
ותהי רושם כואה בהרא
חורא סמקא או חורא:
כה ויחזי יתה כהנא והא
איתהפיך שערא לחורא
בבהרתא ומחזהא עמיק
מן משכא סגירותא היא
בכואה סגיאה ויסאב יתיה
כהנא מכתש סגירותא
היא: כו ואם יחזינה כהנא
והא לית בבהרתא שער
חור ומכיכא ליתהא מן
משכא והיא עמיא
ויסגריניה כהנא שבעא
יומין: כז ויחזיניה כהנא
ביומא שביעאה אם אוספא
תוסיף במשכא ויסאב
כהנא יתיה מכתש
סגירותא היא: כח ואם
באתרהא קמת בהרתא לא
אוסיפת במשכא והיא עמיא
עימק כואה היא וידכיניה
כהנא ארי רושם כואה היא:
כט וגבר או אתתא ארי יהא
ביה מכתשא בריש או
בדקן: ל ויחזי כהנא ית

מקרא

קדמ' לא מפיק וסניין מפיק מן־העור ושערה הפך לבן
וטמאו הכהן נגע־צרעת הוא
ל' בשחין פרחה: כא ואם ׀ יראנה
הכהן והנה אין־בה שער לבן
ושפלה איננה מן־העור והיא
ד' כהה והסגירו הכהן שבעת
ימים: כב ואם־פשה תפשה
ג' בעור וטמא הכהן אתו נגע
הוא: כג ואם־תחתיה תעמד
הבהרת לא פשתה צרבת
השחין הוא וטהרו הכהן: ס
רביעי שני כד או בשר כי־יהיה
ג' בערו מכות־אש והיתה מחית
המכוה בהרת לבנה אדמדמת
או לבנה: כה וראה אתה הכהן
והנה נהפך שער לבן בבהרת
ג' ומראה עמק מן־העור צרעת
ב' הוא במכוה פרחה וטמא אתו
ב' ר"פ בטעם כענין הכהן נגע צרעת הוא: כו ואם ׀
יראנה הכהן והנה אין־בבהרת
שער לבן ושפלה איננה מן־
ח' ד' העור והוא כהה והסגירו
הכהן שבעת ימים: כז וראהו
הכהן ביום השביעי אם־פשה
תפשה בעור וטמא הכהן אתו
ג' ר"פ נגע צרעת הוא: כח ואם־תחתיה
תעמד הבהרת לא־פשתה בעור
פ' והוא כהה שאת המכוה הוא
וטהרו הכהן כי־צרבת המכוה
הוא: חמישי פ
סי' לא תקיפו פאת ראשכם כט ואיש או אשה כי־יהיה בו
נגע בראש או בזקן: ל וראה

מסורה

בהאי סידרא: ואם יראנה הכהן ב' בטעמא ובענין וסי' והנה אין בה שער לבן. והנה אין בבהרת שער לבן: כהה ח' וסי' וראהו הכהן ביום השביעי: ואם יראנה הכהן והנה אין בה. וחברו והנה אין בבהרת. ואם תחתיה תעמד הבהר' בתראה. ואם ראה הכהן. לשום לאבלי ציון. קנה רצוץ לא ישבר. אין כהה לשברך. וחד בחירק ולא כהה בם: ואם תחתיה ב' בענין וסי' תעמד הבהרת. תעמד הבהר'. כל אוריית' הוא כתיב ו' בר מן י"א כתיב יו"ד וסימן ואם יראנה הכהן שבשחין וכו' נמסר בסדר וישב:

תולדות אהרן ואם תחתיה. תמורה כו: במכוה. פסחים עה: מכות אש. שם: ומראה עמוק. ב"ב פד שבועות ו חולין סג: ואיש או אשה. קדושין לה בכורות מב:

ספורנו

של בשר של מעלה וכן מקום מכות אש כי אמנם העור הטבעי שנאבד בשחין או במכוה לא ישוב עוד כמאז אבל יולד במקומו דבר דומה לעור שאין עור מחליף כדאיתא

רמבן

שנה הפריחה הנה סימן טהרה עד שתפרח בכל הגוף חוץ מן המקומות שמנו חכמים במשנה שאין מעכבין את ההופך כולו לבן אם כן מהו את כל עור הנגע אבל פירושו וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו יאמר שהפך לבן מקום הנגע וכל הגוף הא אם הנ׳ לבן כל הגוף ומראה הנגע חזר לבהק או נתרפא טמא הוא:

(כט) בראש או בזקן. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב שנהפך שער שחור שבו לצהוב. נתק הוא כך שמו של נגע שבמקום שער לשון רש"י. והנראה מן

הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה מַרְאֵהוּ
עָמֹק מִן־הָעוֹר וּבוֹ שֵׂעָר צָהֹב
דָּק וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶתֶק הוּא
צָרַעַת הָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן הוּא׃ ל׳ ג׳
לא וְכִי־יִרְאֶה הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע
הַנֶּתֶק וְהִנֵּה אֵין־מַרְאֵהוּ עָמֹק ט״ז פסו׳ אין אין מלעות פסוק
מִן־הָעוֹר וְשֵׂעָר שָׁחֹר אֵין בּוֹ
וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק י׳
שִׁבְעַת יָמִים׃ לב וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־
הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־ ל׳ בטעם בענין
פָשָׂה הַנֶּתֶק וְלֹא־הָיָה בוֹ שֵׂעָר
צָהֹב וּמַרְאֵה הַנֶּתֶק אֵין עָמֹק מִן־ י׳

מַכְתָּשָׁא וְהָא מַחֲזוֹהִי עָמִיק
מִן מַשְׁכָא וּבֵיהּ שְׂעַר סוֹמַק
דַּעְדַק וִיסָאֵב יָתֵיהּ כַּהֲנָא
נִתְקָא הוּא סְגִירוּת רֵישָׁא
אוֹ דִיקְנָא הוּא׃ לא וַאֲרֵי
יֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת מַכְתַּשׁ נִתְקָא
וְהָא לֵית מַחֲזוֹהִי עָמִיק מִן
מַשְׁכָא וּשְׂעַר אוּכָם לֵית בֵּיהּ
וְיַסְגַּר כַּהֲנָא יָת מַכְתַּשׁ
נִתְקָא שַׁבְעָא יוֹמִין׃ לב וְיֶחֱזֵי
כַהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה וְהָא לָא אוֹסֵיף
נִתְקָא וְלָא הֲוָה בֵיהּ שְׂעַר
סוֹמַק וּמֶחֱזֵי נִתְקָא לֵית

רשי

בשער צהוב : (ל) ובו שער צהוב. שנהפך שער שחור שבו לצהוב : נתק הוא. כך שמו של נגע (ת״כ) שבמקום שער : (לא) ושער שחור אין בו ; הא אם היה בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר שהשער שחור סימן טהרה הוא בנתקים כמו שנאמר ושער שחור צמח בו וגו׳ : (לב) והנה לא פשה וגו׳. הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא

בעה״ט הזקן שלשה. צרעת הראש או הזקן. הזקן זקן אהרן. וגם את הזקן תספה במפלת סנחרב. מלמד שלקו בצרעת ובשביל שאהרן רואה את הנגעים ומטהרם בלוג שמן וכם נשמן הטוב של שמן המשחה שיורד על זקנו :

אבן עזרא

כזקן לאיש : (ל) צהוב. כלשון ישמעאל קרוב מעין הלובן : נתק הוא. מגזרת כאשר ינתק פתיל הנעורת והטעם על השער והתגלח

הזקן ג׳ וסי׳ צרעת הראש או הזקן וגם את הזקן תספה. כטל חרמון שיורד על הזקן. אנ״ך : שהר כל לישנ׳ חסר במ״ב וסי׳ שחורה אני ונאו׳. השך משחור תארם : ומראה ז׳ קמצין נמסר בסדר משפטים :

ספורנו

כדאיתא בפרק בא סימן. וכמו שספרו הרופאים : נתק הוא. שיש בתוך מקום שער איזה מקום שנתק ממנו השער בכח החולי לא בכח אדם ולא בכח סם ואע״פ שאין סם

רמבן

מן הלשון הזה שהפרש שבין נגע הראש והזקן לנגע עור הבשר הוא זה שהזכיר כגון השער הלבן והצהוב כי הנגע בארבע מראותיו כשהוא בתוך שער הראש והזקן אם נהפך בו שער טמא כאשר הוא טמא בעור הבשר אם הוא לבן וכי היאך אפשר לומר כן והלא הוא עצמו כתב כמראה צרעת עור בשר שמטמא בארבע מראות ולא כמראה נתקים של מקום שער שאין מטמאים בארבע מראות שאת ותולדתה בהרת ותולדתה ואם בארבע מראות אין מטמא באיזה מראה ובאיזה ענין הוא מטמא ולא הזכיר בו הכתוב אלא בסימני החליטה שבסוף שער צהוב ופשיון. אבל חשב הרב שנגע הראש והזקן הודיע הכתוב בשמו שאמר נתק הוא והוא השם הידוע לו ובשם הזה הוא ניכר והזכיר בנגעים שמותם ומראיהן בהרת לבנה שאת לבנה ובראש הזכיר שמו ובשמו הוא נודע וכל השם ההוא טמא הכתוב וחזר ופירש סימני החליטה בסוף זו היא סברת הרב בנתק. וכן נראה עוד מדבריו כי טעם הפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו לומר כי כאשר ימרט הראש שינשר השער ויקרח יהיה טהור מטומאת נתקים מראש ואין מטמא באותו נגע הנקרא נתק ויהיה נדון כדיני עור בשר שאת ותולדתה דכיון שאין כאן שער יצא מכלל דין ראש וזקן. וכל זה אינו כן שהראש או הזקן בעוד שער בהן אינן מטמאין במראות נגעים כלל אבל כאשר ימרט מקום בראש וינשר השער שבו מעיקרו שנעשה המקום חלק ופנוי מכל שער ונולד במקום הנתוק ההוא שער צהוב ודק הוא הנגע הטמא ולכך נקרא נתק בעבור שנתק משם השער לא שהיא שם (נגע) בלבד כמו שאמר הרב ז״ל אבל כשמו כן הוא שצריך נתוק השער ההוא כגרים ואחר נתוק השער הראשון התולדתי מן המקום ההוא אם נולד שם השער הזה הצהוב הדק הלקויי הוא סימן טומאה לא כשנולד תחלה קודם הנתוק. וכן שנינו נולד בראש או בזקן חזר הראש והזקן ונקרחו הראש והזקן עד שלא העלו שער והעלו שער ונקרחו רבי אליעזר בן יעקב מטמא שתחלתן וסופן טמא וחכמים מטהרין. ולענין שער צהוב הקודם כמי שנינו שער צהוב שקדם לנתק טהור ורבי יהודה מטמא רבי אליעזר בן יעקב אומר לא מטמא ולא מציל וכן הענין הזה כולו עוד שנוי בספרא וטעם הכתוב שלא הזכיר הנתוק בתחלה מפני שהזכיר נגע בראש או בזקן במראה עמוק ושער צהוב ולא יתכן שיהיה המראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל בעוד השער השחור התולדתי עליו ולפיכך תפס סתם בנהוג בבני אדם כי בבא הנגעים בראשם ינתקו מתחלה ויולד בנתק נגע ויצמח בו השער הצהוב הדק הקצר ואחר כך פירש נתק הוא לבאר בפירוש שלא יטמא עד שיהיה נתוק ודעת רובי המפרשים שהנגע הזה שהוא הנתק אינו צריך שיהא בו בהרת ושאת ולא תולדותיהן ולא שום שנוי בעור הראש אבל כיון שניתק השער כגרים בראש או בזקן ויעקר משרשו לגמרי הוא הנגע ואם נולד בו שער צהוב דק טמא וזהו צרעת הראש או הזקן שהרי טמא הכתוב בתחלה מראהו עמוק בשער צהוב וחזר והזכיר בשאינו עמוק הסגר וטמא אותו בפשיון ומשמעות זה שאין מראה הנתק עמוק ולא משונה כלל בודאי שני הסימנים האלו שהן הפשיון והשער הצהוב שוים הם בדינם וא״כ באו הכתובים ללמד שבין מראהו עמוק כמראה הבהרת או שאינו עמוק ולא משונה כלל כיון שנתק מטמא בשער צהוב או בפשיון ובריותות הרבה שנויות בספרא בענין הזה אבל היה נראה שאחר שימרט המקום בראש אינו נגע עד שתוליד במקום החלק בהרת ותולדתה או שאת ותולדתה ואז תטמא הבהרת והשאת בשער צהוב כמו שתטמא בעור הבשר ההפך לבן כי הכתוב שהזכיר נגע בראש או בזקן ואמר והנה מראהו עמוק מן העור ירמוז למראות הנגעים הנזכרים למעלה והזכיר בהרת ותולדתה וכן שאת ותולדתה ואין הפרשה הזאת אלא לטעון טעם אחר שלא כענינו והוא שלא יטמאו מראות נגעים בראש אלא אחרי הנתוק ויש בו להקל ולהחמיר להקל שלא יטמאו בשער לבן ולהחמיר שידונו בשער צהוב והכתוב שאמר וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמוק מן העור ושער שחור אין בו והסגיר את נגע הנתק פי׳ כמו ואם בהרת לבנה היא בעור בשרו ועמוק אין מראה מן העור כי נגע הנתק ירמוז שהיו מראות נגעים בנתוק וזה צריך עיון בתוספתא במסכת נגעים לפי ששנינו שם והנתקים מטמאים בכל מראה ואפילו לבנים בשחור והשחורים בלבן ומטמאים בשער צהוב דק שמראיו כתבנית הזהב ע״כ נראה מזה שצריך שיהיה בנתוק מראה נגע או לבן בעור הראש השחור כעין מראות הנגעים או אפילו נגע שחור בעור הראש הלבן כעין המורפיאה השחורה שהזכירו הרופאים כי הכתוב לעולם מזכיר נגע הנתק שצריך שיהיה נגע בנתק אבל לא ייחד להם מראות כמו בעור הבשר והפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו לימדה כי אין דין הנתקין אלא כאשר ימרט אמצעית הראש וישאר השער מקיף את הנתק מכל צד אבל אם ימרט אחורי הראש או פאת הפנים וינתק מכל הצד ההוא אינו נידון בסימני הראש וזקן אלא בסימני עור בשר והטעם כי בטבעי בני אדם רבים שיקרח להם מיעוט השער בצדדי הראש לאחור או לפנים ואין הנתוק בהם חולי אחר אלא הרי הוא כשאר הגוף אבל כאשר ינתק השער באמצעות מקום השער אינו אלא נגע והוא הנגע שקורין לעוזות שלנו טיניס ובערבי אל סעפ״ה ומיעוט הכתוב שנמרט מפאת פניו ומאחוריו שכן דרך בני אדם להקרח :

וטעם הכתוב שאמר וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם שיטמא בשאר הגוף כמראות נגעים בפתוך ובחלק ואמר כמראה צרעת עור בשר שיהיה מוחלט במחיה או בפשיון שהוא מראה הצרעת החלוטה בעור הבשר והזכירו רבותינו שאינו מטמא בשער לבן כמו ששנינו שהמחיה מטמא בקרחת או בגבחת מה שאין כן בשער לבן וידרוש כן בת״כ ויש מן המפרשים שאומרים כי טעם הפרשיות להבדיל בין הנתוק ובין המריטה והענין הוא כי קרחת וגבחת הוא שיעקר השער בענין שאינו עתיד לחזור כגון שסך שער ראשו בסם משיר השער או שנעקר בטבעו ביבוש הליחה. וענין הפרשה כפי הדעת הזו כי מתחלה דבר הכתוב בנתק והוא שנשר השער ונכרת מלשון ונתוק וכרות נתקו כפות רגלי הכהנים ואחר כך אמר כי כאשר ימרט ראשו שיעקר השער במריטה שישאר הראש חלק ומלובן כעין נחושת ממורט וכענין שכתוב למען יהיה לה ברק מורטה שבידוע שלא יחזור שם לעולם אין זה נתק אבל האיש הזה קרח הוא או גבח כדרך בני אדם הקרחים וטהור הוא אבל אם יהיה בקרחת או בגבחת ממראות הנגעים יהיה טמא כמראה צרעת עור בשר ובסימניהון מחיה ופשיון אלא שמעטו חכמים ממנו במדרש שער לבן וטעם הדבר לפי שכבר נמרט הראש ואין ראוי לגדל שער כלל ואם יולד מעט שער במקרה לעולם לא יהיה שחור ולא בתכונת שער אלא לקוי ולבן וזה דעת חכמי הצרפתים כפי׳ מסכת נגעים וענין המשניות והברייתות השנויות שם נוטה לדבריהם ואם כן יהיה הנתק חולי הסעפ״ה או החליים הידועים הנקראים מהלת שועל ושבילי הנחש וכל חליים יש להם עזר והמריטה היא הקרחת ואין לה עזר ורפואה כלל :

והתגלח

הָעוֹר׃ לג וְהִתְגַּלָּח וְאֶת־הַנֶּתֶק
לֹא יְגַלֵּחַ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־
הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃
לד וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק
בָּעוֹר וּמַרְאֵהוּ אֵינֶנּוּ עָמֹק מִן־
הָעוֹר וְטִהַר אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְכִבֶּס
בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ לה וְאִם־פָּשֹׂה
יִפְשֶׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר אַחֲרֵי
טָהֳרָתוֹ׃ לו וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה
פָּשָׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר לֹא־יְבַקֵּר
הַכֹּהֵן לַשֵּׂעָר הַצָּהֹב טָמֵא הוּא׃
לז וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד הַנֶּתֶק וְשֵׂעָר
שָׁחֹר צָמַח־בּוֹ נִרְפָּא הַנֶּתֶק טָהוֹר
הוּא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן׃ ס לח וְאִישׁ
אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרָם
בֶּהָרֹת בֶּהָרֹת לְבָנֹת׃ לט וְרָאָה
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה בְעוֹר־בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת
כֵּהוֹת לְבָנֹת בֹּהַק הוּא פָּרַח
בָּעוֹר טָהוֹר הוּא׃ ס ששי שלישי
מ וְאִישׁ כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ קֵרֵחַ
הוּא טָהוֹר הוּא׃ מא וְאִם מִפְּאַת
פָּנָיו יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ גִּבֵּחַ הוּא טָהוֹר
הוּא׃ מב וְכִי־יִהְיֶה בַקָּרַחַת אוֹ
בַגַּבַּחַת נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם צָרַעַת
פֹּרַחַת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃
מג וְרָאָה אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־
הַנֶּגַע לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת בְּקָרַחְתּוֹ
אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ כְּמַרְאֵה צָרַעַת עוֹר
בָּשָׂר׃ מד אִישׁ־צָרוּעַ הוּא
טָמֵא הוּא טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן
בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ׃ מה וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־

עָמִיק מִן מַשְׁכָּא׃ לג וִיגַלַּח
סַחְרָנֵי נִתְקָא וּדְעִם נִתְקָא
לָא יְגַלַּח וְיַסְגַּר כַּהֲנָא יָת
נִתְקָא שִׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת׃
לד וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת נִתְקָא
בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא לָא
אוֹסִיף נִתְקָא בְּמַשְׁכָּא
וּמֶחֱזוֹהִי לֵיתוֹהִי עָמִיק מִן
מַשְׁכָּא וִידַכֵּי יָתֵיהּ כַּהֲנָא
וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִדְכֵּי׃
לה וְאִם אוֹסָפָא יוֹסִיף נִתְקָא
בְּמַשְׁכָּא בָּתַר דְּכוּתֵיהּ׃
לו וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא וְהָא אוֹסִיף
נִתְקָא בְּמַשְׁכָּא לָא יְבַקַּר
כַּהֲנָא לְשַׂעַר סוּמַק מְסָאַב
הוּא׃ לז וְאִם כַּד הֲוָה קָם
נִתְקָא וּשְׂעַר אוּכַם צְמַח
בֵּיהּ אִתְּסֵי נִתְקָא דְּכֵי הוּא
וִידַכֵּינֵיהּ כַּהֲנָא׃ לח וּגְבַר אוֹ
אִתְּתָא אֲרֵי יְהֵי בִמְשַׁךְ
בִּשְׂרְהוֹן בַּהֲרָן בַּהֲרָן חִוָּרָן׃
לט וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא וְהָא בִמְשַׁךְ
בִּשְׂרְהוֹן בַּהֲרָן עֲמָיָן חִוָּרָן
בּוֹהֲקָא הוּא סְגֵי בְּמַשְׁכָּא
דְּכֵי הוּא׃ מ וּגְבַר אֲרֵי יִתַּר
שְׂעַר רֵישֵׁיהּ קָרֵחַ הוּא דְּכֵי
הוּא׃ מא וְאִם מִקְּבֵל אַפּוֹהִי
יִתַּר שְׂעַר רֵישֵׁיהּ גְּלוֹשׁ הוּא
דְּכֵי הוּא׃ מב וַאֲרֵי יְהֵי
בְקַרְחוּתָא אוֹ בִגְלוֹשׁוּתָא
מַכְתַּשׁ חִוַּר סָמוֹק סְגִירוּת
סַגְיָא הִיא בְּקַרְחוּתֵיהּ אוֹ
בִגְלוֹשׁוּתֵיהּ׃ מג וְיֶחֱזֵי יָתֵיהּ
כַּהֲנָא וְהָא עֲמִיק מַכְתָּשָׁא
חִוַּר סָמוֹק בְּקַרְחוּתֵיהּ אוֹ
בִגְלוֹשׁוּתֵיהּ כְּמֶחֱזֵי סְגִירוּת
מְשַׁךְ בִּשְׂרָא׃ מד גְּבַר סְגִיר
הוּא מְסָאַב הוּא סַאֲבָא
יְסָאֲבִינֵיהּ כַּהֲנָא בְּרֵישֵׁיהּ
מַכְתָּשֵׁיהּ׃ מה וּסְגִירָא דְּבֵיהּ
מַכְתָּשָׁא לְבוּשׁוֹהִי יְהוֹן

ג' רנתי · פ' · ר' · ג' דגש · כול' חסר במ"ב · ד' · ד' ב' חסר וב' מ"ל · כ' וכענין · ד' ר"פ כהו' ג' · ג' · ג' ג' ג' · ב' דגש . ג' · י"ד . ב' . ג' וחד סלרוע

רשי

טמא: (לג) והתגלח. סביבות הנתק: ואת הנתק לא יגלח. (ת"כ) מניח שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהיה ניכר אם פשה שאם יפשה יעבור השערות ויצא למקום הגילוח: (לה) אחרי טהרתו. אין לי אלא פשה לאחר הטיהור מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תלמוד לומר פשה יפשה: (לו) ושער שחור. מנין אף הירוק והאדום שאינו צהוב ת"ל ושער ולשון צהוב דומה לתבנית הזהב צהוב כמו זהוב אורבל"א בלעז: טהור הוא וטהרו הכהן. הא טמא שטהרו הכהן לא טהר. (מ"ק ז): (לח) בהרות. חברבורות: (לט) כהות לבנות. שאין לובן שלהן עז אלא כהה: בהק. כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רוי"ש בין חברבורות אדמומית קרוי בהק וכאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן לה: (מ) קרח הוא טהור הוא. טהור מטומאת נתקין שאינו נדון בסימני ראש וזקן שהם מקום שער אלא בסימני נגע עור בשר בשער לבן ומחיה ופשיון: (מא) ואם מפאת פניו. משפוע קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כלפי אחוריו קרוי קרחת: (מב) נגע לבן אדמד'. פתוך שאר המראות מנין ת"ל: (מג) כמראה צרעת עור. כמראה צרעת האמור בפרשת עור בשר אדם כי יהיה בעור בשרו. ומהו אומר בו שמטמא בארבע מראות ונדון בשתי שבועות ולא כמראה צרעת האמו' בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד ולא כמראה נתקין של מקום שער שאין מטמאין בד' מראות שאת ותולדה בהרת ותולדתה: (מד) בראשו נגעו. אין לי אלא נתקין מנין לרבות שאר המנוגעים תלמוד לומר טמא יטמאנו לרבות את כלן על כלן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגו'

בעה"ט והתגלח גימ' גדולם ב' צריכין גילוח גדול בכל מקום שיש שער נזיר ומצורע ולוים: לא יבקר שנים. לא יבקר הכהן לשער הצהוב טמא הוא. לא יבקר בין טוב לרע. בשביל שלא יבקר בין טוב לרע בל כן לא יבקר הכהן ויטמאנו מעל שבעה דברים נגעים באים: טמא ב'. טמא יטמאנו הכהן. למען טמא את מקדשי. רמז לזר שבימים שלוקה בצרעת שי' למען טמא את מקדשי שזר שנכנס בו לעבוד טמא יטמאנו והיינו דכתיב בעוזיה ובידו מקטרת להקטיר והצרעת זרחה במצחו: נגעו ב'. בראשו נגעו. אשר ידעו איש את נגעו בענין שלמה. פירוש בראשו נגעו בתחלת הענין צריך שידע נגעו ויפרש ממנו בתשובה קודם שיתפלל:

אבן עזרא

(לג) והתגלח. הראש או הזקן ומקום הנתק לא יגלה: (לד) וכבס בגדיו. ואין צורך לאמר שירחץ במים: (לו) לא יבקר הכהן. הטעם יבקש וכן ובקרתם וקרוב מלשון הבדלה וכן לא יבקר בין טוב לרע: (לט) בהק הוא. זאת המלה ידועה בלשון חז"ל ואין ריע במקרא: (מ) ימרט. כמו ולחיי למורטים בעבור השער שהוא סביב הלחיים: קרח. מגזרת לא תשימו קרחה. וטעם ראשו. כלו: (מא) גבח. אין לו חבר חוץ מהפרשה הזאת והוא שם התאר ולפי דעתי שקרח הוא במעלה של הראש ולא הזכיר האשה בעבור הלחה הרבה שיש בה לא יקרח ראשה כי השער הוא כדמות עשב: (מד) כמראה צרעת עור בשר. שאר הגוף: בגדיו

וכבס ט'. וסי' מספחת הוא. נגע הנתק. וכבס המטהר את. וכי ירוק הזב בטהור. וידיו לא שטף במים. וכי יטהר הזב מזובו. והנוגע בם יטמא. וכל נפש אשר תאכל: וכל ספר וידבר דכוות' במ"ב יכבס וסי' השרף אתם יכבס. ומזה מי הנדה יכבס: לא יבקר ב' וסי' הכהן לשער הצהב. בין טוב לרע: לבנת ד' בלישנא בי חסר וב' מ"ל וסי' ויפצל בהן פצלות לבנות. בהרת בהרת לבנת ושל אחריו בהרת כהות לבנת. ונתתי אתה לך לבנות. קדמא ובתרא מ"ל: כהות ב' ומ"ל וסימן והנה בעור בשרם בהרת כהות

תולדות אהרן והתגלח. שם ל: בקרחתו. שם נדה יט: איש צרוע. סוטה כג ערכין ג כריתות ח: והצרוע. מגילה ח מ"ק יד סוטה כג ערכין ג כריתות ח:

ספורנו

שם שום מראה כמו שקבלו רבותינו ז"ל וכן הוא מין צרעת אצל הרופאים אמר אם כן שאף על פי שתהיינה במקום הנתק מראית הטמאות ופשיון המחליטין שלא במקום שער הנה השער השחור מציל במקום שער מן המראה לבן ומן הפשיון: (לט) כהות לבנות. למטה ממראה קרום ביצה שעשו חכמים

רמבן

(לג) והתגלח ואת הנתק לא יגלח. כפי פשוטו יזהיר שלא יעביר תער על מקום הנתק שאף על פי שאין בו שער אם יעביר התער על המקום ההוא יתגבר העור והנה סבה להצמיח בו שער שכן דרך בעלי חטטין שבראש וכל המשירים שערותיהן לגרור המקום וגם לעשות כהן כאזמל אבורות חתוכות. אבל בתורת כהנים דרשו ואת הנתק לא יגלח וכי מה יש בו כלומר והלא ניתק השער ממנו אלא סמוך לנתק לא יגלח הא כיצד מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לנתק כדי שיהא ניכר אם פשה וזהו שתרגם אונקלוס ויגלח סחרני נתקא ודעם נתקא לא יגלח שיניח בכל סביביו שתי שערות

וגומר: (מה) פרומים. קרועים: פרוע. מגודל שער: ועל שפם יעטה. כאבל: שפם. שער השפתים גרנו"ן בלעז: וטמא טמא יקרא. משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו (מ"ק ה): (מו) בדד ישב. שלא יהיו טמאים יושבין עמו. ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו אף הוא יבדל: מחוץ למחנה. חוץ לג׳ מחנות (פסחים סז): (מח) לפשתים ולצמר. של פשתים או של צמר: או בעור. זה עור שלא נעשה בו מלאכה: או בכל מלאכת עור. שנעשה בו מלאכה: (מט) ירקרק. ירוק שבירוקין: אדמדם. אדום שבאדומים: (נא) צרעת ממארת. לשון סילון ממאיר פויינ"ט בלעז. ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו: (נב) בצמר או בפשתים. של צמר או של פשתים זהו פשוטו ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו ת"ל היא באש תשרף אינה צריכה דבר אחר עמה א"כ מה ת"ל בצמר או בפשתים להוציא את האומריות שבו שהן ממין אחר (פסחים סח) אומריות לשון

בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא ׀ טָמֵא יִקְרָא׃ מו כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ׃ ס מז וְהַבֶּגֶד כִּי־יִהְיֶה בוֹ נֶגַע צָרָעַת בְּבֶגֶד צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים׃ מח אוֹ בִשְׁתִי אוֹ בְעֵרֶב לַפִּשְׁתִּים וְלַצָּמֶר אוֹ בְעוֹר אוֹ בְּכָל־מְלֶאכֶת עוֹר׃ מט וְהָיָה הַנֶּגַע יְרַקְרַק ׀ אוֹ אֲדַמְדָּם בַּבֶּגֶד אוֹ בָעוֹר אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר נֶגַע צָרַעַת הוּא וְהָרְאָה אֶת־הַכֹּהֵן׃ נ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע וְהִסְגִּיר אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ נא וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כִּי־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בָעוֹר לְכֹל אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה הָעוֹר לִמְלָאכָה צָרַעַת מַמְאֶרֶת הַנֶּגַע טָמֵא הוּא׃ נב וְשָׂרַף אֶת־הַבֶּגֶד אוֹ אֶת־הַשְּׁתִי ׀ אוֹ אֶת־הָעֵרֶב בַּצֶּמֶר אוֹ בַפִּשְׁתִּים אוֹ אֶת־כָּל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה

מְבַזְּעִין וְרֵישֵׁיהּ יְהֵי פְרִיעַ וְעַל שָׂפָם כַּאֲבִילָא יִתְעַטַּף וְלָא תִסְתְּאֲבוּן וְלָא תִסְתְּאֲבוּן יִקְרֵי׃ מו כָּל יוֹמִין דְּמַכְתָּשָׁא בֵיהּ יְהֵי מְסָאַב מְסָאַב הוּא בִּלְחוֹדוֹהִי יְתִיב מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא מוֹתְבֵיהּ׃ מז וּלְבוּשָׁא אֲרֵי יְהֵי בֵיהּ מַכְתַּשׁ סְגִירוּ בִּלְבוּשׁ עֲמַר אוֹ בִּלְבוּשׁ כִּתָּן׃ מח אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא לְכִתָּנָא וּלְעַמְרָא אוֹ בְמַשְׁכָּא אוֹ בְּכָל עֲבִידַת מְשַׁךְ׃ מט וִיהֵי מַכְתָּשָׁא יָרוֹק אוֹ סָמוֹק בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְמַשְׁכָּא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא אוֹ בְּכָל מָאן דִּמְשַׁךְ מַכְתַּשׁ סְגִירוּתָא הוּא וְיִתַּחְזֵי לְכָהֲנָא׃ נ וְיֶחֱזֵי כָהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא וְיַסְגַּר יָת מַכְתָּשָׁא שִׁבְעָא יוֹמִין׃ נא וְיֶחֱזֵי יָת מַכְתָּשָׁא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אֲרֵי אוֹסִיף מַכְתָּשָׁא בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא אוֹ בְמַשְׁכָּא לְכֹל דְּיִתְעֲבֵיד מַשְׁכָּא לַעֲבִידְתָּא סְגִירוּת מַחְסְרָא מַכְתָּשָׁא מְסָאַב הוּא׃ נב וְיוֹקֵיד יָת לְבוּשָׁא אוֹ יָת שִׁתְיָא אוֹ יָת עַרְבָא בְּעַמְרָא אוֹ

(מה) בגדיו יהיו פרומים. כמו קרועים להכירו ללכת במנהג משוגה או טעם כענין אבל על כן בגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע והטעם שיתאבל על רוע מעשיו כי בעבור מעשיו בא לו זה הנגע: ועל שפם. למעלה מהשפה והמ"ם מהשרש והעד ולא עשה שפמו: יעטה. כבגדיו מגזרת עוטה אור והטעם שלא יזיק ברוח פיו: וטמא. פעמים שיאמר כן תמיד בעברו במסלה שיש שם ישוב שישמרו בני אדם ולא יגעו בו: (מו) כל ימי אשר הנגע בו יטמא. כי טמא הוא באמת מלת בדד מפורשת במגלת איכה: (מח) או בשתי או בערב. ידועים ויתכן להיות גזרת בשתי מגזרת ושופי שת שהוא יסוד והעד כי השתות יהרסון וטעם ערב שיתערב עם השתי: או בעור. כאשר הוא: בכל מלאכת עור. כמו מכבר ונאד: (מט) ירקרק. מגזרת ירק כי העי"ן כמוהו וזה כפול לחסרון וכן שחרחרת וי"א הפך הדבר: (נא) ממארת. כמו סילון ממאיר ואחר שסילון כמו קוץ יהיה ממאיר כמו מכאוב והמ"ם הב׳ במלת ממארת שורש ואינה מגזרת מארה: וטעם שלא הזכיר

ועיניו החלו כהות: וראשו ד׳ במסר ריש סדר ויצא: פרוע ב׳ וסי׳ וראשו יהיה פרוע כי פרוע הוא: יעטה ד׳ וסימן ועל שפם יעטה. כאשר יעטה הרועה את בגדו. תהי לו כבגד יעטה. גם ברכות יעטה מורה: בדד ח׳ וסימן מחוץ למחנה. ה׳ בדד ינחנו. וישכן ישראל בטח. כי עיר בצורה. קומו עלו אל גוי. לא ישבתי בסוד משחקים. איכה ישבה בדד. ישב בדד וידום: למלאכה שטה מן י"ז דכל חד וחד לית דכו׳ וסי׳ למלאכה ל׳ וכל יחזקאל דכו׳. בנשים. וכל הטף בנשים. וכל שיר השירים דכו׳. ואת עשרת. ואת עשרת חריצי החלב. וכל מגלת אסתר דכו׳. התפקדו ובני ישראל התפקדו. וכל וידבר דכו׳. הבלים. ובאחת יבערו ויכסלו. וכל קהלת דכו׳. וצבא. תחרש עדיך נגדי. וכל דניאל דכו׳. ורעה. ורוד עבדי מלך עליהם. וכל משלי דכו׳. ירעם. כצאן לשאול שתו. וכל תרי עשר דכוו׳. ויאסרוהו. ויבא עליהם את שרי. וכל שפטים

בעל הטורים

וראשו ארבעה. וראשו יהיה פרוע. מגדל וראשו בשמים. וראשו מגיע השמימה. וראשו לעב יגיע. בשביל שהגיע ראשו עד לשמים ע"כ נגעים באים עליו וראשו יהיה פרוע: בדד ישב לפי שהלה מדנים בין אחים בלשון הרע וגרם לישב לזה לבד ולזה לבד: ושרף את הבגד הפסוק מתחיל ומסיים בשריפה לומר שכל האסורים בהנאה טעונין שריפה: ובכסו בגימטריא כל אדם הגוי בכם והכיבוס בכל אדם:

תולדות אהרן יהיו פרומים: מ"ק טו כריתות ח: על שפם. מ"ק טו סנהדרין כו: וטמא טמא. שבת סז מ"ק ה סוטה לב ב"ק לח חולין עח נדה סו: כל ימי. מגילה ח: בדד ישב. ברכות כה פסחים סז זבחים קיז עירובין יו: בבגד צמר. שבת כו כז מנחות לט בכורות יז: או בעור. שבת פח: ושרף את הבגד. יבמות קל:

רמבן

שערות להכיר בהם הפשיון ויהיה טעם ואת כמו ויגש דוד את העם וישאל להם לשלום שבא סמוך להם ולא בא בתוכו או טעמו כטעם עם ויחסר מלת אשר יאמר ואשר עם הנתק לא יגלח וכמוהו רבים: (מז) והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. זה איננו בטבע כלל ולא הווה בעולם וכן נגעי הבתים אבל בהיות ישראל שלמים לה׳ יהיה רוח השם עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם ובתיהם במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון יתהוה כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו לראות כי השם סר מעליו. ולכך אמר הכתוב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם כי היא מכת השם בבית ההוא. והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה׳ כמו שאמר וכי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזה. ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע אבל מפני שלא יבא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה. ובתורת כהנים דרשו עוד שאין הבית מטמא אלא אחר כבוש וחלוק ושיהא כל אחד ואחד מכיר את שלו. והטעם כי אז נתיישבה דעתם עליהם לדעת את ה׳ ותשרה שכינה בתוכם. וכן אני חושב בנגע הבגדים שלא ינהגו אלא בארץ ולא הוצרך למעט בהן חוצה לארץ כי לא יארעו שם לעולם ומפני זה עוד אינם נוהגים אלא בבגדים לבנים לא בצבועים כי אולי הצבע הוציא הכיעור ההוא במקום ההוא בטבעו ולא אצבע אלהים היא ולפיכך הצבועים בידי שמים מטמאין כדברי רבי שמעון. ועל דרך הפשט מפני זה יחזירו הכתוב בכל

ספורנו

חכמים: (מז) והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. ממה שאין ספק בו שלא יהיה זה בטבע בשום פנים כי בבגד לא יקרו אלה המראות המשונות אם לא מצד מלאכה תשים בו בצבעים שונים בכונה או שלא בכונה וזה מצד איזה חטא שיקרה בסמים הצובעים או במלאכת האומן בהתפעלות הבגד הצבוע וכבר באה הקבלה שלא ידונו בנגעי בגדים זולתי הלבנים בלתי צבועים כלל אמנם העיד הכתוב שלפעמים יהיה זה נפלא בבגדים ובבתים וזה להעיר אזן הבעלים על עבירות שבידם כמו שספרו ז"ל שיקרה בענין השביעית כאמרם בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית סוף מוכר את מטלטליו לא הרגיש סוף מוכר שדהו וכו׳ וכל זה בחמלת ה׳ על עמו וכן קבלו ז"ל שאין בגדי עובדי ע"ג מטמאים בנגעים וזה כי אמנם המין האנושי הוא התכלית המכוון במציאות הנפסדים בפרט כי הוא לבדו מוכן מכלם להיות דומה לבורא במושכלות ובמעשיות כאשר העיד הוא יתברך באמרו בצלמנו כדמותנו ויצדק זה בכל אחד מאישי האדם בשכלו האישיי הנקרא צלם אלהים ובכחו הבחיריי הנקרא דמות אלהים כי האדם לבדו בנבראים הוא בעל בחירה וכאשר יתעורר להתבונן מציאות בוראו וגדלו וטובו אשר בו הוא רב חסד ואמת ובהם עושה צדקה ומשפט ואחר שהתבונן והכיר זה ילך בדרכיו לעשות רצונו כרצונו הנה זה בלי ספק דומה לבוראו יותר מכל שאר הנבראים והוא התכלית המכוון מאת הבורא הממציא כאמרו וצדיק יסוד עולם. וכאשר לא הועיל הטוב את האדם מזה בהיותו נמשך אל הכח המתאוה הגשמיים בכל פעולותיו או בקנאתם להתגדל מרצון בוראו או להתקומם עליו יהיה השגח

עליו

אבן עזרא

שזכיר משי ולמר גפן יתכן שדבר הכתוב על ההוה הנמצא כטעם כי תראה חמור שונאך וכן משפט הסוס והפרד או יתכן שלא יארע הנגע כי אם לצמר ופשתים: (נה) הכבס את הנגע. שם הפעל שלא נקרא שם פועלו מהבנין הכבד הנוסף: פחתת. אין לו אח במקרא והיא ידועה בלשון חז"ל וטעמו חסרון הוא שאירע בקרחת הבגד או בגבחתו והגאון אמר שפירש בקרחת הפאה האחרת כי בגבחת היא מפאת פני הבגד אם כן יהיה קרח מאחור הראש ויפה פירש: (נז) ואם תראה עוד. הפחתת וכן פורחת היא ואחר שאמר תשרפנו באר כי מקום הנגע לבד ישרף: (נח) וכבס שנית. מצוה לכבסו פעמים: וסר מהם הנגע. וכבר סר מהם הנגע וכבר הראיתיך רבים כמוהו ומלת וכבס פעל שלא נקרא שם פועלו: (נט) זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר. ארבע סמוכים ויש במקרא חמש גבורי חיל מלאכת עבודת בית ה׳ וכלם סמוכים אל השם שהוא סומך לכל הטפלים:

רשי

לשון שפה כמו אימרא: (נד) את אשר בו הנגע יכול מקום הנגע בלבד ת"ל את אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כבוס ת"ל הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו: (נה) אחרי הכבס. לשון העשות: לא הפך הנגע את עינו. לא כהה ממראיתו: והנגע לא פשה. שמענו שאם לא הפך ולא פשה טמא ואין צריך לומר לא הפך ופשה הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו ת"ל והסגיר את הנגע מכל מקום דברי רבי יהודה וחכמים אומרים וכו׳ כדאיתא בתורת כהנים ורמזתיה כאן ליישב המקרא על אופניו: פחתת היא. לשון גומא כמו (שמואל ב י׳) באחת הפחתים כלומר שפלה היא נגע שמראיה שוקעין: בקרחתו או בגבחתו. כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה: קרחתו. שחקים ישנים ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתוב לשון קרחת וגבחת ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת לשון ישנים וגבחת לשון חדשים כאלו נכתב באחריתו או בקדמותו שהקרחת לשון אחורי׳ והגבחת לשון פנים כמו שכתוב ואם מפאת פניו וגו׳ והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו כך מפורש בתורת כהנים: (נו) וקרע אותו. יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו: (נז) פורחת היא. דבר החוזר וצומח: באש תשרפנו. את כל הבגד: (נח) וסר מהם הנגע. אם כשכבסוהו בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי: וכבס שנית. לשון טבילה תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון ליבון ויתחוור חוץ מזה שאינו לליבון אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתרגמין ויצטבע:

תרגום אונקלוס

בְּכִתָּנָא אוֹ יַת כָּל מָאן דִּמְשַׁךְ דִּיהֵי בֵיהּ מַכְתָּשָׁא אֲרֵי סְגִירוּת מְחַכְּרָא הִיא בְּנוּרָא תִּתּוֹקָד:
נג וְאִם יֶחֱזֵי כַּהֲנָא וְהָא לָא אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעִרְבָא אוֹ בְּכָל מָאן דִּמְשַׁךְ:
נד וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וִיחַוְּרוּן יַת דְּבֵיהּ מַכְתָּשָׁא וְיַסְגְּרִנֵּיהּ שִׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת:
נה וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא בָּתַר דְּחַוַּרוּ יַת מַכְתָּשָׁא וְהָא לָא שְׁנָא מַכְתָּשָׁא מִן כַּד הֲוָה וּמַכְתָּשָׁא לָא אוֹסֵיף מְסָאָב הוּא בְּנוּרָא תּוֹקְדִינֵּיהּ תַּבְרָא הִיא בִּשְׁחִיקוּתֵיהּ אוֹ בְחַדְתּוּתֵיהּ:
נו וְאִם חֲזָא כַהֲנָא וְהָא עֲמְיָא מַכְתָּשָׁא בָּתַר דְּחַוַּרוּ יָתֵיהּ וְיִבְזַע יָתֵיהּ מִן לְבוּשָׁא אוֹ מִן מַשְׁכָּא אוֹ מִן שִׁתְיָא אוֹ מִן עִרְבָא:
נז וְאִם תִּתְחֲזֵי עוֹד בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעִרְבָא אוֹ בְּכָל מָאן דִּמְשַׁךְ סַגְיָא הִיא בְּנוּרָא תּוֹקְדִינֵּיהּ יַת דְּבֵיהּ מַכְתָּשָׁא:
נח וּלְבוּשָׁא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עִרְבָא אוֹ כָל מָאן דִּמְשַׁךְ דְּיִתְחַוַּר וְיֶעְדֵּי מִנְּהוֹן מַכְתָּשָׁא וְיִצְטְבַע תִּנְיָנוּת וְיִדְכֵּי:
נט דָּא אוֹרָיְתָא דְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ לְבוּשׁ עֲמַר אוֹ כִתָּנָא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עִרְבָא אוֹ כָּל מָאן דִּמְשַׁךְ לְדַכָּיוּתֵיהּ אוֹ לְסַאֲבוּתֵיהּ: פ פ פ

מקרא

בּוֹ הַנָּגַע כִּי־צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:
נג וְאִם יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל־כְּלִי־עוֹר:
נד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע וְהִסְגִּירוֹ שִׁבְעַת־יָמִים שֵׁנִית:
שביעי רביעי נה וְרָאָה הַכֹּהֵן אַחֲרֵי ׀ הֻכַּבֵּס אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ וְהַנֶּגַע לֹא־פָשָׂה טָמֵא הוּא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ פְּחֶתֶת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ:
נו וְאִם רָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֹתוֹ וְקָרַע אֹתוֹ מִן־הַבֶּגֶד אוֹ מִן־הָעוֹר אוֹ מִן־הַשְּׁתִי אוֹ מִן־הָעֵרֶב: מפטיר
נז וְאִם־תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר פֹּרַחַת הִוא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע:
נח וְהַבֶּגֶד אוֹ־הַשְּׁתִי אוֹ־הָעֵרֶב אוֹ־כָל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תְּכַבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע וְכֻבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר:
נט זֹאת תּוֹרַת נֶגַע־צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר ׀ אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל־כְּלִי־עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ:

פ פ פ סז, בני"ה סימן

ב׳ בטעם זרקא ובענין · ב׳ · ב׳ ובענין · פ׳ · ל׳ · מ׳. ג׳ · פ׳ · ב׳ · מפטיר · ב׳ · ב׳ · כול׳ קמץ וכל רמשה פתחין · ב׳ · ל׳ · ב׳

ואם ב׳ בטעם זרקא ובענין וסימן אם יראנה הכהן. ואם ראה הכהן: וכבסו ב׳ וסי׳ את אשר בו הנגע. בגדיהם והטהרו: הכבס ב׳ וסימן אחרי הכבס את הנגע ואם ראה הכהן תניין: עינו ט׳ נמסר בסדר משפטים: תראה ב׳ וסימן ואם תראה עוד בבגד. תגל ערותך גם. זחר ותראה היבשה: כלי העור ב׳ וסי׳ ושרף את הבגד. והבגד או השתי: וכבס ב׳ וסימן שנית במים וטהר:

בעל הטורים

בקרחתו. אלו השחקים כשנשחק הבגד נושר השער ונעשה כמו קרח: בגבחתו. אלו החדשים כשהוא חדש שערותיו בולטות. ז״פ כתיב נגע צרעת בכי תזריע ובפרשת זאת תהיה שעל ידי ז׳ דברים נגעים באים. זאת תורת נגע. תורת המצרע. תורת אשר בו. זאת התורה. תורת הצרעת ה״פ כנגד חמשה חומשים לומר שהמספר לה״ר כאילו עובר על חמשה חומשי תורה. עשרה פרשיות של נגעים הם בין נגעי אדם בין נגעי בגדים ונגעי בתים שאם יקיימו עשרת הדברות ינצלו מאלו עשרה:

תולדות אהרן

בקרחתו. זבחים נ נדה נט: והבגד או השתי. זבחים לד: וכבס שנית. חולין לא: לטהרו. נזיר סה: (וטהרו הכהן. פסחים לג: והיתה מחית. שם לד: או השתי. מ״ק פ: ולוה הכהן וכבסו. שבת ד: וכובס שנית. שם):

ספורנו

עליו נגעי או בלתי נגעי כפי משפט האלהי כאמרו כי לא אצדיק רשע וכאשר יקרה זה לאדם כשגגה שיוצא מאתו הנה יתיסר בממונו או בגופו כפי החכמה האלהית להעיר אזנו כאמרו ויגל אזנם למוסר אמנם הנרדמים אשר לא ידעו כלל ולא התעוררו כלל לדעת דבר מזה והם כל בני הגכר ורב האומה הישראלית זולתי יחידי סגולה הם בלי ספק תחת הנהגת הטבע והגרמים השמימיים הנכבדים מאותם בני אדם כשאר מיני ב"ח אשר לא תפול השגחה אלהית באישיהם אבל במיניהם בלבד כי בהם תשלם כונת הממציא יתברך וכאשר בחר באומה הישראלית כאמרו בך בחר ה׳ אלהיך להיות לו לעם סגולה וזה מפני שתקות המכוון מאתו יתברך היא יותר ראויה ומצויה באישי זאת האומה ממה שהיה באישי זולתה כי אמנם מציאות הבורא ואחדותו נודע בקצתם ומקובל בכולם מהאבות כאמרו נודע ביהודה אלהים וגו׳. כתב להורותם התורה והוא החלק העיוני והמצוה והוא החלק המעשי כאשר העיד באמרו והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם והזהיר שבנטותם מזה יעיר אזנם ביסורין כאמרו אם שמוע תשמע כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך ובהמלאו עליהם כפיהיה הרוב מהם לרצון לפניו אמר לעורר היחידים מהם כתשובה בנגעי בגדים אשר עליהם באה הקבלה שאין בגדי בני הנכר מטמאין בנגעים וכשלא יספיק זה יעוררם בנגעי בתים

רמבן

פסוק ופסוק הבגד או העור או השתי והערב כי הדבר נס ולרבותינו בהם מדרשים וכלם בתורת כהנים:

(נב) כי צרעת ממארת היא. לשון סלון ממאיר. ומדרשו יתן לו מארה שלא תהנה ממנו לשון רש"י. ואונקלוס תרגם סגירות מחזרא שעשו כן מן סלון ממאיר שכן קורין בארמית לקוצים המכאיבים חזרי כחורא בגבבא דמחרא שקילי טיבותך ושדי אחזרי והאמת שהוא לשון מארה כלומר שהוא קללת אלהים בבגד ובבית כאשר הזכרתי. והמדרש שאמר שהוא אסור בהנאה מיתור הלשון וכן הדין בבית המנוגע ונלמד מונתץ את הבית וכך מצאתי במסכת ערלה ירושלמי אבנים המנוגעות שעשאן סיד אית תניי תני עלו מידי טומאתן ואית תניי תני לא עלו מידי טומאתן מאן דאמר עלו מותרות ומאן דאמר לא עלו אסורות דכתיב צרעת

נראת מאחרת היא תן בו מארה ואל תהנה בו. רבי אבהו אמר בשם רבי יוחנן כל הנשרפים אפרן מותר חוץ מאפר ע"ג אותיב רבי חייא בר יוסי קמי רבי יוחנן הרי אפר הבית אינהו בא מחמת ע"ג ותימא אסור אמר ליה שניה היא דכתיב ביה נתילה:

בתים אשר בהם גם כן לא יבא נגע צרעת בטבע כלל. ולזה ראוי שלא יהיו בגדי בני הנכר מטמאים ולא בתיהם מטמאים בנגעים כלל כמו שקבלו הם ז"ל. וכאשר לא עלו הדורות למדרגה ראויה למעלה זו אין זכרון לראשונים שנמצאו לעולם נגעי בתים עד שאמרו קצתם ז"ל שלא היו לעולם:

פרשה **כלי יקר** תזריע

אשה כי תזריע וילדה זכר. ארז"ל איש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר והמפרשים כתבו שזה ענין טבעי. וק"ל מה צורך בהודעת ענין זה בפרשה זו המדברת מטומאת יולדת שבעה לזכר וי"ד לנקבה, ועוד מה ענין מצות המילה לכאן אף על פי שנוכל לומר שרצה ליתן טעם למה נתנה המילה בשמיני והוא כדי שלא יהיו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים שהרי יש לה טומאת ז' מכל מקום כדי ליישב כל הקושיות בדרך אחד אומר אני שכל זה נמשך בדרך טבע מן חטא הקדוש כמ"ש וטהרה ממקור דמיה כי החטא הקדוש של חוה הוא מקור נפתח לדמים שמאים אלו לחטאת ולנדה כמו שמצינו במסכת עירובין פרק המוצא תפילין אמר רבי יצחק הרבה ארבה עצבונך אלו שני טיפי דמים דם נדה ודם בתולים כו' וכן משמע בירושלמי פרק במה מדליקין שחטא של חוה הוא מקור לדם נדה לכך נאמר וטהרה ממקור דמיה כי כל הנשים צריכין טהרה על חטא ראשון אשר ממנו נתפשטה הטומאה והזוהמא בעולם וגרם לכל הנולדים טומאת ז' כי אלו לא חטא האדם הי' כמלאך אלהים למעלה מן מערכת ז' כוכבי לכת ובחטאו הוסר ממנו הרוחניות ונפל תחת ממשלת המערכה אשר מנדה נמשכה הטומאה לאדם כי כל דבר גשמי נופל תחת מספר ז' כוכבי לכת וז' ימי בראשית וכל שמיני רוחני כי הוא למעלה מזה כמבואר למעלה פ' שמיני וזה טעם טומאת ז' ליולדת כי כל זה נמשך לה מן החטא הקדוש וממנה נתפשטה הטומאה בזכר הנולד לפי שאשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואם כן זרע האשה עיקר בזכר הנולד ואין חוששין בו לזרע האב כי טפל הוא לזרע האשה ולפ"ז הושפע גם על הזכר הנולד מן אמו טומאת ז' והיינו הערלה שיש בה טומאה שהרי אמרו רז"ל הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר ע"כ דוקא ביום השמיני ימול הנולד כי כטהרת אמו כך טהרת הנולד ממנה שעל כל פנים אינו יכול להיות בלא טומאת ז' כמו אמו שיש לה טומאת ז' וטהרתם בשמיני שהוא רוחני אבל הנקבה שזרע האיש עיקר בה שהרי איש מזריע תחלה יולדת נקבה כשם שאין לזכר שום טומאת ז' כי דוקא על חוה הטיל הנחש זוהמא ולא על אדם כך אין לנקבה הנולדת שום טומאה וזה טוב להשיב לאפיקורסים האומרים אם הזכר יתוקן בהסרת הערלה נקבה במה תטהר. וטעם לטומאת שבועים לאשה עצמה בלידת נקבה דין הוא שתהיה לאשה טומאת פי שנים כנגד שתי נקבות כי כל נקבה בפני עצמה נמשך לה טומאת ז' מן חטא הקדוש על כל הנקבות שבעולם ע"כ מן הראוי שתטמא י"ד ימים ז' של עצמה עוד ז' של בתה כי הוסיפה בעולם טומאה על טומאתה. ומזה הטעם יצירת הזכר לארבעים יום ושל נקבה לשמונים יום כי בידוע שבזמן שהזרע חם ביותר אז הוא ממהר להתבשל ביותר ולהיות עובר בבטן המלאה וידוע שזרע האשה חם יותר מן זרע האיש כי אשה מזרעת אודם שבו וכל אודם נוטה אל החום ביותר ואביו מזריע לובן שבו וכל לובן נוטה אל הקירות ביותר ודם ושלג יוכיח ואש ומים. לפיכך נאמר ואל אישך תשוקתך ורז"ל אמרו יותר ממה שהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא לפי שיש באשה יותר חום טבעי הנוטה אל התשוקה. לפיכך הזכר הנולד מזרע האשה שהוא חום ביותר נגמר יצירתו מהרה תוך ארבעים. אבל הנקבה הנולדת מזרע האיש שהוא קר ואינו מתבשל מהרה ע"כ לא נגמרה יצירת הנקבה כ"א לשמונים יום וזהו טעם טומאות ארבעים לזכר ושמונים לנקבה. אמנם לדעת רז"ל שבין זכר בין נקבה יצירת כולם לארבעים יום. והטעם הוא למ' יום ופ'. לפי שכל נקבה קרה ולחה. ע"כ צריכה אמה זמן רב לנקות את עצמה מן רוב הליחות המוטבעות בה מן הנקבה מה שאין כן בזכר:

וכפר עליה הכהן וטהרה. כפרה זו היא על עון הקדוש של חוה שגרם לה צער הלידה ומתוך צערה אולי הטיחה דברים כלפי מעלה לאמר אם כן למה זה אנכי הרה עמל ויסורין וראיה ממ"ש וטהרה ממקור דמיה מן אותו מקור נפתח לחטאת ולנדה כי הוא הגורם לה כל זה והיינו עון חוה כאמור. גם לשון דמיה כולל העון מלשון דמיהם בם. וי"א שכפרה זו על השבועה שנשבעת שלא להזדקק לבעלה משעה שכורעת לילד לפיכך היולדת זכר מתחרטת מהרה מרוב שמחה ע"כ כפרתה ממהרת לבא אבל היולדת נקבה מלטערת ואינה מתחרטת מהרה ע"כ כפרתה מתאחרת ואף על פי שאין השבועה חלה כלל דאם לא כן איך מותרת לבעלה אחר ז' לזכר וי"ד לנקבה בלא כפרה שהרי הבאת הכפרה אחר מ' לזכר ופ' לנקבה כי באמת אין כאן שבועה כי אין הדבר בידה שהרי משועבדת לבעלה ודומה למי שנשבע שאינו רוצה לפרוע חובו מכל מקום צריכה כפרה על שהוציאה מפיה השבועה והרהרה בלבה לקרא תגר על ה' מתוך צערה ע"כ קרבנה חטאת לכפר על חטא המעשה כי עקימת שפתים הוי כמעשה ועולה על הרהור הלב ויש כדמות רמז לזה ממ"ש וטהרה ממקור דמיה שאם נשבעה בכעס ודאי רתיחת הדמים היה סבה לזה כי המה סבה לכל כעס וכל כעס מקורו מן הדמים ורתיחתן ע"כ אמר וטהרה ממקור דמיה:

אדם כי יהיה בעור בשרו וגו'. סמך פרשת נגעים לפרשה הקודמת המדברת במילה לומר לך שהמילה דוחה את הנגעים כי בכל מקום המצוה המוקדמת דוחה את המאוחרת כמבואר למעלה בפרשת ויקהל על אמרם ז"ל הקדים שבת למשכן לומר לך שהשבת דוחה מלאכת המשכן. ועל צד הרמז נ"ל ארז"ל גדולה מילה שדוחה את הנגעים לפי שסתם מילה סבה למילת כל ד' ערלות ומכללם ערלת הפה וכשהוא נימול מערלת הפה לא יספר לשון הרע ואז לא יבא לידי נגעים הבאים על לשון הרע ועל זה קרא משה הגר באמרו ומאז באתי לדבר בשמך וגו' כדעת המדרש האומר כל פרקמטיא של משה היתה באז כו' רמז למילה וכן מסיק בהדיא בילקוט פרשת בשלח בפסוק אז ישיר משה שנקרע הים בזכות המילה שניתנה ביום ח' כמספר אז וכן כל אותן אז שמזכיר במדרש דברים רבה בפסוק אז יבדיל משה כי גם בו רמז למילה המגלת מן ש"ד כמבואר למעלה בפרשת בא בפסוק ראו כי רעה נגד פניכם. וכן אז ישיר וגו'. וכן אז אמרה חתן דמים למולות. וכן קנתורו שאמר משה יודע אני שערל שפתים אנכי ולא באתי לדבר בשמך כי אם מאז שסמכתי על המילה הרמוז באז שתהיה סבה גם לתקון ערלת הפה ורואה אני שלא הועילה כלום:

שאת או ספחת או בהרת וגו'. בענין הצרעת יש דעות חלוקות כי י"א שהם חולי טבעי נסתר בתוך הגוף ומבצבץ לחוץ וי"א שהכל בא על צד העונש לגלות על רעתו הנסתרת בקרבו ובין כך ובין כך נ"ל לשון מצורע שהיא מלה מורכבת מוציא רע שמגלה ומוציא לחוץ כל רעתו שבקרבו הן העיפוש הפנימי הן אם הוא מכה רעהו בסתר בשוט לשונו ואין הבריות יודעין להשמר ממנו ע"כ הקב"ה מפרסם על החנפים ומוציא כל רעתו לחוץ כדי שתגלה רעתו בקהל. ובזה מיושב הכפל בפסוק שאמר אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וגו' והיה בעור בשרו לנגע צרעת תרתי בעור בשרו למה לי אלא לומר לך שזהו השאת והשבר אלו היו באיש שהוא מהשבות לא היו מזיקים כי בנקל לרפאותם אך מצד היותם בעור בשרו של זה החונף ע"כ נעשו לנגע צרעת. ומזה מצאו להם חכמי תורתנו סמך ורובם יצאו ללקוט מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים על איזה עון פרטי באין הנגעים כי במסכת ערכין אמרו רז"ל על ז' דברים נגעים באים כו' ויש לכולם סמך מן הפסוקים ובמדרש הילקוט מנה על עשרה דברים כו' ואנו אין לנו עסק בנסתרות מן פרשה זו כ"א בנגלות בה ומצינו מכולם רמז מפרשיות אלו על ג' דברים. האחד הוא על לה"ר שכן פירש"י למה קרבנו צפרים לפי שעושין מעשה פטיט כו'. השני הוא על גסות הרוח שנאמר ולקח למטהר עץ ארז ואזוב פירש"י שאם הגביה עצמו כארז ישפיל עצמו כאזוב. השלישי הוא על צרות העין שנאמר ובא אשר לו הבית ותני דבי רבי ישמעאל זה שייחד ביתו לו כו' ובדבר זה כולל כמה דברים הן חמדת הממון שלמדין מן גחזי הן הגזל שמנו רז"ל וראייתם מפסוק וצוה הכהן ופנו את הבית ותנא הוא כנס ממון שאינו שלו יבא הכהן ויפזר ממונו וג' אלו מקורם אחד כי חמדת הממון מסבב גם הגזל וצרת העין וכל שאר הדברים המנויין בגמרא ובמדרשות אין להם סמך מן פרשה זו ע"כ ראתה עיני להעמיד כל פרטי המעשים הנעשים במצורע על יסוד ג' אלה והם לה"ר וגסות רוח וחמדת הממון. וכללם הפסוק האומר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל ורחב לבב היינו החומד ממון שכן אמרו אצל בלעם שהיה לו נפש רחבה ואותו אצמית דרשו רז"ל על מצורע מוחלט ועשה בפסוק ב' חלוקות לצרף גבה עינים אל רחב לבב כי שניהם ממקור אחד שהרי שורייתא דעינא בלבא תלי וכל גבה עינים הוא רחב לבב כי כל גאה רוח מתאוה לרוב עושר כי בו יוכל להראות יקר תפארת גדולתו ולאידך גיסא כל עושר גורם רום לב כמ"ש וכסף וזהב ירבה לך ונומר ורם לבבך וגומר וראיה ממ"ש אלישע לגחזי וצרעת נעמן תדבק בך למה לו להזכיר צרעת נעמן אלא לפי שגחזי היה חומד ממון ונעמן היה גבה עינים ולמדו זה המפרשים ממ"ש ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדוניו ר"ל שאפילו בפני אדוניו היה מתנהג בגודל וגאוה וכבר אמרנו שהגסות והחמדה מקורם ממקום אחד ע"כ אמר וצרעת נעמן תדבק בך וכן דוד סמכם באמרו גבה עינים ורחב לבב וגו'. לכך נאמר אדם כי יהיה בעור בשרו שאת אין שאת אלא גבוה ומין צרעת זה בא על גסות הרוח המתנשא לכל ראש. או ספחת אין ספחת אלא טפילה כו' והוא בא על החומד קנין הממון שהוא נופל על האדם מבחוץ ואינו מתעצם באדם כלל כשאר המעלות וכן כתב הרמב"ם בח' פרקיו כי כל הקניינים כחכמה וגבורה ומעלת המדות כולם מתעצמים עם האדם ודבוקים בו חוץ מן העושר כי הוא כטפל אל האדם מבחוץ ואינו דבק עמו כלל. או בהרת היינו לבנות מין זה בא על המספר לה"ר ומלבין פני חבירו ועושה בו חברבורות לבנות כי אזל סומקא ואתי חיורא כמ"ש לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו. ובדרך זה הכרת פניו ענתה בו כי תוכו רצוף אהבת הממון או הגסות או לספר בגנות חבירו ונגע זה מוציא רעתו לחוץ לגלות רעתו בקהל ועל שם זה נקרא מצורע מוציא רע

לכך

כדרך שנאמר וירא משה את העם כי פרוע הוא ואמרו רז"ל שלקו בצרעת כד"א ראשו יהיה פרוע והוא לשון גילוי שתגלה ותראה רעתו לעין כל והיינו ענין הצרעת. והובא אל הכהן אין טהרתו כ"א על ידי כהן יען כל מי אשר הוא מזרע אהרן נמצאו בו ג' מדות טובות הפכיים לאלו כי חטא הלשון גורם כל ריב וכל נגע ובין אחים יפריד ע"כ יבא אהרן שאחז במדת השלום וירפא לזה כי הוא היה אוהב שלום ורודף שלום. וכן חטא גסות הרוח ראוי שיתוקן על ידו כי הוא היה עניו ביותר כארז"ל גדול מ"ש במשה ואהרן ממ"ש באברהם דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ובמשה ואהרן כתיב ונחנו מה. וכן חטא המדת הממון לא היה גם כן באהרן יען כי הכהנים לא היה להם חלק ונחלה בארץ לא היה להם יותר ממה שזכו משלחן גבוה ע"כ היו שלמים במדת ההסתפקות ולא היו בכלל צרי העין אשר כל מגמת פניהם לאסוף ולכנוס ע"כ מן הראוי שכל ג' מיני צרעת אלו לא יטהרו כי אם על ידי כהן:

ושער בנגע הפך לבן. כל שער לבן הוא סימן חולשה בגוף והלבנת שער האדם לעת זקנתו יוכיח וכן כל הסוסים הלבנים תשושי כח וכן כל כבש לבן אינו טוב כמו צבע של שאר מיני שער כי כל מראה לבן מקורו מן הליחה הלבנה הגורמת העצלות כי פעולת כל עצל לא בחיל ולא בכח. ואם פשה תפשה וגו' זה סימן שאין כח ביד הטבע לדחות מעליו כל הפסולת כי רב הוא וזה ג"כ מופת שלא נטהר מחטאו עוד טומאתו בו ואם לא פשתה הנגע כבר דחה מעליו הטבע כל עיפוש ופסולת זה מופת כי כבר גמר בלבו לשוב בתשובה שלמה. ואם כסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו כבר דחה הטבע כל החולי לחוץ ואז בלא ספק יתרפא לפיכך טהור הוא וכן מצד העונש בלי ספק אם יראה שהצרעת נתפשטה בכל גופו אז ביותר יגמור בלבו לשוב בתשובה זולת באם יהיה בו בשר חי כי זה מופת שבכל אלה לא יוסר. ורז"ל המשילו הדבר למים של מים רחבים אינן עמוקים והעמוקים אינן רחבים כך אם הנגע אינו רחב אז הוא נכנס בעומק תוך הגוף ויש לחוש להתגברות החולי אבל אם הוא רחב ומתפשט בכל העור אינו עמוק בגוף וירפא מהרה. ורז"ל למדו מזה דרך דרש אין משיח בא עד שיהפכו כו' שנאמר כלו הפך לבן טהור הוא רמז לדבר הפך לבן כשהמלה הפוכה יהיה נבל ור"ל כשכולם יגבלו גור ישועתם אז יטהר ה' בהכרת כל הארץ מגלוליה ולאייתו מנגע זה הבא על צד העונש וכשכלו הפך לבן ודאי החוטא יתן אל לבו לשוב כך ישראל כשיראו כי אפס עצור ועזוב ודאי יתנו אז אל לבם לשוב בתשובה שלמה אל ה' ואז טהור הוא. וענין מחית בשר חי בשאת שלמעלה נראה הבשר בריאה ותחתיה תעמוד הבהרת אולי על צד העונש בא נגע זה על כת החנפים הצבועים המראים את עצמם כשרים מבחוץ ותוכם מלא מרמות ותוך ע"כ בא עליהם מין זה מדה כנגד מדה:

והצרוע אשר בו הנגע וגומר. מה תלמוד לומר אשר בו הנגע פשיטא כי אם אין הנגע אינו צרוע. מכאן ראיה שצרעת שם המכה כמבואר למעלה וכן יתבאר בסמוך פרשת מצורע. ונגע כנוי אל העון כי החוטא נוגע בכבוד שמים או בכבוד הבריות וזה דעת המדרש האומר כנגע נראה לי בבית זה ע"ג כו'. ע"כ אמר כאן על הצרוע שנלקה בצרעת על שכפר לשה"ר לפגום הבריות וקבלת רז"ל שם. הפוסל במומו פוסל לכן נאמר אשר בו הנגע כי בו נמצא בעצם ורצפוהו כל נגע וקלון שרצה לפגום בו את חבירו. ראשו יהיה פרוע לכפר על גסות רוחו שרצה להיות כראש על כל אדם. ובגדיו יהיו פרומים לכפר על צרות העין כי כל צר עין מסתמא גם בגדיו קרועים ומטולאים. ועל שפם יעטה לכפר על חטא הלשון שבשפתיו. וטמא טמא יקרא כי המטמא בניב שפתיו אחרים אז טמא יקרא גם הוא כי ודאי במומו פוסל. וכל ימי אשר הנגע בו דהיינו העון אז יטמא לפי שטמא הוא מצד מעשיו:

והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. נגעי בגדים והבתים בלי ספק שאין באן מצד הטבע כי אין בהם דם ולחות המסבבים העיפוש או כל חלי וכל מכה ועל כרחך אתה צריך לומר שבאים בדרך נס על צד העונש וזה בנין אב גם על נגעי הגוף שהם חוץ לטבע על צד העונש והנה בנגעי בתים ארז"ל שבאים על צרות העין וכו' אבל בנגעי בגדים לא אמרו כלום. והקרוב אלי לומר כי הם באים על גסות הרוח כי דרך העולם להתכבד ביותר במלבושי כבוד כי הא דר"י קרי למאניה מכבדותי' וכארז"ל לקדוש ה' מכובד כבדהו בכסות נקיה וע"כ דין הבגד המנוגע בשרפה כי כל מתגאה נידון באש כמבואר למעלה בפרשת צו בפסוק היא העולה על מוקדה כי כך טבע האש לעלות למעלה כמו זה העולה במעלה ודין שריפת האמן יוכיח וטהרתו בכיבוס מים המורה על גדל הענוה שיורדין ממקום גבוה למקום נמוך. ולפיכך לא הזכיר בפסוק כ"א בגד צמר ופשתים וכלי עור ולא הזכיר בגדי משי העשויין מן תולעת שני וזה לפי שהתולעת מרמז על גדר הענוה וטהרת המצורע באזוב ושני תולעת יוכיח ע"כ אין הנגע מצוי בבגדי שני תולעת לכך נאמר כאן והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא הוא ובכל מיני נגעים אין טומאה כי אם בפשיון רמז להרחקת הגסות מכל וכל שלא לעמוד אפילו בדרך ממוצע ולא מינה ולא מקצתה דצריך להפוך עינו עינים רמות שלו מכל וכל. ותדע ותשכיל כי ג' מיני צרעת באים על ג' דברים שהם כסוי לאדם זה לפנים מזה מכסה ראשון הוא עורו לבשרו למעלה מעורו בגדיו שהם כסוי לעורו למעלה מהם ביתו כי הוא מכסה להצילו ממטר ומזרם ומי שהוסר מעליו כל מכסה נקרא פרוע ומגולה לכך נאמר וירא משה את העם כי פרוע הוא ודרשו רז"ל שנלקו בצרעת שנאמר בו וראשו יהיה פרוע ע"כ הזכיר תחלה נגעי עורו ואחר כך נגעי בגדיו ואחר כך נגעי בתים להסיר מכסהו אחת אחת עד שיהיה פרוע ומגולה מכל וכל וכן דעת המדרש שמביא הילקוט בפסוק ראשו יהיה פרוע על דרך ויגל ה' את מסך יהודה על חורבן ב"ה כי בחורבן הבית נעשו מגולין מכל וכל אמנם לדעת רז"ל הסדר הפוך כי אמרו אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה כו' לכך מביא תחלה נגע על ביתו לא חזר בו מביא גם על בגדיו לא חזר בו מביא גם על גופו כו' ומה שהזכיר תחלה נגעי הגוף לפי שהקב"ה מתרה במכה אחרונה הגדולה תחלה כמו שאמר לפרעה הנה אנכי הורג את בנך בכורך וכמו שפירש"י שם כך הזכיר כאן נגעי הגוף בראשונה לאיים על האדם ממה שהוא מתיירא ביותר אבל לעולם אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה כי אל רחום וחנון הוא:

הפטרת תזריע במלכים ב סימן ד

וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים
עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם
וְיֹאכֵלוּ׃ וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר
תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל וְהוֹתֵר׃ וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם
וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ כִּדְבַר יְהוָה׃ וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה
אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה תְּשׁוּעָה
לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע׃ וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים
וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן׃
וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן אָז
יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר כָּזֹאת וְכָזֹאת
דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אֲרָם לֶךְ־
בֹּא וְאֶשְׁלְחָה סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כִּכְּרֵי
כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים׃ וַיָּבֵא הַסֵּפֶר
אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה
שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיְהִי כִּקְרֹא
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים אָנִי
לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־
דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֱלִישָׁע אִישׁ־
הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָיו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת
לֶאֱלִישָׁע׃ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ
שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר׃ וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ
וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה

בסוסו כתיב

פירוש המלות

שלשה. שם מקום: וכרמל. בקליפתו: בצקלונו. שם כולל לרכים: בו. על ידו: נערה. ריבה קטנה מעיר נערון: אחלי. לשון תחנה: ספר. אגרת: זהב. דינרי זהב: חליפות. מחלצות: מתאנה. מתעולל עלילות: אמרתי. חשבתי וסברתי

אלהיו והניף ידו אל־המקום ואסף המצורע: הלא טוב
אמנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל הלא־ארחץ
בהם וטהרתי ויפן וילך בחמה: ויגשו עבדיו וידברו אליו
ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלוא תעשה ואף
כי־אמר אליך רחץ וטהר: וירד ויטבל בירדן שבע פעמים
כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר:
וישב אל־איש האלהים הוא וכל־מחנהו ויבא ויעמד לפניו
ויאמר הנה־נא ידעתי כי אין אלהים בכל־הארץ כי אם־
בישראל ועתה קח־נא ברכה מאת עבדך: ויאמר חי־יהוה
אשר־עמדתי לפניו אם־אקח ויפצר־בו לקחת וימאן: ויאמר
נעמן ולא יתן־נא לעבדך משא צמד־פרדים אדמה כי לוא־
יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם־ליהוה:
לדבר הזה יסלח יהוה לעבדך בבוא אדני בית־רמון
להשתחות שמה והוא | נשען על־ידי והשתחויתי בית רמן
בהשתחויתי בית רמן יסלח־נא יהוה לעבדך בדבר הזה:
ויאמר לו לך לשלום וילך מאתו כברת ארץ:

אבנה כתיב

נא כתיב ולא קרי

פירוש המלות

וטהרתי. בתמיה: אבי. כמו אדוני: דבר. אם דבר גדול היה מדבר וכו': ואף. מכל שכן: ברכה. מנחת שלום: ולא. דרך שאלה: צמד. זוג פרדים: אדמה. מאדמת ארץ ישראל ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח: רמון. שם ע"ג: כברת. שעור מיל:

רשי פרשת מצרע אבן עזרא

(ב) **זאת** תהיה תורת וגו'. (מגילה כא) מלמד שאין מטהרין אותו בלילה: (ג) אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו: (ד) חיות. (חולין קמו) פרט לטרפות: טהורות. פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באין על לשון הרע (חולין קת ערכין טו) שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול: ועץ

(א) **אמר** וידבר השם כי יהל תורת המטהר ואמר ר' יונה הספרדי המדקדק כי נרפא נגע הצרעת מן הצרוע הוא הפוך והיה ראוי להיותו נרפא הצרוע מנגע הצרעת ולמה נהפוך דברי אלהים חיים בעבור חוסר דעתנו והלא שם כתיב כי נרפא הנתק טהור הוא ועוד כי נרפא הנגע. וטעם והובא כמו חבירו כי אחר שיסור נגע הצרעת לא ירצה להביא מה שמחוייב: (ג) ויצא הכהן אל מחוץ למחנה. אע"פ שטהר הכהן לא יכנס אל המחנה או במדינה עד שיתן טהרתו וישלם כל אשר צוה: ויצא הכהן. איננו כהן גדול והנה נתברר פי' או אל אחד מבניו הכהנים: (ד) ולקחו למטהר. הכהן יקח משלו ויש אומר המצור' יתנם וחי"ו התפעל מובלע בדגשות הטי"ת והוא על משקל איש מתהלל: שתי צפרים. כל עוף יקרא צפור והנה יקח כל עוף שימצא: חיות. ולא מתות: טהורות

יד א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב זאת תהיה
תורת המצרע ביום טהרתו כי׳ תכר בנו״א
והובא אל־הכהן: ג ויצא הכהן כול׳ מ״ל
אל־מחוץ למחנה וראה הכהן
והנה נרפא נגע־הצרעת מן־ כי ולי׳ בנגע
הצרוע: ד וצוה הכהן ולקח
למטהר שתי־צפרים חיות כולי מ״ל

א ומליל יי עם משה
למימר: ב דא
תהי אוריתא דסגירא
ביומא דדכותיה ויתיתי
לות כהנא: ג ויפוק כהנא
למברא למשריתא ויחזי
כהנא והא איתסי מכתש
סגירותא מן סגירא:
ד ויפקד כהנא ויסב
למדכי תרתין צפרין חיין

בעל הטורים זאת תהיה תורת המצרע. ב' צפרים ע"ש כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו דכתיב בדד ישב לכך טהרתו בצפרים: על מים חיים. כמו שמצינו בנעמן שנתרפא מצרעתו במים חיים ולכן זב צריך טבילה במים חיים משא"כ בשאר טמאים בא"ל בהתרפאות ע"י מים חיים:

המצרע. כל לישנא חסר במ"א ויקברו אתו בשדה הקבורה אשר למלכים דד"ה:

תולדות אהרן זאת. יומא מא כריתות כח: ביום טהרתו. מגילה כא נדרים לו מנחות ח יט כו ערכין טו כריתות ט: ויצא הכהן. מגילה ח: שתי צפרים. חולין קמ:

ספורנו

יד (ב) **זאת** תהיה: והובא אל הכהן. אל מקום קרוב חוץ למחנה שיוכל

רמבן

יד (ג) **והובא** אל הכהן. יאמר שתהיה זאת תורת המצורע ביום שירצה להטהר שיובא אל הכהן כי אין לו טהרה לעולם אלא על פיו. ואח"כ פי' כי הכהן יצא אל מקום מושבו מחוץ למחנה והוא לא יבא אליו אע"פ שנתרפא. ומדרשו בתורת כהנים והובא אל הכהן שלא ישהה ואם כן יאמר כי ביום שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל הכהן וכן וכי יטהר הזב מזובו ואם טהרה מזובה כשיפסקו ויהיו מנוקים ממנו כאשר פירשתי והוא הנכון:

(ד) **חיות**. פרט לטרפות טהורות פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על לשון הרע שהוא מעשה פטיט לפיכך הוצרכו בטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול לשון רש"י. ומפני שאמר טהורות פרט לעוף טמא נלמד שאין הצפרים מין ידוע אבל הוא שם כולל כל העופות אם כן מהו הפטפוט הזה שמצאו להם כי עופות רבים אין בהם פוצה פה ומצפצף. ועוד כי מדרש חיות פרט לטרפות יבא במחלוקת ולמאן דאמר טרפה חיה איננו כן ובתורת כהנים חיות לא שחוטות. טהורות לא טמאות. טהורות לא טרפות. ובעלי הפשט אומרים כי כל עוף יקרא צפור מפני שאמר צפור שמים ודגי הים כל צפור כל כנף בן אדם אמור לצפור כל כנף וכן ואת הצפור לא בתר על תורים ובני יונה והנכון בעיני ששם צפור כלל לעופות הקטנים המשכימים בבקר לצפצף ולשורר מלשון ארמית צפרא. וכן ישוב ויצפור ישכים בבקר. אמר צפור שמים עליהם כי הם לרובם ינביהו לעוף בשמים וכל צפור כל כנף שני מינין כל הקטנים וכל הגדולים כי יקרא קן צפור לפניך הם הקטנים שכן רבים שאפילו בקטניהם יחוס וכן אשר שם צפרים יקננו כי הם השוכנים בענפי ארזי הלבנון. אמור לצפור כל כנף שיתאספו אפי' הקטנים עליהם כי הטורפים יבאו מעצמם. וכן התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך כי דרך הנערים לשחק בעוף הקטן. ולשון חכמים כך הוא כל שיש בידו מקל או צפור האורג משער הנזיר כמלא הסיט בבגד כצפורתא ואמרו צפורת כרמים ואמרו בשר צפרים מחזירין החולה לחליו. ואמר בכתוב כל צפור טהורה תאכלו על המינין הרבים ההם ונתרבה של מצורע מכל ואמר וזה אשר לא תאכלו מהם כאומר ואלה אשר לא תאכלו מבשרם. ולכך דרשו טהורות לא טמאות. ומכל מקום כלם בעלי פטפוט הם. וכן גם כן גם צפור מצאה בית ודרור קן לה כך נראה שאינו שם כולל העופות כולם. וכן אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה. והנראה מדברי רבותינו שכל עופות טהורים נקראים צפור אבל מצותו של מצורע בצפרי דרור דתניא בתורת כהנים ושלח את הצפור החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה רבי יוסי הגלילי אומר צפור שהיא חוץ לכל עיר ואי זו זה דרור. ומן המדרש הזה הזכירו הפטפוט ויתכן שאינו אלא למצוה ודיעבד כלם כשרין בו. ולפיכך הוצרכו בת"כ למעט טמאות וכן שנינו במשנה מסכת נגעים ומביא שתי צפרים דרור ושנו עוד שם שתי צפרים מצותן שיהיו שוות במראה בקומה ובדמים ולקיחתן כאחת אף על פי שאינן שוות כשרות שחט אחת מהן ונמצאת שלא דרור יקח זוג לשניה. והטעם בזה שאף על פי שבדיעבד כלן כשרות כשהן שני מינים פסולות. ובפרק אלו טרפות אמרו עוף התסרע בשר לטהר בו את המצורע וזו היא סוגית לגנה שנחלקו בה רבנו

אבן עזרא

טהורות. שלא יקח מהטמאות: ועץ ארז ואזוב. הוא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה ואין צורך לחפש על האזוב כי הוא ידוע בקבלה. והנה המצורע והבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה גם הם כדמות פסח מצרים: (ה) וצוה הכהן ושחט. כהן אחר או ישראל וי"א המצורע והוא רחוק: אל כלי חרש. כמו על וכן אל הנער הזה התפללתי: מים חיים. לקוחים ממקור נובע: (ו) וטבל אותם. הארז השני והאזוב: על המים. שהדם מעורב עמם: (ז) והזה. מהדם המעורב אחר טבול גם הצפור החיה והנזכרים: על פני השדה. מקום שאין שם ישוב שלא תדבק הצרעת. והזייה בשלשתן או באזוב לבדו כטומאת המת: (ח) וכבס וגלח את כל שערו. כלל: ורחץ במים וטהר. בערב כמשפט ואחר כן שב לפרש כי זה יהיה אחר ימים שבעה וכן היה משפט שבעה של מרים ופרט כי יגלח את כל שערו ביום השביעי וביאר כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו וזאת המלה קרובה מגזרת גב: (ט) ואת כל שערו. שער הרגלים

רשי

ועץ ארז. לפי שהנגעים באין על גסות הרוח: ושני תולעת ואזוב. מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב. עץ ארז. מקל של ארז: שני תולעת. לשון של צמר צבוע זהורית (ב"מ כט): (ה) על מים חיים. נותן אותם תחלה בכלי כדי שיהא דם צפור ניכר בהם וכמה הן רביעית: (ו) את הצפור החיה יקח אותה. מלמד שאין אוגדה עמהם אלא מפרישה לעצמה אבל העץ ארז והאזוב כרוכין יחד בלשון הזהורית כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת לשלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה ת"ל וטבל אותם ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה: (ח) וישב מחוץ לאהלו. מלמד (ת"כ) שאסור בתשמיש המטה: (ט) את כל שערו וגומר. כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער

תורה

טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃ ה וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים׃ ו אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת ׀ הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים׃ ז וְהִזָּה עַל הַמִּטַּהֵר מִן־הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ ח וְכִבֶּס הַמִּטַּהֵר אֶת־בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים׃ ט וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם

(מסורה קטנה: כול׳ חסר ו׳ קדמאה · ד · ג׳ · ויח ספרי׳ את וד׳ ואת · ט״ל מ״ל ג׳ · ב׳ א׳ חסר וא׳ מ״ל. ד׳ · ג׳ · ט׳ בסיפ · ג׳ חסר וב׳ חסר בלו׳ · ג׳. ס׳ · כ׳)

תרגום

דְּכְיָן וְאָעָא דְאַרְזָא וּצְבַע זְהוֹרָא וְאֵזוֹבָא׃ ה וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וְיִכּוֹס יָת צִפְּרָא חֲדָא לְמָאן דַּחֲסַף עַל מֵי מַבּוּעַ׃ ו יָת צִפְּרָא חַיְתָא יִסַּב יָתַהּ וְיָת אָעָא דְאַרְזָא וְיָת צְבַע זְהוֹרִי וְיָת אֵזוֹבָא וְיִטְבּוֹל יָתְהוֹן וְיָת צִפְּרָא חַיְתָא בִּדְמָא דְצִפְּרָא דִּנְכִיסְתָּא עַל מֵי מַבּוּעַ׃ ז וְיַדֵּי עַל דְּמִדַּכֵּי מִן סְגִירוּתָא שְׁבַע זִמְנִין וִידַכְּנֵיהּ וִישַׁלַּח יָת צִפְּרָא חַיְתָא עַל אַפֵּי חַקְלָא׃ ח וִיצַבַּע דְּמִדַּכֵּי יָת לְבוּשׁוֹהִי וִיגַלַּח יָת כָּל שַׂעֲרֵיהּ וְיַסְחֵי בְמַיָּא וְיִדְכֵּי וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל לְמַשְׁרִיתָא וְיִתֵּיב מִבָּרָא לְמַשְׁכְּנֵיהּ שִׁבְעָא יוֹמִין׃ ט וִיהֵי בְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְגַלַּח יָת כָּל שַׂעֲרֵיהּ יָת רֵישֵׁיהּ וְיָת דִּקְנֵיהּ וְיָת גְּבִינֵי עֵינוֹהִי וְיָת כָּל שַׂעֲרֵיהּ יְגַלַּח וִיצַבַּע יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא וְיִדְכֵּי׃

מסורה

הצפור כל צפור לשון עוף חסר במ"ב מלא וסימן וצוה הכהן ושחט. וחטא את הבית. גברי כולם מלאים במ"ב חסר וסי׳ בלק בן צפור מלך. האזינה עדי בנו צפר. וכל נביאים וכתובים חסר בין גברי בין עופי: על מים ז׳ וסימן וצוה הכהן דמצורע. ושחט את הצפר. והיה כעץ שתול דירמיה. שכנתי על מים. ויקח מזרע הארץ. אמך כגפן. כרכך על מים שתולה. ה׳ על מים רבים: ואת הצפור ג׳ וסימן לא בתר. ולקח את עץ הארז. את הצפור החיה יקח. תניינא דפסוק: השחטה ב׳ א׳ חסר וא׳ מל׳ קדמאה חסר ותניינא מלא: על המים ד׳ נמסר בסדר וארא וכל תהלות דכוו׳: על המטהר על ח׳ בטעם מאריכים בסיפרא וסי׳ נמסר בסדר ויקרא: וכבס מ׳ נמסר בסדר תזריע: יבוא ז׳ מלאים בתורה נמסר בסדר אחרי מות:

ספורנו

שיוכל הכהן בכבוד ובלי לב פורח ללכת לראותו: (ז) וטהרו. מענין פריעה ופרימה: ורחץ במים וטהר. מענין מחוץ למחנה מושבו: (ט) ורחץ את בשרו במים וטהר

תולדות אהרן ושני התולעת. מנחות מב: ושחט את הצפור. סוטה טו טז: וטבל אותם. סוטה טז: ושלח את הצפור החיה. קדושין נד: (ואת הצפור החיה. סוטה יז: שתי צפרים. יומא מג: אל כלי חרש. סוטה יז): וישב מחוץ לאהלו. מ"ק ז טו חולין מא כריתות ח (שבת נ): והיה ביום השביעי. סוטה טז (נזיר נח קדושין נט): את ראשו. יבמות ה נזיר מא נו: ואת זקנו. יבמות ה נזיר מ מא נח: ורחץ. סוטה ו חגיגה יא קדושין כה ב"ק פב:

בעל הטורים על מים חיים. בגי׳ לא במים מלוחים: והזה על המטהר שבע פעמים. כנגד ז׳ דברים שנגעים באים עליהם מזה עליו ז׳ פעמים: ושלח את הצפור. רמז שתפרח ממנו הצרעת וצפור אחת שחוטה וכן לא תבא עוד הצרעת ואחת משלחת לומר שאם יוסיף לחטא תחזור הצרעת כמו הצפור השלוח:

רמבן

רבי אליעזר וחכמים ומכאן שאין צפרי המצורע מין אחד בלבד ושאין מטהרין בכל עוף טהור אבל מצותו בכל עוף דרור כלומר שדרה בבית כבשדה. ולפיכך אמרו בסנונית דכיון שהיא טהורה לדעת חכמים כשרה לטהר בה שהיא בכלל דרור. ומכל מקום כל הטהורין כשרים בדיעבד שכלן בכלל שתי צפרים טהורות. ושנו בספרי אמר ר׳ יאשיה כל מקום שנאמר צפור בטהורה הכתוב מדבר אמר רבי יצחק עוף טהור נקרא עוף ונקרא צפור וטמא לא נקרא אלא עוף וכך הזכירו בגמרא בפרק שלוח הקן ושם העלו כי חיות שחיין ראשי אברים שלהם למעוטי מחוסרות אבר וכן הטרפות פסולות בכן ודרשו טהורות למעט אסורות כגון צפרי עיר הנדחת ועוף שהרג את הנפש והחליפן בע"ג ומדרשם זה שם מן הלשון עצמו שאין צפור אלא עוף טהור ומשמע מכאן שכל עוף טהור בכלל צפור. וראיתי עוד בירושלמי במסכת נזיר שאמרו וכי נזיר טמא צפרים הוא מביא תורים ובני יונה הוא מביא אית תניי תני כל עוף טהור קרוי צפרים אית תניי תני כל העופות בין טמא ובין טהור קרוי צפרים והנה נשאר בידנו תמנו מחלוקת ומכל מקום יתכן שיהיה השם בקטנים בלבד ובגמרא כך הוא נראה ממה שאמרו במסכת סוטה הבא מים שדם צפור ניכר בהם וכמה הם רביעית ושאלו גדולה שדוחה את המים קטנה ונדחית מפני המים מהו ופירשו כל שיעורי חכמים כך הם בצפור דרור שיערו חכמים אין לך גדולה שדוחה את המים ואין לך קטנה שנדחית מפני המים ואלו היה כל עוף טהור כשר בו היה מהם מי שדמו דוחה כמה לוגין. ואולי אמרו כן בצפור דרור שהוא מצוה לכתחלה ממדרשו של רבי יוסי הגלילי. וכבר הזכירו בגמרא ודלמא צפורא רבא חזא ואסיק שמיה גמל. והנכון שיעלה מכל זה הוא שנאמר מכל צפור שאינו דרור פסול אפילו בדיעבד מן המדרש הזה. שלא שנו במשנתם מצותן שיהיו דרור אע"פ שאינן דרור כשרות כמו ששנינו בשוות וכל הדרורים בעלי פטפוט הם ומה שאמרו בת"כ לא טמאות מפני שיש אף בטמאין מינין שהם דרור כגון הסנונית לרבי אליעזר או יהיה פירושו למעט טמאות לך שכן האסורות והטרפות כמו שהעלו בגמרא בפרק שלוח הקן וזהו ההגון בעיני. ובאגדה דרבא אמר רבי יהודה בר׳ סימון אלין צפריא קולנין זה האומר לשון הרע אמר הקב"ה יבא קול ויכפר על קול. ור׳ יהושע בן לוי אמר צפרים צפרי דרור שאכלה מפתו ושתה מן מימיו והלא דברים ק"ו וכו׳:

ועץ ארז ושני תולעת ואזוב. אמר ר"א הוא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה והנה המצורע ותורת הבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה הם כדמות פסח מצרים. וטעם על פני השדה מקום אשר אין שם ישוב שלא תדבק הצרעת. ובת"כ אמרו על פני השדה שלא יעמוד ביפו וישלחנה לים שלא יעמוד בגבת וישלחנה למדבר. ואם כן יהיה הטעם כסוד השעיר המשתלח ושם ישתלח לעזאזל המדברה וכאן לפורחות השדה ועוד אפרש זה בע"ה:

(ט) את כל שערו. כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער ונראה. לשון רש"י. אבל בתורת כהנים וגלח את כל שערו יכול אף בית הסתרים תלמוד

רשי

שער ונראה : (י) וכבשה אחת . לחטאת : ושלשה עשרונים . לנסכי שלשה כבשים הללו שחטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים (סוטה יז) : ולוג אחד שמן . להזות עליו שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות : (יא) לפני ה׳. (מנחות נא כליס ו) בשער נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים: (יב) והקריב אותו לאשם . יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם : להניף . שהוא טעון תנופה חי : והניף אותם . את האשם ואת הלוג : (יג) במקום אשר ישחט וגו׳. על ירך המזבח בצפון ומה תלמוד לומר והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון בהעמדה (זבחים כ) יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו׳ : כי כחטאת . כי ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן בכל עבודות התלויות בכהן הושוה אשם זה לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות ליתן על תנוך ובהונות לא יהא טעון מתן דמים ואמורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול יהא דמו ניתן למעלה כחטאת תלמוד לומר וכו׳ בתורת כהנים : (יד) תנוך . גדר אמצעי שבאוזן ולשון תנוך לא נודע לי והפותרים קורין לו פנדרו״ס : בהן . גודל : (יח) לפני ה׳. (ת״כ) כנגד בית קדשי קדשים : ואת

ויקרא יד

וטהר׃ י וביום השמיני יקח שני־כבשים תמימם וכבשה אחת בת־שנתה תמימה ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ולג אחד שמן׃ יא והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני יהוה פתח אהל מועד׃ יב ולקח הכהן את־הכבש האחד והקריב אתו לאשם ואת־לג השמן והניף אתם תנופה לפני יהוה׃

שני יג ושחט את־הכבש במקום אשר ישחט את־החטאת ואת־העלה במקום הקדש כי כחטאת האשם הוא לכהן קדש קדשים הוא׃ יד ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על־תנוך אזן המטהר הימנית ועל־בהן ידו הימנית ועל־בהן רגלו הימנית׃ טו ולקח הכהן מלג השמן ויצק על־כף הכהן השמאלית׃ טז וטבל הכהן את־אצבעו הימנית מן־השמן אשר על־כפו השמאלית והזה מן־השמן באצבעו שבע פעמים לפני יהוה׃ יז ומיתר השמן אשר על־כפו יתן הכהן על־תנוך אזן המטהר הימנית ועל־בהן ידו הימנית ועל־בהן רגלו הימנית על דם האשם׃ יח והנותר בשמן אשר על־כף הכהן יתן

כל קרי׳ כבשה וכל שמואל כבשה · ג׳ · ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חסר · ג׳ · כ״ד בטעם · ו׳ באורי · ח׳ בתורה כל ליטנא מ״ל · כל ליטנא חסר · כו״ל מ״ל בנ״א

אונקלוס

י וביומא תמינאה יסב תרין אמרין שלמין ואמרתא חדא בת שתהא שלמתא ותלתא עשרונין סולתא מנחתא דפילא במשח ולוגא חד דמשחא : יא ויקים כהנא דמדכי ית גברא דמדכי ויתהון קדם יי בתרע משכן זמנא : יב ויסב כהנא ית אימרא חד ויקרב יתיה לאשמא וית לוגא דמשחא וירים יתהון ארמא קדם יי : יג ויכוס ית אימרא באתר דיכוס ית חטאתא וית עלתא באתר קדיש ארי כחטאתא אשמא הוא לכהנא קודש קודשין הוא : יד ויסב כהנא מדמא דאשמא ויתן כהנא על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון רגליה דימינא : טו ויסב כהנא מלוגא דמשחא ויריק על ידא דכהנא דשמאלא : טז ויטבול כהנא ית אצבעיה דימינא מן משחא דעל ידיה דשמאלא וידי מן משחא באצבעיה שבע זימנין קדם יי : יז ומשאר משחא דעל ידיה יתן כהנא על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון רגליה דימינא על דמא דאשמא : יח ודישתאר במשחא דעל ידא דכהנא יתן על רישא

אבן עזרא

הרגלים וי״א אף זרועיו ושוקיו והחזה : (י) שני כבשים וכבשה אחת . בעבור היות נגע הצרעת מוסר על מעשה הלשון על כן יקריב כבש אחד לעולה כמשפט כל העולה על הרוח ואחד אשם כמשפט כל אשם ונקבה לחטאת כמשפט כל חטאת ושלשה עשרונים כמשפט עשרון לכ״ב : ולוג אחד . מדה ואין לו את וטעם אותם הכבשים והכבשה גם זה האשם גם זאת החטאת לכהן חוץ מהאמורים : (יד) על תנוך . טעמו ידוע ממקומו והנה המטהר מהצרעת שהוא נגוף כמו הכהן שימלא ידו כי העון כמו הצרעת בנפש והכהן מקום חבור והוא עיקר כל המעשים והימנית בעבור כח הלד הימין והתנוך זכר לשמוע אשר צוה : (טו) על כף הכהן השמאלית . היא כף הכהן המטהר רק כן דרך צחות בלשון הקדש והעד הפסוק הבא אחריו : (טז) לפני ה׳. אל פתח אהל מועד : (יז) אל מקום דם האשם . שהוא תנוך ובהונות : ועשה

ואתם ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חסר . וסימן והעמיד הכהן המטהר . אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם . ויבואו אליך כמבוא עיר קדמא חסר : ואת העלה ג׳ וסימן המציאו לנהחיה. ושחט את הכבש במקום . ועל הנשיא יהיה : קדש קדשים הוא ו׳ נמסר בסוף תצוה : תנוך ח׳ בתורה וסימן ושחטת את האיל ב׳ בו. וישחט משה מדמו . ויקרב את בני אהרן. ולקח הכהו מדם האשם . ומיתר השמן אשר על כפו . ושחט את כבש האשם . ונתן הכהן מן השמן :

ספורנו

וסהר . מענין ויסב מהון לאהט : (יב) והקריב אותו לאשם . כבר התבאר שענין האשם הוא על מעל בקדש כמו החטאת על חיוב כרת וכבר אמרו שהצרעת הוא על לשון הרע ועל גסות הרוח ששניהם מעילה בקדש כי אמנם לשון הרע עיקרו בסתר כמעמיק מה׳ לסתיר עצה כאמרם (ברכות) העובר עבירה בסתר כאלו דוחק רגלי שכינה ועל המתגאה נאמר גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל . אמר הקב״ה זה נוגב מלבושי אין אני והוא יכולים לעמוד בעולם אחד וכבר ספר הכתוב על עזיהו כאמרו וכחזקתו

תולדות אהרן וביום השמיני . שבת קלג : יקח שני כבשים . יומא סב : ושלשה עשרונים . מנחות נא : והעמיד הכהן המטהר . סוטה ח : והקריב אתו לאשם . יומא כא מנחות סח : ושחט את הכבש . יבמות ז זבחים נ : כחטאת האשם הוא . יומא סא יבמות שם זבחים מז נ מנחות מג : ולקח הכהן מדם האשם . יומא סא זבחים מז : ולקח הכהן מלוג השמן . מנחות ע : את אצבעו הימנית . מנחות י : ומיתר השמן . יומא סח : תנוך אוזן . קדושין טו : רגלו . יבמות קד : על דם האשם . מנחות י : ועשה הכהן את החטאת . זבחים ם :

רמבן

תלמוד לומר גבות עיניו מה גבות עיניו בנראה אף כל שערו בנראה פרט לבית הסתרים . אי מה גבות עיניו מקום כנוס שער בנראה אף כל מקום כנוס שער בנראה מנין כנוס שער בשאינו נראה פזור שער בשאינו נראה ת״ל את כל שערו יגלח וכ״ע :

(י) יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת . לא פירש הכתוב מה יעשה בשני הכבשים וכבשה אבל הזכיר בכבש האחד שיקריב אותו לאשם והזכיר שעשה החטאת ואחר ישחט העולה . וזה בעבור שכבר הזכיר בפרשת ויקרא בחטאת שתהיה נקבה והזכיר בכל עולה שהוא זכר לכך לא הוצרך להאריך כי בידוע שהכבש השני יהיה העולה והכבשה היא החטאת :

(יח) יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה׳ . במעשה דם האשם השמן

אבן עזרא

(יט) ועשה הכהן את החטאת. היא הכבשה בתורת כל חטאת: (כ) והעלה את העולה. היא הכבש ומנחתו שהוא עשרון ויש אומרים שכל המנחה יקריב לעולה ובתחלה האשם שהוא החמור: וטהר. אז יהיה טהור ככל הטהורים: (כא) דל. יש כנוף כמו דלות ורעות אשרי משכיל אל דל ככה דל בן המלך ויש דל שאין לו ממון:

וידבר

רשי

(כ) ואת המנחה. מנחת נסכים של בהמה: (כא) ועשרון סלת אחד. לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון אחד לנסכיו: ולוג שמן. לתת ממנו על הבהונות ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק הכתוב לפרש: (כג) ביום השמיני לטהרתו. שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת: (כח) על מקום דם האשם. אפילו נתקנח הדם למד שאין הדם גורם אלא המקום טרם

ונסכי

על־ראש המטהר וכפר עליו
הכהן לפני יהוה: יט ועשה הכהן
את־החטאת וכפר על־המטהר
מטמאתו ואחר ישחט את־
העלה: כ והעלה הכהן את־
העלה ואת־המנחה המזבחה
וכפר עליו הכהן וטהר: ס
חמישי כא ואם־דל הוא
ואין ידו משגת ולקח כבש
אחד אשם לתנופה לכפר עליו
ועשרון סלת אחד בלול בשמן
למנחה ולג שמן: כב ושתי
תרים או שני בני יונה אשר
תשיג ידו והיה אחד חטאת
והאחד עלה: כג והביא אתם
ביום השמיני לטהרתו אל־
הכהן אל־פתח אהל־מועד לפני
יהוה: כד ולקח הכהן את־כבש
האשם ואת־לג השמן והניף
אתם הכהן תנופה לפני יהוה:
כה ושחט את־כבש האשם ולקח
הכהן מדם האשם ונתן על־
תנוך אזן־המטהר הימנית ועל־
בהן ידו הימנית ועל־בהן רגלו
הימנית: כו ומן־השמן יצק
הכהן על־כף הכהן השמאלית:
כז והזה הכהן באצבעו הימנית
מן־השמן אשר על־כפו
השמאלית שבע פעמים לפני
יהוה: כח ונתן הכהן מן־השמן
אשר על־כפו על־תנוך אזן
המטהר הימנית ועל־בהן ידו
הימנית ועל־בהן רגלו
הימנית על־מקום דם האשם:
כט והנותר מן־השמן אשר על־

כל ועשה דפרש' כהן · מ'. ס' וכל קטרת דכו' דו' כמ"ג כמוכם · ג' ואחד אם דל שלישי ואם עשיל · ל' · ד' · כל לוג' חסר · ד' · כול' מ"ל · ל' · ד'

דמדכי ויכפר עלוהי כהנא
קדם יי: יט ויעביד כהנא
ית חטאתא ויכפר על
דמדכי מסאובתיה ובתר
כן יכוס ית עלתא: כ ויסק
כהנא ית עלתא וית
מנחתא למדבחא ויכפר
עלוהי כהנא וידכי:
כא ואם מסכן הוא ולית
ידיה מדבקא ויסב אימר
חד דאשמא לארמא
לכפרא עלוהי ועסרונא
סולתא חד דפילא במשח
למנחתא ולוגא דמשחא:
כב ותרתין שפנינין או
תרין בני יונה דתדביק
ידיה ויהי חד חטאתא
וחד עלתא: כג וייתי
יתהון ביומא תמינאה
לדכותיה לות כהנא
לתרע משכן זמנא קדם
יי: כד ויסב כהנא ית
אמרא דאשמא וית לוגא
דמשחא וירים יתהון
כהנא ארמא קדם יי:
כה ויכוס ית אמרא
דאשמא ויסב כהנא
מדמא דאשמא ויתן על
רום אודנא דמדכי דימינא
ועל אליון ידיה דימינא
ועל אליון רגליה
דימינא: כו ומן משחא
יריק כהנא על ידא
דכהנא דשמאלא:
כז וידי כהנא באצבעיה
דימינא מן משחא דעל
ידיה דשמאלא שבע
זימנין קדם יי: כח ויתן
כהנא מן משחא דעל
ידיה על רום אודנא
דמדכי דימינא ועל אליון
ידיה דימינא ועל אליון
רגליה דימינא על אתר
דמא דאשמא:
כט ודישתאר מן משחא
דעל ידא דכהנא יתן על

ואת המנחה ה' נמסר בסדר פקודי: המזבחה ה' וסימן והעלה הכהן את העלה ואת המנחה. וישחטום הכהנים דד"ת. וישחטו הבקר ג' בפסוק דד"ה וכל הקטרת דכות' במ"ג המזבח וסי' והרים ממנו בקמצו וא' העלה המציאו אליו. ויקרב את המנחה: דל ודל ידל. י"ב פתחין נמסר בשפטים סימן ף גבי פסוק וידל ישראל: ועשרן ג' חסר בקריא וסימן ועשרן דוזה אשר תעשה על המזבח כבשים. ואם דל הוא ואין ידו משגת ולקח. ועשרן דובראשי חדשיכם תקריבו עלה לה': בלול ד' נמסר בסדר תצוה: והאחד ד' וסימן והנה הקטן את אבינו. ועשה אתם הכהן. ושתי תרים ואם דל הוא דמצורע. השן האחד מוצק: על מקום ג' וסימן על מקום דם האשם. כי הכרובים פרשים כנפים. ושש מעלות לכסא דר"ה:

תולדות אהרן וכפר על המטהר. שם: והעלה הכהן את העולה. פסחים נט מנחות נא: ואם דל הוא. יומא מא ערכין י כריתות כח: ואין ידו משגת. ערכין טז: להנופה לכפר עליו. יומא ס מנחות נג נד: ועשרון סלת. מנחות פט קו: על תנוך. יבמות קד: על בהן. מנחות ס: באצבעו הימנית. זבחים כו: על מקום דם האשם. מנחות י נגעים מה: והנותר מן השמן. יומא כא זבחים ו נגעים שם:

ספורנו

וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעול מעל באלהי אבותיו והצרעת זרחה במצחו: (כ) וכפר עליו הכהן וטהר. לקדשים ולביאת מקדש כאמרם ז"ל (שם פרק קמא)

סבים

רמבן

והשמן תהיה הכפרה אחת וכן לכפר עליו לפני ה' ובתורת כהנים והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר לכפר אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר דברי רבי עקיבא רבי יוחנן בן נורי אומר שירי מצוה הם בין שנתן בין שלא נתן כפר. וא"כ על דעת רבי יוחנן בן נורי יהיה לכפר עליו על האשם. והנה אמר הכתוב באשם וכפר וחזר ואמר בחטאת וכפר על המטהר מטומאתו. ואמר עוד בעולה ובמנחה וכפר עליו הכהן וטהר ולא ידענו מה ענין הכפרות הללו כולן. אולי האשם יכפר על מעלו אשר מעל

קדש

רשי

(לד) ונתתי נגע צרעת. (ויקרא רבה) בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן: (לה) כנגע נראה לי בבית. (נגעים פי"ו ת"כ) אפילו הוא חכם ויודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי: (לו) בטרם יבא הכהן וגו'. שכל זמן שאין הכהן נזקק לו אין שם תורת טומאה: ולא יטמא כל אשר בבית. (ת"כ) שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה הנגע נזקק להסגר וכל מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו אם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו הא לא חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה: (לז) שקערורות. (ת"כ) שוקעות במראיהן: (מ) וחלצו את האבנים. כתרגומו וישלפון יטלום משם כמו (דברים כה) וחלצה נעלו לשון

אבן עזרא

(לג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. החל לבאר צרעת הבית. וטעם כי תבאו אל ארץ כנען. כי זה נוהג בארץ לבדה בעבור גודל מעלת הארץ כי המקדש בתוכה והכבוד בתוך המקדש: (לד) ונתתי. הדבר תלוי בנתינת ה'. ובא אשר לו הבית. מצוה שיבא אל הכהן: (לו) ופנו את הבית. בעל הבית וכל אנשי ביתו. וטעם לשון רבים לפנותו מהרה: בטרם יבא הכהן. כי עוד יסגיר הבית בעבור הספק וטרם בואו ספקו: (לז) שקערורות. אין אחות למלה הזאת ולא נדע אם היא מרובעת כפולה האות האחרון או מחמשת אותיות ופירושה לפי טעם המקום י"א כדמות סימנין או חוטין וי"א שהיא מלה מורכבת מטעם ותשקע האש ורורות מגזרת רר בשרו וזה רחוק: ומראיהן. ומראה כל אחד מהם שפל: (מ) וחלצו את האבנים. יסירו וכן חלצני ה' מאדם

כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ
הַמִּטַּהֵר לְכַפֵּר עָלָיו לִפְנֵי יְהוָה׃
ל וְעָשָׂה אֶת־הָאֶחָד מִן־הַתֹּרִים
אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יָדוֹ׃ לא אֵת אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ
אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד
עֹלָה עַל־הַמִּנְחָה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן
עַל הַמִּטַּהֵר לִפְנֵי יְהוָה׃ לב זֹאת
תּוֹרַת אֲשֶׁר־בּוֹ נֶגַע צָרָעַת אֲשֶׁר
לֹא־תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ׃ פ
רביעי ששי לג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ לד כִּי
תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי
נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה וְנָתַתִּי נֶגַע
צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם׃
לה וּבָא אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד
לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה לִי
בַּבָּיִת׃ לו וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת־
הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת
אֶת־הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל־
אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאַחַר כֵּן יָבֹא
הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַבָּיִת׃ לז וְרָאָה
אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת
הַבַּיִת שְׁקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹּת אוֹ
אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן שָׁפָל מִן־
הַקִּיר׃ לח וְיָצָא הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת
אֶל־פֶּתַח הַבָּיִת וְהִסְגִּיר אֶת־
הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים׃ לט וְשָׁב
הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה וְהִנֵּה
פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבָּיִת׃
מ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ אֶת־

יתן על רישא דמדכי
לכפרא עלוהי קדם יי:
ל ויעביד ית חד מן שפניניא
או מן בני יונה מדתדביק
ידיה: לא ית דתדביק ידיה
ית חד חטאתא וית חד
עלתא על מנחתא ויכפר
כהנא על דמדכי קדם יי:
לב דא אוריתא דביה
מכתש סגירו דלא תדביק
ידיה בדכותיה: לג ומליל
יי עם משה ועם אהרן
למימר: לד ארי תעלון
לארעא דכנען דאנא יהיב
לכון לאחסנא ואתן מכתש
סגירו בבית ארע
אחסנתכון: לה ויעול
דדיליה ביתא ויחוי לכהנא
למימר כמכתשא אתחזי
לי בביתא: לו ויפקד כהנא
ויפנון ית ביתא עד לא
יעול כהנא למחזי ית
מכתשא ולא יסתאב כל
דבביתא ובתר כן יעול
כהנא למחזי ית ביתא:
לז ויחזי ית מכתשא והא
מכתשא בכותלי ביתא
פחתן ירקן או סמקן
ומחזיהן מכיך מן כותלא:
לח ויפוק כהנא מן ביתא
לתרע ביתא ויסגר ית
ביתא שבעא יומין:
לט ויתוב כהנא ביומא
שביעאה ויחזי והא אוסיף
מכתשא בכותלי ביתא:
מ ויפקד כהנא וישלפון

ד' וכל ד"ס דכוו' כמ"ז מבני ומבני
ד'
ל' בטעם ואיגון ג' דסמי'
ל'
י"ב דסמיכי וי"א מנכון חסר לאמר
י"ז ר"פ
ל' ומ' כנגע ב'
ל'
ב' תבוא אליה
ב' וחסר
ל' וחסר ו' בתרא
ל' וחסר. וד'

מן בני ומן בני ד' וסי' ואם מן העוף. ועשה את האחד מן התרים. ויאמר ה' אל בני ישראל הלא ממצרים. הגפן הובישה והתאנה. וכל ד"ה דכוו' מן בני ומן בני במ"ז מבני ומבני וסי' נמסר שם גבי פסוק ויהיו בני אלם אנשים: ואת האחד ד' וסי' את אשר תשיג ידו. ועשה הכהן את האחד. והלוים יסמכו את תניין. וישם את האחד בבית אל: וידבר ה' אל משה ואל אהרן י"ב נמסר בסדר חקת התורה. ובא י"ז ר"פ נמסר בישעיה ריש סימן נ"ט גבי פ׳צ׳ק ובא לציון גואל: ואחר כן ב' וסי' ואחר כן יבא הכהן לראות את הבית ואחר כן תבא אליה ובעלתה: ומראיהן

בעל הטורים

נראה לי שנים. כנגע נראה לי. מרחוק ה' נראה לי וזהו שאמרו חכמינו ז"ל שאפילו ת"ח ובקי בנגעים לא יאמר נגע נראה לי אלא כנגע וזהו מרחוק נראה שיקח הדבר מרחוק ולא יפסוק לומר נגע: ואחר כן ב'. ואחר כן יבא הכהן. ואחר כן תבא אליה ובעלתה כמו הבא שמפנה כלים נאים שלא יטמאו אף התם נמי צריכה להסיר כלים הנאים מעליה כדי שתתגנה בעיניו ולא יטמא גם:

תולדות אהרן

אשר לא תשיג. ערכין ח כריתות ט: לאחזה. יומא יב: ונתתי נגע. הוריות י: בבית ארץ. יומא יא יב מגלה כו נדרים נו גיטין פב ב"ק פב: ובא אשר לו הבית. יומא יא יב ערכין טז: כנגע נראה לי. נגעים מד: וצוה הכהן. מ"ק ז ח ערכין טז נגעים מד: ולא יטמא. שבועות יז: בקירות הבית. ב"ב קסד סנהדרין עא פז נדה יט: ומראיהן שפל. סנהדרין עא פז נדה יט: ויצא הכהן מן הבית. נדרים נו חולין י נגעים מד: והסגיר את הבית. נדרים נו: ושב הכהן. ערכין לא יומא ב יבמות יז נזיר ה מכות יג הוריות ח מ:חות ד' מה חולין כה בכורות לב נדה כב: וחלצו. יבמות קב נגעים מד:

ספורנו

הביא כפרתו אוכל בקדשים: (לו) ופנו את הבית בטרם יבא. ולא יבא קודם לכן ובין כך יהיה זמן תשובה ותפלה לבעלים וזמן תפלה לכהן. ועם זה נתן זמן הסגר. ובמדרש אמרו בכל זה רמז לחרבן הראשון ותקונו בשני וסתירתו בחרבן שני וטהרתו בבנין ג'

רמבן

קודש נגעו והחטאת על חטאו אשר חטא בימי הנגע אולי בצערו נתן תפלה לאלהים. וזה טעם מטומאתו. והעולה והמנחה יהיו לו כופר נפש שיזכה להטהר ולשוב אל אהלו ולכך אמר וכפר עליו הכהן וטהר. ובתורת כהנים ועשה הכהן את החטאת וכפר מה תלמוד לומר לפי שנאמר והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה יכול יהו כולן מעכבים אותו ת"ל ועשה הכהן את החטאת וכפר תלמד שכפרה תלויה בחטאת ויתכן כי וכפר עליו הכהן וטהר רמז לכל הנעשה בו כי גם הצפרים יבואו לכפרה ולטהרה כי כן אמר בנגע הבית וכפר על הבית וטהר:

(לד) אמר הכתוב בנגעי הבתים ונתתי נגע צרעת. לרמוז כי יד ה' תעשה זאת לא טבע כלל כמו שפירשתי ואמר כי תבואו אל הארץ וגו' בבית ארץ

אבן עזרא

תאדם רע: אל מקום טמא. שלא יקחם משם אדם שיהיו ניכרים שהם טמאים: (מא) ואת הבית יקציע. מגזרת מקצעות וכן מר ואהלות קציעות וטעמו פעולות ויש אומרים שיפצלו המקצוע ואין זה נכון כי כבר פשה הנגע בבית רק יקציע כל הבית. וטעם מבית. מבפנים: הקצו. מגזרת קצה כי קצתו ההוה למעלה הסירו לבדו: (מב) וטח. הפך יקציע והוא מגזרת טחים אותו טפל: (מג) אחר חלץ. אחר שחלץ ואחרי הקצות את הבית בתחלה. מלת ולקחו. והביאו. רבים במסרה: ועפר אחר יקח. בעל הבית שירצה לדור בו ואם הנגע ישוב יבא הכהן: (מח) ונתץ את הבית. בלווי וכן והוציא והקרוב שסגור יהיה שבעת ימים רק הכתוב אחז דרך קצרה והעד והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו בראשונה ובשניה: (מו) יטמא עד הערב. אחר שירחץ בשרו כמשפט: (מז) והשוכב. חמור על כן יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא

תורה

41 האבנים אשר בהן הנגע והשליכו אתהן אל־מחוץ לעיר אל־מקום טמא: מא ואת־הבית יקצע מבית סביב ושפכו את־העפר אשר הקצו אל־מחוץ לעיר אל־מקום טמא: מב ולקחו אבנים אחרות והביאו אל־תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את־הבית: מג ואם־ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ את־האבנים ואחרי הקצות את־הבית ואחרי הטוח: מד ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית צרעת ממארת הוא בבית טמא הוא: מה ונתץ את־הבית את־אבניו ואת־עציו ואת כל־עפר הבית והוציא אל־מחוץ לעיר אל־מקום טמא: מו והבא אל־הבית כל־ימי הסגיר אתו יטמא עד־הערב: מז והשכב בבית יכבס את־בגדיו והאכל בבית יכבס את־בגדיו: מח ואם־בא יבא הכהן וראה והנה לא־פשה הנגע בבית אחרי הטח

תרגום

ית אבניא דבהן מכתשא וירמון יתהן למברא לקרתא לאתר מסאב: מא וית ביתא יקלפון מגיו סחור סחור וירמון ית עפרא דקליפו למברא לקרתא לאתר מסאב: מב ויסבון אבנין אוחרנין ויעלון לאתר אבניא ועפרא אוחרן יסב וישוע ית ביתא: מג ואם יתוב מכתשא ויסגי בביתא בתר דשליפו ית אבניא ובתר דקליפו ית ביתא ובתר דאתשע: מד ויעול כהנא ויחזי והא אוסיף מכתשא בביתא סגירות מחסרא היא בביתא מסאב הוא: מה ויתרע ית ביתא ית אבנוהי וית אעוהי וית כל עפר ביתא ויפק למברא לקרתא לאתר מסאב: מו ודיעול לביתא כל יומין דיסגר יתיה יהי מסאב עד רמשא: מז ודישכוב בביתא יצבע ית לבושוהי ודיכול בביתא יצבע ית לבושוהי: מח ואם מעל יעול כהנא ויחזי והא לא אוסיף מכתשא בביתא בתר דאתשע ית ביתא

מסורה

פ"ו | ס' | ל' וחסר | ד | ל' וחד פת | ל' | ל' | ל' ומ"ל | ל' מ"ל וא' חס' | ל' וא' וכלהו את עציו ואת אבניו | ס' דסמוי' | ל' חסר וא' מ"ל ותרויהון בענין

ד' נמסר בסדר מקץ: ואת הבית ה' וסי' יקציע. והכרתי את ישראל רמלכים. ונתשתים ד"ה. ומאסתי את העיר הזאת ואת הבית הזה. ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים. ד"ה: יקצע. מן מלין יחידאין דחסרין יו"ד. יקצע ל' יקדש ל' יחרם ל'. יקשב ל' יחשך ל'. יקרב ל' יגח ל'. ונמסרו באורך בכוף קדשים: והביאו ד' נמסר בסדר ויקרא: הטוח ב' חד חסר וחד מלא וסי' אחרי הקצות מלא. ואם בא יבא חסר: אבני' דקדמי' לעצים ד' וסי' ונתץ את הבית. ואבניך ועציך. ועמך לרוב עשי מלאכה. בן אשה מבנות דן: בא יבא ה' דסמיכי בקריי' וסימן ואם בא יבא הכהן. והאיש נכבד דשמואל. בא יבא מלך בבל. אם יתמהמה חכה לו. בא יבא

תולדות אהרן ולקחו אבנים אחרות. נגעים עד: ועפר אחר. שם: ובא הכהן. ערכין נא יומא כ' יבמות יז נזיר ה מכות יג הוריות ח מנחות ד מה חולין פה בכורות לג נדה כג: ונתץ. יבמות קג נגעים מד: והבא אל הבית. יבמות קג שבועות יז:

רשי

לשון הסרה: אל מקום טמא. (ת"כ) מקום שאין טהרות משתמשות שם למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו: (מא) יקצע. רדוני"ר בלעז ובלשון משנה יש הרבה: מבית. (ת"כ) מבפנים: סביב. סביבות הנגע בת"כ נדרש כן שיקלוף הטיח שסביב אבני הנגע: הקצו. לשון קצה אשר קצעו בקצוע הנגע סביב: (מג) הקצות. לשון העשות וכן הטוח אבל חלץ את האבנים מוסב הלשון אל האדם שחלצן והוא ממשקל לשון כבד כמו כפר דבר: ואם ישוב הנגע וגו'. (ת"כ) יכול חזר בו ביום יהא טמא ת"ל ושב הכהן ואם ישוב מה שיבה האמור להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע: (מד) ובא הכהן וראה והנה פשה. ת"כ) יכול לא יהא החוזר טמא אלא א"כ פשה נאמ' צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אף כאן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה א"כ מה ת"ל והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה אלא ונתץ את הבית הי' לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע ובא הכהן וראה והנה פש' הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה שלא פירש בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך כאן בפשיון זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שסמוך לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חוזר נותץ ואם לא חזר טהור ומנין שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע תלמוד לומר ובא ואם בא יבא במה הכתוב מדבר אם בפושה בראשונה הרי כבר אמור אם בפושה בשניה הרי כבר אמור הא אינו אומר (ובא) ואם בא יבא אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנה לא פשה זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא הרפוא ומה יעשה לו ביאה אמורה למעלה ביאה אמורה למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה זהו שיבה זהו ביאה אף בתחתונה כן וכו' כדאיתא בתורת כהנים. גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך פשיון. וסדר המקראות כך הוא. ואם ישוב. ונתץ. והבא אל הבית. והאוכל בבית. ובא הכהן וראה והנה פשה. ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ. לא חזר טעון צפרים. שאין בנגעים יותר משלשה שבועות: (מח) ואם בא יבא. לסוף שבוע שני: וראהו והנה לא פשה. מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני ומה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוא ואין רפוא אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצה וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי. וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ וקצוע. ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע: כי נרפא הנגע. ואם חזר כבר פי' על החוזר שטעון נתיצה: (מו) כל ימי הסגיר אותו. (ת"כ) ולא ימים שקלף את נגעו יכול שאני מוציא את המוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי וגו': יטמא עד הערב. (ת"כ) מלמד שאין מטמא בגדים

רמבן

ארץ אחוזתכם כי עם כל ישראל ידבר והיה ראוי אחרי וידבר ה' אל משה ואל אהרן שיאמר דברו אל בני ישראל אבל יקצר הכתוב במובן או שידבר עמהם במקום כל ישראל. וירמוז כי אין הכונה עתה רק ללמד להם דיני הצרעת כולם ושילמדו אותם לכהנים ולא יזהיר משה עתה את ישראל רק כבואם לארץ יזהיר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד וגו' כי להם נוה מתחלה במשפטים האלה:

(מג) **ואם** ישוב הנגע ופרח בבית. הנה הנגע הזה שבא באבנים האחרות ובעפר האחר איננו הנגע הראשון ואינו דומה לפריחה האמורה באדם ולפשיון שהוא שב למקומו הראשון שהוא שב בטבעו כי פעמים רבים תסתתר הליחה תחת העור ותשוב אל פנימית הגוף ואחרי כן תשוב ותמשך אל העור ואל חיצוניו אבל הענין הוא כאשר כתבתי בסדר אשה כי תזריע שהוא נגע ומכת אלהים שתהיה רוח ה' רעה במקום ההוא. ובת"כ אמרו ואם ישוב הנגע ופרח בבית משל חזר איש פלוני למקומו והכוונה לומר שאין ופרח האמור כאן פשיון כמו ואם פרוח תפרח הצרעת בעור אלא שהוא צומח במקום ההוא כענין פרח מטה אהרן והמשל שהזכירו לרמוז הענין שאמרנו שאין זה נגע נולד ופושה אלא צומח וחוזר וצומח כאיש שהלך לו וחזר לישב למקומו

רשי

נגדים יכול אפילו שהה בכדי אכילת פרס (ערובין ד׳ פ״ג) ת״ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מניין ת״ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מניין ת״ל יכבס יכבס ריבה א״כ למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס (ברכות מא): (נז) להורות ביום הטמא. איזה יום מטהרו ואיזה יום

ברנה: על מים ד׳ נמסר לעיל בריש סידרא: ואת הצפור ג׳ נמסר לעיל בריש סידרא: השחוט׳ ב׳ קדמא חסר ובתרא מלא: אל פני השדה ב׳ וסי׳ ושלח את הצפור החיה הנייי׳. ותשלכי אל פני השדה: אל פני ט׳ נמסר בסדר משפטים: הטהר ח׳ חסר נמסר

אֶת־הַבַּ֔יִת וְטִהַ֤ר הַכֹּהֵן֙ אֶת־
הַבַּ֔יִת כִּ֥י נִרְפָּ֖א הַנָּֽגַע׃ מט וְלָקַ֛ח
לְחַטֵּ֥א אֶת־הַבַּ֖יִת שְׁתֵּ֣י צִפֳּרִ֑ים
וְעֵ֣ץ אֶ֔רֶז וּשְׁנִ֥י תוֹלַ֖עַת וְאֵזֹֽב׃
נ וְשָׁחַ֖ט אֶת־הַצִּפֹּ֣ר הָאֶחָ֑ת אֶל־
כְּלִי־חֶ֖רֶשׂ עַל־מַ֥יִם חַיִּֽים׃
נא וְלָקַ֣ח אֶת־עֵֽץ־הָ֠אֶרֶז וְאֶת־
הָאֵזֹ֜ב וְאֵ֣ת ׀ שְׁנִ֣י הַתּוֹלַ֗עַת
וְאֵת֮ הַצִּפֹּ֣ר הַחַיָּה֒ וְטָבַ֣ל אֹתָ֗ם
בְּדַם֙ הַצִּפֹּ֣ר הַשְּׁחוּטָ֔ה וּבַמַּ֖יִם
הַחַיִּ֑ים וְהִזָּ֥ה אֶל־הַבַּ֖יִת שֶׁ֥בַע
פְּעָמִֽים׃ נב וְחִטֵּ֣א אֶת־הַבַּ֔יִת
בְּדַם֙ הַצִּפּ֔וֹר וּבַמַּ֖יִם הַחַיִּ֑ים
וּבַצִּפֹּ֣ר הַחַיָּ֗ה וּבְעֵ֥ץ הָאֶ֛רֶז וּבָאֵזֹ֖ב
וּבִשְׁנִ֥י הַתּוֹלָֽעַת׃ נג וְשִׁלַּ֞ח אֶת־
הַצִּפֹּ֧ר הַחַיָּ֛ה אֶל־מִח֥וּץ לָעִ֖יר
אֶל־פְּנֵ֣י הַשָּׂדֶ֑ה וְכִפֶּ֥ר עַל־הַבַּ֖יִת
וְטָהֵֽר׃ חמישי נד זֹ֚את הַתּוֹרָ֔ה
לְכָל־נֶ֥גַע הַצָּרַ֖עַת וְלַנָּֽתֶק׃
נה וּלְצָרַ֥עַת הַבֶּ֖גֶד וְלַבָּֽיִת׃
נו וְלַשְׂאֵ֥ת וְלַסַּפַּ֖חַת וְלַבֶּהָֽרֶת׃
נז לְהוֹרֹ֕ת בְּי֥וֹם הַטָּמֵ֖א וּבְי֣וֹם
הַטָּהֹ֑ר זֹ֥את תּוֹרַ֖ת הַצָּרָֽעַת׃ פ

ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ קדמא חסר דין מלא · ד׳ בפרשה · ל׳ · ו׳ מ״ל בתורה · כל אורייתא חסר במ״ג · ט׳. ד׳ וכל מלכים ושעים דכוו׳ במ״ד אל הבית · ל׳ ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ ל׳ ל׳ · ס׳ חסרים

וִידַכֵּי כַּהֲנָא יָת בֵּיתָא אֲרֵי אִתַּסִּי מַכְתָּשָׁא: מט וְיִסַּב לְדַכָּאָה יָת בֵּיתָא תַּרְתֵּין צִפְּרִין וְאָע דְּאַרְזָא וּצְבַע זְהוֹרִי וְאֵזוֹבָא: נ וְיִכּוֹס יָת צִפְּרָא חֲדָא לְמָאן דַּחֲסַף עַל מֵי מַבּוּעַ: נא וְיִסַּב יָת אָעָא דְאַרְזָא וְיָת אֵזוֹבָא וְיָת צְבַע זְהוֹרִי וְיָת צִפְּרָא חַיְתָא וְיִטְבּוֹל יָתְהוֹן בִּדְמָא דְּצִפְּרָא נְכִיסְתָּא וּבְמֵי מַבּוּעַ וְיַדֵּי לְבֵיתָא שְׁבַע זִמְנִין: נב וִידַכֵּי יָת בֵּיתָא בִּדְמָא דְצִפְּרָא וּבְמֵי מַבּוּעַ וּבְצִפְּרָא חַיְתָא וּבְאָעָא דְּאַרְזָא בְּאֵזוֹבָא וּבִצְבַע זְהוֹרִי: נג וִישַׁלַּח יָת צִפְּרָא חַיְתָא לְמִבָּרָא לְקַרְתָּא לְאַפֵּי חַקְלָא וִיכַפַּר עַל בֵּיתָא וְיִדְכֵּי: נד דָּא אוֹרַיְתָא לְכָל מַכְתַּשׁ סְגִירוּתָא וּלְנִתְקָא: נה וּלְסְגִירוּת לְבוּשָׁא וּלְבֵיתָא: נו וּלְעַמְקָא וּלְעַדְיָא וּלְבַהֲרָא: נז לְאַלָּפָא בְּיוֹם מְסָאֲבָא וּבְיוֹם דַּכְיָא דָּא אוֹרַיְתָא דִסְגִירוּתָא:

אבן עזרא

וטמא עד הערב ולא הזכיר הכתוב כי כל שוכב ואוכל הוא בא בבית: (מט) ולקח. כחבירו: (נז) ביום הטמא. ביום שיהיה האדם או הבגד או הבית טמא או טהור

תולדות אהרן וחטאת את הבית. חולין פו ודה לא: ושלח את הצפר. נגעים מה: ולשאת. שבת סב סוטה ד קדושין ע שבועות ו:

ספורנו

ג׳ שיכב״א: (נד) זאת התורה. מי שיבא להורות בנגעים צריך שידע להבדיל בין שני מינים אף על פי שהם אחד בסוג כאמרו בין נגע לנגע: לכל נגע הצרעת ולנתק. שאף על פי שמניהם צרעת בעור האדם מכל מקום הם נבדלים בזה שהנתק נדון בלתי מראות אבל דינו בנשירת שער ובשער שחור ושאר כל מיני הצרעת אינם נדונים בלתי מראות: (נה) ולצרעת הבגד ולבית. שאע״פ שמניהם שוים במראה ירקרק או אדמדם ושניהם על אופן בלתי טבעי מ״מ הם נבדלים בזה שהפושה בבגד בסוף שבוע ראשון נשרף כלו והפושה בבית בסוף שבוע ראשון חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע: (נו) ולשאת ולספחת ולבהרת. אף על פי שהם דומים בזה שכל אחד מהן לבן ושדיניהם שוים ומצטרפים כפי מה שבא בקבלה מכל מקום צריך שהבא להורות בנגעים יהיה בקי במדרגות הלובן ובמקומותיהם כי מקום שחין ומכוה נדונים במראות מעורבות וצרבת. ומקום שער אינו נדון במראה כלל: (נז) זאת תורת הצרעת. אין להוסיף

רמבן

למקומו הראשון בכסא אחר אשר הוכן לו שם, וטעם הפריחה כבר פירשתיה: וכן צרעת פורחת היא בבגדים. ולא אמר הכתוב ואם ישוב הנגע ופרח באבנים ההם אלא אפילו נולד במקום אחר מן הבית ואפילו ממראה אחר שאינו כמראה הנגע הראשון נדון אותו כחוזר ופורח ואינו נדון כנגע הנולד מתחלה. וזהו טעם בבית כי בכל הבית יהיה דינו כן. והטעם כי הרוח הרעה לא תסור מן הבית ההוא אבל תמיד תהיה בבית ההוא באחת המקומות להבעית את בעליו. וכן אמר בתורת כהנים אין לי אלא מקומו מנין לרבות את כל הבית תלמוד לומר בבית אין לי אלא במראיו שלא במראיו מנין תלמוד לומר ופרח. וענין הכתובים האלה כפי המדרש ואם ישוב הנגע ביום השביעי וחזר בבית אחר חלץ את האבנים והקצות והטוח אז בא הכהן ביאה שנית וראה והנה עתה פשה הנגע בבית כמשפט הראשון צרעת ממארת היא ונתץ את הבית לומר כי הפושה בראשון או הפושה בשני משפט אחד להם. ולא הוצרך לומר ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית וצוה וחלצו את האבנים וכל הפרשה כי הכתוב נמשך למעלה לומר אם ישוב הנגע אחר חלץ האבנים בראשון או בשני כאשר בא הכהן וראה הפשיון צרעת ממארת היא. ואמר עוד ואם בא יבוא הכהן בביאה השנית הנזכרת וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית כאשר נרפא הנגע ממנו כלומר שלא חזר בו ונלמד עתה שהעומד בעיניו בראשון ובשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נותץ. וזה תיקון המקראות במדרשם שאי אפשר להתכם בשכין להקדים ולאחר בדבר שאינו כלל במשמע ויתכן עוד שנאמר בתקון הענין הזה כי פשה במקום הזה כטעם פרח ושניהם ענין צמיחה כי כשיש שם נגע יאמר פשה בגדולו והתפשטו וכשאין שם נגע יאמר פשה בצמיחתו ושובו כי הכל ענין גדול וכן אונקלוס פתר בכולן אוסיף ולשון תוספת יאמר בדבר הגדול ונוסף על האחר כגון ונוסף גם הוא על שונאינו ונוספה נחלתן ויאמר בדבר החוזר כגון יוסיף ה׳ שנית ידו ויתנבאו ולא יספו לא חזרו עוד להנבא. והנה ענינו שחזר הנגע. והנה אחר חלץ האבנים כשיזכיר הכתוב פשיון יהיה ענינו כטעם צמיחה כאשר הזכרתי במלת פריחה וא״כ יאמר הכתוב ואם ישוב הנגע וצמח בבית אחר חלץ האבנים ובא הכהן וראה והנה צמח הנגע בבית ונתץ אותו כי כל נגע החוזר טמא מוחלט ואם בא יבוא הכהן וראה שלא צמח הנגע כלל בבית אחרי הטוח יטהרנו כי נרפא בחלילה וטיחה. והנה נתפרש כאן דין הבית בפושה הראשון שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר טמא ואם לא חזר טהור אבל העומד בעיניו בראשון ופושה בשני לא נתפרש בתורה דינו אבל נדון בו ג״ש זו היא ביאה זו היא שיבה לומר שדין הביאה שהיא אמורה בסוף שבוע שני כדין השיבה שהיא אמורה בסוף שבוע ראשון שבשתיהן אם פשה בו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע וכן העומד בעיניו בראשון ובשני ופושה בשלישי לא הוזכר בתורה אבל נלמד מג״ש אחרת שאמר ואם בא יבא הכהן שנדון ביאה שלישית כביאה שניה. והנה הכתובים כמשמעם והמדרשות למדו אותן מג״ש למשה בסיני ומה שיאמרו בת״כ במה הכתוב מדבר וכו׳ סמך מדבריהם שירצו להזכיר בכתוב הענין המקובל להם בג״ש וכן מה שאמרו שם אם סופנו לרבות את החוזר אע״פ שאינו פושה מה ת״ל ובא הכהן וראה והנה פשה הנה לו לומר שנניח הכתוב כמשמעותו ונלך אחר המדרש לא שנעקור הכתוב ממקומו ונקבענו במקום אחר. זהו הנראה אלי בענין הפרשה הזאת כדי שיהו דברי חכמים קיימים והוא דבר נאה ומתקבל:

(נג) **וכפר** על הבית וטהר. הנה הכפרה הזאת בצפור המשתלחת שתשא הצפור את כל עונותיו אל מחוץ לעיר אל פני השדה, בענין הכפרה בשעיר המשתלח. ובעבור שאין עונש הנגע הנראה בביתו של אדם כעונש הנגע שבגופו לא הצריכו הכתוב לאשם וחטאת כי די לו בכפרה הראשונה שיביא המצורע לטהרתו שהם הצפרים ועץ הארז והאזוב:

(נד) **זאת** התורה לכל נגע הצרעת. הוא צרעת השחין והמכוה. והזכירם בכאן תחלה מפני תדירות ואחרי כן הזכיר הנתק שהוא ג״כ מצוי ואחרי כן הזכיר צרעת הבגד והבית ואחרי כן אמר ולשאת ולספחת ולבהרת הם הנגעים הראשונים שפתח בהם אדם כי יהיה בעור בשרו וגו׳ ובכל מקום יאחר הבהרת בעבור שהיא העזה והקשה שבכלן:

אבן עזרא

טהור: (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. כי הכהנים יפרישו בין זבה לנדה כאשר אחז"ל בין דם לדם ועתה יחל לבאר הטמאים מדבר נסתר כי הצרעת נגע גלוי: (ב) זב. כמו זבת חלב כדמות טפות נוטפות: מבשרו. כנוי לערות הזכר: זובו. שם: (ג) וזאת תהיה טומאתו. הטעם כי הזוב הוא על ב' דרכים: רר בשרו. מגזרת ויורד רירו על זקנו: או החתים. כמו נסגר מגזרת כי חתום הוא והטעם שהתחבר הזוב ונקרש ולא יצא הקרי בשכבו עם האשה וגזרה אחת למשכב ולמושב וכן הנוגע בא' מהם משפט אחד לו: (ז) והנוגע בבשר הזב. באיזה אבר שיהיה: (ח) ירק. ידוע מפעלי הכפל והעד דגשות קו"ף רוקי הנה גם רוקו יזיק כי הזוב מהחליים הנדבקים ואין מנהג האדם שירוק בפני חברו רק איננו בכונה כי הזב זרק רוקו ונפל על הטהור: (ט) וכל המרכב. שהוא מקבל טומאה כדברי המעתיקים: (י) בכל אשר יהיה תחתיו. תחת המרכב יטמא טומאה קלה וטומאת הנושא אותם יותר חמורה: (יא) וידיו לא שטף במים. היה נראה לנו כי כל מאכל

תורה ואונקלוס

טו א וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: ב דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא: ג וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת־זוֹבוֹ אוֹ־הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טֻמְאָתוֹ הִוא: ד כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא: ה וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: ו וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: חצי הספר ז וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: ח וְכִי־יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: ט וְכָל־הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא: י וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַחְתָּיו יִטְמָא עַד־הָעָרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: יא וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע־בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא־שָׁטַף בַּמַּיִם וְכִבֶּס

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימַר: ב מַלִּילוּ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימְרוּן לְהוֹן גְּבַר גְּבַר אֲרֵי יְהֵי דָאֵיב מִבִּשְׂרֵיהּ דּוֹבֵיהּ מְסָאַב הוּא: ג וְדָא תְּהֵי סְאוֹבְתֵיהּ בְּדוֹבֵיהּ רִיר בִּשְׂרֵיהּ יָת דּוֹבֵיהּ אוֹ חָתִים בִּשְׂרֵיהּ מִדּוֹבֵיהּ סְאוֹבְתֵיהּ הִיא: ד כָּל מִשְׁכְּבָא דְּיִשְׁכּוּב עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְהֵי מְסָאַב וְכָל מָנָא דְּיִתֵּיב עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאַב: ה וּגְבַר דְּיִקְרַב בְּמִשְׁכְּבֵיהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא: ו וּדְיִתֵּיב עַל מָנָא דְּיִתֵּיב עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא: ז וּדְיִקְרַב בִּבְשַׂר דּוֹבָנָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא: ח וַאֲרֵי יְרוֹק דּוֹבָנָא בִּדְכֵיָא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא: ט וְכָל מֶרְכְּבָא דְּיִרְכַּב עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְהֵי מְסָאַב: י וְכָל דְּיִקְרַב בְּכֹל דִּיהֵי תְחוֹתוֹהִי יְהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא וּדְיִטּוֹל יָתְהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא: יא וְכֹל דְּיִקְרַב בֵּיהּ דּוֹבָנָא וִידוֹהִי לָא שְׁטַף בְּמַיָּא

י"ב דסמיכי · ג' ר"פ · ל' · י"ז ר"פ · ל' וקמץ · ל' · ד' נפתח · כל לשו' חסר במ"א · ג' · ג' ב' חסר וא' מ"ל · ל' מ"ל · ס"ל מ"ל · ד'

מסורה

בסוף סדר שמיני: וידבר ה' אל משה ואל אהרן י"ב דסמי' נמסר בסדר חקת ההורה. דברו ד' ג' ר"פ וא' מצעות פסוק נמסר בסדר בא: ואמרתם אליהם ב' וסי' דברו אל בני ישראל דזב. עבדים אנחנו: וזאת י"ז ר"פ נמסר בריש סדר תרומה: רר. א"ב מן חד וחד מן ב' ב' אתין דלוג קמץ וסימן נמסר במסרה רבתא: על הכלי ב' וכי' והיושב על הכלי דזב. ואם על המשכב: ירק ג' ב' חסר וא' מלא וסי' וכי ירק הזב בטהור. ואביה ירק ירק. ואחר כל ירוק ידרש. בתראה מלא: וידיו ד' וסי' וידיו לא שטף במים. וידיו תבצענה אתו. וידיו תשבנה אונו. ימחץ וידיו תרפינה:

תולדות אהרן דברו אל בני. שבת פג: איש איש. ערכין ג' כליהות ת נדה לב לד מג מד: מבשרו. חולין נא נדה עא: זובו טמא הוא. נדס לד נה נו: וזאת תהיה טומאתו. ב"ק כד נדס מג נה נו: או החתים. שם מג: וכל המשכב. שבת פד נדה לג: הזב. נדה נד: אשר ישכב עליו. שבת נט: ואיש אשר יגע במשכבו. שבת פד בבא קמא כו נדה לג: והיושב על הכלי. חגיגה כג נדס מט: וכי ירוק. שבת טו נדה נס נו: בטהור. נדס נס: וכל הנוגע. שם לב: והנושא. שם לג נס: וכל אשר יגע. קדושין כה חולין קו נדס מג:

רשי

יום מטמאו: (ב) כי יהיה זב. יכול זב מכל מקום יהא טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו (ת"כ נדה מג) אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדון טמא בזב וטמא בזבה מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה נדה מטמאה טומאה חמורה זיבה אף הזב מקום שמטמא טומאה קלה קרי מטמא טומאה חמורה זיבה: זובו טמא. (ת"כ) למד על הטפה שהיא מטמאה (נדה לה) זוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי ודומה ללובן ביצה המוזרת שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת: (ג) רר. לשון ריר שזב את בשרו: או זובו. כמו ריר שיוצא צלול: או החתים. שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו זהו פשוטו ומדרשו (מגילה ה נדה מג) מנה הכתוב הראשון ראיות שתים וקראו טמא שנאמר זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא שנאמר טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא הא כיצד ב' לטומאה והשלישית מזקיקתו לקרבן: (ד) כל המשכב. הראוי למשכב. יכול אפילו מיוחד למלאכה אחרת ת"ל אשר ישכב אשר שכב לא נאמר אלא אשר ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרין לו עמוד ונעשה מלאכתנו: אשר ישב. ישב (בקמ"ץ) לא נאמר אלא אשר ישב הזב במיוחד תמיד לכך: (ה) ואיש אשר יגע במשכבו. ליתד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומאה ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין: (ו) והישב על הכלי. (ת"כ) אפי' לא נגע ואפילו עשרה כלים זה על גב זה כולן מטמאין משום מושב וכן במשכב: (ח) וכי ירוק הזב בטהור. (ת"כ נדה נה) ונגע בו או נשאו שהרוק מטמא במשא: (ט) וכל המרכב. אע"פ שלא ישב עליו כגון התפוס של סרגא שקורין ארצו"ן טמא משום מרכב והאוכף שקורין אלוי"ש מטמא טומאת מושב: (י) וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו. (ת"כ) של זב בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים והוא חמור במשכב מבמרכב: והנושא אותם. כל האמור בענין הזב זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב משאן מטמא אדם לטמ' בגדים: (יא) וידיו לא שטף במים. בעוד שלא טבל מטומאתו ואפילו פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתוב טבילת

בעל הטורים

בעל הטורים דברו אל בני ישראל. ובפרשת נגעים לא אמר דברו לפי שע"י העגל שעשה אהרן באו נגעים על ישראל וכמו שכתוב פי' זב למצורע לפי שע"י כנחש נתקללה האשה בזיבה והנחש בצרעת: החתים בשרו מזובו. בגי' זה בחתימת פי האמה: ישכב עליו. בגי' זה מיוחד לשכיבה: וכל הכלי. בגימ' אכל לא האבן: שטף ב'. וידיו לא שטף במים ושטף ביסודם שטף ועבר בזב צריך מים חיים: ורחץ במים בגימ' ובארבעים סאה. ד"א במים במי מ' סי' מ' סאה:

ספורנו

להוסיף ולהחמיר לטמא נגעי עור בשר אחרים אע"פ שהם אצלנו מיני צרעת רבים מאלה כאמרו אל תוסף על דבריו כי אמנם עם כל רעתם לא נדין אותם כדין צרעת כלל כמו שטהר הכתוב כשהפך כלו לבן שעבר גבול הצרעת הטמא לרוע כענין הטמאה הנשרפת שנפסדה צורתה: טו (ב) זב מבשרו. כבר באה הקבלה מבשרו ולא מחמת אונסו וזה שיהיה הזב שותת בסבת בשרו שהוא כנוי לאמה או לכלי הזרע ולא מחמת סבה

רמבן

טו (יא) וידיו לא שטף במים. יקרא הכתוב הטבילה שטיפה במים שאמר בכאן וכל כלי עץ ישטף במים וכן יקראנה בבגדים כבוס וכבס שנית וטהר. והטעם בעבור כי הטבילה צריכה שלא יהיה בה דבר חוצץ אלא ישטוף גופו במים כלשון ומורק ושוטף במים. וכן נחל שוטף. וענין הכתוב בעבור כי הנגיעה בידים אמר כי כאשר יגע בו הזב בידיו ועדיין לא שטף

רשי

טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים (ת"כ נדה סו): (יב) וכלי חרש אשר יגע בו הזב. יכול אפי' נגע בו מאחורי וכו' כדאיתא בתורת כהנים עד איזהו מגעו שהוא ככולו הוי אומר זה הסיטו: (יג) וכי יטהר. כשיפסוק: שבעת ימים לטהרתו. שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה שלא יראה זוב וכולן רצופין (נדה סח): (יח) ורחצו במים. גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי מגע בית הסתרים הוא: (יט) כי תהיה זבה. (ת"כ) יכול מאחד מכל איבריה תלמוד לומר (ויקרא כ') והיא גלתה את מקור דמיה אין דם מטמא אלא הבא מן המקור (נדה יז): דם יהי' זובה בבשרה. אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן הוא אדום: בנדתה. כמו (איוב יח) ומתבל ינידוהו שהוא מנודה ממגע כל אדם: תהיה בנדתה. אפילו לא

אבן עזרא

מאכל והדומה לו שיגע בו הזב והנגיעה היא בידים וידיו שטופות איננו טמא בעבור שלא נגע במקום הזוב רק כאשר ראינו כל אבותינו פי' וידיו כגופו קבלנו דבריהם ועל דרך הפשט כי כל טהור שיגע בו הזב וידיו שטופות הוא יטמא ולא בגדיו ואם לא היו שטופות יטמאו בגדיו וזה כמו הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו: (יג) לטהרתו. מיום טהרתו והקרבן עולה וחטאת בעבור כי הזוב מוסר על עון: (טז) כי תצא ממנו. שלא ברצונו: שכבת זרע. כמו שכבת הטל מגזרת מי ישכיב. והיה נראה לנו שצריך רחיצה הבגד או העור אם היה בו זרע לח או יבש והאמת כדברי הקבלה והשלים דבר הזכר ועתה יחל בנקבה

בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־
הָעָרֶב׃ יב וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־
יִגַּע־בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל־כְּלִי־
עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם׃ יג וְכִי־יִטְהַר
הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים (ל׳ ולי׳ ספר)
לְטָהֳרָתוֹ וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ (ד׳ מסורים את)
בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים וְטָהֵר׃ יד וּבַיּוֹם (ו׳ רפין)
הַשְּׁמִינִי יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ
שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וּבָא ׀ לִפְנֵי יְהוָה
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּנְתָנָם אֶל־
הַכֹּהֵן׃ (ל׳) טו וְעָשָׂה אֹתָם הַכֹּהֵן
אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר (ד׳)
עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹבוֹ׃
ס ששי רביעי טז וְאִישׁ כִּי־תֵצֵא
מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם (מים דקדים לבשרו ב׳)
אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
יז וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־עוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה (ל׳ ומד כל עור)
עָלָיו שִׁכְבַת־זָרַע וְכֻבַּס בַּמַּיִם (ב׳)
וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ יח וְאִשָּׁה
אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־
זָרַע וְרָחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־ (ל׳)
הָעָרֶב׃ פ
יט וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה
זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ שִׁבְעַת יָמִים (ב׳ דין חסר)
תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ
יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ כ וְכֹל אֲשֶׁר (י״א ר״פ ואמ׳ וכל)
תִּשְׁכַּב עָלָיו בְּנִדָּתָהּ יִטְמָא וְכֹל
אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ כא וְכָל־
הַנֹּגֵעַ בְּמִשְׁכָּבָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו (כול׳ חס׳ במ״ג)

וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי
בְמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד
רַמְשָׁא׃ יב וּמָן דַּחֲסַף
דִּיקְרַב בֵּיהּ דּוֹבָנָא יִתָּבַר
וְכָל מָאן דְּאָע יִשְׁתְּטֵיף
בְּמַיָּא׃ יג וַאֲרֵי יִדְכֵּי דּוֹבָנָא
מִדּוֹבֵיהּ וְיִמְנֵי לֵיהּ שִׁבְעָא
יוֹמִין לִדְכוּתֵיהּ וִיצַבַּע
לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בִּשְׂרֵיהּ
בְּמֵי מַבּוּעַ וְיִדְכֵּי׃ יד וּבְיוֹמָא
תְּמִינָאָה יִסַּב לֵיהּ תַּרְתֵּין
שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה
וְיֵיתֵי לִקֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא וְיִתְּנִינּוּן לְכַהֲנָא׃
טו וְיַעֲבֵיד יָתְהוֹן כַּהֲנָא חַד
חַטָּאתָא וְחַד עֲלָתָא וִיכַפַּר
עֲלוֹהִי כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ
מִדּוֹבֵיהּ׃ טז וּגְבַר אֲרֵי
תִפּוֹק מִנֵּיהּ שְׁכוֹבַת זַרְעָא
וְיַסְחֵי בְמַיָּא יָת כָּל בִּשְׂרֵיהּ
וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃
יז וְכָל לְבוּשׁ וְכָל מְשַׁךְ דִּיהֵי
עֲלוֹהִי שְׁכוֹבַת זַרְעָא
וְיִצְטַבַּע בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב
עַד רַמְשָׁא׃ יח וְאִתְּתָא
דְּיִשְׁכּוֹב גְּבַר יָתַהּ שְׁכוֹבַת
זַרְעָא וְיַסְחוּן בְּמַיָּא וִיהוֹן
מְסָאֲבִין עַד רַמְשָׁא׃
יט וְאִתְּתָא אֲרֵי תְהֵי דַּיְבָא
דַּם יְהֵי דּוֹבַהּ בִּבְשָׂרַהּ
שִׁבְעָא יוֹמִין תְּהֵי בְּרִיחוּקַהּ
וְכָל דְּיִקְרַב בַּהּ יְהֵי מְסָאַב
עַד רַמְשָׁא׃ כ וְכָל דְּתִשְׁכּוֹב
עֲלוֹהִי בְּרִיחוּקַהּ יְהֵי מְסָאַב
וְכָל דְּתֵיתֵיב עֲלוֹהִי יְהֵי
מְסָאַב׃ כא וְכָל דְּיִקְרַב
בְּמִשְׁכְּבַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי

בעל הטורים

יגע. בגימטריא הסיט איזהו מגע במקומו שהוא ככולו זהו הסיטו: יונה ובא לפני ה׳ אל פתח אהל מועד. ר״ת בגימטריא מבעוד יום. שהזב הוא טובל מבעוד יום: תצא ממנו. בגימטריא זה זרע יורה כחץ: כי תצא ממנו. בגימטריא זרע לח לא יבש: ורחץ במים את כל בשרו. בגימטריא ולא יהא בו חציצה בבשרו ובשערו: דם יהיה זובה בבשרה בגי׳ ה׳ דם נדה מטמא לח ויבש: תהיה בנדתה בגימטריא עד שהיא תבא במים:

במים ז׳ רפין וסי׳ נשפת ברוחך. וכי יטהר הזב. יזל מים מדליו. במים רבים הביאוך. בים דרכך ושבילך. יורדי הים באניות. והים בקעת לפניהם: ורחץ בשרו רחיצת בשרו ד׳ וסי׳ וכי יטהר הזב מזובו. נפש אשר הגע בו דפרשת אמר. וכבס בגדיו הכהן. והשרף אתה יכבס. ושארא רחיצ׳ את בשרו: והאחד ד׳ נמסר לעיל בהאי סידרא: רחיצה דקדים לבשרו ב׳ וסי׳ איש אשר תצא ממנו דפרשת מצורע. כתנת בד קדש ילבש: וכבס ב׳ וסי במים. שנית: זבה ב׳ א׳ חסר וא׳ מ״ל וסי׳ דם יהיה זבה. כל ימי זובה בתרא מלא: וכל אשר תשכב י״א פסוק רישיהון וסצעות וכל וכל

תולדות אהרן

וכי יטהר. מגלה ח נדה לז: ובא לפני ה׳. נזיר מד: לטהרתו. שם לג: וכבס בגדיו. מגלה ח: ורחץ בשרו. ערובין יד: ועשה אותם. יומא מא: וכפר עליו. מגלה ח: ואיש כי תצא. ב״ק פב עבודת גלולים סח נדה מג: ורחץ במים. ערובין ד׳: וכל בגד וכל עור. שבת סד פו ב״ק נה: אותה שכבת זרע. יבמות לד: ורחצו במים. נדה מא מב: ואשה. שם לב מד: ואשה כי תהיה זבה. שם לו עג: דם יהיה זובה. שם מ נד נח: בבשרה. שם כא מא נז: שבעת ימים. פסחים ל:

רמבן

שטף אותם בשטיפת כל גופו במים יהיה טמא כאלו אמר וכל אשר יגע בו הזב בידיו ועדין לא רחץ במים ביום טהרתו יכבס בגדיו והוצרך לומר לשון שטיפה ללמד על הרחיצה שיזכיר ורחץ בשרו במים חיים שתהיה בשטיפה ושפשוף להסיר החציצה כמו שפירשתי. ואיננו נכון שיאמר כי אשר יגע בו הזב אחרי שישטוף ידיו במים לא יטמא שכבר אמר כי כל הנוגע בבשר הזב באיזה מקום שיהיה ממנו יטמא וכן במשכבו ומרכבו ובכלי אשר ישב עליו עד אשר יטהר מזובו ורחץ בשרו במים חיים וטהר אבל הכתוב ירמוז לטהרתו בטבילה גמורה כמו שפירשתי. ורבותינו אמרו שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים:
וטעם

ספורנו

סבה אחרת גורמת את הזוב וכבר פירשו ז"ל שהזב הוא כלובן ביצה המוזרת וכאשר יקרה זה מבשרו שהיא בסבת חולי כלי הזרע בלבד הנה זה יורה על חולשתם וחסרון עיכולם אשר יקרה על הרוב בסבת רוב התמדת המשגל והרהוריו אשר בו לא תחדל זמת אולת חטאת ובכן ראוי שיספור ז׳ נקיים אשר בם יסורו הרהוריו מלבו ויסכול מן הטומאה ויכפר בחטאת ועולה על מה שפעל והרהר: (יח) ואשה אשר ישכב איש אותה. לא כתב ואיש כי ישכב את אשה כי העיד על האשה שלא תטמא מחמת שום זוב בלתי אדום או מהמת קרי כמו שטמא באיש אמנם טומאת האשה בקרי לא תהיה אלא כאשר ישכב איש אותה אע"פ שהוא בית הסתרים: (יט) ואשה כי תהיה זבה דם. למד דיני הנדה וזבה והטעין את הזבה קרבן חטאת ועולה ובזה העיד כי לא יקרה זה בנטות
עמו

אבן עזרא

בנקבה. ופי' ואם על המשכב הוא שב אל הכלי אשר תשב עליו והנה הכלי על המשכב או כלי על כלי על כן הטומאה קלה ולא הזכיר לאשה מרכב כי (בהמה) (ס"א בהווה) דבר הכתוב והמשפט אחד: (כד) ואם שכוב ישכב איש אותה. כלא זדון רק שוכב עמה בשוגג והנה באה נדתה והיתה עמו וזה טעם עליו כי כרת יש על השוכב עם נדה בזדון וכן הוא משפט הזוכה ואם לא נזכר: וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא. כי הוא טמא טומאת שבעה וגם יטמא אחרים ואם לא נכתב: (כה) ימים רבים בלא עת נדתה. לכל אשה עתים ידועות או יארע לה זוב על נדתה: בבשרה. ערות האשה וטעו המפרשים בבעל קרי את כל בשרו האבר לבדו והעד כל: (כט) והביאה אותם. מלרע והיא מלה זרה:

והזורתם

אונקלוס

וְיִסְחֵי בְמַיָא וִיהֵי מְסָאַב עַד
רַמְשָׁא: כב וְכָל דְיִקְרַב בְּכָל
מָאן דְתֵתֵיב עֲלוֹהִי יְצַבַּע
לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחֵי בְמַיָא וִיהֵי
מְסָאַב עַד רַמְשָׁא: כג וְאִם
עַל מִשְׁכְּבָא הוּא אוֹ עַל
מָנָא דְהִיא יָתְבָא עֲלוֹהִי
בְּמִקְרְבֵיהּ בֵּיהּ יְהֵי מְסָאַב
עַד רַמְשָׁא: כד וְאִם מִשְׁכַּב
יִשְׁכַּב גְּבַר יָתַהּ וּתְהֵי
רִיחוּקַהּ עֲלוֹהִי וִיהֵי מְסָאַב
שַׁבְעָא יוֹמִין וְכָל מִשְׁכְּבָא
דְיִשְׁכּוּב עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאַב:
כה וְאִתְּתָא אֲרֵי יְדוּב דּוֹב
דְּמַהּ יוֹמִין סַגִּיאִין בְּלָא
עִדַּן רִיחוּקַהּ אוֹ אֲרֵי תְדוּב
עַל רִיחוּקַהּ כָּל יוֹמֵי דוֹב
סְאוֹבְתַהּ כְּיוֹמֵי רִיחוּקַהּ
תְּהֵי מְסָאֲבָא הִיא: כו כָּל
מִשְׁכְּבָא דְתִשְׁכּוּב עֲלוֹהִי
כָּל יוֹמֵי דוֹבַהּ כְּמִשְׁכַּב
רִיחוּקַהּ יְהֵי לַהּ וְכָל מָנָא
דְתֵתֵיב עֲלוֹהִי מְסָאַב יְהֵי
כְּסוֹאֲבַת רִיחוּקַהּ: כז וְכָל
דְיִקְרַב בְּהוֹן יְהֵי מְסָאַב
וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחֵי
בְמַיָא וִיהֵי מְסָאַב עַד
רַמְשָׁא: כח וְאִם דְּכִיאַת
מִדּוֹבַהּ וְתִמְנֵי לַהּ שַׁבְעָא
יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תִּדְכֵּי:
כט וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה תִּסַּב לַהּ
תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי
יוֹנָה וְתֵיתֵי יָתְהוֹן לְוָת
כַּהֲנָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא:
ל וְיַעְבֵּיד כַּהֲנָא יָת חַד
חַטָּאתָא וְיָת חַד עֲלָתָא
וִיכַפַּר עֲלַהּ כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ

מסורה

וסי' נסמר בסדר צו: ישבת ס' חסר וסי' ואם על המשכב הוא. בתוך עמי אנכי ישבת. והיא ישבת בירושלים. הנני אליך ישבת העמק. רדי מכבוד. חמסי ושארי על בבל. הישבת על מבואות ים. והנה כל הארץ ישבת ושקטת. בהיות ירושלים ישבת ושלוה. וחד מנהון הישבת: ותהי י"ד רפין נמסר באיוב סימן י"ג במענה אמנם כי אתם עם: עת ג' פתחין וסימן בלא עת נדתה. לא עת בא. עת בית ה'. ב' בו: הנוגע ג' בלישנא טלאים וסימן וכל הנוגע בם יטמא דאשה כי יזוב זוב. הנוגע בארץ ותמוג. ואין נוגע בארץ דניאל מנ"ך: אותם ט"ל מלאים

תורה

וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
כב וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכָל־כְּלִי אֲשֶׁר־
תֵּשֵׁב עָלָיו יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ
בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ כג וְאִם
עַל־הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל־הַכְּלִי
אֲשֶׁר־הִוא יֹשֶׁבֶת־עָלָיו בְּנָגְעוֹ־
בוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ כד וְאִם
שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי
נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים
וְכָל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב עָלָיו
יִטְמָא׃ ס כה וְאִשָּׁה כִּי־יָזוּב זוֹב
דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת־נִדָּתָהּ
אוֹ כִי־תָזוּב עַל־נִדָּתָהּ כָּל־יְמֵי
זוֹב טֻמְאָתָהּ כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה
טְמֵאָה הִוא׃ כו כָּל־הַמִּשְׁכָּב
אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ
כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־
הַכְּלִי אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא
יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ׃ כז וְכָל־
הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס בְּגָדָיו
וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
כח וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְסָפְרָה
לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר׃
שביעי כט וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־
לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה
וְהֵבִיאָה אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ל וְעָשָׂה
הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־
הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן
לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃

רשי

לא ראתה אלא ראייה ראשונה: (כג) ואם על המשכב הוא. (ת"כ) השוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפי' לא נגע בה אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא העליון שטעון כבוס בגדים: על הכלי. לרבות את המרכב: בנגעו בו יטמא. ואינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים: (כד) ותהי נדתה עליו. (ת"כ נדה) יכול יעלה לרגלה שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: (כה) ימים רבים. שלשה ימים: בלא עת נדתה. אחר שיצאו שבעה ימי נדתה: או כי תזוב. את שלשת הימים הללו: על נדתה. (נדה יט) מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונ' ספירת ז' נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה ודרשו רבותינו בפרשה זו י"א יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה:

והזורתם

ספורנו

עמו זולתי להעיר אזן על מרי הקודש בפעל ובמחשבה כי הוא אמנם הרבות השגגות שענש את מוה על פעולתה ומחשבתה שבכלל באמרו הרבה ארבה עצבונך ובכן ראוי שתסתפק ז'

תולדות אהרן

תולדות אהרן אשר שא יחנם. נדה נד: ותהי נדתה עליו. יבמות מט קדושין סח שבועות יח נדה לג: וטמא שבעת ימים. נדה שם: ואשה. שם מד: כי יזוב זוב דמה. שם כב לו לח: בלא עת נדתה. שם עג: על נדתה. שם: כל ימי זוב. שם לח עג: כל ימי זובה. מגלה כ הוריות ד: כמשכב נדתה. שבת פד נדה עג: מזובה. נדה לו: וספרה לה. כתובות עב הוריות ד: ואחר תטהר. נדה לו לז סז סח:

בעל הטורים

כטומאת ב'. כטומאת נדתה כטומאת הנדה היתה וגו' כדאיתא במדרש שמדמה אותם לטומאת נדה מה נדה יש לה טהרה במים אף ישראל יש להן טהרה שנאמר וזרקתי עליכם מים וגו' או נמי מה נדה הכהן נכנס עמה בבית אף ישראל אע"פ שהן טמאים שכינה ביניהם שנאמר השוכן אתם בתוך טמאתם ולא כמת שאין הכהן נכנס עמו בבית. י"א פעמים כתוב בפרשה זבה וזובו וזובה כנגד י"א יום שבין נדה לנדה:

רמבן

וטעם טומאת הזוב באיש. מכני היותו חולה חולי ככד מן החליים הדבקים וצריך קרבן לתת הודאה לשם שריפא אותו וטהרו. וצריך חטאת לכפר על חטאו שלא יגרום לו עוד חולי:

וטעם טומאת שכבת זרע. אע"פ שהוא בטבע התולדה כטעם טומאת המת כי המקור משחת והשוכב לא יודע אם ישחת זרעו או יהיה ממנו ולד טהר ובזוכרו טומאת המת בעזרת הממית והמחיה יתבאר לך הקרי. ועוד אזכיר בנדה טומאת עקרים. הקל הכתוב בזוב האשה בעת נדתה ולא חייב בה קרבן בעבור שהוא בטבעה ולא נתרפאת מחולי וטמא אותה שבעת ימים בין שתראה יום אחד או כל השבעה אבל הנשים בטבען לא תהיה בהן יותר משבעה זולתי בהיות בהן שפע יתר בחולי אבל כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת הידוע לה או שתוסיף על העת ויזוב זוב דמה ימים רבים אחרי השבעה הנה הנה הוא חולי כזוב האיש והצריך אותה קרבן בהתרפאותה כדין הזב ולא הזכיר הכתוב טבילה באשה כי הזכיר זוב האיש וטומאתו ואמר בסוף ורחץ בשרו במים חיים וטהר וחזר ואמר באשה ואשה כי תהיה זבה כאיש הזב דם יהיה הזוב שלה

רשי

(לא) והזרתם. אין נזירה אלא פרישה וכן (ישעיה א) נזורו אחור וכן (בראשית מט) נזיר אחיו: ולא ימתו בטמאתם. הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה: (לב) זאת תורת הזב. בעל ראייה אחת ומהו תורתו ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב: (לג) והזב את זובו. בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה:

מפטיר לא וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם׃ לב זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זֶרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ לג וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה׃

פ פ פ

צ׳ פסוקים, עיד״ו סימן

מְדוֹב סְאוֹבְתַּהּ׃ לא וְתַפְרְשׁוּן יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסְּאֲבַתְהוֹן וְלָא יְמוּתוּן בְּסוֹאֲבַתְהוֹן בְּסַאֲבֵיהוֹן יָת מַשְׁכְּנִי דְּבֵינֵיהוֹן׃ לב דָּא אוֹרָיְתָא דְּדוֹבָנָא וּדְתִפּוֹק מִנֵּיהּ שְׁכוֹבַת זַרְעָא לְאִסְתַּאָבָא בַהּ׃ לג וְלִדְסָאוֹבְתָא בְּרִיחוּקַהּ וְלִדְדָאֵיב יָת דּוֹבֵיהּ לִדְכַר וּלְנוּקְבָא וּלְגְבַר דְּיִשְׁכּוֹב עִם מְסָאַבְתָּא׃

פ פ פ

בעל הטורים

ולאיש ג׳ במ׳ ולאיש אשר ישכב עם טמאה. ואידך ולאיש שתים מכבות לכנה. ולאיש בושת בן שאול כי הם ב׳ תיבות ולאיש אשר ישכב יש לו לכתביים כדכתיב ולאיש בושת וכיולד יעשה שאמרו כר״א שהוא מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד וזהו לאיש שתים מכבות:

תולדות אהרן והזרתם. מועד קטן ה שבועות יח נדה סג: זאת תורת הזב. מגלה כ נדרים לה נדה כב לד לה: והדוה בנדתה. שבת סד שבועות יח נדה נה: והזב את זובו. נזיר כט ב״ק כד ערכין ג נדה כח נה: לזכר ולנקבה. נדה לב לד לה מד: (זאת תורת הזב. שבת יב: הדוה בנדתה גטין נזיר נח):

אבן עזרא

(לא) והזרתם. יש מפרשים בו והזהרתם בחסרון הה״א וזה לא יתכן כי הה״א איננו מאותיות המשך כי לא יהיה נח נעלם כי אם בסוף המלה רק פירושו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל כענין והרחקתם וממנו נזיר שהרחיק נפשו מתאות העולם ומשקלו והפלתם את הארץ כי הט״ן מובלע בדגש: בטומאתם. בעבור טומאתם ופירושו בטמאם את משכני: (לב) לטמאה בה. שמגור היא שישב טמא ועוד אפרש זה. וטעם לזכר. פירושו זאת תורת הזב. וטעם עם טמאה. וזה או נדה:

בתו׳ נמסר במסרה רבתא: משכני ג׳ וסימן בטמאם את משכני. ונתתי משכני בתוככם. והיה משכני עליהם: ולאיש ג׳ וסימן והדוה בנדהה. ולאיש בושת בן שאול. ולאיש שתים מכבות להגה:

רמבן

שלא לנקבה כאיש והזכיר הטומאה בנדה ובזבה ואחרי כן הזכיר בזבה ואם טהרה מזובה כאשר יטהר הזב מזובו וספרה לה שבעת ימים כאשר יספור הזב ואחר תטהר כטהרת הזב. ועל דרך הפשט שתהיה צריכה רחיצה במים חיים כזב. אבל רבותינו הקלו בטהרת הזבה שתטהר כדרך שאר הנטהרים מטומאתם במי מקוה. והטעם להם מפני שלא היה צריך להזכיר כלל ואחר תטהר שבכלל האיש היא שלא בא הכתוב אלא להזכיר החלוק שבין הזכר לנקבה שיהיה זובה בדם ולחלק בין עת נדתה ובין בלא עתה ולפיכך ספרו שבא הכתוב לרבות לה טהרה לומר ואחר תטהר כנטהרים בתורה גם בלא מים חיים:

ספורנו

ז׳ נקיים עד יערה עליה רוח תשובה וטהרה ואז תטבול ותכופר בחטאת על פעלה הרע והעולה על המחשבה: (לב) זאת תורת הזב. זה הוא מה שראוי לעיין בכל אלה ראשונה שבהיות הזב טעון קרבן חטאת יורה שבא על חטא במעשה ובמחשבה וכאשר תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה. כי אמנם טעם טומאת הקרי הוא שכוונת המוציאה היא לטמאה בה בעניו של נהם לא לקיום המין שלולי זה לא היתה בזרע שום טומאה כמו שאין טומאה בפרש ובשתן: (לג) והדוה בנדתה. כי דותה מורה שהיה זה על חטא ולפיכך היא טמאה: והזב. והעיון בדבר הזב הוא. שהוא להעיר אזן על חטא שקדם את זובו: לזכר ולנקבה. ועם זה ראוי להתבונן הבדל זוב הזכר מזוב הנקבה כי זוב הנקבה לא יטמא זולתי האדום וזוב הזכר לא יטמא זולתי בהיותו בלתי אדום: ולאיש אשר ישכב עם טמאה. גם כן ראוי להתבונן שעל האיש השוכב עם טמאה אמר ותהי נדתה עליו ולא כן יאמר על הטהורה שישכב הזב אותה כי בזה יורה שהזכר מתקלקל יותר בשכיבת הדוה ממה שתתקלקל האשה בשכיבת האולה כמו שבא הנסיון במצורעת וזולתה:

כלי יקר

פרשת מצרע

זאת תהיה תורת המצורע וגו׳. הכתוב קראו מצורע משמע שהוא עדיין מצורע ואיך אמר ביום טהרתו כי אם הוא מצורע אין כאן יום טהרתו. ועוד איך קראו יום טהרתו קודם שאמר והנה נרפא כי קודם הרפואה אין כאן יום טהרתו. ומ״ש והובא אל הכהן כי והובא בעל כרחו משמע ועוד שאח״כ סותר זה ואמר ויצא הכהן אל מחוץ למחנה משמע שהוא לא יובא אל הכהן אלא הכהן הולך אליו. ועוד מ״ש והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע פתח בשתים וסיים באחת והל״ל מן הנגוע בצרעת. וביאור הדבר הוא כדרך שפרשתי למעלה פרשת תזריע שהצרעת בא על עונות ידועים ושם המכה צרעת ושם המוכה מצורע כי ל׳ מצורע מוציא רע שמוציא כל רעתו הנסתרת בקרבו אל ההוץ לגלות רעתו בקהל ושם צרעת הוא ל׳ צרה רעה ר״ל שהיא צרה כאחז״ל ומצאוהו רעות רבות וצרות שהם צרות זו לזו כמו זיבורא ועקרבא כי למכה זו אין תרופה בדרך הטבע כך לצרעת זה אין תרופה בדרך הטבע להודיעו כי יד ה׳ עשתה זאת וצרעת נעמן יוכיח שנלאו חכמי הרופאים מלבקש לו תרופה וא״כ בהכרח ישיב אל לבו החוטא לסור מדרכו הרעה ונגע שם העון שהוא נוגע בכבוד שמים כביכול או בכבוד הבריות. והצרעת מכריחו שבעל כרחו שלא בטובתו יובא אל הכהן לבקש ממנו רפואה לדעת מוסר השכל כי אלו הלך מתחלה מרצונו לבקש תורה מפפתי כהן ולהיות מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ושלא לשלח מדנים בין אחים בשוט לשונו אז לא היה בא לידי צרעת זה ומאחר שלא עשה זה מרצונו בהיותו בריא אולם הנה עכשיו והובא אל הכהן בעל כרחו לבקש ממנו דרך התשובה. וז״ש זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו כי ביום שיחדש לב טהור בקרבו ויקבל עליו לשוב בתשובה בו ביום יובא בעל כרחו אל הכהן ללמוד ממנו דרך ה׳ ולשון והובא איננו מדבר בהעתק ממקום למקום אלא מדבר בהעתק לבו מן הדרך הרע אשר היה בו אל הדרך הטוב והוא שיקבל עליו להתקרב אל הכהן ולבקש תורה מפיהו ועל זה אמר זאת תהיה תורת. וא״כ משקבל עליו להיות טהור המחשבות וטהור עינים מראות ברע אז ויצא הכהן אל מחוץ למחנה והנה נרפא נגע אותו עון שגרם לו הצרעת מן הצרוע מזולתו ולא יכול לומר מן הנגע שהרי העון מעצמו גרמו לו והוצרך לומר מן הצרוע להורות שהרפואה הנעשית בא לו מצד שהיה צרוע כי הצרעת הכריחו אל התשובה ואף ע״פ כן הקב״ה מקבל תשובתו אף ע״פ שנעשית על צד ההכרח וההעדר הכרוך בתשובה כזו תמצא מבואר לקמן פרשת וילך בע״ה על פסוק ומצאוהו רעות רבות וצרות ע״ש:

ולקח למטהר שתי צפרים. למעלה בפרשת תזריע כתבתי שעיקר הצרעת בא על ג׳ עבירות הרמוזים בפרשה והם לה״ר וגסות הרוח וחמדת הממון. ועל פי זה נוכל לומר שהצפרים מכפרין על ג׳ על לה״ר לפי שעושין מעשה פטיט כו׳ ועל גסות הרוח העולה למעלה כצפרים עפות ועל חמדת הממון שנאמר בו אל תינע להעשיר וגו׳ כי עשה יעשה לו כנפים וגומר. ולפי שרוב המפרשים האריכו למעניתם בפ׳ זו בענין חטא הלה״ר אוסיף גם אני לקח טוב לבאר מה שתעלה מגודת שכלי הג׳ הכרזות שמצינו לרז״ל המדברים מחטא הלשון. הכרזה האחד הוא מה שמסיק במדרש רבתי מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לצפורי והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים אודיק עליה עלמא פירש בעל מתנות כהונה הביטו אחריו מלשון והביטו אחרי משה. ר׳ ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליני׳ א״ל תא סק להכא זבין לי. א״ל לית את צריך ולא דכוותך אטרח עליה סליק לגביה הוציא לו ספר תהלים מכורך הראה לו פסוק זה מי האיש החפץ חיים וגו׳ נצור לשונך מרע א״ר ינאי אף שלמה מכריז שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו שומר מצרעת נפשו א״ר ינאי כל ימי הייתי קורא מקרא זה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה והודיעני לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהיה תורת המצורע המוציא רע עכ״ל. הכרזה הב׳ מצינו במסכת ע״ג פרק א׳ מכריז רבי אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה א״ל הב לן חיי אמר להו מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע שמא יאמר האדם הואיל ונצרתי לשוני מרע אלך ואתגרה בשינה ת״ל סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וגו׳

וגו'. והנה בהכרזת הרוכל יש לדקדק מה איכפת לנו בזה אם היה רוכל או חנוני שהוצרך להודיע שהיה המכריז רוכל. גם ל' מחזר צריך ביאור כי ל' זה שייך על החוזר לאחוריו והיה לו לומר מסבב ומאי איכפת לנו בזה שהיו העיירות סמוכות לצפורי. גם יש הרבה שינוים בין הכרזת הרוכל ובין הכרזת ר' אלכסנדרי כי הרוכל הכריז מאן בעי למזבן סם חיים הזכיר למזבן סם ורבי אלכסנדראי הכריז מאן בעי חיי לא הזכיר למזבן גם לא הזכיר שום סם. אצל הרוכל אמר אודיק עליה עלמא משמע שלא בקשו לקנות כלום ממנו אלא הביטו אחריו. ולרבי אלכסנדרי מכניף כ"ע ואמרו הב לן חיי. ולמאי נפקא מינה הגיד לנו שרבי ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה. ולמאי נפקא מיניה הגיד לנו שהראה לו ספר תהלים מכורך או בלתי מכורך. ומה היתה כוונת רבי ינאי שהוסיף לו ראיה מן שלמה שאמר שומר פיו ולשונו כו'. ועל מ"ש שכל ימיו לא היה יודע היכן מקרא זה פשוט כו' הרי אפילו תינוקות שב"ר יודעין לפרשו. ואם כדברי בעל העקידה שפי' בזו הפרשה שהיה קשה לו הנכת ונסתר כי מתחלה התחיל בלשון נסתר מי האיש החפץ חיים ואח"כ דבר להם בנוכח נצור לשונך מרע אלא ודאי שכוונת הפסוק שיהא הדבר בדרך הכרזה שהמכריז מכריז סתם בלשון נסתר וכשיבאו הקונים לקנות אז ידבר עמהם בנוכח. מ"מ ק' היה לו להבין כל זה מן הכרזת רבי אלכסנדרי. והקרוב אלי לומר בהיתר כל הספיקות הללו שמצינו במסכת ערכין א"ר חמא בר חנינא מאי תקנתיה של מספר לשון הרע אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר עץ חיים היא וגו' ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו שנאמר וסלף בה שבר ברוח. רבי אחא בר חנינא אמר סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברה"ק שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות אלא מאי תקנתי' שלא יבא לידי לשון הרע אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו'. ונראה שטעמו של רבי אחא הוא שהדין נותן שלא יהיה לו תקנה לפי שאם כבר סיפר לשון הרע והטיל מום בקדושים והוציא שם רע ונתפשט קול ענות זה בכל העולם פשיטא שאין תקנה לזה שעליו סופר הלשון הרע ואף אם המספר יקריב כל אילי נביות אין בידו להשיב מחשבתו הרעה ודבריו וכי ילך מקנה השמים יעד קנאו ויכריז לאמר שקר דברתי כמנהג דורנו זה שאם אחד מבעלי הלשון יוציא לעז על איזה נכבד עד מהרה ירוץ דברו ממזרח שמש עד מבואו והוא בעצמו לא יוכל לתקן את אשר עוות ע"כ דין הוא שכשם שאין תקנה לזה שסופר עליו כך אין תקנה למספרו ולכך כרתו דוד ברוה"ק ואמר יכרת ה' כל שפתי חלקות וגו' ונתן טעם לדבר משוד עניים מאנקת אביונים וגו' אלו הן הלוקים וצועקים נאקת חלל העניים והאביונים אשר עליהם יצא הקצף מחץ שחוט לשונם שאין להם תקנה ע"כ אין תקנה גם לשפתי חלקות ועז"א מלשני בסתר רעהו אותו אצמית מתרגמינן לחלוטין כי ישאר כך לחלוטין ואין תקנה לו. אבל ר"ח סבר מדקאמר מרפא אין רפואה כ"א במקום חולי ע"כ רצה לפרש הפסוק במי שכבר סיפר וכדמות רמז לפלוגתא זו מצינו בפרק המדיר מכריז רבי יוחנן הזהרו מזבובים של בעלי ראתן והוא מין צרעת ומסיק שם ריב"ל איכרך בהו ועסיק בתורה כו' וקשה מה ראה ריב"ל על ככה לסמוך על הנס בחנם. וצ"ל על צד הרמז שפליגי בפלוגתייהו דרבי אחא ורבי חמא. כי הזבובים כינוי אל בעלי הלשון שעושין המעשה כזבוב שדרכו להניח כל מקום טהור שבגוף וכשמוצא איזה מקום מטונף ומכה טריה שם ירבץ על מקום השחין כך בעלי הלשון אם יראו איזו אדם מלא חכמה וכבוד לעולם אינן מספרים ממעלתם אלא רואים אחר מומי בני האדם כי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא בסכלות מעט ועליהם אמר שלמה זבובי מות יבאיש וגו' ר"ל אלו בעלי הלשון שנמשלו לזבובים וברוח שפתיו ימית כי לשון הרע תלתא קטיל על כן קראם זבובי מות ואמר יבאיש כי כל כוונתם להבאיש ריח אנשים טובים. יביע שמן רוקח יביע לשון דבור ור"ל שהוא מדבר אפילו מן איש שלם אשר ריחו נודף כשמן רוקח מכל מקום הוא משתדל להבאיש ריחו יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט כי בעיניו אותו סכלות מעט שהוא רואה בזולתו הוא יקר ונכבד בעיניו יותר מן כל חכמה וכבוד שרואה בו עד שזה הסכלות מעט מכריע את כל החכמה והכבוד. ונתן טעם לדבר לפי שלב חכם לימינו היינו לדון הבריות לכף זכות כארז"ל אלו מיימינים לזכות כו' ולב כסיל לשמאלו לדון את הבריות לכף חובה ע"כ לעולם אינו מספר במעלת זולתו כ"א בגנותו. וטעמו של דבר לפי שגם בדרך שהסכל הולך לבו חסר ואומר לכל סכל הוא ר"ל כל הפוסל במומו פוסל וסכל זה החושד בכשרים יודע בעצמו שאותו חסרון ודופי שמטיל בזולתו יש גם בו וגם הוא לבו חסר מן אותו דבר ע"כ אמר לכל כי סכל הוא ותולה גם באחרים אותו סכלות שהוא יודע שישנו בו בעצם ובאמונה וסובר מאחר שהוא עושה כן כולם עושים כאלה. אלו הם הזבובים החוקרים תמיד אחר מומי הבריות וחסרונן כדרך שנאמר והביטו אחרי משה לפיכך נלקו בצרעת שנקרא ראתן כי כשם שהם בעלי ראתן שרואים ומסתכלים אחר מומי בני האדם כך נלקו בצרעת שנקרא ראתן ואמרו הזהרו מהם שלא לטפל עמהם להשיבן מדרכם הרעה להורות להם דרך התשובה כי הוא סובר סיפר אין לו תקנה ע"כ אין לטפל עמהם בחנם וכן דעת רבי זירא ורבי אמי ורבי אסי שנתרחקו מעל גבולם מכל מיני הרחקה כדמסיק שם. ויכול להיות שטעם להרחקה יתירה זו היתה שלא יקבלו נזק מן חץ שחוט לשונם כמ"ש לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה דוקא בביתו ממש לא ישב אבל דובר שקרים לא יכון לנגד עיני אפילו מרחוק כמטחוי קשת חץ שחוט לשונם כהוראת לשון נגד והיינו לפי שהלשון מזיק אף מרחוק. אבל ריב"ל סבר שיש תקנה גם אם כבר סיפר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו' והוא שמסיק ריב"ל איכרך בהו ועסיק בתורה כו' כי סבר שע"י ת"ח יש לו תקנה אפילו למי שכבר סיפר עד שכבר נלקה בצרעת. והנה רבי אלכסנדרי סבר גם הוא סיפר אין לו תקנה ע"כ לא הלך כ"א אל הכיתות שלא ספרו עדיין ופי' מזהירם ומלמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי לשון הרע והיה מכריז מאן בעי חיי מאן בעי חיי לא הזכיר לשון סם גם לא הזכיר לשון למזבן לפי ששמירת הבריאות אינו צריך סם רק שהרופא מלמדו להועיל שיהיה נשמר מן הדברים המזיקים שלא יבא לידי חולי ע"כ אין נכון שהמלמד יבקש שכר על דבריו כי מה הוא בחנם כי הדבור יתן לו במתנה אף הוא ילמד דרכי הרפואה לזולתו בחנם. אבל מי שכבר נפל אל החולי אז הוא צריך לסמים ובעבורם תובע הרופא שכרו כי גם לו לא באו בחנם אלא נתן דמיהם או טרח את עצמו בעדם. ולפי שרבי אלכסנדרי הלך אל כיתות הטובים שלא ספרו לשון הרע ולמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי חטא הלשון ע"כ הכריז סתם מאן בעי חיי מאן בעי חיי וכפל הענין לומר לך שיש תקנה לזה שלא יבא לידי סיפור לשון הרע ולזה שלא יסופר עליו לשון הרע. אכניף כולי עלמא ואמרו ליה הב לן חיי כי גם המה חשקו בדבר שכבר התנהגו בו ובקשו לידע הדרך המביא לידי שמירת הבריאות אמר להו פסוק מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' ולפי ששמירת הבריאות א"צ שום סם ע"כ מסיק שמא תאמר אלך ואתגרה בשינה לנצור לשוני בשב ואל תעשה לגמרי. תלמוד לומר ועשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' רצה לומר אף על פי שאינו צריך סמים ותשובה גדולה מכל מקום צריך הוא לנצור לשונו ע"י ת"ת לחכם אבל כנגד הע"ה אמר אחר כך קרוב ה' לנשברי לב כמ"ש וסלף בה שבר ברוח. אבל רוכל זה סבר שיש תקנה אפילו למי שכבר סיפר וידע זה בנסיון בעצמו כי גם הוא היה רוכל הולך רכיל ורגיל על לשונו שלא מדמים בין אחים ואחר כך נתן אל לבו לשוב בתשובה ובקש דרכי הרפואה שהזכירו רז"ל לת"ח בת"ת ולעם הארץ על ידי שבר רוח וראה כי התרופות הללו הועילו לו ע"כ מלאו לבו לזכות הרבים ולהחזיר בתשובה כל אותן העיירות שידע בהם שיש שם בעלי הלשון עד אשר לא יבאו עליהם ימי הרעה בצרעת ויצטרכו להדר אחר צפרים עפות כטהרת המצורע בצפרים השחין מעשה פטפוט וז"ש שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לצפורי היה מחזר בתשובה אותן העיירות הקרובות למעשה צפור העושין מעשה פטפוט והיה מכריז מאן בעי למזבן סם חיי כי היו כחולים הצריכים סמים לתרופה הצריכין קנין ע"כ הזכיר למזבן סם ומטעם זה לא מסיק בהכרזה זו שמא תאמר אלך ואתגרה בשינה כו' כי מהיכי תיתי שיתרפא בשב ואל תעשה מי שהוא חולי כבר אבל בהכרזת רבי אלכסנדרי אתי שפיר כאמור כי שם החידוש שיצטרך לת"ת וכאן החידוש שיועיל הת"ת למי שכבר סיפר. ולא כפל הרוכל הכרוז לומר ב"פ מאן בעי למזבן סם חיי כמו שכפל רבי אלכסנדרי דבריו לפי שגם הוא מודה שזה שסופר עליו הלשון הרע אין לו תקנה כלל ולא בקש תקנה כי אם לזה שכבר סיפר משא"כ ברבי אלכסנדרי שבקש תקנה לשניהם. אודיק עליה כולי עלמא לפי שכבר בחרו להם דרך מקולקל זה והיה רגיל על לשונם לספר לשון הרע ע"כ לא בקשו לקנות כלום ממנו ואדרבה אודיק עליה הביטו אחריו כי המה הבעלי ראתן הרואים אחר מומי נפשות רבות והסרונם כי כן דרך מואסי התוכחה שמביטים אחרי המוכיחם לראות אם ימצאו בו שמץ פסול להשיב לו פול קורה כי כך אמרו לו לא אתמול היית רוכל הולך רכיל והיום אתה רוצה לתקן דרכינו קשוט עצמך תחלה. רבי ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה כמו רבי זירא ורבי אמי ורבי אסי שנתרחקו מעל גבול בעלי הלשון שלא להיות אתם במחיצתם. א"ל תא סק להכא א"ל לית את צריך כו' כי הוא סובר שפסוק מרפא לשון עץ חיים מדבר דוקא במי שכבר סיפר אבל אתה וכל דכוותך אין צריכין שימור. מכל מקום אטרח עליה לידע התרופה הראה לו ספר תהלים מכורך לומר לו לפי שהספר זה כרוך ומונח בקרן זוית אין דורש ואין מבקש ואין קורא בו בנדק ע"כ דרך מוסר לא ידעו האמור בפסוק מי האיש החפץ חיים. אמר רבי ינאי אף שלמה מכריז כו' הרי ספר משלי שאינו כרוך ומונח כי מדרך העולם ללמד הספר לנערים כמ"ש לנער דעת ומזמה ואעפ"כ אין עושין מה שקורין בו שומר פיו ולשונו וגו' אלא ודאי יודעין רבונם ומתכוונים למרוד בו. ויכול להיות שתנא דמסייע לו כי קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו בשלמא אם פסוק מי האיש החפץ חיים מדבר במי שכבר סיפר שהתרופה מועלת לו סד"א שמי שלא סיפר אין צריך לנצור לשונו ע"י ת"ת כדמסיק רבי אלכסנדרי ש"ת אלך ואתגרה בשינה כו' קמ"ל שומר פיו ולשונו שגם מי שלא סיפר צריך שמירה על ידי ת"ת. אבל את"ל מי שכבר סיפר אין לו תקנה ובעל כרחך אתה צריך לומר שפסוק מי האיש החפץ חיים וגומר מדבר במי שלא סיפר אם כן מה הוסיף שלמה בפסוק שומר פיו ולשונו על דברי אביו אלא ודאי שכדצריך כן הוא שפסוק זה מדבר אפילו במי שכבר סיפר. וע"ז א"ר ינאי כל ימי לא הייתי יודע היכן מקרא זה פשוט כו' והיינו פסוק שומר פיו ולשונו כי היה סבור שסיפר אין לו תקנה ואם כן היה קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו עד שבא רוכל זה והודיע שפסוק מי האיש החפץ חיים מדבר במי שכבר סיפר ואם כן שומר פיו ולשונו מדבר במי שלא סיפר עדיין. ואם נפשך לומר על כל פנים שרבי ינאי מדבר על הפסוק של הרוכל. נ"ל שהיה קשה לו בפסוק שחסר בו תשובת כת הלוקחים. כי המוכר מכריז מי האיש החפץ חיים ואח"כ באו הקונים ואומרים הב לן חיי או מכור לנו סם חיי. ואח"כ משיב שמור ונצור לשונך מרע. ולמה השמיט בפסוקים אלו דברי הקונים אלא ודאי שאמת הוא כדברי הרוכל שפסוק זה מדבר בכיתות שכבר ספרו לה"ר וקשה להם לעזוב ההרגל ולפעמים לא יבקשו לקנות התרופה כי כן קרה אל הרוכל שלא בקשו לקנות ממנו כלום. ומכל מקום חייב המכריז להודיע להם דרך מוסר זה אף אם המה לא יבקשוהו ממנו ע"כ השמיט הפסוק דברי הקונים לומר לך שאף אם יהיה דור תהפוכות שלא יבקשו לקנות כלום מן הרופא ולא ידרשוהו מכל מקום הוא ידרוש אחריהם להורות להם דרך השלום כמ"ש בקש שלום ורדפהו וארז"ל כל המצות אם תבא לידך אתה מחוייב לעשותה אבל השלום אינו כן אלא אתה מחוייב להדר אחריו שנאמר בקש שלום ורדפהו והוא על ידי סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' כי ע"כ נאמר שכל נתיבותיה שלום לפי שמגלת מלה"ר הגורם כל דברי ריבות. וז"ש מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב כי אותן בעלי ראתן אוהבים הימים אשר בהם יראו

ברע

נגע אשר ימצאו בזולתם כדי שיהיה להם מקום ללון עליו ולספר ממנו אבל החפץ חיים עוצם עיניו מראות ברע ואוהב הימים אשר בהם יראה בטוב זולתו לאמר מי יתן וכל עם ה' נביאים והוא כשינצור לשונו מרע וע"י ת"ת הרמוז בעשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' ולע"ה בשבר רוח כמ"ש קרוב ה' לנשברי לב. ויצאתי מגדרי להאריך קצת בדבר שאינו מענין פשוטו של פרשה יען כי ראיתי דור זה פרוץ מאד בחטא הלשון וצרעת נושנת היא כי גם בגלות מצרים היה בעבור שהיו בהם דלטורין ונגאלו בזכות ד' דברים ואחד מהם בזכות שלא היה בהם לה"ר כו' ובבית שני חזרו לסורם ועד היום בגלות החל הזה חטא הלשון הולך וגדל עד עלות חמת ה' לאין מרפא לכן ראיתי לדבר קצת בהתעוררות זה לאמר אולי ישמעו השרים שבמחנה העברים ויתנו אל לבם לתקן פרצה זו וזה דרשתי בק"ק לובלין בפ' זכור שס"ב לפ"ק בהתאסף ראשי עם וחכמי כל הקהלות ונוסף עליהם דברים כהנה וכהנה:

ועץ ארז ושני תולעת ואזוב. היה לו להסמיך עץ ארז לאזוב כי שניהם ממין הצומחים ומה ראה להכניס שני תולעת ביניהם ובפ' חקת כתיב עץ ארז ואזוב ושני תולעת ולמה שינה כאן ונראה לפי שפ' זו מדברת בתיקון לה"ר שהמספרו אף אם יהיה שפל אנשים כתולעת זה מכל מקום הוא מכה באדם גדול שנמשל לארז כדמסיק בילקוט על פסוק אל תיראי תולעת יעקב ע"כ כפרתו עץ ארז ושני תולעת ואזוב לכפר על מה שעשה מעשה התולעת בארז ותרופתו שישפיל עצמו כאזוב ואז לא יתפוץ להטיל מום בקדשים. וטעם לב' צפרים הוא כי האדם יש לו ב' מיני דיבור אחד אסור ואחד מצוה בו. והאסור דהיינו הלה"ר ודוגמתו זהו הציפור שעושה מעשה פטיט השחוטה על כלי חרש על מים חיים. כי אם עם הארץ הוא יהיה לו רוח נשברה שנאמר וסלף בם שבר ברוח כי יש לו דין כלי חרש שאין לו תקנה כ"א בשבירה וכנגדו נאמר שישחט הצפור העושה מעשה פטיט אל כלי חרש. ואם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנמשלה למים חיים לכך נאמר על מים חיים. ומטעם זה נאמר ה"פ זאת תורת בענין המצורע לומר לך שהעוסק בחמשה חומשי תורה ניצול מן הצרעת הבאה על לה"ר. ואת הצפור החיה זהו כנגד פטפוטי דברים בתורה ותפלה אך שצריך לצרף לדבר זה עץ ארז ושני תולעת ואזוב המורה על ההכנעה והשפלות שאפילו בדבור התורה יהיה לו לב נשבר ונדכה. ואמרז"ל אדם לא נאמר בו ונרפא אבל בשר נאמר בו ובשר כי יהיה בעורו שחין ונרפא כי מי שיש לו לב בשר ורך יש לו רפואה וכן אמרז"ל בשר בושה סרוחה רמה כי זכירת כל אלו הדברים מביאין לידי שברון לב והכנעה ע"כ נאמר וטבל אותם בדם הצפור השחוטה להזות עליו מן ב' הצפרים כדי להסמיך עליו ב' דברים הא' התשובה על העבר והתיקון על העתיד. והיה ביום הזה יגלח את כל שערו ואחר כך פרט את ראשו וזקנו וגבות עיניו אף על פי שרז"ל דרשו זה בכלל ופרט מכל מקום לפי דרכנו נוכל לומר שלכך פרט ג' ראשי אברים אלו לפי שהם קרובים אל ג' ראשי עבירות אשר עליהם באים הנגעים את ראשו לכפר על גסות הרוח הרוצה להיות ראש לכל דבר כמ"ש יען כי גבהו בנות ציון וגו' ושפח ה' את קדקד בנות ציון. ואת זקנו הם השערות סביב לפיו לכפר על פה המדבר בלה"ר. ואת גבות עיניו לכפר על צרות העין:

כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה. יש לדקדק למה פרט אצל נגעי הבתים כי תבאו אל ארץ כנען יותר מבשאר מיני נגעים גם מאמר אשר אני נותן לכם לאחזה כולו מיותר כי זה ידוע. גם באמרו ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם הל"ל בבתיכם אף על פי שלפי פירש"י שפירש שהאמוריים הטמינו מטמוניות כו' אין זה קושיא כי נקט אחוזתכם למעט הבתים שיבנו שם ישראל שאין שייכות לטעם זה. מכל מקום הלשון סתור קצת כי באמרו אשר אני נותן לכם לאחזה ייחס האחזה אל הש"י ובאמרו אחוזתכם ייחס האחזה אל ישראל כאלו המה האוחזים בנחלה בכח ידם. גם טעמו של רש"י חלוש מאוד. והקרוב אלי לומר בזה שעיקר הטעם בעבור צרות העין כמ"ש רז"ל מן פסוק ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו לעצמו ולא היה מהנה ממנו אחרים כי לבעבור זה נתן ה' לו לאחוז בית מלא כל טוב לנסותו אם ייטיב מביתו גם לאחרים כי לי הכסף והזהב אמר ה' וכל מה שהאדם נותן לאחרים לא משלו הוא נותן כ"א משלחן גבוה קא זכי ליה לכך נאמר כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה להם כ"א ימין ה' רוממה לתת להם נחלת גוים ואין מקום לצרי עין לומר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה שהרי ה' הוא הנותן לך כח ואחוזה ואם כן דין הוא שתתנו משלו לעניי עמו ואם לא תשמעו בקול דברו ותהיו מן צרי העין המיחסים האחזה אל עצמם אז ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם ר"ל במקום שאתם מיחסים האחזה לכם כאלו אתם האוחזים בה בכח ידכם לכך נאמר מיד ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו לעצמו לומר שבכחו ועוצם ידו בנה ביתו. או יאמר אחוזתכם זה שייחד ביתו לו ואינו מהנה ממנו לאחרים ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו כפשוטו ממש כי שניהם מדברים מענין זה או ממי שתולה האחזה בעצמו וממנו נמשך צרות עין או שניהם מדברים מצרות העין הנמשך ממה שתולה האחזה בעצמו. וי"א שטעם נגעי הבתים לפי שהאמוריים בנו בתיהם לשם ע"ג ע"כ הקב"ה מביא נגעים על הבתים כדי לנתוץ אותם. ובזה נ"ל ליישב מדרש האומר כנגע נראה לי בבית זו ע"ג ודרש כל פרשה זו על בהמ"ק שנחרב בעבור הע"ג שהעמידו שם כו' וכי יעלה על הדעת לומר שבעל מדרש זה דעתו להוציא כל הפרשה מפשוטו ולפרש על חורבן ב"ה. אלא ודאי שגם דעתו ליתן טעם לנגעי בית בעבור שהאמוריים בנו אותם לשם ע"ג וע"כ הוא בא לידי נתיצה ומכאן למד לומר שגם בהמ"ק אשר בו העמיד מנשה הצלם בא לידי נתיצה בעון זה וכל הפרטים שנאמרו כאן נמצאו גם בחורבן הבית כמ"ש כאן ובא אשר לו הבית כך בחורבן ב"ה בא אשר לו הבית זה הקב"ה. וכמ"ש כאן והגיד לכהן כך יגיד הקב"ה לירמיה מן הכהנים אשר בענתות. וכמ"ש כאן כנגע נראה לי כך יעמוד גם הקב"ה ובדרך זה מבואר כל המדרש והפסוקים כולם כפשוטם ואין להקשות על טעם זה אם כן למה לא יבואו הנגעים על הבתים מיד בבואם לארץ בשלמא לטעמא דמטמוניות שמא אין כל בעל הבית זוכה לאותו מטמון. תשובה לדבר שגם בביעור ע"ג מגלגלין זכות על ידי זכאי ודוקא אם ידור בבית איזו איש הגון מצד מעשיו אין נכון שידור הוא בבית שיש נדנוד ע"ג. ונוכל לומר שפסוק זה בשורה טובה לישראל כמ"ש כלה ה' את חמתו ויצת אש בציון ומובא זו היא שמכלה חמתו בעצים ואבנים ואינו נוגע בגופות כך בשורה זו בנגעי הבתים זש"ה כנגע נראה לי בבית בכ"ף הדמיון כענין הנגע הראוי לבוא עלי נראה לי בבית גם לטעם צרות העין אמר כענין נגע הראוי לבא על צרי העין והוא פיזור ממונם כך נראה לי בבית כי סופו לבא לידי פיזור הכהן ממנו. ומה שצוה ליקח לחטא הבית צפרים כבר אמרנו להורות שהעושה עשה יעשה לו כנפים כצפרים עפות אבל לרש"י שלא זכר כי אם מעשה פטיט קשה מה ענין זה לנגעי הבתים. על כן אמרנו למעלה שהצפרים יש בהם רמז על חמד הממון הגורם רוע לב ועל כן יקח גם עץ ארז:

הפטרת מצרע במלכים ב סימן ז

וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־מָתְנוּ׃ אִם־אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃ וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃ וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ ׀ אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב וְקוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים° וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ׃ וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר הִיא וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן ׀ אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה בֵּית־

°עמ"ס

פירוש המלות

ארבעה. גיחזי וג' בניו: השער. מחוץ לעיר: מתנו. עד אשר מתנו: בנשף. בלילה כעוד חושך גדול: השמיע. לפני בא המצורעים באותו לילה: וישאו. ויקחו: לא כן. לא

המלך: ויבאו ויקראו אל־שער העיר ויגידו להם לאמר באנו אל־מחנה ארם והנה אין־שם איש וקול אדם כי אם־הסוס אסור והחמור אסור ואהלים כאשר המה: ויקרא השערים ויגידו בית המלך פנימה: ויקם המלך לילה ויאמר אל־עבדיו אגידה־נא לכם את אשר־עשו לנו ארם ידעו כי־רעבים אנחנו ויצאו מן־המחנה להחבה בהשדה בשדה קרי לאמר כי־יצאו מן־העיר ונתפשם חיים ואל־העיר נבא: ויען אחד מעבדיו ויאמר ויקחו־נא חמשה מן־הסוסים הנשארים אשר נשארו־בה הנם ככל־ההמון ההמון קרי ישראל אשר נשארו־בה הנם ככל־המון ישראל אשר־תמו ונשלחה ונראה: ויקחו שני רכב סוסים וישלח המלך אחרי מחנה־ארם לאמר לכו וראו: וילכו אחריהם עד־הירדן והנה כל־הדרך מלאה בגדים וכלים אשר־השליכו ארם בחפזם בחפזם קרי ה׳ יתיר וישבו המלאכים ויגדו למלך: ויצא העם ויבזו את מחנה ארם ויהי סאה־סלת בשקל וסאתים שערים בשקל כדבר יהוה: והמלך הפקיד את־השליש אשר נשען על־ידו על־השער וירמסהו העם בשער וימת כאשר דבר איש האלהים אשר דבר ברדת המלך אליו: ויהי כדבר איש האלהים אל־המלך לאמר סאתים שערים בשקל וסאה־סלת בשקל יהיה כעת מחר בשער שמרון: ויען השליש את־איש האלהים ויאמר והנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה כדבר הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל: ויהי־לו כן וירמסו אתו העם בשער וימת:

פירוש המלות

לא טוב: מתאים. מפריצים: ותכינו. אם נמתין: כוח. לנים: תמו. סימן כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים ולא נשארו כי אם המעט: בחפזם. פקיד שר וגדול:

פרשת אחרי מות

אבן עזרא

(א) אחרי מות. אחר שהזהיר את ישראל שלא ימותו אמר השם למשה שיזהיר גם אהרן שלא ימות כאשר מתו בניו וזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו הקטרת לפנים מהפרכת. ומלת בקרבתם. שם הפעל וה״א לקרבה אל המלאכה שבה תי״ו כמנהג ה״א הנקבה וטעם רבי ישועה שאמר שהוא שם במשקל חכמתם: (ב) אל הקדש. כנגד אהל מועד: כי בענן

רשי

(א) וידבר ה׳ אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו׳. מה תלמוד לומר (ס״א אין אנו יודעים מה נאמר לו בדבור ראשון) היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב. בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: (ב) ויאמר ה׳ אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא. שלא ימות כדרך שמתו בניו

טז א וידבר יהוה אל־משה אחרי מות שני בני ג׳ בטעם אהרן בקרבתם לפני־יהוה וימתו: ב ויאמר יהוה אל־משה דבר אל־אהרן אחיך ואל־יבא בכל־עת אל־הקדש מבית

א ומליל יי עם משה בתר דמית תרין בני אהרן בקרוביהון אשתא נוכריתא קדם יי ומיתו: ב ואמר יי למשה מליל עם אהרן אחוך ולא יהי עליל בכל עדן לקודשא

אחרי מות ג׳ בטעם וסימן שני בני אהרן. יהואש בן יהואחז. ותחרו דר״ה ויחי אמציהו בן

תולדות אהרן אחרי מות. יומא נג סה מגלה ל
לא סוטה מ שבועות יח (יומא לט):
ואל יבא בכל עת. מנחות כז:

בעל הטורים אחרי מות. כתיב לעיל ולאיש אשר ישכב עם טמאה וסמיך ליה אחרי מות רמז למה שאמרו המשמש עם הטמאה ופירסה מיד תחתיו לא יפרוש מיד אלא ימתין עד כו׳. ועוד כתיב לעיל זאת תורת וסמיך ליה אחרי מות מלמד שמתו על שהורו הלכה בפני רבן. ועוד כתיב לעיל משכני אשר בתוכם וסמיך ליה אחרי מות רמז למה שנאמר בקרובי אקדש. וסמך פרשת יום הכפורים לפרשת נדה לומר מה נדה תשב שבעת ימים קודם שתטהר אף ביום הכפורים מפרישין הכהן שבעת ימים קודם שיכנס לפנים: ויאמר ה׳ אל משה. והלא כבר נאמר וידבר אלא כדבור האחד לומר לו מעשה פרה שגם היא צריכה פרישה ז׳ ימים קודם. אחרי מות שני ר״ת בגימ׳ פרה אדומה:

ספורנו

טז (א) וידבר ה׳ אל משה אחרי מות. הנה תיבת וידבר בלשון הקדש לא תפול ברוב על חלקי הדבור אבל תפול על מסך הדבור בכללו ולכן אחר לשון הדבור יבא ברוב לשון האמירה הפרטית. אמר אם כן וידבר ה׳ אל משה אחרי מות ויאמר אליו דבר אל אהרן אחיך ומפני שהאריך בספור אחרי מות לא כתב ויאמר אליו אבל חזר והזכיר האל ית׳ האומר ומשה השומע. אמנם לדברי קצת מרבותינו ז״ל היו שני דבורים ויהיה שעור הכתוב וידבר ה׳ אל משה ויאמר אליו דבר אל אהרן ואל יבא ולא ימות ואחרי מות שני בני אהרן אמר למשה דבר אל אהרן ולא יבא שלא יכנס יותר ממה שצוה ולא ימות כדרך שמתו בניו בהיותם הורסים וכיוצא בהן. ולכך אמר בכאן אחרי מות להודיע כי היה זה אחרי מותם מיד. ועל דברי רבותינו שאמרו שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון יהיה טעם הכתוב שאמר השם למשה בלשון הזה אחרי שמתו שני בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ אמור אליו שלא יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות:

רמבן

טז (א) וטעם אחרי מות שני בני אהרן. כי מיד כאשר מתו בניו הזהיר את אהרן מן היין ומן השכר שלא ימות. ואמר עוד למשה שיזהיר אותו שלא ימות בקרבתו לפני ה׳ והקרוב שהיו שתי המצות האלה ביום המחרת למיתתם כי בו ביום אונן היה ואין רוח הקדש שורה מתוך עצבות. ואזהרת היין הדבור לאהרן היה ובאותו היום היתה גם זאת המצוה למשה. אבל הקדים הכתוב האזהרות שהזהיר את ישראל שלא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם. ואחרי כן כתב אזהרת היחיד. ועל דעתי כל התורה כסדר שכל המקומות אשר בהם יאחר המוקדם יפרש בו כגון וידבר ה׳ אל משה בהר סיני בספר הזה וכגון ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן בספר השני

(ב) וטעם אחיך. שתזהירנו כי אחיך הוא ואע״פ שאתה אינך בכל יבא אהרן אחיך בכל יבא. ואמר ר״א שזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו את הקטרת לפנים. ואינו כן על דעתי כי הכתוב שמזכיר תמיד העון אומר בהקריבם אש זרה. ואם תהיה ראיה שנכנסו לפנים בעבור האזהרה שהזהיר משה על אביהם שלא ימות כ״ש שתהיה ראיה שנכנסו שתויי יין בעבור האזהרה שנאמרה לאהרן עצמו מיד. ועוד כי איך יעלה על דעתם לבא היום אל המקום אשר לא נכנס שם אביהם כי אהרן הקטיר הקטורת שלהם לפנים משלו. וכבר רמזתי על חטאם ולשון הכתובים יורה עליו על מלת בקרבתם כפי הפשט כמו או בקרבתם אל המזבח לשרת אמר כי בשרתם לפני ה׳ מתו ואם כן יזהיר אהרן שלא ישרת אלא במקום אשר יצוה ובעת אשר יצוה. ויתכן שיהיה טעמו כטעם שאמרו רבותינו שהיו מליזין אחרי הקטרת שעל ידו מתו נדב ואביהוא וכו׳ ויאמר כי אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ בקטרת אמר לאהרן כי הוא יקרב יותר מהם אל ה׳ בקטרת ויומת אם יבא אל הקדש זולתי בקטרת כי בו יכנס תחלה כמו שאמר והביא מבית לפרכת וכסה ענן הקטרת את

לַפָּרֹכֶת אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר
עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן
אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת׃ ג בְּזֹאת
יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־
בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה׃
ד כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־
בַד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד
יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף בִּגְדֵי־
קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־
בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם׃ ה וּמֵאֵת עֲדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי
עִזִּים לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה׃
ו וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת
אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד
בֵּיתוֹ׃ ז וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם
וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד׃ ח וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־
שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל אֶחָד
לַיהוָה וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל׃

ב׳ וחד ואראה · כול׳ פתחין במ״א . ל׳ קמץ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · כל אורי׳ חסר במ״א וביום הכפורים · כל לוש׳ חסר ו׳ תניין במ״ב מ״ל דמ״ל · ד׳ חסר בליש׳ · ב׳ מ״ל . ד׳

מְנָיו לְפָרוֹכְתָּא לְקֳדָם כַּפּוּרְתָּא דְעַל אֲרוֹנָא וְלָא יְמוּת אֲרֵי בַּעֲנָנָא אֲנָא מִתְגְּלֵי עַל בֵּית כַּפּוּרְתָּא׃ ג בְּדָא יְהֵי עָלֵיל אַהֲרֹן לְקוּדְשָׁא בְּתוֹר בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא וּדְכַר לַעֲלָתָא׃ ד כִּתּוּנָא דְבוּצָא דְקוּדְשָׁא יִלְבַּשׁ וּמִכְנְסִין דְבוּץ יְהוֹן עַל בִּשְׂרֵיהּ וּבְהֶמְיָנָא דְבוּצָא יֵיסַר וּמִצְנַפְתָּא דְבוּצָא יָחֵית בְּרֵישֵׁיהּ לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא אִנּוּן וְיַסְחֵי בְּמַיָּא יָת בִּשְׂרֵיהּ וְיִלְבְּשִׁינּוּן׃ ה וּמִן כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִסַּב תְּרֵין צְפִירֵי עִזִּין לְחַטָּאתָא וּדְכַר חַד לַעֲלָתָא׃ ו וִיקָרֵב אַהֲרֹן יָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא דְּלֵיהּ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי וְעַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ׃ ז וְיִסַּב יָת תְּרֵין צְפִירִין וִיקִים יָתְהוֹן קֳדָם יְיָ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ח וְיִתֵּן אַהֲרֹן עַל תְּרֵין צְפִירִין עַדְבִין עַדְבָא חַד לִשְׁמָא דַיְיָ וְעַדְבָא חַד

רשי

עליו: **ולא ימות**. שאם בא הוא מת: **כי בענן אראה**. כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו. ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכפורים: (ג) **בזאת**. גימטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית ראשון: **בזאת יבא אהרן וגו׳**. אף זו ולא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו שמפורש בסוף הפרשה (ויקרא י״ו) בחדש השביעי בעשור לחדש: (ד) **כתנת בד וגומר**. מגיד שאינו משמש לפנים בשמונה בגדים שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור (ר״ה כו) אלא בארבע ככהן הדיוט וכולן של בוץ: **קדש ילבש**. (ת״כ) שיהיו משל הקדש: **יצנף**. כתרגומו יחית ברישיה יניח בראשו כמו (בראשית לט) ותנח בגדו אצלה תרגומו ואחתתיה: **ורחץ במים**. אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. (יומא ל) וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור: (ו) **את פר החטאת אשר לו**. האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור: **וכפר בעדו ובעד ביתו**. (יומא לו ת״כ) מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו: (ח) **ונתן אהרן על שני השעירם גורלות**. מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל ונותן עליהם את שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל: **עזאזל**. (יומא ס״ז ת״כ) הוא הר עז

אבן עזרא

בענן. הטעם שלא יכנס כי אם בקטרת. שיעשה ענן ולא יראה הכבוד פן ימות והנה טעמו לא אהיה נראה אליו כי אם בענן ויש אומרים כי פי׳ כי בענן בעבור כי אני דר בענן על הכפורת כטעם ה׳ אמר לשכון בערפל: (ג) **בפר בן בקר**. אין פירושו שיביא הפר אל הקדש רק שיתן משלו בתחלה פר החטאת לכפר עליו ועל הכהנים ויש אומרים גם הלוים בעבור שמצאנו ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי והוא רחוק רק הלוים יחשבו עם ישראל: (ד) **כתנת בד קדש**. ולא הזכיר האפוד והחשן ומעיל האפוד כי כבר הזכיר ונשמע קולו בבואו אל הקדש ומזה הכתוב למדו אנשי בית שני ששמשו בלא אורים ותומים גם כי נביאים היו שם: (ו) **והקריב אהרן את פר החטאת**. אל פתח אהל מועד כמשפט. וטעם וכפר בעדו. כי בו יכפר בעדו ובעד ביתו אחר שישחטנו וי״א כי העמדתו היא כפרה: (ח) **גורלות**. ידועים מדברי קבלת אבותינו. אמר הגאון כי עזאזל שם הר ונקרא כן בעבור שהוא תקיף כי

יואש: אל פני ט׳ נמסר בסדר משפטים: אראה על הכפרת כל לשון ראייה אל במ״ו על וסימן ירא ה׳ עליכם וישפט. אראה על הכפרת. והי׳ עליהם יראת. וכבודו עליך יראה. ואקום ואצא אל הבקעה. הטה הפנים אשר ראיתי: אראה ב׳ וסי׳ על הכפרת. אל אחאב: בפר בן בקר ב׳ וסימן בזאת יבא אהרן אל הקדש. כל הבא למלא ידו: בד כולהון פתחין בר מן א׳ ועשה להם מכנסי בד: השעירם כל לישנא כ״ב בר מן ב׳ מלאים וסי׳ ושעירים ירקדו שם לבמות ולשעירים: גרלות ד׳ חסר ו׳ קדמא בליי׳ וסי׳ ונתן אהרן על שני השעירם. ומגרל נחלתנו. עלה אתי בגרלי. ותני׳ ותעמוד לגרלך: וגורל ב׳ ומ״ל וסימן וגורל אחד לעזאזל זה חלק

תולדות אהרן (אל פני. תענית כה יומא לט): ולא ימות. יומא נג: כי בענן. יומא יט נג: בזאת יבא אהרן. יומא ג ד נ: בפר בן בקר. יומא כט נ מנחות טז: כתנת בד קדש. יומא לב זבחים יח יט (כלאים לא): ומכנסי בד. יומא כה סנהדרין מט: על בשרו. יומא יב: בד בד בד בד. יומא לה: בגדי קדש הם ורחץ במים. יומא לב זבחים יט פה: ומאת עדת. יומא ג סב שבועות יד: ואיל אחד. יומא ג ו: והקריב אהרן. יומא ג לו מב לא זבחים נח מנחות סג חולין כב: וכפר בעדו. יומא ב יג לו מגלה כ שבועות יד הוריות יג (יומא לח): ולקח את שני השעירים. שבועות יג חולין יא: ונתן אהרן. יומא לז קדושין יד: (גורל אחד. יומא מח מג): עזאזל. יומא סז: את השעיר. יומא לט ס:

רמבן

את הכפורת אשר על העדות ולא ימות וזה טעם כי בענן אראה על הכפרת שלא יכנס רק בקטרת שיעלה עמו שם כמו שאמר וכסה ענן הקטרת את הכפרת: **וטעם** בכל עת. בעבור שכבר הזכיר יום הכפורים שאמר וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה אמר בכאן לא יבא בשום עת אל הקדש רק בזאת כלומר ביום אשר יקריב הקרבנות האלה לכפורים ואחרי כן יפרש בפרשה במה יכנס כמו שאמר והביא מבית לפרכת ויפרש היום שיהיה בעשור לחדש השביעי ויחזור ויאמר כי יהיה אחת בשנה. וסוד בזאת יבא אהרן אל הקדש כסוד זאת אות הברית אשר הקימותי וכבר פירשתיו. ורבותינו רמזו בו אמרו בויקרא רבה רבי יודן פתר קריה בכהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבילות חבילות של מצות בידו. בזכות התורה וזאת התורה. בזכות מילה זאת בריתי אשר תשמרו. בזכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת. בזכות ירושלים זאת ירושלים. בזכות שבטים וזאת אשר דבר להם אביהם. בזכות יהודה וזאת ליהודה. בזכות כנסת ישראל זאת קומתך דמתה לתמר. בזכות התרומה וזאת התרומה. בזכות המעשרות ובחנוני נא בזאת. בזכות הקרבנות בזאת יבא אהרן. וזה צריך פירוש ארוך אבל כבר הכל מבואר בדברינו:

(ד) **כתנת** בד קדש ילבש שיהיה משל קדש לשון רש״י. ויאמר בגדי קדש הם שיהיו כן כולם של קדש. ובת״כ קדש ילבש שיהיו משל קדש. אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות שאר בגדי כהונה גדולה ובגדי אחיו הכהנים. ת״ל בגדי קודש הם בנין אב לכל הבגדים שיהיו משל קדש. ועל דרך הפשט כאשר אמר ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך בשמונה הבגדים יאמר שגם אלה בגדי קדש. וסודם כמו האיש לבוש הבדים ולכך הודיעו כי בגדי קדש הם ובויקרא רבה כשירות של מעלן כך שירות של מטן. מה שירות של מעלן איש אחד בתוכם לבוש בדים. כך שירות של מטן כתנת בד קדש:

ילבש. יחגור יצנוף. נדרש בת״כ לפי שסופנו לרבות לו כלים אחרים בין הערבים אין לו יכול לא ילבש של שחרית ת״ל ילבש יחגור יצנוף. וכתב רש״י ז״ל יצנוף יחית ברישיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו אצלה ואחתתיה. ולא נתברר לי דעת אונקלוס בזה כי הצניפה סבוב שיגלגלנה בראשו כצניף ולמה יתרגם אותה בהנחה בלבד ולא יתרגם בה הלשון שמיוחד לו לצניפה ממש ואולי איננו בלשון הארמית כי גם הצניפות והרדידים שבישעיה תרגם יונתן ב״ע כתריא ואין לשניהם לשון בצניף ובמצנפת רק לשון הקדש שניהם מצנפתא:

(ח) **וגורל אחד לעזאזל**. הר גבוה עק קשה שנאמר ארץ גזרה לשון רש״י. **ובת״כ** לעזאזל למקום הקשה שבהרים יכול בישוב תלמוד לומר המדברה ומנין

ספורנו

הורסים לעשות קטרת יותר ממה שנצטוה והם לזרו יותר מן הראשון: (ב) כי בענן אראה. בזה הדור לדבר למשה ובשאר הדורות לקרוא למוכנים לנבואה כענין שמואל באמרו ושמואל שוכב בהיכל ה׳ אשר שם ארון אלהים ויקרא ה׳ אל שמואל: (ג) בזאת יבא בפר בן בקר. בהקדשת פר לחטאת ואיל לעולה ולבישת הבדים שאין בהם לבע ולא ציור מלאכותי כי אמנם לא יאחר כהן גדול להכנס לפנים עד אחר הקרבת העולה אבל יכנס להקטיר הקטרת תכף אחר שחיטת החטאת: (ד) בגדי קדש הם. בכמותם יראו המלאכים אל הנביאים כי הם נראים אז בלבושי הבדים: (ה) שני שעירי עזים לחטאת. הראשון על חטאת במקדש והמשתלח על שאר חטאי צבור אשר לרוב טומאתו לא יאות לזבח ומטמא משלחו: (ח) גורלות. כי הגורל בפרט על ידי איש חסידו הוא כאשר ישאל איש בדבר האלהים כאמרו בחיק יוטל את הגורל ומה׳ כל משפטו

אבן עזרא

כי טעם זכר השם כטעם הררי אל יקותיאל והגאון הלוי תפשו כי האל"ף במלת עזאזל היא בין זי"ן לזי"ן ויש אומרים שהוא הר סמוך אל הר סיני והשם נוה להוליך השעיר ולהעלותו שם עד שישמט ואחר כן היו מוליכים אותו בבית המקדש להר אחר והעד שנאמר ויעש אהרן וכן כתב שבועות לפי דעתי כאשר אפרש במקומו וי"א כי עבודת בית שני לא היתה כראשון כי היה הכהן מחוסר בגדים ואין כפרת וזה המפ' אמר כי השעיר ישולח במדבר כי כן כתוב ושלח את השעיר במדבר וטעמו כטעם צפור המטהר מהצרעת שהוא על פני השדה מקום שאין שם ישוב והעד אל ארץ גזרה ואנחנו השיבונו כי השעיר ישלחו במדבר כאשר הוא כתוב וירדוף אחריו עד שיברח ויעל אל הצור על כן אמרו חז"ל ודוחפו ויאמר רב שמואל אף על פי שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צריך כי המשתלח איננו קרבן כי לא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שאחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדעהו: (ט) ועשהו חטאת. שישחטנה: (י) יעמד חי. מהבנין הכבד הנוסף שלא נזכר שם פועלו והיה היו"ד ראוי להיותו מאוסף בשורק רק נרחב בעבור אות הגרון וכן יהרס כל רכושו: לכפר עליו. כי הכפור יהי עליו ופירושו לשלח אותו: (יא) והקריב אהרן. בעבור שארכו דברי השעירים הוסיף לבאר אחר שהקריב הפר ושני השעירים אל אהל מועד יחל לשחוט את הפר שלו: (יב) המחתה. ידועה היא: חפניו. שניהם: קטרת סמים. היא הנזכרת. היה נראה לנו כי על פני הכפורת ולפני הכפורת כמשמעו והמעתיקים אמרו כי על פני הכפורת הוא על בין הבדים ולפני הכפורת ידוע מדבריהם והוא אמת: (טו) ושחט את שעיר החטאת אשר לעם. ועתה ישחטנו בצאתו כי י"א שהוא

תרגום אונקלוס

לעזאזל: ט ויקריב אהרן ית צפירא דסליק עלוהי עדבא לשמא דיי ויעבדיניה חטאתא: י וצפירא דסליק עלוהי עדבא לעזאזל יתקם כד חי קדם יי לכפרא עלוהי לשלחא יתיה לעזאזל למדברא: יא ויקריב אהרן ית תורא דחטאתא דיליה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה ויכוס ית תורא דחטאתא דיליה: יב ויסב מלי מחתיתא גומרין דאשא מעלוי מדבחא מן קדם יי ומלו חופנוהי קטורת בוסמין דקיקין ויעל מגיו לפרוכתא: יג ויתן ית קטורת בוסמיא על אשתא קדם יי ויחפי ענן קטורתא ית כפורתא דעל סהדותא ולא ימות: יד ויסב מדמא דתורא וידי באצבעיה על אפי כפורתא קדומא ולקדם כפורתא ידי שבע זמנין מן דמא באצבעיה: טו ויכוס ית צפירא דחטאתא דלעמא ויעיל ית דמיה למגיו לפרוכתא ויעביד לדמיה כמא דעבד לדמא דתורא וידי יתיה על כפורתא

מקרא

ט והקריב אהרן את־השעיר אשר עלה עליו הגורל ליהוה ועשהו חטאת: י והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד־חי לפני יהוה לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה: יא והקריב אהרן את־פר החטאת אשר־לו וכפר בעדו ובעד ביתו ושחט את־פר החטאת אשר־לו: יב ולקח מלא־המחתה גחלי־אש מעל המזבח מלפני יהוה ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת: יג ונתן את־הקטרת על־האש לפני יהוה וכסה ענן הקטרת את־הכפרת אשר על־העדות ולא ימות: יד ולקח מדם הפר והזה באצבעו על־פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה שבע־פעמים מן־הדם באצבעו: טו ושחט את־שעיר החטאת אשר לעם והביא את־דמו אל־מבית לפרכת ועשה את־דמו כאשר עשה לדם הפר והזה אתו על־

ב׳ ד׳ ומד וקטרת ב׳ · ד׳ חטפין פתחין · ס׳ מ״ל כתו׳ · ב׳ גויס רגיס

רשי

עז וקשה צוק גבוה שנאמר ארץ גזרה חתוכה: (ט) ועשהו חטאת. (ת"כ) כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר לה' חטאת: (י) יעמד חי. כמו יועמד חי על ידי אחרים ותרגומו יתקם כד חי. (ת"כ) מה תלמוד לומר לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע שלוחו אם למיתה אם לחיים לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד שישתלח מכאן ששליחותו למיתה: לכפר עליו. שיתודה עליו כדכתיב והתודה עליו וגו': (יא) וכפר בעדו וגו'. (ת"כ) וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהם כלם קרויים ביתו שנאמר (תהלים קלה) בית אהרן ברכו את ה' וגו' מכאן שהכהנים מתכפרין בו (ת"כ) וכל כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כמו שנא' וכפר על הקדש מטומאות וגו': (יב) מעל המזבח. החיצון (יומא מה): מלפני ה'. מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי: דקה. (יומא מו) מה תלמוד לומר דקה והלא כל הקטורת דקה היא שנא' (שמות ל) ושחקת ממנה הדק אלא שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת: (יג) על האש. שבתוך המחתה: ולא ימות. הא אם לא עשאה כתקונה חייב מיתה: (יד) והזה באצבעו. הזאה אחת במשמע: ולפני הכפרת יזה שבע. הרי אחת למעלה ושבע למטה: (טו) אשר לעם. מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם: כאשר עשה לדם הפר. אחת למעלה ושבע למטה: מטומאות

בעל הטורים

זאת. עולה בי' רמז לבית ראשון שעמד ת"י שנים: ולבשם. אותיות בלו שם שטעונין גניזה: וכפר. בגי' זה וידוי דברים שמתודה על פרו: וגורל בי' במסרה. וגורל אחד לעזאזל. וגורל לבוזזינו דהיינו המן שנאמר בו ויבז בעיניו ויפל גורלות על ישראל ואמר הקב"ה איננו שום לך כבר הפלתי גורלות ונפל תגלי בישראל. ז"ש גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל שמכפר עונותם של ישראל דכתיב ונשא עונותם עונות תם הוא מכפר. ג"פ כתיב עזאזל כנגד עשה עון ופשע וחטאה שבזכות שלשה אבות: ומלא חפניו ב'. הכא ואידך ומלא כחבל לכחיות גבי יואב של מלחמה מואב שבזכות עבודת יוה"כ היו נוצחים במלחמה: סמים דקה בגי' דקה מדקה. דקה ב' הכא ואידך קול דממה דקה וזהו כי בענן אראה על הכפורת פי' כי בענן הקטרת שנאמר בה דקה יהיה קול דממה דקה ויראה כבוד ה': יזה ב'. הכא ואידך כן יזה גוים רבים בפרשת הנה ישכיל עבדי שמדבר

מסורה

שוסינו וגורל לבזזינו: המדברה י"ב וסימן ויאמר ה' אל אהרן. והשעיר אשר עלה עליו הגורל. ביד איש עתי המדברה. ולא נתן סיחון את ישראל. ויסעו מפי החירות. ואתם פנו לכם המדברה. ונפן ונסע המדברה. ויפנו וינסו המדברה דשפטים. והכרו. והראש אחד יפנה. ויחן שאול. ונטשתיך המדברה. לעיני העם פלוגתא: ומלא. ב' וסימן חפניו קטורת. ומלא החבל להחיות: קטורת סמים ד' דסמיכי נמסר בסדר פקודי: דקה ב' וסימן קטרת סמים דקה. קול דממה דקה: ענן ד' חטפין פתחין וסימן נמסר בסוף סדר פקודי: העדות ח' מלאים בתורה וסימן והבדילה הפרוכת לכם. ושמת שם ארון העדות. ויסך על ארון. וכסה ענן הקטורת. והלוים יחנו סביב. תניינא דפסוק. והנחתם באהל. ויהי ממחרת ויבא. השב את מטה אהרן:

תולדות אהרן

ועשהו חטאת. יומא מ מא קדושין יד חולין כד כריתות כח (יומא מא מג): והשעיר. יומא לט: יעמד חי. יומא מ סד סה עא: לכפר עליו. יומא סה: לעזאזל המדברה. יומא סז: אשר לו. בס נא שבועות יד: ושחט את פר. מנחות יט: אשר לו. שבועות יד: ולקח מלא המחתה. יומא מה מט זבחים נא: גחלי אש. פסחים עה: ומלא חפניו. יומא מז זבחים קט: והביא מבית לפרכת. יומא מז מט מנחות יא: ונתן את הקטרת. יומא נג (יומא לט): וכסה ענן הקטרת. שם נג: על פני הכפרת. שם נס סנהדרין ס מנחות כז: ולפני הכפרת. יומא נס: אשר לעם. שבועות יג יד: ועשה את דמו. יומא נה (יומא מב): והזה אותו. שם:

ספורנו

משפטו: (ט) ועשהו חטאת. הגורל יעשה את השעיר חטאת כאמרם ז"ל הגורל עושהו חטאת ואין השם עושהו חטאת: (יב) וכפר בעדו. כבר בא בקבלה שמתי הכפרות בעדו הם כפרת דברים בוידוי ולפיכך הם קודם שחיטת החטאת: (יב) ולקח מלא המחתה. כי תיכף שנשחט החטאת והתודה וסר עונו נעשה מוכן לאור באור פני מלך. והנה המלך יראה לכל מוכן לאורו כאמרו כי בענן אראה וראוי לכבדו בקטרת כמו הענין אחר התמידים כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד אשר

רמבן

ומנין שהיא צוק תלמוד לומר אל ארץ גזרה. ולפי זה יהיה פירוש מלת לעזאזל לקשה והוא כפול הזי"ן כמו עזוז וגבור. ור"א כתב אמר רב שמואל אע"פ שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צורך כי המשתלח איננו קרבן שלא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא. ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו והנה ר"א נאמן רוח

רש"י

(יו) מטמאות בני ישראל. (ת"כ) על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שנאמר לכל חטאתם וחטאת היא שוגג: ומפשעיהם. אף הנכנסין מזיד בטומאה: וכן יעשה לאהל מועד. (יומא נז) כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרוכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה: השוכן אתם בתוך טמאותם. אע"פ שהם טמאים שכינה ביניהם: (יח) אל המזבח אשר לפני ה׳. זה מזבח הזהב שהוא לפני ה׳ בהיכל ומה תלמוד לומר ויצא לפי שהזה הזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית (יומא נח): וכפר עליו. ומה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין זה לתוך זה: (יט) והזה עליו מן הדם. אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע הזאות על גגו (ת"כ): וטהרו. ממה שעבר. וקדשו

אבן עזרא

שהוא ישחוט קודם הפר ואיננו אמת: (טז) וכפר על הקדש. הוא קדש הקדשים: וכן יעשה לאהל מועד. שיזה שבע פעמים לפני הכפרת ועל קרנות מזבח הקטורת. וטעם וכפר על הקדש. להיות הדם כופר שלא ישחט בעבור טומאת הטמאים: (יז) וכל אדם. מהכהנים: לכפר בקדש. בפנים: וכפר בעדו ובעד ביתו. בפר חטאתו: ובעד כל קהל ישראל. בשעיר חטאתם: (יח) ויצא אל המזבח. הוא

הַכַּפֹּ֖רֶת וְלִפְנֵ֥י הַכַּפֹּֽרֶת׃ טז וְכִפֶּ֣ר
עַל־הַקֹּ֗דֶשׁ מִטֻּמְאֹת֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל　ב׳. ל׳
וּמִפִּשְׁעֵיהֶ֖ם לְכָל־חַטֹּאתָ֑ם וְכֵ֤ן　ע׳ כ״כ. ד׳
יַעֲשֶׂה֙ לְאֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד הַשֹּׁכֵ֣ן אִתָּ֔ם　ה׳
בְּת֖וֹךְ טֻמְאֹתָֽם׃ יז וְכָל־אָדָ֞ם　ל׳ וחסר. ל׳
לֹא־יִהְיֶ֣ה ׀ בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֗ד בְּבֹא֛וֹ　כל ליסנא חסר כמ״ב
לְכַפֵּ֥ר בַּקֹּ֖דֶשׁ עַד־צֵאת֑וֹ וְכִפֶּ֤ר
בַּעֲדוֹ֙ וּבְעַ֣ד בֵּית֔וֹ וּבְעַ֖ד כָּל־קְהַ֥ל
יִשְׂרָאֵֽל׃ שני יח וְיָצָ֗א אֶל־הַמִּזְבֵּ֛חַ　פ׳
אֲשֶׁ֥ר לִפְנֵֽי־יְהוָ֖ה וְכִפֶּ֣ר עָלָ֑יו
וְלָקַ֞ח מִדַּ֤ם הַפָּר֙ וּמִדַּ֣ם הַשָּׂעִ֔יר
וְנָתַ֛ן עַל־קַרְנ֥וֹת הַמִּזְבֵּ֖חַ סָבִֽיב׃　ד׳ מ״ל בתורה
יט וְהִזָּ֨ה עָלָ֧יו מִן־הַדָּ֛ם בְּאֶצְבָּע֖וֹ
שֶׁ֣בַע פְּעָמִ֑ים וְטִהֲר֣וֹ וְקִדְּשׁ֔וֹ　ל׳

וְלָקֳדָם כַּפּוּרְתָּא׃ טז וִיכַפַּר
עַל קוּדְשָׁא מִסּוֹאֲבַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּמִמְּרָדֵיהוֹן לְכָל
חוֹבֵיהוֹן וְכֵן יַעְבֵּיד לְמַשְׁכַּן
זִמְנָא דְּשָׁרֵי עִמְּהוֹן בְּגוֹ
סוֹאֲבַתְהוֹן׃ יז וְכָל אֱנָשׁ
לָא יְהֵי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
בְּמֵיעֲלֵיהּ לְכַפָּרָא בְּקוּדְשָׁא
עַד מִפְּקֵיהּ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי
וְעַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וְעַל כָּל
קְהָלָא דְּיִשְׂרָאֵל׃ יח וְיִפּוֹק
לְמַדְבְּחָא דִּקְדָם יְיָ וִיכַפַּר
עֲלוֹהִי וְיִסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא
וּמִדְּמָא דִצְפִירָא וְיִתֵּן עַל
קַרְנַת מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃
יט וְיַדֵּי עֲלוֹהִי מִן דְּמָא
בְּאֶצְבְּעֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין
וִידַכֵּינֵיהּ וִיקַדְּשִׁינֵיהּ

חטאתם ט׳ וסימן נמסר בישעית גבי פרשת ואמר סלו סלו פנו דרך: לאהל מועד ה׳ וסימן וכן יעשה לאהל מועד. איש על דגלו באתות. ואת כל כלי עבדת הקדש. זכריה בן משלמיה שוער. ויעל שלמה מם: אל המזבח ט׳ נמסר בויקרא: קרנות ד׳ מלאים בתורה וסימן נמסר בסדר ויקרא:

תולדות אהרן

וכפר על. מכות י״ג: ומפשעיהם. מכות ז ח כריתות כה: וכן יעשה. יומא נג נו נז שבועות ח זבחים נו: וכל אדם. יומא מג (יומא לט מב גד): וכפר בעדו. יומא שם סוריות יג: ויצא אל המזבח. יומא נח (בכורים סה יומא מב): ולקח מדם הפר. יומא מח בכורות לט: ומדם השעיר. יומא נז נח זבחים פא מנחות כב חולין לא תמורה ה: וטהרו וקדשו. יומא נט (שבת ג׳):

בעל הטורים

בענין מטות שעתיד הקב"ה להחזיר ב׳ המשפחות שכשילא מלך המשיח שחזור ג"כ משפחת כהונה לעבודתם: לפני הכפרת יזה ז׳ פעמים. למה מזה אחת למעלה ושבע למטה. כי די לתחתונים שיהיו א׳ משבעה בעליונים וכן אמר דוד ז׳ הללו את ה׳ מן השמים וא׳ הללו את ה׳ מן הארץ וכן משה לא הזכיר השם בהאזינו אלא לאחר כ"א תיבות אמר די שההיה כא׳ מז׳ המלאכים שמזכירים השם אחר ג׳ תיבות. י"ו הזאות על הכפורת כנגד י"ו כריתות שנכרתו בסיני וי"ו על הכפורת נגד י"ו שבאהל מועד. וי"ו על המזבח הזהב עם שיורי הדם שעל מזבח החיצון כנגד י"ו שבערכות מואב. והיינו דכתיב דם הברית. וה׳ טבילות כנגד ה׳ עבודות שמשנה מחוץ לפנים ומפנים לחוץ. וכנגד ה׳ תפלות. והן כנגד ה׳ פעמים מלך הכבוד שבמזמור לה׳ הארץ ומלואה ובאות לכפר על הנפש שיש לה ה׳ שמות. ווי"ד קידושין כנגד עשרה פעמים שמזכיר ה׳ בו ביום. ונפרשה י׳ פעמים ה׳ עד תטהרו. וכ"ד כפרות כהונים בענין יה"כ בואתה תלוה ובהר סיני וכאן ובאמר אל הכהנים ובפנחס לכפר על כ"ד עבירות שביחזקאל בפרשת הודע את ירושלים. וכ"ד עריות הכתובים בזה הסדר: השכן אתם בתוך. גי׳ אע"פ שהם היו טמאים השכינה ביניהם:

רמב"ן

רוח מכסה דבר אבל אני הרכיל מגלה סודו שכבר גלו אותו רבותינו במקומות רבים אמרו בבראשית רבה ונשא השעיר עליו זה עשו שנאמר הן עשו אחי איש שעיר את כל עונותם עונות תם שנאמר ויעקב איש תם ומפורש מזה בפרקי רבי אליעזר הגדול לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכיפורים שלא לבטל את קרבנם שנאמר גורל אחד לה׳ וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקב"ה לקרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר החטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים אמר לפני הקדוש ב"ה רבון כל העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הן ישראל יחפי רגל ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין בהם אכילה ושתיה כך ישראל אין בהם אכילה ושתיה ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך ישראל עומדין על רגליהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם כך הן ישראל שלום מתווך ביניהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך הן ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים והקדוש ברוך הוא שומע עדותן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל הכהנים ועל כל עם הקהל שנאמר וכפר את מקדש הקדש וגו׳ ע"כ אגדה זו. והנה הודיענו שמו ומעשהו וזה סוד הענין כי היו עובדי אלהים אחרים הם המלאכים עושים להם קרבנות והם להם לריח ניחוח כענין שנאמר ושמני וקטרתי נתתי לפניהם ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחוח ויהי להם נאם ה׳ אלהים. ואתה צריך להתבונן בכתוב במקרא ובמסורת והתורה אסרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם. אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החרבן והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון כי הוא העולה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחרבן והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקו מן האומות עמלק שהוא עם היורש החרב והמלחמות ומן הבהמות השעירים והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין בלשון רבותינו ובלשון הכתוב שעירים כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר ואין הכונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה אבל שתהיה כונתנו לעשות רצון בוראנו שצונו בכך והמשל בזה כמי שעשה סעודה לאדון וצוה האדון את האיש העושה תן מנה אחת לעבדי פלוני שאין העושה הסעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא לכבודו יעשה עמו רק הכל נתן לאדון והאדון נתן פרס לעבדו ושמר זה מצותו ועשה לכבוד האדון כל אשר צוהו והאדון לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין ממנה שיספר בשבחו ולא בגנותו וזה טעם הגורלות כי אלו היה הכהן מקדיש אותם בפה לה׳ ולעזאזל היה כעובד אליו ונודר לשמו אבל היה מעמיד אותם לפני ה׳ פתח אהל מועד כי שניהם מתנה לה׳ והוא נתן מהם לעבדו החלק אשר יבא לו מאת השם הוא הפיל להם גורל וידו חלק להם כענין שנאמר בחיק יוטל הגורל ומה׳ כל משפטו וגם אחרי הגורל היה מעמידו לפני ה׳ לומר שהוא שלו ואין אנחנו מכוונים בשלוחו אלא לרצון לשם כמו שאמר יעמד חי לפני ה׳ לכפר עליו לשלח אותו וגו׳ ולכך לא נשחט אותו אנחנו כלל ותרגם אונקלוס לשמא דהשם ולעזאזל כי האחד לשם ה׳ ולא לו והשני לעזאזל ולא לשמו של עזאזל ומפני זה אמרו רבותינו אם בחקתי דברים שיצר הרע מקטרג בהם ועו"ג משיבין עליהם לבישת שעטנז ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולא מצאו בקרבנות תשובה לעו"ג עליהו כי הם על אשי ה׳ אבל בשעיר המשתלח ישיבו עלינו כי יחשבו שאנו עושים כמעשיהם וכן בפרה אדומה מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה ועניגה דומה לענין שעיר המשתלח להעביר רוח הטומאה כענין שנאמר בעתיד ואת הגלולים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ ומזה תבין טעם כבוס בגדי המשלח את השעיר לעזאזל והשורף את הפרה ומה שהזכירו רבותינו בכבוס הבגדים של פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים. והנה רמז לך ר"א שתדע סודו כשתגיע לפסוק ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים והמלה מורכבת ותבירה רבים. והנה הענין מבואר זולתי אם תחקור מהענין לשכלים הנבדלים ולרוחות בקרבן וזה יודע ברוחות בחכמת נגרומנסי"א ויודע גם בשכלים ברמזי התורה למבין סודם ולא אוכל לפרש כי היינו צריכים לחסום פי המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היוני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו והגים דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת:

(יח) **ויצא** אל המזבח אשר לפני ה׳ וגו׳. הזאות שלפני הכפרת מכפרת על טומאת מקדש וקדשיו של לפני ולפנים והזאות שעל הכפרת באהל מועד מכפרת על טומאת היכל וקדשיו כגון מנורה ושלחן ולחם הפנים ופרוכת עצמה ומתנות מזבח הפנימי והזאות שעליו מכפרת על טומאת מזבח עצמו וקדשיו כגון הקטרת. ולכן הכתוב מחלק בכאן ומזכיר כל כפרה לבדה. ובת"כ דורש זה מן הכתוב בסוף וכלה מכפר את הקדש וגו׳. ואמרו מכפר את הקדש זה לפני ולפנים אהל מועד זה היכל המזבח הפנימי מלמד שכל

אפר

הוא מזבח העולה : ונתן אותם . אחר שיסורו מישראל כאילו נתונים הם על ראש השעיר והולכים אל מקום שלא יזכרו עוד והכתוב דבר להבין הכל : (כא) עתי . מזומן לעתו או מנהגו ללכת בכל עת בכפורים והיו"ד להתיחס לעת כמו פנימי והמפרשים אותו חכם אינגו נכון בעיני וחז"ל אמרו שהכושא הוא כהן ודבריהם אמת: (כד) במקום קדוש. בחצר אהל מועד וסדין היו פורסין לו : בגדיו . שישמש כהן בכל יום וי"א שהם הנזכרים והעד שלא נכתב ולבש בגדים אחרים : עולתו . הוא האיל ואיל העם ופר העם ושנעה כבשיהם

וקדשו . לעתיד לבא : (כא) איש עתי . (יומא סו) המוכן לכך מיום אתמול : (כג) ובא אהרן אל אהל מועד . אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא (דף לב) ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן : ובא אל אהל מועד . להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטורת לפני ולפנים : ופשט את בגדי הבד . אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים וזהו סדר העבודות . תמיד של שחר בבגדי זהב . ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטרת של מחתה בבגדי לבן . ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב . והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן . ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטרת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב . וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא . ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו במים וגו' ויצא ועשה את עולתו וגו' ואת חלב החטאת וגומר וכל הפרשה עד יבא אל המחנה ואחר כך ובא אהרן : והניחם שם . מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ליום הכפורים אחר : (כד) ורחץ את בשרו וגומר . (יומא לב) למעלה למדנו מורחץ במים את בשרו ולבשם שכשהוא משנ' מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה (שכאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי לבן לעבודת היום) וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה : במקום קדוש . (ת"כ יומא שם) המקודש בקדושת עזרה והיא היה' בגג בית הפרוה וכן ד' טבילות הבאות חובב ליום אבל הראשונה היתה בחול : ולבש את בגדיו . שמונה בגדים שהוא עובד בכן כל ימות השנה : ויצא . מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם : ועשה את עולתו . איל לעולה האמורה למעלה בזאת יבא אהרן וגו' : ואת עולת העם . (יומא סג) איל

מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וְכִלָּה
מִכַּפֵּר אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל
מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת־
הַשָּׂעִיר הֶחָי׃ כא וְסָמַךְ אַהֲרֹן
אֶת־שְׁתֵּי יָדָו [ידיו קרי] עַל־רֹאשׁ
הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת־
כָּל־עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־
פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְנָתַן
אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשִׁלַּח
בְּיַד־אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה׃
כב וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־
עֲוֹנֹתָם אֶל־אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח
אֶת־הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר׃ כג וּבָא
אַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת־
בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ
אֶל־הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם׃
כד וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם בְּמָקוֹם
קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וְיָצָא
וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־עֹלַת
הָעָם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם׃

מְסוֹאֲבַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כ וִישֵׁיצֵי מִלְכַפָּרָא עַל
קוּדְשָׁא וְעַל מַשְׁכַּן זִמְנָא
וְעַל מַדְבְּחָא וִיקָרֵיב יָת
צְפִירָא חַיָּא׃ כא וְיִסְמוֹךְ
אַהֲרֹן יָת תַּרְתֵּין יְדוֹהִי
עַל רֵישׁ צְפִירָא חַיָּא וִיוַדֵּי
עֲלוֹהִי יָת כָּל עֲוָיָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יָת כָּל מָרְדֵיהוֹן
לְכָל חַטָּאֵיהוֹן וְיִתֵּן יָתְהוֹן
עַל רֵישׁ צְפִירָא וִישַׁלַּח
בְּיַד גְּבַר דְּזָמִין לִמְהָךְ
לְמַדְבְּרָא׃ כב וְיִטּוֹל צְפִירָא
עֲלוֹהִי יָת כָּל עֲוָיָתְהוֹן
לַאֲרַע לָא יָתְבָא וִישַׁלַּח
יָת צְפִירָא בְּמַדְבְּרָא׃
כג וְיֵיעוֹל אַהֲרֹן לְמַשְׁכַּן
זִמְנָא וִישַׁלַּח יָת לְבוּשֵׁי
בוּצָא דִּי לְבַשׁ בְּמֵיעֲלֵיהּ
לְקוּדְשָׁא וְיַצְנְעִינוּן תַּמָּן׃
כד וְיַסְחֵי יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא
בַּאֲתַר קַדִּישׁ וְיִלְבַּשׁ יָת
לְבוּשׁוֹהִי וְיִפּוֹק וְיַעְבֵּיד יָת
עֲלָתֵיהּ וְיָת עֲלַת עַמָּא
וִיכַפֵּר עֲלוֹהִי וְעַל עַמָּא׃

ו' ס' דסמוכי. ה' ד' קדמאה כתי' בסגול תחת הס"א תניין כתי' בפתח תחת הס"א וסי' כהכנ פ' ג' י"ג י"ג ר"פ כל אורייה כ"כ ג' כל ס"ס סם כר מן י"ח שמה ז' פסוקים את סם את ואם

וכלה ד' וסימן וכלה תרעב את הארץ . וכלה מכפר את הקדש . וכלה אהרן ובניו . ושב והרע לכם וכלה אתכם . שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה . וכלה את מרות הבית : ואת אהל . ה' וסי' וכלה מכפר את הקדש . ונשאו את יריעות המשכן . וכפר את מקדש הקדש . ויעלו את ארון ה' . ויעלו את הארן . דדי"ה : ואת המזבח . ד' וסימן וקדשת את אהל מועד . וכלה מכפר . וכפר את מקדש . ויהי ביום כלת משה להקים : ידו . ה' חסר וסימן נמסר בסדר כי תשא : ונשא . י"ו וסימן ונשא אהרן את שמותם . אהרן את שמות . ונתת אל חשן . והיה על מצח אהרן . ונפש כי תחטא ושמעה . כי תחטא ועשתה . ונשא השעיר עליו . ואם לא יכבס . ואם הפר . ויאמר דוד . ויצו המלך את חלקיה . ונשא נס לגוים . בהר מרום ישראל . הנני נותן לנבוכדנצר . הנני גער לכם את . (כי יקלל אלהיו ונשא חטאו) : ובא . י"ו ר"פ נמסר בישעיה סימן נ"ט גבי פסוק ובא לציון גואל : ורחץ את בשרו במים ז' פסוקים אית בהון את את ואת וסימן וישא לוט את עיניו . וישב את כל הרכוש . ושלחתי את הצרעה . ורחץ את בשרו במים ר"פ דאחרי מות . קח את המטה והקהל . הקהילו אלי . ויעשו בני ישראל

תולדות אהרן וכלה מכפר . יומא ת ו נא (יומא פג שקלים מז) : וסמך אהרן . מנחות לב : כתי . שם לב : והתודה עליו . יומא לו כריתות כה : ואת כל פשעיהם . כריתות כה כו : איש עתי . יומא סו כריתות יד : המדברה . יומא סו יבמות יג : אל ארץ גזרה . יומא סו : במדבר . שם ב : ובא אהרן . שם לב ע (שם ת מד) : ופשט . שם עא : ורחץ את בשרו . שם עא : ולבש את בגדיו . שם עא : והניחם שם . פסחים כו יומא יב כד זבחים מו חולין קיז כריתות ו מעילה יא : ועשה את עולתו . יומא ע עא :

בעה"ט והניחם . אותיות וי"ת מנה . כי בבוקר היה לבוש בגדים של ויח מנה :

ספורנו

אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם (שמות כט). ובזה משו בני אהרן והקריבו אשר לא צוה אותם : החטאת אשר לעם . אחר שהשלים לכפר בעדו בחטאתו כענין התקושטו וקושו (צפניה ב') ועם זה נראה את פני המלך : (כג) והניחם שם . כי הקריבום לפני ה' ויקדשו קדושה יתרה ולא יאות אפילו לכהן גדול אחר שעברה שעת מעלתו : (כד) ורחץ את בשרו . אחר שסמך על השעיר המשתלח : ועשה את עולתו . אחר שכפר בעדו בחטאתו ובעד העם בב' חטאות שגם שעיר המשתלח נקרא חטאת כאמרו שני שעירי עזים לחטאת ובהיות יקדמו לעולת העם כמשפט כל חטאת שקודמת בכל מקום לעולה כמו שבא בקבלה : וכפר בעדו ובעד העם . כפרת הרהורי

רמבן

אחד כפרה בפני עצמו מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבפנים גמר את המתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבחוץ גמר מתנות שבחוץ ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות המזבח וכו' :

(כא) ונתן אותם על ראש השעיר . לא נאמר בפרו של אהרן ולא בשעיר החטאת של שם ולא בשום סמיכה שבקרבנות כלשון הזה מפני שהקרבנות לרצון על אשי ה' והנם מרצים ומכפרים אבל זה שאינו לשם והמקבלו אינו מכפר ולא מרצה אינו אלא נושא עונותם ועונה אמן כבעל כרחו ובהיות ישראל נקיים מכל חטא ופשע הוא ישא חטאם כאשר בפסוקים רבים בתורה ובנביאים וזהו ונשא השעיר עליו ולכך לשון של זהורית מלבין בשעת שלוחו של שעיר בדחייתו לצוק כשנעשה אברים אברים כמו שמוזכר בדברי חכמים :

(כג) ובא אהרן אל אהל מועד . אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא ואמרו כל הפרשה כלה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשין בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן ובא אל אהל מועד להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה את הקטורת לפני ולפנים ופשט את בגדי הבד אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים לשון רש"י . ובאמת שהכתוב הזה אומר לנו דרשוני שלא יתכן בשום פנים שיצוה שיבא אהרן אל אהל מועד ללא דבר רק לפשוט שם בגדיו ולהיותו ערום בהיכל ה' ולהניחם שם לרקבון אבל על כרחנו ובא אהרן אל אהל מועד לעבוד עבודה לא הוצרך הכתוב להזכירה והוא הוצאת הכף והמחתה :

ומעם הכתוב כי הזכיר בתחלה ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטרת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות לומר שיתן הקטרת על האש עד שיעלה ענן הקטרת ויצא מיד והנה הכף והמחתה שם ועל כל פנים יצטרך להוציא ולכך אמר ובא אהרן אל אהל מועד לבא פנים

רש״י

איל אחד לעולה האמור למעלה ומאת עדת בני ישראל וגו׳: (כה) ואת חלב החטאת. אמורי פר ושעיר: יקטיר המזבחה. על מזבח החיצון דאילו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה (שמות ל): (כז) אשר הובא את דמם. להיכל ולפני ולפנים: (לב) וכפר הכהן אשר ימשח וגו׳. (ת״כ) כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול הבא אחריו

שלישי שני כה וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת
יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ כו וְהַמְשַׁלֵּחַ
אֶת־הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו
וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־
כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ כז וְאֵת
פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת
אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר
בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת־עֹרֹתָם וְאֶת־
בְּשָׂרָם וְאֶת־פִּרְשָׁם׃ כח וְהַשֹּׂרֵף
אֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־
בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־
הַמַּחֲנֶה׃ כט וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת
עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר
לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל־
מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר
הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ ל כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה
יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל
חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ׃
לא שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם
אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃
לב וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמְשַׁח אֹתוֹ

ל׳ וחד את חלב. י״ג. ג׳. ד׳. ז׳ מ״ל. כ׳ דרש דרש. כול׳ מ״ל. ל׳ חסר. ל׳. ז׳ מ״ל בתורה. כ׳ פסוק מטעין בהון ובאורית׳ קדמא לכם תנינא להם. ג׳. י״ב כתו׳. ו׳. כול׳ חסר במ״ד י״א כתיב יו״ד בתורה.

כה וית תרבא דחטאתא
יסיק למדבחא: כו ודמוביל
ית צפירא לעזאזל יצבע
לבושוהי ויסחי ית בשריה
במיא ובתר כן ייעול
למשריתא: כז וית תורא
דחטאתא וית צפירא
דחטאתא דאתעל מדמהון
לכפרא בקודשא יפיק
למברא למשריתא ויוקדון
בנורא ית משכיהון וית
בשריהון וית אוכליהון:
כח ודמוקיד יתהון יצבע
לבושוהי ויסחי ית בשריה
במיא ובתר כן ייעול
למשריתא: כט ותהי לכון
לקים עלם בירחא שביעאה
בעשרא לירחא תענון ית
נפשתכון וכל עבידא לא
תעבדון יציביא וגיוריא
דיתגירון ביניכון: ל ארי
ביומא הדין יכפר עליכון
לדכאה יתכון מכל
חוביכון קדם יי תדכון:
לא שבא שבתא היא לכון
ותענון ית נפשתכון קים
עלם: לב ויכפר כהנא דירבי

אבן עזרא

כבשיהם כי כן כתוב: (כה) ואת חלב החטאת. חלב פר החטאת וחלב שעיר החטאת גם חלב שעיר העזים שהוא חטאת לכהן כמשפט ואינו נשרף וזה בפרשת פנחס. ורחץ את בשרו במים. ודי לו כי לא יטמא עד הערב: (כז) יוציא אל מחוץ למחנה. בגוי: ושרפו. הכהנים וכל אחד מהשורפים ירחץ במים ומיד יבא אל המחנה והעד שאמר ואחרי כן יבא אל המחנה כי מה צורך לאמרו: (כט) והיתה לכם לחקת עולם. זאת העבודה. בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם. אחר שהכתוב אומר התענג בדשן נפשכם ידענו כי הענוי הפך התענוג והוא הצום ועוד ונפש נענה תשביע שטעמו כמו ותפק לרעב נפשך כי דרך דברי הנביאים להכפל ואחר שיש לנו קבלה אין צורך לחפש ואין עניתי בצום נפשי ראיה בעבור זכר צום והכלל כל עינוי שימצא במקרא דבק עם נפש הוא הצום: (כט) האזרח והגר הגר בתוכב׳. לא נעזבנו לעשות מלאכה ולא נכריחנו על הצום: (ל) יכפר עליכם. הכהן על כן אמרו המפרשים על השעיר המשתלח כי יעמד חי לכפר עליו כי העמדתו היא כפרה: מכל חטאתיכם. כאשר פירשתי שהם חטאת שם כלל על כן תמצא על השגגה ועל הזדון: (לא) שבת שבתון. יש אומרים שביתה לנפש ולגוף ואחרים אמרו שהוא שביתת השביתה שאין למעלה ממנה ושניהם שמות ופעם יבא זה קודם זה והם שוים ואינו רחוק: חקת עולם. להתענות: (לב) וכפר הכהן. שב עתה לפרש

את הרע: יבוא ח׳ מלאים בתורה וסי׳ פן יבוא והכני. אם יבוא עשו אל המחנה. וכבס המטהר. והמשלח את השעיר. והשרף אותם יכבס. סכל האכל אשר יאכל. וזאת אשר ללוים: והיתה לכם ב׳ פסוק מטעין וסימן והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי. תניין והיתה להם לחקת עולם: וכל מלאכה ג׳ וסימן וכל מלאכת לא תעשו בעצם היום הזה דכפורים. והיתה להם לחקת עולם: ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת: כיום הזה ו׳. נמסר בסדר נח: חטאתיכם כלם חסר במ״ד מלא וסימן אל קנא הוא לא ישא. וחטאותיכם הסתירו. מנעו הטוב מכם. בהגלות פשעיכם להראות:

תולדות אהרן ואת חלב. פס עא: והמשלח. זבחים מז עא (שם מג): ואת פר. שם נ עא זבחים כז: לכפר בקדש. שם: יוציא אל חוץ. יומא סח זבחים קה: את עורותם. יומא סז: והשרף שם סח עא זבחים פג: תענו. יומא עד נדרים פ: כי ביום הזה. יומא לה מא פו (שם מ מה): שבת שבתון. שם סח חולין קא: ועניתם. יומא עד: וכפר הכהן. שם ס:

רמב״ן

מבית לפרכת למה שהניח שם והנה הפרשה לא הזכירה כל מה שיעשה הכהן בתחלה בבגדי זהב כגון תמיד של שחר אבל התחילה בעבודת היום בבגדי לבן וסדרה הפרשה שיעשה בהם קטרת שלפני ולפנים ופר ושעיר הפנימי וענין השעיר המשתלח וכל זה עשוי בסדר אחד ולא נשאר לעשות בבגדים האלו לבד הוצאת הכף והמחתה. ודרך הכתובים בכל מקום להשלים הענין אשר התחיל בו. אעפ״י שיש בו קצת ענין מאוחר למה שיזכיר אחר כן ולכך אמר ובא אהרן אל אהל מועד בבגדים האלה להשלים עבודותיו והוא הוצאת הכף והמחתה שהוא צריך להוציאם משם ופשט אחרי צאתו את בגדיו אשר לבש בבקר בעת בואו אל הקדש והניחם שם במקום אשר יפשיטם ללמד שלא ילבש אותם ביום הכפורים אחר. והנה נשלם כל הנעשה בבגדי לבן בכל היום בסדר אחד וחזר ואמר ורחץ את בשרו במים ולבש את בגדיו הידועים לו שבהם יעבוד כל השנה ללמד שהוא טעון טבילה בין בגדים לבגדים ואמר ויצא ועשה את עולתו כי כל הנעשה קודם לזה בבגדי הלבן הכל מעשה פנים ואילו ואיל העם שיזכיר הם נעשים על המזבח החיצון. והנה הזכירה הפרשה הלבישה הראשונה של בגדי הלבן והצריך בה טבילה והזכירה הפשיטה האחרונה והצריך בה טבילה ולמדנו שהוא טעון טבילה בכל חליפות בגדים. ועל דעת רש״י תהיה הטבילה הזאת של הוצאת כף ומחתה אחרי אילו ואיל העם בין המוספין לתמיד של בין הערבים. וכן דעת כל הגאונים. וכן יראה מן הברייתא השנויה בת״כ כפשוטה. אבל אנו מצאנו בירושלמי אמר רבי יוחנן הכל מודים בהוצאת הכף והמחתה שהיא לאחר תמיד של בין הערבים. וכן כתב הרב ר׳ משה וכן הסדר השנוי במשנתנו קדש ופשט וירד וטבל הביאו לו בגדי זהב נכנס להקטיר את הקטורת. אלא כך הוא הסדר סדר היום בבגדי לבן ואילו ואיל העם והמוספין ואמורי החטאת ותמיד של בין הערבים בבגדי זהב בטבילה שלישית והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן בטבילה רביעית קטרת הביקים ונסכים ונרות בבגדי זהב בטבילה חמישית. והטעם בזה לפי שאינה עבודה ואחרו אותה לאחר כל מעשה היום ובלבד שנקיים בה חמש טבילות. ולכך הפסיק בסדר התמיד של בין הערבים ומוציאין כף ומחתה בין התמיד לקטרת:

(כז) **יוציא** אל מחוץ למחנה. יוציא אהרן הנזכר בגוי על דעת ר״א והנכון יוציא המוציא וכן ושרפו השורפים ואמר הכתוב ושרפו בלשון רבים ללמד שאם נתעסקו רבים בשרפה אחד מביא את האור ואחד מסדר עצי המערכה ואחד מבעיר את האש לא יטמאו בגדים אלא המצית האור בפרים עצמם משיציתנו ברובו ולכך חזר ואמר בלשון יחיד והשורף אותם:

(כט) **תענו** את נפשותיכם. כבר ביאר רבי אברהם כי כל ענוי שימצא במקרא דבק עם הנפש הוא הצום לסתום פיהם של הקראים מחוקי שם: ואשר

ספורנו

הרהורי הלב הראוים לנקיי כפים ובר לבב וזה בשלה: (כט) לחקת עולם. אף על פי שיש מקדש לעבודה מכל מקום צריך שתקיימו גם שביתה ועינוי: (ל) כי ביום הזה יכפר. והטעם שתצטרכו עם זה גם לשביתה וענוי הוא כי אמנם הכהן בעבודתו יכפר בלבד וענין הכפור הוא הקטנת החטא והכנתו לקבל סליחה: לפני ה׳ תטהרו. אבל השגת הטהרה והסליחה הגמורה תהיה לפני ה׳ בלבד וזה בוידוי ותשובה שהוא לבדו יודע אמתתם. ובשביל כך שבת שבתון היא לכם. על הפך הן ביום צומכם תמצאו חפץ: (לא) חקת עולם. וגם בזמן שאין בית המקדש קיים תשמרו

אבן עזרא

לפרש על כל מה שיכפר : אשר ימשח אותו . המושח בשמן המשחה אחר שמלא את ידו : ולבש . הוא הלובש אלה בגדי קדש כי אחר לא ילבשם : את מקדש הקדש . הוא מבית לפרכת : ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר . עמם הלוים כי הם לא יקראו הכהנים רק כל כהן הוא לוי ואין כל לוי כהן : (לד) והיתה זאת לכם . וכבר אמר כן להוסיף אחת בשנה : ויעש . אהרן : (ב) דבר אל אהרן ואל בניו. כי הם השוחטי' לישראל אילו היה כתוב במחנה מותר לשחטו מחוץ למחנה וזו המצוה תלויה גם בבית המקדש רק בכל מקום שהוא קרוב לירושלים והקרוב ידענו מדברי קבלה כי אם

רש"י

אחריו שיהא כמוהו : ואשר ימלא את ידו . (ת"כ) אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין ת"ל ואשר ימלא את ידו וגו' והן כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה : לכהן תחת אביו . (ת"כ) ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם : (לד) ויעש כאשר צוה ונומר . כשהגיע יום הכפורי' עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת מלך (ת"כ) : (ג) אשר ישחט שור או כשב . במוקדשין הכתוב מדבר שנאמר להקריב קרבן : במחנה . (זבחים קז) חוץ לעזרה : (ד) דם יחשב . כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו : דם שפך . (ת"כ) לרבות את

מקרא

לב וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת
אָבִיו וְלָבַשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד בִּגְדֵי
הַקֹּדֶשׁ ׃ לג וְכִפֶּר אֶת־מִקְדַּשׁ
הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל־
כָּל־עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר ׃ לד וְהָיְתָה־
זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר
עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־חַטֹּאתָם
אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה ׃ רביעי פ
יז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר ׃ ב דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־
בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
לֵאמֹר ׃ ג אִישׁ אִישׁ מִבֵּית
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ־
כֶשֶׂב אוֹ־עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר
יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה ׃ ד וְאֶל־
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ
לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן
יְהוָה דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא

ו׳ · ס׳ · ו׳ פסו׳ ועל ועל ומלה חדא ביניהון · ו׳. ס׳ · י״ז מ״ל בתורה · ו׳ · ב׳ כי יולד ה · ל׳ זקף קמץ · ב׳ מאחר עלות · ס׳ קמצין · ל׳

תרגום אונקלוס

יְתֵיהּ וִדְקָרֵיב יָת קוּרְבָּנֵיהּ
לְשַׁמָּשָׁא תְּחוֹת אֲבוּהִי
וְיִלְבַּשׁ יָת לְבוּשֵׁי בוּצָא
לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא ׃ לג וִיכַפַּר
עַל מַקְדַּשׁ קוּדְשָׁא וְעַל
מַשְׁכַּן זִמְנָא וְעַל מַדְבְּחָא
יְכַפַּר וְעַל כַּהֲנַיָּא וְעַל כָּל
עַמָּא דִקְהָלָא יְכַפַּר ׃
לד וּתְהֵי דָא לְכוֹן לִקְיָם
עֲלָם לְכַפָּרָא עַל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִכָּל חוֹבֵיהוֹן חֲדָא
בְּשַׁתָּא וַעֲבַד כְּמָא דְפַקֵּיד
יְיָ יָת מֹשֶׁה ׃ א וּמַלֵּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר ׃ ב מַלֵּיל
עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי וְעִם
כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר
לְהוֹן דֵּין פִּתְגָמָא דְפַקֵּיד
יְיָ לְמֵימָר ׃ ג גְּבַר גְּבַר
מִבֵּית יִשְׂרָאֵל דְּיִכּוֹס תּוֹר
אוֹ אִימַּר אוֹ עִזָּא
בְּמַשְׁרִיתָא אוֹ דְיִכּוֹס
מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא ׃ ד וְלִתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא אַיְתְיֵהּ
לְקָרָבָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ
קֳדָם מַשְׁכְּנָא דַּיְיָ דְּמָא
יִתְחַשֵּׁב לְגַבְרָא הַהוּא דְּמָא

תולדות אהרן

וכפר את מקדש . יומא סא שבועות יג מנחות כז נב חולין קלא (יומא מג) : ועל הכהנים . שבועות ג : ועל כל עם הקהל . הוריות ו : והיתה זאת לכם . יומא מב עו קדושין יד זבחים מ קט חולין כד (יומא מד מט) : אחת בשנה . יומא ס : ויעש כאשר צוה . שם ב' : ואל כל בני ישראל . זבחים קטז : זה הדבר . נדרים עח בתרא קע זבחים קז : איש איש . יומא סג זבחים קז קח : שור או כשב . שם קטו : במחנה . שם קו : או אשר ישחט . שם : מחוץ למחנה . שם עב : ואל פתח . יומא סג קדושין נז ע"ב נא זבחים קו קז קיב קיג קטו תמורה ו יג : קרבן לה' . יומא סג זבחים לד יומא שם זבחים קח קיג :

בעל הטורים

יכפר . ימלא ז' וסי' נמסר בסוף סדר צו : כפרה את ז' וסי' וכלה מכפר את הקדש . וכפר את מקדש הקדש . ג' בפסוק . שבעת ימים יכפרו את המזבח . וכפרתם את הבית : ו' פסוק ועל ועל ומלה חדא ביניהון נמסר בסוף מגלת אסתר גבי פסוק קימו וקבלו היהודים : אליהם י"ז מלאים בתורה וסימן במס"ר : מבית ישראל ו' וסימן איש איש מבית ישראל אשר ישחט . אשר יעלה עלה . אשר יאכל כל דם . אשר יקרב את קרבנו . אשר יעלה את גלוליו . ושל אחריו . וינזר מאחרי דיחזקאל : קרבן ה' קמצים

ואמרת אליהם מלא יו"ד לומר לך לפרש הדבר ביו"ד : אשר ישחט מחוץ למחנה . כמנין פי' שחוטי חוץ להעיר שמתחלה לומר לך הע"ג שהתרתי לך הקטיר במתחלה בחוץ . שרחותו לנוק . ופירשו לוק הם כלפים שים להם כעין שינים בולטין וזו היא שחיטתו . אעפ"כ הסמר בשאר קדשים שלבושתן בחוץ :

ספורנו

תשמרו שביתה וענוי : (לב) ואשר ימלא את ידו ולבש . אף המרובה בגדים בלבד יכפר : (לד) והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר. שהיום עצמו יכפר אף על פי שלא יהיה מקדש ועבודה כאמרם תשובה תולה ויום הכפורים מכפר : יז (ב) זה הדבר . כשאמר והזהרתם את בני ישראל מטומאתם הזהיר שנפרישם גם כן מטומאת רוח הטומאה והשדים : (ד) דם יחשב . כמו שהיה הענין קודם המבול שלא הותר

רמבן

(לב) **ואשר** ימלא את ידו . שיכול אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בבגדים מנין תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו ללבוש את הבגדים והן כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה הצלוחית של שמן המשחה לשון רש"י . ואין הכונה לרב שלא יהא במקדש כהן גדול מרובה בבגדים אלא מיאשיהו ואילך שהרי בגמרא אמרו משוח בשמן המשחה ומרובה בבגדים איזה מהן קודם ואמרינן בגמרא במיתת כולן הוא חוזר או במיתת אחד מהן הוא חוזר שכלן נמצאים בזמן אחד אבל בכל הזמנים אם נתרבה בבגדים כשר לעבודת יום הכפורים שהרי לעולם מתקנין כהן אחר ביום הכפורים ואין מושחין אותו ואם אירע פסול בכהן גדול משמש זה תחתיו שהוא כשר ברבוי הבגדים בלא משיחה . וטעם ויעש כאשר צוה ה' את משה שקיים אהרן כל מה שנצטווה ונזהר כל ימיו שלא יבא אל מבית לפרוכת זולתי ביום הכפורים בקרבנותיו ככל אשר יצוה השם את משה :

יז (ב) **אל** אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. בעבור היות הפרשה אזהרה להקריב כל הקרבנות באהל מועד יזהיר הכהנים שהם המקריבים הקרבן שלא יקריבום בחוץ ויזהיר גם ישראל שיביאום לה' שם ולא יקריבו אותם בחוץ על ידי עצמם . והנכון בפרשה מה שהזכירו רבותינו שאסר בשר תאוה לישראל במדבר ולא יאכלו רק שלמים שיעשו על מזבח ה' . ולכך אמר שכל מי שישחוט משלשת מיני הבהמות אשר מהן יביאו כל הקרבנות שהם שור וכשב ועז שיביאום כולם אל פתח אהל מועד ויעשו אותם זבחי שלמים ולהקריב החלב והדם על מזבח ה' ואז יאכל הוא הבשר כמשפט ואמר שאם ישחטם במקום אחר יהיה חייב כרת . והקרוב בלשון הכתוב כי מתחלה חייב כרת בכל שוחט בחוץ אפילו החולין והוא האיסור בבשר התאוה . ונתן טעם בעבור שיקדישום לה' ויזרוק הכהן הדם על מזבח ה' ויקטיר עליו החלב . ואחרי כן הזהיר שלא יעשה מזבח לה' בחוץ ויקריב עליו השלמים הנזכרים או עולה כענין הנעשה במוקדשין בשעת היתר הבמות רק בפתח אהל מועד יעלה אותם לשם והנה ריקן כל השחיטות בחולין ובמוקדשין להיות כלן בפנים . ולכך אמר במשנה תורה ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' שמה תביאו עולותיכם וזבחיכם ואמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום וגו' להיות איסור שחוטי חוץ במוקדשין עומד במקומו בשעת בית הבחירה אבל התיר אותו בחולין וזהו שאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו' לומר שלא תתנהג בארץ המניעה הנאמרת כאן שלא ישחוט חולין כלל ושיעשה הכל זבחי שלמים על מזבח ה' ופירש שם הטעם כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' לומר כי היה האיסור מתחלה בהיותם במדבר שיקל עליהם להביא כל זבחיהם אל פתח אהל מועד אבל אחרי שירחיב גבולם יאכלו בשר תאוה וישחטו בשעריהם אך לא המוקדשין וזה טעם מה שהזכיר בכאן אשר ישחט במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה יזכיר גם השוחטים מחוץ למחנה שיהיו חייבים להביא אותם אל פתח אהל מועד כי אף על פי שיתיר בשר תאוה כשירחיב השם גבולם מפני שאינם במקום המקדש לא יתיר כן במדבר אפילו חוץ למחנה לפי שאינם רחוקים מן המזבח כאשר יהיו בארץ שירחיב השם גבולם כי אז יתיר להם בשר תאוה והוא הנאות בכתוב וזהו דעתו של רבי ישמעאל בפרשיות הללו . ומכאן אמר דמעיקרא איתסר להו בשר תאוה והוא הנאות בכתוב על דרך הפשט מאמרם באגדה רבנין אמרין הרבה דברים אסר אותם הקב"ה וחזר והתירם במקום אחר . תדע לך אסר הקב"ה לשחוט ולאכול לישראל עד שיביאנו פתח אהל מועד מנין שנאמר ואל פתח אהל מועד וגו' מה כתיב שם דם יחשב לאיש ההוא וגו'

רשי

את הזורק דמים בחוץ: (ה) אשר הם זובחים. אשר הם רגילים לזבוח: (ז) לשעירם. לשדים כמו (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם: (ח) אשר יעלה עולה. לחייב על המקטיר איברים בחוץ (עיין ברא"ם) כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה חבירו שניהם חייבין (ת"כ חולין קט): ונכרת. זרעו נכרת וימיו נכרתין: (י) כל דם. לפי שנאמר בנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים ת"ל כל דם: ונתתי פני. (ת"כ) פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בה:

כי

אבן עזרא

אם היה המקום רחוק יזבח ויאכל בשר כי כן כתוב ורבים אמרו כי הבשר אסור בגלות ויפרשו בשר ויין לא בא אל פי בשר דג ולא דברו נכונה ואיני רוצה להאריך להשיב עליהם: למען אשר יביאו. זה הטעם על המצוה הזאת ופירושו על פני השדה ולא יזבחו עוד את זבחיהם: (ז) לשעירם. הם השדים ונקראו כן בעבור שיסתער הגוף הרואה אותם והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים ומלת עוד תורה שכן היו ישראל עושין במצרים: אשר הם זונים. כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא. ובזו הפרשה לא הזכיר הגר כי המצוה על ישראל בזבחים ובעולות והזכיר הגר שלא יעזבו ישראל שיזבח הגר לע"ג בארץ ישראל וכן משפט כל דם שהוא אסור בעבור שהוא הנפש כי הבשר

כדם

דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא (ב' קמץ זקף ס')
מִקֶּרֶב עַמּוֹ: ה לְמַעַן אֲשֶׁר (ג')
יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־זִבְחֵיהֶם (ט')
אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
וֶהֱבִיאֻם לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל (ג' ב' מ"ל וחד חסר)
מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן וְזָבְחוּ זִבְחֵי
שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם: ו וְזָרַק (ט"ל מ"ל)
הַכֹּהֵן אֶת־הַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר
הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: (י"ז)
ז וְלֹא־יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם (ח' ר"פ בסיפ')
לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם (ל' וחסר יו"ד סמוכה)
חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹּאת לָהֶם
לְדֹרֹתָם: חמישי שלישי ח וַאֲלֵהֶם (ב' חד חסר וחד מ"ל)
תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל (ג' בטעם בענין)
וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם
אֲשֶׁר־יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ־זָבַח:
ט וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא
יְבִיאֶנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַיהוָה
וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו:
י וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־ (ב' בטעם דין וחסר יגוס)
הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל
כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת (ד' חסר אם)

אֲשַׁד וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא
מֵעַמֵּיהּ: ה בְּדִיל דְּיַיְתוּן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דִּבְחֵיהוֹן
דְּאִינוּן דָּבְחִין עַל אַפֵּי
חַקְלָא וְיַיְתִינוּן קֳדָם יְיָ
לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְוָת
כַּהֲנָא וְיִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין
קֳדָם יְיָ יָתְהוֹן: ו וְיִזְרוֹק
כַּהֲנָא יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא
דַּייָ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא
וְיַסֵּק תַּרְבָּא לְאִתְקַבָּלָא
בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: ז וְלָא יְדַבְּחוּן
עוֹד יָת דִּבְחֵיהוֹן לְשֵׁדִין
דְּאִנּוּן טָעַן בָּתְרֵיהוֹן קְיָם
עָלַם תְּהֵי דָא לְהוֹן לְדָרֵיהוֹן:
ח וּלְהוֹן תֵּימַר גְּבַר גְּבַר
מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא
דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּיַסֵּק
עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא:
ט וְלִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא
יַיְתֵינֵיהּ לְמֶעְבַּד יָתֵיהּ קֳדָם
יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא
מֵעַמֵּיהּ: י וּגְבַר גְּבַר
מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא
דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּיֵיכוּל כָּל
דְּמָא וְאֶתֵּן רוּגְזִי בֶּאֱנָשָׁא

נמסר בויקרא: שפך ב' זקפין קמץ וסימן: דם יחשב. וגם דם הנקי אשר: ונכרת ה' וסי' איש אשר ירקח. איש אשר יעשה כמהו. ואל פתח אהל מועד לא הביאו. וחברו ואל פתח אהל מועד לא יביאנו. ונכרת המשא: מקרב עמו ג' וסי' דם יחשב לאיש ההוא. ואני אתן את פני באיש ההוא. והנפש אשר תפנה אל האבת ואל: יביאו ט' נמסר בסדר שמיני: והביאם ג' ב' מלא וא' חסר וסי' למען אשר יביאו בני ישראל. ולקחום עמים והביאום. ובזזם ולקחום קדמא חסר: לריח י"ז נמסר בויקרא: ונתתי פני ד' וסימן ונתתי פני בנפש האכלת. ונגפתם לפני אויביכם. ונתתי פני באיש ההוא והשימותיהו לאות ולמשלי'. אחר נתתי פני ארצה ונאלמתי:

בעל הטורים

והביאום שלשה במסורה. אשר הם זובחים ע"פ השדה והביאום. והביאום בבלה בנבואת ירמיה על הגולה. ולקחום עמים רבים והביאום. בשביל שהיו מביאים זבחים לשעירים שהיו עובדים ע"ג גלו. ומיד כשיעשו תשובה ישובו כדכתיב והביאום אל מקומם:

תולדות אהרן וזרק הכהן. זבחים קח קיח (פסחים לד): והקטיר החלב. פסחים עט זבחים קיט מנחות כז: ולא יזבחו עוד. סנהדרין סא ע"ג נא זבחים קו: חקת עולם. שם: לדרתם. ב"ב קכ: ואליהם תאמר. זבחים קז קיט: איש איש. שם קח: אשר יעלה עלה. שם קטו: או זבח. שם קז: ואל פתח. שם קו קז קט: לעשות אותו. שם קז קח: לה'. שם קח תמורה ו: כל דם. חולין עד: כל נפש מכם. פסחים כב יבמות קיד חולין קב: כי נפש. יומא נט זבחים כו מו חולין קיז מעילה יא:

רמבן

וגו'. וכאן חזר והתירו להם שנאמר בכל אות נפשך תאכל בשר מנין ממה שקראו בענין כי ירחיב ה' אלהיך. ומה שכתב רש"י במוקדשין הכתוב מדבר וכו' הוא מדרשו של האומר בשר תאוה לא איתסר כלל. ועל דעתו נשנית הברייתא שבתורת כהנים אבל דרך ישוב המקראות על אופניהם ודרך חכמים בהגדות וברוב המקומות כמו שפירשנו:

(ד) וטעם דם יחשב. ממעשה בראשית יאמר הנה בכל בעלי חיים זולתי אדם עשיתי דמם כמים ולאוסם כגללים כמו שאמר כירק עשב נתתי לכם את כל. אבל אם ישחט מחוץ למחנה יחשב כשופך דמים:

(ז) לשעירם. לשדים. וכן הוא אומר ושעירים ירקדו שם לשון רש"י בת"כ. ואמר ר"א שנקראו השדים כן בעבור שיסתער הגוף הרואה אותם. והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים. ומלת עוד תורה שכן היו ישראל עושים במצרים. אשר הם זונים כי כל מבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא וכבר רמז ר"א במלת עוד האמת כאשר כתבתי למעלה וכן שם השעירים יתברר לך משם ויקראו שדים בעבור שמשכנם במקום שדוד כגון המדבר ועיקר מציאותם בקצוות כגון פאת צפון החרב מפני הקור. ודע כי כאשר הבריאה מתחלה במעשה בראשית בגוף האדם וכל בעלי הנפש והצמחים והמתכות מארבע יסודות ונתחברו ארבעתם בכח אלהי להיות מהן גוף גם מורגש לכל חמש ההרגשות לעביו ולגסותו כך היתה יצירה משתי יסודות מן האש והאויר והיה מהם גוף אינו

מורגש

ספורנו

הותר להם להרוג בעלי חיים לאכלה: (ז) חקת עולם תהיה זאת. שלא יזבח לשעירים אף על פי שלא היו מקבלים אותם לאלוה בשום פנים אבל היו חפצים בחברתם להיות השדים להם משרתים ומסייעים בעסקיהם או שליחותם אל ארץ רחוקה כמו שהזכירו (חולין פ' כל הבשר) על יוסף שידא ועל שידא דהוה שכיח בי רב אשי אמנם בדבר השדים אשר לא הכרה בריאתם ראוי להתבונן שהם ז"ל קראום מזיקים והזכירו שהם אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים ועם כל זה רואים ואינם נראים וכל אלו לא יאותו בהם זולתי בהיותם מורכבים מעצמים דקים נעדרי המראה ובהיותם אוכלים ושותים יהיה בהכרח מזונם עצם מורכב דק מאד שישתנה לעצם הנזון ואין במורכבים אצלנו יותר דק מאותו אד הדם אשר ממנו יתהוה רוח נושא לכח החיוני וזה הכח הנשוא בו הוא נפש החי באשר הוא חי ובהיות שזה הכח לא יהיה בלתי זה הנושא יקרא זה הנושא לפעמים נפש כאמרו כי הדם הוא הנפש ובהיותו מזון לשדים הנה המקריב להם דם אשר בו זה העצם שאין כח בידם לקחתו כאמרם (שם) כל מידי דנייר וחתים ושקיל ומני לית להו רשות למשקל יקנה אהבתו והאוכלו יקנה מזג נוטה לטבעם ויאהבו חברתו וכאשר היו רבים חפצים בחברת השדים ואהבתם כדי שיסייעוהו בהשגת הערב הבלתי מועיל אשר תאותו נקנית באכילת עץ הדעת היו מגישים דם למנחה לשדים ואוכלים אותו להתחבר עמם וקצתם היו אוכלים אצל בית מקוה דמים בחשבם שהשעירים ירקדו שם כדי למשוך אהבתם והתחברות עמהם. וכאשר קדשנו האל ית' והרחיק את עמו כפי האפשר מרדוף אחר ערב בלתי מועיל הרחיק מהם את השדים וחברתם בהיותם מזיקים באמת כמו שקראו אותם רז"ל ואסר את הדם וענש עליו כרת כמו שענש מיתה על אכילת מן

הדעת

אבן עזרא

בדם הוא והאמת כי הנפש שבה יחיה האדם הוא בדם הלב: (יא) בנפש יכפר. בנפש שיש בו יכפר והטעם נפש תחת נפש וי"א כמו על נפשותיכם ואין לו טעם אחר שאמר לכפר על נפשותיכם: (יג) אשר יצוד ציד חיה. כאיל וצבי: או עוף אשר יאכל. גם מזה הכתוב נלמד שלא נעזוב הגר שיאכל בארצנו חזיר או סוס או עוף דורס שהוא טמא ויתכן בעבור שצוה שלא יאכל דם ולא יראה דם נשפך חוץ מהמזבח השם צוה לכסות כל דם שאינו קרב לגבי המזבח שלא יחשוב הרואה בראותו והוא דם איל וצבי או עוף כי זבח נזבח לע"ג ובפרשת ראה אנכי אפרש סוד זה הפסוק

רשי

(יא) כי נפש הבשר. של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו על המזבח לכפר על נפש האדם תבוא נפש ותכפר על הנפש: (יב) כל נפש מכם. להזהיר גדולים על הקטנים: (יג) אשר יצוד. (ת"כ חולין פד) אין לי אלא ציד אווזין ותרנגולין מניין תלמוד לומר ציד מכל מקום אם כן למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר אלא בהזמנה זאת: אשר יאכל.

פרע

את־הַדָּ֔ם וְהִכְרַתִּ֥י אֹתָ֖הּ מִקֶּ֥רֶב עַמָּֽהּ׃ יא כִּ֣י נֶ֣פֶשׁ הַבָּשָׂר֮ בַּדָּ֣ם הִוא֒ וַאֲנִ֞י נְתַתִּ֤יו לָכֶם֙ עַל־הַמִּזְבֵּ֔חַ לְכַפֵּ֖ר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶ֑ם כִּֽי־הַדָּ֥ם ה֖וּא בַּנֶּ֥פֶשׁ יְכַפֵּֽר׃ יב עַל־כֵּ֤ן אָמַ֙רְתִּי֙ לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל כָּל־נֶ֥פֶשׁ מִכֶּ֖ם לֹא־תֹ֣אכַל דָּ֑ם וְהַגֵּ֛ר הַגָּ֥ר בְּתוֹכְכֶ֖ם לֹא־יֹ֥אכַל דָּֽם׃ יג וְאִ֨ישׁ אִ֜ישׁ מִבְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וּמִן־הַגֵּר֙ הַגָּ֣ר בְּתוֹכָ֔ם אֲשֶׁ֨ר יָצ֜וּד צֵ֥יד חַיָּ֛ה אוֹ־ע֖וֹף אֲשֶׁ֣ר יֵאָכֵ֑ל וְשָׁפַךְ֙ אֶת־דָּמ֔וֹ וְכִסָּ֖הוּ בֶּעָפָֽר׃

דְיֵיכוּל יָת דְמָא וְאֵישֵׁיצֵי יָתֵיהּ מִגוֹ עַמֵיהּ׃ יא אֲרֵי נְפַשׁ בִּשְׂרָא בִּדְמָא הִיא וַאֲנָא יְהַבְתֵּיהּ לְכוֹן עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי דְמָא הוּא עַל נַפְשָׁא מְכַפֵּר׃ יב עַל כֵּן אֲמָרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֱנַשׁ מִנְכוֹן לָא יֵיכוּל דָם וְגִיּוֹרַיָא דְיִתְגַּיְרוּן בֵּינֵיכוֹן לָא יֵיכוּל דָם׃ יג וּגְבַר גְּבַר מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָא דְיִתְגַּיְרוּן בֵּינֵיכוֹן דִיצוּד צֵידָא חַיְתָא אוֹ עוֹפָא דְמִתְאֲכִיל וְיֵישׁוֹד יָת דְמֵיהּ וִיכַסִּינֵיהּ

ג׳
קדמאי׳ ובתראי׳ היא וכ׳ מלאי׳ הוא וסי׳ נקבה תסובב גבר
אמירה לבני ישראל ה׳
ב׳ בטעי׳ בענין יג ל׳ בענין
ל׳
ל׳. כ״ג

מקרב עמה ג׳ וסימן ונתתי פני בנפש האכלת את הדם. ונתתי את פני בנפש ההוא. את ח׳ הוא מגרף. ב׳ פסוקים בהדין עניין מטעין בהון וסימן כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא. ואמר לבני ישראל כי נפש הבשר בדם הוא: ע"כ אמרתי לבני ישראל. אמירה לבני ישראל ה׳ בתורה וסי׳ נמסר

תולדות אהרן כי הדם. פסחים סה יומא ס זבחים ו מה מנחות לג חולין קיז כריתות כב מעילה יא (יומא מו): אשר יצוד. חולין פד: חיה או עוף. שם פד פו: אשר יאכל. שם שם: ושפך את דמו. שם כז פו פז: וכסהו בעפר. שבת כב ביצה ז ב"ק נא חולין ל פג פד פו פח:

ספורנו

הדעת ונתן טעם לזה באמרו כי נפש הבשר בדם היא כי אמנם הכח אשר הוא הנפש החיוני הוא נשוא בחלק האדיי והדק שבדם ואותו החלק האדיי הנושא הנקרא גם כן נפש הוא בעצם כל הדם והוסיף ואמר: (יא) ואני נתתיו לכם על המזבח. ואני לא בחרתי בו לכפר מפני היותו אהוב אצלי אבל בהיותו נפש בנגד נפש ויכפר על הנפש כענין הקטר שאר אברי הנקרב לכפ׳ על אברי המקריב: אשר יצוד ציד.

בשיום

בעל הטורים ושפך את דמו וכסהו בעפר. דם חיה ועוף טעון כסוי שאין מקריבין ממנו על המזבח אלא שפכה מדכ"ד מקטרת אין דם יאכל דם לכן צוה לכסותו:

רמבן

תורגש ולא מושג לאחת מן ההרגשות כאשר נפש הבהמה איננה מושגת להרגשות לדקותה. והגוף הזה הוא רוחני יטוס לדקותו וקלותו באש ובאויר וכאשר ההרכבה בכל דבר סבת ההויה וההפסד במורכבים מארבע יסודות כך היא במורכבים האלו משני היסודות כי בהתחברותם יהיה בעל הגוף חי ובהתפרדם יהיה כמת ולכך אמרו רבותינו ששה דברים נאמרו בשדים. שלשה כמלאכי השרת. ושלשה כבני אדם. שלשה כמלאכי השרת. יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסים כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד לבא כמלאכי השרת. יודעין ס"ד. אלא אימא שומעין מה שעתיד להיות. שלשה כבני אדם. אוכלין ושותין כבני אדם. פרין ורבין כבני אדם. ומתים כבני אדם. וסיבת המיתה פירוד החבור היא הסיבה בכל המורכבים וסיבת הטיסה בקלות יסודותם כאשר נראה גם בעוף כי מפני שגברו עליו האש והאויר והיסודות האחרים בו מעטים הוא טס ופורח. וכ"ש אלו שאין בהם מן היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה יעופו ולא ייגעו וענין האכילה ללחוך מן המים והאש הריחות והליחות כענין האש שתלחוך המים אשר בתעלה והוא ענין הקטרות שיעשו בעלי נגרומנסיאה לשדים שבתה היובש אשר תיבש האש אשר באויר בגופן וצריך להחזירה כאשר היא האכילה באדם לצורך מה שנתך ממנו. וענין מה שאמרו שומעין מה שעתיד להיות כי מטיסתן באויר השמים יקבלו העתידות משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי ומשם יגידו שם בעלי הכנפים בעתידות כאשר הוא מנוסה בנחשים וכאשר אפרש במקומו בע"ה ואלו אינם יודעים במה שעתיד להיות לימים רבים ולעתים רחוקות רק יודיעו בעתיד להיות בקרוב כי ידעו בנסיונותם שיקבלו מן השדים בנגזר לבא ולכך תרגם אונקלוס יזבחו לשדים לא אלוה. דבחו לשדין דלית בהון צרוך. יאמר שאין בהם שום צורך כי לא ימנעו הנזק העתיד ולא יעשו שום תועלת וגם לא יודיעו ברחוק שישתמר ממנו האדם כדעתו והוא לשון הכתוב גם כן לא אלוה כאילו אמר לא כח וממשלה (כי אלהים לשון אילות וכח) אליהם. ויאמר שאין בשדים אילות ושום כח ולכך אין צורך להם כי לא ידעו הרע גם היטב אין אותם:

(יא) כי נפש הבשר בדם היא ואני נתתיו לכם על המזבח. המשמע מן הכתוב הזה שיאמר שיאסר לנו הדם מפני שנתנו לנו להיות על המזבח לכפר על נפשותינו והוא חלק השם כטעם החלב. ואם נקשה למה אסר דם החיה והעוף אשר לא יקרב. נדחה את השואל לאמר לו שרצה להרחיקו מכל דם שלא נשגה בו אע"פ שלא עשה כן בחלב כי ניכר הוא. והרב כתב במורה הנבוכים כי היו הכשדים מואסים הדם ויחשבוהו להם לטומאה אבל יאכלו ממנו הרוצים להתחבר לשדים ולהגבא מהם העתידות והתורה תכוין להם לעולם להרוס בעניני סכלותם בהפוך מחשבותיהם ולכך אסרה הדם באכילה ובחרה בו להטהר בהזאות ולזרקו על המזבח לכפרה ולכך אמר ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כמו שאמר בנותן מזרעו למולך שהוא מביא למין ממיני ע"ג כי לא נאמר כן במצוה אחרת. ואלו דברים מיושבים אבל הכתובים לא יורו כן שהם יאמרו תמיד בטעם האסור כי נפש כל בשר דמו בנפשו כי נפש הבשר בדם הוא והזהיר במשנה תורה רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר והראוי שנפרש בטעם איסורו כי השם ברא כל הנבראים התחתונים לצורך האדם כי הוא לבדו בהם מכיר את בוראו ואף על פי כן לא התיר להם באכילה מתחלה רק הצומח לא בעלי הנפש כאשר בא בפרשת בראשית שנאמר הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו׳. וכאשר היה במבול שנצולו בזכותו של נח והקריב מהם קרבן והיה לרצון לו התיר להם השחיטה כמו שאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל כי היותם בעבור האדם. והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם. ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם בקרבים לפניו יתברך לא שיאכלוהו כי אין לבעל נפש שיאכל נפש כי הנפשות כולן לאל הנה כנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל ועל הדרך שיראוהו חוקרי היונים מן השכל הפועל התנוצץ זיו וזוהר לא מאד ובהיר וממנו יצא נצוץ נפש הבהמה והנה היא נפש גמורה בגד מן הפנים. ולכן יש בה דעת לברוח מן הנזק וללכת אחרי הנאות לה והיכר ברגיליס ואהבה להם כאהבת הכלבים לבעליהן. והיכר מופלא באנשי דעת בעליהם וכן ליונים דעת והיכר. מן הידוע עוד כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר והיו לאחדים בלב תהיה עובי וגסות בנפש האדם ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמית אשר בנאכל כי הדם לא יצטרך עכול כשאר כל הנאכלים שישתנו בעכולם ויתלה בו נפש האדם בדם בהמה והכתוב אומר מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. ולכך אמר כי נפש הבשר בדם היא כי לכל בשר באדם ובבהמה נפש בדם ואין ראוי לערב הנפש הנכרתת בנפש הקיימת אבל תהיה לה כפרה על המזבח לרצון לפני ה׳. וזה טעם על כן אמרתי לבני ישראל בעבור שהדם הוא הנפש ואין ראוי שתאכל הנפש את הנפש. ואני חמלתי על נפש האדם ונתתיו להם על המזבח שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו. ושנו בספרי רק חזק לבלתי אכול הדם רבי יהודה אומר מגיד שהיו שטופים בדם וכו׳. כי הדם הוא הנפש להגיד מה גרם. ולא תאכל הנפש עם הבשר. זה אבר מן החי זה רמז וראיה למה שפירשנו. ולכך צוה עוד לכסות כל דם בחיה ובעוף כי לא יתקרב דמם על המזבח. כי גם בעופות לא יקרב מהם רק שני מינין בלבד וגם הם אינם נשחטים אבל בהמות רוב המצויים נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר ואין ראוי לכסותו ולא חשש לכסות דם החולין בבהמה כי אין חולין במדבר וגם אחרי כן על הרוב יצוה:

דמו

יד כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ
בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
דַּם כָּל־בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ כִּי
נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל־
אֹכְלָיו יִכָּרֵת׃ טו וְכָל־נֶפֶשׁ
אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה
בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ
בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר׃
טז וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ
וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ פ
יח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר
יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה
אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא
אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ

ס׳ · ל׳. סימן · ג׳ · ס׳. ס׳ · ל׳ · ל׳ בטעם פשטא בספ׳ ולג וידבר דכוו׳ במ״א דבר דלוית בסני גריםין · כ׳ נפעלים

בְּעַפְרָא׃ יד אֲרֵי נְפַשׁ כָּל
בִּשְׂרָא דְמֵיהּ בְּנַפְשֵׁיהּ הוּא
וַאֲמָרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם
כָּל בִּשְׂרָא לָא תֵיכְלוּן אֲרֵי
נְפַשׁ כָּל בִּשְׂרָא דְמֵיהּ הִיא
כָּל דְיֵיכְלִינֵיהּ יִשְׁתֵּיצֵי׃
טו וְכָל אֱנַשׁ דְיֵיכוּל נְבֵלָה
וּתְבִירָא בְּיַצִיבַיָּא וּבְגִיּוֹרַיָּא
וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי
בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד
רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי׃ טז וְאִם לָא
יְצַבַּע וּבִשְׂרֵיהּ לָא יַסְחֵי
וִיקַבֵּל חוֹבֵיהּ׃ א וּמַלֵּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ ב מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר
לְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
ג כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא
דְמִצְרַיִם דְתֵיבְתּוּן בַּהּ לָא
תַעַבְדוּן וּכְעוֹבָדֵי עַמָּא
דְאַרְעָא דִכְנַעַן דַאֲנָא מָעֵיל
יָתְכוֹן לְתַמָּן לָא תַעַבְדוּן
וּבְנִמוֹסֵיהוֹן לָא תְהָכוּן׃

רשי

פרע לטמאים: (יד) דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו: כי נפש כל בשר דמו הוא. הנפש הוא הדם. דם ובשר לשון זכר. נפש לשון נקבה: (טו) אשר תאכל נבלה וטרפה. בנבלת עוף טהור דבר הכתוב שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת בבית הבליעה ולמדך כאן שמטמאה באכילתה וטרפה האמורה כאן לא נכתב אלא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה ת״ל טרפה מי שיש במינו טרפה יצא עוף טמא שאין במינו טרפה: ונשא עונו. אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות: (טז) ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס בגדים במלקות: (ב) אני ה׳ אלהיכם. אני הוא שאמרתי בסיני (שמות כ) אנכי ה׳ אלהיך וקבלת׳ עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי ר׳ אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה׳ אלהיכם דעו מי גוזר עליכם. דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר: (ג) כמעשה ארץ מצרים. (ת״כ) מגיד שמעשיהם של מצרי׳ ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל: אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים מכלם (ת״כ): ובחקותיהם

אבן עזרא

הפסוק: (יד) דמו בנפשו. הוא דבק עם הנפש כי ידוע שהגידים היוצאים מפאת שמאל הלב מחולקים בחצי לדם ולרוח כדמות שמן זית עם האור: ואומר לבני ישראל. טעמו וכבר אמרתי והיא הפרשה הנזכרת ובעבור שהזכיר חיה שאיננה קרבה וכן עוף הזכיר כל נפש אשר תאכל נבלה שאיננה קרבה גם היא גם הזכירה בעבור הגיד אם בזדון הוא עובר בלאו וילקה ואם בשגגה יביא חטאת ואם טען טוען והלא הכתוב אמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה התשובה כי זה גר תושב וכן כתוב והגר הגר בתוככם לא נעזבנו שיאכל נבלה רק הנכרי שיבא בשערש נתן אותה לו ויאכל אותה לחוץ: (טז) ונשא עונו. תמיד והוא יסלח עונו בעונש שיביא השם עליו ובעבור שהזכיר דברי השעירים שהיו עושים במצרים נסמכה זו הפרשה והעריות על מעשה ארץ כנען כי כן מפורש בסוף. וטעם אני ה׳ אלהיכם. על זה התנאי אהיה אלהיכם: ובחקותיהם

בסדר שמות: וכל נפש ג׳ וסימן זאת תורת הבהמה והעוף. וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה. וכל נפש דאבא מלאתי: ירחץ ה׳ ד׳ פתח וא׳ קמץ וסימן נמסר בויקרא: אני ה׳ כ״פ סופי פסוקים בסיפרא וסימן ושמרתם את חקתי. אל כל שאר. ומזרעך. ולא תשבעו. לא תקלל חרש. לא תלך רכיל. לא תקם. וכתבת קעקע. את שבתתי תשמרו. מפני שיבה. ושמרתם את כל חקתי בתרא. וינזרו מקדשי. אמר אליהם לדרתיכם. נבלה וטרפה. ומן המקדש לא יצא. ביום ההוא יאכל. ושמרתם מצותי. המוציא אתכם. את שבתותי תשמרו. וזכרתי להם ברית ראשונים.

תולדות אהרן כי נפש. שם פו: ואומר לבני ישראל. שם פו: וכנפש אשר תאכל. זבחים סט ע: (כל אוכליו יכרת. יומא מג):

מן ריש תורת כהנים עד לא תגנבו ס״פ אני ה׳ אלהיכם במ״ג אני ה׳ וסימן ושמרתם את חקתי. איש איש אל כל שאר בשרו. מזרעך לא תתן. ומן לא תגנבו עד וקראתם בעצם היום הזה אני ה׳ במ״ד אני ה׳ אלהיכם וסימן בשנה החמישת תאכלו. אל תפנו אל האלילם. כאזרח מכם. והתקדשתם והייתם קדושים. ומן קראתם עד סופא דספרא דכו׳ במ״ב אני ה׳ וסימן את שבתתי תשמרו ומקדשי. וזכרתי להם ברית ראשונים:

בעל הטורים סמך לפרשת דם ובחקתיהם לא תלכו רמז שאין שותין בתוך סגומא שלא יחקם אם סעיטן, כחולין:

רמבן

(יד) דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום נפש כי הנפש תלויה בו לשון רש״י ואיננו נכון. אבל אפשר לפרש שיהיה בנפשו בכאן בגופו. יאמר כי נפש כל בשר דמו בגופו הוא וכן ברזל באה נפשו שבעים נפש על נפש מת לא יבא הגוף כי גוף בעל נפש יקרא נפש. ועל דעתי הזכיר הכתוב בדם שלשה דברים והם טעם אחד. אמר תחלה כי נפש הבשר בדם היא. אחר כך הפך ואמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא לומר כי הדם בנפש והנפש היא בדם ששניהם מעורבין יחד יהיה זה כענין יין המזוג במים שהמים ביין והיין במים כל אחד בחבירו. ואח״כ פירש כי הדם הוא הנפש עצמו לומר שהיו לבשר אחד לא יתפרדו. לא ימצא דם בלא נפש ולא נפש בלא דם. כי ידוע ברוח אשר תחלתו מן הלב שהוא היולי לרוחות כולן. וממנו יבא הזן שעושה מדם והדם הוא המולידו והמקיימו כענין הגולם והצורה בכל בעלי הגוף שלא ימצא האחד בלתי האחר ורבותינו דרשו שלשה כריתות בדם אחת לדם הנפש. ואחת לדם שחיטה. ואחת לדם כסוי. וזה טעמם לכריתות. אבל הטעם בשנוי הלשון בנפש ובדם כאשר פירשתי:
יח (ב) אמר בעריות דבר אל בני ישראל בלבד. בעבור היות אזהרת העריות שוה בכל ישראל לא יתיחדו בה הכהנים ולכן כללם כאחד. ואמר בתחלה אני ה׳ אלהיכם כטעם בעשרת הדברות. וטעם דבר אל בני ישראל ואמרת. אליהם אני ה׳ אלהיכם כאלו הוא ואמרת אליהם בשמי אני ה׳ אלהיכם וכן קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ אלהיכם. ואפשר כי הטעם כי בצאת משה מלפני השם בלא מסוה ויצא ודבר אל בני ישראל את אשר יצוה איננו צריך לומר להם כה אמר ה׳ כי ידוע להם כי רוחו ידבר בו ומלתו על לשונו לא ידבר מעצמו וכן במקומות רבים במשנה תורה כך ידבר עמו
כמו והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום ונתתי מטר ארצכם ונתתי עשב בשדך ואין משה הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות ומצמיח עשב בשדה אלא ה׳ יתברך וכן ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת ואולך אתכם במדבר לחם לא אכלתם ומים לא שתיתם למען תדעו כי

ספורנו

בהיות מקום הציד על הרוב שומם ומוכן להמצא שם שדים כאמרו ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקדו שם אסור להניח שם דם מגולה וצוה לכסותו בעפר להסיר הכנת המצאת השדים שם, ואמר: (יד) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא. כי נפש בעל חי הוא דמו. רוצה לומר האד הדמיי: בנפשו. עם הכח החיוני הנשוא בו וזה כי אמנם הדם האדיי והדק שבו הוא נושא לכח החיוני ובהיותו הדק שבגרמים הנפסדים הוא מזון לשדים בלי ספק ולמבקשים חברתם: ואומר לבני ישראל. ובלעדי זאת אע״פ שהתרתי לבני נח אסרתיו לישראל למעלה בפרשת צו מפני שהיה נפש החי בחייו ומשיב הכזון ממנו אל טבעו הבהמי: (טו) וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה. אחר שכתב ענין איסור הדם המושך חברת השדים דבר על אוכל נבלה וטרפה המוכן שתשרה עליו רוח טומאה כאמרם (סנהדרין פ״ד מיתות) ודורש אל המתים זה הלן בבית הקברות בשביל שתשרה עליו רוח טומאה: (טז) ונשא עונו. כפי שיהטא בטומאתו אם שיאכל קדש או יגע בלבד או יטמא טהרות של חולין: יח (ו) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו. הנה התולדות ההוה מבשר בשר בהיות אז הפועל והמתפעל קרובים במזג ראוי שתהיה יותר הגונה וממוזגת כמו שקרה בתולדת משה ואהרן ומרים מעמרם ויוכבד דודתו וכמו שאמרו על נשואי בת אחותו וזה ילדק כאשר יהיה הפועל והמתפעל מכוונים להפיק רצון קונם בלבד. אפס כי זה יקרה על המעט כי אמנם מה שיקרה בכל המין האנושי הוא ברובו כזה הוא שיהיו מכוונים להתענג בלבד כאמרו הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי ובהיות שאר הבשר מוכן מאוד וההרהור והתענוג בו רב מאד הנה כאשר יהיו מושבים שניהם מחוברים בלתי אסור ירבה ההרהור והחבור ביניהם לתענוג בלבד ובכן יזנו ולא יפרו ומלאה הארץ זמה ולכן אמר לגלות ערוה כי אמנם תענוג הגלוי בלבד הוא המכוון ברוב ובכן אמרה

וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ׃ ד אֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה׃ ס

ששי ו אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְהוָה׃ ס ז עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס ח עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא׃ ס ט עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמְּךָ

ד יָת דִּינַי תַּעַבְדוּן וְיָת קְיָמַי תִּטְּרוּן לִמְהָךְ בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ה וְתִטְּרוּן יָת קְיָמַי וְיָת דִּינַי דְּיַעֲבֵיד יָתְהוֹן אֱנָשָׁא וְיֵחֵי בְּהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא אֲנָא יְיָ׃ ו גְּבַר גְּבַר לְכָל קְרִיב בִּשְׂרֵיהּ לָא תִקְרְבוּן לְגַלָּאָה עֶרְיָא אֲנָא יְיָ׃ ז עֶרְיַת אֲבוּךְ וְעֶרְיַת אִמָּךְ לָא תְגַלֵּי אִמָּךְ הִיא לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתַהּ׃ ח עֶרְיַת אִתַּת אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתָא דַּאֲבוּךְ הִיא׃ ט עֶרְיַת אֲחָתָךְ בַּת אֲבוּךְ אוֹ בַת אִמָּךְ דִּילִידָא

ס׳ מסר בלוס׳ · ג׳ . ס׳ · כ״א ס״פ באור׳ · אור׳ ונבי׳ ותי כס׳ כתוב׳ ותי׳ · כ׳ ס״פ בסיפ׳ י׳ ר״פ באור׳ · י״ב ר״פ דמיין · ג׳ . ל׳ · ל׳ · ל׳ ובעינן ומ״ל

אבן עזרא

(ג) ובחקותיהם לא תלכו. שלא ירגיל אדם ללכת בדרך הזה עד שיהיה לו חק: וכמעשה ארץ מצרים. על המשפטים והראיה את משפטי תעשו הם הכתובים על ספר הברית המפורש בפרשת אלה המשפטים: (ד) אני ה׳ אלהיכם. אז אהיה אלהיכם. וטעם ושמרתם את חקותי ואת משפטי. לבאר שהם חיים לעושיהם בשני עולמות כי המבין סודם חי העולם יחיינו ולא ימות לעולם על כן כתוב אני ה׳ אלהיכם כאשר פירשתיו: (ו) איש איש. כל איש ואיש ובעבור שלא הזכיר מבית ישראל לא נעזוב הגר שיעשה אחת מהתועבות הנזכרות בארצנו שלא יטמא את הארץ: אל כל שאר בשרו. שם כלל לכל העריות ואחר כן פרט. ורב אהרן הכהן אמר שפירושו להוציא שכבת זרע לבטלה: לא תקרבו. כינוי לשכיבה וכן ואקרב אל הנביאה וקרוב ממלת אל תגשו אל אשה: ערות. דבר מגונה נחשף צריך להתכסות: וטעם אני ה׳. שהשם אוהב הנכבד לעבדו ולשמוע דברו והר סיני לעד גם הראשון והוא סוד האדם ובעבור שיצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל עת ובפרשת כי תצא מחנה אגלה לך סוד סתום וחתום והנה כל המתגאל ירחק משם השם המקובל על כן הזכיר אני ה׳: (ז) ערות אביך. והחל מהאב שהוא קודם הבן ואמר שאסור הוא כל מי שהיא ערות אב ואם והנה היא האם בראש ואחר כן ערות אשת אב ואיננה אם ואחר כך האחות שהיא בת אביו או בת

רשי

ובחקותיהם לא תלכו. מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נמוסות שלהן דברים החקוקין להם כגון טרטיאות ואצטדיאות רבי מאיר אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים: (ד) את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה במשפט שאילו לא נאמרו היו כדאי לאומרן: ואת חקותי תשמרו. דברים שהן גזרת מלך שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת לכך נא׳ אני ה׳. אני ה׳ גזרתי עליכם אי אתם רשאים ליפטר: ללכת בהם. אל תפטר מתוכם שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת מצרים: (ה) ושמרתם את חקותי. לרבות שאר דקדוקי פרשה שלא פרט הכתוב בהם. (ת״כ) דבר אחר ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחוקים: וחי בהם. לעולם הבא שאם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת: אני ה׳. נאמן לשלם שכר: (ו) לא תקרבו. להזהיר הנקבה כזכר לכך נאמר לשון רבים: אני ה׳. נאמן לשלם שכר: (ז) ערות אביך. (סנהדרין נד) זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן (ויקרא כ) ערות אביו גלה מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו: וערות אמך. להביא אמו שאינה אשת אביו: (ח) ערות אשת אביך. לרבות לאחר

את משפטי ג׳ וסי׳ את משפטי ר״פ ואם את משפטי תגעל נפשכם. ותמר את משפטי לרשעה: ואת חקתי ה׳ וסי׳ נמסר בסדר אם בחקתי: וערות ג׳ וסי׳ וערות אביהם לא ראו. ערות אביך וערות אמך. וערות אחות אמך ואחות אביך. וא׳ וערות מלכא לא אריך לנא:

תולדות אהרן ובחקותיהם לא תלכו. סנהדרין נב ע״ב יא חולין מא: ואת חקתי תשמרו. יומא סז: ושמרתם את חקותי. עקרים מד: אשר יעשה אותם. ב״ק לח סנהדרין נט מכות כג ע״ב ג: (שבת עו תענית סח): וחי בהם. יומא פה סנהדרין עד ע״ב כז נד עקידה ע: אני ה׳. יומא סז: איש איש אל כל. שבת יג חגיגה יא כתובות מו סנהדרין נז ע״ב יז (כתובות ל קדושין נח): ערות אביך. סנהדרין נד: וערות אמך. שם ע נד: אמך היא. שם עא עם: ערותה. שם נג: ערות אשת אביך. שם נד: ערות אחותך. יבמות כב כג:

בעל הטורים וחי בהם. וסמיך ליה לא תקרבו לגלות ערוה לומר אע״פ שאויתו וחי בהם לא תקרבו לגלות ערוה כי בגילוי עריות יהרג ואל יעבור: אני ה׳. ערות אביך וערות אמך. ג׳ ג׳ שותפין יש באדם:

רמבן

כי אני ה׳ אלהיכם וטעם לאהבה את ה׳ אלהיכם כבר נתפרש ועל דעת ר״א הזכיר כמעשה ארץ מצרים על השעירים הנזכרים וכמעשה ארץ כנען על העריות שהיו הכנענים בהם רעים וחטאים כאשר אמר בסוף כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ועל דעת רבותינו בת״כ היו גם המצרים שטופים בזמה בכל העריות ובזכור ובבהמה והוא האמת כי גם קדש היה בארץ בזכור מאז ועד עתה והכתוב מעיד בהן בני מצרים ערלי בשר ואומר אשר בשר כו׳ והבשר כנוי וכן זב מבשרו דם יהיה זובה בבשרה:

(ד) **את** משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה שאלו לא נאמרו בדין היה לאומרן לשון רש״י. ובת״כ אלו דברים הכתובים בתורה שאלולי לא נכתבו הדין היה לכתבן כגון הגזלות והעריות וע״ג ושפיכות דמים וקללת השם ועל דרך הפשט משפטי כמשמען הדינין האמורים בפרשת ואלה המשפטים ובכל התורה ולכך יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כי הדינים נתנו לחיי האדם בישוב המדינות ובשלום האדם שלא יזיק איש את רעהו ולא ימיתנו וכן יחזקאל הזכיר פעמים רבות במשפטים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ובשבתות אומר להיות לעד ביני וביניכם וכן בנחמי׳ ובמשפטיך חטאו בם אשר יעשה האדם וחי בהם ורבותינו אמרו וחי בהם ולא שימות בהם ללמד על פקוח נפש שדוחה המצות ומדרשו עוד וחי בהם לעולם הבא אם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת ואם כן יחזור אשר יעשה אותם האדם גם על חוקותי ודע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו להם כי העושה המצות שלא לשמן ע״מ לקבל פרס יחיה בהן בעולם הזה ימים רבים בעושר ובנכסים וכבוד ועל זה נאמר ובשמאלה עושר וכבוד. ופירשו למשמאילים בה עושר וכבוד. וכן אותם אשר הם מתעסקין במצות על מנת לזכות בהן לעולם הבא שהם העובדים מיראה זוכים בכוונתם להנצל ממשפטי הרשעים נפשם בטוב תלין. והעוסקים במצות מאהבה כדין וכראוי עם עסקי העולם הזה כענין הנזכר בתורה בפרשת אם בחקותי והשיג לכם דיש את בציר וגו׳ יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהגו של עולם ובחיי העולם הבא זכות שלמה שם. והעוזבים כל עניני העולם הזה ואינם משגיחים עליו כאילו אינם בעלי גוף וכונתם ומחשבתם בבוראם בלבד כאשר היה הענין באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באליהו וכידוע ממנו בקבלה וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית המתים. ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצות למען יאריכון ימיך למען תחיה והארכת ימים כי בלשון יכלול מיני החיים כולם כפי הראוי לכל אחד ואחד:

(ו) **אל** כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. טעם איסור העריות בשאר הבשר איננו מפורש. והרב אמר במורה הנבוכים כי הוא למעט המשגל ולמאוס אותו ולהסתפק ממנו במעט. והנשים האלה אשר אסר הכתוב בשאר האשה הן המצויות עמו תמיד וכן בשאר עצמו מצויות לו והוא נסתר עמהן. וכטעם הזה יגיד הרב על כולן. וכבר כתב ר״א גם כן כי בעבור היות יצר לב האדם כבהמות. לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל עת. וזה טעם חלוש מאד שיחייב הכתוב כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ומתיר שישא אדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק אם ישא את בתו לבדה כמותר לבני נח. וישא שתי אחיות כיעקב אבינו. ואין לאדם נשואים הגונים כמו שישיא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו כי הארץ לא תהו בראה לשבת יצרה ואין בידנו דבר מקובל בזה אבל כפי הסברא יש בענין סוד מסודות היצירה דבק בנפש והוא מכלל סוד העטור שכבר רמזנו לו ודע כי המשגל דבר מרוחק ונמאס בתורה זולתי לקיום המין ואשר לא יולד ממנו הוא אסור. וכן אשר איננו טוב בקיום ולא יצלח בו תאסור אותו התורה וזה טעם אל כל שאר בשרו כי את שארו הערה ירחיק הדבר מפני השאר והלשון נגזר מן הנשאר בציון והנשאר בירושלים ולכך יאמר שארה הנה זמה היא כלומר אינם נשואין ואישות כי לא יצליח אבל היא זמה מחשבת תאוה בלבד והנה העריות מכלל החוקים דברים שהם גזירת מלך והגזרה הוא הדבר העולה על דעת המלך שהוא החכם בהנהגת מלכותו והוא היודע הצורך והתועלת במצוה ההיא שיצוה בה ולא יגיד אותה לעם זולתי לחכמי יועציו:

(ז) **ערות** אביך וערות אמך. לשון רש״י ערות אביך זו אשת אביך וערות אמך להביא אמו שאינה אשת אביו ערות אשת אביך לרבות לאחר

רשי

לאחר מיתה: (ט) בת אביך. אף בת אנוסה במשמע: מולדת בית או מולדת חוץ. (יבמות כג) בין שנולדה מאותה שאומרים לו לאביך קיים את אמה ובין שאומרים לו הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה: ערות בת בנך וגו'. (יבמות כב) בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה שנא' בהן לא תגלה בין שהיא ממנו ובין שהיא מאיש אחר: (י) ערות בת בנך. קל וחומר לבתך אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה במסכת יבמות (יבמות ג' סנהדרין עו): (יא) ערות בת אשת אביך. לימד שאינו חייב על אחותו משפחה וכותית לכך נאמר בת אשת אביך בראויה לקידושין: (יד) ערות אחי אביך לא תגלה. ומה היא ערותו אל אשתו לא תקרב: (טו) אשת בנך היא. לא אמרתי אלא כשיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה ושפחה ונכרית (סנהדרין עה): (יז) ערות אשה ובתה. (יבמות כז) לא אסר הכתוב אלא ע"י נשואי הראשונה. לכך נאמר לא תקח לשון קיחה. וכן לענין העונש אשר יקח את אשה ואת אמה לשון קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה: שארה הנה. קרובות זו לזו: זמה. עצה כתרגומו עצת חטאין שיצרך יועצך לחטוא: אל

את בת ח' וסימן נמסר בסדר שמיני:

תו"א ערות בת בנך. שם כב א: ערות בת אשת אביך. יבמות כב: ערות אחות אביך. שם נד: שאר אביך היא. בתרא קט: שאר אמך היא. שם: ערות אחי אביך. סנהדרין כח: ערות כלתך. יבמות כא: אשת בנך. סנהדרין נג עו: ערות אשת אחיך. יבמות נה (שם ב): ערות אחיך היא. שם: ערות אשה ובתה. שם כב לו (שם ג יא): את בת בנה. שם כא:

מולדת בית או מולדת חוץ לא תגלה ערותן: ס
י ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה: ס
יא ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך הוא לא תגלה ערותה: ס
יב ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך הוא: ס
יג ערות אחות אמך לא תגלה כי שאר אמך הוא: ס
יד ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דדתך הוא: ס
טו ערות כלתך לא תגלה אשת בנך הוא לא תגלה ערותה: ס
טז ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך הוא: ס
יז ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זמה הוא:

כי נעמן · מכאן ועד סוף ענינא כולהון ערות · כל כתובי כנזירי · ל' וא' שארם כסותה וחד ובתו שארם

מן אבוך מן אתא אוחרי או מן אמך מן גבר אוחרן לא תגלי עריתהן: י ערית בת ברך או בת ברתך לא תגלי עריתהן ארי עריתך אנון: יא ערית בת אתת אבוך דילידא מן אבוך אחתך היא לא תגלי עריתה: יב ערית אחת אבוך לא תגלי קריבת אבוך היא: יג ערית אחת אמך לא תגלי ארי קריבת אמך היא: יד ערית אחי אבוך לא תגלי לאתתיה לא תקרב אתת אחי אבוך היא: טו ערית כלתך לא תגלי אתת ברך היא לא תגלי עריתה: טז ערית אתת אחוך לא תגלי עריתא דאחוך היא: יז ערית אתתא וברתה לא תגלי ית בת ברה וית בת ברתה לא תסב לגלאה עריתה קריבן אינון עצת חטאין

אבן עזרא

בת אם: (ט) מולדת בית. שנולדה על משפט בית ישראל אחר אירוסין וקדושין: מולדת חוץ. חוץ מהמנהג ויש אומרים כי פירוש מולדת כמו יולדו על ברכי יוסף שגדלה עמך בבית או הוא במקום אחר ומדינה אחרת וגדלה בחוץ מבית האב עמך. ואחר כך הזכיר בת בנך: (יא) ערות בת אשת אביך. יש אומרים שהוא האחות האב ואם ואנחנו ידענו כי השוכב עמה עובר על שני לאוין ויש אומרים כי זה הפסוק לחזוק והצדוקים אמרו שאיננה בת אם ויפרשו מולדת אביך שגדלה אביך והטעם שלקח האב אשה והיתה לה בת קטנה וכן יפרשו על תמר וראיית' כי לא ימנעני ממך רק לא היתה מולדת דוד ואחר שהמעתיקים אמרו כי בת אשת אב מותרת אין צורך להשיב על הצדוקים מלב' ויתכן להיות בת אשת אביך בת אנוסה. ומלת שאר ובשר קרובים בטעם: (יד) דודתך היא. חשובה היא כדודתך וכן הנה הנמשל דודי והנה מה יעשו הסומכים במצות על התורה לבדה כי לא אסר הכתוב אשת אחי האם ולא אם האב ולא אם האם על כן אנחנו צריכים לקבלה ויתכן שלא הזכיר אשת אחי האם כי נלמוד מאשת אחי האב והזכירה בפרשת קדושי' גם הנזכרות שלא הזכירם הכתוב דבר על ההוה: (טז) ערות אשת אחיך. בפרשת כי ישבו אחים והאומר למה לא הזכיר הכתוב הבת והיא מפורשת ערות אשה ובתה בתו או שאיננה בתו כי אחר ששכב עם האם נאסרה הבת: (יז) שארה הנה. הם שני שמות שאר עם שארה. שארה היה האל"ף ראוי לנוח כלמ"ד שלמה לולא שהיא מהגרון: לגרור

רמבן

לאחר מיתה. וכן פירוש ערות אחי אביך לא תגלה ומהו ערותו אל אשתו לא תקרב. וכן הוא אומר באמת כפי משמעות הכתוב. אבל בגמרא במסכת סנהדרין העלו כי ערות אביך וערות אחי אביך על הזכרים ממש ולחייבו בשוגג שתים ואני תמה לדעתם למה לא יזהיר כן בבן ובאח עם ערות נשיהם אולי חששה התורה בכבוד הזקנים יותר אבל כל פסוק ופסוק בפרשה אזהרה אחת לא באו בפרשה שתי אזהרות בלאו אחד כי האחיות כלן וכן הבנות אחת הנה. והנכון בעיני על דרך הפשט כי ערות אביך וערות אמך לאו אחד הוא ואזהרה אחת ימנע שלא יבא על אמו כי בבואו עליה יגלה ערות אביו וערות אמו וזהו שאמר אמך היא כי עשית בה שתים רעות שגלית ערות אם וערות אב ואחרי שהזהיר על ערות אביו שהיא אמו חזר והזהיר על ערות אשת אביו שאינה אמו ואמר אשת אביו ערות אביך היא. וכך ערות אחי אביך לא תגלה פירושו אל אשתו לא תקרב ולכך לא אמר ואל:

(ט) **מולדת** בית או מולדת חוץ. בין שאומרים לאביך קיים את אמה בין שאומרים לאביך הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה לשון רש"י. ואינו נכון כי יצא מזה שאחותו מן העריות לא תהיה בכלל האיסור הזה וכן כולן בכרת חוץ מן הנולדת משפחה וכותית וע"ג ואני תמה על הרב שהרי בגמרא במסכת יבמות בפרק שני מפורש ואימא פרט לאחותו מחייבי לאוין אמר רב פפא חייבי לאוין תפסי בהו קידושין דכתיב כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני המקום אלא אהובה אהובה בנשואיה שנואה שנואה בנשואיה ואמר רחמנא כי תהיין לאיש ואימא פרט לאחותו מחייבי כריתות א"ר אמר קרא ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרים לאביך קיים בין שאומרים לאביך הוצא ואמר רחמנא אחותך היא. והנה פירושו שאומר לו הוצא שתולדתה מביתך שאינה אשתך ואין קדושין תופסין בה שהם חייבי כריתות ומיתות בית דין ואף על פי כן חייב עליה משום אחותו אבל אחותו מן השפחה ומן הכותית אינה בכלל האיסור הזה מפני שהולד כמוה ועל דרך הפשט יאמר ערות אחותך בת אמך מולדת מן הנשואין שהכניסה האיש לו לבית או מולדת חוץ שמצא איש אותה בחוץ ותפשה ושכב עמה וילדה לו לא תגלה ערותה הזכיר בבת אמו בין שתולד מן הנשואין או מן הזנות כי אף על פי שכל אשת משתיהן בת אמו ולא בת אביו יעלה על הדעת שרצוי לנהוג כבוד האחוה במולדת מן הנשואין ולא בבאים מן הזנות שהכל הפקר ולכך הוצרך הכתוב להזהיר על הכל ועוד הזכיר באחותו מן האב כתיב אחר ערות בת אשת אביך מולדת אביך והיא אחותו בת אביו מן הנשואין והוצרך להזכיר זה בעבור שהזכיר ערות אחותך בת אביך סתם. ופי' בבת אמו מולדת בית בנשואין או מולדת חוץ בזנות ויחשב מזה בבת האב מן הזנות שתהיה מותרת פ אולי לא תחוש התורה לשאר האיש הבא מן הזנות בעבור שאין הנולדים ידועים לו ולכך ביאר ואמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך להגיד כי בת אביו הנזכרת בתחלה אינה בת אשת אביו ובעבור שהיה בבני נח איסור באחוה מן האם ולא מן האב יפרש הכתוב כי בישראל כולן שוות באיסור. והנכון בפשט הכתוב הזה מה שאמרו חכמים בגמרא במסכת יבמות הבא על אחותו והיא בת אשת אביו שאינה אמו חייב משום אחותו ומשום בת אשת אביו ומפרש שם מכדי כתיב ערות אחותך בת אביך בת אשת אביך מולדת למה לי שמע מינה משום אחותו ומשום בת אשת אביו ויכפול הכתוב בלאוין לחייב על כל שם ושם כי אפילו בשרצים יכפול לאוין רבים בשם אחד ללקות עליהם:

(יז) **זמה** היא. תרגם אונקלוס עצת חטאין היא. וכתב רש"י שיצרך יועצך לחטוא ולא ידעתי טעם לזה שכל העריות גם העבירות האסרות

ספורנו

אסרה תורה בשאר בשר כל יוצאי ירך והקרובים לזה הקו במדרגה אחת ומדרגות הקורבה תחשבם התורה מן האיש והאשה בבעלה ולזה אסר אחות האב שהיא במדרגה ראשונה אצל האב והתיר בת האח שהיא במדרגה שנית אצלו ואסר אשת האב ואשת האח ואשת הדוד אפי' לאחר מיתת בעליהן אע"פ שאינן שאר בשר כלל מפני שהן נחשבות במדרגת בעליהן. ועל זה הדרך נראה היות איסור כל העריות: (יז) זמה היא

(יח) לצרור. מגזרת וכעסתה צרתה והנה לא הזכיר בפרשת קדושים עונש השוכב עם שתי אחיות כאשר לא הזכיר עונש השוכב עם בת בנו ועם בת בתו וטעם המפרש כי רחל ולאה לא היו אחיות וראיתו כי את כל התועבות האל וזו איננה ראיה גמורה והשואל איך יעניש השם על דבר שלא הזהיר יש משיבים כי בני נח נצטוו על העריות האלה ואחרים אמרו אף על פי שהכתוב אמר את כל התועבות האל בשם כלל אין הפי' על כולם כי אם על רובם ודעתי תדענה בפרשת וילך משה. והשוכב עם הנדה חשוב מהעריות: (כ) ואל אשת עמיתך. להוציא השבויה ויש אומרים כי כבר היתה אסורה ואשר גברה תאות יגרם על דעת לכם תעו בפי' לזרע וידענו כי המשגל נחלק לג' חלקים האחד לפריה ורביה בלא תאוה והב' להקל מלאות הגוף והשלישי לתאוה הנמשלת לתאות הבהמה ואחר שאמר הכתוב לזרע שטעמו אפילו לזרע הנה היא אסורה איסור חמור ומזרעך לא תתן הבא אחריו לעד. והוסיף לטמאה בה כי לא ינקה כל הנוגע בה והוא טמא לעולם ובפסוק הזה לא אסר הנכרית כלל ואין טענה מהשבויה כי היא מתיהדת: (כא) למולך. שם כלם ודרשו חז"ל שהוא שם כלל כל כי שימליכו עליו ויתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון. ומלת להעביר. כמו לשרוף כי זאת היתה עבודתו ויש אומרים כי יעביר הבן על האש ויש מי שיחיה ויש מי שימות ואחרים פי' בעבור שאין בפסוק זכר אש להעביר מתורת השם לדת המולך: וחללת. השם שהוא נקרא עליך שהוא אלהיך בתתך מזרע קדש למולך והגאון אמר כי הנאוף על שמונה מעלות והקשה שבכלם הבהמה שהיא ממין אחר ואחריה הזכר שכל במין אסור ואחריה ערות אשת אב וחביריה שהן אסורות בכל עת ולא האריך כי לא יועילו אלו הדברים כי הכתוב אמר על כלם ונכרתו הנפשות העושות: ואת

היא: יח וְאִתְּתָא עִם אֲחָתַהּ לָא תִסַּב לְאַעָקָא לַהּ לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ עֲלַהּ בְּחַיָּהָא: יט וּלְאִתְּתָא בְּרִחוּק סְאוֹבְתַהּ לָא תִקְרַב לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ: כ וּבְאִתַּת חַבְרָךְ לָא תִתֵּן שְׁכוּבְתָּךְ לְזַרְעָא לְאִסְתַּאָבָא בַהּ: כא וּמִזַּרְעִיתָךְ לָא תִתֵּן לְאַעְבָּרָא לְמֹלֶךְ וְלָא תַחֵיל יָת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ

ג' בליש' ב' מ"ל וא' חסר וא' מזרעו

יח וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ: יט וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ: כ וְאֶל־אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע לְטָמְאָה־בָהּ: כא וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה:

(יח) אל אחותה. (קדושין נ) שתיהן כאחת: לצרור. לשון צרה לעשות את זו צרה לזו: בחייה. ללמדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים: (כא) למולך. ע"ג היא ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים (סנהד' סד) ועושין שני מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש: לא תתן. זו היא מסירתו לכומרים: להעביר למולך. זו העברת האש: תכל

בעל הטורים

עליה בחייה. בגי' אף יבום: ואל אשה ב' במסרה. ואל אשה בנדת טמאתה. ואל אשה נדה לא יקרב. וכן בנדת ב' הכא והידך בעזרא בנדת עמי הארץ שאם לא יקרב אל אשה נדה כתיב ביה צדיק הוא חיה יחיה אבל אם יקרב אליה בנדת טומאתה הרי הוא בנדת עמי הארץ:

בחייה חייה ויחיה ג' ב' מלאים וא' חסר וסי' לצרר לגלות ערותה עליה בחייה. ויחיה ותגדל עמו ועם בניו דבת שבע. גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה מציעא חסר. אנ"ך:

תולדות אהרן שארה הנה. חגיגה י יבמות ג כריתות ה: זמה היא. חגיגה א יבמות ג סנהדרין עה כריתות ה טו: ואשה אל אחותה. יבמות ג יט כח קדושין נ (שם ה יא): לצרור. יבמות ח ט יג: לגלות ערותה עליה. הוריות ח: ואל אשה. שבת יב מכות יד שבועות יח כריתות ב: לא תקרב. שבועות יח: אל אשת עמיתך. (סוטה כ): ומזרעך לא תתן. מגלה כה סנהדרין סד (מגלה עה):

ספורנו

היא. הבול נולד מההרהור עבירה בלבד: (יח) לא תקח לצרור. אמר כי לולא זה לא היה אוסר אחות אשה מאחר שאינה יוצאת ירך האשה ושהאשה עצמה מותרת אבל אוסר אותה כדי שלא תהיינה צרות ולכן לא אסרה זולתי בחיי אחותה ולא כן בכל שאר העריות: (כא) ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל את שם אלהיך. כי אמנם בהקריבך לאל ית' שאר בעלי חיים ולמולך תקריב את הבן הנה יראה מזה שיהיה המולך רב המעלה ממנו הם ושלום: אני ה'. לא שניתי שנשבעתי להיות אלהיך באמרו לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ומפני שדבר על העריות להכשיר הזרע שיהיה ראוי לחול עליו שמו הגדול דבר על המולך שהיו עובדיו חושבים להכשיר בעבודתו את שאר הזרע אל ההאלהות ואמר כי בעבודתו יהיה חלול ה' וגורם לסלוק שכינתו

רמבן

האחרות היצר יועצו לחטוא אבל הענין הוא כי שם זמה גזרו מן כאשר זמם לעשות לאחיו ומחשבה ההגונה יקראו מזמה ולא יבצר ממך מזמה ולזנות העשוי במחשבה בסתר יקרא זמה כענין אם נפתה לבי על אשה וגו' כי הוא זמה והוא עון פלילים וכן זמתך ותזנותיך וזמת הניאוף בסתר ובגלוי ולפי דעתי אמר הכתוב זמה באשה ובבתה ואשה ואמה לגנות הענין לומר כי כשישכב עם אחת שהיא אשתו יחשוב באחרת בעבור קרבתם ודמיונם והנה תהיה שכבת שניהם לו זמה והוא הענין שהזכירו רבותינו וברותי מכם הפושעים והמורדים כי אלו בני תשע מדות וכו' ולכך אמר הכתוב ערות אשה ובתה וכן יאמר ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא ולא אמר ערות בת אשתך לא תגלה וערות אם אשתך וטעם הכתוב כי מתחלת הפרשה אמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו כי אסר הקרובות לו משום שארו. ונתן בהם טעם כי ערותך הנה ועכשיו כשאסור קרובות אשתו אמר שארה הנה לומר שגם המה אסורות מפני שהן שאר זו לזו ותהיה משכבן בשתיהן זמה כמו שפירשתי וכן אמר הכתוב ואיש את כלתו עמא בזמה שטמאה לבעלה כי גם בהיותה עמו תחשוב באביו בעבור דמיונם וקרא הכתוב שכיבת הבהמה תבל הוא שיבלבל זרע אדם וזרע בהמה וכן אמר בשכיבת הכלה תבל הוא שיתערב האב והבן להיות לה כאיש אחד תשכב עם שניהם יחד במחשבה:

(יח) לצרור לגלות ערותה עליה בחייה. ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו כי כן ראוות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות ולא אמר כן באשה ובתה ואשה ואמה כי הנה שאר ואסורות אפי. לאחר מיתה:

(יט) ואל אשה בנדת טומאתה. אסר הכתוב הנדה מפני טעם שהזכרתי שלא התירה התורה המשכב רק לקיום הזרע והנה הולד נוצר מדם האשה כולו או רובו כאשר הזכרתי כבר ומדם הנדות לא יהיה נוצר כלל ואיך יעשה ממנו ולד והוא סם המות ימית כל בעלי חיים שישתה אותו או יאכלנו והנה בהיות ברחם דם נדה הרבה לא תתעבר ממנו כי לא יוצר כלל ואף אם תתעבר מדם אחר ויהיה נזון מזה הוא ימיתנו וכבר הזכירו הרופאים עוד שאם יהיה נזון מדם משובח וכל מזונו מדם טוב אלא שנשתקע בתוכו מדם הנדות יחמיץ אותו ויוליד בולד שחין והשבעועות למיניהם. ועל דעת רבותינו אם ישאר ממנו בגופו קצת יהיה הולד מצורע. ומכל הפנים האלו ראוי שתרחיק התורה משכב הנדה. ועוד הגידו בו נסיון אמיתי והוא מנפלאות תמים דעים בתולדה כי הנדה בתחלת זובה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות אדומות כטיפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גנאי ורוע האויר ידבק במראה. והנה היא כאפעה הממית בהבטתו וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומחשבתה בו ובמחשבתו ולכך גזר עליו הכתוב ותהי נדתה עליו כי רעתה רוע מתדבק והוא שאמר בנדת טומאתה יאמר טומאת הנדה כי יזכיר בה לעולם טומאה שהוא כשרץ וכאיש המצורע שטומאה להם בגופם. ויתכן שזהו טעם את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה כי המקור המשחת ההוא ראוי להסתר לא שיגלה וישאבו ממנו מים הרעים המזיקים מאד והנה נאסר זרע הקדש כל ימי טומאתה עד שתטבול במים כי אז תטהר גם במחשבתה ותהיה נקיה לגמרי:

(כ) ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע. אמר ר"א כי המשגל לג' חלקים נחלק האחד לפריה ורביה והשני להקל מלאות הגוף והג' לתאוה הנמשלת לתאות הבהמות. ואמר הכתוב לזרע וטעמו אפילו לזרע והיא אסורה לגמרי ואפשר שאמר לזרע להזכיר טעם באיסור כי לא יודע הזרע למי הוא ויבאו תוה תועבות גדולות ורעות לשניהם ולא הזכיר זה בעונש כי אפילו הערה בה ולא הוציא זרע יתחייב ולכך אמר ושכב איש אותה שכבת זרע כי בעבור הזרע תהיה קנאתו וכן בשפחה חרופה הזכיר שכבת זרע כי האיסור בעבור שיוליד זרע מן השפחה. והנכון בעיני כי בעבור היות אשת עמיתו אסורה לו לגמרי לא ינקה כל הנוגע בה הוצרך לומר לזרע שאם אמר לא תתן שכבתך בלבד היה נראה שיזהיר אפילו השוכב עמה לחבק ולנשק וכאן בחייבי כריתות יזהיר על כן הוצרך להזכיר שכיבה לזרע לפרש כי במשגל יזהיר והוא הטעם בשפחה חרופה שהיא כאשת איש וכן יאמר באשת איש אשר ינאף את אשת רעהו ולא אמר ישכב כי לא בשכיבה לבד יזהיר ולא אמר בכאן לגלות ערוה כי לא יזכיר כן רק בשאר הבשר ובנדה ושהאיסור בהן בעבור הגלוי כמו שאמר כי את שארו הערה. ורבותינו דרשו באשת איש למעט משמש כאבר מת ואמרו בשפחה חרופה שאינו חייב אלא בגומר ביאתו כמו שמפורש ביבמות:

(כ) למולך פ"ג בשמה מולך. והזכירו הכתוב בשם הידועה כי היה במצרים וידוע להם. ור"א אמר כי יתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון. וכן נראה

שביעי רביעי כב וְאֶת־זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא׃ כג וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ תֶּבֶל הוּא׃ כד אַל־תִּטַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי בְכָל־אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם׃

ל׳ וחד את זכר　פ　ל׳ ומפיק ה״א והוא חד מן י״א זוגין מן ב׳ ב׳.　מלעיל וסימן האהרן מחתת

אֲנָא יְיָ׃ כב וְיָת דְּכוּרָא לָא תִשְׁכּוּב מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא תּוֹעֶבְתָּא הִיא׃ כג וּבְכָל בְּעִירָא לָא תִתֵּן שְׁכוּבְתָּךְ לְאִסְתַּאָבָא בַהּ וְאִתְּתָא לָא תְקוּם קֳדָם בְּעִירָא לְמִשְׁלַט בַּהּ תִּבְלָא הוּא׃ כד לָא תִסְתַּאֲבוּן בְּכָל אִלֵּין אֲרֵי בְכָל אִלֵּין אִסְתַּאֲבוּ עַמְמַיָּא דַּאֲנָא מַגְלֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן׃

(כג) תבל הוא. לשון קדש וערוה וניאוף וכן ואפי על תבליתם (ישעיה י). דבר אחר תבל הוא לשון בלילה וערבוב זרע אדם וזרע

משכבי ב׳ וסימן בי עלית משכבי אביך. ואת זכר לא תשכב משכבי אשה:

(כב) ואת זכר. אחר שמלאנו הן שכבתי אמש את אבי הנה אזהרה לשוכב ולנשכב ויאמר רב חננאל ז״ל כי יש מי שיחדש בגופו כצורת בשר אשה וזה לא יתכן בהולדה ויש אומרים אנדרוגינוס וכל הלעג הזה בעבור היות משכבי אשה לשון רבים ודברי יחיד שני משכבים והנכון בעיני כי המלה כפשוטה גם אנשי התושיה חייבו מיתה עליה והכתוב אחז דרך כבוד לאמר כמו לא תקרב ואחר שהזכר נברא לעשות והנקבה להעשות הזהיר הכתוב שלא תהפוך דרכי השם ויש משכב להוציא הזרע על כן מלת משכבי לשון רבים ואין ראוי להאריך. והזכיר תועבה היא כי הוא דבר נתעב לנפש קדושה אפילו בתולדה. ומלת שכבתך. כבר פירשתיה ויתכן להיותו שכבתך משכיבה כי עם השכיבה יקרה קרי וכמו שאמר באשת איש לטמאה בה כן אמר בבהמה: (כג) ובכל בהמה. נקבה: לפני בהמה. זכר: לרבעה. שב אל הבהמה כי האשה היא הנרבעת וזאת המלה מגזרת ארבעה: תבל הוא. אנשי הדקדוק אמרו שזאת המלה מהכפל כמו תמס יהלוך והתי״ו נוסף ואמרו כי טעמה כמו השחתה ויש אומרים כי גם מבול ממנו וקרוב מגזרת בלל ה׳ שפת כל הארץ וזה הכלל אסר הכתוב כל מין שיוכל אדם להתייחד עמם אשת איש ונכריה ואסר לא יוליד כי אם ממינו וכמינו: (כד) אל תטמאו. דגשות הטי״ת להתבלע תי״ו התפעל ולא נו״ן בנין נפעל והעד דגשות המ״ם כמשפט והנה הזכיר על כולן שהם מטמאים הנפש: משלח מפניכם. טעמו מהארץ הטהורה

מתים

ספורנו

שכינתו מעל אחר הזרע: (כד) אל תטמאו בכל אלה. אפי׳ בקריבה לגלות ערוה כי בכל אלה נטמאו הגוים כי תחלת פשעי הגוים בעריות לא היה בגלוי ערוה ממש אבל

תולדות אהרן ואת זכר. יבמות פג סנהדרין נד פב כריתות ג (יבמות ט): משכבי אשה. יבמות נה סוטה כו קדושין כב סנהדרין נד נה הוריות ד: ובכל בהמה. סנהדרין נד: אל תטמאו. סנהדרין נח מכות כד:

רמבן

נראה כי כתיב אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב ולמולך שקוץ בני עמון וגם הוא היה ידוע להם. וכתב רש״י וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים והכומרים עושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש:

לא תתן. זהו מסירתו לכומרים. להעביר למולך זהו העברת מדורת האש. וזה אינו נכון שהרי אמרו בגמרא סנהדרין העבירו ברגל פטור אלא כמשוורתא דפוריא שהוא מעבירו בתוך האש ממש. והזכיר בו הכתוב נתינה והעברה באש שאינו חייב עד שימסרנו לכומרים והעבירו באש כמו שמפורש בסנהדרין. וכן מה שאמר הרב שמוסרו לכומרים והם מעבירין אותו וכך כתב אף בפירושיו במסכת סנהדרין ואינו נראה כן מלשונם שם בגמרא. ועוד איך יתחייב הוא מיתה בעבודת אחרים. ולשון הכתוב עצמו מעביר בנו ובתו כך נדרש שהאב בעצמו מעבירו. אבל הענין כך הוא שהאב עצמו מוסרו לכומרים לשם שקוצם. וזהו שכתב נתן למולך כגון שנעשין בפנים כדכתיב ונתנם אל הכהן. ואולי הכומרים עושין בו תנופה או הגשה לפני המולך והם מחזירין אותו לידי האב והוא לוקחו ומעבירו בלהב האש וזהו מעביר בנו ובתו באש. וכך אמרו בירושלמי לעולם אינו חייב עד שימסרנו לכומרים ויטלנו ויעבירנו כלומר שיטלנו מהם ויעבירנו הוא אבל לא היה שורפו שהרי אמרו המעביר את עצמו פטור אף על פי שהוא חי אף לאחר העברה וכך פירש רש״י. ועם כל זה הנראה בעיני מהכרע הפסוקים כי היה הבן למאכולת האש שהכתוב אומר וגם את בניהם העבירו באש לאכלה. ושם נאמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם שהיו מעבירין אותו באש עד שישרף או שימות באש והוא שחיטתו כי הלשון הזה העבירו להם במולך הוא ואמר בו הכתוב לאכלה. והזכיר בו שחיטה אם כן מה שאמר כמשוורתא דפוריא לומר שהיו מעבירין אותו על השלהבת פעמים רבות והוא מת בלהב האש. והנה הוא חייב בדין התורה משעת העברה הראשונה משתמשול בו האור כגון שנתפס האש באחד מאיבריו. ולכך הוצרכו לומר שהמעביר עצמו פטור אבל היה האש אוכלת בו (פטור) כי זה היה קרבנם למולך ולשון מעביר באש יאמר בכל מקום על הדבר שהוא בוער באש ואיננו אוכל מפני שנותנים אותו באש ומעבירים אותו ממנו ואינו נעשה אפר כנשרפים כענין כלי הגוים שמלבנין אותו באש שנאמר בהן תעבירו באש וטהר ואמר בבני עמון והעביר אותן במלבן לומר שסרף אותן כאשר יעשו הלבנים במלבן אם כן מעביר בנו ובתו באש היא נתינתו באש שתמשול בו האור לא העברה בעלמא והיא העברה הנזכרת במולך שהיא באש על דעת רבותינו שלמדו בג״ש העברה העברה מה להלן באש אף כאן באש מה כאן למולך אף להלן למולך. וראיה לדבריהם שכתוב ביאשיהו וטמא את התפת אשר בגיא בן הנום לבלתי העביר איש את בנו ואת בתו באש למולך אם כן העברה הנזכרת במולך היא באש וכן כתוב במנשה והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנום. מצאתי שכתוב באחז וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה׳ אותם מפני ישראל ובדברי הימים נאמר ויבער את בניו באש כתועבות הגוים אשר הוריש אם כן ההעברה היא העברה באש ממש. ומה שאמר הכתוב והספרוים שורפים את בניהם לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים והיא ע״ג אחרת שבעבודתם לשרוף אותם לגמרי כעולה וכן היו עושין לבעל כמו שכתוב בירמיהו ויצאת אל גיא בן הנום. ושם כתיב ומלאו את המקום הזה דם נקיים ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. ועוד כתיב ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם ואת בנותיהם למולך אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת אבל מפני ששני הפסוקים האלה בבמות הבעל ושניהם בגיא בן הנום והאזהרה בשניהם אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ושם במקום ההוא הטמא היה שם מולך כמו שכתוב ביאשיהו נראה מכל זה שהיו שורפין את בניהם עולות למולך והוא הבעל ושניהם לשון קרוב מלכות ואדנות ואיננו בעל פעור ובעל זבוב כי זה יקרא הבעל סתם כאשר יקרא המולך. אבל הזכיר בו הכתוב העברה כי עיקר עבודתו בהעברה משתמשול בו האור ותקרא שרפה כי ימותו שם ולכך יקראו עולות. וכן אני סובר כי אלהי ספרוים הוא המולך כי הכנוי בהם מלך אבל היו שניהם נעבדים כנוי לאחד אדר בלשון כבוד ולשני מלשון עונה ושתפו בשניהם מלך והוא כמו מולך והשרפה היא מיתתם באש כאשר פירשתי. ואם נאמר שהשקוצים האלה אינם המולך. יתכן כי בעבור היות עבודתם בבנים ובבנות להביאם באש כענין שאמר במולך ישתפו בהם שמו מלך ובעל ואין עבודתם שוה כי המולך בהעברה ואלהי ספרוים בשרפה והבעל בשחיטה ושרפה כעולות ונאמר שהיו במקום התופת אשר בגיא בן הנום במות לבעל ושם נאמר עוד מולך. ומה שאמר הכתוב ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם למולך יהיה פירושו ולהעביר את בניהם למולך. ורבותינו אמרו אף חזקיה מלך יהודה בקש אביו לעשות לו כן שישרוף אותו באש אלא שסכתתו אמו בשמן סלמנדרא והנה אחז למולך העביר אותו כדכתיב וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה׳ מפני בני ישראל. וזהו לשון הכתוב במולך אם כן היא העברה שתמשול בו האור וימות וניצל הצדיק בסלמנדרא הזו שברא הקב״ה בעבורו. ועל דרך הפשט אמרו כי מעביר בנו ובתו באש מין ממיני הכשפים כי בענין הכשוף נאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף. ואמר במנשה והוא העביר את בנו באש בגיא בן הנום ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני וכתיב ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו. והמולך הוא ע״ג שמקריבין לו הקטנים אבל אחר שמצאנו כתיב לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך נאמרו דברי רבותינו שהכל למולך באש. אבל יתכן שהיתה העבודה ההיא להם לקסום שוא והיו מתנבאים בה כפי סכלותם והם נביאי הבעל המקריבים לו הבנים והבנות ויראו להם חלומות שוא ומקסם כזב. ולכן תיחס התורה ענין המולך בענין הקסמים כי בכאן סמך אל הנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים ובמשנה תורה כל הפרשה במתנבאים לדעת העתידות בשקר. והנה הזכיר הכתוב כי העברת הזרע למולך הוא חלול השם ובפרשה האחרת הוסיף למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי. ואולי טעמו למען טמא את העם המקודש לשמי ולחלל את שם קדשי בעברם על העבירה החמורה לפני כי כן יאמר בעבירות החמורות ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי ויתכן שיאמר כן מפני שהמקריב מזרעו למולך ואחר כן יבא אל מקדש ה׳ להקריב קרבן מטמא את המקדש

מתים או מגורשים: (כה) ותקיא הארץ. כל מה שיקיא האדם הוא נתעב בעיניו ואליו לא ישוב: (כו) ושמרתם את חקותי. אלה שאמרתי לכם אלה תהיינה אסורות: ואת משפטי. שתעשו המשפט שהוא על העובר על אחת מהן וטעם ולא תעשו מכל התועבות האלה שנית להכנים הגר כי זאת המצוה היא שוה לאזרח ולגר בעבור שהוא דר בארץ ישראל ואם יש לך לב תוכל להבין כי בימי יעקב שלקח שתי אחיות בחרן ואחריו עמרם שלקח דודתו במצרים לא נטמאו בהם. וטעם כי את כל התועבות האל שתדעו זה גם אתם גם בניכם שתשמרו אותם ותהיה הארץ טהורה ולא תקיא הארץ אתכם: (כז) האל. עם האלה שוה כמו ההם ההמה ואין

זאת

ספורנו

אבל היה בקריבה בלבד: (כה) ותטמא הארץ. ומן הקריבה באו לידי כך שנטמאה הארץ בגלוי עריות ממש: (כו) ושמרתם אתם את חקתי. שלא תקרבו לגלות ערוה: ואת משפטי. להעניש את החוטאים: ולא תעשו מכל התועבות. ובזה האופן לא תעשו שום אחת מחקות התועבות: (כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ. כי הגוים אשר לא נשמרו מהקריבה ולא ענשו את החוטאים בגלוי עריות עשו את כל התועבות כי מרעה אל רעה יצאו וכן תעשו גם אתם אם לא תשמרו את כל חקותי ומשפטי אלה לכן שמרו אותם: (כח) ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי ובזה האופן לא

כה וְאִסְתַּאֲבַת אַרְעָא וְאַסְעָרִית חוֹבַהּ עֲלַהּ וְרוֹקִינַת אַרְעָא יַת יָתְבָהָא׃ כו וְתִטְּרוּן אַתּוּן יַת קְיָמַי וְיַת דִּינַי וְלָא תַעַבְדוּן מִכָּל תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵּין יַצִּיבַיָּא וְגִיּוֹרַיָּא דְיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן׃ כז אֲרֵי יַת כָּל תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵּין עֲבַדוּ אֱנָשֵׁי אַרְעָא דְּקֳדָמֵיכוֹן וְאִסְתַּאֲבַת אַרְעָא׃ כח וְלָא תְרוֹקֵין אַרְעָא יָתְכוֹן בְּסָאוֹבֵיכוֹן יָתַהּ כְּמָא דְרוֹקִינַת יַת עַמָּא

כה וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֺנָהּ עָלֶיהָ וַתָּקִא הָאָרֶץ אֶת־יֹשְׁבֶיהָ׃ ג׳ וחסר
כו וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל ג׳
הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ כז כִּי אֶת־כָּל־ יי״
הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ ח׳ בלשון חול
אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ׃
כח וְלֹא־תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם ח׳ ר״פ בסיפ׳ מפטיר כח
בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה ג׳. ג׳

וזרע בהמה: (כח) ולא תקיא הארץ אתכם. משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה ותרגומו ולא תרוקין לשון ריקון מריקה עצמה מהם:

הכנסות

ולא תעשו ג׳ וסימן ושמרתם אתם את חקתי. וכי תשגו. ואם לא תשמעו:

תולדות אהרן ותטמא הארץ. שבת לג: ושמרתם אתם. סנהדרין ס: כי את כל שבת לג יבמות לא בתרא פה סמורה כט: ולא תקיא. שבת לג:

תפיס

רמבן

כי קרבנותיו טמאים ותועבה לשם והוא עצמו טמא לעולם שנטמא ברעה שעשה כמו שאמר באוב וידעוני לטמאה בהם וכתיב ובגלוליהם טמאוה והזכיר בו חלול השם כי כאשר ישמעו הגוים שכבד את המולך בזרעו ויקריב מבהמתו קרבן לשם הוא חלול השם וזהו שאמר הנביא וגם את בניהם אשר ילדו לו העבירו להם לאכלה עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא ואמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך ביתי. ועל דרך האמת ישראל זרע הקדש נולדים בבית ה׳ וזה טעם אשר ילדו לי והנה המקריב אותו למולך מטמא מקדשו ומחלל שמו הגדול כלשון ולא יחלל זרעו בעמיו ולכך אמר בו ואני אתן את פני באיש ההוא ושמתי אני את פני באיש ההוא והמשכיל יבין:

וטעם הזכור והבהמה מפורסם כי הוא דבר נתעב ואיננו בקיום המינין כי אדם ובהמה לא יולידו. וכתב ר׳ אברהם אחר שמצאנו הן שכבתי אמש את אבי הנה לא תשכב אזהרה לשוכב ולנשכב. ואם כדבריו למה לא היתה בכלל ובכל בהמה לא תתן שכבתך כי הנשים בכלל התורה אבל טעם שכבתי אמש את אבי בעבור שהן השוכבות כדי שיצא ממנו הזרע כידוע שהזרע יצא מן התנועה או מן הגוף כולו כמו שיתהוה הקצף בפיות הסוסים במרוצתם או שיתילד בגידים הקרובים ויאסף שם בחמום התנועה ויצא ואם לא שכבו אותו לא יצא ממנו זרע כי היה כאבן דומם בשכרותו:

(כה) ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקא הארץ. החמיר הכתוב בעריות בעבור הארץ שתטמא בהם ותקיא הנפשות העושות והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ אבל סוד הדבר בכתוב שאמר בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו׳. כי חלק ה׳ עמו וגו׳ והענין כי השם הנכבד ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים ונתן על כל עם ועם בארצותם לגויהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות. וזהו שנאמר אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים כי חלק לכלם מזלות בשמים וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם כענין שכתוב ושר מלכות פרס עומד לנגדי וכתיב והנה שר יון בא ונקראים עליהם מלכים כדכתיב ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס. והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה׳ מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיחד שמו זרע אוהביו וזהו שאמר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ. וכתיב והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל. והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיות לשמו ולכך אמר ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא הארץ אתכם. וכתיב ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה. אני ה׳ אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מכל העמים. יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו. והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע״ג ומגלים עריות. והפרשה הזאת הזכירה המולך בכלל ע״ג עם זכרון העריות ועל כלם אמר אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים ותקיא הארץ את יושביה וכן אמר בפרשה השניה ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שהוא חומר איסור ע״ג ולכך אמר כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ שנאמר ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה׳ אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מכל העמים. והנה בארץ העו״ג אע״פ שהכל לשם הנכבד אין טהרה בה שלימה בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם ולכך יאמר הכתוב אלהי כל הארץ יקרא כי הוא אלהי האלהים המושל על הכל והוא יפקוד בסוף על צבא המרום במרום להסיר ממשלת העליונים ולהרוס מערכת המשרתים. ואחרי כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה וזהו ענין הכתוב שאמר בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא. יאמר כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנצר הוא גזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא שגזרו על הכוחות הנאצלין מהן לעשות כך ויקראו עירין כי מאצילותן יתעוררו הכחות בכל הפעולות כמו שאמרו וארו עיר וקדיש מן שמיא נחית קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וגו׳ ומאמר קדישין שאלתא כלומר ששאלו מה׳ הרצון העליון עליו ואחרי כן גזרו לעשות כן וזהו שאמר לו דניאל וגזרת עילאה היא כי הכל מאתו יתברך. והנה השם הנכבד יתברך אלהי האלהים בכל העולם ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה׳ וזהו טעם וזנה אחרי אלהי נכר הארץ כי האלוהות נכרים בארץ השם ובנחלתו וזהו שנאמר לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות והנה ממיתים אותם כאשר אינם יודעים את משפט אלהי הארץ והנה הכותיים לא היו ענושים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם וכן שנו בספרא ולא תקיא הארץ אתכם וגו׳ ארץ ישראל אינה כשאר ארצות אינה מקיימת עוברי עבירה. ובספרי ואין עמו אל נכר שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בהם כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון וגומר והוא מאמרם כל הדר בחוצה לארץ דומה וכו׳ שנאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים ואומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים. ואמרו בתוספתא דע״ג הרי הוא אומר ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה׳ לי לאלהים ואומר לתת לכם את ארץ כנען כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים וכן הוא אומר בארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה׳ ואומר ונכבשה הארץ לפני השם ולפני עמו וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני המקום אלא כל זמן שהן עליה כאלו היא מכובשת הא אינם עליה אינה מכובשת. ומן הענין הזה אמרו בספרי ואבדתם מהרה אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה אמר לה הוי מתקשטת בתכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים אלו המצות שישראל מצויינין בהם והנה הכתוב שאמר ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו׳ אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות ופירשו בכן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה׳ ולפיכך אמרו בספרי וירשתם

וישבתם

(כט) הנפשת העשת. הזכר והנקבה במשמע : (ל) ושמרתם את משמרתי. להזהיר בית דין על כך : ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם. הא אם תטמאו איני אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כליה לכך נאמר אני ה' אלהיכם :

זאת דעת הגאון : (כח) כאשר קאה. פועל עבר מגזרת שתו ושכרו וקיו כי אותיות אהו"י מתחלפים ויש ארץ לשון זכר נעתם ארץ ולא נשא אותם הארץ או חסר מלת היא כאילו הוא כאשר היא קאה כמו באה עם הלאן : (כט) ונכרתו הנפשות העשת. בפרהסיא שתמיתום ואם בסתר אני אכריתם : (ל) ושמרתם את משמרתי. זאת המשמרת והיא לבלתי עשות. וטעם אשר נעשו לפניכם. שלא יאמר אדם הואיל ועשו כן הקדמונים אעשה כן גם אני. וטעם אני ה' אלהיכם. דבק עם משמרתי שלא ישאל חסר לב למה זאת המשמרת כי אני ה' אלהיכם עשו כל אשר אצוה אתכם :

אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם׃ כט כִּי
כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת
הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת
מִקֶּרֶב עַמָּם׃ ל וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת
הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם
וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ פ פ פ

ר"פ. כ' כטעם · ל' וחסר וה' חסרים בלש' · ל' · ג' בסיפ' · כ"א ס"פ

דקדמיכון : כט אֲרֵי כָּל
דְיַעֲבֵיד מִכָּל תּוֹעֲבָתָא
הָאִלֵּין וְיִשְׁתֵּיצוּן נַפְשָׁתָא
דְיַעַבְדוּן מִגּוֹ עַמְּהוֹן :
ל וְתִטְּרוּן יָת מַטְּרַת מֵימְרִי
בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד מִנִּמּוֹסֵי
תּוֹעֲבָתָא דְּאִתְעֲבִידָא
קֳדָמֵיכוֹן וְלָא תִסְתַּאֲבוּן
בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן :
פ פ פ

כי כל אשר יעשה ג' דסמי' בקרי"א וסי' כי כל אשר יעשה מכל התועבת עמם. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים. כל קרי' תועבת התועבת חסר וי"ו הניין בס"פ חסרים וי"ו קדמא וסי' וילך בדרך מלכי ישראל דאחז. וילך בדרכי דאחז דד"ה. גם כל שרי הכהנים העם אשר עשה מנשה. ויבער יאשיהו את כל. הנשיב להפר מצותיך. ואשלח אליכם דירמיה. ויתר דברי יהויקים ותעבותיו. בתעבותיהם לכנעני. וב' כתיב תועבות מלאים דמלאים וסי' הכה בכפך ורקע ברגלך. כתועבות הגוים דמנשה דד"ה. ושארהון תועבת כתיב: האל ה' בלשון חול וסי' נמסר בסדר תולדות: תעשת ה' חסר בלישנא וסי' נמסר בס' שמיני:

פ' פסוקים, כי כל סימן, או עד"ו סימן

תולדות אהרן כי כל. יבמות ח לד קדושין סז כתרא פח בכורות נו כריתות עב (שבת ע יא יבמות כ) : ונכרתו הנפשות. קדושין ג ב"ק לב מכות כג כריתות ב : ושמרתם את משמרתי. מ"ק ה חגיגה יא יבמות כא שבועות ז : לבלתי עשות. חגיגה יא שבועות ז' :

בעל הטורים הנפשות העשת. כתיב חסר לומר שחייב אפי' בלא התראה :

ספורנו

תקיא הארץ אתכם באותו ענין רע שהיא קאה עתה את הגוים : (כט) כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות. והטעם שבעשותם אחת מכל אלה תקיא אתכם הארץ באותו אופן רע הוא כי כל אחת מאלה ראוי' לעונש כרת : (ל) ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות. שמרו גם את המצות שצויתי לשמירה ונדר שלא תכשלו בכל אלה כמו אסורי מאכלות וטומאת נדה וזבה ויולדת ותולעת ובזה האופן לא תטמאו בהם :

רמבן

ויעבת בה ושמרת לעשות וישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה וכך הוא בתוספתא דע"ג וזו היא מחשבת הרשעים שהיו אומרים ליחזקאל רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש לו עליו כלום שנאמר והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחלת בואם בארץ כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחות ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל ומפני הענין שהזכרנו בו אמר הנביא ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי והענין הזה הוא במקומות רבות בכתובים ותראנו מפורש בהם אחר שפקחתי בו עיניך וכתב ר"א בפרשת וילך ידעתו כי השם אחד והשנוי יבא מהמקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כלם הם בחכמה ומעבודת השם לשמור כח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפט אלהי הארץ ואמר ביעקב הסירו את אלהי הנכר והפך המקום הדבק בעריות שהם שאר והמשכיל יבין אלו דבריו ז"ל. ואל תשיב עלי מפסוק מיכאל שרכם כי הוא שר מתרת לבקש רחמים על ישראל לא שר מלכות וממשלה עם שהיה זה בהיותו בחוצה לארץ ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחקותי תדע סוד נשגב ונעלם ותבין מה שאמרו רבותינו בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה וכבר רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ והנה הזכיר הכתוב כי אנשי ארץ כנען נענשו בעבור העריות ורבותינו אמרו שהוזהרו עליהן מעת היצירה לאדם ולנח שלא ענש אלא אם כן הזהיר אבל הכתוב לא יזכיר האזהרה אבל יאמר כי הארץ תקיא אותם כי הארץ תתעב כל התועבות האל . והנה לא אנשי ארץ כנען בלבד היו מן המוזהרים והפרשה הזכיר כמעשה ארץ מצרים שהיו גם הם עושים ככל התועבות האלה ולא תקיא אותם ארץ מצרים ולא שאר ארצות הגוים את גוייהם אבל הענין כולו למעלת הארץ וקדושתה. ואמר הכתוב ותקיא הארץ כי מעת שפקד עונה עליה שנגזר על הכנענים להכרת כאלו כבר הקיאה אותם או ותקיא למעלה כענין סר צלם מעליהם :

(כט) ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם. זרעו נכרת וימיו נכרתים לשון רש"י. והנה בכריתות בתורה ג' ענינים האחד שנאמר בו ונכרת האיש ההוא. והשני שנאמר בכן ונכרתו הנפשות העושות ונכרתה הנפש ההיא מלפני. והשלישי שנאמר בכן הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ואמר ביום הכפורים והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואמרו בסיפרא לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן וביאור הענין כי האוכל חלב או דם והוא צדיק ורובו זכיות אבל נגרה תאותו עליו ונכשל בעבירה ההיא יכרתו ימיו וימות בנעורים קודם שיגיע לימי זקנה והם ששים שנה ואין נפשו בהכרת אבל יהיה לו חלק לעולם הבא הוא העולם שאחרי התחיה ובזה אמר ונכרת האיש ההוא ואשר עם החטא החמור ההוא יהיו עונותיו מרובין מזכיותיו עונש הכרת שבעבירה החמורה מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן הגוף והיא נכרתת מחיי עולם הנשמות ובמחוייבי הכרת הזה רומז הכתוב ונכרתה הנפש ההיא מלפני וכתיב והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואלו אין להם כרת בגופם אלא פעמים שיחיו ויגיעו לימים רבים וגם עד זקנה ושיבה כענין שכתוב ויש רשע מאריך ברעתו וזהו מה שאמרו רבותינו אבל מי שעונותיו מרובין מזכיותיו ובכללן עון פושעי עו"ג בגופן ואמר רב פפא בעבירה כלומר בערוה מן העריות יורדים לגיהנם ונדונין שנים עשר חדש לאחר שנים עשר חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים וכו' ויש כרת חמור שנכרת גופו ונפשו והוא הנאמר בו כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ודרשו הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא לומר שהוא ימות בנוער וחיתו בקדשים שלא תחיה נפשו בתחיית המתים ואין לה חלק לעולם הבא ואין כפל הכרת הזה הנאמר בתורה אלא בעניני ע"ג ומגדף ורבותינו דרשו בו עוד במסכת שבועות כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר אבל אינו בכל הכריתות וגם מבואר זה בגמרא שאין הכפל של הכרת תכרת בשאר חייבי כריתות שבתורה אלא כאלו הנדרשים מן הכתוב הזה כי הכתוב הוא במגדף ועובד ע"ג והם הוסיפו במדרשים הכופרים בעיקר והרשעים המוחלטים וכמו שנאמר בהם בקבלה כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והם אותם שמנו במשנה ובברייתא ואלו שאין להם חלק לעולם הבא. וכן נראה שאין כל חייבי כריתות בעבירות אין כרת לזרעם אלא באותן שכתוב בהן ערירים. ויתכן שהוקשו כל העריות זו לזו אבל בשאר הכריתות כגון חלב ודם אין לנו. כתב ר"א יש הפרש בין והאבדתי ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש יחשוב המשכיל כי האובדת תאבד והנכרתת תכרת ולא ישא אלהים נפש ותדע ותשכיל כי הכריתות הנזכרים בנפש בטחון גדול בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות כי באמרו יתברך ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה ונכרתה הנפש ההיא מלפני יורה כי הנפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות לפניו בזיו העליון. ולכך הוא מפרש הנפש ההיא עונה בה כי העון אשר בה הוא יכריתנה. וטעם זה הענין כי נשמת האדם נר ה' אשר נופחה באפנו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים. והנה היא בעינה ולא תמות ואיננה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד כמורכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד כקיום השכלים הנבדלים ולכך לא יצטרך הכתוב לומר כי בזכות המצות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן הקיום הראוי והוא הלשון שתפסה בכן התורה כרת כענף הנכרת מן האילן שממנו יהיה שרשו. הוא מה שאמרו רבותינו מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת של הנפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והם עמה שהם בשלום. וכבר פירשנו כי כל היעודים שבתורה בהבטחות או בהתראות

בהתראות כולם מופתיים מן הנסים הנסתרים בדבר מופתי תבטיח ותזהיר התורה לעולם וכן תזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי והנה הכריתות שבתורה הם שלשים ושש ומהם רבים באיסורי הערוה ר"ל על בעילה האסורה וכן מיתות ב"ד בענין הבעילה שש עשרה ואין באיסור המאכלים מיתה כלל והטעם בהיות העונשין הגדולים כמיתת בית דין והכרת בעניני בבעילה מפני שגלוי העריות דבר נמאס מאד אצל התורה כנזכר בזאת הפרשה ובמקומות רבים בכתוב וחכמים מזכירין לעולם ע"ג וגלוי עריות ושפיכות דמים יזכירו אותה אחר ע"ג וקודם שפיכות דמים וכמו שאמרו אלהיהם של אלו שונא זמה הוא ויש לענין סוד גדול בסוד היצירה . והרב אמר במורה הנבוכים בעבור היות יצר האדם גדול בענין המשגל והתאוה בו רבה והדברים שהם רבי המכשולות צריכים עונש גדול ליסר אותם וגם זה אמת :

פרשת **כלי יקר** אחרי מות

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן . ויאמר ה' אל משה וגו' וקשה אם כן דבור ראשון לשכל אזל כי לא נזכר בו שום ציווי ולא שום הודעת דברים ומה שפירש"י משל לחולה כו' אינו מתיישב כי בפסוק ראשון לא נזכר שום צווי . ונוכל לומר שארבע מלות אלו בקרבתם לפני ה' וימותו אינם מאמר הכתוב לנו אלא הקדוש ברוך הוא דבר אל משה ארבע מלות אלו וזהו נוסח דבור ראשון כי רצה ה' להודיע למשה מגד איזו עון מתו שני בני אהרן ועל כן הזכיר בו דבור קשה כי הוא מדת הדין ואחר כך אמר הנמשך מהודעה זו להזהיר את אהרן שלא יהיה נכוה בגחלתן על כן נאמר ויאמר אמירה רכה . וביאור ענין שבני אהרן היו ראוין לשליחות יד על ויאכלו וישתו ויחזו את האלהים שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס של מאכל ומשתה והמתין להם הקדוש ברוך הוא כדי שלא לערבב שמחת התורה וכנגד זה בא צווי זה לאהרן שאל יבא אל הקודש בכל יום שיש בו אכילה ושתיה כי אם ביום כפור יום ענות אדם נפשו כי אז הוא בא בהכנעה לפני בוראו על כן הגיע הקדוש ברוך הוא למשה הקדמה זו והודיע לו תחלה סיבת מיתת בני אהרן בדבור ראשון כדי לומר לו באמירה שניה הצווי ואל יבא בכל עת אל הקדש . וזה נוסח דבור ראשון שאמר ה' למשה אחרי מות שני בני אהרן ומהו הדבור . בקרבתם לפני ה' וימותו הודיע שלכך מתו לפי שנתקרבו אל ה' שלא בזמן הראוי כמ"ש ויחזו את האלהים והיה לו לומר בקרבתם לפני או אלי מגיע דוגמתו כמו שפירש"י פרשת וירא בפסוק וה' המטיר על סדום וגו' ומה שכתוב וימותו היה לו לומר מתו מגינו דוגמתו ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב וגו' עזב מבעי ליה ובזה מתורץ יתור לשון של וימותו שהרי כבר נאמר אחרי מות לפי שהראשון מאמר הכתוב לנו והשני דבור ה' למשה . גם יתכן לפרש בקרבתם לפני ה' לפי שהיו קרובים אל ה' ביותר על כן דקדק הקדוש ברוך הוא עמהם לדונם אפילו על שגיאה קטנה כמ"ש וסביביו נשערה מאד כי כל הקרב הקרב ביותר אל המלך אז ביותר הוא צריך להיות נזהר בכבוד המלך וכן אמר משה הוא הדבר אשר דבר ה' בקרובי אקדש ואם נוכל לומר שאין מוקדם ומאוחר בתורה ופ' זו נאמרה למשה קודם שאמר לאהרן הוא הדבר אשר דבר ה' בקרובי אקדש אז קרוב לשמוע שאמר זה על מ"ש לו הקב"ה נוסח ד' תיבות אלו בקרבתם לפני ה' וימותו . ומה שפירש"י זה זרזו יותר מן הראשון כו' אולי כוונתו כי כבר נאמר וגם הכהנים הנגשים אל ה' אל יהרסו לעלות אל ה' גם שם זרזם על זה אך שלא נאמר שם שום עונש כי אם פן יפרץ בם על כן הוצרך לזרזו שנית ולומר לו שלא ימות כדרך שמתו בניו אבל אם כל הפסוק מן אחרי מות עד וימותו הוא מאמר הכתוב לנו לא ידעתי מהיכן למד משה לזרזו שלא ימות כדרך שמתו בניו שהרי לא הזכיר הקדוש ברוך הוא למשה שום דבר ממיתת בני אהרן ולדברינו הוא מיושב שמשה למד זה ממה שהודיע ה' טעם למיתת בני אהרן וסמיך ליה הציווי לאהרן ודאי הוא כדי לזרזו יותר מבפעם ראשון :

דבר אל אהרן אחיך . מה ראה להזכיר כאן האחוה אלא לומר לך שאל יסמוך אהרן על האחוה לומר שלא ימות בבואו אל הקודש בזכותו של משה אחיו כדי שלא יהיה נאכל חצי בשרו כמו שפירש"י פרשת בהעלותך על פסוק ויאכל חצי בשרו על כן אמר אף על פי שהוא אחיך מכל מקום אל יסמוך על זה כלום . או אמר מאחר שאחיך הוא ואם ימות דומה כאלו נאכל חצי בשרך על כן עליך מוטל ביותר להזהירו ויש אומרים אף על פי שאחיך הוא בנבואה וכתיב במ"ת ועלית אתה ואהרן ויבא לחשוב כשם שמותר למשה ליכנס בכל עת כי בכל ביתי נאמן הוא כנאמן הבית שנכנס לבית אדוניו כל עת שירצה כך יכנס גם הוא על כן אתה צריך להזהירו ביותר :

ואל יבא בכל עת אל הקודש . לשון בכל עת אינו מדוקדק כי משמע בכל עת לא יבא אבל לפרקים יבא והאמת אינו כן שהרי אינו בא כי אם פעם אחת בשנה . ואומר אני שטעם איסור ביאתו שמה תלוי בחטאת העם כי עונותם מבדילים בינם לבין אלהיהם וקלקולם מונע גם ביאת הכהן כי אשמת העם תלויה בו כמ"ש ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך מתוך בני ישראל הורה שלא זכו לקריבה זו כי אם מתוך בני ישראל וכשישראל אינן זוכין גם הכהן התלוי בהם אינו זוכה לראות פני השכינה כי אם ביום כפורים שכל ישראל נמשלו ביום ההוא למלאכי השרת שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם ע"כ דומה יום קדוש זה כאלו אינו מכלל העת והזמן כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן חוץ מיום זה ורמז לדבר השטן עולה שס"ד וימות הלבנה במספר שנ"ה להורות שבכל ימות השנה שהשטן והיצר הרע שולט בבריות כולם בכלל העת חוץ מיום זה שאין לשטן ממשלה בו על כן אינו בכלל העת של כל ימות השנה אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה וכשאמר אל יבא בכל עת רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת כי אם ביום שאינו בכלל העת והוא ביום מחילה וסליחה שישראל נמשלו בו למלאכי השרת שאינן נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה שהשטן המחטיא מושל בהם ועל כן אין דין שמלוהם של ישראל יבא לראות פני השכינה ונתן טעם לדבר כי בענן אראה רצה לומר אלו היה שם גילוי שכינתו להדיא לא הייתי צריך למנוע ממנו הביאה שמה כי לא יראני האדם וחי אך מאחר ששכינתו בענן יכול הוא לראות כבודי כי הענן סיבה לראיה זו לכך נאמר כי בענן אראה ועל כן אני צריך למנוע ממנו הראיה בכל ימות השנה שישראל מסגלים בו עבירות בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר וגו' ואמרו במדרש פר כנגד אברהם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם ואיל כנגד יצחק שנקרב תמורתו איל . וב' שעירי עזים כנגד יעקב שנאמר בו וקח לי משם ב' גדיי עזים . כוונת מדרש זה לומר כשם שמצינו שגם למשה לא נראה ה' כי אם בזכות האבות כמ"ש למען יאמינו כי נראה אליך ה' אלהי אבותם אלהי אברהם וגו' כך כהן גדול ביום כפורים נראה אליו ה' בזכות האבות ויש בכולם רמז ליום כפורים מ"ש ואל הבקר רץ אברהם סובר מדרש זה שהיה ביו"כ כי גם רז"ל דרשו בעצם היום נימול אברהם שנימול ביו"כ וסובר שכל המעשה מן וירא ה' אל אברם באלוני ממרא הכל היה ביום אחד ואף על פי שעשה סעודה ביום ההוא מכל מקום אחר שלא נתנה התורה עדיין היה מחמיר על עצמו ולא על אחרים . ואיל של יצחק יש במדרש שהיה המעשה ההוא ביום כפורים וראייתו מן פסוק אשר יאמר היום בהר ה' יראה שבכל שנה ביוכ' זה ה' יראה כי בענן יראה שמה ה' ושני שעירים של יעקב אמרו במדרש שני גדיי עזים טובים טובים לך וטובים לבניך טובים לך שעל ידיהם תקבל הברכות וטובים לבניך שעל ידיהם תתכפר להם ביום כפור ומאז הובטח יעקב על כפרת יום קדוש זה ע"י שני שעירים :

כתנת בד קודש ילבש . לפום ריהטא נראה שזולת הכפרה יש עוד תועלת שני בכניסת כ"ג לראות פני השכינה אחת בשנה כדי לחזק האמונה כדרך שנראה ה' לכל ישראל בהר סיני כדי לטעת בלבם דבור אנכי ולא יהיה לך כך מדי שנה בשנה רצה ה' להתראות אל הכהן שלוחם כדי לחדש האמונה בב' דברות אלו שהם יסוד האמונה ואם באולי עברו ישראל על לא תרצח ולא תנאף כי הם מקבילים מול דבור אנכי ולא יהיה לך כמו שבארנו למעלה בפרשת כי תשא על פסוק ויקומו לצחק על כן נצטווה הכהן ללבוש כתונת בד קודש כי הכתונת ארז"ל שמכפר על ש"ד ומכנסי בד מכפרים על ג"ע כדי שלא יתנגדו אל ב' דברות אנכי ולא יהיה לך ולכרות עליהם ברית חדשה בכל שנה ושנה . ולפי שבע"ג הקדוש ברוך הוא מענים גם על המחשבה על כן נאמר ובאבנט בד יחגור כי האבנט מכפר על הרהור הלב ולפי שבכניסה זו נענשו בני אהרן על שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס על כן נאמר באהרן ובמצנפת בד יצנוף כי המצנפת מכפר על גסות הרוח . דבר אחר לכך פרט אלו ד' בגדים כנגד הדברים שנכשלו בהם בני אהרן והנה הכתונת והאבנט הוא על דרך שמסיק בילקוט שהיו בני אהרן מהלכים אחר משה ואהרן ואמרו מתי ימותו ב' זקנים הללו ואנו נוהגין שררה על הציבור רבי איבו אמר בפיהם אמרו דבר זה רבי פנחס אמר בלבם הרהרו וקשה במאי קמפלגי . ומי הגיד להם שכך אמרו או בלבם הרהרו . ונראה שדעת ר' איבו נוטה לומר מדקאמר בד קודש ילבש והכתונת מכפר על ש"ד והיכן מצינו שבני אהרן נכשלו בחטא ש"ד אלא ודאי שבפיהם אמרו דבר זה והיו מלבינין פני משה ואהרן באמרם שאינן ראוין להיות מנהיגים כי אם מגד שהם זקנים והמלבין חבירו חשוב כשופך דמים על כן בא כתונת זה לכפר על ש"ד שלא יבא אהרן אל הקודש ויהיה עליו חטא הטא זה כי בני אהרן היו מלוכלכים בחטא זה שחזו את האלהים ויען כי לא לפניו חנף יבא לא יבא במגוריו רע על זה הזהיר את אהרן על כפרה זו בבואו אל הקודש מלוכלך בחטא זה . ודעת רבי פנחס מדקאמר ובאבנט בד יחגור המכפר על ההרהור ודאי בלבם הרהרו זה וכדרך שבארנו דברי ר' איבו . ורבי איבו סבר שהאבנט מכפרת על ההרהור של עריות כי בני אהרן לא היו להם נשים ומי שהוא בלא אשה מלא הרהורי עבירה ורבי פנחס סבר שהכתונת המכפר על ש"ד היינו לפי שלא עסקו בפריה ורביה על כן דומה כאילו שפכו דם כדמסיק ביבמות תניא ר"א ישראל שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר שופך דם האדם וכתיב ואתם פרו ורבו וטעמו של דבר כי דם זרועותיו הנה נדרש מידו . ומכנסי בד המכפר על ג"ע בעבור שנכנסו שתויי יין המרגיל לערוה וכארז"ל כל הנותן עיניו בכוסו כל העריות דומות עליו למישור שנאמר יתהלך במישרים . ובמצנפת בד כי הוא מכפר על גסות הרוח וזה כולל כמה מיני עון שיחסו להם רבותינו ז"ל התלוין בגסות הרוח הן שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס הן מה שהורו בפני משה רבן וכמה מיני עבירות זכרונם למעלה בפרשת שמיני . ולפי שבני אהרן מתו על שחזו את האלהים בעוד היותם מלוכלכים בחטאים אלו על כן צוה לאהרן בבואו לראות כבוד ה' יהיה נקי מכל לכלוכי החטאים הללו וילבש בגדי לבן אלו המלבנים החטאים האלו שאם יאדימו כתולע כצמר יהיו ועוד שכדרך שבא לראות פני השכינה לבושיה כתלג חיור כך בא לירהות כבגדי לבן :

גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. נראין הדברים שב' שעירים אלו דומים ממש לשני גדיי עזים שעשה יעקב ליצחק ועשה את האחד מטעמים כאשר אהב האומר וזה חלקו של סמאל שנותן לו שוחד כדי שיקבל יעקב הברכות על חלקו מצד הגדי השני שעשה פסח לה' כדאיתא במדרש כי בו ביום ראשון של פסח אמר יצחק בני אוצרות טללים נפתחין היום כו' כך לדורות ב' שעירים אלו ניתן לס"מ חלקו כדי שיקבל יעקב חלקו מן הגורל אשר לה' וכן סמכם המדרש האומר גדיי עזים טובים טובים לך שעל ידיהם תקבל הברכות וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפרים ביום כפורים. ונשא השעיר עליו את כל עונותם דרשו רז"ל עונות תם זה יעקב איש תם ובדין הוא כי כל המחטיא הרבים חטא הרבים תלוי בו וידוע שסמאל תמיד משתדל להחטיא את ישראל וכן עמלק כל מזימותם להחטיא את ישראל מצד ברכת והיה כאשר תריד ופרקת עולו ע"כ ראוי לטעון עליו כל עונות בני תם לומר שיעקב מצדו תמים הוא עם ה' ואתה גרמת להם לחטוא ע"כ תשא את חטאתם אל סמאל שרו של עשו שנקרא איש שעיר ושליחתו אל ארץ גזרה דומה ממש למה שנאמר ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה. ושלח אותו ביד איש עתי אמרז"ל זה שהגיע עתו למות בזו השנה:

לפני ה' תטהרו. כי אין יום כפורים מכפר כ"א לשבים וקודם שיכפר עליהם ה' חייב כל אדם לטהר עצמו מכף רגל ועד ראש מכל טומאת העון לכך נאמר לפני ה' תטהרו ולפני משמש לשון קודם. וגדולה מזו מצאתי בספר הזוהר על פסוק מפני שיבה תקום שקודם זמן השיבה יקום האדם משנת תרדמתו לשוב אל ה' ק"ו לשון לפני והיינו לפני בא יום ה' הגדול והנורא תטהרו ע"י התשובה ואח"כ יטהר ה' אתכם ע"י הכפרה. והזהיר עוד על התשובה הפנימית הלבבית שהיא לפני ה' כי הדבר המסור ללב אינו נגלה כ"א לה' לבדו שלא יהיה מן הצבועים הצמים ומתענים ומרבים תחנות כדי שיהיו מוחזקים לצדיקים והוא דור טהור בעיני הבריות ומצואתו הפנימית לא רוחץ לכך נאמר לפני ה' תטהרו. ורז"ל דרשו דווקא עבירות שלפני ה' דהיינו שבין אדם למקום יה"כ מכפר אבל לא העבירות שבין אדם לחברו ע"כ נאמר ועל כל עם הקהל יכפר ר"ל דווקא כשנעשו קהלה אחת להיות באגודה אחת ויעשו שכם אחד לעבוד את ה' אז הקב"ה מקבל תשובתם ולא בזמן שחלק לבם ולפי שמדרך העולם שביום כפור מבקשין מחילה זה מזה ולמחרתו חוזרים לסורם ע"כ נאמר ויקהל משה למחרת י"כ עשה אותם קהלה אחת כדי שיהיו כן כל ימות השנה ולפי שכל דברי ריבות נמשכים מן העסקים שבין אדם לחבירו על כן ישב לשפוט את העם למחרת יום כפור כי עי"ז יהיו קהלה אחת וכל העם על מקומו יבא בשלום ומטעם זה נקרא יום זה שבת שבתון כי ביטול העסקים והשביתה סבה גדולה אל השלום וכפל השביתה לפי שכל אדם יש לו המייה ותנועה חיצונית ופנימית החיצונית ע"י כלי המעשה בכל מלאכה והפנימית באה מן החלב והדם ההומים אחר בקשת התאות וביום השבת אינו נח כי אם מן החיצונית וביום קדוש זה הוא נח משתיהם. כי אין בו גם אכילה ושתיה ע"כ נקרא שבת שבתון:

ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים. סמך פרשה זו לכאן לפי שיש מקום לאפיקורסים לטעות ולומר ששליחת השעיר המדברה הוא לשעירים חלילה ע"כ הזהירם מיד על שחיטת חוץ והורה שרצה ה' אדרבא למנוע מהם הזביחה לשעירים אשר התעסקו בהם לפנים מדקאמר לשון עוד וענין השעיר אינו עבודה וזביחה כ"א חלקו של סמאל וכן פירש הרמב"ן וז"ל צוה הקב"ה שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החורבן כי הוא העולה לכוכבי חרב והדמים והמלחמות והפצעים והמכות והפירוד וההורבן והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקו מן עו"ג עמלק שהוא יורש החרב והמלחמות ומן הבהמות השעירים והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין ושעירים והאריך שם הרב בלשונו. והנה מקום אתי לתרץ בזה מש"כ בשחוטי חוץ דם יחשב לאיש ההוא פירש"י כשופך דם האדם כו' ויש להקשות מה ענין שוחט בחוץ לשפיכת דם האדם אלא לפי שהשוחט בחוץ לשעירים מוסף כחו מן מאדים המשפיע ההרג וההריגה נמצא שיפה אמר דם יחשב לאיש ההוא כי הוא השוב באמת לשופך דם כי זה כחו לאלוהו וזה פירוש יקר:

כי יצוד ציד חיה או עוף וגו'. עיקר טעם הכיסוי הוא לעשות היכר שלא בא לידי אכילת דם אבל בבהמות אין צורך בהיכר זה כי כבר הוא מזורז ועומד במה שרואה שניתן הדם על המזבח כמ"ש ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם ואין הפירוש שזה עיקר הטעם לאיסור הדם דא"כ למה אסר דם חיה ועוף אלא עיקר טעם האיסור הוא שלא יאכל הנפש עם הבשר ונתן מופת על שהנפש כלול תוך הדם שהרי נתתיו על המזבח לכפר על נפשותיכם וכפרה זו ודאי נפש תמורת נפש ומזה תבין מדעתך טעם איסור הדם שהוא מצד הנפש שבו וזה טעם שוה בבהמה חיה ועוף אך הכיסוי הוא לעשות היכר שלא יבא לאוכלו אבל בדם בהמה אינו צריך היכר כי די לו בזה מה שרואה שניתן הדם על המזבח וזה סימן לו כי הדם הוא הנפש ועוד שאין נכון שיאכל העבד משלחן רבו אבל בדם חיה ועוף אין שום היכר ע"כ צוה לעשות היכר במקצתו על ידי כיסוי ואעפ"י שתורים ובני יונה קרבים לגבי מזבח מ"מ בטלים המה במיעוטם כי רוב העופות אינן למזבח כמו הבהמות. ד"א לפי שבשר חיה ועוף אינן בנמצא והם מחוסרי צידה ובאין לאדם על ידי טורח גדול או ביוקר ומצד היות הדבר חביב עליו ביותר יש לחוש פן יאכל הבשר עם הדם ע"כ צריך לעשות היכר ע"י כסוי. ורז"ל אמרו מכאן שלמדך תורה דרך ארץ שלא יאכל בשר כי אם בהזמנה זו וטעמו של דבר תמצא לקמן פרשת ראה בפסוק כי ירחיב ה' את גבולך ואמרת אוכלה בשר וגו' ע"ש:

במעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה וגו'. לרבותא נקט אשר ישבתם בה ואשר אני מביא אתכם שמה כי מסתמא יוסף ביכר לאחיו ולבית אביו המקום שאינו מקולקל כל כך כדי שלא ילמדו ממעשיהם הדורות הבאים וכן מסתמא הקב"ה ביכר לישראל המקום שאינו מקולקל כ"כ כדי שלא ילמדו מהם שהרי נאמר מעט מעט אגרשנו מפניך וקודם שיגרש את כולם יש לחוש פן ילמדו ממעשיהם על כן אמר שאפילו כמעשיהם לא תעשו וק"ו לשאר תועבת מצרים אשר לא ישבתם בהם וק"ו לשאר האומות. אבל לפירש"י שפירש בהפך זה ממש ק' וכי ס"ד לומר שדווקא כאותן אשר ישבו בהם ואשר אני מביא אתכם שמה המקולקלים מכולם לא יעשו אבל כמעשה אותן שאינן כל כך מקולקלין יעשו חלילה מלומר כן אלא לרבותא נקט וכדי שלא יהיה לישראל מקום לטעות בהם ולומר מאחר שהושבו בארץ גושן ודאי הטעם לפי שאין מעשיהם מקולקלים כל עיקר וכן מאחר שהקב"ה מביא אותנו אל ארץ זו ודאי אין מעשיהם מקולקלים ומה שגרשו מארצם היינו לפי שישבו בארץ לא להם שהרי הכנעני היה הולך וכובש הארץ מזרעו של שם ע"כ הוצרך הקב"ה להודיע שגם המה מעשיהם מקולקלים ואם לא כל כך כזולתם מכל מקום כדי בזיון וקצף יש במעשיהם וק"ו לזולתם. ומדלא ערביהו ואמר ב"פ לא תעשו טכל לומר שפרש כל עון בפני עצמו והכתוב מאשים את ישראל על אשר בקשו לישב ישיבה של קבע במצרים כמו שפרשתי למעלה סוף פרשת ויגש על פסוק וישב ישראל בארץ גשן שבאשמת ישראל ידבר והאשימם אלהים על שבקשו לישב ישיבה של קבע במקום אשר אמר אלהים להם כי יהיו שמה גרים ולא תושבים וכל זה עשו בעבור שהיו אדוקים בגלולי מצרים כמ"ש ביחזקאל ואודע להם בארץ מצרים וגו' וימרו בי וגו' ואת גלולי מצרים לא עזבו וגו' וכן פירש"י בפרשת בא שהיו באותו דור רשעים שלא רצו לצאת ממצרים ומתו בשלשת ימי אפלה. וע"ז נאמר כאן כמעשה ארץ מצרים כאותו מעשה שעשיתם בארץ מצרים ומהו המעשה הרע אשר עשיתם אשר ישבתם בה שבקשתם בה ישיבה של קבע מצד שחשקה נפשכם בגלוליהם ובשקוציהם נפשכם חפצה. לא תעשו עוד כאלה לבקש ישיבה של קבע בין עם סורר ההולכים בדרך לא טוב פן תלמדו ממעשיהם כי כן קרה לכם במצרים. וכמעשה ארץ כנען היינו שהוא מאשים את ישראל על שמאסו בארץ הקדושה אשר היתה חביבה על האבות והמה מאסו בה עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם שלא בטובתם וז"ש כמעשה ארץ כנען כאותו מעשה שעשיתם בארץ כנען. ומהו המעשה אשר אני מביא אתכם שמה כי עיניכם הרואות שאני מביא אתכם שמה בעל כרחכם כי בתחלה אמרו מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים המרגלים אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה וכן אמרו רז"ל הנשים היו מחבבות הארץ והאנשים שנאוה וכן הוצרך הקב"ה להסיבם דרך המדבר י"ם שלא ישובו מצרימה ומכל זה ראיה שמאסו בארץ הקדושה והנבחרה מימות האבות למקום קדושה וטהרה ורוב מצות התורה תלויות בארץ ובכל זאת מאסו ישראל עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם ולישא אותם על כנפי נשרים כאשר ישא האומן את היונק אל המקום הזה וע"י סיבוב מדברות שלא יהיה להם מקום לחזור לא תעשו כן עוד אלא תלכו לרצונכם אל המקום אשר אמר האלהים כי זה הוא המוכן לשמירת כל משפטי ה' וחקותיו ונתן טעם על ראשון ראשון על מה שאמר שלא יבקשו ישיבה של קבע בארץ טמאה במצרים כדי שלא ילמדו לעשות כתועבותם ע"ז אמר ובחקותיהם לא תלכו. ועל אחרון אחרון שזרזם לילך אל הארץ הקדושה כדי לקיים המצות התלויות בארץ על זה אמר את משפטי תעשו וגו' כי המה משפט אלהי הארץ:

את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו. כאן הקדים המשפטים לחקים ואח"כ הפך הסדר ואמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי לפי שפסוק ראשון מדבר בשכר העולם הזה מדקאמר ללכת בהם כי בעולם הזה נקרא האדם מהלך שהוא נעתק ממדריגה למדריגה כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה כי המלאך נקרא עומד כי הוא עומד במדריגה אחת אבל האדם נקרא מהלך וכן לעולם הבא נקרא גם האדם יושב כאמרם ז"ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ויושבים דוגמת העומד כי הוא יושב במנוחה וכבר קנה כל שלימותו. ובשכר העה"ז הקדים המשפטים שהם מן המושכלות אל החקים שאין טעמם נגלה לומר לך לא זו שבזכות המשפטים תזכה להתהלך לפני ה' בארצות החיים שהרי עיניכם הרואות תועלתם כי אלמלא מוראה כו' אלא אף זו שבקיום החקים אע"פ שאין טעמם נגלה מ"מ תזכה על ידם להתהלך לפני ה'. אמנם בפסוק וחי בהם שפירש"י על חיי העה"ב הפך הסדר דרך לא זו אף זו כי בקיום החקים פשיטא שתזכה לחיי העה"ב כי מאחר שאין אתה מכניס בתועלתם פשיטא שכל מעשיך לש"ש כדי לקיים מצות בוראך אלא אפילו בקיום המשפטים שכבר קבלת שכרך בעה"ז ויש מקום לומר שאתה מקיימם בעבור הנאתך כי קיום העולם תלוי בהם מ"מ תזכה גם בעבורם לחיי העה"ב ולמה כי אני ה' שהרי אתה מקיימם בעבור שאני ה' צויתיך על דרך שאמרו רז"ל אל יאמר אי אפשי לאכול חזיר ונפשי קצה בו אלא אפשי והקב"ה גזר עלי כו' וא"כ מצינו שהוא מזכיר עקב רב טוב הצפון לצדיקים ביותר אל החקים כמ"ש הורני ה' דרך חקיך ואצרנה עקב נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב ומסיק בילקוט פ' עקב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך זה שכרן של מצות קלות. ומנא ליה לומר כן אלא לפי שהמצות קלות בני אדם דשים בעקביהם והשטן והעו"ג מונין עליהם לומר מה המעשה הזאת לכם וזה מצוי ביותר בחקים שאין טעמם נגלה והם מתנגדים אל בני האדם המונין עליהם לכך נאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם והיינו בדבר המתנגד אל שכלו של אדם והיינו המצות קלות. והזכיר תמיד לשון שמירה בחקים כי כל דבר שיש לו מהרסים צריך שמירה ביותר כמבואר למעלה פ' בא על פסוק ושמרת את העבודה הזאת האמור על בן הרשע המבקש להרוס העבודה כך שמירה זו האמורה בחקים היא נגד בני אדם המונין על החקים:

איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגו'. קריבה המביאה לידי גילוי ערוה והיינו היחוד כי הוא המביא לידי ערוה ולכך אמר איש איש דווקא כשיהיה כל איש ואיש לבדו עם האשה שהרי ב' אנשים מותרים להתייחד עם אשה אחת ואין

לא

איש איש כ״א כל איש לבדו ואמר לא תקרבו לשון רבים להזהיר גם את הנקבה כפירש״י וטעם איסור העריות פי׳ הרמב״ם שהוא למעט המשגל כי אלו הנשים קרובות אליו ומצויות אצלו תדיר והרמב״ן סתר זו הדעת כי ראינו שהכתוב התיר לנו נשים לאלפים ע״כ פי׳ שמצוה זו סוד ונראה שלכך נאמר בה אני ה׳ ר״ל אני היודע טעמו של דבר ולכם חקה:

ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה. אם יושביה חטאו הנה הארץ מה פשעה שאמר ואפקוד עונה עליה ונראה שכל זה נמשך מן חטא הקדום כי אמר ה׳ תוצא הארץ עץ פרי שיהיה טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן לפיכך כשחטא האדם נפקדה גם היא על עונה ונתקללה. ויש להקשות למה לא נתקללה מיד אלא לפי שעיקר השינוי הוא שרצה ה׳ שתתן חומר זך ודק בכל הנמצאים ודבר זה נוגע בכל הנמצאים אשר מן הארץ מוצאם והיא לא עשתה כן אלא נתנה חומר עב וגם בכולם ודבר זה גרם שלא היה טעם העץ כטעם הפרי כי היה החומר גס ועכור. וזה גרם אל האדם להיות לו תשוקה אל התאות המוחשות ביותר ואם היה חומרו זך ונקי לא היה בא לכלל חטא ע״כ לא נתקללה האדמה עד שחטא האדם כי אז היה הנזק ניכר ביותר אבל בעץ עושה פרי לא היה הנזק כל כך גדול. והרמב״ן כתב בפרשת בראשית שפרי עץ הדעת היה מוליד תאות המשגל ולכן כסו מערומיהם אחר שאכלו ממנו. ע״כ מצינו שבכל מקום שחטא של ג״ע מצוי אז הקדוש ברוך הוא פוקד עון הארץ כי היא גרמה לאדם הראשון שחטא בעץ הדעת וע״י זה היה לו נטיה גדולה אל העריות כי בדור המבול שהיה הזנות מצוי שם נאמר והנני משחיתם את הארץ כמו עם הארץ כי גם שלשה טפחים של מחרישה נתקלקלו וזה היה לארץ על צד העונש לטהרה ברותחין ומטעם זה נקרא א״י ארץ לא מטוהרה לפי שלא גושמה ביום זעם כדאיתא ביחזקאל וכתיב ושממו עליה אויביכם ומכאן ראיה שבשעת הכעס גורם החטא שהארץ מקולקלת וכמ״ש וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה אשר חלה ה׳ בה גפרית ומלח שרפה כל ארצה כי ברותחין קלקלו וברותחין נדונו בשרפה כל ארצה וכן בדור המבול כתיב וירא ה׳ כי רבה רעת האדם בארץ שנתפעלה הארץ מרעת יושבי בה. ומ״ש תחלואיה אשר חלה ה׳ בה יאמר ע״ד משל שכל חולה דרכו להקיא מה שבקרבו כך נאמר גם כאן בפ׳ עריות ותקיא הארץ את יושביה כי תהיה בדמיון החולה המקיא המאכל אשר בקרבו וע״ז נאמר ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה וזה פי׳ יקר:

אל תטמאו בכל אלה. משמע שלא יביאו לידי הקיאה האחרון מהרע שתטמא הארץ עד שיטמאו בכל אלה ואחר כך אמר ולא תעשו מכל התועבות משמע אפילו במקצתן תטמא הארץ. ונראה לפ׳ שלכך הזכיר ב׳ מיני עונשים הלא המה הקאת הארץ וכריתות הנפשות העושות. מתחלה הזהיר שאל יטמאו בכל אלה לעשות כולם כי בכל אלה נטמאו הגוים והגיעו אל הקיאה האחרון שתטמא הארץ ונפקד עונה עליה ונעשית כחולה המקיא ותקיא את יושביה כי תתמלא סאתה ודרך סאה מלאה לשפוך ולהקיא כי לא תכיל עוד ועל כן הזהרו שלא יקרה גם לכם כן כי אז הגדלמוסיא באה והורגת טובים ורעים כי כן יצאו בגולה ההרש והמסגר וירמיה וסיעתו. ואחר כך הוא מזהירם ושמרתם אתם וגו׳ ולא תעשו מכל התועבות אפילו מקצת מהם לא תעשו כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ והיו בעונש הקאת הארץ אבל אתם אם תעשו מקצתן לא תקיא הארץ אתכם לא תהיו בכלל עונש ההקאה אבל מ״מ יש עונש והוא כי כל אשר יעשה מכל התועבות אפילו מקצתן אף על פי שאין הדין נותן לכלות טובים ורעים כאחד מ״מ ונכרתו הנפשות העושות לפחות לפיכך ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות אפילו מקצת מהם וקרוב לפירוש זה ראיתי בספר מדע:

הפטרת אחרי מות ביחזקאל סימן כב

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט
הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־
תּוֹעֲבוֹתֶיהָ: וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם
בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה: בְּדָמֵךְ
אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי
יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה
לְכָל־הָאֲרָצוֹת: הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת
הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה: הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ
בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם: אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק
בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ: קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי
חִלָּלְתְּ: אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים
אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ: עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת
הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ: וְאִישׁ ׀ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ
אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ:
שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי
רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: וְהִנֵּה הִכֵּיתִי
כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ:
הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ
אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי: וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ
בָּאֲרָצוֹת וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ: וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם
וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:

פירוש המלות

התשפוט. הכפל לחזק הענין: הדמים. ירושלים: שפכת. עיר שאנשים שופכות דם: ועשתה. ואשר עשתה: עליה. בגוים: השם. שים לך שם טומאה בגוים: לזרועו. לגבורתו: הונו. ל׳ עשק: בזית. ל׳ עושק: זמה. עצה של רשעה: ותבצעי. ל׳ בצע: אל. כמו על: היעמוד. היוכל לעמוד לבך: אותך. כמו אתך: וזריתיך. ופזרתיך: והתימותי. וכליתי: ונחלת. תתחלחלי בעצמך: וידעת. אז תדעי:

פרשת קדושים

אבן עזרא

(ג) טעם אל כל עדת בני ישראל. להכניס את הגרים בעבור שהם נזהרים על העריות כישראלים וטעם להזכיר זאת הפרש׳ אחרי העריו׳

אונקלוס

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
ב מַלֵּיל עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן

תורה

יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ

רשי

(ג) דבר אל כל עדת בני ישראל. (ויקרא רבה ת״כ) מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין

רמבן

יט (ג) אל כל עדת בני ישראל. כבר אמרו רבותינו שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. וזה טעם אל כל עדת בני ישראל. אבל הוזכרה כאן בתורת הכהנים מפני שידבר בה על קרבן התודה ומפני שיזכיר בה המשפט שיטה לעשות במוסי התועבות הנזכרות

רשי

תלוין בה: קדשים תהיו. הוו פרושים מן העריות ומן העבירה (ויקרא רבה) שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה (ויקרא כא) אשה זונה וחללה וגו' אני ה' מקדשכם. (שם) ולא יחלל זרעו אני ה' מקדשו. (שם) קדושים יהיו אשה זונה וחללה: (ג) איש אמו ואביו תיראו. כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוטו. (ת"כ קידושין כט) ומדרשו אין לי אלא איש אשה מניין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ למה נאמר איש שהאיש ספק בידו לעשות אבל אשה רשות אחרי' עליה: אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברי': ואת שבתותי תשמרו. סמיך שמיר' שבת למורא אב לומר אע"פ שהזהרתיך על מורא אב ואם אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל המצו': אני ה' אלהיכם. (יבמות ה) אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. (ב"מ לב קידושין לו) איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתיר את דבריו. ואיזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכניס ומוציא: (ד) אל תפנו אל האלילים. לעבדם (ת"כ). אלילים לשון אל כלא הוא חשוב: ואלהי מסכה. תחילתן אלילים הם אם אתה פונה אחריהם סופך עושה אותם אלוהות: לא תעשו לכם. לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם וא"ת לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר (שמות כ) לא יהיה לך לא שלך ולא של אחרים: (ה) וכי תזבחו וגו'. לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע להם זמן אכילה הרי כבר נאמר (ויקרא ז) ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו': לרצנכם תזבחוהו. תחילת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני: לרצנכם. אנפיי"מינטו זהו לפי פשוטו. (חולין יג) ורבותינו למדו מכאן למתעסק

<table dir="rtl">
<tr>
<td>אֱלֹהֵ֑ים קְדֹשִׁ֣ים תִּהְי֑וּ כִּ֣י קָד֔וֹשׁ אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ ג אִ֣ישׁ אִמּ֤וֹ וְאָבִיו֙ תִּירָ֔אוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַ֖י תִּשְׁמֹ֑רוּ אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ ד אַל־תִּפְנוּ֙ אֶל־הָ֣אֱלִילִ֔ם וֵאלֹהֵי֙ מַסֵּכָ֔ה לֹ֥א תַעֲשׂ֖וּ לָכֶ֑ם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ ה וְכִ֧י תִזְבְּח֛וּ זֶ֥בַח שְׁלָמִ֖ים לַיהוָ֑ה לִֽרְצֹנְכֶ֖ם תִּזְבָּחֻֽהוּ׃</td>
<td>כל לישנא ספר כמ"ג
י' ר"פ בתורי
ג' דקדים אמו לאביו
ב' חסר בלו' י' תניין
ו' בלישי באמור זבח תודה ס"ת
סי'. ד' וחסר
ל' וחסר
ובאמור תוכח ה"ו סי'</td>
<td>קַדִּישִׁין תְּהוֹן אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ג גְּבַר מִן אִמֵּיהּ וּמִן אֲבוּהִי תְּהוֹן דָּחֲלִין וְיָת יוֹמֵי שַׁבְּיָא דִילִי תִּטְּרוּן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ד לָא תִתְפְּנוּן בָּתַר טַעֲוָן וְדַחֲלָן דְּמַתְּכָא לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ה וַאֲרֵי תִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן תִּכְּסוּנֵּיהּ׃</td>
</tr>
</table>

אמו דקדים לאביו ג' וסימן איש אמו ואביו תיראו. ויותר הוא לבדו לאמו. לאמו ולאביו ולבנו ולבתו: ואביו ט' נמסר בסדר וישלח: זבח שלמים ו' בלישנא וסימן נמסר בויקרא: לרצנכם ד' וחסר וסימן תמים זכר. וכי תזבחו זבח שלמים. זבח תודה. ממחרת השבת:

אבן עזרא

שלא יחשבו כי בעבור שמירת העריות לבדם יעמדו בארץ אמר להם שגם יש מצות אחרות אם לא תשמרום תגורשו מן הארץ והם עשרת הדברים הנזכרים כי הנה אזהרה על ע"ג אחר שאמר כי קדוש אני ה' כי הוא כנגד הדבור הראשון על דעת רבים; ולא תשבעו בשמי. הוא דבור לא תשא: (ג) ואת שבתתי תשמרו. זכור את יום השבת. גם איש אמו ואביו תיראו הוא דבור כבד את אביך ואת אמך. גם לא תעמוד על דם רעך. דבור לא תרצח. ודבור השפחה הנחרפת אזהרת לא תנאף עם שהיא חפשית. גם לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תעשוק את רעך כנגד השלשה הנשארים וכבר אמרתי לך בפרשת ואלה המשפטים שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה לכן יש כדמות סמך להדביק הפסוקים. והנה פ' קדושים תחלתו איש אמו ואביו תיראו והכ' אמר כי יאריכון ימי המכבד אם כן יקצרון ימי המקלה על כן אמר תיראו. וטעם להזכיר האם קודם האב כי הקטן איננו מכיר בתחלה כי אם אמו ואחר כן אביו ואחר כן שבת כי מצוה על הקטן לשמור את השבת ואין ככה שאר המועדים ואחר כן יכיר אלהיו ששבת ביום השביעי ואחריו אל תפנו אל האלילים. ומורא האבות ידוע מהקבלה. ואמר איש פעם אחת דרך קצרה. ואמר תיראו לשון רבים כי חייבים הרואים ללמדו ולהכריחו וכן בשמירת שבת. וטעם אני ה' אלהיכם. שתעשו כמוני ששבתי מכל מלאכה: (ד) אל תפנו. אפי' בלב להסתכל: האלילים. הם הפסילים ונקראו כן כי הם דבר שקר כמו רופאי אליל כלכם ויתכן להיותו מגזרת אל והטעם שאיננו יש: ואלהי מסכה. לקבל כח העליונים כי אין צורך לאלוה אחר עמי על כל כתוב אני ה' אלהיכם ובלשון רבים תפנו גם תעשו כי הרואה ולא יגלה הדבר הוא משתתף עמו: (ה) וכי תזבחו זבח שלמים. דבק עם הכתוב למעלה בעבור שלא יזבחו לשדים לא אלוה כי אם לשם לבדו. וטעם לשון רבים תזבחו כי על הרוב דבר הכתוב שיתחברו אנשים על זבח אחד. וטעם לרצונכם. שיביאו

תולדות אהרן קדשים תהיו. עקידה כד: איש אמו. יבמות ה ו קדושין כט ל מציעא לב כריתות כח (פאה טו קדושין סא): ואת שבתותי. שבת סט יבמות ו: אל תפנו. שבת קמט: לרצונכם. זבחים מז מנחות קי חולין יג כט (שם ס):

בעל הטורים קדשים תהיו. לעיל כתיב ושמרתם את משמרתי וסמוך לי' קדושים תהיו שאם ישמור עצמו מן החטא שוב אין חטא בא על ידו ומקדשין אותו מלמעלה: אני ה' אלהיכם. וסמיך ליה דבר אל כל עדת בני ישראל לומר שבני ישראל ייחדו השם ויאמרו ה' אחד: עדת בני ישראל. וסמיך ליה קדושים שדבר שבקדושה צריך עשרה דהיינו עדה. וכן עשר פעמים אני ה' אלהיכם בפרשה זו: אני ה' אלהיכם איש אמו ואביו תיראו. לומר ששקול כבוד אב ואם ומוראם לכבוד ה' ומוראו. וסמיך ליה את שבתותי תשמורו. שאם אמר לו אביו לחלל שבת אל ישמע לו. וסמיך לשבת עבודת כוכבים ששקולים הם מנסך יין ומחלל שבת כדאיתא בפ"ק דחולין: אלהיכם. וסמיך ליה אל תפנו כלו' אל שעשיתם מדעתכם אל תפנו: ה' אלהיכם וכי תזבחו. שצריך לזבח לשם: תזבחהו. חסר וי"ו שלא יהיו שנים שוחטים זבח אחד:

רמבן

הנזכרות והעריות והתועבות הוזכרו בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר:

קדושים תהיו. הוו פרושים מן העריות ומן העבירות שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה לשון רש"י. אבל בת"כ ראיתי סתם פרושים תהיו וכן שנו שם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד שבעליה נקראים פרושים והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין א"כ ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות ולהיות בסובאי יין ובזוללי בשר למו וידבר כרצונו בכל הנבלות שלא הוזכר איסור זה בתורה. והנה יהיה נבל ברשות התורה לפיכך בא הכתוב אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות ימעט במשגל כענין שאמרו שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין ולא ישמש אלא כפי הצורך בקיום המצוה ממנו ויקדש עצמו מן היין במיעוטו כמו שקרא הכתוב הנזיר קדוש ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט וכן יפריש עצמו מן הטומאה אע"פ שלא הוזהרנו ממנו בתורה כענין שהזכירו בגדי עם הארץ מדרס לפרושים וכמו שנקרא הנזיר קדוש בשמרו מטומאת המת גם כן וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס כענין שהזכיר הכתוב וכל פה דובר נבלה ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידיו וגופו כמו שאמרו והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן ערב. כי אע"פ שאלו מצות מדבריהם עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים. וכן דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה כי אחרי אזהרת פרטי הדינין וכל משא ומתן שבין בני אדם לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות אמר בכלל ועשית הישר והטוב שיכנים בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו כאשר אפרש בהגיעי למקומו ברצון הקדוש ברוך הוא. וכן בענין השבת אסור המלאכות בלאו וסטריחוס בעשה כללי שנאמר תשבות. ועוד אפרש זה בעז"ה:

ומעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם. לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות

ספורנו

יט (ב) **דבר** אל כל עדת. קדושים תהיו. אחר שהשרה שכינתו בישראל לקדשם לחיי עולם כמו שהיתה הכונה באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ובאמרו כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדושים והבדילם מטומאת המאכלות והזרע כטומאת הנדה והנגעים הנמשכים ממנה ומטומאת הזבה וטומאת החטאים כאמרו מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ומחברת השדים ורוח הטומאה ומטומאת העריות כאמרו אל תטמאו בכל אלה אמר עתה שהכונה בכל אלה האזהרות היא שיהיו קדושים וזה כדי שידמו ליוצרם כפי האפשר כמו שהיתה הכונה בבריאת האדם באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וזה באר עתה באמרו כי קדוש אני ה' אלהיכם ולאוי שתדמו אלי כפי האפשר בעיון ובמעשה ולהשיג זה ההתדמות באר שנצטרך לשמור את המצות הכתובות בלוח הראשון שכל הכונה בהם היא לחיי עולם בלבד כמו שבאר בסופם באמרו למען יאריכון ימיך כאשר התבאר במקומו והתחיל לבאר כבוד אב ואם ואמר איש אמו ואביו תיראו להורות שלא יהיה הכבוד בהם על אופן שיהיה לבו גם בהם אף על פי

שיניאו הזבח ברצונם ולא בהכרח : (ח) ואוכליו. כל אחד מאוכליו וכן ונדיקים ככפיר יבטח : כי את קדש ה' חלל. אחר שהקריב האימורים לגבוה הנה כל הבשר קדש. וחלל מגזרת חול שאין לו טעם כדמות חלל ובפרשה הזאת באר עונש העון ונכרתה הנפש ההיא. וטעם ובקצרכם. אחר זבח שלמים כאשר נתתם לשם האימורים כן תתנו מקציר ארצכם לכבוד השם לעני ולגר. ודקדוק בקוצרכם זר והוא שם הפעל מן הקל : (ט) פאת שדך. שיעזוב פאה בשדה: ולקט. ידוע : (י) תעולל. תכרית העוללות הם הקטנים כמו עולל גם יקראו יונקות וזאת המלה כמו ושרשך מארץ חיים שטעמו יכרית השרש וכן מסעף פארה יכרות הסעיף : ופרט. ידוע בדברי קבלה מגזרת הפורטים על פי הנבל : לעני. ישראל : ולגר. הגר אתכם : (יא) וטעם לא תגנובו. אחר כך. כי כן צויתיך שתתן משלך אל העניים לכבוד השם אף שתקח מה שהוא לאחרים : וטעם תגנובו. כי הרואה ומחריש גם הוא גנב : תכחשו. בפקדון מופקד אצלך והיודע ואינו מעיד גם הוא מכחש : תשקרו. שיבקש ממון ממי שאין לו אצלו כלום. וטעם ולא תשבעו בשמי לשקר אחר לא תגנובו כי החשוד בגנבה ופקדון ישבע : וטעם תשבעו. להכנים המשביע. וטעם וחללת שהנשבע

ו בְּיוֹמָא דְיִתְנַכְסוּן יִתְאֲכֵיל
וּבְיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּדְיִשְׁתְּאַר
עַד יוֹמָא תְלִיתָאָה בְּנוּרָא
יִתּוֹקַד: ז וְאִם מִתְאֲכָלָא
יִתְאֲכֵיל בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה
מְרַחַק הוּא לָא יְהֵי לְרַעֲוָא:
ח וּדְיֵיכְלִינֵיהּ חוֹבֵיהּ יְקַבֵּל
אֲרֵי יָת קוּדְשָׁא דַייָ אַחֵיל
וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא
מֵעַמֵּיהּ: ט וּבְמִחְצַדְכוֹן יָת
חֲצָדָא דְאַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצֵי
פָּאתָא דְחַקְלָךְ לְמֶחְצָד
וּלְקָטָא דַחֲצָדָךְ לָא תְלַקֵּט:
י וְכַרְמָךְ לָא תְעַלֵּיל וְנִתְרָא
דְכַרְמָךְ לָא תְלַקֵּט לַעֲנַיֵּי
וּלְגִיּוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק יָתְהוֹן אֲנָא
יְיָ אֱלָהֲכוֹן: יא לָא תִגְנְבוּן
וְלָא תְכַדְּבוּן וְלָא תְשַׁקְּרוּן
אֱנָשׁ בְּחַבְרֵיהּ: יב וְלָא
תִשְׁתַּבְעוּן בִּשְׁמִי לְשִׁקְרָא

ו בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת (כג. ג)
וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ
יִשָּׂרֵף: ז וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם (כל סופי ר"פ ואם במ"ג אס)
הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה:
ח וְאֹכְלָיו עֲוֺנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ
יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעַמֶּיהָ: ט וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר (ב' כסופ')
אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ
לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט:
י וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט (כ. א)
כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר
תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
יא לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־ (ל"ג פסוקים לא ולא ולא)
תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ: יב וְלֹא־ (ל' . ח' ר"פ בסיפרא)
תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ

למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט : (ו) ביום זבחכם יאכל. כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר : (ז) ואם האכל יאכל וגו'. אם אינו ענין לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר (ויקרא ז) ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' תנהו ענין לחוץ למקומו יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו ת"ל (שם) והנפש האוכלת ממנו עונה תשא ממנו ולא מחבירו יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו : (ז) פגול. מתועב כמו (ישעיה סה) ומרק פגולים כליהם : (ח) ואוכליו עונו ישא. בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו (זבחים כח) שכבר מעטו הכתוב וזה בנותר גמור מדבר ובמסכת כריתות למדוהו מגזרה שוה : (ט) לא תכלה פאת שדך. שיניח פאה בסוף שדהו (ת"כ) : ולקט קצירך. שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינן לקט (ת"כ פיאה ו) : (י) לא תעולל. לא תטול עוללות שבה וכן ניכרות איזהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף. (פיאה ז) : ופרט כרמך. גרגירי ענבים הנושרים בשעת בצירה : אני ה' אלהיכם. דיין ליפרע ואינו גובה מכם אלא נפשות שנ' (משלי כב) אל תגזל דל וגו' כי ה' יריב ריבם וגו' : (יא) לא תגנבו. אזהרה לגונב ממון לא תגנוב בעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מענינו דבר שחייבין עליו מיתת בית דין : לא תכחשו. (ב"ק קט) לפי שנ' (ויקרא ה) וכחש בה משלם קרן למדנו עונש אזהר' מנין ת"ל לא תכחשו : ולא תשקרו. לפי שנאמר (שם) ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל ולא תשקרו : לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו. אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע לשקר : (יב) ולא תשבעו בשמי. למה

ומחרת ג' וסימן ואם נדר או נדבה. ביום זבחכם. שב בזה גם היום ומחר. ונמסר גם בסדר צו : תעולל ב' וסימן וכרמך לא תעולל. לא תעולל אחריך : לא תגנבו חד מן ל"ד פסוק אית בהון לא ולא ולא מטעין ביה וסימן מצוין במסרה רבתא :

תולדות אהרן ביום זבחכם. פסחים ג מגלה כ : והנותר עד. זבחים נו : השלישי. שם כח כט : לא ירצה. פסחים עז יומא ז : ואוכליו זבחים כח תמורה ג כריתות ה : כי את קדש. זבחים כח מד מה : (ובקצרכם. פאה טז זה יט) : לא תכלה. שבת כג חולין קמא תמורה ו : פאת שדך. נדרים ו : לקצור. חולין קלז : וכרמך לא תעולל. פאה י חולין קלא (שם כ) : לא תלקט. גטין יב חולין קלא קלד : העזב. יומא לו קמא לד תמורה ו : לא תגנובו. מציעא סא סנהדרין פו : ולא תשקרו. בבא קמא קה שבועות כו : ולא תשבעו. שבת לג שבועות כ כא לו :

בעל הטורים ובקצרכם. קרי ביה ובקצר כם שצריך להניח אחד מסמ"ך שהוא שיעור של פיאה וד' פעמים לשון קצירה בפסוק. למעוטי קצרוהו לסטים. או שקרסמו נמלים. שברתו רוח. אכלתו בהמה : פאת שדך. בגי' הפאה הוא אחד מששים : ונכרתה וסמיך ליה ובקוצרכם מי שגוזל את העני וקובע את קובעיהם נפש : לא תלקט. וסמיך ליה לא תגנבו להזהיר לבעל הבית שלא יגנוב ממה שראוי לעניים. וכן להזהיר עניים שלא יגנבו משל בעה"ב יותר מהראוי לפי כדתנן שתים לקט שלש אינו לקט : לא תגנבו. וסמיך ליה לא תכחשו. שהגונב בא לידי לא תכחשו ולידי לא תשקרו ולידי לא תשבעו :

ספורנו

פי שיכבדם במאכל ובמשתה ובמלבוש כמו שהזכירו ז"ל (פרק קמא דקדושין) כאמרו יש מאכיל אביו פסיוני ומורדו מן העולם אבל יהיה כבודו להם כמכבד נוראים אצלו למעלתם עליו. ואחר כך באר ענין שבת באמרו ואת שבתותי תשמורו שלא על שבת בראשית בלבד הזהיר אבל על כל מיני השבת שהם שבת בראשית ושבת הארץ ושמטת כספים המעידים על חדוש העולם וכאמרו אחר כך אל תפנו אל האלילים באר שכאשר הזהיר ואמר לא תעשה לך פסל לא בלבד אסר לקבלם עליו לאלהים אבל אסר אפי' לכבדם ולעשות מסכה בשעות ידועות להשיג בה הצלחות וקניינים מדומים חולתם : וכי תזבחו. באר שכאשר אמר אנכי ה' אלהיך שיקבלו לאלוה אותו לבדו כמו שקבלו ביציאת מצרים כאמרם זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו לא בלבד אמר שישמרו מצותיו וירוממוהו כראוי למקובל למלך שיתפללו אליו לבדו בכל צרותם אבל הזהיר עם זה שיחוסו על כבודו מאד באופן שלא יחללו את קדשיו אפי' במחשבה : (ט) ובקצרכם. לעני ולגר תעזוב אותם. באר שאחר שקבלנו אותו לאלהים ראוי לנו ללכת בדרכיו לעשות צדקה ומשפט וממיני הצדקה הם לקט שכחה ופאה האמור בענין וזה באר באמרו אני ה' אלהיכם. כלו' ומכיון שאני אלהיכם וכל אורחותי חסד ואמת

רמבן

הדברות וצוה איש אמו ואביו תיראו כי שם צוה על הכבוד וכאן יצוה על המורא ואמר ואת שבתותי תשמורו כי שם צוה על הזכירה וכאן על השמירה וכבר פירשנו ענין שניהם. ואמר אל תפנו אל האלילים והוא מלשון ואם יפנה לבבך אשר לבבו פונה היום יאמר שלא יפנה לבו באלילים להאמין שיהיה בהם תועלת או שיבואו העתידות אשר יתנבאו מהם אבל יהיו הם וכל מעשיהם אפס ותוהו בעיניו ולא תבא עתידות רק בגזרת עליון וכך אמרו רבותינו דיוקנות עצמן אסור להסתכל בהן משום שנאמר אל תפנו אל האלילים הכניסו אפילו ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן דעתו בעניינם כלל ואמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם להזהיר עליהם משעת עשיה והאזהרות בע"ג יבאו בתורה במקומות רבים. ובמדרש ויקרא רבה הזכירו על הפרשה הזו רבי לוי אומר מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה. אנכי ה' אלהיך וכתיב הכא אני ה' אלהיכם. לא יהיה לך וכתיב הכא ואלהי מסכה לא תעשו לכם. לא תשא וכתיב הכא ולא תשבעו בשמי לשקר. זכור את יום השבת וכתיב הכא את שבתותי תשמורו. כבד את אביך ואת אמך וכתיב הכא איש אמו ואביו תיראו. לא תרצח וכתיב הכא לא תעמוד על דם רעך. לא תנאף וכתיב הכא אל תחלל את בתך להזנותה. לא תגנוב וכתיב הכא לא תגנבו. לא תענה וכתיב הכא לא תלך רכיל בעמך. לא תחמוד וכתיב הכא ואהבת לרעך כמוך ע"כ במדרש :

ואמר וכי תזבחו זבח שלמים כי אחרי שאסר הזביחה וכל עבודה לאלילים ואלהי מסכה וריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד אמר כי כאשר תזבחו לשם לא תזבחו לו אלא לרצונכם שתהיה עבודתכם לרצון לפניו ויראה בכם כעבד יתרצה אל אדניו בעשותו כל אשר יצונו כלשון ונרצה לו לכפר עליו ואור פניך כי רציתם. והטעם שלא תחשבו שיהיה בע"ג שום תועלת ולא תעשו עבודת ה' הנכבד ע"מ לקבל פרס אלא לעשות רצונו כי רצונו הפשוט הוא הראוי והמחייב ואומר זה בשלמים שהם קדשים קלים הנאכלים לבעלים בעצמם שישמרו במחשבותם להיותם בכונה רצויה וק"ו בקדשי הקדשים או מפני שהשלמים מדתן של ישראל כמו שאמרו רבותינו לא הקריבו בני נח שלמים והמשכיל יבין ורבותינו אמרו לרצונכם זבוהו שתזבחו לדעתכם שהמתעסק בקדשים פסול :

(יב) ולא תשבעו בשמי לשקר. למה נאמר לפי שנא' לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על השם המיוחד מנין לרבות

אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃
יג לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר׃
יד לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ שני חמישי
טו לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ׃
טז לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם

ג' ר"פ לא ולא לא · י"ו בתורה · ג' מלרע · ג' וחסר · ח' דגש כ"פ · ג' · ה' מ"ל בליש'

וְתַחֵיל יַת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃ יג לָא תַעֲשׁוֹק יַת חַבְרָךְ וְלָא תֵינוּס לָא תְבִית אַגְרָא דַאֲגִירָא לְוָתָךְ עַד צַפְרָא׃ יד לָא תְלוּט דְּלָא שָׁמַע וְקֳדָם דְּלָא חָזֵא לָא תְשִׂים תַּקְלָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃ טו לָא תַעְבְּדוּן שְׁקַר בְּדִין לָא תִסַּב אַפֵּי מִסְכֵּינָא וְלָא תֶהְדַּר אַפֵּי רַבָּא בְּקוּשְׁטָא תְּדִינֵיהּ לְחַבְרָךְ׃ טז לָא תֵיכוּל קוּרְצִין בְּעַמָּךְ לָא תְקוּם עַל דְּמָא דְחַבְרָךְ׃

חרש ג' בטעם מלרע וסי' מי שם פה לאדם. לא תקלל חרש. כמו פתן חרש. וחד והרש במלאכי: לא תעשו עול חד מן ו' ר"פ לא לא ולא וסי' לא תעשו עול במשפט. לא תאכלו על הדם. לא תטה משפט. לא תכיר. לא יתיצב איש. לא תאמרון קשר לכל. לא תעבר בה רגל אדם: בעמיך ה' מלאים וסימן לא תלך רכיל. ונאספת אל עמיך. נקם נקמת. ומת בהר אשר אתה. וקאם שאון בעמיך:

רשי

למה נאמר לפי שנאמר (שמות כ) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות כל הכנויין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי: (יג) לא תעשוק. (ת"כ) זה הכובש שכר שכיר: לא תלין. לשון נקבה מוסב על הפעולה: עד בקר. בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו משתשקע החמה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר הוא אומר (דברי' כד) לא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר (ב"ק קי) לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות: (יד) לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל (שמות כב) בעמך לא תאור א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים (ת"כ): ולפני עור לא תתן מכשול. (ת"כ) לפני הסומא בדבר אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר לו מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו: ויראת מאלהיך. לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריו' מכירין בו נאמר בו ויראת מאלהיך: (טו) לא תעשו עול במשפט. מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנאמר (דברים כ"ה) כי תועבת ה' כל עושה עול והתועבה קרויה שקץ וחרם שנאמר (שם ז') ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו': לא תשא פני דל. (ת"כ) שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות: ולא תהדר פני גדול. שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול: בצדק תשפוט עמיתך. כמשמעו. דבר אחר הוי דן את חבירך לכף זכות (סנהדרין ל"ב): (טז) לא תלך רכיל. אומר אני על שם שכל משלחי מדנים ומספרים לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אשפיונג"ע בלעז. וראייה לדברי שלא מצינו רכילות שאינו כתוב בלשון הליכה כמו לא תלך רכיל. הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמיה ו) ושאר לשון הרע אין כתיב בו הליכה כגון (תהלים ק"א) מלשני בסתר רעהו (שם כ"ב) לשון רמיה (שם יב) לשון מדברת גדולות לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל שהכ"ף נחלפת בגימ"ל שכל האותיות שמוצאיהם ממקור אחד מתחלפות זו בזו בי"ת בפ"א וגימ"ל בכ"ף וקו"ף בכ"ף ונו"ן בלמ"ד וזי"ן בצד"י וכן (שמואל ב י"ט) וירגל בעבדך רגל במרמה לאמר עלי רעה וכן (תהלים ט"ו) לא רגל על לשונו וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל לשון רוגל ותרגום לא תיכול קורצין כמו (דניאל ג) ואכלו קרציהון די יהודאי אכל די קורצא בי מלכא נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים: לא תעמוד על דם

אבן עזרא

שהנשבע לשקר מכחש השם כאשר פירשתיו: (יג) לא תעשוק את רעך. בסתר: ולא תגזול. בגלוי בחזקה: פעלת. כמו שכירות וכן ופעולתו לפניו ויתכן היותו דרך קצרה והטעם שכר פעולתו ורבים פרשוהו על שכיר יום שיאמרו לו גם תעשה בבקר ובבקר אתן לך שכר שני ימים והמעתיקים אמרו כי הוא שכיר יום כי שכיר לילה לא תבוא עליו השמש. וכן לא תקלל חרש בעבור שיש לך כח. וכן ולפני עור: (יד) ויראת מאלהיך. שהוא יכיל להעניש לשומך חרש ועור: (טו) לא תעשו עול. על הדיינים והעדים ידבר: פני גדול. בממון כברזילי: (טז) רכיל. כמו רכולתך מכל אבקת רוכל והטעם המלשין כי הרוכל מעתיק יקנה מזה וימכור לזה והרכיל יגלה לזה מה ששמע מזה: לא תעמוד על דם רעך. שלא

תולדות אהרן לא תעשוק. מציעא קיא: ולא תגזול. מציעא כו קיג מכות טז שבועות מה חולין קמא תמורה ו: לא תלין. קמא נט מציעא קי קיא קיב שבועות מה: אתך. מציעא קיא: לא תקלל. סנהדרין סו שבועות לה תמורה ד: ולפני עור. פסחים כב מ"ק ה יז נדרים סב קדושין לב מציעא עה ל ע"ז ו כב חולין ז נדה נז: ויראת. זוכר ויקהל: בצדק תשפוט. סנהדרין א לב שבועות ל: לא תלך. כתובות מו סנהדרין ל לא (שם יז): ולא תעמוד. סנהדרין עג:

בעל הטורים לא תלין פעלת שכיר. סמיך ליה לא תקלל כי אף אם ילין שכרך אל תקללהו אלא תתבעו לב"ד: לא תתן מכשל. חסר וי"ו לומר אפילו אינו נותן מכשול ממש אלא אפילו ליעצו לפי דרכו: ויראת מאלהיך וסמיך ליה לא תעשו עול במשפט. כי לא לאדם תשפוטו כי אם לה': בצדק תשפוט עמיתך. רמז שב"ד יושבין בשני ובחמישי בצדק פי' במזל צדק ומזל משמש ביום ב' בתחילתו וביום ה' בתחילתו: בצדק תשפוט עמיתך. וסמיך ליה לא תלך רכיל. אזהרה לדיין שלא יאמר לזה ולא יאמר אני מזכה וחברי מחייבים: רכיל בעמיך. מלא ביו"ד שרכיל עובר ביו"ד הדברות. בירושלמי מותר לומר לשון הרע על בעלי מריבה שנאמר לא תלך רכיל בעמך: אבל לא תעמוד על דם רעך. וכן מצינו בנתן הנביא ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך:

רמבן

לרבות כל הכנוין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי לשון רש"י מת"כ. ועל דרך האמת לא תשבעו בשמי הוא השם המיוחד וחללת את שם ה' אלהיך הוא האלהים שממנו נתרבו הכנוין ושם נאמר וחללת את שם ה' אלהיך וכי לא ינקה ה' בשמו הגדול המיוחד וזה טעם וחללת כי כאשר ישבע בשם המיוחד בשקר יהיה מחלל שם אלהיו:

(יד) לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם תלמוד לומר בעמך לא תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים לשון רש"י והוא שנוי בת"כ. אבל המדרש בגמרא אינו כן אלא הזהיר הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור. וחזר והזהיר באומללים שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בנין אב אל כל שאר העם כי מן הראש ועד הסוף הכל בכלל האזהרה ומלת בעמך נדרש בעושה מעשה עמך להוציא הרשעים ועל דרך הפשט הזכיר החרש בקללה כי אף על פי שלא ישמע ולא יתקצף בקללתו הזהירה התורה עליו ואין צריך לומר בשומעים שיתביישו ויחר להם מאד. ועוד כי יזהיר בהווה שאדם מקלל החרש ומכשיל העור שלא יירא מהם כי לא ידעו ולא יבינו ע"כ ויראת מאלהיך שהוא רואה הנסתרות והוסיף לאו אחר במושלים הנשיא והדיין בעבור שדרך האנשים לקלל בחדרי משכבם כאשר בהשפטו יצא רשע ובקללת הנשיא והדיין תקלות רבות כי המון העם בסכלותם ישנאו אותם ויתעוררו לקום עליהם והם במשפט יעמידו ארץ:

(טז) לא תלך רכיל בעמיך. אומר אני על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבית רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל או הולכי רגילה וכו'. וכן תרגם אונקלוס לא תיכול קורצין אכלו קורציהון דיהודאי אכלו קורצא בי מלכא גרמה

ספורנו

ואמת ראוי לכם לשמור מיני הצדקה אלה הרצויים לפני ואח"כ באר מיני המשפט שקצתם בין פרטי ההמון וקצתם בין שופט להמון וקצתם בין ראשי העם. ועל המין אשר בין פרטי ההמון הזהיר שלא יזיק אדם את חבירו בממון וזה באמרו לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו שכל זה בממון וכן באמרו ולא תשבעו בשמי לשקר להפטר מחיוב ממון. ולזה הוסיף ואמר וחללת את שם אלהיך כלו' עם זה שתזיק לחברך בהשבעך מחייבו לשקר הנה תחלל את שם אלהיך אח"כ הזהיר שלא יזיקהו בחלול כבודו וזה באמרו לא תקלל חרש ואחר כך הזהיר שלא יגרום בנזקיו וזה באמרו ולפני עור לא תתן מכשול שאע"פ שלא תזיק בידים הנה תגרום הנזק ואחר כך באר חלק המשפט הנופל בין השופטים להמון ואמר לא תעשו עול במשפט שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב וכל הדומים לאלה. ואחר כך אמר החלק הנופל בין השופטים ובין ראשי העם והיא החנפה והרכילות למלך כענין דואג ותביריו שהלשינו דוד לשאול וממנו ימשך לעמוד על דמו ולהנקם ולנטור כמו שהעיד הנביא

אבן עזרא

שלא יתחבר עם אנשי דמים וידוע כי כמה נרצחו ונהרגו בעבור המלשינות ודואג האדומי לעד. וטעם אני ה'. רואה מה שאתה עושה בסתר: (יז) לא תשנא את אחיך. הפך ואהבת לרעך והנה אלה המצות כולם נטועות בלב ובהשמרם ישכו בארץ כי על שנאת חנם חרב בית שני: הוכח תוכיח. שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן וזה טעם ולא תשא עליו חטא כי עונש יהיה לך בעבורו: (יח) לא תקום ולא תטור. מפורש בדברי חז"ל: ואהבת לרעך. על דעת רבי' שהלמ"ד נוסף כלמ"ד לאבנר ועל דעתי שהוא כמשמעו שיאהב הטוב לחברו כמו לנפשו. וטעם אני ה'. כי אני אלוה אחד בראתי אתכם. וטעם להזכיר אחר אלה המצות בהמתך לא תרביע כלאים. להזהיר אחר היותך קדוש שלא תעשה חמס לבן אדם כמוך גם לא תעשה לבהמה לשנות מעשה השם על כן כתוב את חקותי תשמורו לשמור כל מין שלא יתערב מין עם מין: (יט) כלאים. שני מינים ועוד אפרש מלת כלאים. וטעם השדה והבגד להיות לזכרון כי

רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה׃ יז לֹא־תִשְׂנָא
אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ
ג׳ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו
ג׳ . ל׳ חֵטְא׃ יח לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר
אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ
כ׳ ס״פ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה׃ יט אֶת־חֻקֹּתַי
ד׳. מ״ו פסו׳ אית בהון לא לא תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ
כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאַיִם

אֱנָא יְיָ׃ יז לָא תִשְׂנֵי יָת
אֲחוּךְ בְּלִבָּךְ אוֹכָחָא תוֹכַח
יָת חַבְרָךְ וְלָא תְקַבֵּל עַל
דִּלֵיהּ חוֹבָא׃ יח לָא תִקּוֹם
וְלָא תְטַר דְּבָבוּ לִבְנֵי עַמָּךְ
וְתִרְחַם לְחַבְרָךְ כְּוָתָךְ אֲנָא
יְיָ׃ יט יָת קְיָמַי תִּטְּרוּן
בְּעִירָךְ לָא תַרְכֵּיב עֲרוּבִין
חַקְלָךְ לָא תִזְרַע עֲרוּבִין

רשי

דם רעך. לראות במיתתו ואתה יכול להצילו (ת"כ) כגון טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו: אני ה'. נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע: (יז) ולא תשא עליו חטא. לא תלבין את פניו ברבים: (יח) לא תקום. (יומא כ"ג) אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואיזו היא נטירה א"ל השאילני את קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם: ואהבת לרעך כמוך. (ת"כ) אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה: (יט) את חקתי תשמרו. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו' חקים אלו גזרות מלך שאין

הוכח ה' וסימן לא תשנא את אחיך. מה נמרצו אמרי יושר. הוכח בדבר לא יסכן. הוכח יוכיח אתכם. לא יאהב לץ הוכח לו. והוכח אל אל אחפץ: לא תרביע חד מן מ"ז פסוק אית בהון מן ג' ג' מלין לא לא לא וסימן נמסר במסרה רבתא:

תולדות אהרן לא תשנא. פסחים קיג נדרים סה סוטה ג ערכין יו: הוכח תוכיח. מציעא לא: לא תקום. יומא כג: ואהבת לרעך. פסחים עה כתובות לז נדרים סה סוטה ח קדושין מא קמא לא סנהדרין נב נה פד נדה יז עקרים מד מה עקידה ח כג (מדרש מא): את חקותי תשמרו. (ערלה סג): בהמתך לא תרביע. קדושין לט מציעא לא סנהדרין ס חולין קטו: שדך לא תזרע. מ"ק ב מכות כא ע"ג סד (פאה יז כלאים כו לה):

בעל הטורים ולא תשא עליו חטא. וסמיך ליה לא תקום רמז לע"ה שאינו נושא חטא אם נוקם ונוטר: ואהבת לרעך כמוך. וסמיך ליה לא תרביע כלאים כאוהב אשתו לא יתפש עמה ועיניו באשה אחרת ולא יכפנה לתשמיש:

ספורנו

הגביה באמרו אנשי רכיל היו בך למען שפך דם והורה כלל גדול על אלה באמרו ואהבת לרעך כמוך. אוהב בעד רעך מה שהיית אוהב בעדך אם היית מגיע למקומו. ובהיות שמכלל יראת האל ית' היא שמירת החקים כי אמנם השומרם למען לא יחטא לו לא יהיה זה אלא שכבר הכיר גדלו ושאין ראוי למרות את דברו ושכבר הכיר טובו וידע שלא יצוה אלא הראוי והטוב אף על פי שלא נתפרסם טעם המצוה אמר את חקותי תשמורו והזכיר חוקים במלאכת המרעה ובעבודת האדמה ובמלבוש ובמשגל ובמאכל ובמשתה ובהגדת העתידות שבכל אלה היתה הנהגת חייהם אז והנה רב מה שאסר הם ענינים מנגדים לכוונת הטבע המכוונת מאת האל יתעלה המסדרו. אמנם

רמבן

נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצים לשון קורץ בעיניו שכן דרך הולך רכיל לקרוץ בעיניו ולרמוז דברי רכילות שלא יבינו השומעים כל זה לשון הרב. ואין כמה שפי' בתרגום הזה טעם או ריח כי השומע מן הרכיל לא ישבע לו היאמין דבריו ולא יתן לו אות ומופת גם המלשין עבד אל אדוניו לא יבטיחנו האדון שישמע אליו ומה טעם לאכילה הזאת ונבוכדנאצר בהוראת הצדיקים עשה מה שעשה ולא להאכילם למלשינים ולא נשבע להם וגם לא האמין להם אבל שאל הנדא שדרך מישך וגו' וצוה שישתחוו מכאן ואילך והיה מעביר על מה שעברו ודריוש לא היה מאכיל לו למלשיני דניאל רק לענה וראש וכתוב בהן די אכלו קרצוהי די דניאל ואפילו אם אמת הדבר שיעשה כן בזמנים ההם אחר שהכתוב אמר לא תלך רכיל בעמך למה יזכיר אונקלוס מנהג השטות ההוא ואין לאזהרה ענין בו אבל עיקר לשון הארמית בכאן איננו אלא לשון השמעת קול והוא מורגל בדברי חכמים ועיזא לאו אכלויי מכלוליה ולאו גברא בעי לאכלויי ות"י קרא בגרון אכלי ושרק לו מקצה הארץ ויכליליה ויהום עליו כנהמת ים ויכלי עליהון וכן במקומות רבים והנה הוא לשון כל משמיע קול שיודיע חפצו בלא חתוך מלות ולכן יאמר כן בנועק לעזים הכנסות בשדה ויתרגם כן השורק והנוהם והצועק ודרך הרכילים לבא ברבים או לפני המושל וינהמו בגרונם ויקרצו בעיניהם לרמוז כי שמעו דברים עד שיפצרו בהם ויגידו אותן על כן נקראים אוכלי קורצין נוהמים ורומזים. ואונקלוס תרגם רכילות עניינו וכן שמו בלשון הארמית ולא חשש לפרש לשון הכתוב וכן דרכו תמיד כי להבין הענין הוא מתכוין אבל בלשון הקדש היו קורין אותם הולכי רכיל מן אבקת רוכל רכלתך כי הרוכל הולך כל היום קונה מכאן ומכאן. והולך ומוכר במקומות אחרים בכאן ובכאן כמו שמזכירין חכמים רוכלין המחזירין בעיירות. וזה טעם בעמך כי הוא הולך ברבים ולהבדיל בין שניהם היה שם זה רוכל פועל ושם זה רכיל שם תאר בעצמו כמו סרים נזיר ירמוז השם כי בנפשו הוא ועליו תשוב:

(יז) לא תשנא את אחיך בלבבך. ובעבור שדרך השונאים לכסות את שנאתם בלבם כמו שאמר בשפתיו ינכר שונא הזכיר הכתוב בהווה ואמר הוכח תוכיח את עמיתך מצוה אחרת ללמדו תוכחות מוסר. ולא תשא עליו חטא שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו. ולזה יטה לשון אונקלוס שאמר ולא תקבל על דיליה חובא שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו ואחרי כן נזה שתאהוב אותו. והנה השונא את רעהו עובר בלאו והאוהב לו מקיים עשה. והנכון בעיני כי הוכח תוכיח כמו והוכיח אברהם את אבימלך. ויאמר הכתוב אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו. ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך כי יתכן שלא ישנא אותו. אבל יזכור החטא בלבו ולפיכך יזהירנו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבו. ואחרי כן יצוה שיאהוב לו כמוהו וטעם ואהבת לרעך כמוך הפלגה כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חבירו כאהבתו את נפשו ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולמד חייך קודמין לחיי חבירך אלא צוה התורה שיאהב חבירו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב ויתכן בעבור שלא אמר ואהבת את רעך כמוך השוה אותם במלת לרעך. וכן ואהבת לו כמוך דגר שיהיה פירושו להשוות אהבת שניהם בדעתו כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להיטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצא בזה ואם יהיה אוהבו בכל יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים ובכבוד ובדעת ובחכמה ולא שישוה אליו. אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה וע"כ אמר ביהונתן כי אהבת נפשו אהבו בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו ואמר כי אתה תמלוך על ישראל וגו':

וענין הנקימה והנטירה כבר פירשוהו רבותינו שהוא בדבר שאין בו חיוב ממון השאילני קרדומך כי בדבר שנתחייב לו חברו ממון כגון בנזקין וכיוצא בהן אינו מחויב להניח לו. אבל יתבענו בב"ד וישולם ממנו מפסוק כאשר עשה כן יעשה לו והוא מעצמו חייב לשלם כאשר ישלם מה שלוה או מה שגזל וכ"ש בענין נפש שיהיה נוקם ונוטר לו עד שיגאל דמי אחיו מידו על פי ב"ד המורים במשפטי התורה:

(יט) את חקותי תשמרו. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו'. חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר לשון רש"י. ולא הזכירו רבותינו שיהיה הטעם נעלם ושיהו יצר הרע ועו"ג משיבים עליהם אלא בלבישת שעטנז לא בכלאי הבהמה ואין הכונה בהם שתהיה גזרת מלך מלכי המלכים בשום מקום בלא טעם כי כל אמרת אלוה צרופה רק החקים הם גזירת המלך אשר יחוק במלכותו בלי שיגלה תועלתם לעם ואין העם נהנים בהם אבל מהרהרין אחריהם בלבם ומקבלים אותם ליראת המלכות וכן חוקי הקדוש ברוך הוא הם הסודות אשר לו בתורה שאין העם במחשבתם נהנים בהם כמשפטים אבל כלם בטעם נכון ותועלת שלמה. והטעם בכלאים כי השם ברא המינים בעולם בכל בעלי הנפשות בצמחים ובבעלי נפש התנועה ונתן בהם

רש"י

שאין טעם לדבר: ובגד כלאים. למה נאמר לפי שנאמר (דברים כ"ב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד מניין לרבות הלבדים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז. ואומר אני נוז לשון דבר המלל ושזור זה עם זה לחברו מישטי"ר בלעז כמו (מ"ק י"ב) מזיין לנאזי דאית בהון שאנו מפרשין לשון כמוש פליסטר"א ולשון שעטנז פי' מנחם מחברת צמר ופשתים: (כ) נחרפת לאיש. מיועדת ומיוחדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא ובשפחה כנענית (קדושין ו') חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי שמותר בשפחה הכתוב מדבר: והפדה לא נפדתה. פדויה ואינה פדויה וכתם פדיון בכסף (ת"כ גיטין לט): או חופשה. בשטר: בקרת תהיה. היא לוקה ולא הוא. יש על בית דין לבקר את הדבר

אבן עזרא

כי יש מצות רבות לזכר כחג המצות וסוכות וציצית ושופר ומזוזה ותפילין ופה ארמוז לך סוד. דע כי השלם שלם אחד על כן כתוב באברהם וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי: שעטנז. המעתיקים אמרו שהיא שלש מלות או מתומשת ופירושה מעורב והוא שם לבדו במקרא: (כ) והיא שפחה. אמרו המכחישים כי איננה יהודית והנכון על דרך הפשט שהיא הנזכרת בפרשת וכי ימכור איש את

ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך: כ ואיש כי־ישכב את־אשה שכבת־זרע והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן־לה בקרת תהיה לא יומתו כי־לא

ולבוש ערובין שעטנזא לא יסק עלך: כ וגבר ארי ישכוב ית אתתא שכבת זרעא והיא אמהא אחידא לגבר ואתפרקא לא אתפרקת בכספא או חירותא לא אתיהיבת לה בשטר בקורתא תהי בה לא ימותון ארי לא

כל ר"פ דקדשי' ואיש ברביע כמ"ג | ל' ל' ולא מפיק ה"א | ל' וחסר. ה' ספו' לא לא לא לא

והפדה לא נפדתה חד מן ה' פסוקים דאית בהון לא לא לא נמסר ביחזקאל סימן י"ח גבי פסוק אל ההרים לא אכל קדמא: נתן ונתן כ"א י"ז פתחין וד' קמצין וסימן מצויין במס"ר:

ספורנו

אמנם על ענין שפחה חרופה מה היותו חק שהיא לוקה והוא אינו לוקה ושהוא מביא קרבן על המזיד ושתי אלו לא יקרו בכל שאר מצות שבתורה מכל מקום נתן קצת טעם לדבר באמרו כי לא חופשה כלו' החטא נקל בזה שלא הפסי קדושי המאלם ועיקר החטא אינו אלא שחלל את קודש ה' לבעול חצי שפחה. ובהיות הפעל הזה נגד כבוד כלים

תולדות אהרן ובגד כלאים. יבמות ד נדה סא: לא יעלה. יומא סט ביצה יד תמיד כז: ואיש. סנהדרין סט כריתות ט יא: שכבת זרע. כריתות יא: והיא שפחה. קדושין ו כריתות יא (קדושין נט): והפדה. גיטין לט מא כריתות יא: בקרת. שם: לא יומתו. גיטין מג כריתות שם:

בעל הטורים לא תרביע כלאים. וסמיך ליה ואיש כי ישכב את אשה ש"ז והיא שפחה נחרפת דהיינו כמו כלאים שהיא חציה שפחה וחציה בת חורין. וסמיך לבשפחה חרופה ערלתו את פריו לומר שהבועל שפחה חרופה הפרי יהיה רשע. ועוד דאמרינן נטיעה מקטע רגליהון דבועלי נדות כמו זה שלא היה יכול להמתין עד שנשתחררה: והפדה לא נפדתה. בגי' והיה בכסף ובשום כסף:

רמבן

בהם את התולדה שיתקיימו המינים בהם לעד כל זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם וצוה בכחם שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם שנאמר בכלם למינהו. והנה סבת המשכב שנרביע הבהמות זו עם זו לקיום המינין כאשר יבואו האנשים על הנשים לפריה ורביה. והמרכיב שני מינין משנה ומכחיש במעשה בראשית כאלו יחשוב שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות והמינים בב"ח לא יולידו מין שאינו מינו וגם הקרובים בטבע שיולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו. והנה מצד הדברים האלה פעולת ההרכבה במינים מעשה כמאס ובטל. וגם הצמחים אשר יתרכבו מין בשאינו מינו אין פרי צומח אחרי כן ויהיו באיסורם מפני שני טעמים הנזכרים. וזה טעם שדך לא תזרע כלאים שהוא בהרכבה על דעת רבותינו. ואסר אף כלאי זרעים מפני שישתנו בטבעם גם בצורתם בהיותם יונקים זה מזה. ויהיה כל גרעין ממנו כאלו הורכב משני מינין. ואסור לחרוש בשור ובחמור מפני שדרך כל עובד אדמתו להביא צמדו ברפת אחת ויבאו לידי הרכבה ומחברינו מי שמוסיף בטעם הכלאים כי הוא שלא לערבב הכחות המגדלים הצמחים להיות יונקים זה מזה ממה שאמרו בב"ר אמר רבי סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל הה"ד הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ. והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי שיינקו זה מזה מבטל חקות שמים. ולכך אמר בהם את חקותי תשמורו כי הם חקות שמים וכך אמר רבי חנינא משום רבי פנחס כו' חקים שחקקתי בהם את עולמי. וכבר כתבתי בסדר בראשית שהצומחים כולם יסודותם בעליונים ומשם צוה להם השם את הברכה חיים עד העולם. והנה המערב כלאים מכחיש ומערב במעשה בראשית:

ובגד כלאים שעטנז. למה נאמר לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן תלמוד לומר בגד מנין לרבות את הלבדים תלמוד לומר שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז לשון דבר המלל ושזור זה עם זה לחברו לשון רש"י. ואינו נכון בעיני שהלבדים אין איסורם מדברי תורה אלא מדברי סופרים שאינן אלא שוע בלבד וכך שנינו הלבדים אסורין מפני שהן שוע. ובגמרא אמרו ואימא או שוע או טווי או נוז והעלו והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא. אבל הברייתא השנויה בת"כ אין לי אלא בגד ומנין לרבות הלבדים תלמוד לומר שעטנז בא לרבות הדברים שאינן בגד מלא תלבש שעטנז שלא הזכיר בגד והמדרש הוא עיקר שאפילו דבר שאינו בגד אסור בכלאים מן התורה כגון הקולע חוטין ועושה מהן חגורה וכיוצא בזה ובלבד שיהו שוע וטווי ונוז ותפס לו הלבדים לאסמכתא בעלמא שהם אסורים מדבריהם ואינן בגד. וכן מה שפירש הרב בשוע שהוא דבר המלל ושזור זה עם זה וכפירוש הזה כתב עוד בפירושיו בגמרא כבר השיבו עליו שאין פירושו עולה ממה שאמרו אמר קשר העליון בציצית דאורייתא דאי ס"ד לאו דאורייתא כלאים דשרא רחמנא בציצית למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אחת אינו חבור. והנה גלו לנו שהבגד שהוא מין פשתים ונקשר בו ציצית של צמר בשני קשרים הוא כלאים מן התורה אע"פ שאינו ממלל ושזור זה עם זה. אבל הענין כך הוא שאמר הכתוב ובגד כלאים שעטנז לומר שכל בגד הנעשה מחוט שהוא שוע וטווי ושזור לא נלבש אותו כלאים שהוא ערובים ובמשנה תורה הוסיף לבאר שלא נלבש שוע טווי ונוז מצמר ופשתים שיהיו יחדו כלומר מחוברים יחד בשתי תכיפות לומר שהצמר והפשתים שכל מין מהם שוע טווי ונוז בפני עצמו לא נחברם יחדו כי יחדו הוא הכלאים כמו שאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדו כלומר קשורים ומחוברים. והחבור בבגדים בשתי תכיפות כי מלשון יחדו למדו כן כי שתי תכיפות הן חבור ומשם למדו שהכלאים אסורין אע"פ שאינן בגד אלא אפילו בקולע החוטין מעשה עבות ועושה מהן אבנטים אף על פי שאינו ארוג וכענין ששנינו לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו ולשון נוז מלה מקוצרת בתיבה המורכבת הזאת כמו הטווי שאין ממנו בה אלא הטי"ת ועניינה לפי דעתי נלוז מלשון תועבת ה' נלוז מטה ומעקש דרכיו. ונלוזים במעגלותם פתלתולים ומטים כי כן הדבר השזור פתול ומעוקם וכמו ששנינו רבי שמעון אומר נלוז ומליז אביו שבשמים עליו מטה השם הנכבד מדרכי רחמיו עליו כענין שנאמר ועם עקש תתפל ובלשון חכמים ישמשו בו בקוצר לבן מלכים שנוז לבו עליו ונטל את הצפורן לחתור על אביו שנטה לבו לדרך רעה ומזה אמרו בתלמוד סנהדרין מנזייתיה דמר לא אמרי ביה ולא מידי כלומר אם היית רוצה להתעקם ולהטות הדברים לא היינו יודעים לנגדך כלום נזייתיה כמו נלזייתיה כלומר הטייתו וזהו האמת והנכון בענין הזה ולפיכך הוצרך להתיר כלאים בציצית אע"פ שאין הציצית אריג ואינו בגד וזהו דין תורה אבל חכמים אסרו אפילו מה שאינו עשוי אלא באחד מהם או שוע או טווי או נוז ולפיכך שנינו הלבדים אסורין מפני שהן שועים פיף של צמר בשל פשתן אסורין מפני שהן חוגרין באריג והכל מדרבנן וטעם כלאי הבגדים להרחיק התערובות במינין ואסר הרגילים להעשות מהן בגד. והרב אמר במורה הנבוכים טעם השעטנז מפני שהיה בזמן ההוא בגד ידוע לכומרי בעלי הכשפים שבהם היו עושים כל מעשיהם ואמר שמצא זה כתוב בספריהם ולפי שהיה ענין גדול ורצוי להם מאד שיפעלו בו פעולותם הידועות לעו"ג ולשדים תרחיק אותו התורה מכל אדם כי התורה תבא למחות מעשיהם ולהכחיד זכרם:

(כ) **והיא** שפחה נחרפת לאיש. מיועדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא לשון רש"י. והנראה אלי כי הוא מלשון כאשר הייתי בימי חרפי בימי נעורי וכן לא יחרף לבבי מימי שלא יהיה לי לב נער ויקראו ימי הנעורים ימי חורף כי החורף בראשית השנים וימי הזקנה כנגד הקיץ שהם ימי האסיף. ויאמר הכתוב שהיא שפחה נערה לאיש ידוע כי הפילגש אשר היא משרת את האיש וישכב עמה תקרא נערה לו כי גם כל משרת האדם יקרא נערו ומורגל בלשון חכמים לאמר על השוכבת עם האיש משמשת עמו והיא נחרפת שנעשית נערה לאיש וידועה לו מנכסיפד"ה בלעז וכן בלשון חכמים דקרו לה רביתא דפלניא והענין שאינה אשתו לגמרי אבל נתן לה קדושין והיא לו לנערה משמשת:

בקרת תהיה. יש על בית דין לבקר הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין לשון רש"י. וכן אמרו כל המפרשים וא"כ יזהיר הכתוב בבקור הזה מפני שהיא דומה לאשת איש אולי יטעו בה ואין פרוש מתוק כפי

כי

חֻפְשָׁה׃ כא וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אָשָׁם׃ כב וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא׃ שלישי פ

כג וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל׃ כד וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיהוָה׃ כה וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה

ב׳ מלחמה ג׳ בכיפ׳ ג׳ ג׳ כ״ג ב׳ ומלאים ל׳ כ״כ (עי׳ א״ח) כול׳ מ״ל כמ״א

אִתְחֲרָרַת׃ כא וְיַיְתֵי יָת אֲשָׁמֵיהּ קֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא דִּכְרָא לַאֲשָׁמָא׃ כב וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא בְּדִכְרָא דַאֲשָׁמָא קֳדָם יְיָ עַל חוֹבְתֵיהּ דְּחָב וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ מֵחוֹבְתֵיהּ דְּחָב׃ כג וַאֲרֵי תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא וְתִצְּבוּן כָּל אִילַן דְּמֵיכַל וּתְרַחֲקוּן רִחָקָא יָת אִבֵּיהּ תְּלָת שְׁנִין יְהֵי לְכוֹן מְרַחַק לְאַבָּדָא לָא יִתְאֲכֵל׃ כד וּבְשַׁתָּא רְבִיעֵתָא יְהֵי כָל אִבֵּיהּ קוֹדֶשׁ תּוּשְׁבְּחָן קֳדָם יְיָ׃ כה וּבְשַׁתָּא חֲמִישֵׁתָא תֵּיכְלוּן יָת אִבֵּיהּ לְאוֹסָפָא לְכוֹן עֲלַלְתֵּיהּ אֲנָא

החמישית ה׳ חסר י׳ קדמא וסימן ובשנה החמישית תאכלו. בשנה החמישית ליהויקים. היא השנה החמישית לגלות. ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם. וחברו עלה שישק. דאורייתא החמישית כתיב חסר יו״ד בתרא דירמיה החמישית חסר יו״ד קדמא. ושארא החמישית כתיב מלא דמ״ל:

רשי

הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין. ורבותינו (כריתות יא) למדו מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה שהדיינים המלקין קורין על הלוקה (דברים כח) אם לא תשמור לעשות וגומר והפלא ה׳ את מכותך וגו׳: כי לא חפשה. (מכות כג) לפיכך אין חייב עליה מיתה שאין קדושיה קדושין הא אם חופשה קדושיה קדושין וחייב מיתה: (כב) ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. (גיטין לט כריתות ט) לרבות את המזיד כשוגג: (כג) וערלתם ערלתו. ואטמתם אטימתו יהא אטום ונכסה מליהנות ממנו: שלש שנים יהיה לכם ערלים. מאימתי מונה לו משעת נטיעתו (ת״כ) יכול אם הצניעו לאחר ג׳ שנים יהא מותר ת״ל יהיה בהוייתו יהא: (כד) יהיה כל פריו קדש. כמעשר שני שכתוב בו (ויקרא כז) וכל מעשר הארץ וגו׳: קדש לה׳. מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומות ירושלים (קידושין כד) אלא בפדיון אף זה כן. ודבר זה הלולים לה׳ הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים: (כה) להוסיף לכם תבואתו. המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעה היה רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ד׳ שנים אני מצטער בו חנם לפיכך נאמ׳ להוסיף לכם תבואתו: אני ה׳. אני ה׳ המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי

אבן עזרא

את בתו לאמה והיא ישראלית והטעם שהוא יעדה שיקחנה אדוניה או בנו ואיננה מאורסה וזה טעם כי לא הופשה איננה חפשית עד שתהיה מאורסה כמשפט הבנות. ומלת נחרפת. על דעת רבים יעודה ולפי דעתי שהמלה מגזרת חרפה בעבור היותה שפחה והיא בתולה ברשות אחר ואיננה מאורסה: (כא) והפדה. שם הפעל מהבנין שלא נקרא שם פועלו מהכבד הנוסף והטעם שלא פדאה אביה או אחד ממשפחתה קודם היותה בוגרת: או חפשה. השור״ק מקום קמץ חטף כי האחד חופש והטעם שהי׳ המנהג לכתוב לה גט חופש אם מכרה האב עד זמן קצון והמעתיקים אמרו שחציה חפשית וחציה אמה והוא האמת: בקרת תהיה. יש אומרים שפירושו כמו פילגש ואמרו כי כן בנות מלכים ביקרותיך ולא פירשו נכון כי ביקרותיך טעמו השפחו׳ היקרות ונעלם היו״ד בעבור האות המשרת בארק והיה בארק בעבור התחברות שני שוא״ן נעים האחד תחת האות המשרת והשנית תחת האות הראשון של השרש בלשון נקבות ואין כח בלשון להזכיר ככה וכן משפט כל הלשון ואין מלה זרה חוץ ממלה ורבים מישני אדמת עפר יקיצו על קריאת בן נפתלי. ויש אומרים בקורת מגזרת לא יבקר הכהן והטעם שיחפש הדבר והמעתיקים אמרו כי יש עליו מלקות ברצועה של בקר וזה אמת מדברי קבלה והמלה כדמות אסמכתא. וטעם להזכיר זאת הפרשה כי הוא עוסק אדני השפחה ע״כ יביא איל אשם ועוד על דרך דרש שזאת השכיבה כמו כלאים חפשי עם שפחה: (כב) ונסלח לו. אפרשנו עוד: וטעם להזכיר ערלת הפרי בעבור שהזכיר זרע השדה וזרע האשה שהיא כארץ הזכיר גם הנטוע וידוע כי הפרי הבא עד שלש שנים אין בו תועלת ומזיק כאשר יזיק לגוף כל דג שאין לו סנפיר וקשקשת ויזיק לנפש החכמה בשר כל עוף דורס והבהמות הטמאות והמשכיל יבין. וטעם וערלתם ערלתו. שאותו הפרי הוא חשוב כערלה שהיא מזקת ולא תועיל כערלת שפה ואוזן וערלת בשר. וטעם וערלתם. שיהיה נחשב בעיניכם כדבר ערלה גם יפה הוא מתורגם בארמית: (כד) יהיה לכם ערלים. פירוש וערלתם: (כד) קדש הלולים. להלל השם והכהן יאכלנו. וטעם להוסיף לכם תבואתו. דבק עם קדש הלולים ואם הוא רחוק וכן שלם

תולדות אהרן והביא. שם עא: איל אשם. שם כב: באיל האשם. בבא קמא קיא זבחים מט כריתות ט: וכי תבאו. (שביעית לג מעשרות נא חלה נח ערלה ס ראש השנה נז): ונטעתם. פסחים כג סוכה לה: וערלתם. ברכות לו יומא פא קדושין נו בבא קמא קא חולין קכא: ערלתו. שבת קח: שלש שנים. ראש השנה ט: ערלים. פסחים כב קדושין נו בבא קמא קא: ובשנה. ראש השנה י: ויהיה כל פריו. (פאה ז מעשר שני נו ראש השנה נז סוטה כב): קדש הלולים. ברכות לה בבא קמא סט: ובשנה. ראש השנה י: להוסיף. ברכות לה:

בעל הטורים ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. וסמיך ליה וכי תבאו אל הארץ לומר כל הדר בא״י שרוי בלא עון: כל עץ מאכל. בגי׳ זהו בפלפלין: כמך לא תאכלו על הדם לערלה לומר שאסור לאכול בלא ברכה כערלה בלא הילול:

רמבן

כי בידוע שיבוקר הדבר ולא ימיתו האדם חנם. וכן יבקרו בכל חייבי המיתות ואני סובר שהיא מלה יחידית בכתוב אבל היא מורגלת בלשון ארמית ובדברי רבותינו מלשון הפקר כי עיקר הל׳ הבקר כמו שאמרו ב״ש אומרים הבקר לעניים הבקר וב״ה אומר עד שיבקיר אף לעשירים כשמיטה ותנן כמי אוכלין על המובקר אבל לא על השמור ותרגם יונתן אנשים רקים ופוחזים ובקרין כלומר בעלי הבקר בשקריהם ובפחזותן ובקריתהון ואמרו כי תשמטנה ונטשתה תרגמו הירושלמי ותבקרנה. וכן בכל מקום במשנה הלשון בבי״ת אבל הרגילו בגמרא לומר מתנו הפקר. כי האותיות האלה מתחלפות אצלם תמיד כאשר אומרים מן עבשו פרודות עפשו וכן בכתוב במקומות הרבה כמו שהזכרתי בפסוק נשכת ברוחך. ופירוש הפסוק הזה שאמר בשפחה הזאת אע״פ שהיא נחרפת לאיש לא תהיה לו לאשה כי בקרת תהיה לו כלומר מופקרת תחשב אצלו ולא יומתו כמשפט הנואף והנואפת כאשת איש כי לא חפשה להיות אשתו גמורה אבל יביא זה עליה אשם בעבור שהיא נחרפת אליו. ואונקלוס שאמר בקורתא תהא לשונו כלשון יונתן ב״ע במלת בקרין:

(כג) וערלתם ערלתו את פריו. ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתר מליהנות בו לשון רש״י ויפה פירש. ואם כן יהיה ערל לב הגור לב כמו שנאמר ואקרע סגור לבם וכן ערלה אזנם שהיא סגורה ואטומה אין הקול נכנס בה. וע״ל שכתים סגור שפתים כי העלגות אוטם וסגירות בגידי הלשון ופעמים בגידי השפתים שלא יפתחו כראוי והדבור יקרא פתיחה פתח פיך לאלם פתח איוב את פיהו ומפתח שפתי מישרים משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. והזכיר הכתוב אטימות בפרי הבא בתוך שלש שנים לאסרו בהנאה ולא יאמר כן בשאר אסורי הנאה כי ביאת הפרי בתחלתו יקרא פתיחה כמו שאמר פתח הסמדר ולכך אמר שלש שנים יהיה לכם ערלים כאלו הפירות סגורים באילנות לא הוציאו פרח ולא פתחו סמדר:

וטעם המצוה הזאת. לכבד את ה׳ מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולים לה׳ והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד לפי שהוא מועט ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית. ולכך נמתין לכולן ולא נטעום מהם עד שנביא מן הנטע שנטענו כל פריו הראשון הטוב קדש לפני השם ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה׳ והמצוה הזאת דומה למצות הבכורים ואמת הדבר עוד כי הפרי בתחלת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכלה כדג שאין לו קשקשת והמאכלים הנאסרים בתורה שהם רעים גם לגוף. והרב נתן בזה טעם בתורה הנבוכים כטעמו ברוב המצות כי היו לחרטומים ולמכשפים בזמן ההוא מיני כשוף יעשו אותם בעת נטיעת האילנות ויחשבו כי בהם ימהר האילן להוציא פריו קודם זמנו כידוע במנהגו של עולם ובבואו יקריבו את הפרי לפני הע״ג שעשו בשמה הכשוף ההוא ולכך נותה התורה באיסור הפרי הבא קודם שלש שנים שלא יבואו לעשוג

אֱלֹהֵיכֶם׃ כו לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ׃ כז לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ׃ כח וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי יְהוָה׃ כט אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה׃

אֱלָהֲכוֹן׃ כו לָא תֵיכְלוּן עַל דְּמָא לָא תְנַחֲשׁוּן וְלָא תְעַנְנוּן׃ כז לָא תַקְּפוּן פָּאתָא דְרֵישְׁכוֹן וְלָא תְחַבֵּל יָת פָּאתָא דְדִיקְנָךְ׃ כח וְחִבּוּל עַל מִית לָא תִתְּנוּן בִּבְשַׂרְכוֹן וְרוּשְׁמִין חֲרִיתִין לָא תִתְּנוּן בְּכוֹן אֲנָא יְיָ׃ כט לָא תַחֵיל יָת בְּרַתָּךְ לְאַטְעָיוּתַהּ וְלָא תִטְעֵי אַרְעָא וְתִתְמְלֵי אַרְעָא

רש"י

שבעתי: (כו) לא תאכלו על הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין (סנהדרין סג) שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מעשר בהמת חולין עד שתצא נפשה ועוד הרבה: לא תנחשו. (סנהדרין סו) כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך: לא תעוננו. לשון עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה לצאת: (כז) לא תקפו פאת ראשכם. (מכות כ) זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו ונמצא הקיף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה: פאת זקנך. (מכות כא) סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחד למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד: (כח) ושרט לנפש. כן דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם כשמת להם מת: וכתובת קעקע. (מכות כא) כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם: קעקע. לשון (במדבר כה) והוקע אותם (שמואל ב כא) והוקעום תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע פורפוייג"ט בלעז: (כט) אל תחלל את בתך לזנותה. במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין: ולא תזנה הארץ. אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר (ירמיה ג) וימנעו רביבים וגומר: ומקדשי

אבן עזרא

שלם ישלם ואם אין לו דבק עם חמשה בקר ישלם תחת השור ורבים כמוהם. וטעם אני ה' אלהיכם. שאוסיף ברכה בתבואה: (כו) לא תאכלו על הדם. דבוק עם הכתוב למעלה כי הזהיר על עץ נטוע שלא יאכלו מפריו עד השנה החמישית גם כן כל בשר טהור לא יאכל עד שיזרוק דמו על מזבח השם אם היה קרוב אל מקום הקדש והעד הנאמן דברי שאול כי האהרן היה עמו כי כן כתוב הנה אוכלים על הדם כאלו אוכלים וזבחים לשעירים כאשר פירשתי שהיה כן מנהגם במצרים לזבוח בשם השדים כי אחר שלא נזרק הדם על המזבח לשם השם הנה הדבר ברור ע"כ דבק עמו לא תנחשו כי במצרים היו אוכלים על הדם וזונים אחרי השדים וכארץ כנען מנחשים ומעוננים כי כן כתוב גם זה כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען. ומלת מנחש. מנסה כמו נחשתי ויברכני ה'. כי נחוש בצורות ובמקלות ובמעשים ובתנועות ובימים ובשעות: תעוננו. יש אומרים מלשון ענה שיחשוב בלבו דבר ויטה אזניו לשמוע מה יענה המדבר ולא אבה הדקדוק וי"א מעונה לשון ועונתה לא יגרע והנכון בעיני מגזרת ענן כי ידוע כי יש מי שיעונן שיסתכל בעננים ובדמותם ובתנועתם ויתכן להיות תעוננו מפעלי הכפל כמו תסובבו כי מלאנו ועוננים כפלשתים כי יתכן היותו מבנין הכפול והעד ומעונן ומנחש. וטעם להזכיר לא תקיפו פאת ראשכם כמעשה אחרים להיות מובדלים מהם ואחר שטער הראש והזקן לתפארת נברא אין ראוי להשחיתו וי"א כי זה הפסוק דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שישחית פאת ראשו גם פאת זקן בעבור המת: (כח) ושרט גם הפאה בראש ובזקן ידועים מדברי קבלה. ומלת לנפש הגוף המת וכן מתורגם והוא האמת ולא נדגש הנו"ן להקל על הלשון: וכתובת קעקע. יש אומרים שהוא דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שירשום גופו בצורה הידועה באש על המת ויש עוד היום רושמים בנערותם בפניהם להיותם ניכרים. ומלת קעקע. כפולה כמו רוקע הארץ וצאצאיה והוא מגזרת והוקע אותם ועל דעת המתרגם גם היא מלה זרה גם הוא הנכון. וטעם להזכיר אל תחלל את בתך. בעבור שרט לנפש שלא תתגלה לעיני הכל כי קול שבאשה ערוה ואף כי שרט: ולא

תולדות אהרן לא תאכלו. ברכות י"א מ"ק יד סנהדרין סג זבר ויקהל: לא תנחשו. סנהדרין סו (שבת ס): לא תקפו. יבמות ה נזיר מא נז קדושין כט לה מכות כ (פאה טז): ולא תשחית. שבת מז קטע נזיר נח קדושין כט לב לה בבא קמא לא מכות כא חולין ז: ושרט. מכות כ: וכתבת. (שם כא): אל תחלל. סנהדרין עו: ומלאה. יומא יח יבמות לז נזיר מ:

בעה"ט לא תאכלו על הדם וסמיך ליה לא תנחשו. שלא ינחשו באכילה כדרך שעושין הרואים שאוכלין לחם על ההרוג שלא ינקמו גואלי ההרוג: לא תקפו. בגי' אחד המקיף ואחד הניקף חייבין הם: ולא תשחית. בגי' זהו תער לא מספרים: פאת זקנך. וסמיך ליה ושרט לנפש לומר כשם שחייב על הפאה בה' פאות כך חייב אם שרט ה' שריטות בה' אצבעות: קעקע. בגימ' שם שכותב שם הטומאה:

רמבן

לעשות המעשים הרעים ההם כי רובי האילנות יביאו פירות בשנה הרביעית ושנאכלהו לפני השם הפך אכלם אותו לפני ע"ג:

(כו) **לא** תאכלו על הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין לשון רש"י. והעולה משם לפי הסוגיא שהם כולם מן התורה שכלל הכתוב כל אכילות הדם בלאו אחד ואם כן מה שאמר הכתוב בשאול הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם שהיו חוטאים באחד מן השמות הנכללים בלאו הזה. כי היו אוכלים מן הבהמה קודם שתצא נפשה זהו מה שאמר ויעט העם אל השלל שהוא כעיט הדורס ואוכל. ויקחו צאן ובקר וגו' וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם מרוב השלל בבהמות כשהיו שופכים דמם ארצה היו תולשים אבריהם ואוכלין קודם שימותו. ועל דרך הפשט הוא מין ממיני הכשוף או הקסמים כי הוא דבר למד מעניינו והיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא והשדים מתקבצים שם כפי דעתם ואוכלין על שלחנם להגיד להם העתידות. וכאשר היו ישראל עם שאול במחנה ההוא היו מתפחדים מאד מן הפלשתים ולא היה שאול עושה דבר בלתי שאלת אורים ותומים כמו שנאמר נקרבה הלום אל האלהים והעם היו שואלים בשדים או בכשפים לדעת דרכם ומעשיהם ואוכלים על הדם לעשות המעשה ההוא ולכך אמר הכתוב ויגידו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם ויאמר בגדתם לומר הנה השם עשה לכם תשועה גדולה היום ואתם שואלים ללא אלהים בגידה היא זו. ועוד אפרש איסור מעונן ומנחש:

(כט) **אל** תחלל את בתך להזנותה. במוסר בתו פנויה שלא לשם קדושין ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותם במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' לשון רש"י. ולא הבינותי דעתו שאין זנות בתורה בפנויה שהלכה פסוקה היא פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות לא עשאה זונה. ומפורש אמרו בסנהדרין ובת איש כהן כי תחל לזנות יכול אפילו פנויה. והקשו והא לזנות כתיב ותירצו כרבי אליעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה. וכן אמרו אשה זונה וחללה לא יקחו שאינו בפנויה אלא גיורת ומשוחררת או שנבעלה בעילת זנות מפני שאין קדושין תופסין בה כמו שמפורש ביבמות ובסיפרא אשה זונה ר' יהודה אומר זו אילונית וחכמים אומרים אין זונה אלא הגיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות ר' אליעזר אומר אף פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות וכך אמרו לענין לא תביא אתנן זונה שאינו בפנויה כלל. אבל הברייתא השנויה בת"כ והנזכרת במסכת סנהדרין או שהיא כרבי אליעזר ואינה הלכה או שהיא במוסר את בתו למי שאין לו אישות כגון כותי ועבד וחייבי כריתות ומיתות בית דין שזה נקרא זנות לדעת חכמים וזהו שאמרו במוסר את בתו פנויה שלא לשם אישות כלומר למי שאי אפשר להיות אישות ביניהם וכן מה ששנינו שם בסיפרא ולא תזנה הארץ מזנים הם הפירות והוא דרך אגדה נדרש ממלת הארץ מדלא כתיב ולא יזנו אנשי הארץ אבל עיקר הכתוב שהוא לאו שני וכבר מנאו בעל הלכ"ות גדולות בחשבון הלאוין והיא אזהרה לאיש הזונה ולבת עצמה שלא תמסור עצמה לשם זנות ומכאן הוא שאמרו שם בברייתא וכן היא המוסרת עצמה שלא לשם אישות וטעם הכתוב כי בעבור שהבת ברשות אביה והוא רשאי בנעוריה לקדש אותה ולהכניסה לחופה והאונס והמפתה אותה נותן קנסה לאביה פירש הכתוב שאיננו רשאי למוסרה למי שיהיה זנות. והזהירו מזה בלאו, ואחרי אזהרת האב הזהיר גם הזונים עצמם

ספורנו

האיש הפועל לא נגד כבוד האשה המתפעלת אין ספק שהיא הרגילתו וראויה ללקות: והנה המזיד בזה שיעשה זה הסכלות לחלל את עצמו הוא קרוב לשוגג ומקריב אשם על חלול הקדש: (כו) לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו. כל אלה הי' דרכם אלים בהגדת העתידות בבורם מדרכי רוח טהרה ונבואה לדרכי רוח הטומאה ובהיות מדרכי האל וכבודו שלא נחלל גופות עמו אשר קדש לעבדו אמר לא תקיפו וזה שלא לחללם בהקפת הראש כמעשי שוטים ושכורים ולא בגלות הזקן כאמרם הדרת פנים זקן. ולא בשרט לנפש כמחשיבים מאד מיתה האדם ומתאבלים מאד עליה. וכן בכתובת קעקע לתת אות בבשרנו מלבד אות הברית. ולא להזנות הבת אפי' פנויה אשר הוא חלול לה ולאביה כענין כי תחל לזנות את אביה היא מחללת ואחר שהזהיר מהעניינים המחללים צוה לכבד את הימים והמקומות והאנשים הקדושים ואמר

אבן עזרא

(כט) ולא תזנה הארץ. הטעם זנות אנשי הארץ כמו ארץ כי תחטא לי: (ל) וטעם להזכיר את שבתותי תשמורו. בעבור האות שאין אבל בשבת. וטעם ומקדשי תיראו. על הכהן הגדול שלא יהיה כשאר האבלים וכן הזהיר על כל אנשי המקדש. וטעם אני ה'. שאם לא ייראו ממקדשו ויתנו לו כבוד יעניסם. וטעם להזכיר האובות וידעונים.

רשי

(ל) ומקדשי תיראו. (יבמות ה) לא יכנס לא במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואע"פ שאני מזהירכם על המקדש ואת שבתותי תשמורו אין בנין בית המקדש דוחה שבת: (לא) אל תפנו אל האובות. אזהרה לבעל אוב וידעוני. (סנהדרין סה) בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו. וידעוני

ל אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה: לא אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים אַל־תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לב מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: ס רביעי ששי לג וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ: לד כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר ׀ הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לה לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה: לו מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כ"ג פסוק' ריפיהון · ומלעיל אל אל · ו' חסר בליש' · כ"א ס"פ · ל' וחסר ס' · פ' · ג' קמצין · ח' דגשין · ג' דגשין ד' דגשין ל'

עֲצַת חֶטְאִין: ל יַת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי תִּטְּרוּן וּלְבֵית מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דָּחֲלִין אֲנָא יְיָ: לא לָא תִתְפְּנוּן בָּתַר בִּידִין וּדְכוּרוּ לָא תִתְבְּעוּן לְאִסְתַּאָבָא בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: לב מִן קֳדָם דְּסָבַר בְּאוֹרָיְתָא תְּקוּם וּתְהַדַּר אַפֵּי סָבָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ: לג וַאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן גִּיּוֹרָא בְּאַרְעֲכוֹן לָא תוֹנוּן יָתֵיהּ: לד כְּיַצִּיבָא מִנְּכוֹן יְהֵי לְכוֹן גִּיּוֹרָא דְיִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן וּתְרַחֵים לֵיהּ כְּוָתָךְ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: לה לָא תַעַבְדוּן שְׁקַר בְּדִין בְּמַשְׁחֲתָא בְּמַתְקְלָא וּבִמְכִילְתָּא: לו מֹאזְנָוָן דִּקְשׁוֹט מַתְקְלִין דִּקְשׁוֹט מְכִילָן דִּקְשׁוֹט וְהִינִין דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיקִית יַתְכוֹן

אבן עזרא

בעבור המת וכן כתוב בישעיה בעד החיים אל המתים: (לא) האובות. מגזרת וכאובות חדשים כי הם עיקר זאת האומנות: והידעונים. מגזרת דעת שיבקשו לדעת העתידות וריקי מוח אמרו לולי שהאובות אמת גם כן דרך הכשוף לא אסרם הכתוב ואני אומר הפך דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר והעד האלילים והפסילים ולולי שאין רצוני להאריך הייתי מבאר דבר בעלת אוב בראיות גמורות. וטעם אל תפנו. ליודע האומנות. וטעם אל תבקשו. לשאול כשאול. וטעם אני ה' אלהיכם. שלא תבקשו כי אם השם לבדו והנה הזכיר לטמאה כי נפש הפונה והמבקש טמאה היא כי איננה דבקה בשם. וטעם להזכיר מפני שיבה תקום. בעבור האות כי הזקן קרוב למיתה כי גופו כמת נחשב והנה טעמו כל זקן וכל איש שיבה. וטעם ויראת מאלהיך. שיענישך בימי הזקנה: (לג) וכי יגור אתך גר. הזכירו אחר הזקן והטעם כאשר הזהרתיך לכבד הזקן הישראלי בעבור שאין לו כח כך אזהירך על הגר שכחך גדול מכחו או בעבור שאין לו כח שהוא בארצך ברשותך: (לד) ואהבת לו. מפורש. וטעם לא תעשו עול. בעבור הגר כטעם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו וכן במדה שלא תעשה מרמה במדת האמות גם האמות משתנות ויתכן להיות פי' כמשפט הידוע בארץ: (לו) מאזני צדק אבני צדק. פירוש במשקל: איפת צדק. ביבש: והין צדק. בלח פי' במשורה: וטעם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם. בעבור שהזכיר

רשי

המכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו והעצם מדבר: אל תבקשו. להיות עסוקים בם שאם תעסקו בם אתם מיטמאין לפני ואני מתעב אתכם: אני ה' אלהיכם. דעו את מי אתם מחליפין במי: (לב) מפני שיבה תקום. (ת"כ קידושין לב) יכול אפי' זקן אשמאי. ת"ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה: והדרת פני זקן. איזהו הדור לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: (לג) לא תונו. אונאת דברים לא תאמר לו אמש היית עובד ע"ג ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה: (לד) כי גרים הייתם. מום שבך אל תאמר לחברך: אני ה' אלהיכם. אלהיך ואלהיו אני: (לה) לא תעשו עול במשפט. אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט. ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועב' וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם: במדה. זו מדת הארץ (ב"מ ס"א ב"ב פט): במשקל. כמשמעו: ובמשורה. היא מדת הלח והיבש: (לו) אבני צדק. הם המשקולת ששוקלין כנגדן: איפת. היא מדת היבש: הין. זו היא מדת הלח: אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן. ד"א אני הבחנתי במצרי' בין טיפה של בכור לטיפה שאינה שהזכיר

האבות ו' חסר בלישנא וסימן בסדר אלה מסעי גבי פסוק ויחנו באבת: וכי יגור אתך ב' וסימן ועשה פסח לה'. גר בארצכם: כאזרח ג' קמצין וסימן כאזרח מכם. כאזרח בבני ישראל. ומתערה כאזרח רענן: במשפט ח' דגשים וסימן לא תעשו עול במשפט. וחברו. ויגבה ה' צבאות. על כן לא יקומו רשעים. ידרך ענוים. שאת פני רשע לא טוב. שמח בחור בילדותך וכל איוב דכוו' במ"א על זה פקחת עיניך: במדה ג' דגשים וסימן לא תעשו עול במשפט. אך רחוק יהיה. במדה הראשונה אמות עשרים דד"ה. אנ"ך. וסימן בלשון תרגום תעברון רחיקין אריכין: במשקל ד' דגשים וסימן לא תעשו עול במשפט. והשיבו לחמכם במשקל. לזהב במשקל מוקק למזבח הנחשת:

תולדות אהרן את שבתותי. זכר בראשית: מפני שיבה. מגלה יז קדושין לב לג: (והדרת פני זקן. בכורים סה ראש השנה נז): ויראת מאלהיך. שם לב לג מציעא נח: וכי יגור. מגלה יז יבמות מו: בארצכם לא תונו. מציעא נט: לא תעשו עול. מציעא סא בתרא עט: מאזני צדק. סנהדרין לט: הין צדק. מציעא מט: (איפת צדק. שבועות לט):

בעה"ט מלאה הארץ זמה וסמיך ליה את שבתותי. לומר שקשה דבאה ריגלא שאוכלים ושותין ושמחין בשבתות והיינו דכתיב זנות ויין ותירוש יקח לב. סמ' שבתותי תשמרו לאל תפנו אל האבת. שהשואל אוב אין מודה בשבת: אני ה'. וסמיך ליה מפני שיבה תקום אמר הקב"ה אני כבדתי זקנים שנאמר ונגד זקניו כבוד. זקן ויראת. הזכרה לזקן שלא יעריח: מפני שיבה תקום. וסמיך וכי יגור אתך גר לומר אפי' מפני זקן ארמאי. אני ה' וסמיך ליה וכי יגור אתך גר. לומר כל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של הקב"ה: במדה ג'. לא תעשו עול במשפט במדה. אך רחוק יהיה ביניו וביניכם כאלפים אמה במדה. במדה הראשונה באורך מה התם איירי במדת קרקע אף הכא איירי במדת קרקע: והין צדק יהיה לכם. וסמיך ליה ושמרתם את כל חקותי. לומר שהמשקל שמודד כאלו עובר על המצות כולם:

ספורנו

ואמר: (ל) את שבתותי תשמורו. שהם השבת ומקראי קדש: ומקדשי תיראו. הוא כל מקום מקודש לתורה ולתפלה ולעבודה. ובהיות דרישת האובות אצל האומות דרישת אלהית בעד החיים אל המתים אמר: (לא) אל תפנו אל האבת. אל תפנו אליהם אבל תפנו עורף ולא פנים ואין צריך לומר שלא תכבדום: אל תבקשו לטמאה בהם. אל תבקשו אותם כדי להטמא בהם אל תבקשו לדעת שיבם להורות כאמרם ז"ל לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות: (לב) מפני שיבה תקום. אבל תהדרו קדושי עליון ומהם השיבה ברוב כאמרו עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא: והדרת פני זקן. והם תופשי התורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל אין זקן אלא מי שקנה חכמה. ואחר שהזהיר על כבוד הקדושים הזהיר מלבזות את השפלים ואמר: (לג) וכי יגור אתך גר לא תונו אותו. אפי' אונאת דברים והוסיף ואמר לא תעשו עול במשפט

רמבן

עלמס האיש והאשה. ורש"י כתב בפרשת אמור אל הכהנים. זונה שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר וזו הוראה ממנו שאין זנות בכשרין אלא שהוא מרבה בה אף חייבי לאוין. וזה דעתו גם בפירושיו בגמרא וגם זה איננו נכון אלא מחייבי כריתות וכותי ועבד שאין קדושין תופסין בה היא נעשית זונה וכהן לוקה עליה משום זונה אבל מחייבי לאוין ממזר וגר ועמוני ומואבי איננה זונה ואינו לוקה עליה אלא שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה דכתיב כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלם ומחייבי לאוין שבכהונה נעשית חללה:

(ל) **את** שבתותי תשמורו. האזהרות בשבת רבות בתורה כמו בע"ג מפני שגם היא שקולה כנגד כל המצות כי מי שאינו משמר אותה מכחיש במעשה בראשית ואין לו תורה כלל. ולרבותינו בכן מדרש אמרו

בכאן יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' בת"כ ועל דרך האמת יבוא בשבת הגדול ובשבת שהוא מקדשו וטוב בו שמירה ומורא והנה אין מלאכת בית המקדש דוחה השבת והמקדש ואם תשכיל תבין:

(לב) **מפני** שיבה תקום. יכול מפני זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה ל' רש"י ולשון ת"כ. והוא פשטי בגמרא במסכת

לז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה׃ חמישי פ
כ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר ׀ הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן׃ ג וַאֲנִי
אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם
קָדְשִׁי׃ ד וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ׃ ה וְשַׂמְתִּי
אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת ׀ כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי

מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ לז וְתִטְּרוּן יָת כָּל קְיָמַי וְיָת כָּל דִּינַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ׃
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
ב וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל תֵּימַר גְּבַר גְּבַר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בְּיִשְׂרָאֵל דְּיִתֵּן מִזַּרְעֵיהּ לְמוֹלֵךְ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִרְגְּמוּנֵיהּ בְּאַבְנָא׃
ג וַאֲנָא אֶתֵּן יָת רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וְאֵשֵׁיצֵי יָתֵיהּ מִגּוֹ עַמֵּיהּ אֲרֵי מִזַּרְעֵיהּ יְהַב לְמוֹלֵךְ בְּדִיל לְסָאָבָא יָת מַקְדְּשִׁי וּלְאַחֲלָא יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי׃
ד וְאִם מִכְבַּשׁ יִכְבְּשׁוּן עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת עֵינֵיהוֹן מִן גַּבְרָא הַהוּא בְּדִיהַב מִזַּרְעֵיהּ לְמוֹלֵךְ בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל יָתֵיהּ׃
ה וַאֲשַׁוֵּי אֲנָא יָת רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וּבְסַעֲדוֹהִי וְאֵשֵׁיצֵי יָתֵיהּ וְיָת כָּל דְּטָעַן בַּתְרוֹהִי לְמִטְעֵי בָּתַר מוֹלֵךְ

רש"י

שאינה של זכור ואני הגאון ליפרע מתי שטומן מעקלותיו כמלה להונות את הבריות שאין מכירין בהם: (ב) ואל בני ישראל תאמר. עונשין על האזהרות: מות יומת. (ת"כ) בבית דין ואם אין כח בבית דין עם הארץ מסייעין אותן: עם הארץ. (ת"כ) עם שבגינו נבראת הארץ שעתידין לירש את הארץ ע"י מצות הללו: (ג) ואני אתן את פני. (ת"כ) פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: באיש. ולא בצבור שאין כל הצבור נכרתין: כי מזרעו נתן למולך. (ת"כ סנהדרין סז) לפי שנאמר מעביר בנו ובתו כאש בן בנו ובן בתו מניין תלמוד לומר כי מזרעו נתן למולך זרע פסול מניין ת"ל בתתו מזרעו למולך: למען טמא את מקדשי. את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי כלשון (ויקרא כא) ולא יחלל את מקדשי: (ד) ואם העלם יעלימו. אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: (ה) ובמשפחתו. אמר רבי שמעון וכי משפחה מה חטאה אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין שכולן מחפין עליו: והכרתי אותו. למה נאמר לפי שנאמר ובמשפחתו יכול יהיו כל המשפחה בהכרת ת"ל אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין: לזנות אחרי המולך. (ת"כ) לרבות שאר ע"ג שעבדה בכך ואפילו אין

זו

בעה"ט ואני אתן ב' במסורה. ואני אתן את פני באיש ההוא ואני אתן את שכרך שאם חזר בתשובה ואני אתן שכרך בעונותיו נחשבין לו זכיות:

אבן עזרא

שהזכיר כי גרים הייתם בארץ מצרים על כן אתם חייבין לשמור חקותי ומשפטי בלבבכם ועשיתם אותם. וטעם אני ה'. שתרדפו אחרי החקות ששמתי בכם כי כלם צדק: (א) וטעם וידבר ה' אל משה לאמר. בעבור כי אלה המצות חיוב על כל ישראל ואין גר עמם על כן כתוב בתחלה אל כל עדת ישראל ועתה יחל להזכיר עונש הזנות על כל מי שהוא דר בארץ ישראל אזרח או גר תושב והחל מהקשה שבכלם והוא אשר יתן מזרעו למולך והטעם לשכב עם עובדת ע"ג והטעם עם הארץ ארץ שהוא דר בה אזרח או גר וזה בפרהסיא: (ג) ואני אתן את פני באיש ההוא. אם היה בסתר וי"א כי טעמו להכרית זרעו: למען טמא את מקדשי. שהוא בתוך ארץ ישראל: ולחלל את שם קדשי. שישמעו הגוים: והיה נראה לנו כי טעם באבן שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ודברי הקבלה נכונים והם אמת. ויאמר רבי יונה המדקדק הספרדי נ"ע כי פי' ובמשפחתו הדומה אליו ומי הביאנו בצרה הזאת רק פי' כמשמעו כי עם הארץ יעלימו עיניהם בעבור שהם ממשפחתו: וטעם ואת כל הזונים אחריו. שאם לא יומת

יזנו

ואני אתן ב' וסימן ואני אתן את שכרך. ואני אתן את פני באיש ההוא: באיש ח' קמצין וסימן ויפצרו באיש בלוט. ויצו אבימלך. ואני אתן את פני. לא יאבה ה' סלח לו. ויחר אף דוד באיש מאד. והשמתיהו לאות ולמשלים. ושמתי אני את פני. מה לעשות באיש: טמא ב' דגשים וסימן טמא יטמאנו. למען טמא את:

ס"פ
כול' כ"כ
כול' חסר
ב'. קָ'
ג'
ב' דגשין
ג'
סימן. ג' ל' ומ"ל
כול' כ"כ
ג'

תולדות אהרן אשר יתן. חגיגה יא: כי מזרעו. סנהדרין סד: למען טמא. שבועות ז: ואם העלם. כתובות ל: בתתו מזרעו. סנהדרין סד: ושמתי אני. שבועות לט: והכרתי אותו. שם לו:

רמבן

במסכת קדושין ת"ל זקן אין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. ורבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו והנה לדברי שניהם אין המצוה אלא בחכם. ואונקלוס אמר מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא. ומשמעות דבריו שגם הוא סובר כן ועם כל זה העולה מן הגמרא לפי פסק ההלכה אינו כן שהרי אמרו איסי בן יהודה אומר כל שיבה במשמע ואמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה והנה יצוה בכל שיבה אפילו על אשמאי שהוא הבור ויחזור ויצוה על הזקן שהוא הקונה חכמה ואפילו יניק וחכים ויתכן שהיה ג"כ דעת אונקלוס אבל יתרגם יניק וחכים בשיבה דאתא זקן וגלי בשיבה שבכללם כל השיבות בין שיבת התורה בין שיבת הימים:

כ (ג) למען טמא את מקדשי. לשון רש"י את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי. וכבר רמזתי זה איך תטמא כנסת ישראל שהיא מקודשת לשמו הגדול באיש אחד אשר יחטא וכבר אמרו זה במדרשים שאמרו ישראל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו וגו' אין אביו אלא הקב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל. חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל לאביהם שבשמים כי החפץ ביצירה שיברכו עליה לשמו הגדול משם יהיה קיום העולם ואם לאו יתעלה בשמו הגדול ומסתלק השכינה מישראל וכ"ש כשיקריב הפרי למולך שהוא מתעב את גאון יעקב ומשכנו. וזה טעם עם הארץ ירגמוהו באבן כי לא אמר מות יומת באבן ירגמו אותו כאשר אמר בכולן אלא הזכיר עם הארץ לומר שכל אנשי הארץ כל ישראל חייבין להקדים ולסקלו כי לכולם יזיק כי גורם לשכינה שתסתלק מישראל לכך תרגם אונקלוס עמא בית ישראל כי הארץ ירמוז לכל ארץ ישראל לא לארץ אשר העובד יושב בה וכענין כי לי כל הארץ ועוד תוכל להבין סודו ממה שהזכיר הכתוב בכרת המולך ואני אתן את פני באיש ההוא וכן ושמתי אני את פני כי שמי הגדול והטרא יכרית אותו ולא הזכיר בכרת אוב וידעוני מלת אני ולא בשום כרת אחר וכבר הודעתי טעם זה לכל מבין:

(ה) לזנות אחרי המולך. לרבות שאר ע"ג שעבדה בכך ואפי' אין זו דרך עבודתה לשון רש"י. וכבר כתב עוד בסדר אחרי מות

שהמולך

ספורנו

במשפט במדה במשקל ובמשורה וזה כי בהיות בכלל אונאה גם אונאת ממון הזהיר מן האונאה הכללית לאזרח ולגר והם מדות הלח והיבש ומשקלותם: (לז) ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי. תעיינו בהם ותכירו היותם הגונים: ועשיתם אותם. ובזה האופן תעשו אותם: אני ה'. באר שכל שמירת החקים והמשפטים ראוי שתהיה בלי תוספת ובלי גרעון כי אמנם מעשי ה' ומצותיו הם בתכלית שלמות אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע: כ (ב) אשר יתן מזרעו למולך. אחר שבאר הכונה האלהית לקדש את ישראל למען ידמו אליו כפי האפשר והורה אותם את הדרך אשר בה תושג התכלית המכוונת מאת האל יתעלה והזהיר בהפכה דבר בשעם המתטמאים בא' מג' מיני טומאות המנגדות לקדושה הנז'. האחת היא הטומאה בדעת כענין המולך שאמר בו למען טמא את מקדשי וכענין האובות והידעונים שאמר עליהם למעלה אל תבקשו לטמאה בהם. והשנית היא הטומאה בזרע וזה בעריות שאמר עליהם למעלה אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים ותטמא הארץ. והג' הטומאה במאכלות האסורות שאמר עליהם בסוף זאת הפרשה אשר הבדלתי לכם לטמא. אמנם בפרשת אמור דבר על הטומאה במת וחלול הזרע והמומין והמעילה אשר אין להם ענין זולתי בקדשים בלבד והתחיל לדבר במולך ואמר עם הארץ ירגמוהו באבן וזה יעשה ההמון בקנאו לכבוד קונו וזה בשיש עדים והתראה: (ג) ואני אתן את פני באיש ההוא. אם לא ישוב מרשעו באופן שלא תהא מיתתו כפרתו: והכרתי אותו. וזה בהכרת יובן לחיי עולם אחר שרגמוהו באבן שאין להכריתו עוד בעולם הזה: למען טמא את מקדשי. לסלק השכינה מישראל וראוי שהם ירגמוהו: ולחלל את שם קדשי. לפיכך אתן פני בו אף על פי שאינה ע"ג: (ה) ובמשפחתו. כי לא תהיה העלמת

עיני

הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם׃ ו וְהַנֶּפֶשׁ
אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־
הַיִּדְּעֹנִים לִזְנֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי
אֶת־פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי
אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃ ז וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם
וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ ששי שביעי ח וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי
יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ ט כִּי־אִישׁ אִישׁ
אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ
מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו
בּוֹ׃ י וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת
אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת
רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת׃
יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת
אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ
שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם׃ יב וְאִישׁ אֲשֶׁר
יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ
שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃

ו' חסר בליש' · ל' וחסר · ג' · כ"א ס"פ בלא' · ד' · ג' · ג' · לית בתורה · ל' וחסר · ל' וחסר · ב' ובטעין דכלתו ודאשת אביו ושארא יומתו

מִגּוֹ עַמְהוֹן׃ ו וֶאֱנָשׁ דְּיִתְפְּנֵי
בָּתַר בִּידִין וּדְכוּרוּ לְמִטְעֵי
בַּתְרֵיהוֹן וְאֶתֵּן יָת רוּגְזִי
בְּאֱנָשָׁא הַהוּא וְאֵשֵׁיצֵי יָתֵיהּ
מִגּוֹ עַמֵּיהּ׃ ז וְתִתְקַדְּשׁוּן
וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלָהָכוֹן׃ ח וְתִטְּרוּן יָת
קְיָמַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא
יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן׃ ט אֲרֵי גְּבַר
גְּבַר דִּילוּט יָת אֲבוּהִי וְיָת
אִמֵּיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל
אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ לָט קְטָלָא
חַיָּב׃ י וּגְבַר דִּי יְגוּף יָת
אִתַּת גְּבַר דִּי יְגוּף יָת
אִתַּת חַבְרֵיהּ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל גַּיָּפָא וְגַיַּפְתָּא׃
יא וּגְבַר דְּיִשְׁכּוּב יָת אִתַּת
אֲבוּהִי עֶרְיְתָא דַּאֲבוּהִי גְּלֵי
אִתְקְטָלָא יִתְקַטְלוּן תַּרְוֵיהוֹן
קְטָלָא חַיָּבִין׃ יב וּגְבַר
דְּיִשְׁכּוּב יָת כַּלְּתֵיהּ
אִתְקְטָלָא יִתְקַטְלוּן תַּרְוֵיהוֹן
תִּבְלָא עֲבָדוּ קְטָלָא חַיָּבִין׃

אבן עזרא

יזנו אחרים : (ו) והנפש אשר תפנה אל האבת . טעמו כאשר אכרית הנותן מזרעו למולך בסתר או בגלוי אם לא ימיתוהו עם הארץ כן אכרית הזונה מאחרי לפנות אל האובות ומלאנו נפשים גם כל נפש ארבעה עשר וכן והכרתי אתו : (ז) והתקדשתם כי אני ה' אלהיכם . קדש ונתתי לכם חקות לשמרם כדי לקדשכם וכבר הזכיר, זה הכתוב והטעם להכנים את הגרים התושבים עם ישראל שהם חייבים להיותם קדושים בעבור שידורו בארץ קדושה . והחל להזכיר עונש הכתובים בתחלת הפרשה מהאב כאשר החל איש אמו ואביו תיראו . וטעם להזכיר האב קודם האם בעבור כבודו ואיננו כמו איש אמו ואביו תיראו כי לא יומת אם לא היה בר מצוה : (ט) אשר יקלל את אביו . מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ואשר יקלל את אמו . וטעם אביו ואמו קלל . כאומר תועבה גדולה עשה : דמיו בו . כמו דמו בראשו והנסקלים גם הנחנקים דמיהם בם וכלל אומר בכל המיתות כי צריכים אנחנו למסורת אבותינו כי לא נוכל להוציאם להמיתם מהכתוב גם כן לא נכתב בן כמה שנים יהיה בר מצוה ואחר כן הזכיר ואיש אשר ינאף את אשת איש כי אסורה היתה . וטעם אשר ינאף את אשת רעהו . כמו אביו ואמו קלל כי עשה דבר רע : (י) והנואפת . אם היתה אנוסה לא תקרא בשם הזה : (יא) ערות אביו גלה . דבר גדול עשה : (יב) כלתו . אשת בנו : תבל . פירשתיו

רשי

זו עבודתה : (ו) והתקדשתם . זו פרישות ע"ג : (ט) אביו ואמו קלל . (ת"כ סנהדרין פה) לרבות לאחר מיתה : דמיו בו . זו סקילה וכן כל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ופשוטו של מקרא, כמו דמו בנפשו אין נענש על מיתתו אלא הוא שהוא גרם לעצמו שיהרג : (י) ואיש . פרט לקטן : אשר ינאף את אשת . (קידושין עט סנהדרין נב) פרט לאשת קטן למדנו שאין לקטן קידושין ועל איזו אשת איש חייבתי לך . אשר ינאף את אשת רעהו : מות יומת הנואף והנואפת . כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק : (יב) תבל עשו . גנאי . ל"א מבלבלין זרע האב בזרע הבן

אני ה' מקדשכם ד' וסי' ונסבי בסד' כי תשא : ואת אמו ג' וסי' על כן יעזב איש . כי איש איש אשר יקלל . ואת אמו לא יברך : מות יומתו ג' קמצין וסימן ואיש אשר ישכב את זכר . ואשה אשר תקרב אל כל בהמה . ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב וסימן דסמיך לשניהם יומתו בשוא תחת המ"ם ושארא יומתו בפתח תחת המ"ם :

תולדות אהרן והתקדשתם . ברכות עג יומא לא יבמות ס : איש איש אשר יקלל . סנהדרין פס שבועות כז : אביו ואמו קלל . מגילה לד סנהדרין פס שבועות כז חולין עח (יבמות יא) : ואיש אשר ינאף . קדושין עט סנהדרין נא נב : ואיש אשר ישכב . שם נד : ערות אביו . שם שם : דמיהם בם . שם כריתות ס' :

בעה"ט אני ה' מקדשכם, סמך קלל אביו ואמו כי ג' שותפין באדם : סמך איש אשר ינאף את אשת רעהו למקלל אביו ואמו לפי שממזר אינו יודע מי אביו ומקללו :

ספורנו

עיני עם הארץ זולתי מיד משפחתו המחזיקים בידו : (ז) והתקדשתם . בפרישה מן העריות : והייתם קדושים . שיהיה הזרע מוכן לשרות שכינה בתוכו כאמרם ז"ל (קדושין פרק י' יוחסין) שאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות בישראל . כי אני ה' אלהיכם . שאמרתי לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך לזרע המיוחס אחריך כמו שבארו ז"ל (שם) : (ח) ושמרתם את חקותי ועשיתם אותם . ובזה האופן שתתקדשו בפרישה מן העריות תשמרו ותעשו לדורות כי אם לא תקדשו אותם ימרו גם הבנים בלי ספק בהיותם נולדים בחטא כענין הן בעוון חוללתי : אני ה' מקדשכם . כי אמנם מה שאסרתי בעריות הוא לקדשכם לעבודתי : (ט) כי איש איש אשר יקלל . והאות על שאני מקפיד כל כך שתהיה הקדושה בזרע שהרי ענשתי מיתת בית דין את המקלל הוריו שזה יקרה על הרוב בהיות פסול בזרע כי אז הוא בלתי מוכן אל מה

רמבן

שהמולך היא ע"ג ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים וכו' וכל זה איננו עולה ומתוקן כהוגן לפי השועה בגמרא כי לדברי האומר מולך ע"ג הוא אין עבודתו של אותו ע"ג בהעברת הבנים לה שאם כן לא הוצרך הכתוב להזכיר זה כלל שהרי הוא באזהרת עובד ע"ג שבאו בה כמה אזהרות בתורה כלליות והוא גם כן בכלל העונש הנאמר בפרשת כי ימצא בקרבך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני ה' אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם אבל על כרחנו נדרוש שכל עיקר לא בא הכתוב אלא לחייב על העבודה הזאת של העברת הזרע בשלא כדרכה וכך אמרו בגמרא ולמאן דאמר, מולך ע"ג הוא כרת דמולך למה לי למעביר בנו שלא כדרכה והוא הדין לעונש ואזהרה האמורין בו שלא הוצרכו אלא למעביר בנו שלא כדרכה . ונראה שלפי הדעת הזו לשון מולך אינו שם לפסל וצלם מיוחד אלא שם לכל נעבד בכללם כל שתמליכהו ותקבלנו עליך כאלוה והנה כפי הדעת הזו יקראו בני עמון לשקוץ שלהן מולך כי הוא מלכם והוא שם כולל לכל נעבד כי הוא מלשון מלכות . ולא כדברי הרב ז"ל שאמר שהיא ע"ג ששמה מולך ועבודתה בכך וכן מה שכתוב שהוצרך לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע"ג שעבדה בכך ואפי' אין זו דרך עבודתה גם כן אי אפשר מן הטעם שהזכרנו שכל עצמו לא נאמר הכרת במולך אלא לחייבו בשאין דרכו וכל ע"ג במשמע . ולא יתכן שתאמר חייב הכתוב כרת באותה ע"ג ששמה מולך במעביר לו שלא כדרכו וחזר ורבה בו אף פעור ומרקולים לכרת כי למה יצטרך הכתוב לכך . מאי שנא אותה ע"ג משאר כל ע"ג שבעולם ועוד שאם כן היה צריך לרבות עוד מעביר בנו לפעור ומרקולים בסקילה כשם שריבה אותו לכרת אלא לא הזכיר הכתוב מולך כל עיקר בין באזהרה בין בעונש כרת וסקילה אלא במעביר בנו בשלא כדרכה לכל ע"ג שבעולם ובין שתאמר שהמולך הוא שם לכל ע"ג כמו שפירשנו או שתאמר שהיא ע"ג ידועה שתקרא כך הזכיר הכתוב אותה ע"ג בשלא כדרכה והוא הדין לכולן שהאומר הזה הוא בעבור העבודה הקשה הזו וכן מוכיח כל זה בגמרא במסכת סנהדרין לפי הדעת הזו שכתב הרב שהמולך ע"ג הוא . אבל משנתנו היא שנויה כדברי האומר מולך לאו ע"ג היא כלומר שאינו נעבד שיקובל עליהם כאלוה כלל אבל הוא כמעשה כישוף לדרוש בעד החיים אל הכלב המת ההוא . ולפי הדעת הזו העביר בנו לפעור או למרקולים פטור גם דברי רש"י בפירושיו בסנהדרין כך הם כמו שכתבנו והברייתא השנויה בת"כ . והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע"ג בהכרת ואין לזנות אחרי המולך מיותר כמשמע מדברי הרב אבל יאמר כי הכרת הזה כאלו מיותר הוא ונדרוש אותו לשאר ע"ג . והוא מה שאמרו בגמרא ג' כריתות בע"ג למה . אחת כדרכה ואחת שלא כדרכה כלומר לזובח וקטור ונסוך והשתחויה שנתרבו שלא כדרכה למיתה ומחייב אותן בכאן בהכרת ואחת למולך ולמאן דאמר מולך ע"ג הוא למעביר בנו שלא כדרכה כלומר בכל ע"ג שבעולם כמו שהזכרנו :

(ט) **וטעם** כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו . יחזור לראש הפרשה שאמר איש אמו ואביו תיראו . ואמר כאן כי איש איש אשר לא ישמע וכו' ומקלל אביו ואמו מות יומת . ועל דרך האמת בעבור שאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' אלהיכם ואומר אני ה' מקדשכם

רשי

כהן: (יג) משכבי אשה. (סנהדרין נד) מכניס כמכחול בשפופרת: (יד) ישרפו אותו ואתהן. (סנהדרין עו) אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאסור שנשא את חמותו ואמה ויש מרבותינו שאומרים אין כאן אלא חמותו ומהו אתהן את אחת מהן ולשון יוני הוא הן אחת: (טו) ואת הבהמה תהרוגו. אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחברו לעבור עבירה. כיוצא בדבר אתה אומר (דברים יב) אבד תאבדון את כל המקומות הרי דברים ק"ו ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת שרוף וכלה המטה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה: (יז) חסד הוא. לשון ארמי חרפה חסודא. (סנהדרין נח) ומדרשו אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו שנאמר (תהלים פט) עולם חסד יבנה:

הערה

אבן עזרא

פירשתיו: (יג) תועבה עשו. אם הנשכב איננו אנוס: (יד) ואיש אשר יקח את אשה גו' זמה היא. כטעם זנות במחשבה: ואתהן. זאת או זאת אם היתה האם אשתו תשרף הבת וכן הפך הדבר: (טו) ואת הבהמה תהרוגו. אלא תחטיא אחר ויש אומרים להסתיר הקלון: (טז) לרבעה. שם הפעל ואם הוא בחרק כמו בשברי לכם כי משקלי שמות הפועלים הם משתנים: (יז) ואיש אשר יקח את אחותו. במקום שאינם יודעי' בו ואח"כ נודע הדבר. וטעם וראה את ערותה. או ראה כמו אביו ואמו קלל וראה כמו גלה. וטעם והיא תראה את ערותו. שהסכימו שניהם על זה: חסד הוא. מגזרת פן יחסדך שומע וטעמו תוספת בזנות: ערות אחותו גלה. באונס: עונו ישא לבדו. וטעם להזכיר אלה הדברים באחות בעבור שגדלו יחד והם נערים משחקים וכל עת יתייחד עמה ולא הזכיר הכתוב עונש בת הבן או בת הבת כי סמך על תורה שבעל פה גם יתכן שלא הזכירם בעבור חוסר תאות האב כי הוא בא בימים בזמן שתהיה לו בת בוגרת ועל כן לא הזכיר הכתוב אם האב ואם האם כי הן זקנות:

דוה

תורה

יג וְאִ֗ישׁ אֲשֶׁ֨ר יִשְׁכַּ֣ב אֶת־זָכָר֮
מִשְׁכְּבֵ֣י אִשָּׁה֒ תּוֹעֵבָ֥ה עָשׂ֖וּ
שְׁנֵיהֶ֑ם מ֥וֹת יוּמָ֖תוּ דְּמֵיהֶ֥ם בָּֽם׃
יד וְאִ֗ישׁ אֲשֶׁ֨ר יִקַּ֧ח אֶת־אִשָּׁ֛ה
וְאֶת־אִמָּ֖הּ זִמָּ֣ה הִ֑וא בָּאֵ֣שׁ
יִשְׂרְפ֤וּ אֹתוֹ֙ וְאֶתְהֶ֔ן וְלֹא־תִהְיֶ֥ה
זִמָּ֖ה בְּתוֹכְכֶֽם׃ טו וְאִ֗ישׁ אֲשֶׁ֨ר
יִתֵּ֧ן שְׁכָבְתּ֛וֹ בִּבְהֵמָ֖ה מ֣וֹת יוּמָ֑ת
וְאֶת־הַבְּהֵמָ֖ה תַּהֲרֹֽגוּ׃ טז וְאִשָּׁ֗ה
אֲשֶׁ֨ר תִּקְרַ֤ב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה֙
לְרִבְעָ֣ה אֹתָ֔הּ וְהָרַגְתָּ֥ אֶת־
הָאִשָּׁ֖ה וְאֶת־הַבְּהֵמָ֑ה מ֥וֹת יוּמָ֖תוּ
דְּמֵיהֶ֥ם בָּֽם׃ יז וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁר־יִקַּ֣ח
אֶת־אֲחֹת֡וֹ בַּת־אָבִ֣יו אוֹ֩ בַת־
אִמּ֨וֹ וְרָאָ֤ה אֶת־עֶרְוָתָהּ֙ וְהִֽיא
תִרְאֶ֤ה אֶת־עֶרְוָתוֹ֙ חֶ֣סֶד ה֔וּא
וְנִ֨כְרְת֔וּ לְעֵינֵ֖י בְּנֵ֣י עַמָּ֑ם עֶרְוַ֧ת
אֲחֹת֛וֹ גִּלָּ֖ה עֲוֺנ֥וֹ יִשָּֽׂא׃ יח וְאִ֡ישׁ

תרגום

יג וּגְבַר דְּיִשְׁכּוֹב יָת דְּכוּרָא
מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא תּוֹעֲבְתָּא
עֲבָדוּ תַּרְוֵיהוֹן אִתְקְטָלָא
יִתְקַטְלוּן קְטָלָא חַיָּבִין׃
יד וּגְבַר דְּיִסַּב יָת אִתְּתָא
וְיָת אִמַּהּ עֵצַת חֲטָאִין הִיא
בְּנוּרָא יוֹקְדוּן יָתֵיהּ וְיָתְהֶן
וְלָא תְהֵי עֵצַת חֲטָאִין
בֵּינֵיכוֹן׃ טו וּגְבַר דְּיִתֵּן
שְׁכוּבְתֵיהּ בִּבְעִירָא
אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל וְיָת
בְּעִירָא תִּקְטְלוּן׃ טז וְאִתְּתָא
דְּתִקְרַב לְוָת בְּעִירָא
לְמִשְׁלַט בַּהּ וְתִקְטוּל יָת
אִתְּתָא וְיָת בְּעִירָא אִתְקְטָלָא
יִתְקַטְלוּן קְטָלָא חַיָּבִין׃
יז וּגְבַר דְּיִסַּב יָת אֲחָתֵיהּ בַּת
אֲבוּהִי אוֹ בַת אִמֵּיהּ וְיֶחֱזֵי
יָת עֶרְיְתַהּ וְהִיא תֶחֱזֵי יָת
עֶרְיְתֵיהּ קְלָנָא הוּא
וְיִשְׁתֵּיצוּן לְעֵינֵי בְּנֵי עַמְּהוֹן
עֶרְיַת אֲחָתֵיהּ גְּלִי
חוֹבֵיהּ יְקַבֵּל׃ יח וּגְבַר

ג׳ וא׳ ואת זכר. ב׳. ג׳ קמץ בטעון את זכר לרבע׳ כאכן ירגמו. סי׳ קלוי כאש גרש ל׳. ס׳. י״ב כתו׳ ב׳ מנסון הכרים. ל׳ דלא מפיק וחד מפיק. ג׳. י״א כתיב י׳ בתורה ג׳.

בעל הטורים

ואיש אשר יקח את אחותו. סמך אחותו לבהמה לפי שניהם מלווין עמו בבית. וסמיך ליה נדה שגם היא מלויה עמו תמיד: והיא תראה את ערותו ונכרתו לעיני בני עמם. רמז למה שאמרו המסתכל בערותו מקום הויין ליה בנים סומין וזהו וראה את ערותה שמסתכל בערותו מקום ונכרתו לעיני בני. שהבנים יכרתו עיניהם:

משכבי ג׳ וסימן כי עלית. ואיש אשר ישכב את זכר. ואת זכר לא תשכב משכבי אשה: ולא תהיה. ח׳ וסימן ולא תהיה זמה בתוככם. וכשלו איש באחיו. עדת ה׳ כצאן. והיית רק למעלה. ולא תהיה זאת לכם לפוקה. לא תקום ולא תהיה. ולא תהיה כראשנה וכאחרנה. ולא תהיה להם לאיש מוכיח: בתוככם כולהון מל׳ בס״ב וסימן הסירו את אלהי הנכר. ונאחזו בתכם בארץ: בבהמה ד׳ רפין וסימן נמסר בסדר נח וסדר צו.

תולדות אהרן ואיש אשר ישכב את זכר. סנהדרין שם: ואיש אשר יתן. שם תמורה כח: ואת הבהמה. סנהדרין ב: והרגת את האשה. שם וטו: חסד הוא. עקידה שער כד: ואיש אשר ישכב את אשה דוה. יבמות נד מכות יד נדה מא: אשר יקח את אשה ואת אמה. חגיגה יא יבמות ג סנהדרין שם ע״ג וז כריתות ח (יבמות יא): באש ישרפו אותו ואתהן. יבמות נד נה סנהדרין עו: ואיש אשר יקח את אחותו. יבמות ע סנהדרין פ מכות ה יד (שם שם): ערות אחותו. מכות יד כריתות ב עו:

רמבן

כי השם הנכבד הוא המקדש אותנו כי הוא אבינו וגואלנו מעולם והוא שמו אם כן המקלל את המשתתפין ביצירה חייב מיתה וזה טעם משפט הנואף והנואפת אשר סמך לכאן והקדימו לכל העריות. וכבר רמזתי זה למעלה:

והזכיר הכתוב קצת העריות לחייב בהם מיתה. וכן אשת איש ואשת אב והכלה והזכר ואשה ואמה והוא הדין אשה ובתה ובת בתה כי הזכיר קצת שאר האשה והוא הדין לכל הנזכרים שם באזהרה וכל שכן שאר עצמו בת בנו ובת בתו הנזכרים ואין צריך לומר בתו ובכל זה עוד מדרשים רבים לחייב אותם וכן הזכיר חיוב הרביעה במיתה וחזר והזכיר כ״ת אחר בנדה לחייבו בהעראה בלא גמר ביאה. הוא שאמר את מקורה הערה וכן באחות אם ואחות אב כי את שארו הערה והזכיר דודתו וכן אשת אחיו לחייבם בערירות בין שלא היו לו בנים או היו לו. והכרת הבא באחותו הוא מיותר ונדרש לרבותינו למה יצא כרת באחותו וכו׳, ועל דרך הפשט הוסיף בכרת לעיני בני עמם לומר שתמות בנוער נפשם בענין שיראו ויבינו וישכילו יחד כי יד ה׳ עשתה זאת וקדוש ישראל גזרה. וטעם עונו ישא שיהיה החטא ההוא דבק בו מן העת ההיא מעשיו לא יצליחו וקללה בו האלה כי יכהו השם בתחלואים רעים עד השמידו בכרת כענין שאמרו סימן לעבירה הדרוקן ולא הוצרך להזכיר חייבי הכרת האחרים כגון אמו ואחות אשה שכבר למדנו מן הנזכרים כל הצורך:

(יז) ואיש אשר יקח את אחותו. הזכיר הכתוב קיחה באחותו אע״פ שאין לו בה קידושין בעבור כי הבא עם אחותו בבית אחד שוכנים יחד וכאשר יגבר עליו תאותו יקחנה וימשוך אותה אליו ואינו צריך לבוא אליה כבא אל אשה זונה וכן דרך הכתוב להזכיר קיחה בכל המתיחדים כי אשה ואמה ובת בנה ובת בתה ואשה ואחותה ואשת אחיו כולן עמו בבית וכן לא יקח איש את אשת אביו ואמר וראה את ערותה דרך מוסר כי הכתוב יכנה בעריות פעם יקרא הבעילה גלוי ערוה כאשר יאמר ברזון לא תגלה ערותה וזה מנהג הזונים שהם מגלים שוליה כענין שנאמר וגליתי שוליך על פניך ופעם יכנה אותה ביאה ובא אליה ושנאה לבא עלינו ויבא אליה ותהר לו ופעמים רבים יקראנה שכיבה ובכאן יכנה אותה בראיה כי הבא עם אחותו ישנים יחד ואין צריך לגלות שולים וכן יכנה אותה בידיעה כלשון והאדם ידע את חוה אשתו ולא יסף עוד לדעתה בתולה ואיש לא ידעה ואמר והיא תראה את ערותו שגם היא חמדה בלבה ערותו ורצתה לעשות כן והזכיר זה באחות בלבד בעבור כי כל העריות כאשר יקרב האיש לגלות ערותה לרצונה הוא כי אם לא יהיה לרצונה תתרחק ממנו ותצעק אבל באה הישן עמה אולי שלא מדעתה יערה בה. על כן הזכיר שהיא גם היא תראה ערותו:

וטעם חסד הוא. על דעת המפרשים חרפה כי אנשים כלם בטבעם יהיה להם בשת בחטא המכוער הזה והוא כלשון ארמית שתרגם אונקלוס כי חרפה היא לנו הרי חסודא היא. וי״ת ושמתיה חרפת חיסודא. ובלשון חכמים מפני שחסדו ברבים וכן פן יחסדך שומע יעשה לך חרפה בגלותך סוד אחר. וטעם ונכרתו לעיני בני עמם לאמר אתה תעשה זה בסתר וה׳ יגלה עונך בהביאו עליך עונש לעיני כל בני עמך והזכיר כן בחטא הנעשה בחדרי חדרים והוא הדין בכל הכריתות כאשר הזכרתי:

וטעם ערות אחותו גלה עונו ישא. ואם גלה ערות אחותו באונס עונו ישא הוא לבדו כדברי ר״א. ועל דעתי טעמו כי ערות אחותו גלה עונו ישא כל אחד מן הנזכרים כמו כי את שארו הערה עונם ישאו והנכון בעיני במלת חסד שהוא כמשמעו וכן דעת רבותינו ז״ל יאמר כי שאר האחים חסד הוא ואין ראויין לגלוי ערוה כי בקרובים יזכיר טעם מפני שאר הבשר ובאחים יזכיר החסד אשר ביניהם ויהיה איש מושך עצמו ואחר עמו או הוא כדרך ואני תפלה כי חמודות אתה הנני אליך ודון שיחסר מהן מלת איש או שיכנה האיש בתארו יאמר ואיש אשר יקח את אחותו וראה את ערותה איש חסד הוא

אבן עזרא

(יח) דוה. היא חולה בעבור הדם. וטעם מקורה הערה. שעשה תועבה גדולה. וטעם והיא גלתה. ברצונה כי אם היא אנוסה לבדו יכרת: (יט) וערות אחות אמך. טעמו כבר הזהרתי לא תגלה והנה המגלה את הערוה הערה שארו: עונם ישאו. אם הדבר ברצונם לא הזכיר עונש אחות האב גם לא הזכיר כלל עונש שתי אחיות והמשכיל יבין גם דברי הקבלה אמת: (כ) את דודתו. היא אשת דודו: ערירים ימותו. אמרו הצדוקים שהוא כמו ערומי' ופי' ימותו כמו יומתו ולא אמרו אמת והנכון שהוא כדברי המתרגם ארמית וכבר פירשתי כתבו את האיש הזה ערירי כי הוא כמו הולך ערירי. ואמר על אשת אח נדה והטעם ראוי שירחק ממנה וכן אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם והנה אין בעריות זכר נדה כי אם באשת אח והנדה אסורה גם תבוא עת להיות מותרת גם כן יתכן באשת האח כאשר אפרש בפרשת כי ישבו אחים יחדו ואשר אמרו כאשר היא אחות האב אסורה כן אסור לאשה שתנשא לדודה לא זה הדרך כי העריות הזכרים הם המכריחים ואין מי יכריחם ואם בדרך שקול דעתם החסרה יראו לנו למה לא נקבל עדות שתים נשים ואם על הערכים תהיינה ארבעת נשים כמו שני עדים על כן אנחנו צריכים לקבלה: (כב) ושמרתם את כל חקותי. שלא לעבור על אלה העריות: ואת כל משפטי. משפטי העונש. וטעם ולא תקיא הארץ. אפרש בפרשת וילך: (כג) ואקץ בם. דרך משל כמו ותקצר נפשו. וטעם ארץ זבת חלב. שאין כמוה: (כד) אשר הבדלתי אתכם מן העמים. באלה החקים ועוד שתבדילו בין הבהמה. וטעם הטהורה. העשרה הנזכרים וכל האחרים טמאים. וטעם העוף הטמא. הנזכר וכל האחרים טהורים

רשי

(יח) הערה. גלה וכן כל לשון ערוה גלוי הוא והוי"ו יורדת בתיבה לשם דבר כמו זעוה מגזרת (אסתר ה) לא קם ולא זע וכן אחוה מגזרת אח והערה זו נחלקו בה רבותינו (יבמות נד) יש אומרים זו נשיקת שמש ויש אומרים זו הכנסת עטרה: (יט) וערות אחות אמך. שנה הכתוב באזהרתן לומר שהוזהר עליהם בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם אבל על ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב: (כ) אשר ישכב את דודתו. (יבמות כד) המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה שהיא בעונש הליכת ערירי: (כא) ערירים. כתרגומו בלא ולד ודומה לו (בראשית טו) ואנכי הולך ערירי יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראות אלו ערירים ימותו ערירים יהיו ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עביר' לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו ערירים יהיו אם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו: (כא) נדה היא. השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה. ורבותינו דרשו לאסור הערה בה כנדה שהפרשה מפורשת בה את מקורה הערה: (כג) ואקוץ. לשון מיאוס כמו (בראשית כז) קצתי בחיי אדם שהוא קץ במזונו: (כה) והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה. אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין ונכרין הם אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה: אשר הבדלתי לכם לטמא. לאסור

אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה וְהִוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמָּם׃ יט וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי אֶת־שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֺנָם יִשָּׂאוּ׃ כ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ׃ כא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִוא עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ׃ כב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ׃ שביעי כג וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה עָשׂוּ וָאָקֻץ בָּם׃ כד וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים׃ מפטיר כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם	ג׳ / י"ו פסוקים את את את את / ג׳ ל׳ / ג׳ / ג׳ / ג׳ ד׳ / ב׳ מ״ל / ג׳ / קדמא ערירים ימותו תניינא ערירים יהיו וא׳ פסו׳ סימן כב וכמת וכים לו / ב׳ / ב׳ ר״פ / ס׳ חסר בלוס׳ וכל חקותיו דכוו׳ / ל׳ ומכר / כו״ל מ״ל / ל׳ / ל׳ ומכר / ו׳ דגשים וכל קרי׳ חלוף בעוף ובבהמה	דִּישְׁכּוּב עִם אִתְּתָא מְסָאֲבָא וִיגַלֵּי יָת עֶרְיְתַהּ יָת קְלָנַהּ גְּלֵי וְהִיא תְּגַלֵּי יָת סוֹאֲבַת דְּמַהָא וְיִשְׁתֵּיצוּן תַּרְוֵיהוֹן מִגּוֹ עַמְּהוֹן׃ יט וְעֶרְיַת אֲחַת אִמָּךְ וַאֲחַת אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי אֲרֵי יָת קָרִיבֵיהּ גְּלֵי חוֹבֵיהוֹן יְקַבְּלוּן׃ כ וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אַחֲבוּהִי עֶרְיְתָא דַּאֲחֲבוּהִי גְּלֵי חוֹבֵיהוֹן יְקַבְּלוּן בְּלָא וְלַד יְמוּתוּן׃ כא וּגְבַר דְּיִסַּב יָת אִתַּת אֲחוּהִי מְרַחֲקָא הִיא עֶרְיְתָא דַּאֲחוּהִי גְּלֵי בְּלָא וְלַד יְהוֹן׃ כב וְתִטְּרוּן יָת כָּל קְיָמַי וְיָת כָּל דִּינַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תְרוֹקֵן יָתְכוֹן אַרְעָא דַּאֲנָא מָעֵיל יָתְכוֹן תַּמָּן לְמִיתַּב בַּהּ׃ כג וְלָא תְהָכוּן בְּנִימוֹסֵי עַמְמַיָּא דַּאֲנָא מְגַלֵּי מִן קֳדָמֵיכוֹן אֲרֵי יָת כָּל אִלֵּין עֲבַדוּ וְרַחִיק מֵימְרִי יָתְהוֹן׃ כד וַאֲמָרִית לְכוֹן אַתּוּן תֵּירְתוּן יָת אַרְעֲהוֹן וַאֲנָא אֶתְּנִנַּהּ לְכוֹן לְמֵירַת יָתַהּ אֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפְרֵישִׁית יָתְכוֹן מִן עַמְמַיָּא׃ כה וְתַפְרְשׁוּן בֵּין בְּעִירָא דַּכְיָא לִמְסָאֲבָא וּבֵין עוֹפָא מְסָאֲבָא לְדַכְיָא וְלָא תְשַׁקְּצוּן יָת נַפְשָׁתְכוֹן בִּבְעִירָא וּבְעוֹפָא וּבְכֹל דְּתַרְחִישׁ אַרְעָא דְּאַפְרֵשִׁית לְכוֹן

בעל הטורים

דוה ג׳. את אשה דוה. תורם כמו דוה. כל היום דוה. שאלולים מטמאים כנדה ובעון שעבדו כומ"ז גרמו לסוח כל היום דוה: מקורה ב׳. את מקורה הערה. והוכשתי את מקורה. שבשביל שהערה מקורה ויבש מקורה כדכתיב ערירים יהיו ולא תוליד: הערה ג׳. את מקורה הער הכי את שארו הערה אשר הערה למות נפשו שבשביל שהערה שארו הערה למות נפשו שמחייב מיתה בעדים והתראה: מקור דמיה. קרי ביה דמי ה׳ שה׳ דמים טמאים באשה. בכולם לא נאמר ינאף אלא על אשת רעהו שהקב"ה מלא עליו אף שאסרה על בעלה: אשר הבדלתי אתכם. שבעים מלות בפ׳ קדושים כנגד שבעים אומות שהבדלתי אתכם מהם:

דוה ג׳ וסימן ואיש אשר ישכב את אשה דוה. תזרם כמו דוה. נתנני שוממה. ודין הוא חד מן י"ו פסוקים דאית בהון את את את. וסימן במסרה רבתא: מקורה ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא וסימן את מקרה הערה. והובשתי את מקורי. קדמא חסר ותניי׳ מלא: הערה ג׳ וסימן את מקרה הערה. כי את שארו הערה. תחת אשר הערה למות נפשו: ישאו ו׳ קמצין וסי׳ וערות אחות אמך ואחות אביך. אשר ישכב את דדתו ערות דדו. כי עבדת הקדש עליהם. זהב ולבונה ישאו. המה מלכות׳ ישאו. הלא אלה כלם עליו: ולא תקיא ב׳ וסימן ולא תקיא אתכם הארץ. הארץ אתכם בטמאכם אתה: ולא תלכו. ב׳ ר"פ וסימן ולא תלכו בחקת הגוי ולא תלכו רומה: בחקת ה׳ חסר בלישנא וסימן ולא הלכו בחקת הגוי. ואינם עשים כחקתם. ובחקתיהם לא תלכו. אם בחקתי תלכו. חקת שמים. וכל חקתיו דכו׳: בבהמה ו׳ דגשים וסימן נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן והיא גלתה. נדה יט: וערות אחות אמך. יבמות נד: את מקורה הערה. כריתות ד: (ואיש אשר ישכב את דודתו. שבת ט): ערות דודו גלה. יבמות נד: ואיש אשר יקח את אשת אחיו. שם נד (שם יבמות יא): ערות אחיו גלה. שם נה: ערירים ימותו. שם: והבדלתם. מעילה עז: שרמוש האדמה. מכות עז: ואיש או אשה. סנהדרין סו: אוב או ידעני. ברכות לא כנהדרין סה: מות יומתו. סנהדרין נג נד סו כריתות ס:

ספורנו

מה שכתוב שמע בני מוסר אביך וכו׳. ואיש כזה לא ישמור חקים ומשפטים כי לא יקבלו מאביו ואמו כלל: (כה) ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה. ממיני הטמאים אשר הבדלתי לכם מן הטהורים: לטמא. בענין שיהי׳

רמבן

הוא ונכרתו כי ערות אחותו גלה עונו ישא הזכיר כי היה ראוי לשיותו נימול כפשו איש חסד והוא עוכר שארו אכזרי כי היה ראוי שיעשה עמה החסד שעשו האחרים להשיאה לבעל והוא פוגם ועוכר אותה והכתוב יתלה הסרחון בזוכר כמו

רשי

לאסור: (כו) ואבדל אתכם מן העמים להיות לי. אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחביריו. רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים: (כז) כי יהיה בהם אוב וגו'. כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה כרת עדים והתראה בסקילה מזיד בלא התראה בהכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת:

לְטַמֵּֽא׃ כו וִהְיִ֤יתֶם לִי֙ קְדֹשִׁ֔ים כִּ֥י קָד֖וֹשׁ אֲנִ֣י יְהוָ֑ה וָאַבְדִּ֥ל אֶתְכֶ֛ם מִן־הָֽעַמִּ֖ים לִהְי֥וֹת לִֽי׃ כז וְאִ֣ישׁ אֽוֹ־אִשָּׁ֗ה כִּֽי־יִהְיֶ֨ה בָהֶ֥ם א֛וֹב א֥וֹ יִדְּעֹנִ֖י מ֣וֹת יוּמָ֑תוּ בָּאֶ֛בֶן יִרְגְּמ֥וּ אֹתָ֖ם דְּמֵיהֶ֥ם בָּֽם׃ פ פ פ

ס"ד, ונגה סימן, מ"י זה"ב סימן

לְסַאָבָא׃ כו וּתְהוֹן קֳדָמַי קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא יְיָ וְאַפְרְשִׁית יָתְכוֹן מִן עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי פָלְחִין קֳדָמָי׃ כז וּגְבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי יְהֵי בְהוֹן בִּידִין אוֹ דְכוּרוּ אִתְקְטָלָא יִתְקַטְלוּן בְּאַבְנָא יִרְגְּמוּן יָתְהוֹן קַטְלָא חַיָּבִין׃ פ פ פ

ל.כול' דסמיך מלעיל. כ"חס' כלוש'. ד' חס' וא' מ"ל וכל ידעני' סידעני' דכו' חסרים (עי' מנורת שלמה)

אבן עזרא

טהורים. וטעם לטמא. שתדעו שהוא טמא במחשבה ובדבור וכן תשקצו מן העוף על כן גר תושב לא יאכל טמא בארץ טהורה כי על זה התנאי ידור בתוכנו ואם תשמרו כל אשר צויתי אתכם אז תהיו קדושים כי חייבים אתם ללכת אחרי כי קדוש אני. וטעם ואיש או אשה. בעבור שאמר על האבות לטמאה בהם אמר היו קדושי' והמיתו אשר יטמא נפשו באוב ובידעוני כי עד כה לא הזכיר עונש פונה אל אוב בפרהסיא. וטעם להזכיר האשה כי זאת האומנות ביד הנשים יותר וכן מכשפה לא תחיה:

בעל הטורים

אבדל אתכם מן העמים. סמיך ליה איש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני. כי אני הבדלתי אתכם מן העמים והשריתי שכינתי ביניכם ואינכם צריכין לאוב וידעוני כשאר הגוים שאין עמהם נביא ולא ידע עד מה ולכן צריכים לאוב וידעוני:

ואבדל ב' חסר בלישנא וסימן ואבדל אתכם מן העמים דסוף קדשים. כי עונותיכם היו מבדלים. והוא חד מן מלין מיחדין חסר יו"ד וסי' ואת הבית יקצע מבית סביב. ואיש כי יקדש את ביתו קדש. הקרב את קרבנו קערת כסף אחת. תנו לה' אלהיכם כבוד במרם יחשך ובטרם. מאחזתו ינחל את בניו. ויקשב וישמע לאחור אל תירא כי יעשר איש. מריח מים יפרח. שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו. והוא ישקט ומי ירשע. ב' בו. בבלי דעת מלין יכבר. כצפעני יפרש: ידעני. ה' חסר וסימן כי יהיה בהם אוב או ידעני וחבר חבר. אשר הכרית את האבת ואת. ועשה אוב וידעוני. דמלכים. וחברו דד"ה ועשה אוב וידעוני.

רמבן

כמו ערות אחיו גלה ערירים יהיו. וכן על דעתי פן יחסדך שומע יסיר ממך כל חסד שלא שמרת חסדך את רעך שמסר לך סודו כמלת לחסדו ובכל תבואתי תשרש וכיוצא. בהן כי רחוק הוא אצלי להיות מלת חסד בלשון הקדש מבמש בהפוכים האלה והכתובים משבחים ומתפללים במלת חסד אבל חיסודא בלשון ארמית לשון אחרת וגם אותו הלשון מבדיל ביניהם זה מתורגם חסדא וזה מתורגם חיסודא וכתב רבינו חננאל כי חסד לאמים חטאת לשון חרפה. ולפי דעתי גם זה לשון תהפוכות. כי צדקה וחסד נזכרים בפסוק ההוא והם האחים התאומים המהכרים בכל מקום כמו רודף צדקה וחסד אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ אבל פשט הכתוב על דעתי צדקה תרומם גוי כאשר יעשה וחסד לאמים חטאת כאשר לא יעשוהו יאמר כי בצדקה ובחסד רוממות כל גוי ומכשולים. או יאמר צדקה תרומם הגוי המיוחד שיעשנה ולאמים רבים חוטאים בחסד ואינם עושים אותו. ודמיון הפסוק הזה הוא סמוך לו בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע. שפירושו תודע שאינה בקרבם. כי כל רואיהם יכירום במעשיהם כי כסילים הם ואין בהם תבונה והם שניהם בשוללות הענין:

ספורנו

שיהיה השקוץ מטמא את הנפש. וזה באכילתם לא במגע ובמשא בלבד: (כז) ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני. ומאחר שהיתה הכונה בכל אלה לקדש את ישראל הנה מי שיסור מזה באוב או ידעוני אשר עיניהם כלו ברות טומאה על הפך המכוון כל ראוי שיסקל בלי ספק:

פרשת

כלי יקר

קדשים

דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו. פרט כל עדת כי אין עדה פחות מי' ואין דבר שבקדושה פחות מי' ע"כ אמר כאן דבר אל כל עדת בני ישראל אל כל עדה ועדה שיהיו קדשים על ידי שהם מותרים לכל דבר שבקדושה אשר בו מקדשים שמו יתברך ז"ש כי קדוש אני. והקדים לפרשה זו ענין קדושת ישראל כי כמ"ש קודם מ"ת ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כך בפרשה זו נרמז כל עשרת הדברות כדאמר ר' לוי עיין בויקרא רבה ע"כ הקדים הקדושה לחבב עליהם המצות לומר שעל ידיהם יזכו למעלת הקדושה ואל תאמר שהקדושה מילתא זוטרתא היא כי קדוש אני הקטון בעיניכם לדמות הצורי' ליוצרה כביכול. ורז"ל אמרו כל מקום שתמצא גדר ערוה שם תמצא קדוש'. וכבר ידעת שלשון גדר מורה על הדבר המותר מצד הדין ועושין סייג וגדר להתרחק מן האיסור ע"כ אמרו שכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם תמצא קדושה כי כל קדושה היינו אף בדבר המותר כמ"ש רז"ל קדש עצמך במותר לך וקדושת הנזיר יוכיח ע"כ אמרו במקום שנזכר גדר ערוה אתה מוצא קדושה וכן במ"ת אל תגשו אל אשה דהיינו במותר להם ע"י קראם גוי קדוש וכן כאן נאמר לא תקרבו לגלות ערוה קריבה המביאה לידי ג"ע והוא גדר וסייג לערוה וכן אשה זונה וחללה מדברים המותרים לישראל והכהן צריך גדר וסייג לאסור לו אף המותר לישראל כדי לקדשו בקדושה יתירה. ומ"ש קדושים תהיו יש במשמעתו לשון ציווי ולשון הודעת הענין כמו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש שהוא הודעת הענין כך הודיע להם הקב"ה מתן שכרן של הגדורין מעריות שע"י זה יהיו קדשים לאלהיהם:

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו. פירש"י שאם יאמר לך אביך חלל את השבת אל תשמע לו ובפרשת ויקהל פירש"י מדהקדים שמירת שבת לבנין המשכן לומר לך שאין בנין המשכן דוחה שבת ש"מ שהמוקדמת דחי למאוחרת שאני הכא שהתחיל בלשון יחיד איש אמו ואביו וסיים בלשון רבים תיראו תשמרו. בשלמא תיראו קאי על איש ואשה כפירש"י אבל אצל השבת למה אמר תשמרו לשון רבים מה לי איש מה לי אשה אלא וודאי תשמרו קאי על הבן והאב לומר לך שאתה ואביך חייבים בכבודי. ומה שפרט השבת יותר מכל מצוה שבתורה לפי שטעם של מצות כיבוד או"א הוא שראוי לחלוק כבוד למי שהוציאו לאור ההויה שלא הוא אביך קנך והוא עשך ואיך לא תחלוק כבוד למי שהמציאך כי זולתו לא היה לך מציאות כלל. והשבת מורה על כיבוד של הש"י כי הוא מורה על חידוש העולם ושהמציא הקב"ה לאור ההוי' אותך ואת אביך. ואם יאמר לך אביך חלל השבת כדי לטעת בלבך שהעולם קדמון ובלתי מחודש כדי שתאמין שאין לך שום אב אחר זולתו ויאמר כל זה לפתותך שתבטל רצון אביך שבשמים מפני רצונו לא תאבה ולא תשמע לו כי באמת הוא יתברך אב לכלנו וחייב אתה לבטל רצון אביך מפני רצונו ית' כי אתה ואביך חייבים בכבודו. אבל אם יאמר לך אביך לעבור עבירה אחרת פשיטא שלא תשמע לו כל זמן שראש גוזך קיים ואתה משמר השבת כהלכתו ומאמין בחדוש העולם כי אב אחד לכלנו ועי"ז אינו צריך לצוותך זולת אם יבא לחלוק על השורש מראש אמנה ע"ז אתה צריך זירוז ביותר וע"כ מצינו בכ"מ סמיכת השבת למצות כיבוד או"א כי גם השבת מורה על כיבוד האב ראשון לכל נוצר ויכלול הסמיכות עוד ג' שותפין אשר באדם, אב ואם והקב"ה. ומה שמקדים במור' אמו לאביו ובכיבו' הקדים אב לאם לפי שגם האיש חייב בכבוד אשתו כארז"ל לעולם יכבד אדם אשתו יותר מגופו הד"א שאין כל כך קפידא אם תקל בכבודו שהרי גם האב חייב בכבוד אמך על כן הקדים האב לומר לך שכבודו יהיה גדול עליך ככבוד האם אף על פי ששניכם חייבים בכבוד האם. ובמורא צריך שיהיה אימת בעלה עליה הד"א שמורא' אין בו כל כך קפידא על כן הקדים האם לומר לך שעל כל פנים מוראה עליך:

אל תפנו אל האלילים. אחרי שהזהיר על מורא ג' מולידיו בא למעט האלילים כמ"ש אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו לומר לך שאין שותפין ביצירתך כ"א ג' אלו ולא יותר. וסמך לזה וכי תזבחו זבח שלמים. לפי שאמר אל תפנו וסתם פנייה היא בלב כמ"ש ואם יפנה לבבך אשר לבבו פונה כי בע"ג הב"ה מצרף מחשבה למעשה שנאמר למען תפוש את בית ישראל בלבם וטעמו של דבר כי עיקר הע"ג תלויה בלב המאמין ולא מצינו בכל התורה שהמחשבה פוסלת כמו המעשה כ"א בע"ג ובקרבן שאם חשב

חשב בשעת שחיטה לאוכלו חוץ לזמנו או חוץ למקומו פגול הוא לא ירצה ע״כ סמך למצות אל תפנו אל האלילים המדברת בפנייה שבלב אל מצות וכי תזבחו זבח שלמים לה׳ לרצונכם תזבחהו פירש״י שלא תחשבו עליו מחשבת פסול כי בכל התורה דברים שבלב אינן דברים חוץ מב׳ אלו. ומה שפירש״י ורבותינו דרשו מכאן למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט. בזה נוכל ליישב הסמיכות של ובקצרכם קציר ארצכם וגומר לומר לך שיש מצוה שאינה צריכה כוונה והיא הצדקה כמו שפירש״י פר׳ כי תצא בפסוק ושכחת עומר בשדה וגומר למען יברכך ה׳ פירש״י ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ומתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה. ומטעם זה נאמר עשות משפט וצדקה נבחר לה׳ מזבח כי הזבח צריך כוונה והצדקה אפילו שלא במתכוין. ומ״ש ובקצרכם לשון רבים ואח״כ אמר לא תכלה פאת שדך ליחיד לומר לך שאפילו בזמן קצירה שרבים קוצרים אל תדמה בנפשך לאמר יכול העני להתפרנס משדות של אחרים אף אם לא אניח לשם לקט שכחה ופאה ת״ל לא תכלה ולא תלקט החוב מוטל על כל יחיד ואינו יכול לפטור את עצמו בשל אחרים. ורמז עוד בלשון יחיד זה שהצדקה צריכה להיות בסתר שלא יודע לשום אדם כי אם לנותן ומקבל: ויש אומרים לפי שהקוצרים רבים על כן אמר ובקצרכם אבל מ״מ אין החוב כ״א על בעל השדה לכך נאמר לא תכלה. כך נראה בעיני קישור פסוקי׳ אלו: ונוכל לומר עוד בענין סמיכות לרצונכם תזבחהו לפסוקים אל תפנו אל האלילים שלא ינהגו בזביחתי אל ה׳ כמנהג ע״ז שאינן זובחים כ״א בזמן שהם מקבלין הטובה ותולין בהם כמ״ש ע״כ יזבח לחרמו ויקטיר למכמרתו כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה ואין זה זביחה לרצון כ״א מהכרח קבלת הטובות אמנם לא תעשון כן לה׳ כ״א לרצונכם תזבחהו כאלו אין לכם שום סיבה המכרחת אתכם על הזביחה ולא יהיה לכם שום כוונה זרה כ״א תתכוונו כדי לעשות נחת רוח לפניו יתברך וכל מחשבה זרה נקראת חוץ לזמנו וחוץ למקומו כי אין זה מקומו וזמנו ונקרא מתעסק בקדשים שאינו מתכוין בעצם וראשונה על הזביחה ודבר זה ברור למבינים וקרוב לשמוע:

לא תגנובו וגומר. בגונב ממון הכתוב מדבר שהרי נאמר ולא תשבעו בשמי לשקר לומר שאם גנבת סופך לכחש ואם כחשת סופך לישבע לשקר והרי אין נשבעין על כפירת קרקעות ועבדים אלא וודאי בגונב ממון הוא מדבר ולכך הזכיר לשון רבים להזהיר גם את החולק עם הגנב כי גם הוא שונא נפשו כי סתם ממון יש בו כדי חלוק׳ אבל גונב נפש מסתמא אין בו כדי חלוק׳ אף על פי שעומד למכור שמא לא ימצא קונים ע״כ על הרוב שאין שנים משתתפים בגניבת נפש על כן נאמר בו לא תגנוב. אבל לא תעשוק מדבר בהשוכר את הפועל ואין ב׳ שוכרים פועל אחד בשותפות לכך נאמר לא תעשוק לשון יחיד ומ״ש לא תעשק את רעך ואצל הגנב לא הזכיר רעך לפי שכל גנב גונב גם דעת עליונה ועושה עין של מעלה כאילו אינו רואה כביכול ואם כן לא מן רעהו לבד הוא גונב אבל הגזלן אינו עושק כ״א לרעהו. ולא תקלל חרש הוא הדין לכל אדם ונקט חרש לומר לך מה חרש מיוחד שהוא בחיים כו׳ ויש ליתן טעם למה נקט חרש דווקא לפי שמצאתי בשערי תשובה של רבי יונה דף י״. סימא עינו נותן לו דמי עינו חרשו נותן לו דמי כולו. ולהנחה זו יש מקום לטעות ולומר שחרש חשוב כמת ואינו חייב על קללתו ומכלל זה אתה למד שעל קללת המת הוא פטור והחרש כחי לענין המקללו. ואין לומר שמא כוונת הכתוב לחייב המקלל המת דוגמת החרש החשוב כמת דאם כן הוא לשתוק הכתוב ולא יאמר לא תקלל הרש ואני שומע מן בעמך לא תאור שהכל בכלל בין חי בין מת כי מהיכא תיתי לחלק אלא וודאי שמדין תורה המקלל את המת פטור סד״א שגם החרש בכלל מת שהרי חרשו נותן לו דמי כולו כי דומה כאלו היה כל מציאתו לאפס ואין ת״ל לא תקלל חרש וכל דכוותיה שהוא בחיים אף על פי שחשוב כמת כאותן ד׳ החשובים כמתים שמנו רז״ל על כולם הוא חייב. ולפני עור לא תתן מכשול ליתן לו עצה כו׳ כי אין לפרשה עור ממש ומכשול ממש שהרי נאמר ויראת מאלהיך וזה מדבר בדבר המסור ללב דווקא:

לא תעשו עול במשפט. לשון זה נאמר גם בסוף הפ׳ לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה ונראה שביאור שניהם א׳ הוא וזה שלא יעשה עול שהוא באמת ובמשפט ר״ל המעשה ההוא בצדק ובמשפט הוא והדין נותן שכך ראוי להיות ומ״מ הענין עול. והא כיצד. זהו שביאר הענין ואמר לא תשא פני דל פירש״י שלא תאמר עני הוא והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות וענין זה באמת הוא ראוי ומחוייב שהרי וודאי העשיר חייב לפרנסו והרי הענין במשפט הוא אבל מ״מ הוא עול במשפט כי במצות במשפט מיעט המקום שאינו מקום המשפט ור״ל במקום אחר אין זה עול כי וודאי חייב לפרנסו ויש להוציא מיד העשיר כדי פרנסתו של העני אבל במקום המשפט הוא עול כי אין לשנות בעבור זה שורת המשפט אלא המשפט יעשה דרכו ובזמן אחר יחייב את העשיר לפרנסו. וכן בסמוך בענין המידה ומשקל יש לך אדם שעושה במשפט ומ״מ הענין עול הא כיצד כי יש לך אדם שמקטין מדתו ונותן אותה בזול יותר מאחרים כדי שיהיה לו קופצים כי יחשבו שהוא מוכר בזול ואינן יודעין שהקטין מדתו וכפי האמת הוא עושה במשפט כן שהרי אינו גוזל הבריות כלום ומ״מ הוא עול אחר שעושה כן דרך רמאות ומסבב שאחרים אין להם קונים וכל דוגמתו שיש בו צד משפט וצד עול הכל בכלל: ומדקאמר כאן לא תעשו נ״ל שאין זה מדבר בהטית משפט שהרי הוא לאו שאין בו מעשה אלא שיש בו אזהרה שלא יתיר לעצמו מה שאוסר לאחרים כי

כל דיינא דמפקין מיניה ממונא בדינא לאו דיינא הוא אעפ״י שפשוטו הוא אפילו שורף גדישו כו׳ מ״מ יש בו רמז גם על הדין שיהיה מנוקה מכל מום ועול ואח״כ יקשט אחרים כמעשה של ההוא שקצץ אילנו הנוטה לר״ה בלילה תחלה: לכך נאמר אל הדיינים לא תעשו אתם הדבר שאתם פוסקים במשפט כי הוא עול: ואולי שלזה כיון רש״י שפי׳ שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנוי כו׳ לשון קלקול מורה שאינו מדבר במטה דין כ״א במקלקל הדין הישר כי בזמן שהוא אינו מקיים מה שפוסק לאחרים הרי הוא מקלקל הדין שרבים קוראים תגר על הדין ואינן רוצין לקיימו מצד שתולין עצמה בדיין ועל כן מביא לראיה מן פסוק כי תועבת ה׳ כל עושה עול הנאמר בפר׳ משקולות ושם נאמר לא יהיה בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה והוא ששוקל לאחרים בקטנה ולעצמו בגדולה וזה דוגמת הדיין המתיר לעצמו מה שאוסר לאחרים: ואחר כך מביא פסוק ולא תביא תועבה אל ביתך כי הדיין דמפיק מיניה ממונא בדין הוא המביא תועבה אל ביתו מה שהוא פוסק לאחרים תועבה הוא מביא אל ביתו וזה רמז נכון וברור וענין יקר:

בצדק תשפוט עמיתך. וכי דווקא לעמיתו ישפוט בצדק ולא את מי שאינו עמיתו ואולי מהכרח קושיא זו למדו מכאן הוי דן את כל אדם לכף זכות אבל הרשע אין לדונו לכף זכות ואוקי גברא אחזקתיה. ואם במשפט ממש הוא מדבר נ״ל שנותן עצה לדיין הרוצה לעשות כמו שעשה דוד המלך משפט לזה וצדקה לזה לא יעשה כן כ״א לעמיתו בתורה ומצוה ולא למי שאינו כרוך אצלו כי שמא יעשו קנוניא ביניהם וי״א שע״ז התפלל דוד ואמר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי הם עושי הקנוניא שנקרא עושקי: וכן לא תלך רכיל בעמך היינו דווקא בעושי מעשה עמך אבל מותר לומר לה״ר על בעלי המחלוקת וי״א מצוה כדי שידע זה להשמר ממנו ואם לא עשה כן הרי הוא עובר בלא תעמוד על דם רעך שפירש״י לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כו׳ כי כן הדבר הזה לכך נסמכו פסוקים הללו:

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. דווקא עמיתך במצות תוכיח לאפוקי ג׳ כיתות שאינן מקבלין תוכחה והם רשעים כסילים לצים וסימנך רכל כמ״ש אל תוכח לץ וכתיב באזני כסיל אל תדבר וכתיב ומוכיח לרשע מומו: כי כל הולך רכיל שמח לאיד וכשהוא רואה דבר ערוה בחבירו לעולם אינו מוכיחו להשיבו מדרכו אלא הולך ומרגל בו כדי לבשר ברבים לפרסם קלונו כדרך כל הולך רכיל וג׳ כיתות אלו מואסים התוכחה ע״כ אין חיוב להוכיחם לפי שנאמר ולא תשא עליו חטא מכלל שאם לא תוכיחו אז יהיה חטאו לשוא עליך וזה לפי שכל ישראל ערבים זה בעד זה והמלוה לחבירו ונותן לו ערב בזמן שהערב רואה שהלוה מפזר ממונו הוא מוכיחו מיראת הערבות פן יצטרך לשלם בעבורו כך הערבות של כל ישראל גורם התוכחה ואם אינו מקבלה אזי נקי הוא ממנו כי אין שורת הדין נותן שיסבול אחד בעד חבירו שאינו ברשותו אך בדבר זה לבד נעשו ישראל ערבים שבזמן שיש בידו למחות ואינו מוחה אז דין הוא שיתפס בעבורו וישא עליו חטאו אם לא יוכיחו. משל משלו בזה כמי שקודח בספינה תחתיו נעקו עליו כל אנשי הספינה מה זו אתה עושה השיב להם הלא תחתי אני קודח אמרו לו אם יכנסו המים תחתיך אז תטבע הספינה מכל וכל כך אמר איוב לחביריו ואף אם אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי ומה השיבו לו חביריו אם יוסיף על חטאתו פשע בינינו ישפוק. לכך נאמר ולא תשא עליו חטא. וסמך למצות התוכחה פסוק לא תשנא אחיך בלבבך כי בזמן שאהבה מצויה בישראל כל אחד בטובתו של חבירו חפץ ועל כן הוא מוכיחו שלא יכשל בעבירה אבל בזמן ששונאים זה לזה לעולם אינו מוכיחו ואדרבה הוא מחניפו לאמר כשורה עשית ולא פעלת און וכל כוונתו להדיח עליו הרעה לפי שהוא שמח במפלתו ומידה זו הלא היא נרכבת בני עמינו מיום שנגררה אגרופה של שנאת חנם מן חורבן בית שני והלא׳ ועוד היום לא סרה והנגע הולך ופושה עד אשר ישקיף ה׳ וירא ויסיר לב האבן מקרבינו:

לא תקום ולא תטור את בני עמך. לא אמר עמיתך לפי שהנקימה והנטירה תכונה רעה בגוף האדם ואין מן הראוי לבקש נקמה על שום אדם שהוא מבני עמך אם טוב ואם רע לפי שמסתמא הנקמה היא על מה שעשה לך בגופך או בממונך והדברים ההם אינן ספונין וחשובים כל כך שיהיו ראויין לנקום עליהם אמנם מותר לעשות נקמה בז׳ עממין כי המה מסתמא רוצים להעבירך מעל מצות ה׳ ולהדיחך מעל ה׳ אלהיך וזה דבר חשוב וספון וראוי לבקש נקמה ע״ז כי היא נקראת נקמת ה׳ לכך נאמר כאן את בני עמך למעט ז׳ עממין ועל זה ארז״ל גדולה נקמה שנתנה בין ב׳ שמות שנאמר אל נקמות ה׳ הורו באצבע שתחלת הנקמה וסופה לא תהיה כי אם לשם ה׳ דהיינו בזמן שיבקש איזו אדם להדיחך מעל מצות ה׳ כי גדול המחטיא את האדם יותר מן ההורגו כמו שפירש״י על פסוק לא תתעב מצרי ורז״ל אמרו שכל ת״ח שאינו כו׳ אינו ת״ח וזה לכבוד תורת ה׳ אשר בקרבו אבל על כל המאורעות שבגופות לא רצה ה׳ שיבקש האדם נקמה עליהם משל למה״ד לתינוק המשחק ועושה מעשה נערות באיזו בנין או איזו ד״א ובא איזו אדם וקלקל כל מעשיו אשר בנה ואשר נטע הילד והילד צועק לפני אביו צעקה גדולה ומרה על זה ואלו היה אביו משגיח בו ועושה רצונו היה הורג לזה האדם. אמנם אביו אינו משגיח בקולו כלל כי אף אם הקטן כפי מיעוט שכלו הוא חושב שזה הגדיל לעשות לו רעה גדולה. מ״מ האב רואה בשכלו שאין הדבר כן ושכל מעשה הבן היו הבלים מעשה תעתועים ואינן כדאי שבעבורם יהיה לזה כאויב ומתנקם כי כפי האמת לא עשה לו זה כלום. כך הוא הענין בין אבינו שבשמים לברואיו אשר לפי

איעוש השגחה במושכלות הם חושבים כי כל עניני העה"ז יש בהם לד מעלה ושלימות והנוגע בכבודם או בגופם או בממונם נראה להם כי הגדיל לעשות עמהם רעה וצועקים לאביהם שבשמים שינקם נקמתם אבל לפעמים אין הקב"ה משגיח בקול צעקתם כשאין ברעה זו תערובות דבר הנוגע בנשמתו של אדם כי בעיני הש"י כל הענינים אשר בני אדם משגלים בעה"ז דומין ממש לשחוק ושחוק אשר עשה לו הילד שסוברע ע"כ אין הקב"ה משגיח בהם זולת בזמן שע"י מאורעות שבגופות יגיע לו ביטול תורה ומצוה או הנקמה נקמת ה' ועל דבר זה מיוסד המזמור שמתחיל אל נקמות ה' וגומר המקדים לומר שאין לבקש נקמה כ"א בדבר שהוא נקמת ה' כאמור אחר כך אמר עד מתי רשעים ה' וגומר עד ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל וביאור הדבר הוא שבא להשקיט תלונות האומרים עזב ה' את הארץ וגוזרים אומר שוודאי לא יראה יה ולא יבין בכל מעשה השפלים כי איככה יוכל וראה באבדן מולדתו עניים ומדוכים אלמנה גר ויתום ולא יקח נקמה מן עושי הרעה אין זה כ"א מגד שאין השגחתו יתברך בשפלים. עז"א כמתרץ לומר שאין הדבר כן אלא לפי שה' יודע מחשבות האדם כי המה הבל כמשל התינוק המשחק ע"כ אין הקב"ה מקפיד עליהם בכל זמן וע"ז מיוסד כל המזמור האומר עד מתי רשעים ה' וגומר אחר שאמר אל נקמות ה' קרא תגר על האומרים לא יראה יה וגומר וס"ה עמך ה' ידכאו ונחלתך יענו ואמרו לא יראה יה וגומר דאם כן למה לא ינקום ממנו. על זה השיב ואמר בינו בוערים בעם וגו' היוצר עין הלא יביט וגו' וא"ת אחר שהוא שומע ומביט למה לא ינקום ממנו שהרי אל נקמות ה'. על זה אמר כמתרץ ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל כ"א המאורעות שבגופות בעינינו דבר גדול הנה בעיני ה' מוסר הבלים המה כמשל התינוק המשחק. ואם תאמר על כל פנים למה ירא ה' עמל וכעס שרשע מכתיר את הצדיק. על זה אמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו כי את אשר חפץ בו איתו יוכיח ביסורין אך שלא יהיה בהם ביטול תורה כמו שלמדו רז"ל מן פסוק ומתורתך תלמדנו לפי שאם היה בהם ביטול תורה היה הקב"ה מתנקם מן המסבבים בסיבה לכך נאמר לא תקום וגו' כי כל עניני העה"ז אינן חשובים לפני הש"י ודומה כאילו לא עשה לו כלום על כן אין נכון לבקש נקמה משום אדם שהוא מעמיו:

ואהבת לרעך כמוך. אז"ל זה כלל גדול בתורה ובמסכת שבת מעשה בההוא גר שאמר למדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד ולמדו הלל פסוק ואהבת לרעך כמוך כל דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך פירושא זיל גמור וכפי הנראה שהגר היה גר צדק ולא היה מהתל התולים לומר בדרך שחוק שילמדו כל התורה בעוד שהוא עומד על רגל אחד ממש. אלא וודאי בקש ממש שיעמוד לו כל מצות התורה על יסוד אחד דהיינו רגל אחד אשר עליו יעמיד לו כל המצות כדי שלא יבא לידי שכחה המצויה בגר אשר לא למד מנעוריו כלום ממצות התורה על כן בקש ממנו שימסור לו כלל אחד הכולל כל התורה ועל דרך המליצה אמר כשאני עומד על רגל אחד וכוונתו למסור לו דבר הנאמר מסר' בלשון קצר והיינו גם כן יסוד ורגל אחד וע"י שיזכור כלל זה יזכור כל מצות ה' ולמדו פסוק ואהבת לרעך כמוך אני ה' כי כבר אז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה וזה אינו סותר דברי הלל כי כל מצות התורה הם על שני סוגים האחד הוא המצות שבין אדם למקום ברוך הוא ויסוד לכולם האמונה בה' הב' הוא המצות שבין אדם לחבירו ויסוד לכלם פסוק ואהבת לרעך כמוך ומטעם זה היו הכרובים פורשים כנפים למעלה מחוי כלפי מעלה כנגד המצות שבין אדם למקום. ופניהם איש אל אחיו כנגד המצות שבין איש לחבירו וכשאמר כאן על רגל אחד היינו יסוד אחד לכל סוג ועל כן אמר לו פסוק ואהבת לרעך כמוך ועל רגל זה העמיד לו כל המצות שבין אדם לחבירו ואמר לו גם סוף הפסוק אני ה' דהיינו היסוד שעליו העמיד חבקוק כל מצות התורה והיינו האמונה בה' ומאמר אני ה' דוגמת דבור אנכי הכולל כל דברות ראשונות שבין אדם למקום ברוך הוא והוסיף לכולם כבוד אב ואם כי מסוף דברו ניכר שראש דברו אמת יען כי יוקח ק"ו מן כבוד או"א אל כבוד השותף הג' יתברך שמו הלא אביך קנך. ודבור לא תחמוד כולל כל המשה דברות אחרונות והוא כנגד ואהבת לרעך כמוך כי שניהם כוללים כל המצות שבין אדם לחבירו וכן אמר רבי לוי עשרת דברות כתובים בפרשה זו ומסיק שדבור לא תחמוד כנגד ואהבת לרעך כמוך ע"ש:

שלש שנים יהיה לכם ערלים. הרב' מפרשים אמרו בטעם מצוה זו לפי שהיה חק לאמוריים לעשות תחבולות למהר פרי האילן קודם זמנו וכן כתב הרמב"ם בספר מורה נבוכים. ואשר נראה קרוב למושכל לומר שמצוה זו היא כדי לעשות זכרון למעשה בראשית כי כולם נבראו ביום ראשון וכל אחד הוציא ביומו וכן כל צמח האדמה היו מכוסים עד יום ג' ואף על פי שצמחו בג' מ"מ לא נראו עד יום ד' שבו נתלו המאורות המבשלים כל הפירות כי כולם תלוין בשמש וירח כמ"ש ממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים נמצא שהיו מכוסים ובלתי נראין לאכילה עד יום ד' על כן צוה לעשות זכרון למעשה בראשית שיהיו מכוסים ואטומים שלש שנים כי הערלה ענינה כסוי ואטימה: וביום הרביעי אף על פי שנגמר בשולם מ"מ לא היה עדיין בעולם שום בעל חי ולא היה כאן שום פה לאכלם כאילו לא היה מציאתם ביום רביעי כי אם להודות ולהלל בוראם אשר בראם על כן נאמר כאן לזכרון מעשה בראשית ובשנה הד' יהיה כל פריו קודש הלולים לה'. וביום החמישי נבראו קצת מן הבעלי חיים אשר היו צריכין אל מאכל הצמחים על כן נאמר ובשנה החמישית תאכלו את פריו ולא נאמר כל פריו כדרך שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש להורות שלא יאכל כל פריו אלא יתן מכולם גם לעני ולגר לפי שהזכיר לקט שכחה ופאה בתבואה ולא באילנות ואז"ל אלנות מניין תלמוד לומר שדך על כן לא נאמר כל ועל מדת הצדקה אמר להוסיף לכם תבואתו כי יש מפזר ונוסף עוד ולפי שיש מבקשים על זה ערב ובטחון על כן אמר אני ה' אלהיכם נאמן ליפרע:

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. נראה שהידור יותר מקימה כי בכלל ההידור גם הקימה והזקנה יותר חשובה מן השיבה כי יש להתבונן מה ראו רז"ל לדרוש זקן זה שקנה חכמה במקום שיש לפרשו כפשוטו אלא שקשה לרז"ל הרי ההידור יותר חשוב מן הקימה והשיבה מן הראוי לכבדה יותר מן הזקנה שהרי בן ס' לזקנה בן ע' לשיבה. אלא וודאי בטעם כיבוד השיבה הוא בעבור ההכמה המצויה בהם יותר מבזולתם כמ"ש בישישים חכמה ואורך ימים תבונה ע"כ אמר איסי בן יהודה שכל שיבה במשמע ואפילו ע"ה אחר שהחכמה מצויה בו יותר מבזולתו ראוי לכבדו בעבור חכמתו אבל מ"מ זקן זה שקנה חכמה והשתדל בה כי הדבר הקנוי מורה על השתדלות הקונה טרח בה לקנותה והוא השכל הנקנה לאדם וודאי הוא ראוי יותר לכבדו מן השיבה שבאה לו החכמה מעצמה כי רוב ימים ידברו בחכמה ולפי שמצינו בכבוד אב ואם ורבו שהשוה הקב"ה כבודם לכבודו ומוראם למוראו שמא תאמר שכשם שכיבוד של שיבה וזקן עליך כך מוראם מוטל עליך ת"ל ויראת מאלהיך דווקא מורא רבך כמורא שמים כי הוא קורא אלהיך כד"א ראה נתתיך אלהים לפרעה וכאז"ל את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וזה מדבר במורא רבך דווקא. ומה שקראוהו זקן במלה מורכבת להודיע שאחר שקנה שלימתו בימים מועטים הרי הוא כבן שבעים שנה:

הפטרת קדשים בתרי עשר עמוס סימן ט

כשאחרי מות וקדושים מחוברין מפטירין הלא כבני כושיים הפטרה של אחרי מות אע"פ שבכ"מ שכשמחוברין שתי פרשיות מפטירין הפטרה של פרשה שנייה אבל מבואר בש"ע בס"ס תכ"ח בהג"ה שמפטירין הלא כבני כושיים והכי נקטינן:

הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר׃ הִנֵּה עֵינֵי ׀ אֲדֹנָי יְהוִה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה וַהֲנִעוֹתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ׃ בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה׃ בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם׃ לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה עֹשֶׂה זֹּאת׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקֹּצֵר וְדֹרֵךְ עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה׃ וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶם׃ וּנְטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם וְלֹא יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם אָמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

פירוש המלות

כבני כשיים. הם השחורים שהם עבדים מבני חם: החטאה. הוא מלכות אפרים: והנעותי. ל' תנועה: בכברה. כלי שכוברים בו החטים ' ותקדים הס.

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃ בן־אדם דבר את־זקני ישראל ואמרת אלהם כה אמר אדני יהוה הלדרש אתי אתם באים חי־אני אם־אדרש לכם נאם אדני יהוה׃ התשפט אתם התשפוט בן־אדם את־תועבת אבותם הודיעם׃ ואמרת אליהם כה־אמר אדני יהוה ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמר אני יהוה אלהיכם׃ ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל־ארץ אשר־תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל־הארצות׃ ואמר אלהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל־תטמאו אני יהוה אלהיכם׃ וימרו־בי ולא אבו לשמע אלי איש את־שקוצי עיניהם לא השליכו ואת־גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים׃ ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר־המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים׃ ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל־המדבר׃ ואתן להם את־חקותי ואת־משפטי הודעתי אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם׃ וגם את־שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם לדעת כי אני יהוה מקדשם׃ וימרו־בי בית־ישראל במדבר בחקותי לא־הלכו ואת־משפטי מאסו אשר יעשה אתם האדם וחי בהם ואת־שבתתי חללו מאד ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלותם׃ ואעשה למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם׃ וגם־אני נשאתי ידי להם במדבר לבלתי הביא אותם אל־הארץ אשר־נתתי זבת חלב ודבש צבי היא לכל־הארצות׃ יען במשפטי מאסו ואת־חקותי לא־הלכו בהם ואת־שבתותי חללו כי אחרי גלוליהם לבם הלך׃ ותחס עיני עליהם משחתם ולא־עשיתי אותם כלה במדבר׃ ואמר אל־בניהם במדבר בחוקי אבותיכם אל־תלכו ואת־משפטיהם אל־תשמרו ובגלוליהם אל־תטמאו׃ אני יהוה אלהיכם בחקותי לכו ואת־משפטי שמרו ועשו אותם׃ ואת־שבתותי קדשו והיו לאות ביני וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם׃

דגש אחר שורק

פירוש המלות

התשפוט. כלום תרצה לשפוט אותם. הוכח אותם: הודיע'. כלומר הודיעם ג"כ שופט אבותם: לבני: המדה: כתא. ענין חילול: מהתחם. תכלה

מתייאשים מן הפורענות: ביום ההוא. ביום הגאולה: בקולר. יתעסקו בקבורה עד שיבא זמן החריבה ההרים. מרוב היין והפירות: תתמוגגנה. ל' מסיסה: ונטעתים. כעץ הנטוע שלא יזוז:

פרשת אמר

כא א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר לְכָהֲנַיָּא בְּנֵי אַהֲרֹן וְתֵימַר לְהוֹן עַל מִית

קו' חס'

תולדות אהרן אמור אל הכהנים. ראש השנה טז יבמות סה סוטה כג קדושין לה לו (סוטה יט): אמור ואמרת. יבמות קיד: לנפש לא יטמא. סוטה ג קדושין כט סנהדרין מז:

אבן עזרא

(א) אמר אל הכהנים. אחר שהזהיר ישראל ובני אהרן בכללם להיותם קדושים הזהיר בני אהרן שהם חייבי' להשמר מהדברים אחרים בעבור שהם משרתי השם ויתכן להיות פי' אמור אל הכהנים כל הפרשה הנזכרת כי התורה בידם: ואמרת אליהם. טעמי המצות שהם חייבים לשמרם לבדם: לנפש. הוא המת

רשי

(א) אמר אל הכהנים (יבמות סה ת"כ) אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים: בני אהרן. (קדושין ל"ה) יכול חללים תלמוד לומר הכהנים: בני אהרן. אף בעלי מומין במשמע. בני אהרן ולא

בעל הטורים אמור אל הכהנים. סמך אזהרת כהנים שלא יטמאו לאוב שגם בו נאמר אזהרה שלא לטמאה בו. א"נ שלא יטמא הכהן למת כשרוצה לשאול באוב שצריכין לטמאות כששואלין בו. אי נמי להכי סמך אמור אל כהנים לאוב וידעוני שהם תאמר ממי נדע העתידות הרי לא נדרש באוב וידעוני לכך סמך לו אמור אל הכהנים הרי לך כהן שישאל לך באורים ותומים וסכי איתא בתנחומא ולאיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני זה שאול ואשה בעלת אוב וסמך לו אמור אל הכהנים אמר רבי לוי יפה היה לו לשאול באורים ותומים האמורים למטה ולא באוב כאמור למעלה. לעיל מינה כתיב דמיהם בם וסמיך ליה לא יטמא באהל דמיו בו. והיינו דאמרינן כהן בבמה בטומאה ההיו הכהנים מפצעים את מוחו: אל הכהנים. בגי' זה לא חללים: בני אהרן. בגי' זהו גם בעלי מומין למה אמר בני אהרן ולא בנות אהרן לפי שהם גרמו מיתה לדורות: ואמרת. בגי' לדורות. ואמרת הם אותיות אמרות טהורות. אמור ואמרת. אמירה לאשונה כדי שלא ליטמא במת והאמירה שניה לטמא למת מצוה:

ספורנו

כא (א) ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים. מה שנאמר למעלה להבין ולהורות כל מיני הטומאות ולהבדיל בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור כי זה יאות יותר לכהנים כאמרו ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור ולהורות: ואמרת אליהם. שצריכים הם ליזהר בלעדי אלה גם מטומאת מת וחלול הזרע שהם מעלות קדושה לכהנים בלבד: לנפש

רמבן

כא (א) אמר ואמרת. להזהיר גדולים על הקטנים. לשון רש"י מדברי רבותינו. והאזהרה הזאת לומר שלא נסייע בטומאת הקטנים בידים ובאו בזה אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותינו בדם ובשרצים ובטומאה ומהם נלמוד לכל איסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים אבל אם יעשו הם לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם וטעם הכתוב על פי מדרשו אמור אל הכהנים ותחזור ותאמר אליהם שלא יטמאו ורבוי האזהרות שיצוה להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים. ואמר ר"א בדרך הפשט אמור אל הכהנים הפרשה הנזכרת למעלה כי הם מורי התורה והמזהירים את העם ואמרת להם המצות שהם לבדם חייבים לשמרם ואינו נכון ועל דעתי בפשט הכתוב טעם אמור כמו דבר אמרי האזינה ה' דברי וכן אמרי אמת. וכן כי היא שמעה את כל אמרי ה' וכתיב בא אל פרעה ודברת אליו כמו ואמרת וידבר משה אל אהרן ואל בניו קחו את המנחה כמו ויאמר וכן במקומות הרבה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם והוא נאמר בפרשיות אשר ירצה להזהיר להם מאד או לחומר הענין או להיותם מורגלים לחטוא בהנה וכן יאמר אמור אל הכהנים ואמרת אליהם וכמהו כה אמר ה' אלהי ישראל הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה כה אמר ה' וגו' שטעמו דבר אל צדקיהו. וכן ותאמר האשה התקועית אל המלך ותפול על פניה ארצה ותשתחו ותאמר הושיעה המלך כמו ותדבר האשה אל המלך ותאמר הושיעה המלך והנה טעם אמור אל הכהנים ואמרת אליהם כטעם דבר אל הכהנים ואמרת אליהם דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועניינו דבר אל העם באזני ותאמר להם ככה כענין בא אל פרעה ואמרת אליו ורבים יאמרו כי טעם דבר אל בני ישראל כטעם קריאה דבר אל בני ישראל שיתאספו אליך ותאמר אליהם ככה וכן אמור אל הכהנים שיקבצו וישמעו: וטעם הכהנים כי במצות אשר הם בעניני הקרבנות יאמר אל אהרן ואל בניו, ולא יזכירם בשם הכהנים כי הענינים ההם בקרבנות או במעלות

לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׃ ב כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו׃ ג וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא׃ ד לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחַלּוֹ׃ ה לֹא־יִקְרְחָה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת׃ ו קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ׃ ז אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ כִּי־קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו׃ ח וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ ט וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת

לָא יִסְתָּאַב בְּעַמֵּיהּ׃ ב אֱלָהֵין לְקָרִיבֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ לְאִמֵּיהּ וּלְאֲבוּהִי וְלִבְרֵיהּ וְלִבְרַתֵּיהּ וּלְאֲחוּהִי׃ ג וְלַאֲחָתֵיהּ בְּתוּלְתָּא דְּקָרִיבָא לֵיהּ דְּלָא הֲוָת לִגְבַר לַהּ יִסְתָּאַב׃ ד לָא יִסְתָּאַב רַבָּא בְּעַמֵּיהּ לְאַחֲלוּתֵיהּ׃ ה לָא יִמְרְטוּן מְרַט בְּרֵישֵׁיהוֹן וּפָאתָא דְּדִקְנְהוֹן לָא יְגַלְּחוּן וּבִבְשָׂרְהוֹן לָא יְחַבְּלוּן חִבּוּל׃ ו קַדִּישִׁין יְהוֹן קֳדָם אֱלָהֲהוֹן וְלָא יְחַלוּן שְׁמָא דֶּאֱלָהֲהוֹן אֲרֵי יָת קוּרְבָּנַיָּא דַּייָ קוּרְבַּן אֱלָהֲהוֹן אִנּוּן מְקָרְבִין וִיהוֹן קַדִּישִׁין׃ ז אִתְּתָא מַטְעְיָא וּמְחַלְּלָא לָא יִסְּבוּן וְאִתְּתָא דְּמִתָּרְכָא מִבַּעְלַהּ לָא יִסְּבוּן אֲרֵי קַדִּישׁ הוּא קֳדָם אֱלָהֵיהּ׃ ח וּתְקַדְּשִׁנֵּיהּ אֲרֵי יָת קוּרְבַּן אֱלָהָךְ הוּא מְקָרֵיב קַדִּישׁ יְהֵי לָךְ אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן׃ ט וּבַת גְּבַר כָּהֵן אֲרֵי תִתַּחַל לְמִטְעֵי

רשי

ולא במת אהרן: לא יטמא בעמיו. (ת"כ) בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה: (ב) כי אם לשארו. (ת"כ) אין שארו אלא אשתו: (ג) הקרובה. לרבות את הארוסה (ת"כ יבמות ס): אשר לא היתה לאיש. למשכב: לה יטמא. מצוה (ת"כ יבמות כז): (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו. (ת"כ) לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו. וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה ובאיזה שאר אמרתי באותו שהוא להחלו להתחלל הוא מכהונתו: (ה) לא יקרחה קרחה. (ת"כ) על מת והלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנאמר בישראל (קידושין לו מנחות כ) בין עיניכם יכול לא יהא חייב על כל הראש תלמוד לומר בראשם וילמדו ישראל מהכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל הראש אף להלן כל הראש במשמע כל מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת אף כאן על מת: ופאת זקנם לא יגלחו. לפי שנאמר בישראל (ויקרא יט) לא תשחית יכול לקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש בו השחתה וזהו תער: ובבשרם לא ישרטו שרטת. לפי שנאמר בישראלו (ויקרא שם) ושרט לנפש לא תתנו יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת תלמוד לומר לא ישרטו שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה שתיבה זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת: (ו) קדושים יהיו. (ת"כ) על כרחם יקדישום ב"ד בכך: (ז) זונה. שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר (יבמות סא): חללה. שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה וחלוצה מכהן הדיוט (קידושין עז) וכן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולי' לכהונה: (ח) וקדשתו. על כרחו שאם לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש (יבמות פח). קדוש יהיה לך. נהוג בו קדושה לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה (ת"כ): (ט) כי תחל

אבן עזרא

המת. מלת יטמא מבנין התפעל ודגשות הטי"ת להתבלע התי"ו. וטעם בעמיו. בכל ישראל שהם עמיו: (ב) כי אם לשארו הקרוב אליו. היה נראה לנו כי פירושו כמו איש איש אל כל שאר בשרו שם כלל ואחר כן פרט לאמו ולאביו. וטעם בעל בעמיו. שלא יטמא הבעל באשתו וכאשר ראינו שהעתיקו רבותינו כי יטמא לאשתו ושמו לשארו כדרך אסמכתא כאשר פירשתי במלת לעם נכרי ואמרו כי פי' בעל גדול שהעם ברשותו כמו בעליו אין עמו בטל הפי' הראשון וטעם להזכיר אמו קודם האב כי הזכר חי יותר מהנקבה ברוב: (ג) הקרובה אליו. להיות' אחותו מאב ואם והנה לא יטמא בעל בעמיו בכהנים או בישראלים חוץ מהנזכרים: להחלו. דגשות הלמ"ד להתבלע אחר והוא שם הפעל מבנין נפעל: (ה) לא יקרחה קרחה בראשם. על המת: ופאת זקנם. על המת כמנהג מקומות בארץ כשדים והנה התברר פי' את פאת זקניך: וטעם שרטת. אפילו אחת וכבר מהרו ישראל על אלה. וטעם הזהירם כי ראש מוקרח וזקן מגולח ובשר שרוט לא ישמש לפני השם: (ו) ולא יחללו שם אלהיהם. פי' כי את אשי ה': (ז) אשה זונה. לא מצאנו על דרך הפשט בכל המקרא זונ' כי אם כמשמעה גם כן ויתנו את הילד בזונה כאשר פירשתיו: וחללה. שאינה מפורסמת כזונה ולפי הפשט היה נראה מדברי יחזקאל כי אלמנות כהן מותרות לכהנים לכן דברי הקבלה הוא הנכון: (ח) וקדשתו. במחשבה ובדבור: לחם אלהיך. מאכל שהוא קרב לשם: אני ה' מקדשכם. כלכם: (ט) כי תחל. לדעת רבים מגזרת תחלה ולפי דעתי מלשון חלול רק הוא מהבנין הכבד הנוסף כמו לא יחל דברו ועל שני הפירושים המלה היא מפעלי הכפל רק היא זרה ויתכן שתהיה זרה שחל גם תחל שלא יתערבו

עם

להחלו ה' מלין בטעמא פי' סוף פסוק לא ישרתוהו לעולם כי אם מרכות ובה' מקומות ישרתוהו מאיילא בתיבתו וסימן להחלו. לדרתיכם דראשית עריסותיכם. ממועצותיהם דיהושע. והאשתאלי ברי' ד"ה וקויתי לו. והמקף הוא מחברו בתיבה אחת: וי"א בטעם לאתנחתא פ' האתנחתא לעולם לא ישרתנו בי אם מונח בר מן י"א מקומות שישרתנה מאיילא על פי המסרה והוא דומה לטפחא שנוטה לצד ימין והסי' וימיני טפחה שמים וסימן הי"א מקומות נמסר בסדר פינחס. ועיין בשער הנגינות: יקרחה חד מן י"ד מלין כתיב ה' בסוף תיבותא וקרי וי"ו נמסר במסרה רבתא: אשי ט' כתיב יו"ד נמסר בסדר צו: זנה ג' חסר וסימן אשה זנה וחללה אלמנה וגרושה וחללה. את צעה זנה. יקחו י' בקרי' וקמצין וסי' אשה זנה וחללה. ב' בו ובליעל בקוץ מונד אהליהם וצאנם יקחו. ונחלת עריצים משדי יקחו. קשר נביאה בתוכם. והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו. ומבניך אשר יצאו דמלכים. וחברו דישעיה בניך ובנותיך יקחו: קדש י"ג חסר נמסר בסדר תצוה: וקדשתו ב' א' ר"פ וא' ס"פ וסימן וקדשתו כי את לחם. הגבל את

תולדות אהרן כי אם לשארו. יבמות כב לב סוטה ג': לאמו ולאביו. נזיר מג מד זבחים ק: ולאחותו. ברכות יט מגלה ג נזיר מה זבחים ק: ולאחותו הבתולה. יבמות ס (יבמות ז): לה יטמא. נזיר מג סוטה ג: לא יטמא בעל. יבמות כב ל קדושין עז זבחים ק (נזיר נב שם נח): להחלו. נזיר מג: לא יקרחו. קדושין לו מכות כ (קדושין סא): ופאת זקנם. יבמות ה נזיר מ מא נח קדושין לה מכות כט: קדושים יהיו. יבמות כ סנהדרין נג פג זבחים יז: הם מקריבים. סנהדרין נא: ואשה גרושה. יבמות נב לב לד גיטין פב קדושין עח: גרושה. יבמות כד: לא יקחו. יבמות פד פה: וקדשתו. מועד קטן כח יבמות פח נדרים סב גיטין נט הוריות יג (יבמות ג): ובת איש כהן. סנהדרין נ נא סו עז (תרומות מד):

בעה"ט לנפש לא. בגימ' בדם המת: לא יקרחה. כתיב בה"א להייב על ה' קרחו' אפי' קרח המישתן בפעם אחת: ופאת זקנם. בגימ' זו בתער:

רמבן

במעלות הקדש אבל בכאן יזהיר שלא יטמאו במת לעולם אפילו בעת שלא יבואו במקדש והיא מעלה להם בעצמם ולכך הזכיר הכתוב הכהנים לאמר כי בעבור שהם כהני ה' ומשרתי אלהינו יאמר להם שיתנהגו כבוד וגדולה בעצמם ולא יטמאו לעולם והנה החללים מוצאים מן הכלל הזה וטעם לא יטמא שתאמר להם שלא יטמא אחד מהם לנפש בעמיו או ימשך אל בעל בעמיו המוזכר למטה ושיעורו לנפש לא יטמא הבעל בעמיו וטעם בעל בעמיו כמו מבעלי יהודה בעלי גוים הנכבדים בהם או האדונים מלשון בעליו אין עמו בעל הבית כי הנכבדים יקראו אדונים יאמר לא יטמא נכבד בעמיו להחל את כבודו יפרש הכתוב כי למעלת הכהן בעבור שהוא ראוי להיות הגדול והנכבד בעמיו יזהירנו שלא יחלל מעלתו בטומאת המתים ויתכוין הכתוב בזה שלא יעלה על דעתנו לומר שאין האזהרה אלא בבואם אל אהל מועד לשרת בקדש וכן בכל הפרשה יזהיר כי הכל למעלתם את אביה היא מחללת ולא יחלל זרעו וכן תרגומו של אונקלוס לא יסתאב רבא בעמיה לאחלותיה ובת"כ נדרש בבעל באשתו כמו שכתב רש"י:

קדשים

ספורנו

לנפש לא יטמא בעמיו. שום אחד מהכהנים לא יטמא לנפש בעמיו שהוא כל מת מן ההמון שאינו קרובו אלא שהוא מעמו בלבד: (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו. והטעם שלא יטמא הכהן כי אם לקרוביו הוא כי אמנם הכהן הוא בעל בעמיו להבין ולהורות כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו' וראוי לאיש כזה לנהוג נשיאות כי היכי דלשתמטן מיליה ואין ראוי שיחלל הכנתו אל מקדש וקדשיו כדי לכבד המתים הבלתי קרובים כאמרם ז"ל (סנהדרין פכ"ג) שהקבורה וההספד למת הם יקרא דשכבי אמנם לקרובים התיר להטמא כי כבודם הוא כבודו: (ה) לא יקרחו. אע"פ שהתרתי להם הטומאה על מתיהם לכבודם לא התרתי שיפליגו באבלות להרבות כבוד מתיהם על ידי קרחה ושריטה כאמרם ז"ל מה להלן על מת אף כאן על מת: (ו) ולא יחללו שם אלהיהם. אע"פ שכל אלה לכבודו אין לו רשות למחול על כבודו כי אמנם הכהונה בכבוד הכהנים הוא לכבוד האל יתברך וכשימחלו על זה יחללו את שמו: (ז) כי

קדוש

אֶת־אָבִ֙יהָ֙ הִ֣יא מְחַלֶּ֔לֶת בָּאֵ֖שׁ תִּשָּׂרֵֽף׃ ס י וְהַכֹּהֵן֩ הַגָּד֨וֹל מֵאֶחָ֜יו אֲשֶׁר־יוּצַ֥ק עַל־רֹאשׁ֣וֹ ׀ שֶׁ֤מֶן הַמִּשְׁחָה֙ וּמִלֵּ֣א אֶת־יָד֔וֹ לִלְבֹּ֖שׁ אֶת־הַבְּגָדִ֑ים אֶת־רֹאשׁוֹ֙ לֹ֣א יִפְרָ֔ע וּבְגָדָ֖יו לֹ֥א יִפְרֹֽם׃ יא וְעַ֛ל כָּל־נַפְשֹׁ֥ת מֵ֖ת לֹ֣א יָבֹ֑א לְאָבִ֥יו וּלְאִמּ֖וֹ לֹ֥א יִטַּמָּֽא׃ יב וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ֙ לֹ֣א יֵצֵ֔א וְלֹ֣א יְחַלֵּ֔ל אֵ֖ת מִקְדַּ֣שׁ אֱלֹהָ֑יו כִּ֡י נֵ֠זֶר שֶׁ֣מֶן מִשְׁחַ֧ת אֱלֹהָ֛יו עָלָ֖יו אֲנִ֥י יְהוָֽה׃ יג וְה֕וּא אִשָּׁ֥ה

י"א נתורכ׳ כתיב י׳ · ח׳מ"ל כתור׳ · ב׳ מלין בטעמא · ל׳ · ב׳ וחס׳ · ל׳ וקמץ ל׳ וחס׳ · ל׳ ות"ז · ל׳ · כ"ד בטעם פזר · ל"ג ר"פ

מְקַדְּשַׁת אֲבוּהָא הִיא מִתַּחְלָא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד׃ י וְכָהֲנָא דְּיִתְרַבָּא מֵאֲחוֹהִי דְּיִתְּרַק עַל רֵישֵׁיהּ מִשְׁחָא דִּרְבוּתָא וְדִיקָרֵיב יַת קוּרְבָּנֵיהּ לְמִלְבַּשׁ יַת לְבוּשַׁיָּא יַת רֵישֵׁיהּ לָא יְרַבֵּי פֵּרוּעַ וּלְבוּשׁוֹהִי לָא יְבַזַּע׃ יא וְעַל כָּל נַפְשַׁת מִיתָא לָא יֵיעוֹל לַאֲבוּהִי וּלְאִמֵּיהּ לָא יִסְתָּאַב׃ יב וּמִן מַקְדְּשָׁא לָא יִפּוֹק וְלָא יַחֵל יַת מַקְדְּשָׁא דֶאֱלָהֵיהּ אֲרֵי כְּלִיל מְשַׁח רְבוּת אֱלָהֵיהּ עֲלוֹהִי אֲנָא יְיָ׃ יג וְהוּא אִתְּתָא בִּבְתוּלַהָא

רש"י

תחל לזנות. כשתתחלל על ידי זנות שהיתה בה זיקת בעל ארוסה או מן הנשואין: (סנהדרין נא) ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: את אביה היא מחללת. (סנהדרין נב) חללה ובזתה את כבודו שאומרים עליו ארור שזו ילד ארור שזו גדל: (י) לא יפרע. (ת"כ) לא יגדל פרע על אבל ואיזהו גדול פרע יותר משלשים יום: (יא) ועל כל נפשות מת. באהל המת: נפשות מת. (נזיר לח) להביא רביעית דם מן המת שמטמאה באהל: לאביו ולאמו לא יטמא. (סנהדרין ד ת"כ) לא בא אלא להתיר לו את מצוה: (יב) ומן המקדש לא יצא. (ת"כ מיר לז) אינו הולך אחר המטה ועוד למדו רבותינו מכאן שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש. שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדיוט שעבד אונן

אבן עזרא

תם שעם תחלה בעבור היות התי"ו קמוץ נקמץ קטן וכן לבלתי החל: ובת כהן. אם חללה עצמה בזנות בעבור שחללה כבוד אביה: באש תשרף. בעולה או ארוסה: (י) את הבגדים. והם בגדי קדש: את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום. מזה הכתוב נלמוד מה שהעתיקו חז"ל במשפט האבלות: (יא) ועל כל נפשות מת לא יבא. גוף מת והגוף חסר כי מת שם התאר וכן ועשיר יענה עזות ומאכלו בריאה תחסר שה. וטעם לא יבא. באהל או בבית שיש המת. וטעם לאביו ולאמו. שהיא מצוה עליו לכבדם בחייהם ובמותם ואף כי לאחיו ולבנו: (יב) ומן המקדש לא יצא. אמרו המעתיקים אחר המת והוא הנכון ויש אומרים בשבעת ימי המלואים וזה לא יתכן כי כבר נאמר ומלא את ידו ג"כ יתכן שלא יצא מן המקדש כי אם לדבר מצוה: (יג) בבתוליה. יש שמות בלשון הקדש לא יפרדו לעולם כמו נעורים וזקונים עלומים ובתולים ויש שמות בלשון

ספורנו

קדוש הוא לאלהיו. כל זרע הכהנים שהוא בעל בעמיו הוא מקודש לאלהיו ואם ישא את אלה הנשים יחלל את כבודו וזרעו שלא יהיה ראוי לאותה הקדושה: (יב) ומן המקדש לא יצא. בשביל המת: ולא יחלל את מקדש אלהיו. שיראה שהוא מחשיב יותר כבוד המת מכבוד

בעל הטורים

באש תשרף. לפי שכל מעשה הכהנים באש לפיכך מיתתם באש: והכהן הגדול. הס׳ גדול מאחיו בנוי בכח בעושר בחכמה ובשנים: יוצק. ב׳ במסו׳ אשר יוצק על ראשו ונשר יוצק יסוד׳ מלמד ששמן המשחה אשר עשה משה היה מוצק כנשר וממנו היו מושחין כל המלכים: ללבש. ב׳ ומלא את ידו ללבוש את הבגדים ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש כדדרשינן גדלהו משל אחיו וזהו כיון שמלא ידו ללבוש הבגדים או ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: ועל כל נפשות מת וגו׳. כל הפסוק האותיות של סופי תיבות כפולים רמז לרביעית דם הבא משני מתים

הזר וקדשתו: והכהן הגדול ב׳ דסמי׳ וסימן והכהן הגדול מאחיו ויעל סופר המלך: והכהן ג׳ ר"פ וסי׳ המשיח. הגדול. המקרי׳. וא׳ הכהן תמחטא אותה: הגדול ח׳ מלאים נמסר בסדר נח: יוצק ב׳ ומלאים וסי׳ והכהן הגדול מאחיו. נהר יוצק יסודם: ללבש ב׳ וחסר וסי׳ ובגד ללבש. ומלא את ידו ללבש את הבגדים: יפרע חד מן א"ב הד חד זקף קמץ וסימן נמסר בריש ויקרא: והוא ל"ג ר"פ נמסר במס"ר:

תולדות אהרן את אביה. שם נ נב עו: באש תשרף. פסחים עה: והכהן הגדול. יומא יח הוריות ט יב חולין קלד (יומא לט): את ראשו לא יפרע. הוריות יב יג: ועל כל נפשות מת. נזיר לח סנהדרין ד הוריות יב מז מח מט נב חולין עב (נזיר נה): לאביו. נזיר מז: לאביו ולאמו. שם מח: ומן המקדש. סנהדרין יח יט פד זבחים טז: כי נזר שמן משחת. הוריות יב: והוא אשה בבתוליה. יבמות נט כתובות לז הוריות יב (בכורים סד יבמות ט כתובות כה קדושין סו):

שמעתא: וקדשתו. שלש קדושות בפסוק לפתוח ראשון ולברך ראשון וליתן לו מנה יפה ראשון׳ והוא אשה בבתוליה. והוא עולה י"ח רמז בן י"ח שנה לחופה וכן והוא כחתן יוצא מחופתו: בבתוליה. בי"ת ויו"ד יתירין דהוי מלי למכתב בתולה רמז עד י"ב שנים בתולים שלמים:

רמבן

(ו) קדשים יהיו לאלהיהם. הקדושה היא הפרישות כאשר פירשתי בסדר של מעלה יאמר שאפילו במותר לישראל יהיו הכהנים פרושים יבדלו מטומאת המתים ונשואי הנשים שאינם הגונות להם בטהרה ובנקיות:

(ח) וטעם כי קדוש אני ה׳ מקדשכם. עם הכהנים ידבר כאשר החל אמור אל הכהנים או אני ה׳ מקדשכם כלכם הכהנים והעם והטעם כי מאחר שהוא מקריב לחם אלהיך קדוש יהיה לך כי על ידו אני מקדש את כלכם ומשרה שכינתי במקדשכם ויתכן על דרך האמת שיחזור לראש הפסוק וכבר נתפרש:

(י) את ראשו לא יפרע וגו׳. ועל כל נפשות מת. נמשך לפניו עם נפשות מת יאמר שלא יפרע ולא יפרום על כל נפשות מת ולא יבא עליו:

(יב) ומן המקדש לא יצא. אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה:

ולא יחלל את מקדש אלהיו. שאינו מחלל בכך את העבודה אם עבד כשהוא אונן שהתיר לו הכתוב לעבוד הא הדיוט שעבד אונן חלל לשון רש"י. ושני המדרשים הללו חלוקים הם זה על זה שאם הכתוב התיר בכהן גדול שאינו צריך לצאת מן המקדש מפני אנינותו כהדיוט אבל יכול הוא לעבוד כשהוא אונן אם כן אין בכאן אזהרה כלל שלא יצא אחר המטה וכן לא יחלל את מקדש אלהיו כפי הלשון הזה אינו אלא לומר שאין עבודתו מחוללת. וללמד שההדיוט שעבד אונן חלל ואם כן הכתוב הזה שלילות לא אזהרה. ובעלי ההלכות מנאוהו בלאוין בהלכות גדולות ועוד שכבר כתבתי הברייתא שהיא שנויה בתורת כהנים ומפורש בה שהוא לאו גמור כדקתני ומפתח אוהל מועד לא תצאו יכול בשעת עבודה ושלא בשעת עבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ואין מחלל הוי אומר בשעת עבודה וקתני אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות וכו׳ והרי הוא לאו גמור אזהרה שלא יניח עבודה ויצא לפיכך אני אומר כדי לקיים כל דברי חכמים שעיקר הכתוב הזה יזהיר בכהן גדול שלא יצא מן המקדש בשעת עבודה על כל נפשות מת ולא יחלל את המקדש שיעזוב עבודתו לכבוד המת אבל יהיה כבוד המקדש ועבודתו גדול עליו מכבוד המת ואהבתו אותו וכ"ש שאם מניח עבודתו לצאת לדבר ויוצא שעובר בלאו הזה אבל הזהירו הכתוב בענין המת להתיר לו העבודה כשהוא אונן ומאחר שהיא מותרת לו אם יניחנה מרצון עצמו יהיה חלול המקדש. וזה הוא פירוש הכתוב הזה וכבר כתבתיו בסדר ויהי ביום השמיני. ועוד תלינו שנחלקו רבותינו בפרק שני של מסכת זבחים ואמרו אונן מנא לן דמחיל עבודה דכתיב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אחר שלא יצא חלל ורבי יהודה אמר מהכא הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם אני הקרבתי מכלל דאי איניהו אקרבו שפיר וכו׳ ורבי אלעזר מאי טעמא לא אמר ומן המקדש לא יצא אמר לך מי כתיב הא אחר שלא יצא חלל. והענין לומר כי כיון שאמר הכתוב אזהרה בכהן גדול שלא יצא ולא יחלל העבודה בהניחו אותה אין לכהן הדיוט במשמע הזה שיחלל כשיעבוד. ומכאן ראיה עוד שאינו רשות להתיר העבודה לכהן גדול ולהודיעו שאין עבודתו מחוללת בכך כי היה יוצא מזה בודאי שכהן הדיוט מחלל אותה. והנה יראה מזה בפשוטו כי על דעת הפירוש הראשון הוא שלילות בכהן גדול שאינו מחלל עבודתו כלשון רש"י אבל מפני שהברייתא מפורשת שהוא אזהרה נאמר שהם יסברו כי מאחר שאין האזהרה אלא בכהן גדול ומכלל שההדיוט יוצא ומניח העבודה מזה נלמוד שהוא מחוללת ואלו היתה כשירה לא יתיר לו להניחה. וכך שנויה בתורת כהנים בפרשה הזאת. ומניין שאם עבד עבודתו כשרה תלמוד לומר ולא יחלל את מקדש אלהיו הא כהן הדיוט שעבד עבודתו פסולה. והסוגיא ששנויה בסנהדרין ומן המקדש לא יצא שאינו יוצא אחר המטה עמהם אלא הם נכסין והוא נגלה הם מגלין והוא נכסה דברי רבי מאיר ורבי יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש כלל שנאמר ומן המקדש לא יצא. ופירושו כטעמו של רבי מאיר. ומן המקדש מקדושתו לא יצא וכיון דאית ליה היכרא לא אתי למנגע ורבי יהודה אגב מרריה דילמא מיקרי ונגע כל זה אסמכתא מדבריהם. הם הניחו שישלול בכהן גדול שלא יצא אחר המטה לפי שהוא מטמא לקרובים ואדם בהול על מתו שמא יגע בהן כענין ויפל יוסף על פני אביו אבל כהן הדיוט על קרוביו הוא מטמא ועל אחרים אינו בהול שיטמא לכן וכל זה בכהן גדול מעלה מדבריהם וסמכו אותה לכתוב הזה כדרך האסמכתות בתלמוד וכך מצאתי בתוספתא בסנהדרין אמר לו רבי יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה בלבד ועוד שם בירושלמי ראיות אין כאן מקום הזכרתם:

רש"י

אונן מלל : (יד) וחללה. שנולדה מפסולי כהונה : (טו) ולא יחלל זרעו. הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה : (יז) לחם אלהיו. מאכל אלהיו כל סעודה קרויה לחם כמו (דניאל ה) עבד לחם רב : (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אינו דין שיקרב כמו (מלאכי א) הקריבהו נא לפחתך: חרום. (בכורות מד) שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת : שרוע שאחת מאבריו גדולה מחברתה עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו ארוכה מחברתה : (כ) או גבן. שורצלוליש בלעז שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב : או דק (בכורות לח) שיש לו בעיניו דוק שקורים טילא כמו (ישעיה מ) הנוטה כדוק : או תבלל. דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירא שהוא עוגל המקיף את השחור שקורים פרונילא והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור ותרגום תבלול חיליז לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש ענב (בכורות לח) : גרב וילפת. מיני שחין הם גרב זו החרס שחין היבש מבפנים ומבחוץ : ילפת. היא חזזית המצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים במקום אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמ' (דברים כח) ובגרב ובחרס כשסמך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות (בכורות מד) : מרוח אשך. לפי התרגום מרים פחדין שפחדיו מרוססין שבצים שלו כתותין פחדיו כמו (איוב מ) גידי פחדיו ישורגו : (כא) כל איש אשר בו מום. (ת"כ) לרבות שאר מומין. מום בו. בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו

ויקרא כא

בבתוליה יקח : יד אלמנה
וגרושה וחללה זנה את־אלה
לא יקח כי אם־בתולה מעמיו
יקח אשה : טו ולא־יחלל זרעו
בעמיו כי אני יהוה מקדשו :
שני ס טז וידבר יהוה אל־משה
לאמר : יז דבר אל־אהרן לאמר
איש מזרעך לדרתם אשר יהיה
בו מום לא יקרב להקריב לחם
אלהיו : יח כי כל־איש אשר־בו
מום לא יקרב איש עור או פסח
או חרם או שרוע : יט או איש
אשר־יהיה בו שבר רגל או שבר
יד : כ או־גבן או־דק או תבלל
בעינו או גרב או ילפת או מרוח
אשך : כא כל־איש אשר־בו מום
מזרע אהרן הכהן לא יגש
להקריב את־אשי יהוה מום בו

ל' ומ"ל ומ"ל ותכן על בתוליה ג' מס' · ח' ר"פ בכסף · ל' · ל' · כול'כלא מקף · ל' וחס' ב' ומ"ל · ג' פסו' אית בהון ו' מלין דמיין ל' ל' ומסל ב' ב"ל ו מ"ל · ל' · ב' בפסוק · ס' כ"כ

תרגום אונקלוס

יסב : יד ארמלא ומתרכא
וחלילא מטעיא ית אלין לא
יסב אלהין בתולתא מעמיה
יסב אתתא : טו ולא יחל
זרעיה בעמיה ארי אנא יי
מקדשיה : טז ומליל יי עם
משה למימר : יז מליל עם
אהרן למימר גבר מבנך
לדריהון דיהי ביה מומא לא
יקרב לקרבא קורבן קדם
אלהיה : יח ארי כל גבר
דביה מומא לא יקרב גבר
עויר או חגיר או חרים או
שריע : יט או גבר דיהי ביה
תבר רגלא או תבר ידא :
כ או גבין או דוקא או חיליז
בעינוהי או גרבן או חזזן או
מרים פחדין : כא כל גבר
דביה מומא מזרעא דאהרן
כהנא לא יקרב לקרבא ית
קורבניא דיי מומא ביה ית

שרוע ב' ומל' וסימן או חרם או שרוע. שור ושה שרוע : או גבן ג' פסוקים אית בהון ו' מלין דמיין לא נסבין וי"ו וקדמא ר"פ וסימן נמסר בסד' משפטים

תולדות אהרן אלמנה. יבמות נט : גרושה וחללה. שם ס כתיבות כט קדושין סד עז עח תמורה ה (יבמות ט יא קדושין סו) : בתולה מעמיו. יבמות עא עז קדושין עז : יקח אשה. יבמות סא : ולא יחלל זרעו. יבמות ס סט כתובות כט נזיר מב סוטה כג כו מד קדושין סד סא עו עח בכורות נו תמורה ה כט (סוטה יט יבמות ז) : איש מזרעך. חולין כד : איש עור. בכורות מד : או חרום. שם : שבר רגל. שם מה : או גבן. מגלה כט בכורות מג : או תבלול. בכורות לד מד : בעינו. שם מד : או גרב או ילפת. בכורות מא מג : או מרוח אשך. שם מד : כל איש אשר בו. שם מג : מום בו. שם :

אבן עזרא

בלשון הקדש שלא יתחברו כסף ושכס וזהב וברזל : (יד) אלמנה וגרושה. כלל מכהן או מישראל : וחללה זונה. חסר וי"ו הדבק כמו שמש ירח עמד זבולה : וטעם להוסיף כי אם בתולה. להזכיר עמיו כי הבתולה השביה והמתייהדת אסורה לו: (טו) ולא יחלל זרעו. פי' אלמנה וגרושה בסתר כי את כל אלה לא יקח בגלוי ואחר ואחר שהזכיר קדושת הכהנים החל להזכיר המומין : (יז) לחם אלהיו. והוא קרבן המזבח ואלה הכהנים הדיוטים על כן אמר כל מי שהוא מזרע אהרן הכהן: (יח) חרום. הפך שרוע והנה חרום מגזרת חרם : שרוע. מגזרת מהשתרע : (כ) או גבן. קרוב מגזרת הרים גבנונים והנו"ן שרש והוא שם התאר וכן דק והוא כמשמעו להיות דק קצר קומה : תבלול בעינו. יש אומרים מגזרת תבל עשו השחתה ויש אומרים מגזרת בלולה בשמן והתי"ו על שני הפירושי' נוסף גם גרב בעין על דעת רבים כן : ילפת. כטעם דבק מגזרת וילפות שמשון ויש אומרים עוות מגזרת ויחרד האיש וילפת והיו"ד נוסף כיו"ד יצהר : מרוח. שם התאר מגזרת רוח : אשך. הביצה ואחר שפרש אמר כלל כל איש אשר בו מום. וטעם מום בו. כמו אבין ואמו קלל

ספורנו

מכבוד המקדש והקדש שנתנה לו : (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. לעמוד לשרת בשם ה' כענין כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק : איש עור. והם המומים אשר בתולדה מחסרון החמר או הכח המוליד : (יט) שבר רגל. והם מומים באים מסבות מחוץ לגוף : (כ) או גבן. והם מומים באים ממקרה בלחות הגוף והפסדם

רמבן

(יג) והוא אשה בבתוליה יקח. פי' אבל לא בעולה והוא לאו הבא מכלל עשה. ואחרי כן הזהיר בלאו על האלמנה והפסולות. ואמר כי אם בתולה מעמיו יקח אשה לצוות עליו שיקחנה וזה שאמרו רבותינו מוזהר על האלמנה ומצווה על הבתולה וכך שנו בתורת כהנים כי אם בתולה מלמד שהוא מצווה על הבתולה :

(טו) ולא יחלל זרעו בעמיו. הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו ממנה חלל מדין קדושת כהונה לשון רש"י. פירשו הרב לשלילות בלבד את אלה לא יקח שלא יתחלל זרעו. ועל דעת רבותינו הוא לאו שני. וכך אמרו קדש ובעל לוקה שתים אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל ואמרו בעל ולא קדש לוקה משום לא יחלל והנה הם שני לאוין ונדרש להם ג"כ כטעם קדש ולא בעל אינו לוקה מה טעם לא יקח משום לא יחלל א"כ פירוש את אלה לא יקח כי אני מזהירו בלא יחלל זרעו ומאלינו נלמוד שהזרע מן הפסולות הוא מחולל :

(יז) דבר אל אהרן איש מזרעך. לא אמר בכאן דבר אל אהרן ואל בניו כאשר יאמר בפרשיות כלן והטעם כי שם צוה בפרשיות הקרבנות זאת תורת העולה וזאת תורת החטאת והאשם וכיוצא בזה אבל בכאן אם אמר דבר אל אהרן ואל בניו ראוי שיאמר איש מכם לדורותיכם ולא ירצה להזהיר את אהרן עצמו בתורת המומין כי אהרן קדוש ה' כולו יפה ומום לא יהיה בו אבל יזהירנו על זרעו שיורם ויזהיר אותם לדורותם ובפרשת הטומאה בסמוך דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל כי יתכן שגם באהרן יארע טומאת המגע במת או בשרץ. וכאשר בא להזכיר הצרעת והזב חזר ואמר איש איש מזרע אהרן כי לא יארע זה בגופו כי מלאך ה' צבאות הוא ואמר בסוף הפרשה וידבר משה אל אהרן ואל בניו שרצה משה להזהיר גם את בניו שיקחו מפיו תורה ואמר כן לבני ישראל להזהיר ב"ד של ישראל על כך. ובת"כ מלאתי כל איש מה ת"ל לפי שנאמר זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין תלמוד לומר כל אשר בו מום וכן שנו שם זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין ת"ל והוא צרוע או זב ופי' אהרן עצמו הכהן הגדול תחתיו מבניו כי בעבור שהתיר האנינות לכהן גדול אולי יתיר לו המום והצרעת והולך לרבותו או שתרמוז דין אהרן עצמו כי לא תסמוך התורה באזהרותיה על הנס אבל כסתה על אהרן לכבודו ולרמוז לנו שלא יארע לו כן :

(יח) חרם או שרוע. כל שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת לשון רש"י. ובתורת כהנים ובגמרא דבכורות שנינו חרום שחוטמו שקוע חוטמו בולט חוטמו סולד חוטמו נוטף מניין תלמוד לומר או חרום אבא יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגת אעפ"י שאינו יכול לכחול שתי עיניו כאחת. ולשון חרום מל' כל חרם אשר יחרם והחרמתי עריהם ענין חרבן ויקרא חרום כי החוטם הדרת פנים כמו שאמר אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ואשר אין חוטמו כתאר בני האדם צורתו חרבה. וטעם או גבן נמשך אל מלת בעינו או שהוא גבן בעינו או דק או תבלול בעינו והוא שגבות עיניו שוכבות עליהן מל' גבי חרשו חורשים על גבי המזבח והזכיר תחלה המום בחסרון האברים עור או פסח. ואחרי כן בקטנות כגון החרום ובגודל כגון השרוע ואח"כ בשברון העצמות אע"פ שכל אבריו עמו כגון שנשבר העצם פסול ואח"כ פסל אפילו בכיעור התואר כגון הגבן ואשר בעיניו הגרעינין ואחר כך בבשר הגוף כי צריך שיהיה נקי וחלק ואח"כ הוסיף בעל הרוח אשר ביצין נסוחים

בו

אבן עזרא

קלל : (כב) לחם אלהיו . לחם הפנים והאשם והחטאת שהם קדשי הקדשים כנגד השלמים כי גם השלמים קדש : ומן הקדשים . המעשר והבכור : (כג) אך אל הפרכת לא יבא . להיותו כהן גדול גם אל המזבח לא יקרב : (כד) וטעם ואל כל בני ישראל . שלא יזבח להם שלמים בעלי מום לולי הקבלה ובעבור שהזכיר כי בעל מום יאכל קדש הזהיר שיהיה האוכל טהור: (ב) וינזרו . כמו והזרתם והוא מבנין נפעל והטעם ירחקו ויבדלו מגזרת נזיר : ולא יחללו . מושכת עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא יחללו את שם קדשי ולא יחללו אשר הם מקדישים לי . וטעם אני ה׳ . קדוש . וטעם מלפני אני ה׳ כי אחר שיכרת מלפני השם לא יעמוד כאשר פירשתי בסוד השם : (ד) עד אשר יטהר . ימי טהרתו :
אשר

תרגום אונקלוס

קֻורְבַּן אֱלָהֵיהּ לָא יִקְרַב לְקָרָבָא׃ כב קֻורְבַּן אֱלָהֵיהּ מִקּוּדְשֵׁי קוּדְשַׁיָּא וּמִן קוּדְשַׁיָּא יֵיכוּל׃ כג בְּרַם לְפָרוּכְתָּא לָא יֵיעוּל וּלְמַדְבְּחָא לָא יִקְרַב אֲרֵי מוּמָא בֵיהּ וְלָא יַחֵיל יַת מַקְדְּשַׁי אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדֵּשְׁהוֹן׃ כד וּמַלֵּיל מֹשֶׁה עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי וְעִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ ב מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי וְיִפְרְשׁוּן מִקּוּדְשַׁיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא יַחֲלוּן יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי דִּי אִינוּן מַקְדְּשִׁין קֳדָמַי אֲנָא יְיָ׃ ג אֵימַר לְהוֹן לְדָרֵיכוֹן כָּל גְּבַר דִּי יִקְרַב מִכָּל בְּנֵיכוֹן לְקוּדְשַׁיָּא דִּי יַקְדְּשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וְסוֹאוֹבְתֵיהּ עֲלוֹהִי וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מִן קֳדָמַי אֲנָא יְיָ׃ ד גְּבַר גְּבַר מִזַּרְעָא דְאַהֲרֹן וְהוּא סְגִיר אוֹ דָאֵיב בְּקוּדְשַׁיָּא לָא יֵיכוּל עַד דִּי יִדְכֵּי וּדְיִקְרַב בְּכָל טְמֵא נַפְשָׁא אוֹ גְבַר דִּי תִפּוֹק

מקרא

אֶת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב׃ כב לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל׃ כג אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ כד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

כב א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּשִׁים לִי אֲנִי יְהוָה׃ ג אֱמֹר אֲלֵהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִקְרַב מִכָּל־זַרְעֲכֶם אֶל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִלְּפָנַי אֲנִי יְהוָה׃ ד אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר וְהַנֹּגֵעַ בְּכָל־טְמֵא־נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־

ג׳. ל׳ · ג׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ ול׳ וינזרו והיא חד מן כ״ג זוגין מן ב׳ ב׳ · ב׳ וחד ומקדשים · ג · כ׳ · י״ב · י׳ ר״פ בתורה · כו״ל מ״ע · ד׳

מסורה

מקדשי הקדשים ו׳ בלישנא וסימן לחם אלהיו מקדשי הקדשים . לשכות הצפון . לשכות הדרום . ב׳ בו . ולעשות על כל קדשי ואל קדשי הקדשים : יאכל י״ג בקריי׳ וסימן לחם אלהיו מקדשי מתרצני׳ . מיין ושכר יזיר . מתת לאחד מהם . חמאת ודבש יאכל . והיה מרוב עשות תניי׳ דפסוק . חציו שרף במו אש . לא יבנו ואחר ישב . אשר קצירו רעב יאכל . הנה נא בהמות אשר עשיתי . גם כל ימיו בחשך יאכל . מתוקה שנת העובד אזרעה ואחר יאכל : מלפני י״ב וסימן ואקברה מתי . לקבר את מתי . ונכרתה הנפש . לא יכרת לך איש דמלכים . וחברו דר״ת כי נכנע אחאב קדמא דפסוק . ויהי כחול זרעך . כי רוח מלפני יעטף . כי עיני על דרכיהם . אם ימושו החקים . ולכהנים הלוים לא. ויצאו מלכים מלפני . איש י׳ ר״פ בתורה וב׳ באיוב וסימן נמסר בריש איוב : טמא ד׳ וסי׳ והנגע בכל טמא נפש . כי איש טמא שפתים ב׳ בו . אם יגע טמא נפש בכל :

רש"י

מומו כשר : לחם אלהיו . כל מאכל קרוי לחם : (כב) מקדשי הקדשים . אלו קדשי הקדשים . ומן הקדשים יאכל . אלו קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמר קדשים קלים (ת"כ זבחים קא) אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל שלא מצינו זר חולק בהן לכך נאמר קדשים קלים כך מפורש בזבחים: (כג) אך אל הפרכת . להזות שבע הזאות שעל הפרכת: ואל המזבח . החיצון ושניהם הוצרכו ליכתב ומפורש בתורת כהנים : ולא יחלל את מקדשי . שאם עבד עבודתו מחוללת ליפסל : וידבר משה . המגיד הזאת : אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל . להזהיר בית דין על הכהנים(ת"כ) : (ב) וינזרו . אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר (יחזקאל יד) וינזר מאחרי (ישעיה א) נזורו אחור יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן ד"א וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי סרס המקרא ודרשהו: אשר הם מקדישים לי . לרבות קדשי כהנים עצמן : (ג) כל איש אשר יקרב . אין קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה (ויקרא יב) בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ולמדוה רבותינו מגזרה שוה (זבחים מה) וא"א לומר שחייב על הנגיעה שהרי נאמרה כרת על האכילה בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בת"כ וכי יש נוגע חייב א"כ מה תלמוד לומר יקרב משיכשר ליקרב שאין חייבים עליו משום טומאה אלא אם כן קרבו מתיריו ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה כבר נדרשו במסכת שבועות אחת לכלל ואחת לפרט כו׳ (שבועות ז) : וטומאתו עליו . וטומאת האדם עליו יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר על כרחך ממשמעו אתה למד במי שטומאתו פורחת ממנו הכתוב מדבר וזהו אדם שיש לו טהרה בטבילה : ונכרתה וגו׳ . יכול מצד זה לצד זה יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר תלמוד לומר אני ה׳ בכל מקום אני : (ד) בכל טמא נפש . במי שנטמא

תולדות אהרן

תולדות אהרן לחם אלהיו. זבחים קא קב : אך אל הפרוכת. ערובין קה: ולא יחלל . בכורות מג : דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו . סנהדרין פג זבחים טו עז יז תמורה ג : בני ישראל . זבחים מה : ולא יחללו . שבת לג ע"ג כז נד זבחים מד מה : אשר הם מקדישים . זבחים מד עה : אמר אליהם . בתרא קב : אשר יקרב . זבחים מה מעילה י : איש איש מזרע אהרן . חגיגה ד׳ יבמות ע עא עב עד מכות יד בכורות ג נו : עד אשר יטהר . יבמות עד עה : והנוגע בכל טמא. שבת סד ב"ק כה : או איש אשר תצא. שבת כס ב"ק שם בתרא ט נדה מג :

בעל הטורים

בעה"ט לחם אלהיו." הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד רמז לשלשים מומין באדם : אך אל הפרוכת לא יבא . אך מיעוטא הוא שלפעמים יבא כהסיא דאמרינן אם אין כהנים נכנסים לוים אם אין טהורין נכנסין טמאין אם אין טמאין נכנסין בעלי מומין :

ספורנו

והפסדם : כב (ב) וינזרו מקדשי בני ישראל . שלא יחשבו שבגודל מעלתם יהיו קדשי העם כחולין אצלם כענין מנודה לרב אינו מנודה לתלמיד (מכות פרק אלו הן הגולין) : ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי . ולא יחללו את שם אותו ההקדש שישראל מקדישין

רמב"ן

בו אעפ"י שהוא חולי נהוג בזקנים ואינו מום בעולם או בבשר ורבותינו ביארו מומים רבים נלמדם מהלכה כי הנזכרים בתורה אבות להן : כב (ב) ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי . סרס המקרא ודרשהו וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי לרבות קדשי כהנים עצמן לשון רש"י ואם נדרש אשר הם מקדישים לי בכהנים עצמן אין צריך לסרוס הזה אבל יאמר הכתוב וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו בהן את שם קדשי ואשר הם מקדישים לי שלא יחללו את אשר אהרן ובניו הם עצמם מקדישים לי . ובתורת כהנים כך הוא נדרש וינזרו מקדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבים משום פיגול נותר וטמא ואין חייבים על קדשי גוים משום פיגול נותר וטמא קדשי ישראל אין לי אלא קדשי ישראל קדשי עצמן מנין . תלמוד לומר אשר הם מקדישים לי אני ה׳ לרבות את כולם ולא הוזכר שם סרוס המקרא כלל . ועל דרך האמת אשר הם מקדישים לי אני ה׳ שלא יחללו השם המקודש לו כי שמו במקדש ה׳ וכבר רמזתי זה בפרשת ויקחו לי תרומה :
נגלה

רשי

שנטמא במת: (ה) בכל שרץ אשר יטמא לו. בשיעור הראוי לטמא בכעדשה (ח"כ): או באדם. במת: אשר יטמא לו. כשיעורו לטמא וזהו כזית: לכל טמאתו. לרבות נוגע בזב וזבה נדה ויולדת: (ו) נפש אשר תגע בו. באחד מן הטמאים הללו: (ז) ואחר יאכל מן הקדשים. (יבמות עד) נדרש ביבמות בתרומה שמותר לאכלה בהערב שמש: מן הקדשים. ולא כל הקדשים: (ח) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. לענין הטומאה הזהיר כאן שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הבליעה אסור לאכול בקדשים וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה: (ט) ושמרו את משמרתי. מלאכול תרומה בטומאת הגוף: ומתו בו. (סנהדרין פג) למדנו שהיא מיתה בידי שמים: (י) לא יאכל קדש. (סנהדרין פג) בתרומה הכתוב מדבר שכל הענין דבר בה: תושב כהן ושכיר. תושבו של כהן ושכירו לפיכך תושב זה נקוד פתח לפי שהוא דבק ואיזהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו: (יא) וכהן כי יקנה נפש. עבד כנעני שקנוי לגופו: ויליד ביתו. אלו בני השפחות. ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף היא קנין כספו ועוד למד ממקרא אחר כל טהור בביתך וגו' (במדבר יח) בספרי: (יב) לאיש זר. ללוי וישראל: (יג) אלמנה וגרושה. מן האיש הזר: וזרע אין לה. ממנו (יבמות עו): ושבה, הא אם יש לה זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן שהזרע קיים: וכל זר לא יאכל בו. לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומה זרות אמרתי לך ולא אנינות: (יד) כי יאכל קדש. תרומה: ונתן לכהן את הקדש. דבר

אבן עזרא

(ה) אשר יטמא לו. בשבילו כמו אמרי לי אחי הוא כל אלה הנזכרים יטמאו עד הערב: (ז) ובא השמש וטהר. ידוע כי וטהר שב אל הטמא כמו וכפר עליה הכהן וטהרה כי אין בפסוק זכר יום רק חז"ל העתיקו אפילו שיבוא השמש לא יאכל עד בוא האור ושמו זה הפסוק לאסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי על כן אמרו טהר יומא: כי לחמו. מאכלו וכבר פירשתיו וריקי מוח יפרשו הפסוק שהוא בספר יחזקאל והוא כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים כל מה שנבלוהו וטרפוהו עופות או בהמות וזה הבל כי הנה בתורה כתוב כל נבלה וטרפה לא יאכל והטעם שאם יאכל לא ישמש: (ט) ושמרו את משמרתי. רמז למקדש על כן ולא ישאו עליו חטא ומתו בו: (י) וכל זר. שאינו מזרע אהרן: (יא) והם יאכלו בלחמו. זכרים ונקבות: (יב) בתרומת הקדשים. השוק והחזה: (יג) מלחם אביה תאכל. כמו בראשונה: וכל זר לא יאכל בו. על בן אם יש לה ובעבורו לא תאכל היא: (יד) ונתן לכהן את הקדש. טעמו עם הקדש או תהיה מלת ונתן לכהן מושכת עצמה ואחרת עמה וכן פירושו ויסף חמישיתו עליו

תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע: ה אוֹ־
אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל־שֶׁרֶץ אֲשֶׁר
יִטְמָא־לוֹ אוֹ בְאָדָם אֲשֶׁר יִטְמָא־
לוֹ לְכֹל טֻמְאָתוֹ: ו נֶפֶשׁ אֲשֶׁר
תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה עַד־הָעָרֶב וְלֹא
יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם־רָחַץ
בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם: ז וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ
וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים
כִּי לַחְמוֹ הוּא: ח נְבֵלָה וּטְרֵפָה
לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־בָהּ אֲנִי יְהוָה:
ט וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־
יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי
יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם:
י וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב
כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ:
יא וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ
הוּא יֹאכַל בּוֹ וִילִיד בֵּיתוֹ הֵם
יֹאכְלוּ בְלַחְמוֹ: יב וּבַת־כֹּהֵן כִּי
תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת
הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל: יג וּבַת־
כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה
וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל־בֵּית
אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ
תֹּאכֵל וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ:
יד וְאִישׁ כִּי־יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה
וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן

מִנֵּיהּ שִׁכְבַת זַרְעָא:
ה אוֹ גְבַר דְּיִקְרַב בְּכָל
רִיחֲשָׁא דְּיִסְתָּאַב לֵיהּ אוֹ
בֶּאֱנָשָׁא דְּיִסְתָּאַב לֵיהּ לְכָל
סְאוֹבְתֵיהּ: ו אֱנָשׁ דְּיִקְרַב
בֵּיהּ וִיהֵי מְסָאַב עַד
רַמְשָׁא וְלָא יֵיכוּל מִן קוּדְשַׁיָּא
אֱלָהֵן אַסְחֵי בִשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא:
ז וּבְמֵיעַל שִׁמְשָׁא וְיִדְכֵּי וּבָתַר
כֵּן יֵיכוּל מִן קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי
לַחְמֵיהּ הוּא: ח נְבֵילָא
וּתְבִירָא לָא יֵיכוּל לְאִסְתָּאָבָא
בַהּ אֲנָא יְיָ: ט וְיִטְּרוּן יָת
מַטְּרַת מֵימְרִי וְלָא יְקַבְּלוּן
עֲלוֹהִי חוֹבָא וִימוּתוּן בֵּיהּ
אֲרֵי יְחַלְּלוּנֵיהּ אֲנָא יְיָ
מְקַדְּשְׁהוֹן: י וְכָל חִילּוֹנַי לָא
יֵיכוּל קוּדְשָׁא תּוֹתָבָא דְכַהֲנָא
וַאֲגִירָא לָא יֵיכוּל קוּדְשָׁא:
יא וְכַהֲנָא אֲרֵי יִקְנֵי נְפַשׁ
קְנֵין כַּסְפֵּיהּ הוּא יֵיכוּל בֵּיהּ
וִילִידֵי בֵיתֵיהּ אִינוּן יֵיכְלוּן
בְּלַחְמֵיהּ: יב וּבַת כַּהֲנָא
אֲרֵי תְהֵי לִגְבַר חִלּוֹנַי הִיא
בְּאַפְרָשׁוּת קוּדְשַׁיָּא לָא
תֵיכוּל: יג וּבַת כַּהֲנָא אֲרֵי
תְהֵי אַרְמְלָא וּמְתָרְכָא וּבַר
לֵית לַהּ וּתְתוּב לְבֵית אֲבוּהָא
כְּרַבְיוּתַהּ מִלַּחְמָא דַאֲבוּהָא
תֵיכוּל וְכָל חִלּוֹנַי לָא
יֵיכוּל בֵּיהּ: יד וּגְבַר אֲרֵי
יֵיכוּל קוּדְשָׁא בְּשָׁלוּ וְיוֹסֵף
חוּמְשֵׁיהּ עֲלוֹהִי וְיִתֵּן לְכַהֲנָא

ד' רפין וא' ובאדם ג' ר"פ · ד' חסרים את י"ז ר"פ · כי ס"פ · ל' וחסר ד' · ג' · כי תד ר"פ וחד ס"פ · ג' · ג' · י"ז ח' · ב' בטעם מלרע לאחנה וחד היא שבה · ל' בטעם מלרע דסמיך

באדם ד' רפין נמסר בסדר תזריע: רחיצת בשרו ד' חסר את נמסר בסדר מצורע: ובא י"ז ר"פ נמסר בישעיה סי' נט גבי פסוק ובא לציון גואל: בלחמו ג' וסימן הם יאכלו בלחמו. קדמו נודד. וישחיתה עץ: חמשיתו ב' חסר יו"ד קדמא וסימן ויסף חמישתו עליו כי יגאל ממעשרו וחד וחמשתו

תולדות אהרן או איש אשר. שבת סס קמא שם בתרא שם נדה מ"ג: נפש אשר תגע. יבמות עג עד מכות יט: ולא יאכל מן הקדשים. יבמות עד: ובא השמש. ברכות ב שבת יד יבמות עה (ברכות ב' יבמות סא): ואחר יאכל. יבמות עד: נבלה וטרפה. חולין ק נדה מב: ושמרו את. סנהדרין פג (בכורים סד ראש השנה נו): ולא ישאו עליו. זבחים מה: ומתו בו. יבמות פו סנהדרין פג ל חולין קיג קלו כריתות ז: אני ה' מקדשכם. סנהדרין פג: וכל זר לא יאכל. פסחים כו יבמות סח ע עא כתובות כה קדושין סט סנהדרין פג מכות יח כריתות ד (תרומות מד יבמות ח): תושב כהן ושכיר. יבמות ע עא קדושין ד זבחים סב: וכהן כי יקנה. יבמות נז סו כתובות נז (סוטה יט יבמות ח כתובות כט): קנין כספו. יבמות סו כתובות נח גיטין מב סס קדושין ס: ויליד ביתו. גיטין מג נדה מד: ובת כהן כי תהיה. יבמות סח כט עז כתובות כס סוטה כו סנהדרין נא זוהר משפטים קדושים ויקרא (יבמות ז י): היא בתרומת. יבמות פז קדושין סט: ובת כהן כי תהיה אלמנה. יבמות כח סוטה כו קדושין עד: וזרע אין לה. יבמות ע קדושין ד עד נדה ד (יבמות ח י): ושבה אל בית אביה. יבמות סח פו סנהדרין נא נדה מד: מלחם אביה. יבמות פז: וכל זר. שם כח: ואיש כי יאכל. שרופין לב יומא פ מעילה לט מעילה יט (תרומות מד מח קדושין סג כתובות כו): ויסף חמשיתו. יבמות פו מעילה נד חולין קלו: ונתן לכהן. פסחים לב מעילה נד:

בעל הטורים תושב כהן ושכיר. בגימ' קנוי קנין עולם קנין שנים: וכהן ב' במ'. וכהן כי יקנה נפש קנין כספו. ויואב בועס אפו מלך וכהן זהו שאמר בפרק מקום שנהגו ד' צווחות צווחה עזרה שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פאבי וישמש בכהונה גדולה שהיה צדיק ורבים אוכלי שלחנו ולא נמצא נותר בימיו וזהו וכהן כי יקנה שהיה לו הרבה קניני נכסות ולכך סוף ראש פסוק שהיה צדיק אבל ויואב בועס אפו סוף ויגאי המלך שהיה רשע לכך סוף סוף פסוק. ד"א לפי שהיו מהם כהנים רשעים לקנות כהונה מאשר לא לשם על כן ויואב בועס אפו מלך וכהן: בלחמו ג' במ'. הכא ואידך נשחיתה עץ בלחמו ע"כ בלחמו קדמו נודד שהלכו בגולה מפני חרב דרוכה וקשת נטובה: כנעוריה. מלא וי"ו לומר שאין

רמבן

(ח) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. יאמר שיוזהר מאכילת נבלה וטרפה שלא יטמא בה. וילטרך להזהיר מן הקדשים ולא יאכל בהם עד שירחץ בשרו במים ובא השמש וטהר. והטעם בעבור שהזכיר טומאת האדם לכל טמאותיו כי הזכיר הצרעת והזוב שיכלול הזכר והנקבה וטומאת המת ושכבת הזרע והשרץ וחזר להזהיר מן הקדשים בטומאת הנבלות. והזכיר בהם דרך התראה באכילתן. והטעם כי בעבור שנפש האדם קצה באכילת השרצים ולא תקוץ בנבלה ובטרפה הזהיר על הטומאה בהווה. והטרפה הנזכרת כאן טריפת הארי והדוב שהמית אותה בשדה כי מחיים לא תטמא כי מעט שתטרף הבהמה מן הארי תקרא טרפה בין מחיים בין לאחר שחמות. והנה הזכיר כאן כל הטומאות כלם כי הבהמה הטמאה אחר שאמר בה שאין לה שחיטה כאשר פירשתי

ספורנו

מקדישין לי שקראו עליו שם קדש: (ז) כי לחמו הוא. ולא יצטרך להמתין כפרתו קודם שיאכל לחמו כאמרם (פרק קמא דברכות) העריב שמשו אוכל בתרומה: (ט) אני ה' מקדשם. אני קדשתי אותם הקדשים מכיון שהקדישום ישראל ולאוי שיטנטו הכהנים על

אבן עזרא

עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי שאין צורך בעבור מלת עליו : (טז) והשיאו אותם . פעל יוצא לשנים פעולים והטעם שיזהירום ויורום עד שלא ישגו ואחרי שהזכיר קדשי בני ישראל הזהיר שלא יביאו הקדשים מבעלי המומין : וטעם ומן הגר . כי משפט אחד לנודר ולמתנדב לישראל ולגר כי כן כתוב וחכמים הפרישו בין נדר ובין נדבה וכל נדר נדבה ואין כל נדבה נדר . וכל קרבן שיעלה כלו על המזבח ראוי להיותו בלא מום

מסורה

וחמשתו יסף עליו : והשיאו ב׳ וסי׳ והשיאו אותם עון אשמה . וחשיאו אתו כל ישראל : באכלם ב׳ וסימן באכלם את קדשיהם . באכלם מעבור הארץ : אני ה׳ מקדשם ד׳ וסימן אך אל הפרכת לא יבא . ושמרו את משמרתי . ותשיאו אותם עון . וגם את שבתתי נתתי : לרצנכם ד׳ וחסר וסימן

רשי

(ת״כ) דבר הראוי להיות קדש שאינו טורע לו מעות אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה : (טו) ולא יחללו וגו׳ . להאכילם לזרים : (טז) והשיאו אותם . את עצמם יטעינו עון : באכלם את קדשיהם . שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהן . ואונקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן : והשיאו אותם . זה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו וכן (במדבר ו) ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא יביא את עצמו וכן (דברים לד) ויקבור אותו בגי הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי : (יח) נדריהם . (חולין כו) הרי עלי : נדבותם . הרי זו : (יט) לרצנכם . הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון אפיימנ״ט בלעז ואיזהו הראוי לרצון : תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים . אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון

מקרא ותרגום אונקלוס

אֶת־הַקֹּדֶשׁ׃ טו וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה׃ טז וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֺן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ שלישי פ

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה׃ יט לִרְצֹנְכֶם תָּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים׃ כ כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי־לֹא

יָת קוּדְשָׁא׃ טו וְלָא יְחַלוּן יָת קוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דְּיַפְרְשׁוּן קֳדָם יְיָ׃ טז וִיקַבְּלוּן עֲלֵיהוֹן עֲוָיָן וְחוֹבִין בְּמֵיכַלְהוֹן בְּסוֹאֲבָא יָת קוּדְשֵׁיהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדֵּשְׁהוֹן׃ יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יח מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי וְעִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר גְּבַר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיוֹרַיָּא בְּיִשְׂרָאֵל דִּיקָרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ לְכָל נִדְרֵיהוֹן וּלְכָל נִדְבַתְהוֹן דִּיקָרְבוּן קֳדָם יְיָ לַעֲלָתָא׃ יט לְרַעֲוָא לְכוֹן שְׁלִים דְּכַר בְּתוֹרַיָּא בְּאִמְּרַיָּא וּבְעִזַּיָּא׃ כ כֹּל דְּבֵיהּ מוּמָא לָא תְקָרְבוּן אֲרֵי לָא לְרַעֲוָא יְהֵי

ד׳ וחסר · ל׳ ומטעין · י״ט ר״פ בספר׳

ספורנו

על חלולם : (טז) והשיאו אותם עון אשמה . הם עצמם כשהקדישו ההקדש עשו שיהיו אשמים כשיהיו מועלים בו ליהנות ממנו ולא נאמר הפה שאסר הוא הפה שהתיר והטעם בזה הוא כי אני ה׳ מקדשם שכיון שהקדישו את הדבר אני ה׳ מקדשו ואין לאל ידם להפקיע את קדושתו : (יח) אשר יקריב קרבנו . אחר שדבר בכהנים המקריבים וקדושתם דבר בתנאי הנקרבים ואמר לכל נדריהם ולכל נדבותם שאע״פ שהם קרבנות נדבה ויחשוב שכל מה שיתנדב אפי׳ בעל מום יהיה לרצון כיון שלא היה זה שנתן חובה עליו כמו שחשבו קצת מישראל והראה טעותם הנביא באמרו וכי תגישון עור לזבוח אין רע וכי תגישו פסח וחולה אין רע הקריבהו נא לפחתך : (יט) לרצנכם . לקרבן שיהיה לרצון לכם ולא לבדק הבית : תמים זכר . שיהיה שמים כי אמנם הטור תמים פעלו ותמים

בעל הטורים

בין נשרים לנברות אלא די חדשים בלבד : והשיאו ב׳ . הכא ואידך והשיאו כל ישראל אל השיר בעלת אבשלום בעצה שנתן לו חמיו שיעץ לו לרעתו וזהו והשיאו אותם עון אשמה . באכלם שנים הכא ואידך באכלם מעבור הארץ דאוכל תרומה בטומאה סגוף : י״א פעמים הזכיר קדשים בזאת הפרשה כנגד אחד עשר דברים שבין הרומה לקודש :

תולדות אהרן

ולא יחללו את קדשי . סנהדרין פג זבחים ג יב מח מו תמורה ג נדה לב (קידושין סג) : והשיאו אותם . סנהדרין ל : וידבר ה׳ . פסחים תב תמורה ו : איש איש . נזיר סב מנחות עג חולין יג (סוטה יט יבמות ח) : אשר יקריב . מנחות קד : לכל נדריהם . נזיר כה : אשר יקריבו לה׳ . מנחות עג (שקלים מח) : לעולה . נזיר סח : כל אשר בו מום . תמורה ו : כי לא לרצון . מנחות כה : (לרצונכם תמים . שם) :

רמבן

פירשתי בסדר ויהי ביום השמיני הנה היא בכלל נבלה וזה דרך פשוטו . ומדרשו ג״כ לענין הקדשים בטומאה הזכיר כאן ובנבלת עוף טהור הכתוב מדבר שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת בית הבליעה ואסרו לאכול בקדשים . וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טריפה לשון רש״י ובטומאת שאר נבלות ריבה אותם בת״כ אשר יגע בשרץ אין לי אלא השרץ מנין לרבות את הנבלה ת״ל בכל :

(יד) ונתן לכהן את הקדש . דבר הראוי להיות קדש שאין פורע לו מעות אלא פירות של חולין והם נעשים תרומה לשון רש״י. והנה טעם הכתוב כי יאכל קדש ויסף חמישיתו על הקדש ההוא ויתן לכהן את הקדש הזה שהוא הקרן והחומש ומפני שקראו קדש למדנו שהוא נעשה כתרומה בדבר הראוי לכך וזהו הנכון בפשוטו ומדרשו וכך כתב ר״א ונתן לכהן את הקדש טעמו עם הקדש או שתהיה מלת ונתן מושכת עצמה ואחרת עמה וכן פירושו ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי אין צורך בעבור מלת עליו :

(טו) ולא יחללו את קדשי בני ישראל . להאכילם לזרים :

(טז) והשיאו אותם עון אשמה . את עצמם שיטענו עון באכלם את הקדשים שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם ואונקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן לשון רש״י ז״ל . ולא הבינותי דעתו כי יראה מדבריו שזה הלאו אזהרה בכהנים הוא שלא יאכילו התרומה לזרים ואם כן ראוי שנפרש שיהיה והשיאו אותם כנוי לישראל שיטענו הכהנים את ישראל עון אשמה כאשר יאכלו הקדשים ולמה הוצרך רבי ישמעאל לדרשו בעצמם ועוד שלא הוזכר זה הלאו בתלמוד אלא הוא אסור לעשות כן כבשאר כל האיסורין אבל טעם הכתוב כי בני ישראל נמשך למעלה ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה׳ והוא אזהרה שניה בזר שלא יאכל קדש בעבור שירצה להזכיר בו העונש ואמר והשיאו את עצמם וגו׳ כאשר יאכלו את קדשיהם ורבותינו דרשו מפני יתורו באוכל טבל אמר מנין לאוכל טבל שהוא במיתה שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה׳ בעתידין לתרום הכתוב מדבר ויליף חלול חלול מתרומה אבל בת״כ מצאתי ולא יחללו להביא את הסך ואת השותה את קדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבין קרן וחומש ואין חייבין על קדשי גוים קרן וחומש יכול יהו חייבין על התרומה שבטבל ת״ל את אשר ירימו לה׳ על המורם הם חייבים ואין חייבין על התרומה שבטבל והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה וזה אינו כדרך הגמרא אלא שאני אומר רבוי הסך והשותה אסמכתא כי שתיה בכלל אכילה וסיכה מדרבנן כך מפורש בירושלמי ומפני שאמר בטבל ולא יחללו את קדשי בני ישראל בעבור שהם עתידין להרים ממנו לה׳ דרשו מזה שהמורם הוא הנקרא קדש לא הטבל וא״כ איננו בכלל כי יאכל קדש בשגגה שיתחייב בחומש ולכך חזר ושנה והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה כי התרומה שבטבל הוא שהזכיר כאן והכלל כי הכתוב הזה בטבל והזהיר וענש תחלה על הקדש המורם וחזר והזכיר עד שירימו בעתיד כפי מדרש רבותינו :

(יח) לכל נדריהם ולכל נדבותם . נדריהם האומר הרי עלי נדבותם האומר הרי זו לשון רש״י . והנראה בעיני בעבור שאמר הכתוב לפלא נדר או לנדבה וכן יאמר בכל מקום בפרשת נסכים וכן כי יפליא נדר בערכך נפשות וכן בפרשת נזיר כי הנדר הוא הבא על דבר שיפליא ממנו שידור לה׳ בצר לו אם תעשה עמי להפליא להצילני מן הצרה הזאת אביא עולה ושלמים כענין וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וידר ישראל נדר לה׳ ויאמר אם נתון תתן וידרו נדרים וכן כולם ורבותינו אמרו איזהו נדר האומר הרי עלי עולה נדבה האומר הרי זו עולה ומה בין נדר לנדבה נדר מת או נגנב חייב באחריותו וכו׳ להגיד החלוק שביניהם כי דרך הנודרים בצרתם לאמר אם יהיה אלהים עמדי בזה עלי לעשות עולה או זבח וזה לא יקרא נדבה שהוא ואשר יפרישו ויתן מיד הוא נדבה כי בעת המתן נדבה רוחו אותו והנה אומר הכתוב כי בין שיקריב עולה או שלמים אשר נדר על צרתו או שיקריב אותם בנדבת רוחו יהיה תמים אולי נחשוב כי הנדר ראוי להיותו תמים יותר מן הנדבה וזה טעם הכתוב :

בחסרון אבר: (כא) לפלא נדר. להפריש בדיבורו: (כב) עורת. שם דבר של מום עורון בלשון נקבה שלא יהא בו מום של עורת: או שבור. לא יהיה: חרוץ. (בכורות מ"א) ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה או נפגמה: יבלת. ורוד"ש בלעז: גרב. מין חזזית וכן ילפת ולשון ילפת כמו (שופטים יו) וילפת שמשון שאחוזה בו עד יום מיתה שאין לה רפואה: לא תקריבו. שלשה פעמים להזהיר על הקדישן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן (תמורה ו): ואשה לא תתנו. אזהרת הקטרתן: (כג) שרוע. אבר גדול מחבירו: קלוט. פרסותיו קלוטות: נדבה תעשה אותו. לבדק הבית: ולנדר. (ת"כ) למזבח: לא ירצה. אי זה הקדש בא לרצות הוי אומר זה הקדש המזבח: (כד) ומעוך וכתות ונתוק וכרות. בביצים או בגיד: מעוך. ביציו מעוכין ביד: כתות. כתושים יותר ממעוך (בכורות לט): נתוק. תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן אבל נתונים הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש: וכרות. כרותין בכלי ועודן בכיס: ומעוך. תרגומו ודמריס זה לשונו בארמית לשון כתישה: וכתות. תרגומו ודריס כמו (עמוס ו) הבית הגדול רסיסים בקיעות דקות וכן קנה המרוסס: ובארצכם לא תעשו. דבר זה לסרס שום בהמה וחיה ואפילו טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות כל אשר בארץ שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ שהרי סרוס חובת הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: (כה) ומיד בן נכר. נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום ואע"פ שלא נאסרו בעלי מומים לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסרי אבר זאת נוהגת בבמה שבשדות (תמורה ו') אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה אבל תמימה תקבלו מהם (חולין יג) לכך נאמר למעלה איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: משחתם. חבולהון: לא ירצו לכם. לא ירצו לפני לכפר עליכם: (כז) כי יולד. פרט ליוצא דופן: אותו

לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם׃ כא וְאִישׁ כִּי־
יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה
לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר
אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן
כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃ כב עַוֶּרֶת
אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ אוֹ־יַבֶּלֶת אוֹ
גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה
לַיהוָה וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם
עַל־הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה׃ כג וְשׁוֹר
וָשֶׂה שָׂרוּעַ וְקָלוּט נְדָבָה תַּעֲשֶׂה
אֹתוֹ וּלְנֵדֶר לֹא יֵרָצֶה׃ כד וּמָעוּךְ
וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ
לַיהוָה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ׃
כה וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ
אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה
כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא
יֵרָצוּ לָכֶם׃ ס כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כז שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב
אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת
יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי
וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה

לְכוֹן׃ כא וּגְבַר אֲרֵי יְקָרֵיב
נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ
לְפָרָשָׁא נִדְרָא אוֹ לִנְדַבְתָּא
בְּתוֹרֵי אוֹ בְעָנָא שְׁלִים יְהֵי
לְרַעֲוָא כָּל מוּמָא לָא יְהֵי
בֵיהּ׃ כב עֲוִיר אוֹ תְבִיר אוֹ
פְּסִיק אוֹ יַבְלָן אוֹ גַרְבָן אוֹ
חֲזָזָן לָא תְקָרְבוּן אִלֵּין קֳדָם
יְיָ וְקוּרְבָּנָא לָא תִתְּנוּן
מִנְּהוֹן עַל מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ׃
כג וְתוֹר וְאִימַר יַתִּיר וְחָסִיר
נְדַבְתָּא תַּעֲבֵיד יָתֵיהּ
וּלְנִדְרָא לָא יִתְרְעֵי׃
כד וְדִימְרִיס וְדִירְסִיס וְדִשְׁלִיף
וְדִיגְזִיר לָא תְקָרְבוּן קֳדָם
יְיָ וּבְאַרְעֲכוֹן לָא תַעְבְּדוּן׃
כה וּמִיַּד בַּר עַמְמִין לָא
תְקָרְבוּן יָת קוּרְבַּן אֱלָהֲכוֹן
מִכָּל אִלֵּין אֲרֵי חִבּוּלְהוֹן
בְּהוֹן מוּמָא בְהוֹן לָא לְרַעֲוָא
יְהוֹן לְכוֹן׃ כו וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כז תּוֹר אוֹ
אִימַר אוֹ עִזָּא אֲרֵי יִתְיְלִיד
וִיהֵי שַׁבְעָא יוֹמִין בָּתַר אִמֵּיהּ
וּמִיּוֹמָא תְמִינָאָה וּלְהָלָא
יִתְרְעֵי לְקָרָבָא קוּרְבָּנָא קֳדָם

מום: (כא) לפלא. לפרש: (כב) עורת. שם התאר לעין וי"א כי שבור ביד וחרוץ ברגל וחרוץ מגזרת כן משפטך אתה חרצת כמו גזור: יבלת. כמו תבלול וכללו של דבר אנחנו נסמוך על הקבלה ולא נשען על דעתנו החסרה: לא תקריבו אלה לה'. לפלא נדר ולא יקח מאלה האמורים: (כג) שרוע. כראשון. וקלוט הפכו והוא מגזרת עיר מקלט: (כד) ומעוך. מגזרת מעכו שדיהן: וכתות. מגזרת ואכות אותו טחון ושניהם בביצים: ונתוק. מגזרת כאשר ינתק פתיל הנעורת: ובארצכם לא תעשו. לשנות מעשה השם: (כה) ומיד בן נכר. שלא יחשוב בלבו הואיל והוא קרבן בן נכר לא אחוש להקריבו: משחתם. המ"ם נוסף והתי"ו שרש מגזרת השחתה ומ"ם להיות להם משחתם שרש והתי"ו נוסף: ירצו. מבנין נפעל ואחר שהזכיר לא ירצו הזכיר כי כל קרבן שיקרב קודם יום השמיני גם הוא לא ירצה: (כז) שור או כשב או עז. נקראים על שם סופם כמו ובגדי ערומים תפשיט יומת המת כי יפול הנופל או הטעם זכר המין. וטעם ומיום השמיני כה' הנימול עד המרובע: והלאה. אחריו והצד

נמסר בסדר קדשים: זבח שלמים ו' בתורה נמסר בויקרא: ושור ה' ג' מנהון ר"פ נמסר בריש סדר שמיני: ולנדר ה' קמצין בלישנא וסימן ונדר אלמנה וגרושה. כי נדר נדר עבדך. ולנדר לא ירצה. ונדרו נדר לה' ושלמו. כל נדר וכל שבועה. ופי' בלשון ארמי נדרא דארמלתא שלם עבדא ולא

תולדות אהרן תמים יהיה לרצון. מנחות נז בכורות לג לט (תרומות מו פסחים כח): כל מום. ביצה כז מנחות נו בכורות לג: עורת או שבור. סוטה מו בכורות

ד תמורה ז: או חרוץ. בכורות מא: או גרב. בכורות מא: ואשה לא תתנו. יומא סג: על המזבח. תמורה ז: ושור ושה שרוע וקלוט. פסחים מב חולין פ: שרוע וקלוט. בכורות מ תמורה ז: נדבה תעשה אותו. תמורה ו ז: ולנדר לא ירצה. שם ה: ומעוך וכתות. שבת קיא קדושין כה מנחות נו בכורות לג לט תמורה ז: לא תקריבו. שם: ובארצכם לא תעשו. חגיגה יד: ומיד בן נכר. סוטה מו תמורה ז: כי משחתם בהם. יומא סד ע"ג כג זבחים עז חולין כג בכורות נו תמורה כח: שור או כשב. בבא קמא סה עז עח חולין לח מח בכורות יב יז נז נדה מ מא: והיה שבעת ימים. זבחים יד חולין פא בכורות יב נד נז נדה מא: ומיום השמיני והלאה. שבת קלה זבחים יב חולין פא (יבמות יב): ירצה. יומא סג:

בעל הטורים ובארצכם לא תעשו וסמיך ליה ומיד בן נכר לומר שאסור לסרס אפילו ע"י עכו"ם: שור או כשב או עז. סמוך לבן נכר לומר שאין מקבלין קרבן הובה אלא מישראל: והיה שבעת ימים וגו'. אמר הקב"ה אם ישחוט ביום ראשון יהא נראה כשוחט לשם שמים וארץ שנבראו ביום א' ואם ביום ב' יהא נראה כאילו שוחט לרקיע שנעשה ביום ב' וביום ג' לים וביבשה וביום ד' לשם מאורות וביום ה' לשם שרצים וביום ו' לשם אדם אלא ימתין עד שבעה ימים וידע שבראתי העולם בו' ימים ונחתי בז' וישחט לשמי:

רמבן

(כג) נדבה תעשה אותו. לבדק הבית ולנדר לא ירצה למזבח אי זהו הקדש שבא לרצות הוי אומר זה הקדש מזבח לשון רש"י. ולפי זה צריך שנדרוש נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה יאמר שנעשה אותו נדבה או נדר לבדק הבית אבל לא לרצון על המזבח כי אין בין נדר ונדבה בענין הזה כלום שניהם מותרין לבדק הבית ואסורין למזבח וכבר הזכיר זה הכתוב בעולה לכל נדריהם ולכל נדבותם ובשלמים לפלא נדר או לנדבה וכך מדרש רבותינו בת"כ ויתכן שנתקן בישוב לשון המקרא כי בעבור שרוב הנדבות לבדק הבית כמו שאמר במשכן כל נדיב לב הביאו את תרומת ה' וכן במקדש אני ביושר לבבי התנדבתי וכן בבית שני עם הנדבה לבית אלהים וכן כתוב בבדק הבית כל כסף שאפילו לבדק הבית אינן ראויים אמר שלנדבת בדק הבית הם ראויים כמו שבא בקבלה מאחר שאין למזבח חלק בהם ואין קדושה עליו אלא קדושת דמים שימכר ויצא לחולין: (כד) ומעוך וכתות. אחר שדבר במומים המקריים אשר עניינם בקדשים בלבד שאסור להקריב בעלי מומים למזבח ולהטיל בהם מום אחר הקדשן דבר על מומין מלאכותיים שאסור להטילם אפי' בבהמת חולין: (כה) ומיד בן נכר לא תקריבו. אע"פ שמקבלין מהם נדרים ונדבות לא נקבל מהם בעלי מומין אפי' ע"י סרוס אע"פ שיהיו הסריסים בבהמות משובחים אצלם ואין בזה משום הקריבהו נא לפחתך, והטעם שלא יהיה הסרים ראוי למזבח הוא: כי משחתם בהם מום בם. שאע"פ שהוא מום שבסתר הוא משחיתם משלמותם המכוון והוא שיכול להוליד בדומה: (כז) שור או כשב. אחר שהזכיר כל מיני המומים בקדשים והרחיק אותם מן המזבח אע"פ

ספורנו

ותמים ירצה וזה ביאר באמרו כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם כענין הירצך או הישא פניך ואחר שהזהיר על העולה שהיא קדשי קדשים שיהיה זכר ושלא יהיה בו מום ובאר שזה אינו מחוייב זולתי בבקר ובצאן כאמרם ז"ל תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות. אמר: (כא) ואיש כי יקריב זבח שלמים לה'. באר שאע"פ שהם קדשים קלים ובהם לא יתחייב זכרות כמו שבאר למעלה באמרו אם זכר אם נקבה מכל מקום יתחייב בהם התמות ובאר הטעם בזה באמרו לא תקריבו אלה לה' שאין ראוי להקריב בעל מום לאל יתברך. והוסיף טעם שני באמרו ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה' אם אולי נפל בו מום אחר שהקדישוהו הבעלים לא יעלו האימורים למזבח כי אין ראוי שיהיה בקרבן מום הנמאס לפניו: (כג) נדבה תעשה אותו. אע"פ שהם מומין נראים הרבה ויחשב החושב

אבן עזרא

והעד חן יהונתן: (כח) ושור או שה. פירשתיו והמצוה על זכר ונקבה. וטעם כי תזבחו זבח תודה. שיאכל ביום אחד בעבור שהזכיר ושור או שה שלא ישחט ביום אחד והוסיף על הפרשה הכתוב בנו את אהרן מלת לרצונכם: וטעם אני ה'. להיות התודה שלימה: (לא) ושמרתם מצותי. בלב. ועשיתם אותם אני ה'. שאחקור מה שיש בלב ואראה כל העשוי. וטעם לא תחללו את שם קדשי. עם בני אהרן ידבר כי הפרשה דבקה והם המצווים שלא ישחטו להם או לישראל אם ובן ביום אחד גם יתכן שמצות וכי תזבחו זבח תודה לכהנים והעד שהחל בפרשה אחר כן דבר אל בני ישראל ועד שני ונקדשתי בתוך בני ישראל: (לג) המוציא אתכם. וסוף אני ה' שהוא הדבור הראשון והוא עיקר כל המצות ואחר שהזכיר קדשי בני ישראל הזכיר הימים שיקריבו בהם העולות והחל מהשבת:

וטעם

רשי

אותו ואת בנו. (ת"כ חולין עח) נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או הבת. ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן: (כח) אותו ואת בנו. (חולין פב) אף בנו ואותו במשמע: לרצונכם תזבחו. תחלת זביחתכם הזהרו שתהא לרצון לכם ומהו הרצון: ביום ההוא יאכל. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן אל תשחטוהו על מנת לאכלו למחר שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. דבר אחר לרצונכם לדעתכם מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואע"פ שפרט בנאכלי' לשני ימים חזר ופרט בנאכלין ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן: (ל) ביום ההוא יאכל. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע לה זמן אכילה כבר כתוב (ויקרא ז) ובשר זבח תודת שלמיו וגו': אני ה'. דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך: (לא) ושמרתם. (ת"כ) זו המשנה: ועשיתם. זה המעשה: (לב) ולא תחללו. לעבור על דברי מזידין ממשמע שנאמר ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו ימסור עצמו ע"מ למות שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס שכן חנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנאמר (דניאל ג) והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע להוי לך וגו': (לג) המוציא אתכם. על מנת כן: אני ה'. נאמן לשלם שכר

מקרא

לַיהוָֽה׃ כח וְשׁ֖וֹר אוֹ־שֶׂ֑ה אֹת֣וֹ וְאֶת־בְּנ֔וֹ לֹ֥א תִשְׁחֲט֖וּ בְּי֥וֹם אֶחָֽד׃ כט וְכִֽי־תִזְבְּח֥וּ זֶֽבַח־תּוֹדָ֖ה לַיהוָ֑ה לִֽרְצֹנְכֶ֖ם תִּזְבָּֽחוּ׃ ל בַּיּ֤וֹם הַהוּא֙ יֵֽאָכֵ֔ל לֹֽא־תוֹתִ֥ירוּ מִמֶּ֖נּוּ עַד־בֹּ֑קֶר אֲנִ֖י יְהוָֽה׃ לא וּשְׁמַרְתֶּם֙ מִצְוֺתַ֔י וַעֲשִׂיתֶ֖ם אֹתָ֑ם אֲנִ֖י יְהוָֽה׃ לב וְלֹ֤א תְחַלְּלוּ֙ אֶת־שֵׁ֣ם קָדְשִׁ֔י וְנִ֨קְדַּשְׁתִּ֔י בְּת֖וֹךְ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אֲנִ֥י יְהוָ֖ה מְקַדִּשְׁכֶֽם׃ לג הַמּוֹצִ֤יא אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְי֥וֹת לָכֶ֖ם לֵֽאלֹהִ֑ים אֲנִ֖י יְהוָֽה׃ רביעי פ

תרגום אונקלוס

יְיָ: כח וְתוֹרְתָא אוֹ שֵׂיתָא לַהּ וְלִבְרַהּ לָא תִכְּסוּן בְּיוֹמָא חָד: כט וַאֲרֵי תִכְּסוּן נִכְסַת תּוֹדְתָא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן תִּכְּסוּן: ל בְּיוֹמָא הַהוּא יִתְאֲכֵיל לָא תַשְׁאֲרוּן מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא אֲנָא יְיָ: לא וְתִטְּרוּן פִּקּוֹדַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ: לב וְלָא תַחֲלוּן יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי וְאִתְקַדַּשׁ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן: לג דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֵאלָהָא אֲנָא יְיָ:

ס' ג' מנכון ר"פ · ד' וחסר · כ"ג. ל' · כי ס"פ · ס' ר"פ נסיפ' · ד' . כ' ר"פ

אתקבל: זבח ב' וסימן וכי תזבחו זבח תודה. זבח שלמים: אני ה' כ' ס"פ בסיפרא וסימן נמסר בסדר

תולדות אהרן

תולדות אהרן ושור או שה אותו ואת בנו. חולין עח עט פב קטו (כתובות כו): לא תשחטו. יומא סד חולין פב: ביום אחד. חולין פג: ולא תחללו. סנהדרין עד: ונקדשתי בתוך. ברכות כא מגלה כג סנהדרין עד (שביעית לה):

בעל הטורים

בעל הטורים אותו ואת בנו ב'. הכא ואידך ועבדו אותו גו' ואת בנו גבי נבוכדנצר בשביל שנאמר בו אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד והוא לא עשה כן אלא שחט בני צדקיהו לעיניו ע"כ נאמר בו ועבדו אותו ואת בנו עד בוא עת ארצו גם הוא ועבדו בו גוים רבים שנהרג בלשאצר ונטלה ממנו המלכות: סמיך אותו ואת בנו לשור או כשב לומר שנוהג במוקדשין: וכי תזבחו. סמך לאותו ואת בנו רמז למה שאמרו ד' פרקים בשנה צריך להודיעו אמו מכרתי היום לשחוט והם הפרקים ברגלים לכך סמך אותו לרגלים: לא תותירו ממנו עד בוקר וסמיך ליה אני ה' ושמרתם מצותי. לומר שאין מעבירין על המצות: ונקדשתי בתוך בני ישראל. בגימ' זהו אין אומרים קדושה בפחות מעשרה: בתוך בני ישראל. סמיך ליה מועדי שכנסם סעודה מתקבצים כדי להתפלל ולהלל להקב"ה שברוב עם הדרת מלך: מקדשכם. וסמיך ליה מועדי ה' חייב אדם לטהר את עצמו ברגל:

ספורנו

אע"פ שלפעמים יהיה התמים שוה סלע והבעל מום שוה שתים לגדלו ושמנו ושלפעמים יהיה מום נחשב עלוי למנחת מלך וזה כי הצור תמים פעלו חפץ בתמימות ושלמות הנקרב והמקריב שיהיה הנקרב על שלמותו הטבעי והמקריב על שלמותו האלהי להדמות ליוצרו כפי האפשר אמר שכמו כן בענין גבול הזמנים שהגביל עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והזכיר אסור מחוסר זמן ואסור שחיטת אותו ואת בנו ביום אחד ואסור מחשבת חוץ לזמנו אפי' בקדשים קלים. והזכיר התודה שאף על פי שהיא מכלל השלמים הוגבל זמנה ליום ולילה אחד בלבד ולא לב' ימים ולילה כשאר השלמים: (כט) לרצונכם תזבחו ביום ההוא יאכל. יהי רצונכם וכוונתכם בעת שתזבחו שביום ההוא יאכל וזהו: אני ה'. פועל פעלתי תמימה וגותן גבול על שלמות בלתי מקבל הפחות והיתר: (לב) ולא תחללו את שם קדשי. ומאחר שאתם רואים את פעולתי על זה השלמות אם כן אתם המקודשים ללכת בדרכי אל תחללו את שם קדשי בפעולות חסרות ומגונות כענין ויבאו אל הגוים אשר באו שמה ויחללו את שם קדשי: ונקדשתי בתוך בני ישראל. לעשות עמהם נפלאות כמו שנדרתי באמרי הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות והטעם בזה כי אמנם אני ה' מקדשכם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים להיות מנהיג אתכם בלתי אמצעי כמשפט הנבדלים מחומר בהיותכם הולכים בדרכי קדושתי כאמרו אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו: (לג) אני ה'. לא שניתי ולעשה כמאז אם לא יהיו עונותיכם מבדילים ביניכם לבין אלהיכם כאמרו כימי צאתך מארץ

רמבן

כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית ה' והוא הנדבה והטעם כי אין בענין בדק הבית חיוב רק נדבת הנפש ומנהג הנותנים לבדק הבית כי בנדבה יביאו הרי זו לבנין לפיכך כל מקום שיזכיר נדבה סתם הוא לבדק הבית עד שיפרש בו לעולה או לזבח שלמים כמו שהזכיר למעלה והנדר יאמר סתם לקדשי המזבח לך אזבח זבח תודה נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית ה' אבא ביתך בעולות אשלם לך נדרי עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך והנותנים במזבח בנדרים יביאו אם יצליחני אלהים אבא לפניו בעולה ולפיכך יאמר הכתוב בכאן ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו לכל אשר ידבנו לבו ולנדר לה' לא ירצה כמו שאמר לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם כי לא אמר הכתוב נדבה תקריב אותו כלשון הבא בכל הפרשה אבל אמר תעשה אותו ממנו כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך אבל לנדר לרצון לא יהיה והוצרכו חכמים לאמר כך כי לא יתכן בשום פנים שיהיו המומים כלם הגרב והילפת ואפילו המעוך והכתות אסורין בכל קרבן בין בנדר בין בנדבה. ויהיה השרוע והקלוט אסורין במקלתן ומותרין במקלתן ולא ימצא ככה בתורה במומי המקריבים ובטומאה לחלק בקרבנות. ולכך אמרו כי תעשה אותו איגע כמו תקריב אותו והוא האמת בלי ספק והזכיר הכתוב היתר הנדבה לבדק הבית בשרוע וקלוט שהן מומין ביצירה מן הבטן וכל שכן מומי המקרה הקטנים עורת או שבור אשר בו עורון בשכהתה עינו והשבור ואין צריך לומר בעל הגרב והילפת. ויתכן כי הכתוב דבק עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת וכל שור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה לכל אחד מאלה ולנדר לא ירצה אחד מהן שאפילו אלו ירדו. ובת"כ מנין לרבות כל הפסולין שבשור ושה תלמוד לומר ושור ושה שרוע וקלוט לרבות כל הפסולין שבשור ושה וכללו רבותינו עוד בכלל נדבה תעשה אותו שהוא יעשה לנדבה לכל אשר ירצה אבל לא התמימים שהמקדיש אותן לבדק הבית עובר בעשה:

(כח) אותו ואת בנו. נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או האם והבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן לשון רש"י: פוסק הרב הלכה כדברי האומר אין חוששין לזרע האב וכן דעת אונקלוס והוא הנכון בדין אותו ואת בנו אבל דרך הכתוב כשמזכיר הנקבה ביחוד לקרות אותה פרה וא"כ היה ראוי שיאמר הכתוב ופרה או כשבה אותה ואת בנה אלא מפני שהזכיר שור או כשב או עז כי יולד והזכיר האם והבן והיה שבעת ימים תחת אמו אמר כי במינין הנזכרים האלו שהם שור ושה עוד מצוה אחרת בהן כי אותו ואת בנו הנזכרים לא ישחטו ביום אחד. וטעם ושמרתם מצותי בכאן יזהיר את ישראל לשמור המצות שיזהרו בקרבנות בעלי מומים ובמחוסרי הזמן קודם שבעה מיום שנשחטה האם ולעשות הזבחים והתודה ולשחוט לרצון ויכלול כל המצות ביחד וכבר הזכיר למעלה בחוקים ובמשפטים ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ואמר לא תחללו את שם קדשי להיות בהם טהור וזובח מנחת כמו שאמר בבני אהרן ולא יחללו את שם קדשי שיזהיר בקרבנות מן הטומאה או מן המומין:

(לג) וטעם ונקדשתי בתוך בני ישראל. על דעת רבותינו מצות עשה שנקדש את שמו במצות ליהרג עליהן ולא נעבור וזה טעם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים שהוא טעם יכלול כל המצות שראוי לקדש שמו עליהם בעבור שאנחנו עבדיו אשר גאלנו ממצרים:

רשי

ספר: (ב) דבר אל בני ישראל מועדי ה׳. עשה מועדות שיהיו ישראל מלמדין בהם שמעברים את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים: (ג) ששת ימים וגו׳. מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאלו קיים את השבתות: (ד) אלה מועדי ה׳. למעלה מדבר בעיבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש: (ה) בין הערבים. משש שעות ולמעלה: פסח לה׳. הקרבת קרבן ששמו פסח:
והקרבתם

כג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה
אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי׃ ג שֵׁשֶׁת יָמִים
תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־
מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא
לַיהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ פ
ד אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם׃
ה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר
לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח
לַיהוָה׃ ו וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה

י״ג בתורה · כול׳ מ״ל במ״ג חסר בליש׳ · ד׳ · כול׳ ר״ל במ״ג חסר · ז׳ ר״פ. ס״ג בקרי׳ · ג׳ ר״פ

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְתֵימַר לְהוֹן מוֹעֲדַיָּא דַייָ
דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי
קַדִּישׁ אִלֵּין אִנּוּן מוֹעֲדָיָא׃
ג שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבֵיד
עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
שַׁבָּא שַׁבְּתָא מְעָרַע קַדִּישׁ
כָּל עֲבִידָא לָא תַעַבְדוּן
שַׁבְּתָא הִיא קֳדָם יְיָ בְּכֹל
מוֹתְבָנֵיכוֹן׃ ד אִלֵּין מוֹעֲדַיָּא
דַייָ מְעָרְעֵי קַדִּישׁ דִּי תְעָרְעוּן
יָתְהוֹן בְּזִמְנֵיהוֹן׃ ה בְּיַרְחָא
קַדְמָאָה בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא
לְיַרְחָא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא פִּסְחָא
קֳדָם יְיָ׃ ו וּבַחֲמֵשׁ עַשְׂרָא
יוֹמָא לְיַרְחָא הָדֵין חַגָּא
דְפַטִּירַיָּא קֳדָם יְיָ שִׁבְעָא

אבן עזרא

וטעם אלה הם מועדי בעבור היות שבתות רבות בשנה: (ג) בכל מושבותיכם. בארצכם וחוץ מארצכם בבית ובדרך. וטעם שבת היא לה׳ פירשתיו. ואחר כן הזכיר המועדים ואמר בשבת אלה הם מועדי ובמועדים אמר במועדם והטעם באיזה יום שיהיה מהשבוע והנה אני נותן לך כלל בדברי המועדים כי בזמן שבית המקדש קיים היו המועדים נמסרים לבית דין הלא תראה כי אמר על פסח חזקיהו ויועץ המלך ואחר שקבע ראש חדש ניסן עבר השנה וכזה תפשוהו חכמינו ז״ל כי היה ראוי שלא יעבר ניסן בניסן והמעתיקים אמרו כי בית דין היה מסתכל בדברים רבים בקביעות השנה ואמרו על רבי עקיבא שקבע שתי שנים מעוברות שנה אחר שנה לפי צורך השעה ואין בכל המקרא ראיה איך היו ישראל קובעים החדשים והמועדים ומה שאמר הגאון כי על חשבון העיבור היו נסמכי׳ איננו אמת כי במשנה גם בתלמוד ראיות שהיה פסח בגד״ו גם שני מעשיות שם ועבור השני׳ קרוב מתוספת שנת החמה על הלבנה ואיננו על דרך הקדמונים ותחלת החשבון וי״ד (פי׳ שים עם לבהר״ד ד״ח תתע ויבא המולד וי״ד) כי שנה נוספה להחל מחשבון בהר״ד בעבור חמשה הימים שהיו קודם בריאת האדם ויום בשנה חשוב שנה וזה לא יזיק על כן לא תוכל לקחת תוספת שנה נוספה כי לא היתה והנה העבור אחר שנה וחצי שנה והעבור בנוי על המהלך התיכון על כן אמרו פעמים שבא בארוכה ובקצרה ואין הקביעות רודף אחר ראית הלבנה בירושלים או בקצה מזרח או במערב כלל והעד מקום המחשבת התיכונה כי הנה היא על ירושלים ועוד שראינו פעמים רבות הלבנה בחדש ניסן בליל שני וכן היתה נראית בכל העולם וקביעת החדש היה ליל שלישי וכן אירע לשלשה חדשים קודם ניסן וזה נתקן בשנת גטר״ד בעבור הדחיה גם פעמים היה הקביעות בתשרי יום חמישי
גלא

אחרי מות: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם י״ג בתורה נמסר בסדר ויקרא: תעשה ז׳ וסי׳ נמסר בסדר תרומה: מושבתיכם כלם כתיב כן במ״ג וסימן נמסר בריש סדר ויקהל: בחדש ז׳ ר״פ. נמסר בסדר וישמע יתרו: ובחמשה עשר יום. ג׳ ר״פ דסמיכי בתורה וסי׳ ובחמשה עשר דמצות. וחברו.

תולדות אהרן אשר תקראו אותם. ר״ה הבנה כד. אלה הם: שם שבת ס יא: חולין קא: אלה מועדי ה׳. ר״ה השנה כא כב כד כה (ביצות לט ר״ה השנה נז נח): ובחמשה עשר יום. סוכה כז כה:

בעל הטורים

מועדי ה׳. מלא וי״ו על ו׳ חדשים שלוחים יוצאים: מקרא קדש. בגי׳ משתה: מקרא קדש. בגימ׳ במאכל בכסות נקיה:

רמבן

(ב) דבר אל בני ישראל. אין לכהנים עסק בענין המועדות יותר מאשר לישראל בהם על כן לא הזכיר בפרשה הזאת אהרן ובניו רק בני ישראל שיכלול את כלם כאחד כי לא יפרש קרבנות המוספים בפרשה הזאת אבל הזכיר המועדים כאן בתורת כהנים בעבור שהם ימי הקרבנות וירמוז אליהם כמו שאמר והקרבתם אשה לה׳ ואמר בסוף הפרשה אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה׳ עולה ומנחה זבח ונסכים אבל לא הוצרך לבאר המוספים שלא רצה שינהגו להם במדבר ואחרי שמנה באי הארץ בחומש הפקודים וצוה לאלה תחלק הארץ ביאר המוספים כלם בפרשת פינחס שעשו אותם בארץ מיד ולדורות ועל כן אמר ביום הכפורים ויעש כאשר צוה ה׳ את משה שעשה כן במדבר. והזכיר בפרשה הזו כבש העומר וכבשי עצרת כי בידוע שלא יכהגו אלא בארץ שכן באים בגלל הלחם שאמר בו כי תבאו אל הארץ וקצרתם את קצירה וגו׳ אבל הימים עצמם נוהגים מיד. והזכיר השבת במועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קודש שגם הוא יום נקרא אותו מקרא קדש ואחרי כן הבדיל באור המועדות ממנו ואמר אשר תקראו אותם במועדם כלומר באיזה יום מן השבוע שיגיעו בו כי השבת קבוע הוא ביומו יבא ולא נצטרך לקרוא אותו במועדו. ועל דעת רבותינו אשר תקראו אותם במועדם רמז לעבורים שתקראו אותם להם מועדים והנכון בעיני כי פירוש אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי על הנזכרים למטה בפרשיות בחדש הראשון וגו׳ ולכן חזר שם פעם אחרת אלה מועדי ה׳ בעבור שהפסיק בענין השבת. והנה אמר אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי במלאכת עבודה אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל מלאכה שבעולם כי יזהיר בשבת פעמים רבות. וירמוז עוד בכאן כי גם בזאת מן המועדים לא תדחה לעשות בה אוכל נפש וכמוהו אלה הדברים אשר צוה ה׳ לעשות אותם על המשכן וכליו אשר יזכיר בפרשה השניה והפסיק בשבת ששת ימים תעשה מלאכה וגו׳ וחזר ואמר זה הדבר אשר צוה ה׳ קחו מאתכם תרומה והיא המצוה הראשונה בעבור שהפסיק בה הוצרך לחזור ולהתחיל בראשונה. וראיה לפי׳ הזה שלא הזכיר בשבת והקרבתם אשה לה׳ כאשר יזכיר בכל מועד ומועד ואמר בסוף הפרשה אלה מועדי ה׳ מקראי קדש להקריב אשה לה׳ מלבד שבתות ה׳ שאין השבתות בכלל מועדי ה׳ וראיה עוד כי לא אמר בפרשה השניה וידבר ה׳ אל משה לאמר כאשר אמר בכל מועד ומועד כי הדבור הראשון הוא היה מצות המועדים אלא שהזכיר להם השבת לשלול ממנו דין המועדים לא לבאר מצותיו ותורותיו ולכן לא אמר בו והקרבתם אשה לה׳ כאשר אמר במועדים והזכירה בסוף עם הנדרים והנדבות שלא נזכרו כאן כאשר פירשתי. וזהו מדרש חכמים שאמרו מה ענין שבת אצל
המועדות

ספורנו

כג (ב) מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש. אחר שדבר בענין הקרבנות ומקריביהם שהכונה בהם השרות השכינה בישראל כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני ה׳ אשר אועד לכם שמה. דבר במועדים אשר בשביתתם יכוין לשבות ממעשה הדיוט בקנתם לגמרי כענין בשבת ויום הכפורים ולעסוק בכלם בתורה ועסקי קדש כאמרו ששת ימים תעבוד וכו׳. (ג) וביום השביעי שבת. שתשבות ממלאכתך ויהי עסקך כלו לה׳ אלהיך ובקצתם תהיה השביתה ממלאכת עבודה בלבד כמו שהוא בשאר העניין בשאר המועדים. והכונה בהם שעם שמחת היום שישמח ישראל בעושיו יהיה העסק בקצתו בעסקי קדש כאמרם ז״ל יום טוב חציו לה׳ וחציו לכם ובזה תשרה שכינה על ישראל בלי ספק כאמרו אלהים נצב בעדת אל אמר אותם מועדים שתקראו אותם מקראי קדש פי׳ אסיפות עם לעסקי קדש כי אסיפת העם תקרא מקרא כמו חדש ושבת קרוא מקרא וכן על מכון הר ציון ועל מקראיה: אלה הם מועדי. הם אותם המועדים שארצה בם אמנם כשלא תקראו אותם מקראי קדש אבל יהיו מקראי חול ועסק בחיי שעה ותענוגות בני האדם בלבד לא יהיו מועדי אבל יהיו מועדיכם שנאה נפשי: שבת היא לה׳. הוא היוצר אור ובורא חשך קובע אותם בכל מושבותיכם אע״פ שתשתנה תחלת היום והלילה כפי השתנות האופק בגלילות מתחלפות ועם זה היתה השבת הראשונה משוערת כפי איזה אופק מיוחד בהכרח מכל מקום תהיה תחלת השבת וסופה בכל אחד מהגלילות ליושביו כפי התחלת היום והלילה בגליל ההוא: (ד) אלה מועדי ה׳. אחר שזכר בשבת שמועדה כבר נקבע כאמרם ז״ל (פסחים פרק ע״פ) שבת היא דקביעא אנפשה התחיל בענין המועדות אשר מועדם הוא ע״י קריאת ב״ד כמו שבא בקבלה (ר״ה פ׳ אם אין מכירין) אתם אפי׳ שוגגין אפי׳ מזידין אפי׳ מוטעין: (ה) בין הערבים פסח לה׳. הזכיר ענין הפסח אע״פ שאין יומו מקרא קדש כי היא סבת השתנות זמני המועדים כי אמנם היות הכונה שיהיה זמן זבח הפסח לדורות מכוון עם הזמן שהיה הזבח של אותה פסיחה שנעשית בחצי אותה הלילה בכוון היא סבה שיהיה זה מסור לבית דין ועבוריהם וחשבונם כמו שבאר באמרו שמור את חדש האביב

שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ׃
ז בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ ח וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ פ

כל אורי חסר · פל אורי מלא כמ"ג

יוֹמִין פַּטִּירָא תֵּיכְלוּן׃
ז בְּיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃
ח וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא יוֹמִין בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא

תולדות אהרן (כל מלאכת עבודה. חגיגה ט: והקרבתם אשה לה'. ראש השנה נט) :

רשי

(ח) והקרבתם אשה וגו'. הם המוספין האמורים בפרשת פנחס ולמה נאמרו כאן לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה: והקרבתם אשה לה'. מכל מקום אם אין פרים הבא אילים ואם אין פרים ואילים הבא כבשים. שבעת ימים. כל מקום שנאמר שבעת שם דבר הוא שבוע של ימים סטיינ"א בלעז וכן כל לשון שמונת ששת חמשת שלשת: מלאכת עבודה. אפילו מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד כך שנויה בתורת כהנים דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה

אבן עזרא

ולא נראית הלבנה בליל שבת והיה האויר זך וזה יקרה בכל שנה שהמולד קרוב מחצי היום והיתה הלבנה בחצי גלגל הגבוה גם אין הקביעות בנוי על עת התחברות המאורות אפילו במהלך האמצעי כי הנה בטור"ד גם גטר"ד יוכיחו ולולי שלא אאריך הייתי מפרש סוד העיבור וסוד ההלכה החמורה שהוא נולד קודם חצות והכלל שחז"ל העתיקו לנו שנסמוך על העיבור בגלות וכן קבלנו מפי נביאים ולא נוכל לעשות דבר אחר טוב ממנו וזה ששמו שני ימים בגלות והוא על דבר ספק והמתענים יום הכפורים שני ימים מה יועילם בעבור הדחיות כי בשנת גטר"ד אם על המולד היה ראוי שיתענה בשמונה לקביעותנו וכי למה נעוות אנחנו חשבון שנתנו בעבור שנה אחרת וכן יקרה להם עם הראיה: בין הערבים. פירשתיו: (ח) אשה לה'. בפרשת פנחס. וטעם

ספורנו

האביב ועשית פסח לה' אלהיך וכו' ובאה הקבלה על זה שיקבעו חדוש הלבנה של פסח שיהיה באביב: (ח) והקרבתם אשה לה' שבעת ימים. להודיע שאין חל המועד

רמבן

המועדות וכו'. כי אין השבת בכלל מועדי ה' כלל רק סמכו הכתוב להם. וטעם מקראי קודש שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לאל בכסות נקיה ולעשות אותו יום משתה כמו שבא' בקבלה לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. והנה מקרא קודש מלשון קרואי העדה ואחרי כן יאכלו הקרואים וכן על מכון הר ציון ועל מקראיה המקומות שנקראים שם שיתקבצו בהם קרואי העדה ואונקלוס עשאו מלשון אשר יקרא אתכם באחרית הימים לשון מאורע בכל יום שיארע תעשו אותם קדש:

(ז) **כל** מלאכת עבודה. אפי' המלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד כך שנויה בת"כ דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו' לשון רש"י. ואיננו נכון כלל כי מה טעם שיאמר הכתוב לא תעשה מלאכת דבר האבד ויבאו שאר המלאכות מק"ו וא"כ ראוי שיאמר אף בשבת כן ועוד שא"כ הרי חולו של מועד רמוז בתורה שמותר בדבר האבד והם אמרו לא מסרה הכתוב אלא לחכמים שאין בתורה רמז איזו מלאכה מותרת ואיזו מלאכה אסורה. ולשון עבודה כולל הוא כל המלאכות והשמושים עובד אדמתו ישבע לחם ועבדך שש שנים ועבדת את אויביך ואינו משמש בשום מקום בדבר האבד בלבד שאם לא תעשה היום תעשה למחר. אבל פי' מלאכת עבודה כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש כענין שנא' ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ובכל עבודה בשדה ועבדתם וזרעתם וקין היה עובד אדמה ומלאכה שהיא באוכל נפש הוא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה וזה מתבאר בתורה כי בחג המצות שאמר תחלה כל מלאכה לא יעשה לכם הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. ובשאר כל ימים טובים יקצר ויאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו לאסור כל מלאכה שאיננה אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהן. ולא יאמר הכתוב לעולם באחד מכל שאר ימים טובים כל מלאכה ולא יפרש בהם היתר אוכל נפש כי מלאכת עבודה ילמד על זה. אבל בפרשת כל הבכור בחג המצות אמר וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה והטעם מפני שכבר התיר בו בפירוש אוכל נפש ולא הוצרך לאמר בו כל מלאכת עבודה והזכיר מלאכה סתם ולא אמר כל מלאכה כמו שנאמר בשבת ויום הכפורים הכונה לא תעשה מלאכה אשר הזהרתיך עליה. וכתב רבי אברהם כל מלאכת עבודה מגיד שאינו מתיר אלא במלאכת אוכל נפש כדכתיב בענין הזה במקום אחר וביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם ומפני שמזכיר שם כל מלאכה הוצרך לפרש אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. פירוש מלאכת עבודה מלאכה המשתמרת לעבודת קנין כגון זריעה וקצירה וחפירה וכיוצא בהם אבל אוכל נפש איננה מלאכת עבודה זה לשונו. והברייתא שבת"כ כך היא שנויה בנוסחאות המדוקדקות כל מלאכת עבודה לא תעשו הרי זה בא ללמד על ימי מועד שהן אסורין במלאכה יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה ת"ל הוא הוא אסור בכל מלאכת עבודה ואין ימי מועד אסורין בכל מלאכת עבודה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר מה תלמוד לומר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אם לענין ימים טובים הרי כבר ימים טובים אמורים א"כ למה נאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלו ימי מועד שהן אסורין בעשיית מלאכה. יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר הוא וכו' ופירושה שר' יוסי הגלילי דורש לא תעשו אלה מועדי ה' לומר שהכתוב אוסר עשייה במועדי ה' כולם. יכול שיהו כולן שוין באיסור ויאסרו בכל מלאכת עבודה כראשון ושמיני ונדרוש כל מלאכת עבודה לא תעשו אלה מועדי ה' שהמקרא נדרש לפניו ולפני פניו. **לפניו מיעט הכתוב** עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו שמיני עצור כמוהו בכל מלאכת עבודה ואין חולו של מועד אסור כמוהו בכל מלאכת עבודה אלא במלאכה בלבד עד שאמר לא תעשו ולא הזכירה הכתוב ולא רמז לה כלל ומסרה לחכמים. ולפי גרסת רש"י ג"כ כך היא מתפרשת. והברייתא הזו היא השנויה בגמרא במס' חגיגה דקתני כל מלאכת עבודה לא תעשו. לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר וכו' ושם שנו עוד מה שביעי אסור אף ששי אסור. אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה. תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים וכו'. שנו בגמרא בכל מלאכה ושנו בת"כ בכל מלאכת עבודה שתפסו להם במדרש לשון הכתוב שאין לומר ביום טוב בכל מלאכה אלא בכל מלאכת עבודה ושניהם לדבר אחד נתכונו שיום טוב אסור בכל מלאכת עבודה וחולו של מועד אינו אסור בכל מלאכת עבודה אבל אסור הוא בכל מלאכה שלא נתפרשה בתורה ומסרה הכתוב לחכמים. ובספרי רבי ישמעאל אומר לפי שלא למדנו שימי מועד אסורין במלאכה תלמוד לומר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת. מה שביעי עצור אף ששי עצור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה. תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה. וגם זו כפי השטה שאמרנו. הרי הארכנו הברייתות השנויות בענין הזה להעלות דברי רז"ל עם הפירוש הברור והנכון מה שאמרנו בכתובים האלו. ועם כל זה מצאתי קושיא על דברינו מברייתא השנויה בספרי כל מלאכת עבודה לא תעשו מגיד שאסור בעשיית מלאכה מנין להתיר בו אוכל נפש נאמר כאן מקרא קדש ונאמר להלן מקרא קדש מה להלן להתיר בו אוכל נפש אף כאן להתיר בו אוכל נפש. ונראה לי כי עבודה אצל רז"ל טורח ועמל שאדם עובד בו לאחר מלשון עבודת עבד עבדים יהיה לאחיו עבדו את כדרלעומר וכן עבודת עבודה ועבודת משא עבודת כל טורח שבאהל ועבודת משא בכתף ואם כן היה באפשר שמלאכות קלות שאדם עושה להנאת עצמו מותרת ואע"פ שאינה אוכל נפש ושיהיה אוכל נפש מרובה שהשמש עובד בו לרבו אסור. ועל כן שאל מנין שההיתר הזה הוא באוכל נפש עד שנתיר כל אוכל נפש אפילו בטורח ונאסור כל שאר המלאכות שאפי' הקלות שבהם מלאכת עבודה איקרו ת"ל מקרא קדש לג"ש ששם באה כל מלאכה לאיסור וכל אוכל נפש להתיר. וראיתי במכילתא דתני אך אשר יאכל לכל נפש. כל אוכל נפש דוחה י"ט ואין כל עבודה דוחה י"ט ויהא מקצת אוכל נפש דוחה שבת והדין נותן ומה אם במקום שאין כל עבודה דוחה י"ט כל אוכל נפש דוחה י"ט מקום שמקצת עבודה דוחה שבת אינו דין שיהא מקצת אוכל נפש דוחה את השבת ת"ל אשר יאכל לכל נפש מקצת עבודה דוחה את השבת ואין מקצת אוכל נפש דוחה את השבת. ופי' מקצת עבודה כגון חובת היום תמידין ומוספין ואין כל עבודה דוחה י"ט נדרים ונדבות או עולת נדבה. אבל מקצת אוכל נפש לא נתברר לי פירושו אלא שירמוז למה שאמרנו שהבא בסורה גדול בדומה לעבודה יהיה בכלל איסור והבא בנקל כמנהגו של אדם לעצמו יהיה מותר או מקצתו כדי חייו ומקצתו (כולו) תבשילין מרובין לתענוג. והכלל במלאכת עבודה שהוא להתיר אוכל נפש:

(ח) **והקרבתם** אשה לה' שבעת ימים. יאמר שיהיו כל שבעת הימים הג להקריב אשה לה' לא להאסר במלאכה כראשון ושביעי ולא פירש האשה כי הוא עתיד להזכירו בפ' מיוחדת לכל אשי המועדים כאשר רצה שיזכנו בכן וכפי מה שפירשתי. ומדרש רבותינו לומר שנקריב בכן אשה מכל מקום אפילו שאין לנו כל המוספין שלמים ונכון הוא:

דבר

ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־
קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר
רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן׃
יא וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה
לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ
הַכֹּהֵן׃ יב וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם
אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה לַיהוָה׃ יג וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה

ח׳ ר״פ בטעם בסיפרא · ג׳ בסיפ׳ · כ׳ · כ״ח · ד׳ ספר · כ׳ בענין ומתחלפין בטעמא · ג׳ מ״ל · ח׳ מיחדין ונסכו ק׳

תַּעַבְדוּן׃ ט וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ י מַלֵּיל עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי
תֵעֲלוּן לְאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב
לְכוֹן וְתַחְצְדוּן יָת חֲצָדַהּ
וְתַיְתוֹן יָת עוּמְרָא רֵישׁ
חֲצָדְכוֹן לְכַהֲנָא׃ יא וִירִים
יָת עוּמְרָא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא
לְכוֹן מִבָּתַר יוֹמָא טָבָא
יְרִימִנֵּיהּ כַּהֲנָא׃ יב וְתַעְבְּדוּן
בְּיוֹם אֲרָמוּתְכוֹן יָת עוּמְרָא
אִימַּר שְׁלִים בַּר שַׁתֵּיהּ
לַעֲלָתָא קֳדָם יְיָ׃ יג וּמִנְחָתֵיהּ
תְּרֵין עֶשְׂרוֹנִין סֻלְתָּא
דְּפִילָא בִּמְשַׁח קוּרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ לְאִתְקַבָּלָא
בְּרַעֲוָא וְנִסְכֵּיהּ חַמְרָא

עבודה וכו׳: (י) ראשית קצירכם. שתהא ראשונה לקציר: עומר. עשירית האיפה כך היתה שמה כמו (שמות ט״ז) וימודו בעומר: (יא) והניף. (מנחות סא) כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד לעצור טללים רעים: לרצנכם. אם תקריבו כמשפט זה יהיה לרצון לכם: ממחרת השבת. (מנחות סו) ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו: (יב) ועשיתם. כבש. חובה לעומר הוא בא: (יג) ומנחתו. מנחת נסכיו: שני עשרונים. כפולה היתה: ונסכו יין רביעית ההין. (מנחות פט) אע״פ שמנחתו כפולה אין נסכיו כפולים: קלי

בעל הטורים

קצירה שנים. וקצרתם את קצירה. ביכם קצירה שאם תביאו העומר וקצרתם את קצירה ואם לאו ביכם קצירה:

ותגתם אתו חג: ועשיתם דעומר בזקף ועשיתם שעיר עזים בתביר וסימן בלשון ארמי עומרא סליק צפירא נחית והוא חד מן י״ו זוגין מתחלפין בטעמא בחד ענינא חד זקף לרומא וחד נחית להתומא וסי׳ בלשון ארמי שמואל עביד אורית דוד מנהון במי׳ קלטין לרוגזא משה ממלל בגלותא. וביאור וסי׳ בסדר וארא: ריח ניחח ח׳ מיחדין בתורה וסי׳ נמסר

ועטס להזכיר כי תבאו אל הארץ בעבור שישמרו כל השבתות במדבר ופסח בהר סיני כי זו הפרשה סמוכה להקמת המשכן. ועטס דבר אל בני ישראל. שיתחברו ואחר כן ואמרת אליהם: (יא) ממחרת השבת. אמרו חז״ל ממחרת יום טוב והמכחישים אמרו שהוא כמשמעו והמאמינים הביאו ראיות משבת השמיטה והיובל והצום הגדול ויום תרועה שכתוב בו שבתון וכן שבתון נאמר בראשון של סוכות ובשמיני ואמרו כי שבע שבתות שבועות וכמוהו באי השבת עם יוצאי השבת והם שנים פירושים בפסוק אחד והנה שלשים עיירים וראייתם תמימות והכם ברומי הביא ראיה ממחרת הפסח מצות וקלוי ולא ידע כי בנפשו הוא כי הפסח ביום י״ד וממחרתו יום ט״ו וכן כתוב ויסעו מרעמסס בחדש הראשון ולאכול קלי אסור עד עבור תנופת העומר. והגאון אמר ששני פסחים הם פסח ה׳ ופסח ישראל ופסח ה׳ בליל ט״ו והנה ממחרת הפסח ביהושע יום ששה עשר ויהיה פי׳ ממחרת הפסח הכתוב בתורה ממחרת זבח הפסח ולא אמר כלום כי לא נקרא החג פסח רק בעבור שפסח השם על הבתים וממחרתו הוא לבקר יום חמשה עשר וכן כתוב כל היום וכל הלילה וכל יום המחרת. ועוד אמר הגאון שמצות וקלוי היה מהישן וזה אינו רחוק כי הכתוב אמר על תנופת העומר שתהיה מהחל חרמש בקמה ואם תנופת העומר היתה יום חמשה עשר מתי קצרו ועשו מצות ועוד כי אין קציר כי הוא ראשית קציר שעורים גם יש כדמות ראיה על פירושו שאמר מעבור הארץ ויתכן שזה השם נקרא על התבואה שיש להשנה שעברה. ועטס מעבור הארץ ארץ סיחון ועוג והעד שאמר אחר כן מתבואת ארץ כנען ועוד כי קלוי איננו כמו קלי והכתוב אמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ואין פסוק קלוי בלא טענה כי הוא תאר המעשה כי אביב קלוי באש יקרא קלוי ועוד יש להשיב מאין נדע כי הניף הכהן בעבר הירדן תנופת העומר כי הכתוב אמר אשר אני נותן לכם ועוד לא נתנה להם ולא בא הכתוב להזכיר מצות וקלוי רק בעבור ששבת המן וכן טעם כל הפסוק ועוד אמר הגאון אם השבת כמשמעה מאיזה שבת נחל לספור וישועה השיב כי שמונה עשר ימים הם

תולדות אהרן כי תבאו אל הארץ. מנחות פד: וקצרתם. מנחות פד: וקצרתם. חגיגה יז מנחות עא: והבאתם את עומר. שבת קלא מנחות ס ע עב פג פד: קצירכם. פסחים כג ראש השנה יג: (והניף את העומר. סוטה יח): ביום הניפכם. מגלה כ: ומנחתו שני עשרונים. מנחות פט: ונסכה יין. שם:

רמבן

(י) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ. בעבור שיחדש בכאן בכל אחד מן המועדים מצוה חדשה מלבד השבתון ומקרא קודש תחיד בכל מועד פרשה בפני עצמה שיזהיר בה דבר אל בני ישראל. ומפני שחג השבועות זמנו תלוי בעומר אמר הכל בפרשה אחת. ובעבור שיום הזכרון ויום הכפורים בחדש אחד ושניהם מענין אחד בדין העונות וכפרתם לשבים לא אמר ביום הכפורים דבר אל בני ישראל כי יספיק לו בדבור הראשון ועשה מהן שתי פרשיות שהם ענינים שונים:

(יא) ממחרת השבת יניפנו הכהן. ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו ל׳ רש״י. ובאמת שזו גדולה שבראיות בגמרא כי מה טעם שיאמר הכתוב כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה תביאו העומר ממחרת שבת בראשית כי יש במשמע שבאיזה זמן מן השנה שנבוא לארץ ונקצור קצירה יניף הכהן העומר ממחרת השבת וכי יש במשמע שבאיזה זמן מן השנה הראשונה שתהיה אחרי ביאתנו לארץ. והנה אין לחג השבועות זמן שימנה ממנה. ועוד על דרך הזה לא נדע בשנים הבאות אחרי כן מתי נחל לספור רק מיום החל חרמש בקמה כפי רצוננו ואלה דברי תהו. אבל אם יהיה ממחרת השבת יום טוב כפי קבלת רבותינו יבוא הענין כהוגן כי צוה הכתוב תחלה שנעשה בחדש הראשון חג המצות שבעת ימים וביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון וכל מלאכת עבודה לא נעשה ואחר כן אמר כי כאשר נבוא אל הארץ נביא ממחרת השבת הזאת הנזכרת עומר התנופה והיא השבת הראשונה הנזכרת כאן ולימד שלא ינהג העומר במדבר ובחוצה לארץ. אבל ממחרת השבת השביעית ושבע שבתות לא יתכן לפרש אותם יום טוב. אבל אמר בו אונקלוס לשון שבוע וא״כ יהיו שתי לשונות בפסוק אחד. והמפרשים אמרו כי הוא דרך לחות כמו רוכבים על שלשים עירים ושלשים עירים להם. ובמקום אחר פירש שבעה שבועות וכן באי השבת שבוע עם יוצאי השבת שבוע וכן מתי יעבור החדש והשבת ונפתחה בר כי בעבור שיש בכל שבעה ימים שבת אחת והשכון הימים ממנו יקרא שבוע אחד שבת אחד והוא לשון ידוע ומורגל בדברי רבותינו שפעמים בשבת ב״ד יושבין בעירות. ויתכן שיהיה כל השבת הנזכר בפרשה שבוע. ויהיה טעם ממחרת השבת לומר כי ביום הנפת העומר יתחיל לעשות השבוע במנינו אם כן יהיה היום ההוא ממחרת השבוע שעבר כאלו אמר יהיה יום התנופה מחרת שבוע לימים העוברים וראשון לשביעית שיספור עד שישלים שבע שבתות. ובעבור שהזכיר ובחמשה עשר יום אמר שיניף את העומר ממחרת השבוע הנזכר ויספור ממנו שבע שבתות ואין לטעות ביום ארבעה עשר כי לא הזכיר ממנו רק בין הערבים. וטעם תמימות תהיינה כי השבת עם ששת הימים תקרא שבת שלמה. ופירוש ממחרת השבת כמו במחרת השבת וכן עד ממחרת השבת השביעית תספרו. וכן ביום ההוא יאכל וממחרת ואמרו כי לא יבא ע״ת בתלת מחר ומחרתו ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם. ויעש ה׳ את הדבר הזה ממחרת וכן כולם:

וטעם וקצרתם את קצירה. שלא תקצרו בארץ קציר עד שתקצרו העומר ותביאו אותו ראשית קצירכם אל הכהן וכן מהחל חרמש בקמה תחל לספור מהחל לך חרמש בשום קמה כי אסור להניף חרמש על הקמה עד יום שתחל לספור: וטעם

ספורנו

המועד חול לגמרי כי בהיות בהם קרבן צבור נוסף על התמיד כמו ביום מקרא קדש הוא מכלל החג בלי ספק ולא באר ענין המוספין בזה שאין זאת הכונה עתה כמו שלא באר ענינם גם בשאר המועדים ובזה האופן כתב בחג הסכות להורות על קדושת חול המועד אמנם בר״ה הזכיר גם כן אשה לה׳ להורות שיש מוסף נוסף על של ר״ח כאמרו מלבד עולת החדש ומנחתה אבל בשבת וחג השבועות ויו״ה לא הזכיר ענין המוספים כלל כי מה שכתב בי״ה והקרבתם אשה לה׳ הם עולות וחטאות כהן גדול והצבור המבוארים בפרשת אחרי מות וכלל שבת והפסח וחג המצות בדבור אחד כי שלשתם נצטוו קודם מתן תורה אבל בשאר המועדות ייחד לכל מועד דבור לעצמו והתחיל דבור חג השבועות מן העומר כי מאז מתחיל קציר בשמר וספירת השבועות שהם מענין החג הנקרא חג קציר וחג השבועות שבו נתן הודאה לאל ית׳ על שבועות חקות קציר ששמר לנו כי אמנם מכוונת הרגלים הם התפלה וההודאה כמו במועד חדש האביב התפלה לאל על האביב וההודאה על החירות ובהיות כי הצלחת הקציר תהיה כפי מזג הזמן מתחלת האביב עד הקציר כאמרו שבועות חקות קציר ישמור לנו היה העומר הודאה על האביב כמקריב בכורי השדה לבעלים והיה הקרבן עמו לתפלה על העתיד והיתה הספירה זכרון לתפלת יום יום והיה חג הקציר הודאה על טוב הקציר

יַיִן רְבִיעִת הַהִין׃ יד וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת־קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ ס
טו וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה׃
טז עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה׃
יז מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ ׀ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים

ד׳ ר״פ ג׳ · ג׳ חסר · כל דסמיך לס״א פסח · ג׳ ג׳ כ״ג · ג׳ מ״ל ו׳ קדמאה א׳ דגושה · י׳ כ״כ ל׳ ג׳ מ״ל כלוס׳

רַבְעוּת הִינָא׃ יד וּלְחֵים וְקָלֵי וּפֵירוּכַן לָא תֵיכְלוּן עַד בְּכְרַן יוֹמָא הָדֵין עַד אִיתוֹאֵיכוֹן יָת קוּרְבָּנָא דֶּאֱלָהֲכוֹן קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכָל מוֹתְבָנֵיכוֹן׃ טו וְתִמְנוּן לְכוֹן מִבָּתַר יוֹמָא טָבָא מִיּוֹם אִיתוֹאֵיכוֹן יָת עוּמְרָא דַּאֲרָמוּתָא שְׁבַע שָׁבוּעָן שַׁלְמִין יֶהֶוְיָן׃ טז עַד מִבָּתַר שָׁבוּעֲתָא שְׁבִיעָתָא תִּמְנוּן חַמְשִׁין יוֹמִין וּתְקָרְבוּן מִנְחֲתָא חֲדַתָּא קֳדָם יְיָ׃ יז מִמּוֹתְבָנֵיכוֹן תַּיְתוּן לְחֵם אֲרָמוּתָא תַּרְתֵּין גְּרִיצָן תְּרֵין עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא יֶהֶוְיָן חֲמִיעַ יִתְאֲפְיָן בִּכּוּרִין

אבן עזרא

הם שיש בהם קרבן ונקראו מועדים מלבד השבתות ואחר שיש קרבן ביום תנופת העומר לאות ולעד כי התנופה באחד מימות מועד האביב והנה שבת קרבנות ראשי חדשים שלא נזכרו ועוד כי הכתוב אמר כאלה תעשו ליום שבעת ימים והיה ראוי שיאמר מלבד תנופת העומר גם זאת איננה טענה עלינו כי אנחנו נסמוך במצות על הקבלה והנה ביום שבועות לא הזכיר בפ׳ פנחס מלבד כבשי השלמים גלמעלה פר בן בקר אחד ואילים שנים ובפנחס פרים שנים ואיל אחד גם יוכל המאמין להשיב כי בדרך נבואה ידע היום שיהיה בו תנופת העומר שיום השבת יהיה הקביעות והעד מערך הלחם שהיה בשבת והזכיר הכתוב איך יחשבו בשנה הראשונה ואז הקריבו שלמים והעולה הנזכרת ואחר כן הנזכרת בפנחס ואח״כ אמר בשבועותיכ׳ שבעה שבועות ולא אמר שבתות ואין ראיה כי תחלת השבוע יום ראשון וטמאה שבועים יוכיח והנה ארמוז לך סוד אחד שכל המועדים תלוים ביום ידוע מהחדש ולא נאמר בחג השבועו׳ מספר (ס״א יום מועד) בעבור הספירה שהיא מצוה וחז״ל העתיקו כי בחג השבועות היה מ״ת ועליו נאמר כי חג ה׳ לנו. יש אומרים כי לרצונכם פירושו להיות לכם לרצון בעבור והניף את העומר לפני ה׳ לרצונכם וטעמו שתניפו ברצונכם והטעם שתתנו כבש בן שנתו כדי שתהיו נרצים והמכחישים אמרו כי בן שנה איננו כבן שנתו כי בן שנתו עוד אין לו שנה ובן שנה שיש לו שנה תמימה והנה לא ורא בחנוכ׳ המזבח כבש א׳ בן שנתו לעולה ובפרשה האחרונה כבשים בני שנה י״ב: (יד) ולחם מחדש והעד כי הפסח יאכלו על מצות ומרורים לולא הקבלה היה נראה כי ספירת הימים בשנות היובל והמכחישים אמרו כי טעם תמימות שלא תעלה במספר השבת הראשונה שיחל ממחרתה: (טז) תספרו חמשים יום. כי כן מספר התורה וכן וביום השמיני בכל מקום. מלת תביאו זרה בעבור דגשות האל״ף כי לא נדע לו טעם: (יז) ממושבתיכם. צריכים אנו לקבלה מאיזה מקום יוקח ומתי יובקש: לחם תנופה לכהן עם כבשי השלמים ויתכן ששנה הכתוב בשנה הראשונה בעבור שהיא תחלת ההתחלה ויש

רשי

(יד) קלי. קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור: כרמל. הן קליות שקורין גרנייל״ש: בכל מושבותיכם. (קידושין לו) נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו: (טו) ממחרת השבת. ממחרת יו״ט: תמימות תהיינה. מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות: (טז) השבת השביעית. כתרגומו שבועתא שביעתא. עד ממחרת השבת השביעית תספרו. ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה יום: חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה׳. ביום החמשים תקריבוה ואומר אני זה מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקרא מסורס הוא: מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה שהובא מן החדש וא״ת הרי קרבה מנחת העומר איננה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים: (יז) ממושבותיכם. ולא מחוצה לארץ: לחם תנופה. לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדש׳ האמורה למעלה: בכורים. ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן שעורים לא תקרב

בסדר צו: ולחם ד׳ ר״פ וסי׳ נמסר בסדר ויגש: עד עצם היום הזה. ג׳ וסי׳ ולחם וקלי וכרמל. וישימו אבנים גדולות. המה ואבותם פשעו בי: משבתיכם ג׳ חסר וסי׳ נמסר בריש סדר ויקהל. כל קריי׳ לדרתיכם בכל משבתיכם במ״א בכל מושבתיכם לדרתיכם וסי׳ וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש: תביאו חד מן ד׳ אלפי״ן דגשים בקריא וסי׳ ויביאו לו את המנחה. תביאו לחם תנופה. ושפו עצמותיו לא ראו. ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה דעזרא: תהיינה י׳ כתובים כן בתרין יודי״ן וה״א בתר נו״ן וסי׳ וספרתם לכם ממחרת. ממושבותיכם תביאו. והקריתם לכם ערים. והערים אשר תתנו ללוים. את שלש הערים אשר. ולגר ולתושב. ונגרעה נחלתן מנחלת. ונוספה נחלתן על. לטוב בעיניהם ב׳ בפסוק: וחד ותהיינה מחלה:

תולדות אהרן ולחם וקלי וכרמל. פסחים כג כריתות ה (חלה מז ערלה פ פסחים כח): עד עצם. סוכה מא ר״ה ספנה ל מנחות סח: עד הביאכם. שבת קלא מנחות סח: לדורותיכם. מנחות פד: וספרתם לכם. שם סה: ממחרת השבת. שם סה: מיום הביאכם. שם סו: שבע שבתות. שם סה סו: תספרו חמשים יום. חגיגה יז מנחות סה: מנחה חדשה. מנחות פג פד: ממושבותיכם. זבחים נז מנחות מו נו כע עז עח פג פד: סלת תהיינה. מנחות מה עו:

ספורנו

הקציר וחג האסיף על טוב האסיף: (יד) בכל מושבותיכם. איסור החדש עד עצם יום ששה עשר בניסן אע״פ שאין קרבן ולא מקדש: (יז) חמץ תאפינה. בכורי העומר אין בכורי שעורים ואלה הין בכורי קציר חטים ועל שמם נקרא החג יום הבכורים כאמרו

רמבן

(טו) וטעם וספרתם לכם. כמו ולקחתם לכם שתהא ספירה ולקיחה לכל אחד ואחד שימנה בפיו ויזכיר חשבונו כאשר קבלו רבותינו ואין כן וספר לו וספרה לה דובין שהרי אם רצו עומדים בטומאתם אלא שלא ישכחוהו וכן וספרת לך דיובל שתזהר במספר שלא תשכח. ובת״כ וספרת לך בב״ד ולא ידעתי אם לומר שיהיו ב״ד הגדול חייבין לספור שנים ושבועות בראש כל שנה ולברך עליהן כמו שנעשה בספירת העומר או לומר שיזהרו ב״ד במנין ויקדשו שנת החמשים. והנה מספר הימים מיום התנופה עד יום מקרא קדש כמספר השנים משנת השמטה עד היובל והטעם בהם אחד ע״כ תספרו חמשים יום שיספור שבע שבתות תשע וארבעים ויקדש יום החמשים הנספר בידו כמו שאמר ביובל. וזה טעם תמימות שתהיינה מכוונות לא פחות ולא יותר כטעם תמימים יהיו שיתר כמו החסר איננו תמים. והנה טעם הפרשה שיתחיל לספור בתחלת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו וכרמל מנחה לשם ויקרב עליו קרבן וישלים מספרו בתחלת קציר חטים כעלות גדיש בעתו ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם ויביא קרבן עליו. ולכך הזכיר הקרבנות האלה בפרשה כי הם בגלל המנחות שהם העיקר בחג הזה ולא הזכיר המוספין בכן כאשר לא הזכירם בשאר המועדים:

(טז) וטעם מנחה חדשה. שלא יובא בית ה׳ מנחה עד שיביאו זאת כמו שפירשו רבותינו. והוצרך לומר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור החדש ובשביעית חג השבועות מפני שהוא תלוי בהבאת העומר ובמנחה חדשה לומר שאפילו אחרי גלותנו בחוצה לארץ שאין עומר ומנחה יהא בהם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום ולא הוצרך להזכיר כן ביום הזכרון וכן בחג הסוכות לא הזכיר בכל מושבותיכם והזכיר כן ביום הכפורים כי בעבור שתלה כפרתנו בקרבנות כאשר הזכיר בפרשת אחרי מות אמר בכאן כי איסורו נוהג בכל מקום כי יום כפורים הוא לכפר עליכם בעינוי ובשביתת המלאכה ואין הקרבנות מעכבין כפרה ממנו וכן לא הוזכר בכאן בחג המצות חקת עולם בכל מושבותיכם לדורותיכם אבל בפרשת החדש הזה לכם הזכיר כן מפני שתלה שם הדבר בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו הוצרך לומר שיהיה חקת עולם בכל מושבותיכם. והזכיר בשבת בכל מושבותיכם. והטעם מפני שבותרה מלאכה במקדש בתמידין ומוספין אומר שינהג האיסור בכל מושבותינו כי לא נאמר בו חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם לא בבית השם וכך אמרו במכילתא במושבות אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בבית המקדש וכן נאמר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור חלב ודם כי הוא נאסר מפני הקרבנות וכן אמרו במסכת קדושין מושבותיכם דכתב רחמנא בחלב ודם למה לי סד״א הואיל ובעינא דקרבנות כתיב בזמן דאיכא קרבן אין בזמן דליכא קרבן לא קמ״ל. ושם אמרו מושבותיכם דכתב רחמנא בשבת למה לי סד״א הואיל ובעינא דמועדות כתיבא תיבעי קדוש ב״ד כמועדות קמ״ל והכלל כי לא יזכיר בתורה כן בכל המצות שהן חובת הגוף רק מפני צורך הענין. ואין ממושבותיכם תביאו לחם תנופה כמו מכל מושבותיכם אבל טעמו מארץ מושבותיכם להוציא חוצה לארץ כמו שנאמר כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם. וכך שנינו כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ ומחוצה לארץ חוץ מן העומר ושתי הלחם ואפי׳ לדברי האומר עומר בא מחוצה לארץ מודה בשתי הלחם שאינן באין אלא מן הארץ:

(יז) וטעם חמץ תאפינה. צוה הכתוב שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לשם כי חקות קציר שמר לנו וקרבן התודה יבוא על לחם חמץ ואולי איסור

לַיהוָה׃ יח וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָה וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ יט וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים׃ כ וְהֵנִיף הַכֹּהֵן ׀ אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן׃
כא וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ כב וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי
כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ

ב׳ · מטעין · פ׳.ו׳ · סימן · ח׳ פסק כסיפ׳ · ב׳ · ג׳ ר״פ · ח׳ מלין בתרי טעמי · ג׳ בטעם ומד ובקצרכם בפשטא

קֳדָם יְיָ׃ יח וּתְקָרְבוּן עַל לַחְמָא שַׁבְעָא אִימְּרִין שַׁלְמִין בְּנֵי שְׁנָא וְתוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד וְדִכְרִין תְּרֵין יְהוֹן עֲלָתָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן קוּרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ יט וְתַעְבְּדוּן צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא וּתְרֵין אִימְּרִין בְּנֵי שְׁנָא לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ כ וִירִים כַּהֲנָא יָתְהוֹן עַל לְחֵם בִּכּוּרַיָּא אֲרָמָא קֳדָם יְיָ עַל תְּרֵין אִימְּרִין קוּדְשָׁא יְהוֹן קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא׃ כא וּתְעָרְעוּן בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן קְיָם עָלַם בְּכָל מוֹתְבָנֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן׃ כב וּבְמִחְצַדְכוֹן יָת חֲצָדָא דְּאַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצֵי פָּאתָא דְּחַקְלָךְ בְּחַצְדָךְ וּלְקָטָא דַּחֲצָדָךְ לָא תְלַקֵּט לַעֲנִיֵּי וּלְגִיּוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ כג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כד מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּחַד

רשי

הקרב מן החדש קודם לשתי הלחם : (יח) על הלחם. בגלל הלחם חובה ללחם : ומנחתם ונסכיהם כמשפט. מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת נסכים (במדבר כח) שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש : (יט) ועשיתם שעיר עזים. (ת"כ מנחות מד) יכול שבעת הכבשים והשעיר האמורים כאן הם ז' הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הם אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קריבין בגלל הלחם ואלו למוספין : (כ) והניף אותם הכהן תנופה. (מנחות סב) מלמד שטעונין תנופה חיים יכול כולם ת"ל על שני כבשים : קדש יהיו. לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור שהן קדשי קדשים:(כב) ובקצרכם וגו'. חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין אמר רבי אבדימי ברבי יוסי מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים (והחג) מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו : תעזב. (פאה פרק ד') הנח לפניהם והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם (פאה פרק ז) : אני ה' אלהיכם. נאמן לשלם

אבן עזרא

ויש אומרים כי יקרב פר ואילים שנים או שני פרים ואיל אחד כרצון הכהן ועוד לא ראינו מצוה כזאת ובפנחס אפרש האמת ואחר ששחיטת השלמים ביום חג שבועות והוא יום מקרא קדש הנה מותר לשחוט בכל המועדים הפך דברי הצדוקים. וטעם להזכיר ובקצרכם את קציר ארצכם פעם שנית בעבור כי חג שבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתיך לעשות בימים ההם. וטעם להזכיר וידבר ה' עם יום התרועה בעבור היותו מועד בפני עצמו כי חג שבועות תלוי מיום תנופת העומר וכן הזכיר עם הצום הגדול ועם חג הסכות : (כד) בחדש השביעי. כי תחלת החשבון מניסן כי בו יצאנו ממצרים ועוד כי אביב השעורים תחלה ואחר כן בכורי קציר חטים ואחר כך באספך את מעשיך ואלה המועדים תלוים להיותם בימים הנזכרים ואחר שאמר לתקוע בחצוצרות בכל חדש הנה זכרון תרועה גם יום תרועה מצוה לתקוע בשופר וכן ביום הכפורים ואני הנה ארמוז לך סודות ושים לבך אולי תבינם :

אמרו

על הלחם ב׳ וסימן והקרבתם. כי לא על הלחם לבדו : ואילם ד׳ וד׳ מלאים דמלאי׳ וסי׳ נמסר בסדר תצוה : וקראתם ג׳ ר״פ וסי׳ בעצם היום הזה. וקראתם בשם אלהיכם. וקראתם אותי והלכתם והתפללתם: מושבתיכם חד מן ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ הטפחא לא ישרתנו מרכא בתיבת׳ כי אם בח׳ מקומות וסי׳ בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמר. את כל ההרתית בקע דסוף מלכים. מבליגיתי. ומכל גלוליכם. מכל תועבתיכם. כי למבראשונה דד״ה. ונבזביתך לאחרן יהב. שהם הרהיבוני וסי׳ מה״ב תגלו״ש ועיין בשער הנגינות : דבר ד׳ בטעם תביר ר״פ בספרא וסימן

בעל הטורים

על הלחם ב׳ במסרה. והקרבתם על הלחם שבעת כבשים כי לא על הלחם לבדו יהיה האדם על כן והקרבתם על הלחם שבעת כבשים כי אכילת המזונה מעין אכילת אדם כדאמרינן גבי נסכים מה אכילת אדם אכילה מרובה משתיה וכו׳ :

תולדות אהרן והקרבתם על הלחם. מנחות מה : יהיו עולה. שם : ועשיתם שעיר עזים, זבחים נח : והניף הכהן אותם. מנחות סב : על שני כבשים. מנחות מה מו סב : קדש יהיו לה׳ לכהן. ערכין כה : וקראתם. חגיגה יז : ובקצרכם. שם חולין קלא קלה : לא תכלה פאת. מכות טז חולין קלא : שדך. שם קלה : בקוצרך. שם קלז : ולקט קצירך. שם קלא : תעזב. בבא קמא צד תמורה ו : בחדש השביעי. מגלה ל : שבתון זכרון תרועה. ר״ה יא טו כח כט לב לד (ראש השנה נח סוכה נג מגלה עג) :

רמבן

אסור החמץ מפני שירמוז אל מדת דין כי נקרא חמץ כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ שכר והלשון נגזר מלשון מעול וחומץ כי נגזל מהם טעמם ולא יאכלו וכן כי יתחמץ לבבי יכעוס ויאבד טעמו ממנו . ובעבור שהקרבנות לרצון לשם הנכבד לא יובאו מן הדברים אשר להם היד החזקה לשנות הטבעים וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש רק מן הדברים הממוזגים כאשר אמרו בבריאת העולם שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תורה כי הוא יום העצרת והמשכיל יבין . וזה סוד מה שאמרו רבותינו כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל לעולם וכו׳ כי בו מצה וחמץ כענין בעולם הבא :
(כב) ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה. לשון רש״י. חזר ושנה בהם לעבור עליהם בשני לאוין. ור״א אמר כי הטעם בעבור כי חג השבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתיך לעשות בימים ההם. והנכון בעיני כי ובקצרכם את קציר ארצכם רמז לקציר הנזכר בראש הפרשה יאמר כי כשתבואו אל הארץ וקצרתם את העומר ראשית קצירכם לא תכלה פאת השדה בבוא לצורך העומר ולא תלקט הלקט לומר שלא תדחה המצוה הבאה את הלאוין האלה :

ספורנו

כאמרו וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה. ואמר לה׳ כי בהם הותר החדש לקרבן ובהיות זה כענין הודאה על שבועות תקות הקציר שבהם היתה סכנת התבואה היו שתי הלחם חמץ קרבות עם כבשי שלמים כמו שהיה הענין בשלמי תודה על חלות לחם חמץ : (כא) חקת עולם בכל מושבותיכם. אף על פי שאין קרבים מיני הקרבן במושבות הגלות לא יחדל ענין הספירה וענין מקרא קדש : (כב) ובקצרכם. אחר ההודאה על הקציר והצלחתו הזהיר על מצות לקיום הממון המושג בהצלחה וצוה על לקט ופאה כאמרם (מלח ממון חסר ואמרי לה חסד) : אני ה׳ אלהיכם. אלהי הקוצרים ואלהי המלקטים הלקט והפאה לעניים ואיטיב למטיבים להם כדי

לעשות

אמרו המעתיקים שיום ראש השנה יום הדין וטעם התרועה זכר למלכיות השם ואחר שהעיקר כל ר"ח היה ראש חודש ניסן נכבד כי בו הוקם המשכן ובעתיד אמר יחזקאל בראשון באחד לחדש וכן תעשה בשבעה בעבור המרובע והנה חמשה עשר לנכח ויום שביעי גם מרובע ופסח שני יתחלפו הגדול והקטן על כן יום ראש השנה גדול מכולם אע"פ שהוא יום דין אסור להתענות בו ועזרא יוכיח ויום הכפורים הקטן במחברת והנה סכות כחג פסח רק שמיני ואין שביעי ומזה יתברר לך הסוד וסוד השבת : (כז) וטעם אך בעשור . בעבור שיום מקרא קדש יום שמחה וכן כתוב בספר עזרא לכו אכלו משמנים ושתו

לְיַרְחָא יְהֵי לְכוֹן נְיָחָא
דּוּכְרַן יַבָּבָא מְעָרַע קַדִּישׁ׃
כה כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא
תַעַבְדוּן וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ׃ כו וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כז בְּרַם

יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה
מִקְרָא־קֹדֶשׁ׃ כה כָּל־מְלֶאכֶת
עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם
אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ס כו וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כז אַךְ בֶּעָשׂוֹר

לשלם שכר : (כד) זכרון תרועה. (ר"ה לג) זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל : (כה) והקרבתם אשה. המוספין האמורין בחומש הפקודים : (כז) אך. כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין כן מכפר הוא על שבים ושיט

ספורנו

משות ללוי : (כד) זכרון תרועה. זכרון תרועת מלך בה יגילו מלכם כאמרו הרנינו לאלהים עוזנו הריעו וזה מפני היותו יושב אז על כסא דין כמו שבא בקבלה כאמרו תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ולאוי לנו לשמוח אז יותר על שהוא מלכנו ויסה כלפי חסד ויזכה אותנו בשפטו אותנו כאמרו כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו : (כז) אך בעשו' לחדש השביעי. אע"פ שבאמר מקראי קדש ראוי לשמוח ולהתענג גם באכילה ושתיה כאמרו אכלו משמנים

נמסר בסדר צו : אך ח' ר"פ בקרי' וסי' אך בשר בנפשו דמו. אך בעשור לחדש. אך כל חרם אשר יחרם. אך בכור אשר יבכר. אך בחמשה עשר יום. אך בכור שור או בכור כשב. אך את מטה לוי. אך יד אחיקם בן שפן :

בעל הטורים

תולדות אהרן כל מלאכת עבדה . ר"ס כט : אך בעשור . יומא עח פו סוטה מ שבועות יג כריתות ז זוכר תגוס :

שבתון זכרון תרועה . שבשבת אין תוקעין שאין תקיעת שופר דוחה שבת ואין בו אלא זכרון תרועה אבל במקדש תוקעין תקעו שופר בגוון ר"ת שבת שבגוון תוקעין לפי' בשבת : זכרון ג' במי' . זכרון תרועה ואידך אין זכרון לראשונים ואידך כי אין זכרון לחכם עם הכסיל כנגד שלשה ספרים שנפתחים בר"ה ע"כ בשנים כתיב אין זכרון דהיינו לצדיקים ורשעים שאין צריכים להזכירם יותר אלא אלו נחתמין מיד לחיים ואלו למיתה והיינו אין זכרון לחכם וגם בפסוק השני כתיב אין זכרון שהיא כנגד הרשעים אבל בפסוק שלישי כתיב זכרון שהיא כנגד הבינונים שתלויין ועומדין וצריך להזכירם עוד ביום הכפורים : אך בעשור לחודש . אך מיעוטא הוא שמכפר לשבים ואינו מכפר לשאינן שבים וחמשה עינויים כן אכילה ושתיה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש כמעט כנגד חמשה פעמים נפש דכתיב בפרשה וכנגד חמשה שמות שיש לנפש וחמשה עבילות לכהן גדול וחמש תפלות :

רמבן

(כד) יהיה לכם שבתון . שיהיה יום שביתה לנוח בו . ואמרו רבותינו שבתון עשה הוא . והנה העושה מלאכה ביו"ט עובר בלאו ועשה והשובת בו מקיים עשה . ועל דעתם המועדות כולם הוקשו זה לזה כי לא נאמר שבתון בחג המצות ולא בעצרת . ובמכילתא ראיתי בפרשת החדש ושמרתם את היום הזה למה נאמר והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה . דברים שהן משום שבות מנין תלמוד לומר ושמרתם את היום הזה להביא דברים שהן משום שבות . יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום שבות והדין נותן תלמוד לומר ביום הראשון שבתון והנה ידרשו שבתון לשבות בו לגמרי אפילו מדברים שאינן מאבות מלאכות ותולדותיהן אבל לא נתברר לי זה שאם תאמר שהוא אסמכתא מה טעם שיאמרו בלשון הזה כי שבות בלשונם נאמר לעולם על שם דבריהם והיאך יתכן לומר דברים שהן אסורין משום שבות של דבריהם מנין שיהו אסורין מן הכתוב ודרך האסמכתות לשנות שהם מן התורה לא שיאמרו דבר זה שהוא מדברי סופרים מנין מן התורה אבל היה לו לומר דברים שאינן מלאכה מנין ת"ל שבתון ונראה לי שהמדרש הזה בא לומר שנצטווינו מן התורה להיות לנו מנוחה בי"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו בי"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שלחנם והזהובים לפניהם ויהיו הפועלים משכימים למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה . לכך אמרה תורה שבתון שיהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח ממלאכה וזה פירוש טוב ויפה . ואחרי כן ראיתי במכילתא אחריתי דרבי שמעון בן יוחאי ששנו בה לשון אחר אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מנין שאין עולין באילן ולא רוכבים על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקים ולא מטפחין תלמוד לומר כל מלאכה אין לי אלא ברשות במצוה מנין שאין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות תלמוד לומר שבתון שבות וכענין זה היא שנויה בתורת כהנים ביום הכפורים ואף על פי שאלו הברייתות חלוקות בלשונן ובמדרשיהן שמא לדבר אחד נתכוונו להביא אסמכתא לשבות דרבנן . ומכל מקום בין שיהיה פי' הברייתא הראשונה כמו שאמרנו או שהן כולן אסמכתות . אבל פירוש שבתון כך היא שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל כמו שביארנו . והוא ענין הגון וטוב מאד . והנה הוזהרו על המלאכות בלאו ועונש כרת ומיתה והטרחות והעמל בעשה הזה ובי"ט המלאכה בלאו והטורח בעשה . וממנו אמר הנביא מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר וכן שבת שבתון יהיה לארץ שבת של מנוחה שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל וזהו מה שדרשו שאין בחולו של מועד משום שבות ווה מן התורה שאלו מדבריהם כל דבר שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה שאפי' בשבות דאמירה החמירו בו :

זכרון תרועה . פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקדת יצחק שקרב תחתיו איל לשון רש"י . והיה צריך הרב להביא גם פסוקי המלכיות מן המדרש שלא יתכן שיזכיר הכתוב פסוקי הזכרונות והשופרות ולא יזכיר המלכיות . וכבר דרשו אותם מפסוק והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם שאין ת"ל אני ה' אלהיכם ומה ת"ל אני ה' אלהיכם אלא זה בנין אב כל מקום שאתה אומר זכרונות אתה סומך להם את המלכיות כדאיתא בתורת כהנים ובמסכת ראש השנה . אבל כל זה אסמכתא מדבריהם ומפורש אמרו הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין פשיטא הא דאורייתא והא דרבנן לא צריכא דאע"ג דהא ודאי והא ספק אבל זכרון תרועה כמו יום תרועה יהיה לכם . יאמר שנריע ביום הזה ויהיה לנו לזכרון לפני השם כמו שנאמר להלן ותקעתם בחצוצרות והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם ובעבור שאמר שם וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם וכאן צוה בתרועה סתם במועד הזה בלבד ואחרי כן אמר והקרבתם אשה . הנה התרועה הזאת איננה התרועה ההיא שהיא בחצוצרות על הקרבן . וזאת איננה על הקרבן אבל היא חובה בכל ישראל והיא בשופר כי לא צוהו עדיין לעשות חצוצרות וסתם כל תרועה בשופר הוא כמו שנאמר והעברת שופר תרועה . ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת למה תרועה ולמה נצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים . ולמה יצוה להיותו מקרא קדש כלל . אבל מפני שהוא בחדשו של יום הכפורים בראש חדש נראה שבו יהיה דין לפניו יתברך . כי בם ידין עמים בראש השנה ישב לכסא שופט צדק . ואחרי כן בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו נרמז בכתוב הענין כאשר נודע בישראל מפי הנביאים ואבות קדושים ועל דרך האמת תרועה היא שעמדה לאבותינו ולנו שנאמר אשרי העם יודעי תרועה וכענין שכתוב תרועת מלחמה כי השם איש מלחמה אם כן יום תרועה יהיה לכם שיהיה היום לתרועה לנו וכן זכרון תרועה מקרא קדש שיהיה הזכרון בתרועה ולפיכך הוא מקרא קדש ולא הוצרך להזכיר שופר כי השופר רמז ביום והתרועה בו והנה הוא יום הדין ברחמים לא תרועת מלחמה ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה שכבר קבלה ביד רבותינו וכל ישראל רואים עד מפי משה רבינו שכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה . ולמה הזכיר הכתוב תרועה ולא יזכיר התקיעות כלל לא בראש השנה ולא ביום הכפורים אבל התקיעה היא הזכרון והוא השופר והתרועה כשמה . ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפניה ולאחריה ולפיכך אמר ביודעי תרועה כי בצדקה ירומו כי תפארת עוזמו אתה . והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה אלא בראש השנה מתיחד במדת הדין ומנהיג עולמו וביום הכפורים במדת הרחמים והוא מאמרם מלך יושב על כסא דין וכו' ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין. ומן הענין שפירשנו תבין טעם הכתוב במסעות תרועה יתקעו למסעיהם ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו כי במסעיהם כתוב ויסע מלאך האלהים וכתיב ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך כטעם פני ה' בעושי רע ובהקהיל את הקהל נאמר שובה ה' רבבות כטעם ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד ועשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים ירמזו לעשר ספירות כי ביום הכפורים יתעלה בכב ויגבה ה' צבאות במשפט כידוע בקבלה וגם יש בזה אות בשמים שהחדש הזה מזלו מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה' :

(כז) אך בעשור לחדש . כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין מכפר הוא על השבים ואינו מכפר על שאינן שבים לשון רש"י מדברי רבותינו . ואם כן יהיה טעם

רשי

ואינו מכפר על שאינם שבים: (כז) מקרא קדש. קדשהו בכסות נקיה ובתפלה וכל שאר ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ובתפלה: (ל) והאבדתי. לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן: (לא) כל מלאכה וגו'. לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על מלאכת לילה כמלאכת היום:

אבן עזרא

ושתו ממתקים: (כז) ועניתם. פירשתיו: (כח) לכפר עליכם. פירוש כי יום כפורים עליכם לבדכם: (כט) כי כל הנפש אשר לא תעונה. זה מהבנין שלא נקרא שם פועלו וזה אות כי מי שנדע שאינו שומר זו המצוה כאשר נשמרת נכריחנו להתענות. וטעם שלא יעשו מלאכה. שלא תהיינה הנפשות מתעסקות חוץ מבקשת כפור העונות: (ל) והאבדתי. יש הפרש בינו ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש. וטעם כל מלאכה לא תעשו פעם אחרת. להוסיף חקת עולם לדורותיכם: (לב) תשבתו שבתכם. זה יום השבת לא יקרא שבת ישראל כי אם שבת ה': (לו) שבעת ימים תקריבו אשה. ואם איננו שוה כאשה חג הפסח

לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים
הוּא מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם
וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ כח וְכָל־
מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר
עֲלֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
כט כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תְעֻנֶּה
בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה
מֵעַמֶּיהָ׃ ל וְכָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ לא כָּל־מְלָאכָה לֹא
תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ לב שַׁבַּת
שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב
מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם׃ פ
לג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
לד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת
יָמִים לַיהוָה׃ לה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה

בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה
הָדֵין יוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא הוּא
מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן וּתְעַנּוֹן
יַת נַפְשָׁתֵיכוֹן וּתְקָרְבוּן
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ כח וְכָל
עֲבִידָא לָא תַעְבְּדוּן בִּכְרַן
יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי יוֹמָא
דְכִפּוּרַיָּא הוּא לְכַפָּרָא
עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
כט אֲרֵי כָּל אֱנָשׁ דְּלָא
יִתְעַנֵּי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין
וְיִשְׁתֵּיצֵי מֵעַמֵּיהּ׃ ל וְכָל
אֱנָשׁ דְּיַעְבֵּיד כָּל עֲבִידָא
בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין וְאוֹבֵיד
יַת אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ׃
לא כָּל עֲבִידָא לָא תַעְבְּדוּן
קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכֹל
מוֹתְבָנֵיכוֹן׃ לב שְׁבָא
שַׁבְּתָא הוּא לְכוֹן וּתְעַנּוֹן
יַת נַפְשָׁתֵיכוֹן בְּתִשְׁעָה
לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא מֵרַמְשָׁא עַד
רַמְשָׁא תְּנוּחוּן נְיַחֲכוֹן׃
לג וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ לד מַלֵּיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֵימָר בַּחֲמִשָּׁא
עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
שְׁבִיעָאָה הָדֵין חַגָּא
דִמְטַלַּיָּא שַׁבְעָא יוֹמִין קֳדָם
יְיָ׃ לה בְּיוֹמָא קַדְמָאָה
מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידַת

ג'. ב' ומשמש א"ב חד נסיב ס"א וחד לא נסיב ס"א
ד' בתורה
ג'
ג'
ויש ר"פ נסיפ'
ג' חסר כתו'
קדמא סוא תניין הוא וא' פ' סי' ותהכל סוא וסוא ד'
ששי
כ' ר"פ בטעם תביר בענין
כול' ח' במ"ב (ע' מ"ס) ס"ג
כ' חסר יהוה לכם

וכל מלאכה ג' בספר בסדר אחרי מות:

תולדות אהרן יום הכפורים הוא. שבועות יג חולין קא: ועניתם את נפשתיכם. יומא פא: וכל מלאכה לא תעשו. שם: כי כל הנפש. שם: אשר לא תעונה. שם עה יבמות מ (יומא מה): וכל הנפש אשר תעשה. יומא פא: והאבדתי את הנפש. יומא פד: שבת שבתון. שם פו: ועניתם את נפשותיכם. ברכות ב פסחים סח יומא פא ר"ה ט: תשבתו שבתכם. יומא פא: בחמשה עשר יום. סוכה כז וכח: חג הסכות שבעת ימים. שם ע ביצה ל: ביום הראשון מקרא קדש. פסחים ס חגיגה יח: כל מלאכת עבודה. שם:

ספורנו

משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו מכל מקום בעשור לחדש הוא יום הכפורים להתודות ולהתאונן גבר על חטאיו ואינו יום שמחה ותענוג אבל הוא יום ענוי כאמרו ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה והוא ענין קרבנות כהן גדול וקרבנות צבור הבאים לכפרה: (כח) וכל מלאכה לא תעשו כי יום כפורים הוא. כי ראוי ביום כזה לפנות משאר עסקים לתת לב להשיג מחילה ובפרט על הפך מה ביום צומכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו. ובהיות שרוב מי שיחטא בענין הענוי יעשה זה לתאבון בלבד ורוב מי שיחטא בעשות מלאכה חוטא להכעיס. ענש כרת הבלתי מתענה וענש אבדן הנפש על עשיית מלאכה: (לא) בכל מושבותיכם. אע"פ שאין

רמבן

טעם הכתוב כי באחד לחודש יהיה לכם לכולכם יום זכרון תרועה שתהיו כולכם נדונין לפניו אך יהיה למקנתכם בעשור לחדש הזה יום הכפורים. והנה הוא כטעם בלבד. וכן שא נא חטאתי אך הפעם וכן הרק אך במשה הבלבד במשה וכן אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה יאמר בלבד בחמשה עשר תחוגו את חג ה' שבעת ימים לא רצופים שאין חגיגה דוחה שבת ובדרך הזה תפרשנו בכל המצות כפי קבלת רבותינו וכמוהו אך טרף טרף שלא נעשה בו ענין אחר לבד הטרף וכן כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עושים הרע בעיני ה' מנעורותיהם כי בני ישראל אך מכעיסים אותי שלא יעשו דבר אחר. ועל דרך הפשט אך טעמו אכן לאמת הענין אכן נודע הדבר אכן כאדם תמותון אכן בעשור לחודש יום הכפורים הוא הבטחה באמתת הענין יאמר באחד לחודש יום הדין אמנם בעשור לחודש יום כפורים על כן תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו. וכן אך עצמי ובשרי אתה אך מלך ישראל הוא. אך טוב לישראל אלהים לברי לבב. וככה פירוש אך את שבתותי תשמורו הנה צויתי אתכם במלאכת המשכן אכן את שבתותי תשמרו לעולם וכן כולם יתפרשו לך בדרך הזה אם תשכיל בהם:

(כח) **בעצם** היום הזה. אמרו המפרשים שפירושו בגוף היום הזה וכן ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד גוף היום. וכן וכעצם השמים לטוהר גוף השמים. ולא נוכל לפרש שירמוז אל עצם היום הזה וכמו כמו שאמרו רבותינו בפסוק בעצם היום הזה בא נח. בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל. כי כתוב בתשעה לחודש בערב מערב עד ערב וכן וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש גם הלילה בכלל והנה לא הזכיר בעצם היום הזה בשבת ולא במועדים רק בחג השבועות וביום הכפורים וכן באיסור החדש אמר עד עצם היום הזה והנראה בטעם הדבר כי בעבור שאמר בשבועות מיום הביאכם את עומר התנופה תספרו חמשים יום יאמר והקרבתם מנחה חדשה ממושבותיכם תביאו וגמר הענין שהאריך לצוות בקרבנות הוצרך לומר וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש כי גוף היום הוא קדוש ואסור בעשיית מלאכה איננו תלוי בעומר ולא בקרבנות וכן ביום הכפורים מפני שאמר ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה לה' ובפרשת אחרי מות תלה עוד הכפרה בקרבנות ובשעיר המשתלח מפני כן הוצרך לומר וכל מלאכה לא תעשו בגוף היום הזה כי יום כפורים הוא בגופו לכפר עליכם מלבד כפרת הקרבנות. וכן עד עצם היום הזה בחדש עד גוף היום הזה שהוא יום הביאכם את קרבן אלהיכם שאפילו לא יביא הקרבן המצוה נוהגת בגוף היום הזה להיות החדש אסור לפניו ומותר לאחריו. וזה טעם אמרו חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כמו שפירשתי ומלאכו עוד שהזכיר הכתוב בעצם היום הזה בענינים נגזרים לעתים מזומנים אמר בנח בעצם היום הזה בא נח וגו' ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה עלה אל הר העברים והטעם באלו מפני שיתכן שהכנים נח בתיבה

אבן עזרא

הפסח : עצרת היא . יש אומרים שטעמו קהלה כטעם עצרת בוגדים והטעם התחברות כל ישראל לשלש רגלים . ולא דברו נכונה כי הנה כתוב בפסח וביום השביעי עצרת וכתיב ופנית בבקר והלכת לאהליך והקרוב שהוא כמו נעצר לפני ה' שיהיה בטל מכל עסקי העולם ופירוש עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו וכן כתוב בעצרת מועד הפסח : (לז) אלה מועדי ה'. שאתם חייבים להקריב בהם אשה ופירוש כי בכולם יש בהם עולה ומנחה וזבח ונסכים כי עד עתה לא הזכיר רק אשה לבדו ויתכן להיותו עולה לבדה או מנחה לבדה : (לח) מתנותיכם. בשלש רגלים ונדרי הנכור והיחיד ונדבותיהם. וטעם אך בעבור שהזכיר בפרשה שהוא קודש זאת ענוי הנפש אסור להתענות בחג הסכות כי בו כתוב ושמחתם והיית אך שמח : (לט) באספכם את תבואת הארץ. שדות וכרמים : תחגו. מפעלי הכפל והטעם על הזבחים

רשי

(לו) עצרת היא . עצרתי אתכם אצלי כאדם שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם : כל מלאכת עבודה . אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשוה יש חסרון כיס בדבר : לא תעשו . יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה ת"ל היא : (לז) עולה ומנחה . (מנחות מד) מנחות נסכים הקריבה עם העולה : דבר יום ביומו . חוק הקצוב בחומש הפקודים : דבר יום ביומו . הא אם עבר יומו בטל קרבנו : (לט) אך בחמשה עשר יום תחגו. קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת תלמוד לומר אך הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה : באספכם את תבואת הארץ . שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים שהוא באמצע הקיץ או בחורף : תחגו . שלמי חגיגה : שבעת ימים

לֹא תַעֲשׂוּ׃ לו שִׁבְעַת יָמִים
תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַיהוָה בַּיּוֹם
הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת
הִוא כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תַעֲשׂוּ׃ לז אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה
אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה
וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ׃ לח מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה
וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־
נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם
אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה׃ לט אַךְ
בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאַת
הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְהוָה

פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃
לו שַׁבְעָא יוֹמִין תְּקָרְבוּן
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא
תְּמִינָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ
יְהֵי לְכוֹן וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ כְּנִישִׁין תְּהוֹן כָּל
עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃
לז אִלֵּין מוֹעֲדַיָּא דַייָ
דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי
קַדִּישׁ לְקָרָבָא קוּרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ עֲלָתָא וּמִנְחָתָא
נִכְסַת קוּדְשִׁין וְנִסּוּכִין
פִּתְגָּם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ׃ לח בַּר
מִשַּׁבַּיָּא דַייָ וּבַר מִמַּתְּנָתֵיכוֹן
וּבַר מִכָּל נִדְרֵיכוֹן וּבַר מִכָּל
נִדְבָתֵיכוֹן דְּתִתְּנוּן קֳדָם יְיָ׃
לט בְּרַם בְּחַמְשָׁא עַשְׂרָא
יוֹמָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה
בְּמִכְנַשְׁכוֹן יָת עֲלַלְתָּא
דְאַרְעָא תְּחַגּוּן יָת חַגָּא

כל דסמיך לאל"ע פתחין

ג

ד' כ' מ"ל

י"ו בתורה

תולדות אהרן עולה ומנחה . מנחות מד : זבח ונסכים. בכורות יז תמורה יד : מלבד שבתות ה'. שם (ראש השנה ו) : בחמשה עשר יום. ראש השנה ז :

מתנותיכם ד' בקריאה ב' חסרי' וב' מלאים וסימן מלבד שבתת ה' ומלבד . ואתם בית ישראל ענפכם. יבשאת מתנתיכם בהעביר דיחזקאל. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה'. ב' קדמאי' מלאים : חג ה' ד' בקריא' וסי' בנערינו ובזקנינו נלך. באספכם את תבואת הארץ. ויאמרו הנה חג ה' בשילה. מה תעשו ליום מועד. ונמסר

ספורנו

שאין שם כפרת מזבח שהיא הובת היום כמו שקלה בגלות : (לו) עצרת הוא . ענין העצירה הוא לא בלבד לשבות ממלאכת הדיוט אבל היא עם זה אזהרת עמידה איזה זמן במקומות הקדש לעבוד במקומות ההם את האל ית' בתורה או בתפלה או בעבודה כענין ושם איש מעבדי שאול נעצר לפני ה' ביום ההוא והוא אמרו קדשו צום קראו עצרה ועל זה הדרך אמר יהוא קדשו עצרה לבעל. אמר אם כן שזה היום אחר חג הסכות אשר בו שלמו כל שמחת הרגלים הוא קדש להיות יום עצרת שיעצרו במקומות הקדש ותהיה שמחתו שמחת תורה ומעשים טובים כאמרו ישמח ישראל בעושיו וזה כענין ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבקר והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וכו'. וזה מפני השמחה הקודמת ובהיות שביום שביעי של פסח נעצרו ישראל עם משה יחדו לשורר לאל ית' כאמרו אז ישיר משה ובני ישראל קדש אותו היום להיות עצרת לה' אע"פ שלא היתה התשועה בתחלת היום וזה באר במשנה תורה באמרו וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה ובהיות שהיה יום החמשים ליציאת מצרים יום מתן תורה אשר בו נעצרו ישראל יחדו לעבודת האל ית' קראוהו רבותינו ז"ל עצרת (מועד קטן פרק ואלו מגלחין) אמנם בתורה לא הזכיר אותו היום בזה השם כלל וזה מפני שקלקלו ישראל את המוצב בעצירתם ויתנצלו את עדים מהר חורב : (לט) אך בחמשה עשר יום . אחר שהזכיר את הדברים הכללים שכל המועדים מסכימים בהם וזה

רמבן

בתיבה קודם לכן הרבה מן החיה והעוף וכן יתכן שיצאו מקצת ישראל ממצרים קודם לכן וביום ההוא נגמר הענין וכן קודם ליום ההוא היתה צואה למשה רבינו בעליה ההיא וביום ההוא עלה . לכך פירש הכתוב בכולן שהיו בגוף היום ההוא לא שהותחל בהם מתחלה ונשלם ענינם ביום ההוא רק הכל היה בגוף היום הזה וכן בעצם היום הזה נמול אברהם וגו' שנמולו עם רב ביום אחד להגיד זריזותו במצות וכן נראה לי עוד כי עצם כל דבר כחו ותקפו נגזר מלשון כחי ועוצם ידי עוז ותעצומות . וכן זה ימות בעצם תומו בתוקף שלמותו . ובעבור שהעצמות מוסדות הגוף ותקפו יקראו כן. והנה כעצם השמים לטוהר שטהרת הדבר שראו ברורה וחזקה כחוזק טהר השמים . ולכך יזכיר בימים הנזכרים עצם היום כי הענין בהם בעצמם לא בדבר אחר נוסף בהם שהוא הקרבנות אשר יקריבו בהם וכן אמר אונקלוס בקרן יומא הדין בקרנו של יום בגופו וכחו מלשון וכל קרני רשעים אגדע מגני וקרן ישעי כי בעבור שהכח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו ובלשון חכמים משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ויש גורסין בתרגום בכרן בכ"ף והכל אחד כי בכתוב כובע וקובע שוים וישתמשו חכמים בכל לשון עכבה בכ"ף נגזר מולא יעקבם כי ישמע קולו ויאמרו מתקשט מן תכשיטין ואמרו קרסמוה כמלים מן יכרסמנה חזיר מיער וכנאמר במקומות הנזכרים בעצם היום הזה גם כן פירושו בכח היום ההוא שהם ענינים לא יעשו ביום אחד כמנהגו של עולם לפיכך אמר כי כל החיה וכל הבהמה וכל העוף וכל רומש על האדמה נאספו בכח היום ההוא בגזרת האל עליהם כי פיו הוא צוה ורוחו הוא קבצן וכן לא יאספו שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף ויצאו כאיש אחד מארץ מצרים רק בכח היום הנגזר עליו כן מפי עליון וכן בענין משה רבינו להגיד כי ביום שנצטוה בשירה וכתבה ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ויכל לדבר את כל הדברים האלה נגזר עליו שיעלה בכח היום ההוא שהגזרה בו אל הר העברים ואמר וזאת הברכה ועלה שם והוא ענין ראוי לימים רבים אבל נעשה בכחו ועצומו של יום . וכן מלת שלש מאות ושמונה עשר איש ביום אחד בבית אברהם מה' הוא ואמר יחזקאל המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה להכניס היום בכלל ההוא וכן עד עצם היום הזה דחדש שהוא עד ועד בכלל כי גוף הדבר כחו ותקפו ורבותינו דרשו מלשון בעצם היום הזה דמועדים עצומו של יום . כלומר מעת צאת הכוכבים עד צאתם בליל המחרת למעט התוספת שלמדו להוסיף מחול על הקודש וידרשו בנח וביציאת מצרים ומשה בעצומו של יום כחצי היום כדאיתא בספרי וכתבו רש"י בפרשת האזינו :

(לו) **עצרת** היא. עצרתי אתכם לפני כשר שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום א' קשה עלי פרידתכם לשון רש"י. ודברי אגדה הם בויקרא רבה ועל דרך האמת ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג וכנסת ישראל היא בת זוגו שנא' ואת הארץ והנה היא שמינית עצרת היא כי שם נעצר הכל. וכוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה' ומנה ממנו תשעה וארבעים יום והשבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בינתים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש . ולכך יקראו חכמים בכל מקום חג השבועות עצרת כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן וזהו תאמרם שמיני רגל בפני עצמו הוא לעיין פו"ר קז"ב ותשלומין דראשון הוא כי גם הוא אצילות הראשונים ואינו כאחדות שלהם ולכך יזכיר בפרשת כל הבכור בשלש רגלים חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות שבעת ימים ולא יזכיר השמיני כי שם אמר יראה כל זכורך וגו' והנה זה מבואר :

(לט) **באספכם** את תבואת הארץ. שיהא חדש שביעי זה בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים שהוא

רש"י

ימים. (חגיגה י) אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מביאן כל שבעה ת"ל וחגותם אותו יום אחד במשמע ולא יותר ולמה נאמר שבעה לתשלומין: (מ) פרי עץ הדר. (סוכה לה) עץ שטעם עצו ופריו שוה: הדר. הדר באילנו משנה לשנה זהו אתרוג: כפת תמרים. חסר וי"ו למד שאינה אלא אחת: וענף עץ עבות. שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזהו הדס העשוי כמין קליעה: (מב) האזרח. זה אזרח: בישראל. (ת"כ) לרבות

אבן עזרא

הזבחים: ביום הראשון שבתון. שם ויחסר יהיה לכם ואילו היה שם התאר היה ה"א תחת דו"ת: (מ) ולקחתם לכם. אנחנו נאמין בדברי המעתיקים כי לא יכחישו הכתוב אף על פי שמצאנו ויקחו להם איש שה לבית אבות. גם הם העתיקו כי פרי עץ הדר הוא אתרוג ובאמת כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו הדר באילנו בדרך אסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי והצדוקים אמרו כי מאלה תעשו סוכות והביאו ראיה מספר עזרא ואלה עורי לב הלא יראו כי אין בספר עזרא ערבי נחל ולא פרי עץ כלל רק עלי חמשה מינים ואין זכר לעלי הדס ועלי עץ עבות טענה על קדמונינו וכן מין הדס אין אילנו גבוה והנה הם שני מינים גבוה ונמוך והגדולה מארץ קדר לארץ אדום אם יש לו עינים ידע סוד המצוה הזאת:

ט

מקרא

שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן:
מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף
עֵץ־עָבֹת וְעַרְבֵי־נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:
מא וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה שִׁבְעַת
יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ
אֹתוֹ: מב בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת
יָמִים כָּל־הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ

ב' מלעיל בסו' · ד · ב' חס' כתו'. ל' · כול' מ"ל כמ"ב ל' וא' ערבי נחל · י"א פסוק רישיהון וסופיהון חד כ'

אונקלוס

דַיְיָ שִׁבְעָא יוֹמִין בְּיוֹמָא
קַדְמָאָה נְיָחָא וּבְיוֹמָא
תְמִינָאָה נְיָחָא: מ וְתִסְּבוּן
לְכוֹן בְּיוֹמָא קַדְמָאָה פֵּירֵי
אִילָנָא אֶתְרוֹגִין וְלוּלְבִין
וַהֲדַסִין וְעַרְבִין דְנַחַל וְתֶחֱדוּן
קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן שִׁבְעָא
יוֹמִין: מא וּתְחַגּוּן יָתֵיהּ
חַגָּא קֳדָם יְיָ שִׁבְעָא יוֹמִין
בְּשַׁתָּא קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן
בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה תְּחַגּוּן
יָתֵיהּ: מב בִּמְטַלַּיָא תֵּיתְבוּן
שִׁבְעָא יוֹמִין כָּל יַצִּיבַיָּא
בְּיִשְׂרָאֵל יֵתְבוּן בִּמְטַלַּיָא:

בעל הטורים

פרי עץ הדר כפת תמרים. פרי עץ הדר בגימ' אתרוגים: עבת חסר וי"ו בשביל שש דברים שפוסלין בו. ואלו הן יבש גזול אשרה עיר הנדחת נקטם ראשו ושל ע"ז. כפת תמרים היינו לולב. לולב בגימ' חיים לכך יבש פסול. עץ חיים היינו לולב שעולה כמנין חיים וכן תודיעני אורח חיים: בסכת תשבו שבעת ימים. נגד שבעת ענני כבוד וכנגד שבעת ימים שישראל יושבין בסוכות זוכין לז' חופות ואלו הן ענן עשן נוגה אש להבה כבוד שכינה וסכות לויתן ולכך לעשות סכות בתחלת החורף שאם היו עושים אותם בקיץ לא היה ניכר אלא היה נראה שעושין אותן לצל:

גם בסדור בא: ולקחתם ו' נמסר

תולדות אהרן ביום הראשון שבתון. פסחים ה: ולקחתם לכם. שם לם סכה יא כ כט ל לג לד מא מג מגלה כ מנחות כז זכר פ' נח ענין נאמד על ד' מינים שבלולב שבאים לרצות על המים ופ' תלוה ופ' ויקרא (ערלה ס סכה נג נד ראש השנה נט מגלה עג ויבמות יב): פרי עץ הדר. ברכות נז סכה לד לה: כפת תמרים. שם לא לב לד מה: ענף עץ עבת. שם לב: וערבי נחל. שם לג מד: ושמחתם לפני ה' אלהיכם. סבת קנא פסחים ה סכה מג: וחגתם אותו. פסחים ע חגיגה ט י: בחדש השביעי. חגיגה ט: בסכת תשבו. סכה ב ו ט כו כז כח לו לו מג קדושין לד סנהדרין ד זבחים לז ערכין ג' פ' הזבר בראשית ופ' תלוה (פסחים כח סוכה נא נג): כל האזרח בישראל. סכה כז כח זבחים לז:

רמבן

שהוא בא באמצע הקיץ או בחורף לשון רש"י. ולשון ת"כ עבר את השנים שתעשה החג באסיפת הפירות יכול באסיפת כל הפירות ת"ל מגרנך ומיקבך. מגרנך לא כל גרנך ומיקבך ולא כל יקבך. אי באסף מגרנך יכול מקצת ת"ל באספכם את תבואת הארץ הא כיצד השתדל לעבר את השנה שתעשה החג ברוב אסיפת כל הפירות. וכבר למדו העבור מחדש האביב אבל שם לימד על האביב וכאן לימד על פירות האילן שכך שנו חכמים על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה. והנה העבור נלמד מאליו שהחג הזה בזמן אסיפה. אבל ענין שטת הכתוב שיאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם כלם מקראי קדש להקריב בכולם אשה לה' אכן ביום חמשה עשר לחדש השביעי הזה בעבור שהוא עת אספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ה' שבעת ימים והוסיף לומר בכאן ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון שתשבתו ותנוחו בהם כאשר פירשתי. ואמר עוד שתוסיפו לשמוח לפני השם בלולב ואתרוג שבעת ימים כי הוא זמן שמחה שברך השם אותך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח לפניו. וטעם תחוגו את חג ה' שתחוגו לפניו לתת הודאה לשמו על מעשיכם אוסף כי בא. וחזר ואמר עוד וחגותם אותו חג לה' לסמוך אליו בסוכות תשבו וטעמו וחגותם אותו חג שבעת ימים בשנה שתשבו בסוכות וכל האזרח בישראל ישבו בהם לומר שיעשו חג שבעה בלולב ושמחה ובסוכה. ומדרשו וחגותם אותו חג לה' מה ת"ל לפי שנאמר שבעת ימים תחוג לה' אלהיך יכול יטעון חגיגה כל שבעה ת"ל אותו וכו' בתורת כהנים:

(מ) **פרי** עץ הדר. שטעם עצו ופריו שוה: הדר. הדר באילנו משנה לשנה וזה אתרוג לשון רש"י. וכן אסמכתות שעשו רבותינו לקבלתם. ור"א כתב והאמת אמרו כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו הדר באילנו אסמכתא. והנכון בעיני כי האילן הנקרא בלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון הקודש הדר כי פי' אתרוג חמדה כדמתרגמינן ונחמד למראה דמרגג למיחזי לא תחמוד לא תרוג ואמרינן מכל שפר ארג נכסין ולשון חמדה והדר שוים בטעם ונקרא העץ והפרי בשם אחד כי כן המנהג ברוב הפירות תאנה אגוז רמון זית וזולתם וכן זה שם העץ והפרי שניהם בארמית אתרוג ובלשון הקודש הדר. ופשוטו של מקרא יאמר שנקח לנו פרי עץ הדר ונקח כפות תמרים וענף אחד מעץ עבות וענף אחד מערבי נחל והנה הם אחד מכל מין כי כפות תמרים מחובר אל ולקחתם לכם שהם הרבים כי הלכה היא כרבי עקיבא שאומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת. ולכך תרגם אונקלוס בכלן בלשון רבים מחובר אל ולקחתם לכם שהם הרבים. וטעם המצוה הזאת אמרו על דרך האגדות שהמינין הללו באין לרצות על המים. ועל דרך האמת פרי עץ הדר הוא הפרי שבו רוב התאוה ובו חטא אדם הראשון שנאמר ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל. והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפניו עם שאר המינים וכפות תמרים הוא הראש קו אמצעי כפול וגבוה על כלם וענף עץ עבות רמז לשלש ספירות כבד אחד כענין שנאמר מידי אביר יעקב וערבי נחל כענין שנאמר סולו לרוכב בערבות כי יתערבו במדת הדין ובמדת הרחמים מכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא מעכב בהם כי הוא כנגד העטרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הם אחד בכח ולא אחד בפועל וכבר פירשתי טעם זה. והנה טעם כל הפרשה תחוגו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית ותסמכו להם השמיני עצרת כענין שנאמר למנצח על השמינית וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי עץ הדר והלולב באגודה ולכך הקדים האתרוג. אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר וזה טעם וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה שתחוגו שבעת הימים עם השנה ענין סבוב והקפה מלשון וחוג שמים. ובמחוגה יתארהו. וכן המון חוגג. וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה אמרו בויקרא רבה פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו כפת תמרים זה הקב"ה שנאמר צדיק כתמר יפרח וענף עץ עבת זה הקב"ה שנאמר והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה וערבי נחל זה הקב"ה כד"א סולו לרוכב בערבות. ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן פירי אילנא אתרוגין ולולבין. ומאי הדר איכא הדר הכל והיינו הדר שיר השירים דכתיב ביה מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו' ולמה נקרא שמו הדר אל תקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא נפרד מאגד הלולב ואין מצות לולב קיימת אלא בו והוא אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כלם יחד הוא. ומאי לולב כנגד חוט השדרה. וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו משל לאדם שבזרועותיו יגן על ראשו ענף לשמאל עבות לימין כמלא עץ באמצע ולמה נאמר בו עץ שהוא שורש האילן. ומאי ערבי נחל על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל דכתיב כל הנחלים הולכים אל הים וגו' ומאי ניהו ים הוי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מכל אלו השבעה איקרי נחל שנאמר וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל וכו'. והמדרש הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים כולם:

(מב) **אזרח** זה אזרח: האזרח. להוציא את הנשים שלא תלמוד מחמשה עשר של חג המצות לחייבן בסוכה כמצה: בישראל. לרבות הגרים לשון רש"י. ובת"כ אזרח זה אזרח האזרח להוציא את הנשים כל האזרח לרבות את הגרים ועבדים משוחררים. ופשוטו של מקרא על דרך הקבלה מפני שאמר הכתוב תורה אחת יהיה לכם לגר ולאזרח הארץ ואמר ככם כגר יהיה לפני ה' לא יצטרך להשיב ולהזכיר בכל מקום כל האזרח והגר ואמר כל האזרח בישראל כלומר כל אשר הוא מישראל מגדולם ועד קטנם שלא יהיה די באחד מבני הבית לדור בסוכה והשאר ישבו בבתים אבל כלם ישבו בסכות. ויתכן שיאמר כל אשר כאזרח רענן בביתו לאוציא מפרשי ימים והולכי על דרך:

ט

אבן עזרא

(מג) כי בסכות. שהיו עושים אחר שעברו ים סוף סוכות ואף כי במדבר סיני שעמדו שם קרוב משנה וכן מנהג כל המחנות והנה גם זה המועד זכר ליציאת מצרים ואם ישאל שואל למה בתשרי זאת המצוה יש להשיב כי ענן ה' היה על המחנה יומם והשמש לא יכם ומימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור: (מד) אל בני ישראל. ולא כל בני ישראל כי לא יוכל לדבר עם כלם וכן כתוב דבר אל בני ישראל ואין טענה מפסוק אל כל עדת בני ישראל כי כל ישראל לא יקרא עדה. וטעם להזכיר פרשת שמן זית זך בעבור שהזכיר אשה כל מועד והוא צריך להזכיר הלחם והמנורה כנגד השלחן והוסיף בפרשה זאת על המנורה הטהורה היא הידועה זהב כלה מעשה בצלאל ולא אחרת ואשר עשוה מברזל בשעת הצורך על פי הנביאים עשוה: (ה) ולקחת סלת. כצווי וכן ואפית אותה וכאה זו המלה מלרע

רשי

לרבות את הגרים: (מג) כי בסכות הושבתי. (סוכה יא) ענני כבוד: (ב) צו את בני ישראל. זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך: שמן זית זך. שלשה שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך וכן מפורשין במנחות (כ"ו) ובתורת כהנים: תמיד. מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום: (ג) פרכת העדות. שלפני הארון שהוא קרוי עדות. (שבת כב ת"כ) ורבותינו דרשו על נר מערבי שהיא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים: יערוך אותו אהרן מערב עד בקר. (ת"כ) יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר וכן כדאי אף ללילי תקופת טבת ומדה זו הוקבעה להם: (ד) המנורה הטהורה. שהיא זהב טהור. ד"א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר: שם

תורה

מג בְּדִיל דְּיִדְּעוּן דָּרֵיכוֹן אֲרֵי בְּמִטְּלַת עֲנָנִין אוֹתֵיבִית יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַפָּקוּתִי יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: מד וּמַלִּיל מֹשֶׁה יָת סְדַר מוֹעֲדַיָּא דַיְיָ וְאַלְפִינוּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ב פַּקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ מְשַׁח זֵיתָא דַכְיָא כְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינַיָּא תְּדִירָא: ג מִבָּרָא לְפָרֻכְתָּא דְסַהֲדוּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא יְסַדַּר יָתֵיהּ אַהֲרֹן מֵרַמְשָׁא עַד צַפְרָא קֳדָם יְיָ תְּדִירָא קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן: ד עַל מְנָרְתָּא דָכִיתָא יְסַדַּר יָת בּוֹצִינַיָּא קֳדָם יְיָ תְּדִירָא: ה וְתִסַּב סוֹלְתָּא וְתֵיפֵי יָתַהּ תַּרְתָּא עַשְׂרֵי גְרִיצָן תְּרֵין עֶסְרוֹנִין

בַּסֻּכֹּת: מג לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: מד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: שביעי פ

כד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: ג מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: ד עַל הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד: פ ה וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים

ל"ב · ב' מ"ל · ע"ל מ"ל כתו' · ג' חסר כלוס' · ו' רפין ב' קמן · ב' חסר כתו' · ל' ומשמ' א"ב · ב' מ"ל בתורה · ל' בטעם מלרע · ג' מ"ל

מסורה

בסדר ויגש: ויקחו ו' רפין נמסר בסדר בא: בסכת כלם חסר במ"ב וסי' על כן קרא שם המקום סכות. כי בסכות הושבתי: זך ב' קמצין וסי' ואתה תצוה. צו את בני ישראל: להעלת ב' חסר בתורה וסי' ואתה תצוה. צו את בני ישראל: הנרות ב' מלאי' בתורה וסי' על המנרה הטהרה. יאירו שבעת הנרות. וכל נביאים וכתובים דכוו' מלאים במ"א חסר וסי' והפרח והנרת: חלות ג' מלאים בתורה וסי' וכי תקריב קרבן מנחה מאפה. אם על תודה. ולקחת סלת. ונמסר גם בסדר

בעל הטורים

למען ידעו כי בסכות הושבתי. מנין על כיף דבסכות דעד כ' אמה אדם יודע שיושב בצל סוכה: ויקחו אליך שמן זית. סמך שמן זית לסוכה לומר שגומרין הסלל כל שמונה ימי חנוכה כדרך שגומרין אותו כל ח' ימי החג: לסעלת נר. אחר כך כתיב נרות והיינו כבית סלל שבליל ראשון מדליק נר אחד ומוסיף והולך: מחוץ לפרכת סעדת. וכן בואתה תצוה אשר על העדות וזהו שאמרו חז"ל שנר מערבי הוא עדות שהשכינה בישראל: מחוץ לפרכת. הפסוק מתחיל במ' ומסיים במ' שהסיכל היה ארכו מ' אמה: יערך אתו אהרן ובואתה תצוה כתיב אהרן ובניו לפי שאחר שמתו נדב ואביהוא בהכנסם להיכל

תולדות אהרן

תולדות אהרן למען ידעו דורותיכם. עירובין ג סכה ב זבחים לז: כי בסכות הושבתי. סכה יא: וידבר משה את. פסחים עז ר"ה כד מגלה לא לב נדרים עח בתרא קכ מנחות עב (פסחים לד מגלה מה נדרים מ: מחוץ לפרכת. יומא לט): מערב עד בקר. זבחים יב מנחות פט: על המנורה. מנחות כט: ולקחת סלת. מנחות עו לה: שני עשרונים יהיה. מנחות לד:

גא ב"ית אהרן לבניו ליכנס לבדם אלא היה נכנס עמהם ומכל מקום היה פורש בשעת הקטרה: ואפית אותה. בגימטריא כמין תיבה פרוצה וגימ' ספינה רוקדת. לחם הפנים כ"ד עשרונים והם י"ב חלות כנגד י"ב מזלות שחוזרין הלילה בכ"ד שעות שביום והם שש מערכות כנגד ששת ימי בראשית שבכן נברא העולם שהכל מתקיים בזכות ישראל:

ספורנו

וזה במה שכלם מקראי קדש ומעונים קרבן מוסף כאמרו אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה וכו' אמר אך בחמשה עשר יום וכו' והודיע שחג הסכות נבדל משאר המועדים לאשונה שהשמיני שלו מקרא קדש כאמרו וביום השמיני שבתון לא כן בימי השבוע ובימי חג המצות וכן בחדשים ובשנים שבהם קודש השביעי לא השמיני. שנית במה שזה החג טעון שמוי דירה כאמרו בסכות תשבו. שלישית שטעון ארבע מינים כאמרו ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו': (מג) אני ה' אלהיכם. באר שכל אלה לתכלית נאות לנו מכוון מאתו ית' כי הוא אלהינו לא יגרע ממנו עיניו: כד (ב) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן כו'. אחר שכלה השמן שהתנדבו במלאכת המשכן צוה שיביאו לדורות: (ג) יערוך אותו אהרן. אע"פ שהיתה הדלקת הנרות וכן קטרת התמיד כשרה בכהן הדיוט לדורות מה שקבלו ז"ל מכל מקום נאמר ... אהרן כי אמנם כל ימי המדבר היה ענין המשכן בכל יום כענינו לדורות ביום הכפורים שנא' בו כי בענן אראה על הכפרת וזה כי בכל ימי המדבר נאמר כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו וכו' ולכן היה מן הראוי שיהיו מעשה הקטרת והדלקת הנרות בו הנעשים בפנים נעשים על ידי כהן גדול כמו שנעשים לדורות ביום הכפורים: (ה) ולקחת סלת. גם זה נראה שנאמר אחר שעשה קנבת לחם הפנים של נדבת המשכן המבוארת בספור ויביאו את

רמבן

(מג) כי בסכות הושבתי את בני ישראל. ענני כבוד לשון רש"י. והוא הנכון בעיני על דרך הפשט כי צוה שידעו הדורות את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה עמהם להפליא שסכן אותם בענני כבודו בסוכה כענין שנאמר וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהיה לצל יומם מחרב וגו'. ומפני שכבר פי' שענן ה' עליהם יומם ועמוד האש בלילה אמר סתם כי בסכות הושבתי שעשיתי להם ענני כבודי סכות להגן עליהם. והנה צוה בתחלת ימות החמה בזכרון יציאת מצרים בחדשו ובמועדו וצוה בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר בתחלת ימות הגשמים ועל דעת האומר סכות ממש עשו להם החלו לעשותן בתחלת החרף מפני הקור כמנהג המחנות ולכן צוה בכן בזמן הזה והזכרון שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה והשם היה עמהם לא חסרו דבר:

(מד) וטעם וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. כי הפרשיות של מעלה אזהרות באהרן ובניו ומשה ידבר בהן אל אהרן ואל בניו ופעמים יזכיר אחריהם גם בני ישראל כמו שאמר בסוף פרשת מומין וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל כי אע"פ שלא נצטוה אלא דבר אל אהרן איש מזרעך רצה להזהיר ב"ד של ישראל על כך. ואולי הטעם מפני שאדם מכסה על מומו ואין הכהן חפץ עוד להפסל מן העבודה כי בושת היא וכלמה וע"כ יזהיר ב"ד בענין הזה. אבל בכאן אמר שדבר את מועדי ה' אל בני ישראל לכלם כאחד לא ייחד בהם בני אהרן והטעם מפני שהאזהרה בכולם שוה כי עיקר הפרשיות לשבות בשבתות ובמועדים ולקרותם מקרא קדש ולא נזכר בהן מן הקרבנות לבד קרבן העומר ושתי הלחם שהם הגורמים ובפרשה עיקר הקרבנות של יום הכפורים אמר דבר אל אהרן אחיך. ורבותינו דרשו בו וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל תלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו בלשון הסיא אמר להם כל הפרשיות. ואונקלוס גם הוא נתכוין לזה שאמר ומליל משה ית סדר מועדיא דה' ואלפינון. והנראה כי דעתו לרמוז שלמדם סדר המועדות בתקוני העבור הנמסר לו על פה בסיני ורמז כאשר תקראו אותם מקראי קדש והוא למדם על פה כל הסדר המקובל בסוד העבור:

כד (ב) צו את בני ישראל. זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכך משמעה ואתה

(ו) שש המערכת. שש חלות המערכת האחת: השלחן הטהור. של זהב טהור. ד"א על טהרו של שלחן שלא יהיו הסניפין המגביהין את הלחם מעל גבי השלחן (מנחות נז ת"כ): (ז) ונתת על המערכת. על כל אחת משתי המערכות היו שני בזיכי לבונה מלא קומץ לכל אחד: והיתה. הלבונה הזאת ללחם לאזכרה. שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהוא אזכרה למנחה: והיתה. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה היא: (ט) ואכלהו. מוסב על הלחם שהוא לשון זכר: (י) ויצא בן אשה ישראלית. (ת"כ) מהיכן יצא רבי לוי אומר מעולמו יצא רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים בתמיה. ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו (במדב' ב) איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב נכנס בבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף: בן איש מצרי. הוא המצרי שהרג משה: בתוך בני ישראל. מלמד שנתגייר: וינצו במחנה. על עסקי המחנה: ואיש הישראלי. זה שכנגדו שמיחה בו מטע אהלו: (יא) ויקב. כתרגומו ופריש (סנהדרין פו) שנקב שם המיוחד וגדף והוא שם המפורש ששמע מסיני: ושם אמו שלומית בת דברי. זהו שבחן של ישראל שפרסמ' הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה: שלומית. דהות פטפטה שלם עלך שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל: בת דברי. דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה: למטה דן. מגיד שהרשע גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו וכיוצא בו (שמות לא) אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו: (יב) ויניחהו. לבדו ולא הניחו מקושש עמו ששניהם היו בפרק אחד ויודעים היו שהמקושש במיתה (סנהדרין עח) אבל לא פירש להם באיזו מיתה לכך נאמר (במדבר טו) כי לא פורש מה יעשה לו. אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם

יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת: ו וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְהוָה: ז וְנָתַתָּ עַל־הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיהוָה: ח בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: ט וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְהוָה חָק־עוֹלָם: ס י וַיֵּצֵא בֶּן־אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן־אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי: יא וַיִּקֹּב בֶּן־הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת־הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל־מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת־דִּבְרִי לְמַטֵּה־דָן: יב וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל־פִּי יְהוָה: פ

ט"ו מ"ל כתו' · ס' חסר כלו' · ג'. ד' דגשין · ל' · ל' וחד יערכנו · ג' חסר · ס' דמטעין ו' · י"א כלוס' · ל' · כל בן המנוגן קמץ במ"ו פתחין · ל' בכי' לוס' ד' ל"ג ל' כתו' · ב' וח' חסר בליסנא · ל' חסר

תְּהֵי גְּרִיצְתָּא חֲדָא: י וּתְשַׁוֵּי יָתְהֶן תַּרְתֵּין סִדְרִין שִׁית בְּסִדְרָא עַל פָּתוֹרָא דַּכְיָא קֳדָם יְיָ: ז וְתִתֵּן עַל סִדְרָא לְבוֹנְתָא דַּכִּיתָא וּתְהֵי לְלַחְמָא לְאַדְכָּרָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: ח בְּיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא בְּיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא יְסַדְּרִינֵיהּ קֳדָם יְיָ תְּדִירָא מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְיָם עָלָם: ט וּתְהֵי לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי וְיֵיכְלוּנֵיהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ אֲרֵי קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא לֵיהּ מִקּוּרְבָּנַיָּא דַּיְיָ קְיָם עָלָם: י וּנְפַק בַּר אִתְּתָא בַּת יִשְׂרָאֵל וְהוּא בַּר גְּבַר מִצְרָאֵי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְנְצִיאוּ בְּמַשְׁרִיתָא בַּר אִתְּתָא בַּת יִשְׂרָאֵל וְגַבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל: יא וּפָרֵישׁ בַּר אִתְּתָא בַּת יִשְׂרָאֵל יָת שְׁמָא וְאַרְגֵּיז וְאַיְתִיאוּ יָתֵיהּ לְוָת מֹשֶׁה וְשׁוּם אִמֵּיהּ שְׁלֹמִית בַּת דִּבְרִי לְשִׁבְטָא דְדָן: יב וְאַסְרוּהִי בְּבֵית מַטְּרָא עַד דְּיִתְפָּרַשׁ לְהוֹן עַל גְּזֵירַת

מלרע והיא זרה: שתים מערכות. כמספר השבטים כסוד האפוד והחשן או שני עשרונים כמספר המערכות: על השלחן הטהור. כנגד שלחנות אחרים שיש שם והוא לבדו מצופה זהב וזרו זהב והלבונה שהיתה עם הלחם הוא אשה לשם והלחם לכהן ויתכן שהזכיר זאת הפרשה בעבור שיש חיוב על ישראל לתת עולות המועד ושמן ולחם תמיד: (ט) לאהרן ולבניו. כל בני ביתו: (י) ויצא בן אשה ישראלית. מאהלו כמו יצאו נצבים פתח אהליהם: בן איש מצרי. מתיהד: ואיש הישראלי. כמו לאיש העשיר את יום השביעי ולא נדע למה נסמכה זאת הפרשה אולי דבר המקלל דברים אשר לא כן בעבור הלחם והשמן והקרבנות: (יא) ויקב. יש אומרים שפירושו ויפרש כמו אשר פי ה' יקבנו אשר נקבו בשמות ויש אומרים שהוא כמו מה אקוב והראשון קרוב לפי דעתי: (יב) במשמר. במקום ידוע

ויקרא: ללחם ד' דגשים נמסר בסדר סקץ: ונתת כ"ט חסר ה' וסימן נמסר בסדר תרומה: זכה ג' וסי' סמים ולבנה זכה. ונתת על המערכת לבנה. ותפלתי זכה: ואכלהו ג' וחסר וסי' ואכלהו במקום קדש. ואכלהו איביכם. כי אכלו את יעקב דירמיה: בן הישראלית כל בן המנוגן בקמץ במ"ז פתחין וסי' נמסר בסדר ויצא: ויקב ב' בתרי לישני וסי' ויקב בן האשה. ויקב חר. ועיין בהאי רזא בספר הזוהר: ויקלל ד' וסי' ויקב בן האשה הישראלית. ויקלל הפלשתי את דוד. ושמעי ירד בצלע. ויקלל את יומו וא' הניחו לו ויקלל: וינחהו ז' חסר בלישנא וסימן וינחהו בגן עדן. ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר. וינחהו במשמר. הנחו לו ויקלל. אשר הנח שם משה. וינחהו אל תחמור. ושמך עלינו נקרא:

ספורנו

את המשכן אל משה: (י) והוא בן איש מצרי. וככה העיז פניו לנגד הם

תולדות אהרן ושמת אותם. מנחות לד לה: על השלחן הטהור: חגיגה כו מנחות כט לו: ונתת על המערכת. סוטה לג מנחות סב לו לה: ביום השבת. יומא לד: מאת בני ישראל. מנחות כא: והיתה לאהרן ולבניו. יומא יז בתרא קמג סנהדרין כא ע"ב י (יומא לט): חק עולם. מנחות עו: ויקב את ה' ויקלל. סנהדרין נו:

בעה"ט ויצא בן אשה ישראלית. סמך מקלל לביום השבת לומר שהמקלל ומקושש היו בזמן אחד ולומר שהמחלל שבת ככופר בעיקר: וינצו ב'. וינצו במחנה וינצו שניהם בשדה רמז למיד שיצא חייב מבית דינו של משה על שרצה ליטע אהלו במחנה דן וזהו וינצו בשדה על עסקי שדה: ויקב ב' במסרה מתרי לישני. ויקוב את השם ויקוב חור בדלתו והיינו דאיתא בסנהדרין אימא דנרזיה מנה מלמד שנתיס רעות עשה: ויקלל ד' במסרה. ויקב ויקלל ושמעי הלך בצלע ההר ויקלל ויקלל הפלשתי את דוד ויקלל את יומו באיוב דאיתקש קללת נשיא לקללת השם כדכתיב אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור על כן נהרג שמעי והפלשתי אבל איוב שלא רצה לקלל כדכתיב באחת הנבלות תדברי ולא קלל רק את יומו על כן ויוסף ה' לאיוב למשנה: ויניחהו ב' במסרה. הכא ויניחהו במשמר ויניחהו מחוץ לעיר גבי לוט ויניחהו מחוץ לעיר למס ויניחהו במשמר כדי לשמרו:

רמבן

ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך לשון רש"י. ואיננו נכון בעיני שאין הפרשה ההיא סמוכה לפרשת המנורה וכבר נאמר ויעל הנרות לפני ה' כאשר צוה ה' את משה. והנה המצוה והמעשה נזכרים ונעשים כבר אבל צורך הפרשה הזאת לשני דברים שם צוה ויקחו אליך שמן זית זך מאת בני ישראל כלומר מאת כל איש אשר נמצא אתו שמן זית זך למאור עם שאר תרומת המשכן וכן עשו כמו שנאמר והנשיאים הביאו וכו' את הבושם ואת השמן למאור. ואע"פ שאמר שם חוקת עולם לדורותיכם הוא על ההדלקה ועכשיו כלה השמן ההוא שהביאו הנשיאים נדבה וצוה שיקחו בני ישראל משל צבור לדורותם שמן זית זך כתית כשמן הראשון כטעם ויקחו אליך פרה אדומה שיבקשו אותה ויביאוה הצבור. ושם עוד לא אמר אלא יערוך אותו אהרן ובניו והיה במשמע על המנורה או בלא מנורה אם תשבר או תאבד כאשר היה בשובם מן הגולה. ועכשיו אמר בפירוש על המנורה הטהורה שלא ידליקו אלא על מנורה הטהורה ומדרש רבותינו על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שלא יסתכם בקסמים ובצרורות. יערוך את הנרות לפני ה' שלא יתקן מבחוץ ויכנים. תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה:

(ט) והיתה לאהרן ולבניו. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא. ואכלוהו מוסב על הלחם לשון רש"י. ויתכן כי והיתה על כל אחת מן המערכות ועל דרך האמת והיתה לאהרן ולבניו ברית עולם כדרך בריתי היתה אתו החיים והשלום:

(י) ויצא בן אשה ישראלית. טעמו ויצא בתוך בני ישראל וכן ויצא בתוך העיר כי יצא מביתו או ממקום מושבו אל העיר וכן זה יצא מאהלו ממקומו ובא בתוך העם וינצו שם וטעם במחנה כי היתה המריבה במחנה ושמעו

יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יד הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ
כָּל־הָעֵדָה׃ טו וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל
אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ׃ טז וְנֹקֵב
שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ־
בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ
שֵׁם יוּמָת׃ יז וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־
נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת׃ יח וּמַכֵּה
נֶפֶשׁ־בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת
נָפֶשׁ׃ יט וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוּם
בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה
לּוֹ׃ כ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת
עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם
בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ׃ מפטיר
כא וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה
אָדָם יוּמָת׃ כב מִשְׁפַּט אֶחָד

ס׳ ד׳ י״ו ל׳ ותסר ד׳ קמץ וכל אס״ף דכוו׳. כול׳ מל׳ ג׳ ד׳ קמץ ג׳ מנהון ר״פ ג׳ ד׳ קמצין . ג׳ ס׳

מֵימְרָא דַיְיָ׃ יג וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יד אַפֵּיק יָת
דְּאַרְגֵּיז לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא
וְיִסְמְכוּן כָּל דִּשְׁמַעוּ יָת
יְדֵיהוֹן עַל רֵישֵׁיהּ וְיִרְגְּמוּן
יָתֵיהּ כָּל כְּנִישְׁתָּא׃ טו וְלִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימַר גְּבַר
גְּבַר אֲרֵי יַרְגֵּיז קֳדָם אֱלָהֵיהּ
וִיקַבֵּל חוֹבֵיהּ׃ טז וּדְיִ
פָרֵישׁ שְׁמָא דַיְיָ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל מִרְגַּם יִרְגְּמוּנֵיהּ
כָּל כְּנִישְׁתָּא כְּגִיּוֹרָא
כְּיַצִּיבָא בְּפָרָשׁוּתֵיהּ שְׁמָא
יִתְקְטֵיל׃ יז וּגְבַר אֲרֵי יִקְטוֹל
כָּל נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל׃ יח וּדְיִקְטוֹל נְפַשׁ
בְּעִירָא יְשַׁלְמִינַהּ נַפְשָׁא חֲלַף
נַפְשָׁא׃ יט וּגְבַר אֲרֵי יִתֵּן
מוּמָא בְּחַבְרֵיהּ כְּמָא דַעֲבַד
כֵּן יִתְעֲבֵיד לֵיהּ׃ כ תְּבָרָא
חֲלַף תְּבָרָא עֵינָא חֲלַף עֵינָא
שִׁינָא חֲלַף שִׁינָא כְּמָא דִיהַב
מוּמָא בֶּאֱנָשָׁא כֵּן יִתְיְהֵב
בֵּיהּ׃ כא וּדְיִקְטוֹל בְּעִירָא
יְשַׁלְמִינַהּ וּדְיִקְטוֹל אֱנָשָׁא
יִתְקְטֵיל׃ כב דִּינָא חַד יְהֵי

אבן עזרא

ידוע במחנה : (יד) וסמכו כל השומעים . בעבור כי על פי עדותם יסקל : (טו) כל העדה . הם גדולי הארץ שהם גדולי ישראל ויש אומרים כי יקלל אלהיו בסתר והנכון שמלת אלהים שם התאר והמלאכים יקראו אלהים וכן הדיינים ומי יוכל לדעת מה יש בלב המקלל אך אם יפרש השם הנכבד שאינו כשם התאר ולא יתערב עם שם כי הוא לבדו והנה הטעם בעת שיקלל אם יפרש השם יומת בנקבו שם כאשר עשה בן המצרי ולמען כבוד השם לא נזכר. ואמר כגר כאזרח יומת ויתכן שהכו אלה הנצים זה את זה על כן נכתבה זאת הפרשה וכבר הזכירה רק הוסיף כגר כאזרח יהיה והחל כי יכה כל נפש אדם בזדון ולא במלחמה מגר או אזרח : (יח) ומכה בהמה ישלמנה. והנה נפש תחת נפש משמש לשנים הפסוקים: (יט) כן יעשה לו . ואמר שמשון כן עשיתי להם והגאון הביא ראיות משקול הדעת כי לא יתכן להיות שבר תחת שבר כמשמעו כי הראשון בא בלא כוונה ואיך יתכן לעשות שבר כמוהו ואם הוא במקום מסוכן הנה ימות וכן בעין ומי שסר שלישית אור עינו איך יוכל לעשות כן בעינין החובל על כן דברי הקבלה אמת כי פי׳ אלה שיש עליו שבר להוציא עינו אם לא יפדנו ואם טענו עלינו אם היה החובל עני ותשובתנו כי על הרוב דבר הכתוב ושמא יעשיר העני גם זאת התשובה על הטוענים אם היה חובל העין עור : (כ) כן ינתן בו . יש בי״ת תחת על כמו אשר אני רוכב בה ורבים כן או פירושו כן ינתן בו אם לא יפדה . וטעם ומכה בהמה . פעם אחרת להזכיר הגר כי נתינת המום הוא כישראל כי כן

רשי

להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו : (יד) השומעים . אלו העדים : כל . להביא את הדיינים : את ידיהם . אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך : כל העדה . (ת״כ) במעמד כל העדה מכאן ששלוחו של אדם כמותו : (טו) ונשא חטאו . בכרת כשאין התראה . ונוקב שם . אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי : (טז) ונוקב . לשון קללה כמו (במדבר כג) מה אקב : (יז) ואיש כי יכה . לפי שנאמר (שמות כא) ומכה איש וגומר אין לי אלא שהרג את האיש אשה וקטן מנין ת״ל כל נפש אדם : (כ) כן ינתן בו . פירשו רבותינו שאינ׳ נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד לכך כתוב בו לשון נתינה דבר הניתן מיד ליד : (כא) ומכה בהמה ישלמנה . למעלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה : ומכה אדם יומת . אפילו לא הרגו אלא עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב ובא להקישו למכה בהמה מה מכה בהמה מחיים אף

הוצא ה׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא : ואל בני ישראל תדבר לאמר ד׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא : יומת ד׳ קמצין. וכל אס״ף דכוו׳ נמסר בסדר כי תשא : ומכה ד׳ קמצין ג׳ מנהון ר״פ נמסר בסדר משפטי׳ : ישלמנה ג׳ וסי׳ ומכה בהמה ישלמנה ומכה נפש בהמה. המעמך

תולדות אהרן הוצא את המקלל . שם מב מג נו : ורגמו אותו . סוטה כג סנהדרין מה : איש איש כי יקלל . חגיגה יא קדושין ל סנהדרין מ שבועות לו (פאה טו קדושין סא) : ונשא חטאו . פסחים נג : ונוקב שם ה׳ . סנהדרין נו שבועות לו : כגר כאזרח . סנהדרין נו : בנקבו שם יומת . שם ו סו שבועות לו : ואיש כי יכה . ב״ק פג סנהדרין עח נדה מד : ומכה נפש בהמה . כולה כא כתובות לה נזיר מח ב״ק י פג (תרומות מד שבת ס כתובות כז) : נפש תחת נפש . שם פד : ואיש כי יתן מום . כתובות לה ב״ק כו לג פג פד : כאשר עשה כן . כתובות לב ב״ק ד : עין תחת עין . כתובות שם ולא ב״ק שם : כאשר יתן מום . ב״ק שם עקידה שער מו : כן ינתן בו . כתובות לב ב״ק פג פד : ומכה אדם . כתובות לה לא ב״ק י לה פג סנהדרין י פד : ומכה אדם יומת . שם : משפט אחד . יבמות קכב כתובות לג ב״ק פג פד סנהדרין ג כח לג :

בעל הטורים בנקבו שם וסמיך ליה ואיש כי יכה רמז למה שאמרו יכה יוסי את יוסי . דבר אחר בנקבו שם וסמיך ואיש כי יכה לומר כל הסופר לגנו של ישראל כאלו סופר לגנו של מקום . סמך מקלל לפרשת בהר סיני לומר שהמקלל קלל השם ששמע בסיני :

ספורנו

את השם דישראל לא פקרי כולי האי : (טו) כי יקלל אלהיו . ויעבור על לאו אלהים לא תקלל : ונשא חטאו . ישא העונש הראוי לו כפי המקלל והמקולל בפרט כשלא קלל בשם או שגדף ובזה בלבד כתרגומו דיינין לא תקל : (טז) ונוקב שם ה׳ מות יומת . אבל נוקב שם ה׳ לא יהיה ענשו כעונש קללות שאר אלהים ולא ממין אותו העונש גם עם רבוי מינו אבל הוא במיתה : כגר כאזרח . ואין זה העונש לזה המברך עתה מפני היותו גר כי בזה גם האזרח היה שוה לו בנקבו שם : (יז) ואיש כי יכה כל נפש אדם. בהיות קללת אלהים אצל קצת האומות דבר נקל מאד כאמרו והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו וכאמרז״ל (סנהדרין) השומע אזכרה מפי כותי אינו חייב לקרוע שמא אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד כלו קרעים ועם זה נראה שיהיה דבור המקלל בזה דבור בטל בהיות כל קללה נמנעת במציאות האל ית׳ באר הטעם ואמר כי אמנם הפעל הרע כאשר יהיה נעשה בנושאים מתחלפים אע״פ שהוא פועל אחד בעצמו יתחלף ענשו כפי חלוף אותם הנושאים עד שיהיה בשוגג בהיות החטא באיזה נושא שוגג בגוף או עונש מיתה וכאשר יהיה הנושא אחר למטה ממנו יהיה העונש ממון . ועל זה נתן משל ראיות אחד בהורג שההורג נפש אדם חייב מיתה וההורג בהמת

רמבן

ושמעו רבים ותפשו בו ויביאו אותו אל משה האהלה וטעם הזכיר זה בכאן כדברי האומר מפרשה של מעלה יצא כי חטא בשפתיו על אשה ה׳ והוכיחו האיש הישראלי וינצו שניהם ויחר אפו וקלל בנפשו . וטעם בן הישראלית והאיש הישראלי להורות כי העו״ג הבא על בת ישראל הולד אינו ישראלי . ואע״פ שפסקנו בגמרא דעו״ג הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש הרי אמרו מזהמין את הולד שהוא פגום לכהונה וכל שכן שאיננו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ כי לשמות מטות אבותם כתוב כאן ומה שאמר בת״כ בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר אינו שיצטרך בגירות אלא ככל ישראל שנכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה אבל נתכוונו לומר שהלך אחרי אמו ונדבק בישראל . וזה טעם בתוך בני ישראל שהיה עמהם ולא רצה ללכת אחרי אביו להיות מצרי וכן מה שאמרו בת״כ אע״פ שלא היו ממזרים באותה שעה הוא היה כממזר כדברי יחיד היא שהיה והלכה הולד כשר והצרפתים אומרים כי טעם הגרות מפני שהיה קודם מתן תורה והיה משפטו לילך אחר הזכר ממה שאמרו באומות הלך אחר הזכר וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה בדינו אבל כשגדל נתגייר לדעתו ונמול ואין דעתי כך כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגוים לא יתחשבו וכמו שאמר בעשו ודילמא ישראל מומר שאני וק״ו הדבר אם לאחר מתן תורה שהעו״ג הבא על בת אברהם מחייבי לאוין ואין לו בה קידושין הוא מקוה טהורה לאומות להכשיר את ולדה להיות כמוה לא כל שכן קודם התורה שהבא מעברת ולדה להיות כמוה לחייבו במילה כזרעו של אברהם ויהיה מכלל בני ישראל :

(יח) **אין** נפש תחת נפש בבהמה ממש שיצטרך לקטול לו בהמה בבהמתו אבל שישלם לו דמים כשווי הנזק אשר עשה לו וכן שבר תחת שבר עין תחת עין על דעת רבותינו :

וכני

רשי

אף מכה אביו ואמו מחייס פרט למכה לאחר מיתה לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה: (כב) אני ה' אלהיכם. אלהי כלכם כשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו על הגרים: (כג) ובני ישראל עשו. כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחייה רגימה ותלייה:

אבן עזרא

כן כתוב בעמיתו רק מכה אדם ובהמה משפט אחד להם כגר כאזרח וכגר הודעתיך כי בהתחבר שני כפי"ן היא דרך קצרה גם הכתוב אחז דרך קצרה שלא הזכיר עם מכה אדם ומת כי ידוע הוא כי המכה לא יומת עד מות המוכה. ופירוש אחר הזכיר בתחלה נפש והטעם שהכהו במקום מסוכן ואחר כן אמר כלל מי שימית יומת בין שיכה במקום מסוכן או שאינו מסוכן על כן לא הזכיר נפש. וטעם אלהיכם. אלהי האזרח ואלהי הגר: (כג) ובני ישראל עשו. מאותו היום כמשפט הזה במקלל:

יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ פ פ

קכ"ד, עחיאל סימן

כ"א ס"פ · י"ב דין מנהון מ"ל · רגימת אבן ה' בקרי' · י"ג מצות פסוק

לכון כגיורא כיציבא יהי ארי אנא יי אלהכון: כג ומליל משה עם בני ישראל ואפיקו ית דארגיז למברא למשריתא ורגמו יתיה אבנא ובני ישראל עבדו כמא דפקיד יי ית משה: פ פ פ

ישלמנה: ויוציאו י"ב דין מנהון מלא וסי' ויוציאו את המקלל. ויציאו דבת הארץ. ויציאו אתו כל העדה. ויבאו הנערים המרגלים. ויציאו אליו את חמשת. כאשר בא יעקב מצרים. ויציאו את מצבות. ויציאו את אוריהו ממצרים. וירא ארם כי נגפו דד"ה. ויבאו הכהנים לפנימה. ויעלו ויציאו מרכבה. ויציאו את בן המלך דד"ה: רגימת אבן ה' בקרי' וסי' ויוציאו את המקלל. עכן בן זרח. את אדורם אשר על המס. וחבר. ויקשרו עליו וירגמהו אבן דזכרית ושארא רגימה באבנים או רגימה בלחוד:

תולדות אהרן ויוציאו את המקלל. סנהדרין מב מג: וירגמו אותו. שם מג: ובני ישראל. שם:

בעל הטורים

ועוד כאשר צוה ה' את משה. וסמיך ליה בהר סיני לומר כאשר צוה למשה בסיני סקל יסקל או ירה יירה כן יעשה לו:

רמבן

(כג) **ובני** ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה אף לסמיכה אף לדחיה אף לתליה אף ללא תלין נבלתו על העץ תורת כהנים. ור"א אמר כפשוטו של מקרא כי עשו מאותו היום והלאה כמשפט הזה במקלל ואינו נכון שיהיה כתיב על העתיד ופשוטו וירגמו אותו אבן כי עשו בני ישראל המצוה אשר צוה ה' את משה כי כן יכפול בכל השומרים מצות השם כמו שנאמר בפרשת הפסח. וכמו שאמר בפרשת הפקודים ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו. וכן במטות הנשיאים ויעש משה כאשר צוה ה' אותו כן עשה. והנכון בעיני בכאן מפני שפרט בתחלה הסקילה ואחר כן חזר ואמר ובני ישראל עשו כי טעם הכתוב לומר כי כאשר דבר משה אל בני ישראל הוציאו מיד את המקלל ורגמו אותו ועשו כן כל בני ישראל לשמור ולעשות כאשר צוה השם את משה ולא לשנאת בן המצרי שנצה עם הישראלי אלא לבער הפגום מתוכם:

ספורנו

בהמת חבירו חייב ממון בלבד. שנית בחובל שהחובל אדם היה ראוי ליענש בגוף שלא חסרון יכלתנו לגמרם כמו שקבלו רבותינו ז"ל (קמא פרק החובל) והוצרך לענשו ממון ועם כל זה הנה הממון רב שחייב בחמשה דברים כמו שקבלו הם ז"ל ומכה בהמה יהיה ענשו ממון מועט. שלישית בחובל אדם שחובל באביו ובאמו חייב מיתה וחובל באדם אחר חייב ממון ואין צריך לומר מכה בהמה בזה האופן שיהיה ענשו מועט מאד ולא הזכיר קללת אביו ואמו כי היא בלתי דומה לזאת הקללה שהוא דבור בטל לגמרי ולא כן קללת האב: (כב) כגר כאזרח יהיה. כי אני ה' אלהיכם אלהי הגר ואלהי האזרח ולא נכר שוע לפני דל: (כג) ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה. שלא רגמוהו מפני שנאה על שהיה גר וכשהתגרה באזרח אבל עשו לבלתי סור מן המצוה:

כלי יקר

פרשת אמר

אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם. וכי עדיין לא ידענו שכהנים בני אהרן המה מה ת"ל בני אהרן גם כפל האמירה צריך ביאור והקרוב אלי לומר בזה שאהרן קדוש ה' היה מקור הקדושה וממנו נמשכה הקדושה גם לבניו אך לא היו כמותו בכל צד כי היו רחוקים ממקור הקדוש ע"כ אהרן שהיה מקור הקדושה לא הותרה לו לטמא לשום קרוב אפילו לאב ואם וכן כל כ"ג מזרעו דומה לו מכל צד שהוא מקבל שפע הקדושה בעצם וראשונה מקדושה ראשונה יתברך כמ"ש כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אך לשון הפרשה ור"ל שהופרש ממשחת אלהיו וניתן עליו לא ע"י אמצעי אבל בני אהרן שקבלו הקדושה באמצעות אהרן לגבדין קתני כי מצד עצמם אין בהם קדושה ומצד היותם בני אהרן יש בהם קדושה ע"כ דינם חלוק כי מצד חלק הקדושה שקבלו אין להם לטמא למתים הרחוקים ומצד שהם רחוקים קצת מן מקור הקדושה הותר להם לטמא לקרובים ע"כ כפל האמירה כי אמירה ראשונה אמור אל הכהנים בני אהרן מצד היותם בני אהרן דבקה בהם הקדושה באמצעות אהרן ע"כ ראוי לצוות להם לנפש לא יטמא בעמיו. ואמרת אליהם היינו אמירה שניה מצד עצמותם שאין בעצמותם כ"כ קדושה יתירה כי זה רמוז במלת אליהם כאילו לא היו בני אהרן ולפיכך ראוי לצוות להם צווי כ"א לשארו שמותר להם לטמא לקרובים. ד"א הפך זה ממש לומר להם האמירה ראשונה שדבקה בהם הקדושה מצד היותם בני אהרן שהיה מקור הקדושה ואמרת אליהם מצד עצמם שאף אם לא היו בני אהרן מ"מ מאחר שהם משרתי אל חי אין נכון להם שיטמאו כי אם לשארו הקרוב אליו כי דין לעבד להיות כרבו כי גם השם יתברך מתעסק בקרוביו כמ"ש ויקבור אותו בגי והיינו קרובי הש"י:

כי אם לשארו. טעם איסור הטומאה הוא בעבור רוח הטומאה הנשאר דבוק בגוף האדם ע"כ נאמר לנפש לא יטמא ולא אמר בנפש לפי שהנפש מצד עצמה טהורה היא ואין בה שום צד טומאה אך שהנפש סיבת הטומאה כי כל שאר בעלי חיים שאין בהם נפש המשכלת כ"א רוח החיונית לבד אין מיתתם כ"א פירוד הד' יסודות ואין מלאך המות מזדקק להם כלל ע"כ אין בהם טומאה חמורה אבל נשמת האדם אינה יוצאה כ"א ע"י מלאך המות המוציאה משם בעל כרחה כארז"ל ועל כרחך אתה מת והוא בא מסטרא דמסאבא ומביא הטומאה על הגוף. זולת הצדיקים וחסידי הדור אשר מיתתם בנשיקה לא ע"י מלאך המות אין בהם שום צד טומאה לפיכך ארז"ל שביום שמת רבינו הקדוש בטלה הכהונה כי לא נטמאו בו הכהנים כלל. ויכול להיות שכל מי שהוא מזרע אהרן קדוש ה' אז מיתתם ע"י נשיקה אז פרחה מהם הטומאה ונמשכה קדושה זו מן אהרן קדוש ה' אל כל יוצאי ירכו שבכולם אין שום צד טומאה ע"כ מותר לכהן להתעסק בקרוביו אביו ואמו ובנו ובתו ואחיו כי כלם מזרע אהרן המה ואשתו של כהן כגופו דמי ואע"פ שהמתעסק בהם יש לו טומאת ז' מ"מ אין הטומאה גדולה כ"כ שתהיה מתנגדת אל קדושת הכהן מאחר שעצמית הטומאה קלה קצת ומ"מ לא יטמא בשאר כהן שאינו קרובו שהרי הדבר מוטל על קרוביו ואם אין לכהן קרובים מוטב שיתעסקו בו ישראלים ואם אין כאן לא זה ולא זה הרי הוא מת מצוה ופשיטא שמותר לו להתעסק בו ואפילו בישראל מותר. וכ"ג אסור בכל הקרובים כי מצד גודל קדושתו אפילו טומאה קלה פוגמתו:

כי אם לשארו הקרוב אליו. ארז"ל שארו זו אשתו וקשה מהו זה שאמר הקרוב אליו לשון זכר הקרובה אליו מבעי' ליה. ולמה קרא לאשתו שארו. ולמה הקדימה לאביו ואמו. ובדרך הפשט נראה לפרש כדמסיק בפרק הבא על יבמתו א"ל רבי יוסי לאליהו במה אשה עוזרתו לאדם א"ל אדם מביא חיטין חיטין כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו. ולפי זה ודאי אשתו מפרנסתו והרי היא שארו היינו מזונו הקרוב אליו כי המאזן נהפך אל גוף הניזון וביאור הכתוב שיטמא למי שהוא זן אותו לפי שהמזון קרוב אל עצמותו להוסיף בו לחה תמורת מה שניתך ממנו וע"כ כל אשתו כגופו דמיא אע"פ שלא נבראת עצם מעצמיו כ"א זאת הפעם ביצירה ראשונה מ"מ מאחר שלדורות היא מאירה עיניו בשארו ומזונו ע"כ ראוי שיטמא לה וכדי שלא תטעה לומר שיכול לטמא לכל מי שזן ומפרנס אותו ע"כ הוציא המזון בלשון שארו שיש במשמעותו לשון אשתו שנאמר שאר אביך הוא ולא אמר אשתו בפי' כדי לפרש הטעם למה הוא מטמא לה. ועל צד הרמז יש להוציא מכאן דין מה שארז"ל פרק ואלו מגלחין ת"ח שמת הכל כקרוביו ועליו אמר כי אם לשארו הקרוב אליו כי שארו היינו מזונו כארז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו' וארז"ל אין פורענות בא לעולם כי אם בעבור הרשעים ואינו מתחיל כ"א בצדיקים שנא' כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש שכבר נאכל
הגדיש

הגדיש דהיינו הצדיקים הנך רואה שקרא לצדיקים גדיש זה שאוכלים ממנו כך כל העולם ניזונין בעבור הצדיקים וענין כבר נאכל כי הקב"ה בא בטכסיסי מלחמה כי מדרך הלוחמים לסתום תחלה מעינות העיר ולשרוף גדישם כדי שלא יהיה להם ממה להתפרנס כמו שפירש"י במכות של פרעה כך הקב"ה עושה בזמן שאין ישראל עושין רצונו יתברך הוא מסיר צלם מעליהם תחלה ומקלקל גדישם שלא יהיה להם מה לאכול בזכותו כדרך שאמרנו למעלה פ' ויחי בגורן האטד ענין הקוצים והגדיש לכך נאמר כי אם לשארו הקרוב אליו רמז לת"ח המזין אותו והכל כקרוביו והקדימו לאביו ואמו כארז"ל אבידת אביו ואבידת רבו אבידת רבו קודמת כו' זה יכלול גם בזמן שהצדיק אבד או אביו ואמו לכך הקדים אבידת רבו :

לאמו ולאביו. כי אמו אינה מזרע אהרן זולת מצד שהיא כגוף בעלה על כן הקדים האם הדבר שהוא חידוש יותר אבל בכהן גדול שאמר לא יטמא הקדים האב כי זה הידוש יותר מה שאינו מטמא לאביו שהוא מזרע אהרן. ואם נפשך לפרש זה דרך לא זו אף זו נוכל לומר שיותר קרוב לשמוע שיטמא לאמו כי נצטערה עליו הרבה בהריון ולידה וגידול מה שאין כן באב על כן יהיו ב' מקומות אלו כן יטמא האמור כאן הן לא יטמא האמור בכ"ג כולם דרך לא זו אף זו ועוד שאמו יותר ודאית מן אביו כי שמא זינתה אמו עם אחר וזה אינו אביו ולפיכך יהיו שניהם בדרך לא זו אף זו. ועוד שניוול של האשה קשה מן ניוול האיש על כן הקדים אמו לומר לך שאם שניהם מוטלים לפניו חייב לטפל תחלה עם אמו אבל בכ"ג שנאמר לא יטמא הקדים האב בדרך לא זו אף זו וק"ל :

לא יקרחו קרחה בראשם. אע"פ שגם ישראל הוזהרו על כך מ"מ תרוייהו צריכי דאי אשמעינן ישראל ה"א דווקא אבידת ישראל לדורו שאינו עושה רושם כ"כ ע"כ אין להצטער עליו ביותר לקרח קרחה עליו לפי שאינו עושה ג"כ כ"כ קרחה בעולם אבל בכהן משרת אלהינו שמת ודאי האבידה גדולה לדורו ועושה קרחה בעולם סד"א שמותר לכהן קרובו לקרח עליו קרחה קמ"ל. ואי אשמעינן בכהנים ה"א שמצד שהכהן משרת לאלהינו ודאי אחר מותו הוא נכנס באור החיים הנצחי לפיכך אין נכון להצטער על מיתתו כי לטובתו היא אבל בסתם ישראל שאינו בטוח שלא יראה פני גיהנם סד"א שמותר להצטער עליו ולקרח קרחה מצדו קמ"ל :

ולא יחלל זרעו בעמיו. פליאה בעיני אם למעלה דרשו בעמיו בעוד שהמת בתוך עמיו מה יאמרו מן בעמיו הנאמר כאן ופשוטו הוא מעמיו שפסל את זרעו מלהיות בכל עמיו דהיינו הכהנים כי פסלו מדין כהונה אבל למעלה א"א לפרש כן דא"כ היה משמע שלא יטמא בעמיו בכהן שאינו שאר בשר הא בישראל מטמא והלא ק"ו הוא ואין לומר דנקט לרבותא דא"כ ליפסוק מיניה כי כבר נאמר כי אם לשארו וגו' ובזה מיעט הכל ע"כ הוצרכו לדרשת בעוד שהמת בתוך עמיו אבל כאן הוא כפשוטו מלהיות בכלל עמיו :

איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום. כאן אמר בו מום ולמטה הפך ואמר מום בו וכאן אמר אשר יהיה להבא משמע ואח"כ אמר כל איש אשר בו מום בהווה משמע ומהו שנתן טעם לדבר באותו דבר עצמו ואמר כי כל איש אשר בו מום לא יקרב ומה שפרש"י אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך אינו מפורש במקרא. ע"כ אומר אני שהקדמונים שהיו בקיאין בחכמות היו יודעין בכל מום שנתהוה באדם טרם היותו מצד איזו עון שראו בו דרך משל אם ידעו שהוא מקבל שוחד ידעו בו שסופו בא לידי עורון ואם ראו בו רגל גאוה ידעו בו שסופו לבא לידי שבר רגל והכרת פניו ענתה בו שהכירו במראה פניו איזו תכונה רעה שיש בקרבו הפוגמת איזו אבר ידוע וסופו לבא לידי מום נגלה וראוי לגאלו מן הכהונה ע"ש סופו לכך נאמר איש איש מזרעך אשר יהיה בו מום שהכרת פניו ענתה שלסוף יהיה בו מום כי מתוך מעשיו ניכר שלסוף יבא לידי מום זה שיהיה בו הרי הוא נפסל על שם סופו ונתן טעם לדבר כי כל איש אשר בו מום וגו' אי אתה מודה אם המום כבר יש בו ודאי אינו דין שיקרב משום הקריבהו נא לפחתך ע"כ גם זה אשר יהיה בו מום להבא ראוי שיתגאל מן הכהונה ומטעם זה לא אמר בנתינת טעם לשון יהיה וכל זה מדבר במי שאינו נולד במומו שהרי מעשיו גרמו לו מציאת המום כי במעשיו פגם אחד מאבריו לכך נאמר בב' פסוקים אלו בו מום שקדמה מציאתו למציאת המום כי מלת בו מדבר במציאת האדם שקדמה ואח"כ נולד בו המום. ועדיין לא שמענו אם נולד במומו אם המום מעכב או לא כי יש מקום לומר שמא דווקא זה שתרוייהו איתנהו ביה שיש לו פגם בנשמתו ובגופו ראוי שיתגאל מן הכהונה לבלתי הקריב את קרבן ה'. אבל הנולד במומו שאין בו פגם בנשמתו זולת בגופו לבד ס"ד שאינו מעכב קמ"ל למטה כל מום בו את לחם אלהיו וגו' וזה מדבר במי שקדמה מציאת המום למציאתו לאויר העולם. וזה ביאורו כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי ה' אע"פ שכבר הזכיר למעלה אשר יהיה בו מום וגו' מ"מ לא הזכיר שם כ"א לחם אלהיו וסד"א דווקא לחם אלהיו כמנחות ולחם הפנים אבל שאר אשי ה' מותר להקריב קמ"ל לא יגש להקריב את אשי ה' להשוות כל האישים במי שבו מום וסד"א דווקא במי שבו מום אבל לא במי שמום בו קמ"ל מום בו את לחם אלהיו לא יגש להקריב ונקט לחם אלהיו לא שבא למעט האישים שהרי כבר השוו כל האישים במי שבו מום והוא הדין במי שמום בו ולא נקט לחם אלהיו כ"א בעבור שר"ל אח"כ שאפי' לחם אלהיו שיש בהם קדושה יתירה יותר מן העולים לאישים מכל מקום מותר לאכול מהם כמ"ש מיד לחם אלהיו מקדשי הקדשים יאכל וכ"ש מן האישים ומ"ש ומן הקדשים יאכל אלו קדשים קלים לפי שיש מקום לומר שאחר שלא הותרו לזר כמו מנחות של קדשי קדשים שאכל משה וכן נשמע בילקוט סוף פרשת צו. ובדרך זה מיושב מה שנאמר גם בבהמה פעם מום בו ופעם בו מום לפי שכל מומים פוסלים בבהמה בין שנולדה במומה בין שנולד מומה בה :

שור או כשב או עז כי יולד. אמרו המפרשים שיום הולדו יש לו עליו שם שור או כשב כי אינו מוסיף על שלימותו ועל עצמותו כלום כי הוא נולד עם כל שלימותו לאפוקי האדם עיר פרא יולד וקיים שלימותו תלוי במעשיו. ונראה שלכך הודיע לנו הכתוב כדי שלא תאמר מאחר שביום הולדם יש להם כל השלימות הראוי להם אם כן יהיו כשר להקרבה מיד תלמוד לומר יהיה ז' ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה כי כל מספר שמיני קודש כמבואר למעלה פרשת שמיני על כן אינו ראוי להיות קודש עד אשר יעבור עליו מספר זה :

מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש. וסמיך ליה מצות השבת פירש"י מה ענין שבת למועדים כו' ואני אומר שכך פירושו כי כבר באַרנו למעלה פרשת ויקהל על מה שפירש רש"י הקדים שבת למלאכת המשכן. לומר לך שאין משכן דוחה שבת כי בכ"מ המצוה המוקדמת דוחה את המאוחרת ופסוק זה אשר תקראו אותם מקראי קודש מדבר בקביעת השנה והחדש וענין העיבור ומסיק בילקוט פרשה זו מניין שמחללין את השבת להעיד עליהם ת"ל אשר תקראו אותם במועדם יכול כשם שמחללין את השבת להעיד עליהם כך יחללו את השבת להודיע עליהם שנתקיימו ת"ל אשר תקראו כו'. וע"כ הקדים למצות שבת מצות העיבור להודיע שהעיבור דוחה שבת. ואחר השבת חזר ופרט מצות העיבור בפסוק אלה מועדי ה' כדי להקדים מצות השבת לעיבור לומר לך שאין העיבור דוחה שבת והא להעיד עליהם והא להודיע עליהם שנתקיימו ודין זה יש גם במסכת ר"ה פ"א. ד"א אשר תקראו אותם במועדם קריאה זו היא בד"ת שיתעסקו בהלכות פסח בפסח כו' לכך נאמר במועדם ועל קריאה זו אמר אלה הם מועדי. אמנם כשאין עסוקים בהם כ"א במאכל ומשתה אינן מועדי ה' כלל ועליהם נאמר חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ומ"ש אלה תעשו לה' במועדיכם לפי שצריך ליתן חציו לה' וחציו לכם :

והקרבתם מנחה חדשה לה'. סימן ליום מ"ת כי התורה צריכה להיות חדשה אצל האדם בכל יום כאילו היום קבלה מהר סיני. ומה שלא נזכר בתורה בפירוש כי יום זה מ"ת וכן לא נזכר בתורה בפירוש כי ר"ה הוא יום דין וטעם שניהם א' הוא כמו שכתבתי בחיבורי עוללות אפרים שעל מ"ת לא רצה ה' להגביל יום ידוע לפי שצריך האדם שיהיה דומה לו בכל יום ויום מכל ימות השנה כאלו באותו יום קבלה מהר סיני כי באמת ארז"ל שהתורה נמשלה לדד זה שכל זמן שהתינוק ממשמש בה הוא מוצא בה טעם חדש כך התורה כל ההוגה בה מוצא בכל יום טעם חדש ע"כ דין הוא שיהיה דומה אליו בכל יום כאלו היום קבלה מהר סיני וא"כ כל יום הוא מ"ת אצל ההוגים בה ע"כ אין ראוי להגביל יום ידוע לנתינתה וע"כ ארז"ל שיהיו ד"ת חדשים עליך ולא כדבר הישן שלבו של אדם קץ בו שהרי באמת אתה מוצא בה דבר חידוש בכל יום ויום. וע"כ אין נתינתה מבואר בתורה יותר ממה שנרמז בהבאת מנחה חדשה להורות שהתורה מנחה חדשה בכל יום ויום. והיו בב' הלחם החמץ אשר היצה"ר נמשל בו כי בלשון רז"ל הוא נקרא שאור שבעיסה לפי שבמקום שהתורה מצויה שם אין היצה"ר יכול להזיק כארז"ל אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין דהיינו התורה ואלמלא היצה"ר לא היה שקב"ה מוריד התורה מן העליונים אל התחתונים כי בטענה זו נצח משה רבינו את המלאכים כשאמרו לפני הקב"ה חמדה גנוזה יש לך כו' ואתה רוצה ליתנה לב"ו והשיב להם משה כלום יש יצה"ר ביניכם כו' ור"ל שהיה צורך ליתן התורה אל התחתונים כדי ליתן להם תבלין על היצה"ר הכרוך בהם למלאת חסרונם לכך נאמר חמץ תאפינה. וזה הטעם ג"כ העלים יום דין של ר"ה כדי שלא ילך אדם בשרירות לבו ויסגל עוות כל ימות השנה ויחשוב לתקן מעשיו בהיותו קרוב יום ה' אשר בו ישב על כסא דין אלא ידמה בנפשו כאלו בכל יום ויום ה' יושב על כסא למשפט ומתבקר פנקסו ועל ידי זה יהיה כל יום ויום בתשובה וכן איתא למאן דאמר אדם נידון בכל יום שנא' ותפקדנו לבקרים ולרגעים תבחננו ובחיבורי הנזכר האַרכתי בב' טעמים אלו כי נכונים למוצאי דעת :

ובקצרכם את קציר ארצכם וגו'. סמיכות פסוק זה לפר' העומר נראה על דרך המדרש האומר שסבב הקב"ה את ישראל במצות בכל מעשה יצא לחרוש לא תחרוש בשור ובחמור יצא לזרוע לא תזרע כלאים יצא לקצור לא תכלה פאת שדך כו'. וסד"א שסדה זו שכיון שקוצרין ממנו העומר וכבר נעשה בה מצוה אחת שוב אינו חייב למעבד בה מצוה אחריתי תלמוד לומר לא תכלה פאת שדך לומר לך שמכל מקום מצוה זו אינה פוטרת אותך מן לקט שכחה ופיאה ובזה מיושב מה שלא הזכיר פרט כרמך לפי שאין קציר העומר שייך בכרם ומהיכא תיתי לפוטרו. וראיה גדולה לדברינו מה שמסיק בילקוט בשם ת"כ אף משהביאה שלים מתחיל וקוצר ופטור מלקט שכחה ופיאה כו' וסד"א שכל השדה פטורה קמ"ל. ד"א כדמסיק בגמרא אמר רבי עקיבא מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדה ועל ידי שתי הלחם יתברכו פירות האילן ועל ידי ניסוך המים בחג יתברכו גשמי השנה. וכדי שלא יהיה עם לבבו דבר בליעל לאמר מאחר שבזכות העומר ושתי הלחם וניסוך המים יתברכו תבואות השנה א"כ למה זה אתן מתנות עניים למען יברכנו ה' תלמוד לומר ובקצרכם וגו' כי טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך כי זה וזה גרמה. אבל לפירוש רש"י קשה מה ענין קרבנות למתנות עניים וכפי הנראה יש קצת דמיון ביניהם כי גם הקרבנות רובן נאכלין לכהנים דרך צדקה. והרמב"ן פירש רמז לקציר העומר שאינו דוחה לקט ופיאה :

שבתון זכרון תרועה. רז"ל אמרו כתיב יום תרועה יהיה לכם וכתיב זכרון תרועה הא בחול הא בשבת לכך נאמר שבתון זכרון תרועה ודווקא בגבולין יש חילוק בין שבת לחול אבל לא במקדש וראיה לדבר מדכתיב פרשת פנחס יום תרועה יהיה לכם ועשיתם עולה וגו' שמע מינה שמדבר במקום שהקרבנות קרבין והיינו במקדש ששבת דחויה אצל הקרבנות ואז תדחה גם מפני השופר. אבל כאן נאמר זכרון תרועה מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם וגו'. מדהתחיל

מאמר והקרבתם וסמיך לזכרון תרועה ליווי איסור מלאכה ש"מ שבגבולין הוא מדבר שבם נוהג איסור מלאכה לבד ואין שם קרבן ונוכל לומר עוד שיש חילוק בין ועשיתם להקרבתם כי עשיה היינו בפועל ממש והיינו במקדש אבל הקרבה נופל גם על זכרון הקרבנות בתפלה כי על ידיהם ישראל קרובים אל ה' והיינו בגבולין:

אך בעשור לחדש יום כפורים הוא. כל אכין ורקין מיעוטין המה לפי שנאמר למטה ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב ואמרו רז"ל וכי בתשיעי מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי וכדי שלא תטעה לומר מאחר שגם יום תשיעי חשוב כאלו התענה בו שמא גם הוא מכפר כמו יום העשירי ת"ל אך בעשור לחודש וגו' לומר לך שעשירי לבד מכפר ולא תשיעי. וזה יותר מחוור מן מה שפירש רש"י שפירש מכפר הוא לשבים ואינו מכפר לשאינן שבים ומי יתן ידעתי ואמצאהו לפרש מאי משמע דלשון אך למעט הבלתי שבים שהרי לשון אך קאי על יום העשור ומשמעותו למעט הימים הקודמים. וליישב פי' רש"י אומר אני שמדקאמר אך בעשור ובא למעט הימים הקודמים ש"מ שגם הימים שלפני י"כ נקראו ימי תשובה דאם לא כן מהיכא תיתי שיכפרו הימים הקודמים עד שהוצרך למעטם אלא ודאי שגם עשרת הימים הקודמים הם עשרת ימי התשובה וסד"א שימי התשובה מכפרין מיד על כל עבירות קמ"ל שיש לך עבירות שתשובה תולה וי"כ מכפר כמו שנא' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם אע"פ שאמרו במדרש בערב ראש השנה הקב"ה מוותר שליש ובעשרת ימי התשובה ג"כ שליש אבל ביום כפור מוותר הכל לכך נאמר מכל חטאתיכם ומכלל זה אתה למד שאין י"כ מכפר כי אם לשבים דאם לא כן מהיכא תיתי שיכפרו עד שהוצרך למעטם. ואף על פי שלא נזכר בתורה מפורש שהימים הקודמים הם ימי תשובה מכל מקום שופר של ר"ה הוא כמו התראה שישובו בימים שבינתים כמ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו:

אך בחמשה עשר יום וגו'. פירש"י יכול תדחה חגיגה את השבת ת"ל אך וקשה שבת מאן דכר שמיה ונראה שכך פירושו אך בחמשה עשר יום לחדש באספכם את תבואת הארץ היינו ביום שמותר לאסוף התבואה מן השדה לכל הפחות לצורך אוכל נפש דהיינו בי"ט שאינו חל בשבת באותו יום תחוגו החגיגה אבל לא ביום שאין בו שום אסיפה מן השדה בשום צד אף אם אין לו מה לאכול והיינו בשבת והא לא נאמר אך הייתי אומר באספכם היינו בזמן אסיפה קאמר ולא ביום שיש בו אסיפה:

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר. ארז"ל שנקרא ראשון לחשבון עונות משל למדינה שחייבת מס למלך כו' כך בערב ר"ה יצאו הגדולים לקראתו כו' ובי' ימי תשובה הבינונים ובי"כ הכל יוצאין כו' ויש להתבונן למה קראו יום ראשון לחשבון עונות כשצוה על ארבע מינים אלו ולמה לא קראו ראשון לחשבון עונות כשצוה על הסוכה והחג. ומה ראה בעל מדרש זה על ככה לעשות ג' חלוקות כנגד ג' כיתות ומה היה חסר אם היה אומר שלכך נקרא יום ראשון לפי שבי"כ נמחל הכל ובין י"כ לסוכות אין עושין עונות על כן נקרא יום ראשון לחשבון עונות. ונראה שבעל מדרש זה רצה לתרץ ב' קושיות הן קושית וכי ראשון הוא הן קושית לכם ולא רצה לפרש לכם משלכם להוציא הגזול כי הוא סובר שאין זה משמעות לכם כי מכם ובכם הם שני הפכים כך משלכם הוא מכם ולכם היינו בכם אלא ודאי שד' מינים אלו הם כנגד ד' כיתות מישראל פרי עץ הדר שיש בו טעם וריח כנגד בעלי תורה ומצות והם הצדיקים גמורים. וערבי נחל שאין בהם לא טעם ולא ריח כנגד הכיתות שאין בהם לא תורה ולא מצוה והם הרשעים גמורים. וכפות תמרים שיש בו אוכל בלא ריח וענף עץ עבות שיש בו ריח בלא אוכל שניהם כנגד הבינונים שיש בהם או תורה בלא מצות או מצוה בלא תורה. וע"כ נאמר ולקחתם לכם היינו לכם ממש כמו שמצויין בכם ג' כיתות אלו כך תקחו ד' מינים המתיחסים לג' כיתות אלו. ואגב חלוקה זו הודיע לנו הכתוב שיום זה ראשון לחשבון עונות. וא"כ קשה לו מה ענין זה לזה אלא ודאי שהא בהא תליא לפי שיש בכם ג' כיתות אלו והם מתכפרים אחת אחת ע"י זה נעשה יום זה ראשון לחשבון ואם היה דעת המקרא לתלות כל הכפרה בי"כ לבד למאי נפקא מיניה הודיע לנו בפעם זה שישראל חלוקים לג' כיתות אלא ודאי כוונתו לומר שאין י"כ מכפר לכולם בבת אחת כי אם מעט מעט הקב"ה מעביר ראשון ראשון כסדר שנזכרו אצל ד' מינים אלו כי מתחלה הוא מוותר עון הכיתות שנמשלו לפרי עץ הדר והם הגדולים שיצאו מתחלה לקראתו ית' בערב ר"ה. ואח"כ מוותר השליש בעבור הבינונים שיצאו לקראתו בי' ימי תשובה שנמשלו לכפות תמרים וענף עץ עבות. ואח"כ בי"כ מוותר לכולם אפילו לרשעים שנמשלו לערבי נחל כי אז כולם יצאו לקראתו ומתענין ועל כן לא היה הכ"ג רשאי לבא בי"כ אל הקודש כי אם בענן הקטורת כי בו מעורב החלבנה עם סממני הקטורת לצרף כל פושעי ישראל ולעשותם אגודה אחת עם הטובים כדי שיכפרו אלו על אלו כדרך שאמרו במדרש בארבע מינים אלו לאבדם אי אפשר אלא יעשו אגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו ואם חסר אחת מן הכיתות הללו אין לכ"ג מבוא לבוא אל הקודש וזה פי' יקר מאד. ויכלול עוד באגודה זו ענין התשובה כי ידוע שבכל ימות השנה אין הקב"ה מקבל כי אם תשובת הרבים אבל תשובת היחיד אין הקב"ה מקבל כי אם בי' ימי תשובה כמו שלמדו מן פסוק דרשו ה' בהמצאו וע"כ רצה הכתוב ליתן טוב טעם ודעת למה צריכין להיות אגודה אחת ביום זה יותר מבימים הקודמים. על כן בא כמתרץ ואמר לפי שהוא ראשון לחשבון עונות לומר לך כי בוודאי היה מן הראוי לעשותם אגודה אחת בהתחלת השנה כדי שיהיו כן בכל ימות השנה לעשות להם הכנה אל התשובה של כל ימות השנה באם יחטאו ואז יהיו השבים רבים ותהי תשובתם מרוצה בכל ימות השנה. אך מן ר"ה עד י"כ אין צורך כל כך לעשותם אגודה אחת שהרי באותן הימים אפילו תשובת היחיד מקובלת. ומן י"כ ועד סוכות עוסקין במצות סוכה ולולב ואין עושין עונות כי מצוה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלה מכל חטא וגם בזמן זה אין צורך כל כך לתשובת הרבים. אך ביום ראשון של חג שהוא ראשון לחשבון עונות על כן צריכין לעשות בעצם היום הזה הכנה אל תשובת הרבים והוא כשיהיו כל ארבע כיתות הללו באגודה אחת ויכפרו אלו על אלו ואז תשובתם רצויה בכל ימות השנה ובזה הותרו ג"כ כל הספיקות בדרך נכון וברור:

כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. נקט דווקא אזרח שהוא לשון תושב לפי שבזמן אסיפת התבואה מן השדה כל אחד רוצה לילך מן השדה לתוך ביתו לישב בו ישיבה של קבע וחששה התורה אולי ע"י ישיבת קבע ירום לבבו כי מצאה ידו כביר וישמן ויבעט על כן נאמר כל האזרח הרוצה להיות כתושב בעה"ז ולא כגר אליו צוה י"י לצאת מדירת קבע לדירת ארעי כדי שיכיר בפחיתות ערכו שאינו בעה"ז כי אם גר ולא תושב כמדייר בי דיירי ועל ידי זה לא יבטח בצל קורתו כי אם בצל שדי יתלונן כמו שעשו ישראל בצאתם ממצרים שלא ישבו בבתים ספונים ומשובים כי אם בהיקף ז' עננים אשר כבוד י"י היה בתוכם וזהו בצל שדי ולא בצל קורות בתיהם. וזו שנאמר כי בסכות הושבתי את בני ישראל וגו' כי אין לומר שמדבר בסתם סוכות של הולכי דרכים דאם כן הוה צריך לומר כי בסוכות ישבו בני ישראל מהו הושבתי משמע שהקב"ה בעצמו ובכבודו הושיבם בסכות ואין זה כי אם היקף ז' עננים אשר פרש ה' ענן למסך עליהם כי על כן באו בצל שדי ית':

ושמחתם לפני ה' אלהיכם. אין שמחתם לפני ה' כי אם בזמן שהם באגודה אחת ופרט השמחה דווקא בחג זה לפי שהוא זמן אסיפה אשר מדרך העולם לשמוח בה ביותר על כן הזהירם שתהיה השמחה לפני ה' דווקא לא כשמחת הרקים אשר כל מזימותם הרוג צאן ושחוט בקר השותים במזרקי יין ומרבים מחלוקת בישראל ובשמחה זו החריבו ב' בתי מקדשים וגלו בראש גולים כמ"ש כי בשמחה תצאו כארז"ל סקבא דשתא ריגלא כי בעבור שהיו שמחים שלא לשם שמים סבבו כל חולי וכל מכה כמעשה האתרוג שזרקו בינאי המלך ועל שמחה זו אמר מה זו עושה הלא על ידה תצאו בראש גולים. אמנם בשלום כשיהיו באגודה אחת ושלום ביניהם תובלון על ההרים והגבעות המה ראשי המעלה אשר גובה וגובה להם יפצחו לפניהם רנה כי יהיו קודמים לכל דבר שבקדושה כדינם ולא יהיו הנערים דוחפין את הזקנים כמעשה המרגלים. וכל עצי השדה ימחאו כף המה כל ארבע כיתות הרמוזים בארבע מינים אלו הבאים מעצי השדה ימחאו כף לשמוח לפני ה' וכן במקום אחר דרשו פסוק אז ירננו כל עצי היער על ד' מינים אלו ורמז במלת אז א' ז' שהלולב ניטל במקדש כל שבעה ובגבולין יום אחד:

ויצא בן אשה ישראלית וגו'. לא פרט הכתוב שם של אחד מהם להורות שהיו שניהם פגומים כי כל היוצא לריב מהר ודאי הוא פגום ואינו מן האנשים הנודעים בשמם לשם ולתהלה אלא מן הפחותים אנשי בליעל גם בני בלי שם ולא היה בהם כי אם שם היחוס של אבותם שזה היה בן ישראלית וזה בן ישראלי וע"כ נאמר וינצו במחנה כי שניהם היו בעלי מצה ומריבה ונתגלגל חוב על ידי חייב כי על ידי שזה הישראלי נכנס עמו במריבה גרם לו לגדף השם הנכבד. וקצת ראיה לזה ממה שנא' ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו וגו' ואיך הכניס בדבור זה מאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם וכן פסוק ואיש כי יתן מום בעמיתו וכו' ועוד שפסוק זה כולו מיותר שהרי נאמר אח"כ בפ' שבר תחת שבר וגו'. אלא שכל זה מדבר בגנות המצה והמריבה שאין שלום יוצא מתוך מריבה ועל ידי המריבה יבא שיכה נפש אדם או בהמה ויזיקו או בגופו או בממונו ולפי שארז"ל כל הפוסל במומו פוסל לכך נאמר ואיש כי יתן מום בעמיתו להטיל מום בקדושים כאשר עשה בעקימת שפתיו דהוי מעשה כן יעשה לו כי יאמרו לו שפוסלו במומו ולמטה מדבר במום ממש על כן אמר כן ינתן בו. וכן זה בן ישראלית וזה בן איש הישראלי כל אחד פסל חבירו במום כי שניהם לא היו אנשי שם ולא נודעו כי אם מצד אבותם. ומ"ש ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי שהרגו משה בשם המפורש ועל כן כל הימים היה מגדף בתוך לבו ולא נודע בחוץ הדבר וכל המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו בגלוי על כן סבב השם שיצא מאהלו בתוך בני ישראל כדי שתגלה רעתו בקהל כי כך המדה בחילול השם ויכול להיות שלכך נאמר ויצא כי במשה נאמר ויצא אל אחיו גם אני אצא לגדף במשה נאמר ויפן כה וכה וירא כי אין איש ועשה בצנעה אני אצא בתוך בני ישראל לעשות ברבים:

הפטרת אמר

ביחזקאל סימן מד

וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי לְשָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי׃ וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֶמֶר

בשרתם

בְּשָׁרְתָם בְּשַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית וָבָיְתָה׃ פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מָתְנֵיהֶם לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע׃ וּבְצֵאתָם אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם יִפְשְׁטוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִם בָּם וְהִנִּיחוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכֹת הַקֹּדֶשׁ וְלָבְשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם׃ וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם׃ וְיַיִן לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ וְאַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה לֹא־יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים כִּי אִם־בְּתוּלֹת מִזֶּרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־תִּהְיֶה אַלְמָנָה מִכֹּהֵן יִקָּחוּ׃ וְאֶת־עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל וּבֵין־טָמֵא לְטָהוֹר יוֹדִעֻם׃ וְעַל־רִיב הֵמָּה יַעַמְדוּ לְמִשְׁפָּט לשפט כתיב בְּמִשְׁפָּטַי יִשְׁפְּטֻהוּ ושפטהו כתיב וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי בְּכָל־מוֹעֲדַי יִשְׁמֹרוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ׃ וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא יָבוֹא לְטָמְאָה כִּי אִם־לְאָב וּלְאֵם וּלְבֵן וּלְבַת לְאָח וּלְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ יִטַּמָּאוּ׃ וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ׃ וּבְיוֹם בֹּאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ יַקְרִיב חַטָּאתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה אֲנִי נַחֲלָתָם וַאֲחֻזָּה לֹא־תִתְּנוּ לָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי אֲחֻזָּתָם׃ הַמִּנְחָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הֵמָּה יֹאכְלוּם וְכָל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהֶם יִהְיֶה׃ וְרֵאשִׁית כָּל־בִּכּוּרֵי כֹל וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל מִכֹּל תְּרוּמוֹתֵיכֶם לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה וְרֵאשִׁית עֲרִסוֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ׃ כָּל־נְבֵלָה וּטְרֵפָה מִן־הָעוֹף וּמִן־הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים׃

פירוש המלות

וביתה. לפנימה: פארי. מגבעות: ביזע. לא יחגרו במקום שמזיעין: וראשם. כל שער הראש: ישלחו. אל יוציאו: יכסמו. הוא גילוח הכהנים: ואל. ועל מת: לאב. כעבור האב:

פרשת בהר

אבן עזרא

(א) בהר סיני. אין מוקדם ומאוחר בתורה וזו הפרשה קודם ויקרא וכל הפרשיות שהם אחריו כי הדבור בהר סיני ועתה כרת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ וכאשר אמר על העריות כי בעבורה תקיא הארץ אותם כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ והזכיר בתחלה

פי'

ו'דבר ה' אל משה ט' חסר לאמר נמסר בסדר כי תשא:

כה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה ט' חסר לאמר בְּהַר סִינַי לֵאמֹר׃

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְסִינָי

רשי

(א) בהר סיני. מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו בסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כלן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתורת כהנים. ונ"ל שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרטותיה כלן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור ודבור שנדבר למשה שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב

בעל הטורים בהר סיני. סמך מקלל לבהר סיני לפי שבסיני שמעו לא תשא ונודעזע כל העולם וזה שמע ולא חשש ועוד כדאיתא בקדושין שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרים אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע לכך סמך לו שמיטה:

ספורנו

כה (א) וידבר ה' אל משה בהר סיני. הנה לא יזכיר בשום מצוה מקום הצווי זולתי כאשר קרה חדוש או באותו המקום אבל באר שכשאמר האל יתעלה בסיני והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם כו'. פירש למשה אז כל דיני השביעית האמורים בזה המקום וזה להבין ולהורות שזה בעצמו היה בכל שאר המצות שאע"פ שנאמר בקצתם מקרא מועט היה הבאור אז רחב באר היטב כאמרם ז"ל מה ענין שמיטה לענין הר סיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופירושיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצות נאמרו מסיני כללותיהם ודקדוקיהם ופירושיהם. והזכיר משה רבינו זאת הפרשה בזה המקום כי חשב שיכנסו תיכף לארץ כמו שהעיד באמרו נוסעים אנחנו אל המקום. והזהיר על שמיטת קרקע בפרט כי בחטאם בשמירתה יגלו ממנה כמו שהעיד באמרו אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן העיד בסוף ד"ה באמרו עד

רמבן

כה (א) וידבר ה' אל משה בהר סיני. מה ענין שמיטה לענין הר סיני והלא נאמרו כל המצות מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בת"כ ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב למדנו שכללותיה ופרטיה כולן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולימד כאן על כל דבור שנדבר למשה בסיני שמסיני היו כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב לשון רש"י. ואינו נכון בעיני כלל שהרבה מצות ישנן כשמיטה שלא נשנו בערבות מואב ונדע בהן שנאמרו כללותיהן ופרטיהן מסיני או באוהל מועד. ועוד מנין שהוקשו שאר הדברות שנשנו בערבות מואב לשמיטה ולא יהיו כללותיהן מסיני ופרטיהם בערבות מואב וכן היה ראוי יותר לומר כי הנשנות נשנו לבאר פרטיהם כי לא נאמרו בסיני אלא כללותיהן אבל הברייתא בת"כ פי' ברור שהשמיטה נאמרו כללותיה מסיני דכתיב בפרשת ואלה המשפטים והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך וגו' ואלו דיני השמיטה בדרך כלל וכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כלם נזכרו בפרשה הזאת ובסוף הענין כתיב אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני להקיש כל המצות אל השמיטה הנזכרת שכלן היו כן שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני וכן שנו שם בת"כ אלה המצות אין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה אשר צוה ה' את משה כדאי השליח לשלחו את משה אל בני ישראל זכות ישראל גרמה בהר סיני שכולם נאמרו מסיני ע"כ בת"כ אבל ענין ערבות מואב שנצטוה שם משה לבאר התורה לבניס כך נ"ל וזה כפתור ופרח. וענין הפרשה הזאת שנכתב בכאן אמר ר"א כי זאת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים כשקבלו על נפשם נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר להן כל הפרשה הזאת והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ כי כאשר אמר על העריות כי בעבורם תקיא אותם הארץ כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ והוצרך תחלה להזכיר השבתות. ולפי דעתי כי נכתבה כאן בסדר נכון כי פירוש בהר סיני בעלותו שם לקבל לוחות שניות וביאור הענין כי בתחלת ארבעים יום הראשונים של לוחות הראשונות כתב משה בספר הברית את כל דברי ה' ואת כל המשפטים הנאמרים שם ויזרוק דם הברית על העם וכשחטאו בעגל ונשתברו הלוחות כאלו נתבטלה הברית ההיא אבל הקב"ה וכשנתרצה הקב"ה למשה בלוחות שניות צוהו בברית חדשה שנא' הנה אנכי כורת ברית והחזיר שם המצות האמורות בברית הראשונה ואלה המשפטים שנאמרו בסדר ואמר כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל ורצה הקב"ה להחמיר עליהם בברית הזאת השנית שתהיה עליהם באלות ובקללות ושתהיה כראשונה על כל המצות הראשונות ועל כל המשפטים כמו שנאמר בברית הראשונה את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ולפיכך אמר בכאן בסוף התוכחות אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה הוא רומז אל כל המצות והמשפטים שנאמרו בברית הראשונה בסדר ואלה המשפטים שהיו כלן בברית הזאת והנה בספר הברית הראשון נאמרה השביעית בכלל כמו שהזכרתי שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו' ועתה בברית

מועד (ת"כ) : (ב) שבת לה'. לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית : (ד) יהיה לארץ. לשדות ולכרמים : לא תזמור. שקוצצין זמורותיה ותרגומו לא תכסח ודומה לו (ישעיה לג) קוצים כסוחים (תהלים פ) שרופה באש כסוחה : (ה) את ספיח קצירך. אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח : לא תקצור. להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל : נזירך. שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם : לא תבצור. אותם אינך בוצר אלא מן המופקר : והיתה

פי' השבתות : (ב) ושבתה הארץ שבת לה'. מצוה על ישראל שלא יעזוב גר לזרוע שנת השבת כאשר לא נעזבנו לעשות מלאכה בשבת כי הוא ברשותנו. וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה : (ג) את תבואתה. שב אל הארץ הנזכרת בפסוק הראשון : (ד) שבת שבתון. פירשתיו : (ה) ספיח. ידוע שהוא מגזרת ספחני נא גם נזירך ידוע שהוא מגזרת נזיר : שנת שבתון. הטעם כי שנת שבתון היא לארץ והטעם שהארץ איננה ברשותך בשנה

ב דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ וְאָמַרְתָּ֣
אֲלֵהֶ֔ם כִּ֤י תָבֹ֙אוּ֙ אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר
אֲנִ֖י נֹתֵ֣ן לָכֶ֑ם וְשָׁבְתָ֣ה הָאָ֔רֶץ
שַׁבָּ֖ת לַיהוָֽה׃ ג שֵׁ֤שׁ שָׁנִים֙ תִּזְרַ֣ע
שָׂדֶ֔ךָ וְשֵׁ֥שׁ שָׁנִ֖ים תִּזְמֹ֣ר כַּרְמֶ֑ךָ
וְאָסַפְתָּ֖ אֶת־תְּבוּאָתָֽהּ׃ ד וּבַשָּׁנָ֣ה
הַשְּׁבִיעִ֗ת שַׁבַּ֤ת שַׁבָּתוֹן֙ יִהְיֶ֣ה
לָאָ֔רֶץ שַׁבָּ֖ת לַיהוָ֑ה שָֽׂדְךָ֙ לֹ֣א
תִזְרָ֔ע וְכַרְמְךָ֖ לֹ֥א תִזְמֹֽר׃ ה אֵ֣ת
סְפִ֤יחַ קְצִֽירְךָ֙ לֹ֣א תִקְצ֔וֹר וְאֶת־
עִנְּבֵ֥י נְזִירֶ֖ךָ לֹ֣א תִבְצֹ֑ר שְׁנַ֥ת

לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי
תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא דַאֲנָא יָהֵיב
לְכוֹן וְתַשְׁמֵיט אַרְעָא
שְׁמִטְּתָא קֳדָם יְיָ׃ ג שִׁית
שְׁנִין תִּזְרַע חַקְלָךְ וְשִׁית
שְׁנִין תִּכְסַח כַּרְמָךְ וְתִכְנוֹשׁ
יָת עֲלַלְתַּהּ׃ ד וּבְשַׁתָּא
שְׁבִיעֵתָא נְיָח שְׁמִטְּתָא יְהֵי
לְאַרְעָא דְתַשְׁמֵיט קֳדָם יְיָ
חַקְלָךְ לָא תִזְרַע וְכַרְמָךְ
לָא תִכְסַח׃ ה יָת כַּתָּא
דַחֲצָדָךְ לָא תַחֲצַד וְיָת
עִנְּבֵי שְׁבָקָךְ לָא תִקְטוֹף שְׁנַת

י"ג
ג' בטעם
ג'
כ"ל חסר
כ"ל ח' במ"א ואספתם כפסן
כ"ל ח' ו' בת' במ"א חד"ח
ב' קמצין
ל'. ג' מ"ל
ב' רוש

תזרע ב' קמצין וסי' שדך לא תזרע וכרמך לא. פן תקדש המלאה הזרע אשר. והוא חד מן י"ב זוגין מן כ"ב קמצין וסי' בלשון ארמי תעליא צתו. ולקת זרעא. נחליא יבשין. יהושע מצלי. שמשא יתיב. ורגז יהושע. מסי פומהון. אדניה ממללין מבכיה דשמעין. שאלת דינא ליעקב דיינא מתקלא אפיק. שליטא דמלכא. למפלא גברא. בחלקא דכרמא. גבר זכאי. וסי' בבאור בריש ספר במדבר סיני : תקצור ג' מלאים בלישנא וסי' את ספיח קצירך לא. אתה תזרע ולא תקצור. תקצור

תולדות אהרן ושבתה הארץ. (כלאים לא ערלה סא שבת ע) : שש שנים תזרע. נדרים סא (כלאים לא שבת ע) : ובשנה השביעית. ר"ה ח מ"ק ג : שדך לא תזרע. ר"ה ח' מ"ק ג מכות ח : (את ספיח קצירך. שביעית לח) :

בעל הטורים ענבי ב' במס'. ואת ענבי נזירך לא תבצור ענבתו ענבי רוש שאם תבצור בשביעית יהיו ענבי רוש שבעון שביעית גלו ישראל :

ספורנו

עד רצתה הארץ את שבתותיה : (ב) כי תבאו אל הארץ. אל גליל הגוים : ושבתה הארץ. הקרקעות המוכנות לעבודת האדמה : שבת לה'. שתהיה כל השנה הבטלה מעבודת האדמה מוכנת לעבודתו כמו שכוון בשבת בראשית באמרו שבת לה' אלהיך : (ג) שש שנים תזרע שדך. אז תוכל לזרוע שדה אחת בעצמה שש שנים רצופות שלא כמשפט עבודת האדמה כי אמנם המנהג בה הוא שיהיה נרה שנה וזורעה שנה כמו שהזכירו רבותינו ז"ל (מציעא) : ואספת את תבואתה. שלא כמנהג בעבודת האדמה שאם יזרע חלקה אחת בעצמה שנים רצופות לא תוסיף תת כחה : (ד) שבת שבתון יהיה לארץ. גם מכל

רמבן

בברית הזאת השני נאמרה בפרטיה ודקדוקיה ועונשיה ובעת הברית הראשונה שהוא בארבעים יום ראשונים נצטוה משה על המשכן וכשנתרצה לו הקדוש ב"ה וצוהו לכרות להם ברית שניה ירד משה ויצום את כל אשר צוה ה' אותו בהר סיני והיה מעשה המשכן מכללם ואז הקהיל משה את כל עדת בני ישראל ואמר להם כבתחלה אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם במלאכת המשכן והנה קבלו הדבר בשמחה ויצאו מלפניו מיד ובאו כלם ונתנו הנדבה ועשו המשכן והשלימו מלאכתו וכאשר הוקם מיד ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד וצוהו בקרבנות ובכל תורת כהנים ומשה צוה הכל אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל מיד וכאשר השלים אמר להם עוד צוה אותי השם בהר סיני לפרש לכם השמיטה והיובל ולכרות לכם על כל המצוה והמשפטים ברית חדשה באלה ובשבועה ולא הוצרך עתה שיזבח זבחים ויזרוק חצי הדם על העם וחצי הדם על המזבח כאשר עשה בראשונה אבל קבלו עליהם הברית הראשונה באלה ובקללות אלה וזה טעם אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני כי הוא הנותן להם בברית הזאת כי מחל להם על פי התנאים האלו כמו שפירשתי בסוף כי תשא וכן ברית ערבות מואב כן היה שקבלו עליהם התורה באלות ובקללות ההם והיא הברית כמו שנאמר אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ואמת אמרו כי בתנאי הארץ השמיטה והיובל כאשר יזכיר בתוכחות וע"כ נתפרטו בברית הזאת השנית :

(ב) שבת לה'. לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית לשון רש"י. ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם לה' אבל אמר יהיה לכם שבתון ואמר ביום הכפורים שבת שבתון היא לכם ולשון הברייתא בתורת כהנים שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה' אבל פירוש שבת לה' אלהיך היא אמורה בשבת בראשית כי בו שבת וינפש על כן לא תעשה כל מלאכה ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעית בשנים והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לו ר"א שכתב וטעם שבת לה' ביום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן. כבר כתבתי בסדר בראשית כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי יהיה שבת לשם הגדול כמו ששנינו בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמוז לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות ונאמר והארץ תעזב מהם ותרץ

את שבתותיה וכן שנינו גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנאמר אנכי כרתי ברית את אבותיכם מקץ שבע שנים וגו' כי גם בעבור שביעית ויובל כו' והיובל יודע עוד מבראשית עד ויכולו כי ישובו ביובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסד המאמין יחריש וזהו שנאמר ושבתה הארץ שבת וקראתם דרור בארץ כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון שבה נאמר והארץ אזכור וכבר זכרתי זה פעמים ושמא לזה רמזו רבותינו באמרם חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד כי כל שמיטה שער בית אחד והנה הודיעוהו כל ההויה מתחלה ועד סוף חוץ מן היובל קדש :

(ג) שש שנים תזרע שדך. דרך הכתוב לומר כן ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות ועל דרך רבותינו שש שנים תזרע שדך ולא בשביעית והוא לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה ונמצא הזורע בשביעית עובר בעשה זה ובלא תעשה ומדרש אגדה ר' ישמעאל אומר כשישראל עושין רצונו של מקום עושין שמיטה אחת בשבוע אחד שנאמר שש שנים תזרע וכשאין עושין רצונו של מקום עושין ד' שמיטין בשבוע אחד כיצד נרה שנה וזורעה שנה נרה שנה וזורעה שנה נמצאו ארבע שמיטין בשבוע אחד :

(ה) את ספיח קצירך אפילו לא זרעת והיא צמחה מן הזרע שנפל בשעת הקציר והוא קרוי ספיח לא תקצור להיות מחזיקים בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל : נזירך. שהנזרת והפרשת אותם מבני אדם ולא הפקרתם. לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר לשון רש"י. והכונה להרב בזה שהוא סובר שהשומר שדהו ופירותיו בשביעית אין הפירות נאסרין וכן כתב בפירושיו במסכת יבמות ובמס' סוכה וכן הדבר הזה כדין התורה בראיות ברורות וזו ששנויה בתורת כהנים ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר יפרש הרב לומר ענבי נזירותם לא תבצור אותם בנזירותם אבל תפקיר הכל ותבצר עם העניים והנכון בפירוש הכתוב שענבי נזירך כמו ספיח קצירך ולא תבצור כמו ולא תקצור כי הענין בכל הפרשה יכפול הדין בשניהם ויזהיר בשדה ויזהיר בכרם תזרע שדך ותזמור כרמך שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור וכן ושש שנים תזרע את ארצך והשביעית תשמטנה ונטשתה כן תעשה לכרמך ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קצירו שהוא נספח אל קציר השנה שעברה מגזרת ונספחו על בית יעקב והגפן שלא עבדו ולא חפר ולא זמר אותו יקרא נזיר כי הזירו והפרישו ממנו כאלו איננו שלו מגזרת אשר נזורו מעלי בגלוליהם פירשו ממנו וכן וינזרו מקדשי בני ישראל ואמר אונקלוס שבקך שהנחת אותם לשמיר ולשית היו ויתכן כי המנהג בישראל שהכרם אשר הוא בתה לא יזמר ולא יעבד ועולה

שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ׃ ו וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃ ז וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ

שְׁמִיטְתָא יְהֵי לְאַרְעָא׃ ו וּתְהֵי שְׁמִיטַת אַרְעָא לְכוֹן לְמֵיכַל לָךְ וּלְעַבְדָּךְ וּלְאַמְתָךְ וְלַאֲגִירָךְ וּלְתוֹתָבָךְ דְּדָיְרִין עִמָּךְ׃ ז וְלִבְעִירָךְ וּלְחַיְתָא

ד׳ פתחין וכל שבת שבתון דכוו׳ ג׳ ג׳ ד׳ ג׳ ג׳

קצרה ידי: שבת ד׳ פתחין וסימן והיתה שבת הארץ לכם. ואת שבת קדשך. עולת שבת בשבתו. להכין שבת שבת. וכל שבת שבתון דכו׳:

תולדות אהרן והיתה שבת הארץ לכם. ב״ק קב (שבועות לט לח): לאכלה. פסחים נב סכה מ ב״ק קא קב ע״ג כב מנחות פד בכורות יב: ולבהמתך ולחיה. פסחים נב תענית ו:

אבן עזרא

בשנה הזאת: (ו) והיתה שבת הארץ. הטעם כל מה שהוציאה תעלמה. וטעם לכם. לכל העולם. וטעם לך. שיש רשות לבעל האדמה לאכול הספיחי׳: (ז) ולבהמתך. שהיא ברשותך: ולחיה. שאיננה ברשותך: והעברת

ספורנו

מכל מכשירי עבודת האדמה כגון זוהמת הנטיעות ומשיחת ונקיבת הפגים וזולתם שהזכירו ז״ל: שבת לה׳. שגם עובדי האדמה כאשר ישבתו בשנה ההיא יתעוררו לדרוש אם

רשי

(ו) והיתה שבת הארץ וגו׳. אע״פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך: שבת הארץ לכם לאכלה. (ת״כ) מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור: לך ולעבדך ולאמתך. (ת״כ) לפי שנאמר (שמות כג) ואכלו אביוני עמך יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים ת״ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן: ולשכירך ולתושבך. (ת״כ) אף הגוים: (ז) ולבהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך ומה ת״ל ולבהמתך

רמבן

ועולה שמיר ושית יקראו לו נזיר כלומר שהוא כרם הנזיר מפני שהנזיר אסור ביין ובענבים לחים ויבשים ואינו עובד כרמו כי כן יקראו השער הארוך על ראש הנזיר גזי נזרך והשליכי וזה טעם ענבי נזירך והכלל שהם הצומחים מבלי עבודת הכרם והנה אמר הכתוב כי הספיח הנולד מאליו בשדה לא יקצור אותם והענבים הצומחים בכרם מבלי עבודה לא יבצור אותן ופירוש הלאוים שלא תקצור אותן אתה לבדך לצורך עצמך ולא תבצור אותן לעצמך אבל תהיה שנת שבתון לארץ מן הזריעה והזמירה ותהיה שבת הארץ כל אשר תוציא בשביעיתה מן הספיח והנזיר לכולכם יחד לאכלה לך ולעבדך ולחיה ולבהמה ועכשיו אשוב לפרש הברייתות השנויות בת״כ בענין הזה לפי שהן מוטעות שנו שם בפסוק הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו אם אין זורעין מה אוספין אמר רבי עקיבא מכאן סמכו לספיחין שהן אסורין בשביעית ושנה לזו בגמרא בפרק מקום שנהגו וקתני בת״כ וחכמים אומרים אין ספיחין אסורין מדברי תורה אלא מדברי סופרים אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו לא תזרעו מה אנו אוספין ואין מכניסין לקיום אמרת לנו בערוהו מה אנו אוכלין מן הביעור וא״לך עד כאן הרי לדברי חכמים אין איסור הספיחים אלא מדבריהם כלומר שגזרו בהן לאוסרן לגמרי משום חשד שלא יזרעו ויאמרו ספיחים הם ולכך אמרו בירושלמי אמר רבי ינאי כל הספיחים אסורין חוץ מן העולים בשדה בור בשדה ניר בשדה כרם בשדה זרע שדה בור דלא משגח עליה שדה ניר דהוא בעי מתקני חקליה שדה כרם שלא לאסור כרמו ושדה זרע שאינו רוצה בקיומו ומן המחלוקת הזה שנו שם בת״כ את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו לספיחין שיהיו אסורין בשביעית שנו משנתנו כדברי רבי עקיבא ד״א תקצור כלל כדברי חכמים שלא תעשה אותה קציר לעצמך ולא תעשה אותם בציר לעצמך אלא נהוג בהם מנהג הפקר וכן לא נאסוף את תבואתנו שלא נאסוף אל בתינו פירות האילן והספיחים כי כהפקירם לעניים ולחיה ולבהמה ובביעור לא נוכל לחיות בהן והספיחין האלו האסורים הם הגדלים בזמן האסור בתבואה כל שהביאה שליש בשביעית וכן הירקות כל שלקטו בשביעית אסורין מן התורה לדברי רבי עקיבא ולדברי חכמים אסורין מדברי סופרים חוץ מן העולים באותן שדות שהזכירו בירושלמי שכתבנו למעלה אבל הירקות שצמחו בששית ונלקטו בשביעית ויש בהן משום קדושת שביעית לכל דיניה להפסד ולקרבנות ולסחורה ולביעור. אע״פ שגדלו לגמרי בששית מפני שאנו הולכים אחר לקיטה בירק בין לשביעית בין למעשר אבל אין בהם משום ספיחים שאינם ספיחי שביעית שהרי בששית צמחו ואפי׳ הוסיפו בשביעית אין בהם דין ספיחים ובהם שנינו האומר לפועל הילך איסור זה ולקוט לי ירק היום כו׳ וכן שנינו לא יהא לוקט ירקות שבה ומוכר בשוק אבל לוקט הוא ובנו מוכר על ידו ותנן נמי הפיגם והירבוזין וכולה מתני׳ עד ונקחים מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר וי״א שאלו הנזכרים וכל כיוצא בזה שאין דרך בני אדם לזורען אבל הם מאליהן יוצאים בהרים ובנהרות אין בהן איסור ספיחים כלל אע״פ שצמחו בשביעית שלא גזרו אלא בנזרעים כדי שלא לזורעם וכן נראה זה מן הגמרא מירושלמי וזה ענין הספיחים שהזכירו חכמים בכל מקום וכן מן התורה שלא יהא אדם שומר שדהו ונועל בפני עניים בשביעית ואפי׳ רוצה להפקיר אותן בשעת לקיטה אלא יהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לעניים. כך שנו במכילתא ואכלו אביוני עמך וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים ת״ל והשביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצה אלא שגדרו חכמים מפני תקון עולם והגדר שגדרו חכמים שלא יפרצו פרצות בשדה ובכרם אבל לא שיהא הוא משמר שדהו ומכניס הפירות לעבור על דברי תורה ולא עוד אלא שגזרו שלא ליקח פירות מן המשומר ולא מן החשוד בכך והו ששנינו ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהן נשמר ואמרו במסכת סוכה שאין מוסרים דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות בד״א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפי׳ כחצי איסר אסור או שידוע שהביאם מן המקום המופקר והטעם מפני שהלוקח מן המופקר כלומר דברים שדרך בני אדם להביאם מן ההפקר בהיתר הוא לוקח ממנו אלא שאם ירבה לו בדמים יותר מסעודתו לגו ביום חוששין בעם הארץ שמא יעשה בהן סחורה אבל לוקח דברים שדרכן להשמר אפי׳ בכחצי איסר חוששין שמא שמרן ואסור ליקח ממנו הא בלוקח בפרוטה ופחות מכחצי איסר לא גזרו מפני שדרך בני אדם ללקטן בכל מקום ואפילו בשאר שני שבוע וזה שאמרו גוי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הם של עזיקה הם לא אמר כלום לא נתכוון זה אלא להשביח מקחו ופירש״י בשם הראשונים מפרדס מעוזקן וגדר לו סביב והיא שנה שביעית ואם היו מאמינים לו היה אסור ליקח ממנו בעיר שרובה ישראל שמא הוא אריס לישראל ומשמר לו שדהו או חוששין שמא משל ישראל לקט ומוכר או שהפירות של ישראל ומוכר על ידו נ״ו שמא אין קנין לעכו״ם בארץ ישראל להפקיע דיני השביעית וגזרו עליו כישראל ומכל מקום לא אסרו חכמים פירות השדה המשומר לכל אדם אלא שלא יקחו אותם מן המשומר ולכך שנו בתורת כהנים ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצצין אותו במקצע ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך בעריבה ופירושו מדלא כתיב ענבי הנזיר לא תבצור וכתיב נזירך לדרוש לא תבצור אותם כדרך נזיר שלך אבל תבצור אותם מן העניים כדרך שהם בוצרים לומר שלא ישמרם לעצמו אבל ילקוט אותם עם העניים כהפקר וינהוג בהם גם כן כדרך שהעניים נוהגין לדורכן בעריבה וקתני התם והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל אבל אי אתה אוכל מן השמור מכאן אמרו שדה שנטייבה ב״ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית ובית הלל אומרים אוכלין כלומר כיון שאמרה תורה שיהא השבות לנו לאכלה ולא השמור אמרו בית שמאי שהפירות עצמן נאסרין ובית הלל סוברין שאין הפירות נאסרין שלא בא הכתוב אלא לאסור לנו שלא נשמור ויהיו לנו הפירות מן השבות וכן הענין שאמרו שאין קוצצין התאנים במקצע ולא דורכין הענבים בגת גדר ואסמכתא מדבריהם כדי שלא יבואו לידי שימור ואסיפת הפירות ויגזלו אותם מן העניים וזה הענין השנוי כאן בברייתות הללו והוא דרך טוב ומחוור בסוגיות שבגמרא הבבלית ובירושלמית והחכם הבקי ישכיל וימצא:

(ו) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. בעבור שאמר שבת שבתון יהיה לארץ אמר שתהיה השביתה הנזכרת לכם לאכלה ותחיו בה כלכם אתה ועבדך והבהמה והחיה שתחיו כלכם מאשר תוציא הארץ מעצמה בשביתתה או שהשנה תקרא שבת הארץ כאשר יקרא היום שבת ה׳ ושבת סתם והטעם על תבואת השבת כי השבת לא תאכל:

(ז) ולבהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך ומה ת״ל ולבהמתך הקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה אתה מאכיל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית לשון רש״י. והכילוי הזה לא פי׳ הרב מהו ענינו שיכלה הפירות אחר זמן מביתו להפקירן והוא שביעית שהזכירו חכמים בכל מקום ואין הענין שיהיו הפירות אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויהא מחוייב לאבדם ולא מנו חכמים במשנה פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים ואינו אלא שהוא צריך לבערם מרשותו ולהפקירם לעניים ולכל אדם כענין בערתי הקודש מן הבית. וכן שנינו העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא העשירים דברי ר׳ יהודה רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ופירוש עניים כל שלקטו הפירות משדות של אחרים מן ההפקר ועשירים בעלי השדות עצמן שלקטו אותן מן השדות שלהן בהפקרם ורבי יהודה אסרן להם מדבריהם מפני חשד ורבי יוסי מתיר והלכה כדבריו ושנו בת״כ בתוספתא בראשונה היו שלוחי בית דין מחזרין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ועודרים אותן ועושים אותם דבילה וכו׳ הגיע זמן זיתים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ומוסקים אותן ועוטנין אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרים פועלים ובוצרים אותם ודורכים אותם בגת וכונסים אותם בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר ומחלק

רשי

ולבהמתך מקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית (תורת כהנים תענית ו): (ח) שבתת שנים. שמיטות שנים יכול יעשה שבע שנים רצופות שמיטה ויעשה יובל אחריהם ת"ל שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמיטה ושמיטה בזמנה (ת"כ): והיו לך ימי שבע וגו'. מגיד לך שאע"פ שלא עשית שמיטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא יעלו לך חשבון שנות השמיטות למספר מ"ט שנים: (ט) והעברת. לשון (שמות לו) ויעבירו קול במחנה לשון הכרזה: ביום הכפורים. (ת"כ) ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש א"כ למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ר"ה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד: (י) וקדשתם. (ת"כ) בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומרים מקודשת השנה: וקראתם דרור. לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר (ר"ה ט) א"ר יהודה מה לשון דרור כמדייר בי דיירא וט' שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים: יובל היא. שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר

תִּֽהְיֶ֥ה כָל־תְּבוּאָתָ֖הּ לֶאֱכֹֽל׃ ס

ח וְסָפַרְתָּ֣ לְךָ֗ שֶׁ֚בַע שַׁבְּתֹ֣ת שָׁנִ֔ים שֶׁ֥בַע שָׁנִ֖ים שֶׁ֣בַע פְּעָמִ֑ים וְהָי֣וּ לְךָ֗ יְמֵי֙ שֶׁ֚בַע שַׁבְּתֹ֣ת הַשָּׁנִ֔ים תֵּ֥שַׁע וְאַרְבָּעִ֖ים שָׁנָֽה׃

ט וְהַעֲבַרְתָּ֞ שׁוֹפַ֤ר תְּרוּעָה֙ בַּחֹ֣דֶשׁ הַשְּׁבִעִ֔י בֶּעָשׂ֖וֹר לַחֹ֑דֶשׁ בְּיוֹם֙ הַכִּפֻּרִ֔ים תַּעֲבִ֥ירוּ שׁוֹפָ֖ר בְּכָל־אַרְצְכֶֽם׃

י וְקִדַּשְׁתֶּ֗ם אֵ֣ת שְׁנַ֤ת הַחֲמִשִּׁים֙ שָׁנָ֔ה וּקְרָאתֶ֥ם דְּר֛וֹר בָּאָ֖רֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶ֑יהָ יוֹבֵ֥ל הִוא֙

כ"ל חסר במ"א. ל' · ל' ומשמש א"ב · כ' מ"ל כתור' · ח' חסרים ג' כתו' · כ' מ"ל כתור' · ח'. כול' מ"ל · כ'. ח' מ"ל

דִבְאַרְעָךְ תְּהֵי כָל עֲלַלְתַּהּ לְמֵיכָל: ח וְתִמְנֵי לָךְ שְׁבַע שְׁמִיטַן דִשְׁנִין שְׁבַע שְׁנִין שְׁבַע זִמְנִין וִיהוֹן לָךְ יוֹמֵי שְׁבַע שְׁמִיטַן דִשְׁנִין אַרְבְּעִין וְתֵשַׁע שְׁנִין: ט וְתַעֲבַר שׁוֹפַר יַבָּבָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא דְכִפּוּרַיָא תַּעַבְרוּן שׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעֲכוֹן: י וּתְקַדְּשׁוּן יַת שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין וְתִקְרוֹן חֵירוּתָא בְּאַרְעָא לְכָל יָתְבָהָא יוֹבֵלָא הִיא תְּהֵי לְכוֹן

שופר ב' מלאים בתורה וסי' והעברת שופר תרועה. ב' בו. וכל נביאים וכתובים דכו' מלאים במ"ב חסר וסי' אל חכך שפר. בדי שפר יאמר האח. ומן וישלח אבשלום עד סוף ספרא דכו': השבעי ח' חסר בקריאה וסי' נמסר בסדר בא: החמשים ח' וסי' נמסר בסדר קרח:

תולדות אהרן תהיה. קמא כא נדה נא: שבתת שנים. עקידה שער נט: והעברת שופר תרועה. שבת או ר"ה כז לג לד זוהר פ' אמור (ר"ה כז נח): בחודש השביעי. שם לג: ביום הכפורים תעבירו שופר. שבת קלא ר"ה ח ל לג ערכין כח: וקדשתם את שנת. ר"ה ח כד נדרים סא סנהדרין י: וקראתם דרור. ר"ה ט קדושין לח ערכין לב (גיטין מו):

אבן עזרא

(ט) והעברת שופר תרועה. יש מחלוקת אם נברא העולם בניסן או בתשרי ואין צורך להאריך כי מעתיקי הדת תקנו לנו בתפלת ראש השנה זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון והנה ראינו תקיעת שופר בשנת היובל בתשרי בתחלת השנה ועוד בפרשת הקהל את העם לקרוא בתורה בחג הסוכות וכתוב למען ישמעו ולמען ילמדו ולא יתכן להיות אחר חצי השנה (ועוד וחג האסיף בצאת השנה וכן תקופת השנה) (במ"ט אינו) והעד הנאמן שנת השבת שכתוב לא תזרעו ובמרחשון יחלו בארץ ישראל לזרוע ואם היתה תחלת השנה מניסן הנה לא יקצרו אשר זרעו בשנה הששית ולא יזרעו כי הנה שנת השמיטה היא ואחר שלא יקצרו זרע שנה ששית לא יזרעו פעמים והכתוב אמר לא תזרעו בשנה השביעית לבדה ויהודה הפרסי אמר כי ישראל היו מונים בחשבון השמש ואילו היה זה נכון הנה לא פירש משה מהלך שנה תמימה כי חכמי המזלות לא יכלו עד הנה להוציאה לאור כי חכמי הודו מוסיפים על רביע היום חומש שעה ותלמי וחביריו אומרים כי יחסר חלק משלש מאות ביום והוא קרוב ממהלך העבור והבאים אחריו אמרו חלק ממאה ושש ואחרים מאה ועשר ואחרים מאה ושלשים גם מאה ושמונים כי יש מי שהיא שנתו להשלמת המזלות מנקודה נראית ויש מנקודת הגלגל הנטוי לימין ולשמאל ואנחנו צריכים לקבלה ועוד כי פי' חדש יכחיש הפרסי והצדוקים אומרים שהדת על שנת הלבנה. דע כי אין ללבנה שנה כלל רק בקשו המחשבים מספר חדשים קרובים לשנת החמה ומצאום י"ב כאשר אין לחמה חדש והמחשבים בקשו מספר לחדש שיהיה נחלק קרוב לחדש מימות חדשי הלבנה על כי חדשינו הם ללבנה ושנותינו ישיבו בסוף לשנות החמה ע"כ העתיקו חז"ל כי לעולם היה בית דין עושה שבעה עבורים בכל מחזור הלבנה למשה מסיני אף על פי שהיו קובעים בכל חדש על פי ראיית הלבנה וסוד המחזור ידוע מחכמת המזלות. וטעם תעבירו שיתקעו שופר בכל המסלות: (י) וקדשתם את שנת החמשים. בעבודת הארץ וכל יושביה: דרור. ידועה שהוא כמו חפשי וכדרור לעוף עוף קטן מנגן כשהוא ברשותו ואם הוא ברשות אדם לא יאכל עד שימות: יובל. כמו שלוח וחז"ל אמרו

בעל הטורים בחדש השביעי חסר יו"ד כלו' שבשבע במלות: תעבירו שופר בכל. ר"ת שבת לומר דוקא תקיעת יובל שהוא בכ"ד דוחה שבת. דרור עולה כמנין ת"י רמז כמנין דרור שנים היו דרורים בארץ משנבנה הבית:

רמבן

ומחלק להן מכן בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודה ר"י אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור רבי שמעון אומר עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור מי שיש לו פירות מחלקן לעניים מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו כל זה שנויה בתוספתא. ולמדנו מפורש שאין ביעור אלא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם ועשו להם תקנות מדבריהם בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר מתחלת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאיהם ומכניסין אותן לאוצר וכשיבא זמן לקיטת כל אותו המין כגון שבא זמן של קציר ועת הבציר הגיע בית דין שוכרים פועלים ובוצרין ומוסקים ולוקטים כל אותו המין ודורכים ומוסקים בגת ובבית הבד כדרך שאר השנים ונותנים לאוצר שלהן ואלו הפירות המכונסים לאוצר בית דין אינן צריכין ביעור אחר שכבר מבוערין הם מן הבית ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד בית דין ולאכלן וכל זו התקנה והטורח של בית דין מפני חשד שלא יבאו לעכבם או לעשות מהם סחורה וכשאין אוצר בעיר ולא בית דין והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר הוא צריך לבערם מן הבית בשעת הביעור ומפקירם על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם וזו היא שביעית שאוסרת במינה במשהו לביעור כמו שמוזכר במסכת נדרים מפני שיש לה היתר בביעור מביתו. ומצאתי לשון רש"י שכתב במסכת פסחים וזהו ביעורם שמפקירים במקום דריסת רגלי אדם ובהמה אולי חשב הרב שצריך שיהא מפקירם גם לחיה ולבהמה לקיים בהם ואכלו אביוני עמך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך והפליג ומכל מקום אינן נאסרין באכילה כלל. וכבר שנו בתוספתא שביעור שביעית כביעור מעשר שני לא שיהא בהם חילוק באיסור אכילה והרב רבי משה והרבה מן החכמים סבורין שהביעור אסור לגמרי וטעונין שרפה או מפזר וזורה לרוח או מטיל לים ואינו כן כמו שנתבאר אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי וזו היא שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור שאין לה מתירין ואפשר שהאיסור הזה מדבריהם הוא ואולי אפי' הביעור כולו חומר מדברי סופרים והברייתות השנויות בת"כ בענין הביעור אסמכתא מדרבנן ועל דרך זו תתפרש יפה משנת הכובש שלשה כבשים בחבית אחת וכו' וכן משנת שלש ארצות לשביעית דקתני כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל עד כזיב לא נאכל ולא נעבד כל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד הקלו באכילה לאחר הביעור יותר מן העבודה והוזכר בירושלמי חד בר נש הוה חשיד על שמיטתא אמר לאתתיה אפקין חלתא אמרה ליה ההוא גברא חשיד על שמיטתא ואמרת אפקין חלתא אמר לה חלה דבר תורה שביעית מן ר"ג וחביריו. אותו ריקס היה חשוד לעכב פירות שביעית ולאכלן אחר הביעור ואיסור ואמר שאיסור אכילת הטבל והביעור מן התורה ואיסור אכילת פירות שביעית אחר הביעור מן ר"ג וחביריו או שהביעור מן התורה ואיסור האכילה מדבריהם ולא היה חושש אלא שלא יאכל איסור תורה וכיון שהזכירו חכמים דבריו נראה שהוא אמת או שמא אותו רשע סבר כדברי רבי שמעון דאמר בשתי שמיטות הכתוב מדבר ושביעית בזמן הזה דרבנן אע"פ שחלה דאורייתא:

(ט) ביום הכפורים. ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש אם כן למה נאמר בעשור לחדש אלא תקיעה בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד לשון רש"י. והנה הרב מפני בקיאותו בתלמוד והכל לפניו כשולחן ערוך אינו חושש ופותם הברייתות והן מוטעות לשאר בני אדם שידוע הוא וברור בגמרא כי התקיעות כולן של ראש השנה

ספורנו

את ה' באופן מה: (ח) והיו לך ימי שבע שבתת השנים וגו'. לא תמנה ליובלות את שנות הלבנה פשוטות לחשבון שנים עשר חדשים לשנה אבל תהיינה פשוטות ומעוברות בתקון הכמים באופן שיכוונו עם תשע וארבעים שנות חמה כמו שהענין בשביעית בלי ספק בהיותה תלויה בחרישה וזריעה כמו שהתבאר בה: (ט) שופר תרועה. לשמחת חירות העבדים והשבת השדות לבעליהם: (י) יובל היא תהיה לכם. שתהיו גם אתם בני

אבן עזרא

אמרו שפירוש יובל כבש והראיה שופרות היובלים ונקראה השנה בשם השופר . וטעם תהיה לכם. לישראלים לבדם : (י) ושבתם איש אל אחוזתו . כאשר יפרש כי בשנת היובל תשוב הארץ הנמכרת לבעליה : ואיש אל משפחתו . העבד הנמכר לישראל : (יא) יובל היא . אחר שהיא שנת יובל לא תזרעו : (יב) קדש תהיה לכם . כי היא מפורשת בינות השנים : מן השדה תאכלו . מה שיוציא השדה מעצמו תאכלו כלכם ככתוב בשנת השמיטה : (יג) בשנת היובל הזאת . טעמו בתחלת השנה : (יד) או קנה . שם הפעל ויחסר מקום קניתם קנה וכן זכור את יום השבת ורבים כמוהם : וטעם תמכרו . לשון

רשי

שופר : ושבתם איש אל אחוזתו . שהשדות חוזרות לבעליהן : ואיש אל משפחתו תשובו . לרבות את הנרצע : (יא) יובל היא שנת החמשים שנה . מה ת"ל לפי שנאמר וקדשתם וגו' כדאיתא בראש השנה ובת"כ : את נזריה . את הענבים המשומרים אבל בוצר אתה מן המופקרים כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל נמצא שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו שנת מ"ט שמיטה ושנת החמשים יובל : (יב) קדש תהיה לכם . (ת"כ) תופסת דמיה כהקדש יכול תצא היא לחולין תלמוד לומר תהיה בהווייתה תהא : מן השדה תאכלו . (ת"כ) על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל : (יג) תשובו איש אל אחוזתו . והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו . אלא לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל : (יד) וכי תמכרו וגו' . לפי פשוטו כמשמעו ועוד יש דרשה מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך ת"ל או

מקרא

תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־
אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ
תָּשֻׁבוּ: יא יוֹבֵל הִוא שְׁנַת
הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא
תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ
וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ: יב כִּי
יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־
הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:
יג בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ
אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ: יד וְכִי־
תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה

ת' מ"ל · ב' וכית לא תבנו. ב' מ"ל · ב' א' חסר וא' מ"ל · ת' מ"ל · ל' . ב' כתיב ס' וא' כתי' ו'

אונקלוס

וּתְתוּבוּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ
וּגְבַר לְזַרְעִיתֵיהּ תְּתוּבוּן:
יא יוֹבֵילָא הִיא שְׁנַת חַמְשִׁין
שְׁנִין תְּהֵי לְכוֹן לָא תִזְרְעוּן
וְלָא תְחַצְדוּן יָת כַּתַּהָא וְלָא
תִקְטְפוּן יָת שְׁבַקְהָא: יב אֲרֵי
יוֹבֵלָא הִיא קוּדְשָׁא תְּהֵי
לְכוֹן מִן חַקְלָא תֵּיכְלוּן יָת
עֲלַלְתַּהּ: יג בְּשַׁתָּא
דְיוֹבֵלָא הָדָא תְּתוּבוּן
גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ: יד וַאֲרֵי
תְזַבְּנוּן זְבִינִין לְחַבְרָךְ
אוֹ תִזְבַּן מִן יַד חַבְרָךְ לָא

נזריה ב' א' מלא וא' חסר וסי' ולא תקצרו את ספיחיה . זכו נזיריה משלג צחו מחלב . מלא: ממכר ב' קמץ וסי' וכי תמכרו ממכר לעמיתך או . ומכרו כל ממכר : קנה ג' וסימן או קנה מיד עמיתך . לא כי קנה אקנה בכסף . קט אקנה מאותך בתרא כתיב

תולדות אהרן ושבתם איש . קדושין טו : כי יובל הוא . סכה מ ר"ה ח ט קדושין לח נג נח ע"ג נד : בשנת היובל הזאת . סכה מ קדושין כ בכורות נב ערכין ל לא : וכי תמכרו ממכר . סכה מ קדושין כ כו מציעא מז נא נח בכורות יג ערכין ל : או קנה . מציעא מז נו נח בכורות יג :

בעל הטורים ספיחיה ב' . לא תקצרו את ספיחיה . תשטוף ספיחיה עפר ארץ . והיינו דאיתא בתוספתא בשביעית פורץ אדם כרמו וסותר גדרו והיינו דכתיב אבנים שחקו מים תשטוף ספיחיה עפר ארץ שאפי' אם יש לה גדר אבנים ישחקנו ואף אם בא על שדהו שטף מים לא יגדור אותה : נזריה ב' במסורה . לא תבצרו את נזריה ואידך זכו נזיריה משלג רמז כחור כחור אומרים לנזירה לכרמא לא תקרב זכו נזיריה שלא תבצרו את נזיריה : שבעים שמיטות ויובלות בטלו ישראל בארץ וכנגדם גלו שבעים שנה וזו היא וטמאה שבעים כנדתה שבעים כתיב חסר וכתיב בתריה כנדתם על כן היו כנדה דכתיב סביביו צריו היתה ירושלים לנדה ביניהם כמנין נדה דיום אחד של שנה האחרון תשוב שנה : איש אל אחזתו וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר לעמיתך לומר נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות ועוד סמך אל תונו איש לאחזתו לומר שגם הקרקע יש בו אונאה עד כדי דמיו : קנה ג' . או קנה מיד עמיתך ואידך גבי דוד לא כי קנה אקנה במחיר כשקנה הגורן מארונה אע"ג דדרשינן או קנה מיד עמיתך שתקנה מיד ישראל ולא מיד כותי אף על פי כן קנה דוד הגורן מארונה כיון שלא היה יכול לקנות מישראל :

ספורנו

כי הורין משעבוד האומות על הספק מה שאמר אתם לא שמעתם אלי לקרוא דרור איש לאחיו הנני קורא לכם דרור נאם ה' אל החרב ואל הרעב ואל הדבר : (יא) יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם . כמו שיצאה הקרקע לחירות מיד הקונים כן תהיה בלתי משועבדת ביד הבעלים השבים אליה שלא ישתמשו בה כדרך בעלים באותה השנה : (יב) קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו . אף על פי שאסרתי לבעלים להשתמש בה בזריעה וקצירה ושלא יאסוף כל פירות השדה אליו כשאר השנים כאמרו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו לא אסרתי לבעלים לאכול מפריה אבל מותרים הם לאכול פירותיה כשאר כל אדם כמו בשביעית : (יג) תשובו איש אל אחזתו . ומותר לבעלים השבים אליה להחזיק בה לאחוזה ולהשתמש בה בבנין בתים ושובכים וגדרות צאן וזולתם חוץ מעבודת האדמה ושמירת פירותיה : (יד) וכי תמכרו . בשום ממכר לא תהיה שום מין אונאה כמו שאמרו (מציעא פ' הזהב) לא יבור על פי המגורה שלא יגנוב את העין : או קנה . כאשר לא ידע המוכר שויה של דבר אף על פי שכבר היה הדבר בידו והיה לו שהות להראותו

רמבן

ויום הכפורים ואפילו של רשות מותרות כן בשבת לפי שהיא חכמה ואינה מלאכה ותוקעין היו כדין תורה בשבת של ראש השנה ושל יום הכפורים בכל מקום וענין התקיעה בב"ד תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא משחרב בית המקדש לפי שגזרו בה מפני שהכל חייבין בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים והתיר לנו רבן יוחנן בן זכאי בב"ד בלבד ואין לזה עיקר בענין הכתוב כלל ומה שהזכירו תקיעה בעשור דוחה שבת לומר שהיא נעשית בכל יום הכפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא שיום הכפורים כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות ומכל מקום רצה הרב ללמדנו שתקיעת שופר ביום הכפורים נעשית בכל מקום שפירש תעבירו שופר בכל ארצכם ללמד שכל יחיד חייב לתקוע ואין התקיעה בבית דין בלבד כמו הספירה :

(י) **יובל** היא . שנה זו נבדלת משאר השנים בנקיבת שמה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר לשון רש"י . וכן דעת המפרשים מלשון בקרן היובל שופרות היובלים ואינו מחוור לי בעבור תהיה לכם כי מה טעם שיאמר בשנה תקיעה היא תהיה לכם ושבתם ואולי יאמר הכתוב יובל היא נקובה בשם הזה שקראתי לה ותהיה לכם לכלכם ידועה בתקיעה שתקעו בה להזכיר ענינה שתשובו בה איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו וכן יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו כלומר ידועה בשם להיות בה ככה . וכל זה איננו נכון בעיני כי פי' שופרות היובלים קרני האילים וגם תרגם יונתן שופרא דקרן דכרא וכן בגמרא מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדיכרא הוא שכן בערבי קורין לדיכרא יובלא והשופר ביום הכפורים אין מיוחד להיותו מהאיל אבל כל השופרות כשרין בו ועל דעת משנתנו וכל התנאין מצותו בשל יעלים א"כ למה תקרא השנה שנת האיל . ולפי דעתי לא קראו הכתוב יובל על התקיעה רק על הדרור כי לא הזכיר השם הזה בכתוב הראשון שאמר והעברת שופר תרועה אבל אמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה שיהיו כולם בני חורין לדור בכל מקום שירצו ואמר יובל היא שבה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו יובילוהו רגליו מרחוק לגור . ונשתמשו בלשון הזה בענינים רבים יובל שי לה' אלהים לצאות ואמרו ועל יובל ישלח שרשיו פלגים יבלי מים הם המעמיקים ששם יובלו המים ונתנה הארץ יבולה ואין יבול בגפנים ענין הבאה ג"כ כמו שיקרא תבואה וכן בארמית והולך מהרה ואוביל בפריע ויהיה פירוש יובל היא ותהיה לכם הבאה היא ותהיה כן לכולכם כי תבאו ותשובו איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו וחזר ואמר יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם שתהיה לכם שנת החמשים ליובל ולא לדבר אחר ולא תזרעו ולא תקצרו אבל תהיה קדש ותשובו איש אל אחוזתו להיות לכלכם יובל כשמה ועל דרך האמת דרור מלשון דור הולך ודור בא וכן יובל שישוב אל היובל אשר שם שרשיו והיא תהיה לכם :

(יב) **מן** השדה תאכלו . על ידי השדה תאכלו מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית לשון רש"י . ואם כן לא יהיה הפסוק מחובר אבל יאמר לא תזרעו ולא תקצרו כי יובל היא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה לא מן הבית ור"א אמר מן השדה תאכלו מה שתוציא השדה מעצמו תאכלו כלכם ככתוב בשנת השמיטה ולדעתי אמר לא תקצרו ולא תבצרו בשנה הזאת כי יובל היא וקדש תהיה לכם מן השדה תביאו התבואה ותאכלו שתצאו השדה ללקוט ולאכול עם עניים והאביונים החיה והבהמה לא שיהיה לכם עת קציר ובציר ותאספו לכם אל הבית ואל האוצרות כתבואת שאר השנים ומה ששנו בת"כ מכאן אמר הכונס שלשה כבשים בחבית אחת ר' אליעזר אומר אוכלין על הראשון ורבי יהושע אומר אף על האחרון רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית והלכה כדבריו ר' שמעון אומר כל ירק אחד לביעור וכל זה מדרש מפני שלא אמר מן השדה תביאו ותאכלו וסמך האכילה בשדה שלא יאכלו אלא בו ויתכן שהוא סמך מדבריהם ולכך היה ר' יהושע מיקל בו ורבן גמליאל מיקל בטעמו וכבר כתבתי זה למעלה ואפשר לדברי ר"ג שמצות הביעור מן התורה אבל בטעם כיון שנבלע מתחלה מבוער הוא :

אל

תורה

מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־
אָחִיו: טו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר
הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ ח' מ"ל בליש'
בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ: ז' חסר בליש'
טז לְפִי | רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה
מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים ג'
תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר ג'
תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ: יז וְלֹא ג'
תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ
מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כ"א פ"ס
יח וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח:
שלישי שני יט וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ
וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח ה'

אונקלוס

תוֹנוּן גְּבַר יַת אֲחוּהִי:
טו בְּמִנְיַן שְׁנַיָּא בָּתַר יוֹבֵלָא
תִּזְבַּן מִן חַבְרָךְ בְּמִנְיַן שְׁנֵי
עֲלַלְתָּא יְזַבֵּין לָךְ: טז לְפוּם
סְגִיוּת שְׁנַיָּא תַּסְגֵּי זְבִינוֹהִי
וּלְפוּם זְעֵירוּת שְׁנַיָּא תַּזְעֵיר
זְבִינוֹהִי אֲרֵי מִנְיַן עֲלַלְתָּא
הוּא מְזַבֵּין לָךְ: יז וְלָא תוֹנוּן
גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ וְתִדְחַל
מֵאֱלָהָךְ אֲרֵי אֲנָא יי
אֱלָהֲכוֹן: יח וְתַעַבְדוּן יַת
קְיָמַי וְיַת דִּינַי תִּטְּרוּן
וְתַעַבְדוּן יָתְהוֹן וְתִיתְבוּן עַל
אַרְעָא לְרוּחְצָן: יט וְתִתֵּן
אַרְעָא אִבַּהּ וְתֵיכְלוּן
לְמִשְׂבַּע וְתֵיתְבוּן לְרוּחְצָן

רשי

או קנה מיד עמיתך: אל תונו. (ת"כ ב"מ נח) זו אונאת ממון: (טו) במספר שנים אחר היובל תקנה. זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו (ערכין כ) מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפי' יש שלש תבואות באותן שתי שנים כגון שמכרה לו בקמותיה ושני אינו יוצא מפשוטו כלומר מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שתים: (טז) תרבה מקנתו. תמכרנה ביוקר: תמעיט מקנתו. תמעיט בדמיה: (יז) ולא תונו איש את עמיתו. (ת"כ) כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט את חבירו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ וא"ת מי יודע אם נתכוונתי לרעה לכך נאמר ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור ללב שאין מכיר בו אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר ויראת מאלהיך: (יח) וישבתם על הארץ לבטח. שבעון שמיטה ישראל גולים שנא' (ויקרא כו) אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמיטות שבטלו היו: (יט) ונתנה הארץ וגו'. וישבתם לבטח עליה

בעה"ט אל תונו איש את אחיו. וסמיך ליה במספר לומר לך דבר שבמדה ושבמשקל אין בו דין אונאה: איש את עמיתו ויראת ס"ת שתות לומר לך שאונאה עד שתות: אני ה' אלהיכם סמיך ליה ועשיתם את חקתי. ועשה המצות לשם פועלם: וישבתם לבטח בטח בא"ת ב"ש שנ"ס שתשבו שנ"ס עמד הבית וישבו בטח:

אבן עזרא

לשון רבים על פי עדים וכן טעם אל תונו. רק כמספר שנים: (טז) תרבה מקנתו. הפך תמעיט. וטעם אל תונו איש את עמיתו. אזהרה למוכר כי הראשון לקונה: (יז) כי אני ה' אלהיכם. ואחר שאני אלהיכם אפרע משניהם מאשר יונה עמיתו ואם תעשו חקותי תתן הארץ פריה. וטעם להזכיר זה בעבור מספר תבואות אמרו הצדוקים כי תבואותינו ראיה כי תחלת השנה מניסן ואין זו ראיה כי יתכן להיות פי' תבואותינו מה שתוציא הארץ מעצמה ואם אמרו לא תקרא תבואה כי אם ספיח הנה לנגדם מן השדה תאכלו את תבואתה ועוד

ויק"ר: יובל היובל ה' מלאים וסי' יובל היא תהיה לכם. יובל היא שנת החמשים. כי יובל היא קדש. בשנת היובל הזאת. במספר שנים אחר היובל. והיה ממכרו ביד הקנה. בשנת היובל ישוב השדה. והיה במשך בקרן היובל: לשבע

תולדות אהרן אל תונו איש את אחיו. מציעא נא נח בכורות יג: במספר שני תבואות. גיטין מח מציעא קו ערכין יד יח כט ל לג נדה מז: לפי רוב השנים. ערכין כט: ולא תונו איש. מציעא נח נט: ויראת מאלהיך. שם נח:

רמבן

(יד) אל תונו. זו אונאת ממון:
(טו) במספר שנים אחר היובל. פשוטו של מקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזיר לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ויאכל ממנה תבואות הרבה צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו מותר לגאול פחות משתי שנים אפילו יש ג' תבואות באותם שתי שנים ואינו יוצא מפשוטו מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שתים לשון רש"י. ובאמת שהוא הנכון ביישוב המקרא אבל רבותינו אמרו שאין אונאה לקרקעות שנאמר או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד והמקרא הזה כפי פשוטו ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא אבל על כרחנו נצטרך להטות מקראות מפשוטן ונאמר שיהיה כל פסוק עומד בעצמו ואמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו ויחזור ויאמר במספר שנים אחר היובל תקנה מאתו התבואות וכמספר שני התבואות ימכרם לך כפי השנים תרבה ותמעיט כי על כל פנים תשיבנו לו ביובל וכל זה אזהרה ביובל שיזהרו בו לעולם וחזר ואמר ולא תונו איש את עמיתו בדברים ואני חושב עוד סברא שודאי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו בין במטלטלים בין בקרקעות שכאן דבר הכתוב אל תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היובל שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו אבל רבותינו דרשו באונאת תשלומים בשתות המקח וביטול מקח ביותר משתות ומזה בלבד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משתות מחילה כמו שהוא מחילה במטלטלים בפחות משתות אע"פ שהוא אסור להונות כן לדעת אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו ודרשו חכמים מפני שאמר הכתוב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו למדנו שיש באונאה דין מיוחד במטלטלים שאינו נוהג בקרקעות והוא חזרת הממון אבל אזהרת הלאו נוהגת בכולן ולכך אמר וכי תמכרו ממכר לשון רבים למוכר הקרקעות ולמוכר המטלטלין או קנה מיד עמיתך היחיד מהם המוכר מטלטלין מיד ליד ואמר לכולן אל תונו וכיון שיחד והפריש המטלטלין ריבה בהן דין אונאה והוא בחזרת התשלומין וזה הדבר נכון כפי המדרשים שקבלו רבותינו וברמזי התורה אולי יהיה כל זה אסמכתא כי הלאו אזהרה בין בקרקע בין במטלטלין וחזרת הממון מידם קבלה במטלטלין ולא בקרקעות כמו שאמרו דבר השוה לכל כסף כי השעורים כלם בשתות ויתר על שתות כפי דעות בני אדם והם הוציאו ממנו כלי בעל הבית ולמה לא יוציאו הקרקעות מן הדין הזה ואמרו לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו אונאה מפני שדרך בעלי בתים שלא ימכרו כלי תשמישן. וגם יתכן לומר כי הכתוב יזהיר שידעו מספר השנים עד היובל ולפיהם ימכרו בהם ויקנו ולא יונו בהם איש את אחיו להטעותו במספר או להטעותו במכירה שיחשוב בה שהוא לחלוטין ויטעהו בכך אבל ידעו שניהם ויודיעו זה לזה המספר כי המכירה היא במספר שנים עד היובל שגם בקרקעות יש אונאה בטועים במדה ובמנין ואפילו בפחות משתות וכל שכן במטלטלין:
(יח) ועשיתם את חקותי ואת משפטי תשמרו. יזהיר בחוקים מפני השמיטה והיובל הנזכרים לפי שהם מכלל החוקים והמשפטים מפני דין חזרת הממכרים והעבדים

ספורנו

להראותו לתגר או לקרובו: אל תונו. ואף על פי שאמרו (שם) אין אונאה לקרקעות מכל מקום במספר שנים תקנה לא תהיה אונאה במנין השנים כאמרו ז"ל (שם) כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר: (טו) אחר היובל תקנה. שאין ראוי לקנות ביובל באופן שלפעמים לא תשהה ביד הבעלים השבים אליה שום זמן והיו כלא היו שבים אל אחוזתם כלל: שני תבואות. ולא שני שדפון וירקון כמשפט בשכירות קרקע וחכירותו: (טז) תרבה מקנתו. תקנה ביותר ממה שהיה ראוי לקרקע בתורת שכירות לשנה כי אמנם כשתקנה לשנים רבות עד היובל תוכל לעשות בה לשנים רבות גדרות צאן ושובכים וזולתם מלבד התבואה: תמעיט מקנתו. שלא תקנה לפי חשבון ממה שהיית שוכר ואין צריך לומר קונה לשנים מועטות והטעם: כי מספר תבואות הוא מוכר לך. כי כשתקנה לשנים מועטות לא תוכל להשתמש בה אלא בתבואה לבדה ולא בדבר מכחיש את הארץ באופן שלא תשוב לאיתנה כשתשוב השדה לבעלים כאמרם ז"ל (מציעא פרק השוכר) המקבל שדה מחברו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן: (יז) ולא תונו. אפילו בדברים וגניבת דעת ועצות רעות אפילו בלא שום דרך דממונא: כי אני ה' אלהיכם. אלהי הקונה ואלהי המוכר ומקפיד אני על אונאת כל אחד מהם: (יח) ועשיתם את חקותי. ענין השביעית והיובל ואת משפטי תשמרו בענין המכר והמקנה למנין היובל וזולתו שלא תהיה שום אונאה: וישבתם על הארץ לבטח. שלא תגלו ממנה על הפך ותרצה הארץ את שבתותיה בהשמה מהם ועל הפך בעון בגעו קצפתי: (יט) ואכלתם לשובע. שיהיו הפירות רבי המזון כענין שהיה בעומר

עָלֶיהָ׃ כ וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל
בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא
נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ׃ כא וְצִוִּיתִי
אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית
וְעָשָׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ
הַשָּׁנִים׃ כב וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה
הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה
יָשָׁן עַד ׀ הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־
בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן׃
כג וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־
לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם
עִמָּדִי׃ כד וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם
גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ׃ רביעי ס כה כִּי־
יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא
גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר
אָחִיו׃ כו וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ
גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי

עֲלַהּ׃ כ וַאֲרֵי תֵימְרוּן מַה
נֵיכוּל בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא הָא
לָא נִזְרַע וְלָא נִכְנוֹשׁ יַת
עֲלַלְתָּנָא׃ כא וַאֲפַקֵּיד יַת
בִּרְכָתִי לְכוֹן בְּשַׁתָּא
שְׁתִיתֵיתָא וְתַעֲבֵיד יַת
עֲלַלְתָּא לִתְלַת שְׁנִין׃
כב וְתִזְרְעוּן יַת שַׁתָּא
תְמִינָתָא וְתֵיכְלוּן מִן עֲלַלְתָּא
עַתִּיקָא עַד שַׁתָּא תְשִׁיעֲתָא
עַד מֵיעַל עֲלַלְתַּהּ תֵּיכְלוּן
עַתִּיקָא׃ כג וְאַרְעָא לָא
תִזְדַּבַּן לַחֲלוּטִין אֲרֵי דִילִי
אַרְעָא אֲרֵי דַיָּירִין וְתוֹתָבִין
אַתּוּן קֳדָמַי׃ כד וּבְכֹל אֲרַע
אַחֲסַנְתְּכוֹן פּוּרְקָנָא תִּתְּנוּן
לְאַרְעָא׃ כה אֲרֵי יִתְמַסְכַּן
אָחוּךְ וִיזַבֵּן מֵאַחֲסַנְתֵּיהּ וְיֵיתֵי
פָּרְקֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ וְיִפְרוֹק
יַת זְבִינֵי אֲחוּהִי׃ כו וּגְבַר אֲרֵי
לָא יְהֵי לֵיהּ פָּרִיק וְתַדְבֵּיק
יְדֵיהּ וְיִשְׁכַּח כְּמִיסַת

ל׳ · ג׳ ב׳ · ג׳ . ל׳ וא׳ ולשלש קלשון · ל׳ ר״פ וחד זרעתם סרכה · ל׳ כ״כ · ל׳ כ״כ · י״ג מ״ל · ח׳ ר״פ קדמא ל׳ חור׳ תנוי׳ ל׳ פתח וסי׳ חלולם . כ״ל מ״ל · כמ״ב . ס׳. חד מן ד׳ זונין בענין מן ג׳ ג׳ קדמא לא נסיב ו׳ תניין ותלות׳ נסיב ו׳ · ל׳ וחד או השיגה ידו

ועוד יודיענו איך יעשו בשנת היובל כי לא יזרעו בששית ובשביעית ובשמינית רק יזרעו בתשיעית ויקצרו בעשירית ולמה לא הזכיר הכתוב זה כי אמר לשלש השנים לבדם והנכון בעיני שפירוש ועשת את התבואה שאתן ברכה בששית שיספיק ויוסיף עוד שנה ובשנת היובל יהיו שלש שנים בלא תוספת ומלת ועשת זרה כמו משרת את המלך כי בעבור התחברות שני תוי״ן חסרו האחד להקל על הלשון: (כב) ישן. שב אל מן וטעמו כענם וכן מן הכפר׳ תעשו את הכרובים: (כג) לצמיתות. כמו כריתות והתי״ו שרש מגזרת יצמיתם ה׳ אלהינו: כי לי הארץ. זה טעם נכבד וכן אמר משה בתפלתו ה׳ מעון אתה היית לנו אתה כמו מעון עומד ודור הולך ודור בא: (כד) ארץ אחוזתכם. שירשתם בארץ כנען גם בארץ האמורי: (כה) ימוך. מהפעלים השניים הנראים ונח נעלם ביניהם וטעמו כמו דל ואביון: הקרוב אליו. ממשפחתו: וחשב

ד׳ וסי׳ בסדר בשלח: ברכתי ג׳ וסי׳ וצויתי את ברכתי. קח נא את ברכתי . הכי קרא שמו יעקב . וחד וברכתי על צאצאיך: הששי׳ ב׳ וסי׳ וצויתי את ברכתי . וכפלת את היריעה הששית: והארץ ח׳ ר״פ וסי׳ והארץ היתה תהו . והארץ לא תמכר . והארץ תעזב מהם . והארץ אשר אתם . והארץ הגבלי . והארץ הנשמה תעבד . והארץ תענה . והארץ חנפה: ובכל ארץ ה׳ וסי׳ ובכל ארץ מצרים היה לחם . ובכל ארץ אחזתכם . תשחת הארץ מפני הערב . ארץ ממשלתו דסלכים .

עליה . שלא תדאגו משנת בצורת: ואכלתם לשובע . אף בתוך המעים תהא בו ברכה: (כ) ולא נאסף. אל הבית: את תבואתנו . כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאים מאליהם: (כא) לשלש השנים . לקצת הששית מניסן ועד ראש השנה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן: (כב) עד השנה התשיעית. עד חג הסוכות של תשיעית שהוא עת בא תבואתה של שמינית לתוך הבית שכל ימות הקיץ היו בשד׳ בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהיתה צריכה לעשות לארבעה שנים בששית שלפני השמיטה השביעית שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שנים רצופות השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמיטות כלן: (כג) והארץ לא תמכר . (ת״כ) ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה: לצמתת . לפסיקה למכירה פסיקה עולמית: כי לי הארץ . (ת״כ) אל תרע עינך בה שאינה שלך: (כד) ובכל ארץ אחזתכם . (ת״כ) לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין פרק ראשון (כ״א) . ולפי פשוטו סמוך לפרשה של אחריו שהמוכר אחזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב: (כה) כי ימוך אחיך ומכר. (ת״כ) מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני: מאחזתו . ולא כולה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו: וגאל את ממכר אחיו . (ת״כ) ואין הלוקח יכול לעכב: (כו) ואיש כי לא יהיה לו גואל . (שם ת״כ) וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא גואל שיוכל

תולדות אהרן כן לא נזרע . פסחים נא: ועשת את התבואה . ר״ס יג נדרים סא: וזרעתם את השנה . ראש השנה שם ג ואכלתם מן התבואה . בתרא נא: עד בא תבואתם . שם: והארץ לא תמכר . מציעא פט סנהדרין קז ערכין טו: כי לי הארץ . גיטין מז: ובכל ארץ . קדושין כא: וכי ימוך אחיך . שם ב ערכין ל: ומכר מאחוזתו . קדושין ט: וגאל את ממכר . שם כא: ואיש כי לא יהיה . שם עא:

בעל הטורים כי גרים ותושבים אתם עמדי וסמיך לי׳ ובכל ארץ אחוזתכם לומר שבכל מקום שגלו שכינה עמהם:

ספורנו

בעומר שהיה מספיק לגדול כמו לקטן כאמרם ז״ל אוכל קמעא ומתברך במעיו ויספיקו פירות הששית גם לשביעית: וישבתם לבטח עליה . ולא תשאו חרפת רעב בגוים שלא תצטרכו ללכת בארצותם לקנות התבואה: (כ) וכי תאמרו מה נאכל . וכאשר יסופק זה אצלכם ולא תבטחו שיהיה המעט מספיק באיכותו: (כא) ועשת את התבואה . באופן שתשבע עין מראות ותראו שיספיק הכמות: (כג) והארץ לא תמכר לצמיתות . הקרקע הנעבד: כי לי הארץ . הגליל הוא ארץ ה׳: כי גרים ותושבים אתם עמדי . כאותו הגליל שאינו בכלל והארץ נתן לבני האדם: (כד) ובכל ארץ

רמבן

והעבדים ביובל והאונאה ואמר וישבתם על הארץ לבטח שבעון שמיטה ויובל ישראל גולים וחזר ואמר ונתנה הארץ פריה וישבתם לבטח עליה שלא תצטרכו לצאת ממנה בשביעית לגור בארץ אחרת מפני חוסר לחם:

(כ) וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית . כמו מסורס וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל כי הדאגה להם בעבור השמינית כי כיון שתחלת שנת השמיטה והיובל מתשרי מפירות הששית יאכלו בשביעית כמנהג בכל השנים לאכול עד אחרי הקציר שהוא בחג השבועות וגם אחרי כן עד כלות מלאכת התבואות לזרות ולהבר ועל כן הנכון בפירוש ועשת את התבואה לשלש השנים בעבור שנת היובל שתעשה הששית לכל שנת השמיטה והיובל והשנה שאחרי היובל כי כולם ישן יאכלו והבטיח הכתוב כי תפחדו בשנה השביעית לאמר מה נאכל אני אצוה את ברכתי בשנה הששית שתעשה התבואה לג׳ השנים הבאים אחריהם והיא תוספת ברכה כדי שתספיק גם בשמיטה והיובל ואמר וזרעתם את השנה השמינית לומר שתזרעו בשנה השמינית כמנהג הארץ ולא תמהרו לחרוש ולזרוע ולא לבצור כי עד בא תבואתה לבית בעת אוסף השנים בחג הסוכות תאכלו ישן . ובת״כ לג׳ השנים לששית ולשביעית ולמוצאי שביעית דבר אחר לג׳ השנים לשביעית וליובל ולמוצאי יובל:

(כג) והארץ לא תמכר לצמיתות . ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא לוקח כובשה לשון רש״י . וא״כ למה יזהיר במכירה והראוי לא תקנה לצמיתות ואולי יאמר לא תמכר לכם לצמיתות וכן לא ימכרו ממכרת עבד אזהרה בלוקח שיוציאנו ביובל כפי פשוטו ויתכן שיהיה לא תמכר לצמיתות לאו במוכר שלא ימכור אותה לחלוטין לומר הריני מוכרה לך לעולמים גם אחרי היובל ואע״פ שהיובל מפקיעה הזהיר הכתוב למוכר או לשניהם שלא יעשו ממכרם לצמיתות ואם אמרו כן יעברו בלאו הזה ולא יועיל להם כי תחזור ביובל וכך פירשו הרב רבי משה . והטעם בזה בידוע כי בדעות בני אדם שאם יעשו ממכרם מתחלה כמספר שנים עד היובל יקל בעיניהם הענין ואם יקנה לחלוטים תקשה בעיניו החזרה מאד ויהיה כענין שאמרו במאי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ולקי משום דעבר אהורמנא דמלכא . והנכון בעיני שאין זה לאו ללקות עליו אבל הוא טעם יאמר הנהיגו ביניכם היובל ואל יקשה בעיניכם כי לי הארץ ואיני רוצה שתמכר לצמיתות כשאר הממכרים וזו היא כונתם בת״כ לצמיתות לחלוטין כי לי הארץ אל תרע עינך בה כי גרים ותושבים אתם אל תעשו עצמכם עיקר אתם עמדי דיו לעבד שיהא כרבו כשהיא שלי הרי היא שלכם . וטעם כי לי הארץ על דרך האמת כמו ויקחו לי תרומה וזהו שרמזו כאן דיו לעבד שיהא כרבו כי יהיה היובל נוהג בעולם והמשכיל יבין:

(כד) ובכל ארץ אחזתכם . לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון ולפי פשוטו סמך על פרשה של אחריו שהמוכר רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב לשון רש״י . ואינו נכון בעיני שיכלול בפרשה היובל ובכל ארץ אחזתכם התנו גאלה ויאמר בפרשה השניה כיצד כי ימוך אחיך וגו׳ והנכון בעיני שיאמר ובכל ארץ אחזתכם הארץ אשר אני נותן לכם לאחוזה תתנו הגאולה הזאת

ביוכל לגאול ממכרו : (כז) וחשב את שני ממכרו . כמה שנים היו עד היובל כך וכך וככמה מכרתיה לך כך וכך עתיד היית להחזירה ביובל נמצאת קונה מספר התבואות כפי החשבון של כל שנה אכלת אותם ג' שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן החשבון וטול את השאר וזהו והשיב את העודף בדמי המקח על האכילה שאכלה ויתנם ללוקח : לאיש אשר מכר לו . המוכר הזה שבא לגאלה : (כח) די השיב לו . (ערכין ל) מכאן שאינו גואל לחצאין : עד שנת היובל . (ת"כ) שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום שהיובל משמט בתחלתה : (כט) בית מושב עיר חומה . (ת"כ) בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון : והיתה גאלתו . לפי שנא' בשדה שיוכל לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך ב' שנים הראשונים אינו יכול לגאלה הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה ולאחר מכאן אינה גואלה: והית' גאלתו . של בית : ימים . ימי שנה שלימה קרויים ימים וכן (בראשית כד) תשב הנערה אתנו ימים : (ל) וקם הבית לצמיתת . יצא מכחו של מוכר ועומד בכחו של קונה : (אשר לא חומה. לו קרינן אמרו רבותינו ז"ל אע"פ שאין לו עכשיו הואיל והיתה לו קודם לכן . ועיר נקבה היא והוצרך לכתוב לה אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים תקנו לו במסורת זה נופל על זה) : לא יצא ביובל . אמר רב ספרא אף אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא : (לא) ובתי החצרים . כתרגומו פצחין עיירות פתוחות מאין חומה ויש הרבה בספר יהושע (יהושע יג) הערים וחצריהם (בראשית כה) בחצריה' ובטירתם : על שדה הארץ יחשב . הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו : גאלה תהיה לו . (ת"כ) מיד אם ירצה ובזה יפה כחו מכח שדות שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים : וביובל יצא . בחנם : (לב) וערי הלוים . ארבעים ושמנה עיר שנתנו להם : גאלת עולם . גואל מיד אפי' לפני שתי שנים אם מכר שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה : (לג) ואשר יגאל מן הלוים . ואם יקנה איש בית או עיר מהם : ויצא ביובל. אותו ממכר של בית או של עיר וישוב ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל וגאולה זו לשון מכירה . דבר אחר לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט תלמוד לומר ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם : ויצא ממכר בית . הרי זו מצוה אחרת ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל : כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם . לא היו להם נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות

גְּאֻלָּתוֹ׃ כז וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃ כח וְאִם לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיָצָא בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃
חמישי שלישי ס כט וְאִישׁ כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ׃ ל וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־לא חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל׃ לא וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא׃ לב וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם׃ לג וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם וְיָצָא מִמְכַּר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחֻזָּתָם

נ"כ · ו' · כ"ל חסר במ"ד מ"ל · ח' מ"ל בליש' · ג' · ס' וחסר · לו קרי ט"ו כ"כ לא וק' לו קדמא לצמיתת כפי ותני' לצמיתת · דגש סי' נוכר חלם קוני' חזק ג' חסר כתו' · י"ג ר"פ

פּוּרְקָנֵיהּ׃ כז וִיחַשֵּׁב יָת שְׁנֵי זְבִינוֹהִי וְיָתֵיב יָת מוֹתְרָא לִגְבַר דְּזַבֵּין לֵיהּ וִיתוּב לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ כח וְאִם לָא אַשְׁכַּחַת יְדֵיהּ כְּמִסַּת דְּיָתֵיב לֵיהּ וִיהוֹן זְבִינוֹהִי בִּידָא דִּזְבַן יָתֵיהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וְיִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא וִיתוּב לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ כט וּגְבַר אֲרֵי יְזַבֵּן בֵּית מוֹתַב קַרְתָּא מַקְּפָא שׁוּר וִיהֵי פּוּרְקָנֵיהּ עַד מִשְׁלַם שַׁתָּא דִּזְבִינוֹהִי עִדָּן בְּעִדַּן יְהֵי פּוּרְקָנֵיהּ׃ ל וְאִם לָא יִתְפְּרַק עַד מִשְׁלַם לֵיהּ שַׁתָּא שְׁלֶמְתָּא וִיקוּם בֵּיתָא דִּבְקַרְתָּא דְּלֵיהּ שׁוּרָא לַחֲלוּטִין לִדְזַבַּן יָתֵיהּ לְדָרוֹהִי לָא יִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא׃ לא וּבָתֵּי פַּצְחַיָּא דְּלֵית לְהוֹן שׁוּר מַקַּף סְחוֹר סְחוֹר עַל חֲקַל אַרְעָא יִתְחַשַּׁב פּוּרְקָנָא יְהֵי לְהוֹן וּבְיוֹבֵלָא יִפֹּק׃ לב וְקִרְוֵי לֵיוָאֵי בָּתֵּי קִרְוֵי אַחְסַנְתְּהוֹן פּוּרְקַן עָלַם תְּהֵי לְלֵיוָאֵי׃ לג וּדְיִפְרוֹק מִן לֵיוָאֵי וְיִפְּקוּן זְבִינֵי בֵיתָא וְקִרְוֵי אַחְסַנְתֵּיהּ בְּיוֹבֵלָא אֲרֵי בָתֵּי קִרְוֵי לֵיוָאֵי הִיא אַחְסַנְתְּהוֹן בְּגוֹ בְּנֵי

(כז) וחשב . מהבנין הכבד הדגוש : (כח) ויצא . הממכר . והנה שם תחת תאר השם ורבים כמוהו ואחר שהזכיר בית מושב ידענו כי ימכר מאחזתו שדה או כרם : (כט) עיר חומה . עיר מוקפת : ימים . שנה עד שוב הימים מקור וחום וקין וחורף כאשר היו כי שנתם שוב השמש למקומה והנה אנחנו צריכים לקבלה על שנה תמימה אם לחמה אם ללבנה ואם מעוברת : (לא) על שדה הארץ יחשב . כמו ויבואו האנשים על הנשים ופי' עם : גאלה תהיה לו . לכל בית ובית כמו בנות צעדה עלי שור וכמו על בניה כי איננו: (לב) גאלת עולם. נכחי ובעבור שאמר גאלת עולם אמר ואשר יגאל והטעם כמו יקנה ויש אומרים אפילו אם היה הגואל לוי . וי"א ויצא כפ"א רפה בלשון ישמעאל . בית או עיר

וחבורו דד"ה: מצאה ג' וסי' ולא מצאה היונה. ואם לא מצאה ידו. גם צפור מצאה בית: די ו' וסימן נמסר בסדר כי תזריע: תם ה' וחסר וסי' עד תם שנת ממכרו. עד תם כל הדור. עד תם כל הגוי. תם וישר יצרוני. עד תם פגריכם. והד ותם דרכיך. וכל משלי דכוותא במ"א אנשי דמים ישנאו תם: ואשר י"ב ר"פ וסימן ואשר לא שם לבו. ואשר לא צדה. ואשר יגאל מן הלוים. ואשר יבא את רעהו. ואשר עשה לדתן. ואשר עשה לכם במדבר. ואשר אכלו שאר עמי. ואשר ישמיעו. ואשר נתנו שארית. ואשר היה נעשה ליום. ואשר לא נתן. ואשר עשה לחיל: חמה ג' חסר

תולדות אהרן גאולתו . שם כ כא ערכין ל : וחשב את שני . ערכין שם : והשיב את . שם : לאיש אשר מכר . שם : ויצא ביובל ושב . שם כט (שם מו) : ושב לאחוזתו . שם יד : ואיש כי ימכר . מגלה ג קדושין כ ערכין ל לא לג : עד תם שנת . שם יח לא נדה מו : ימים תהיה . כתובות נז קדושין כ כא : עד מלאת . ערכין לא : תמימה . שם : וקם הבית . ב"ק כב ערכין ל לא לב (מעשרות לא) : אשר לא חומה . מגלה ג ה י שבועות יז ערכין לב : לקונה אותו . שם לא : לא יצא ביובל . שם נט לא : ובתי החצרים . שם לג : על שדה הארץ יחשב . קדושין כא ערכין שם : גאולה תהיה לו . קדושין כ ערכין ל לג (קדושין נט) : גאולת עולם . שם לג : ואשר יגאל . שם : ויצא ממכר . שם : כי בתי ערי . שם :

בעל הטורים מצאה ב' במסרה . ואם לא מצאה ידו ואידך גם צפור מצאה בית ודרור קן לה פי' אם לא מצאה ידו שאינו יכול לגאול ישאר ביד הלוקח עד שנת דרור וזה הוא מצאה בית ודרור שבשנת הדרור ימצא ביתו :

רמבן

זאת של היובל ואמר גאולה כמו גאל ה' עבדו יעקב שהוציא עבדו מיד המחזיקים בו וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה אף זה תתנו גאולה לארץ שאני רוצה לגאול ארצי מיד המחזיקים בה שלא נתתיה אני להם בחלק אחוזתם והוצרך לומר כן בעבור שאמר כי לי הארץ והנה כל הארץ לו היא לפיכך חזר ואמר שינהוג היובל בארץ אחוזתנו בלבד לא בחוצה לארץ ואמר ובכל שהיא תנהג בכל אחוזתנו גם בעבר הירדן ובכל מקום האחוזה לא בארץ ה' אשר שם המקדש בלבד :

(כט) **ואיש** כי ימכור בית מושב עיר חומה . בעבור שממכר ביתו של אדם קשה בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו רצתה התורה שיגאלנו בתוך השנה הראשונה ובעבור כי האדם לשדה נעבד וממנו יצא לחם למחיתו רצה שיצא השדה ביובל אבל הבית לאחר היאוש שנה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו כי לא תמעט מחיתו אם יחלט ובתי החצרים עשויים לשמירת השדות ולהיותם מושב לעובדי האדמה וע"כ דינם כשדה הארץ :

(לג) **ואשר** יגאל מן הלוים . הנראה בפשוטו של פסוק זה כי אמר גאולת עולם תהיה ללוים לגאול מיד ולגאול לעולם ולא פירש בהם אם יגאלו הקרובים ולא אם ינהג בהם יובל לפיכך חזר ואמר ואשר יגאל מן הלוים יהיה הגואל שיגאל הוא מעצמו או הלוי הקרוב אליו ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל מיד הקונה על דעת כן יגאל שיחשוב שני ממכרו והשיב את העודף לומר שהיובל נוהג בהם ותהיה גאולת הלוים כאשר אמר בישראל וחשב את שני ממכרו וגו' ורבותינו אמרו שהכתוב מדבר בלוי שקנה מלוי ולפי דבריהם נראה לי בפי' הפסוק כי היה לפנים בישראל כשצריך אדם למכור שדהו שיבא הקודש בירושתו ויקנה אותה והוא הנקרא גאולה שנאמר

אבן עזרא

עיר המשפט אחד : (לה) ומטה ידו . מגזרת לא ימוט והמ"ם שרש וכמוהו אם אמרתי מטה רגלי : אחיך . ישראל : עמך . שאתה חייב לנמצא עמך שאתה רואה : גר ותושב . ואם הוא מארצך או גר ותושב : וחי . כמו יחיה : והחזקת בו . הפך ומטה ידו שלא יפול : (לו) נשך ותרבית . מפורש בדברי הקבלה תי"ו תרבית נוסף כמו תרמית והוא מגזרת רב רק הוא מהפעלים שהלמ"ד שלהם נח נעלם כמו תכלית שנאה ואחר כן פי' הנשך והתרבית גם מ"ם מרבית נוסף כמו מ"ם ואבן משכית : (לח) וטעם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים . שהייתם גרים והנה נתתי לכם אחוזה והטעם דבק עם גר ותושב וחי עמך גם עם כל הפרשה הנזכרת בעבור גאלת הארץ . והזכיר פרשת ומטה ידו עמך בעבור שיזכיר הישראלי שיהיה לו צורך רב עד שימכור עצמו שיצא ביובל והנה כל פרשת הסדר דבקה : (לט) ונמכר לך . הוא מעצמו או גנב ממך ומכרוהו בבית

רשי

בשדות כדי שלא תופקע נחלתם מהם : (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר . מכר גזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל ולא כמו שנא' בישראל (ויקרא כו) ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אבל בן לוי גואל לעולם : (לה) והחזקת בו . אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופש בו ומעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו : גר ותושב . אף אם הוא גר או תושב ואיזהו תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ג ואוכל נבלות : (לו) נשך ותרבית . חד שוינהו רבנן ולעבור עליו בשני לאוין) : ויראת מאלהיך . לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך (ב"מ סא) או התולה מעותיו בנכרי להלוותם לישראל ברבית הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך : (לח) אשר הוצאתי וגו'. והבחנתי שם בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר של נכרי הם . ד"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפילו הן כבדות עליכם : לתת לכם את ארץ כנען . בשכר שתקבלו מצותי : להיות לכם לאלהים . (ת"כ) שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה כו' : (לט) עבודת עבד . עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעול לו מנעלו : (מ) כשכיר כתושב . עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים התנהג בו : עד שנת היובל . אם פגע בו יובל לפני שש

ויקרא כה

בתוך בני ישראל : לד ושדה מגרש
עריהם לא ימכר כי־אחזת עולם
הוא להם : ס לה וכי־ימוך אחיך
ומטה ידו עמך והחזקת בו גר
ותושב וחי עמך : לו אל־תקח
מאתו נשך ותרבית ויראת
מאלהיך וחי אחיך עמך : לז את־
כספך לא־תתן לו בנשך
ובמרבית לא־תתן אכלך : לח אני
יהוה אלהיכם אשר־הוצאתי
אתכם מארץ מצרים לתת לכם
את־ארץ כנען להיות לכם
לאלהים : ששי רביעי ס לט וכי־
ימוך אחיך עמך ונמכר־לך
לא־תעבד בו עבדת עבד :
מ כשכיר כתושב יהיה עמך
עד־שנת היבל יעבד עמך :

ד׳ זוגין חד כ׳ ס׳ וחד כ׳ ו׳ וסוף חד מן ב׳ מלין בטעם ס׳ דסבי׳ סיה סימן · ל׳ מלעיל · ל׳ · ל׳ · ו״ז פתחין בכופי׳ בחס״ף ל׳ בטעם בכופי׳ ר״ס · ב׳ · ל׳ · ב׳

אונקלוס

ישראל : לד וחקל רוח קרויהון לא יזדבן ארי אחסנת עלם הוא להון : לה וארי יתמסכן אחוך ותמוט ידיה עמך ותתקף ביה דיר ותותב ויחי עמך : לו לא תסב מניה חבוליא ורביתא ותדחל מאלהך ויחי אחוך עמך : לז ית כספך לא תתן ליה בחבוליא וברביתא לא תתן מיכלך : לח אנא יי אלהכון דאפקית יתכון מארעא דמצרים למתן לכון ית ארעא דכנען למהוי לכון לאלהא : לט וארי יתמסכן אחוך עמך ויזדבן לך לא תפלח ביה פולחן עבדין : מ כאגירא כתותבא יהי עמך עד שתא

יסי׳ בסדר בשלח : ושדה ב׳ א׳ כתיב ה׳ וא׳ יו״ד וסי׳ ושדה מגרש. הרי בגלבוע אל טל ואל מטר עליכם ושדי : וכי ימוך הד מן ד׳ זוגין מן ג׳ ג׳ בענין קדמא לא נסיב וי״ו ותנינא ותליתי׳ נסיב וי״ו וסימן בסס״ר : כשכיר ב׳ וסימן כשכיר כתושב יהיה עמך. עד

תולדות אהרן ושדה מגרש. שם : כי אחוזת . שם כח לד : וכי ימוך . קדושין כ מציעא סא קיד ערכין ל : אל תקח . קדושין כ ב"ק קיב מציעא סא עא סה ערכין ל : את כספך . מציעא ס סא סה : ויראת מאלהיך . מציעא עא תמורה ו : וחי אחיך . נדרים סה מציעא סב סו תמורה ז : לתת לכם . כתובות קי : וכי ימוך אחיך . קדושין כ מציעא עא ערכין ל : עד שנת היובל . קדושין כ ערכין כט :

בעל הטורים ושדה ב' במסורה . ושדה מגרש עריהם לא ימכר ואידך ושדי תרומות היינו דאמרינן בערכין ושדה מגרש עריהם לא ימכר פירוש לא ישונה וכמו כן שדי תרומות לא ישונה כדכתיב אל טל ואל מטר : וחי אחיך עמך וסמיך ליה אל תקח מאתו נשך ותרבית רמז שכל המלוה ברבית אינו חי וכן הוא אומר בנשך נתן חיה לא יחיה נשך בגימטריא זה נחש לעתיד לבא אין שנחש מתרפא כדכתיב ונחש עפר לחמו כן הלוקח רבית לא יחיה ד"א שדומה רביה לנחש שנושך כנחש : רבית עולה תרי"ב שסקול כמו תרי"ב מצות : כשכיר שנים במסורה . כשכיר כתושב יהיה עמך ואידך עד ירצה כשכיר יומו רמז למה שאמרו חכמים פועל חוזר אפילו בחצי היום פירוש כשכיר יהיה עמך עד שירצה ואפילו ביומו אם ירצה יחזור :

ספורנו

ארץ אחוזתכם גאלה תתנו לארץ . אבל בח"ל אין שם דין שמיטין ויובלות : (לה) והחזקת בו . להקימו : (לו) אל תקח מאתו . כי זה דרך נאות להקימו כשתלווהו בלי נשך ותרבית : וחי אחיך עמך . וזה תעשה כשיש לאל ידך די לחיות אתה ולהלוותו כאמרם ז"ל (מציעא פרק איזהו נשך) חייך קודמים לחיי חברך : (לח) להיות לכם לאלהים . שיהיה התכלית המכוון ממנו מושג בין כלכם ולכן ראוי שיהיה סדר המדינות בכם באופן שתוכלו כלכם לחיות זה עם זה ותעזבו זה את זה להשלים המכוון : (מ) כשכיר כתושב יהיה עמך . הקנוי קנין שש שנים יהיה אצלך . כשכיר שנה בשנה והקנוי קנין

רמבן

שנאמר קנה לך את־שדי אשר בענתות־כי לך משפט הגאולה לקנות וכן מפורש שם בענין בועז ונראה בעיני שהיו דנים לו דין קדימה כאשר הנהיגו לנו רבותינו בדינא דבר מצרא והיו קונים מן הגואל הראשון בקנין סודר כמו שעשה בועז והנה יאמר הכתוב בכאן כי כאשר יגאל הלוי נחלת לוי כלומר שיקנה אותה ממנו כדין הגאולה יצא הממכר ההוא ביובל ליחד שיהא יובל נוהג בהם בגאולה כמכירה אחרת ולא היה צריך להזכיר הדין במכירה לבדה כי הם בכלל ישראל אלא שיפה כחם בגאולת עולם והדין הזה של גאולה גם בישראל יהיה נוהג אבל הזכירו הכתוב בלוי שלא תאמר לא נתנו הערים אלא לשבט הלוי כלו ולכן יצאו מישראל אבל לא מלוי וכל שכן מגואל קרוב שאנחנו חייבוהו לקנות ולכך אמר שאף הגאולה תצא ביובל ומן הלוי נלמד בישראל ואפשר ג"כ שאין הלוים רשאין למכור בעריהם לישראל בשום מכר ולכן תקרא כל קנייתם גאולה :

(לו) **וטעם** וחי עמך . שיהיה עמך והיא מצות עשה להחיותו שממנה נצטוינו על פקוח נפש במצות עשה ומכאן אמרו וחי אחיך עמך זו דרש בן פטורי שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותה הוא מגיע לישוב ואם שניהם שותים שניהם מתים דרש בן פטורי מוטב ישתו שניהם וימותו ולא יראה אחד במיתתו של חבירו עד שבא רבי עקיבא ולמד וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חבירך וחזר ואמר וחי אחיך עמך לחזק ולהזכיר ומדרשו אהדר ליה רבית דליחי עמך לוה בהחזרת רבית קצוצה כענין שאמר בגזל והשיב את הגזלה אשר גזל ואונקלוס עשה גר ותושב וחי עמך הכל מן המלוה ידור ויתותב ויחי עמך אבל על דעת רבותינו בגמרא והחזקת בו ובגר ותושב וחי כל אחד מהם עמך :

נשך ותרבית . חד שויוהו רבנן ולעבור עליו בשני לאוין לשון רש"י . ולפי פשוטו נראה בעיני כי הנשך הוא שילוונו מנה ליתן לו ברביתו חמשה שקלים בכל שנה ויקרא כן בעבור כי אחריתו כנחש ישך שמכלכן ועולה התרבית הוא שילוונו עד זמן פלוני ואז יפרענו ויתן לו רבית חמשה שקלים ואין בו רבית אחר הזמן ההוא כי זה איננו נושך שלא יעלה יותר מן הסך ההוא אבל הוא רבית ולכך אמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך כי המנהג להלוות את הכסף בנשך בכל שנה יתן כך והאוכל ילונו עד הקציר ואז יפרענו מגרנו בתוספת קצוב :

(מ) **וטעם** כשכיר כתושב . לא יהיה עמך כביתך כעבד אלא כשכיר שנה שהוא הנשכר לעבודת בני חורין ולא יכבידו עליו או כתושב שדרך התושבים הבאים לגור בארץ שיעבדו את בעל הבית אשר הם מתגוררים אתם לרצון להם כענין יעקב עם לבן שאמר הכי אחי אתה ועבדתני חנם הגידה

רשי

שש שנים היה היובל מוציאו: (מא) ובניו עמו. אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו: אל אחוזת אבתיו. (ת"כ מכות יב) אל כבוד אבותיו ואין לזלזלו בכך: אחזת. חזקת: כי עבדי הם. (ת"כ) שטרי קודם: לא ימכרו ממכרת עבד. בהכרזה לומר כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח:

(מג) לא תרדה בו בפרך. מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבוא שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמר ויראת: (מד) ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. א"ת אם כן במה אשתמש בעבדי איני מושל בכנענים איני נוחל שהרי הזהרתני (דברים כ) לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני. מאת הגוים הם יהיו לך לעבדים: אשר סביבותיכם. ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה: (מה) וגם מבני התושבים. (קדושין סז) שבאו מסביבותיכ' לישא נשי' בארצכם וילדו להם הבן הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד: מהם תקנו. אותם תקנו: (מו) והתנחלתם אותם לבניכם. החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם. ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שא"כ היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם כמו והתחזקתם: איש באחיו. להביא נשיא בעמיו ומלך במשרתיו שלא לרדות בפרך: (מז) יד גר ותושב. גר והוא תושב כתרגומו ערל תותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב: וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך: ומך אחיך עמו. מי גרם לו שימוך דבוקו עמו על ידי שלמד ממעשיו: משפחת גר. (קידושין כ ב"מ ע"א) זה העו"ג כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעו"ג עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים: (מח) גאלה תהיה לו. מיד אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעובדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנאמר למטה ויצא בשנת היובל ובעו"ג שתחת ידך הכתוב מדבר ואעפ"כ לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול השם (ב"ק קי"ג) אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו העו"ג מן דמיו אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה נמצא שקנה העו"ג עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא ליגאל ינכה לו חמשה מנים ויתן לו העבד

ויקרא כה

מא וְיָצָא֙ מֵֽעִמָּ֔ךְ ה֖וּא וּבָנָ֣יו עִמּ֑וֹ
וְשָׁב֙ אֶל־מִשְׁפַּחְתּ֔וֹ וְאֶל־
אֲחֻזַּ֥ת אֲבֹתָ֖יו יָשֽׁוּב׃ מב כִּֽי־
עֲבָדַ֣י הֵ֔ם אֲשֶׁר־הוֹצֵ֥אתִי אֹתָ֖ם
מֵאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם לֹ֥א יִמָּכְר֖וּ
מִמְכֶּ֥רֶת עָֽבֶד׃ מג לֹא־תִרְדֶּ֥ה
ב֖וֹ בְּפָ֑רֶךְ וְיָרֵ֖אתָ מֵאֱלֹהֶֽיךָ׃
מד וְעַבְדְּךָ֥ וַאֲמָתְךָ֖ אֲשֶׁ֣ר יִֽהְיוּ־
לָ֑ךְ מֵאֵ֣ת הַגּוֹיִ֗ם אֲשֶׁר֙
סְבִיבֹ֣תֵיכֶ֔ם מֵהֶ֥ם תִּקְנ֖וּ עֶ֥בֶד
וְאָמָֽה׃ מה וְגַ֡ם מִבְּנֵ֣י הַתּוֹשָׁבִ֞ים
הַגָּרִ֤ים עִמָּכֶם֙ מֵהֶ֣ם תִּקְנ֔וּ
וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם֙ אֲשֶׁ֣ר עִמָּכֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר
הוֹלִ֖ידוּ בְּאַרְצְכֶ֑ם וְהָי֥וּ לָכֶ֖ם
לַאֲחֻזָּֽה׃ מו וְהִתְנַחַלְתֶּ֨ם אֹתָ֜ם
לִבְנֵיכֶ֤ם אַחֲרֵיכֶם֙ לָרֶ֣שֶׁת אֲחֻזָּ֔ה
לְעֹלָ֖ם בָּהֶ֣ם תַּעֲבֹ֑דוּ וּבְאַ֨חֵיכֶ֤ם
בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙ אִ֣ישׁ בְּאָחִ֔יו לֹֽא־
תִרְדֶּ֥ה ב֖וֹ בְּפָֽרֶךְ׃ שביעי ס
מז וְכִ֣י תַשִּׂ֗יג יַ֣ד גֵּ֤ר וְתוֹשָׁב֙ עִמָּ֔ךְ
וּמָ֥ךְ אָחִ֖יךָ עִמּ֑וֹ וְנִמְכַּ֗ר לְגֵ֤ר
תּוֹשָׁב֙ עִמָּ֔ךְ א֥וֹ לְעֵ֖קֶר מִשְׁפַּ֥חַת
גֵּֽר׃ מח אַחֲרֵ֣י נִמְכַּ֔ר גְּאֻלָּ֖ה
תִּֽהְיֶה־לּ֑וֹ אֶחָ֥ד מֵאֶחָ֖יו יִגְאָלֶֽנּוּ׃
מט אֽוֹ־דֹד֞וֹ א֣וֹ בֶן־דֹּד֗וֹ יִגְאָלֶ֔נּוּ אֽוֹ־

כולי' חסר במ"ג | ל' | ד' | ל' | ב' חסר ו' | י"ג ר"פ | ד' | ל' ואחד ממשפחתם | ב' א' חסר וא' מ"ל ודין מ"ל | י"ח חס' . ג' ו' מלין כליש' בקדמ' ומהפך ב' ובענין | ל' וא' ואם מך. ל' | ל'. ל' כסיפ' | מו' חסר במ"ס מ"ל

תרגום

דְיוֹבֵלָא יִפּוֹק עִמָּךְ׃ מא וְיִפּוֹק
מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנוֹהִי עִמֵּיהּ
וִיתוּב לְזַרְעִיתֵיהּ וּלְאַחְסָנַת
אֲבָהָתוֹהִי יְתוּב׃ מב אֲרֵי
עַבְדַי אִנּוּן דְּאַפֵּקִית יָתְהוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם לָא
יִזְדַּבְּנוּן זְבוּן עַבְדִּין׃ מג לָא
תִפְלַח בֵּיהּ בְּקַשְׁיוּ וְתִדְחַל
מֵאֱלָהָךְ׃ מד וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ
דִּי יְהוֹן לָךְ מִן עַמְמַיָּא
דִּבְסַחְרָנֵיכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוּן
עַבְדִּין וְאַמְהָן׃ מה וְאַף מִבְּנֵי
תוֹתָבַיָּא עַרְלַיָּא דְּדָיְרִין
עִמְּכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוּן
וּמִזַּרְעִיַתְהוֹן דְּעִמְּכוֹן
דְּאִתְיְלִידוּ בְּאַרְעֲכוֹן וִיהוֹן
לְכוֹן לְאַחְסָנָא׃ מו וְתַחְסְנוּן
יָתְהוֹן לִבְנֵיכוֹן בָּתְרֵיכוֹן
לְמֵירַת אַחְסָנָא לְעָלַם בְּהוֹן
תִּפְלְחוּן וּבַאֲחֵיכוֹן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל גְּבַר בַּאֲחוּהִי לָא
תִפְלַח בֵּיהּ בְּקַשְׁיוּ׃ מז וַאֲרֵי
תַדְבֵּיק יַד עֲרַל וְתוֹתָב עִמָּךְ
וְיִתְמַסְכַּן אָחוּךְ עִמֵּיהּ וְיִזְדַּבַּן
לַעֲרַל תּוֹתָב עִמָּךְ אוֹ
לַאֲרָמַאי מִזַּרְעִית גִּיּוֹרָא׃
מח בָּתַר דְּיִזְדַּבַּן פּוּרְקָנָא
תְּהֵא לֵיהּ חַד מֵאֲחוּהִי
יִפְרְקִינֵּיהּ׃ מט אוֹ אֲחָבוּהִי
אוֹ בַר אֲחָבוּהִי יִפְרְקִינֵּיהּ אוֹ

אבן עזרא

בבית דין: (מא) הוא ובניו עמו. זה שהעתיקו חכמים ועבדו לעולם עד (מב) וטעם כי עבדי הם: כי אני קניתים מבית עבדים: (מג) תרדה בו. כטעם ממשלה: בפרך. כדברי המתרגם ארמית: (מד) מאת הגוים אשר סביבותיכם. כעמון ומואב ואדום וארם: (מה) וגם מבני התושבים. הדרים בארץ כנען שהיא ארצכם והם מהגוים הנזכרים או מצרים וכל עם חוץ משבעת הגוים כי הכתוב הזהיר עליהם לא תחיה כל נשמה והנה אסור אפילו להאכילם ויתכן שחז"ל אמרו עבד כנעני על הגר הגר בארץ כנען ואיננו כנעני ביחוסו או הם ידעו להוציא זה הדבר לאמתו כי דעתנו נקלה כנגד דעתם: (מו) והתנחלתם. מבנין התפעל וכמוהו והתאויתם לכם: לעולם בהם תעבודו. מותרים רק כאשר מצאנו חז"ל שאמרו כי היא מצוה קבלנוה. וטעם ובאחיכם בני ישראל. שתעשה הפרש בין אחיך ובין העו"ג: (מז) או לעקר. כמו שרש והטעם ששב לדת ישראל והוא ממשפחת גר ואין ריע לו רק הוא כמו מלת ושרשך הפך וכן ואת סוסיהם תעקר: (מט) או השיגה ידו. שמצא אבדה או ירש ממון מת ממשפחתו. הזכיר בתחלה האח והמשפחה כי הוא הדבר הנמצא ברוב קונהו

ירצה כשכיר יומו: וגם י"ג ר"פ וסי' ללוט. וגם את הגוי. תם אמנה אחתי. וגם את בן האמה. וגם ערב רב. וגם מקננו. וגם הכהנים הנגשים. וגם סבני התושבים. וגם את אחיך. וגם הקמתי את בריתי. וחברו. וגם יד ה' היתה בם. וגם את הצרעה: הגרים ד' קמץ וסימן והיתה שבת. וגם מבני התושבים. והגרים עמהם מאפרים ומנשה דד"ה. ולהגרים הגרים בתוככם דיחזקאל: הולידו ב' א' חסר וא' מלא וסימן וגם מבני התושבים. ולהגרים הגרים בתוככם דיחזקאל תניינא חסר: ובאחיכם ו' מלין בטעמא אזלא ומהפך וסי' ובאחיכם בני ישראל. כל העדה מדבר צן. וכל צורותיי וכל תורותיו. בקנותיהם על יאשיהו. גדבריא דתבריא. זמריא תרעיא:

תולדות אהרן ויצא מעמך. קדושין כב: ושב אל משפחתו. שם טו כה מציעא עא מכות יג: לא ימכרו. סנהדרין פו עקידה שער ס': וגם מבני התושבים. יבמות מו עח סוטה ג גיטין לז קדושין סז: אשר הולידו. יבמות עח סוטה ג: והתנחלתם אותם. מגלה כו כתובות מג נזיר סא גיטין לט קדושין טז כב בתרא קו (כתובות נח קדושין נח נט): לרשת אחוזה. בכורות יג: לעולם בהם. ברכות מז סוטה ג גטין לח קדושין כב נדה מז: וכי תשיג. קדושין יד: לגר תושב עמך. שם כ ב"ק קיג מציעא עא: או לעקר. יבמות מו מציעא שם: אחרי נמכר. ב"ק קיג ערכין ל: אחד מאחיו. קדושין כא: או דודו או בן דודו. יבמות נד קדושין טו כא (שבת ע):

בעל הטורים הולידו ב' במסרה. אשר הולידו בארצכם. ואידך אשר הולידו בנים בתוככם ביחזקאל בענין חלוקת הארץ שצוה ליתן לגרים חלק בארץ שאף על פי שבביאת הארץ לא נטלו גרים חלק בארץ לעתיד לבוא יטלו חלק בארץ: והתנחלתם ב' במסרה. והתנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם את הארץ. וז"ש חכמים דעבד איתקש לקרקעות לקנותו בכסף בשטר ובחזקה: בן דדו. חסר וי"ו אותיות בן דוד יגאלנו:

רמבן

הגידה לי מה משכרתך ובת"כ כשכיר מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה ביומו תתן שכרו כתושב מה תושב בטוב לו לא תוננו אף זה בטוב לו לא תוננו יהיה עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות נקיה וכו':

(מז) **משפחת** גר. זה כותי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לע"ג עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב לה עצים ולשאוב לה מים לשון רש"י מתורת כהנים. ואם כן יאמר או לעקר ומשפחת גר וקרא ע"ג עקר בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה. ואונקלוס תרגם לארמאי ויוצ

ספורנו

קנין יובל יהיה אצלך כשכיר שהתושב עמך לשנים רבות: (מב) כי עבדי הם. אע"פ שבשביל שהלך זה וקנה אדון לעצמו היה ראוי לכל שעבוד מ"מ מצד מה שהוא עבדי אין בידו למכור עצמו לעבדות מוחלט: (מח) אחרי נמכר גאלה תהיה לו. כבר בארו ז"ל (קדושין) שלא תאמר מאחר שהלך זה ונעשה כומר לע"ג אדחה אבן

אבן עזרא

(נ) קונהו. בה"א ובלא ה"א שוה: המכרו. שם הפעל מבנין נפעל והשנים שיעמוד עמו כימי שכיר יהיה. וי"ו ואם עוד רבות בשנים כפ"א רפה בל' ישמעאל הטעם בין היות השנים הנשארות רבות או מועטות: (נא) לפיהן ישיב גאלתו. על כסף מקנתו כן יחשב לו: (נג) כשכיר שנה. להוסיף לא ירדנו בפרך לעיניך לא נעזוב הגר לרדות בו בפרך:
(נד) ואם לא יגאל באלה. בשנים הנשארות ליובל וי"א על ידי אלה הנזכרים: (נה) כי לי בני ישראל. טעם שתודיעו כן הגר הקונה העבד הישראלי:
(א) לא תעשו לכם אלילים. בעבור שנמכר לעכו"ם הזהיר על ע"ג שלא ישתש אדוניו בפסל ולא יעבוד אדוניו בשבת ובזה יקנהו הנכרי: (ב) ומקדשי תיראו. שיבא למקדש שלש רגלים ויתכן להיות טעם לא תעשו לכם אלילים בעבור שאמר עבדי הם ואחר שהם עבדי יעבדו אותי לבדי ולא אחרים. ופסל ידוע. ומצבה לפסל: משכית. שם כמו מרבית וטעמו אבן מצויירת מגזרת עברו משכיות לבב שכיות החמדה: לא תתנו בארצכם. זה משפט ע"ג במרקולים: כי אני ה' אלהיכם. לי תשתחוו ובתרגום ירושלמי כן: את שבתותי תשמורו. שנות השמיטה: ומקדשי תיראו. שנת היובל. כי כן כתוב תהיה לכם ולפי דעתי שהזכיר את שבתותי מטע' ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני ולא בעבור שהזכיר להשתחוות עליה והטע' שתבואו בכל שבת להשתחוות לפני ולא על אבן משכית רק מקדשי והנה הזכיר היום הנבחר כי הוא נבחר לעבודת השם כאשר פירשתי וגם הזכיר המקו' הנבחר: טעם אני ה'. ששבתתי מכל מלאכה בשבת וכבודי דר במקדש על כן הזכיר מלת תיראו:

תורה

מִשְּׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל׃ נ וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ׃ נא אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ׃ נב וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ׃ נג כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ׃ נד וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ׃ מפטיר נה כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
כו א לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ב אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ פ פ

נ"ז חטי"ל. לאחו"ה סימן

(מסורה: ל' ומ"ל א' והסיגס · ז' ר"ס בסיפ' · ל' ומסמ' מן חד חד · ג' כ"ד · ל' · פ · כי לי בספולות כי לי כל בכור במונח ודין במקף ומספך וסי' עבדי' זרזין גוברי' מחונין · מ"ז פסוקי' לא לא לא · ב' כ"כ · ל' · כ"א סופי פסוקים · כ' סופי פסוקים)

תרגום אונקלוס

מקריב בשריה מזרעיתיה יפרקיניה או דתדביק ידיה ויתפרק: נ ויחשב עם זבניה משתא דאזדבן ליה עד שתא דיובלא ויהי כסף זבינוהי במנין שניא כיומי אגירא יהי עמיה: נא אם עוד סגיאות בשניא לפומהן יתיב פורקניה מכסף זבינוהי: נב ואם זעיר אשתאר בשניא עד שתא דיובלא ויחשב ליה כפום שנוהי יתיב ית פורקניה: נג כאגיר שתא בשתא יהי עמיה לא יפלח ביה בקשיו לעינך: נד ואם לא יתפרק באלין ויפוק בשתא דיובלא הוא ובנוהי עמיה: נה ארי דילי בני ישראל עבדין עבדי אינון דאפקית יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון: א לא תעבדון לכון טעון וצלם וקמא לא תקימון לכון ואבן סגידא לא תתנון בארעכון למסגד עלה ארי אנא יי אלהכון: ב ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מקדשי תהון דחלין אנא יי: פ פ פ

רשי

העבד ט"ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים: (נ) כימי שכיר יהיה עמו. חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה וינכה לו: (נא) אם עוד רבות בשנים. עד היובל: לפיהן. הכל כמו שפירשתי: (נג) לא ירדנו בפרך לעיניך. כלומר ואתה רואה: (נד) (הוא ובניו עמו. ע"ג חייב במזונות בניו): ואם לא יגאל באלה. באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש: (נה) כי לי בני ישראל עבדים. שטרי קודם: אני ה' אלהיכם. כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה: (א) לא תעשו לכם אלילים. (ת"כ) כנגד זה הנמכר לעו"ג שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי עובד ע"ג אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמרו מקראות הללו ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על השביעית ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר וגו' (מה כתיב ביה או קנה מיד וגו'. דבר הנקנה מיד ליד) לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר בו סוף לוה בריבית כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות לא חזר בו סוף מוכר את עצמו לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לעו"ג: ואבן משכית. לשון כסוי כמו (שמות לג) ושכותי כפי שמכסין הקרקע ברצפת אבנים: להשתחוות עליה. אפילו לשמים לפי שהשתחוואה בפשוט ידים ורגלים היא ואסרה תור' לעשות כך חוץ מן המקדש: (ב) אני ה'. נאמן לשלם שכר:

בעל הטורים

אם עוד רבות בשנים. רבות בגימטריא יוצא בגרעון כסף: שניו. שלשה. כפי שניו ישיב את גאולתו. ורב שיהיו ימי שניו. מספר שניו ולא חקר פי' כפי שניו בין אם הם רבים כדכתיב ורב שיהיו ימי שניו. או מעטים כדכתיב מספר דהיינו מועטים כמו מתי מספר לעולם ישיב גאולתו. י"ד פעמים כתיב יובל כנגד י"ד יובלות שהיו בארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה וי"ט פעמים גאל יגאלנו וגאל נגד י"ט ברכות לכן צריך לסמוך גאולה לתפלה: ופסל הס"א עקומה לומר לך המודה בעבודת כוכבים כאלו כופר בכל התורה כולה שאותה מנפיקום פיו של הקב"ה: את שבתותי תשמרו סמך לעבודת כוכבים שהקול שבת כנגד עבודת כוכבים. וסמך לו את מקדשי תיראו שאין בנין בית דוחה שבת: את שבתותי תשמרו. כרי שבי שמירה אחר השבת כרי שמירה שמור את יום השבת כרי שמירה לפניו שצריך שמירה בין מלפניו ובין מלאחריו תוספת מחול על קדש:

מסורה

לפיהן חד מן אלפא ביתא מן חד חד חד נו"ן וחד מ"ם בס' תיבותא וסי' אותהן. ורגמו עליהם אבן. אותהם. ואנשים צדיקים. בנעוריהן. ותזנינה במצרים. בנעוריהם. אשר בנינו כנטיעים. והמתן. אם בן הוא. והמתם. ויצו אבשלו' את נעריו. ובמשפטיהן דרך לפניהם. ובמשפטיהם. המלך יתאבל. ידעתין. עתה נבראו. ידעתים. שלשה המה נפלאו ממנו. לפיהן. אם עוד רבות. לפיהם. שרים עצרו במלי'. מוצאיהן. ודרך לפניהם. מוצאיהם. ויכתוב משה את מעזכן. הילילו אניות תרשיש. מעזכם. ויאמר להם לכו אכלו פריהן. כי על כן שלח על כל. פריהם. ושבתי את שבות. שוממין דרכי ציון אבלות. שוממים. על אלה אני בוכיה. תאכלון לא יום אחד. תאכלום. כל הולך על גחון. וכל חד וחד לית דכוותא: לא תעשו לכם אלילים. חד מן ו' ר"פ אי' בהון לא לא לא נמסר בסדר קדשים:

תולדות אהרן או הסיגס. שם טו: ממשפחתו יגאלנו. יבמות נד קדושין טו כא: וחשב עם קנהו. שם יח יח ב"ק קיג: כימי שכיר. קדושין כ כא ערכין ל: אם עוד רבות. קדושין כ ערכין ל (קדושין נט): ישיב גאלתו. קדושין ח יו: מכסף מקנתו. קדושין ח יד עז כ בכורות יג ערכין ל: ואם מעט נשאר. קדושין כ ערכין ל: כפי שניו. קדושין שם ערכין שם: ואם לא יגאל. קדושין שם (קדושין שם): ויצא. שם: כי לי בני. שם כב ב"ק קטז מגיעה י בתרא י (קדושין שם): אבן משכית. מגלה כד:

ספורנו

אבן אחר הנופל תלמוד לומר אחרי נמכר גאלה תהיה לו: (נ) וחשב עם קונהו. אף על פי שהקונה הוא כותי כבוש תחת ידך וקנה שלא כהוגן לא ימשכנו וילא: (נא) אם עוד רבות בשנים. אין ספק שאחר שהיה העבד בבית אדוניו זמן רב תהיה פעולתו יותר מעולה ממה שהיתה בתחלת הכנסו לעבוד לכך אמר שאף על פי שים זמן הרבה עד סוף זמן ממכרו ואין ספק שלא היתה פעולתו על אותו השלמות שהיתה עתידה להיות אם היה שוהה כל הזמן מ"מ יגרע מדמי המכר כפי כסף מקנתו כאמרם ז"ל בפרק שני מערכין נתרבה כספו מכסף מקנתו: (נב) ואם מעט נשאר. באופן שמכר שני הפעולה הטובה שעברו עודף על הראוי כפי חשבון המכר יגרע כראוי

רמבן

וזהו הנכון. והזכיר הכתוב נמכר לגר התושב עמנו והנמכר לעקר משפחת הגר שהוא כותי עצמו. והוא מלשון עקר שרשוני. ואמר משפחת גר שהגר ותושב שהשיגה ידו עמנו הוא חבור כאשר סמך עמו שימכר לעקר משפחתו וזה הכתוב שתהיה לו גאולה והיא מצות עשה לכל ישראל שיגאל אותו ואחר כך זה הקרובים שהם קודמים. וטעם המצוה ברור כדי שלא יטמע וילמד ממעשיהם כי בשאר הנמכרים הגאולה בקרובים רשות. ולכך אמר כאן כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם לומר אע"פ שאין הגר תושב והעקר חייבין במצות היובל לא יקנו את עבדי להם לעבדים:

כו (א) **לא** תעשו לכם אלילים. כנגד זה הנמכר לכותי הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי עובד ע"ג אף אני אעבוד ע"ג הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אגלה עריות הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל שבת ת"ל לא תעשו לכם אלילים. את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו. הזהיר כן הכתוב על המצות לשון ת"כ. ופירושה שהזכיר הכתוב ע"ג ושבת שיזהר בהן העבד הנמכר לכותי ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו והוא הדין לכל המצות. אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן. ויש גורסין הזהיר כאן ואם הגרסא כך רמזו שכל המצות בכלל השבת והמקדש והמשכיל יבין :

הראוי. לפעולת השמים שעברו כאמרם שם נתמעט כספו כפי שניו : **כו** (א) **לא** תעשו לכם. אף על פי שתשתעבדו לאומות כמו שעשה זה שמכר עצמו לגוים לא תמירו כבודכם בלא יועיל וזה שלא יטעו כמו שהזכירו ז"ל שטעו רבים בעת הגולה שאמרו לנביאים עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה יש לזה על זה כלום. וזה כי אפילו אחר כל שעבוד אתם עבדי כמו שהזכירו ז"ל שהשיבו הנביאים על זה כאמרם כורש עבדי נבוכדנצר עבדי עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי : כי אני ה' אלהיכם. אפילו בימי השעבוד כאמרו ואף גם זאת לא מאסתים כי אני ה' אלהיכם : (ב) את שבתותי תשמורו. אף בימי השעבוד אף על פי שהמנוחה בהם זכר לחירות : ומקדשי תיראו. המקומות המקודשים בגלות והם בתי כנסיות ובתי מדרשות אף על פי שחרב בית המקדש כאמרו ואהי להם למקדש מעט ואמרו ז"ל (מגלה פרק בני העיר) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות :

כלי יקר

פרשת בהר

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר. מה ענין שמיטה אצל הר סיני כו' קרוב לשמוע כשעלה משה אל הר סיני אחר שבעה שבועות שספרו ישראל מ"ט יום מן פסח ועד עצרת נתקדש אז אותו הר ונאסר בזריעה וחרישה ביום חמשים שבו נתנה התורה והוא זמן משיכת היובל לקרא דרור וחפשי לכל ישראל חירות על הלוחות וע"י קול השופר של מתן תורה באותו זמן הגיד הקב"ה למשה ענין השמיטה והיובל לומר שבמספר שבעה ובמספר מ"ט אני נותן קדושה זו לכל א"י שיש לה דמיון ויחוס עם הר סיני מצד היותה אוירא דמחכים ואין תורה כתורת א"י והר סיני על כן ראוי ליתן גם לארץ ההיא קדושת הר סיני אחר מספר מ"ט שנה וכן במספר ז' או כדי לעשות זכרון למעמד הר סיני בקריאת דרור והעברת שופר מצורף לשאר טעמים שיש למצוה זו על כן נאמר בהר סיני ודבר זה נכון וקרוב לשמוע :

ושבתה הארץ שבת לה'. בטעם מצוה זו יש דעות חלוקות כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף את כחה לזורע ולדע' זו נטה הרב המורה ורבים חולקים עליו ואמרו שאם חששה התורה לזה שלא תחלש האדמה למה יתחייבו גלות על שמיטת הארץ יהיה עונשם שלא תוסיף הארץ את כחה להם ועוד שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ ומהו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותי' מה תרויח בזה שיגלו ממנו ישראל וישבו עליה הגוים אשר לעולם בה יעבודו ואיך תשבות הארץ בהשמה מהם ובעקידה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצוה זו לזכר חידוש העולם ולזכור ימי עולם וסוף ימות חלדו וכן כתב מהרי"א והוסיף עוד נופך משלו וגם זה רחוק מכליותי כי הוא דומה ליהודה ועוד לקרא כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם ואם הוא לא יועיל מה יושיענו זה הבא לעתים רחוקות. וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפרשה אומר אני שטעם מצוה זו הוא להשריש את ישראל במדת האמונה והבטחון בה' כי חשש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסירו בטחונם ממנו ויחשבו כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה והקב"ה אמר שש שנים תזרע שדך מדי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כחה שלא תכחיש ועוד גם בתוך גם שאחר שזרעתה שש שנים אם בשנה הששית לא יכחיש חילה הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כח ואמר ה' אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר וצויתי את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים וע"י כל המופתים הללו אשר שמתי בידך תדע כי לי כל הארץ וע"י זה יהיו עיניך נשואות אל ה' כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הנס שתעשה התבואה לג' שנים הרי הני מעשה נסים ושלישים על כלו שהתבואה שתעשה בשנה הששית אף אם לא יהיה בה כי אם שיעור אכילה לשנה א' מ"מ ישלח ה' את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו עד שתספיק התבואה לשלש שנים מדקאמר ועשת את התבואה בה"א הידיעה והיה לו לומר ועשת תבואה לשלש שנים אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מדי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה הששית ויוסיף ה' כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלש שנים וזהו ודאי נס נגלה וגדול מכולם. וזה טעם נכון וברור יותר מכל מה שדברו בו המפרשים ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעון השמיטה מצד חסרון האמונה שבהם כי לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו שיעשה להם נס כזה בעשיית התבואה לשלש שנים וכמ"ש שוטטו בחוצות ירושלים ודעו וראו אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה. גם הארץ עצמה תקפיד על זה מאד כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה בה' על ידה ועוד שע"י זה יאמינו כי כולם אינן רק אריסים בקרקע והקב"ה בעל השדה ובדבר זה הארץ חפצה שיהיה הקב"ה בעצמו בעלה ואדונה כי לו יתברך הארץ ובביטול השמיטות שיחזיקו המה כבעלים בארץ ראוי הוא שתקפיד הארץ על זה לכך נאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה אבל על העבודה לא תקפיד אם ינהגו בה מנהג הטבעי כי בלאו הכי כל הנהגתם ע"פ הטבע ואין בהם אמונה ואחר הצעה זו נבא לביאור הפסוקים כי המה מסכימים לכוונה זו האמתית אשר אין ספק בה :

שש שנים תזרע שדך וגו'. כבר אמרנו שזו הבטחה שלא יכחיש חילה אף אם יזרע שש שנים רצופים ולא יעשה שנה בור אחר שני שנים זרע. ועל צד השכר אמר כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם כי באמת אני הנותן לך הארץ ולא בחילך ירשת ארץ ויש לחוש שלא תטעה לומר שלך הארץ על כן אני מצוך ושבתה הארץ שבת לה' לא לשם תוספת כח בארץ כי אם לשם ה' לגלות כי הוא ית' בעל השדה ובזכות שתשבות לשם ה' תזכה למה שנאמר שש שנים תזרע שדך וגו' ואספת את תבואתה לאפוקי אם לא תשבות לשם ה' אז תתחייב גלות ולא תזרע אפילו בשש שנים ואת"ל שתזרע מ"מ יבוזו זרים יגיעך ולא תאסוף תבואתה כמ"ש והיה אם זרע ישראל ועלה מדין עמלק ושחיתו וכתיב זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף. ואמר שדך למעט שדה של אחרים לומר שאם לא תשבות אזי תלך בגולה ותהיה עבד לאומות ותזרע שדה שלהם ולא שדך אבל בזכות השמיטה תזרע שדך וכרמך. ועוד הזכיר שדך למעט שנת השמיטה שבו אין השדה שדך כי אם הפקר לכל מאחר שבשנה זו אתה מודה כי לה' הארץ א"כ ראוי שיתפרנסו ממנה בשנה זו עניי עמו ולא יהיה לך יתרון עליהם ואמר בזכות ושבתה הארץ לה' תזכה שש שנים תזרע שדך אבל אם תרצה להחזיק בפירות שביעית כבעל הבית אז תבא לידי עניות שתמכור השדה ולא יהיה שדך כי אם של אחרים כדעת המדרש הדורש סמיכות פרשיות כי ימוך אחיך לעושה סחורה בפירות של שביעית שסופו לבא לידי עוני ולמכור ביתו ושדהו וזה דומה למה שאחז"ל כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך בבית כי כל זמן שחיה אוכלת אז בזכות הצדקה יהיה גם לבהמתך אבל אם תחזיק בה כבעל הבית לבלתי נתון לחיה בשדה אז תכלה הפרוטה מן הכיס שגם לך לא יהיה. ומטעם זה נאמר בסמוך ובשנה השביעית וגו' שדך לא תזרע וגו' הקדים בשדה אל הזריעה לומר כדי שלא תטעה לומר שהשדה שלך ולא של ה' על כן אני מצוך שלא תזרע כי בזאת תדע כי של ה' היא ולא שלך. ואת ענבי נזירך שהפרשת לך ולא רצית ליתן ממנו לאחרים במזומות זו אשר תשבת כי הכרם כרמך ע"כ אני מצוך לא תבצור כי בזאת תדע שאין נכון שתבצור ותפריש את בני האדם מהם אלא יד כולם יהיה שוה בה למען תדע כי לה' הארץ ובידו לצוות ליתנה למי שירצה ואכלו אביוני עמך משלחן גבוה וזה טעם היובל שנא' והארץ לא תמכר לצמיתות כי אין האדם יכול למכור דבר שאינו שלו כי לה' תבל ומלואה והוא נתנה אל האדם ומן חמשים שנה הקצובים לסתם אדם בינוני מיום היותו בן כ' לרדוף אחר קניני הזמן עד היותו בן שבעים ע"כ אינו יכול למכור נחלה כ"א על כ' שנה לא יותר :

וספרת לך שבע שבתות שנים. טעם היובל הוא כטעם השמיטה ונוסף על זה יש עוד דברים אחרים בגו מדקאמר וספרת לך ש"מ שיש דמיון ויחס לשנים אלו עם מספר ימי שני חיי האדם אשר המה על הרוב באים במספר חמשים כי ימי שנותינו בהם ע' שנה וכ' שנים ראשונים אינן בכלל זה כי לפי שאינו בר עונשין עדיין בב"ד שלמעלה ע"כ כל מעשיו של אותו זמן נחשבים לבלימה לפי שאדם עיר פרא יולד ועדיין אין אור שכלו שלם להבין במושכלות שלא יטה אשורו מני דרך הישר. ומשם והלאה הוא מתחיל לספור כדי שיודע כמה ישאר לו בשנים אשר בהם נכון תחבולות יקנה ושמא דחיי יהיה לו לבדו ואין לזרים אתו. לכך נאמר וספרת לך וגו' אם תספור לך לטובתך ולהנאתך כדי להוציא כל ימיך בדברים רוחניים אזוהיו לך ימי ז' שבתות השנים ר"ל יהיו לך לבדך ולא לזרים אתך. אבל אם תכלה בהבל ימיך לאסוף ולכנוס אז לא לך יהיה הזרע כי תעזב לאחרים חיל וחומה אשר בנית ואשר נטעת כי על הרוב אין האדם יכול להחזיק בשלו כי אם מספר שנים אלו אבל שנת הנ' משנת עשרים שהיא שנת השבעים מיום הולדו אז הכל שוים בהונו ורכושו ולא יקצור עוד קצירו ואת ענבי נזירו אשר הבדיל והסתיר ביום המעשה ומאנו ידיו לנגוע בו והיתה עינו צרה בו מתת לאחד מאחיו ואפי' לעצמו לא נתן ק"ו שלא היה מהנה לאחרים. הנה בזמן ההוא יגל יבול ביתו נגרות ביום אפו והכל הפקר והכל שוים בו כעשיר והלך והוא זמן קריאת דרור ועבד חפשי מאדוניו. וכדי שיהיה דבר זה לזכרון בין עיני האדם אשר לא תשבענה הון צוה ה' לקדש את שנת החמשים לא יזרע ולא יעבוד בו כי כמו שצוה לקדש השנה השביעית לידע ולהודיע כי לה' הארץ כך צוה לקדש את שנת החמשים לידע ולהודיע כי יש גבול וקצבה לכל מעשיו וכי הוא אינו בעל השדה בהחלט אלא הוא כגר בארץ ואין לו כח בה כי אם חמשים שנה לפיכך והארץ לא תמכר לצמיתות כי לא השליטו האלהים למכור דבר שאינו שלו וזהו שנתן טעם ואמר כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי מדסמך אתם עמדי לתושבי' ש"מ שדווקא לעו"ה

כי אז אתם עמדי שם אתם תושבים אבל בעולם הזה גרים והקב"ה נתן לך הארץ כתורת אריסות או בתורת שאלה ואיך תמכור דבר שאינו שלך. וענין העברת שופר וקריאת דרור ביום כפורים דווקא דומה ליום מתן תורה שבו יצאו ישראל חירות מן היצ"ה ויסורין וכן יום כפור זמן חירות מיד זקן וכסיל אויב ומתנקם הוא שטן הוא יצ"ה וכל זה להזכיר לאדם יום החירות במתים חפשי ושתמיד יהיה לנגד עיניו זמן החפשי והחירות וכן כתב מהרי"א ע"ש. וכל זה על צד הרמז אשר בו דרכו רוב מפרשי תורתנו אבל לפי פשוטו השמיטה והיובל טעם א' לשניהם והוא כדי שנשים בטחוננו בה' ולידע כי לה' הארץ לכך נא' בשנת היובל הזאת מן השדה תאכלו את תבואתה לא תחזיק השדה כשלך אלא כשתם שדה שאינה שלך:

או קנה מיד עמיתך אל תונו. דרשו רז"ל דבר הנקנה מיד ליד שייך בו אונאה אבל לקרקעות אין אונאה וטעמו של דבר שכל דבר הנמכר אינו בערך אחד בכל הזמנים כי כפי השתנות הזמנים לפעמים יוקרו או יוזלו על כן לעולם אין ערך ידוע לשום דבר הנמכר לפיכך הקרקע אע"פ שבאשר הוא שם היה מוכרה בזול או ביוקר מכ"מ לא ימלט שיבא הזמן שתהיה נמכרת באותו ערך שהוא קונה אותה עכשיו אבל מטלטלין יש לחוש שמא באותו זמן לא יהיו בעולם והארץ לעולם עומדת ולא מיעט קרקעות כי אם מביטול מקח אבל מ"מ איסור יש בדבר שהרי נאמר בקרקעות במספר שנים אחר היובל ועל זה חזר ואמר לא תונו:

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. י"מ שבשנה השביעית אינו מוסב על וכי תאמרו אלא וכי תאמרו בששית מה נאכל בשנה השביעית הן בשנה השביעית לא נזרע. אבל בשביעית ודאי לא יאמרו מה נאכל בשמינית שהרי נאמר ועשת את התבואה לשלש השנים אם כן כבר ראו בששית ריבוי התבואה וזה קושיא על הרמב"ן ומהרי"א שפירשו כן שיאמרו בשביעית מה נאכל בשמינית. ולפי מה שכתבנו למעלה שברכה זו שיאכל קמעא ומתברך במעיו אין זה קושיא כי סוף סוף לא יראו ריבוי תבואה. וי"א שכל מי שיש בידו מעט לחם הוא מקמץ מיד ותיכף מיראה פן יחסר ממנו לעתיד כך יקמצו גם בשביעית מיראת חסרון התבואה שבשמינית. ולי נראה שכך פירושו שכל תלונה זו סובבת על מה שנא' בפסוק שלפני זה ואכלתם לחמכם לשובע ואז"ל במסכת יומא כתיב המאכילך מן במדבר וכתיב ויענך וירעיבך אלא אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו. הנך רואה שאע"פ שירד המן דבר יום ביומו מכל מקום היו אוכלים ורעבים לפי שלא היה פת בסלם ליום המחרת ע"כ כאן ודאי יאמרו מה נאכל בשנה השביעית קודם שיראו בששית רבוי תבואה ויאמרו אלו היינו זורעים בשביעית לצורך שמינית היה לנו פת בסל והיינו אוכלים ושבעים אבל מאחר שלא נזרע לצורך שמינית אם כן לא יהיה לנו פת בסל ואם גם בשביעית לא נשבע וכל שכן בשמינית ואיה הבטחת האומר ואכלתם לחמכם לשובע ומה נאכל שיהיה לנו מאחר שלא נזרע ולא נאסוף תבואתנו לצורך שמינית. על זה אמר וצויתי את ברכתי וגו' כדי שיהיה לכם פת בסל גם לצורך שמינית ואז יאכלו לחמם לשובע בשביעית כי יהיה לכם פת בסל לשלש שנים. וי"א שלש שנים היינו מפני שנת היובל שלא יזרעו שני שנים רצופים. ויתכן לפרש ג' שנים על כל שמיטה ויאמר כן בעבור חסרון הספיחים של שנה ח' אף אם יש בידם מן הישן ומקום הספיחים הבטיחם שתעשה התבואה על שנה יתירה למלאות חסרון הספיחים כדי שיאכלו וישבעו כשיהיה להם תבואה בריוח גדול ולא בצמצום:

כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו. רז"ל דרשו כל סמיכות פרשיות אלו על העושה סחורה בפירות של שביעית שסופו לבא לידי עוני ויש כדמות ראיה לזה מ"ש וכי תמכרו ממכר כפל לשון מכירה לומר לך שממכר אחד גורר את חבירו כי תמכרו פירות שביעית אז שכירה זו גוררת ממכר מטלטלין לעמיתך. ואח"כ שדהו ואח"כ עצמו ואח"כ לגר כי כל אחד קשה משלפניו עיין בילקוט ונראה כי שינוי הלשון שבכל פרשיות אלו מורה על זה כי במכירת מטלטלין לא הזכיר כי ימוך כי יכול להיות שלפעמים אדם מוכר מטלטליו אעפ"י שאינו מך מערכו כל כך אלא שהוא נצרך לזוזי. אבל מאחזתו אפילו מקצתה אינו מוכר עד כי ימוך אבל עדיין לא מטה ידו כל כך. על כן הוסיף בלוקח ברבית כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך כתב לשון עמך על התמוטטות ולא על כי ימוך כי דבר זה גלוי עמך כי אזלת יד וכבר אז אינו עתה אבל מה שהוא מך עדיין אינו עמך כי עדיין לא תגלה חרפתו בקהל כי מך הוא. אבל במוכר עצמו שקשה מכולם אמר וכי ימוך אחיך עמך כי כבר נגלה עמך עניו ומרודו ודוחקו מאחר שהוא מוכרח למכור עצמו. ובנמכר לגר שנגלה גם לגר כי מך הוא לכך אמר ומך אחיך עמו ולפי זה צריכין אנו לומר שמיכה גרוע ממטה ידו ושניהם כאחד גרועים מן אהת מהם ועמך של מטה ידו ועמו של גר גרוע מכולם:

אל תקח מאתו נשך ותרבית. מה שנאמר אל תקח מאתו משמע אבל מעשיר מותר ליקח וכן בפ' משפטים נאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך וגו' לא תשימון עליו נשך לכך כתבה התורה במשנה תורה לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך כל שהוא אחיך לא תשיך לו ואע"פ שהלוה מרויח בזה וזיל בתר טעמא כי עיקר טעם איסור הריבית הוא לפי שהוא מסיר מדת הבטחון מן האדם כי כל בעל משא ומתן עיניו נשואות אל ה' לפי שהוא מסופק אם ירויח או לא אבל הנותן בריבית ריוח שלו ידוע וקצוב וסומך על ערבונו שבידו ומן ה' יסור לבו. ומה שגם הלוה עובר בלאו לפי שהוא מחטיא את המלוה ומסירו מן מדת הבטחון כנודע מדבר המלוים בריבית שרובם מקטני אמנה ואבירי לב הרחוקים מצדקה מגד כי אין בטחונם בה' ומה שמותר ליתן בריבית לעכו"ם לפי שכל עכו"ס חזקתו שהוא גזלן אפי' אם הוא כבוש תחת ידך מ"מ דרכו לבא בעקיפין ואפילו אם ערבונו בידו לעולם אינו בטוח לא בקרן ולא בריוח ועל כן תמיד עיניו נשואות אל ה' להצילו מידו. וזה טעם איסור הריבית בכ"מ ומה שהזכיר העני דבר הכתוב בהווה כי סתם עני מוכרח ליקח בהלוואה. ועוד שסד"א שאם הלוה עני אינו עובר כי ההכרח הביאו לזה קמ"ל שאפילו הלוה העני עובר בלא תשימון. ועל כן נסמכה מצוה זו לפרשת השמיטה כי גם טעם השמיטה הוא כדי שנשים בטחוננו בה'. והזכיר לשון נשך ותרבית כי אצל הלוה נקרא נשך כי הריבית דומה לנחש עלי דרך הנושך בעקבי האדם שריטה קטנה והולך ומתבגן ונופח עד קדקדו ומתחלה אינו ניכר עד עלות חמתו לאין מרפא. ואצל המלוה נקרא תרבית שמרבה הונו ורכושו לפי דמיונו אבל באמת שלסוף נכסיו מתמוטטין ונראה שמטעם זה לא הזכיר בכל הפרשה זו לשון ומטה ידו כי אם בזו הפרשה כי בא להזהיר את המלוה שלא ימוש כדרך שמטה ידו של זה פן תשוה לו גם אתה בהתמוטטות כי דווקא מי שכספו לא נתן בנשך לא ימוט אבל אם תתן אז תשוה לו גם אתה כי נכסיך מתמוטטין ואין עולין אם תחשוב להרבות הונך בנשך ותרבית ומטעם הזה נאמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך לא הזכיר לשון נשך אצל התרבית כמו שהזכיר אצל הנשך לפי שהנשך לבד לו ללוה אבל המרבית אינו לו ללוה אלא למלוה ועל כן הזכיר אצל התרבית אכלך ולא אצל הנשך לפי שהמלוה חושב להרבות הונו ומאכלו כי לשון אכלך אינו שייך כי אם על המלוה החושב לאכול מן הריבית ולשון נשך שייך יותר בכסף כי אין דרך העולם ליתן סאה חיטין על מנת שיוסיף לו קב קב בכל שבוע אלא בבת אחת קוצב לו ליתן חמשה סאה בעד ארבע וא"כ מרגיש הוא חסרונו מיד ואינו דומה לנחש הנושך שריטה קטנה אבל בכסף המנהג להוסיף פרוטה בכל שבוע וכו' דבר שאינו מרגיש בו. ואמר וחי אחיך עמך כי גם אתה חייב תחיה לפי שנאמר ביחזקאל בנשך נתן חיה לא יחיה לפי שקפח פרנסתו של זה דומה כאילו המיתו על כן גם הוא חיה לא יחיה אבל המסייע למחייתו דין הוא שחיה יחיה גם הוא לכך נאמר וחי אחיך עמך:

אחרי נמכר גאולה תהיה לו. וכי סלקא דעתך שיגאלו קודם שהוא נמכר מה תלמוד לומר אחרי נמכר כי יש לומר מדקאמר לא ירדנו בפרך לעיניך סלקא ד"א שזה עיקר הטעם לגאולתו וא"כ אמתין עד שאראה הנהגתו עמו אם ירדנו או לא קמ"ל שתיכף אחרי שנמכר אע"פ שלא שעבד בו עדיין חייב אתה לגאלו כדי שלא יאמר הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו ואם נאמר שכל אחרי מופלג נקט אחרי לרבותא שאפילו אם כבר היה אצלו שנים רבות וראית שאינו רודהו בפרך מכל מקום חייב אתה לגאלו:

הפטרת בהר בירמיה סי' ל"ב

וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ הִנֵּה חֲנַמְאֵל
בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־
שָׂדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת׃ וַיָּבֹא
אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי כִּדְבַר יְהוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה
וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר ׀
בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־
לָךְ וָאֵדַע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא׃ וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת
חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וָאֶשְׁקֲלָה־לּוֹ אֶת־הַכֶּסֶף
שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכָּסֶף׃ וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר וָאֶחְתֹּם
וָאָעֵד עֵדִים וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף בְּמֹאזְנָיִם׃ וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר
הַמִּקְנָה אֶת־הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת־הַגָּלוּי׃ וָאֶתֵּן
אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה לְעֵינֵי
חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי
כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃ וָאֲצַוֶּה אֶת־בָּרוּךְ
לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת
הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חָרֶשׂ לְמַעַן
יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים׃ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

עוד

פירוש המלות

הכסף. שהתניתי עמו : הכסף . עשרה סלעים : החתום . את ספר המקנה : דדי . בן דדי : הכתבים . החותמים : יעמדו . יקיימו : רבים . עד סוף העולם :

עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת : ואתפלל אל יהוה אחרי תתי את ספר המקנה אל ברוך בן נריה לאמר : אהה אדני יהוה הנה | אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדל ובזרעך הנטויה לא יפלא ממך כל דבר : עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם האל הגדול הגבור יהוה צבאות שמו : גדל העצה ורב העליליה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו : אשר שמת אתות ומפתים בארץ מצרים עד היום הזה ובישראל ובאדם ותעשה לך שם כיום הזה : ותצא את עמך את ישראל מארץ מצרים באתות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה ובמורא גדול : ותתן להם את הארץ הזאת אשר נשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש : ויבאו וירשו אתה ולא שמעו בקולך ובתורתך ובתרותך כ׳ לא הלכו את כל אשר צויתה להם לעשות לא עשו ותקרא אתם את כל הרעה הזאת : הנה הסללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר ואשר דברת היה והנך ראה : ואתה אמרת אלי אדני יהוה קנה לך השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים : ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמר : הנה אני יהוה אלהי כל בשר הממני יפלא כל דבר :

פירוש המלות

לא יפלא . לא יתכסה : כל . פוס דבר : העליליה . המעשה : ובאדם . כשאר בני אדם בעבור ישראל : באזרוע . אל״ף נוספת : הסללות . הם האבנים שמטים בהם בחומות העיר :

רשי   פרשת בחקתי   אבן עזרא

ג אם בחקתי תלכו ואת מצותי ר״פ בספרא
תשמרו ועשיתם אתם : חקות דקדים למצות ו׳
ד ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה ל׳. נתינת יבולה ד׳ בלישנא פ׳. ל׳
הארץ יבולה ועץ השדה יתן
פריו : ה והשיג לכם דיש את
בציר ובציר ישיג את זרע
ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם ד׳ וחסר
לבטח בארצכם : שני ו ונתתי
שלום בארץ ושכבתם ואין
מחריד והשבתי חיה רעה מן י״ג

ג אם בקימי תהכון וית פקודי תטרון ותעבדון יתהון : ד ואתן מטריכון בעידנהון ותתן ארעא עללתה ואילן חקלא יתן אביה : ה ויערע לכון דישא לקטפא וקטפא יערע לאפוקי בר זרעא ותיכלון לחמיכון למשבע ותיתבון לרוחצן בארעכון : ו ואתן שלמא בארעא ותישרון ולית דמניד ואבטל חיתא בישתא מן ארעא ודקטלין

רשי

(ג) **אם** בחקתי תלכו . יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו וגו׳ הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה : ואת מצותי תשמרו . היו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנאמר (דברים ה) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם : (ד) בעתם . (ת״כ תענית כג) בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון (בלילי רביעית . רש״י ישן) בלילי שבתות : ועץ השדה . (ת״כ) הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות : (ה) והשיג לכם דיש את בציר . שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע : ואכלתם לחמכם לשבע . (ת״כ) אוכל קמעא והוא מתברך במעיו : (ו) ונתתי שלום . שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר (נוסח בק״ש) עושה שלום

אבן עזרא

(ג) **אם** בחקתי . תשמרו ועשיתם . מצוה ללמוד וללמד ולעשות . וי״ו ונתתי כוי״ו והארץ היתה תהו ובהו ולעולם כאשר המלה מלרע עם וי״ו הטעם הוא לעתיד ואם מלעיל עבר חוץ ממתי מעט : (ד) יבולה . מן כי בול הרים ישאו לו ולא נדע אם היו״ד שרש או איננו שרש כמלת יקום : (ה) דיש את בציר . והנה התבאר באספך את מעשיך מן השדה וכרם : לשבע . שם הפועל : לבטח . בלמ״ד ובחסרונו שוה וכן מלת לבדד והנה הזכיר בתחלה השובע שהוא עיקר . וטעם וישבתם לבטח . כי בימי הרעב יגלו בני אדם ממקומם כטעם לא תוסף תת כחה

יבולה ח׳ וסי׳ ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה . ותם לריק כחכם . והאדמה לא תתן את יבולה . ארץ נתנה יבולה יברכנו . גם ה׳ יתן הטוב וארצנו תתן . והארץ תתן יבולה דיחזקאל . כלאה יבולת . והארץ תתן את יבולה דזכריה . וחד ויבלה ותאכל ארץ ויבלה : לשבע ד׳ וחסר נמסר בסדר בשלח : והשבתי י״ג נמסר בהושע סי׳ ב׳ גבי פרשתא והיה מספר בני

תולדות אהרן אם בחקתי . קדושין סא בתרא פח ע״ג ה : ונתתי גשמיכם . תענית כב : ונתתי שלום . שם : וחרב לא תעבור . שם :

בעל הטורים אם בחקתי תלכו . בגימטריא עמלים בדברי תורה : סמך אם בחקותי לשבת ועבו״ג לומר שהקולים הם ככל המצות והחקים . סמך שבתות לונתתי גשמיכם בעתם דהיינו בלילי שבתות . אם בחקתי תלכו ר״ת אבת שתלכו בדרכי אבות . בחקתי תלכו היא פירא וכתיב יראת ה׳ היא אוצרו אם תמלאו את אוצרותי אמלא אוצרותיכם יפתח ה׳ לך את אוצרו : ועשיתם אתם אותיות אמת או נמי שתתעסקו בתורה דכתיב בה עשייה שכל טוב לכל עושיהם . עשרה פסוקים מאם בחקתי עד ואולך אתכם קוממיות כנגד עשרה ברכות שבויתן לך וכנגד עשרת הדברות : לשובע ד׳ במסרה . הכא ואכלתם לחמכם לשובע ואידך בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע בכולן מזכיר שובע על הלחם או על ספירות בשביל שהוא כתוב על מקום ישוב אבל בשהיו במדבר תומר ודה שלא להם לשובע שהולכך ליתן כל עדתם לשובע . לשובע בגימטריא אפי׳ אוכל קימעא . שלום אותיות לשמו ששמו שלום :

רמבן

(ד) **ונתתי** גשמיכם בעתם הקדים דבר הגשמים כי בבואם בעתם כאשר יאות יהיה האויר זך וטוב והמעינות והנהרות טובים ויהיה זה סבת בריאות לגופים והפירות כלם ירבו ויתברכו בכן כאשר יאמר ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה ובבהמתם וימלאו ימיהם כי בהיות הגופים גדולים ובריאים יתקיימו בימי האדם והנה היא גדולה שבברכות . והנה אמר כי השמים יענו את הארץ בגשמים בעתם והארץ תענה את יבולה והיא הצמח ובעלי נפש התנועה בהמה וחיה ורמש ועוף גם הדגים כי הארץ תכלול הכדור התחתון כלו כמו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ויכלו השמים והארץ וכן הללו את ה׳ מן הארץ תנינים וכל תהומות וכן ברוב מקומות הכתוב והנה כל התולדות שבתחתונים יבול הארץ :

(ו) **ונתתי** שלום בארץ . שיהיה שלום ביניכם ולא תלחמו איש באחיו . או השלום הוא שישבית חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם כלל אבל אתם תרדפו את אויביכם לצאת אליהם למלחמה וינוסו . ועל דרך האמת שיתן השלום מחובר בארץ והוא שלום הכל השקול כנגד הכל :

והשבתי חיה רעה מן הארץ . על דעת ר׳ יהודה שאמר מעבירן מן העולם הוא כפשוטו שלא יבואו חיות רעות בארצכם כי בהיות

ספורנו

(ג) **אם** בחקתי תלכו . חקות הם גזרות מלך שינהג האדם בהם בהשתדלות עסקי חייו והתנהג בהם יקרא הליכה כאמרו ובחקותיהם לא תלכו וכן ואת חקתי תשמרו ללכת בהם וכן בחקות החיים הלך : ואת מצותי תשמרו . הנה השמירה במצוה היא ההשגחה באופן עשייתם ובמכוון מהם וזה בענין נאות כאמרם ז״ל שמור

הָאָ֫רֶץ וְחֶ֖רֶב לֹא־תַעֲבֹ֥ר בְּאַרְצְכֶֽם׃
ז וּרְדַפְתֶּ֖ם אֶת־אֹיְבֵיכֶ֑ם וְנָפְל֥וּ
לִפְנֵיכֶ֖ם לֶחָֽרֶב׃ ח וְרָ֨דְפ֜וּ מִכֶּ֤ם
חֲמִשָּׁה֙ מֵאָ֔ה וּמֵאָ֥ה מִכֶּ֖ם רְבָבָ֣ה
יִרְדֹּ֑פוּ וְנָפְל֧וּ אֹיְבֵיכֶ֛ם לִפְנֵיכֶ֖ם
לֶחָֽרֶב׃ ט וּפָנִ֣יתִי אֲלֵיכֶ֔ם וְהִפְרֵיתִ֣י
אֶתְכֶ֔ם וְהִרְבֵּיתִ֖י אֶתְכֶ֑ם וַהֲקִימֹתִ֥י
אֶת־בְּרִיתִ֖י אִתְּכֶֽם׃ שלישי חמישי
י וַאֲכַלְתֶּ֥ם יָשָׁ֖ן נוֹשָׁ֑ן וְיָשָׁ֕ן מִפְּנֵ֥י
חָדָ֖שׁ תּוֹצִֽיאוּ׃ יא וְנָתַתִּ֥י מִשְׁכָּנִ֖י
בְּתוֹכְכֶ֑ם וְלֹֽא־תִגְעַ֥ל נַפְשִׁ֖י

כול' מי ו' · ר' · ב' ומ"ג · ו' כ"כ חס' ו' · ג' ומ"ג ג' · ג' · י"ב בתורה

בְּחַרְבָּא לָא יְעִידוּן בְּאַרְעֲכוֹן׃
ז וְתִרְדְּפוּן יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן
וְיִפְּלוּן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא׃
ח וְיִרְדְּפוּן מִנְּכוֹן חַמְשָׁא
מְאָה וּמְאָה מִנְּכוֹן לְרִבּוֹתָא
יַעְרְקוּן וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן
קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא׃ ט וְאֶתְפְּנֵי
בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן וְאַפֵּישׁ
יָתְכוֹן וְאַסְגֵּי יָתְכוֹן וְאָקִים
יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן׃ י וְתֵיכְלוּן
עַתִּיקָא דְעַתִּיק וְעַתִּיקָא מִן
קֳדָם חַדְתָּא תְּפַנּוּן׃
יא וְאֶתֵּן מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא
תְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן׃

ישראל: רבבת ד' נמסר בסדר חיי שרה: והפריתי ב' מלאים בתורה וסימן ולישמעאל שמעתיך הנה. ופניתי אליכם והפריתי: והקימתי ו' חסר ו' וסי' והקימתי את בריתי אתכם. ויבא שמואל אל שאול. והקימתי את זרעך דשמואל. וחניתי כדור עליך. והקימתי אני את בריתי תגיינא דיחזקאל. והקימתי מלכותך דד"ה ושארא הקמתי כתיב:

תולדות אהרן ואכלתם. בתרא לא: ונתתי משכני. ערובין כ שבועות טז:

אבן עזרא

כחה לך נע ונד: (ו) ונתתי שלום בארץ. ביניכם: ואין מחריד. לא תהיה רעה ולא מאויב רק אתם תרדפו האויב ויפול לפניכם והתמה כי מתי מעט מכם ירדפו מתי רב מהאויבים וכבר הודעתיך בספר מאזנים כי עשרה ומאה ואלף ורבבה שהיא עשרת אלפים סך חשבון ומנהג המרבה לומר אחד לעשר כמו כי עתה כמונו עשרה אלפים ופה הוסיף כי המאה ירדפום חמשה והנה כפל מנהג המרבה וכל אחד מהמאה ירדוף מאה וי"א כי בעבור התחברות האחדים יוסיף המספר וכן איכה ירדוף אחד אלף ואין צורך: (ח) ונפלו אויביכם. פעם אחרת שיפלו פעם אחר פעם בלי תקומה: (ט) ופניתי אליכם. להרבות שכרכם ולהפרות ולהרבות אתכם בבנים ובבנות והנכון בעיני להיות והפריתי הפך עוקר רחם: והקימותי את בריתי אתכם. להיותכם ככוכבי השמים לרוב וכעפר הארץ: (י) ואכלתם ישן נושן. התמה שתהיו רבים ומרוב התבואה יאכל מי שירצה ישן גם נושן יותר מהישן והוא מבנין נפעל ויש מי שיוציא הישן מביתו מפני החדש כי אין לו מקום לשומו שם ומפרש אמר כי טעם תוציאו אל השדה: (יא) ונתתי משכני. ולא תפחדו שתבואו לעולם לידי חסרון כי כבודי דר עמכם ואיננו

רשי

שלום וכורא את הכל: וחרב לא תעבור בארצכם. (ת"כ) אין צריך לומר שלא יבואו למלחמה אלא אפילו לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: (ז) לפניכם לחרב. (ת"כ) איש בחרב רעהו: (ח) ורדפו מכם. (ת"כ) מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם: חמשה מאה ומאה רבבה. (ת"כ) וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו (יש מדקדקים בלשון רש"י שהוא כמו כפל ואריכות וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צ"ל. וכמו כן מדקדקים כל גדולי המפרשים והשיביהם בלשון רש"י בפרשת בראשית לא היה צריך להתחיל ומה טעם פתח שגם כן כפל וע"ש בישובם וכאן נראה לפרש למורי הגאון המופלג מהר"ר משה חריף נר"ו שמלת רבבה סובל ב"פ פירוש א' עשרת אלפים וע"ז מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון ופירוש ב' רבבה מספר מרובה על שם ריבוי וזה הפירוש שולל רש"י באומרו והלא לא היה צ"ל וכו' ודו"ק) אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה: ונפלו אויביכם וגו'. שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ: (ט) ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם מלה"ד למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בת"כ: והפריתי אתכם. (ת"כ) בפריה ורביה: והרביתי אתכם. (ת"כ) בקומה זקופה: והקימותי את בריתי אתכם. (ת"כ) ברית חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שנאמר (ירמיה לא) וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית וגומר: (י) ואכלתם ישן נושן. (ת"כ) הפירות יהיו משתמרין וטובים להתישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד: וישן מפני חדש תוציאו. שיהא הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן: (יא) ונתתי משכני. זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי. אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כמו (שמואל ב א) כי שם נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור

בעה"ט ורדפו מכם חמשה. בגימטריא חלשים שבכם. רבבה ד' אחותנו את היי לאלפי רבבה. רבבה כצמח השדה ושנים ינוסו רבבה שהפסלנו עלים שישים ארעם מאותם שנאמר בהם רבבה כצמח השדה ורבבה ירדפו: ופניתי אליכם ופני ת"י שת"י שנים שעמד הבית היו פני שם כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים אבל לאחר שגלו אגם פנם דודך: ונפשי מבעט מנין שנים של משכני עמד בית שני וסמיך ליה ואכלתם ישן שבזכות בית המקדש בא השובע:

ספורנו

זו משנה. אמר אם כן אם תתנהגו בדרכי הא-ל יתברך הנכללים בחלק המעשה בתורתו ותעיינו במצות לדעת אופן עשייתן ותכליתן ובזה תשלימו כונתו להיותכם בצלמו כדמותו: ועשיתם אותם. ואז יהיה לכם זה השלמות בקנין באופן שתעשו אותם כמו פועלים הטוב ברצון נפשכם לא כמצווים ועושים מיראה אשר בזה יהיה העושה מתפעל כנגד מה אבל תעשו מאהבה חפצים ברצון הא-ל יתברך כאמרם (אבות) עשה רצונו כרצונך: (ז) ורדפתם את אויביכם. חוץ לגבולכם: ונפלו לפניכם לחרב. בזולת מלחמתכם כאמרו כי באש ה' נשפט ובחרבו את כל בשר ורבו חללי ה': ופניתי אליכם. אחר אבדן ז' אומות כאמרו כי אעשה כלה כו' ואותך לא אעשה כלה: (ט) והקימתי את בריתי. אותו הברית שאמרתי להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: אתכם. אקימהו עמכם בזכותכם לא שאזכור לכם ברית אבות בלבד כאמרו וכרתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם וכאמרו וברית שלומי לא תמוט: (י) ואכלתם ישן נושן. אחר שימעטו האומות אכריכם וכורמיכם ירבה הדגן משנה א' לשנים כדי שיספיק המעט משארית האומות לשרתכם לאסוף תבואות וזולת זה תתפרנסו שלא בצער כענין יהי פסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו וכאמרם (פ' בתרא דכתובות) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת: וישן מפני חדש תוציאו. יהיה לכם מהנושן די צרככם אף על פי שמאז שיהיה ישן תוציאו ממנו לפליטי האומות לפרנסם כאמרו כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והטעם שתוציאו דבר שיש בו חיי נפש מארצכם אל האומות הוא מפני שכבר בא החדש ולא תדאגו שיחסר לכם כמו שהיה כאמרם (כתובות פ' ב' דייני גזרות) אין מוציאין מארץ ישראל דבר שיש בו חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות: (יא) ונתתי משכני בתוככם. תשרה שכינתי בתוככם בכל מקום שתהיה כמו שיעד קודם העגל באמרו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך: ולא תגעל נפשי אתכם. לעולם כאמרו לא יוסיף להגלותך וכאמר:

רמבן

הטבע וברבות הטובה והיות הערים מלאות אדם לא תאכל חיות בישוב ועל דעת רבי שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו יאמר והשבתי חיה רעה מן הארץ והוא הנכון כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות כאשר היה העולם מתחלתו קודם חטאו של אדם אין חיה ורמש ממית האדם כמו שאמרו אין ערוד ממית אלא חטא ממית. וזה שאמר הכתוב ושעשע יונק על חור פתן וכן ופרה ודוב תרעינה ואריה כבקר יאכל תבן כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר וכן אמר הכתוב וילמד לטרוף טרף אדם אכל. והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ואמר הכתוב ויהי כן כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשתי. וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגו' את נפש האדם ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה נשארו על מנהגם לטרוף ובהיות ארץ ישראל על השלמות תשבות רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם. וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח. ועל כן אמר הכתוב על ימי הגואל היוצא מגזע ישי שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ודעת הבהמה וכל חיה ורמש כאשר היה בטבעם מתחלה והכוונה היתה בו על חוקיהו שבקש הקדוש ברוך הוא לעשותו משיח ולא עלתה וכותם לכך ויהיה המעשה על המשיח תחלה לעתיד לבא:

(ח) ונפלו אויביכם לפניכם לחרב. הבטיח תחלה כי ירדפו את אויביהם ויפלו בחרבם וחזר וכפל ונפלו אויביכם לפניכם לחרב שיתן להם אומץ לב וגבורה לרדוף חמשה מאה ויתן מורך בלב האויבים שינוסו מאה מפני חמשה ויפלו כולם בחרב החמשה כי יתכן שינוסו מפני החרב ומפני פחדם ולא יוכלו להמית אותם בחרב מפני מיעוטם ור"א אמר כי הכפל שיפלו פעם אחר פעם תמיד בלי תקומה:

(ט) ומעם והפריתי שיעשו כולם פירות פרי הבטן לא יהיה בהם עקר ועקרה. וחזר ואמר והרביתי שיעשו פירות רבים ולא ישכלו וימלאו ימיהם ולכך יהיו עם רב:

(יא) ונתתי משכני בתוככם. זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי אתכם, אין רוחי קצה בכם. כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כנון

רשי

השוד : (יב) והתהלכתי בתוככם . אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים : (יג) אני ה' אלהיכם . כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים : מטת . כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו (ירמיה כז) עשה לך מוסרות ומוטות קביליי"א בלעז : קוממיות . בקומה זקופה : ואם

אבן עזרא

ואינו כבן אדם שתגעל נפשו לשבת במקום אחד ועוד כי בלכתכם אל ארץ אויביכם והמקדש אינו עמכם יתהלך כבודי בתוככם והנה אני אהיה לכם לאלהים ואתם עמי כי על כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים : (יג) מטת עלכם . משל כפר החורש שיעבוד אדמת בעליו וישראל השתעבדו בכנין האדמה כי כן כתוב : קוממיות. בקומה זקופה וריקי מוח אמרו כי הקללות רבות מהברכות ולא אמרו אמת רק נאמרו הברכות כלל ונאמרו בקללות פרטים ליראה ולהפחיד השומעים והמסתכל היטב יתברר לו דברי: את

אֶתְכֶֽם׃ יב וְהִתְהַלַּכְתִּי֙ בְּת֣וֹכְכֶ֔ם
וְהָיִ֥יתִי לָכֶ֖ם לֵֽאלֹהִ֑ים וְאַתֶּ֖ם
תִּֽהְיוּ־לִ֥י לְעָֽם׃ יג אֲנִ֞י יְהוָ֣ה
אֱלֹהֵיכֶ֗ם אֲשֶׁ֨ר הוֹצֵ֤אתִי אֶתְכֶם֙
מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם מִֽהְיֹ֥ת לָהֶ֖ם עֲבָדִ֑ים
וָאֶשְׁבֹּר֙ מֹטֹ֣ת עֻלְּכֶ֔ם וָאוֹלֵ֥ךְ
אֶתְכֶ֖ם קֽוֹמְמִיּֽוּת׃ פ

ב׳ באמצע · ב׳ בטעם ר"פ גלות · ח׳ חסר בליש׳ · ג׳ ומסר. ד׳ · ג׳ פ"ל

יב וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיכוֹן
וְאֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהָא וְאַתּוּן
תְּהוֹן קֳדָמַי לְעָם׃ יג אֲנָא
יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיקִית יָתְכוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִלְּמֶהֱוֵי
לְהוֹן עַבְדִּין וְתָבָרִית נִיר
עַמְמַיָּא מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יָתְכוֹן

ואולך ד' וסי' ואשבר מטת עלכם. ואולך אתכם קוממיות . ואולך אתכם ארבעים . ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה. ואולך אותו בכל ארץ כנען :

תולדות אהרן ואולך אתכם. בתרא פס פח סנהדרין ק 8

בעל הטורים

והתהלכתי ב' והתהלכתי בתוככם . והתהלכתי באמתך . בזכות והתהלכתי באמתך והתהלכתי בתוככ׳: מאם בחקתי עד קוממיות כל א"ב חוץ מסמך ופ"א (פשוטה) וכן בויהן לך חסר סמ"ך ופ"א כי אין שטן ולא אף וקלף ונגף ואנף בברכות אלו : קוממיות תגין על הקו"ף שעתידים להיות קומתן מאה אמה ולמ"ד ר' אמה לכך יש בה שני ענין :

רמבן

כבון כי שם נגעל מגן גבורים לא קיבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכות חץ או חנית שלא יקוב העור לשון רש"י . ולא ידעתי יתה הטעם בזה שיאמר הקדוש ברוך הוא כי בשמרנו כל המצות ועשותנו רצונו לא ימאס אותנו בגעול נפשו וכן בעברנו על בריתו ועשותנו נאצות גדולות אמר לא מאסתים ולא געלתים ואמר הנביא בשעת הקללה המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך . אבל הענין סוד מסתרי התורה אמר שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילין אותו ברותחין אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים וחדשים כי הגעילה פליטה כדברי רש"י מלשון שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל . ואמר נפשו כדרך נשבע ה' אלהים בנפשו והנביא אמר בתמיה אם בציון געלה נפשך שהיא עיר ואם בישראל והשלכת אותה מלפניך להיות כל בגיה לבושים בגדים צואים וגאלים . והנה הברכות האלה כפי פשוטן עם היותן רבות כלליות כענין המטר השובע והשלום ופריה ורביה אינן כמו הברכות שברך כבר ובקרה וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך כי שם יבטיח במאכל ובמשתה ושיהיה לברכה עד שלא יארע שום חולי בגופינו ועל כן היו כלי הזרע שלמים ובריאים ונוליד כהוגן ונחיה ימים מלאים כמו שאמר לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא וכן אמר תחלה כי אני ה' רופאך . והטעם בזה כי הברכות ההן אע"פ שהם נסים הם מן הנסים הנסתרים שכל התורה מלאה מהן כאשר פירשתי והם אפילו ליחיד העובר כי כאשר יהיה האיש החסיד שומר כל מצות ה' אלהיו ישמרהו האל מן החולי והעקרות והשכול וימלאו ימיו בטובה . אבל אלו הברכות שבפרשה הזאת הן כלליות בעם והן בהיות כל עמנו כלם צדיקים . ולכך יזכיר תמיד בכאן ונתנה וגו׳ לבטח בארצכם שלום בארץ חיה רעה מן הארץ לא תעבור בארצכם . וכבר בארנו כי כל אלה הברכות כולם נסים אין בטבע שיבאו הגשמים ויהיה השלום לנו מן האויבים ויבא מורך בלבם לנוס מאה מפני חמשה בעשותנו החוקים והמצות ולא שיהיה הכל הפך מפני זרענו השנה השביעית . ואף על פי שהם נסים נסתרים שעולם כמנהגו נוהג עמהם . אבל הם מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ כי אם הצדיק האחד יחיה ויסיר ה' מחלה מקרבו וימלא ימיו יקרה גם זה בקצת רשעים אבל שתהיה ארץ אחת כלה ועם אחד תמיד בירדת הגשם בעתו ושובע ושלוה ושלום ובריאות וגבורה ושברון האויבים בענין שאין כמוהו בכל העולם יודע לכל כי מאת ה' היתה זאת ועל כן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך והפך זה יהיה בקללות בעונש הארץ שאמר והיו שמיכם כברזל ועונשי החולי כמו שאמר וחלאים רעים ונאמנים שיקולל המאכל ויחליא ויתפרסם הנס בהיותו תמיד קיים בכולן על כן כתוב ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה שלא יתמהו באיש ההוא אשר רבצה בו כל האלה כי כן יהיה פעמים רבים כמנהגו של עולם בכל האומות שיבאו מקרים רעים באיש אחד רק בארץ ההיא יתמהו וישאלו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת כי כלם יראו וידעו כי יד ה' עשתה זאת ויאמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים לא יתנהג עניניהם בטבע כלל לא בגופם ולא בארצם לא בכללם ולא ביחיד מהם כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולא להשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל כמו שאמר כי אני ה' רופאך וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים כאשר היה ענין אסא וחזקיהו בחלותו ואמר הכתוב גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים ואלו היה דבר הרופאים נהגו בהם מה טעם שיזכיר הרופאים אין האשם רק בעבור שלא דרש השם אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אוכל מצה בחג המצות כי אם חמץ . אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו וכך אמרו כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה בר רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא והמשל להם תרעא דלא פתיח לאסיא והוא מאמרם שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו שאלו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה' אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרה הטבעים וזו היא כונתם באמרם ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים אין לרופא לאסור עצמו ברפואתו לא מפני חשש שמא ימות בידו אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר שכבר נהגו ועל כן האנשים הנגלים שהכו זה את זה באבן או באגרוף יש על המכה תשלומי הרפואה כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים כאשר אמרה כי לא יחדל אביון מקרב הארץ מדעתו שכן יהיה אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים :

ספורנו

וכאמרו כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך : (יב) והתהלכתי בתוככם . ענין המתהלך הוא ההולך אנה ואנה לא אל מקום אחד בלבד . אמר א"כ אתהלך בתוככם כי לא אל מקום אחד בלבד ירד שפע הכבוד כמו שהיה במשכן ובמקדש כאמרו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כלומר בזה האופן ובאותו המקום בלבד אשכון בתוכם ובאר זה באמרו אשר אועד לך שמה ונועדתי שמה לבני ישראל אבל אתהלך בתוככם ויראה כבודי בכל מקום שתהיו שם כי אמנם בכל מקום שיהיו שם צדיקי הדור הוא קדוש משכני עליון שבו תשלם כוונתו כאמרו השמים כסאי והארץ הדום רגלי ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי : והייתי לכם לאלהים . אהיה לאלהים מיוחד לכם לא יהיה לכם אלהים ומנהיג זולתי ובכן יהיה נצחיות מציאותכם ממני בלתי אמצעי וכמו שהוא לשאר הנבדלים הנצחיים בהיותכם אז בצלמו כדמותי כמו שהיתה הכוונה בבריאת האדם ובמתן תורה ולזה אמר ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים כי אמנם במתן תורה לולא השחיתו היתה הכונה לשום אותם במעלות ימות המשיח ועולם הבא שיעד בזאת הפרשה בלי ספק . אמנם בפרשת אתם נצבים אמר שהכונה שיקים אותם לעם כדי שיהיה הוא לאלהים אבל לא יעד שיהיה כן אז אבל פעולת התמיד של משכן כאמרו ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים יעד בכל ענין זאת הפרשה אבל בשאר המקומות אמר להיות לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם שתהיה כל מגמת פניכם לעשות רצוני ולעבדני שכם אחד בלי ספק כמו שראוי שיעשה כל עם למלכו באמת : (יג) קוממיות . על הפך אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה

רמבן

(יב) וטעם והתהלכתי בתוככם . שתהיה הנהגתי בכם מפורסמת כמלך מתהלך בקרב מחנהו מספיק להם כל צרכם וזה דרך דברי הברית כפשוטן והוא אמת וכך יעשה בהן בודאי ולא הזכיר הכתוב בכאן שכר קיום הנפשות בעולם הנשמות ובעולם הבא אחרי תחית המתים כי קיומן מחוייב בדרך היצירה כמו שפירשתי בבריאות והעונש הוא שמכרית החייבים מהם והשאר כולם יתקיימו ביסוד יצירתם אבל על דרך האמת הברכות האלה עוד הם ברכות שמים בעליונים כמו שפירשתי ונתתי שלום בארץ ולא תגעל נפשי אתכם וכן והתהלכתי בתוככם רמז למדה שקראו רבותינו שכינה וכן ונתתי משכני בתוככם ואמר שכינה שורה בישראל ואמרו בב"ר עיקר שכינה בתחתונים היתה . והנה הוזכר כאן גן עדן והעולם הבא ליודעיו ואלה הברכות

ותשלומין

אבן עזרא

(י״ד) את כל המצות. אלה הכתובים: (טו) להפרכם. מלה זרה בדקדוק כי משקלי שמות הפעלים משתנים: (טז) והפקדתי עליכם. כאדם פקיד על אחר עשה חפצו בו: בהלה את השחפת ואת הקדחת. חליים ידועים וטעם את עם: טעם בהלה. שתבהלו ולא תדעו מה תעשו וי״א כי בהלה כפתאום ורבים אמרו כי השחפת והקדחת שנים חליים בזרע כמו השדפון והירקון כי כן כתוב בעבור וזרעתם לריק ואין צורך כי פירושו שיבואו להם חליים ואם כאו שוללים לכפרים יאכלו הזרע כי אין מי שיצא אליהם לגרשם: וטעם מכלות עינים. שאלה החליים יחשכו עינים וידאבו הנפש והאל״ף חסר ממלת ומדיבות נפש וכן ממלת שקר מזין וי״א כי העינים מן הגוף בעבור ומדיבות נפש ואין צורך: (יז) ונתתי פני. קצפי ואפי כמו ופניה לא היו לה והטעם כי

תרגום

בְּחֵירוּתָא: יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא הָאִלֵּין: טו וְאִם בִּקְיָמַי תְּקוּצוּן וְאִם יָת דִּינַי תְּרַחֵק נַפְשְׁכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוֹדַי לְאַשְׁנָיוּתְכוֹן יָת קְיָמִי: טז אַף אֲנָא אַעְבֵּיד דָּא לְכוֹן וְאַסְעַר עֲלֵיכוֹן בְּיהוּלְתָא שַׁחֶפְתָּא וְקַדַּחְתָּא דִּמְשַׁכְּבָן עַיְנִין וּמַפְחַן נְפַשׁ וְתִזְרְעוּן לְרֵיקָנוּ זַרְעֲכוֹן וְיֵיכְלוּנֵיהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן: יז וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּכוֹן וְתִתַּבְּרוּן

מקרא

יד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ
אֵת כָּל־הַמִּצְוֺת הָאֵלֶּה: טו וְאִם־
בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־
מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי
עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי לְהַפְרְכֶם
אֶת־בְּרִיתִי: טז אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־
זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם
בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־
הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת
נֶפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם
וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם: יז וְנָתַתִּי פָנַי

רשי

(יד) ואם לא תשמעו לי. להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים יכול לקיום המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגו׳ הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ומה תלמוד לומר לי אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו וכן בנמרוד (בראשית י) גבור ציד לפני ה׳ שמכירו ומתכוין למרוד בו וכן באנשי סדום (שם יג) רעים וחטאים לה׳ מאד מכירי׳ את רבונם ומתכוני׳ למרוד בו: ולא תעשו. (ת״כ) משלא תלמדו לא תעשו הרי שתי עבירות: (טו) ואם בחקותי תמאסו. מואס באחרי׳ העושי׳: משפטי תגעל נפשכם. שונא החכמים: לבלתי עשות. מונע את אחרים מעשות: את כל מצותי. כופר שלא צויתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות: להפרכם את בריתי. כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעי׳ ואלו הן לא למד ולא עשה מואס באחרים העושי׳ שונא את החכמים מונע את אחרי׳ כופר במצות כופר בעיקר: (טז) והפקדתי עליכם. וצויתי עליכם: שחפת. חולי שמשחף את הבשר אנפולי״ש בלעז דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה: קדחת. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו (דברים לב) כי אש קדחה באפי: מכלות עינים ומדיבות נפש. העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשות של משפחתו במותו. כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק. תזרעו ולא תצמח ואם תצמח ואכלוהו אויביכם: (יז) ונתתי פני. פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם

מסורה

ג׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ בתורה · ג׳ ג׳ · ג׳. ג׳ ומ״ל כ״ע. ג׳ · ג׳ · ד׳

ואכלהו ג׳ חסרים נמסר בסדר אמר:

תולדות אהרן ואם לא תשמעו. מגלה לג: ואם בחקתי תמאסו. קדושין סא בתרא סח: אף אני אעשה. שבת לב:

בעל הטורים

בעה״ט ואכלוהו שלשה. ואכלוהו אויביכם. ואכלוהו במקום קדש. ואכלוהו ויכלוהו. פי׳ אני אמרתי אכלוהו במקום קדוש שתשמרו מצותי ותאכלו הארץ במקום קדוש ואתם לא עשיתם כן ע״כ ואכלתם ויכלוהו ואת נוהו השמו ואכלוהו אויביכם:

ספורנו

ונעבודה ותשימי כארץ גוך: (יד) ואם לא תשמעו לי. ללכת בחקותי כמבואר למעלה: ולא תעשו את כל המצות האלה. ומאחר שלא תלכו בחקותי לא תעשו את כל המצות אלא תעשו מהם הנראה בעיניכם בלבד: (טו) ואם בחקותי תמאסו. שלא בלבד תבטלום אבל תמאסו בם. ואם את משפטי תגעל נפשכם. תגעל אותם כמו שמקיא אדם בכוונה מוסכמת מבלי אין דרך למאום אותם בהיות טעמם נודע והגון: לבלתי עשות את כל מצותי. ואמר הגעילה למשפטים לא תהיה אלא כדי לפרוק מעליכם עול כל המצות כאמרם ז״ל (סנהדרין פ׳ ד׳ מיתות) יודעים היו ישראל בע״ג שלא היה בה ממש ולא עבדו ע״ג אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא וכן העיד הנביא באמרו לא יתנו מעלליהם לשוב אל אלהיהם כי רוח זנונים בקרבם: להפרכם את בריתי. כדי להיות כאחד ע״ג המולכות בעולם הזה בלי שום עול תורה ומצות כאמרו והעולה על רוחכם היו לא תהיה נאם ה׳ לאמר נהיה כגויי הארץ למרת עץ ואבן: (טז) אף אני אעשה זאת לכם. אעשה מה שחשבתם לעשות שיהיה הברית מופר ובטל גם אני כמו שאמרתי שבהיותכם לי לעם אהיה לכם לאלהים בלתי אמצעי: והפקדתי עליכם בהלה. אמנה עליכם פקידי בהלה כענין ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו אל תחוס עינכם ואל תחמלו: ואכלהו אויביכם. כמו שהיה הענין בימי השופטים כאמרו והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק וכל בני

רמבן

כתשלומיהן לא תהייה רק בהיות כל ישראל עושין רצון אביהם ובנין שמים וארץ שלם על מכונתו ואין בתורה ברכות שלמות כאלה שהם דברי הברית והתנאים אשר בין הקב״ה וביניהו. ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן לא הרבים ולא היחידים מהם שלא עלתה זכותם לכך כמו שאמרו על דוד והוא עורר את חניתו על שמונה מאות חלל והיה מצטער על מאתים יצתה בת קול ואמרה לו רק בדבר אוריה החתי ועל כן תמצא לרבותינו שיזכירו בפסוקים האלה לעתיד לבוא מלמד שתינוק מישראל עתיד להיות מושים וכו׳ עתיד הקדוש ברוך הוא לטייל עם הצדיקים לעתיד לבוא כי לא נתקיים אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות:

(טו) **ואם** בחקתי תמאסו. בעבור היות החקים מצות לא נתגלה טעמם להמון ימאסו הכסילים יאמרו מה החפץ לשם שלא אלבש הבגד הזה המרוקם ברקמי שש ותכלת ומה מועיל כי נשרוף הפרה ונזרוק עלינו האפר אבל המשפטים הכל חפצים בהם והכל צריכים אותם אין ישוב לעם ומדינה בלתי משפט ולא תגעל נפש שום אדם משפט מכה איש ומת וכי ינצו ודיני השור והבור והשומרים וכיוצא בהם אבל המשפט אשר נעשה בעוברי המצות כאיש אשר יבעול העריות או יחלל השבת ויעשה אוב וידעוני בזה יקוצו מפני המצות שהן עול כבד על הרשעים ולכך אמר ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי כי הגעילה במשפטים כדי שלא יעשו המצות:

וטעם להפרכם את בריתי שתופר הברית לגמרי ויהיו בלא תורה להתיר למאמם עריות בפרהסיא וכל תאוה תערב לנפשם ועל דרך האמת שתופר זאת הברית ותבטל הפך ונתתי שלום בארץ והוא מה שאמר אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם כי בעבור שבטלו את בריתי שלום בעלתי בם בעצמם:

(טז) **וטעם** אף אני אעשה זאת לכם. על דרך האמת כמו בהפוך אף אני אעשה זאת לכם וזהו שמזכיר תמיד בפרשה אני והלכתי אף אני והכיתי אתכם גם אני ויסרתי אתכם גם אני והשמותי אני אף אני אלך עמם וכמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה לא די שאני אדון הדין אלא אף אני אוסר וכו׳ והכלל כי הקב״ה כורת הברית לזאת וזה טעם שבע על חטאתיכם שבע כחטאתיכם והאלות הן אלות הברית כי הדבור מפי הגבורה ובלשון עצמו אעשה יסרתי והכתי ולכך אמר אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישראל כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת אבל במשנה תורה אמר אם לא תשמע בקול ה׳ אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו ויזכור שם תמיד לשון ארירה ופתח בהן ארור אתה כי הברכה נעדרת מהם ואמר יתן ה׳ וזהו מאמר רבותינו קללות שבתורת כהנים בלשון רבים ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה בלשון יחיד ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן. הגבורה עשתה משה שליח בינו ובין כל ישראל ודע והבן כי האלות האלה ירמזו לגלות הראשון כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו שכן תראה בתוכחות שאמר ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם ואמר להפרכם את בריתי והזכיר בהם במות וחמנים וגלולים כי היו עובדי ע״ג ועושים כל הרעות והוא שאמר והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם יתרה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לרצון לו במקדש ההוא והעונשים עליהם חרב וחיה רעה ודבר ורעב וגלות בסוף כי כל זה היה שם כאשר בא בפירוש בספר ירמיהו ואמר בגלות אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה שהיו שנות הגלות כשנים אשר בטלו השמיטות וכן אמר הכתוב בגלות ההוא למלאת דבר ה׳ מפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה כן התרה בהם וכן הגיע אליהם א״כ דבר ה׳ ברור הוא שעל הגלות ההוא דבר הכתוב והסתכל עוד בענין הגאולה ממנו שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות ובזכירת הארץ לא ימחול עונם ויסלח חטאתם ויוסיף אהבתם כקדם ולא שיאסוף את נדחיהם כי היה כן בעלותם מבבל שלא שבו רק יהודה ובנימין והגלוים

בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם
וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין־
רֹדֵף אֶתְכֶם׃ יח וְאִם־עַד־אֵלֶּה
לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה
אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃
יט וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי
אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם
כַּנְּחֻשָׁה׃ כ וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם
וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ
וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ כא וְאִם־
תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ
לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה
שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם׃ כב וְהִשְׁלַחְתִּי
בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה
אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם
וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ
דַּרְכֵיכֶם׃ כג וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא
תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי׃
כד וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי

ל׳ · ב׳ בנגשיסס ג׳ · ל׳ בתורה · ל׳ · ג׳ בענין · ל׳ · ל׳ וחסר · ל׳ וא׳ ומכתב׳ · ח׳ · ג׳ בטעמ · כול׳ חסר כמ״ד ג׳ · ל׳ וב׳ שכלה · ל׳ · ג׳ בענין

קדם בעלי דבביכון וירדון
בכון סנאיכון ותערקון ולית
דרדיף יתכון׃ יח ואם עד
אלין לא תקבלון למימרי
ואוסיף למרדי יתכון שבע
על חוביכון׃ יט ואתבר ית
יקר תוקפיכון ואתן ית
שמיא דעליכון תקיפין
כפרזלא מלאחתא מטרא
וארעא דתחותיכון חסינא
כנחשא מלמעבד פירין׃
כ ויסוף לריקנו חילכון ולא
תתן ארעכון ית עללתה
ואילן ארעא לא יתן אביה׃
כא ואם תהכון קדמי בקשיו
ולא תיבון לקבלא למימרי
ואוסיף לאיתאה עליכון מחא
שבע כחוביכון׃ כב ואיגרי
בכון ית חיות ברא ותתכל
יתכון ותשיצי ית בעירכון
ותזעיר יתכון ויצדיין
אורחתכון׃ כג ואם באלין
לא תתרדון למימרי ותהכון
קדמי בקשיו׃ כד ואהך אף
אנא עמכון בקשיו ואלקי

לכם: ורדו בכם שנאיכם. כמשמעו ישלטו בכם. (אגדת ת״כ מפרשה זו): אף אני אעשה זאת. איני מדבר אלא באף וכן אף אני אלך עמם בקרי: והפקדתי עליכם. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכנה לה: בהלה. מכה המבהלת את הבריות ואי זו זו מכת מותן: את השחפת. יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת״ל שחפת שהוא נשחף או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ת״ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה ת״ל מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה ת״ל ומדיבת נפש: וזרעתם לריק זרעכם. זורעה ואינה מצמחת ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים ומה ת״ל ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה ראשונה ואינה מצמחת שנה שניה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור ושבפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד. ד״א וזרעתם לריק זרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהם ומגדלן והחטא בא ומכלה אותם שנא׳ (איכה ב) אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם: ונתתי פני בכם. כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל לאדון שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה: ונגפתם לפני אויביכם. (ת״כ) שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפין אתכ׳ מבחוץ: ורדו בכם שונאיכ׳. (ת״כ) שאיני מעמיד עליכם שונאים אלא מכם ובכם שבשעה שעו״ג עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנא׳ (שופטים ו) והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו׳ ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם וכן הוא אומר (מיכה ג) ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו׳: ונסתם. מפני אימה: ואין רודף אתכם. מבלי כח: (יח) ואם עד אלה. ואם בעוד אלה לא תשמעו: ויספתי. עוד יסורין אחרים: שבע על חטאתיכם. (ת״כ) שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה: (יט) ושברתי את גאון עוזכם. זה בית המקדש וכן הוא אומר (יחזקאל כד) הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם: ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה. זו קשה משל משה ששם הוא אומר (דברים כח) והיו שמיך אשר על ראשך נחושת וגומר שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מאבדת פירותיה: (כ) ותם לריק כחכם. (ת״כ) הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון והלקה אותו הרי שיניו של זה קהות: ולא תתן ארצכם את יבולה. (תורת כהנים) אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע: ועץ הארץ. (תורת כהנים) אפי׳ מן הארץ יהא לקוי שלא יחנטו פירותיו בשעת החנטה: לא יתן. משמש למעלה ולמטה אעץ ואפרי: לא יתן פריו. כשהוא מפרה משיר פירותיו הרי שתי קללות ויש כאן שבע פורעניות: (כא) ואם תלכו עמי קרי. רבותינו אמרו עראי כמקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצותי ומנחם פירש לשון מניעה וכן (משלי כה) הוקר רגלך וכן יקר רוח (שם יז) וקרוב לשון זה לתרגומו של אונקלוס לשון קושי שמקשין לבם לימנע מהתקרב אלי: שבע כחטאתיכם. שבע פורעניות אחרות כמספר שבע כחטאתיכם: (כב) והשלחתי. לשון גירוי: ושכלה אתכם. אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך בהמה שאין דרכה בכך מניין ת״ל (דברים לב) ושן בהמות אשלח בם הרי שתים ומניין שתהא ממיתה בנשיכתה ת״ל (שם) עם חמת זוחלי עפר מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית: ושכלה אתכם. אלו הקטנים: והכריתה את בהמתכם. מבחוץ: והמעיטה אתכם. מבפנים: ונשמו דרכיכם. שבילים גדולים ושבילים קטנים הרי שבע פורעניות שן בהמה ושן חיה חמת זוחלי עפר ושכלה והכריתה והמעיטה ונשמו: (כג) לא תוסרו לי. לשוב אלי:
נקס

כי הנשארים שאין להם חיים אם יצאו אל האויבים יגפו לפניהם וטעם ינוסו ואין רודף כטעם מחנה ארם: (יח) ואם עד אלה. המכות: שבע. בעבור היותו חשבון שלם נאמר על לשון רבים וכן כי שבע יפול צדיק וקם ועד עקרה ילדה שבעה ואין על חטאתיכם להוסיף שבעה רק ויספתי פעם אחרת כמו קול גדול ולא יסף: וטעם על חטאתיכ׳. בעבור חטאתיכ׳ וי״א שהחשבון כמשמעו והראשון נכון כי אם נחשוב ושברתי אחד שמיכם כברזל שנים וארץ כנחושה ואם לריק ויבול הארץ ופרי העץ הנה שש ומכת חית השדה הנה שבע: (יט) גאון עוזכם. השובע כטעם וישמן ישורון והגאה אם ישבר יפול וישח: (כ) ותם לריק כחכם. שיגעתם בעבודת האדמה: (כא) קרי. אמרו רבים שפירושו גבורה ונלוז כאיש שיחזק לבו ולא יפחד למען שלא יוכלו ואין ריע לו וי״א שהוא מגזרת כל הקורות והטעם שאמר בדברי הפלשתים כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא ועל שני הפירושים יחסר בי״ת כמו כי ששת ימים או יהי כן תלכו עמי הליכת קרי כאשר הראיתיך רבים כאלה והנה כתוב כחטאתיכם ולא יוסיף עליכם ועל חטאתיכם דבק עם ליסרה אתכם והטעם בעבור חטאתיכם: (כב) והשלחתי בכם. מגזרת הנני משליח בך: ושכלה אתכם. בהריגת קטנים: והמעיטה אתכם. בהריגת הגדולים: ונשמו דרכיכם. כי אין דרך בטוח מפחד החיות שאינם ברשות אדם כאשר פירשתי: (כג) תוסרו. עתיד מבנין

ספורנו

כמו קדם: (יט) ושברתי את גאון עוזכם. בחרבן משכן שילה כאמרו ויתן לשבי עזו: והבאתי

ונסתם ג׳ וסי׳ ונסתם ואין רודף אתכם. ונסתם גיא הרי כי יגיע גי. ב׳ בו. וא׳ נסתם. כאשר נסתם מפני: לשמוע כלם חסר במ״ד וסי׳ בני נכר דשמואל. העם הזה הרע שבו על עונות אבתם. לשמוע אל הרנה דד״ה: והשלחתי ג׳ וסי׳ והשלחתי בכם את חית השדה והשלחתי רעב בארץ לא. ארץ כי תחטא לי:

תולדות אהרן ושברתי את גאון. גיטין לו: והשלחתי בכם. שבת לג: ואם באלה. שם:

בעל הטורים ורדו ב׳ במסרה. ורדו בכם שנאיכם ואידך ורדו בנוגשיהם עכשיו שלא זכיתם ורדו בכם שונאיכם: ואם עד אלה ס״ת מדה. שאמדד לכם מדה כנגד מדה: גאון עוזכם בגימ׳ זה המקדש. את גאון עוזכם בגי׳ זה ירושלים: כחטאתיכם גימ׳ בין בשוגג ובין במזיד:

רמבן

והגלוים עליהם מעט מקלת השבטים אשר גלו לבבל ושבו בדלות ועבודת מלכי פרס וגם לא אמר שישובו בתשובה שלמה לפניו רק שיתודו בעונם ועון אבותם וכמו אנשי בית שני עושים כן כמו שיתודה דניאל חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותיך עד למלכינו לשרינו ולאבותינו וכתיב כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה וכן נחמיה התודה ועזרא אמר מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך כי כולם למדו מן התורה שיתוודו עונם ועון אבותם וכל אלה דברים ברורים בברית הזאת שהוא באמת ירמוז לגלות הראשון והגאולה ממנו אבל הברית שבמשנה תורה רמז לגלותנו זה ולגאולה שנגאל

אבן עזרא

תבנין נפעל: (כד) על חטאתיכם. דבק עם והכיתי: (כה) נקם ברית. על כן אמרתי כי זאת הברית הכרותה בסיני הכתובה בפרשת ואלה המשפטים יום קבלו על נפשם ואמרו נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר להם כל הפרשה הזאת: ונאספתם אל עריכם. מפני החרב ושם אשלח הדבר והרעב עד שתרצו להנתן ביד האויב וזה טעם ונתתם ביד אויב והיא מלה תבנין נפעל: (כו) בשברי. שם הפעל ולא שבור כמו בשכבה ובקומה וטעם השבר בעבור מטה לחם והוא דרך משל וכישעיה משען לחם כי הלחם לבב אנוש יסעד: עשר נשים. כי הוא סך חשבון כי מנהג ישראל היה לאפות כל בית תנור לעצמו שיאכלו כל השבוע ומערכת השבת תוכיח: והשיבו לחמכם במשקל. בעבור שהיא מעט: ואכלתם ולא תשבעו. יש רעב וישבע האוכל ממעט ואחר מאוכל הרבה לא ישבעו: (כז) ואם בזאת. במכה הזאת: וכן ואם באלה. באלה המכות הנזכרות: (כח) על חטאתיכם. דבק עם ויסרתי: (כט) ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם. אין למעלה מן הרעב הזה ולא יהיה לכם מקום לזעוק ולהתפלל להושע מהרעב כי אשמיד במותיכם מקום הזבחים: (ל) חמניכם. מגזרת חמה בתים העשויי' להשתחוות לשמש והנו"ן נוסף כנו"ן נשים רחמניות: פגריכם. גופותיכם כמו פגר מובס: גלולים. שם גנאי לע"ג מגזרת כאשר יבער הגלל והטעם כי בהתחברכם לבתי ע"ג שם תהרגו וישחיתו אויביכם צורת גלוליכם ואני לא אושיעכם: וגעלה נפשי אתכם. שתסור השכינה אז תחרבנה עריכם ונשמו המקדשים שלכם והטעם בתחלה היו מקדשי: (לא) ולא אריח בריח. והטעם כי כבוד השם מלא שמים וארץ וכתוב על נח וירח ה' את ריח הניחוח והטעם שלא אקבל עולה אחרי כן מכם. ואחר שאמר עריכם ומקדשיכם אמר את הארץ כל ארץ ישראל: (לב) ושממו עליה. כל כך תהיה שממה שגם האויבים הדרים ושומו עליה הפך משוש לכל הארץ:

אזרה

תורה

וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־
חַטֹּאתֵיכֶם׃ כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם
חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם
אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר
בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב׃
כו בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם
וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר
אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל
וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ׃ ס כז וְאִם־
בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם
עִמִּי בְּקֶרִי׃ כח וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם
בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־
אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃
כט וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר
בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ׃ ל וְהִשְׁמַדְתִּי
אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־
חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־
פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי
אֶתְכֶם׃ לא וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם
חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם
וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם׃
לב וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ
וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים

כל ענין אף אני במ"א גם: אני וסי' מכה תשנס: ל' וחסר. כי: י"ב בתוכם ל': ל' וא' כתנור: ד' דגשים: ג' וחד אם בזאת: כל אני דעיין קמץ בזקף ושאר אני: ג' א' ו' בלוש': ג' ותי"ל: ב' בעצרותיכם ל' וחסר: כ"ל חסר ו'

אונקלוס

יתכון אף אנא שבע על
חוביכון: כה ואיתי עליכון
דקטלין בחרבא ויתפרעון
מנכון פורענותא על
דעברתון על פתגמי אוריתא
ותתכנשון לקרויכון ואיגרי
מותנא ביניכון ותתמסרון
ביד סנאה: כו בדאתבר
לכון סעיד מיכלא ויפין
עשר נשין לחמכון בתנורא
חד ויתיבן לחמכון במתקלא
ותיכלון ולא תשבעון:
כז ואם בדא לא תקבלון
למימרי ותהכון קדמי
בקשיו: כח ואיהך עמכון
בתקוף רגז ואר(ד)י יתכון אף
אנא שבע על חוביכון:
כט ותיכלון בשר בניכון
ובשר בנתיכון תיכלון:
ל ואשיצי ית במתכון ואקציץ
ית חניסניכון ואתן ית
פגריכון על פגרי טעותכון
וירחיק מימרי יתכון:
לא ואתן ית קרויכון חרבא
ואצדי ית מקדשיכון ולא
אקביל ברעוא קרבן
כנישתכון: לב ואצדי אנא
ית ארעא ויצדון עלה בעלי
דבביכון דיתבין בה:

רשי

(כה) נקם ברית. ויש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו של צדקיהו. דבר אחר נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם. כל הבאת חרב שבמקרא היא במלחמת חיילות אויבים: ונאספתם. מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור: ושלחתי דבר בתוככם. על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם לפי שאין מלינים את המת בירושלים וכשהם מוציאים את המת לקברו נתנין ביד אויב: (כו) מטה לחם. לשון משען כמו מטה עז: בשברי לכם מטה לחם. אשבור לכם כל מסעד אוכל והם חלי רעב: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור א'. מחוסר עצים: והשיבו לחמכם. מן התנור: במשקל. שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולת ומשתברת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם: ואכלתם ולא תשבעו. זהו מארה בתוך המעים בלחם הרי שבע פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר עצים פת נפולת מארה במעים ונתתם אינה מן המנין היא החרב: (ל) במותיכם. מגדלים ובירניות: חמניכם. מין ע"ג שמעמידין על הגגות וע"ש שעומדין בחמה קרוין חמנים: ונתתי את פגריכם. נפוחי רעב היו ומוציאים יראתם מחיקם ומנשקים אותם וכרסן נבקעת ונופלין עליה: וגעלה נפשי אתכם. (ת"כ) זה סילוק שכינה: (לא) ונתתי את עריכם חרבה. יכול מאדם כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב: והשמותי את מקדשיכם. יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי שבע פורעניות אכילת בשר בנים ובנות והשמדת במות הרי שתים. כריתות חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השמד' הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו. ונתתי את פגריכ' וגו' הרי שלש. סלוק שכינה ארבע. חרבן ערים שממון מקדש מן הגדודיות ולא אריח קרבנות הרי שבע: (לב) והשמותי אני את הארץ. זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממה מיושביה:

ואתכם

במשקל ד' דגשים נמסר בסדר קדשים: והשמותי ג' וסי' והשמותי את מקדשיכם. והשמתי אני את. והשמותי עליך עמים רבים: ולא אריח ב' דסמיכי ולא אריח בריח ניחחכם. ולא אריח בעצרתיכם: בריח ב' סי' ולא אריח בריח ניחחכם. בריה ניחח ארצה אתכם:

תולדות אהרן והבאתי עליכם. שם סנהדרין נב: בשברי לכם. שבת לג: ואפו עשר נשים. פסחים לז: בחמת קרי. זוהר תרומה: ונתתי את פגריכם. שבת לג סנהדרין סג סד: והשמותי את מקדשיכם. שבת שם מגילה כח:

בעה"ט נקם שנים במסרה. נקם ברית נקם אחת משתי עיני גבי שמשון כדאיתא בסוטה שעברו פלשתים על שבועתם. וזהו נקם ברית דהיינו שבועה בשביל השבועה שעברו אנקמם נקם אחת:

ספורנו

(כה) והבאתי עליכם חרב. כמו שהיה הענין בימי מלכי ישראל כאמרו כי ידעתי אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחוריהם בחרב תהרג: נוקמת נקם ברית. נוקמת באותה הנקמה הכתובה בספר הברית כאמרם ז"ל (סנהדרין פרק ד' מיתות) אף על פי שבטלו ד' מיתות דין ד' מיתות לא בטלו: ונתתם ביד אויב. כענין עשרת השבטים ביד מלך אשור: (ל) ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם. בהיות העיר במצור כמו שספרו על אליהו הצדיק שמצא תינוק מוטל ברעב וכשאמר לו אמור שמע ישראל ותחיה השיב הס כי לא להזכיר בשם ה' והוציא יראתו מחיקו ונשקה ומת עליה: (לא) ונתתי את עריכם חרבה. על ידי מלך בבל ושריו: והשמותי את מקדשיכם. על ידי נבוזראדן: ולא אריח בריח ניחחכם אף על פי שהיו

רמבן

שנגאל ממנו כי הסתכלנו תחלה שלא נרמז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה רק תלה אותם בתשובה ולא הזכיר בעבירות ההם שיעשו אשרים וחמנים ויעבדו ע"ג כלל אבל אמר והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחקותיו ומשפטיו לומר כי מפני שיעברו על קצת מצותיו שלא ישמרו ויעשו את כולן יענשו שכך היה בבית שני כמו שאמרו שבית ראשון מפני מה חרב מפני ע"ג וגילוי עריות ושפיכות דמים בית שני שאנו בקיאים בהם שהיו עוסקין בתורה ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ולא הזכיר שם המקדש וריח ניחוח כאשר הזכיר כאן שלא היתה האש יורדת ואוכלת הקרבנות בבית שני כמו שהעידו במסכת יומא ושם אמר בקללות ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר שבאו עליהם עם רומי הרחוקים מכם מאד ואמר שם אל גוי אשר לא ידעת גוי אשר לא תשמע לשונו מפני רוב רחוק מארצנו. ולא כן בדברי הברית הזאת מפני שגלו לבבל ואשור

בה׃ לג ואתכם אזרה בגוים והריקתי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה׃ לד אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה׃ לה כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתתיכם בשבתכם עליה׃ לו והנשארים בכם והבאתי מרך בלבבם בארצת איביהם ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף׃ לז וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורדף אין ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם׃ לח ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ איביכם׃ לט והנשארים בכם ימקו בעונם בארצת איביכם ואף בעונת אבתם

ג׳ · ג׳ וחסר ו׳ · ד׳ · ד׳ ג׳ חסר וא׳ מ״ל · ג׳ · ג׳ וחסר · ובענין ג׳ · פ׳ חסר · ג׳ · ח׳ ג׳ וחסר · ג׳ ומ״ע · מטעין בי׳ איביהם

לג ויתכון אבדר בין עממיא ואגרי בתריכון דקטלין בחרבא ותהי ארעכון צדיא וקרויכון יהוין חרבא׃ לד בכן תרעי ארעא ית שמטהא כל יומין דצדיאת ואתון בארע בעלי דבביכון בכן תשמט ארעא ותרעי ית שמיטהא׃ לה כל יומי דצדיאת תשמט ית דלא שמטת בשמיטיכון כד הויתון יתבין עלה׃ לו ודישתארון בכון ואעיל תברא בלבהון בארעתא דשנאיהון וירדוף יתהון קל טרפא דשקיק ויערקון מערוק מן קדם דקטלין בחרבא ויפלון ולית דרדיף׃ לז ויתקלון גבר באחוהי כמקדם דקטלין בחרבא ורדיף לית ולא תהי לכון סיעדא קדם בעלי דבביכון׃ לח ותיבדון ביני עממיא ותגמר יתכון ארע בעלי דבביכון׃ לט ודישתארון בכון יתמסון בחוביהון בארעתא בעלי דבביכון ואף בחובי אבהתהון בישיא

רשי (לג) ואתכם אזרה בגוים. זו מדה קשה שבשעה שבני המדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמין וישראל נזרו כבמזרה כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה: והריקתי. כששולף החרב מתרוקן הנדן ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור: והיתה ארצכם שממה. שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חרבים כך שנויה בתורת כהנים: (לד) אז תרצה. תפייס את כעס המקום שכעס על שמיטותיה: והרצת. למלך את שבתותיה: (כל ימי השמה. לשון העשות ומ״ם דגש במקום כפל שממה): (לה) את אשר לא שבתה. שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד ע׳ שנות השמיטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלשים ושש שנה שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים ובני יהודה הכעיסו לפניו מ״ו שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הוא שנאמר ביחזקאל (יחזקאל ד) ואתה שכב על צדך השמאלית וגו׳ וכלית את אלה וגו׳ ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום ונשאת את עון בית יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש וא״ת שנות מנשה חמשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו שאמרו באגדת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדו לצדקיהו צא וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהם והם שש עשרה למאה י״ד שמיטין וב׳ יובלות הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע. לשלשים ושש שנה חמש שמיטות. הרי שבעים חסר אחת ועוד שנה יתירה שנכנס׳ בשמיט׳ המשלמת לשבעים. (כ״א ואותו יובל שגלו שלא נגמר בעונם נחשב להם). ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים וכן הוא אומר בדברי הימים (ד״ה ב לו) עד רצתה הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה: (לו) והבאתי מרך. פחד ורך לבב מ״ם של מרך יסוד נופל הוא כמו מ״ם של מועד ושל מוקש: ונסו מנוסת חרב. כאילו רודפים הורגים אותם: עלה נדף. שהרוח דוחהו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפא דשקיף (לשון חבטה שדופות קדים שקיפין קידום לשון משקיף מקום חבטת הדלת) וכן תרגומו של חבורה משקופי: (לז) וכשלו איש באחיו. כשירצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ: כמפני חרב. כאילו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם: (ת״כ) ומדרשו וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבין זה לזה: (לח) ואבדתם בגוים. כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה: ואכלה אתכם. אלו המתים בגולה: (לט) בעונת אבתם אתם. (ת״כ) כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם: ימקו. לשון המסה כמו ימסו וכמוהו (זכריה יד) תמקנה

אבן עזרא (לג) אזרה. מבנין הכבד הדגוש ולא די שתזורו עד אשר אריק אחריכם חרב: וטעם אריק. מגלה: והיתה ארצכם. דבק עם הפסוק הבא אחריו והטעם כאשר תהיה ארצכם שממה אז תרצה הארץ וזאת המלה כמו תשלים וכן עד ירצה כשכיר יומו כי נרצה עונה: (לד) שבתותיה. שמיטות ויובלים וכ״כ עד רצתה הארץ את שבתותיה ושם פירשתיו: השמה. שם משקלי השמות משתנים. וטעם כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם. שתהיה שממה מכם אז תשבת ותמצא מנוחה למלאת שבתותיה. וטעם כל ימי השמה תשבות. מספר השנים שתשבות וביחזקאל מפורש: (לו) והנשארים בכם. בעבור שאמר והריקותי אחריכם חרב: מרך. מפעלי הכפל וכן במוצל ידיהם מגזרת ורך הלבב ויפחדו עד שירדפם קול עלה נדף והוא שם התאר מבנין נפעל ונו״ן השרש מובלע: (לז) איש באחיו. שהוא אוהבו: תקומה. מבנין כבד נוסף מנחי עי״ן וי״ו בעבור התי״ו וכן תרומה: (לח) ואכלה אתכם. מנהג כל הגולים למקום אחר בהשתנות האויר עליהם והמים ימותו רובם: (לט) והנשארים. מהנשארים ימקו בעונם על משקל יסבו ושניהם מפעלי הכפל מגזרת המק בשרו מק יהיה: ואף בעונות אבותם אתם ימקו. כטעם אבותינו חטאו ואנחנו עונותיהם סבלנו אוכה

אזרה ג׳ וסי׳ ואתכם אזרה בגוים. והשלישית לכל רוח אזרה. וכל אגפיו אזרה: והריקתי ב׳ וכתיב כן וסי׳ והריקתי אחריכם חרב. והריקתי לכם ברכה עד: שבתתיה ד׳ ג׳ חסר וא׳ מלא וסי׳ אז תרצה הארץ. ב׳ בו. והארץ תעזב מהם. עד רצתה הארץ את שבתותיה בתרא׳ מלא. סי׳ דהדין עניינא קדמאה תליתא׳ ורביעאה שבע על הטאתיכם. תניינא שבע כחטאתיכם. קדמא תניינא והטמאה קרי תליתאה דביעא׳ שתיתאה שביעאה בקרי וכך דינו אן דאית את קרי אן דאית ואת בקרי: בארצת ב׳ חסרים ובענין וסי׳ ימקו בעונם. והנשארים בכם והבאתי מרך: עלה ז׳ בטרפי ה׳ כתיב יו״ד וב׳ כתיב ה׳ וסי׳ ויתפרו עלה תאנה. והנה עלה זית טרף. צאו ההר והבאתם עלי ה׳ בפסוק: נדף ה׳ קמצין וסי׳ קול עלה נדף. כקש נדף קשתו. העלה נדף תערץ. הבל נדף. וכל מזרע יאור: מנסת ה׳ חסר בלישנא וסי׳ ונסו מנסת חרב. וינסו משנאיך. ויהי בנסם מפני בני ישראל. נסך לפני צויך. מפני גערת חמשה תנסו. וכל וינסו דכוו׳ במ״ד מלאים: ורדף ג׳ וחסר וסי׳ וכשלו איש באחיו. שריך סוררים. אפרים רעה רוח:

תולדות אהרן ואתכם אזרה. שבת שם: אז תרצה הארץ. שם עקידה שער סט: כל ימי השמה. שבת שם לג: וכשלו איש. סנהדרין כו שבועות לט: ואבדתם בגוים. מכות כד: ואכלה אתכם. שם: ואף בעונות אבתם. סנהדרין כז:

בעל הטורים ואתכם אזרה הויין עקומה לומר לך שנתתי לכם ארץ ז׳ עממין לקיים התורה הנבה עמודים שבעה ואתם שבע תועבות בלבבכם לכן אתכם אזרה: והריקתי ב׳ במסרה. הכא והריקתי אחריכם חרב ואידך והריקתי לכם ברכה עד בלי די אני אמרתי והריקתי לכם ברכה עד בלי די ואתם לא רציתם לקיים מצותי ע״כ והריקתי אחריכם חרב: ורדף ג׳ במסרה. וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורדף אין ואידך כלו אוהב שחד ורודף שלמונים ואידך אפרים רועה רוח ורודף קדים בשביל שהם רודף שלמונים ורודף קדים ע״כ וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורודף אין. ו׳ פעמים כתוב בפרשה עון עונם. וכנגדם גלו ששה פעמים ג׳ ע״י סנחריב וג׳ על ידי נבוכדנצר:

רמבן

ואשור שהם קרובים לארץ ונלחמים בהם תמיד ויחום ישראל משם היה ויודעים לשונם כענין שנאמר דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וכן והפיצך ה׳ בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ הוא גלותנו היום שאנו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו ואמר והשיבך ה׳ מצרים באניות ובגלותנו זה היה שמילא

ספורנו

שהיו בו אז הכהנים בני צדוק שהיה קרבנם ריח ניחוח בלי ספק מ״מ לא היה לרצון לאשמת העם: (לג) ואתכם אזרה בגוים. בלכתם למצרים אחר החרבן: והריקתי אחריכם חרב. חרב נבוכדנצר במצרים כאמרו החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים; (לד) אז תרצה הארץ. תשלם ותפרע; את שבתותיה. שמיטין ויובלות

אבן עזרא

איכה פירשתיו: (מ) והתודו. מבנין התפעל: במעלם אשר מעלו בי. אבותם: ואף אשר הלכו עמי. אלה בניהם בקרי: (מא) אף אני. כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם אל ארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל ועוד אפרשנו: והם ירצו את עונם. ישלימו ויפרעו: (מב) וזכרתי את בריתי. מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא וזכרתי את בריתי את ברית יעקב כמו והנבואה עודד הנביא שהוא כמו והנבואה נבואת עודד הנביא ראשיכם שבטיכם שהוא ראשיכם ראשי שבטיכם ויאמר הגאון כי טעם להזכיר בתחלה יעקב בעבור היות שנותיו כלם בברית: (מג) והארץ תעזב מהם. טעמו אזכור גם הארץ שפרעה את השבתות ונעזבה מהם גם אזכור שהם הרצו את עונם: יען וביען כאחד

רשי

תמקנה בחוריכן (תהלים לח) נמקו חבורותי: (מא) והבאתי אותם. (ת"כ) בעצמי אביאם זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנאמר (יחזקאל כ) והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו' חי אני אם לא ביד חזקה וגו': או אז יכנע. כמו (שמות כא) או נודע כי שור נגח הוא אם אז יכנע. לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם וגו': ואז ירצו את עונם. יכפרו על עונם ביסוריהם: (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב. בחמשה מקומות נכתב מלא ואליהו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו: וזכרתי את בריתי יעקב. למה נמנו אחורנית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי ולמה לא נאמר זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח: (מג) יען וביען. גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו

תורה

אֹתָם יִמָּקּוּ: מ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי: מא אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם: מב וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר: מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ

ג' כענין. ג.ד. ס' מ"ע. ח' ר"ס. ג.ד. ד. ב' טעמי את עמי

תרגום

דאחידין בידיהון יתמסון: מ ויודון ית חוביהון וית חובי אבהתהון בשקריהון דשקרו קדמי ואף דהליכו קדמי בקשיו: מא אף אנא איהך עמהון בקשיו ואעיל יתהון בארע בעלי דבביהון או בכן יתבר לבהון טפשא ובכן ירעון ית חוביהון: מב ודכירנא ית קימי דעם יעקוב ואף ית קימי דעם יצחק ואף ית קימי דעם אברהם אנא דכיר וארעא אנא דכיר: מג וארעא תתרטיש מנהון ותרעי ית שמיטהא בדצדיאת מנהון ואינון ירעון ית חוביהון לוטין חלף ברכן איתי

ספורנו

יובלות כמו שבאר באמרו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה: (מ) והתודו את עונם. קצתם כמו דניאל ועזרא וזולת': (מא) והבאתי אותם בארץ אויביהם. כשחזרו בני הגולה לארץ ישראל במצות כורש מלך פרס היתה הארץ תחת ממשלת האומות כאמרו והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתינו: (מב) וזכרתי את בריתי. בבנין בית שני: (מג) והארץ תעזב מהם. בחרבנו:

וזכרתי

תולדות אהרן וזכרתי את בריתי. שבת לג: זוכר וזרא: ותרן את שבתותיה. עקידה שער סט: יען וביען.

ואף אשר הלכו עמי בקרי חד מן י"ו זוגין חד זקף לרומא וחד נחית לתהומא וסי' נמסר בסדר וארא: ירצו ד' וסי' או אז יכנע לבבם הערל. והארץ תעזב מהם. ואחריהם בפיהם ירצו סלה. אך משאתו יעצו להדיח: יעקוב ה' מלאים וסי' וזכרתי את בריתי יעקוב. הגגי שב שבות אהלי יעקוב. גם זרע יעקוב ודוד עבדי. ושב יעקב ושקט ושאנן תנינא. לא כאלה חלק יעקוב תנינא דספרא

בעל הטורים וזכרתי את בריתי יעקוב. ביצחק לא כתיב ביה זכירה לפי שאפרו צבור ומונח לפני הקב"ה: האבות מנוין למפרע אומר הקב"ה אני זוכר אותן באחם ומונס ומבתחם היאם עד למעלה עד בן יעקב בן יצחק בן אברהם. בכולם כתיב אף חוץ מיעקב שהיה מטתו שלמה ולא יצא ממנו פסולת: וזכרתי הפסוק מתחיל בזכירה ומסיים בזכירה שלעולם יהיה נזכר זכות אבות. אברהם נקרא עבדי כדכתיב זכור לעבדיך וסמך ליה לאברהם וכן ביעקב כתיב יעקב עבדי משא"כ ביצחק לפי שאברהם ויעקב קיימו המצות בין בא"י בין בח"ל משא"כ ביצחק. אברהם ויעקב הוזכרו ראש לאבות ויצחק לא הוזכר בשום מקום בראש לפי שרצה לומר לעשו הוא גביר לאחיך לעשותו ראש ליעקב: והארץ תעזב מהם וזיין פקומס ע' שנים נתקיים בא"י גפרית ומלח. מתחלת התוכחה עד געלה נפשם ע"ן תיבות כנגד ע"ן שנים שהכאו עשרת השבטים ובכולן לא הוזכר בהם השם לפי שאמרו אין לנו חלק באלהי ישראל. ולכן כתיב בדברי הימים ושבועתו ליצחק ובתהלים כתיב ישחק שנשבע הקב"ה כיו שלא יחעלו לו יותר מע"ן שנים לא יגלו:

רמבן

שאילא טיטוס מהם ספינות וכן כתוב בספר הרומיים וכן מה שאומר שם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי איננו בגלות שגלו אבות ובנים רק השבי ההוא לבנים לבדם והאבות נשארים בארץ ולא נאמר כן בברית הראשון מפני שגלו גלות שלמה אבל בברית השני הזכיר כן שהיו הרומיים מושלים בארצנו ולוקחים הבנים והבנות ברצונם וכן ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא היא עבודתנו שעבדנו הרומיים בארצנו ושריהם מושלים בארץ ומכבידים עליהם עול כבד ולוקחים גופם וממונם כאשר הוא ידוע בספרים ועוד ראיה שאמר יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני לרומי ועל הליכתו שם נחרב הבית ולא אמר הכתוב המלך אשר ימלוך עליך אבל אמר מלכך אשר תקים רמז לנו ית' שלא היה ראוי למלוך ואסור היה להיות מלך על ישראל מדין תורה אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו שלא כדת כמו שהוזכר זה במסכת סוטה וכל אלה רמזים כאלו יזכירו בפירוש ענין גלותנו זה והגאולה בברית ההיא השנית גאולה שלמה מעולה על כלנו אמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו' והבטיח והיטבך והרבך מאבותיך שהיא הבטחה לכל שבטי ישראל לא לשיבת העם ושם הבטיח שיכרת ויכלה המגלים אותנו שנאמר ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך והנה אויביך ושונאיך אשר ירדפו תמיד אחרינו ואלה דברים יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה מכל חזיונות דניאל. וכן מה שאמר בכאן ושממו עליה אויביכם היא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו וגם זו ראיה גדולה והבטחה לנו כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם. והנה הברית הראשונה אשר בפרשה הזאת הקב"ה כרת אותה כי כן היה שמו הגדול עמנו בבית הראשון והברית השנית שבפרשה והיה כי תבא מפי משה לסלק שכינתו לגמרי שלא היה בבית שני דרך כבוד שמו שנאמר וארצה בו ואכבדה ותוספת הה"א רמז לשניה שבשם הגדול וכבר דרשו בו מדרש אחר ג"כ רמז לחמשה דברים שהיה הבית השני חסר וכו':

(מא) **או** אז יכנע לבבם הערל. כמו או נודע כי שור נגח הוא לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם יכפרו על עונם ביסוריהם לשון רש"י. והנכון בעיני שיאמר והבאתי אותם בארץ אויביהם או עד זמן יכנע לבבם הערל או עד זמן ירצו את עונם באורך הגלות. והנה אמר והתודו את עונם היה ראוי שיאמר וזכרתי את בריתי יעקוב כי מה טעם והבאתי אותם בארץ אויביהם עכשיו במקום הזה ואין עתה הזמן שיגלה אותם ויביאם בארץ אויביהם ופירש ר"א אף אני כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם בארץ אויביהם להכניע לבבם הערל והזכיר זה בכאן כי התודו את עונם בעבור שאני המסבב להם כי גם בשעת קלקלתם נתכוונתי בהם שיעשו תשובה ויתודו ועל דעתי ירמוז כי אחר הוידוי ילך עמם בקרי ויביא אותם עוד בארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל והוא רמז שהביאם אל הארץ ולא נכבשה לפניהם אבל היו להם צרים ואויבים שם כמו שנאמר ויאמרו צרינו ויהי כאשר שמעו אויבינו והארץ ביד העמים היתה כמו שאמר עזרא בתפלתו הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו וגו'. הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתינו ועל גויתנו מושלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו:

(מב) **וזכרתי** את בריתי יעקוב. אמר ר"א כי הוא מוסף עצמו ואחר עמו וזכרתי את בריתי ברית יעקוב. וכן והנבואה עודד הנביא ראשיכם שבטיכם:

והארץ אזכור. טעמו אזכור הארץ שפרעה השבתות ונעזבה מהם ואזכור שהם רצו את עונם ויתכן על דרך האמת שיאמר וזכרתי יעקב ויצחק ואברהם שהם בני ברית שכל המדות נקראו כן בהיותם בברית והארץ הכלולה מהם אזכור בכלל ורבותינו רמזו כן אמרו ולמה הוא מזכיר זכות הארץ עמהם אמר רבי שמעון בן לקיש משל לאדון שהיו לו שלש בנות ושפחה אחת

רשי

מאסו: (מד) ואף גם זאת. ואף אפילו אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם: (מה) ברית ראשונים. של שבטים: (מו) והתורת. אחת בכתב ואחת בעל פה מגיד שכלם נתנו למשה בסיני: כי יפלא. יפריש בפיו: בערכך נפשת. ליתן ערך נפשו לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי: (ג) והיה ערכך וגו'. אין ערך זה ל' דמים אלא בין שהוא יוקר בין שהוא זול כפי שניו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו: ערכך. כמו ערך וכפל הכפי"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא: (ה) ואם מבן חמש שנים. לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן חמש שנים עלי: (ז) ואם מבן ששים שנה וגו'. כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש לפיכך האיש פוחת בהזדקנו יותר משליש בערכו והאשה אינה פוחתת אלא שליש בערכה (ערכין יט) דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא וסמנא

תורה

וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם׃
מד וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ
אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־
גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי
אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃
מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיֹת לָהֶם לֵאלֹהִים
אֲנִי יְהוָה׃ מו אֵלֶּה הַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר
סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה׃ רביעי שלישי פ
כז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא
נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃
ג וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה
עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ׃ ד וְאִם־נְקֵבָה הִוא
וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃
ה וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־
עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר
עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת
שְׁקָלִים׃ ו וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד
בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר

(מסורה: ע' ר"פ; ג' בענין ל'; י'; ד'; כ' ס"פ בספ'; כל ספלא נכר סיני במ"א; י"ג; ד' חסרים בלישנא; ב' חסר; כ' בטעם בענין קדמא וחמוש'; ל' בענין; מל' ר"פ ואם כמ"ז אם; ל' תנוינא עשרה דנקבה)

תרגום

עֲלֵיהוֹן דִבְדִינַי קָצוּ וְיַת קְיָמַי
רְחֵיקַת נַפְשְׁהוֹן׃ מד וְאַף
בְּרַם בְּדָא בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּאַרְעָא
בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן לָא
אַרְטֵישִׁינוּן וְלָא אַרְחֵיקִינוּן
לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן לְאַשְׁנָאָה
קְיָמִי עִמְּהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלָהֲהוֹן׃ מה וּדְכִירְנָא לְהוֹן
קְיָם קַדְמָאֵי דְּאַפֵּקִית יָתְהוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְעֵינֵי
עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן
לֶאֱלָהָא אֲנָא יְיָ׃ מו אִלֵּין
קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא וְאוֹרָיְתָא
דִּיהַב יְיָ בֵּין מֵימְרֵיהּ וּבֵין
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינַי
בִּידָא דְמשֶׁה׃ א וּמַלֵּיל יְיָ
עִם משֶׁה לְמֵימַר׃ ב מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר
לְהוֹן גְּבַר אֲרֵי יַפְרֵישׁ נְדַר
בְּפוּרְסַן נַפְשָׁתָא קֳדָם יְיָ׃
ג וִיהֵי פוּרְסָנֵיהּ דִּדְכוּרָא
מִבַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין וְעַד
בַּר שִׁתִּין שְׁנִין וִיהֵי
פוּרְסָנֵיהּ חַמְשִׁין סִלְעִין
דִּכְסַף בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃
ד וְאִם נוּקְבְתָא הִיא וִיהֵי
פוּרְסָנֵיהּ תְּלָתִין סִלְעִין׃
ה וְאִם מִבַּר חָמֵשׁ שְׁנִין וְעַד
בַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין וִיהֵי
פוּרְסָנֵיהּ דִּדְכוּרָא עַסְרִין
סִלְעִין וּלְנוּקְבְתָא עֲשַׂר
סִלְעִין׃ ו וְאִם מִבַּר יַרְחָא
וְעַד בַּר חָמֵשׁ שְׁנִין וִיהֵי
פוּרְסָנֵיהּ דִּדְכוּרָא חָמֵשׁ

אבן עזרא

האחד כנגד משפטי מאסו והשני ובחקותי געלה נפשם והבי"ת נוסף כבי"ת בראשונה: (מד) ואף גם זאת. לשון נחות והאחד יספיק וכל המקרא כך וכן הרק אך במשה המבלי אין קברים: לא מאסתים לכלותם. רק ליסרם עד שיכנע לבם: געלתים. סרתי מהם או כחלה נפשי מהם: להפר בריתי. שנשבעתי להם אף אם הם הפרו את בריתי כי כן כתוב אני לא אפר בריתי אתם כי אלהים אני: (מה) וזכרתי להם. לעולם: ברית ראשונים. זאת הברית הכרותה בסיני וקרא זה הדור ראשונים כנגד הבנים שיגלו בארץ אויביהם וי"א על אבות העולם. וטעם אשר הוצאתי אותם. אותם שנשבעתי לאבותם להוציא בניהם מעבדות והראשון נכון בעיני: (מו) אלה החקים והמשפטים. הם הכתובי' בפרשת וישמע ואלה המשפטים ופרשת בהר סיני: אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל. רמז לברית הר סיני כי אחר שנעשה המשכן והיה הכבוד באהל מועד לא עלה משה בהר סיני גם הזכיר בפרשה של הערכין בעבור שנאמרה בהר סיני כי כן כתוב באחרונה כי תחלת ספר וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד בספר ויקרא: (ב) יפלא. יפריש ויבאר: בערכך נפשת. הטעם שידור נדר לאמר אם השם יעשה לי כך אפדה נפשי כדי ערכי או ערך בני או ערך בהמה וכ"ף בערכך על דעת כל המדקדקי' נוסף והטעם בערך וי"א כי הכ"ף לנכח הכהן ויפרש כערכך הכהן כערכך אתה והה"א יקרא לו ה"א הקריאה ואמר על הערכך שהיא מלה זרה כמו בתוך האהלי ולפי דעתי שהוא האהל שלו וכן הערכך. וטעם נפשות. כלל לאדם ולבהמה: (ג) מבן כ' שנה. החל משהוא נכנס בפקודים: בן ששים זקן ודעת רבים כי זו גזרת מלך כי מבן חדש עד חמש שנים יתן חמשה שקלים אילו עבר יום אחד נוסף על חדש יתן חמשה שקלים ולפי דעת הגאון שיתן בכל שנה שקל עד חמש שנים שלמות כי אמרו רבים שהם ארבע כחלקי השנים ואחר כן תשע עשרה שלמות ואחר כן תשע וחמשים לשוב אל המקום שהאל ממנו

בעל הטורים (מסורה)

ראשנים ה' וסי' וזכרתי להם ברית ראשונים. כי שאל נא לימים ראשונים. אל תסג גבול עולם. ופנו ממך הריבות עולם. אל תזכור לנו עונות: יפלא ב' חסרים וסי' איש כי יפלא נדר בערכך נפשת לה'. איש כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר: נפשת ב' חסר וסי' במכסת נפשת. בערכך נפשת לה':

תולדות אהרן געלה נפשם. בתרא סח: ואף גם זאת. זוכר בחזונו: לא מאסתים. מגלה יא: (אלה החקים. קדושין סח: קללות שבתורת כהנים. מגלה עד): דבר אל בני ישראל. נזיר סא ערכין ח איש כי יפליא. נזיר סא תמורה ב ג כי יפליא. חגיגה י נזיר סג בכורות נא: בערכך נפשות. ערכין ב ד כ: והיה ערכך. ערכין ד נדה כח: הזכר. שבת קלו בכורות מב: ואם נקבה היא. שבת קלו בכורות מב ערכין ד נדה כח: ואם מבן חמש. ערכין יח: ואם מבן חדש. שם: ואם מבן ששים. שם: ומעלה. בתרא קכא בכורות מט:

בעל הטורים בפרשת ערכין יש ני' שקלים ול' שקלים וכ' שקלים וי' שקלים וה' שקלים וג' שקלים וי' שקלים וט"ו שקלים ח' שקלים בין זכר לנקבה שהוא ס"ס קמ"ג שקלים לכפר על מ"ט קללות שבמ"כ וג"ת שבמשנה תורה שהם בין הכל קמ"ג ולכן סמך ערכין לקללות:

רמבן

אחת מגדלתן כל זמן שהאדון שואל בשלום בנותיו היה אומר שאלו לי בשלום מגדלתן ופירוש והארץ תעזב מהם כי אחרי הזכירה תעזב מהם רמז כי אחרי פקידת כורש כעזובה מהם ורלתה השמיטות עד אחרי תשע עשרה שנה שנבנה הבית וקדשו העיר בשתי תודות וחזרה קדושת הארץ וכרתו אמנה ויאמר ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד כל הקורות אותם רמוזות בפרשה הזאת:

(מה) וטעם וזכרתי להם ברית ראשונים. שאזכור להם כן בין בארץ בין בחוצה לארץ בגלות הנרמזות כאן ובכל הדורות וזה טעם לעיני הגוים כי יעשה בהם בעבור שמו הגדול שלא יתחלל בגוים ולא למענכם כי לא עשו תשובה ולא נתכפרו עונותם. וכך אמרו רבותינו לא מאסתים בימי אספסינוס ולא געלתים בימי יון לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן כי אני ה' אלהיהם בימי גוג ומגוג:

כז (א) וידבר ה' אל משה לאמר. איש כי יפלא. גם זו הפרשה דבקה שהיתה בהר סיני מחוברת אל התוכחות כי היא במשפטי היובל כמו שהזכיר בהקדיש

ספורנו

(מה) וזכרתי להם. בקבוץ גליות: אשר הוצאתי להיות להם לאלהים. שהוצאתים כדי שאהיה להם לאלהים כאמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ומה שהשחיתו את יתוקנו אחר קבוץ גליות לימות המשיח ושה"ל: אני ה'. לא שניתי ולא היה הקלקול זולתי מהם ואשלים כוונתי בסור כל קלקולם לעתיד לבא: (מו) אלה החקים. כל המצות שנאמרו קודם שהתחיל פרשת אם בחקותי הם החקים והמשפטים והתורות שעליהם נכרת הברית בברכות וקללות וזה הוא הברית שהזכיר באמרו מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב: בינו ובין בני ישראל. שגדל הוא יתעלה הברכות לכשיזכו ויקבלו והם האלות אם לא ישמעו. אבל ערכי אדם ודמי הקדש בית ושדה ובכור והחרמים

אבן עזרא

ממנו ותמשה עשר להשלמת חמש ושבעים כנגד כד' החלקים ולפי האמת שכל אלה שלמות או יום אחד בשנה חשוב שנה ולא נסמוך רק על דברי הקבלה כי מה צורך לחלוק מבן חדש עד חמש ומחמש עד עשרים אחר שיתן לכל שנה שקל ויש להשיב על דבר החדש והנה מי שהוא פחות מחדש ימים אין לו ערך ואחר ששים שב לאחור ועוד מה יעשה אחר הששים שנה אם יתן כך תמיד כל אלה שבושים והכלל כי הוא גזרת הכתוב כי אילו היה על דרך תוספת הזכר על הנקבה הנה אחר ששים יוסיף השלישית והנה מחמש עד עשרים יוסיף החצי ומחדש ועד חמש ומעשרים ועד ששים יוסיף על החצי עשירתו : (ח) והעריך . שיושם הנערך במערכה אחת עם כך וכך וכמוהו אין ערוך אליך ומלת העריך מהבנין הכבד הנוסף וכן יעריכנו הכהן להפריש בינו ובין יערכנו לפני ה': והעמידו הכהן. כאילו אמר והעמידו הכהן לפני הכהן כאשר פירשתי ויצק על כף הכהן השמאלית ויהיה דרך נחות או יהיה והעמידו שיעמיד הנודר נפשו : (יד) כן יקום . כמו יעמוד : (טז) ואם משדה אחוזתו . שירש עם ישראל : חומר שעורים . וכתוב כי עשרת הבתים חומר ושם כתוב האיפה והבת והנה זרע איפת שעורים בחמשה שקלים וזו גזרת המלך כדמי

רש"י

וסימנה טבא בביתא : (ח) ואם מך הוא . שאין ידו משגת ליתן הערך הזה : והעמידו . לנערך לפני הכהן ויעריכנו לפי השגת ידו של מעריך : על פי אשר תשיג . לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת וכלי אומנות אם היה חמר משאיר לו חמורו : (ט) כל אשר יתן ממנו . אמר רגלה של זו עולה דבריו קיימין ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר : (י) טוב ברע . תם בבעל מום או רע בטוב . (ת"כ תמורה ט) וכל שכן טוב בטוב ורע ברע : (יא) ואם כל בהמה טמאה. (ת"כ תמורה לג) בבעלת מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה ולמדך הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אא"כ הומתו : (יב) כערכך הכהן כן יהיה. לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש : (יג) ואם גאל יגאלנה. בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חומש (ת"כ) וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה וכן בפדיון מעשר שני הבעלי' מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם : (טז) והיה ערכך לפי זרעו. לא כפי שוויה אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן שוים בית כור שעורים בחמשים שקלים כך גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה בתחלת היובל ואם בא לגאלה באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש אלא למנין שני היובל שאם נגאלה הרי טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם וזהו המשפט האמור במקדיש שדה ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות.

תרגום אונקלוס

סִלְעִין דִּכְסַף וּלְנוּקְבְּתָא
פּוּרְסָנַהּ תְּלַת סִלְעִין
דִּכְסַף׃ ז וְאִם מִבַּר
שִׁתִּין שְׁנִין וּלְעֵילָא אִם
דְּכוּרָא וִיהֵי פּוּרְסָנֵיהּ חֲמֵשׁ
עֲשַׂר סִלְעִין וּלְנוּקְבְּתָא
עֲשַׂר סִלְעִין׃ ח וְאִם מִסְכֵּן
הוּא מִפּוּרְסָנֵיהּ וִיקִימִנֵּיהּ
קֳדָם כַּהֲנָא וְיִפְרוֹס יָתֵיהּ
כַּהֲנָא עַל מֵימַר דְּתַדְבֵּיק
יַד נָדְרָא יִפְרְסִינֵּיהּ כַּהֲנָא׃
ט וְאִם בְּעִירָא דִּיקָרְבוּן
מִנַּהּ קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כֹּל
דְּיִתֵּן מִנֵּהּ קֳדָם יְיָ יְהֵי
קוּדְשָׁא׃ י לָא יְחַלְּפִנֵּיהּ
וְלָא יְעַבַּר יָתֵיהּ טַב בְּבִישׁ
אוֹ בִישׁ בְּטָב וְאִם חַלָּפָא
יְחַלֵּיף בְּעִירָא בִּבְעִירָא
וִיהֵי הוּא וְחִילוּפֵיהּ יְהֵי
קוּדְשָׁא׃ יא וְאִם כָּל בְּעִירָא
מְסָאֲבָא דְּלָא יְקָרְבוּן מִנַּהּ
קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וִיקִים
יָת בְּעִירָא קֳדָם כַּהֲנָא׃
יב וְיִפְרוֹס כַּהֲנָא יָתַהּ בֵּין
טַב וּבֵין בִּישׁ בְּפוּרְסַן
כַּהֲנָא כֵּן יְהֵי׃ יג וְאִם מִפְרַק
יִפְרְקִינַּהּ וְיוֹסֵף חוּמְשֵׁיהּ
עַל פּוּרְסָנֵיהּ׃ יד וּגְבַר אֲרֵי
יַקְדֵּשׁ יָת בֵּיתֵיהּ קוּדְשָׁא
קֳדָם יְיָ וְיִפְרְסִינֵּיהּ כַּהֲנָא
בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּמָא
דְּיִפְרוֹס יָתֵיהּ כַּהֲנָא כֵּן
יְקוּם׃ טו וְאִם דְּאַקְדֵּשׁ
יִפְרוֹק יָת בֵּיתֵיהּ וְיוֹסֵף
חוּמֶשׁ כְּסַף פּוּרְסָנֵיהּ עֲלוֹהִי
וִיהֵי לֵיהּ׃ טז וְאִם מֵחֲקַל
אַחְסַנְתֵּיהּ יַקְדֵּישׁ גְּבַר קֳדָם
יְיָ וִיהֵי פּוּרְסָנֵיהּ לְפוּם
זַרְעֵיהּ בַּר זְרַע כּוֹר שְׂעוֹרִין
בְּחַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף׃

מקרא

חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה
עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃
ז וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה
אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה
עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה
שְׁקָלִים׃ ח וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ
וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ
אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ ס
ט וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ
מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר
יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃
י לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ
טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־
הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־
הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃
יא וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר
לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה
וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי
הַכֹּהֵן׃ יב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ
בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן
כֵּן יִהְיֶה׃ יג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה
וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ׃
יד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ
לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב
וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן
כֵּן יָקוּם׃ טו וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל
אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־
עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ׃ חמישי שביעי
טז וְאִם ׀ מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ
אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ
זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שָׁקֶל

ג' נשין · ז' דסמי' בענין וסי' · פריש ת"פ ז"ט · ג' וא' ומך אסיך · ג' ומ"ל וא' יערכנו · ס' קמצין · ו' סבירין ממנס · ג' ד' · ט' וי' · ד' רפין · ס' קמצין · פ · ג' וחסר · כ"ב חסר ח' סגין · קדמאה ככהן כן יסיה תניינא ככהן כן יקום · ג' ומ"ל · סימן · כ"ע פי במ"כ

מסורה

קרבן ה' קמצין נמסר בריש סדר ויקרא : ממנו ו' סבירין ממנה נמסר בסדר צו : ימיר ד' וסימן לא יחליפנו ולא ימיר ב' בפסוק . חלק עמי ימיר . נשבע להרע ולא ימר. בתרא חסר : רע י"א פתחין בלישנא וסי' נמסר בתהלים סי' נ"ד . וכל אמירה ועשיה ויצר ועין לשון דכוו' במ"ט קמץ וסי' נמסר שם : בטוב ד' רפין וסימן לא יחליפנו . ביום טובה . אנסכה בשמחה . נפשו בטוב תלין : חמישית ג' מלאים וסימן והיה בתבואות ונתתם . ואם המקדיש יגאל את ביתו. וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמישית : גאל ג' חסר וסי' ואם גאל יגאלנו ויסף חמשתו. ואם גאל יגאל את השדה. איש ממעשרו : שערים כלם חסר במ"ב מלאים וסי' מלאה שערים

תולדות אהרן

תולדות אהרן ואם מך הוא. תמניא ז מגלה יא מליעא
קיד ערכין יח כד : והעמידו לפני הכהן. ערכין ד : והעריך אותו . שם : משיג יד . שם ז ח : ואם בהמה . תמורה לב : קרבן . שם יא יג : כל אשר יתן . חולין כט ערכין ד תמורה יא : לא יחליפנו . תמצא מז חולין ב בכורות יד תמורה ב ג ס ט י יג (קדושין סב) : ואם המר . זבחים ז' מנחות צג ערכין ב תמורה ב ח : בהמה בבהמה . שם ט יא : והיה הוא ותמורתו . זבחים ט בכורות יד לא תמורה ה ט יג יח : ואם כל בהמה טמאה . מנחות קא בכורות לז תמורה יח לב לג (שקלים מח) : והעריך הכהן . בכורות יד תמורה לג : כערכך הכהן . ערכין יח : ואיש כי יקדיש . קמא סח סב ע"ב סג חולין קלט ערכין כס תמורה ע כט : ואם המקדיש . תמצא יד תמורה ט י : ואם משדה אחוזתו . קדושין סא ערכין יד כס :

ספורנו

יחלמים ומעשר בהמה כלם נאמר אחר זה ברית אע"פ שנאמרו גם הם בהר סיני כאמרו אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני אבל לא נתנו סיני ובין בני ישראל בברית :
סליק ספר ויקרא

רמב"ן

במקדיש שדה מקנה ושדה אחוזה אלא שכלל משפטי כל הנודרים בפרשה אחת ולכך אמר בסוף אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני על כל הנאמרות למעלה כי מכאן ואילך ידבר במצות אהל מועד :

המקראות: (יז) אם משנת היובל יקדיש וגו׳. אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא זה לגאלה מיד: כערכך יקום. כערכך הזה האמור יהיה. חמשים כסף יתן: (יח) ואם אחר היובל יקדיש. וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהה ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל: וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות. כפי החשבון כיצד הרי קצב דמים של ארבעים ותשע שנה חמשים שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יותר על כולן והשקל ארבעים ושמונה פונדיון הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכולן ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרו׳ עד שנת היובל: ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון: (יט) ואם גאל יגאל. המקדיש אותו יוסיף חומש על הקצבה הזאת: (כ) ואם לא יגאל את השדה. המקדיש: ואם מכר. הגזבר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לשוב ליד המקדיש: (כא) והיה השדה בצאתו ביבל. מיד הלוקחו מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהן ביובל: קדש לה׳. לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה חרם הנתון לכהנים שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח) אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: (כב) ואם את שדה מקנתו וגו׳. חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכך אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה. ואם לא יגאל ימכרנה גזבר לאחר או אם לא יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישה. ושן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו וזהו הגזבר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: (כה) וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. כל ערך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה. עשרים מעות כך היה מתחלה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו רבותינו שש מעה כסף לדינר עשרים וארבע מעות לסלע: (כו) לא יקדיש איש אותו. לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו: ואם בבהמה הטמאה וגו׳. אין המקרא הזה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה יפדה מערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא מוסב על ההקדש שדיבר למעלה בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דיבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית: ופדה בערכך. כפי מה שיעריכנה

כָּסֶף׃ יז אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם׃ יח וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ׃ יט וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ׃ כ וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכַר אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד׃ כא וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ׃ ששי כב וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה׃ כג וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֵת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ כד בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ׃ כה וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל׃ כו אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר יְבֻכַּר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא׃ כז וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ

ה׳ ר״פ בסיפרא יז. ג׳. ב׳. כל עד דעניין בטפחה ג׳ חסר. קדמא עליו והיה לו תניין עליו וקם לו. ב׳ וירשו הגנב. סימן. ב׳ ונססוק. מ׳ מ״ל. ל׳. ל׳. ל׳. ד׳ רפין. ו׳ דגשין.

יז אִם מִשַּׁתָּא דְיוֹבֵלָא יַקְדִּישׁ חַקְלֵיהּ כְּפוּרְסָנֵיהּ יְקוּם׃ יח וְאִם בָּתַר יוֹבֵלָא יַקְדִּישׁ חַקְלֵיהּ וִיחַשֵּׁב לֵיהּ כַּהֲנָא יָת כַּסְפָּא עַל פּוּם שְׁנַיָּא דְאִשְׁתָּאֲרוּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וְיִתְמְנַע מִפּוּרְסָנֵיהּ׃ יט וְאִם מִפְרַק יִפְרוֹק יָת חַקְלָא דְאַקְדִּישׁ יָתֵיהּ וְיוֹסֵף חוּמֵשׁ כְּסַף פּוּרְסָנֵיהּ עֲלוֹהִי וִיקוּם לֵיהּ׃ כ וְאִם לָא יִפְרוֹק יָת חַקְלָא וְאִם זַבֵּין יָת חַקְלָא לִגְבַר אוּחֲרָן לָא יִתְפְּרֵיק עוֹד׃ כא וִיהֵי חַקְלָא בְּמִפְּקֵיהּ בְּיוֹבֵלָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ כַּחֲקַל חֶרְמָא לְכַהֲנָא תְּהֵי אַחֲסַנְתֵּיהּ׃ כב וְאִם יָת חֲקַל זְבִינוֹהִי דְּלָא מֵחֲקַל אַחֲסַנְתֵּיהּ יַקְדִּישׁ קֳדָם יְיָ׃ כג וִיחַשֵּׁב לֵיהּ כַּהֲנָא יָת נְסִיב פּוּרְסָנֵיהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וְיִתֵּן יָת פּוּרְסָנֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ׃ כד בְּשַׁתָּא דְיוֹבֵלָא יְתוּב חַקְלָא לִדְזַבְּנֵיהּ מִנֵּיהּ לְדִילֵיהּ אַחֲסָנַת אַרְעָא׃ כה וְכָל פּוּרְסָנֵיהּ יְהֵי בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עַשְׂרִין מָעִין יְהֵי סִלְעָא׃ כו בְּרַם בּוּכְרָא דְיִתְבַּכַּר קֳדָם יְיָ בִּבְעִירָא לָא יַקְדֵּשׁ גְּבַר יָתֵיהּ אִם תּוֹר אִם אִימַּר דַּיְיָ הוּא׃ כז וְאִם בִּבְעִירָא מְסָאֲבָא וְיִפְרוֹק בְּפוּרְסָנֵיהּ וְיוֹסֵף

בדמי העבד: (יז) אם משנת היובל. בעלם השנה: (יח) ונגרע מערכך. מה שהלך אחר היובל: (יט) וי״ו ואם גאול יגאל כפ״א רפה בלשון ישמעאל והוא דבק בטעם הפסוקים שהם למעלה כי הערך עיקר אם יגאל השדה ואם לא יגאל: (כ) ואם מכר. טעמו או מכר ולא יוכל בעל שדה אחוזה שיגאלנו בעבור שמכרו קודש לה׳: (כא) בצאתו ביובל. הזכיר הכתוב על דרך כל שדה כי ביובל יצא: כשדה החרם. שידור נדר להחרימו גם הוא לכהן והערך לכהן כי הוא מעריך ואין צורך להיותו כהן גדול: (כג) מכסת. כמו מכסת נפשות: (כד) לאשר קנהו מאתו. הוא המוכר והוא מפורש לאשר לו אחזת הארץ: (כו) יבכר לה׳. נודע שהוא לשם וזאת המלה מהבנין שלא נקרא שם פועל ופירושו האומר אתן הבכור לשם: (כז) ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. הבכור עם התוספת חמישית בעבור שהקדישו גם יתן שם

דרי״ת. והוא נלחם: ואם לא יגאל את השדה ח׳ פסוקים אית בהון ואם ואם ריש ומצעות וסימן אם בחקתי תמאסו. ואם את משפטי. ואם בבהמה הטמאה. ואם לא יגאל את השדה. ואם להעלות עליו. ואם נביאים הם. ואם יחבא בראש. ואם אב אני איה. ואם תדרשהו ימצא: את שדה ב׳ דסמיכי וסי׳ ואם את שדה מקנתו אשר. וירשו הנגב את הר עשו והשפלה: היובל ח׳ מלאים נמסר בסדר בהר סיני: בבהמה ג׳ רפין וסימן נמסר בסדר נח: בבהמה ו׳ דגשים נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן אם משנת היובל ערכין כד: ואם אחר היובל יקדיש שדהו. שם: ויסף חומש. קדושין סא בתרא קג ערכין ה ז יד כה: וחשב לו. ערכין יד כה: ונגרע. שבת פז ערכין כה: ויסף חמשית. ברכות מט שבת קכה ערכין לא פסחים לה קדושין ה יא נד בכורות יא נ ערכין לג. (קדושין סא): ואם לא יגאל. ערכין כה כו: ואם מכר. שם כו: לא יגאל עוד. שם כא: והיה השדה. שם יד כה כו כח לג: ביובל קדש. שם כח: כשדה החרם. סנהדרין פח ערכין כט לד (חלם ס): לכהן תהיה. קמא קט ערכין כה כח: ואם את שדה מקנתו. גיטין מח בתרא עב ערכין יד כו כז: וחשב לו הכהן. שם יד: את מכסת. שם עב: ונתן את הערכך. חולין קלט: בשנת היובל. ערכין כו: וכל ערכך. בכורות י. ערכין ד ז: אך בכור. בכורות טו: לא יקדיש. ערכין כט תמורה כה: אם שור. זבחים פא: ואם בבהמה הטמאה. מנחות קא (מעשר שני נד):

רמבן

(כו) לא יקדיש איש אותו לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו לשון רש״י. והנכון שיאמר אין צורך להקדיש אותו כי אם הוא שור או שה לה׳ הוא מעצמו והנה הוא כמו שלילות ובמשנה תורה אמר כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה׳ אלהיך שיהא קדש ותנהוג בו קדושה שלא תעבוד בו ולא תגוז אותו ותאכלנו לפני ה׳ כאשר יפרש:

(כז) ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. אין מקרא זה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו הקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שלמעלה דבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית לשון רש״י. ויתכן שנתרץ כי לפי שאמר אך בכור אשר יבוכר לה׳ בבהמה לא יקדיש איש אותו חזר ואמר ואם בבהמה הטמאה הוא הבכור שהקדיש ופדה בערכך לפרש שאין בכור נוהג בבהמה טמאה אלא בפטר חמור שכבר נתפרש דינו ולמד שאפילו הקדישו אינו קדוש כדין בכור אלא כשאר הקדש הוא ונפדה ולכך אמר שיפדה אותו המקדיש בתוספת חומש

אבן עזרא

שה כי כן כתוב אם לא יקדישנו ונמכר : ופטר חמור . בערך גם השה יתן ורבים אומרים לא כן : (כח) מכל אשר לו . שהוא ברשותו : מאדם . כמו והחרמתי את עריהם יומת ומלת יחרם מהבנין שלא נקרא שם פועלו כמו יעמד חי : (לב) תחת השבט . שבט הרועה והנה הנבחר הוא האחד והעשירי שוה כמו זה רק העשירי יגאלנו ואין כן הבכור והנה יתן הבכור והעשירי

רשי

שיעריכנה הכהן : ואם לא יגאל . על ידי בעלים (ת"כ) : ונמכר בערכך . לאחרים : (כח) אך כל חרם וגו'. נחלקו רבותינו בדבר יש אומרים סתם חרמים להקדש ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח) בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה חרם לכהן . ויש שאמרו סתם חרמים לכהנים (ת"כ): לא ימכר ולא יגאל . אלא ינתן לכהן . לדברי האומר סתם חרמים לכהן מפרש מקרא זה בסתם חרמים . והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים . שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבאו ליד כהן וחרמי גבוה נפדים (ערכין כ"ח): כל חרם קדש קדשים הוא . האומר סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן . והאומר סתם חרמים לכהן מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן . כמו ששנינו במסכת ערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדבה נותן את טובתה : מאדם . כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנעני' (ערכין כט) : (כט) כל חרם אשר יחרם וגו'. היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום (ת"כ): מות יומת . הרי הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו לא דמים ולא ערך : (ל) וכל מעשר הארץ . במעשר שני הכתוב מדבר : מזרע הארץ . דגן : מפרי העץ . תירוש ויצהר : לה' הוא . קנאו השם ומשולחנו צוה לך לעלות ולאכלו בירושלים כמו שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך וגו' (דברים יד) : (לא) ממעשרו ולא ממעשר חבירו . הפודה מעשר שני של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו . כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו שנאמר ונתתה בכסף וגו' (שם יד) : (לב) תחת השבט . כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט צבוע בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר

תרגום אונקלוס

חומשיה עלוהי ואם לא יתפרק ויזדבן בפורסניה :
כח ברם כל חרמא דיחרם גבר קדם יי מכל דליה מאנשא ובעירא ומחקל אחסנתיה לא יזדבן ולא יתפרק כל חרמא קודש קודשין הוא קדם יי :
כט כל חרמא דיתחרם מן אנשא לא יתפרק אתקטלא יתקטיל :
ל וכל מעשר ארעא מזרעא דארעא מפירי אילנא דיי הוא קודשא קדם יי :
לא ואם מפרק יפרוק גבר ממעשריה חומשיה יוסף עלוהי :
לב וכל מעשר תורין ועאן כל דיעבר תחות

מקרא

ויסף חמשתו עליו ואם־לא יגאל ונמכר בערכך :
כח אך כל־חרם אשר יחרם איש ליהוה מכל־אשר־לו מאדם ובהמה ומשדה אחזתו לא ימכר ולא יגאל כל־חרם קדש־קדשים הוא ליהוה :
שביעי כט כל־חרם אשר יחרם מן־האדם לא יפדה מות יומת :
ל וכל־מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ ליהוה הוא קדש ליהוה :
לא ואם־גאל יגאל איש ממעשרו חמשיתו יסף עליו :
מפטיר לב וכל־מעשר בקר וצאן כל אשר־יעבר תחת השבט

ו' חסר דחסר ; ג' חסר ; ר' ; י"ס ר"ס כסף' ג' ב' פתח וא' ; קמץ ז' ; ג' ; ג' חסר ; ג' כ"ל ; ד'

מסורה

קדש קדשים הוא ו' נמסר סוף סדר תצוה : יחרם ג' ב' פתח וא' קמץ וסימן נמסר בסדר משפטים : וצאן ד' קמץ וסימן וכל מעשר בקר וצאן . ויזבח בלק . ובני ישראל ויהודה . קניתי עבדים :

תולדות אהרן

ואם לא יגאל . בכורות יג : אך כל חרם . ערכין כח : מכל אשר לו . שם עא : ובהמה . שם : לא ימכר . זבחים פ בכורות נג תמורה ה : ולא יגאל . מגילה מז בכורות לא לב תמורה ה : כל חרם . סנהדרין סב בכורות לב ערכין כח כט תמורה ח לב : כל חרם אשר יחרם . כתובות לז לח ערכין ו : לה' הוא . קדושין נב : וכל מעשר הארץ . שם (מעשרות פא חלה נט) : מזרע הארץ . קמא סג : ואם גאל יגאל . קדושין כ קמא סט זבחים ו ערכין ל (מעשר שני נו) : איש ממעשרו . קדושין כד קמא סט מגילה נג : וכל מעשר בקר . בכורות נג נד נט : כל אשר יעבור . זבחים ט לז מנחות ו בכורות כא מ נח נט תמורה כח מעילה יג : תחת . בכורות יב נד נה :

בעל הטורים יחרם ג'. כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה . זובח לאלהים יחרם . יחרם כל רכושו . לומר מה חייבי מיתות לא נשקל ממונא ונסקרים אף חייבי ממון אין לנו לאסרו עד שישלם והנו יחרם כל רכושו דאיירי בחייבי ממון אתקש לזובח לאלהים יחרם דהיינו חייבי מיתות דבעניהם אני אומר לא יפדה :

רמבן

חומש ואחר יקנה אותו בערך והכתוב של מעלה ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה על פי פשוטו בבהמה טמאה ועל מדרש רבותינו הכתוב מיותר בעבור שכפל טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לפיכך ידרש ואם כל בהמה טמאה ואשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לרבות בעלי מומין קבועין שאין מקריבים מהם קרבן לה' :

(כט) **כל** חרם אשר יחרם מן האדם . היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום . מות יומת הרי הוא הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך לשון רש"י . ורבותינו נחלקו בדבר ויש מהם אומרים שהוא אזהרה לחייבי מיתות שאין לוקחין מהן כופר לפטרן ויתכן שהזכיר זה בכאן לומר שלא יתן ממון לשם כשאר החרמים ויפטר ועל דרך הפשט יאמר הכתוב כי כל המחרים משלו בין אדם בין בהמה ושדה אחוזתו הוא קדש לשם שהן חרמים לכהנים ואין להם פדיון אבל המחרים מן האדם שאינו שלו כגון הנלחמים על אויביהם ונודרים נדר אם נתון תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם ימותו כל האדם הנמצא בהם והטעם שאין דעת הנודר כן לתתו לכהנים רק שיהיה הכל אסור בהנאה כי נתכוון להכרית האויבים ולכלותם . ומצינו אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה וכתיב וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש לכו והכיתם את יושבי גלעד לפי חרב ואין הסברא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה ופנחס היה שם ועל פיו נעשה כל הענין ההוא ועוד מצאתי באגדה בילמדנו תניא רבי עקיבא אומר החרם הוא השבועה והשבועה הוא החרם אנשי יבש עברו על החרם ונתחייבו מיתה ולכך אני אומר כי מן הכתוב הזה יצא להם הדין הזה שכל מלך בישראל או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטם אם יחרימו על עיר בהלחם עליה וכן אם יחרימו על דבר העובר עליו חייב מיתה והוא חיובן של אנשי יבש גלעד ושל יהונתן שאמר לו אביו כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן ומהיכן נתחייבו אלו מיתה מן הדין חוץ מן הכתוב הזה וזה היה טעותו של יפתח בבתו כי חשב כאשר חרם נגיד ישראל חל וקיים להמית אנשים והעובר על חרמו חייב מיתה כן אם נדר בעת מלחמה לעשות מאיש או אנשים זבח יחול הנדר ולא ידע כי חרם המלך וסנהדרין חל על המורדים לכלותם או על העובר גזירתם ותקנתם אבל לחול הנדר לעשות עולה מדבר שאין ראוי לה' ח"ו ולכך אמרו בב"ר שאפי' הקדש דמים לא היה חייב ובענש בדמה ואל תהיה נפתה בבבלי ר"א האומר והעליתיהו עולה לומר אם יהיה היוצא מדלתי ביתי איש או אשה והיה לה' קדש שיהיה פרוש מדרכי העולם לעמוד לשרת בשם ה' בתפלה והודות לאלהים ואם יהיה דבר ראוי ליקרב אעלנו עולה ועשה בית לבתו מחוץ לעיר והתבודדה שם וכלכלה כל ימיה ואיש לא ידעה והיתה בתו נזורה ואלה דברי רוח כי אם נדר שיהיה פרוש אבל יהיה כמו שמואל שאמרה אמו ונתתיו לה' והיה משרת בבית ה' לא פרוש וכפי משפטי התורה אין ביד האדם שידור ביוצאי פתח ביתו שיהיו פרושים כאשר אין בידו להעלותם עולה ואם הדבר כן היתה בתו בוכה על בתוליה ורעותיה עמה לקלם אתנן וח"ו שיהיה חק בישראל לתנות לבת יפתח ד' ימים בשנה מפני שלא נשאת לבעל והיתה עובדת את ה' בטהרה אבל הדבר כפשוטו וטעותו היה ממה שאמרתי ולדעת רבותינו ז"ל יתכן שיהיה הכתוב הזה כולל דברים רבים כמו לא תאכלו על הדם וכמו לא יומתו אבות על בנים שהם דורשים אותו בפסול עדות הקרובים והכתוב אומר בו עוד רק את בניהם לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וכן זה יכלול דין המעריך מחוייבי מיתה ודין מי שמחרימים אותו בעת הכבוש כמו שאמרנו העובר על החרם של ב"ד הגדול או של מלך ישראל כענין מעשה שאול וזהו שנאמר שם ויפדו העם את יהונתן ולא מת כי לפי מה שאמרה בו תורה לא יפדה מות יומת אמר שם ויפדו העם את יונתן ולא מת . כי בעבור שאירע גם על ידו ידעו כי בשוגג עשה . וזה טעם אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל וכן ת"י בן עוזיאל הרי קדם ה' גלי דבשלו עבד יומא דין ופרק עמא ית יהונתן ונשלם ספר תורת הכהנים וקרבנותן ומלותן ישובב אל עליון דברים להויתן לוים לשירן וכהנים לעבודתן . וישראל אל טס איתן . עיניו תראינה ירושלים נוה ביתן והרמן על משפטו

מעשר כן עושה לטלאים ולעגלים של כל שנה ושנה: יהיה קדש. ליקרב למזבח דמו ואמוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא מצינו בשרו נתון לכהנים: (לג) לא יבקר וגו'. לפי שנאמר (שם יב) כל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה תלמוד לומר לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד:

חסלת פרשת בחקתי
וספר ויקרא בעז"ה

בעל הטורים

אלה המצות מצות במילוי האותיות מ"ם צד"י וי"ו תי"ו עולה תרי"ג וזהו שנקראו תלמידי חכמים על שם חכם לב יקח מצות:

הָעֲשִׂירִ֕י יִֽהְיֶה־קֹּ֖דֶשׁ לַֽיהוָֽה׃
לג לֹ֧א יְבַקֵּ֛ר בֵּֽין־ט֥וֹב לָרַ֖ע וְלֹ֣א יְמִירֶ֑נּוּ וְאִם־הָמֵ֣ר יְמִירֶ֔נּוּ וְהָֽיָה־ה֥וּא וּתְמוּרָת֛וֹ יִֽהְיֶה־קֹּ֖דֶשׁ לֹ֥א יִגָּאֵֽל׃
לד אֵ֣לֶּה הַמִּצְוֹ֗ת אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה אֶת־מֹשֶׁ֖ה אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל בְּהַ֖ר סִינָֽי׃ חזק

ע"ה עז"א סימן

חוּטְרָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ׃ לג לָא יְבַקַּר בֵּין טַב לְבִישׁ וְלָא יְחַלְּפִינֵּיהּ וְאִם חַלָּפָא יְחַלְּפִינֵּיהּ וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵיהּ יְהֵי קוּדְשָׁא לָא יִתְפְּרִיק׃ לד אִלֵּין פִּקּוֹדַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינָי׃ חזק

ג' קמצין וד' פתחין. כ' לסגר. ז' ג' ובפסוק מ"ל

והעשירי בבהמה וזרע הארץ שהיא התבואה הבכורים והמעשר: (לג) יבקר. כמו יבדיל וכבר פירשתי שהמלה מגזרת בקר: (לד) בהר סיני. פירשתיו בפרשה הזאת ומי שיש לו לב להבין סוד העולם אז ידע סוד הבכור והעשירי והנה אברהם נתן מעשר גם כן יעקב אבינו עליו השלום ועוד אגלה קצת הסוד בזכרי מעשר שני אם יעזרני אחד ואין לו שני:

חסלת פרשת בחקתי
וספר ויקרא בע"ה

לרע ד' ג' קמצין וד' פתחין וסי' לא יבקר בין טוב לרע. הוי האמרים לרע טוב. כי רגליהם לרע. וחברו. אלין פתחין. ואלין קמצין. כל היום דברי יעצבו. כי לא תהיה אחרית. משכיל צדיק וכל למרע פתחין בס"ב קמצין וסי' ולא דבר אבשלום עם אמנון. ושניהם המלכים לבבם למרע. ג' ר"פ לא ולא לא וסי' לא תעשק את רעך. לא יבקר בין טוב לרע. לא יסכו לה' יין:

תולדות אהרן העשירי. מציעא ז זבחים ט חולין קלו בכורות נד נח נט: יהיה קדש. בכורות נג: לא יבקר. שם יד לו נג תמורה יג: והיה הוא ותמורתו. בכורות לב: לא יגאל. ב"ק יג בכורות לב: אלה המצות. שבת קד יומא פ מגלה ב תמורה טז. (מגלה ע): אל בני ישראל. עקרים מג פ' יב:

סכום פסוקי דספר ויקרא שמונה מאות וחמשים ותשעה נטף סימן: וחציו והנוגע בבשר הזב פרשותיו עשרה בא גד סימן. וסדריו כ"ג ובתורתו יהגה יומם ולילה סימן. ופרקיו כ"ז ואהיה עמך ואברכך סימן: מנין הפתוחות שתים וחמשים והסתומות שש וארבעים הכל שמונה ותשעים פרשיותיו דודי צח ואדום סימן:

רמבן

משפטו שכל והדיר על תבונתן. ובנות יהודה בגלותן. וערבה לה' מנחת יהודה כימי עולם וכשנים קדמוניות. יעלו על רצון מזבחו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן:

תם ונשלם ספר ויקרא בע"ה

כלי יקר

פרשת בחקתי

אם בחקותי תלכו וגו'. פירש"י שתהיו עמלים בתורה כו' אע"פ שרש"י הכריח זה מן יתור הפסוקים שהרי קיום המצות כבר אמור כו' מכל מקום גם מצד הלשון הדבר צריך ביאור והוא שדעתו לעשות שלשה חלוקות בפסוק זה אשר כנגדה אמר שלשה פעמים ונתתי בפרשה. ראשונה אמר אם בחקותי תלכו על העמל בתורה וקובע עתים לתורה חק ולא יעבור ועל זה אמר לשון בחקותי כי אין כוונתו על מצות החקיות כי לא מצינו בהם בכל התורה לשון הליכה כי לא נאמרה בכל התורה לכו בחקותי מ"מ שהליכה זו מדברת בדבר שאין הקב"ה מצוה עליו זולת שהאדם מעצמו עושה כן ובעל כרחך תפרשו על הדבר שהאדם פועל בטבע כי מצד ההרגל נעשה הדבר לטבע שני. ולא ידקדק זה כי אם בקובע חקים ועתים לתורה והוא מרגיל עצמו לבא לבית המדרש בעת ידוע עד שנעשה הדבר לטבע אצל הרגלים וזה כדעת המדרש האומר אם בחקותי תלכו הה"ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי מדרשות כו' ואין זה כי אם מצד שהיה קובע עתים לתורה חק ולא יעבור עד שרגלותי איכון ערבין להוליכו לבתי מדרשות בלא כוונה כי כבר הורגלו בכך ועל כן לא היה מקום לצוות זה אל האדם כי על הדבר הנעשה בלא כוונה לא יפול עליו ציווי כי אין ציווי לרגלים אלא מדבר באדם שכך קרה שקבע עתים לתורה עד שבאותו עת ילכו רגליו מעצמם באותו עת אשר נקרא חק ועל זה אמר אם בחקתי תלכו וכנגד זה אמר ונתתי גשמיכם בעתם כי כנגד הקובע עתים לתורה אמר שזה שכרו שיבואו הגשמים בעתם וכארז"ל אין הגשמים נעצרים כי אם בעון ביטול תורה שנאמר בעצלתים ימך המקרה. ואולי שמטעם זה נאמר במתן תורה גם עבים נטפו מים מפני אלהים זה סיני להורות שבזכות לימוד התורה שמן השמים ירד הגשם מן השמים כי אם אין תורה אין קמח ובזכות החק דהיינו קביעות עתים לתורה ירדו הגשמים בעתם. ומה שאמר ואת מצותי תשמרו היינו התכלית היוצא מן הלימוד כי הוא המביא לידי שמירת המצות לא תעשה ועשה. ועל מצות לא תעשה אמר ואת מצותי תשמרו כי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. ועשיתם אותם היינו מצות עשה ומדלא קאמר תשמרו ועשיתם למה ליה למכתב אותם שמע מינה שרצה לומר שמצות צריכות כוונה כי זה המכוון מן מלת אותם ואח"כ פרט שכר של כל אחד מאלו השלשה, כנגד תלמוד תורה הרמוז באם בחקתי תלכו אמר ונתתי גשמיכם בעתם לא אמר סתם גשמים לפי שעכשיו לא רצה ליעד שכר התלמוד תורה כאילו הדבר כבר ידוע שהגשמים יורדין בזכות התורה וכבר המה גשמיכם זולת שעכשיו נוסף דבר שאותן גשמים שהם כבר גשמיכם ומיועדים לכם. עכשיו אתן אותן בעתם בזכות אם בחקתי תלכו ובדרך שנתבאר. ונתנה הארץ יבולה כ"א יש תורה יש קמח. ואין פירוש יבולה מה שאתה מוביל לה כדרך שפירש"י על פסוק ולא תתן ארצכם את יבולה דא"כ מאי רבותיה אלא לקמן דרש רש"י מן יתור לשון של את כי כל את לרבות בא ומרבה שאפי' מה שאתה מוביל לה לא תתן אבל כאן לא נאמר את ואם כי הכל בכלל יבולה ורצה לומר מה שדרכה להוביל לך לביתך דאם לא כן למה לא נאמר כאן את כמו לקמן אלא כאן פירושו מה שדרכה להוביל לך ולקמן מיתור של את דרשינן אף מה שאתה מוביל לה: והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע. לא נאמר בו לכם כי הלהם מן המוכרחות יהיה לכם אבל היין מן המותרות איננו לכם להנאתכם כי אם לשם מצוה יהיה: ואכלתם לחמכם לשובע. למ"ד של לשובע מורה שלא יאכל עד שישבע לגמרי אלא יפחות מכדי שביעתו קצת כדרך שאמרו הרופאים באופן שיהיה קרוב לבא לידי שביעה: וישבתם לבטח בארצכם. למ"ד של לבטח מורה שהשביעה גורמת אל הבטח כמו שכתוב השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך ורז"ל אמרו כד מישלם שערא מכדא נקיש ואתי תיגרא. ואח"כ יעד שכר של ואת מצותי תשמרו דהיינו מצות לא תעשה ואמר ונתתי שלום בארץ על דרך ארז"ל שמור גרי שבידך ואני אשמור גרך שבידי ושם שמירה היא לבלתי עשות דבר רע המזיק ואם תהיה נשמר שלא לעשות הדברים המזיקים לך גם אני אשמור גרך מכל דבר מזיק ויהי גם שלום בחילך וחרב לא תעבור וגו' וכל שמירת מצות לא תעשה הוא בשב ואל תעשה כך השמירה מן החרב וחיה רעה הוא בשב ואל תעשה לכך נאמר ונפלו לפניכם לחרב רצה לומר אע"פ שתרדפם מ"מ אין צורך לזה לרדפם בקום ועשה אלא בשב ואל תעשה מעצמם יפלו אל החרב ומה שכתב ורדפו מכם חמשה מאה וגו' שאין החשבון מכוון אמרו המפרשים שמתחלה קודם שיכנס מורך בלבבם ירדפו חמשה מאה ואחר זה שהאויבים רואים שחמשה ירדפו מאה אז יכנס מורך גדול בלב האויבים ויחלש כחם עד שמאה מכם רבבה ירדופו, ואח"כ יוסיף מורך גדול עליהם ונפלו אויביכם לפניכם מעצמם אפילו בלא רדיפה כלל. ומן ונתתי משכני בתוככם התחיל לייעד שכר קיום מצות עשה הנעשים בידים ממש ע"כ אתן משכני דהיינו הבית המקדש כפירש"י כי בו נאמר מקדש ה' כוננו ידיך כי הקדוש ברוך הוא בעצמו כוננו בידים ממש כמו שפירש רש"י בפרשת בשלח: ולא תגעל נפשי אתכם. והוא לשון פליטה כפירוש רש"י לא תחשבו כשאשרה שכינתי בבית המקדש שתהיו נדחים ונפלטים משם כי קצר המצע מהשתרע מ"מ אצמצם שכינתי ביניכם באופן שנדור יחד במדור אחד אף אם השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ולא תהיו נפלטים משם. וי"א ונתתי משכני בתוככם ממש ולא תחשבו שכאשר תראה נפשי אשר נתתי בכם את השכינה תגעל אתכם ותתאוק להתדבק בשכינה על כן אמר ולא תגעל נפשי אתכם ובסמוך יתבאר בדרך אחר:

ופקדתי

והקימותי את בריתי אתכם ואכלתם ישן נושן. ברית היו צריכין על התבואה של שנת השמיטה והיובל שלא תרקב כדרך שפירש רש"י על הברית של נח לכך נאמר ואכלתם ישן נושן משתי שנים. ועל צד הרמז אמר אע"פ שיקרה בזמן מן הזמנים שאכרות עמכם ברית חדשה מ"מ גם הברית הישן לא תופר אלא יהיה שפל והברית חדשה עיקר וישן מפני החדש תוציאו כמ"ש ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא מכל הארצות וארז"ל לא שתעקר יציאת מצרים לגמרי אלא יהיה טפל וקיבוץ גליות עיקר כי נסי מצרים יהיו טפל אל הנסים הגדולים אשר יעשה ה' לעתיד כשיכרות ברית חדשה עם ישראל ובזה מיושב משמעות הכתוב שנראה דבריו כסותרים זה את זה שאמר ואכלתם ישן נושן ואח"כ אמר וישן מפני חדש תוציאו כי וישן משמע שקודם שנעשה ישן נושן תוציאו. ובעבור שהזכיר למז על הגאולה ועל התמורה חזר והזכיר רמז שלא יכלו בני ישראל באורך הגלות כאמרו ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם. כי משכן היינו משכן העדות שנקרא משכן לפי שנתמשכן בעונם של ישראל ובנוהג שבעולם שכל מי שיש לו ליתן משכון בחובו אין הבעל חוב גובה נפשות כך נתן ה' לישראל המשכן כדי למשכנו אם יחטאו ויכלה חמתו בעצים ואבנים וע"י שיהיה לו מקום לגבות חובו במקרקעי לא תגעל נפשי אתכם ר"ל לא אצטרך לקבע את קובעיו נפש. ומה שנאמר בקללות וגעלה נפשי אתכם היינו שאם גם אחר החורבן לא תקחו מוסר שהרי נאמר תחלה והשמותי מקדשיכם פירש"י זה בהמ"ק ואח"כ כתיב ואם בזאת לא תשמעו לי וגו' ועל זה אמר אחר שכבר חרב גאון עוזכם ושוב אין לי מקום לגבות חובי כי אם מן הנפשות ע"כ נאמר וגעלה נפשי אתכם. ומה שכתב שלא מאסתים ולא געלתים לכלותם היינו דוקא ניטול של כליון לא געלם אבל סתם ניטול נפשות יהיה אם גם אחר החורבן לא יוסרו:

והתהלכתי בתוככם. פי' רש"י אטייל עמכם בגן עדן כו' דעתו לסלק מעל תורתנו הקדושה כל טוען ומערער האומר יש לי מקום ללון ולומר מאחר שלא נזכר בתורה עיקר השכר לנשמה א"כ ודאי אין כח במצות אלו להנחיל שיהיה השכר הנפשי לעולם הבא ותכלית עשייתם אינו כי אם לקבל השכר בעולם הזה האחוז בחבלי בוז וכבר נתעוררו על ספק זה שלמים וכן רבים ובאו בהיתר ספק זה שבעה דעות זכרם מהרי"א בחבורו והאריך בהם ואני באתי לקצר בכל היכולת ולסדרם פה כדי להסתים פי דוברי עתק על תורתנו הקדושה:

הדעה האחת. הוא דעת הרמב"ם שכל אלו היעודים אינן עיקר השכר וכל הרעות והטובות שנזכרו כאן בפרשה זו הם מדברים מענין הסרת המונעים לבד ורצה לומר שאם תשמור מצותי אסיר ממך כל מונעים כמלחמות וחליים ורעב ויגון באופן שתוכל לעבוד את ה' בלי שום מונע אבל עיקר השכר של העולם הבא אינו נזכר כאן כדי שיעבוד את בוראו לשמה ולא מחמת השכר ההוא או מיראת העונש עיין בספר המדע:

הדעה השנית. הוא דעת הראב"ע בפרשת האזינו וז"ל לפי דעתו שהתורה נתנה לכל ולא לאחד לבדו ודברי העולם הבא לא יבינו אחד מני אלף כי עמוק הוא עכ"ל ודעתו לפי שקשה לצייר אותו שכר כי הגשמי לא ישיג ענין הרוחני על כן השלימה התורה דבר עמוק זה מן ההמון מרוב קוצר דעתם:

הדעה השלישית. הוא דעת רבינו בחיי הזקן זכרו הראב"ד פרשת האזינו ונטה לדבריו וגם הרמב"ן נטה לדעה זו והוא שכל היעודים שבתורה הם למעלה מן הטבע שאין זה דבר טבעי שירדו גשמים בזמן שעושין המצות ויכלא הגשם מן הארץ כשאין עושין רצונו של מקום ברוך הוא. אמנם מה שתעלה הנפש למקום חוצבה זהו דבר טבעי אל הנשמה ואין זה בדרך פלא ואחר שמצינו בתורה עונש כרת אל הנפש החוטאת שתהיה נכרתת ממקום חוצבה מזה יש ללמוד שאם לא תחטא שתשוב אל מלונה אל המקום אשר היה שם אצלה בתחלה. ונראה שעל זה נאמר קוה אל ה' וירוממך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה רצה לומר באותו כרת המועדת בתורה לרשעים תראה כי יש שכר נפשיי שירוממך ה' לרשת ארץ החיים כי תעלה הנפש למקום חוצבה מדאצטריך להכרית נפש הרשעים משם:

הדעה הרביעית. הוא לפי שבימים ההם היו כל העולם מכחישים השגחת השם יתברך והיו טוענים שכל הנעשה בעולם הכל בהכרח ולא ברצון הקדוש ברוך הוא לאמת פנת ההשגחה על ידי יעודים אלו אשר עיניהם הרואות שכל העושה רצון בוראו יושגח לטובה בכל ההשגחות הללו ואלו היה מייעד להם השכר הרוחני עדיין ישארו בכפירה זו כי הרוצה לשקר ירחיק עדיו ועיקר דעה הזאת היא דעת רבינו נסים בפ' בראשית. ושרשה בספר הכוזרי כשאמר הכוזרי אל החבר רואה אני שיעודי זולתכם שמנים ודשנים יותר מיעודכם. השיבו החבר אבל הם כלם לאחר המות ואין בחיים בהם מאומה ולא בדבר שיעיד החוש ועם כל זה אין א' מהמאמינים ביעודים ההם מתאוים לקנותם מהרה אבל אם היו בידו לאחרם אלף שנים ושהוא ישאר בזכירת החיים ובעולם הזה ורוב עצבונו היה בוחר בו עד כאן לשונו וזה באמת תשובה נכונה לומר שיעדה התורה הדבר אשר בו האדם חפץ מאד:

הדעה החמישית. הוא שקודם קבלת התורה היו עובדים כוכבים ומזלות והיו עושים להם עבודות מיוחדות כדי להמשיך מהם הברכה בתבואות ולהביא גשמים בעתם ושאר הצלחת הגוף וכשנתן הקב"ה התורה ומנעם מן אותן עבודות הוצרך להבטיחם שגם ע"י שמירת תורה יזכו לאותן יעודים וע"י עבודת הכוכבים ומזלות יחסרו כל אלה אבל חיי העולם הבא לא הוצרך ליעדם כי גם על ידי אותן עבודות לא היו מובטחים בו וזה דעת רב סעדיה בספר האמונות אשר לו וגם בספר מורה נבוכים חלק ג':

הדעה הששית. הוא שמאחר שנאמר והתהלכתי בתוככם ונתתי משכני בתוככם שזה דבוק השכינה אל ישראל אפילו בעולם הזה שהנשמה נסתבכה עם החומר קל וחומר שתהיה דבקה אל השכינה אחרי הפרדה מן החומר. הנה כל מה שיעדו הדתות המזייפות אחר המות יעדה התורה לנו גם בחיי העולם הזה והתואר המגויה בימיו תוכיח. וזו הדעת תמצא גם כן בתשובת החבר למלך הכוזר בסוף מאמר א' מספרו והחזיק בדעה זו רבינו נסים בדרש החדש:

הדעה השביעית. הוא שכל היעודים הנזכרים בתורה הם לכללות האומה כי העולם נידון אחר רובו ויעוד הגשמים והתבואה והשלום ודומה בהם יהיה לכל ישראל כאחד אבל שכר הנפשי לעולם הבא אינו בכללות האומה אלא כל איש בפני עצמו נידון שם על פי מעשיו ונרמז במצות כיבוד אב ואם ושלוח הקן לכל איש מישראל. ודעת זה הוא בספר העקרים וברמב"ן פרשת עקב בפסוק בכל לבבכם עיין שם. בשבעה דרכים אלו יגוסו הדוברות עתק על תורתנו הקדושה מלבד מה שראינו בעינינו כמה גדלה חיבת ה' אל אבותינו אברהם יצחק ויעקב. ואלו היתה הצלחתם בעולם הזה סוף הצלחתם אם כן מה יתרון היה לאברהם על נמרוד הרשע כי זה מלך בכיפה ואברהם היה נע ונד כל הימים מתהלך מאהל אל אהל מגוי אל גוי וכן יצחק ויעקב לא ידענו מה היה להם מן השכר האמיתי כי אם זה השכר המיועד לזרעם הוא סוף שכרם מה כשרון לבעליו כי אחרי מותם ינחלו זרעם את הארץ ושמה יצאו מן העולם ריקם מכל עמלם. ואפילו ישראל נוחלי הארץ מה יתרון להם אפי' בזמן השלוה על כל מלכי הארץ אשר גלתו ומלכו בעולם כמותם ומקנתם יותר מהמה אין זה כי אם שרב טוב הצפון לצדיקים הוא חלקם ונחלתם של האבות ושל כל תולדותיהם כיוצא בהם כי תורה אחת לכלם:

ונתתי את שמיכם כברזל וארצכם כנחשה. ומשה אמר בהפך זה שמיכם כנחשת וארצכם כברזל לפי שרוב המפרשים הסכימו שכל תוכחה זו כנגד חורבן בית ראשון ושבפרשת כי תבא כנגד חורבן בית שני. וידוע שהברזל קשה מן הנחשת ובבית ראשון היה עיקר החטא לשמים על ידי שעבדו לכוכבים ומזלות כמו שנאמר ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים על כן יהיו השמים קשים להם מן הארץ כמו שנאמר יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו כי גם השחיתו דרכם על הארץ. אבל בבית שני לא עבדו גלולים והיתה עיקר רעתם בארץ על ידי שנאת חנם ומריבה שהיתה ביניהם ונשחת הארץ כמו בדור המבול על כן תהיה הארץ קשה להם יותר מן השמים:

שבע על חטאתיכם. יש להתבונן שלשה פעמים אמר על חטאתיכם ופעם אחת הכניס ביניהם שבע כחטאתיכם רש גם כן שנוי לשון בארבע מקומות אלו ובודאי שלא היו על צד הקרי. ונראה שמתחלה אמר שבע על חטאתיכם כנגד שבע עונות שמנה רש"י ואמר שלא יהיו הפורעניות מכוונין מדה כנגד מדה לפי שכל מין במינו דבק יותר מן מין בשאינו מינו על כן לא רצה ה' בחמלתו שתהיה המכה ממין החטא כדי שלא תדבק בהם המכה בחזקה כשימצא מין את מינו. אמנם אח"כ אמר אם תלכו עמי קרי ותאמרו שודאי מקרה הוא לכם ולא יד ה' עשתה זאת מגד שאתם רואין שאין המכות ממין החטא ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם מכוון מדה כנגד מדה למען תאמינו כי אין ערוד ממית אלא החטא ממית. ואם באלה לא תוסרו שתעיזו פניכם לומר על כל פנים שמקרה הוא לכם ולא יועיל זה שראיתי לכוון המכות אל חטאתיכם. אז והלכתי אף אני עמכם בקרי לפי שעד עכשיו עדיין לא עזבתי אתכם למקרים ויסרתי אתכם בעצמי כאשר ייסר איש את בנו אבל מאחר שהן כל אלה יפעל אל פעמים ולא יועיל מעתה אעזוב אתכם אל הקרי ואז יהיו בהכרח המכות שבע על חטאתיכם ולא כחטאתיכם כי אין המקרה פועל בהשגחה לכוין המכות כנגד החטאים ומספר שבע ג"כ אינו בהשגחה כי אם כל שבעה כוכבי לכת הפועלים במקרה יפעלו בכם הרעות על כן יהיו במספר שבעה ומה שנאמר והכיתי אתכם גם אני אין זה מכה בפועל ממש אלא זו המכה משלי היא שאעזוב אתכם למקרי הזמן והמה יפעלו בכם הרעות בלי חמלה כי אין במקרה חמלה. אבל מ"מ הדבר עדיין בספק כי שמא המקרה יפעל בהם הטובות ולא מילתא דפסיקא הוא לכך אמר ואם בזאת לא תשמעו לי ותאמרו על כל פנים כי מקרה הוא לכם. והלכתי עמכם בחמת קרי הוסיף בחמת כי אדע לכוין השעה כשהמערכה בתמה עזה שפוכה ובאותו זמן אמליך אותה עליכם ואז תפעל בכם הרעות ודאי בלי ספק:

ורדף אותם קול עלה נדף. הדא הוא דכתיב וכשלו איש באחיו כי זה מדבר בפירוד לבבות המצוי בישראל יותר מבכל האומות כמו שנאמר ואתכם אזרה בגוים כבמזרה שאין אחת דבוקה בחברתה כך ישראל גם בהיותם בארץ לא להם הם מפורדים איש מעל אחיו אע"פ שמדרך הגולים לנחם זה את זה אבל ישראל אינם כן שהם מפוזרים ומפורדים אף בהיותם בגולה וכן אחד דוחף את חבירו בחזקת היד ומבקש להדיחו ממצבו להתגולל ולהתנפל עליו כקללת אחיה השילוני שנאמר והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים כי כל קנה נדחה ומתנודד מפני הרוח המנשב בו ונוסף על דחיפת הרוח כל קנה דוחף את חבירו נמצא שכל קנה נדחה שני פעמים אחד מפני הרוח שנית מפני קנה חבירו הדוחה הסמוך לו וכן מאחד לחבירו עד שכלם כשלו ונפלו כך כל איש מישראל נהדף מן הרוח כנבואת דניאל שהמשיל כל ארבע גליות ברוח לא ברוח ה' שנאמר וארו ארבע רוחי שמיא מגיחין לימא רבא ואולי שלימא רבא רמז לים סוף שבו קנה וסוף וכוונתו אל ישראל במשל הקנים שנוסף על דחיפת האומות את ישראל כל אחד דוחף את חבירו במכמרותיו על כן המשילה כאן לעלה נדף כי העלה חלוש מאד ונדף מחמת הרוח המנשב בו ואף על פי כן כל עלה דוחף את חבירו ומכה בו כך כל איש מישראל בגלות דומה לעלה הנדף מפני רוח הנזכר ואע"פ כן הוא רודף אחר חבירו להכותו בשוט לשונו או כנגד האומות או בלשון הרע ברחוב היהודים דהיינו קול עלה. לכך נאמר מיד וכשלו איש באחיו ורמז עוד בעלה נדף לרוב שיחת חולין האמורים בלא אמת בכל רחובות קריה כדרך שנאמר ועלהו לא יבול ודרשו רבותינו ז"ל אלו שיחת חולין של תלמידי חכמים כו' כך כל איש מישראל נהדף ונרדף מן קול עלה דהיינו שיחת חולין של לשון הרע המשמיעים בתוך קולם קול שאת הקול קול עקב מלב של שכני ושרי כי במלי הלשון

השמיעו את כל ישראל אין מקץ כי כל אחד שמח לאיד חבירו ושתי בשיו כדבש למתוק אם ימצא מקום לדבר בגנות חבירו וכמה נעלבים שעבר עליהם כוס זה אין אומר השב ובדורנו מדה זו לבדה תספיק אריכת גלותנו :

והתודו את עונם וגו'. מה שנאמר אחר הוידוי אף אני אלך עמם בקרי לפי שנאמר במעלם אשר מעלו בי. בי"ת של במעלם משמע שהם מועלים והולכים כי היה לו לומר והתודו עונם ומעלם אלא שאע"פ שמתודים ומודים שחטא זה גרם להם מכל מקום הם מועלים והולכים עוד שומאחם בם כמנהג דורנו שהכל מודים שכמה עבירות ידועות מסבבות כל התלאה ואע"פ כן אינם שבים מהם והרי הוידוי כטובל ושרץ בידו ויש אומרים לפי שלא יתלו בעונם לבד כי יאמרו שאין מספיקין להביא עליהם כל המכות הללו ויתלו גם בעון אבותם על כן נאמר אף אני אלך עמם בקרי ואז ירלו בעונם ויתלו בעון עצמם ופירוש זה סותר ממה שאמר דניאל כי בחטאינו ובעונות אבותינו וגו' :

וזכרתי את בריתי יעקוב וגו'. מה שהזכיר האבות למפרע לפי שבכל דור ודור אוכלין ישראל מן זכות האבות על כן הזכירם למפרע בדרך לא זו אף זו דרך משל מי שיש לו שלשה כיסים של מעות בכל אחד מאה זהובים ומתחיל לפזר מן כיס אחד בראש חודש ניסן ומן השני בחודש אייר ומן השלישי בסיון פשיטא שימצא תמיד בכיס המאוחר יותר מבכיס המוקדם שכבר פזר ממנו ימים רבים על כן אמר לא זו זכות יעקב המאוחר פשיטא שעדיין לא נאכל כל זכותו כי קרוב הוא אלא אף בריתי יצחק שקדם ליעקב וזה ימים רבים לישראל שאוכלין מזכותו כי גם זרעו מיד ותיכף התחילו לאכול מזכותו סלקא דעתך אמינא שכבר נאכל ת"ל ואף את בריתי יצחק. ולא זו יצחק אלא אפי' ברית אברהם שהוא ישן נושן מאד ס"ד אמינא שכבר נאכל קא משמע לן ואף את בריתי אברהם שזכותו שמור לכל דור ודור. והארץ אזכור כי יש לה מקום ללון ולומר אם ישראל חטאו הנה הארץ מה פשעה כי מכות הארץ הם גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' וכתיב שם ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת לזה לומר הארץ מה פשעה והשאלה וכן ארז"ל שאלה על מה אבדה הארץ לא יוכלו הנביאים ומלאכי השרת לפרש כו' כמו שיתבאר לקמן פרשת נצבים בע"ה לכך נאמר והארץ אזכור. והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה כי מתחלה היתה שובעת עלבונה וביטול שמיטותיה ואחר שנעשה דין בחוטאים אז הארץ תעזב מהם ולא תהיה קובלת עוד על ביטול שבתותיה ותרץ היינו תהיה מרוצה בדבר :

איש כי יפליא נדר וגו'. סמך פרשה זו לקללות לומר שישראל נודרים בעת צרה כיעקב שהיה נודר בעת צרה ליתן מעשר מכל אבל לא כיעקב מכל וכל כי יעקב גם אחר שעברה הצרה לא סר מן הדרך הטוב אבל לדורות זה דרכם כסל למו שנודרים בעת צרה וכעבור סופה צרה ונוקה הם מתחרטים ושבים לסורם והוא כמשל הקנה שקלל בו אחיה השלוני את ישראל כי הקנה הזה אינו נכנע כי אם בזמן שרוח נושב בו וכנוח הרוח הוא חוזר ועומד בקומה זקופה כבראשונה כך ישראל אינן נכנעים כי אם בזמן שהצרה ממשמשת ויראו ישראל כי היתה הרוחה והכבד את לבו כי בסור המכריח ישובו לסורם ומסכים לדברינו מה שפירש בעל הטורים שכל מספר השקלים קמ"ג כנגד קמ"ג קללות שבתורת כהנים ובמשנה תורה וכי מפני שמספרם שוה נסמכו להדדי אלא לומר לך שקמ"ג קללות שבתוכחה גורמין נדרי קמ"ג שקלים כי אין ישראל נודרין ליתן מן ממונם לשם ה' כי אם בשעה שהצרות מכריחין אותן כמו שיתבאר בע"ה לקמן פרשת וילך על פסוק והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות שדרשו רז"ל על המלוה לעני בשעת דחקו ודרש זה לחוק לקבלו שכל הצרות לא יכריחום אל הוידוי כי אם צרה זו על כן רצוני לפרש שזה מדבר במלוה לעני בעת הצרה דוקא דהיינו בשעת דחקו של המלוה כי הצרות דוחקין אותו לזה לידור נדרים לצדקה וטעות של הנודר על זה האופן יתבאר בעזרת ה' לקמן פרשת וילך על כן סמך פרשת כי יפליא לפרשת התוכחה ודבר הכתוב בהווה אבל כל מה שהאדם עושה בלא הכרח אך ברצון זהו נקרא יום רצון לה' ויפק רצון מה' :

הפטרת בחקתי בירמיה סי' טז

יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי אֶרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל: הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים: לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהוָה: חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם: כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָּל־אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ: וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד: כֹּה | אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ:

וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: וְהָיָה כְּעֵץ | שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה ירא כ' כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יֵדָעֶנּוּ: אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כדרכו כתיב כִּפְרִי מַעֲלָלָיו: קֹרֵא דָגָר וְלֹא יָלָד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָיו ימו כתיב יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ: מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ וְסוּרַי יסורי כ' בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה: רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה:

פירוש המלות

ומנוסי. שאנוס אליך וידעתי שיבא זמן שאפילו גוים אליך וגו' : ואין בם. פי' באלהים אחרים : בעט ברזל. הוא דבר קיים : שמיר. ברזל חזק : חרושה. כמו חרותה : בניהם. החביבים עליהם כן חביב עליהם לזכור מזבחותם : הררי. יושבי הסר : בחטאת. בעבור חטאות : ובך. ת"י ובכון אעביד פורענות דינין : קדחתם. בערתם : בשר. כמו בבשר : כערער. שגדל במדבר יחיד : בערבה. ל' מישור : חררים. לשון יובש : מלחה. כאלו זרוע במלח : תשב. ל' ישוב : יובל. פלגי מים כאלו : הלב. הלב מלא מרמה יותר מן הכל : ואנש. ל' כאב : קורא. הוא עוף : דגר. הוא לשנוף : עשה. ל' אסיפה : מקוה. תקוה : וסורי בארץ. אותם שסרים ממני ולא יהיה להם חלק בנפשם בשמים :

תרגום ירושלמי

ויקרא ויקרא והוה כד כון דאשלים משה לאקמא ית משכנא ורבי יתיה וקדיש יתיה וית כל מנוי וחשיב משה בלביה ואמר טורא דסיני דרבוייה רבוי שעה וקדושיה קדוש שעה לא סליקית לגויה עד זמן די יתאמר לי מן קדם יי ברם משכן זמנא דרבוייה רבוי עלם וקדושיה קדוש עלם דינא הוא דלא נעול לגויה עד זמן דאתאמר לי מן קדם יי : וקרא דברא דיי למשה וכל מימרא דיי הוה עמיה מן משכן זמנא למימר : והפשיט ויחליש ית עלתא ויפסג יתה לפסגהא : ורחץ ישזג : והקריבו ויקריב יתיה כהנא על גבי מדבחא ויחזם רישיה ויסדר על גבי מדבחא ויִמצי דמיה על שפולי מדבחא : והסיר ויעבר ית קורקבניה בנטשא ויטלק יתיה סמיך למדבחא מן מדנחא לאתר בית שפיכות קטמא : ושסע ויתלע יתיה בכנפוי לא יפריש ויסדר יתיה כהנא על גבי מדבחא על קיסיא דאית על אשתא : ורקיקי ועריכי פטיר : פתות ותרסק יתה רסוקין ותריק עלה משחא : כי כל ארום כל דמחמע וכל דחלי : חלבו תרבא וניעא שלימה לקביל עציא יעבר יתיה וית תרב דחפי על כריסה : וטבל ויצבוע כהנא אצבעיה מן אדמא וידי שובעא זמנין : להרע למבאישא או למיטבא : או עשק או עצה ית חבריה :

צו ומכנסי ואברסקין: מרבכת מרתחא תעיל יתה מרסקא מנחת רסוקין תקרבון ריח דרעות לשמא דיי: תודה חויא חדא: פגול פסול יהי: ידיו ידוי יעלן ית קורבנא דיי ית תרבא דעל גיעא יהב יתיה וית גיעא למנפא יתיה אנפוי קדם יי: החזה גיעא:

שמיני ויפלו ואתרכינו בצלו על אפיהון: אש זרה אשא בריא: הן היום קריבו ית חטותהון וית עלותהון קדם יי ואתילפת יתהן דחטאתא חמירא מן מעסרא תנינא ולית אפשר לאבילא למיכל מניה ואנא דארע יתי אבילא רובא יומא הדין דמיתו תרין בני נדב ואביהוא ואנא אביל עליהון הא אלו אכלית חטאתא יומא האית אפשר דשפיר ותקין קדם יי: וישמע כיון דשמע משה ושפר פתגמא באפוי ואפק כרוז בכל משריתהון דישראל ואמר אנא הוא דאתעלמת הלכתא מני ואהרן אחי אליף יתה לי ועל דאשפל משה גרמיה קביל עליה אגר סגי ושמע משה ושפר פתגמא באפוי: על כפיו כל דשחף על מעוי בכל חיתא: תנור תנורין וטפין יתרעון:

תזריע שאת או ספחת סומא או קלפא או בהקי: וטח ויטשון ית ביתא: ולשאת ולשומא ולקלפיתא ולבהקיתא:

אחרי שני בני אהרן תרין בנוי דאהרן בקרוביהון אשא בריא: ואת פרשם וית מרעייהון: ועניתם ותצומו בה על נפשתיכון: ובשרו ואין לא חיור ובשריה לא ישזג ויקבל חוביה: ולא תחלל ולא תפסון ית שמא דאלהכון כדין אמר יי: ולא תקיא ולא תפלוט ארעא יתכון:

קדשים ובקצרכם ובחצדכון ית חצד ארעכון לא תשיצון או מן אוחריא דאית בחקליכון למחצוד ולקט חצדכון לא תלקטון: וכרמך וכרמכון לא תבערון טוטלותהון ופרט כרמיכון לא תלקוטון: לא תלך עמי בית ישראל לא תהוון בתר לישנא תליתיא על תבריכון ולא תשתוק אדמא דחבריך בזמן דאת ידע קשוט ברינא כדין אמר יי: בקרת מרדו אנון חיבין: ובמשורה ובמזניא: דמיהם אדמהון ברישיהון:

אמר ולא יחללו ולא יפסון: אשה אתתא דזנו ומפסה: או גבן או דגבינוהי חפין עינוי או דלית ליה סער בגבינוי או דגביה או דננים או יחלזוה בעינוי או דמלי גרב או דמלי חזזין או דחסר בוליא: שור עדן דתדכר לן סדרי קורבנינן מה דהוינן מקרבין בכל שנא ושנא הוו קורבנינן מכפרין על חובינן וכדו די גרמו חוביא ולית לן מה נקרבא מן עדרי ענינן תורא אתבחר קדמי בגין למדכרא סביא דמדנחא פטיר בוליה קרב לשמך בר תורין ורהט לבקרותיה ונסיב בר תורין רכיך וטב ויהב יתיה לרביא ואוחי רביא למעבד יתיה ופטירין אפה וייכול מלאכין וזכה למתבשרא דהא שרה ילדה ליצחק אמרא אתבחר תנין בגין למדכרא זכותיה רשייה דעקד גרמיה על גבי מדבחא ופשט צואריה בגין שמך שמיא מכו ונחתו וחמא יצחק ית שכלליהון וכהין עינוי ממרומיא מן בגין כדין זכה ואזדמן ליה תמן אמר תחותוי לעלתא: ותוזכו תליתי גדי בר עזין למדכרא זכותיה דתמימא דלביש משכין דגדין ועבד תבשילין ואיתי לאבוי מן תבשילוי וחמר אשקי יתיה וזכה למתקבלא סדר ברכתא מן יצחק אבוי ולמוקמא תרי עשר שבטין קדישין לשמך: הא בכן פרש משה נביא ואמר עמי בית ישראל תור או אמר או גדי ארום דאתיליד ויהי שובעא יומין בתר אמיה ומן יומא תמינאה ולהלן יהוי כשר למקרבא יתיה קורבנא לשמא דיי ארום כל נפש דכמסת למצום ולא צימה ביום צום כפוריה: מערב עד ערב מן רמשא עד רמשא תהוון צימין צומיכון ושבתין שבתיכון ועבדין זמנין מועדיכון בחדוה: פרי עץ תרוגין ולולבין: ויקב וחרף ברה דאתתא ישראל ית שמא מפרשא ובזי: ויניחהו דין חד מארבע דינין די עלו לקדם משה רבן בתרין מנהון הוה משה מתין ובתרין מנהון הוה משה זריז במחרפא דחריף שמא קדישא בגדופין ובמקוששא דחליל שבתא בזדנו הוה משה מתין מן בגלל דהוו דינהון דיני נפשן ובמסאבין דלא יכילו למעבד פסחא בזמניה ובנין בנת צלפחד הוה משה זריז מן בגלל דהוה דינהון דיני ממון: ובאלין אמר לא שמעית למלפא דיני דעתידין למקם בתר משה למהוון מתינין בדיני נפשן וזריזין בדיני ממון דלא יבהתון למימר לא שמיען ברם משה רבן אמר לא שמעית ואצנעון במטרא יתיה קדם עד לא יתפרש להון מן קדם יי באלין דיניה יתעביד ביה: שבר תבר תשלומי תבר עין תשלומי עין ושן תשלומי שן היך דיהב מום בבר נשא כן יתיהב ביה:

בהר ושרה וחקל פרוילי קרייהון לא יזדבן ארום אחסנת: את כספך ית כספך לא תתן ליה בשעורין ובריבין לא תתן מזונך: ואבן ואבן דטעו:

בחקתי ואכלתם אי מה בישין אנון חוביא ומה מרירין אנון חטיא דגרמו לאבהתן בירושלם למיכל בשר בניהון ובנתיהון: וזכרתי ואדכר ברחמין קימא דקימית עם יעקב בביתאל וקימא די קימית עם יצחק בטור מוריה וקימא די קימית עם אברהם ביני בתריא אדכר ברחמין וארעא דישראל אדכר ברחמין: והארץ וארעא תשבוק מנהון ותרעי ית שבי שמיטהא כל יומין דהוות צדו מנהון ואנון ימרקו ית חוביהון מכלא חלף מכלא וסדרין חלף סדרין ית סדר דיני מאסו: ואף ולחוד בהדא כי הוותון שרין בארעא בעלי דבביכון לא מאסית יתהון במלכותא דבבל ולא רחיקית יתהון במלכותא דמדי ולא שיצית יתהון במלכותא דיון למפסה קימי עמהון במלכותא דאדום ארום הוא יי אלהכון ביומי גוג: ולא ימיר ולא יפרג יתיה טב בביש או ביש בטב ואין מפרגא יפרג בעיר בבעיר ויהי הוא ופרוגיה יהי קדיש: ואם ואין כל בעיר מסאב דלא יקרבון מניה קרבן לשמא דיי: והעריך ויסדר כהנא יתיה בין טב ובין ביש כעלויה דכהנא כן יהוי: ויסף חמישיתו ויוסף חומשיה דמוי על עלויה: ואיש קודשא לשמא דיי ויסדר כהנא: היך מה די סדר יתיה: ואין דין דאקדיש הומש כסף עלויה עלוהי ויהי דידיה: ואם משדה ואין מחקל אחסנתיה יפריש גבר לשמא דיי ויהוי עלויה לפום זרעיה זרע חמר דשערין: ואין משתא דיובלא יפריש חקליה כעלויה יקום: ואין מפרק יפרוק ית חקלא דין דמקדיש יתיה ויסף חומש סלעין דכסף עלויה עלוהי ויהוי ליה: קודשא לשמא דיי בחקל אפרשו: ואם ואין ית חקל זביניה יקדיש לשמא דיי: ויחשיב ליה כהנא ית אפרשות עלויה עד שתא דיובלא ויתן ית אפרשות עלויה ביומא הדין קודש לשמא דיי: בשתא דיובלא יחזור חקלא לדין דזבן יתיה מן גביה לדין דאית ליה אחסנות ארעא: וכל עלויה יהוי בסלעי קודשא: אך לחוד בוכרא דיפריש קדם יי בבעירא אין תור אין אמר לשמא דיי הוא: ואם ואין בבעירא מסאבא ויפרוק בעלויה ויוסף חמשין דמוי עלוי ואין לא יתפריק ויזדבן בעלויה: אך כל חרם לחוד כל אפרשו די יפריש גבר לשמא דיי מן כל דאית ליה מן בני אנשא ובעירא: כל אפרשות קודש קודשין הוא לשמא

דייי

דַיָי: כל חרם כָּל אַפְרָשׁוּ דְאַפְרַשׁ מִן בְּנֵי אֱנָשָׁא לָא מִתְפְּרַק מִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל: ליי הוא לִשְׁמָא דַייָ הוּא קוּדְשָׁא לִשְׁמָא דַייָ: וְאִין מִפְרַק יִפְרוֹק גְּבַר מִן מַעְשְׂרֵיהּ: חמישית חוּמְשֵׁהּ דְמוֹי יוֹסֵף עֲלוֹי: וְכָל מַעְשְׂרָא דְתוֹרָא וְעָנָא כָּל דְיֶעְבַּר תְּחוֹת שַׁרְבִיטָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי קוּדְשָׁא לִשְׁמָא דַייָ: לא יבקר לָא יְפַשְׁפֵּשׁ בֵּין טָב לְבִישׁ וְלָא יְפָרֵג יָתֵיהּ וְאִם פָּרָגָא יְפָרֵג יָתֵיהּ וִיהֵי הוּא וּפָרוּגֵיהּ יְהֵי קוּדְשָׁא וְלָא יִתְפְּרִיק: אִלֵּין פִּקּוּדַיָּא:

סדר הקריאה למפטיר לפ' זכור

לשבת פ' זכור קורין בס"ת שניה למפטיר בסוף פרשת כי תצא. זכור את אשר עשה לך עמלק עד סוף הסדר:

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים: וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח:

ומפטירין בשמואל א' סימן ט"ו

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה:

כאן מתחילין האשכנזים

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם: עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר: וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־אִישׁ יְהוּדָה: וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻּרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק: וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם: וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב: וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ: וַיְהִי דְּבַר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר: נִחַמְתִּי כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה: וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל: וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר ויאמרו כ׳ לוֹ דַּבֵּר: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם: וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי: וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים: כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם: וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע: וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ: וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם: וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד־זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגָג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל: וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל:

סדר הקריאה למפטיר פרשת פרה

לשבת פרשת פרה קורין למפטיר בס"ס שניה בפרשת חקת מתחלת הסדר עד תטמא עד הערב:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר

אין

פירוש המלות

שם לו. ארבים : בטלאים נתן כל א' טלה ומנה הטלאים : חרב. כמו חרוב : והמשנים. השמנים : הכרים. המפוטמים : נמבזה. כמו מבוזה : ונמס. ל' ותכר : מעדנות. בשלשלאות : חטאת קסם. כחטאת הקסם כן מרי : הפצר ל' מיאוס : אמן. ... וישסף. ויבקע :

אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃ וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃ וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃ וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃ וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים׃ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ׃ זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃ וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃ וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

ומפטירין ביחזקאל סימן לו

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם׃ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃ וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃ וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃ וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֺנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת׃ וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי ׀ אֲנִי יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃

כאן מסיימין הספרדים

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלַםִ בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

פירוש המלות

הנדה לפי שישראל נמשלו לנדה: ונקטתם בפניכם. תהיו נכרתים בעיני עצמכם:

סדר הקריאה למפטיר פרשת החורש

לשבת פרשת החדש קורין בספר תורה שניה למפטיר בפרשת בא מן ויאמר ה׳ אל משה וכו׳ החדש הזה לכם עד בכל מושבתיכם תאכלו מצות . ואם הוא ראש חדש בשבת פ׳ החדש קורין בספר תורה ראשון מענין היום . לשביעי בספר תורה שניה בפרשת פינחס וביום השבת ובראשי חדשיכם עד יעשה ונסכו . ולמפטיר בספר תורה ג׳ בפ׳ בא :

ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן בארץ מצרים
לאמר: החדש הזה לכם ראש חדשים
ראשון הוא לכם לחדשי השנה: דברו אל־כל־עדת
ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה
לבית־אבת שה לבית: ואם־ימעט הבית מהית
משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל־ביתו במכסת נפשת
איש לפי אכלו תכסו על־השה: שה תמים זכר בן־
שנה יהיה לכם מן־הכבשים ומן־העזים תקחו: והיה
לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו
אתו כל קהל עדת־ישראל בין הערבים: ולקחו מן־
הדם ונתנו על־שתי המזוזת ועל־המשקוף על הבתים
אשר־יאכלו אתו בהם: ואכלו את־הבשר בלילה הזה
צלי־אש ומצות על־מררים יאכלהו: אל־תאכלו
ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם־צלי־אש ראשו על־
כרעיו ועל־קרבו: ולא־תותירו ממנו עד־בקר והנתר
ממנו עד־בקר באש תשרפו: וככה תאכלו אתו
מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם
ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא ליהוה: ועברתי בארץ־
מצרים בלילה הזה והכיתי כל־בכור בארץ מצרים
מאדם ועד־בהמה ובכל־אלהי מצרים אעשה שפטים
אני יהוה: והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר
אתם שם וראיתי את־הדם ופסחתי עלכם ולא־יהיה
בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים: והיה היום
הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם חקת
עולם תחגהו: שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום
הראשון תשביתו שאר מבתיכם כי | כל־אכל חמץ
ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשן עד־יום
השבעי: וביום הראשון מקרא־קדש וביום השביעי
מקרא־קדש יהיה לכם כל־מלאכה לא־יעשה בהם אך
אשר יאכל לכל־נפש הוא לבדו יעשה לכם: ושמרתם
את־המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את־
צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את־היום הזה
לדרתיכם חקת עולם: בראשן בארבעה עשר יום
לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים
לחדש בערב: שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם
כי | כל־אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת
ישראל בגר ובאזרח הארץ: כל־מחמצת לא תאכלו
בכל מושבתיכם תאכלו מצות:

ומפטירין ביחזקאל סימן מה

כאן מתחילין האשכנזים

כל העם הארץ יהיו אל־התרומה הזאת לנשיא
בישראל: ועל־הנשיא יהיה העולות והמנחה
והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל־מועדי בית
ישראל הוא־יעשה את־החטאת ואת־המנחה ואת־
העולה ואת־השלמים לכפר בעד בית־ישראל:

כאן מתחילים הספרדים

כה־אמר אדני יהוה בראשון באחד לחדש תקח
פר־בן־בקר תמים וחטאת את־המקדש
ולקח הכהן מדם החטאת ונתן אל־מזוזת הבית ואל־
ארבע פנות העזרה למזבח ועל־מזוזת שער החצר
הפנימית: וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי
וכפרתם את־הבית: בראשון בארבעה עשר יום לחדש
יהיה לכם הפסח חג שבעות ימים מצות יאכל: ועשה
הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל־עם הארץ פר
חטאת: ושבעת ימי־החג יעשה עולה ליהוה שבעת
פרים ושבעת אילים תמימים ליום שבעת הימים
וחטאת שעיר עזים ליום: ומנחה איפה לפר ואיפה
לאיל יעשה ושמן הין לאיפה: בשביעי בחמשה עשר
יום לחדש בחג יעשה כאלה שבעת הימים כחטאת
כעלה וכמנחה וכשמן: כה־אמר אדני יהוה שער
החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי
המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח:
ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ ועמד על־מזוזת
השער ועשו הכהנים את־עולתו ואת־שלמיו
והשתחוה על־מפתן השער ויצא והשער לא־יסגר
עד־הערב: והשתחוו עם־הארץ פתח השער ההוא
בשבתות ובחדשים לפני יהוה: והעלה אשר־יקרב
הנשיא ליהוה ביום השבת ששה כבשים תמימם
ואיל תמים: ומנחה איפה לאיל ולכבשים מנחה מתת
ידו ושמן הין לאיפה: וביום החדש פר בן־בקר
תמימם וששת כבשם ואיל תמימם יהיו: ואיפה
לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה ולכבשים כאשר תשיג
ידו ושמן הין לאיפה: ובבוא הנשיא דרך אולם

פירוש המלות

בראשון בחדש ניסן: הבית. הוא היכל: למזבח. הסמוכה למזבח: שגה. לשון שגגה: וכפרתם. וטהרתם: בשביעי. הוא תשרי: פר. עגל:

הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא: וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצֵא (יצאו כ׳): וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ: וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ: וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד: יַעֲשׂוּ (ועשו כ׳) אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד:

כאן מסיימין הספרדים

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה: וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה: וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ:

מנהג ספרדים אם חל ר"ח ניסן ביום א' לומר אחר הפטרה החדש פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חדש:

הפטרת שבת הגדול בתרי עשר במלאכי סימן ג'

אין מפטירין וערבה אלא כשחל ערב פסח בשבת

וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם: לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב: הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה: בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ: הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי: וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ: אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת: וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ: אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ: וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ: כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף: וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק: וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (ז׳ רבתי) זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם:

הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יי הגדול והנורא:

פירוש

וערבה תהא ערבה לו: ממהר. לשלם גמולם: ואמרתם. ואם תאמרו: היקבע. היגזול: טרף. מזון: באוכל. בארבה שאוכל התבואה: ואשרו. ל' אושר: חפץ. שהתבואה מרובה: קדרנית. בשפל רוח: ולחשבי. ל' חשיבות: ופשתם.

המלות

ענין ריבוי: מרבק. ל' פטימה: ועסותם. ל' דריסה: עשה. עושה משפט: חרם. לפיכך יחרים כדי שיהיו בעלי תשובה ליום הגדול:

סימני פרשיות

תזריע מצורע · אחרי מות קדשים · בהר ובחקתי:

חיבוריהן	הפרדתן
שנים פשוטות	שנים מעוברות
כולן מחוברות	כולן נפרדות

ושאר פרשיות הנהוגות להתחבר כל אחד על מקומו יבא בשלום.

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

על כתיב — תחתי כתיב

סדר הקריאה למפטיר לשבת וראש חדש

בשבת ור"ח חדש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע ואומרים חצי קדיש ובס"ת שניה בפ' פינחס וביום השבת ובראשי חדשיכם:

הפטרת שבת וראש חדש בישעיה סימן סו

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַיִם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַיִם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃

ואם למחרתו גם כן ר"ח חדש מוסיפים אחריה ג"כ פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חדש:

כביל — אחר כתיב

ברוך

ברכות שאומרים קודם ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

וכשמסיים ההפטרה יאמר זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק. נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

שמות הטעמים*) לאשכנזים

קַדְמָ֨א מֻנַּ֣ח זַרְקָא֮ מֻנַּ֣ח סֶגּוֹל֒ מֻנַּ֣ח ׀ מֻנַּ֣ח רְבִיעִ֗י מַהְפַּ֤ךְ פַּשְׁטָא֙ זָקֵף קָטֹ֔ן זָקֵף־גָּד֕וֹל מֵרְכָ֥א טִפְחָ֖א מֻנַּ֣ח אֶתְנַחְתָּ֑א פָּזֵ֡ר תְּלִישָׁא־קְטַנָּה֩ תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה֠ קַדְמָ֨א וְאַזְלָ֜א אַזְלָא־גֵּ֜רֵשׁ גֵּרְשַׁ֞יִם דַּרְגָּ֧א תְּבִ֛יר יְ֚תִיב פְּסִ֣יק ׀ סוֹף־פָּסֽוּק: שַׁלְשֶׁ֓לֶת קַרְנֵי־פָרָ֟ה מֵרְכָא־כְפוּלָ֦ה יֵרַח־בֶּן־יוֹמ֪וֹ:

*) הפשטא והקדמא שוים בתמונתם ומתחלפים במקום כי הפשטא יבוא לעולם אחרי אות האחרון במלה בין שהנגינה מלעיל ובין שהיא מלרע, ולכן כאשר הנגינה מלעיל יבוא ב׳ פשטין כמו אלה אבל הקדמא לעולם באות שבה הנגינה, וכן היתיב והמהפך כי היתיב לעולם לפני אות ראשון והמהפך בתנועה שהנגינה נקראת בה. הסגול הזרקא והתלישא קטנה יבואו תמיד אחרי האות האחרונה והתלישא גדולה לעולם בראש התיבה. הגרש נקרא לפעמים אזלא וזה כשהוא מלרע ויש לפניו קדמא וכשהוא מלעיל נקרא גרש. [ודע כי בספרי תהלים משלי איוב יש עוד טעמים אחרים גם ישתנו בשמותם].

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) **ויקרא**. אל"ף זעירא עיין זוהר פ' ויחי דף רל"ד ודף רל"ט וס' מצורע דף נ"ג שערי אורה ספירה ראשונה דף י"א וריקאנטי פ' זו ובספר פענח רזא ומסורת הברית הגדול כאן וריש ד"ה. וכתב המגיה משה נאגארה שהקורא הוא הכבוד הנזכר בפרשה שלמעלה וכבוד ה' מלא את המשכן והיינו אל"ף זעירא דויקרא ליודעי חן : ויקרא. הנ"ל בטפחא : (ב) ומן הצאן. בלא קדמא : (ה) הדם על המזבח. הדל"ת דגושה והבי"ת בלא פסק : (ח) הכהנים את הנתחים. הכ"ף בגלגל והה"א בלא קדמא : (ט) ניחוח. הראשון כתוב בהעתק הללי קדמאה מלא עכ"ל. והוא חד מן ג' מלאים ע"פ המסורת וב' האחרים הם בפי' הנוח כמו שנמסר שם במ"ג ובשאר הם הראשונים שבתורה ופי' מלאים בזה ר"ל מלאים וא"ו אבל לענין היו"ד כולם מלאים ומי שכתב זה חסר יו"ד אינו אלא טועה והשני שבפרשה שהוא מכלל החסרים חסר וא"ו ומלא יו"ד כראוי וכן כתב הרמ"ה וספר אמן שהון שלא כדברי המאירי שכתב כולו חסר וז"ל הרמ"ה ז"ל כל ניחח באורייתא מלא יו"ד וחסר וא"ו דקרי ולא כתיב בר מן ג' מלאים דמלאים מלא יו"ד ומלא חד וא"ו דקרי וכתיב וסימן כו' כמ"ש במסורת שלנו. ועיין מ"ש בפ' בראשית על מלא רקיע : (י) מן הכשבים. כן צריך להיות שי"ן קודם לבי"ת וזו היא מסורת הרמ"ה ז"ל כשב וי"ו כתיב כן באורייתא וסימן אם כשב הוא מקריב. כאשר יוסר חלב הכשב. שור וכשב ועז. איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה דאחרי מות. שור או כשב או עז כי יולד דאמור. אך בכור שור או בכור כשב. ושארא כתיב כבש בלישנא. וכל שה תם בכשבים מלא יו"ד כתיב וכל כשבים דאורייתא דכוותא כשבים ז' כתיב כן באורייתא וסימן וכל שה תם בכשבים. ותם בכשבים. וכל חום בכשבים. והכשבים הפריד יעקב. ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים. בבקר בכשבים ובעזים. שה כשבים ושה עזים. ושארא כבשים כתיב בלישנא : (טז) אל המזבח. אין בבי"ת פשט זכו בס"ם : (יז) בכנפיו. הבי"ת רפה : ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל. ברובא דנוסחי דיקי מלא יו"ד כתיב ודכוותא ממול ערפו ולא יבדיל דסוף פרשתא וכל אורייתא דכוותה מלא ואית חדא נוסחא דכתיב בה יבדל קדמאה חסר ומסיר עליה בכן נוסחא גופא לית כוותיה חסר ושיבושא הוא ומגו מסורתא אחריתי משמע דהדין יבדיל קדמאה נמי מלא יו"ד כתיב הרמ"ה ז"ל ובסוף דבריו אחר שהביא כל לשונות של הבדלה כתב אשתכח השתא דכל לישנא באורייתא לשון הבדלה כל היכא דקריא דלית דידיה בחירק מלא יו"ד כתיב בר מן א' חסר וסימן והבדל אתכם מן העמים דסוף קדושים :

ב (ב) והביאה. מפיק בה"א והחזקוני כתב וא"ו ה"א נקודים בסגול ובספרים שלנו הה"א בחט"ף סגול : הכהן דאת אזכרתה. בגרש לא בשופר הפוך בס"ם : (ג) קדשים. הקו"ף בלא מאריך : (ד) וכי תקרב, כתוב במסורת חסר יו"ד בלישנא וכו' ה' מנהון באורייתא ובן עזמן מסר הרמ"ה ז"ל ואח"כ כתב נמצא לשון דהקרבה תשיב במסורה חמשה חסרים יו"ד באורייתא בין ריש לבית ושארא אורייתא כל לישנא דהקרבה דקריא רי"ש דידיה בחירק מלא יו"ד כתיב וכולו נוסחי דיקי כי הא מסורתא סלקי : חלות מצת. בנעתק הללי מצת ירושלמי מצות עכ"ל. ובכל הספרים חסר והוא חד מן ד' חסרים על פי המסורת וסימן במס' גדולה פרשת בא : (ז) סלת בשמן. הבי"ת דגושה : (ט) המנחה דוהרים. ה"א כתיב בסוף תיבותא : (י) קדשים. הקו"ף בלא מאריך : (יא) תקטירו. בדרגא : (יג) קרבנך. במקצת ספרים הבי"ת במאריך : (טו) מנחה הוא. הוא כתיב בוא"ו שהוא מן א' עשר דכתובין יו"ד כמו שאמרתי בפ' לך לך : (טז) מגרשה. הגימ"ל דגושה :

ג (ג) בשלמים. בשני ס"א כתיב בראש תיבה : המכסה את הקרב. המים רפה והס"א מוסכם בנטיה מכלול דף ו' וכן כתב שלוית חן שער א' ועיין כלם : (יז) בכל מושבותיכם. בנעתק הללי מושבותיכם ירושלמי מושבתיכם עכ"ל ובספרים מדויקים חסר וא"ו תניינא וכן ראוי להיות כמסורת פ' ויקהל ע"פ לא תבערו אש בכל משבתיכם ג' חסר וא"ו וסי' לא תבערו אש. ולחם וקלי וכרמל. כל מלאכה לא תעשו דאך בעשור לחדש. וכל מלא בכל מושבותיכם בערים אחרות. ממדבר דלכתה בכל מושבותיכם וכרוויחון ביחזקאל ו'. ושארא מושבותיכם כתבן ע"כ. וטעות נפל בדפוס ורוצה לומר ושארא מושבתיכם חסר וא"ו תניינא וטעות נפל גם בפסוק המסורה דלהלן ... מפני שאחד הוא בכ"ף והאחד בה"א וכן מלאתי מסורת כ"י ... לא תבערו אש. ולחם וקלי וכרמל. כל מלאכה דיום הכפורים ... משבתיכם ... ומלאים יו"ד ומסר עליהם תלתא חסר וסימן לא תבערו אש בכל משבתיכם : ולחם וקלי וכרמל. לדרתיכם בכל משבתיכם דכל מלאכה לא תעשו דאך בעשור לחדש :

ד (ב) חטאת. בחטף סגול : (ג) אם. בגלגל לא במקף : יחטא. השי"ן בחטף סגול : (ד) והביא את הפר אל פתח אהל מועד לפני ה'. ב' סבירין אשר לפני ה' ועיין והביא את ספר דנפש קדמאה ... (יב) אל שפך. כ"ף קדמון קו"ף בצירי ... שפך ... נקודות ... (ז) וטבל הכהן לאצבעו מן הדם. ... דקדמאה כתיב וטבל הכהן לאצבעו בדם ... נפש כי תחטא ודין כתיב בלא את. (יח) יסוד. ... הרמ"ה ז"ל כל יסוד דאורייתא מלא וא"ו כתיב : (לא) **כאשר הוסר חלב**. ס"א הוסר ובמסורת הוסר ב' ומלא וסי' הוסר חלב ומעת הוסר התמיד ובספר אחד ספרדי כתוב הוסר חלב כטעם בס"א ונמסר עליו ב' מלא א' מלעיל וא' מלרע וגם במ"ג סוף דניאל נמסר ב' חד מלעיל : (לב) נקבה תמימה יביאנה. הסי"ן רפה : (לג) החטאת. הטי"ת דגושה : (לד) קרנת שבפ' ואם כבש שניהו כ"יש פי"ד דזבחים בס"א כל הניתנין על מזבח החיצון שנתן במתנה אחת כיפר ובחטאת שתי מתנות ובה"א אף חטאת שנתנה מתנה אחת כיפר ואמרי' עלה א"ר הונא מ"ט דב"ש קרנת קרנת קרנות ה"א קרנות קרנות הרי כאן שש ארבע למצוה ושתים לעכב ובה"א קרנת קרנת קרנות הרי כאן ארבע שלש למצוה ואחת לעכב ואימא כולהו למצוה כפרה בכדי לא אשכחן וה"א וכו' ועיין בילקוט פ' ויקרא רמז ת"ע וקרבן אהרן פ' תזריע ד' נ"ד פ"ב. ופרש"י ג' פרשיות נאמרו בהטאות החיצונות בויקרא אחת בשעיר נשיא ושתים בחטאת יחיד אחת בכשבה ואחת בשעירה בשתים כתיב על קרנת חסר והאחד מלא וב"ש אית להו יש אם למקרא הרי כאן שש ואין במזבח אלא ארבע והשתים יתירות לא נאמרו אלא שנה עליהם הכתוב לעכב ארבע נאמרו למצוה שמצוה בארבע מתנות ושתים מהן נשנו לעכב וב"ה סברי יש אם למסורת הילכך הרי ד' ג' מהן למצוה נאמרו שמצוה לכתחלה ליתן אף עליהן והא' מעכבת כדמפרש ואזיל ואימא כולהו למצוה ואין כאן א' לעכב שהרי לא שנה כאחת מהן. ואימא אע"פ שלא נתן כלום כיפר. בכדי בלא כלום כלו' בלא מתן דמים ע"כ. משמע ודאי מהגמ' ומפרש"י שאחד מן הג' פסוקים של קרנת מזבח העלה הכתובים בפ' זו מלא ואין מיהו לאו בהדיא איתמר לא בגמ' ולא ברש"י איזה מהם מלא ובריש פ"ק דסנהד' מייתי לה נמי אגב גררא והתם גרסינן ובה"א קרנות קרנת קרנת הרי כאן ארבע וכו' נראה משם שהראשון דהיינו דפרשת נשיא הוא המלא אך רש"י ז"ל פי' שם בשעיר דנשיא כתיב קרנת חסר ובכבשה דיחיד כתיב מלא קרנות ובשעיר דיחיד כתיב קרנת חסר עכ"ל. ולדבריו המלא הוא הג' דהיינו דפ' ואם כבש נר' דגירסתו בגמ' היתה ובה"א קרנת קרנת קרנות ולכן כתב שהג' מלא וכן גורס בעל מנחת אהרן והיא גירסתו דזבחים. וכתב בעל א"ת שכן מצא בגמ' דסנהדרין כ"י אך לא ידע למה הקדים שם רש"י הג' לב'. אמנם כל הספרים והמסורות שוים דכל שלשת קרנות האמורים חסרים שאין שום א' מהם מהד' מלאים ע"פ המסורת כמו שכתוב בפ' זו במ"ג וכ"כ הרמ"ה והמאירי ואמן שהון. וכבר קדמתי לך כי בכל מקום שהגמ' או המדרש חולק על המסורת בחסרות ויתירות אנו הולכים אחר המסורת ולא מבעיא בדרשות של אגדה כגון פלגשם כלה והשמם אלא אפי' היכא דנפיק מיניה דינא כגון הכא אליבא דב"ש וב"ה וכר מן דין דכולהו ספרי וספריא הכי סבירא להו ולית בהון פלוג' כלל. ובשו"ת הרמב"ן ז"ל סימן רל"ב נשאל על זה. ודברי השואל תמוהים מאד בעיני כי לא שאל כהוגן והפך גירסת הגמרא וגם נוסחת הספרים. אולי היתה כשגגה היוצאת. והשיב לו הרמב"ן ז"ל דבכל מקום אפילו בחסרות ויתירות מתקנים מיעוט ספרים עפ"י הרוב דמקרא מלא דבר הכתוב אחרי רבים להטות. ובעל א"ת נדחק לפרש סוגית הגמ' כאותן שיסכים למציאות הספרים והוא עצמו סהיר בדוחק ועיין שם והכר שאמרתי יותר מדאי והוי לא מידי : (לה) מזבח. הזי"ן דגושה :

ה (א) אם לוא יגיד. מלא בוא"ו אל"ף עפ"י הגמ' והמסורת. ודרשינן מיניה בפ' שבועת העדות אם לו לא יגיד כלומר לתובע ונשא עונו ואם לאחר לא יגיד פטור ועיין נתיי. ועיין עוד מ"ש בפרשת בהר סיני על פסוק אשר לא תמה : (ב) או בנבלת בהמה. או כתיב לא בשופר הפוך והבי"ת דגושה : (ג) או כי יגע. כי רפה ובשופר הפוך : (ט) והזה. הזי"ן דגושה : ימצה. לשון החזקוני ימצא באל"ף כתיב דמשמע נמי לענין הזאה דממילא יהא הדם מצוי אלא ההיר הכי מתני' והכי פירש"י בזבחים בפ' קדשי קדשים עכ"ל. ובכל הספרים כתוב ימצה בה"א והמסורה עליו לית כתיב ה"א הוא בפרשים שרש מצה. והפלא אחד מהחזקוני דתלי תניא בגמרא ותלי נמי בוקי סריקי ברש"י ז"ל וחס ליה דלימא כי הני מילי ממלוייתא וכד מעיינת בשמעתא שפיר מתחזי לך דלא כדקאמר איהו ברייתא מתנייתא בהדיא עלה דמתני' דקתני חטאת העוף כיצד היתה נעשית וכו' ת"ר והזה מדם החטאת מגוף החטאת הא כיצד אוחז בראש ובגוף ומזה על קיר המזבח ולא על קיר ההיכל ולא על קיר היכל ולא על קיר אולם ואיזה זה קיר התחתון או אינו אלא קיר העליון ודין הוא ומה בהמה שעולתה למעלה חטאתה למטה עוף שעולתו למעלה אינו דין שחטאתו למטה ת"ל והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח קיר שהשירין שלו מתמצין ליסוד ואיזה זה קיר התחתון והכי איתא בת"כ פ' ויקרא. ובגמ' פריך ונעביד מעילאי והדר נעביד מתתאי אמר רבא מי כתיב ימצה ימצה כתיב דממילא משמע ע"כ ופירש"י ונעביד מעילאה הזאה יעשה למעלה והדין נותן כדאמרן והדר נעביד מיצוי מתתאי כדכתיב מי כתיב ימצה ימצה כתיב או הוה כתיב ימצה הוה משמע שמזהיר את הכהן שיחזור וימצה אחר הזאה השתא דכתיב ימצה משמע נמי לענין הזאה דממילא יהיה דם מצוי אלא היסוד עכ"ל הרי לך מפורש דדרשא דקרא נפקא מדלא כתיב **יִמְצָה** בפתח היו"ד ושוא המ"ם וכתיב **יִמָּצֵה** וכן פי' החכם המפ' משה נאגארה בעל לקח טוב על התורה ובעל קרבן אהרן בת"כ ובעל תוספות יו"ט על המשנה וזה לשון הרמ"ה ז"ל אשר ימצא אתו אל"ף כתיב בסוף תיבותא ודכוותא וימצא הנגיע וכל אורייתא דכותא בר מן א' כתיב ה"א בענין אחרים ימצה אל יסוד המזבח עוד כתב במקום אחר ונמצה דמו על קיר המזבח ה"א בסוף תיבותא כתיב ודכותא בלישנא ימצה אל יסוד המזבח ה"א בסוף תיבותא כדאמרן ע"כ. והחזקוני נסתבך בין בקריאת המלה בין בהבנת הענין אולי נגרסתו היה כתוב מי כתיב ימצא ימצה כתיב וכן בילקוט כתוב ימצא באל"ף וטעות הוא בלי ספק. ומה שכתבתי הוא העיקר והוצרכתי לכל זה לנקות הגהות ה' ינילני מהן אמן : (יא) כי חטאת הוא. הוא כתיב בוא"ו דליתיה מי"ח דכתיבין יו"ד כמ"ש בפ' לך לך : (יב) והביאה. הה"א במפיק : מלוא קמצו. כל מלא באורייתא חסר וא"ו ומלא אל"ף בר מן מלוא קמצו דקרבן עולה ויורד דושמעה קול אלה : (יג) מאלה. הטפחא באל"ף : (טו) כסף. מאריך בכ"ף : (טז) ואת חמישתו יוסף. כתב הרמ"ה ז"ל יוסף ה' לי בן אחר חסר וא"ו כתיב וכל לישנא בהדין ענינא דכותא חסר באורייתא בר מן א' מלא וא"ו יוסף עליו דמעילה וכל יוסף גברי כולהון מלאים כתיבי. ובמסורת נמי גבי יוסף עליו דמעילה מסר עליה לית כוותיה מלא בתורה בהאי לישנא דאוספי ומאן דמסר עליה תלתא מלאים בתורה משתבשא עכ"ל. ועיין במסורת פ' ויצא על פסוק יסף ה' לי בן אחר : (יח) שגגתו. הגימ"ל בשוא : (יט) אשם אשם. חסר וא"ו ועיין מ"ש ביחזקאל כ"ה : (כ) וידבר דנפש כי תחטא. פתוחה : (כא) וכחש בעמיתו. כתוב במקרא קטנה בגליון ג' ב' מלעיל וא' מלרע ר"ל זה הוא מלרע ונקוד צירי והב' מלעיל הם וכחש בה שבפרשה והכירו באיוב א' וכחש בו לא ראיתיך והם בסגול. ומה שכתב במסורת על פסוק זה וגם במסרה גדולה ב' מלרע טעות ור"ל ב' מלעיל : בתשומת יד. כתב הפרשים שהמ"ם בסגול שלא כמנהג ובספר הללי אשר בטוליטולא הוא בפתח : בתשומת הנ"ל הבי"ת רפה : (כו) לאשמה בה. לאשמה הה"א נחה בה הבי"ת רפה :

צו (ב) **מוקדה**. מ"ם זעירא והה"א נחה והיתה רבויה במפיק מכלול דף לב : (ג) בד. ברביע : ומכנסי בד. במקף לא בשופר : (ה) בבקר. השני באתנח : (ח) והרים ממנו. ו' סבירין ממנה וקריין ממנו מסורת פ' לו וכן נ"ל בשופטים י"א ועיין מה שאמרתי בפ' תרומה סי' כ"ה : (י) לא תאפה חמץ. כתב ר' יעקב בן אלעזר כי בספר הללי אשר בטוליטולא לא תאפה חמץ בצירי ולא מנהגוהו אנחנו כן בספרים המדויקים מכלול דף קנ"ו. ובעל מכלול יופי כתב זה על וכל מנחה אשר תאפה בתנור שבסמוך ואין שם מקומו : מאשי קדש קדשים. אין בקו"ף מאריך בס"ם : (יא) חק עולם. הת"ת בקמץ לבד : (יב) אל משה לאמר. הלמ"ד דגושה : (יג) זה קרבן. הבי"ת בפתח : (יד) תביאנה. מה שנמסר במסורת ח' מלין דגשין יחידאין וסי' תחתנה תביאנה וכו'. עיין ביאורם במסורת ריש פ' נח : (טו) והכהן. הקדמא בה"א שניה : תקטר. התי"ו בקמץ לבד : (יח) בניו הבי"ת דגושה : (כ) אשר יזה עליה. הפשט בריש : (כב) יאכל אתה קדש קדשים. אין מאריך בקו"ף בס"ם ועיין מ"ש בפ' תצוה סימן כ"ט :

ז (ד) ואת שתי הכלית. בס"א כ"י מלא וא"ו וכן בנעתק הללי הכליות ירוש' הכלית והומר המסרה כי מלאים בתורה עכ"ל. וברוב הספרים חסר וכן במסורת פרשת ויקרא הכלית כולם חסרים במ"ג וכו' ואין זה מהם וכן כתב הרמ"ה ז"ל. עוד כתב זה לשונו ואית חדא נוסחא דמוספא ואת שתי הכלית דוזאת תורת האשם ומסיר עליה תלתא מלאים ומסורתא קדמיתא דיקא דרובא דנסחי כותיה סלקי דכל אורייתא הכלית חסר בר מן ב' מלאים על הכליות דשלמים ועל הכליות דפר כהן משיח כדאמרן : (ו) קדוש דכל זכר בכהנים. בס"א כתובי יד מצאתיו חסר ובנעתק הללי קדש ירושלמי קדוש וכן ראיתי מחלוקת זה בין מקצת החכמים ולא הכריעו. אמנם ס' אמן שהון כתב בפירוש שהוא מלא וכן הוא בס"ס המדוייקים גם כפי המסרות שראיתי בדפוס וכתובי יד ראוי להיות מלא יען לא נמנה בכלל י"ג חסרים וסימנם עיין במ"ג פ' תצוה ופ' נשא ואינון עשרה באורייתא וכ"כ הרמ"ה ז"ל כל קדוש באורייתא מלא בר מן עשרה חסרים וכו' כמו שהם במסרות שלנו : יאכל קדש קדשים. אין בקו"ף מאריך בס"ם ועיין מ"ש בפ' תצוה סימן כ"ט : (ח) עלת איש. מלעיל שהטעם בעי"ן וכן כתב אבן עזרא : (ט) תאפה בתנור. עיין מ"ש לעיל על לא תאפה חמץ : במרחשת. הבי"ת רפה : (י) וחרבה. בספרים כ"י מדוייקים ובדפוס קדמון הבי"ת בקמץ גם במסרה לא נמנה עם מלין דפתחין באתנח : (יא) וזאת תורת זבח השלמים. פתוחה : (יב) אם על תודה יקריבנו וגו' חלות מצות. כתוב בספר הזוהר פרשת ויקרא חלת מצת שניהם חסרים ע"כ. אך בספרים שלנו שניהם מלאים וכן ראויים להיות ע"פ המסורת דחלות קדמאה דפסוק הוא א' משלשה מלאים הנזכרים במ"ג סדר ויקרא ומצות מלא אינה מהארבע חסר שבמ"ג פ' בא וכן מסרה הרמ"ה ז"ל והכי איתא במנחות פ' אלו מנחות ילקוט פרשת ויקרא רמז תמ"ע א"ר הונא מאפה תנור פי' שדינה להיות עשר חלות שאפאה הלה אחת יצא מ"ט מצת כתיב פי' חסר ואיו מתקיף לה רב ששא טעמא דכתיב מצת הא לא כתיב מצות לא והא גבי לחמי תודה דכתיב מצות ככל מין ואמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל לחמי תודה שאפאן ארבע חלות יצא הכית פליגא : (טז) וממחרת. מ"ם שניה בלא גלגל בס"ם : (יז) והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף. כן כתיב באש ישרף ואצטריכנא להכי משום דחזינא בחומש עתיק דעתיקין דכתוב ביה תשרף בתי"ו ותרגום דידיה נמי בנורא תתוקד וכתוב עליו בס' ר"מ ובס' ר"ג ישרף ובספר זקן כתוב תשרף ומוגה ישרף ובמקצת ספרים תשרף ע"כ. ואנן לא שמענו פלוגתא בהאי מידי וכבר איבטליא ההיא נוסחא מעלמא ולית דחש ליה : (יח) ירצה. שרי בס"א : והנפש האכלת ממנו. במסורת ריש פ' תרומה מסיר ט' ממנו דמטעים בהו ותד מינייהו והנפש האכל יאכל ולא ידענא מאי מטעין שייך הכא. אמנם בריש האי פרשתא איכא מסרה אחריתי דמסר ו' ממנו דסבירין ממנה ולא מני דין בגווייהו ומסתברא דטפי עדיפא וסימנא מילתא היא ועיין עוד מ"ש בריש פ' תרומה אבל לא יסרו ממנו : (יט) אשר יגע. ברוב ס"ס אשר במקף לא בקדמא : (כב) וידבר דדבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וגו'. בספרים רבים יש כאן פ' פתוחה וכן כתוב בהגהה מיימונית ובספר תגי גם המאירי נוה לעשות כן בס"ת שלו. אמנם הוא עצמו כתב שבספר הרמ"ה אין זו פרשה ולזה הסכים מהר"ר קארו ז"ל וכתב שכן מצא בס' הרמב"ם מוגה וכן ראיתי אני בס"ס מדוייקים כ"י. ואחר תורה האריך ע"ש : (ל) תביאינה. בתרי יודי"ן וכ"כ הרמ"ה ז"ל ידיו תביאינה מלא בתרין יודיי"ן דין לחוד ומלא ה"א בסוף : (לו) אשר צוה ה' לתת להם. חד מן ה' דסבירין כאשר וקריש אשר וסימן נמסר במ"ג על זה הפסוק : (לז) ולמלואים. האי דמסיר הכא במסרה דילן ולמלואים כי מלא בלישנא אבני שהם קדמאה לא ידענא מאי קאמר דההוא חסר וא"ו כתיב וכן מסיר הרמ"ה ז"ל ואבני מלאים חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב וכל לישנא באורייתא דכוותיה בר מן א' ומלא דמלא

שוהם

בלישנא וסימן ו'ל מ ג ו ז י ם ולוכת בשלמים : (ח) אשר לוה ה' את משה . פ' סבירין כאשר וקרית אשר כמ"ש לעיל: קרבניהם . הכי"ת בשוא בספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים קדמונים :

ח (א) וידבר וקח את אהרן . פתוחה : (ז) ויאפד . האל"ף בשוא לבדו והפ"א בדגש וכ"כ החזקוני וכן לריך להגיה בשרשים : (ח) וישם עליו את החשן . חצי התורה בפסוקים כן כתוב בספרים. וז"ל שכן לריך להגיה כמש' סופרים פ"ט והקשה לי על האמרינן בפ"ק דקדושין לפיכך נקראו הראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים וא"ו דגחון חציין של אותיות ש"ת דרש דרש חציין של תיבות והתגלח של פסוקים . וכדמסיה חזר מיעוד ע"ין דיעו חציין של תילים באותיות והוא רחום יכפר עון חציין דפסוקים . ועוד קשה הא דתניא התם תנו רבנן ה' אלפים ותתפ"א פסוקים הווין ס"ת יתר עליו תילים ח' חסר ממנו ד"ה ח' ופסוקי דידן חסרים מטנין זה למאות ולאלפים ולמאי דקסבר רב במגלה פ' הקורא עומד (דף כ"ב) כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן לה קשה טפי איך נפל הפרש גדול כזה במנינים ונוכל לומר שאין אנו בקיאין בפסוקים כי הא דאמרי' התם בקידושין בעי רב יוסף (ילקוט סוף פרשת שמיני) והתגלח מהאי גיסא או מהאי גיסא אמר ליה אביי פסוקי מיהת ליתו לימנינהו בפסוקי נמי לא בקיאין דכי אתא רב אחא בר אדא אמר במערבא פסקי להאי קרא לתלתא פסוקי . ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן . ומייתי לה נמי בנדרים אין בין המודר . ועדיין אין דעתי נוחה בזה כי הפרש גדול מאד מלבד שפסוקי תילים הם קלים ולא שייך בהו הספק בכל כך חורה . והשבתי יתרך : (יג) וילבשם כתנת . במקלת ספרים כ"י התיו בשוא ובמקלתן בחטף קמץ ועיין מה שכתבתי מזה בפרשת תלוה : (כו) חלת מלה אחת וחלת. בנוסח מלרע והוא"ו כ' ביה. (ל) כשי כניו . בי"ת רפה : (לג) ויניחהו במשחה ויניחו מתק סויו"ד אבל ברמ"ה כתב ויניחהו הגוסה דויקא משה את החזה מלא יו"ד כתיב . (לה) מועד תשבו . גרים בעי"ן :

שמיני ט (ג) אהרן. נרביע . (ד) לזבח . בפשט האחרון לבד וכן ה מ ז ב ח ולא מאריך בהי"ת של המזבח כן בסים : (ז) עלהך . גלגל בעי"ן : (י) ואת הכנית בהעתק הללי הכליות ירושלמי הכלית ואומר המסרה ב' מלאים בתורה עכ"ל . ובניסם הנם בפ' ויקרא כמו שנזכר שם במסורת וחסו חסר בכל הספרים : כהעלה . כחי"ת בפתח : (טז) ויעשה . הסעי"ן בחטף פתח : (כב) ידו . ידיו ק' והוא חד מן ג' חסרים יו"ד באורייתא כמו שמסר הרמ"ה ז"ל והנה כתובים במ"ג פ' כי תצא ונזכר פ' בשלח דף רנ"ז ידו כתיב חסר דהא בימינא תליא כלא והרים פי' יתרו כתיב ידו חד כגון דבעי לארמא ימינא על שמאלא וכן בפ' אמור דף ל"ב ע"ב ופ' נשא דף קמ"ו ועיין מ"ש בסוף פ' בשלח אצל ויהי ידו אמונה : ויברכם . הרי"ש בשוא לבדו וכן ויברכו :

י (ה) וישאם בכתנתם . התי"ו בשוא לבדו ודינה בחטף קמץ . ובס' א' מדוייק מצאתי התי"ו בחטף קמץ כ"כ רד"ק במכלול דף ר"כ ושרשים שרש כתן : (ח) וידבר דיין וזכר . פתוחה : (י) ולהבדיל . מאריך בוא"ו והלמ"ד בשוא לבדו : (יב) ואל אלעזר . בגלגל לא במקף : איתמר. הקדמא באל"ף והמ"ם בגלגל : כי קדש קדשים . אין בקו"ף מאריך בס"ס : (יג) קדוש . כתב המאירי שהוא חסר אך בכל הספרים הוא מלא וכ"כ שמן ששון גם לא נמנה במ"ג עם החסרים כמ"ש בפ' נו : (טז) דרש דרש חצי התורה בתיבות, דרש מכאן ודרש מכאן בפ"ק דקדושין . וכמ"ש פ"ש דרש סוף שוטה ודרש ראש שוטה: הנותרם . המסורת עליו לית חסר יו"ד . קדמאה הנותרים כתיב תניינא הנותרם כתיב וכן הוא בהעתק הללי ובספרים מדוייקים והוא חד מן ס' חסר בלישנא וסי' נמסר במ"ג פ' בשלח וכן כתב במנחת כהן פס ויותרו האגפים ג' חסר יו"ד בלישנא פי' בתורה וסי' והותרך ה' לטובה . הנותרם לאמר . ודין . וגם הרמ"ה ז"ל כתב כהדיא ואת שמות הנותרים ודכותה הנותרים קדמאה דקחו את המנחה דפ' שמיני תרויהון מלא דמלא מלא וא"ו ויו"ד כתיב וחד מלא וא"ו וחסר יו"ד הנותרם דויקלוף : (יז) הקדש . הקוף דגושה : כי קדש ק ד ש י ם . אין בקו"ף מאריך בס"ס ועיין מ"ש סוף פ' תלוה : ואתה נתן לכם. עיין מ"ש ביחזקאל סי' כ"ג : (יח) בקדש . בטפחא: (יט) הייטב . הה"א בפתח לבד והיו"ד דגושה והטי"ת רפויה. עיין אבן עזרא וספר הרכבה אות ה"א:

יא (ד) וממפרסי . בהעתק הללי וממפרסי ירושלמי וממפריסי עכ"ל . ובכל הספרים חסר . ואומר המסרה ב' חד חסר וחד מלא דין חסר ועיין מ"ש בפ' ראה בס"ד : הגמל . תלשא אחת בלבד בה"א : (ה) גרה השפן . הגימ"ל רפה : (ז) גרה לא יגר . הגימלי"ן דגושות . וכן ת ג ע ו בפסוק ח' : (ט) וקשקשת. השלישי שי"ן ראשונה רפה כחבירו : (יג) תשקצו מן . הקו"ף דגושה : העזניה . העי"ן בקמץ לבד והיו"ד דגושה : (יד) ואת הדאה . הדל"ת כמ"ש בפ' ראה : (כא) אשר לא כרעים . לא כתיב באל"ף וקי' בוא"ו ודרשינן מיניה בפ' אלו טרפות אף על פי שאין לו עכשיו ועתיד ליגדל לאחר זמן כגון הזחל ולא מניה למימר שאין לו כרעים כלל דאדרבא יש להם כדקאני בגמ' ועיין מ"ש בפ' משפטים ע"פ אשר לא יעדה ומ"ש בס"ד בפ' בהר סיני על פי אשר לא תמה : (כב) הסלעם . הסמ"ך בקמץ לבד : החרגל . הגימ"ל דגושה : (כד) ולאלה תטמאו . טעו המדפיסים לעשות פה פיסקא ועשאוה סתומה כי בכל ספרים כ"י מדוייקים אין כאן שום פסקא. גם הרמב"ם והמאירי לא הזכירו מזה כלום אולי יצא להם שבוש זה שראו כתוב במסורת ולאלה ג' ראש פס' וטעו בין פסקא לפסוק. שוב מצאתי בס' תגי אך את זה תאכלו מכל שרץ ולאלה תטמאו שנמנו עם הסתומות ואין אנו נוהגים כן : (כה) בגדיו . הבי"ת דגושה : (כו) לכל הבהמה. הלמ"ד בגעיא : (ל) והלטאה. במקלת ספרי הדפוס הלמ"ד רבתי ולא נמצא כן בספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים ולא בשום נוסח מחלפת ביתא רבתית : (לא) כל הנגע בהם במתם . כתב הרמ"ה ז"ל חסר וא"ו כתיב וכל אורייתא דכותה חסר ואית דמסרין בהון כולהון חסרים בר מן ב' מלאים ולא מסיימי ודילמא בשאר קרית דאילו באורייתא כולהון דנסחי דיקי חסרים וא"ו כתיבי : יפל דעליו . בס"ס כתיי ובדפוסים ישנים במקף ובמאריך ונראה שזהו דעת בן אשר. ומ"ש בחילופי הדפוס כ"א יפול עליו בוא"ו טעות הוא . אך במקלת ס"ס כתוב בגליון כ"א י פ ל בגלגל . (לב) מהם במתם . בפסק : מכל כלי עץ . מכל במקף לא בשופר הפוך והכ"ף בקמץ לא בחולם : (לד) אשר יבוא עליו . בהעתק הללי יבוא ירושלמי יבא עכ"ל . ובכל הספרים מלא והוא חד מן ז' מלאים ע"פ המסורת וסימן נמסר במ"ג פ' אחרי מות וכן כתבם הרמ"ה ז"ל . וזהו ג"כ אחד מן י"ד יבוא דסבירין יבואו ונמנו כולם במ"ג במקום הזה. ומה שתרגם אונקלוס יעלון פירושא הוא: (לו) מעין. יו"ד בקמ"ץ: (לח) וכי יתן מים על זרע . רב פפא רמי כתיב כי יתן וקרינן כי יותן הא כילד כי יותן דומיא דכי י ת ן מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה . ילקוט רמז תקמ"ג מפרק אלו מגיאות . ומייתי ליה נמי בפ"ב דפסחים ופ"ג דקדושין . ועיין ק"ס פ"א מהלכות טומאת אוכלים ופ"ת מהלכות כלים רבי' שמשון ותוספת י"ט סוף פ' כ"ה דכלים לקח טוב סוף פ' שמיני : (מב) גחון . וא"ו רבתי ולא יותר מן הנו"ן אלא פחות מעט . והיא גם כן חצי התורה באותיות כדאיתא בפ"ק דקידושין ואמרינן התם בעי רב יוסף וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא א"ל אייתי ספר תורה ונימנינהו מי לא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא זזו משם עד שהביאו ס"ת ומנאום א"ל אינהו בקיאי בחסרות ויתרות אנן לא בקיאינן ועיין מ"ש בפתיחת החיבור בשם ריקאנטי ובנפלאות יהודה דף פ' : (מג) ונטמתם בם . חסר אל"ף וביומא פ' אמר להם הממונה תנא דבי ר' ישמעאל עבירה מטמטמת לבו של אדם שנאמר ונטמתם בם אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם כן היא הגירסא בילקוט וכן משמע מדברי רד"ק בשרשים שרש טמה והכי מוכח לישנא דזוהר סוף פרשת משפטים ונטמתם בם חסר אל"ף מסאבותא אטימא מכולא דלית רשו לאתדכאה הכי בשאר זיני דמסאבותא דמתדכין ועיין עוד בזוהר פ' זו וכן בריקאנטי פ' עקב ולא תטמאו ונטמתם בלא אל"ף כל מי שגורה עליו רוח הטומאה מקבל טומאה סתומה שאין לה פתח ועיין עוד בזוהר סוף פ' זו עכ"ל : (מד) ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש . דין לחוד כתיב השרץ הרמש ושארא כתיב השרץ השרץ הרמש הרמש : (מה) המעלה . מאריך בה"א לא במ"ס וכן הוא לב"א :

יב (ג) תזריע. פתוחה : (ד) בדמי טהרה . טהרה דסמיך לדמי לא מפיק ה"א דסמיך לימי מפיק וסימניך יהודה פי' הה"א שאחר יו"ד של יהודה היא נעה. והה"א שאחר הדל"ת נחה כן ה"א של טהרה הסמוכה אצל ימי נעה והסמוכה אצל דמי היא נחה . וסי' אחר וכסיהו את דמו . ובס' הזוהר טהרה סתים ולא אדכיר ה"א נתראה : תגע . הגימ"ל דגושה : (ה) דמי טהרה. הדל"ת דגושה : (ז) וטהרה . הה"א בחטף פתח : (ח) די . הדל"ת בדגש.

יג (א) וידבר דאדם כי יהיה . פתוחה : (ג) וראה הכהן . בלא פסק אחר הכהן : בעור הבשר . אין בבית מאריך : ושער . בסי"ן : (ד) ואם בהרת לבנה הוא וגו' ושערה לא הפך לבן . לא מפיק ה"א וחברו שבפסוק דוראה הכהן והנה פ' כ' במפיק ואינון מן י"א זוגין חד מפיק וחד לא מפיק : (י) ומחית בשר חי בשאת . השי"ן רפה ובלא מאריך בבי"ת מכלול דף כ"א וכ"כ בפי' תילים מזמור קי"ח שהשי"ן רפה וכ"כ המאירי ולאות חן בעד א' פ"ט וכ"כ ר' יונה בספר הרקמה שהמשפט להכבד והוקל : (יא) לא יסגרנו . במקרא גדולה כתוב ולא וטעות הוא : לא יסגרנו. בהעתק הללי יסגירנו ירושלמי יסגרנו עכ"ל . ובכל הספרים חסר והוא חד מן ס' חסר יו"ד בלישנא ע"פ המסורת וכ"כ הרמ"ה ז"ל לא יסגרנו כי טמא הוא חסר יו"ד כתיב : (טז) או כי ישוב. כי במאריך לא במקף : (יח) יהיה בו. כל יהיה בו דפרשת רפי שאין בהם דין דחיק : (כ) מראה . אין באל"ף פשט בס"ס : (כא) והיא כהה . הראשון כתוב ביו"ד וכ"כ החזקוני וגם בהעתק הללי כתיב והיא כהה דשחין עכ"ל והוא א' מן י"א כתיב יו"ד בתורה וסימן נמסר במ"ג פ' וישב וכמ"ש בפ' לך לך . והמדפיסים שכתבו בוא"ו כהו עיניהם מראות : (כב) נגע הוא. הה"א בחירק לא שורק בוא"ו : (כג) תחתיה. התי"ת בשוא לבד : (כד) והיתה מחית. הוא"ו בגעיא : (כח) צרבת המכוה הוא . כתוב הוא בוא"ו בכל ספרים מדוייקים שאינו מן י"א שכתובים יו"ד : (לג) והתגלח. הגימ"ל רבתי ועיין מ"ש בפ' לו אהר פ' ויאפד לו בו : (לו) והנה פשה . הפ"א דגושה : (לח) או אשה. השי"ן דגושה : (מב) בקרחת. הרי"ש רפה : (מה) פרמים. הרי"ש דגושה והגימ"ל רפה : (מח) או בשתי . בספרי מדוייקים השי"ן רפה והשוא לבדו והבי"ת במאריך ועיין מ"ש בשופטים ה' על ושבה : (מט) אדמדם . דל"ת שניה דגושה : והראה . הה"א בקמץ לבד : (נג) הנגע דואם יראה . הגימ"ל רפה : (נז) כלי עור . שבאותו פסוק במקף : (נח) כלי דושבגד . בשופר הפוך לא במקף : העור . הוא"ו בלא שורק :

מצורע יד המצרע . פ' פתוחה : (ב) לאמר . הלמ"ד דגושה : (ד) ואזב . חסר וא"ו בהעתק הללי ובמסחה ובספרים מדוייקים . ועיין מ"ש לקמן בסוף הקאפיטולו בס"ד : (ו) יקח. הקו"ף דגושה : ואת האזב . בהעתק הללי האזב ירושלמי האזוב ובכל הספרים חסר : (ז) והזה . הזי"ן דגושה : (ט) והיה ביום . הבי"ת רפה שבתרסה אינו טעם מפסיק : גבת . הגימ"ל והבי"ת דגושות: (י) כבשים הכ"ף רפה: (יג) קדשים . הקו"ף בלא מאריך : (יח) הכהן דיתן על ראש . בזיק : (כא) דל . בדגש : ועשרון כתיב במסורת הדפוס ועשרון ג' חסר בקריאה ונמסר זה עמהם וטעות הוא כי בכל הספרים מלא וא"ו כתיב וג' לבדם הם חסרים וסימן ועשרן דווה אשר תעשה על המזבח פ' תצוה ועשרן קדמאה דוכראתי תרביכם פ' פנחס וכן כתבם הרמ"ה ז"ל וסיים ושארא באורייתא עשרון ועשרון מלא וא"ו כתיב ע"כ . וטעו המדפיסים גם בפ' תצוה ופ' פינחס שכתב ועשרן ה' ב' מלא וג' חסר ור"ל ג' מלא וב' חסר והוא מוכיח על האמת שסיים שם בואתה תצוה קדמאה וראש חדש חסר : (כג) אל פתח . במאריך לא בתביר בס"ס : (כו) השמאלית. השי"ן דגושה : (לב) נגע צרעת. הנו"ן בסגול : (לד) אחזתכם . הזי"ן דגושה : (לו) ואחר כן יבא הכהן . בהעתק הללי יבוא ירושלמי יבא עכ"ל . ובכל הספרים חסר גם במסורת לא בא בכלל ז' מלאים בתורה וסימן נמסר במ"ג פ' אחרי מות : (לט) והנה פשה . הפ"א בדגש וכן חברו שבסמוך : (מח) לא פשה . הפ"א רפה : (מט) ואזב . בהעתק הללי ואזב ירושלמי ואזוב עכ"ל . וברוב ספרי הדפוס מלא וא"ו כתיב . אך בכל ספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר וא"ו וכן במ"ג פרשה בא נמסר ג' ואזוב מלאים בתורה וכן הרמ"ה ז"ל ואין זה מהם : (נג) ולשאת . הלמ"ד בלא מאריך והשי"ן רפה וכן ראיתי במקלת הספרים וזהו ג"כ דעת רד"ק במכלול דף נ"א ובתילים מזמור ק"ח וכן כתב בעל א"ת וגם ר' יונה הביאו עם אחרים שהמשפט בהם להכבד והוקלו :

טו (ז) והנגע בבשר הזב . חצי הפסר בפסוקים : (ח) בטהור . בהעתק הללי בטהר ירושלמי בטהור עכ"ל . ובכל ספרים שלנו מלא וכן מסר הרמ"ה ז"ל ומכל מקום ה ט ה ו ר מלא וא"ו כתיב וכל אורייתא בלישנא דכותה מלאים בר מן ה"א דמסיר עליה חמשה חסרים בלישנא וסימן וכו' עיין במסרה גדולה סוף שמיני ושאר לישנא דטהור מלא וא"ו כתיב : (י) תחתיו . תי"ו ראשונה רפה : והנושא אותם יכבס בגדיו וגו' . תנן במס' נדה ריש פרק ד' מטמאים משכב מתחון כעליון וכו' ואמרי' בגמ' מ"ט והנשא כתיב ופי' רש"י והנשא כתיב לא ידענא מאי היא ונראה בעיני שהוא פי' מסובב ע"כ. וכתב רבינו שמשון בפי"ק דכלים משנה ג' דדרשי' הנושא כמו הנישא וכן כתב הרב המזרחי . והתוספות כתבו והנשא כתיב חסר וא"ו היתה דבמסורת הוא מלא וכו' עמ"ש בפ' בא ע"פ ואל שתי המזוזות גם בכל ספרים שלנו מלא וא"ו כתיב וכן העידו המאירי ושמן ששון והנגיה נראים הרמ"ה ז"ל באמרו נשא עון ופשע חסר וא"ו ומלא אל"ף בסוף וכל לישנא באורייתא דכותיה בר מן א' מלא וא"ו כתיב וסימן והנושא אותם יכבס בגדיו ורחץ ושארא חסרים עכ"ל. ובדברי התוס' כתב גם הסמ"ג בהלכות טומאת זבים ויולדת זל"ש : עוד דורש בפ' בנות כותים עליונו של זב טמא מדכתיב והנשא חסר וא"ו דורש והנישא על זב יטמא בטומאה קלה שלמעלה והמסורת קאי אשלפניו והמקרי' קאי אשלאחריו שהרי גבי נישא לא שייך אותם וחולק על ספרים שלנו שבכולם כתוב והנושא מלא בוא"ו וכן חולק בשבת גבי בני עלי שאומר מעבירם כתיב וכל הספרים שלנו כתיב מעבירים ביו"ד וכן במסורת ע"כ . עוד במסורת כ"י נמסר על זה ג' ב' חסר וחד מלא ושנים החסרים הם בפ' שמיני . והנשא את נבלתם . והנשא את נבלתה . ובעל א"ת טרח להעמיד לשון הגמ' שלא יהיה נגד המסורת והספרים יעויין משם . ועיין מה שאכתוב בס"ד בפרשה נשא על כלות משה : (יג) ורחץ בשרו . רחיצת בשרו ד' חסר את וסימן במסורת ושארא רחיצת את בשרו : (טז) ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע . פרשה סתומה : (יח) ושכב . הכ"ף בדגש : ורחצו במים . הבי"ת רפה : (יט) דם יהיה זבה . כל לישנא מלא וא"ו בר מן דין : בנדתה . הבי"ת רפה : (כב) וכל הנגע בכל כלי . הנגע בלא קדמא : (כג) ואם על המשכב . במקף ומאריך : (כה) הזיה טמאה הוא . במקלת ספרי הדפוס ת ה י ה . במרכא ט מ א ה בטפחא ובספרים מדוייקים כ"י בהפך והוא הנכון וכן הוא בדפוסים ישנים : (כו) לה . הלמ"ד בדגש : כטמאת . כמ"ם רפה : (כז) וכל הנוגע בם יטמא . כל נגע באורייתא חסר וא"ו בר מן דין : (כט) והביאה אותם . מלרע ע"פ המסורת וכן כתב אבן עזרא ורד"ק : (כט) בני . הבי"ת בדגש :

טז (א) אחרי מות . פתוחה : (ב) בכל. הבית רפה : (ד) הם . בזקף קטן : (ח) שני השעירים גרלות . בס"ס בראש הדף וכתוב בגליוניהם כי זו היא של בי"ה שמ"ו ע"כ . ובמקראות רומא עושים בחילוף שמור ושמעת דפרשת ראה וספרים אחרים שמר לך דפרשת כי תשא כמ"ש שם : גורל . הגימ"ל דגושה : (ט) והקריב אהרן . אין בו פסקא וכן חברו שבסמוך : (יב) המזבח . אין בבית פשט : (יז) באהל . הבי"ת דגושה : (כ) את השעיר החי . קדמאה בגלגל תניין בפתח וחד פסוק סימן *הם המדברים סימן אחר האנכי הרופא : (כא) ידו . ידיו ק' כמו שאמרתי בפ' שמיני : (כו) והמשלח . הה"א בגעיא וכמ"ש בשוא לבדו : (כט) והיתה לכם לחקת עולם . ב' פסוקים מטעים דין ואידך והיתה לכם לחקת עולם דפ' פרה : והגר . הגימ"ל בדגש : (לא) שבת שבתון היא . דין כתיב יו"ד ושל פ' אמור בוא"ו ושניהם נקראין ככתיבתן וסי' ותאכל היא והוא . חזקוני ומסורת וכמ"ש בפ' לך לך : (לב) הכהן . הכי"ת בקמץ . ובמס' כ"י כתוב עליו הכ"ה קמץ : (לג) ואת המזבח יכפר ועל הכהנים. במ"ג מערכה אות כ"ף על הכהנים ד' וסי' וכפר את מקדש הקדש דהכא ולא סרו מלות המלך (ד"ה ב' ח') וידרש יחזקיהו (ד"ה ב' ל"א) ויפקדו ביום ההוא (נחמיה י"ב) ע"כ . ועל מסרה זו נכשלו רבים כי בכל ספרינו זה דוכפר את מקדש הקדש כתוב ועל בוא"ו . אבל אגיד לך מה שמלאתי רשום בכתב אמת במס' כ"י שבחותם קדמון וז"ל על הכהנים ג' וסימנהון ויפקדו וידרש ולא סרו וחד ועל הכהנים דוכפר את מקדש הקדש. ולית כותיב דסמיך ופליגי ביה מדינחאי דאמרי על הכהנים ובמסרתם ד' ע"כ . וכולה קפי' בהכי מיתרלה דאנן בחילופי קריא בתר בני מערבאי אזלינן וסימך כי מליון הגאת תורה סי' אחר אין תורה כתורה אי :

יז (ג) או אשר ישחט . בספרי הדפוס כתו"ת בקמ"ץ ומסור עליו במקרא גדולה ל' זקף קמן ע"כ . אך ברוב ס"ס התי"ת בפתח ובגליון של אחד מהם כתוב שכן הוא בהללי : (יא) כי נפש הבשר בדם הוא . סימן קדמאה בדם הוא תניין דפ' כי הדם הוא תליתאה דמו בנפשו הוא כל בשר דמו הוא בחירק וסי' נקבה תסובב גבר : (יג) אשר . בלא מקף :

יח (ח) ערות אשת אביך . סתומה : (כ) לטמאה בה . במקלת ספרים כ"י מלת לטמאה בטפחא ומלת בה בדגש . ומ"ש לטמאה במקף והבי"ת רפה וכן בספרים שלנו : (כב) ואת זכר . בוא"ו כך שמעתי ומייתי ליה הכי ביבמות סוף פ' הערל עיין תוספות י"ט וספר התימן ובסנהדרין פרק ד' מיתות וסוף פ' הנשרפין והורת כהנים פ' קדושים וכן דרש החכם המחבר משה אלגרה בס' לקח טוב שחיבר על התורה . ובמסרה גדולה יש ע"ב זוגים חד את וחד ואת וזה אחד מהם ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה דפרשת קדושים ואת זכר לא תשכב משכבי אשה . והמדפיס

°עיין בתיקון סופרים למהרש"ד

במסורת

אלמו לחב בפרשת קדושים ל' וא' ואת זכר ופה סתר דבריו ונשתבש בכל מה שכתב גין כפנים ומין מנחת וצריך להגיה בפסוק ו ה ת ובגליון לית וא' את זכר וסוא דפרשת קדושים וכן ראיתי מסורת כתיבת יד : תועבה הוא . בחירק יגיד עליו רעו שהיה לשון נקבה חזקוני : (כג) בה . רפה : לפני בהמה . ההי"א רפה : לרבעה . מפיק ה"א ודפרשת קדושים לרבעה רפה. חזקוני ומסורת : תבל הוא . בשורק יגיד עליו רעו שהיה לשון זכר . הזקוני ומאירי . וגם במסורת פ' תלוה נמנה עם ה' דמטעים דסבירין היא : (כז) כי את כל התועבת האל. א' בלשון חול וסימן במסורת פר' תולדות יצחק : (כט) כל אשר . הכ"ף בדג"ש : הנפשות . בהעתק כללי הנפשות ירושלמי הנפשת עכ"ל. וכן בתיקון ס"ת ישן הנפשות במפתח הנפשת ע"כ ובכל הספרים מלא וכן מסר הרמ"ה ז"ל הנפשות תרין מלאים וא"ו וסי' הנפשות העשת ועל הנפשות אשר היו שם כמו שאמרתי שם :

יט פ' קדשים פתוחה : (ב) דבר . בשני גרושין : (ד) האלילם . ההי"א נגלגל : (ה) תזבחהו . חסר וא"ו בתר חי"ת . ולשון בעל הטורים תזבחהו חסר וא"ו שלא יהיו שנים שוחטים זבח א' ע"כ . אבל בפ"ב דחולין אמרינן בגמרא זו דברי ר' אליעזר בר' שמעון שהיתמאה אבל חכמים אומרים שנים שוחטים זבח א' וכן פסק הרמב"ם ריש פ' א' מהל' פסולי המוקדשין ועיין חדושי הרשב"א שם דף ל"א וקרבן אהרן דף ר"א : (ו) והנותר . בתיקון ס"ת ישן והנותר במפתח והגהר ע"כ. וכלל זה מסור בידנו מהרמ"ה ז"ל כל לישנה דנותר באורייתא מלא וא"ו בר מן א' חסר והנתר ממנו עד בקר דפ' החדש הזה לכם ומסיר עליו לית כותיה חסר מכלל דשאר מלאים : (ח) כי . במקף לא בתביר : (יג) תגזל . הגימ"ל בלא דגש . (יט) את חקתי תשמרו . כן כתוב בחולם המ"ם לא בשוא : (כ) והוא שפחה . והוא כתוב בוא"ו ונקוד חירק : והפדה . הה"א בקמ"ץ לבד והדל"ת דגושה : (כה) החמישת . בהעתק כללי כתוב החמישת ירושלמי החמישת ואומר המסרה כן כתיב עכ"ל . ובכל הספרים כ"י מדוייקים וכדפוסים ישנים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תנינא והבי"ן רפה ומסור עליו לית כתיב כן וכ"כ המאירי ז"ל . וזל הרמ"ה ז"ל ה מ י ש י ת ב' מלאים תרין יודי"ן . וסימן ונתתם חמישית לפרעה דוהיה בתבואת . ויסף חמישית דואם המקדיש יגאל . וכן נמסר במ"ג סוף פ' ויגש. ושארא חמשית כתיב חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וחד בליבנא מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה וסימן ובנה ה ח מ י ש ת תאכלו את פריו ע"כ . והמדפיס טעה בפסוק וגרס טעות ג"כ לבעל מנחת כהן ואף תהלת דברי מסרתו כאן ובירמיה סימן ל"ו שבוש אבל אחריתו טוב מראשיתו וצריך להגיה בחמישת ה' וסימן וכו' ולהעביר הקולמוס על חסר יו"ד קדמאה וכן מצאתי במסורת כ"י כאן ובמלכים א' י"ד : תבואתו . וא"ו כתיב בסוף תיבה ותומשים שכתוב בהם תבואתה בה"א טעות גמור הוא כי לא נמצא בכל המקרא רק ב' כתיב ה"א לבסוף במקום וא"ו וסימן ראשית ת ב ו א ת ה דריש ירמיה והיתה ה ב ו א ת ה ללחם דסוף יחזקאל . גם החכם ריקנטי בפי' התורה וכמ' שלמה הלוי בפירושו לאבות על משנת בן הי' שנים טעו בזה : (כו) ולא תעוננו . בתיקון ס"ת ישן תעוננו במפתח תעננו עד כאן . והרמ"ה כתב לא תנחשו ולא תעוננו מלא וא"ו כתיב : (כז) לא תקפו . התי"ו רפה : (לא) אל תבקשו . הקו"ף בלא דגש : (לג) מאלהיך . המ"ם בדגש : (לד) הגר . הגימ"ל בדגש :

כ (ג) אזרעו . הזי"ן בדגש וכן הזנים בס' ה' : (ז) והתקדשתם והייתם קדשים כי אני ה' אלהיכם . ברכות פ' אלו דברים והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדשים אלו מים אחרונים . כי קדוש זה שמן הטוב . אני ה' אלהיכם זו ברכה ע"כ . ובפסוק זה אין בו מלת ק ד ו ש אבל הרכיבו חכמים שני פסוקים יחד מפסוק זה ומפ' אחר כיוצא בו בזאת הפרשה או מפסוק אחר שבסוף פ' שמיני לסרכות בכבודה לברכת המזון דאורייתא שיקדים אליה שמן ערב . ועוד כתב מזה הרמ"ע ז"ל במאמר שברי לוחות ועיין מ"ש בד"ה א' וה' בס"ד : (יח) גלה . הגימ"ל דגושה : מות יומתו שניהם . סימן דסמיך לשניהם י ו מ ת ו בשוא *ושארא י ו מ ת ו נקמץ : (יג) תועבה . התי"ו דגושה : (יד) אמה . ההי"א במפיק : (יח) את מקרה הערה . מטעים נוס דאמרינן ואת : (כ) דדו . גלה . הגימ"ל בדגש : (כה) לטמא . המ"ם דגושה : (כו) ואבדל . חסר יו"ד כדאיתא במסורת וכמ"ש בפרשת ויקרא סימן א : (כז) ירגמו . הגימ"ל דגושה :

כא (ג) **הקרובה** . הקו"ף בדגש : (ה) יקרחה . יקרחו ק' והוא חד מן י"ד מלין דכתיבין ה"א בסוף תיבותא וקרי' וא"ו וסימן במ"ג סוף אלפא ביתא רביעאה דאיכה . ומה שנכתב בס"ת ולא כיו"ד יש רמז למה שאמרו רבותינו במס' מכות פ' אלו הן הלוקין שאם קרח חמש קרחות בפ' אצבעותיו כגון דסך אצבעותיו נשא כלומר שם המסיר את השער ואותבינהו בבת אחת בה' מקומות כלומר והתרו בו בהתראה אחת דתפיס מחייב חמשה. וכן כתבו בלקח טוב על התורה להמכיר משה נאגארה ובפסיקתא דר' טוביהו בן ר' אליעזר . ועיין עוד טעם אחר בס' הזוהר דף פ"ט : (ז) ואשה גרושה . ה"א ואשה בלא מפיק והגימ"ל בדגש : (ה) וקדשתו . הקו"ף בלא קדמא : כי . במאריך לא בתביר : (י) אשר יוצק . בספרים כ"י מדוייקים מספר"ד ושאר אותיות האל"ף בגעיא . ואדבר מזה בסוף מאמר המאריך בס"ד הראנו שם : (יא) ועל כל נפשת מת . חסר וא"ו על פי המסורת והכי איתא בגמ' פ"ק דסנהדרין תניא ר' עקיבא אומר מנין לרביעית דם הבא משני מתים שהוא מטמא באהל שנא' ועל כל נפשות מת לא יבא שתי נפשות ובעור א' ורבנן נפשת כתיב ע"כ . ועיין קרבן אהרן דף ר"ז וילקוט ופסיקתא דר' טוביהו ולקח טוב ופ' ב' דאהלות משנה ב' . ומה שנמסר עליו במקרא גדולה כל אורייתא חסר לא יתכן דאשכחן ואת כל נ פ ש ו ת ביתו דפ' וישלח מלא וכן כתב הרמ"ה ז"ל ויקח את נשיו ואת בניו ואת כל נ פ ש ו ת ביתו דין להוד מלא וא"ו באורייתא וחד חסר ועל כל נפשת מת : (יב) נזר . תלשת בראש תיבה : (יג) בבתוליה . הבי"ת רפה דכלל שהי אותיות בג"ד כפ"ת זו אצל זו כשהם ממולא אחד שבראשונה דגושה אעפ"י שהיא סמוכה לאותיות אהו"י אינו אלא כשהיא נקודה בשוא כמו לא ירדנו כ פ ר ך כן כתבו כל המדקדקים חוץ מבעל מקנה אברהם שכתב אפס כשהוא דגש ודבריו צ"ע במקומן ועיין מ"ש בד"ה א' ז' : (טו) בעמיו . העי"ן בפתח והמ"ם דגושה : (טז) וידבר דאיש מזרעך . סתומה : (כא) יגש . הגימ"ל דגושה : (כג) אני . במרכא :

כב (א) וידבר דוינזרו . פתוחה : לאמר . הלמ"ד דגושה . (ב) מקדשי . הקו"ף בקמץ לבד : (ד) והנגע . אין בגימ"ל פשט : (ו) תגע . הגימ"ל דגושה : כי אם רחץ בשרו . ד' חסר את וסימן במ"ג סוף מצרע : (ח) לטמאה בה . הבי"ת רפה : (יג) ושבה . מלרע שלא כמנהג ועיין מ"ש בישעיה כ"ג : (יד) והיש כי יאכל קדש . המסורת עליו לית בטעם מלרע דסמיך : המשיתו . בהעתק הללי חמשיתו ירושלמי המישתו עכ"ל . וע"פ המסורת והספרים שלנו חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה כמו שנמסר כאן במ"ג ובסוף ס' ויקרא וכן כתבם הרמ"ה ז"ל : (יז) וידבר דאיש איש מבית ישראל . פתוחה : (יט) לרצנכם . בס"ס יש מאריך בלמ"ד ולא בגד"י : בכשבים ובעזים . המסורת לית ומטעים . ונראה לי שרוצה לומר לית כותיה דכתיב ובעזים בוא"ו בתר כבשים ומטעים ביה אינשי דסברי למימר או בעזים : (כא) יהיה בו . הבי"ת דגושה :

כג (ב) ואמרת אלהם מועדי ה' אשר תקראו אתם . ר"ה סוף פ' אם אינם מכירין הרי הוא אומר א ת ם שלשה פעמים פי' תלתא זימני כתיב אשר תקראו א ת ם חד הך דהכא תנינא בפ' אלה מועדי דלקמן תליתאה בחג הסכת וקרינן בהו אַתֶּם אפי' שוגגים אתם אפי' מזידים אתם ואפילו מוטעים . ועיין ילקוט פרשת משפטים ור"ע ותוספת יום טוב פרק ג' דאבות משנה י"ג ודברים רבה פרשת ואתחנן ובפרק ב' דראש השנה ראש ב"ד אומר מקודש דאמר קרא וידבר משה את מועדי ה' מכאן שראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש מנא לן אמר קרא אשר תקראו א ת ם קרי ביה אַתֶּם דחסר כתיב בלא וא"ו : אלה הם מועדי . בכל הספרים מלא וא"ו וכן כתב הרמ"ה ז"ל ודלא כמאירי : (ג) שבת . בשופר הפוך : בכל מושבותיכם . עיין בפרשת ויקרא סימן ד' . (ה) בארבעה . הביתי"ן דגושות : (ז) עבדה . כתב הרמ"ה ז"ל בעבדה אשר שעבד

* ר"ל בשוא אחר יו"ד קמ"ץ.

עמדי חסר וא"ו כתיב וכל לשון עבדה באורייתא דכוותא חסר וכן כתב בעל שמן ששון שלא כדעת המאירי : לא תעשו . בלא מקף בזמלע : (ט) וידבר דכי תבואו אל הארץ . פתוחה : (יג) בשמן . הבי"ת רפה : ונסכה . ונסכו קרי וכן כתב הרמ"ה ז"ל . ובמנחות פרק שתי מדות אמר ר' אלעזר כתיב ונסכה וקרי ונסכו הא כיצד נסכה דמנחה כי נסכו דיין מה יין רביעית אף שמן נמי רביעית . ועיין תורת כהנים וקרבן אהרן וחזקוני פסיקתא דר' טוביהו לקח טוב ילקוט דף קפ"ה עמוד ג' ריקאנטי : (טו) שבע שבתות תמימת תהיינה . כל ת ה י י ן באורייתא בתרין יודי"ן ונו"ן פשוטה וחסר הה"א בתראה בר מתורת כהנים וחומש הפקודים דכתיבין בנו"ן בסופה ומלא ה"א בתראה ואינון י"א תרין מנהון בתורת כהנים בפרשת ספירת העומר ותשעה בחומש הפקודים באלה מסעי ובכללהון ו ת ה י י נ ה מחלה תרצה כדמסיר הכא במסרה דדפוסא ומסורת דמסרא גבי תרין דספירת העומר תרין מלאים בתורה טעותא הוא דהא כוליה דאלה מסעי בכוליה נסחי דכוותא ומלאים ודילמא מסורת בת"כ בלחוד קא מסרא וספרי הוא דאישתבשו ומסרו בתורה סתם . הרמ"ה ז"ל : (טז) עד ממחרת השבת השביעת תספרו וגו' . יש ספחא במלת תספרו . וכתיב בהגהת סמ"ק שיש להוכיח מכאן דחמשים יום לא קאי אתספרו . ע"ש סימן קמ"ה וכן כתבו התוספות במנחות פ"ו דהכי קאמר קרא עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו . אי נמי חמשים יום אוהקרבתם דבתריה קאי וה"ק עד ממחרת השבת השביעית תספרו ולא עד בכלל וביום חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה וגו' וכ"כ הסמ"ג עשין ר' . ודוגמא זה מצאנו בפ' והכהו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו וגו' ושנינו בפ"ג דמכות כמה מלקין אותו ארבעים חסר א' שנא' במספר ארבעים מנין שהוא סמוך לארבעים ובגמרא מ"ט דת"ק אי כתיב ארבעים במספר ה"א מ' במנין השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את ארבעים ע"כ ר"ל שמלת במספר אינה דבוקה למלת ארבעים שא"כ ה"ל למיכתב מ' יכנו במספר אבל פירושו במספר שהוא סוכם ומשלים לארבעים . ודברים אלו הם מדרכי תורה וסודותיה כמו שהאריך הר"ר יהודה בר בצלאל בס' באר הגולה סוף באר הראשון ובס' גור אריה פ' אמור ופ' כי תצא ועיין עוד בהרא"ש סוף פסחים : (יז) ממושבתיכם . בהעתק הללי ממושבותיכם ירושלמי ממושבתיכם עכ"ל . ועל פי המסורת והספרים מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תנינא כמו שכתבתי בפרשת ויקרא עיין שם : תביאו . חד מן אלפי"ן דגושין בקריאה עפ"י המסורת וסימן מסרתי בפרשת ויהי מקץ ועיין גם כן מ"ש בפרשת בראשית ע"פ ויהיו שניהם ערומים : (יח) עזים . הזי"ן דגושה : (כב) ולגר . הגימ"ל דגושה : (כג) וידבר דבחדש השביעי . פתוחה : (כו) וידבר דאך בעשור . סתומה : (כז) הזה . הזי"ן דגושה : (לב) שבת שבתון הוא כל שבת היא במ"א הוא . שבת שבתון הוא תניינא . מסורת פרשת תצוה מס' אח' קדמאה בפרשת אחרי מות שבת שבתון היא תניינא דהכא הוא וא' פסוק סימן ותאכל היא והוא : (לג) משה לאמר . הלמ"ד דגושה : (לד) הסכות . טעה המדפיס ב' טעיות וגרס טעות גם לבעל מנחת כהן הא' שכתבו חסר וא"ו והב' שמסר עליו כלהון חסרים במ"ב וכו' ושקר ענה כי בכל הספרים הסכות מלא וא"ו תניינא ומסור עליו כלהון מלאים במ"א דהוא חג הסכת תעשה לך דסוף ראה וכן העידו הרמ"ה והמאירי ושמן ששון . והמדפיס נשתבש לפי שיש מסרה שאומרת כל סכת בסכת מסכת דאורייתא חסר בר מן ב'. שם המקום סכות. כי בסכות הושבתי ע"כ . והוא לא ידע כי מסרה זו סכת בסכת מסכת קא חשיב הסכות לא קא חשיב עד כאן לשון א"ת והכי מוכח ממסורת דסוף ראה ובהדיא אמרינן התם כל הסכות דאורייתא מלא בר מן א' חסר חג הסכת תעשה לך שבעת ימים וכמ"ש בריש פ' בשלח : (לז) להקריב אשה . השי"ן דגושה : (לח) מלבד שבתת ה' . חסר וא"ו כתיב וכל דכותא באורייתא חסר ומסר עליה כולהון חסרים ומסורת דמסר עליה לית כותיה חסר טעותא היא דבכולהו נוסחי דיקי כולהון חסרי' וא"ו כתיב . הרמ"ה ז"ל : מתנותיכם . בהעתק הללי מתנתיכם ירוש' מתנותיכם עכ"ל . וע"פ המסורת מלא וכן הוא בספרים וכן מסר הרמ"ה מ ת נ ו ת י כ ם א' מלא וא' חסר וסי' מלבד שבתת ה' ומלבד מתנותיכם דין מל' דמל' מלא יו"ד ומלא וא"ו מכל מתנתיכם דקרח חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב : (לט) תחגו . הגימ"ל דגושה : (מ) ולקחתם לכם ביום . הבי"ת דגושה : כפת תמרים . חסר וא"ו וכן דרשו רבותינו בפ' לולב הגזול ואימא תרתי כפי תמרי כפת כתיבי ועיין עוד בס' הזוהר פ' ויחי סוף דף ר"ב : (מב) בסכת . פ"ק דסוכה ת"ר בסוכות תשבו לא בסוכה על גבי סוכה ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שבתוך הבית ופרכינן אדרבה בסוכות תרתי משמע א"ר נחמן בר יצחק בסכת כתיב חסר וא"ו : ישבו בסכת . כן כתיב חסר וא"ו בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים ומסרותיהם והכי איתא בפ"ק דסוכה ופ"ק דסנהד' ופ"ד דזבחים בסכת בסכת בסכות הרי כאן ד' וכו' . ומהכא נמי גמרי רבנן בפ' הישן דאדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו דמדכתיב בסכת חסר וא"ו מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה א' זה אחר זה ע"י שאלה . ועיין מ"ש לעיל בפ' ח ג ה ס כ ו ת שבעת ימי' : (מג) דרתיכם . הדל"ת רפה : כי בסכות . הבי"ת רפה : (מד) את מעדי . במאריך ובמקף : את מעדי . דין לחוד חסר וא"ו ושאר אורייתא מלא :

כד (ג) מחוץ לפרכת . ל' וחד לפרכת דריש תצוה ושם פירשתי מסורת ב' פ' מטעים בתורה : (ה) ואפית . בכל ספרים מדוייקים מלרע שלא כמנהג וכ"כ ן' עזרא ומכלול משקל פ ע ל ת ולא כהגהת לוית חן זל"ש ואפית אתה וכן וחנית את המלקוח (מדבר ל"א) מלרע בפשט א' לקריאת ב"כ ולקריאת ב"א שאנו סומכים על קריאתו מלעיל בשני פשטין וכן ועשית עטרות (זכריה ו') לב"כ מלרע ולב"א מלעיל ע"כ ובעל הגהה נשתבש במשמעות דברי המכלול עיין עליו כי משם תראה טעותו מפורסם : (ט) קדשים . אין בקו"ף מאריך : הוא לו . ה' דמטעין דסבירין היא וסי' במ"ג פ' תצוה : (י) וינצו . בכל ספרים מדוייקים כ"י מלרע שהוא בפשט האחרון לבד וכן הוא בדפוס ישן : (יב) ויניחהו . במסורת הדפוס כאן ובמלכים א' י"ג נמסר ז' חסר בלישנא פי' חסר יו"ד וזה א' מהם ולא יתכן כי הוא מלא יו"ד בכל הספרים . וצ"ל להגיה במסורת ו י נ ח ו ס שם שבפ' ויעשו כן בני ישראל (יהושע ד) וכן מצאתי במסרות מדוייקים כ"י ע"פ ו י נ י ח ו ס מחוץ למחנה ישראל (יהושע ו') ב' חד מלא וחד חסר ויעשו כן בני ישראל דגם הרמ"ה ז"ל

שבע

כתב ויניחהו בגן עדן בנוסחי דיקי חסר יו"ד קדים לחי"ת ומסיר עליה תלתא חסר וסימן ויניחהו בגן עדן ושארא בשאר קריא מכלל דשאר אוריי' מלאי' יו"ד כתיב ונוסחי נמי דיקי הכין דיקי אחיכם הא' הניחו אתי מלא יו"ד כתי' ודכותא ויניהו אותו במשמר דמקשש ויגאהו ויניחהו מחוץ לעיר חסר דחסר חסר יו"ד והסר וא"ו כתיב ויניחהו במשמר דמקלל מלא יו"ד וחסר וא"ו כתיב ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת מלא יו"ד כתיב עכ"ל ומ"ש הרב על ויניחהו בג"ע דמסור עליה תלתא חסר ושארא בשאר קריא קשה בעיני שלא נמחק רק ויניחהו על החמור (מלכי' א' י"ג) ושם נמסר ג"כ ב' חסר בג"ע : לפרש. בשין ימנית : (יד) וסמכו כל. הכ"ף רפה : (כג) וירגמו. מלא דמלא ועיין מ"ש ברים ס' ב' של ד"ה :

כה (א) בהר סיני פתוחה : לאמר. הלמ"ד בדגש : (ה) ענבי. דגש הנו"ן לתפארת וכן ענבי רוש (דברים ל"ב) : (ו) ולשכירך. ברובא דנוסח דיקי מלא יו"ד : (ז) ולבהמתך. מאריך בלמ"ד ולא גרים למעלה וכן הוא לב"א : (ט) השבעי. חסר יו"ד בכל ספרים מדוייקים ובהעתק הללי והוא א' מן החסרים ע"פ המסורת וסימן נמסר בפרשת בא וכ"כ בעל הטורים וכמו שכתבתי בסוף פרשת בשלח : (יא) את נזריה. בתיקון ס"ת נזריה במפתח נזירה ע"כ. והרמ"ה כתב בהדיא ולא תבצרו את נזריה חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניין ועיין עוד במסורת : (יד) וכי תמכרו. אין שם פיסקא : (כא) ועשת. ברוב הספרים השי"ן בקמץ וכ"כ המכלול משקל פעלה : (כב) וזרעתם את השנה השמינת. דין לחוד מלא יו"ד קדמאה והסר יו"ד תניינא : (כג) לצמתת. בהעתק הללי לצמתת ירושלמי לצמיתת עכ"ל גם המאירי כתב לצמיתת חסר וא"ו וכ"כ גבי לצמיתת הב' שבפ' כי שניהם שוים לדעתו לענין האותיות אך בכל הספרים הראשון חסר יו"ד וחסר וא"ו והב' מלא יו"ד וחסר וא"ו וכ"כ הרמ"ה ושמן שמן ומנחת כהן והא' הגד"י רפה והלמ"ד בחירק סימנו כי לי הארץ והב' הגד"י בדגש והלמ"ד בפתח סימנו לקנה אתו חזקוני ויש סימנים אחרים במסורת ע"ש : כי לי. במקף : (כה) כי ימוך. סי' קדמאה כי ימוך תגיי' וכי ימוך תליתאה וחד פ' סי' ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל יושבי הארץ מפניכם : גאלו. הגימ"ל רפה : (כח) ואם לא מצאה. ואם בקדמא ובלא מקף לא במאריך ובמקף : די. בדגש : (כט) מושב. השי"ן בפתח בס"ס : והיתה גאלתו. הגימ"ל דגושה : תהיה גאלתו. הגימ"ל רפה : (ל) יגאל. הגימ"ל דגושה : אשר לא חמה. לו ק' וכן בכל הספרים המדוייקים כתיב באל"ף וקרי בוא"ו וכן הכריע הר"ן ז"ל בפ"ק דמגילה ובעל לקח טוב בפירושו על התורה ודרשינן מיניה התם במגילה ובפ"ט דערכין אעפ"י שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן ולא מצינן למימר שלא היה לו מעולם דבעיר חומה משתעי קרא והתם בערכין תנן בית הבנוי בחומה ר"י אומר אינו כבתי ערי חומה ר"ש אומר כותל החיצון היא חומתו ר"י דריש אשר לו חמה בוא"ו ור"ש דריש אשר לא חמה באל"ף כ"ד בפס הירושלמי ובבלי אמר ר' יוחנן דשניהם מקרא א' דרשו ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת ר"ש סבר כפשטיה דקרא ור' יהודה סבר בחומה היא יושבת ולא בעיר חומה ובמסורת פ' שמיני ע"פ אשר לא כרעים ט"ו כתיבין לא וקריין לו ושלשה מהן בתורה והשאר בנביאים וכתובים ואלו הן של תורה אשר לא יעדה אשר לא כרעים אשר לא חמה וכולן ניתנו לידרש כמו שכתבתי על כל אחד במקומו ודלא כרש"י ותוספות בפ"ט דערכין שרש"י כתב אשר לוא חמה כתיב מלא בוא"ו ואל"ף משמע לו ומשמע לא כלומר אין לו עכשו והיה לו קודם לכן והתוספות כתבו שאין כן בחומשים המדוייקים שכתוב לו בוא"ו וקרי לא באל"ף וכתב בעל תוספות י"ט ובחומשים מדוייקים שלנו איפכא כתיב באל"ף וק' לו בוא"ו וכ"כ בעל קרבן אהרן אך לא נראו לי דבריו במ"ש אח"כ ולדעתי כתיבת הספרים וכו' ע"ש. ובילקוט פ' ויקרא ופ' שמיני ופ' בהר סיני הובא בשם מס' סופרים ג' לו כתובים בתורה בלמ"ד אל"ף וקורין בלמ"ד וא"ו אשר לא כרעים אשר לא חמה אם לא יגיד הן כל אלה פעה פעמים שלש ושבשתא כיון דעל על ור"ל אשר לא יעדה כמ"ש ופ' אם לא יגיד הוא מאותם הכתובים מלאים בוא"ו ואל"ף וסימן נמסר עליו בפ' ויקרא וכמ"ש שם וכן מצאתי בהעתק הללי ובמסר' קטנה פ' ויגא ב' מלאי' בתורה זה וחברו כי לוא אוכל לקום מפניך : (לג) כי בתי ערי הלוים הוא אחוזתם. כתב החזקוני לשון זכר בשורק וכן כי אחזת עולם הוא להם עכ"ל ודבריו תמוהים מאד בעיני כי בכל הספרים הוא אחוזתם כתוב בוא"ו וקריאתו בחירק אבל אחזת עולם הוא להם כתיבתו וקריאתו בוא"ו שורק וכ"כ המכלול יופי וכך הם ע"פ המסורת דוק ותשכח במערכת אות הה"א דכתיב התם אחזתם נקבה ודא היא : (לד) ושדה. עיין מ"ש בפ' בראשית אלל וזהב : אחזת עולם הוא. ה' דמטעים דסבירין היא מסורת פ' תצוה ותו איתא התם כל דסמיך לאחוזה היא במ"א כי אחזת עולם הוא להם : אחזת. הזי"ן דגושה : (לז) את כספך. במאריך ומקף : (לח) להיות. מלא וא"ו כתיב בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים כ"י לא בא בכלל החסרים בליסנא ע"פ המסורת וסימן נמסר במ"ג פ' יתרו וכ"כ הרמ"ה ז"ל היות האדם לבדו מלא וא"ו כתיב ודכותא להיות גבר בארץ וכל ליסנא באורייתא דכותא מלא בר מן ח' חסרים וכו' כמו שסדורי' במסורת שלנו : (לט) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך. במקצת ספרים אשכנזים אין כאן הפסק הפרשה כלל ובס"ם היא פ' סתומה וכ"כ הרמב"ם ז"ל : ונמכר. הכ"ף דגושה. (מו) והתנחלתם. אין בנו"ן מאריך בס"ם : (מז) תושב. בפשט : נמכר. הכ"ף בפתח : (נב) ואם מעט. במקצת מדוייקים הוא"ו בגעיא ואין כן ברוב ספרים : בשנים. הנו"ן רפה :

כו (א) אלילם. חסר יו"ד תניינא בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים ובפ' קדשים על פסוק אל תפנו אל האלילים ב' חסר בליסנא יו"ד תניין וכ"כ הרמ"ה על פנים לא ב' חסר יו"ד תניין בליסנא : בארצכם. הבי"ת דגושה :

(ג) בחקתי פתוחה : ואת מצותי תשמרו. פליאה דעת ממני כי בספר הזוהר דריש ואת משפטי תשמרו דא תורה שבכתב כד"א משפט לאלהי יעקב והחכם המופלא הרמ"ע ז"ל כתב במאמר שברי לוחות דבעלמא מצותי שם כולל לכל המצות והן נחלקים לעדות חקים ומשפטים והכא פרוטי קא מפרש דהאי מצותי בחלק המשפטים איירי כדכתיב לקמיה ואם את משפטי תגעל נפשכם והכא פי' חקתי על תורה שבע"פ הקה הכוללת הקות הרבה דאינון גזרין דאורייתא כדמסיק דכתיבא בהו שמירה בפ' אחרי מות ובפ' קדשים ומשפטים דאתו מכלל מצותי דריש ליה על תורה שבכתב שרוב גופי תורה משפטים נינהו ומשום דהיא חקה שהיא עלמה מדת שמור אחידת בתורה שבכתב כתיבא הכא שמיר' אבל מצותי שמשמעו משפטי כדאמרן יעויין המאמר במקומו שזה יספיק להבין אמרי בינה עכ"ל : ועשיתם אתם. ויקר' רבה א"ר חנינא בר פפא אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאילו עשיתם עצמכם כוונתם לומר דמדכתיב אתם חסר וא"ו קרי ביה אתם כמו שדרשו בר"ה אשר תקראו אתם אתם אפילו שוגגים וכו' ועיין פי' המאמ' בהקדמת קרבן אהרן : (יא) משכני בתוככם. וכן והתהלכתי בתוככם הכ"ף בשוא : (יד) ולא תעשו. העי"ן בחטף פתח : (טו) כל מצותי. הכ"ף דגושה : (טז) לכם ברביע לא בזקף קטן : מכלות עינים ומדיבת. בס' א' כ"י מדוייק מכלת ומדיבת חסרים וא"ו וכן כתב החכם ריקאנטי ואולם בשאר ספרים מכלות מלא ומדיבת חסר וכ"כ הרמ"ה ז"ל בפרש דלא ומדיבת נפש מלא יו"ד וחסר וא"ו כתיב ובפרש כלה מכלות עינים מלא וא"ו כתיב : (יז) שנאיכם. חסר וא"ו בכל ספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים וכ"כ הרמ"ה ז"ל חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב : (יט) עזכם. הזי"ן דגושה : (כא) ואם תלכו עמי קרי. סימן בהדין ענינא קדמאה תניינא וחמשאה קרי תליתאה רביעאה שתיתאה שביעאה בקרי וכך דיק אן דאית את קרי אן דאית ואת בקרי עד כאן. והכי פירושא סימן מזה הענין קרי קרי בקרי בקרי קרי בקרי בקרי וא' פסוק סימן ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר אשר לפני בית ה' כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים. במקום שיש את. קרי. ובמקום שיש ואת. בקרי : (כב) דרכיכם. הכפי"ן רפות : (כד) והכיתי. בהעתק הללי והכיתי ירושלמי והכתי עכ"ל ובכל הספרים מלא ועיין מ"ש בפרשת שמות : (ל) גלוליכם. הגימ"ל דגושה וכן בגוים : (לד) אז תרצה הארץ וגו' כל ימי השמה. וכן כל ימי השמה תשבת ה"א של השמה בקמץ לבדו והוא חטוף כי השי"ן דגושה וכמ"ש ג"כ דגושה ומלא בהשמה הבי"ת בקמץ חטוף והה"א בשוא לבדו ובשלשתם ה"א אחרונה רפה וכך הם בס"ס המדוייקים ודינה במפיק וכן כתוב במכלול דף ל"ב ע' קפ"ב ושרשים ובס' הרכבה אות בי"ת וה"א ועיין מ"ש בס"ד על פ' שמו אלי והשמו (איוב כ"א) : (לו) וְהֵבֵאתִי. בס"ס ובדפוסים ישנים וְהֵבֵאתִי : עלה. העי"ן בקמץ והלמ"ד בסגול כמ"ש בפרשת בראשית על פ' ויתפרו עלה תאנה : (לט) והנשארים בכם וגו' בארצות איביכם. בחומש עם תרגום דפוס סביוניטה כתוב י"ה ע"כ. וספרים מפורשים הם והרמ"ה הביא מכלול זה מקרבנו וכתב בלשון הזה איביכם ג' וחסרים וא"ו ומלאים יו"ד וכתיבין בה"א בקללות דאם בחקתי וסי' והנשארים קדמאה אף אני אלך ואף גם זאת ושמע מיניה דוהנשארים בתראה איביכם כתיב בכ"ף ונוסחי דיקי נמי הכין כתי' בהון ונסחי דכתיב בהון איביהם דוהנשארים בתראה בה"א טעותא הוא : בעונת. חסר וא"ו בין נו"ן לתי"ו בכל ספרים מדוייקים שלא נמנה בכלל ו' מלאים בליסנא בקריא וסימן נמסר בנחמיה ליש סימן ט' וכ"כ הרמ"ה ז"ל והתודה עליו את כל עונת חסר דהסר כתיב חסר וא"ו תניין דבין וא"ו קדמאה לגו"ן וחסר וא"ו תליתאה בין נו"ן לתי"ו ודכוותא ואף בעונת אבותם וכולהון כתיבין כן באורייתא : ימקו. השני הקו"ף דגושה : (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב. דין לחוד מלא וא"ו באורייתא ורזא דמילתא בריקאנטי ובזוהר פ' ויגא דף קי"ז ודף קי"ט ופרשת וישלח דף קס"ח ופ' ויחי דף רי"ד ופ' אחרי מות דף ע"ו שערי אורה דף כ"ד ועין רש"י ומזרחי וגור אריה : לכלתם. חסר וא"ו כתיב ובזוהר דריש ליה בגין דהיא כלה דבגוויהו :

כז (ט) כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש. ו' סבירין ממנה וקריין ממנו מסורת פ' נו ועיין מה שכתבתי בפ' תרומה סימן כ"ה : (יב) כערכך הכהן כן יהיה. פי' קדמאה כן יהיה תניינא כן יקום קדמאה ערכך עליו והיה לו תניינא ערכך עליו וקם לו וחד פ' סימן להון והיה כי קם הפלשתי : (יג) ואם גאל. הגימ"ל דגושה : (יד) כי יקדש. חסר יו"ד בהעתק הללי ובכל ספרים כ"י מדוייקים וכן כתב מנחם כהן ונמסר עליו בנסחא כ"י לית חסר ובנסחא אחריתי ג' חסר יו"ד ושתי המסרות נכונות כי השניה רצונה לומר ג' חסר יו"ד בליסנא בקריאה וסימן נמסר במ"ג יהושע כ' ושם תמצאנה בפירוש וכן כתב הרמ"ה איש כי יקדש את ביתו קדש לה' דין לחוד חסר יו"ד בכל ליסנא באורייתא ושארא יקדיש באורייתא מלא : (טו) ואם המקדיש. הקדמא בה"א לא באל"ף שלואם : (יט) אתו ויסף חמשית. השי"ן בלא דגש : (כ) יגאל. הגימ"ל דגושה וכן הבירו : (כא) ביבל. הבית"ן רפות : (כד) בשנת היובל. בספרים מדוייקים ומסרותיהם מלא וא"ו וכן כתוב בפירוש בהעתק הללי וכן כתב הרמ"ה ז"ל במשך היבל חסר וא"ו כתיב וכל ליסנא באורייתא דכותא חסרים בר מן ז' מלאים שתא מנהון מן וקדשתם עד ויצא ביבל ולא עד בכלל תלתא קדמאי יובל ותלתא בתראי היובל וחד בשנת היובל ישוב השדה : (ל) וכל מעשר הארץ. וכן וכל מעשר בקר וצאן שניהם העין בשוא לבדו. ועוד עתיד אני להאריך בענין זה בנחמיה י' בס"ד :

סליק ספר ויקרא

ותשלם מלאכת ספר שלישי והוא ספר תורת כהנים והקרבנות

א (א) ויקרא וידבר. הקדים קריאה לדיבור למדך תורה ד"א שלא ידבר לחבירו אא"כ קורהו (והוא ביומא ד:) וכן בסנה וכן בסיני. ומנין לכל הדברות שבתורה ת"ל מאוהל מועד כל שמאה"מ הקדים קריאה לדבור ומנין אף לאמירות ולציווים ת"ל דבר וידבר לרבות כו'. יכול אף להפסקות ת"ל וידבר לדבור ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה עיין רש"י ז"ל. ויאמר משה משה שאין ת"ל ויאמר מלמד שכל הקריאות היו משה משה. ויאמר הנני שאין ת"ל ויאמר ללמד שעל כל קריאה היה אומר הנני. משה משה לשון חיבה לשון זירוז וכן אברהם אברהם יעקב יעקב שמואל שמואל. ד"א הוא משה עד שלא נדבר עמו הוא משה משנדבר עמו: אליו. למעט את אהרן. אר"י בי"ב י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן וכנגדן י"ג מיעוטין ללמד שלא לאהרן נאמר אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן לדבר אתו. מדבר אליו. וידבר אליו. ונועדתי לך. ודברתי אתך. אשר אוהך. אשר אועד לך. לדבר אליך שם. ביום צותו. את אשר יצוה. א' במצרים ויהי ביום דבר כו'. וא' בסיני ואלה תולדת אהרן ומשה כו'. וא' באה"מ ויקרא כו'. ר' יוסי הגלילי אומר בג' מקומות במצרים בסיני ובאה"מ מיעט את אהרן מכלם. רא"א ונועדתי שמה כו' עתיד אני להתועד להם ולהתקדש בהם אימתי ביום שמיני שנאמר וירנו כו' או אינו אלא ליתן להם יעידה לדברות ת"ל ונועדתי לך ולא כו' ומנין להוציא אף מן הדברות ת"ל ודברתי אתך ומנין להוציא הזקנים ובני אהרן ואהרן ת"ל לדבר אליך. ומנין להוציא אף משמיעת הקול את ישראל וזקנים ובני אהרן ואהרן ת"ל קול לו. ומנין להוציא אף מה"ש ת"ל קול אליו משה שומע ואין כו': מאהל מועד. מלמד שהיה הקול נפסק יכול מפני שהוא נמוך ת"ל וישמע את הקול שאין ת"ל הקול. הקול שנאמר קול ה' בכח כו' אלא שהיה נפסק. וכן מקול כנפי הכרובים כו' יכול מפני שהיה הקול נמוך ת"ל כקול שדי בדברו בסיני. אלא שהיה נפסק: מאהל מועד. יכול מכל הבית ת"ל מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כלה ת"ל מבין שני הכרובים דהא חיבתן של ישראל הכבוד שנאמר בו את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כ"ג כ"ד) כביכול דחק לדבר מבין שני הכרובים ר' דוסא אומר כי לא יראני האדם וחי אבל רואים הם במיתתם וכה"א לפניו יכרעו כו' אף חיות הקודש אינן רואות את הכבוד אמר רבי שמעון אף מלאכים שחיים חיי עולם אינם רואים את הכבוד: לאמר. מכאן לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר עד כו' (יומא ד:) ד"א לאמר אמור להם דברי כבושים בשבילכם מדבר עמי שכל ל"ח שנה שהיו כמנודין לא היה מדבר עמו שנאמר ויהי כאשר תמו כו'. ד"א לא ואמור להם והשיבני ומנין שהיה משה מדבר עמהם שנאמר ודבר אל בני ישראל ש' ומנין שהיה משה משיב הדברים ת"ל וישב משה את דברי העם כו' (שמות יט) ר' אלעזר אומר יכול לצורך עצמו ת"ל אל בני ישראל בשביל ישראל ולא בשביל עצמו: (ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם אדם. אדם לרבות גרים: כי יקריב. רשות: מכם. להוציא כו' וכה"א זבח רשעים תועבה: קרבן לה'. שיקדיש הקדישו להקדבתו שלא יאמר לה' עולה עאכ"ו שאין מזכירין ש"ש לבטלה: מן הבהמה. ולא חיה ואין לך בבהמה אלא בקר וצאן: תקריבו. עיין רש"י ז"ל. ד"א ממקום שהיחיד מביא משם צבור מביאין: (ג) אם עלה קרבנו מן הבקר. ומנין שיהגו בתמורה ש"ל אם. שלמים מנין ת"ל קרבנו יכול לא יהיו כל הפסולין אלו נוהגין אלא בעולת נדבה עולת חובה מנין ת"ל עולה א' עולת כו': לפני ה' וסמך. אע"פ שסמך מבחוץ יחזור ויסמוך מבפנים: (ד) ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו. ידו ולא יד שלוחו ולא יד עבדו ולא יד אשתו. ידו על ראש ולא על גב. ידו על ראש ולא על הצואר וגביים והזה: ונרצה. רש"א אע"פ שלא סמך מרצה: לו. ולא לחבירו לימד על שינוי בעלים כו': לכפר. במכפר איזהו מכפר זה הדם דם הטמא מנין ת"ל ונשא אהרן את עון הקדשים כו' איזהו עון הוא נושא אם פגול נאמר לא יחשב אם נותר נאמר לא ירצה אלא עון טומאה אין לי אלא דם קומץ ולבונה וקטרת ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים מנין ת"ל לכל מתנת קדשיהם. של נשים וגרים ועבדים מנין ת"ל הקדשים ריבה הואיל ואין כפרה אלא בדם מת"ל וסמך ונרצה מלמד שאם עשה לסמיכה שירי מצוה כאלו לא כפר וכפר: עליו. רש"א את שהוא עליו חייב באחריותו ואת שאינו כו': (ה) ושחט את בן הבקר וגו'. וסמך ושחט. במקום שסומכין שוחטין ותיכף לסמיכה שחיטה ומה סמיכה בטהורין אף שחיטה בטהורין ומה שחיטה ביום דכתיב ביום זבחכם אף סמיכה ביום: ושחט שחיטה כשרה בזרים וכו' או אינו אלא בכהן כמ"ש ואתה ובניך תשמרו את כהנתכם כו' כשהוא אומר והקריבו כו' מכאן ואילך מצות כהונה: ושחט את בן הבקר. שתהא שחיטה לשם בן הבקר מכאן למתעסק פסול. ושחט דלא לשוי' גסטרא. את בן הבקר לפני ה' ואין השוחט לפני ה': והקריבו. עיין רש"י ז"ל: את הדם. מנין שאם נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו כשר ת"ל שוב את הדם. יכול אם נשפך מצואר בהמה ת"ל הדם הדם שנתקבל בכלי: הדם על המזבח. ולא הזורק. ד"א דם אע"פ שאין בשר ומה אני מקיים ועשית עולתיך הבשר והדם מה הדם בזריקה אף הבשר בזריקה יכול יהא זורק ורובג (פי' אבר על אבר כמין מרבג וגו') ת"ל וערך (פי' שיהא זורק הבשר דרך עריכה) ועיין ק"א: המזבח סביב. ולא בזמן שנטלה קרנו של מזבח ואם עבד עבודתו פסולה: אשר פתח אהל מועד. ולא בזמן פירוקו ולא בזמן שגללה הרוח את היריעה ולפי שנאמר ונתת את הכיור כו' יכול בין אה"מ ובין המזבח ת"ל המזבח סביב אשר כו' המזבח פאה"מ ולא הכיור היכן היה הכיור נתון בין האולם כו': (ו) והפשיט את העלה ונתח אתה לנתחיה. והפשיט ונתח יכול יפשיט אבר אבר וינתח ת"ל העלה מפשיט כלה ואח"כ מנתח. עולת חובה ועולת צאן ושל נשים ושל גרים ועבדים וככרים ושנשחט שלא לשמה מנין ת"ל העלה כל שהוא עולה טעונה הפשט: אתה לנתחיה. ולא נתחיה לנתחים. אתה כשרה ולא פסולה שאם עלתה ע"ג המזבח קריבה כמות שהיא: (ז) ונתנו בני אהרן. אר"י מנין להצתת אליתא שלא תהא אלא בכהן כשר ובכלי שרת ת"ל ונתנו כו' רש"א שלא תהא אלא בראשו של מזבח: הכהן. בכיהונו לימד ע"ל כה"ג שעבד בבגדי כהן הדיוט שעבודתו פסולה: ונתנו כו' אש על המזבח. אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. אש שירדה בימי משה כו': ערכו עצים על האש. ולא אש על עצים רש"א לרבות שני גזרי עצים לתמיד של בין הערבים: (ח) וערכו בני אהרן. יכול אפי' מאה ת"ל וערך יכול בכהן א' ת"ל וערכו הא כיצד א' עורך שני אברים וכמה הן אברים עשרה וא' בקרבים נמצא טלה עולה בששה דר"י רע"א וערכו שנים בני אהרן שנים הכהנים שנים הרי ששה: את הראש ואת הפדר. מלמד שאינם מהנתחים ד"א שיהא פורש את הפדר על בית השחיטה ר' חייא אומר שיכול נתחים שהיו בכלל הפשט ומנין לראש שכבר הותז בשחיטה ת"ל כו' מכאן לשחיטה שהוא מן הצואר: על העצים אשר על האש. הנתוכים (ר"ל לשון התכה ויפים לאש) להיות אש וכן כל העצים כו': אשר על המזבח. מה מזבח משל ציבור אף אש ועצים משל ציבור ר"א אומר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים ואש כו': (ט) וקרבו וכרעיו. אפי' נתערבו קרבי עולה בקרבי עולה קרבי עולה בקרבי תמורה. יכול אפי' נתערבו בפסולין ת"ל וקרבו כו': ירחץ. יכול מה רחילה בארבעים סאה אף כאן בארבעים סאה ת"ל במים מים כל שהן במים ולא ביין במים ולא במזוג במים להכשיר את כל המים: והקטיר. אע"פ שפסול אע"פ שיוצא אע"פ שפיגול אע"פ שנותר אע"פ שטמא יכול כשהן למטה ת"ל המזבחה כשהן בראש המזבח אמרתי ולא כשהן למטה: את הכל. לרבות העצמות והגידים והקרנים והטלפים והצמר שבראשי הכבשים והשער שבזקן תישים יכול אפי' פרשו ת"ל הבשר והדם יכול יתלשו תלמוד לומר את הכל כיצד מחוברין יעלו פרשו אף על פי שהן בראשו של מזבח ירדו: עלה. לשם עולה. אשה לשם אישים. ריח לשם ריח. ניחוח לשם נחת רוח. לה' לשם מי שאמר והיה העולם: (י) ואם מן הצאן קרבנו. קרבנו להוציא את הגזול: מן הכשבים או מן העזים לעלה. לרבות כל המותרות מן הקרבנות שיביא בדמיהן עולה: תמים יקריבנו. תמים יבקרנו: (יא) ושחט אותו כו'. אותו בצפון ולא עוף בצפון: על ירך המזבח. ולא בהיכל. ושחט על ירך. ולא קבלה על ירך: על המזבח סביב. ואין סביב בבמה: בני אהרן. ולא בנות אהרן: (יב) ואת ראשו ואת פדרו. מלמד שהן קודמין לכל האברים: וערך הכהן אתם. כסדרם: (יג) והקרב והכרעים כו' במים כו' והקריב הכהן את הכל. מכאן שהולכת אברים לכבש בכהן. ובשור לא נאמר והקריב שלא יאמר אדם אביא שור שהוא גדול כו' אלא תורה ומעשים טובים כו' עיין במדרש רבה סוף פ' ב' ובפי' מ"כ: עלה. אף על פי שלא הפשיט ושלא נתח ושלא סמך יכול אף על פי שלא נשחט בצפון תלמוד לומר עלה הוא אשה ריח ניחח לה' כו': (יד) מן העוף עלה. ולא מן העוף שלמים: קרבנו. ולא הציבור: (טו) והקריבו. מלמד שהיא באה נדבת שנים: ומלק והקטיר. מה הקטרה בני אהרן ולא בנות אהרן אף מליקה: אל המזבח. יכול בין מלמעלה בין מלמטה ת"ל ומלק את ראשו והקטיר המזבחה האמור לענין הקטרה הוא האמור לענין מליקה: ונמצה דמו. דם כולו אוחז בראש ובגוף ומוצה מצניהן: על קיר המזבח. ולא על קיר הכבש ויסוד והיכל: (טז) והשליך אתה. כשרה ולא פסולה. אתה ולא חטאת העוף: (יז) ושסע אתו. כשר ולא פסול ולא עלת בהמה: בכנפיו. להכשיר את העור: לא יבדיל. יכול אם הבדיל פסול ת"ל והקטיר יכול אע"פ שמלק בסכין ת"ל אתו יכול אע"פ שלא מיצה דם הגוף ת"ל הוא: על העצים אשר על האש. הראוי להיות אש:

ב (א) ונפש כי תקריב וגו'. נפש פרט לצבור: קרבנו. ולא השותפין: ונפש. לרבות כהן משוח למנחת נדבה: תקריב. יכול גזירה ת"ל כי ומנין שיהיד מתנדב לבונה ויין ושמן ועצים ת"ל קרבן מנחה ליתן את האמור כאן בכל המנחות ואת האמור בכל המנחות כאן: סלת יהיה. שלא יביא מן החטים הא אם אמר הרי עלי מנחה מן השעורים כו': (ב) והביאה. שלא יביאנה חציה אם אמר הרי עלי מנחה של ב' עשרונים לא יביאנה אלא בכלי א': בני. ולא בנות אהרן. הכהנים אפי' הן ריבואות וכה"א ברוב עם כו': וקמץ. קומץ א' בין לעשרון א' בין לששים עשרון, מסלתה כלו סלת. ומשמנה כלו שמן. מסלתה ומשמנה. שיהא הסולת בלולה בשמן ד"א מסלתה ומשמנה [ובפ' נו נאמר מסלת המנחה ומשמנה] ולא מסלת ושמן הברתה שלא יביא שתי מנחות בכלי א': על כל לבנתה. איני יודע כמה הרי אני דן מקומץ. על כל לבנתה. שתהא שם לבנה בשעת קמיצה: והקטיר. אע"פ שאין שירים יכול אף נטמא הקומץ או אבד יאכלו הכהנים השירים ת"ל מאשי ה' אין להם אלא לאחר מתנת אישים: אזכרתה. לג"ש: (ג) והנותרת. אף על פי שלא הומלחה ולא הוגשה וחסר לבונתה נדרש כן לפי שכתוב ג' פעמים והנותרת (ובאמת אין בפרשה רק ב' פעמים והנותרת ועיין ק"א לפי שאלו הג' אינן מן המנחה עצמה): מן המנחה. פרט לשחסרה היא או שחסרה קומצה או שחסר כל לבונתה: לאהרן ולבניו. לאהרן תחלה ואח"כ לבניו ומה אהרן כה"ג אוכל שלא במחלוקת אף בניו כה"ג אוכלין שלא במחלוקת: קדש קדשים. להתיר מנחת ישראל שלא תימא דוקא מנחת גרים כו' קדש קדשים להתיר מליקת כהנים: (ד) וכי תקרב. רשות: מאפה תנור. ולא מאפה כופח ולא רעפין ויורות ערביים: מצת. אפי' אפאה חלה אחת יצא [אינו בת"כ רק הוא במנחות ע"ו ע"ב ודרים מדכתיב מצת ה"ו]: בשמן בשמן. ב' פעמים להכשיר וכו' עיין רש"י ז"ל: (ה) ואם מנחה על המחבת כו'. מלמד שטעונה כלי: קרבנך. לג"ש מה כאן יציקה ובלילה אף למטה כן ומה למטה מתן שמן בכלי קודם לעשייתו אף כאן: מצה. יכול מצוה ת"ל תהיה הכתוב קבעה חובה: (ו) פתות. יכול פתים ת"ל פתים יכול יעשנה בפירורים ת"ל אתה פתים ואין פתים לפתים יכול אף שתי לחם ולחם הפנים ת"ל אתה: (ז) סלת בשמן תעשה. מלמד שטעונה שמן בכלי קודם לעשייתה: (ח) והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה וגו'. אלו נאמר והבאת אשר יעשה מאלה יכול אין טעון הגשה אלא הקומץ בלבד ת"ל המנחה [ונראה דנאמר אסיפא אשר יעשה לרבות כל המנחות ואלה לג"ש על מנחת חוטא וכן דרך כל הספרא ולכן ת"ק לא דרש כלום אשר יעשה מאלה] רש"א והבאת לרבות מנחת עומר. מאלה. להוציא מנחת כהנים וכהן משיח, והקריבה. להוציא מנחת נסכים מן הגשה: והגישה.

להוציא

להוציא שתי לחם ולחם הפנים מהגשה. אל המזבח. ואין הגשה בבמה (אינו בת"כ רק בזבחים קי"ט ע"א): (ט) והרים. לעכב יכול בכלי ת"ל בקמצו מה להלן כו': (יא) כל המנחה. אלו נאמר אשר תקריבו יכול אין לי אלא קומץ מנחה מנין ת"ל המנחה אין לי אלא ששיריהם נאכלין שאין שיריהן נאכלין מנין ת"ל כל המנחה: אשר תקריבו. לרבות מנחת נסכים: לא תעשה חמץ. ולהלן הוא אומר לא תאפה חמץ לחייב נותן חמץ אחר מחמץ ומה אפיה חייב עליה בפני עצמה אף כו': כי כל שאר. שאר אין לי אלא מרובה מיעוטה מנין ת"ל כל עירובו מנין ת"ל כי כל: דבש. אין לי אלא מרובה מיעוטה מנין ת"ל כל עירובו מנין ת"ל וכל ואין לי אלא דברים שאין הדבש יפה להם דברים שהדבש יפה להם מנין כגון קטרת מנין ת"ל וכל. אם נאמר שאור למה נאמר דבש כו': לא תקטירו ממנו אשה לה'. מנין המעלה בשר חטאת או בשר אשם תלמוד לומר לא תקטירו ממנו אשה לה' כל שיש ממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו: (יב) קרבן ראשית. שהיא ראשית לכל המנחות ופה"א מנחה חדשה שהיא חדשה לכל המנחות: תקריבו. יכול אם קדמן דבר אחר לא יקרבו תלמוד לומר תקריבו: ואל המזבח. מנין לרבות הכבש ת"ל ואל המזבח: לריח ניחוח. לריח ניחוח אי אתה מעלה אבל אתה מעלה לשם עצים. אתם. אותם אתה מעלה לשם עצים אבל לא כל שממנו לאישים. ד"א אותם הוא כבש כמזבח אבל לא כל שממנו לאישים. אותם. שיכול אם לא הקריב בעצרת יקריב לאחר עצרת ת"ל אותם ומנין שלא יביא היחיד או הציבור כיוצא בהן נדבה ת"ל אותם: (יג) וכל קרבן. יכול אף על העצים ועל הדם תלמוד לומר מנחתך מנחתך יכול כל המנחה כלה טעונה מלח ת"ל קרבן הקומץ טעון כו' מנין לרבות הלבונה ואימורי כו' תלמוד לומר על כל קרבנך: במלח. יכול תבינהו תלמוד לומר תמלח יכול כמי מלח ת"ל במלח: ולא תשבית מלח. מלח שאין שובתת וזו סדומית ומנין שאם לא מצא סדומית שיביא אסתרוקנית ת"ל תקריב מלח ריבה יכול יביא כדרך שמביא לבונה מביתו ת"ל מלח ברית אלהיך ולהלן הוא אומר מאת בני ישראל ברית עולם מה להלן משל ציבור אף כאן משל ציבור: תקריב. אף בשבת אף בטומאה: (יד) ואם תקריב. חובה שנאמר והבאתם את עומר א"כ למה נאמר ואם שאם מביאין לרצון מעלה אני אותה כאלו נדבה מביאין אותה ואם לאו כאלו לא הביאו אותה אלא לצורך עצמן: אביב קלוי. אבוב של קלאים היה שם ומנוקב כו' אלו נאמר קלוי גרש אפשר לומר יקלנו גרש ת"ל באש הפסיק הענין ויקלנו אבוב: כרמל. מנין שאם לא מצא רך ומלא שיביא יבש ת"ל תקריב ומנין שאם לא מצא מן הקצור שיביא מן העליה תלמוד לומר תקריב: בכוריך. ביכורי כל יחיד ויחיד מלמד שהיא באה משל ציבור דברי רבי עקיבא ר"ש אומר נאמר כאן ביכורים ולהלן כו': (טו) ונתת עליה שמן. ולא על לחם הפנים: עליה לבונה. ולא על מנחת נסכים: מנחה. לרבות מנחת יום השמיני לשמן וללבונה: היא. פרט לשתי לחם שאין טעונין לא שמן ולא לבונה:

ג (א) ואם זבח שלמים. שתהא תחלת זביחה לשם שלמים ר"ש אומר כשהוא שלם הוא מביא ולא אונן מנין לרבות כל הזבחים ת"ל זבח ומנין לרבות עופות ומנחות כו' ת"ל קרבנו. הבקר לרבות אחד עשר. מן הבקר להוציא תשיעי. הוא. היחיד מביא שלמי נדבה ולא הציבור. נקבה. לרבות את התמורה אין לי אלא ולדות ותמורות של תמימין של בעלי מומין מנין ת"ל אם זכר אם נקבה: (ב) וסמך ידו על ראש קרבנו. ולא קרבן נכרי ולא קרבן חבירו: קרבנו לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה. קרבנו ולא הבכור ולא המעשר ולא הפסח: פתח אהל מועד. בזמן שהוא פתוח כו' מכאן לשלמים כו': (ג) והקריב. אף על פי ששחטו שלא לשמו: השלמים. אע"פ שלא סמך עליהם: את החלב המכסה. לפי שנאמר כל חלב לה' וכל חלב וכו' כי כל אוכל חלב כו' יכול אף חלב דפנות בכלל ת"ל את החלב המכסה את הקרב הוציאו מעונש ואזהרה בחולין ומהקרב במוקדשין: (ד) ואת שתי הכלית. ולא בעל כוליא אחת ולא בעל ג': ואת היתרת על הכבד. ונאמר מן הכבד שיטול מן הכבד על היתרת: יותרת על הכבד על הכליות. יותרת אע"פ שאין כליות וכן כליות אע"פ שאין יותרת: יסירנה. אפי' כוליא אחת: (ה) והקטירו אתו. כשר ולא פסול. והקטירו שלא יערב חלבים בחלבים: אשה ריח. כאן לא נאמר לחם ולמטה לא נאמר ריח ניחוח ולמטה לא נאמר לה' מנין ליתן של זה בזה ת"ל אשה אשה אשה לג"ש: (ו) ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים. לרבות שכל מותרי פסח קרב שלמים: זכר או נקבה. ולא טומטום ואנדרוגינוס: (ז) אם כשב. לרבות פסח שעבר זמנו או שלמים הבאים מחמת פסח לכל מצות שלמים שיהא טעון סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק ד"א אם כשב לרבות תמורת הפסח אחר שחיטת הפסח שהיא קריבה יכול אף לפני השחיטה ת"ל הוא (פסחים צ"ו): (ט) והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו האליה. להביא החלב הסמוך לאליה זה החלב שבין הפקוקלות יכול לקיים בה מצות אליה ת"ל תמימה יכול יטלנה עם השדרה ת"ל לעמת העצה יכול לא יכנס לפנים מן העצה ת"ל יסירנה: ואת החלב המכסה. להוציא חלב הדפנות: (יא) לחם. לימד על החלבים שקרויין לחם: (יב) ואם עז. הפסיק הענין שלא תהא העז טעונה אליה: (יד) והקריב ממנו כו' ממנו מן המחובר: את החלב. שיכול שיתמעט מכלן ת"ל את החלב כו': (טז) והקטירם הכהן כו' כל חלב לה'. לחייב על חלב (ר"ל קרבן) מעילה: (יז) חקת עולם. לבית עולמים: לדרתיכם. לדורות: בכל מושבתיכם. בין בא"י בין בח"ל: כל חלב וכל דם לא תאכלו. מקיש דם לחלב מה חלב חייב בין קדשים בין חולין אף דם חייב משום קדשים וחולין וזרות דברי ר"י וחכ"א כו':

ד (ב) דבר אל בני ישראל נפש כו'. אם הכהן המשיח כו'. אל בני ישראל ואין הנכרים מביאין חטאת אפי' על מצות שנצטוו עליהן בני נח ומנין לרבות גרים ועבדים ת"ל נפש. נאמר כאן בני ישראל. נפש. אם הכהן. מפני שכ"ג וציבור שוין ליחיד שאין מביאין אלא על דבר שזדונו כרת: בשגגה. לא על הזדון וכן בשגגה דשעיר ודשעירה וכן בשגגה דע"ג: מצות ה'. ולא מצות כו' ולא מצות ב"ד. מכל פרט לשמיעת קול ולביטוי שפתים ולטומאת מקדש וקדשיו. מצות ה'. שומע אני עשה ול"ת ת"ל אשר לא תעשינה פרט לשבת ומילה יכול שאני מוציא אף מ"ע שבנדה תלמוד לומר כל מצות ה' ריבה: ועשה. פרט לדבר שאין בו מעשה: מהנה. הנה אבות תהנה לחייב על התולדות כאבות (שבת ע'): (ג) אם הכהן המשיח. משיח יכול מלך ת"ל הכהן יכול מרובה בגדים ת"ל משיח יכול משיח מלחמה ת"ל המשיח שאין על גבו משיח: יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים לה' לחטאת: יחטא. שאין מביא על הקודמות. אשר חטא מביא על מה שחטא ואינו מביא על מה שעשו אחרים ע"פ הוראתו אשר חטא לעצמו [ונראה דסמיך על השאתו] אבל אם חטא עם הציבור מתכפר לו עם הציבור: (ד) והביא את הפר. והביא אף לאחר יוה"כ. הפר ולא חילופיו: וסמך את ידו על ראש הפר. לרבות פר יוה"כ לסמיכה וכשה"א בפר העדה וסמכו להוציא פר ע"ג מסמיכה. ובשעיר נשיא וסמך לרבות שעיר נחשון בסמיכה. ובשעירת יחיד וסמך לרבות שעירת ע"ג לסמיכה. ובכבשת יחיד וסמך לרבות כבשת נזיר ומצורע לסמיכה: לפני ה'. בצפון בג"ש משולה וחטאת: (ה) ולקח הכהן המשיח מדם הפר. נאמר להלן לקיחה ונאמר כאן לקיחה מה להלן בכלי אף כאן בכלי. הכהן אפי' כהן הדיוט. המשיח למצוה. מדם הפר מדם הנפש ולא מדם התמצית ולא מדם העור. מדם הפר. דם מהפר יקבל פרט לשנשפך על הרצפה: והביא אתו. כשר ולא פסול: אתו אל אהל מועד. למעט קרבן יחיד (ר"ל שהוא מביא כיחיד דהיינו על ע"ג): (ו) וטבל. ולא מספג. וטבל והזה על כל הזיה טבילה: את. להכשיר אמין באצבעו (זבחים מ:): אצבעו. המיומנת שבימין: בדם. שיהא בדם כדי טבילה: והזה. לא מטיף ולא זורק: שבע. למעוטי שיהא מונה שבע ולא אחת ושבע. שבע פעמים ולא שבע טיפין: (ז) קרנות. ולמטה אומר קרנות הרי ארבע דר"ש רי"א אשר באהל מועד לרבות כל קרנות שבאהל מועד: אשר באהל מועד. פרט אם נפתח גגו של היכל: מזבח קטרת. שיתחק המזבח בקטרת: הסמים. שיהיו סממנים לתוכה: מזבח לפני ה'. ואין הכהן לפני ה' כדרך יו"כ: ואת כל דם הפר. לרבות פר יו"כ לשפיכה: ישפך ולא יטיף ולא יזה ולא יזרוק: אל יסוד מזבח העלה. ולא על יסוד מזבח הפנימי: אשר פתח אהל מועד. זה יסוד מערבי: (יא) ואת עור הפר ואת כל בשרו. מלמד שמוציאו כלו שלם יכול ישרפנו שלם ת"ל ראשו וכרעיו מה האמור להלן ראשו וכרעיו ע"י נתוח אף כו' אי מה להלן ע"י הפשט וניתוח אף וכו' ת"ל וקרבו ופרשו כשם שפרשו בקרבו כך בשרו בעורו: (יב) והוציא כו' אל מקום. שיהא המקום מתוקן לכך: טהור. שיהא מקומו טהור ואם טמא יטהרנו: הדשן. שיהא שם דשן שיקדים הדשן: אל שפך. ראב"י אומר שיהא מקומו משופך: על עצים. לרבות כל העצים אפי' קש וגבבא ותבן: באש. ולא בסיד ולא ברמץ: ישרף. אע"פ שאין האור ברובו: (יג) כל עדת ישראל ישגו. עדת ישראל עדה המיוחדת שבישראל ואיזו זו סנהדרי גדולה היושבת בלשכת הגזית ד"א עדת ישראל ולא עדת שבט [לאפוקי מדברי ר"י]: כל עדת ישראל ישגו. עד שיורו כלן לא היה מופלא של ב"ד שם או אמר אחד מהם איני יודע או אמר טועים אתם פטורים (שנאמר עדת ישראל): ישגו ונעלם דבר. אין חייבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה: ונעלם דבר. ולא גופו של דבר כיצד אמרו אין נדה בתורה אין שבת בתורה אבל אמרו יש נדה כו' נאמר כאן מעיני ונאמר בע"ג מעיני מה כאן ב"ד אף להלן ב"ד ומה כאן העלם דבר עם שגגת מעשה אף להלן העלם דבר עם שגגת מעשה ומה כאן פרט לכל הגוף אף כו'. הורו ב"ד ועשו יכול יהיו חייבין ת"ל הקהל ועשו ההוראה בב"ד והמעשה בקהל: מכל מצות ה'. פרט לשמיעת קול וכו': ואשמו. כשם שנפרעים מן היחיד כך נפרעים מן הציבור לא ידעו מה הורו יכול יהיו חייבין עליו ת"ל ונודעה החטאת ולא שידעו החוטאים: (יד) אשר חטאו עליה והקריבו. חטאו שני שבטים מביאין ב' פרים חטאו ג' מביאין ג' פרים שנאמר והקריבו הקהל כל קהל וקהל חייבים ושבט נקרא קהל שנאמר גוי וקהל גוים יהיה ממך דר"י רש"א קהל וב"ד רשב"א אומר מששו חטאו ששה והן רובה או שבעה כו': (טו) וסמכו. שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עוד א': זקני העדה. המיוחדין שבעדה רי"א וסמכו שנים זקני שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עוד א' הרי חמשה: את ידיהם. ידי כל א' וא': (כ) ועשה כאשר עשה. מת"ל לכפול את ההזיות וללמד שאם חסר אחת מן המתנות לא עשה כלום אין לי אלא מתן שבע שהן מעכבות מתן ארבע מנין ת"ל כן יעשה לו. ועשה לפר לרבות פר יו"כ. כאשר עשה לפר לרבות פר כהן משיח: החטאת. לרבות שעירי ע"ג יכול אף שעירי רגלים ת"ל לו: וכפר. אע"פ שלא סמך: ונסלח אע"פ שלא נתן שירי הדם: (כא) אל מחוץ למחנה. מחוץ לג' מחנות: הפר הראשון. מכאן אתה אומר שפר כהן משיח קודם לפר העדה יכול אף שעירי ע"ג ת"ל פר ראשון ואין שעירי ע"ג ראשונים או אינו אלא פר נשרף ואין שעירי ע"ג נשרפין ת"ל חטאת הקהל בנין אב לכל החטאות שישרפו יכול אף שעירי רגלים ישרפו ת"ל הוא: (כב) יחטא. שאין מביא על הקודמות: ועשה אחת. לחייב על כל אחד ואחד כיצד שם א' משמי העלמות או שני שמות בהעלם א': אשר לא תעשינה בשגגה. מלמד שמביא על שגגת מעשה. ואשם. מלמד שמביא אשם תלוי: (כג) או הודע אליו. ולא שיודיעוהו אחרים יכול אע"פ שאינו מכחיש ת"ל או הודע: אשר חטא בה. עד שנוודע לו חטאתו כיצד אשתו נדה ואחותו עמו בבית חטא באחת מהן [ואינו יודע וכו' ר"י פוטר] רי"א אשר חטא בה פרט למתעסק: את קרבנו. ואינו יוצא בקרבן אביו אפי' מן הקלה על הקלה ומן החמורה על החמורה. ואפילו במעות שהפרישו אביו מן הקלה כו' ולא בקרבן עצמו מן הקלה על החמורה: שעיר עזים. ולא חלופיו. זכר ולא נקבה. תמים ולא בעל מום: (כד) השעיר. לרבות שעיר נחשון לסמיכה: ושחט אתו. ולא תמורתו וכשהוא אומר למטה ושחט אותה ולא ולדה: במקום אשר ישחט את העלה. בצפון והלא כבר נאמר במקום אשר תשחט כו' אלא לקובעו שאם לא נשחט בצפון פסול: חטאת הוא. שיהיו כל המעשים לשם חטאת פרט לשחטו שלא לשמו: (כה) ולקח באצבעו. שיקבל בימין. באצבעו ונתן. שיתן בימין: אל יסוד מזבח העלה. יכול זה יסוד מערבי מה מצינו ביציאתו מן ההיכל נותן ביסוד הסמוך לו אף כו' ואיזה זה יסוד

דרומי

דרומית: (כו) כחלב זבח השלמים. מה בשלמים חלב תותב קרוס ונקלף ב' כליות ויותרת אף כו' [אינו בת"כ כאן רק נדרש זה בזבחים דף ל"ח ע"א וע"ש וכן הובא בת"כ סי' ז' פרק י"א וע"ש]: וכפר עליו ג' פעמים. אע"פ שלא נתן אלא ג' אע"פ שלא נתן אלא ב' אע"פ שלא נתן אלא א'. עליו ג"פ. עלא שתהא כפרה לשמו. עליו שלא יכפר לשנים כאחד. עליו שיהא הכהן מכפר על עצמו: ונסלח. אין משיירין לו ליו"כ יכול אע"פ שישב ולא הביא ת"ל לו ועיין בק"א: (כז) נפש. אחת. בעשתה. ג' מיעוטים העושה ע"פ עצמו חייב ולא העושה ע"פ הוראת ב"ד ולא שנים שעשו. וכ"ש זה עוקר וזה מניח: עם הארץ רובו או כלו (ור"ל אם עשו שלא ע"פ הוראת ב"ד) מעם הארץ. פרט לנשיא ומשיח שאכלו חצי זית עד שלא נתמנו וחצי זית כו' ועיין בק"א: שעירת עזים. מניין שהיא בת שנתה ת"ל תורה אחת יהיה לכם וכו' הרי כל העושה בשגגה כע"ג מה ע"ג בת שנתה כו': (כט) על ראש החטאת. לרבות חטאת ע"ג לסמיכה: במקום העלה ולקח. שתהא קבול דמה בצפון: (ל) ואת כל דמה. ולמעלה נאמר את דמו מכאן אמרו חטאת שקבל דמה בד' כוסות כו': (לב) ואם כבש רמ"א כבשים קודמין לעזים בכ"מ יביא. מניין למפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה ונמצאת הראשונה מניין שיביא איזה שירצה ת"ל יביא יכול יביא שתיהן ת"ל יביאנה העטאת אחד: (לג) על ראש החטאת. לרבות חטאת נזיר ומצורע לסמיכה: (לד) ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו וכו'. שתהא קבול דמה לשם חטאת: (לה) וכפר עליו הכהן על חטאתו וכו'. שתהא כפרה לשם חטאת:

ה (א) ושמעה. יכול האומר לחבירו נלך ונעבוד ע"ג שחייב ת"ל אלה ואין אלה אלא שבועה וכה"א והשביע וכו' בשבועת האלה אין לי אלא שבועה שיש עמה אלה שבועה שאין עמה אלה מניין ת"ל קול אמר להן משביע אני עליכם כו' והן יודעין עד מפי עד או שהיה א' מהן קרוב או פסול יכול יהיו חייבין ת"ל עד בזמן שהן כשרין לעדות עמד בבהכ"נ וכו' והשביע למי שיודע לו עדות שיגיד לו יכול יהיו חייבין ת"ל והוא עד עד שיתכוין להם. משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות כו' יכול יהיו חייבין ת"ל והוא עד בזמן שקדמה העדות לשבועה: או ראה או ידע. ראיה אפי' בלא ידיעה ידיעה אפי' בלא ראיה ואיזה זה תביעת ממון יכול אפי' אמר משביע אני עליכם שאמר איש פלוני ליתן כו' ת"ל תחטא תחטא לגז"ש מה להלן ממון ויש לו אף כאן ממון ויש לו שלא להן ביד עבדו או ביד בנו כו' או שאמר להן הנתבע כו' יכול יהיו חייבין ת"ל אם לוא יגיד ונשא עונו השביען חוץ לב"ד ובאו לב"ד והודו יכול יהיו חייבין ת"ל אם לוא יגיד ונשא עונו לא אמרתי אלא במקום כו': אם לוא יגיד. כיון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד: ונשא עונו. בכלם נאמר ונעלם וכאן וכו' שאפי' מזיד חייב: (ב) או נפש אשר תגע. יכול אפילו במגע טומאה ת"ל בנבלת ר"ע אומר יכול אפי' נגע באוכלין ומשקין וכלי חרש ת"ל בנבלת: בכל דבר טמא. שיכול שיהא שוה בכל דרכים לנבילה שחלוק מגע ממשא ועושה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים. ומה הן מעוט מי חטאת ומרכב ת"ל טמא לרבות רוב מי חטאת ומשכב ומושב: בכל. לרבות השורף את הפרה ופרים הנשרפים והמשלח את השעיר: דבר. לרבות הסככות והפרעות והקרי דר"י: בנבלת חיה. אין לי אלא כלה. כזית מניין ת"ל טמאה: או בנבלת בהמה. (הוא בשבועות דף ז') אם נאמר חיה למה נאמר בהמה לג"ש מה להלן בטומאת קדשים אף כאן בטומאת קדשים אין לי אלא נבילה עצמה קרנה שערה חבורה מניין ת"ל טמאה: בנבלת שרץ. אין לי אלא בשרו דמו גרופו ערובו מניין ת"ל טמא ומניין שתהא ידיעה בתחלה וידיעה בסוף ת"ל ונעלם ממנו והוא ידע. ר"ע אומר ונעלם ונעלם ב' פעמים שתהא ידיעה בתחלה וידיעה בסוף: (ג) אדם. זה מת. בטמאת אדם זה טמא מת: טמאתו. לרבות זבין וזבות נדות ויולדות אין לי אלא ימי המוכן ימי קלין מניין ת"ל לכל טומאתו: אשר יטמא. לרבות בועל נדה: בה. לרבות הבולע נבלת עוף טהור: (ד) או נפש. יכול הנודר בנזיר או בקרבן יביא קרבן ת"ל כי תשבע יכול אפי' מהרהר בלב ת"ל בשפתים יכול שאני מוציא אף גומר בלב ת"ל לבטא יכול הנשבע להרע לאחרים חייב ת"ל להרע או להיטיב מה הטבה רשות כו' יכול הנשבע להיטיב לאחרים פטור ת"ל או להיטיב אף לאחרים אין לי אלא דבר שיש בהן הרעה והטבה דברים שאין בהם הרעה והטבה מניין ת"ל לבטא כו' ואין לי אלא להבא לשעבר מניין ת"ל לכל כו': האדם בשבעה. פרט לאנוס. ונעלם ממנו. פרט למזיד. בשבעה ונעלם. על העלם שבועה חייב ואין חייב על העלם חפץ. ומניין שחייב על כל א' וא' ת"ל לאחת אין לי אלא טומאת מקדש וקדשיו שהן בכרת מנין לשמיעת קול וביטוי שפתים ת"ל לאחת מאלה ומניין שחייב על מקדש על כל העלם וכן על הקודש וכן על שמיעת קול וביטוי שפתים ומניין על כל א' וא' של שבועות כגון חטים ושעורים כו' ת"ל והיה כי יאשם לאחת מאלה. יכול אם נשבע על כלן כאחת ת"ל על אחת כו': (ה) והיה והביא. מיד: והתודה. מלמד שהוא טעון וידוי ומניין שעל האי נאמר כאן וכו' אשר חטא עליה עליה לג"ש מה להלן טעון סמיכה אף כו': (ו) אשמו על חטאתו. מה אשמו מותרו נדבה אף חטאתו מותרו נדבה: נקבה. ולא טומטום ואנדרוגינוס: הצאן. כל צאן אף חרשת שוטה ונכשת: מן הצאן. ולא פלגס: או שעירת עזים. מה ת"ל הלא נלמד מחטאת קבועה שאלופה שעירה אלא ללמד א' מביא ולא ב': על חטאתו מחטאתו. ללמד שמביא מהקדש כשבה שעירה. מהקדש כו' כילד הפרים כו' העני כו': (ז) ואם לא תגיע ידו. יכול אם אפשר לו ללות או לעסוק באמונתו יהא חייב ת"ל ידו: די שה. אפי' יש לו שה ואין לו צרכיו. שתי. שני. שתי מביא ואין מביא א': אחד לחטאת ואחד לעלה. שמקדים חטאת לעלה וממין חטאת יביא עלה ושאם הפרישה הטאתה ומתה יביאו יורשים עולתה. ד"א שיכול שיהיו שתיהם חטאת ת"ל כו' וא' כו': (ח) והביא אתם. אין לעוף פדיון: אל הכהן. שחייב בטיפול הבאתה: ומלק את ראשו. (אינו בת"כ רק הוא בחולין כז:) לפי שנא' זאת תורת הבהמה והעוף מה עוף מן הטהר כו' יכול מן העורף ת"ל ראשו (ר"ל ראשו של עוף ממול ערף ולא ראשו של בהמה): (ט) מדם החטאת. מעצמה של חטאת: על קיר המזבח. יכול על קיר העליון ת"ל והנשאר כו' מקום ששירי הדם מתמצין על היסוד וזהו קיר התחתון ר"א אומר (אינו בת"כ רק בזבחים ל"ז וע"ש). והנשאר בדם לרבות כל שפיכת שירים ליסוד: חטאת. שיהא כל מעשיה לשם חטאת: הוא. פרט שלא לשמו: (י) כמשפט. כמשפט חטאת בהמה מן החולין וביום ובידו הימנית: (יא) ואם לא תשיג. רי"א חביבה מצוה בשעתה שאין ממתינין לו עד שיעשיר: קרבנו כו'. עשירית האפה ללמד על נדבתו שהיא ג"כ עשירית האפה: סלת לחטאת. מקים חטאת למנחה (אינו בת"כ רק בזבחים סג:) מה מנחה צריך הגשה בקרן מערבית דרומית אף חטאת העוף כו': לחטאת. שיפריש מעות לשם חטאת: לא ישים עליה שמן. אבל נותן על שירים: ולא יתן עליה לבנה. אבל כלי ע"ג כלי מותר יכול אם נתן לבונה פסול ת"ל כי חטאת יכול אף בשמן כשר ת"ל היא ומה ראית מכשיר אני בלבונה שיכול ללקטה משא"כ בשמן (אינו בפ"כ רק במנחות נט: וע"ש): ישים. כל שהוא. יתן. כזית. (יב) והביאה אל הכהן וגו'. על אשי ה'. שיהא מקטיר לאישים ומתכוין לה': חטאת. שתהא כל מעשיה לשם חטאת: הוא. פרט שנקמצה שלא לשמה: (יג) מאחת מאלה. להשוות קלים לחמורים והמורים לקלים. עיין רש"י ז"ל: (טו) נפש. לרבות נשיא וכהן משיח למעילה: בשגגה. פרט למזיד (וצ"ל והמוציא מקדש לקודש מעל וכ"ה בת"כ ועיין מסכת מעילה דף יט'): קדשי ה'. לרבות ק"ק בשרם ואימוריהם קודם זריקה (פי' אבשרם קאי קודם זריקה אבל אמוריהם אף לאחר זריקה ועיין בק"א) ואמורי ק"ק לאחר זריקה: מקדשי ה'. יצאו ק"ק מניין לרבות קדשי בדק הבית גידוליהן ומה שבתוכן והמקדיש דברים שאין ראויין להן ת"ל קדשי. מקדשי פרט לגידולי מזבח כו' ושנתמלאו אח"כ: כסף. יכול דינרים ת"ל שקלים יכול שקלי נחשת ת"ל כסף יכול של בבל ת"ל שקל הקודש סלע צורית: לאשם. שיהא מפריש מעות לאשם: (טז) ואת אשר חטא מן הקדש. לרבות פחות משוה פרוטה לתשלומין אע"פ שאין בו מעילה: הקדש ישלם. לאותו שעל הקודש ישלם ומנין שמשלם חומש ואשם על תשלומין אלו ת"ל הקודש ישלם: יוסף עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה: אתו. פרט לחמשה חטאות המתות: והכהן יכפר עליו. שהכהן מכפר על עצמו והוא ג"כ מועל מנין שאם הביא מעילתו ולא הביא אשמו או הביא אשמו ולא הביא מעילתו שלא יצא ת"ל באיל האשם יכול אף חומש מעכב ת"ל באיל האשם ונסלח לו איל והאשם מעכבין ולא חומש: (יז) ואם נפש. אר"ע ואם מוסיף על ענין ראשון על ספק מעילה אשם תלוי: ועשתה אחת. לחייב על כל א' וא': ולא ידע. פרט לאשתו נדה ואחותו בבית כו' שנא' כי תחטא ולא ידע פרט לזה שידע שחטא: ואשם. לגז"ש מה להלן דבר שזדונו כרת אף כו': ונשא עונו. עיין רש"י ז"ל: (יח) בערכך. מה ערכך להלן בכסף שקלים אף כו' לאשם כו': אשר שגג. שאם בא לפניו ספק חלב ולא ידע בינתים שאינו חייב אלא אחת ידע בינתים חייב על כל א' וא' שנאמר שגגתו: והוא לא ידע. פרט לשאמרו לו אחרים יכול אע"פ שאינו מכחיש ת"ל ולא ידע: ולא ידע ונסלח. פרט לאם ידע הא למה זה דומה לעגלה כו': אשם. ללמד שאם שחטו וזרקו ונודע לו שחטא או לא חטא שמותר באכילה יכול אע"פ שלא זרקו ת"ל הוא. מה יעשה כו'. יכול אע"פ שלא נשחט ת"ל אשם הוא. מה יעשה כו'. אשם לה'. יכול לבעה"ב ת"ל אשם הוא לכהן יכול כלו לכהן ת"ל לה' הא כילד מותרי אשמות יפלו לנדבה ויקח בהן עולות וכו': (כא) כי תחטא וכחש. שקדמו חטא פרט לאומר אכלתי היום ולא אכל וכו': בעמיתו ב' פעמים. פרט לגבוה ולאחרים: וכחש. יכול בדברים ת"ל בפקדון שהוא של ממון אי מה פקדון שאין לו רשות להוציאו ת"ל בתשומת יד. אי מה אלו שיש בהן מתנת יד ת"ל בגזל אי מה אלו דברים הנטלים מרשות בעלים ת"ל עשק אי מה אלו דברים שדעת שניהם יודעת ת"ל אבדה: וכחש בה. בגוף הדבר ולא במוצא אי מה אלו דברים שאפשר לדעת דברים שא"א לדעתן כגון המערב מים ביין כו' ת"ל על שקר כל שיש שקר אי מה אלו דברים שאין מזיקין דברים המזיקין חובל אדם באדם קנין בקנין אדם בקנין קנין באדם מנין ת"ל על אחת מכל אשר כו' אי מה אלו דברים המשלמין את הקרן תשלומי כפל ד' וה' וכו' ת"ל ומעלה מעל ריבה: מעל בה'. לרבות קדשי קלים: (כב) לחטא בהנה. פרט לאומר חבלת בי בשבת דלקת גדישי וכו' אמר לו אביו חבלת בי ועשית בי חבור' והוא כופר דקם בדרבה מיניה: (כג) והשיב את הגזלה. הגזילה עצמה יכול דוקא את הגזילה עצמה ת"ל ושלם יכול משיב ומשלם שהרי הגונב משלם כפל ת"ל גזילה הגזלה משלם. יכול דוקא משלם ת"ל הגזילה הא כילד כשהגזילה בעין ישיב את הגזילה ואם לאו ישלם ד"א הגזילה כעין שגזל וכו' (אינו בת"כ רק בב"ק סו') פרט לשינוי שקונה: אשר גזל. פרט לגזל אביו שאינו משלם חומש ואשם יכול לא ישיב כל עיקר ת"ל הגזילה וכן בעשק ובפקדון ועדיין אני אומר אימתי אינו משלם בזמן שלא נשבע לא הוא ולא אביו נשבע הוא ולא אביו כו' הוא ואביו מנין ת"ל גזל עשק הפקד מצא. ועדיין אני אומר אימתי משלם קרן בזמן שנשבע הוא ואביו הוא ולא אביו כו' ת"ל גזילה ועושק ופקדון ואבידה מניין ליתן את האמור למעלה למטה ת"ל מכל אשר כו'. ד"א וכחש בעמיתו כלל. בפקדון כו' פרט. או מכל כו' כלל. מה פרט מפורש דבר שגופו ממון כו' (אינו בת"כ רק בשבועות דף לז:): (כד) מכל אשר ישבע עליו. עד שיהא מתכוין לו מכאן שחייבין על זדון שבועה ועל שגגתה עם זדון הפקדון כו': ושלם אתו. ולא כפל: בראשו. ולא תשלומי ד' וה' יכול הטוען טענת גנב שישלם חומש ת"ל בראשו וחמישתו המשלם בראש כו': לאשר הוא לו. ולא שלוחו יכול לא יתן לשליח ב"ד ת"ל יתננו: ביום אשמתו. בה"א כשעת הוצאה: (כה) ואת אשמו. הפסיק הענין שאשם משלם עם הכפל שלא כדר"ש (אינו בת"כ רק בב"ק סה: וע"ש הפלוגתא): יביא. ואפילו לאחר יו"כ: ונסלח לו על אחת. שחייב על כל א' וא' כילד היו ה' תובעין אותו תן לנו פקדון תשומת יד כו' ת"ל לאחת יכול אם נשבע כאחת [ור"ל שכלל הכל כאחת ולא פרט כל א'] ת"ל על אחת כו': בה. פרט לפחות משוה פרוטה:

פרשת צו

ו (א) כל מקום שנאמר אהרן מרבה אני את בניו וכ"מ שנאמר בני ישראל נאמר ואמרת לרבות את גרים : (ב) זאת העלה . היא . העלה . הרי ג' מיעוטין פרט לשנשחט בלילה ושיצא דמה ושנשפך דמה : כל הלילה . שיהא נותנן בביאת השמש והם מתעכלין והולכין כל הלילה . א"ל אלא דברים שקרבין בלילה דברים שדרכן לקרב ביום מנין כגון הקומץ והקטרת וכו' ת"ל תורת העלה ריבה . או אינו אלא שלא יהא מעלה מן הארץ כל הלילה ת"ל לא ילין חלב חגי כו' : עד הבקר . מה ת"ל אם אינו ענין לאברים תנהו ענין לתה"ד שתורמין כל הלילה מניין לאש מזבח הפנימי שלא תהא אלא ממזבח החיצון תלמוד לומר אש המזבח תוקד בו וזו מערכה שניה של קטרת אש מנורה מניין ת"ל אש תמיד אש מחתה מניין ת"ל ולקח מלא המחתה גחלי אש מלפני ה' איזה דבר שמקצתו לפני ה' זה מזבח החיצון . ובירושלמי יליף ה' מערכות מפסוק זה מנין לעשותם מערכה ליו"כ ת"ל והאש על מזבח כו' . ובער עליה הכהן זו מערכה לעיכול אברים וערך עליה העלה זו מערכה גדולה והקטיר עליה זו מערכה שניה של קטרת אש תמיד לקיום האש הרי חמשה : (ג) בד . של בוץ ושיהא שזור : ילבש . להביא מגבעת ואבנט ד"א לרבות את השחקים [יומא יב:] ר' דוסא אומר להביא בגדי כה"ג וכו' : והרים . ונאמר להלן והרים מה להלן קומץ אף כאן קומץ (יומא כד: ור"ל שישער מן הדשן מלא קומץ לכל הפחות ועיין שם ברש"י) : והרים . יכול עצים ת"ל עולה יכול אברי עולה תלמוד לומר אשר תאכל האש הא כיצד חותה מן המעוכלות הפנימיות ד"א אשר תאכל האש לאברים ופדרים שמחזיר למערכה (יומא מה:) ד"א עיכולי עולה אתה מחזיר ואי אתה מחזיר עיכולי קטרת : ושמו אצל המזבח. (עיין סוף תמורה) ושמו כלו ושמו בנחת ושמו שלא יפזר : אצל . סמוך : (ד) ופשט ולבש . יכול כדרך של יו"כ מקיש לבישה לפשיטה : (ה) והאש כו' . מניין שהמכבה עובר בל"ת ת"ל לא תכבה : בבקר בבקר . בתמיד לא נאמר אלא בקר א' ובקטרת נאמר ג"כ בבקר בבקר יקדים מקטיר את הקטרת לקטרת ובנרות נאמר ג"כ בבקר בבקר כשה"א בהיטיבו את הנרות יקטירנה נרות קודם לקטרת ובער כו' כהן א' בשני גזירות (אינו בת"כ רק ביומא כו:) ומניין שהוא אחר שניה של קטרת ת"ל ובער עליה ולא על חברתה (יומא לג.) מנין שיעשה מערכה שתקבל עליה כל העולות ת"ל העולה . מניין לאימורי קדשי קדשים וק"ק ת"ל חלבי השלמים . ומניין הקומץ והלבונה ת"ל והקטיר כל הקטרת יהיה עליה יכול אף הקטרת ת"ל וערך עליה והקטיר עליה ב' פעמים עליה : (ו) אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה . תמיד אף בשבת אף בטומאה : לא תכבה . אף במסעות : (ז) וזאת כו'. זאת אינה נוהגת בבמה : הקרב אתה . כשרה ולא פסולה . אתה . כלה כאחת : בני אהרן . ולא בנות אהרן : (ט) והנותרת ממנה יאכלו . שיאכלו עמה חולין ותרומה בזמן שהיא מועטת : מצות תאכל . מנוס : תאכל . אפילו כל שהוא : במקום קדש . יכול במחנה לויה ת"ל בחצר אהל מועד מניין לרבות הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש ת"ל במקום קדוש : יאכלוה . שלא יאכלו עמה חולין ותרומה בזמן שהיא מרובה. יאכלוה . כשרה ולא פסולה : (י) לא תאפה חמץ . הואיל ונאמר לא תעשה חמץ יכול לאו אחד על כלם ת"ל לא תאפה אפיה בכלל היתה וכו' : מאשי כו' . א"ל אלא מנחה מניין לכל הקדשים ת"ל קדש קדשים יכול אם חילק הקדשים קודם הקרבת האישים (ר"ל אם חלקוה פסולה) ת"ל היא : כחטאת וכאשם . יש מהן כחטאת ויש מהן כאשם . מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה כו' עיין רש"י ז"ל : (יא) כל זכר . עיין רש"י לרבות בעלי מומין למחלוקת . וכשהוא אומר למטה כל זכר לרבות אפילו בעלי מומין קבועין . וכשה"א עוד למטה כל זכר לרבות אפי' ממעי אמו : חק עולם . לבית עולמים : לדרתיכם . לדורות : כל אשר יגע בהם יקדש . יכול אפי' שלא בלע ת"ל בהם יכול אם נגע במקצתה כלה פסול ת"ל אשר יגע כיצד חותך מקום הבלוע : (יג) זה קרבן אהרן וכו' . יכול אהרן ובניו יקריבו כאחד ת"ל ובניו אשר יקריבו יכול בניו כה"ג כשה"א למטה והכהן המשיח כו' הרי כה"ג אמור אלא בניו כהנים הדיוטים : ביום המשח . כשהם מתחנכים לעבודה ואם לא הביאו א' כה"ג וא' כהן הדיוט עבודתן פסולה : ביום המשח . אין כה"ג נמשח אלא ביום : אתו . אין מושחין ב' כה"ג כאחד : ביום המשח . מיום שנמשח מביא עד עולם שנא' מנחה תמיד : מנחה . הרי היא ככל המנחות ללבונה : תמיד . אף בשבת אף בטומאה : (יד) על מחבת . שטעונה כלי : בשמן . להוסיף לה שמן איני יודע כמה ת"ל תמיד מה תמיד ג' לוגין אף כאן ג' לוגין : תעשה . אף בשבת אף בטומאה שליסתן ועריכתן ואפייתן דוחה שבת : תעשה מרבכת . שנעשית ברותחין ואין לנו מורבכת אלא זו ובתודה ובמלואים : תקריב . אף לאחר מוספין : תפיני . תאפה נאה ר"א אומר תאפה נא שמטגנה בתחלה כו' : פתים . שכופל א' לב' וב' לד' וכו' יכול מה אהרן מביא בכל יום ודוחה שבת וטומאה ומביא חצאין וג' לוגין לעשרון ורבוכה אף בניו כן ת"ל זה קרבן : (טו) המשיח . יכול אף משוח מלחמה ת"ל תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו מביא עשירית האיפה יצא משוח מלחמה שאין בנו עומד תחתיו ומניין שאין בנו עומד תחתיו ת"ל שבעת ימים כו' אשר יבוא כו' את שבא אל אהל מועד בנו עומד תחתיו כו' אין לי אלא משיח מרובה בגדים מניין ת"ל והכהן : מבניו . מלמד שבנו קודם לכל אדם שבעולם יכול אפי' שאין ממלא מקומו ת"ל ואשר ימלא כו' מניין לכ"ג שמת ולא נתמנה כהן אחר תחתיו שקריבה משל יורשים ת"ל מבניו יעשה כו' יכול לחצאין ת"ל אתה כלה רש"א נאמר כאן חק עולם ונאמר להלן חק עולם מה להלן משל ציבור אף כאן משל ציבור : (טז) וכל מנחת כהן . ולא מנחת כהנת מנחת נדבתו מניין ת"ל כל . מקצתה מניין ת"ל תהיה אפי' כל שהוא : (יח) זאת תורת. הואיל ונאמר יאכלנה ואשר יזה כו' יכול אין טעון כבוס אלא חטאת החיצונית חטאת הפנימית מניין ת"ל תורת תורה אחת לכל החטאות יכול אף חטאת העוף ת"ל זאת : קדש קדשים . לרבות זבחי שלמי צבור לצפון : היא . פרט לתודה ואיל נזיר : (יט) המחטא . פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן : אתה . ולא שמזין דמם למטה :

יאכלנה . כשרה ולא פסולה : (כ) בבשרה . ולא בעצמות וגידים וקרנים וטלפים : ואשר יזה . ולא שכבר הוזה [אינו בת"כ רק בזבחים צ"ה ע"ב וצ"ג] : מדמה . ולא מדם קדשי קדשים . מדמה . כשרה ולא פסולה . מדמה ולא מרובצה : על הבגד . יכול נתז על מקצת הבגד שיהא כל הבגד טעון כבוס ת"ל אשר יזה עליה לא אמרתי לך אלא מקום הדם בלבד : יזה . ממקום שכשר להזות פרט שנתז מצואר על הבגד ושנשפך מכלי כו' : בגד . מניין עור שהופשט ת"ל אשר יזה יכול אף עד שלא הופשט ת"ל בגד דר"י ר"א אומר בגד להוציא עור : אשר . לרבות השק : (כא) אשר תבשל . מנין שעירה לתוכה ת"ל בו ישבר : ואם בכלי נחשת . מניין כל כלי מתכות ת"ל ואם : בשלה . מלמד שמבשל ושונה ומשלש אין לי אלא כלי נחשת שמבשל כו' כלי חרס מניין ת"ל ישבר ואם כו' רש"א בישל בו כו' : ומרק ושטף . מריקה בחמין שטיפה בצונן ור"א מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס : ומרק . יכול במ' סאה ת"ל במים : (כב) כל זכר בכהנים יאכל אתה . כשרה טעונה מריקה ושטיפה ולא פסולה : קדש קדשים היא . כל הקדשים למריקה ושטיפה : אתה . פרט לתרומה : (כג) חטאת . חטאת בלבד . וכל חטאת . בין חטאת יחיד בין זכר בין נקבה : מדמה . אפי' מקצת דמה יכול אפי' יצא אחד מהן לחוץ ת"ל אשר יובא ואין היוצא פסול : אל אהל מועד . שילה ובית עולמים מניין ת"ל בקדש : בקדש באש . שטריפתה בקדש מניין פסולי ק"ק ואימורי קק"ל ת"ל וכל כו' . בקדש באש תשרף . מכאן אמרו בשר ק"ק שנטמא בין מבפנים כו' :

ז (א) וזאת תורת האשם קדש קדשים הוא . זאת תורת . הואיל ונאמר במצורע כי כחטאת האשם יכול דמו למעלה ת"ל תורת האשם תורה אחת לכל האשמות שיהא למטה מנין לדם האשם שנתערב בדם שלמים שיזרק ת"ל ק"ק : ואת דמו יזרוק . יכול אפילו חיים ת"ל הוא . מה יעשה ירעה : ואת דמו יזרק . שהמקבל צריך להיות בצפון (אין זה בת"כ אולם בזבחים דף מח' נדרש זה שהמקבל צריך לעמוד בצפון מן ולקח הכהן . לו יקח וע"ש) : (ה) אשם הוא . הוא קרב ואין תמורתו קריבה : (ו) כל זכר כו' יאכלנו כו' . קדש קדשים . לרבות זבחי שלמי צבור לצפון : הוא . פרט לתודה ואיל נזיר : (ז) כחטאת כאשם . תורה אחת לסמיכה : (ח) עלת איש . פרט לעולת הקדש דר"י (והוא כדעת ר' יהושע בשקלים דף ו"ו) . עלת איש . אין לי אלא עלת איש עלת גרים נשים ועבדים מנין ת"ל עור העלה ריבה א"כ למה נאמר עלת איש עולה שעלתה לאיש פרט לשנשחטה חוץ לזמנה וחוץ למקומה יכול אפי' שנשחטה שלא לשמה הואיל ולא עלתה לבעלים לשם חובה לא יהיו הכהנים זוכין בעורה ת"ל עור העולה ריבה אין לי אלא עור העולה עורות ק"ק מניין ת"ל אשר הקריב יכול שאני מרבה אף קק"ל ת"ל עולה מה עולה מיוחדת ק"ק יצאו קק"ל (וזה סדכן עולת פרט לקק"ל . איש פרט לחוץ לזמנה ולר"י עולת הקדש . עולה ריבה של נשים . העולה ריבה שלא לשמה) : (ט) וכל נעשה במרחשת . על שם כליהם נקראו ולא על שם מעשיהם מה תנור כלי אף מחבת ומרחשת כלי : לכהן . יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן כו' יכול לכולן ת"ל לכהן הא כיצד לבית אב עיין רש"י ז"ל . מניין שאין חולקין זבחים נגד מנחות ת"ל וכל מנחה אשר כו' מנין שאין חולקין מנחות נגד עופות ת"ל וכל נעשה במרחשת . מניין שאין חולקין מנחות נגד מנחות ת"ל וכל מנחה בלולה בשמן ומנין שאין חולקין מחבת נגד מחבת ומרחשת כו' ת"ל וחרבה אין לי אלא ק"ק קק"ל מניין ת"ל איש כאחיו אם על תודה כו' . איש חולק ואפי' בעל מום ואין קטן חולק אפי' תם : (יא) וזאת תורת . לנהוג זמן בבמה (ר"ל מדכתיב בוה"ו) וזאת תורת כו' אם על תודה מה שלמים טעונה סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק אף תודה לפי שילא לדון בדבר חדש . ומה שלמים באים מן המעשר כו' אף תודה ומה שלמים פירש מן המעשר מביא לא פירש לא אף תודה . ומניין ללחם שקרב מן המעשר ת"ל השלמים אשר יקריב ומה שלמים פירש מן המעשר יביא מן המעשר לא פירש לא יביא כו' אמר הרי עלי תודה מן החולין ולחמה מן המעשר הואיל ופירש יכול יביא ת"ל השלמים אשר יקריב בזמן שמביא תודה מן המעשר מביא לחמה אבל אמר תודה מן החולין אע"פ שאמר לחמה מן המעשר יביא מן החולין ומה שלמים נקוח בכסף מעשר שני אף לחם כו' פרט לחטי מעשר שני . ומניין לאומר הרי עלי שלמים שלא יביא אלא מן החולין ת"ל וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר להקיש כל הבא מן הצאן והבקר לפסח מה פסח שהוא בא בחובה ואינו בא אלא מן החולין אף כל שהוא חובה לא יביא אלא מן החולין : (יב) תודה יקריבנו . המפריש תודה ואבדה והפריש אחרת תחתיה וא"כ נמצאת ראשונה שאיזה שירצה יקריב ויביא עמה לחם מנין ת"ל בפסוק שלמעלה יקריב יכול שתיהן טעונין לחם ת"ל יקריבנו ומניין לרבות ולדות ותמורות ת"ל אם על . יכול כלן טעונין לחם ת"ל התודה תודה טעונה לחם ולא ולדות ותמורות : (יב) והקריב על זבח . לחייב על כל זבח וזבח : בשמן בשמן . שני פעמים ריבוי אחר ריבוי למעט מלוג לחצי לוג : וסלת מרבכת . מנין לחלות שיהיו סלת ת"ל חלות חלות לגז"ש מנין לרקיקין ת"ל מצות מצות : בלולת . ריבה רביעית למרבכת : (יג) על חלת לחם חמץ . נגד חמץ יביא מצה : על חלת לחם . מלמד שאין הלחם מתקדש עד שתהא שחיטתה לשמה : תודת שלמיו . לרבות שלמי נזיר לעשרה קבין ירושלמית ולרביעית שמן : (יד) והקריב ממנו . מן המחובר : אחד . שלא יטול פרוסה : מכל . שיהא כלן שוות : קרבן . שלא יטול מאחד על חבירו : תרומה . איני יודע כמה נאמר כאן ממנו ונאמר להלן ממנו מה להלן א' מעשרה אף כאן א' מעשרה איני יודע מכמה חלה וכו' : ובשר ט' . אין לי אלא תודה אף הלחם מניין ת"ל קרבנו ולדות ותמורות מניין ת"ל ובשר חטאת ואשם מניין ת"ל זבח מנין שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת פסח ת"ל שלמיו : עד בקר . אבל נאכל כל הלילה א"כ למה אמרו חכמים עד חצות עיין רש"י אבל אין המחשבה פוסלת בו עד עמוד השחר : (טז) ואם נדר כו' . אין לי אלא שלמים מניין לחגיגה הבאה עם הפסח והבאה בזמנה ולתשלומין ושלמים הבאים בתוך המועד ולאחר המועד ת"ל ואם נדר ומניין לתמורות וולדות ת"ל או נדבה מניין לבכור ומעשר ת"ל זבח : ביום הקריבו ס' יכול ליום אחד ת"ל וממחרת יכול מעים לאכול לב' ימים ת"ל והנותר ממנו יאכל

מצוה

מנוה לאכול בראשון: והנותר. יכול אם הותירו כלו פסול ת"ל יאכל אפילו כלו: (יז) והנותר מבשר. ולא מגידין ועצמות וקרנים וטלפים: הזבח. פרט לעובר ושליא יכול יהא נאכל אור לשלישי ת"ל עד יום בעוד יום הוא נאכל כו' יכול ישרף מיד ת"ל ביום כו' ביום הוא נשרף ואינו נשרף בלילה: ישרף. אף לאחר שלישי: (יח) ואם האכל. במחשב הכתוב מדבר עיין רש"י ז"ל עד ואינו נפסל בשלישי או אינו אלא בכהן ת"ל אותו בזבח מדבר. בן עזאי אומר אותו בבל ירצה ולא מאחר נדרו בבל ירצה. אין לי שמחשבה פוסלת אלא בזריקה שחיטה קבלה הולכה מניין ת"ל האכל יאכל יכול אף בשירי הדם והקטרה ואכילת בשר ת"ל המקריב והלא זריקה בכלל היתה ולמה יצאתה להקים אליה מה זריקה שמעכב כפרה אף כו' יצא כו' שאין מחשבה פוסלת אלא בדבר הראוי כו' אין לי אלא במחשב לאכול בשר מניין למחשב על זריקה ושירים והקטרה ת"ל האכל יאכל אכילת אדם ואכילת מזבח מניין לזבחים הנאכלין ליום א' שמחשבה פוסלת בשני ת"ל ואם האכל יאכל כו' יכול השוחט לנכרי ולטמאים יהא בלא ירצה ת"ל אותו כו' אין לי בלא ירצה אלא שנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו מנין נשחט בלילה כו' וכל הפסולין ת"ל לא ירצה כו' יכול יהו חייבין עליו כרת ת"ל אותו כו' (מכאן עד והנפש אינו בת"כ רק בזבחים דף כ"ח כ"ט וע"ש): ביום השלישי. שיהא משולש בדם בבשר באימורין: לא יחשב. שאינו רשאי. לא יחשב לו. שמחשבה אחרת מוציא מידי פיגול: פגול יהיה. אם אינו ענין לחוץ לזמנו ת"ע לחוץ למקומו: יהיה. שמצטרפין זה עם זה: והנפש. ולא הציבור: האכלת. ולא המאכלת. האכלה. אכילה בכזית: ממנו. פרט לחוץ למקומו: עונה תשא. לגז"ש נאמר כאן עונו תשא ונאמר בנותר עונו ישא מה להלן בכל הקדשים אף כאן בכל הקדשים: (יט) והבשר. (פסחים כ"ד:) מנין לרבות עצים ולבונה ת"ל והבשר. יכול טמא מטמא בשר קודש במשא ת"ל אשר יגע: והבשר. לרבות אימורי קדשים קלים לטומאת בשר (שם). ד"א והבשר לרבות בשר הפנימי שהוא מותר. מכאן אמרו אבר שיצא מקצתו חותך כו' ובמוקדשין כו': בכל טמא. אף בשני שנקרא טמא שנא' כל אשר בתוכו כו' ולמדנו לשלישי מן התורה ורביעי מק"ו (שם יט): כל טהור. ודאי ולא ספק ולמעלה בבשר אשר יגע וכו' ודאי ולא ספק מכאן כל שיש בו דעת לשאול כו' (סוטה כ"ט). כל טהור. לפי שנאמר ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלנו שלמים אלא הבעלים בלבד ק"ו מפסח ת"ל כל טהור כו'. כל טהור כו' והנפש אשר כו' הנאכל לטהור חייב עליו משום טומאה יצא האוכל לפני זריקת דמים ופסח הבא בטומאה שאכלו ממנו זבין כו': (כ) מזבח. להוציא פיגול שלא היה לו שעת הכושר: השלמים. מה שלמים שהן קדשי מזבח (שבועות ד' ז'. וע"ש ברש"י) פרט לקדשי בדק הבית: אשר לה'. לרבות הלן והיוצא שחייבין עליו: הנפש ההיא. ולא שוגג ולא אנוס ולא מוטעה: (כא) כי תגע. ולא במשא: בכל טמא. מניין לרבות אימורי קק"ל ת"ל אשר לה' (פסחים כ"ד:): מבשר זבח. ולא גידין כו' ונכרתה כו' (שבועות ז') ג' כריתות א' לכלל וא' לפרט כו' וא' לדברים שאין נאכלין כגון לבונה: (כג) בני ישראל. ולא נכרים: שור וכשב ועז. פרט לבהמה טמאה וחיות ועופות שחלבן מותר (ר"ל בחיות ועופות): כל חלב. לרבות כוי ופחות מכזית לאזהרה: (כד) לכל מלאכה. אפי' למלאכת הקודש טהור: טרפה. פרט לבהמה טמאה שאין במינה טרפה: לא תאכלהו. פרט לנבילת חיה (זבחים ד' ע') ד"א שחל איסור נבילה וטרפה על איסור חלב יכול לא יאכילנו לאחרים ת"ל ואכל יכול חלב שמותר בהנאה הוא טהור חלב שור הנסקל ועגלה ערופה מניין ת"ל כל חלב כו': (כה) כי כל כו' אשר יקריב כו'. אין לי אלא חלב תמימין חלב בעלי מומין מניין ת"ל מן הבהמה חלב חולין מניין ת"ל כי כל א"כ למה נאמר אשר יקריב פרט לחלב דפנות: מן הבהמה. לרבות את הכלאים: הנפש. לרבות את השוחה: (כו) וכל דם. יכול אף דם מהלכי שתים ודם שרצים דגים וחגבים ודם ביצים ת"ל לעוף ולבהמה מה אלו שיש בהן טומאה קלה וחמורה ומין בשר ויש בו איסור אף כו': לעוף. יכול מה עוף שאין בו כלאים אף בהמה ת"ל ולבהמה יכול מה בהמה שאינה באה על כנים אף עוף כו' ת"ל לעוף: (כט) בני ישראל. מניפים ולא נכרים. בני. ולא בנות מניין לרבות גרים ומשוחררים ת"ל המקריב: המקריב. אין לי אלא כהן המקריב בעלים מניין כשה"א ידיו תביאינה הרי ידי בעלים הא כיצד כהן כו' עיין רש"י ז"ל: מזבח שלמיו. פרט לאשם מצורע שאין טעונין תנופה שחוטין. מזבח שלמיו. לרבות זבחי שלמי צבור שיטענו ג"כ תנופה שחוטין יכול כל הזבח טעון תנופה ת"ל חלב וחזה: יביא את. לרבות את האליה: (ל) את אשי ה'. לרבות ב' כליות: יביאנו. לרבות יותרת הכבד: את החלב על החזה. כשמביאו כו' עיין רש"י. מניין שטעונין הרמה ת"ל אשר הונף ואשר הורם בנין אב לכל הטעון תנופה טעון הרמה: החזה. אפי' נטמאו כולן ונשתייר א' מהן: תנופה. ולא תנופות: לפני ה'. במזרח: (לא) והקטיר. עיין רש"י ז"ל בעוד שהאמורין כו' וכה"א גם בטרם יקטירון כו'. נטמאו אמורין או שנאבדו יכול לא יהיו זכאין בחזה ושוק ת"ל והיה כו': (לב) שוק הימין. זרוע חולין מניין שהוא של ימין (ר"ל במתנות) ת"ל תתנו. זרוע מוקדשין מניין (ר"ל באיל נזיר) ת"ל תרומה: (לג) המקריב. עיין רש"י ז"ל שאינו חולק בבשר. רש"א כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה מנין אף היניקות ת"ל מבני אהרן כל עבודה שמסורה לבני אהרן: (לד) התנופה. זו תנופת הסל של נזיר: התרומה. זו תרומת לחמי תודה: לקחתי מאת בני ישראל. ראוים היו ישראל וכשנתחייבו נטלתי מהם יכול אם יזכו ינתן להם ת"ל לחק עולם לעולמי עולמים יכול אף הקדשים חייבים במתנות ת"ל ואתן אתם כו' אין לך אלא מה שאמור בענין: מאת בני ישראל. מרצון בני ישראל: (לה) זאת משחת אהרן ומשחת בניו. כדאי אהרן לעצמו ובניו לעצמם ר"א יכול צריכין לשמן המשחה לע"ל ת"ל זאת משחת כו': מאשי ה'. מלמד שאף האישים סייעו: ביום וכו'. מלמד שאף היום סייעו: (לו) אשר צוה ה'. אר"ש מניין שהיו ישראל מפרישין מתנות כהונה מהר סיני ולא זכו בהן אהרן ובניו עד שזכו בשמן המשחה ת"ל אשר צוה כו': חקת עולם. לבית עולמים: לדרתם. לדורות (מכאן עד ביום צותו הכל בזבחים צ"ח. ומנחות בג'): (לז) זאת התורה לעולה. מה עולה טעונה כלי אף כו': למנחה. מה מנחה מקדשת הנוגע בבליעה אף כו': ולחטאת. מה חטאת בידו הימנית אף כו': ולאשם. מה אשם עצמותיו מותרין אף כו': ולמלואים. מה מלואים הנותר בשרפה שנא' ושרפת את כו' אף כו' ד"א מה אשם אין שפיר ושליא קדוש בו אף כו' והיתר עצמות ילפינן מג"ש נאמר באשם לו יהיה ונאמר בעולה לו יהיה מה אשם כו': ולזבח השלמים. מה שלמים לשמן אף כו': (לח) ביום צותו. מלמד שדברות מדבר סיני לא נאמרו אלא ביום. דברות אה"מ מניין ת"ל במדבר סיני באהל מועד מקיש דברות אהל מועד לדברות סיני מה אלו ביום אף כו': להקריב את קרבניהם. זה בכור ומעשר ופסח: ביום צותו. מלמד שכל הקרבנות אין קרבין אלא ביום:

ח (ב) קח את אהרן ואת בניו אתו. לפי שנאמר ויגף את העם כו' אשר עשה אהרן. במשמע שאהרן נתרחק וגם בלבו של משה היה שנתרחק שנא' ובאהרן התאנף. ובלבו של אהרן היה שנתרחק שנא' קרב אל המזבח לכך נאמר קח את אהרן מכאן ידע שנתקרב אהרן. ד"א כפירש"י קחנו בדברים וכן קח את הלוים וכן קח לך את יהושע: ואת הבגדים. אלו הבגדים אשר הפקדתיך עליהם שנאמר ואלה הבגדים אשר יעשו כו': ואת שמן המשחה. זה שמן המשחה שהפקדתיך עליו שנאמר ועשית אותו שמן כו': ואת פר החטאת. שנא' והקרבת את הפר כו': ואת שני האילים. שנאמר ואת האיל האחד תקח כו' ואת האיל הב' תקח כו': ואת סל המצות. שלא כסדר האמור להלן אמור כאן (ואעפ"כ הכל אחד עיין ק"א): (ג) ואת כל העדה הקהל. עשה במעמד כל העדה שיהיו נוהגין קדושה בכהונה: (ד) ויעש משה כו'. כשם שהסדיר עבודת מקדש כך הסדיר כהונה ולויה: (ה) זה הדבר. להלן נאמר זה הדבר לרבות מכנסים ועשירית האיפה וכאן נאמר זה הדבר ללמד שאפי' מקרא פרשה מעכבת (הכל ביומא דף ה:): (ו) וירחץ אתם במים. באותה שעה זכו לקידוש ידים ורגלים ולטבילת יו"כ: (ז) ויתן עליו כו'. מלמד שנעשה משה סגן לאהרן מפשיטו ומלבישו וכן עשה לו במותו שנא' קח את אלעזר בנו והפשט שמפשיטו בגדי כהונה ובגדי שכינה מלובשין תחתיהן: ויחגר אותו באבנט ויחגר אתם. (הוא ביומא דף ה' ע"ב) מכאן שאהרן ואח"כ בניו וי"א שאהרן ובניו בבת אחת שנא' וחגרת אותם אבנט. ומ"ש כאן ויחגר אתו ללמד שאבנטו של כה"ג לא זהו אבנטו של כהן הדיוט: (י) ויקח משה את שמן המשחה. רי"א שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה נסים בו כו': וימשח את המשכן. ולא כמשיחת אהרן ובניו שלאחר שמלבישן היה מושחן וכה"א כשמן הטוב כו' שיורד על פי מדותיו אבל משכן וכליו כל כלי וכלי טעון משיחה שנא' וימשח את המזבח ואת כו': (יג) ויקרב משה את בני אהרן. שנעשה ג"כ סגן לבניו: (יד) ויגש את פר החטאת. כאן נקרא פר החטאת: ויסמך אהרן ובניו. מפני שהן קרבנותיהם: (טו) וישחט ויקח משה. שכל ז' ימי המלואים היה משה משמש בכהונה גדולה הוא היה שוחט וזורק וכו' ואהרן רואה מלה"ד לאשה שנפלת כשהיא קטנה ופסקו עם אמה שתשמש עד שתלמוד בתה כך כו': ויקדשהו לכפר עליו. כפרה זו למה מפני שדחקו ישראל והביאו נדבה למשכן מקצתן שלא בטובתן: (טז) ויקח את כל החלב אשר על הקרב. כאן למד הקרבת חלבים ואימורים מפרים ושעירים הנשרפים וכן שחיטה וזריקה וסמיכה וכן לעולה הפשט ונתוח ואף שלא כתיב הפשט כאן אין נתוח בלא הפשט וכן רחיצת קרב וכרעים וכן בשלמים שחיטה כו': (יח) ויקרב את האיל השני למה נאמר שני ללמד שמעכבין זה את זה וכן הפר ושני אילים וסל המצות כולן מעכבין זה את זה: (כב) איל המלואים. שמושלם על הכל והן שלמים לאהרן ובניו: ויסמכו. סמכו ידיהם עליו בשמחה ועשו יו"ט: (כג) ויקח משה מדמו. הפר היה טעון שש מתנות. זריקה. מתן סביב. הזאה. חיטוי. יציקה. כפרה. והשני ב' מתנות. זריקה. ומתן סביב. והשלישי היה טעון י"ג מתנות. זריקה. מתן סביב. ובהונות אהרן ובניו. והזאה על אהרן ובניו ועל בגדיהם (נ"ל דלא חשיב רק הזאת בגדי בני אהרן ולא בגדיו כי היו מתקדשים בהזאה עצמה ובהכי סליק חושבן): (לא) בשלו את הבשר כו'. כמו שנא' להלן ואכל אהרן ובניו: (לב) באש תשרפו כו'. מלמד שהמלואים מותרים בשרפה וזה שאמר להלן ולמלואים: (לג) ומפתח אהל מועד כו'. מכאן אמרו בכ"ג באחד קרבנו מלואים כו': כי שבעת ימים ימלא את ידכם. כל שבעת ימי המלואים היה משה מעמיד את המשכן בכל בקר ובקר ומקריב קרבנותיו עליו ומפרקו ובשמיני העמידו ולא פרקו: (לד) צוה ה' לעשת לכפר. עיין רש"י ז"ל. ד"א לכפר כפרה זו תכפר עליכם עד תחה"מ: (לו) ויעש אהרן ובניו. שמים ושמחים לקבל מפי משה כשומעין מפי הקב"ה: ביד משה. כדאי השליח לשולחיו כדאי המצוה למי שנצטווה:

פרשת שמיני

ט (א) ויהי (מגילה יו"ד:) מלמד שהיתה שמחה לפניו כיום שנבראו בו שמים וארץ כתיב כאן ויהי וכתיב להלן ויהי ערב ויהי בקר: ביום השמיני. איני יודע אם שמיני לחדש אם שמיני למנין כשה"א ז' ימים ימלא את ידכם הוי אומר שמיני למנין ואותו יום נטל י' עטרות כו' ראשון למעשה בראשית כו': קרא משה. לפי שכבד המקום לאהרן תחלה שנא' ועלית אתה ואהרן עמך אף משה כבד לאהרן וקרא תחלה לאהרן כו': (ב) קח לך עגל. אמר לו אע"פ שנתרצה המקום לכפר על עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שלא ישנאך בביאתך למקדש ויבא עגל ויכפר על מעשה עגל ובישראל שיש להן עוד אחת וישחטו שעיר עזים לכך הוצרכו לשעיר ועגל. ולפי שנדמה עבירה ג"כ לשור שנאמר וימירו את כבודם כו' בתבנית כו' לכך הוזקק ג"כ לשור: לפני ה'. א"ל עבירה שאתה מתירא ממנה כבר נשחטה לפני המקום: (ד) כי היום ה' נראה אליכם. אמרו לו וכי האיך מקלסים את המלך ואין רואין פני המלך אמר ע"מ כן כי היום כו': (ה) ויקחו כו' אשר צוה כו' בזריזות כו': ויקרבו כל העדה. קרבו כולן בשמחה משל לאדון שכעס על אשתו לאחר ימים נתרצה כו' מיד חגרה מתניה כו' והיתה משמשת לפניו יותר מדאי: (ו) ויאמר משה זה הדבר. אמר להם העבירו יצה"ר מלבכם ותהיו כלכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום כשם שהוא יחידי בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת

לפניו

לפניו שנא' ומלתם את ערלת לבבכם כי ה' אלהיכם כו' ואם עשיתם כן וירא אליכם כבוד ה': (ז) קרב אל המזבח. הגים דעתך ובוא עבוד עבודתך כי לכך נבחרת לשרת להקב"ה משל לאדון ב"ו שנשא אשה והיתה מתביישת לפניו אמרה לה אחותה על מה נכנסת כו' ד"א לפי שראה את המזבח בתבנית שור ונתירא ממנו לכך נאמר קרב כו': (ח) ויקרב. בזריזות: וישחט את עגל החטאת אשר לו. התחיל בקרבנותיו תחלה ואחר שנפנה מקרבנותיו התחיל בקרבנותיהם לפי שקרבנו מכפר יותר מקרבנם שנא' ועשה את חטאתך כו': (טו) ויחטאהו כראשון. מה ראשון טעון היפוך וד' מתנות אף כו': (טז) ויעשה כמשפט. הפשט ונתוח וכו' וכל מעשה עולה כו' ד"א (ביצה כ:) כמשפט מה עולת נדבה טעונה סמיכה אף עולת חובה טעונה סמיכה: (יז) וימלא כפו ממנה. נאמר כאן מילוי ונאמר להלן מילוי מה להלן מלא קומצו אף כאן מלא קומצו ומה להלן עלה בידו גרור כו' אף כו': מלבד עלת הבקר. מלמד ששתי מנחות היו שם א' עם העולה וא' בפני עצמה: (יח) זבח השלמים אשר לעם. מכאן למדו שלמים לציבור ובשעה קלה למדו כל העבודות: (כא) ואת החזות כו'. כאן זכו למתנות: (כב) וישא אהרן את ידו. זכו לנשיאת כפים כו': ויברכם. ה"ז ברכה סתומה ופי' להלן יברכך ה' וכו': (כג) ויבא משה ואהרן אל אהל מועד כו'. עיין רש"י ז"ל: (כד) ותצא אש מלפני ה' כו'. כיון שראו את חדשה שירדה משמי מרומים וליחכה על המזבח מיד וירונו אמרו שירה. ועל אותה שעה הוא אמר רננו צדיקים בה' וערבה לה' מנחת כו':

י (א) ויקחו בני אהרן. אף הם בני אהרן בשמחתם כיון שראו את חדשה שירדה משמי מרומים וכו' ותאכל את העלה וכו' עמדו להוסיף אהבה על אהבה שנאמר ויקחו אין ויקחו אלא שמחה ד"א כיון שראו שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל אמרו נדב ואביהוא וכי יש לך אדם שמבשל תבשיל בלא אש מיד נטלו אש זרה ונכנסו לק"ק כו'. א"ל המקום אני אכבד אתכם יותר ממה שכבדתם אותי. אתם הכנסתם לפני אש טמאה ואני אשרוף אתכם באש טהורה: ויקריבו כו' אש זרה. יכול אש זרה ממש ת"ל אשר לא צוה אותם הכניסוהו בלא עצה. ר"ע אומר לא הכניסוהו אלא מן הכירים שנא' ויקריבו לפני ה' אש זרה א"כ למה נאמר אשר לא צוה אותם לא נמלכו במשה רבן ר"א אומר כו' עיין רש"י ז"ל: בני אהרן. מה ת"ל שלא נטלו עצה מאהרן: איש מחתתו. שלא נטלו עצה זה מזה: (ב) ותצא אש מלפני ה'. מלמד שיצאה מק"ק ושרפה נשמתן: ותאכל אותם. ולא בגדיהן שנאמר וישאם בכתנתם וכו' וי"א שריפת נשמה וגוף קיים שנא' וימותו כעין מיתה: לפני ה'. ר"א אומר לא מתו אלא בחוץ מקום שהלוים מותרים לכנוס שנאמר ויקרבו וישאום בכתנתם כו' א"כ למה נאמר וימותו לפני ה' נגפן המלאך ודחפן לחוץ. ר"ע אומר לא מתו אלא מבפנים שנא' וימותו לפני ה' א"כ למה נאמר ויקרבו כו' מלמד שהטילו עליהם הניתות של ברזל והוציאם לחוץ: (ג) הוא אשר דבר ה' כו'. עיין רש"י ז"ל שהם גדולים ממני וממך כיון שידע אהרן שבניו מיודעיו של מקום שתק וקבל שכר: וידם אהרן. צדק עליו את הדין וכן יעקב קטנתי וכן בדוד נמקו חבורותי מפני אולתי וכו': (ד) ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן. מכאן אמרו אין הכהנים מטמאין למתים במקום לוים שהרי היו אלעזר ואיתמר: דד אהרן. ממשמע שנא' ובני קהת כו' איני יודע כו' אלא להקיש מעשה עוזיאל למעשה אהרן מה אהרן רודף שלום בישראל אף כו' ומניין שהיה אהרן כו' שנא' ויראו כל כו' ויבכו ל' יום ובמשה כו' וכה"א בקבלה (מלאכי ב' ה') בריתי היתה אתו החיים והשלום שהיה רודף שלום בישראל: (ו) ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר כו'. רא"א בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מתחילין מן הקטן שנא' ויאמר ה' אלהים אל הנחש כו': ראשיכם אל תפרעו. נאמר כאן פריעה ונאמר להלן פריעה מה להלן גידול שער אף כאן גידול שער: ובגדיכם לא תפרמו. אל תקרעו בגדיכם: את השרפה. נאמר כאן שריפה ונאמר להלן במיתת ב"ד שריפה מה כאן שריפת נשמה וגוף קיים אף כו': ואחיכם כל בית ישראל. עיין רש"י ז"ל: (ז) ומפתח אהל מועד לא תצאו. מכאן אמרו כ"ג אין יוצא אחרי המטה אלא הוא נכסה והן נגלין הן נגלין והוא נכסה כו' ד"א לא תצאו יכול בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה ת"ל ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ולא יחלל הוי אומר בשעת עבודה: פן תמתו. מכלל לאו אתה שומע הן: כי שמן משחת ה' עליכם. (אף שאינו בת"כ שבידנו עיין ברמב"ם הלכות ביאת המקדש פ"ב הל' ה' ובכ"מ שם) שיכול אין לי אלא אהרן ובניו שנתרבו בשמן המשחה אם יצאו בשעת עבודה שחייבין מיתה מנין לכהנים של כל הדורות ת"ל כי שמן משחת ה' עליכם לדורות: ויעשו כדבר משה. קיימו עליהן מצות משה רבן שבח לתלמיד שמקיים מצות רבו כו': יין. יכול אפי' כ"ש אפי' מגתו ת"ל שכר לא אמרתי אלא כדי לשכר רביעית יין בן ארבעים יום א"כ מה ת"ל יין לומר לך שמוזהרין על כ"ש ועל מגתו כי"א יין א"ל אלא יין שאר משכרין מנין ת"ל ושכר א"כ למה נאמר יין לומר לך על היין במיתה ועל שאר משכרין באזהרה. ר"א אומר יין ושכר אל תשת שלא תשתה דרך שכרותו (אף שבת"כ שבידנו אינו אם הפסיק אבל בכריתות י"ג איתא אם הפסיק) הא אם הפסיק בו או אם נתן לתוכו מים כ"ש פטור: אתה ובניך כו'. לפי שנאמר ולהורות יכול יהיו חייבים על הוראה ת"ל אתה ובניך כו' ולא תמותו ואין ישראל חייבין מיתה על הוראה וק"ו לכהנים: בבאכם. אין לי אלא בביאה ביציאה מנין נאמר כאן בבאכם כו' ונאמר בבואם אל אה"מ בקידוש ידים ורגלים וכו' מה להלן עשה יציאה כביאה אף כאן כו' ומה להלן אינו חייב אלא בשעת עבודה אף כאן כו' אין לי אלא אהל מועד מזבח מנין וכו' עיין רש"י ז"ל: אהל מועד. מנין לרבות שילה ובית עולמים ת"ל חקת עולם ועוד לרבות יציקות ובלילות ותנופות והגשות וקמיצות והקטרות ומליקות וקבלות והזאות: (י) ולהבדיל. עיין רש"י ז"ל. ומנין למחוסר בגדים ושלא רחוץ ידים ורגלים שמחללין עבודתן ת"ל חק שלם חקת עולם לגז"ש: להבדיל בין הקודש ובין החול. (כריתות יג:) אלו דמים וערכין וחרמים והקדשות: בין הטמא ובין הטהור. אלו הטומאות והטהרות: (יא) ולהורות. אלו ההוראות: את כל החקים. אלו המדרשות: אשר דבר ה'. אלו ההלכות: אליהם ביד משה. זו גמרא יכול אף המשנה ת"ל ולהורות. ר"י בר"י אומר אינו חייב אלא על ההוראה בלבד (כריתות שם): (יב) בניו. שקולין לו בכבוד ובדמימה: הנותרים. קרובים היו ליסרף אלא שריחם הקב"ה על אהרן: קחו את המנחה. זו מנחת נחשון: הנותרת. זו מנחת שמיני: ואכלוה מצות. עיין רש"י ז"ל: אצל המזבח. ולא בהיכל וע"ג המזבח מנין לק"ק ת"ל כי קדש קדשים היא: היא. פרט לתודה ולאיל נזיר ולאיל המלואים ולחמם: (יג) במקום קדוש כו' כי כן צויתי. עיין רש"י ז"ל: כאשר צויתי. בשעת מעשה א"ל כאשר צוה ה' ולא מעצמי אני אומר (עיין יומא ה'): (יד) במקום טהור. מטומאת מצורע מלמד שאוכלין בירושלים מכאן כו' עיין רש"י ז"ל: ובנתיך. במתנות או אינו אף בחלק ת"ל והק בניך אין חק לבנות: מזבחי שלמי כו'. זבחי שלמי צבור שהיו באותו יום כמ"ש ושור ואיל וכו': (טז) שעיר. זו שעיר נחשון: החטאת. זו חטאת יום השמיני. דרש. זו שעיר ר"ח. דרש דרש. עיין רש"י ז"ל יכול שלשתם נשרפו ת"ל והנה שרף א' ואיני יודע איזהו ת"ל ואותה נתן כו' לכפר זה שעיר ר"ח שנאמר ושעיר עזים אחד לחטאת לה': הנותרם. לא היה פנהם עמהם: (יח) הן לא הובא. א"ל שמא נכנס מדמה לפנים אמר לאו. אין לי אלא לפני ולפנים מנין להיכל ת"ל אל הקדש: בקדש. ומנין שאף שרפתה בפנים ת"ל אכל תאכלו כו' יכול אף אם נטמאת בחוץ שרפתה בפנים ת"ל אותה מה זו כו': (יט) הן היום. ר"נ אומר מפני אנינות נשרפה וז"ש אלה ומת"ל כאלה לרבות כל האמור בפרשת טומאה כו'. ר' יעקב אומר למעט הלוים שמותרים באנינות לשיר. ר"י ור"ש אומרים אם מפני אנינות נשרפה היה להם לשלשתם ליסרף. ד"א והלא מותרים באכילה לערב אלא מפני טומאה נשרף ומת"ל אלה. א"ל לא היה לי להסתכל באלו שעשו שלא בעצה ונשרפו: כאלה. א"ל ואם לא אלו בלבד קברתי אלא כו' לא כך הייתי מבזה קדשי קדשים: היום. עיין רש"י ז"ל. רש"א אין אונן אסור בקדשים בלילה אלא מד"ס: (כ) וייטב. עיין רש"י ז"ל א"ר יהודה חנניה בן יהודה היה דורש כל ימיו קשה הקפדה שגרמה לו למשה לטעות ואני אומר מי גרם לו שהקפיד אלא טעה. בג' מקומות בא משה מכלל כעס לידי טעות כאן ובמי מריבה ובמדין שנתעלמו ממנו הלכות הגעלה. מכאן אמרו כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא כו' (פסחים ס"ו):

יא (א) לאמר אלהם. לאלעזר ולאיתמר: (ב) דברו. זו דיבור אל ישראל: החיה. עיין רש"י ז"ל ולאומות לא אסר כלום וכן בהמה טמאה נבילה וטריפה (ואבר מן החי) וחלב ודם וגיד הנשה: זאת החיה. מלמד שאחז משה כו' וכן בדגים ועופות ושרצים. ובש"ס ריש א"ע ארז"ל החיה אשר תאכלו חיה אכול שאינה חיה אל תאכל: מכל הבהמה. מלמד שבהמה בכלל חיה ומנין שחיה בכלל בהמה ת"ל זאת הבהמה איל צבי כו': מכל הבהמה. לרבות את הכלאים. אפי' מין בהמה וחיה שנאמר החיה וכל בהמה: אשר על הארץ. להוציא את שבים שאין צריך סימנים אלו: (ג) כל בבהמה. לרבות את השליא וכו' יכול אפי' יצא מקצתו ת"ל אך ולהלן נאמר בבהמה בבהמה. ומנין אפי' הוציא את ידו ת"ל כל. יכול אפי' הוציא ראשו ת"ל אך. א"ל בן ט' חי בן ח' מת בן ח' מת או חי בחולין ובמוקדשין ובמעשר מנין ת"ל כל מפרסת כו': אתה תאכלו. ולא בהמה טמאה בל"ת מנין ת"ל אך את זה לא תאכלו הגמל כו' ושאר בהמה טמאה מק"ו: (ה) ממעלה הגרה. יש לך מעלה גרה שאין אתה אוכל ואינו טמא וזהו טהור שנולד מטמא יכול אף טמא שנולד מטהור ת"ל הגמל טמא הוא הוא טמא בהווייתו ואין גמל שנולד מטהור טמא (בכורות ו') מנין לה' חטאות מתות ת"ל ממעלי הגרה טמא (בכורות טז') מנין לתמורת פסולי המוקדשין ת"ל וממפריסי הפרסה טמא מניין לחלב ה' חטאות מתות ת"ל להלן ממעלי הגרה שמאים מנין לחלב פסולי המוקדשין ת"ל וממפריסי הפרסה השסועה שמאים מנין לחלב בהמה טמאה ת"ל גמל גמל ב' פעמים אם אינו ענין לבשרה תנהו ענין לחלבה מנין לטריפות ת"ל וממפריסי הפרסה יכול אפי' אכלה הרדופנין ת"ל נבילה וטרפה כו' מה נבילה שאין כמוה חיה ואינה בת חיים אף טרפה שאין כמוה חיה ואינה בת חיים יצאה זו שכמוה חיה כו': את זה. פרט לבשר מהלכי שתים שאין חייב בל"ת ולהלן נאמר את זה פרט לחלב מהלכי שתים: את הגמל כו' ואת החזיר כו'. אלו נאמר גמל כו': (ח) לא תגעו. מה ת"ל לא תגעו ברגל וזה שארז"ל חייב אדם לטהר עצמו ברגל. אחרים אומרים יכול אם נגע אדם בנבילה ילקה את הארבעים ת"ל ולאלה תטמאו כו': (ט) מכל אשר במים. (מכאן עד בימים בחולין סו:) מה ת"ל שיכול התיר במפורש והתיר בסתום מה כשהתיר במפורש לא התיר אלא בכלים (דכתיב בימים ובנחלים במים כו' הוא דאית ליה אכול דלית ליה לא תאכלו הא בכלים אע"ג דלית ליה) ומנין לרבות בורות שיחין ומערות שפוחה ושותה מהן ת"ל תאכלו מכל אשר במים אימא במים כלל בימים ובנחלים פרט אין בכלל אלא מה שבפרט ימים ונחלים אין תרילין ונעילין לא. במים חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש מים נובעין אף כל מים נובעין וריבה תרילין ונעילין לאיסורא ומיעט בורות שיחין ומערות להיתרא: בימים. זה ים הגדול שנא' ולמקוה המים קרא ימים: ובנחלים. אלו נהרות שנא' ונהר יוצא כו' אין לי אלא ימים ונחלים שמושכים בימות החמה ובימות הגשמים מנין לרבות שאר מים המושכין בימות החמה ואין מושכין בימות הגשמים עד שאתה מרבה את הביברין ת"ל בימים ובנחלים לג"ש אין לי אלא בעלי עצמות ופרה ורבה מנין לרבות בעלי עצמות ואין פרה ורבה פרה ורבה ואין בעלי עצמות עד שאתה מרבה הגלים והצפרדעים הגדלים במים וביבשה ת"ל כל מכל ומכל. מנין שאפילו אין לו אלא סנפיר וקשקשת אחת ת"ל סנפיר וקשקשת: בימים ובנחלים אתם תאכלו. תאכלו לרבות טהור שבמעי טמא יכול אף טמא שבמעי טהור ת"ל אותם: תאכלו. לרבות טהור שנכבש עם הטמא יכול אף שנימוק ת"ל אותם: (י) נפש החיה אשר במים. חיה זו חית הים. נפש החיה להביא את הסרני (פי' מוסף הערוך בלשון יוני ורומי מין חית הים מחציה ולמעלה מין אשה

נגעו. שאם העין וכהה כהה והעין הרי היא כמו שהיתה: לא פשה. שאם כנס ופשה פשה וכנס הרי היא כמו שהיתה: והסגירו כו' שנית. שיום ז' עולה לכאן ולכאן בין לפניו בין לאחריו: (ו) וראה הכהן כו' שנית. כהן שראה בראשון ואם מת רואה כהן אחר: והנה כהה. יכול למטה מד' מראות. ת"ל הנגע. הנגע יכול במראיו ת"ל והנה כהה הא כיצד מן הכהה ולא למטה מד' מראות: ולא פשה וכו' מספחת. אע"פ שלא נשתנו מראיה: וכבס בגדיו. מלטמא משכב ומושב: וטהר. מפריעה ופרימה ותגלחת וצפרים [הוא במגילה ח: וע"ש ברש"י]. ד"א וטהר טהור השתא מלטמא בביאה למפרע: (ז) ואם כו'. יכול יהא מסולק ת"ל ואם תפשה טמא. אין לי אלא כמראה שלא כמראה מניין ת"ל ואם כו'. יכול הפשיון מטמא בתחלה ת"ל אחרי הראתו אל הכהן יכול אם רואה הכהן שפושה והולך יזקק ת"ל לטהרתו אינו נזקק אלא משעה שרואה אותו אם לטהרה אם לטומאה: (ח) צרעת היא. צרעת מלמד שאין הפשיון מטמא אלא בד' מראות: היא. פרט לפשתה לבהק: (ט) נגע כו'. למדנו לשאת שמטמא במחיה מניין לכל שאר המראות ת"ל נגע צרעת: כי תהיה. שטה פעמים. [הוא בת"כ ריש פ' נגעים ומ"ש וי"ו פעמים היינו א' תחלת נגעים ב' כאן ג' גבי שחין ד' גבי מכוה ה' גבי נגעי ראש וי"ו גבי בהן] פרט לקודם הדיבור. ופרט לנכרי עד שלא נתגייר. ופרט לקטן עד שלא נולד. ופרט לקמט ונגלה. ופרט לראש וזקן עד שלא נקרחו. ופרט לשחין ומכוה וקרת המורדין: באדם. להביא את הבא כלו לבן שהמחיה מטמאתו: (י) וראה כו'. קראו לו לראות נגע א' ונמצא בו נגע אחר מניין שזקוק לו ת"ל וראה כו': והיא הפכה. ולא שהפכתה חברתה זו שער פקודה שעקביא בן מהללאל מטמא וחכמים מטהרין א"ר עקיבא כו': והיא הפכה. כלה את כלה ולא כלה את מקצתה כיצד בהרת כחצי גרים ובה שערה אחת כו': שער לבן. מעוט שער שנים. מחיה יכול כ"ש ת"ל שער לבן ומחיה מה שער לבן מקום ב' שערות אף מחיה כו'. יכול עד שתהא בה שער לבן ומחיה ת"ל צרעת נושנת היא. היא טמאה וא"ל דבר אחר לסעדה א"כ למה נאמר שער לבן ומחיה עד שיהא בה לקבל שער לבן ומחיה יכול שער לבן מצד זה ומחיה מצד זה ת"ל בשאת עד שתהא מבוררת הא כיצד ב' שערות מכל רוח מרובעות ונמצא ל"ו שערות מקום הבהרת כגרים מרובע: בשר חי. ולא הבוהק: (יא) צרעת. בנין אב לכל צרעת שהן כגרים: נושנת. מלמד שהיא מטמא למפרע (ר"ל אף אם קדמה המחיה לבהרת): היא. מלמד שמטמא הפוכה: וטמאו הכהן לא יסגרנו. אין מסגירין את המוחלט: לא יסגרנו כי טמא. אין מחליטין את המוסגר: (יב) ואם פרוח תפרח. אין לי אלא הפורחת בבת אחת פורחת וחוזרת מנין ואין לי אלא ממטה למעלה ממעלה למטה מנין ואין לי אלא מטמאה לטהורה מטהורה לטמאה מנין ת"ל ואם פרח תפרח מ"מ. אין לי אלא פריחה מטהרת בשאת בשאר מראות מניין ת"ל הצרעת: וכסתה הצרעת. ולא הבוהק: את כל עור הנגע. עור הראוי לקבל נגע פרט לשחין ומכוה המורדין או אינו אלא עור הראוי לקבל נגע כגרים דוקא ת"ל כלו הפך לבן: מראה עיני הכהן. פרט לבית הסתרים: לכל מראה עיני. פרט לכהן שחשך מראיתו מכאן אמרו כו': (יג) את כל בשרו. להביא בין אצבעות ידים ורגלים ד"א מניין לפרח בכלו אבל לא כחצי עדשה סמוך לראש או לזקן לשחין או למכוה כו' וחזר ראש וזקן ונקרחו השחין ומכוה ונעשה צרבת יכול יהא טהור ת"ל את כל בשרו עד שתפרח בכלו. אין לי פריחה מטהרת אלא לאחר חליטת מחיה בתחלה. מניין לאחר החלט מחיה בסוף שבוע ראשון בסוף שבוע שני לאחר החלט שלאחר הפטור וכן בשער לבן ובפשיון בכלן ופריחת הסגר ת"ל וטהר לרבות את כלן: הוא. ולא הפורח מן הטהור: (יד) וביום. יש יום שאתה רואה ויש יום שאי אתה רואה מכאן אמרו חתן כו' עיין רש"י ז"ל: וביום הראות בו. בא ללמד על ראשי אברים שנתגלו שיהיו טמאים יכול כ"ש ת"ל בשר חי מה בשר חי האמור להלן בכעדשה אף כאן בכעדשה כו' דר"מ כו': בו. מניין אתה אומר פרח בכלו אבל לא בראש וזקן כו' חזר הראש והזקן ונקרחו כו' יכול יהא טמא ת"ל בו בהפך אם חוזר טמא הא אם חוזר בראש וזקן וכו' אין טמא. בשר חי החוזר טמא ולא הבוהק החוזר טמא ולא השער לבן: (טו) וטמאו. בא ללמד על ראשי אברים שנתגלו שטמאים אין לי אלא אחר פריחת החלט בתחלת מחיה מניין אחר החלט מחיה בסוף שבוע ראשון כו' ת"ל וראה הכהן את הבשר החי וטמאו לרבות את כלן: הבשר החי טמא הוא צרעת הוא. הוא להוציא את הבא כלו לבן שחזרו בו ראשי אברים שהוא טהור. אין לי אלא מתוך הפטור מתוך החלט מתוך הסגר מניין ת"ל טמא הוא צרעת הוא להוציא את כלן שטהור: (טז) או כי ישוב כו'. בא ללמד על ראשי אברים שנתגלו וחזרו ונתכסו שטהורים ומנין שאפילו מאה פעמים נתגלו ונתכסו טהור ת"ל או: ונהפך ללבן. אפילו למראה בוהק. אין לי ראשי אברים שנתגלו וחזרו ונתכסו שטהורין אלא לאחר פריחת החלט מחיה בתחלה מנין אחר כו' ת"ל: (יז) וטהר הכהן את הנגע טהור הוא. טהור לרבות את כלן: הוא. להוציא את שבא כלו לבן בתחלה שהוא טמא: (יח) ובשר כו' שחין. יכול מורד ת"ל ונרפא יכול נלקת ת"ל שחין הא כיצד עד שתקרום כקליפת השום וכה"א למטה צרבת השחין אין לי אלא עלה מאליו מנין לקה בעץ כו' ושלפני הדיבור בנכרי עד שלא נתגייר בקטן עד שלא נולד ת"ל שחין שחין ריבה. אין לי אלא שחין שיש לו היכן שיפשה שאין לו היכן שיפשה מנין ת"ל בו. אין לי אלא בזמן שמקצתו בהרת ומקצתו שחין כלו בהרת וכלו שחין מנין ת"ל בו אפי' בכלו: בעורו. אפי' בכלו: (יט) והיה במקום. שתקדום השחין לשאת כיצד היה כו' שאת לבנה חלקה בהרת לבנה אדמדמת פתוך מעורב בב' מראות לובן ואודם. מניין ליתן את האמור בשאת בבהרת ואת האמור בבהרת בשאת ת"ל נגע צרעת: (כ) מראה שפל. מנין לרבות שוה וגבוה ת"ל ושפלה איננה כו': בשחין פרחה. אבל לא בעור הבשר אין לי שאינו פושה לעור הבשר למכוה מנין ת"ל ואם פשתה כו': (כא) ואם יראנה. כלו כאחת. והנה אין בה. ולא בחוט היוצא שמנה יכול אפי' יש בה רוחב ב' שערות ת"ל והנה אין בבהרת כו': (כב) תפשה.

יכול הואיל ונאמר ביום השביעי ואם פשה כו' אין לי אלא פשיון שמטמא בשבוע שמיני כו' מניין ת"ל פשה תפשה. החליטו בשער לבן כו': וטמא הכהן אותו. את הודאי הוא מטמא ולא הספק כיצד ב' שבאו אצל כהן כו': (כג) ואם תחתיה כו' צרבת. שיהא מקומה צרוב וניכר: וטהרו הכהן. ודאי ולא ספק: (כד) או בשר. חלק הכתוב שאין שחין ומכוה מצטרפין זע"ז לא שאינו ידוע אם שחין או מכוה הוא אלא כחצי גרים שחין וכחצי גרים מכוה: מכות. יכול מורדת וכו' ת"ל מכות אש וכה"א צרבת המכוה כו' אין לי אלא נכוה באור נכוה בגחלת כו' שלפני הדיבור כו' ת"ל מכוה מכוה ריבה: לבנה אדמדמת כו'. מנין לרבות שאר מראות ת"ל או לבנה: אם פשה תפשה. לרבות אף לאחר הפטור. החליטו בשער כו'. צרעת. ג' פעמים בפרשה זו. צרעת כגרים. צרעת. ליתן את האמור בשאת בבהרת ואת האמור בבהרת בשאת. צרעת. ליתן האמור בשחין במכוה והאמור במכוה בשחין. היא ג"פ. היא אין מטמא במחיה בתחלה בסוף שבוע לאחר הפטור. היא פרט לפשתה לבוהק. היא אין לה מראה חמישית: (כט) ואיש. להביא נתק בתוך נתק דר"ע א"ל אלא איש ואשה טומטום ואנדרוגינוס מנין ת"ל או: בראש או בזקן. מלמד שאין מצטרפין זה עם זה מנין שאין פושין מזה לזה ת"ל צרעת הראש או הזקן: בראש או בזקן. אפי' באחד מהן: (ל) מראהו עמק. מנין השוה והגבוה ת"ל אין מראהו עמק א"כ מה ת"ל מראהו עמק מה מראהו עמוק בידי שמים כו' פרט לשנתקו אדם: ובו. להביא את שבתוכו: שער צהוב. לא אדום ושחור ירוק ולבן והוא כתבנית זהב: דק. לקוי קצר כו' יכול יהא מוסף על ד' מראות שבעור הבשר ת"ל וטמא אותו כו' יכול יטמא מקום בהרת ת"ל נתק הוא יכול תהא בהרת מטמאה בראש ובזקן ת"ל צרעת הראש או הזקן הוא אין לראש וזקן אלא נתק בלבד. נגע הנתק. אר"ש וכו': (לא) נגע הנתק. מה נגע בכגרים כו' וכשה"א למטה נגע הנתק מה נתק שאין הפשיון לתוכו אף נגע כו'. ושער שחור. מנין אף לבן ואדום וירוק ת"ל ושער א"כ מה ת"ל שחור שחור מציל ולא צהוב ואיזה צהוב שאין מציל אחת צהובה כו': אין בו. עד שיהא מבוצר מכאן אמרו ב' נתקים זה בצד זה כו'. ושער שחור אין בו הא יש בו טהור או אינו אלא טמא כשה"א ואם בעיניו וכו': (לב) ביום השביעי. ולא בלילה: ולא היה בו. רי"א שמטמא אפי' אינו הפך כו': ומראה כו'. ולא ממשו: (לג) והתגלח. אין צריך כהן ולא תער ואפי' נזיר. יכול אפי' ספק דוחה את הנזיר ת"ל ואת הנתק כו': לא יגלח. וכי מה יש בו אלא סמוך לנתק מניח ב' שערות כו'. מנין לתולש סימני טומאה עובר בל"ת ת"ל ואת הנתק כו': וכבס בגדיו כו'. יכול מסולק ת"ל אחרי טהרתו אין לי אלא אחר הפטור מנין אף בסוף שבוע ראשון בסוף שבוע שני ת"ל ואם כו'. החליטו בשער לבן והלך לו כו': (לו) לא יבקר כו'. מלמד שהשער הצהוב החוזר לאחר הפטור שמטמא ושער צהוב ופשיון מטמא זה בלא זה ושאין מסגירין את המוסגר כו': בעיניו. אין לי אלא בעיניו בעיני בנו בעיני תלמידו מנין ת"ל ואם בעיניו עמד וכו': ושער שחור. מנין אף ירוק ואדום ולבן ת"ל ושער: צמח בו. אע"פ שאינו מבוצר אין לי אלא צומח בתחלה צומח בסוף מנין ת"ל שער שער ריבה: נרפא הנתק. להביא נתק בתוך נתק: טהור הוא. יכול ילך לו ת"ל וטהרו הכהן יכול אם אמר הכהן על טמא טהור שטהור ת"ל טהור הוא וטהרו הכהן כו': (לט) בהק טהור. אין לי אלא משום אוס מנין אף משום פשיון ת"ל פרח טהור הוא יכול יטהר את הבהרת שיצאה ממנו ת"ל בהק הוא יכול יטהר את הבהרת שסמוך לה ת"ל בהק הוא טהור הוא. הוא טהור ואין הבהרת היוצאה והסמוך לה טהור: (מ) ואיש. להביא נתק הזקן ראשו מעכבו ואין הזקן מעכבו: (מא) מפאת פניו. מנין לרבות את הצדעין מכאן ומכאן ת"ל ואם מפאת כו': (מב) קרחת וגבחת. מה קרחת שאין ראוי לגדל שער אף גבחת כו' פרט ע"י חולי שאינו טמא. מנין אכל נשם וסך נשם ת"ל קרחת קרחת ריבה. איזה קרחת מקדקד שופע לאחוריו ואיזה גבחת מקדקד שופע לפניו: בקרחתו או בגבחתו. מלמד שאין מצטרפין זה עם זה. ומנין שאין פושין מזה לזה ת"ל בקרחתו או בגבחתו. נגע לבן אדמדם. מלמד שמטמא בפתוך: צרעת. מלמד שמטמא במחיה: פרחת. מלמד שמטמא בפשיון: הוא. שאין מטמא בשער לבן: (מג) לבנה אדמדמת. מלמד לשאת שמטמא בפתוך. מנין לרבות שאר מראות ת"ל נגע לבן אדמדם: כמראה צרעת עור בשר. בב' שבועות ועור הבשר כזו מה זו מטמא בפתוך כו' ר' אומר מה עור בשר מטמא חלקה כו': צרעת. כגרים: (מד) איש. אין לי אלא איש אשה וקטן מנין ת"ל צרוע אם כן מה ת"ל איש לענין שלמטה איש פורם ופורע ולא אשה כו': טמא יטמאנו הכהן. מלמד שטומאתו בכהן אין לי אלא זה מנין לרבות שאר מנוגעים ת"ל טמא יטמאנו הכהן: הוא. להוציא שאר הטמאים: יטמאנו הכהן. להוציא אחרים שטומאתן מגופן שאין תלוי בכהן: (מה) והצרוע. אפי' כהן גדול. פרוע. לגדל שער דר"א רע"א נאמר הויה בראש ונאמר הויה בבגדים מה הויה בבגדים דבר שחוץ מגופו אף הויה בראש דבר שחוץ מגופו: ועל שפם יעטה כו'. כאבל: וטמא כו'. אומר פרוש. אין לי אלא זה בלבד מניין לרבות שאר המנוגעים וכל הטמאים טמא מת ובועל נדה וכל המטמאין את האדם ת"ל וטמא טמא וכו': (מו) כל ימי אשר הנגע בו יטמא. לא ימים שהיתה בו בהרת ונקצצה. יכול אפי' קצצה מתכוין ת"ל כל ימי. מאימתי טהרתו ר"א כו' וחכ"א עד שתפרח בכלו: בדד ישב. מנין לרבות שאר מנוגעים ת"ל בדד ישב. בדד ישב. שלא ישבו טמאים אחרים עמו: מחוץ למחנה. חוץ לג' מחנות: מושבו. מושבו טמא מכאן אמרו הטמא עומד כו' ר"י הגלילי אומר מחוץ למחנה מושבו והבגד לומר על הבגדים שטעון שלוח חוץ לג' מחנות: (מז) והבגד. אין לי אלא בגד שלם שלם על שלם מנין ת"ל והבגד יכול אפי' צמר גמלים צמר ארנבים וכו' ת"ל צמר ופשתים אין לי אלא שלם על שלם (ר"ל א"ל שנתמעט שאר בגדים מלטמא בנגעים אלא שלם על שלם. שלשה על שלשה וכו' בגד שלם מנין שלא יתטמא בנגעים בשאר מינים וכ"ה בשבת כ"ו: שלשה על שלשה מנין בגד שלם מנין ת"ל בבגד צמר ופשתים. ד"א והבגד לרבות את הכלאים אין

לי

לי אלא צמר ופשתים הבא בכלו או כלאים הבא בכלו במקצתו מנין ת"ל והבגד אריג כל שהוא מנין ת"ל והבגד אין לי אלא שיש לו להיכן שיפשה אין לו להיכן שיפשה מנין ת"ל והבגד יכול אפי' צבועין ת"ל בגד צמר או פשתים מה פשתים כברייתו אף צמר כברייתו אין לי אלא נגוע בידי אדם נגוע בידי שמים מנין תלמוד לומר לפשתים או לצמר מה פשתים לבנה אף צמר לבנה: (מח) או בשתי או בערב. יכול אפי' של נפה וכברה ת"ל לפשתים ולצמר ומנין להוציא אף של שער ת"ל בצמר או בפשתים יכול יטמא מיד ת"ל בגד מה בגד משתגמר מלאכתו אף כולן משתגמר מלאכתן ואיזה גמר מלאכתן וכו' יכול מטמאין בכ"ש ת"ל והבגד מה בגד שיש בו שלש על שלש אף כו': או בעור. יכול אף עור שביס ת"ל בבגד מה בגד מן הגדל בארץ אף עור מן הגדל בארץ יכול שאני מוציא אף שחיבר מן הגדל בארץ ת"ל בעור: או בעור. לרבות שר בהמה טמאה (אינו בת"כ רק בשבת כ"ח:) ושלקה ביד כהן קצץ מכולן ועשה אחת מהן. ד"א בעור ליבה כל עור אפי' של סרגים יכול מטמא אפי' צבועים ת"ל בגד מה בגד לבן אף עורות לבנים ר' יהודה אומר או בעור לרבות צבועים רש"א כתוב אחד אומר בבגד וכתוב אחד אומר בעור הא כיצד צבועים בידי שמים מטמא בידי אדם אין מטמא יכול אפילו עור מלה וחיפה ת"ל מלאכת עור: (מט) והיה הנגע כו'. יכול כל מראה ירוק ת"ל ירקרק ירוק שבירוקים אדמדם אדום שבאדומים: ירקרק או אדמדם. מלמד שאינו מטמא בשתוף יכול לא יצטרפו זע"ז ת"ל והיה: בבגד. ולא הגימין אין לי אלא בגד שיש בו לעשיר כו' לא לעני ולא לעשיר מנין ת"ל נגע צרעת והראה את הכהן לרבות את כולן: צרעת. כגרים: כלי עור. להוציא שר רצועות וסנדלין או יכול שאני מוציא עורות אהלים שהן כלים ת"ל לכל אשר יעשה העור למלאכה לרבות עורות אהלים: (נ) והסגיר את הנגע שבעת ימים. בתחלה: (נא) ביום השביעי. ולא בלילה: כי פשה. זה פשיון הסמוך בכל שהוא ומנין לרבות את הרחוק ת"ל בבגד יכול כל שהוא ת"ל נגע מה נגע האמור להלן בכגרים אף כאן בכגרים נמצא פשיון הסמוך כ"ש והרחוק בכגרים והחוזר בכגרים: צרעת ממארת. עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא מוחלט מוסגר מנין ת"ל צרעת כו' אי מה מוחלט ועשאו מוכין טמא ואסור בהנייתו אף מוסגר כן ת"ל צרעת ממארת טמא הוא: (נב) ושרף כו' בצמר או בפשתים. עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא להוציא אומריות של זהב של שיראין שאין מינן מטמאין בנגעים של ארגמן ושל זהורית מנין ת"ל אשר בו הנגע הראוי לקבל נגע וכו': (נג) והנה לא פשה כו'. זהו העומד: (נד) וצוה הכהן וכבסו. הצווי בכהן והכיבוס בכל אדם: את אשר בו הנגע. עיין רש"י ז"ל: שנית. מלמד שיום השביעי עולה מן המנין בין מלפניו בין מלאחריו: (נה) והנגע לא פשה. עי' רש"י ז"ל והכ"א אינו טמא אלא משום עומד הא מה אני מקיים והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא בכל מין שהוא מטמא לו: פחתת. שיהא כל מראיה שוקעין או אינו פחתת אלא כמראה שני (והא דכתיב לא הפך את עינו היינו שלא יצא ממראה הנגע אבל נשתנה וא"כ מנין שיהא מראיה שוקעין) כשהוא אומר היא הרי היא כמות שהיתה הא מה אני מקיים פחתת שיהיו מראיה שוקעין: בקרחתו. אלו השחקים: בגבחתו. אלו החדשים מכאן אמרו סגום שנראה בו הנגע כו': (נו) והנה כהה. למראה שני. או כהה למראה שלישי ת"ל והנגע הא כיצד למראה ב' ולא למראה ג': וקרע. יכול קרע קטן ויקיים בו מצות קריעה ת"ל אותו. יכול יניחו במקומו ת"ל מן הבגד ינתקנו מן הבגד. יכול ישליך את הקרעים לאשפה ת"ל בהם תשרפנו: (נז) את אשר בו הנגע. לימד על כל הקרעים שטעונים שריפה נאמר כאן נגע ונאמר בסוף שבוע ראשון נגע מה כאן כהה למראה שני ולא למראה שלישי אף כהה בסוף שבוע ראשון שמכבסו למראה שני ולא למראה שלישי: ואם תראה עוד. אין עוד אלא מקומו מכאן שטולה עליו מטלית אין לי אלא מקומו מנין לרבות כל הבגד ת"ל בבגד יכול אפי' כ"ש ת"ל עוד מה ראשונה כגרים אף כו' אין לי אלא כמראה שלא כמראה מנין ת"ל פרחת או אינו אלא עד שתחזור ותפשה ת"ל היא הרי היא כמו שהיתה: (נח) אשר תכבס. יכול יקיים בו מצות כיבוס ת"ל וסר יכול מצד זה לצד זה ת"ל מהם עד שיעקר מכולם: וכבס שנית. זה לטהרו והראשונה להסגר: (נט) זאת תורת כו'. ונאמר זאת התורה לכל נגע כו' מקים כלם לבית מה בית מטמא בביאה אף כו' אי מה בית טעון צפרים אף כו' ת"ל זאת: לטהרו או לטמאו. כשם שמצוה בארץ כך מצוה בח"ל כשם שמצוה לטהרו כך מצוה לטמאו כהן שמטהרו מטמאו ואם מת כהן אחר רואהו:

פרשת מצורע

יד (ב) **תורת**. לרבות בית עולמים: זאת. פרט לבמה: תהיה. בזמן הזה: תורת המצרע. תורה אחת לכל המצורעין שיהיו מביאין קרבן זה כו': ביום טהרתו. מלמד שטומאתו וטהרתו ביום מנין הזאתו ותגלחתו ושחיטת צפרין ביום ת"ל תורת המצרע. ביום יכול אף ליקוח צפרים ושילוח צפרים וכבוס בגדים ורחיצתו ביום ת"ל זאת ביום כו': אל הכהן. מלמד שטומאתו וטהרתו ביד הכהן ומנין שחיטת צפרים והזיית דם צפור ותגלחת בכהן ת"ל תורת כו' יכול אף ליקוח צפרים וכבוס בגדיו ורחיצתו בכהן ת"ל זאת: ביום טהרתו והובא כו'. שלא ישהא: זאת תהיה תורת המצרע. בהוויתו תהא הקדים מתן שמן (אינו בת"כ רק במנחות ה':) כו': תורת המצרע. אם נתנגע נגעים הרבה מביא קרבן אחד דכתיב תורת המצרע תורה אחת למצורעין הרבה. (אינו בת"כ רק בכריתות ט: וע"ש בתוספות): (ג) ויצא הכהן וראה הכהן. מה"ל לפי שנא' ויצא יכול כהן שהיה לפנים מן המחנה יצא שיהא במים בנהרות ובמדברות מנין ת"ל וראה הכהן א"כ מה ת"ל ויצא הכהן כהן שאפשר להיות לפנים מן המחנה מטהר את המצורע ואין כהן מצורע מטהר את המצורע: והנה נרפא. שהלך לו נגעו: נגע. שהלך שער לבן: הצרעת. שהלכה המחיה. ומנין אפי' מקצתו ת"ל מן. מן הנגע אפי' מקצת שער לבן. מן הצרעת אפי' מקצת המחיה: מן הצרוע. להביא את שפרחה בכלו שטעון צפרים:

(ד) וצוה הכהן ולקח. הצווי בכהן ולקיחה בכל אדם: למטהר. לשם מטהר בין איש בין אשה בין קטן מכאן אמרו לקח לאיש כשרות לאשה לאשה כשרות לאיש לבית כשרות למצורע למצורע כשרות לבית: צפרים. מיעוט צפרים שתים א"כ מה ת"ל שתי שיהיו שתיהן שוות ומנין אע"פ שאין שוות כשר ת"ל צפור צפור ריבה: חיות. ולא שחוטות: טהורות. ולא טמאות ולא טרפות: ועץ. יכול כל עץ ת"ל ארז אי ארז יכול טרף ת"ל ועץ הא כיצד זו בקעת של ארז: ושני. יכול סיקס ת"ל תולעת אי תולעת יכול כל צבעים ת"ל ושני הא כיצד זהורית טובה: ואזב. ולא אזוב יון ולא אזוב כוחלית רומי ומדברי ולא כל אזוב שיש לו שם לווי: (ה) וצוה הכהן ושחט. הצווי בכהן ושחיטה בכל אדם: ושחט את הצפור האחת. האחת משתים. האחת ברורה שבשתים. האחת שאם מתה אחת מהן או שנעשית טריפה יוקח זוג לשניה: האחת אל כלי חרש. ולא שתים לכלי חרש: כלי. יכול א' מן הכלים ת"ל חרש אי חרש יכול מקידה ת"ל כלי הא כיצד זו פיילי של חרש: מים חיים. ולא מלוחים ולא פושרים ולא מכזבים ולא מים מנטפין ר"א אומר מה מים שלא נעשה בהן מלאכה אף כלי כו' (ור"ל דמקים כלי למים) רש"א מה מים הברורים שבמים אף צפור הברורה שבמינה וא קיפל ומקים צפור למים: (ו) את הצפר החיה כו'. כיצד הוא עושה נוטל ארז ואזוב ושני תולעת וכורכן בשירי הלשון ומקיף להם ראשי אגפיים וראש הזנב משל שניה ומזה: בדם. יכול בדם ודאי ת"ל במים חיים אי במים חיים יכול עד שיהיו כלן מים חיים ת"ל בדם הא כיצד מים חיים שדם הצפור ניכר בהם ושיערו חכמים רביעית. ומנין שאם נשפך הדם תמות המשתלחת מתה המשתלחת ישפוך הדם ת"ל את הצפר החיה: את הצפור החיה יקח אתה. עיין רש"י ז"ל: השחטה. ולא המלוקה: הצפור על מים חיים. ולא כלי חרש על מים חיים: (ז) והזה. לאחר ידו של מצורע וי"א על מצחו: על המטהר מן הצרעת שבע פעמים. ולא טמא מת שבע פעמים: שבע פעמים וטהרו. הזיית שבע טעון ואין טעון הזיית שלישי ושביעי: וטהרו. יכול יהא מסולק ת"ל ושלח וכבס וגלח ורחץ. יכול יהא כלן מעכבין ת"ל וטהרו ונאמר למטה וטהר מה טהרו האמור למטה בדברים הנעשים בגופו אף טהרה האמור כאן בדברים הנעשים בגופו: ושלח. שלא יעמוד בצור וכיפו וישלחנה לים שלא יעמוד בגבת וישלחנה למדבר שלא יעמוד חוץ לעיר וישלחנה כלפי העיר: על פני השדה. שמותרת באכילה לאחר שילוח: (ח) וכבס כו'. מלטמא משכב ומושב וכבוס השני מלטמא בגדים במגע: כל שערו. מה שערו האמור בימי ספרו פרט לבית הסתרים אף כו' האמור בימי גמרו פרט לבית הסתרים: ורחץ כו'. במים אפי' במי מקוה (ר"ל אף שאינו מים חיים): ורחץ כו' וטהר ואחר יבא אל המחנה. רחיצת גופו מעכבתו מלכנוס לפנים ואין צפרים מעכבתו כו': מחוץ לאהלו. אין אהלו אלא אשתו שנא' שובו לכם לאהליכם: שבעת ימים. ולא ימי חלוטו וכן יותם לא היה לעזיהו אלא בימי החלטו: (ט) כל שערו. יכול אף בית הסתרים ת"ל גבת עיניו מה גבת עיניו בנראה אף כו'. מנין לרבות כינוס ואינו נראה פיזור ונראה ת"ל ואת כל שערו יגלח מיעט וריבה עיין רש"י ז"ל: ראשו. מה ת"ל לפי שנאמר תער לא יעבר על ראשו שומע אני אף מצורע כן ת"ל ראשו. זקנו מה ת"ל לפי שנא' ופאת זקנם לא יגלחו אף מצורע כן ת"ל זקנו לפי שיש בראש מה שאין בזקן ויש בזקן מה שאין בראש. ר"א גבת עיניו ולא ריסי עיניו: יגלח. ליתן אחריות לתגלחת בשמיני ותשיעי ואילך: ואת כל שערו יגלח. (בת"כ לא נאמר שום פסוק על שיור ב' שערות אבל הרא"ש בנגעים פ' י"ד מפרש דיליף מנזיר טמא והתם נדרש בנזיר מ"ב. מן ביום השביעי יגלחנו דמשמע כולו דוקא וע"ש ברש"י ותוספות) הא אם שייר ב' שערות לא עשה כלום: (י) וביום השמיני. בשביעי יגלח ובשמיני יביא ואם גלח בשמיני לא (בת"כ הגירסא שלנו יביא בו ביום והולם בעל ק"א גורס לא יביא כדברי הגאון ז"ל ועיין בתוספות דנזיר מד:) יביא בו ביום: יקח שני כבשים. מיעוט כבשים שנים א"כ מה ת"ל שני שיהיו שניהן שוים ומניין שאע"פ שאינם שוים שהם כשרים ת"ל כבש כבש ריבה: אחת. שתהא ברורה. אחת מלמד שמביא אחת על נגעים הרבה. שנתה ולא שנה של עולם. ושלשה כו' בלולה בשמן. זו לבהמה או יכול למנחה עצמה כשה"א והעלה הכהן את העלה ואת המנחה המזבחה לימד שאינו אלא מנחת בהמה. עדיין הדבר צריך תלמוד כשה"א (בפ' נסכים) תעשו על העולה זו עולת מצורע. לזבח להביא חטאתו. או לזבח להביא את אשמו. ליבב"א הרי הוא אומר ואם דל הוא מה מצינו עני שמביא בהמה אחת מביא עשרון אחד אבל עשיר שמביא ג' בהמות יביא ג' עשרונים. הא מה אני מקיים ג' עשרונים לבהמה: ולוג שמן. מה ת"ל שאם בדין שיביא ג' לוגין מה מצינו עני שמביא עשרון אחד מביא לוג אחד אבל עשיר שמביא ג' עשרונים יביא ג' לוגין ת"ל ולוג אחד שמן: (יא) והעמיד כו' ואתם. מלמד שטעונים עמידה כלם יכול יטענו תנופות כלם ת"ל האיש ולא חטאת ועולה או אינו אלא להוציא אשה וקטן ת"ל המטהר בין כו': לפני ה' כו'. שער הנקנור אחוריהם למזרח ופניהם למערב: (יב) ולקח וכו' ואת כו'. מלמד שטעונין תנופה כאחד ומנין שאף אם הניף כ"א בפני עצמו יצא ת"ל אותו יכול יניף ויחזור ויניף ת"ל תנופה ולא תנופות: לפני ה'. במזרח. יכול במקום העמדה תהא שחיטה ת"ל ושחט כו' במקום כו' יכול על סבעתו ת"ל במקום הקודש ולהכשיר כל הרוחות אין לי אלא האשם ומנין אף החטאת והעולה במקום הקודש ת"ל את החטאת כו': (יג) כי כחטאת האשם כו'. מה חטאת מן החולין וביום ובידו הימנית ומשנה כלי ודם מזבח מתירתו אף אשם כן אי מה חטאת נתון דמה למעלה אף אשם כן ת"ל תורת האשם (בת"כ הגירסא קדש קדשים הוא. אבל בעל ק"א מקיים גירסת הגאון ז"ל ת"ל תורת האשם וכו') ואת דמו יזרוק תורה אחת לכל האשמות כו': האשם לכהן. ללמד דבר שמכשירו לכהן שהוא מתן מזבח קודם למתן בהונות: האשם הוא. פרט לששחטו שלא לשמו: קדש קדשים. לרבות לוג שמן של מצורע: הוא. פרט לשחסר כל שהוא: (יד) ולקח ונתן. מה נתינה בעצמו של כהן אף לקיחה כו' יכול בכ': על תנוך אזן. אי כתוב תוך יכול על תוך ודאי ת"ל נוך אי על נוך יכול על גובה של אוזן ת"ל תוך נוך הא

כיצד

אשה ומתליא ולמטה דג עכ"ל עיין שם באריכות ובספר היושר דף ע"ב אצל מכת ערוב): (יא) ושקץ יהיו לכם. שקץ לרבות רוטבן וצירן וקיפה שלהם: ושקץ יהיו. לאסור עילובן כמה יהיה בו ויהיה אסור משקל עשר זוז ביהודה כו' בגרב שמחזיק סאתים דג טמא צירו אסור. ריב"א רביעית בסאתים. ר' יוסי אומר א' בששה עשר בו: (יג) שקץ הם. אם אין בהם בנותן טעם מותר: את הנשר. מה נשר יש לו ד' סימני טומאה דורס ואוכל ואין לו אצבע יתירה ואין לו זפק ואין קורקבן נקלף אף כל כיוצא בו טמא: (יד) למינה. ד' פעמים לרבות כיוצא בהם (ילמד מנשר שנא' את כו') ואת הדאה כו' ר' ישמעאל אומר נאמר כאן איה ונאמר להלן כו' מה להלן עשה את הראה מין איה אף כאן עשה את הדאה מין איה: למינה. לרבות מיני איה או דיה: (טו) את כל ערב למינו. ערב זה עורב שחור כל ערב להביא עורב עמקי ועורב הבא בראש יונה (עמקי פי' לבן כמראה חמה העמוקה כו'): למינו. להביא זרזיר (פי' הערוך מין עורב קטן). ואת הסנונית (בל"א שוואלב): (טז) ואת בת היענה. (חולין סד:) וכי בת יש לה ליענה אלא זה ביצתה: נץ. זה הנץ: למינהו. להביא בר חריא (הערוך גורס בר הדיא והמוסף גורס בר חיריא ובויקרא רבה פ' אחרי מות הדין בר חיריא נופה מאכלו בי"ע מילין): (יז) ואת הכוס ואת הינשוף. (עד שליונא הוא בתרגום ועיין בנדה כג') זו קריא וקפופא (הערוך גורס קדיא וקפופא (בדל"ת ופי' שעיניהם ופניהם כשל אדם אבל של אחר עופות עיניהם בצדי הראש): ואת השלך. זו שליונא ששולה דגים מן הים: (יח) ואת התנשמת. זו בואת שבעופות ובתרגום בותא ותנשמת שבשרצים הוא בותא שבשרצים עכ"ל ר"ל בריה שאין לה עינים ועיניה השיכות כן צריך להיות בלשון ארמי בותא: ואת הקאת. (חולין סג') זו קיק (מין עוף שיושב בימים): ואת הרחם. (חולין שם) זו שרקרק: (יט) ואת החסידה. (עיין ברש"י) זו דיה לבנה: האנפה. (חולין שם) זו דיה רגזנית: ואת הדוכיפת. זו תרנגול הבר שהודו כפות (חולין שם): ואת העטלף. זו בריה שאין לה עינים ועיין ברש"י (ביצה ז'): (כ) כל שרץ העוף. יכול אף הכל בכלל ת"ל את זה תאכלו כו' יכול הכל יהא מותר ת"ל ארבה כו': שקץ. לאסור צירן ורוטבן: (כא) אשר לו כרעים. ראב"י אומר אע"פ שאין לו עכשיו עתיד לגדלן אחר זמן: ממעל לרגליו לנתר כו'. זו קרסולין (עד שיהא שמו חגב הכל בחולין ס"ה): (כב) ארבה זה גובאי סלעם זה רישון חרגול זה ניפול חגב זו נדיין. למינו למינהו ד' פעמים להביא ציפורת כרמים ויוחנא ירושלמית והערצובא והרזבנים ר' ישמעאל אומר ארבה זו כו' אין לי אלא הבא ואין לו גבחת הבא ויש לו גבחת מניין ת"ל סלעם אין לי הבא ואין לו זנב הבא ויש לו זנב מנין ת"ל חרגול אין לי הבא וכו' הבא וראשו ארוך מניין כו'. סלעם דכתב רחמנא ל"ל תיתי מארבה והרגול מה לארבה שכן אין לו גבחת הרי חרגול דיש לו גבחת מה לחרגול דיש לו זנב הרי ארבה דאין לו זנב סלעם ל"ל אם אינו ענין לגופו ת"ע לראשו ארוך. חגב שיהא שמו חגב: (כג) אשר לו ארבע. הא אם יש לו חמש הרי זה טהור: שקץ הוא. לרבות עירובן ופרט לצירן (ר"ל מדלא כתיב הם כאשר כתיב בכלם וכתיב הוא משמע בעצמו דוקא לרבות עירובן ולא צירן): (כד) ולאלה תטמאו. יכול לכל האמור בענין כו' ת"ל בהמה להוציא את הדגים: (כו) לכל הבהמה. לרבות את השליל שיהא אבר מן החי ממנו טמא: מפרסת. להוציא את החגבים: פרסה. להוציא עוף טמא (כל הענין אינו מדבר רק לענין טומאת אבר מן החי אבל איסורו נוהג בעוף ועיין בחולין ק"ב): ושסע. להוציא עוף טהור. אין לי אלא בהמה פהורה טמאה מנין ת"ל לכל בהמה חיה טהורה מנין ת"ל מפרסת חיה טמאה מניין ת"ל פרסה שסוע מניין ת"ל שסע מעלה גרה מניין ת"ל מעלה: כל הנגע כו'. במה הכתוב מדבר אם במיתתן או באבר מן המת הרי אמור אלא באבר מן החי יכול אף בשר הפורש מן החי טמא ת"ל בנבלתם מה נבילה גידין ועצמות אף אבר מן החי כו' ועוד ז' פעמים (הדין פיסקא אינו בת"כ כאן רק לקמן בהך סידרא פ' יו"ד פ' וי"ו) בנבלתם ולא בעור שאין עליו כזית בשר והעור משלים לכזית או רוטב או קיפה כו' יכול שאני מוציא אף עור שיש עליו כזית בשר הנוגע כנגד העור מאחוריו לא יהא טמא ת"ל יטמא: (כז) בנבלתם. ולא בעצמות וגידין וקרנים וטלפים יכול אפילו בחיבורן ת"ל יטמא: בנבלתם. ולא בקוליא סתומה יכול אפילו נקובה ת"ל יטמא. בנבלתם. ולא בחלל המפוזר יכול אע"פ שהוא מכונס ת"ל יטמא. בנבלתם. ולא בעור המפשיט בשעת כדי אחיזה יכול שאני מוציא פחות מכשיעור ת"ל יטמא. בנבלתם. ולא בכשני חלאי זיתים שע"ג עור שאינה מטמאה לא במגע ולא במשא דר"ע ר' ישמעאל אומר כו': יטמא. ואינו מטמא בגדים: (כח) והנושא. מלמד שהנושא מטמא בגדים. בגד להוציא את הציפה יכול בגד גדול לבן שמטמא בנגעים וזב. גדול נבוע לבן קטן מניין כו' ת"ל בגדיו ריבה. מניין לעשות שאר כלים כבגדים ת"ל יכבס א"כ למה נאמר בגד בגד הוא מטמא ואין מטמא אדם וכלי חרס (ור"ל דכתיב יכבס פרט לכלי הרס בגדיו פרט לאדם): טמאים. מלמד שמצטרפים זה עם זה יכול נבילה עם מת ת"ל הם: (לא) כל הנגע בהם כו'. להביא בהמה טמאה שלא תהא שחיטתה מטהרתה (ר"ל מטומאת נבילה): הולך. זה הקוף: כל הולך. לרבות את הקופד וחולדת הסנאים ואדני השדה וכלב הים. בכל לרבות את הפיל (ר"ל כמו בית בבית כו' נראה שכונתו על בית הידיעה וכן בית של בכל על הפיל הגדול שבחיות והוא ידוע בעבור גדלו). החיה זו חיה טהורה. ההולכת על ארבע זו חיה טמאה. טמאים. כדלעיל שמצטרפין זע"ז לענין טומאה יכול עם מת ושרץ ת"ל הם. יכול לא יטמאו מחמת עצמם במגע (ר"ל אם נגעו הבגדים בנבילה) ת"ל כל הנגע כו' בין אדם בין כלים. יכול יטמאו מחמת עצמן במשא (ר"ל אם הבגדים נשאו את הנבילה) ת"ל טמאים המה לכם ואין מטמאין לא אוכלין ולא משקין ולא כלים במשא: והנושא. ולא הניסא: וזה. זה מג' דברים שנתקשה משה עד שהראה לו כו' (מנחות כט'): וזה. להביא דמו שמטמא כבשרו יכול שהוא מכשיר את הזרעים ת"ל לכם: הטמאים. לאסור צירן ורוטבן (חולין קיב:): בשרץ. להביא את העכבר שחציו בשר וחציו אדמה שמטמא. על הארץ. להוציא את שבים. השורץ. להביא ילד ליס שמטמא. ד"א השורץ להביא ספק טומאה ביבשה שהוא טמא. על הארץ. להוציא ספק טומאה בים שהוא טהור (אינו בת"כ רק בנזיר דף ס"ד): והצב למינהו. להביא חררבר ונפלים וסלמנדרא. וכשהיה ר"ע מגיע לפסוק זה היה אומר מה רבו מעשיך ה'. יש בחיות כו': האנקה. זו יילא כתרגומו. תנשמת זו אוות (גי' הערוך באות או בואת) שבשרצים: אלה הטמאים לכם בכל השרץ. אין לכם טמאים בכל השרצים רק אלו לפי שכתוב ולא תטמאו בהם לטומאת הגויה יכול אין לי אלא בעלי העצמות כו' הטמאים לרבות את עורותיהן כבשרן יכול של כולן ת"ל אלה. האנקה כו' למינהו הפסיק הענין (ור"ל דג' תיבות אלו. לכם. בכל השרץ. דרש הטמאים עם כל אחד. לכם. על עורותיהן דאין להשתמש בשרץ רק בעור כמשרז"ל שמונה שרצים כו'. בכל. שמצטרפים כו'. השרץ. לרבות ביצה) טמאים. שמצטרפים זע"ז בשר עם בשר דם עם דם דם עם בשר בין מין א' בין ב' מינים. טמא לרבות ביצת השרץ. יכול אפי' שלא רקמה ת"ל השרץ מה שרץ משרקמה אף ביצה משרקמה. יכול אפילו סתומה ת"ל הנוגע את שאפשר ליגע וכמה תינקב כשעורה שאפשר ליגע כשעורה: כל הנגע בהם במותם. להוציא בחייהם. בהם אפי' שחוטין. בהם. יכול בכולן ת"ל מהם יכול במקצתן ת"ל בהם כיצד במקצתו שהוא ככלו בכעדשה שכן חומט בתחלתו כעדשה. ד"א בהם מהם (אינו בת"כ רק בנדה נ"י וע"ש) בלחין מטמאין מקצתם אבל יבשים או נשרפו צריך להיות כלו: (לב) וכל אשר יפל עליו מהם. במה הכתוב מדבר אם במיתתן או באבר מן המת הרי אמור אלא באבר מן החי יכול אפי' תלוי בו כשערה ת"ל אשר יפול כשיפול יכול בשר מן החי מטמא ת"ל במותם מה מיתה גידין ועצמות אף אבר כו' ובש"ס יליף מכל הנוגע בהם במותם מיתה עושה ניפול. ומכל אשר כו' במותם. כעין מיתה שמטמאין לחין ואין מטמאין יבשין (חולין ע"ד' וע"ש בתוס') (ואע"פ דבש"ס משמע להיפך היינו לפי ס"ד אבל לפי המסקנא אינו כן): כל כלי. כל לרבות דרור העגלה וקוסטת הפרים. מכל. להוציא כלי שמחזקת ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש. כל כלי עץ. להביא שולחן טבלא ודולבקי. מכל כלי עץ. להוציא סולם וקולב ומנורה ומה ראית ת"ל או שק מה שק מיוחד שמשמש את האדם ואת משמשי האדם אף אני מרבה כו' ומוציא כו' (הך פיסקא עד או עור אינו בת"כ רק בשבת כ"ז וס"ד): או בגד. בגד אין לי אלא צמר ופשתים שאר בגדים מנין ת"ל או בגד. אין לי אלא בגד שלש בגד ג' על ג' מניין ת"ל או בגד אריג כל שהוא מניין ת"ל או בגד: או עור. יכול אף עורות שבים ת"ל בגד מה בגד מין הגדל בארץ אף עורות כו' ומניין כשחיבר לו מן הגדל ביבשה שהוא מקבל טומאה ת"ל עור: או שק. מה שק טווי ואריג להוציא חבלים ומשיחות יכול שאני מוציא אף קלקלי וחבק ת"ל במת וכל מעשה עזים להביא קלקלי וחבק אין לי אלא מעשה עזים מניין מזנב הסוס ומזנב הפרה ת"ל או שק ומניין ליתן את של זה בזה ת"ל בגד או עור לגז"ש. כל לרבות עורות אהלים. כלי פרט לרצועות עורות וסנדלין. אשר יעשה. לרבות הקלע והקמיע והתפילה. מלאכה. פרט לעור מלה וחיפיו. בהם. פרט לחפויי כלים. מלאכה בהם. ולא העושה מלאכה באחרים להוציא עול ועבות: במים כו'. ולהלן הוא אומר ובא השמש וטהר מה ביאת השמש כאחת אף ביאת הכלים כאחת: וטמא. יכול לכל ת"ל וטהר יכול לכל ת"ל וטמא הא כיצד טהור לחולין מבע"י ולתרומה משתחשך: (לג) כלי חרס. מניין לשברי כלי חרס ת"ל כל כלי. מניין לרבות כלי נתר ת"ל וכל כלי כו': אשר יפול מהם כו'. להוציא תרנגול שבלע את השרץ ונפל לאויר התנור שהוא טהור: אל תוכו. תוכו מטמא ולא אחוריו. יכול אף כלי שטף מטמא באויר ת"ל כלי חרס אל תוכו ולא כלי שטף: כל אשר בתוכו יטמא. מכאן שמטמא באוירו מניין שנטמא מאוירו ת"ל תוכו תוכו לגז"ש: תוכו. ולא תוך תוכו מכאן אמרו חביות כו' יכול אפי' נקבה ת"ל כל אשר כו': יטמא. ר"ע אומר טמא לא נאמר אלא יטמא לימד על שני שעושה שלישי בחולין: ואתו תשברו. מלמד שאין לו טהרה אלא שבירה ד"א אותו אתה שובר ואין אתה שובר לא אוכלין ולא משקין על טהרתן: (לד) כל האכל. להביא מוקף צמיד פתיל בכלי שטף. מכל האכל. פרט למוקף צמיד בכ"ח ונתון לתוך התנור. האכל. אוכל מטמא באוירו של כלי חרס ולא כלים. האכל. אוכל אדם ולא אוכלי בהמה. כל האכל. להביא שחישב עליהן למאכל האדם. אוכל כו' יטמא. מלמד שמיטמא בכ"ש יכול שיטמא לאחרים בכ"ש ת"ל אשר יאכל בכביצה: אשר יאכל. פרט לאוכל סרוח: אשר ישתה. פרט למשקה סרוח: אשר יבוא עליו מים. אין לי אלא מים שאחרי משקין מנין ת"ל וכל משקה כו' מה ת"ל מים מה מים שאין לו שם לווי והן ז' כו'. אין לי אלא שמילאן מניין אפילו ירדו מאליהן ת"ל אשר יבוא עליו יכול אפי' שלא חישב עליהן ת"ל אשר ישתה מניין אפי' חישב עליהן לגבל בהן את הטיט ולהדיח בהן את הכלים ת"ל אשר יבוא עליו יכול אפי' שחישב שירדו לבורות שיחין ומערות ת"ל אשר ישתה: בכל כלי. מה כלי מיוחד שהוא תלוש מן הקרקע: (לה) עליו. על מקצתו: יטמא. שאין אוכל מטמא אוכל (פסחים יד'): מנבלתם. ולא עצמות ושניים וצפרנים ושער שלהם: תנור וכירים. מה כירים שלש אף כו' [ור"ל דנקרא כירים ע"ש שפיתת ב' קדרות וזה דוקא כשהוא שלם] (עיין בפירוש הרמב"ם פ"ה דכלים משנה ז') מכאן אמרו תנור שנטמא כיצד מטהרין אותו כו' חלקו לשנים כו' והן שוים כו' תנור שבא מחותך כו': תנור. יכול אפי' חדש ת"ל כלי חרס מה כ"ח משתגמור מלאכתו כו': יתץ פרט לשאין לו נתיצה כגון תנור וכירה של אבן ושל מתכות מכאן אמרו כו': יתץ. יכול יותץ ודאי ת"ל וטמאים יהיו לכם מקיים בטומאתן אם רוצה. טמאים אפי' בגומר גמל (שבת קכה'): לכם. כל שהוא לצרכיכם לרבות ידות הכלים מכאן אמרו אבן היוצא כו' יכול שאני מרבה יותר מכשיעור ת"ל הם: (לו) מעין כו'. מקוה יכול אפילו מילא בכתפו ת"ל מעין אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם יצא הטיח קנקנים בראש הגג לנגבם ונתמלאו מים ת"ל ובור יכול אף בור שבספינה ת"ל מקוה מה מקוה שעקרו בקרקע כו' מעין מקוה מיעוט ובור ריבה. יכול מה מעין בכ"ש ובזוחלין אף מקוה בכ"ש ובזוחלין ת"ל

אך

אך. ומנין אם טמא יטהרנו ת"ל מקוה מים יהיה טהור ומנין שאין מקבל טומאה ת"ל בור יהיה טהור ומנין שמקוה מטהר את המקוה בור את הבור בור את המקוה מקוה את הבור ת"ל מעין יהיה טהור כו' ומנין שהווייתו בטהרה ת"ל יהיה טהור הווייתו בטהרה (אינו בת"כ רק בזבחים כה:) : ונגע בנבלתם יטמא. אפי' נוגע בתוך המים. ונגע. במגע הם מטמאים ולא במשא : (לז) וכי יפול מנבלתם. דומיא דנבלתם פרט ליבש שאין מטמא (נדה נו') (ובש"ס יליף ליבש מבמותם כו' ומנבלתם ריבה לאבר מן החי שיהא עליו בשר גידין ועצמות). מנבלתם לרבות כלי עצם. ר"י בנו של ריב"ב אומר וכל מעשה עזים לרבות כל העשוי מן העזים אפילו מן הקרנים וטלפים ועצמות (ומנבלתם יליף שאין מטמא מחיים) : על כל זרע כו'. (אינו בת"כ רק בחולין קכח') מה זרעים שאין סופן לטמא טומאה חמורה אף כו' פרט לעוף טהור שסופו לטמא טומאה חמורה שאין צריך הכשר (חולין קי"ט) : זרוע. כדרך שמוציא לזריעה מנין לזרעים טמאים שזרען שטהרו ת"ל אשר יזרע טהור יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל הוא : (לח) וכי יתן כו'. הרי זה בא ללמד שאין הארץ מטמא הזרעים אלא לאחר הכשר : וכי יתן. יותן דומיא דיתן מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה : מים. מנין לעשות שאר משקין כמים ומחשבה כנתינה נאמר כאן מים ונאמר בכלי חרס מים מה להלן כו' : מים על זרע. אין לי אלא בזמן שמים ע"ג זרע נתגבב מנין ת"ל ונפל כו' טמא : ונפל מנבלתם. פרט ליבשה שאין יכולה להסרות : לכם. כל שהוא לצרככם לרבות הידות מכאן אמרו יד הפרכול כו' יכול אע"פ שכססן בגורן תלמוד לומר הוא : (לט) וכי ימות. מיתה ודאי : מן הבהמה. פרט לטרפה ששחטה : אשר היא לכם. להביא בהמה טמאה שמטמאה במשא : לאכלה. להביא בן שמונה שלא תהא שחיטתו מטהרתו : הנגע בנבלתה כו' : (מ) והאכל מנבלתה כו'. עיין רש"י ז"ל : (מא) שקץ הוא לא יאכל. עיין רש"י ז"ל : (מב) עד כו'. להביא הדומה לדומה : לכל הארץ כו'. להביא התולעים שבעיקרי הזיתים והאילנות. ד"א לרבות אפרוח שלא נפתחו עיניו (ביצה ו:) : (מג) אל תשקצו כו' בכל הארץ כו'. לרבות את שפירות אם פירשו לארץ וחזרו שאסורין : ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. מכאן רמז לטומאת הגויה. אין לי אלא טומאה חמורה טומאה קלה מנין שפופלת הגויה ת"ל ונטמתם בם. בהם ולא בחלבן כצ"ל בת"כ [ור"ל דלאו ולא תטמאו קאי אנבלת בהמה טהורה דהוא לאו שבכללות כמ"ש רש"י ורמז שנטמא באכילתן וקאמר ונטמתם לימד על אוכלין ומשקין שנטמאו בנבילה שמטמאין את האדם ור"ל דז"ש בם דבר הנוגע בנבילה וז"ש בגמרא (יומא פ:) ונטמתם בם מכאן רמז לטומאת הגויה ופשטא דקרא על טומאת הנפש ואמר בהם פרט לדמן וחלבן דטהורין מטומאת נבילה ואוכלין הנוגעין בהן טהורין] : ולא תטמאו בהם. ונטמתם בם. ולא תטמאו את כו'. ג' טומאות. (יומא לט') אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה. מלמטה מטמאין אותו מלמעלה. בעוה"ז מטמאין אותו בעוה"ב. וכן ג' קדושות כאן והתקדשתם. והייתם קדושים. כי קדוש אני. אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה. מלמטה מקדשין אותו מלמעלה. בעוה"ז מקדשין אותו לעוה"ב : (מה) כי אני ה'. כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם מלמטה כשם שאני פרוש כו' (ברכות נג') : והתקדשתם זו מים ראשונים. והייתם קדושים זו מים אחרונים. כי קדוש זו שמן. אני זו ברכה. ולא תטמאו כו' בכל השרץ הרמש על הארץ. אע"פ שאינו פרה ורבה : כי אני ה' המעלה כו'. על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים שכל המודה בעול מצותי מודה ביצ"מ וכל הכופר בעול מצותי כופר ביציאת מצרים : בד' מצות א' בעשה וג' בל"ת. בציצית ובמשקולת וברבית ובשרצים נאמר יציאת מצרים ר"ל אני הוא שהבחנתי בטפה של בכור כו' אני הוא שמבחין בתולה קלא אילן בבגדו ובטומן משקולת במלח ובתולה מעותיו בנכרי ובמערב קרבי דגים טמאים עם קרבי דגים טהורין ומוכרן לישראל : להיות לכם לאלהים. בע"כ. והייתם קדשים. כצ"ל : (מכאן עד הפסוק בסי' אחד עיין בחולין כז:) : זאת תורת הבהמה והעוף כו'. באיזה תורה שוותה בהמה לעוף ועוף לבהמה מה בהמה בשחיטה אף כו'. אי מה עוף ממול ערפו כו' אף בהמה כו' ת"ל ראשו ראשו של עוף ממול ערפו ואין ראשה של בהמה ממול ערפה. אי מה עוף בסימן אחד דכתיב בחטאת ומלק ולא יבדיל אף בהמה בסימן אחד ת"ל זאת. בר קפרא תני זאת תורת הבהמה והעוף כו' הטיל הכתוב עוף בין בהמה לדגים לחייבו בב' סימנים א"א שכבר הוקש לדגים לפוטרו בלא כלום א"א שכבר הוקש לבהמה הא כיצד הכשרו בסימן אחד : (מו) וכל נפש החיה. אלו הדגים : ולכל נפש כו'. אלו התגבים :

(מז) להבדיל בין הטמא ובין הטהור כו'. כל הפסוק עיין רש"י ז"ל :

פרשת תזריע

יב (ב) בני ישראל. ולא נכרים : אשה. לרבות גיורת ושפחה משוחררת ואינה משוחררת : כי תזריע. ממקום שמזרעת פרט ליוצא דופן : וילדה. פרט לשילדה לפני הדבור יכול להוציא את שעיברה לפני הדבור ת"ל תלד אין הדבר תלוי אלא בלידה : וילדה. לרבות אפי' לא כלו חדשיו. סנדל ושפיר מרוקם ושליא ויוצא מחותך מנין ת"ל תזריע וילדה כל זרע שתלד : זכר. לרבות את המת יכול אף המפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים ת"ל זכר מה זה מיוחד שיש בו מצורת אדם כו' : וטמאה. ולא הולד טמא יכול המפלת גוף שאינו חתוך ושיש לו ב' גבין וב' שדראות יהא אמו טמאה לידה ת"ל וטמאה כו' וביום השמיני מה זה מיוחד שראוי לברית שמונה יצא כו'. [בת"כ איתא לבריות נשמה אולם בגמרא נדה כד: הגירסא כמו כאן ועיין בק"א] : וילדה כו' וטמאה כו'. שתספור שבעה לולד אחרון : שבעת ימים. יכול מפוזרין ת"ל כימי נדתה מה שם סמוכין אף כאן סמוכים ומה ימי נדתה שאין ראוין לזיבה אין ספירת ז' עולין לה אף ימי לידתה כו' : תטמא. לרבות את בועלה ולרבות את הלילות ולרבות את היולדת בזוב שצריכה ז' נקיים : (ג) וביום השמיני ימול בשר ערלתו. וביום ולא בלילה. וביום. כל היום כשר למילה אלא שזריזין כו'. אין לי אלא הנימול לשמיני לתשיעי כו' ושאר כל הנימולין מנין שיהא ביום ת"ל וביום. וביום אפי' בשבת : ימול בשר. אפי' יש שם בהרת יקוץ. ערלתו. ודאי דוחה שבת ולא ספק ואנדרוגינוס ונולד בה"ש ונולד מהול שבש"א צריך להטיף כו' : (ד) ושלשים. יכול מפוזרין תלמוד לומר יום מה יום כלו כא' כו' : ושלשה יכול אפי' מפוזרין ת"ל ושלשים מה שלשים סמוכים אף כו' : תשב. להביא המקשה בתוך י"א יום שהיא טהורה יכול אף בימי נדה ת"ל דותה תטמא : בכל קדש. יכול אף מעשר ת"ל ואל המקדש מה מקדש שיש בו נטילת נשמה כו' יכול מה מקדש שחייב כרת יצא תרומה ת"ל בכל קדש. יכול מה קדש בנגיעה אף מקדש דוקא בנגיעה ת"ל לא תבא (אינו בת"כ רק הוא דעת ר"ל דלוקה על הנגיעה והוא ביבמות עה' זבחים לג: מכות יד:) : בכל קדש כו' ואל המקדש. מה מקדש שיש בו נטילת נשמה אף קדש ואיזה זה אכילה ואפקיה רחמנא בלשון נגיעה לחייב ל"ת על נגיעה : ואל המקדש. לפי שנאמר והזרתם כו' בטמאם את משכני יכול אפי' מאחוריו ת"ל ואל המקדש לא תבא. אין לי אלא יולדת הקלה שאר טמאים מנין ת"ל למעלה בני ישראל הרי בני ישראל כיולדת שאין מטמאין אלא מתוכו : עד מלאת ימי טהרה. לרבות שמונים של נקבה : (ה) ואם נקבה. אין לי אלא נקבה טומטום ואנדרוגינוס מנין ת"ל ואם נקבה תלד אין הדבר תלוי אלא בלידה (אינו בת"כ רק בכריתות ז:) רש"א תלד לרבות לידה אחרת ומה היא יוצא דופן כו' ורבנן כו'. (נדה מ') : שבועים. ב' שבושת : תשב. לרבות המקשה בתוך שמונים של נקבה שכל דמיה טהורים עד שתצא הולד ור"א מטמא כו' : (ו) ובמלאת כו' תביא. אינה מביאה בתוך מלאת ואם הביאה לא יצאה יכול לא תביא על ולדות הראשונות ת"ל תביא : לבן. על כל בן : לבת. על כל בת (אינו בת"כ רק בנדה מ') ורש"א לבן מכל מקום. לבת מכ"מ אפי' טומטום ואנדרוגינוס. או לבת. להביא המפלת אור לשמונים ואחד שבש"א כו' : בן שנתו. שנתו שלו ולא שנה של מנין עולם : או תר. או זה או זה ולא בהמה : אל פתח אהל מועד אל הכהן. מלמד שמטפל כו' : (ז) והקריבו. אחד לבד מעכב ואיזה ת"ל וכפר מה מכפר בכ"מ חטאת שנאמר למטה א' לחטאת וכפר : וטהרה. לאכול בזבחים : ממקר. שכל דמים אינו אלא מן המקור : דמיה. דמים הרבה האדום והשחור כו' : זאת תורת היולדת. (עד אבל בחד עבורא אינו בת"כ רק בנדה מ') מלמד שמביאה קרבן אחד על ולדות הרבה. יכול תביא על לידה שלפני מלאת ועל לידה שלאחר מלאת כאחת ת"ל זאת ורבנן סי מזאת סד"א ה"מ בתרי עיבותי אבל בחד עיבורא בחד קרבן סגי ת"ל לבן או לבת : (ח) אחד. לפי שנאמר האחד חטאת שאם הביאה חטאתה תחלה תביא עולתה ממין חטאתה מנין שאם הביאה עולתה תחלה שתביא חטאתה ממין עולתה ת"ל א' לעולה. א' לעולה וא' לחטאת לא הקדימה כו'. עיין רש"י ז"ל : ולקחה. (אינו בת"כ רק ביומא מא') ולהלן הוא אומר ועשה הכהן מלמד שהקינין מתפרשת בלקיחת בעלים או בעשיית הכהן :

יג (ב) אדם. [אינו בת"כ רק בנדה מד'] לרבות אפילו תינוק בן יומו שמטמא בנגעים : כי יהיה. מן הדבור ואילך : בעור בשרו. הואיל ונאמר ושער בנגע הפך לבן אין לי אלא מקום שראוי לגידול שער מקום שאין ראוי מנין ת"ל בעור בשרו ריבה. ספחת טפילה לשאת ולבהרת זהו לדברי חכמים [ולר"מ ספחת זו שניה לבהרת ומראהו עמוק שניה לשאת] ומראה הנגע עמוק לרבות מראה רביעית. הוא פרט לחמישית : והיה. שמצטרפין זע"ז : בעור בשרו. של נראה מכאן אמרו וכו' וחכמים אומרים בבינוני : לנגע. מלמד שמצטער ממנו אחרים רואין ומצטערין מנין תלמוד לומר לנגע : צרעת. כגרים : והובא אל אהרן. מנין שאף לכהן אחר ת"ל הכהן. מנין לרבות בעלי מומין תלמוד לומר מבניו יכול אף חללים ת"ל הכהנים ומנין לרבות כל ישראל ת"ל או אל אחד א"כ מה ת"ל מבניו הכהנים שטומאה וטהרה ביד כהן כיצד חכם שבישראל רואה ואומר לכהן אפי' שוטה אמור טמא והוא אומר טמא אמור טהור והוא אומר טהור. דבר אחר לפי שהוא אומר על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע מקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום אף דינים ביום ומה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים יכול מה ריבים בג' אף נגעים בג' ת"ל או אל אחד שכהן א' רואה : (ג) וראה הכהן. שיהא עיניו בו בשעה שרואה אותו : בעור הבשר. שיראה כל הבשר עמו כלו כאחד : ושער. מיעוט שער שנים : ושער בנגע. להביא את שבתוכו ושוכב חוצה לו פרט לשחוץ לו ושוכב בתוכו : בנגע הפך לבן. ולא הקודם מכאן אמרו אם בהרת קדמה כו' : ושער בנגע הפך לבן. מכאן אמרו ב' שערות עיקרן משחיר וראשן לבן טהור עיקרן מלבין וראשן משחיר טמא : ומראה עמק. ולא ממשו עמוק : ומראה הנגע עמק. ולא מראה שער לבן עמוק : נגע וכו' וראהו כו'. מנין שאין מסגירין וכו' יכול לא יאמר הרי את מוסגר בזה ובזה ומוחלט בזה ובזה כו' ת"ל נגע וראהו. צרעת וראהו : וראהו. כלו כאחת שאם היה בראש חוטמו ובראש אצבע ושופע סילך והילך טהור מכאן אמרו כ"ד אברים שאין מטמאים משום מחיה : וטמא אותו. פרט לתולש סימני טומאה עד שלא בא אצל כהן : (ד) בהרת לבנה. מלמד שבהרת לבנה מנין לשאת ת"ל למטה שאת לבנה מנין לשאר מראות ת"ל ואם בהרת יכול שהיא שלישי למראות כשם שהיא שלישית לכתוב ת"ל לבנה היא היא לבנה ואין למעלה ממנה וכמה לבנוניתה כשלג שנאמר מצורעת כשלג. יכול הכל מראות שלג ושאר מראות טהורין ת"ל בהק טהור ממנו ולמעלה טמא : ועמק. ולא שער מחיתה מכאן אמרו בהרת כגרים ובה מחיה כעדשה ושער לבן בתוך המחיה טמא מפני שער לבן הלכה שער לבן טמאה מפני המחיה ור"ש מטהר כו' : ושערה. ולא שער מקצתה מכאן אמרו בהרת היא ומחיתה כגרים ושער לבן בתוך הבהרת הלכה המחיה טמאה מפני שער לבן הלכה שער לבן טמאה מפני מחיה ור"ש מטהר : ושערה לא הפך לבן. הא יש בה שער שחור אינה ממעטת מכגרים וכ"ש שערות לבנות ואפי' הן הרבה : (ה) ביום. ולא בלילה יכול כל מראה היום כשר ת"ל לכל מראה עיני הכהן. מה כהן פרט לשחשך מאור עיניו אף היום שכאן אמרו רואין את הנגעים בשחרית כו' : שמר

אחר ואי זה זה טומאת מקדש וקדשיו דר"י רש"א ממקומו הוא מוכרע על הקדש חטאת יכול על כל טומאת קדש ת"ל ומפשעיהם לכל חטאתם. פשע זו מרד. וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי (כל המימרא הלז עד וכן יעשה הכל בשבועות משנה ראשונה וגמרא וע"ש). לכל חטאתם. חטאים דומיא דפשעים שאין בני קרבן ועתיד לבא לידי קרבן ואיזהו זה שיש לו ידיעה בתחלה ואין לו ידיעה בסוף שהוא תולה עד שיודע לו ויביא חטאת שנאמר לכל חטאתם שיבא לידי חטאת ועל הזדון הוא מכפר. ועל שאין לו ידיעה בתחלה שעיר החיצון מכפר שנאמר מלבד חטאת הכפורים מה זה מכפר בידיעה אף חיצון מכפר בידיעה. ועל שאין לו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שעירי ר"ח ושעירי רגלים מכפרים שנאמר בר"ח חטאת לה' שאינו ידוע אלא לה' וכולן הוקשו לר"ח. את שיש בו ידיעה בתחלה ובסוף הרי זה בעולה ויורד: וכן יעשה לאהל מועד. כמו לפני ולפנים מה זה אחת למעלה ושבע למטה מדם הפר וכן מדם השעיר אף על הפרכת כן: השכן אתם. עיין רש"י ז"ל: (יז) וכל אדם וכו' וכפר כו'. זו הקטרת שכלן נתכפרין בה (אינו בת"כ רק ביומא מ"ד) בעת מתן דמים מנין ת"ל בבאו לכפר א"ל אלא בביאה ביציאה מנין ת"ל עד צאתו: באהל מועד. אין לי אלא אהל מועד שילה ובית עולמים מנין תלמוד לומר בקדש. וכפר בעדו פו'. כפרתו קודם לכפרת ביתו וכפרת ביתו קודם לכפרת כל ישראל: (יח) ויצא אל המזבח אשר לפני ה'. לפי שמצינו בפר הבא על כל המצות שעומד חוץ למזבח ומזה יכול אף זה כן ת"ל ויצא היכן היה לפנים ממזבח: וכפר עליו. כפרה שהוא בגופו: ולקח. עיין רש"י ז"ל: (יט) וטהרו. לשעבר: וקדשו. לעתיד לבא: (כ) וכלה מכפר כו'. אם כלה כפר (בת"כ הגי' מהופכת וכ"ה בזבחים דף מ"ם) דר"ע ר"א אם כפר כלה: את הקדש זה לפני ולפנים. ואת אהל מועד זה היכל. ואת המזבח זה מזבח הפנימי. מלמד שכל א' מכפר כפרה בפני עצמו מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך יביא כו': והקריב את השעיר החי. עד כאן זקוק להיות חי דברי ר' יהודה (עיין לעיל פ' ב' הל' ז'): (כא) וסמך אהרן את שתי ידיו. בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידיו ועל החי: על ראש השעיר החי. החי טעון סמיכה ואין שעירי ע"ג טעונין סמיכה דר"י רש"א כו': והתודה עליו. זה וידוי דברים: את כל עונות כו'. כילד היה מתודה (הוא ביומא לו:) עויתי פשעתי חטאתי דר"מ וחכ"א כו': את כל. ואת כל. לכל. להביא שגגות ואונסין ומזידין קלות וחמורות הודע ולא הודע יכול אף חטאות ואשמות ודאין תלמוד לומר ונתן אתם וכו': ושלח ביד איש. להכשיר את הזר: עתי. שיהא מזומן. עתי אפילו בשבת אפילו בטומאה: המדברה ג' פעמים לרבות שילה וגבעון ובית עולמים: (כב) ונשא השעיר עליו. עליו הוא נושא ואין שעירים מכפרים כפרתו ועל מה הן מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו מכאן אמרו יש ידיעה בתחלה ובסוף כו': ושלח את השעיר במדבר. כיון שהגיע השעיר למדבר (אינו בת"כ רק ביומא סח:) נעשה מצותו. ד"א במדבר (שם סז:) שאבריו מותרין כמדבר: (כג) ובא אהרן. עיין רש"י ז"ל: (כד) ורחץ את בשרו במים. אם אינו ענין לטבילה שהרי כבר נאמר בגדי קדש הם ורחץ במים ת"ע לקידוש ידים ורגלים. ומנין לב' קידושים על כל טבילה ה"ל ופשט ורחץ ורחץ ולבש ר"א בר"ש אומר מה ת"ל אשר לבש להקיש פשיטה ללבישה מה לבישה בקדוש ידים ורגלים אף כו' מכאן אמרו חמש טבילות ועשרה קידושין כו': במקום קדוש. עיין רש"י ז"ל. עלתו ואת עלת העם. עולתו קודם לעולת העם: וכפר בעדו ובעד העם. כפרתו קודם לכפרת העם: (כה) ואת חלב החטאת יקטיר. אפילו בשבת אפילו בטומאה כו': (כו) והמשלח. לא המשלח את המשלח: והמשלח את השעיר יכבס בגדיו. יכול משיצא חוץ לחומת העזרה תלמוד לומר לעזאזל יכול משהגיע לצוק ת"ל והמשלח הא כילד עד שיצא חוץ לחומת ירושלים דר"י רבי יוסי אומר כו': ורחץ את בשרו במים. יכול גזירת מלך ת"ל ואח"כ יבא נאמר כאן ואחר כך ונאמר להלן ואחר כך מה להלן מפני טומאת ערב כו' אף כו': (כז) ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת. מנין לרבות פר העלם דבר של ציבור ושל כה"ג ושל ע"ג שהן מטמאים בגדים ת"ל חטאת חטאת דר"י רש"א אשר הובא את דמם כל שהובא את דמם בפנים השורפן מטמא בגדים: לכפר בקדש. אם כפר כמצותן נשרפין בבית הדשן (בת"כ שלנו הגי' בבית הבירה אבל הוא טעות וממקומו הוא מוכרע וע"ש וכ"ה ביומא סח: נשרפין בבית הדשן) ומטמא בגדים וא"ל נשרפין בבית הבירה ואינן מטמאין בגדים: יוציא אל מחוץ למחנה. ולהלן אתה נותן ג' מחנות אלא כיון שיצא חוץ למחנה אחת מטמא בגדים מכאן אמרו היו סובלין אותה כו': את ערתם ואת בשרם ואת פרשם. מה עור ובשר ופרש האמור להלן נתוח בלא הפשט אף כאן כו' (יומא סח.): (כח) והשרף. ולא המצית את האור ולא המסדר את המערכה אלא המסייע בשעת שריפה יכול אף משנעשה אפר תלמוד לומר אותם דר"י רש"א כו': (כט) והיתה לכם. ולא לאחרים: לחקת עולם. לבית עולמים: תענו את נפשתיכם. נאמר כאן תענו ונאמר להלן ויענך וירעיבך מה להלן עינוי רעבון כו': וכל מלאכה לא תעשו. יכול לא יניע את המטות כו' נאמר כאן מלאכה ונאמר במלאכת המשכן מלאכה מה להלן מלאכת מחשבת אף כאן כו' אין לי אלא מלאכת רשות מלאכת מצוה מנין שלא יכתוב ספרים תפילין ומזוזות כו' ואין לי אלא מלאכה שחייבין עליה כרת מלאכה שאין חייבין עליה כרת מנין שלא יכתוב אות א' ושלא יארוג חוט א' ת"ל וכל: האזרח. לרבות נשים. והגר. זה גרים. הגר. זה נשי גרים: בתוככם. לרבות העבדים: (ל) כי ביום הזה יכפר. מכאן שהיום מכפר אף שאין קרבנות ושעיר: לפני ה' תטהרו. עבירות שבין אדם למקום יו"כ מכפר כו' רע"א (אינו בת"כ רק ביומא פ"ה) אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם וכו': (לא) שבת שבתון ועניתם. (יומא עו.) שבתון שבות מלמד שיו"כ אסור באכילה ושתיה ורחיצה כו' נגד ה' ענוים האמורים כאן ובפ' אמור ובחומש הפקודים ולכן נקראים עינוי יכול שתהא שבת בראשית אסור בכלן תלמוד לומר היא: (לב) וכפר הכהן. עיין רש"י ז"ל: אשר ימשח אתו. עיין רש"י ז"ל. מנין לרבות כהן אחר המתמנה ת"ל וכפר הכהן. ד"א לפי שנאמר שבעת ימים (אינו בת"כ רק ביומא ה'. ואף דהתם קאמר על א' שצריך ז' עיין בכ"מ הל' כלי המקדש פרק ד' הל' י"ג) ילבשם הכהן תחתיו ונאמר ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה הוקשה משיחה לרבוי מה רבוי שבעה אף משיחה שבעה נתרבה יום א' ונמשח יום א' מנין ת"ל אשר ימשח ואשר ימלא את ידו מ"מ: לכהן תחת אביו. שהבן קודם לכל אדם יכול אפילו אינו ממלא מקומו ת"ל ואשר ימלא את ידו: ולבש את בגדי הבד. לרבות בגדים אחרים בין הערבים: וכפר את מקדש הקדש. זה לפני ולפנים: ואת אהל מועד. זה היכל. ואת המזבח. זה מזבח הפנימי: יכפר. להביא העזרות כו': ועל הכהנים. אלו הכהנים: ועל כל עם הקהל. אלו ישראל: יכפר. להביא את הלוים ד"א להביא את העבדים (אינו בת"כ רק בחולין קלא:) הושוו כלן דכפרה אחת באיזה בשעיר המשתלח: (לד) והיתה זאת לכם כו' אחת בשנה. זה מכפר בלא שעירים ולא שארי מועדות. אחת ולא שתים. (אינו בת"כ רק ביומא סא:) מכאן אמרו נתן מקצת מתנות בפנים ונשפך יביא דם אחר: ויעש. מלמד שכל הפרשה כלה נאמרה על הסדר ומנין שמעכב ת"ל להקת (אינו בת"כ רק ביומא ס:) : כאשר צוה. להגיד שבחו של אהרן כו' ע' רש"י ז"ל: צוה ה' את משה. מלמד שהיה אהרן שומע מפי משה כשומע מפי הגבורה כו':

יז (ב) ואל כל בני ישראל. מנין לרבות ראשי המטות ת"ל כאן זה הדבר ונאמר להלן זה הדבר מה להלן ראשי המטות אף כאן כו' ומה כאן אהרן ובניו ובני ישראל אף להלן כו' ללמד (כל המימרא עיין בנדרים ע"ח. וברש"י ריש פ' מטות) שהפרת נדרים בג' הדיוטות וביחיד מומחה וללמד כאן שיש שאלה בהקדש. ד"א זה הדבר אשר ישחט על השחיטה חייב ולא על המליקה ולהלן נאמר זה הדבר (רש"י שם) חכם מתיר ואין בעל מתיר בעל מפיר ולא חכם מפיר. ד"א זה הדבר כל הנביאים נתנבאו בכה נוסף עליהן משה שנתנבא בזה: (ג) איש איש. לרבות השוחט להדיוט שהמעלה פטור (ר"ל השוחט להדיוט חייב אבל המעלה פטור והוא בזבחים ק"ח): מבית ישראל. להוציא את הנכרים שאין חייבים משום מעלה ושוחט בחוץ ואף לכתחלה מותרין לעשות במה בכ"מ: ואמרת אליהם. לרבות גרים ועבדים: אשר ישחט במחנה. להביא היא בחוץ ונוחרה בפנים (אינו בת"כ רק בזבחים ק"ו) או יכול להביא השוחט פסח בדרום שיהא חייב תלמוד לומר מחוץ למחנה יכול חוץ לג' מחנות ת"ל במחנה ומקים מחנה לחוץ למחנה מה חוץ למחנה שאין כשר שחיטת כל זבח אף כו': או אשר ישחט. להביא שחיטת עוף: (ד) ואל פתח כו'. למעוטי גגו של היכל שאינו חייב (אינו בת"כ רק בזבחים קו:) : קרבן. שיכול השוחט חולין בפנים חייב תלמוד לומר קרבן על הקרבן הוא חייב ואינו חייב על החולין אי קרבן יכול אפי' קדשי בדק הבית כמ"ש ונקרב את קרבן ה' (זבחים קטז:) תלמוד לומר ואל פתח אהל מועד הראוי לפתח אהל מועד חייבין ושאינו כו' ומנין להוציא את הרובע והנרבע מוקצה ונעבד אתנן ומחיר כו' ת"ל להקריב כו' יצאו אלו שאין כשרים להקריב ומנין להוציא שעיר המשתלח ת"ל לה' המיוחדים לשם ומנין להוציא מחוסר זמן בגופם חטאת ואשם בין בגופם בין בבעלים ותורים שלא הגיע זמנן ובע"מ עוברין ת"ל לפני משכן ה' הכשרים ליקרב עכשיו. או יכול שאני מוציא עולה מחוסר זמן בבעלים ואשם נזיר ואשם מצורע ששחטן שלא לשמן תלמוד לומר שור או כשב או עז מ"מ: לא הביאו. (אינו בת"כ רק בזבחים קו:) ולמטה לא ענש אלא א"כ הזהיר אף כאן ענש והזהיר: דם יחשב. (אינו בת"כ רק בזבחים קז) לרבות הזורק: לאיש ההוא. ולא לשולחיו: דם שפך. אחד ולא ב' שבמעלה חייבין (ר"ל בהעלאה חייבין שנים): ונכרת האיש. ולא הציבור: ההוא. ולא האונס ולא שוגג ולא מוטעה: מקרב עמו. ועמו בשלום: (ה) למען אשר יביאו. ע"כ מדבר בקדשים שהקדישן בשעת איסור הבמות שהן בעשה ול"ת וכרת מכאן ואילך מדבר בקדשים שהקדישן בשעת היתר במות והקריבן בשעת איסור הבמות שהן בעשה ול"ת. שנאמר והביאום לה' זו עשה. ולא יזבחו עוד את זבחיהם זו ל"ת. יכול יהא חייב כרת ת"ל זאת להם ואין אחרת להם (זבחים קו:) מנין שבשעת היתר הבמות הכתוב מדבר ת"ל את זבחיהם אשר הם זבחים. זבחים המותרים להם כבר. על פני השדה. מלמד שכל הזובח בבמה כזובח על פני השדה: והביאם לה'. כולה (אינו בת"כ רק בזבחים כו') שאם היה רגלה בחוץ פסול: וזבחו זבחי שלמים. אין לי אלא שלמים שהן קרבים בבמה מנין לרבות עולה ת"ל זבחי יכול אפי' חטאת ואשם ת"ל אותם אי אותם יכול שלמים בלבד ת"ל זבחי הריני דן מה שלמים שהן באים בנדר או בנדבה דר"מ וחכ"א אין קרב בבמה אלא עולה ושלמים בלבד: (ו) וזרק הכהן את הדם על מזבח. זריקת כהן במזבח ואין כהן בבמה ואפילו גרים נשים ועבדים כשרים בבמה: מזבח ה' פתח אהל מועד. ואין מזבח בבמה ואפילו העלה על הסלע ואבן הייב: לריח ניחח לה'. ואין ריח ניחוח בבמה: והקטיר. לפי שנאמר ועשית עלתיך הבשר והדם אם אין בשר אין דם מנין לרבות יותרת הכבד ושתי הכליות (אינו בת"כ רק בפסחים עט) ת"ל לריח ניחח יכול אפי' מנחת נסכים ת"ל החלב וכו': (ז) לשעירם. ע' רש"י ז"ל: אשר הם זנים. לרבות שארי ע"ג: חקת עולם. לבית עולמים: לדרתם. שינהוג לדורות: תהיה זאת. אף בזמן הזה: (ח) ואלהם תאמר. אל הסמוכין להביא ששחט בחוץ ומעלה בחוץ (אינו בת"כ רק בזבחים קי) : איש איש. להביא נשים שהעלוהו: עלה. אין לי אלא עולה מנין לרבות אימורי ק"ק ואימורי קדשים קלים ת"ל או זבח. יכול אף במעלה בשר חטאת בשר ק"ק בשר קדשים קלים מותרי עומר ת"ל עלה מה עולה שהיא ראויה לאישים אף כו'. מנין לרבות הקומץ והלבונה והקטרת מנחת כהנים כו' ת"ל ואל פתח אהל מועד כל שהוא בא אל פתח אהל מועד. אין לי אלא כשרים פסולים מנין ת"ל לא יביאנו לעשות. כל המתקבל בפנים חייבין עליו: אתו. על השלם הוא חייב ולא על החסר (אינו בת"כ רק בזבחים קז) יכול אף היונק ובולל ופותת ומולח ת"ל עלה. מה עלה מיוחדת לאישים אף כו': לה'. המעלה לשם חייב ולא להדיוט (אינו בת"כ רק בזבחים קח) : (י) ואיש איש. להביא ולד ישראל מן הה"י והעבד. כל דם. להביא

דם

דם הנפש בתולין ודם התמצית בחולין ובמוקדשים דברי ר"י וחכ"א על כולן אינו חייב אלא על דם הנפש בלבד: ונתתי פני. עיין רש"י ז"ל: בנפש. ולא בציבור: האוכלת. ולא המאכלת: מקרב עמה. ועמה בשלום: (יא) כי נפש. להגיד מה גרם: ואני נתתיו לכם. ולא לאחרים: על המזבח. ולא על קרקעו של מזבח: על המזבח לכפר. כל מקום שנתן על המזבח כפר: לכם לכפר. הוא להוציא את הדם ממעילה ומנותר ומטומאה (אינו בת"כ רק ביומא ס׳): בנפש יכפר. ולא בדם התמצית: (יב) על כן כו׳. עיין רש"י ז"ל: (יג) אשר יצוד. עיין רש"י ז"ל: חיה. בין מרובה או מועט וכן עוף בין מרובה כו׳: או עוף. מכאן אמר ר׳ יהודה שחט חיה יכסנה ואח"כ ישחוט את העוף וחכ"א כיסוי א׳ לכולן שנאמר כי נפש כל בשר (אינו בת"כ רק בחולין פו:) א"כ מה ת"ל או לחלק: חיה או עוף. יכול אפי׳ טמאים ת"ל אשר יאכל פרט לשוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר והשוחט ונמצאת טריפה או שור הנסקל כו׳ (חולין פה׳). ושפך להביא שוחט לכלבים: ושפך וכסהו. במה ששפך יכסה שלא יהו המצות בזויות עליו. ושפך וכסה מי ששפך יכסה. ומנין שאם לא כסה הוא שיכסנו אחר (חולין פז׳) ת"ל ואמר לבני ישראל: דמו. כל דמו רבי יהודה אומר מקצת דם (חולין פח׳): וכסהו. יכול יכפה עליו כלי ת"ל בעפר אין לי אלא עפר מנין לרבות שחיקת אבנים והרכין כו׳ ת"ל וכסהו יכול בקמח בסובין כו׳ ת"ל בעפר מה עפר מגדל צמחים אף כל שמגדל צמחים: בעפר. שיהא עפר למטה ועפר למעלה (חולין פג: ביצה ז:): (יד) כי נפש. להגיד מה גרם: כל אכליו. לפי שנאמר בנפש האוכלת ולא המאכלת (ת"כ לעיל פרשה ח׳ הל׳ ז׳) שאין גדולים חייבים על הקטנים יכול לא יהיו נכרתין על הקטנים שאין הקטנים נכרתין על עצמם אבל יכרתו ע"י גדולים ת"ל כל אכליו יכרת: (טו) וכל נפש אשר תאכל. אין אכילה פחותה מכזית. ד"א אשר תאכל פרט לחרטום ולפרנים. יכול יטמא בתוך המעים (עיין בת"כ) ת"ל וטמא עד הערב וטהר יכול יהא מטמא בגדים תוך הפה ת"ל ונפש בבית הנפש הוא מטמא כו׳ יכול אם הקיאה יהא מטמא דרך יציאה ת"ל אשר תאכל דרך אכילתו כו׳ יכול בבהמת נבילה וטריפה הכתוב מדבר ת"ל נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה את שאין לה טומאה אלא אכילתה יכול אף נבילת עוף טמא ת"ל טריפה את שיש לה טריפה. ר׳ יהודה אומר נבילה וטריפה מה ת"ל אם טריפה היא כו׳ אלא להביא (בת"כ שלט הגי׳ פרט לשחוטה אבל בק"א הוא כגי׳ הגאון וכ"ה בזבחים סט: וע"ש) טרפה ששחטה שהיא מטמא ד"א נבילה וטרפה להוציא המלוקה בפנים שמתרת את האיסור ולהביא המולק קדשים בחוץ וחולין בין בפנים בין בחוץ ד"א נבילה וטרפה להוציא השוחט חולין בפנים וקדשים בין בפנים בין בחוץ: באזרח ובגר. מה אזרח בן ברית אף גרים בני ברית: (ט) ונשא עונו. ונאמר להלן ונשא עונו מה להלן בכרת אף כאן בכרת ומנין שמדבר מטומאת מקדש וקדשיו הזהיר וענש על הטומאה וחייב קרבן על הטומאה מה קרבן כו׳: ובשרו לא ירחץ. על רחיצת בשרו ענוש כרת ולא על כבוס בגדים אלא בארבעים:

יח (א) אני ה׳ אלהיכם. אני שאמרתי והיה העולם אני דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר אני שפרעתי מדור המבול כו׳ רשב"י אומר נאמר להלן אנכי ה׳ אלהיך כו׳ עיין רש"י ז"ל רבי אומר חמורות עריות שפותחות באני ה׳ ומסיימות באני ה׳: (ב) כמעשה ארץ מצרים. עיין רש"י ז"ל: אשר ישבתם. שדור אחרון התעיבו במעשיהן יותר מכולם: בה. אותו מקום כו׳ וכן בכנענים ואותו מקום כו׳ גרמה למצרים למעשים הללו וכן ביאתם של ישראל גרמה לכנענים שנאמר אשר אני מביא אתכם שמה ומקים מעשה מצרים לכנענים ומעשה כנענים למצרים. מפני מה זכו כנענים ארבעים שנה יותר מפני שכבדו לאברהם כו׳: ובחקתיהם לא תלכו. עיין רש"י ז"ל ריב"ב אומר שלא תספר קומי (פי׳ לספר נגד המצח) ושלא תגדל ציצית (היינו מה שמניחין באמצע הראש): (ג) את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו. עיין רש"י ז"ל: ללכת בהם. עשם עיקר ואל תעשם טפל וע׳ רש"י ז"ל וכה"א בהתהלכך תנחה אותך כו׳ ד"א את משפטי (לעיל פרשה ט׳ הלכה ט׳) אלו הדינים ואת חקתי אלו המדרשות (כי הדין הוא במשפט והמדרשות הם גזירות) תשמרו זו משנה (כי הבינון והמשנה הוא לשמור בלב לעשות) ללכת בהם זה מעשה. תשמרו ללכת לא המשנה עיקר אלא המעשה: (ד) וחי בהם. לעה"ב. ד"א וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפילו ברבים ת"ל ונקדשתי בתוך בני ישראל: (כד) אל תטמאו בכל אלה. בין בכלן בין במקצתן: כי בכל אלה נטמאו הגוים. אלו המצריים: אשר אני משלח מפניכם. אלו הכנעניים: (כה) ותטמא הארץ את כו׳. מלמד שהארץ נטמאה ע"י דברים אלו ואפקד עונה עליה. כיון שאני פותח הפנקס אני גובה הכל: ותקיא הארץ את ישביה. כאדם שקץ במזונו ומקיא אותו: (כו) ושמרתם אתם. אתם נאים לשמור שאתם פתחתם (פי׳ במצרים לשמור) וכה"א גן נעול אלו הבתולות גל נעול אלו הבעולות מעין חתום אלו הזכרים: ולא תעשו מכל התועבת. בין כלן בין מקצתן (אינו בת"כ וכש"ס רק במדרש ש"ה דף י"ח ע"ב ובויקרא פ׳ נ"ג): (כז) כי את כל התועבת האל. אל קשה מכלל דאיכא רכות ומה ניהו שניות (אינו בת"כ רק ביבמות כא׳): (כח) ולא תקיא הארץ כו׳. מכאן שחייבים גלות ע"י הדברים האלה: (כט) כי כל אשר יעשה. בין כלן בין מקצתן: ונכרתו הנפשות. לפי שנאמר איש אשה מנין ת"ל נפשות שנים: העשת. לפי שנאמר לא תקרבו יכול יהיו חייבין נמי על הקריבה ת"ל העשת ולא על קריבות: מקרב עמם. ועמם בשלום: (ל) ושמרתם. עיין רש"י ז"ל: את משמרתי. לעשות משמרת למשמרת (אינו בת"כ רק ביבמות כא׳): ולא תטמאו בהם אני ה׳ וגו׳. עיין רש"י ז"ל:

פרשת קדושים

יט (ב) דבר. עיין רש"י ז"ל. ר׳ לוי אומר לפי שעשרת הדברות כלולין בה. א׳ אני ה׳ אלהיכם. ב׳ ואלהי מסכה כו׳. ג׳ לא תשבעו בשמי כו׳. ד׳ את שבתתי כו׳. ה׳ איש אמו. ו׳ לא תעמד. ז׳ מות יומת הנאף כו׳. ח׳ לא תגנבו כו׳. ט׳ לא תלך רכיל. י׳ ואהבת לרעך כו׳: קדושים תהיו. עיין רש"י ז"ל: כי קדוש אני. אם מקדשים אתם את עצמכם כאלו מקדשים אותי יכול באם לאו אינו מקודש ת"ל כי קדוש אני בקדושה אני: (ג) איש. עיין רש"י ז"ל: אמו ואביו. ולהלן הוא אומר אביך ואמך מלמד ששניהם שוין וכן תורים ובני יונה כו׳ וכן כבשים ועזים כו׳ אבל אב קודם לאם בכל מקום מפני כו׳. רבי אומר לפי שגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן ירא כו׳ עיין רש"י ז"ל: ואת שבתתי תשמרו. עיין רש"י ז"ל וכן בשאר המצות שאתה ואביך חייבים בכבודי וזהו אני ה׳. ואת שבתתי תשמרו (אינו בת"כ רק בשבת סט:) נאמר כאן שמירה אחת לשבתות הרבה ונאמר להלן ושמרו בני ישראל את השבת שמירה לכל שבת ושבת כאן בשוכח עיקר שבת ולהלן ביודע עיקר שבת: (ד) אל תפנו אל האלילים. לעבדם ר׳ יהודה אומר לראותם. (אינו בת"כ רק בשבת קמט׳) אפי׳ דיוקנאות אסור להסתכל בהם: אלילים ואלהי מסכה. עיין רש"י ז"ל. אלילים. מסכה. שמות ע"ג הן מעשרה שמות של גנאי שנקראת ע"ג. תרפים. אלילים. פסל. מסכה. אשירה. חמנים. מצבה. עצבים. שקוצים. גילולים: לא תעשו לכם. עיין רש"י ז"ל: (ה) וכי תזבחו וגו׳. עיין רש"י ז"ל. מנין לרבות כל הנאכלים לב׳ ימים ת"ל וכי תזבחו זבח: לרצנכם. (אינו בת"כ רק בחולין יז׳) הואיל ונאמר ושחט את בן הבקר שההא שחיטה לשם בן הבקר לעכב מנין ת"ל לרצנכם תזבחהו. תזבח שלא יהו שנים שוחטין זבח א׳ (אינו בת"כ רק בחולין כ"ט): תזבחהו. שלא יהא א׳ שוחט שנים דברי ר"א בר"ש וחכ"א שנים שוחטין זבח א׳: (ו) ביום זבחכם. שחיטה אינה אלא ביום (אינו בת"כ רק במגילה כ:) והנותר עד יום השלישי. בעוד יום הוא נאכל ואינו נאכל בלילה (אינו בת"כ רק בפסחים ג׳): באש ישרף. כל הטעון שריפה נשרף ביום (ג"ז בפסחים שם): (ז) ואם האכל יאכל. עיין רש"י ז"ל: (ח) ואכליו. למעוטי חוץ למקומו מכרת (אינו בת"כ רק בזבחים כח:): עונו. גז"ש לפגול: כי את קדש. נאמר כאן קדש ונאמר להלן קדש מה להלן בנותר אף כאן בנותר: חלל. ג"ש מטומאה (הוא בזבחים מד׳): (ט) ובקצרכם. פרט לשקצרו לסטים או בהמה כו׳: ובקצרכם. פרט לשקצרו גוים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה אין לי אלא קוצר תולש מנין ת"ל בקצרך עוקר מנין (בת"כ הגי׳ קוטף אבל בחולין קלז׳ הגי׳ כדברי הגאון וע"ש) ת"ל לקצור. קציר אין לי אלא תבואה קטניות מנין ת"ל ארצכם אילנות מנין ת"ל שדך א"כ מה ת"ל קציר מה קציר שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום יצאו ירקות אע"פ שלקיטתן כאחת אין מכניסן לקיום יצאו תאנים אע"פ שמכניסן לקיום אבל אין לקיטתן כאחת. והתבואה והקטניות בכלל הזה ובאילן האוג וכו׳: לא תכלה פאת שדך. פאת אין פאה אלא מהמת כילוי ואין פאה אלא בסוף אר"ש מפני ד׳ דברים אמרו לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל מתמות עניים מפני בטול עניים מפני מראית עין מפני שאמרה תורה לא תכלה פאת שדך. שדך ולא שדה אחרים. משום ר"ש אמרו שדך ולא שותף עם הגוי. יכול אפי׳ (אינו בת"כ רק בחולין קלה:) שותף עם ישראל ת"ל קציר ארצכם: ולקט קצירך. אין לקט אלא מחמת קציר מכאן אמרו קצר מלא ידו כו׳ (הלשון הזה הוא בחולין קלז׳) ר׳ יוסי אומר לקט קציר ולא לקט קטוף: (י) וכרמך. אפי׳ כלו עוללות דר"ע א"כ למה נאמר כי תבצור כו׳: לא תעולל. עיין רש"י ז"ל: ופרט כרמך. אין פרט אלא מחמת בציר היה בוצר כו׳: לא תלקט לעני. (אינו בת"כ רק בגיטין יב׳) שלא תלקט בשביל עני ואם לקט אינו כלום. ד"א לא תסייע את העני. ד"א להזהיר העני על שלו: לעני ולגר. מה גר בן ברית אף עני בן ברית ומה עני מחוסר אף גר מחוסר: תעזב. במחובר לקרקע אפילו תשעה ותשעים אומרים כו׳ יכול אפילו בדלית ובדקל כו׳ ת"ל אתם: תעזב. הנח תבואה בקשים תמרים במכבדות כו׳ יכול אפילו השירן הרוח ת"ל אתם: תעזב. ללמד שספק לקט לקט וספק פאה פאה כו׳: תעזב אתם. (אינו בת"כ רק בחולין קלד:) ולא לעורבין ולעטלפים. תעזוב (ג"ז שם ובב"ק לד׳ ובתמורה ו׳ מכאן אמרו המפקיר כרמו והשכים ובצרו חייב בפרט): אני ה׳ אלהיכם. עיין רש"י ז"ל: (יא) לא תגנבו. עיין רש"י ז"ל. לפי שנאמר אם המצא תמצא עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל לא תגנבו. לא תגנבו ע"מ למיקט ע"מ לשלם תשלומי כפל בן בג בג אומר לא תגנוב את שלך מאחר שגנב כו׳: לא תכחשו. עיין רש"י ז"ל: ולא תשקרו. לפי שנאמר (ב"ק קה:) ונשבע על שקר עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל לא תשקרו: איש. אין לי אלא איש באיש. איש באשה מנין ת"ל בעמיתו מ"מ: (יב) ולא תשבעו בשמי. עיין רש"י: לשקר. ג׳ שבועות הן (שבועות כא:) אוכל ולא אוכל ה"ז עובר בבל יחל דברו אכלתי ולא אכלתי עובר משום לא תשבעו כו׳ נשבע לשנות את הידוע עובר משום לא תשא: וחללת. מכאן אמרו שבועת שקר הוא חילול השם. ד"א נעשה אתה חולין לחיה ולבהמה נאמר כאן חילול (אינו בת"כ רק בשבת לג׳) ובחילול שבת ובחילול השם נאמר חילול וכתיב ואם באלה לא תוסרו לי אל תקרי באלה אלא באלה (ב"מ קיא:) בעון שבועת שקר כו׳ וכן הוא אומר על כן אלה אכלה ארץ כו׳: (יג) לא תעשוק. עיין רש"י ז"ל: ולא תגזל. לעבור בשני לאוין (שם קיא:) לא תלין. זה שכיר יום עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא שכר אדם שכר בהמה וכלים מנין תלמוד לומר פעלת: שכיר. נאמר כאן שכיר (ב"מ קיא׳) ונאמר להלן שכיר ליתן של זה בזה מכאן אמרו הכובש שכר שכיר עובר בה׳ לאוין ועשה יכול המחהו אצל חנוני ת"ל אתך: עד בקר. אין עובר אלא בקר ראשון: (יד) לא תקלל כו׳. עיין רש"י ז"ל: ולפני עור כו׳. עיין רש"י ז"ל. מנין שלא יושיט (אינו בת"כ רק בפסחים כב:) כוס יין לנזיר כו׳ ת"ל ולפני עור לא כו׳: (טו) לא תעשו עול. עיין רש"י ז"ל. וגורם לחמשה דברים. מחלל השם. ומטמא מקדש. ומסלק השכינה. ומפיל ישראל בחרב. ומגלה אותם מארצם. (פי׳ דילפינן כולהו מע"ג דהכא כתיב תועבה וגבי ע"ג כתיב תועבה וגבי ע"ג כתיב כל החמשה דברים דפ׳ קדושים לטמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי היינו מטמא מקדש ומחלל השם ובפ׳ בחקתי כתיב וגעלה נפשי אתכם דהיינו סילוק שכינה והבאתי אתכם עליכם חרב...

דהייע

כלל זה גדל האמצעי: (טו) מלג השמן ויצק. חסר השמן עד שלא יצק ימלאנו. שיצק יביא אחר בתחלה ר' ישמעאל אומר כו'. על כף הכהן מגוה שיצק לתוך כפו של חבירו לכתחילה: (טז) וטבל. ולא מספג: וטבל והזה. על כל הזיה טבילה. באצבעו. מה כאן מיומנת שבימין כו' שבע פעמים כו' לפני וכו': (יז) על דם האשם. שיקדים להם הדם או דוקא שיש שם דם ת"ל על מקום דם (אלוקה זו אינה בת"כ רק במנחות יו"ד) יכול דוקא שנתקנה ת"ל על דם האשם ולמה נאמר על בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו וכו' על תנוך אזן הימנית המטהר אזן ללמד על רציעה (אינו בת"כ רק במנחות י') יד ללמד על קמיצה. רגל על הליכה: (יח) וכפר. שהחטאת לבד מעכבת כפרה: (כ) והעלה הכהן. מכאן שאברי העולה קודמין לאברי החטאת: (כא) ואם דל הוא. יכול ממה שהיה ת"ל ואין ידו משגת יכול יש לו ואין מוצא ליקח ת"ל דל: הוא. ולא נודריו שבערכין עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני יכול אף זה כן ת"ל הוא: ולקח כו'. מה ת"ל אחד שיכול שיביא כל השג ידו כמו בערכין ת"ל אחד: לתנופה לכפר. וכי התנופה מכפרת כו' אלא שאם עשה שירי מצוה כו': ועשרון. מלמד שכל עשרון ועשרון טעון לוג ר"נ וראבי"א כו' אין לי אלא מביא קרבן עני אלא עני מתחלתו עשיר והעני מנין ת"ל אשר תשיג ידו הביא אשמו עני והעשיר מנין שיגמור בעשיר ת"ל את אשר השיג ידו יכול אפי' הביא חטאתו עני והעשיר יגמור בעשירות ת"ל אחד לחטאת ואחד לעולה: (לא) על המנחה. שתקדים מנחת בהמה להעלאת העוף: (לב) תורת אשר כו'. מלמד שעני שהביא קרבן עשיר יצא יכול אפי' עשיר שהביא קרבן עני שיצא ת"ל זאת: תורת. מלמד שאדם מביא ע"י בנו ובתו ועבדו ושפחתו קרבן עני ומאכילן בזבחים יכול אף ע"י אשתו ת"ל זאת דר"י: (לד) כי תבאו. יכול לעבר הירדן ת"ל ארץ. ארץ המיוחדת יכול משבאו לעמון ומואב ת"ל אשר אני נותן לכם לאחוזה עד שיכבשו. כבשו ולא חלקו למשפחות ולא לבני אדם לב"א ואין כל אחד מכיר את שלו ת"ל ובא אשר לו כו'. ונתתי. עיין רש"י ז"ל רמ"א פרט לנגעי אונסין כו' (ר"ל נגעי רוחות וכשפים והוא בהוריות י'): בבית ארץ אחוזתכם. פרט לבית בנוי בספינה ובאסקריא על ד' קורות: בבית. להביא הבנוי על ד' עמודים: אחוזתכם. ולא ירושלים ר' ישמעאל אומר אחוזתכם ולא בתי נכרים וה"ה לבגדיהם: (לה) ובא אשר לו. שלא ישלח ביד שליח יכול אף זקן וחולה ת"ל ובא: והגיד כו'. ידקדק הכהן כיצד בא הנגע לביתו: לאמר. יאמר לו הכהן דברי כבושין אין הנגעים באים אלא על לה"ר שנאמר השמר כו' בנגע כו' עיין רש"י ז"ל: נראה לי. ולא לאורי מכאן אמרו בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את הנגעים: (לו) וצוה הכהן ופנו. הצווי בכהן והפנוי בכל אדם: את הבית. אפי' חבילי עצים דר"י רמ"א עסק הוא לפנוי: ולא יטמא כל אשר בבית. לפי שמצינו בנכנס לבית המנוגע אינו מטמא בגדים עד שישהה בכדי אכילת פרס יכול אפילו היו שם כלים מקופלין ומונחין על כתפו או בתוך הבית לא יהיו טמאים עד שישהה כדי אכילת פרס ת"ל כל אשר בבית מיד: ואחרי כן. לרבות אחרים כיוצא בהן. נותנין לאחן וכן ברגל. רבי מאיר אומר כו': (לז) וראה את הנגע והנה הנגע. מלמד שאין מטמא אלא בשני גריסין: בקירות. ולמטה הוא אומר בקירות צריך שיהא מרובע ד' כתלים יכול דוקא בקירות ת"ל הקיר אפי' קיר א' יכול אפי' באבן א' ת"ל והלצו את האבנים אין פחות מב' אבנים ר' ישמעאל אומר כו' ר"א בר"ש אומר כו': שקערורת. עיין רש"י ז"ל. ירקרקת: ירוק שבירוקין: אדמדמת. אדום שבאדומים: ומראיהן. ולא ממשן: (לח) ויצא. יכול ילך לביתו ויסגיר ת"ל אל פתח הבית יכול יעמוד תחת השקוף ויסגיר ת"ל מן הבית הא כיצד עומד לצד השקוף ומסגיר. ומנין שאם הסגיר בכל ענין שהוא מוסגר ת"ל והסגיר את הבית מ"מ: (לט) ביום. ולא בלילה: והנה פשה. זה פשיון הסמוך בכ"ש. מנין לרבות את הרחוק ת"ל הבית יכול כו' ת"ל הנגע נאמר כאן נגע ונאמר להלן נגע מה להלן כגרים אף כו' נמצאת אומר פשיון הסמוך כל שהוא והרחוק כגרים והחוזר בב' גריסין: בקירת הבית. ולא בקירות היציע ולא בקירות האיבוס ולא בקירות המחיצה ולא בקירות שמגורה: (מ) וצוה הכהן וחלצו. הצווי בכהן והחליצה בכל אדם: וחלצו כו' אשר בהן והביאו. מלמד ששניהן חולצין שניהן קוצים שניהן מביאין את האבנים מכאן אמרו אוי לרשע כו'. יכול אף כותל הסמוך לאויר שניהן חולצין ת"ל ואחר חלץ כו' יכול אף קרמודים ולבנים ת"ל את האבנים יכול ב' אבנים בלבד ת"ל אשר בהן הנגע: אתהן מחוץ לעיר. ולא אדם המצורע אלא חוץ למוקף חומה בלבד: אל מקום טמא. שיהא מקומו טמא. (עיין ברש"י ור"ל בעודן במקומן מטמאין את הטהרות): (מא) יקצע. יכול מבית ומבחוץ ת"ל מבית יכול מן הקרקע ומן הקירות ת"ל סביב: אשר הקצו. יכול לרוכות ת"ל עפר יכול אף הנושר ת"ל אשר הקצו: (מב) ולקחו אבנים כו'. תחת האבנים אין פחות משתים שתים. מכאן אמרו אין חולצין פחות משתים ואין מביאים פחות משתים: ולקחו אבנים. יכול מצד זה לצד זה ת"ל אחרות יכול אפי' קרמודין ולבנים ת"ל אבנים: ועפר. משמע כל עפר אפי' לבנים כו' יכול מצד זה לצד זה ת"ל אחר יכול אפי' סיד וגפסים ת"ל עפר: יקח וטח. אין חבירו מטפל עמו בטיחה: (מג) ואם ישוב. לאותן אבנים. מנין לרבות כל הבית ת"ל בבית: הנגע. ולהלן הוא אומר הנגע מה להלן ב' גריסין אף כו': ופרח. אע"פ שלא כמראיו או יכול דוקא פשה ת"ל צרעת ממארת מה צרעת ממארת האמור בבגדים מטמא החוזר אע"פ שאינו פושה אף כו' יכול אפי' חזר בו ביום ת"ל ואם ישוב ולהלן נאמר ושב מה להלן בסוף שבוע אף כו' ומנין לעומד בראשון ופושה בשני או עומד בזה ובזה שהוא כפושה בראשון ת"ל צרעת ממארת לגז"ש מה בבגדים עומד בראשון ופושה בשני או עומד בזה ובזה כפושה בראשון אף כאן כו': (מה) אבניו. כל אבניו שנבנו עמו וכן עצו ועפרו. אבניו ולא אבנים שהכנים משנבנה וכן עצו ועפרו: והבא אל הבית. כשיכנים ראשו ורובו: ימי הסגיר. ולא ימים שקלף את נגעו יכול אפילו מוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי: יטמא עד הערב. שאין מטמא בגדים יכול **אפילו שהה בכדי אכילת פרס ת"ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל**

שוכב מנין ת"ל והשכב בבית יכבס לא אוכל ולא שוכב מנין ת"ל יכבס יכבס ריבה א"כ מה ת"ל אוכל ושוכב ליתן שיעור בכדי אכילת פרס יכול אף הבהמה וכו' מצילין בגדים בבית המנוגע ת"ל יכבס בגדיו כל המטמא מציל בגדים בבית המנוגע וכל שאינו מטמא אינו מציל בגדים בבית המנוגע. מכאן אמרו היה עומד בפנים ופשט ידו לחוץ וטבעותיו בידו אם שהה בכדי אכילת פרס טמא היה עומד בחוץ ופשט ידו לפנים וטבעותיו בידו ר' יהודה מטמא מיד וחכ"א עד שישהה בכדי א"פ: (נא) והזה אל הבית. על השקוף: (נג) הצפר החיה אל מחוץ לעיר. ר' יוסי הגלילי אומר את הצפר החיה אל מחוץ לעיר ואי זה זה דרור: (נד) זאת התורה לכל כו'. מנין לכהן שבקי בנגעים ולא בנתקין בנתקין ולא בנגעים בנתקין ולא בבתים בבתים ולא בבגדים וכו' שאין רואה עד שיהא בקי בכולן ובשמותיהן ת"ל זאת התורה לכל נגע כו': (נז) להורות. מלמד שאינו רואה עד שיורנו רבו: ביום הטמא וכו'. מלמד שביום טמאו וביום טהרו: זאת תורת וכו'. זאת תורת של מוציא ש"ר (ערכין טו:) נאמר התורה (הוא מדרש רבה ויקרא ל"ח ע"ו) כאלו עבר בכל ה' תורות:

טו (ב) בני ישראל. מטמאים בזיבה ואין נכרים מטמאין בזיבה ואע"פ שאין מטמאין בזיבה כו' שורפין עליהן את התרומה ואין חייבין עליהן על ביאת מקדש: ואמרתם אלהם. לרבות גרים ועבדים: איש איש. לרבות את הקטן. ר"ש בנו של ריב"ב אומר הרי הוא אומר והזב את זובו לזכר ולנקבה זכר כל שהוא בין גדול בין קטן נקבה בין גדולה בין קטנה: זב מבשרו. ולא כל בשרו עיין רש"י ז"ל: מבשרו. עד שיצא חוץ לבשרו. מבשרו ולא מחמת ד"א מכאן אמרו בז' דרכים בודקין את הזב וכו': זובו. (עיין בנדה דף נו') ולא דם היוצא מפיו ומפי האמה: הוא. ולא ליחה סרוחה ורמה וזיעה: (ג) וזאת. להוציא דמעת העין ודם מגפתו וחלב האשה שאין מטמאים טומאה המורה וזאת לרבות מימי רגליו: טמאתו בזובו. ולא באודם: תהיה. אפי' כל שהוא: רר בשרו. אפי' כ"ש. למה נאמר אלא שאם ראה ראיה אחת מרובה כשלש כמגדיון לשילוח שהן כדי שתי טבילות ושני סיפוגין ה"ז זב גמור: רר. (אינו בת"כ רק בנדה נו') שמטמא לח ואינו מטמא יבש: או החתים. (בת"כ נדרש החתים אפי' כ"ש. והגאון נקט מה שמשמע לשון הכתוב כדרכו והוא דעת ר"כ בנדה דף מג:) שצריך כחתימת פי האמה: מזובו. מקצת זבים מטמאים משכב ומושב. מזובו מקצת זבין טעונין קרבן ומקצת זבין אין טעונין קרבן ואינו יודע איזהו מנה הכתוב הראשון עיין רש"י ז"ל ד"ה או החתים וכו': (ד) כל. לרבות (הוא בת"כ לקמן פרק ז' הל' א') אפי' אבן מסמא. משכב ולא אוכלין ומשקים (ת"כ פ"ד ה' ג') וכלים שמתחתיו לעשותן מדף: המשכב. המיוחד ולא מתאלת של קנים כו': אשר ישכב. לרבות סגוס ורדיד ותלוק כו' שמשמשין שכיבה עם מלאכתן. ישכב. המיוחד לשכיבה פרט לשאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו: עליו. מתחתיו עושה משכב ואין עושה על גביו משכב: הזב. ז' פעמים א' הזב מטמא משכב ואין משכב עושה משכב וכן ב' במושב וכן ג' במרכב. ד' הזב ולא בעל קרי. ה' הזב ולא אבן המנוגעת. ו' הזב ולא טמא מת. ז' הזב ולא המת: וכל. לרבות אפי' אבן מסמא: הכלי. המיוחד ולא כסא של גללים וכו': אשר ישב. לרבות תיבת הבלנים ושפחה מלדה ועריבה מב' לוגין ועד ס' קבין שאינו יכול לרחוץ בה רגלו אחת: אשר ישב. פרט לכפה סאה או תרקב וישב עליה: וטמא טמא. לרבות שכב על המושב או ישב על המשכב: (ה) ואיש אשר יגע כו'. ולא משכב הנוגע במשכב מטמא בגדים: אשר יגע. בשעת מגעו. פירש אינו מטמא בגדים: משכבו. ולא הגזול. משכבו אם נשבר טהור. במשכבו ולא בחבל פחות או יותר מכשיעור יכול אף כשיעור טהור ת"ל וטמא: יכבס. יכול אף ליפה ת"ל בגד אי בגד יכול בגד גדול לבן כו': (ו) והישב כו' אשר ישב. מקיש לזב מה זב אפי' עשרה מושבות זע"ז ואפי' ע"ג אבן מסמא אף כו': אשר ישב. אפי' אין הזב שם עתה (בת"כ נדרש מתיבת כלי לרבות אף שהוא ריקן מן הזב וע"ש): וטמא. לרבות שער וצפורן: (ז) בבשר. ולא בשירים ונזמים וטבעות: הזב. ולא בעצם ובשר הפורש ממנו ק"ו לפורש מן הטהור ומה ת"ל או בעצם אדם זה אבר מן החי: (ח) וכי. לרבות כיחו וניעו ומימי רגליו: בטהור. עד שיגע בטהור. בטהור ונגע בו או נשאו שהרוק מטמא במשא (נדה דף נה:): (ט) וכל. לרבות אפי' י' מרכבות זע"ז אפי' ע"ג אבן מסמא: המרכב. פרט לאוכף שהוא כמושב: (י) וכל הנוגע. בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא כו' עיין רש"י ז"ל: אותם. לרבות זובו ורוקו וכו' עיין רש"י ז"ל: (יא) וידיו. מה ידיו בנראה אף כו' פרט לבית הסתרים ראב"ע אומר מכאן סמכו חכמים לנטילה מן התורה: לא שטף במים. ללמד אפי' מאה שנים אחר סיפורו: (יב) וכלי. לרבות כלי נחר: אשר יגע. זה היסטו: בו. ולהלן הוא אומר אשר תשבל בו ישבר מה להלן מאוירו אף כו' וכל כלי עץ כו' ארשב"א ללמד על אוכלין ומשקין וכלים שע"ג הזב שמטמא מדף: וכי יטהר. כשיפסוק: מזובו. ולא מזובו ונגעו: מזובו וספר. מקצת זבים טעונים ספירת שבעה: לו. לעצמו: שבעת ימים. יכול אפילו מפוזרין ת"ל לטהרתו טהרה אחת: וכבס בגדיו ורחץ. מקיש כיבוס לרחיצה לענין חציצה. לימד לחציצה בכלים: בשרו במים חיים. ולא כלים. בשרו ולא של זבה: וטהר. מלטמא כלי חרס בהיסט (מגילה ח'): (יד) וביום. ולא בלילה: יקח. שאם הפריש לזיבתו ראשונה לא יביאנו לזיבתו שניה: שתי תרים כו' ובא לפני ה'. מכאן שהוא טובל בעוד שהוא יום: (טו) ועשה הכהן. שיפריש הכהן וביולדת נאמרה הפרשה בבעלים: מזובו. מקצת זובו כו': (טז) ואיש. פרט לקטן. ואיש לרבות בן ט' שנים ויום א': תצא ממנו. עד שתצא לחוץ: שכבת זרע. שראוי להזריע: במים. במי מקוה: במים כל בשרו. שלא יהא (אינו בת"כ רק בעירובין ד: וסוכה ו' ופסחים קט') חוצץ בין בשרו למים. במים את כל בשרו. מים שכל גופו עולה בהן וכמה שיערו חכמים מ' סאה (אינו בת"כ רק בגמרו' הנ"ל): את כל בשר. הטפל לבשרו: (יז) אשר יהיה עליו. אפי' על מקצתו: שכבת זרע. ולמטה הוא אומר שכבת זרע מה להלן כברייתה כו' פרט לשנסרחה אף כו': (יח) ואשה. פרט לקטנה.

ואשה

ואשה. לרבות בת ג' שנים ויום א': איש. פרט לקטן: אותה. פרט לשלא כדרכה:
ש"ז. פרט להערה: ורחצו. הקיש רחיצתה לרחיצתו במ' סאה ולא יהא חוצץ ופרט
לבית הסתרים וכו': (יט) ואשה. לרבות בת יום א' מכאן אמרו בת יום א' לנדה
בת עשרה ימים לזיבה: כי תהיה. מן הדיבור ואילך: דם. ולא כל מראה ומניין
שהוא מן המקור כשה"א וגלתה את מקור דמיה מלמד שמן המקור וכשה"א דמיה
מלמד שדמים הרבה טמאים בה האדום והשחור וכקרן כרכום וכמימי אדמה וכמזוג:
בבשרה. מלמד שמטמאה בפנים כבחוץ: יהיה. לרבות פולטת שכבת זרע: שבעת ימים
תהיה. אף ע"פ שאינה רואה כל ז': שבעת ימים תהיה. שיהיו סמוכין: תהיה.
שטובלת בלילה: (כ) אשר תשב עליו. נאמר כאן עליו ונאמר למעלה עליו מה להלן
המיוחדין כו' אף כאן כו': (כא) וכל הנגע כו'. יכול שאינו מטמא בגדים אמרת
ק"ו ממשכבה כו' א"כ מה ת"ל הנגע כו' שאין הנוגע מטמא אדם וכ"א: במשכבה.
מקום משכבה לה (אינו בת"כ רק בשבת פד') מה היא יש לה טהרה במקוה אף
כו' פרט לכלי חרס: (כג) ואם על המשכב הוא. עד שינשא רובו עליו: עליו.
אפילו על מקצתו. ואם על המשכב זה משכב. או. זה מושב. כלי. זה מרכב
שנאמר בנגעו בו איזה דבר שחלוק מגעו ממשאו זה מרכב: (כד) איש. פרט לקטן:
איש. לרבות בן ט' שנים ויום א'. אם. לרבות המערה: שכב ישכב. שתי שכיבות.
אותה. פרט למצורעת: ותהי נדתה עליו. מה הוא מטמא אדם וכלי חרס אף כו'
יכול יעלה לרגלה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים: וכל כו' אשר ישכב עליו יטמא.
שאין מטמא משכב ומושב כאשה רק לטומאה קלה: (כה) ואשה. לרבות גיורת
ומשוחררת: ואשה. לרבות בת עשרה ימים שמטמאה בזיבה. (אינו בת"כ רק בנדה
מד'): זוב. אפילו באונס. דמה. ולא מחמת ולד וכמה כו': ימים. שנים. רבים.
שלשה. יכול הרואה ג' בתחלה תהא זבה תלמוד לומר על נדתה סמוך לנדתה. אין לי
אלא סמוך לנדתה מופלגת מנדתה מניין תלמוד לומר או כי תזוב מניין לרבות עד עשרה
אמרת מה מצינו לרביעי שראוי לספירה ראוי לזיבה אף מופלג עד יום שהוא ראוי
לספירה ראוי לזיבה. ומניין לרבות יום אחד עשר ת"ל בלא עת נדתה. ימי. אפילו
שנים. כל ימי. אפי' אחד: כימי נדתה תהיה טמאה. מה נדה מטמאה בועלה אף
כו'. היא מטמאה את בועלה ואין הזב מטמא מה שהוא בועל: (כו) כל כו' כמשכב.
מלמד שהיא עושה משכב ומושב. אין לי אלא ג' ימים ב' ימים מניין ת"ל ימי יום
א' מניין ת"ל כל ימי: טמא יהיה כטמאת נדתה. לרבות שומרת יום כנגד יום
יכול שנים כנגד שנים ת"ל כמשכב נדתה יהיה לה: (כז) וכל הנגע בם יטמא.
לרבות חיבורים וכ"א: ואם טהרה. לכשתפסוק: מזובה. ולא מנגעה ולידתה:
לה. לעצמה: שבעת ימים. יכול מפוזרין ת"ל שבעת ימים: ואחר תטהר. רש"א
ואחר תטהר אחר המעשה תטהר אבל אמרו חכמים כו': (כח) וביום. ולא בלילה:
לה. לעצמה שאם הפרישה לזיבתה הראשונה לא תביא לזיבתה שניה: שתי תרים
כו'. ולא א' תור ואחד יונה: והביאה כו'. מלמד שהיא טובלת מבעוד יום:
(לא) והזרתם. אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור מכאן אמרו (אינו בת"כ רק
בשבועות יח:) שמחוייב לפרוש עונה אחת סמוך לוסתה. אין לי אלא אזהרה עונש
מניין ת"ל ולא ימותו: בטמאתם. אע"פ שהן טמאים שכינה עמהם: (לב) תורת
הזב. בין גדול (הוא בנדה לד:) בין קטן מכאן שמחוסר כפרה א"ל דעת: ואשר
תצא ממנו ש"ז. ראיה ראשונה של זב הרי הוא כבעל קרי שטובל ואוכל פסחו לערב:
והדוה בנדתה. זקנים הראשונים אמרו תהיה בנדתה לא תכחול וכו' עד שבא ר"ע
ולמד תהא בנדתה עד שתבא במים: והזב את זובו. (אינו בת"כ רק בנדה לה:)
זב בעל ב' ראיות הרי הוא כנדה שמטמא משכב ומושב. אחרים אומרים מה הזב
מטמא במשא אף הזוב מטמא במשא: לזכר. בין קטן בין גדול וכן נקבה בין גדולה
בין קטנה. ד"א לזכר לרבות המצורע לנקבה לרבות את המצורעת (נדה לה:)
למעינותיהם: ולאיש אשר ישכב כו'. לרבות הבא על שומרת יום כנגד יום. ד"א
(אינו בת"כ רק בב"ק כד:) מה נקבה מטמאה בימים אף כו': תורת הזב כו' שכבת
זרע. יכול מה זב סותר את הכל אף כו' ת"ל לטמאה בה:

פרשת אחרי מות

טז (א) בני אהרן. לפי שנאמר ויקחו שני בני אהרן שלא נטלו עצה מאהרן.
נדב ואביהוא שלא נטלו עצה ממשה. איש מחתתו. שלא נטלו עצה
זה מזה מניין שכשם שעבירת שניהן שוה כך מיתתן שוה ת"ל אחרי מות שני כו':
בקרבתם לפני ה' וימתו. על הקריבה מתו ולא על הקרבה דר"י הגלילי ר"ע אומר על
הקרבה מתו דכתיב בהקריבם אש זרה ראב"ע אומר כדי קריבה לעצמה והקרבה לעצמה:
(ב) ויאמר ה' אל משה. מה נאמר לו בדיבור ראשון ראב"ע אומר משל לרופא שנכנס
עיין רש"י ז"ל. ר' ישמעאל אומר נאמר ב' דברות זה כנגד זה א' סתום וא' מפורש
בא מפורש ולמד על הסתום מה מפורש נאמר לאהרן על ביאת קדש אף הסתום על
ביאת הקדש. ואיזה זה פרשה שתויי יין שנאמר לאהרן אצל מיתת שני בני אהרן: דבר
אל אהרן אחיך. מה ת"ל אחיך לרבות הבנים: אהרן. אהרן בכל יבא ולא משה בכל
יבא: ואל יבא בכל עת. לרבות יום הכפורים: אל הקדש. זה היכל: מבית לפרכת.
זה קדשי קדשים: אל פני הכפרת. לפני הארון: ולא ימות. יכול כולן במיתה ת"ל
מבית לפרכת כו' מבית לפרכת ואל פני הכפרת במיתה ושאר כל הבית באזהרה: אל
פני הכפרת. מלמד שהכפרת עביו (אינו בת"כ רק בסוכה ה') טפח: ולא ימות. הרי
זה עונש: ואל יבוא. הרי זה אזהרה. יכול שניהם נאמרו קודם מיתת בני אהרן ת"ל
אחרי מות. יכול שניהן נאמרו אחרי מות ת"ל כי בענן אראה כו' ועדיין לא נראה הא
כיצד אזהרה קודם מיתתן ועונש אחר מיתתן: כי בענן אראה. מלמד שנותנין (אינו
בת"כ רק ביומא נג') מעלה עשן בקטרת אין לי אלא עיקר מעלה עשן עלה מעלה
עשן מניין ת"ל וכסה ענן הקטרת: (ג) בזאת יבא אהרן. בזכות עשרה דברים. תורה

ומילה ושבת וירושלים ושבטים ויהודה וישראל תרומה מעשרות וקרבנות בכלן נאמר
זאת (עיין במ"ר פ' כ"א): בזאת יבא אהרן כו'. ולא בפר הבא על כל המצות: אל
הקדש. לרבות קדש שאין בו ארון וכפרת כו': בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה.
יכול שניהם בפנים תלמוד לומר לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה איזה עולה
שצריך הכתוב למעטה הרי אומר זו: בפר בן בקר. (מכאן עד ביו"כ אינו בת"כ רק
במ"ר פ' כ"א) בזכות אברהם דכתיב ואל הבקר רץ אברהם. ואיל לעולה בזכות יצחק
דכתיב והנה איל אחר כו' ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. שני שעירי עזים
נגד יעקב דכתיב וקח לי משם שני גדיי עזים טובים טובים לך וטובים לבניך שע"י
מתכפרים ביו"כ: (ד) כתנת בד קדש. (ג"ז במ"ר שם) ד' בגדים נגד ד' אמהות.
בד שיהא של בוץ דבר העולה בד בבד. בד שיהא שזורין. בד שלא ילבש אחרים עמהן.
בד שלא ילבש של חול עמהן. בד ולא מעיל. בד ולא חשן. בד ולא אפד. בד ולא ציץ.
מתוך שנא' בכלן לפני ה' יכול יכנס לפני ולפנים ת"ל בד בד כו': ד"א בד בד (אינו
בת"כ רק ביומא לה') מובחר שבבד מכאן אמרו בשחר לובש פלוסין כו': קדש. שיהא
משל הקדש אין לי אלא אלו מניין כל הבגדים של כה"ג ושל כהן הדיוט ת"ל בגדי קדש:
ילבש יהיו יחגור יצנוף. מניין שאם אין לו אחרים בין הערבים שילבשם ת"ל ילבש יהיו
כו': יהיו על בשרו. שלא יהא (יומא כג') דבר קודם להם ולהלן נאמר ילבש על
בשרו שלא יהא דבר חוצץ: ורחץ. שהוא טעון טבילה ומניין המשנה מבגדי לבן
לבגדי זהב או מבגדי זהב לבגדי לבן ת"ל הם יכול יהא טעון טבילה מבגד לבגד
ממכנסים לכתונת כו' ת"ל ולבשם כלם כאחת: (ה) ומאת עדת בני ישראל. משל ציבור.
יקח שני שעירי עזים. מיעוט שעירים שנים א"כ מה ת"ל שני שיהיו שוין ומניין אפילו
אין שוין כשרין ת"ל השעיר השעיר א"כ מה ת"ל שני שני (יומא סב:) שיהיו
שוין במראה בקומה ובדמים: יקח שני. שתהיה לקיחתן כאחת: ואיל א' לעלה.
ר' אומר הוא האמור כאן הוא האמור בחומש הפקודים ראב"ש אומר שנים הם:
(ו) והקריב כו' אשר לו. ולא משל ציבור יכול יהא משל כהנים ת"ל שוב אשר לו
יכול אם הביא כשר ת"ל שוב אשר לו: וכפר. נאמר כאן וכפר ונאמר בשעיר המשתלח
לכפר מה להלן בוידוי דברים אף כאן כו'. או אינו נאמר כאן וכפר ונאמר בשעיר
הפנימי וכפר מה להלן בדמים אף כאן בדמים כשה"א וכפר ושחט ועדיין לא
נשחט: ובעד ביתו. זו אשתו (יומא משנה ראשונה): (ז) ולקח את שני השעירים.
שמעכבין זה את זה: לפני ה' כו'. במזרח העזרה: (ח) ונתן אהרן על שני השעירים
גרלות. של כל דבר (יומא לז') לפי שמצינו בציץ ששם כתוב עליו והוא של זהב
יכול אף זה כן ת"ל וכו': גרלות. יכול שנים ע"ז ושנים ע"ז ת"ל גורל א' לה' וגורל
א' לעזאזל יכול יתן של שם ושל עזאזל על זה ועל זה ת"ל אחד לה' וא' כו' אין כאן
כו' א"כ מה ת"ל גרלות שיהיו שניהן שוין שלא יהא א' של זהב וא' של כסף כו' א'
גדול וא' קטן וכו': (ט) והקריב כו' אשר עלה עליו. כיון שעלה עליו דיו: ועשהו
חטאת. (יומא מא') הגורל עושהו חטאת ואין השם עושהו חטאת: ועשהו. שאם
מת א' מהן משהגריל יביא שנים אחרים ויגריל עליהן בתחלה: חטאת. שיאמר לה'
חטאת ר' ישמעאל אומר כו': (י) והשעיר אשר עלה עליו הגורל. שיכול שיהא
נותנו על גבו ת"ל עלה עליו: יעמד חי. עמידתו חי ושילוחו למיתה ועד מתי זקוק
שיהא חי ת"ל לכפר עליו ולהלן נאמר וכפר עד שעת מתן דמו של חבירו דר"י רש"א
עד שעת וידוי דברים שנאמר עליו כפרה שבגופו: לשלח אתו. אחד ולא שנים שאם
נשפך הדם במתנות שבהיכל והביא זוג אחר משלח אחד מהן: לעזאזל. שיהא עז שבהרים
וכה"א ואת אילי הארץ לקח ומניין שבצוק ת"ל אל ארץ גזרה ומניין שבמדבר ת"ל
המדברה. ד"א לעזאזל (אינו בת"כ רק ביומא דף סז:) שמכפר על מעשה עזא
ועזאל: (יא) והקריב כו' בעד ביתו. זו כפרת הכהנים (עיין ברש"י כאן) וכה"א
בית אהרן ברכו את ה': ושחט. (אינו בת"כ רק עיין במנחות יט') הוא עצמו מכאן
שבכל מקום שלוחו של אדם כמותו: (יב) ולקח מלא המחתה. בכל יום היה חותה
כו' ומערה כו': גחלי. יכול עוממות ת"ל אש. יכול שלהבת ת"ל גחלי הא כיצד
לוחשות: מעל המזבח מלפני כו'. איזהו (אינו בת"כ רק ביומא מה:) שמקצתו לפני
ה' ולא כלו זה מזבח החיצון: מלפני ה'. במערבו: ומלא. נאמר כאן מלא ונאמר
(אינו בת"כ אלא ביומא מח') להלן מלא קמצו מה להלן לא מחוקות ולא גדושות
אף כאן כו': מלא חפניו. הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו: קטרת סמים. נאמר
כאן קטרת ונאמר להלן קטרת מה להלן משל ציבור אף כו': סמים. שיהא כל סמניה
לתוכה: דקה. עיין רש"י ז"ל: והביא מבית לפרכת: (יג) ונתן את הקטרת על
האש לפני ה'. שלא יתקן בחוץ ויכניס: ולא ימות. הא אם לא נתן בה מעלה עשן
או שחסר אחד מכל סמניה חייב מיתה: אשר על העדות. לפי שנאמר למעלה (הוא
בת"כ לעיל פרשה א' הל' י"ב) אשר על הארון יכול יהא דבר מפסיק בינו ובין העדות
ת"ל אשר על העדות: (יד) ולקח מדם הפר. נוטל ממי שהיה ממרס: על פני
הכפרת קדמה. זה בנין אב כל מקום שנאמר פני למזרח: ולפני הכפרת. מקיש על
ללפני (אינו בת"כ רק ביומא נה') מה לפני שלא על אף על שלא על מכאן אמרו
לא היה מתכוין להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף: יזה. (גם זה ביומא שם)
שאין ת"ל יזה שיהא מונה הראשונה עם כל אחת ואחת: (טו) ושחט את שעיר
החטאת אשר לעם. שלא יהיו אחיו הכהנים מתכפרין בו רק בפרו של אהרן: והביא
את דמו אל מבית לפרכת. מלמד שנכנס בו לפני ולפנים: והזה אתו על הכפרת.
מלמד שהיה מזה אחת למעלה: ולפני הכפרת. איני יודע כמה ולמעלה בא לומר
והזה באצבעו על פני הכפרת ואיני יודע כמה ונאמר שם ולקח מדם הפר ואיני
יודע אם נכנס בו לפני ולפנים אם לא. ת"ל ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר
שאין ת"ל כאשר עשה שיהיו כל מעשיהן שוין מה כאן נכנס בו לפני ולפנים אף
להלן כו' ומה כאן אחת למעלה אף להלן כו' ומה להלן שבע למטה אף כאן: (טז) וכפר
על הקדש מטמאת בני ישראל. יש להביא בענין הזה שלש טומאות ע"ז ג"ע ש"ד
יכול יהא מכפר על כלן ת"ל מטומאת ולא כל טומאות זה שחלוקה מחברתה נתקש
אחר

שנכנס למקדש. הרי לך כל הל"ו כריתות וגבי כ"ג עריות המפורשין בפרשת אחרי מות ז' מהם אין בהם מיתה כלל אלא כרת והיינו ב' באישות אשת אחיו ואשת אחי אביו. וד' באחות דהיינו אחותו ואחות אשה ואחות אמו ואחות אביו. ונדה. וששה מהם חייבים סקילה דהיינו אשת אב ואמו וכלתו והבא על הזכר וזכר עם בהמה ונקבה עם בהמה. וא' בחנק היינו אשת איש. וש' בשרפה היינו בתו ובת בתו ובת בנו ובתה ובת בתה ובת בנה חמותו ואם חמותו ואם חמיו: עשרה דברים טעונים תנופה היינו מנחת סוטה. ועומר. ושתי הלחם. ושני כבשי עצרת. וביכורים. ואשם מצורע עם לוג שמן שלו. וכל המורם של שלמים היינו של איל נזיר,. עם הזרוע בשלה. ותודה. ושאר שלמים:

פרשת אמר

כא (א) **ואמרת** אליהם. לרבות כל טומאה הפורשת מן המת: לנפש לא יטמא בעמיו. לנפש לרבות רביעית דם וכה"א כי הדם הוא הנפש:

לא יטמא כו'. עיין רש"י ז"ל: (ב) לשארו · עיין רש"י ז"ל אין שארו אלא אשתו פי' דודאי לשון שארו היינו שאר בשרו ולא אשתו והא דמרבינן הכא אשתו היינו משום דכל שאר קרובין א"נ דהרי כולן מפורשין ולכך דרשינן מיניה אשתו ועוד מהקרוב אליו משמע ליה כן דאין לך קרוב יותר מאשתו שהרי כל הפסולין עמה פסולין עמו משא"כ בשאר קרובים: הקרב. ולא את הארוסה (פי' דעדיין אינה קרובה אליו) אליו פרט לשנתגרשה (פירוש שאף שהיתה קרובה אליו) מ"מ עכשיו אינה קרובה אליו שנתגרשה ממנו: לאמו ולאביו. אי כתב לאמו יכול מה אמו ודאית אף אביו ודאי אביו חזקה מנין ת"ל ולאביו. אלו נאמר ולאביו יכול מה אביו שאינו מתחלל אף אמו שאינה מתחללת. מתחללת מנין ת"ל ולאמו: ולבנו ולבתו. אי לבנו יכול בנו שהוא חייב בה' דברים למולו לפדותו ולהשיאו אשה ללמדו תורה ללמדו אומנות אבל בתו לא ת"ל ולבתו אי לבתו יכול בתו שהוא זוכה בחמשה דברים במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ובקדושיה ומקבל את גיטה אבל בנו לא ת"ל ולבנו: ולאחיו ולאחותו. אי לאחיו יכול מה אחיו בין נשוי בין אינו נשוי אף אחותו בין שאינה נשואה ת"ל ולאחותו הבתולה אי לאחותו יכול מה אחותו שאינה נשואה אף אחיו שאינו נשוי ת"ל ולאחיו. יאמר לאמו ולאביו ולא יאמר לבנו ולבתו אלו נאמר לאמו ולאביו יכול אמו ואביו שהוא חייב בכבודן אבל בנו ובתו שאינו חייב בכבודן לא ת"ל לבנו ולבתו אי לבנו ולבתו יכול אפילו נפלים ת"ל לאביו ולאמו שהן בני קיימא אף בנו ובתו בני קיימין. ולבנו ולבתו אי לבנו ולבתו יכול בנו ובתו שהוא חייב בהן מצות אבל אחיו ואחותו לא ת"ל ולאחיו ולאחותו אי לאחיו ולאחותו יכול אפילו מאמו ת"ל ולבנו ולבתו מה בנו ובתו שהם יורשיו אף אחיו ואחותו שהם יורשיו יצאו אחיו ואחותו מאמו שאין יורשיו: (ג) ואחותו הבתולה. ולא אנוסה ומפותה: אשר לא היתה. (עיין ביבמות ס׳) פרט לארוסה: לאיש. שהוייתה לאיש לרבות מוכת עץ: הקרובה. לרבות ארוסה שנתגרשה: אליו. לרבות את הבוגרת: לה יטמא. בע"כ: לה יטמא. לודאי ולא לספק: לה יטמא. (נזיר מג:) לשלם ולא לחסר: לה יטמא. ולא לאחרים עמה שלא יאמר הואיל ונטמאתי אלקט עצמות פלוני בידי: לה יטמא. מצוה: (ולאביו כו' הכל בלמ"ד דהול"ל ואביו ובנו וכו' ואחותו ובזה מתורץ קושית התוספות (סוטה דף ג:) ולא לאחרים עמה ממ"ש בפ' לא יטמא בעל והכי הוא פשטא דקרא אף שטימא לקרובים מ"מ לא יטמא. ובעל הוא דרשא אחרינא ומצוה ממ"ש יטמא אבל גמ' לא ס"ל אלא ב' למודים מצוה ואחרים עכ"ל ודו"ק): (ד) לא יטמא. עיין רש"י ז"ל: להחלו. שנוהגין בו מנהג חולין יכול לעולם ת"ל בעמיו בזמן שהוא עמו הא אם פירש הרי הוא בקדושתו. [ופי' לא יטמא בעל על אשתו ולמעלה אמר כ"א לשארו הא כיצד מטמא הוא לכשרה כו' וכאן דרש לא יטמא בעמיו כמו מעמיו יקח אשה מב' עממין וכן כאן מישראל ונתנכר ואמר יכול לעולם ת"ל בעמיו מב' של בעמיו דרש דהול"ל לעמיו]: להחלו. מנין שמוזהר עד שימות (נזיר מב וסג) ת"ל להחלו רבי אומר במותם כו' א"כ מה ת"ל להחלו יצא מי שהוא מחולל ועומד כגון שהיה מת על כתפו כו': (ה) לא יקרחה קרחה. לחייב על כל קרחה וקרחה יכול אף שלא למת ת"ל לא תשימו קרחה בין עיניכם למת עיין רש"י ז"ל: ופאת זקנם כו' עי' רש"י ז"ל: (ו) קדושים. עי' רש"י ז"ל: ולא יחללו שם אלהיהם. שלא יטמאו בטומאה (סנהדרין פג: זבחים מ׳) אם אינו ענין לטמא תנהו ענין לטבול יום ששימש אם עבד חילל. נאמר כאן חילול ונאמר בטמא שאכל את התרומה חילול מה להלן במיתה אף כאן במיתה: כי את אשי ה'. להגיד מה גרם: הם מקריבים. ולא הלוים: יהיו קדש. לרבות בעלי מום: (ז) אשה זנה. ר' יהודה אומר א איילונית ר"א אומר פנוי הבא על כו' וחכ"א זו משוחררת או גיורת או שנבעלה בעילת זנות: וחללה. לרבות הלוקה יכול אפי' נרתה ת"ל מאישה ולא מאשה: גרושה מאישה. אפי' לא נתגרשה אלא מאישה פסולה מן הכהונה (גיטין פב:) וזהו ריח הגט: לא יקחו. כשם שהוא מוזהר עליה כך היא מוזהרת עליו: כי קדש הוא לאלהיו. אפי' בזמן הזה: (ח) וקדשתו. עי' רש"י ז"ל. ד"א (בת"כ נדרש וקדשתו בע"כ וכ"ה ביבמות פח. וכן פירש"י כאן. וצ"ל הא דקאמר בכל הש"ס וקדשתו לפתוח ראשון וכו' היינו מסיפא דקרא קדש יהיה לך והוא מפורש בגיטין נט: ברש"י וקדשתו כי את וגו' ור"ל מסיפא דקרא קדש יהיה לך והוא דבר הדש ואמת ונקל להבין והש"ס נקיט בכ"מ רישא דקרא): וקדשתו. לברך ראשון ולפתוח ראשון וליטול מנה יפה ראשון: כי את לחם אלהיך הוא מקריב. להגיד מה גרם: קדש יהיה לך. לרבות בע"מ: כי קדוש כו'. להזהיר ב"ד על כך. (הוא בת"כ פרשה ב' הל' ז): הוא. ולא מיר: (ט) ובת איש כהן כי תחל. יכול אפילו חיללה את השבת ת"ל לזנות יכול אפילו פנויה נאמר כאן לזנות את אביה ונאמר להלן לזנות בית אביה מה להלן עם זיקת הבעל אף כאן עם זיקת הבעל. אי מה להלן נערה והיא ארוסה אף כאן נערה והיא ארוסה מנין נערה נשואה בוגרת ארוסה בוגרת נשואה ואפילו זקינה ת"ל ובת כהן מ"מ א"ל אלא שניסאת לכהן (סנהדרין נא) ניסאת לישראל אפי' לנתין וממזר ת"ל ובת איש כהן אף שאינה כהנת: את אביה וגו'. עי' רש"י ז"ל: היא באש תשרף. היא ולא בועלה. היא ולא זוממיה: באש. אין לי אלא באש (פסחים עה׳) מנין לרבות כל השרפות ת"ל תשרף א"כ מה ת"ל באש להוציא אבר מעיקרו ומנין שפתילה של אבר נאמר כאן שרפה ונאמר בבני אהרן יבכו את השרפה שאין תלמוד לומר השרפה ללמד מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן וכו': (י) והכהן הגדול מאחיו. שיהא גדול מאחיו בנוי בכח בחכמה ובעושר ובמראה ומנין שאם אין לו שאחיו מגדלין אותו ת"ל הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו: והכהן הגדול. זה כה"ג: אשר יוצק וגו' ומלא וגו'. אפי' שעה א' לפי שנא' שבעת כו'. ד"א אשר יוצק על ראשו שמן המשחה זה כהן משוח מלחמה (הוריות יב:): ומלא את ידו ללבוש את הבגדים. זה מרובה בגדים: את ראשו לא יפרע ובגדיו. ראשו אלו נאמר ראש יכול אפילו ראש ובגד של סוטה ת"ל ראשו ובגדיו: לא יפרע לא יפרם. על מתו. שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר דר"י (הוריות יב:) רי"א כדרך בני אדם אלא כה"ג פורם מלמטה והדיוט מלמעלה: (יא) ועל כל נפשת מת. במה הכתוב מדבר אם ברחוקים (הוא בנזיר מז ומח) ק"ו מן ההדיוט אלא בקרובים א"כ מה תלמוד לומר לאביו ולאמו לאביו ולאמו אינו מטמא אבל מטמא למת מצוה: ולאמו. לג"ש נאמר כאן לאמו ונאמר להלן לאמו מה להלן במותם אינו מטמא אבל מטמא בנגעם ובזיבתם אף כאן כו': נפשת מת. להביא רביעית דם מב' מתים דר"ע: לא יבא. שהוא חייב משום ביאה: לא יטמא. שהוא חייב משום טומאה. אין לי אלא כה"ג כהן הדיוט מנין שהוא חייב משום ביאה נאמר כאן לא יטמא ונאמר להלן לא יטמא מה כאן בבל יבא ובבל יטמא אף להלן כו': (יב) ומן המקדש לא יצא. אחר המטה אלא הוא נכסה והן נגלין וכו' ר"י אומר כל עיקר. ד"א ומן המקדש לא יצא שלא יצא בשעת עבודה ועי' לעיל בפ' שמיני. ד"א שמקריב אונן (זבחים טז׳): ולא יחלל. הא אחר שעבד חילל. אין לי אלא משוח מרובה בגדים מנין ת"ל ומלא את ידו וגו' יכול אף כהן משוח מלחמה מקריב אונן ת"ל כי נזר שמן משחת אלהיו עליו. ולא על חבירו (הכל בהוריות יב:) יכול לא מצווה על הבתולה תלמוד לומר והוא להביא משוח מלחמה דר"י ר"ע אומר הוא לרבות שעבר מחמת קריו. הוא לרבות שעבר מחמת מומו (ובת"כ דרש הוא ולא מלך והוא לרבות משוח מלחמה): (יד) אלמנה וגרושה. אלו נאמר גרושה יכול שתהא אלמנה בניה כשרין ת"ל אלמנה אלו נאמר אלמנה יכול שתהא גרושה בניה ממזרין תלמוד לומר וגרושה: וחללה. ללמד שאין חללה אלא מאיסורי כהונה: זנה. לג"ש נאמר כאן זונה ונאמר להלן זונה מה כאן בניה חללין אף זונה האמורה בכהן הדיוט בניה חללין: את אלה לא יקח. מאלה עושה חללה ואין עושה חללה מנדה: לא יקח ולא יחלל. שחייב על הביאה ועל הלקיחה (קידושין עח׳): עמיו מעמיו. (יבמות עז׳) להביא משני עממין וזו בת גר עמונית מישראל שהיא כשרה: יקח אשה. שאם הירס אלמנה ונתמנה לכה"ג שיכנוס יכול אפילו שומרת יבם שנפלה לפניו ועשה מאמר ואח"כ נתמנה לכה"ג שיכנוס ת"ל אשה ולא יבמה: (טו) ולא יחלל זרעו. אין לי אלא זרעו היא עצמה מנין (קדושין עז׳) ת"ל ולא יחלל יכול אף הוא מתחלל תלמוד לומר זרעו: בעמיו. להביא בת חלל (קדושין סט) נאמר כאן בעמיו ונאמר להלן בעמיו מה להלן זכרים אף כאן זכרים מכאן אמרו בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם ישראל שנשא חללה בתו כשרה לכהונה: כי אני ה' מקדשו. להגיד מה גרם: (יז) איש מזרעך. איש תם ולא בע"מ אבל קטן פסול ואפילו תם: אשר יהיה בו מום. אפילו לפני הדבור אין לי אלא שנולד תם ונעשה בע"מ נולד בעל מום ממעי אמו מנין ת"ל אשר יהיה בו מום אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין ת"ל כל איש אשר בו מום: (יח) כל איש אשר בו מום. להביא אהרן עצמו. לפי שנאמר איש עור או פסח כו' אין לי אלא מומין אלו שאר מומין מנין ת"ל איש אשר בו מום (ור"ל דבפ' ב' לא נאמר יהיה לרבות אפי' קודם הדיבור א"כ מה ת"ל בפר' הא' יהיה לרבות שנולד אח"כ ואמר בפעם שני כי כל איש לרבות אהרן בעצמו ונאמר אח"כ איש אשר בו מום לרבות שארי מומין ונאמר שם כל לרבות מום עובר): (כא) מזרע אהרן. שפוה לזרעו של אהרן פרט הכליון והלפתן וכו' ומנין לרבות את הכושי ואת החיגר כו' ת"ל איש איש ליבה יכול אף אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן שפסולין בבהמה פסולין באדם מק"ו ת"ל מום בו כו' פרט לאלו: כי מום בו. פרט לשעבר מומו: להקריב לחם אלהיו. אין לי אלא תמידין שקרויין לחם שנאמר את קרבני לחמי שאר קרבנות מנין ת"ל עוד לחם אלהיו מנין לרבות את הדם ת"ל להקריב. וממין לרבות ק"ק וקדשים קלים ת"ל לא יגש להקריב. מנין הקומץ והלבונה והקטרת ומנחת נסכים וכו' תלמוד לומר לא יגש להקריב ומנין לרבות היציקות והבלילות והתנופות והגשות ת"ל עוד לא יגש. יכול שיהא חייב על אלו ת"ל לחם מה לחם מיוחד שהוא משום עבודה (וזה סדרן מום הראשון אפילו נעשה אח"כ. הב' אפילו לפני הדבור כי כל לרבות אהרן עצמו. הג' לרבות שאר מומין. כל לרבות עובר. איש איש שבשני פסוקין לרבות הכושי כו' ואיש שבפסוק ראשון לקטן שפסול. הד' פרט לטרפה. הה' פרט שעבר מומו. לא יקרב הראשון על עולות ועל אימורי הבשר. הב' על הדם. הג' על אמורי קדשים. הד' על הקומץ כו'. הה' על היציקות כו'. לחם הראשון פרט ליציקות כו' שאינו חייב. לחם הב' לרבות שאר עולות ציבור ויחיד): עור. בין בשתי עיניו בין בעינו אחת חוורור ומים קבועים מנין ת"ל איש עור: פסח. בין חגר בשתי רגליו בין חגר ברגלו אחת מנין לרבות חלולה עקומה ת"ל או פסח: חרם. שחוטמו שקוע חוטמו סולד הוכנא נוטף או בלוס מנין תלמוד לומר או חרם: שרוע. שנפמטה ירכו פיקה יוצא מגולדו מנין ת"ל או שרוע: שבר רגל. שנשברה רגלו קיפין וקולבו ועיקל מנין ת"ל או שבר רגל: שבר יד. שנשברה ידו. אצבעות קלוטות או מרכבות מנין ת"ל או שבר יד: גבן. שיש לו גבינות הרבה. אין לו גבינות או שאין לו אלא גבן א' מנין ת"ל או גבן ר' דוסא אומר שגביניו שוכבות

דהכ"א אומר שיש לו ב' גבין או שדראות. דק. זה הדוק. נחש חלזון ענב ממין ת"ל או דק: תבלל. לבן הפוסק בסירא שנכנס לשחור. כל המבלבל בעין מנין ת"ל או תבלל. בעינו. להביא כל שבעינו שב' עיניו למעלה או למטה או אחד למעלה ואחד למטה כו' וכל המבלבל מין תבלול (בכורות מד'). כל החסר בעין. מין דק: בעינו. כל שינוי שבעינו: גרב. זו חרס יבש מבפנים ומבחוץ: ילפת. זו חזזית מצרית יבש מבפנים ולא מבחוץ. אבל לא מבפנים ומבחוץ או לא מבפנים ויבש מבחוץ הרי זה מום עובר ואין שוחטין עליו לא במדינה ולא במקדש ובאדם פסולין וזהו שנאמר או גרב או ילפת (בכורות מא'): מרוח אשך. שאין לו ביצים או אין לו אלא ביצה א' (שם מד:). רבי ישמעאל אומר שנמרחו אשכיו ר"ע אומר שרוח באשכיו ר"ח בן אנטיגנוס אומר שמראיו חשוכים: (כב) לחם אלהיו מקדשי הקדשים. אלו נאמר מן הקדשים הייתי אומר מן הקדשים יאכל מן הק"ק לא יאכל מפני שהן חמורין. אלו נאמר מק"ק הייתי אומר מק"ק יאכל שמותר לזרים ומן הקק"ל לא יאכל ת"ל ומן הקדשים: (כג) אך אל הפרכת. אלו נאמר פרכת יכול מפני שהוא בפנים ת"ל ואל המזבח אלו נאמר ואל המזבח הייתי אומר מפני שהוא כשר לכל עבודה ת"ל אל הפרכת. יכול לא יכנס לעשות רקועים אם אין שם כהן אחר ת"ל אך. מנין שאם עבד חילל ת"ל ולא יחלל מנין שהוא במיתה נאמר כאן ולא יחלל ונאמר בתרומה כי יחללהו מה להלן במיתה אף כו' דר"י וחכ"א אין בעל מום במיתה אלא באזהרה: כי אני ה' מקדשם. להגיד מה גרם: (כד) וידבר משה אל אהרן. להזהיר ב"ד על זה:

כב (ב) וינזרו. פי' רש"י ז"ל (סנהדרין פג:) ומנין שאין מדבר אלא מטומאה נאמר כאן חילול ונאמר למטה חילול מה למטה בטומאה אף כאן בטומאה אזהרה לכהן שלא ישמש בטומאה. ומנין שאם עבד חילל ת"ל ולא יחללו ומנין שהוא במיתה נאמר כאן חילול ונאמר למטה ומתו בו כי יחללהו מה להלן במיתה אף כאן במיתה. ומנין לזר ששימש שאם עבד חילל ושהוא במיתה ת"ל וינזרו מקדשי בני ישראל מאי בני ישראל (זבחים טו:) אי בני ישראל ולא נכרים וכי קדשי נכרים בטומאה קרב והלא אף הציץ אינו מרצה אותו אלא בני ישראל וינזרו מקדשי אזהרה לזר ששימש. ומנין שאם עבד חילל ושהוא במיתה ת"ל ולא יחלל כו'. אין לי אלא קדשי בני ישראל קדשי עצמן מנין ת"ל אשר הם מקדישים: (ג) אמר אלהם. לאותן העומדין על הר סיני: לדרתיכם. לדורות אם נא' באבות למה נא' בבנים ואם נאמר בבנים למה נאמר באבות לפי שיש באבות מה שאין בבנים ובבנים מה שאין באבות באבות השבת נחלה ובבנים מצות התלויות בארץ לכך נאמרו שניהם: אשר יקרב. עי' רש"י ז"ל אזהרה לאכילת קדשים בטומאה מכאן אמרו דבר שיש לו מתירין עד שיקרבו מתיריו ודבר שאין לו מתירין כו' או אינו חייב עד שיהיו לו מתירין כפיגול ת"ל אשר הם מקדישים לרבות כלן נותר מנין (זבחים מה:) נאמר כאן חילול ונאמר להלן חילול מה כאן כולן אף בנותר חייב בכלן: אל הקדשים. לפי שנאמר והנפש אשר תאכל מזבח השלמים שאר קדשים מנין ת"ל אל הקדשים אם כן מה ת"ל שלמים דבר שהיה בכלל וכו': איש. אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל מכל זרעכם אי מכל זרעכם יכול אין לי אלא כהן זרים מנין תלמוד לומר כל איש: אשר יקדישו בני ישראל. קדשי בני ישראל חייב משום פגול נותר וטמא ולא קדשי נכרים (זבחים מה:) רי"א לה' כל שלה' לרבות קדשי נכרים: וטמאתו עליו. טומאת הגוף נאמר כאן טומאתו ונאמר להלן טומאתו מה להלן טומאת הגוף אף כאן טומאת הגוף (ר"ל בפ' חקת בטומאת מת כתיב עוד טמאתו בו) ונכרתה כו' עיין רש"י ז"ל: איש איש. לרבות ערל כטמא דר"ע (יבמות ע:): מזרע אהרן. ששוה בכל זרע אהרן (שם עד:) (וכלל הפרשה מדבר בתרומה אבל פרטים במעשר וקדשים כמ"ש למטה): (ד) מזרע אהרן. הוא עצמו מנין ת"ל והוא: עד אשר יטהר. יכול מיד נאמר כאן וטהר ונאמר להלן ובא השמש וטהר מה להלן ביאת שמשו אף כאן ביאת שמשו: מזרע אהרן כו' בקדשים לא יאכל. אבל אוכל ישראל במעשר ק"ו לכהן ולהלן הוא אומר וכפר עליה הכהן וטהרה (הכל ביבמות עד:) מכאן אמרו ג' טומאות כיולדת ומצורע טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים (וכמ"ש ארז"ל דפר' א' איש איש כו' בקדשים ממש ודלאו בני כפרה זב בעל שתי ראיות דומיא דטמא נפש. נפש אשר תגע בו כו' במעשר. ובא השמש וטהר בתרומה וא"ש שני פעמים מן הקדשים וחלקן הכתוב שזה ברחיצה מיד וזה בביאת שמש. אבל לפי הת"כ הכל בתרומה וכמ"ש מזרע אהרן ששוה כו'): לא יאכל עד אשר יטהר. על טומאה שיוצאת מגופו וכן על טומאת מגע הכל ענין אחד: אשר תצא ממנו. אין לי אלא תצא ממנו מנין לרבות הנוגע ת"ל או איש: (ה) או בכל שרץ. נבילה מנין ת"ל או איש: או באדם כו'. עי' רש"י ז"ל: אשר יטמא לו. לרבות בועל נדה אם נאמר קלות למה נאמר חמורות שיכול על החמורות בהעלאת ואם נאמר חמורות כו': לכל טמאתו. לרבות ימי קריו: (ו) אשר תגע בו. במגע מטמא בועל נדה ולא במשא: מן הקדשים. ולא כל קדשים פרט לשנתערב יותר ממאה. אין לי אלא אוכלי תרומה אוכלי קדשים משקה תרומה וקדש מנין ת"ל הקדשים: כי אם רחץ בשרו במים. יכול אבר אבר ת"ל ובא השמש מה ביאת השמש כולו כא' (פירוש בשעה ששוקעת אחרון כבר כולה נשקעה אף כאן בשעה שמרחיץ אחרון כבר כולו במים) אף במים כולו כאחת: (ז) ובא השמש וטהר. ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומתו ואין כפרתו מעכבתו כו': ואחר יאכל מן. לרבות מקנת קדשים שאינו אוכל אא"כ והוא שנתערב בפחות ממאה אין לי אלא אוכלי כו': כי לחמו הוא. מלמד שהוא מסלק את החטים כל שהוא רוצה ומקנב את הירק כל שהוא רוצה יכול תהא קמיצת ירק חול ויזרוק את הפסולת ת"ל הוא בקדושתו: (ח) נבלה וטרפה. עי' רש"י ז"ל: לא יאכל. בכזית: (ט) ושמרו. להזהיר ב"ד על כך: משמרתי. לעשות משמרת למשמרת: ולא ישאו עליו חטא. יכול על הטומאה לבדה ת"ל חטא לגז"ש על המעילה שהיא בל"ת (פסחים לג:) יכול במיתה ת"ל עליו ולא על המעילה (ור"ל על הקדשים שאכל זר ועיין בסנהדרין דף מג): ומתו בו. פרט למעשר. דבר אחר פרט לנפל מום שעימם שאינו במיתה לדברי חכמים: כי יחללהו. פרט לטהור שאכל את הטמא שהוא מחולל ועומד: אני ה' מקדשם. להגיד מה גרם: (י) וכל זר. אין לי אלא ממזר לוי וישראל מנין ת"ל וכל זר: לא יאכל. שיעור אכילה בכזית: קדש. את קדש האמור להלן בקדשי הגבול כו': תושב ושכיר. עי' רש"י ז"ל. אם נאמר תושב למה נאמר שכיר אם נאמר תושב הייתי אומר זה קנוי קנין שנים ת"ל שכיר בא זה ולימד על זה ר"א אומר נאמר כאן תושב ושכיר ונאמר להלן תושב ושכיר מה להלן ערל אסור בו אף כאן ערל אסור בו ר"ע אומר הרי הוא אומר איש איש לרבות את הערל: (יא) וכהן כי יקנה. מנין לכהן שקנה נשים ועבדים שיאכלו תרומה ת"ל כי יקנה נפש מנין לאשה שקנתה עבדים ועבדים שקנו עבדים תלמוד לומר כי יקנה קנין יכול אף עבד עברי ת"ל קנין כסף פרט לזה שאינו כספו. קנין כספו הוא. פרט לעבד של שני שותפין. ובאשה פרט לשומרת יבם וחצי עבד וחצי בן חורין אין לי אלא קנין כסף יליד בית מנין תלמוד לומר יליד בית אם נאמר קנין כסף למה נאמר יליד בית לרבות אף שאינו שוה כלום ומקים קנין כסף ליליד בית אף שאינו שוה כלום: ויליד. יילוד מאכיל ולא עובר: הם יאכלו. פרט לבהמה שאינה אוכלת בתרומה יכול אפילו כרשינים ת"ל נפש פי' כל קנין נפש יאכל אפי' בהמה: בלחמו. פרט למת שאינו מאכיל: (יב) לאיש זר. עי' רש"י ז"ל מנין אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ת"ל לאיש זר (ר"ל דלוי וישראל א"צ דיליף מזר הראשון ועי' בפסוק וזרע) ד"א ובת כהן כי תהיה לאיש זר (יבמות סח:) כיון שנשאת לזר לה נפסלה כגון עמוני ומואבי מצרי ואדומי נתין וממזר. אין לי אלא כהנת לויה וישראלית מנין ת"ל ובת: היא בתרומת הקדשים. אבל מאכלת את אמה. בתרומת הקדשים. בתרומה וקדשים לא תאכל. אם נאמר בתרומה כו' למה נאמר בקדשים ואם נאמר בקדשים למה נאמר בתרומה שיש בקדשים שחייב בפגול נותר וטמא משא"כ בתרומה ויש בתרומה לפי שאסורה לזרים וקדשים מותרים לזר פירש בקדשים קלים: (יג) ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה. אם נאמר אלמנה למה נאמר גרושה ואם נאמר גרושה למה נאמר אלמנה אלו נאמר אלמנה הייתי אומר אלמנה שמותרת לכהן הדיוט אוכלת אבל גרושה שהיא אסורה לכהן הדיוט לא תאכל ת"ל גרושה אלו נאמר גרושה הייתי אומר גרושה היא זרע אין לה אבל אלמנה אפילו יש לה זרע ת"ל אלמנה: ובת. לרבות אפילו לויה וישראלית האוכלת בשביל בנה שחוזרת ג"כ (יבמות פז:): וזרע אין לה. וזרע אין לי אלא זרע. זרע זרעה מנין ת"ל וזרע אין לה אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין ממזר מנין ת"ל וזרע אין לה עיין לה (שם) דלזרע זרעה א"צ דב"ב הרי הן כבנים (יבמות ע:) ד"א פרט לזרע זרעה משפחה וע"ג שאינה מיוחסת לה. ושבה אל בית אביה. פרט לשומרת יבם: כנעוריה. פרט למעוברת: מלחם אביה ולא כל לחם אביה (יבמות סט:) פרט לחזה ושוק: ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה. מי שיש לו אלמנה וגרושין פרט לנבעלת לעבד וע"ג שנפסלת בתרומה. אין לי אלא כהנת לויה וישראלית האוכלת בשביל בנה מנין שהיא נפסלת ת"ל ובת כהן (ואינו ממעט אלא החוזרת לבית אביה שנא' אביה ולא (יבמות פז:) בחוזרת בשביל בנה): וכל זר לא יאכל. עי' רש"י ז"ל: (יד) חמשיתו עליו. פרט לבת כהן שנשאת לישראל לנתין ולממזר שאינה משלמת חומש: איש. פרט לקטן: כי יאכל. אין אכילה פחות מכזית: בשגגה. פרט למזיד: ויסף חמשתו עליו. הוא וחומשו חמשה: עליו. ולא על מעשר (ור"ל מעשר ראשון יבמות פו:) עליו חומשו כמוהו (ב"מ נד:): ונתן לכהן את הקדש. שנתינתו לכהן מקדשו (פסחים לב:). אבא שאול אומר ונתן פרט לפחות משוה פרוטה. את הקדש. עי' רש"י ז"ל: (טו) ולא יחללו. לרבות את הסך. את קדשי בני ישראל. קדשי בני ישראל חייבין חומש ואין חייבין חומש על קדשי נכרים. יכול אף על התרומה שבטבל חייבין חומש ת"ל אשר ירימו לה' על המורם חייבין ואין חייבין על התרומה שבטבל מנין לזר שאכל את התרומה שהוא במיתה ת"ל ולא יחללו ונאמר להלן ומתו בו כי יחללהו מה להלן במיתה אף כו' מנין לטבל שהוא במיתה ת"ל והשיאו אותם עון אשמה אף על הטבל: אותם. את עצמם עיין רש"י ז"ל: באכלם את קדשיהם. פרט למזיק כגון זורע ומטמא: כי אני ה' מקדשם. להגיד מה גרם: (יח) ישראל. אלו ישראל: גר. אלו גרים: הגר. אלו נשי הגרים: בישראל. לרבות נשים ועבדים א"כ מה ת"ל איש איש לרבות הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: אשר יקריבו. לרבות שותפין (אינו בת"כ רק במנחות קד:) שהן מתנדבין הכל חוץ ממנחה שנאמר בה נפש: לעלה. אין לי אלא עולה מנין לרבות תודה ושלמים ת"ל נדריהם ונדבותם מנין לרבות עופות ת"ל לכל נדריהם מנין לרבות מנחה עצים ולבונה כו' א"כ מה ת"ל עולה פרט לנזירות דר"ע ריה"ג אומר אין כאן אלא עולה בלבד: (יט) לרצנכם. אין כופין ציבור על כרחם: תמים זכר. עיין רש"י ז"ל: אשר בו מום. אין לי אלא מום קבוע מום עובר מנין ת"ל כל אשר בו מום: (כ) לא תקריבו. לא תקדישו: כי לא לרצון יהיה לכם. שאינו לרצון: (כא) זבח שלמים. אין לי אלא זבח שלמים עולה תודה מנין ת"ל נדר או נדבה חטאת ואשם מנין ת"ל בצאן בכור ומעשר מנין ת"ל בבקר ולדות ותמורות מנין ת"ל או בצאן ולדות נזירות מנין ת"ל לפלא: תמים יהיה לרצון. עשה. ל"ת מנין ת"ל מום לא יהיה בו. אין לי אלא שלא יעשה שלא יגרום מנין ת"ל כל מום לא יהיה בו (עיין בילה כז:): (כב) עורת. בין בשתי עיניו בין בעין אחת: או שבור. לפי שנאמר שבר יד א"ל אלא שבר יד ושבר רגל שבר זנב מנין ת"ל או שבר יכול אפילו שבר צלע ת"ל שבר יד מה שבר יד בגלוי ואינו חוזר אף כו': יבלת. שיש בה עצם ובעין שיש בה שער הוא מום קבוע ובלא שער הוא מום עובר והכל בשחור (הוא פ"ם ועיין בבכורות מ"ם: ורמב"ם פ"ב מהל' א"מ הל' ב' דאפילו בלבן אי אית בה שער הוי מום קבוע) שאין מומין בלבן נאמר כאן חרוץ או יבלת ונאמר באדם דק או תבלל מנין ליתן האמור של זה בזה ת"ל גרב או ילפת לגז"ש: לא תקריבו. לא תשחטו: ואשה לא תתנו. לא תקטירו: אלה. אבל אתה מקריב

דהיינו מגלה את ישראל והריקותי אחריכם חרב הייט מפיל את ישראל בחרב ונקרא רע ומכעים ותמרה ומנאץ ומפר ברית כמ"ש ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני והפר כו' ונאמר כי אנכי ידעתי את מריך ונאמר כי תעשו הרע בעיני ה' להכעיסו כו'): לא תשא פני דל ולא תהדר כו'. עיין רש"י ז"ל: בצדק. ולהלן כתיב צדק צדק [אינו בת"כ רק בסנהדרין לב:] כאן בדין שאינו מרומה כאן בדין מרומה: תשפט. [ג"ז שם ג'] יחיד. אבל חכמים אמרו ג' שנאמר ג' אלהים: (טז) לא תלך רכיל. לפי שנאמר והוציא עליה שם רע וכו' וענשו אתו כו' [אינו בת"כ רק בכתובות מו'] אזהרה מנין ת"ל לא תלך רכיל ד"א שלא יהיה רך לזה וקשה לזה. ד"א אל תהי כרוכל שמשמיע דבריו והולך. ד"א שלא יאמר הדיין אני מזכה אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי וכה"א הולך רכיל מגלה כו': לא תעמד על דם רעך. לראות במיתתו כגון טובע בנהר או לסטים באים עליו שחייב להצילו (אינו בת"כ רק בסנהדרין עג') לפי שנאמר והשבותו לו יכול בגופו מנין אפי' בדמים ת"ל לא תעמד. וכן הרודף אחר חבירו להרגו מנין שחייב להצילו בנפשו ת"ל לא תעמד כו' וכן אם ידעת לו עדות מנין שלא תשתוק לו ת"ל לא תעמד וכן הרודף אחר הזכר ואחר נערה המאורסה ת"ל לא תעמוד: (יז) לא תשנא. יכול לא תקללנו לא תכנו ולא תסטרנו ת"ל בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר: הוכח. (הכל עיין ערכין טז:) מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו ת"ל הוכח מנין שאפילו עד מאה פעמים תלמוד לומר תוכיח יכול אפי' פניו משתנות תלמוד לומר לא תשא עליו חטא. ד"א הוכח אפי' מאה פעמים (ב"מ לא:) תוכיח אפי' תלמיד לרב: את עמיתך. לעם שאתך במצות ולא לרשע שיטנאך שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך (יבמות סה:) הוכח לחכם ויאהבך (ערכין יד:) אר"ע העבודה אם יש בדור הזה יודע היאך מוכיחים (פי' שלא תביישנו) אר"י בן נורי מעידני עלי שמים וארץ שיותר מד' וה"פ נלקה עקיבא על ידי לפני ר"ג שהייתי קובל עליו וכ"ש שהוסיף לי אהבה לקיים מה שנאמר הוכח לחכם ויאהבך: (יח) ואהבת לרעך כו'. זה כלל גדול בתורה מכאן אמרו אסור לקדש את האשה עד שיראנה (קדושין מא:) ואסור שישמש ביום (נדה יז:) כו' ולענין כל המיתות תברור לו מיתה יפה (סנהדרין מ"ה ל"ב כתובות ל"ז פסחים ע"ה סוטה ח:): (יט) את חקתי כו'. ר"א אומר [אינו בת"כ אבל הוא בסנהדרין ס:] חקים שחקקתי לך כבר מכאן שנצטוו בני נח על הכלאים: בהמתך לא תרביע. יכול אפי' במינו ת"ל כלאים. יכול לא יעמיד זכרים אצל נקבות ת"ל לא תרביע. בהמתך. אין לי אלא בהמתך על בהמתך בהמת אחרים מנין ואין לי אלא בהמה על בהמה בהמה על חיה טהורה על טמאה כו' מנין ת"ל את חקתי תשמרו: שדך לא תזרע. יכול אפי' שני מיני חטים תלמוד לומר כלאים א"ל אלא שלא יזרע מנין שלא יקיים ת"ל כלאים שדך לא (מ"ק ב:). מנין שאין מרכיבין אילן מאכל באילן סרק אילן סרק באילן מאכל תלמוד לומר את חקתי תשמרו: בהמתך. מה בהמתך בהרבעה (קידושין לט:) אף שדך בהרכבה ומה בהמתך בין בארץ בין בחוץ לארץ אף שדך בין בארץ בין בחוץ לארץ יכול אפי' זרעים בח"ל תלמוד לומר שדך: ובגד כלאים שעטנז. יכול אפילו שני מיני צמר ת"ל כלאים יכול אפי' שני מינים אחרים ת"ל לא תלבש צמר ופשתים כו' שיכול לא ילבש גיזי צמר וכו' עיין רש"י ז"ל. לפי שנאמר לא תלבש מנין לרבות העלאה תלמוד לומר לא יעלה יכול אפי' הפשלת קופה ת"ל לא תלבש (עיין בר"ש ריש פ"ט דכלאים בשם הירושלמי) מה לבישה דבר שהוא נהנה אף כו': עליך. אבל אתה מציע תחתיך אבל אמרו חכמים לא יעשה כן שלא תהא נימא א' כרוכה על בשרו: (כ) איש. פרט לקטן ואיש לרבות בן ט' שנים ויום א': את אשה. פרט לקטנה: שכבת זרע. [כל המימרא ביבמות דף נ"ה ע"א וע"ב] פרט להערה מכאן להערה בחייבי לאוין: שכבת זרע דאשת איש. פרט למשמש מת או לאחר מיתה. ש"ז דסוטה. פרט לשקינא לה בדרך אברים: והיא שפחה. בכנענית הכתוב מדבר: והיא שפחה נחרפת. מאורסת לעבד עברי. [כל המימרא עיין בכריתות דף יא:] ד"א נחרפת אינו חייב אלא על שפחה בעולה שנאמר אם תכתוש את האויל כו' (משלי כ"ז כ"ב): והפדה. עיין רש"י ז"ל והפדה בכסף וחופשה בשטר שנאמר כאן לה ונאמר להלן וכתב לה מה שם בשטר אף כו'. מכאן שיוצא בכסף ובשטר (הוא בגיטין מא:) יכול המשחרר חצי עבדו קנה ת"ל לה ונאמר להלן לה מה להלן חציו לא אף כאן כו'. ר' אומר מקיש שטר לכסף מה כסף בחציו אף שטר כן: בקרת. מכות מכאן שהיא לוקה יכול אף הוא ת"ל תהיה: כי לא חפשה. עיין רש"י ז"ל. רש"א שטר גומר ואין כסף גומר: (כא) והביא את אשמו. הוא ולא היא (כריתות שם): בקרת תהיה והביא. בזמן שהאשה לוקה הוא בקרבן כו': (כב) באיל האשם: מה להלן בכסף שקלים אף כאן כו': על חטאתו אשר חטא. (כריתות ט:) מביא קרבן א' על ביאות הרבה מנין שמביא על הזדון כשוגג תלמוד לומר ונסלח לו כו': (כג) וכי תבאו. יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל הארץ המיוחדת: וכי תבאו ונטעתם. פרט לשנטעו נכרים עד שלא באו לארץ יכול אף משבאו לארץ ת"ל כל ארץ: ונטעתם. פרט למבריך ומרכיב מכאן אמרו סיפוק הגפנים וסיפוק על גבי סיפוק אף על פי שהבריכם בארץ מותר: ונטעתם. אין לי אלא נטע אגוז ושקד נטע יחור מנין ת"ל כל עץ. עץ מאכל. ולא עץ סרק [נ"ל עץ מאכל פרט לנוטע לסייג וכו' וכ"ה בת"כ וכ"ה בר"ש ריש ערלה בשם הירושלמי וע"ש] פרט לנוטע לסייג ולקורות: כל עץ. לרבות נטע לעצים וחשב לאכילה. רבי שמעון בן גמליאל אומר לרבות הנוטע דבר שאינו ראוי לסייג. [אינו בת"כ רק בברכות לו: וביומא פ"א ובסוכה לה:) רמ"א עץ מאכל לרבות פלפלין ולמדך שא"י אינה חסירה כלום: וערלתם. עיין רש"י ז"ל: את פריו. פרט לעלים ולולבים ומי גפנים ומי סמדר יכול שאני מוציא אף ענקוקלות והרצנים וזגין [הוא ג"כ בברכות שם:] קליפי רמון ונץ שלו כו' ת"ל את פריו את שומר והטפל לפריו: שלש שנים. יכול לאחר שלש שנים יהיה מותר תלמוד לומר יהיה: לכם. להביא הנוטע לרבים רי"א להוציא הנוטע לרבים כו': לא יאכל. אין לי אלא שלא יאכל מנין שלא יצבע ושלא ידליק את הנר ולא יהנה (הוא בפסחים) ת"ל וערלתם ערלתו ערלים לרבות כולן: (כד) ובשנה הרביעית. מנין לשלשים יום קודם ראש השנה שחשוב שנה ת"ל ובשנה, ובשנה הרביעית פעמים שאף בשנה רביעית אסור

[ר"ה י׳] הא כיצד עד ט"ו בשבט ומנין שמונין מתשרי נאמר כאן שנה ונאמר להלן מראשית השנה מה להלן תשרי שנאמר עד אחרית שנה מראשית נידון כו' אף כל שנים האמור בכאן תשרי: כל פריו. להביא את הפרט ואת העוללות שכלו לגת נאמר כאן קדש ונאמר להלן קדש מה להלן יש לו חומש ויש לו ביעור אף כאן נאמר כו': הלולים. אחליה והדר אכליה (ברכות לה:) הלולים כל שטעון הלולים טעון הלולים רבי אומר נאמר תבואתה ונאמר להלן תבואת הכרם (כל המימרא שם) מה להלן כרם אף כו' וי"א אף נטע רבעי ר"ע אומר הלולים מכאן שטעון ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמרו הכמים אסור לאדם שיטעום כלום קודם שמברך: (כה) ובשנה החמשית. שלשים יום בשנה חשוב שנה. ופעמים שבחמשית ואסור משום רבעי (ר"ה שם) כנ"ל: להוסיף לכם. מה פירות חמשית לבעלים אף פירות רביעית לבעלים רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע עיין רש"י ז"ל: תבואתו. אין נפדה אלא תבואה מכאן אמרו שאין נפדה אלא עד שיבא לעונת המעשרות: (כו) לא תאכלו על הדם. עיין רש"י ז"ל שלא תאכל קודם שתצא נפשה ואזהרה לאוכל והדם במזרק. ד"א שאין מברין על הרוגי ב"ד. ד"א אזהרה לסנהדרין שהרגו את הנפש שאסורין לטעום כל אותו היום. ד"א אזהרה לבן סורר ומורה (כולהון סנהדרין סג:) ד"א לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם (ברכות י:) לא תנחשו. עיין רש"י ז"ל: ולא תעוננו. אלו האוחזין את העינים ר' ישמעאל אומר זה המעביר שבעה מיני זכור על העין (סנהדרין סה:) ר' עקיבא אומר זה המחשב עתים היום יפה לצאת מחר כו': (כז) לא תקפו. א' המקיף וא' הניקף: פאת ראשכם. סוף ראשכם ואלו הן הצדעין מכאן ומכאן: ולא תשחית. יכול אפי' במלקט ורהיטני תלמוד לומר לא יגלחו יכול אפי' במספרים תלמוד לומר לא תשחית מנין ליתן של זה בזה (קדושין לה:) תלמוד לומר פאת פאת לגז"ש: זקנך. פרט לזקן אשה שהעלה שער מנין להקפה (קדושין שם) ת"ל לא תקפו ולא תשחית כל שישנו בהקפה כו': פאת זקנך. סוף כו' עיין רש"י ז"ל: (כח) ושרט. לחייב על כל שריטה ושריטה יכול אפי' על ביתו שנפל ת"ל לנפש. ר"י אומר (מכות כ:) שריטה וגדידה א' הן א"כ מה תלמוד לומר לנפש לחייב על כל נפש ונפש אם שרט שריטה א' על ה' מתים וחכ"א שריטה ביד וגדידה בכלי: וכתבת קעקע. עד שיכתוב ויקעקע כתב ולא קעקע כו'. רש"א עד שיכתוב את שם ע"ג שנאמר אני ה' ולא אחר (מכות כא:): (כט) אל תחלל את בתך. יכול לכהן נאמר שלא יתן בתו ללוי ולישראל ת"ל להזנותה. במוסר בתו עיין רש"י ז"ל. ד"א זה המשיא בתו לזקן. ר"ע אומר זה המשהא בתו בוגרת (סנהדרין עו:) ד"א אזהרה לבתו מאנוסתו (סנהדרין שם): ולא תזנה הארץ. יכול אפי' על מעשה יחיד ת"ל ומלאה הארץ זמה ר"א אומר מכאן שהוא עונש לפני המקום כאלו בא על אשה ואמה ראב"י אומר (כ"ה ביומא יח:) הרי הוא שבא על נשים הרבה וכן היא כו' נמצא את נושא אחותו כו': (ל) ומקדשי תיראו. עיין רש"י ז"ל. יכול תהא אתה מתיירא מן המקדש ת"ל את שבתתי תשמרו מה שבת לא מן השבת אתה מתיירא אלא ממי כו' אף כו' אין לי אלא בזמן שבהמ"ק קיים שאין בהמ"ק קיים מנין ת"ל את שבתתי תשמרו מה שבת לעולם אף כו': תיראו. איזהו מורא לא יכנס להר הבית לא במקלו עיין רש"י ז"ל: (לא) אל תפנו. עיין רש"י ז"ל. אזהרה לנשאל מנין [אינו בת"כ רק עיין בתוספות סנהדרין סה:] ת"ל לא ימצא בך כו' בעל אוב זה פיתום כו' והמעלה בזכורו (שם:) והנשאל בגולגולת כו': אל תבקשו לטמאה בהם. מלמד שאין באים על האדם אלא אם כן הפנה דעתו להן ונטמא בהן: אני ה' כו'. עיין רש"י ז"ל: (לב) מפני שיבה תקום. עיין רש"י ז"ל שקנה חכמה שנאמר אספה לי שבעים איש כו' רבי יוסי הגלילי אומר אין זה אלא מי שקנה חכמה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו אפי' יניק וחכים [כל המימרא בקידושין לב:] ריב"י אומר שיבה כל שיבה במשמע תקום יכול אפי' מרחוק תלמוד לומר והדרת פני כו' ממקום שיש הידור. יכול יעמוד בבית הכסא או בבית המרחץ ת"ל והדרת במקום שיש הידור יכול אפי' במקום שיש חסרון כיס ת"ל תקום מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור כו' עיין רש"י ז"ל. רשב"א אומר זקן ויראת מכאן שלא יטריח שנאמר ויראת מאלהיך אזהרה עליו שלא יטריח: (לג) יגור. יכול אפי' בא ואמר גר אני שיקבלנו ת"ל אתך במוחזק לך. בא ועדיו עמו מנין ת"ל וכי יגור: בארצכם. אין לי אלא בארץ בח"ל מנין תלמוד לומר אתכם (פי' דכתיב הגר הגר אתכם בכ"מ שהוא אתכם) אם כן מה ת"ל בארצכם בארץ צריך להביא ראיה ובח"ל א"צ להביא ראיה וחכ"א בין בארץ בין בח"ל צריך (אינו בת"כ רק ביבמות מז:) ומה ת"ל בארצכם אפי' בארץ מקבלים גרים שלא תאמר שנתגיירו מפני הארץ כו': לא תונו. עיין רש"י ז"ל: (לד) כאזרח. מה אזרח שקיבל עליו כל התורה אף גר כו' מכאן אמרו גר שקיבל עליו כל התורה חוץ מדבר א' אין מקבלים אותו. ר' יוסי בר' יהודה אומר אף דבר קטן מדקדוקי סופרים: ואהבת לו כמוך. כמו שנאמר בישראל: כי גרים הייתם. דעו נפש הגר שאף אתם הייתם גרים כו' ר' נתן אומר מום שבך עיין רש"י ז"ל. המאנה את הגר עובר בג' לאוין (אינו בת"כ רק בב"מ נט:) לא תונה פ' משפטים לא תונו אתו ולא תונו איש את עמיתו. וכן הלוחצו שנאמר לא תלחצנו וגר לא תלחץ לא תהיה לו כנושה. בל"ו מקומות הזהירה תורה על הגר מפני כו' וי"א במ"ו מקומות: (לה) לא תעשו עול כו'. עיין רש"י ז"ל: במדה. [אינו בת"כ רק בבבא בתרא פט:] שלא ימוד לאחד בימות החמה ולא' בימות הגשמים. במשקל. שלא יטמין משקלותיו במלח: ובמשורה. שלא ירתיח והלא דברים ק"ו מה משורה שהיא כו': (לו) מאזני צדק. צדק את המאזנים יפה: אבני צדק. צדק את המשקולת יפה וכן איפה והין צדק. ריב"י אומר והלא הין בכלל איפה אלא שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק: יהיה לכם. מנה לכם אגרדומין על כך: הוצאתי אתכם. על תנאי זה שתקבלו עליכם מצות מדות שכל המודה במצות מדות כאלו מודה ביציאת מצרים וכל כו' דבר אחר אני שהבחנתי כו' עיין רש"י ז"ל וכן בשרצים וכן ברבית וכן בציצית: (לז) ושמרתם כו'. ליתן שמירה ועשיה כו': אני ה'. נאמן לשלם שכר:

ובא

כ (ב) ואל בני ישראל. אלו ישראל. ומן הגר. אלו גרים: הגר. לרבות נשי גרים: בישראל. לרבות נשים ועבדים. א"כ מת"ל איש איש לרבות נכרים שמצווין על עריות כישראל (סנהדרין מ:) והלא כבר נאמר ויצו ה' אלהים על האדם כו' (בפ' בראשית) אלא להביא כו': אשר יתן. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ומזרעך לא תתן כו' יכול אפי' מסר ולא העביר העביר ולא מסר ת"ל לא תתן להעביר יכול אפי' שלא באש ת"ל לא ימצא בך מעביר כו' העברה העברה לגז"ש מה להלן באש כו' אף כו'. להעביר. אינו חייב אלא דרך העברה יכול אף שלא מזרעו תלמוד לומר ומזרעך (כל המימרא בסנהדרין סד:) ולא אחרים ולא את עצמו. ר"א ב"י מחייב בעצמו שנאמר בך. מזרעו ולא כל זרעו. זרע זרעו מנין תלמוד לומר בתתו מזרעו: מות יומת. עיין רש"י ז"ל: עם הארץ. שבגינו נבראת הארץ ועתידין לירש את הארץ בשביל זה: ירגמוהו. בלא כסותו: באבן. שאם מת באבן א' יצא: (ג) ואני אתן כו'. עיין רש"י ז"ל: והכרתי. הרי הוא בל"ת וכרת ומיתה: מקרב עמו. ועמו בשלום: (ד) ואם העלם יעלימו כו'. עיין רש"י ז"ל: לבלתי המית אתו. בכל מיתה: (ה) ובמשפחתו והכרתי כו'. עיין רש"י ז"ל: לזנות אחרי כו'. עיין רש"י ז"ל. ג' כריתות בע"ג א' לכדרכה וא' שלא כדרכה וא' למולך (סנהדרין סד:): (ו) והנפש. לפי שנאמר למטה ואיש או אשה כו' עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר אל תפנו: (ז) והתקדשתם. זו קדושת פרישת ע"ג או אינו אלא קדושת כל המצות ת"ל קדשים תהיו הרי קדושת כל המצות אמורה ומה ת"ל והתקדשתם והייתם קדשים זו קדושת פרישת ע"ג: אני ה' אלהיכם. כשם שאני קדוש כו': (ח) ושמרתם. לרבות שאר דקדוקי הפרשה: אני ה' מקדשכם. כשם שאני קדוש כו': (ט) כי איש. אשה מנין ת"ל איש איש: את אביו. ולא את אבי אביו: אביו. אביו ודאי ולא הספק וכן אמו. אין לי אלא אביו ואמו. אביו בלא אמו.. אמו בלא אביו מנין ת"ל אביו ואמו קלל מ"מ. לאחר מיתה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר כו': מות יומת. בסקילה או אינו אלא כו' ת"ל דמיו בו ולהלן נאמר דמיהם בם מה להלן סקילה כו' ומה תלמוד לומר מות יומת שאם אין (סנהדרין מה:) אתה יכול להמיתו מיתה הכתובה בו כו' וכן בכלם. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר אם היה אביו דיין או נשיא כו' לא זה ולא זה מנין הריני דן בנין אב משניהם לא הרי נשיא שאתה מצווה על המראתו ולא הרי דיין שאתה מצווה על הוראתו כו' הצד השוה שבהן שהן בעמך כו' מה לשניהן שכן גדולתם גרמה להם ת"ל לא תקלל חרש באומללין שבעמך. מה לחרש חרישתו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו הצד השוה שבהן שהן בעמך כו': (י) ואיש. להוציא את הקטן עיין רש"י ז"ל: מות יומת. סתם מיתה האמורה בתורה אינה אלא חנק או אינו אלא באחת מכל המיתות שבתורה אמרת כל מיתה שבתורה אין אתה רשאי להחמיר עליה אלא להקל עליה דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר לא מפני שהיא קלה כו' ר' אומר נאמרה מיתה בידי שמים ונאמרה מיתה בידי אדם מה מיתה בידי שמים שאין בו רושם אף כו' עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר לא תנאף א' האיש וא' האשה (פי' אזהרה הוא לשניהם): (יא) אשר ישכב את אשת אביו. בין שהיא אמו בין שאינה אמו. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ערות אביך ונאמר כאן ערות אביו גלה מופנה לגזרה שוה מה כאן באשת אביו אף להלן באשת אביו הכתוב מדבר ומשמע בין שהיא אמו ובין כו'. אמו שאינה אשת אביו מנין ת"ל וערות אמך. אשת אביו לאחר מיתה מנין ת"ל ערות אשת אביך. אין לי אלא אמו שאינה אשת אביו ואשת אב לאחר מיתה באזהרה. בעונש מנין נאמר כאן אשת אביו ונאמר להלן ערות אביך מה להלן עשה אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו כו'. אמך היא משום אם אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב דר"י וחכ"א (כל המימרא עיין בסנהדרין נ"ג ומ"ד): ערות אביך. ערות אביך ממש. ערות אחי אביך. אחי אביך ממש ולעבור בשני לאוין. וערות אמך. בין שהיא אשת אב בין שאינה אשת אב. אשת אב שאינה אמו מנין ת"ל ערות אשת אביך. לאחר מיתה מנין תלמוד לומר ערות אביך היא ובעונש נאמר את אשת אביו בין שהיא אמו בין שאינה אמו. לאחר מיתה מנין תלמוד לומר ערות אביו גלה: (יב) תבל עשו. שתבלו את הזוע: דמיהם בם. עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר ערות כלתך כו'. אשת בנך היא. פרט לשפחה: (יג) ואיש. פרט לקטן: אשר ישכב את זכר. בין גדול בין קטן: משכבי אשה. ה"ז בא ללמד ונמצא למד שב' משכבות באשה (יבמות נד:) ולהקיש איש לאשה מה אשה בהערא' אף כו'. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ואת זכר כו'. אזהרה למשכב מנין תלמוד לומר לא יהיה קדש בבני ישראל כו' דר"י רע"א לא תשכב (ר"ל מבנין נפעל) לא תשכב: (יד) ואיש אשר יקח. בכלן נאמר שכיבה וכאן נאמר קיחה דרך קיחה אמרה "ד" תורה מכאן אמרו נושאין על האנוסה ועל המפותה (יבמות נז') וי"א כתיב בת בנך ובת בתך אבל שלה מותר. ולהלן נאמר ערות אשה ובתה כאן באונסין כאן בנשואין: את אשה ואת אמה. א"ל אלא אשה ואמה. בתה ובת בתה ובת בנה מנין נאמר כאן זימה ונאמר להלן זימה מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה אף כאן כו'. מנין לבתו ובת בתו ובת בנו נאמר כאן זימה ונאמר להלן זימה מה להלן זכרים כנקבות אף כאן כו' (כל המימרא עיין בסנהדרין עה: ועו:) ומנין לעשות ג' דורות למעלה נאמר להלן זימה ונאמר כאן זימה מה להלן למטה ג' דורות אף כאן למעלה ג' דורות. ומה כאן בעונש עשה למעלה כלמטה אף להלן באזהרה עשה למעלה כלמטה: אתו ואתהן. את האחת מהן דברי ר"י ר"ע אומר אתהן דהיינו עד שיהיו שתיהן פרט לאחר מיתת אשתו: (טו) ואיש. פרט לקטן: בבהמה. בין גדולה בין קטנה: מות יומת. בסקילה או אינו כו' ת"ל תהרגו ונאמר להלן כו' כי הרג תהרגנו מה להלן בסקילה. א"ל אלא שוכב נשכב מנין ת"ל כל שוכב עם בהמה אם אינו ענין לשוכב תנהו ענין לנשכב אזהרה לשוכב מנין ת"ל וכל בהמה כו' (סנהדרין נד:) אזהרה לנשכב מנין ת"ל כל שוכב אפקיה בלשון שוכב להקיש נשכב לשוכב מה שוכב ענש והזהיר כו': ואת הבהמה תהרגו. עיין רש"י ז"ל המטה את חבירו מדרך חיים כו' ולענין הצדיקים מהו אומר לא תשחית את עצה והלא דברים ק"ו ומה אילנות שאין רואין כו' את עליהן המקום אדם שעושה רצונו של מקום ועושה התורה על אחת כמה וכמה. וכן הוא אומר לא תניף עליהם ברזל והלא דברים ק"ו ומה אבנים שאינם רואות כו' על ידי שמטילין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים כו' ק"ו לאדם שמטיל שלום בין איש לאשה כו' ד"א (סנהדרין נ"ה) שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו זו שנסקל פלוני על ידה והלא דברים ק"ו אם המקום חס על כבודן של רשעים ק"ו על של צדיקים: (יז) ואיש. פרט לקטן: והיא תראה כו'. עד שיהיו מזידין (סנהדרין מד:) מכאן להתראה מה"ת וא"ת קין נשא את אחותו כו' עיין רש"י ז"ל: ונכרתו. והרי בכלל כל העריות היתה כמ"ש להלן כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה בא ללמד על כל הכריתות (מכות יג' ויד') שהן בכרת ולא במלקות. וחכמים אומרים נאמר כאן לעיני ונאמר להלן ונקלה אחיך לעיניך מה להלן במלקות אף חייבי כריתות במלקות אם כן מה ת"ל ונכרתו לחייב על אחותו שהיא בת אביו ובת אמו (מכאן עד סוף המימרא ביבמות כ"ב כ"ג) לומר שאין עונשין מן הדין עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ערות אחותך כו' אזהרה לאחותו בת אביו ובת אמו מנין ת"ל אחותך היא לומר שאין מזהירין מן הדין: מולדת בית או מולדת חוץ. בין שאומרים לאביך קיים בין שאומרים לו הוצא. ערות בת אשת אביך לחייב שתים משום אחותו ומשום בת אשת אביו ר"י בר"י אומר בת אשת אביך מי שיש לה אישות מאביך פרט לאחותו משפחה: (יח) ואיש. להוציא את הקטן: את אשה דוה. זו נדה שנא' והדוה בנדתה: וגלה את ערותה. (מכות יד') פרט לדם הבא מן הדופן: את מקרה הערה. מכאן להערא' אין לי אלא נדה (יבמות נד:) מנין לכל עריות תלמוד לומר כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה הוקשו כל העריות כלן לנדה מה נדה בהערא' אף כו': את מקור דמיה. שאין טמא אלא דם הבא מן המקור: דמיה. (נדה יט') דמים הרבה מכאן אמרו ה' דמים כו': ונכרתו. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ואל אשה בנדת כו' ואל אשה כו' לחייב על כל א' וא' (כריתות ב:) אין לי אלא שלא יבא מנין שלא (הוא בת"כ לעיל פ' אחרי פ' י"ג הל' ס"ו) יחבקנה ולא ינשקנה ת"ל לא תקרב אין לי אלא נדה כל עריות מנין ת"ל איש איש כו' לא תקרבו: איש איש. להביא (שם הל' א') את עו"ג שמוזהרין על עריות כישראל: (יט) וערות אחות אמך. עיין רש"י ז"ל: כי את שארו הערה. (יבמות נד:) אם אינו ענין להערא' דעריות תנהו ענין להערא' דבהמה שבזכר כבר נאמר משכבי אשה: (כ) ואיש. פרט לקטן. ערות דדו גלה. נאמר כאן דדו ונאמר להלן או דדו מה להלן (יבמות סב) מן האב ולא מן האם שנאמר ממשפחתו ונאמר למשפחותם לבית אבותם אף כו': ערירים כו'. עיין רש"י ז"ל וכה"א כתבו את האיש הזה כו' עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו כו': (כא) ואיש. פרט לקטן: אשר יקח את אשת אחיו. עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר ערות אשת אחיך לא תגלה אין לי אלא מן האב מן האם מנין תלמוד לומר (יבמות נה') ערות אחיך היא. אשת אחיך מן האם שאין לה בנים לאחר מיתת בעלה מנין ת"ל היא. אשת אח מן האב שאין לה בנים בחיי בעלה מנין תלמוד לומר נדה היא (יבמות שם ודף נ"ד) וכי נדה היא אלא מה נדה שיש לה היתר לאחר מכאן ובשעת איסורה בכרת אף כו'. אשת אח מן האב שיש לה בנים לאחר מיתת בעלה מנין ת"ל ערות אחיו גלה: (כב) ולא תקיא הארץ אתכם. א"י אינה כשאר כל הארצות אינה מקיימת את עוברי עבירה למה"ד לבן מפונק שאוכל דבר שקוץ כו': אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה. אני איני מביא אתכם אלא לשבת ולירש. לא ככנעניים שהיו שומרים את המקום: (כג) ולא תלכו בחקת הגוי. אלו המצריים: אשר אני משלח מפניכם. אלו הכנעניים: כי את כל אלה עשו ואקץ בם. מלמד שהיו הכנענים שטופים בדברים הללו ואני מגלה אותם ע"י דברים הללו: (כד) ואמר לכם. אתם נאים שאתם פתחתם תהלה (פי' במצרים) כמ"ש גן נעול אחותי כלה כו': תירשו את אדמתם. ירושה עולמית. אשר הבדלתי אתכם מן העמים. לאו כמה בינינכם לבין ז' האומות באומות א' מקפח את אשתו ואחר נוטל כו': הבדלתי אתכם. כל מעשיהן של ישראל מובדלין מבין האומות בחרישתן בזריעתן בקצירתן כו': מן העמים. אלו נאמר והבדיל העמים מכם לא היתה תקומה לעו"ג אלא מן העמים כאדם שבורר וחוזר ובורר: (כה) ולא תשקצו את נפשתיכם כו' לטמא. (מעילה ט"ז) פתח הכתוב באכילה וסיים בטומאה מה טומאה בכעדשה אף אכילה בכעדשה: אשר הבדלתי כו'. במובדלין דבר הכתוב: (כו) והייתם לי קדשים. כשם שאני קדוש כו': ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. עיין רש"י ז"ל: (כז) ואיש. פרט לקטן: או אשה. לרבות טומטום ואנדרוגינוס: כי יהיה בהם. ולא הנשאל בהם אלא באזהרה שנאמר לא ימצא בך כו':

כללים מרבינו הגאון זצללה"ה: ל"ו כריתות. א' בפרשת לך לך דהיינו מילה. וא' בפ' בא דהיינו חמץ בפסח. וד' בפ' תשא היינו שלא יעשה שמן המשחה כמוה ושלא ליתן ממנו על זר ושלא לעשות קטורת כמוה להריח בה וגבי שבת כי כל העושה בו מלאכה ונכרתה. וד' בפ' צו היינו א' גבי פגול כתיב הכא עון וילפינן מנותר דכתיב בפ' קדושים. וא' לענין טמא שאכל קדשים דכתיב והנפש אשר תאכל מזבח השלמים וא' לענין חלב וא' לענין דם. וי"ז בפ' אחרי מות היינו ב' מהם המה שחוטי חוץ והעלה בחוץ. וט"ו גבי עריות היינו דחשבינן כל עריות לחדא (ר"ל מה שנכלל בפסוק א') היינו בתו ובת בתו ובת בנו וכן בתה ובת בתה ובת בנה וחמותו ואם חמותו ואם חמיו הכל אחד הרי א'. ואחות אשה הרי ב'. אמו ואחות אמו ואחות אביו ואחותו הרי ד'. וד' באישות היינו אשת אחיו ואשת אביו ואשת אחי אביו וכלתו הרי ד' הרי עשרה. ונדה ואשת איש וזכר וזכר עם בהמה ונקבה עם בהמה הרי ט"ו הרי בין כולם כ"ז. וג' בפ' קדשים היינו מולך ואוב וידעוני הרי למ"ד. וג' בפ' אמור היינו ב' גבי יו"ה עינוי ומלאכה. וא' גבי מברך את השם דכתיב הכא ונשא חטאו וילפינן ממגדף למ"ד מגדף היינו עב"ג ממש. וא' בפ' בהעלתך היינו גבי פסח. וא' בפ' שלח לך היינו ע"ג דכתיב והנפש אשר תעשה ביד רמה. וא' בפ' חקת היינו טמא

בנכנס

היום כשר לנסכין ולמוספין: ביומו. אם עבר יומו בטל קרבנו ואין חייב באחריותו יכול יהא חייב באחריות נסכיהם מקרב הזבח ת"ל מנחתם ונסכיהם אפילו בלילה (עיין בתוספות שם) מנחתם ונסכיהם אפי' למחר: (לח) מלבד כו'. מנין למוספי שבת שיקרבו עם מוספי רגל (היינו שצריך ג"כ להביא מוספי שבת ברגל ולא יפטור עם מוספי הרגל) ת"ל מלבד שבתת ה': מלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבותיכם. ג' רבויים לרבות קרבנות היחיד וקרבנות הצבור וקרבנות שהוקדשו ברגל שיקרבו כלן ברגל: אשר תתנו לה'. לרבות עופות ומנחות שכלם יבאו ברגל יכול רשות ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכם אם רשות הרי כבר נאמר אלא לקבען חובה שיביאו כלם ברגל יכול באיזה רגל שירצה תלמוד לומר ובאת שמה והבאתם שמה אם לקבוע כבר קבוע אם להתיר כבר התיר אם כן למה נאמר ובאת שמה וכו' אלא זה רגל ראשון שפגעת בו יכול אם עבר רגל ראשון ולא הביא יהא עובר בבל תאחר תלמוד לומר אלה תעשו לה' במועדיכם אינו עובר עליו משום בל תאחר עד שיעברו עליו רגלי שנה כולה (פי' דמאלה תעשו כו' במועדיכם מוכח דגם ובאת שמה והבאתם שמה לא איירי ברגל הראשון כלל אלא אכל רגלי השנה כולה קאי דהיינו ובאת שמה ברגלי שנה והבאתם ואם כן לפי זה הוי כל רגלי שנה כמו רגל אחד שאינו עובר עד שיעבור כל הרגל) (ר"ה ד:). וכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסכות רש"א ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחלה: (לט) אך בחמשה עשר יום לחדש תחגו את חג ה'. יכול אפי' בשבת תלמוד לומר אך: באספכם כו'. עיין רש"י ז"ל: תחגו כו' שבעת ימים. שבעה לתשלומין עיין רש"י ז"ל: ביום הראשון שבתון. (פסחים ה:) תנא דבי ר' ישמעאל נאמר כאן ביום הראשון ונאמר בלולב ביום הראשון ונאמר בפסח ביום הראשון בשכר ג' ראשון זכו לג' ראשון להכרית זרעו של עמלק דכתיב ויצא הראשון אדמוני ולשמו של משיח דכתיב ראשון לציון הנה הנם ולבנין בהמ"ק דכתיב מרום מראשון מקום מקדשנו: (מ) ולקחתם. שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד ר' יהודה אומר נאמר כאן ולקחתם ונאמר גבי אזוב ולקחתם אגודת אזוב מה להלן באגודה אף כאן באגודה: ולקחתם. לקיחה תמה שמעכבין זה את זה: לכם. משלכם להוציא השאול והגזול מכאן אמרו אין אדם יוצא ידי חובתו ביום ראשון בלולבו של חבירו אלא אם כן נתנו במתנה לחבירו וכו': ביום. ולא בלילה: הראשון. (סוכה מג:) אפי' בגבולין ראשון ביום אפי' בשבת. הראשון. שאין דוחה שבת אלא יום הראשון בלבד: פרי עץ. שטעם עצו ופריו שוה וזהו אתרוג: הדר. פרט ליבש (סוכה כט:) כפת תמרים. (שם מה:) ריב"א שתים א' למזבח וא' ללולב ר"ע אומר כפת אם פרוד יכפתנו: וענף עץ כו'. [סוכה לב:] ענפיו חופין את עצו זה הדס: עבת. עבות כשר שאין עבות פסול: ערבי נחל. שגדלים על הנחל. אין לי אלא ערבי נחל של בעל של הרים מנין ת"ל וערבי [שם לג:] א"כ מה ת"ל נחל פרט לצפצפה שגדלה בהרים. ערבי. אבא שאול אומר א' למקדש וא' ללולב. ד"א פרי עץ הדר א'. כפת תמרים א'. וענף עץ עבת שלשה. וערבי נחל שתים. יכול יהא אתרוג עמהן באגודה ת"ל כפת ולא כתיב וכפת וגו': ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. ולא בגבולין שבעת ימים: (מא) חג. אין עולת ראיה לא דברי ב"ש בה"א אפי' עולת ראיה [ביצה יט:]: שבעת ימים. יכול יהא חוגג כל שבעה ת"ל וחגתם אותו יום א' בלבד א"כ מה ת"ל שבעה לתשלומין ומנין לשמיני לתשלומין ת"ל בחדש השביעי כל שבחדש השביעי. יכול כל החדש כלו תלמוד לומר תחגו אותו אותו אתה חוגג ואי אתה חוגג חוצה לו: (מב) בסכת. חסר וי"ו כתיב ולא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת האילן כו' (סוכה כח:): תשבו. כעין תדורו מכאן אמרו כל ז' ימים עושה סוכתו קבע וביתו עראי כיצד אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומעלה כליו הנאים לסוכה כו'. ד"א תשבו כעין תדורו מכאן אמרו (שם כו) שומרי העיר ביום פטורין ביום בלילה כו' שומרי גנות ופרדסים כו' הולכי דרכים כו': שבעת ימים. אפי' לילות או אינו אלא ימים ולא לילות ת"ל כאן תשבו שבעת ימים ונאמר במלואים ופתח אהל מועד תשבו שבעת ימים מה שבעה האמור שם עשה בהן הלילות כימים אף שבעה האמור כאן עשה בהן הלילות כימים. או כלך לדרך זו נאמר כאן שבעה ונאמר בלולב שבעה מה שבעה האמור בלולב לא עשה בו הלילות כימים אף שבעה האמור כאן לא עשה בהן הלילות כימים נראה למי דומה דנין שבעה שהן תדירים כל היום משבעה שהן תדירים כל היום ואל יוכיח שבעה שבלולב שאין תדירים כל היום. או כלך מדרך זו דנין שבעה שהם מנהג לדורות משבעה שהן מנהג לדורות ואל יוכיח שבעה שבאהל מועד שאין מנהג לדורות. תלמוד לומר תשבו שבעת ימים תשבו שבעת ימים לגזרה שוה מה תשבו שבעת ימים שנאמר באהל מועד עשה בהן הלילות כימים אף תשבו שבעת ימים האמורים כאן עשה בהן הלילות כימים: אזרח. זה אזרח. האזרח. להוציא את הנשים: כל. לרבות את הקטנים (סוכה כז:) ד"א כל האזרח שכל ישראל ראוין לסוכה אחת מכאן שיוצאין בסוכה שאולה: בישראל לרבות גרים ועבדים משוחררים: ישבו בסכת. בסוכה של כל דבר שהיה ר' יהודה אומר שאינה אלא מד' מינים והדין נותן ומה אם לולב שאינו נוהג בלילות כבימים אינו בא אלא מד' מינים סוכה שהיא נוהגת בלילות כבימים אינו דין שלא תהא אלא מארבעה מינים אמרו לו כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין שאם לא מצא מארבעת מינים ישב בלא סוכה והכתוב נוה ישבו בסכת בסוכה של כל דבר וכן מפורש בעזרא צאו ההר והביאו עלי זית כו' (בת"כ הגי' בהפך דלר"א סוכות ממש היו וכו' אבל בסוכה (יא:) הגי' כמו כאן) ר"א ענני כבוד היו ר"ע אומר סוכות ממש היו: (מג) בהוציאי אותם מארץ מצרים. מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים. בסכת בסכת בסכות (סוכה ו') שני חסרים וא' מלא מכאן אמרו ב' כהלכתן ושלישית אפי' טפח: (מד) וידבר משה את מועדי ה'. מלמד שהיה משה אומר לישראל הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג בלשון שהיה שומע בו בלשון הוא אומר להם (פי' מדכתיב מועדי ה' דייק) רבי אומר לפי שלא למדנו אלא על הפסח ועל התמיד שידחו את השבת שנאמר בהם במועדו שאר כל קרבנות צבור מנין תלמוד לומר אלה תעשו לה' במועדיכם. לעומר ולקרב עמו ולשתי הלחם ולקרב עמהם לא שמענו כשה"א וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל קבע מועד לכלם: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל (ר"ה כד:) מכאן שראש ב"ד אומר מקודש כו'. ד"א וידבר משה. נאמר מועדי ה' ולא נאמר שבת בראשית עמהן. (עיין בנדרים עח: וב' פירושא דמילתא) בן עזאי אומר נאמר מועדי ה' ולא נאמר פרשת נדרים עמהם. ד"א וידבר משה שאזר והזהירן בשעת מעשה (סוף מגילה) מכאן שיהיו קורין הלכות פסח בפסח כו':

כד (ב) צו את בני ישראל. אין צו אלא זירוז מיד ולדורות אר"ש ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס (כל הפיסקא אינו בת"כ רק תחלת ספרי פ' נשא). נאמר כאן צו ונאמר להלן צו את בני ישראל ונתנו ללוים ונאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי וכתיב לדרתיכם ובשילוה טמאים כתיב צו וכתיב ויעשו כן בני ישראל בנין אב לכל מקום שנאמר צו מיד ולדורות דר"י. רבי ישמעאל אומר כתיב מן היום אשר צוה ה' והלאה לדרתיכם הרי מיד ולדורות. זירוז מנין תלמוד לומר וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו. ולפי דרכנו למדנו שמחזקין במוחזקים ומזרזין במזורזין. רבי שמעון בן יוסי אומר אין צווי אלא חסרון כיס שנאמר כאן צו ונאמר צו את בני ישראל ונתנו ללוים ונאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי חוץ מאחד שנאמר כי אתם באים אל הארץ לזרזם על חילוק הארץ: ויקחו אליך. (מנחות פו:) לך ולא אלי שלא לאורה אני צריך: ויקחו אליך. שתהא אתה גזבר על הדבר הזה: ויקחו אליך. (יומא ג:) משל ציבור קח לך משלך דר"י ר' יונתן אומר בין קח לך בין ויקחו אליך משל ציבור אלא כביכול משלך אני רוצה: שמן זית. ולא שמן שומשמין ולא שמן אגוזים ולא שמן צנונות. שמן זית. מזיתו (פי' בשעה שהוא מחובר לזית יהיה בו שמן ולא מה שיוצא מהן אחר כתישה מרובה) מכאן אמרו ג' זיתים הן ובהן ג' ג' שמנים (פי' בכל זית) זית ראשון מגרגרו בראש הזית כו' ראשון שבכולן כשר למנורה והשאר למנחות: זך. אין זך אלא נקי: כתית. ר' יהודה אומר אין כתית אלא כתישה: זך כתית למאור. ואין כתית למנחות. יכול יהא אף כתית פסול למנחות תלמוד לומר ועשרון סלת בלול בשמן כתית: להעלת. שתהא שלהבת עולה מאליה ולא על ידי דבר אחר: נר תמיד. זו נר מערבי שדולק תמיד שממנו היה מתחיל ובו היה מסיים: (ג) מחוץ לפרכת. לפי שנאמר ויתן את המנורה נכח השלחן איני יודע אם סמוכה לפרכת אם סמוכה לפתח כשה"א מחוץ לפרכת הרי סמוכה לפרכת יותר מן הפתח: העדות. עדות לכל באי העולם שהשכינה שורה בישראל. וא"ת לאורה צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל (מנחות פו:) [ובש"ס מפרש מאי עדות]: יערך אתו אהרן ובניו. לפי שנאמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות יכול יהא כהן א' נכנס בשבעת הנרות להדליק [פי' וידליק את כלן כאחד] תלמוד לומר להעלת נר [פי' דמשמע שאין כהן א' נכנס אלא בנר אחד כדי להדליק נר אחד והיינו להעלת נר בל' יחיד] יכול יהיו ז' כהנים נכנסין בשבעה נרות להדליק כאחת (פי' דהשתא נתקיימו ב' קראי דהיינו אל מול פני המנורה יאירו שבעת כו') ולהעלות נר (פי' שהרי כל כהן אינו עולה להדליק אלא נר א') תלמוד לומר יערך אתו אהרן ובניו אחד אחד: מערב עד בקר. תן לה מדתה כו' עיין רש"י ז"ל. ושלא תהא כשרה עבודה מערב עד בקר אלא היא: (ד) על המנרה הטהרה. על טהרה של מנורה שלא יסמכם בקיסמים ובצרורות: יערך את הנרות לפני ה'. שלא יתקן בחוץ ויכניס: תמיד. אף בשבת אף בטומאה (פי' דג' פעמים תמיד כתיבי הכא א' לגופה על נר מערבי שתהא דולקת תמיד וא' אף בשבת וא' אף בטומאה וכל מקום דכתיב תמיד דילפינן מיניה שבת וטומאה סמכינן אהך): (ה) סלת ואפית. מלמד שנקחים סלת ומנין אף חטים תלמוד לומר ולקחת יכול אף שאר מנחות כן אם לקח חטים כשרה [פי' שלא יהא סלת מעכבתן בשעת לקיחה] תלמוד לומר אותה זו נקחית חטים [פי' בדיעבד] ואין שאר מנחות נקחים חטים: שתים עשרה חלות. שיהיו שוות: שני עשרנים. שיהיו שוים: יהיה החלה האחת. שנילושין אחת אחת ומנין שאף שתי הלחם לישתן ועריכתן אחת אחת ת"ל יהיה החלה האחת: (ו) ושמת אותם וכו'. מנין שאפייתן של לחם הפנים שתים שתים (ר"ל שירדו לתנור שתים) ת"ל ושמת אותם שתים מערכות יכול אף שתי הלחם כן שירדו לתנור שתים ת"ל אותם [מנחות צד: ובש"ס פריך האי אותם הא אפיקתיה פי' שירדו לתנור שתים שתים ומשני מדלא כתיב ושמתם דלשתמע נמי שתים וכתיב ושמת אותם משמע מעוטא] זו נאפית שתים ואין שתי הלחם נאפות שתים אלא א': ושמת. בדפוס. (פי' מלשון ושמת דרים מדלא כתיב ונתת אותם אלמא דאדפוס קאי ולכך שייך שפיר לשון שימה בדפוס עיין בתוספות שם) וג' דפוסים היו שם נותנן לדפוס כשהוא בצק ובתנור היה לה דפוס וכשהוא רודה נותנה לדפוס כדי שלא תתקלקל ובאותו הדפוס היה מניח על השלחן. והא דאמרינן לקמן על טהרו של שלחן היינו שיהא הדפוס עומד על טהרו של שלחן [ורש"י ז"ל פי' בפ' תרומה שיהא בדפוס עד שיתן על השלחן אבל על השלחן היה נותן בלא דפוס ולא נהירא]: שתים מערכות. יכול שמונה וארבע תלמוד לומר שש המערכת אי שש יכול שלש של שש ת"ל שתים עשרה אי שתים עשרה יכול ארבע וארבע וארבע תלמוד לומר שתים מערכות שש המערכת (וכ"ה במנחות נח:) [והתם יש לגרוס מתלה אלו נאמר י"ב ולא נאמר שתים ושש הייתי אומר ג' של ד' ד' ד' לכך נאמר שתים מערכות ואחר כך גרסינן אלו נאמר ב' מערכות ולא נאמר שש הייתי אומר של ד' וח']: על השלחן הטהר. מכלל שהוא טמא מלמד שמגביהין אותו ומראין לעולי רגלים ראו חבתכם לפני המקום כו' (מנחות צו:) ד"א על טהרו של שלחן ע' רש"י ז"ל. ד' סניפים היו וכ"ח קנים: (ז) ונתת על המערכת. עיין רש"י ז"ל. על המערכת. למעלה ר"א אומר על בסנוף (מנחות סב:) כמ"ש וסכות על הארון: לבנה זכה. שתהא ברורה: והיתה. מלמד שהיא מעכבת ומפגלת ופוסלת את הלחם: והיתה ללחם. אינו נותנה על גבי לחם אלא נותנה לפני בזיכין שיש להם שולים ונותנם על גבי השלחן כדי שלא יבנש את הלחם

הלחם: לאזכרה. ר"ש אומר נאמר כאן אזכרה ונאמר להלן אזכרה גבי מנחה מה אזכרה האמורה להלן מלא הקומץ אף כאן מלא הקומץ מלמד שהיא טעונה שני קומצים מלא הקומץ לסדר הזה ומלא הקומץ לסדר הזה: (ח) ביום השבת ביום השבת. עורך את החדשה ומקטיר את הישנה: יערכנו. אין עורך עמו קיים בשבת אלא נכנס מע"ש ופושטם ונותנם לארכו של שלחן כל הכלים שהיו במקדש ארכן לארכו של בית חוץ מן הארון ואחר שבת היה נכנס וסודר שלשה תחת כל א' ואחד ושנים תחת העליונה לפי שאין עליה משאוי תמיד (מנחות נט:) טפחו של זה מסדר כנגד טפחו של זה מסלק: מאת בני ישראל. מרצון בני ישראל: ברית עולם. למי שהבריח שנו: (ט) ואכלהו במקום קדש. מלמד שאכילתה במקום קדוש מנין שאף ליפתה ועריכתה במקום קדוש תלמוד לומר והיתה. מנין שאף שתי הלחם ליפתן ועריכתן במקום קדוש תלמוד לומר כי קדש קדשים דברי ר' יהודה שר"י אומר כל מעשיהם בפנים וחכמים אומרים ליפתן ועריכתן בחוץ ואפייתן בפנים. ר"ש אומר אף אפייתן בחוץ שר"ש אומר לעולם הוי רגיל לומר שתי הלחם ולחם הפנים כשרות בעזרה וכשרות בבית פגי: הוא. שאם נפרסה אחת מהן פסולה: לו. יכול לו לבדו תלמוד לומר ולבניו אי לבניו יכול לבניו לבד תלמוד לומר לו הא כיצד לאהרן שלא במחלוקת ולבניו במחלוקת: לאהרן ולבניו. ללמד מה אהרן כהן גדול אוכל שלא במחלוקת אף בניו כהנים גדולים אוכלים שלא במחלוקת: מאשי ה'. אין להם אלא לאחר מתנת אישים: חק עולם. (מנחות כז:) שהן מעכבין זה את זה: חק עולם. לבית עולמים: (י) ויצא. עיין רש"י ז"ל: איש מצרי. אע"פ שלא היו ממזרים באותה שעה הוא היה ממזר: בתוך. עיין רש"י ז"ל: (יא) ויקב. עיין רש"י ז"ל: ויקלל. איני אומר ויברך כמו שנאמר ברך נבות אלהים ומלך מלמד שאין הורגין בכינוי א"ר יהושע בן קרחה בכל יום דנים את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי נגמר הדין לא היו הורגים בכינוי אלא מוציאים את כל האדם לחוץ ושואלים את הגדול שבהם ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהם וקורעים ולא מאחים והשני אומר אף אני כמוהו והשלישי אומר אף אני כמוהו ואין העדים צריכין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו: ויביאו אל משה. ולא הביאו המקושש עמו [פי' אף על פי ששניהם היו בפרק א'] משום שאין דנים שנים ביום א'. וכן בפ' י"ב ויניחהו במשמר לפרש להם על פי ה' פי' רש"י ז"ל שלא הניחו המקושש עמו והיינו נמי משום שאין תופסין שנים ביום א': (יד) הוצא את המקלל. מלמד שב"ד מבפנים ובית הסקילה בחוץ: אל מחוץ למחנה. (סנהדרין מב:) נאמר כאן אל מחוץ למחנה ונאמר להלן אל מחוץ למחנה מה להלן חוץ לג' מחנות אף כאן חוץ לג' מחנות: וסמכו כל השמעים. השומעים אלו העדים. כל. אלו הדיינים [והא דצריכי השומעים והדיינים סמיכה כמו גבי קרבן דבעי סמיכה כדי שיהא עונש עליו וכן גבי שעיר המשתלח דכתיב וסמך אהרן את שתי ידיו עליו ונשא השעיר עליו את כל עונתם וה"נ העדים והדיינים עשו העבירה בשבילו העדים שאמרו גם כן והדיינים ששמעו מעדים לכך סומכין עליו כדי שישא הוא את עונותיהם]: את ידיהם. ידי כל אחד ואחד (פי' שתי ידיו של כל א' וא' היינו הדיינים והעדים). ידיהם על ראשו. סומכין ידיהם עליו ואומרים לו דמך בראשך שאתה גרמת לעצמך: ורגמו אותו (סוטה כג:) אותו ולא כסותו ולא אותה ולא כסותה מכאן אמרו האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה: כל העדה. עיין רש"י ז"ל: (טו) ואל בני ישראל. יכול הוראת שעה היתה תלמוד לומר ואל בני ישראל תדבר לדורות: איש איש. מה תלמוד לומר איש אש לרבות את הגוים שהיו נהרגין בארץ ישראל על ברכת השם כישראל אבל לא היו נהרגין אלא בסייף שלא נתנה מיתה לבני נח אלא הרג בלבד: כי יקלל אלהיו. מה תלמוד לומר לפי שנאמר ונקב שם ה' מות יומת יכול אין חייבין מיתה אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכינויים תלמוד לומר כי יקלל אלהיו דברי רבי מאיר והכמים אומרים על הכינויים באזהרה ועל שם המיוחד במיתה: ונשא חטאו. עיין רש"י ז"ל בכרת כשאין התראה שר' יהודה אומר נאמר כאן נשיאת חטא ונאמר להלן נשיאת חטא גבי פסח שני (בפ' בהעלתך) מה נשיאת חטא האמור להלן כרת בלא התראה אף כאן כרת בלא התראה: (טז) ונקב שם ה'. עיין רש"י ז"ל: רגום ירגמו בו כל העדה. יהיו כל העדה כבעלי דבבא לו: כגר כאזרח. גר זה גר. כגר. נשי גרים: אזרח. זה אזרח. כאזרח. נשי אזרחים: כגר כאזרח. הוא דבעינן בנקבו שם אבל ע"ג אפי' בכינוי (אינו בת"כ רק בסנהדרין נו·) ד"א כגר כאזרח הוא דבסקילה אבל ע"ג בסייף: בנקבו שם יומת. אמר רבי מנחם בר' יוסי להביא את המקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקלל בשם: (יז) ואיש כו'. אין לי אלא איש אשה מנין תלמוד לומר ומכה איש כו' בין איש בין אשה. אי מכה איש אין לי אלא שהכה את איש עיין רש"י (פ' משפטים) א"כ מה תלמוד לומר מכה איש מה איש שהוא בן קיימא פרט לנפלים שאינן בני קיימא: ואיש. פרט לקטן: כי יכה. יכול אפי' בלא מיתה (עיין רש"י פ' משפטים) תלמוד לומר מכה איש ומת כו': נפש. (סנהדרין עח·) פרט בשהכהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות בין בבת אחת בין בזה אחר זה פטורין רי"א בזה אחר זה האחרון חייב: (יח) ומכה נפש בהמה. אלו נאמר ומכה נפש בהמה ישלם הייתי אומר מכה אדם ישלם בהמה תלמוד לומר ישלמנה בבהמה עסקתו: (יט) ואיש כי יתן מום. אין לי אלא שנתן בו מום נרם באזנו תלש בשערו רקק בו העביר טליתו פרע ראש אשה בשוק מנין תלמוד לומר כאשר עשה כן יעשה לו (משמע כל עשיות שעשה צריך לעשות לו). מנין אפי' אחזו והעמידו בחמה או בצינה הפיך בו את הדוב הפיך בו את הנחש תלמוד לומר כאשר עשה כו'. יכול אפי' שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש ת"ל מום. מרבה אני את אלו שהמעשה ביד ומוציא אני את אלו שאין מעשה ביד (אינו בת"כ רק בב"ק מו·) יכול יהא שור חייב בה' דברים ת"ל איש בעמיתו ולא שור בעמיתו. יכול סימא את עינו ימסו את עינו שיבר את ידו ישברו את ידו רגלו ישברו רגלו ת"ל ומכה בהמה ומכה אדם (עיין בב"ק פו:) מה מכה בהמה תשלומין אף מכה אדם תשלומין וכתיב ולא תקחו כפר לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר אבל לאברים אתה לוקח כופר: (כ) שבר תחת שבר כו'. כמו שפירשתי למעלה: (כא) ומכה בהמה. (כתובות לה· ובשארי מקומות בש"ס) דבי חזקיה אומר מה מכה בהמה לא חלקת בין שוגג למזיד בין אונס לרצון בין מתכוין לשאינו מתכוין בין דרך עליה בין דרך ירידה לחייבו ממון אף מכה אדם לא חלקת בין שוגג כו' לפוטרו ממון: (כב) משפט אחד. כמשפט דיני נפשות כן משפט דיני ממונות מה דיני נפשות בדרישה וחקירה כך דיני ממונות יכול בכ"ג ת"ל עין תחת עין ריבה: כגר. (יבמות מו: ועיין רש"י קידושין סב: והוא כדברי הגאון) מכאן שהגר צריך שלשה: (כג) וירגמו אתו. ולא כסותו: אבן. מלמד שאם מת באבן א' יוצא: ובני ישראל עשו. עיין רש"י ז"ל ומה העושה עבירה אחת נוטלין את נפשו ממנו ק"ו לעושה מצוה אחת שתנתן לו נפשו לו ולזרעו עד סוף כל הדורות [פי' משום דמדה טובה מרובה על מדת פורענות] וכה"א ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום:

פרשת בהר

כה (ב) **כי** תבאו. יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ ארץ המיוחדת יכול משבאו לעמון ומואב ת"ל אשר אני נותן לכם ולא לעמון ומואב יכול משכבשו אף על פי שלא חלקו חלקו למשפחות ולא חלקו לבתי אבות או שחלקו לבתי אבות ואין כל אחד מכיר את חלקו יכול יהיו חייבים בשמיטה ת"ל שדך כרמך שיהא כל א' מכיר את שדהו ואת כרמו. נמצאת אתה אומר כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה ובחדש הגיע ט"ז בניסן נתחייבו בעומר שהו חמשים יום נתחייבו בשתי הלחם שהו י"ד שנים נתחייבו במעשרות. התחילו מונים לשמיטה. לעשרים ואחת עשו שמיטה לששים ושלש עשו יובל [פי' דהיינו שהתחילה שנת היובל והא דאמר לעשרים וא' עשו שמיטה דהיינו סוף שנת השמיטה וליובל קרי התחלתו משום דשמיטה משמע בסופו ויובל בתחלתו]: ושבתה הארץ. יכול אף לחפור בורות שיחין ומערות תלמוד לומר שדך לא תזרע כו' אין לי אלא זריעה וזימור. עידור מכוש וכיסוח ושאין מזבלין כו' ושאין מקרסמין מנין תלמוד לומר שדך לא כו' כרמך לא כו' כל מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך יכול לא יקשקש תחת הזיתים ולא ימלא את הנקעים שתחת הזיתים ולא יעשה עוגיות בין אילן לאילן חבירו תלמוד לומר שדך לא תזרע כרמך לא תזמור זריעה וזימור בכלל היתה ולמה יצאו להקיש אליה ולומר לך מה זריעה וזימור שהן עבודה בשדה וכרם אף אין לי אלא דברים שהם עבודה בשדה ובכרם [פי' וקשקוש תחת הזיתים אינה עבודה אלא בכרם] יכול אף שנת היובל עולה מן המנין תלמוד לומר שש שנים תזרע שדך שנים שאתה זורע עולה מן המנין ואין שנת היובל עולה למנין שני שבוע מנין לאורז ודוחן ופרגין ולשומשמין שהשרישו לפני ר"ה שכונסין בשביעית ת"ל ואספת כו': (ד) ובשנה השביעית. יכול אף על פי שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע שדך ואספת ששה זורעין וששה אוספין לא ששה זורעין ושבעה אוספין (פי' דמכתוב א' שמעינן שפעמים ששבעה אוספין ומכתוב א' שמעינן שאין אוספין אלא ששה מסתברא לאוקמי הא דאוספין היינו כשהשרישו לפני ר"ה והא דאין אוספין היינו כשלא השרישו]. מנין לשלשים יום שלפני ר"ה שחשובה שנה ת"ל ובשנה כו' (ר"ה ט:) נאמר כאן ובשנה ונאמר להלן מראשית השנה מה להלן מתשרי כו': שבת שבתון. מכאן אמרו בנות שוח שביעית שלהם שניה שהם עושין לשלש שנים (פי' דאזלינן בתר חנטה וכיון דחנטה דידהו הוי בשביעית אף שנגמרו לאחר ז' אסור): שבת לה'. עיין רש"י ז"ל: שדך לא תזרע כו' כל מלאכה שבשדך וכו' כדלעיל: (ה) את ספיח קצירך לא תקצור. מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורים בשביעית: ואת ענבי נזירך לא תבצר. מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר: לא תבצר. כדרך הבוצרים (פי' אף מן המופקר שמותר לך לבצור מכל מקום אסור לבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנה של שביעית אין קוצין אותה במוקצה אבל אתה קוצה בחרבה אין דורכין ענבים בגת אבל דורכים בעריבה אין עושים זיתים בבד כו' רמ"א אף טוחן הוא בבד ומכניס לבודידה): שנת שבתון יהיה לארץ. משמע שאינו אסור אלא באותה שנה לכן אמרו כיון שיצא שביעית אף על פי שפירותיה שביעית מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן אבל פירותיו אסורים: (ו) והיתה שבת הארץ לכם. מן השבות היינו מן המופקר בארץ אתה אוכל ואין אתה אוכל מן השמור שדה שנטייבה בש"א אין אוכלים פירות שביעית בטובה ובה"א בטובה ושלא בטובה: לכם לאכלה. ולא לאחרים כו' ולא למנחות ונסכים: לך ולעבדך ולאמתך. יכול אין לי אלא לעניים מנין אף לעשירים תלמוד לומר לך ולעבדך ולאמתך אם כן מה תלמוד לומר ואכלו אביוני עמך עניים אוכלים אחר הביעור אבל לא עשירים דר"י ר' יוסי אומר כו' ד"א ואכלו אביוני עמך הראוי לאדם לאדם לבהמה לבהמה: לך ולעבדך ולאמתך. הרי אתה ועבדים ושפחות א"כ מה תלמוד לומר ולשכירך ולתושבך אפי' גוי: הגרים עמך. לרבות את האכסנאי: (ז) ולבהמתך ולחיה. עיין רש"י: אשר בארצך. [פסחים נב·] אין מוציאין פירות שביעית לח"ל: תהיה. אף לנביעה אף להדליק את הנר: כל תבואתה. אין נאכלת אלא שבואה מכאן אמרו מאימתי אוכלין פירות כו': לאכל. ולא למלוגמא ולא אספלנית ולא לעשות ממנה אפיקטוזין דר"י וחכמים אומרים לא למשרה ולא לכביסה [פלוגתא זו אינו בת"כ רק בסוכה לח·]: (ח) וספרת לך. בב"ד: שבע שבתת. יכול ימים ת"ל שנים עיין רש"י ז"ל. שבע שבתת כו'. מלמד שצריך לספור שבועות מנין שצריך לספור שנים ת"ל תשע וארבעים שנה מנין שיעשו שביעית אע"פ שלא עשו יובל ת"ל והיו לך ימי שבע כו' תשע וארבעים שנה וכן יובל אע"פ שלא עשו שביעית וחכ"א אם אין שביעית אין יובל כו': (ט) והעברת שופר. מכאן שבשופר: והעברת. תקיעה לפניה: והעברת (ר"ה כז:) דרך העברתו. ביום. ולא בלילה: הכפרים. אפילו בשבת עיין רש"י ז"ל: בכל ארצכם. שכל יחיד ויחיד חייב ביוה"כ: בכל ארצכם. שדוחה שבת בגבולין: (י) וקדשתם את שנת החמשים. לפי שנאמר בעשר לחדש

יכול

שנעבדה בו עבודה . מהם . אפי' מקצתן : על המזבח . לרבות זריקת דם : לה' . לרבות שעיר המשתלח מכאן אמרו המקדיש בע"מ עובר בה' לאוין ועשה משום בל תקדישו ובל תשחטו ובל תקטירו כלו ובל תקטירו מקצתן ובל תזרקו (תמורה ו"ו :) ולדר"י בר"י אף משום קבלה : (כג) ושור ושה . לרבות כל הפסולין שבשור ושה שהוא בבל ירצה : נדבה תעשה אותו . אין לי אלא נדבה נדר מנין ת"ל ולנדר יכול אף למזבח תלמוד לומר לא ירצה אין לי אלא נדר נדבה מנין תלמוד לומר נדבה ולנדר רבי אומר ממקומו הוא מוכיח שנאמר לא ירצה איזה קודש שמרצה זהו קדשי מזבח שנאמר ונרצה לו : (כד) ומעוך וכתות ונתוק וכרות . כולן אף בביצה דברי ר' יהודה ראב"י אומר בגיד ר"י אומר מעוך וכתות אף בבצים (בכורות ל"ט) ונתוק וכרות בגיד : נתוק וכרות . אם על הכורת חייב על נותק לא כ"ש להביא נותק אחר כורת (תמורה ז') ומסרס אחר מסרס שהוא חייב : לא תקריבו . בקבלת הדם דר"י בר"י ותכ"א להביא במת יחיד (שבת קי"א) אין לי אלא שלא יקריב מנין שלא יעשה תלמוד לומר לא תעשו אין לי אלא בהמה . חיה ועוף מנין תלמוד לומר בארצכם לא תעשו כל שבארץ ובארצכם ובכם לא תעשו (לרבות אדם) : (כה) ומיד בן נכר . עיין רש"י ז"ל : לא תקריבו את לחם אלהיכם . שאין מקבלים שקלים מנכרים . אין לי אלא תמידין שקרוין לחם שאר קרבנות צבור מנין תלמוד לומר מכל אלה ומנין שנקבות אסורין בסירוס תלמוד לומר כי משחתם בהם מום בם רי"א אין נקיבות בסירוס : מום בם . פרט לשעבר (זבחים עז') . מום בם . ר' ישמעאל אומר מנין לרובע ונרבע ומוקצה ונעבד שאין אסורין בעופות תלמוד לומר כי משחתם בהם כל שמום פוסל בו דבר ערוה וע"ג פוסל בו (חולין כ"ג . אבל למסקנא שם פסולין בעופות וע"ש) עופות שאין מום פוסל בו אין דבר ערוה כו' וכן בהמת מעשר (בכורות מז') דבר אחר מום בם אף שאיסורן קובע כו' (רצה לומר לאסור בקרבן) מכל מקום צריכין מום קבוע לפדות עליהן (תמורה כ"א) : (כז) שור כי יולד . ולא אדם שאדם יוצא דופן כשר לעבודה : שור או כשב . פרט לכלאים : או עז . פרט לנדמה : כי יולד . פרט ליוצא דופן : והיה שבעת ימים . פרט למחוסר זמן : תחת אמו . פרט ליתום נאמר כאן תחת ונאמר במעשר בהמה תחת מה כאן פרט לכל אלו אף להלן פרט לכל אלו ומה להלן פרט לטרפה אף כאן פרט לטרפה . לפי שנא' עם אמו יכול שיהא כל שבעת ימים עם אמו ת"ל כאן תחת אמו . יכול אפי' יצא ממנה כשהיא מתה תלמוד לומר עם אמו : ומיום השמיני . יכול ביום השמיני עצמו אסור ת"ל בבכור ביום השמיני תתנו לי ומנין ליתן של זה בזה תלמוד לומר אמו אמו לגז"ש : ירצה אשה . לאישים . ומנין אף להקדש תלמוד לומר לקרבן . כתוב א' אומר שבעת ימים (זבחים מב' . חולין פא') והלילה מותר וכתוב אחד אומר ומיום השמיני הא כיצד כאן להקדש כאן לאישים : לה'. לרבות שעיר המשתלח . מנין לשוחט אותו ואת בנו במוקדשים שהוא בלא ירצה ת"ל ירצה לקרבן אשה לה' : (כח) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד . מלמד שהשוחט אותו ואת בנו במוקדשים הרי זה בלא ירצה . ושור . ולא חיה . שה . ולא עופות . או שה . להלק . יכול אותו ואת בנו נוהג בזכרים כנקבות תלמוד לומר אותו א' ולא ב' . וחייב כאן וחייב באם על הבנים מה להלן בנקבה אף כאן בנקבה ואם נפשך לומר תלמוד לומר בנו את שבנו כרוך אחריו . אין לי אלא אותו ובנו בנו ואותו מנין תלמוד לומר תשחטו הרי כאן שנים כיצד א' שוחט את הפרה וא' שוחט את בנה וא' שוחט את אמה שנים האחרונים חייבין . אותו ואת בנו . ולא אותו ואת האחים כיצד שחט חמשה אחים ואחר כך את האם אינו חייב אלא א' אבל שחט את האם ואחר כך האחים חייב על כל א' וא' . אותו ואת בנו . ולא אותה ואת אם אמה כיצד בהמה ואת אם אמה שכן הוא רשאי ואחר כך את האמצעי סופג את הארבעים . אותו ואת בנו . ולא את בת בתה : לא תשחטו . פרט לשוחט ונתנבלה בידו (פי' מהמת שחיטה דלא הוי שחיטה כלל) : ביום א'. יום מיוחד שעון הכרזה . דבר אחר יום א' לפי שמדבר בקודש ומוקדשין הלילה הולך אחר היום יכול אף כאן כן תלמוד לומר יום א' ונאמר במעשה בראשית יום א' מה להלן היום הולך אחר הלילה אף כאן כו' : (כט) וכי תזבחו וכו' ביום ההוא יאכל . עיין רש"י ז"ל אין לי אלא תודה מנין לרבות כל הנאכלין ליום א' ת"ל וכי תזבחו זבח : (לא) ושמרתם . זו משנה : ועשיתם . זו מעשה כל שאינו במשנה אינו במעשה : אני ה' . נאמן לשלם שכר ד"א ושמרתם כו' ליתן שמירה ועשיה למצות : (לב) ולא תחללו . עיין רש"י ז"ל : ונקדשתי . כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה (מגילה כ"ג) :

כג (ב) אשר תקראו . שמעברין את השנה לצורך מפני התקופה ומפני האביב ומפני גליות בני ישראל עיין רש"י ז"ל שנא' בני ישראל : (ד) מועדי ה' . עשה מועדות שיעשו אותם כל ישראל ומנין שאם היתה השנה צריכה להתעבר ולא הספיקו לעבר עד שאירע ניסן שאינה מעוברת תלמוד לומר אשר תקראו אותם אם קראתם אתם הם מועדי ואם לאו אינם מועדי . עברוה שלא כדין כגון בלילה או מבנה לחברתה או יתר חודש או פחות חודש מנין שאינה מעוברת ת"ל אלה הם מועדי . אשר תקראו אתם . אפי' לא היתה השנה צריכה להתעבר ועברוה שוגגים או אנוסים או מוטעים מנין שהיא מעוברת ת"ל אתם אתם אתם ג' פעמים כאן מדבר בעיבור שנה ולמטה מדבר בעיבור חדש שנא' אלה מועדי ה' כו' אשר תקראו אתם כו' גם כן הכל כנ"ל שאם קדשו שוגגין או אנוסין או שלא כדין או שלא הספיקו לקדשו עד שחשכה שמעברין את החודש יכול כשם שמעברין השנה לצורך כך מקדשין החדש לצורך ת"ל החדש הזה לכם (ר"ה כ') כזה ראה וקדש . ומנין שמחללין שבת על קריאתן תלמוד לומר במועדם יכול כשם שמחללין על קריאתן כך מחללין על קיומן ת"ל אשר תקראו על קריאתן אתה מחלל ואין אתה מחלל על קיומן . ומנין שראש ב"ד (ר"ה כד') אומר מקודש ת"ל וידבר משה את מועדי ה' ומנין שכל ישראל עונין מקודש מקודש ת"ל בנ"י אשר תקראו (וזה סדרן אשר תקראו נדרש על כל הפסוק מועדי ה' אשר תקראו שמעברין לצורך . מקראי קודש אשר תקראו שצריך לומר מקודש . אשר תקראו אתם אם קראו מקודש ואם לאו אינו מקודש . אשר שקראו במועדם על קריאתן אתה מחלל שבת) ומנין שצריכין לומר ב' פעמים מקודש (ר"ה כד') תלמוד לומר מקראי קודש ומנין שמעברין חדש לשנה ת"ל חדש האביב (כן מוכח מגמרא מגילה ה') ומנין שמעברין יום לחודש ת"ל כאן יום לחודש : (ג) ששת ימים . עיין רש"י ז"ל : וביום השביעי כו' כל מלאכה . אין לי אלא ביום שמוזהר בלילה מנין תלמוד לומר שבת עונש מנין ת"ל כי כל העושה כו' בלילה מנין תלמוד לומר מחלליה כו' : שבתון . שבות שלא יעלה באילן ואף שבות מצוה כנ"ל באחרי מות : כל מלאכה . אפי' מקצת כגון ב' אותיות כו' . מלאכה למד גז"ש ממשכן מלאכה שהיתה שם : מקרא קדש . קדשהו באכילה ושתיה וכסות נקיה : בכל מושבותיכם . שיכול הואיל ושבת כתיב בעניני מועדות (קידושין לז') שיהא צריך קידוש ב"ד כמועדות ת"ל בכל מושבותיכם ולהלן נאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם (סנהד' נה :) שאין מיתת ב"ד דוחה שבת נאמר שם מושבות ונאמר והיו אלה לכם וגו' בכל מושבותיכם בפ' מסעי מה להלן בב"ד . במושבתיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר אברים ופדרים שניותרו ומשלה בהם האור מבעוד יום (שבת כ') : (ה) בין הערבים . מכי ינטו צללי ערב : (ו) לחדש הזה חג המצות . חודש הזה חג המצות ואין חג הסוכות טעון מצות שיכול והלא דין הוא כו' תלמוד לומר זה חג המצות ולא סוכה טעון מצה : שבעת ימים מצות תאכלו . מצה הנאכלת לשבעה פרט לחלת תודה ורקיקי נזיר : (ז) מקרא קודש . קדשהו באכילה ושתיה וכסות נקיה : כל מלאכת עבודה . (ר"ה כט') פרט לתקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה : (ח) והקרבתם כו'. אם אין פרים כו' עיין רש"י "ל ואם אין לך בטהרה הבא בטומאה מנין תלמוד לומר והקרבתם אשה לה' מכל מקום : (י) כי תבאו . יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ ארץ כנען יכול ארץ סיחון ועוג ת"ל אשר אני נותן לכם (פי' ולא עמון ומואב כי לא נתתי להם אלא הם כבשו שיאתו להם) : וקצרתם את קצירה כו' ראשית קצירכם . שיהא ראשית לכל הנקצרים שלא יקצרו קודם העומר יכול אפי' קטניות ושארי מינים ת"ל ראשית ונאמר בחלה ראשית מה להלן ה' מינים אף כאן ה' מינים . וחלה עצמה מנין נאמר בחלה לחם (מנחות ע:) ונאמר במצה לחם מה להלן ה' מינים אף כו' ובמצה עצמה מנין תלמוד לומר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל

על דרך רמז

ענין ג' רגלים שם הוי"ה ז' ימי הפסח וח' ימי חג ב' ההין פסח לתתא וסוכות לעילא' כמ"ש ח"ג דל"ב ולכן בו הלל גמור דלא מתפחד מיו"ד אבל בפסח לא נכנסו בוא"ו ע"ד שאכלו להם מן השמים וקבלו התורה אז שתי לחם מחיסין ה' א' אבל שעורים ה' ב' ושבועות וא"ו ולכן יום א' כמ"ש שם דל"ו ע"א וש"ע הוא יו"ד של השם לכן ג"כ יום א' שכל הזכרים א' ומוקבין ז' בסוד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה סליק לדכורא אז ירצה לקרבן כו' וכן מילה בשמיני בשביל זה ובגין דאו"א לא מתפרשין לכן ש"ע תיכף אחר סוכות משא"כ בשבועות שצריכה נוק' ז' נקיים ז' שבועות ולכן זיווגא בש"ע דזיווגא מבי אבא כמ"ש שם דף ז' ע"ב ר' אבא שלח כו' והן השם כסדר ממטה למעלה ואף על גב דההין הן ז' עם הזכרים כמ"ש שם דל"ב ע"א מכל מקום כתיב תחת אמו ולא תחת אביו והוא קבלת אמא מאביו בחינתו ג"כ כי בה' אחרונה צריך לכתוב ו' של ז"א ברגל ימיני קודש וכן ביו"ד. העוקץ של ה' הראשונה ג' קולין בה וכן בה' קוץ העליון אינו נגלה רק קוץ היו"ד וקוץ התחתון שכן הו"ב כמ"ש שם ד"י ע"ב בענין היו"ד וקוץ העליון שהוא כתר הוא קוץ תחתון של יו"ד שבשם שהוא כתר דבינה הנק' אמא כי כל בחי' תחתונה שבעליון הוא עליונה של פרצוף שלאחריו מהקוץ הזה הוא מקור דמבועא כידוע והוא כתר של אמא שכתר הוא לעולם מקור כמ"ש בתז"ח דפ"ו ע"ג ומקור דההוא נהר וכן עטרת היסוד הוא כתר של מלכות ומקור דילה כמ"ש שם וגג הה"א הוא נהר ויו"ד הה"א הוא מבועא דנחלא כמ"ש בח"ג דף יו"ד ודף ס"ה וז"ס השבן בחכמה יו"ד וקוץ התחתון שהוא גזעא ושבולא שלכן ל"ב נתיבות הם אלהים שהוא בינה שבחכמה וחכמה בבינה הוא יו"ד וגג שבה"א וז"ס נחל נובע מקור חכמה ממטה למעלה ד' בחינות אלו כסדר . חכמה הוא גוף היו"ד עצמה וקוץ העליון של יו"ד שבשם רומז לכתר כידוע והוא ג"כ בחינה התחתונה שבא"א מ"ס שנק' א"ם ושם תשעה היכלין דלאו אינון נהורין כו' והן תמניא סמכין שבגוף היו"ד עם נקודה עלאה שהן תשע וז"ס בה"א דף ס"ה וה"ב רס"ם רשואה דכל ס' נהורין דקיימי כולהו במחשבה דאיהו חד מינייהו בתושבתא והן תמניא סמכין דאמר בס"א ה' וכדין נהרין מגווייהו תמניא עם נקודה עלאה והן שנקרא א"ם כמ"ש שם והתחם תשעה נקודין אחרנין והן דנפקין מקוץ תתאה מנה יחוד בוצינא ס"ג ניצוצין דבוצינא והן נקודין דאורייתא ול"ב שבילין והיו"ד סלקא ברעו דמחשבה הוא מ"ס והוא קוצו של יו"ד וא"ו של יו"ד הוא שית סמכין דאגוזא ואגוזא עצמה הוא קוץ התחתון דיו"ד והוא בינה שלו ונקרא תהום כידוע וכמ"ש בדעתו התהומות נבקעו שהיא פטר רחם ברא בוכרא ותהום הוא חללא דאגוזא כמ"ש בתיקונים והוא"ו הוא וי"ו קנוות ו' נקודות והוא וא"ו של חול וד' שלו היא רחיכא דנפקא מסתרא דאת דא כמ"ש שם בס"א ה' והיא למ"ד של תול מגדל הפורח באויר והוא גנתא דגרורתא דחיי כמ"ש ח"ג ל"ב וזהו אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל כו' שמם צרור החיים שהנשמות צרורות שהמה אבי הנחל וכמ"ש בגמרא עירובין לראות הפרחה הגפן אלו בעלי מקרא כו' וז"ס ח"י עלמות שמונה נקודין עם נקודה עלאה והתשעה דלתתא מינייהו וסוד השמונה נקודין הן ח' דחו"ל וסוד החו"ל הן נגד חב"ד שהן ג' קולין דיו"ד ועשר נקודין הן ע"ס ולמ"ד הוא בינה ונשארין בה ח' נקודין מבינה ולמטה ועם כ"ב אתוון שהן במגדלא הן למ"ד ועם ב' נקודות שהן ח"ו הוא ל"ב דנפקין מגו בינה ל"ב אלהים וה"ה דשמא היא יפלא כמ"ש בס"א ושם ים לה שית ירישן שהן תמש ולפניס חד יריעה מרוקמת כמ"ש בח"ב ס"ח ואמר שם האי היכלא איהו פקיחא דעיינין ס' שהן ל"ב אלהין שבשבא

ואכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ יוצא י"ח מצה : את קצירה . כתיב וקצרתם את קצירה וכתיב והבאתם את עמר ראשית ממקום שאתה מביא אי אתה קוצר (שם ע"א) וממקום שאי אתה מביא אתה קוצר וזהו שבשלחין ושבעמקים : קציר . ולא שתת . קצירכם . ולא קציר של מצוה מכאן אמרו קוצרים מפני הנטיעות (שם) ומפני האבל ומפני התלמידים : אל הכהן והניף . תנופה בכהן ואין קצירה בכהן : (יא) והניף כו' לפני ה' . במזרח (מנחות סא:) . והניף . עיין רש"י ז"ל : לרצונכם . אין כופין ציבור על כרחם : ממחרת השבת . ממחרת יו"ט עיין רש"י ז"ל : יניפנו הכהן . הוא בנין אב לכל התנופות שהן בכהן : ביום הניפכם . בנין אב לכל התנופות שהן ביום : (יב) את העמר כבש . כבש אע"פ שאין עומר אע"פ שאין כבש . תמים . ולא בעל מום . בן שנתו . ולא שנתו של עולם : (יג) ומנחתו שני עשרונים . יכול כשם שמנחתו כפולה כך נסכיו כפולים תלמוד לומר ונסכה יין רביעית ההין יכול אין יינו כפולה שאין בא עמו אבל שמנו הבא עמו יהא כפולה ת"ל ונסכה כל נסכיו יהיו רביעית : (יד) ולחם וקלי וכרמל . נאמר כאן לחם (מנחות ע:) ונאמר במצה לחם מה להלן מה' מינים אף כאן : לחם קלי וכרמל . לחייב על כל אחד ואחד (כריתות ה:) : עד עצם וכתיב עד יום הביאכם . כאן בזמן שבהמ"ק קיים כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים (שם ס:) : חקת עולם . בית עולמים : לדורי דורות : לדרתיכם . בכל מושבתיכם . בין בארץ בין בחוץ לארץ מכאן אמרו החדש אסור מן התורה בכל מקום . ערלה הלכה . כלאים מדברי סופרים : (טו) וספרתם לכם . כל אחד ואחד : (טז) ממחרת השבת . ממחרת יו"ט : מיום הביאכם את עמר תספרו . יכול יביא ויספור ממחרת השבת (מנחות סו:) אבל יקצור אימתי שירצה תלמוד לומר מהחל חרמש בקמה תחל לספור . אי מהחל חרמש יכול יביא ממחרת השבת ויקצור ויספור אימתי שירצה ת"ל מיום הביאכם תספרו אי מיום הביאכם יכול יספור ויקצור ויביא ביום ת"ל שבע שבתות תמימות אימתי הן תמימות בזמן שמתחיל מבערב יכול יקצור ביום תלמוד לומר מהחל חרמש בקמה תחל לספור יכול הכל בלילה תלמוד לומר מיום הביאכם הא כיצד קצירה וספירה בלילה והבאה ביום : תספרו חמשים יום . וכתיב שבע שבתות . מכאן אמרו (שם) שמצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי : חמשים יום . וכתיב שבע שבתות . הא כיצד מנה מ"ט וקדש יום חמשים : והקרבתם מנחה חדשה . שיהא חדשה לכל המנחות אין לי אלא מנחת חטים מנחת שעורין מנין כשה"א וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה אם אינו ענין למנחת חטים ת"ע למנחת שעורים : (יז) ממושבתיכם . ולא מן חוץ לארץ : תביאו . אף מן העליה (פי' אם לא מצא מן החדש) (ופליג אמתניתא שאמרה דוקא מן החדש ולכן דרש לעיל חדשה חדשה לכל המנחות ע"ש מנחות פג:) : תביאו . כל מה שאתה מביא במקום אחר כגון גבי חמץ הרי היא כזו עשרון לחלה : שתים . שיהיו שניהם שוים מדלא קאמר שתי לחם : שני עשרונים סלת . מן חטים (עיין רש"י פ' ויקרא ב' א') : חמץ תאפינה . שאור בודה להן מתוכן ומחמצן דר"מ רי"א אף היא אינה מן המובחר אלא מביא את השאור ונותן לתוך המדה וממלא את המדה אמרו לו כו' : (יח) והקרבתם על הלחם שבעת כבשים . כבשים אף שאין לחם (פי' מדלא כתיב כבשים על הלחם) א"כ מה ת"ל על הלחם שלא נתחייבו בכבשים עד שלא נתחייבו בלחם : (כ) על לחם הבכרים . יכול הלחם למטה ת"ל על שני כבשים אי על שני כבשים יכול למעלה תלמוד לומר על לחם הבכרים הא כיצד מניח בין ירכותיהם של כבשים ומניף דר"ח בן הכינאי ר' יוסי בן משולם אומר שכבשים על הלחם ומה אני מקיים על שני כבשים להוציא שבעה . וחכ"א מה מצינו (מנחות סב:) בכל מקום שהלחם למעלה אף כאן למעלה : (יט) ועשיתם שעיר עזים . עיין רש"י ז"ל : ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים . שתהא זביחתן לשם שלמים : קדש יהיו . לעכב (מנחות מ"ה) נאמר כאן יהיו ונאמר להלן סלת תהיינה מה להלן לחם אף כו' שהלחם מעכב את הכבשים ואין הכבשים מעכבין את הלחם דברי ר"ע בן ננס אומר הכבשים מעכבין את הלחם ואין הלחם מעכב את הכבשים נאמר כאן יהיו ונאמר להלן יהיו עלה לה' מה להלן כבשים אף שאין לחם אף כאן כבשים אף שאין לחם : (כב) ובקצרכם כו' . עיין רש"י ז"ל : אני ה' אלהיכם . זו מלכיות : (כד) שבתון . קדושת היום שכולל מלכיות עם קדושת היום : זכרון . זכרונות : תרועה . שופרות : מקרא קודש . קדשהו בעשיית מלאכה דר"א רע"א כו' . זכרון כתוב אחד אומר זכרון וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם כאן ביו"ט שחל להיות בשבת כאן ביו"ט שחל להיות בחול (ר"ה כט:) . תרועה מנין שבשופר תלמוד לומר שופר תרועה ומנין שתקיעה לפניה ת"ל והעברת שופר ומנין שתקיעה לאחריה ת"ל תעבירו שופר . מנין ליתן של זה בזה ת"ל בחדש השביעי

בחדש השביעי לגז"ש . ג' תרועות נאמר זכרון תרועה . שופר תרועה . יום תרועה . ג' תרועות ושש תקיעות שהן ט' שלש של שלש שלש (שם לד:) (גמ"ש מקשה מעיקרא יליף מהיקשא והשתא מייתי ג"ש ולמה לי תרתי ומשני מעיקרא בעי למילף בהיקשא ואחר כך ראה דליכא למילף בהיקשא מייתי גז"ש והשתא באמת לא צריך להיקשא כלל ונראה הא דמתחלה רצה ללמוד בהיקשא היינו מעיקרא שרצה ללמוד ראש השנה מיוה"כ של יובל אמנם השתא שרוצה ללמוד שיהא של שלש שלש היינו ביובל כתיב אחד ובר"ה כתיב שתים ורוצה ללמוד זה מזה וזה מזה ובהיקשא ליכא למילף יוה"כ מראש השנה לכך מייתי גז"ש ודו"ק) : יום הכפורים הוא . לפי שנאמר מקרא קדש כו' ועניתם את נפשתיכם לא קראו מקרא קודש ולא התענה ועשה מלאכה מניין שמכפר תלמוד לומר יום כפורים הוא מ"מ . ומניין אע"פ שלא בקרבנות ושלא בשעיר היום מכפר ת"ל כי יום כפורים הוא מכל מקום יכול אע"פ שלא שב ת"ל אך : ועניתם את נפשותיכם . (יומא עו:) ה' ענוים נאמר ביום הכפורים מכאן אמרו שאסור באכילה ושתיה וכו' : (כח) וכל מלאכה לא תעשו כו' . הרי זו אזהרה למלאכה . ועונש בפסוק דלמטה : (כט) כי כל הנפש כו' ונכרתה כו' . הרי זו עונש עינוי : (ל) והאבדתי כו' . מה תלמוד לומר לפי שהוא אומר כו' עיין רש"י ז"ל : כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם כו' . בעצם ענוש כרת ואין ענוש כרת על התוספת : ועל הנפש כו' מלאכה בעצם כו' . על עצם היום הזה ענוש כרת ואין ענוש כרת על התוספת . יכול יהא מוזהר על התוספת תלמוד לומר בפר' כ"ח וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה על עצם הוא מוזהר ואינו מוזהר על התוספת (יומא פא:) אזהרה לעינוי עצמו מנין נאמר עצם לגז"ש מה עצם האמור במלאכה לא ענש אלא אם כן הזהיר אף עצם האמור בעינוי לא ענש אא"כ הזהיר . ומה להלן אינו מוזהר על התוספת אף כאן כו' . והאבדתי מכאן שכרת הוא אבדן . כי כל הנפש אשר לא תענה . (יומא פ:) פרט למחזיק מכאן אמרו האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור : (לא) כל מלאכה לא תעשו כו' . עיין רש"י ז"ל : (לב) שבת שבתון . שבות (שבת קיד:) מכאן שיום הכפורים כשבת אסור בקניבת ירק : ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש . (ר"ה ט:) וכי בתשעה מתענין והלא אין מתענין אלא בעשירי אלא כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה תשיעי ועשירי . דבר אחר ועניתם בתשעה מכאן שמוסיפין מחול על הקדש א"ל אלא מלפניו מלאחריו מנין תלמוד לומר מערב עד ערב אין לי אלא יום הכפורים שבתות מנין ת"ל תשבתו . יו"ט מנין ת"ל שבתכם הא כל שביתה שאתה שובת אתה מוסיף לה מחול על הקודש בין מלפניה ובין מלאחריה : מערב עד ערב . מכאן שצריך לילה ויום מן החדש (ר"ה כ' ב') : (לד) בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות . זה טעון סוכה ואין חג המצות טעון סוכה שהיה בדין אם זה שאין טעון מצה טעון סוכה חג המצות שהוא טעון מצה אינו דין שיטעון סוכה ת"ל הזה חג הסכות ואין חג המצות טעון סוכה . לפי שנא' בסוכות תשבו שבעת ימים ואיני יודע איזה שבעת ימים בחדש ת"ל בחמשה עשר יום לחדש הזה חג הסוכות שבעת ימים כו' : חג הסוכות לה' . יכול תהא חגיגה וסוכה לגבוה תלמוד לומר חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים . אי חג הסכות תעשה לך יכול יהא חגיגה ג"כ להדיוט ת"ל חג הסכות שבעת ימים לה' חגיגה לגבוה וסוכה להדיוט א"כ מה ת"ל חג הסכות לה' (סוכה ט:) כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה מכאן אמרו עצי סוכה אסורין כל שבעה : (לה) ביום הראשון מקרא קודש . קדשהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה : כל מלאכת עבדה לא תעשו . עיין רש"י ז"ל : (לו) ביום השמיני מקרא קדש . קדשהו במאכל וכו' : עצרת הוא . לפי שנא' (לז) אלה מועדי ה' . אם ביו"ט הרי כבר אמור אלא לימד על חול המועד שאסור במלאכה יכול תהא אסור בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר עצרת היא כל מלאכת עבודה היא אסורה בכל מלאכת עבודה ואין חול המועד אסורה בכל מלאכת עבודה דברי ריה"ג רבי עקיבא אומר מה תלמוד לומר אלה מועדי ה' אשר כו' אם לענין ימים טובים כבר אמור שנאמר מלבד שבתת ה' ואומר ביום הראשון מקרא קודש וביום השמיני מקרא קודש אם כן למה נאמר אשר תקראו אתם מקראי קדש אלא אלו ימי חה"מ שאסורים במלאכה יכול יהיו אסורים במלאכת עבודה תלמוד לומר היא כל מלאכת עבודה לא תעשו ואין ימי מועד אסורים במלאכה : להקריב עלה ומנחה . אם אין עולה אין מנחה שתקדים עולה למנחה ואם קדמה מנחה לעולה פסולה : זבח ונסכים . להקדים זבח לנסכים ואם אין זבח אין נסכים ואם קדמו נסכים לזבח פסולה . ד"א עולה ומנחה (מנחות מד:) שמנחה באה אחר עולה קודם לנסכים . זבח ונסכים . שאין הנסכים מתקדשין אלא בשחיטת הזבחים : דבר יום . מלמד שכל

היום

על דרך רמז

שבאבא הן שבילין ושם סתימין כמ"ש בכמה מקומות סתים שבילין ולא ארחין ובתז"ח פ"ם ע"ד ביה סתימין תלתין ותרין עיינין איגון עיינין לא פתיחין כו' אבל בהיכל אמא העיינין אלו פתיחין וז"ש לאהרא לתתא מגו נהירו דההוא רשימא ור"ל היו"ד שנתלבש בה בהן ל"ב נתיבות שבו וענין הה' יריעות הן הנאמר עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה ואמרז"ל שהקב"ה הוא בינה נתעטף באור וברא שמים ואותו האור נהור מסייפי עלמא ועד סייפי עלמא והוא מ"ש שם אוקיר ליה בלבושי יקר והן מ"ש בס"ד פ"א לבושין דיקר אתקין ואחסין כו' והוא הדעת מזלא קדישא והן ה' יריעות ה"ג דבינה שהוא דעת בוצינא דקרדוניתא והתפשטות הדעת בה"ם ונכללין ביסוד והן ה' שמים שנבראים ביום ראשון והרקיע יסוד ביום שני וז"ש שית דאינון חמש וכלהו הן יריעות שכל שמים הוא יריעה כמ"ש נוטה שמים כיריעה וכמ"ש בפ' ויקהל ע"ש והן חמש יריען דדכורא ועוד הן ה"ג דנוק' בה"ם דילה ונכללין ג"כ בסוד וידוע בסוד יחוד שמע ישראל ובשכמל"ו שמקודם צריך לחבר שית דידיה ביחד וכן דידה בסוד ה' אחד ושמו אחד ואחר כך לחברם יחד וז"ש חמש יריעות חוברות כו' וחמש יריעות חוברות ואמר אשה אל אחתה שהן גבורות כנ"ל והן ה' שמים שעובדא דמשכנא כעובדא דשמים וארץ וכמ"ש בפרשת ויקהל וה' שמים כלולין בוילון ששם הן ז' היכלין כמ"ש הגאונים והן ז' רקיעין כידוע וכמ"ש בפ' בראשית בתחלת היכלין והן ה' ו' כו' וברקיע דידיה שהוא יסוד דידיה וערבות דידיה שהוא היכל ק"ק ששם חיבורא דלדיק בארון שם חמשים לולאות וחמשים לולאות שהן נ' ש"ב שהן ביסוד הנק' כ"ל וכן ביסוד דידיה כל"ם וי"ם כידוע והכוכבים שברקיע שקבוע בחלי שהוא המחבר הכל הן החמשים קרסים שמחברן וז"ש שהקרסים בלולאות כמו כוכבים ברקיע וכ"ז הן ה"ג שהן מה' עילאה ג' תרעין וידוע שטבע הגבורות להתפרד שלכן הן ה' אבל ה"ח כלולין באחד וכן יו"ד טפת חסדים מחכמה יו"ד שבשם ג' טפת הגבורות מ"ה שבשם בינה וז"ש ס' שהוא י"ג שבינה כוללת חו"ג וז"ש בו"ד ס' הן באין מו"ד של יו"ד כמ"ש בה"ג ג"ה וזהו יריעה חדא שבג"ו ה' יריעות שחכמה בתוך הבינה וכן חסדים בתוך הגבורות בסוד נקבה תסובב גבר וז"ש שם אהי"ה וסוד שם הויה כמ"ש כי שם אהי"ה בבינה שכוללת בה חו"ג ודעת חו"ג שהן עטרין דזו"נ בסוד גורת ה"א כידוע חכמה בבינה י"ה הם חו"ג שבה א"ה הם חו"ג יריעה חד וב' יריעות כנ"ל וזה סוד שם הויה שברא עולם ב' חולקין כ' עטרין שהן א"ס שהן ו' ונוק' אינה נוטלת רק עטרא דה"ג לבד שלכן היא ה"א ולית לה מגרמא כלום רק מה שנוטלת ממנו שלכן עיקר השם בו"ה יש"ו שהן מוחין דאו"ב ו"ש ואריך עטרין ו' וכן ממן אהיה :

יכול בעשור לחדש לבד ת"ל שנת הנ' מלמד שמקודשת מתחלה מכאן אריב"ב כו'. יכול כשם שהיא מתקדשת מתחלתה כך מתקדשת בסופה [ר"ה ח:] ת"ל יובל הוא: וקראתם דרור. עיין רש"י ז"ל: יושביה. בזמן שיושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן: יושביה. בזמן שיושביה כתקנן ולא בזמן שהן מעורבבין. יובל. אף ע"פ שלא שמטו ולא תקעו יכול אעפ"י שלא שלחו ת"ל הוא (שם ט:) והכ"א כלם מעכבים אם כן מה תלמוד לומר יובל אף בח"ל ומה ת"ל בארץ בזמן שהיובל נוהג בארץ נוהג בח"ל כו': ושבתם איש. במה הכתוב מדבר אם במכור לשש הרי אמור הא אין הכתוב מדבר אלא בנרצע לפי שנאמר לעולם יכול לעולם ממש ת"ל ושבתם (אינו בת"כ רק בקידושין טו·) אם כן מה תלמוד לומר לעולם אף על פי שאין שם עד היובל מכל מקום יוצא ביובל: תשבו. לרבות למה שהוחזקה משפחתו הוא שב דר"מ ר' יהודה אומר לאחוזתו ולמשפחתו הוא שב ואינו שב לשררה שהיה בה. וכן בגולה (פי' נמי פליגי ר"מ ור"י כששב רוצח לאחר מות כה"ג מערי מקלט אם הוא שב לשררה שהיה בה אם לאו): תשבו. לרבות את האשה (פי' דגם אמה העבריה יוצאת ביובל): (יא) יובל היא כו'. שיכול כשם שמתקדשת בתחלתה (פי' אף שאין תוקעין אלא ביוה"כ מכל מקום מוסיפין מחול על הקדש ומקדשין בר"ה לענין שלא ישתעבדו עוד לאדוניהם) כך מתקדשת בסופה (פי' ביציאתה תהיה מושכת והולכת עד יוה"כ לענין שיהא אסור במלאכה עד יו"כ) שכן מוסיפין מחול על הקדש (פי' והיינו אותן י' ימים ששנות חמה יתירה על שנות לבנה) תלמוד לומר שנת החמשים שנה תהיה לכם אין קדושתה אלא עד ר"ה (פי' אין לכם להיות קדש אלא מה שנקרא שנת החמשים אבל אחר ר"ה אינו נקרא שנת חמשים) ר"א אומר (אינו בת"כ רק בר"ה כד: ובסנהדרין מד) שנת החמשים שנה שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים: לא תזרעו ולא תקצרו ולא תבצרו. כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל: (יב) כי יובל היא קדש. מה קדש תופס את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה. אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין יכול אף שביעית כן ת"ל היא הרי היא בקדושתה ונתפס דמה נמצאת אתה אומר האחרון אחרון נתפס בשביעית ופרי עצמו אסור כיצד לקח בפירות שביעית בשר אלו ואלו מתבערים בשביעית לקח בבשר דגים יצא בשר ונכנסו דגים בדגים שמן יצאו דגים ונתפס שמן. האחרון אחרון נתפס ופרי עצמו אסור: מן השדה תאכלו את תבואתה. כ"ז שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית כלה מן השדה כלה מן הבית. וממין שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית ** (אבל אם כלה אותו מין אפי' יש מינים אחרים עדיין בשדה אין אוכלים אותו המין שכלה) מכאן אמרו הכובש שלשה כבשים בחבית אחת כו' (עיין פסחים נב פירושו בתו'): (יג) בשנת היובל הזאת. יובל מוציאה עבדים ואין שביעית מוציאה עבדים שיכול והלא דין הוא ומה יובל שאינו משמט כספים מוציא עבדים שביעית שמשמטת כספים אינו דין שתוציא עבדים תלמוד לומר בשנת היובל הזאת זאת מוציאה עבדים ואין השביעית מוציאה עבדים: תשובו איש אל אחזתו. עיין רש"י ז"ל: (יד) וכי תמכרו ממכר. עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב מנין לרבות דבר המיטלטל תלמוד לומר ממכר לרבות דבר המיטלטל ומנין שאין אונאה לקרקעות תלמוד לומר או קנה מיד כו' אל תונו. המטלטלין יש להן אונאה ואין אונאה לקרקעות ומנין שאין אונאה לעבדים ת"ל והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה מה אחוזה אין לה אונאה אף עבדים אין להם אונאה. מנין שאין אונאה להקדשות ת"ל את אחיו ולא הקדש מנין שאין אונאה לשטרות תלמוד לומר ממכר מה זה מיוחד שגופו מכר וגופו לקח יצאו שטרות שלא גופם מכר ולא גופם לקח ולא מכר אלא הראיות שיש בהם לפיכך המוכר שטרותיו לבושם (ר"ל לצור בהם בשמים שהוא קונה גוף הנייר) יש להם אונאה: אל תונו. זו אונאת ממון יכול זו אונאת דברים כשהוא אומר למטה ולא תונו כו' הרי זו אונאת ממון: וכי תמכרו אל תונו. ואין לי אלא ללוקח למוכר מנין תלמוד לומר או קנה אל תונו (אינו בת"כ רק בב"מ מז:). עמיתך: פרט להקדש (בכורות יג:) ד"א לעמיתך בכסף אבל לנכרי במשיכה ולר"ל להיפך: אל תונו איש את אחיו. אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל איש את אחיו מכל מקום. אין לי אלא תגר לתגר תגר להדיוט הדיוט לתגר מנין תלמוד לומר את אחיו מ"מ: (טו) במספר שנים כו' ימכר לך. למדך שלא ימכור פחות מב' שנים. ומנין אף ללוקח שאינו מותר לגאול פחות מב' שנים ת"ל שנים תקנה מאת עמיתך: אחר היובל. סמוך ליובל. מופלג מנין (פי' דהיינו אם לא גאל בב' שנים שיגאל אח"כ או שאם הקדים שנה או שתים אחר היובל שמותר לגאול) תלמוד לומר לפי רוב השנים (פי' דמשמע פעמים שהוא רב פעמים שהוא מעט): במספר שני תבואת. לרבות שאם מכר אילנות שאין נגאלין פחות מב' שנים (אינו בת"כ רק בערכין יד:) ולענין חזרה לבעלים ביובל. מכר אילנות אין חוזרין לבעלים ביובל שנאמר ושב לאחוזתו ולא אילנות. מכר חרמין חוזרין לבעלים ביובל שהיא נמי אחוזה: שני תבואות. לא שנת שדפון לא שנת ירקון ולא שביעית עולה לו מן המנין. נרה או הובירה עולה לו מן המנין: במספר שני תבואות ימכר לך. פעמים שאתה אוכל ממנה שלש תבואות לשתי שנים: (יח) ועשיתם את חקתי כו' ליתן שמירה ועשיה לחקים ושמירה ועשיה למשפטים: וישבתם על הארץ. ולא מפוזרים ולא גולים: לבטח. ולא מפוחדים: (יט) ונתנה הארץ פריה. עיין רש"י ז"ל: ואכלתם לשבע. שיהא אוכל קמעא ומתברך במעיו. ד"א ואכלתם לשבע שלא יהא דבר חסר משולחנו שלא יהא עולה: לבטח עליה. ולא בח"ל: (כ) וכי תאמרו. עתידים אתם לומר מה נאכל בשנה השביעית: הן לא נזרע ולא נאסף. אם אין זורעין מה אוספין אר"ע מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורין בשביעית וחכ"א אין ספיחין אסורים בשביעית מדברי תורה אלא מדברי סופרים אם כן למה נאמר הן לא נזרע כו' אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו אוספים ומכניסים אמרת לנו בערוהו ומה אנו אוכלים מהביעור ואילך: (כא) וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית. אין לי אלא בששית. בחמישית וברביעית בשלישית בשניה מנין ת"ל בשנה: ועשת את התבואה לשלש השנים. לששית ולשביעית ולמוצאי שביעית (פי' חצי שנה הששית וחצי שנה של מוצאי שביעית ושביעית עצמו) ד"א לשלש השנים לשביעית וליובל ולמוצאי יובל (פי' חצי שנה של מוצאי יובל וחצי שנה של ששית נחשב לשנה א' ושביעית ויובל הרי שלש). ד"א (ר"ה יג:) אל תקרי לשלש אלא לשליש: (כב) וזרעתם את השנה השמינית. זו שמינית שלאחר שמיטה. כשה"א השנה זו תשיעית שלאחר היובל שלאחר השמיטה (כשהוא אומר כו' את השנה השמינית היינו תשיעית שלאחר היובל שלאחר השמיטה פי' בא לרבות דאף בשנת היובל שאינו זורע אלא בתשיעית יהיה לכם די התבואה): ואכלתם מן התבואה ישן. לא שלמגנין (עיין בב"ב לא:) (פי' תיכף כשקוצרין אותו לא תצטרך לאכול אלא עד זמן האסיף דהיינו חג הסוכות של תשיעית): עד התשיעית. זו תשיעית שלאחר השמינית שלאחר השמיטה כשהוא אומר השנה זו עשירית שאחר התשיעית שאחר היובל שאחר השמיטה: עד בוא תבואתה. (פי' שיהא לכם ברכה כ"כ שתאכלו מפירות של ששית עד בוא פירות של שנה התשיעית לאוצר דהיינו זמן האסיף של שנה ט' שהוא חג הסוכות לשנה העשירית כמו בשאר שנים שיהיה לכם ישן כ"כ עד שתצטרכו להוציא אותו מפני הדש דהיינו שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן ואתם מוציאים את הישן מפני החדש כדכתיב וישן מפני חדש תוציאו כן גבי שביעית תצטרכו להוציא הישן כשיבא החדש של תשיעית דהיינו חג הסוכות של עשירית אז תוציאו הישן של ששית ותאכלו עד בוא תבואתה של תשיעית לאוצר אז תפסוק מלאכול הישן ולפי זה תאכל ממנו שנה ששית ושביעית ושמינית ותשיעית של אחר היובל): תאכלו ישן. זו עשירית שאחר היובל שלאחר השמיטה: (כג) והארץ לא תמכר לצמתת. עיין רש"י ז"ל: כי לי הארץ. עיין רש"י ז"ל: כי גרים ותושבים אתם. אל תעשו עצמכם עיקר וכן דוד ע"ה אמר כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי: אתם עמדי. דיו לעבד להיות כרבו כשתהיו שלי הרי היא שלכם (פי' כשתעשו מצותי ותפרשו שנה א' בשבילי אז היא שלכם): (כד) ובכל ארץ אחזתכם. (פי' אי לא הוי כתיב ארץ אחזתכם יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים ת"ל ארץ אחזתכם) אם כן למה נאמר ובכל גאלה תתנו לרבות בתים ועבד עברי. לקובעו חובה מנין (קידושין כא:) שיכול וגאל את ממכר רשות ת"ל ובכל כו': (כה) כי ימוך אחיך וכו'. עיין רש"י ז"ל אראב"ע ומה אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים את כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהיה אדם חס על נכסיו: ובא גאלו הקרב. מלמד שהקרוב קרוב קודם: וגאל. רא"א חובה (קידושין כא·): את ממכר אחיו. לרבות את הנותן מתנה: (כו) ואיש כי לא יהיה לו גאל. עיין רש"י ז"ל: והשיגה ידו יד עצמו שלא ילוה ויגאל. ומצא. שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב ברע ויגאל ביפה (פי' דומצא משמע שלא היה מאתמול אצלו אבל עכשיו מצא ולמכור ברחוק ולגאול בקרוב היה יכול ג"כ מאתמול) ולא ילוה ויגאל: כדי גאלתו. ולא יגאל חצאים: (כז) וחשב את שני ממכרו. שנים הוא מחשב ואינו מחשב חדשים (דהיינו אם לקח ט' שנים ומחצה לפני יובל אין אנו מחשבים אלא ט' שנים בלבד ולטובת הלוקח הוא דהיינו שאם רצה לגאול צריך להוסיף לו על כל שנה כאלו מכר לו בסך זה על ט' שנים) ומנין שאם רצה לעשות חדשים שנה יעשה (דהיינו אם רוצה לגאול בד' שנים ומחצה שמחשב לו החדשים שנשתיירו ונותן לו לפי ערך שנה) תלמוד לומר והשיב את העדף (ולא כתיב התם שנה כלל ומשמע כל העודף): לאיש אשר מכר לו. מנין שאם מכרה לראשון במנה ומכר הראשון לשני במאתים שאינו מחשב אלא עם הראשון תלמוד לומר אשר מכר לו. מנין שאם מכרה לראשון במאתים ומכר הראשון לשני במנה מנין שאינו מחשב אלא עם האחרון ת"ל לאיש. לאיש אשר בתוכה. רבי דוסתאי בן יהודה אומר מכרה לו במנה והשביחה והרי היא יפה מאתים מנין שאינו מחשב אלא מנה ת"ל את העדף העודף שבידו (פי' מה שלקח בשבילה ולא מה ששוה עכשיו) (ערכין ל·) מכרה לו במאתים והכסיפה ועמדה על מנה מנין שאינו מחשב אלא מנה תלמוד לומר והשיב העדף. העודף הנשאר בקרקע (פי' מתחלה מדייק מאת העדף דמשמע העודף הידוע דהיינו ממה שלקח והשתא מדייק מהעודף בלא תיבת את דמשמע העודף שהוא שוה מהיום עד היובל). יכול אף מוכר ראשון יגאל משני ת"ל ושב לאחזתו בבעל אחוזה הכתוב מדבר ולא במוכר למוכר: (כח) ואם לא מצאה ידו. מה תלמוד לומר אם אינו ענין לבעל שדה תנהו ענין לגואל שלא יגאל אלא כסדר הזה אם לא מצאה ידו שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב ברע ויגאל ביפה: ידו. ידי עצמו שלא ילוה ויגאל: די השיב לו. ואינו גואל לחצאין: והיה ממכרו ביד הקנה אתו ולא בהקדש (פי' קאי אמה דאמר לעיל שאם לא יהיה לו אותן התנאים והיה ממכרו וכו' ומדקאמר ביד הקנה אתו משמע דוקא ביד הקנה אתו ולא בהקדש כדמפרש טעמא משום דבהקדש א"ל אותן התנאים אלא מוכר ברחוק וגואל בקרוב ברע וגואל ביפה ולוה וגואל וגואל לחצאין) אמר רבי שמעון מה טעם לפי שבהדיוט אם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת היא ובהקדש אם הגיע יובל ולא נגאלה הלוקח היא: עד שנת היובל. שלא יכנס בה כלום נמצאת אומר שדות וכספים משמיטים כ"א. יובל מוציא בתחלתו (פי' בתחלת השנה כדאמרינן שלא יכנס בה כלום) והשביעית משמטת בסופה: ויצא ביבל. אף מן הגואל (בת"כ שלנו הגי' אף מן ההקדש אבל באמת מן ההקדש אינה יוצאה לבעלים רק לכהנים אבל לדברי הגאון מן הגואל יוצאה לבעלים ומדוייק לשון הפסוק ושב לאחזתו כנלע"ד ובוודאי הדין דין אמת שיוצאה ביובל מיד הגואל לבעלים): ושב לאחזתו לרבות אף האשה (פי' אף קרקעות האשה חוזרת ביובל): (כט) ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה. שהוקפה ולבסוף ישבה ולא שישבה ולבסוף הוקפה (ערכין לג:) יכול אפילו הקיפוה ישראל נאמר כאן חומה ונאמר להלן גבי ערי סיחון ועוג חומה גבהה דלתים כו' מה להלן נכרים אף כאן נכרים יכול אף אם הקיפוה מכאן ולהבא נאמר כאן חומה ונאמר להלן חומה מה להלן מוקפת חומה מימות יהושע ב"נ אף כו' ולא שהקיפוה מכאן ולהבא: והיתה גאלתו. מיד: עד תם שנת ממכרו. ולא שנת מנין עולם: ימים תהיה גאלתו. רבי אומר אני ימים אין פחות משני ימים (פי' דשני ימים הראשונים אינו רשאי לגאול) וחכמים מתיר,

ערכין

(ערכין לא:) ת"כ מה ת"ל ימים מעת לעת (שם:) לפי שנאמר עד תם שנת ממכרו יכול עד תחלת יום אחרון ת"ל ימים מעת לעת: גאלתו גאלתו. לרבות יורש של מוכר ושל לוקח: (ל) ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה. לו מה ת"ל שאם מכר לראשון והראשון לשני לא הייתי יודע אם שנה לראשון או שנה לשני כשהוא אומר עד מלאת לו שנה תמימה הוי אומר שנה לראשון ולא שנה לאחרון: תמימה. שס"ה ימים כמנין ימות החמה ד"ר וחכ"א שנה תמימה לרבות עיבורה (אינו בת"כ רק בערכין לא׳): וקם הבית. אין לי אלא בית מנין לרבות בתי בדים בורות שיחין ומערות והמרחצאות והשובכות והמגדלות ת"ל אשר בעיר יכול שאני מרבה אף את השדות ת"ל בית מה בית מיוחד בית דירה יצאו שדות שאינן בית דירה דברי ר"י רמ"א וקם הבית אין לי אלא בית מנין לרבות בתי בדים בורות שיחין והשדות וכו׳ ת"ל אשר בעיר (ומפורש הוא בערכין לב׳ דהאי שדות שאינה ראויה לזריעה אבל אם ראויה לזריעה ודאי ממעטינן מבית אף לר"מ): אשר לא חמה. פרט לבית הבנוי בחומה דר"י רש"א כותל החיצון כו׳ ר"א ברבי יוסי אומר אשר לא חומה אף על פי שאין לו עכשיו עיין רש"י ז"ל: לצמיתת. לחלוטין. לצמיתת. לרבות את הנותן מתנה: לקנה אתו. יכול לו לבדו ת"ל לדרתיו אי לדרתיו יכול לדרתיו ולא לו ת"ל לקנה אתו לכן צריך שניהן ואם לאו לא שמענו: לצמיתת לקנה אתו כו׳ לא יצא ביבל. יצא הקדש שאין לו דורות (פי׳ ולכך אינה לצמיתות אלא אם ירצה לגאול יגאל): לא יצא ביבל. (ערכין לא:) אפילו תוך שנתו: ביבל. שאין בתי ערי חומה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג (שם כט׳): (לא) ובתי החצרים אשר אין להם חמה. ממשמע שנאמר ובתי החצרים איני יודע שאין להם חומה ומה ת"ל אשר אין להם חמה אלא אע"פ שיש להם כאלו אין להם (ופי׳ הפסוק כך הוא או בתי החצרים או אשר אין להם חומה) וכמה הם בתי החצרים (פי׳ שלא מהני להו חומה) בתי ב׳ החצרים ב׳ שני חצירות של שני בתים אז לא מהני להם חומה היו שלש של שני שני בתים הרי אלו כבתי ערי חומה: אשר אין להם חומה. (מגילה ה: ערכין לב:) פרט לצור איגר: סביב. פרט לטבריא שימה חומתה: על שדה הארץ יחשב. הרי הן כשדה הארץ עיין רש"י ז"ל מה שדה הארץ יוצאה ביובל ובגרעון אף זה כן אי מה שדה הארץ אינו מותר לגאול פחות משתי שנים יכול אף זה כן ת"ל גאלה תהיה לו מיד: וביבל יצא. אף בתוך שנה שניה היינו אם הקדים וגאל אחר וכו׳ (ערכין לג׳) וערי הלוים כו׳ מה ת"ל לפי שנאמר גאלת עולם תהיה כו׳ יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים ת"ל וערי הלוים בתי ערי אחזתם גאלת עולם כו׳: (לב) גאלת עולם כו׳. מה ת"ל (פי׳ מהי תיתי נימא שלא יכול לגאול לעולם) לפי שנאמר במספר שנים תקנה מאת עמיתך היינו שלא יגאול פחות מב׳ שנים יכול אף בלוים כן ת"ל גאלת עולם תהיה ללוים מיד. ולפי שנאמר ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה (דהיינו שאינו רשאי לגאול אחר שנה) יכול אף בלוים כן ת"ל גאלת עולם תהיה ללוים. ולפי שנאמר ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר (דאז הדין שאינו יוצא ביובל אלא לכהנים) כדכתיב והיה השדה בצאתו ביבל קדש לה׳ כו׳ יכול אף זה כן ת"ל גאלת עולם תהיה ללוים: (לג) ואשר יגאל מן הלוים. מת"ל (כי מהיכי תיתי נימא דלא) שיכול אין לי אלא לוי מישראל יגאל כסדר הזה שהרי הורע כח ישראל בשלו אבל לוי מלוי לא תלמוד לומר ואשר יגאל מן הלוים אף לוי מלוי גואל: מן הלוים. ולא כל הלוים פרט לבן לוי נתין ולבן לוי ממזר: ויצא ממכר. יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים תלמוד לומר בית ועיר ואחזה וא"כ מה תלמוד לומר ממכר ממכרו יוצא ביובל ואין הקדשו יוצא ביובל אלא בפדיון (פי׳ הא דאמרינן דבלוים אף אם מכר הגזבר ללוי חוזרת ללוי ביובל היינו דוקא כשמכר אבל כל זמן שלא מכר אינו יוצא ביובל אלא בפדיון): בתי ערי הלוים היא אחזתם. מנין אתה אומר ישראל שירש את אבי אמו לוי יכול יגאל כסדר הזה ת"ל ואשר יגאל מן הלוים. אי אשר יגאל מן הלוים יכול לוי שירש את אבי אמו ישראל יגאל כסדר הזה ת"ל כי בתי ערי הלוים עד שיהא לוי ובערי הלוים ד"ר וחכ"א אין דברים אמורים אלא בערי הלוים: היא אחזתם. להגיד מה גרם: (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר. ר"א אומר מנין שאין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה לא עיר מגרש ולא מגרש עיר ת"ל ושדה מגרש עריהם לא ימכר מאי לא ימכר לא ישנה: לא ימכר. מכר גזבר יוצא ביובל בהנם: כי אחזת עולם הוא להם. להגיד מה גרם: (לה) והחזקת בו. אפי׳ ד׳ וה׳ פעמים יכול אפילו מפסידו לתרבות רעה (פי׳ אם יהיה לו מעות יוצא הוא לתרבות רעה ה"א שחייב ליתן לו) ת"ל עמך בשעושה מעשה עמך כו׳: גר. זה גר צדק: תושב. זה גר אוכל נבילות: (לו) אל תקח מאתו. ממנו אי אתה לוקח אבל אתה נעשה לו ערב נגד הגוי. מאתו. מישראל (אינו בת"כ רק בב"מ עא׳) אבל אתה לוקח מגר תושב: נשך ותרבית. איזהו נשך המלוה סלע בה׳ דינרין סאתים חטים בשלש אסור מפני שהוא נשך איזהו תרבית המרבה בפירות כיצד לקח ממנו חטים בדינר זהב הכור וכן השער. עמדו חטים בשלשים דינרים אומרים לו תן לי חטים שאני מוכרם ולוקח אני בהן יין א"ל הרי חטיך נתונים עלי בשלשים דינרים והרי לך אצלי בהן יין ויין אין לו. הא אם יש לו חייב ליתן לו: ויראת מאלהיך. עיין רש"י ז"ל: וחי אחיך עמך. צריך להחזיר לו הריבית כדי שיחיה עמך מכאן לריבית קצוצה שיוצאה בדיינים (ב"מ סא:): וחי אחיך עמך. חייך קודמין לחייו (שם סב׳) דרש בן פטירא שנים שהיו הולכין במדבר ואין ביד א׳ אלא קיתון של מים אם שותה אחד מגיע לישוב ואם שותין שניהם שניהם ימותו דרש בן פטירא ישתו שניהם וימותו שנאמר וחי אחיך עמך א"ל ר"ע וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך: (לז) את כספך. כספך ולא של אחרים: אכלך. ולא של אחרים או כספך ולא כסף מעשר אכלך ולא אוכל בהמה ת"ל נשך כסף לרבות כסף מעשר נשך אוכל לרבות אוכל בהמה. ובמרבית לא תתן כו׳ (ב"מ עה:) מכאן אמרו המלוה עובר בה׳ ל"ת. לא תהיה כו׳. לא תשימון כו׳. אל תקח כו׳. לא תתן כו׳. ולפני עור כו׳. לוה עובר משום ג׳ ל"ת לא תשיך לא תשיך ולפני עור

ועדים וערב וסופר משום לא תשימון: (לח) אני ה׳. על תנאי כך הוצאתי אתכם שתקבלו את מצות רבית שכל הכופר במצות רבית כאלו כופר בי"מ: אני ה׳. מכאן אמרו המקבל עליו עול רבית מקבל עליו עול מלכות שמים וכל הפורק ממנו עול רבית פורק ממנו עול מלכות שמים: לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים. מכאן אמרו כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים כו׳ וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי יעלה על דעתנו שדוד המלך עובד ע"ג אלא שהיה דורש ואומר כל היושב בא"י מקבל כו׳: (לט) וכי ימוך אחיך ונמכר. מלמד שאין אדם רשאי למכור את עצמו אלא אם כן העני. מנין כשיהא נמכר אינו נמכר אלא לך ת"ל ונמכר לך. ומנין שאם ב"ד מוכרים אותו לא יהיו מוכרים אלא לך שנאמר כי ימכר לך: אחיך. שתנהוג בו באחוה. יכול אף הוא ינהוג בעצמו באחוה ת"ל עבד יכול אף אתה תתנהג בו כעבד ת"ל אחיך הא כיצד אתה נוהג בו באחוה והוא נוהג בעצמו בעבדות: לא תעבד בו עבדת עבד. עיין רש"י ז"ל. ד"א לא תעבד בו עבדת עבד בו אין אתה עושה עבודת עבד אבל אתה עושה בבן חורין עבודת עבד: (מ) כשכיר. מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה: כתושב. מה תושב בטוב לו לא תוננו אף זה כן: יהיה עמך. (כ"ה נכון ולא מן כי טוב לו עמך שהוא רק סיפור דברים ועיין בתוספות קידושין טו׳ ובערכין למ"ד:) עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא חדש אתה שוכב על מוכין והוא על תבן: עד שנת היובל. שלא יכנס בשנת היובל מהומה: יעבד עמך. שלא תמסור לו אומנותו לאחר (פי׳ שאם היה האדון בלן לרבים ספר לרבים לא תמסור אומנותך לו משום דיכול לומר לך נמכרתי ולא לאחרים). ר׳ יוסי אומר אם היה אומנותו לפנים מיכן מותר אבל רבו לא ילמדנו בתחלה אבל אמרו חכמים מספר לו את שערו ומכבס לו את כסותו ואופה לו את עיסתו: (מא) ויצא מעמך. שלא תהיה אתה בכרך והוא בכפר או להיפך: הוא ובניו עמו. מכאן שרבו חייב במזונות בניו עיין רש"י ז"ל ומנין למזונות אשתו ת"ל הוא ובניו עמו (עיין בק"א) יכול אף נשא אשה שלא מדעת רבו ת"ל הוא מה הוא מדעת רבו אף אשתו ובניו מדעת רבו: ושב אל משפחתו. אר"א ב"י במי הוא מדבר אם בנרצע הרי אמור אי במוכר עצמו הרי אמור הא אינו מדבר אלא במכרוהו ב"ד שנה או שנתים לפני היובל שיהא היובל מוציאו (פי׳ הא דדחיק לאוקמי הכא במכרוהו ב"ד היינו משום דבכלהו כתיב איש משמע שאינו נוהג אלא באיש והכא כתיב סתם משמע שנוהג אף באשה אף ע"ג דמכירת ב"ד לא שייך באשה מכל מקום מכירת אחרים שייך באשה דהיינו שמכרה אביה בקטנותה אבל נרצע ומוכר עצמו לא שייך באשה כלל): ושב אל משפחתו ואל אחזת אבתיו ישוב. ואינו שב לאותה שררה עיין רש"י ז"ל: ישוב. לרבות את הרוצח: (מב) כי עבדי הם. שטרי קודם (ב"מ יוד׳) מכאן שפועל חוזר בחצי היום: אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים. על תנאי כך שלא ימכרו ממכרת עבד: לא ימכרו ממכרת עבד. שלא יעמידנו בסמטא ולא יעמידנו על אבן הלקח: (מג) לא תרדה בו בפרך. ע׳ רש"י ז"ל: בו בפרך. (הוא נלמד מת"כ דלעיל על פסוק לא תעבוד בו עבודת עבד וע"ש וכ"ה לקמן בהדיא סוף הפ׳) אבל בבן חורין מותר: (מד) ועבדך ואמתך. מה ת"ל שלא תאמר הואיל ואסרה תורה את כל אלה במי אשתמש ת"ל ועבדך ואמתך: אשר יהיו לך. מה ת"ל מכאן אתה אומר ישראל שבא על שפחתו וילדה ממנו בן שמותר אתה לשעבדו כעבד: מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו. ולא מן הכנענים שבארץ: מהם תקנו עבד ואמה. הקיש עבד לאמה מה אמה אין לה קדושין אף עבד אין לו קדושין: (מה) וגם כו׳. ע׳ רש"י ז"ל: מבני התושבים כו׳. א"ל אלא בניהם ובנותיהם הן עצמן מנין ת"ל מהם תקנו. מנין אתה אומר א׳ מכל משפחות האדמה שבא על א׳ מן הכנעניות וילדה ממנו בן מותר אתה לקנותו לעבד ת"ל וממשפחתם אשר עמכם (פי׳ דממשפחתם היינו משפחות אשר סביבותיהם אשר עמכם. היינו אשר יהיה עמכם דמשפחה הולך אצל הנקבה והנקבה היא עמכם מהם תקנו): אשר הולידו בארצכם. מה ת"ל ללמד לא׳ מן הכנענים שבא על א׳ מן האומות וילדה ממנו בן אסור אתה לקנותו לעבד שנאמר אשר הולידו בארצכם (פי׳ דהולידו קאי אזכר והוא בארצכם אבל הלידה לא היתה בארצכם כי הנקבה היא מאשר סביבותיכם אפ"ה אסור לקנות מהם): מהם תקנו. אתם קונים מן העו"ג (אינו בת"כ רק בגטין לח׳) ולא הם קונים מכם ולא הם קונים זה מזה: והיו לכם לאחזה. הרי הם כאחוזה מה אחוזה נקנית בכסף ובשטר ובחזקה אף עבדים נקנים בכסף ובשטר ובחזקה: (מו) והתנחלתם אתם לבניכם. ולא בנותיכם לבניכם מלמד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו (אינו בת"כ רק בקדושין מז׳) לפי שנאמר ואם אחרת הרי היא כאחרת בשטר יכול אף בחזקה ת"ל אתם: אחריכם. מה ת"ל לרבות לכל המוחזק אחריו שהוא בנו (פי׳ דסמכינן אחזקה והוא יורשו) לפי שנאמר והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה (פי׳ דמשמע אפילו אינו ידוע שהוא בניכם אלא מכח אחריכם דהיינו שמוחזק שהוא בנו אפ"ה והתנחלתם): והתנחלתם לרשת אחוזה. מה אחוזה אין לה אונאה אף עבדים אין להם אונאה: לעלם בהם תעבדו. לעבודה נתתיו ולא לבושה (נדה מז׳) לעלם בהם תעבדו אין לך בהם אלא עבודה בלבד (אינו בת"כ רק בב"מ מג:): ובאחיכם. שאם אין נוהג כשורה אתה רשאי לעבוד בו כעבד: איש באחיו. אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל באחיו מ"מ: בו בפרך. אבל אתה רודה בבן חורין בפרך: (מז) וכי תשיג. (קידושין כ׳ סוכה מ: ערכין ל:) בא וראה כמה קשה אבק שביעית בתחלה וכי תמכרו ממכר לסוף וכי תשיג יד גר כו׳: עמך. ומך אחיך עמו. עיין רש"י ז"ל: גר. זה גר צדק: תושב. זה גר אוכל נבילות: (מח) אחרי נמכר. מה ת"ל שיכול בא ואמר הרי אני נמכר יכול הוזקק לו ת"ל אחרי נמכר הא אין אתה נזקק לו אלא משימכר יכול ידחה אבן אחר הנופל (קידושין כ:) ת"ל אחרי נמכר גאלה תהיה לו מיד אל תניחהו בידו. מנין שאחיו מאביו קודם לאחיו מאמו ת"ל א׳ מאחיו: (מט) או דדו. זה אחי אביו: בן

ידו. זה בן אחי אביו: או משאר בשרו ממשפחתו. מלמד שקרוב קרוב קודם (פי' מדכתיב כסדר הזה מתחלה אחד מאחיו ואח"כ אחי אביו): או השיגה ידו. יד עצמו: ונגאל. ביד כל אדם (קידושין שם) ד"א ונגאל כלו ולא חציו ומה ת"ל יגאלנו ג' פעמים לרבות כל הגאולות שיהיו כסדר הזה. מנין שגזל גוי אסור ת"ל גאולה תהיה לו. יכול יבא עליו בעקיפין ת"ל וחשב עם קונהו שמדקדק עמו (ב"ק קיג:): עם קונהו. ולא עם היורשין שלו מכאן אמרו העובד את הנכרי אינו עובד לא את הבן ולא את הבת (קידושין יז:) ומכאן שגוי יורש את אביו מדברי תורה: (נ) משנת המכרו לו עד שנת היובל. ואינו יוצא בשש: והיה כסף ממכרו. (אינו בת"כ רק בקידושין ח׳) בכסף הוא נגאל ואין נגאל לא בתבואה ולא בכלים בפחות משוה פרוטה. או יכול דוקא בכסף ת"ל ישיב אפילו שוה כסף: (נא) מכסף מקנתו. (אינו בת"כ רק בקידושין יד:) מלמד שנקנה בכסף. הנמכר לישראל מנין ת"ל והפדה ומקיש עברי לעבריה. מנין אתה אומר נמכר לו במנה והשביח והרי הוא יפה מאתים מנין שאינו מחשב אלא במנה ת"ל אם עוד רבות כו' מכסף מקנתו. ומנין שאם נמכר במאתים ועמד במנה שאין מחשב אלא מנה ת"ל ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היובל וחשב לו כפי שניו ישיב את גאלתו. (פי' דדרים הכי אם עוד רבות בשנים דהיינו שנתרבה ונעשה מאתים לפיכן ישיב גאלתו מכסף מקנתו פי' א"צ לחשב אלא מכסף מקנתו ופסוק השני אם נתמעט בשנים שאינו שוה עכשיו אלא מנה כפי שניו ישיב את גאלתו פי' א"צ לחזור אלא לפי השנים שהוא שוה עכשיו ולא כפי מה שנתן תחלה ודייק זה מדכתיב גבי רבות מכסף מקנתו וגבי מעט כפי שניו אלמא דאיירי ביוקרא וזולא). אין לי אלא נמכר לנכרי שידו על העליונה נמכר לישראל מנין ת"ל שכיר שכיר לג"ש מה שכיר האמור לא"י כשהוא נגאל ידו על העליונה אף שכיר האמור לישראל כשהוא נגאל ידו על העליונה: (נג) כשכיר שנה בשנה. שכירות של שנה זו בשנה שניה מלמד שהשכירות אינה משתלמת אלא בסוף (אינו בת"כ רק בב"מ סה:): יהיה עמו. מה שהוא אוכל הוא אוכל מה שהוא שותה הוא שותה: (לא ירדנו בפרך. יכול יכנס לביתו לידע מה הוא עושה ת"ל לעיניך אין אתה מצווה אלא מה שלעיניך: (נד) ואם לא יגאל באלה. ריה"ג אומר באלה לשחרור בשאר כל אדם לשעבוד ר"ע אומר באלה לשעבוד ובשאר כל אדם לשחרור (אינו בת"כ רק בקידושין טו:) וחכ"א הכל לשחרור ומה ת"ל באלה באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש: ויצא בשנת היבל. רש"א מנין שגזל א"י גזל ת"ל אחרי נמכר גאולה תהיה לו יכול ימשכנו ויצא (פי' בע"כ דהוי גזל ת"ל גאלה תהיה לו יכול יגלוס עליו פי' ישעה אותו) ת"ל וחשב עם קנהו ידקדק עמו. או אינו מדבר אלא בא"י שאינו תחת ידך (אז אסור להטעות אותו) כשה"א ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו וכי מה אתה יכול לעשות לו הא בא"י שתחת ידך הכתוב מדבר אם כך דברה תורה בא"י שתחת ידך עאכ"ו בא"י שאינו תחת ידך א"כ החמירה תורה על גזלו של ע"ג ק"ו על גזלו של ישראל: (נה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. על תנאי שלא תשתעבדו בהם:

כו (א) לא תעשו לכם אלילם. זה אחד מן עשרה שמות של ע"ג המגונים שנתגנה בהם ע"ג לשם מעשיהם. חרם. שקץ. תועבה. פסל. מסכה. אלילים. תרפים. חמנים. גלולים. עצבים: ופסל ומצבה. מה פסל אם עשית פסלתו אף מצבה אם הקימות פסלתו. ומה מצבה בבל תקימו אף פסל בבל תקימו: לא תקימו. אלו המרקולים שע"ג הדרכים (פי' אם זורק אבן למרקולים חייב שתים א' משום עובד וא' משום בל תקימו) רשב"ג אומר אלו החמנים שבראשי הגגות: ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה. בארצכם אי אתם משתחוים על האבנים אבל אתם משתחוים על אבנים שבמקדש: (ב) את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'. כנגד הנמכר לע"ג הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי ע"ג ומחלל שבת אף אני כו'. עיין רש"י ז"ל:

פרשת בחקתי

(ג) אם בחקתי תלכו. מלמד שהמקום ב"ה מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה וכה"א לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו. לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים (ישעיה מ"ח י"ח) וכה"א מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים מלמד שהמקום מתאוה שיהיו עמלים בתורה. (פי' משום דבחקותי איירי לענין תורה כדמפרש בסמוך): ואת מצותי תשמרו. עיין רש"י ז"ל שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא: (ד) ונתתי גשמיכם. ולא גשמי כל הארצות הא מה אני מקיים ונברכו בך כל משפחות האדמה שיהיו כל הארצות באים ולוקחים מכם ומעשירים אתכם בכספים כענין שנאמר פ' מקץ וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בשבר אשר הם שוברים וכן הוא אומר בפ' ברכה וכימיך דבאך שתהיה כל הארץ דובאת כסף ומביאים לארץ ישראל: ונתנה הארץ יבולה. לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון וכ"א תדשא הארץ דשא שבו ביום עשתה דשאים ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בני יומן תלמוד לומר זכר עשה לנפלאותיו: ועץ השדה יתן פריו. לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון שנאמר זכר עשה לנפלאותיו מנין שעתיד להיות העץ נאכל תלמוד לומר ועץ השדה יתן פריו ואומר עץ פרי ומנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות שנאמר ועץ השדה יתן פריו: (ה) והשיג לכם דיש את בציר. עיין רש"י ז"ל (ודייק מדלא כתיב והשיג לכם בציר את דיש דהיינו שיגדל כל כך במהירות עד שיגיע הבציר לדישה אבל משמע מדכתיב והשיג לכם דיש את בציר משמע שהבציר יהיה בזמנו אבל יהיה כל כך זרע רב שתהיו עסוקים בו עד זמן הבציר וכן כלם דייק הכי): ובציר ישיג את זרע. שתהיו עסוקים בבציר עד שתגיע עת הזרע: ואכלתם לחמכם לשבע. עיין רש"י ז"ל וכן הוא אומר וברך את לחמך ואת מימיך: וישבתם לבטח בארצכם. בארצכם אתם יושבים לבטח ואי אתם יושבים לבטח חוצה לארץ:

(ו) ונתתי שלום. עיין רש"י ז"ל: ושכבתם ואין מחריד. אין יראים מכל בריה: והשבתי חיה רעה. ר"י אומר מעבירן מן העולם וכן הוא אומר מזמור שיר ליום השבת למשבית מזיקין מן העולם רבי שמעון אומר משביתן שלא יזיקו (פי' המזיקין יהיו בעולם אבל לא יזיקו כלל) אמר רבי שמעון אימתי הוא שבחו של מקום יותר בזמן שאין מזיקין בעולם או בזמן שיש מזיקין הוי אומר בזמן שיש מזיקין ואין מזיקין וכה"א וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ וכו' ונער קטן נוהג בם וכו' ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה מלמד שתינוק ישראל עתיד להושיט ידו לתוך גלגל עינו של צפעוני ומוציא מרה מפיו ואומר היא ההורגת את הבריות (פי' דדרים מלשון הדה שמשמע ליה דמראה באצבעו וזהו לשון הדה): (ט) ופניתי אליכם. משלו משל למה"ד לבעל הבית ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל א' ועשה עמו מלאכה ימים הרבה ליתים נכנסו הפועלים ליטול שכרם ונכנס אותו הפועל עמהם א"ל הבעל הבית לאותו הפועל בני אפנה לך לאחר זמן המרובים הללו שעשו עמי מלאכה מועטת ואני נותן להם שכר מועט נותן אני להם מיד אבל אתה חשבון רב אני עתיד לחשב עמך. כך היו ישראל מבקשים בעולם הזה שכרם מלפני המקום ואומות העולם היו מבקשים גם כן שכרם מלפני המקום א"ל הקב"ה לישראל בני אפנה לכם. אומות העולם הללו עשו עמי מלאכה מועטת ואני נתתי להם שכר מועט אני נתתי להם מיד אבל אתכם חשבון רב עתיד אני לחשב עמכם לכך נאמר ופניתי אליכם בטובה: והפריתי אתכם וכו'. עיין רש"י ז"ל: (י) ואכלתם ישן נושן. מה תלמוד לומר ללמד שכל המתיישן יפה מחבירו (פי' מנושן לחוד דייק דנושן משמע שהוא ישן מאד) אין לי אלא יין שדרכו לכך מנין לרבות כל המתיישנים תלמוד לומר ישן נושן: (יא) ונתתי משכני כו'. עיין רש"י ז"ל: ולא תגעל נפשי אתכם. משאני גואל אתכם שוב אין אני מואס בכם: (יב) והתהלכתי בתוככם. משלו משל למה"ד לבעה"ב שיצא לטייל עם אריסו בפרדס והיה אותו אריס מטמר עצמו מלפניו א"ל הבעה"ב לאותו אריס מה לך מיטמר מלפני הריני כיוצא בך (פי' בכרם זה שאני נטעתיו ואתה משמרו ומשקה אותו תמיד) כך הקדוש ב"ה עתיד לטייל עם הצדיקים בגן עדן וצדיקים רואים אותו ומזדעזעים מלפניו והקדוש ב"ה אומר להם לצדיקים מה לכם מזדעזעים מלפני הריני כיוצא בכם (פי' בגן עדן שאני נטעתיו ואתם משמרים את פירותיו ומשקים אותו מכח מצות ומעשים טובים שעשיתם). יכול לא יהיה מוראו עליכם תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים ואתם כו': (יג) אני ה' אלהיכם. עיין רש"י ז"ל: מהיות להם עבדים. מה ת"ל לפי שנאמר ויפדך מבית עבדים יכול שהיו עבדים לעבדים ת"ל מהיות להם עבדים. עבדים היו למלכים ולא עבדים לעבדים: ואשבר מטת עלכם. משלו משל למה"ד לבעה"ב שהיתה לו פרה חורשת והשאילה לאחר להיות חורש בה והיה לאותו האיש עשרה בנים זה בא וחרש ויצא לו וזה בא וחרש ויצא לו עד שנתיגעה הפרה ורבצה לה נכנסו כל הפרות ואותה הפרה לא נכנסה לא הספיקו לקבל פיוס מאותו האיש אלא בא מיד ושבר את העול וקצץ את הסמלונים כך כו'. (ומה שמדמה האומות לעשרה היינו משום שהם עשרה פעמים נגד ישראל שהרי הם שבעים אומות וישראל ירשו ארץ של ז' אומות אם כן לפ"ז נחשבים ישראל לז' אומות והם עשרה פעמים ז'): ואולך אתכם קוממיות. רבי שמעון אומר מאתים אמה רבי יהודה אומר מאה אמה כאדם הראשון. אין לי אלא אנשים נשים מנין תלמוד לומר בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל וכמה הוא תבנית היכל מאה אמה. דבר אחר ואולך אתכם קוממיות בקומה זקופה ולא יהיו יראים מכל בריה: (יד) ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה. עיין רש"י ז"ל: (טו) ואם בחקתי תמאסו. עיין רש"י ז"ל: (טז) אף אני. איני מדבר אלא באף: אני. אני אשר בניתי אני אהרוס אני אשר נטעתי אני אתוש. וכן הוא אומר (ירמיה מ"ה ד') הנה אשר בניתי אני הורס את אשר נטעתי אני נותש: אני אעשה זאת לכם. זו קשה לכם יותר מכלם שמי הגדול יהיה עליכם כבעל חוב: לכם. מידכם היתה זאת שאין הרעה יוצאת מלפני לעולם וכה"א מפי עליון לא תצא הרעות והטוב: והפקדתי עליכם בהלה. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו. ד"א (שבת לב:) אל תקרי בהלה אלא בהלה בעון חלה מארה באה ומשתלחת בשערים וזורעים ואחרים אוכלין אותו ואם נותנין מתברכין שנאמר וראשית עריסותיכם וגו' להניח ברכה אל ביתך: את השחפת כו'. עיין רש"י ז"ל: (יז) ונתתי פני בכם וכו'. עיין רש"י ז"ל: (יח) ואם עד אלה. ר"א אומר אין המקום מביא פורענות בישראל עד שהוא מעיד בהם תחלה שנא' ואם עד אלה ר' יהושע אומר שלא יהיו אומרים ישראל כלו המכות ועוד אין לו אחרת להביא עלינו תלמוד לומר ואם עד אלה עוד יש לי אחרת מאלה וכאלה להביא: ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם. אתם עברתם לפני ז' עבירות בואו וקבלו עליכם ז' פורעניות: (יט) ושברתי את גאון עזכם. עיין רש"י ז"ל רבי עקיבא אומר אלו הגבורים שבישראל כגון יואב בן צרויה וחבריו אחרים אומרים אלו הגאים שבישראל כגון פפוס בן יהודה ולולייניס וחבריו אלכסנדר וחבריו: ותם לריק כחכם. עיין רש"י ז"ל ד"א זה הכרם (פי' משום דצריך טרחה יתירה וכשאינו מגדל א"כ הרי תם לריק). וי"א זה הפשתן. ויש אומרים זה הכח. ד"א זה המשיא את בתו ונותן לה ממון הרבה ולא הספיקו שבעת ימי המשתה לצאת עד שמתה נמצא קובר את בתו ומאבד את ממונו הוי אומר ותם לריק כחכם: (כא) ואם תלכו עמי קרי. עיין רש"י ז"ל. דבר אחר אם עשיתם את דיני עראי אף אני אעשה אתכם עראי בעולם: (כב) והשלחתי בכם כו'. עיין רש"י ז"ל: ושכלה אתכם. עיין רש"י ז"ל משום שמי שאין לו בנים קרוי שכול. והכריתה את בהמתכם. מבחוץ: והמעיטה אתכם. מבפנים: ונשמו דרכיכם. עיין רש"י ז"ל דרך דרכיכם לרבות שבילים גדולים וקטנים: (כג) ואם באלה. אל תקרי באלה אלא באלה (שבת לג׳) בעון שבועת שוא חיה רעה באה לעולם ובהמה כלה ובני אדם מתמעטין והדרכים משתוממין שנא' והשלחתי בכם את חית השדה כו'. וכן בשבועת שוא ושקר ובחילול השם ובחילול שבת שנאמר בשבועת שקר וחללת ובחילול שבת נאמר מחלליה וכו': (כה) נקמת נקם ברית. אין ברית אלא תורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וכתיב למען יען וביען במשפטי מאסו

שבת

(שבת לג) בעון עינוי הדין ועוות הדין כו' וביטול תורה חרב וביזה רבה ודבר בא לעולם ובני אדם אוכלין ולא שבעין ואוכלין לחם במשקל שנאמר והבאתי עליכם כו': (כו) בשברי לכם מטה לחם. לרבות כל משען לחם: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. עיין רש"י ז"ל. רבי יוסי בן דורמסקית אומר משל ביד אדם איסר ופרוטה והוא יושב ומשקלו (פי' משקל בדעתו איזה דבר יקנה מכח הרעב) ואומר אקח בו פת אוכל אני ולא שבע אקח בו תמרים (עיין ת"כ) אולי אוכל אני ושבע ואעפ"כ אוכל ולא שבע שנאמר ואכלתם ולא תשבעו. ד"א ואכלתם ולא תשבעו זה רעב של מהומה: (כט) ואכלתם בשר בניכם כו' (יומא לח:) אמרו עליו על דואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו והיתה מודדתו בטפחים ונותנת משקלו לשמים וכו' ואכלתהו וכו' אם תאכלנה נשים פרים משיבה רוח הקדש אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא זה זכריה בן יהוידע הכהן: תאכלו. מה תלמוד לומר שאין לי אלא אבות אוכלים בשר בניהם ובנותיהם בנים אוכלים בשר אבות מנין ת"ל תאכלו וכה"א לכן אבות יאכלו בנים בתוכך בנים יאכלו אבותם (יחזקאל ה' יו"ד): (ל) והשמדתי את במתיכם. כמשמעו: חמניכם. אלו הנחשים והקסמים שבישראל: ונתתי את פגריכם. עיין רש"י ז"ל (סנהדרין סג:) אמרו שהיה אליהו ז"ל מחזר על כל תפוחי רעב מצא א' תפוח ומוטל ברעב א"ל בני מאיזה משפחה אתה אמר לו ממשפחה פלונית א"ל וכמה הייתם א"ל ג' אלפים א"ל וכמה נשתייר מכם א"ל אני. אמר לו רצונך לומר דבר א' ולחיות א"ל אין. אמר לו אמור שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד צעק מיד ואמר הס כי לא להזכיר בשם ה' שלא למדוני אבא כך. מה היה עושה נוטל יראתו ונותנה על לבו ומגפפה ומנשקה עד שכריסו נבקעת ונופל הוא ויראתו על הארץ לכך נאמר ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם: וגעלה נפשי אתכם. זו הגולה וי"א זו סילוק שכינה: (לא) עיר ערי עריכם. לרבות הכרכין והמחוזות: והשמותי את מקדשיכם. מקדש מקדשי מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות: ולא אריח בריח ניחחכם. כמשמעו עיין רש"י ז"ל: (לב) והשמתי אני את הארץ. עיין רש"י ז"ל: (לג) ואתכם אזרה בגוים. זו מדה קשה שבשעה שבני אדם כו' עיין רש"י ז"ל ומתנחמין כו' שנאמר ואזרם במזרה בשערי הארץ שכלתי אבדתי את עמי מדרכיהם לוא שבו (ירמיה ט"ו ז'): והריקתי כו'. עיין רש"י ז"ל: (לד) אז תרצה הארץ כו' אני אמרתי לכם שתהיו זורעין שש ומשמטין א' בשביל שתדעו שהארץ שלי היא ואתם לא עשיתם כן לכך תגלו ממנה ושתא תשמט מאליה כל שמיטה שהיא חייבת לי שנאמר אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה תשבות: (לו) והנשארים בכם והבאתי מרך בלבבם. אינו אומר מרך בם אלא בלבבם ואיזה זה אימה ופחד דאגה רעדה ויראה (פי' זה המורך הוא בלב): קול עלה נדף. אר"י בן קרחה פעם אחת היינו יושבין בין האילנות ונשבה הרוח והטיחו העלים זה בזה ועמדנו ורצנו ואמרנו אוי לנו שמא ידבקונו הפרשים. לאחר זמן נפנינו לאחורנו וראינו שאין בריה וישבנו במקומנו ובכינו ואמרנו אוי לנו שעלינו נתקיים הפסוק ורדף אותם קול עלה נדף: ונסו מנסת חרב. מפני אימה: ונפלו ואין רדף. מבלי כח: (לז) וכשלו איש באחיו. אינו אומר איש מפני אחיו אלא איש באחיו בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבין זה בזה: ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם. זו שעה שנלכדה ירושלים: (לח) ואבדתם בגוים. רבי עקיבא אומר אלו עשרת השבטים שגלו למדי אחרים אומרים ואבדתם בגוים אין אבדן אלא גולין יכול אבדן ממש כשהוא אומר ואכלה אתכם ארץ איביכם הרי אבדן ממש אמור הא מה אני מקיים ואבדתם בגוים אין אבדן אלא גולין: (לט) והנשארים בכם ימקו בעונם. אינו אומר ימקו בעונם לחוד אלא ימקו בעונם ואף בעונות אבותם אתם ימקו והלא כבר הבטיח המקום ב"ה לישראל שאינו דן האבות על ידי בנים ולא בנים על ידי אבות שנאמר לא יומתו אבות כו' אם כן למה נאמר בעונות אבותם אתם ימקו אלא בזמן שתופסין מעשה אבותיהם דור אחר דור נידונין על ידיהם עיין רש"י ז"ל: (מ) והתודו את עונם ואת עון אבותם. מיד שמתוודים מיד אני חוזר ומרחם עליהם. במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי. פי' הם עשו את תורתי עראי אף אני אעשה אותם עראי בעולם וזהו הרחמנות שאמר אני חוזר ומרחם עליהם והיינו משום שהתוודו הוא מסתיר פניו מהם כדי שיעשו תשובה שלימה ויגאלו וזהו שאמר אף אני אלך עמהם בקרי. עראי כמו שפירשתי ודוק: (מא) והבאתי אתם בארץ איביהם. זו מדה טובה לישראל (פי' מה שנאמר או אז יכנע לבבם הערל פי' דלא הגלה אותם אלא כדי שיכנעו מלפניו ולא ישליכם מעל פניו וזה שפירש רש"י ז"ל שלא יהיו ישראל אומרים הואיל וגלינו כו' אין אני מניחם פי' שאני לא עזבתים ולא גליתים אלא כדי להכניעם ואם אינם נכנעים אז אשלח להם נביאי כו' (יחזקאל כ' ל"ב) היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה אלא חי אני נאם ה' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם על כרחכם שלא בטובתכם ממליך אני מלכותי עליכם). או אז יכנע. לצד התשובה הן הדברים שמיד שהם מכניעים לבם לתשובה מיד הם נגאלים שנאמר או אז יכנע כו' ואז ירצו את עונם: (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב. ע' רש"י ז"ל. ולמה לא נאמר ביעקב אף מלמד שמטתו שלמה אין לי אלא אבות אמהות מנין ת"ל את ואין אתים אלא אמהות שנאמר שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו ולמה נאמרו באברהם ויעקב זכירה וביצחק לא נאמר זכירה מפני שאינו נשכח לעולם שאפרו מונח על גבי המזבח ולא שייך גביה זכירה: (מג) והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה כו'. אני אמרתי שיהיו זורעין שש ומשמטין אחת בשביל שידעו שהארץ שלי והם לא עשו כן לפיכך יגלו ממנה ושתא תשמט מאליה כל שמיטה שהיא חייבת לי שנאמר והארץ תעזב כו': יען וביען. וכי ראה ברא פרע מהם והלא לא פרע אלא אחת ממאה שחטאו לפניו א"כ למה נאמר יען וביען אלא מדה במדה כדפרישית היינו הגלות נגד השמטה: במשפטי מאסו. אלו הדינין: ואת חקתי געלה נפשם. אלו המדרשות: (מד) ואף גם זאת. זאת זו עונה של מדבר. גם זאת זו עונה של בעל פעור. ואף גם זאת זו עונה של מלכי האמורי: לא מאסתים ולא געלתים לכלתם. וכי מה נשתיירו להם שלא נגעלו ולא נמאסו והלא כל המתנות טובות שנתנו להם נטלו מהם ואילולי ספר תורה שנשתייר להם לא היו משונים מא"ה כלום אלא לא מאסתים בימי אספסיינוס ולא געלתים בימי יון שהעמדתי להם שמעון הצדיק. לכלתם בימי המן (מגילה יא.) להפר בריתי אתם בימי ארמיים כו' שהעמדתי להם רבי וחכמי הדורות: אני ה' אלהיכם. בימי גוג ומגוג שאין כל אומה ולשון שולטת בהן: (מה) וזכרתי להם. מה ת"ל מלמד שהברית כרותה לשבטים שנאמר וזכרתי להם ברית ראשונים זו ברית השבטים: אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים. זו ברית של יוצאי מצרים: (מו) אלה החקים. אלו המדרשות: והמשפטים. אלו הדינין: והתורות. מלמד ששתי תורות נתנו להם לישראל עיין רש"י ז"ל. אר"ע וכי שתי תורות נתנו לישראל והלא תורות הרבה נתנו להם לישראל זאת תורת העולה וזאת תורת המנחה. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח השלמים. זאת התורה אדם כי ימות באהל: אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל. זכה משה להעשות שליח בין ישראל לאביהם שבשמים: בהר סיני ביד משה. מלמד שניתנה התורה הלכותיה ודקדוקיה ופירושיה על יד משה מסיני וז"ש משה קבל תורה מסיני:

כז (ב) דבר אל בני ישראל. בני ישראל מעריכין ואין ע"ג מעריכין יכול לא יהיו נערכין (פי' אם אמר על ע"ג ערכו עלי אין צריך ליתן) תלמוד לומר איש דר"מ אר"מ אחר שכתוב א' מרבה וכתוב א' ממעט מפני מה אני אומר נערכים אבל לא מעריכין שריבה מדת הנערכים ממדת מעריכים שהרי חרש שוטה וקטן נערכין אבל לא מעריכין (פי' שאם אמר על חרש ערכו עלי חייב ליתן ערך הכתוב בפרשה אבל אם חרש עצמו אמר ערכי עלי לא אמר כלום) ר' יהודה אומר להיפך מעריכין אבל לא נערכין כמו טומטום ואנדרוגינוס אבל מחרש אין ראיה לנכרי שנכרי בן דעת וחרש אינו בן דעת. ר' יהודה אומר בני ישראל נערכין ואין ע"ג נערכין יכול לא יהיו מעריכין תלמוד לומר איש אמר ר' יהודה אחר שכתוב אחד מרבה וכתוב אחד ממעט מפני מה אני אומר מעריכין אבל לא נערכין מפני שריבה מדת המעריכין ממדת הנערכין שהרי טומטום ואנדרוגינוס מעריכין אבל לא נערכין אי בני ישראל יכול אין לי אלא בני ישראל מנין לרבות את הגרים ואת העבדים תלמוד לומר ואמרת אלהם: איש. פרט לקטן או יכול שאני מוציא את הקטן שיש בו הפלאה תלמוד לומר כי יפלא להביא קטן הסמוך להפלאה שיודע להפלות (והיינו שנה א' לפני גדלות): נדר. נאמר כאן נדר ונאמר בנדרים נדר מה להלן בבל יחל ובל תאחר אף כאן בבל יחל ובל תאחר. ומה כאן קטן הסמוך לאיש אף להלן כו': נדר בערכך. (פי' דנדר היינו דמי עלי וערך היינו ערכי עלי והשתא ילפינן ערכין מנדרים בהיקש שיהיו חייבין בבל תאחר) ומקיש ערכין לנדרים ונדרים לערכין מה נדרים בבל תאחר לשלמו אף ערכין בבל תאחר לשלמו: נדר בערכך. (ערכין ד:) מה בערכין נדון בכבודו אף נדר כן ומה בערכין שלא ישהה מרגלית לשקלים אף כו': ערכך. להביא ערך סתום (פי' שאם אמר ערך עלי ולא פי' של מי) שנותן פחות שבערכין. ד"א בערכך ערך כלו ולא ערך חציו היינו ערך אבר (פי' שאם אמר ערך אבר זה עלי אין חייב כלום) יכול שאני מוציא דבר שהנשמה תלויה בו ת"ל נפשת: נפשת. ולא המת. מוציא את המת ולא אוציא את הגוסס ת"ל והעמיד והעריך את שישנו בהעמדה ישנו בהערכה ואת שאינו בהעמדה אינו בהערכה. ד"א מה תלמוד לומר נפשת שיכול אין לי אלא א' שהעריך א'. א' שהעריך מאה מנין ת"ל נפשת. ד"א אין לי אלא איש שהעריך אשה מנין תלמוד לומר נפשת. ד"א מה ת"ל נפשת שיכול כל שהוא בכלל דמים יהיה בכלל ערכין מנוול ומוכה שחין שאינן בכלל דמים לא יהיו בכלל ערכין תלמוד לומר נפשת: (ג) והיה ערכך. מה תלמוד לומר שיכול כל שישנו בכלל ערכין ישנו בכלל דמים טומטום ואנדרוגינוס ופחות מבן חודש שאינן בכלל ערכין לא יהיו בכלל דמים תלמוד לומר והיה ערכך (פי' האי מיעוט דכתיב הכא דהיינו טומטום ואנדרוגינוס אינו אלא גבי ערכך): הזכר. זכר ודאי ולא טומטום ואנדרוגינוס יכול לא יהיו בערך איש אבל יהיו בערך אשה תלמוד לומר ואם נקבה. נקבה ודאית וזכר ודאי ולא טומטום ואנדרוגינוס: מבן עשרים שנה. שנת עשרים כלמטה וכן כלם שנאמר ואם מבן ששים שנה ומעלה נאמר שנה שנה לגז"ש מה שנה האמור בשנת ששים כלמטה אף שנה האמור כאן כלמטה ר"א אומר עד שיהא יתירות על שנה חודש א' ויום א' נאמר כאן ומעלה ונאמר להלן מבן חודש ומעלה מה ומעלה האמור להלן חדש א' ויום א' אחר החדש אף כאן חדש א' ויום א' אחר החדש: (ח) ואם מך הוא. החייהו (ב"מ קיד.) מערכך שמסדרין לו כו' אין לי אלא בערכין בבעל חוב מנין ת"ל מיכה מיכה לגז"ש: ואם מך הוא מערכך. אם הוא עני מליתן הערך (פי' אפי' אינו עני ממש אלא שאין לו כדי הערך): והעמידו והעריך. מה ת"ל לפי שנאמר נפשת להוציא את המת יכול אוציא את המת ולא אוציא את הגוסס ת"ל והעמיד והעריך את שיש לו העמדה יש לו הערכה ואת שאין לו העמדה אין לו הערכה פרט לגוסס שאין לו העמדה וכ"ש המת כו'. יכול אפילו אמר ערך של פלוני זה עלי ומת פטור ת"ל יעריכנו אפילו מת: והעריך אתו. מכאן ששנים בנידר וערכין בנערך כיצד (פי' כשאמר הרי עלי אין תלוי אלא בשנים של הנידר ואין חילוק בין איש לאשה והערכין בנערך אם הוא איש או אשה) (ערכין יח.) ומנין לערכין בזמן ערך (פי' כמה שנים היה בזמן הערך) תלמוד לומר כערכך כן יקום. מנין להשיג יד בנודר (ערכין יז.) תלמוד לומר אשר תשיג יד הנודר ולא הנידר: אשר תשיג. על פי אשר תשיג (שם:) מלמד שעני והעשיר או עשיר והעני שנותן ערך עשיר ר' יהודה אומר אפי' עני והעשיר וחזר והעני נותן ערך עשיר שנאמר ואם מך הוא שיהא במכותו מתחלתו ועד סופו: יעריכנו הכהן. הוא בנין אב לכל הנערכים שהן בכהן. (סנהדרין טו:) עשרה כהנים כתיב בפרשה מכאן שהקדשות בט' וא' כהן. וערך מטלטלין בשלשה: (ט) ואם בהמה. יכול שאומר רגלה של זו עולה תהא כלה עולה ת"ל כל אשר יתן ממנו לה' קדש ולא כולה קדש (פי' דסבר דקאי האי קדש אממנו כלומר כל אשר יתן ממנו לה' ממנו יהיה קדש דהיינו תקנתה). יכול תצא לחולין (פי' בפדיון) תלמוד לומר יהיה קדש בהווייתה תהא הא כיצד תמכר לצרכי עולה כו' עיין רש"י ז"ל דר"מ. רי"א מנין שהאומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה תלמוד לומר כל אשר יתן כו' יהיה קדש לרבות את כולם

תירוש דממנו לא קאי אלא אנתינה שנתינתה לא יהיה אלא ממנה אבל קדש כולה קודש מדבלא דיקיה) לא יחליפנו (אינו בת"כ רק בתמורה ט') בשל אחרים: (י) ולא ימיר. בשלו. יכול יהא קדשי בדק הבית עושין תמורה תלמוד לומר קרבן (פי' כל האמור בענין אינו נוהג אלא גבי קרבן) יצא בדק הבית שאינו קרבן אוציא הקדש בדק הבית שאינו קרבן ולא אוציא של ציבור תלמוד לומר לא יחליפנו (פי' לשון יחיד ועליהן קאי ואם המר ימיר כו' היינו נמי ביחיד) יצא קרבן ציבור וכן מאותו ממעט קרבן שותפין. רבי שמעון אומר והלא מעשר בכלל היה ולמה יצא אלא להקיש מה מעשר קרבן יחיד וקדשי מזבח אף אין לי אלא קרבן יחיד וקדשי מזבח (פי' ומכח זה נתמעט קרבן שותפין וקרבן ציבור וקדשי בדק הבית) או דבר שאתה לומדו בדבר אחד אתה לומדו בכל הדרכים שיש בו מה מעשר מיוחד שהוא נוהג בבקר ובצאן ונאכל לשני ימים אף איני מרבה אלא את שהוא כיוצא בו מנין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים של יחיד תלמוד לומר בהמה ואם בהמה: ולא ימיר אתו. הקדש עושה תמורה (תמורה יב') ואין תמורה עושה תמורה ואין הולד עושה תמורה. ר' יהודה אומר הולד עושה תמורה: טוב ברע או רע בטוב. רע זה בעל מום שנאמר כל דבר רע מכאן שממירים תמימים בבעלי מומין ובעלי מומין בתמימים: בטוב. (שם ט') טוב מעיקרו עושה תמורה ואין בעל מום מעיקרו עושה תמורה: המר ימיר. לרבות את היורש: ואם. לרבות את האשה (פי' שאם המירה שמומר לפי שכל הפרשה כולה נאמרה בלשון זכר): בהמה בבהמה. ולא בהמה בעופות ולא עופות בבהמה ולא בהמה במנחות ולא מנחות בבהמה (שם ה:). בהמה בבהמה. מלמד שממירין מן הצאן על הבקר ומן הבקר על הצאן מן הכבשים על העזים ומן העזים על הכבשים כו' ד"א בהמה בבהמה מכאן שממירין אחד בשנים ושנים באחד א' במאה ומאה בא' כמו ובהמה רבה רבי שמעון אומר אין ממירין אלא א' בא' שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש מה הוא מיוחד אף תמורתו מיוחד. בהמה בבהמה. ולא אברים בעוברין ולא עוברין באברין ולא איברין בשלמים ושלמים בהם: והיה הוא. ולא ולד (תמורה יג:): ותמורתו. ולא תמורת תמורתו. רי"א יהיה לרבות את התמורה והכמים אומרים יהיה לרבות שוגג כמזיד. ד"א יהיה מלמד שקדושה חל על בעל מום קבוע: הוא ותמורתו. מה הוא בבית בעלים אף תמורה בבית בעלים פרט לבכור משבא ליד כהן שאין ממירין אותו (שם ג') יכול יהא קדשי גוים עושין תמירה תלמוד לומר למעלה בני ישראל קדשי בני ישראל ולא נכרים. ד"א איתקש תמורה למעשר בהמה ומעשר בהמה למעשר דגן ובמעשר דגן כתיב כי את מעשר בני ישראל בני ישראל ולא נכרים. ד"א והיה הוא והמורתו יהיה קדש הקדש עושה תמורה ואין תמורה עושה תמורה שהיה בדין ומה אם הקדש שאין קדושה חלה עליו בבעל מום קבוע עושה תמורה. תמורה שהקדשה חלה עליה בבעל מום קבוע אינו דין שיעשה תמורה תלמוד לומר והיה הוא קודש הקדש עושה תמורה ואין כו': יהיה קדש. מלמד שהקדושה חלה עליה בבעל מום קבוע שהיה בדין ומה אם הקדש שהוא עושה תמורה אין קדושה חלה עליה בבעל מום קבוע. תמורה שאינה עושה תמורה אינו דין שלא תהא קדושה חלה עליה בבעל מום קבוע תלמוד לומר יהיה קדש מלמד שהקדושה חלה עליה בבעל מום קבוע ר"י בר' יהודה אומר יהיה קדש לעשות את השוגג כמזיד: (יא) ואם כל בהמה. יכול בבהמה טמאה ממש דבר הכתוב כשהוא אומר למטה ואם בבהמה הטמאה ופדה כו' הרי בהמה טמאה אמורה הא אינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין (פי' שנפל בהם מום) שיפדו יכול יפדו על מום עובר (פי' אפי' לא נפל בו אלא מום שיעבור לאחר זמן ועכשיו כשאינו ראוי ליקרב יפדו) תלמוד לומר אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' (תמורה לג') מי שאינו קרבן לה' כל עיקר לעולם והיינו מום קבוע יצא מום עובר שהוא כשר ליקרב למחר: טמאה. לרבות את המתה (פי' שאם הקדישה לבדק הבית חל עליה הקדש) יכול אפילו אמר הרי זו הקדש ומתה תפדה תלמוד לומר והעמיד והעריך את שיש לה העמדה יש לה הערכה ואת שאין לה העמדה היינו שמתה אחר כך אין לה הערכה. ומהראית לרבות המתה (פי' שמתה מתחלה ואחר כך הקדישה שאף שאין לה העמדה יש לה הערכה) ולהוציא את שאמר הרי זו הקדש ומתה. אחר שריבה הכתוב ומיעט הרי אנו למדין אותה מבהמה טמאה (פי' מבהמה טמאה ממש) מה בהמה טמאה מיוחדת ששוה שעת פדיונה לשעת הקדשה אף אני מרבה המתה ששוה שעת פדיונה לשעת הקדשה ומוציא את שאמר הרי זו הקדש ומתה שלא שוה שעת פדיונה לשעת הקדשה. או דבר שאתה לומד בדרך אחד אתה לומדו בכל הדרכים שיש בו (פי' שישוה לבהמה טמאה) מה בהמה טמאה מיוחדת שהיא תחלת הקדש (פי' שלא נתפס באחרות ומפרש בש"ס בב"מ ל"ה מדכתיב הטמאה היינו הידועה שהקדיש ראשון כמו העולה עולה ראשונה) ומועלים בה וכולה לשמים (פי' שאין לכהן ממנה כלום) אף אני ארבה את כיוצא בו וכי מה יש לנו בקדשי מזבח שיהא כולה לשמים פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים (פי' אבל שאר קרבנות בין של יחיד בין של ציבור אינה כולה לשמים דבכל קרבנות אין לשמים אלא האימורים ואפילו בעולה שכולה לשמים מכל מקום העורות לכהנים) מנין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים של ציבור ושל יחיד ת"ל בהמה ואם בהמה ואם כל בהמה: והעמיד את הבהמה לפני הכהן. בהמה נפדית ואין העופות ועצים ומנחות והלבונה וכלי שרת נפדין (בת"כ שלנו לא גרים ומנחות רק עיין מנחות ק"א): (יב) והעריך הכהן אתה. אין פודין את הקדשות אכסרה (דהיינו בשיקול הדעת אלא צריך אומד יפה) והעריך הכהן אתה (תמורה לג') פרט לבעל מום מעיקרא שא"צ העמדה והערכה: בין טוב ובין רע. איזה דבר ששוה טוב לרע זה הקדש בדק הבית מלמד שאף הקדש בדק הבית צריך העמדה והערכה: כערכך הכהן כן יהיה. אמר אחד בעשרים ואמר א' בשלשים אמר א' בארבעים אמר א' בחמשים חזר בו של חמשים ממשכנים מנכסיו עד עשר כו' חזר בו של עשרה מוכרין אותו בשוה ונפרעין משל עשרה המותר: (יג) ואם גאל יגאלנה ויסף חמישתו על ערכך. גאל יגאלנה. לרבות את האשה. ואם גאל יגאלנה. לרבות את היורש. ויסף חמישתו. שיסא (ב"מ נד') הוא ותומתו חמשה: ויסף חמישתו על ערכך הרי כאן שנים (פי' דכתיב ואם גאל יגאלנה דמשמע בשויה בלי שום תוספת חומש. וכתיב ויסף חמישתו) א' מוסיף חמישית וא' שאינו מוסיף חמישית ואין ידוע אם בעלים אם בכל אדם (פי' האוספות חומש) מה מצינו בגאולות האמורות למטה הבעלים מוסיפין חומש ואין כל אדם מוסיפין חומש אף הגאולות האמורות כאן הבעלים מוסיפין חומש ואין כל אדם מוסיפין חומש: (יד) ואיש כי יקדיש את ביתו. יכול בבית דירה דבר הכתוב (פי' דוקא בבית דירה) כשהוא אומר לקמן ואם המקדיש יגאל את ביתו (והאי ביתו מיותר דה"ל למכתב ואם המקדיש יגאל אתו) הרי בית דירה אמור הא מה אני מקיים ואיש כי יקדיש את ביתו במקדיש את נכסיו: יקדיש את ביתו. (ב"ק סט: מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו פרט לגזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינן יכולין להקדישו: קדש לה'. מלמד שסתם הקדש לבדק הבית (פי' דכל מקום שנאמר לה' הוא בדק הבית שכולו לה' והכא כתיב כי יקדיש את ביתו סתם וכתיב קדש לה' שיהא לבדק הבית מכאן שסתם הקדש לבד"ה): והעריכו הכהן בין טוב ובין רע. אין פודין את ההקדשות אכסרה: כאשר יעריך אתו הכהן כן יקום. מה תלמוד לומר לרבות שאם הבעלים אומרים בעשרים ואחד אומר בעשרים ואחד. הבעלים נותנים עשרים ושש (דכיון שרצו ליתן עשרים נתחייבו עשרים וחמשה והא' שרצה ליתן עשרים וא' מסתמא שוה עשרים וא' והיאך הוא יכול לקנות בפחות שהרי אין החומש משלים הקרן והוא אינו רשאי לקנות בכ"א שהרי הבעלים נותנים כ"ה והוא אינו נותן אלא כ"א ולכך כופין את הבעלים ליתן כ"ו שלא יפסיד את הקרן וגם החומש וה"פ הפסוק כאשר יעריך אתו הכהן היינו איש אחר לפני הכהן כן יקום על הבעלים) הבעלים אומרים בעשרים וכל אדם בעשרים הבעלים קודמין מפני שהם מוסיפין חומש. עשרים ושנים הבעלים נותנים עשרים ושבע. עשרים ושלש הבעלים נותנים עשרים ושמונה. עשרים וארבע הבעלים נותנים עשרים ותשע. עשרים וחמש הבעלים נותנים שלשים (פי' הא דכופין הכא הבעלים אף שאין לקרן של הקדש היזק אפילו אם יפדה אחר היינו משום דמצוה בבעלים יותר והא דמקשין בש"ס (ערכין כז:) וצריך לשנות כגון שאמרו הבעלים עשרים ופרוטה. היינו משום דבתחלה מקשה הש"ס על הא דאמרינן הבעלים אומרים כ' ואחר אומר כ' הבעלים קודמין מפני שמוסיפין חומש מקשה הש"ס למה לי האי טעמא בלא זה הבעלים קודמין שמצוה בבעלים ומשני הדא ועוד קאמר פי' דחד מתרי טעמי נקט ולכך מקשה להאי טעמא למה הבעלים קודמין כשאחר נותן עשרים וחמשה. אבל באמת להאי טעמא שמצוה בבעלים לא מקשה מידי ואפי' אמר אחר בשוה כ"ה הבעלים קודמין) שאין מוסיפין חמישית על עילוי של זה. אמר א' הרי הוא שלי בעשרים ושם אם רצו הבעלים ליתן שלשים וא' הבעלים קודמין (פי' וצריכין להוסיף חומש על אותו דינר שהוא מוסיף מדעתו) ואם לאו אומרים לו הגעתיך: (טו) ואם המקדיש יגאל. לרבות את האשה ואת היורש (פי' דסמיך על ההיא דלעיל דכתיב גאל יגאלנה לרבות האשה). ואם המקדיש. (ב"מ נד:) ולא המתפיס שאין הקדש שני מוסיף חומש: ויסף חמישית וכו' והיה לו. אם נתן את הכסף הרי הוא שלו (דהקדש אינו אלא בכסף ולא במשיכה) ואם לאו אינו שלו: (טז) ואם משדה אחוזתו. אין לי אלא שדה אחוזה מאביו שדה אחוזה מאמו מנין (פי' כגון שנפל לו ירושה מאמו והקדישה יש לה דין שדה אחוזה) תלמוד לומר יקדיש איש (פי' דלכאורה האי איש מיותר אלא ללמד שאפי' הקדיש אותו שבא עכשיו והוא איש ועד הנה לא היה ביד איש אפ"ה יש לה דין שדה אחוזה): והיה ערכך לפי זרעו. לפי זרעו ולא לפי גידולין (פי' דה"א דהאי חומר שעורים אגידולין קאי והיינו מקום שהגדיל חומר שעורים ולהכי מפרש דאמקום שנזרע חומר שעורים קאי) (ערכין יד:): זרע. ולא טרסין ואילנות: זרע חמר שעורים בחמשים שקל כסף. הרי זו גזירת המלך אחד המקדיש בחולת המחוז (שהוא קרקע גרוע) אחד המקדיש בפרדסות שבסטי (שהן יפות) נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף (ושפה דברים יש שאין חילוק בין שוה מעט והיינו אונס ומפתה ומוציא ש"ר ונוגח את העבד ומקדיש שדה אחוזה וערכין): (יז) אם משנת היבל יקדיש שדהו. מנין שאין אדם רשאי להקדיש שדהו בשעת היובל עצמה ואם הקדישה (בת"כ שלנו הגירסא מקודשת אולם בערכין כח: קאמר שמוחל אינה מקודשת וכ"פ הרמב"ם וע"ש) אינה מקודשת תלמוד לומר אם משנת היבל (ולא בשנת היבל): יקדיש שדהו. מנין אתה אומר אם היו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה טפחים שאין נמדדין עמה. תלמוד לומר שדהו: כערכך יקום. נותן ארבעים ותשע סלעים וארבעים ותשע פונדיונות מה טיבו של פונדיון קלבון לפרוטרוט: (יח) ואם אחר היבל. סמוך ליובל אין לי אלא סמוך ליובל מופלג מיובל מנין תלמוד לומר ואם אחר היבל יקדיש שדהו: שדהו. מה תלמוד לומר שיכול היו שם נקעים שאין עמוקים עשרה טפחים וסלעים שאין גבוהים עשרה טפחים שלא יהיו נמדדים עמה תלמוד לומר שדהו (פי' שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דלאו דוקא שדהו אלא אפילו סלע שאינו גבוה כו' (ערכין כה:) מנין שאם אמר הריני נותן שנה בשנה שאין שומעין לו תלמוד לומר וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות משמע שצריך שיהיו כל הכסף של השנים הנותרות ביחד. מנין שאין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים ולא גואל לאחר היובל פחות משנה תלמוד לומר וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות (פי' דמסיבת וחשב שמעינן שאין גואלין פחות משנה דכיון דצריך לחשוב ונגרע בודאי ה"א לומר דיחשוב חדשים הא אמרינן לקמן שאין הקדש מחשב חדשים ע"כ שנה הוא מחשב. ומשנים הנותרות משמע דצריך שיוותרו ב' שנים דמיעוט שנים שתים) מנין שאין ההקדש מחשב חדשים (פי' כגון שיש ג' שנים ומחצה עד היובל שאין צריך לשלם לו רק בעד ג' שנים ואין מחשבין חדשים) ת"ל וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות ונגרע. שנים הוא מחשב ואינו מחשב חדשים (דלכאורה תיבת השנים מיותר דהל"ל למכתב על פי הנותרות וסבר דתיבת השנים קאי על ונגרע שאינו גורע אלא מה שיצאו מהשנים ולא מהחדשים). ומנין שאם רצה ההקדש לחשב חדשים שמחשב (פי' דהיינו שרוצה לגאול שנה ואגי לפני היובל ואם אתי לחשב בחדשים

החדשים שיצאו ממנו מותר לגאול שהרי יש שם שתי שנים ומנין שאין אתה חושב אותה לב׳ שנים עד שיהיו שני שנים שלימות ת״ל וחשב לו כו׳ ע״פ השנים הנותרות (דמינה שמעינן שצריך שישתיירו ב׳ שנים שלמות לפני היובל ואין גואל פחות מב׳ שנים והתם כתיב שנים דמשמע שצריך שיהיו שנים שלמות והשתא מתיבת שנים דרשינן ב׳ דרשות דהיינו שצריך שיהיו שני שנים עד היובל שלמים ואין חושב למה שיצאו אלא השנים ולא החדשים משום דסבר פי׳ הפסוק הוא כך וחשב על פי השנים הנותרות ונגרע פי׳ אם יש שנים נותרות עד היובל דהיינו ב׳ שנים שלמות אז נגרע מערכך אל אותן השנים שיצאו כו׳ אבל אם לא נשאר שתי שנים אז אין נגרע כלל עד שיתן כמו מיובל ליובל דהיינו כל החמשים כסף) : עד שנת היובל. שלא יכנס בה כלום (פי׳ שאינו חושב שנת היובל לחמשים שקל כסף שנותן לזרע חומר שעורים) : ונגרע מערכך. אף מן החדש (פי׳ דה״א שאינו גורע אלא אותן השנים שהקדיש אחר היובל אבל מה שהיה ביד הקדש אינו גורע לכן אתי לאשמועינן דגורע. ומערכך דייק דהיינו אפילו מה שהיה בשעת ההקדש יגרע אם לא גאל תיכף) שאם אכלה ההקדש שנה או שתים לפני היובל או לא אכלה אלא שהיתה לפניו מנכה סלע ופונדיון בכל שנה ושנה : (יט) ואם גאל יגאל. לרבות את האשה ואת היורש : את השדה. מה תלמוד לומר שיכול אין לי אלא המקדיש בית כור היינו חומר שעורים הקדיש לתך וחצי לתך בית סאה בית קב מנין תלמוד לומר השדה מ״מ : ויסף חמשית כו׳ וקם לו. אם נתן הכסף קם לו : (כ) ואם לא יגאל כו׳ ואם מכר כו׳. עיין רש״י ז״ל : לאיש אחר. ולא לבן (פי׳ דאם מכר את השדה לבנו חוזרת אצלו ביובל) או אינו אלא לאחר ולא לאח כשהוא אומר לאיש לרבות את האח ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח. אחר שריבה הכתוב ומיעט. מרבה אני את הבן שהוא קם תחת אביו ליעדה ולעבד עברי ומוציא אני את האח שאינו קם תחת אביו ליעדה ולעבד עברי : לא יגאל. יכול לא יקחנה מיד הגזבר ותהיה לפניו כשדה מקנה (פי׳ שאסור לקנות אותה כלל אפילו להיות לו כשדה מקנה שיצא ביובל נמי אסור לקנות כפשטא דליסנא לא יגאל דהיינו שלא יקנה אותה) תלמוד לומר לא יגאל עוד לכמות שהיא אינה נגאלת אבל לוקחה מיד הגזבר ותהיה לפניו כשדה מקנה (פי׳ עוד לכמות שהיתה דתיבת עוד מוסף עוד על מה שהיה לפניו דהיינו להיות לו שדה אחוזה כו׳) : (כא) והיה השדה בצאתו. שהשדה קרוי לשון זכר : קדש. נאמר כאן קדש ונאמר להלן גבי בתים וגבי שדה מקנה קדש מה קדש האמור להלן בפדיון (פי׳ דהתם אינו יוצא לכהנים אלא לבעלים או לאחר הגואל אותו ובודאי אינו יוצא אלא בפדיון דכתיב ואם המקדיש יגאל וגו׳) אף קדש האמור כאן שיוצא לכהן אינו יוצא אלא בפדיון דהיינו שפדאו אחר תחלה או שיתנו מעותיו דר״י דר״י סבר דכהנים נכנסין כדכתיב והיה השדה בצאתו וכו׳ ובלא פדיון א״א דכתיב קדש אלא שאם לא מכר הגזבר שכהנים נכנסין לתוכה ונותנין דמיה והיא חלוטה להם ר״א ור״ש אומרים לא נכנסין ולא נותנין דמיה אלא נקראת שדה רטושין עד היובל השני. הגיע היובל השני ולא נגאלה. נקראת רטושי רטושים עד היובל השלישי לעולם אין הכהנים נכנסין לתוכה עד שיגאלנה אחר תחלה (דסברי פי׳ הפסוק כפשטא בצאתו דהיינו שיגאלנה אחר תחלה אז יהיה לכהנים ביובל אבל כל זמן שלא נגאל אינו לכהנים) : לכהנים תהיה אחוזתו. מה תלמוד לומר שיכול שדה שהיא יוצאה לכהנים דהיינו שדה אחוזה שהיא ראויה לצאת לכהנים אם יגאלנה אחר וגאלה א׳ מן הכהנים והרי היא תחת ידו שלא יאמר הואיל והוא תחת ידי הרי היא שלי תלמוד לומר לכהן תהיה אחוזתו שדה אחוזתו של כהן שלו ואין זו שלו אלא יוצאה ומתחלקת לכל אחיו הכהנים : כשדה החרם. (ערכין כט׳) מה למדנו משדה החרם אלא בא ללמד ונמצא למד כהן שהקדיש שדה חרמו שלא יאמר גם כן הואיל והיא יוצאה לכהנים והרי היא תחת ידי כו׳ : לכהן. (שם כח:) יכול לכל כהן שירצה נאמר כאן לכהן ונאמר בגזל הגר לכהן מה להלן לכהן שבאותו משמר שנאמר מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו אף כאן כו׳ ומה כאן שאם גאלה א׳ מן הכהנים שיוצאת מתחת ידו ומתחלקת לכל אחיו הכהנים אף בגזל הגר שאם היה הגוזל הכהן שלא יאמר הואיל כו׳ (שם) : כשדה החרם לכהן. מלמד שסתם חרמים לכהנים ריב״ב אומר סתם חרמים לבד״ה שנאמר כל חרם קדש קדשים לה׳ אם כן מה תלמוד לומר לכהן שלא יאמר הואיל וכו׳. נאמר כאן לכהן לכל הכהנים שבאותו משמר ונאמר להלן כל חרם בישראל לך יהיה הא כיצד החרים שדותיו נותן לכהנים שבמשמר ומטלטלין נותן לכל כהן שירצה : והיה השדה בצאתו ביובל כשדה החרם. (ערכין כט׳) שאין שדה חרמים נוהג בזמן שאין היובל נוהג. ואין שדה אחוזה כו׳ שנאמר ויצא ביובל ושב לאחזתו מנין שאין בתי ערי חומה נוהגים אלא בזמן שהיובל נוהג תלמוד לומר לא יצא ביובל. ומנין שאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג תלמוד לומר עד שנת היובל יעבד עמך ומנין שאין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג נאמר בעבד עברי כי טוב לו עמך ונאמר בגר תושב בטוב כו׳. ומה תלמוד לומר אשר לא משדה אחזתו. שיכול הלוקח שדה מאביו ומת אביו ואחר כך הקדישה תהא לפניו כשדה מקנה תלמוד לומר ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו שדה שאינה שדה אחוזה יצאת זו שהיא שדה אחוזה דר״מ. ר״י ור״ש אומר הלוקח שדה מאביו והקדישה ואחר כך מת אביו יכול שתהא לפניו כשדה מקנה ת״ל ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה יצאה זו שהיא ראויה להיות שדה אחוזה (נמצא אפי׳ הקדישה קודם מיתת אביו אפ״ה הוי כשדה אחוזה כיון שבשעת הקדש היתה ראויה להיות שדה אחוזה אבל כל זמן שלא מת אינה נקראת שדה אחוזה) שדה מקנה אינה יוצאת לכהנים ביובל שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו : (כג) וחשב לו הכהן את מכסת. אין מכסת אלא דמים מלמד שהוא נותן את שויו אם רוצה לפדותו אמר ר׳ אליעזר נאמר כאן וחשב ונאמר להלן וחשב מה וחשב האמור להלן נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף. אף וחשב האמור כאן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף (פי׳ ר״א פליג וסבר דאפי׳ בשדה מקנה נמי נותן לפי זרע חומר שעורים) : מכסת הערכך (ערכין יד:) מקיש שדה מקנה לערכין מה ערכין אין מוסיפין חומש אף שדה מקנה אין מוסיף חומש : ונתן את הערכך ביום ההוא. שלא ישהא אפי׳ מרגלית לקלים ואין לה אלא מקומה ושעתה (פי׳ אם הוא עני ואמר ערכי עלי דהדין הוא שנותן כל אשר יש לו ויש לו מרגלית דאם יוליך למקום אחר שיש שם עשיר גדול וישהנה אפשר שיהיה כל הקרן ויותר עוד אפילו הכי לא משהינן ומוכרין אותה בדמים שהיא שוה עכשיו : (כד) בשנת היובל ישוב השדה. השדה מה תלמוד לומר. (הכל הוא בערכין י״ד א׳ וב׳) לפי שנאמר זרע אין לי אלא זרע. שדה גפנים ושדה אילנות מנין ת״ל שדה מ״מ למדנו ששדה אילנות בשוין כדלקמן וחוזר ופודה את הקרקע בנ׳ שקל. א״כ מה ת״ל זרע פרט שהקדים שדה טרשין שפודה בשויה ופרט למקדיש אילנות שפודה גם כן בשווין שנאמר זרע ולא אילנות יכול שדה טרשין אינה יוצאה לכהנים ביובל תלמוד לומר שדה מ״מ. יכול אפילו אילנות יוצאין לכהנים ביובל תלמוד לומר והיה השדה ולא אילנות : לאשר קנהו מאתו. יכול לגזבר הנקנה מאתו ת״ל לאשר לו אחוזת הארץ. יאמר לאשר לו אחוזת הארץ מה ת״ל לאשר קנהו מאתו. אי יאמר כן הייתי אומר שדה שיצאה לכהנים ביובל (דהיינו שהיתה שדה אחוזה והקדישה וגאלה אחר) שיוצאה לכהנים ביובל ואח״כ מכר הכהן והקדישה הלוקח יכול כשתחזור ביובל תחזור לבעלים הראשונים ת״ל לאשר קנהו מאתו (פי׳ הכהנים) : (כה) וכל ערכך יהיה בשקל. אין בערכין פחות מסלע (פי׳ שאם אין לו סלע לא יצא ידי נדרו ואם העשיר חייב לשלם) : בשקל הקדש. מה ת״ל לפי שנאמר ופדה יכול בעבדים ובשטרות ובקרקעות תלמוד לומר בשקל הקדש אין לי אלא סלעים של קודש מנין לרבות דבר המיטלטל תלמוד לומר ופדה לרבות דבר המיטלטל אם כן למה נאמר בשקל הקדש פרט לעבדים ולשטרות ולקרקעות : עשרים גרה יהיה השקל. מנין שאם רצה להוסיף מוסיף (פי׳ שאם רצה להגדיל הסלע דהיינו שיהא כ״ה גרה ירבה וחייבין ליתן סלע כזו כיון שנתגדל הסלע) תלמוד לומר יהיה. יכול אם רצה לפחות יפחות (פי׳ שאם רצה להקטין הסלע) יכול שיפדה בפחות תלמוד לומר הוא (פי׳ דוקא הוא ולא פחות ממנו) : אך בכור כו׳. אלו נאמר בכור לא יקדיש הייתי אומר (ר״ל בכור אדם לא יקדיש ועיין בק״א) בכור לא יקדיש תלמוד לומר אותו אותו אי אתה מקדיש אבל אתה מקדיש בכור אדם. ועדיין אני אומר הוא לא יקדיש אבל יקדישוהו אחרים תלמוד לומר בבהמה בבהמה עסקתי. יכול לא יקדישנו מן הבטן תלמוד לומר אשר יבכר לה׳ לא יקדיש משיתבכר אי אתה מקדישו אבל אתה מקדישו מן הבטן מכאן אמרו מערימין על הבכור (פי׳ שמקדים אותו מן הבטן שחל עליו קדושה קודם שיהא בכור (תמורה כה׳) יכול אף ולדי כל הקדשים כן ת״ל אך. ר׳ ישמעאל אומר (ערכין כט׳) כתוב א׳ אומר לא יקדיש וכתוב א׳ אומר תקדיש הא כיצד מקדישו אתה הקדש עילוי. ד״א ר׳ ישמעאל אומר מנין שלא יקדיש אדם הבכור תלמוד לומר בכור לא יקדיש איש אתו יכול לא יקדישנו הקדש עילוי (פי׳ דהיינו לבדק הבית שצריך ליתן כדי דמיו אם היה ההקדש נדר ואם היה נדבה צריך ליתן כדי הנאה שיש לו ממה שהקדיש ואם הקדיש בכור יכול שאין צריך ליתן אף זה) ת״ל כל זכר תקדיש משמע אפי׳ בכור. ומה ראית להביאו להקדש עילוי ולהוציאו מהקדש מזבח. אחר שריבה הכתוב ומיעט מפני מה אני מביאו להקדש עילוי שהוא חל על הכל ומוציאו מהקדש מזבח שאינו חל על הכל. אין לי אלא בכור מנין לכל הקדשים שאין משנים אותם מקדושה לקדושה ת״ל בבהמה לא יקדיש איש אתו. יכול לא יקדישנו הקדש עילוי ת״ל בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש. מה ראית להביאו להקדש עילוי ולהוציאו מהקדש מזבח אחר שריבה הכתוב ומיעט מפני מה אני מביאו להקדש עילוי שהוא חל על הכל ומוציאו מהקדש מזבח שאינו חל על הכל : אם שור אם שה לה׳ הוא. הוא קרב ואין תמורתו קריבה (ור״ל אם המיר הכהן את הבכור אבל אם המירו הבעלים חל ההקדש על התמורה וכ״ה ברמב״ם פ״א מה׳ תמורה הלכה ע׳) : (כז) ואם בבהמה הטמאה. בבהמה טמאה ממש : ופדה בערכך. לפי שנאמר בשקל הקדש יכול אין לי אלא סלעים של קדש מנין לרבות כל המטלטלין תלמוד לומר ופדה לרבות כל דבר המיטלטל א״כ למה נאמר בשקל הקדש להוציא עבדים ושטרות וקרקעות ד״א בשקל הקדש שצריך לפוש בכסף. כיצד אמר טלית זו תחת חמור זה יצא לחולין החמור וצריך לעשות דמים (פי׳ אם לא שוה הטלית כמו החמור צריך להוסיף עליו עד כדי שויו אבל אינו מעכב לצאת לחולין) : ויסף חמישתו עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה : ואם לא יגאל. בבעלים : ונמכר בערכך. לכל אדם : (כח) אך כל חרם אשר יחרם. יכול יחרים כל אשר לו תלמוד לומר מכל אשר לו ולא כל אשר לו (כל המימרא אינו בת״כ רק בערכין כח׳) יכול יחרים מין א׳ כלו תלמוד לומר מאדם ולא כל אדם. אין לי אלא אדם שאי אפשר לו בלא עבודה בהמה מנין תלמוד לומר מבהמה ולא כל בהמה אין לי אלא אלו שדה מנין ת״ל משדה אחוזתו ולא כל שדה אחוזתו. מטלטלין מנין תלמוד לומר מכל אשר לו. יכול אם החרים אדם את כלם יהיו מוחרמים תלמוד לומר אך. אמר ר״א ב״ע ומה אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים את כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהא אדם חייב להיות חס על נכסיו. יכול יחרים אדם בנו ובתו ושפחתו העברים תלמוד לומר בהמה מה בהמה יש לו רשות למוכרה אף כל שיש לו רשות למוכרה יצא עבד עברי שאין לו רשות למכרו והלא בתו שיש לו רשות למוכרה יכול יחרימנה ת״ל בהמה מה בהמה שיש לו רשות למוכרה לעולם אף אדם שיש לו רשות למוכרו לעולם יצא בתו שאין לו רשות למוכרה אלא כשהיא קטנה : ומשדה אחוזתו. ולא שדה מקנה (פי׳ דשדה מקנה אין יכול להחרים) : מכל אשר לו משדה אחוזתו. (ערכין שם) מה שדה אחוזה אין לוים וכהנים מחרימין שנא׳ כי אחוזת עולם הוא להם אף מטלטלין אין כהנים ולוים מחרימין דברי ר׳ יהודה שנאמר אך. ר״ש אומר הכהנים אין מחרימין שהחרמים שלהם הלוים מחרימים שאין החרמים שלהם. אמר רבי נראים דברי ר׳ יהודה בקרקעות שאף הלוים אין מחרימים שדה אחוזה שנאמר כי אחוזת עולם הוא להם ודברי ר׳ שמעון במטלטלין דלא שייך הטעם אחוזת עולם וגבי כהנים אמרינן שהחרמים שלהם מה שאין כן גבי לוים : לא ימכר. לגזבר : ולא יגאל. לבעלים מה יעשה לו כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו. או יכול אפי׳ פירש לשמים ת״ל כל חרם קדש קדשים הוא לה׳ (אלמא דיש חרם שהוא לה׳

וסייב

היינו כשפירש אבל הכא ודאי איירי בחרמי כהן דכתיב לא ימכר ולא יגאל ש׳ שאין לפדות עד שיבא ליד כהן וזה לא שייך אלא בחרמי כהן) ר׳ יהודה ב״ב אומר מניין שסתם חרמים לבד״ה ת״ל כל חרם קדש קדשים הוא לה׳ או יכול אף על פי שפירש לכהן ת״ל הוא. מניין שמחרים אדם את קדשיו ת״ל כל חרם קדש. מניין שמחרים אדם את קדשי קדשיו ת״ל כל חרם קדש קדשים (ערכין כט׳) ד״א חרמי כהנים כל שבבית הבעלים הם כהקדש לכל דבריהם שנא׳ כל חרם ק״ק. ניתן לכהן הם כחולין לכל דבריהם שנא׳ כל חרם לך יהיה: (כט) כל חרם אשר יחרם מן האדם. עין רש״י ז״ל אין לי אלא חייבי מיתות חמורות חייבי מיתות קלות מניין ת״ל כל חרם לא יפדה יכול אפילו שלא נגמר דינו תלמוד לומר אשר יחרם מן האדם ולא כל האדם להוציא את שלא נגמר דינו. רבי חנניא בן עקביא אומר נערך מפני שדמיו קצובים. אבל לא נודר מפני שאין דמיו קצובים. ר׳ יוסי אומר נודר ומעריך ומקדיש ואם הזיק חייב בתשלומין אם כן מה תלמוד לומר כל חרם (כתובות לז:) לפי שמצינו למומתין בידי שמים שנותנין ממון ומתכפר להם יכול אף בידי אדם כן ת״ל חרם כו׳ אין לי אלא מיתות חמורות קלות מנין ת״ל כל חרם כו׳ (ופשטא דקרא דכל חרם היינו אם החרימו ישראל עיר א׳ כמו שהחרימו יריחו יהיה כל שללה קדש דהיינו שפודין אותן כמו כל קדשי בדק הבית אבל הנפשות שבתוכה אין להם פדייה): (ל) וכל מעשר הארץ. יכול בשני מעשרות הכתוב מדבר ת״ל הוא הוא האמור כאן הוא האמור להלן דבר החסר להלן אמר הכתוב כאן דהיינו שצריך להוסיף חומש: מזרע הארץ. לרבות שום ושחלים וגרגיר. או יכול שאני מרבה זרע לפת ולנונות ושאר זרעוני גינה ת״ל מזרע הארץ ולא כל זרע הארץ: מפרי העץ. לרבות כל פירות אילן יכול שאני מרבה אף חרובי שקמה וצלמונה וחרובי גרידה ת״ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ (וכ״ה בתוספות ר״ה יב׳ בשם ירושלמי וע״ש) מנין לרבות ירקות ת״ל וכל מעשר הארץ: קדש. (קידושין נד:) נאמר כאן קדש ונאמר בכרם רבעי קודש מה כאן יש לו חומש ויש לו ביעור אף להלן יש לו חומש ויש לו ביעור: (לא) גאל יגאל. לרבות את האשה. ואם גאל יגאל. לרבות את היורש: איש. פרט לקטן. או יכול שאני מרבה בן ט׳ שנים ויום א׳ ת״ל ואם גאל יגאל (לשון מרבה ר״ל שיהא גם בן ט׳ שנה ויום א׳ בכלל מיעוט איש ת״ל ואם גאל וכו׳). לקח ירש ניתן לו במתנה מנין ת״ל ואם גאל יגאל: ממעשרו. ולא כל מעשר פרט למעשר שנכנס לירושלים ויצא. ופרט לפחות משוה פרוטה (פי׳ אפי׳ אם החומש יעלה לפחות מש״פ א״צ פדיון וכרב אסי בב״מ נג:): חמישתו יסף עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה: עליו. (שם נד׳) שחומשו כמוהו. מנין שאין מעשרין מן הבקר על הצאן ולא מן הצאן על הבקר תלמוד לומר: (לב) וכל מעשר בקר וצאן. יכול לא יעשר מן הכבשים על העזים ודין הוא מה החדש והישן שאין כלאים זה בזה אינם מעשרים מזה על זה כבשים ועזים שהם כלאים זה בזה אינו דין שלא יעשרו מזה על זה ת״ל וצאן כל צאן אחד. מעתה ק״ו לחדש וישן שיתעשרו מזה על זה ומה אם הכבשים ועזים שהם כלאים זה בזה מעשרים מזה על זה החדש והישן שאינם כלאים זה בזה אינו דין שיעשרו מזה על זה ת״ל עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר א׳ מעשר בהמה וא׳ מעשר דגן וכתיב שנה שנה שאין מעשרין משנה לחברתה (פי׳ בשתי המעשרות): כל אשר יעבר תחת השבט. פרט לטריפה שאינה עוברת אין לי אלא בזמן שמנאן בשבט לא מנאן בשבט או שמנאן רבוצים או עומדים מנין ת״ל העשירי. אין לי אלא בזמן שקרא שמו עשירי. מנין אע״פ שלא קרא שמו עשירי ת״ל העשירי יהיה קדש מ״מ. יכול אפילו היה לו מאה ונטל עשרה או עשרה ונטל א׳ ת״ל העשירי ואין זה מעשר רבי יוסי בר׳ יהודה אומר מעשר. קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי מנין ששלשתן מקודשין ת״ל וכל מעשר כו׳ העשירי יהיה קדש (פי׳ כ״מ שיהיה עשירי אפילו לא נקרא שמו וכ״מ שנקרא שמו אפילו לא יהיה עשירי יהיה קודש) או יכול שאני מרבה את השמיני ואת הי״ב אמרת לא הואיל והוא מקודש וטעותו מתקדש מה הוא מקדש את הסמוך לו (דהיינו הוא עצמו) אף טעותו אינו מתקדש אלא הסמוך לו היינו התשיעי והאחד עשר. נמצאת אתה אומר קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשין. התשיעי נאכל במומו העשירי מעשר והאחד עשר קרב שלמים ועושה תמורה דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר וכי יש תמורה עושה תמורה אמרו משום רבי מאיר אלו היה תמורה לא היה קרב (פי׳ ואם כן בודאי לא משום תמורה קדשה) קרא לתשיעי עשירי ולעשירי אחד עשר ולאחד עשר עשירי רבי אומר אינו מקודש ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר מקודש שהיה ר׳ אומר זה הכלל כל שלא נעקר שם העשירי ממנו לפניו מקודש ולאחריו אינו מקודש (פי׳ וה״נ לא נעקר שם העשירי ממנו שהרי נזכר עליו שם העשירי כשאמר אחד עשר): (לג) לא יבקר בין טוב לרע וכו׳. מתוך שנאמר לא יבקר בין טוב לרע יכול יקריב בעל מום ת״ל יעבור (בכורות יד:) נאמר כאן העברה ונאמר להלן בבכור העברה מה בכור אין בעל מום קרב אף כאן אין בעל מום קרב. אי מה בכור זכרים ולא נקיבות אף כאן זכרים ולא נקיבות תלמוד לומר כל אשר יעבר לרבות זכרים ונקיבות. ומה בכור מועלין בכולו אף מעשר מועלין בכולו אף בחלבה (שם נז): תחת. נאמר כאן תחת ונאמר להלן תחת אמו מה כאן פרט לטריפה אף להלן פרט לטריפה. ומה להלן פרט לכלאים נדמה ויוצא דופן ומחוסר זמן ויתום אף כאן פרט לכלאים נדמה ויוצא דופן ומחוסר זמן ויתום. יכול שאני מוציא אף הרובע והנרבע ומוקצה ונעבד וכו׳ ת״ל כי משחתם בהם מום בם כל שמום פוסל דבר ערוה וע״ג פוסל וכל וכו׳: השבט. מצוה למנותם בשבט: לא יבקר. מתוך שנאמר וכל מבחר נדריכם עיין רש״י ז״ל: ולא ימירנו. הא אם המיר סופג את הארבעים: המר ימירנו. לרבות את האשה. ואם המר ימירנו. לרבות את היורש: והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל. בבכור הוא אומר לא תפדה אבל נמכר הוא תם חי ובעל מום חי ושחוט אבל לא תם שחוט. נאמר כאן לא יגאל ונאמר להלן לא ימכר ולא יגאל מה להלן מכירה עמו אף כאן מכירה עמו שאינו נמכר לא חי ולא שחוט לא תם ולא בעל מום דילפינן גאולה גאולה מחרמים והתם כתיב ולא ימכר. ומנין שמעשר בהמה בעמוד ועשר קאי ת״ל יהיה קודש מלמד שמעשר בהמה בעמוד ועשר ר׳ יוסי הגלילי אומר נאמר כאן אשר יעבור ונאמר להלן גבי בכור והעברת מה להלן בעמוד ועשה אף כאן בעמוד ועשה ר״ע אומר עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר א׳ מעשר בהמה וא׳ מעשר דגן וכתיב תעשר מלמד שמעשר בהמה בעמוד ועשר: (לד) אלה המצות אשר צוה ה׳ את משה אל בני ישראל בהר סיני. ר׳ אומר אלה המצות מלמד שמעשר בהמה בעמוד ועשר: אלה המצות. אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה: אשר צוה ה׳ את משה. כדאי השליח למשלחו: את משה אל בני ישראל. כדאי מי שנשתלח אצלן לשלוח וכדאי השליח למי שנשתלח: אל בני ישראל. זכות ישראל גרמה: בהר סיני. שכולן נאמרו למשה מסיני:

ואלה דברי תלמיד הגאון ז״ל ה״ה המאה״ג מו״ה א״ש פייבוש ז״ל בהביאו פעם ראשון ספר אדרת אליהו על מזבח הדפוס בק״ק דובראוונא.

אודה לה׳ כי טוב על אשר הקרה לפני חיבור יקר של אדונינו מורנו ורבינו הגאון החסיד האמיתי קדוש יאמר לו המפורסם בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים מו״ה אליהו ז״ל מווילנא והוא היה רב פעלים מקבצאל וגו׳ והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור וגו׳. וכמאמר רז״ל (ברכות י״ח ע״ב) [וע״ש בתוספות דקאי על ספר ויקרא שהוא תורת כהנים]. ומודעה רבא לאורייתא. כד הוינא טליא טעמתי מעט דבש ונפת מתוק לחכי מנשיקות פיו של הגאון ז״ל. וראיתי כי כל תשוקתו וכל עמלו היה לילך בעקבי הצאן. דרך התנאים ואמוראים למצוא כל דבר הלכה בתורת ה׳ כהררים התלוים בשערה. או מפורש או שום שכל. בשינוי המלות ובחסרות ויתרות. למען ימצא כל איש יקר רוח ותבונה דבר דבור על אפניו בחמשה חומשי תורה וכמבואר (תענית ט׳ ע״א) מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא, ובזה הגיעה כי רבה היא זכה הגאון ז״ל לדברים הרבה המבוארים (באבות פרק ו׳), והן הן הדברים שפירש הגאון ז״ל בספר ויקרא. איזן וחיקר ותיקן כל היסוד מספרא דבי רב הנקרא ת״כ, ועי״ה סלת מנופה בי״ג נפה. לעשות קיצור ת״כ ולהפך הברייתות והדרשות כפי רוחב שכלו. וכל איש חכם לב אשר נתן ה׳ חכמה ותבונה בלבו. יבין וישכיל רוחב שכלו ודעתו של הגאון ז״ל, לכלול כל הדינים והדרשות בדברים אחדים ויראתי לגשת אל הקודש לעשות משמרת למשמרת לפרש דבריו ולגלות מצפוניו כפי קט שכלי. פן ואולי לא אכוון דעתו והיה לי למכשול עון ח״ו. אך זאת עשיתי לתקן כל מכשול מטעות המעתיק, ולהבדיל בין פסוקי החומש ובין דברי הגאון ז״ל, ולעשות מראה מקומות בדברי הגאון בכל התנ״ך ובכל הש״ס. ונקוט סימנא כל היכא דאיתא שני חצאי לבנה או חצאי מרובע, הוא הדבר אשר מצאתי אחר היגיעה וחיפוש מחיפוש מה שלא נזכר כלל בכתבי הקודש של הגאון ז״ל. וזה תועלת גדול למי שחפץ בתורת ה׳ ובמצותיו:

פי׳ הסדבר לכבוד התורה ולומדיה.

א״ש פייבוש בא״א מ״ו הרב מוהר״ר שלמה זלמן זצלה״ה בעל המחבר פירוש מנורת שלמה. ומנחת כליל.

הגה״ה בשם רב אחד

באדרת אליהו בפרשת אמור ק׳ כ״ב פ׳ כ״ב כתב המגיה הראשון על יבלת „הוא פ״ס כו״ ולא דק כי כן הגרסא הנכונה ע״פ גירסת התוספות בבכורות ד׳ מ׳ ע״ב ועיין בכ״מ ולח״מ ברמב״ם פ״ב מה׳ א״מ ה״ב. וסיים הלח״מ שגי׳ התוס׳ היא המחוורת, ולכן נדקו דברי הגאון ז״ל:

פרשת ויקרא

רש"י **לכל** דברות לכל אמירות ולכל צווים קדמה קריאה וכו'. בפ"ק דיומא נחלקו רבי יוסי הגלילי ור"ע ר"י הגלילי סבר דמה שנאמר וישכון כבוד ה' על הר סיני זה המעשה היה אחר עשרת הדברות שהוא תחלה למ' יום ור"ע סבר וישכון כבוד וכו' מר"ח ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה ביום הז' ומשה וכל ישראל עומדים ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה. ופריך לר"ע והכתיב קול ט קול אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו ופירש"י לו היה יכול לומר ואמר אליו ללמדך שלו לבדו היה נמשך הקול באוהל מועד משהוקם המשכן ונדבר עמו מעל הכפרת ומשני הא בסיני הא באוהל מועד ואיבעית אימא הא והא באוהל מועד ולא קשיא הא בקריאה והא בדיבור. וכתב רבינו לזה לומר היכא דכתיב קריאה כמו ויקרא אל משה ביום השביעי כל ישראל שמעו ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה אבל היכא דכתיב דיבור בלא קריאה כי התם לא שמעו בו כל ישראל. ולכאורה להאי תירוצא דלא מפליג בין אוהל מועד לסיני הוא סותר לזה למה שהביא רש"י בחומש מת"כ דלכל הדיבורים וכו' היה קריאה מקודם. ויש ליישב דודאי לכל דבור היה קריאה כמו שפירש"י מת"כ מ"מ היכא דכתיב קריאה במפורש שמעינן מיניה דכל ישראל שמעו בו והיכא דלא כתיב קריאה במפורש היינו משום דלא שמעו בני ישראל:

רש"י **מטפל** בהבאתו כו'. ופי' יקריבנו כאלו אמר יביאנו אל פתח אהל מועד דאל"כ יקריבנו אל פתח וכו' למה לי לכתוב זכר תמים יקריב אותו לרצונו וכו' שהרי כבר נאמר פ' שלמה באחרי מות באיסור שחיטת חוץ. ואח"כ ק"ל א"כ מהו יקריב בשלמא בלא האי פירושא י"ל דהראשון כמשמעו שלא ישחטנו חוץ לעזרה והשני ללמד שמטפל בהבאתו אבל השתא דכבר למדנו הטיפול מהו יקריב כו' ודוק. מתנות עני:

רש"י **ולא** כל העוף וכו'. אמר המלקט הרא"ם ז"ל הקשה בזה ואמר וא"ת מנ"ל לרז"ל לומר שעוף בעל מום כל זמן שלא נחסר ממנו אבר כשר אי משום דכתיב תמות וזכרות בבהמה ולא בעוף סמיכה והפשט וניתוח נמי דכתיבי בבקר ולא בצאן נימא הכי סמיכה וכו' בבקר ואין סמיכה וכו' בצאן וכן צפון נמי דכתיב בצאן ולא בבקר נימא צפון בצאן ואין צפון בבקר וכי תימא וי"ו מן הצאן מוסיף לענין ראשון וילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון ה"נ נימא וי"ו דואם מן העוף מוסיף לענין ראשון וילמד תחתון מן עליון מה צאן זכר תמים אף עוף זכר תמים. יש לומר א"כ לשתוק קרא מזכר תמים דבן צאן וילמוד בן צאן מבן בקר מה בן בקר זכר תמים אף בן צאן זכר תמים והדר יליף עוף מצאן מה צאן זכר תמים אף עוף זכר תמים השתא דכתיב זכר תמים בבקר וגם בצאן למדנו דדוקא בבקר ובצאן איכא תמות וזכרות אבל לא בעוף וכו' עכ"ל. ודברי פה קדוש אינם מובנים לי בהאי שינויא שאמר א"כ לשתוק קרא מזכר תמים דבן צאן וכו' בתמים יכול לומר כך אבל זכר דצאן הוצרך ללמוד ממנו זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס כמו שפירש"י לעיל כשהוא אומר זכר למטה וכו' ואם נאמר דכל זה נקיבה וטומטום ואנדרוגינוס אימעוט מזכר דבקר ואף אם לא כתביה רחמנא זכר דצאן הוה ממעטינן כל זה מזכר דבקר והא דפירש"י ז"ל אזכר דצאן זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס לאו דוקא ולא איכתביה זכר דצאן אלא ללמד דוקא בבקר וצאן איכא זכרות ולאו בעוף כדנקט הרא"ם ז"ל סרה הקושיא מה שכבר נתחבטו בו קמאי לפירש"י ז"ל דנקט כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל וכו' ומקשים והשתא לפירושו תמים למטה למה לי ומדברי הרא"ם שהוכחנו דזה לאו דוקא אין מקום לקושייתם דאיצטריך תמים למטה בצאן למעט תמות בעוף כמו זכרות מזכר וק"ל:

רש"י **עם** כנפיו ואין צריך למרוט וכו'. הרמב"ן ז"ל טען ואמר שא"כ בכנפיו על הנוצה קאי לא יזכיר הכתוב מאיזה מקום ישסע אותו אם מלפניו או מגבו אבל פירושו ושסע אותו במקום כנפיו ואין כנפיו נוצה אבל הוא בכלל כנפים שכתוב כל צפור כל כנף יפרוש כנפיו לתימן וכן בכנף מעילו והנוצה הוא השער אשר על גוף העוף כענין שכתוב הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלוא הנוצה וכן שנינו הכנפים והנוצה טמאות ומצטרפות ואמר פרט לחרטום ולצפרנים לכנפים ולנוצה ע"כ. ויפה תואר השיב על דבריו ואמר וטענתו הראשונה איני מכיר כי מה צורך שיזכיר הכתוב מאיזה מקום ישסע דסתמא משמע כדרך השסועה והיינו מגבו כגון וישסעהו כשסע הגדי כי לא פירש מאיזה מקום וא"ת שגם דרך השסיעה מלפניו אף אני אומר שמסיעת העולה כשירה בין מגבו בין מלפניו כי לא מצינו בשום מקום שהצריכו חז"ל שתהיה השסיעה בגבו. ואל הטענה הב' אני אומר כי גם רש"י אין כוונתו לומר שהנוצה לבדה תקרא נוצה דא"כ שפי' בכנפיו בכלל כנפים הנזכר בכל התורה אלא ר"ל שגם כנפיו לא נאמר על העצם והבשר והעור לבד אלא מפני חבור הנוצה שעליו ג"כ אבל בזולת הנוצה שעליו לא היה נקרא כנף אלא יד או שם אחר והיינו דכתיב בצל כנפיך נלגל כנפים סוככים בכנפיהם בשתים יכסה פניו וכאלו רבות וידוע שעיקר הצל והכיסוי הוא ע"י הנוצה שעליו שאילו היה ממורט צלו וכסותו היה מעט וכן כנף רננים נעלסה עינינו מצד יופי הנוצה ומכיון דכתיב והקטיר אותו בתר בכנפיו משמע שיקטירם כמות שהן בלא מריטה. ולפי זה לא יחלוק המדרש עם ת"כ שדרשו בכנפיו להכשיר העור כמ"ש הרא"ם. דכיון דכנפים נאמר על עצמות האבר עם נוצתו ילפינן שפיר שמקטיר העור והנוצה והשתא אפילו תימא דבכנפיו מזכיר מקום השסע שהוא מבין כנפיו ניחא דלעולם כנפיו על האבר המיוחד נאמר ומ"מ ילפינן שמקטירו מדכתיב עליה והקטיר עכ"ל:

רש"י **אין** סולת אלא מן החטים שנאמר סולת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון וכו'. אמר המלקט ואיכא למידק כאן בפירוש רש"י ז"ל חדא דפי' שלא על סדר הקרא דמנחה כתיב קודם לסולת ותו הא דנקט הפחות יותר מהיתרון ולמה לא נקט ואין מנחה יותר מעשרון. ושמעתי הולעת רש"י ז"ל עד"ז דודאי זה א"א לומר ואין מנחה יותר מעשרון דהא מצינו מנחת העומר שהיה משני עשרונים כמו שנא' בפרשת אמור ומנחתו שני עשרונים אך אל תקשה דעדיין לא מצינו מנחה יותר מעשרון והא דנא' בעומר ומנחתו שני עשרונים סלת וכו' היינו עשרון א' לעומר גופיה דעומר גופיה ג"כ נקרא מנחת עומר ועשרון א' למנחתו. וא"כ הדרא קושיא לדוכתה דלמה נקט רש"י הפחות יותר מן היתרון וכדי לתקן זה הקדים רש"י לפרש אין סולת אלא חטים וא"כ ע"כ א"א לומר דעשרון א' משני עשרונים הללו מה שנאמר בעומר ומנחתו שני עשרונים וכו' קאי על העומר גופיה דהא העומר אינו בא אלא מן השעורים וע"כ צ"ל דקאי על מנחתו ושפיר מצינו לפעמים שמנחה באה יותר מעשרון כמו מנחת העומר שהיא באה משני עשרונים ולכך שפיר יש למנקט הפחות שאין מנחה פחותה מעשרון אבל יותר מצינו במנחת העומר וק"ל:

רש"י **מאותן** אימורין וכו'. ובשחיטת קדשים מצריכי ללמוד היינו וכו' הי לך לשון הרא"ם ז"ל בתוספת וגרעון בכוונת רש"י ז"ל פי' משום דלעי לאגמורי פר העלם דבר של ציבור על שעירי ע"ג ויותרת וב' הכליות מדאיתקש להדדי לענין הקטרת אימורין כדאמרינן בזבחים פרק ב"ש ובפר העלם דבר לא כתיבי ביה יותרת וכליות אלא מהיקשא דפר כהן משיח כדלקמן ואין למדין למד מן הלמד הוצרך לכתוב כאשר יורם בפר כהן משיח אע"ג דלא צריך לגופיה לומר הם היו ענין לגופיה תנהו ענין לפר העלם דבר דה"ל כאלו הוא כתב בפר העלם של ציבור ולמדנו מזה שאם לא היה כתוב בו בפירוש לא היו יכולין שעירי ע"ג ללמוד מפר העלם דבר משום דדבר הלמד בהיקש אין חוזר וכו'. ואף ע"ג דלעיל אמרינן השתא להביא ע"ג ויותרת וכליות וא"כ שעירי ע"ג מפר כהן משיח גמירי דכתיבי ביה אימורין וכליות בהדיא ואין כאן למד מן הלמד היינו אליבא דתנא דת"כ דדרים כאשר יורם להיקש פר כהן משיח לשור זבח השלמים לענין לשמו ושמטיס שלום בעולם אבל בתלמודא דלמד שעירי ע"ג מפר העלם של ציבור דרים קרא דכאשר יורם לענין שאין למדין למד מן הלמד ע"כ:

רש"י **לשון** אשרי הדור וכו'. ואיכא למידק למה לא תלה האושר בנשיא ותלה בדור דלא כתיבא ולא רמיזא בקרא. ואמרתי לכוין זה עם מה שפירש"י לעיל לאשמת העם מה שנאמר בכהן המשיח. ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא שהם תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל עליהם עכ"ל. ולכן פירש"י ז"ל כאן אשרי הדור כו' שהוא להיפך מאשמת העם. ולא נח דעתי בזה לדמות הנשיא לכהן דהתם שפיר נאמר לאשמת העם משום דבכפרה תליא מלתא וכפרה ותפלה מצינו שפיר בכהן גדול שמכפר ומתפלל על העם מה שלא מצינו זה בנשיא. וראיתי בבאר שבע דהרגיש בזה ובשני דרכים כתב ליישב זה הא' כמו שכתבנו ועוד תי' לפי שאין שייך לתלות האושר בנשיא עצמו לומר אשרי הנשיא שהוא מביא קרבן על שגגתו משום דכתיב גם בלא דעת נפש לא טוב ולכן אין האושר מצד עצמו אלא מצד מה שימשוך לדור המונהגים ממנו שילמדו ק"ו ממנו להרגיל על החטא לשוב בתשובה עכ"ל:

פרשת צו

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. בפ"ק דיומא כתב רבינו שיינו בהדיוט דמצוה היה להביא מן ההדיוט ומפני שאש של מטה הוא מורכב מיסודות אחרים ולכך אין בו ממש ונכבה ע"י יסודות אחרים כגון אש שלנו שהמים מכבים אותו משא"כ אש של מעלה הוא אש היסודי כו' וק"ל ועיין מה שכתבתי לעיל סוף פרשת וארא:

רש"י **אם** על דבר הודאה כו'. אמר המלקט ואיכא למידק בזה מהא דאמרו בפ' הרואה אמר ר"י אמר רב ארבעה צריכין להודות ואלו הן יורדי הים והולכי מדבריות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורין כו'. ומייתי ראיה לכל א' מקראי דתהלים וכתבו בתוס' שם ובתהלים לא קחשיב זה הסדר אלא חשיב הולכי מדבר ראשון וחבוש בבית האסורין וחולה שנתרפא ויורדי הים לבסוף וי"ל דקרא נקט סדר המסוכנין יותר תחלה וגמ' נקט המצויין תחלה עכ"ל וא"כ קשה על רש"י ז"ל בכאן דנקט לא סדרא דקרא ולא סדרא דגמ' דחשיב לחולה קודם חבוש ורש"י נקט לחבוש קודם החולה. ובהבטה ראשונה אמרתי לכוין כוונת רש"י בזה לדעת הראב"ד שהוא מחולק עם הרמב"ם דרמב"ם ס"ל אפילו בחולה שאין בו סכנה כגון חש בעיניו או חש בראשו צריך להודות ולברך ולהראב"ד אינו מברך רק בחולה שיש בו סכנה כגון שנפל למטה כמו שהביא הטור א"ח פלוגתתם סימן רי"ט ומסברא י"ל דחולה בעלמא כגון חש בעיניו הוא מצוי יותר מחבוש והבוש שכיח יותר מחולה שיש בו סכנה כגון שנפל למטה בודאי זה אינו שכיח כל כך ורש"י נקט סדר המצויין תחילה לכך נקט לחבוש מעיקרא שהוא מצוי יותר מחולה שיש בו סכנה ולהורות בזה שאינו מברך אלא דוקא חולה שנפל למטה ויש בו סכנה כדעת הראב"ד אבל אלו דברים נסתרים מעלמם דא"כ תלמודא דחשיב לחולה מעיקרא וכדעת תוס' דנקט מצויין תחלה וקאמר ד' צריכין לאודות הוה מוכח דאפילו חולה שאין בו סכנה צריך לברך כדעת הרמב"ם. והאמת יורה דרכו דדעת רש"י בזה מה שנקט חולה לבסוף משום דקרא ויזבחו זבחי תודה וגו' כתיב גבי חולה כמ"ש אוילים מדרך וגו' כל אוכל וגו' ויגיעו עד שערי מות וגו' ישלח דברו וירפאם וגו' יודו לה' חסדו וגו' ויזבחו זבחי תודה וגו' משא"כ באידך רק דמיניה ילפינן. וא"ת כיון דקרבן תודה הוא בכולן למה נקט רק בחולה כבר האריך בזה רבינו בח"א ומתחלה נלאיתי להביא דבריו מפני האריכות שבו רק מפני שבפ' זו נקבע שבת הגדול ובימים האלו נזכרים ימי הגאולה ע"כ ראיתי להביא דבריו שמדברים מענינא דיומא וז"ל הקושיות שהתחיל בזה המזמור לומר אשר גאלם מיד צר וגו' וחשיב מדבר ותולה ויורדי הים דלא שייך בהו מיד

צר

גר אלא דה"ל נמימר אשר גאלם מצרה ועוד כיון דקרבן תודה הוא בכולם למה לא נקט רק בחולה ומה ענין ד' אלו צרות וכל שינוי הענינים אין להאריך בהם הוא מבואר כי ד' סבות הכוללי' והם המונעים לאדם מהגיע אל שלמותו ותכליתו הא' שאין לו במה להתפרנס וצריך לרדוף אחר פרנסתו הב' שיש עליו יד אחר הצורר לו וא"א לו לעבוד ה' עבודה שלמה מפניו הג' מי שטבעו חולה והלא מלעסוק בתורה ומצותיה הד' ריבוי עושר וטרדה המבטלו מתורה ומצות ולפי שד' מעיקים וצרות האלו הם תולאים שבישראל בגלות כמפורש בתוכחות ע"כ כשישראל נגאלו מגלות ומד' מעיקים אלו אמרו בב"ר שע"כ נאמרו ד' כוסות בחלום של המשקים דעש"ז תקנו ד' כוסות של פסח בגאולת מצרים שע"כ נאמר בו ד' לשונות של גאולה וגאלתי והוצאתי והצלתי ולקחתי לפי שנגאלו מד' צרות אלו וע"ש זה אמרו שם שהקב"ה מביא ד' כוסות של תרעלה על מצרים ומשקה לישראל ד' כוסות של ישועה כמפורש באורך שם דהיינו ע"ש ישועה מד' צרות ומעיקים המתהוים בגלות והוא ענין שמספר בו ד' הצריכים להודות שהם בעצמם מצירים הכוללים ומונעים האדם מהשיג שלמותו שמכולם ניצולו בגאולתן והתחיל ואמר הודו לה' כ"ש כו' ע"פ מה שאמרו פ"ק דמגילה בנאת לפני ההלון אומרים הודו לה' כל"א ולא אומרים כ"ש לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ע"כ אמר שישראל בגאולתן אומרים כי טוב לא על מפלתן של רשעים לעתיד אלא ע"ש גאולי ה' שנגאלו מיד צר מכל ד' מעיקים וצרות שהיה עליהם בגלות ביד צר ואמר מארצות קבצם ממזרח וממערב ומצפון ומים היינו מאחר ד' גליות כמפורש בב"ר וז"ש ממזרח הוא מלכות מדי שהוא במזרחו של א"י מצפון הוא מלכות בבל שהוא בצפונו של א"י ממערב ומים הוא מלכות יון ומלכות אדום שהם במערבו של א"י ולכך נקט מערב ב' פעמים ולא נקט כלל רוח דרום שאין באותו רוח מד' גליות אבל התחיל בגאולת מצרים שהיא גאולה ראשונה והיא בדרומה של ארץ ישראל שאז נגאלו ג"כ מד' המעיקים המונעים השלימות והיו ראוים לקבל התורה וז"ש בגאולת מצרים עד שלא באו לא"י שהיא עיקר גאולתן שהיה להם מניעה מצד פרנסה תעו במדבר בישימון דרך שאין שם דרך כלל ועיר מושב לא מצאו שעקמו וסבבו כמה ארצות עד שהגיעו לעיר מושב בא"י ואמר שהיו במדבר רעבים גם צמאים וגו' כמ"ש ב' פעמים תשאו במים וב"פ בשליו וב"פ במן ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם וגו' היינו שנתן להם המן והשלו והבאר ועל שתעו במדבר וידריכם דרך ישרה וגו' היינו שנכנסו לא"י וע"ז יודו לה' חסדו וגו' שלא היה מדרך החיוב לפי חטאם במדבר אבל מצד חסדו הוא וע"ז תקנו בכל הולכי מדבר לברך ברוך גומל חסדים טובים לחייבים ואמר ונפלאותיו לבני אדם דלגבי הקב"ה מלתא זוטרתי היא כדאמר ומי יכלת לשיים כוליה שבחא דמרא אבל יספר נפלאותיו שהם לבני אדם ואמר כי השביע וגו' היינו שמלא אותם כל טוב בא"י כמ"ש בתים מלאים כל טוב והוא כוס ראשון ואמר יושבי חושך וגו' הוא מניעה מצרת יד בבל כמו שהיו משועבדים במצרים שהיו שם בחושך ע" עבודת פרך וצלמות השלכת בנים ליאור ואסירי עני וברזל כמ"ש ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים וגו' כי המרו אמרי אל וגו' שהיו בהם רבים חוטאים גם פסל מיכה ויכנע בעמל וגו' היא עבודת פרך שעמלו בו וע"י כשלו ואין עוזר דגם מועטים משה הוצרך לברוח מפני פרעה אך ויזעקו אל ה' וגו' כמ"ש ויזעקו ותעל שועתם וגו' דאמר שע"ז יודו חסדו כמ"ש לעיל ואמר מהו הפלא כי שבר דלתות וגו' כמ"ש שמעולם לא היה עבד יכול לברוח ממצרים והוא כוס ב' ואמר אוילים מדרך פשעם וגו' היא הצרה שמחמת חולי והיה להם בגלות מצרים כמו שהבטיח להם בגאולתן כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו' שבא מחמת העון וע"פ מ"ש פשע הוא המרד שאין היסורין ממרקין אלא המיתה ממרקת במרד כדאמרינן פי"ה אבל העון הוא המזיד היסורין ממרקין וז"ש שזה האויל שנכנס בו רוח שטות כשהלך בדרך פשעם ולא חשב לו כמרד אלא כעון דיסורין ממרקין דהיינו מעונותיהם יתענו ביסורין ואמר דאף בחליו דכל אוכל תתעב נפשו ולא יכול לאכול מכל מקום נחשב לו לתענית ויסורין שממרקין העון והמזיד ואמר ויגיעו עד שערי מות ר"ל דגבי רשעים גמורים אמרינן אפילו בפתחו של גיהנם אינם חוזרין אבל זה כשהגיע עד שערי מות ופתח גיהנם מתחרטין ויזעקו אל ה' וכו' כמ"ש במסכת ר"ה דזעקה מועלת אפילו לאחר גזר דין שהגיעו לשערי מות ואמר ישלח דברו וירפאם וגו' דרפואת ב"ו צריך תחבושת וסממנין ושאר פעולות אבל רפואתו ית' ב"ה בדבור בעלמא שמשלח ואמר יודו לה' וגו' כדלעיל ואמר יזבחו זבחי תודה וגו' דלולא שנתכפר מעוניו ביסורין היה ראוי להביא קרבן אשם או חטאת לכפרה אבל כיון שכבר נתכפר בחליו על ידי יסורין אין צריך לו להביא רק קרבן תודה ומינה גם לאחרים שזכר שניצולו מהצרה שמביאין תודה ע"ש יודו לה' חסדו וגו' והוא כוס ג' ואמר יורדי הים באניות וגו' היא הטרדה הבאה מנגהל לעושר כיורדי הים באניות כו' כמ"ש במסכת עירובין ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרנים ואמר המה ראו מעשה ה' כו' כמו שראו במצרים בקריעת ים סוף כן יורדי הים באניות רואים מעשה ה' שהם נגד השמים כמ"ש כי אראה שמיך כו' ירח וכוכבים וגו' ונפלאותיו במצולה דהיינו למטה מתחת לארץ ואמר שזה בא על ידי רוח סערה שתרומם גליו ויעלו שמים וגו' כמפורש בפ' הספינה רומא דגלא ש' פרסה כו' ודלינן עד דחזינן כוכב זוטא וכו' ושוב ירדו תהומות ומתוך ראיה זו חשב לידע מה למעלה מה למטה אבל נפשם ברעה תתמוגג וגו' וכל חכמתם בזה תתבלע דא"א לידע מה למעלה ומה למטה כמפורש בפ' אין דורשין ואמר ויצעקו אל ה' וגו' שע"כ אמרו בקדושין הספנים רובן חסידים ואמר יקם סערה כו' כי הסערה גופיה שאמר שתרומם גליו הרי הוא מקום לעשות דממה של הרוח סערה שיחשו גליהם שאמר וע"ד שאמרו בדבר שמותן הוא רופא ואמר יודו לה' חסדו וגו' כדלעיל והוא כוס ד' ועל זאת הכונה שינה התלמוד סדרן של הד' צריכין להודות מסדר הכתוב שהם מדבר ותבוש וחולה וים והתלמוד סדרן ים ומדבר חולה ותבוש ושינה הלשון בים ומדבר אמר בלשון הוה יורדי הים והולכי מדבריות ובחולה ובחבוש אמר בלשון עבר ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש וגו' לרמוז בזה הכונה שאמרנו בסוד ד' כוסות כמ"ש ע"פ ב"ר שנגאלו בגאולת מצרים מכל ד' המעיקים ומתחיל מיורדי הים שע"י שירדו לים ונגאלו בקריעת י"ס שם נתעשרו מביזת הים וע"ז יודו לה' חסדו וגו' היא השירה שאמרו בים וע"ז נתקן כוס של קידוש זכר ליציאת מצרים שהוא קריעת י"ס המורה על חידוש העולם ושני לו הולכי מדבריות שבמדבר היה להם עינוי עד שזכו לכמה טובות כגון שליו ומן ובאר ע"ז נתקן כוס שני שקודם הסעודה וע"ז יודו לה' וגו' והיא שירת הבאר והג' חולה שזכו ביציאת מצרים בנתינת התורה שנתרפאו כל החולים מחולי שהיה להם כבר בצאתם ממצרים וע"ז נתקן כוס ג' שאחר הסעודה הפך שאמר בחולה כל אוכל וגו' והדר מי שהיה חבוש כו' שלא באו ישראל לידי חירות גמור עד אחר שכבשו א"י שניטל יד בבל לגמרי מעלינו וע"ז נתקן כוס רביעי ודוק:

פרשת שמיני

רש"י **רבי** אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה וכו' בפ' הדר ר"א אומר וכו' מאי דרוש ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו אף על פי שאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. וכתב רבינו יש לדקדק כיון דכן מפורש בהאי קרא ונתנו בני אהרן אש וכו' מאי שייך ביה שהורו הלכה בפני משה. ולישנא דמאי דרוש נמי קשה כיון שמפורש הוא בתורה וכבר שמעו מפי משה כמה פעמים כמפורש בפרק כיצד מעברין לפי סדר משנתן מפי משה. וי"ל דאפשר לפרש הקרא שיתנו אש על המזבח לאו משל הדיוט אלא שיבעירו אותו מן אש הרבוצה על המזבח שהוא אש מן השמים כמפורש ביומא והם דרשו מהאי ונתנו בני אהרן אש וכו' מן הדיוט ממש מבין הכיריים כמפורש בת"כ והיינו אש זרה דכתיב בקרא. והא דכתיב אשר לא צוה אותם שעשו כן בלי ציווי משה ואף על פי שהורו כראוי כפירש"י בפ' הוציאו לו. ומה שכתב הרא"ם אך קשה דמהכא משמע שמחמת שורחנם נענשו ואין הדבר כן שהרי משמע שהציץ בשכינה כו' ועוד שכבר נאמר למשה וכו' ונקדש בכבודי ודרשו בו בזבחים בפ' פרת חטאת אל תקרי בכבודי וכו' כמו שכותב אותו רש"י להלן. ועוד י"ל מההיא דפרק ד' מיתות דאמרו נדב ואביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו וכו' א"ל הקב"ה נראה מי קובר את מי כו' משמע דמזה נענשו יש לומר דמההיא דפרת חטאת ל"ק דאיכא למימר שמפני שהיה גלוי וידוע לפניו קודם עשיית המשכן שעתידים מיודעיו של מקום לחטוא ויענשו בעונש מיתה ויתקדש הבית על ידם רמז אותו למשה במאמר ונקדש בכבודי והיינו דמסיים בה דאמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אל תקרי מתקדשיך אלא ממקודשיך שבשעה שהקב"ה עושה דין במקודשיו מתירא ומתעלה ומתקלס אם כך לאלו כ"ש ברשעים ובקלא טסחאות שכתוב בהן אמר לו משה לאהרן אהרן אחי לא מתו בניך אלא כדי להתקדש כבודו של מקום. י"ל דהכי קאמר לא מתו בניך ביום הזה שנראתה שכינה בישראל אלא כדי להתקדש ע"י כבודו של מקום אבל אלמלא שנתקדש כבודו על ידי מיתתן לא היה ממית אותן עכשיו מפני שהחטא שעשו ביום הזה לא היה כדי להמית ואף על פי שכבר נתחייבו מיתה משעה שהציצו בשכינה היה ממתין כמו שהמתין אותם עד עכשיו. ובכה יתפרש ג"כ ההיא דפרק הדר דאמר ר"א לא מתו וכו' שר"ל לא מתו בניו של אהרן ביום זה שהיה שמחה לישראל אלא על שהורו ביום זה הוראה לפני רבם אבל לולא זה היה ממתין את מיתתן ביום אחר כמו שהמתין החטא של הצצה וכו' ע"ש שהאריך. והוא דחוק דלדבריו ה"ל למימר לא מתו בניך ביום הזה וכו' אבל הנראה דלא שייך קידוש המקום וכבודו אלו מתו בלא חטא דחלילה דעביד דינא בלא דינא אבל כבודו של מקום ליפרע מצדיקים בעה"ז על מיעוט עבירות שבידן ובו יתעלה ויתקדש ומתיירא שמו של הקב"ה דאם בצדיקים כך ברשעים עאכ"ו וה"ק לא מתו בחטא זה אלא דעם סביביו נשערה מאד ובהם מתקדש ומתיירא שמו אם בצדיקים כך וכו'. והוא שאמר ליה משה הייתי סבור כי או בך שאני ואתה יותר מקורבים אבל כשראה מיתתן אמר שהם נכבדים יותר ועליהם רמז לומר ונקדש בכבודי במכובדי ליפרע מהם על עבירות קלות למר כדאית ליה בשתויי יין שלא הוזהרו עדיין על כך. וכמה תנאי איכא בת"כ באיזו חטא מתו ואפשר דלא פליגי אסוגיא זו דאיכא למימר הא והא גרמא דהיכא מאן דאמר התם נמי דבשביל ארבעה דברים מתו בני אהרן וכו' ע"ש. וסוגיא דהדר הכי מתפרשת דודאי עונש המיתה היה מטעמים אחרים כהנך דלעיל אלא דה"ק הכא לא מתו בני אהרן במיתת אש של מעלה אלא משום שהורו הלכה בפני רבן בדבר הנוגע באש של מעלה דהיינו אע"פ שאש יורדת וכו' וק"ל:

אמר המלקט ראיתי ביפה תואר שהקשה ג"כ קושיא זו מה שהקשה רבינו כיון דכן מפורש בתורה מאי שייך ביה שהורו הלכה וכו' וכבר שמעו מפי משה וכו' והוסיף עוד להקשות מאחר שאש מן השמים לא היתה אלא על המזבח העולה והקטרת הוא במזבח הפנימי שהוא מזבח הקטורת או לפני ולפנים שהיה מקטיר כה"ג ביום הכפורים. והתם ליכא אש מן השמים וליכא למימר שהיו מכניסים שם אש מן השמים שעל מזבח העולה שהרי לא היה אלא גחלת אחד וכמ"ש בפ"ק דיומא שהיתה רובצת כארי. ואף על גב דהתם באש שירד בימי שלמה מיירי פשיטא דה"ה זו שירדה בימי משה. והתוס' כתבו בפ' הדר וז"ל לכאורה משמע שהקטרת שהקטירו על מזבח החיצון היה והוראת שעה היתה כדאשכחן בקטורת של נשיאים כדאמרינן בשילהי התכלת דאי על מזבח הפנימי הקטירו מי שייכא אותה דרשה לשם הא לא היה יורד אש על מזבח הפנימי לשם קטורת דהא קיי"ל בפ' אמר להם הממונה דמערכה שניה שעל מזבח החיצון לקטורת. מיהו בת"כ משמע שלבית קדשי קדשים נכנסו להקטיר ושם חטאו וצ"ע עכ"ל. וי"ל לפי מ"ש התוספות שהקטורת היה על מזבח החיצון שהוראה היתה שכמו שלענין העולה והחגבים

והחלבים מצוה להביא מן ההדיוט ה"נ לענין הקטרה ולא דמיא דקטורת דהטיב משאר הקטרות לא יהיה אלא ע"י אש מן השמים דכיון דאש מן ההדיוט משום חביבותא כאשר אפרש בסמוך ל"ש חלבים ול"ש קטורת. ולפי מ"ש ז"ל שלבית קדשי קדשים שנכנסו יש לומר דהוה ליה לאסוקי אדעתייהו שמא גם על הקטורת תרד אש מן השמים כמו שירדה על מזבח החיצון ולא היו צריכין להביא אש מן ההדיוט. ואף על פי שי"ל דבפנים דקדוש טפי אין להכניס אש מן ההדיוט מכל מקום מכיון דמשום חביבותא הוא כאשר אפרש בסמוך אין חילוק ולכן הכניסו אש מן ההדיוט דממה נפשך היה צריכה. וא"ת מכיון דאש מן השמים ירד מה צורך לשל הדיוט וי"ל שה' חפץ בשל ישראל טפי כמו שאיתא בב"ר למלך שהיה לו אוהב א"ל המלך תדע שאגלך אני סועד וכו' והכוונה שמעשה האדם לפי שהוא בעל בחירה חשוב לפניו מכל מעשה שמים וארץ שפועלים בטבע. ושמעתי כי כשתפול אש מן השמים ברעש ורעם כמו שיקרה לפעמים ביום שגשם אם יאחז בהיזה דבר לא יוכלו לכבותו אלא אם כן יביאו מהאש הנמצא אצלנו ויניחו אצלו. ואם אמת הדבר הזה יש לומר שכדי שיראו שהאש היורדת מן השמים על המזבח אינו ממין האש היורדת ביום הגשם שהיא טבעי מבקיעת הענן כנודע רק אש השגחיי מחודש ומעולה מזה לכן מצוה להביא מן ההדיוט להניח אצלו כדי שיראו שעכ"ז לא יכבה אש של מעלה עד כאן לשונו ומדבריו מה שכתב לעיל דליכא למימר שהיו מכניסין לפנים אש מן השמים מעל מזבח העולה משום דלא היה אלא גחלת א' נסתר כל הבנין מה שבנה הרי"ף ז"ל בסוגיא דשמעתין דפ' הדר בענין זה ע"ש:

רש"י **קבל** שכר וכו' ומה שכר קבל על שתיקתו שנתייחד עמו הדיבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין וכתב הרא"ם שאף על פי שמיעטו הכתוב מכל הדבורים שנשתתף בהן עם משה כדתניא בת"כ י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן בכאן מפני שכר שתיקתו זכה ושמע הדבור מפי השם אף על גב שעד עתה לא זכה לשמוע הדבור מפי השם אלא מפי משה. אבל מלשון שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו דקאמר לא משמע הכי אלא המובן מזה הוא שעד עתה היה משתתף בדיבור עם משה ולא נתייחד עמו הדיבור בשום מקום כמו שנתייחד עם משה לבדו וכאן מפני שכר שתיקתו זכה ונתייחד עמו לבדו וזה סותר הברייתא של ת"כ. ושמא יש לומר תרתי קמ"ל שזכה ושמע הדיבור מפי השם מה שלא זכה עד עתה וגם שנאמרה לו לבדו ולא נשתתף עם משה עד שיראה שמפני זכותו של משה זכה ושמע מפי השם ומפני שאמר שנאמרה לו לבדו מובן ממנו גם כן ששמע הדבור מפי השם כי אי אפשר באופן אחר למדנו מזה תרתי ששמע הדבור מפי השם ושמע אותו לבדו עד כאן לשונו. ורבינו טען ואמר ואין צורך ובחנם דחק לומר דתרתי קאמר דיש לכוין פירש"י ז"ל כדברי התוספות דפ' פרת חטאת דגרסינן שם כיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הן שתק וקבל שכר שנאמר וידום אהרן וכו'. ובתוס' שם בד"ה וקבל שכר וכו' תימא בת"כ שבשכר זה נתיחד אצלו הדיבור דכתיב בפ' יין ושכר וכו' וידבר ה' אל אהרן ולא כתיב אל משה. ותימה דבספרי דרש בפ' קרח דכתיב וידבר אל אהרן שומע אני שהדבור אל אהרן תלמוד לומר כאשר דבר ה' ביד משה לו בפ' מחתות השרופים הא למדנו שהדבור למשה שיאמר לאהרן. ושמא זה קורא נתייחד הא דכתיב אל אהרן ולא שיאמרו לבני ישראל עד כאן לשונו. ומזה יש ליישב פירוש רש"י בחומש מה שכר קבל על שתיקתו שנתייחד עמו הדיבור שנאמר לו מפי משה לבדו ולא שיאמר לבני ישראל וק"ל:

רש"י **בכתנתם** של מתים מלמד וכו' אלא נשמתן כמין שני חוטין וכו' ורבינו בחידושי הלכות טען ואמר דלכאורה מסוגיא דשמעתין דפ' ד"מ לא משמע הכי דנחלקו שם רבותינו ז"ל חד יליף שריפה מעדת קרח שריפת נשמה וגוף קיים וחד יליף מבני אהרן. ופריך מאן דיליף מבני אהרן מנא לן דגוף קיים בבני אהרן ומשני דכתיב וימותו לפני ה' כעין מיתה ואידך ההיא שריפה ממש הוא ומאי דכתיב וימותו דאתחיל בהו מגואי כעין מיתה דתניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני חוטין של אש יצאו וכו' ופירש רש"י ז"ל דמבפנים התחילה שריפתו והלכה ושרפה עצמות ובשר לכך לא יליף מבני אהרן. הא קמן דמסוגיא זו משמע דהא דכמין ב' חוטין כו' היינו אליבא דמ"ד שריפה ממש הוי אף הגוף. אבל למ"ד נשמתן נשרפת וגוף קיים לא אצטריך לן כמין ב' חוטין. ורש"י ז"ל בכאן לא פי' כן שכתב אלא נשמתן כמין ב' חוטים וכו' ויש ליישב עד כאן לשונו. אמר המלקט ולולא פה קדוש דברי רבינו בכוונת רש"י ז"ל כמו שהבין הייתי אומר דרש"י ז"ל פי' כאן כהאי מ"ד דס"ל דשריפה ממש הואי דלכאורה איכא למידק ולהקשות דבריו אהדדי דמתחלה פי' אותם ולא בגדיהם משמע מדבריו דנשרף כל מידי דלאו בגדיהם ואפילו גופם ולבסוף מסיק אלא נשמתן וכו' דמשמע מדיוקא הא גופא היה קיים. ומהכרח קושיא זו נראה לפרש דרש"י ז"ל פי' כאידך מ"ד דשריפה ממש הואי והכי פירושו מלמד שלא נשרפו בגדיהם אבל גופם נשרף רק דלא תימא דאתחיל בהו המיתה מבראי כשאר שריפה לכך מסיק אלא נשמתן כמין שני חוטין וכו' ר"ל אלא דהמיתה היה בדרך זה דאתחיל בהו מגואי וכמו שנקט תלמודא לאידך מ"ד דשריפה ממש הואי לתקן מלת וימותו ותו לא מידי ודוק:

רש"י **מכאן** שאונן וכו' והקשה בעל מתנות עני בשם מהרא"י מנ"ל זה דילמא משום דהמתים עצמן היו ת"ח לפיכך היה מוטל עליהם לבכות ולהתאבל ותירץ דאי כתיב ואחיכם ה"א משום דמתים עצמן היו ת"ח היה מוטל עליהם לבכות ולהספיד אבל מדכתיב ואחיכם בית ישראל משמע שבצער שלהן היה מוטל על הכל עכ"ל. אמר המלקט ואני אפרש הטעם אשר לא נספדו ונבכו מגד עצמם עם מה שכתב בעל הטורים לעיל בפ' חיי שרה ולבכותה הכ"ף קטנה שלא בכה אלא מעט לפי שמסרה דין לשמים על אברהם וע"כ תפשה היא כמו גורמת מיתת עצמה ומאבד עצמו לדעת וכל המאבד עצמו לדעת אין מספידין אותו ע"כ והנה גם נדב ואביהוא בחטאם מתו כמו שפירש"י לעיל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והם בעצמם גרמו מיתתם והוי כמו שאבדו עצמם לדעת ע"כ לא היו ראוין להספד ולבכיה אם לא מגד אהרן שהיה מצער את עצמו עליהם וק"ל:

רש"י **בבהמה** תיבה יתירה היא לדרשא להתיר השליל וכו' והקשה רבינו מהא דפרק בהמה המקשה דשנינו השוחט מעובר שבמעיה מותר באכילה ופריך בגמרא מנא לן דכתיב וכל בהמה מפרסת פרסה וכו' בהמה בבהמה לרבות את הולד ופירש"י בהמה בבהמה שדיא בהמה דריש אבהמה דכיפא דרוש הכי בהמה הנמצאת בבהמה תאכלו ולפי זה יש לתמוה מה שפירש רש"י בכאן בבהמה תיבה יתירא וכו' וזה אינו לפי סוגיא זו דמייתי קרא דראה ולא קרא דשמיני דכתיבא רק פעם א' בבהמה ואינו מיותר הוא. ואפשר לקיים פירושו לפי המסקנא דסוגיא זו דפריך אהאי שינויא אלא מעתה האיל ושליל קרוי בהמה ימירו בו ופירש רש"י אם הביא בהמת חולין אצל בהמת קדשים מעוברת ואמר הרי זו תמורת עובר של זו תהא תמורה דהא גבי בהמה כתיב ואם המר ימיר בהמה בבהמה וכ"ת ה"נ אלמה תנן אין ממירין כו'. אלא אמר קרא וכל בהמה לרבות את הולד ופירש רש"י לאו מבהמה נפקא אלא מכל נפקא והכי דריש כל מפרסת פרסה בבהמה תאכלו כלומר כל אשר נמצא בתוכו אכול עכ"ל ולזה ניחא דאכל מפרסת וכו' דכתיב ברישא דקרא סמיך כפירש"י בשמעתין וק"ל:

רש"י **סמוך** לצוארו וכו' אבל אין אנו בקיאין בהם שד' סימני טהרה וכו' אבל יש שראשו ארוך ויש שאין להם זנב וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעין להבדיל וכו' עיין סוגיא דשמעתין דפ' אלו טרפות דף ס"ה וס"ו והא מה שמסיק תלמודא שסוגיא זו במאי קמפלגי תנא דבי רב ותנא דבי ר' ישמעאל בראשו ארוך קמפלגי וכו' ומרבי דדמי ליה משני צדדין וכו' ומרבי כל דדמי ליה באחד צד וכו'. כתב רבינו פירוש ב' צדדין היינו חד צד הוא דד' סימנין ובעא נמי צדדא דאין ראשו ארוך ולתנא דבי ר' ישמעאל דקאמר דמרבינן כל דדמי ליה באחד צד היינו דמסלעם מרבינן ראשו ארוך ולא דמי ליה אלא באחד צד דהיינו ד' סימנים וכ"ה בילקוט בהדיא דהך חד צד היינו ד' סימנים ומשום שהם צדדין חשובין חשיב להו כחד צדדא כמ"ש התוס'. ודע שרש"י בחומש פי' וז"ל ממעל לרגליו סמוך וכו' ולא ידענא להולמו לפום סוגיא דשמעתין דמה צריך להבדיל באין להם זנב דליכא מאן דמפליג בהכי דהא ארבה וסלעם אין להם זנב. והרב המגיד כתב שהרמב"ן נסתפק בכוונת פירש"י בשמעתין כדעת המפרשים דלא בעינן שמו חגב אלא בראשו ארוך ויש לו זנב ולפי זה נראה לקיים גם פירש"י בחומש ולהגיה ויש להם זנב במקום שאין להם וכו' ודוק:

רש"י **יכול** וכו' כגון שתחבה לו חבירו בבית הבליעה וכתב הרא"ם דלאו תחבה הוא בידו בתוך בליעתו הרי הוא משא משום נושא לטמא בגדים שעליו אף על פי שאין נבלת בהמה מטמאה בגדים בבית הבליעה. וא"ת כי תחבה לו חבירו נמי בתוך בליעתו מאי הוי נהי דאינה מטמאה משום נוגע שהרי לא נגע בה אלא בבית הבליעה מכל מקום יהא טמא משום משא שהרי הוא נושא אותה בבית הבליעה ובית הסתרים מטמאה במשא. כבר הבאתי זה בגמרא בפ' יוצא דופן דאיבעיא להו מקום טומאת נבלת עוף טהור שהוא בבית הבליעה של אדם שאין לנבלת עוף טומאה אלא שם בלוע הוי או בית הסתרים הוי למאי נפקא מיניה כגון שתחב לו חבירו כזית נבילה לתוך פיו שאם תחב הוא בעצמו איטמי ליה במגע אי אמרת בלוע הוי טומאה בלועה לא מטמא שהרי היא כמו שאינה ואין בה לא מגע ולא משא אלא אי אמרת בית הסתרים הוי כשאר בית הקמטים דטומאה לא בטלה נהי דבמגע לא מיטמא דבית הסתרים לא מטמא במגע במשא מיהא מטמא ונחלקו בה אביי ורבא אביי אמר בלוע הוי ורבא אמר בית הסתרים הוי לאביי גזירת הכתוב הוא בנבלת עוף טהור שתטמא באכילתה אף על פי שתחבה לו חבירו בבית בליעתו שאין שם לא טומאת מגע ולא טומאת משא. ולרבא גזירת הכתוב הוא בנבלת בהמה שלא תטמא באכילתה היכא דתחבה לו חבירו בתוך בליעתו שלא נגע בה אף על פי שהוא משא אותה בתוך בליעתו עד כאן לשונו ורבינו טען עליו וכדי לבא אל המכוון דבריו אביא הסוגיא דפ' יוצא דופן עם תוספות וממילא רווחא שמעתתא וטעותו דגרסינן שם איבעיא להו מקום נבלת עוף טהור בלוע הוי או בית הסתרים הוי למאי נפקא מינה וכו' אביי אמר בלוע הוי ורבא אמר בית הסתרים הוי אמר אביי מנא אמינא לה דתניא יכול תהא נבלת בהמה מטמאה בגדים אבית הבליעה תלמוד לומר נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה מי שאין לו טומאה אלא אכילתה יצתה זו שטמאה קודם שיאכלנה ותהי בק"ו מנבלת עוף טהור ומה נבלת עוף טהור שאין לה טומאה בחוץ אמר קרא בה וכו' אם כן מה תלמוד לומר והאוכל וכו'. ובתוס' שם בד"ה יצתה זו שמטמאה וכו' ואם תאמר ומאי יתרץ רבא מן הברייתא. ויש לומר דמיירי כגון שבית הבליעה רחב כל כך שלא ישים נבלה שתחב לו חבירו עד כאן לשונו. וכתב רבינו אדבריהם ועיין עוד על דבריהם בפ' בהמה המקשה בתוספות שם. אבל הרא"ם כתב בזה לרבא אף על גב דבית הסתרים הוא ומטמא במשא גזירת הכתוב הוא בנבלת בהמה דלא תטמא באכילתה כו' אף על פי שהוא נושא אותה בתוך בליעתו עכ"ל נעלם ממנו דברי התוספות. גם שמעתין מוכחת דלרבא מטמאה במשא דקאמר למנ"מ כגון שתחב לו חבירו כזית וכו' והא פליגי אביי אמר בלוע הוא ולא מטמא אפילו במשא ורבא אמר בית הסתרים הוא ומטמא במשא וק"ל:

פרשת תזריע

רש"י **אמר** ר' שמלאי וכו' כב"ר בפ"ת משום דק"ל אמאי הקדים דיני הב"ח לדיני אדם מתרך דטעמא כשם שיצירתו וכו' ואף על גב דמקמי דיני הב"ח כתיבי דיני הקרבנות והמילואים ופ' היין ושכר דשייכי לאדם לא מקרי תורת אדם אלא מאי דשייך בגופו דהיינו טומאתו וטהרתו כענין הנדה וצרעת ודין מילתו דומיא דתורת הבהמה והעוף והדגים והשרצים דלעיל דהיינו טומאתם וטהרתם שבעצמותם ואם תאמר אמאי בב"ח לא אמר הסדר הזה כי ביצירה קדמו הדגים ועופות בחמישי ובהמה ושרצים בששי ואלו הכא נקט לדיני אכילת בהמה והדר דגים והדר עופות והדר נקט דיני טומאתם במגעם ומשאם והקדים בהמה טמאה והדר שרצים והדר בהמה טהורה והדר אכילת שרצים וי"ל דנקטינהו כדרך אכילתם דאורח ארעא למיכל בהמה וחיה טפי מדגים ואורח ארעא למיכל דגים טפי מעופות ושרצים שאין דרך לאכלן לא הזכיר אכילתן אלא לבסוף בהדי דיני שקצים ואמגס בטומאה הקדים טומאת בהמה כמו שהיא קדמה בדיני אכילה ומשום דטומאת שרצים דמיא לטומאת בהמה טמאה שבכל לד שימותו מטמאי להכי לא כתב ברישא רק דיני בהמה טמאה וסמיך ליה טומאת שרצים והדר נקט טומאת בהמה טהורה שאינה מטמאה אלא כשמתה בלא שחיטה וא"ת היה לה לפרש דין מצורע תחלה קודם נדה שהוא נכרא תחלה ותירכן באמרי טעם דתדיר ואינו תדיר תדיר קודם רוב נשים יולדות ומעט אנשים מצורעים והר"ן מקולי' פירש אחר שהזכיר תורת הטמא והטהור מן המאכלים הזכיר טומאת אדם והתחיל מן הולדות שהלידה תחלה ודוק עכ"ל:

רש"י **לרבות** ילדתו מחוי וכו' וכתב הרא"ם דאם לא כן אשה כי תלד זכר מבעי ליה מאי תזריע כענין שהזריעה דהיינו שנימוח ונעשה כעין זרע וכו' והא דאמר ר' יצחק אמר ר' אמי בשלהי פ' המפלת ומייתי לה בפ' הרואה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר מוי"ו דוילדה הוא דקא מפיק לה דאם לא כן אם זכר תלד מיבעי ליה דומיא דואם נקבה תלד שהוא מורה על הספק ולא וילדה בוי"ו שהוא מורה על הודאי כאלו אמר שכאשר תזריע האשה תחלה בודאי תלד זכר וכו' וא"ת ולמה נכתב וילדה בוי"ו ולא בהם דומיא דאם נקבה תלד הבא אחריו אם כדי ללמד אשה מזרעת תחלה יולדת זכר תיפוק ליה מקרא דאלה בני לאה ואת דינה בתו דתני בשלהי המפלת תלה הכתוב הזכרים בנקבות והנקבות בזכרים לומר לך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר וכו' וי"ל וכו' עכ"ל ע"ש שהאריך ורבינו כתב אקושייתו דשמא לאסמכתא בעלמא נקט לה מהאי קרא דהאי קרא אצטריך להא דר"פ יוצא דופן אשה כי תזריע עד שתלד במקום שמזרעת ועוד י"ל דצריכי תרוייהו דאי לאו אשה כי תזריע כו' לא הוה ידעינן מהאי קרא דאלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו אלא הזכרים תלוי בנקבות ונקבות בזכרים אבל לא הוה ידעינן אם הוא תלוי בזריעה תחלה או בסוף להכי כתב אשה כי תזריע וכו' דמשמע דתזריע תחלה ואי לאו קרא דאלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו לא הוה ידעינן מקרא דאשה כי תזריע אלא כשהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר אבל כשהאיש מזריע תחלה לא יתחייב שתלד נקבה אלא שתלד זכר או נקבה כמו אם יזריעו שניהם בבת אחת דיולדת זכר או נקבה דבהכי מתוקמא הך דפ' הרואה הא דקתני מג' ועד מ' יבקש רחמים שיהיה זכר להכי אצטריך קרא דאלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו דמשמע מהאי קרא דדומין הן והשתא הברייתא דפ' המפלת הכי מתפרשת דגרסינן שם אמר ר' יצחק אמר ר' אמי אשה מזרעת תחלה וכו' וסמיך ליה ת"ר בראשונה היו אומרים אשה מזרעת תחלה כו' איש מזריע תחלה וכו' ולא פירשו חכמים הדבר ר"ל היכי מפקא מהאי קרא דאיש מזריע תחלה כו' כמו שאמר ר' אמי דמפקא לשניהם מאשה כי תזריע עד שבא ר' צדוק ופירשו אלה בני לאה וכו' שגם לידת הנקבה תלוי בזריעת הזכר תחלה כדכתיב ואת דינה בתו וכו' דומיא דאלה בני לאה וכו' שתלה הזכרים בזריעת נקבה תחלה והרא"ם כתב בזה בדחוקים ע"ש ואין להאריך ודוק:

רש"י **לרבות** התרומה וכו' וכתב הרא"ם שכן הוא בפרק אלו הן הלוקין ובפרק הערל וכו' שלא לאכול תרומה עד מלאת ימי טהרה שהיא טבולת יום ארוך דמשעה שטבלה לסוף ז' דזכר ושבועים דנקבה עד אור הבאת קרבנותיה ליום מחר נקראת טבולת יום דומיא דכל מחוסרי כפרה הנקראים טבולי יום משעת טבילתן עד הערב שמש דליל הבאת קרבנותיהן למחר ואם תאמר הך דרשא דבכל קודש לא תגע לרבות את האוכל לא אתיא לא כר"ל ולא כר"י דבפרק אלו הן הלוקין נחלקו ר"י ור"ל ר"י דריש לה לטמא הנוגע בתרומה אבל טמא האוכל תרומה מפיק לה מקרא דאיש איש מזרע אהרן וכו' שבפרשת אמור ור"ל דריש לה לטמא האוכל קדשים אבל טמא האוכל תרומה מודה ליה לר"י דמקרא דאיש איש מזרע אהרן נפקא ואם כן הך דרשא דלרבות האוכל את התרומה לא כר"י ולא כר"ל כבר תירצו התוס' דהאי דרשה אתיא אליבא דמאן דמוקי קרא דאיש איש וכו' בזב בעל ג' ראיות ועד אשר יטהר עד דמייתי כפרה ולקדשים אם כן אזהרה לאוכל תרומה לא נפקא אלא מהכא. אבל לבי מגמגם בזה דא"כ הא דבעי תלמודא ותלתא קראי בתרומה למה לי ומצריך להו לא אתי לא אליבא דמאן דמוקי קרא דעד אשר יטהר בזב בעל שלש ראיות ולא למאן דמוקי ליה בבעל שני ראיות דלמאן דמוקי לה בבעל שלש ראיות קראי דאוכל תרומה אינם כי אם תרתי קרא דובא השמש וטהר וקרא דבכל קדש לא תגע ולמאן דמוקי נמי קרא דעד אשר יטהר בבעל שני ראיות קראי דאוכל תרומה אינן כ"א תרתי קרא דעד אשר יטהר וקרא דובא השמש וטהר אבל קרא דבכל קודש לא תגע לר"י הוא אזהרה לטמא הנוגע בתרומה ולר"ל זוא אזהרה לאוכל קדשים אבל אזהרת אוכל תרומה מפקי ליה מקרא דאיש איש מזרע אהרן ועוד אפילו למאן דמוקי קרא דעד אשר יטהר בבעל ג' ראיות למה לא ידרשו קרא דבכל קודש לא תגע כדדרים כר"י או כר"ל אי משום דקרא דעד אשר יטהר דרים ליה לזב בעל ג' ראיות ועד אשר יטהר עד דמייתי כפרה ולקדשים ושוב אין להוציא ממנו אזהרה לאוכל תרומה תיפוק ליה מקרא דובא השמש וטהר וכו' עד כאן לשונו הצריך לענייננו ורבינו השיב על זה במה שנמגם הרא"ם וכדי לבא אל המכוון דבריו אביא סוגיא זו עם התוס' ולאהבת הקיצור אציג רק ראשית הדברים ואסיים במלת כו' וממילא רווחא שמעתתא ותשובתו. בריש פ' הערל שנינו הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה וכו' ופריך תלמודא מנא הני מילי אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל אמר קרא איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב וכו' איזהו דבר ששוה בזרעו של אהרן (ופירש רש"י בזכרים ונקבות דאלו קדשי קדשים הניתנים לכהנים אינן נאכלין אלא לזכרי כהונה) הוי אומר זה תרומה וכו' ופריך ומנאי דהאי עד אשר יטהר עד דאיכא הערב שמש (ופירש רש"י ותו לא דאמר לעיל מחוסר כפורים מותר בתרומה) אימא עד דמייתי כפרה ומשני לא ס"ד דתנא דבי ר"י בזב בעל שתי ראיות ובמצורע מוסגר הכתוב מדבר (ופי' רש"י דלאו בני קרבן נינהו) דומיא דטמא נפש מה טמא נפש דלאו בר כפרה הוא הני נמי וכו' ופריך ואימא ה"מ דלאו בר כפרה אבל דבר כפרה עד דמייתי כפרה ותו הא דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרה אוכל בקדשים מנ"ל אמר רבא אמר רב חסדא תלתא קראי כתיבי לא יאכל מן הקדשים כ"א רחץ בשרו במים הא רחץ טהור וכתיב ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים וכתיב וכפר עליה הכהן הא כיצד כאן למעשר כאן לתרומה כאן לקדשים ופריך ואיפוך אנא וכו' עד ואכתי ה"מ היכא דלאו בר כפרה וכו' (ופירש רש"י ואכתי אימא ה"מ דסגי בהערב שמש לתרומה היכא דלאו בר כפרה הוא דהא אמרת בזב בעל שתי ראיות ובמצורע מוסגר משתעי קרא אבל היכא דבר כפרה לא סגי ליה בהערב שמש ולא אכיל בתרומה עד דמייתי כפרה) ומשני אמר אביי תרי קראי כתיבי ביולדת כתיב עד מלאת ימי טהרה כיון שמלאו ימיה טהרה וכתיב וכפר עליה הכהן וטהרה הא כיצד כאן לתרומה כאן לקדשים וכו' עד מתקיף לה רב שישא בריה דרב אידי ומי מצית אמרת תרומה כתיבא הכא והתניא דבר אל בני ישראל אשה כי תזריע וכו' אין לי אלא בני ישראל גיורת ושפחה וכו' מנין תלמוד לומר אשה ואי ס"ד בתרומה גיורת ושפחה בני מיכל תרומה נינהו אמר רבא ולא והכתיב בכל קודש לא תגע לרבות התרומה אלא קרא מילי מילי קא חשיב ופריך ותלתא קראי בתרומה למה לי (ופירש רש"י בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר ואוקימנא לעיל מיניה בתרומה הכתוב מדבר השוה דבר בזרעו של אהרן ובא השמש וטהר עד מלאת ימי טהרה) ומשני צריכי דאי מעד אשר יטהר לא הוה ידענא במאי כתב רחמנא ובא השמש וטהר ואי כתב ובא השמש הני מילי דלאו בר כפרה אבל דבר כפרה ה"א עד דמייתי כפרה כתב רחמנא עד מלאת ואי כתב רחמנא עד מלאת ה"א אפילו בלא טבילה כתב רחמנא עד אשר יטהר ופריך. ולהך תנא דפליג עליה דתנא דבי ר"י דאמר בזב בעל ג' ראיות ובמצורע מוחלט הכתוב מדבר והאי עד אשר יטהר עד דלייתי כפרה תרי קראי בקדשים למה לי צריכי דאי כתב רחמנא ביולדת משום דמרובה טומאתה אבל בזב אימא לא ואי כתב רחמנא בזב דלא הותר מכללו אבל יולדת אימא לא צריכא (ופירש רש"י יולדת הותרה מכללה שרואה דם וטהורה לבעלה אבל זב לא הותר מכללו דכל כמה דלא פסיק טמא הוא) ע"כ לשון הגמרא הצריך לענייננו ובתוס' שם בד"ה והכתיב בכל קודש לא תגע וכו' בא"ד אבל קשה דהך דרשא לא אתיא לא כר"ל ולא כר"י דבפרק כל הפסולין דריש ר"ל לא תגע אזהרה לטמא שאכל את הקודש ומדאפקיה בלשון נגיעה מפיק אזהרה לנוגע בקודש ומריבוייא דבכל אזהרה לאוכל לפני זריקה ולאזהרה אוכל תרומה לא מוקי לה כלל אלא דמפיק לה מאיש איש ור"י מוקי לא תגע אזהרה לנוגע בתרומה אבל לאוכל לא מוקי מי' הר"ר אפרים דהכא דמוקי לה אזהרה לאוכל תרומה כו' וכמבואר בדברי הרא"ם. וכתב רבינו והרא"ם כתב אדבריהם ולבי מגמגם בזה דא"כ הא דבעי ג' קראי בתרומה למה לי וכו' ועוד כו' תיפוק ליה מובא השמש וטהר וכו' עכ"ל. והנני אשיב על דבריו דאין כאן גמגום דודאי למען דמוקי ליה בב' ראיות מצריך הכא ג' קראי בתרומה ואע"ג דריפא דקרא בכל קודש לא תגע לא אתי לאוכל תרומה בין לר"ל בין לר"י מ"מ סיפא דקרא מלאת ימי טהרה דמשמע מיניה הערב שמש ע"כ לאוכל תרומה אתי אי משום דלר"ל דמיירי קרא בקודש הא גבי קודש לא סגי בהערב שמש א"כ מיתורא דקרא דכתיב ובמלאת ימי טהרה לבן וכו' וכמ"ש התוס' לעיל בסוגיא זו ע"ש ותדע דאיך לן למימר הכי לר"ל ולר"י דובמלאת ימי טהרה ילפינן הערב שמש לאוכל תרומה דאל"כ תקשי לאו כדפריך לעיל ואכתי קשה ה"מ היכא דלא הוי בר כפרה אבל היכא דבר כפרה עד דמייתי כפרה ומה שהקשה עוד דאפילו למאן דמוקי ליה בג' ראיות ואין להוציא אזהרה לאוכל תרומה מעד אשר יטהר מ"מ תיפוק ליה מובא השמש וטהר עכ"ל ודבריו תמוהים דובא השמש וטהר אינו אזהרה ולאו כלל כמ"ש התוס' בסוגיין לקמן בהדיא דא"כ הוה כתיב ובא השמש ועד מלאת לא הוה ידעינן אזהרה לטבול יום דלאו בר כפרה ודוק:

פרשת מצורע

רש"י **אפילו** ת"ח וכו' וכתב הרא"ם שכן הוא בת"כ ולא ידעתי טעם בזה דמה הפרש יש בין כנגע נראה לי בין נגע נראה לי בשלמא אם היה הדבר תלוי בידו לטמא ולטהר ה"א שצ"ל כנגע המורה על הספק ולא נגע המורה על הודאי מפני שאם יאמר אותו בלשון ודאי כבר נטמא כל מה שבבית טרם שפנו את הבית אבל כיון שאין טומאת הנגע וטהרתו תלויה אלא בכהן כדלעיל וכמו שכתב אמר זה גבי בגדים יצא הכהן שכל זמן שאין כהן נזקק לו וכו' מאי נפקא

פירש

מיניה בין שיאמר אותו בלשון ודאי או בלשון ספק אפילו אם יאמר אותו בלשון ודאי אין הנגע טמא עד שיאמר הכהן טמא הוא. אבל שמעתי מרבותי שאין הכתוב מקפיד כאן בין ודאי לספק מפני טומאת הנגע וטהרתו אלא מפני ד"א בלבד שלא יאמר טמא אפילו על הדבר הברור לו ודאי אלא ספק חשו שאמרו רבותינו ז"ל למד לשונך לומר איני יודע ונכון הוא עכ"ל. ורבינו טען ואמר שנעלם ממנו שהיא משנה שלמה במסכת נגעים והוא כתב שלקחו מת"כ. וגם מה שכתב ולא ידעתי טעם בזה וכו' ואני אומר כי הטעם פשוט מזה הטעם בעצמו כיון דהדבר תלוי בכהן ומה לא יראה בעיניו נגע טמא ויתבדה בעל הבית בדבריו גם שלא יפתח פיו לשטן דאפשר שישתנה לסימן טהרה קודם ראיית הכהן וק"ל:

אמר המלקט וראיתי בתוספות י"ט בפ' הנ"ל שדבריו נוטים לדברי רבינו ע"כ ראיתי להביא דבריו והא לך לשונו וא"ת למה אסרה תורה מלומר נגע והלא עד שיאמר הכהן טמא עדיין אין כאן טומאה והרא"ש כתב בשם רבותיו מפני דרך ארץ וכו' עכ"ל וג"א כתב משום דובר שקרים לא יכון דהא כל זמן שלא נזקק הכהן לאו נגע הוא ואיך יאמר נגע וכו'. וכתב בעל קרבן אהרן דלא דק בזה שהכהן אינו עושה אותו נגע אבל הטומאה עושה בו וקודם שיבא הכהן נגע הוא ע"כ ואפשר לתרץ שכשיאמר נגע המכוון ממנו מה שקוראין נגע והיינו נגע טמא ומכיון שעדיין אינו טמא הרי דובר שקרים. ולי נראה בהיפך דלהכי הקפידה התורה מלומר נגע כדי שלא לפתוח פה לשטן כדדרשו רבותינו ז"ל בפ' מי שמתו בקרא שמעו קציני סדום וכו' הרי אפשר שיחזור ויכהה טרם בא הכהן. ולכל הטעמים נראה לי שבכל הנגעים הדין כך שלא יאמר נגע עד שיטמאנו הכהן ואפילו את"ל דאין הדין הזה אלא בבתים וכן הרמב"ם לא כתב שיהא נוהג גם בשאר הנגעים. י"ל דנגעי בתים הואיל וקודמין בזמן לכך הקפידה התורה ביותר משא"כ בשכבר באה עליו הנגע בבית וכשאח"כ בא עליו נגע בגדיו וכן גופו שוב לא הקפידה בכך עכ"ל:

רש"י **שאם** לא יפנה וכו' ואם על אוכ"ש וכו' אלא על כלי חרס וכו'. אבל בפ' י"ב דנגעים גרסינן ולא יטמא וכו' אמר ר"מ וכי מה מטמא לו וא"ת כל עציו ובגדיו ומתכותיו מטבילן והם טהורין על מה חסה התורה על כלי חרס וכו' וכתב רבינו ורש"י בחומש הוסיף לומר אם על אוכלים ומשקין וכו' ויש לדקדק דא"כ בכלי חרשו נמי ישתמש בהן בימי טומאתו ואפשר דאסור להשהות כלי חרס טמא בביתו דלמא ישתמש בהן בטהרה וק"ל:

רש"י **יכול** וכו' נאמר נרעת ממארת וכו' ת"ל ושב הכהן ובא הכהן וכו' ואעפ"י שאין התיבות שוות לגמרי דהכא כתיב ובא הכהן והתם כתיב ושב הכהן הא תנא דבי ר"י זו היא ביאה זו היא שיבה ופירש רש"י בפ' מי שהוציאוהו דכיון דשיבה וביאה חדא מלתא היא דתרווייהו משמע שבא מביתו לבית המנוגע דיינין ג"ש מינייהו. ואיכא למידק א"כ שמאי ג"ש גמרינן דאין זה מקומו של מקרא וקרא דונתץ קאי אדלעיל דכתיב ואם ישוב הנגע א"כ למה לי ג"ש דממארת ממארת ללמד שהחוזר טמא אע"פ שאינו פושה מהיכי תיתי שיהא החוזר צריך פשיון הא האי קרא וראה והנה פשה לא קאי עליו. כבר הקשה זה בעל מתנות עני ותי' בשם מהר"ן דכיון דג"ש דושב הכהן ובא הכהן לאו ג"ש מעלייתא היא כיון דאין התיבות שוות ודומות לגמרי הלכך אי לאו ג"ש דממארת ממארת שבא ללמד על החוזר שטמא אף על פי שלא פשה לא הוה דרשינן גם כן דושב הכהן ובא הכהן אלא ה"א דודאי כאן מקומו של מקרא ולא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה אבל עכשיו שלמדנו מג"ש דממארת שטימא את החוזר אע"פ שלא פשה א"כ ע"כ אין כאן מקומו של מקרא זה ולא ידעינן במה מדבר למדנו מג"ש דושב הכהן וכו' דמיירי בעומד בראשון ופושה בשני שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע שלישי עכ"ל:

רש"י **ונגע** בו או נשאו שהרוק מטמא במשא וכתב הרא"ם כדתניא בת"כ ומייתי לה במס' נדה בפ' דם נדה וכי ירוק יכול אע"פ שלא נגע תלמוד לומר בטהור עד שיגע בטהור אין לי רוקו כיחו וניעו ומי האף שלו מנין תלמוד לומר וכי ירוק וי"ו דריש ומתמה בגמרא יכול אע"פ שלא נגע מהיכא תיתי סד"א נילף רוק רוק מיבמה מה התם אע"ג דלא נגע קמ"ל ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא פי' ה"מ במגע סד"א נילף רוק רוק מיבמה קמ"ל אלא במשא מאי תיתי ומשני מידי דהוי אסרן פי' ה"א כמו שהסרן מטמא במגע ולא במשא קמ"ל אמר ר"ל תנא דבי ר"י אמר קרא בטהור מה שביד טהור פי' אי במגע בלבד מטמא הוה ליה למיכתב והנוגע ברוק הזב יכבס בגדיו מאי וכי ירוק הזב בטהור שאם היה תופש שום דבר בידו והגיעו הרוק על אותו דבר ומצא שהוא נושא אותו אמר רחמנא וכבס בגדיו ומשום הכי כתב רש"י ז"ל ונגע בו דלא תימא אע"פ שלא נגע בו דומיא דיבמה והדר כתב או נשאו דלא תימא במגע בלבד דומיא דסרן עכ"ל. ורבינו טען ואמר דסוגיא זו לא מתפרשא הכי כמו שהבין הרא"ם דשנינו ריש פרק דם הנדה דם הנדה ובשר המת מטמאין לחין ומטמאין יבשין אבל הזוב והנדה והרוק והשרץ והנבילה מטמאין לחין ואין מטמאין יבשין וכו' ופריך תלמודא זוב מנ"ל דתניא וכו' ופריך ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא מידי דהוה אשרץ פירש"י שרץ מטמא במגע ולא במשא אמר רב ביבי בר אביי במגע לא אצטריך קרא וכו' כי אצטריך קרא למשא וכו' ופריך רוק מנ"ל דתניא וכי ירוק יכול אף על פי שלא נגע ת"ל בטהור עד שיגע בטהור וכו' אמר מר יכול אע"פ שלא נגע מהיכא תיתי סד"א נילף רוק רוק מיבמה מה התם אע"פ שלא נגע וכו' קמ"ל ופריך ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא מידי דהוה אשרץ אמר ר"ל תנא דבי ר"י אמר קרא בטהור מה שביד טהור וכו' עכ"ל והאא מה שנקט תלמודא אמר קרא בטהור מה שביד טהור וכו' כתב רבינו דאי לאשמועינן בטהור עד שיגע בטהור לחוד ה"ל למכתב והנוגע ברוק הזב וכו' מאי וכי ירוק הזב בטהור במה שביד טהור וכן כתב הרא"ם אך מ"ש הרא"ם בהאי עניגא אהא דקאמר ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא פי' ה"מ במגע סד"א נילף רוק רוק מיבמה וכו' ומשני מידי דהוי אשרץ וכו' עכ"ל דבר תמוה הבין ולפום חורפיה לא דק דשמעתין לא מתפרשא הכי ל"א דאדלעיל קאי דאכתי רוק מ"ל למשא דאימא דוקא למגע נפקא לן מבטהור אבל למשא לא מידי דהוה אשרץ דלא מטמא במשא אלא במגע ומשני אמר ר"ל כו' וכה"ג מתפרשא סוגיא דלעיל בסמוך וזה ברור וק"ל:

בלא עת נדתה רש"י אחר שיצאו שבעת ימי נדתה וכתב הרא"ם פי' כשעברו שבעת ימי נדתה ואחר כך ראתה שלשה ימים רצופין אז היא זבה וצריכה שבעה נקיים וקרבן אבל אם ראתה בתוך ימי נדתה שלשה ימים רצופין אינה אלא נדה וסופרת שבעה אע"פ שהיא רואה בהן ואם פסקה בסוף שבעה טובלת ומשמשת עם בעלה אבל אי לאו קרא דבלא עת נדתה ה"א שאף אם ראתה שלשה ימים רצופין בתוך ימי נדתה היא זבה וצריכה שבעה נקיים וקרבן ופרשה ראשונה דכתיב בה ואשה כי תהיה זבה ברואה יום אחד או בשני ימים בלבד קמיירי קמ"ל קרא דבלא עת נדתה ללמד שבתוך ימי נדתה אפילו ראתה ג' ימים רצופין אינה אלא נדה וכן שנינו בת"כ יכול הרואה שלשה בתחלה תהא זבה ומה אני מקיים ואשה כי תהיה זבה ברואה דם יום א' אבל הרואה ג' ימים בתחלה תהא זבה תלמוד לומר על נדתה מטמאה זיבה ואינה מטמאה בתחלה דהיינו בתוך ימי נדתה. אך קשה אנה מצא רש"י ז"ל להוציא המדרש מקרא דבלא עת נדתה ולמה הניח הברייתא של ת"כ שהוציא המדרש הזה מקרא דעל נדתה וכו' עד כאן לשונו. אמר המלקט ראיתי בספ"ת שכתב ותמהתי על הרב דאישתמיטתיה מה שדרשו סוף מסכת נדה דף ע"ג ודברי רש"י ז"ל הם התלמוד ערוך במס' נדה ע"ש עד כאן לשונו. ודבריו לקוחים מספר מנחת יהודה ופה קדוש תפס עליו בחנם לומר דאישתמיטתיה מימרא סוגיא דשמעתין דנדה אבל קושטא דמלתא דהגירסא בגמרא היה לפני הרא"ם כמו הגרסא שבת"כ וע"כ תמה אנה מצא רש"י ז"ל וזה למדתי מדברי רבינו בחידושי הלכות שכתב אהא מה דנקט שם בשמעתין בלא עת נדתה סמוך לנדתה ואין לי אלא סמוך לנדתה מופלג לנדתה יום א' מנין תלמוד לומר או כי תזוב וכו' כך הגרסא בגמרות שלפנינו וכך היה גרסת רש"י בפי' החומש שפי' בלא עת נדתה אחר שיצאו ז' וכו' דהיינו סמוך לנדתה ועל נדתה מופלג מנדתה יום א' כו' עד כאן לשונו. והרא"ם תמה לפירש"י אנה מצא רש"י וכו' דבת"כ מפיק סמוך לנדתה מעל נדתה ושוד האריך ע"ש ובאמת גם הרמב"ם והרי"ף הביאו הך ברייתא דת"כ דמעל נדתה מפיק סמוך לנדתה. אבל רש"י שבחומש ודאי מצא גירסא זו כמו שהיא בגמרות שלפנינו והכי מסתבר דמתחלת קרא בלא עת נדתה לא הוה גמרינן אלא בסמוך לנדתה שפי' ומריבויא דאו כי תזוב וכו' מרבינן עוד מופלג יום א' ומעל נדתה מרבינן עוד יום א' וכנ"ל הגרסא בשמעתין מנין לרבות י"א ת"ל על נדתה וכנ"ל לקמן עליך אמר קרא בלא עת נדתה סמוך לנדתה כן נ"ל ליישב פירש"י בחומש לגרסת גמרות שלפנינו דיליף סמוך מבלא עת נדתה עכ"ל הא קמן דמכל זה מוכח דגירסות מחולפות היו להם בזה והרי"ף והרא"ש והרמב"ם ז"ל מצאו הגרסא בגמרא כמו בת"כ וע"כ תמה הרא"ם ז"ל על רש"י אנה מצא וכו' וברור הוא:

פרשת אחרי מות

רש"י **זה** מזבח הזהב וכו' ומה ת"ל ויצא וכו'. וכתב הרא"ם מהכא משמע דקרא דויצא אתי לאשמועינן דבמתנות המזבח הוא זקוק לעמוד מן המזבח ולחוץ ולא מן המזבח ולפנים כמו שהיה עומד בהזאה על הפרוכת. ואלו בת"כ שנינו לפי שמצינו בפר הבא על כל המצות שהוא עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת בשעה שהוא מזה יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא וכו' מכאן שהיה עומד לפנים מן המזבח פי' לפי שמצינו שכשהיה מזה על הפרוכת מדם פר כהן משיח לא היה נכנס בין המזבח ולפרוכת אלא היה עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת והמזבח היה מפסיק בין המזה ובין הפרוכת כדכתיב בפר כהן משיח מזבח קטורת הסמים לפני ה' ותניא מזבח לפני ה' ואין כהן לפני ה' יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא וכו' מכאן שהיה עומד לפנים מן המזבח אלמא קרא דויצא לא אתי לאשמועינן דבמתנות המזבח זקוק לעמוד מן המזבח ולחוץ לצד מזרחו כמו שפירש רש"י אלא לאשמועינן דבהזאה על הפרוכת זקוק לעמוד מן המזבח ולפנים לצד מערבו וצ"ע וכו' עכ"ל. ורבינו כתב ודבריו תמוהים והקושיא ליתא מסוגיא דפ' הוציאו לו דגרסינן שם ת"ר ויצא אל המזבח מה ת"ל אמר ר' נחמיה לפי שמצינו בפר הבא על כל המצות שכהן עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת בשעה שהוא מזה יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא אל המזבח היכן היה לפנים מן המזבח וכו' ת"ר התחיל מחטא ויורד מהיכן היה מתחיל מקרן מזרחית דרומית דרומית מערבית מערבית צפונית צפונית מזרחית דברי רבי עקיבא ר' יוסי הגלילי אומר מקרן מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית דרומית מזרחית מקום שר"י הגלילי מתחיל שם ר"ע פוסק מקום שר"ע מתחיל שם ר"י הגלילי פוסק דכולי עלמא מיהת בההוא קרן דפגע ברישא לא עביד מ"ט דאמר שמואל אמר קרא ויצא אל המזבח עד דנפיק מכולי' מזבח ופירש רש"י דכ"ע וכו' דהא ע"כ מן המערב הוא בא ובמערבה של מזבח פוגע תחלה ע"כ. הא קמן דדברי רש"י ז"ל הם דברי שמואל דסוגיא זו דלכולי עלמא גמרינן מויצא עד דנפיק מכולי' מזבח דהיינו במתנות המזבח זקוק לעמוד מן המזבח ולחוץ לצד מזרחו. מיהו הא ודאי נמי שמעינן מיניה דבהזאה על הפרוכת זקוק לעמוד מן המזבח ולפנים לצד מערבו כדלעיל באידך ברייתא מדכתיב ויצא אל המזבח ע"כ היכן היה בשעת הזאה של הפרוכת לפנים מן המזבח ואין מקום לתמיהתו דודאי תרוייהו שמעינן מויצא לכ"ע כדמוכח שמעתין עד כאן לשונו. אמר המלקט ואני אוסיף להפליא במסקנא דברי הגאון הרא"ם ז"ל מה שכתב אפירש"י ומה שאמר ויתחיל מקרן מזרחית צפונית. כך שנינו בת"כ ושם נמי בפ' הוציאו לו את הכף מתחיל מחטא ויורד מהיכן היה מתחיל מקרן מזרחית צפונית מערבית וכו' מקום שהוא מתחיל בחטאת על מזבח החיצון שם הוא גומר במזבח הפנימי דהאי תנא ס"ל כרבי יוסי דאמר לא היתה שם אלא

פרוכת אחת והיתה פרופה בצפון פירוש שאצל הכותל הצפוני היה ראשה כפול פרופה כלפי חוץ ובה היה הכהן נכנס ביום הכפורים לפני ולפנים כדקתני במתניתין ואיכא דרבק החיצונה פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון ור"י דאמר אין שם אלא פרוכת אחת ע"כ לומר שהיא פרופה בצפון בבית קודש הקדשים משום דבכניסתו בבית כ"ע מודו דמצד צפון היה נכנס ואם כן כשהיה הכהן יוצא מבית קדשי קדשים אל ההיכל מצד צפון היה יוצא וכשהגיע במזבח הפנימי בקרן מערבית צפונית של מזבח קא פגע ברישא ומדינא בההוא קרן דפגע ברישא בעי למעבד ברישא כדאמר ר"ש בן לקיש אין מעבירין על המצות אלא דלא עביד משום דכתיב ויצא וכו' עד דנפיק מכוליה מזבח וכי נפיק מכוליה מזבח בקרן מזרחית צפונית של מזבח פגע תחלה ומשם מתחיל להזות דאין מעבירין על המצות ובדין היה להקיף משם דרך ימין כמו שעושין בחטאות על מזבח החיצון שמתחיל מקרן דרומית מזרחית והולך ומקיף מזרחית צפונית וכו' אף כאן היה לו להקיף ממזרחית צפונית למזרחית דרומית מערבית מערבית צפונית אלא משום דביציאתו מבית קודש הקדשים אל ההיכל פגע בקרן מערבית צפונית ואי לאו דכתיב ויצא וכו' שהזקיקו הכתוב לצאת מן המזבח כולו וכי נפיק בקרן צפונית מזרחית פגע ברישא הוה עביד ביה וכשגומר אותו חוזר למקומו הראשון דהיינו לקרן מערבית צפונית ומזה ומשם הולך בקרן הסמוכה לה שהוא קרן מערבית דרומית ואח"כ בקרן דרומית מזרחית עכ"ל. ואני אשתומם על המראה במה שכתב ובדין היה להקיף משם דרך ימין כו' דהא הוא מקיף והולך דרך ימין מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית וכו' וזה דרך ימין איקרי לפי הסוגיא דשמעתין מסקנא ברייתא דלעיל מה שהבאתי ת"ר התחיל מחטא ויורד וכו' דפריך לר"ע נקיף דרך ימין לימא בדרמי בר יחזקאל קמפלגי ופירש"י ר"ע מקיף לשמאל ור"י הגלילי מקיף לימין. דאמר רמי בר יחזקאל ים שעשה שלמה עומד על שנים עשר בקר שלשה פונים צפונה ושלשה פונים ימה ושלשה פונים נגבה ושלשה פונים מזרחה והים עליהם וכו' הא למדת שכל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין למזרח מר אית ליה דרמי בר יחזקאל ומר לית ליה וכו' ומשני לא דכולי עלמא אית להו דרמי בר יחזקאל והכא בהא קמפלגי מ"ס ילפינן פנים מחוץ ומ"ס לא ילפינן פנים מחוץ ופריך ור"ע נהי דלא יליף פנים מחוץ אי בעי הכי נעביד אי בעי הכי נעביד ומשני אמר לך מדינא בההוא קרן דפגע ברישא בההוא עביד ברישא דאמר ר"ל אין מעבירין וכו' ואמאי לא עביד משום דכתיב ויצא אל המזבח עד דנפיק מכוליה מזבח וכיון דיהיב בההוא קרן הדר אתי לההוא קרן דאיחייב למיתב ברישא ע"כ. הא קמן מסוגיא זו דהקפת מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית וכו' דרך ימין איקרי זה כמו בחטאת על מזבח החיצון שמתחיל מקרן דרומית מזרחית והולך ומקיף דרך ימין למזרחית צפונית ומה זה שכתב הרא"ש ז"ל ובדין היה להקיף משם דרך ימין כמו שעושין בחטאת וכו' אף כאן היה לו להקיף ממזרחית צפונית למזרחית דרומית וכו' דהא הוא מקיף והולך דרך ימין מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית כמו בחטאות על מזבח החיצון שהולך ומקיף דרך ימין מה שאין כן ממזרחית צפונית למזרחית דרומית דרך שמאל הוא איקרי לפי הסוגין. ועירבוב דברים רואה אני בו גם במה שנקט אלא משום דביציאתו מבית קודש הקדשים אל ההיכל פגע בקרן מערבית צפונית וכו' הוה עביד ביה וכשגומר אותו חוזר למקומו הראשון וכו' דזה לא אתיא אלא להאי תנא דס"ל דדרך שמאל היה מקיף והולך מקרן מזרחית דרומית לדרומית מערבית וכו' ולהאי תנא מתפרש סברא זו כיון דיהב בההוא קרן הדר אתי לההוא קרן דאיחייב למיתב ברישא ומשום זה אינו הולך ומקיף דרך ימין משא"כ לאידך דדרך ימין היה מקיף והולך מקרן מזרחית לצפונית מערבית וכו' אינו מטעמא דאיחייב למיתב ברישא בההוא קרן צפונית מערבית רק טעמא משום דילפינן פנים מחוץ ודרך ימין צריך להיות מקיף והולך משום כל פינות שאתה פונה וכו'. ואמרתי אחכמה לדעת זאת ועמל היא בעיני ולא ידענא למה לא תפס רבינו עליו כלום בדבר הזה ושמא דגירסא אחרת היה לפניו וק"ל:

את משפטי תעשו רש"י אלו דברים האמורים בתורה וכו'. בפ' שני שעירים ת"ר את משפטי תעשו דברים שאלמלא לא נכתבו דין הוא שיכתבו אלו הן ע"ג וג"ע וש"ד וגזל וברכת השם את חקותי תשמרו דברים שהשטן ועו"ג משיבין עליהם ואלו הן אכילת חזיר ולבישת שעטנז וחליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר המשתלח ופרה אדומה ושמא תאמר מעשה תוהו הם תלמוד לומר אני ה' חוקה חקקתי אין לך רשות להרהר בהם. וכתב רבינו יש לעיין בזה למה נקט אכילת חזיר טפי משאר טמאים ונראה ע"פ מה שאמרו בפ' כ"ה כל דאסר לן רחמנא שרי לן כותיה כו' אסר לן חזיר שרי לן מוחא דשיבוטא כו' והיינו דשטן ועו"ג משיבין עליה דמאיזה טעם אסר לן זה ושרי לן דכוותיה וכן לבישת שעטנז הוא איסור ודכוותיה תכלת בסדין מצוה וכן חליצת יבמה דהותרה אשת אח ומצוה לייבם ושוב ע"י חליצה מיאסר על אחיו וכה"ג איכא בפיוט של פ' פרה אדומה מכלאי בגדים תכלת בסדין מאשת אח יבום אח כו' ע"ש וטהרת מצורע שצריך ב' ציפורים א' לקרבן לה' וא' לשלוח וכן שעיר המשתלח שהיו ב' שעירים שוים הא' לה' והשני לעזאזל ומזה יתיישב דלא קחשיב הכא פרה אדומה דכתיב בה נמי חוקה דלא חשיב אלא הני דאיכא ביה דכוותיה (ושמא דגרסא אחרת היה לפניו). ועד"ז יתפרשו הכתובים הכפולים בענין זה שאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם כו' שלא היה לכם לישב שם אלא דרך גירות כמו שכתוב כי גר יהיה זרעך וכו' ולפי שישבתם שם בקבע יש לחוש שלמדתם ממעשיהם וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא וכו' ויהיה לכם ירושה וישיבה בה ויש לחוש ג"כ על לימוד מעשיהם הרעים וע"כ בא אזהרה פרטית שלא תעשו כן ואמר את משפטי לפי שיש מצות מושכלות שדת אלהים מובדלת מדת הנימוסית ואמר באותם מובדלים את משפטי תעשו ולא משפטם ואח"כ את חקותי תשמרו וכו' ואמר שוב ושמרתם את חקותי כפל השמירה בהם שצריכים אזהרה ביותר לפי שהשטן ועו"ג משיבין עליהם ואמר עוד ואת משפטי שגם דת נימוסית מסכים בה והיינו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כמ"ש כהן ולוי וישראל לא נאמר אלא האדם שגם א"ה בכלל ואמר א"ת לא תקבל אתה שכר עליהם ע"כ אמר אני ה' לשלם לך שכר גם לזאת ודוק:

רש"י זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו וכו'. וכתב הרא"ש כדתניא בפ' ד"מ ואמר רבא זו היא איכא דר' יהודה אבל רבנן סברי דהאי קרא באביו ממש קמיירי לחייב עליו משום ערות האב יותר על אזהרת משכב זכור אבל אשת האב מערות אשת אביך נפקא ור"י מוקי לה לאשת האב לאחר מיתתו ורבנן ההוא מיתורא דערות אביך היא נפקא שלא הוצרך ליכתב אלא לדרשא ויתורא דאמך היא לא תגלה ערותה מוקי לה באם אינו ענין לאזהרה תנהו לענוש סקילה באמו שאינה אשת אביו כדאיתא בפ' ד"מ וקרא דערות אמך איכא דכ"ע באמו שאינה אשת אביו קמיירי דהיינו אנוסת אביו ומפותת אביו שאע"פ שאינה אשת אביו אמו היא וחייב עליה ואע"פ שאין הלכה כר"י שלא כרבנן פירש אותו כר"י מפני שדברי ר"י קרובים לפשוטו של מקרא יותר מדברי חכמים שלא מצינו גלוי ערוה בזכר עד שיפרש ערות אביך כאביך ממש ועוד שאין זה בכלל שאר הכתוב למעלה ממנו ואם מפני שאמר ערות אביך הרי הכתוב קרא לערות אשת אביך ערות אביך הוא ולמה לא יהיה גם זה כמוהו ואם בעבור שני פעמים אשת אביך הרי כבר אמרו שהאחד בחיי האב והאחר לאחר מיתתו. ויש לתמוה על דברי ר"י ועל רש"י ז"ל שהביא את דבריו למה לא הביאו הג"ש של אביך אביך מקרא דערות אשת אביך שהיא בלדו ומיירי באזהרה כמותו דכתיב בה ערות אביך היא מה להלן באשת אביך אף כאן באשת אביך אבל הסיא גזירה שוה מקרא דפ' קדושים דמיירי בעונש דכתיב ביה ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מה להלן באשת אביו אף כאן באשת אביו עכ"ל. ורבינו בח"א פ' ד"מ טען ואמר ויש לתמוה על דבריו מאי קא קשיא ליה דהא קאמר שם בשמעתין דערות אביו גילה מופנה לג"ש אבל ערות אביך היא דסיפא דקרא ס"ל לר' יהודה דאינו מופנה דאתי שפיר למעט א"א כמו שגרסינן שם ורבנן אזהרה לאשת אביו מנ"ל נפקא להו מערות אשת אביך לא תגלה ור"י ההוא מיבעיא ליה אזהרה לאשת אביו לאחר מיתה ורבנן ההוא מסיפא דקרא נפקא ערות אביך היא ור"י ההוא מיבעיא ליה משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת איש ע"כ הא קמן דסיפא דקרא בכאן ערות אביך היא אינו מופנה ועוד אי הוי אתי ערות אביך היא דסיפא דקרא לג"ש מיעוטא דהיא למאי אתיא ודוק:

פרשת קדשים

רש"י **מלמד** שנאמרה פרשה זו בהקהל כו'. וכתב הרא"ש אבל שאר פרשיות אף על פי שנאמרה לכל ישראל ע"פ הברייתא השנוי' בעירובין ומייתי לה רש"י ז"ל בסוף פ' כי תשא מ"מ לא היו כלם יחד בהקהל א' אלא היו נכנסים לפניו כת אחר כת אבל כאן שלא נאמר דבר אל בני ישראל כשאר הפרשיות אלא אל כל עדת בני ישראל למדנו שהיה כלם בהקהל לפניו ואז נאמרו להם עכ"ל. וביפה תואר טען ואמר ולא הבינותי דבריו דהא מכיון דקתני בברייתא נמצא ביד אהרן ד' כו' ע"כ לא היה משה שונה לעם רק פעם א' וא"כ בהקהל באו לפניו דאי כת אחר כת יהיו כמה פעמים ביד אהרן טפי מד'. והנראה דהתם בפי' המצות ופלפולם מיירי כדקתני כילד סדר משנה ופירש"י כילד למדו ישראל תורה שבע"פ וההיא הוא שהיה צריך שיבאו כל ישראל לשמוע מפי משה פעם א' שלא יחשבו שאהרן ובניו מוסיפין בתורה שבע"פ על קבלת משה. ועוד שע"י שמלמד להם פלפול ודקדוקי דברים צריכין לשמוע מפי משה דמסתייע מלתא כיון דמפי הגבורה שמע כדאמרינן התם ומפני שיהיה טורח למשה לחזור הפרק פעמים הרבה לא היו באים כל ישראל לשמוע כת אחר כת אלא כלם יחדו אבל באמירת גוף הפרשיות שניתנו לכתוב לא היו צריכין לשמוע מפי משה ולכן לא היה אמר בהקהל אלא מפי אהרן ובניו היו שומעין זולתה זו שמפני שתלוין בה רוב גופי התורה נאמרה בהקהל. ויתכן עוד שנכנסו כל העם דקתני התם לאו כל ישראל ניהו דכולהו אינם ראוים ללמוד פלפול ודקדוקי דברים אלא פי' כל הנוהגים בעם ללמוד סדר משנה אבל הכא מיירי בכל ישראל ממש שלשמיעת גוף הפ' לבד היו כדאי כל ישראל ומ"מ לא עשה כן רק בפ' זו לסיבה הנזכר:

גם מה שכתב הרא"ש על מה שפירש"י מפני שרוב גופי תורה כו' ולכך צריך להיות כלם יחד שאם יפול לקצתם שום ספק בהלכה יהיו אחרים משיבים להם לא כך וכך אמר בפניכם אבל אם היו נכנסים כת אחר כת לא היו יכולין אנשי הכת האחת להשיב לאנשי הכת האחרת לא כך כו' מפני שהיו אומרים להם לא אמר לנו כזה וגם יתכן לומר שפי' בהקהל אנשים ונשים וטף כפ' הקהל דכתיב ביה האנשים כו' ונתן הטעם למען ישמעו כו' ומפני שרוב גופי תורה כו' צוה להיות בהקהל למען ישמעו ולמען ילמדו משא"כ בשאר פרשיות דלא נאמרו אלא לאנשים בלבד עד כאן לשונו. גם זה אינו מחוור דלכל שאין הכתוב מפרש נשים וטף אינו בכלל כל עדת ישראל שכמה פעמים מצינו כלשון הזה ואין הנשים בכלל כענין כל עדת ישראל יעשו אותו וילונו כל עדת ישראל וכאלה רבים ומה שפירש עוד שצריך להיות כלם שאם יפול לקצתם שום ספק בהלכה כו' גם זה לא נהירא שאם מפני חשש ספק אפילו על מצוה קלה היה ראוי לחוש ועוד דאין הדברים אמורים כאן על סדר המשנה והפלפול אלא על גוף הפרשיות הנכתבות כדכתיבנא ואין כאן חשש ספק ואמנם טעם ההקהל בפ' זו דרך כבוד שע"י שרוב גופי תורה בה נהוג באמירתם כבוד יותר מהשאר להזכיר עליו בהקהל ודוק:

רש"י **כאן** הקדים אם לאב. בפ"ק דקדושין תניא ר"א גלוי וידוע לפני הקב"ה שבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים כו' ובאגדה א' הקשה רבינו ואמר למה לי טעמא בכיבוד מפני שהוא מכבד יותר ואם תיפוק לי' משום

משום שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו ולכך הקדים לאביו וכמו שאמרו שם שאל בן אלמנה אחת לרבי אליעזר אבא אומר השקיני מים כו' והשיב לו ר"א הנח כבוד אמך שאתה ואמך כו' וי"ל דעיקר הקושיא בדברי ר' למה שינה במורא להקדים האם לאב. ובמסקנא דעובדא זו איכא למידק דאמרו שם בא לפני ר"י אותו ששאל לר"א אמר לו כך אמר לי רבי נתגרשה מהו אמר לו מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להם מים בספל כו'. למה לא אמר לו ר"א או ר"י כך בשאלה קמייתא. ועוד קשה מה ראה ר"י בו שבן אלמנה הוא ואימא בן אלמן הוא ומתה אמו ובכה עליה עד שנשרו ריסי עיניו מצורף לזה איכא למידק שם בדברי רש"י ז"ל מה שפי' שבן אלמנה אתה ולא נצריך אתה למעשה כו' והוא דחוק כיון דהוא לא היה נצריך למעשה ולשאלות אלו לא ה"ל למימר אבא ואמא אלא הל"ל אביו אמר לו השקני מים ואמו אומרת השקני מים כו' והנראה דבשאלה קמייתא ודאי דנמי ראה בריסי עיניו שהוא יתום אבל לא ידע אם בן אלמנה הוא או בן אלמן ושאל מלתא דהוה נצריך לו כבר בהיות אביו ואמו שניהם קיימים ואולי אירע לו בחייהם כך ושאל אם שפיר עשה. אבל כששאל בנתגרשה אמו מהו בנצריך הדבר לאמו שאל ע"כ דאמו קיימת והוא בן אלמנה ולא שאל על עצמו שהרי כבר מת אביו אלא על אחים מן האם שנשאה אמו איש אחר והיה לה בנים ונתגרשה ממנו היאך יעשו אמר להם הטל להם מים בספל כו' ר"ל אחיך מן האם יעשו כן דכיון דא"א לו ליתן כוס לא' מהם שהוא כלי השתיה יתן להם מים רבים לשניהם בכלי הרחיצה שהוא הספל כו' ודוק:

רש"י **הנושרים** בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינו לקט. כתב הרא"ם כך שנינו בפ' ו' דפאה שתי שבלים לקט כו' כדברי ב"ה וראייתו מדכתיב לעני ולגר תעזוב אותם כו' ולא כב"ש דס"ל אף ג' לקט מדכתיב לגר ליתום ולאלמנה כו':

רש"י **אין** לי אלא חרש כו'. וכתב הרמב"ן ז"ל והוא שנוי בת"כ אבל המדרש בגמרא אינו כן אלא הזהיר הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור וחזר והזהיר באומללים שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בנין אב כל שאר העם כי מן הראש עד הסוף הכל בכלל האזהרה ומלת בעמך נדרש בעושה מעשה עמך להוציא הרשעים כו' עכ"ל. והרא"ם כתב אהא מה שפירש רש"י מנין לרבות את כל האדם תלמוד לומר בעמך כו'. אבל בפ"ד מיתות מפיק ליה מאלהים לא תקלל בהא"ע לגופיה דהא אתי מנשיא וחרש במה מצינו תנהו לישראל דעלמא שאינו לא נשיא ולא אלהים ולא חרש לא שלמדו שאר העם מבנין אב מנשיא ואלהים שהם הנכבדים שבעם ומהחרש שהם האומללים שבעם כמו שכתב הרמב"ס ז"ל ועוד שאי אפשר לדון זה במה מצינו מהנכבדים שבעם ומהאומללים שבעם משום דאיכא למפרך מה להצד השוה שבהן שכן משונים כדפריך בגמרא עכ"ל. ורבינו טען אדברי הרא"ם ז"ל וכדי לבא אל המכוון דבריו אביא הסוגיא דפ' ד"מ דגרסינן שם ת"ר איש איש אשר יקלל את אביו כו' עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר אלהים לא תקלל כו' אם היה אביו דיין הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם היה אביו נשיא הרי הוא בכלל ונשיא בעמך כו' אינו לא דיין ולא נשיא מנין אמרת הרי אתה דן בנין אב משלשתם לא ראי נשיא כראי דיין כו' הצד השוה שבהן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך כו' ופריך מה להצד השוה שבהן שכן גדולתם גרמה להם תלמוד לומר לא תקלל חרש באומללים שבעמך הכתוב מדבר מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו מה לנשיא ודיין שכן גדולתן כו' חרש יוכיח וחזר הדין לא ראי זה כו' הצד השוה שבהן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא כו' ופריך מה להצד כו' שכן משונים משאר בני אדם אלו לאומללות ואלו לגדולה ומשני אלא אם כן נכתוב רחמנא או אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים למה לי אא"ע לגופו תנהו לאביו (ופירש רש"י אם כן נכתוב אלהים וחרש כו' פירוש אלא לא אתיא אביו בבנין אב אלא בהא"ע נכתוב אלהים וחרש וניתי נשיא בהצד השוה לא ראי דיין שהוא גדול שאתה מצווה על הוראתו כראי חרש שאי אתה מצווה על הוראתו ולא ראי חרש שפלותו גרמה לו כראי דיין כו' הצד השוה שבהן שהן בעמך אף אני אביא נשיא והכא ליכא למפרך שכן משונין דהא נשיא משונה הוא או נכתוב נשיא וחרש וניתי דיין מנייהו אלא הא"ע כו') ופריך הניחא למ"ד אלהים חול אלא למ"ד קודש מא"ל כו' ותני ראב"י אזהרה למברך השם מנין תלמוד לומר אלהים לא תקלל למ"ד אלהים חול גמר קודש מחול אלא למ"ד אלהים קודש היכי גמר דלמא אקודש אזהר אחול לא אזהר ומשני אם כן ליכתוב רחמנא לא תקל מאי לא תקלל שמע מינה תרתי (ופירש רש"י לא תקלל שתי קללות במשמע ואלהים נמי שתי לשונות יש בו הלכך לא תקלל דרשינן אתרווייהו) ובתוס' שם בד"ה מאי לא תקלל שמע מינה תרתי. ומקלל חבירו גמרינן או מאב ונשיא או מאב וחרש דליכא למפרך שהן משונין דאביו אינו משונה כו' עד כאן לשונו וכעין זה כתבו בפ' שבועת העדות דף ל"ו ע"ש. ובסוגיא זו כתב רבינו הרא"ם באמת יפה השיג אדברי הרמב"ן אבל גם הוא לא דק במה שכתב דשאר העם גמר בשמעתין מאלהים לא תקלל בהא"ע כו' דאינו כן דלא אמרינן אלא תנהו לאביו ומשום דהוקש כבודו לכבוד המקום ושאר העם לא גמרינן ליה בשמעתין אלא מחרש הוא דגמרינן ליה בפ' שבועת העדות והיינו מחרש ומאביו נבחר דגלי באביו כמו שכתבו התוס' בסוגיא זו ובשבועת העדות והדברים ברורים הם ודוק:

רש"י **לא** תלבין ובפ' יש בערכין כתב רבינו והיינו בדברים שבין אדם לחבירו אבל במילי דשמיא מוכיחו גם ברבים כמו שעשו הנביאים לכל ישראל והכי מפורש בת"כ:

רש"י **אמר** ר"ע זה כלל גדול בתורה כו'. ר"ל שכל התורה נכללה במצוה זו כמו שאיתא בפ' ב"מ שאמר הלל לגר שבא אליו להתגייר מאי דסני לך כו' זהו כל התורה כולה ואידך פירושא הוא. ובאגדה זו הקשה רבינו ואגב הגס שאמר ליה בלשון התרגום שכן היה לשונם אז בירושלים מ"מ אמאי שינה לומר בלשון שלילה דעלך סני כו' דתרגום מליצה דקרא הוה ליה למימר ותרחמיה לחברא כוותך וי"ל דמשמע ליה דקרא לא איירי אלא בכה"ג בל"ת דגבי לא תקום ולא תטור כתיב ועלה קאי ואהבת לרעך כו' שלא תעשה לו רעה מכל דסני לך כו' אבל לגבי לעשות לו טובה לא קאמר ואהבת לרעך כו' כדאמרינן חייך קודמין כו' וכן משמע בת"י ע"ש ודוק:

פרשת אמר

רש"י **שארו** זו אשתו. בת"כ כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו שנאמר שאר אביך היא וצ"ע דהא זה גבי אחות אביך כתיב והיאך דרש מיניה דהאי מקרי שארו ובתוספות י"ט ס' י"ג תמה בזה ואמר וצריך נגר ובר נגר דלפרקיה והאריך ומסקנת דבריו וראיתי שהברייתא זו מועתקת בספר הרי"ף בריש הלכות קטנות בזה הלשון כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו שנאמר אל אשתו לא תקרב שאר אביך היא עכ"ל וגירסא זו ישרה היא ואע"פ שזו נראית יותר תמוה דאל אשתו לא תקרב לא כתיב גבי שאר אביך אלא גבי אשת אחי אביך מ"מ נראה בעיני שהיא גרסא נכונה ודהכי דרש שארו גבי טומאת כהן הוא מיותר למדרש והכי קאמר דהתם כתיב שאר אביך גבי אחות האב כלומר דהאחות היא שאר אחיה שהוא אביך ובאם א"ע לאחותו דכתיב בהדיא ולאחותו הבתולה ולרבות שאינה בתולה א"א דאם כן לא לכתוב הבתולה תנהו ענין לדדמי לה לאחות אביך בעריות והיינו ערות אחי אביך והיא אשת אחי אביך שנאמר אל אשתו לא תקרב ש"מ דאשת אחי האב היא שאר בעלה למדנו דשארו נמי היא אשתו ולישנא דברייתא הכי פרושה שנאמר אל אשתו לא תקרב ולמדנו דאיקרי שארו מדכתיב שאר אביך בהא"ע כו' עכ"ל:

רש"י **מה** כאן כל הראש כו'. והקשה הרא"ם היכי מצו רבותינו ז"ל לדרוש לפי שנא' לא תשימו כו' ת"ל בראשם לחייב על כל הראש והא בין עיניכם כתיב ואדרבה ה"ל למידרש אפכא לפי שנאמר בראשם שומע אני כל הראש ת"ל בין עיניכם דוקא כו' עכ"ל ע"ש שהאריך ובשמע שלמה כתב ליישב זה עם מה שאמרו בקידושין ובמנחות דמקום הנחת תפילין גמרינן ג"ש מבין עיניכם דקרחה א"כ לכך הוצרכו לומר דבראשם בא לפרש בין עיניכם דאי בין עיניכם בא לפרושי מלת בראשם א"כ הא אצטריך בין עיניכם להכי וא"כ היכי מצי יליף ג"ש למקום הנחת תפילין הא אינה ג"ש מופנה לא בין עיניכם דקרחה דהאמרת דבא לפרש מלת בראשם ולא בין עיניך דתפילין דלגופיה אתי א"כ בזה סרה קושית הרא"ם ז"ל דחז"ל קבלו ג"ש לענין תפילין משם למדו דבראשם הוא פי' בין עיניכם וק"ל:

רש"י **כותי** שהביא קרבן כו'. אבל תמימים תקבלו מהם לכך נאמר למעלה איש איש לרבות הכותים כו'. ובשמע שלמה הקשה ואמר בזה דכיון דסבר רש"י ז"ל דמהך קרא דמיד בן נכר יש ללמוד דתמימים תקבלו מיד כותי מעתה מה למדנו מרבוי דאיש איש ולא די זה אלא שכתב לכך נאמר ואדרבה זה נותן טעם לפגם. וי"ל שכוון רש"י ז"ל בשתי מלות הללו למ"ש התוס' מנחות דף ע"ג בד"ה איש איש וז"ל תימה תיפוק ליה מדכתיב גבי בעלי מום ומיד בן נכר לא תקריבו את אלה הא תמימים תקריבו וי"ל דאי לאו איש איש ה"א בעלי מומין הוא דקאי בלאו אבל תמימים אינם בלאו אבל איסורא מיהא איכא עד כאן לשונו. וזהו שאמר רש"י ז"ל אחר מה שכתב אבל תמימים תקריבו ואימא הכי אבל תמימים אינו בלאו איסורא מיהא איכא ובעלי מומין קאי בלאו לזה תי' לכך נאמר איש איש פי' אי אמרת בשלמא הוא אבל תמימים תקריבו ניחא דלכך נאמר איש איש ולא איש לחודיה לגלויי דתמימים תקריבו ולא תימא מדיוקא דהך קרא הא תמימים איסור איכא אבל אי מהכא שמעינן דאפי' תמימים איכא איסור א"כ רבויא דאיש איש שהוא לרבות כותי למה נאמר ב' פעמים ובמאי נוקי דהאמרת אפי' תמימים איסור נמי איכא והדין ונכון עכ"ל:

רש"י **ולא** עד בכלל והם מ"ט יום. וכתב רבינו וראוי לעיין בזה מסוגיין דפ' ר"ע דפליגי רבנן ור' יוסי דרבנן סברי בששה לחודש ניתנה התורה ור' יוסי אומר בז' בו ולכ"ע בשבת ניתנה תורה ביום נ"א מן הספירה למה קבע הש"י חג השבועות לדורות ביום חמשים מן הספירה והכוונה בזה לפי שלא היו ישראל אז ראוים לחכמת התורה עד שיטהרו ויקדשו עצמם מכל טומאת מצרים שיצאו משם כמ"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וע"כ היתה הטהרה שבעה במספר שבעה שבועות ויום חמשים שהם מספרים קדושים כענין שבת שמיטות ויובלות ולפי שביום נ' נגמרה הטהרה שזכינו אחר כך ביום נ"א לקבל התורה קבע הש"י אותו יום חמשים לחג שבועות כי יראת חטא קודם לחכמה במעלה ובזמן. ובזה יתורץ קושית התוספות בפ"ק דע"ג דהקשו אמה שאמרו יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלים התורה מוטב וכו' דלמ"ד דס"ל בשבעה בחדש ניתנה התורה מאי יום הששי. ומזה שכתבנו סרה קושיא דלמ"ד נמי בז' ניתנה התורה הזכיר כאן יום הששי מר"ח לפי שהיא עיקר כי בו נקבע חג השבועות לדורות וק"ל:

רש"י **שש** חלות וכו'. ענין מערכת לחם הפנים עם הסניפין עיין ביאורו לעיל בפ' תרומה כי שם מקומו:

רש"י **מהיכן** יצא כו'. בב"ר וכתב ביפה תואר כמו שכתב הרמב"ן שמעתו ויצא בתוך בני ישראל וכמו ויצא בתוך העיר לא ס"ל דאם כן ס"ל לסמוך ויצא אל תוך בני ישראל אבל בתוך בני ישראל דבק עם והוא בן איש מצרי טמא טעם שהוא מצרי מאביו נדבק בישראל מצד אמו. ועוד דהתם ניחא דכתיב ויצא בתוך העיר לומר שיצא ממקום מושבו אל תוך העיר הלוך וזעוק במר נפש או כדי שיכמרו רחמי ההמון על הדבר אבל הכא מ"מ לומר שיצא מביתו אל תוך העם ואם טעמו טמא שהיה במקום מפורסם הא מבמתניה ידעינן לה וע"כ דרשו שיצא מעולמו.

אבל

אבל במקושש אע"פ שהומת לא קאמר בי' הכי שהרוגי ב"ד יש להם חלק לעה"ב אבל המגדף נכרת מעה"ב כמ"ש בו הכרת תכרת ואמרו רז"ל הכרת בעה"ז וכו'. והא דאשמועינן הכא שנטרד וכו' היינו לפי שמת בלא תשובה. ומה שפירש"י ר' ברכי' אומר מס' של מעלה יצא וכו' שמה פת צוננת וכו' איכא לאקשויי הא אכילה לתשעה ימים הייט אכילת כהנים והא דלא חשיב אכילה דגבוה רק עריכתו על השולחן לפני ה' הוא דחשיב אכילה דגבוה ובשעת עריכתו על השולחן חם היה יש לומר מ"מ כיון דהוה קאי התם ט' ימים נמצא כנאכל לגבוה בגוון דהוה לי' לערוך בכל יום פת חמה ואע"ג דאמר בגמרא שבנס היתה חמה כל ט' הימים הרשע הזה לא היה מודה בנס. ומה שמסיק רש"י ז"ל ומתניתא אמרה וכו' בתוך מחנה דן כו' יש לתמוה דהא ט' יוחסין דאמרה בשנה שניה והך עובדא הוה תיכף בשנה ראשונה שהרי זה היה עם המקושש בפעם א' כמ"ש בת"כ גבי ויניחהו במשמר ומקושש בשנה ראשונה היה כמ"ש בספרי ויהיו בני ישראל במדבר בגנותן של ישראל דיבר שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשניה בא זה וחיללה. ובשלמא למ"ד מפ' של מעלה יצא ל"ק אע"ג דמעשה לחם הפנים לא היה אלא בשנה שניה אחר שהוקם המשכן די"ל דציווי לחם הפנים בשנה ראשונה היה ואז עמד ולגלג כמ"ש הרא"ם ז"ל והיינו דלא הראו לו מה שהיה הפת חמה כל ט' הימים להקהות את שיניו אבל הכא א"א לומר כמ"ש הרא"ם שאע"פ שציווי הדגלים לא היה אלא בשנה שניה מ"מ הם בעצמם היו נוהגים לשבת כל שבט במקום מיוחד כפי מה שצוה יעקב אבינו במטה מטתו שהרי לא צוה על סדר הדגלים אלא על נשיאת מטתו צוה שיהיה כסדר העתיד בדגלים ובודאי לא נהגו לשבת כל שבט בפני עצמו עד שצוה ה' איש על דגלו לבית אבותם יחנו ואפילו שנהגו כן לא היה זה יוצא מב"ד חייב לפי שלא נצטוו מה' על הדבר ועוד האיך אמרו לו כתיב איש על דגלו באותות והא לא נאמר זה הציווי למשה עד שנה שניה ועל כרחך צריך לומר דאגדות חלוקות הן עכ"ל:

פרשת בהר

רש"י **לרבות** את הנרצע אבל בת"כ הגרסא בנרצע הכתוב מדבר וכתב הרא"ם ואמר לרבות הנרצע בלשון ריבוי משום דמכח דכתיב ושב אל משפחתו ואוקמוהו כשמכרוהו ב"ד בגניבתו נשאר קרא דואיש אל משפחתו תשובו לרבות אף הנרצע עכ"ל. וכתב בשמע שלמה ביאור דבריו דק"ל דכי היכי דברייתא קתני בפ"ק דקדושין דף ט"ו הא אין הכתוב מדבר אלא בנרצע ולא קתני לרבות כו' א"כ רש"י ז"ל היה לו לכתוב זו נרצע ולא לשון לרבות דמשמע דמריבויא הוא ותי' דכיון דלא מוקמינן האי קרא אף בנרצע אלא מכח דכתיב ושב אל משפחתו ואוקמוהו כשמכרוהו ב"ד נשאר האי קרא דאיש אל משפחתו מיותר לרבות אף הנרצע אבל אי לאו האי קרא אחרינא הוה מוקמינן האי קרא במכרוהו ב"ד ולא בנרצע לפי שאמר אהבתי את אדוני. ול"ע שדבריו הפך הגמ' סוגי' דשמעתין דקאמר ואצטריך מכרוהו ב"ד כו' הרי שיש לצדדים לומר שנרצע אמור וכל שמכרוהו ב"ד אמור וא"כ אפי' אי לא הוי אלא חד קרא לא הוי מוקמינן מכרוהו ב"ד טפי מנרצע דמאי אולמי'. לכן יראה ליישב מ"ש רש"י ז"ל לרבות כו' ולא כתב זו נרצע עם מאי דאיכא למידק תו דרש"י ז"ל כי היכי דפריש ואיש אל משפחתו זו נרצע אמאי לא פי' לקמן בפסוק ושב אל משפחתו לרבות מכרוהו ב"ד ב' וג' שנים לפני היובל כדתני שם בברייתא. אמנם יראה עם מ"ש בגמרא בפסוק ואיש אל משפחתו כו' מאי משמע דבר הנוהג באיש כו' ואיזה זו רציעה וכבר למדנו הרא"ם ז"ל בכמה מקומות שדרכו של רש"י ז"ל לתפוס לעולם הדרשה הקרובה לפשט המקרא א"כ בפסוק ושב אל משפחתו שאינו פשוטו של מקרא דמיירי במכרוהו ב"ד דאדרבא קרא כתיב ונמכר לך לכך לא הזכירו אבל הכא אע"פ שאינו פשוטו של מקרא מדבר בנרצע כתב לרבות משום דקשיא ליה יתורא דאיש ולזה השיב דמלת איש יש לרבות נרצע אף שאינו כן פשוטו של מקרא מ"מ ממלת איש מרבה נרצע:

תרבה מקנתו רש"י תמכרנה ביוקר תמעיט מקנתו תמעיט בדמים. וכתב בג"א הא דאמר גבי תרבה מקנתו תמכרנה ביוקר ולא אמר תרבה בדמים דומי' דתמעיט מקנתו שפי' אותו תמעיט בדמי' כדי לפרש שתרבה מקנתו קאי אמוכר אע"פ דתמעיט מקנתו קאי אלוקח דכתיב אחריו כי מספר שני תבואות הוא מוכר לך מ"מ תרבה קאי אמוכר שהזהיר המוכר שלא יהא מונה הלוקח אלא שאם שנים רבות עד היובל ימכור ביוקר וממילא נשמע ההיפך שאם שנים מועטות עד היובל שימכרנה בזול וא"כ הזהיר הלוקח שלא יהא מונה את המוכר שאם מעט שנים עד היובל ימעט בדמים וממילא ההיפך שאם הרבה שנים עד היובל יקחנה ביוקר אבל ל' הכתובים למוכר או ללוקח ודאי לא צריך דהא' נשמע מחבירו וק"ל:

רש"י **והבחנתי** בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל בריבית כו'. בפרק איזהו נשך אמר רבא י"מ בריבית למה נאמר אמר הקב"ה אני שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור כו'. וכתב רבינו ר"ל לפי שאלו הן מרבים מעותיהם בעול ע"כ אמר בהו אני שהבחנתי כו' בין טפה של בכור כו' לפי שהן שעבדו בישראל שנא' בהן בני בכורי ישראל כדי לרבות נכסיהם כדי לבנות את פתום ורעמסס ע"כ הכה הקב"ה בכוריהם מאב כפירש"י בחומש פ' בא הרי שבאו עשרה רווקין כו' שיהיה כדין לרבות נכסי בני אשה אחת להיות כפול פי שנים מנכסי אביהם ונתמעטו בהכותם כן זה שחושב לרבות נכסיו בדברים אלו בעול שהקב"ה מבטל מחשבותיו ומבחין במעשיו וממעט מעותיו כמ"ש לגבי ריבית נכסיו מתמוטטין דהיינו שנמסרין למלכות שכן אמרו בפרק הישן בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתי' נמסרים למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי בריבית ועל שהספיקו בידם למחות ואינם מוחי' ועל פוסקי צדקה ברבים. אך בזה איכא למידק מה שפירש"י שם על משהי שטרות פרועים כדי לגבות פעם אחרת והא ודאי גזילה גמורה היא ולא היה לו לומר על משהי אלא על הגובין שטרות פרועים וכן מלוה ברבית איסור גמור הוא ואמר על שהיה בידם למחות כו' ובפרק במה בהמה אמרו שיש בידם למחות כו' שהוא נתפס על כל העולם ואמר פוסקי צדקה כו' הרי זה עובר בבל יחל דברו והנראה לדקדק בכל זה דנקט בעלי בתים דהיינו עשירים ומנהיגי' ואינם ת"ח ואינם משהים שטרות פרועים לגבות בהם שנית דהא ידעי דגזל גמור הוא אבל משהין אותם שיש לו שום דין ודברים עם הלוה ורוצה לדוחקו בזה השטר לטעון מגו ודבר זה בעיני בעלי בתים לאו איסור הוא אבל אמרו חז"ל בזה דאיסורא איכא משום אל תשכן באהליך כו' שמא ימות ויפול שטר זה לפני יתומיו ויגבו בו שנית. ומלוי בריבית דקאמר נמי אבעלי בתי' שהם אינן יודעים להלוות בהיתר בעיסקא או בדרך אחר של היתר. ועל שהיה סיפק בידם למחות כו' איירי נמי בבעלי בתים מנהיגים שיש בידם למחות ואינו ביד ת"ח. ופוסקי צדקה ברבים היינו שבעלי בתים מנהיגי הקהלה פוסקין צדקה ברבים ואינן נותנין כולה שאומרים שלא היה דעתן לכך אלא בשביל אחרים שיתנו נדבות כראוי וק"ל:

רש"י **ואף** הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על השביעית כו'. בפ"ק דקדושין ובפ"ד דערכין אמרו קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר מטלטליו כו' ופירשו התוספו' דמסברא שבא עונש זה על משא ומתן מדה כנגד מדה עכ"ל. ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר דא"כ למה נסמכה וכי תמכרו ממכר כו' לתשובו איש אל אחוזתו שהוא עיקר דין היובל וי"ל דכבר כתיב דין היובל לעיל מיניה ושבתם איש אל אחוזתו אבל האי קרא מפורש דכתיב לעיל מיניה מן השדה תאכלו את תבואתה כו' דהיינו שיהיו כולם שוים באכילת שנה זו לבהמה שאוכלת מן השדה שהכל יהיה הפקר וכמ"ש לאכלה ולא לסחורה ולזה אמר אע"פ שאמרתי לך שכולם שוים בפירות שביעית לענין אכילה אל תאמר שבאותה שנה לא תשוב הקרקע גופיה לבעלה הראשון ותהיה הפקר אלא דאף בשנה זו שתאכלו כולם תבואתה הקרקע היא בחזקת בעליה גם לענין מלאכה ותיקון קרקע המותרת בשביעית וביובל והשתא נסמכה שפיר וכי תמכרו כו' לאיסור פירות שביעית שאמר מן השדה תאכלו כו' כולם ולא תעשו בהם סחורה אבל השמטת קרקע ועבדים כבר נאמר ושבתם איש כו' ולא חזרו כאן אלא משום פירות שביעית כמ"ש כן נראה לומר לפי דרש זה. ובסוגיא דקדושין הוסיף בזה לומר לא באת לידו עד שמוכר את בתו כו' ופירש"י אע"ג דבתו לא כתיב בהאי ענינא הא קמ"ל דיש לקדום למכור בתו מללוות בריבית דברתיה מגרעא ונפקא וריבית מוסיף ואזיל ביה עכ"ל. גם בזה איכא למידק מהיכא קמ"ל הכי כיון דלא כתיבי הכא בהך ענינא מי יאמר דכאן מקומה ומסברא נמי דקאמר דבתו קדמה למכור מללוות בריבית דברתי' מגרעא כו' כפירש"י מה"ט נמי ה"ל להקדים נמי מכירת גופיה קודם ריבית דמגרע פדיון ונפיק כדקתני מתניתין דעבד עברי יוצא בגרעון וריבית מוסיף ואזיל ביה. והנראה לומר דהכי קאמר דאי הוה מקומה של מכירת בתו בתר פ' רבית הו"ל למכתב שם ולא בפ' משפטים ומהא שמעינן דע"כ מכירת בתו קודם פ' ריבית ומטעמא דברתי' מגרעא כו' ומיהו במכירת עצמו לא תועיל הך סברא ולא ימכור עצמו קודם שילוה בריבית מדכתיב בתר פ' ריבית. והא דלא כתביה למכירת בתו קודם פ' ריבית כיון דשם מקומה י"ל דלא חשיב ליה אלא הנך שאדם עושה כן כסדר אבל במכירת בתו קודם שילוה בריבית אין כל אדם עושה כן וזה שדקדק לומר קמ"ל דנזבין איניש ברתיה כו' ולא ניזוף כו' ולא קאמר דמזבין איניש כו' ולא יזיף כו' דודאי כן יעשה האדם למכור בתו קודם שילוה בריבית אבל הוא אינו עושה כן אלא שמלוה בריבית מקודם שימכור בתו ודוק:

פרשת בחקתי

רש"י **בשעה** שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות כפ' ג' דתענית אמרו ונתתי גשמיכם בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו בימי שמעון בן שטח כו' (ופירש"י שם בלילי רביעית שאין טורח על בני אדם דאינם הולכים בדרכים מפני אגרת בת מחלת כדאיתא בערבי פסחים). וכתב רבינו אבל בלילי שבת לא הוצרך להאי טעמא דאיכא טעמא דאיסור מלאכה של הולכי דרך ורש"י בחומש נמי פירש בעתם בלילי שבתות ולא הזכיר בלילי רביעיות מילתא דפסיקא נקט בלילי שבתות משום איסור מלאכה. מיהו יש לדקדק בזה האיך קאמר דכתיב בעתם בלילי רביעית ובלילי שבתות למעוטי שאר לילות הא אמרינן בע"פ מעיקרא הוי שכיחא כל יומא זימנא חדא פגע בר"ח בן דוסא א"ל גוזרני עליך שלא תעבור בישוב לעולם. והנראה דודאי הכתוב בעתם לא משמע אלא בעת שאין בני אדם הולכין בדרכים וקודם דאתי ר"ח בן דוסא משמע קרא בעתם בכל לילות מפני אגרת בת מחלת ולמעט הימים וכפרש"י בפ' עקב בעתו בלילות שלא יטריחו אתכם והוא גו' בלילות וברייתא דקתני בלילי רביעיות ושבתות מתניי' לבתר דאתי ר"ח בן דוסא שגזר עליה בשאר לילות והך דשמעון בן שטח דמייתי שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ושבתות לאו דוקא נקט הכי דהא מקמי ר"ח בן דוסא היה הך דשמעון בן שטח אלא משום דרישא דברייתא נקט הכי נקט נמי בסיפא הכי והשתא נמי ניחא מה שפירש"י בחומש בלילי שבתות ולא נקט נמי לילי רביעיות משום דמסיק בערבי פסחים דאביי גזר עליה בכל לילות וא"כ לא אתי למעט כל הלילות ובעתם לא משמע אלא לילי שבתות משום איסור מלאכה. ואע"ג דימי שבת נמי הם באיסור הולכי דרך מ"מ הולכים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות בתוך התחום כמ"ש הרא"ם. ועוד י"ל דגשמים בשבת ביום לאו בעתם מיקרי כדאמרינן במס' הנ"ל בפ"ק אמר רבי יצחק שמש בשבת צדקה לעניים (ופירש"י שמתעדנים בה ונוח להם יום השמש ומתחממים בה ביום הגיגה) שנא' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה

ומרפא

ומרפא (פירש"י ירא"י שמי שומרי שבת) . ועוד נראה דאיירי בשבת מהאי לישנא דשמש צדקה והוא מבואר כי מהלך שבעה המזלות סדרם הוא שצ"ם חנכ"ל ותחלת הלילות של שבעה ימי השבוע כצנ"ש חל"ם ותחלת הימים חל"ם כצנ"ש נמצא בשבת בתחלת הלילה מתחיל מאדים ובתחלת היום מתחיל שבתאי שני מזלות אלו מאדים ושבתאי מורים על הרע כמפורש בפ' מפנין ובפ' מי שהחשיך וכוכב צדק שהוא מורה על הטוב כדאיתא שם הוא משמש אותה שעה קודם מזל מאדים וגם הוא מתחיל שעה אחת על יום השבת אחר מזל שבתאי ומטעם זה צונו הקב"ה לקבל שבת בתוספת שעה אחת קודם הלילה שמתחיל מאדים שעדיין צדק באותה שעה קודם הלילה וכן ביום השבת לא כתיב בי' בבוקר שיש לשהות שעה אחת על היום לפי שבאותה שעה משמש מזל שבתאי עד שיתחיל לשמש אח"כ מזל צדק ולפי שבאותה שעה שקודם לילה עדיין יום הוא והשמש זורחת במזל צדק וכן שעה אחת ביום מתחיל כן החמה במזל צדק ע"כ אמר שמש צדקה מרפא שהשמש הוא במזל צדק בסוף ע"ש בתחלת שבת קודם מאדים וגם היא במזל צדק בתחלת זריחתה ליום שבת אחר שבתאי והיינו וזרחה לכם יראי שמי דקבלת שבת בין ביום בין בלילה שתהיה השמש במזל צדק מרפא בכנפיה וק"ל:

רש"י **שיהו** הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן כו' . וכתב הרא"ס לא שיוציאוהו מן הבית כדי להביא שם את החדש דא"כ היאך ימצא בידם ישן נושן עד שיהו אוכלין ממנו . ועוד למה יוציאו הישן מן הבית מפני החדש והלא הישן טוב מן חדש כדלעיל אלא עכ"ל שפי' תוציאו מן האוצרות למקום אחר מן הבית מפני שהאוצרות שומרות החדש שלא יתרקב אבל הישן כיון שעברה עליו השנה אינו נוח להתקלקל כמו החדש . אבל בת"כ אמרו וישן מפני חדש תוציאו שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן ואתם מקפידין היאך נוציא ישן מפני חדש ולא הבנתי כי אי אפשר לומר שהם סוברים שפי' וישן מפני חדש תוציאו הוא דרך תמיהא שהם מקפידין ואומרים כיון שהישן טוב מן החדש איך נוציא את הישן מפני החדש דא"כ וישן מפני חדש טו"א מיבעי ליה לכן נ"ל שטעות נפל בספרים וצריך להיות במקום היאך היכן ובמקום נוציא נשים ופירושו ואתם מקפידים ואומרים היכן נשים הישן שנוציא מפני החדש שהם מחפשין למצוא מקום שישימו בו את הישן ואינם מוצאים מקפידים ע"ז וכזה הוציא רש"י ז"ל מלשון הת"כ שאמר צריכין אתם לפנות האוצרות למקום אחר עכ"ל . ורבינו טען עליו מהא דגרסינן פ' הספינה וישן מפני חדש תוציאו מלמד שהיו אוצרות מלאים ישן וגרנות מלאות חדש והיו ישראל אומרים היאך נוציא זה מפני זה ופירש"י היאך נוציא כו' דהכי משמע וישן מפני חדש תוציאו בעל כרחכם שלא יהיה לכם מקום להצניע החדש ואע"פ שהישן מעלי טפי יוציאוהו מפני החדש שהחדש ראוי להתיישן עכ"ל וכתב רבינו וכה"ג אמרו בת"כ והרא"ס כתב ע"ז ולא הבנתי כי א"א כו' וצ"ל במקום היאך היכן כו' ואולי נעלם ממנו סוגיא דשמעתין דגרסינן בהדיא כהך דת"כ ומה שהקשה הרא"ס דא"כ טו"א מיבעי ליה כבר הרגיש רש"י ז"ל בשמעתין בזה וז"ל דהכי משמע וישן מפני חדש תוציאו בעל כרחכם כו' ר"ל דאני אומר לכם שתוציאו ישן מפני חדש בעל כרחכם אף שלא יהיה רצונכם בכך מפני שהישן מעלי שנאמר ואכלתם ישן נושן מ"מ תוציאו הישן מפני שהחדש ראוי להתיישן טפי כו' ודוק:

רש"י **אף** מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע . ואיכא למידק כיון דיבולה הוא מלשון מוביל א"כ גבי ברכה דכתיב ונתנה הארץ יבולה מאי ברכה היא שתתן הארץ מה שאתה מוביל לה הקושיא זו הקשה בשמע שלמה וכתב ומצאתי מנוח במה שכתב בת"כ וז"ל ונתנה הארץ יבולה לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון ומנין שהארץ עתידה להיות זורעת ועושה פירות בן יומו ת"ל זכר עשה לנפלאותיו וכה"א תדשא הארץ דשא מלמד שבו ביום שהיתה זורעת עשתה פירות עכ"ל הרי שהוקשה להם לשון יבולה דמשמע מה שאתה מוביל לה בעת הזרע ומאי ברכה היא זאת לכן פי' דיבולה בשעה שהוביל הזרע תתן לך התבואה כמו בזמן אדה"ר:

רש"י **ומדרשו** זה נכשל בעונו של זה . בפ' זה בורר דגרסינן שם לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות דאין לומר שבא ללמד שלא יומתו זה בעון זה שזה כבר נאמר איש בחטאו יומתו והא דכתיב פוקד עון אבות וגו' וכן קרא אף בעונות אבותם אתם ימקו זו מיירי כשאוחזין מעשה אבותיהם ומסיק וכשאין אוחזין לא והכתיב וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכולם ערבים זה לזה ומשני התם שהיה בידם למחות ולא מיחו . וכתב רבינו דלפי פשוטו שיכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ כמו שפירש"י בחומש לכתוב וכשל איש באחיו שכל א' מישראל יכשל בחבירו אבל לפי הדרש איש בעון אחיו כתב וכשלו בל' רבים דלאו עם כלל ישראל ידבר רק באותן שבידם למחות עמהם ידבר שיכשלו איש בעון אחיו אם לא ימחה בו כדמסיק ובזה שמחלק לאוחזין לשאינו אוחזין יתישב האי קרא בסמוך והנשארים בכם וגו' בארץ אויביכם וגו' שאמר בתחלת המקרא בלשון נוכח וכן מדבר כל הפרשה דלעיל מיניה ובסיפא דהאי קרא אמר ואף בעונות אבותם אתם וגו' שהוא מדבר בלשון נסתר וכן עד סוף הפ' כי י"ל שענין הפרשה והתוכחה עד כאן מדבר בחורבן בית ראשון שהיה בהם עון ע"ג שבחורבן בית ראשון עדיין לא היה הסתרת פנים שהיתה עדיין נבואה ואורים ותומים וזה אמר בלשון נוכח ולא אמר רק והנשארים בכם ימקו בעונם כי לא היה להם אז רק עון עצמם אבל על חורבן בית שני התחיל לדבר בלשון נסתר לפי שהיה להם אז הסתרת פנים באין נבואה ואורים ותומים ושאר ה' דברים שנחסרו בבית שני וחסרון הנבואה היא הסתרת פנים כדאמרינן בפ"ק דחגיגה ואנכי הסתר אסתיר אע"פ שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו וע"כ אמר בלשון נסתר ימקו בעונם שהיא שנאת חנם שהיא בבית שני ואף בעונות אבותם שהיה בבית ראשון שהוא עון ע"ג אתם ימקו וע"ז אמר בגלותם בחורבן בית שני והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' כל הענין בלשון נסתר שיסתיר הקב"ה פניו מהם ולא יהיו נענים כפירש"י פ"ק דחגיגה והסתרתי פני מהם שצועק מצרות וגו' ואינו נענה ואמרינן נמי בפ' הזהב ששערי תפלה ננעלו מיום החורבן וק"ל:

רש"י **ואבדתם** בגוים כשתהיו פזורים וגו' אבל מדרשו בפרק אלו הן הלוקים כאבידה המתבקשת שנא' תעיתי כשה אובד וגו' וכתב רבינו אמר תעיתי כשה אובד המתבקש מבעליו כן בקש עבדך האובד בגלות ואף שפשע העבד בך הנה מצותיך לא שכחתי והם עמי בגלות וראוי לך לבקש אותי בשביל מצותיך אשר עמי ובדרך צחות נאמר בזה הכתוב לפי מ"ש בפרק אלו מציאות דשה דכתיב בפ' אבידה לכ"ע קשיא דלא אצטריך ליה לפ"ז אמרה כ"י הנני אומר תעיתי כשה אובד ר"ל כשה האובד האמור בפר' אבידה דלא אצטריך ליה בקרא אבל הוא רמז על ישראל הנקראים שה פזורה והם המה שה דאבידה שבתורה שה' ב"ה הוא בעליו של אותו השה ומבקשו להוציאו מן הגלות וק"ל:

רש"י **אלן** המתים בגולה ומדרשו בפרק הנ"ל כאכילת קישואין ודלועין וכתב רבינו פי' כאכילת קישואין שאינו נאכל כולו רק בשר שמבחוץ אבל הגרעינין והזרע שבתוכו נשאר כן ישארו זרע ישראל בגלותם . ועי"ל דה"ק קרא ואכלה אתכם ארץ אויביכם כמו שהארץ אוכלת קישואין ודלועין שלמים שמניחים בהם שהבשר של הקישואין הוא כלה בארץ אבל הזרע שבתוכו אינו כלה בארץ ואדרבא הוא נשרש בארץ ומצמיח ועושה פרי שמגדל קישואין הרבה כן תאכל אתכם ארץ אויביכם שיהיו זרעיכם לעתיד מפרה ומרבה בתוך ארץ אויביכם בזמן הגאולה במהרה בימינו אמן:

חלק רביעי
ספר במדבר

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה תמה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות , תרגום שני לאסתר עם ביאור , פירש"י שלם עם הטראה מקומות , ז:בן עזרא , רמב"ן , בעל הטורים כולו , ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה , מסורת קטנה , מערכת המסורה , רד"ק , רלב"ג , פי' רבינו סעדיה גאון , פירוש רבינו ישעיה , כלי יקר , חידושי מהרש"א , אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל , לחם דמעה , ספורנו לשה"ש וקהלת , מנחת שי , תולדות אהרן , תולדות יעקב , ביאור לנבולין ובנין הבית , ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק .

עם הוספות חדשות

(לג) לקוטים מאת גאוני גדולים ראשונים זי"ע , פירושים ומפרשים פירושו של רבינו מאור הגולה רש"י זצ"ל אשר נקראים בשם שפתי חכמים השלם :

נלקט ונאסף ע"י הרב הג' מוהר"ר שבתי משורר זצלה"ה בעה"מ ס' שפתי ישנים :

(לד) תפלות לליל שבת , ולשבת קודש עם המולדות לכל כרך .

בהוצאות בית מסחר הספרים של
הר' יהושע גרשון נ"י בהמנוח מ' ישכר בער זצ"ל מונק
ברחוב גענשע נומר 4 בבית חומה שלו .

וואַרשא

ו
ז
ח
ט
י

אהרן

משה

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
т. е. Писаніе съ Коментаріями Часть 4
ВАРШАВА въ Типографіи О. Бергера
на улице Электоральной № 14.
1885.

Дозволено Цензурою.
Варшава 7 Февраля 1885 года.

י"ו זוגין מן ב"ב קמצין וסימן בחרבות , כשועלים בחרבות . בחרבות , ולא נמאו בחרבות . קח , ויאמר הכהן חרב גלית. קח, ויקח טרף , ותבא אליו היונה לעת ערב. טרף , לכו ונשובה אל ה' כי הוא . ישמע , השמן לב העם הזה . ישמע , ובדברי אחך אפתח דברי דוד האחרונים. תזרע , ובשנה השביעית שבת . תזרע , לא תזרע כרמך תניינא דפסוק. שפך , ואל פתח אהל מועד לא הביאו .

אחרי האיש אשר לא . אחל , היום הזה אחל תת פחדך . אחל , ויאמר ה' אל יהושע היום הזה . עוד חקה , עדת , וממכנשין אמתדרפתא . עדת , עוד מילתא בפום מלכא . על , ישובו לא על היו . על , ואלה ממקלא אפיק , שליפא דמלכא , למפלא גברא , בתקלא דכרמא , גבר זכאי , ונימורס סימנים דלעיל :

ויאמר לא כי אמי שר נבא . וישתחו , והיה לאדם לבער ויקח . עמר , וידם השמש וירח עמד . עמר , לקח. לקח , ויאמר הכי קרא שמו קדמאה. לקח, מעני השיב ידו נשך ותרבית . תקח , ולקחת חמשת חמשת שקלים . תקח , ומהם יכנין , יהושע מגלי , שמשא יתיב , ורגז יהושע , מסי פומיהון , אודיה ממללין , מבכיה דשמעון , שאלת דינה , ליעקב דיינה

מורע הארץ ויגאה . מים , כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ . מים , גם בהמות שדה תערג . וישתחו , אם. צעקו , הן אראלם צעקו חוצה . צעקו , וה' שמע . לקח , ויאמר הקשית לשאול . לקח , מעלר וממספס שפך , וגם דם הנקי אשר שפך וימלא את ירושלים דם נקי . וסימן בלשון ארמי תעליא נחו , ולקח זרעא , נחליא

ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום

י"ח מלין תקון סופרים וסימן ואברהם עודנו עומד לפני ה' . ואל אראה ברעתי . כי הנוגע בכם כנוגע בבבת עינו . ועמי המיר כבודו . ואהי עלי למשא . כבודם

ויאכל חצי בשרו . בעון אשר ידעתי כי מקללים להם בניו . אולי בקלון אמיר . וירשיעו את איוב ותשוה עלי נפשי . וימירו

יראה ה' בעניי , איש לאהליו ישראל . והנם שולחים את הזמורה אל אפם . את כבודם בתבנית שור . אלו י"ח דברים תקון סופרים ודקדוקיהן משובחים:

אלהי קדשי ולא נמות . ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו . ומארה תבא על כל מי שעליהם שטנה כותבים :

שכל ויבינו במקרא . והמשכילים

יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים

ככבים לעולם ועד :

בשם אשר פקודי רום ותחת חבר . אחל לפרש על הפשט ספר וידבר :

(א) **וידבר** במדבר סיני באחד לחדש . מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה כשיצאו ממצרים מנאם וכשנפלו בעגל מנאם לידע (מנין) הנותרים כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם : (ג) למשפחותם . דע מנין כל שבט ושבט : לבית אבותם . מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקוס על שבט אביו

(א) **במדבר** סיני . להודיע כי לא עלה משה אל הר סיני אחר היות הכבוד באהל מועד : באחד לחדש השני . לתקן הדגלים ואיך יסעו ואיך יחנו בעבור המקדש כי בעשרים לחדש השני נסעו : (ב) שאו את ראש . כמו כי תשא וטעם מפורש : לבית אבותם . כי משפחת האם איננה קרואה

יְהוָה֩ אֶל־מֹשֶׁ֛ה בְּמִדְבַּ֥ר סִינַ֖י בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד בְּאֶחָד֩ לַחֹ֨דֶשׁ הַשֵּׁנִ֜י בַּשָּׁנָ֣ה הַשֵּׁנִ֗ית לְצֵאתָ֛ם מֵאֶ֥רֶץ מִצְרַ֖יִם לֵאמֹֽר׃ ב שְׂא֗וּ אֶת־רֹאשׁ֙ כָּל־עֲדַ֣ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֔ל לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם בְּמִסְפַּ֣ר

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא בְּחַד לְיַרְחָא תִנְיָנָא בְּשַׁתָּא תִנְיֵתָא לְמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֵימַר : ב קַבִּילוּ יָת חוּשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזַרְעִיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן

וידבר ה' אל משה. י' חסרים לאמר וסימן נמסר בסדר כי תשא : למשפחתם כל אורייתא חסר במ"ח וסימן ופקודי בני גרשון . ויהי גבול בני ראובן . ויתן משה להצי . וחצי הגלעד ועשתרות . שמעון קדמאה. זבולן בתרא' יששכר אשר קדמאה. וכל כתובים דכוותא מ"ל :

תולדות אהרן וידבר ס' אל משה במדבר סיני . פסחים ו (מגילה כט) : למשפחותם . מיר שם קודשין סט בהגה קע בכורות מז :

בעל הטורים

במדבר סיני . לעיל מינים כתיב אלה המצות וסמיך ליה במדבר לומר אם אין אדם משים עצמו כמדבר אינו יכול לידע תורה ומצות . למעלה כתיב וכל מעשר בקר וצאן וסמיך ליה שאו את ראש עיש מה שנאמר עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה :

רמבן

במדבר אחר שביאר תורת הקרבנות בספר השלישי התחיל עתה לסדר בספר הזה המצות שנצטוו בענין אהל מועד וכבר הזהיר על טומאת מקדש וקדשיו לדורות . עתה יגביל את המשכן בהיותו במדבר כאשר הגביל הר סיני בהיות הכבוד שם לזה והזר הקרב יומת כאשר אמר שם כי סקול יסקל וגו' ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו כאשר הזהיר שם פן יהרסו אל ה' לראות וגו' וצוה ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח כאשר אמר שם וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו וגו' והכהנים והעם וגו' והנה צוה איך תהיה משמרת המשכן וכליו ואיך יחנו סביב ויעמוד העם מרחוק והכהנים הנגשים אל ה' איך יתנהגו בו בחנותו ובשאת אותו ומה יעשו במשמרתו והכל מעלה למקדש וכבוד לו כמו שאמרו אינו דומה פלטרין של מלך שיש לו שומרין לפלטרין שאין לו שומרין והספר הזה כולו במצות שעה שנצטוו בהם בעמדם במדבר ובנסים הנעשים להם

ספורנו

(א) **וידבר** ה' אל משה : (ב) שאו את ראש . לסדרם שיכנסו לארץ מיד איש על דגלו בלתי מלחמה אלא שיפנו האומות מפניהם כמו שעשו קצתם כמו שהעיד

אבן עזרא

קרואה משפחה: לגלגלותם. פירשתיו: (ג) בישראל. להוציא ערב רב: (ד) איש ראש. דרך קצרה והראוי להיות איש איש: (ה) לראובן. החל מהבכור כטעם ולא להתיחס לבכורה: (י) לבני יוסף. אחר בני לאה בעבור כבוד רחל על השפחות והחל מאפרים על דרך יעקב אביהו והקדים אפרים ומנשה על בנימין כי הם מקום יוסף ואחר כן החל מדן שהוא בכור השפחות ואחריו אשר כי השם ידע שהוא יהיה ראש החונים על דגל דן ואחר כן גד כי הוא בכור שפחת לאה: (טז) קרואי עדה. הטעם שהעדה לא יעשו דבר עד שיקראום: מטות אבותם. הטעם על השבטים והנה כל אחד נשיא שבט: ראשי אלפי ישראל. כל אחד ראש על כל אלפי השבט כי יש שר לאלף: (יז) ויקח משה ואהרן: עמם: האנשים אשר נקבו. שהם מפורשים כמו אשר פי

רשי

אביו: לגלגלותם. על ידי שקלים בקע לגלגולת: (ג) כל יוצא צבא. מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים: (ד) ואתכם יהיו. כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט: (טז) אלה קרואי העדה. הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה: (יז) האנשים האלה. את שנים עשר נשיאים הללו: אשר נקבו. לו כאן בשמות

שְׁמ֔וֹת כָּל־זָכָ֖ר לְגֻלְגְּלֹתָֽם׃ ט׳ מ״ל

ג מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כָּל־

יֹצֵ֥א צָבָ֖א בְּיִשְׂרָאֵ֑ל תִּפְקְד֥וּ אֹתָ֛ם ט

לְצִבְאֹתָ֖ם אַתָּ֥ה וְאַהֲרֹֽן׃ ד וְאִתְּכֶ֣ם ג׳

יִהְי֔וּ אִ֥ישׁ אִ֖ישׁ לַמַּטֶּ֑ה אִ֛ישׁ רֹ֥אשׁ

לְבֵית־אֲבֹתָ֖יו הֽוּא׃ ה וְאֵ֙לֶּה֙ שְׁמ֣וֹת ה׳ חסר בתורה

הָֽאֲנָשִׁ֔ים אֲשֶׁ֥ר יַֽעַמְד֖וּ אִתְּכֶ֑ם

לִרְאוּבֵ֕ן אֱלִיצ֖וּר בֶּן־שְׁדֵיאֽוּר׃

ו לְשִׁמְע֕וֹן שְׁלֻמִיאֵ֖ל בֶּן־צוּרִֽישַׁדָּֽי׃ כל שמות דשבטים חד קרין

ז לִֽיהוּדָ֕ה נַחְשׁ֖וֹן בֶּן־עַמִּֽינָדָֽב׃

ח לְיִ֨שָׂשכָ֔ר נְתַנְאֵ֖ל בֶּן־צוּעָֽר׃ ג׳ בטעם בענין וכ״ן סימן

ט לִזְבוּלֻ֕ן אֱלִיאָ֖ב בֶּן־חֵלֹֽן׃

י לִבְנֵ֣י יוֹסֵ֔ף לְאֶפְרַ֕יִם אֱלִישָׁמָ֖ע ל׳ ושארא לבני יוסף לבני אפרים

בֶּן־עַמִּיה֑וּד לִמְנַשֶּׁ֕ה גַּמְלִיאֵ֖ל

בֶּן־פְּדָהצֽוּר׃ יא לְבִ֨נְיָמִ֔ן אֲבִידָ֖ן

בֶּן־גִּדְעֹנִֽי׃ יב לְדָ֕ן אֲחִיעֶ֖זֶר בֶּן־

עַמִּֽישַׁדָּֽי׃ יג לְאָשֵׁ֕ר פַּגְעִיאֵ֖ל בֶּן־

עָכְרָֽן׃ יד לְגָ֕ד אֶלְיָסָ֖ף בֶּן־דְּעוּאֵֽל׃

טו לְנַ֨פְתָּלִ֔י אֲחִירַ֖ע בֶּן־עֵינָֽן׃

טז אֵ֚לֶּה קְרִיאֵ֣י ק׳ קרואי הָֽעֵדָ֔ה

נְשִׂיאֵ֖י מַטּ֣וֹת אֲבוֹתָ֑ם רָאשֵׁ֛י כ׳ מ״ל

אַלְפֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל הֵֽם׃ יז וַיִּקַּ֥ח מֹשֶׁ֖ה י״ב ס״פ

וְאַהֲרֹ֑ן אֵ֚ת הָאֲנָשִׁ֣ים הָאֵ֔לֶּה אֲשֶׁ֥ר

תרגום

בְּמִנְיַן שְׁמָהָן כָּל דְּכוּרָא
לְגוּלְגְּלָתְהוֹן׃ ג מִבַּר עַשְׂרִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא כָּל נָפֵיק חֵילָא
בְּיִשְׂרָאֵל תִּמְנוֹן יָתְהוֹן
לְחֵילֵיהוֹן אַתְּ וְאַהֲרֹן׃
ד וְעִמְּכוֹן יְהוֹן גֻּבְרָא גֻּבְרָא
לְשִׁבְטָא גְּבַר רֵישׁ לְבֵית
אֲבָהָתוֹהִי הוּא׃ ה וְאִלֵּין
שְׁמָהַת גּוּבְרַיָּא דִּי יְקוּמוּן
עִמְּכוֹן לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר
שְׁדֵיאוּר׃ ו לְשִׁמְעוֹן
שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃
ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב׃
ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בַּר
צוּעָר׃ ט לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בַּר
חֵלֹן׃ י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם
אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד
לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר
פְּדָהצוּר׃ יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן
בַּר גִּדְעוֹנִי׃ יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר
בַּר עַמִּישַׁדָּי׃ יג לְאָשֵׁר
פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃ יד לְגָד
אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל׃
טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃
טז אִלֵּין מְעָרְעֵי כְנִשְׁתָּא
רַבְרְבֵי שִׁבְטֵי אֲבָהָתְהוֹן
רֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃
יז וּדְבַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת
גּוּבְרַיָּא הָאִלֵּין דְּאִתְפָּרַשׁוּ

תולדות אהרן (גמליאל בן פדהצור. שם עב): ויקח משה ואהרן. סנהדרין נו:

ספורנו

שהעיד באמרו כעזובת החורש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל אולי היו משפחות מהגרגשי שעליו אמרו ז״ל שעמד ופנה מאליו ובקלקול המרגלים הוסיפו הז׳ אומות להרע מ׳ שנה והולך להחרימם: במספר שמות. כי היה אז כל אחד מאותו הדור נחשב בשמו המורה על צורתו האישיות למעלתו על דרך ואדעך בשם ולא כן קרא לדור של באי הארץ ובכן לא נמנו במספר שמות ולא נזכרו זולתי ראשי המשפחות במספר האישים. ואם זה הודיע שהיתה הכונה שאותם האישים בעצמם יחיו ויירשו הארץ ולא יפקד מהם איש: (ד) איש ראש לבית אבותיו. והטעם שיהיו אתכם הוא שכל אחד

מסורה

ואתכם ג׳ וסימן ואתכם יהיו איש. ואתכם בני ארניכם. ואתכם הרכב והכוסים ב׳ בפסוק: אבתיו לאבתיו ה׳ חסר בתורה וסימן ואתכם יהיו איש איש. אלה הפקדים אשר פקד. ויעשו בני ישראל ככל אשר. שלח לך אנשים. האנכי הריתי את. ויצא מעמך הוא. ולא תסב נחלה ממטה. כי אביאנו אל האדמה: ואלה שמות ״ בתורה וסי׳ בני ישמעאל. אלופי עשו. בני ישראל דויגש. וחברו ריש ספרא. שמות האנשים אשר יעמדו. בני לוי לתלדותם, בני אהרן הבכר נדב. בני גרשון למשפחותם. שמות בנותיו. האנשים למטה יהודה: שמות ט׳ מלאים בתורה וסי׳ נמסר בסדר בראשית. גבי פסוק ויקרא האדם שמות: אבותם ב׳ מלאים בתורה וסימן אלה קריאי העדה נשיאי מטות. ואת שם אהרן תכתב וכל נביאים וכתובים דכוו׳ מלאים במ״ה חסר וסימן ואמרו על אשר עזבו דמלכים דשלמה. ויעש יה״ר׳ הרע דרחבע׳ דמלכים. ויהיו הגוים האלה. ויעשו כן בני הגולה. ואלה העלים מתל מלח בתראה: הם י״ב כ״פ וסימן נמסר בסדר וישמע יתרו: וכל ריש פסוקים דכוו׳ במ״ט וחסר וסימן נמסר

בעל הטורים

במספר שמות כתיב כאן ובפרשת פנחס לא כתיב באותו מנין במספר שמות אלא כתבו כאן להודיע שלא שינו שמותן במצרים לכך כתיב לבית אבותם לומר לך שנקראו בשמות אבותם: אתה ואהרן. למעלה בפ׳ כי תשא לא כתיב אהרן באותו מנין לפי שעל ידו נעשה העגל שבשבילו הוצרכו למנין לכך לא מנאם הוא: הנביאים מתחיל באליצור ומסיים בעינן ע״ש יצרנהו כאישון עינו ועי״ כענן: קריאי העדה. וי״ו קטועה וקרי קרואי בשביל שלומיאל בן צורישדי שהוא זמרי בן סלוא. וכן בעדת קרח קראי כתיב חסר ושם הוי״ו חסר לנגמרי לפי שהיו כולם רשעים אבל בכאן היו אחרים צדיקים:

רמבן

להם לספר כל מעשה ה׳ אשר עשה עמהם להפליא וספר כי החל לתת אויביהם לפניהם לחרב וצוה איך תחלק הארץ להם ואין בספר הזה מצות נוהגות לדורות זולתי קצת מצות בעניני הקרבנות שהתחיל בהן בספר הכהנים ולא השלים ביאורן שם והשלימן בספר הזה:

במדבר סיני

בעבור שהפסיק במצות השמיטה והיובל שאמר שהיו בהר סיני. חזר ואמר כאן שהיה הדבור הזה באהל מועד ככל הדברות אשר הזכיר מתחלת ספר ויקרא וכן יהיו כלם מכאן ואילך באהל מועד כי מעת שהוקם המשכן ויקרא אליו השם מאהל מועד לא נדבר לו אלא משם והזכיר כאן במדבר סיני להגיד שלא נסעו משם בעת שנמנו כי המנין הב׳ היה בערבות מואב והדבור באה״מ: (ב) **שאו** את ראש כל עדת בני ישראל. כמו שאומרים לקוסטינר ארים רישיה דדין לשון רש״י. ואפשר שיהיה הטעם בזה בעבור שאינו חזק למלחמה בפחות מעשרים וכמו שאמרו בן עשרים לרדוף אבל יתכן שיהיה פי׳ כל יוצא צבא כל היוצאים להקהל בעדה כי הנערים לא יקהלו בתוך העם כי כל אסיפת עם תקרא צבא וכן לצבא בעבודת אהל מועד ישוב מצבא העבודה במראות הצובאות אשר צבאו וכן צבא השמים וכל צבאם צויתי. ולכך יפרש באנשי המלחמה מצבא המלחמה והתיחסם בצבא המלחמה ואמר כאן כל יוצא צבא כדרך כל יוצאי שער עירו. ואמר לצבאותם שהם צבאות רבות כי כל שבט ושבט צבא גדול והלשון שכתב רש״י כמו שאומרים לקוסטינר ארים רישיה דפלן לא נתברר לי למה דרשו אותו לגנאי אם מפני שמתו במדבר ובמטה לוי אמר פקוד לפי שלא היה בכלל גזרה והלא במנין שני של באי הארץ אמר כן שאו את ראש כל עדת בני ישראל אבל בויקרא רבה דורש לשבח אין שאו אלא לשון גדולה כמו דכתיב ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך אמר הקב״ה לישראל נתתי לכם תלוי ראש ודמיתי אתכם לי כשם שיש לי תלוי ראש על כל באי עולם שנאמר לך ה׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש אף לכם עשיתי תלוי ראש שנאמר שאו את ראש כל עדת בני ישראל לקיים מה שנאמר וירם קרן לעמו וכן הוא אומר ונתנך ה׳ עליון על כל גויי הארץ. ושוב מצאתי במדבר סיני רבה שאמר. אמר רבי פנחס אמר רבי אידי מאי דכתיב בראש הספר שאו את ראש רוממו את ראש גדלו את ראש לא נאמר אלא שאו את ראש כאדם שאומר לקוסטינר סב רישיה דפלן כאן נתן רמז למשה שאו את ראש שאם יזכו יעלו לגדולה כמה דכתיב ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ואם לא יזכו ימותו כלם כמה דכתיב ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ והנה הלשון כפי הכונה יתפרש בטובה לטובים וכיון שהוא לשון גדולה ונאמר כן במנין הראשון אמר כן במנין השני:

(ג) **כל** יוצא צבא בישראל. מגיד שאין יוצא לצבא פחות מבן עשרים שנה: **תפקדו** אותם. ענין פקידה זכרון והשגחה על דבר כלשון וה׳ פקד את שרה כאשר אמר והוא פתרונו בכל מקום לא ימלט מהן איש על דעתו וגם פקדון מפני שמירתו והשגחתו עליו וכאשר צוה למנות את ישראל אמר תפקדו אותם לרמוז שלא יספרם רק שיתנו כופר נפשם מחצית השקל ובהם ישגיח ויזכור מספר העם ואמר בדוד תספר מפקד העם כי ידע מספרם בפקידת

פי ה' יקבנו : (יח) ויתילדו . בקשו מתי נולדו בעבור חשבון עשרים שנה אז נכתבו תולדתם : (יט) ויפקדם . משה שהוא העיקר והחל מראובן כי הוא הבכור ואחריו שמעון הנולד אחריו ואחריו גד בכור שפחת לאה והנה דגל ראובן ואחר כך דגל יהודה ואחר כך דגל אפרים ואחר כך דגל דן והחונים על כל דגל ודגל כאשר הם בחנוכת המזבח ודע כי אחר שהיו כל השבטים שנים עשר שילא לוי והיו ליוסף בנים שנים ורוחות העולם ארבע . הנה לכל רוח שלשה והנה יש ללאה חמשה בנים יחסר האחד ויהיו לה שני דגלים השלימו הדגל עם בכור שפחתה ושמוהו עם דגל ראובן שהוא גם בכור והדגל השני ליהודה והחונים עליו אחיו הקטנים ממנו ולרחל דגל בפני עצמה ואפרים מקום יוסף הוא קודם מנשה כדברי יעקב והדגל הרביעי לשפחת רחל שהוא הבכור שלה ואחריו אשר ואם הוא קטן בשנים מנפתלי בעבור היות הדגל לבן שפחת רחל שם זאת

בשמות : (יח) ויתילדו על משפחותם . הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת לידתם כל א' וא' להתייחס על השבט : אך

יז נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת׃ יח וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם׃ יט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי׃ ס

שני כ וַיִּהְיוּ בְנֵי־רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ כא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ

כב לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם פְּקֻדָיו בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ כג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ פ

כד לִבְנֵי גָד תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ כה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה גָד

בִּשְׁמָהָן׃ יח וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא כְּנָשׁוּ בְּחַד לְיַרְחָא תִנְיָנָא וְאִתְיַחֲסוּ עַל זַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא לְגֻלְגְּלָתְהוֹן׃ יט כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּמְנִינוּן בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי׃ כ וַהֲווֹ בְנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל תּוֹלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן לְגֻלְגְּלָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כָּל נָפֵיק חֵילָא׃ כא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ כב לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוֹלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן מִנְיָנוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁמָהָן לְגֻלְגְּלָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כָּל נָפֵיק חֵילָא׃ כג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן חַמְשִׁין וְתִשְׁעָא אַלְפִין וּתְלָת מְאָה׃ כד לִבְנֵי גָד תּוֹלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כָּל נָפֵיק חֵילָא׃ כה מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְגָד

ומ"ל וחד הקהילו

ט' מלאים בתורה

ד'. כל ספ' במדבר במ"ג בהר סיני

ג' בטעם בענין ר"ס סימן

כל אוריי כ"כ

כו"ל מ"ל שמ"ג חסר

ל' בענין לפי שחסר משבטו ל"ז אלפים ומאה במעשה זמרי

כ"ל בטעם בענין במ"א דאפרים

במשלי סי' א' : ויפקדם ד' וסימן במדבר סיני . ויפקדם בבזק . ויפקדם בטלאים . ויפקדם למבן עשרים ד"ה : בכר ו' חסרים וסי' נמסר בסדר ויגש . סי' שבטים ראובן שמעון גד יהודה יששכר זבולן יוסף . מנשה . בנימן . דן אשר נפתלי . וסי' רש"ג הכ"ז סמ"ג רא"ת : מאות כלם מלאים במ"ג חסר וסי' ויהיו ימי אדם . ויחי למך . וישקל אברהם לעפרן : חלוף השבטים ראובן קדמא ששה וארבעים אלף וחמש מאות . ראובן תנינא שלשה וארבעים אלף ושבע מאות ושלשים . יהודה קדמאה ארבעה ושבעים אלף ושש מאות . תנינא ששה ושבעים אלף וחמש מאות . אפרים קדמאה ארבעים אלף וחמש מאות . תניינא שנים ושלשים אלף וחמש מאות . דן קדמאה שנים וששים אלף ושבע מאות . דן תניינא ארבעה וששים אלף וארבע מאות . שמעון קדמאה תשעה וחמשים אלף ושלש מאות . תנייגא שנים ועשרים אלף ומאתים.

תולדות אהרן (ויתילדו על משפחותם . יבמות ד) : לבני יהודה . סנהדרין גו : וסור הקרב . מכות כד :

ספורנו

אחד מהם ראש לבית אבתיו ולא יכחד ממנו יהם כל אחד ואחד : (יח) ויתילדו על משפחתם . מפני שהיה מנינם זה כדי שילאו בו לצבא המלחמה היתה הכונה לשמור יחוסם שזכות אבותם מסייעתם וכבר אמרו (בפרק י' יוחסין) אין בודקין אחר מי שנכתב באסטרטיא של מלך (פי' בחילות בית דוד) וזה כאמרם (שם) שאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל : (כ) בכר ישראל . שלא נפל ממעלתו בדיני שמים מפני השיבותו כענין ויהיו בני יעקב שנים עשר בני לאה בכור יעקב ראובן . אף

בעל הטורים

במדבר סיני . שנים דסמיכי בסוף פסוק ויפקדם במדבר סיני ביום צותו את ב"י להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני . לפי שכשהיו נמנין היו מקריבין עליהם קרבנות כדי שלא ישלוט בהם דבר כדכתיב כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו : לבני שמעון לגלגלתם הלמ"ד עקומה למטה לפי שהלמ"ד שלו זמרי בן סלוא חטא ונפלו משבטו . והלמ"ד הוא גבוה מכל האותיות כך חסר משבטו שלא שעמיד לא מלך ולא שופט :

רמבן

בפקידת הכופר כי רחוק הוא אצלי שלא יזהר דוד במה שאמר הכתוב ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם ואם אולי טעה דוד למה לא עשה יואב שקלים והיה דבר המלך נתעב אצלו והוא אמר לו למה יבקש זאת אדני כי למה יהיה לאשמה על ישראל ולמה לא ימנם בשקלים שלא יחטא אבל כפי דעתי היה הקצף עליו בעבור שמנאם שלא לצורך כי לא היה יוצא למלחמה ולא עושה בהם דבר בעת ההיא רק לשמח לבו שמלך על עם רב והוא מאמר יואב ויוסף ה' אלהיך על העם כהם וכהם מאה פעמים ואדוני המלך למה חפץ בדבר הזה וראיתי במדבר סיני רבה ר' אליעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אמר כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו איזה זמן נמנו לצורך בימי משה ובדגלים ובחלוק הארץ שלא לצורך בימי דוד ויתכן עוד שכפרש ונאמר כי דוד צוה למנות כל איש ישראל רצונו לומר מבן שלש עשרה שנה ומעלה שהוא איש כי לא נזכר במנינו מבן עשרים שנה ומעלה בשקלים אבל אמר לכו ספרו את ישראל ואדעה את מספרם וזה היה ענשו כי הכתוב לא הרשה למנות רק מבן עשרים שנה ומעלה בשקלים ומפני שזה איננו מפורש בכתוב טעה בו כי חשב במה שאמר ולא יהיה בהם נגף שהוא בשקלים שהם כופר להם אבל יואב נתן לבו וחשש לדבר והכתוב מעורר לבי בזה במה שאמר ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה כי אמר ה' להרבות את ישראל ככוכבי השמים יואב החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל היה נראה שמנין יואב היה למטה מבן עשרים והוא היה הקצף שאין ה' חפץ שיהו כל ישראל בגדר מנין שהוא ידבם ככוכבי השמים כאשר אמר אם תוכל לספור אותם וכו' והכתוב שאמר במנין ההוא ויהיו כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב אין ענינו שהיו יוצאי צבא בישראל אבל פתרונו שהיו בריאים וחזקים למלחמה הגיד כי לא מנה החולים והחלשים והזקנים מפני שהיה דבר המלך נתעב אצלו וזה ענין הגון מאד ועל דעת מדרש אגדה שהיה שם מנין ממש טעו כלם ולכך אמר לך מנה את ישראל וכתיב אחרי ספור את העם כי בתורה לא נזכרה בהם ספירה כלל כי טעם במספר שמות יגידו כל אחד שמותם בפקוד אותם בכופר :

(יח) **ואת** כל העדה הקהילו באחד לחדש השני . יזכיר זריזות משה רבינו במצות השם כי ביום הדבור לקח את הנשיאים והקהיל כל העדה והתחיל לפקוד אותם אבל לא נשלם המנין ביום אחד ולכך חזר ואמר ויפקדם במדבר סיני להודיע שהיה במקום ההוא המנין לא ביום ההוא :

ויתילדו על משפחותם לבית אבותם . הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת לידת כל אחד ואחד להתיחס על השבט לשון רש"י . ואיננו נראה שיהיו צריכין להביא שטר ועדים על יחוסיהם לשבטיהם אבל ויתילדו שנמנו תולדותם למשפחותם לבית אבותם הטעם לומר כי כאשר צוה אותם משה כן מפי הקב"ה נקהלו כל העדה כלם אל פתח אהל מועד תוך מערב רב אשר לא מבני ישראל המה כי נכרים היו בהם מיום שיצאו ממצרים והנה הביאו כל העדה איש שקלו ואמרו לפני משה והנשיאים אני פלוני נולדתי לפלוני ממשפחת פלוני שהיא לשבט ראובן וזולתו ומשה נותן שקלי כל שבט ושבט במקום מיוחד וידע מספר הפרט והכלל . והראיה בזה כי במנין השני שהזכיר המשפחות

חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ פ
כו לִבְנֵי יְהוּדָה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
כז פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ פ
כח לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
כט פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
ל לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
לא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה זְבוּלֻן שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
לב לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
לג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרָיִם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ
לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
לה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ פ
לו לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
לז פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה בִנְיָמִן חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
לח לִבְנֵי דָן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
לט פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה דָן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ פ
מ לִבְנֵי אָשֵׁר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר

אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה וְחַמְשִׁין׃
כו לִבְנֵי יְהוּדָה תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
כז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה שַׁבְעִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה׃
כח לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
כט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
ל לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
לא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן חַמְשִׁין וּשְׁבַע אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
לב לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
לג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
לה מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין וּמָאתָן׃
לו לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
לז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן תְּלָתִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
לח לִבְנֵי דָן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
לט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְדָן שִׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה׃
מ לִבְנֵי אָשֵׁר תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר

כ' בטעם בענין גד דפקודים ודדגלים וסימן ג"ז גד זקף
כל דשבטים חסר במ"ד ר"פ ג"ס סימן
כל דשבטים חסר במ"ד ר"פ ג"ס סימן
כול' חסר במ"ב מ"ל
ד' מ"ל בענין
כל אוריותא חסר במ"ג
כו"ל חסר במי"ו מ"ל
כן כול' במ"ג כל יצא צבא בישראל

מסורה

יששכר קדמאה ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות. תניינא ארבעה וששים אלף ושלש מאות. זבולן קדמאה שבעה וחמשים אלף וארבע מאות. תניינא ששים אלף וחמש מאות. מנשה קדמאה שנים ושלשים אלף ומאתים. תניינא שנים וחמשים אלף ושבע מאות. אשר קדמאה אחד וארבעים אלף וחמש מאות. אשר תניינא שלשה וחמשים אלף וארבע מאות. גד קדמאה חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשי'. תניינא ארבעים אלף וחמש מאות. בנימן קדמאה חמשה ושלשים אלף וארבע מאות. תניינא חמשה וארבעים אלף ושש מאות. נפתלי קדמאה שלשה וחמשים אלף וארבע מאות. נפתלי תניינא חמשה וארבעים אלף

בעל הטורים

לבני יוסף לבני אפרים. ולא אמר לבני יוסף לאפרים. לפי שיוסף לא נטל במטה אביו משום כבוד מלכות לכן לא רצה למנותו בדגלים. ונקרא הדגל ע"ש בניו לכן אמר לבני אפרים כדרך שאומר בכולן :

רמבן

במשפחות לא אמר שם ויתילדו ולא הזכיר במספר שמות לגלגלותם כי מעת שחנו לדגליהם נבדלו השבטים זה מזה ונודעו המשפחות לאיזה שבט המה ולא הוצרכו שם רק לדעת כמה משפחות בשבט והמשפחה תמנה אנשיה לגלגלותם לא במספר שמותם ולכן לא הוצרך להיות נשיאים במנין הזה. ור"א אמר ויתילדו בקשו מתי נולדו בעבור השבון עשרים שנה :

(לב) לבני יוסף לבני אפרים. הקדים אפרים למנשה ויחס יוסף עליו וכן למטה בדגלים כי היה בעל דגל והוא הבכור ואחיו משנהו כברכ' יעקב ועוד כי היו בני אפרים רבים מבני מנשה אבל במנין השני בערבות מואב הקדים מנשה כי היו בעת ההיא בני מנשה הרבים ולקחו נחלתם תחלה וכן בנשיאי הארץ הקדימו וייחס יוסף עליו אבל במרגלים הקדי' אפרי' אבל ציפם

רשי

(מט) אך את מטה לוי לא תפקוד. (במדבר רבה ב"ב קכא) כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו. דבר אחר צפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר אמר אל יהיו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל: (נ) ואתה הפקד את הלוים. כתרגומו מני לשון מנוי שררה על דבר שהוא

אבן עזרא

זאת המעלה לבן שפחת לאה ואם תסתכל היטב אז תדע כי הראש הוא הדרום והזנב הוא הצפון ולא אוכל לפרש על כן ראובן בדרום כי הוא הראש ודן בצפון ודע כי לא היו גבוריה בשבטים כשבט יהודה הנמשל לגור אריה וכשבט דן הנמשל כן בדברי משה על כן היו הם בראשונה ובאחרונה. והזכיר לגלגלותם בראובן גם בשמעון להורות על האחרים כי הכתוב אחז דרך קצרה: (מה) ופירוש ויהיו כל פקודי בני ישראל. שלא נפקדו רק מי שהוא מבן עשרים שנה ואחר כך ויהיו כל הפקודים בכללם: (מז) התפקדו. משני בניינים כי הוא בנין התפעל ועם בנין שלא נקרא שם פועלו: (מט) אך את מטה לוי. פי' לא התפקדו כי השם צוה כן: ואת ראשם לא תשא. כללם כאשר פירשתי: (נ) ואתה הפקד את הלוים

שְׁמֹ֗ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל
יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ מא פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה
אָשֵׁ֑ר אֶחָ֧ד וְאַרְבָּעִ֛ים אֶ֖לֶף וַחֲמֵ֥שׁ
מֵאֽוֹת׃ פ מב בְּנֵ֣י נַפְתָּלִ֔י תּֽוֹלְדֹתָ֥ם
לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם בְּמִסְפַּ֣ר
שֵׁמֹ֗ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה
כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ מג פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה
נַפְתָּלִ֑י שְׁלֹשָׁ֧ה וַחֲמִשִּׁ֛ים אֶ֖לֶף
וְאַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת׃ פ מד אֵ֣לֶּה הַפְּקֻדִ֡ים
אֲשֶׁר֩ פָּקַ֨ד מֹשֶׁ֤ה וְאַהֲרֹן֙ וּנְשִׂיאֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל שְׁנֵ֥ים עָשָׂ֖ר אִ֑ישׁ אִישׁ־אֶחָ֥ד
לְבֵית־אֲבֹתָ֖יו הָיֽוּ׃ מה וַיִּהְי֛וּ כָּל־
פְּקוּדֵ֥י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם
מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כָּל־יֹצֵ֥א
צָבָ֖א בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ מו וַיִּהְיוּ֙ כָּל־
הַפְּקֻדִ֔ים שֵׁשׁ־מֵא֥וֹת אֶ֖לֶף וּשְׁלֹ֣שֶׁת
אֲלָפִ֑ים וַחֲמֵ֥שׁ מֵא֖וֹת וַחֲמִשִּֽׁים׃
מז וְהַלְוִיִּ֖ם לְמַטֵּ֣ה אֲבֹתָ֑ם לֹ֥א הָתְפָּקְד֖וּ
בְּתוֹכָֽם׃ פ מח וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־
מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ מט אַ֣ךְ אֶת־מַטֵּ֤ה
לֵוִי֙ לֹ֣א תִפְקֹ֔ד וְאֶת־רֹאשָׁ֖ם לֹ֣א
תִשָּׂ֑א בְּת֖וֹךְ בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ נ וְאַתָּ֡ה
הַפְקֵ֣ד אֶת־הַלְוִיִּם֩ עַל־מִשְׁכַּ֨ן הָעֵדֻ֜ת
וְעַ֣ל כָּל־כֵּלָיו֮ וְעַ֣ל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ֒

ל' כענין ושארא לבני דבני' הוו ליה ובנתא לא הוו ליה ושארא בנין ובנתין הוו לשון
כ"ל חסר וי"ו במ"א
ז' חסר ו' בספ'
כול' מלאים במ"א חסר וילו יהוידע דמלכים
ג'
ד'
ל'
ד' בספרא

עֶשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא כֹּל
נָפֵיק חֵילָא׃ מא מִנְיָנֵיהוֹן
לְשִׁבְטָא דְאָשֵׁר אַרְבְּעִין
וְחַד אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
מב בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוּלְדָתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עֶשְׂרִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא כֹּל נָפֵיק
חֵילָא׃ מג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דְנַפְתָּלִי חַמְשִׁין וּתְלָת אַלְפִין
וְאַרְבַּע מְאָה׃ מד אִלֵּין
מִנְיָנַיָּא דִי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְרַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל תְּרֵי עֲשַׂר
גֻּבְרִין גַּבְרָא חַד לְבֵית
אֲבָהָתוֹהִי הֲווֹ׃ מה וַהֲווֹ כָּל
מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן מִבַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין
וּלְעֵילָא כָּל נָפֵיק חֵילָא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ מו וַהֲווֹ כָּל
מִנְיָנַיָּא שִׁית מְאָה וּתְלָתָא
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין׃
מז וְלֵיוָאֵי לְשִׁבְטָא
דַאֲבָהַתְהוֹן לָא אִתְמְנִיאוּ
בֵּינֵיהוֹן׃ מח וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ מט בְּרַם יָת
שִׁבְטָא דְלֵוִי לָא תִמְנֵי
וְיָת חוּשְׁבַּנְהוֹן לָא
תְקַבֵּל בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
נ וְאַתְּ מַנִּי יָת לֵיוָאֵי עַל
מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא וְעַל כָּל
מָנוֹהִי וְעַל כָּל דִּי לֵיהּ אִינּוּן

וארבע מאות: יצא כל אורייתא חסר בם"ג וסי' הנה יוצא המימה. תניינא והעתרתי. כחצת. ושש בנביאים וסי' ביהושע ריש סימן ר. וכל כתובי' דכוו' מ"ל במ"א וסימן והוא כחתן יצא: התפקדו ד' וסימן והלוים לא התפקדו בתוך בני ישראל. והלוים למטה אבתם כי לא התפקדו בתוך בני ישראל. ובני ישראל התפקדו וכלכלו: מטה לוי ג' וסי' וגם את אחיך מטה לוי. ואת שם אהרן תכתב. אך את מטה לוי לא תפקד: הפקד ב' וסי' ואתה הפקד את הלוים. הפקד עליו רשע: ראשם י"ד וסימן ואת ראשם לא תשא. ופדויי ה' ישובון. והבוז. וחפו ראשם. ותברו. חפו ראשם. ויכנע מדין לפני ישראל דגדעון. ויקרע יהושע שמלתיו. ויהי קול מעל לרקיע אשר. וממעל לרקיע אשר על. פארי פשתים יהיו על ראשם. העלו עפר על ראשם קדמאה דפסוק. שרקו ויניעו ראשם. שמע אלהינו כי היינו בוזה. יראני יניעון ראשם. וחד הורידו לארץ ראשן: על כל ועל כל ו' בספרא וסי' ואתה הפקד את הלוים ב' בו והעבירו תער על כל בשרם. וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל. האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף. והזה על האהל ועל.

בעל הטורים

בני נפתלי. בכולן אומר לבני לבד מנפתלי שהוא אומר בני לפי שבשבט נפתלי היו בנות יותר מבנים ולכך רמז בברכת נפתלי אב"ג "אילה "שלוחה "הנותן ר"ת אש"ה ולפיכך בפנתם כתיב בכולן בני לפי שמתו האנשים ונתרבו הנשים ולכך לא אמר לבני: הפקד שנים במסורה. הפקד את הלוים ואידך הפקד עליו רשע וז"ש אין אדם נעשה שוטר מלמטה אא"כ נעשה רשע מלמעלה וזהו הפקד את הלוים שנעשו שוטרים הפקד עליו רשע:

ספורנו

אף על פי שנפל ממנה בדיני אדם: (מד) אלה הפקודים. כל אחד מאלו נמנה על ידי משה ואהרן: (מה) ויהיו כל פקודי וגו' כל יוצא צבא בישראל. ולא יתר על בן ששים שלא הי' יוצא בצבא כמו שהזכירו ז"ל על יאיר בן מנשה וזולתו. ובלעדיהם עלה הסכום אל מה שכתב אח"כ: (מז) לא התפקדו. לא הופקדו על ידי הפוקדים ולא התפקדו מעצמם שלא הכינו עצמם כשאר העם להקהל ולהתיחס וזה היה קודם שיאמר האל יתברך למשה אך את מטה לוי לא תפקוד כי אמנם המתינו לראות מה יצוה ה' להם מאחר שלא הזכיר שבט לוי עם שאר השבטים כאמרו ואתכם יהיו איש איש למטה: (מט) אך את מטה לוי. אף על פי שאמרתי שאו את ראש כל עדת בני ישראל והלוים מכללם להיות נמנים גם הם מכל מקום הם נבדלים משאר עם ישראל ראשונה בענין המנין שלא יהיה מספר אישיהם ולא סכום כלם עם השאר: לא תפקוד. לא יהיה מספר אישיהם מבן כ' ולמעלה כמו שהיה מספר שאר העם: ואת ראשם לא תשא. כשתעשה סכום כל פקודי השבטים לא יכנס בו סכום שבט לוי: (נ) ואתה הפקד. שנית יהיו נבדלים

רמבן

ייחס יוסף על מנשה למטה יוסף למטה מנשה והנראה אלי על דרך אגדה כי בעבור הדבה שהביא יוסף על אחיו יחס עליו מוציא הדבה או שחלק כבוד לשניהם והיה די לאפרים בכבוד נשיאו:

(מה) ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבותם וגו' כל יוצא צבא בישראל. הוצרך הכתוב להגיד מספר הכלל לאחר שהגיד הפרטים כי נצטוה משה ואהרן שידעו מספר מפקד העם וידעו מספר כל שבט כי כן דרך המלכים במנותם את העם ולא הבינותי טעם המצוה הזאת למה צוה בה הקב"ה כי היה צורך שיתיחסו לשבטיהם בעבור הדגלים אבל ידיעת המספר לא ידעתי למה צוה שידעו אותו אולי להודיעם חסדו עליהם כי בשבעים נפש ירדו אבותיהם מצרימה ועתה הם כחול הים וכך בכל עשרים ואחרי כל דבר ומגפה ימנם להודיע כי הוא משגיא לגוים ימחץ וידיו תרפאנה וזהו שאמרו רבותינו מרוב חבתם מונה אותם כל שעה ועוד כי הבא לפני אבי כל הנביאים ואחיו קדוש ה' והוא נודע אליהם בשמו יהיה לו בדבר הזה זכות וחיים כי בא בסוד העם ובכתב בני ישראל וזכות הרבים במספרם וכן לכולם זכות במספר שימנו לפני משה ואהרן כי ישימו עליהם עינם לטובה ויבקשו עליהם רחמים ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ולא ימעיט מספרכם והשקלים כופר על נפשותיכם. ובמדבר סיני רבה ראיתי כך במספר שמות לגלגלותם אמר לו הקב"ה למנותם בכבוד ובגדולה לכל אחד ואחד לא תהיה אומר לראש המשפחה כמה בנים במשפחתך כמה בנים יש לך אלא כולהון יהון עוברים לפניך באימה ובכבוד ואתה מונה אותם הה"ד במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה לגולגלותם. ויתכן שנא' עוד כי היה זה כדרך שהמלכות עושה בבואם למלחמה כי עתה היו מזומנים ליכנס לארץ ולבא במלחמה עם מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ועם השאר כולם כמו שאמר נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' והיו משה והנשיאים צריכין לדעת מספר חלוצי צבא המלחמה וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקיד עליו בערבות מואב במערכות המלחמה כי התורה לא תסמוך על הנס שירדוף אחד אלף. וזה טעם כל יוצא צבא בישראל כי המנין מפני צבא המלחמה ועוד שיחלק להם הארץ למספרם וידע כמה חבלים יפלו להם מן הארץ הנכבשת להם כי לולא דבר המרגלים היו נכנסים שם מיד:

(מז) והלוים למטה אבותם לא התפקדו בתוכם. הנה מתחלה ראה משה מדעתו שלא למנות הלוים מפני שנאמר לו ואתכם יהיו איש איש למטה וגו'. כי לכל המטות הנמנים יהיו נשיאיהם ובעבור שלא מנה מבני לוי נשיא לא מנה אותם והנה משה מסופק בענין הלוים ולא ידע מה יעשה להם וכאשר השלים כל הפקודים בעם ונשארו הלוים לבדם פירש לו הקב"ה שלא ימנה אותם בתוך בני ישראל וימנה אותם לבדם כי יפקידם על משכן העדות. ואמר פקוד את בני לוי שיפקדם הוא לבדו בלא הנשיאים והוא קרא אהרן שיהיה עמו כי הוא נשיא השבט ההוא. וכאשר היו נשיאי ישראל בשבטיהם

אבן עזרא

הלוים . כאשר למה לא התפקדו כי פקדת המשכן עליהם . על כן לא יצאו בצבא : משכן העדות . הוא אוהל מועד והמשכן לארון ששם העדות : ועל כל כליו . במנורה והשולחן והמזבחות : ועל כל אשר לו . הם כלי הכלים : המה ישאו . הם הם הנושאים בנסוע המחנה והם המשרתים בחנותם וסביב המשכן יחנו : (נא) ובנסוע המשכן יורידו אותו . להסיר הבריחים והעמודים בחנותו הם יקימוהו: והזר . מבני לוי ואם הוא ישראל יומת ובית דין ימיתוהו: (נב) וטעם וחנו בני ישראל . כשיחנו בני ישראל : איש על מחנהו . הטעם כל שבט . וטעם איש על דגלו . שלא יתערב שבט דגל עם שבט דגל : (נג) והלוים יחנו סביב . פי' הכתוב למעלה למה יחנו סביב שלא יקרב אל המשכן אחד מעדת בני ישראל וימות וזה טעם ולא יהיה קצף כעוזא שנגע בארון ושם כתוב ויחר אף ה' בעוזא . וטעם על עדת בני ישראל . אחד מעדתם וכן ויקבר בערי גלעד עירבן אתונות ורכים כמוהם : ושמרו הלוים . מצוה עליהם לשמור המשכן : (נד) ויעשו בני ישראל . שלא נגעו במשכן לעולם . וטעם אל משה ואל אהרן . בעבור כי אהרן ובניו ישימו משא הקהתים בכתף : (ב) באתת . סימנים היו בכל דגל ודגל וקדמונינו אמרו שהיה בדגל ראובן צורת אדם מכח דרש דודאים ובדגל יהודה צורת אריה כי בו המשילו יעקב ובדגל אפרים צורת שור מטעם בכור שור ובדגל דן צורת נשר עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא : מנגד . רחוק : (ג) קדמה מזרחה . תחלת מזרח

רשי

שהוא ממונה עליו כמו (אסתר ב) ויפקד המלך פקידים : (נא) יורידו אותו . כתרגומו יפרקון כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו ונושאין אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו : והזר הקרב . לעבודתם זו : יומת . בידי שמים : (נב) ואיש על דגלו . כמו שהדגלים סדורים בספר זה שלשה שבטים לכל דגל : (נג) ולא יהיה קצף . אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם זו יהיה קצף כמו שמצינו במעשה קרח (במדבר יז) כי יצא הקצף וגו': (ב) באתת . כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחשן ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו . דבר אחר באותות לבית אבותם באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנא' (בראשית נ) ויעשו בניו לו כן כאשר צום יהודה ויששכר וזבולון ישאוהו מן המזרח וראובן ושמעון וגד מן הדרום וכו' כדאיתא בתנחומא בסדרה זו : מנגד . מרחוק מיל כמו שנאמר ביהושע (יהושע ג) אך רחוק יהי' ביניכם וביניו כאלפים אמה שיוכלו לבא בשבת . ומשה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו : (ג) קדמה . לפנים הקרויה קדם

בעה"ט איש על דגלו באתת . שיעקב רמז להם מי יהיה ראש דגל שכל מי שדבר עמו לנוכח הוא ראש דגל כמו ראובן בכורי אתה יהודה אתה יודוך . יוסף מאל אביך ויעזרך . דן לישועתך קויתי ה' : מנגד סביב לאהל . בגי' לאלפים אמה : סביב לאהל מועד יחנו והחנים . לומר כשם שחניתן למעלה ד' דגלים סביב כסא הכבוד כך היה למטה ד' דגלים סביב למשכן : וזהו איומה כנדגלות . וזהו ודגלו עלי אהבה שישראל ראו בשעת מתן תורה דגלים של מעלה ונתאוו לאותם הדגלים ונתנו ובשם אלהינו נדגל :

תורה

המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתהו וסביב למשכן יחנו : נא ובנסע המשכן יורידו אתו הלוים ובחנת המשכן יקימו אתו הלוים והזר הקרב יומת : נב וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאתם : נג והלוים יחנו סביב למשכן העדת ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות : נד ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו : פ

שלישי ב א וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר : ב איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו : ג והחנים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאתם ונשיא לבני יהודה נחשון בן

אונקלוס

יטלון ית משכנא וית כל מנוהי ואינון ישמשוניה וסחור סחור למשכנא ישרון : נא ובמיטל משכנא יפרקון יתיה ליואי ובמישרי משכנא יקימון יתיה ליואי וחילוני דיקרב יתקטיל : נב וישרון בני ישראל גבר על משרוהי וגבר על טקסיה לחיליהון : נג וליואי ישרון סחור סחור למשכנא דסהדותא ולא יהי רוגזא על כנשתא דבני ישראל ויטרון ליואי ית מטרת משכנא דסהדותא : נד ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי ית משה כן עבדו : א ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר : ב גבר על טקסיה באתין לבית אבהתהון ישרון בני ישראל מלקביל סחור סחור למשכן זמנא ישרון : ג ודישרון קידומא מדינחא טיקס משרית יהודה לחיליהון ורבא לבני יהודה

ל' וחסר . אל נדון . ל' — ב' א' מ"ל וא' חסר — ל' — ל' — ח' מ"ל בתורה ויית בתורה — כ"ל חסר ו' במ"ע והחונים — דשמעון חסר ו' כתובים בגדרות מ"ל דמ"ל

יורידו ב' א' מלא וא' חסר וסימן ובנסע המשכן מלא . עבדי ירידו הסר : הקרב ד' נמסר בסדר קרח גבי כל הקרב הקרב אל משכן ה' : העדות ח' מלאים נמסר בסדר אחרי מות : לאהל מועד ה' נמסר בסדר אחרי מות :

ספורנו

נבדלים מאשר העם בענין הפקידות כי להם בלבד תהיה פקודת הקדש: (נג) והלוים יחנו סביב . שליסית יהיו נבדלים מאשר העם בחנייתם שהם בלבד יחנו סביב למשכן והשאר

רמבן

כן יהיה נשיא הלוים גם ואולי זה טעם הנקוד על ואהרן כי לא היה הוא על פי ה' בפירוש ואחרי כן בפקודת הלוים על עבודתם ועל משאם קרא משה לנשיאי העדה שיהיו עמו כמו שנאמר אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל את הלוים כי נכון הוא שיסכימו כלם ויראו בתקון המשמרות וגם שם חזר ואמר במקום אחר אשר פקד משה ואהרן על פי ה' ביד משה שכבר רמז בנקוד כי אהרן היה עמו חובה שראה משה לעשות כן ונשיאי העדה רשות שקראם משה לנהוג בהם כבוד ובמסכת בכורות אמרו כי הנקודה על אהרן לרמוז שלא נמנה הוא במנין הלוים כלל :

(נג) **והלוים** יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה קצף . אע"פ שנאמר זה במשכן בהיותו בין הדגלים במדבר הוא מצוה לדורות גם במקדש כי מכאן תקנו המשמרות וטעם ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות שישמרו אותו בלילה וילכו סביב המשכן כמו שאמרו הכהנים שומרים מבפנים והלוים מבחוץ והם כלם כשומרים לראש המלך כך שנינו בברייתא של שלשים ושתים מדות מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר כיצד כו' כיוצא בו משפחות בני קהת יחנו וגו' משפחות בני הגרשוני יחנו על ירך המשכן ימה ונשיא בית אב למשפחות מררי על ירך המשכן יחנו צפונה אבל לא שמענו שצוהו הקב"ה שיעשה את בניו כ"ד משמרות והיכן שמענו אלה פקודתם לעבודתם לבא לבית ה' כמשפטם ביד אהרן אביהם למדנו שהיתה מצוה זו ביד משה ואהרן ושנינו עוד במסכת תמיד בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש ואמרו בגמרא שלה מנא הני מילי אמר אביי דאמר קרא והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה והדר אהרן ובניו שומרים משמרת המקדש אהרן בחד מקום ובניו בשני מקומות וכו' כדאיתא התם . למדנו שכן מצות לדורות ואינם במשכן בלבד והפסוקים בדברי הימים מפורשים בענין המשמרות וכל התקון :

ב (ב) **איש** על דגלו באתת . כל דגל יהיה לו מפה צבועה תלויה בו צבע של זה לא כצבעו של זה צבע כל א' כעין אבנו הקבועה בחשן ומתוך כך כל אחד מכיר את דגלו לשון רש"י . וכתב ר"א סימנים היו בכל דגל וקדמונינו אמרו שהיה בדגל ראובן צורת אדם ומצויירים עליו דודאים . ובדגל יהודה צורת אריה כי בו המשילו יעקב ובדגל אפרים צורת שור מטעם בכור שורו ובדגל דן צורת נשר עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא והיה אהל מועד בתוך האמצע ומחנה הלוים סביביו בתוך המחנות כענין שהוזכר בספר יצירה . והיכל קודש מכוון באמצע והנה הפאות תחלתן מן המזרח כמהלך השמש ואחריו הדרום ואחריו המערב ואחריו הצפון ושמו דגל יהודה במזרח כי הוא נוסע בראשונה שהוא הנגיד כמו שצוה ה' יהודה יעלה בתחלה וראובן בדרום לכבוד הבכורה והנה שני הדגלים הסמוכים היו ללאה עם בכור שפחתה הנולד על ברכיה ודגל אחד לבני רחל במערב ודגל בני השפחות בצפון אחרונים . ועוד ראיתי במדרש וכשם שברא הקב"ה ארבע רוחות בעולם כך סבב לכסאו ארבע חיות ולמעלה מכלן כסא הכבוד וכנגדן סדר הקב"ה הדגלים למשה אמר לו מזרח שממנו יוצא אור לעולם יהא כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה ועליו שבט יששכר שהוא בעל תורה ועליו מטה זבולן שהוא בעל עשירות כמה דכתיב

עַמִּינָדָב׃ ד וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ
מֵאוֹת׃ ה וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה
יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר
נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ ו וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ ז מַטֵּה זְבוּלֻן
וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־
חֵלֹן׃ ח וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃
ט כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה
מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנִים אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־
אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת לְצִבְאֹתָם
רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ׃ ס י דֶּגֶל מַחֲנֵה
רְאוּבֵן תֵּימָנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא
לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃
יא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ יב וְהַחוֹנִם
עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃
יג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃
יד וּמַטֵּה גָּד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד
אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל׃ טו וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף
וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ טז כָּל־
הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת
אֶלֶף וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם

ג׳ כ״ב סו״פ סימן

כ׳ ר״פ

*

ד׳ כ״ב (עמ״ש)

ג׳ כתיב ר׳ בשבטי׳ קדמא דספרי דעואל ד״ר סימן

נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב׃
ד וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין
וְאַרְבְּעָה אַלְפִין וְשֵׁית
מְאָה׃ ה וְדִישְׁרַן סְמִיכִין
עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר
וְרַבָּא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל
בַּר צוּעָר׃ ו וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָה
אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
ז שִׁבְטָא דִזְבוּלֻן וְרַבָּא לִבְנֵי
זְבוּלֻן אֱלִיאָב בַּר חֵלֹן׃
ח וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין
וְשַׁבְעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע
מְאָה׃ ט כָּל מִנְיָנַיָּא
לְמַשְׁרִית יְהוּדָה מְאָה
וּתְמָנַן וְשִׁתָּא אַלְפִין וְאַרְבַּע
מְאָה לְחֵילֵיהוֹן בְּקַדְמֵיתָא
נָטְלִין׃ י טִיקַס מַשְׁרִית
רְאוּבֵן דָּרוֹמָא לְחֵילֵיהוֹן
וְרַבָּא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר
בַּר שְׁדֵיאוּר׃ יא וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנוֹהִי אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
יב וְדִישְׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי
שִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר
צוּרִישַׁדָּי׃ יג וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְשַׁע
אַלְפִין וּתְלָת מְאָה׃
יד וְשִׁבְטָא דְגָד וְרַבָּא לִבְנֵי
גָד אֶלְיָסָף בַּר רְעוּאֵל׃
טו וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין
וַחֲמִשָּׁא אַלְפִין וְשֵׁית מְאָה
וְחַמְשִׁין׃ טז כָּל מִנְיָנַיָּא
לְמַשְׁרִית רְאוּבֵן מְאָה
וְחַמְשִׁין וְחַד אַלְפִין וְאַרְבַּע
מְאָה וְחַמְשִׁין לְחֵילֵיהוֹן

רשי

קדם ואיזו זו רוח מזרחית והמערב קרוי אחור. (ט) ראשונה יסעו. כשרואין הענן מסתלק תוקעין הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכין כדרך חנייתן הלוים והעגלות באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן

בעל הטורים

מטה זבולן. ולא אמר ומטה כדרך באומר באחרים לפי שזבולן היה משרנס יששכר והיתי בתנחומא שטעם בלא אמר ומטה בזבולן כמ״ש כבולן נותחך שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא ונותן לתוך פיו של יששכר לפיכך לא רנה הכתוב לעשות טפל לו לומר בשכרו גדול כמותו. וכן הוא אומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר וכתיב כי בצל החכמה בצל הכסף לבן חשוב הכל כמטה אחד וכאילו אמר יששכר מטה זבולן:

אבן עזרא

מזרח: (ד) ופקודיהם. או ופקודיו. אין הפרש ביניהם: (ה) החונים עליו. כמו עמו והם אחריו וקודם השלישי: (ט) ראשונה יסעו. הם יסעו בתחלה: (י) תימנה. מגזרת ימין: (טז) ושנים. אחר השם: ונסע

מטה זבולן ונשיא. חד מן י״ד זוגין מן כ״ב ראשי פסוקים לא נסבין וי״ו בריש תיבותא וכל קריאה נסבין וי״ו וסי׳ במס״ר: ראשנה י׳ וסי׳ במלכים א׳ סימן י״ח: והחונם ב׳ כתיב כן מלאים וי״ו וחסר יו״ד וסימן והחונם עליו מטה שמעון. והחונם בגדרות (עמ״ש): כל הפקדים ג׳ בטעמא וסי׳ יר״א יהודה ראובן אפרים:

רמבן

דכתיב זבולן לחוף ימים ישכן כמו שנאמר כי שפע ימים יינקו יסעו בראשונה כמו שנאמר ויעבר מלכם לפניהם וה׳ בראשם. דרום טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין ממנו לעולם יצא כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה והתשובה מדה טובה ורחמיו של הקב״ה באין לעולם בשעה שעושין תשובה ועליו גד שהוא בעל גבורה ראובן בתשובה וגד בגבורה ושמעון באמצע לכפר עליו ושניים יסעו שהתשובה היא שניה לתורה. מערב אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וכנגדן אפרים ובנימין ומנשה ושכינה לעולם במערב בגבול בנימין שנאמר לבנימין אמר ידיד ה׳ ישכן לבטח עליו ושלשים יסעו נאה לתורה ולתשובה גבורה כדי שיתגבר אדם בתורה ויתגבר על יצרו. צפון משם החשך יוצא לעולם וכנגדו שבט דן למה שהוא החשיך העולם בע״ג שעשה ירבעם שנאמר את האחד נתן בדן ועליו שבט אשר להאיר את החשך שנאמר וטובל בשמן רגלו ועליו שבט נפתלי שהוא בעל ברכה לאחרונה יסעו שכל מי שעובד ע״ג הולך לאחור ולא לפנים ועוד דורשים שם כנגד ארבע מחנות המלאכים וכו׳ שם במדרש היה הכל בחכמה וכבוד וגדולה לישראל. ולכך יזכיר הכתוב בפרט:

(ד) **וטעם** וצבאו ופקודיהם וכל הפקודים למחנה יהודה. וכן כלם הם דברי ה׳ אל משה נמשך אל וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן כי לא מנאו עתה פעם אחרת וכן טעם אלה פקודי בני ישראל בעבור שאמר כל פקודי המחנות לצבאותם והזכיר כל זה להודיע שמימי המנין ועד שנתקנו המחנות ושנו כן לדגליהם וכן נסעו לא נפקד מהם איש וזה מעשה נס שיהיו עשרים יום שלא ימות אחד מכל העם הגדול הזה:

השני בשם אבי הנשיא לבני גד. בעבור כי המנהג בלשון הקדש לשנות השמות בטעם שוה כמו זרח וצוחר מלשון כאמר נחר ונקרא דעואל שידע את האל רעואל שהם רעיון לבו באל כמו ולי מה יקרו רעיך אל בנתה לרעי מרחוק והיו קוראים האיש ההוא בשני השמות ולכך תזכרנו התורה בשניהם:

ואלה

אבן עזרא

(יז) ונסע אהל מועד בתוך המחנות. הנזכרות כי הגרשונים והמררים נוסעים בין דגל יהודה ובין דגל ראובן והקהתים נוסעים ועמהם אהרן ובניו בין דגל יהודה ובין דגל אפרים: כאשר יחנו כן יסעו. שב אל המחנות שהם ישראל לא אל מחנה הלוים כי יחנה דגל יהודה למזרח כי הגרשוני שהוא למערב המקדש ומררי בצפון יחדו יסעו:

(יז) על ידו. פאה ומקום וכן יד הירדן ויד תהיה לך: (לב) אלה פקודי בני ישראל. וכן נסעו. כאשר היו ביום שהתפקדו והנה בעשרים יום לא מת אחד מהם וזה דבר פלא

רשי

דן בצפון: (יז) ונסע אהל מועד. לאחר שני דגלים הללו: כאשר יחנו כן יסעו. כמו שפירשתי הליכתן כחנייתן כל דגל מהלך לרוח הקבוע לו: על ידו. על מקומו ואין לשון יד זו יוצא ממשמעו. רוח של צדו קרויה על ידו הסמוכה לו לכל הושטת ידו אינ"שון אי"שא בלעז: (כ) ועליו. כתרגומו ודסמיכין עלוהי

תורה

וּשְׁנַיִם יִסָּעוּ׃ ס יז וְנָסַע אֹהֶל־
מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ
הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ אִישׁ
עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם׃ ס יח דֶּגֶל
מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם יָמָּה
וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע
בֶּן־עַמִּיהוּד׃ יט וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃
כ וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי
מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
כא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם
וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ כב וּמַטֵּה
בִּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן
בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ כג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת׃ כד כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה
אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים
וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ׃
ס כה דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן צָפֹנָה
לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר
בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ כו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃
כז וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר וְנָשִׂיא
לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃
כח וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃
כט וּמַטֵּה נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי
נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ ל וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ לא כָּל־הַפְּקֻדִים
לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף וְשִׁבְעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם׃ פ
לב אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית
אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת
לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף

(מסורה: ול' שנים ושלשים · ג' חסר · ג' ר"פ ואינון ז' · כ"ל חסר כמ"א · ג' בטע' בעינן · סימן · כ' תעסם · ח' בתורה וחס' · כ"ל כ"כ כמ"א · כל מטה ומטה ר"פ דעינן פטפתא · ג' בטע' סמפתא רי"ף סימן · דן חסר לגבאותם · ג' חסר)

אונקלוס

בְּתַנְיֵיתָא נַטְלִין׃ יז וְנָטֵיל
מַשְׁכַּן זִמְנָא מַשְׁרִית לֵיוָאֵי
בְּגוֹ מַשְׁרְיָתָא כְּמָא דְשָׁרַן
כֵּן נַטְלִין גְּבַר עַל אַתְרֵיהּ
לְטִקְסֵיהוֹן׃ יח טֵיקַס
מַשְׁרִית אֶפְרַיִם לְחֵילֵיהוֹן
מַעַרְבָא וְרַבָּא לִבְנֵי אֶפְרַיִם
אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד׃
יט וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
כ וְדִסְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא
דִמְנַשֶּׁה וְרַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה
גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃
כא וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין
וּתְרֵין אַלְפִין וּמָאתָן׃
כב וְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן וְרַבָּא
לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר
גִּדְעוֹנִי׃ כג וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וְחַמְשָׁא
אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
כד כָּל מִנְיָנַיָּא לְמַשְׁרִית
אֶפְרַיִם מְאָה וּתְמָנֵי אַלְפִין
וּמְאָה לְחֵילֵיהוֹן בִּתְלִיתֵיתָא
נַטְלִין׃ כה טֵיקַס מַשְׁרִית
דָן צִיפּוּנָא לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא
לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בַּר
עַמִּישַׁדָּי׃ כו וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין
וּשְׁבַע מְאָה׃ כז וְדִישְׁרַן
סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְאָשֵׁר
וְרַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל
בַּר עָכְרָן׃ כח וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחָד
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
כט וְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי וְרַבָּא
לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר
עֵינָן׃ ל וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן
חַמְשִׁין וּתְלָתָא אַלְפִין
וְאַרְבַּע מְאָה׃ לא כָּל
מִנְיָנַיָּא לְמַשְׁרִית דָן מְאָה
וְחַמְשִׁין וְשַׁבְעָא אַלְפִין וְשִׁית
מְאָה בְּבָתְרֵיתָא נַטְלִין
לְטִקְסֵיהוֹן׃ לב אִלֵּין מִנְיָנֵי
בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
כָּל מִנְיָנֵי מַשְׁרִיתָא לְחֵילֵיהוֹן
שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין

ספורנו

והשאר יחנו איש על דגלו: ב (יז) ונסע אהל מועד בתוך המחנות. בין שני הדגלים הנזכרים: כאשר יחנו. שכשיגיע מחנית כל הדגלים יהיה המשכן מוקם לגמרי באמצע כלם כי תיכף אחר דגל ראובן נסעו הקהתים נושאי המקדש שהוא עקר המועד כאמרו ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת. כאשר יחנו כן כיה אז כלו באמצע כל המחנות

מסורה

ושנים ל' וחד שנים ותוא חד מן ה' זוגין חד ש' וחד וש' וסי' נמסר במסרה רבתא: המחנת ג' חסר וסי' ונסע אהל מועד מחנה. כל פקודי המחנת. מאסף לכל המחנת: ועליו ד' וסימן מטה מנשה. ועליו חגור חרב מצמדת. ועליו כמבנה עיר. תשתחוו ועליו תקטירו. עדינא בן שיזא ראש לראובני. ויראו צדיקים וייראו. ועליו יציץ נזרו: ושלשים ב' וסימן תחתים שנים ושלשים. ושלשים יסעו: צפנת וצפנה ח' בתורה וחסר וסימן בריש סדר ויצא: לאחרנה ב' וסימן לאחרנה יסעו. עם שיהיו

תולדות אהרן

ונסע אהל מועד ונתיב סא קיו מנחות לב (יומא מב): כאשר יחנו. מנחות שם (ערובין כב): דגל מחנה אפרים. ווכר מקן: ועליו מטה מנשה. מנחות ש:

בעל הטורים

דגל מחנה אפרים. הפסוק מתחיל בד' ומסיים בד' לפי שיעקב הקדים בד' מקומות אפרים לבני מנשה וכנגדו קדם בד' מקומות אפרים למנשה. בדגלים. ובנשיאים. ובקרבנות. ובנשבטים: לאחרנה. שנים במס' לאחרונה יסעו. ואידך לא יטיב להם וכרון עם שיהיו לאחרונה שעמלק היה מהרס שבט דן בעון פסל מיכה שעמהם. יהיה להם זכרון ס"ם כמן שגם הוא ניקק לאבר וכרם:

רשי

עלוהי: (א) ואלה תולדות אהרן ומשה. ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו: ביום דבר ה' את משה. נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה: (ד) על פני אהרן. בחייו: (ו) ושרתו אותו. ומהו השירות ושמרו את משמרתו לפי ששמירת המקדש עליו שלא יקרב זר כמו שנאמר (במדבר יח) אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש והלוים הללו מסייעין אותם זו היא השירות: (ז) ושמרו את משמרתו. כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא ובלשון משנה כמו שנאמר בבגתן ותרש (מס' מגלה) והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן משמרות כהונה ולויה: (ח) ואת משמרת בני ישראל. שכלן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשכרן שנא' (שם יח) כי שכר הוא לכם

חלף

אבן עזרא

פלא: (לג) והלוים לא התפקדו. לבאר שלא נחשב אחד מהם עם הפקודים בנסעם: (לד) ויעשו בני ישראל. כל ימי המדבר: (א) ואלה תולדות אהרן ומשה. הטעם שלא הולידו בניהם ולא הוסיפו בקרוב מעשרה חדשים כאשר דבר ה' עם משה בהר סיני בעלותו להתכפר על מעשה העגל אז נבחר שבט לוי ואמר השם למשה הקרב את מטה לוי גם פרשת ואני הנה לקחתי ואחר הוקם המשכן אמר השם פקוד את בני לוי והשכינה במשכן על כן כתב במדבר סיני והנה היו תולדות אהרן ומשה במדבר סיני כאשר היו בהר סיני רק חסרו שני בני אהרן על כן אמרתי כי הלוים לא נתנו כפר נפשם כי כן כתוב לכל העובר על הפקודים ויש אומרים כי לא פקדם משה טרם עשות המשכן רק ידע פקודיהם בדרך נבואה והכתוב יכחישם והוא כי תשא: (ג) המשוחים. בשמן המשחה. שהיו כהנים גדולים ולא הניחו בנים גדולים או קטנים על כן חסר מהמספר הלוים כי הגדולים יתכן שיולידו: (ד) על פני. פירשתי: (ו) לפני אהרן הכהן. שהוא נגיד השבט, ופירוש והעמדת הוא ושרתו וכן חי ה' אשר עמדתי לפניו: ואת משמרת כל העדה. בקרבנות: ואת

תורה

ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים: לג והלוים לא התפקדו בתוך בני ישראל כאשר צוה יהוה את־משה: לד ויעשו בני ישראל ככל אשר־צוה יהוה את־משה כן־חנו לדגליהם וכן נסעו איש למשפחתיו על־בית אבתיו: רביעי פ ג א ואלה תולדת אהרן ומשה ביום דבר יהוה את־משה בהר סיני: ב ואלה שמות בני־אהרן הבכר נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר: ג אלה שמות בני אהרן הכהנים המשחים אשר־מלא ידם לכהן: ד וימת נדב ואביהוא לפני יהוה בהקרבם אש זרה לפני יהוה במדבר סיני ובנים לא־היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על־פני אהרן אביהם: פ ה וידבר יהוה אל־משה לאמר: ו הקרב את־מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו: ז ושמרו את־משמרתו ואת־משמרת כל־העדה לפני אהל מועד לעבד

ד · ד' וחסר · י"ג · ז' חסר · ל' וחסר ד · י' חסר בלי · ד' וחד וסקרב · ג' · מ' · מ' ג' ד'

תרגום

וחמש מאה וחמשין: לג וליואי לא אתמניאו בגו בני ישראל כמא דפקיד יי ית משה: לד ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי ית משה כן שרן לטקסיהון וכן נטלין גבר לזרעיתיה על בית אבהתוהי: א ואלין תולדת אהרן ומשה ביומא דמליל יי עם משה בטורא דסיני: ב ואלין שמהת בני אהרן בוכרא נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר: ג אלין שמהת בני אהרן כהניא דאתרביאו דאתקרב קורבנהון לשמשא: ד ומית נדב ואביהוא קדם יי בקרוביהון אישתא נוכריתא קדם יי במדברא דסיני ובנין לא הוו להון ושמש אלעזר ואיתמר על אפי אהרן אבוהון: ה ומליל יי עם משה למימר: ו קריב ית שבטא דלוי ותקים יתיה קדם אהרן כהנא וישמשון יתיה: ז ויטרון ית מטרתיה וית מטרת כל כנשתא קדם משכן זמנא למפלח ית

בעל הטורים

לא התפקדו בתוך בני ישראל. יש תגין על הה"א לומר שבחמשה מקומות שנמנו ישראל לא התפקדו בתוכם: בני אהרן הבכור נדב. יש פסיק בין הבכר לנדב לומר שאינו חוזר על נדב כי נדב מת בלא בנים ואין נפקותא בבכורה שלו אלא הוזר על אהרן שהוא הבכור למשה:

תולדות אהרן ואלה תולדות אהרן ומשה. סנהדרין יט: ואלה שמות בני אהרן. סנהדרין יט זבחים יג: ובנים לא היו. יבמות סד:

מסורה

לאחרנת: התפקדו ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סדרא: למשפחתיו ד' וסי' איש למשפחתיו על בית אבתיו. את העם בכה למשפחתיו: ויקרב את שבט בנימן. ואחיו למשפחתיו: על בית ועל בית י"ג וסי' אשר על בית יוסף. איש למשפחתיו על בית. קמתם על בית אבי. ויספדו ויבכו ויצמו. ויבאו אנשי יהודה. ויהי מספר הימים. ותאמר האשה התקועית. לא עליתם בפרצות. ולא אסתיר עוד פני. והקטן עוד זאת בעיניך דד"ה. ויהי עזיהו המלך דד"ה. וישם יהוידע פקדות. ותשם אסתר את מרדכי. וכל מלכים וישעיה וירמיה ותרי עשר דכוו' במי"א אל בית ואל בית: בהקרבם ב' חד חסר וחד מלא וסי' וימת נדב ואביהוא. דין חסר וחברו מלא וי' חסר בלישנהון וסי' נמסר בסדר ויקרא: ואת משמרת ג' וסי' ושמרו את משמרתו. ושמרו את כל כלי. וחברו ושמרו את משמרת דד"ה: הקרב ד' וסימן

רמבן

ג (א) ואלה תולדות אהרן ומשה וגו'. ואינו מונה אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו: ביום דבר ה' את משה. נעשו אלו תולדות שלו שלמדו מה שלמד מפי הגבורה לשון רש"י; ואין ביום דבר ה' אל משה בהר סיני אלא לומר שהיו אלה תולדותם ביום שדבר השם אל משה בהר סיני ואמר כי מתו נדב ואביהוא ואין להם היום תולדות רק אלעזר ואיתמר. והזכיר זה לומר כי ביום דבר ה' אל משה בהר סיני נבחרו אלה למשחה אותם ולהיות להם משחתם לכהונת עולם ושאר השבט לא נלטוה בבחירתו עד עתה וטעם הזכיר תולדות אהרן ומשה במקום הזה כי כאשר הזכיר מספר כל ישראל לתולדותם לבית אבותם ורצה להזכיר תולדות שבט לוי התחיל בראשי השבט ההוא ועל דרך הפשט כי טעם תולדות אהרן ומשה לומר שהיו בני אהרן כהנים משוחים נבדלים מן השבט להיות קדש קדשים ותולדות משה משפחת העמרמי אשר יזכיר למטה כי אין בעמרמי זולתי בני משה נמנים בלוים וזה כענין שכתוב ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ובני משה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי והדרש שמכוהו מפני שלא פירש ואלה שמות בני משה כאשר עשה בבני אהרן לרמז כי בני אהרן גם הם תולדות למשה מפני שלמדם תורה כי התורה תפרש ותרמוז:

(ד) על פני אהרן אביהם. בחייו לשון רש"י ואין הענין להגיד שכהנו בחיי אביהם

ספורנו

המחנות גם בעת המסע: (לג) והלוים לא התפקדו. גם בספום כל שאר השבטים. כאשר צוה ה' את משה. באמרו ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל:

ג (א) ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה. בעת שהבדיל את שבט הלוי קנאתם למשא וקנאתם לשרתו ולברך בשמו בכללם היו אז נדב ואביהוא: (ב) ואלה שמות בני אהרן. כל אחד מהם היה נחשב בשמו לא מצד מה שהוא בן אהרן בלבד: (ג) הכהנים המשוחים. ולא קרה כן לדורות כי אמנם לא נמשח אחריהם שום כהן הדיוט בחיי הכהן הגדול והטעם היה אשר מלא את ידם לכהן שהוצרכו אז המשיחה כי זולתה לא היו כהנים כלל בהיות שנולדו קודם שנבחר אהרן לכהן כמו שקרא לפנחס קודם שהרג את זמרי: (ד) בהקריבם אש זרה. שזו לבדה היתה בהם: ובנים לא היו להם. שאם היו להם בנים ממלאים מקומם היו יורשים המעלה הראויה לאביהם: ויכהן אלעזר ואיתמר. נתן להם מנוי ושררה במשכן במצות האל ית': על פני אהרן אביהם. בחיי אהרן היתה משיחת הבנים ומינוי קנאתם ושררת קנאתם שלא על פיו אע"פ שהיה כהן גדול וכל זה לא יתמיד לדורות כי לא תהיה משיחה לכהן הדיוט ולא יהיה לו מנוי אלא ע"פ כהן גדול בחייו: (ו) ושרתו אותו. כי עליו מוטלת משמרת הכל כאמרו אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש ואתה ובניך אתך תשאו את עון כהונתכם ובכן היתה עבודת הלוים שרות לכהן גדול בחלק המוטל עליו משמירת המשכן וכליו. ובשמירת הכהונה שלא יקרב זר המוטלת על אהרן ובניו בלבד: (ז) משמרת כל העדה לפני אהל מועד. לעבוד את עבודת המשכן לשרת

כשרי

(ח) ואת משמרת בני ישראל. שישמרו שלא יגע ישראלי אל המשכן: (ט) נתונם. לעולם או הם ובניהם העומדים תחתם: לאהרן ולבניו. הנמצאים ועומדים תחתיהם: מאת בני ישראל, להיותם מובדלים: (י) ואת אהרן ואת בניו. ובכלל בניו בני בניו תפקדם לתת פקודה לכל אחד והם ישמרו את כהנתם שלא יבואו לידי פסולות: והזר הקרב. לכהן להיות עם כהנתם ישראלי או לוי יומת ופרשת ואני הנה לקחתי גם היא דבקה כי יש בתורה פרשיות דבקות בטעם יאם הם מפורשות כמו ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה כן ויהי ביום דבר ה' אל משה: (יא) לקחתי. מעלה גדולה ללוים. בכור דבק אל פטר: והיו לי הלוים. מקודשים לי: (יג) כי לי כל בכור. והטעם כי גם הבכורים לי הם ביום הכותי טעמו זמן וכן רבים: לי יהיו טעמו לי הם ולי יהיו כי כל בכור מאדם יפדה וכן כל בכור הבהמה הטמאה: (טו) מבן חדש ומעלה. עד שוב המחברת או על קרוב מהמקום הראשון זה אל זה והמשכיל יבין: (יז) גרשון. כי הוא הבכור ובדברי הימים נמצא עם מ״ם תחת

פּוּלְחַן מַשְׁכְּנָא׃ ח וְיִטְּרוּן יָת
כָּל מָנֵי מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת
מַטְּרַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח
יָת פּוּלְחַן מַשְׁכְּנָא׃ ט וְתִתֵּן
יָת לֵיוָאֵי לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי
מְסִירִין יְהִיבִין אִנּוּן לֵיהּ מִן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י וְיָת אַהֲרֹן
וְיָת בְּנוֹהִי תְּמַנֵּי וְיִטְּרוּן יָת
כְּהֻנַּתְהוֹן וְחִלּוֹנַי דְּיִקְרַב
יִתְקְטֵיל׃ יא וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יב וַאֲנָא הָא
קָרֵבִית יָת לֵיוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל חֲלַף כָּל בּוּכְרָא
פְּתַח וַלְדָּא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יְהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵיוָאֵי׃
יג אֲרֵי דִילִי כָּל בּוּכְרָא
בְּיוֹמָא דִּקְטָלִית כָּל בּוּכְרָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם אַקְדֵּשִׁית
קֳדָמַי כָּל בּוּכְרָא בְּיִשְׂרָאֵל
מֵאֱנָשָׁא עַד בְּעִירָא דִּילִי
יְהוֹן אֲנָא יְיָ׃ יד וּמַלֵּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי
לְמֵימָר׃ טו מְנִי יָת בְּנֵי
לֵוִי לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר
יַרְחָא וּלְעֵילָּא תִּמְנִינּוּן׃
טז וּמְנָא יָתְהוֹן מֹשֶׁה עַל
מֵימְרָא דַּיְיָ כְּמָא דְאִתְפַּקַּד׃
יז וַהֲווֹ אִלֵּין בְּנֵי לֵוִי
בִּשְׁמָהַתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת

אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃ ח וְשָׁמְרוּ
ד אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־
עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃ ט וְנָתַתָּה אֶת־
ב׳ חסרים הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם
סימן הֵמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י וְאֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ
• אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ
יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יב וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־הַלְוִיִּם
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל־
כל אורי׳ במ״ו מ״ג בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃ יג כִּי לִי כָּל־
בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר
ד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־
ד בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד־
בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ חמישי
יד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר
סִינַי לֵאמֹר׃ טו פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי
ב׳ כמא את ראש בני גרשון לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־
זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם׃
טז וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל־פִּי
ב׳ וכספי ואדני יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה׃ יז וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה
ב׳ דואגא בְנֵי־לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת

חלף עבודתכם: (ט) נתונם המה לו. לעזרה: מאת בני ישראל. כמו מתוך בני ישראל כלומר מאחר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום והוא נתנם לו שנאמר (פס יח) ואתנה את הלוים נתונים וגו': (י) ואת אהרן ואת בניו תפקוד. לשון פקידות ואינו לשון מנין: ושמרו את כהונתם. קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורות לכהנים: (יב) ואני הנה לקחתי. ואני מהיכן זכיתי בהם מתוך בני ישראל שיהיו ישראל שוכרים אותם לשירות שלי על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתים תמורתם לפי שהיתה העבודה בבכורות וכשחטאו בעגל נפסלו והלוים שלא עבדו ע״ג נבחרו תחתיהם: (טו) מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל נפלים הוא נמנה ליקרא שומר משמרת הקדש א״ר יהודה בר' שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן שנאמר (שם כו) אשר ילדה אותה ללוי במצרים עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותה ונמנית בשבעים נפשות שכשאתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא שבעים חסר אחת והיא השלימה את המנין. (ד״א מבן חדש ומעלה. לפי שבכורי ישראל נפדים מבן חדש ומעלה ובן לוי פודהו לפיכך נמנים הלוים מבן חדש ומעלה): (טז) על פי ה'. אמר משה לפני הקב״ה היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם א״ל הקב״ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי הלך משה ועמד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל זה לכך נאמר
על

נמסר בסדר תצוה. הקרב ז' נמסר בסדר קרח: נתונם ב' הסר יו״ד וסימן נתונם נתונם המה לו מאת בני ישראל ב' בו. וא' מלא דמלא וסימן ואחיהם הלוים נתונים לכל עבודת דד״ה. ושארא נתנים כתיב: הקדשתי ח' וסי' כי לי כל בכור. והברו כי לי כל בכור. הקדשתי את הכסף. הקדשתי את הבית הזה וחברו. ואת הבית אשר הקדשתי לשמי וחברו. ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי דד״ה: וחד בהרתי והקדשתי דד״ה. מאדם ועד בהמה. ד' וסי' וימח את כל היקום אשר. אמחה את האדם כי לי כל בכור. שהכה

תולדות אהרן כל בכור. בכורות ג': פטר רחם. שם מז: בישראל. בכורות ג: כי לי כל בכור. (מגלה פב): לי יהיו. שם ס: מבן חדש ומעלה. שם מט ערכין יח:

ספורנו

בארכי העבודה שזה היה ראוי לעדת הסנהדרין לולא עון העגל: (ח) משמרת בני ישראל לעבוד את עבודת המשכן. לשאת ולשורר שזה היה ראוי לכל ישראל: (ט) נתונם נתונם המה לו. שתהיה כל עבודתם ע״פ אהרן ובניו לא זולתם: מאת בני ישראל. שיתחייבו לתת להם מעשר ראשון חלף עבודתם: (י) ושמרו את כהנתם. לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת שלא יקרבו הלוים: והזר הקרב לעבודת לויה או כהנה: (יב) תחת כל בכור. לפדיון: כי לי כל בכור. מקדם היתה העבודה בבכורות: (יג) ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל. אמנם במכת בכורות שהיו הבכורות ראויים לעונש בעון הדור מפני היותם היותר נכבדים ובהיותם בלתי ראויים להנצל ממכת מדינה כענין פן תספה בעון העיר. ואני הצלתים במה שהקדשתים לי בענין שיהיו אסורים להתעסק בעבודת הדיוט כמשפט כל הקדש שהוא אסור בגזה ועבודה ולמען יהיו מותרים בזה הוצרכים פדיון כמשפט כל הקדש היוצא לחולין כאמרו וכל בכור בניך תפדה ולא בשביל זה הפדיון היו פטורים מן העבודה ועכשיו שחטאו מאשמים ולקחתי הלוים תחתיהם לפדיון והיו לי הלוים לעבודה: מאדם עד בהמה לי יהיו. מכאן ולהבא האדם לפדיון והבהמה לזבח: אני ה'. לא שניתי כשמאסתי הבכורות כי זה ההשתנות קרה לא מצדי אבל מצדם שחטאו וכן כשרציתי שיפדו הלוים את הבכורות בדור הזה ולא כן להבא כי אמנם בדור הזה הם ראויים
לכך

רמבן

אביהם כי כל איש מבני אהרן הכהנים יכהן בחיי אביו רק בעבור שאמר הכהנים המשוחים שהיו גם הם ככהנים גדולים נמשחים כמוהו בחייו לא יעשה כן לדורות. והנכון כי על פני יתזור על הרחוק וימת נדב ואביהוא לפני ה' על פני אהרן אביהם בהקריבם אש זרה וכן נאמר בדברי הימים וימת נדב ואביהוא לפני אביהם ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר וטעם לפני ה' שמתו בנם שבא אתתו וכן נאמר במרגלים במגפה לפני ה': (י) וטעם וידבר ה' אל משה במדבר סיני. בעבור שהזכיר ביום דבר ה' אל משה בהר סיני חזר ואמר כי לא היתה צוואת הפקידה של הלוים בהר סיני כי בחירת תולדות בני אהרן לבדם היתה בהר סיני ביום צוותו על מעשה המשכן אבל הלוים לא נצטוו בבחירתם בהר סיני רק במדבר סיני באהל מועד כמו המצוה הנזכרת בבני ישראל. והנה לא היו שבט הלוים כשאר השבטים כי מבן חדש ומעלה לא היו רק עשרים ושנים אלף ומבן שלשים שנה כלם שמונת אלפים והנה לא יגיעו מבן עשרים שנה ומעלה לחצי שבט מישראל הפחות שבכלם ועדיין לא נשאו הארון שהיתה הקדושה מכלה בהם וזה תמיה איך לא יהיו עבדיו וחסידיו ברוכי ה' כשאר כל העם ואני חושב שזה חזוק למה שאמרו רבותינו כי שבטו של לוי לא היו בשעבוד מלאכת מצרים
ובעבודת

רשי

על פי ה׳ : (כא) לגרשון משפחת הלבני . כלומר לגרשון היו הפקודים משפחת הלבני ומשפחת השמעי פקודיהם כך וכך : (כה) המשכן . יריעות התחתונות : והאהל יריעות עזים העשויות לגג : מכסהו . עורות אילים והתחשים : ומסך פתח . הוא הוילון : (כו) ואת מיתריו . של משכן והאהל ולא של חצר : (כט) משפחת בני קהת יחנו תימנה . וסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה אוי לרשע ואוי לשכנו לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרח ועדתו שנמשכו עמהם במחלוקתם : והמסך

אבן עזרא

תחת נו״ן : (כא) לגרשון משפחת הלבני . פירושו אלה שתי המשפחות מספרם כך : (כג) אחרי המשכן . כמו אחורי וכן אחור וקדם : וימה . בעבור שהוא הים הגדול הספרדי בארץ ישראל לפאת מערב : (כה) המשכן . הם עשר יריעות : והאהל . עשתי עשרה יריעות : מכסהו ומכסה . מכסהו בכלל ; (כו) אשר על המשכן . שהוא בפנים החצר : ועל המזבח . שהוא חוץ למשכן . וטעם סביב . שאין שם מקום חסר כפרץ שאין שם מסך : לכל עבודתו . עוד אפרשנו : (כח) משמרת הקדש . הוא הארון ונקרא קדש כנגד המשכן כאשר פירשתי : (כט) תימנה . ובעבור שבני קהת נכבדים מכל בני לוי הושם קהת בימין כי הוא נכבד מהשמאל ומהאחור ואין אחר מזרח נכבד ממנו ובעבור שהיה גרשון בכור לוי יש לו מעלה גדולה על מררי כי הוא נושא את הקדש כנגד משא מררי על כן חנה גרשון במערב כמו דגל אפרים ומררי בצפון כדגל דן שהוא בכור השפחה והנה הקהתים אצל דגל ראובן על כן התחבר קרח עם דתן ואבירם ועוד אפרשנו

במדבר ג

וּמְרָרִי׃ יח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־
גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃
יט וּבְנֵי קְהָת לְמִשְׁפְּחֹתָם עַמְרָם
וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃ כ וּבְנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מַחְלִי וּמוּשִׁי
אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְבֵית
אֲבֹתָם׃ כא לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת
הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי אֵלֶּה
הֵם מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי׃ כב פְּקֻדֵיהֶם
בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ
וָמָעְלָה פְּקֻדֵיהֶם שִׁבְעַת אֲלָפִים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ כג מִשְׁפְּחֹת
הַגֵּרְשֻׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ יָמָּה׃
כד וּנְשִׂיא בֵית־אָב לַגֵּרְשֻׁנִּי אֶלְיָסָף
בֶּן־לָאֵל׃ כה וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי־
גֵרְשׁוֹן בְּאֹהֶל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן
וְהָאֹהֶל מִכְסֵהוּ וּמָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד׃ כו וְקַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־
מָסַךְ פֶּתַח הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־
הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת
מֵיתָרָיו לְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃ ס כז וְלִקְהָת
מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי וּמִשְׁפַּחַת
הַיִּצְהָרִי וּמִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי
וּמִשְׁפַּחַת הָעָזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם
מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי׃ כח בְּמִסְפַּר
כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה
שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שֹׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ׃ כט מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן
תֵּימָנָה׃ ל וּנְשִׂיא בֵית־אָב
לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי אֱלִיצָפָן בֶּן־

התולדות אהרן וקלעי החצר ובניו גם :

וּמְרָרִי׃ יח וְאִלֵּין שְׁמָהַת
בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן
לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃ יט וּבְנֵי קְהָת
לְזַרְעֲיָתְהוֹן עַמְרָם וְיִצְהָר
חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃ כ וּבְנֵי
מְרָרִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן מַחְלִי
וּמוּשִׁי אִלֵּין אִינוּן זַרְעֲיַת
לֵיוָאֵי לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן׃
כא לְגֵרְשׁוֹן זַרְעִית לִבְנִי
וְזַרְעִית שִׁמְעִי אִלֵּין זַרְעֲיַת
גֵרְשׁוֹן׃ כב מִנְיָנֵיהוֹן בְּמִנְיַן
כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא
וּלְעֵילָא מִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעָא
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
כג זַרְעִית גֵּרְשׁוֹן אֲחוֹרֵי
מַשְׁכְּנָא יִשְׁרוֹן מַעַרְבָא׃
כד וְרַב בֵּית אַבָּא לְבֵית
גֵּרְשׁוֹן אֶלְיָסָף בַּר לָאֵל׃
כה וּמַטְּרַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מַשְׁכְּנָא
וּפְרָסָא חוּפָאָה וּפְרָסָא
דִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃
כו וּסְרָדֵי דְדָרְתָא וְיָת
פְּרָסָא דִּתְרַע דָּרְתָא דְּעַל
מַשְׁכְּנָא וְעַל מַדְבְּחָא
סְחוֹר סְחוֹר וְיָת אֲטוּנוֹהִי
לְכֹל פֻּלְחָנֵיהּ׃ כז וְלִקְהָת
זַרְעִית עַמְרָם וְזַרְעִית יִצְהָר
וְזַרְעִית חֶבְרוֹן וְזַרְעִית
עֻזִּיאֵל אִלֵּין אִינוּן זַרְעֲיַת
קְהָת׃ כח בְּמִנְיַן כָּל
דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵילָא
תְּמָנְיָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה
נָטְרֵי מַטְּרַתָּא דְקוּדְשָׁא׃
כט זַרְעִית בְּנֵי קְהָת יִשְׁרוֹן
עַל צִדָּא דְמַשְׁכְּנָא
דָּרוֹמָא׃ ל וְרַב בֵּית אַבָּא
לְזַרְעֲיַת קְהָת אֱלִיצָפָן בַּר

ס׳ פסוק דמיין בשמהתהון ומתחלפים באתיכון

קדמא אלה הם כתביר תניין אלה הם זוקף והוא חד מן זוגין דחד

נחי׳ וחי׳ קמ׳

י״א ול׳ סוס כר נס

ל׳ וחד ומסכה ואהל

ל׳ קדמא נסי׳ ד׳ בסרא קרחי

ג

י״א כליש׳

סימן

בכורי מצרים : משפחת י״א בליש׳ וסימן ואחר נפצו ל׳ מ״ל בתורה . ואת עבודת משפחת הגרשני לעבד ולמשא . הגרשני דאחרי המשכן ונשיא בית אב דקהתי . וחבר דמררי . אל תכריתו את שבט . ותקרבנה בנות צלפחד . והעולה על רוחכם . והיה אשר לא יעלה . הבו לה׳ משפחת עמים . הבו לה׳ דתהלות . וכל כל וכל אלה וכל בני דכא׳ משפחות במ״ב למשפחת וסימן ויקרבו ראשי האבות למשפחת : וילך אבימלך בן ירבעל וכל סידרא תליתאה דד״ה סן ואהרן ובניו עד והיו בני אולם דכוו׳ משפחת במ״ב משפחות וסימן וממשפחות בני קהת . ואחיהם לכל משפחות יששכר . וכל תורת כתנים ויתושע דכוו׳ משפחות . במ״ד משפחת וסי׳ וכי תשיג יד גר . ויקרב את משפחת יהודה ג׳ בפסו׳ : לאל י״א וסימן באיוב סי׳ י״א :

רמבן

ובפנות פרך והנה ישראל אשר מררו המצריים את חייהם בעבודה קשה כדי למעטם היה הקב״ה מרבה אותם כנגד גזרת מצרים כמו שאמר וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ וכאשר נאמר עוד בגזרת אם בן הוא והמיתן אותו וירב העם ויעצמו מאד כי היה הקב״ה אומר נראה דבר מי יקום ממני או מהם אבל שבט לוי היו פרים ורבים כדרך כל הארץ ולא עלו למעלה כשאר השבטים ואולי היה זה מכעס הזקן עליהם כי שמעון שהוא עכשיו מרובה כאוכלוסין נתמעט בכניסתו לארץ כעשרים ושנים אלף ולוי שהוא שבט חסידיו לא נתמעט במגפה :

לא החל הכתוב במשמרת הלוים מן המזרח כאשר עשה בדגלים מפני שאין שם משמרת ללוים רק לאהרן ובניו הכהנים ולמשה שהוא כהן הכהנים והחל מן המערב שהוא מעמד כנגד המזרח אבל שם בדרום שהוא נכבד ממנו בני קהת שהם הנכבדים בלוים ונתן להם הארון והקדש ובמערב שם בני גרשון שהוא

אבן עזרא

אפרשנו: (לא) והמזבחות. שניהם: וכלי הקדש אשר ישרתו בהם. הם כלי המנורה והשלחן והמזבחות ורבים השתבשו בפי' והמסך וכל עבודתו והאמת ברורה שהוא מסך פתח אהל מועד וכל עבודתו מיתריו: (לב) ונשיא נשיאי הלוי. שהם שלשה גם מלת נשיאי הלוי מושכת עצמה ואחרת עמה כמו לא רבים יחכמו וכן הוא נשיאי פקודת שומרי משמרת הקדש והטעם כי אלו שלשה פקידים על השומרים שהם הלוים ויתכן היות לפונה מגזרת לפנת לירא'ך ולפון לצדיק כי אין בנגב שום דבר: (לח) קדמה מזרחה. הוא מזרחה שמש במקום התחברות העגלות והנה במזרח אהל משה ואהל אהרן ואהל בניו ובני בניו וכל ביתם והזר הקרב אל מקום הקדש והנה כל הלוים סביבות המשכן לשמור אותו שנים ועשרים אלף בכלל וכשאתה מחבר הפרטים תמצא שיותירו שלש מאות וי"א כי הכתוב אחז דרך קצרה להזכיר האלפים ועזב המאות וזה לא יתכן בעבור מספר העודפים שהם פחותים משלש מאות והאמת דברי הקבלה אין בכור מפקיע בכור ויהיה פי' הפסוק כל פקודי הלוי חוץ מהבכורים. ויהודה הפרסי דקדק להביא ראיה מהמספר כי בכורי הלוים הם חלק משלשה ושבעים מהלוים וכשאתה לוקח במספר הזה מפקודי ישראל ואחר כן תקח כמספר פקודי הלוים הבאי' לנכא כנגד פקודי הלוי מבן חדש יהיו קרובים ולא אמר כלום כי ישראל נפקדו מבן עשרים שנה ואין קבל אחרת והלוים נפקדו מבן שלשים ועד בן חמשים ויש ביניהם הפרש גדול רק נסמוך על דברי הקבלה: (מ) פקוד כל בכור זכר. הנה זכר שם התאר: (מא) ואת בהמת הלוים שלא יפסידו הלוים ובכור כל בהמה

נס

רשי

(לא) והמסך. הוא הפרכת שאף היא קרויה פרכת המסך: (לב) ונשיא נשיאי הלוי. ממונה על כלם. ועל מה היא נשיאותו פקודת שומרי משמרת על ידו היה פקודת כולם: (לח) משה ואהרן ובניו. וסמוכין להם דגל מחנה יהודה והחונים עליו יששכר וזבולון טוב לצדיק טוב לשכנו לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה שנאמר (תהלים ס') יהודה מחוקקי (ד"ה א' י"ב) ומבני יששכר יודעי בינה ונומר מאתים ראשי סנהדראות (שופטים ה) ומזבולן מושכים בשבט סופר: (לט) אשר פקד משה ואהרן. נקוד על ואהרן לומר שלא היה במנין הלוים (בכורות ד): שנים ועשרים אלף. ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים. בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות. בני קהת שמונת אלפים ושש מאות. בני מררי ששת אלפים ומאתים. הרי עשרים ושנים אלף ושלש מאות. ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקים השלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על המנין לפדיון אמרו רבותינו במסכת בכורות (בכורות ה) אותן שלש מאות לוים בכורות היו ודים שיפקיעו עצמם מן הפדיון: (מ) פקד כל בכור זכר מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל ספק

במדבר ג

עזיאל: לא ומשמרתם הארן
והשלחן והמנרה והמזבחת וכלי
הקדש אשר ישרתו בהם והמסך
וכל עבדתו: לב ונשיא נשיאי
הלוי אלעזר בן־אהרן הכהן
פקדת שמרי משמרת הקדש:
לג למררי משפחת המחלי
ומשפחת המושי אלה הם
משפחת מררי: לד ופקדיהם
במספר כל־זכר מבן־חדש
ומעלה ששת אלפים ומאתים:
לה ונשיא בית־אב למשפחת
מררי צוריאל בן־אביחיל על ירך
המשכן יחנו צפנה: לו ופקדת
משמרת בני מררי קרשי המשכן
ובריחיו ועמדיו ואדניו וכל־כליו
וכל עבדתו: לז ועמדי החצר סביב
ואדניהם ויתדתם ומיתריהם:
לח והחנים לפני המשכן קדמה
לפני אהל־מועד ׀ מזרחה משה ׀
ואהרן ובניו שמרים משמרת
המקדש למשמרת בני ישראל
והזר הקרב יומת: לט כל־
פקודי הלוים אשר פקד משה
ואהרן על־פי יהוה למשפחתם
כל־זכר מבן־חדש ומעלה
שנים ועשרים אלף:
ששי ס מ ויאמר יהוה אל־משה
פקד כל־בכר זכר לבני ישראל
מבן־חדש ומעלה ושא את
מספר שמתם: מא ולקחת את־
הלוים לי אני יהוה תחת כל־בכר
בבני ישראל ואת בהמת הלוים
תחת כל־בכור בבהמת בני
ישראל: מב ויפקד משה כאשר

ג'. כל אורי' חסר נ"ך מ"ל — כולי' מלי' במ"א — לי ר"פ — ד'. דקמץ תימנה דמררי לפונה — ב' באורי' ודין חסר — כולי' כ"כ במ"ב — ג' — ח' נקודות בתורה — פי' בטעמ' בסיפ' — ו' וחסר — ג' — ה' נסו' — ג'

אונקלוס

עזיאל: לא ומטרתהון
ארונא ופתורא ומנרתא
ומדבחיא ומני קודשא
דישמשון בהון ופרסא וכל
פולחניה: לב ואמרכלא
דממנא על רברבי ליואי
אלעזר בר אהרן כהנא
דמתחות ידוהי ממנן נטרי
מטרת קודשא: לג למררי
זרעית מחלי וזרעית מושי
אלין אינון זרעית מררי:
לד ומנייניהון במנין כל
דכורא מבר ירחא ולעילא
שתא אלפין ומאתן:
לה ורב בית אבא לזרעית
מררי צוריאל בר אביחיל
על צדא דמשכנא ישרון
ציפונא: לו ודמסיר למיטר
בני מררי דפי משכנא
ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי
וכל מנוהי וכל פולחניה:
לז ועמודי דרתא סחור
סחור וסמכיהון וסכיהון
ואטוניהון: לח ודישרן קדם
משכנא קידומא קדם משכן
זמנא מדינחא משה ואהרן
ובנוהי נטרין מטרת
מקדשא למטרת בני
ישראל וחילוני דיקרב
יתקטיל: לט כל מנייני ליואי
דמנא משה ואהרן על
מימרא דיי לזרעיתהון כל
דכורא מבר ירחא ולעילא
עשרין ותרין אלפין:
מ ואמר יי למשה מני כל
בוכריא דכריא לבני ישראל
מבר ירחא ולעילא וקביל
ית מנין שמהתהון:
מא ותקריב ית ליואי קדמי
אנא יי חלף כל בוכרא
בבני ישראל וית בעירא
דליואי חלף כל בוכרא
בבעירא דבני ישראל:
מב ומנא משה כמא דפקיד

בעל הטורים

והחנים לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן. יש פסיק בין משה לאהרן לומר משה במקום אחד לבד ואהרן ובניו במקום אחד לבד: ושא. ג' ושא את מספר שמותם. ושא עיניך ימה וצפונה. וראה עניי ועמלי ושא לכל חטאתי. שהיה דוד מתפלל על שנפלו מספר בני ישראל. וזהו ושא את מספר שמותם והמתפלל צריך שיתן עיניו למטה וזהו ושא עיניך ימה שיתן עיניו למטה ולא ירים עיניו למעלה:

מסורה

למררי משפחת המחלי חד מן י"א פסוקין בתורה רישיהון וסופיהון חד וסי' ואברהם בן תשעים שנה ותשע. כל רמש אשר הוא חי. והלחת מעשה אלהים המה. והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל. בסכות תשבו שבעת ימים. למררי משפחת המחלי. והלוים יסמכו את ידיהם. ונפש אדם ששה עשר אלף. ומקנה רב היה. ויאיר בן מנשה הלך. ה' לפניך הוא עבר לפניך ונמסר גם בסדר צו: ואהרן י' נקודות בתורה וסימן וביני"ך. ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך. ובקומ"ה ותשקין את אביהן קדמאה. אלי"ו איה שרה אשתך. וישקה"ו וירץ עשו לקראתו. א"ת וילכו אחיו לרעות. ואהר"ן. כל פקודי הלוים: רחק"ה ובדרך רחק"ת לכם אש"ד. ונירם אבד חשבון. ועשרו"ן עשרון לכבש דתנא. לנ"ו ולבנינ"ו ע"ד. הנסתרת לה'. וד' בנביאים וסי' יצ"א. ויאמר אל המלך אל יחשב. ההיכ"ל. מהארץ עד מעל הפתח. המ"ה יצרי פסל כלם תהו. מהקצעו"ת. בארבע מקצעות החצר. וחד בכתובים לולא האמנתי לראות בטוב הוי"ו נקודה מלרע: ויאמר ה' פ' בטעמא בפרשא וסימן פקד כל בכר זכר. אספה לי שבעים איש. פתאם. ירק ירק בפניה. השב את משה ואת אהרן. בארצם לא תנחל והוקע אותם. עשה לך. קח לך: בכר. ד' חסר וסימן נפסר

תולדות אהרן והמנרה והמזבחות. חגיגה כו: ונשיא נשיאי הלוי. (שבת יב:) והחנים לפני המשכן. מנחות יא. תמיד כו: פקד כל בכור זכר. בכורות ד.

רש"י

סכך נפלים: (מה) ואת בהמת הלוים וגו'. לא פדו בהמת הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם ושה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל. תדע שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה העודפים בבהמה: (מו) ואת פדויי השלשה וגומר. ואת הבכורות הצריכין להפדות בהם אלו שלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם יתרים על הלוים מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת כך היא מכירתו של יוסף עשרים כסף שהיה בכורה של רחל: (מט) העדפים על פדויי הלוים. על אותן שפדו הלוים בגופם: (נ) חמשה וששים ושלש מאות ואלף. כך סכום החשבון חמשת שקלים לגלגלת. למאתים בכורות אלף שקל. לשבעים בכורות שלש מאות וחמשים שקל. לשלשה בכורות חמשה עשר שקל. (במדבר רבה סנהדרין יז) אמר כיצד אעשה בכור שאומר לו תן חמשת שקלים יאמר לי אני מפדויי הלוים. מה עשה הביא שנים ועשרים אלף פתקין וכתב עליהם בן לוי ומאתים ושבעים ושלשה פתקין כתב עליהן ה' שקלים. בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם לפי הגורל: (ב) נשא את ראש וגו'. מנה מהם את הראויין לעבודת משא והם מבן שלשים ועד בן חמשים שנה. והפחות משלשים לא נתמלא כחו מכאן אמרו בן שלשים לכח. והיותר על בן חמשים כחו

תורה

צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
מג וַיְהִי כָל־בְּכוֹר זָכָר בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתָיִם׃ פ
מד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
מה קַח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֶּהֱמַת הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֶמְתָּם וְהָיוּ־לִי הַלְוִיִּם אֲנִי יְהוָה׃
מו וְאֵת פְּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתָיִם הָעֹדְפִים עַל־הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
מז וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשָּׁקֶל׃
מח וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו פְּדוּיֵי הָעֹדְפִים בָּהֶם׃
מט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֵת כֶּסֶף הַפִּדְיוֹם מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פְּדוּיֵי הַלְוִיִּם׃
נ מֵאֵת בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח אֶת־הַכָּסֶף חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃
נא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־כֶּסֶף הַפְּדֻיִם
הפדוים ק' לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ שביעי פ
ד
א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃
ב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃
ג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא

(מסורה: כו' חסר במ"א · י"ב ר"פ · כו' מ"ל במ"ו חסר · ג' וכעינן · ל' · ג'. ב' ומ"ל · ב' קמץ ואינון ס"ת זוגין מן כ' כ' קמץ · ל' ומ"ל · י"ג · כל נשאה חסר במ"א כו' כ"כ במ"ב לבית אבותם למשפחותם · ל')

תרגום אונקלוס

יְיָ יָתֵיהּ יָת כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
מג וַהֲווֹ כָּל בּוּכְרַיָּא דִּכְרַיָּא בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵילָא לְמִנְיָנֵיהוֹן עַשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין מָאתָן וְשַׁבְעִין וּתְלָתָא:
מד וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר:
מה קָרֵיב יָת לֵיוָאֵי חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת בְּעִירָא דְלֵיוָאֵי חֲלַף בְּעִירְהוֹן וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵיוָאֵי אֲנָא יְיָ:
מו וְיָת פּוּרְקַן מָאתָן וְשַׁבְעִין וּתְלָתָא דְּיַתִּירִין עַל לֵיוָאֵי מִבּוּכְרַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
מז וְתִסַּב חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ סַלְעִין לְגֻלְגַּלְתָּא בְּסַלְעֵי קוּדְשָׁא תִּסַּב עַשְׂרִין מָעִין סַלְעָא:
מח וְתִתֵּן כַּסְפָּא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי פּוּרְקַן דְּיַתִּירִין בְּהוֹן:
מט וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פּוּרְקָנְהוֹן מִן דְּיַתִּירִין עַל פְּרִיקֵי לֵיוָאֵי:
נ מִן בּוּכְרַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְסֵיב יָת כַּסְפָּא אֲלַף וּתְלָת מְאָה וְשִׁתִּין וַחֲמֵשׁ סַלְעִין בְּסַלְעֵי קוּדְשָׁא:
נא וִיהַב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פְּרִיקַיָּא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי עַל מֵימְרָא דַּיְיָ כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימַר:
ב קַבִּילוּ יָת חוּשְׁבַּן בְּנֵי קְהָת מִגּוֹ בְּנֵי לֵוִי לְזַרְעִיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן:
ג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵילָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא

אבן עזרא

גם הוא לשם: (מה) קח את הלוים. פעם אחרת כאילו אמר כאשר תקח את הלוים יהיו העודפים פדוים ונסמכה מלת פדויי אל המספר וכמוהו רבים יש מכחישים אמרו מזה נלמוד כי פדיון כל בכור חמשת שקלים ואינה ראיה כי זאת מצוה בפני עצמה והאמת דברי קבלה: (מט) הפדיום. במ"ס תחת נו"ן כמו גרשון: (ב) נשא את ראש בני קהת. בתחלה בעבור משה ואהרן: (ג) מבן שלשים שנה. קרוב מארבעה שבועות בן חמשי' שבעה שבועות כי אז יחסר כח הגוף: מלאכה באהל מועד. מלאכת

בסדר ויגש: קח י"ב ראשי פסוקים וסימן קח נא את ברכתי אשר הובאת. קח את אהרן. קח את הלוים תחת כל בכור. קח מאתם והיו לעבד. קח את הלוים מתוך בני ישראל. קח את המטה. קח את אלעזר. קח את האזור בידך. קח בידך אבנים גדלות. קח לך מגלת ספר. קח נא ספיו תורה. קח בגדו כי ערב זר. בתרא דמשלי: תקח ב' וקמין קמצין וסי' ולקחת חמשת. ומהם עוד תקח ואינון חד מן י"ו זוגין מן כ"ב קמצין וסי' נמסר בריש ספר במדבר סיני: העדפים ג' וחסר וי"ו וסימן ואת פדויי השלשה. ונתתה הכסף לאהרן ושלאחריו ויקח משה את כסף הפדיום: ואלף ב' וסימן ושלש מאות ואלף בשקל הקדש זהב דרכמונים שש מאות ואלף: וידבר ה' אל משה ואל אהרן י"ב נמסר בריש סדר חקת התורה.

תולדות אהרן קח את הלוים. שם ד: ואת בהמת הלוים. שם: יהיו לי. שם: ולקחת חמשת. סנהדרין יז: מבן שלשים שנה. חולין כד:

רמב"ן

שהוא הבכור ונתן להם המשכן והאהל ושם בצפון שהוא הרוח האחרון בני מררי ונתן להם תשמישי המקדש:

(מה) תחת כל בכור בבני ישראל. הנה הבכורים נתקדשו להיות לשם מעת שאמר קדש לי כל בכור בבני ישראל באדם וגומר והיו בכורים רבים בישראל ולא נפדו עד הנה שעדיין לא נאמר למי יהיה הפדיון כי עתה הוא שנתקדשו הכהנים ועדיין לא נצטוו במתנות הכהונה והנה הם עומדים בקדושתן סתם ויתכן שהיתה בהן עבודת הקרבנות כדברי רבותינו. והנראה אלי כי הבכורים האלה כלם לא נולדו במדבר בשנה אחת כי לא נתרבו שעם שם כל כך רק כל הבכורים אשר היו בישראל נמנו כי כלם נתקדשו כאשר פרשתי שם ועתה החליפם בלוים והם פדיונם וזה שיפדו הנותרים ונתן הפדיון לאהרן ולבניו כאשר היא מצוה לדורות:

ונתנו

אבן עזרא

מלאכת המשא: (ד) קדש הקדשים. הוא הארון: (ה) פרכת המסך. שמסוך על הארון: (ו) ונתנו עליו. על המסך וי"א כי ישוב עליו אל מלת את שהוא את פרכת וכמוהו ותלפתו: ופרשו בגד כליל תכלת. כלו תכלת מלמעלה. י"א על כסוי עור תחש והנכון בעיני ספירושו וכבר פרשו בגד שכלו תכלת מלמעלה לפרכת המסך ואם לדרך כבוד יתכן גם הראשון ועור תחש מפני הגשם והאבק: ושמו בדיו. הנה יסירום עד שיכסו הארון וי"א שמו בדיו על כתפות הנושאים ועל שולחן הפנים להורות כי יש שם שולחנות אחרות לצורך הבשר ולחם הפנים שיש בו לא יוסר: (ח) בגד תולעת שני. והנה על השולחן שני בגדים והמכסה וכן על הארון מסך ובגד תכלת ומכסה ועל המנורה בגד ומכסה: (י) ונתנו על המוט. כי אין לה בדים והוא כמו וישאוהו במוט: (יא) ועל מזבח הזהב. בגד אחר ומכסה לכסות את הקודש שהוא הארון והשולחן והמנורה והמזבחות וכל כלי השרת כמו סכינים וכפות וקערות: (יג) ודשנו. הסרת הדשן מעל המזבח

רש"י

כאו מכחיש מעתה: (ד) קדש הקדשים. המקודש שבכולן הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרכת וכלי שרת: (ה) ובא אהרן ובניו וגו'. יכניסו כל כלי וכלי לנרתקו המפורש לו בפרשה זו ולא יצטרכו הלוים בני קהת אלא לשאת: בנסוע המחנה. כשהענן מסתלק הן יודעין שיסעו: (ז) קערות וכפות וקשות ומנקיות. כבר פירשתי במלאכת המשכן: הנסך. הכסוי לשון מסך אשר יוסך בהם: (ט) מלקחיה. כמין צבת שמושך בה את הפתילה לכל צד שירצה: מחתותיה. כמין כף קטנה ושוליה פשוטין ולא סגלגלים ואין לה מחיצה לפניה אלא מצדיה וחותה בה את דשן הנרות כשמטיבן: נרותיה. לוצ"ש בלעז שנותנים בהן השמן והפתילות: (י) אל מכסה עור תחש. (כלים לב) כמין מרצוף: (יב) את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש. בתוך המשכן שהוא קדש והן כלי הקטורת שמשרתין בהם במזבח הפנימי: (יג) ודשנו את המזבח. מזבח הנחשת: ודשנו. יטלו את הדשן מעליו: ופרשו עליו בגד ארגמן. (יומא כא ערכין כו) ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת המסעות ואינה שורפתו שהיו כופין עליה פסכתר של

תורה ואונקלוס

לעשות מלאכה באהל מועד: ד זאת עבדת בני קהת באהל מועד קדש הקדשים: ה ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורדו את פרכת המסך וכסו בה את ארן העדת: ו ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה ושמו בדיו: ז ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת ונתנו עליו את הקערת ואת הכפת ואת המנקית ואת קשות הנסך ולחם התמיד עליו יהיה: ח ופרשו עליהם בגד תולעת שני וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו את בדיו: ט ולקחו בגד תכלת וכסו את מנרת המאור ואת נרתיה ואת מלקחיה ואת מחתתיה ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו לה בהם: י ונתנו אתה ואת כל כליה אל מכסה עור תחש ונתנו על המוט: יא ועל מזבח הזהב יפרשו בגד תכלת וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו את בדיו: יב ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש ונתנו אל בגד תכלת וכסו אותם במכסה עור תחש ונתנו על המוט: יג ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן:

למעבד עיבידתא במשכן זמנא: ד דין פולחן בני קהת במשכן זמנא קדש קודשיא: ה וייעול אהרן ובנוהי במיטל משריתא ויפרקון ית פרוכתא דפרסא ויכסון בה ית ארונא דסהדותא: ו ויתנון עלוהי חופאה דמשך ססגונא ויפרסון לבוש גמיר תכלא מלעילא וישוון אריחוהי: ז ועל פתורא דלחם אפיא יפרסון לבוש תכלא ויתנון עלוהי ית מגיסיא וית בזיכיא וית מכילתא וית קסות נסוכין ולחמא תדירא עלוהי יהי: ח ויפרסון עליהון לבוש צבע זהורי ויכסון יתיה בחופאה דמשך ססגונא וישוון ית אריחוהי: ט ויסבון לבוש תכלא ויכסון ית מנרתא דאנהורי וית בוצינהא וית ציבתהא וית מחתיתהא וית כל מני משחא די ישמשון לה בהון: י ויתנון יתה וית כל מנהא לחופאה דמשך ססגונא ויתנון על אריחיא: יא ועל מדבחא דדהבא יפרסון לבוש תכלא ויכסון יתיה בחופאה דמשך ססגונא וישוון ית אריחוהי: יב ויסבון ית כל מני שמושא די ישמשון בהון בקודשא ויתנון ללבוש תכלא ויכסון יתהון בחופאה דמשך ססגונא ויתנון על אריחיא: יג ויספון ית קטמא דמדבחא ויפרסון עלוהי לבוש ארגון:

קדש הקדשים ו' בליש' וסימן בקדש הקדשים תאכלנו. ונתת את הכפרת. זאת עבדת בני קהת. וזאת עשו קחו לכם. בקדש הקדשים ס"פ. וזה יהיה לך בקדש הקדשים. והורדו ב' כתיב כן וסי' ובא אהרן ובניו. והורדו זקני העיר ההוא: ארן ג' דפרים וסימן נמסר בסדר תצוה: יפרשו כל לישנא כתיב שי"ן במ"ב כתיב בסמ"ך וסימן הלא פרוס לרעב להמך. לא יפרסו לחם על אבל: ועל שלחן ב' וסימן ועל שלחן הפנים. ועל שלחן אחד כזב ידברו: תולעת שני ב' וסימן ופרשו עליהם בגד. ויעשו את האפוד זהב. ולקחו בגד תכלת חד מן י"ח פסוקים אית בהון את ואת ואת ואת

תולדות אהרן ואת קשות הנסך. סנהדרין פא: ולחם התמיד. מנחות לח: ואת כלי השרת. יומא נח סנהדרין יו שבועות טו: ודשנו את המזבח. (יומא מג):

בעל הטורים

בארון ובמזבח הנחושת כתיב בדיו בשלחן ובמזבח הזהב כתיב לבתים לבדים כתיב את בדיו לרבות הנתיב

ספורנו

לכך ולא כן להבא: ד (ה) בנסע המחנה. אחר שנסתלק הענן כי קודם לכן היה אסור להם ליכנס: (ה) ונתנו על המוט. ואז יוכו הלוים

רמבן

ד (ו) ונתנו עליו כסוי עור תחש. בעבור מעלת הארון לא היה נראה עליו כסוי עור תחש אבל היו מכסים אותו בפרוכת שהוא המסך לו ומכסים את שניהם במכסה עור תחש בעבור הגשמים ופורשים על הכל בגד כליל תכלת מלמעלה שיהיה נראה עליו הבגד הנכבד שהוא כעצם השמים לטוהר אבל שאר כל הכלים השולחן והמנורה והמזבחות היה נראה עליהם מלמעלה מכסה עור תחש ויש אומרים כי טעם הכתוב ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה לפרוכת המסך ונתנו עליו על הארון והפרוכת כסוי עור תחש: וטעם ושמו בדיו על כתפות הכהנים. והנכון כי ושמו שיתקנו אותם להיות יוכלים לשאת אותו בהם כי היו הטבעות רחבים ויאריכו הבדים בהם ברצונם ובלבד שלא יסורו ממנו: (ז) ולחם התמיד עליו יהיה. על השולחן עצמו יהיה הלחם ועליהם בגד התכלת וישימו על הבגד הזה בשלחן כל הכלים ואחרי כן יפרשו על הכלים והשולחן בגד תולעת כי לכבוד הלחם שהוא מסודר על השלחן כהלכתו יפרשו

רשי

של נחשת: (יד) המחתות. שבהן חותים גחלים לתרומת הדשן העשויה כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ולפניה שואבת את הגחלים: מזלגות. צנורות של נחשת שבהן מכין באברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ומהר: יעים. הם מגרפות וכלעז ווידי"ל והן של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח: (טו) לכסות את הקדש. הארון והמזבחות: ואת כל כלי הקדש. המנורה וכלי שרת: ומתו. שאם יגעו חייבין מיתה בידי שמים: (טז) ופקדת אלעזר. שהוא ממונה עליהם לשאת אותם. שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקריב בעת חנייתן: פקודת כל המשכן. ועוד היה ממונה על משא בני קהת לצוות איש על עבודתו ועל משאו והוא המשכן וכל אשר בו כל האמורים למעלה בפרשה זו אבל משא בני גרשון ומררי שאינה מקדשי הקדשים על פי איתמר היה כמו שכתוב בפרשת נשא: (יח) אל תכריתו. אל תגרמו להם שימותו: (כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש. לתוך נרתק שלו כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלונית ובלוע שלו הוא כסויו:

יד וְנָתְנ֣וּ עָלָ֗יו אֶֽת־כָּל־כֵּלָ֞יו אֲשֶׁ֣ר
יְשָֽׁרְת֣וּ עָלָיו֮ בָּהֶם֒ אֶת־הַמַּחְתֹּ֗ת
אֶת־הַמִּזְלָגֹת֙ וְאֶת־הַיָּעִ֣ים וְאֶת־
הַמִּזְרָקֹ֔ת כֹּ֖ל כְּלֵ֣י הַמִּזְבֵּ֑חַ וּפָֽרְשׂ֣וּ
עָלָ֗יו כְּס֛וּי ע֥וֹר תַּ֖חַשׁ וְשָׂמ֥וּ בַדָּֽיו׃
טו וְכִלָּ֣ה אַֽהֲרֹן־וּ֠בָנָיו לְכַסֹּ֨ת אֶת־
הַקֹּ֜דֶשׁ וְאֶת־כָּל־כְּלֵ֣י הַקֹּדֶשׁ֮ בִּנְסֹ֣עַ
הַֽמַּחֲנֶה֒ וְאַחֲרֵי־כֵ֗ן יָבֹ֤אוּ בְנֵֽי־קְהָת֙
לָשֵׂ֔את וְלֹֽא־יִגְּע֥וּ אֶל־הַקֹּ֖דֶשׁ וָמֵ֑תוּ
אֵ֛לֶּה מַשָּׂ֥א בְנֵֽי־קְהָ֖ת בְּאֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃
טז וּפְקֻדַּ֞ת אֶלְעָזָ֣ר ׀ בֶּן־אַהֲרֹ֣ן הַכֹּהֵ֗ן
שֶׁ֤מֶן הַמָּאוֹר֙ וּקְטֹ֣רֶת הַסַּמִּ֔ים
וּמִנְחַ֥ת הַתָּמִ֖יד וְשֶׁ֣מֶן הַמִּשְׁחָ֑ה
פְּקֻדַּ֗ת כָּל־הַמִּשְׁכָּן֙ וְכָל־אֲשֶׁר־בּ֔וֹ
בְּקֹ֖דֶשׁ וּבְכֵלָֽיו׃ מפטיר פ יז וַיְדַבֵּ֣ר
יְהוָ֔ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה וְאֶֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹֽר׃
יח אַל־תַּכְרִ֕יתוּ אֶת־שֵׁ֖בֶט מִשְׁפְּחֹ֣ת
הַקְּהָתִ֑י מִתּ֖וֹךְ הַלְוִיִּֽם׃ יט וְזֹ֣את ׀
עֲשׂ֣וּ לָהֶ֗ם וְחָיוּ֙ וְלֹ֣א יָמֻ֔תוּ בְּגִשְׁתָּ֖ם
אֶת־קֹ֣דֶשׁ הַקֳּדָשִׁ֑ים אַהֲרֹ֤ן וּבָנָיו֙
יָבֹ֔אוּ וְשָׂמ֣וּ אוֹתָ֗ם אִ֥ישׁ אִ֛ישׁ עַל־
עֲבֹדָת֖וֹ וְאֶל־מַשָּׂאֽוֹ׃ כ וְלֹֽא־יָבֹ֧אוּ
לִרְא֛וֹת כְּבַלַּ֥ע אֶת־הַקֹּ֖דֶשׁ וָמֵֽתוּ׃

פ פ פ

קנט. חלקיהו סימן

יד וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי יָת כָּל מָנוֹהִי
דִּישַׁמְּשׁוּן עֲלוֹהִי בְּהוֹן יָת
מַחְתְּיָתָא וְיָת צִנּוֹרְיָתָא וְיָת
מַגְרוּפְיָתָא וְיָת מִזְרְקַיָּא כָּל
מָנֵי מַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי
חוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא
וִישַׁוּוֹן אֲרִיחוֹהִי: טו וִישֵׁיצֵי
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי לְכַסָּאָה יָת
קוּדְשָׁא בְּמֵיטַל מַשְׁרִיתָא
וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן בְּנֵי קְהָת
לְמִיטַל וְלָא יִקְרְבוּן לְקוּדְשָׁא
וְלָא יְמוּתוּן אִלֵּין מְטוּל בְּנֵי
קְהָת בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא:
טז וּדְמְסִיר לְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן
כַּהֲנָא מִשְׁחָא דְּאַנְהָרוּתָא
וּקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא וּמִנְחָתָא
תְּדִירָא וּמִשְׁחָא דִּרְבוּתָא
מַטְרַת כָּל מַשְׁכְּנָא וְכָל דִּי
בֵיהּ בְּקוּדְשָׁא וּבְמָנוֹהִי:
יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
לְמֵימָר: יח לָא תְשֵׁיצוּן יָת
שִׁבְטָא זַרְעִית קְהָת מִגּוֹ
לֵיוָאֵי: יט וְדָא עִיבִידוּ לְהוֹן
וְיֵיחוֹן וְלָא יְמוּתוּן בְּמִקְרַבְהוֹן
לְקֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יֵעֲלוּן וִימַנּוּן יָתְהוֹן
גְּבַר גְּבַר עַל פּוּלְחָנֵיהּ
וּלְמַטּוּלֵיהּ: כ וְלָא יֵעֲלוּן
לְמֶחֱזֵי כַּד מְכַסָּן יָת מָנֵי
קוּדְשָׁא וְלָא יְמוּתוּן:

פ פ פ

אבן עזרא

המזבח: (טו) משא בני קהת באהל מועד. כי האהל והמשכן הם לא ישאוהו. (טז) ופקדת. מגזרת פקיד: שמן המאור. וי"א כי הוא היה נושא שמן המאור לילה אחד וכן את מנחת התמיד והנכון בעיני שהוא פקיד עליה לתת שמן המאור והטעם הכלי וכן כלי שמן המשחה וכלי הקטרת לבני הקהתים. וטעם פקודת כל המשכן. כי יש לו גם פקידות במשכן ובכל כליו עם אחיו איתמר רק לגודל מעלת אלעזר היה הוא פקיד על השמן הקטרת והמנחה לבדו: (יז) וטעם אל משה ואל אהרן. כי מצוה על אהרן ובניו להשמר שלא יבאו הקהתים לידי כרת: (יח) ומלת אל תכריתו למשה אהרן ובניו: (יט) וחיו. יוסיפו ימים: ולא ימותו. בכרת והטעם כי אם ישמרו יקבלו שכר ואם לא יענשו כי יתכן שלא יענשו על כן ולא ימותו: ושמו אותם. הארון והשולחן והמנורה והמזבחות: על עבודתו. בכלי הקדש: ואל משאו. לשאת בכתף: (כ) ולא יבאו. הקהתים אל אהל מועד לראות כבלע את הקדש והטעם כאשר יוסר בנינו יוסר מסך הפרכת ונגלה הארון וי"א כי כבלע כמו ככסות והטעם כאשר יכסו הארון לשאת אותו וזה טעם קרוב מהראשון והנה שתים אזהרות שלא יגעו בקדש כי אם בבדים ישאוהו ולא יראו הקדש:

ספורנו

הלוים לשאת: (טז) ופקדת אלעזר. לצוות מי ומי ישא ומה ישא כל אחד ואחד: פקדת כל המשכן. ובעת נסיעתם וחנייתם היתה פקודתו לצוות הקמתם והורדתם והנחתם במקום הראוי להם: (יח) אל תכריתו. אל תניחו את המשאות באופן שיזכה בהם כל הקודם כי בזה האופן יקרה שידחפו זה את זה ויחללו את הקדש וזה יהיה סבה להכריתם כמו שספרו ז"ל (פ' ב' דיומא) שקרה בתרומת הדשן: (יט) ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו. ולא שיהיה כל הקודם זוכה אבל ימתין כל אחד להיות מצווה ועושה: (כ) ולא יבאו לראות. באופן זה לא יבואו לראות כשהכהן מכסה את כלי הקדש כדי להקדים איש את חבירו ולא ינהגו קלות ראש באופן שיתחייבו מיתה:

וסי' במפטיר: וכלה ו' וסימן נמסר בסדר אחרי מות: לשאת כ"ד וסי' נמסר בדברי הימים א' ריש סימן ט"ו: ופקדת אלעזר פקדת י"ב פסוקים דאית בהון ב' מלין קדמאה ר"פ נסיב ו' ותניינא אמצע פסוק ולא נסיב ו' וסי' ואשר לא צדה. והמלאכה היתה דים לכל המלאכה. ופקדת אלעזר פקדת. ואיש את קדשיו. וכן יעשה שנה בשנה. ואולם הכסא. והרצפה אל כתף השערים. ואני ה' אהיה להם. ומשא ה' לא תזכרו. והערים המבדלות לבני אפרים. והערבה עד ים כנרות מזרחה. ודין רשע מלאת: וזאת י"ז ר"פ וסי' נמסר בריש פרר תרומה: כבלע א"ב מן חר וחד חד כ' וחד ב' וסי' במסרא רבתא: ומתו ח' וסי' נמסר בסדר וישלח:

תולדות אהרן ופקדת אלעזר. (שבת יב): אל תכריתו. בכורות סד: וזאת עשו להם. שם: ולא יבאו לראות. שם סד:

בעל הטורים וחיו ב'. וחיו ולא ימותו. וחיו את כניסם ושבו בתרי עשר בענין הגאולה. מלמד שמלאך המות בטל לעתיד לבוא: וזהו וחיו את כניסם ושבו וחיו ולא ימותו:

רמבן

ופרשו בגד תכלת להפריש בין השלחן בלחמו ובין הכלים והיה המכסה העליון בבגד תולעת שני שהוא מראה אדום בעבור שהשולחן סימן לכתר מלכות שהוא במדת הדין אבל הארון ומזבח הזהב בבגד תכלת למדה הכלולה מן הכל ומזבח העולה בבגד ארגמן שהוא אדום יותר מן הראשון כי שם יזרוק הדם כופר נפשם: (טז) ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור. יאמר שהוא פקיד על כל אלו ושיעור פקודת כל המשכן וכל אשר בו אמר ר"א כי פירושו שיש לו פקידות גם במשכן ובכל כליו עם איתמר אחיו רק לגודל מעלת אלעזר היה פקיד על השמן ועל הקטורת לבדו ואינו נכון כי הכתוב אומר ביד איתמר ופירש בכאן בקדש ובכליו וכן אמר למעלה ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן פקדת שומרי משמרת הקדש כלומר נשיא פקודת משמרת הקדש שהם הנתונים ביד בני קהת אבל פי' פקדת כל המשכן כי פקדת שמן המאור והקטרת והמנחה ושמן המשחה ופקדת כל המשכן בקדש וכל אשר בו בכלי הקדש הכל ביד אלעזר והם הנזכרים בכאן שאמר וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש ואת כל כלי הקדש והנה אלעזר אמרכל על שלשת הנשיאים ונזכר למשמרת בני קהת ואיתמר נזכר לגרשון ומררי ומפני שלא הזכיר באלעזר נשא כאמור בלוים יראה שאינו נושא אותם אבל הוא פקיד עליהם ונותן אותם מידו ליד בני קהת אשר יבחר בהם בזריזות וחסידות והם ישאו אותם ויחזירם לידו בהקים המשכן וכן פקדת שומרי משמרת הקדש וכן ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם ועל דעת הירושלמי הכתוב בפירושי רש"י שהוא נושא אותם יהיה משא גדול כי הקטורת שס"ה מנה ומשה רבינו לא פטמה להלאין ושמן המאור לשנה שלמה רב מאד קפ"ג לוגין.

ומנחת התמיד לא ידענו לכמה ימים ישא ממנה אבל היה אלעזר חזק ואמיץ כיעקב אבינו וכן משה רבינו ואהרן אחיו וקוי ה' יחליפו כח:

(כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש. כשמכניסין את הכלי לתוך נרתיקו כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני ובלוע שלו זהו כסויו לשון רש"י. והוא דעתו של אונקלוס ורבותינו אמרו במסכת סנהדרין שזו אזהרה על הגונב כלי שרת שחייב מיתה והקנאין פוגעין בו שהגנבה והגזל יקראו בליעה מלשון חיל בלע ויקיאנו והוצאתי את בלעו מפיו ור"א אמר כפשוטו שלא יבאו לראות כאשר יוסר פרכת המסך ויגלה הארון רק אחרי כן כאשר יכוסה יבאו לשאת אותו ויהיה כבלע את הקדש כאשר

כאשר יוסר הכנין מעל הארון שהוא הקדש מלשון בלע ה' ולא חמל יחד סביב ותבלעני והנה הלוים מוזהרים שלא יגעו אל ארון הקדש ומתו רק בבדים ישאוהו ועוד יזהירם שלא יבאו לראות כלל הסרת הכנין בעוד שיוריד אהרן את הפרכת כענין כי ראו בארון ה' ויפה אמר אבל טעם הכתוב כי בעבור היות כבוד יושב הכרובים שם הוזהרו הלוים שלא יהרסו לראות את ה' עד שיורידו הכהנים את הפרוכת כי אז תראה הכבוד בחבין עזו וישוב אל מקומו הראשון לקדש הקדשים ויהיה כבלע את הקדש כפשוטו. והמשכיל יבין:

פרשת במדבר — אדרת אליהו — על דרך רמז

במדבר סיני. לפי שאלו ב' הסדרות בהר ובחקתי נאמרו לו בהר סיני במ' יום לפיכך כתב כאן במדבר סיני ועיין ברמב"ן ז"ל:

כל יוצא צבא הם זכרים אלא שדרך התורה לבאר בכלל ובפרט. מתחלה בכלל כל זכר ואח"כ בפרט מבן עשרים כו' ולכך קיצרה בשאר:

י"ב תושים כסוד י"ב שבטים והן כסדר הדגלים וסדר דגל השמי שהוא כסוד הגבורה כי ד' דגלים הן ד' רגלי המרכבה הידועין והבעלי גבורה הם בעלי עיינין כידוע בהיכלות ושם מעיינין על כל מעשה בני אדם כמ"ש בפ' פקודי שם ואמרו ז"ל דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך כו' והוא כסדר התושים בדגל הזה ראיה שמיעה מעשה אבל בסדר הכבות יד ימין קודם לרגל שמאל יד כסיון ורגל בתמוז וכו' יד לתורה שניתנה מיד ליד ורגל להילוך שבו הלכו המרגלים ונאמר כי עיניו על דרכי איש (איוב ל"ד כ"א) עיניך בשדה אשר יקצרון והלכת אחריהן (רות ב' ט') ואמרו הלך אחרי עיניו והן כסדר ממטה למעלה הרגלים והכליות והידים:

פרשת כלי יקר במדבר

וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד לאמר. ובפרשת ויקרא כתיב מאהל מועד לפי שבפעם ההוא לא יכול משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן על כן היתה הקריאה אליו מאהל מועד אל חוץ לאהל מועד אבל באחד באייר כבר היה משה יכול לבא אל תוך האהל בא אליו הדבור באהל מועד מעל הכפורת כדאיתא בסוף הפרשה ואין צורך במה שפירש"י שם בא כתוב הג' והכריע כו'. ומה שנקט באהל מועד להודיע טעם למספר זה והוא לפי שבא להשרות שכינתו בתוכם לשון להשרות מורה על העמדת השכינה דירת קבע שמה ואין דירת קבע בפחות מל' יום על כן בא' בניסן הוקם המשכן ובו ביום ירדה השכינה לתוך אהל מועד ואחר ל' יום שנראה שעשה לו ה' מדור בתחתונים דירת קבע מנאם בא' באייר ולא מנאם תיכף בא' בניסן כי עדיין לא החזיק במדור זה. וצ"ל ליתן טעם למנין זה בזמן השראת השכינה לפי שארז"ל אין הקב"ה משרה שכינתו על ישראל בפחות מן כ"ב אלף שנאמר ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל וטעמו של דבר להשוות מלכותו ית' בארעא כעין מלכותא דרקיעא כארז"ל בשעה שנגלה הקב"ה על ישראל בהר סיני ירדו עמו כ"ב אלף מרכבות של מלאכי השרת שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם ר"ל כשיש מספר זה אז ה' בם השכינה שרויה בם וכן מצינו במחנה לויה שנקרא מחנה שכינה שהיו כ"ב אלף. ע"כ הוצרך למנות גם את ישראל לידע אם יש בהם כחשבון הזה שראויין להשראת השכינה בכל שבט ושבט. והוצרכו ישראל למנין ס' רבוא דווקא לא פחות לפי שכתב רבינו בחיי פרשה זו שבכל מקום שהשכינה מצויה שם תמצא ד' מחנות שכינה: ובספר הפרדס שער פרטי השמות פרק ב' דף ק"ח כתב שיש כ"ח מחנות שכינה ומהיכן למד לומר כן. אומר אני שלמד זה מן מספר זה שבא על ידי השראת השכינה בהיקף ז' ענניס ותוכו רצוף אהבה במחנה לויה ובכל ענן וענן היה כבוד ה' ובכל מקום שכבוד ה' מצוי בו אין שם פחות מן ד' מחנות שכינה שבכל מחנה ומחנה כ"ב אלף נמצא בז' עננים כ"ח מחנות בכל ענן ד' מחנות צא וחשוב כ"ח פעמים כ"ב תמצא ת"ר אלף עוד ש"ז אלף כך היו ישראל תר"ג אלף והלוים כ"ב אלף סך הכל תרכ"ה אלף כי בכל מאה אלף יש ד"פ כ"ב אלף ונשארו י"ב אלף נמצא כ"ד מחנות בסך ת"ר אלפים עוד עשה מן ו' פעמים י"ב אלף ג' מחנות ישארו ס' אלפים והלוים כ"ב אלף סך הכל כ"ח מחנות ואע"פ שיש כאן מותרות ס' אלפים מכל מקום אין לגמגם בתחתונים כי המיתה מכלה בהם ושמא לא יתמלא המספר מן הפחותים מבן כ' כל כך מהרה. והלוים נמנו מבן חודש כי למוד אותו שבט להיות נמנה מבטן כמו שנאמר בירמיה הכהן בטרם תצא מרחם הקדשתיך ועל כן הענין מוכרח שבכל המספרים לא היו ישראל פחות מן ת"ר אלף חוץ מן הלוים אע"פ שבמספר ראשון היו ת"ר אלף עם הלוים ולא היו כ"ח מחנות בתחתונים להיקף ז' עננים מכל מקום עדיין לא בא הקב"ה להשרות שכינתו בתחתונים לעשות לו מדור של קבע בתחתונים ועכשיו בא' באייר שבתלתין יומין הוי חזקה כי תהיה דירתו קבע ובא אלהים וכל קדושים עמו לקבוע דירה בתחתונים כתפארת אדם לשבת בית מאז הוצרך למנותם להודיע שהם צריכין להיות כמספר זה כדי למלאות כ"ח מחנות של כ"ב אלף באותו זמן אשר הושיב ה' שכינתו ישיבה של קבע באהל מועד לכך נאמר כאן באהל מועד וזה פי' יקר ומתיישב על אופנו במספר ת"ר אלף אשר בו יצאו רוב המפרשים ללקוט טעם מספיק ולא מצאו:

באחד לחודש השני בשנה השנית. צורך זמן זה שכתוב כאן אמרו במדרש תנחומא משל לאדם שנשא אשה ולא כתב לה כתובה כו' לימים מצא עניה בת טובים וכתב לה כתובה וכתב לה זמן כו' עיין נוסח המדרש בילקוט. דעת בעל מדרש זה שיום מ"ת הוא יום אירוסין כי הקב"ה אירס את ישראל על ידי זאת התורה כמ"ש תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ודרשו רז"ל מורשה מאורשה. ותדע כי לקהלת יעקב לא נאמר אלא מאורשה קהלת יעקב משמע שקהלת יעקב היא מאורשה להקב"ה ע"י שנתן לה התורה במקום טבעת קידושין כמ"ש כי בועליך עושיך. והנה מצינו לרז"ל שהמשילו זיווג ישראל להקב"ה לזיווג כלה לחתן בב' זמנים האחד הוא בטבעת מ"ת שנאמר ויתן אל משה ככלותו כלת הסר כתיב שנמסרה התורה ככלה מקושטת בכ"ד ספרים. השני הוא ביום חנוכת המשכן שנאמר ויהי ביום כלות משה להקים פירש"י שביום שהוקם המשכן נמסרו ישראל להקב"ה ככלה לחתן ש"מ שמתן תורה הוא זמן האירוסין ויום הוקם המשכן הוא זמן הנשואין כתפארת אדם לשבת בית כמובן מן לשון נמסרו דהיינו לבית מדור אחד וביני ביני כמו עשור הדשים כמו שנאמר תשב הנערה אתנו ימים או עשור והיינו עשרה חדשים שנותנין לבתולה זמן בין אירוסין לנשואין להתקשט בכ"ד מיני קישוטין שנזכרו בישעיה וכדי להדמות זיווג של ישראל להקב"ה בכל צד אל מתם זיווג הגביל הקב"ה ג"כ זמן ישראל עשרה חדשים מן ר"ח סיון שבו נתארסו בתורה אשר צוה לנו משה עד ר"ח ניסן שבו הוקם המשכן ונשלם הזיווג מכל וכל כי בזמן זה יתקשטו ישראל בכ"ד ספרים ומתוך זה יהיו ראויין לדור באהל מועד מדור אחד לשניהם ולפי שזמן נשואין ל' יום ע"כ נמשך הזמן עד אחד לחודש השני בשנה השנית ואם תרצה למעט מן פסוק ויתן אל משה ככלתו שנאמר בחודש תמוז אחר מ' יום שהוריד הלוחות אז היה מכוון המספר י' חדשים עד החודש השני של שנה השנית כי אז נשלמו הנשואין וכתב לה ה' כתובה לידע מאיזה זמן תטרוף הלקוחות כי נשתעבדו להם בכתובה ארצות ז' אומות שאם בחטאם יגלו מן הארץ יוכלו לחזור ולטרוף מידם ולומר זמן שטרנו קודם לכך נאמר כאן באהל מועד כי הוא זמן הנשואין לשבת בית וכן הזכירו רז"ל במסכת תענית ב' זמנים אלו ודרשו ביום חתונתו זו מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש כי בב' זמנים אלו נשלם הזיווג והזכיר באחד לחודש מן הטעם שנתבאר וכדי שיהיה הזיווג דומה בדומה נאמר שאו את ראש בני ישראל וכדעת המדרש האומר שבדרך שנאמר בהקב"ה והמתנשא לכל לראש כך נתתי לכם תלוי ראש כו' ומה ענין זה לכאן אלא כדי שיהיה הזיווג דומה בדומה כביכול:

שאו את ראש וגו'. אע"פ שרש"י פירש שהוא לשון קבלת חשבון מ"מ הזכירו בלשון שאו כי תשא נשא כי מגד המספר ינטלם וינשאם ביתר שאת על כל שמים אשר אין להם מספר פרטי כמו הקש הזה שאין דרך בעל הגורן ליתן לו מנין כי אם כללי לקיום המין כשאר בהמות וחיתו ארץ אבל כל איש מישראל מושגח בפרטות כמ"ש ונפל ממנו רב אפילו אחד מהם שיפול דומה כי רב הוא על כן נתן להם הקב"ה מספר כמו לכוכבים שנאמר בהם המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא כך נאמר כאן במספר שמות וגו' להורות שמצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד וכל אחד יש לו השגחה פרטית. ומה שמקשו בגמרא קראי אהדדי כתיב והיה מספר בני ישראל ש"מ שיש להם מספר ואחר כך כחול הים אשר לא ימד ולא יספר כפי הפשט אין זה קושיא כי אצל הקב"ה ודאי יש להם מספר ככוכבים שמוציאן ומכניסן במספר כך יש להם מספר להורות שהקב"ה משגיח על כל אחד בפרטות ומ"ש אשר לא ימד ולא יספר היינו אצל בני האדם שבודאי לא יוכלו לספור אותם לגודל רבויים:

כל זכר לגלגלתם. פירש רש"י על ידי שקלים והרבה מן המפרשים חלקו עליו ואמרו שמספר זה היה בלא שקלים ולשון המקרא מוכיח שאמר לגלגלתם והקשו לאו למה דווקא במספר ראשון היה שקלים לפי שהיו צריכין אז לעבודת המשכן ותירוץ זה דחוק. ולי נראה שוודאי טעם השקלים היו להציל מן עין הרע השולט בדבר מנוי ודווקא במנין שהוא דבר חידוש דרך משל שבזמן שרואין מאה זהובים אצל איש עני שמחזקתו שאין לו יותר העין הרע שולט בו ממה שרואין אצל העשיר אלף זהובים כי כבר הוחזק באיש אמיד. כך ישראל בצאתם ממצרים היו מוחזקים במתי מספר כי בשבעים נפש ירדו מצרימה ותמעטו שמה מעוצר רעה ויגון והשלכת הבנים ליאור ופתאום נמצא במספר ראשון ת"ר אלף לבד מטף ונשים וודאי היה בפעם ההוא מקום לחוש לעין הרע משא"כ בשאר מספרים כי כבר הוחזקו בעם רב ועל כן מנאם דוד המלך בלא חצאי שקלים כי ודאי לא עבר על מצות התורה שהרי הכתוב אומר רק בדבר אוריה החתי אלא שמצות השקלים לא היתה כי אם למספר ראשון כי בו היה יותר בית מיחוש שלא יקבלו נזק מן עין הרע הן בדרך הטבע כאמור הן מצד העונש כי היה המספר ההוא קרוב למעשה העגל והיה הדין נותן שיפלו רבים מהם מצד עונש המעשה ההוא וכשנודע ע"י המספר שנשארו ת"ר אלף יהיה הדבר הידוע ונפלא בהם עינא בישא כי החטאת מסייע לזה על כן היו צריכין אז לכפרה על נפשותם ולהצילם מעין הרע משא"כ בכל המספרים:

מבן עשרים שנה ומעלה וגו'. אם מספר זה היה בעבור השראת השכינה למה אמר כל יוצא צבא מה ענין יוצא צבא להשראת השכינה. ולפי מה שפירשתי למעלה שהיה צורך מספר זה לידע אם יש שם כ"ב אלף לכל מחנה שכינה מן כ"ח מחנות כדי שיהיו דוגמת צבאות של מעלה שפיר קאמר כל יוצא צבא והוא כראוי להיות כאחד מצבא המרום כדאיתא במדרש שישראל נקראו צבאות שנאמר יצאו כל צבאות ה' כדרך שהמלאכים נקראו צבאות שנאמר ה' אלהי צבאות יושב הכרובים. ופשוטו הוא שיוצא צבא היינו למלחמה כי אלו לא חטאו במרגלים היו נכנסין לארץ מיד ואע"פ שלפעמים יש בן חיל בפחות מעשרים שנה מכל מקום לא בגבורת איש יחפוץ ה' כי אם בזכותא תליא מילתא וכל בן עשרים מאד היותו בר עונשין בבית דין של מעלה אז ביותר הוא מדקדק במעשיו ומסתמא יש לו אז יותר זכיות שיגינו בעדו במלחמה שהרי הכהן מכריז מי האיש הירא מעבירות שבידו ילך וישוב לביתו וכל פחות מבן עשרים מסתמא אינו מדקדק כל כך במעשיו ואין לו כל כך זכיות שיכריעו על חובותיו:

ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבותיו הוא. מדקאמר איש איש למטה מה חזר ואמר איש ראש לבית אבותיו הוא. וקרוב לומר שהוא דומה למה שכתבו המפרשים בפסוק דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל שלא היה מחניף לשבטו שנקראו עמו אלא היה דן אותם כאחד שבטי ישראל כאחד מן שאר שבטים כך נשיאים אלו היו כשרים והיה כל אחד איש למטה לכל השבט היה כאיש גבורתו לנהוג עליהם נשיאתו ברמה ולא זו לכל השבט הרחוקים קצת ממנו אלא אפי' היה ראש לבית אבותיו הקרובים אליו ביותר גם להם היה לראש לנהוג נשיאות עליהם. ומה שלא נזכרו הנשיאים במספר ראשון לפי שעכשיו היה מחלקם לארבע דגלים וכל נשיא היה צריך לידע מי ומי ההולכים וחונים על דגלו ואהרן לא נזכר במספר ראשון לפי שהיה לידע הנותרים מנפילת מעשה העגל אשר היה סבתו ע"כ לא היה שמה כ"א כאן בהשראת השכינה אשר אהרן סיבה לה על ידי הקרבנות:

אך את מטה לוי לא תפקוד. אם לא יפקוד אותם פשיטא שלא יקבל סכום מנינם מה תלמוד לומר ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל ומה היה המקרא חסר באמרו אך את מטה לוי לא תפקוד בתוך בני ישראל ולפי מה שפירש"י בסמוך שהיה המנין על פי ה' כי השכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצא מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל. נוכל לומר שבתוך בני ישראל האמור אינו מוסב כ"א על ואת ראשם לא תשא כאלו אמר אך את מטה לוי לא תפקוד כלל אפילו שלא בתוך בני ישראל וכל אך למעט בא כך בא למעט ולומר דווקא אתה לא תפקוד אותם לבדך. אבל בצירוף השכינה והבת קול תפקדם לכך נאמר פקוד את בני לוי היינו ע"י השכינה אבל אתה לבד לא תפקדם. ומדסמך לזה ציווי ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות נראין הדברים שבכל מקום שהזכיר שאו נשא כי תשא הכל הוא לשון מעלה ונשיאות ראש הנראה בנספרים ביתר שאת על זולתם כי כל דבר חשוב וספון יש לו מספר. ובזה ראיתי לתרץ הרבה שינויים כי בישראל נאמרו ב' הלשונות שאו את ראש ואחר כך תפקדו אותם לצבאותם ובלוים לא הזכיר כ"א לשון פקידה פקד את בני לוי. ובבכורות חזר והזכיר שניהם פקד כל בכור וגו' ושא את מספר שמותם. ואצל בני קהת וגרשון הזכיר לשון נשא ולא אצל מררי. וזה לפי שהפקידה היינו מספר ושאו היינו לשון נשיאת המעלה אשר ישראל היו צריכין לזה להראות חיבתן נגד כל האומות שנמשלו לקש שאין לו מספר. אבל הלוים אין צורך להם להראות התנשאות על ידי המספר כי בלאו הכי יש להם נשיאות ראש במה שעשאם הקדוש ברוך הוא כפקידים על ביתו הקדוש לכך אמר אחר ואת ראשם לא תשא וגו' ואתה הפקד את הלוים לומר לך שמלבד שנעשו פקידים יש להם נשיאות זולת המספר שבתוך בני ישראל כי לגיון מלך המה וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. אבל הבכורים שנפסלו מן העבודה על ידי מעשה העגל הוצרכו לנשיאת ראש על ידי המספר לכך פרט אצלם שניהם ומ"ש לשון נשא אצל בני קהת ובני גרשון היינו ליתן להם נשיאות ראש כנגד בני מררי כי עבודת שניהם יותר מקודשת ממשא בני מררי ע"כ לא הזכיר נשא אצל בני מררי:

איש על דגלו באותות לבית אבותם. מצינו בכמה מדרשים המגדילים מאד ענין הדגלים ודרשו עליהם פסוק ובשם אלהינו נדגול שבשעת מתן תורה ראו ישראל את המלאכים דגלים ונתאוו להיות דגלים כמותם ובפסוק מי זאת הנשקפה כמו שחר דרשו שהיו האומות מסתכלין במעלתן של ישראל והיו תמהים כו' ואומרים שובי שובי השולמית הדבק בנו ובא אצלנו ונעשה ממך דוכסים והגמונים וישראל משיבין מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים רצה לומר מה גדולה אתם נותנים לנו שמא גדולה אתם יכולין לתת לנו כמו שנתן לנו אלהינו דגל מחנה יהודה מזרחה כו' וכל משכיל יפלא בעיניו מה קול המולה זו ומדוע הקריה הומה על זה ומה יקר וגדולה נעשה בישראל עד אשר התאוו כל כך. והקרוב אלי לומר בזה שעיקר חשקם של ישראל היה להראות לכל העמים כי שם ה' נקרא עליהם ויראו מהם ועל ידי זה ישאו דגל הרוממות והנצחון בכל ד' רוחות העולם כי על ידי שהם מסובבים בכל ארבע רוחות והשכינה והארון באמצע של שהכל פונין אליו יראו כל העמים כי ילכו בשם ה' וזה האות אשר אליו יישירו עיני כל השוכנים בעיגול סביב כאמרו רז"ל לעתיד יעשה הקדוש ברוך הוא לצדיקים מחול בגן עדן וכבודו יתברך באמצע שנאמר והתהלכתי בתוככם כי כל הפניות שהצדיקים פונין הכל הוא מול פני השכינה וכן בעולם הזה וזה אות הדגל כי הוא סימן הנצחון במלחמה ודגל זה הוא בשם ה' כי לא בחרבם ירשו ארץ כי בשם ה' וכן המלאכים על ידי שהם סובבים כסא כבודו יתברך מוראם על כל הנבראים כמ"ש איומה כנדגלות כי על ידי סיבוב זה תהיה מוראם על כל האומות כמו המלאכים שהכל יראים מהם ועל דגלים אלו הובטח יעקב שנאמר בו ופרצת ימה וגומר לכן נאמר איש על דגלו באותות היינו באותות שמסר להם אביהם יעקב כו' כי במראה נראה אליו וענין הדגלים בפסוק ופרצת ימה ונעטר לכך מתחיל המזמור ישגבך שם אלהי יעקב וגו' ועל זה אמר ובשם אלהינו נדגול לישא דגל הרוממות והנצחון בכל ד' רוחות בשם אלהינו לכך אמרו מה תחזו בשולמית וגו' כי נצחון שלכם הוא נצחון אנושי וכל זה אינו שוה למחולת המחנים המורה על נצחון אלהי כי המה כרעו ונפלו כי הדבר בספק אם מנצחים ואנחנו קמנו ונתעודד כי בודאי נוצחים כל הלוחמים בשם ה' ועוד שהעיקר חסר אצלכם דהיינו מראה כבוד ה' הוא האות אשר אליו יישירו כל השוכנים סביב המרכז לכך נאמר באותות כדי להיות להם השכינה אות אשר נגדו יישירו עפעפיהם:

והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה. טעם לסדר הדגלים ע"ז האופן כבר דברו בו הראשונים איש לפי שכלו. והקרוב אלי לומר בזה שהם על סדר ד' מדרגות הכוללים כל שלימות אנושי והם קנין החכמה ואחריה קנין המדות ואחריהם קנין הגבורה ואחר כולם קנין העושר כי כך סדרם הרמב"ם ורז"ל אמרו אין השכינה שורה כ"א על חכם עשיר גבור ועניו כי הענוה ראש לכל המדות ע"כ הדגלים אלו שבאו להשראת השכינה אשר בתוכם סדרם על זה האופן איש איש על מעלתו לומר לך ראוין אלו שתשרה עליהם השכינה כי כל ד' מעלות אלו נמצאו בהם. יהודה יששכר זבולון ראשונה יסעו כי מהם תצא תורה ע"כ נאמר כפל קדמה מזרחה להורות כי מהם תצא אור התורה כי ביהודה נאמר לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו אלו ראשי גליות ונשיאי א"י ואין מחוקק אלא תורה שנאמר במשה כי שם חלקת מחוקק ספון וכתיב פן ישתה וישכח מחקק: והחונים עליו מטה יששכר שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. מטה זבולון שנאמר בו ומזבולון מושכים בשבט סופר ועוד שהיה מחזיק ידי יששכר וע"כ לא אמר ועליו מטה זבולון כי לא רצה לעשותו טפל למטה יששכר להורות שהלומד והמחזיק בלומדים שקולים המה ונאמר בהם ראשונה יסעו כי להם משפט הראשית במלחמה כי מלחמתן של ישראל אינן בחרב וחנית כ"א צריכין להיות הגופים מזויינים בחמשה חומשי תורה שנחלקו לשבעה ספרים דהיינו מזויינים והיא כלולה במספר כ"ז אותיות כמספר ר"ת של יהודה יששכר זבולון לומר לך שזכות התורה מסייעתן במלחמה והם ראש דגל המורה על הנצחון: דגל מחנה ראובן שמעון גד תימנה שנקרא דרום על שם דר רום שהשמש דר ברומו כך כל הנכנע בעו"ה לסוף הקדוש ברוך הוא מגביהו וההכנעה ראש לכל המדות הטובות ומדה זו היתה אצל ראובן כי הוא הודה ולא בוש במעשה בלהה כאז"ל מי גרם לראובן שיודה כו' כמו שמביא רש"י פרשת וזאת הברכה וזה נמשך מן מדת הענוה כי כל גבה רוח הוא בוש מלהודות על האמת ומן שמעון היו מלמדים וסופרים ועניים אשר בהם ההכנעה מצויה יותר מבזולתם. וכן גד היה בעל צדקה שנאמר בו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל רצה לומר כי משפטיו דהיינו עפ"י תורת המשפט לא היה צריך לילך כ"א עם ישראל ולא בראש החלוץ ועל צד הצדקה הלך לפניהם בצדקת ה' ההולך לפני מחנה ישראל וכדי שלא תאמר במה מחמת גובה לבם הלכו בראש תלמוד לומר גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב הגדוד הלך בענוה כעקב זה המורה על גדר הענוה שנאמר עקב ענוה יראת ה'. דגל מחנה אפרים ובנימין ומנשה ימה שלישים יסעו כי מעלת הגבורה שלישים וכתיב בהם לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך וגו' כי יוסף בכור שור אשר לו הכח והגבורה ובנימין זאב יטרף. וקנין זה הולך ופוחת כי מיום ליום תש כחו של אדם מצד התכת הליחה השרשית כי יום המות מתחיל ביום הולדו ע"כ חנייתם לרוח מערבי כי באותו רוח השמש הולך וחסר. דגל מחנה דן אשר נפתלי לצפונה אשר משם זהב יאתה ושלשתן היו בעלי עושר שנאמר מאשר שמנה לחמו וכתיב נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' היא תעשיר ושבט דן עשה עגלי זהב בעבור רוב זהב שהושפע להם וע"כ היה מאסף לכל המחנות וקנין זה הפחות שבכולם לכך נאמר בו לאחרונה יסעו ופניית כולם אל השכינה שבאמצע כי כולם כאחד טובים כשמשמשין בהם לש"ש. ויהודה ראש דגל כי הוא מלך ונקרא גור אריה על כן דינו לילך בראש במלחמה וכן דן גור אריה הלך באחרונה כי עיקר המלחמה פנים ואחור ראובן בכור ראש דגל וכן אפרים ראש דגל כי יוסף הבכור:

ואלה תולדות אהרן ומשה וגו'. פירש"י לפי שמשה למדם תורה דומה כאלו ילדם ונעשו תולדותיו ביום שדבר ה' אתו בהר סיני. וק' דא"כ כל ישראל תולדותיו כי לכולם למד תורה. ועוד למה חזר ואמר אלה שמות בני אהרן ולא הזכיר את משה. ונראה לי לפי שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו ואין השמדה אלא כילוי בנים כו' כמו שפירש"י פרשת עקב והועילה תפלת משה להציל מחצה שאותן ב' בנים שהציל משה בתפלתו דומה כאלו ילדם ונעשו תולדותיו ביום דבר ה' את משה בהר סיני לך רד וגו' ואחר כך התפלל עליהם בהר ונעתר לו ה' שם על ההר. וכשאמר אלה תולדות אהרן ומשה הזכיר משה בעבור אלעזר ואיתמר שהציל מן המיתה: ומ"ש אחר כך אלה שמות בני אהרן ולא הזכיר משה אמר כלפי נדב ואביהוא כי אותם לא הציל מן המיתה. ובזה מיושב מה שהזכיר כאן נדב ואביהוא והשארות אלעזר ואיתמר ומ"ש בנים לא היו להם ואיתא למ"ד שמתו בעון שלא היו להם בנים כבר פרשנו פרשת שמיני שבעולם הזה כך המדה שהקדוש ברוך הוא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ורצה לומר לפעמים הקב"ה ממתין עד דור ב' ולפעמים עד דור ג' או רביעי ואילו היה להם בנים אז לכבודו של אהרן היה הקב"ה ממתין עד דור א' או ב' אך מאחר שבנים לא היו להם היה הענין מוכרח לפקוד העון עליהם:

כי לי כל בכור וגו'. שואל אני שאלה אחת וזה תארה אם נתן ה' ללוים במינוי זה מעלה ושררה כי הבדיל אותם מעדת ישראל לעמוד לשרת לפניו א"כ מהו שאמר כי לי כל בכור ביום הכותי וגו' וכי בזמן ההוא נתן ה' לבכורים שררה זו הלא גם מימים קדמונים היתה העבודה בבכורות. ועוד שביום הכותו כל בכור לא נתן לבכורים שום שררה ואדרבא הטיל עליהם עול הפדיון וחייבם ליתן ה' סלעים בעבור שהציל ממכת בכורות וא"כ מה ענין קידוש הבכורות לקידוש הלוים כי ללוים נתן מעלה ושררה ועל הבכורות הטיל עול הפדיון. ואם נאמר שהטיל על הלוים עבודת בנה שיעמדו לפני אהרן ושרתו אותו וכתיב נתונים נתונים המה לו ולפי זה ששיו

קאמר כי לי כל בכור וגו' לומר שבאותו זמן היה הדין נותן להטיל עבודות זה עליהם מ"מ קשה למה יטיל ה' עבודות זה על הלוים וכי בשביל שלא נפסלו בעגל יטיל עליהם עבודות זה. אמנם לבבי לא כן ידמה כי בודאי שררה נתן ה' ללוים לא עבודות כמ"ש המעט מכם כי הבדיל ה' וגו' ולפנים היתה עבודה זו בבכורות ונפסלו בעגל וניתנה ללוים אך שהיה גלוי לפניו יתברך שאף על פי שכל בכור יתן לוי תחתיו מכל מקום סוף שישארו רע"ג בכורים שלא יוכלו להעמיד במקומם לוים ויצטרכו לפדיון ה' שקלים לגלגלת ויש כאן מקום ללין אל הבכור ולומר וכי בשביל שאין כאן במקומי לוי אצטרך ליתן ה' שקלים וכי לא די בזו שקנס אותי לפסלני מן העבודה ולמה זה אתן עוד תמורתי ה' שקלים ע"ז אמר כי לי כל בכור ביום הכותי וגו' ע"כ דין יש לי עליהם מאז וגם עתה להטיל עליהם פי שנים מן הקנסות א' בעבור חוב ישן שיש לי עליהם שהצלתים מן המות ואחד בעבור שחטאו בעגל ופי' זה נכון מצד הענין:

שנים ועשרים אלף. כבר אמרנו לפי שהם מחנה שכינה ואין השכינה שורה בפחות מן כ"ב אלף ע"כ מיעטם הקב"ה והעמידם על מספר זה להורות שאין מחנה שכינה פחות מכ"ב אלף. והרמב"ן כתב לפי שלא היו בכלל עינוי מצרים ע"כ לא היו בכלל הריבוי כי כל מי שהיה בכלל פן ירבה היה בברכה כן ירבה אף על פי שזה דרך דרש מ"מ נראה להוסיף בו ביאור כי לא הרבה אותם ה' נגד הטבע רק כדי להפיר עצת גוים אשר בקשו להמעיטם ע"י העינוי ורצה ה' שיבטל מהם כל אשר יזמו לעשות ואדרבה הרבה אותם חוץ מן הטבע כי הולידו ו' בכרס א' אבל שבט לוי שלא היה בכלל העינוי וע"כ לא היה צורך להרבותם כנגד הטבע ופרו ורבו כדרך כל העולם וזה באמת טעם נכון ויכול להיות שזהו דעת הרמב"ן.

וי"א שלכך לא נתרבו כדי שיהיה נקל לישראל לפרנסם וזה טעם רחוק כי אין מעצור לה' להושיע ולפרנס משרתיו עושי רצונו. ויש אומרים שהיה הארון מכלה בהם והיינו ארונו של יעקב. והוא דעת הרמב"ן שהזכרנו וכמבואר למעלה פרשת ויצא בפסוק על כן קרא שמו לוי. ויש אומרים שנפשה הקב"ה שלא יהיו כולם צדיקים ע"כ העביר רבים מהם מן העולם ונשארו קב ונקי כדי שיהיו כל העוסקין עם הארון צדיקים וזה שאמר שהיה הארון מכלה בהם. ולי נראה לפי שמצינו בגזירת פרעה שגירש עמרם את אשתו ועמד זמן רב בלא פריה ורביה שהרי בת ק"ל שנה היתה יוכבד כשעשה בה ליקוחין שניים. ומ"ש רז"ל עמדו כולם וגרשו נשותיהן משמע לא כל ישראל עשו כן כי איך היו יכולין לעמוד זמן רב בלא אשה שהרי אז"ל מסכת סוטה בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו כו' ומסיק שם כל המוטות שעשו לבעליהן כשהיו בעבודת פרך ש"מ שהבעלים לא היו יכולין לעמוד זולת הנשים ועוד מסיק שם פרים ורבים בשדה ש"מ שאפילו בשעת הגזירה לא גרשו נשותיהם אלא ודאי מה שמסיק עמדו כולם וגרשו נשותיהם היינו כל בני שבט לוי שלא היו בכלל השעבוד ומ"מ היו יראים מן הגזירה כל הבן הילוד היאורה תשליכהו שהרי על יום א' גזה אפילו על בני המצריים על כן יראו גם המה פן יעבור עליהם כוס זה ועמדו רוב שבט לוי זמן רב בלא נשים כמו שעמד עמרם זמן רב בלא אשה וע"כ היה שבט לוי מתי מספר וזה טעם נכון ומתיישב על הלב יותר מכולם. ובחר ה' בהם מצד היותם מועטים כי כן מצינו בהרבה מקומות שהקדוש ברוך הוא בוחר במועט כמו שכתוב לא מרובכם וגומר כי אתם המעט וכן בג' משפחות אלו גרשון קהת ומררי היה מררי מרובה באוכלוסין על כן נתרחק מן משא של הקדש וניתן למועטים ודבר זה מבואר מעצמו:

הפטרת במדבר

בתרי עשר בהושע סימן ב

וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי: וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל: אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה: רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ: פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא: וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה: כִּי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי: לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא: וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה: וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל: לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ: וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי: וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ: וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה: וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה: לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ: וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם: וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי: וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם: וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח: וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה:

פירוש המלות

יאמר. בזמן ההוא: יחדו. בקיבוץ גליות בזמן המשיח: יזרעאל. ישראל שהיו זרועים בגוים: ריבו. שב לדברי תוכחה: אשתי. כיון שזנתה: שדיה. השדים: ערומה. אניחנה ערומה: הובישה. לשון בוש: הורתם. אמם כנסתה שלה: שך. כמו סך גדר: בסירים. קוצים: וגדרתי. והסירותי: נבלתה. כיערה: ואיש. מכל אהוביה: אתנה. כמו אתנן: עליה. על פשעי עונה: ותעד. תכשיט: עמק עכור. שם נענש עכן: וענתה. לשון שירה: וארשתיך. לשון ארוסין. כנגד שאמר אשת זנונים: באמונה. לשון קיום:

פרשת נשא

אבן עזרא

(כב) **נשא** שם הפעל כמו זכור את יום השבת וטעם נשא שא: גם הם. בעבור שנשא את ראש הקהתים:

לעבד

כא וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר:
כב קַבֵּל יָת חוּשְׁבַּן בְּנֵי גֵרְשׁוֹן אַף אִנּוּן לְבֵית

כ"ל חסר
בת"א
נשוא ינשוא

כא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
כב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם

נשא בלם חסרים בסיא וסימן נשוא ינשוא:

רשי

(כב) **נשא** את ראש בני גרשון גם הם. כמו שצויתיך על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה

רש"י

עבודה: (כה) את יריעות המשכן. עשר התחתונות: ואת אהל מועד. יריעות עזים העשויות לאהל עליו: מכסהו. עורות אילים מאדמים: מסך פתח. וילון המזרחי: (כו) אשר על המשכן. כלומר הקלעים והמסך של חצר הסוככים ומגינים על המשכן: ועל המזבח סביב. מזבח הנחשת: ואת כל אשר יעשה להם. כתרגומו וית כל דיתמסר להון לבני גרשון: (כז) על פי אהרן ובניו. ואיזה מהבנים ממונה עליהם (בי"ד) איתמר בן אהרן הכהן:

אבן עזרא

(כד) לעבד. להקים המשכן ולעשות הלחם ולשחוט ולשמור: ולמשא. שם הפועל וכמוהו ולמסע את המחנות כי משקלי שמות הפעלים משתנים: (כה) ומכסה התחש אשר עליו. אחז הכתוב דרך קצרה שלא הזכיר מכסה עורות אילים ויש אומרים ששני המכסים היו דבקים: (כו) ואת כל כלי עבודתם. כשלחנות ויתדות ומיתרות: ואת כל אשר יעשה להם. לכלי העבודה או למשכן ולמזבח: (כט) בני מררי. לא הזכיר לשאת שמותם כי הפרשה דבקה

לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וָמַעְלָה עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה
תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל־הַבָּא לִצְבֹא צָבָא
לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ כד זֹאת
עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד
וּלְמַשָּׂא׃ כה וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת
הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵהוּ
וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו
מִלְמָעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד׃ כו וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־
מָסַךְ ׀ פֶּתַח ׀ שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר
עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב
וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת־כָּל־כְּלֵי
עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה
לָהֶם וְעָבָדוּ׃ כז עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו
תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי
לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם
וּפְקַדְתֶּם עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת
כָּל־מַשָּׂאָם׃ כח זֹאת עֲבֹדַת
מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וּמִשְׁמַרְתָּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן
הַכֹּהֵן׃ ס כט בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית־אֲבֹתָם תִּפְקֹד אֹתָם׃ ל מִבֶּן
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־
חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקְדֵם כָּל־הַבָּא
לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל
מוֹעֵד׃ לא וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם
לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד קַרְשֵׁי
הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו׃
לב וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם

ב׳ · פקד את בני לוי · ס״ל פ״ל כתו׳ · פ׳ · ל׳ ס׳ · ל׳ · כ׳ · ב׳ כאהרן והכהן · ב׳ בטעי׳ כענין · עד ועד דאתחר ומעלה ברביע תביר דאתחר ומעלה בזקף פשטא · י״ז ר״פ · ד׳ ומ״ע

אֲבָהָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃
כג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא
עַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין תִּמְנֵי
יָתְהוֹן כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא חֵילָא
לְמִפְלַח פּוּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ כד דֵּין פּוּלְחַן זַרְעֲיָת
גֵּרְשׁוֹן לְמִפְלַח וּלְמִטּוּל׃
כה וְיִטְּלוּן יָת יְרִיעָת מַשְׁכְּנָא
וְיָת מַשְׁכַּן זִמְנָא חוֹפָאֵיהּ
וְחוֹפָאָה דְּסַסְגוֹנָא דַּעֲלוֹהִי
מִלְעֵילָא וְיָת פְּרָסָא דִּתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ כו וְיָת סְרָדֵי
דַּרְתָּא וְיָת פְּרָסָא דְּמַעֲלָנָא
דִּתְרַע דַּרְתָּא דְּעַל מַשְׁכְּנָא
וְעַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר וְיָת
אַטּוּנֵיהוֹן וְיָת כָּל מָנֵי
פּוּלְחָנְהוֹן וְיָת כָּל דְּיִתְמְסַר
לְהוֹן וְיִפְלְחוּן׃ כז עַל מֵימַר
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי תְּהֵי כָּל פּוּלְחַן
בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְכָל מַטּוּלְהוֹן
וּלְכֹל פּוּלְחָנְהוֹן וּתְמַנּוֹן
עֲלֵיהוֹן בְּמַטְּרָא יָת כָּל
מַטּוּלְהוֹן׃ כח דֵּין פּוּלְחַן
זַרְעֲיָת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא וּמַטְּרַתְהוֹן בִּידָא
דְּאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃
כט בְּנֵי מְרָרִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן
לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן תִּמְנֵי
יָתְהוֹן׃ ל מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין
וּלְעֵילָּא וְעַד בַּר חַמְשִׁין
שְׁנִין תִּמְנִינוּן כָּל דְּאָתֵי
לְחֵילָא לְמִפְלַח יָת פּוּלְחַן
מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ לא וְדָא
מַטְּרַת מַטּוּלְהוֹן לְכָל
פּוּלְחָנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא וְעַבְרוֹהִי
וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי׃
לב וְעַמּוּדֵי דְּדַרְתָּא סְחוֹר

מבן שלשים שנה ומעלה ב׳ בטעם תל־שא קטנה בענין וסימן מבן שלשים קדמא דבני גרשון. וחברו דבני מררי: בני קהת כל הבא לעשות מלאכה. בני גרשון כל הבא לצבא צבא לעבד. ושארא כל הבא לצבא לעבדה: משפחת ט׳ וסי׳ נמסר בסדר במדבר סיני: ואת אהל מועד ה׳ נמסר בסדר אחרי מות: ועל המזבח ב׳ וסימן ואת קלעי החצר ואת. קלעי החצר ואת מסך: עלהם י״ג חסר נמסר בסדר ויגש: משאם ת׳ בתורה וסי׳ על פי אהרן ובניו תהיה ב׳ בו. וזאת משמרת משאם. את כלי משמרת משאם: ועמודיו ד׳ מלאים

תולדות אהרן ונשאו את יריעות. שבת כח: על המשכן ועל המזבח. שם לג:

ספורנו

וידבר ה׳ אל משה: (כד) לעבד ולמשא. לעבוד בהנוחם ולמשא בעת המסע לפי שלמעלה כשאמר ומשמרת בני גרשון באהל מועד דבר על משמרתם בעת חנייתם אמר כאן שכל מה שהיה תחת עבודתם במשמרת החנייה היה גם כן במשמרת המשא בעת המסע: (כו) ועבדו. בעת החניה תהיה משמרתם על כל הכלים האלה ועל כל הכלי׳ אשר יעשה להם ובשבילם כדי לעבוד כגון נכת ומקבות לנסוע ולעקור היתדות: (כז) לכל משאם. בעת המסע: ולכל עבודתם בעת החניה: סט

רמבן

(כו) **ואת** כל אשר יעשה להם. כתרגומו ית כל דיתמסר להון לבני גרשון לשון רש"י. ואם כן יהיה יעשה כמו איש במעגן ומעשהו בכרמל נכסיו אשר הוא עושה בהן והנכון יותר כל אשר יעשה להם למשכן ולמזבח כי כלים רבים להם:

(כז) **על** פי אהרן ובניו תהיה כל עבודת בני הגרשוני ואיזה מן הבנים ממונה עליהם איתמר לשון רש"י. ואינו נכון כי למה יזכיר אהרן אבל פירוש על פי אהרן ובניו תהיה עבודתם על פיהם הם ימנו בני הגרשוני על עבודתם ויאמר פלוני מבני גרשון יהיה נוזר על ענין כך ויהיה משורר או שוער כך וישא מן היריעות כך וגם במסע יפרקו ולא יטענו עד שיצוו אותם אהרן ובניו והנה כלם צריכין לפקידה שהוא המנוי ואלעזר אחרכל על כל שלשת הנשיאים ואיתמר גוזר על גרשון ומררי ואמר ופקדתם עליהם במשמרת. כי משה יהיה עמהם בעת המנוי כאשר יפקידו עליהם המשמרות אבל ביד איתמר תהיה משמרתם שכל אחד יחזיר כליו לידו בחנות המשכן ויאמר לו הרי לפניך כלים המסורים בידי:

(לב) **ועמודי** החצר סביב ואדניהם ויתדותם ומיתריהם. של עמודים שהרי יתדות ומיתרי קלעים במשא בני גרשון היו ויתדות ומיתרים קין

וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל־כְּלֵיהֶם
וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ
אֶת־כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם׃ לג זֹאת
עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְכָל־
עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד
אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃
שני לד וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי
הָעֵדָה אֶת־בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
וּלְבֵית אֲבֹתָם׃ לה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים
שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה
בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ לו וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם
לְמִשְׁפְּחֹתָם אַלְפַּיִם שְׁבַע מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים׃ לז אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד
אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ס לח וּפְקוּדֵי בְּנֵי
גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃
לט מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא
לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ מ וַיִּהְיוּ
פְּקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים
מא אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה׃
מב וּפְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃ מג מִבֶּן
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־
חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא

סְחוֹר וְסַמְכֵיהוֹן וְסִכֵּיהוֹן
וְאַטוּנֵיהוֹן לְכָל מָנֵיהוֹן וּלְכָל
פּוּלְחָנְהוֹן וּבִשְׁמָהָן תִּמְנוֹן
יָת מָנֵי מַטְרַת מַטוּלְהוֹן׃
לג דֵּין פּוּלְחַן זַרְעִיַת בְּנֵי
מְרָרִי לְכָל פּוּלְחַנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא בִּידָא דְאִיתָמָר בַּר
אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ לד וּמְנָא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא יָת
בְּנֵי קְהָת לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן׃ לה מִבַּר תְּלָתִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין
שְׁנִין כָּל דְאָתֵי לְחֵילָא
לְפוּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃
לו וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן
תְּרֵין אַלְפִין שְׁבַע מְאָה
וְחַמְשִׁין׃ לז אִלֵּין מִנְיָנֵי
זַרְעֲיַת קְהָת כָּל דְפָלַח
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִמְנָא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ בִּידָא
דְמֹשֶׁה׃ לח וּמִנְיָנֵי בְּנֵי
גֵרְשׁוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן׃ לט מִבַּר תְּלָתִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא וְעַד בַּר
חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְאָתֵי
לְחֵילָא לְפוּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ מ וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן
תְּרֵין אַלְפִין וְשִׁית מְאָה
וּתְלָתִין׃ מא אִלֵּין מִנְיָנֵי
זַרְעֲיַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל דְפָלַח
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִמְנָא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ׃
מב וּמִנְיָנֵי זַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן׃
מג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵילָא
וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל
דְאָתֵי לְחֵילָא לְפוּלְחָנָא

ג׳ חסר
קדמאה משפחת כטפחא תניין: משפחת בתביר תליתאה בפשטא
ג׳ כענין
סימן
ד׳ דמטעין דסבירין וסבע אשמו כראשו סימן
ס׳
ס׳ מ״ג
כול׳ חסר בנ״א
כל אורייתא חסר ו׳

וסי׳ נמסר בסדר ויקהל: על פי ה׳ ביד משה ף וסי׳ משפחת הקהתי. משפחת בני מררי. ויסעו בראשונה. את משמרת ה׳ שמרו. אשר נאחזו בה. על פי ה׳ נתנו לו את: ולבית י׳ וסי׳ ויפקד משה ואהרן. ופקודי בני גרשון. כל הפקודים אשר פקד. ולבית שאול עבד. ויעש המלך את עצי האלמגים וחברו. ולבית מלך יהודה. ולבית הרכבים. והיה לאב ליושב ירושלים. קרא בגרון אל תחשוך: למשפחתם ולבית אבתם ג׳ וסימן הקהתי. גרשון. הלוים. ושארא לבית. למשפחותם ח׳ מלאים וסימן נמסר בסדר במדבר סיני:

(לב) ויתדתם ומיתריהם. של עמודים שהרי יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח. ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים בשפתם העליונה בכלונסות וקונדיסין כמו ששנויה במלאכת המשכן: (מז) עבודת עבדה

רמבן

היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא יגביהם הרוח ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים לשפתם העליונה בכלונסות וקונדסין כמו ששנינו במלאכת המשכן לשון רש״י. ואיני יודע מה יעשו יתדות בעמודים ועוד מה נשתנו יתדות של עמודים משאר היתדות שאלו לבני גרשון ואלו לבני מררי ולא מצאתי במשנת מלאכת המשכן שיהיו יתדות לעמודים. אלא כך שנו שם היה מחבר את הקונדסין במיתרים ובעמודים ומחברן בתוך יתדות של האהל. וכשם שהיו יתדות למשכן כך היו יתדות לחצר שנאמר לכל כלי המשכן ולכל עבודתו וכל יתדותיו וכל יתדות החצר סביב נחשת. זה לשון הברייתא. ולא נשנה שם שיהו יתדות לעמודים אבל נפרש כי יתדות ומיתרים של קלעי החצר היו ביד בני מררי ומיתרים ויתדות של משכן והאהל הם שהיו ביד בני גרשון כי ואת מיתריהם ואת כל כלי עבודתם כנוי ליריעות המשכן ולאהל מועד הנזכרים בראש הפסוק לא לחצר וכן אמר למעלה ואת מיתריו שהוא רמז למשכן הנזכר לא לקלעי החצר. ודומה לזה אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו אל שבט אביך הרחוק לא על בניך הקרוב וכן פדויו מבן חדש תפדה שב אל נכור האדם לא בכור הבהמה הטמאה וכן רבים אבל לפי לשון הברייתא נ״ל שלא היו בני גרשון נושאים אלא בגדים לא נחשת ועצים כלל והוא ששנינו בני גרשון היו ממונים במערב והם ממונים על כלי הארג ואם כן יהיה פירוש ויתדותם של המשכן ושל עמודי החצר סביב ומיתריהם של עמודי החצר בלבד וכן אמר למעלה קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו וכל כליו וכל עבודתו ויכלול יתדותיו ולכך יזכיר מיתרים בשניהם ולא יזכיר יתדות רק בבני מררי:

ומעם ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם. שיפקד ביד כל איש במספר שמות לגלגלתם כלי משאם יאמר איש פלוני ישא מן הקרשים כך במספר ופלוני מן הבריחים או העמודים כך במספר לא שיצוה בני מררי בכללם ישאו כל הקרשים והאדנים והעמודים והזכיר זה תחלה בבני מררי בעבור כובד משאם אולי יקל כל אחד ממשאו ויטיל על חבירו וה״ה גם בבני קהת וגרשון:

ופקדיו

רשי

עבדה. זאת השיר במצלתים וכנורות שהוא עבודה לעבודה אחרת: ועבדת משא. כמשמעו: (מט) ופקדיו אשר צוה ה' את משה. ואותן הפקודים היו במצוה מבן שלשים שנה ועד בן חמשים: (ב) צו את בני ישראל וגו'. פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן ושמונה פרשיות נאמרו בו ביום כדאיתא במסכת גיטין בפרק הניזקין: וישלחו מן המחנה. שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן תוך הקלעים היא מחנה שכינה. חניית הלוים סביב כמו שמפורש בפרש' במדבר סיני הוא מחנה לויה· ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות הוא מחנה ישראל. (פסחים סז) הצרוע נשתלח חוץ לכולן. הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים וטמא לנפש מותר אף בשל לויה ואינו משולח אלא משל שכינה וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים: טמא לנפש. דמסאב לטמי נפשא דאנשא אומר אני שהוא לשון עצמות אדם בלשון ארמי והרבה יש בב"ר אדריאנוס שחיק עצמות: שחיק טמיא

למעול

אבן עזרא

דבקה: (מז) עבדת עבדה. כאשר פרשתי והנה טעם כל הפקודים שהיו מבן שלשים שנה: (מט) איש איש. על גרשון קהת ומררי. על עבודתו ועל משאו. על כן ופקודיו ונסמכה פרשת וישלחו מן המחנה בעבור היות השכינה בתוך המחנות בנסעם ובחנותם: (ב) כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש. אלה הם מטומאת שבעה והם מטמאים אחרים על כן לא יצא בעל קרי מחוץ למחנה ואין יד במחנה לצאת חוץ רק כל אחד חופר באהלו כמנהג כל המחנות כלן כי תינוקים יש ביניהם. ופרשת כי תצא מחנה על מחנה קטן ידבר שאין שם משה והארון ביניהם ואין (ס"א והם) סובבים כי במחנה ישראל השכינה באמצע ועוד אפרשנו במקומו: (ג) נקבה. זבה או נדה או מצורעת או טמאת מת: (ד) ויעשו כן. מיד קודם שנסעו והטמאים בנסעם יסעו בין דגל אפרים לדגל דן על דרך סברא כי לא פורש. ונסמכה פרשת איש או אשה

לעבדה באהל מועד: מד ויהיו פקדיהם למשפחתם שלשת אלפים ומאתים: מה אלה פקודי משפחת בני מררי אשר פקד משה ואהרן על־פי יהוה ביד־משה: מו כל־הפקדים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל את־הלוים למשפחתם ולבית אבתם: מז מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן־חמשים שנה כל־הבא לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד: מח ויהיו פקדיהם שמנת אלפים וחמש מאות ושמנים: מט על־פי יהוה פקד אותם ביד־משה איש איש על־עבדתו ועל־משאו ופקדיו אשר־צוה יהוה את־משה: פ

שלישי ה א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב צו את־בני ישראל וישלחו מן־המחנה כל־צרוע וכל־זב וכל טמא לנפש: ג מזכר עד־נקבה תשלחו אל־מחוץ למחנה תשלחום ולא יטמאו את־מחניהם אשר אני שכן בתוכם: ד ויעשו־כן בני ישראל וישלחו אותם אל־מחוץ למחנה כאשר דבר יהוה אל־משה כן עשו בני ישראל: פ

ה וידבר יהוה אל־משה לאמר: ו דבר אל־בני ישראל איש או־

במשכן זמנא: מד והוו מניניהון לזרעיתהון תלתא אלפין ומאתן: מה אלין מניני זרעית בני מררי דמנא משה ואהרן על מימרא דיי בידא דמשה: מו כל מניניא דמנא משה ואהרן ורברבי ישראל ית ליואי לזרעיתהון ולבית אבהתהון: מז מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי למפלח פולחן פולחנא ופולחן מטול במשכן זמנא: מח והוו מניניהון תמניא אלפין וחמש מאה ותמנן: מט על מימרא דיי מנא יתהון בידא דמשה גבר גבר על פולחניה ועל מטוליה ומנינוהי דפקיד יי ית משה: א ומליל יי עם משה למימר: ב פקיד ית בני ישראל וישלחון מן משריתא כל דסגיר וכל דדאיב וכל דמסאב לטמי נפשא דאנשא: ג מדכר עד נוקבא תשלחון למברא למשריתא תשלחונון ולא יסאבון ית משריתהון דשכינתי שריא ביניהון: ד ועבדו כן בני ישראל ושלחו יתהון למברא למשריתא כמא דמליל יי עם משה כן עבדו בני ישראל: ה ומליל יי עם משה למימר: ו מליל עם בני ישראל גבר או אתתא

סימן. קדמא אלה פקודי משפחת פקודי בפשטא תניין ברביע תליתא בזקף פר"ז סימן. קדמא ויהיו פקודיהם בטפחא תניינא בזקף תליתא בטפחא רביעי באתנח. ל' ותי' ואל משאו. ט' דמטעין דסבי' כאשר. ל'. ט' פסוק כל וכל וכל. ל'. ל'. ל'. כ' את מקום בסאי. ט"ע מ"ל בפו'. ד'

על פי ה' פקד אותם ט' זוגין חד ואל חד ועל וסי' ואל אדם אל נא אשא פני איש. ועל אדם והוא ישקט ומי. ואל המקדש ושלשים יום ושלשת. ועל המקדש ויביאו פרים שבעה. ואל איתמר וידבר משה אל אהרן. ועל איתמר ואת שעיר החטאת דרש דרש. ואל משאו וזאת עשו להם וחיו. ועל משאו על פי ה' פקד אתם. ואל שדה ויהי מקצה שבע שנים. ועל שדה ויהי הוא מספר. ואל ישבית אך ירע תרעו כי אם. ועל ישבית הנני שלח ולקחתי. ואל אלהית ותאמר הנה שבת יבמתך. ועל אלהיה הנני פוקד על אמון מנא. ואל ההרים אנשי רכיל היו בך. ועל ההרים ואקרא חרב על הארץ. ואל עמים כה אמר ה' הנני אשא. ועל עמים ונשפטתי אתו בדבר: כל צרוע וכל זב ט' פסוקי' אית בהון כל וכל וכל וסימן כל צרוע וכל. ויקם העם כל היום. כל ערי המישור. ויתקבצו אליו כל איש מצוק. ויסקל באבנים את דוד. ויתר כל דברי אסא וכל גבורתו. ויצות המלך אחז. לכן כל אכליך יאכלו. ויענו את ירמיהו כל האנשים:

תולדות אהרן

לעבד עבדת עבדה. חולין כד ערכין יא: וישלחו. פסחים סו סז נה תענית כא מכות טו מנחות נה: וכל זב. פסחים סז: מזכר עד נקבה. נדה כח: אל מחוץ למחנה. פסחים נה: ולא יטמאו את מחניהם. פסחים סז מכות יד זבחים קיז: דבר אל בני. תמורה ב': איש או אשה. פסחים מג סוכה כה יבמות פד קדושין לה קמא טו תמורה ב' נדה מח:

בעל הטורים

ולא יטמאו ב' . ולא יטמאו את מחניהם. ולא יטמאו עוד בני ישראל את שם קדשי שאם יטמאו את מחניהם או מטמאין את שם קדשי. כדכתיב למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי: מזכר עד נקבה תשלחו. כשם שנתגרשו אדם וחוה ונחש מג"ע. וסמיך פרשת סוטה לפי שהנחש הטיל זוהמא בחוה ונפלו ירכיו דכתיב על גחונך תלך וסמיך פרשת נזיר ע"ש הפרי שאכל אדם שבאשון עצמו ענבי רוש:

ספורנו

(מט) איש איש על עבודתו ועל משאו ופקדיו. מנה כל אחד מהם על העבודה שיעשה בעת החניה: ועל משאו. בעת המסע שידע כמה משקל משאו וידע גם כן פקודיו והוא שידע שמות הכלים שיפאת הנקובים בשם כאמרו ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם:

למעל

רמבן

(מט) ופקדיו אשר צוה ה' את משה. מסורת ה' כתיבין אשר וסבירין כאשר ואותן הפקודים היו במצוה מבן שלשים ועד בן חמשים לשון רש"י. ואם כן יהיה ופקודיו כנוי למשה. אבל ר"א פי' כי איש איש על גרשון קהת ומררי שמנה משה לכל אחד משלשתם על עבודתו ועל משאו כאשר הזכיר למעלה וזה טעם ופקודיו של כל איש ואיש הנזכר ויתכן שיהיה אשר צוה כפשוטו יאמר שמנה שלשת האחים האלה כל אחד על עבודתו ועל משאו כמו שמפורש למעלה ופקודיו של כל אחד מהם אשר צוה ה' את משה לפקוד אותם לגלגלותם מינה על עבודתו ועל משאו שהזכיר שמנה אותם למשפחותם ומינה היחידים לגלגלותם כל אחד על עבודתו ועל משאו. וכן הדין שאין בן לוי רשאי לעשות במלאכת חבירו ולא לסייעו בה כמו שאמרו וכבר בקש ריב"ח לסייע את ר"י בן גודגדא בהגפת דלתות אמר לו חזור לאחוריך שכבר אתה מתחייב מיתה שאני מן השוערים ואתה מן המשוררים:

ה (ב) וישלחו מן המחנה. אחר שהקים את המשכן צוה בשלוח הטמאים מן המחנה שיהיה המחנה קדוש וראוי שתשרה בו שכינה והיא מצוה נוהגת מיד ולדורות ובעבור שמנה ישראל למשפחותם לבית אבותם והבדיל מהם ערב רב אשר בתוכם השלים כאשם הגזילות דין הגוזל את הגר:

וטעם

ו אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיהוָה וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא׃ ז וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ׃ ח וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו׃ ט וְכָל־תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ י וְאִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ פ

אֲרֵי יַעְבְּדוּן מִכָּל חוֹבֵי אֱנָשָׁא לְשַׁקָּרָא שְׁקַר קֳדָם יְיָ וִיחוּב אֱנָשָׁא הַהוּא׃ ז וִיוַדּוּן יָת חוֹבֵיהוֹן דַּעֲבַדוּ וְיָתֵב יָת חוֹבְתֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וְחוּמְשֵׁיהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן לִדְחַב לֵיהּ׃ ח וְאִם לֵית לְגַבְרָא פָּרִיק לְאָתָבָא חוֹבְתָא לֵיהּ חוֹבְתָא דְּמִתִיב קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא בַּר מִדְּכַר כִּפּוּרַיָּא דִּיכַפַּר בֵּיהּ עֲלוֹהִי׃ ט וְכָל אַפְרָשׁוּתָא לְכָל קוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּיקָרְבוּן לְכַהֲנָא דִּלֵיהּ יְהֵי׃ י וּגְבַר יָת מַעֲשַׂר קוּדְשׁוֹהִי דִּלֵיהּ יְהוֹן גְּבַר דְּיִתֵּן לְכַהֲנָא דִּלֵיהּ יְהֵי׃

ו׳ חסר · ח׳ פסוק אית בהון חטי׳ ועשיה. ויד · כ׳ פסחין · ג׳ ואם סכסף · ט׳ ר״פ בסיפא ט · ח׳ ר״פ אית בהון ב׳ מלין דמיין קדמאה נסיב ו׳ ותניינ׳ קרתי

אבן עזרא

אשה כי הגרעת והזוב יבואו בעבור מעל. וטעם להזכיר זאת הפרשה פעם אחרת להזכיר ואם אין לאיש גואל. (ז) והתודו. איזה מהם שיהיה איש או אשה: בראשו. כאשר הוא לא פחות ממנו: וחמישתו יוסף עליו. אם הוא מתודה מעצמו ואם יש עדים עליו יוסיף שני חמישיות ומעתיקי הדת אמרו חומש החומש ודעתם רחבה מדעתנו: (ח) המושב לה׳. בעבור יראת השם השיבו: (י) ואיש את קדשיו לו יהיו. טעמו ברשות המקדיש הם שיתנם לאיזה כהן שירצה והזכיר זה בעבור מתנות כהונה. וטעם השוטה

רשי

(ו) למעול מעל בה׳: הרי חזר וכתב כאן פרשת גוזל ונשבע על שקר היא האמורה בפרשת ויקרא (ויקרא ה) ומעלה מעל בה׳ וכחש בעמיתו וגו׳ ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה האחד שכתב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם ע״פ עדים עד שיודה בדבר והשני על גזל הגר שהוא נתון לכהנים: (ז) את אשמו בראשו. (ב״ק קט) הוא הקרן שנשבע עליו: לאשר אשם לו. (כתובות יט) למי שנתחייב לו: (ח) ואם אין לאיש גואל. שמת התובע שהשביעו ואין לו יורשים: להשיב האשם אליו. כשנמלך זה להתודות על עוט ואמרו רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים או בן או אח או שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה עד יעקב אלא זה הגר שמת ואין לו יורשים: האשם המושב. זה הקרן והחומש: לה׳ לכהן. קנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר: מלבד איל הכפורים. האמור בויקרא שהוא צריך להביא: (ט) וכל תרומה וגו׳. אמר רבי ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא המחזר אחריה לבית הגרנות ומה ת״ל אשר יקריבו לכהן אלו הבכורים שנא׳ בהם (שמות כג) תביא בית ה׳ אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהם ת״ל לכהן לו יהיה בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתנין לכהן: (י) ואיש את קדשיו לו יהיו. לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבואו ויטלום בזרוע ת״ל ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים. ועוד מדרשים הרבה דרשו בו בספרי. ומדרש אגדה ואיש את קדשיו לו יהיו מי שמעכב מעשרותיו ואינו נותנן לו

חטאת ל׳ חסרים וסימן איש או אשה כי יעשו. חטאת ירבעם. אך לא סרו מחטאת ירבעם דיהושפט. בחטאת מנשה דמלכים. יבקש עון ישראל והנה הוליד בן: את חטאתם אשר עשו. חד מן ח׳ פסוקים דמיין אית בהון חטייה ועשייה וסימן והתודו את חטאתם אשר עשו. ואת חטאתכם אשר עשיתם. על חטאתו אשר חטא דזמרי. וילך בכל חטאת אביו אשר דאבים. וילכו בני ישראל בכל חטאת ירבעם והוליד בן פריץ. כי על אף ה׳. והרשע. כי ישוב מכל חטאתו: והתודו ב׳ וסימן והתודו את עונם. והתודו את חטאתם אשר עשו: אשם ב׳ פתחין וסי׳ אשם אשם לה׳. לאשר אשם לו: המושב ב׳ חד קמץ וחד פתח וסי׳ בפי אמהתחיכם. האשם המושב בתרא קמץ: קדשיו ג׳ וסימן ואיש את קדשיו לו יהיו. ויקח יהואש דמלכים. ויבא את

תולדות אהרן והשיב את אשמו. ב״ק קי: וחמישתו. ב״מ נד: ונתן לאשר. פסחים לא כתובות יט פב גיטין לו קדושין טו קמא מ: ואם אין לאיש. קמא קט קי סנהדרין סח: האשם המושב. קמא קט קי: לכהן. שם ערכין כח: מלבד איל. קמא קי קיא ערכין כח: איש את קדשיו. ברכות סג קמא קט ערכין לד: איש אשר יתן. ברכות שם קמא שם קי:

בעל הטורים מכל חטאת האדם. סמך לשילוח הטמאים שע״י חטאת האדם שחטא אדם הראשון שאכל מן העץ. והנחש הטעה האשה והוציאה ש״ר באדם שהוכו הני׳ הנחש בצרעת. ואשה בזיבה. ואדם במות תמות. וכסדר קללתן מנאם כאן צרוע היינו הנחש. וזב היינו האשה. וטמא לנפש היינו האדם שנענש במות תמות: למעל מעל בה׳. לומר שכל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של מעלה: הנפש ההיא והכוזו. רמז שכל המומתין מתודין בעת יציאת הנפש. תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהיה מוקי לה בספרי בבכורים: יקריבו בגי׳ הם הבכורים: ואיש את קדשיו לו יהיו. וסמיך ליה פרשת סוטה לומר לך שמעכב קיני הכהנים ואינו מקריבם כדכך סעמו בכי עלי הוי כאילו שכנוס:

ספורנו

ה (ו) למעל מעל בה׳. כבר באה הקבלה שזה נאמר על גזל הגר כי אמנם הגוזל אותו מחלל שם אלהיו בעיני הגר אשר בא לחסות תחת כנפיו ולכן יקרא מועל בקדש והייב אשם כמפסס כל מועל בו: (ח) המושב לה׳. כי כשאין הבעלים קיימים ראוי להשיב הגזל לבעלי בעליו והוא האל יתברך כענין שאמרו רבותינו ז״ל (מציעא פרק המפקיד) מת העבד יחזיר לרבו: (ט) וכל תרומה. כבר באה הקבלה שהתרומה האמורה בזה המקום היא הבכורים הנקרבים לאל ית׳ כמו שמנהג להקריב בכורים לבעל הקרקע כאמרו הגדתי היום לה׳ אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה׳ ואמר כאן שכמו שגזל הגר המושב לה׳ והוא נותנו לכהן של משמר כמו כן הבכורים הנקרבים לאל ית׳ הוא נותנם לכהן של משמר: (י) ואיש את קדשיו לו יהיו. אבל שאר קדשים והם תרומות ומעשרות אף על פי שהם מוקדשים לה׳ אינם לשום כהן מיוחד אלא לאותו כהן שיתנם אליו הבעלים: איש אשר יתן לכהן. אבל כשהאחד מהבעלים יתן לכהן איזה קדש לא יהיה עוד בכלל קדשיו אבל לו יהיה לכהן המקבל ולא

רמבן

(ו) **וטעם** מכל חטאת האדם כמו אשר יעשה האדם מכל חטאת לחטוא בכנה מכל מה שיחטא איש באיש וכחש בעמיתו ואמר למעול מעל בה׳ שישבע בשמו לשקר ויאשם לפניו ולפי שכבר הוזכר החטא הזה ולא בא לחדש אלא גזל הגר דבר בו בלשון קצרה ואמר בכאן איש או אשה מפני שאין דרך האשה לגזול ואולי לא יחייב אותה הכתוב בחומש ואשם כאיש והזכיר וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל לומר שאם נתנו התרומה לכהן תהיה שלו והגוזל אותה ממנו נדון בדין אשם גזילות. ולכך הזכירם בכאן או שבא להשלים תורת הכהנים בתרומה כי עדיין לא הזכירה רק ברמז מלאתך ודמעך לא תאחר וכן הם יאכלו בלחמו אבל לא ביאר דין התרומה שתנתן לכהן כלל והזכיר המעשה בסוף ת״כ שיהיה קדש לה׳ ועכשיו בא לצוות בתרומה ובקדשים שיהיו לכהנים במתנות הבעלים שיתנו אותה להם לרצונם לומר שטובת הנאה לבעלים היא ולא נזכרה מנחת הסוטה עם שאר המנחות בת״כ בעבור שהיא מנחת קנאות ואינה לכפרה והשלים בכאן את דינה ועוד בעבור שיתם את הטעם לבית אבותם נתן להם דת ודין לדעת את הממזרים שאינם בני בעלי אמותם כאשר יבא חסד בלב האיש על אשתו וכן השלים בקרבנות דין הנזיר כי אחרי שהוקם המשכן ונבדלו מהם הטמאים לקח מבחוריהם לנזירים אשר נבאו פתח אהל מועד לעמוד לפני ה׳ לשרתו ולברך בשמו ועוד כי האשה שתדור בנזירות הפך הסוטה ולפיכך אמר בפרשה איש או אשה כי יפליא ורבותינו אמרו עוד למה נסמכה פרשת נזירות לפרשת סוטה שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין והטעם כי זנות יין ותירוש יקח לב וגידול השער הפך הבחורים המסלסלים שער ראשם להתנאות והגידול יוליד דאגה בלב איש ולפיכך הוא קדוש וצריך להשתמר מן הטומאה כי הוא ככהן המשרת לאלהיו:

(ט) **וכל** תרומה לכל קדשי בני ישראל. יאמר כי תרומה אשר יקדישו בני ישראל אותה כלומר שירימוה ויקדישוה לכהן כי בעבור שאין לתרומה שעור אמר הכתוב כי כל אשר יפרישו ממנה תהיה לכהן כאשר יקריבו אותם הבעלים לתתה אליו לא שיטלנה הכהן בזרוע וזהו פשוטו של מקרא וכך אמרו בספרי רבי עקיבא אומר בא הכתוב ללמדך שאם רצה לעשות כל גרנו תרומה רשאי ובלבד שישייר מקצת ועוד שנו שם בספרי אשר יקריבו לכהן אמר ר׳ ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן מה ת״ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה לפי שהוא אומר ראשית בכורי אדמתך וגו׳ אבל לא שמענו מה יעשה בהם ת״ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו נתונין לכהן ופי׳ רש״י וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא עצמו מחזר עליה בבית הגרנות ואינו מחוור אבל פירושה על דעת רבי ישמעאל שאין הקרבה בתורה אלא בקרבים על גבי המזבח לפיכך דרש אשר יקריבו בבכורים שהם טעונין תנופה והגשה יאמר הכתוב כי כל הבכורים אשר יקריבו הבעלים לשם לכהן המקריב לו יהיה ומה שאמר לפי שנאמר תביא בית ה׳ אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהן לומר שעדיין לא למדנו בבכורים שיהיו כמתנות כהונה כלל ובכאן הוא שלימד עליהן תחלה שיהיו נתונין לכהן אבל אחרי כן חזר ושנאה בפרשת כהונה בכורי כל אשר בארצך לך יהיה שהם חזר ושנה גם כן תרומה וקדשים כדי שיכלול כל מתנות כהונה יחד ויכרות בכולן ברית מלח ועוד לדברים שנתחדשו שם בפרשה כל טהור בביתך יאכלנו ולמדנו עוד מכאן שיהיו הבכורים לאנשי משמר שיקריבוה ואינה לכל כהן שירצה כתרומה:

(י) **ואיש** את קדשיו לו יהיו. הנכון בכתוב הזה שיאמר שכל קדשי האדם יהיו שלו לומר שכל הקדשים שלא יצוה בהם ליתן אותם לכהן יהיו

רביעי יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ יב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־
תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל׃
יג וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זֶרַע
וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה
וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא
לֹא נִתְפָּשָׂה׃ יד וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־
קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא
נִטְמָאָה אוֹ־עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה
וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא
נִטְמָאָה׃ טו וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־
אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת־
קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה
קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן
וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת
קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת
עָוֺן׃ טז וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן
וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי יְהוָה׃ יז וְלָקַח
הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ

י"ג · פ · ק"ס ל' · י"א כתיב יו"ד בסוכם · י"א כתיב יו"ד בתוכם · כל אורי' כ"כ כמ"א והעומר · כ"ל חסר כמ"ב מ"ל

יא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
יב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר גְּבַר אֲרֵי
תִסְטֵי אִתְּתֵיהּ וּתְשַׁקַּר בֵּיהּ
שְׁקָר׃ יג וְיִשְׁכּוּב גְּבַר יָתַהּ
שְׁכוֹבַת זַרְעָא וִיהֵא מְכַסָּא
מֵעֵינֵי בַעְלַהּ וּמִטַּמְרָא וְהִיא
מְסָאֲבָא וְסָהִיד לֵית בַּהּ
וְהִיא לָא אִתַּחֲדַת׃ יד וְיִעְבַּר
עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וִיקַנֵּי יָת
אִתְּתֵיהּ וְהִיא מְסָאֲבָא אוֹ
עֲבַר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה
וִיקַנֵּי יָת אִתְּתֵיהּ וְהִיא לָא
מְסָאֲבָא׃ טו וְיַיְתֵי גַבְרָא
יָת אִתְּתֵיהּ לְוָת כַּהֲנָא וְיַיְתֵי
יָת קוּרְבַּנַהּ עֲלַהּ חַד מִן
עַסְרָא בִּתְלָת סְאִין קִמְחָא
דְסַעֲרִין לָא יְרִיק עֲלוֹהִי
מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן עֲלוֹהִי
לְבוֹנְתָא אֲרֵי מִנְחַת קִנְאֲתָא
הוּא מִנְחַת דּוּכְרָנָא מַדְכְּרַת
חוֹבִין׃ טז וִיקָרֵיב יָתַהּ
כַּהֲנָא וִיקִימִנַּהּ קֳדָם יְיָ׃
יז וְיִסַּב כַּהֲנָא מֵי כִיּוֹר בְּמָן

רשי

לו יהיו המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה למודה לעשות: איש אשר יתן לכהן. מתנות הראויות לו: לו יהיה. ממון הרבה: (יב) איש איש כי תשטה אשתו. מה כתיב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך לבא אצלו להביא לו את הסוטה: איש איש. ללמדך שמועלת בשתים באיש מלחמה שלמעלה ואישה מלמטה: כי תשטה אשתו. שנו רבותינו אין המנאפין נואפין עד שתכנס בהן רוח שטות דכתיב כי תשטה וכתוב בו (משלי ו) נואף אשה חסר לב. ופשוטו של מקרא כי תשטה תט מדרכי צניעות ותחשד בעיניו כמו (משלי ד) שטה מעליו ועבור (שם ז) אל ישט אל דרכיה לבך: ומעלה בו מעל. ומהו המעל ושכב איש אותה: (יג) ושכב איש. (סוטה כח) פרט לקטן ומי שאינו איש: אותה שכבת זרע. (יבמות נה) שכיבתה פוסלת אותה ואין שיכבת אחותה פוסלת אותה כמעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו: ונעלם מעיני אישה. (סוטה כו) פרט לסומא הא אם היה רואה ומעמעם (ס"א ומעלים) אין המים בודקין אותה: ונסתרה. שיעור שתראה לטומאת ביאה: ועד אין בה. הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שותה: ועד אין בה. בטומאה אבל יש עדים לסתירה: נתפשה. נאנסה כמו (דברים כב) ותפשה ושכב עמה: (יד) ועבר עליו. קודם לסתירה: רוח קנאה וקנא. פירשו רבותינו לשון התראה שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני: והיא נטמאה או עבר עליו וגו'. כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו: (טו) קמח. שלא יהא מסלת: שעורים. ולא חטים (סוטה יד) היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה: לא יצוק עליו שמן. שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך: ולא יתן עליו לבונה. (סוטה ח) שהאמהות נקראו לבונה שנאמר (שיר ד) אל גבעת הלבונה והיא פירשה מדרכיהן: כי מנחת קנאת הוא. הקמח הזה קמח לשון זכר: מנחת קנאות. מעוררת עליה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל: (יז) מים קדשים. שקדשו בכיור (כתובות ע"ב) לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות וזו פירשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח וזו קלקלה לאחר
תבדק

אבן עזרא

השוטה בעבור ומעלה בו מעל: (יב) תשטה. תסור מהדרך הישרה וכן שטה מעליו ועבור: (יג) שכבת זרע. השכיבה הידועה כי עקרה לזרע: ונסתרה. שלא גלתה היא הדבר ואפי' עד אחד אין בה שתהיה חשודה בעבורו: והיא לא נתפשה. בעדים אנסים או על ידי נשים עד שתהיה חשודה: (יד) ועבר עליו. לשון זכר וכן רוח גדולה וחזק מאד וטעם עבר שעלה במחשבתו: (טו) והביא. בעל כרחה: עליה. עמה או בעבורה: קמח שעורים. אמרו רבותינו היא עשתה מעשה בהמה תביא מאכל בהמה ומנחת הנדבה היא סולת חטים לזכרון לטוב וזאת המנחה מזכרת עון אם היה שם ע"כ היא גרועה להיותה שעורים בלא שמן ובלא לבונה: (טז) והקריב אותה. המנחה: והעמידה לפני ה'. לפני המזבח. (יז) מים קדשים. מהכיור

קדשיו דד"ת: תשטה ב' וסי' כי תשטה אשתו: זאת תורת הקנאות: והיא י"א כתיב יו"ד בתור' וסימן נמסר בסדר וישב: ולא יתן ג' נמסר בסדר בא: והעמדה לפני ה' חד מן ז' זוגין מיחדין חד מיעוט וחד ריבוי וסימן והעמדה לפני ה'. והעמידה על גחליה. ושברה כשבר נבל. רפה שבריה כי מטה. תנגי מפתח פתחה ועתה פתוחיה יחד. וכבר עליה פשעה. כיה' הוגה על רב פשעיה. תסוב על צירה. כי נהפכו עליה ציריה. ויגידה על מה אבדה. ויגידה ויערכה לי. וגדרתי את

תולדות אהרן דבר אל בני ישראל. סוטה כד: איש איש כי תשטה. ברכות סג סוטה ג כג כד כו כז מעילה יח: ושכב איש אותה. יבמות לה (יבמות יא): שכבת זרע. יבמות כו נה: ונעלם מעיני אישה. סוטה כז שבועות ס: ונסתרה והיא נטמאה. סוטה ב ד כו כח: ועד אין בה. סוטה ב ג ו לא: והיא לא נתפשה. יבמות נו כתובות נו נט סוטה ב כו לא נדה נב: ועבר עליו רוח. סוטה ג (סוטה טו יבמות יז): וקנא את אשתו. סוטה ב ג כו כו כח: או עבר עליו. סוטה ג כה: והביא האיש. ברכות סג כתובות פא סוטה ז כו: והביא את קרבנה. מנחות ס: מנחת זכרון. סוטה ב מנחות ד: והעמידה לפני ה'. נזיר מה: בכלי חרש. סוטה טו:

רמבן

יהיו לבעלים והם מותרים בהם אף ע"פ שנקראו קדש ואיש אשר יתן לכהן כאשר צויתיו לו יהיה כי גם הקדשים אשר יצוה הכתוב לתתם לכהן יש לבעלים זכות בהן שהם לכהן ההוא אשר יתנם לו האיש כממונו והנה מעשר שני ונטע רבעי שאמר בהן הכתוב שיהיו קדש לה' הם לאיש כממונו וכן מעשר בהמה. אבל שאר הקדשים אשר יצוה בהם בפרשת ויקח קרח שיתנו הם לכהן אשר יתנהו לו מיד הבעלים. לא שיוכלו הכהנים לגזול אותם מהם ומאליהו נלמד שטובת הנאה לבעלים. וזה הנכון כפשוטו והוא דעתו של אונקלוס וכדרך זה נדרש בסיפרא אמרו וכל הקדשים היו בכלל שנא' ואיש את קדשיו וגו' משך הכתוב כל הקדשים ונתנם לכהנים ולא שייר מהם אלא תודה ושלמים ופסח מפני שאף הם לבעלים אבל לא הוצרך הכתוב בזה כלל:

(טו) לא יצוק עליו שמן. שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך ולא יתן עליו לבונה שהאמהות קרויות לבונה שנ' אל גבעת הלבונה וזו פרשה מדרכיהן כי מנחת קנאות היא הקמח הזה מעוררת בה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל ל' רש"י מדברי רבותינו. וע"ד כל המפרשים כי מנחת קנאות הוא לומר בעבור שזאת המנחה מנחת עונש היא גרועה להיות שעורים בלא שמן ולבונה כי המנחה אשר אזכרתה לרצון לה' באות סלת חטים בשמן ולבונה (היא) ולפי דעתי כי טעם מנחת קנאות יחזור אל ראש הפסוק יאמר שיביא האיש את הקרבן על אשתו כלומר במקומה כי מנחת קנאות היא להזכיר עונה ואיננו ראוי שתביאנו היא משלה אבל הוא יקריב מנחה לשם שיקנא את קנאתו וינקום את נקמתו ממנה. וטעם השעורים שתהיה סערת חמת ה' חמה יוצאה סער מתחולל על ראש הרשעים יחול וכענין צליל שעורים האמור בגדעון שפתרו אותו לנער ומהומה רבה וכן בכלי חרש סימן שתשבר ככלי יוצר וכן
סעפר

ספורנו

ולא יוכלו הבעלים ולא שאר הכהנים להפקיעו ממנו: (יב) כי תשטה אשתו. תשטה מדרכי צניעות: ומעלה בו מעל חללה את קדש ה' אשר אהב בקדושי האישות בחבוק ונשוק זולת אישה ודומיהם: (יג) ושכב איש אותה שכן דרכו של יצר הרע לנטות מרעה אל רעה. ונעלם מעיני אישה. אף על פי שקדמו כל אלה יקרה שיהיה הדבר נעלם מעיני אישה כאלו תכהינה עיניו מראות שאם היה יודע ושותק לא היו המים בודקין את האשה כלל כמו שבארו ז"ל: ונסתרה. אחר כל אלה ונודע זה לאישה: (יד) ועבר עליו רוח קנאה. רוח טהרה להתרות בה מאחר שידע שסטתה מדרכי צניעות: וקנא את אשתו. התרה בה ואמר אל תסתרי עם איש פלוני: או עבר עליו רוח קנאה. רוח שטות בלתי סבה ראויה שיקנא: והיא לא נטמאה. אבל אם עברה על התראתו ונסתרה אף על פי כן: (טו) והביא האיש את אשתו. ולא נאמר מאחר שבכל זה שסטתה אשתו מדרכי הצניעות ומעלה בו מעל ישב ודמם אין זה כי אם רוע לב ואף על פי שנעלם מעיניו ששכב איש אותה לא נחוש לקנאתו וכן אם קנא בלי סבה לא בשביל זה נאמר שתהיה קנאתו דבר בטל כי אמנם אף על פי כן נמחוק המגלה

אבן עזרא

מהכיור כי כבר נקדשו: בקרקע. ידוע תחת הקרקע: (יח) ופרע את ראש האשה, יגלה ולפי דעתי יוציא פרע ראשה שהיה מכוסה: מי המרים. לפי דעתי שמלת מי סמוך ומלת המרים תאר השם אם כן סודו ידוע גם יתכן שנקראו על שם סופם כמו ובגדי ערומים תפשיט והעד ובאו בה המים המאררים למרים להורות כי האלות הנקראות המאררים ישימו המים מרים אחר היותם מתוקים. ומלת המאררים· מהבנין הכבד כמו אשר אררה ה': (יט) וטעם והשביע. שתענה האשה אמן אמן: אם לא שכב איש אותך. הטעם איש אחר בחזקה: ואם לא שטית. ברצונך ודקדוק שטית סטית טומאה כמו לא תבנה אתהן גזית: הנקי. תהיה נקיה כמו ומות נכר ויתכן להיות והשביע הראשון בשם והשני באלה כאשר הוא מפורש: (כא) ירך ובטן. שכנים: צבה. כמו נפוחה ואין ריע לו חוץ מהפרשה

דחסף ומן עפרא דיהי ביסודי משכנא יסב כהנא ויתן למיא: יח ויקים כהנא ית אתתא קדם יי ויפרע ית רישא דאתתא ויתן על ידהא ית מנחת דוכרנא מנחת קנאתא היא ובידא דכהנא יהון מיא מריריא מלטטיא: יט ויומי יתה כהנא ויימר לאתתא אם לא שכיב גבר יתיך ואם לא סטית לאסתאבא בר מבעליך הוי זכאה ממיא מריריא מלטטיא האלין: כ ואת ארי סטית בר מבעליך וארי אסתאבת ויהב גבר ביך ית שכובתיה בר מבעליך: כא ויומי כהנא ית אתתא במומתא דלוטא ויימר כהנא לאתתא יתן יי יתיך ללוט ולמומי בגו עמיך בדיתתן יי ית ירכיך מסיא וית מעיכי נפיחין:

ג׳ וּמִן־הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־הַמָּיִם: יח וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים: יט וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם־לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה: כ וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ: כא וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה יִתֵּן יְהוָה אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ בְּתֵת יְהוָה אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ צָבָה:

(מסורה: ג׳ . ג׳ — ע״ז מלעות ספוק׳ . ב׳ — ו׳ . ג׳ — ב׳ — ד׳ — ס׳ — ייו מ״ל כלי נקבה — ס׳ — ג׳ כי ס״א)

רש"י

תבדק בו: בכלי חרש. (סוטה ז) היא השקתה את הנואף יין משובח בכוסות משובחים לפיכך תשתה מים המרים במקדה בזויה של חרש: (יח) והעמיד הכהן וגו'. והלא כבר נאמר והעמידה לפני ה' אלא מסיעין היו אותה ממקום למקום כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה: ופרע. (שם י"ד ספרי) סותר את קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן: לפני ה'. בשער נקנור הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים: ונתן על כפיה. ליגעה אולי תטרף דעתה ותודה ולא ימחה שם המיוחד על המים: המרים. ע"ש סופן שהם מרים לה: המאררים. המחסרים אותה מן העולם לשון (יחזקאל כח) סלון ממאיר. ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדושים הן ולא ארורים כתב הכתוב אלא מאררים את אחרים ואף אונקלוס לא תרגם לטיא אלא מלטטיא שמראות קללה בגופה של זו: (יט) והשביע אותה וגו'. ומה היא השבועה אם לא שכב הנקי הא אם שכב חנקי (ס"א לא תנקי) שמכלל לאו אתה שומע הן אלא שמצוה לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות: (כ) ואת כי שטית. כי משמש לשון אם: (כא) בשבועת האלה. שבועה של קללה: יתן ה' אותך לאלה וגו'. שיהו הכל מקללין בך יבואך כדרך שבא לפלונית: ולשבעה. (סוטה יח שבועות כד) שיהיו הכל נשבעין בך אם לא יארע לי כדרך שאירע לפלונית וכן הוא אומר (ישעיה סה) והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהצדיקים נשבעים בפורענותן של רשעים וכן לענין הברכה (בראשית יב) ונברכו וגו' (שם מח) בך יברך ישראל לאמר: את ירכך. בקללה הקדים ירך לבטן לפי שבה התחילה בעבירה תחלה: צבה. כתרגומו נפוחה

גדרה. למה פרצת גדריה: בקרקע ב' וסי' בקרקע המשכן. בקרקע הים: לאשה ה' נמסר בסדר בראשית. עמך ה' וסי' והשביע הכהן את האשה. בפרסות סוסיו ירמוס את כל חצותיך. הנה עמך נשים בקרבך. שמעי בת וראי והטי. עמך עמי. וחד ועמך כלם:

תולדות אהרן ומן העפר. סוטה טו: והעמיד הכהן. סוטה ח כז: ופרע את ראש האשה. כתובות עב סוטה ח: ונתן על כפיה. סוטה כז קדושין לו: והשביע אותה. סוטה ח: אם לא שכב. יומא לז סוטה יז גיטין ס סנהדרין לב (יבמות יא): הנקי. סוטה יז קדושין סב שבועות לו: ואת כי שטית. סוטה יז: תחת אישך. שם כד קדושין כז: מבלעדי אישך. יבמות נח כד כו: והשביע הכהן. סוטה יז שבועות לה: ואמר הכהן לאשה. סוטה לב: יתן ה' אותך לאלה. סוטה יז שבועות לה: בתת ה' את ירכך נופלת. סוטה ט:

בעל הטורים

ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן. בירושלמי למה מים ועפר מים ממקום שבאת ועפר למקום שהולכת. ונתן שהיא עתידה ליתן דין וחשבון: בקרקע ב' במס'. ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן ואידך אם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים. פי' ואם יסתרו מנגד עיני שנסתרה ונעלם מעיני אישה בקרקע הים יבדוק אותה ע"י קרקע ויש דהיינו מים ועפר: בקרקע המשכן. עיין מידלי מפני כי עין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין: המאררים. עולה כ"פ רמ"ח. לומר שבודקין רמ"ח אברים של איש ואשה. לכך כתיב מנחת קנאות הוא וקרינן היא:

ספורנו

המגלה ונקריב ככתוב בפרשה: (יט) והשביע. שאומר לה שתקבל עליה שבועת האלה בתנאי זה: אם לא שכב. עתה ואם לא שטית טמאה פעמים אחרות: הנקי. מפני שכבר נאמר כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא באופן שאע"פ שישבע האדם על אמת בשבועת האלה הנה אם יהיה הדבר בלתי צריך כמו הנשבע על הידוע לא ינקה הנשבע מן האלה הנה את שגרמת להיות הדבר ספק אצלנו ולחייב עצמך בשבועה זו היה ראוי שגם תשבעי על האמת לא תנקי מ"מ קבלי את האלות על זה התנאי שתנקי מהם אם לא שטית: (כ) ואת. ג"כ קבלי עליך: כי שטית תחת אישך וכי נטמאת. שתחול האלה בסבת מה ששטית ונטמאת ולא בסבה אחרת. ובהיות הסבה סרה ובלתי

רמב"ן

העפר כי עפר היא ואל עפר תשוב שם. וטעם הוא על הקמח. ויש לו סוד כי למטה בהיותו ביד האשה אמר היא ועתה הזכיר הזכרון תחלה ואמר כי היא מזכרת עון:

(יח) **וביד** הכהן יהיו מי המרים המאררים. אמרו המפרשים כי הכתוב קורא אותם על שם סופם שתהיה בהם כי ימר השם לה מאד וימררו אותה ורבותינו כך אמרו בספרי נקראו מרים על שם סופם שמאררים את הגוף ומערערין את העון אבל בגמרא אמרו שהכהן נותן במים דבר מר והוא לעורר אותה ואם כן כשאמר ובאו בה המים המאררים למרים היה ראוי שיאמר ובאו בה המים המרים למאררים. ובספרי עוד ומחה אל מי המרים מגיד שהכתוב עושה את המים מרים. והנכון בעיני כפשוטו כי האשה בשתותה את המים ימתקו לה כשאר המים ואחרי כן בבואם בקרבה אם נטמאה יעוררו אותה ותרגיש מיד מרירות בפיה ובקרבה וזהו שאמר והשקה את האשה והיתה אם נטמאה ותמעול מעל באישה ובאו בה המים המאררים למרים כי אחרי השתיה בבאם בבטנה מיד ישובו למרים בפיה ובקרבה כמנהג הדברים המקיאים שימררו השותים אותם מאד ואחרי כן תצבה בטנה ותפול ירכה:

(יט) **המאררים** בעבור האלות הנמחים בהם שמקללים אותה. ואמרו המפרשים כי מלת מי כמו מים המרים ובא סמוך במקום מוכרת כמו שבא הפכו מים ברכים. ור"א אמר כי מי סמוך ומלת המרים תאר השם וא"כ סודו ידוע ואינו נכון לי בעבור שאמר ובאו בה המים המאררים למרים:

וטעם אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה. שני התנאים האלה אחד הם יאמר אם לא שכב איש אותך שלא שטית טומאה תחת אישך הנקי כי בעלה שכב אותה ואיש הוא. ויתכן שיהיה איש חסר הידיעה יאמר אם לא שכב האיש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך כלל כי ישביענה על האיש ההוא אשר קנא עליו בפירוש ועל האחרים בכלל וכן אמרו אמן מאיש זה אמן מאיש אחר. וטעם כי שטית מחובר עם יתן ה' אותך יאמר ואת כאשר שטית טומאה תחת אישך וכאשר נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך יתן ה' אותך לאלה ולשבועה אבל בעבור אריכות התנאים חזר לאמר פעם אחרת והשביע הכהן את האשה ולפרש שהיא שבועת האלה. ור"א פירש כי והשביע הראשון בשם והשני באלה כאשר הוא מפורש ואיננו נכון כי בשם לא ישביע בלשון אם. והנה אין בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס זולתי הענין הזה שהוא פלא וגם קבוע שיעשה בישראל בהיותם רובם עושים רצונו של מקום כי חפץ למען צדקו ליסר הנשים שלא תעשינה כזאת יתר העמים ולנקות ישראל מן הממזרות שיהיו ראוים להשרות שכינה בתוכם

כב וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּל יָרֵךְ וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן׃
כג וְכָתַב אֶת־הָאָלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל־מֵי הַמָּרִים׃
כד וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים׃
כה וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֵת מִנְחַת הַקְּנָאֹת וְהֵנִיף אֶת־הַמִּנְחָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיב אֹתָהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃
כו וְקָמַץ הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְאַחַר יַשְׁקֶה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמָּיִם׃
כז וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמַּיִם וְהָיְתָה אִם־נִטְמְאָה וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ׃
כח וְאִם־לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע׃
כט זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה׃
ל אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃
לא וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֺן וְהָאִשָּׁה הַהִוא תִּשָּׂא אֶת־

כב ויעלון מיא מלטטיא האלין במעיכי לאפחא מעין ולאמסאה ירכין ותימר אתתא אמן אמן: כג ויכתוב ית לוטיא האלין כהנא בספרא וימחוק למיא מריריא: כד וישקי ית אתתא ית מיא מריריא מלטטיא ויעלון בה מיא מלטטיא למרירו: כה ויסב כהנא מידא דאתתא ית מנחת קנאתא וירים ית מנחתא קדם יי ויקריב יתה למדבחא: כו ויקמוץ כהנא מן מנחתא ית אדכרתה ויסיק למדבחא ובתר כן ישקי ית אתתא ית מיא: כז וישקנה ית מיא ותהי אם אסתאבת ושקרת שקר בבעלה ויעלון בה מיא מלטטיא למרירו ויפחון מעהא ותתמסי ירכה ותהי אתתא ללוט בגו עמה: כח ואם לא אסתאבת אתתא ודכיא היא ותפוק זכאה ותעדי עדוי: כט דא אורייתא דקנאתא דתסטי אתתא בר מבעלה ותסתאב: ל או גבר דיעבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה ויקים ית אתתא קדם יי ויעביד לה כהנא ית כל אורייתא הדא: לא ויהי זכאה גברא מחובין ואתתא ההיא תקבל ית חובה:

רש"י

נפוחה: (כב) לצבות בטן. כמו להצבות בטן והוא שמוש פתח שהלמ"ד נקודה בו וכן (שמות יג) לנחותם הדרך לראותכם בדרך אשר תלכו (דברי' א') וכן לנפיל ירך להנפיל ירך שהמים צבים את הבטן ומפילים את הירך: לצבות בטן ולנפל ירך בטנו וירכו של בועל או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר את ירכך נופלת ואת בטנך צבה הרי של נבעלת אמור: אמן אמן. קבלת שבועה אמן על האלה אמן על השבועה אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר אמן שלא סטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה: (כד) והשקה את האשה. אין זה סדר המעשה שהרי בתחלה מקריב מנחתה אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבאו בה למרים לפי שנאמר בטן וירך אין לשאר כל הגוף ת"ל ובאו בה בכולה אם כן מה ת"ל בטן וירך לפי שהן התחילו בעבירה תחלה לפיכך התחיל מהם הפורענות: למרים. להיות לה רעים ומרים: והניף. מוליך ומביא מעלה ומוריד ואף היא מניפה עמו שידה למעלה מידו של כהן: (כה) והקריב אתה. זו היא הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח קודם קמיצה כשאר מנחות: (כו) אזכרתה. הוא הקומץ שעל ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה: (כו) והשקה את המים. לרבות שאם אמרה איני שותה לאחר שנמחקה מגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה אלא אם כן אמרה טמאה אני (סוטה כו): ובאו בה וצבתה בטנה וגו'. אע"פ שבקללה הזכיר ירך תחלה המים אין בודקין אלא כדרך כניסתן בה: והיתה האשה לאלה. כמו שפירשתי שיהיו הכל אלין בה: בקרב עמה. הפרש יש בין אדם המתנוול במקום שמכיר לאדם המתנוול במקום שאינו ניכר: (כח) ואם לא נטמאה האשה. בסתירה זו: וטהורה היא. ממקום אחר: ונקתה. ממים המאררים ולא עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח אם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים (סוטה כו): (ל) או איש. (שמות כב) כמו או נודע כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה: (לא) ונקה האיש מעון. אם בדקוה המים אל ידאג לומר חבתי במיתתה נקי הוא מן העונש. דבר אחר משישקנה

תהא

אבן עזרא

מהפרשה הזאת: (כב) ולנפיל. נפתח הלמ"ד להורות על חסרון ה"א הבנין וכן לשמיד: אמן. פעמים חזוק: (כג) טעם בספר שהיה להם ספר ידוע באלות: (כו) אזכרתה. מה שיהיה לה לזכרון לטוב או לרע כפי מעשיה: (כז) ותמעל מעל. כאשר פירשתי דבר מכוסה: (כח) ונזרעה זרע. שיתן לה השם זרע בשכר הקלון שאירע לה: (לא) תשא את עונה. אם נטמאה. וטעם ונקה האיש מעון. כי אם עבר עליו רוח קנאה הנה היא אסורה לו שישכב עמה והשוכב יש לו עון. יש אומרים שטעם הסמך פרשת נזיר לפרשת סוטה שיהיה לה בן נזיר אם לא נטמאה ולפי דעתי כי נסמכה בעבור נזירת האשה שהיא הפך המועלת כי רובי העבירות סבתם היין ואשה שלא תתקן שער ראשה איננה מבקשת להבעל

ולנפיל י' חסרים בלישנא וסימן ולנפל ירך. רק הפלה לישי' בנחלה. והיה תפלו אתה בנחלה. ויפלו גורלות. באש יפלם במהמורות. והפל פור הוא הגורל: ומחה ד' וסי' ומחה אל מי המרים. ומחת אל כתף ים כנרת. ומחה ה' את שמו. ומחה ה' אלהים דמעה. וא' מחה והפך על פניה: והשקה ג' רפין וא' מפיק וסימן נמסר בסדר בראשית: אל המזבח ט' וסי' נמסר בסדר ויקרא: ונקה ג' וסי' נמסר בסדר משפטים: והאשה ה' וסי' ונקה האיש מעון. השכב עם האשה. והאשה טובת שכל. והאשה טובת מראה אני

תולדות אהרן ונאו פמים. סוטה יז כ כח: לצבות בטן. סוטה כח: (פרשת סוטה בכלל (סוטה יז יח): ואמרה האשה אמן אמן. שם יז יח כז קדושין כז שבועות כט לו (פסחים לה קדושין ס): וכתב את האלות. ברכות טז סוטה יז: בספר. סוטה שם וית: ומחה. עירובין יג סוטה כ: והשקה את האשה. נדרים עג סוטה יט: ובאו בה. סוטה כז וכח: ולקח הכהן מיד האשה. מגלה כ כט קדושין לו: והניף. סוטה יט קדושין שם זבחים קיט: והקריב אותה. מנחות ס: ואחר ישקה את האשה. סוטה יט: וצבתה בטנה. סוטה ט כח: ונקתה ונזרעה זרע. ברכות לא סוטה כ כה כו: זאת תורת הקנאות. סוטה יח כריתות ט: ועשה לה הכהן. מגלה כ סוטה ז יז יח: ונקה האיש. יבמות נח סוטה כח מז קדושין כ שבועות ס:

בעל הטורים אמן אמן. פסיק בין שני אמנים לומר אמן מאיש זה אמן מאיש אחר: ומחה ד'. ומחה אל מי המרים. ומחה על כתף ים כנרת. ומחה אדני ה' דמעה מעל כל פנים. ומחה ה' את שמו. ומחה אל מי המרים היינו מים חיים שנאמר ומחה על כתף ים כנרת מה התם מים חיים כדכתיב מקדם לעין אף הכא מים חיים אם נטמאה ומחה ה' את שמו. ואם נמצאת טהורה ומחה אדני ה' דמעה. ואם היתה עקרה נפקדת ואם היתה יולדת בצער יולדת בריוח: והשקה ג' במסורה. והשקה את האשה. והשקה את נחל השטים. ואד יעלה מן הארץ והשקה וגו' הכהן נותן עפר במים ומשקה אותה וזהו ואד יעלה מן הארץ והשקה למה בשביל שעשתה מעשה שטים שזנתה וזהו והשקה את נחל השטים: ונזרעה. וסמיך זאת תורת הקנאות לומר שאם טהורה היא יהיו לה בנים צדיקים בעלי תורה: תשא את עונה ב' במסורה. הכא ואידך בנדרים ונשא את עונה דאיתא בסוטה שלא ידאג הבעל לומר גרמתי לה מיתה אלא היא תשא את עונה. ודוקא הכא. אבל בנדרים שהיה יכול להפר ולא הפר לה בעלה הוא ישא את עונה: ונקה האיש מעון. ונקה תגין על הה"א לומר לך שנקה מחמשה עונות ואלו הן. עון אשת איש. עון פנויה. עון שלא בא עליה. עון בניו. עון בנותיו:

רמבן

כם ולפיכך פסק הענין הזה משעה שנתקלקלו בעבירות כמו שאמרו משרבו המנאפים פסקו מי סוטה שנאמר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין

ספורנו

ובלתי אמתית לא יהיה שום חלות לדברי האלה: (כב) אמן אמן. אני מקבלת כל התנאים שאמרת שאם לא שטיתי אנקה ואם שטיתי תחול האלה: (כח) ונקתה. מעונש השבועה שגרמה אף על פי שנאמר כי לא ינקה הנה בזה הענין רצה האל יתברך שתנקה האשה כי הוא ידע יצרנו: (כט) זאת תורת הקנאות. הקנאה הנעשית והקנאה הנעשית שלא כדין וזה באר באמרו אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה וזו היא קנאה בדין והוסיף ואמר או איש אשר תעבור עליו רוח קנאה וזה בלי סבה ראויה לכך: (ל) וקנא את אשתו. יזהר בה שלא תסתתר מכל מקום: ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת. ולא יחוש למחיקת המגלה: (לא) ונקה האיש מעון.

אף

עֻנָּה׃ פ

ו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר לְהַזִּיר לַיהוָה׃ ג מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה וְכָל־מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה וַעֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים לֹא יֹאכֵל׃ ד כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן מֵחַרְצַנִּים וְעַד־זָג לֹא יֹאכֵל׃ ה כָּל־יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר לֹא־יַעֲבֹר עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר־יַזִּיר לַיהוָה קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ׃ ו כָּל־יְמֵי הַזִּירוֹ לַיהוָה עַל־נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא׃ ז לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחֹתוֹ לֹא־יִטַּמָּא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל־רֹאשׁוֹ׃ ח כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ הוּא לַיהוָה׃ ט וְכִי־יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ׃ י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

ל׳ · ד׳ חסר בלי׳ · ל׳ · ל׳ · מ״ו · ל׳ בלי׳ פסוקים · ל׳ . ה׳ · ל׳ וקמץ · י״ג · ב׳ חס׳ בלי׳ י״ג חסר · ל׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ וא׳ ולאחתו ומסר׳ · י״ג חסר · ל׳ . ב׳ · מ׳ חסר

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי יַפְרֵישׁ לְמִדַּר נְדַר נְזִירָא לְמִיזַּר קֳדָם יְיָ׃ ג מֵחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק יַזַּר חַל דַּחֲמַר חֲדַת וְחַל דַּחֲמַר עַתִּיק לָא יִשְׁתֵּי וְכָל מַתְרוּת עִנְבִין לָא יִשְׁתֵּי וְעִנְבִין רַטִּיבִין וִיבִישִׁין לָא יֵיכוֹל׃ ד כֹּל יוֹמֵי נְזִירֵיהּ מִכֹּל דְּיִתְעֲבֵיד מִגּוּפְנָא דְּחַמְרָא מִפּוּרְצְנִין וְעַד עֲצוּרִין לָא יֵיכוֹל׃ ה כָּל יוֹמֵי נְדַר נְזִירֵיהּ מַסְפַּר לָא יִעְבַּר עַל רֵישֵׁיהּ עַד מִשְׁלַם יוֹמַיָּא דְּיִנְזַר קֳדָם יְיָ קַדִּישׁ יְהֵא מְרַבֵּי פֵּרוּעַ שְׂעַר רֵישֵׁיהּ׃ ו כָּל יוֹמַיָּא דְּיִנְזַר קֳדָם יְיָ עַל נַפְשָׁא דְמִיתָא לָא יֵיעוֹל׃ ז לַאֲבוּהִי וּלְאִמֵּיהּ לַאֲחוּהִי וּלְאַחְתֵיהּ לָא יִסְתָּאַב לְהוֹן בְּמוֹתְהוֹן אֲרֵי כְּלִילָא דֶּאֱלָהֵיהּ עַל רֵישֵׁיהּ׃ ח כֹּל יוֹמֵי נְזִירֵיהּ קַדִּישׁ הוּא קֳדָם יְיָ׃ ט וַאֲרֵי יְמוּת מִיתָא עֲלוֹהִי בִּתְכֵיף שְׁלוּ וִיסָאֵב רֵישׁ נְזִירֵיהּ וִיגַלַּח רֵישֵׁיהּ בְּיוֹמָא דִּדְכוּתֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְגַלְּחִינֵּיהּ׃ י וּבְיוֹמָא תְּמִינָאָה יַיְתֵי תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְּרֵין בְּנֵי יוֹנָה לְוָת כַּהֲנָא לִתְרַע

אבן עזרא

להכפל : (ב) יפלא . יפריש או יעשה דבר פלא כי רוב העולם הולכים אחר תאותם : נדר נזיר . פי׳ נדר להיות נזיר כי נזיר הוא תאר השם וינזרו מגזרתו שירחק מהתאות ועשה זה לעבודת השם כי היין משחית הדעת ועבודת השם ובפרשת כי תצא מחנה ארמוז לך סוד : (ג) וטעם מיין ושכר . אם נדר להיותו נזיר וקדוש מיין ושכר יזיר על דעת המעתיקים ששכר גדול מהתירוש ואחרים אמרו שכר ממש כל דבר שישתכר האדם ממנו . וטעם חומץ יין והמשרה והענבים . לשום גדר שירחק מן היין כלל ובאשת מנוח פי׳ כל טומאה כל אשר יצא מגפן היין : משרת . אין לו חבר והתי״ו לסמיכת לשון נקבה וטעמו כל דבר שימס עם ענבים . ויש אומרים משקה מבושל : (ד) מחרצנים . אין לו ריע וכן זג והמפרשים אמרו חרצנים חיצונים וזג פנימים ואחרים הפכו הפירוש ויהיה פירוש מחרצנים דמך עם מכל אשר יעשה כל מה שיעשה מאלה שניהם : (ה) גדל פרע . שם הפעל מהכבד . והטעם גדל . יגדל : (ו) הזירו . שם הפעל מהכבד : על נפש מת . תאר לנפש או יחסר גוף : (ז) לאביו ולאמו . ואף כי לאשתו ולבנו ולאחרים ויש אומרים כי מלת נזיר מגזרת נזר והעד כי נזר אלהיו על ראשו ואיננו רחוק ודע כי כל בני אדם עבדי תאות העולם והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו כל מי שהוא חפשי מן התאוות : (ט) בפתע פתאום . שניהם קרובים בטעם וכן אדמת עפר : וטמא . המת יטמאנו : ביום טהרתו . במי נדה כי הוא טמא מת

רשי

תהא אלנו בהיתר ונקה מעון שהסוטה אסורה לבעלה (ספרי) : (ב) כי יפלא . יפריש . למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף (סוטה ב) : נדר נזיר . אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפירש מן היין : להזיר לה׳ : להבדיל עצמו מן היין לשם שמים : (ג) מיין ושכר . כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר כשהוא ישן : וכל משרת . לשון נביעה במים וכל משקה ובלשון משנה יש הרבה אין שורין דיו וסממנים ונוירסשרה פתו ביין : (ד) חרצנים . (נזיר לד) הם הגרעינין : זג . הם קליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בזוג : (ה) קדוש יהיה . (ספרי) השער שלו לגדל הפרע של שער ראשו : פרע . נקוד פתח קטן לפי שהוא דבוק לשער ראשו פרע של שער ופירוש של פרע גדול של שער וכן (ויקרא כא) את ראשו לא יפרע ואין קרוי פרע פחות מל׳ יום : (ח) כל ימי נזרו קדוש הוא . זו קדושת הגוף מליטמא למתים : (ט) פתע . זה אונס : פתאום . זה שוגג ויש אומרים פתע פתאום דבר אחד הוא מקרה של פתאום : וכי ימות מת עליו . באהל שהוא בו : ביום טהרתו . ביום הזייתו או אינו אלא בשמיני שהוא כבר טהור לגמרי ת״ל ביום השביעי אי שביעי יכול אפי׳ לא הזה ת״ל ביום טהרתו : (י) וביום השמיני יביא שתי תורים . להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי קבע זמן לקרבין וקבע זמן למקריבין מה קרבין הכשיר שמיני ומשמיני והלאה אף מקריבין שמיני ומשמיני והלאה :

תאשר

בעל הטורים

יפלא ב׳ במסרה חסרים . הכא כי יפלא לנדר נדר נזיר ואידך בערכין דילפינן נדרים מערכין מה התם כערכך ככהן כן יהיה אף בנדרים הכל תלוי בהכס אם נראה לו יתיר ואם לאו לא יתיר : על נפש מת לא יבא . לומר לך שאם מצרה עליו שכינה מחמת נזרו שלא יאמרו בסוף דורש אל המתים . שלשה פעמים כתיב נדר ונזירות בפרש׳ דסתם נזירות שלשים יום . וכן גם כן יהיה עולה שלשים .

מסורה

והאשה הזאת : יפלא ד׳ חסרים בלישנא וסי׳ איש כי יפלא . איש או אשה כי יפלא · ומפלא לעשות . הפלא עצה : קדש י״ג חסרים וסי׳ ובשלת את . והנותרת ממנה יאכלו. הכהן המחטא. כל אשר יגע בבשרה. וקדשתו כי קדמאה דפסוק . אשה זנה . והיתה לאהרן . כל ימי נדר נזרו . כל ימי נזרו קדש . ולתתך עליון . לשכות הצפון לשבו׳ הדרום ויאמר נחמיה . והלוים מחשים . ונמסר גם בסדר צו : וכי ימות ב׳ וסי׳ וכי ימות מת עליו . וכי ימות

תולדות אהרן

דבר אל בני ישראל . נזיר סא מנחות עג : כי יפלא . חגיגה י נדרים ג ט נזיר סב חם מז : לנדור נדר . נדרים ג נזיר ד (נדרים לו מיר נא עג נו) : נזיר להזיר . נדרים ג ס יח נזיר ס : לה׳ . נזיר ד : מיין ושכר יזיר . נזיר ג לד מד כריתות יג : לא ישתה . נדרים ג : משרת . פסחים מג מד נזיר לה לו לח : וענבים לחים ויבשים . נזיר לח : לא יאכל . נדרים ג : כל ימי נזרו . נזיר יד : (מכל אשר יעשה . ערלה פח) : מגפן היין . פסחים מה נזיר ג ד ט לו לח : מחרצנים ועד זג . פסחים כג נזיר לד לס : כל ימי נדר . נזיר יד (מיר מד) : נזרו . פסחים כג : תער לא יעבור . יבמות ה נזיר לט מ יומא מד ס עא : עד מלאת הימים . נזיר ו מ : קדוש יהיה . תענית יא יז מועד קטן יח סנהדרין כב נזיר ג ס ו לט קדושין כז : גדל פרע . סנהדרין כב מ״ק יט סנהדרין כב (שם נא) : כל ימי הזירו . נזיר יד מח (שם נס) : לא יבא . נזיר מב : לאביו ולאמו . מיר מח מט סא סנהדרין לס : לא יטמא . נזיר מב : במותם . נזיר מג מח : (כי נזר אלהיו . שם מ) : וכי ימות מת עליו . פסחים ס סא נזיר סג זבחים כב כריתות ט (פסחים לד נזיר מ) : וטמא ראש נזרו . נזיר טו יח מד : ביום השביעי יגלחנו . נזיר מב : וביום השמיני . שם מד ז

ספורנו

אף על פי שמצד בכשרה כי היא גרמה לו שעברה על התראתו ועשתה רגלים לדבר כאמרם ז״ל (שבת פרק במה אשה) לא קבל דוד לשון הרע דברים הנכרים חזא ביה במפיבושת : והאשה ההיא תשא את עונה . שאם נטמאת תמות ואם לא נטמאת החבוה לעין כל על שהעיזה פניה לעבור על התראת בעלה ונסתרה : ך (ב) כי יפלא . יפריש עצמו מן הבלי ותענוגות בני האדם : לנדור נדר נזיר . להיות מוזר ופרוש מן התענוגים המורגלים : להזיר לה׳ . להפריש עצמו מכל אלה למען יהיה כלו לה׳ להתעסק בתורתו וללכת בדרכיו ולדבקה בו : (ג) מיין ושכר יזיר . לא יסגף עצמו בצום שממעט במלאכת שמים כדבריהם ז״ל ולא יצער גופו במכות פרושים כמנהג גבועים אבל יפריש עצמו מן היין שבזה הוא ממעט את התיפלה מאד ומכניע יצרו ולא יתים כמו בזה כלל : (ה) תער לא יעבור על ראשו . ובזה יסליק אחרי נוי כל מחשבת יופי ותקון שער : קדוש יהיה . נבדל מן התאוות החמריות : (ו) על נפש מת לא יבא . לא יחלל עסקי קדושתו להתעסק בכבוד מתים כמו הענין בכהן גדול כאמרם ז״ל המבלי אין קברים בטבריא שלחתיך לגליבין (במרדכי דמועד קטן בדיני אבלות הביא המאמר הזה בשם הירושלמי) : (ח) קדוש הוא לה׳ . יזכה לאור באור

החיים

רמבן

יבין ילבט ואין הכתוב אומר שתהייגה הנשים הנואפות פטורות מן העון בעבור שבעליהן נואפים רק שלא יעשה בהן הנס הגדול הזה שהוא נעשה להם לכבודם ולהיותם עם קדוש והם לא יבינו בטובה הזאת ולא יחפצו בה וזהו שאמר ועם

רשי

(יא) מאשר חטא על הנפש. שלא נזהר מטומאת המת ר"א הקפר אומר שציער עצמו מן היין: וקדש את ראשו. לחזור ולהתחיל מנין נזירותו: (יב) והזיר לה' את ימי נזרו. יחזור וימנה נזירותו כבתחלה: והימים הראשונים יפלו. לא יעלו מן המנין: (יג) יביא אתו. יביא את עצמו וזה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש כן כיוצא בו (ויקרא כב) והשיאו אותם עון אשמה את עצמם כיוצא בו (דברים לד) ויקבור אותו בגי הוא קבר את עצמו: (טו) ומנחתם ונסכיהם. של עולה ושלמים לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר חדש שיטעינו לחם החזירן לכללן שיטעינו נסכים כדין עולה ושלמים: חלת מצות ורקיקי מצות. (מנחות עו) עשר מכל מין: (יז) שלמים לה' על סל המצות. ישחט את השלמים על מנת לקדש את הלחם: את מנחתו ואת נסכו. של איל: (יח) וגלח הנזיר פתח אהל מועד. (ספרי) יכול יגלח בעזרה הרי זה דרך בזיון אלא וגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן (ויקרא ג) ושחטו פתח אהל מועד: אשר תחת זבח השלמים. תחת הדוד שהוא מבשלן בו לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל ולהניף לפני ה': (יט) הזרוע בשלה. לאחר שנתבשלה:

קדש

יא ועשה הכהן אחד לחטאת
ואחד לעלה וכפר עליו מאשר
חטא על־הנפש וקדש את־
ראשו ביום ההוא׃ יב והזיר
ליהוה את־ימי נזרו והביא כבש
בן־שנתו לאשם והימים
הראשנים יפלו כי טמא נזרו׃
יג וזאת תורת הנזיר ביום מלאת
ימי נזרו יביא אתו אל־פתח
אהל מועד׃ יד והקריב את־
קרבנו ליהוה כבש בן־שנתו
תמים אחד לעלה וכבשה אחת
בת־שנתה תמימה לחטאת
ואיל־אחד תמים לשלמים׃
טו וסל מצות סלת חלת בלולת
בשמן ורקיקי מצות משחים
בשמן ומנחתם ונסכיהם׃
טז והקריב הכהן לפני יהוה
ועשה את־חטאתו ואת־עלתו׃
יז ואת־האיל יעשה זבח שלמים
ליהוה על סל המצות ועשה
הכהן את־מנחתו ואת־נסכו׃
יח וגלח הנזיר פתח אהל מועד
את־ראש נזרו ולקח את־שער
ראש נזרו ונתן על־האש אשר־
תחת זבח השלמים׃ יט ולקח
הכהן את־הזרע בשלה מן־האיל
וחלת מצה אחת מן־הסל
ורקיק מצה אחד ונתן על־כפי

משכן זמנא׃ יא ויעבד
כהנא חד לחטאתא וחד
לעלתא ויכפר עלוהי מדחב
על מיתא ויקדש ית רישיה
ביומא ההוא׃ יב ויזיר קדם
יי ית יומי נזריה וייתי אימר
בר שתיה לאשמא ויומיא
קדמאי יבטלון ארי אסתאב
נזריה׃ יג ודא אוריתא
דנזירא ביום משלם יומי
נזריה ייתי יתיה לתרע
משכן זמנא׃ יד ויקריב ית
קורבניה קדם יי אימר בר
שתיה שלים חד לעלתא
ואימרתא חדא בת שתא
שלימתא לחטאתא ודכר
חד שלים לנכסת קודשיא׃
טו וסלא דפטיריא סולתא
גריצן דפילן במשח ואספוגין
פטירין דמשיחין במשח
ומנחתהון ונסכיהון׃
טז ויקרב כהנא קדם יי
ויעביד ית חטאתיה וית
עלתיה׃ יז וית דכרא
יעביד נכסת קודשיא קדם
יי על סלא דפטיריא ויעביד
כהנא ית מנחתיה וית
נסכיה׃ יח ויגלח נזירא
בתרע משכן זמנא ית ריש
נזריה ויסב ית שער ריש
נזריה ויתן על אשתא
דתחות דודא דנכסת
קודשיא׃ יט ויסב כהנא
ית דרעא בשילא מן דכרא
וגריצתא פטירתא חדא מן
סלא ואספוג פטיר חד ויתן

ג׳ | כ״ט | ייו ר״פ | ט״ו ס׳ מנהון חסר נזיר למעלה ומשית למטה | ד׳ | ג׳. ב׳ | כול׳ מ״ל במ״א חסר דסביעו | ס׳ ו׳ | ג׳ ג׳ | ד׳ | ג׳ | ג׳

אבן עזרא

מת: (יא) אחד לחטאת ואחד לעולה. והסוד הוא שאחז"ל וסכר עברה עברה. על הנפש. הוא על נפש מת כמו ושרט לנפש ואילו היה שחטא על נפשו לא היה השם מצוה אותו שיחזור לחטאתו: (יב) והזיר לה' את ימי נזרו. כל הימים שנדר להיות נזיר ועתה יחל לספור אותם: כי טמא נזרו. כי הוא לא נדר רק שיהיו שלמים זה אחר זה ולא יכרות שום דבר ויפסיק ביניהם: (יג) תלאת. שם הפועל מבעלי האל"ף על מנהג בעלי הה"א באחרונה וכמוהו לבלתי קראת לנו: יביא אותו. יביא נפשו כמו וירעו הרועים אותם או יביא הכהן אותו בגוי בעל כרחו להקריב את קרבנו: (יד) כבש. זכר כמשפט כל עולה: וכבשה. נקבה כמשפט כל חטאת: ואיל לשלמים. שמחה שהשלים מה שנדר: (טו) את חטאתו. בעבור שהזכיר באחרונה כי כן מנהג הלשון: (יח) שער. על שני משקלים: (יט) בשלה. פירוש והיא

מן הבהמה: וזאת י"ו ראשי פסוקים וסימן נמסר בריש סדר תרומה: יביא ט"ו ת' מנהון חסר וסימן בסדר צו: ואת האיל ה' וסי' נמסר בסדר תצוה: זבח שלמים ח' בלישי' וסי' ואם זבח שלמים קרבנו. ואם מן הצאן קרבנו. וכי תזבחו זבח שלמים. ואיש כי יקריב. ועשית' שעיר עזים. ואת האיל יעשה זבח שלמים. ונמסר גם בסדר ויקרא: שער ד' וסימן גדל פרע שער. ולקח את שער ראש. וגלח הנזיר פתח אהל. ובגלחו שער ראשו:

ספורנו

החיים ולהיות מוכן להבין ולהורות כראוי לקדושי הדור ולזה נראה שכוון אלקנה באמרו אך יקם ה' את דברו כלומר אני מסכים להדירו בנזיר ואיני מבקש מהאל יתברך דבר אחר בעד הילד זולתי שיקים את דברו שיהיה קדוש לה': (יג) יביא אותו. כבר בארו ז"ל הוא יביא את עצמו וזה כי אמנם כל הקרב אל מי שיחדש דבר מעצמו נאמר שהוא מובא אל המחדש בו ע"י נכבד ממנו כזה שאין חבוש מתיר עצמו ולזה נכתב במצורע בטומאתו ובטהרתו והובא אל הכהן ובסוטה והביא האיש את אשתו

תולדות אהרן וכפר עליו מאשר חטא. תענית יא
נדרים י נזיר יח יט סב קמא נא (נזיר נא ראש השנה לו): וקדש את ראשו. נזיר יח כריתות כ כט: והזיר לה'. נזיר יח: והביא כבש. שם יט (נזיר נה): והימים הראשונים יפלו. שם ג מד נדה סח (שם נו): כי טמא נזרו. נזיר יט: וזאת תורת. נזיר ו: והקריב את קרבנו. זבחים נה: ומנחתם ונסכיהם. זבחים ח מנחות נא: והקריב הכהן. זבחים ח: ואת האיל. שם ד מנחות מו מז נא: ועשה הכהן. זבחים ח: וגלח הנזיר. מיר מה (שם נז): ולקח את שער. שם: ונתן על האש. שם מז מנחות נא: אשר תחת. נזיר מה: ולקח הכהן. זבחים נה חולין נא (שם נה): על כפי הנזיר. קדושין לו:

רמבן

ואם לא יבין ילבט כלומר ילכד בסכלותו וכן ואויל שפתים ילבט תרגם המתרגם הירושלמי וסכלא בספותיה מתאחד וזה טעם מה שאמרו ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו והנקיון הוא שלא בא עליה משקנא לה ונסתרה ויש מפרשים שאם בעל הבעל שום בעילה אסורה כל ימיו אין המים בודקין אותה והעולה מן ההלכה שאפילו היו בניו ובנותיו נואפים ולא כהה בם לא היו בודקין והכלל שהוא נס וכבוד לישראל:

ז (יא) **וטעם** החטאת שיקריב הנזיר ביום מלאת ימי נזרו נתפרש ועל דרך הפשט כי האיש הזה חוטא נפשו במלאת הנזירות כי הוא עתה נזיר מקדושתו ועבודת השם וראוי היה לו שיזור לעולם ויעמוד כל ימיו נזיר וקדוש לאלהיו כענין שאמר ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים השוה אותו הכתוב לנביא וכדכתיב כל ימי נזרו קדוש הוא לה' והנה הוא צריך כפרה בשובו להטמא בתאוות העולם:

(יג) **וזאת** תורת הנזיר. שיעור הכתוב זאת תורת הנזיר אשר ידור נדר נזיר קרבנו לה' על נזרו יהיה מלבד אשר תשיג ידו או זאת תורת הנזיר וזאת תורת קרבנו לה' על נזרו ויתכן שיאמר זאת תורת הנזיר שידור את קרבנו על נזרו כלומר שלא יפרש דבר בקרבנו רק ידור אביא קרבן על נזרי שיאמר בסתם הריני נזיר כי כיון שנדר בנזיר נדור הוא בקרבן הנזכר

ותאר

אבן עזרא

והיא בשלה: התגלחו את נזרו. הנה אות כי קדש הוא שב אל הזרוע כי הוא עיקר או ישוב הוא על המונף כלו. וטעם מלבד אשר תשיג ידו חייב שיתן כפי ממונו גם כפי ימי הנדר אם רבים אם מעטים ונסמכה פרשת ברכת כהנים לפרשת נזיר כאשר השלים תורת הנזיר שהוא קדוש הזכיר תורת כהנים שהם קדושים והמכחישים אמרו כי זאת הברכה היה הכהן מברך לכל מביא מנחה ונסמכה בעבור על פי אשר תשיג יד הנודר והאמת כמו שהעתיקו חז"ל והעד וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ביום השמיני ונכתבה זאת הפרשה שהשם צוה בהקמת המשכן שיברך אהרן את העם ושם כתיב נשיאות כפים כי הכפים כידים רק ידים כללים: (כד) יברכך. תוספת חיים ועושר. וטעם וישמרך. שישמור התוספת שלא יגזול אחר מה שהוסיף: (כה) יאר ה' פניו אליך. כטעם באור פני מלך חיים והטעם וכל אשר תבקש ממנו ובשעה שתדרשו יאר פניו והטעם יקבל אותך וירצה למלאת שאלתך מיד ואם בקשת אותו בעת צרה הוא יחנך גם יתכן היות ויחנך ויתן לך בקשתך כטעם חנוני אתם אשר חנן אלהים מגזרת חנן: (כו) ישא ה' פניו אליך. הפך אעלים עיני מכם והטעם כאשר פירשתי כי בכל מקום שתפנה יהיה פניו נשואות אליך: וישם לך שלום. כטעם לא יגע בך רע לא מאנן ולא מחיה רעה ולא מאויב: (כז) ושמו את שמי. כטעם לשום שמו שם שיהיו מקודשים בשם או טעמו כאשר יזכירו שמי עליהם כי בכל אחד מהשלשה פסוקים השם הנכבד והנורא: ואני אברכם. ויתכן היות מ"ם אברכם סימן הכהנים המברכים והטעם הם יברכו ישראל ואני אברך המברכים או יהיה סימן לישראל והטעם אם הם יברכום אני אברכם והטעם שאקיים ברכתם לפי דעתי שמ"ם אברכם סימן לכלם כהנים וישראלים: וטעם

רשי

(כ) קדש הוא לכהן. החלה והרקיק והזרוע תרומה הן לכהן: על חזה התנופה. מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים מוסף על שלמי נזיר הזרוע הזה לפי שהיו שלמי נזיר בכלל ויצאו לידון בדבר החדש להפרשת זרוע הוצרך להחזירן לכללן לידון אף בחזה ושוק: (כא) מלבד אשר תשיג ידו. שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים: כפי נדרו אשר ידר כן יעשה. מוסף על תורת נזרו על תורת הנזיר מוסף ולא יחסר. שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על ג' בהמות הללו אין אני קורא בו כאשר ידור כן יעשה: (כג) אמור להם. כמו זכור שמור בלעז דישנ"ט: להם. (ספרי) שיהיו כולם שומעים: אמור. (במדרש רבה) מלא לא תברכם בחפזון ובהלות אלא בכוונה ובלב שלם: (כד) יברכך. שיתברכו נכסיך: וישמרך. שלא יבואו עליך שודדים ליטול ממונך שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו אבל הקב"ה הוא הנותן הוא השומר והרבה מדרשים דרשו בו בספרי: (כה) יאר ה' פניו אליך. יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות: ויחנך. (ספרי) יתן לך חן: (כו) ישא ה' פניו אליך. יכבוש כעסו: (כז) ושמו את שמי. (ספרי) יברכום בשם המפורש: ואני אברכם. לישראל ואסכים עם הכהנים. ד"א ואני אברכם

תורה ותרגום

יט ... על ידי נזירא בתר דיגלח ית נזריה: כ וירים יתהון כהנא ארמא קדם יי קודשא הוא לכהנא על חדיא דארמותא ועל שקא דאפרשותא ובתר כן ישתי נזירא חמרא: כא דא אוריתא דנזירא דידר קורבניה קדם יי על נזריה בר מדתדביק ידיה כפום נדריה דידר כן יעביד על אוריתא דנזריה: כב ומליל יי עם משה למימר: כג מליל עם אהרן ועם בנוהי למימר כדין תברכון ית בני ישראל כד תימרון להון: כד יברכינך יי ויטרינך: כה ינהר יי שכינתיה לותך וירחם יתך: כו יקבל יי שכינתיה לותך וישוי לך שלם: כז וישוון ית ברכת שמי על בני ישראל

הנזיר אחר התגלחו את נזרו: כ והניף אותם הכהן ׀ תנופה לפני יהוה קדש הוא לכהן על חזה התנופה ועל שוק התרומה ואחר ישתה הנזיר יין: כא זאת תורת הנזיר אשר ידר קרבנו ליהוה על נזרו מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו אשר ידר כן יעשה על תורת נזרו: פ
כב וידבר יהוה אל משה לאמר:
כג דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם: ס
כד יברכך יהוה וישמרך: ס
כה יאר יהוה ׀ פניו אליך ויחנך: ס
כו ישא יהוה ׀ פניו אליך וישם לך שלום: ס
כז ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם: חמיש

ט"ע מ"ל בתור' ב | סימן דעניך כל דסמיך לכהן קדש כסגול דסמיך נס' קדוש וסי' הוא סקדוש | כל ליס' חסר כמ"א משתדור ולא תשלם | ו' ג' חסר וג' מ"ל.ד' יקידלאן וכל תהלות דכוו'. ל'. ב' | פסק כן דינו ג' | פסק. ו' רפין ב' כה לחי | ו' | ו'

אמור ו' ג' מלאים וג' חסרים וסימן כה תברכו את בני ישראל. לכן נאם ה' אלהי ישראל דעלי. אמרים אמור למנאצי. ואם אמר יאמר העבד. אמר אמרתי כי שנאתני. אם אמר אמר לנער. ג' בתראי חסר ונמסר גם בסדר משפטים: יברכך ה' ד' וסי' יברכך ה' וישמרך אפס כי לא יהיה בך אביון. יברכך ה' נוה צדק. ויאמרו לו יברכך ה' וכל תהלות דכוותא ושארא יברכך ה' אלהיך: יאר ב' וסי' יאר ה' פניו אליך. אלהים יחננו ויברכנו יאר: וישם ז' רפין וישם לך שלום. ויט ידו על צפון. וישם לדרך פעמיו. וישם לאל מלתי. וישם פניו לבא. וישם פניו לאיים. בתרא וישב כתיב וישם קרי: על בני ישראל ז' וסי' ושמו את שמי. והיתה זאת לכם לחקת. והיתה לו ולזרעו. ואתנה את הלוים. ושמרתם את משמרת הקדש. לכן יתנם עד עת יולדה. תהי נא אזנך קשבת:

תולדות אהרן אחר התגלחו. נזיר מו: ואחר ישתה. שם: זאת תורת הנזיר. שם כ מו: קרבנו לה'. תמורה י: כן יעשה. מנחות יע כז (שם נא נב): פרשת נזיר. תענית כז: ברכות כהנים. (שם ומגלה כה): כה תברכו. סוטה לג לח חולין מט: כל הפרשה. עקרים פ' אחרון: ענין ברכת כהנים. שם פט עקידה שער נח: אמור להם. סוטה לח: וישמרך. פסחים קי: ישא ה'. ברכות כ נדה ע ראש השנה יז מגלה כה: ויחנך. פסחים קי: ושמו את שמי. מגלה יח סוטה לח עקרים פ' כח (גיטין מז): ואני אברכם. חולין מט: (ויהי ביום כלות. יומא לח):

בעל הטורים כה תברכו. להזכיר זכות ואני והנער נלכה עד כה. וכה יהיה זרעך וזהו אשר עד כה ברכני ה'. וכ"ה אותיות בפסוק שמע ישראל. וכ"ה פעמים לשון ברכה בחומש וכ"ה פעמים שלום בחומש ולכך מתחיל ברכת כהנים בברכה ומסיים בשלום וזהו ה' יברך את עמו בשלום: אמור להם. מלא וא"ו כנגד ו' ברכות יברכך. וישמרך. יאר. ויחנך. ישא. וישם שלום. כנגד וי"ו ה'. תורת ה'. עדות ה'. פקודי ה'. מצות ה'. יראת ה'. משפטי ה': יברכך ה' וישמרך. הר"ת עולה כ"ו כנגד השם של ד' אותיות וסוף התיבות וכ"ך עולה מ"ב כנגד שם של מ"ב תיבות וזהו ה' ישמר צאתך ובואך וג' תיבות כפי כדי להזכיר זכות שלשה אבות ובהם ט"ו אותיות על שם האמת שראו זה את זה ט"ו שנים. וזכות השבטים עם האבות הם ט"ו. יברכך בזכות אברהם דכתיב ביה וה' ברך את אברהם בכל ושלשה תיבות בפסוק נגד שלשה ברכות שנאמרו בו ואברכך. וכיה ברכה. ואברכה מברכיך. יברכך ה' בגימטריא בנכסים ובגוף. יאר כנגד יצחק. שראה העקדה ומת והאיר הקב"ה את עיניו והחייהו כדאיתא בפרקי דר"א: יאר. לסיפך ראי שהיה עולת ראיה. ויש בו ה' תיבות וכ' אותיות שהיה יצחק אחר כ' דורות ושמר חמשה חומשי תורה. ישא כנגד יעקב וישא יעקב רגליו וכתיב ביה ושכתי בשלום. ויש בו ז' תיבות כנגד השבטים אשר נולדו בז' שנים וכ"ה אותיות כנגד כה אמור לבית יעקב: וישם. יש בו ז' תגין שבז' דרכים ינוסו לפניך: שלום. בגימטריא עשו לרמז דשוי מקדים שלום לכל אדם ואפילו בשלום עובד כוכבים: ואני אברכם. בגימטריא אסכימה על ידיהם:

ספורנו

אמתו אל הכהן וכן בעבד והגישו אדוניו אל האלהים אמנם במזיד אשר יחודש בו נגעת ובו יהפך לאיש אחר אין נכבד ממנו שיביאהו אבל הוא יביא את עצמו: (כד) יברכך. בעושר ונכסים שאם אין קמח אין תורה: וישמרך. מן הגזלנים: (כה) יאר. יגלה עיניך באור פניו להבים נפלאות מתורתו וממעשיו אחר שתשיג צרכיך בברכתו: (כו) ישא ה' פניו אליך. לחיי עולם כענין כי עמך מקור חיים וכו' וכאמרם (ברכות פרק היה קורא) צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ומתענגים מזיו השכינה. וישם לך שלום. מנוחת שלום שהוא הנצחיות בלי תערובת עונש הראוי לכל

רמבן

וחזר ואמר מלבד אשר תשיג ידו שאם היה עשיר ירבה בקרבנו וכפי נדרו אשר ידור בקרבנות בין עשיר בין עני כן יעשה על תורת נזרו לרבות ולא למעט והזכיר זה ללמד שאם היה עשיר ורצה להרבות קרבנות או שנדר בתחלה הריני נזיר ואקריב אלף עולות ושלמים שיביא את כולן ביום מלאת ולא ישתה יין עד הקריבו את כולם כי הכל תורת נזרו. ויתכן מלבד אשר תשיג ידו שיעשה כפי נדרו אשר ידור והזכיר זה כי דרך העשיר לידור כן:

(כג) **דבר** אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו. כבר הזכרתי בסדר ויהי ביום השמיני כי צוה את אהרן לשאת את ידיו אל העם ולברך אותם ביום ההוא וכאן צוה לדורות לאהרן ולבניו ופירש הברכה שיברכו אותם והזכירם בהקמת המשכן כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם וכמו שאמרו רבותינו במקדש בשם המפורש ובמדינה בכנויו במקדש היו אומרים אותה ברכה אחת ובגבולין שלש ברכות כי הברכה במקדש מיוחדת בשם המיוחד:

(כד) **וטעם** יברכך ה' וישמרך. על דרך האמת כי הברכה מלמעלה והשמירה שתשמור אותה כטעם זכור ושמור ועוד יאר השם הגדול את פניו המביטים

ס ז א וַיְהִ֗י בְּיוֹם֮ כַּלּ֣וֹת מֹשֶׁה֒
לְהָקִ֣ים אֶת־הַמִּשְׁכָּ֗ן וַיִּמְשַׁ֨ח אֹת֜וֹ
וַיְקַדֵּ֤שׁ אֹתוֹ֙ וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֔יו וְאֶת־
הַמִּזְבֵּ֖חַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֑יו וַיִּמְשָׁחֵ֖ם
וַיְקַדֵּ֥שׁ אֹתָֽם׃ ב וַיַּקְרִ֙יבוּ֙ נְשִׂיאֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל רָאשֵׁ֖י בֵּ֣ית אֲבֹתָ֑ם הֵ֚ם
נְשִׂיאֵ֣י הַמַּטֹּ֔ת הֵ֥ם הָעֹמְדִ֖ים עַל־
הַפְּקֻדִֽים׃ ג וַיָּבִ֨יאוּ אֶת־קָרְבָּנָ֜ם
לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה שֵׁשׁ־עֶגְלֹ֥ת צָב֙ וּשְׁנֵ֣י
עָשָׂ֣ר בָּקָ֔ר עֲגָלָ֛ה עַל־שְׁנֵ֥י
הַנְּשִׂאִ֖ים וְשׁ֣וֹר לְאֶחָ֑ד וַיַּקְרִ֥יבוּ
אוֹתָ֖ם לִפְנֵ֥י הַמִּשְׁכָּֽן׃ ד וַיֹּ֥אמֶר
יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ ה קַ֚ח
מֵֽאִתָּ֔ם וְהָי֕וּ לַעֲבֹ֖ד אֶת־עֲבֹדַ֣ת

(ג' ומ"ל וכל וְאֲנָא אֲבָרְכִינוּן׃ א וַהֲוָה / לו' מ"ל במ"א / ככלת בטעים) בְּיוֹמָא דְשֵׁיצִי מֹשֶׁה לַאֲקָמָא
יָת מַשְׁכְּנָא וּרְבִי יָתֵיהּ
וְקַדִּישׁ יָתֵיהּ וְיָת כָּל מָנוֹהִי
וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי
וְרַבִּינוּן וְקַדִּישׁ יָתְהוֹן׃
ב וְקָרִיבוּ רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל
רֵישֵׁי בֵּית אֲבָהָתְהוֹן אִינּוּן
(ג' חסר בתורה) רַבְרְבֵי שִׁבְטַיָּא אִינּוּן דְּקָיְמִין
עַל מִנְיָנַיָּא׃ ג וְאַיְתִיאוּ יָת
קוּרְבַּנְהוֹן קֳדָם יְיָ שִׁית עֶגְלָן
(ג' חסר ופלוגי' עליה כי אמרי עגלות) כַּד מְחַפְּיָן וּתְרֵי עֲשַׂר תּוֹרִין
עֶגְלְתָא עַל תְּרֵין רַבְרְבַיָּא
וְתוֹר לְחַד וְקָרִיבוּ יָתְהוֹן
(ע"ל מ"ל בתורה) לָקֳדָם מַשְׁכְּנָא׃ ד וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ה קַבֵּיל
(ס') מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמִפְלַח יָת

המטת ג' חסרים בתורה וסי' הם נשיאי המטת העמדים. וינח משה. ויצא משה: עגלת ג' חסר בלישנא וסימן שש עגלת צב. ויקח משה את העגלת. ואת ארבע העגלת. ופלוגתא עליה: הנשאים ד' כתיב כן וסימן ולישמעאל שמעתיך. אלה הם בני ישמעאל ואלה שמותם. ויקריבו הנשיאם תניינא דפסוק. ותעמדנה לפני משה. ונמסר גם בסדר לך לך בסוף.

רשי

אברכם לכהנים: (א) ויהי ביום כלות משה. (במדרש רבה) כלות כתיב (ר"ל כפתח ולא כלות בשו"א ודו"ק) יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה: כלות משה. בצלאל ואהליאב וכל חכם לב עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראהו בהר להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת וכן מצינו בדוד לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש שנא' (תהלים קלב) זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' וגו' לפיכך נקרא על שמו שנאמר (מלכים א יב) ראה ביתך דוד: כלות משה להקים. ולא נאמר ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חדש ניסן היה (גיטין ס') בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה ובשביעי גלחו: (ב) הם נשיאי המטות. (ספרי) שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם שנא' (שמות ה) ויכו שוטרי ישראל וגו': הם העומדים על הפקדים. שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישראל שנא' ואתכם יהיו וגו': (ג) שש עגלות צב. אין צב אלא מחופים וכן (ישעיה סו) בצבים ובפרדים עגלות מכוסות קרויות צבים. ויקריבו אותם לפני המשכן. שלא קבל משה מידם עד שנא' לו מפי המקום. אמר רבי נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה

אבן עזרא

(א) וטעם ויהי ביום כלות משה. אחר ברכת כהנים כי כן היה כי ביום שנשא אהרן את ידיו אל העם ויברכם החלה חנוכת המזבח ופסוק ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן לעד על דברי המעתיקים כי היה סותרו ומקימו וחוזר לסותרו ולהקימו כל שבעת ימי המלואים להרגילם כי טעם ויקדש אותם בהזאת הדם בשבעת ימי המלואים: ואת המזבח ואת כליו. דבק עם ביום כלות משה להקים את המשכן והטעם שהקים המזבח במקומו: ואת כל כליו וימשחם. בשמן המשחה: ויקדש אותם. בדם והזכיר המזבח בעבור החנכה: (ב) ויקריבו נשיאי ישראל. שם כלל והטעם שעשו קרבן לה' אל פתח אהל מועד: (ג) צב. כמו בצבים ובפרדים מין ממיני השוורים המושכים את העגלות ויש אומרים שהוא כטעם מלאות יותר מדאי מגזרת ואת בטנך צבה בדרך רחוקה. כבר בארתי בספר מאזנים שמ"ם שנים עשר דבק ומוכרת והטעם שנים ועשר ונסמך אל עשר לקבר כמו שלש עשרה וכן שלש אלה ובאה מלת שני עשר בחסרון מ"ם דרך קצרה: על שני הנשיאים. כמו לשני

תולדות אהרן וימשחם ויקדש אותם. סנהדרין עז שבועות טו מנחות כז: (שם עגלות צב. שבת כ סוטה נב):

בעל הטורים ויהי ביום כלות. סמך חנוכת המזבח לברכת כהנים רמז לחשמונאים שעשו חנוכה וכדי שלא תשלוט עין הרע במלאכתם לכך ברכם תחלה. וסמיך למשכן שבזכות המשכן יהיה שלום. וכן דוד סמך ה' יברך את עמו בשלום וסמיך ליה מזמור שיר חנוכת הבית: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם וסמיך ליה ויהי ביום כלות זהו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. הם נשיאי המטות הם. ס"ת להיפך מתים וכן הפקודים ויביאו את קרבנם ס"ת מותם. על שם ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבהם: שש עגלות. כנגד ששה מזלות אשר עולים בגלגל וששה יורדים. וכנגד ששה עתים קור וחום וקיץ וחורף וזרע וקציר: ושנים עשר בקר. כנגד י"ב שבטים וי"ב מזלות:

רמבן

בך וכך אמרו בספרי ר' נתן אומר זה מאור שכינה ויחנך שתשא חן בעיניו כענין שאמרו עולמי עולמי הלואי תהא מעלת חן לפני בכל שעה ועוד ישא השם פניו בשמים ממעל וישם לך שלום הכל בביתך כך אמרו בספרי ר' נתן אומר זה שלום מלכות בית דוד ושמו את שמי הגדול על בני ישראל ואני אברכם כי אני המדבר הנני ושלום:

ז (א) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן. לא נאמר בהם הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר ביום כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חודש ניסן היה בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה בשביעי גלחו לשון רש"י כדברי רבותינו. אבל איננה ראיה גמורה כי ביום כלות איננו דבק עם להקים בלבד אבל ביום כלות משה להקים את המשכן ולמשוח ולקדש אותו ואת המזבח ואת כל כליו הקריבו הנשיאים את קרבנם כשנעשה כל זה ומ"מ ביום השמיני היה ונכתבה זאת הפרשה בכאן בעבור כי ביום הראשון של מלואים קרא אל משה מאהל מועד וידבר השם אליו כל הפרשיות שמתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום השמיני שהם בדיני הקרבנות ומיום השמיני נדבר לו כל הפרשיות שמתחלת זאת החיה אשר תאכלו שהם בדיני איסור והיתר ויש בכולן ענין הקרבנות ונמשכו הענינים עד המקום הזה בסדר כאשר פירשתי כשהשלים המצות אשר נצטוה משה לאמר לישראל ושכולן דיני עבודה וקרבנות ומשמרת אהל מועד ועבודתו חזר אחרי כן בכאן להגיד נדבת הנשיאים בקרבנם שהיו מהיום השמיני עד יום תשעה עשר לחודש או עד שנים עשר יום לחודש כדברי רבותינו:

וטעם וימשחם ויקדש אותם. אמר ר"א שמשח אותם בשמן המשחה וקדש אותם בדם החטאת כמו שאמר שם ויחטא את המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזבח ויחטאהו ויקדשהו לכפר עליו ואינו כן שכך נאמר במשכן וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו והמשכן לא נתקדש בדם כלל אבל וימשחם לקדש אותם. וטעם ואת המזבח ואת כל כליו מחובר לראש הפסוק ביום כלות משה להקים את המשכן ואת כל כליו וימשחם ויקדש אותם:

(ג) ויקריבו נשיאי ישראל את קרבנם לפני ה'. בעבור היות העגלות לצורך הקרבנות יקראו קרבן וכן ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב קרבן לבדק הבית והנה חשבו הנשיאים שלא יתכן שישאו הלוים על כתף קרשי המשכן והאדנים שהם כבדות מאד והביאו מעצמן עגלות שכן דרך כל נושאי בתי המלכים והיכלי אהליהם לשאת אותם בעגלות ויתכן שנפרש ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלות צב שש עגלות גדולות נושאות קרבנותיהם ושנים עשר בקר מושכים העגלות. והנה הביאו העגלות מלאות והבקר לפני המשכן והשם צוה את משה קח מאתם הכל והיו העגלות והבקר שאינם לקרבן לעבוד את עבודת אהל מועד ואחר כך לקחו הנשיאים את קרבניהם מעל העגלות ויקריבו אותם לפני המשכן כי היו חושבים להקריב הכל בו ביום אחר שהורשו להקריבם לו והשם צוה נשיא אחד ליום יקריבו ולכך לא הוצרך לומר עתה קח מאתם ודרך הלשון לומר עגלות על המלוי שכהן כמו אוכלי שולחן איזבל וכן כי יודע כל שער עמי ולשון חכמים מאה קרנות של כדי יין וכדי שמן ושל כלי כסף וזהב ואפשר שיהיה צב מלאות וכן בצבים ובפרדים בעגלות מלאות אדם ויהיה שש עגלות צב שש עגלות של מלוי ומלואן היה מקרבנות החנוכה אשר יפרש והזכיר הכתוב קרבנות הנשיאים בפרטן ואחר כך כלל אותם ואת חנוכת המזבח ביום המשח אותו מאת נשיאי ישראל קערות כסף שתים עשרה. וכתב רש"י ללמדך שהיו כלי הקדש מכוונין במשקלם שוקלם אחד

ספורנו

לכל שלם לחיי עולם: ז (א) ואת המזבח ואת כל כליו. ולהקים את המזבח ואת כל כליו כל אחד במקומו: וימשחם ויקדש אותם. אחר שהקים כל אחד מהם כתקונו: (ב) הם נשיאי המטות הם העומדים על הפקודים. ומגיד מה שהיו כך הקריב כל אחד מהם בעד שבטו והגיד כי מגיד מה שעמדו על הפקודים הרגיש כל אחד מהם בשבטו שקלתו חמוד בעבירות ומגיד מה שהיו נשיאים הסכימו לעמוד בפרץ ולהקריב קרבנות לכפר בעדם: (ג) עגלה על שני הנשיאים. לאות אחוה ביניהם אשר בה יהיו ראוים שתשרה שכינה ביניהם כאמרו ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד על הפך חלק לבם עתה יאשמו: (ה) קח מאתם. כי חשב משה שיהיה כל משא הלוים

אבן עזרא

לשני אמר הכתוב וקרבנו כי כבר הזכיר המקריב והוי"ו יש לו טעם כאומר וזה קרבנו ואמר בשני הקריב את קרבנו כי כן דרך המקרא כמו ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי בעבור שארכו לו הדברים וכן ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה ולא הזכיר ביתר הנשיאים הקריב ש אחז דרך קצרה וכן לגלגולתם במספר ראובן ושמעון לבדם וכן רבים :

רשי

בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנאמר (שמות לו) והמלאכה היתה דים אמרו מעתה מה לנו לעשות הביאו אבני השוהם והמלואים לאפוד ולחשן לכך התנדבו כאן תחלה : (ח) כפי עבדתם. שהיה משא בני גרשון קל משל מררי שהיו נושאים הקרשים והעמודים והאדנים : (ט) כי עבדת הקדש עליהם. משא דבר הקדושה הארון והשלחן וגו' לפיכך בכתף ישאו : (י) ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח. לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת המשכן נשאו לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו : ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח. כי לא קבל משה מידם עד שנא' לו מפי הגבורה : (יא) יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח. (זבחים כא) ועדיין לא היה יודע משה היאך יקריבו אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנא' לו מפי הקב"ה יקריבו למסעות איש יומו : (יב) ביום הראשון. אותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאים וכו' כדאיתא בסדר עולם : למטה יהודה. יחסו הכתוב על שבטו ולא שגבה משבטו והקריב או אינו אומר למטה יהודה אלא שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון משלו הביא : (יג) שניהם מלאים סלת. למנחת נדבה :

תרגום אונקלוס

פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתִתֵּן
יָתְהוֹן לְלֵיוָאֵי גְּבַר כְּמִסַּת
פּוּלְחָנֵיהּ: ו וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת
עֲגָלָתָא וְיָת תּוֹרִין וִיהַב
יָתְהוֹן לְלֵיוָאֵי: ז יָת תַּרְתֵּין
עֲגָלָתָא וְיָת אַרְבְּעַת תּוֹרִין
יְהַב לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּמִסַּת
פּוּלְחָנְהוֹן: ח וְיָת אַרְבַּע
עֶגְלָן וְיָת תְּמָנְיָא תּוֹרִין יְהַב
לִבְנֵי מְרָרִי כְּמִסַּת פּוּלְחָנְהוֹן
בִּידָא דְאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן
כַּהֲנָא: ט וְלִבְנֵי קְהָת לָא
יְהַב אֲרֵי פּוּלְחַן קוּדְשָׁא
עֲלֵיהוֹן בְּכַתְפָּא נָטְלִין:
י וְקָרִיבוּ רַבְרְבַיָּא יָת חֲנֻכַּת
מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְרַבִּיוּ יָתֵיהּ
וְקָרִיבוּ רַבְרְבַיָּא יָת
קוּרְבַּנְהוֹן לָקֳדָם מַדְבְּחָא:
יא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה רַבָּא חַד
לְיוֹמָא רַבָּא חַד לְיוֹמָא
יְקָרְבוּן יָת קוּרְבַּנְהוֹן לַחֲנֻכַּת
מַדְבְּחָא: יב וַהֲוָה דְקָרֵיב
בְּיוֹמָא קַדְמָאָה יָת קוּרְבָּנֵיהּ
נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב לְשִׁבְטָא
דִיהוּדָה: יג וְקֻרְבָּנֵיהּ
מְנִיסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה
וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ
שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוֹלְתָּא דְפִילָא

תורה

אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־
הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ: ו וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר
וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם: ז אֵת ׀
שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת אַרְבַּעַת
הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי
עֲבֹדָתָם: ח וְאֵת ׀ אַרְבַּע
הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן
לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד
אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן:
ט וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת
הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ:
י וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת
הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ
וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם
לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא
אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם
לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ: ס יב וַיְהִי
הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת־
קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה
יְהוּדָה: יג וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף
אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה:

מסורה

ג' חסר בליש' · ב' מ"ל בתורה ל' וחד את ארבעת דילדו להרסה · ג' חסר בלי' · י"ג חסר בתור' · ד' כ"כ בתורה תנין דפסוק · כ' דגשין ב' בו · פ"ג בקריי · ג' ר"פ

ליום ב' דגשים וסימן נמסר ביחזקאל סימן למ"ד פסוק ב' :

תולדות אהרן ולבני קהת. סוטה לה ערכין יא : נשיא אחד ליום. קדושין מב : ביום הראשון. מ"ק ט : קרבנות הנשיאים כלם. שקדם שער כו : שניהם מלאים. זבחים כח מנחות :

בעל הטורים

בעל הטורים וקרבנו. וי"ו יתירה על שם ששה בנים שיצאו ממנו כולם בוי"ו ברכות. ששה בנים יצאו מנחשון בעלי שש ברכות ואלו הן. דוד. משיח. דניאל. חנניה. מישאל. ועזריה. דוד דכתיב ביה יודע נגן וגבור חיל איש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו. יודע נגן שיודע לשאול. וגבור חיל יודע להשיב. איש מלחמה יודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונבון דבר מבין דבר מתוך דבר. ואיש תואר שמראה פנים בהלכה. וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. משיח דכתיב ביה ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'. דניאל חנניה מישאל ועזריה. דכתיב בהו ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל מלך. ד"א למה וקרבנו וי"ו יתירה כנגד ששה דברים שנתחדשו באותו היום בעולם. ראשון לשכינה שהרתה בישראל. ראשון לנשיאים. ראשון לברכת כהנים. ראשון למתיצת מהנה שכינה. ראשון לאיסור במה. ראשון לירידת האש. יצא בן נחשון בשש מדות ויבנה יסוד בית המקדש. ולמה נקרא שמו נחשון על שירד תחלה לנחשול שבים. בכולן כתיב נשיא חוץ מיהודה ללמוד הוא אותו שבטו לבקטין ה"ע ישב לא עבדך שחת הנער וכן בדוד הוא אומר הוא הקטן. בכל אחד יש ששה פסוקים כנגד ששת ימי המעשה. ובכל אחד הוכפל שמו הרי כ"ד כנגד כ"ד שעות ביום ובלילה :

ספורנו

הלוים בכתף כמו הענין במשא בני קהת : (ט) ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם. ולא עבודת אהל רק עבודת המקדש. והנה האל יתברך אמר על העגלות שיהיו לעבודת אהל מועד שהיה משא בני גרשון ובני מררי אבל במשא בני קהת לא היה שום דבר מכל בנין אהל מועד אבל היה משאם כלי קדש שהיו בתוכו שנקראו מקדש כאמרו ונסעו הקהתים נושאי המקדש. (י) ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח. הקדישום : ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח. אחר שהקדישו הקרבן הגישוהו לפני המזבח : (יג) וקרבנו קערת כסף אחת. הנה כל אחד מהם הקריב כל מיני הקרבנות והם עולה ומנחה חטאת ושלמים וקטרת לחנך המזבח ומשרתיו בכל

רמבן

אחד אחד וחוזר ושוקלם כאחד כולם לא רבה ולא מיעט מיסודו של רבי משה הדרשן. ואיני מבין טעמם בדבר זה אם נחשוב שהוא נס מה תועלת יש בדבר שיעשה בו הנס כזה ואם כדרך כל הארץ הוא כן בכל המשקלות למה הזכיר אותו הכתוב. ובספרי אמרו בפירוש ללמדך שלא ככלי הדיוט כלי בית עולמים כלי הדיוט שוקלין אחד אחד וחוזר ושוקלם כולם כאחד פעמים מרבה פעמים ממעט וכו' ושם אמרו ר' נתן אומר כלי בית עולמים שקלן כלם חזר ועשה מהן סימון וחזר ועשאן כלים לא רבה ולא מיעט לומר שהיו זהב מזוקק מאד שאפילו יתיכם ויעשה מהם אסימון יהיו במשקלם הראשון ולא שנעשה כאן נס אלא שהיה

(יד) עשרה זהב. כתרגומו משקל עשר שקלי הקדש היה בה: מלאה קטרת. לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה: (טו) פר אחד. מיוחד שבעדרו: (טז) שעיר עזים אחד לחטאת. לכפר על קבר התהום (עיין ברא"ם) טומאת ספק: (יח) הקריב נתנאל בן צוער. הקריב את קרבנו. מה ת"ל הקריב בשבטו של יששכר מה שלא נאמר בכל השבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר אחר שקדמני יהודה אחי אקריב אני אחריו אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסען לדגליהם לכך אמר הקרב את קרבנו והוא חסר יו"ד שהוא משמע הקרב לשון צווי שמפי הגבורה נצטוה הקרב ומהו הקריב הקריב שני פעמים שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנא' (ד"ה א' י"ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו. וביסודו של רבי משה הדרשן מצאתי א"ר פנחס בן יאיר נתנאל בן צוער השיאן עצה זו: (יט) קערת כסף. מנין אותיותיו בגימט' תתק"ל כנגד שנותיו של אדם הראשון: שלשים ומאה משקלה. על שם שהעמיד תולדות לקיום העולם בן ק"ל שנה היה שנא' (בראשית ה) ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד וגו': מזרק אחד כסף. בגי' תק"ך על שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק שנה ועל שם עשרים שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו כמו שפירשתי אצל (שם ו) והיו ימיו מאה ועשרים שנה לפיכך נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנא' בקערה לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למנין: שבעים שקל. כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו: (כ) כף אחת. כנגד התורה שנתנה מידו של הקדוש ברוך הוא: עשרה זהב. כנגד עשרת הדברות: מלאה קטרת. גימטריא של קטרת תרי"ג מצות ובלבד שתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק: (כא) פר אחד. כנגד אברהם שנאמר בו (בראשית יח) ויקח בן בקר: איל אחד. כנגד יצחק (שם כב) ויקח את האיל וגו': כבש אחד. כנגד יעקב (שם ל) והכשבים הפריד יעקב: (כב) שעיר עזים. לכפר על מכירת יוסף שנאמר (שם לז) וישחטו שעיר עזים: (כג) ולזבח השלמים בקר שנים. כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. אילם כנגד כבשים ועתודים ג'. מינים כנגד כהנים ולוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים שלש חמשיות כנגד חמשה חומשין וחמשת הדברות הכתובין על לוח אחד וחמשת הכתובים על השני עד כאן ביסודו של רבי משה הדרשן: (כד) ביום השלישי נשיא וגו'. ביום השלישי היה הנשיא המקריב לבני זבולן וכן כלם אבל בנתנאל שנאמר בו הקריב נתנאל נופל אחריו הלשון לומר נשיא יששכר לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו ובשאר שלא נאמר בהן הקריב נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלוני אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני:

כיום

יד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת׃ טו פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר
אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ טז שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת׃ יז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים
בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ פ
יח בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־
צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר׃ יט הִקְרִב
אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כ כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
כא פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
כב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
כג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ פ
כד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי
זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ כה קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀
מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לְמִנְחָה׃ כו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ כז פַּר אֶחָד
בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד
בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ כח שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ כט וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם

כ"ב פסו' לי' בהון לא אריך ולא זעיר
י"ב ר"פ
כו' כ"כ במ"ד מד"פ א' מד"ת / כ' מ"ל בתורה
ו' רפין. ל' ר"פ וי' חסרים בלישנא
כול' רפין במ"ב דגש
כול' מלאים חסרים במ"ג

במשח למנחתא: יד בזיכא
חדא מתקל עשר סלעין
היא דדהב מליא קטורת
בוסמיא: טו תור חד בר
תורי דכר חד אימר חד בר
שתיה לעלתא: טז צפיר
בר עזין חד לחטאתא:
יז ולנכסת קודשיא תורין
תרין דכרין חמשא גדיי
חמשא אמרין בני שתא
חמשא דין קורבנא דנחשון
בר עמינדב: יח ביומא
תנינא קריב נתנאל בר
צוער רבא דיששכר:
יט קריב ית קורבניה
מגיסתא דכסף חדא מאה
ותלתין סלעין הוה מתקלה
מזרקא חד דכסף מתקליה
שבעין סלעין בסלעי קודשא
תרויהון מלן סולתא דפילא
במשח למנחתא: כ בזיכא
חדא מתקל עשר סלעין
היא דדהב מליא קטורת
בוסמיא: כא תור חד בר
תורי דכר חד אימר חד בר
שתיה לעלתא: כב צפיר
בר עזין חד לחטאתא:
כג ולנכסת קודשיא תורין
תרין דכרין חמשא גדיי
חמשא אמרין בני שתא
חמשא דין קורבן נתנאל
בר צוער: כד ביומא תליתאה
רבא לבני זבולן אליאב
בר חלון: כה קורבניה
מגיסתא דכסף חדא מאה
ותלתין סלעין הוה מתקלה
מזרקא חד דכסף מתקליה
שבעין סלעין בסלעי קודשא
תרויהון מלן סולתא דפילא
במשח למנחתא: כו בזיכא
חדא מתקל עשר סלעין היא
דדהב מליא קטורת
בוסמיא: כז תור חד בר
תורי דכר חד אימר חד בר
שתיה לעלתא: כח צפיר בר
עזין חד לחטאתא: כט ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי

אילם כל אוריי' אילם האילם חסר יו"ד בתרא' בר מן ד' האילים מלא דמלא וסימן נמסר בסדר תצוה: כף אחת כ"ב פסוקים לית בהון לא אריך ולא זעיר פי' לא יו"ד ולא וי"ו וסימן בלשון ארמי לא תקטול עבדא דשם יהב לחון חמיסר בתריסר ותלת מלכים בארעא דכנעגא. וסי' לא תרצח לא תנאף דואלה שמות. לאמר לך אתן את ארץ כנען. וחברו דד"ה. כף אחת דשנים עשר נשיאים: תתן להם מגנת לב. מלך דבר אחד וגו' מלך חרמה וגו' מלך לבני אחד מלך עדלם. שם ארפכשד למך. גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב. לבלגה חמשה עשר. כל ראשון מל' בלישנא בס"ב חסר וסי' מיום הראשון עד יום השביעי בראשון בארבעה עשר: וכל שני חס' וכל שלישי מלא במ"ג חסר וסי' והיו נכנים תניינא דפסוק. והשלשי שמה. והשלשי אבשלום.

בעל הטורים

שלשים ומאה משקלה. כנגד שנות אדם עד שנולד שת: שבעים שקל כנגד שבעים שנה שהנית לבניו. שבעים שקל בגימ' שבעים נפש בשביל שבעים נפש שירדו למצרים: כף אחת. כנגד התורה שנתנה מכף ידו של הקב"ה: עשרה זהב. כנגד עשרת הדברות: מלאה קטורת כשתחליף הקו"ף בא"ת ב"ש יעלה למנין תרי"ג: פר אחד. כנגד אברהם ואל הבקר רץ אברהם: איל כנגד יצחק: כבש כנגד יעקב. והכשבים הפריד יעקב פר איל כבש בגימ' אברהם יצחק ויעקב: ולזבח השלמים בקר שנים: כנגד משה ואהרן שעשו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. אילים כבשים עתודים שלשה מינים כנגד כהנים לוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים וכן עתודים דיהודה מלא וי"ו שדוד שעמד ממנו נתברך בשש ברכות. ואין עתודים אלא לשון עמידה כמה דאת אמר אשר התעתדו לגלים. ואומר ועתדה בשדה לך. פירוש יצא בן נחשון בשש מדות ויבנה יסוד בית המקדש. ד"א וקרבנו למה וי"ו יתירה כנגד ששה דברים שניטלו מאדם הראשון ועתידים לחזור כשיבא בן נחשון שהוא משיח. ואלו הן הששה דברים שניטלו מאדם הראשון. זיוו דכתיב משנה פניו ותשלחהו. חייו דכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב: קומתו. דכתיב ויתחבא האדם תלמד שנגרעה קומתו ונעשית של מאה אמה. פירות הארץ והאילן דכתיב ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה. מאורות דכתיב ותחרה הלבנה ובושה החמה.

ומנין

בעל הטורים

ומנין שנגנז שנא' וימנע מרשעים אורם ומנין שעתידים לחזור בימי המשיח שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. חייו דכתיב כי כימי העץ ימי עמי ת"ק שנה סדן של שקמה ת"ק שנה קומתו. דכתיב ואולך אתכם קוממיות בקומה זקופה. פירות הארץ והאילן. דכתיב הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה. מאורות דכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים: ביום ששי הקריב בגי' נתן להם עצה:

וכל ה״ת דגוש במ״ז וסי׳ האחרת יחזיאל. להרס. יחזיאל. ולמשלמיהו. שר הצבא ב׳ בו. וכל רביעי מלא במ״ג חסר וסי׳ לשערים הרבעי. חלקיהו השני טבליהו. ביום הרבעי נקהלו לעמק: וכל חמישי מלא במ״ג חסר וסי׳ באו האנשים. הנזר כאשר עשיתי. ידעיה החמשי.

תלדות אהרן כף אחת. פסחים יט חגיגה כג:
שלומיאל בן צורישדי: סנהדרין פב:

חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב
בֶּן־חֵלֹן: פ
ל בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי
רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:
לא קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: לב כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת:
לג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה:
לד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת:
לה וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: פ
לו בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי:
לז קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: לח כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת:
לט פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה:
מ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת:
מא וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: פ ששי

כ״ל מ״ל בת״ג חסרים

חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֱלִיאָב
בַּר חֵלוֹן: ל בְּיוֹמָא
רְבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי רְאוּבֵן
אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר:
לא קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שִׁבְעִין סִלְעִין
בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן
סוּלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח
לְמִנְחָתָא: לב בָּזִיכָא חֲדָא
מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא
דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא: לג תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר
שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא: לד צְפִיר בַּר
עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא:
לה וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֱלִיצוּר
בַּר שְׁדֵיאוּר: לו בְּיוֹמָא
חֲמִישָׁאָה רַבָּא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן
שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי:
לז קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שִׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא
בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא: לח בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין
הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא: לט תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד
בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא: מ צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא:
מא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל

ספורנו

בכל מדי הקרבנות הון און האשם כי החטאת והאשם מורה אחת להם וספר קרבן כל אחד מהם לבדו להורות שכל אחד מהם כיון לכפר על פרטי חטאים שירבו בשבטו וזה בכל אחד מפרטי קרבנו לרצון להם לפני ה׳ וסמך ונלב עליהם בעד שבטו כענין המעמדות

רמבן

שהיו זהב טהור אחד. והנכון בטעם הכתוב כי הקב״ה חולק כבוד ליראיו וכמו שאמר כי מכבדי אכבד והנה הנשיאים כולם ביום אחד הביאו הקרבן הזה שהסכימו עליו יחד ואי אפשר שלא יהא אחד קודם לחבירו וכבד את הנקדמים בדגלים בהקדמת ימים אבל רצה להזכירם בשמם ובפרט קרבניהם ולהזכיר יומו של כל אחד לא שיזכיר ויכבד את הראשון זה קרבן נחשון בן עמינדב

ויאמר וכן הקריבו הנשיאים איש איש יומו כי יהיה זה קלור בכבוד האחרים ואחרי כן חזר וכללם להגיד שהיו שקולים לפניו יתברך וכן אמרו שם בספרי מגיד הכתוב שכשם שוו כולם בעצה אחת כך שוו כולם בזכות:

מב בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד
אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ מג קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ מד כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
מה פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
מו שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
מז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ פ
מח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי
אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃
מט קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ נ כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
נא פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
נב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
נג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ פ
נד בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי
מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
נה קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ נו כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
נז פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד

כולם חסר ודגש — כולם דגש בר מן ו' — ב' ר"פ — ג' ר"פ

בַּר צוּרִישַׁדָּי׃ מב בְּיוֹמָא
שְׁתִיתָאָה רַבָּא לִבְנֵי גָד
אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל׃
מג קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שִׁבְעִין סִלְעִין
בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן
מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח
לְמִנְחָתָא׃ מד בָּזִיכָא חֲדָא
מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא
דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ מה תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר
שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ מו צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
מז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֶלְיָסָף
בַּר דְּעוּאֵל׃ מח בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי אֶפְרָיִם
אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד׃
מט קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שִׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא
בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ נ בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא
דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ נא תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר
שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ נב צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
נג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֱלִישָׁמָע
בַּר עַמִּיהוּד׃ נד בְּיוֹמָא
תְּמִינָאָה רַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה
גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃
נה קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שִׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ נו בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ נז תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד

תולדות אהרן ביום השביעי. מועד קטן ט:

(מח) ביום השביעי. יש אומרים כי בשבת הקריבו והיא הוראת שעה ויש אומרים כי היום הוא שביעי לחנכת המזבח והמכחישים אמרו כי לא היה תחלת החנוכה יום ראשון לשבוע וזה לא יועיל כי לא יתכן שלא יהיה שבת בין שנים עשר יום. והנכון בעיני כי הוא כפי' השני בעבור זבח השלמים וכן ביום השביעי בהקפת יריחו וכן ז' הימים בחנכת הבית בעבור יום עינוי נפש: (נא) פר אחד בן בקר. קטן כמו בן יונה: (נג) בקר שנים. גם הם פרים זכרים וטעמו מין הבקר והעד וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים: ביום

כל ששי חסר ורגש. וכל שביעי מלא במ"ח חסר וסימן נמסר בסדר בא. וכל שמיני מלא. וכל תשיעי מלא במ"ג חסר וסימן ויתי בשנה התשיעית ליהויקים. בשנת ארבע לדריוש. לישוע התשעי: שלשים ומאה כל שלשים חסר וי"ו בר מן ד' וסימן וירדו שלשה מהשלושים. מן השלושים דריש פסוק. ויהלא אסא בשנת שלושים דר"ה. ואני לא נקראתי: כל אורית' עלה לעלה חסר במ"א מלא עולה דבכורים. יהושע כלהון חסר במ"ג מלאים ונאמר נעשה נא. והיה כי יאמרו אלינו. לבנות לנו מזבח. וא' מלא בשפטים וסי' והעלי' עולה וג' מלאים בשמואל וסי' טלה חלב ויהי שאול מעלה העולה. וכל מהעלות העולה. וכל מלכים חסר וב' מלאים בישעיה וסי' אין די בער. שנא גזל בעולה. וא' חסר בירמיה וסי' כי יצמו. וכל תהלות ואיוב מלאים. וכל יחזקאל מלא במ"ו נמסר שם. וכל ד"ה חסר במ"ט מלא נמסר שם: בשמן כלם דגשים במ"ז רפין וסי' נמסר בסדר תצוה: עתודים ב' מלאים בהורה וסי' עתודים חמשה דנחשון חטאת בקר וחלב צאן. ושארא עתדים כתיב: נשיא ו' רפין וכל יחזקאל דכות' במ"ד נמסר בסדר חיי שרה: הקרב י' חסר בלישנא נמסר בסדר ויקרא: למנחה כלהון רפין במ"ב דגשים וסי' זאת התורה לעולה למנחה. ויאמר ארנן אל דויד: ביום השמיני ג' ר"פ וסי' ביום השמיני נשיא לבני מנשה. ביום השמיני עצרת. ביום השמיני שלח את העם. וכל אמצעות פסוק דכוותא ביום השמיני במ"ב וביום השמיני וסימן אך בחמשה עשר יום. ויקרא בספר תורת

(עב) ביום עשתי עשר יום. כבר באורתי בספר מאזנים למה השתנה זה המספר וטעם עשתי כמו עשתנותיו מה שיולידו מחשבותיו כאילו העשר הוליד והוא סוד גדול. ויאמר רבי יונה הספרדי כי פירושו על שתי עשר והטעם החשבון שהוא קודם ממנו והנה טעה שתי טעיות גדולות האחד כי חשבון שנים עשר הוא על אחד עשר הפך דבורו והעד הנאמן מבן עשרים שנה ומעלה, והטעות השנית

כי

בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ נח צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
נט וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן גַּמְלִיאֵל
בַּר פְּדָהצוּר׃ ס בְּיוֹמָא
תְּשִׁיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי בִנְיָמִן
אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי׃
סא קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִּכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקַלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא
בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ סב בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין
הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ סג תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד
בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ סד צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
סה וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֲבִידָן
בַּר גִּדְעוֹנִי׃ סו בְּיוֹמָא
עֲשִׂירָאָה רַבָּא לִבְנֵי דָן
אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃
סז קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִּכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא
דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃
סח בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא
קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ סט תּוֹר
חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד
אִימַּר חַד בַּר שַׁתֵּיהּ
לַעֲלָתָא׃ ע צְפִיר בַּר עִזִּין
חַד לְחַטָּאתָא׃ עא וּלְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין
חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין
בְּנֵי שַׁתָּא חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן
אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃
עב בְּיוֹמָא חַד עֲשַׂר יוֹמָא
רַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל
בַּר עָכְרָן׃ עג קוּרְבָּנֵיהּ

כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
נח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
נט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ פ
ס בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי
בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃
סא קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ סב כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
סג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
סד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
סה וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ פ
סו בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן
אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ סז קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀
מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לְמִנְחָה׃ סח כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ סט פַּר אֶחָד
בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־
שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ ע שְׂעִיר־עִזִּים
אֶחָד לְחַטָּאת׃ עא וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי׃ פ
עב בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא
לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־
עָכְרָן׃ עג קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף

כולם חי נמ״ג ס

כולם חסרים בר מן ה׳

כולם מ״ל בר מן ד׳

כל מוינא ביום במ״ב ביום

אלהים: העשירי כלהון מלאים במ״ד חסר וסימן בשנה התשיעית לצדקיהו. לשכניהו העשרי. בשנה העשרית בעשרי דפרעה. בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט. וכל רבוי סנין מלאים במ״א חסר וסימן והמה כשלשים איש: ביום עשתי ב׳ רפין ר״פ ובענין וס״י ביום עשתי

תולדות אהרן ביום עשה משה:

רשי

(פד) ביום המשח אותו. בו ביום שנמשח הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח תחלה ואחר כך הקריב או אחרי המשח לאחר זמן ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום כשהוא אומר (ויקרא ו) ביום המשח אותו למדנו שנמשח ביום ומה תלמוד לומר ביום המשח ביום שנמשח הקריב. קערות כסף שתים עשרה. (ספרי מדרש רבה) הם הם שהתנדבו ולא אירע בהם

במדבר ז נשא

אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
עד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת׃ עה פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר
אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ עו שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת׃ עז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים
בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ פ
עח בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא (כ׳ ר״פ בטעין)
לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃
עט קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ פ כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
פא פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
פב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
פג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה (כל אורי׳ חסר כמ״ב מ״ל)
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ פ
שביעי פד זֹאת ׀ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ (כל ר״פ דספ׳ זאת כמו״ז)
בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף שְׁנֵים עָשָׂר

מְגִיסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָא דְפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃
עד בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃
עה תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃
עו צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
עז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃
עח בְּיוֹמָא תְּרֵי עֲשַׂר יוֹמִין רַבָּא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃
עט קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָא דְפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃
פ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃
פא תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃
פב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
פג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃
פד דָּא חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְרַבִּיאוּ יָתֵיהּ מִן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל מְגִיסֵי כַסְפָּא תַּרְתָּא עַשְׂרֵי מִזְרְקֵי כַסְפָּא תְּרֵין עֲשַׂר

אבן עזרא

כי אילו היה על שתי היה ראוי שיאמר עשני עשר ולא עשתי עשר כי עשתי לשון נקבה רק עשתי

עשר יום. ביום שנים עשר יום נשיא: זהב ד׳ וסימן נמסר בסדר פקודי: לעלה ה׳ מלעיל וסימן זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם. כל הבקר לעלה שנים עשר פרים. וארבעה שלחנות לעלה. וגם עלה לרוב בחלבי השלמים. ויאמר ארונה

ספורנו

המעמדות בקרבנות לבור: (פד) זאת חנכת המזבח הנה חנכת המזבח אז היתה בין הכל דבר מועט בערך אל חנכת בית ראשון ברבוי הכלים ועשרם ורוב הזבחים: ובכא

רמבן

(פד) קערת כסף שתים עשרה. אן הן שהתנדבו ולא אירע בהן פסול ועוד בזה טעם אחר במדרשם כי לכל אחד מהנשיאים עלה במחשבה להביא חנוכה למזבח ושתהיה בזה השיעור אבל נחשון חשב בשיעור הזה טעם אחר וזולתו כל אחד מהנשיאים חשב בו טעם בפני עצמו אמרו שחשב נחשון שיביא קערת כסף שיהיה מנין אותיותיה תשע מאות ושלשים כנגד שנותיו של אדם ומשקלה שלשים ומאה כנגד תולדות שהעמיד וכל המדרש כמו שכתבו רש״י או כפי המדרש האחר שאמרו שהיה מסורת מיעקב אבינו ביד כל שבט ושבט כל מה שיארע לו עד ימות המשיח והתחיל נחשון והקריב על סדר המלכות קערה ומזרק כנגד שני מלכים שעתידים לצאת ממנו שמולכים בים וביבשה והם שלמה ומלך המשיח ולכך הקריב כנגד הים שהוא מקיף את העולם כולו ודומה לקערה שלשים ומאה שביום שלישי הקווה הקב״ה כל המים למקום אחד וקראם ימים בגימטריא מאה ושלמה הוסיף ים אחד למלאכת המקדש וקו שלשים יסוב אותו הרי מאה ושלשים מזרק אחד כסף כנגד העולם שהוא עשוי ככדור שבעים שקל שהם ימשלו על שבעים אומות שיהיה מלאים שיביאו להם מנחות מכולן סולת המסולאים כפז בלולה בשמן טוב שם משמן טוב כסף כמה דתימא כסף נבחר לשון צדיק כף אחת עשרה זהב כנגד עשרה דורות מן פרץ ועד דוד שהיו כולם צדיקים מלאים מעשים טובים כריח הקטורת פר אחד כנגד אברהם איל אחד כנגד יצחק כבש אחד כנגד יעקב שעיר עזים אחד לכפר על מעשה יהודה שהביא הכתונת לאביו ולזבח השלמים בקר שנים כנגד דוד ושלמה שהתחילו במלכות והיו צדיקים והיתה המלכות שלמה אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד חמשה עשר מלכים שהיו מן רחבעם ועד צדקיהו מלך בן מלך מהם צדיקים גמורים מהם בינונים מהם רשעים

אבן עזרא

עשתי מלה אחת: (פט) וטעם ובבא משה יתכן שתחלת הדבור שהוא ויקרא אל משה היה כאשר נשלמה החנוכה וכל המדקדקים אמרו כי מדבר אליו מבנין התפעל והתי"ו מובלע ולפי דעתי שהוא שם הפועל כמו הנה לא ידעתי דבר והמ"ם תחת מן למשפט הלשון. וטעם וישמע שהוא לבדו היה שומע הקול ולא ישמענו מי שהוא באהל מועד מחוץ לפרוכת גם זה נכון כי השם הוסיף בהרגשת אזניו כאשר הוסיף באור עיני נער אלישע וכן ויגל ה' את עיני בלעם: וידבר אליו. כן היה משפט הדבור תמיד:

רשי

בהם ספול: (פה) שלשים ומאה הקערה האחת וגו'. מה ת"ל לפי שנא' שלשים ומאה משקלה ולא פירש באיזו שקל לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכולן כל כסף הכלים בשקל הקדש: כל כסף הכלים וגו'. (ספרי) למדך שהיו כלי המקדש מכוונים במשקלן שוקלן אחד אחד ושוקלן כלן כאחת לא רבה ולא מעט:

(פו) כפות זהב שתים עשרה. למה נאמר לפי שנא' כף אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקלה עשרה שקלים של כסף או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב ושקלי זהב אין משקלם שוה לשל כסף ת"ל כפות זהב של זהב היו (ספרי): (פט) ובבא משה. שני כתובים המכחישים זה את זה שלישי בא והכריע ביניהם כתוב אחד אומר (ויקרא א) וידבר ה' אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרכת וכתוב אחד אומר (שמות כה) ודברתי אתך מעל הכפרת בא זה והכריע ביניהם משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יוצא לאהל מועד: מדבר. כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו: וידבר אליו. (ספרי) למעט את אהרן מן הדברות: וישמע את הקול. יכול קול נמוך ת"ל את הקול הוא הקול שנדבר עמו בסיני וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל (במ"ר):

תולדות אהרן סקול פרבר • יומא ד:

כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ פה שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ פו כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ כָּל־זְהַב הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה׃ מפטיר פז כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים אֵילִם שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר לְחַטָּאת׃ פח וְכֹל בְּקַר ׀ זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי הִמָּשַׁח אֹתוֹ׃ פט וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו׃ פ פ פ

קע"ו, עמוס סימן, עמינדב סימן:

כל אורי' מ"ל בלישי' במ"ב חסר • ד' וחד וזהב ומשמש א"ב • כל אורי' חסר במ"ב • ד' ב' חסר וב' מ"ל • ותר ומדבר המלך ג' חסר בתורה

בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא תַּרְתָּא עַשְׂרֵי׃ פה מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלָה דִמְגִיסְתָּא חֲדָא דְכַסְפָּא וְשַׁבְעִין דְמִזְרְקָא חַד כֹּל כְּסַף מָנַיָּא תְּרֵין אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃ פו בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא תַּרְתָּא עַשְׂרֵי מַלְיָן קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הֲוֵי מַתְקְלָא דְבָזִיכָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא כָּל דְּהַב בָּזִיכַיָּא מְאָה וְעֶשְׂרִין׃ פז כָּל תּוֹרֵי לַעֲלָתָא תְּרֵין עֲשַׂר תּוֹרִין דִּכְרִין תְּרֵי עֲשַׂר אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא תְּרֵי עֲשַׂר וּמִנְחַתְהוֹן וּצְפִירֵי בַּר עִזֵּי תְּרֵי עֲשַׂר לְחַטָּאתָא׃ פח וְכֹל תּוֹרֵי לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא עֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָה תּוֹרִין דִּכְרִין שִׁתִּין גַּדְיָן שִׁתִּין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שִׁתִּין דָּא חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בָּתַר דְּרַבִּיאוּ יָתֵיהּ׃ פט וְכַד עָלֵיל מֹשֶׁה לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ וּשְׁמַע יָת קָלָא דְּמִתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ מֵעִלָּוֵי כַּפּוּרְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא מִבֵּין תְּרֵין כְּרוּבַיָּא וּמִתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ׃

פ פ פ

אל תמלך: ובבא ד' ב' חסרים וב' מלאים וסימן נמסר בסוף סדר כי תשא: מדבר ה' וסי' נמסר בסוף סדר ויצא: ארן ג' חסר נמסר בסדר תצוה: ארן העדות י"ב וסי' ונועדתי לך. ונתת את הכפרת. ונתת את הפרכת. ונתת אתו. ומשחת בו את אהל מועד. את ארן העדות ואת ר"פ. ושמת שם את ארון. ונתת את מזבח. וישא את הארון. ובא אהרן ובניו. ובבא משה אל אהל מועד לדבר. צוה את הכהנים נשאי דיהושע. ונמסר גם בסדר פקודי:

ספורנו

(פט) ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול. ואף על פי שהיה הדבר מועט מאד בערך אל הנכת שלמה מכל מקום בבא משה אל אהל מועד היה שומע אותו הקול שמשע קודם מעשה העגל וזה לא קרה בבית ראשון כל שכן בבית שני שלא הלך אל המקדש נביא להתנבא באופן שישיג הנבואה תכף וזה כי היתה לרצון החנכה הזאת ומקריביה ומשה שהיה רועה: מדבר. בינו לבין עצמו כי כל פעל ה' למענהו ובהשכילו את עצמו ובזה ידע ויטיב לזולתו בנדיבות השפעה שאין בה כלות ויראה פעולה במתפעל כפי הכנתו ובזה פירש אופן בכל דבור האמור בתורה באמרו וידבר ה':

רמבן

רשעים גמורים זו מחשבתו של נחשון בן עמינדב ונתנאל בן צוער חשב גם כן בלבו שיביא חנוכה בשיעור הזה וחשב בו טעם אחר והקריב על שם התורה לפי שהיה שבטו של שבט יששכר בחכמת התורה קערת כסף כנגד התורה שקרויה לחם שנאמר לכו לחמו בלחמי ונאמר בלחם הפנים ועשית קערותיו וזבולון הקריב שהיה עוסק בפרקמטיא וטורח ונותן לתוך פיו של יששכר ונוטל שכר עמו קערה כנגד הים שהיה לחוף ימים וכן מצאו שם במדרש בכל שבט ושבט טעם מיוחד בקרבנו ובשיעורי הקרבן ולכך השוה אותם הכתוב לפרט כל אחד בעצמו כאילו לא הוזכר האחר ואחרי כן כללם כאחד לרמוז כי בעת אחת עלה במחשבתם להקריב החנוכה ולא קדם אחד לחבירו במחשבה ולא בהבאה לפני המשכן וע"ז הזכירם הכתוב לכולם בהשואה:

סלת בלולה בשמן למנחה. חנכו הנשיאים את המזבח בכל המינין הקרבים עליו על כן הביאו מנחה וקטורת ועולה וחטאת ושלמים והקטורת והחטאת הוראת שעה שאינם באים בנדבה אבל להשלים בחנוכה כל הקרבנות נעשה כן כי אין ישראל מקריבים זולתי אלו הקרבנות בלבד כי החטאת והאשם דבר אחד ושם אחד הוא ותורה אחת להם. והנה השם הנכבד הסכים על דעת הנשיאים וצוה נשיא אחד ליום יקריבו ולפיכך יתכן שהיא מצוה לדורות שיחנכו לעולם בית המקדש והמזבח ולכך עשה שלמה חנכת הבית דכתיב ויחנכו את בית האלהים המלך וכל העם וכן אנשי כנסת הגדולה עשו חנוכה דכתיב ועבדו בני ישראל כהניא וליואי ושאר בני גלותא חנוכת בית אלהא וכו' וכן לימות המשיח שנא' ביחזקאל שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם והיא חנכה למזבח במלואים והנה תהיה ענין זו המצוה כענין פרשת טמאים בפסח ופרשת בני יוסף שהסכימה דעתם לדעת העליונה ונכתבו בהם לדורות:

נשא את ראש בני גרשון. היה לו למנות תחלה את בני גרשון הבכור ומה שרצו לתקן זה במדרש הרבתי לומר שלפי שנמסר משא הארון אל קהת ע"כ מנאו תחלה לכבוד הארון. היא גופא קשיא למה לא מסר משא הארון אל הבכור לכבדו ביתר שאת ועוז התורה אשר לה משפט הבכורה. והקרוב אלי לומר בזה שרצה הקב"ה להראות שכבוד חכמים ינחלו כדי ללמוד דעת את העם שיכבדו את לומדי התורה ולקרא לקדוש ה' מכובד לקדשו בכל דבר שבקדושה כדרך שמנה את קהת תחלה בעבור משא דבר ה' אשר אתו ואלו היה נותן הארון לגרשון הבכור הייתי אומר שבעבור הבכורה מנאו תחלה ולא הייתי תולה החשיבות במשא הארון ע"כ מסר הארון אל קהת ומנאו תחלה וידעו הכל ליתן כבוד לתורה וללומדיה. אך מדסמך בעל המדרש ענין זה לפסוק יקרה היא מפנינים כדאיתא ברבתי ודאי כוונתו להורות שכתר תורה הפקר לכל ועל כן לא ניתן הארון אל הבכור שלא יהיה תפארתו לומר אני ראוי לכתר תורה יותר מזולתי אלא הכל שוין בה. לכך נאמר יקרה היא מפנינים היינו מכ"ג שנכנס לפני ולפנים כי לכתר כהונה אין זוכה כי אם מי שהוא מזרע אהרן אבל כתר תורה הפקר לכל והכל זוכין אליו. ויקרה היא מפנינים מכתר מלכות שיש לו זהב ורב פנינים ואין זוכה בו כי אם מי שהוא מזרע דוד אבל לכתר תורה הכל זוכין ומטעם זה דרש ברבתי יקרה היא מפנינים מן הבכורה כד"א וזאת לפנים בישראל כי אל הבכורה אין זוכה כי אם מי שנולד ראשונה אבל לתורה הכל זוכין. ד"א לכן לא ניתן משא הארון אל הבכור שלא תזוח דעתו עליו ביותר ויש אומרים הטעם לפי שמן קהת יצאו משה ואהרן מקבלי התורה:

גם הם. בב' תיבות אלו חתם הענין לומר שעל כל פנים יספור תחלה את בני קהת ואחר כך יספור וימנה את בני גרשון גם הם ואלמלא מקרא זה כתוב היה אפשר לומר שרצונו ית' למנות בני גרשון תחלה כי הוא הבכור ומה שצוה תחלה שימנה את בני קהת לא כדי להקדימו במספר אלא בעבור חשיבת הארון הזכירו תחלה שכן מצינו במשכן וכליו שברהם כל אמר ועשו ארון עצי שטים ואחר כך הזכיר המשכן ובעשייתם עשה בצלאל תחלה משכן ואחר כך כלים אם כן ודאי מה שהזכיר הארון תחלה לא כדי להקדימו בעשייה אלא לכבוד הארון וחשיבותו הקדימו כך הייתי אומר שלכבוד הארון שהיה משא בני קהת הקדים תחלה מינוי של בני קהת. אבל לעולם כשיבא משה לישא את ראשם ימנה הבכור כבכורתו תחלה. ת"ל נשא את ראש בני גרשון גם הם משמע שמתחלה נשא את ראש בני קהת ואחר כך ראש בני גרשון כי כל גם מוסיף על ענין ראשון בא. ונאמר לשון נשא בבני קהת ובבני גרשון ולא בבני מררי לפי שהיה לשניהם מעלה ביתר שאת על בני מררי קהת מצד משא הארון וגרשון מצד הבכורה ועוד שמשאו היה יותר מקודש מן משא בני מררי שהיה הפחות שבכולם ע"כ לא הזכיר אצלו לשון נשא. ובזה אתי שפיר גם כן מה שאמר גם הם ולא אמר גם אותם אלא שר"ל הלא גם המה יש להם יתרון אשר מצדו הם ראוין לנשיאת ראש והיינו הבכורה כאמור. ומטעם זה נאמר בכל מקום למשפחותם לבית אבותם חוץ מבני לוי שנאמר בהם פקוד את בני לוי לבית אבותם למשפחותם וכאן נאמר נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם שטעם אחד לשניהם כי הבכורה באה לאדם מצד אבותיו אם הוא כחו וראשית אונו וכשבא להחליף הלוים בבכורים הזכיר בלוים לבית אבותם כאלו היו המה הבכורים אשר מעלתם תלויה בבית אבותם. וכן כאן אמר נשא את ראש בני גרשון הבכור גם הם ר"ל גם הם יש להם מעלה ומה היא המעלה לבית אבותם היינו הבכורה המתיחסת לבית אבותם. ואם נפשך לומר שהקדמת לבית אבותם שייך דוקא אצל הבכורים ולא אצל הלוים אז נוכל לומר שלכך הזכיר אצל הלוים לבית אבותם למשפחותם להורות שימנה גם בכורי הלוים כי סלקא דעתך אמינא מאחר שדיו לבכור שיפקיע את עצמו מן הפדיון לא נתנו בכורי הלוים תחת בכורי ישראל וא"כ אין צורך למנותם בחנם קמ"ל פקוד את בני לוי לבית אבותם שאפי' הבכורים שמעלתם מבית אבותם יספור וימנה כי אע"פ שאינן בכלל פדיון הבכורות מ"מ הם בכלל מינוי עבודת המשכן וכליו:

וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו'. אחר שסידר כל ג' מחנות איש על דגלו ע"כ הזכיר מיד סדר קדושת ג' מחנות אלו כי הצרוע משולח מן שלשתן והזב חוץ לשנים וטמא לנפש חוץ למחנה שכינה וסדר שלוח זה מסכים לדברי המדרש שאומר וישלחו מן המחנה כל צרוע זה ע"ג כו' וכל זב זה ג"ע כי הוא בא משכבת זרע וכל טמא לנפש זה ש"ד כו' ודרש כל פסוק זה על הגליות. וקשה גליות מאן דכר שמיה וכי דעת בעל מדרש זה להוציא פסוק זה מפשוטו לגמרי. ונראה שדעת בעל המדרש לתרץ סמיכות פרשה זו לכאן כי בר"ח ניסן נאמרה דאל"כ למה באו הטמאים אל משה בי"ד בניסן ואמרו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע וגו' אם כן למה הוקבעה פרשה זו לכאן. אלא ודאי אחר שסידר המשכן על מכונו והשרה שכינתו יתברך בתוכם בא להזהירם שלא יסבבו סילוק השכינה על ידי ג' ראשי עבירות אלו המסבבים החורבן ע"כ צוה לשלוח מן המחנה כל צרוע וכל זב כי ג' אלו סימנים מובהקים על אשר בקרבם או שמץ של ע"ג נזרקה בו כי על זה בא הצרעת כמ"ש בעגל וירא משה את העם כי פרוע הוא ואחז"ל שנצטרעו כמ"ש במצורע ראשו יהיה פרוע ועל עון זה נחרב בית ראשון ושני כי אף על פי שלא עבדו ע"ג בבית שני מ"מ היה בהם חטא שנאת חנם ולשה"ר השקול כע"ג כמו שלמדו רז"ל מן אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו שהמספר לשה"ר חשוב ככופר בעיקר וטעם שלוח המצורע חוץ לג' מחנות לרחק שמץ ע"ג משלשתן ואם בעון לשון הרע צריך להיות בדד מושבו כשם שהבדיל בין איש לחבירו ואם לא יהיה מרוחק מכל ג' מחנות לא יהיה בדד מושבו. וכל זב כי זיבה שלו אות על שהוא פרוץ בעריות וע"כ הוא בא לידי זיבה ושלוחו חוץ למחנה שכינה הקדושה וחוץ למחנה לויה שיש בהם ג"כ קדושה וכל מקום קדוש אינו סובל דבר ערוה לאפוקי מחנה ישראל שאין בה כל כך קדושה. וכל טמא לנפש כי זה מורה ג"כ על רוח עועים אשר בקרבו שאינו מקפיד להטמא בנפש אדם ע"י ש"ד הנוגע בצלם אלהים כביכול ע"כ ראוי שיתרחק ממחנה שכינה כי הוא פוגם כבוד השכינה ולפי שג' אלו גרמו החורבן וסילוק השכינה על כן צוה לרחקם מן המחנה שלא יטמאו את מחניהם כי במקום שהמה מצויין הקב"ה מרחיק שכינתו משם כי המקום טמא טמא יקרא. רמז לדבר ט' מן טמא רמז לש"ד הנולד לט' חדשים כי מטעם זה היו ערי מקלט שש וכתיב ויספת לך עוד ג' ערים בין הכל ט' לא יותר מן הטעם שנתבאר. מ' מן טמא רמז לג"ע שכן היו מי המבול מ' יום על שהשחיתו ליוצרם לצור צורת ממזרים במ' יצירת הולד, א' מן טמא רמז לע"ג הנוגע באחדות הש"י הרמוז בא"לף וע"כ קרא דוד המלך ליצר הרע טמא לפי שהכשילו בשלשתן ג"ע בבת שבע ש"ד באוריה החתי ע"ג כמו שלמדו במסכת סוטה מן פסוק ויהי דוד בא עד הראש בקש לעבוד ע"ג כו' שנאמר בה אזרס כמו דוה ע"כ רמז בהרחקת ג' חטאים אלו להרחקת ג' ראשי עבירות אלו המסבבים סילוק השכינה וסמך לפרשה זו איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם להורות שהרחקת הטמאים הוא ג"כ בעבור חטאם כאמור:

איש איש כי תשטה אשתו וגו'. סמיכות פרשה זו לפסוק הקודם פירש"י אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך לבא אליו להביא לו את הסוטה פי' לפירושו לפי שהמעכב המתנות יבא לידי עוני כמו שפירש"י למעלה ואמרו רז"ל כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם ואינו מוצא שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם וכשהאשה רואה שבעלה בא לידי עוני היא חושדתו שבא לידי עוני מחמת שהיה רועה זונות כמ"ש ורועה זונות יאבד הון ברואתה שפתאום יאבד הונו שלא כדרך העולם ובסיבה זו תזנה גם היא מאחריו לומר איהו בקרי ואיהי בבולינא לכך נאמר ומעלה בו מעל שאם תשטה אשתו ומעלה אז בו מעל זה המעל תלוי בו כי הוא הגורם לה שתרצה לעשות כמותו מצד החשד וכ"ז גרם הוא שמעל בקדשי כהן לבלתי תת לכהן את הקודש כי ע"י זה הוא בא לידי עוני והיא חושדתו ברועה זונות המאבד הון. והאמת יתברר ע"י בדיקת המים כי רז"ל אמרו ונקה האיש מעון אם הוא מנוקה מעון המים בודקין אותה כו' והיינו מעון זה כדומה לעון שלה שאם הוא נקי ממה שחשדה אותו אשתו אז דין הוא שיבדקוה המים אבל אם אינו מנוקה מעון זה והחשד שלה אמת אין דין שיבדקוה המים מאחר שהוא עצמו היה רועה זונות ויש לה קצת התנצלות. ומ"ש כי תשטה לשון שטות אע"פ שכל חוטא נקרא כסיל ושוטה מ"מ פרט לומר שהיא דוקא הומיה פתיות ובל ידעה מה גרם לו העוני כי היה לה להבין שעיכוב המתנות גרם לו העוני כאמור. ולדעת רז"ל שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין נקט לשון תשטה כי היין מבלבל שכלו של אדם כמ"ש זנות יין ותירוש יקח לב ומדסמכן להדדי ש"מ שהיין מרגיל לערוה לכך נאמר ביואל והטיפו ההרים עסיס וגו' וסמיך ליה ומעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים לפי שאחז"ל שמעין של שטים מגדל נואפים שנאמר וישב העם בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב ומאחר שאמר והטיפו ההרים עסיס דהיינו רבוי יין הוצרך להבטיחם על שלא יזיק להם רבוי היין ולא יביא לידי הרגל עבירה לפי שמעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים כי בכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה ע"כ יצא המעין ממקום קדוש וירפא את נחל השטים שלא יביאם לידי הרגל עבירה הוא ושותפו דהיינו היין כי נחל השטים מקורו של סמאל והוא שותף לאותיות עלב"ס באלפ"א בית"א. ולולא מסתפינא לומר דבר חידוש אשר לא שערום הראשונים הייתי אומר כי תשטה בשי"ן כמו כי תשתה בתי"ו כי ש' מתחלפת בתי"ו באותיות דפלג"ת וכן פירש"י סוף פרשת מקץ בפסוק ומה נצטדק שצד"י זו במקום תי"ו וכן ל' תועה בכל המקרא בתי"ו ובלשון רז"ל טועה בטי"ת כאלו אמר כי תשתה אשתו יין ושכר המרגילה לערוה. ולדעת האומר שהוא לשון שטות היינו לפי שהיין יקח לב עד שאינו יודע להבדיל בין קדש לחול כדאיתא בפרשת יין ושכר אל תשת. וכמו שכתב פן ישתה וישכח מחקק היינו התורה וקראה בשם מחקק לפי שעולה למספר תמר וכדרך שאמרו במקום א' נכנס יין יצא סוד כך נכנס תמר יצא מחקק חושבנא דדין כחושבנא דדין וכל אחד נדחה מפני חבירו ונקרא היין המר כי על ידו נעשה האדם כחמור אין הבין לכך נאמר כי תשטה שתהיה שוטה כחמור עד שאפילו אם חמור תובעתה בשוק נזקקת לו:

לא יצוק עליו שמן. אעפ"י שמנחה לשון נקבה מ"מ נקט לשון זכר עליו כי הוא מוסב על הקמח שהוא לשון זכר ונוה ליקח קמח דוקא כי מיד אחר הטחינה הוא נעשה קמח כמו שכתוב ושתי קמח ומצינו במעשה זה גם כן לשון טחינה כמו שכתוב ויהי טוחן בבית האסורים וכתיב תטחן לאחר אשתי על כן נאמר כי מנחת קנאות הוא היינו הקמח שאחר הטחינה ומנחה זו מזכרת עון היינו שמזכרת עון הטחינה של האשה. ומה שהקשה הרמב"ן על מה שכתוב כאן מנחת קנאות הוא ואחר כך אמר מנחת קנאות היא נראה שלא קשה מידי כי כאן מדבר בזמן שהמנחה ביד הבעל כמו שכתוב והביא את קרבנה וגו' כתב הוא לשון זכר כי בידו משה זעמו אבל אחר כך שנאמר ונתן על כפיה את מנחת הזכרון כתיב מנחת קנאות היא כי בידה משה זעמה. ופשוטו הוא שבפסוק זה לא הוזכר הקמח ע"כ נאמר היא מוסב על המנחה:

ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש. לפום ריהטא נ"ל ענין בדיקה זו כי בכל מקום שתמצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה והנה מים אלו שנתקדשו בכיור ובתוכם השם שנמחה ודאי יש בהם קדושה יתירה וכל משקה יוצא דרך בית הרחם בשתן לפיכך אם נטמאה ולא היה שם גדר ערוה אינו דין שמים קדושים אלו יגעו במקום ערוה שנטמא לפיכך בטנה צבה וירכה נופלת כי כך הטבע בכל חולי השתן שהמשקה העצור תוך האדם ואין לו דרך לצאת יפעול אחת משתים אלה או שניהם כאחד דהיינו בטנו צבה כי המותרות הנשאר בבטן ואין לו דרך לצאת גורם נפיחת הבטן. או המשקה עושה לו דרך אחר והוא שנבלעת בבשר הירך ולפי שאין כאן מקומו על כן בהכרח יפול בשר הירך ובכלל חתיכות בשר הנופלת יפול גם המשקה דרך שם. אבל אם טהורה היא ולא נטמא המקום ההוא הרי אברי המשגל

כמאמר גברי האדם ואין בהם שום צד טומאה שהרי קודם שחטא אדם הראשון כתיב ויהיו האדם ואשתו ערומים ולא יתבוששו כי כל זמן שלא היה להם נטייה אל החטא היו אברי המשגל אצלם כשאר אברים שאין בושה בהיותם מגולים. כך בזמן שיש כאן גדר ערוה יוצא המשקה כדרכו ואינו חושש ולפי שחטאה במשקה היין על כן תבדוק במשקה המים. ומה שלוקחין מן קרקע המשכן ונותנים לתוכו מבואר ע"ד שכתבתי למעלה פ' אחרי מות בפסוק ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה שבכל מקום שיש עון עריות נפקד על הארץ עון הראשון שחטאה בעץ עושה פרי ולא עץ פרי ע"י שנתנה חומר גס ועב בכל הנמצאים ואגב זה נתנה גם באדם חומר עב ועכור הגורם להיות לו נטייה אל הזנות ביותר כמו שפירש הרמב"ן פרשת בראשית שאכילת העץ גרם לו תאות המשגל. וידוע שאדה"ר ממקום כפרתו נברא מן המקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי והיינו מן עפר המשכן וחומר זה נתון בכל תולדותיו אשר מקורם מן החומר הראשון. וא"כ העפר אשר בקרקע המשכן היא האומן אשר עשתה הכלי ההוא דהיינו האדם ואוי לעיסה שהנחתום מעיד עליה כי העפר ההיא תוכל להעיד על הכלי אם נתנה בו חומר עב וגם הגורם פריצות העריות או לא ויבא האומן ויעיד על הכלי אשר עשה מה טיבו. ורז"ל נחלקו בדבר אם היה במים אלו דבר מר כי לדעת רז"ל הושם בהם דבר מר ודעת הרמב"ן מדלא נאמר ובאו בה המים המרים למאררים וכתיב בהפך זה ובאו המים המאררים למרים ש"מ שלא היה בהם דבר מר אך שבפיה היו למרים. וכן מצינו במי מרה שנאמר ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם ולא נאמר כי מרים היו אלא שלא היו מרים אך בפיהם שבו להיות מרים לכ"ג כי מרים הם היינו ישראל ולפי שהמקום נקרא מרה משמע שמעולם היו שם מים מרים על כן נאמר על כן קרא שמה מרה על שם המעשה שאירע שם שמים אלו שבו להיות מרים בפיהם על צד העונש. והקרוב אלי לומר בזה שמי מרה ומי סוטה וענין העגל הכל אחד הוא בהיות שכבר אמרו רז"ל שהדברות הי' ה' מול ה' ודבור לא יהיה לך כנגדו לא תנאף כי העובד ע"ג כאלו מנאף אחרי המקום שנאמר האשה המנאפת וגו'. ובמרה היו שטופים בע"ג כדאיתא במכילתא ומביא הילקוט פ' בשלח בפסוק ויסע משה את ישראל שאמרו שם נעשה לנו ע"ג ותרד בראשנו יכול שאמרו ולא עשו ת"ל וימאנו להקפיד כו' ע"ש. ולפי זה המדרש היו שם כאשה מנאפת שמים מתוקים ישובו להיות בפיה למרים כך נעשו להם שם המים בפיהם מרים. ויורהו ה' עץ למדו דרך התורה עץ חיים המרחקת ע"ג וע"י זה ימתקו המים. וזה ענין העגל שנאמר ויטחן עד אשר דק לעפר וישק את בני ישראל ואחז"ל שנתכוין לבודקן כסוטות כו' הן מצד שעובדי ע"ג דינם כסוטה הן מצד שעברו בזמן ההוא גם על ג"ע כמו שלמדו מן פסוק ויקומו לצחק ואולי שמטעם זה נאמר ויטחן לבדוק חטא הטחינה דהיינו ג"ע כמבואר למעלה. והעגל מצד עצמו היה ענין מר ודבקה בו הטומאה טומאת ע"ג וטומאת ג"ע ע"כ הי' מזיק דוקא לכל מי שעבדו כי מצא מין את מינו אבל למי שלא עבדו לא היה מזיק כי לא נבדק בו מאומה מן החרס והיה הזהב הטחון אצלו כשאר זהב בעלמא. ולדעת רז"ל הושם במי סוטה דבר מר לפי שנאמר כי נופת תטופנה שפתי זרה וגו' ואחריתה מרה כלענה. ונתינת המים בכלי חרש היינו לפי שכל כלי חרס אינו יוצא מידי דפיו לעולם כך הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר נקרא מעות לא יוכל לתקן. ומ"ש והעמיד הכהן את האשה לפני ה' אעפ"י שכבר נאמר והעמידה לפני ה' אמרו בזה המפרשים שעמידה ראשונה קאי על המנחה ונכון הוא. ומה שמקדים לפעמים הבטן לירך ולפעמים מקדים הירך לפי שהיה כאן כמו נס בתוך נס כי המים מאררים מחסרים מן הבשר וכשבטנה צבה נראה כאלו נתרבה הבשר לפיכך בב' פסוקים שהזכיר לשון מאררים סמך לזה צביית הבטן. אבל בפסוק ראשון שלא הזכיר מאררים הקדים הירך כי הוא התחיל בעבירה:

איש או אשה כי יפליא לנדר נדר נזיר להזיר לה'. אע"פ שכבר השוה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה מ"מ פרט כאן אשה כי לכך נסמכה פ' נזיר לפ' סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין וזה שייך יותר בנשים מבאנשים כי מסתמא הנשים יזירו מן היין. והל"ל כי יפליאו שהרי עם שניהם הוא מדבר כדרך שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' לפי שהיין מזיק יותר לנשים תשושי כח מלאנשים גבורי כח ואם אשה תזיר מן היין אין הדבר פלא כל כך כי בנקל לה לבא לידי מכשול של ערוה כאחז"ל ג' אפי' חמור תובעתה כו'. אבל האיש ודאי מפליא לעשות אם יזיר מן היין כי חזק הוא ממנו לכך נאמר כי יפליא ד"א כי יפליא לשון הבדלה והפרשה. ודבר זה יש לפרשו בג' פנים. האחד הוא שע"י היין אינו יכול להבדיל בין קודש לחול כמ"ש יין ושכר אל תשת וסמיך ליה ולהבדיל בין הקודש לחול ולכך אמר כי יפליא כשירצה להבדיל בין הקודש לחול אז יזיר עצמו מן היין פן ישתה וישכח מחוקק התורה לאפוקי הנשים שאינן בני ת"ת אין לשון הפלאה שייך בהם. הב' הוא לשון הפרשה מן תענוגי העוה"ז אשר היין ראש לכולם כמ"ש שמטעם זה נאמר במנוח למה זה תשאל לשמי והוא פלאי היינו פלאי שמו כי כל מלאך נקרא על שם השליחות ואני נשלחתי לעשות הבן הילוד נזיר מופלא ומופרש מכל עניני העוה"ז ועל שם שנאמר איש כי יפליא לכך אני נקרא פלאי. ולכך אמר כי יפליא ולא אמר יפליאו לפי שגם נדר של האשה תלוי באישה שהרי כל נדר לענות נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו אם כן גם נדרה תלוי בו. ואין הכוונה בנזירות זה שיהיה פרוש מן היין ל' יום ואחר כך יחזור להיות בסובאי יין כבראשונה דא"כ נדיק מה פעל אלא הכוונה שירגיל את עצמו מעט מעט כי כל התחלות קשות ובל' יום הוי חזקה שסוב לא יהיה להוט אחריו כל כך. הג' הוא ע"ד שאמרו רז"ל הנודר כאלו בנה במה כו' ומאמר זה תמוה עליו פי' יקר מאד לקמן בפרשת מטות ע"ש וזה מסכים למ"ד שהנזיר נקרא חוטא והחטא הוא שבונה במה לעצמו והוא פורש את עצמו מכל העולם לנהוג איסור כדבר שהכל נוהגים בו היתר לכך נאמר כי יפליא שהוא רוצה להיות מובדל ומופרש מזולתו ובונה במה לעצמו ודבר זה אינו מצוי בנשים כי מסתמא דעתם לפי שרואין סוטה בקלקולה ולא כדי לבנות במה לעצמם:

וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. שלא נזהר מן טומאת המת. ור"א על שציער עצמו מן היין. והוא פלאי כי יש להפליא על דבריו שאם נצטוה להביא ב' תורים על שציער עצמו מן היין למה מביא כפרה זו דוקא אחר שנטמא במת ועוד שהכתוב קראו קדוש ואיך יאמר ר"א שנקרא חוטא. ונראה שגם ר"א מודה שכל ימי המשך נזירותו הוא נקרא קדוש ולא חוטא כי נזר אלהים הוא. אמנם אם נטמא במת שדינו שהימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו ומכאן ולהלן תשתכח ולמפרע איגלאי מילתא שהימים הראשונים לא היו בכלל הנזירות וכאלו ציער את עצמו בהם מן היין בלא טעם בלא עת נזירותו וע"כ הוא נקרא חוטא על אותן הימים הראשונים שאינו בהם כ"א כמצטער בעלמא בלא נזירות וקדושה וזה פירוש יקר. האמנם מקום אתי לפרש דברי רבי אלעזר בדרך אחר ולומר שלכך נקרא הנזיר חוטא כי אלו היה איש תם וישר מכלכל דבריו במשפט לא היה צריך לנדור ולהזיר כי מי יעכב על ידו להתנהג בפרישות ובהרחקת המותרות בלא נדר ומדאצטריך להתקשר בנזירות זה יורה כי הוא יודע בעצמו שאין מעצור לרוחו ע"כ הוא קופץ ושבע כנגד היצה"ר ובזה גרם לעצמו צער כי כל דבר המדור יצרו תוקפו ביותר ומטעם זה נקרא כל נודר חוטא כמו שלמדו מן פסוק וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא לפי שמגרה היצה"ר בעצמו ואומרים לו דייך מה שאסרה עליך תורה במאסר של היצר הרע והנו דלא לוסיף עליה כי בכל מה שאסרה התורה אעפ"י שגרמה לנו גירוי היצר הרע כמ"ש שמתגרה בישראל יותר מבאומות מ"מ השנים יעמדו נגדו תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמנם העובר בבל תוסיף הרי הוא מוסיף גירוי היצר הרע אולי בתוספה זו לא תוסיף התורה את כחה לעמוד כנגדו כי אין כחה כ"א בדבר שהתורה סיבה לו כי המוחץ הוא ירפא כך נזיר זה נקרא חוטא מפני צדדים הן מצד שקודם נזירות זה היה כעיר פרוצה אין מעצור לרוחו עד אשר הוצרך להתקשר בנזירות הן מצד שבהיותו נזיר הוא מגרה היצר הרע בנפשו אבל מ"מ קדוש יאמר לו אם יעמוד כנגדו כי היצה"ר כל מזמותיו לפרוץ גדרו וז"ש וכי ימות מת עליו בפתע פתאום וגו' הורה כי כל זה מעשה שטן אשר הקרה לידו מקרה בלתי טהור זה בפתע פתאום באונס ובלא יודעים כדי לטמא ראש נזרו ע"כ הוצרך לכפרה מאשר חטא על הנפש וציער עצמו מן היין כי ע"י צער זה גרם ליצר הרע שנתגרה בו ומסבב סבות לטמא נזרו. ועוד הוצרך לכפרה על שציער עצמו ותחת אשר לא עבד את ה' בשמחה כ"א בצער והשמחה הוראה על שלימות הפועל כמ"ש וראה אם דרך עוצב בי וגו' כי אלו היה שמח בנזירות זה היה נזהר בשמירה יתירה מן הטומאה אך מאחר שלא נזהר בה זה הוראה שלא היה שמח בנזירות זה ובזה מצא לו היצר הרע מקום לצער ממנו כל אשר יזם לעשות וצדיקים ישמחו ויעלזו לפני ה' וישישו בשמחה בי"ת של בשמחה פירושה בזכות השמחה שעבדו את ה' בשמחה כאמור:

כה תברכו את בני ישראל. סמך הברכות לנזירות כי היין קובע ברכה לעצמו אבל לא לאחרים ואדרבא הביא יללה וקללה לעולם למ"ד עץ הדעת גפן היה וכן גרם קללה לאדם וחוה ולזרעו של נח וללוט. ומלת כה קאי אפרשה שלמעלה לומר שהכהן המברך לא יהיה שתוי יין בעמדו לברך את ישראל כי צריך לאמר הברכות כמ"ש אמור להם ונקרא שיכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך ע"כ צריכין להיות כנזירים. ובמלת כה חתם כל הברכות שיהיו דוגמת ברכת אברהם שנתברך בכה שנאמר כה יהיה זרעך. ועל כן רצה בלעם לבטל מישראל ברכת כה שנאמר התיצב כה על עולתך ואנכי אקרה כה ואמרו במדרש אתה בקרבנותיך תבטל ברכת כה יהיה זרעך ואני אבטל ברכת כה תברכו וגו' ובזה ראיתי ליישב מה שמסיק נרבתי בפסוק אולי אוכל נכה בו מה מנכין מן הסאה חלק כ"ד כך בקש לנכות מישראל חלק כ"ד מן ס' רבוא דהיינו כ"ה אלף. ויש להקשות מה יתרון לו בכל עמלו כשינכה כ"ד אלף מן ששים רבוא ועוד למה נפלו דוקא כ"ד אלף אלא ודאי שלא בקש כ"א לבטל מישראל ברכת כה וחשב שנפילת כ"ה אלף נוגע בברכת כה ובביטול ברכה זו יהיה לו מקום אז לקללם אבל לא עלתה בידו כי לא יוכל להם כ"א במספר כ"ד עד מספר כה ולא עד בכלל כי עמדה להם ברכת כה תברכו לבלתי תחול הקללה יותר וזה פירוש יקר. ואולי מספר כה הוא בזכות כ"ד מתנות כהונה ועם ברכת כהנים הרי כ"ה מתנות כהונה בזכותם חלה הברכה על ישראל ואם תשאל מה הנאה יש לכהנים בברכה זו שתהיה נחשבת בכלל מתנות כהונה תלמוד לומר ואברכה מברכיך אם כן על ידי ברכה זו יקבלו גם המה ברכה. ועוד שנוסח הברכות יברכך ה' ודרשו רז"ל בנכסים וברכה זו חוזרת גם לכהנים כי בזמן שיש לישראל נכסים מרובים לפיהם ירבו מתנות כהונה תרומות ומעשרות דאם לא כן מאין יקחו המן הגורן או מן היקב:

אמור להם. מכאן למדו רז"ל שהחזן מקריא לכהנים מלה במלה נוסח הברכות וטעמו של דבר שהחזן הוא הסרסור המושך שפע צינור ממקור הברכות תחלה ומוריק אותם על ראש כהנים יחולו כי הוא אומר תחלה אל הכהן יברכך ה' כדי לעשות את הכהן תחלה כלי גדוש ומלא ברכת ה' ואחר כך כשהכהן אומר לישראל יברכך ה' הוא מוריק מן כלי מלא על כלי ריקם אבל אם לא היה הכהן מתברך תחלה היה מוריק מכלי ריקן אל כלי ריקן. ובזה מיושב מ"ש ואברכה מברכיך ומקללך אאר והל"ל ואאר מקללך כדרך שאמר ואברכה מברכיך אלא שר"ל שהכהן המברך את ישראל אני מברכו תחלה כדי לעשות את הכהן כלי מלא וגדוש ויוריק מן כלי מלא ברכת ה' על ישראל אבל בקללה אין שייך לומר כן אלא אחר שיקלל אחר אותו ולא קודם לכך נאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם תחלה על ידי שיאמר החזן לכהן תחלה יברכך ה':

יברכך ה' וישמרך. בביאור נוסח הברכות רבו הדעות איש לפי שכלו יפרש ובילקוט תמצא הרבה דעות יבוקש ממקומו ואין להאריך בזכרונם. אך אומר אני דרך כלל מאחר שכל הברכות מתחילים ביו"ד אשר הנעלם ממנה עולה למספר י' כמו הנגלה כי הנעלם מן יו"ד הוא ו' ד' ש"מ שכל הברכות כפולות כי חלק

מהם אל הגוף וחלק מהם אל הנשמה הנעלמת כי שניהם באו במספר יו"ד כאחז"ל שלשה שותפים באדם אביו מזריע לובן שבו שממנו גידין ועצמות ומוח שבראשו ולובן שבעינים הרי ה'. אמו מזרעת אודם שבו שממנו עור וכ"ו ושערות ושחור שבעינים הרי ה'. והקב"ה נותן בו י' דברים רוחניים והם רוח ונשמה וקלסתר פנים וראית העין ושמיעת האוזן ודבור פה והלוך רגלים ודעת ובינה והשכל וכל כ' חלקים אלו מתברכין ע"י פישוט הכהן י' אצבעותיו כדי שמן כל אצבע תחול הברכה על חלק גשמי הנגלה ועל חלק רוחני הנסתר. וג' יודי"ן היינו ס' כנגד ס' אותיות שבכל הברכות אשר עליהם דרשו פסוק ששים גבורים סביב לה. וג' יודי"ן היינו ל' ונסמכו לפרשת נזירות ל' יום לומר לך שבזכות הנזירות יזכו לברכות. ועל צד הרמז י"ל ג' ברכות אלו על דרך שפרשתי למעלה פרשת יתרו המדרש האומר שמתחלה קרא הקדוש ב"ה לישראל בת ואחר כך אחות ואחר כך אם כי כל זה מורה על הממשלה כי מתחלה קראה בת שמסתמא האב מושל על הבת והוא למעלה והבת למטה ע"כ אמר יברכך ה' וישמרך שתמשוך שפע הברכות מלמעלה כי הוא שומרך וכל שומר למעלה מן הנשמר כמ"ש בשכבך תשמור עליך וכן רבים. ואחר כך קראה אחות בדומה לו על מדרגה זו נאמר יאר ה' פניו אליך בעמדך לנגדו פנים בפנים כדרך קבלת הלבנה אורה מן החמה בעמדה לנגדה. ואחר כך קראה אם המושלת על הבת כך צדיק מושל ביראת ה' כמו שעיני הבת נשואות אל האם כך ישא ה' פניו אליך כביכול ואין להאריך בדברים אלו אבל נכוחים הם למוצאי דעת :

ישא ה' פניו אליך. במסכת ר"ה הקשו כתיב אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה' פניו אליך כו' וכתבו התוספות שאין זה קושיא כי כאן מדבר בפנים של הקב"ה ולהלן מדבר בפנים של אדם שלא ישא ה' פני גדול. ונראה שדעת המקשה שכל נשיאות פנים מורים על פנים הראוין ליפול או להיות כבושים והמה מנושאים דרך ויתור כמו שנאמר למה נפלו פניך הלוא אם תיטיב שאת יהיו מנושאים. וכשאמר להלן אשר לא ישא פנים היינו שפני החוטא הראוין ליפול כפני קין וחבריו לא ישא אותם ה' להגביהם מנפילתם אלא יפול הנופל הראוי ליפול דוחו ולא יוכל קום כי אין הקדוש ב"ה מוותר כלום. וכאן אמר ישא ה' פניו אליך מדקאמר ישא שמע מינה שאפילו בשעת הכעס שישראל ראוין להיות בהסתרת פנים וכל המסתיר פניו דומה כאלו הם כבושים למטה כביכול מכל מקום אמר הקדוש ב"ה שדרך ויתור אשא לך פני שיהיו מכוונין נגד פניך כי אם אין אומרים ישא כי אם בראוי ליפול או ראוי להיות כבוש קשיא ויתור אויתור. ובמדרש אמר הקדוש ב"ה ואיך לא אשא להם פנים אני אמרתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מחמירים עד כזית עד כביצה ר"ל הנה ברך לקחתי מהם וברך ולא אשיבנה ואיך לא אשיב להם ברכ דרך ויתור תמורת הברכה אשר אני לוקח מהם ג"כ דרך ויתור ומ"ש אשר לא ישא פנים היינו לכל האומות שאין עושין כלום דרך ויתור אבל כאן נאמר ישא ה' פניו אליך דוקא כי אתה עושה דרך ויתור ומחמיר ע"ע גם אני אשא פני אליך דרך ויתור ואפי' ויתור זה אינו בכל דבר כי אם מדה במדה ממש כי אתם מחמירים עד כזית אפילו בלא שביעה כאלו אתם שבעים כך אוותר לכם שאפילו אוכל קמעא מתברך במעיו ועל זה אמר וישם לך שלום וכמ"ש השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך וכה"ע ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם ונתתי שלום בארץ ופירוש זה נכון וברור בהבנת מדרש זה :

ויהי המקריב ביום הראשון וגו'. סמך פרשה זו לברכת כהנים אשר חותם כל הברכות השלום כי אם אין שלום אין כלום לפיכך השלום בא בגמר החתימה ואחרון חביב כי כל הקודמים נראה כאלו עדיין הם חסרים עד ביאת הברכה שאחריה הבאה למלאות מה שחסרה הברכה הראשונה אבל האחרונה אינה חסרה כלום כי אין צורך עוד בשום ברכה שתבא אחריה למלאות חסרונה ע"כ המדרש משבח ואומר גדול השלום שהוא חותם כל הברכות כי זה מורה על חסרון הברכות הקודמים ועל מעלת החתימה ויצירת האדם באחרונה יוכיח. וע"כ נמצאו מדרשים רבים המדברים ממעלת השלום שיש בו צורך בתחתונים ובעליונים ואמרו עוד גדול השלום שאפילו המתים צריכין לו שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום אין הפירוש שיש איזו קטטה ומריבה בין המתים שיצטרכו אל השלום אלא המתים צריכין שיהיה שלום בין החיים כי אם אין שלום בין החיים והם מחרפים זה את זה עד מהרה ירוץ דברו לחרף את החיים ואת המתים עד שאפילו לשוכני עפר אין מנוחה בקבר מריב לשונות של החיים כמעשה של ההוא שהיה קבור במחצלת של קנים וכמעשה בכל יום בדורנו ע"כ צריכין המתים שיהיה שלום בין החיים ואז ינוחו על משכבותם שלום. ואחר שהזכיר חותם כל הברכות והוא השלום מיד התחיל בפרשה אשר בה רמוז ג"כ השלום כי מטעם זה נאמר בראשון וקרבנו בוי"ו העיטוף כאלו קדמו אחר שלא יהיה תפארתו לאמר אני הקרבתי ראשון גם לא הזכיר בו שם נשיא שלא יתנשא לאמר אני אמלוך והגאוה סיבת לכל ריב ולכל נגע. ואמרו עוד שכל י"ב שבטים אלו נמשלו לי"ב מזלות שהולכים כהולך בסולם לאחוריו וכן יסד הפייט של נשואין שור לפניהם ולא לאחריהם עלות בשלום שכל אחד סובר אני ראשון ומטעם זה האריכה התורה בזכרון כל הקרבנות בכל י"ב נשיאים כדי שלא לעשות שום אחד טפל לחבירו וכל זה סבת השלום :

הפטרת נשא בשופטים סימן יג

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ
עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה: וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן:
וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי
כָּל־טָמֵא: כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה
עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא
יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים: וַתָּבֹא הָאִשָּׁה
וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ
כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה
הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי: וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן
וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי ׀ יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה כִּי־
נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־יוֹם מוֹתוֹ: וַיֶּעְתַּר
מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ
יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד: וַיִּשְׁמַע
הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה
וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ: וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה
וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ
אֲשֶׁר־בָּא בַיּוֹם אֵלָי: וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא
אֶל־הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֶל־הָאִשָּׁה
וַיֹּאמֶר אָנִי: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט
הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ: וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר־
אָמַרְתִּי אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר: מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא
תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה אַל־תֹּאכַל כֹּל אֲשֶׁר־
צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא
אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים: וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־
מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה
תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ
אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דְבָרְךָ וְכִבַּדְנוּךָ: וַיֹּאמֶר
לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא־פֶלִאי: וַיִּקַּח
מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר לַיהוָה
וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים: וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב
מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ
וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה: וְלֹא־יָסַף עוֹד
מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ
כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת
כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ: וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ
לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת
לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת: וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ
בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל:

°לית סלא °לית דגוש ומלא °יתיר יו"ד °פלי קרי

פירוש המלות

יין ושכר תמר חדש ועתיק : היולד . העתיד יולד : ביום . בזה היום : אחרי . אחרי עצת אשתו : ומעשהו . מה עביד ליה : נעצרה . נאסף אותך אל הבית : מי שמך . כמו מה שמך : כי יבא . אם יבא : פלי . מכוסה ונעלם : ומפלא . והפליא המלאך לעשות : ותחל . התחילה בו הגבורה : לפעמו . לחזקו :

אבן עזרא

(ג) דבר אל אהרן. כי הוא חייב במצות הדלקת הנר: אל מול פני המנורה. פי׳ והאיר על עבר פניה והנה מלת האיר יוצאה כמו תאיר נרי ואין כן יאירו והארץ האירה. ונסמכה זאת הפרשה להורות כי הדבור יהיה גם בלילה כי שם יהיה הנר דלוק ולא יכבה: (ד) וזה מעשה המנורה. הזכיר שלא נראה כמוהו: מקשה. פירשתיו: ירכה. הוא על הקנה שתעמוד עליו כי כן כתוב ירכה וקנה: פרחה. ידוע ולא היה כח בחרש חכם לעשותה כן לולי שהשם הראה אותה למשה במראה הנבואה

תורה ותרגום

ח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר
אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
ג׳ בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל
ג׳ מ״ל בתורה פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת
ב׳ מלאים בתורה הַנֵּרוֹת: ג וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־
ג׳ מ״ל בתורה מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:
כ״ג ר״פ ד וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב
ג׳ עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא
ס׳ דגשין כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה יְהוָה אֶת־

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר: ב מַלֵּיל
עִם אַהֲרֹן וְתֵימַר לֵיהּ
בְּאַדְלָקוּתָךְ יָת בּוֹצִינַיָּא
לָקֳבֵיל אַפֵּי מְנַרְתָּא יְהוֹן
מְנַהֲרִין שִׁבְעָא בּוֹצִינַיָּא:
ג וַעֲבַד כֵּן אַהֲרֹן לָקֳבֵיל אַפֵּי
מְנַרְתָּא אַדְלֵיק בּוֹצִינָהָא
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:
ד וְדֵין עוֹבַד מְנַרְתָּא נְגִידָא
דְהַב עַד שִׁידַהּ עַד שׁוֹשַׁנַּהּ
נְגִידָא הִיא כְּחֶזְוָא דִי אַחֲזֵי יְיָ

המנורה ג׳ מלאים וסימן מקשה היעשה המנורה. ויעש כן אהרן. בהעלתך את הנרת. ונמסר גם בסדר כי תשא: כמראה ה׳ דגשים וסי׳ אשר הראה ה׳ את משה. אשר ראיתי בבאי ב׳ בפסוק. והנה שם כבוד אלהי ישראל. ופני הקדש

תולדות אהרן אל מול פני המנורה. מנחות לח עקידה שער מט: וזה מעשה המנורה. מנחות כח כט עקידה ש׳ כה וב׳ עח: עד ירכה. מנחות שם כט: מקשה היא. שם כח:

רשי

(ב) בהעלתך למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו אמר לו הקב״ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות: בהעלתך. על שם שהלהב עולה כתוב בהדלקתן לשון עליה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב: אל מול פני המנורה. אל מול נר האמצעי שאינו בקנים אלא בגוף של מנורה: יאירו שבעת הנרות. שעל ששת הקנים שלשה מזרחיים פונים למול האמצעי ראשי הפתילות שבהם וכן שלשה מערביים ראשי הפתילות פונים מול האמצעי ולמה כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך: (ג) ויעש כן אהרן. להגיד שבחו של אהרן שלא שינה (ספרי): (ד) וזה מעשה המנרה. מלמד שהראהו הקב״ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה (שם): מקשה. בטדי״ן בלע״ז לשון דא לדא נקשן (דניאל ה׳) עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט איבריה כתקנן ולא נעשית איברים איברים על ידי חבור: עד ירכה עד פרחה. ירכה היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים. עד ירכה עד פרחה. כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה. עד ירכה שהוא אבר גדול. עד פרחה שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה. ודרך המקרא לדבר בלשון זה כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית (שופטים ט״ו): כמראה אשר הראה וגו׳. כתבנית אשר הראה בהר כמו שנאמר

בעל הטורים

בעל הטורים בהעלתך. סמך נרות לחנוכה לפרסומי ניסא בנרות: בהעלתך בגי׳ עשה בה מעלה: אל מול פני המנורה יאירו. כי אני איני צריך לאורה. פני המנורה יאירו. בגימ׳ וכי אני לאורך צריך: שבעת הנרות. כנגד ז׳ המזלות תנכ״ל שצ״ם. כתיב בהעלתך את הנרות. וכתיב להעלות נר תמיד. לבית הלל נר ואח״כ נרות שמוסיפין והולכין והיינו להעלות נר תמיד שמעלין בקודש. ולב״ש תחלה נרות ואח״כ נר שמורידין והולכין: להעלות נר תמיד. סופי תיבות תרד: וזה מעשה המנרה. וזה עולה י״ח שגובהה של המנורה היה י״ח טפחים: כמראה. בגימ׳ כגבריאל מלמד שגבריאל הוא שהראה לו דמות המנורה:

ספורנו

ח (ב) וידבר ה׳ אל משה. בהעלתך את הנרות. כשתדליק את שם הנרות: אל מול פני המנורה. שהוא הקנה האמצעי וזה כשתפנה שלהבת כל אחד מהששה נרות אל הקנה האמצעי אז: יאירו שבעת הנרות. כל השבעה יאירו וישפיעו אור עליון לישראל שיורו היות אור הימנים ואור השמאלים מכוון ופונה אל אור הקנה האמצעי שהוא עיקר המנורה ושכן ראוי שכוונת המיימינים העוסקים בחיי עולם והמשמאילים העוסקים בחיי שעה העוזרים למיימינים כאמרם אלמלי עלייא לא מתקיימי אתכליא תהיה להפיק רצון האל יתברך באופן שיושג מכוונו בין כלם וירוממו את שמו יחדו כמו שקבלו עליהם כאשר העיד באמרו ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה כלומר בין כלנו נשלים כוונתו: (ד) וזה מעשה המנורה מקשה. וזה התכלית בעצמו המכוון בהדלקת הנרות אל מול פני המנורה הוא בעצמו מכוון בענין היות המנורה מקשה להורות האחדות המכוון לתכלית אחד בעצמו

רמבן

ח (ב) בהעלתך למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכת הנשיאים לפי כשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו אמר לו הקב״ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב לשון רש״י ממדרש אגדה. ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששבחו הכתוב ישימו קטורה באפך ובכל הקרבנות ובמנחת חביתין ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו ונכנס לפני לפנים ושהוא קדוש ה׳ עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו ושבטו כולם משרתי אלהינו ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו והלא קרבנו גדול משל נשיאים שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלואים ואם תאמר שהיו חובה ונצטוה בהם וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנכת המזבח גם הדלקת הנרות חובה שנחמו בה ונצטוה עליה אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו ר״ל כי הם חשמונאי ובניו וכלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו׳ אמר לו הקב״ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שמם והיא חנכת בני חשמונאי ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח עכ״ל. וראיתי עוד בילמדנו וכן במדרש רבה אמר לו הקב״ה למשה לך אמור לאהרן אל תתירא לגדולה מזאת אתה מוכן קרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם והנה דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות אבל לא רמזו אלא לנרות של חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנכת הנשיאים נוהגת לעולם דרשו סמוכין לחנוכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם ור״א אמר כי נסמכה זאת הפרשה להודיע כי הדבור יהיה גם בלילה כי שם יהיה הנר דלוק ולא יכבה וזה אינגו ככה על דעת רבותינו שאמרו והלא לא נדבר עמו אלא ביום ואלו ידע ר״א מה בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים לא חשב כן והוא מה שאמר הכתוב במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה שאין נבואתו בחלום כי החלום בלילה ממש אבל הסדור בפרשיות האלה הוא כאשר פירשתי כי בא הכתוב בספר הזה להשלים תורת הקרבנות וכל המחוייב לעשות באהל מועד והנה אמר מתחלה ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית זך להעלות נר תמיד ולא הזכיר שם המנורה והיה במשמע שידליקו במנורה בהמצאה כמו שאמר בעשייתה והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה אבל אם אולי תאבד או תשבר ידליקו בלתי מנורה ואין מנורה מעכב ההדלקה כי המצוה להעלות נר תמיד לעולם ואחר כך הוסיף וצוה מיד לדורות צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך ואמר על המנורה הטהורה יערוך את הנרות שלא יערוך אלא על המנורה טהורה וכאן כאשר השלים להזכיר הקמת המשכן השלים עוד כל דיני הנרות וצוה שיהיו שבעת הנרות כולן דולקות לדורות אל מול פני המנורה כאשר הזכיר במעשה המנורה והעלה נרותיה והאיר על עבר פניה לא בלתי מנורה ולא בלתי שיאירו כולם על עבר פניה ולא הזכיר בפרשה הזאת באהל מועד ללמד שיהיה כן במקדש אולי יחשב כי בעבור שאין חלונות באהל מועד יצטרך לאורה הזאת אבל במקדש שיהיו שם חלוני שקופים לא יצטרך כן לפיכך לא הזכיר בכאן באהל מועד:

(ג) וטעם ויעש כן אהרן. לומר שהוא היה המדליק אותן כל ימיו ואע״פ שהמצוה כשרה בבניו כמו שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו אבל היה הוא מודרז במצוה הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד נשגב ואולי נרמז לו זה מפסוק מחוץ לפרכת העדות יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר כי בו בחר השם בימיו ומפני זה אמר גם עתה דבר אל אהרן בהעלותך ולא אמר דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותכם:

(ד) וטעם וזה מעשה המנורה. לרמוז שצריך לדורות שתהיה מקשה כי הוא מעכב בה ולכך הזכיר תחילה בפירוש מעשה המקנה ולא הזכיר במעשה שלה

מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה׃ פ
ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ו קַח אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְטִהַרְתָּ אֹתָם׃ ז וְכֹה־
תַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרָם הַזֵּה עֲלֵיהֶם
מֵי חַטָּאת וְהֶעֱבִירוּ תַעַר עַל־
כָּל־בְּשָׂרָם וְכִבְּסוּ בִגְדֵיהֶם
וְהִטֶּהָרוּ׃ ח וְלָקְחוּ פַּר בֶּן־בָּקָר
וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן
וּפַר־שֵׁנִי בֶן־בָּקָר תִּקַּח
לְחַטָּאת׃ ט וְהִקְרַבְתָּ אֶת־
הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד
וְהִקְהַלְתָּ אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ י וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם
לִפְנֵי יְהוָה וְסָמְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַלְוִיִּם׃ יא וְהֵנִיף
אַהֲרֹן אֶת־הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לִפְנֵי
יְהוָה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ
לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה׃
יב וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל
רֹאשׁ הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת־הָאֶחָד
חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה לַיהוָה
לְכַפֵּר עַל־הַלְוִיִּם׃ יג וְהַעֲמַדְתָּ
אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי
בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לַיהוָה׃
יד וְהִבְדַּלְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃ שני
טו וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד

ב׳ ר״פ · ב׳ ר״פ · ג׳ · ו׳ בסיפרא · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ד · ב׳ בלישנא כולי חסר במ״א · ל׳ ושארא תנופה לפני ה׳ · ל׳ וחסר

יַת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַד יַת
מְנַרְתָּא׃ ה וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ו קָרֵיב יַת
לֵיוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּתְדַכֵּי יָתְהוֹן׃ ז וּכְדֵין
תַּעֲבֵיד לְהוֹן לְדַכּוֹאֵיהוֹן
אַדֵּי עֲלֵיהוֹן מַיָּא דְחַטָּאתָא
וְיַעֲבְרוּן מַסְפַּר עַל כָּל
בִּשְׂרְהוֹן וִיחַוְּרוּן לְבוּשֵׁיהוֹן
וְיִדְכּוֹן׃ ח וְיִסְבוּן תּוֹרֵי בַּר
תּוֹרֵי וּמִנְחָתֵיהּ סוּלְתָּא
דְּפִילָא בִמְשַׁח וְתוֹר תִּנְיָן
בַּר תּוֹרֵי תִּסַּב לְחַטָּאתָא׃
ט וּתְקָרֵיב יַת לֵיוָאֵי קֳדָם
מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתִכְנוֹשׁ יַת
כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
י וּתְקָרֵיב יַת לֵיוָאֵי קֳדָם יְיָ
וְיִסְמְכוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת
יְדֵיהוֹן עַל לֵיוָאֵי׃ יא וִירִים
אַהֲרֹן יַת לֵיוָאֵי אֲרָמָא קֳדָם
יְיָ מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוֹן
לְמִפְלַח יַת פּוּלְחָנָא דַייָ׃
יב וְלֵיוָאֵי יִסְמְכוּן יַת יְדֵיהוֹן
עַל רֵישׁ תּוֹרַיָּא וַיַעֲבֵיד יַת
חַד חַטָּאתָא וְיַת חַד עֲלָתָא
קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל לֵיוָאֵי׃
יג וּתְקִים יַת לֵיוָאֵי קֳדָם אַהֲרֹן
וְקֳדָם בְּנוֹהִי וּתְרִים יָתְהוֹן
אֲרָמָא קֳדָם יְיָ׃ יד וְתַפְרֵישׁ
יַת לֵיוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵיוָאֵי׃
טו וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן לֵיוָאֵי

רשי

שנאמר וראה ועשה בתבניתם וגו׳ (שמות כ״ה): כן עשה את המנרה. מי שעשאה. ומ״א על ידי הקב״ה נעשית מאליה: (ו) קח את הלוים. קחם בדברים אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום: (ז) הזה עליהם מי חטאת. של אפר הפרה מפני טמאי מתים שבהם: והעבירו תער. מצאתי בדברי ר׳ משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו ע״ג והיא קרויה זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיקם תגלחת כמצורעים: (ח) ולקחו פר בן בקר. והוא עולה כמו שכתוב ועשה את האחד עולה והוא קרבן צבור בע״ג: ופר שני. מה ת״ל שני לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת ע״כ דר״מ. וכזו יש סמך לדבריו בת״כ. ואני אומר שהוראת שעה היתה ששעיר היה להם להביא לחטאת ע״ג עם פר העולה: (ט) והקהלת את כל עדת. לפי שהלוים נתנים קרבן כפרה תחתיהם יבואו ויעמדו על קרבנם ויסמכו את ידיהם עליהם: (יא) והניף אהרן את הלוים תנופה. כדרך שאשם מצורע טעון תנופה חי. שלש תנופות נאמרו בפרשה. ראשונה לבני קהת לכך נאמר בה והיו לעבוד את עבדת ה׳ (במדבר ד׳) לפי שעבודת קה״ק עליהם הארון והשלחן וגו׳ השניה לבני גרשון לכך נאמר בה תנופה לה׳ לפי שאף עליהם היתה עבודת הקדש יריעות וקרסים הנראין בבית קדש הקדשים והשלישית לבני מררי:

נתנים

אבן עזרא

הנבואה: כן עשה. שב אל משה והטעם כצווי וכן ועשית מנורת זהב. וטעם הסמך פרשת הלוים להורות כי אהרן יתעסק בהדלקת הנר ובשאר העבודות יעזרוהו הלוים ויעמדו לפניו לעשות מה שיצום: (י) קח את הלוים מתוך בני ישראל. כי מעורבים היו וכן כל השבטים קודם שיסעו אל הדרך מהר סיני: (ז) מי חטאת. כמו תחטאני או טעמו כחטאת הקרבן: הזה עליהם. אמר רבי משה שפ״א הפועל נו״ן כמו הכה תכה ונכון הוא: והעבירו תער על כל בשרם. וכבר העבירו תער אמרו המעתיקים אפי׳ הזקן ולא הפאה: וכבסו בגדיהם. ואחר כן יהיו טהורים בטהרם במי חטאת: והטהרו מבנין התפעל והתי״ו מובלע וכן המתקדשים והמטהרים: (ח) פר בן בקר. קטן: סולת. שלשה עשרונים כמשפט: תקח לחטאת. בצווי כי הם יקחו והטעם יקחו כמו ויקחו לי תרומה או יקחו עמם כמו ויקחו להם איש שה לבית אבות: (יא) לפני ה׳. והטעם כאשר תקריבם לפני האהל יסמכו בני הלוים את ידם על ראש כל אחד מהפרים ורבים כן: (יב) ועשה. בצווי כי אהרן היה המקריב והעד הנאמן שאמר כי החטאת גם העולה הם לכפר על הלוים וכתוב ויכפר עליהם אהרן. וטעם והעמדת את הלוים. אחר שיכפר אהרן עליהם תעמידם לפניו ויניפם: (יג) והנפת. בצווי כמו יעשה להם: (יד) והיו לי הלוים. זו מעלה גדולה: (טו) ואחרי כן יבואו הלוים.

אחרי

תולדות אהרן

וכה תעשה. זוכר תזריע: והעבירו תער. מיר מ: ופר שני בן בקר. הוריות ה זבחים פט פרה מו: ועשה את האחד. הוריות ה זבחים פט:

ספורנו

בעצמו: (יד) והבדלת את הלוים. תבדיל בחייתם את הלוים אשר הם חיים עדנה. והיו לי הלוים. הם וזרעם יהיו נכונים לעבודתי: (טו) ואחרי כן יבאו

הלוים

המראה כמראה: קח י״ב ר״פ וסימן נמסר בסדר במדבר סיני: וכה ב׳ ר״פ וסי׳ וכה תעשה להם לטהרם. וכה אמר שמעי בלכתו: לטהרם ב׳ וסימן הזה עליהם מי חטאת. ויכפר עליהם אהרן: על כל ועל כל ו׳ וסימן נמסר בסדר במדבר סיני: לפני אהל מועד ח׳ וסימן בסדר תצוה: עבדת ה׳ ג׳ וסי׳ והניף את הלוים. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכל כל מלאכת עבודת: ואת האחד ד׳ וסי׳ נמסר בסדר מצורע: והעמדת כל העמד׳

בעל הטורים

כן עשה. כן גרות עשה שלמה מי׳ שמנורות. עשה בגימטריא שלמה: ד׳ פעמים הזכיר מנורה שהיא כברה מדי׳ מינין כדאיתא במנחות ורמז לד׳ מנורות בשמחת בית השואבה:

רמבן

שלא שהיו בה קנים וכפתורים ופרחים וגביעים משוקדים והזכיר זהב כי כן היה מצוה לדורות לעשות ממנו לרומם את בית אלהינו והחזיר מקשה היא לומר שאין מעכב בה אלא מקשה לא הזהב וכ״ש שאר יפוים שבה וכך אמרו רבותינו בספרי ובמסכת מנחות:

וטעם כן עשה. משה הנזכר כי הוא נשתדל בלמודה ועשה אותה בצווי וכך אמרו בספרי להודיע שבחו של משה שכשם שאמר לו הקב״ה כן עשה ורש״י כתב כן עשה מי שעשאה ומדרש אגדה ע״י הקב״ה נעשית מאליה:

אחר שנמנו הבכורות והלוים ונצטוו הלוים בעבודתם ובמשמרתם ונתן להם העגלות השלים מצות הכהנים במנורה ובא לצוות במצות הלוים שיתחילו לעבוד והוצרך לטהר אותם ולכפר עליהם וזה טעם הסמך הפרשה הזו בכהן והשלים במצוה לדורות מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבוא צבא וכתב רש״י כאן הוא אומר מבן חמש ועשרים ובמקום אחר הוא אומר מבן שלשים שנה הא כיצד מבן חמש ועשרים יבא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן שלשים עובד מכאן לתלמיד היושב לפני רבו שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה וא׳כ יהיה פי׳ יבא לצבוא צבא שיבא להקהל בנקהלים בעבודת אהל מועד שיעמוד עמהם ויראה תמיד עבודתם ביום ובלילה כדי שילמוד הלכות עבודה בתלמוד ובמעשה ולכך לא אמר כאן לעבוד עבודה כמו שנאמר למעלה אלא אמר לצבא צבא בעבודת אהל מועד שיבא עם העובדים בעבודה אבל לא ידעתי אם זה דברי הכל לרבותינו כי בלשון יחיד אני שונה אותה בספרי ר׳ נתן אומר כתוב אחד אומר מבן חמש ועשרים וכו׳ כי של

אבן עזרא

אחרי שתטהר אותם: והנפתם. כלווי: (טז) כי נתונים נתונים. הם וכניהם ישראל נתנום לי ואני לקחתי אותם לי והטעם קבלתים ולא נתנום בעבור פדיון פטרת כל רחם. ופטרת ופטר שתי לשונות כמו צדקה וצדק או על משקל אחר: (יז) ביום הכתי. זמן כמו אתה עובר היום: (יח) וטעם ואקח את הלוים. וכבר אמר לקחתי אותם לי כי כן דרך המקרא והוא דבק עם הפסוק הבא אחריו וכאשר לקחתי לי הלוים נתתים אני לאהרן ולבניו: (יט) ולכפר. להיותם כפר נפשם כאשר פירשתי: (כ) ויעש משה ואהרן. משה כלווי ואהרן שהניפם וישראל שסמכו עליהם: (כא) וטעם ויתחטאו. כי גם הם עשו: ויכפר עליהם. וכבר כפר עליהם ויש אומרים כי בתחלה התחטאו ואחר כן סמכו ידיהם על הפרים ואיננו רחוק ואם כן יהיה פירוש והעמדת את הלוים וכבר העמדתם בתחלה: כן

רש"י

(טז) נתנים נתנים. נתונים למשא נתונים לשיר: פטרת. פתיחת: (יז) כי לי כל בכור. שלי היו הבכורות בקו הדין שהגנתי עליהם בין בכורי מצרים ולקחתי אותם לי עד שטעו בעגל ועכשיו ואקח את הלוים וגו': (יט) ואתנה וגו'. חמשה פעמים נאמרו בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן שהוכפלו אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה כך ראיתי בב"ר: ולא יהיה בבני ישראל נגף. שלא יצטרכו לגשת אל הקדש שאם יגשו יהיה נגף: (כ) ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו'. משה העמידן ואהרן הניפן וישראל סמכו את ידיהם: כאשר

תורה

אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְטִהַרְתָּ אֹתָם
וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה׃ טז כִּי
נְתֻנִים נְתֻנִים הֵמָּה לִי מִתּוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת פִּטְרַת כָּל־
רֶחֶם בְּכוֹר כֹּל מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לָקַחְתִּי אֹתָם לִי׃ יז כִּי לִי כָל־
בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי אֹתָם
לִי׃ יח וָאֶקַּח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת
כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יט וָאֶתְּנָה אֶת־הַלְוִיִּם נְתֻנִים ׀
לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
נֶגֶף בְּגֶשֶׁת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־
הַקֹּדֶשׁ׃ כ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְכָל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
לַלְוִיִּם כֵּן־עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כא וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְוִיִּם
וַיְכַבְּסוּ בִּגְדֵיהֶם וַיָּנֶף אַהֲרֹן אֹתָם
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וַיְכַפֵּר עֲלֵיהֶם

תרגום

לְמִפְלַח יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא
וּתְדַכֵּי יָתְהוֹן וּתְרִים יָתְהוֹן
אֲרָמָא׃ טז אֲרֵי אַפְרָשָׁא
מַפְרְשִׁין אִינוּן קֳדָמַי מִגּוֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲלַף פְּתַח כָּל
וַלְדָּא בּוּכְרָא כּוּלָּא מִבְּנֵי
יִשְׂרָאֵל קָרֵבִית יָתְהוֹן
קֳדָמָי׃ יז אֲרֵי דִילִי כָּל
בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא בְּיוֹמָא
דְּקַטְלִית כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם אַקְדֵּשִׁית יָתְהוֹן
קֳדָמָי׃ יח וְקָרֵבִית יָת לֵיוָאֵי
חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ יט וִיהָבִית יָת
לֵיוָאֵי מְסִירִין לְאַהֲרֹן
וְלִבְנוֹהִי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמִפְלַח יָת פּוּלְחַן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
וּלְכַפָּרָא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא
יְהֵי בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מוֹתָא
בְּמִקְרַב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְקוּדְשָׁא׃ כ וַעֲבַד מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְלֵיוָאֵי כְּכֹל דְּפַקִּיד
יְיָ יָת מֹשֶׁה לְלֵיוָאֵי כֵּן
עֲבַדוּ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כא וְאִדַּכִּיאוּ לֵיוָאֵי וְחַוַּרוּ
לְבוּשֵׁיהוֹן וְאָרֵים אַהֲרֹן יָתְהוֹן
אֲרָמָא קֳדָם יְיָ וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן

כל ספרא חס׳ כמ״א מ״ל · בכ״כ במ״ג ל׳ סימן ל׳ וחד סעדת כוס · סימן · י׳ וחד והקדשתי · ל׳ בתורה · ג׳. ז׳ · י׳ · ג׳ · ל׳

בעל הטורים

נתנים נתנים [illegible] א׳. בגימ׳ שלא לא עשו עגל של זהב. ואתנה את הלוים ה״פ בני ישראל בפסוק כנגד כהנים לוים ישראלים גרים ועבדים משוחררים. וזש״ה קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה תבואת ה׳: ולכפר ג׳. ולכפר על בני ישראל. ואהרן ובניו מקטירים וגו׳ ולכפר על בני ישראל בדברי הימים. ושבועים שבעים נחתך על עמך וגו׳ ולחתם חטאת ולכפר עון בענין הקץ של דניאל. מלמד שהגלות מכפרת כמו קרבן: ומבן ה׳. ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה. ומבן אדם תגיר יותן שכיון שהגיע לכלל חמשים שנה אין בו כח לעבוד עבודה וכחציר ינתן:

מסורה

כתיב כן במ״א העמדתת להררי עז: נתנים כל אורייתא חסר וי״ו במ״ג וסימן נמסר בסדר במדבר סיני: המה לי חד מן ז׳ זוגין מתחלפין קדמאה וי״ו תניינא יו״ד וסי׳ מחויאל וילד לחנוך. ומחייאל ב׳ בו. נתונם המה לו. נתנים המה לי. מנחת קנאות הוא. מנחת קנאות היא. כי אתה תבוא. כי אתה תביא. אם לא תגידו את דברינו. ואם תגידי את דברינו. באש קנאתו. באש קנאתי. אל ילוזו מעיניך. אל יליזו מעיניך. הקדשתי ו׳ וסימן בסדר במדבר סיני: ואתנה כל שפטים ושמואל ויחזקאל ואתנה מלעיל בר מן חד מלרע ויאמר הפלשתי אל דוד. וכל שאר נביאים ואורייתא דכותא מלרע בר מן א׳ מלעיל וסימן ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו. וכל כתובים דכוותא מלעיל בר מן חד מלרע שאל ממני ואתנה גוים נחלתך: ולכפר ג׳ וסי׳ ואתנה את הלוים. ואהרן ובניו מקטירים. שבועים שבעים נחתך: על בני ישראל ז׳ וסימן נמסר בסדר נשא: וכל עדת ג׳ וסימן ויעש משה ואהרן. המלך שלמה וכל דמלכים. וחברו

תולדות אהרן כי לי כל בכור. בכורות ד: ואתנה את הלוים. ערכין יא (פסחים ל תענית כח):

ספורנו

הלוים. ההוים עתה: (טז) נתנים נתנים המה לי. נתונים מעצמם שנתנו את עצמם לעבודתי כמו שהעיד באמרו מי לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי ונתונים גם כן מתוך בני ישראל שיתנו מחית הלוים במעשר ראשון חלף עבודתם למען תהיה עבודתי נעשית בין כלם: תחת פטרת כל רחם. שהיתה העבודה מוטלת עליהם: (יז) כי לי כל בכור. שהיתה מקדם העבודה בבכורות מפני היותם הנכבדים בביתם ולהם משפט העבודה: ביום הכתי כל בכור הקדשתי. אבל מה שהצרכתי אותם לפדיון היה הטעם בשביל שביום הכתי הקדשתים לי שלא יתעסקו בעבודת הדיוט כלל כמו שאסרתי גזה ועבודה בבכור בהמה וזה עשיתי כדי להצילם בתורת הקדש שלא היו ראויים להנצל ממשלחת מלאכי רעים בהיות הם הנכבדים בעם וקולר כלם תלוי בהם ואמרתי שיפדו כדי שיצאו לחולין בזה שיהיו מותרים בעבודת הדיוט: (יח) ואקח את הלוים תחת כל בכור. באותו הדור בלבד כמבואר למעלה: (יט) ואתנה את הלוים. ומאחר שהם נתונים מעצמם לעבודתי נתתים לעבודתי לאהרן ולבניו: לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד. לעבוד אותה העבודה שהיתה ראויה לבכוריהם. ולכפר על בני ישראל. בקבלם את המעשרות מישראל כדי שיוכלו לעבוד את האל יתברך יכפרו על ישראל שגרמו כלם בעגל שאמאם את בכוריהם. ולא יהיה בבני ישראל נגף. בלוים ובשאר ישראל. בגשת בני ישראל אל הקדש. שבזה יחטאו הזרים הנגשים והלוים שיניחו את הזרים לגשת ויתחייבו כלם כענין שאמרו ולא ימותו גם הם גם אתם: (כ) ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללוים. עשו בשביל הלוים

רמבן

דרך הפשט הנמנים ביד משה ואהרן היו מבן ל׳ שנה ומעלה והם אשר הפקיד אותם איש איש על עבודתו ועל משאו אבל בכאן נוה כי כל אשר ידע בעצמו שבא לכלל עשרים וחמש שנה יהיה כשר לעבודה ויבא בכל אות נפשו לעבוד עמהם ולסייעם בעבודה אבל לא יהיה פקיד נגיד על עבודה ידועה והטעם בזה כי כל אדם נותן לבו בעשירותיו כי ישתנו בהן הטבעים וידע כהגיעו לעשרים או לשלשים כי ידעו בו שכניו וקרוביו ואביו ואמו ויולדיו ויודיעוהו אבל כהגיעו לכ״ה לא ירגישו בו כל כך ולכן לא נוה למשה שיטרח למנות רק מבן ל׳ שהאיש נודע בהן וכן אמר דוד ויספרו הלוים מבן ל׳ שנה ומעלה ור״א אמר בדרך הפשט כי מבן שלשים הוא לעבודת משא ומבן כ״ה לעבודת האוהל. ואיננו נכון כי שם נאמר גם כן כל הבא לצבוא צבא לעבודה באהל מועד ונאמר לעבוד ולמשא ועוד כי כתיב במקדש אלה בני לוי לבית אבותם ראשי האבות לפקודיהם במספר שמות לגלגלותם עושי המלאכה לעבודת בית ה׳ מבן עשרים שנה ומעלה כי אמר דוד הניח ה׳ אלהי ישראל לעמו וישכון בירושלים עד לעולם וגם ללוים אין לשאת את המשכן ואת כל כליו לעבודתו כי בדברי דוד האחרונים המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה ומעלה כי מעמדם ליד בני אהרן לעבודת בית ה׳ על החצרות ועל הלשכות. יאמר כי בדברי דוד האחרונים משיבנה הבית ואין להם משא בכתף ואין עבודתם רק על החצרות ועל הלשכות מנה אותם מבן עשרים שנה ומעלה ומתחלה מבני שלשים ואם כדברי ר״א היה חייב שימנה אותם מבן חמש ועשרים: ולא

רשי

(כב) כאשר צוה ה׳ וגו׳ כן עשו. להגיד שבח העושין והנעשה בהם שאחד מהם לא עכב: (כד) זאת אשר ללוים. שנים פוסלים בהם ואין המומין פוסלים בהם: מבן חמש ועשרים. ובמקום אחר הוא אומר מבן שלשים שנה הא כיצד בן כ״ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן ל׳ עובד. מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה (חולין כ״ד): (כה) ולא יעבד עוד. עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות וזהו ושרת את אחיו עם אחוהי כתרגומו: (כו) לשמר משמרת. לחנות סביב האהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות: (א) בחדש הראשון. ופרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו מפני שהוא גנותם של ישראל שכל מ׳ שנה שהיו במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד (פסחים פ״ק ספרי): (ב) במועדו. אף בשבת במועדו אף בטומאה: ככל

אבן עזרא

(כב) כן עשו. להם תמיד בני אהרן לכניסם: (כד) זאת אשר ללוים. והטעם זאת הקבלה ואין מבן שלשים שנה מכחיש זה הפסוק כי מבן שלשים שנה הוא לעבודת משא ומבן חמש ועשרים לעבודת האהל. וטעם לצבא. להמנות עם צבא העובדים: (כו) במשמרתם. על הזקנים ונדבקה פרשת הפסח כי החנוכה היתה בחדש הראשון ואז נבדלו הלוים ובאה זאת הפרשה בעבור שהוא כתוב בפסח והיה כי תבאו אל הארץ והיה כי יביאך ה׳ צוה שהם חייבים גם במדבר: ויהי

אַהֲרֹן לְטַהֲרָם׃ כב וְאַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי בָנָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה עַל־הַלְוִיִּם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם׃ ס
כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כד זֹאת אֲשֶׁר לַלְוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יָבוֹא לִצְבֹא צָבָא בַּעֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃
כה וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא הָעֲבֹדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד׃
כו וְשֵׁרֵת אֶת־אֶחָיו בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִשְׁמֹר מִשְׁמֶרֶת וַעֲבֹדָה לֹא יַעֲבֹד כָּכָה תַּעֲשֶׂה לַלְוִיִּם בְּמִשְׁמְרֹתָם׃ פ שלישי
ט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְמִדְבַּר־סִינַי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר׃
ב וְיַעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפָּסַח

י׳ אַהֲרֹן לְדַכּוֹאֵיהוֹן׃ כב וּבָתַר כֵּן עָלוּ לֵיוָאֵי לְמִפְלַח יָת פּוּלְחָנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם אַהֲרֹן וְקֳדָם בְּנוֹהִי כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה עַל לֵיוָאֵי כֵּן עֲבַדוּ לְהוֹן׃
כג וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
כד דָא דִי לְלֵיוָאֵי מִבַּר חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא יֵיתֵי לְחַיָּלָא חֵילָא בְּפוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא׃
כה וּמִבַּר חַמְשִׁין שְׁנִין יְתוּב מֵחֵיל פּוּלְחָנָא וְלָא יִפְלַח עוֹד׃
כו וִישַׁמֵּשׁ עִם אֲחוֹהִי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לְמִטַּר מַטְּרָא וּפוּלְחָנָא לָא יִפְלַח כְּדֵין תַּעֲבֵיד לְלֵיוָאֵי בְּמַטְּרַתְהוֹן׃
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי בְּשַׁתָּא תִנְיָתָא לְמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּיַרְחָא קַדְמָאָה לְמֵימָר׃
ב וְיַעַבְדוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת פִּסְחָא בִּזְמַנֵּיהּ׃

ו׳ מ״ל בתורה. כולם רפין במ״א לצבא על הר ציון ב׳ אדם תגיר ינתן. ב׳ בטע ס׳. ג׳ י״ט זוגין. ג׳ חסר וחד מלא. י׳ חסר לאמר. ג׳ רפין. ג׳ קמץ וכל אס״ף דכוו׳.

בעל הטורים

וידבר ה׳ אל משה כו׳. סמך פרשת פסח לטהרת הלוים רמז שהלוים מפשיטין: במועדו. מלא וי״ו דאהל וי״ו שעות זמן שחיטה. במועדו. בא״ת ב״ש טיפוק״ף בגי׳ בשבת:

דר״ה: יבא כל אורי׳ יבא חסר במ״ז מלאים וסימן נמסר בסדר אחרי מות. וב׳ מלאים ביהושע ושפטים וסי׳ אוצר ה׳ יבוא. יבוא נא אלינו ויורנו. וכל שאר נביאים דכוו׳ במ״ז חסר וסי׳ וזה לך האות אשר יבא. יבוא בך עוד ערל וטמא. ולא יראה כי יבא חום. פתאום יבא השודד. ואיה נביאיכם. ואיש לא יבא בו. כי בא יבא ולא יאחר. וכל מלכים חסר וכל תהלות ומשלי ואיוב דכו׳ הסר במ״ה מ״ל וסימן לכל יבוא גבורתך. ולא תירא משוד כי יבוא. כי לא לפניו חנף יבוא. המיראתך יוכיחך. בכסל רסנו מי יבוא. וכל שיר השירים דכוו׳ מ״ל במ״א הסר וסימן יבא דודי לגנו. וכל קהלת דכוו׳ חסר במ״א שיבוא אחרי המלך. וכל כתובים דכוו׳ מלאים במ״ג חסר כי יבא צר ואויב. לעתים מזמני׳ אל היכל ה׳ ואית דאמרי פתאום יבוא אידו ל׳ מלא במשלי: ושרת

תולדות אהרן זאת אשר ללוים. חולין כד: מבן חמש ועשרים. שם (בכורים סד): בשנה השנית. פסחים ו: ויעשו בני ישראל. פסחים ו פ יומא ❧ (פסחים לג):

רמבן

(כה) ולא יעבוד עוד. עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות לשון רש״י. אבל בספרי לא אמרו אלא מגיד שחוזר לנעילת שערים ולעבודת בני גרשון וכן נראה שאם כדברי הרב למה לא היו ממנין אותם בני עשרים לשיר ולנעילת שערים ולטעון העגלות ועד שיזקינו ולמה היה מניינם מבן שלשים ועד חמשים אלא במשא בלבד ועוד בני גרשון ובני מררי שכל עבודתם כשרה בזקנים למה נמנו כן אלא כיון שהיו פקודתם במשא הארון מבני שלשים ועד חמשים לא היו ממנין אותם לשיר שהוא עיקר עבודה של לוים אלא בראוים למשא שכל הממונים לשיר ראוים בעבודת כולם ומתוך שנמנו בני קהת מבן שלשים ועד חמשים אפילו לשיר נמנו כולם כן שלא יהיו בני גרשון ובני מררי בשנים אלו כשרים לשיר ובני קהת פסולים בו. אבל לנעילת שערים או לטעון עגלות כולם כשרים הם ועוד כתוב מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא באהל מועד ודרשו בשחיטת חולין יכול אף בשילה ובית עולמים כן ת״ל לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא. לא אמרתי אלא בזמן שעבודה בכתף והרי עבודת עבודה הוא השיר כמו שכתב למעלה רש״י בסדר נשא א״כ אף לשיר נפסלו בזמן שעבודה בכתף וכן בדברי דוד נאמר ויספרו הלוים מבן ל׳ שנה ומעלה וכתוב מאלה לנצח על מלאכת בית ה׳ עשרים וארבעה אלף וגו׳. וארבעת אלפים מהללים לה׳ בכלים אשר עשיתי להלל כי עד שנבנה הבית שהיה להם משא בכתף לא היו ממנים בשיר אלא בראוים למשא אבל חזר דוד למנותם מבן עשרים לצורך הבית כשנבנה כמו שנתבאר:

ספורנו

הלוים ולעזרתם ענין הגלוח וכבוס הבגדים והקרבן: ככל אשר צוה ה׳ את משה ללוים. כמו שצוה למשה שיצוה ללוים שיעשו: כן עשו להם בני ישראל. הזדרזו ישראל לעשות בשבילם כדי שיהיה רצון קונם נעשה: (כב) כאשר צוה ה׳ את משה על הלוים. למעלה שצוה שתהיינה משמרותם לעבוד ולמשא ולשיר על פי אהרן ובניו כן עשו להם אהרן ובניו לסדרם במשמרותם: ט (א) בחדש הראשון. אחר שפקד אנשי הצבא וסדר הדגלים ונושאי המשכן להכניסם לארץ וטהר מחניהם מן הטמאים כאמרו והיה מחניך קדוש ומן הממזרים כענין הסוטה למען תהיה השכינה ביניהם במחנה צבאותם. ספר הכתוב ד׳ מעשים טובים שעשו ישראל שבהם זכו ליכנס לארץ מיד בלתי מלחמה לולא המרגלים כמו שהעיד משה רבינו באמרו לחורב נוסעים אנחנו אל המקום. ראשונה ספר חנכת המזבח. שנית זריזותם בענין חנוך הלוים. שלישית זריזותם בקרבן הפסח. רביעית לכתם אחרי הא־ל יתברך במדבר אף על פי שהיה העלות הענן בזמנים בלתי נודעים פעמים ארוכים ופעמים קצרים באופן שהיה ראוי שתקשה עליהם מאד החניה והמסע ולהודיע כל אלה ספר אותם כפי מדרגות היותם לרצון לפניו לא לפי הזמן שהיו בו ולכן ספר בכאן ענין חנוכת המזבח והלוים והפסח שהי׳ בחדש הראשון והיתה תחלת הספר בחדש השני והיה ענין חניתם ונסיעתם על פי ה׳ מיום צאתם ממצרים ועל כמו זה אמרו אין מקודם ומאוחר בתורה וזה כאשר תכוין הכלית מה זולת הזמן בסדר המסופר: (ב) ויעשו בני ישראל את הפסח. מלבד מה שעשו בשמיני למלואים וחנכת הנשיאים יעשו גם כן את הפסח שלא יפטרו ממנו בשביל שמחת המצות שקיימו כמו שקרה בבנין בית ראשון שספרו רבותינו

ט (א) **בשנה** השנית לצאתם מארץ מצרים בחודש הראשון. מכאן אמרו חכמים אין מוקדם ומאוחר בתורה וטעם האיחור הזה היה כי כאשר בא הספר הזה הרביעי להזכיר המצות שנצטוו ישראל במדבר סיני לשעתם רצה להשלים ענין אהל מועד ותקונו כל ימי המדבר והזכיר תחלה הדגלים ומקום האהל ומעמד משרתיו ותקון המשמרות למשאו לכל עבודת האהל. והזכיר קרבנות הנשיאים שהביאו העגלות אשר ישאו אותו בהן כל עת היותם במדבר והשלים קרבנותם בחנכת המזבח שהיו מאחד בניסן או קודם לכן ואחר כך שב להזכיר אזהרה שהזהיר אותם שלא ישכחו מצות הפסח ועל דעת רבותינו לא נהגה במדבר אלא בשנה זו בלבד לפי שלא מלו במדבר והיתה מילת זכרים ועבדים מעכבת בהם ויתכן שהוצרך למצוה הזו בעבור שלא נצטוו מתחלה בעשיית פסח דורות אלא בארץ דכתיב והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה׳ לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת ועוד נאמר שם והיה כי יביאך ה׳ אל ארץ הכנעני ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה ועכשיו רצה הקדוש ברוך הוא וצוה שיעשו אותו כדי שתהיה זכר גאולתם ונסים

אבן עזרא

(ו) ויהי אנשים. לא יתכן שיהיה מחנה ישראל גדול ושלא ימותו שם מתים בכל יום: (ז) למה נגרע. מבנין נפעל: (ח) עמדו. פתח אהל מועד: (י) או בדרך רחקה. אין לחפש כי כבר העתיקו חז"ל כמה היא הרחוקה: לכם. לטמא נפש. או לדרתיכם. בטמא נפש ודרך רחקה

רשי

(ג) ככל חקתיו. אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה: וככל משפטיו. אלו מצות שעל גופו ממקום אחר כגון שבעת ימים למצה ולביעור חמץ (ס"א מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה. שעל גופו צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו. שחוץ לגופו מצה וביעור חמץ): (ד) וידבר משה וגו'. מה ת"ל והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדי ה' (ויקרא כ"ג) אלא כששמע פרשת מועדות מסיני אמר להם וחזר והזהירם בשעת מעשה (ספרי): (ו) לפני משה ולפני אהרן. כששניהם יושבין בבה"מ באו ושאלום. ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו (ספרי): (ז) למה נגרע. אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה אמרו לו יזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר לטמאים (ס"א לטהורים כ"ג רא"ם) אמר להם עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכ"ז שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה (סנהדרין פ"ק ספרי) וראויה היתה פרשה זו ליאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר על ידם שמגלגלין זכות על ידי זכאי: (י) או בדרך רחקה. נקוד עליו לומר לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה. פסח שני מצה וחמץ עמו בבית ואין שם יום טוב ואין אסור חמץ אלא

תרגום אונקלוס

ג בְּאַרְבְּעַת עַסְרָא יוֹמָא
בְּיַרְחָא הָדֵין בֵּין שִׁמְשַׁיָּא
תַּעְבְּדוּן יָתֵיהּ בִּזְמָנֵיהּ כְּכָל
גְּזֵרָתֵיהּ וּכְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ
תַּעְבְּדוּן יָתֵיהּ׃ ד וּמַלֵּיל
מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֶעְבַּד פִּסְחָא׃ ה וַעֲבַדוּ יָת
פִּסְחָא בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעַת
עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בֵּין
שִׁמְשַׁיָּא בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי
כְּכֹל דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה
כֵּן עֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וַהֲווֹ
גֻּבְרַיָּא דַּהֲווֹ מְסָאֲבִין לִטְמֵי
נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא וְלָא יְכִילוּ
לְמֶעְבַּד פִּסְחָא בְּיוֹמָא הַהוּא
וּקְרִיבוּ קֳדָם מֹשֶׁה וְקֳדָם
אַהֲרֹן בְּיוֹמָא הַהוּא׃ ז וַאֲמַרוּ
גֻּבְרַיָּא הָאִינוּן לֵיהּ אֲנַחְנָא
מְסָאֲבִין לִטְמֵי נַפְשָׁא
דֶּאֱנָשָׁא לְמָא נִתְמְנַע בְּדִיל
דְּלָא לְקָרָבָא יָת קוּרְבָּנָא דַּייָ
בִּזְמָנֵיהּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ח וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה אוֹרִיכוּ
עַד דְּאֶשְׁמַע מָה דְּיִתְפַּקַּד
קֳדָם יְיָ עַל דִּלְכוֹן׃ ט וּמַלֵּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ י מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר גְּבַר
גְּבַר אֲרֵי יְהֵי מְסָאַב לִטְמֵי
נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא אוֹ בְאוֹרַח
רְחִיקָא לְכוֹן אוֹ לְדָרֵיכוֹן

מקרא

בְּמֹעֲדוֹ׃ ג בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר־יוֹם
בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעַרְבַּיִם תַּעֲשׂוּ
אֹתוֹ בְּמֹעֲדוֹ כְּכָל־חֻקֹּתָיו וּכְכָל־
מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ ד וַיְדַבֵּר
מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשֹׂת
הַפָּסַח׃ ה וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח
בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר
סִינָי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ו וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים
לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא־יָכְלוּ לַעֲשֹׂת־
הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי
מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אַהֲרֹן בַּיּוֹם הַהוּא׃
ז וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָהֵמָּה אֵלָיו
אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה
נִגָּרַע לְבִלְתִּי הַקְרִב אֶת־קָרְבַּן
יְהוָה בְּמֹעֲדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עִמְדוּ
וְאֶשְׁמְעָה מַה־יְצַוֶּה יְהוָה לָכֶם׃ פ
ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה טָמֵא ׀ לָנֶפֶשׁ
אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם

ב׳ פ״ע · ג׳ חסר בענין ה׳ · י״ג חסר · ב׳ חסר בלי׳ וכ״ע מלין · כטעם ב׳ ברים תיבות׳ ופורין · ד׳ סבירין ויהיו · י״ג חסר · י״ג · ל׳. ל׳ וכל להקריב דכוו׳ · ד׳ חסר בלש׳ · ל׳ · נקוד על ה׳

מסורה

ב׳ וס״ את אחיו. בשם ה׳: וככל ה׳ וסימן ככל חקתיו וככל משפטיו. וככל החזיון הזה דד״ה. כי ההעיתם בנפשתיכם. וככל החזיון הזה. וככל כחי הכינתי לבית אלהי: לעשת י״ג חסר נמסר בריש סדר ויקהל: ההמה י״ב וסימן האנשים ההמה אליו. הוא הסיר הבמות. כי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהודה. וגם בימים ההמה. ובעת ההיא. על הנביאים וגם על העבדים. כי הנה בימים ההמה. וכן תהיה מגפת הסוס. דרכים גתות בשבת. אשר יחזיקו: במעדו ד׳ חסרים בלישנא וסימן תעשו אתו במעדו. והאיש אשר הוא טהור ובדרך. במעד שנת השמטה למה נגרע

תולדות אהרן

תולדות אהרן במועדו. פסחים סו עז מנחות עב:
ויהי אנשים. פסחים ו סוכה כה: ולא יכלו לעשת. סוכה שם: איש איש. פסחים סו סז ל לב זבחים כט בכורות לג (שם לו): או בדרך רחקה. פסחים פא נזיר סג:

ספורנו

רבותינו ז"ל שבטל שלמה את יום הכפורים בשמחת חנכת הבית: (ז) אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע. מאחר שהיתה טמאתנו לדבר מצוה למה תהיה גורמת עבירה

בעל הטורים

לעשת הפסח. לעשם חסר וי"ו לומר לך שלא עשו במדבר אלא אותו פסח לבד: אשר היו טמאים לנפש אדם. בגי' זה נושאי ארון של יוסף: אשר היו טמאים. בגי' זה לתם מצוה: טמא לנפש. יש פסיק בין טמא לנפש לומר לך שיש חילוק בין הטמאים. איש נדחה ואין צבור נדחים. או בדרך רחקה. רחקה בגימטריא זהו מאסקופה. שעל הה"א נקוד כאילו לא נכתב:

רמבן

והנסים שנעשו להם ולאבותיהם נעתק להם מן האבות הרואים לבניהם ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון והנה אמר תחלה והיה כי תבאו אל הארץ לומר שאין מצוה זו נוהגת בחובה לארץ לדורות ועכשיו צוה שינהגו בה במדבר ועל דעת רבותינו לא עשו אותה אלא בשנה זו בלבד שלא היו יכולין לעשותה לפי שנולדו להם בנים ועבדים ולא יכלו לימול אותם מן הטעם שהזכירו שהיה להם לסכנה כמו שמפורש ביבמות. אבל בספרי אמרו ויעשו את הפסח בראשון וגו' בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא עשו אלא פסח זה בלבד וכן הוא אומר הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה דרשו כן מן הכתוב הזה שאמר ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים במדבר סיני כי המקרא מיותר ודי במה שיאמר ויעשו את הפסח ככל אשר צוה ה' את משה אבל הזכיר היום והמדבר לרמוז שלא עשו אותו במדבר רק ביום הזה והוא גנותן ויתכן שהגנות הזה הוא קלקלתם בענין המרגלים שממנה נתנדו ולא נשבה בהם הרוח הצפונית ולא מלו ולפיכך נאסרו בכל הקדשים או שתהיה הברייתא הזו כדברי האומר אין מלת זכריו ועבדיו מעכבת בו והיו רשאין לעשותו ונתעצלו ולא עשו אותו והוא גנות גדול. אבל הראשון הוא יותר נכון בעיני כי היה משה מכריחם לעשותו ולא היה מניחם בחיוב כרת אבל חג המצות שבעה והשבתת חמץ לא הוצרך לומר שנהגו בו שכן תוכחת הגוף הנוהגת בכל מקום וכבר נאמר בהם לדורותיכם חקת עולם:

(ג) ככל חקתיו. כתוב בפירוש רש"י אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה. וככל משפטיו אלו מצות שעל גופו שבעת ימים למצה ולביעור חמץ. וטעות סופר הוא אלא מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה שעל גופו צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו שחוץ לגופו מצה וביעור חמץ ולא דבר בהן הכתוב כאן וכן בפסח שני נאמר חקותיו ומשפטיו ומצה וחמץ עמו בבית ואינו נוהג אלא יום אחד. וקצר הכתוב לאמר בין הערבים תעשו אותו ככל חקותיו וככל משפטיו תעשו אותו לרבות דיני האכילה שאין באותו היום שנזכר בכתוב כי בלילה שאחריו יאכל שכבר פירש שם ואכלו את הבשר בלילה הזה וגו' וכן בחודש השני בארבעה עשר בין הערבים תעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו טעמו יאכלוהו בעת האכילה הנזכרת שם בצוואה של פסח ראשון:

(י) וטעם בדרך רחוקה. כתב רש"י שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן השחיטה והוא נרמז בנקוד כפי דעת זו ואני תמה עליו למה תפס לו שיטת רבי אליעזר. והנכון לתפוס בשטתו של רבי עקיבא מן המודיעים ולחוץ וכן דעת האמוראים בגמרא דאמר עולא כל שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה והוא פשוטו של מקרא כי העומד בתחלת בין הערבים במקום שלא יגיע לעזרה בעת השחיטה דרך רחוקה היא לו ופטור. ויתכן שטעם הנקודה שהיא דרך רחוקה לו בעשיית הפסח לא רחוקה ממש ולכך חזר ואמר ובדרך לא היה ולא הזכיר רחוקה ונוה הכתוב לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה לעשות השני

רשי

אלא עמו באכילתו: (יד) וכי יגור אתכם גר ועשה פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד תלמוד לומר חקה אחת וגו׳ אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חביריו כחקת הפסח וכמשפטו יעשה (פסחים צ״ג ספרי): (טו) המשכן לאהל העדת. המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות: יהיה על המשכן. כמו הווה על המשכן וכן לשון כל הפרשה כולה: (יז) העלות הענן. כתרגומו אסתלקות. וכן ונעלה הענן. ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ועלה הענן שאין זה לשון סלוק אלא לשון צמוח ועלייה כמו והנה עב קטנה ככף איש עולה מים (מלכים א יח): (יח) על פי ה׳ יסעו. שנינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה תקעו והריעו ותקעו ולא היה מהלך עד שמשה אמר קומה ה׳ (זו בספרי) ונסע דגל מחנה יהודה: על פי ה׳ יחנו. כיון שהיו ישראל חונים עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל הוי אומר על

אבן עזרא

רחוקה: (יג) ובדרך לא היה. או בדרך וכן ומכה אביו ואמו: חטאו ישא. הוא בעצמו: (יד) וכי יגור אתכם גר. גם הוא יעשה פסח שני כמשפט ויש אומרים כי הטעם על פסח ראשון: (טו) וביום הקים את המשכן. החל לספור מסעי ישראל הוצרך להזכיר הענן שחנה על המשכן כי בהנותו יחנו ובנסעם יסעו: לאהל העדות. על אהל ורבים כן: (יח) על פי ה׳ יסעו. הטעם ידוע כי הענן השם יניחנו ויסענו: והצאריך

תורה

וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה׃ יא בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל־מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ יב לֹא־יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּ־בוֹ כְּכָל־חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ יג וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא־הָיָה וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ כִּי קָרְבַּן יְהוָה לֹא הִקְרִיב בְּמֹעֲדוֹ חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא׃ יד וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה כְּחֻקַּת הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר וּלְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃

רביעי ס טו וּבְיוֹם הָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן כִּסָּה הֶעָנָן אֶת־הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדֻת וּבָעֶרֶב יִהְיֶה עַל־הַמִּשְׁכָּן כְּמַרְאֵה־אֵשׁ עַד־בֹּקֶר׃ טז כֵּן יִהְיֶה תָמִיד הֶעָנָן יְכַסֶּנּוּ וּמַרְאֵה־אֵשׁ לָיְלָה׃ יז וּלְפִי הֵעָלֹת הֶעָנָן מֵעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכָּן־שָׁם הֶעָנָן שָׁם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יח עַל־פִּי יְהוָה יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ׃

אונקלוס

ויעביד פסחא קדם יי׃ יא בירחא תנינא בארבעת עסרא יומא בין שמשיא יעבדון יתיה על פטיר ומררין יכלוניה׃ יב לא ישארון מניה עד צפרא וגרמא לא יתברון ביה ככל גזירת פסחא יעבדון יתיה׃ יג וגברא דהוא דכי ובאורח לא הוה ויתמנע למעבד פסחא וישתיצי אנשא ההוא מעמיה ארי קורבנא דיי לא קריב בזמניה חוביה יקבל גברא ההוא׃ יד וארי יתגיר עמכון גיורא ויעביד פסחא קדם יי כגזירת פסחא וכדחזי ליה כן יעביד קימא חד יהי לכון ולגיוריא וליציביא דארעא׃ טו וביומא דאתקם ית משכנא חפא עננא ית משכנא למשכנא דסהדותא וברמשא הוי על משכנא כחיזו אישתא עד צפרא׃ טז כן הוי תדירא עננא חפי ליה וחיזו אישתא בליליא׃ יז ולפום אסתלקות עננא מעלוי משכנא ובתר כן נטלין בני ישראל ובאתרא דשרי תמן עננא תמן שרן בני ישראל׃ יח על מימרא דיי נטלין בני ישראל ועל מימרא דיי שרן כל יומין דשרי עננא על משכנא שרן׃

ג׳ ר״פ | ד׳ ומסגים | ד׳. כ׳ לעולם | ד׳ פ׳ בליטנא | כ׳ כתורס | ל׳. ב׳ | ד׳ | כ׳ ומ״ל הגולה מבבל | כ׳ גדולים אל תעמד

מסורה

לבלתי: יאכלהו ד׳ וחסר וסימן נמסר בסדר בא: ובדרך ד׳ וסימן והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה. וילך בדרך אביו ובדרך דאחזיהו בן אחאב ב׳ בו. ובדרך הטאים לא עמד: חקה ב׳ בתורה וסי׳ חקה אחת יהיה לכם. הקהל חקה אחת: לאהל ה׳ וסימן נמסר בסדר תרומה: ובערב ד׳ וסימן יהיה על המשכן כמראה אש. בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב חתרתי לי בקיר. ומקטרים לה׳ עולות: ומראה ד׳ קמצין נמסר בסוף סדר משפטים: העלות ב׳ וסימן ולפי העלות הענן. העלות העולה מבבל:

תולדות אהרן

בחודש השני. זבחים כב: על מצות ומרורים. פסחים ל נה קטו קכ קדושין לז: לא ישאירו ממנו. פסחים נה: ועצם לא ישברו. שם פה. ככל חקת. שם לא נה יומא לא זבחים עט: והאיש אשר הוא טהור. זבחים סט נג (שם עד): וחדל לעשות. שם נג: ונכרתה הנפש. שם נא: חטאו ישא. כריתות ז: וביום הקים. סכוכה עו: על פי ה׳ יחנו. שבת לא ערובין נה:

ספורנו

עבירה: במועדו שזו מצוה עוברת. חקה אחת יהיה לכם. פה במדבר: (יד) ולגר ולאזרח הארץ. בארץ ישראל: (יז) ואחרי כן יסעו. אחרי העלותו היו נוסעים אל אותו הצד שהיה הענן פונה: ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו. ספר זכותן של ישראל על לכתם אחריו במדבר. ראשונה שהיו חונים במקום אשר ישכן שם הענן

בעל הטורים

ועשה פסח לה׳ בחדש השני. לפי כשמעברין השנה אז אייר במקום ניסן ולפי שבחמשה עשר בו ירד המן לכך עושים בו פסח יום אחד: ובדרך ארבעה במסרה. הכא והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה והידך וילך בדרך אביו ובדרך אמו ובדרך ירבעם בן נבט. והידך ובדרך חטאים לא עמד וזהו ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח שעושה כדרך שעשה ירבעם שהלך בדרך חטאים שבטל הקרבנות והחטיא את ישראל. גם זה דומה לו שאינו בדרך ומבטל מעשות הפסח: וחדל ב׳ במסרה. הכא וחדל לעשות הפסח. והידך וחדל לעולם. דפסח בכרת וזהו וחדל לעולם. לעולמו של יובל דהיינו חמשים שנה כדין חייבי כריתות דלא מפקי חמשים: ונכרתה הנפש ההיא. ס״ת אשה לומר לך אחד האיש ואחד האשה בכלל שעונשין: וביום הקים את המשכן ז״פ כתיב בפרשה כנגד ז׳ מסכנות: ובערב ד׳ במס׳. ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר. ובערב תאמר מי יתן בקר. ומקטרים לה׳ וגו׳ בבקר ובערב. ובערב חתרתי לי בקיר ביחזקאל שהיה מתנבא על הגלות וזהו ובערב חתרתי לי בקיר כשילאו בגולה תאמר מי יתן בקר כשהוא בקר שנא׳ בו ומקטרים לה׳ בבקר ובערב וכמראה אש עד בקר: העלות ב׳. העלות הענן עד העלות הגולה וזהו שאמרו ראוין היו שיעשו להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי משה אלא שגרם החטא: ובמקום שנים במסרה. ובמקום אשר ישכן שם הענן ובמקום גדולים אל תעמוד שלא היו נפנים לא לפניהם ולא לצדדיהם אלא לאחוריהם וזהו במקום אשר ישכן שם הענן דהיינו לפניהם או לצדדיהם אל תעמוד לעשות שם גדולים:

רמבן

השני והוא הדין והטעם לכל מי שלא עשה הראשון ואפילו במזיד שחייב לעשות השני כדברי רבותינו. ולא הזכיר הכתוב אלא לומר שיעשו השני ברשות ולמנוע הטמא מלעשות הראשון אבל מי שהיה בדרך פטור מן הראשון ועושה השני ואם רצה לבא בראשון זוכה ושחטו עליו הורשה דקיימא לן מיחם הוא דחס רחמנא עילויה ואי עביד תבא עליו ברכה. ויתכן שלכך הזכיר הכתוב רחוקה כי בדרך הקרובה בידו לעשות השני או הראשון שישחטו ויזרקו עליו ויבא ויאכל לערב: (יד) וטעם כי יגור אתך גר לצוות הגרים בפסח זה של מדבר כאשר יצוה בו לישראל ויתכן כי מה שאמר בסדר בא אל פרעה וכי יגור אתך גר ועשה פסח הוא על פסח מצרים נאמרה כאשר פירשתי שם והיה במשמע כי הגרים היוצאים ממצרים ערב רב יעשו פסח שאף הם היו באותו הנס אבל המתגיירים אחרי כן במדבר או בא״י לא יתחייבו בפסח שלא היו הם או אבותיהם בכלל ואותנו הוציא משם לפיכך הוצרך בכאן לחייבם בפסח דורות במדבר ובארץ: (טו) וביום הקים את המשכן. עתה יחזור לספר בעניני הנסיעה והמצות שנצטוו בה כגון החצוצרות שנצטוה בהן עכשיו להיותן למקרא העדה ולמסע את המחנות. וטעם כסה הענן את המשכן לאהל העדות להגיד שלא היה הענן מכסה אלא אהל העדות לא חצר המשכן:

וטעם

אבן עזרא

(יט) ובהאריך. ואם היה מאריך והנה דרך כלל ואחר כן אמר ימים מספר יסעו או יחנו על פי ה׳: (כא) או יומם ולילה. הנה פעמים יסעו בלילה ויש אומרים כי פירושו יומם ולילה כמשמעו והוא הנכון בעיני והעד או יומים: (כב) או ימים. שנה תמימה: (כג) על פי ה׳ יחנו. באחרונה כל ימי שבתם במדבר: (ב) חצוצרת. שם הפועל בחסרון הנד״י בקריאה ואם הוא כתיב: למקרא. שם הפועל וכן ולמסע או הוא שם והטעם לעת מקרא ולעת מסע והראשון נכון בעיני: (ג) ותקעו בהן. התוקעים כמו ויאמר ליוסף אשר ילדה אותה ללוי והנה הטעם אם יתקעו בשתיהן יתחברו הנשיאים והעדה: (ד) ואם באחת יתקעו. פי׳ בחצוצרה אחת יבואו הנשיאים לבדם ואם היתה תרועה יסע דגל מחנה יהודה אע״פ שהענן על המשכן ולפי דעת רבים שענן אחר הוא הנוסע לפניהם: (ה) ונסעו המחנות. כי הם

שלש

רשי

על פי ה׳ וביד משה: (כ) ויש. כלומר ופעמים: ימים מספר. ימים מועטים: (כב) או ימים. שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ״ה): (ב) עשה לך. שיהיו תוקעין לפניך כמלך ויהי בישורון מלך: עשה לך. אתה עושה ומשתמש בהם ולא אחר: למקרא העדה. כשתרצה לדבר עם סנהדרין ושאר העם ותקראם ליאסף אליך תקראם על ידי חצוצרות: ולמסע את המחנות. בשעת סלוק המסעות תתקעו בהם לסימן נמצאת אתה אומר על פי שלשה היו נוסעים על פי הקב״ה ועל פי משה ועל פי החצוצרות: מקשה מן העשת. מעשה הקשת קורנס: (ג) ותקעו בהן. בשתיהן והוא סימן מקרא העדה ונועדו אליך פתח אהל מועד: ואם באחת יתקעו. הוא סימן למקרא הנשיאים ונועדו אליך הנשיאים ואף הן יעידתן אל פתח אהל מועד. ומגזרה שוה הוא בא (בספרי): (ה) ותקעתם תרועה. סימן למסע המחנות תקיעה תרועה ותקיעה. כך הוא נדרש בספרי

תרגום אונקלוס

יט וּבְאוֹרָכוּת עֲנָנָא עַל מַשְׁכְּנָא יוֹמִין סַגִּיאִין וְנַטְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַטְּרַת מֵימְרָא דַייָ וְלָא נָטְלִין: כ וְאִית דַּהֲוֵי עֲנָנָא יוֹמִין דִּמְנָן עַל מַשְׁכְּנָא עַל מֵימְרָא דַייָ שָׁרַן וְעַל מֵימְרָא דַייָ נָטְלִין: כא וְאִית דַּהֲוֵי עֲנָנָא מֵרַמְשָׁא וְעַד צַפְרָא וּמִסְתַּלַּק עֲנָנָא בְּצַפְרָא וְנָטְלִין אוֹ יֵמָם וְלֵילֵי וּמִסְתַּלַּק עֲנָנָא וְנָטְלִין: כב אוֹ תְרֵין יוֹמִין אוֹ יַרְחָא אוֹ עִדָּן בְּעִדָּן בְּאוֹרָכוּת עֲנָנָא עַל מַשְׁכְּנָא לְמִשְׁרֵי עִלּוֹהִי שָׁרַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא נָטְלִין וּבְאִסְתַּלָּקוּתֵיהּ נָטְלִין: כג עַל מֵימְרָא דַייָ שָׁרַן וְעַל מֵימְרָא דַייָ נָטְלִין יָת מַטְּרַת מֵימְרָא דַייָ נָטְרִין עַל מֵימְרָא דַייָ בִּידָא דְמֹשֶׁה: א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ב עֲבֵיד לָךְ תַּרְתֵּין חֲצוֹצְרַן דִּכְסַף נְגִיד תַּעְבֵּיד יָתְהוֹן וִיהוֹיָן לָךְ לְעַרָעָא כְּנִשְׁתָּא וּלְאַטָּלָא יָת מַשְׁרְיָתָא: ג וְיִתְקְעוּן בְּהוֹן וְיִזְדַּמְנוּן לְוָתָךְ כָּל כְּנִשְׁתָּא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: ד וְאִם בַּחֲדָא יִתְקְעוּן וְיִזְדַּמְנוּן לְוָתָךְ רַבְרְבַיָּא רֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל: ה וְתִתְקְעוּן יַבָּבָא וְיִטְּלוּן מַשְׁרְיָתָא דְּשָׁרַן

תורה

יט וּבְהַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא יִסָּעוּ: כ וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר עַל־הַמִּשְׁכָּן עַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ וְעַל־פִּי יְהוָה יִסָּעוּ: כא וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר וְנַעֲלָה הֶעָנָן בַּבֹּקֶר וְנָסָעוּ אוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה וְנַעֲלָה הֶעָנָן וְנָסָעוּ: כב אוֹ־יֹמַיִם אוֹ־חֹדֶשׁ אוֹ־יָמִים בְּהַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עָלָיו יַחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסָּעוּ וּבְהֵעָלֹתוֹ יִסָּעוּ: כג עַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ וְעַל־פִּי יְהוָה יִסָּעוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה שָׁמָרוּ עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פ

י א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמַסַּע אֶת־הַמַּחֲנוֹת: ג וְתָקְעוּ בָּהֵן וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ד וְאִם־בְּאַחַת יִתְקָעוּ וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ הַנְּשִׂיאִים רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: ה וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים

ל׳ וחד כהאריך · ו׳ ר״פ · ה׳ ג׳ מ״ל וב׳ חסר. ל׳ וחד וכהאריך · ל׳ · פ׳ קמצין · ס׳ · ד׳ · ל׳ כ״כ חסר ו׳ תניין · ל׳. ל׳ וחד קוס לך למסע · כל אורייתא מ״ל במ״ג. כו״ל מ״ל · ל׳ · ל׳ מ״ל דמ׳ בתורס · כל אורייתא מ״ל במ״ג

בעל הטורים

ביד משה. וסמך ליה עשה לך שתי חצוצרת כסף שלא היו אלא בידו שהי ברשותו שבחייו נגנזו: לך שט. אותיות שלך שמשלו עשאם: שתי חצוצרת. כנגד אברהם ויעקב שעשו מלחמה באומות ונלחמו: כסף ולא זהב שלא להזכיר קול העם נרעה:

מסורה

ויש ו׳ ר״פ וסי׳ ויש אשר יהיה ימים. ויש אשר יהיה הענן מערב. ויש הקוה לאחריתך. ויש אשר אמרים בנינו. ויש אשר אמרים שרותינו. ויש אשר אמרים לוינו כסף: יומים ה׳ ג׳ מלאים וב׳ חסר וסימן להם יומים. אך אם יום או יומים. לא יום אחד תאכלון ולא. או ימים או חודש. יחינו מימים ב׳ בתרא חסר: שמרו ה׳ קמצין וסימן את משמרת ה׳ שמרו על מאכם את תורת ה׳. ואת תורתי לא שמרו. ראיתי בוגדים ואתקוטטה. וא׳ אכל בערים ושמרו: עשה לך ז׳ וסימן תבת עצי גפר. חצוצרת כסף ׳ שרף ׳ חרבות צורים. כלי גולה. אשר המצא ידך: חצצרת ג׳ חסרים דחסר וסי׳ וכי תבאו. ודבתריה. תקעו שופר. עשה לך חצוצרת כתיב חסר ויו בתרא ושארא חצצרות

תולדות אהרן עשה לך. יומא ג ר״ה כז מנחות כט

עקידס ש׳ סו (יומא מג): כסף. מנחות שם: והיו לך. שם: ותקעתם תרועה. רא״ש בהנה לד ערכין י:

ספורנו

(יט) ושמרו בני ישראל את משמרת ה׳. ספר שנית שהיו ממתינים את המתנתו זמן ארוך אף על פי שהיה המקום רע מאד: ולא יסעו. לתור להם מקום להנותם טוב ממנו. (כ) ויש אשר יהיה הענן ימים מספר. ספר שלישית שלפעמים היתה חניתם במקום נאות להם ולמקניהם ואם היה שוכן הענן ימים מספר מכל מקום: על פי ה׳ יחנו. לא מאהבת אותו המקום: ועל פי ה׳ יסעו. אף על פי שהיו נוסעים מאותו המקום הטוב: (כא) ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר. ספר רביעית שהיתה חניית הענן לפעמים זמן בלתי מספיק באופן שהיה לילה בלבד שהוא זמן בלתי מוכן ומספיק לצרכי חנייה ולצרכי המסע אמנם עם זה ספר שלא היתה תחלת שום מסע בלילה: (כב) או יומים או חדש או ימים. ספר המישית שבקצת אלה הזמנים לא היה להם פנאי לסדר עניניהם ועניני מקניהם ובקצתם כבר הכינו וסדרו וכמו רגע היו מסתלקין תיכף והורסים כל הכנותיהם: (כג) על פי ה׳ יחנו. גם בזמן הקצר בלתי השגת סדור עניניהם: ועל פי ה׳ יסעו. בהעלות הענן גם אחר הזמן הארוך שכבר סדרו שם כל עניניהם:

רמבן

(יט) וטעם ובהאריך הענן. לומר כי אם יאריך הענן על המשכן ימים רבים והמקום ההוא איננו טוב בעיניהם והיו חפצים ומתאוים מאד לנסוע מן המקום אעפ״כ לא יעברו על רצון השם וזה טעם ושמרו בני ישראל את משמרת ה׳ ולא יסעו כי מיראת השם ומשמרם משמרת מצותו לא יסעו וכן אם יהיה הענן ימים מספר כשנים או שלשה ימים והיו העם יגעים מאד וענה בדרך כחם יעשו רצון השם ללכת אחרי הענן וספר עוד כי יש שלא יעמדו רק לילה אחד ויסעו בבקר אע״פ שהוא טורח גדול להם ולפעמים יעמוד הענן יומם ולילה כי הלכו כל הלילה ובאו במקום ההוא בבקר וינוח הענן שם כל היום ההוא וכל הלילה ונעלה בבקר השני ונסעו והוא טורח גדול מן הראשון כי היו העם סבורים שיעמדו שם ופרקו העגלות והניחו משאם כמנהג הבאים מן הדרך וכהעלות הענן יחזרו לטעון ולא יוכלו לעשות להם תקון לדרך יום או יומים ויסעו בלילה. ויתכן שאירע להם במסעות שעשו כמסופר בכאן ולא בענין אחר

כי

ספורנו

י (ב) עשה לך שתי חצוצרת כסף. בהיות הכונה עתה לנסוע להכניסם לארץ מיד נוה בחצוצרות לתרועת מלך גם בנסוע המשכן ובנסוע המקדש ובצאתם להלחם כאמרו וכי תבא מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות: והיו לך למקרא העדה. מפני שהיה מקרא העדה והנשיאים אל פתח אהל מועד לפני ה׳ רצה שתהיה קריאתם בחצוצרות לכבוד המלך: (ה) ותקעתם תרועה ונסעו המחנות:

ספרים

רשי

בספרי מן המקראות היתרים (ר"ה ל"ד) : (ז) ובהקהיל את הקהל וגו' . לפי שהוא אומר והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות מה מקרא העדה תוקע בב' כהנים ובשתיהן שנא' ותקעו בהן וגו' אף מסע המחנות בשתיהן . יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע ומעתה אין חילוק בין מקרא העדה למסע המחנות ת"ל ובהקהיל את הקהל וגו' לימד שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין לנשיאים ; הרי סימן לשלשתם מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחת וזו וזו אין בהם תרועה ומסע המחנות בשתים על ידי תרועה ותקיעה : (ח) ובני אהרן. תקעו במקראות ובמסעות הללו: (י) על עלתיכם. בקרבן צבור הכתוב מדבר (ספרי ערכין י"א) : אני ה' אלהיכם. מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנאמר כאן ותקעתם לזכרון אני ה' אלהיכם זו מלכיות : (יא) בחדש השני. נמצאת אתה אומר שנים עשר חדש חסר י' ימים עשו בחורב שהרי בראש חדש סיון חנו שם ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה : (יב) למסעיהם. כמשפט המפורש למסע דגליהם מי ראשון ומי אחרון : במדבר פארן. קברות התאוה במדבר פארן היה ושם חנו במסע זה :

והורד

אבן עזרא

שלש : (ו) תרועה שנית. שיסע דגל ראובן ולא יתקעו עוד כי הקהתים ועמם הכהנים התוקעים נוסעים קודם דגל אפרים : תרועה יתקעו. הכהנים למסעיהם כי אחר דגל ראובן ניסעים : (ח) והיו לכם לחקת עולם . כי המחנות נוסעים להלחם הלא תראה דברי משה בנסוע הארון והנה פי' זאת החוקה שתעשו כן שיריעו הכהנים בחצוצרות בלכתם למלחמה להלחם אל ארץ אויביהם וכן כי יבא אויב בארצכם ותבואו למלחמה עמו : (ט) ונזכרתם. כי עשיתם מה שצוה לכם השם הנכבד גם התרועה זכר לנפשות לצעוק לשם : (י) וביום שמחתכם ובמועדיכם . ששבתם מארץ אויב או נלחם האויב הבא עליכם וקבעתם יום שמחה כימי פורים ושבעת ימי חזקי"ה (ס"א חנוכה) שמחה רק המעתיקים פירשו וביום שמחתכם שבת והתקיעה שישמעו ישראל וידעו כי העולות יקריבו ויכונו לבם לשם : (יא) בעשרים בחדש. זה היום היה תחלת נסוע הדגלים והנה עמדו בסיני קרוב משנה : (יב) למסעיהם כראוי שיסעו: וישכן הענן במדבר פארן. עוד אפרשנו וכן ויסעו בראשונה :

והורד

תורה

קְדֵמָה : ו וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה֙
שֵׁנִ֔ית וְנָסְעוּ֙ הַמַּחֲנ֔וֹת הַחֹנִ֖ים
תֵּימָ֑נָה תְּרוּעָ֥ה ° יִתְקְע֖וּ
לְמַסְעֵיהֶֽם : ז וּבְהַקְהִ֖יל אֶת־
הַקָּהָ֑ל תִּתְקְע֖וּ וְלֹ֥א תָרִֽיעוּ :
ח וּבְנֵ֤י אַהֲרֹן֙ הַכֹּ֣הֲנִ֔ים יִתְקְע֖וּ
בַּחֲצֹצְר֑וֹת וְהָי֥וּ לָכֶ֛ם לְחֻקַּ֥ת
עוֹלָ֖ם לְדֹרֹתֵיכֶֽם : ט וְכִֽי־תָבֹ֨אוּ
מִלְחָמָ֜ה בְּאַרְצְכֶ֗ם עַל־הַצַּר֙
הַצֹּרֵ֣ר אֶתְכֶ֔ם וַהֲרֵעֹתֶ֖ם בַּחֲצֹצְר֑וֹת
וְנִזְכַּרְתֶּ֗ם לִפְנֵי֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֔ם
וְנוֹשַׁעְתֶּ֖ם מֵאֹיְבֵיכֶֽם : י וּבְי֨וֹם
שִׂמְחַתְכֶ֥ם וּֽבְמוֹעֲדֵיכֶם֮ וּבְרָאשֵׁ֣י
חָדְשֵׁיכֶם֒ וּתְקַעְתֶּ֣ם בַּחֲצֹֽצְרֹ֗ת עַ֚ל
עֹלֹ֣תֵיכֶ֔ם וְעַ֖ל זִבְחֵ֣י שַׁלְמֵיכֶ֑ם וְהָי֨וּ
לָכֶ֤ם לְזִכָּרוֹן֙ לִפְנֵ֣י אֱלֹהֵיכֶ֔ם אֲנִ֖י
יְהוָ֥ה ° אֱלֹהֵיכֶֽם : פ חמישי
יא וַיְהִ֞י בַּשָּׁנָ֧ה הַשֵּׁנִ֛ית בַּחֹ֥דֶשׁ
הַשֵּׁנִ֖י בְּעֶשְׂרִ֣ים בַּחֹ֑דֶשׁ נַעֲלָה֙
הֶֽעָנָ֔ן מֵעַ֖ל מִשְׁכַּ֥ן הָעֵדֻֽת :
יב וַיִּסְע֧וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֛ל לְמַסְעֵיהֶ֖ם
מִמִּדְבַּ֣ר ° סִינָ֑י וַיִּשְׁכֹּ֥ן הֶעָנָ֖ן
בְּמִדְבַּ֥ר פָּארָֽן : יג וַיִּסְע֖וּ
בָּרִאשֹׁנָ֑ה עַל־פִּ֥י יְהוָ֖ה בְּיַד־
מֹשֶֽׁה : יד וַיִּסַּ֞ע דֶּ֣גֶל מַחֲנֵ֧ה בְנֵֽי־

(masoretic notes beside the text: כל אורי' מ"ל כמ"ג ; ל' ; ל' ומ"ל ; ל' ; ב' ר"פ ; ל' וב' קמץ ; ב' חסר ; ל' ומ"ל ; ל' ומ"ל ; ל' חסר ; ס' . כ"א סופי פסוק ; ב'. ס' ד' חסר ; כ"ג . ס)

תרגום אונקלוס

קִידוּמָא : ו וְתִתְקְעוּן יַבָּבָא
תִּנְיָנוּת וְיִטְלוּן מַשְׁרְיָתָא
דִשְׁרָן דָרוֹמָא יַבָּבָא יִתְקְעוּן
לְמַטְלָנֵיהוֹן : ז וּבְמִכְנַשׁ יָת
קְהָלָא תִתְקְעוּן וְלָא תְיַבְּבוּן :
ח וּבְנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָא יִתְקְעוּן
בַּחֲצוֹצְרָתָא וִיהוֹן לְכוֹן
לִקְיָם עָלָם לְדָרֵיכוֹן : ט וַאֲרֵי
תֵיעֲלוּן לְאַגָחָא קְרָבָא
בְּאַרְעֲכוֹן עַל מְעִיקֵי דִמְעִיקִין
לְכוֹן וּתְיַבְּבוּן בַּחֲצוֹצְרָתָא
וְיֵעוֹל דּוּכְרַנְכוֹן לְטָבָא קֳדָם
יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְתִתְפָּרְקוּן
מִבַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן : י וּבְיוֹם
חֶדְוַתְכוֹן וּבְמוֹעֲדֵיכוֹן
וּבְרֵישֵׁי יַרְחֵיכוֹן וְתִתְקְעוּן
בַּחֲצוֹצְרָתָא עַל עֲלָוָתְכוֹן
וְעַל נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן וִיהוֹן
לְכוֹן לְדוּכְרָנָא קֳדָם אֱלָהֲכוֹן
אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן : יא וַהֲוָה
בְּשַׁתָּא תִנְיֵתָא בְּיַרְחָא
תִנְיָנָא בְּעַסְרִין לְיַרְחָא
אִסְתַּלַּק עֲנָנָא מֵעִלָוֵי
מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא :
יב וּנְטַלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמַטְלָנֵיהוֹן מִמַּדְבְּרָא דְסִינָי
וּשְׁרָא עֲנָנָא בְּמַדְבְּרָא
דְפָארָן : יג וּנְטַלוּ בְקַדְמֵיתָא
עַל מֵימְרָא דַיְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה :
יד וּנְטַל טֵיקַס מַשְׁרִית בְּנֵי

כתיב חסר וי"ו קדמאה : הצר ג' ב' קמצים וא' פתח וסי' וכי תבואו מלחמה . אחרי שרוף המלך . וליוצא ולבא אין שלום . כי אין הצר שוה. אנ"ך קדמ' פתח (ע' מנ' שלמ') : חלופי דספר במדבר . נתונם נתונם המה לו . בהעלתך כי נתנים נתנים המה לי וסי' וי"ו לוי"ו ויו"ד ליו"ד : דגל מחנה ראובן תימנה לצבאתם אפרים לצבאותם ימה . דן צפנה לצבאתם . וצבאו ופקדיו יששכר זבולן ראובן. הגרשני יחנו ימה : הקהתים יחנו תימנה מררי יחנו צפנה . ונתנו עליו ר"פ ושמו בדיו . ופרשו ועל מזב' הזהב . ושמו את בדיו בני קהת כל בא לצבא לעשות מלאכה באהל מועד. בני מררי כל הבא לצבא לעבד את עבדת אוהל מועד . בני גרשון כל הבא לצבא צבא לעבד באהל מועד מבן שלשים בתר' ר"פ כל הבא לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד . ושארא לצבא לעבד' באהל מועד . ויפקד משה בני הקהתי אלפים שבע מאות וחמשים בני גרשון אלפים ושש מאות ושלשים . בני מררי שלשת אלפים ומאתים. ויפקד. ופקודי בני גרשון. כל הפקודים . ולבית אבותם .

והעמיד הכהן את האשה את מנחת הזכרון . מיד האשה את מנחת הקנאות קדמא מנחות קנאות הוא תניינא מנחת קנאות היא . וסי' הלא הוא אמר לי אחתי היא . ויביאו את קרבנם לפני המשכן . ויקריבו הנשיאים לפני המזבח . וסי' אשר על המשכן ועל המזבח : והעמדת את אהרן תנופה לפני ה' ושארא תנופה לפני ה' . ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללוים ותניינא דפסוק ללוים . ואחרי כן באו הלוים. לעבד . על הלוים . וידבר את הפסח בארבעה עשר . יהושע ויעשו את הפסח בארבעה עשר בראשון . ונסע אהל מועד דגל מחנה ראובן . ושארא דגל מחנה בני פלוני . אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ויאסף שבעים איש מזקני העם . ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו . ותנח עליהם הרוח ויתנבאו במחנה . ואביה ירק ירק בפניה . ואחר תאסף . נקם נקמת בני . אחר תאסף אל עמיך :

בעל הטורים

לדרתיכם וכי תבאו מלחמה . רמז למלחמה גוג העתידה שתבוא לימות משיחנו : תבאו מלחמה . בגי' מלחמת גוג : תבאו . אותיות אבות שזכות האבות עומד במלחמה : והרעתם בחצצרת . ע"ש רועה שתרועעם הארץ תרועם בשבט ברזל : שמחתכם . בגי' גם ביום השבת : במועדיכם . מלא וי"ו כנגד פסח עצרת . ר"ה . יה"כ . סכות . שמ"ע : ויסע דגל מחנה בני יהודה . בכולם כתיב ונסע וביהודה כתיב ויסע חסר מ' שכל ארבעים שנה שהיו במדבר היו עמודיו באהרן כאלו לא נסע :

תולדות אהרן

ותקעתם תרועה שנית. סוכה נג ר"ה לד (ר"ה נח) : תרועה יתקעו. סכה שם ערכין י : ובהקהיל. סכה שם ר"ה לד ערכין י (שם נח) : ובני אהרן. סכה שם (יומא לח מגלה עב) : בארצכם . זוכר ויקהל : ובראשי חדשיכם. שם נה : ותקעתם. שם נד ר"ה כא זבחים נח ערכין ג יג : והיו לכם לזכרון . ר"ה לב : אני ה'. ר"ה שם : ויהי בשנה השנית . שם ג תענית כט (תענית כח) : במדבר פארן. שבת קטז:

רמבן

כי עמד הענן מערב ועד בקר ויומם ולילה ויומים וחדש ושנה ולכך הזכיר הכתוב אלו השעורין בפרטן ועמד שנים רבות כאשר הזכיר תחלה כגון בקדש שאמר ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם :

(ו) **ונסעו** המחנות החונים תימנה . פי' הכתוב כי שתי תרועות הראשונה למסע מחנות המזרח והשנית למסע מחנות הדרום . ואמר תרועה יתקעו למסעיהם שיתקעו כן לכל מסעיהם לומר שיתקעו תרועה שלישית למסע המחנות החונים ימה ורביעית למסע החונים צפונה כי לכל דגל מסע בפני עצמו כאשר יפרש ונסע דגל מחנה בני אפרים ונסע דגל מחנה בני דן וכך היא שנויה בברייתא של מלאכת המשכן אבל בספרי שנו אי כשם שתוקע במזרח ולדרום כך תוקע למערב ולצפון ת"ל תרועה יתקעו למסעיהם תקיעה אחת לשתיהן ויש אומרים שלש לכל רוח ורוח ע"כ וכן הוא פשוטו של מקרא באמת שיתקעו לכל רוח כמו שפירשתי :

תרועה יתקעו למסעיהם . כבר פירשתי בסדר אמור אל הכהנים כי התרועה רמז למדת הדין כי כן כתוב במסעות על פי ה' ביד משה והיא המנגחת

ספורנו

החונים קדמה . כי עמהם היו נוסעים נושאי המשכן : (ו) ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החונים תימנה . כי עמהם היו נושאים נושאי המקדש : תרועה יתקעו למסעיהם . שיש במסעם תקיעה ותרועה . וזה כי התרועה בשביל נסיעת המקדש והתקיעה עמה בשביל מסעיהם שיקבצו יחד כמו שהיה מקרא העדה והנשיאים בתקיעה בלתי תרועה : (יא) בחדש השני בעשרים בחדש. אחר שעשו הטמאים פסח שני בי"ד בחדש נעשו החצוצרות ובהם נועדו העדה והנשיאים למשה והודיעו סדר מסעם על ידי חצוצרות וסדר החצוצרות במקדש ובמלחמה ובכן נעלה הענן

אבן עזרא

(יז) והורד. הלוים יורידוהו: (כא) נשאי המקדש. הוא הארון: והקימו. הגרשונים והמררים את המשכן עד בא הקהתים ויכניסו הכהנים מיד הארון אל מקומו: (כה) מאסף. לפי הדגלים כי נפתלי הוא באחרונה: (כח) אלה מסעי בני ישראל. הטעם כך נסעו תמיד כל ימי המדבר. מצאנו שצפורה היא בת רעואל כי כן כתיב ויתן את צפורה בתו ועוד להשקות צאן אביהן אל רעואל אביהן והנה חובב הוא בן רעואל והנה הוא אחי צפורה ולפי שקול הדעת שהוא יתרו בעבור חנותו במדבר ואמר על דבר יתרו כאשר בא אל המדבר אשר הוא חונה שם ואם יטעון טוען כי הכתוב אמר על יתרו חותן משה יש להשיב כי דרך המקרא לקרוא אבי הנערה ואחיה חותן והעד לחובב בן רעואל המדיני חותן משה וכבר נתברר שחובב אחי צפורה וקראו חותן משה ואם אמר

רשי

(יז) והורד המשכן. כיון שנוסע דגל יהודה נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנא' ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה (במדבר ד') ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין אותו בעגלות. והארון וכלי הקודש של משא בני קהת עומדים מכוסים ונתונים על המוטות עד שנסע דגל ראובן ואחר כך ונסעו הקהתים: (כא) נשאי המקדש. נושאי הדברים המקודשים: והקימו את המשכן. בני גרשון ובני מררי שהיו קודמין להם מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן. וסימן החנייה נראה בדגל בני יהודה והם חונים. ועדיין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים והיו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקדש וכשבאין בני קהת מוצאין אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והמנורה והשלחן והמזבחות. וזהו משמעות המקרא: והקימו. מקימי המשכן אותו עד טרם בואם של בני קהת: (כה) מאסף לכל המחנות. לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו. אתיא כמאן דאמר כתיבה היו מהלכין ומפיק לה מכאשר יחנו כן יסעו (במדבר ב) ואיכא דאמרי כקורה היו מהלכין ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות (בתלמוד ירושלמי): (כח) אלה מסעי. זה סדר מסעיהם: ויסעו. ביום הזה נסעו

מקרא

יהודה בראשנה לצבאתם ועל־צבאו נחשון בן־עמינדב:

טו ועל־צבא מטה בני יששכר נתנאל בן־צוער:

טז ועל־צבא מטה בני זבולן אליאב בן־חלן:

יז והורד המשכן ונסעו בני־גרשון ובני מררי נשאי המשכן:

יח ונסע דגל מחנה ראובן לצבאתם ועל־צבאו אליצור בן־שדיאור:

יט ועל־צבא מטה בני שמעון שלמיאל בן־צורישדי:

כ ועל־צבא מטה בני־גד אליסף בן־דעואל:

כא ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את־המשכן עד־באם:

כב ונסע דגל מחנה בני־אפרים לצבאתם ועל־צבאו אלישמע בן־עמיהוד:

כג ועל־צבא מטה בני מנשה גמליאל בן־פדהצור:

כד ועל־צבא מטה בני בנימן אבידן בן־גדעוני:

כה ונסע דגל מחנה בני־דן מאסף לכל־המחנת לצבאתם ועל־צבאו אחיעזר בן־עמישדי:

כו ועל־צבא מטה בני אשר פגעיאל בן־עכרן:

כז ועל־צבא מטה בני נפתלי אחירע בן־עינן:

כח אלה מסעי בני־ישראל לצבאתם ויסעו:

ד׳ בענין יהודה ראובן אפרים: דן וכה ראשי דגלים וכחד טעם וסימן אדיר במרום. ל׳ בטעם ז״ג ושאר׳ ועל צבא ז״ק ומנהון ד׳ בענין זא״ב סמ״ן (ע׳ מ״ס) ב׳ גאון אשור יז ל׳ ושארא יח דגל מחנה בני י״ח בתורה ל׳ בטעם ג״ט כ סימן גד טפחת קדמא נשאי המשכן תנינא נשאי המקדש י״ח בתורה ל׳ מ״ל ד׳. ג׳ חסר ב׳ הד ר״פ וחד ס״פ

תרגום

יהודה בקדמיתא לחיליהון ועל חיליה נחשון בר עמינדב: טו ועל חילא דשבטא דבני יששכר נתנאל בר צוער: טז ועל חילא דשבטא דבני זבולן אליאב בר חלון: יז ומתפרק משכנא ונטלין בני גרשון ובני מררי נטלי משכנא: יח ונטל טיקס משרית ראובן לחיליהון ועל חיליה אליצור בר שדיאור: יט ועל חילא דשבטא דבני שמעון שלמיאל בר צורישדי: כ ועל חילא דשבטא דבני גד אליסף בר דעואל: כא ונטלין בני קהת נטלי מקדשא ומקימין ית משכנא עד מיתיהון: כב ונטיל טיקס משרית בני אפרים לחיליהון ועל חיליה אלישמע בר עמיהוד: כג ועל חילא דשבטא דבני מנשה גמליאל בר פדהצור: כד ועל חילא דשבטא דבני בנימן אבידן בר גדעוני: כה ונטיל טיקס משרית בני דן מכניש לכל משריתא לחיליהון ועל חיליה אחיעזר בר עמישדי: כו ועל חילא דשבטא דבני אשר פגעיאל בר עכרן: כז ועל חילא דשבטא דבני נפתלי אחירע בר עינן: כח אלין מטלני בני ישראל

בעל הטורים

מאסף ד׳ במסרה. מאסף לכל המחנות ואין איש מאסף אותו הביתה בפלגש בגבעה והירדן וכעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף. שבט דן על שהיה עמהם הפסל ע״כ אין איש מאסף בענן היה פולט אותם ועמלק הרג בהם ונפלו כעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף: ויסעו ב׳ במסרה. ויסעו ויהי חתת אלהים. לנכחתם ויסעו לומר מה שם היה חתת אלהים על כל סביבותיהם אף כאן. ד״א ויסעו דהכא ראש פסוק ויסעו דהכא סוף פסוק דהכא לפי שיעקב ביער עבודת כוכבים מתוכם לפיכך נסעו ביד רמה ובני ה לפניהם אבל בני דן שהיה מיניהם עבודת כוכבים נסעו לאחור ולא לפנים בהיה הענן פולט אותם ועמלק היה הורג בהם:

תולדות אהרן ונסעו הקהתים. ערו ין כ בבוטות
עו מנחות לה (ערובין כב: מאסף לכל. שם שם):

רמבן

המנצחת במלחמה וכתוב וכי תבאו מלחמה בארצכם והריעותם ועל כן אמר משה ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך וכבר פירשתי סוד הפנים בעשרת הדברות. וכן תראו כי חומת יריחו נפלה בתרועה דכתיב עד יום אמרי לכם הריעו והריעותם. וכתיב ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה. ולכך היתה חרם ובהקהיל את הקהל ראוים לתקיעה. כי הפשוטה רמז למדת רחמים כי ימינו פשוטה לקבל שבים על כן יאמרו ובנחה שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל וכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם כי המלחמה לתרועה והמועדים והשמחה לרחמים ורב תיקנו העתיקו פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע שלא יקלן בנטיעות בראש השנה ויום הכפורים ועל הקרבן אבל הכוונה זו לתקיעה וזו לתרועה והמשכיל יבין:

(יד) ועל צבאו נחשון בן עמינדב. לא ידעתי למה יזכיר בכאן שם נשיאי הדגלים שכבר הזכיר זה ואם תאמר לרמוז כי היו חיים כבר נרמז זה בפרשת הדגלים כי מיום המנין ועד עת המסע לא מת אחד מן הפקודים אולי בא הכתוב לומר שגם בלכתם בדרך ילך הנשיא בראש צבאו שיעצו מנותו ויסכון כמלך בגדוד ולא ילכו כצאן אשר אין להם רועה ולא שימנו להם אחר לזה כאשר יעשו משות מלחמה:

(יז) והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי. משמעות הכתובים בענין הזה כי אחרי נסוע דגל יהודה יתחילו בפרוק המשכן ותחלת פירוקו שיבא אהרן ובניו והורידו את פרכת המסך וזהו שנאמר ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו וגומר כלומר בנסוע המחנה הראשון וכאשר ישלימו לכסות

רשי

נסעו: (כט) חובב. הוא יתרו כמו שנאמר מבני חובב חותן משה (שופטים ד) אחה תלמוד לומר ותבאנה אל רעואל אביהן (שמות ב') מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. ושמות הרבה היו לו יתרו על שם שייתר פרשה אחת בתורה חובב על שחיבב את התורה וכו' (ספרי): נסעים אנחנו אל המקום. מיד עד שלשה ימים אנו נכנסין לארץ. שבמסע זה הראשון נסעו על מנת כן ליכנס לארץ מיד אלא שחטאו במתאוננים. ומפני מה שתף משה עצמו עמהם שעדיין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא נכנס (ספרי): (ל) כי אם אל ארצי ואל מולדתי. אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי (ספרי): (לא) אל נא תעזב. אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה סבור היה שיש לגרים חלק בארץ עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו: כי על כן ידעת חנתנו במדבר. כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת הנותנו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו: כי על כן. כמו על אשר. וכן כי על כן לא נתתיה (בראשית ל"ח) כי על כן באו (שם י"ט) כי על כן ראיתי פניך (שם ל"ג): והיית לנו לעינים. לשון עבר הוא כתרגומו. ד"א לשון עתיד כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו ד"א שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנא' ואהבתם את הגר (דברים י'): (לב) והיה הטוב ההוא. מה טובה הטיבו לו אמרו רבותינו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה והניחוהו מלחלוק אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנה ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב (שנאמר ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים וגו'): (לג) דרך שלשת ימים. מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד שהיה הקדוש ברוך הוא חפץ להכניסן לארץ מיד: וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים. זה הארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי לוחות מונחין ומקדים לפניהם

תורה

ם כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב בֶּן־
רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה
נֹסְעִים ׀ אֲנַחְנוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
אָמַר יְהוָה אֹתוֹ אֶתֵּן לָכֶם לְכָה
אִתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ כִּי־יְהוָה דִּבֶּר־
טוֹב עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ל וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לֹא אֵלֵךְ כִּי אִם־אֶל־אַרְצִי וְאֶל־
מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ׃ לא וַיֹּאמֶר אַל־
נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ כִּי ׀ עַל־כֵּן יָדַעְתָּ
חֲנֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְהָיִיתָ לָּנוּ
לְעֵינָיִם׃ לב וְהָיָה כִּי־תֵלֵךְ עִמָּנוּ
וְהָיָה ׀ הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב
יְהוָה עִמָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ׃
לג וַיִּסְעוּ מֵהַר יְהוָה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה נֹסֵעַ
לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים

כ' כספרא · כ' וחסר · כ' על סמלך · ל' ובהרא כי אל ארצי · ל' וחסר · כ"ז ו"ך סימן (ע' מ"ח)

תרגום

לְחֵילֵיהוֹן וּנְטָלוּ׃ כט וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְחוֹבָב בַּר רְעוּאֵל
מִדְיָנָאָה חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה
נָטְלִין אֲנַחְנָא לְאַתְרָא דַאֲמַר
יְיָ יָתֵיהּ אֶתֵּן לְכוֹן אִיתָא
עִמָּנָא וְנוֹטִיב לָךְ אֲרֵי יְיָ מַלֵּיל
לְאַיְתָאָה טָבָא עַל יִשְׂרָאֵל׃
ל וַאֲמַר לֵיהּ לָא אֵיזִיל אֱלָהֵן
לְאַרְעִי וּלְיַלָּדוּתִי אֵיזִיל׃
לא וַאֲמַר לָא כְעַן תִּשְׁבּוֹק
יָתָנָא אֲרֵי עַל כֵּן יְדַעְתְּ
כַּד הֲוֵינָא שָׁרַן בְּמַדְבְּרָא
וּגְבוּרָן דְאִתְעֲבִידָא לָנָא
חֲזֵיתָא בְּעֵינָךְ׃ לב וִיהֵי אֲרֵי
תֵיזֵל עִמָּנָא וִיהֵי טָבָא הַהוּא
דְּיוֹטֵיב יְיָ עִמָּנָא וְנוֹטֵיב
לָךְ׃ לג וּנְטָלוּ מִטּוּרָא
דְאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַייָ
מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין וַאֲרוֹן
קְיָמָא דַייָ נָטֵל קֳדָמֵיהוֹן
מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין לְאַתְקָנָא

דבר טוב על ב' וסי' על ישראל. על המלך: לעינים א"ב מן חד חד מלרע למ"ד בריש תיבותא וסימן במסרה רבתא: וארון ברית ה' ב' וסימן נסע לפניהם. לא משו

תולדות אהרן ויסעו מסכ ד'. שבת קיז תענית כט (תענית סח):

אבן עזרא

אמר אין חותן משה דבק עם חובב רק עם רעואל התשובה מבני חובב חותן משה ורבים אמרו שחובב הוא יתרו והוא אבי צפורה ורעואל היה זקנה ואמר הכתוב אל רעואל אביהן כאשר אמר יעקב אלהי אבי אברהם ואמר הכתוב בתו כאשר אמר על בלשצר שהוא בן נבוכדנצר והוא בן בנו וחכמינו אמרו שבעה שמות היו לו ליתרו ושבעים פנים לתורה: (ל) אל ארצי. שאדור שם היום ושם נולדתי: (לא) אל נא. כמו עתה וכן כל נא שבמקרא והוא הפוך בלשון ישמעאל: כי על כן ידעת. כמו כי על כן לא נתתיה לשלה והטעם הואיל וידעת חנותנו שידעת המקום שחנינו שם לכה אתנו: והיית לנו לעינים. להראות הדרך ורבים אומרים כי והיית לשון עבר רמז על העצה שנתן למשה, שהראה לו מה שלא ידע וזה טעם לעינים. וטעם ויאמר אל נא. וכבר אמר לו כך ולא הועיל לפי דעתי שהמסע הראשון לבדו לא היה כשאר המסעות והפסוק שאמר ונסעו הקהתים אחר נסוע שני הדגלים בכל המסעים חוץ מזה כי הארון היה נוסע לפניהם וזה היה שלשת ימים בלבד וזה טעם דרך שלשת ימים וכמוהו וילכו שלשת ימים במדבר איתם אין פירושו שהלכו ביום אחד מהלך שלשה ימים ויש אומרים שהלכו מהלך שלשה ימים ביום אחד ויש אומרים שהלכו מהלך שלשה ימים כנגד המסעים שנסעו בצאתם ממצרים והארון היה רחוק מהם דרך שלשת ימים וזה

בעל הטורים

בעל הטורים והיה הטוב ההוא. ס' פעמים טובה כתיב כאן כנגד ס' מאות אמה דושנה של יריחו שנתנו לבניו. טוב. הטוב. ייטיב. והטבנו. בגי' יריחו: בנסעם ב' במסרה. בנסעם מן המחנה בנסעם מקדש מה להלן מגדו אף כאן גמי מגדו

רמבן

לכסות הארון וכל כלי הקודש של משא בני קהת יורידו הלוים המשכן כולו ויטענו על העגלות ויסעו בני גרשון ובני מררי אחרי דגל יהודה והארון וכלי הקודש עומדים מכוסים ונתונים על המוטות עד שנסע דגל ראובן ויהיה פי' ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות שיסע אהל מועד וכל מחנה הלוים בתוך המחנות הנזכרות כי הגרשונים והמררים נוסעים בין דגל יהודה לדגל ראובן והקהתים נוסעים בין דגל ראובן לדגל אפרים כאשר יפרש עוד ויזכיר הטעם שיקימו המשכן טרם בואם אבל בברייתא של מלאכת המשכן ראיתי כלשון הזה תקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של יהודה תחלה שנאמר ונסע דגל מחנה בני יהודה בראשונה נכנסו בני אהרן ופירקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנאמר ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה וגומר תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל מחנה ראובן מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופירקו את המשכן וטענו אותו בעגלות והעמידוהו עד בוא בני קהת שנאמר ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד בואם תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל אפרים מיד נכנסו בני קהת ופירקו את המקדש וטענוהו בכתף שנאמר וכלה אהרן ובניו וגומר ושמא כך פירושה תקעו והריעו ותקעו לנסוע דגל ראובן ומיד מקדימין בני גרשון ובני מררי ופירקו המשכן ונסעו קודם בני ראובן וכן תקעו והריעו ותקעו שיסע דגל אפרים ומקדימים בני קהת וטוענין כלי הקדש על כתפיהם ונוסעים קודם בני אפרים למדו על נסיעת הלוים שהיו בתקיעות ותכף נסיעת הדגל שאחריהם:

ספורנו

הענן ללכת אל קדש ברנע שהיא העיר הראשונה בארץ ישראל שהיו פוגעים בבואו הדרך שהיה דרך המדבר הגדול והנורא כאמרו ונסע מחורב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא ונבא עד קדש ברנע: (ל) כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך. שלא תסבול זקנתי אויר ארץ אחרת ומזונותיה: (לא) אל נא תעזוב אותנו. ילכו בניך לפחות עמנו: כי על כן ידעת חנותנו במדבר. ואם יעזבונו גם בניך תחללו את ה' בעיני האומות שיאמרו אלו ראה יתרו בהם ענין אלהי באמת לא היה עוזב אותם הוא ובניו ובזה הסכים משה ויתרו ובניו כי אמנם יתרו חזר אל ארצו באמרו וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו ובניו הלכו עם ישראל בלי ספק כמו שהעיד בספר שופטים באמרו ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה: (לג) דרך שלשת ימים. עד ארץ ישראל כי אמנם בג' מסעות באו עד נכח קדש ברנע במדבר פארן שמשם שלחו המרגלים כמו שבאר משה רבינו באמרו ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים והוא מקום חנייתם במדבר פארן שהזכיר כאן באמרו ואחר נסעו העם מחצרות וגומר ששם באו המרגלים בשובם כאמרו וישבו ויבאו אל מדבר פארן קדשה והוא המקום שקראו רתמה כאמרו ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה ושם הזכיר ג' מסעות ממדבר סיני עד שם והם קברות התאוה וחצרות ורתמה כי ענין תבערה היה בדרך לא בעת חנייתם: וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים

רמבן

(כט) ויאמר משה לחבב. כבר פירשתי כי חובב שם חדש שקראו ליתרו כאשר שב לתורת ישראל כי זה דרך כל המתגייר כי לעבדיו יקרא שם אחר והנה משה חלה פניו ללכת עמהם ואמר לו סתם והטבנו לך והוא חשב שיתנו לו מן השלל כסף וזהב ובגדים וצאן ובקר ולא תהיה לו נחלה בתוכם וע"כ לא היה חפץ וענה כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך כי שם לי נחלה ונכסים וכבוד אז אמר לו משה אל נא תעזוב אותנו כי מדעתך המדבר תהיה לנו לעינים בכבוש הארצות ותורנו הדרך אשר נעלה בה ומכל הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו נטיב לך רמז לתת לו אחוזה וארץ טובה בשכרו על טרחו ועזרתו אשר יעזרם בכבוש הארץ ועל דעתי כי נתרצה אליו בזה ועשה כן כאשר הזכרתי שם וכך אמרו בירושלמי בני קני חותן משה מביאין וקורין דכתיב לכה אתנו והטבנו לך:
(לג) ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים. על דרך הפשט נסע הענן והלך לפניהם שלשת ימים והארון הולך אחרי הענן לפני העם ולא שכן

לָת֥וּר לָהֶ֖ם מְנוּחָֽה׃ לד וַעֲנַ֧ן יְהוָ֛ה עֲלֵיהֶ֖ם יוֹמָ֑ם בְּנָסְעָ֖ם מִן־הַֽמַּחֲנֶֽה׃ ששי] נ׳ הפוכה ס לה וַיְהִ֛י בִּנְסֹ֥עַ הָאָרֹ֖ן וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֑ה קוּמָ֣ה ׀ יְהוָ֗ה וְיָפֻ֙צוּ֙ אֹֽיְבֶ֔יךָ וְיָנֻ֥סוּ מְשַׂנְאֶ֖יךָ מִפָּנֶֽיךָ׃ לו וּבְנֻחֹ֖ה יֹאמַ֑ר שׁוּבָ֣ה יְהוָ֔ה רִֽבְב֖וֹת אַלְפֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃] נ׳ הפוכה פ

יא א וַיְהִ֤י הָעָם֙ כְּמִתְאֹ֣נְנִ֔ים רַ֖ע בְּאָזְנֵ֣י יְהוָ֑ה וַיִּשְׁמַ֤ע יְהוָה֙ וַיִּ֣חַר אַפּ֔וֹ וַתִּבְעַר־בָּם֙ אֵ֣שׁ יְהוָ֔ה וַתֹּ֖אכַל בִּקְצֵ֥ה הַֽמַּחֲנֶֽה׃ ב וַיִּצְעַ֥ק הָעָ֖ם אֶל־מֹשֶׁ֑ה וַיִּתְפַּלֵּ֤ל מֹשֶׁה֙

לְהוֹן אֲתַר בֵּית מֵישְׁרֵי׃ לד וַעֲנַן יְקָרָא דַיְיָ מְטִיל עֲלֵיהוֹן בִּימָמָא בְּמִטַּלְהוֹן מִן מַשְׁרִיתָא׃ לה וַהֲוָה בְּמִטַּל אֲרוֹנָא וַאֲמַר מֹשֶׁה אִתְגְּלֵי יְיָ וְיִתְבַּדְּרוּן סַנְאָךְ וְיַעְרְקוּן בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ׃ לו וּבְמִשְׁרוֹהִי אֲמַר תּוּב יְיָ שְׁרֵי בִיקָרָךְ בְּגוֹ רִבְבַן אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ א וַהֲוָה עַמָּא כַּד מִסְתַּקְפִּין בִּישׁ קֳדָם יְיָ וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ וּדְלֵיקַת בְּהוֹן אֵישָׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וְשֵׁיצִיאַת בִּסְיָפֵי מַשְׁרִיתָא׃ ב וּצְוַח עַמָּא עַל מֹשֶׁה וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ וְאִשְׁתְּקַעַת

ל׳ וחי׳ ענן ה׳ · ב׳ ובאוריי׳ · ב׳ בטעם תביר · ב׳ דסמיכי · ב׳ בטעם מלרע · ל׳ חסר · ה׳ · ל׳ וכתיב ה׳ · חד מן פתח דספרא · ה׳ בטעם מלרע · ל׳ וחסר ו׳ · י׳ פתחין · ג׳

מקרב: ט׳ פסוקים אית בהון הדין סימן נו״ן הפוכה וסימן ויהי בנסע הארון. ויהי העם כמתאננים. יורדי הים באניות. המה ראו מעשי ה׳. ויאמר ויעמד רוח. יעלו שמים ירדו. יחוגו וינעו כשכיר. ויצעקו אל ה׳ בתרא. שופך בוז על נדיבים. ומקרין אכין ורקין שבתורה: קומה ב׳ בטעם מלרע וסימן קומה ה׳ ויפצו. קומה ה׳ אלהים למנוחתך. וכל תהלות דכוו׳ במ״א מלעיל וסימן החזק מגן וצנה: שובה ה׳ בטעם מלרע וסימן ובנחה יאמר שובה. מחיתי כעב פשעיך. שובה ה׳ חלצה נפשי. והנחם על עבדיך.

תולדות אהרן ויהי בנסע הארן. שבת קטו ע״ב כד ידים עו עקרים מד פ׳ כח (מגלה עד): ובנחה יאמר. יבמות סג קמא כג: ויהי העם שבת קטז:

וזה טעם וישכן הענן במדבר פארן ויפרשו ויסעו בראשונה כי על פי משה נסעו כי הענן נסע מיד וזה לא יתכן כי משה לא יסור מהארון והעד ויהי בנסע הארון ויאמר משה ובנחה יאמר והנכון בעיני אשר אמרתי. וטעם וישכן הענן במדבר פארן שם כלל לתבערה שהוא קברות התאוה ולחצרות ורתמה ומסעים רבים והעד שלא הזכיר הכתוב בפרשת אלה מסעי במדבר פארן ועוד אפרשנו. וטעם על פי ה׳ בהריע בחצוצרות: (לה) קומה ה׳. כדרך בני אדם לעמוד להלחם: וטעם ויפוצו. כאשר יראו שקמת לעשות מלחמה מיד יפוצו אויביך. מלת משנאיך. מהבנין הכבד הנוסף והנו״ן קל להקל על הלשון: ויפוצו וינוסו. כדרך כל הנבואות לכפול במלות משונות כאשר אפרש בפרשת בלעם: (לו) ובנחה. בנוח הארון ונכתב בה״א כמו ה״א אהלה כי אותיות אהו״י מתחלפים: שובה ה׳. אמר רבי יהודה המדקדק הראשון כי כל שב שטעמו מגזרת תשובה הוא פועל עומד ולא יצא בבנין הקל רק אם היה טעמו בשלוה והשקט כמו בשובה ונחת תושעון וכן שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל שיניחם ולא ירגזו מאויב. ודע כי רבבה מגזרת רב והטעם כמו רבבה כצמח השדה נתתיך ויתכן שנקרא עשרת אלפים כן בעבור היותו מספר רב על כן נסמכה מלת רבבות לאלפי ומשה התפלל שיניח וישקיט השם כל ישראל ואם הם רבים: (א) ויהי העם. נסמכה זו הפרשה כי אחר שנסע הארון מהר סיני חנו בקברות התאוה והנה ספר מה שאירע שם: כמתאוננים. מגזרת און וכן מחשבות אונך. וטעם וישמע ה׳. שדברו דברי און: ותאכל. מלעיל כמו ויאמר ובמוכרת מלרע הפך הלשון רק כן מצאנו: (ב) ויצעק העם אל משה

לפניהם מהלך שלשה ימים לתקן להם מקום חנייה (ספרי ב״ב י״ד): (לד) וענן ה׳ עליהם. שבעה עננים כתובים במסעיהם ארבעה מארבע רוחות ואחד למעלה ואחד למטה ואחד לפניהם מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים: מן המחנה. ממקום חנייתן: (לה) ויהי בנסע הארן. עשה לו סימניות לפניו ולאחריו לומר שאין זה מקומו. ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו׳ כדאיתא בכל כתבי הקדש (שבת קט״ו): קומה ה׳. לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשה ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ולא תתרחק יותר. (תנחומא בויקהל): ויפצו אויביך. המכונסים: וינסו משנאיך. אלו הרודפים: משנאיך. אלו שונאי ישראל שכל מי שהוא שונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם שנא׳ ומשנאיך נשאו ראש (תהלים פ״ג) ומי הם על עמך יערימו סוד: (לו) שובה ה׳. מנחם פתרו ל׳ מרגוע. וכן בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל׳): רבבות אלפי ישראל. מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחותין משני אלפים ושתי רבבות: (יא) ויהי העם. אין העם אלא הרשעים. וכה״א מה אעשה לעם הזה (שמות י״ז) ואומר העם הרע הזה (ירמיה י״ג) וכשהם כשרים קרואים עמי שנא׳ שלח עמי (שמות ה׳) עמי מה עשיתי לך (מיכה ו׳): כמתאננים. אין מתאוננים אלא לשון עלילה מבקשין עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום. וכן הוא אומר בשמשון כי תואנה הוא מבקש (שופטים י״ד): רע באזני ה׳. תואנה שהיא רעה באזני ה׳ המתכוונים שתבא באזניו ויקניט. אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים ולא נחנו מענוי הדרך: ויחר אפו. אני הייתי מתכוין לטובתכם שתכנסו לארץ מיד: בקצה המחנה. במוקצין שבהם לשפלות אלו ערב רב. רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים שבהם בגדולים: (ב) ויצעק העם אל משה. משל לאדם שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא

בעל הטורים עשה נונין הפוכין שרצה להעביר השבטים שאותיותיהם חמשים את הירדן שהוא רחב נ׳ אלא שהחטא גרם. טעם אחר לנונין הפוכין כדאי׳ בשבת פ׳ כל כתבי שאין זה מקומה וכתבה כאן להפסיק בין פורענות א׳ לפורענות ב׳ ועשה נונין הפוכין לו׳ שמקומה לפני נ׳ פרשיות לפניה ואלו לא היו הנונין הפוכין לא הייתי יודע אם לפניה אם לפני נ׳ פרשיות לאחריה לכך עשאום הפוכים לומר לפני נ׳ לפניה והוא אחר ונסע אהל מועד מחנה הלוים בפרשת במדבר סיני שמשם עד הכא נ׳ פרשיות: ויהי בנסע. ווי היה לאומות בנסוע: ויהי עולה ל״א כנגדם עם ל״א מלכים: בנסע. מלמד שהיה מתעכב ולא היה נוסע ממקומו עד שמשה היה אומר קומה ה׳: בנסע הארן. כשנוסע הארון מסיע עמו המרכבה וחיות הקודש: בנסע באטב״ח המזיל. בנסע בה״א ב״ש בגימ׳ שהוא כנג׳ בכבוד המרכבה: בנסע. בגי׳ יעקב שדמות יעקב אשר הוא חקוק בכסא שכבוד נוסע עמהם: ובנחה. כתיב בה׳ כנגד ד׳ דגלים ומחנה לויה. בפסוק ויהי בנסע י״ב תיבות כמו שיש בפסוק ולכל היד החזקה שהוא סוף התורה. ובפסוק ובנחה יש בו ז׳ תיבות כמו שיש בפסוק בראשית שהוא תחלת התורה לומר שהוא חבור ספר תורה בפני עצמו: ומתחיל בוי״ו ומסיים בלמ״ד על שם הליכות עולם לו: כל פרשה שיש בה כדי ללקט פ״ה אותיות כמו ויהי בנסע מגילין אותה מפני הלליקה לכך סמך ליה ותבער בם אש ה׳ לומר לך שמצילין פרשה שיש בה פ״ה אותיות מן האש וע״כ המילה שעולה פ״ה מצלת מדינה של גיהנם. בקצה המחנה. בגי׳ בקלונים:

ספורנו

ימים. באותם הג׳ ימים שהלכו באותן י׳ מסעות דלך המדבר הגדול והנורא היה הארון נוסע לפניהם להבטיח הדלך מן הנחשים והעקרבים וזולתם אבל בשאר המסעות היה הארון נוסע בתוך המחנות כשאר משא בני קהת לתור להם מנוחה הניח בטוחה במדבר הנורא: (לד) וענן ה׳ עליהם יומם. לא היה הולך לפניהם כמו בשאר המסעות כי היה אז הארון מספיק לנהותם הדלך בהיותו נוסע לפניהם אבל היה עומד עליהם ביום בעת נסעם: (לה) ויהי בנסוע הארון. ללכת ולהכנס לארץ ישראל: קומה ה׳ ויפוצו אויביך. כי אמנם לולא שלהו מרגלים היו נכנסים בזולת מלחמה שהיו האומות בורחים כעזובת ההורש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל. וינוסו משנאיך מפניך. פן יבאו ישראל להחרימם. (לו) שובה. תהי מנוחתך פה עמנו כענין זאת מנוחתי עדי עד. ואף על פי שתגלה שכינתך לפני ישראל לגרש את אויביהם תהי מנוחת שכינתך בתוכנו: ה׳ רבבות אלפי ישראל. כמו ה׳ צבאות אלפי ישראל כאמרם ז״ל (קדושין פרק י׳ יוחסין) לא נקרא צבאות אלא על שם צבאות ישראל ואומר רבבות אלפי כענין רבותים אלפי שנאן כי אולי היו ישראל אז מגיעים לאותו מנין בין אנשים ונשים וטף: יא (א) כמתאוננים. על טורח הדרך לא מתאוננים בלבם באמת כי לא

רמבן

שכן במקום עד יום השלישי בערב ששכן הענן במדבר פארן ושם מקום טוב לחנותם וזה טעם לתור להם מנוחה ובשכון הענן הקימו המשכן והביאו שם הארון ולא נתפרש אם הלכו גם בלילה:

(לה) ויהי בנסע הארון. עשה לו סימן מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו. ולמה כתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות כדאיתא בכל כתבי הקדש לשון רש״י. ולא פירש לנו הרב מה הפורענות הזו שהוצרך להפסיק בה כי לא נזכר כאן בכתוב פורענות קודם ויהי בנסוע הארון ולשון הגמרא שם פורענות שנייה ויהי העם כמתאוננים פורענות ראשונה דכתיב ויסעו מהר ה׳ ואמר רבי חנינא מלמד שסרו מאחרי ה׳ וכתב הרב בפירושיו שם בתוך שלשת ימים למסעם התאוו תאוה האספסוף להתרעם על הבשר כדי למרוד בה׳ ואלו דברי תימה שהרי פורענות ויהי העם כמתאוננים כתובה ראשונה ושל תאוה שניה ושתיהן סמוכות אולי סבר הרב שנכתבו שלא כסדרן רמז על הראשונה באמרו מהר ה׳ כי שמא מעת נסעם חשבו לעשות כן והפסיק וכתב את השניה ואחר כך חזר לראשונה ואין בזה טעם או ריח. אבל ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצות וזהו ויסעו מהר ה׳ שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ה׳ וזהו פורענות ראשונה והפסיק שלא יהיו שלש פורעניות סמוכות זו לזו ונמצאו מוחזקים בפורענות וקרא החטא פורענות אע״פ שלא אירע להם ממנו פורענות ושמא אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד:

יא (א) ויהי העם כמתאוננים, אמר ר״א מגזרת און וכן מחשבות אונך שדברו דברי און ואיננו נכון כי למה יכסה הכתוב על חטאם ולא יגידם

רשי

מאכלת (ספרי) : ותשקע האש . שקעה במקומה בארץ שאילו חזרה לאחת הרוחות היתה מקלפת והולכת כל אותו הרוח (שם) : (ד) והאספסף . אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצרים : וישבו . גם בני ישראל ויבכו עמהם (שם) : מי יאכלנו בשר . וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו' (שמות יב) וא"ת אכלום והלא בכניסתן לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' (במדבר ל"ב) אלא שהיו מבקשין עלילה : (ה) אשר נאכל במצרים חנם . אם תאמר שמצרים נותנים להם דגים חנם והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן לכם (שמות ה') אם תבן לא היו נותנים חנם דגים היו נותנים לכם חנם ומהו אומר חנם חנם מן המצות (ספרי) : את הקשאים. אר"ש מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים למניקות אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק משל וכו'. כך שנויה (בספרי) : הקשאים . הם קוגומבר"א בלעז : אבטחים . בוריק"ש : החציר . כרישין פו־ילשי"ת ית בוציניא וכו' : (ו) אל המן עינינו . מן בשחר ומן בערב : (ז) והמן כזרע גד הוא . מי שאמר זה לא אמר זה . ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והקב"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו' כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני והמן כך וכך הוא חשוב : כזרע גד . עגול כגידא זרע כלייגדר"א : בדלח . שם אבן טובה קריסט"ל : (ח) שטו . אין שייט אלא לשון טיול אשבניי"ר בלא עמל : וטחנו ברחים וגו'. לא ירד לרחים ולא לקדירה ולא למדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין : בפרור . בקדרה : לשד השמן . לחלוה של שמן . כך פירשו דונש בן

במדבר יא

אֶל־יְהֹוָה וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ׃ ג וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא תַּבְעֵרָה כִּי־בָעֲרָה בָם אֵשׁ יְהֹוָה׃
ד וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר׃
ה זָכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה אֲשֶׁר־נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשֻּׁאִים וְאֵת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת־הֶחָצִיר וְאֶת־הַבְּצָלִים וְאֶת־הַשּׁוּמִים׃
ו וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל־הַמָּן עֵינֵינוּ׃
ז וְהַמָּן כִּזְרַע־גַּד הוּא וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח׃
ח שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה וּבִשְּׁלוּ בַּפָּרוּר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֻגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן׃

אונקלוס

אִישָּׁתָא׃ ג וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא דְלֵיקְתָּא אֲרֵי דְלֵיקַת בְּהוֹן אִישָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ׃ ד וְעַרְבְרְבִין דְּבֵינֵיהוֹן שְׁאִילוּ שְׁאֶלְתָּא וְתָבוּ וּבְכוֹ אַף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרוּ מָן יֵיכְלִינַנָא בִּסְרָא׃ ה דְּכִירִין אֲנַחְנָא יַת נוּנַיָּא דַהֲוֵינָא אָכְלִין בְּמִצְרַיִם מַגָּן יַת בּוּצִינַיָּא וְיַת אֲבַטִּיחַיָּא וְכַרָתֵי וּבוּצְלֵי וְתוּמֵי׃ ו וּכְעַן נַפְשָׁנָא תְּאִיבָא לֵית כָּל מִדַּעַם אֱלָהֵן לְמַנָּא עֵינָנָא׃ ז וּמַנָּא כְּבַר זְרַע גִּידָא הוּא וְחֶזְוֵיהּ כְּחֵיזוּ בְדוּלְחָא׃ ח שַׁיְטִין עַמָּא וְלָקְטִין דְּצָבֵי טָחִין בְּרֵיחַיָּא וּדְצָבֵי דָאִיךְ בִּמְדוֹכְתָּא וּמְבַשְּׁלִין לֵיהּ בְּקִדְרָא וְעָבְדִין יָתֵיהּ גְּרִיצָן וַהֲוָה טַעְמֵיהּ כִּטְעֵים דְּלִישׁ

ל' ואחד תשקע בכל — ל' וחס' ו' והוא חד מן מ"ח מלין נסבין א' באמצע תיבות ולא קריין . ב' וכ"כ וכל ליש' חסר בתורה — ל' וחסר ו' — ל' — ל' ומ"ל — י"ח בטעם תביר — ל' וחד כזרע אנשא . ב' פת' — ב' וחסר — ל' ל' וחסר — ג' — ד' וא' וטעמו ל' ל'

אבן עזרא

משה . בפיוס : ותשקע האש . כטעם ותכבה ואין לו אחר : (ג) תבערה . עוד אפרשנו : (ד) והאספסף . שנאספו אל ישראל ואינם מהם והם ערב רב והמלה כפולה כמו סחרחר חמרמרו : וישבו ויבכו . אחר התאוה : גם בני ישראל . עמם : (ה) הדגה . שם המין : חנם . בזול כאילו היא חנם : הקשאים . באל"ף תחת ה"א מקשה כמו ועמי תלואים ורבים כן : אבטחים . ידוע מלשון קדר ואין לו ריע במקרא : חציר . הירקות שהם עשב השדה וכן המצמיח הרים חציר והנה הוא שם כלל והמתרגם ארמי אמר שהוא שם פרט גם הוא נכון : הבצלים והשומים . ידועים והם קרובים בלשון קדר : (ו) נפשנו יבשה . היא הנפש המתאוה הנטועה בכבד : אין כל , חסרנו כל דבר : עינינו . כי מן השמים ירד : (ז) והמן . ספר הכתוב חסרון דעת המתאוין כי המן היה כזרע גד והוא קל ללקוט והיה נראה, כי הוא לבן ועוד כי יוכלו לאכלו כאשר היה גם לטחנו ברחים ולעשות עוגות או לדכותו ולבשלו בפרור ויש לו טעם נכבד כמו לשד השמן ועוד היה יורד על מקום נקי אחר שירחץ הטל את המקום : כזרע גד . סמוך כמו נטע שעשועיו . גד יש אומרים כסברתא ויש אומרים חרדל מגזרת גדין ואני לא ידעתי : (ח) שטו העם . מגזרת משוט בארץ וזה יורה כי לא היה נופל זה עם זה רק מפוזר ומפורד : ברחים . של היד ולא יתכן להפריד זה השם כי משנים יהיו הרחים : במדכה . עץ או אבן שידוכו בה גם יתכן שיעשו עוגות מאשר ידוכו : עגות . כמו ועשי עוגות : לשד . י"א כי הלמ"ד נוסף כלמ"ד שלאנן ושלו והיה ראוי להיות השמן מלרע בעבור שהוא תאר

כאפיקים בנגב : ואתה ועתה י"ח בטעם תברין וסי' ואתה תבוא אל אבתיך בשלום . ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן . ועתה נפשנו יבשה אין כל . אם רע בעיניך אשובה לי . צודה את נפשי . ברח מן הארץ מעל אבשלום . אדוני המלך יושב ירושלים : תבקש לך גדלות . את נבלותה . יאכלם חדש את חלקיהם . נאספו עליה עמים . ועתה חלו נא . ועתה מה נאמר אלהינו דעזרא . ועתה יש תקוה לישראל . בחלים רבים . ואתה תעלה אותם ירושלים . קח נא ברכה :

תולדות אהרן התאוו תאוה . תענית כט ערכין טו (תענית סח) : זכרנו את הדגה . יומא עה זוכר בשר סוטה : את הקשואים . ע"ג כט : ועתה נפשנו . יומא שם : והמן כזרע גד . שם : שטו העם . שם עב : וטחנו . שם : ובשלו בפרור . שם : עוגות . שם : והיה טעמו . שם :

בעל הטורים מי יאכלנו בשר. אע"פ שהיה להם בשר הרבה שם היו סבורים לעבור הירדן מהרה ואמרו אנו צריכים להלחם בכנעני ולא נוכל להעביר מקננו עמנו ולכך אמרו מי יאכלנו בשר: טעמו ד'. והיה טעמו כטעם לשד השמן שאבן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ע"כ עמד טעמו בו וישנה את טעמו בשנותו את טעמו גבי דוד . מואב שהיה שקט עמד טעמו אבל דוד שגלה ממקום למקום בשנותו את טעמו . ודור המדבר אע"פ שגלו ממקום למקום לא שינו את טעמם בשביל המן שנאמר בו וטעמו שלא נתנה תורה אלא לאוכלי המן:

רמבן

יגידנו כאשר עשה בכל המקומות והנכון בעיני כי כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב לישוב ובאו בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון היו מצטערים בעצמם לאמר מה נעשה ואיך נחיה במדבר הזה ומה נאכל ומה נשתה ואיך נסבול העמל והענוי ומתי נצא ממנו מלשון מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו שהוא לשון כואב ומצטער אל עצמו וכן בן אוני בן צערי ואנו ואבלו הדייגים וכאשר אמר הכתוב כי היו כואבים ומצטערים כבר הזכיר וספר החטא ואמר כמתאוננים כי היו מדברים במר נפשם כאשר יעשו הכואבים והיה רע בעיני ה' שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם והם היו כאנוסים ומוכרחין מתאוננים ומתרעמים על ענינם ולכך אמר בשנייה וישובו ויבכו גם בני ישראל כי היה חטאם הראשון להתרעם על חסרון הנאותיהם בו במדבר וישובו עוד לעשות כענין ההוא ולא לקחו מוסר על אש השם שבערה בם :

(ג) **וטעם** ויקרא שם המקום ההוא תבערה . למקום אשר ירדה בו האש בקצה המחנה קראו כן ולא נסעו מן המחנה ההיא רק בחניה ההיא התאוו תאוה וקראו שם העיר או שם המקום קברות התאוה :

(ד) **וטעם** והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה , שלא היה להם חסרון בדבר כי היה להם המן לשובע והיו עושים בו מטעמים טובים בטעם חשוב מאד כאשר יספר אבל המשילו בנפשותם תאוה רבה כמתאוים לאכול הפחמים והעפר והמאכלים הנבאשים :

ויאמרו מי יאכילנו בשר . כי לא היה לכל העם בשר לאכול בכל יום אע"פ שאכלו ממנו פעמים רבות והיה למקצתם מקנה יאכלו ממנו הגדולים כמנהג המחנות במקומות היוקר אבל בדגים אמרו זכרנו את הדגה כזוכר הנשכחות כי לא אכלו דגים מיום צאתם ממצרים ועד הנה :

(ה) **וטעם** אשר נאכל במצרים חנם . לפי פשוטו כי היו הדייגים המצריים מעבידין אותן למשוך הדגים שנאחזים במצודה ובמכמורות והיו נותנין להם מן הדגים כמנהג כל פורשי מכמורת . והקשואים והאבטיחים והחציר והבצלים והשומים במצרים הרבה מאד כי היא גן הירק וכאשר היו חופרין להן בגנות ובכל עבודה בשדה היו אוכלין מן הירקות . או שהיו שם ישראל עבדי המלך עושים מלאכתו והיה מפרנס אותם בלחם צר ובמים לחץ והיו נפולים בעיר ונכנסין בגנות ובשדות והיו אוכלין מן הירקות ואין מכלים דבר כמנהג בעבדי המלך ונותנים להם על שפת היאור ממנת המלך דגים קטנים אשר אין להם דמים במצרים כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות וזאת תלונת בני ישראל לא תלונות האספסוף והנה היו מתלוננים על משה וצועקים עליו תנה לנו בשר ונאכלה כאשר נזכיר .

(ו) **וטעם** נפשנו יבשה . שנתחמם טבעם מרוב התאוות ויבשה לה כדברי אונקלוס או נפשנו יבשה כי אין לה (לח) כלל ללחלח אותה כי המאכל

ספורנו

לא היתה אצלם שום סבה ראויה לזה שיתאוננו אבל היו מתאוננים בדבריהם לנסות : (ג) ותשקע האש . נגד טבע האש למען יכירו שהיה פלא בלתי טבעי ולא היה אש טבעי מקרה או באיזו סבה טבעית : (ד) וישובו ויבכו . חזרו להיות כמתאוננים לנסות ובכו עתה על יציאתו ממצרים כמואסים מעלת היות השכינה ביניהם כאשר העיד באמרו יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים : מי יאכילנו בשר . לנסות אם יכין שאר לעמו כאשר העיד המשורר באמרו וינסו

אבן עזרא

תאר השם והנכון בעיני שהלמ"ד לשד שורש כמו נהפך לשדי והוא הפך בחרבוני קיץ והיא הלחה הנכבדת העולה למעלה מכל שמן ויהיה השמן מלעיל כמשמעו: (י) בוכה למשפחותיו. שהתחברו המשפחות לבכות כאשר יעשו בבכותם על מת: איש לפתח אהלו. בפרהסיא: ובעיני משה רע. פעל עבר או תחסר מלת היה: (יא) למה הרעת לעבדך. הכתוב דבר על הבא במהרה: ולמה לא מצתי חן בעיניך. כאשר אמרתי שלח נא ביד תשלח. ומלת מצתי חסרת אל"ף ורבים כמוה כי אין תימה לחסרון המלך יהו"א: (יב) הריתי. האני אמם: ילדתיהו. או אני אביהם כמו ילד את שלח: שאהו. עד בואו אל האדמה: (יג) מאין. במ"ם שם מקום ובלא מ"ם כמו לא ונמצא מלת הן אתם מאין: (יד) כי כבד. פעל עבר כמו כי זקן יצחק או יחסר הוא: את. לשון זכר ונקבה כמו לך גם בך ועמך ואתך ואתה לשון זכר לבדו: (טו) הרגני. כמו המיתני זה עשה לי בצדקתך ובעבור פיוסי וזה טעם ואם מצאתי חן בעיניך

תורה

ט וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל־הַמַּחֲנֶה לָיְלָה יֵרֵד הַמָּן עָלָיו׃ י וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ וַיִּחַר־אַף יְהוָה מְאֹד וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע׃ יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לָמָה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ וְלָמָּה לֹא־מָצָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לָשׂוּם אֶת־מַשָּׂא כָּל־הָעָם הַזֶּה עָלָי׃ יב הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֵת כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ כִּי־תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת־הַיֹּנֵק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתָיו׃ יג מֵאַיִן לִי בָּשָׂר לָתֵת לְכָל־הָעָם הַזֶּה כִּי־יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה־לָּנוּ בָשָׂר וְנֹאכֵלָה׃ יד לֹא־אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי׃ טו וְאִם־כָּכָה ׀ אַתְּ־עֹשֶׂה לִּי הָרְגֵנִי נָא הָרֹג אִם־מָצָאתִי חֵן

אונקלוס

בְּמַשְׁחָא׃ ט וְכַד נָחִית טַלָּא עַל מַשְׁרִיתָא לֵילְיָא נָחִית מַנָּא עֲלוֹהִי׃ י וּשְׁמַע מֹשֶׁה יָת עַמָּא בָּכַן לְזַרְעֲיָתְהוֹן גְּבַר בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵיהּ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ לַחֲדָא וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה בִּישׁ׃ יא וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמָא אַבְאֵישְׁתָּא לְעַבְדָּךְ וּלְמָא לָא אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ לְשַׁוָּאָה יָת מַטּוּל כָּל עַמָּא הָדֵין עֲלָי׃ יב הַאֲבָא אֲנָא לְכָל עַמָּא הָדֵין אִם בְּנַי אִנּוּן דַּאֲמַרְתְּ לִי סוֹבַרְהִי בְּתֻקְפָּךְ כְּמָא דִמְסוֹבַר תּוּרְבְּיָנָא יָת יַנְקָא עַל אַרְעָא דְקַיֵּמְתָּא לַאֲבָהָתוֹהִי׃ יג מְנָן לִי בִּסְרָא לְמִתַּן לְכָל עַמָּא הָדֵין אֲרֵי בָכַן עֲלַי לְמֵימַר הַב לָנָא בִּסְרָא וְנֵיכוּל׃ יד לֵית אֲנָא יָכִיל בִּלְחוֹדִי לְסוֹבָרָא יָת כָּל עַמָּא הָדֵין אֲרֵי יַקִּיר מִנִּי׃ טו וְאִם כְּדֵין אַתְּ עָבֵיד לִי קְטוֹלְנִי כְּעַן קְטוֹל אִם אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין

תולדות אהרן וברדת. שם: וישמע משה. שבת קל יומא עה (שם שם): כאשר ישא. סנהדרין ס:

רשי

כן לברט. ודומה לו נהפך לשדי בחרבוני (תהלים ל"ב) והלמ"ד יסוד נהפך לחלוחי בחרבוני קיץ. ורבותינו פרשוהו לשון שדים אך אין ענין שדים אצל שמן. וא"א לומר שהשמן ל' וישמן ישורון (דברים ל"ב) שאם כן היה המ"ס נקוד קמץ (קטן) וטעמו למטה תחת המ"ס עכשיו שהמ"ס נקוד פתח קטן והטעם תחת השי"ן לשון שמן הוא והשי"ן הנקודה בקמץ גדול ואינה נקודה בפתח קטן מפני שהוא סוף פסוק. ד"א לשד לשון נוטריקון ליש שמן דבש כעיסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש ותרגום של אונקלוס דמתרגם דליש במשחא נוטה לפתרונו של דונש שהעיסה הנלושה בשמן לחלוחית שמן יש בה: (י) בוכה למשפחתיו. משפחות משפחות נאספי' ובוכים לפרסם תרעומתן בגלוי ורבותינו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות הנאסרות להם (ספרי): (יב) כי תאמר אלי. שאתה אומר אלי שאהו בחיקך והיכן אמר לו כן (שמות לב) לך נחה את העם ואומר (שמות ו) ויצום אל בני ישראל על מנת שיהיו סוקלים אתכם ומחרפים אתכם: על האדמה אשר נשבעת לאבותיו. אתה אומר לי לשאתם בחקי: (טו) ואם ככה את עושה לי. תשש כחו של משה כנקבה כשהראהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת

מסורה

בכה ובכה ז' וסימן נמסר בסדר שמות: למשפחתיו ד' וסי' נמסר בסדר במדבר סיני: ובעיני י' וסימן ובעיני שכם בן. בעיני פרעה ובעיני. והקל נשמע בית. ירא ה' עליכם. גם האיש משה. ובעיני משה רע. ובעיני הסרנים. וידבר גם אבנר. ויישר הדבר בעיני דמלכים. וחברו דד"ה: עבדך לעבדך ז' פתחין וסימן למה הרעת לעבדך. היסגרוני בעלי קעילה. ועשית חסד על עבדך. ולי אני עבדך ולצדוק. ויאמר המלך שלום דאבשלום. כי אתה הבדלתם לך. גם מזדים חשוך עבדך. וכל אתנהתא וסוף פסוקים דכוות' במ"א טוב עשית עם עבדך: האנכי ב' וסי' הריתי. לאד' שיחי: לשאת כ"ד נמסר בד"ה א' ריש סימן ט': את ג' בלישן זכר וסי' ואת תדבר אלינו. ואם ככה את עשה לי. ממשח הסוכך. הרג ג' וחסר וסימן ואם ככה את עשה לי. כי הרג תהרגנו ידך תהי' בו. הנה ששון ושמחה הרג. וחד והרג

בעל הטורים

ולמה לא מצתי חן. חסר אלף ואידך גבי איוב ערום יצתי חסר אלף לומר אם לא מצאתי חן בעיניך למה יצאתי מבטן אמי: האנכי. תגין על ההי"א שבה' דברים האב מזכה לבנו ואלו הן, בנוי. בכח. בעושר. בחכמה. בשנים. בנוי שנאמר יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם. בכח שנאמר גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך. בעושר שנאמר נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה. בחכמה שנא' תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ. וכתיב לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך. בשנים. דכתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה. וכשם שהוא מזכה להם כך מחייב אותם בחמשה דברים חילופם דכתיב יחולו על ראש יואב ואל כל בית אביו ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם. זב תחת הכח. שהזיבות מתשת הכח. ומצורע תחת הנוי כי הצרעת מגונה על הבריות. ומחזיק בפלך. בור שאין בו חכמה. ונופל בחרב קצר ימים. וחסר לחם זה עוני תחת העושר. נמצא שהצדיק מזכה לבנו בחמשה דברים. והחייב מחייב אותם בחמשה דברים חילופם:

ספורנו

ויכנו אל בלבבם לשאל אוכל לנפשם: (יא) למה הרעות לעבדך. לשלחני בעל כרחי להוציא העם הזה ממצרים: ולמה לא מצתי הן בעיניך. כשאמרתי שלח נא ביד תשלח: לשום את משא כל העם הזה עלי. וזה עבית כדי לשום את משא כלם עלי כאלו לא היה לך מנהיג זולתי לפהות לבהפו עמי שיהיה טוב להם: (יב) האנכי הריתי. הנה האב יוכל להנהיג את בניו אף על פי שהם חלוקי הדעות וזה כי כלם חושבים אותו לאוהב שישתדל בכל כחו להטיב להם אבל אלה אינם בוטחים בי כלל וחושדים ומנסים לראות מה אעשה בעדם: (יג) מאין לי בשר. הנה אין ספק אצלם שאין לי בשר לתת להם וא"כ כשהם בוכים עלי ואומרים תנה לנו בשר כאלו יש לאל ידי ומעל ידי בכייתם אעשה רצונם אין זה אלא לנסות אם הנהגתי במצותך ומה אשיג מאתך בעדם: לא אוכל אנכי לבדי. וצריך שתשתף עמי אחרים שיבטח העם הזה בהם: (טו) ואם ככה את עושה לי. ואם אתה השלם נמנע משלמות ההנהגה הראויה מאתך ותנהיגם ככה באופן הסר כהנהגת נקבה בשבילי ולכבודי ולא תשתף אחרים עמי כדי שלא לפגום כבודי: הרגני נא הרוג אם מצאתי חן בעיניך. כדי שתוכל למנות

(יד) ומעם לא אוכל אנכי לבדי לא שיעזרוהו הזקנים לתת להם בשר כי מאין להם ועוד אפילו בהיות להם פרנסים רבים לא יתלוננו רק על משה רבינו שהוציאם ממצרים כמנהגם לאמר לו למה העליתנו ממצרים והוא שיתן להם בתפלתו כל משאלותם ותאותם יביא להם אבל חשב משה כי בהיות להם מנהיגים רבים ישככו חמתם וידברו על לבם בתלונותם ואפשר כי כאשר התנבאו הזקנים שנאצל עליהם מן הרוח וידעו העם כי נאמנים הם לנביאים לא יתאספו כלם על משה וישאלו תאותם גם מהם:

(טו) ואם ככה את עושה לי. תשש כחו של משה כנקבה שהראהו הקב"ה פורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן הרגני

רמבן

מוליד הליחות בגוף ויפיג הנפש רוה ואמר בלתי אל המן עינינו שאפי' המזון אשר אנו חיים בו אינגו בידינו שתהיה נפשנו דשנה ושבעה בו אבל נתאוה לו ונשא עינינו אליו בכל עת כי באולי יבא לנו והנה אין כל בלתי תוחלת המן אמר המשל הידוע אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וספר הכתוב כמה מעלות במן ואמר שטעמו כטעם לשד השמן להגיד כי נפש אוכליו לא תיבש כי הוא ילחלח וירוה ותהיה נפש אוכליו כגן רוה וכמוצא מים: (יב) האנכי הריתי את כל העם הזה. על דעת אונקלוס כמו על ברכות הורי כי האב יקרא הורה מפני שנותן ומזמין ההריון יאמר אם אני אביהם או אמם שילדתי אותם. ובעלי הפשט אמרו בהפך האנכי אמם שהייתי בהם הרה ויולדת וכן ותהר את מרים ואת משה שהרתה וילדה אותם או אנכי אביהם שהולדתיהו כמו ויולד נא אביך זה ילדך. וזולתם ואמר כאשר ישא האומן את היונק האב או האם. ועל דעתי הכל מלילה באם וטעמו כמו האנכי הריתי את כל העם הזה ואנכי ילדתיהו והזכיר כן כי האשה תסבול צער גדול הבנים בזכרה מה שסבלה בהם מלידה ומבטן ומהריון ואמר אומן כי הוא אומן לא אמנת:

רשי

זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה : ואל אראה ברעתי . ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב וזה אחד מתקוני סופרים בתורה לכינוי ולתקון לשון : (טז) אספה לי . הרי תשובה לתלונתך שאמרת לא אוכל אנכי לבדי והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצרים ישבו עמהם שנא' (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל אלא באש תבערה מתו וראוים היו לכך מסיני דכתיב (שמות כד) ויחזו את האלהים שנהגו קלות ראש כנושך פתו ומדבר בפני המלך וזהו (שם) ויאכלו וישתו ולא רצה הקב"ה לערבב את השמחה ליתן אבלות במתן תורה ופרע להם כאן : אשר ידעת כי הם וגו'. אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם שנא' (שמות ה) ויכו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן : ולקחת אותם . קחם בדברים אשריכם שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום : והתיצבו שם עמך . כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקב"ה (ספרי) : (יז) וירדתי . זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה : ודברתי עמך . ולא עמהם : ואצלתי . כתרגומו וארבי כמו (שמות כד) ואל אצילי בני ישראל : ושמתי עליהם . למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום : ונשאו אתך . התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנים : ולא תשא אתה לבדך

אבן עזרא

בעיניך : ואל אראה . עוד ברעה שאני בה ואין צורך לתקון הסופרים : (טז) אספה לי . מלה זרה ויתכן שהיתה כן בעבור אות הגרון וכן ערכה לפני התיבה : ושוטריו . כי יש זקנים שבאו בימים ואינם ראוים להיותם שוטרים גם יש שוטרים ואינם זקנים : (יז) וירדתי . הכבוד ירד כאש בתוך הענן : ודברתי אתך שם . וכאשר תשמע את הקול ישמעו גם הם : ואצלתי . כטעם אקח מאשר אצלך ודע כי הרוח כמו החכמה ואם תתן מחכמת ראובן לשמעון לא תחסר חכמת ראובן רק נשארה כאשר

בְּעֵינֶיךָ וְאַל־אֶרְאֶה בְּרָעָתִי׃ פ

טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי־הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ׃

יז וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּי מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אַתָּה

חד מן י"ח מלין ת"ס · ג' · כול' חסר · י"ב בתורה · ג' · ס'

קֳדָמָךְ וְלָא אֶחֱזֵי בְּבִשְׁתִּי׃
טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ קֳדָמַי שַׁבְעִין גֻּבְרָא מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל דִּידַעְתְּ אֲרֵי אִנּוּן סָבֵי עַמָּא וְסָרְכוֹהִי וּתְדַבַּר יָתְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִתְעַתְּדוּן תַּמָּן עִמָּךְ׃
יז וְאִתְגְּלֵי וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ תַּמָּן וַאֲרַבֵּי מִן רוּחָא דַעֲלָךְ וַאֲשַׁוֵּי עֲלֵיהוֹן וִיסוֹבְרוּן עִמָּךְ בְּמַטּוּל עַמָּא וְלָא תְטוּר

בשנאיהם : ואל אראה ברעתי . חד מן י"ח מלין תיקון סופרים וסימן נמסר בריש ספרא דבמדבר סיני : ויאמר ה' אל משה ט' בטעמא נמסר בסדר במדבר סיני : ולא תשא ג' וסימן ולא תשא למקום בעבורם . ולא תשא עליו חטא . ולא תשא אתה לבדך . ונמסר גם

ספורנו

למנות אחרים שעל ידם תהיה הנהגת העם שלמה כמו שאמרו ז"ל (שבת פ' במה בהמה) על שמואל שמת קודם ימיו כדי שתעמוד מלכות בית דוד : ואל אראה ברעתי ברעת

תולדות אהרן אספה לי . יומא כח קדושין לב סנהדרין נג יז : והתיצבו שם . קדושין עו סנהדרין טז לו : וירדתי . עקרים מג פי"א : ונשאו אתך . קדושין עו סנהדרין לו :

בעל הטורים אספה לי שבעים איש. נגד שבעים נפש שירדו למצרים ונגד ע' אומות ונגד שבעים שמות שיש לו להקב"ה ואלו הן . אל אלהים ה' אחד אדון א"ר אהיה אמיץ אמת ארך אפים אהרון שאינו מוסר מלכותו לאחר אמונה אשכול הכפר ברוך בורא גדול גאה גואל גבור דגול יודע ועד זוכר מי חסיד חנון תוקף חסין הכם טוב טהור עיניים ישר יושב סתר כבוד המסתתר נורא נשגב נאזר נוצר חסד נושא עון נושא פשע נושא חטא נוקם נוטר סלה יושב קדם סלה עליון עופר עזוז פודה צור צבי צבאות קדוש קנא קרוב רחום רם ראשון שלא קיבל מלכותו מאחר רב חסד שומר שופט שלטון שר שוכן עד המים תקיף . וע' שמות של ישראל ואלו הן אשת נעורים אילי הצדק אלופים אחים אהובים אום אם אישים . אפרים אדירים אצילים אגוז איומה אגודה בנים בני אל חי בני בכור בחירים בתי ברה בעולה גוי גדול גל נעול גן נעול גפן העמוסים ונשואים זרע קדש חכמים טובים יתומים יקירים ישראל . ישורון יעקב יוסף יהודים ילדי ידידים כלה כנה כרם כהנים משיחים מלכים מעין התום נהלה נדיבים נאוה נער נטע סגולה עליונים ענוים עדה עבדים עברים עמים פדוים פזורים צאן צדיקים קדושים קנוים רבים רעים שבטי יה תמימים . וע' שמות לירושלים . תגין על ס"א דאספה לומר לך שהיו בקיאין ויודעים בה' חומשי תורה : עמך . בגי' יהיה דומין : ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם . כי אני לא אתהרס ולא אתן מרותי עליהם כי אני אמרתי כי אתה לבדך תשא אותם ואתה אמרת לא אוכל לשאת משא כל העם הזה : בשר לך . מי שישא עמך ותתן מרותך עליהם לכן כתיב ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש אבל אלדד ומידד שלא היו מכלל השבעים נאמר בהם ותנח עליהם הרוח פי' הרוח מאת ה' ולא משל משה וכשאמר לו יהושע כלאם אמר מי יתן כל עם ה' נביאים כאלו ששכים בתת ה' את רוחו עליהם ולא כשבעים הזקנים שאצל מרוחו ונתן עליהם :

רמבן

הרגני נא הרוג לשון רש"י . ולא הבינותי זה שכנוי זאת כלפי מעלה הוא ועל דרך הפשט מנהג הלשון הוא גם בזכר את כרוב הממשח הסוכך ועל דרך האמת אם ככה את עושה לי במדת הדין ידבר כמו שאמר ויחר אף ה' בם וכן ואת תדבר אלינו כנוי לאש הגדולה שתדבר דברי השם אלינו ושמענו מפיך ועשינו וכן את כרוב ממשח בכרוב השני ירמוז והמשכיל יבין :

ומעם הרגני נא הרוג שתשאל עלי הורגים בחרב כי טוב מותי אפילו בחרב אדם מחיי בצער הזה . ויתכן שהוא כמו המיתני וכן ואנשיהם יהיו הרוגי מות בחוריהם מוכי חרב מלחמה וכן ופחי בהרוגים האלה :

(טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל . כבר הזכירו רבותינו כי שבעים אומות הן בשבעים לשון ויש לכל אחת מזל ברקיע ושר למעלה כענין שנאמר בדניאל ושר מלכות פרס וכתוב אבל מלכי יון והוא שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואמרו כי פרי החג ירמזו בהם בפרקי רבי אליעזר אמר הקב"ה לשבעים מלכים הסובבים כסא כבודו בואו ונבלבל לשונם ולכן היה המספר ביורדי מצרים שבעים וכוה המספר הזה בשופטי ישראל כי המספר הזה יכלול כל הדעות בהיותו כולל כל הכחות ולא יפלא מהם כל דבר וכן במתן תורה ושבעים מזקני ישראל כי ראוי במספר שלהם הזה שישרה עליהם כבוד השכינה כאשר הוא במחנה העליון כי ישראל צבאות השם בארץ כמו שנעשה ארון וכפורת ומשכן בדמות המשמשין במרום ונעשו הדגלים בדמיון המרכבה אשר ראה יחזקאל להשרות שכינה עליהם בארץ כאשר היא שכינה בשמים והנה משה על גבי שבעים זקנים רמז לישראל שהוא גוי אחד בארץ וקבלו רבותינו כי כל סנהדרי גדולה היושבת בבית השם במקום אשר יבחר לשכנו שם כן יהיה מנינם שבעים והנשיא על גביהם כמשה רבינו והנה הם שבעים ואחד וכן האותיות בשם הגדול המפורש שבעים ושתים כנגד השרים והשם המיוחד שהוא אדון יחיד על כולם ולזה ירמוז הכתוב באמרו אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט כי השכינה עמהם להסכים על ידם ואמר הכתוב עד מתי תשפטו עול כי יזהיר בהם אחרי שהשם הנכבד עמהם בדבר המשפט איך לא תיראו ממנו להטות המשפט כטעם העם המכעיסים אותי על פני ואומר עוד אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם כי מספרכם כמספר שרי מעלה ואדון היחיד ואמרתי שתשבו מושב אלהים בארץ אכן כאדם תמותון כאדם הראשון שגורש ממקומו הנכבד ומת כן תתגרשו מבית השם ותמותו וכאחד השרים של מעלה הייתם ותפלו מן המעלה ההיא וכבר הזכרתי מן הענין הזה בסדר ואלה המשפטים :

(יז) וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי . ענין הכתוב להגיד כי בעת הדבור עם משה יהיה האצילות וממנו הוא וכן אמר במעשה וירד ה' בענן וידבר אליו ולא פירש הכתוב הדבור הזה מה היה כאשר הוא כתוב בכל התורה שיאמר אחרי כן מה אמר ומה דבר ה' כי הענין בכאן כי הזקנים אשר אמר בהם שהתנבאו לא שמעו דבור מפי השם ולא נראה להם במראה או בחלום אבל השם מדבר עם משה ומאצילות רוח משה הם יודעים הנבואה ההיא וזה טעם ויתנבאו ולא יספו שלא יספו להתנבאות מעצמם אבל בנבואה שאמר השם למשה כה לבדה התנבאו . וזה טעם ואצלתי שאניח אצלי מן הרוח אשר אני שם עליך ושמתי עליהם ואין זה כענין שנאמר ונתת מהודך עליו כי אצילות בכל מקום לשון עכוב אצלו כלשון וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם הלא אצלת לי ברכה וכן על כן נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ שנשאר אצלם מהאלשכות התחתונות והתיכונות מהארץ שלא יאכלו המתיקים מהנה בעליונות וכן ואל אצילי בני ישראל הנשארים והפרושים מהם שנאצלים אל עצמן מכלל המון העם או שנקראים כן הגדולים שהכל באים אצלם והמעתיקים מן הלשונות אמרו אצילות על יציאת כח מן הכחות מאת הבורא ומתפשט על הנברא ואומרים בנפש אצולה מרוח הקדש כי הוא אצלם לשון המשכה ואיננו נכון אצלי כי האצילות יהיה המשכה או הנחה והפרשה אבל הנותן על המקבל ואונקלוס יעשה בו שני פנים תרגם כאן וארבי וכן ואל אצילי ולרברבי ותרגם הלא אצלת לי ברכה שבקת נראה שדעתו באצילות שהוא ענין המשכה או מאציל הנותן על המקבל ויאמר בכאן אמשיך מאשר אצלך מן הרוח הנבואה ושמתי עליהם ונאמר עוד על ההמשכה שימשוך הנותן אצלי מן הדבר הנתון וישאר עמו וזה טעם הלא אצלת לי ברכה שמשכת לי אצלך אחת מן הברכות לברכני בה ועל הכלל בזקנים כי אין נבואתם רק מן הרוח אשר ידבר במשה וממנו הוא להם ולפיכך אמרו במדרש במדבר סיני רבה משל לאדון שמסר פרדס לשומר ונתן לו שכר השמירה אחר זמן אמר לו השומר איני יכול לשמרו כלו לבדי הבא עוד אחרים שישמרו עמי אמר לו האדון נתתי לך הפרדס שלי לשמרו וכל פירות שמירתו נתתיו לך ועכשיו אתה אומר הבא עוד אחרים שישמרו עמך הריני מביא אחרים שישמרו עמך והוי

יודע

אבן עזרא

כאשר היה והמשל בנר : (יח) התקדשו . כמלה לשבח ולגנאי לשון התקדש וכן היקדש שהוא לשון טומאה : (יט) ולא יומים . כפל : חמשה ימים . כנגד אצבעות היד האוכלים : עשרה . כפל בשתי ידיו גם עשרים כמשל האומרים יאכל כל מה שיאכל באצבעות ידיו ורגליו : (כ) חדש ימים . פירשתיו שישוב ערך הלבנה באורה כאשר היתה וכן שנתים ימים . וטעם מאפכם . כי הריח באף ויצא הריח ממנו ולא ימצא : לזרא . באל״ף תחת ה״א כמו קראן לי מרא כי אותיות אהו״י מתחלפין וטעם לזרא הוא דבר זר נתעב לתולדת שלא הרגיל אדם בו : (כא) שש מאות אלף רגלי . ואין צורך להזכיר הפחותים . ורבים פירשו זאת הפרשה לטעמים רבים יש אומרים כי משה

רשי

לבדך . (ספרי) הרי תשובה למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי : (יח) התקדשו . הזמינו עצמכם לפורענות וכן הוא אומר (ירמיה יב) והקדישם ליום הרגה : (כ) עד חדש ימים . זו בכשרים שמתמלין על מטותיהן ואחר כך נשמתן יוצאה . וברשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם כך היא שנויה בספרי אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים יום והכשרים הבשר עודנו בין שניהם: עד אשר יצא מאפכם . כתרגומו דתקוצון ביה יהא דומה לכם כאילו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף : והיה לכם לזרא . (ספרי) שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי שיש לשון שקורין לחרב זרא : את ה׳ אשר בקרבכם . אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם לא גבה לבבכם ליכנס לכל הדברים הללו : (כא) שש מאות אלף רגלי . לא חש למנות את הפרט שלשת אלפים היתרים . רבי משה הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים : (כב) הצאן ובקר ישחט . (ספרי) זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן ובקר הכל כמשמעו מי מספיק להם כענין שנא׳ (ויקרא כה) ומצא כדי גאולתו ואיזו קשה זו או (במדבר כ) שמעו נא המורים אלא לפי שזו לא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו וזו של מי מריבה ביתה בגלוי

תרגום אונקלוס

את בלחודך : יח ולעמא תימר אזדמנון למחר ותיכלון בסרא ארי בכיתון קדם יי למימר מאן ייכלינגא בסרא ארי טב לנא במצרים ויתן יי לכון בסרא ותיכלון : יט לא יומא חד תיכלון ולא תרין יומין ולא חמשא יומין ולא עסרא יומין ולא עסרין יומין : כ עד ירח יומין עד דתקוצון ביה ויהי לכון לתקלא חלף דקצתון במימרא דיי דשכינתיה שריא ביניכון ובכיתון קדמוהי למימר למא דנן נפקנא ממצרים : כא ואמר משה שית מאה אלפין גברא רגלאה עמא די אנא ביניהון ואת אמרת בסרא אתן להון ויכלון ירח יומין : כב העאן ותורין יתנכסון

תורה

לבדך : יח ואל־העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני יהוה לאמר מי יאכלנו בשר כי־טוב לנו במצרים ונתן יהוה לכם בשר ואכלתם : יט לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא ׀ חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום : כ עד ׀ חדש ימים עד אשר־יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען כי־מאסתם את־יהוה אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים : כא ויאמר משה שש־מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים : כב הצאן ובקר ישחט להם ומצא

ס״ | כ״ז בטעם פר. ג׳ | ג׳ פסו׳ דמיין לא ודי׳ ולא. ל׳ וכ״כ. ס׳ ג׳ מ״ל וכ׳ חסר | ל׳. ל׳ וכתיב א׳ | ב׳ בטעם כספ׳ וי׳ כס׳ כפלוגי | ס׳ דמטעין ביה ספרי | ל׳ ר״פ

בסדר וארא : **לא יום אחד** הא׳ לון חד מן ג׳ פסוקים דמיין אית בהון לא ולא ולא ולא וסים; לא יום אחד תאכלון ולא לא האבה לו ולא תשמע אליו : והיה כי תרבו ופרית׳ : **ויאמר משה** ב׳ בטעם זרקא וסי׳ שש מאות אלף רגלי . בזאת תדעון כי ה׳ שלחני : **להם** ה׳ דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסי׳ בשר אתן להם . ומרתם מהוץ לעיר ׳ יניח ה׳ לאחיכם דאוריתא וחברו דיהושי׳

תולדות אהרן עד חדש ימים. יומא עה תענית כט מגלה ה כתובות נז נזיר ה (שם כה) : ויאמר משה . סוטה יב : הצאן ובקר : חולין יז כז :

בעל הטורים לזרא. באל״ף שמצאו בו כל מיני טעמים חוץ מאי׳ והוא טעמו של לחם. לזרא בגי׳ לחולי מעוש:

ספורנו

ברכ׳ת הסרון ההנהגה המסובבת בנגלוי כי זה יהיה קשה עלי מן המות : (יז) ונשאו אתך . אחר שיהיו מוחזקים גם הם לנביאים יבטחו העם בהנהגתך בראותם הזקנים עמך ומסכימים במעשיך : (כ) והיה לכם לזרא . שתאכלו ממנו עד שיוליד בכם ניזהר מהגיא כמו שהעיד באמרו ובהורי ישראל הכריע . למה זה יצאנו ממצרים . בהיו לנו שם מיני מאכל רבים לא מן בלבד : שש מאות אלף רגלי . ויצטרך רב בשר להשביעם . ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים . ואם כן יהיה הבשר שתתן להם רב מאד כאמרו וימטר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף מכל מקום : (כב) הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם . איך יספיק זה להסיר תלונותם מאחר שאינם שואלים בשר אלא כדי לנסות כאמרו וינסו אל בלבבם הלא אין ספק שכמו שנסו בזה ינסו במאכלים זולת זה לאין תכלית ואתה לא תסיר את בחירתם כאמרם

רמבן

יודע שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי אלא מתוך שכר שנתתי לך משם הם נוטלין שכרן כך אמר לו הקב״ה למשה אני נתתי לך רוח ודעת לפרנס את בני ולא הייתי מבקש אחר כדי שתתייחד אתה באותה השמירה ועכשיו אתה מבקש אחר תדע שמשלי אינן נוטלין כלום אלא ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ואעפ״כ לא חסר משה כלום ע״כ במדרש והקרוב אלי כי כל ימי הזקנים נעשה להם כן שידעו בכל מה שיצוה השם לישראל כיד משה בצרכי שעתם והמקרים אשר יבא להם במדבר וזה טעם ונשאו אתך במשא העם כי כל מה שיאמר משה לעם ידעו הם ויתנבאו בהם לעם כל אחד בשבטו ומפני זה לא ישא משה לבדו תלונותם :

(יט) **לא** יום אחד תאכלון. שיעורו לא יום אחד תאכלו ולא יומים בלבד וכמוהו לא אחד ולא שתים שאינם אחת ושנים בלבד ועל דעתי האוכל והעושה דבר ימים רבים רצופים איננו נקרא אוכל ועושה יום אחד וכן האוכל שלשים יום רצופים אינו נקרא אוכל עשרים יום או שיהיה האחד נמשך לא יום אחד תאכלו ולא יומים ועשרה ועשרים יום אחדים רק חדש שלם והנה נתן להם תאותם בבשר ולא בדגה ובירקות כי עיקר שאלתם אשר יבכו עליו תנה לנו בשר . וטעם עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא שיתן להם בשר הרבה ויאכלו ממנו כל החדש לרוב מאד עד שיקוצו בו ויהיה להם לדבר נתעב וזר שאיננו נאכל ועל דרך הפשט כן היה כי ביום הראשון הוכו מכה רבה ומתו העם המתאוים תחלה הם האספסוף אשר בקרבו גם בני ישראל הנזכרים תחלה שאמרו מי יאכילנו בשר ושאר כל העם אשר בכו אחרי כן למשפחותם איש פתח אהלו אכלו ממנו חדש ימים :

(כ) **והיה** לכם לזרא . שזרקו החמרים אשר נשארו להם ממנו וכן אמר המזמור וימטר עליהם כעפר שאר ויאכלו וישבעו מאד ותאותם יביא להם לא זרו מתאותם עוד אכלם בפיהם וגו׳ ואף ה׳ עלה וגו׳ כי קצתם אכלו וישבעו מאד ובעלי התאוה לא נפרדו מתאותם כלל כי בעוד אכלם בפיהם עלה בהם אף ה׳ ואין מדרשו של רבי שמעון ושל רבי יהודה הנשיא נאותין ללשון הכתוב בעבור שאמר עתה תראה היקרך דברי אם לא ומדרשו של רבי עקיבא שאמר דברים כמשמען מי מספיק להם הוא משמעות הכתוב באמת והוא דעתו של אונקלוס אבל ענין בעצמו תמה כמו שאמר רבי שמעון מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק להם ועוד כי כלם ראו כבר נפלאות גדולות מזו ור״א תירץ כי משה היה חושב שלא יחדש השם מופת כי אם להצדיק נביאו וגם זה איננו נכון בעיני כי כבר עשה עמהם כזה בשליו ראשון וכן במים וכמן כי כולם על תלונותם נתנו להם והנכון אצלי כי כאשר יעשה השם אותות ומופתים לישראל חסד הם מאתו וכולן לטוב להם כי טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו זולתי כאשר יצא הקצף על עוברי רצונו שיעשה עמהם באף ובמדת הדין לרעה גמורה והנה אין בנסים רק טובה גמורה שלימה ברחמים או נקמה במדת הדין אבל עתה כשאמר לו שיתן להם שאלתם ויאכלו בשר עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא ידע משה רבינו שלא יהיה אות מאת השם לברכה להם בשר כאשר נתן להם דגן שמים כענין שאמרו חכמים אין דבר רע יורד מן השמים ועוד כי כל הנסים יודיעם למשה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הנני עומד לפניך שם על הצור אבל בכאן שאמר לו ואל העם תאמר התקדשו למחר ולא הודיעו הבין משה שלא יהיה זה בנס מאתו יתברך ועל כן שאל בתמיה מה יעשה להם כדרך כל הארץ אם ישחט להם צאן ובקר מכל סביבותיהם לא יספיק להם ואם יאסף להם כל דגי הים אשר במקום הוא הקרוב להם לא יספיק להם והשם השיבו כי אין יד השם קצרה לתת להם שאלתם גם כדרך המקרים **וזה** טעם

רשי

בגלוי לפיכך לא זוסף לו הכתוב. רבי שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך מי שכתוב בו (שם יב) בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק לנו אלא כך אמר לפניו שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהי אכילה זו מספקתן עד עולם וכי שבחך הוא זה אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת: (כג) עתה תראה היקרך דברי. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על הטפל מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם סופן לדון אחריך אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה יאמרו דקה בקשנו ואם אתה נותן להם דקה יאמרו גסה בקשנו חיה ועוף בקשנו דגים וחגבים בקשנו אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי אמר לפניו הריני הולך ומפייסן אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך הלך משה לפייסן (זה קאי גם לרש"י לעיל) אמר להם היד ה' תקצר הן הכה לכם צור ויזובו מים וגו' הגם לחם יוכל תת אמרו פשרה היא זו אין בו כח למלאות שאלתנו וזהו שנא' ויצא משה וידבר אל העם כיון שלא שמעו לו ויאסף שבעים איש וגו': (כה) ולא יספו. לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו כך מפורש בספרי ואונקלוס תרגם ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם: (כו) וישארו שני אנשים. (ספרי) מאותן שנבחרו אמרו אין אנו כדאי לגדולה זו: והמה בכתובים. במבוררים שבהם לסנהדרין ונכתבו כלם נקובים בשמות ועל ידי גורל לפי שהחשבון עולה לי"ב שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד מה עשה נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק ובירר מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי מי שעלה בידו זקן נתקדש מי שעלה בידו חלק א"ל המקום לא חפץ בך: (כז) וירץ הנער. י"א גרשום בן משה היה: (כח) (מבחריו. אלו היה נקוד מִבַּחֲרָיו בפתח אז היה פתרונו אחד מבחוריו. עכשיו שנקוד מִבְּחָרָיו משמע שהיה משרת משה מנערותו על כן מתורגם מעולמותיה): כלאם. הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם (סנהדרין ו). דבר אחר תנם אל בית הכלא (ספרי) לפי שהיו מתנבאים

אבן עזרא

משה אמר מה שיאמרו לו ישראל בעת שישאלו מה הוא הבשר והתשובה שיאמר להם אין לכם צורך לשאול: (כג) היד ה' תקצר. ולא אדע למה הצרה הזאת רק הדבר כמשמעו כי משה לא ידע כי השם יחדש אות או מופת כי אם להצדיק נביאו כאשר אפרש: (כב) ומצא להם. כדברי המתרגם ארמית ומה שכבד דרש קדמונינו במלת ישחט על הבהמה ויאסף על הדג: היקרך. כמו ויקר מקרה: (כד) ויצא משה. מאהל מועד: (כה) ויאצל. על דעתי מהבנין הכבד הנוסף. ווי"ו ויתנבאו כפ"א רפה בלשון ישמעאל: ולא יספו. פעם שנית וכן קול גדול ולא יסף ולא יסף עוד לדעתה ואין מדקדוק הלשון להיותו מגזרת פן תספו בכל חטאתם אמרו חכמים ז"ל שלקח משה מכל שבט ששה והנה שנים ושבעים ובעבור שאמר לו השם שבעים איש הניח השנים וזה נכון: (כו) והמה בכתובים. בתחלה: ולא יצאו. ממחנה ישראל אל אהל מועד: (כז) וירץ הנער. הה"א הוא הנודע לשרת משה חוץ מיהושע כי שרות יהושע איננו כשרות כל נער: (כח) מבחוריו. יש אומרי' שפירושו מבחרותו והטע' שלא אמר כדברי זקן ויש מדקדקים מבחוריו עם משרת משה והטעם ששרת אותו מיום שהיה בחור וזה איננו נכון כי זה המעשה היה בשנה השנית והנכון בעיני שהוא מבחוריו הוא מהמובחרים לשרת משה כי אחרים יש עמו ודע כי מלת בחור בלשון רבים פעם תשתנה ופעם לא תשתנה וכן מלת סרים אולי הם שני משקלים: כלאם. נפתח הלמד בעבור אות הגרון הבא אחריו. ונפתחה ה"א

תורה

לָהֶם אִם אֶת־כָּל־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף
לָהֶם וּמָצָא לָהֶם: פ
כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲיַד
יְהוָה תִּקְצָר עַתָּה תִרְאֶה הֲיִקְרְךָ
דְבָרִי אִם־לֹא: כד וַיֵּצֵא מֹשֶׁה
וַיְדַבֵּר אֶל־הָעָם אֵת דִּבְרֵי יְהוָה
וַיֶּאֱסֹף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם
וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל:
כה וַיֵּרֶד יְהוָה ׀ בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו
וַיָּאצֶל מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן
עַל־שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי
כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא
יָסָפוּ: כו וַיִּשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי־אֲנָשִׁים ׀
בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד ׀ אֶלְדָּד וְשֵׁם
הַשֵּׁנִי מֵידָד וַתָּנַח עֲלֵהֶם הָרוּחַ
וְהֵמָּה בַּכְּתֻבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֹהֱלָה
וַיִּתְנַבְּאוּ בַּמַּחֲנֶה: כז וַיָּרָץ הַנַּעַר
וַיַּגֵּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמַר אֶלְדָּד וּמֵידָד
מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה: כח וַיַּעַן
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה
מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה
כְּלָאֵם: כט וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה

תרגום

להון היספקון להון אם ית כל נוני ימא יתכנשון להון היספקון להון: כג ואמר יי למשה המימרא דיי יתעכב כען תחזי היערעינך פתגמי אם לא: כד ונפק משה ומליל לעמא ית פתגמיא דיי וכנש שבעין גברא מסבי עמא ואקים יתהון סחור סחור למשכנא: כה ואתגלי יי בעננא ומליל עמיה ורבי מן רוחא דעלוהי ויהב על שבעין גברא סביא והוה כד שרת עליהון רוח נבואה ומתנבן ולא פסקין: כו ואשתארו תרין גברין במשריתא שום חד אלדד ושום תנינא מידד ושרת עליהון רוח נבואה ואינון בכתיביא ולא נפקו למשכנא ואתנביאו במשריתא: כז ורהט עולימא וחוי למשה ואמר אלדד ומידד מתנבן במשריתא: כח ואתיב יהושע בר נון משומשניה דמשה מעולמותיה ואמר רבוני משה אסרינון. כט ואמר ליה משה הקנאתי

מסורה

פי' · ב' · ל' · ז' ס"פ י"ג · פ · ד' וכל דס"י דכוו' כמ"ו · ל' ויתיר א' · ב' · ל' וא' ישארו · ד' בתורה · ב' · ב' התנה חסר י"ג · ב' בכים ח' · ל' · מ' כתו'. ב'. ל' וא' מידד · פ · ל' וחסר · ל'

ועתה הניח ה': היד ב' וסימן היד ה' תקצר. היד יואב אתך: דברי י"ג וסימן היד ה' תקצר. ומרוע הקלתני. ויען איש ישראל את איש. הבית הזה אשר אתה בונה. ויאמר אליהו התשבי. כן יהיה דברי אשר יצא מפי. ואת כל אלה ידי עשתה. ויאמר ה' אלי היטבת. הלוא כה דברי כאש נאם ה'. הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר ב' בו. כי כה אמר ה' לפני מלאת לבבל. ויתפלל אל ה' ויאמר אנה ה' דיונה. אחרי דברי לא ישנו: אם לא ז' ס"פ וסימן נמסר בסדר חיי שרה: כנוח ב' וסימן כנוח עליהם הרוח. כפות רגלי הכהנים: עלהם י"ג חסר נמסר בסדר ויגש: האהלה ח' וסימן נמסר בשפטים סימן ד' גבי יעל וסיסרא:

תולדות אהרן ויתנבאו. סנהדרין יז: וישארו. שם: מתנבאים. שם: ויען יהושע. ערובין פ"ג סנהדרין יז:

בעל הטורים אם את כל דגי הים יאסף להם. פי' ימות להם לשון ויגוע וימת ויאסף וזהו באסיפה בעלמא סגי להו: כנוח ב' במסרה. וידי כנוח עליהם הרוח ואידך כנוח כפות רגלי הכהנים לומר לך שנחה עליהם השכינה כמו על הארון: ותנח ב' במסרה. בפרשת נח: מתנבאים. קרי ביה מת נביאם שהיו אומרים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ: מתנבאים נוטריקון מש"ה תנו"ח נפש"ו בנ"ן אלהי"ם יהוש"ע מכני"ס:

רמבן

טעם היקרך דברי אם לא ואמר היד ה' תקצר בלשון ויין מלכות רב כיד המלך ולא אמר ה' הממני יפלא כל דבר כי לא יעשה זה במופת וכן היה שנסע רוח מאת השם כמנהגו של עולם לא רוח יש חזק מאד ולא רוח קדים עזה כאשר יזכיר במופתים אבל רוח סתם כנהוגים ויגז שלוים מן הים לא שנבראו עתה בעבורם ואין בדבר חידוש מטבעו של עולם ועוד שכבר היה להם כן ולא חידש עתה רק שיהיו שלוים רבים מאד:

(כח) **אדני** משה כלאם. הטעם בזה כי משה דבר אל העם את דברי ה' כי הוא יאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על המתיצבים עמו באהל מועד והנה אלה אשר לא יבאו אל האהל ועושים עצמן מכלל הנאצלים כממרים בדבריו ולכך אמר לו כלאם כי אולי רוח שקר בפיהם או רוח רעה מבעתם

ספורנו

כאמרם ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: (כג) היד ה' תקצר. מלמלאות דרך שימאסו כל מאכל תאוה כאמרו עד אשר יצא מאפכם: עתה תראה היקרך דברי. תראה שיקרה זה שיאכלו מן הבשר בהמשכם בבחירתם אחר התענוג עד שיצא מאפם וימאסו בו מבלי שאסיר בחירתם כלל כי אמנם יוכלו לשוב בתשובה מאהבה ומיראה אם ירצו כאמרו ידעתי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה: (כח) אדוני משה כלאם. שחשב

אבן עזרא

ה"א המקנא והיה ראוי להיותו בשוא ובפתח ובעבור היותו תחת המ"ס שוא נע ושני שואים נעים לא יתחברו לעולם. ומלת מי יתן. כשואל חפץ בדבר כאומר מי יתן לי זאת השאלה והחפץ: (ל) ויאסף משה. הלך בלווי עם הזקנים לחלוק להם כבוד: (לא) ורוח נסע. יום שני: ויגז. כרת כמו גזי נזרך ומגזרתו גז לאנך. וטעם ויגז. שהיו בשפת הים רבים כחול והנה גזז מהם ומלת ויגז מפעלי הכפל כמו ויחם בשר הילד: ויטש. כמו ויפרוש והטעם כדבר נטוש אין כח בו לסור וכן והנם נטושים על פני כל הארץ: סביבות המחנה. בלבד גם הטע' שהיה כאמתים בכל מקום גבוה או שפל: (לב) וישטחו. כמו ויפרשו וכן שטחתי אליך כפי ואם הם שני בניינים: (לג) מכה רבה. דבר היה: (לד) ויקרא. הקורא או משה: קברו. הקוברים כמו ויאמר ליוסף: (לה) נסעו העם חצרות. אל חצרות דרך קצרה. וטעם ויהיו בחצרות. דבק עם ותדבר מרים כי בעבורה ישבו שם כי כן כתוב: (א) ותדבר מרים. היא דברה גם אהרן הסכים או החריש על כן נענש. וטעם ותדבר עם בי"ת דרך נגלוי כמו וידבר העם באלהים גם ימצא לשבח גם בדרך נבואה

יש

תרגום

את מקני לי רעינא פון דיהון כל עמא דיי נביאין ארי יתן יי ית רוח נבואתיה עליהון: ל ומתכניש משה למשריתא הוא וסבי ישראל: לא ורוחא נטל מן קדם יי ואפרח שליו מן ימא ורמא על משריתא כמהלך יומא לכא וכמהלך יומא לכא סחור סחור למשריתא וכרום תרתין אמין על אפי ארעא: לב וקם עמא כל יומא ההוא וכל ליליא וכל יומא דבתרוהי וכנשו ית שליו דאזער כנש עשרא דגורין ושטחו להון שטוחין סחור סחור למשריתא: לג בסרא עד כען בין שניהון עד לא פסק ורוגזא דיי תקיף בעמא וקטל יי בעמא קטול סגי לחדא: לד וקרא ית שמא דאתרא ההוא קברי דמשאלי ארי תמן קברו ית עמא דשאילו: לה מקברי דמשאלי נטלו עמא לחצרות והוו בחצרות: א ומלילת מרים ואהרן במשה על עיסק אתתא שפירתא

מקרא

המקנא אתה לי ומי יתן כל־עם יהוה נביאים כי־יתן יהוה את־רוחו עליהם: שביעי ל ויאסף משה אל־המחנה הוא וזקני ישראל: לא ורוח נסע מאת יהוה ויגז שלוים מן־הים ויטש על־המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה וכאמתים על־פני הארץ: לב ויקם העם כל־היום ההוא וכל־הלילה וכל ׀ יום המחרת ויאספו את־השלו הממעיט אסף עשרה חמרים וישטחו להם שטוח סביבות המחנה: לג הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף יהוה חרה בעם ויך יהוה בעם מכה רבה מאד: לד ויקרא את־שם־המקום ההוא קברות התאוה כי־שם קברו את־העם המתאוים: לה מקברות התאוה נסעו העם חצרות ויהיו בחצרות: פ

יב א ותדבר מרים ואהרן במשה על־אדות האשה הכשית

ב' בטעם והסירה את אבימלך. ג' ... מ"ל. ב' ר"פ כל איש ישראל. ס' בקריי'. ב' בכ' לוש'. ב' כ"כ. ב' כל הארץ. ל'. ב' מ"ל בתורה. ל'. ס'. ט' פסוקים כל וכל וכל. ל' וחד כל יום. ו' בקריי' ספ' השליו קרי. ג' ל' מ"ל. ל' ומ"ל בתורה וכל. קריי' דכוו' כמג"ה אלישע. ס'. ד'. מ"ל. ב'. מ"ל. ל' ומסר ו'.

רשי

מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ: (כט) המקנא אתה לי. הקנאתי אתה מקנא: לי. כמו בשבילי כל לשון קנאה אדם הנותן לב על הדבר או לנקום או לעזור אנפרמנ"ט בלעז חוזו בעובי המשא: (ל) ויאסף משה. מפתח אהל מועד: אל המחנה. נכנסו איש לאהלו: ויאסף. לשון כניסה אל הבית כמו (דברים כב) ואספתו אל תוך ביתך ואב לכלם (תהלים לט) יצבור ולא ידע מי אוספם מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו (ספרי): (לא) ויגז. ויפריח וכן (תהלים צ) כי גז חיש וכן (נחום א) נגוזו ועבר: ויטש. ויפשט כמו (שמואל א ל) והנם נטושים על פני כל הארץ (יחזקאל כט) ונטשתיך המדברה: וכאמתים. פורחות בגובה עד שהן כנגד לבו של אדם כדי שלא יהא טורח באסיפתן לא להגביה ולא לשחות (ספרי): (לב) הממעיט. מי שאוסף פחות מכלם העצלים והחגרים אסף י' חמרים: וישטחו. עשו אותן משטיחין משטיחין: (לג) טרם יכרת. כתרגומו עד לא פסק. ד"א אינו מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה: (א) ותדבר. (ספרי) אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר (בראשית מב) דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות. ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר (שם יט) ויאמר אל נא אחי תרעו ויאמר שמעו נא דברי כל נא לשון בקשה: ותדבר מרים ואהרן. (ספרי) היא פתחה בדבור תחלה לפיכך הקדימה הכתוב תחלה ומנין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה קל וחומר למספר בגנותו של חבירו: האשה הכשית. (שם) מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל

מסורה

נביאים ג' מלאים וסי' המקנא אתה לי. בהכרת איזבל. וגם נביאים העמד' דעזרא: ויאסף ב' מלרע וסי' ויאסף משה אל המחנה. ויאסף כל איש ישראל: ויגז ב' בתרי לישנא וסי' ויגז שלוים מן הים ויטש על. ויגז את ראשו: על פני הארץ ה' חסר כל. וסי' וכאמתי'. אנכי עשיתי את השטים. ואנשי המיר יבדילו. הבונה בשמים. עשה עש כסיל. ושארא על פני כל הארץ: ויאספו יו"ד פתחי' וסימן בלשון ארמי סביא סלויא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא. ופירושא דלהון בלשון הקדש בסדר שמות: חמרי' ג' ב' חסר וא' מלא וסימן ויצברו אתם חמרם חמרם ב' בו וחסר. הממעיט אסף עשרה חמרים סי"ל: סביבות ב' מלאים בתורה וסי' ורוח נסע מאת ה'. ויקם העם כל היום ושארא סביבת כתיב וכל נביאים וכתובים מלאים בסי"א חסר וסימן ורכב אש סביבת אלישע: ואף ה' ל' והוא חד מן מ' מלין מן א' א' קדמ' נסי' ו"ו ותניינא קרחא וסי' במס' רבתא: רבה מאד. ה' וסימן הבשר עודנו בין שניהם. והיה כל נפש חיה. תחיה דגתם כדגת הים הגדול. נחשת רבה מאד דד"ה. ויהי מקנהו שבעת דאיוב: ויקרא את שם המקום ד' בלישנא וסימן לוז שם העיר. אשר דבר אתו שם. המקום ההוא קברות התאוה. עמק ברכה כי שם ברכו את ה'

תולדות אהרן מי יתן. שם: ורוח נסע. מליעא פו: ויאספו את השליו. חולין ו כז: וישטחו. יומא עה: הבשר עודנו. שם:

בעל הטורים ויגז ב' במסרה. ויגז שלוים. ואידך ויגז ראשו באיוב. זה שיש במדרש יותר ממה שהרג בהם השליו עי' אכילה הרג בהם עי' ירידה ונפילה שנפל על ראשם כמו שנאמר באיוב ויגז ראשו וזהו מתאבל על בניו שנפל עליהם הבית כך בכאן היו מתאבלים על אותם שמתו מנפילת השליו. כתיב שלוים וקרינן שלום שלוים לצדיקים ושלוים לרשעים שהיו להם כקוצים: המתאוים ב'. כי שם קברו את העם המתאוים בוי המתאוים יום ה' לנס כי שם קברו את העם המתאוים: כושית. בגי' יפת מראה:

ספורנו

שחשב שלא יצאו האהלה להראות שיתנבאו בלתי אצילות ממשה רבינו: (כט) כי יתן ה' את רוחו עליהם. בלתי אצילות מאתי: (לא) מן הים. מים סוף שהיה דרומי להם וזה כי עברו השלוים את הים מקצות הדרום: (לב) הממעיט אסף עשרה חמרים. כי כלם היו תאבים לאכול מהם הרבה מאד: (לג) הבשר עודנו בין שניהם. שלא הגיע עדיין לגבול שימאסו בו. טרם יכרת. שלא הגיע עדיין זמן חדש ימים שהוגבל לו. ויך ה' בעם. במתאוים מהם שאלו הבשר לנסות ולקץ בנסיונם כי לא אמר ואכלו חדש ימים אלא על הבוכים בלתי מתאוים שאמרו למה זה יצאנו ממצרים והם נכו בחלייהם כאמרו והיה לכם לזרא: (לה) ויהיו בחצרות. שהו שם איזה זמן כמו וישבו שם כעפר שנים. ויהיו שם כאמר לוני ה'. אמר כי באותו הזמן שהתעכבו שם קרה שדברה מרים במשה ובהיות אז אהל מועד חוץ המחנה הזמין הא-ל יתברך

רמבן

והנה צריכין לשומם בבית הכלא כאיש משוגע ומתנבא ומשה בענותנותו השיב ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם כי השם נתן עליהם רוחו מבלתי אצילות הרוח שעליו מי יתן ויהיה זה בכל העם. אבל מדברי רבותינו נראה כי היה המנהג בישראל שלא יתנבא אדם בעתידות במקום נביא גדול ממנו אבל הולכים אחריו כתלמידיו והם בני הנביאים כך אמרו בסנהדרין בשלמא למאן דאמר משה מת היינו דקאמר יהושע אדני משה כלאם אלא למאן דאמר על עסקי שליו אמאי כלאם דהוה ליה כמורה הלכה לפני רבו וכן למאן דאמר על גוג ומגוג נתנבאו וכך הזכירו עוד בענין דבורה במסכת מגלה ומשה אמר כי הוא הרב שמחל על כבודו ומתאוה ושמח בכך. ובתרגום ירושלמי ראיתי שאמר בכלהם מנע מנהון רוח קודשא פסקו מלשון

הנה

אֲשֶׁר לָקָח כִּי־אִשָּׁה כֻשִׁית
לָקָח׃ ב וַיֹּאמְרוּ הֲרַק אַךְ־בְּמֹשֶׁה
דִּבֶּר יְהוָה הֲלֹא גַּם־בָּנוּ דִבֵּר
וַיִּשְׁמַע יְהוָה׃ ג וְהָאִישׁ מֹשֶׁה
עָנָו עניו קרי מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס ד וַיֹּאמֶר
יְהוָה פִּתְאֹם אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל־מִרְיָם צְאוּ שְׁלָשְׁתְּכֶם אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלָשְׁתָּם׃
ה וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד
פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם
וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם׃ ו וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־
נָא דְבָרָי אִם־יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם יְהוָה
בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם

דִנְסִיב אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירְתָּא דִנְסִיב רְחֵיק׃ ב וַאֲמָרוּ הַלְחוֹד בְּרַם בְּמֹשֶׁה מַלֵּיל יְיָ הֲלָא אַף עִמָּנָא מַלֵּיל וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ׃ ג וְגַבְרָא מֹשֶׁה עִנְוְתָן לַחֲדָא מִכֹּל אֱנָשָׁא דְעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ ד וַאֲמַר יְיָ בִּתְכֵּיף לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וּלְמִרְיָם פּוּקוּ תְלָתֵיכוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפַקוּ תְּלָתֵיהוֹן׃ ה וְאִתְגְּלִי יְיָ בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָם בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם וּנְפַקוּ תַּרְוֵיהוֹן׃ ו וַאֲמַר שְׁמַעוּ כְעַן פִּתְגָמַי אִם יְהוֹן לְכוֹן נְבִיאִים אֲנָא יְיָ בְּחֶזְוָין אֲנָא מִתְגְּלֵי לְהוֹן

ל׳ חסר ו׳ · ל׳ בטעם בתור׳ ל׳ · ס׳ בטעם בספרא · כול׳ חסר במ״א (עי׳ מבין חדו׳) . ל׳ · ל׳ · כול׳ מ״ל במ״א חסר · י״ג · ל׳ · ב׳ ובספרו גירו . ל׳

תולדות אהרן והאיש משה . ברכות נד יומא עה נדרים לח : ויאמר ה׳ פתאום . כריתות ט : במראה . עקרים מ״ג פ״ט ופי״ט : בחלום . ברכות נה חגיגה ה :

רשי שהכל מודים בשמרותו של כושי : כושית . בגמטריא יפת מראה : על אודות האשה . על אודות גירושיה : כי אשה כושית לקח . מה ת״ל אלא יש לך אשה נאה ביופיה ואין נאה במעשיה ולא ביופיה אבל זאת נאה בכל : האשה הכושית . על שם נויה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה : כי אשה כושית לקח . ועתה גרשה : (ב) הרק אך . עמו לבדו דבר ה׳ : הלא גם בנו . ולא פירשנו מדרך ארץ : (ג) עניו . שפל וסבלן : פתאום . נגלה עליהם פתאום והם טמאין בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבוע לדבור : (ד) צאו שלשתכם . מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד מה שא״א לפה לומר ולאזן לשמוע : (ה) בעמוד ענן . (שם) יצא יחידי שלא כמדת מלך . מלך כשהוא יוצא למלחמה יוצא באוכלוסים וכשיוצא לשלום יוצא במועטין ומדת הקב״ה יוצא למלחמה יחידי שנא׳ (שמות טו) ה׳ איש מלחמה ויוצא לשלום באוכלוסין שנא׳ (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן : ויקרא אהרן ומרים . שיהיו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור : ויצאו שניהם . ומפני מה משכן והפרישן ממשה לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו וכן מצינו בנח שלא בפניו נאמר (בראשית ו) איש צדיק תמים ובפניו נאמר (שם) כי אותך ראיתי צדיק לפני . ד״א שלא ישמע בנזיפתו של אהרן : (ו) שמעו נא דברי . אין נא אלא לשון בקשה : אם יהיה נביאכם . אם יהיו לכם נביאים : ה׳ במראה אליו אתודע

אבן עזרא יש אומרים כי משה מלך על כוש ולקח כושית והמתרגם אמר שפירתא וטעמו לשון כבוד כאשר יקראו הישמעאלים לזפת הלבן גם אנחנו נקרא העור סגי נהור והנה לא יתכן שנקרא שם שהוא לשבח להפכו לגנאי ויש אומרים כי כוש בן ימיני הוא שאול וכן הלא כבני כושיים וכבר פירשתיו והישר בעיני שזו הכושית היא צפורה כי היא מדינית ומדינים הם ישמעאלים והם דרים באהלים וכן כתוב ירגזון יריעות ארץ מדין ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית : וטעם כי אשה כושית לקח . זה הדבור שדברה מרים ומה נכבד דברי קדמונינו שאמרו על הזקנים אשריהם ואוי לנשיהם והנה חשדו משה כי לא נמנע לשכב עם צפורה רק בעבור שאיננה יפה : (ב) ויאמרו הרק אך במשה . הנואה ראיה כי לא עשה זה לקדושת השם כי הם היו נביאים ואין המשכב אסור להם : הרק אך . והאחד יספיק רק הוא דרך צחות כמו המבלי אין קברים : וישמע ה׳ . ואם דברו בסתר : (ג) ענו מאד . במשקל שלו והטעם שלא בקש גדולה על אחיו : (ד) פתאום . המ״ם נוסף כמ״ם שלשום והוא מגזרת פתי דבר שלא עלה על לב : צאו שלשתכם ויצאו שלשתם . כל אחד מאהלו והנה דרך כלל ואחר כן פרט וירד ה׳ בעמוד ענן ויקרא אהרן ומרים ומשה שומע : (ו) שמעו נא . כמו עתה : נביאכם . מי שיהיה מכם נביא ה׳ : במראה . פירושו אם היה נביאכם שהוא נביא ה׳ כמו והנבואה עודד הנביא האחלה שרה אמו כסאך אלהים עולם : במראה . במראות הלילה

בעה״ט וישמע ה׳ וסמיך ליה והאיש משה שדברו בינו לבינם ולא שמע אותם אדם אחר : עניו ענו כתיב שהיה תשבון עניו ימים בהר ויכסהו הענן ששת ימים ואח״כ ג׳ פעמים מ׳ : פתו כגי׳ בעדן שנוטל גן עדן : במראה ב׳ . במראה אליו אתודע . במראה נהפכו צירי עלי לומר שאפילו במראה שאני נראה לנביאים נהפך צירם עליהם אבל משה יושב כתלמיד לפני רבו :

רמבן

הנה ספתי לא אכלה לא תכלא רחמיך ממני וטעם הענין כי חשב יהושע מפני שהם בכתובים הם מתנבאים כי נאצל רוח משה על כל הכתובים שעל כולם נתכוון ולכן אמר לו אין נכון שיתנבאו הם במחנה שלא הקימו דבר ה׳ שצוה ולקחת אותם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך והנה נראה לשומעין שאין נבואת כולם מאצילות הרוח אשר עליך וראוי לאדוני להתכוין ברוח האלהים להשיבו אליך לבל יאצל ממך רק לעומדים לפניך בדבר ה׳ כי בעבור שנתכוונת מתחלה על כל הכתובים היה מהודך עליהם ואם תתכוין עתה להשיבה מהם תנוח אל העומדים לפניך בלבד כדבר ה׳ ומשה אמר שלא יקנא לו כי הוא חפץ שיתנבאו לפניו או שלא בפניו כיון שנתן ה׳ רוחו עליהם באצילותו ממשה או בלתי אצילות ממנו :

יב (ג) **וטעם** והאיש משה עניו מאד . להגיד כי השם קנא לו בעבור ענותנותו כי הוא לא יענה על ריב לעולם אף אם ידע . ור״א מפרש ואמר כי הוא לא היה מבקש גדולה על שום אדם ולא יתגאה במעלתו כלל אף כי על אחיו והם חוטאים שמדברים עליו חנם אבל בספרי רבי נתן אומר אף בפניו של משה דברו בו שנאמר וישמע ה׳ והאיש משה עניו מאד אלא שכבש משה על הדבר יזכיר ענותנותו שסבל ולא ענש והשם קנא לו :

(ד) **אל** משה ואל אהרן ואל מרים . הנה משה לא היה עמהם אבל הנבואה באה לשלשתן כאחד וטעם פתאום שלא היו בעת ההיא נותנים לבם ומתכונים לנבואה ולכבוד משה באה להם מבלי הזמנה לדבר כי פתאום על דעת המפרשים דבר שלא עלה על לב מגזרת פתי ואמר הכתוב זה בעבור אהרן ומרים כי משה רבינו ראוי לנבואה בכל עת ודעתו נכונה לדבקה בשם הנכבד בכל שעה כמו שפירשו רבותינו בטעם פרישתו מן האשה אבל אונקלוס אמר בתכיף והטעם כי כאשר היו נדברים במשה עוד הדבר בפיהם נאמר להם צאו שלשתכם לא איחר להם כלל ופתאום ענין מהירות הוא וכן ואקוב נוהו פתאום אשר פתאום בפתע יבא שברה בפתע פתאום כפול הטעם להפלגה כמו כמעט קט הרבה מאד וכן במאד מאד וכיוצא בהם ופתאים הם הנמהרים ביותר שאין להם עיון בדבר ולא עצה כלל כמו עצת נפתלים נמהרה וכן לפתע ישבר ואם בפתע בלא איבה בתכיף והוא כמו פתי מלשון פתאום וטעם צאו שלשתכם ויקרא אהרן ומרים כי רצה שיהיה משה שם ויראה בקנאת השם לכבודו ויהיה מצוי להם שלא ימחול השם רק על ידו כאשר יתחננו אליו ויתרצה להם ויקרא אהרן ומרים שנאמר שבחו שלא בפניו :

(ו) **אם** יהיה נביאכם . אם יהיה לכם נביא כדברי אונקלוס . ורבי אברהם פירש כי טעמו אם יהיה נביאכם נביא ה׳ כמו והנבואה עודד הנביא ויפה אמר וטעם הכתוב שאע״פ אם יהיה נביאכם נביא ה׳ אינו מתנבא בשמי הגדול רק במראה או בחידות והזכיר כן כי רבים מן הנביאים לא ישיגו לזה אבל יהיו נביאים ברוח הקדש כענין שנאמר רוח ה׳ דבר בי והיה יד ה׳ האמורה ביחזקאל ויתבאר בדברי זכריה :

במראה אליו אתודע . לא אמר הכתוב במראה אליו אראה אבל אמר אתודע והנה זה כפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ואמר כי השם הגדול יהיה במראה ובהתודע אל הנביא לא יהיה בשמו הגדול כמו שאמר ושמי ה׳ לא נודעתי להם ואמר כי הדיבור יהיה בחלום

ספורנו

יב (ב) **הרק אך** במשה דבר ה׳ . האמנם משה לבדו זכה לזה שיהיה דבר ה׳ מיוחד אליו לבדו מלבד מה שזכה עם כל המון ישראל במתן תורה . וישמע ה׳ . כאמרם ז״ל שאני עורבא דרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה : (ד) צאו שלשתכם . רצה שידע משה טוב האל יתברך המקפיד על כבודו : (ו) אם יהיה נביאכם . אם היה משה נביא באותה המדרגה שהשבתם באמרכם הלא גם בנו דבר . ה׳ במראה אליו אתודע . לא הייתי נודע לו ונגלה עליו בזה השם אלא במראה לשון נקבה לא בהקיץ כמו שהיה הענין בישעיה באמרו ואראה את ה׳ יושב על כסא רם ונשא וכן במיכה ראיתי את ה׳ יושב על כסאו וכל זה במראה הנבואה בלי ספק לא בהקיץ וגם בלעם אף על פי שהיה הדבור אליו בהקיץ לא היה לו בשם המיוחד כאשר חשב הוא באמרו אולי יקרה ה׳ לקראתי כי

יתברך אותם לצאת מאהליהם אל אהל מועד :

אדבר בו: ז לא כן עבדי משה
בכל ביתי נאמן הוא: ח פה
אל פה אדבר בו ומראה ולא
בחידת ותמנת יהוה יביט ומדוע
לא יראתם לדבר בעבדי
במשה: ט ויחר אף יהוה בם
וילך: י והענן סר מעל האהל
והנה מרים מצרעת כשלג ויפן
אהרן אל מרים והנה מצרעת:
יא ויאמר אהרן אל משה בי אדני
אל נא תשת עלינו חטאת אשר
נואלנו ואשר חטאנו: יב אל
נא תהי כמת אשר בצאתו
מרחם אמו ויאכל חצי בשרו:
יג ויצעק משה אל יהוה לאמר
אל נא רפא נא לה: פ

בחלמין אנא ממליל עמהון:
ז לא כן עבדי משה בכל ביתי
מהימן הוא: ח ממלל עם
ממלל מלילנא עמיה בחיזו
ולא בחדוון ודמות יקרא
דיי מסתכל ומא דין לא
דחילתון למללא בעבדי
במשה: ט ותקיף רוגזא דיי
בהון ואסתלק: י ועננא
אסתלק מעלוי משכנא והא
מרים חורא כתלגא ואתפני
אהרן לות מרים והא סגירא:
יא ואמר אהרן למשה בבעו
רבוני לא כען תשוי עלנא
חובא דאטפשנא ודי
סרחנא: יב לא כען תתרחק
דא מבינגא ארי אחתנא
היא צלי כען על בשרא
מיתא הדין דבה ויתסי:
יג וצלי משה קדם יי למימר
אלהא בבעו אסי כען יתה:

הלילה: בחלום אדבר בו. כפול כדרך הנבואות: (ז) בכל ביתי נאמן הוא. טעמו כבן בית שיכנס בלא רשות ואם יצטרך ידבר צרכיו ואתם כאשר אתודע לכם בחלום תדעו ואם לא אין לכם רשות לשאול: (ח) פה אל פה אדבר בו. הטעם בלא אמצעי: במראה ולא בחידות. הטעם שמראה לו הדבור כאשר הוא כצורת המשכן: ולא בחידות. כמו הנשר הגדול: ותמונת ה' יביט. כטעם הראני נא את כבודך או שהוא בהקיץ: (ט) וילך. הכבוד והעד והענן סר. (י) מעל האהל. מעל פתח האהל: והנה מצורעת. תחסר מלת היא כמו כאשר קהה: (יא) בי אדני פירשתיו: אל נא. אל עתה: נואלנו. מבנין נפעל ואין לו ריע כי אם נואלו שרי צען ויש אומרים שהוא הפוך מאולת קשורה וטעמו ידוע: (יב) אל נא תהי כמת. אל עתה תהיה אחותנו כנפל המת כאשר יצא מבטן אמו נאכל חצי בשרו וכן בשר המצורע ואין צורך לתיקון סופרים: (יג) ויצעק משה. זה יורה שהיה בצער על אחותו: אל. אתה שיש הגבורה בידך עתה רפא אתה לה על כן

אתודע. שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון: (ח) פה אל פה. (ספרי) אמרתי לו (הוכרח לפרש כן דאילו כפשוטו שפא"ם הוזכר לשבח דא"כ היה או פא"פ ממש כפשוטו. וזה א"א דהא כתיב בסוף כשא מדבר אליו וע"ש ברש"י. אלא פא"פ פירושו א"ל לפרוש כו' ופא"פ לאו דוקא אלא ר"ל בהדיא ודוק) לפרוש מן האשה והיכן אמרתי לו בסיני. (דברים ה) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי: ומראה ולא בחידות. ומראה זה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראות פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות כענין שנאמר ליחזקאל (יחזקאל יז) חוד חידה וגומר. יכול מראה שכינה ת"ל (שמות לג) לא תוכל לראות את פני: ותמונת ה' יביט. זה מראה אחורים כענין שנאמר (שם) וראית את אחורי: בעבדי במשה. אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה בעבדי אף על פי שאינו משה במשה אפילו אינו עבדי כדאי הייתם לירוא מפניו וכ"ש שהוא עבדי ומשה ועבד מלך מלך היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם (ספרי תנחומא) ואם תאמרו איני מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה: (ט) ויחר אף ה' בם וילך. מאחר שהודיע סרחונם גזר עליהם נדוי קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חברו עד שיודיעטו סרחונו: (י) והענן סר. ואחר כך והנה מרים מצורעת כשלג משל לאדם שאמר לפדגוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך שרחמי עליו: (יא) נואלנו. כתרגומו לשון אויל: אל נא תהי. אחותנו זו: כמת. שהמצורע חשוב כמת מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה: אשר בצאתו מרחם אמו. אמנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב וכן חצי בשרו חצי בשרנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב מאחר שיצאת מרחם אמנו היא לנו כאילו נאכל חצי בשרנו כענין שנאמר (בראשית לז) כי אחינו בשרנו הוא ולפי משמעו אף הוא נראה כן אין ראוי לאח להניח את אחותו כמת: אשר בצאתו. מאחר שיצאה זו מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרו הרי נאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא. דבר אחר אל נא תהי כמת. (ספרי) אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה מי מטהרה אני א"א לראותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם וזהו אשר בצאתו מרחם אמו: (יג) אל נא רפא נא לה. בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואחר כך יבקש שאלותיו: לאמר. מה תלמוד לומר אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק ירק וגו' רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו. כיוצא בו (שמות ו) וידבר משה לפני ה' לאמר וגו' (ספרי) מה תלמוד לומר לאמר השיבני אם גואלם אתה אם לאו עד שהשיבו עתה תראה וגו'. כיוצא בו (במדבר כז) ויאמר משה לפני ה' לאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר. כיוצא בו (דברים ג') ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר השיבו רב לך: רפא נא לה. מפני מה לא האריך משה בתפלתו שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה. (דבר אחר שלא יאמרו

דד"ה: יראתם ג' וסי' ומדוע לא יראתם. אנכי עמד בין ה'. חרב יראתם: וסימן בלשון ארמי חרבא דמשה אישתא. וא' יראתם יראתם את ה' דיהושע: וילך ז' פתחין וסימן נמסר בסוף חיי שרה:

תולדות אהרן בכל ביתי. בתרא טו: פה אל פה. שבת פז עקרים מ"ג פ"ח ומ"ט פי"ז ופי"ט: ותמונת ס'. ברכות ז': ויחר אף. שבת צז: ויפן אהרן. שם: אשר נואלנו. ברכות כג תענית ז מכות י: אל נא תהי כמת. סנהדרין מז ע"ב ס חולין ו (מ"ק סב נזיר נו): אל נא רפא. ברכות לד לו:

בעל הטורים ומראה. תגין על הה"א לומר שהיה מגין בה' גונים שנאמר ביחזקאל ובה' אור שנאמר בבראשית: והענן סר. שלא יראה במפלתן כמ"ש הז"ל אל תבהל לראותו בשעת קלקלתו: רפא בי במסרה. רפא נא לה. רפה שבריה כי מטה. שמשם שהתפלל לאל שירפא שבריה כי מטה שאם לא כן אין מי שיתירנה: רפא. תגין על הריש אמר ספרת עטרת ראשה רפה שבריה כי מטה:

ספורנו

כי זה אמנם לא עלה לידו אבל נאמר בו ויקר אלהים אל בלעם: (ז) לא כן עבדי משה. שהדבור עמו בשם המיוחד הוא בהקיץ וזה באר באמרו: (ח) פה אל פה אדבר בו. שהנבואה אליו היא בלתי תרדמת חושיו: ומראה. לשון זכר הנקרא אספקלריא המאירה אצל רז"ל (סנהדרין פרק חלק). ולא בחידות. דבור מבואר בלי חידה לא כענין בזכריה ושאלתו שראה חידות ומשלים ואמר לו המלאך הלא ידעת מה המה אלה ואומר לא אדוני והמלאך פירש לו את המשל ומהם היו שראו את המשלים והבינו אותם כענין היסבת לראות וכענין בלעם באמרו וישא משלו כי בתחלה הגיד המשל שראה ואחר כך באר אותו. ותמונת ה' יביט. וכל זה הוא משיג עם ההגלות אליו בשם המיוחד לא כבלעם שעם זה שלא השיג אלא דרך משל היתה השגתו בשם אלהים בלבד לא בשם המיוחד. ומדוע לא יראתם. לא ימלט שאין זה כי אם רוע לב שאם השבתם שאני מכיר במעשיו אם כן השבתם עלי תועה שאני חפץ ברשעים הפך מה שהיה לכם להשוב שלא הייתי מזכה אותו לזאת המעלה אלא מפני שהוא ראוי לכך ובכן היה לכם לירא מלדבר באיש כזה ואם אולי השבתם שאיני מכיר במעשיו ושאתם מכירים בו יותר ממני שחשבתי שהוא ראוי לכך ואינו כן. הנכם יותר חושבים אל ה' תועה כאמרם ז"ל זו קשה מן הראשונה: (ט) ויחר אף ה' בם. שלא נכנעו תיכף כמו שעשה דוד באמרו אל נתן חטאתי: (י) וילך והענן סר. כמרחיק המצורעת כדי שישלחוה אל מחוץ למחנה לביישה: (יב) אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו. הנה העובר שהוא מת באופן זה שבצאתו מרחם אמו נאכל ונתקלקל חצי בשרו אף על פי שנראה שהוא מוסיף בלאות בלידה על מה שהיה לו בבטן אמו בצאתו משם אל מקום החיים השלמות. אמנם מוסיף גרעון בהיות נאכל חצי בשרו בצאתה הלידה. כן אתם היוצאה מן המדבר ונכנס לארץ הנבחרת ובזה היטיב מכון לשבתך אל נא תהי כאותו כמת שתגיע חצי בשרה במדבר: (יג) אל נא רפא נא. בבקשה אני שואל שתרפא עתה לה ולא נצטרך לביישה לבוש

רמבן

בחלום ולא כן עבדי משה כי בכל ביתי אשר בו יראו הנביאים חלומות נאמן הוא ויודע מעצמו כל המדות ומפה אל פה יהיה לו הדבור מאתי והתמונה יביט בה לא יראנה בחלום ולשון ספרי ותמונת ה' יביט זה מראה אחורים והנה בכאן למד הכתוב מה בין נבואת משה לנבואת האחרים אשר בדורו וכבר הזכיר כן בקודמים לו וארא אל אברהם וגומר כאשר פירש ויזכיר כן בסוף התורה בנאים אחריו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים והענין בכולן שוה ואל תחוש למה שאמר בשמואל ששקול כמשה דכתיב אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה כי בעבור שהזכירו עמו

רשי

אמרו בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה): (יד) ואביה ירק ירק בפניה. ואם אביה הראה לה פנים זועפות הלא תכלם שבעת ימים (ב"ק כה) קל וחומר לשכינה י"ד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון לפיכך אף בנזיפתו תסגר שבעת ימים: ואחר תאסף. אומר אני כל האסיפות האמורות במצורעים על שם שהוא משולח חוץ למחנ' וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה כתובה בו אסיפה לשון הכנסה: והעם לא נסע. (סוטה יא) זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור שנא' (שמות ב) ותתצב אחותו מרחוק וגו':

אבן עזרא

כן השיב השם ואביה ואלו אביה כעס עליה וירק בפניה הלא תכלם לראות פניו שבעת ימים: (יד) תסגר. כמו המצורעים שלא יזיקו אחרים: ואחר תאסף. תחשב מהייסוב וכן ואספתו מצרעתו ואחר שבאה אל המחנה נסעו העם מחצרות: (טו) ויחנו במדבר פארן. על דעת רבים שהענן היה שם בעבור שמצאו וישכן הענן במדבר פארן ויפרשו הענן סר מעל האהל כמשמעו ולפי דעתי אין זה הפירוש נכון:

בעל הטורים

והעם לא נסע. בפסוק ותתצב אחותו יש ז' תיבות לכך המתינה לה שכינה ז' ימים:

מפטיר יד וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־מֹשֶׁ֗ה וְאָבִ֙יהָ֙ יָרֹ֤ק יָרַק֙ בְּפָנֶ֔יהָ הֲלֹ֥א תִכָּלֵ֖ם שִׁבְעַ֣ת יָמִ֑ים תִּסָּגֵ֞ר שִׁבְעַ֤ת יָמִים֙ מִח֣וּץ לַֽמַּחֲנֶ֔ה וְאַחַ֖ר תֵּאָסֵֽף׃ טו וַתִּסָּגֵ֥ר מִרְיָ֛ם מִח֥וּץ לַֽמַּחֲנֶ֖ה שִׁבְעַ֣ת יָמִ֑ים וְהָעָם֙ לֹ֣א נָסַ֔ע עַד־הֵאָסֵ֖ף מִרְיָֽם׃ טז וְאַחַ֛ר נָסְע֥וּ הָעָ֖ם מֵחֲצֵר֑וֹת וַֽיַּחֲנ֖וּ בְּמִדְבַּ֥ר פָּארָֽן׃ פ פ פ

קל"ו, מהללאל סימן

ט' בטעם בסיפרא · ג' ב' חסר · ל' וחד ותסגר ובענין · ל' · ל'

יד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וְאִלּוּ אֲבוּהָא מִנְזָף נְזַף בַּהּ הֲלָא תִתְכְּלֵם שִׁבְעָא יוֹמִין תִּסְתְּגַר שִׁבְעָא יוֹמִין מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּבָתַר כֵּן תִּתְכְּנִישׁ׃ טו וְאִסְתְּגָרַת מִרְיָם מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא שִׁבְעָא יוֹמִין וְעַמָּא לָא נְטַל עַד דְּאִתְכְּנֵשַׁת מִרְיָם׃ טז וּבָתַר כֵּן נְטַלוּ עַמָּא מֵחֲצֵרוֹת וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא דְּפָארָן׃ פ פ פ

ירק ג' ב' חסר וא' מלא וסימן נמסר בסדר מצורע:

תולדות אהרן

ואביה ירוק. מ"ק יז קמא כה בתרא קיא זבחים כט: תסגר. קמא כה מ"ק כב נזיר נו: ואחר תאסף. נדרים לז: ותסגר מרים. תענית כט קמא כה: והעם לא נסע. סוטה ט (סוטה יא):

רמבן

עמו חשבוהו רבותינו לגדולה לא שישוו הנבואות חלילה להם וענין הכתוב כי הזכיר משה מפני עמדו לפניו בפרץ להשיב חמתו מהשחית גם בעגל וגם במרגלים שהיו חייבים כליה והזכיר שמואל מפני שהכתוב הזה על דברי הבצרות שהיו צריכים גשם אמר היש בהבלי הגוים מגשימים וגו' ואמר השם שאם יעמוד שמואל לפניו המוריד גשם שלא בעתו בימי קציר חטים לא ישמע אליו להוריד לאלה בעת צרתם והנה הזכיר גדולי השבט אשר בחר השם לשרתו ולברך בשמו המתפללים על ישראל וכן הטעם כמה שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו':

ספורנו

חוץ למחנה. הלא תכלם. ראויה היא לזאת הבושה: (טו) והעם לא נסע. אף על פי שהענן סר מעל האהל וכתיב ובהעלות הענן מעל האהל יסעו בני ישראל בכל מסעיהם מ"מ לא נסעו שהכירו שלא נעלה אז אלא להרחיק המצורעת: (טז) ויחנו במדבר פארן. במקום מן המדבר שלא היה לו שם כלל אבל היה מול קדש ברנע וקרוב לה כדי לסדר ענייהם ולהכנס שם שהיא העיר הראשונה מארץ ישראל שפגעו באותו הדרך כמו שהעיד באמרו ונבא עד קדש ברנע ואומר אליכם באתם עד הר האמורי אשר ה' אלהינו נותן לנו עלה רש וכו' וקרא אותו המקום רתמה כמבואר באלה מסעי:

(טז) **וטעם** ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן. לומר כי כאשר נסעו מחצרות לא נסעו ממדבר זה אל מדבר אחר כאשר במסע הראשון שנסעו ממדבר סיני ויחנו במדבר פארן אבל נסעו מחצרות אשר הוא במדבר פארן וחנו במקום אחר מן המדבר ההוא עצמו והוא קדש ברנע כי משם נשלחו מרגלים כאשר אמר במקום אחר אל מדבר פארן קדשה וכן כתוב ונבא עד קדש ברנע ותקרבון אלי ותאמרו נשלחה אנשים ולא אמר הכתוב ויסעו מחצרות ויחנו בקדש ברנע כי אולי מסעות הרבה ביניהם ואין עתה מקום להזכירם אבל הזכיר מדבר פארן להודיע כי קדש זה הוא קדש ברנע אשר במדבר פארן לא קדש אשר במדבר צין שהיה שם ענין מי מריבה בשנת הארבעים:

פרשת בהעלתך

אדרת אליהו

על דרך רמז

ענין פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות כי הנו"ק מקומה בקו האמצעי ושם לה ה' בחינות א' בעטרה וא' ביסוד וא' בת"ת וא' בדעת וא' בחי' פרצוף לעצמה וידוע שהאבות היו בבחינת שורק קטן והי' שרשם בבחי' חולם שורק חירק והענין כי כ"א נתדבק בשכינה וזהו בחי' נשים שהי' לכ"א ואברהם לקח בחי' התחתונה בעטרה שהיא נקרא סיהרא כידוע והוא נקרא סיהרא צדק מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו ואמר לרגלו כמו ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ולכן הסיהרא לבנה מדת החסד לכן קראה הר סוד התפוח כידוע ויצחק לקח בחי' היסוד שלכן נקרא יצחק קץ חי כמ"ש בתז"ח דף פ"א יצחק קץ ח"י חי עלמין השיר בשמאלא ושם נקרא שדה נגד נה"י כידוע והיא שם שדה חרושה כי שם בחי' שדה נעבדת ונחרשת בסוד הא לכם זרע והאדמה לא תשם ויעקב לקח בחי' ת"ת ושם בחי' בית כמו כתפארת אדם לשבת בית. כמ"ש רז"ל מימי לא קראתי לאשתי אשתי כו' כי בחי' שדה אין שם אדם כי אם בהעברה לחרוש משא"כ בבית, ששם הוא תמיד וזה הוא בחי' היסוד ות"ת ויסוד נקרא איש ות"ת נקרא אדם זו"ג וז"ש לא עבר בה איש ולא ישב אדם. כאן עבר וכאן ישב והן כלל הכל כמו שלש נקודות הנ"ל כלל הנקודות וכלל הגוף ראש בטן וגויה וכלל נר"נ וכן כל כללי המרכבה וכלל הע"ס כידוע וזהו בבחינת החיצונה וידוע שדעת הוא כלול מחו"ג חסדים שנוטל זעיר אנפין וזהו אל דעות שני דעת כמ"ש בא"ד ומשה הוא סוד הדעת כידוע והוא דעת דז"א והוא לקח דעת נו ק וזהו כלת משה וז"ש יעקב שמש בגופא ומשה שמש ברוחא שדעת הוא סוד רוח הפנימית כידוע ולכן פירש מאשה כי שמש ברוחא והוא סוד זיווג הנשיקין שהוא קול ודיבור שדעת גנוז בפומא כמ"ש בפ' משפטים וזהו שאמר פה אל פה אדבר בו ובחי' החמישית שהיא פרצוף הן השני מאורות שנתמעטה שאמרה א"א כו' שהיתה תיכף אחר הת"ת ביום רביעי שבו נתלו המאורות וירדה בבריאה וזה ה"א אלהינו והיא עם ז"א נקרא שם מלא והיא בחי' יהודה. ודוד רגל רביעי לאבות שהאבות כ"א הביא מדרגתו לחג"ת והיא רגל רביעי וז"ס וירד יהודה כידוע וז"ס אבן מאסו הבונים והיא בחי' עליונה מאד ששם בחי' פרצוף מלכות של ע"פ כידוע ושם תעלה לעתיד וזהו היתה לראש פנה:

פרשת

כלי יקר

בהעלתך

בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה וגו'. הוקשה אל המפרשים מאחר שפני המנורה היינו הנר האמצעי אם כן הול"ל יאירו ששת הנרות לומר שהששה יפנו מול השביעי ואומר אני שמאמר אל מול פני המנורה קאי אשלמעלה ולא קשה מידי. וזה שלא מצינו בפסוק זה שום צווי שהרי לא אמר תדליקם אל מול פני המנורה. גם יאירו אינו צווי כי אין צווי לנרות ועוד מהו שאמר ויעש כן אהרן מאי רבותיה ומי כמוהו מקיים דבר ה' ומאי שבחו שלא שינה מסיכא תיתי שישנה. אלא שרצה הקב"ה להראות שלא לאורה הוא צריך ומטעם זה רצה ה' שיפנו כלם מול פני המנורה להוציא מלב הטועים אבל מ"מ לא רצה לצוות על זה שידליקם מול פני המנורה כי לא יטעו בזה כי אם אים שוגה ופתי וכי מפני השוטים שקלקלו יצוה מצוה פרטית. אך אמר ה' דרך הודעה לומר הנני מודיעך מראשית דבר אחרית דבר והוא בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה כי בזה לא תתן מקום לטועים לטעות כו'. או אף אני אעשה זאת שיאירו שבעת הנרות לעולם לא יכבה אורם

שכיו

שראו לפני תמיד ומכלל הן תשמע לאו שאם לא תעלה אותם מול פני המנורה ותתן מקום לטועים לומר לאורה אני צריך אז לא יאירו כלל שבעת הנרות הן ע"י חורבן הבית הן שגם בהיותו בבנינו לא יאירו ולא יזהיר זיו אורם גם לי גם לך לא יהיה. וסיוע לפי' זה ממה שאמרו במדרש שנסמכו הנרות לחנוכת המזבח לפי שנצטער אהרן על שלא היה בחנוכת המזבח א"ל הקב"ה לגדולה מזו אתה מוכן הקרבנות אינן כי אם בזמן שבה"מ קיים והנרות הם לעולם שנאמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות עיין בילקוט נוסח מדרש זה. והנם ימין ורואה מאי משמע שהנרות הם לעולם מפסוק זה אלא ודאי שבעל מדרש זה כוונתו לפרש הפסוק על זה האופן שאם תעלה אותם מול פני המנורה אז אעשה שיאירו שבעת הנרות לעולם אף בזמן החורבן. והרמב"ן הקשה על מדרש זה הרי בזמן שהקרבנות בטלין גם הנרות בטלין ע"כ פי' שעל נרות חשמונאי ובניו הוא מדבר. וקשה לי על דבריו הרי גם בימי חשמונאי מתחלה בטלו שניהם כאחד הקרבנות ונרותיו וכאשר נחה שקטה הארץ חזרו שניהם לקדמותן ומה יתרון לנרות על הקרבנות. ונ"ל שלקח לו ראיה מן חשמונאי ובניו שיש יותר קדושה בנרות מבקרבנות שהרי בחזרתן לא נעשה שום נס בקרבנות ובנרות נעשה נס ע"כ קבל אהרן תנחומין על הדלקת הנרות שהיא גדולה מן הקרבנות ומ"ש הקרבנות אינן כ"א בזמן שבהמ"ק קיים והנרות לעולם כך פירושו הקרבנות אף על פי שהיה בהם אש מן השמים והוא גם נגלה ומתמיד מכל מקום אחר שנחרב הבית הראשון שוב לא ירד אש כי בבית שני חסרו ה' דברים ומכללם אש מן השמים. אבל קדושת הנרות לא סרה לעולם אף על פי שנחרב הבית פעמים א' בימי נבוכדנצר וא' בימי אנטיוכוס מ"מ נעשה נס בנרות וזה מורה על גודל קדושת הנרות ולמד זה מן הכרח הקושיות שהזכרנו ונראה לי כי כך ביאור הכתוב בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה ולא תתן מקום לטועים לומר לאורה הוא צריך הנה לגודל קדושת הנרות אני אעשה זאת שיאירו ז' הנרות לעולם ואף בזמן שלא יהיה בהם כי אם להדליק נר אחד הנה על צד הנס אני אעשה שיאירו כל ז' הנרות בימי חשמונאי וזכרונם לא יסוף מתוך בני ישראל לדורי דורות. אבל אם לא תעלם מול פני המנורה אז לא יאירו לעולם כי לא אעשה בהם נסים מפורסמים כדי שלא ימצאו מקום לחזק טעותם ולומר בעבור שלאורה הוא צריך ע"כ הוא עושה בהם נסים מפורסמים יותר מבקרבנות. ולפ"ז אין בפסוק זה שום צווי אלא הודעת דברים וע"כ אמר לשבחו של אהרן ויעש כן אהרן וגו' כאשר צוה ה' ר"ל כאלו צוה ה' את משה בפירוש כך היה נזהר בדבר כאלו נצטוה עליו. ואח"כ נתן טעם מאין בא להם טעות זה ואמר וזה מעשה המנורה וגו' כי כלי המשכן נעשו ע"י אדם חוץ מן המנורה שעשאה הקב"ה בעצמו מקשה אחת כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה ר"ל הקב"ה עשאה ומכאן יצא מקום לטועים לומר שלכך עשאה הקב"ה בעצמו לפי שלאורה הוא צריך ע"כ היה אהרן מזורז להעלות נרותיה מול פני המנורה לבטל טעות זה. וי"א מה ששבח את אהרן שלא שינה לפי שהקדוש ב"ה אמר לו אל מול פני המנורה יאירו ז' הנרות ולא הקפיד על ההעלאה שתהיה מול פני המנורה כי אם על ההארה לבד הקפיד שתהיה מול פני המנורה ולא הקפיד על ההעלאה ואהרן הוסיף ועשה אפילו ההעלאה מול פני המנורה כמ"ש אל מול פני המנורה העלה נרותיה. ויתכן לפרש שהשבח הוא אף על פי שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו מכל מקום נזדרז הוא לבדו במצוה ויעש כן אהרן לפי שראה בה קדושה יתירה מאחר שהקב"ה בעצמו עשאה כאמור וכן כתב הרמב"ן. ועל צד הרמז י"ל אל מול פני המנורה זה הקב"ה אורו של עולם יאירו שבעת הנרות כי כל הקנים היו מול הקנה האמצעי והוא פונה מול השכינה שבמערב ואם כן דומה כאלו כולן פונין מול פני המטרה הטהורה אשר ממנו ית' האור יוצא לכל הנמצאים. ומדקאמר בהעלותך לשון עליה שידליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה ורבותינו ז"ל אמרו שהמנורה נעשית מאליה זה מופת גדול שיש בה רמז על נר אלהים נשמת אדם העולה היא למעלה מאליה אם אין לה מונע מצד העונות והיא מעשה ה' כי ג' שותפין באדם וכבר בארנו זה למעלה פ' תרומה והוא ענין נכון וברור וזה סמיכות העלאת הנרות מעצמה למעשה המנורה כי גם היא היתה מעשה ה' כמ"ש כן עשה את המנורה הקב"ה עשאה:

קח את הלוים וגו'. לפעמים הזכיר לשון לקיחה ולפעמים לשון נתינה ודבר זה צריך ביאור עוד מהו הכפל שאמר כי נתנים נתנים המה לי ואח"כ סתר דבריו ואמר לקחתי אותם לי. ונראה שמהכרח קושיות אלו מסיק בתנחומא קח את הלוים קח אותם לשמי לשם שררה ובזה הותרו כל הקושיות כי מצינו לשון קיחה אצל חילוף הבכורות כמ"ש תחת פטרת כל רחם לקחתי אותם לי וביאור הענין הוא שלג' דברים נבחרו הלוים. ב' לשעבוד וא' לשררה. ב' לשעבוד היינו שעבוד טורח גופם לעבוד ולמשא ושעבוד מסירת גופם לכפרה על בני ישראל כמ"ש ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד היינו עבודת משא. ולכפר על בני ישראל כי אשמת העם תלוי בראשיהם ולכך אמר ולא יהיה בבני ישראל נגף וגו' כי בחבורתם נרפא לבני ישראל כי כך המדה ע"ד בקרובי אקדש ולכך נאמר וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים וסמיכה זו לאמר הרי אתם קרבן על העם וכפר עליהם כדרך שבארנו למעלה פ' ויקרא בפסוק וסמך ידו על ראש העולה וכן יתבאר לקמן בע"ה פ' פנחס בסמיכת יד משה על יהושע. וב' דברים אלו לא הטיל ה' על הלוים בעבור שנפסלו הבכורים וכי כך המדה שטוביה חטא וזיגוד מינגד אלא לכך הוטלו ב' דברים אלו על הלוים לפי שיעקב ישראל סבא נתן מעשר מכל אשר לו ומבניו נתן מעשר מהם את לוי כי היו לו י"ב בנים ואפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו הרי י"ד לא ארבע בכורים לד' אמהות נשארו י' ומהם נתן את לוי ולפי שאמר כפל עשר אעשרנו וחז"ל שהמבזבז יתן החומש דהיינו שני מעשרות ע"כ נתן גם הוא החומש והיינו שקידש את לוי לגבוה בב' דברים אלו לשעבד גופם לעבודת הקדש ונפשותם לכפרה הרי כאלו הפרישו ב' פעמים והיינו החומש וז"ש כי נתונים נתונים המה לי מתוך בני ישראל היינו ב' נתינות שהזכרנו מתוך שאר ישראל סבא כדי שיהיה החומש מופרש. וכן בפסוק ואתנה את הלוים נתונים וגו' הזכיר שתי נתינות ואתנה נתונים ופירש מיד שתי נתינות אלו היינו לעבוד את עבודת בני ישראל ולכפר על בני ישראל וגו' והזכיר ה"פ ישראל בפסוק זה להורות שנתינת הלוים כפול הוא החומש מן בני ישראל וזה רמז נכון יקר. אבל כשהזכיר לשון לקיחה שהקב"ה לקחם מעצמו בלא נתינת יעקב היינו לקיחה של שררה אשר היתה בבכורות ונפסלו ונתנה השררה ללוים ועל זה אמר תחת פטרת כל רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אותם לי ואקח את הלוים תחת כל בכור וגו'. ומכאן למד בעל המדרש לפרש קח את הלוים לשררה וילמוד עליון מתחתון מה קיחה שנאמרה למטה של שררה מדתלה אותה בחילוף הבכורות אף קיחה שלמעלה של שררה והשררה היא שכל ישראל חייבים להעלות להם מס תרומות ומעשרות כי ע"כ קרא שמו לוי שליוהו במתנות וזה פי' יקר:

למה נגרע לבלתי הקריב וגו'. יש מקשים וכי נעלם מהם שטמא אסור באכילת קדשים וזה קשה לפי גרסת התלמוד שלמד מן איש איש שיחיד נדחה לפסח שני ולא צבור אבל למאי דמסיק בילקוט בשם הספרי שמן יתור של במועדו אנו למדין שפסח צבור קרב בטומאה לא קשה מידי כי אחר ששמעו לשון במועדו אמרו למה נגרע מן הצבור ובאה התשובה איש איש כו' דוקא איש נדחה ולא צבור והבינו האנשים מדקאמר משה אל בני ישראל לעשות הפסח ולא להם בפרטות ש"מ שהוציא אותם מן הכלל דאם לא כן למאי נפקא מינה אמר לבני ישראל לעשות הפסח והלא כבר הם מצווין ועומדים אלא שבא למעט הטמאים על כן אמרו למה נגרע:

וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו'. מן פסוקים אלו למדו רבותינו ז"ל שאומרים בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות כדאיתא בילקוט בפרשה זו. מה ראו על ככה לפרש פסוקים אלו על ראש השנה. ונראה שלמדו זה ממה שנאמר וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר וגו' וזאת לפנים בישראל שבכל עת צרה היו גוזרין תענית והיו תוקעין ומריעין ואומרים מלכיות זכרונות ושופרות כדאיתא בטור א"ח סימן תקע"ט ואולי ראייתם מפסוקים אלו שנאמר וכי תבאו מלחמה וגו' ודון מינה ומינה שבכל יום ויום שיש תקיעה עושין כסדר הזה וגם ר"ה בכלל. ומדקאמר מלחמה בארצכם בבי"ת ש"מ שמדבר בצורר שהוא תוך הארץ וזה יאות לראש השנה שתוקעין בו בשופר לערבב השטן הצורר הפנימי אשר בתוך הארץ לאפוקי שאם צורר הוא חוצה לארץ ועוד מה לי צורר חיצוני מה לי פנימי ולפי זה יפה נרמז בפסוקים אלו סדר של ראש השנה:

לכה אתנו והטבנו לך. כאן שואלים המפרשים מאחר שלא נתרצה יתרו לילך עמהם בהבטחה ראשונה מה הוסיף לו משה כשאמר לו שנית והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך. ועוד למה קראו חובב עכשיו. ועוד שאמר נוסעים אנחנו ולכה אתנו הל"ל הולכים אנחנו או נסע אתנו. ועוד ויאמר לא אלך כי אם אל ארצי אלך תרתי אלך למה לי. ומ"ש דבר טוב על ישראל לישראל הל"ל. ונראה שלשון הליכה נופל על תנועת הרגלים לבד המעתיקין את האדם ממקום למקום אבל יכול להיות שאף בהיותו הולך למקום אחר מ"מ עדיין דעתו קשורה במקום אשר הלך משם אבל לשון נסיעה העתקה כוללת לגופו ולמחשבתו מכל וכל כי מטעם זה אמר הקדוש ב"ה לאברהם לך לך מארצך כי בהתחלה ודאי מסתמא עדיין נפשו קשורה בבית אביו ולסוף נאמר הלוך ונסוע הנגבה מתחלה היה הולך ואחר כך נסע הנגבה כי נשכו אלהים את כל בית אביו. וז"ש ויאמר משה לחובב העלים ממנו שם יתרו כי אולי יחשוב שקשים גרים לישראל כספחת כי כל יתר כנטול דמי ועל שם זה הוא נקרא יתרו ואם כן מסתמא לא יקרבוהו כראוי על כן שינה שמו מן יתרו לחובב לרמוז לו על מה שנאמר ואהבתם את נפש הגר שיהיה חביב עליהם על כן שאל ממנו שילך ואמר נוסעים אנחנו כי לגבי דידן נקרא נסיעה מן המקום אשר יצאנו משם כי אין לנו שם נחלה וכרם ומשפחה. אמנם לגבי דידך נקרא הליכה מארצך וממולדתך ואף על פי כן אני מבקש לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל ר"ל נוה לנו להיטיב עם מי שמדבק בנו ושייך בזה לומר על ישראל בדרך שנאמר ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב כי לשון על משמע על התוספת שעל העיקר. ויאמר אליו לא אלך שיה הרא לו שהזכיר לו לשון הליכה לאמדו שמחשבתו עדיין משוטטת בארצו ובמקום מולדתו כי באמת היתה התורה כל כך חביבה עליו עד שיהיה מסלק אפי' מחשבתו מכל וכל מן ארצו ומולדתו והיה לו חשק מכל וכל לדבק בשכינה ועל זה אמר כ"א אל ארצי ואל מולדתי אלך זה יקרא הליכה כשאלך אל ארצי לגייר את בני משפחתי כי אז ודאי תמיד תהיה מחשבתי משוטטת במקום קדוש זה אשר נפשי קשורה בו. ויאמר אל נא תעזוב אותנו מעולם לא חשדתיך שבשובך לביתך תשכח המעמד הקדוש הזה אלא דאגתי מאחר שאתה רואה את העם הזה כי ברע הוא וכל החניות הם בתרעומות ומחלוקת ותלונה אולי בעבור זה לא יעלה ברצונך לשוב אלינו ומ"ש אל נא תעזוב אותנו כי במלת אותנו חתם כל הענין ובא לומר ירא אני שמא תהיה העזיבה מאתנו כי על כן ידעת חנותנו במדבר וע"כ כמו שפירש רש"י ור"ל על אשר ידעת חנותנו שכל החניות היו בתרעומות על השכינה שסרו מאחרי ה' ע"כ אני דואג פן לא תשוב אלינו ואף בלכתך עמנו תהיה מחשבתך על ארץ מולדתך לאמר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה בשלום שמה לא כחניות הללו שהם בתרעומות כאמור לכן אני מבקש שאפי' אותנו אל תעזוב כי בזה תהיה מזכה הרבים ועיני כל ישראל יהיה עליך ללמוד ק"ו ממך שאם אתה עזבת ארץ מולדתך ומרחך ובאת לדבק בשכינה ק"ו ישראל וז"ש והיית לנו לעינים וזכות הרבים יהיה תלוי בך. והיה כי תלך עמנו כי עיקר אורך דבר זה הוא בהיותך הולך עמנו ומחשבתך משוטטת בארץ מולדתך ברצותך קלקול הסדר שבינינו ועל כן אנו צריכין ביותר אותך כדי לזכות הרבים והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו על יותר תעבינו והטבנו לך ומשך ימים לך כי מאחר שאתה תהיה סיבה אל תיקון ערכנו וזכות הרבים תלוי בך אם כן מי [illegible]

ומי יחוש חוץ ממך. ואז שתק יתרו ונעתר לו כי זכות הרבים גדול. ובדרך פשוטו מתחלה הבטיחו בטובה גופנית באמרו והטבנו לך ולא הזכיר השם ולא רצה לקבל כי אמר אלך אל ארצי ושם יהיה לי טובה הרבה. ואחר כך הבטיחו בטובה רוחניית שיהיה מכלל הסנהדרין שנקראו עיני העדה כמ"ש והיית לנו לעינים ואמר והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו הזכיר השם בטובה רוחניית זו כי יתן ה' את רוחו עליו ונעתר לו וכן היה לדעת רז"ל שמבני יתרו זכו וישבו בלשכת הגזית כו' ובודאי היה זה מהבטחת והיית לנו לעינים :

ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים. דרשו רז"ל אותו היום סרו מאחרי ה' וברחו מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר כך ברחו להם מיראה פן יוסיף להם מצות. ואמר הכתוב ראה כמה הם כפויי טובה כי אף בזמן המרד הזה ארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך ג' ימים לתור להם מנוחה המה מרדו במספר ג' ימים וארון ברית ה' מטיב עמהם במספר ג' ימים. ד"א לפי שכתוב במגלת סתרים אם תעזבני יום יומים אעזבך משל לב' שהולכין זה מזה זה הולך מיל למזרח וזה למערב נמצא שהם רחוקים זה מזה ב' מילין כך אמר הכתוב כי המה נסעו מאחרי ה' וחזרו אחור דרך ג' ימים מן השכינה ולעומת זה גם ארון ברית ה' נוסע לפניהם להתרחק מהם דרך ג' ימים נמצא ריחוק דרך ו' ימים ביניהם כדי לתור להם מנוחה מן המצות אשר מאסו בהם. וקרוב לשמוע שזהו סוד נו"ן הפוכה שבין תיבת המחנה ובין ויהי בנסוע הארון כי נו"ן הפוכה אחרונה מרמזת על תלונתם זכרנו את הדגה כי נו"ן היינו דג. אבל נו"ן ראשונה רמז שישראל נמשלו לדגים שעיקר חיותם במים ע"כ כל דג פונה פניו לשוט לתוך המים למקום חיותיה אבל אינו הופך פניו אל שפת הים כי זה נקרא פורש ממקום חיותיה. כך ישראל נאמר בהם וידגו לרוב שיהיו כדגים הללו כי עיקר חיותם בתורה שנמשלה למים וכמשל שהגיה ר"ע לפפוס בן יהודה כו' במסכת ברכות פ' הרואה. ובזמן שישראל בורחין מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר הרי הם כנו"ן דג הפוך הפורש ממקום חיותו ופונה פניו אל השפה ולחוץ כך ישראל פנו פניהם מן ארון ברית ה' ממקום חיותם. וע"כ הנו"ן הפוכה כי הפכה פניה מן פסוק ויהי בנסוע הארון ופניה אל תיבת המחנה רמז אל הזמן שישראל נסוגו אחור מן ארון ברית ה' ופניהם אל המחנה היינו אל העם כי לאהבת עניני העוה"ז אשר בני המחנה מסגלים בהם וכדי למצוא חן בעיני המחנה הוא פונה עורף אל השכינה ופונה כל מגמת מעשיו כדי שיהיה אדם חשוב במחנה או שר ונגיד עליהם. וזהו עיקר החטא בינינו המסבב אריכות הגלות כי כרובם כן פנו פניהם מן ארון ברית ה' אל המחנה עד שאפי' כל כשרון המעשה מתורה ומצוה אינן עושין לשמה כ"א כדי להתהדר בהם בפני הבריות למצוא חן בעיניהם וגנוזי קרתא כאלו הם הם חרובי קרתא והכל יודעין שכן הוא ואין אומר השב עד אשר ישקיף ה' וירא ויסיר רוח זנונים מקרבנו ואין להאריך בזה :

ויהי בנסוע הארן. יש מרבותינו ז"ל שאמרו שב' פסוקים אלו הם ספר בפני עצמו וע"כ מנה ז' ספרים בתורה. וכי יפלא ממך דבר לאמר הרי עיקר התורה למצותיה נתנה ובספר זה אין רמז לשום מצוה אענה אני חלקי ואומר שלמצות פריה ורביה עשה ספר בפני עצמו כי במצוה זו תלוי קיום העולם וגורם השראת השכינה כמ"ש רבותינו ז"ל כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל מלמד שאין השכינה שורה בפחות מב' אלפים וב' רבבות מישראל הרי שהיו ישראל כ"ב אלף פחות א' וזה שלא עסק בפריה ורביה נמצא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל. וזו מצוה ראשונה שנצטוה אדם הראשון עליה כי מיד אחר שנאמר ויברא אלהים את האדם וגו' כתיב ויאמר להם פרו ורבו. כך עשה ספר מיוחד ממצוה זו לומר שהשראת השכינה בישראל צריך כ"ב אלף וממילא ידע כל איש מישראל להיות זהיר במצות פריה ורביה למלאות המספר ורא̇יה גדולה לדברינו מן פ' מתאוננים שסמוכה לה כמו שיתבאר בסמוך :

ויהי העם כמתאוננים וגו'. לא מצינו מפורש במקרא מהו אנינות זה ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש אך מאחר שמצינו ב' תלונות מפורשים במקרא האחת זכרנו את הדגה כו' השניה בוכה למשפחותיו על עסקי עריות כו' אם כן ודאי כל הפ' מדברת מענין א' והכל היתה תלונה א' ומקורם מן פ' ויהי בנסוע והוא סוד נו"ן הפוכה שבסוף הפרשה ובמלת כמתאוננים. כי יפלא בעיני רבים גם בעיני יפלא מה שדרשו רבותינו ז"ל וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו על עסקי עריות שנאסר להם מה ענין תלונה זו לכאן ולמה לא בכו בשעה שנאסרו להם העריות ואם באותו זמן שתקו וכל א' מהם סבר וקבל עתה מה היה להם כי באו להזכיר ראשונות ולהיות תוהה על הראשונות שכבר קימו וקבלו. ועוד הלא בפיהם אמרו זכרנו את הדגה ואמרו מי יאכילנו בשר ובלי ספק שכל פסוקים אלו מן וישבו ויבכו גם בני ישראל עד וישמע משה את העם בוכה הכל מדבר בבכיה אחת ומטעם זה השתדלו רבותינו ז"ל לפרש התלונה בדרך רחוקה כי במסכת יומא פליגי בה רב ושמואל חד אמר דגים ממש וחד אמר עריות וליפנא מעליא נקט כד"א אכלה ומחתה פיה ולדעתו פשוש לומר שגם מי יאכילנו בשר ליפנא מעליא נקט והנה גם לדבריו צריכין אנו ליתן טוב טעם ודעת מה ענין תלונה זו לכאן ולמה שתקו כשנאסרו להם העריות. האמנם לפי מה שפירשנו למעלה שכל פ' ויהי בנסוע לא נכתבה כ"א לזרז את ישראל על מצות פריה ורביה שידגו לרוב כדגים הללו יבא כל ענין הפ' על נכון ויגיד עליו ריעו נו"ן הפוכה שבסוף הפ' ונו"ן הפוכה שבמלת כמתאוננים כי נו"ן היינו דג והדגים פרוצים ביותר בפריה ורביה. והנה מתחלה כשנאסרו להם העריות לא הקפידו על זה כי חשבו שיש מעצור לרוחם עד ששמעו פ' ויהי בנסוע שמבאר להם שכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה גורם לשכינה שתסתלק מישראל אז נכנס טינא בלבם ואמרו בשלמא אם נוכל לפרות ולרבות כדגים הללו עם כל הנשים היינו בטוחים שלא נבא לידי סילוק שכינה לעולם. אמנם מאחר שנאסרו לנו העריות הרי אנו הפך הדג והייט נו"ן הפוכה וזה ביאור הפ' אחר ששמעו שובה ה' רבבות אלפי ישראל שזרזם על מצות פריה ורביה להיות כדגים הללו מיד הרהרו בלבם על איסור העריות כי זהו נו"ן הפוך לפיכך ויהי העם הרשעים כמתאוננים מתאוננים לא נאמר אלא כמתאוננים בכ"ף הדמיון לומר הרי אנו כאונן זה שאסור בתשמיש המטה כך לא הורשה לנו תשמיש המטה עם כל הנשים. ולפי שאין אנינות כי אם בלב שהרי עדיין לא הוציאו תלונתם מהשפה ולחוץ על כן לא הרגיש משה עדיין בתלונותם אבן שמע ה' הקשיב בקול תלונתם ע"כ נאמר רע באזני ה'. ותבער בהם אש ה' כי ברותחין קלקלו ובערה בהם אש התאוה וחימום העריות ע"כ מדה כנגד מדה ותבער בהם אש ה'. ותאכל בקצה המחנה או בקצינים או במוקצים ודבר זה יתבאר בסמוך. ויצעק העם אל משה ולא אל ה' כי חשבו מאחר שמשה לא הרגיש עדיין בהטאם יחשוב שמקרה הוא להם ויתפלל בעדם וכך עשה משה בחשבו שהמקום גרם להם כי יש מקומות בארץ אשר שם רוח גדול נסתר המסבב רעיפה הארץ ויש מקומות שבהם אש נסתר על כן קרא משה שם המקום תבערה כי חשב שהמקום גרם להם ולא הטאם. והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה כל מלות אלו מחוברין וכך פירושם כי בני ישראל ידעו האמת שבערה בהם אש ה' על צד העונש לא במקרה ע"כ פסקו מתלונותם. אבל הערב רב אשר מקורם מן המצרים שטופי זמה לא לקחו מוסר ועוד הוסיפו סרה והוציאו מן השפה ולחוץ כל מה שהרהרו תחלה בקרב לבם וז"ש והאספסוף אשר מתחלה בקרבו בקרב לבו התאוו תאוה. וישובו היינו שבו לסורם והוציאו תלונותם לחוץ ובכו. ויבכו גם בני ישראל מדקאמר גם ש"מ שהערב רב היו בוכים תחלה ומבכים גם את בני ישראל עמהם וכפל לשון התאוו תאוה כי כך המדה בעריות שתאוה גוררת תאוה וכמאמר רבותינו ז"ל משביעו רעב. ויאמרו בפה מלא מי יאכילנו בשר היינו בשר ערוה וליפנא מעליא נקט כדאמרינן בגמרא זכרנו את הדגה ליפנא מעליא נקט וק"ו שלשון בשר לפרש כך. ומה שהתחילו בבשר וסיימו בדגה לפי שלשון דגה מורה יותר על הפריצות בעריות מן לשון בשר לפי שהדגים פריצים יותר מבשר כל חי. ע"כ אמרו דרך פשר מי יאכילנו בשר שנהיה מותרים בעריות כשאר בשר כל חי אף על פי שלא נהיה כדגים כי כולי האי לא בקשו אבל מ"מ אמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם כי בהיותנו בין המצרים שטופי זימה הותרה לנו הכל אפי' להיות כדגים. ועכשיו הלואי ונהיה כשאר בשר כל הי וז"ש מי יאכילנו בשר. וקרוב לשמוע שהכל כפשוטו ממש אך כוונתם היתה לבקש הבשר המחמם ביותר ומרבה תאות המשגל וזהו כפל התאוו תאוה שנתאוו לדבר המרבה תאות המשגל. והדגים אעפ"י שמקררין מ"מ הוא מוסיף ליחות והזרע ג"כ בכלל ועוד שהאוכלו מקבל טבעו להיות פרוץ בעריות ויש בדגים תרתי לריעותא ע"כ אמרו דרך פשרה מי יאכילנו בשר המחזיק התאוה. וזכרנו את הדגה כו' המחזיק הפריצות ביותר מ"מ הלואי ויהיה לנו בשר דרך פשרה. ולפירוש זה יבא כפשוטו מ"ש משה מאין לי בשר וגו' אם את כל דגי הים וגו' כי טענו על ב' אלו שמסייען לפ"ו. ונתן להם ה' את השליו המחמם ביותר וממלא שאלתם וכן אמרו במדרש כתיב וימטר עליהם כעפר שאר וכתיב להלן איש אל כל שאר בשרו היינו עריות כי זה הדבר אשר בקשה נפשם. ואת"ל על כל פנים שהדגים מקררין וממעטין התאוה אזי כך תפרש הפסוקים כי המה שאלו בשר המחמם ומרבה התאוה. ואמרו זכרנו את הדגה כו' והקשואים והאבטיחים כי כל הדברים הללו מקררין ומ"מ לא היו מזיקין את התולדה לפי שהיה לנו גם החציר והבצלים והשומים המחממין ביותר ומבטלין הקרירות אבל עתה נפשנו יבשה כו' אז אמרו שבמצרים לא היו מזיקין לנו אותן הדברים המקררין. גם החציר והשומים והבצלים אף על פי שהם קשים לעוברות ומניקות מכל מקום היינו פרים ורבים ולא הזיקו לנו כלום כל הדברים המתנגדים אל התולדה בין לאנשים ובין לנשים. ועתה נפשנו יבשה כי אין לנו ליחות כ"כ המרבים הזרע כי אל המן לבד עינינו והוא נבלע באברים ואינו מתבשל באצטומכא ובכבד ע"כ אינו סיבה אל התולדה. והפסוק מעיד על ההפך ואמר והמן כזרע שלכך היה תוארו כזרע לומר לך שהוא מרבה הזרע. והיה גד שארז"ל שהיה מגיד אם בן ט' לראשון או בן ז' לשני כמספר גד שהיה מגיד אם הוא בן ז' וכל זה מדברים המסייעים אל התולדה. המה אמרו שהמן גורם יבישות לפי שאין בו לחלוחית והכתוב אומר וטעמו כטעם לשד השמן דהיינו לחלוחית וזה הפך היבישות. ומ"ש אין כל י"א שכך אמרו אף על פי שיש לו טעם כל מיני אוכל מכ"מ אין כל אין בו טעם כל האוכלין שהרי אין לו טעם חציר ובצלים כו'. ובעקידה פי' בלתי אל המן עינינו אף על פי שיש בו כל הטעמים מכ"מ אין עינינו רואות כ"א המן והסומא אוכל ואינו שבע. וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו כי אין לומר שנתקבצו משפחות משפחות ובכו שהרי נאמר איש לפתח אהלו אלא ודאי על עסקי משפחותיו ויחר אף ה' ובעיני משה רע דוקא עכשיו אבל קודם לכן היה רע באזני ה' לבד כי משה לא הבין כוונתם. ומ"ש זכרנו לשעבר משמע ואשר נאכל משמע להבא כך אמרו שבכל זמן שאמרנו לשעבר נתגה רתם ונשובה מצרימה באותו זמן זכרנו את הדגה אשר נאכל להבא כשנבא שם. ומ"ש חנם מן המצות יתבאר בע"ה לקמן פ' פנחס שעל תרומות ומעשרות אמרו כן :

ותאכל בקצה המחנה. בקצה ממש ע"כ ברחו כל העם מקצה בראותם כי סביבות המחנה נשערה מאד וברחו לתוך המחנה כי היו יראים להיות בקצות. לכך נאמר והאספסוף אשר בקרבו לא מצינו בכל התורה שנקרא הערב רב אספסוף כ"א כאן פי' שספסוף ב"פ סוף ורצונם לומר כל העם הנמצא בכל סוף וסוף מן המחנה בראותם שסביבם בערה אש ה' ע"כ ברחו בקרב המחנה ז"ש אשר בקרבו באמצע כאמור. ורז"ל דרשו בקצינים שבמחנה או במוקצים שבמחנה ואין הלשון מחוור אליו כי כל קצה אינו לשון קצין ולא לשון מוקצה. ונ"ל שהכל מודים שאין קצה יוצא מידי פשוטו שמדבר בקץ המחנה כי כל מקץ לשון סוף הוא שלכל קצה יש ב' קצוות ראש וסוף ובנוהג שבעולם שקציני עם הולכים בראש המחנה דהיינו קצה ראשון. והמוקצים הולכים בסוף המחנה דהיינו קצה אחרון. ולכל הדעות אין קצה

המחנה

המחנה יצא מידי פשוטו אך שלא פורש במקרא באיזו קצה אם בקצינים עם ההולכים בראשונה בקצה ראשון או במוקצים שבמחנה ההולכים בקצה אחרון ע"כ נחלקו רז"ל בדבר י"א בקצינים וי"א במוקצים ומחלוקתם תלוי במה שאמרו רבותינו ז"ל אין פורענות באה לעולם אלא בעבור הרשעים ואינו מתחיל כי אם בצדיקים שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש שכבר נאכל גדיש. ולפי זה מ"ד בקצינים שבמחנה סובר שפסוק זה מדבר באותם שהערעור התחיל בהם. ומ"ד במוקצים סובר שפסוק זה מדבר באותם המסבבים הפורענות. אבל מדקאמר והאספסוף ב"פ סוף שמע מינה שמדבר בשניהם בקצינים ובמוקצים כי שניהם בסוף זה בסוף ראשון וזה בסוף אחרון וכן משמע לשון הכתוב ומצאה קוצים היינו ב' קצות כי קוצים לשון קץ ונאכל גדיש הכל בכלל אפילו הבינונים שבתוך. לכך נאמר והאספסוף היינו ב' סופות אשר בקרבו כמו ואשר בקרבו דהיינו הבינונים כמו שמש ירח עמד זבולה חסר וי"ו כאלו אמר שמש וירח כך כאן כאלו אמר והאספסוף ואשר בקרבו כולם סג יחדו נאלחו מכף רגל ועד ראש כולם התאוו תאוה וע"ד המדרש י"ל שכך מדתו של הקדוש ב"ה בזמן שהבריות רעים וחטאים אז הקדוש ב"ה שולח יד בב' הקצוות בטובים וברעים כדי שכל הבינונים יקחו מוסר בק"ו כי אלו היה נוגע בפחותים לבד אז יתלו הטובים שבהם במעשיהם הטובים לאמר לא תגיש בעדנו הרעה כי אין אנחנו חטאים כמותם ע"כ הוא נוגע גם בשלמים שבהם ואז יקחו הפחותים מערכם ק"ו לאמר אם אש אחזה בלחים מה יעשו קוצים יבשים כסוחים. ואם היה נוגע בטובים שבהם יאמרו הפחותים בשלמא אלו דין הוא שינגעו כי קרובים המה אל־ה' וסביביו נשערה מאד כי כל הקרב ביותר אל ה' אז ביותר הוא צריך לדקדק במעשיו כי אינו דומה מורד במלך תוך פלטין שלו למורד במלך חוץ לפלטין שלו. ע"כ הקב"ה אוחז בב' הקצוות ואז בטלו כל הטענות האלו וכל מה שבתוך הקצוות יפחדו אל ה' ואל ישובו לכסלה. ודבר זה מפורש ע"י יחזקאל בן אדם מה יהיה עץ הגפן וגו' את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר היצלח למלאכה כי המשיל ישראל לגפן שהאש אוכל בשתי קצותיו ותוכו נחר ונרעש כך הקב"ה אוחז באספסוף בקצינים ובמוקצים כדי שאשר בקרבו נחר ויפחד וכאשר סרו כולם מן הדרך אז אכלה האש בכולם בין באספסוף בין באשר בקרבו דהיינו תוכו. ואולי בקצינים אין הטובים כי אם החנפים המראין את עצמם כשרים כדי שישימו אותו לראש ולקצין ובקרבם ישימו ארבם בתהלה והקב"ה פרסם על החנפים וגרם שהוציאו רעתן לחוץ כי מכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל:

הצאן ובקר ישחט להם. המובן מן פירוש רש"י כאלו היה משה מסופק ביכולת האל חלילה ולפי שהיה בסתר חיסך הקב"ה עליו וכל המפרשים חלקו עליו ותנו ליישב דברי משה איש לפי שכלו והנכון שבכולם המובן מן לשון ומצא להם כי כך משמעותו שישחט להם ויאסף להם אפשרי מצד עצמו אך ומצא להם אינו אפשרי כי מאחר שאין מבקשין כי אם תואנה אף אם תתן להם כל צאן ובקר וכל דגי הים שבעולם לא ימצא להם לא יספיק להם כי עוד יוסיפו סרה לבקש עלילות דברים וכך נראין הדברים מדקאמר אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם תרתי להם למה לי ליערבינהו וליתנינהו אם את כל דגי הים יאסף ומצא להם אלא שלכך עשה ב' חלוקות לפי שאחד מהם אפשרי והשני בלתי אפשרי מאחר שעלילה הם מבקשים. ויכול להיות שגם רש"י סבר שמשה לא היה מסופק כלל ביכולת האל יתברך והבין מדבריו הפירוש הנזכר או שאר פירוש של המפרשים אך תפס עליו רש"י על שאמר דבריו בלשון שיש לטועים מקום לטעות ולומר שהיה מסופק ביכולת האל יתברך חלילה ויצא מזה חילול השם אך לפי שהיה בסתר ולא היה חושש פן ישמעו העורים שבמחנה העברים על כן לא היה מקפיד בלשונו בהיות שעם ה' הוא מדבר המבין כוונתו ולא עם הטועים אבל שמעו גם המורים היה ברבים ושמעו כל ישראל כנודע לפיכך נענש. ד"א שעל דרך הטבע אמר משה כי בדרך הטבע ודאי לא ימצאו במדבר די ספוקם מבשר ודגים אם לא בדרך נס וכפי גודל הנס יהיו ראוין לעונש גדול שהטריחו בתלונתם לבוראם ועל כן אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ולעם רב זה יהי' הסיפוק נס גדול ועל חודש ימים זמן רב הוא ותרצה להגדיל הנס כדי להגדיל פורענותם זה לא יתכן השיב לו ה' אם כן יאמרו שקצרה יד ה' מוטב שיאבדו הם ממה שיאמרו שקצרה יד ה'. ועל צד הרמז מקרא זה אומר דורשני כי יש להקשות ישחט ויאסף למה לי וכי עכשיו אתי לאשמעינן דין שחיטה בבהמות ואסיפה בדגים ועוד שבתלונתם זכרו בשר ודגים והקדוש ב"ה נתן להם מין שלישי כי השלו לא בשר מקרי. ובדרך רחוקה נאמר שרמז כאן למה שאמרו הקדמונים שהרשעים נמשלו לבהמות ששחיטתן שני סימנים כך הרשעים נטרדין מן העולם הזה והעוה"ב והבינונים נמשלו לעופות שנתרים בסימן אחד כך המה אחר שקבלו עונם בעולם הזה יש להם חלק לעולם הבא. והצדיקים נמשלו לדגים שבאסיפה לבד סגי כך נאמר בצדיקים ויאסף אל עמיו כי מיתתם בנשיקה. וכאן כבר בערה אש בקצינים ובמוקצים ולא שבו עד לכסלה. והמתאוים היו הבינונים כמובן מלשון אשר בקרבו דהיינו התוך והאמצע ושאלו בשר ודגים שאין ממינם כי בשר בהמה יאות לרשעים ודגים לצדיקים לכך נקט ישחט ויאסף והוסיף מלת להם לומר שהבהמות מצד שטעונין שחיטה והדגים מצד שבאסיפה בעלמא סגי לא ימצא להם אינן מקבילין להם כי אינן ממינם כלל והשיב לו ה' עתה תראה היקרך דברי כי בידי להקביל להם מה שהוא ממינם כמובן מלשון יקרך כי הקרה ה' להם השליו ומצא מין את מינו. וכל זה דרך דרש ורחוק מפשוטו:

ואם ככה את עושה לי. שתשש כחו של משה כנקבה ורבים כאשר ראו כן תמהו על פי' זה וכי מפני שתשש כחו של משה כנקבה אמר לשון את כלפי מעלה. ואני אומר שלא קשה מידי לפי שאמרו רבותינו ז"ל שהצדיקים מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנאמר ועתה יגדל נא כח ה' והרשעים מתישין כחו שנאמר צור ילדך תשי וביאור הענין הוא שמצד הפסקת השפע ע"י מעשה הרשעים נראה כאלו יש תשות כח כביכול. וכאן על ידי שנתרשלו ידי האוהב ותש כחו כנקבה לא היה בו כח להוסיף כח בגבורה של מעלה על כן אמר לשון את כלפי מעלה להורות שבא בהא תליא וזה פי' יקר. וקרוב לשמוע שקאי על מ"ש כאשר ישא האומן ולא אמר אומנת פי' מהרי"א שאתה עושה לי כאומן זכר הנושא את היונק שאין לו דדים להניק הילד כשבוכה כך אין בידי למלאות שאלתם ועל זה נאמר ואם ככה את עושה לי כי דמיון זה של נקבה מצוי כך כביכול כי בידך לרוות צמאם ואתה הורה גבר ואיך תטיל עלי דמיון הנקבה ואני זכר שאין לי דדים להניק. ודמיון את כלפי מעלה אינו תשות כח חלילה אלא מורה על היכולת שנקבה שיש לה דדים להניק:

המקנא אתה לי וגו'. יהושע לפי שהיה בחור בימים אחז במדת הקנאה כמ"ש ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו מצד היותו מבחוריו אמר כן ואלו היה זקן בא בימים לא היה מקפיד על השתרר שני רעים כאחד וע"כ אמרו פני משה כפני חמה ויהושע כלבנה כי כמו שקטרגה הלבנה ואמרו א"א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד כך יהושע היה מקטרג ואמר אלדד ומידד מתנבאים אבל משה היה כחמה שלא קטרגה כלום כך משה אמר מי יתן והיה כל עם ה' נביאים. ואמר כי יתן ה' את רוחו עליהם פי' בעקידה פשיטא אם יהיו מואצלים מן הרוח אשר עלי שלא אתקנא בהם כי בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו. אלא אפילו כי יתן ה' את רוחו עליהם ולא יהיו תלמידי מ"מ לא אתקנא בהם. ויש אומרים שדוקא קאמר כי דוקא בזמן שיתן ה' את רוחו עליהם יכול להיות שיהיו כל עם ה' נביאים אבל אם יאצל עליהם מן הרוח אשר עלי א"א שיהיו כולם נביאים כי המואצל צריך להיות דומה מכל צד אל המאציל ורז"ל אמרו אין השכינה שורה כי אם על גבור חכם עשיר ועניו וכלן במשה. רצו בזה מאחר שהיו כלם במשה ע"כ צריך להיות כל המואצל ממנו דומה אליו מכל צד וזה בלתי אפשרי שיהיו כל ישראל שוים בכל ד' האמורים אלו דה"כ מה גבר מגוברין אבל אם יתן ה' את רוחו עליהם בלא אמצעי אז אין צורך בארבע האמורים אלו שיהיו כלם שוים בהם ואין לומר שיתדמו אליו כביכול כי מה דמות תערכו לו על כן נאמר כי יתן ה' את רוחו עליהם:

הפטרת בהעלתך

כתרי עשר בזכריה סימן ב

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם
יְהוָה : וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ
לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי
אֵלָיִךְ : וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר
עוֹד בִּירוּשָׁלָםִ : הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן
קָדְשׁוֹ : וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ
יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ : וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלָםִ
הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ : וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים
וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ : וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר
הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי
מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת : וָאֹמַר יָשִׂימוּ
צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ
וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד : וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה
בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר : כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי
תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין
אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים
בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה : שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ ׀ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל

אתה

פירוש המלות

רני ושמחי. בימות המשיח : ונלוו. ונתחברו : חלקו. שהוא חלק האל יתברך : הס. שתוק : נעור. כמו ויקץ כישן : לשטנו. להשטינו : אוד. לפיד : צואים. ע"ש שהיו בניו נושאים נשים נכריות : הסירו. הפשיטו : מחלצות. חליפת בגדים נאים : ויעד. לשון התראה : תדין. תשפוט : מהלכים. הלך ביניהם : מופת. ראוים למופת : צמח. זה זרובבל.

כהן

אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח׃ כִּי ׀ הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֺן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד׃ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה׃ וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר ויאמר כתיב רָאִיתִי וְהִנֵּה־מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃ וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃ וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃

פירוש המלות

האבן. יסוד הבית: עינים. שמירות רבות: פתחה. מתיר קישוריה: ומשתי. לשון הסרה: וגלה. לשון מעיין: מוצקות. צנורות: זיתים. אילנות: עליה. אגלה: הגדול. זה סנבלט: למישור. לבקעה: הראשה. הראשונה. תשאות בהמון רב יאמרו חן לה:

פרשת שלח

רשי

(ב) שלח לך אנשים. (במדבר רבה) למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. שלח לך. (במדבר רבה סוטה לד) לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו (דברים א) נשלחה אנשים לפנינו כמה שנאמר (שם) ותקרבון אלי כלכם וגומר ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר (שמות ג) אעלה אתכם מעני מצרים וגומר חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי מרגלים למען

תולדות אהרן שלח לך אנשים. סוטה לד:

אבן עזרא

(ב) שלח לך. כתוב שהשם אמר לישראל עלה רש והם אמרו נשלחה אנשים אז אמר השם שלח לך אנשים. וטעם אנשים. שהם ידועים גבורים וכן כלם אנשים וחזקת והיית לאיש כי איש היה: ויתורו. ויחפשו וכן ולא תתורו: כל נשיא בהם. כל אחד הוא נשיא בהם או תהיה מלת אחד מושכת עצמה ואחרת עמה וכן ושנים אנשים שרי גדודים היו בן

יג
א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ב שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם׃
ג וַיִּשְׁלַח

ל׳ וחסר | ז׳ חסר בס׳ | ב׳ ויאמר אל תשלחו

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב שְׁלַח לָךְ גּוּבְרִין וִיאַלְּלוּן יָת אַרְעָא דִּכְנַעַן דַּאֲנָא יָהֵיב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל גַּבְרָא חַד גַּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא דַּאֲבָהָתוֹהִי תְּשַׁלְּחוּן כֹּל רַבָּא דִּבְהוֹן׃ ג וּשְׁלַח יַתְהוֹן מֹשֶׁה

ספורנו

יג (א) וידבר ה׳ אל משה: (ב) שלח לך אנשים. אל תניחם שישלחו הם כמו שאמרו לעשות כאמרם נשלחה אנשים לפנינו שמא ישלחו הדיוטות בלתי מכירים שבח הארץ ויספרו בגנותה באופן שיחשבו ישראל על ס׳ טעם ולא ישובו בתשובה כמו שעשו אחר כך באמרם חטאנו לה׳ וזה כי המרגלים שפלת משם

ספ

רמבן

(ב) שלח לך אנשים. לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו כמו שנאמר ותקרבון אלי כלכם ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדבר המרגלים למען לא יירשוה. לשון רש"י מדברי אגדה. ויש כאן לשאול א"כ משה עצמו חטא בענין שנאמר וייטב בעיני הדבר ולמה אמר להם בענין הארץ הטובה היא אם רעה אחר שנאמר לו מתחלה שהיא טובה ורחבה ועוד מה עשו המרגלים כי משה אמר להם וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ואמר להם נערים הבמחנים אם במבצרים ועל כל פנים היו צריכין להשיבו על מה שצוה אותם ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו אפס כי עז העם והערים בצורות גדולות וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם ואל תחשוב כי היה פשעם באמרם ארץ אוכלת יושביה בלבד כי טרם שיאמרו להם כן היה מריבת כלב עמהם וכן כתוב אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו וגו׳ ובכאן כתיב לנפול בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז והנה משה רבינו אמר לבניהם כדברים האלה והפליג להם בחוזק העם ובמבצר עריהם וכח הענקים יתר מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותם כדכתיב שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק ואם היה פשע המרגלים וחטאתם בזה למה יניא את לב בניהם כהניא המרגלים את לב אבותם ועוד מה טעם למשה רבינו בשליחות הזאת אם הארץ טובה והעם רפה הרי טוב. ואם רעה או שהעם חזק סבור הוא שיחזירם למצרים. אבל ישוב הענין בזה כי ישראל אמרו כדרך כל הבאים להלחם בארץ נכריה ששולחים לפניהם אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים ובשובם ילכו התרים בראש הצבא להורות לפניהם הדרכים כענין שנאמר הראנו נא את מבוא העיר ושיתנו להם עצה באי זו עיר ילחמו תחלה ומאיזה צד יהיה נוח לכבוש את הארץ וכך אמרו בפירוש וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים וגו׳ כלומר הערים אשר נבא אליהן תחלה ומשם נבא בכל הארץ וזו עצה הגונה בכל כובשי ארצות וכן עשה עוד משה עצמו שנאמר וישלח משה לרגל את יעזר וכן ביהושע בן נון שנים אנשים מרגלים ועל כן היה טוב בעיני משה כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס אבל יצוה בנלחמים להחלץ ולהשמר ולארוב כאשר בא הכתוב במלחמת העי שהיתה על פי השם ובמקומות רבים אז נמלך משה בשכינה ונתן לו השם רשות ואמר לו שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען וידעוה ויגידו לכם ועל פיהם תתיעצו בענין הכבוש והנה משה אמר להם עלו זה בנגב וטעמו עלו זה הדרך בנגב שידעו את העם היושב בארץ הנגב מפאת הרוח אשר ישראל שם החזק הוא ויצטרכו בעיניהם להשתמר מאד ולהחלץ וכן הערים אם הם בצורות שישגבו כהן ויצטרכו לבנות דיק וסוללות או שיבואו מצד אחר ואמר עוד שידעו בארץ עצמה הטובה היא אם רעה כי אם היא רעה יכבשו תחלה מן המקומות האחרים כי הם היו תרים הר האמורי מצד חברון כי גם יהושע לא כבש את כולם וזה טעם ומה הארץ אשר הוא יושב בה על העם היושב בנגב ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו אל ארץ טובה ורחבה וגו׳ בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמחה ולכך אמר להם והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ כדי שיראו בעיניהם בשבח הארץ ומן הידוע כי אין מצרים רחוק מאד מחברון רק כמהלך שבעת ימים וארץ כנען מגעת בתחומה קרוב למצרים ואי אפשר שלא ידעו הדרים במצרים ענין ארץ כנען הטובה היא אם רעה אבל כוונתו של משה לדעת את הדרך אשר יעלה בה ואת הערים אשר יכבוש תחלה כאשר פירשתי ואמנם היו ישראל במצרים עבדים בעבודת פרך לא ידעו ולא יבינו על כן רצה משה שיגידו להם כל עניני הארץ לשמחם במעלותיה כי יודע היה בהם

אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־
פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם
לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר׃
ה לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי׃
ו לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃
ז לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף׃
ח לְמַטֵּה אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃
ט לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא׃
י לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי׃
יא לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי
בֶּן־סוּסִי׃ יב לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל
בֶּן־גְּמַלִּי׃ יג לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר
בֶּן־מִיכָאֵל׃ יד לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי
בֶּן־וָפְסִי׃ טו לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל
בֶּן־מָכִי׃ טז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־
הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־
נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ יז וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה
לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם

י"ג ר"ס בתורה · ג' וחסר בני דוד דשמואל · ד' קמצין וכל אס"ף דכוו' כו' · מ"ע במ"א · ג' · ג' · ג' · ג' ב' · ג' · ג' ס' ר"פ · ג' בלישנא · כו"ל מ"ל

מִמַּדְבְּרָא דְפָארָן עַל מֵימְרָא
דַייָ כֻּלְּהוֹן גּוּבְרִין רֵישֵׁי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃ ד וְאִלֵּין
שְׁמָהַתְהוֹן לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן
שַׁמּוּעַ בַּר זַכּוּר׃ ה לְשִׁבְטָא
דְשִׁמְעוֹן שָׁפָט בַּר חוֹרִי׃
ו לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר
יְפֻנֶּה׃ ז לְשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר
יִגְאָל בַּר יוֹסֵף׃ ח לְשִׁבְטָא
דְאֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃
ט לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן פַּלְטִי בַּר
רָפוּא׃ י לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן
גַּדִּיאֵל בַּר סוֹדִי׃ יא לְשִׁבְטָא
דְיוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה גַּדִּי
בַּר סוּסִי׃ יב לְשִׁבְטָא דְדָן
עַמִּיאֵל בַּר גְּמַלִּי׃ יג לְשִׁבְטָא
דְאָשֵׁר סְתוּר בַּר מִיכָאֵל׃
יד לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי נַחְבִּי
בַּר וָפְסִי׃ טו לְשִׁבְטָא
דְגָד גְּאוּאֵל בַּר מָכִי׃
טז אִלֵּין שְׁמָהַת גּוּבְרַיָּא
דִשְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת
אַרְעָא וּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ
בַּר נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ יז וּשְׁלַח
יָתְהוֹן מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת
אַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲמַר לְהוֹן
סַקוּ דָא בְדָרוֹמָא וְתִסְקוּן

אבן עזרא

בן שאול ורבים כן: (טז) וטעם אלה שמות האנשים. אחר שאמר ואלה שמותם להודיע כי כן היה שמותם לעולם ולא השתנו כמו הושע: (יז) עלו זה בנגב. עלו זה הדרך בנגב וידוע כי מצרים הוא נגב ארץ ישראל כאשר פירשתי בספר דניאל והראיה כי רוחב מצרים פחות משלשים מעלות ורוחב ירושלים שלשים ושלש ומדבר פארן בנגב ארץ מצרים והנה פי' בנגב איננו נגב המחנה רק פירושו הנגב של ארץ כנען והעד בחברון שהוא ליהודה והכתוב אמר יהודה יעמוד על גבולו מנגב: וראיתם

אבתיו לאבתיו ד' חסר בספרא וסימן נמסר בסדר במדבר: אפרים ד' קמצין וסי' למטה אפרי' הושע בן נון. ויהי איש אחד מהר אפרי'. חבור עצבים אפרי' הנח לו. צרור עון אפרים צפונה חטאתו וסימן בלשון תרגום חוטרא דגברא צריר ומתקין: רפוא חד מן י"ב מלין כתיב א' בסוף ולא קרייא וסימן רפוא. למטה בנימן פלטי בן. ההלכוא. ויהי בהוציאם את המלכים. הקליא. ויאמר ישי לדוד בנו. אבוא. זאת המנוחה. רצוא. והחיות רצוא ושוב. ואתיקיהא. ומדד ארך הבנין. נקיא ואל תתן עלינו דיונה. נקיא. מצרים לשמ' תהיה. נגוא. וטני שים טעם די כל. ושיציא בית' דנא עד יום, יפוא. ויתנו כסף לחצבים. ארעא. ובתרך

רשי

למען לא יירשוה: (ג) על פי ה'. ברשותו שלא עכב על ידו: כלם אנשים. כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו: (טז) ויקרא משה להושע וגו'. נתפלל עליו יה יושיעך מעצת מרגלים (במדבר רבה)

בעל הטורים

וישלח אתם משה. ב"ת המה שאמר להם הכנסו המה לעיר שלעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב: ראשי בני ישראל המה. המה עולה נ' מלמד שהיו שרי נו"ן: סודי. ב' גדיאל בן סודי. תעבוני כל מתי סודי המרגלים שהיו מתי סודי ששלחו אותם לתור הארץ ולהגלות על סודותיה תעבוני בהוציאו דבה וגרמו שנקבע לו בכיה לדורות: אלה שמות האנשים. בגימ' שמותיהם מכוערין: את הארץ. בגימטריא תורה שתעמוד להם זכות התורה:

תולדות אהרן בן יפנה. שם יא: סתור בן מיכאל. שם לד: נחבי בן ופסי. שם: ויקרא משה. שם סנהדרין קז: סוטה לד. בכורות מו:

ספורנו

אף על פי שהרשיעו להמיס לב העם מחסרון אמונתם בשדי מכל מקום הכירו וספרו טובת הארץ באמרם וגם זבת חלב ודבש היא וכן העיד באמרו ויקחו בידם מפרי הארץ ויאמרו טובה הארץ אלא שאמרו שהיה נמנע לכבשה וכאשר הכירו ישראל חטאתם על שלא בטחו בישועת האל יתעלה ונלחמו אחר שעשה עמהם להפליא שבו בתשובה ואמרו חטאנו לה' אנחנו נעלה ונלחמנו והתפללו כאמרו ותשובו ותבכו לפני ה' אלא שלא קבל האל יתברך תפלתם מפני חלול ה' שעשו שאינו מתכפר אלא במיתה וכמו שהעיד בהם באמרו וביום פקדי ופקדתי כו': כל נשיא בהם. כל מי שהוא המעולה שבכל שבטו להכיר ענין הארץ: (ג) כלם אנשים. אנשי חיל כענין הלא איש אתה וכן וחזקת והיית לאיש: (ד) ואלה שמותם. כלם חשובים איש על שמו מגיד מעלתם והזכירם לפי זקנתם מפני שהיו אז שוים במעלה בפרט בענין השליחות לא כסדר השבטים ולא כסדר הדגלים: (טז) ויקרא משה להושע בן נון יהושע. אמר שהיה נודע בשבטו לאיש חיל בשם הושע וזה שנקרא למעלה יהושע מפני שמשה רבינו קרא לו כך לכבוד ולהתפלל עליו שיהיה נושע ומושיע אחרים: (יח) עלו זה בנגב. בזה הנגב שאנחנו שם שתמצאהו טוב להכנס ולא נצטרך לסבוב אל

רמבן

בהם. והנראה בעיני בלשון הכתוב כי לא נמלך משה בשכינה אבל טעם שלח לך כי הסכימו לשלוח מרגלים והיה במנהג שישלחו שני אנשים מרגלים חרש לאמר וישלחו מקלתם והשם היודע עתידות צוהו שישלח איש אחד איש אחד מכל מטות ישראל ושיהיו הנשיאים שבהם כי חפץ השם שיהיו שוים בענין כל הגדולים אולי יזכרו וישובו אל ה' ואם אין שתהיה הגזירה שוה בכל העם וזה טעם על פי ה' שיהיו במצות השם נשיאים וראשי בני ישראל. והנראה אלי לפי פשט הכתוב כי לא הזכיר השם למשה שאלתם שאלו לשלוח מרגלים ולא הסכים משה עמהם שאלו היה. כן היה הכתוב מספר בכאן ויקראו בני ישראל אל משה ויאמרו נשלחה אנשים לפנינו וגו' וייטב הדבר בעיני משה ואחר כך היה כותב וידבר ה' אל משה לאמר שלח לך אנשים כאשר דברו אליך איש אחד וכו' אבל היה הענין כך שבלחו ישראל השליחות וייטב הדבר בעיני משה ואחר כך בא הדבור אל משה כשאר הדברות ואמר לו סתם שלח לך אנשים וזה טעם ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל כי הוא מדבר בענין חדש לא סופר לו כלל והיה כל זה כי ה' חפץ למען נדקו שתהיה השליחות במצותו ושתהיה בכל שבטיהם ובגדוליהם למען יגללו וכן נראה עוד שהם שאלו ממשה נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ והוא הפוש בדרכים ובענין הכבוש מלשון חפר אוכל וזה טעם לפנינו שילכו הם אחריהם על דרכם כלשון וארון ברית ה' נוסע לפניהם אבל השם צוה ויתורו את ארץ כנען והוא כטעם ברירה כבאים לקנות דבר מלשון לבד מאנשי התרים והסוחרים וכן אל הארץ אשר תרתי להם וכן לתור להם מנוחה ועל כן צוה אותן משה לפרוט הטובה היא אם רעה וגו' השמנה היא אם רזה וגו' והכל לשמחם כי צבי היא לכל הארצות ויעלו בה בחפץ גדול והנה נאמר כאן הענין בסתם כי כן היה אבל במשנה תורה הזכיר להם משה כל הדברים מתחלתן להגיד להם פשעם כי חטאו במה שבקשו ושאלו הם עצמם. ועל דעת רבותינו חטאו באמרם נשלחה אנשים לפנינו בעבור שהם רואים את ישועת ה' אשר יעשה להם תמיד והיה להם ללכת אחרי הענן אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ומשה קבל מהם למלאות תאותם ויהיה טעם וייטב בעיני הדבר שסבלתי רעתכם והוריתי לעשותו והשם צוהו שישלח איש אחד איש אחד למטה אבותיו וגו' כענין שנא' בשמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם. והנה האנשים האלה לא נקבו בשמות על פי השם כאשר היה בפקודים ובחלוק הארץ כי מצות ה' לא תבא בה תקלה לעושיה ושומר מצוה לא ידע דבר רע רק הוא יתברך צוה למשה איש אחד למטה אבותיו תשלחו וגו' ושיהיו נשיאים ומשה מדעתו בירר את אלה ושלחם והם גמלו לנפשם רעה:

(ד) **למטה** ראובן וגו'. מנה הכתוב השבטים לא לדגליהם ולא לנשיאותם ולא לתולדותם ונראה שמנאם לפי מעלת השלוחים כי היו ראשים ונשיאים בעם כאשר ספר ואין מעלתם שוה אבל יש בהם גדול מחברו בחכמה ובמנין והקדים הנכבד קודם במעלה כי ממעלת עצמם מנאם ולא למעלת השבט וכן בנשיאים החולקים להם את ארץ כנען הזכירם כפי המעלה לא לתולדותם:

את־ההר: יח וראיתם את־הארץ מה־הוא ואת־העם הישב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם־רב: יט ומה הארץ אשר־הוא ישב בה הטובה הוא אם־רעה ומה הערים אשר־הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים: כ ומה הארץ השמנה הוא אם־רזה היש־בה עץ אם־אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים: שני כא ויעלו ויתרו את־הארץ ממדבר־צן עד־רחב לבא חמת: כב ויעלו בנגב ויבא עד־חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים: כג ויבאו עד־נחל אשכל ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן־הרמנים ומן־

לטורא: יח ותחזון ית ארעא מה היא וית עמא דיתיב עלה התקיף הוא אם חלש הזעיר הוא אם סגי: יט ומה ארעא דהוא יתיב בה הטבא היא אם בישא ומה קרויא דהוא יתיב בהון הבפצחין אם בכרכין: כ ומה ארעא העתירא היא אם מסכינא האית בה אילנין אם לא ותתקפון ותסבון מאבא דארעא ויומיא יומי בכורי ענבין: כא וסליקו ואלילו ית ארעא ממדברא דצין עד רחוב למטי חמת: כב וסליקו בדרומא ואתא עד חברון ותמן אחימן ששי ותלמי בני גברא וחברון שבע שנין אתבניאת קדם טנס דמצרים: כג ואתו עד נחלא דאתכלא וקצו מתמן עוברתא ואתכל ענבין חד ונטלוהי באריחא בתרין ומן רמוניא ומן תאניא:

ד. רנ / ל ל / ל רפ / י״ז מ״ל בתורה ג׳. ל / ל / כ׳. ג׳ / ד׳. ל. ד / ל וחסר / כל לין חסר כל סין מ״ל / מ׳ סבירין ל׳ רבים וקרינן לשון יחיד / ס׳ חסרים. ד׳ חס׳ בלו׳ (עי׳ מכין מדות) כל׳ מ״ל במ״ה ד׳ וחסר / כ״ס פסו׳ דמיין אית בהון ב׳ מלין דמיין נסבין וי״ו ומלה חדא ביניהון:

רבה): (יז) עלו זה בנגב. הוא היה הפסולת של א״י שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחלה ואח״כ מראים את השבח: (יח) את הארץ מה היא. (במ״ר) יש ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשים יש מגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין: החזק הוא הרפה. (במ״ר) סימן מסר להם אם בפרזים יושבין חזקים הם שסומכין על גבורתם ואם בערים בצורות הם יושבין חלשים הם: (יט) הבמחנים. תרגומו הבפצחין כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומה: הטובה היא. במעיינות ותהומות טובים ובריאים: (כ) היש בה עץ. אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו: בכורי ענבים. ימים שהענבים מתבשלין בבכור: (כא) ממדבר צין עד רחוב לבא חמת. הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גם הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצוה משה עלו זה בנגב דרך גבול שפת דרומית של א״י לכו והוא מדבר צין שהוא במקצוע דרומית מזרחית עד הים שהים הוא גבול מערבי ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד רחוב לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי: (כב) ויבא עד חברון. (סוטה לד) כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם וכן הוא אומר (דברים א) ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וכתיב (שופטים א) ויתנו לכלב את חברון: שבע שנים נבנתה. (סוטה לד) אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול אלא שהיתה מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון לפיכך הקצוה לקברות מתים ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים שנאמר (בראשית יג) כגן ה׳ כארץ מצרים וצוען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכים שנאמר (ישעיה ל) כי היו בצוען שריו והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים: (כג) זמורה. שוכת גפן ואשכול של ענבים תלוי בה: וישאהו במוט בשנים. ממשמע שנאמר וישאוהו במוט איני יודע שהוא בשנים מה ת״ל בשנים (סוטה לד) בשני מוטות הא כיצד שמנה נטלו אשכול אחד נטל תאנה ואחד רמון יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו כשם שפריה משונה כך עמה משונה ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם צא

(יח) וראיתם את הארץ מה היא. ומה העם: החזק. למלחמה ואחר כן פי׳ מה הארץ הטובה היא שהאויר שלה והמים שלה טובים: (יט) הבמחנים כמו הקדרים שחונים באהלים: (כ) השמנה היא. לתת חטה אמרו חז״ל כי טעם ויבא על כלב בן יפונה כי כל אחד הלך לבד אחר: (כב) לען מצרים. שם מדינה סמוכה אל מצרים וכן מכית לחם יהודה ויש אומרים שפירושו מגזרת אהל כל יצען בדרך רחוקה. וטעם להזכיר חברון להודיע שהיא קדמונית: (כג) עד נחל אשכול. דברי משה ויתכן להיות כמו וירדוף עד דן להיות שם אחר

תקום מלכו: מה הוא ד׳ וסימן נמסר בסדר חיי שרה: ואת העם י״ב וסימן וישב את כל הרכוש. ואת העם העביר. וראיתם את הארץ. ואת העם צו לאמר. ואת העם צוה יהושע. ואבימלך נלחר בעיר, לבשר בית עצביהם. ואת העם. והברו דד״ה. ואחרי כן נאם ה׳ אתן את צדקיהו: ואת העם אשר בה. וחברו דד״ת ויתן אלהי אל לבי: בהנה ג׳ וסימן לחשא. אשר הוא יושב. אשר אתה בוטח: השמנה ב׳ וסי׳ ונה הארץ חשמנת היא אם: האבדת אבקש: וא׳ והשמנה וסימן והם במלכותם: אם אין ד׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח: ויבא ח׳ סבירין לשון רבים וסימן ויעלו בנגב ויבא. ויבא אלי אנשים. ויבא אליה כבא אל. ויבא אל הגוים אשר. והנה עבדי דוד ויואב בא. יבוא וברותי מכם המורדים. אך בה׳ לי אמר. יבוא. ורננו על בבל: אשכל כל לי׳ מלא במ״ה חסר וסי׳ בלעדי רק אשר אכלו הנערים. ויבא הפליט ויגד לאברם העברי. ויבאו עד נחל אשכל. ויפנו ויעלו ההרה. אשכל הכופר דודי לי: וישאהו ד׳ וסי׳ במוט בשנים. מבית אבינדב אשר בגבעה. וחברו. וישאהו על הסוסים דד״ה דאמציה:

תולדות אהרן ויעלו בנגב. סוטה לד: ושם אחימן. יומא י סוטה שם: וחברון. כתובות קיב. סוטה שם: וישאהו. סוטה שם:

בעל הטורים השמנה ב׳ במסרה. השמנה היא אם רזה. ואת השמנה ואת החזקה אשמיד ביחזקאל בפר׳ הנני על הרועים. אילו לא הוציאו דבה היו זוכים לכל מה שאומר בענין במרעה טוב ארעה אותם ומרעה שמן תרעינה אל הרי ישראל. ועכשיו שהוציאו דבה גרמו למה שנאמר ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה וגו׳: חמת ויעלו בנגב ויבא. ס״ת בהיפך אבות גרמז שנשתטח על קברי אבות:

רמבן

(יט) **הטובה** היא אם רעה. אמר ר״א אם הארץ טובה שהאויר שלה טוב והמים טובים וחזר ואמר השמנה היא לעשות חטה ופירות רבים. והנכון כי הטובה כוללת כל הטובות ורעה כל הרעות בכללן אבל יתכן בארץ הטובה שתהיה שמנה ופירותיה שמנים וימצאו בה הדברים השמנים פנג ושמן ותמרים ותאנים וכיוצא בהם או שתהיה טובה ורזה וצריכה גשמים תדיר ולהעדר ולהזדבל מאד ויהיו פירותיה נוטים ליובש ואע״פ שהם טובים ומתקיימים יותר מן השמנים ושם ימצאו הפירות הרבה מאד כאגוזים והלוזים והתפוחים והחרובין ופירות היערים והנה יכלול אם היא ארץ שמנה כמישור או ארץ רזה כהרים אבל אונקלוס תרגם העתירה היא אם מסכנא כי יש ארצות אשר יושביה עשירים מפני הזול המצוי ביניהן ושכניהם רוכליהם בכל הטוב הנמצא בהם ויש ארצות צריכות לשכניהם ויושביהם קצרי יד והם טובות לא רעות כלל וטעם והתחזקתם ולקחתם שלא יפחדו בלקחם מפרי הארץ פן יכירו בהם שהם מרגלים:

(כב) **וחברון** שבע שנים נבנתה. אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען מצרים לבנו הגדול אלא היתה מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען ובא להודיע שבחה של ארץ ישראל לשון

ספורנו

אל מקום אחר: (יח) וראיתם את הארץ מה היא. אם היא ארץ נושבת ברוב ערים ופרזות: ואת העם היושב עליה. לדעת אם מושב הארץ טוב כמו שהורו חכמי הרופאים בבחירת המשכנים שנביט אל יושבי הארץ אם הם חזקים ושלמי הגוף או הפך זה וכן נביט אם הם רבים או מעטים כי אמנם רבוי העם והזקם יורה על היות אויר הארץ והמזונות טובים וההפך יורה על הפכם: (יט) הטובה היא. במים רבים וטובים כאמרו כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים: הבמחנים. אם הם יושבים בפרזות לבטח בלי שום יראת מלחמה: אם במבצרים. אם יושבים בערי המבצר מפני יראת מלחמה כענין חדלו פרזון בישראל חדלו: (כ) השמנה היא. בעושר ונכסים כאמרו אשר לא במסכנות תאכל בה לחם: היש בה עץ. גפן ותאנה ורמון זית שמן ודבש שנשתבחה בהם: והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ. להחזיק בה ואל תיראו שיתנו עיניהם בכם למרגלים: והימים ימי בכורי ענבים. ולא היו הפירות שנשתבחה בהם בשלמותם עדיין מכל מקום בעת משה רבינו שגודל הפירות וטעמם באותו הזמן יספיק להעיד על שבח הארץ וטובה: (כד) על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל. תמהו הכנענים על שאותו האשכול אצל בני ישראל שכרתו אותו היה דבר חדוש ונפלא כי רבים היו בארץ אשכולות גדולים כמותו או יותר ממנו ולא היה זה נפלא אצל הכנעניים יושבי הארץ כלל ועל המיהסם זו קרטו

אבן עזרא

אחר: (כד) קרא. הקורא כמו אשר ילדה אותה ללוי. (כה) יש מקץ שהוא תחלה ויש מקץ שהוא מסוף ויתכן להיות ראש הארבעים: (כו) וילכו. להודיע שלא באו לאהליהם אל המחנה רק מיד הלכו: וישיבו אותם דבר. אל משה ואהרן: (כז) ויספרו לו. למשה שהוא העיקר: (ל) ויהס כלב. אמר רבי יונה המדקדק שטעמו שאמר הסו · וויכיאו

רשי

לא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל (יהושע ד) והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו והקימוה בגלגל ושקלום רבותינו משקל כל אחת ארבעים סאה וגמירי טונא דמידלי איניש על כתפיה אינו אלא שליש משאוי כמשאוי שמסייעין אותו להרים: (כה) וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ליום הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה אלא שגלוי לפני הקב״ה שיגזור עליהם יום לשנה קצר לפניהם את הדרך: (כו) וילכו ויבאו. (סוטה לד) מהו וילכו להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה: וישיבו אתם דבר. את משה ואת אהרן: (כז) זבת חלב ודבש היא. (במדבר רבה) כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו: (כח) בצרות. לשון חוזק ותרגומו כריכן לשון בירניות עגולות ובלשון ארמי כריך עגול: (כט) עמלק יושב וגו׳. לפי שנכוו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים כדי ליראם: על יד הירדן. יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור: (ל) ויהס כלב. השתיק את כלם: אל משה. (במדבר רבה) לשמוע מה ידבר במשה צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע היה סבור שבא לספר בגנותו ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו: עלה נעלה. אפי׳ בשמים והוא אומר לנו עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו: ויהס. לשון שתיקה. וכן (זכריה ב) הס כל בשר (עמוס ו) הס כי

במדבר יג

הַתְּאֵנִים׃ כד לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם׃ כו וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר וְאֶת־כָּל־הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־פְּרִי הָאָרֶץ׃ כז וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה־פִּרְיָהּ׃ כח אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם׃ כט עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן׃ ל וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ

(מסורה בין השיטין: ג׳ · ז׳ חסר וג׳ מ״ל · ג׳ ומ״ל · ג׳ כ״כ · ג׳ חסר · י״ז מ״ל בתורה ג׳ מנוסן בפסוק · ג׳ וסמך רבתי (עמ״ש) ג׳ כתיב ה׳)

אונקלוס

כד לְאַתְרָא הַהוּא קְרָא נַחְלָא דְאַתְכָּלָא עַל עֵיסַק אַתְכְּלָא דְקָצוּ מִתַּמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וְתָבוּ מִלְאַלָּלָא יָת אַרְעָא מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין׃ כו וַאֲזַלוּ וַאֲתוֹ לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אַהֲרֹן וּלְוָת כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא דְפָארָן לִרְקָם וְאָתִיבוּ יָתְהוֹן פִּתְגָמָא וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא וְאַחֲזִיאוּנוּן יָת אִבָּא דְאַרְעָא׃ כז וְאִשְׁתָּעִיאוּ לֵיהּ וַאֲמַרוּ אֲתֵינָא לְאַרְעָא דִשְׁלַחְתָּנָא וְאַף עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ הִיא וְדֵין אִבַּהּ׃ כח לְחוֹד אֲרֵי תַקִּיף עַמָּא דְיָתֵיב בְּאַרְעָא וְקִרְוַיָּא כְּרִיכָן רַבְרְבִין לַחֲדָא וְאַף בְּנֵי גִבָּרָא חֲזֵינָא תַמָּן׃ כט עֲמַלְקָאָה יָתֵיב בַּאֲרַע דָּרוֹמָא וְחִתָּאָה וִיבוּסָאָה וֶאֱמוֹרָאָה יָתֵיב בְּטוּרָא וּכְנַעֲנָאָה יָתֵיב עַל יַמָּא וְעַל כֵּיף יַרְדְּנָא׃ ל וְאַצֵּית כָּלֵב יָת עַמָּא לְמֹשֶׁה וַאֲמַר מִיסַק נִיסַּק וְנֵירַת יָתַהּ אֲרֵי מִיכַל

מסורה

וישיבו ד׳ חסר וג׳ מלאים וסימן וישיבו אתם דבר. וירא כל ישראל כי לא שמע. הנני אוסיפך אל דד״ה. הלין קרמאי מלאים. ויקחו בידם מפרי. וישב פנחס בן אלעזר. ויקחו את דגון וישבו. וישלח מלאכים אחרי. כי לא שמע המלך דד״ה. הנני אוסיפך דמלכים. יישבו את העבדים: יושב י״ז מלאים בתורה וסימן נמסר בסדר ויחי: עלה ג׳ וכתיב ה׳ וסימן אעלך גם עלה. עלה נעלה וירשנו. עלה ובכת. ונמסר גם בויגש:

תולדות אהרן וישובו. שם (תענית סא): וילכו ויבאו. (שם): ויספרו לו. שם לה (סוטה כג): אפס כי עז. שם (שם שם): ויהס כלב. שם (שם שם): עלה נעלה. שם:

בעל הטורים

למקום ההוא קרא נחל אשכול. הפסוק מתחיל בל׳ ומסיים בל׳ דהתם מורות הוא ל׳ יום והיין אם זכה לשתותו כראוי אז המרא וריתני פקחין וזוכה ללמוד וללמד: והאמורי יושב. מלא וי״ו שהוא שקול כששה עממים שנאמר בו כגובה ארזים גבהו: עלה נעלה. כה״א לומר שאפילו אם יאמר לנו עשו סולמות ועלו לרקיע שהוא מהלך תק שנים נעלה:

ספורנו

קראו המקום נחל אשכול: (כו) אל מדבר פארן קדשה. אל אותו החלק מהמדבר שהיה מול קדש ברנע: (כז) וגם זבת חלב ודבש היא. לא בלבד היא טובה אבל היא גם כן זבת חלב ודבש נותנת בלי טורח רב מקנה מרבה חלב ורב דבש ומעדני מלך: (כח) אפס כי עז העם. אבל אי אפשר לנו לכבשה מפני שהעם עז והערים בצורות ושוכני הארץ הם שונאינו והם בני עמלק שילהמו גם הם בנו כדי שלא נקרב אל גבולם: (ל) ויהס כלב את העם. השתיק את העם שהיו מתחילים מאז לתת קולם כמו שעשו אח״כ באמרו ותשא כל העדה ויתנו את קולם: אל משה. שישמעו מה ישיב משה ואולי אז אמר משה מה שהעיד אח״כ באמרו ואומר אליכם לא תערצון ולא תיראון מהם וכלב חזק דבריו באמרו: עלה נעלה. ראוי לנו לעלות כי לא יתקוממו נגדנו למנוע עליתנו: וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. כי אחר שנעלה שם ינוסו

רמבן

לשון רש״י. והנראה בעיני בדרך הפשט כי חברון היא קרית ארבע הוא האדם הגדול בענקים שהיה שמו ארבע והוא הבונה אותה על כן נקראת על שמו והוא שנאמר ושם חברון לפנים בישראל קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא וזה האיש הוליד בן וקרא את שמו ענק ועל שמו נקראו ענקים ולכך אמר הכתוב כי שם בחברון אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לו שבנה אותה ארבע לבנו ענק שבע שנים לפני הבנות צוען מצרים שהיא קדמונית להגיד הפלגת חיי האנשים האלה כי כאשר הם מופלגים בקומתן כן ימיהן ארוכין מכל האדם כי לאביהם נבנתה חברון לפני צוען מצרים שנתקפלו בה כמה דורות מאז ועד עתה ויתכן לרמוז עוד במה שאמר השמנה היא אם רזה כי חברון קדמונית מאד ועדיין עושה פירות שמנים וגדולים כאשר הגיד באשכול וכל שכן הארץ החדשה שהיא יותר שמנה ואפשר כי ארבע הוא אבי אחימן ששי ותלמי ועל שם שהיו הענקים ארבעה יקראוהו כן והכתוב שאמר קרית ארבע אבי הענק היא חברון יהיה פירוש אבי הענקים ע״כ אמר ענק וילידי הענק בנו הגדול בהם כאשר אמר האדם הגדול בענקים הוא ולכך באה בו ה״א הידיעה ונקראו ענקים על יופי קומתם כי הם ענקים לגרגרות בני האדם כמו שנקראו בני האלהים בסדר בראשית כאשר פירשתי שם וזה טעם הכתוב וחברון שבע שנים נבנתה מיד הענק הזה לפני צוען מצרים ובעבור כי הבונה את חברון ידוע ומפורסם כי כן שם העיר קרית ארבע אמר נבנתה או טעמו שנבנתה לאלה שבנאה להם ארבע אביהם והנה חיו שנים רבות מאד מיום הוסדה ועד עתה:

(כז) וגם זבת חלב ודבש. הוא בעבור שצוה אותם לראות השמנה היא אם רזה השיבו לו כי היא שמנה וגם זבת חלב ודבש היא ועל שאלתו היש בה עץ אם אין השיבו לו זה פריה כי כן צוה אותם להראותו והנה בכל זה אמרו אמת והשיבו על מה שנצטוו והיה להם לאמר שהעם היושב עליה עז והערים בצורות כי יש להם להשיב אמרי אמת לשולחם כי כן צוה אותם החזק הוא הרפה הבמחנים אם במבצרים אבל רשעם במלת אפס שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין כלשון האפס לנצח חסדו ואין עוד אפס אלהים והנה אמרו לו הארץ שמנה וגם זבת חלב ודבש והפרי טוב אבל אי אפשר לבא אליהם כי עז העם והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם ואמרו עוד עמלק יושב בארץ הנגב לרמוז שאין שם ריוח לבא בארץ משם כי כולם גבורים כי עמלק בדרום והכנעני במערב ובמזרח והאמורי בהר הגידו שליחותם ויניאו לב העם ברמז מפני מוראם ממשה ואהרן והנה השיבו על כל מה שצוה להם משה וזולתי מה שאמר המעט הוא אם רב שלא ענו אותו דבר בזה וכן לא הזכירו טובה כי היה בדעתם לומר לעם אחר כך ארץ אוכלת יושביה היא בדרך רבה והנה עמה מועטים וחזקים מאד והנה העם הבינו כוונתם ואז החלו כל העדה אשר שם להתאונן וזה טעם ויהס כלב כי השתיק אותם ופסר

רשי

כי לא להזכיר כן דרך בני אדם הרוצה לפתח אגודת אנשים אומר שי"ט (ס"א הם): (לא) חזק הוא ממנו. (במדבר ר') כביכול כלפי מעלה אמרו: (לב) אוכלת יושביה. בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו: אנשי מדות. גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה כגון גלית (שמואל א יז) גבהו שש אמות וזרת וכן (שם ב' כא) איש מדון איש מדה: (לג) הנפילים ענקים מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דור אנוש (יומא סז): וכן היינו בעיניהם. שמענו אומרים זה לזה נמלים (רא"ם וכס"א חגבים) יש בכרמים כאנשים (סוטה לה): ענק. שמעניקים חמה בקומתן: (א) כל העדה סנהדראות: (ב) לו מתנו. הלואי ומתנו נתנה

אבן עזרא

(לב) ויוציאו דבת הארץ. דבר שלא היה ואין כן ויבא יוסף כי ויבא הסף ויוציאו: דבה. מפעלי הכפל מגזרת דובב שפתי ישנים ובמקומו פירשתיו: אוכלת יושביה. שהאויר שלה רע: אנשי מדות. כל איש הוא איש מדה רק טעמו מדות גדולות יותר מהכל וכן אנשי לבב ורבים כמו הם: (לג) הנפילים. פרשתיו: מן הנפלים. טעמו וגם אחרי כן אשר יבואו שם מפורש: (א) את קולם. פעול למלת ותשא גם ויתנו: (ב) וילנו. מבנין נפעל מהפעלים השניים הנראים לנפעל

כִּי־יָכוֹל נוּכַל לָהּ: לא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ: לב וַיֹּצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת: לג וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם: יד א וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא: ב וַיִּלֹּנוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ: ג וְלָמָה יְהוָה מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ

ס׳ מ״ל · מ׳ ר״פ · י״ג · כ׳ מ״ל חסר נתנו חתיתם לכל יושביה · ס׳ ר״פ · ג׳ א׳ מ״ל וב׳ חסרים · י׳ קדמאה . ב׳ כטעמא . ב׳ ו״ד · ד׳ · כ״ב · כ״ב · ג׳ ר״פ רפין · ד׳ חסר · י״ג מ״ל בתורה י״ד בטעמא

נִיכּוֹל לַהּ: לא וְגֻבְרַיָּא דִּסְלִיקוּ עִמֵּיהּ אֲמַרוּ לָא נִיכּוֹל לְמִיסַּק לְוָת עַמָּא אֲרֵי תַקִּיף הוּא מִנַּנָא: לב וְאַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא דְּאַלִּילוּ יָתַהּ לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַרְעָא דַּעֲבַרְנָא בַהּ לְאַלָּלָא יָתַהּ אַרְעָא מְקַטְּלָא יָתְבָהָא הִיא וְכָל עַמָּא דַּחֲזֵינָא בְגַוַּהּ אֱנָשִׁין דְּמִשְׁחָן: לג וְתַמָּן חֲזֵינָא יָת גִּבָּרַיָּא בְּנֵי עֲנָק מִן גִּבָּרַיָּא וַהֲוֵינָא בְּעֵינֵי נַפְשָׁנָא כְּקַמְצִין וְכֵן הֲוֵינָא בְּעֵינֵיהוֹן: א וַאֲרֵימַת כָּל כְּנִשְׁתָּא וִיהָבוּ יָת קָלְהוֹן וּבְכוֹ עַמָּא בְּלֵילְיָא הַהוּא: ב וְאִתְרַעַמוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרוּ לְהוֹן כָּל כְּנִשְׁתָּא לְוַי דְּמִתְנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם אוֹ בְּמַדְבְּרָא הָדֵין לְוַי דְּמִתְנָא: ג וּלְמָא יְיָ מְעֵיל יָתָנָא לְאַרְעָא הָדָא לְמִפַּל בְּחַרְבָּא נְשָׁנָא וְטַפְלָנָא יְהוֹן לְבִזָּא הֲלָא טַב לָנָא דְּנְתוּב

יכול ה׳ מלאים בלישנא וסימן ויהס כלב. ועיניו קמה ולא יכול לראות דעלי. אתה ידעת את דוד. היכול יכלו אלהי גויי הארצו׳ דד״ה. ושלאחריו אשר יכול להציל את עמו מידי: והאנשים ח׳ ר״פ וסימן בסדר ויגש: ויציאו. י״ב נמסר בסוף סדר אמור: ושם ה׳ ר״פ נמסר בר״ש סדר מקץ: הנפלים. ג׳ א׳ מלא וב׳ חסר וסימן הנפילים היו בארץ. ושם ראינו את הנפילים. ב׳ בו. קדמא מלא דמלא. וגם נמסר בבראשית: לו כ״ב וסי׳ בלשון ארמי ישמעאל מיתא לבן שטימא יסופון בארעא ובמדברא בלעם חכימא יהושע קטליה אתתיה בזונה אתקלא אבשלום בזבותיה לא שלטא בית חיתא בישתא גברא דשמע לא מתכעסא נפשיה ובא״רם בלשון קדש נמסר במסרא רבתא. וג׳ ולו וסימן וירב העם עם משה ויאמרו ולו. ויאמר יהושע אהה ה׳ ויאמר האיש אל יואב בתרא ולא: ולמה ח׳ ר״פ ג׳ רפין ות׳ דגשים וסי׳ ולמה ה׳ מביא אתנו. הבאתם. העליתנו ממצרים. אלין קדמאי רפין. תניין. ולמה תכבדו את לבבכם. ולמה לא שמעתם בקול ה׳. ולמה מרחם הוצאתני. ולמה תשגה בני בזרה: לנפל. ד׳ ות׳ וסי׳ לנפל בחרב. גם בבל לנפל חללי ישי׳. דחה דחיתני לנפל. אשר החלו׳ לנפל לפניו: הלוא י״ג מלאים בתורה וסימן הלוא אם תיטיב שאת. הלוא נכריות נחשבנו: אחיך רעים בשכם: מקנהם וקנינם. אמרתי אליכם. הלוא זה אשר ישתה. הלוא ידעתם כי נחש.

בעל הטורים

כי חזק הוא ממנו. איתא בגמרא אל תקרי ממנו אלא ממנו שאפילו בעה״ב אינו יכול להוציא כליו משם. ויש מפרשים אלא ממנו לשון מנה פי׳ כלי ויימ לפי שכל אותיות של ממנו כפולים כמו מ״ם נו״ן וי״ו לכן כולל ב׳ דברים פשוטו והדרש שלו: ונהי ב׳ במסרה. הכא ונהי בעינינו כחגבים. ונהי כטמא כלנו. וכן היינו בעיניהם. בגי׳ זהו קן ונמלים וכן ג״כ נוטריקון וכמו נמלים. ובזה יתיישב מה שפרש״י שמענו אומרים נמלים בכרם. כי מאן דכר שמם של נמלים והלא הפסוק אומר ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם ומשמע כחגבים ולא כנמלים. אלא כמו שאמרנו נראה שמדקדק רש״י ע״כ. ונהי כטמא כולנו לפי שאז נגזר עליהם שורו טמא או כמ״ש ככה יאכלו לחמם טמא וגו׳: כחגבים שנים במסרה. הכא ואידך יושבים כחגבים כדאיתא במדרש שענק א׳ אכל רמון וזרק הקליפה וכל י״ב מרגלים נכנסו לישב בתוכה מפני הצל וזהו ויושביה כחגבים שישבו בה כחגבים:

תולדות אהרן ואשים. שם: כי חזק הוא. מנחות נג ערכין טו: ארץ אוכלת. סוטה לה: ונהי בעינינו. שם (תענית סח): ארץ אוכלת. (שם): ותשא כל העדה. תענית כט סוטה לה סנהדרין קד (שקלים מה):

הלוא טוב לנו שוב. הלוא לאלהים פתרונים. הלוא בלכתך עמנו. הלוא אנכי אתנך אשר. הלוא הוא אביך קנך. וחד פלוגתא עלה הלוא הוא כמוס עמדי. וכל יהושע דכוותא מלאים במ״א חסר הלוא היא כתובה על: וכל שפטים דכוו׳ חסר. שמואל כלהון מלאי

רמבן

יאמר עלה נעלה כי יכול נוכל לה לומר אמת הוא שהעם חזק אבל אנחנו נחזק מהם ומעריהם הבצורות אז ענו המרגלים ופירשו דבריהם ואמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו לאמר אפילו העם אם יצאו אלינו בשדה לא נוכל לעלות אליהם להלחם בם אף כי נכבוש מהם ערים בצורות גדולות מאד כי טעם לעלות אל העם כטעם ברו לכם איש וירד אלי לשון נלחמים במערכה:

(לב) וטעם ויוציאו דבת הארץ וגו׳ אל בני ישראל. כי הלכו מלפני משה ואהרן והיו אומרים באהליהם כי היא ארץ אוכלת יושביה כי מתחלה כשהיו אומרים להם לפני משה שהארץ זבת חלב ודבש זולתי שהעם חזק וכלב היה אומר כי יכול נוכל לה היו העם פוסחים ומהם בוטחים בכחם וגבורתם ומהם בעזרת השם בגבורים אז הוציאו להם דבה בפני עצמם דכתיב הארץ אשר עברנו בה עד שילינו כל העדה וזה טעם מה שאמר וישובו וילינו עליו את כל העדה להוציא דבה על הארץ והיה זה כי האנשים האלה בראותם העם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים נפל פחדם עליהם והמסו לב אחיהם וכאשר ראו כי עדיין היו ישראל נועצים לעלות ויהושע וכלב מחזקים את לבם הניאו דבה בשקר כדי לבטל עלייתם על כל פנים ודע כי מוציא דבה הוא כסיל אשר יאמר שקר אבל המגיד אמת יקרא מביא דבה כמו שנאמר ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם ועל זה נענשו למות במגפה שנאמר וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה׳:

ארץ אוכלת יושביה היא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. ארץ כשהיא רעה והמים דלים ורעים והארץ משכלת לא תגדל אנשי מדות רק יהיו אנשיה דלים ונפוחים שפלי קומה חסרי הכח אבל דבת המרגלים לאמר כי הארץ ההיא חזקת האויר כבדת הטבע ומימיה ופירותיה עבים וכבדים ויגדלו גדול רב מאד ולא יסבלו אותם מזגי בני אדם הבינונים זולתי הענקים ואנשי מדות שהם בעלי כח החזקים בטבעם אשר הם עצומים בגבהם וקומתם ולכן תגדל אנשים גדולים מאד ותמית שאר בני אדם כולם כמנהג במאכלים הגסים. ועתה חזרו להפליג להם בחוזקת הענקים כי מתחלה אמרו וגם ילידי הענק ראינו שם ועכשיו הפליגו בהם לקרא אותם נפילים ואמרו לעם ושם ראינו את הנפילים שלשת בני ענק והם מן הנפילים הקדמונים אשר שמעתם עליהם כי המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם. ולפי שהיה ענין הנפילים סבדורות נח נודע בעולם הזכירו להם שאלו בני הענק מהם כדי לירא ולבהלם ולכך אמרו עתה ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם:

יד (א) וטעם ויבכו העם בלילה ההוא. כי לעת ערב באו המרגלים באהליהם כאשר

ספורנו

ינוסו מפנינו כי כבר נמוגו כל יושבי כנען: (לא) לא נוכל לעלות. שיתקוממו נגדנו ולא יניחונו לעלות כמו שקרה אחר החטא כאמרו וירד העמלקי והכנעני: (לב) ארץ אוכלת יושביה. אף על פי שהעם היושבים בה חזקים אין זה בשביל שבח הארץ אבל הוא מפני שלא ישארו בה זולתי החזקים שהם חזקי המזג והשאר מתים בה מפני רוע האויר: (לג) בני ענק. מלד האב: מן הנפילים. מלד האם: וכן היינו בעיניהם. כחגבים או פחות מזה ובשביל זה לא קמו עלינו כי לא החשיבו אותנו ויבזו בעיניהם להרע לנו: יד (ב) וילנו על משה ועל אהרן. שהיו שלוחי האל יתברך להוציאם ממצרים ולהצילם מכל אימת מות במדבר ואמרו שכל זה נעשה כדי לתתם ביד האמורי: (ג) ולמה ה׳ מביא אותנו. מה חטאנו לו שהשתדל על ידכם להביאנו לכך כי חשבו שהיה כל אלה בתחבולה מאתו משנאתו אותם בשביל גלוליהם במצרים או

לנפעל שלם: (ג) שוב מצרימה. שם הפועל כמו לא אוכל קום ומלך אלקום עמו: (ה) ויפל משה. כרצונו: (ו) ויהושע בן נון. הזכירו משה בתחלה לגודל מעלתו: (ט) כי לחמנו הם: נאכלם כלחם וכן אוכלי עמי אכלו לחם: סר צלם. כי הגבור אם אין לו מגן שיגן עליו ויהיה צל לו לבו ירא: (י) לרגום אותם. יהושע וכלב:

ינאצני

(ד) נתנה ראש. כתרגומו נמני רישא נשים עלינו מלך ורבותינו פירשו לשון ע"ג: (ט) אל תמרודו. ושוב ואתם אל תיראו: כי לחמנו הם. נאכלם כלחם: סר צלם. מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו איוב שהיה מגין עליהם (סוטה לח). ד"א צלו של המקום סר מעליהם: (י) לרגום אתם. יהושע וכלב: וכבוד ה'. (במדבר רבה) הענן

ירד

לְמִצְרָיִם: ד וַאֲמַרוּ גְּבַר
לַאֲחוּהִי נְמַנֵּי רֵישָׁא וּנְתוּב
לְמִצְרָיִם: ה וּנְפַל מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל אַפֵּיהוֹן קֳדָם כָּל
קְהַל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
ו וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְכָלֵב בַּר
יְפֻנֶּה מִן מְאַלְּלֵי יָת אַרְעָא
בְּזַעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן: ז וַאֲמַרוּ
לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֵימַר אַרְעָא דַעֲבַרְנָא בַהּ
לְאַלָּלָא יָתַהּ טָבָא אַרְעָא
לַחֲדָא לַחֲדָא: ח אִם רַעֲוָא
בְנָא קֳדָם יְיָ וְיַעֵיל יָתָנָא
לְאַרְעָא הָדָא וְיִתְּנִנַּהּ לָנָא
אַרְעָא דְּהִיא עָבְדָא חֲלַב
וּדְבָשׁ: ט בְּרַם בְּמֵימְרָא דַיְיָ
לָא תִמְרְדוּן וְאַתּוּן לָא
תִדַחֲלוּן מִן עַמָּא דְאַרְעָא
אֲרֵי בִידָנָא מְסִירִין אִנּוּן
עֲדָא תוּקְפְהוֹן מִנְּהוֹן
וּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָנָא לָא
תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן: י וַאֲמַרוּ כָּל
כְּנִשְׁתָּא לְמִרְגַּם יָתְהוֹן

שׁוּב מִצְרָיְמָה: ד וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
ר אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה
כ"א מִצְרָיְמָה: ה וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת
י"א זוגין מתחלפין בטעם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ו וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
ג' וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־הַתָּרִים אֶת־
הָאָרֶץ קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם: ז וַיֹּאמְרוּ
אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
כו"ל מל הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר
ד אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד:
שלישי ר"פ בספרי כ' ח אִם־חָפֵץ בָּנוּ יְהוָה וְהֵבִיא
אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתָנָהּ
לָנוּ אֶרֶץ אֲשֶׁר־הִוא זָבַת חָלָב
כ' וּדְבָשׁ: ט אַךְ בַּיהוָה אַל־
כו"ל חסר תִּמְרֹדוּ וְאַתֶּם אַל־תִּירְאוּ אֶת־
ד עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר
ג' צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַיהוָה אִתָּנוּ אַל־
ל' חסר ו' ומד מ"ל תִּירָאֻם: י וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעֵדָה

ונשובה ד' נמסר בירמיה סי' מ"ז גבי הפטרת בא: אם ה' ר"פ בספרא וסימן אם חפץ בנו ה'. אם כמות כל האדם. אם אתם תבאו אל הארץ. אם יראו את הארץ. אם יתן לי בלק: לחמנו ד' וסי' כי לחמנו הם. זה לחמנו חם הצטידנו. לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש. בנפשנו נביא

תולדות אהרן ויפול משה. תענית יד: ויהושע בן נון. שם: לחמנו הם. עקידה שער מא: ויאמרו כל העדה. סוטה לה:

בעל הטורים

לנפל ד' במסרה. לנפל בחרב. דחם דהיתני לנפל. אשר ההלות לנפל לפניו. גם בבל לנפל חללי ישראל שבעון זאת הנפילה דהוני בגרמו לו עשה נפילה דכתיב ופגריכם אתם יפלו במדבר. ודהיתני לנפל לדורות שגרמו שהרב הבית ונפלו ביד בבל והיינו גם בבל לנפול חללי ישראל. וכן בימי המן שכתבו שטנה על הרים ולא הניחוהו לבנותו: נתנה ראש. זהו עבודת שמש וירח וכן בעגל אשר ילכו לפנינו. אשר אותיות ראש. ומה התם אחר מ' יום אף כאן אחר מ' יום: איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה. ר"ת בגי' ע"ג: לחמנו ד' במסרה. כי לחמנו הם. לחמנו נאכל. זה לחמנו חם הצטידנו. בנפשנו נביא לחמנו. אך בה' אל תמרדו לחמנו הם ונאכלם כלחם. אבל לאחר שעברו פי ה' ויכום ויכתום וזהו בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר וזהו לחם הדרך מאוד שהלכו מ' שנה במדבר:

ספורנו

או לסבה אחרת כאשר העיד באמרו ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו: (ה) ויפול משה ואהרן על פניהם. בראותם מעוות לא יוכל לתקון כענין בסנהדרין שכבשו פניהם בקרקע כשלא ידעו מה לעשות מאימת המלך (סנהדרין פרק כ"ג): (ז) הארץ אשר עברנו בה לתור אותה. לתור המקום ויושביו כאמרו וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה: טובה הארץ. הנה בענין הארץ מה היא אנו מעידים שהוא מקום טוב מאד בלי דופי לא כמו שהעידו חברינו באמרם שעם היותה זבת חלב ודבש היא אוכלת יושביה: ובענין ואת העם היושב עליה אנו מעידים כי לחמנו הם ולא יעיזו פניהם נגדנו הפך עדות חברינו באמרם כי עז העם: (ח) אם חפץ בנו ה'. אמנם כי טובתה עד מאד הוא בתנאי שיחפוץ בנו ה' כאמרו ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה והיה אם שמוע תשמעו וכו': והביא אותנו אל הארץ הזאת. הפך מה שהעידו חברינו באמרם לא נוכל לעלות אל העם כי אמנם לא יתקוממו יושבי הארץ לקראתנו כלל כאמרו ידמו כאבן עד יעבור עמך ה' וכן היה שלא עשו שום גדר ושום הכנה למנוע את עלית העם אליהם: ונתנה לנו. כי ראינו שלא קמה רוח באיש מפנינו ושדעתם לברוח: ארץ אשר היא זבת חלב ודבש. היא מעולה בלתי עבודת עובדי אדמה כמו ביערים כענין וכל הארץ באו ביער ויהי הלך דבש על פני השדה וזה לא היה אפשר אם היה בארץ או באוירה איזה דופי: (ט) אך בה' אל תמרודו. אמנם אם תרצו שתהיה הארץ לכם בזאת המדרגה מהטוב אל תמרדו בה' כאמרו והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם ואספת: ואתם אל תיראו. הנה אם לא תמרדו יביאנו האל ואתם אל תיראו: כי לחמנו הם. כי ראינו שאין בדעתם להתקומם נגדנו כלל כמו שלא יתקומם הלחם נגד אוכליו כמו שהעידה רחב באמרה ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם: סר צלם מעליהם. וראינו שהסכימו לעזוב כל מגן וצנה כדי שימהרו לנוס מפנינו כענין הדרך מלאה בגדים וכלים אשר השליכו ארם בחפזם:

עד

רמבן

כאשר הלכו מלפני משה ובבקר השכימו וילונו כלם על משה ואהרן כך אמר משה ותרגנו באהליכם. כי באהליהם היו אומרים דברי נרגן ואמרו רבותינו הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע להם בכיה לדורות לא ידעתי מאיזה רמז שבפרשה הוציאו זה אבל מקרא מלא הוא וימאסו בארץ חמדה ולא האמינו לדברו וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה' וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיץ זרעם בגוים ולזרותם בארצות אולי ידרוש זה מפסוק וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה יאמר וטפכם כאשר אמרתם לבז יהיה בבא עת פקודתם כי אני פוקד עון אבות על בנים והבאתי אותם עתה שידעו את הארץ ידיעה בלבד אבל לא שירשו אותה לדורות והכתוב ירמוז בביואה בזה ולא ירצה לגזור רעה רק בענין תוכחת על תנאי:

(ג) **וטעם** ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפנו. לא יזכירו דבת הארץ לאמר גם כן והארץ משכלת ורעה כי יסתירו העם הדבר הזה ממשה מפני שלא אמרו השלוחים כן בהשיבם דבר אליו ואל כל העדה כי משה ואהרן יעידו בם כי שקר דברו והמרגלים עצמם הסתירו זה ממשה מדעתם שהוא יודע עניני הארץ ממצרים וממדין השכנים לה כאשר פירש על כן היו אומרים הדבה הזאת לעם באהליהם בדרך סוד. והנה אמר במשנה תורה וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלהינו נותן לנו ולא אביתם לעלות ותמרו את פי ה' והטעם כי כן אמרו אליו ואל אהרן ואל כל העדה כי הארץ טובה וגם זבת חלב ודבש היא והעם מרו את פי ה' כשלא ירצו לעלות מפני אמרם כי עז העם ויש בהם לעזור ולהכשיל וכאשר יפרש שם ה' אלהיכם הוא ההולך לפניכם הוא ילחם לכם כי אחרי שאין המניעה מכלום רק בתוקף העם היה להם לבטוח בשם ה' כי לה' המלחמה ולא נצטרך לומר כי על יהושע וכלב אמר משה כן כי למה ישמעו לשנים ולא יאמינו לעשרה ועוד כי שם כתיב ואשלח מכם שנים עשר אנשים ועליהם אמר וישיבו אותנו דבר:

(ה) **וטעם** ויפול משה ואהרן על פניהם. שראו שהיו העם נועצים לעשות ראש ולשוב מיד וקמו הצדיקים והשתחוו לאפם ארצה לאמר להם אל נא אחי תרעו ולא יהיה זאת לכם לפוקה על כן אמר לפני כל קהל עדת ישראל כי להם השתחוו על אפים וכן ויפול לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וכן וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ורבים זולתו וטעם טובה הארץ מאד מאד להכחיש הדבר לאמר שאיכה אוכלת יושביה כי האויר טוב והיא ארץ זבת חלב ודבש וטעם אך בה' אל תמרודו כי יראתכם לחוזק העם היושב בה הוא מרד בשם הנכבד כי לא בכחכם יצאתם ממצרים כי יד ה' עשתה עמכם להפליא והוא הבטיח אתכם שיורישם מפניכם א"כ האמינו ותצליחו ואמרו ואתם אל תיראו כי לחמנו הם כי גם בטבע ובנוהג שבעולם יפלו לפנינו כי נפל פחדנו עליהם ויניחו אותנו לאוכלם כלחם:

(ט) **סר** צלם מעליהם. מגנם וחזקם כשרים שבהם מתו ד"א צלו של מקום סר מעליהם לשון רש"י. ור"א אמר כי צלם מגן וצנה אשר כס

צל

רשי

יד״ סס : (יא) עד אנה . עד היכן : ינאצני . ירגיזוני : בכל האתות . בשביל כל הנסים שעשיתי להם היה להם להאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי : (יב) ואורשנו . כתרגומו לשון תרוכין וא״ת מה אעשה לשבועת אבות ואעשה אותך לגוי גדול שאתה מזרעם (במדבר רבה) : (יג) ושמעו מצרים . ושמעו את אשר תהרגם : כי העלית . כי משמש בלשון אשר והם ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם וזו היא : (יד) ואמרו אל יושב הארץ הזאת כמו על יושב הארץ הזאת יאמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה׳ בשביל ששמעו כי אתה ה׳ שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם והכל בדרך חבה ולא הכירו כך שנתקה אהבתך מהם עד הנה : (טו) והמתה את העם הזה כאיש אחד , פתאום ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו שמעך וגו׳ : (טז) מבלתי יכולת וגו׳ . לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים (ברכות לב) ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים זאת יאמרו על יושבי הארץ הזאת מבלתי יכולת מתוך שלא היה יכולת בידו להדיאם שחטם : יכולת שם דבר הוא : כאשר

אבן עזרא

(יא) ינאצני . כמו יכעסוני ורבים חביריו וטעם בקרבו לשון יחיד שהיו בתחלה לב אחד לטוב : (יג) ושמעו מצרים כי העלית . טעמו ואשר העלית ואחר שאמר ושמעו ואמרו אל יושב הארץ הזאת היא ארץ כנען פירש מה שמעו על כן פעם אחרת שמעו כי אתה ה׳ כבודך בקרב העם הזה : (יד) אשר עין בעין . על הכבוד שראו הזקנים או על מראה כבוד ה׳ לעיני בני ישראל והוא הנכון : נראה . פעל עבר וטעמו נראית אתה ה׳ וכן ונשאר אני וכן כי אומלל אני בעבור היות הלמ״ד בפתח גדול : עומד עליהם . בשכחם : (טו) ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך . מצרים גם כנענים גם אחרים : (טז) יכולת . שם כמו עד יבושת המים ואיננו לשון

לִרְגּוֹם אֹתָם בָּאֲבָנִים וּכְבוֹד יְהוָה
נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֶל־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ פ
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־
אָנָה יְנַאֲצֻנִי הָעָם הַזֶּה וְעַד־אָנָה
לֹא־יַאֲמִינוּ בִי בְּכֹל הָאֹתוֹת אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ׃ יב אַכֶּנּוּ בַדֶּבֶר
וְאוֹרִשֶׁנּוּ וְאֶעֱשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי־
גָּדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃ יג וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם
כִּי־הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ אֶת־הָעָם הַזֶּה
מִקִּרְבּוֹ׃ יד וְאָמְרוּ אֶל־יוֹשֵׁב
הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי־אַתָּה
יְהוָה בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר־עַיִן
בְּעַיִן נִרְאָה ׀ אַתָּה יְהוָה וַעֲנָנְךָ
עֹמֵד עֲלֵהֶם וּבְעַמֻּד עָנָן אַתָּה
הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ
לָיְלָה׃ טו וְהֵמַתָּה אֶת־הָעָם
הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעֲךָ לֵאמֹר׃
טז מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְהוָה לְהָבִיא

ס״ קמץ (עי׳ מכין חדות) · יו״ז פסוק עד ועד · ל׳ וחסר · ב׳ כ״ב בתורה · ל׳ וכ״כ · פ · ג׳ · יו״ז מ״ג ל׳ בתורה · ג׳ · ל׳ · יו״ג חסר כתו׳ · ל׳ חסר וקד׳ דפסוק · ב׳ מלים ועד אסס · ב׳ · ב׳ שנעתק ב׳

בְּאַבְנַיָא וִיקָרָא דַיְיָ אִתְגְּלִי
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לְכָל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ יא וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה
עַד אֵימָתַי יְהוֹן מְרַגְּזִין קֳדָמַי
עַמָּא הָדֵין וְעַד אֵימָתַי לָא
יְהֵימְנוּן בְּמֵימְרִי בְּכָל אָתַיָא
דַּעֲבָדִית בֵּינֵיכוֹן׃ יב אֶמְחִינוּן
בְּמוֹתָא וְאֵישֵׁצִינוּן וְאַעֲבֵיד
יָתָךְ לְעַם רַב וְתַקִּיף
מִנְהוֹן׃ יג וַאֲמַר משֶׁה קֳדָם
יְיָ וְיִשְׁמְעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי
אַסֵּיקְתָּא בְחֵילָךְ יָת עַמָּא
הָדֵין מִבֵּינֵיהוֹן׃ יד וְיֵימְרוּן
לְיָתֵיב אַרְעָא הָדָא דִּשְׁמָעוּ
אֲרֵי אַתְּ יְיָ דִּשְׁכִינְתָּךְ
שַׁרְיָא בְּגוֹ עַמָּא הָדֵין
דִּבְעֵינֵיהוֹן חֲזַן שְׁכִינַת יְקָרָךְ
יְיָ וַעֲנָנָךְ מַטֵּיל עֲלֵיהוֹן
וּבְעַמּוּדָא דַעֲנָנָא אַתְּ מְדַבַּר
קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא וּבְעַמּוּדָא
דְּאֶישָׁתָא בְּלֵילְיָא׃
טו וּתְקַטֵּיל יָת עַמָּא הָדֵין
כְּגַבְרָא חַד וְיֵימְרוּן עַמְמַיָא
דִּשְׁמַעוּ יָת שֵׁמַע גְּבוּרְתָּךְ
לְמֵימָר׃ טז מִדְּלֵית יוּכְלָא
קֳדָם יְיָ לְאַעָלָא יָת עַמָּא

לחמנו : העלית ג׳ וסימן במסר בסדר כי תשא : עין בעין ג׳ וסי׳ לא תחוס עינך . אשר עין בעין נראה . כי עין בעין יראו . כאיש

תולדות אהרן עד אנה ינאצוני . מגלה לא : ושמעו מצרים . עקרים מד פ׳ מז : והמתה . עקדה ש׳ לד :

בעל הטורים

העלית . ג׳ בפרשת כי תשא : עין בעין ג׳ במסרה . אשר עין בעין נראה אתה ה׳ . כי עין בעין יראו בשוב ה׳ ציון . והידך עין בעין שן בשן . בעולם הזה א״א לראות בשכינה כדכתיב כי לא יראני האדם וחי וזהו שכתוב כאן כי עין בעין נראה . וסמיך ליה והמתה אבל לעתיד לבא יראו ועתידין לומר זה ה׳ קוינו לו וכן רמז למה שדרשו עין בעין ממון כדכתיב שכא עין בעין . וסמיך ליה והמתה פי׳ אם יכה עין בעין ממש פי׳ שמא ימות ע״כ פי׳ ממון : מבלתי ב׳ במסרה . מבלתי יכולת ה׳ . ואידך וזוני גם אל בני אשור מבלתי שבעתך כענין תועבות ירושלים כביכול שעונות ישראל עושין לסיד

רמבן

צל על הנלחמים יאמרו כי נפל פחדנו עליהם ולא יקחו מגן וצנה וכובע להחלץ להלחם כנגדנו ויפה פירש . אבל יתכן שירמוז הכתוב למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא לכך יאמר כבר סר צלם מעליהם שנגזר עליהם מיתה וה׳ אתנו כי הוא השוכן בקרבנו ועושה לנו נסים ונפלאות לעיני כל רואה על כן אל תיראום או ירמוז לשרי מעלה שאין אומה נופלת עד שנופל השר שלה תחלה כענין שכתוב יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום וגו׳ ואחר כך על מלכי האדמה באדמה וכמפורש בספר דניאל יאמר כבר סר הכח אשר בצלו יחיו בגוים וה׳ המשפיל אותם אתנו על כן אל תיראום וכך אמרו במדרש שיר השירים ונסו הצללים אלו שרי אומות והמלאכים שלהם כי הם הצל על האומות וכבר הזכרתי זה במקומות אחרים :

(יג) **ושמעו** מצרים כי העלית בכחך . וישמעו מצרים שתהרגם כי העלית כי משמש בלשון אשר והם ראו שהעלית אותם בכחך מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך אלא שכנגדם יש לך יכולת להלחם אבל לא כנגד יושבי הארץ הזאת וזהו ואמרו אל יושב הארץ הזאת ומה אמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה׳ לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים לשון רש״י . אם כן יהיה אל יושב כמו על יושב וכן רבים ולפי דעתי אין הכונה למשה רבינו בטענה הזאת מפני שהכנענים חזקים וגבורים במלחמה כי השם הכה את מצרים בדבר והמית בכוריהם ברגע והביא עליהם מכות גדולות מן השמים ונקל זאת בעיני ה׳ להכות בדבר הגבורים והחזקים כדלים וכחלשים אבל הכוונה בתפלה הזאת ולאמר יחשבו מצרים ויאמרו כי יש כח באלהי כנען להציל מידך כי עשית במצרים ובאלהיהם שפטים עד שהוצאת העם הזה מקרבו ולא יכולת לעשות כן בכנען ובאלהיהם והנה יהיה בזה חלול השם ויחזקו ידי עובדי ע״ג וא״כ יתכן שיהיה אל יושב הארץ הזאת כפשוטו שיאמרו המצריים לאנשי ארץ כנען מבלתי יכולת ה׳ וגו׳ כי בכם אל ואפס אלהים :

(יד) **אשר** עין בעין נראה אתה ה׳. אמר ר״א על מראה כבוד ה׳ לעיני כל ישראל נראה פעל עבר וטעמו נראה אתה וכן ונשאר אני וכן כי אמלל אני בעבור היות הלמ״ד בפתח גדול והכפל עין בעין אמרו המפרשים כדרך בני אדם שעיניו יראו את עיניו בדברו אתו וכן פנים בפנים דבר ה׳ עמכם ועל דרך האמת עין לשון מראה ועינו כעין הבדולח וארא כעין חשמל יאמר אשר מראה במראה נראה הוא שמך הגדול וכן ענין הכתוב ביחזקאל וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי אל נהר כבר : ועתה

ספורנו

(יא) עד אנה ינאצני. עד איזה גבול מהבזוי אסבול שיבזוני . ועד אנה לא יאמינו בי . עד איזה גבול מהנפלאות אעשה קודם שיבטחו בי וישענו על דברי : (יב) אכנו בדבר . כענין וגם יד ה׳ היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם : ואורישנו. אעשה שיעזבו לאחרים חילם ויירשום כענין המתים יורשים את החיים (בבא בתרא פרק יש נוחלין) שהיה בחלוקת הארץ ובזה קיים מה שנדר ליוצאי מצרים באמרו ונתתי אותה לכם מורשה : (יג) ושמעו מצרים. חשב משה שבשאמר האל יתברך אכנו בדבר יהיה הרצון להכות תיכף את כלם והתעורר לשאול מה יעשה לשמו הגדול ואמר הנה ישמעו מצרים תיכף שהרגת את אלה פתאום ויאמרו שעשית מבלתי יכולת בידך על יושבי הארץ הזאת וזה כי אמנם לאו כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו וגם זה שמעו כי אתה ה׳ בקרב העם הזה ולא יחשבו שתהיה תקלתם בשביל שעזבת אותם בעונם : (יד) אשר עין בעין נראה. שכבר נראה בעין עין השגחתך עליהם : אתה ה׳ ועננך עומד עליהם . בהוה כאמרו כי ענן ה׳ על המשכן יומם ואש היה לילה

אבן עזרא

לשון מלה כדרך הדרש : וישחטם במדבר . הטעם ויהרגם ואמר וישחטם בעבור המדבר כי שם ירעו הצאן : (יז) יגדל נא . קרוב מאריכות אפים כי כל מי שהוא ארך אפים יש לו כח גדול לשבור כעסו והעד כאשר דברת שאתה ארך אפים ואלה המדות פירשתים בפרשת כי תשא : (יט) סלח נא . אחר שמלאכו שאמר אם יראו את הארץ אחר סלחתי כדברך ידענו כי מלת סלח נא אריכות אף וכן ונסלח לו עד שיעשה תשובה שלמה : כגודל חסדך. בעבור חסדך הגדול : וכאשר נשאת. כטעם נושא עון. ועד הנה. עד המקום הזה או מיום שיצאו ממצרים ועד זה היום כי יש הנה שם המקום כמו באו הנה הלילה גם סימן זמן כמו ולא ראיתיו עד הנה וכבר פירשתיו : (כא) חי אני. טעמו כאשר אני חי כן יהיה דברי קיים : וימלא. וכאשר מלא כבודי את כל הארץ והקרוב שהוא לעתיד וטעמו זה אעשה כדי שיודע כבודי בעולם : (כב) זה עשר פעמים . הטעם רבים והזכיר עשר בעבור היותו סף חשבון כי הוא סוף האחדים וראש העשרות שהם במחברת השנית :

יכל

רשי

(יז) כאשר דברת לאמר . ומהו הדבור (סנהדרין קיא) ה׳ ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו משה להקב"ה שהיה יושב וכותב ה׳ ארך אפים אמר לו לצדיקים אמר לו הקב"ה אף לרשעים אמר לו רשעים יאבדו אמר לו חייך שתצטרך לדבר כשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים נתפלל משה לפניו בארך אפים אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים : יגדל נא כח ה׳ . לעשות דבורך : (יח) ונקה . לשבים : לא ינקה . לשאינן שבים : (כ) כדברך . בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת ה׳ : (כא) ואולם . כמו אבל זאת אעשה להם : חי אני . לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי מלא את כל הארץ כך אקיים להם כי כל האנשים הרואים וגו׳ : (כב) וינסו . כמשמעו : זה עשר פעמים . שנים בים ושנים במן ושנים בשליו כו׳ כדאיתא במסכת ערכין : (כג) אם יראו . לא יראו : ס"א לא יראוה . לא יראו את הארץ : אם יראו את הארץ . הרי זה מקרא מסורס חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה׳ להביאם שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא באיחור מ׳ שנה מעט מעט :

רוס

תורה

את־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר׃
יז וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר׃ יח יְהוָה אֶרֶךְ
אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד נֹשֵׂא עָוֺן וָפָשַׁע
וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת
עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־
רִבֵּעִים׃ יט סְלַח־נָא לַעֲוֺן הָעָם
הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר
נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם
וְעַד־הֵנָּה׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה
סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ׃ כא וְאוּלָם חַי־
אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ׃ כב כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים
הָרֹאִים אֶת־כְּבֹדִי וְאֶת־אֹתֹתַי
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר
וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא
שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃ כג אִם־יִרְאוּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם

מסורה

ג׳ · י׳ רבתי. קלד · כ׳ חסד ואמת · ל׳ בטעם כתו׳ · ס׳ · כ׳ פסו׳ בתורה ראשיהון ס׳ סרו מהר. ב׳ זרועך · ל׳ כתיב ס׳ · ד׳ · י"ג חסרים ס׳ ר"פ · ל׳. י"ג · כו"ל כ"כ · ג׳ · ג׳ מ"ל בתורה. ה׳ ר"פ בספרא

אונקלוס

הָדֵין לְאַרְעָא דְקַיֵּים לְהוֹן
וְקַטְלִינוּן בְּמַדְבְּרָא׃ יז וּכְעַן
סַגִּי כְעַן חֵילָא קֳדָמָךְ יְיָ
כְּמָא דְמַלֵּילְתָּא לְמֵימָר׃
יח יְיָ מַרְחִיק רְגַז וּמַסְגֵּי
לְמֶעְבַּד טַבְוָן שָׁבִיק לַעֲוָיָן
וְלִמְרוֹד סָלַח לִדְתַיְבִין
לְאוֹרַיְתֵיהּ וּדְלָא תַּיְבִין לָא
מְזַכֵּי מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל
בְּנִין מָרְדִין עַל דַּר תְּלִיתָאֵי
וְעַל דַּר רְבִיעָאֵי׃ יט שְׁבוֹק
כְּעַן לְחוֹבֵי עַמָּא הָדֵין
כִּסְגִיאוּת טַבְוָתָךְ וּכְמָא
דִּשְׁבַקְתָּא לְעַמָּא הָדֵין
מִמִּצְרַיִם וְעַד כְּעַן׃ כ וַאֲמַר
יְיָ שְׁבַקִית כְּפִתְגָמָךְ׃
כא וּבְרַם קַיָּם אֲנָא וּמַלְיָא
יְקָרָא דַייָ יָת כָּל אַרְעָא׃
כב אֲרֵי כָל גּוּבְרַיָּא דַּחֲזוֹ יָת
יְקָרִי וְיָת אָתְוָתַי דַּעֲבָדִית
בְּמִצְרַיִם וּבְמַדְבְּרָא וְנַסִּיאוּ
קֳדָמַי דְּנַן עֲסַר זִמְנִין וְלָא
קַבִּילוּ בְּמֵימְרִי׃ כג אִם
יֶחֱזוֹן יָת אַרְעָא דְקַיֵּימִית

כ׳ וסימן במסרה רבתא : ואולם ה׳ ר"פ וסימן נמסר בסדר וארא : וימלא ט׳ דגשים וסי׳ ויעש יעקב כן . וימלא אתו רוח . ויקרב את המנחה . את יד אחד מבניו . ועבדי כלב עקב . וימלא מיכה את יד הלוי . וימלא את ירושלם דם נקי . וימלא מקומם עצמות . וימלא טרף חוריו . וא׳ וימלא

תולדות אהרן ועתה יגדל. שבת פט סנהדרין קיא
עקידה ש׳ לד : ויאמר ה׳ . ברכות לב : וינסו אותי . אבות יא ערכין טו :

בעל הטורים

חזקה שאין בה יכולת : וישחטם במדבר בא"ת בשורה לומר שעברו על התורה שכרת עליה שמונה בריתות בכלל ומ׳ בריתות בפרט . ע"כ נתן רשות למלאכי חבלה לפרוע על חטאתם : ועתה יגדל נא כח . יגדל יו"ד גדולה כגדל חסדך כגודל זרועך הותר בני המר אם נסוך י׳ פעמים בעשרה נסיונות זכור להם צדקות אביהם שנסית אותו ביו"ד נסיונות : כגדל ב׳ במסרה . תמותה ז"ש ב׳ פרנסים טובים עמדו לישראל משה ודוד שידעו להתפלל עליהם :

ספורנו

נלזה בו וכו׳ : (יז) יגדל נא כח ה׳ . לכבוש את מדת הדין : (יח) פוקד עון אבות על בנים . מאריך עד דור רביעי שאם יחזיקו מעשה אבותיהם בידיהם ויוסיפו להרע תתמלא סאתם בדור שלישי ותאבד תקות תשובתם ויפרע מהם ואם יחזיקו במעשה אבותיהם ולא יוסיפו להרע מהם יותן עד דור רביעי ואז תתמלא סאתם באפס תקוה לתשובה ויאבדו : (כ) סלחתי כדברך . כשאמרת אכנו בדבר כבר סלחתי בזה האופן שאתה אומר כי לא תהיה הכונה שאמית את כלם יחדו אבל שאמית את כלם מעט מעט במדבר ולא יכנס איש מהם לארץ : (כא) ואולם חי אני וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ . אמנם אני נשבע שכמו שהוא אמת שאני חי ושימלא כבודי את כל הארץ כן יהיה אמת כי כל האנשים והם בני עשרים : (כג) אם יראו את הארץ . שלא יראו את הארץ כלשון כל אם שאין אחריו תנאי כפול כמו אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך . חי ס׳ אם

יומת

רמבן

(יז) ועתה יגדל נא כח ה׳ כאשר דברת לאמר . ומהו הדבור ה׳ ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה כותב ה׳ ארך אפים אמר לו לצדיקים אמר לו אף לרשעים אמר לו רשעים יאבדו אמר לו חייך שתצטרך לדבר זה כשחטאו בעגל ובמרגלים ונתפלל לפניו בארך אפים אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים יגדל נא כח ה׳ לעשות דבורך לשון רש"י מדברי אגדה. ודרך האמת תכיר מפני שהשם במקום הזה כתוב באל"ף דל"ת ויאמר שיהיה הגדולה בכח רחמים כי מדת הדין היא שמתוחה כנגדם והזכיר במדות ארך אפים ורב חסד ולא הזכיר אמת כי במדת אמת יהיו חייבים ולא הזכיר נוצר חסד לאלפים כי לא בזכות אבות נתפלל משה עכשיו ולא הזכיר בתפלה הזאת לאברהם ליצחק וליעקב כלל והטעם בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשוה והם מורדי׳ באבותם ולא היו חפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה מאד והיאך יאמר אשר נשבעת להם לך ולכל הארץ הזאת אתן לזרעכם והם אומרים אי אפשנו במתנה זו ולא הזכיר וחטאה בעבור שאלו מזידים ופושעים ולא ידעתי למה לא הזכיר רחום וחנון אולי ידע משה כי הדין מתוח עליהם ולא ימחול לעולם לכן לא ביקש רק אריכות אפים שלא ימיתם כאיש אחד ולא ישחטם כצאן במדבר שימותו במגפה וכסבור שלא בקש עתה אלא אריכות אפים אמר לו סלחתי כדברך שאהיה להם ארך אפים ורב חסד והזכיר פוקד עון אבות לאמר שאם יראה שלא למחול עונם יפקוד עון אבות על בניהם ולארך אפים יקחם ומזה היתה הגזרה לקבוע להם בכיה לדורות ובלילה הזה כי פקד עונם על זרעם ואמר ר"א כי בעבור שמלאכו אם יראו את הארץ אחר סלחתי כדברך ידענו כי מלת סלח נא אריכות אף וכן ונסלח לו עד שיעשה תשובה שלמה . והנכון בעיני כי סליחה הנמות העונש כדברי אונקלוס והקרבנות מעלים עונש השוגג מעליו וכן טוב וסלח ואמר סלחתי כדברך לעם בכללן שלא יכם בדבר ויורישם ויעשה אותו לגוי גדול ועצום ממנו והם וזרעם יאבדו מן הארץ אבל יסלח להם שיירשו בניהם את הארץ ושלא ימותו הם במגפה וגזר שיתמו פגריהם במדבר וימותו שם כל אחד בבא יומו והנה במשנה תורה הזכיר משה במעשה העגל תפלתו אשר התפלל עליהם ואמר ואתנפל לפני ה׳ כראשונה וגו׳ ופירש שם תפלתו ואתפלל אל ה׳ ואומר וגו׳ והזכיר גם תפלתו על אהרן ולא הזכיר להם במרגלים שהתפלל עליהם כלל וכל זה מן הטעם שהזכרתי כי הוא לא התפלל למחול להם אלא שישא להם ויאריך אפו ויפקוד עון אבות על בנים ולא היתה תפלתו שלמה עליהם ועל כן לא הזכירה להם כי היו יכולין לטעון עליו :

(כא) חי אני . לשון שבועה וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ אם יראו את הארץ וכבודי מקרא מסורס הוא חי אני נאם ה׳ כי כל האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה׳ להביאם שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא באחור ארבעים שנה מעט מעט לשון רש"י . ואינו נכון כלל אבל הכתובים האלה חסרי השבועה לכבוד של מעלה חי אני וימלא כבודי את כל הארץ אם כל האנשים המנסים

אותי

רשי

(כד) רוח אחרת. (במדבר רבה) שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם כמו שנאמר ויהס כלב שהיו סבורים שיאמר כמותם וזהו שנאמר בספר יהושע (יהושע יד) ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי: וימ"לא אחרי. וימלא את לבו אחרי. וזה מקרא קצר: אשר בא שמה. חברון תנתן לו: יורישנה. כתרגומו יתרכינה יורישו את הענקים ואת העם אשר בה ואין לתרגמו ירתינה אלא במקום יירשנה: (כה) והעמלקי וגומר. אם הלכו שם יהרגו אתכם מאחר שאיני עמכם מחר פנו לאחוריכ׳ וסעו לכם וגומר: (כז) לעדה הרעה וגו׳. אלו עשרה מרגלים מכאן לעדה שהיא עשרה: אשר המה מלינים. את ישראל עלי: את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים. אשר המה המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי: (כח) חי אני. לשון שבועה אם לא כן אעשה כביכול איני חי: כאשר דברתם. שבקשתם ממני או במדבר הזה לו מתנו: (כט) וכל פקודיכם לכל מספ־כם. כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנין בו כגון לצאת ולבא לצבא ולתת שקלים כל המנויים לכל אותן מספרות ימותו ואלו הן מבן עשרים שנה וגומר להוציא שבטו של לוי שאין פקודיהם מבן עשרים:
ופגריכם

אבן עזרא

(כג) וכל מנאצי. מבניהם: (כד) ועבדי כלב. הזכירו לבדו בעבור ויהס והלוים והכהנים אינם בכלל השבועה כי לא הלך מהם נשיא מרגל ועוד לכל פקודיכם לכל מספרכם אף על פי שלא היו הכהנים גם הלוים הם רבים: רוח אחרת. כנגד התרים: וימלא אחרי. רדף אחרי דברי ומלא אותו שהארץ טובה מאד ואין דבה: (כה) והעמלקי והכנעני. הוא האמורי כי כל אמורי הוא כנעני ולא חשש הכתוב להפרישו בעבור העמלקי שהוא מבני שם וכנען שהוא אבי האמורי מבני חם וכן וירד העמלקי והכנעני והעד ויכה האמורי ולא הזכיר העמלקי כי האמורי הוא העיקר: יושב בעמק. לאהוב לכם ויש אומר אע"פ שהעמלקי והכנעני יושבים בעמק פנו דרך ים סוף ולא תפחדו והנה ישראל לא עשו תשובה על כן דבר השם: (כט) פגריכם. הגופות: הלינותם. מגזרת וילונו על משה: (ל) נשאתי את ידי. כלשון בני אדם כי השמים למעלה. הקדים כלב כי הוא הקדים ויהס
ופגריכם

וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ׃
כד וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ
אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי
וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא
שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה׃
כה וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב
בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם
הַמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ פ
רביעי כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כז עַד־מָתַי
לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה
מַלִּינִים עָלָי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי
שָׁמָעְתִּי׃ כח אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־
אָנִי נְאֻם־יְהוָה אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃
כט בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם
וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה אֲשֶׁר
הֲלִינֹתֶם עָלָי׃ ל אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי
לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃

ס׳ דגש · ל׳ · ד׳. ל׳ וכ״כ · ג׳. י״ז מ״ל בתורה · ו״ע · ל׳ מ״ל בפסוק · ל׳ בתורה · ט׳ קמצין · ג׳ וחסר. ג׳ · ל׳ וכ״ל ס׳ ר״פ בספרא

לַאֲבָהַתְהוֹן וְכָל דְאַרְגִּיזוּ קֳדָמַי לָא יֶחֱזוּנַהּ׃ כד וְעַבְדִּי כָלֵב חֲלַף דַהֲוָת רוּחַ אוּחֲרִי עִמֵּיהּ וְאַשְׁלֵים בָּתַר דַחַלְתִּי וְאָעֵילִנֵיהּ לְאַרְעָא דְעַל לְתַמָּן וּבְנוֹהִי יִירְתוּנַהּ°׃ כה וַעֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה יָתֵיב בְּמֵישְׁרָא מְחָר אִתְפְּנוּ וְטוּלוּ לְכוֹן לְמַדְבְּרָא אוֹרַח יַמָּא דְסוּף׃ כו וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר׃ כז עַד אֵימָתַי לִכְנִשְׁתָּא בִישְׁתָּא הָדָא דְאִנּוּן מִתְרַעֲמִין עֲלַי יָת תּוּרְעֲמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְאִנּוּן מִתְרַעֲמִין עֲלַי שְׁמִיעַ קֳדָמָי׃ כח אֱמַר לְהוֹן קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אִם לָא כְּמָא דְמַלֵּלְתּוּן קֳדָמַי כֵּן אַעֲבֵיד לְכוֹן׃ כט בְּמַדְבְּרָא הָדֵין יִפְּלוּן פִּגְרֵיכוֹן וְכָל מִנְיָנֵיכוֹן לְכָל חוּשְׁבַּנְכוֹן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא דְאִתְרַעַמְתּוּן עֲלַי׃ ל אִם אַתּוּן תֵּיעֲלוּן לְאַרְעָא דְקַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְאַשְׁרָאָה יָתְכוֹן בַּהּ אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ

°נ״א יתרכינה.

קרים בפנו: וזרעו ז׳ וסימן נמסר בוירא בלק: וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן י״ב דסמיך וסימן נמסר בריש סדר חקת התורה: באזני ח׳ קמצין וסימן מצויין במסרה רבתא: אם לא ח׳ בתורה ד׳ מנהון ס״פ וסימן בסדר חיי שרה. וגם במסר׳ רבתא ודין מצעות פסוק. אם

תולדות אהרן ועבדי כלב. סוטה לד: עד מתי. מגלה כג לא גיטין מו סנהדרין ב (מגלה עס): במדבר הזה. בתרא קכא: מבן עשרים. שם:

בעל הטורים

יורישנה ב׳ וזרעו יורישנה. הנה אדומי יורישנה. שלא היה יכול להורישם אלמלא שבי׳ הורישם משנין. והביאתיו יו״ד יתירה שהביא אותם אל הארץ שנתקדשה בעשר קדושות:

רמבן

אותי יראו את הארץ אין הדבר ככה וכן חי אני נאם ה׳ אם אתם תבואו אל הארץ יחסר השבועה וככה יקצרו אף בהדיוט כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף לא ירצו לפרש האלה כה יעשה אלהים לשונאי דוד וכה יוסיף וחסרו הברכה וכן מצינו שאמר כלב ליהושע אתה ידעת הדבר אשר דבר ה׳ על אודותי ועל אודותיך וכתיב וישבע משה ביום ההוא אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולזרעך עד עולם כי מלאת אחרי ה׳ אלהי והוא ממה שנאמר כאן ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה יבטיח בהבטחה זו שבועה כי הכל נקשר בפסוק ואולם חי אני שהוא שבועה כמו שפירשתי ואמר וישבע משה כי משה הזכיר השבועה ועל דרך האמת ואולם חי אני וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ הבטחה למשה בסליחה יאמר שימלא כבודו את כל הארץ בזרעם ולא בהם:

(כג) **וטעם** וכל מנאצי לא יראוה. כי כל מנאצי לא יראוה. ור"א אמר כל מנאצי מבניהם ואין בו טעם ואולי ירמוז זה לדורות הגולים ממנה כדברי רבותינו וכאן קבע להם בכיה לדורות בלילה הזה שיזכור להם עונשם הראשון:

(כד) **ועבדי** כלב לא הזכיר יהושע כי פירש לכלב שכרו שיוריש הארץ אשר בא שמה ושכר יהושע אינו ראוי לפרשו עתה שיהיה הוא במקום משה והקדים הכתוב כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון בעבור כי הוא הקדים לחלוק על המרגלים ויהס כלב אבל משה אמר ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים בעבור גודל מעלת יהושע בחכמה ובעבור כי משה ואהרן נפלו על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל להתחנן לו היה הדבור כאן גם לאהרן והנבואה למשה אמור אליהם כי הוא העיקר בנבואה:

(כח) **וטעם** אם לא כאשר דברתם באזני. אם כאשר דברתם כן לא אעשה לכם כטעם תמיהה וכן דרך הלשון לא אל עמים רבים עמקי שפה וכבדי לשון אשר

ספורנו

יומת ודומיהם: וכל מנאצי לא יראוה. וגם מבניהם שאינם בזאת הגזרה שלא הגיעו לכ׳ שנה כל אותם שינאצוני לעתיד לא יראוה כמו שקרה למתים על דבר קרח ועל דבר פעור ובנחשים ובשרפים: (כד) וזרעו יורישנה. הוא יורישנה לזרעו לא כענין שאר דור המדבר שאף על פי שבניהם ירשו אותם לא היו הם המורישים אבל הורישם סדר האל יתברך במנותו למנחילי הארץ כמו שיעד באמרו ואורישנו: (כז) עד מתי לעדה הרעה הזאת. אף על פי שסלחתי כדברך להאריך להם שלא להמיתם תיכף ולא כלם יחדו מכל מקום לא סלחתי לעדת המרגלים: אשר הם מלינים עלי. שהם המחטיאים וחטא הרבים תלוי בהם ולא אאריך להם כלל ועם זה את תלונות בני ישראל אשר המה המרגלים מלינים עלי שמעתי ואשים פני לענשם לפיכך (כח) אמור אליהם חי אני נאם ה׳ אם לא. שתי שלילות במקום חיוב כלומר כי אמנם כאשר דברתם באזני באמרכם או במדבר הזה לו מתנו. ובאמרכם נשינו וטפנו יהיו לבז. וכן למרגלים באמרם ארץ אוכלת יושביה היא. שהכל יתקיים בכם: כן אעשה לכם. בזמנים

אבן עזרא

(לב) ופגריכם. שהם אתם: (לג) יהיו רועים. כי מנהג הרועה שלא יעמוד ויגוח במקום והעד כאהל רעי: זנותיכם. שזנו מאחרי ואמרו נתנה ראש: (לד) אשר תרתם. בגיווי: את תנואתי. אניא דברי או מי יניאני והטעם שישנור את שבועתי כמו ואם הניא: (לה) הנועדים עלי. שאמרו לרגוס באבנים עבדי השם בעבור שאמרו כבוד השם: במדבר הזה. יתום קץ כל אחד ששם קץ כל אחד: ושם ימותו. כלם קרוב מהקץ: (לו) וילינו עליו. פועל יוצא לשנים פעולים: (לז) וימתו. כמו מתו במגפה כלם יחד: ויהושע בן נון. דברי משה

רשי

(לב) ופגריכם אתם. כתרגומו (דילכון) לפי שדבר על הבנים להכניסם לארץ ובקש לומר ואתם תמותו נופל לשון זה כאן לומר אתם: (לג) ארבעים שנה. לא מת אחד מהם פחות מבן ששים לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים ושנה ראשונה היתה בכלל ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנאמר (שמות לב) וביום פקדי בפרגלים ופקדתי עליהם חטאתם ואף כאן נאמר תשאו את עונותיכם שתי עונות של עגל ושל תלונה וחשב להם במנין חייהם מקצת שנה ככולה וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים: ונשאו את זנותיכם. כתרגומו ויקבלון ית חוביכון: (לד) את תנואתי. שהניאותם את לבבכם מאחרי: תנואה. לשון הסרה כמו (במדבר ל) כי הניא אביה אותה: (לו) וישובו וילינו עליו. וכששבו מתור הארץ הרעימו עליו את כל העדה בהוצאת דבה אותם אנשים וימותו. כל הוצאת דבה לשון חינוך דברים שמלקיחים לשונם לאדם לדבר בו כמו (שיר ז') דובב שפתי ישנים ויש׳ לטובה ויש׳ לרעה לכך נאמר כאן מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה: דבה. פרליר"ש בלעז: (לז) במגפה לפני ה׳. באותה מיתה ההגונה להם מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טבורם לכך נאמר במגפה ולא במגפה. וזהו לפני ה׳. באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקדוש ברוך הוא שהוא מודד מדה כנגד מדה: (לח) ויהושע וכלב חיו. מה תלמוד לומר חיו מן האנשים ההם אלא מלמד (ב"ב קי"ז) שנטלו חלקם של מרגלים בארץ

וקמו

תרגום אונקלוס

בר נון: לא וטפלכון דאמרתון לביזא יהי ואעיל יתהון וידעון ית ארעא דקצתון בה: לב ופגריכון דילכון יפלון במדברא הדין: לג ובניכון יהון מאחרין במדברא ארבעין שנין ויקבלון ית חוביכון עד דיסופון פגריכון במדברא: לד במנין יומיא דאלילתון ית ארעא ארבעין יומין יומא לשתא יומא לשתא תקבלון ית חוביכון ארבעין שנין ותדעון ית דאתרעמתון עלי: לה אנא יי גזרית במימרי אם לא דא אעביד לכל כנשתא בישתא הדא דאזדמנו עלי במדברא הדין יסופון ותמן ימותון: לו וגבריא דשלח משה לאללא ית ארעא ותבו וארעימו עלוהי ית כל כנשתא לאפקא שום ביש על ארעא: לז ומיתו גבריא דאפיקו שום ביש על ארעא במותנא קדם יי: לח ויהושע בר נון וכלב בר יפנה אתקימו מן גבריא האינון דאזלו לאללא ית ארעא: לט ומליל משה ית פתגמיא האלין לכל בני ישראל ואתאבלו עמא

מקרא

לא וְטַפְּכֶ֕ם אֲשֶׁ֥ר אֲמַרְתֶּ֖ם לָבַ֣ז יִהְיֶ֑ה וְהֵבֵיאתִ֣י אֹתָ֔ם וְיָֽדְעוּ֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר מְאַסְתֶּ֖ם בָּֽהּ׃
לב וּפִגְרֵיכֶ֖ם אַתֶּ֑ם יִפְּל֖וּ בַּמִּדְבָּ֥ר הַזֶּֽה׃
לג וּ֠בְנֵיכֶם יִהְי֨וּ רֹעִ֤ים בַּמִּדְבָּר֙ אַרְבָּעִ֣ים שָׁנָ֔ה וְנָשְׂא֖וּ אֶת־זְנוּתֵיכֶ֑ם עַד־תֹּ֥ם פִּגְרֵיכֶ֖ם בַּמִּדְבָּֽר׃
לד בְּמִסְפַּ֨ר הַיָּמִ֜ים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּ֣ם אֶת־הָאָ֗רֶץ אַרְבָּעִ֣ים יוֹם֒ י֣וֹם לַשָּׁנָ֞ה י֣וֹם לַשָּׁנָ֗ה תִּשְׂאוּ֙ אֶת־עֲוֺנֹ֣תֵיכֶ֔ם אַרְבָּעִ֖ים שָׁנָ֑ה וִידַעְתֶּ֖ם אֶת־תְּנוּאָתִֽי׃
לה אֲנִ֣י יְהֹוָה֮ דִּבַּ֒רְתִּי֒ אִם־לֹ֣א ׀ זֹ֣את אֶֽעֱשֶׂ֗ה לְכָל־הָעֵדָ֤ה הָֽרָעָה֙ הַזֹּ֔את הַנּוֹעָדִ֖ים עָלָ֑י בַּמִּדְבָּ֥ר הַזֶּ֛ה יִתַּ֖מּוּ וְשָׁ֥ם יָמֻֽתוּ׃
לו וְהָ֣אֲנָשִׁ֔ים אֲשֶׁר־שָׁלַ֥ח מֹשֶׁ֖ה לָת֣וּר אֶת־הָאָ֑רֶץ וַיָּשֻׁ֗בוּ וילונו (וַיַּלִּ֤ינוּ קרי) עָלָיו֙ אֶת־כָּל־הָ֣עֵדָ֔ה לְהוֹצִ֥יא דִבָּ֖ה עַל־הָאָֽרֶץ׃
לז וַיָּמֻ֙תוּ֙ הָֽאֲנָשִׁ֔ים מוֹצִאֵ֥י דִבַּת־הָאָ֖רֶץ רָעָ֑ה בַּמַּגֵּפָ֖ה לִפְנֵ֥י יְהֹוָֽה׃
לח וִיהוֹשֻׁ֣עַ בִּן־נ֔וּן וְכָלֵ֖ב בֶּן־יְפֻנֶּ֑ה חָיוּ֙ מִן־הָאֲנָשִׁ֣ים הָהֵ֔ם הַהֹלְכִ֖ים לָת֥וּר אֶת־הָאָֽרֶץ׃
לט וַיְדַבֵּ֤ר מֹשֶׁה֙ אֶת־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵ֖י יִשְׂרָאֵ֑ל וַיִּֽתְאַבְּל֥וּ הָעָ֖ם

מסורה

לא כאשר דברתם באזני: וטפכם אשר אמרתם והביאתי כתיב. והביאתיו אל הארץ והביאתיו כתיב ושארא והבאתי כתיב: תם ד׳ וחסר וכי׳ נמסר בסדר בהר סיני: והאנשים ח׳ ר"פ וכי׳ נמסר בויגש: מוצאי ל׳ חסר ואלין מיתרין חסר יו"ד בלשון יציאה מוצאי דבת הארץ והוצא עיה שם רע כידם יצאו. ותעלה ותצא מרכבה דמלכים. ויצאו דמצבות. הוצא דלקרוא דיור. להוצאהו אל הבית דירמי׳. ואוצא אש מתוכך דיחזקאל. ותעלומה יוצא אור. ומלבם יוצאו מלין. ומוצא דבה הוא כסיל: ויהושע בן נון חד מן י"א זוגין מתחלפין בטעם. קדמי רביע תניין זקף וסימן נמסר בסדר אז:

תולדות אהרן

במספר הימים. תענית כ: במדבר הזה. סנהדרין קח: וימותו האנשים. סוטה לה סנהדרין קח קט ערכין טו: ויהושע בן נון. בתרא קיח:

בעל הטורים

ופגריכם אתם. פירוש כאשר אתם נבואותם כן תשכבו עצמכם ותמותו: או כא"ת ב"ש שמ"ך שהוא בגימט׳ בהבלים שהיו נפלים:

ספורנו

בזמנים מתחלפים ובזה נשבע מה שהעיד המשורר באמרו וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים: וכן יחזקאל באמרו וגם אני נשאתי ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים: (לג) ונשאו את זנותיכם. שמרדתם כי באמרכם נתנה ראש: (לד) במספר הימים. שהאריכו במלותכם לראות אם אפשר לכבשה: יום לשנה. השעה באב של כל שנה כמבואר בתענית פ׳ בתרא: תנואתי. תכירו מה רע בטול המכוון שלי בסורכם ממנו כאמרו ונפלתם בחרב כי על כן שבתם מאחרי ה׳: (לו) והאנשים אשר שלח משה שהיו נאמנים אצלו ונהפכו לו לאויבים. וישובו וילינו עליו את כל העדה. שהם הסנהדרין וראשי העם כשאמרו כי חזק הוא ממנו וזה עשו להוציא דבה על הארץ כדי שבעוד שהיו הזקנים עסוקים בתלונתם יוציאו הם אל ההמון דבה על הארץ וזה לא היו יכולים לעשות בפני הזקנים היודעים ומכירים דבקרם: (לז) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה. באותה מגפה באמרו הם שהקרה בארץ אוכלת יושביה והנה בשנת אויר הארץ היתה להם לזרא

ומאז

רמבן

אשר לא תשמע דבריהם אם לא אליהם שלחתיך המה ישמעו אליך וכן אם לא כאשר דמיתי כן היתה.

(לז) מוציאי דבת הארץ רעה. כבר פירשתי כי ענשם הגדול היה בעבור הדבה שהוציאו כי ארץ אוכלת יושביה היא והיה שקר גמור שהיא היתה מלאה עמים רבים כמו שכתוב ביהושע הם וכל מחניהם עמם עם רב כחול אשר על שפת הים לרוב וסוס ורכב רב מאד ובתורה ונשל גוים רבים מפניך שבעה גוים גדולים ועצומים והם היו מפליגים בחוזק העם כי עז העם כי חזק הוא מאד ולא השיבו על דברי משה שאמר להם המעט הוא אם רב אבל אמרו לעם אחרי כן כי הארץ אוכלת יושביה וכתב רש"י כל הוצאת דבה לשון הוצאת דברים שהם מלקיחים את האדם לדבר בו כמו דובב שפתי ישנים ויש לטובה ויש לרעה לכך נאמר מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה והנה כתוב ומוציא דבה הוא כסיל והיינו לטובה להוציא דבה על הארץ

וכן

קמו מחתיהם לחיים: (מ) אל ראש ההר. היא דרך העולה לארץ ישראל:
הננו ועלינו אל המקום. לארץ ישראל: אשר אמר ה'. לתתה לנו שם
נעלה: כי חטאנו. על אשר אמרנו הלא טוב לנו שוב מצרימה: (מא) והיא
לא תצלח. זו שאתם עושין לא תצלח: (מג) כי על כן שבתם. כמו על

משה קודש כלב: והיא לא תצלח. העליה אל ראש ההר לא תצלח או
העברת פי השם אין בה הצלחה: (מג) כי על כן שבתם. הואיל ושבתם כמו כי
על כן לא נתתיה: (מד) ויעפלו. מגזרת עפל ובחן והטעם שעלו אל העפל:
(מה) ויכתום. אמר רבי משה הכהן הספרדי ז"ל כי היה ראוי להיותו ויכיתום וכן

מְאֹד׃ ס וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיַּעֲלוּ
אֶל־רֹאשׁ־הָהָר לֵאמֹר הִנֶּנּוּ
וְעָלִינוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר
יְהוָה כִּי חָטָאנוּ׃ מא וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־פִּי יְהוָה וְהִוא לֹא תִצְלָח׃
מב אַל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה
בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי
אֹיְבֵיכֶם׃ מג כִּי הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי
שָׁם לִפְנֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם בֶּחָרֶב כִּי־
עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־
יִהְיֶה יְהוָה עִמָּכֶם׃ מד וַיַּעְפִּלוּ
לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה לֹא־מָשׁוּ
מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה׃ מה וַיֵּרֶד
הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר
הַהוּא וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד־
הַחָרְמָה׃ פ
טו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ
מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם׃
ג וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה אוֹ־
זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה אוֹ
בְּמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן׃
ד וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה
מִנְחָה סֹלֶת עִשָּׂרוֹן בָּלוּל

ג׳ חסר · ג׳ דגשים · ב׳ עלו ועלינו · ג׳ · כול׳ חסר ו׳ · ל׳ וחסר · ל׳ · כ״ז. ל׳ · י״א. ל׳ · ל׳ · י״ג · ג׳. ל׳ וסימן נדיב נב · ה׳ מוחדין · ד׳

לַחֲדָא׃ מ וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא
וּסְלִיקוּ לְרֵישׁ טוּרָא לְמֵימַר
הָא אֲנַחְנָא סָלְקִין לְאַתְרָא
דַּאֲמַר יְיָ אֲרֵי חַבְנָא׃
מא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְמָא דְּנַן
אַתּוּן עָבְרִין עַל גְּזֵירַת
מֵימְרָא דַּייָ וְהִיא לָא תַצְלַח׃
מב לָא תִסְּקוּן אֲרֵי לֵית
שְׁכִינְתָּא דַייָ בֵּינֵיכוֹן וְלָא
תִתַּבְרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי
דְבָבֵיכוֹן׃ מג אֲרֵי עֲמַלְקָאָה
וּכְנַעֲנָאָה תַּמָּן קֳדָמֵיכוֹן
וְתִפְּלוּן בְּחַרְבָּא אֲרֵי עַל כֵּן
תַּבְתּוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ
וְלָא יְהֵי מֵימְרָא דַייָ
בְּסַעְדְּכוֹן׃ מד וְאַרְשַׁעוּ
לְמִסַּק לְרֵישׁ טוּרָא וַאֲרוֹן
קְיָמָא דַייָ וּמֹשֶׁה לָא עֲדוֹ
מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא׃ מה וּנְחַת
עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה דְּיָתֵיב
בְּטוּרָא הַהוּא וּמְחוֹנוּן
וּטְרָדִינוּן עַד חָרְמָה׃
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי
תֵעֲלוּן לְאַרַע מוֹתְבָנֵיכוֹן
דַּאֲנָא יָהֵיב לְכוֹן׃
ג וְתַעְבְּדוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ
עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
לְאַפְרָשָׁא נִדְרָא אוֹ בִנְדַבְתָּא
אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכוֹן לְמֶעְבַּד
לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ
מִן תּוֹרֵי אוֹ מִן עָנָא׃
ד וִיקָרֵיב דִּמְקָרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ
קֳדָם יְיָ מִנְחָתָא סוּלְתָּא
עֶשְׂרוֹנָא דְּפִילָא בְּרַבְעוּת

אשר שבתם כלומר כי זאת
תבא לכם על אשר שבתם וגו׳:
(מד) ויעפילו. לשון חוזק וכן
(חבקוק ב) הנה עפלה איגגרי״ש
בלעז לשון עזות וכן (מיכה ד)
עופל בת ציון (ישעיה לב)
עופל ובחן. ומדרש תנחומא
מפרשו לשון אופל הלכו חשכים
שלא ברשות: (מה) ויכתום.
כמו (דברים ט) ואכות אותו
טחון מכה אחר מכה: עד
החרמה שם המקום נקרא על
שם המאורע: (ב) כי תבאו:
בשר להם שיכנסו לארץ:
(ג) ועשיתם אשה. אין זה
צווי אלא כשתבאו שם ותעלה
על לבבכם לעשות אשה לה׳:
לריח ניחוח. נחת רוח לפני:
לפלא נדר או בנדבה וגו׳. או
שתעשו האשה בשביל חובת
מועדיכם שחייבתי אתכם לעשות
במועד: (ד) והקריב המקריב.
תקריבו נסכים ומנחה לכל
בהמה המנחה כליל והשמן נבלל
בתוכה והיין לספלים כמו ששנינו
במסכת סוכה (סוכה נח):
לכבש

וידכיתו גם המה והנכון בעיני
שהוא מפעלי הכפל והיא מלה
זרה: עד החרמה שם מקום
ויש אומרים עד שהחרימום:
(ב) כי תבאו אל ארץ מושבתיכם.
נסמכה זאת הפרשה בעבור
שנאלשו ויתאבלו לנחם הבנים
להודיעם כי יבאו אל הארץ
והנכון בעבור שנשאו קול כל
העדה (וחטאו) ונסלח להם
בעבור תפלת משה אמר וכי
תשגו

וישכמו ג׳ חסרים וסי׳ וישכמו בבקר
ויעלו. בעלות יהושע. וחברו. הננו
ג׳ דגשים וסימן הננו עבדים. לך
לעבדים. הננו ועלינו. ונמסר גם
בסדר מקץ: וארון ברית ה׳ ב׳
וסי׳ נסע לפניהם. וארון ברית ה׳
ומשה לא משו: ויכום י״א וסימן
וירד העמלקי והכנעני ויכו מהם
אנשי העי. ואת מלכה ואת כל.
ויתנם ה׳ ביד ישראל ויכום ב׳ בו.
בתרא דפסוק חסר. ויעל יהודה
ויתן ה׳ את. ואבימלך והראשים
אשר. ויתן ה׳ אלהי ישראל את
סיחן. ואיש ישראל שבו אל בני
בנימין. ויצאו אנשי ישראל מן
העיר. ויהי ככלותו לעשות העלה:

בעל הטורים

ועלינו ב׳. הננו ועלינו. ואם כה יאמרו
עלו עלינו ועלינו. זה שאמר כי אין
לה׳ מעצור להושיע ברב או במעט.
אלו היו ששים רבוא ונפלו ויהונתן
לא היה אלא הוא ונערו ונלחום.
ויעפילו בגימטריא נלפחד. דאיכא
למאן דאמר מן המעפ׳לים היה:
ועשיתם אשה לה׳ סמך פרשת נסכים
למלחמה וכן בפנחס אשר יצא לפניהם
סמך מיד פרשת קרבנות:

תולדות אהרן ויעפילו. שבת מ:
(וארון ברית. סוטה
כב): כי תבאו. זבחים קיא: ועשיתם
אשה: מנחות ל נא: עולה או זבח.
פס נא: לפלא נדר. שם ל נא:
במועדיכם: פם נא: והקריב המקריב.
זבחים מו:

רמבן

וכן ודבתך לא תשוב אבל כל דבה לרעה ויזכיר דבה רעה להפליג:
(מא) וטעם למה זה אתם עוברים את פי ה׳. איננו בגזרת במדבר הזה
יפלו פגריכם אשר אמר אבל יאמר למה אתם עוברים את פי
ה׳ כי הוא צוה אלי שלא תעלו כלל ולא תנגפו לפני אויביכם וכן אמר במשנה
תורה ותהינו לעלות ההרה ויאמר ה׳ אלי אמור להם לא תעלו ולא תלחמו כי אינני
בקרבכם ולא תנגפו לפני אויביכם וטעם והיא לא תצלח זו שאתם עושים לא
תצלח לשון רש״י. או העברת פי השם אין בו הצלחה לשון ר״א. ועל דרך האמת
היא מתהלכת:
טו (ב) כי תבאו אל הארץ. אחר שהבטיח את הבנים שיבאו אל הארץ השלים להם תורת הקרבנות שיקריבו נסכים בבואם לארץ. ואולי היה זה עתה לנחמם
ולהבטיחם כי היו נואשים לאמר מי יודע מה יהיה לאורך ימים לסוף ארבעים שנה ואם יחטאו גם הבנים ולכן ראה הקב״ה לנחמם כי בצוותו
אותם במצות הארץ הבטיחם שגלוי לפניו שיבאו ויירשו אותה והנה צוה בנסכים בארץ בעשותם עולות וזבחים כי במדבר לא נתחייבו בנסכים לבד בתמיד שנאמר
בו ונסך רביעית ההין יין לכבש האחד כי שם נאמר
פתח

ספורנו

ומתו תיכף: (מא) למה זה אתם עוברים את פי ה׳ והיא לא תצלח. כי באופן זה
תהיו חוטאים לא לתאבון והנאת עצמכם אבל להכעיס: (מד) ויעפלו חזקו לבבם
כענין ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם: (מה) וירד העמלקי. ולא המיחוס לעלות:
טו (ג) לעשות ריח ניחוח. והקריב המקריב. הנה עד העגל היה הקרבן ריח ניחוח
בזולת מנחה ונסכים כענין בהבל ובנח ובאברהם וכענין וישלח את נערי בני ישראל
ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה׳ פרים לא זולת זה ובחטאם בעגל הצריך מנחה ונסכים
לעולת התמיד שהיא קרבן צבור ומאז שחטאו במרגלים הצריך מנחה ונסכים להכביד
גם

אבן עזרא

תשגו והעד ונסלח להם והולך להזכיר משפט מנחות כל עולה וזבח וכסוף והנפש אשר תעשה ביד רמה רמז למעשיהם. והזכיר דבר המקושש כי עשה ביד רמה ומרוב חמלת השם על ישראל שם הציצית לזכר שלא יעשה האדם ביד רמה או שלא ישכח: (ח) לפלא. לפרש וכן והפלה ה' ואם הוא כה"א כי אותיות אהו"י מתחלפות:

(ט) מנחה סולת. עשרון לאחד מן הנאן: (יא) שה כבשים. או עזים וכן פירש בסוף לכבש האחד או אם הקריב איל תהא מנחתו כפלים כי הכבש הוא קטן. ולא הזכיר עם בן הבקר נדבה והזכיר שלמים בעבור שלא הזכירו בתחלה ומשפט הכל אחד: (יב) וטעם כמספרם. על המנחה והשמן והיין: (יד) או אשר בתוככם. היום: (טו) הקהל. יש אומרים כי זה הה"א הוא לקריאה ולפי דעתי שאין סימן קריאה בלשון הקדש והעד הארבעה ואחד מהם משה משה רק זה הה"א הוא ה"א הדעת וסימן הקריאה איננו: ככם כגר. כבר ביארתי משפט הכפי"ן בהתחברם: (טז) וטעם תורה אחת. לבד מהעולות כי העולות הם בחיוב חקה ועוד אחר השם כאשר תביאו מנחה על העולה מהסלת כן תתנו גם מעריסותיכ' ואין

רשי

(ה) לכבש האחד. על כל האמור למעלה הוא מוסב על המנחה ועל השמן ועל היין: (ו) או לאיל. ואם איל הוא. (מנחות נא) ורבותינו דרשו או לרבות את הפלגס לנסכי איל: (י) אשה ריח. איננו מוסב אלא על המנחה והשמן אבל היין איננו אשה שאינו ניתן על האש: (יא) או לשה. בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים כבש ושה קרויים בתוך שנתם. איל בן שלשה עשר חדש ויום אחד: (יב) כמספר אשר תעשו. כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם: כמספרם. של בהמות מספרם של נסכים: (טו) ככם כגר. כמותכם כן גר וכן דרך לשון עברית (בראשית יג) כגן ה' כארץ מצרים כן ארץ מצרים (מלכים א כב) כמוני כמוך כעמי כעמך: (יח) בבואכם אל הארץ. משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמר כי תבא כי תבאו לפיכך כולן למדות זו מזו וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כולן כן אבל זו נאמר בה בבואכם משנכנסו בה ואכלו מלחמ' נתחייבו בחלה:

רמשית

תרגום אונקלוס

הינא משחא: ה וחמרא לנסכא רבעות הינא תעביד על עלתא או לנכסת קודשיא לאמרא חד: ו או לדכרא תעביד מנחתא סולתא תרין עסרונין דפילא במשח תלתות הינא: ז וחמרא לנסכא תלתות הינא תקרב לאתקבלא ברעוא קדם יי: ח וארי תעביד בר תורי עלתא או נכסת קודשיא לפרשא נדרא או נכסת קודשיא קדם יי: ט ויקרב על בר תורי מנחתא סולתא תלתא עסרונין דפילא במשח פלגות הינא: י וחמרא תקרב לנסכא פלגות הינא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: יא כדין יתעביד לתורא חד או לדכרא חד או לאימר באמריא או בעזיא: יב כמנין דתעבדון כדין תעבדון לחד כמנינהון: יג כל יציבא יעביד כדין ית אלין לקרבא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: יד וארי יתגיר עמכון גיורא או דביניכון לדריכון ויעביד קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי כמא דתעבדון כן יעביד: טו קהלא קימא חד לכון ולגיורא דאתגיר קים עלם לדריכון כותכון כגיורא יהי קדם יי: טז אוריתא חדא ודינא חד יהי לכון ולגיוריא דיתגירון עמכון: יז ומליל יי עם משה למימר: יח מליל עם בני ישראל ותימר להון במיעלכון לארעא דאנא מעיל יתכון לתמן: יט ויהי במיכלכון מלחמא דארעא תפרשון

במדבר טו

ברביעית ההין שמן: ה ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העלה או לזבח לכבש האחד: ו או לאיל תעשה מנחה סלת שני עשרנים בלולה בשמן שלשית ההין: ז ויין לנסך שלשית ההין תקריב ריח ניחח ליהוה: חמישי ח וכי תעשה בן בקר עלה או זבח לפלא נדר או שלמים ליהוה: ט והקריב על בן הבקר מנחה סלת שלשה עשרנים בלול בשמן חצי ההין: י ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה ריח ניחח ליהוה: יא ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים או בעזים: יב כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם: יג כל האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אשה ריח ניחח ליהוה: יד וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדרתיכם ועשה אשה ריח ניחח ליהוה כאשר תעשו כן יעשה: טו הקהל חקה אחת לכם ולגר הגר חקת עולם לדרתיכם ככם כגר יהיה לפני יהוה: טז תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם: פ ששי

יז וידבר יהוה אל משה לאמר: יח דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה: יט והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו

מסורה

בלול ד' וסי' בסדר תצוה: שלשית כל אורייתא כתיב כן חסר יו"ד קדמא במ"ב דכתיב שלישת וסימן ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר. כי תכלה לעשר. וט' מלאים וסי' והיציע התחתונה. ויהי מימים רבים. ויהי בשנת השלישית. וזה לך האות אכול דמלכים. וחברו דישעיה. והשלישית לכל רוח אזרה. ושמן שלישית לרס את הסלת. ושם השלישית קרן הפוך. והעמדנו עלינו מצות. וג' כתיבין שלישת חסר יו"ד תגיינא וסימן ונסכיהם חצי ההין. ויסף ה' קרא שמואל. ותכפל חרב שלישתה (עיין מנורת שלמה). וב' כתבן שלשת חסר דחסר. והשלשת ביד אתי. שלשתך בדבר: ריח ניחח ח' מיחדין בתורה וסימן נמסר בסדר צו: ויין ה' ר"פ וסימן ויין לנסך רביעית. ויין לנסך שלישית. ויין תקריב לנסך. ויין לא ישתו כל כהן. ויין ישמח לבב: כמספר א"ב מן חד חד כ"ף בריש תיבותא וסימן נמסר במסרת רבתא: לאחד ב' וסימן שני העמר לאחד. ככה תעשו לאחד: בבאכם ג' וחסרים וסימן יין ושכר אל תשת. בבאכם אל הארץ דתלת. בן תתך

תולדות אהרן

תולדות אהרן ויין לנסך. שם נא: לכבש האחד. מנחות נא: או לאיל. שם נא חולין כג: וכי תעשה. מנחות נ: ככה יעשה. זבחים מה מנחות נא (שקלים מט): כל האזרח. זבחים מה נא מנחות עג קד קז תמורה ג: לפי. המורה שם: וכי יגור. כריתות ט (בכורים סס): כאשר תעשו. שם ח ט: הקהל. קדושין עג: ככם כגר כריתות שם: יהיה. מנחות קז: בבאכם. כתובות כה נדה מז: והיה באכלכם. סכה לה פסחים לח זוכר דברים (חלה א פסחים כט): מלחם. פסחים לו מנחות ע:

(כ) ראשית ערסתכם. כשתלושו כדי עיסתכם שאתם רגילין ללוש במדבר וכמה היא (שמות טז) וימדו בעומר עומר לגלגלת (ושיעורו מ"ג ביצים וחומש ביצה) תרימו מראשיתה כלומר קודם שתאכלו ממנה ראשית חלקה חלה אחת ממנה תרימו תרומה לשם ה': חלה. טורטי"ל בלעז: כתרומת גורן. שלא נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור אבל חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחד מעשרים ולנחתום אחד מארבעים ושמונה: (כא) מראשית ערסתיכם. למה נאמר לפי שנאמר ראשית עריסותיכם שומע אני ראשונה שבעיסות תלמוד לומר מראשית מקצתה ולא כולה: תתנו לה' תרומה. (ספרי) לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה: (כב) וכי תשגו ולא תעשו. ע"ג היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליה פר והרי הכתוב מוציאה כאן מכללן לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת: (כב) וכי תשגו וגו'. (שם) בע"ג הכתוב מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות ת"ל את כל המצות האלה מצוה אחת שהיא ככל המצות מה העובר על כל המצות (כריתות ז) פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים ואיזו זו ע"ג: אשר דבר ה' אל משה. (הוריות ח) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (תהלים סב) אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי: (כג) את כל אשר צוה וגו'. (ספרי) מגיד שכל המודה בע"ג ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאי' שנאמר למן היום אשר צוה ה' והלאה: (כד) אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. אם מעיני העדה נעשתה עבירה זו על ידי שוגג שסגגו והורו על אחת מן העבודות שהיא מותרת לעבוד ע"ג בכך: לחטאת. (הוריות יג זבחים נ) חסר א' שאינו כשאר חטאות שבכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטאת קודמת לעולה שנאמר (ויקרא ה) ואת השני יעשה עולה וזו עולה קודמת לחטאת: (כה) הביאו את קרבנם לפני ה'. (ספרי יבמות ע) זה האמור בפרשה הוא פר העולה שנא' אשה

תְּרוּמָה לַיהוָה׃ כ רֵאשִׁית
עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה ל' חסר דחסר
כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ׃
כא מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ ס' חד חסר א' וד' מ"ל
לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ס ל' כ"כ. חד מן ה' דמטעם
כב וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־ מתיול' לס"פ
הַמִּצְוֺת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה ג' ד'
אֶל־מֹשֶׁה׃ כג אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם כל אורי' מ"ל במ"ו חסר
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה
לְדֹרֹתֵיכֶם׃ כד וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי ד'
הָעֵדָה נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ פ'. ל'
כָל־הָעֵדָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד
לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה יא
וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת חסר א׃ כה וְכִפֶּר ל' חסר א'
הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ו' בספרא
וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא וְהֵם
הֵבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה

אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ׃ כ רֵישׁ
אַצְוָתְכוֹן חַלְּתָא תַּפְרְשׁוּן
אַפְרָשׁוּתָא כְּמָא דְמַפְרְשִׁין
מִן אִדְּרָא כֵּן תַּפְרְשׁוּן יָתַהּ׃
כא מֵרֵישׁ אַצְוָתְכוֹן תִּתְּנוּן
קֳדָם יְיָ אַפְרָשׁוּתָא לְדָרֵיכוֹן׃
כב וַאֲרֵי תִשְׁתְּלוּן וְלָא
תַעַבְדוּן יָת כָּל פִּקּוּדַיָּא
הָאִלֵּין דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה׃
כג יָת כָּל דְּפַקֵּיד יְיָ לְוָתְכוֹן
בִּידָא דְמֹשֶׁה מִן יוֹמָא
דְּפַקֵּיד יְיָ וּלְהָלָא לְדָרֵיכוֹן׃
כד וִיהֵי אִם מֵעֵינֵי כְנִשְׁתָּא
אִתְעֲבֵיד לְשָׁלוּ וְיַעַבְדוּן כָּל
כְּנִשְׁתָּא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד
לַעֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא
קֳדָם יְיָ וּמִנְחָתֵיהּ וְנִסְכֵּיהּ
כִּדְחָזֵי וּצְפִיר בַּר עִזֵּי חַד
לְחַטָּאתָא׃ כה וִיכַפַּר כַּהֲנָא
עַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן אֲרֵי שָׁלוּתָא
הִיא וְאִנּוּן אַיְתִיאוּ יָת
קוּרְבַּנְהוֹן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ

ואין צורך להזכיר מה שקבלו קדמונינו ז"ל כי הם שתים חלה ותרומה ושיעורן לפי שכל דבריה' אמת וזולתם הכל הבה שעור נוסף בין שעשו בשגגה מה שצוו שלא לעשות וכין שלא עשו בשגגה מה שצוו לעשות: וחטאתם

חמתי עליכם: מראשית ה' וסי' ערסתיכם. מרשית השנה כ"כ חסר אל"ף. מראשית כל פרי האדמה. מגיד מראשית אחרית. להבריאכם מראשית. וא' ומראשית כל תבואתך: ערסתכם ל' חסר דחסר. מראשית ערסתיכם חסר ומלא. וראשית עריכותיכ' דיחזקא' מלא דמ"ל: לחטת ל' חסר אל"ף. והוא חד מן ג"ח מלין חסרים

תולדות אהרן ראשית. ערובין כג פסחים לה כבה לה מנחות כ ע חולין קלא מעילה טו וחלה נז נח ערלה סג פסחים כט קדושין סא: כתרומת גרן הלה נז): מראשית. מנחות סז: לדורותיכם. בכורות יב: וכי תשגו שבת סט הוריות ח: אשר צוה ה'. הוריות שם: מן היום. קדושין כט הוריות ח: והיה אם מעיני. תענית כד נתרא ד הוריות ה ז ח (יבמות ו): כמשפט. הוריות יג זבחים כ: והם הביאו. זבחים מא:

ספורנו

גם קרבן יחיד: (כ) חלה תרימו תרומה. אחר חטא המרגלים הצריך גם החלה למען יהיו ראויים שתחול ברכה בבתיהם כאמרו וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך. וכן אליהו אמר והוצאת לי משם עגה קטנה כי כה אמר ה' כד הקמח לא תכלה: (כב) וכי תשגו. כבר הזכיר בקבלה שבשגגת ע"ג הכתוב מדבר וזהו כי מאחר

בעל הטורים חלה. תגין על היא דפ' דברים תיבין בחלה. חמשת רבעים קמח חייבין: מראשית עריסותיכם. הפסוק מתחיל במ"ם ומסיים במ"ם לומר לך שעין יפה אחד מארבעים:

רמבן

פתח אוהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם וכן הנשיאים בחנוכה שלהם לא הביאו נסכים ורבותינו נחלקו בזה מהם שאמרו בספרי בא הכתוב ללמדך שלא נתחייבו בנסכים אלא מביאתם לארץ ואילך וכו' ומהם שאמרו שלא נתחייב היחיד בנסכים אלא מביאתם לארץ ואילך והשלים עוד ת"כ וגזה על החלה שלא נהגה במדבר כי התרומה והמעשר בידוע שלא ינהגו שם כי הם מירח הגוי ובתוכה לארץ ויש עוד שנוי בחלה על דעת רבותינו שנתחייבו בחלה כשנכנסו לארץ מיד ולא נתחייבו במעשרות ובתרומה אלא לאחר ירושה וישיבה:

(כב) וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה. הפרשה הזו סתומה במשמעה ויטעו בה בעלי הפשט לומר שהוא קרבן על מי שלא עשה מה שצוה לעשות והוא שוגג ודבריהם דברי רוח שאם כן יהיה חיוב קרבן בכל מצות עשה שבתורה כשלא קיים את כולם ושגג באחת מהם ויהיה חיוב כרת בכל מי שאינו מקיים את כולם כשיעבור על אחת מהן במזיד כי הכתוב אומר את כל אשר צוה ה' אותו אליכם ועוד שאמר כאן והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה כי שגגתם במעשה שעשו לא שישבו ולא עשו וכן אשר תעשה ביד רמה אבל טעמו שתשגו ולא תעשו מה שצוה השם אבל תעשו הפכו או יאמר שתשגו ולא תעשו מצותיו במה שהזהיר אתכם שלא לעשות כי המניעות בלא תעשה יקראו מצות כמו שאמר כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה והנה חיוב הקרבן הזה בשגגת העדה משונה מן הקרבן האמור בפרשת ויקרא כי שם חייב להביא פר לחטאת וכאן פר לעולה ושעיר לחטאת. ועל כן הוצרכו רבותינו לומר שזה הקרבן על שגגת ע"ג. ולשון הכתוב שלא נוציא אותו מפשוטו ומשמעו יאמר וכי תשגו מכל המצות ותעברו על כל מה שצוה השם לכם ביד משה שלא תעשו דבר מכל מה שצוה אתכם תקריבו הקרבן הזה ולכך לא הזכיר כאן כאשר יאמר בקרבנות החטא אחת מכל מצות ה' והנה זה כפי משמעו הוא קרבן מומר לכל התורה בשוגג כגון ההולך ונדבק לאחד מן הע"ג לעשות כהם ולא ירצה להיות בכלל ישראל כלל. ויהיה כל זה בשוגג כגון שיהיה ביחיד בתינוק שנשבה לבין הגוים ובקהל כגון שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה לדורות עולם או שיאמרו כמו שזכר בספרי מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא עושים ולא נוטלין שכר כענין שהיו ישראל אומרים ושואלים את יחזקאל שנאמר ויבואו אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני אמרו לו רבינו יחזקאל הרי עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו וכו' או שישכח את התורה וכבר אירע לנו כן בעונותינו כי בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם ששכחו רוב העם התורה והמצות לגמרי. וכבר בא בספר עזרא באנשי בית שני וזהו שמוש לשון הכתוב שהשגגה הזאת הנזכרת כאן היא בתורה ובמצות בכללן ועל כן ויחדו להם רבותינו מצוה אחת שבשגגתה יצא מכלל ישראל ומכל המצוה בהם והיא עבו"ג. ויהיה שיעור הכתוב וכי תשגו ללכת אחרי אלהים אחרים ולא תעשו דבר מכל מצות ה' כי המודה באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה השם הנכבד בין במצות עשה בין במצות לא תעשה שאם יש אלוה זולתו יראתו ומצותיו וכל החיוב בהם אינו כלום ובא זאת הפרשה להשלים בתורת כהנים דין שגגת עבו"ג כי הספר הזה ישלים דיני הקרבנות כאשר פירשתי ונכנסה כאן בעבור שהם מרו דבר השם. ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה להיות שם במצרים כאשר היו בראשונה בלא תורה ובלא מצות והנה באה הפרשה להודיעם כי אפילו בע"ג יכפר על השוגגים אבל העושים ביד רמה יכרית אותם וכבר פירשתי הכרת הזה בסדר אחרי מות:

(כה) וטעם והם הביאו את קרבנם אשה לה'. על פר העולה הנזכר וחטאתם על שעיר החטאת והזכיר כן לגודל הפשע שהוא בכל מצות השם

אבן עזרא

(כה) וחטאתם. הוא השעיר ובעבור שהוא סמוך אל עזים הוא קטן והעתיד ספך: (כז) עז בת שנתה. פירוש שעירת עזים וזה החטא הוא שלא עשו מה שצוה לעשות והוא שוגג והנה הוא כמשפט העושה בשגגה מה שצוה שלא לעשות: (כט) תורה אחת. כזאת תורת החטאת: (ל) ביד רמה. להראות הכל שאיננו ירא מהשם: מגדף. כדרך לשון בני אדם: (לא) כי דבר ה׳ בזה זה הוא ביד רמה: ואת מצותו הפר. שצוהו שלא לעשות ביד רמה ויש אומרים או אם יפר מצותו בסתר: הנפש ההיא. איננה המשכלת כדברי תועה רוח רק הוא חבור נפש עם הגוף: עונה בה. כמו דמו בראשו: (לב) במדבר. לפי דעתי שהוא מדבר סיני וכבר הזכרתי למה נסמכה הפרשה גם יתכן שעשה המקושש ביד רמה והזהירוהו ולא הועיל ו״א ויקריבו אותו ליל ראשון: (לד) במשמר. בפתחות הכי״ת מקום היה ידוע: מה יעשה לו. אי זו מיתה ימות: כאשר

רשי

אשה לה׳: וחטאתם. זה השעיר: (כז) ואם נפש אחת תחטא בשגגה. בע״ז: עז בת שנתה. שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה וכזו קבע לה שעירה: (ל) ביד רמה. במזיד: מגדף. מחרף כמו (יחזקאל ה) והיתה חרפה וגדופה (ישעיה לו) אשר גדפו נערי מלך אשור ועוד דרשו רבותינו מכאן למברך את השם שהוא בכרת (סנהדרין ג): (לא) דבר ה׳. אזהרת ע״ג מפי הגבורה והשאר מפי משה: עונה בה. בזמן שעונה בה שלא עשה תשוב׳: (לב) ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו. (כריתו׳ ז) בגנותן של ישראל דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשנייה בא זה וחללה: (לג) המוצאים אותו מקושש ענים׳. (ספרי) שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו: (לד) כי לא פרש מה יעשה לו. (ספרי סנהדרין עח) (לא היו יודעים) באיזו מיתה ימות אבל יודעים היו שהמחלל שבת במיתה: רגום

תרגום אונקלוס

וחובתהון קדם יי על
שלותהון: כו וישתבק לכל
כנשתא דבני ישראל
ולגיוריא דיתגירון ביניהון
ארי לכל עמא בשלותא:
כז ואם אנש חד ייחוב
בשלו ויקרב עזא בת שתה
לחטאתא: כח ויכפר כהנא
על אנש דאשתלי במחביה
בשלו קדם יי לכפרא
עלוהי וישתביק ליה:
כט יציבא בבני ישראל
ולגיוריא דיתגירון ביניהון
אוריתא חדא יהי לכון
לדיעביד בשלו: ל ואנש
דיעביד בריש גלי מן
יציביא ומן גיוריא קדם יי
הוא מרגיז וישתיצי אנשא
ההוא מגו עמיה: לא ארי
על פתגמא דיי בסר וית
פקודוהי אשני אשתיצאה
ישתיצי אנשא ההוא חוביה
ביה: לב והוו בני ישראל
במדברא ואשכחו גבר כד
מגבב אעין ביומא
דשבתא: לג וקריבו יתיה
דאשכחו יתיה כד מגבב
אעין לות משה ולות אהרן
ולות כל כנשתא:
לד ואסרו יתיה בבית
מטרא ארי לא אתפרש

תורה

וְחַטָּאתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־
שִׁגְגָתָם: כו וְנִסְלַח לְכָל־עֲדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי
לְכָל־הָעָם בִּשְׁגָגָה: ס שביעי
כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה
ל׳ וחד סקריבה חמאה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ
לְחַטָּאת: כח וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־
ל׳ הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָה בִשְׁגָגָה
פ׳ לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח
לוֹ: כט הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת
יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה:
ג׳ ל וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה ׀ בְּיָד
רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־
יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
ג׳ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: לא כִּי דְבַר־
מ׳. ב׳ יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפַר
ל׳ הִכָּרֵת ׀ תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
ל׳ לא מפיק והוא חד מן ית מלין דלא מפקין עֲוֺנָה בָהּ: פ לב וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: לג וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ
ל׳ וכ״כ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־
מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־
י׳ הָעֵדָה: לד וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר
ב׳. ל׳ו כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ: ס

מסורה

אל״ף וסי׳ בססרי רבתא: לכפר עליו ה׳ וסי׳ ושחט את בן הבקר ויקח משה מן הדם. ואם דל הוא ואין. והנותר מן השמן. והשעיר אשר עלה. וכפר אהרן על קרנותיו: ביד רמה ג׳ וסי׳ ובני ישראל יצאים ביד רמה. והנפש אשר תעשה. יצאו בני ישראל ביד רמה. ונמסר גם בסדר בשלח: בזה ה׳ וסימן כי דבר ה׳ בזה ואת מצותו הפר. בזה לך לעגה לך דמלכים. וחברו דישעיה. אש׳ בזה את אהי׳. אם לא אלתו אש׳ בזה. כי לא בזה ולא שקץ ענו׳ עני. ואת אסיריו לא בזה. את

הולדות אהרן (ונכלא. פסחים נד): כי לכל העם. כוריות ה: ואם נפש. יבמות ט: וכפר הכהן. סוריות ז מנחות עד קט: תורה אחת. שבת סח קנג יבמות ט הוריות ח כריתות כ ג: והנפש אשר תעשה. שבת כח סט קיג יבמות ט סנהדרין נט כריתות ג הוריות ח: את ה׳ הוא מגדף: סנהדרין נ כריתות ז: ונכרתה. סנהדרין סד: כי דבר ה׳. ברכות כד סנהדרין נט שבועות יג: הכרת תכרת. יומא נו סנהדרין סד נ (פאה פו): בה. כריתות כה: ויהיו בני ישראל. שבת נו זוכר תחלם בסי׳ פנחס: המוצאים אותו. סנהדרין פא: כי לא פרש. שם עח:

בעל הטורים

בעל הטורים הכרת תכרת בגימטרי׳ שדיברה תורה כלשון בני אדם. סמך מקושש למגדף לומר לך שבזמן אחד היו כדאיתא בתולין פ״ק. ומפני ששבת חמור כע״ג סמך לכם פרשת ציצית שהקולה נ״כ ככל המצות דכתיב וזכרתם את כל מצות ה׳:

ספורנו

מאחר שנגזר עליהם להפיל זרעם בגוים לא היה נמנע שישגו בעבודה זרה בשובם לארצם: ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה׳ אל משה. מכיון שחטאו בע״ג הנה אף על פי שהעשו כל פעולות המצות לא תעשו אותן המצות אשר דבר ה׳ אל משה כי הוא יתברך הקדיש לכלן ידיעת אלהותו כאמרו אנכי ה׳ אלהיך וכן אמרו ז״ל המודה בע״ג ככופר בכל התורה כלה: (ל) את ה׳ הוא מגדף. ואין לו כפרה בעולם הזה אפילו בתשובה הנעשית מיראת עונש עד שימות ולפיכך לא הועילה תשובת ישראל בענין

רמבן

השם לאמר כי אע״פ שהחטא גדול במאד מאד כיון שהוא שגגה והם הביאו עליה קרבנם עולה וחטאת ראוי לכפר להם. ובספרי דרשו הכתוב ליתורו רבי יאשיה אומר כל שבט שעשה על הוראת בית דינו ועשו שאר שבטים מנין שהיו מביאים על ידם תלמוד לומר והם הביאו את קרבנם אשה לה׳ רבי יונתן אומר וכו׳ ועל דרך האמת כבר הודעתיו כי כל מקום שנאמר ה׳ במדת רחמים ולפני השם כמו על פני והרי זו כמו שאמרו הוא ובית דינו. והנה אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם לפניו והנה החטא מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר זה בע״ג אבל בסדר ויקרא בשאר המצות הזכיר פעמים רבים לפני ה׳ וזה מבואר. והזכיר ולגר הגר כי הגרים בחטא הזה מוכשלים תמיד ומכשילים את ישראל:

(לא) ובטעם עונה בה. בזמן שעונה בה ולא בזמן שעשה תשובה לשון רש״י מדברי רבותינו. ועל דרך הפשט הוא כמו דמיהם בם חטאם ישאו ערירים ימותו ערות אחותו גלה עונו ישא. וראיתי בפרקי דרך ארץ מהו עונה בה מלמד שהנפש נכרתה ועונה עמה כלומר שהעון דבק בה אחרי הכרת להיות נדונת ביסורין לעולם. כענין כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה. ולפרשה הזאת סמך אחריה ענין המקושש כי היה בזמן הזה אחר מעשה המרגלים על דרך הפשט וזה טעם ויהיו בני ישראל במדבר כי בהתאחר שם העם בגזרה הנזכרת היה המאורע הזה ואחר כן צוה במצות ציצית שיזכרו בו המצות כולן ולא ישכחו את השבת או זולתה מן המצות. וטעם הזכרון הזה שיהיה בציצית לכל המצות. כתב רש״י מפני המנין של ציצית בגימטריא שש מאות ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי״ג ולא הבינותי זה שהציצית בתורה חסר יו״ד ואין מנינם אלא חמש מאות ותשעים ועוד שהחוטין לדעת בית

לה וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה מוֹת
יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים
כָּל־הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ לו וַיֹּצִיאוּ
אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ מפטיר
לז וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
לח דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־
כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ
עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃
לט וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם
אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהֹוָה
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתֻרוּ אַחֲרֵי
לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־
אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם׃ מ לְמַעַן
תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי
וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם׃
מא אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ פ פ פ

קי"ט, פל"ט סימן :

חסר (עיין מ"ש) מטעין בי' אל. וי"ב · פי · ד' חסר א' בת' בגוש' · וי"ט פסוקים אל על על · ג' וכ"כ · ג' · ג' ומ"ל · ב' ר"פ בטעם ובתורה · כ"א ס"פ

מַה דְּיַעַבְדוּן לֵיהּ׃ לה וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל
גַּבְרָא רְגוֹמוּ יָתֵיהּ בְּאַבְנַיָּא
כָּל כְּנִשְׁתָּא מִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא׃ לו וְאַפִּיקוּ יָתֵיהּ
כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא וּרְגָמוּ יָתֵיהּ
בְּאַבְנַיָּא וּמִית כְּמָא דְפַקֵּיד
יְיָ יַת מֹשֶׁה׃ לז וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה לְמֵימַר׃ לח מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר
לְהוֹן וְיַעַבְדוּן לְהוֹן
כְּרוּסְפְּדִין עַל כַּנְפֵי כְסוּתְהוֹן
לְדָרֵיהוֹן וְיִתְּנוּן עַל
כְּרוּסְפְּדָא דְּכַנְפָא חוּטָא
דִתְכֶלְתָּא׃ לט וִיהוֹן לְכוֹן
לִכְרוּסְפְּדִין וְתֶחֱזוּן יָתֵיהּ
וְתִדְכְּרוּן יַת כָּל פִּקּוֹדַיָּא דַייָ
וְתַעַבְדוּן יָתְהוֹן וְלָא תִטְעוּ
בָּתַר הִרְהוּר לִבְּכוֹן וּבָתַר
חֵיזוּ עֵינֵיכוֹן דְּאַתּוּן טָעַן
בַּתְרֵיהוֹן׃ מ בְּדִיל דְּתִדְכְּרוּן
וְתַעַבְדוּן יַת כָּל פִּקּוֹדָי
וּתְהוֹן קַדִּישִׁין קֳדָם אֱלָהֲכוֹן׃
מא אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן
דְּאַפֵּיקִית יַתְכוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ
אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
פ פ פ

רשי

(לה) רגום. פשנ"ט בלעז וכן הלוך אלנ"ט וכן זכור ושמור : (לו) ויוציאו אותו. מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מב"ד (סנהדרין מב) : (לח) ועשו להם ציצית. על שם הפתילים התלוים בה כמו (יחזקאל ח) ויקחני בציצת ראשי ד"א ציצית על שם וראיתם אותו כמו (שיר ב) מציץ מן החרכים : תכלת. (מנחות מב) צבע ירוק של חלזון : (לט) וזכרתם את כל מצות ה'. שמנין גימטריא של ציצית שש מאות ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג : ולא תתורו אחרי לבבכם. כמו (במדבר יג) מתור הארץ. הלב והעינים הם מרגלים לגוף ומסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה : (מא) אני ה'. נאמן לשלם שכר : אלהיכם. נאמן ליפרע : אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי: אני ה' אלהיכם. עוד למה נאמר כדי שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא עושים ולא נוטלים שכר (שבת פח) על כרחכם אני מלככם וכן הוא אומר (יחזקאל כ) אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם. ד"א למה נאמר יציאת מצרים בפרשת ציצית אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא עתיד להבחין וליפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת היא (ב"ק סא). ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ע"ג (מנחות מג) לומר שהמחלל את השבת כעובד ע"ג שאף היא שקולה ככל המצות וכן הוא אומר בעזרא (נחמיה ט) ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם. ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות שנאמר ועשיתם את כל מצותי : (לח) על כנפי בגדיהם. כנגד (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים. על ד' כנפות ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש (ר"ל שאין עושין ה' ציצית לה' כנפות אלא ד' בד' כנפות המרוחקות ועיין בטור א"ח סימן י') כנגד ד' לשונות של גאולה שנאמר במצרים (שמות ו') והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי : פתיל תכלת. על שם שכול בכורות תרגומו של שכול תכלא ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים :

אבן עזרא

(לו) כאשר צוה ה'. מיתת הרגימה : (לח) ועשו להם ציצית. יתכן על שני פירושים האחד שיעשו ציצית כמו בציצית ראשי והם החוטים היוצאים שהיכם ארוגים : על כנפי בגדיהם. על כל בגד חלוק או מכנסים כי הם תחלקוה הנה הוא כדמות כנף : פתיל תכלת. על הציצית. וטעם תכלת. בעבור שהוא כעין השמים : (לט) והיה לכם לציצית. והנה ישוב הפתיל להיותו בקלה כמו הציצית. והפירוש השני כאשר העתיקו חז"ל ובעבור שיש עדים נאמנים על הפירוש השני בטל הראשון והם העתיקו כי זאת המצוה עם בגד שיש לו ארבע כנפים והציצית הם הגדילים ועוד אפרשנו. והנה מצוה על כל מי שיש לו בגד בארבע כנפים שיתכסה בו ביום תמיד ולא יסירנו מעליו למען יזכרו והמתפללים בטלית בשעת התפלה יעשו זה בעבור שיקראו בקריאת שמע והיה לכם לציצית ועשו להם ציצית רק לפי דעתי יותר הוא חייב להתעטף בציצית בשאר השעות משעת התפלה למען יזכור ולא ישגה ולא יעשה עבירה בכל שעה כי בשעת התפלה לא יעשה עבירה : וראיתם אותו. מצוה להיותו נראה : אחרי לבבכם. המתאוה והעין רואה והלב חומד והנה יהיה הציצית לאות ולסימן שלא ירדוף אדם אחר הרהור לבו וכל אשר שאלו עיניו : אשר אתם זונים. כי מי שילך אחרי תאותו הוא זונה מתחת עבודת אלהיו. (מ) וטעם למען תזכרו. וכבר אמר וזכרתם את כל מצות ה'. שאם תזכרו תהיו קדושים ולא תתגאלו בתאות הלב המטנפ' רוח המשכלת : (מא) אני ה' אלהיכם. אני הוא שהוצאתי אתכם להיות לכם לאלהים על כן אמרתי לכם אני ה' אלהיכם :

הפלתם : ויציאו י"ב וסימן וידבר משה אל בני ישראל. ויציאו אותו כל העדה. ויבאו הנערים המרגלים. ויעשו כן ויציאו אליו. כאשר בא יעקב מצרים. ויציאו את מצבות. וירא ארם כי נגפו דד"ה. ויבאו הכהנים לפנימה. ויעלו ויצאו ממצרים מרכבה. ויצאו את בן המלך דד"ה. המקלל. אוריה. וכתיביא וויוציאו כתיב : מצבות ויצאו כתיב. ושארא ויציאו כתיב. ונמסר גם בסוף אמור : ציצית ד' וכתיב כן חסר יו"ד תניין וסימן ועשו להם ציצת. ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת. והיה לכם לציצת. ויקחני בציצת ראשי : את כל מצות ה' ג' וסי' והיה לכם לציצת. ויעזבו את כל מצות ה' ולשמר ולעשות : אני ה' ב' בטעמא ר"פ וסימן ואולך אתכם קוממיות. אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים :

תולדות אהרן דבר אל בני. ברכות יד מנחות מג : ועשו להם ציצית. ברכות יב סכה ט יבמות ד מנחות מג: על כנפי. שם מג חולין קלו : הכנף פתיל. ברכות טו שבת כז יבמות ד נזיר נח מנחות לח לט (ברכות ד): וראיתם אותו. ברכות יב שבת כז זבחים יח מנחות לח מג זוכר תרומה (שם ג) : ולא תתורו. נדרים כ (שם וד') : אחרי לבבכם. ברכות יג : אני ה' אלהיכם. מנחות מד : אשר הוצאתי. ברכות יג : אתכם. שם יב : אני ה' אלהיכם. שם יד מנחות מד : (הוצאתי אתכם. שם ג ד) :

בעל הטורים ועשו להם ציצית. אמר הקב"ה אני רוצה שתהיו מעוטפים כמלאכים לבושי הבדים וכאשר ראית אותי מעוטף. לכן צוה בתכלת שדומה לרקיע ולכסא הכבוד. ציצית בא"ת ב"ש בגימטריא עולה כסאי. ציצית בגימטריא לדקות ובגימטריא נשרים לומר מי שהוא זהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה. דכתיב אני בצדק אחזה פניך. וזוכה למה שנא' ואשא אתכם על כנפי נשרים. וראיתם בגימטריא ציצית ביום. וזכרתם את כתיב זכירה בציצית. לכן צוה לעשות ד' ציצית בארבע כנפות בגדיו שבכל מקום שיפנה יזכור. ובכל אחד ה' קשרים כדי שיזכור לחמשה חומשי תורה. ויש בכל אחד שמונה חוטין שימנע מלעשות עבירה בשמונה איברים המרגילים את האדם לעברה ואלו הן. אזנים. עינים. פה. חוטם. ידים. רגלים. הערוה. והלב. ואם גמר עצמו מעבירה זוכה לעלות למעלה מח' רקיעים דכתיב וכיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים ואם עבר בכן עבירה נידון בשמונה דינין בחבוט הקבר. ובשבעה מדורות של גיהנם. ציצית עולה ת"ר. וח' חוטין וה' קשרים תרי"ג. לומר לך ששקולה מצות ציצית ככל התורה כולה. בכל עת יהיו בגדיך לבנים בגימטריא זו ציצית לבגדיכם. כל מצות ה' עולה הרי"ב. ולא יסיר לך מפי סגבורה שמענום :

ספורנו

בענין המרגלים כאמרו ותשובו ותבכו לפני ה' ולא שמע ה' בקולכם. וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. תזכרו שאתם עבדים לאל יתברך שקבלתם מצותיו באלה ובשבועה וזה בראותם הציצית שהוא כחותם המלך בעבדיו ובזה תחדלו מתור אחרי לבבכם להשיג שרירות לבכם בעושר וכבוד אפילו בגזל : ואחרי עיניכם. להשיג תאוות בנתתם עיניכם בהן : (לט) אשר אתם זונים אחריהם. מטים נפשכם המקבלות בהן מדרכי חיי עולם לדרכי אבדון ומות : למען תזכרו. למען תהיו פנויים ממחשבות הבליכם ובזה תזכרו גודל האל והודו. ועשיתם את כל מצותי : ובזה תעשה כל מצותי מאהבה ומיראה : (מ) והייתם קדושים לאלהיכם. ובזה תהיו קדושים לחיי עולם כאשר כוון הוא באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש : (מא) אני ה'

ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם וכו'. אני ה' שמגיד שאני אלהיכם שאתם מכירים שאני הוא הקדמון הראוי שתעבדוני ואלי תתפללו: הוצאתי אתכם מארץ מצרים. כדי שתזכו שאהיה לכם לאלהים שתהיה התמדת מציאותכם ממני בלתי אמצעי שמציאות כזה לא ישתנה ולא יפסד בשום אופן כמו שהוא הענין במציאות שאר הנצחיים: **אני ה' אלהיכם.** אני עתה לזה התכלית בעצמו צויתי לכם זאת המצוה כדי שתזכו לזה המכוון כמו שאמר והייתם קדושים לאלהיכם:

בית הלל אינם אלא שלשה והקצרים מן התורה אינם אלא שנים כמו שאמר שמע מינה קשר העליון דאורייתא דאי סלקא דעתך לאו דאורייתא כלאים בציצית דשרא רחמנא למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אחת אינו חבור אבל הזכרון הוא בחוט התכלת שרומז למדה הכוללת הכל שהיא בכל והיא תכלית הכל ולכן אמר וזכרתם את כל שהיא מצות השם וזהו שאמרו מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד וכו' והדמיון בשם גם הגוון תכלית המראות כי ברחוקים יראו כולם כגוון ההוא ולפיכך נקרא תכלת. ואמר ולא תתורו אחרי לבבכם להזהיר ממנה שלא יטעו בה וזה הוא שדרשו רבותינו אחרי לבבכם זו האפיקורסות אשר אתם זונים זו ע"ג שלא יהרהרו מן התכלת באפיקורסות או בע"ג אבל יהיה לכם הכל לציצית וראיתם אותו וזכרתם. ואמרו ואחרי עיניכם זו זנות כענין שכתוב ואנכי יודע ועד נאם ה' והמשכיל יבין ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה בפסוק ויתרון ארץ בכל הוא ומאי ניהו ארץ דאתגזרה ממנו שמים והוא כסאו של הקב"ה והיא אבן יקרה והוא ים החכמה וכנגדה תכלת בטלית ציצית דאמר רבי מאיר מה נשתנה תכלת וכו':

פרשת **כלי יקר** שלח

שלח לך אנשים. לפי שאמרו ישראל נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ לנו היינו להנאתנו ולטובתנו ואמר הקב"ה למשה שלח לך ולא להם כי לך דוקא יהיה השליחות להנאה ולטובה אבל להם לא יהיה לטובתם כי על ידי שליחות זה נגזרה עליהם מיתה ולמשה גרם שיהיה חי עוד ארבעים שנה כי כבר נגזר על משה שלא יראה את העבור למלכי ז' אומות וע"י חטא המרגלים נשתהו מ' שנה. ד"א שלח לך אנשים דוקא אתה תחזה ברוח הקדש את האנשים כשרים לזה השליחות כי רוב העולם טועים באנשים חנפים המראים את עצמם כשרים ולובשים אדרת שער למען כחש ע"כ אמר לך אנשים דוקא אותן שהם בעיניך אנשים חשובין ולא אותן שהם אנשים בעיני זולתך כי יכול להיות שאין תוכם כברם. ד"א לך אנשים לך נראה כי המה אנשים חשובים כי עיני בשר לך לראות בנגלה לבד באשר הוא שם כי באותה שעה כשרים היו אבל בעיני אינן אנשים כשרים כי אני רואה שתי ראיות בהוה ובעתיד כי עתידין להיות בעצה רעה. ורבותינו ז"ל אמרו שסמיכות המרגלים למרים לפי שמרים לקתה על עסקי דבה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר ור"ל שמיד אחר מעשה מרים נשתלחו המרגלים כי אמר ה' פן ינחם כל אחד מהם ויקח מוסר בראותו מה שקרה למרים. ומטעם זה פרט כאן אנשים לפי שנאמר ותדבר מרים ואהרן במשה והיה לו לומר וידברו כי ותדבר חוזר אל מרים ועוד שלא מצינו עונש לאהרן אלא שהגיד לך הכתוב שלה"ר מצוי בנשים יותר מבאנשים כי עשרה קבין שיחה ירדו לעולם ט' נטלו נשים כו' ולפי שהתם נשים פטפטניות דברניות ע"כ תלה הדבור במרים כי היא התחילה בקלקלה זו ואהרן היה טפל לה לכך אמר שלח לך אנשים שאין להם דרך נשים ולא יהיו כמרים שספרה לשון הרע אלא אנשים ממש שאין מדרכן לספר לשון הרע. ד"א לכך פרט אנשים לפי שארז"ל האנשים היו שונאים את הארץ ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה והנשים היו מחבבות את הארץ ואמרו תנה לנו אחוזה. וע"כ אמר הקב"ה לפי דעתי שאני רואה בעתיד היה יותר טוב לשלוח נשים המחבבות את הארץ כי לא יספרו בגנותה. אבל לך לדעתך שאתה סבור שכשרים המה ואתה סבור שהארץ חביבה עליהם תשלח אנשים וזהו שלח לך לדעתך אנשים אבל לדעתי היה יותר טוב לשלוח נשים כאמור:

ויתרו את ארץ כנען. מצינו ג' לשונות בענין זה ויתרו ויחפרו וירגלו כי ישראל אמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ. והקב"ה אמר ויתרו את ארץ כנען. ובמרגלים כתיב וירגלו אותה. לפי ששלשה דעות היו באותה עצה כי הקב"ה אמר ויתרו שיש במשמעותו גם לשון יתרון כי רצה הקדוש ב"ה להראות להם יתרון הארץ על כל הארצות כמ"ש ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה, טובה זו היא הטובה הרוחניית מצד היותה אוירא דמחכים כי זה הכנה אל האדם לבא על ידו לכלל הטובה האמתית כי אין לאדם יתרון תחת השמש זולתו ויתרון ארץ בכל הוא. אבל ישראל רוח אחרת היתה עמהם כי תמיד היו מבקשים תואנה לשוב מצרימה ועל כן אמרו ויחפרו שיש במשמעותו לשון חרפה כי ערות הארץ רצו לראות כדי שיהיה להם מקום ללון ולומר נתנה ראש ונשובה מצרימה אבל מכל מקום לא בקשו שיוציאו מלבם דבה שקרית. והמרגלים השחיתו התעיבו יותר ממה שבקשו מהם והוציאו מלבם מלין שקרים כדרך כל הולך רכיל המפליג כל דבר להגיד יותר ממה שראה לכך נאמר וירגלו אותה כי רגל לשון רכיל כמו שפירש רש"י על פסוק לא תלך רכיל. גם יתכן לפרש שהקדוש ב"ה אמר ויתרו כי באמת הארץ ההיא ראש לכל הארצות ע"י כמה מעלות טובות כפולות שיש לה ביתר שאת על כל שאר הארץ. וכן מביא בילקוט פ' זו על א"י פסוק וראש עפרות תבל. והמה עשו בהפך זה לומר שהיא פחותה מכל הארצות כי ארץ אוכלת יושביה היא והורידוה ממדרגת ראש אל מדרגת הרגל לכך נאמר וירגלו אותה שעשו אותה למדרס רגל כרגל זה הפחות שבכל הגוף ובאמת היא ראש לכל הארצות כי מטעם זה נאמר בכל מקום לשון עליה בהולך לא"י ועל זה אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה מצינו נתינה לשון שביקה כמו ולא יתן אתכם מלך מצרים להלוך תרגומו לא ישבוק כך אמרו כאן נשבוק הראש אותה ארץ שאתם אומרים כי היא ראש לכל הארצות ונשובה מצרימה אף על פי שהם אומרים שהיא למטה ממדרגת א"י. וא"ש לשון מרגלים באותן ששלח יהושע אף על פי שהיו צדיקים מ"מ קראם מרגלים לפי שהלכו לעשות את כל העם היושב בה למדרך כף רגל לישראל או לעשות מדרך רגל לישראל בארץ אבל כאן נאמר וירגלו אותה משמע שעשו את הארץ עצמה במדרגת הרגל. ומ"ש בשל יהושע כי לחפור כל הארץ באו לפי שעשו את עצמן מוכרי קדירות שנאמר חרש לאמר ודרך עושי קדירות לעשות חפירות בארץ וגומות והמקום ההוא היה דוגמה של יריחו מקום חשוב על כן אמרו עליהם ראו כי לחפור את הארץ באו לעשות חפירות בארץ כדי לעשות להם קדירות ויקלקלו הארץ:

על פי ה'. לא היה השליחות על פי ה' שהרי אמר לו שלח לך לדעתך כו' אלא ר"ל שהשליחות ממדבר פארן היה על פי ה' מסע הראשון מחצרות כי לפי דברי רש"י לא היה מסכים לשלחם כלל אך לרוב הפצרתם לא מיחה בהם ומכל מקום היה לו לאחר זמן השליחות שהרי ממדבר פארן כמה מסעות עד סמוך לארץ והיה לו לשלוח מחניה אחרת הסמוכה לא"י יותר ממדבר פארן אלא לפי שחנייה זו של מדבר פארן היתה מיד בבואם מחצרות שקרה שם מעשה של מרים וחשב ה' כי קרוב הוא המעשה ההוא אולי יקחו הרשעים מוסר ואולי ברוב הימים ישכחו מה שקרה למרים. ומ"ש על פי ה' מוסב על ממדבר פארן ולא על עצם השליחות. וי"א שהיה ממדבר פארן דוקא כי ממקום זה שיערה חכמתו יתברך שילכו וישובו תוך מ' יום כדי שיהיו כל מתי מדבר בני ס' שנה ויבאו בכלח אלי קבר כל מי שהיה בן כ' ומעלה אשר עליהם היתה הגזירה:

ויקרא משה להושע בן נון יהושע. יה יושיעך מעצת מרגלים. יש להתבונן למה דוקא שם של יה ולמה לא התפלל גם על כלב. ונראה לפי שאמר להם עלו זה בנגב. והמרגלים אמרו עמלק יושב בארץ הנגב פי' רש"י לפי שנכוו בו ישראל וחשב בו שמסתמא בעצה זו לא יהיה יהושע כי אדרבה הוא החלים את עמלק ואת עמו לפי חרב ולדורות מאותה מלחמה והלאה הוא ג"כ בטוח במה שנאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור ובאותה שבועה שהיתה בשם יה יהיה בטוח לנצח את עמלק על כן הוסיף לו משה יה על שמו כדי שיהיה מזכר לשבועה שהיתה בשם יה ובסיבה זו לא יהיה בעצת מרגלים שהפחידו את ישראל בעמלק. וי"א לפי שיהושע היה תלמידו הקפידו עליו שלא יקדיח תבשילו ויתלו ברבו. וי"א לפי שהיה משבט יוסף שהביא דבת אחיו ע"כ היה ירא שלא ילך בדרך זקנו כי מטעם זה לא הזכיר בו למטה יוסף ובגדי בן סוסי הזכיר למטה יוסף ומה שלא התפלל על גדי אולי חשב שאם זה שבא משבט אפרים הגדול ממנשה לא ישנה את תפקידו מסתמא גם הקטן ממנו לא ידבר כנגדו וכבר נודע מברכות של יעקב כי שם שם לו חק להקדים את אפרים לכל דבר שבקדושה או לפי שנקרא אביו מנשה על שם כי נשני אלהים את כל בית אבי וחשב משה שמסתמא כל זרעו שכחו כל מעשה אביהם:

החזק הוא הרפה. פירש רש"י סימן מסר להם כו' וקשה מנא ליה לרש"י לומר כן אם לפי שקשה לו במה יודע אפוא אם חזקים המה או לא שהרי לא הלכו להלחם עמהם. קשה על דברי המרגלים שאמרו אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות וגו' ומאחר שראו הערים בצורות היה להם לחשוב כי חלשים המה כי ע"כ ישבו בערי המבצר אלא ודאי שאמרו כי ראו בחוש כי הסימן בטל שאעפ"י שהערים בצורות מ"מ עז העם ומנא ידעו ודאי אמרו זה על שראו אותם בעלי קומה ענקים ואנשי מדות וא"כ שמא החזק הוא כפשוטו כי אף על פי שהיה לו לומר המחנים אם מבצרים ומדקאמר בבי"ת הבמחנים ש"מ שעל יושביה קאמר מ"מ רש"י פי' הסימן אל פסוק החזק הוא הרפה. ונראה שקשה לרש"י שהיה לו לכנס בכי טוב ולמה התחיל בקללה כי הקב"ה כבר אמר כי טובה היא וראוי להתחיל בכל פרט כדבר ה' כמו שכתוב בכל הפרטים הטובה היא אם רעה השמנה היא אם רזה היש בה עץ אם אין בכולם התחיל בשבח וכאן התחיל בגנות כי החזק הוא היינו רעה לישראל וגורם להם קלקול ע"כ פי' שסימן מסר להם וכל אחד קל מאד וקשה מאד. כי מאמר החזק הוא קשה לישראל מאד כי עז העם ואך טוב הוא לישראל כי מסתמא יושבים בערי הפרזות ובנקל לבא אליהם ומאמר הרפה אם טוב הוא מאד רפיונם מ"מ לא טוב הדבר מאד שהם יושבים בערי המבצר וא"כ שקולים המה וכן הבמחנים אם במבצרים כל א' קל מאד וכבד מאד ושקולים המה:

היש בה עץ אם אין. דרז"ל אם יש שם אדם כשר שמגין כעץ זה העושה צל ומגין על כל המסתופף בצלו ועל זה נאמר סר צלם מעליהם שכבר מת איוב רמז לדבר **צלם** עולה למספר **עץ** וי"א עץ זה עוץ והוא איוב שהיה מארץ עוץ. וע"ד הנסתר אמר היש בה עץ אם אין דומה למה שאמרו ישראל היש ה' בקרבנו אם אין כי לא היו ישראל מסופקים במציאות השם ית' כי לא נאמר היש ה' בקרבנו אם אין אלא יודעים היו שיש ה' אבל היו מסופקים אם הוא בקרבם ומשגיח עליהם או אם מסרם תחת ממשלת המערכה כך רצה משה לחקור אם הארץ ההיא יושבת בצל שדי וארץ אשר עיני ה' דורש אותה תמיד או אם היא תחת המערכה כשאר ארצות ורמז במלת עץ צל שדי ושם של ארבע רמוז במלת עץ כיצד י"ה י' פעמים ס' פ'

ה' פעמים י' הרי ק'. וי"ה ו' פעמים ה' ה' פעמים ו' הרי ס' סך הכל ק"ס כמספר עץ וכמספר צלם ז"ש סר צלם מעליהם ועזבם למקרים וה' אתנו שומרנו ומצילנו ומדקאמר מעליהם ש"מ שגלו על הארץ ההיא זולת שמעליהם סר מרעת יושבי בה אבל הארץ מצד עצמה ארץ אשר עיני ה' דורש אותה. ואמר והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ לפי שהימים ימי בכורי ענבים והבעלים מקפידין על הלקיחה ומ"מ התחזקו והיו לאנשים כי ה' עמכם. ועל צד הרמז אמר שישראל נמשלו לענבים כמ"ש כענבים במדבר מצאתי אבותיכם ובמדרש אמרו הבשילו אשכלותיה ענבים הגיע זמנם של ישראל להיות נגאלין על זה אמר כאן והימים ימי בכורי ענבים הגיע זמנם לכנס לארץ כי כבר נתבכרו ונתבשלו ונגמר כל שלימותם על התורה שקבלו:

וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים. פירשו רבותינו ז"ל שהיה מבונה על א' ז' בצוען בכל טוב. ולשון שבע שנים לפני אינו משמע כן. כי אף אם נאמר שלשון לפני היינו קדימה במעלה ולא קדימה בזמן. מ"מ שבע שנים מדבר בקדימה זמנית דוקא והרבה מפרשים יגעו ללקוט ולא מצאו ישוב מספיק ואני אומר שהדבר כפשוטו ממש כי מאחר שהונח שייך לשון מבונה בפירות א"כ אם עשתה צוען בכל שנה אלף מדות יגיע לז' שנים ז' אלפים מדות וחברון הוא מעולה ז"פ יותר מצוען ממילא עשתה בשנה ראשונה ז' אלפים מדות נמצא שאוצרות של תבואה שהיו מבונים בפירות בצוען בשבע שנים היו מבונים בחברון בשנה ראשונה ואם כן שפיר קאמר וחברון שבע שנים נבנתה בתבואה לפני צוען מצרים קדימה בזמן ממש ושייך בזה לשון בנין ממש כי במקום שיש הרבה תבואה בונין הרבה אוצרות ואז המקום בנוי בבנינים ממש או בהיות שיושבי המקום יש להם תבואה הרבה למכור אז כסף וזהב ירבון ויבנו להם בתים ספונים וחשובים והיה חברון בנוי בכל ענייני יופי ז' שנים לפני צוען מצרים כי זה מעיד על עשירות המקום ורבוי תבואתם כי יתרון ארץ בכל הוא ומזכיר שבח הארץ על ארץ מצרים לפי שעתידין לומר נתנה ראש ונשובה מצרימה. ומטעם זה נאמר ויבא עד חברון ולא נאמר ויבואו לפי שבבואם לחברון וראו שם מעלת הארץ על מצרים היו כולם בלב אחד כאיש אחד לספר בשבח הארץ ואחר כך נתקלקלו ובאותה שעה צדיקים היו:

למקום ההוא קרא נחל אשכול. כי מימים רבים היה נקרא מקום זה אשכול כדמשמע בילקוט פ' חיי שרה ובפרשה זו ועל ידי מעשה זה קראוהו נחל אשכול הוסיפו לו שם נחל והוא לשבחו של ארץ ישראל כי עיקר הגפן הטוב הוא הצומח בהרים כי המה מתבשלים ביותר על ידי השמש השולטת יותר בהרים מבנחלים והמה לקחו אשכול מן הנחל בעמק ואעפ"כ היה גדול ומעולה וק"ו לאשכלות ההרים ובזה מתורץ למה לא קראוהו סתם אשכול. ולמעלה פרשת נשא במי המרים פרשתי שמי המרים היו מתוקים ובפיהם של ישראל שבו להיות מרים ועל כן הוצרך לומר שם ע"כ קרא שמה מרה שלא יובן מן שם מרה שהיו קודם לכן מרים. כך בעקידה פי' שהוצרך להודיע לנו שנקרא אשכול על אודות אשכול זה שכרתו משם שלא תאמר שנקראו מעולם אשכול על שם שיש שם אשכלות מובחרים ויהיה זה עדות על גנות הארץ שאין בכל הארץ כמותה ע"כ אמר שבכל הארץ היה כן והמה לקחו במקרה ממה שנזדמן לידם ומה שנקרא נחל אשכול זהו על אודות האשכול. ויתכן לפרש שנקרא אשכול על שם למה אשכל גם שניכם יום אחד כי מקום זה גרם להם שנעשו שכולים כי אמרו כשם שפריה משונה כך עמה ועי"ז כרתו משם בני ישראל כי כולם נכרתו ספו תמו לכך נאמר אשר כרתו משם בני ישראל:

וגם זבת חלב ודבש היא. אמרו אל משה כל הדברים הטובים אשר דברת בשם ה' לא נפל מכולם דבר ארצה וכאשר שמענו כן ראינו וז"ש באנו אל הארץ אשר שלחתנו כי אלו היה בה שינוי באיזו דבר היה נראה כאלו לא זו הארץ אשר שלחתנו לשם מאחר שחסרו בה התארים ההם. ונוסף על דבריך הוא שגם זבת חלב ודבש היא. אך בדבר אחד לא מצאנו כדבריך כי אמרת שסימן זה בדוק ומנוסה שבמקום שהעם עז הם יושבים בערי הפרזות על זה אמרו אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד כי לשון אפס משמע כמו אך ורק. והבט ימין וראה כי המה אמרו ערים גדולים ובצורות מאד ובפרשת דברים אמר משה שהמרגלים אמרו ערים גדולות ובצורות בשמים ולא מצינו שאמרו בשמים אלא שמשה הבין מדבריהם כפירה בהקב"ה כי אמרו כי חזק הוא ממנו כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם ואמרו שחוזק זה בא להם מכוכבי השמים וכסיליהם וז"ש ובצורות בשמים שמזלם שבשמים חזק ממנו כביכול ומתחלה לא אמרו כפירה זו בפי' ואמרו סתם בצורות גדולות מאד וכאשר בא כלב והכחיש דבריהם אמרו הכפירה בפירוש כי חזק הוא ממנו ומסוף דבריהם ניכר שראש דבריהם היה ג"כ כפירה וכאלו אמרו ובצורות בשמים:

עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. כפל הלשונות יש לפרש בשני פנים א' הוא שעלה כלפי מעלה אמר כדרך שנאמר ואנכי אעלך גם עלה שפירשו רבותינו ז"ל גם עלה קאי על השכינה ואגבה יעלה גם הוא כך פירושו כאן עלה אי אתם מודים לי בעלה שהשכינה תעלה לבית מלונה כי הארץ ההיא מלון לשכינה מימות עולם כארז"ל צדיק זה בא לבית מלוני. וכשם שהשכינה תעלה כך אגבה נעלה גם אנו הדבקים בה'. כי יכול אי אתם מודים לי ביכול שהקדוש ב"ה יכול להם וכשם שהוא יכול להם כך נוכל גם אנחנו להם ביכולת האל יתברך אשר עמנו. והמרגלים אמרו מעיקרא דדינא פירכא והנחה ראשונה בלתי צודקת ולא נוכל לעלות אנחנו כי חזק הוא ממנו כביכול כלפי מעלה אמרו כן וכן פירש רש"י. דרך ב' הוא שאמר עלה אמת שהעליה אפשרית היא. אך נעלה בתנאי זה אם אנחנו נתקן מעשינו כי בזכותא תליא מילתא ואנחנו חייבים לעשות הכנה אל העליה ע"י תשובה ומעשים טובים. וכן יכול הקב"ה ודאי יכול להם אך בתנאי זה שגם אנחנו נוכל ע"י שנסיר לב האבן מקרבנו. והשיבו המרגלים אם בנו תלוי הדבר אם כן אין בו ממש כי אם ה' לא יעזרנו מזה ברחמיו מצדנו יבצר וממנע כי חזק הוא ממנו היצר הרע כארז"ל יצרו של אדם גדול ממנו וכדמשמע בילקוט תהלים על פסוק מציל עני מחזק ממנו היינו מן היצה"ר ע"ש:

ארץ אוכלת יושביה היא. שראו אותם קוברים מתים והאלהים חשבה לטובה כו' וכי בעבור זה נקראו מוציאי דבה והלא הגידו האמת מה שראו וכי מפני שלא הרגישו שלטובתם עשה ה' זאת נקראו מוציאי דבה כסילים ראוי שיקראו וכן משמע במדרש מרגלים שלא משה כסילים היו כו' ולפחות יש מקום לומר אהני ליה שטותיה שלא חלי ולא מרגיש בטובתו. ונראה שהיה להם לכל הפחות לתלות הקבורות בחטאם כי כבר נודע להם שמעשה ארץ כנען מקולקלים יותר מכל האומות והם אמרו בהפך זה שכל העם אשר ראינו בתוכם אנשי מדות טובות המה וצדיקים ותלוי הדבר ברוע מזג אויר הארץ שאוכל ומכלה אפילו ליושביה המורגלים בה ק"ו שתזיק לבלתי יושבים עליה ובאו ממרחק ולא הורגלו באויר הארץ. ובאמרם אנשי מדות נכללו כמה דברים הם צדקתם ויושר פעולתם במדה ובמשקל אינן יוצאים מקו השווי הן ענין הנהגתם במאכלם ומשתם שאינן מן המרבים במאכל ומשתה ומשגל אלא מכלכלין דבריהם במשפט במדה ובזמן הראוי וא"כ ודאי הכל תלוי בחום האויר המקלקל הבריות וזה פריה כי במקום שהחום גדול אז פריה משונה למעליותא אבל עמה משונה לגריעותא כי הא בהא תליא ושם ראינו את הנפילים מן אותן שנפלו ומתו אשר קמטו בלא עת בני ענק מן הנפילים הקדמונים וזהו כפל הנפילים כי אחד תואר לענקים ואחד לשון נפילה ממש ואמרו שאם מזג האויר מזיק לגופי החומר החזקים אף בריאים ק"ו שיזיק לנו החלושים וקטנים מערכם: ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם כי שמענו אומרים זה לזה נמלים יש בכרם כי אינו דומה ראיה מרחוק לראיה מקרוב כי מרחוק נראה הכל יותר קטן ממה שהוא נראה מקרוב וחגבים גדולים מנמלים ואם היינו בעינינו כחגבים מסתמא היינו מרחוק בעיניהם כנמלים כי אידי ואידי חד שיעורא הוא. ואמרו להם יהושע וכלב הארץ טובה מאד מאד הן מצד פריה הן מצד מזג האויר ואין טובת הפירות תלוי בחום האויר כי אם בשמנונית הארץ הנותן מתיקות לפירות וז"ש ארץ אשר היא זבת חלב ודבש כי הבהמה גדולי קרקע מקרי והדבש כנוי אל המתיקות הבא משמני הארץ. והאויר אינו מזיק כ"א לחוטאים אך בה' אל תמרודו ואז לא יזיק לכם אויר הארץ. ואתם אל תיראו את עם הארץ שהיו קוברי מתים כי לחמנו הם וודאי בחטאם מתו שהרי נאמר ואכלת את כל העמים וארז"ל מאי דכתיב ראה ויתר גוים ראה הקב"ה שאפילו ז' מצות של בני נח לא קיימו עמד וכו' וראיה על חטאם שאפילו צדיק אחד שהיה ביניהם מת בחטאם כדי שלא יגין עליהם כלל ז"ש סר צלם מעליהם אבל צל שלנו קיים והוא הקב"ה שנאמר ה' שומרך ה' צלך. וקרוב לשמוע כי לחמנו הלמ"ד בחולם כמו לוחמנו כי הם בעלי מלחמתנו ואולי היו מרגישין בכם ועושין עמכם מלחמה ע"כ עשה הש"י שהיו קוברים מתים כדי שלא יתנו לבם עליכם. ובת"י כתב כי לחמנו כמו המן הזה שאם יסיר הצל ממנו וזרחה עליו השמש ונמס כך סר מעליהם צלו של הקב"ה ואז ימסו כדונג מפני האש כמ"ש נמוגו כל יושבי כנען: וע"ד הרמז אמר סר צלם ואתם שלא יאמרו אם מדרך הארץ ההיא שתקיא את יושביה החוטאים היום או מחר גם אנחנו נחטא כי אדם אין צדיק בארץ וגו' ותקיא גם אותנו על זה אמר וה' אתנו בגלות כמ"ש עמו אנכי בצרה ואגבה גם אנחנו בטוחים לשוב שמה ויעשה הקב"ה למען שמו יתברך אשר עמנו ויחזור ויגאלנו:

ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים וגומר. פסוקים אלו צריכין ביאור כי ושמעו מצרים על כרחך צריך אתה לפרשו על ההריגה כפירש"י ואם כן היה לו לומר מיד אחר ושמעו מצרים ואמרו אל יושב הארץ הזאת. ומ"ש ואמרו הגוים אם הם המצרים למה קראם עכשיו סתם גוים ואם הם יושב הארץ למה שינה שמם. וזולת זה הלשון קצת מגומגם. וראיתי להסתייע ממה שכתב מהרי"א בפסוק ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ כי מלך ממהר ליקח נקמה משתי סבות הן מצד שהוא ירא שמא היום או מחר ימות ולא יראה נקמתו בחייו. הן מצד שהוא ירא פן יברח שונאו למקום אחר ולא יוכל להשיגו ע"כ נאמר ואולם חי אני ומצדי לא יבצר לאחר הפרעון ועוד שימלא כבוד ה' את כל הארץ ואנה מפני יברחו על כן הרחיב להם זמן מ' שנה אשר בהם יתמרק העון עכ"ל. ועל זה אמר משה והמתה את העם הזה כאיש אחד אם תכלה אותם כרגע אז תעשה כאיש אחד הממהר לנקום מפני שני החששות ואתה אל ולא איש למה זה תמהר לנקום: ועפ"ז יש לומר כי המצרים לא יאמרו מבלתי יכולת ה' שהרי המה ראו בעיניהם כחו יתברך וז"ש ושמעו מצרים כשישמעו ההריגה אז יאמרו אל יושב הארץ הזאת וגו'. ומה שהכניס בין הדבקים מאמר כי העלית בכחך וגומר הוא נתינת טעם על השלילה כי למה לא יאמרו מבלתי יכולת לפי שראו כי העלית בכחך וגומר ודאי לא יאמרו מבלתי יכולת ה' אלא יאמרו דבר אחר. ולמי יאמרו. אל יושב הארץ הזאת הקרובים. ולמה יאמרו דווקא אליהם. שמעו כי אתה ה' וגומר כי הקרובים שמעו מסתמא כי אתה ה' אל ולא איש ואין להמלט מפניך כי עין בעין נראה אתה ה' חי וקים לעד וענניך עומד עליהם וגומר וא"כ בין בחנייה בין בהליכה העמוד ענן עמהם ואנה מפניך יברחו והמתה את העם כאיש אחד איך תעשה כמעשה גבר בעלמא הממהר לנקום בכעסו וכדי בזיון וקצף לייחס אליך יתברך מדה זו וכל סיפור זה הוא שמעו כי אתה ה' אל ולא איש והמתה את העם הזה כאיש אחד ומה שהכניס בין הדבקים אשר עין בעין נראה אתה ה' לבאר שני התארים הנזכרים בפסוק ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ כי המה רמוזים גם במאמר אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם וגו'. וכל פסוקים אלו מדברים ממה שיספרו ביניהם הקרובים דהיינו מצרים עם יושב הארץ הזאת כי לא יוכלו לומר מבלתי יכולת לפי שכולם ראו ושמעו כי העלם בכחו ממצרים והיא הנותנת כל עוד שיראו ביותר כח ה' ויכלאו ביותר יש להם מקום ללון, לומר איך יתכן שמו שהוא ה' בקרב

הארץ

הארץ אשר נראה עין בעין ועננו לא ימיש יומם את העם כמעשה אים בעלמא . אבל הרחוקים אשר שמעו שמעך אבל מ"מ יכול להיות שלא שמעו את כל היד החזקה אשר עשה ה' במצרים רק שמעו כי יש ה' אשר נשבע לישראל להביאם אל הארץ לא יתנהו על והמתה את העם הזה כאיש אחד אבל יאמרו. כפירה אחרת . וז"ש ואמרו הגוים הייט הרחוקים מבלתי יכולת ה' וגומר ואע"פ שאמרת ואעשך לגוי גדול ועצום וא"כ למפרע יראו יכולת ה' מ"מ בימי בימי יתהלל השם כי ימים רבים יהיו ללא אלפים אמת קודם שאהיה לגוי גדול לפיכך ועתה תיכף בדור זה יגדל נא כח ה' כי ראוי ונכון שגם בעת הזאת יגדל נא כח ה' לבטל דברי הגוים הרחוקים : ה' ארך אפים וגומר לבטל דברי המצרים שאמרו והמתה את העם הזה כאיש אחד . ויאמר ה' סלחתי כדברך בכמה מקומות דרשו פסוק זה על מעשה העגל ור"ל כי בכל זמן ממצרים ועד הנה סלחתי כדברך אבל מכאן ולהלן חושבנא ולא אסלח לגמרי ונתן טעם לדבר וינסו אותי זה עשר פעמים על כן ויתרתי להם בזכות אברהם שנתנסה בעשר נסיונות אבל משם והלאה תמה זכות זה ע"כ אנכה חובי מעט מעט אע"פ שבמסכת ערכין מנו גם מעשה המרגלים בכלל עשר נסיונות מ"מ כפי הפשט נוכל לומר במקום מרגלים ויסעו מהר ה' מאחרי ה' ועל צד הרמז יתכן לפרש כי בעין בזכות שקבלו ישראל את התורה הנדרשת בע' פנים זכו לעין ה' אל יראיו וזהו פירוש הפסוק כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון כארז"ל נכנס יין יצא סוד יין ע' וסוד ע' כי הגאולה סוד ה' ליראיו כמ"ש כי סתומים וחתומים הדברים ושנכנס בישראל יין התורה שיש לה ע' פנים אז יצא סוד הגאולה ונגלה כבוד ה' ז"ש כי עין הגאולה שהיא סוד בעין בזכות יין התורה יראו בשוב ה' ציון וק"ל :

יום לשנה יום לשנה. שנה ליום מבעי לי' ועוד הלא מדה טובה מרובה על מדת פורעניות ואיך יכפול עונשם שנה ליום . ומ"ש במספר הימים כמספר בכ"ף מבעי ליה ומהו שחזר ואמר תשאו עונותיכם מ' שנה כי כבר הזכיר עונשם ורז"ל אמרו כי יום זה היינו ט' באב כי בו בכו בכיה לחנם וקבעו בכיה לדורות ע"כ בכל יום ט' באב היו קוברים מתיהם לכך נאמר יום לשנה שבכל שנה תשאו עונותיכם יום אחד . וע"ד הדרש נ"ל לפ' לפי שעיקר כוונת המרגלים היתה בהוצאת דבת הארץ כדי להיות להם פתחון פה לומר נתנה ראש ונשובה מצרימה וידעו כי מאז ומקדם נתחייבו שמצרים תשב שממה מ' שנה כמ"ש ביחזקאל שהיין בגמה מ' שנה ופירש"י שם לפי שנגזר עליהם רעבון מ"ב שנה כנגד ג"פ שנכתב החלום שבע פרות שבע שבלים ולא היה להם אלא שתים כי משבא יעקב פסק הרעב ונשארו חייבים עוד מ' שנה כך פירש"י : ולפי זה מקום אתי לפרש שהמרגלים ידעו גם המה שהמצרים יש להם לפרוע חוב מ' שנה או להיות שממה מ' שנה או להיות שם שנת רעבון מ' שנה לכך הלכו מ' יום לומר לישראל שמ' יום אלו אשר בהם ראינו סכנת ארץ אוכלת יושביה גרועים לנו יותר מן מ' שנה הרעים שנגזרו על מצרים וע"כ אמרו נשובה מצרימה כי יותר טוב לנו להיות בשממות מצרים מ' שנה מאותן מ' יום אשר בהם היינו בסכנת מות ומשכלת בארץ לכך נאמר במספר הימים אשר תרתם את הארץ מ' יום כדי שיגיע יום לשנה של מצרים לומר ששנה של מצרים יותר טוב מן יום של הארץ אפילו שנת רעבון או שממה וז"ש יום לשנה היינו לשנה שנה של מצרים . על כן תשאו עונותיכם מ' שנה כנגד אותן מ' שנה של מצרים הרעים אשר בחרתם להיות שמה במצור ובמצוק יותר מן יום בארץ על כן תהיו במצור ובמצוק במדבר מ' שנה וזה פירוש יקר :

וימותו האנשים מוצאי דבת הארץ . שנשתרבב לשונם עד טבורם כו' לפי שנאמר זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב . והתינוק כשהוא במעי אמו אז הטבור עומד במקום הפה כי פיו סתום וטבורו פתוח ומאחר שגם בבטן תעו דוברי כזב דומה כאילו גם במעי אמם פיהם פתוח לומר כזב ושקר ושם הטבור במקום פה ע"כ נשתרבב לשונם עד טבורם לפי שבכל פה אכלו וכלו את הארץ בלשון שקר שלהם ונר' העונש בב' מקומות אלו כי הם מקום החטא . ד"א לפי שא"י נקרא טבור הארץ כי הוא באמצע הישוב כמו הטבור שבאמצע הגוף ע"כ נראה העונש במקום טבורם לפי שספרו לשון הרע על ארץ זו היושבת על טבור הארץ . ויהושע וכלב חיו מן האנשים ההם וגומר פסוק זה כולו מיותר פשיטא שחיו שהרי לא היו בכלל מוציאי דבה אלא שרמז למרז"ל שהצדיק נוטל חלקו וחלק של הרשע בגן עדן : כך יהושע וכלב קבלו חלקם וחלק האנשים שהלכו עמהם לתור וזהו חיו מן האנשים שקבלו גם חלק אותן האנשים אשר הלכו אתם :

ושעיר אחד לחטאת חטת כתיב חסר אל"ף ועוד יש כאן שינוי כי בכ"מ שמקריבין חטאת ועולה החטאת קודמת לעולה וכאן העולה קודמת לחטאת הלא דבר הוא . ואומר אני לפי שחטא זה מדבר בחטאת ע"ג שנאמר וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות זו ע"ג שהמודה בה ככופר בכל התורה . ובכל עבירה האדם חוטא במחשבה ובמעשה כי כל מעשה קדמה לו המחשבה כי אם יעשה בלא כוונה כלל אין זה נקרא שוגג אלא אונס וע"כ כל חוטא צריך להביא ב' כפרות העולה על הרהור הלב והחטאת על חטא המעשה . ואע"פ שכל הרהור קודם למעשה מ"מ המעשה קשה מן ההרהור שהרי לעולם אין הקב"ה מענים על המחשבה אם לא יצאה מחשבתו לפועל כמ"ש און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' אע"פ שגם על המעשה אינו מענים כשהוא נעשה בלא מחשבה וכוונה כלל מ"מ המעשה עיקר החטא ע"כ מביא תחלה חטאת להסיר העון הגדול תחלה ואח"כ עולה להסיר עון ההרהור . חוץ מבע"ג שנאמר בה למען תפוש את בני ישראל בלבם לפי שהמחשבה בע"ג הוא עיקר החטא כי זה דבר התלוי באמונת הלב וכל המעשים כקיטור וזיבוח וניסוך והשתחויה כולם טפלים אל המחשבה וכן התחלת הסמ"ג שלא להעלות במחשבה שיש אלוה אחר כו' ע"כ הוא מקדים עולה לחטאת כדי להסיר החטא הגדול תחלה והוא ההרהור אשר עליו בא העולה שנא' והעולה על רוחכם ואח"כ הקטן והוא המעשה . וע"כ כתיב לחטת חסר א' כי הא' הוא ראשונה ומספרה אחד מורה בכ"מ על אחדות של ראשון לכל נוצר ית' וזה החוטא בע"ג מכחיש אחדותו ית' ואין אלהים מזימותיו וע"כ חסר א' בחטת לומר שחסרון האל"ף היינו חטאו כי הוא מדבר בע"ג . ובדבר זה נבדל ה' מכל ברואיו כי כולם בשים במחשבה ובמעשה ואצל הקב"ה נאמר והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש כי מיד כאשר יחשוב ה' על איזו דבר לעשותו מיד הוא עשוי כאשר אותה נפשו והושב עליו לעשותו :

ועשו להם ציצית וגומר . כל תוכן הפר' צריך ביאור כי איך יזכור את כל מצות ה' ע"י שיסתכל בחוט של תכלת . ונ"ל זה הענין בשני דרכים . הדרך הראשון הוא ע"ד שאמרו בספרי ומביאו הילקוט פרשת האזינו השמים א"ל הקב"ה למשה הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם שמא שנו מדתם או שמא עלה גלגל חמה מן המערב ולא עוד אלא שמח לעשות כו' . וכן הוא אומר לענין הים האותי לא תיראו וגומר אשר שמתי חול גבול לים שמא שינה מדתו ולא עוד אלא שמצטער לעשות ואין יכול שנאמר ויתגעשו ולא יוכלו מכאן ראיה שהים אינו משנה מדתו מיראה שהרי מצטער לעשות ואינו רשאי והשמים אינן משנים מדתם מאהבה כמ"ש ולא עוד אלא שמחה לעשות . והנה בענין התכלת ארז"ל תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד ובודאי פירושו שצבעים אלו בדומה לדומה כי אין תכלת דומה לרקיע אלא כל אחד נוטה בצבעו אל הדומה לו וכל א' עמוק מחבירו ובמאמר זה חתם כל הענין לומר מה ענין הסתכלות בחוט של תכלת שיזכור ע"י זה כל מצות ה' ולא יצא מן המדה אפילו כמלא נימא . אלא לפי שתכלת דומה לים וע"י שיסתכל בחוט זה יזכור אל הים הדומה לו בצבעו ויהיה דומה כאילו היה הים תמיד נגד עיניו ואז יתבונן במעשה הים שאינו יוצא מן המדה אפי' כמלא נימא וממנו יראה וכן יעשה בק"ו שהזכיר בעל המדרש האומר הסתכלו בים כי הסתכלו היינו לשון ציצית שהוא נגזר מלשון מציץ מן החרכים דהיינו מציץ ומסתכל בים שאינו משנה מדתו כך הוא לא ישנה בק"ו ואם יעבור אפילו על אחת מכל מצות ה' הרי הוא יוצא מן המדה אשר מדד לו ה' לומר עד פה תבא ולא תוסיף בזה מותר וזה אסור . אך לפי שמן הים אין ללמוד כי אם לעבוד את ה' מיראה שהרי אמר בים ולא עוד אלא שמצטער לעשות כו' וכמ"ש האותי לא תיראו נאם ה' אשר שמתי חול גבול לים ש"מ שמן הים אין ללמוד כי אם היראה מילתא זוטרתי לגבי משה ולגבי כל דכוותיה אבל אין סוף השלימות כי העושה מאהבה ועובד את ה' בשמחה גדול מן ירא אלהים והוא הנהנה מיגיע כפו בתורה שארז"ל כי העושה בשמחה מאהבה נהנה מעמל היגיעה . אבל הירא אינו נהנה מעמל המעשה . ע"כ אמר וים דומה לרקיע כי ע"י שיזכור תמיד במעשה הים יהיה דומה כאלו הים תנויד נגד עיניו ואחר כך יהיה דומה גם כן כאלו הוא מסתכל ברקיע תמיד כי ים דומה לרקיע וממנו יראה וכן יעשה מה הרקיע אינו משנה מדתו ולא עוד אלא שמח לעבוד כך יעבוד גם הוא את ה' בשמחה מאהבה ואם יאמר העבד ה' מה יתרון לעושה מאהבה על העושה מיראה ע"ז אמר ורקיע דומה לכסא הכבוד כי ע"י זה יזכור שמתוך האהבה יבא לדביקות השכינה מקום חוצבה של השכינה כי כל ירא מתרחק מן זה שהוא ירא ממנו והאוהב משתדל תמיד לדבק בנאהב לו ע"כ כי יבא על שכרו ימצא שהאהבה תכלית ההצלחה כי על ידה יזכה לדבק בכסא כבוד וע"י שיציץ ויסתכל ברקיע יהיה נזכר לכסא כבוד ע"י דמיון הצבעים . ולפי שיש כאן רמז לשכר נגלה של העוה"ז הבא בזכות היראה ולשכר נסתר הבא בזכות האהבה כמ"ש בנהנה מיגיע כפו אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב ע"כ נאמרה פרשה זו ועשו להם ציצית בלשון נסתר ואח"כ והיה לכם לציצית בלשון נוכח ונגלה וזה פירוש יקר . וזהו טעם ח' חוטין ה' קשרים סך הכל י"ג כמספר אהבה. הדרך הב' הוא שכל המצות נמשלו לבגד שנאמר בכל עת יהיה בגדיך לבנים אמנם יש הבדל ביניהם כי סתם בגד ארוג דווקא מן חוטין הרבה כי חוט אחד אין בו כדי להתכסות אבל מלבוש הנשמה אינו כן אלא אפילו בחוט אחד יש בו כדי לכסותה כדדרש ר' יוחנן מסכת סנהדרין לבלי חק למי שלא שמר אפילו חק א'! הא אם שמר אפי' חק א' ניצול מגיהנם וטעמו של דבר לפי שברית כרותה שמצוה גוררת מצוה וא"כ מיד כשעשה רק מצוה אחת היו כל המצות בכחו לעשות. אע"פ שלא יצאו מן הכח אל הפועל מ"מ הדבר שהוא בכח דומה כאלו עשאו וזהו סוד החוט של תכלת המזכיר את כל מצות ה' כי על ידו יעשה בגד שלם לנשמה ואינו נקבר ערום עד שיהיה כאדה"ר שרק מצוה אחת היתה בידו ונתערטל ממנה ויש עוד מצוה אחת המזכרת את כל המצות והוא ואהבת לרעך כמוך וא"כ חוט א' יכול להביא את האדם לידי תכלית כהוראת לשון תכלת וזה סוד מסודות התורה :

וישלח יהושע בן־נון מן־השטים שנים אנשים מרגלים חרש לאמר לכו ראו את־הארץ ואת־יריחו וילכו ויבאו בית־אשה זונה ושמה רחב וישכבו־שמה: ויאמר למלך יריחו לאמר הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל לחפר את־הארץ: וישלח מלך יריחו אל־רחב לאמר הוציאי האנשים הבאים אליך אשר־באו לביתך כי לחפר את־כל־הארץ באו: ותקח האשה את־שני האנשים ותצפנו ותאמר כן באו אלי האנשים ולא ידעתי מאין המה: ויהי השער לסגור בחשך והאנשים יצאו לא ידעתי אנה הלכו האנשים רדפו מהר אחריהם כי תשיגום: והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה על־הגג: והאנשים רדפו אחריהם דרך הירדן על המעברות והשער סגרו אחרי כאשר יצאו הרדפים אחריהם: והמה טרם ישכבון והיא עלתה עליהם על־הגג: ותאמר אל־האנשים ידעתי כי־נתן יהוה לכם את־הארץ וכי־נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל־ישבי הארץ מפניכם: כי שמענו את אשר־הוביש יהוה את־מי ים־סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחן ולעוג אשר החרמתם אותם: ונשמע וימס לבבנו ולא־קמה עוד רוח באיש מפניכם כי יהוה אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת: ועתה השבעו־נא לי ביהוה כי־עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם־אתם עם־בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת: והחיתם את־אבי ואת־אמי ואת־אחי ואת־אחיותי (אחותי כתיב) ואת כל־אשר להם והצלתם את־נפשתינו ממות: ויאמרו לה האנשים נפשנו תחתיכם למות אם לא תגידו את־דברנו זה והיה בתת יהוה לנו את־הארץ ועשינו עמך חסד ואמת: ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת: ותאמר להם ההרה לכו פן־יפגעו בכם הרדפים ונחבתם שמה שלשת ימים עד שוב הרדפים ואחר תלכו לדרככם: ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבעתך הזה אשר השבעתנו: הנה אנחנו באים בארץ את־תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו ואת־אביך ואת־אמך ואת־אחיך ואת כל־בית אביך תאספי אליך הביתה: והיה כל אשר־יצא מדלתי ביתך החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים וכל אשר יהיה אתך בבית דמו בראשנו אם־יד תהיה־בו: ואם־תגידי את־דברנו זה והיינו נקים משבעתך אשר השבעתנו: ותאמר כדבריכם כן־הוא ותשלחם וילכו ותקשר את־תקות השני בחלון: וילכו ויבאו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד־שבו הרדפים ויבקשו הרדפים בכל־הדרך ולא מצאו: וישבו שני האנשים וירדו מההר ויעברו ויבאו אל־יהושע בן־נון ויספרו־לו את כל־המצאות אותם: ויאמרו אל־יהושע כי־נתן יהוה בידנו את־כל־הארץ וגם־נמגו כל־ישבי הארץ מפנינו:

פירוש

אנשים. אנשים חשובים: חרש. יעשו עצמן כחרש: זונה. מוכרת מזון: לחפור. לרגל: ותקח. כבר לקחה קודם שבאו השלוחים: ותצפנו. כל א׳ לבד: כן. אמת: השער לסגור. השער עומד לסגור: בפשתי העץ. כמו בעץ הפשתים: הגג. לייבשן: על. כמו עד: ישכבון. טרם שישנו: עליהם. כמו אליהם: נמוגו.

המלות

נמסו: וימס. וימק: נפשנו. אנו נמסור נפשנו: ונחבתם. שרשו חבא: תקות. קו וחבל: דמו. נתחייב בדמו. ותשלחם. בדבור: וישבו. ויתעכבו: המוצאות. הקורות:

פרשת קרח

רשי

(א) ויקח קרח. פרשה זו יפה נדרשת במדרש רבי תנחומא: ויקח קרח. לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אונקלוס ואתפלג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת וכן (איוב טו) מה יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם. דבר אחר ויקח קרח משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים כמו שנא׳ (במדבר כ) קח את אהרן (הושע יד) קחו עמכם דברים: בן יצהר בן קהת בן לוי. ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנא׳ (בראשית מט) ובקהלם אל תחד כבודי והיכן נזכר שמו של יעקב על קרח בהתיחסם על הדוכן בדברי הימים שנא׳ (ד״ה א׳ ו׳) אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל (תנחומא): ודתן ואבירם בשביל

אבן עזרא

(א) ויקח קרח. זה הדבר היה במדבר סיני כאשר נתחלפו הבכורים ונבדלו הלוים כי חשבו ישראל שמשה אדונינו עשה מדעתו לתת גדולה לאחיו גם לבני קהת שהם קרובים אליו ולכל בני לוי שהם ממשפחתו והלוים קשרו עליו בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו וקשר דתן ואבירם בעבור שהסיר הבכורה מראובן אביהם ונתנה ליוסף אולי חשדוהו בעבור יהושע משרתו גם קרח בכור היה כי כן כתוב ודגל ראובן חונה בנגב וקרח בנגב המשכן כי הוא מבני קהת ואלה נשיאי

טז א ויקח קרח בן־יצהר בן־קהת בן־לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן־פלת

ואתפליג קרח בר יצהר בר קהת בר לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בר פלת בני

ב׳ ובני יונתן פלת

ודתן ואבירם ג׳ וסימן ויקח קרח בן יצהר בן קהת. ויעלו מעל משכן קרח תניינא דפסו׳: ובני אליאב

תולדות אהרן ויקח. סנהדרין קט:

בעל הטורים ויקח קרח. סמך מחלוקת קרח לפי ציצית שבל עניין ציצית חלק על משה: ויקח קרח. בגימ׳ זה כמקח רע. עשר שמור לבעליו לרעתו בגימ׳ ועשרו של קרח לרעתו היה:

רמבן

טז (א) ויקח קרח. פרשה זו יפה נדרשת במדרש רבי תנחומא ויקח קרח לקח עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אונקלוס ואתפלג נחלק מתוך העדה להחזיק במחלוקת וכן

ספורנו

טז (א) ויקח קרח. שעור הכתוב וסדרו כאלו אמר ויקח קרח ודתן ואבירם ואון בן פלת חמשים ומאתים נשיאי עדה ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל. ואחר כך ויקהלו על משה ועל אהרן. קרח דתן ואבירם נקהלו לבטעם

בְּנֵי רְאוּבֵן׃ ב וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם׃ ג וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה׃ ד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו׃

רְאוּבֵן׃ ב וְקָמוּ לְאַפֵּי מֹשֶׁה וְגֻבְרַיָּא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מָאתַן וְחַמְשִׁין רַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא מְעַרְעֵי זְמַן אֱנָשִׁין דִּשְׁמָא׃ ג וְאִתְכְּנִשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וַאֲמַרוּ לְהוֹן סַגִּי לְכוֹן אֲרֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא כּוּלְּהוֹן קַדִּישִׁין וּבֵינֵיהוֹן שַׁרְיָא שְׁכִינְתָּא דַּיְיָ וּמָא דֵין אַתּוּן מִתְרַבְרְבִין עַל קְהָלָא דַּיְיָ׃ ד וּשְׁמַע מֹשֶׁה וּנְפַל עַל

ח׳ נקודות · ב׳ א׳ מלא וא׳ חסר · דין חסר · ל׳ · ס׳ ר״פ · י׳ · ה׳ · ל׳

אבן עזרא

נשיאי העדה היו בכורים והם היו מקריבים את העולות על כן לקחו מחתות והראיה על זה הפירוש מופת המטה שראו כל ישראל כי השם בחר שבט לוי תחת הבכורים על כן כתוב ותכל תלונתם כי התלונה על זה היתה גם אמר משה כי לא מלבי בעבור שחשדוהו כי מלבו עשה ועוד לא ה' שלחני בשליחות הזה כי כבר האמינו בו כל ישראל ועוד ראיה גמורה כי כל העדה כלם קדושים וזה רמז לבכורים שהם קדושים כי כן כתוב קדש לי כל בכור והם היו הכהנים הנגשים אל ה' והם עיקר כל העדה : ויקח קרח . אנשים . דרך קצרה כמו חמור לחם ורבים ככה ויאמר רבי יונה כי פירוש לקח לקום על משה : (ב) לפני משה . שלא קמו בסתר ויש הפרש בין לפני ובין מפני : קראי מועד . שהיו נקראים אל אהל מועד : אנשי שם . קודם לאתם ממגרים ומדקדק אמר כי נשיאי עדה הם הנשיאים העומדים על הפקודים והם פעולים למלת לקח כאילו כתוב ויקח קרח ודתן ואבירם ואון נשיאי העדה לדבר אליהם וזה מעט רחוק : (ג) רב לכם כמו די לכם .הטעם שתפסתם החלק הרב : כי כל העדה כלם קדושים . כי כל העדה מיום מעמד הר סיני היו קדושים : ובתוכם ה'. כי הלוים נבחרו אחרי היות הכבוד בתוך בני ישראל ואם ידע משה כאשר היה בהר סיני כי נבחר שבט לוי לא ידעו ישראל : תתנשאו . להיות אהרן הכהן הגדול ומשה למעלה ממנו כי הוא למדו : (ד) ויפול על פניו . ברצונו

רשי

בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה שכן לקהת ובניו החונים תימנה נשתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע אוי לשכנו . ומה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל (תנחומא) שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור אמר קרח אחי אבא ארבעה היו שנא' (שמות ו) ובני קהת וגו' עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכלם הריני חולק עליו ומבטל את דבריו מה עשה עמד וכנס ר"נ ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכניו והם אליצור בן שדיאור וחבריו וכיוצא בו שנא' נשיאי עדה קריאי מועד ולהלן הוא אומר (במדבר א) אלה קריאי העדה והלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה אמר להן חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה : בני ראובן . דתן ואבירם ואון בן פלת : (ג) רב לכם . הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה : כלם קדושים . (תנחומא) כלם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה : ומדוע תתנשאו . אם לקחת לך מלכות לא היה לך לברר לאחיך כהונה לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלהיך כל העדה שמעו : (ד) ויפול על פניו . (תנחומא מ"ר) מפני המחלוקת שכבר זה בידם

קדמא דפסוק : ויקמו כלם חסר במ״ט וסימן ויאכלו וישתו . ויקומו שרי מואב קדמא . וינוסו בנשף . ויקומו בני ישראל בבקר . ויקומו וילכו זיפה . ויקומו כל איש חיל . וחברו דד"ה וישאו גופת . ויקומו ראשי האבות . ויקומו על עמדם : ומדוע י' וסימן ומדוע לא יראתם לדבר . ומדוע תתנשאו על קהל ה'. ומדוע נעבדנו אנחנו . ומדוע באתם אלי עתה . ומדוע לא הצלתם . ומדוע לא הכיתו שם . ומדוע יסתיר אבי ממני . ומדוע הקילתני . ומדוע מלך ארוניהו . ומדוע לא שמרת את שבעת ה'. ושארא מדוע . ואי חסר מדע לא נשא הבן :

תולדות אהרן ויקמו לפני משה. שם קי: כי כל העדה. שם קט: וישמע משה. שם קי:

בעל הטורים ויקמו . בגימטריא לחלק : חמשים ומאתים . כ"ר רשעים ידעך : קראי . חסר יו"ד שעברו על עשרת הדברות : אנשי שם . בחכמה ובעושר ומתאוו כדור המבול אשר מעולם אנשי שם : וישמע משה . בגימטריא מכאן שחשדוהו באשה :

ספורנו

להתרעם על משה ועל אהרן במעמד חמשים ומאתים נשיאי העדה שהלכו שם בעצת אלה המתרעמים בעת שהיו לפני משה אנשים מבני ישראל הבאים לדין ואותם החמשים ומאתים נועדו שם כמו הולכים לתומם אל משה להתיצב עמו שם כדי שכשיקהלו קרח דתן ואבירם אחר כך על משה ואהרן יהיו הם כלם כאחד מסכימים לדברי המקהלים לפני אותם אנשים מבני ישראל שנמצאו שם ובחרו שעה שיהיה שם המון עם כדי לפרסם ולהעביר קול במחנה למען ירבו מתקוממים עמהם : (ג) כי כל העדה . כל אחד מהם : כלם קדושים . מכף רגל ועד ראש כמו שאמר והייתם קדשים לאלהיכם . ומדוע תתנשאו . בענין הקדושה שאסרתם העבודה לבכורות ומשה

רמבן

וכן מה יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם לשון רש"י . ודעת המדרש אינו כפירוש הרב אבל אמרו שם אין ויקח אלא לשון פליגה שלבו לקחו כענין שנאמר מה יקחך לבך ואינו רוצה לומר שלקח עצמו לצד אחד וכן מה יקחך לבך אינו שיקח אותך לצד אחד להפליג עצמך משאר בני אדם אבל כונת המדרש בויקח קרח שלקח עצה בלבו לעשות מה שיספר כי הלקיחה תאמר על העצה והמחשבה וכן מה יקחך לבך מהמחשבה יקח לך לבך שתחשוב בסתר לית דין ולית דיין ולא תגלה אותה או מה ירזמון עיניך שמתוך רמזותך נכר שאתה כופר במשפט האלהים ולא תפרש זה אבל תקרא תגר כמסתיר עצמו ואליפז אמר זה לאיוב קודם שגילה איוב מחשבתו במאמר ברור שאין לבורא השגחה בפרטי הנבראים השפלים ולכך אמר לו ואמרת מה ידע אל הבעד ערפל ישפוט והוא ענין המענה ההוא למתבונן בו וכן לשון לקיחה במחשבה קחו מוסרי לבלתי קחת מוסר . אמרו עוד במדרש ויחלוק וידבר ויצו קרח אחד נאמר אלא ויקח מה לקח לא לקח כלום אלא לבו נטלו אמר הכתוב מה יקחך לבך והוא מה שפירשתי ואונקלוס שתרגם ואתפלג פתר הענין לא הלשון כמנהגו במקומות רבים וכן תרגם על דבר קרח על פלוגתא דקרח ותרגם בדבר בלעם בעצת בלעם כי הוא מזכיר הענין כתרגומו . ור"א אמר ויקח קרח אנשים דרך קצרה כמו חמור לחם ואחרים אמרו כי ודתן כמו ובני צבעון ואיה וענה ותקונו ויקח קרח דתן ואבירם ולפי דעתי אין צורך כי הנגון הוא בלשון שיאמר ויקח קרח ודתן ויקומו ויקהלו על משה ועל אהרן כי בכל תחלת מעשה תבא לקיחה והוא לשון התעוררות במעשה הס"א וכן ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את מצבת אם תחפוץ לפרש כי הלקיחה על הדבר אשר יזכיר אחרי כן ויקח אבשלום את המצבת ויצב לו בחייו כך תפרש ויקח קרח את האנשים מבני ישראל חמשים ומאתים ויקומו לפני משה ויקהלו על משה ועל אהרן ואמר רבי אברהם כי זה הדבר היה במדבר סיני כאשר נחלפו הבכורים ובדילו הלוים כי חשבו ישראל שאדונינו משה עשה זה מדעתו לתת גדולה לאחיו גם לבני קהת שהם קרובים אליו ולכל בני לוי שהם ממשפחתו והלוים קצרו עליו בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו וקשר דתן ואבירם בעבור שהסיר הבכורה מראובן אביהם גם קרח בכור היה . וזה מדעתו של רבי אברהם שהוא אומר במקומות רבים אין מוקדם ומאוחר בתורה לרצונו . וכבר כתבתי כי על דעתי כל התורה כסדר זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאחור וגם שם לצורך ענין ולטעם נכון אבל היה הדבר הזה במדבר פארן בקדש ברנע אחר מעשה המרגלים . והנכון כדרש שכעס קרח על נשיאות אליצפן כמאמר רבותינו וקנא גם באהרן כמו שנאמר ובקשתם גם כהונה ונמשכו דתן ואבירם עמו ולא על הבכורה כי יעקב אביהם הוא אשר נטלה מראובן ונתנה ליוסף אבל גם הם אמרו טענתם להמיתנו במדבר ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו והנה ישראל בהיותם במדבר סיני לא אירע להם שום רעה כי גם בדבר העגל שהיה החטא גדול ומפורסם היו המתים מועטים ונצלו בתפלתו של משה שהתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה והנה היו אוהבים אותו כנפשם ושומעים אליו ואלו היה אדם מורד על משה בזמן ההוא היו העם סוקלים אותו ולכן סבל קרח גדולת אהרן וסבלו הבכורים מעלת הלוים וכל מעשיו של משה אבל בבואם אל מדבר פארן ונשרפו באש תבערה ומתו בקברות התאוה רבים וכאשר חטאו במרגלים לא התפלל משה עליהם ולא בטלה הגזרה מהם ומתו נשיאי כל השבטים במגפה לפני ה' ונגזר על כל העם שיתמו במדבר ושם ימותו אז היתה נפש כל העם מרה והיו אומרים בלבם כי יבואו להם בדברי משה תקלות ואז מצא קרח מקום לחלוק על מעשיו וחשב כי ישמעו אליו העם וזה טעם להמיתנו במדבר אמרו הנה הבאת אותנו אל המקום הזה ולא קיימת בנו מה שנדרת לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש כי לא נתת לנו נחלה כלל אבל נמות במדבר ונהיה כלים שם כי גם זרענו לא יצאו מן המדבר לעולם ויבטל מן הבנים מה שנדרת להם כאשר נתבטל מן האבות וזה טעם תלונותם הנה במקום הזה אחר גזרת המרגלים מיד . והקרוב כי היו אלה הנקהלים כולם בכורות כי על כן חרה להם על הכהונה ולכך אמר להם משה שיקחו מחתות כמנהגם הראשון ויתגלה הדבר אם יבחר השם בהם או בכהנים :

(ד) ויפל על פניו . ולא ויפלו כי אהרן כמוסרו וכקדושתו לא ענה דבר בכל המחלוקת הזו ויהי כמחריש וכמודה שמעלת קרח גדולה ממעלתו אבל הוא עושה כדבר משה ומקיים גזירת מלך : וטעם

ה וַיְדַבֵּר אֶל־קֹרַח וְאֶל־כָּל־
עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה
אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ
וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר־
בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו׃ ו זֹאת עֲשׂוּ
קְחוּ־לָכֶם מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־
עֲדָתוֹ׃ ז וּתְנוּ בָהֵן ׀ אֵשׁ וְשִׂימוּ
עֲלֵיהֶן ׀ קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר
וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי׃
ח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח שִׁמְעוּ־
נָא בְּנֵי לֵוִי׃ ט הַמְעַט מִכֶּם כִּי־
הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם
מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם
אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן
יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה
לְשָׁרְתָם׃ י וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־

ג' וחד וידע בהם. ד' מ"ל. ג' מ"ל. ט"ו קמצין. ד' מ"ל. כ"ח מיחדין. י"א. ג' וחסר.

אַפּוֹהִי׃ ה וּמַלֵּיל עִם קֹרַח
וְעִם כָּל כְּנִשְׁתֵּיהּ לְמֵימַר
בְּצַפְרָא וִיהוֹדַע יְיָ יָת דְּכָשַׁר
לֵיהּ וְיָת דְּקַדִּישׁ וִיקָרֵיב
לְקֳדָמוֹהִי וְיָת דְּיִתְרְעֵי בֵיהּ
יְקָרֵיב לְשִׁמּוּשֵׁיהּ׃ ו דָּא
עִיבִידוּ סָבוּ לְכוֹן מַחְתְּיָן
קֹרַח וְכָל כְּנִשְׁתֵּיהּ׃ ז וְהַבוּ
בְהוֹן אֶשָּׁתָא וְשַׁווּ עֲלֵיהוֹן
קְטוֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָם יְיָ מְחַר
וִיהֵי גַבְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ הוּא
קַדִּישׁ סַגִּי לְכוֹן בְּנֵי לֵוִי׃
ח וַאֲמַר מֹשֶׁה לְקֹרַח שְׁמַעוּ
כְעַן בְּנֵי לֵוִי׃ ט הַזְעֵיר לְכוֹן
אֲרֵי אַפְרֵישׁ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
יָתְכוֹן מִכְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
לְקָרָבָא יָתְכוֹן קֳדָמוֹהִי
לְמִפְלַח יָת פּוּלְחַן מַשְׁכְּנָא
דַייָ וּלְמֵיקַם קֳדָם כְּנִשְׁתָּא
לְשַׁמָּשׁוּתְהוֹן׃ י וְקָרֵיב יָתָךְ

בידם סרחון רביעי חטאו בעגל (שמות לב) ויחל משה. במתאוננים (במדבר יא) ויתפלל משה. במרגלים (שם יד) ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים. במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא אמר עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני: (ה) בקר ויודע וגו'. (במדבר רבה) עתה עת שכרות היא לנו ולא נכון להראות לפניו והוא היה מתכוין לדחות שמא יחזרו בהם: בקר ויודע ה' את אשר לו. לעבודת לויה: ואת הקדוש. לכהונה: והקריב. אותם אליו והתרגום מוכיח כן ויקרב לקדמוהי יקריב לשימושיה. ומדרשו בקר א"ל משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר ויבדל כך ויבדל אהרן להקדישו וגו': (ו) זאת עשו קחו לכם מחתות. מה ראה לומר להם כך אמר להם בדרכי הגוים יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה וכלם (ס"א ואין כלם) מתקבצים בבית אחד אנו אין לנו אלא ה' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד ואתם ר"ן איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה בכך הא לכם תשמיש חביב מכל היא הקטרת החביבה מכל הקרבנות וסם המות נתון בתוכו שבו נשרפו נדב ואביהוא לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש כבר הוא בקדושתו וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמר להם משה הריני אומר לכם שלא תתחייבו מי שיבחר בו יצא חי וכלכם אובדין (במדבר רבה): (ז) רב לכם בני לוי. דבר גדול אמרתי לכם. ולא טפשים היו שכך התרה בהם וקבלו עליהם לקרב הם חטאו על נפשותם שנאמר את מחתות החטאים האלה בנפשותם. וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו וכלם מתנבאים ברוח הקדש שנאמר (ד"ה א כה) כל אלה בנים להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט אשר ה' יבחר הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה (תנחומא): מחתות. כלים שחותין בהם גחלים ויש להם בית יד: רב לכם. דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק על הקב"ה: (ח) ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי. התחיל לדבר עמו בדברים רכים כיון שראהו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עמו אדבר גם אל כלם התחיל לרצות בהם שמעו נא בני לוי: (ט) ולעמוד לפני העדה. לשיר על הדוכן: (י) ויקרב אותך. לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר

ברצונו ויש אומרים כדרך הנבואות: (ה) את אשר לו. השבט הנבחר וזאת תשובה לדתן ולאבירם ולנשיאי העדה שהיו הבכורים: ואת הקדוש. בשבטו להיותו כהן גדול: (ו) זאת. הבחינה: (ז) רב לכם בני לוי. וזה פירושו שאמר להם המעט ואמר הכתוב ויאמר משה אל קרח כי הדבור הראשון עם קרח ועם כל עדתו וזה עם הלוים: (ט) המעט. הדבר מעט הוא אצלכם: לפני העדה לשרתם. בהביאם את עולותיהם ואת זבחיהם: (י) ויקרב אותך. וכאשר הקריב אותך

הקדוש ד' מלאים וסימן וידבר אל קרח ואל כל. ותנו ב־ן אש ושימו. ויאמרו אנשי בית שמש דשמואל. ויגבה ה' צבאות: מחתת ג' מלאים וסימן קחו לכם מחתות. את מחתות החטאים. ויקח אלעזר הכהן: בהן י"ח ט"ו קמצין וג' פתחין וסימן נמסר בסדר והיה כי תבוא: ולעבד ג' וחסר וסימן המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם. ולעמד בבקר בבקר. להקהל

רמבן

(ה) **וטעם** ויודע ה' את אשר לו. לעבודת לויה ואת הקדוש לכהונה לשון רש"י. ויפה פירש ויאמר הכתוב שיודיע השם אם הלוים הם שלו כענין שנאמר והיו לי הלוים או עדיין הבכורות שלו כענין שנאמר כי לי כל בכור שלא יחליפם בלוים ואת הקדוש הם הכהנים המקודשים לעבודה כמו שנאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים כי קרח כדי לאסוף עליו העם גם על הלוים יחלוק וירצה להחזיר העבודה כלה לבכורים והנה כאשר נשרפו אלה הבכורות נודע שלא בחר השם בעבודתן וכאשר נתקבל קטורת אהרן נודע שהוא הקדוש. וטעם ואת אשר יבחר בו יקריב אליו פעם שנית שיודיע השם את אשר לו ואת הקדוש והקריבו אליו מחר וישע אל מנחתו ואל האחרים ואל מנחתם לא יפנה ואת אשר יבחר בו לדורות לעמוד לשרת לפניו הוא וזרעו כל הימים יקריב אליו מחר לומר שיהיה להם הנסיון הזה אות לדורות עולם שלא יחלקו לא על הנבחר ולא על זרעו לעולם. וכתב רבינו חננאל כי אלה הנקהלים כלם היו לוים משבט קרח וזה טעם רב לכם בני לוי אולי חשבו כי כל שבטם נבחר לכהונה ומשה מעצמו חלק כבוד לאחיו ע"כ. וחלילה שהיו בשבט משרתי אלהינו מאתים וחמשים קרואים ונשיאים בני מרי מבעיטים ברבם ובגדול שבטם ומליזים על ה' ואלו היו מן השבט ההוא בלבד לא היו כל מטות ישראל מתלוננים ממחרת לאמר אתם המיתם את עם ה' כי לא מת להם מת רק משבט משה ואהרן וגם באות המטה ראיה כי המחלוקת מכל שבטי ישראל היא והכתוב פירש ואנשים מבני ישראל להגיד כי היו מכל השבטים לא מן השנים הנזכרים בלבד אבל טעם רב לכם בני לוי בעבור כי קרח היה מפתה לכל השבטים לכבודם ורצה להחזיר העבודה לבכוריהם כאשר אמר כי כל העדה כולם קדושים ומשה בחכמתו גלה מצפון לבו לכל העם כי הוא על כהונתו צועק ואמר שדי לו בכבוד שבטו רב לכם בני לוי וחזר ואמר שמעו נא בני לוי לקרח גדולם. וזה טעם ויאמר משה אל קרח אבל כולל דבריו עם בני לוי כי דברי משה בחכמתו פיוס לו ולכל השבט שלא ימשך אדם מהם אחריו והנה משה מעצמו חשב המחשבה הזאת ורצה בקטרת יותר משאר קרבנות כי ראה כבר בנדב ואביהוא כי בהקריבם קטרת זרה לפני ה' נשרפו והתיר לאהרן להקטיר אותה לצורך השעה או שהיתה קטרת הבקר שהקטיר בהעלותו את הנרות כמשפט ובטח משה כי השם מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים ויש אומרים כי וישמע משה ויפול על פניו לדרוש את השם לדעת מה יעשה ופי נאמר

ספורנו

ומשה כבר כיהן כל ז' ימי המלואים ואהרן ובניו כהנים לעולם: (ה) וידבר אל קרח ואל כל עדתו. הודיעם שהרגיש בתחבולותם ובקשר עדתם: את אשר לו. מי הוא המדבר לכבודו יתברך: ואת הקדוש והקריב אליו. ויודיע מי הוא הקדוש שראוי שיקריב לפניו קרבנות: ואת אשר יבחר בו יקריב אליו. אותו לבדו יקריב ה' לו מתוך ההפכה שתהיה באחר כענין הבדלו מתוך העדה: (ז) הוא הקדוש. הוא לבדו שלא יזכה לזה אלא אחד בלבד וזה אמר למען ייראו וישובו בתשובה ולא יאבדו כי לא יחפוץ במות המת: רב לכם בני לוי. אתם האדם אשר לקרא דבר גדול אתם מטילים עליכם כי יותר יקצוף ה' עליכם בהיותכם כבר נבחרים לעבודתו: (ט) ולעמוד לפני העדה לשרתם. לשרת את האהל יתעלה בשיר ואת משכנו בעבודת משאו וזולתו ורצה שתעשו זה השרות לפני העדה להודיעם חסרונם שנפסלו הם מן העבודה

אבן עזרא

אותך ואחיך בקשתם גם כהונה : (יא) לכן . על כן קשרתם אתה וכל עדתך שאתם נועדים על השם והטעם כמו ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו שעשו ועד להריב עם השם וכן בהלותם על ה' ויש אומרים כי ה"א הנועדים נוסף : ואהרן מה הוא . מה פשעו מה הוא עושה : (יב) לא נעלה . יתכן שהיה אהל מועד בתוך המחנה במקום גבוה על כן מלת העלו מסביב או מי שילך לעבודת השם או אל המקום הנבחר יקרא עולה : (יג) המעט . הדבר קל כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש כי מצרים בנגב ארץ ישראל והבא ממצרים לארץ כנען באמת הוא עולה : כי תשתרר עלינו . העליתנו ממצרים כדי שתשתרר עלינו : גם השתרר . גם שררות רבות אתה ואחיך : (יד) אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש . והטעם שהוצאתנו ממקום טוב ואילו הביאותנו למקום טוב כמוהו ונתת לנו שדה וכרם כאשר היה לנו במצרים ותבקש שררה היינו סובלים רק הסירותנו ממקום טוב משדותינו וכרמינו ולא הביאותנו אל מקום כמוהו ולמה תבקש שררה : העיני האנשים ההם . טעמו תרצה לנקר עיני האנשים ההם . רמז ליוצאים ממצרים כאילו אמר תרצה לנקר העינים שלא תראינה כי זה שעשית לנו נראה הוא לעינים ודרך משל לומר סגורות הן עיני פלוני על כן לא יראה על כן לא נעלה ויש אומרים התרצה להחשיך העינים שלא תראינה כלומר אחיזת עינים אתה עושה לנו לא נעלה ויש אומרים אילו היית מנקר עינינו לא נעלה ואמר האנשים ההם על דרך בני אדם חסרי דעת שלא ירצו לדבר על נפשם בגנאי והנכון בעיני שמלת האנשים ההם רמז לזקנים שהיו עם משה כי כן כתוב וילכו אחריו זקני ישראל : (טו) ויחר . זה הדבור כבר פירשתיו כי העולה והמנחה מארכת האף על הרשעים ודתן ואבירם היו אנשים גדולים והקריבו מנחה קודש זה כמעשה וזה

רשי

שאר עדת ישראל : (יא) לכן . בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה' כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו הוא המחלוקת הזה : (יב) וישלח משה וגו' . (סנהדרין קי) מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום : לא נעלה . פיהם הכשילם שאין להם אלא ירידה : (יד) ותתן לנו . הדבר מוסב : על לא האמור למעלה כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם אמרת לנו (שמות ג) אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ וגו' . משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו (במדבר יד) במדבר הזה יפלו פגריכם : העיני האנשים ההם תנקר וגו' . אפי' אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך לא נעלה : האנשים ההם . כאדם התולה קללתו בחבירו : (טו) ויחר למשה מאד . נצטער עד למאד

תורה

כָּל־אַחֶיךָ בְנֵי־לֵוִי אִתָּךְ וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם־כְּהֻנָּה׃ יא לָכֵן אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הַנֹּעָדִים עַל־יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי תַלִּונוּ (תלינו קרי) עָלָיו׃ יב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה׃ יג הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי־תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר׃ (שני) יד אַף לֹא אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הֲבִיאֹתָנוּ וַתִּתֶּן־לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכָרֶם הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר לֹא נַעֲלֶה׃ טו וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר

(ג' . ל' חסר ו' . ל"א . כלהון חסר במ"א . ל' . ל' . ל' וכ"כ . ל' . ב' כסף לך . ל')

אונקלוס

וְיָת כָּל אֲחָךְ בְּנֵי לֵוִי עִמָּךְ וּבְעַן אַתּוּן בָּעַן אַף כְּהוּנְתָּא רַבְּתָא׃ יא בְּכֵן אַתְּ וְכָל כְּנִשְׁתָּךְ דְּאִזְדַּמַּנְתּוּן עַל יְיָ וְאַהֲרֹן מָה הוּא אֲרֵי אִתְרַעַמְתּוּן עֲלוֹהִי׃ יב וּשְׁלַח מֹשֶׁה לְמִקְרֵי לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַאֲמַרוּ לָא נִסַּק׃ יג הַזְעֵיר אֲרֵי אַסֶּקְתָּנָא מֵאַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ לְקַטָּלוּתָנָא בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי מִתְרַבְרְבַתְּ עֲלָנָא אַף אִתְרַבְרְבָא׃ יד בְּרַם לָא לְאַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ אַעֵלְתָּנָא וִיהַבְתְּ לָנָא אַחְסָנַת חַקְלִין וְכַרְמִין הַעֵינֵי גֻּבְרַיָּא הָאִנּוּן תְּשַׁלַּח לְעַוָּרָא לָא נִסַּק׃ טו וּתְקֵיף לְמֹשֶׁה לַחֲדָא וַאֲמַר קֳדָם יְיָ לָא

ולעמוד על נפשם : ובקשתם ג' וסימן גם כהנה . את ה'. אתי ומצאתם. וא' בקשתם וסימן הנחלות לא חזקתם : על ה' ל"א וסימן במסרה רבתא :

תולדות אהרן וישלח משה. מ"ק טז : העיני האנשים . שם :

בעל הטורים

בעה"ט ובקשתם ג' ובקשתם גם כהונה . ובקשתם משם את ה' אלהיך . ובקשתם אותי בירמיה על הגלות כשתבקשו אותי בח"ל בתשובה והגאלו אז ובקשתם גם כהונה שהיא בטלה מכם כל זמן שאתם בח"ל : תלינו עליו . תלונו כתיב וי לכם שסרסרו על רבם : העיני במים במערה . העיני האנשים ההם ואודך העיני בשר לך . מלמד שדתן ואבירם השיחו דברים כלפי מעלה אלא שכינה הכתוב עליהם . ולפי פשטו העיני האנשים ההם תנקר שאתה רוצה לעשות אותנו עורים ועינים לנו שכבר אמרת להביא אותנו אל ארץ זבת חלב ודבש ועתה אתה אומר להמיתנו במדבר :

ספורנו

העבודה ואתם נבחרתם תחתם : (יא) לכן אתה וכל עדתך הנועדים . אני אומר לכם : על ה'. דעו שאני משליך על ה' יהבי שיתבע הוא עלבוננו ולא אתקומם אני עליכם כלל : (יד) אף לא ארץ . ותתן לנו . לא די שהרעות לנו להוציאנו מארץ זבת חלב ודבש אל המדבר כי גם אתה מלחק בנו שלא הביאותנו אל הארץ שאמרת כלל ודבריך הם כאלו נתת לנו בה נחלת שדה וכרם בנוותך מצות התלויות בארץ ואמרת לא תכלה פאת שדך ופרט כרמך כאלו כבר היתה שלנו והיה לנו בה שדה וכרם : העיני האנשים ההם תנקר. התחשוב לנקר עינינו באופן שלא נכיר תחבולותיך

רמבן

נאמר לו בקר ויודע ה' וגומר ולא נזכר זה רק בספור משה לעם וכבר הראיתיך כי במקומות רבים פעם יאריך בדבור השם אל משה ויקצר בספור משה ופעם יעשה בהפך ולפעמים לא יזכיר האחד כלל כאשר בא במעשה בני גד ובני ראובן שספר הכתוב המעשה במשה בעצמו והוא נעשה על פי השם כמו שאמרו את אשר דבר ה' אל עבדיך כן נעשה וכתוב ביהושע אל ארץ הגלעד ואל ארץ אחוזתם אשר נאחזו בה על פי ה' ביד משה ואם נאמר שהיה כן מפני הסכמת השם כענין שאמר זאת הארץ אשר תתנחלו אותה בגורל אשר צוה ה' לתת לתשעת המטות וחצי המטה ויהיה זה מן הדברים שעשה משה מדעתו והסכים הקב"ה על ידו אינו נכון שיעשה משה דבר בחלוק הארץ אלא ברשות כי הכל במצות השם יעשה דכתיב לאלה תחלק הארץ וגומר ודעתי בזה ובמה שאמר לאהרן קח את המחתה ושים קטרת שהיתה עליו יד ה' בהם והוא הנקרא רוח הקדש כענין בספרי דוד ושלמה שהיו ברוח הקדש וכמו שאמר רוח השם דבר בי ומלתו על לשוני כי משה רבינו בכל ביתו נאמן הוא כאשר פירשתי ענין הבית והזכרתיו פעמים רבות ומפני שאינו מדרך נבואתו של משה לא הוזכר בכן דבר ה' וראיתי באונקלוס שתרגם כל קטרת הנזכרת בפרשה קטרת בלשונו לא אמר בו קטרת בוסמין כמנהגו נראה שסבר שלא היה קטרת הסמים של הקדש אבל לבונה וכיוצא בה שהקטיר לנסיון וכן עשה בבני אהרן ודעת רבותינו שהיה קטרת הקדש והוא הנכון ואולי לא ירצה אונקלוס לשבח הקטרת להוסיף בו בוסמין רק בהעשות ענינו כמצוה :

(יא) לכן אתה וכל עדתך . לכן בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים על ה' כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו המחלוקת הזה לשון רש"י . ואם כן יאמר אתה וכל עדתך אתם הנועדים על ה' לא על אהרן ור"א אמר כי ה"א הנועדים נוסף ויתכן שאמר לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' כי לא על אהרן היו לפני השם עם אהרן מחר ומקרא קצר הוא כתנאים אשר הזכיר וענין הכתוב כי מתחלה דבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר ויודע ה' וגו' ואח"כ חזר לדבר עם קרח רב לכם בני לוי ואמר לקרח לבדו שמעו נא בני לוי . ולכך חזר ואמר אתה וכל עדתך הנועדים על ה' כי אין עליו לבדו העונש רק על כל עדתו כי כלם נועדים על ה' :

(יב) וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם . הנה דתן ואבירם הם היו בעלי המחלוקת הזו כקרח כמו שאמר ויקח קרח ודתן ואבירם ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל וגו' שהם המקהילים אותם על משה ועל אהרן . והנה משה דבר אל קרח ואל כל עדתו ואמר לו עוד אתה וכל עדתך כי אליו דבר תחלה כי הוא הגדול בהם . והנה הנועדים היו עדת דתן ואבירם ג"כ . ולכך רצה עתה לדבר גם עמהם ולהזהירם על עצמם ועל כל הנועדים שהם עדתם ולפיים אותם בדברים טובים דברים נחומים לישראל כי דבריו עם קרח פיום לבני לוי לבדם . וטעם וישלח כי הלכו מלפניו בדברו עם קרח ואחרי כן ויאמר משה אל קרח אשר היה עודנו עומד לפניו שם או מפני שהיה קרח לוי עומד במחנה לויה סמוך לאהל משה כי כל זה היה ביום הראשון כאשר אמר אתה והם ואהרן מחר והוא הבקר שאמר להם בקר ויודע ה' את אשר לו ויתכן שהיו דתן ואבירם נשיאי עדה חשובים מאון בן פלת ואם היו הם מתרצים אליו היה אין הולך אחר עצתם ע"כ לא שלח אליו והנה לא בא ולא היה עמהם ולא עם עדת קרח כי הלך מלפניו כשהלכו להם דתן ואבירם כאשר נתוכח עם קרח ולא הושב שם שכבר חזר בו בעצת אשתו שהצילתו כמאמר רבותינו כי הנה הכתוב לא הזכירו שנבלע עם דתן ואבירם והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' במקריבי הקטרת כי היו חמשים ומאתים מלבד ארבעה הנזכרים תחלה :

(יג) וטעם כי תשתרר עלינו גם השתרר . גם שררות רבות

רשי

לאחד: (טו) אל תפן אל מנחתם. לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם ובמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו: לא חמור אחד מהם נשאתי. לא חמורו של אחד מהם נטלתי (תנחומא) אפילו כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור משלהם לא נטלתי אלא משלי: נשאתי. תרגומו שחרית לשון ארמי כך נקראת אנגריא של מלך שחור: (טז) והם, עדתך: (יז) והקרבתם איש מחתתו. החמשים ומאתים איש שבכם: (יט) ויקהל עליהם קרח. (תנחומא) בדברי ליצנות כל הלילה ההוא הלך אצל השבטים ופתה אותם כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד איני מקפיד אלא בשביל כלכם אלו באין ונוטלין כל הגדולות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כלם: וירא כבוד ה׳. בא

אל תפן ג׳ וסימן אל תפן אל קשי העם. אל תפן אל מנחתם. אל תפן אל און: וישימו כלהון מלאים במ״ד חסר וסימן נמסר בסדר מקץ:

תולדות אהרן לא חמור. מגלה ט נדרים לח: ויאמר משה. מ״ק טז: הבדלו. ברכות כא מגלה כג סנהדרין עד (מגלה עה):

אבן עזרא

וזה טעם אל תפן אל מנחתם והנה אלי כי לא נשאתי חמור אחד מהם ופי׳ נשאתי ששמתי משא עליו: ולא הרעותי. בשום דבר: (טז) ויאמר משה אל קרח. וכבר אמר כן רק הטעם כאשר אמר משה לקרח היו לפני ה׳ לקחו איש מחתתו: מחר. והוא היום שקרא משה לדתן ולאבירם ויתכן שקראם קודם והוא הנכון בעבור מלת בקר: (יח) ומשה ואהרן. עמהם: (כא) הבדלו. כי היו עמהם

פתח

אֶל־יְהוָה אַל־תֵּפֶן אֶל־מִנְחָתָם
לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי
וְלֹא הֲרֵעֹתִי אֶת־אַחַד מֵהֶם׃
טז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח אַתָּה
וְכָל־עֲדָתְךָ הֱיוּ לִפְנֵי יְהוָה אַתָּה
וָהֵם וְאַהֲרֹן מָחָר׃ יז וּקְחוּ ׀ אִישׁ
מַחְתָּתוֹ וּנְתַתֶּם עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת
וְהִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אִישׁ
מַחְתָּתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַחְתֹּת
וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ׃
יח וַיִּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ
עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם
קְטֹרֶת וַיַּעַמְדוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ יט וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם
קֹרַח אֶת־כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה
אֶל־כָּל־הָעֵדָה׃ ס שלישי כ וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר׃ כא הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה

ג׳ · י״ט · כ״ס · ב׳ בתורה · ל׳ · ל׳ · סימן · כ״ל מלאים במ״ד חסר · ב׳ בתורה חסף ואר״ף · כ׳ · י״ג · ל׳

תְּקַבֵּל בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנְהוֹן
לָא חֲמָרָא דְחַד מִנְּהוֹן
שַׁחֲרִית וְלָא אַבְאֵישִׁית יָת
חַד מִנְּהוֹן׃ טז וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְקֹרַח אַתְּ וְכָל כְּנִשְׁתָּךְ
הֱווֹ זְמִינִין לִקֳדָם יְיָ אַתְּ
וְאִנּוּן וְאַהֲרֹן מְחָר׃
יז וְסַבוּ גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ
וְתִתְּנוּן עֲלֵיהוֹן קְטוֹרֶת
בּוּסְמִין וּתְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ
גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ מָאתָן
וְחַמְשִׁין מַחְתִּיָן וְאַתְּ וְאַהֲרֹן
גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ׃ יח וּנְסִיבוּ
גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ וִיהַבוּ
עֲלֵיהוֹן אִישָׁתָא וְשַׁוִּיאוּ
עֲלֵיהוֹן קְטוֹרֶת בּוּסְמִין
וְקָמוּ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא
וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ יט וְאַכְנֵשׁ
עֲלֵיהוֹן קֹרַח יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא
לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאִתְגְּלִי
יְקָרָא דַייָ לְכָל כְּנִשְׁתָּא׃
כ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם
אַהֲרֹן לְמֵימָר׃ כא אִתְפְּרָשׁוּ
מִגּוֹ כְּנִשְׁתָּא הָדָא וַאֲשֵׁיצֵי

בעל הטורים

אל תפן ג׳ במסרה. אל תפן אל מנחתם. אל תפן אל קשי העם הזה. אל תפן אל און. פי׳ כשם קשי עם ודבריהם דברי און לפיכך אל תפן אל מנחתם: אחד מהם ד׳. ולא הרעותי את אחד מהם. ואידך כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם. יהיו נא דבריך כדבר אחד מהם. כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם באליהו. פירוש שמשה פייס לקרח שידבר טובה ויחזור בו וכיון שלא רצה רמז לו שימות כעת מחר: ויקהל עליהם קרח. זמו בגבבה לאהרן כשנמבח ואת כל העדה הקהל: כרגע. ב׳ במסרה בהאי פרשה ואידך איך היו לשמה כרגע רמז למ״ד עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא והיינו דכתיב היו לשמה כרגע כפי תמו ספו בעולם הזה תמו בעולם הבא:

רמבן

או אתה ואהרן אחיך לשון ר״א. ולדעתי גם במקום הזה כטעם אפילו וכן אף גם אחד גם לרעהו ישנא רש ודומיהן אמרו המעט ממך כי עשית עמנו רעה גדולה להמיתנו במדבר שהיינו ראוים לרגוש אותך כי תשתרר עלינו אפילו שררה מועטת לשלוח לנו לעלות לפניך כל שכן שתמלוך ותתנשא עלינו:

(יד) אל תפן אל מנחתם. לפי פשוטו הקטרת שהם מקריבים לפניך למחר אל תפן אליה ומדרשו אמר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור חלקם לא יקרב לפניך לרצון לשון רש״י. ואינו נכון בעיני שיהיה על הקטרת לפי שעל דתן ואבירם הוא אומר כן שחרה לו על דבריהם והם לא היו בתוך העדה הנועדים להקטיר קטרת. אבל פשוטו כי בעבור שהיו אלה רוצים בכהונה להקריב קרבן אמר משה אל תפן אל מנחתם אל תפן אל קרבן שיקריבו לפניך ואל תפלה שיתפללו לך כי כל הקרבנות גם התפלה יקראו מנחה בכתוב וגם אמר אונקלוס קרבנהון איזה דבר שיקריבו לפניך:

ספורנו

מחבולותיך. (טו) אל תפן אל מנחתם. אל שום מין קרבן שיקריבו לכפר עליהם על הפך ירצה מנחה וזה כי איני מוחל על עלבוני ואין למחול להם בלעדי זה כאמרם (יומא פרק יוה״כ) עונות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה חבירו וכן ירמיהו אמר אל תכפר על עונם וחטאתם מלפניך אל תמחי כי כרו שוחה לנפשי זכור עמדי לפניך לדבר עליהם טובה: לא חמור אחד מהם נשאתי. אפילו במה שיהנה הדיוט מחבירו לא נהניתי מהם שלא קבלתי מהם אפילו חמור בהשאלה ואם כן היתה שררתי עליהם כלה לתועלתם ולתקן עניניהם לא לתועלתי והנאתי כלל כמנהג כל משתרר ואינם מתרעמים על שררתי אלא מגד מה שהם כפויי טובה: ולא הרעותי את אחד מהם. אפילו איבת היולא מב״ד חייב אין להם עלי שלא קרה להם שיבאו לפני לדין באופן שאחייבם: (טז) אתה וכל עדתך היו לפני ה׳. היו מזומנים לדין לפניו: (כא) הבדלו. שלא תגין זכותכם עליהם כענין

רמבן

וטעם לא חמור אחד מהם נשאתי. אמר מה שררה אני משתרר עליהם כי מעולם לא לקחתי מהם אפילו חמור אחד לעשות צרכי כדרך המלכים או השרים כי זה משפט המלוכה דכתיב ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו וזה טעם של אונקלוס שחרית שכך נקרא אנגריא של מלך שחור הזכיר הדבר הקטן שבדיני המלכות וחזר ואמר ולא הרעותי את אחד מהם לשומו במרכבתי ובמלאכתי כאשר יאות למלך או להטות דינו ולבזות על כבודו כי כלל על הרעות כולן:

(טז) ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך היו לפני ה׳. כתב רבי אברהם כבר נאמר כן אבל הטעם כאשר אמר משה לקרח היו לפני ה׳ לקחו איש מחתתו והנכון בעיני כי מתחלה אמר להם זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו והיה האיש אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש ולא אמר שיהיה אהרן עמהם והם שתקו ואולי לא נתרצו ולא הודו בכך כי חשבו אם יהיה אהרן עמהם תרד האש לכולנו או לא תרד כלל ונהיה כלנו שוים ואם לא יהיה אהרן עמנו ולא תרד האש יאמרו כי לא בחר בנו ויחשבו כי בו כבר בחר שירדה האש בקרבנותיו ביום השמיני ואותו היום יש לנו טענה עליו שלא היה לבחור באהרן שיהיה הוא לבדו הכהן רק בזכות ישראל שעשו המשכן ולכן לשליח צבור היה יורד ועדיין לא הוחלפו הבכורים בעת ההיא על כן לא היה קרח חפץ לנסות דבר בלא אהרן והיו שם דתן ואבירם כאשר דבר להם משה כן והיו הם בכלל מה שאמר קרח וכל עדתו וכאשר שלח להם ויאמרו לא נעלה ויחר למשה מאד ורצה לגזור עליהם שלא ימותו כמות כל האדם אז חזר משה אל קרח ואמר קחו איש מחתתו חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו והנה הוציא מכלם דתן ואבירם וזה טעם חמשים ומאתים מחתות כי מה צורך להזכיר המנין במקום הזה והכניס אהרן שיהיה עמהם אז שמע קרח אליו כי חשב שישתנה המעשה בהם ובאהרן:

(כא) הבדלו מתוך העדה הזאת. יש לשאול אם ישראל לא חטאו ולא מרדו ברבם למה היה הקצף עליהם לאמר ואכלה אותם כרגע ואם גם הם מרדו כקרח וכעדתו איך יאמרו משה ואהרן האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף. וכתב רבינו חננאל הבדלו מתוך העדה הזאת עדת קרח ולא עדת בני ישראל ויאמרו אלהי הרוחות לכל בשר וגו׳. מיד הודיע הקב״ה למשה כי לא כל עדת בני ישראל בקש לכלות אבל עדת קרח בלבד לפיכך

פרק

הזאת ואכלה אתם כרגע׃
כב ויפלו על פניהם ויאמרו אל
אלהי הרוחת לכל בשר האיש
אחד יחטא ועל כל העדה
תקצף׃ ס כג וידבר יהוה אל
משה לאמר׃ כד דבר אל
העדה לאמר העלו מסביב
למשכן קרח דתן ואבירם׃
כה ויקם משה וילך אל דתן
ואבירם וילכו אחריו זקני
ישראל׃ כו וידבר אל העדה
לאמר סורו נא מעל אהלי
האנשים הרשעים האלה ואל
תגעו בכל אשר להם פן תספו
בכל חטאתם׃ כז ויעלו מעל
משכן קרח דתן ואבירם
מסביב ודתן ואבירם יצאו
נצבים פתח אהליהם ונשיהם

ב׳ בטעם · ב׳ כ״כ . ד · ו׳ בסיפרא · ג׳ · ג׳ · ב׳ גם אתם גם מלככם · ג׳ . ב׳ וחד פרעה יצא . · ג׳ · ג׳

יתהון כשעה׃ כב ונפלו על
אפיהון ואמרו אל אלה
רוחיא לכל בשרא הגברא
חד ייחוב ועל כל כנשתא
יהי רוגזא׃ כג ומליל יי עם
משה למימר׃ כד מליל עם
כנשתא למימר אסתלקו
מסחור סחור למשכנא
דקרח דתן ואבירם׃ כה וקם
משה ואזל לות דתן
ואבירם ואזלו בתרוהי סבי
ישראל׃ כו ומליל עם
כנשתא למימר זורו כען
מעלוי משכני גבריא
חיביא האלין ולא תקרבון
בכל דלהון דלמא תלקון
בכל חוביהון׃ כז ואסתלקו
מעלוי משכנא דקרח דתן
ואבירם מסחור סחור
ודתן ואבירם נפקו
קימין בתרע משכניהון
ונשיהון ובניהון וטפלהון׃

אבן עזרא

פתח אהל מועד: (כב) ויפלו על פניהם. להתפלל. וטעם אל. מורה שיש לו כח לכלותם כרגע והוא אלהי הרוחות והטעם פי׳ אל כי יוכל לכלותם כי הרוחות בידו הם: האיש אחד יחטא. הוא קרח שהקהיל על משה ועל אהרן כל העדה וי״א כי טעם אלהי הרוחות כי בידו כח לחפש הרוחות כי הוא אלהיהם והוא ידע כי האחד שהוא קרח חטא לבדו וגם אם החטיא אחרים. והנכון בעיני כי טעם הבדלו מתוך העדה הזאת הם קרח וכל עדתו ואשר יצאה ואכלתם וכלתם כרגע: (כד) למשכן קרח. הנכון בעיני שהיה לקרח אהל לאדם שלו ולרכושו רחוק ממחנה הלוים והיה עם אהלו אהלי דתן ואבירם כי לא יחנו סביב המשכן כי אם הלוים לבדם ומזה הכתוב נלמוד כי בעל הדגל היה חונה קרוב ממחנה הלוים: (כה) זקני ישראל. הנכון בעיני שהם השבעים זקנים הנבחרים: (כו) ואל תגעו בכל אשר להם. שאם באו להציל ממונם ירדו חיים שאול כמו הם: בכל חטאתם. בעבור רב חטאתם: (כז) ובניהם. הגדולים: וטפם. קטנים וקטנות

רשי

כא בעמוד ענן: (כב) אל אלהי הרוחות. יודע מחשבות אין מדתך כמדת מלך בשר ודם מלך שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכלם אבל אתה לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא: האיש אחד. הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף. אמר הקב״ה יפה אמרתם אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא: (כד) העלו. כתרגומו הסתלקו מסביבות משכן קרח: (כה) ויקם משה. (מדרש רבה) כסבור שישאו לו פנים ולא עשו: (כז) יצאו נצבים. (תנחומא) בקומה זקופה לחרף ולגדף כמו (שמואל ב יז) ויתיצב ארבעים יום דגלית: ונשיהם ובניהם וטפם. בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי ב״ד של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות וב״ד של מעלה עד כ׳ שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים: אס

אל ב׳ בטעמא זקף גדול וסי׳ ויפלו על פניהם ויאמרו. אל נא רפא נא לה: הרוחת ב׳ כתיב כן חסר וי״ו בתר׳ וסי׳ ויפלו על פניהם. יפקד ה׳ אלהי הרוחת: תספו ב׳ וסי׳ פן תספו בכל חטאתם. גם אתם גם מלככם: חטאתם ג׳ וסימן וידבר אל העדה לאמר. קרא בגרון אל תחשוך. ישוב ירחמנו יכבש עונותינו. וכל זכר יפקד וכל פרשת אחרי מות דכוותא חטאתם:

ספורנו

כענין ימלט אי נקי: (כב) האיש האחד יחטא. שהוא עשה שנקהלו עלינו העדה כאמרו ויקהל עליהם קרח את כל העדה: (כד) דבר אל העדה להגיד העלו מסביב. פרוש שמה שאמר הבדלו מתוך העדה לא אמר אלא על עדת קרח: (כו) פן תספו. שאינכם כלוים להגלל

בעל הטורים

תספו ב׳ במס׳. פן תספו בכל חטאתם. ואם הרעו תרעו גם אתם וגו׳ תספו. שאמר להם שאם לא יחזרו בהם שיענש גם וקרח גדולם:

תולדות אהרן ויקם משה. סנהדרין קי: סורו נא. שבועות לט:

רמבן

פירש לו זה שאמרתי הבדלו העלו למשכן קרח דתן ואבירם הוא שאמרתי לך הזכיר להם העלו מסביב אולי כשיראו קרח ועדתו ישובו אלו דבריו. ואינם נכונים כי לא היה ראוי לאמר על קרח דתן ואבירם שלשה אנשים הבדלו מתוך העדה כי אינם עדה ואין ישראל בתוכם ואהרן עם עדת מקריבי הקטורת היה בתוכם בבואם ועוד כי הבדלו רמז למשה ואהרן בלבד כמו ברומו וכן ואכלה אותם כרגע רמז למגפה שתכלה עם רב ועצום כרגע וחלילה שלא יבין משה נבואתו ויטעה בה. אבל הטעם כי מתחלה היה לב העם אחרי משה ואהרן וכאשר לקחו קרח ועדתו איש מחתתו וישימו עליהם קטרת ויעמדו פתח אהל מועד עם משה ואהרן אז קרא קרח לכל העדה ואמר להם כי בכבוד כולם הוא מקנא וייטב הדבר בעיניהם ונקהלו כלם לראות אולי ישר בעיני האלהים ותשוב העבודה לבכוריהם וזה טעם ויקהל עליהם קרח את כל העדה והנה נתחייבו כליה שהיו מהרהרים אחרי רבם והם כמהרהרים אחרי השכינה ומוותרים על נבואתו של נביא בלבם וחייבין מיתה בידי שמים ומשה ואהרן למדו עליהם זכות שלא חטא במעשה אלא קרח. והוא הגורם והוא המפתה אותם וראוי הוא שימות לבדו לפרסם ולהודיע ענשו לרבים וזו דרך מבקשי רחמים שיקלו החטא מעל העם ונותנין אותו על היחיד הגורם מפני שהוא חייב על כל פנים וכן אמר דוד הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי והיה העונש ההוא על העם גם בחטאם שהיה להם לתת השקלים מעצמם אם העונש הוא על זה כדברי רבותינו כי לא צוה אותם המלך שלא יתנו השקלים כי הוא לדעת המנין בלבד היה חפץ וענשו בזה שוה הוא ועוד כי מלבד המנין היה עונש על העם מתחלת דבר כדכתיב ויוסף אף ה׳ לחרות בישראל ויסת את דוד בהם. וכתב שם רש״י לא ידעתי על מה ואני אומר בדרך סברא שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה שהיה הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה׳ ונבנה הבית לשמו כענין שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה עד שנתעורר דוד לדבר מימים רבים ולזמן ארוך שנאמר ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה׳ הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה והנה דוד מנעו השם יתברך מפני שאמר כי דמים רבים שפכת ארצה לפני ונתאחר עוד הבנין עד מלוך שלמה ואלו היו ישראל חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחלה היה נעשה בימי אחד מהשופטים או בימי שאול או גם בימי דוד כי אם שבטי ישראל היו מתעוררים בדבר לא היה הוא הבונה אבל ישראל הם היו הבונים אבל כאשר העם לא השגיחו ודוד הוא המשגיח והמתעורר והוא המכין הכל הוא היה הבונה והוא איש משפט ומחזיק במדת הדין ולא הוכשר בבית הרחמים ועל כן נתאחר הבנין כל ימי דוד בפשיעת ישראל ועל כן היה הקצף עליהם ועל כן היה המקום אשר יבחר ה׳ לשום שמו שם נודע בענשם ובמגפותם והכתוב ירמוז כל מה שנאמר כי לא ישבתי בבית למיום אשר העליתי את ישראל מארץ מצרים עד היום הזה ואהיה מתהלך וגו׳ בכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי אל אחד שופטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי ישראל לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים הרי יאשים הכתוב כי השכינה מתהלכת בכל ישראל מאהל אל אהל וממשכן אל משכן ולא היה אחד בכל שופטי ישראל הרועים אותם מתעורר בדבר. ואמר הכתוב עוד כי גם השם רחק מהם ולא דבר לאחד מכולם לבנות הבית רק עתה שנתעוררת הטיבות כי היה עם לבבך ואצוה עתה לבנותו על יד שלמה פעך שיהיה איש שלום: וטעם ויקהל עליהם קרח את גדולי העם הנועדים תמיד אל פתח אהל מועד. או בכורי כל ישראל הראוים לעבודה ולא הזכיר העם כמו בעגל ובמרגלים כי אלו היו כל ישראל היה אומר ואכלה אותם כרגע ואעשה אותך לגוי גדול וכל זה שהזכרתי על הבכורות הוא על דרך רבותינו שאומרים שהעבודה היתה לבכורות. אבל על דרך הפשט היו מתחלה כל ישראל ראוים לעבודת הקרבנות כי כן הוא הדין לעולם בבמות יחיד ונבחר אהרן לעבודת המשכן והמקדש והיה קרח טוען על הבחירה הזאת ורצה להחזיר העבודה לכל ישראל כי כל העדה כולם קדושים:

(כו) ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו. שיעור הכתוב סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה פן תספו בכל חטאתם ואל תגעו בכל אשר

רשי

(כח) לעשות את כל המעשים האלה. שעשיתי על פי הדבור לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונה ואליצפן נשיא הקהתי: (כט) לא ה׳ שלחני. אלא אני עשיתי הכל מדעתי ובדין הוא חולק עלי: (ל) ואם בריאה. חדשה: יברא ה׳. להמית אותם במיתה שלא מת בה אדם עד הנה ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה ותבלעם אז וידעתם כי נאצו הם את ה׳ ואני מפי הגבורה אמרתי ורבותינו פירשו (סנהדרין קו) אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה׳ (ר״ל יברא ה׳ הפה לכאן): (לד) נסו לקולם. בשביל הקול היוצא על בליעתן: ואת

אבן עזרא

וקטנות: (כח) לעשות את כל המעשים. להחליף הבכורים בלוים ודע כי דבר גדול היה ומכעים לאשר איננו מאמין להסיר הבכורים מכהונתם ולהשיב המעלה למשפחת משה לבדו וכל זה היה בעבור מעשה העגל כי ויעלו עולות ויגשו שלמים הבכורים העלום כי הם היו לבדם הכהנים ובני לוי הרגו עובדי העגל ויש בכאן שאלה ותשובתה בפרשת וילך משה: (ל) בריאה. יש אומרים שהיא תורה על המצא מה שלא היה וכבר פירשתיו שאין המלה רק מגזרת וברא אתהן וכבר נבקעו מדינות רבות וירדו הדרים בהן שאולה והנה פירושה כטעם גזרה: ופצתה האדמה את פיה. כמו ופתחה וכן יפצה פיהו וכבר רמזתי בעבור היות נשמת האדם העליונה תיכונה תדבר על הגבוהים ממנה כדרך ארמונה שהוא הגוף וכן על השפלים ממנה והטעם להבין השומעים: (לב) ואת בתיהם. שם כלל לנשיהם ובניהם וטפם: ואת כל הרכוש. שהיה לכלם: (לג) וירדו הם. הטעם כאשר ירדו נסתמה הארץ ולא נראו: ותכס עליהם. הארץ בעצמה: ויאבדו. בעבור מות בניהם העומדים תחתם: (לד) לקולם. בעבור קולם: (לה) ה״א החמשים מושכת עצמה ואחרת עמה. וי״א כי קרח היה מהנבלעים

במדבר טז

ובניהם וטפם׃ כח ויאמר משה
בזאת תדעון כי־יהוה שלחני
לעשות את כל־המעשים האלה
כי־לא מלבי׃ כט אם־כמות כל־
האדם ימתון אלה ופקדת כל־
האדם יפקד עליהם לא יהוה
שלחני׃ ל ואם־בריאה יברא
יהוה ופצתה האדמה את־פיה
ובלעה אתם ואת־כל־אשר להם
וירדו חיים שאלה וידעתם כי
נאצו האנשים האלה את־
יהוה׃ לא ויהי ככלתו לדבר את
כל־הדברים האלה ותבקע
האדמה אשר תחתיהם׃
לב ותפתח הארץ את־פיה
ותבלע אתם ואת־בתיהם ואת
כל־האדם אשר לקרח ואת כל־
הרכוש׃ לג וירדו הם וכל־אשר
להם חיים שאלה ותכס עליהם
הארץ ויאבדו מתוך הקהל׃
לד וכל־ישראל אשר סביבתיהם
נסו לקלם כי אמרו פן־תבלענו׃

אונקלוס

כח ואמר משה בדא תדעון
ארי יי שלחני למעבד ית
כל עובדיא האלין ארי לא
מרעותי׃ כט אם כמותא
דכל אנשא ימותון אלין
וסערא דכל אנשא יסתער
עליהון לא יי שלחני׃
ל ואם בריאה יברי יי
ותפתח ארעא ית פומה
ותבלע יתהון וית כל
דלהון ויחתון כד חיין
לשאול ותדעון ארי ארגיזו
גבריא האלין קדם יי׃
לא והוה כד שיצי
למללא ית כל פתגמיא
האלין ואתבזעת ארעא
דתחותיהון׃ לב ופתחת
ארעא ית פומה ובלעת
יתהון וית אנש בתיהון
וית כל אנשא דלקרח
וית כל קנינא׃ לג ונחתו
אינון וכל דלהון כד חיין
לשאול וחפת עליהון ארעא
ואבדו מגו קהלא׃ לד וכל
ישראל דבסחרניהון ערקו
לקלהון ארי אמרו דלמא
תבלעיננא ארעא׃

ח׳ כפלני בטעם זרקא ב׳ מנהון בספ׳. ד
ג׳ ומ״ל
ג׳ וחסר וא׳ מ״ל. ג׳
ג׳
ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חסר ומאכלו בראה
ז׳ לשון. ט׳
ד׳
ג׳
ג׳
פ׳
ב׳ כלי מלחמה
ג׳ וחסר. ג׳

בעל הטורים

ימתון ב׳. כמות כל האדם ימתון. והארץ כבגד תבלה ויושביה כמו כן ימתון. פי׳ אחר שתבלע ויושביה ימתון שיבלעו הם התחם: ופקדת ג׳ במסרה. ופקדת כל האדם. ופקדת משמרת. ופקדת אלעזר בן אהרן. בשביל שרצה לכנוס בפקודת אלעזר שבקשו כהונה ע״כ ופקודת כל האדם וגו׳: ופקדת כל האדם יפקד אמר משה אם הקב״ה יעשה לאלה כמו שעושה לכל אדם שהוא פוקד עון אבות על בנים וגו׳ ועל שלשים ועל רבעים. אלא שיענישם מיד: בריאה. שנים במסרה מתרי לישני. ואם בריאה. ומאכלו בריאה. שהאכיל קרח לעדתו עד שהמשיכם אחריו כדאיתא בפרק ד׳ מיתות ב״ד: כי נאצו האנשים האלה. ר״ת הכהן על שבקשו כהונה: האדם אשר לקרח. ס״ת הרם מלמד שאף חרש על שנתחברו לקרח: ותבקע ד׳ במסרה. ותבקע האדמה ואידך ותבקע הארץ בקולם. ותבקע העיר דירמיה ודמלכים על ירושלים. ותבקע הארץ בקולם שיינו דכתיב וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם ורמז לההיא דאיתא בערובין שפתחה של גיהנם בירושלים ותבקע העיר פי׳ בירושלים שם ותבקע האדמה וירדו שאולה: ויאבדו ב׳ במס׳. הכא ואידך ויאבדו כלי מלחמה כיון שאבדו נאבד כלי מלחמה:

תולדות אהרן כי ה׳ שלחני. עקידה שער פד: אם כמות. נדרים לט: ואם בריאה. נדרים שם סנהדרין קי: ותפתח הארץ. סנהדרין לו: וירדו הם. ערובין יט: ותכס עליהם. סנהדרין קח קט:

תדעון ד׳ וסי׳ ויאמר משה בזאת תדעון. ולכל בני ישראל לא יחרץ. ויאמר יהושע בזאת. גורו לכם מפני חרב: כמות ג׳ ומלאי׳ וסי׳ אם כמות כל האדם. כמות זה כן מות זה. והיה כמות אחאב: בריאה ב׳ ומב׳ לישני וסימן ואם בריאה יברא ה׳ דין מלא. וא׳ חסר ומאכלו בראה: וירדו ז׳ וסי׳ כל עבדיך אלה אלי. ואם בריאה יברא ה׳ ופצתה האדמה. וירדו ראמים עמם. וירדו מעל כסאותם. וירדו מאניותיהם. ויאמר אלי המים האלה. והפכתי כסא ממלכות: ותבקע ד׳ וסי׳ ותבקע האדמה אשר תחתיהם. ותבקע הארץ בקלם. ותבקע העיר דמלכים׳ וחברו דירמיה: שאלה ט׳ חסר וסימן נמסר בסדר וישב. לקלם ג׳ וחסר וסי׳ וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו. ויפצרו בו עבדיו. ואתה

רמבן

אשר להם והטעם שאם לא יסורו משם יהיו נבלעים בפי הארץ ויזהירם שלא יגעו להציל מממונם דבר ולקחו להם כי חרם הוא. ור״א אמר שאם באו להציל ממונם ירדו שאול כמוהם וא״כ יהיה זה כטעם ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח כאשר הזכרתי בטעמו שם:

(כט) **אם** כמות כל האדם ימתון אלה. הנה גם רבים בעם אמרו לו פעמים רבות למה העליתנו ממצרים. אבל היה העונש על אלה מכל האדם באמרם כי תשתרר עלינו גם השתרר כי עשו שתים רעות בזו על כבוד הרב וכפרו בכל מעשה ה׳ אשר עשה במצרים ובמדבר וגם במעמד הר סיני שנא׳ בו וגם בך יאמינו לעולם והם אמרו שאינו כדאי להשתרר עליהם ולא בא להם על ידו רק רע ומפני זה אמר ויחר למשה מאד וגם קרח אמר ומדוע תתנשאו וע״כ נבלע אהלו עמהם וזה טעם לא ה׳ שלחני שלא שלחני כלל להוציאם ממצרים כטעם אשר שלחו ה׳ לעשות בארץ מצרים וזה לך האות כי אנכי שלחתיך וכן כי ה׳ שלחני לעשות את כל המעשים האלה המעשים אשר ראיתם בעיניכם רמז לכל אשר עשה מיום שאמר לו לך ואשלחך אל פרעה כי תחלת ביאת הנבואה יקרא שליחות כענין את מי אשלח ומי ילך לנו ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים ואין טעם כל המעשים להחליף הבכורים ללוים וכהונת אהרן כדברי המפרשים אלא לכלל המעשים אשר עשה משה לעיני כל ישראל כמו שפירשתי:

(ל) **ואם** בריאה יברא ה׳. כתב ר״א י״א כי בריאה תורה על המצא יש מאין וכבר נבקעו מדינות רבות וירדו הדרים בהן שאולה אבל פי׳ כטעם גזרה מן וברא אתהן. והנכון שתאמר על המצא דבר מאין כי אין אצלנו בלשון הקדש מורה על זה זולתי המלה הזאת. אבל הענין כי בקיעת האדמה איננה בריאה מחודשת אבל פתיחת הארץ את פיה לבלוע הוא חדוש לא נהיה מעולם כי כאשר תבקע האדמה כמו שנעשה פעמים רבים ברעש הנקרא זלזלה תשאר פתוחה גם ימלא הבקע מים ויעשה כאגמים אבל שתפתח ותסגר מיד כאדם הפותח פיו לבלוע ויסגור אותו אחרי בלעו זה הדבר נתחדש ביום ההוא כאלו הוא נברא מאין וזה טעם ותכס עליהם הארץ ולכך אמר הכתוב אחרי כן ותבקע האדמה ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ועל דעת רבותינו בקרוב פתח גיהנם גם הוא ענין נתחדש לשעתו:

(לב) **ואת** כל האדם אשר לקרח. קנה לו עבדים ושפחות ובני בית היו לו מצריים וכושיים וכנעניים קנין כספו ונענשו בכלל הרכוש שלהם שהם לקו בגופם ובממונם ואולי גם מישראל היו בביתו גרים ותושבים ונמשכו אחר עצתו ונענשו כי איננו רומז לזרעו דכתיב ובני קרח לא מתו כי היו גדולים צדיקים וטובים וזכותם עמדה להם ולא היו לו בנים ובנות קטנים כי לא הזכיר הכתוב בקרח טף: (לג) **וטעם** ויאבדו מתוך הקהל. שאבדו לעיניהם בהיותם

ספורנו

להנצל אם תהיו עמהם כשילקו: (ל) וידעתם כי נאצו. שאינם ראויים ליקרא דמכבי ולהקבר עם שאר העם: (לב) ותפתח הארץ את פיה. הרחיבה את הבקיעה עד מקום בתיהם: ואת כל האדם אשר לקרח. הנמשכים אחריו במחלוקתו. ולכן לא מתו בניו שלא נגררו אחריו בזה: ואת כל הרכוש. שלא יזכו מיהנו צדיקים בעמלם כענין נפלה סלע מחיקו ומצאה עני ונתפרנס בה: (לג) ותכס עליהם הארץ. הגיד שלא קרה באותה הפתיחה כמו מיקרה

אבן עזרא

היה והראיה ותבלע אותם ואת קרח ויש אומרים כי נשרף היה והעד ואת קרח במות העדה באכול האש וחז"ל אמרו כי נשרף ונבלע ולפי דעתי שלא נבקע רק מקום דתן ואבירם כי לא נזכר וקרח היה עומד עם מחתתו עם אהרן ועם נשיאי העדה מקריבי הקטרת ופי' הפסוק ואת קרח איננה דבק עם ותבלע אותם רק עם במות העדה ואם יטעון טוען ויאמר למה לא הזכיר קרח עם השרופים התשובה כי אחר שהזכיר הכתוב שנשרפה עדתו שבאה לעזרה אין צורך להזכיר קרח כי מקל וחומר יודע הדבר וכמוהו מרכבות פרעה וחילו ולא הזכיר בשירה פרעה שטבע ובאמ' טבע כי כן כתיב ונער פרעה וחילו והעד הנאמן כי קרח היה מהשרופים ולא יהיה כקרח וכעדתו: (ב) זרה הלאה. מהמזבח: כי קדשו. כי אחר שהקריבום לשם הנה קדושים: (ג) את מחתות החטאים. פי' המחתות: ועשו אותם. האומנים: רקועי פחים. כמו וירקעו את פחי הזהב. ופי' כי קדשו כי הקריבום לפני ה': ויהיו לאות. לזכר ולסימן: (ד) וירקעום. המרקעים. (ה) כאשר דבר ה' ביד משה לו. לאהרן ויש אומרים כי לו שב אל קרח והוא רחוק בעיני: (ו) ממחרת. זה היום כי לעולם הוא סמוך: אתם המתם. הטעם מה ראיה היתה זאת ששבט לוי הוא הנבחר ונבחר אהרן לכהן גדול ויתכן שבתפלתכ' או בחכמה שידעתם שרפתם המקריבים: (ז) בהקהל העדה: כל

רשי

(ב) ואת האש. שבתוך המחתות: זרה הלאה. לארץ מעל המחתות: כי קדשו. המחתות ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי שרת: (ג) החטאים האלה בנפשותם. (יומא לו) שנעשו פושעים בנפשותם שנחלקו על הקב"ה: רקעי רדידין: פחים. טסין מרודדין טינבי"ש בלעז: צפוי למזבח. למזבח הנחשת: ויהיו לאות. לזכרון שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו: (ד) וירקעום. אינטידרי"ש בלעז: (ה) ולא יהיה כקרח. כדי שלא יהיה כקרח: כאשר דבר ה' ביד משה לו. כמו עליו על אהרן דבר אל משה שיהיו הוא ובניו כהנים לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו' וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור פתרונם כמו על. ומדרשו על קרח ותהו ביד משה ולא כתב אל משה רמז לחולקים על

תרגום אונקלוס

לה וְאֶישָׁתָא נְפַקַת מִן קֳדָם
יְיָ וַאֲכַלַת יָת מָאתַן וְחַמְשִׁין
גַּבְרָא מְקָרְבֵי קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא: א וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימַר: ב אֵימַר
לְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא
וְיַפְרֵישׁ יָת מַחְתְּיָתָא מִבֵּין
יְקִידַיָּא וְיָת אֶישָׁתָא יַרְחֵיק
לְהָלָא אֲרֵי אִתְקַדַּשָׁא: ג יָת
מַחְתְּיַת חַיָּבַיָּא הָאִלֵּין
דְּאִתְחַיָּבוּ בְּנַפְשָׁתְהוֹן
וְיַעְבְּדוּן יָתְהוֹן טַסִּין רְדִידִין
חוֹפָאָה לְמַדְבְּחָא אֲרֵי
קָרִיבוּנִין קֳדָם יְיָ וְאִתְקַדַּשָׁא
וִיהוֹוְיָן לְאָת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
ד וּנְסֵיב אֶלְעָזָר כַּהֲנָא יָת
מַחְתְּיַת נְחָשָׁא דְּקָרִיבוּ
יוֹקְדַיָּא וְרַדִּידוּנִין חוֹפָאָה
לְמַדְבְּחָא: ה דָּכְרָנָא לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּדִיל דְּלָא יִקְרַב
גְּבַר חִלּוֹנַי דְּלָא מִזַּרְעָא
דְּאַהֲרֹן הוּא לְאַסָּקָא קְטֹרֶת
בּוּסְמִין קֳדָם יְיָ וְלָא יְהֵי
כְּקֹרַח וְכִכְנִשְׁתֵּיהּ כְּמָא
דְּמַלִּיל יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה
לֵיהּ: ו וְאִתְרַעֲמוּ כָּל
כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא
דְּבָתְרוֹהִי עַל מֹשֶׁה וְעַל
אַהֲרֹן לְמֵימַר אַתּוּן גְּרַמְתּוּן
דְּמִית עַמָּא דַּייָ: ז וַהֲוָה
בְּאִתְכַּנָּשׁוּת כְּנִשְׁתָּא עַל
מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וְאִתְפְּנִיאוּ

מקרא

הארץ: לה ואש יצאה מאת
יהוה ותאכל את החמשים
ומאתים איש מקריבי הקטרת:
ס יז א וידבר יהוה אל־משה
לאמר: ב אמר אל־אלעזר בן־
אהרן הכהן וירם את־המחתת
מבין השרפה ואת־האש זרה־
הלאה כי קדשו: ג את מחתות
החטאים האלה בנפשתם ועשו
אתם רקעי פחים צפוי למזבח
כי־הקריבם לפני־יהוה ויקדשו
ויהיו לאות לבני ישראל:
ד ויקח אלעזר הכהן את
מחתות הנחשת אשר הקריבו
השרפים וירקעום צפוי למזבח:
ה זכרון לבני ישראל למען אשר
לא־יקרב איש זר אשר לא
מזרע אהרן הוא להקטיר
קטרת לפני יהוה ולא־יהיה
כקרח וכעדתו כאשר דבר יהוה
ביד־משה לו: פ
ו וילנו כל־עדת בני־ישראל
ממחרת על־משה ועל־אהרן
לאמר אתם המתם את־עם
יהוה: ז ויהי בהקהל העדה
על־משה ועל־אהרן ויפנו אל־

תמנה לך חיל: החמשים ח' וסי' וקדשתם את שנת. ואש יצאה מאת ה'. וממחצית בני ישראל. ויקח משה ממחצית. ויענה אליהו וידבר. וישלח וישב שר חמשים. תנינא דפסוק: וירם ב' וסי' את המחתות מבין השרפה. וירם קרן משיחו: מחתות ג' מלאים נמסר לעיל בסדרא: צפוי ה' וסי' נמסר בסוף סדר ויקהל: ויהיו יא רפין וסי' בסדר תרומה:

תולדות אהרן ואם ינאה. סנהדרין קי: את מחתות. סנהדרין נב מנחות נט: ולא יהיה כקרח. סנהדרין קי:

בעל הטורים

את מחתות החטאים האלה בנפשתם. שנתחייבו על עסקי נפשותם כדרים לקיש דאמר ר"ל מאי דכתיב בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו. בשביל חניפה שהחניפם קרח על עסקי לגימא חרק עליהם שר של גיהנם שיניו. חרק אותיות קרח: החטאים בגים במספר. החטאים האלה בנפשותם החטאים את עמלק לומר לך כמו שאלו חטאו בנפשותם כן חטא עמלק בנפשו שראה כל הנסים שנעשו לישראל ונזדווג להם כדאיתא במדרש משל למי שראה אמבטי רותחת וקפץ בתוכה כו':

ספורנו

שיקרה בפתיחת הרעש שהיא לא תסגר תיכף אמנם זאת נסגרת תיכף כפותח פיו לבלוע דבר ויסגירנו אחר הבליעה: יז (ב) ואת האש זרה הלאה. לא אל שפך הדשן מפני שהיתה קטרת זרה: כי קדשו. ואין ראוי להניחם שם בבזיון: (ג) כי הקריבם לפני ה' ויקדשו. שהקדישום להיות כלי שרת גם בשאר עבודות מלבד עבודתם הפסולה ובזה הם ראויות לעשות צפוי בקדש: (ו) אתם המתם. שאמרת' להם שינסו בקטרת

רמבן

כהיותם בתוכם עומדים עמהם כי ברגע פתחה הארץ את פיה וסגרה אותה עליהם ולא נודע מקומם איה. ור"א אמר בעבור מות בניהם העומדים תחתם:

יז (ב) **כי** קדשו. המחתות. והם אסורין בהנאה שכבר עשאום כלי שרת לשון רש"י. ולא ידעתי טעם לאיסור הזה שהרי קטורת זרה הקריבו וזר שעשה כלי שרת להקטיר בחוץ באיסור אינו מקודש אבל יש לומר כי בעבור שעשו כן על פי משה היו קדש כי הם הקדישו אותם לשמים לפי שחשבו שיענה אותם האלהים באש ותהיינה המחתות האלה כלי שרת באהל מועד לעולם. והנכון בעיני כי יאמר הכתוב כי הקריבום לפני ה' ויקדשו להיות לאות לבני ישראל כלומר אני הקדשתי אותם מעת שהקריבו אותם לפני כדי שיהיו לאות לבני ישראל:

(ה) **כאשר** דבר ה' ביד משה לו. כמו עליו על קרח ומהו ביד משה ולא נכתב אל משה רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו ועל זה לקה עוזיהו בצרעת. ולפי פשוטו ולא יהיה בלוע ושרוף כקרח וכעדתו אך כאשר נעשה למשה בידו שלקה בצרעת. ויש פותרים למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא כאשר דבר ה' ביד משה לאהרן שיהיו הוא ובניו כהנים ולא זר כ"ז לשון רש"י. והנכון שהוא רומז אל אלעזר הנזכר שאמר הכתוב אמור אל אלעזר בן אהרן וגו' ושיעורו ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחושת אשר הקריבו השרופים וירקעום צפוי למזבח כאשר דבר ה' ביד משה לו זכרון לבני ישראל וגו':

(ו) **אתם** המיתם את עם ה'. אמר אונקלוס אתון גרמתון דמית עמא דה' יפתור כי יאשימו אותם על שנתנו העצה הזאת להקטיר קטורת זרה לפני ה' מדעתם שהמקריבים אותם נשרפים כי השם לא אמר למשה להקטיר הקטורת הזאת והוא לא אמר לישראל בשם ה' לעשות כן אם כן מעצמם נתנו העצה הזאת אשר מתו בה העם והיו יכולין לתת אות ומופת אחר במטה או בזולתו. ור"א אמר מה ראיה זו ששבט לוי נבחר ונבחר אהרן לכהן גדול ויתכן שבתפלתכם או בחכמה שידעתם שרפתם המקריבים וכן נראה שלא האמינו כי מה שאמר אחרי כן דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח והשכותי מעלי וגו' ראיה שלא האמינו העם בשריפה הזאת שנבחרו הלוים והוחלפו הבכורות בהם רק חשבו כי משה ואהרן גרמו השריפה או שהיה העונש בקטורת אם זרה אשר לא

רשי

של הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו שנא׳ (שמות ד) ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג וע״כ לקה עוזיהו בצרעת : (יא) וכפר עליהם . רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצר המגפה (ר״ל כשנתן רשות למשחית אז אין מבחין בין טוב לרע ועל מה שמוסיף מדיליה יש תיקון בקטורת אבל מה שגוזר הקב״ה בהדיא אין חכמה ואין תבונה ובזה מתורץ מ״ש אח״כ שלא הניח המלאך את אהרן לעצר בקטרת והלא הוא מסר רז זה אלא היה גזרת הקב״ה כמ״ש אני שלוחו של מקום ודוק) כדאיתא במסכת שבת (דף פט) : (יג) ויעמד בין המתים וגו׳ . אחז את המלאך והעמידו על כרחו א״ל המלאך הנח לי לעשות שליחותי א״ל משה צוני לעכב על ידך א״ל אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה א״ל אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה אם אין אתה מאמין הרי הקב״ה ומשה אל פתח אהל מועד בא עמי ושאל והו שנאמר וישב אהרן אל משה (מכילתא) . ד״א למה בקטרת לפי שהיו ישראל מליזים ומרננים אחר הקטורת לומר סם המות הוא על ידו מתו נדב ואביהוא על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש אמר הקב״ה תראו שעוצר מגפה הוא והחטא

אבן עזרא

כל קהלה ואחריה על הוא למריבה : (ח) ויבא משה ואהרן . בעבור שראו שנראה הכבוד : (י) הרמו . שישבו במקום המרומם במחנה הלויה והוא האהל כאשר פירשתי במלת העלו : ויפלו על פניהם . להתפלל : (יא) את המחתה . הידועה : ושים קטורת . ולא אמר הקטורת והמשכיל יבין : והולך . לשון צווי כמו הושב את אביך ושרשו כמו הוליכי וטעמו הובילי כמו ילך עמך . (טו) וטעם וישב אהרן . דבק עם הפרשה הבאה ואם נפסקה וכבר הראיתיך רבות כהנה וכהנה וכאשר שב אהרן ונעצרה המגפה דבר השם : (יז) מטה . יש אומרים כי מטה לוי איננו מטה האלהים כי כבר היה ניכר ומה צורך לכתוב עליו שם אהרן ויש אומרים כי המטה היה כשאר המטות אין הפרש ביניהם וזה הישר בעיני . וטעם לבית אב , שבטי

אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסָּהוּ הֶעָנָן
וַיֵּרָא כְּבוֹד יְהוָה׃ ח וַיָּבֹא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד׃ ס
רביעי ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ י הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה
הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ
עַל־פְּנֵיהֶם׃ יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
אַהֲרֹן קַח אֶת־הַמַּחְתָּה וְתֶן־
עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים
קְטֹרֶת וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה אֶל־הָעֵדָה
וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי־יָצָא הַקֶּצֶף
מִלִּפְנֵי יְהוָה הֵחֵל הַנָּגֶף׃ יב וַיִּקַּח
אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀ דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיָּרָץ
אֶל־תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל הַנֶּגֶף
בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת־הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר
עַל־הָעָם׃ יג וַיַּעֲמֹד בֵּין־הַמֵּתִים
וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה׃
יד וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה
עָשָׂר אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת מִלְּבַד
הַמֵּתִים עַל־דְּבַר־קֹרַח׃ טו וַיָּשָׁב
אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה׃ פ
חמישי טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ יז דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְקַח מֵאִתָּם מַטֶּה מַטֶּה לְבֵית
אָב מֵאֵת כָּל־נְשִׂיאֵהֶם לְבֵית
אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת אִישׁ

לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְהָא חֲפָהִי
עֲנָנָא וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַייָ׃
ח וַעֲאל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לִקֳדָם
מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ט וּמַלִּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ י אִתְפָּרַשׁוּ
מִגּוֹ כְּנִשְׁתָּא הָדָא וַאֲשֵׁיצֵי
יָתְהוֹן כְּשָׁעָה וּנְפַלוּ עַל
אַפֵּיהוֹן׃ יא וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְאַהֲרֹן סַב יָת מַחְתִּיתָא
וְהַב עֲלַהּ אֶשָּׁתָא מֵעִלָּוֵי
מַדְבְּחָא וְשַׁוִּי קְטוֹרֶת
בּוּסְמִין וְאוֹבֵיל בִּפְרִיעַ
לִכְנִשְׁתָּא וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן אֲרֵי
נְפַק רוּגְזָא מִן קֳדָם יְיָ שָׁרֵי
מוֹתָנָא׃ יב וּנְסֵיב אַהֲרֹן
כְּמָא דְמַלִּיל מֹשֶׁה וּרְהַט
לְגוֹ קְהָלָא וְהָא שָׁרֵי
מוֹתָנָא בְּעַמָּא וִיהַב יָת
קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא וְכַפַּר עַל
עַמָּא׃ יג וְקָם בֵּין מִיתַיָּא
וּבֵין חַיַּיָּא וְאִתְכְּלִי מוֹתָנָא׃
יד וַהֲווֹ דְמִיתוּ בְּמוֹתָנָא
אַרְבְּעַת עֲסַר אַלְפִין וּשְׁבַע
מְאָה בַּר מִדְּמִיתוּ עַל
פְּלֻגְתָּא דְקֹרַח׃ טו וְתָב
אַהֲרֹן לְוָת מֹשֶׁה לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא וּמוֹתָנָא אִתְכְּלִי׃
טז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ יז מַלֵּיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְסַב מִנְּהוֹן חוּטְרָא
חוּטְרָא לְבֵית אַבָּא מִן כָּל
רַבְרְבָנֵיהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
תְּרֵי עֲסַר חוּטְרִין גְּבַר יָת

וירא כ׳ וסימן נמסר בסדר שמיני . ושים ט׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח : וכפר ד׳ וסימן קרב אל המזבח ועשה ב׳ בו . כי יצא הקצף . עזרנו אלהי ישענו . ונמסר גם בסדר שמיני : על העם ח׳ וסימן נמסר במלכים ריש סי׳ י״ד : וקח י״ג וסי׳ לך נא אל הצאן וקח לי משם . קום לך פדנה ארם ביתה בתואל . עם אשר תמצא את אלהיך . ויאמר ה׳ אל משה עבר . דבר אל בני ישראל וקח מאתם . ויאמר אליו האיש קטר . וקח אתו אלי כי בן מות . ויאמר לו אבנר נטה . ויאמר לגחזי חגור מתניך . ואלישע הנביא קרא . ויהי מקץ ימים רבים . קחו עמכם דברים . שמע בני וקח אמרי . ונמסר גם במשלי סימן ד׳ : נשיאהם ב׳ ובענייננא קדמא חסר

בעל הטורים

ויפלו על פניהם . ולא התפללו כמו למעלה שלא היתה תפלה שגורה בפיהם וע״כ אמר כי יצא הקצף כדאמר רבי חנינא ב״ד כשהיה מתפלל על החולים אם אין תפלתי שגורה בפי יודע אני שהוא מטורף : וירץ . בא״ת ב״ש אותיות מגפה שרץ לעצור המגפה :

ספורנו

בקטרת שאין ראוי שיקטירנה אלא המקריב עולת התמיד והיה לכם לנסות בזבחים הראוים לכהנים רבים יחד : (יג) ויעמד בין המתים ובין החיים . אחר שכבר התיצב שם והתעכב להגן על החולים שלא ימותו על הפך הבדלו מתוך העדה . ותעצר המגפה . שלא חלה עוד שום אחד מהם בחולי מגפה : (טו) והמגפה נעצרה . שנרפאו החולים

תולדות אהרן ויתן את הקטרת . שבת פט יומא מד זבחים פח ערכין טז : ענין קריאת פרשת הקטרת שגילה אליהו ז״ל לרי פנחס ומעשה מתא מהסיא ספר הזוהר פרשת ויקרא : ויעמד בין . שבת פט :

רמבן

לא צוה אותם וקטורת אהרן היתה קטורת הבקר כאשר פירשתי ולא היו התלונות רק על השריפה לא על הבליעה כי השם אמר למשה העלו מסביב וגו׳ . וזה ירמוז על פתיחת פי הארץ ומשה הגיד זה לישראל בשם ה׳ ודתן ואבירם היו חייבים יותר שהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים את דבריו ומתעתעים בכבודו . והנכון בעיני שהיו העם מאמינים עתה בכהונת אהרן שכבר יצאה אש מלפני ה׳ ותאכל את קרבנותיו אבל היו חפצים שיהיו הבכורות משרתי המשכן במקום הלוים ולא ירצו בחליפין שעשו בהם כי היו חפצים שיהיה לכל השבטים חלק בעבודת בית ה׳ והנה התלוננו אתם המיתם אותם שנתתם העצה הזאת שיקריבו קטורת ככהנים והם היו ראוים לעבודת לויה לא שיהיו כהנים מקריבי קטרת וזה טעם פרח מטה אהרן לבית לוי :

(י) הרמו מתוך העדה הזאת . לא הבינותי טעם הכתוב הזה וזכרו למעלה הבדלו מתוך העדה הזאת כי יש באלהים להמית בדבר רבים סביב צדיק אחד והוא לבדו נשאר כאשר היה בבכורי מצרים וכן היה בכל המגפות שלשה ושנים בטלית אחת השנים מתים והאמצעי נמלט . ונראה שהיה הקצף יוצא להמית גם כל העדה כמיתת החטאים האלה שנמשכו אחריהם בפתיחת פי הארץ או באש היוצאת והם מכות כוללות ראויות להמית כל העומדים שם ביחד זולתי אם יעשה נס שני בנמלטים או שאמר הקדוש ברוך הוא כן לכבוד הצדיקים שכל זמן שהם בתוכם לא ישלח ידו בהם והכוונה באלה וכיוצא בהם להודיע שהם צריכים בקשת רחמים וכפרה ומשה הוא המזרז לעשות כן מיד :

(יז) שנים עשר מטות . מטה אהרן הוא בי״ב כי לא אמר ותקח מטה לבית לוי ותכתוב עליו שם אהרן אבל הוא במנין הנזכר והנה לא נחשב יוסף רק לשבט אחד והטעם כי לא ימנו שבטי ישראל לעולם רק שנים עשר ומפני שיחשוב לוי יחשוב יוסף רק אחד ועוד אפרש זה הסדר וזאת הברכה אם יברכני ה׳ להגיע לשם :

אבן עזרא

שבטי ישראל כמו ראובן ושמעון : (יח) וטעם כי מטה אחד . בעבור שנחלק השבט לכהנים וללוים : (יט) אשר אועד לכם . תמיד : (כ) והשכתי . מפעלי הכפל כמו והתמותי (טמאתך) מגזרת וחמת המלך שככה וטעם והשכותי כדרך בני אדם לתאוה מגוהה ומטה לוי בתוך השנים עשר והנה יוסף במטה אחד : (כג) לבית לוי . מטה משרת עצמו ואחר עמו מטה אהרן מטה לבית לוי : ויגמול . מגזרת ויגדל הילד ויגמל ורבים אמרו בעבור שקדים כי המטה היה ממין האילן ואינה ראיה ודרך דרש כי שקדים כמו כי שוקד אני : (כד) ויראו . מכתב יד כל אחד : (כז) ויאמרו בני ישראל . די לנו שגוענו ואבדנו והנה עוד כל הקרב אל המשכן ה' ימות כמות השרופים ומי יתן ותמנו לגוע אז אמר השם לאהרן שהוא הנגיד על שבט לוי להזהירו שלא יכשילו הלוים את ישראל . וטעם לאהרן על יד משה או כאשר הוא כי גם אהרן נביא

רשי

והחטא הוא הממית : (יח) כי מטה אחד . אע"פ שחלקתים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולויה לבד מכל מקום שבט אחד הוא : (כ) והשכתי . כמו (בראשית ח) וישכו המים (אסתר ז) וחמת המלך שככה : בתוך מטותם . הניחו באמצע שלא יאמרו מפני שהניחו בצד שכינה פרח : (כג) ויוצא פרח . כמשמעו : ציץ . הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל : ויגמל שקדים . כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים לשון (בראשית כא) ויגדל הילד ויגמל ולשון זה מצוי בפרי האילן כמו (ישעיה יח) ובוסר גומל יהיה נצה ולמה שקדים הוא פרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיהו (ד"ה ב כו) והצרעת זרחה במצחו . ותרגומו וכפית שגדין כמין אשכול שקדים יחד כפותים זה על זה : (כה) ותכל תלונותם . כמו ותכלה תלונותם לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה כמו תלונתם מרמורי"ש בלעז ויש חלוק בין תלונותם לתלונתם תלונתם תלונה אחת תלונותם שם דבר בלשון יחיד ואפילו הם תלונות הרבה : למשמרת לאות . לזכרון שבחרתי באהרן הכהן ולא ילונו עוד על הכהונה

תורה

את־שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּהוּ׃
יח וְאֵת שֵׁם אַהֲרֹן תִּכְתֹּב עַל־
מַטֵּה לֵוִי כִּי מַטֶּה אֶחָד לְרֹאשׁ
בֵּית אֲבוֹתָם׃ יט וְהִנַּחְתָּם בְּאֹהֶל
מוֹעֵד לִפְנֵי הָעֵדוּת אֲשֶׁר אִוָּעֵד
לָכֶם שָׁמָּה׃ חצי הספר כ וְהָיָה
הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר־בּוֹ מַטֵּהוּ
יִפְרָח וַהֲשִׁכֹּתִי מֵעָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מַלִּינִם
עֲלֵיכֶם׃ כא וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֵלָיו ׀ כָּל־
נְשִׂיאֵיהֶם מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד
מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אֲבֹתָם
שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת וּמַטֵּה אַהֲרֹן
בְּתוֹךְ מַטּוֹתָם׃ כב וַיַּנַּח מֹשֶׁה
אֶת־הַמַּטֹּת לִפְנֵי יְהוָה בְּאֹהֶל
הָעֵדֻת׃ כג וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא
מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה
פָּרַח מַטֵּה־אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וַיֹּצֵא
פֶרַח וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים׃
כד וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמַּטֹּת
מִלִּפְנֵי יְהוָה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּרְאוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ מַטֵּהוּ׃ פ ששי
כה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הָשֵׁב
אֶת־מַטֵּה אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת
לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִבְנֵי־מֶרִי
וּתְכַל תְּלוּנֹּתָם מֵעָלַי וְלֹא יָמֻתוּ׃
כו וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה׃ פ
כז וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר הֵן גָּוַעְנוּ אָבַדְנוּ כֻּלָּנוּ

מסורה: ד׳ . ב׳ מ״ל בתורה ל׳ . פ׳ מ״ל בתורה . ד׳ ב׳ וב׳ . ל׳ . ל׳ ובאתרא כמה . ל׳ בטעם בספרא . ב׳ ובענין קדמא חסר ודין מ״ל . ל׳ מ״ל וחד חסר ויבלע . ז׳ . ל׳ בטעם בתורה . ח׳ מ״ל בתורה . י״ג חסר . ל׳ ל׳ ל׳ . ב׳ חסר בתור׳ ואינון בחד ענינא . פ׳ בטעם בספרא . ח׳ מ״ל בתורה . ל׳ . ד׳ . ל׳ . ל׳ ודגש

תרגום אונקלוס

שְׁמֵיהּ תִּכְתּוֹב עַל חוּטְרֵיהּ׃
יח וְיָת שְׁמָא דְאַהֲרֹן תִּכְתּוֹב
עַל חוּטְרָא דְלֵוִי אֲרֵי חוּטְרָא
חַד לְרֵישׁ בֵּית אֲבָהַתְהוֹן׃
יט וְתַצְנְעִינוּן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
קֳדָם סַהֲדוּתָא דַּאֲזַמֵּין
מֵימְרִי לְכוֹן תַּמָּן׃ כ וִיהֵי
גַּבְרָא דְאִתְרְעֵי בֵיהּ חוּטְרָא
יַנְעֵי וַאֲנִיחַ מִן קֳדָמַי יַת
תּוּרְעֲמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
דְּאִינוּן מִתְרַעֲמִין עֲלֵיכוֹן׃
כא וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וִיהָבוּ לֵיהּ כָּל
רַבְרְבָנֵיהוֹן חוּטְרָא לְרַבָּא
חַד חוּטְרָא לְרַבָּא חַד לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן תְּרֵי עֲסַר חוּטְרִין
וְחוּטְרָא דְאַהֲרֹן בְּגוֹ
חוּטְרֵיהוֹן׃ כב וְאַצְנַע מֹשֶׁה
יַת חוּטְרַיָּא קֳדָם יְיָ
בְּמַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא׃
כג וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי
וְעַל מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא
דְסַהֲדוּתָא וְהָא נְעָא חוּטְרָא
דְאַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וְאַפֵּיק
לַבְלְבִין וְאָנֵיץ נֵיץ וְכַפֵּית
שִׁגְדִין׃ כד וְאַפֵּיק מֹשֶׁה יַת
כָּל חוּטְרַיָּא מִן קֳדָם יְיָ לְוָת
כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִשְׁתְּמוֹדָעוּ
וּנְסִיבוּ גְּבַר חוּטְרֵיהּ׃
כה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אָתֵיב
יַת חוּטְרָא דְאַהֲרֹן לִקֳדָם
סַהֲדוּתָא לְמַטְּרָא לְאָת
לְעַמָּא סָרְבָנָא וִיסוּף
תּוּרְעֲמַתְהוֹן מִן קֳדָמַי וְלָא
יְמוּתוּן׃ כו וַעֲבַד מֹשֶׁה
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָתֵיהּ כֵּן
עֲבַד׃ כז וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֹשֶׁה לְמֵימַר הָא מִנַּנָא
קַטָּלַת חַרְבָּא הָא מִנַּנָא

מסורה

יו״ד תניינא מלא דמלא : ואת שם ד׳ וכי׳ ואת שם השני קרא . ואת שם אהרן תכתב . ואת שם קדשי לא תחללו עוד : העדות ח׳ מלא וסימן נמסר בסדר אחרי מות : יפרח ד׳ וסימן והיה האיש אשר אבחר בו . יפרח כשושנה . יפרח בימיו צדיק . צדיק כתמר יפרח : מטותם ב׳ מ״ל וסימן ויבלע מטה אהרן את מטותם . ומטה אהרן בתוך : וינח ז׳ דגש וסימן משה את המטת . וינח ה׳ את הגוים . ויכתב בספר וינח . וינח שלמה את כל הכלים . וינח את נבלתו . וינח את נערו שם . ויעש שלחנות : ויצא י״ג חסר וסי׳ ויהי ממחרת ויבא משה אל אהל מועד . ויצא משה את כל המטת . ולא אבו האנשים דפלגש בגבעה . וישלח הדרעזר דשמואל . ועליה כתנת פסים . ויצא למרחב אתי . ויצא מנחם את הכסף . ויצא את האשרה . ויאמר לאשר על המלתחה . ויהי ממחרת ויצא פשחור . אויל מרדך ויהי בשלשים ושבע . ויצא אסא כסף דד״ה . מגלה עמקות מני חשך . וחד וירמיהו בא ויצא : המטת ג׳ חסר וסימן נמסר בסדר נשא : מרי ד׳ וסימן השב את מטה אהרן לפני העדות . כי חטאת קסם מרי . אל תהי מרי כבית המרי . ואמרת

בעל הטורים

יפרח ד׳ במסורה . והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח . ואידך צדיק כתמר יפרח . יפרח כשושנה . יפרח בימיו צדיק . מטהו יפרח וזהו צדיק כתמר יפרח שכיון במטהו יפרח יצא צדיק בדינו וזהו יפרח כשושנה ויהי כזית הודו וזהו כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן וכן יפרח בימיו צדיק שנאמר על מלך המשיח שבימיו תחזור הכהונה ויפרח מטה אהרן : פרח . ציץ . שקדים . כנגד שלשה שערערו על הכהונה קרח ודתן ואבירם ועוזיהו . שקדים בגימ׳ תשעים רמז לתשעים שכם מזרע אהרן ותתקיים הכהונה בידם : ויצא משה את כל המטת . חסר וי״ו שהיו יבשים כמו שהכניסם : לבני מרי . מכאן למד משה שקראם מורים :

תולדות אהרן נשיאי העדות . בזיות יב ברישום : ס

ספורנו

החולים במגפה : (כד) ויראו ויקחו איש מטהו . לכוין סימנם בכתיבתם שמא הוחלף : (כה) ותכל תלונתם . וזאת המשמרת והאות תכלה את תלונתם שלא יוסיפו

רמבן

איש את שמו תכתב על מטהו . יש מפרשים שם ראש השבט ראובן שמעון לוי ויהודה והנכון שם הנשיאים ועשה אהרן נשיא לשבט לוי והוצרך לפרש כי מטה אחד הוא ונשיא אחד להם לומר אע״פ שחלקתים לשתי משפחות כהונה לבד ולויה לבד מ״מ שבט אחד הוא ונשיא אחד להם והטעם כאשר פירשתי כי לא הוצרכו ראיה רק שנבחר השבט ההוא מכל שבטי ישראל : (כה) למשמרת לאות . לזכרון שבחרתי לאהרן לכהן ולא ילונו עוד על הכהונה לשון רש״י . ואין המטה הזה אות רק על מטה לוי שנבחר מאחר השבטים לא על אהרן שתהיה לו הכהונה והנכון למשמרת לאות על שבט לוי תמורי הבכורות כי השריפה אות על הכהונה והפרח על הלויה כמו שפירשתי וזה טעם פרח מטה אהרן לבית לוי כי לכל בית לוי פרח

רשי

הכהונה : (כח) כל הקרב הקרב וגו'. אין אנו יכולין להיות זהירין בכך כולנו רשאין להכנס לחצר אהל מועד ואחד שיקריב עצמו יותר מחבירו ויכנס לתוך אהל מועד ימות : האם תמנו לגוע . שמא הופקרנו למיתה : (א) ויאמר ה' אל אהרן . (ספרי) למשה אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש : אתה ובניך ובית אביך . הם בני קהת אבי עמרם : תשאו את עון המקדש . עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברי' המקודשי' המסורים לכם הוא האהל והשלחן וכלי הקדש אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע : ואתה ובניך . הכהנים . תשאו את עון כהונתכם . שאינה מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם : (ב) וגם את אחיך. בני גרשון ובני מררי : וילוו . ויתחברו עליך להזהיר גם את הזרים מליקרב אליכם: וישרתוך. בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין ואמרכלין (פסחים כז) : (ד) וזר לא יקרב אליכם . אתכם אני מזהיר על כך : (ה) ולא יהיה עוד קצף . (ספרי) כמו שהיה כבר שנאמר (במדבר יז) כי יצא הקצף : לכם מתנה נתונים . יכול לעבודתכם של הדיוט ת"ל לה' כמו שמפורש למעלה לשמור משמרת גזברין ואמרכלין : (ז) עבודת מתנה . במתנה

אבן עזרא

נביא היה גם זאת הפרשה לאות כי במדבר סיני היתה כאשר הוקם המשכן ונבחרו הלוים ונפסלו הבכורים : (א) את עון המקדש . שהוא מבית לפרכת והטעם אם לא תשמרוהו העון עליכם . וטעם ובית אביך . כי הם נושאי המקדש : את עון כהונתכם . אם לא תשמרו הכהונה העון עליכם : (ב) שבט אביך. הוא לוי וחז"ל פירשוהו כמשמעו ולפי דעתי מה שפירשתיו כאילו אמר מטה לוי שהוא שבט אביך : וילוו . כמו ונספחו וכן ילוה אישי והנה הלוים נלוים בשמם : ואתה ובניך אתך . תשבו לפני אהל מועד. לבדכם ולא הלוים : (ג) גם הם גם אתם . דרך המקרא כן כמו משל בנו גם אתה גם בנך והטעם כי זה כמו זה . וטעם ונלוו עליך . שלא תצטרכו לזר שהוא ישראל : (ז) עבדת מתנה . והזר מהכהנים אפי' לוי ועולת שמואל שהוא לוי איננה טענה כי היא היתה הוראת שעה כמעשה גדעון

תורה

אֲבָדְנוּ׃ כח כֹּל הַקָּרֵב ׀ הַקָּרֵב
אֶל־מִשְׁכַּן יְהוָה יָמוּת הַאִם תַּמְנוּ
לִגְוֹעַ׃ ס יח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
אַהֲרֹן אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ
אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן הַמִּקְדָּשׁ
וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן
כְּהֻנַּתְכֶם׃ ב וְגַם אֶת־אַחֶיךָ מַטֵּה
לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ
עָלֶיךָ וִישָׁרְתוּךָ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ
אִתָּךְ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת׃
ג וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ וּמִשְׁמֶרֶת
כָּל־הָאֹהֶל אַךְ אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ
וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְלֹא־
יָמֻתוּ גַם־הֵם גַּם־אַתֶּם׃ ד וְנִלְווּ
עָלֶיךָ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל
מוֹעֵד לְכֹל עֲבֹדַת הָאֹהֶל וְזָר
לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם׃ ה וּשְׁמַרְתֶּם
אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֵת
מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד
קֶצֶף עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וַאֲנִי
הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־אֲחֵיכֶם הַלְוִיִּם
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֶם מַתָּנָה
נְתֻנִים לַיהוָה לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת
אֹהֶל מוֹעֵד׃ ז וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ
תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר
הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם
עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם

תרגום

בְּלָעַת אַרְעָא הָא מִנַּנָא
דְּמִיתוּ בְּמוֹתָנָא׃ כח כָּל
דְּקָרֵיב מִקְרַב לְמַשְׁכְּנָא דַּייָ
מָאִית הָא אֲנַחְנָא סָפְיָין
לִמְמָת׃ א וַאֲמַר יְיָ לְאַהֲרֹן
אַתְּ וּבְנָךְ וּבֵית אֲבוּךְ עִמָּךְ
תְּקַבְּלוּן עַל חוֹבֵי מַקְדְּשָׁא
וְאַתְּ וּבְנָךְ עִמָּךְ תְּקַבְּלוּן עַל
חוֹבֵי כְהוּנַתְכוֹן׃ ב וְאַף יָת
אֲחָךְ שִׁבְטָא דְלֵוִי שִׁבְטָא
דַאֲבוּךְ קָרֵיב לְוָתָךְ וְיִתּוֹסְפוּן
עֲלָךְ וִישַׁמְּשׁוּנָךְ וְאַתְּ וּבְנָךְ
עִמָּךְ קֳדָם מַשְׁכְּנָא
דְסַהֲדוּתָא׃ ג וְיִטְּרוּן
מַטְּרְתָךְ וּמַטְּרַת כָּל
מַשְׁכְּנָא בְּרַם לְמָנֵי קוּדְשָׁא
וּלְמַדְבְּחָא לָא יִקְרְבוּן וְלָא
יְמוּתוּן אַף אִינּוּן אַף אַתּוּן׃
ד וְיִתּוֹסְפוּן עֲלָךְ וְיִטְּרוּן יָת
מַטְּרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא לְכָל
פּוּלְחַן מַשְׁכְּנָא וְחִלּוֹנַי לָא
יִקְרַב לְוָתְכוֹן׃ ה וְתִטְּרוּן
יָת מַטְּרַת קוּדְשָׁא וְיָת
מַטְּרַת מַדְבְּחָא וְלָא יְהֵי עוֹד
רוּגְזָא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ו וַאֲנָא הָא קָרֵיבִית יָת
אֲחֵיכוֹן לֵיוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְכוֹן מַתְּנָא יְהִיבִין
קֳדָם יְיָ לְמִפְלַח יָת פּוּלְחַן
מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ז וְאַתְּ וּבְנָךְ
עִמָּךְ תִּטְּרוּן יָת כְּהוּנַתְכוֹן
לְכָל פִּתְגָּם מַדְבְּחָא וּלְמִגָּו
לְפָרֻכְתָּא וְתִפְלְחוּן פּוּלְחַן
מַתְּנָא אֶתֵּן יָת כְּהוּנַתְכוֹן

ל' ומד והקרב . ג' בלישנא . ב' אין עזרתי בי . ד' . כל ספרא אתך במ"ד . ד . ד . ל' . ל' . ג' . ל' . ד . ד' . ל' ושארא עבדי' הקדש . ג' . ט"ז כתורה . ל' . ל' אתנח בספח

בעל הטורים

האם ב' במסרה . האם תמנו לגוע . ואידך באיוב האם אין עזרתי בי שמי שאין לו אשה כדכתיב אעשה לו עזר כנגדו וכן מי שאינו לומד תורה כדכתיב ותושיה נדחה ממני חשוב כמת כדכתיב האם תמנו לגוע : ונלוו ד' במסרה . ונלוו עליך ואידך ונלוו עליהם בחלקלקות . ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא והיו לי לעם . וגון יבאו דרך כנה פניהם ונלוו וגו' . פי' ונלוו עליהם רבים בחלקלקות נהגל לישראל כדכתיב ומן המשכילים יכשלו עד עת קץ אבל כשיבא הקץ ונלוו אל ה' וגו' והיינו ונלוו עליך : ואני הנה נתתי . כדרך שנותנים שטר מתנה בדעת שלימה וכנפש חפצה :

אל מרי אל בית ישראל: הקרב ז' וסימן כל הקרב הקרב ב' בו . ובנסע המשכן יורידו . ואת אהרן ואת בניו תפקד . והחנים לפני המשכן . אתן את כהנתכם . ובלכלו הנצבים האלה : האם ב' וסי' האם תמנו לגוע . האם אין עזרתי בי : ואתה ובניך אתך י"ג דסמיכי וסי' תשמרו את כהנתכם : תשאו את עון כהנתכם . לפני אהל העדות : ונלוו ד' וסי' עליך ושמרו את משמרת . באו ונלוו אל ה' . ונלוו גוים רבים . ונלוו

תולדות אהרן

כל הקרב . סנהדרין פ"ד : וילוו עליך . תמיד כו : ולא ימותו . ערכין יא : ונלוו עליך . תמיד שם : וזר לא יקרב . זבחים טז . ושמרתם חגיגה יט : ואתה ובניך . יומא כו : ולמבית לפרכת יומא כד : עבודת מתנה . פסחים סג (יומא לט) : והזר הקרב . שבת לא סנהדרין פג פד ערכין יא :

רמבן

פרק בזכותם ואפשר שכיון שנודע במטה שאין השם חפץ בבכורות והוא חפץ בשבט לוי שתהיה הכהונה לאהרן בלא תרעומות כי הוא הנכבד בשבט והנשיא בהם במטה ולו תאות שררת השבט ההוא . ואינו נכון בעיני כי גרשון בכור לוי :

יח (ז) עבודת מתנה אתן את כהונתכם . במתנה תהיה לכם לשון רש"י . לומר שהיא לכם מתנה גמורה עד שהזר הקרב יהיה חייב מיתה . והנכון בעיני שיאמר ועבדתם עבודת כהונה ואיננה לכם עבודת שעבוד כעבודת עבדי המלכים אבל עבודת מתנה גדולה נתתי לכם בה לכבוד ולתפארת מאתי כענין שדרשו למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין : בקדש

ספורנו

יוסיפו להתלונן : יח (א) אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש : שלא יקרב טמא ולא זר לפנים ממחיצתו שזה מוטל על כלכם ואם יקרב מחסרון השתדלותכם תשאו את עונש : ואתה ובניך אתך תשאו את עון כהנתכם . עליכם בלבד לשמור שלא יקרב זר לעבודת כהונה : (ב) וישרתוך . במה שהוא משמרתך ומשמרת בניך בלבד . ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות . והסדר יהיה כך שאתה ובניך תשמרו לפני קדש הקדשים שהוא אהל לארון אשר בו לוחות העדות : (ג) ושמרו משמרתך ומשמרת כל האהל . והלוים ישמרו משמרתך שהוא בית קדש הקדשים ומשמרת כל יתר המשכן וזה חוץ לקרשי המשכן : אך אל כלי הקדש . שהם בתוך המשכן שהם המנורה והשלחן ומזבח הזהב : ואל המזבח . החיצון שהוא מזבח העולה אף על פי שהוא חוץ לקרשים : (ד) ושמרו את משמרת אהל מועד . לפנים מן הקלעים והוא כל החצר : (ה) ושמרתם את משמרת הקדש . ואתם הכהנים תשמרו את משמרת המשכן לפנים מן הקרשים : (ו) לכם מתנה נתנים לה' . שיתחייבו לעבוד במלאכתכם בכל הצריך באהל מועד : (ז) תשמרו את כהנתכם . שלא יקרב זר לעבודת כהונה כמו שקרה בעזיהו : ועבדתם . וכמו כן תשמרו שלא יקרב זר בעבודה שתעבדו וזה יצטרך כי אמנם עבדת מתנה אתן את כהונתכם . עבודת הכהנה המוטלת עליכם בלבד אתן ואשים אותה למתנת כבוד ומעלה בציצי כל אדם

אבן עזרא

גדעון : (ח) למשחה פירשתיו : (ט) מקדש הקדשים . כי יש קדשים קלים : מן האש . כל מה שיקדישו ממנו כי אשה כמו אש וה"א נוסף : לכל מנחתם . אחר אשר יקדיש האזכרה ממנה ואמורי החטאת והאשם : אשר ישיבו לי . פי' כי תמעול מעל והנה המנחה והחטאת והאשם קדש קדשים כנגד השלמים : (י) בקדש הקדשים תאכלנו . אפילו בקדש הקדשים שהוא אהל מועד ונקרא קדש קדשים כנגד חצר המשכן : (יא) מתנם . בחסרון מי"ם כמו הולך (כ"א עובר) בשוק אצל פנה שהוא פנתה או הם שני משקלים : (יב) חלב יצהר . הנכבד והמוטב שהוא הקצף כי יצהר מענין נהור ושרשו צהר והוא חלב שמן זית : (יג) בכורי כל אשר בארצם . בכורי כל פרי האדמה : וטעם כל טהור בביתך יאכלנו.. להזהיר ע"ל אלה החלבים כי כל טהור בביתך יאכל אותו על חזה התנופה ועל שוק התרומה ומה שיאחרים הישראלי שלא יאכלנו כי הוא לשם ואתה תאכלנו : (טו) אך פדה תפדה . פי' תקח פדיונו וכן בכור הבהמה הטמאה תפדה : (טז) ופדויו . שב אל בכור האדם לבדו

תרגום אונקלוס

וְחִלּוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטֵל׃
ח וּמַלִּיל יְיָ עִם אַהֲרֹן וַאֲנָא
הָא יְהָבִית לָךְ יָת מַטְּרַת
אַפְרָשׁוּתִי לְכָל קוּדְשַׁיָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ יְהַבְתִּינוּן
לִרְבוּ וְלִבְנָךְ לִקְיָם עָלַם׃
ט דֵּין יְהֵי לָךְ מִקּוֹדֶשׁ
קוּדְשַׁיָּא מוֹתַר מִן אֶשָּׁתָא
כָּל קוּרְבַּנְהוֹן לְכָל מִנְחָתְהוֹן
וּלְכָל חַטָּוָתְהוֹן וּלְכָל
אֲשָׁמְהוֹן דִּיתִיבוּן קֳדָמַי קוֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין דִּילָךְ הוּא וְדִבְנָךְ׃
י בְּקוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין תֵּיכְלוּנֵיהּ
כָּל דְּכוּרָא יֵיכוּל יָתֵיהּ
קוּדְשָׁא יְהֵי לָךְ׃ יא וְדֵין
לָךְ אַפְרָשׁוּת מַתְּנָתְהוֹן לְכָל
אֲרָמוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ
יְהַבְתִּינוּן וְלִבְנָךְ וְלִבְנָתָךְ
עִמָּךְ לִקְיָם עָלַם כָּל דְּדַכֵּי
בְּבֵיתָךְ יֵיכוּל יָתֵיהּ׃ יב כָּל
טוּב מְשַׁח וְכָל טוּב חֲמַר
וַעֲבוּר רֵאשִׁיתְהוֹן דְּיִתְּנוּן
קֳדָם יְיָ לָךְ יְהַבְתִּינוּן׃
יג בִּכּוּרֵי כָּל דִּבְאַרְעֲהוֹן
דְּיַיְתוּן קֳדָם יְיָ דִּילָךְ יְהֵי
כָּל דְּדַכֵּי בְּבֵיתָךְ יֵיכְלוּנֵיהּ׃
יד כָּל חֶרְמָא בְּיִשְׂרָאֵל דִּילָךְ
יְהֵי׃ טו כָּל פָּתַח וַלְדָּא
לְכָל בִּשְׂרָא דִּיקָרְבוּן קֳדָם
יְיָ בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא יְהֵי לָךְ
בְּרַם מִפְרַק תִּפְרוֹק יָת
בּוּכְרָא דֶּאֱנָשָׁא וְיָת בּוּכְרָא
דִּבְעִירָא מְסָאֲבָא תִּפְרוֹק׃
טז וּפוּרְקָנֵיהּ מִבַּר יַרְחָא
תִּפְרוֹק בְּפוּרְסָנֵיהּ כְּסַף
חֲמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
עַסְרִין מָעִין הוּא׃ יז בְּרַם
בּוּכְרָא דְּתוֹרָא אוֹ בוּכְרָא

מקרא

וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ ח וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת־
מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל־קָדְשֵׁי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה
וּלְבָנֶיךָ לְחָק־עוֹלָם׃ ט זֶה יִהְיֶה לְךָ
מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים מִן־הָאֵשׁ כָּל־
קָרְבָּנָם לְכָל־מִנְחָתָם וּלְכָל־
חַטָּאתָם וּלְכָל־אֲשָׁמָם אֲשֶׁר
יָשִׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לְךָ הוּא
וּלְבָנֶיךָ׃ י בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים
תֹּאכְלֶנּוּ כָּל־זָכָר יֹאכַל אֹתוֹ קֹדֶשׁ
יִהְיֶה־לָּךְ׃ יא וְזֶה־לְּךָ תְּרוּמַת
מַתָּנָם לְכָל־תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ
אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כָּל־טָהוֹר
בְּבֵיתְךָ יֹאכַל אֹתוֹ׃ יב כֹּל חֵלֶב
יִצְהָר וְכָל־חֵלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן
רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ לַיהוָה לְךָ
נְתַתִּים׃ יג בִּכּוּרֵי כָּל־אֲשֶׁר
בְּאַרְצָם אֲשֶׁר־יָבִיאוּ לַיהוָה לְךָ
יִהְיֶה כָּל־טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכְלֶנּוּ׃
יד כָּל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה׃
טו כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר
אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה־לָּךְ אַךְ ׀ פָּדֹה
תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֵת
בְּכוֹר־הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה׃
טז וּפְדוּיָו מִבֶּן־חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה
בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה
הוּא׃ יז אַךְ בְּכוֹר־שׁוֹר אוֹ־בְכוֹר

מסורה: ד' · ג' יין ושכר · י"ד בזקף בתורה · ג' · י"א · ג' ג' ג' · ג' רפין · כ"ג ר"פ · ג' ג' · ג' בטעין . ד' · ט"ו . י"א · ג' מ"ל . ג' וטלאת דגן ותירוש · פ' · ז' · ב' את · ג' . ג' חד מן י"א זוגין · ג' וכ"ל · ג'

רשי

כמתנה נתתיה לכם : (ח) ואני הנה נתתי לך . (ספרי) בשמחה לשון שמחה היא זה כמו (שמות ד) הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד וערער עליו ועל השדה אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונה בברית מלח עולם ולכן נסמכה פרשה זו לכאן : משמרת תרומתי . שאתה צריך לשמרן בטהרה : למשחה . לגדולה (ספרי) : (ט) מן האש . לאחר הקטרת האישים : כל קרבנם . כגון זבחי שלמי צבור : מנחתם חטאת' אשמם כמשמעו : אשר ישיבו לי . זה גזל הגר : (י) בקדש הקדשים תאכלנו וגו' . למד על קדשי הקדשים שאין נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה : (יא) תרומת מתנם . המורם מן התודה ומהשלמים ומאיל הנזיר : לכל תנופת . שהרי אלו טעונין תנופה : כל טהור . (ספרי) ולא טמאים . דבר אחר כל טהור לרבות אשתו : (יב) ראשיתם . היא תרומה גדולה

בעל הטורים

מקדש הקדשים מן . ס"ת שמן כמו שדרשו רז"ל לרבות לוג שמן של מצורע : וזה לך תרומת מתנם . וכן למעלה וזה יהיה לך ב' פעמים זה עולה כ"ד רמז לכ"ד מתנות כהונה : פדה ב' במסרה . אך פדה תפדה . ואידך אח לא פדה יפדה . היינו דאמר ר' יהושע כתל שלא בכרה וילדה ב' זכרים שניהם לכהן ואין האחד פוטר את חבירו והיינו אח לא פדה יפדה :

תולדות אהרן

ואני הנה נתתי. שבת קכ כו יבמות ע"ד בכורות לד (בכורים כד) : למשחה . סוטה עו זבחים כח נא חולין קלב : כל קרבנם . זבחים מה מנחות נח עג : אשר ישיבו לי . מנחות עג : בקדש הקדשים . זבחים לג מנחות ע פג : כל חלב יצהר . בכורות כג תמורה ס (תרומות מא) : תירוש . סנהדרין ע תמורה ס : ראשיתם . בכורות עב תמורה ס : בכורי כל . מנחות פד חולין קלו : לך יהיה . מנחות פד : כל עסור . מנחות פד : כל חרם . בכורות לב ערכין כח כט : יהיה לך . בכורות נא : פדה תפדה . קדושין כט ב"ק יא מנחות לז בכורות ד ה י יב : תפדה . יומא סט : ופדויו . שבת קלה יומא מט קדושין כט שבועות ד חולין עד בכורות מט נא ערכין ד יח : בערכך כסף שקלים . בכורות ד נא : אך בכור . קמא פח זבחים לז בכורות ה ו ז יא ת כריתות ד (פסחים לב) :

מסורה

עליהם רבים בחלקלקות : וידבר ה' אל אהרן ב' בטעם זרקא וסי' וידבר ה' דעל יין ושכר אל תשת אתה . ודעלם ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי : לך י"ד זקפין וסימן נמסר בסדר בראשית : לך נתתים ג' וסימן למשחה . וזה לך תרומת מתנם : כל חלב יצהר כל חלב . סימן קדמי' כל זכר יאכל אתו . תניין כל טהור בביתך יאכל אתו . תליתאה כל טהור בביתך יאכלנו : בקדש ג' רפין וסי' ונתת את הכפרת על . ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן . בקדש הקדשים תאכלנו כל זכר : תירוש ג' מלאים וסימן כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן . ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך אל ארץ דגן ותירוש : יביא ט' וסימן נמסר בסדר שמיני : לכל בשר ז' וסימן אל אלהי הרוחת . כל פטר רחם . יפקד ה' . והיו דראון . נותן לחם . אין שלום לכל בשר . בא שאון עד קצה :

ספורנו

אדם ובכן יתאוו כלם אליה ולפיכך צריך שתשמרו היטב : (ח) ואני הנה נתתי לך . אתה תשמור משמרת הקדש כאשר צויתיך ואני נותן לך מתנות כהונה הכתובים בזאת הפרשה : (ט) מן האש . שכלו ניתן לגבוה ואין לכהנים חלק בו אלא אחר הקטרת האישים דמשלחן גבוה קא זכו לפיכך : (י) בקדש הקדשים תאכלנו . לפנים מן הקלעים : (יא) תרומת מתנם . מה שהבעלים נותנין לכהנים מן הקדשים הקלים

רמבן

(י) בקדש הקדשים תאכלנו . למד על קדשי קדשים שאינן נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה לשון רש"י . ולא הבינותי זה כי קדש הקדשים איננו מקום אכילת הקרבנות . כי הכתוב אומר במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד וקדש הקדשים הוא במקום הארון לפנים מן הפרוכת כמו שכתוב והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים וכתיב ונתת את הכפורת

על

רשי

גדולה: (יח) כחזה התנופה וכשוק הימין. (זבחים נו) של שלמים שנאכלין לכהנים ולנשיהם לבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד: לך יהיה. (ספרי) בא רבי עקיבא ולמד הוסיף לך הכתוב הויה אחרת שלא תאמר כחזה ושוק של תודה שאינו נאכל אלא ליום ולילה: (יט) כל תרומת הקדשים. מחיבתה של פרשה זו כללה בתחלה וכללה בסוף ופרט באמצע: ברית מלח עולם. כרתי ברית עם אהרן בדבר בריא ומתקיים ומבריא את אחרים: ברית מלח. כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם: (כ) וחלק לא יהיה לך בתוכם. (ספרי) אף בביזה: (כג) והם. הלוים ישאו עונם של ישראל שעליהם להזהיר זרים מגשת אליהם: (כד) אשר ירימו לה' תרומה. (ספרי) הכתוב קראו תרומה עד שיפריש ממנו

אבן עזרא

לבדו: (יז) לא תפדה כי קדש הם. לא תקח פדיונם ורבים פירשו שפדה לישראל והפך זה כל הבכור שאמר תאכלנו והסימן לכהן מי שהוא חייב לאכלו: (יט) ברית מלח. כרית כרותה מגזרת ארץ פרי למלחה ומקום המלח כמו נכרת שלא יעלה בו צמח כלל וכן גפרית ומלח: (כא) חלף. כמו תמורה: (כב) ולא יקרבו עוד. בעבור עדת קרח: (כג) ועבד הלוי הוא. בעצמו ויש אומרים כי הוא פעול ואיננו נכון כי את עבודת אהל מועד הוא הפעול: והם ישאו עונם. אם לא ישמרו והנה המעשר נחלתם על

ק

תורה

כְּשֵׂב אוֹ־בְכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה
קֹדֶשׁ הֵם אֶת־דָּמָם תִּזְרֹק עַל־
הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה
לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: יח וּבְשָׂרָם
יִהְיֶה־לָּךְ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק
הַיָּמִין לְךָ יִהְיֶה: יט כֹּל ׀ תְּרוּמֹת
הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לַיהוָה נָתַתִּי לְךָ וּלְבָנֶיךָ
וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם בְּרִית
מֶלַח עוֹלָם הִוא לִפְנֵי יְהוָה לְךָ
וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ: כ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־אַהֲרֹן בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל
וְחֵלֶק לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם אֲנִי
חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: ס שביעי כא וְלִבְנֵי לֵוִי
הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל
לְנַחֲלָה חֵלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־הֵם
עֹבְדִים אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד:
כב וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא
לָמוּת: כג וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת־
עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ
עֲוֹנָם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ
נַחֲלָה: כד כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה
תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם לְנַחֲלָה
עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה: פ

ב׳ | כ׳ בטעי׳ בספ׳ ואת הכבש | בסבר ט״ו | ג׳ ג׳ | ג׳ | ד׳ | ט״ו בתורה י״א בנבי׳ ג׳ ומטעין | ט׳ בטעי׳ בספ׳ | ג׳ | כ׳ בתורה | מטעים כו׳ את. ג׳ קמצין וכל המעשר דכוותא | כ״ד | ג׳ | י״ט זוגין דמיין | ט״ו | י״ט זוגין דמיין

אונקלוס

דְאִמְּרָא אוֹ בּוּכְרָא
דְעִזָּא לָא תִפְרוֹק קוּדְשָׁא
אִינוּן יָת דִּמְהוֹן תִּזְרוֹק עַל
מַדְבְּחָא וְיָת תַּרְבֵּיהוֹן
תַּסֵּיק קוּרְבַּן לְאִתְקַבָּלָא
בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: יח וּבִשְׂרְהוֹן
יְהֵי לָךְ כְּחַדְיָא דַאֲרָמוּתָא
וּכְשָׁקָא דְּיַמִּינָא לָךְ יְהֵי:
יט כֹּל אַפְרָשׁוּת קוּדְשַׁיָּא
דִּיפַרְשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם
יְיָ יְהָבִית לָךְ וְלִבְנָךְ וְלִבְנָתָךְ
עִמָּךְ לִקְיָם עָלַם קְיָם מְלַח
עָלְמָא הִיא קֳדָם יְיָ לָךְ
וְלִבְנָךְ עִמָּךְ: כ וַאֲמַר יְיָ
לְאַהֲרֹן בְּאַרְעֲהוֹן לָא תַחְסִין
וְחוּלַק לָא יְהֵי לָךְ בֵּינֵיהוֹן
מַתְּנָן דִּיהָבִית לָךְ אִינוּן
חוּלָקָךְ וְאַחְסַנְתָּךְ בְּגוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: כא וְלִבְנֵי לֵוִי הָא
יְהָבִית כָּל מַעַשְׂרָא בְּיִשְׂרָאֵל
לְאַחְסָנָא חֲלַף פּוּלְחָנְהוֹן
דְּאִינוּן פָּלְחִין יָת פּוּלְחַן
מַשְׁכַּן זִמְנָא: כב וְלָא יִקְרְבוּן
עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַשְׁכַּן
זִמְנָא לְקַבָּלָא חוֹבָא לִמְמָת:
כג וְיִפְלְחוּן לֵיוָאֵי אִינוּן יָת
פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאִינוּן
יְקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן קְיָם עָלַם
לְדָרֵיכוֹן וּבְגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לָא יַחְסְנוּן אַחְסָנָא: כד אֲרֵי
יָת מַעַשְׂרָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
דִּיפַרְשׁוּן קֳדָם יְיָ אַפְרָשׁוּתָא
יְהָבִית לְלֵיוָאֵי לְאַחְסָנָא עַל
כֵּן אֲמָרִית לְהוֹן בְּגוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לָא יַחְסְנוּן אַחְסָנָא:

בעל הטורים

תרומת ג׳. כל תרומת הקדשים. הרי בגלבוע אל טל ואל מטר ושדי תרומות. ואיש תרומות יהרסנה. וזהו שדרשו רז״ל אם דומה הדיין למלך שאינו צריך כלום יעמיד ארץ. והיינו ושדי תרומות שנאמר גבי שאול ואם דומה לכהן שמחזיר על הגרנות והיינו כל תרומת הקדשים יהרסנה:

תולדות אהרן

לא תפדה: בכא קמא יג
זבחים נז בכורות לא לב תמורה ח: את דמם תזרק. פסחים סד
זבחים נו נז קב תמורה ח: ובשרם יהיה לך. זבחים נז נו קב בכורות כז לב לג תמורה כא (מעשר שני נב):
לך יהיה. זבחים נז בכורות כח:
ברית מלח. מנחות יט כא: כי את מעשר. יבמות פו בכורות נט תמורה ג:

מסורה

כשב ד׳ בתורה וסי׳ בסדר ויקרא: לריח י״ו וסימן נמסר בסדר ויקרא תרומת ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חסר וסי׳ כל תרומת הקדשים. הרי בגלבע אל. מלך במשפט יעמיד קרמא הסר וחד לאוצרות לתרומת: אתך ט״ו בתורה וסימן נמסר בסדר שמיני: ויאמר ה׳ אל אהרן ג׳ בטעמא וסי׳ דעלם לך לקראת משה המדברה. ודעלם אתת ובניך ובית אביך אתך. ודעלם בארצם לא תנחל ונמסר גם בסדר שמות: מעשר ג׳ רפין וסי׳ ויתן לו מעשר מכל. מעשר מן המעשר. ולבני לוי הנה נתתי וכל המעשר דכוו׳: לנחלה ט״ו וסימן ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה. אשר ירימו בני ישראל. ונקח את ארצם ונתנה לנחלה. וישבע משה ביום ההוא. על כן היתה חברון לכלב. ויברכהו יהושע ויתן את חברון לכלב. ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל. ויקח יהושע את כל הארץ. כי תורם את הדרך טובה רמלכים. וחברו דר״ה כי תורם אל הדרך הטוב. כי אתה הבדלתם לך. והולכתי עליכם אדם: והיתה להם לנחלה. אשרי הגוי אשר ה׳ אלהיו. ונתן

ספורנו

שיש לבעלים חלק בהם: (יט) כל תרומות הקדשים. כגון המורם מלחמי תודה ושתי הלחם והחלה:

ונחשב

רמבן

על ארון העדות בקדש הקדשים ואין שם אכילה ושתיה שאין נכנס שם אלא כהן גדול ביום הכפורים. וראיתי בספרי רבי יהודה בן בתירא אומר הרי גוים שהקיפו את העזרה מנין לקדשי קדשים שנאכלין אפילו בהיכל תלמוד לומר בקדש הקדשים תאכלנו והנה ר׳ יהודה בן בתירא נתעורר בזה בספרי והעמיד הכתוב במקום האונס והזכירו באומר שאמר נאכלין בהיכל והראוי שיאמר שנאכלין אפילו לפני ולפנים אם הקיפו את ההיכל ועל דרך הפשט נפרש בקדש הקדשים תאכלנו שתאכלנו בקדושת קדש הקדשים כי אמר תחלה קדש קדשים לך הוא ולבניך שלא תנהגו בהם מנהג קדשים קלים אבל יהיו בידכם קדש קדשים וחזר ופירש בקדש הקדשים תאכלנו שתהיה אכילתך בהם בקדושה חמורה ולפי שכבר פי׳ במנחה ובחטאת את החומר שיש באכילתן יותר מקדשים קלים במקומן וכזמנן לא הוצרך להאריך כאן אלא לומר שיהו כלן קדש קדשים באכילתן שתהיה אכילתן בהם בקדושה חמורה לא כקדשים קלים ושמושי הבי״ת רבים כי בי״ת הכלי כאשר תחזיק המקום והזמן כן תחזיק הענין וכן בעצבון תאכלנו:

(כ) בארצם לא תנחל. שתהיה נוחל חלקך באחד מכל שבטי ישראל וחלק קטן לא יהיה לך בארצם כלל כי הערים אשר נתנו להם ערי מקלט היו ולצורך ישראל הן והאזהרה הזו בכהנים ואחרי כן הזכיר בלוים ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה כמוזכר בכהנים. ורבותינו דרשו בארצם לא תנחל בשעת חלוק הארץ וחלק לא יהיה לך בתוכם בבזה אני חלקך על שולחני אתה אוכל:

אבן עזרא

כן אחרי: (כה) וידבר ה' אל משה. ולא אל אהרן בעבור חתם מעשר מן המעשר לאהרן: (כז) וכמלאה. פירשתיו: (כט) מכל חלבו. מהטוב שבו וכן ואכלו את חלב הארץ: את מקדשו. כי המעשר הוא הקדש: וטעם בהרימכם את חלבו. וכבר הזכיר הכתוב זה לדבק אחריו ואכלתם אותו וטעם שהוא אסור לכם לאכול ממנו עד שתרימו חלבו ממנו ואחר שיחשב לכם אז תאכלוהו בכל מקום טהור: (לב) ולא תשאו עליו חטא. טעמו כאשר תרימו חלבו לא תשאו חטא ובתתכם מקדשו ממנו יהיו קדשי בני ישראל שמורים ואם לא תעשו כן תשאו חטא שעברתם על המצוה והללתם קדשי בני ישראל בעבור שאכלתם אתם מקדשו:

רש"י

ממנו תרומת מעשר: (כז) ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן. תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאין וחייבין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשית דגן מן הגורן: וכמלאה מן היקב. כתרומת תירוש ויצהר הניטלת מן היקבים: מלאה. לשון בישול תבואה שנתמלאת: יקב. הוא הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא וכן (זכריה יד) יקבי המלך הוא ים אוקינוס חפירה שחפר מלכו של עולם: (כח) כן תרימו גם אתם. כמו שישראל מרימים מגרנם ומיקביהם תרימו גם אתם ממעשר שלכם כי הוא נחלתכם: (כט) מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה'. בתרומה גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי את הכהן בכרי וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן תרומה גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר: (ל) בהרימכם את חלבו ממנו. לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו: ונחשב. המותר ללוים חולין גמורין: כתבואת גרן. לישראל שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה יכול יהא כולו אסור ת"ל ונחשב ללוים כתבואת גרן מה של ישראל חולין אף של לוי חולין: (לא) בכל מקום. אפילו בבית הקברות: (לב) ולא תשאו עליו חטא וגו'. (יבמות פט) הא אם לא תרימו תשאו חטא: ולא תמותו. (בכורות כו) הא אם תחללו תמותו:

תורה

כה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כו וְאֶל־הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְהוָה מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר׃
כז וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן־הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן־הַיָּקֶב׃
כח כֵּן תָּרִימוּ גַם־אַתֶּם תְּרוּמַת יְהוָה מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃
כט מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ׃ מפטיר
ל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב׃
לא וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי־שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃
לב וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ׃

פ פ פ צ"ה. דניאל סימן.

מסורה: ל' וחסר. ס' — ב' ללוים — ל' — ל' — כל ליטנא חסר במ"א — ב' — ד' ב' חסר וב' מ"ל — ל' וחד וכל תרומ' כל מכל — ב' ומ"ל — ב' לכם — ל' ל' — ד' — ל' — ו' פסוקים ולא ולא ולא — ב' — ל' — ד' מ"ל

תרגום אונקלוס

כה וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
כו וְעִם לֵיוָאֵי תְּמַלֵּיל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תִסְּבוּן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַעַשְׂרָא דִּיהָבִית לְכוֹן מִנְּהוֹן בְּאַחְסָנַתְכוֹן וְתַפְרְשׁוּן מִנֵּיהּ אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ מַעַשְׂרָא מִן מַעַשְׂרָא׃
כז וְתִתְחַשַּׁב לְכוֹן אַפְרָשׁוּתְכוֹן כְּעִבּוּרָא מִן אִדְּרָא וְכִמְלֵאָתָא מִן מַעֲצַרְתָּא׃
כח כֵּן תַּפְרְשׁוּן אַף אַתּוּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ מִכֹּל מַעַשְׂרָתֵיכוֹן דְּתִסְּבוּן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתְּנוּן מִנֵּיהּ יָת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא׃
כט מִכֹּל מַתְּנָתְכוֹן תַּפְרְשׁוּן יָת כָּל אַפְרָשׁוּתָא דַּייָ מִכָּל שׁוּפְרֵיהּ יָת מַקְדְּשֵׁיהּ מִנֵּיהּ׃
ל וְתֵימַר לְהוֹן בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת שׁוּפְרֵיהּ מִנֵּיהּ וְיִתְחַשַּׁב לְלֵיוָאֵי כַּעֲלַלַת אִדְּרָא וְכַעֲלַלַת מַעֲצַרְתָּא׃
לא וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ בְּכָל אֲתַר אַתּוּן וֶאֱנַשׁ בָּתֵּיכוֹן אֲרֵי אַגְרָא הוּא לְכוֹן חֲלַף פּוּלְחַנְכוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃
לב וְלָא תְקַבְּלוּן עֲלוֹהִי חוֹבָא בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת שׁוּפְרֵיהּ מִנֵּיהּ וְיָת קוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תְחַלְּלוּן וְלָא תְמוּתוּן׃

פ פ פ

מסורה

ארצם לנחלה. מתנתיכם ד' ב' חסרים וב' מלאים וסימן נמסר בסדר א"ר: קדמאה תרומת ה' תניינא את תרומת ה' תליתאה את כל תרומת ה': מקדשו ל' ומשמש איב מן א"א כתובין וי"ו בסוף תיבותא וסימן במסרה רבתא: ו' פסוקים ולא ולא ולא וסימן ולא תשאו עליו חטא דסוף סדר קרח. והיה כעץ שתול על מים. ולא תכורו כי אחרי התהו. ולא אמרו איה ה'. ולא יהיו כאבותם דור. ואיש שכב ולא יקום: תמותו ז' מלאים וסי' נמסר בסדר מקץ:

תולדות אהרן

ואל הלוים. ראש השנה יב יבמות פו בכורות יא: (כי תקחו. דמאי כד תרומות מב שם מג מעשר שני ע הלה מ): והרמותם ממנו. ברכות מז שבת קכו עירובין לא פסחים לה ביצה יג מנחות עז: ונחשב לכם. גיטין ל מנחות נד: תרומתכם. פסחים כב ביצה יג בכורות נח (תרומות מ מא מב): גם אתם. גיטין כב קדושין מא נג מציעא כח עא (תרומות מ): ונתתם ממנו. סנהדרין ל: מכל מתנותיכם ברכות מז שבת קכז עירובין לא פסחים לה ביצה יג תמורה ד ה: מכל חלבו. תמורה ה (הלה נו תרומות מב ערלה סא): ואכלתם אותו. יבמות פו: ולא תשאו. יבמות פט קדושין פו [illegible] נו בתרא פד קמא תמורה ה מעילה יא (תרומות פ מא): ולא [illegible] קדשי בכורות כו:

בעל הטורים

והרמותם ממנו. קרי ביה ממינו שאין תורמין ממין על שאינו מינו ולא מחדש על הישן:

ספורנו

(כז) ונחשב לכם תרומתכם. להביא ברכה אל בתיכם אע"פ שנמדד ואמרו (ברכות פ' הרואה) מדד ואחר כך בירך הרי זו תפלת שוא מכל מקום תרומת מעשר שתן ברכה טוב בשאר המעשר שהוא חולין ביד הלוי:

כלי יקר

פרשת קרח

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי. בקיחה זו באו הרבה פירושים יען כי לא פורש אם קיחה זו בידים או בדברים כמו קח את הלוים. וי"א שכל הסיפור נמשך עד בני ראובן שלקח לו למחלוקתו את בני ראובן כי ראה ללקט אליו כל מרי נפש וידע כי נפשם מרה על הבכורה שנלקחה מראובן ואע"פ שיעקב נטלה ולא משה מ"מ על ידי שתחזור כל שררה לבעליה יחשבו שגם להם תחזור הבכורה ויסכימו עם קרח. וי"א שלקח לו לטענה את בן יצהר כי זאת היתה עיקר טענתו לומר אחי אבא ארבעה היו כו' מאחר שאני בן יצהר מי ראוי ליטול הנשיאות כפירוש רש"י. וי"א וי"ו של ודתן נוספת כוי"ו של ואיה וענה וביאורו שלקח את דתן ואבירם לצרפם אליו. ונכון לומר שתרווייהו איתנהו שלקח לו לטענה מה שהוא בן יצהר ולקח לו גם את דתן ואבירם ואון ולפי זה לא תהיה הוי"ו נוספת. ובמדרש אמרו ויקח קרח מה לקח טלית שכולו תכלת כו' ומסיק שאל עוד בית מלא ספרים אם חייב במזוזה כו' בשלמא ציצית דרש סמוכין מדסמך ויקח קרח לפרשת ציצית אבל מזוזה מאן דכר שמה. ונ"ל דמפיק לה מדכתיב ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם למה ליה למכתב פתח אהליהם אלא שיצאו נצבים לחרף ולגדף על המזוזה שבפתח אהליהם והנה קרח חלק על פרשת ציצית ודתן ואבירם הוסיפו עוד לחלוק על מצות המזוזה שבפתח האהל כי אמרו שמשה בדה מלבו ב' מצות אלו והיה זה מעין מחלוקתם כמ"ש רבינו בחיי כי אמרו כשם בטלית שכולו תכלת הסברא נותנת שהוא פטור מציצית וכן בית מלא ספרים פטור ממזוזה כך בזמן שכל העדה קדושים אינן צריכין למנהיג. ועוד רמוז בזה לומר שעיקר טעם שני מצות אלו להיות לאדם כמזכירים את מצות ה' כמ"ש וראיתם אותו וזכרתם וגו' וכן המזוזה כדי שיזכור את ה' בבואו ובצאתו ובזמן שכל העדה קדושים אין צריכין לדבר המזכיר כי בלאו הכי ה' לנגדם תמיד הוא ית' וכל מצותיו ואין צורך בהם כי אם לאנשים שכחי אלהים. ומטעם זה נענשו המה ונפסם. ויש להתבונן אם קרח ועדתו חטאו סף למה באים לעונש זה אלא לפי שחלקו על ציצית ומזוזה ומסיק בפ' במה מדליקין ר' יהודה אי'

מטל

אמיר ה"א כנים אתים כשון ציצית וה"א כמון מזוזה כו' וטעם לשניהם אחד הוא לפי שעניהם באו לזכרון כי המזוזה להיות ה' לנגד עיניו תמיד בבואו ובצאתו והציצית לזכרון המצות וכתיב ותפלה תורת אלהיך אשכח בניך גם אני כי על ידי שתשכח הולדות המעשים הטובים אשכח גם שחם תולדותיך ועוד שהבגדים עשוי ממנו כציצית שהם ענף מן הבגד :

ויקח קרח בן יצהר וגו'. ולא הקשיב בן יעקב קרח היה מחניף לבני ראובן ואמר דרך חנופה אין אני מהיחם אחר אבינו יעקב ואל יהי חלקי עמו כמה שלקח הבכורה מן ראובן על כן גם הפסוק אינו מיחס אחריו. ורבותינו ז"ל אמרו במסכת סנהדרין ויקח קרח שעשה קרחה בעולם בן יצהר שהרתיח את כל העולם כצהרים בן לוי שנעשה לויה לגיהנם ולהשיב מי בן יעקב שעיקב עצמו לגיהנם יעקב בקש רחמים על עצמו שלא יחשב עמהם שנאמר בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי לפי פשוטו ודאי לא לכבוד יהיה לו אם יחשב עמהם כי על ידי זה ידרש שמו לגנאי וע"כ בקש שלא יחד כבודו שמה. ד"א כדי שלא יאמרו שמדה זו ירושה בידו מן יעקב שערער על הבכורה דהיינו הכהונה כי לפנים היתה העבודה בבכורות ויאמרו שממנו למד קרח לערער על הכהונה וכן במעשה זמרי יאמרו שירושה בידם מן יעקב שלקח שתי אחיות על כן ייחס את קרח הקנאי עד לוי שהיה גם כן מקנא ביוסף. ומכל מקום המאמר מהופך ביאור מהו הקרחה שעשה ואיך הרתיח העולם כצהרים. כפי הרמז מן הפסוק זולת המאמר של הגמ' היה מקום לפרש השמות בדרך אחר והוא שהמקרא ודאי אינו יוצא מידי פשוטו שהשמות כפשוטם אך מאחר שפרש כל היחס הלזה נראה כי שמו ושם אבותיו היה הוראה על העתיד שיעמידו בן פורץ גדרו של עולם והוא קרח כי השמות מרמזים על טענותיו ועל מחלוקתו. כי קרח לשון קרחה שער ובדרך שמסיק בפ' חלק ועוד גזז לכו למזייכו ומטלל בכו כו' שמלחק בכם על שעשה אתכם קרח מן השערות ומצא שלקח לו זה לטענה נגד משה מה שעשה הלוים קרחים. בן יצהר הוא לשון שמן שהלך על הכהונה על אשר יצק על ראש אהרן שמן המשחה אשר מהכיתו מאתים וחמשים כדאיתא בפרשת כי תשא ועל כן לקח למחלוקתו חמשים ומאתים איש אף על פי שי"א שלקח מספר זה כדי שיעלה כ"ג נגד שבט המספר סנהדרי קטנה כשתצרף אליהם עוד ג' דתן ואבירם ואון חוץ משבט לוי לא היה איש ביניהם. מכל מקום לפי דרכנו נוכל לומר שלכך לקח מספר זה לומר אלו כני היצהר אשר ראויין להיות נמשח בשמן המשחה אשר מחציתו חמשים ומאתים כמו שנמשח בו אהרן. בן קהת הוא מלשון ולו יקהת עמים והוא לשון אסיפה והקהל כי הוא הספס ורוחו קבלם להקהילם על משה ואהרן כמ"ש ויקהלו על משה ואהרן. בן לוי פירש רש"י פרשת ויצא שנקרא לוי על שם שליוהו במתנות וגם המתנות לקח לו קרח לטענה נגד אהרן כדמסיק בילקוט פרשה זו באלמנה אחת שהיה לה כבש בא לגזוז בא אהרן ונטל ראשית הגז כו'. על כל אלה נופל לשון לקיחה כי כולם לקח לו לטענה להחזיק מחלוקתו. אמנם לפי מה שמסיק במדרש קרח שעשה קרחה בעולם כו' נראה שדעת בעל המדרש זה לומר שקרח חלק על מציאות השי"ת כמ"ש הנועדים על ה' בהנותם על ה' והיכן מצינו שקרח נועד על ה' אף על פי שארז"ל שהחולק על רבו כחולק על השכינה מכל מקום היא גופא קשיא למה יהיה כחולק על השכינה אלא לפי שקרח טען שהעולם קדמון כקדמות השם יתברך והוא מחיוב המציאות והולך לכפירה זו כדי לחזק מחלוקתו כי הוא טען ואמר כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' ודעתו לומר שאין יתרון ושררה לשום נוצר על חבירו כדרך שאין קדימה ח"ו לו יתב' על ברואיו וז"ש ובתוכם ה' והיה ראוי להיות ה' בראשם ולא בתוכם באמצע אלא הורה והודה כביכול שאין לו קדימה ק"ו בן בנו של ק"ו מדוע תתנשאו אתם וז"ש בקר ויודע ה' את אשר לו יכולים אתם להפוך בוקר לערב כו' והא כתיב ויהי ערב ויהי בוקר אלא גבולות חלק הקב"ה ליום ולילה וכשם שהבדיל ישראל מן האומות כך הבדיל את אהרן. וכל משכיל ישתומם על המראה מה ענין מראה הערב והבקר לכאן אלא לפי שקרח חלק אעיקרא דדינא לומר שהעולם קדמון ומראה הערב ובקר הכל במקרה ואם כן למה תנא כזאת מלפניו יתברך להבדיל בין איש ובין רעהו ומשה השיב לו מטוקך ראיה כי המקרה לא יתמיד זמן רב והרי עינינו הרואות שאין אתה יכול לבטל הבדלת בקר וערב אם כן אין זה מקרה אלא כך נברא ברצונו וכשם שהוא יתב' קדמון לכל נוצר כך הלק מכבודו לאשר חפץ בו והלק גבולות ליום נתן גבולו ביום ואת ישראל נתן עליון על כל העמים כך נתן ברצונו יתברך גדולה זו לאהרן. וז"ש ואם בריאה יברא ה' וגו' פירש רש"י אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לא יברא ה' וקשה לי למה לא נאמר בו כי טוב כי לא מצינו לשון מוטב מפורש בפסוק. אלא ודאי כך פירושו קרח חלק על הבריאה של ששת ימי בראשית וטען לא היו דברים מעולם ואני אומר שיש בריאה על כן אני אומר אם בריאה ר"ל אם היתה בריאה חדשה בששת ימי בראשית אז יברא ה' חדשה בארץ ופצתה את פיה וגו' וידעו כי נאצו האנשים האלה את ה' במה שאמרו שלא היתה בריאה מעולם ועכשיו יאמינו למפרע שהיתה בריאה כשם שברא ה' חדשה בארץ עכשיו. וזה דעת רבא במסכת נדרים פ' אין בין המודר שדרש פסוק שמש ירח עמד זבולה מאי בעו בזבול אלא שבמחלוקתו של קרח עלו לזבול כו' אמר הקדוש ב"ה לכבודי לא מחיתם כו' והיינו טעמא לפי שקרח ערער על גבולות בקר וערב דהיינו שמש וירח וטען עליהם שלא ה' חלק לכל אחד גבולו ותחומו לזה ביום ולזה בלילה ע"כ עלו מרקיע לזבול כי אין נכון להם להאיר למי שאינו מאמין שלא ה' פעל כל זאת אך שלא יפה אמרו שיעשה דין לבן עמרם עד שאמר להם הקב"ה לכבודי לא מחיתם כו' והלא הדבר בוקע ועולה עד כסא הכבוד ונוגע בכבודי יותר מבכבוד משה. ומה שעלו דוקא לזבול אחשוב בזה לפי שקרח ערער על הכהונה ואמרו במדרש בעולת התמיד של בקר וערב שבזכותם יתקיימו שמש וירח אורות של יום ולילה ואם תבטל הכהונה ותהיה ביד מי שאינו ראוי לה אם כן באיזו זכות יתקיימו כמאורות על כן עלו לזבול כי בו בית המקדש ומיכאל כ"ג כדאיתא במסכת חגיגה

ס' ב'. ומכאן ראיה שקרח הלך על גבולות שמש וירח ועל הבריאה על כן אמרו שעשה קרחה בעולם כי בהסתלק אלהותו יתברך כביכול הרי כל העולם נעשה קרחה. ובמה שעלו שמש וירח לזבול כבר יצאה החמה מנרתיקה ועל ידי זה הרתיח את העולם כלו כצהרים והנוגע בענין האלהות גורם קיהוי שינים למאמינים בו יתברך כמ"ש במצרים שהיו שיניהם קהות כשראו קטורת העלה לכך אמרו בן קהת שהקהה שיני מולידיו. ודי בזה מה שאמרו בדרך דרש קצת ומעתה נבוא לביאור הויכוח בדרך פשוטי :

קריאי מועד אנשי שם. נראין הדברים שנתקבצו אל קרח אנשים מרי לבב אוהבי יותר הכבוד והשררה בחשבם כי לכלם יתן שררות כי זה הדבר אשר בקשה נפש כל אנשי שם אשר אמרו ביניהם נעשה לנו שם פן נהיה לבוז ויוכיח על זה ראש דבריהם רב לכם וגו' כי אמרו דין הוא שתהיה השררה חוזרת חלילה מן אחד להבירו כי רב לכם שימים רבים לישראל שנהגתם עליהם שררה וראוי שתתנו שבט ההנהגה ביד אחרים כי כל העדה כלם קדושים. וכלם מיותר אלא כך אמרו ידוע שאין עדה פחות מי' ובכל עדה ועדה שבישראל כלם קדושים כל עדה בפני עצמה יש בה קדושה כי אין דבר שבקדושה בפחות מי' אבל מ"מ כל עדה של י' יש קדושה ובתוכם ה' ואתם לא די שאתם מתנשאים על עדה של י' אלא אפילו על כל קהל ה' אתם מתנשאים ודבר זה אין לסבול ולכך פתח בעדה וסיים בקהל לומר שאפילו אם הייתם מתנשאים על עדה של י' היה לנו מקום ללון עליכם שהרי כל עדה יש בה קדושה ק"ו שיש ללון מדוע תתנשאו על קהל ה' על כלם כאחד. ומ"ש ובתוכם ה' כי בכ"מ שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו והרי הקב"ה מראה ענוה לישראל ומתהלך בתוכם ר"ל באמצע ולא בראש לומר הריני כרע כאחד לכם ואין אני מבקש לילך בראש כדיני ואיך אתם תתנשאו על קהל ה':

וישמע משה ויפול על פניו. במסכת סנהדרין אמרו מה שמועה שמע מלמד שחשדוהו באשת איש שנאמר ויקנאו למשה במחנה שכל אחד קינא אותו עם אשתו, ודבר זה רחוק מן השכל מאד ומדברי קבלה לא ילפינן כי מאן יימר שחשד זה היה בזמן זה דוקא כי אין לו רמז בפסוק. ע"כ אומר אני שבעל אגדה זו רצה לפרש פסוק כי כל העדה כלם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה' מה ענין הקדושה אל ההתנשאות ואת"ל שיש יחס ביניהם והקדושה ראוי שתמנע ההתנשאות א"כ הול"ל ומדוע תתנשאו על קהל קודש או עדה קדושה אלא ודאי כך אמר קרח למשה לפי שמצינו במסכת סוטה ארז"ל כל המתגאה לסוף נכשל בא"א ובמקום אחר אמרו כל המתגאה כאלו בא על כל העריות. וידוע שבכל מקום שתמצא קדושה שם תמצא גדר ערוה כי העריות מחללין הקדושה וכך אמר קרח מסברא דנפשיה הרי כל העדה כלם קדושים ונגדורין מעריות. ואם כן מדוע תתנשאו להשתרר ולהתגאות כי דבר זה יגרום לכם שתהיו נכשלים באשת איש ותחללו קדושת העם לכך אמר על קהל ה' ולא אמר על קהל קדוש כי אחר ההתנשאות אין כאן קדושה כי כל המתגאה לסוף נכשל באשת איש ודבר זה גורם חילול קדושת העם. ובזה הבין משה שקרח חשדו שיהיה נכשל באשת איש לכך נאמר וישמע משה ויפול על פניו. וטעמו של דבר נראה לפי שכל המתגאה רוצה שיהיה הוא גבוה מעל כל גבוהים אין עוד מלבדו רודה בכל העולם זולתו. ולפי שכל אשה משועבדת תחת יד בעלה כמ"ש והוא ימשל בך על כן אין המתגאה יכול לסבול אפילו ממשלה זו שתהיה ביד אחר ועל כן נקט דוקא אשת איש ולא שאר עריות ומדוקדק הלשון שאמר לסוף נכשל באשת איש כי כל מי שמתגאה הרי הוא הולך ובודק בכל מיני שררה שרוצה בזולתו לכבוש את הכל תחת ידו כדי שתהיה ידו בכל הממשלות ולא ישקוט האיש בכל השררות שכבר השיג עד שלסוף יתן עיניו גם בממשלת האיש על אשתו וירצה לכבשה תחת ידיו וזה לשון לסוף כי באמת ממשלה זו שסופו לבקש הוא סוף כל דבר וקץ לכלם וזהו פירוש יקר מאד הן בפרשה זו הן בלשון הגמרא :

בקר ויודע ה' את אשר לו. אין פירושו הגבלת זמן לאמר מחר יהיה האות הזה דא"כ הל"ל בקר יודע ה' מהו ויודע בוי"ו ואשר אליו מבעי ליה מהו לו אלא כך פירושו הבקר יאמת ויברר הדין עם מי וזה לפי שקרח חלק על הכהונה ועל המתנות כהונה כדאיתא במדרש במעשה אשר סיפר קרח לכל העדה אלמנה היה לה כבשה ולקח אהרן ראשית הגז והבכור וזרוע והלחיים כו' ורצה לומר שהרי אחר נחה שקטה הארץ מן המחלוקת נתן ה' לאהרן המתנות ברית מלח עולם ש"מ שקרח היה מערער עליהם ואמר משה בזאת תדעון כי נתן ה' לאהרן המתנות חלף עבודתו כי כל דבר הניתן בבקר הוא הדבר הניתן בשמחה ובפנים מאירות וזה הוראה שהנתינה דבר הגון כמו שפירש רש"י פ' בשלח על המן שניתן בבקר ולכך נאמר לקמן במתנות כהונה ואני הנה נתתי לך פירש"י בשמחה כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו והיינו בפנים מאירות וכל דבר הניתן בשמחה ובפנים מאירות ניתן בבקר בהיטיבו את אשר שאל כהוגן ואם כן הבקר יברר שהאמת עם אהרן ויודע ה' את אשר לו כי לו יתברך הכסף והזהב ומשלו יתן לו ה' למשרתיו עושי רצונו ולא כמו שאמר קרח שלקחם בלא הורמנא דמלכא יתברך. ומדקאמר משה לא חמור אחד מהם נשאתי ש"מ שכשם שחשדוהו שנתן לאהרן הכהונה כדי שיזכה במתנות כהונה כך חשדו את משה לומר אף לו המלוכה כדי לזכות בזה משפט המלוכה את חמוריכם יקח וגו' ע"כ אמר כמתנצל לא זו שלא לקחתי בזרוע חמור של אחד מהם אלא אפילו במתנה לא לקחתי מהם לכך אמר נשאתי לשון וישא משאת מאת פניו ולפי שמדרך המלכים להרע למי שאין נותן לו מתנות לכך אמר ולא הרעותי את אחד מהם. ולפי מה שפרשנו למעלה שקרח חלק על הבריאה אמר כאן בקר כי מגד שאין אתה יכול להפך הבקר לערב בזה ויודע ה' את אשר לו כי לו יתברך תבל ומלואה והוא הממליך מלכים ובידו יתברך להקריב אליו את אשר יבחר בו :

המעט מכם וגו'. לכם לא נאמר אלא מכם לפי שמדבר על המרד והמעל היוצא מכם וכי דבר מועט וקטן הוא מרד כזה שמי שנוהגין לו היזה מיני

יערער

יערער על שלא נתנו לו עוד מינוי גדול מזה. וי"א שמדבר כלפי המיעוט שהלוים המעטים מכל השבטים כי הבדיל ה' אתכם וגו' והיינו לעבודת הארון המכלה בהם. ובקשתם גם כהונה ותשתבשו ביותר כי כל הקרב הקרב ביותר אל ארון ברית ה' מסוכן ביותר. ואהרן מה הוא כי לעולם היה עניו ביותר ואינו מחשיב את עצמו לכלום ע"כ הוא מתקיים אעפ"י שהוא קרוב אל ה' ביותר כמ"ש הוי קל וקיים אבל כל מי שאינו בערכו בגדר הענוה אינו מתקיים אם יבא לפני ה' בלב גס:

ויאמרו לא נעלה. לאיזה הר קרא להם לעלות ומה שאמרו העיני האנשים ההם תנקר וביאור הענין שמשה שלח אחריהם לדבר על לבם דברי שלום והמה חשבו את משה שלכך שלח אחריהם לפי שהם גדולים והעיקר במחלוקת זה ורצה משה ליתן להם איזו מנוי של שררה דרך שוחד כדי שיסתלקו מן המחלוקת ואז ממילא יסתלקו כולם. על כן השיבו למשה לא נעלה לא נקבל ממך דרך שוחד שום מעלה ושררה ועל זה אמרו העיני האנשים ההם תנקר כי השוחד יעור וכי אתה סובר לעור עינינו בשוחד זה. וכדי לתקן לשון האנשים ההם נראה שלא על עצמם אמרו כן אלא על כל האנשים אשר אתם כי אף אם אנחנו נשתוק בעבור שתתן לנו איזו שררה או נחלת שדה וכרם מכל מקום האנשים אשר אתנו כל שכן דפקחו טפי העיני האנשים ההם אשר אתנו תנקר שיהיו כל כך עורים שלא ירגישו בתחבולה זו לפיכך לא נעלה לא נקבל ממך שום שררה ועליה. ומה שהכניסו תוך סיפור זה המעט כי העליתנו וגו' חדא ועוד קאמרו מתחלה אמרו שכך דרכך שאתה מבטיח ואינו עושה כי כך הבטחת את בני ישראל להביאם אל ארץ זבת חלב ודבש והעליתנו ממצרים ארץ טובה וכל זה עשית כי תשתרר עלינו כדי להראות שררותך עלינו לא זו אתה אלא גם השתרר אחרים עלינו כאהרן וזולתו אף אל ארץ זבת חלב ודבש לא הביאותנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם וגו' אמרו ממה נפשך למה זה אתה שולח אחרינו. אם להבטיח לנו איזו נחלה שדה וכרם כשנבוא לארץ הרי זה דבר שלא בא לעולם כי עדיין לא הביאותנו שמה ותתן לנו עכשיו נחלת שדה וכרם ואף אם תמצא לומר שחברינו לא ירגישו בתחבולה א כי נתינה זו לעתים רחוקים מכל מקום יש כמה דברים בגו אן מגד שהרי לא נעלה לארץ כי כבר נגזרה גזירה שנמות במדבר ואם תמצא לומר שנתינה זו תהיה לזרענו מ"מ מה כשרון לנו בזה וגם לזרענו הדבר בספק כי מדרכך להיות מבטיח ואינו עושה ועוד שהדבר לא בא לעולם עדיין. ואם תרצה ליתן לנו איזו שררה תיכף ומיד יש השגא אחרת שחברינו ירגישו בתחבולה זו העיניהם תנקר שלא יראו עין בעין תחבולה זו וי"א ניקור עינים זה קאי על הצרעה שהבטיחם שהצרעה ישלח ה' לפניהם כדי שתנקר עיני הכנענים ואמרו אף אם באמת יהיו סומים מ"מ חזק הוא ממנו ולא נוכל לעלות אל העם ז"ש שלא נעלה:

הבדלו מתוך העדה הזאת וגו'. קרוב לשמוע שגם מתחלה לא עלתה על דעתו יתברך להעניש הבלתי חוטאים אלא שעל עדת קרח אמר כן ומשה הבין שעל כל עדת ישראל אמר כן לפי שכבר נאמר ויקהל עליהם קרח את כל העדה והיה סבור משה שכל ישראל הסכימו עמו ועל כן אמר על כל העדה ואכלה אותם כרגע ולא חשש שן יאמרו מבלתי יכולת ה' וגו' כי בלאו הכי הם מטולטלים ארבעים שנה במדבר ואף אם יכלה כלם מ"מ תוך ארבעים שנה יכול לעשות את משה ואהרן לגוי גדול כמו שנעשו מתי מספר במצרים פתאום לגוי גדול ועצום לכך אמר משה בתפלתו אל אלהי הרוחות לכל בשר לפי שמשה לא ראה בישראל שום רישותא כי אף על פי שנאמר ויקהל עליהם קרח את כל העדה מכל מקום אין ראיה מכאן שבאמת נקהלו ישראל על משה אלא קרח עשה את שלו והקהילם עליהם כדרך כל מסית ומדיח ומאן יימר שישראל נתפתו לדבריו אך מאחר שהבין שרוצה הקב"ה לכלות כל ישראל כרגע זהו לפי שהוא אל אלהי הרוחות ויודע מה שברוחו של כל אחד ואחד וידע שבלבם מסכימים עם קרח. ומכל מקום אמר משה האיש אחד יחטא על קרח המדיחם אמר כן כי הוא עיקר החוטא בהסתה זו ומן הראוי שלא יקצוף על כל העדה כי מצינו שנאמר ותדבר מרים ואהרן במשה ולא נענש אהרן לפי שמרים היתה המתחלה לדבור ואהרן טפל לה כך העדה יש ללמד עליהם קצת זכות כי לא באו מעצמם לידי חטא זה כ"א מחמת המסית והמדיח בחלקת לשונו ואם על כל פנים ראוין לעונש מה מ"מ אין הדין נותן שיהיו שוים בעונש אל המסית לכלות כלם כרגע במיתה אחת שהרי גם לנחש המסית הוסיף בקללה מלאדם וחוה כי הכל מתרפאין חוץ מן הנחש שאין לה רפואה: וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח. מעולם לא עלה על לב להעניש כל העדה כי יודע אני שלא נתפתו לקרח ומה שאמרתי הבדלו מתוך העדה על כל ישראל אמרתי כן שיבדלו מתוך עדת קרח וראיה לזה ממה שנאמר מתחלה וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר מהו לאמר למי יאמרו כן אלא שרצה ה' שיאמרו לכל ישראל הבדלו ומשה לא הבין דברי השם יתברך כי מלת לאמר הוא מאמר התורה על שם סופו אבל למטה נאמר הרומו מתוך העדה וגו' כי שם נאמר ויהי בהקהל העדה על משה וגו' כי שם נקהלו באמת עליהם על כן אמר למשה ואהרן הרומו לשון רוממות השייך למשה ואהרן כפי מדרגתם וכאן אמר הבדלו כי נכל ישראל אמר כן כי אין לשון רוממות שייך בכל העדה כאמור ומשה לא הבין זה מחילוק הלשון כי לא שמע עדיין מאמר הרומו וראיה לדברינו שהרומו אינו לשון הבדלה שהרי נאמר אחר כך והולך מהרה אל העדה ש"מ שלא היה ביניהם ומ"ש הרומו אלא שהוא לשון רוממות כי כלם ירדו שאולה ולכם תשאר הגדולה והרוממות כי תהיו לעם עגום כדי לקיים השבועה וקרוב לפירוש זה כתב הרמב"ן בשם ר"א ומשם תראה מה שהוספתי משלי על דבריו כי בהם יתורצו הרבה ספיקות:

אם כמות כל האדם ימותון אלה וגו'. במסכת נדרים אז"ל מנין לביקור חולים מן התורה שנאמר אם כמות כל האדם וגו' שהם חולים ומוטלים על ערשיהם ובני אדם מבקרין אותם לא ה' שלחני. ופירש רש"י שסמך על סוף המקרא שאמר פקודת כל האדם יפקד עליהם שקידה זו הייגו ביקור. והנה מקום אני לפרש פקודה זו בדרך אחר כי יש ב' תועלת בביקור זה הא' הוא שמבקרין אותו לצרכו של החולי ביקור שני הוא לצורך ההולכים שמה כי כמו שטוב ללכת אל בית אבל כדי שהחי יתן אל לבו כך טוב ללכת אל החולי כי על ידי זה יבקר ויפשפש במעשיו כי ילכו שמה אבירי לב הרחוקים מצדקה אשר אין פחד אלהים לנגד עיניהם ולבם הערל עת מהבין לאחריתם כי תהו הוא וסופו למקום רמה וזה פקודת כל האדם כי הסוף הוא פקודת כל אדם יפקד עליהם יפקד לשון זכירה ור"ל אם יפקד ויזכר עליהם פקודת כל אדם הייגו המיתה וזה ודאי על ידי שיבקרו אותם ויתגלגל זכות זה לרבים על ידיהם ואין מקבלים עונש כמדתם אז כדבריהם כן הוא שלא ה' שלחני. אבל אם בריאה יברא ה' וגו' שלא ימותו כדרך כל העולם ואז לא יזכר על ידם פקודת כל האדם כי מחידוש לא ילפינן כי לא יעלה על לב אדם למות במיתה משונה כזו בזאת תדעון כי נאצו האנשים את ה' ואין ראוין שיתגלגל על ידם שום זכות לזולתם. וטעם למיתה כזו לפי מה שכתבתי למעלה שכפרו בחידוש העולם ובבריאתו אמר משה אם בריאה אם באמת היתה בריאה חדשה בששת ימי המעשה אז יאמת ה' דברי ויברא גם עתה חדשה בארץ ועל ידה יכירו וידעו כי ה' עשה חדשות. מה שנבראה בריאה זו דוקא לפי שארז"ל אלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו והמה לא רצו בשום מנהיג כי אמרו כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' ולפי סברתם הנבערת יבלע איש את רעהו חיים ע"כ יענשו כמדתם שירדו שאול חיים כי אפילו המתעצל בהספדו של אדם כשר אמרו רבותינו ז"ל שראוי לקוברו בחייו לפי שנראה שאינו מרגיש בהעדר השלם שהיה מטיל מוראו על הבריות כל שכן עדת קרח שכפרו מלא אמרו שאין רוצין בשום מתנשא לכל ראש על כן אמר משה שאם ימותו על מטתם ולא ירדו שאול חיים אז לא ה' שלחני לעשות את כל המינויים של השררות והנהגת העם אמנם אם ירדו שאול חיים בזאת ידעון כי נמדד להם כמדתם כי ה' שלחני לעשות את כל המינויים כדי שכל העם הזה איש על מקומו יבא בשלום לכך נאמר ויאבדו מתוך הקהל מתוך שרצה ה' שיהיו כל ישראל בקהלה אחת ובאגודה אחת וכל קהלה ואסיפה צריכה למנהיג כדי שלא יבלע איש את רעהו והמה לא רצו בזה על כן נאבדו כי הוא יצא לחלק ובין אחים יפריד על ידי מחלוקתו:

נסו לקולם. מקולם מבעי ליה ועוד להיכן נסו והנה מפניו יתברך יברחו. ושמא רבותינו ז"ל אמרו שקרח ועדתו אומרים תמיד משה אמת ותורתו אמת והם בדאים ואותו קול התחיל לבעבע מיד אחר הבליעה ולאותו קול שיוצא ממקום הבליעה נסו כל ישראל לשמוע מה ידברו כי סברו מסתמא הם מתודים על חטאם ורצו לידע מה היה עיקר חטאם כדי שידעו להשמר ממנו שלא יעבור גם עליהם כוס זה וז"ש כי אמרו פן תבלענו הארץ. ומדקאמרו משה אמת ותורתו אמת ש"מ שכפרו גם בתורתו ואולי תלוי זה במה ששמעו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה אם כן רוצה ה' שכל ישראל ישמעו הכל מפי הגבורה ומה שמשה מגיד להם עוד לאו כל כמיניה ליתן מקום לדבריו אשר לא שמעו גם המה ולדעתי שזה כוונת רש"י שפי' כי כל העדה כלם קדושים לא אתם לבדכם שמעתם אנכי ולא יהיה לך רצה בזה מאחר שגם כל העדה שמעו ב' מצות אלו לו חפץ ה' במצות יותר מאלו כעת למה לא השמיענו בזאת אלא ודאי שמלבם אתם בודים הכל ולפי שחלקו על התורה אמרו בהתודותם משה אמת ותורתו אמת:

ולא יהיה כקרח וכעדתו וגו'. פירש"י שלא ילקה בצרעת כמו שלקה משה בצרעת בידו ומלא לו שב אל החולק על הכהונה. וכאן הבן שואל מה ענין צרעת של משה על החולק על הכהונה ויותר היה נכון אם היה מביא לראיה צרעת של מרים שהיה מעין מחלוקתו של קרח כי מחלוקתו על הכהונה נמשך ממה שחלק על נבואתו של משה לא שלחך ה' ומזה המין היה צרעת של מרים שאמרה הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וכן אמר קרח כי כל העדה כלם קדושים לא אתם לבדכם שמעתם בהר סיני אנכי ולא יהיה לך אבל צרעת ידו של משה מה שייכות יש לו למחלוקת של קרח. ועתה שא נא עיניך וראה כי הנני מקרב הענינים והיו לאחדים בידך וילקח הדומה בדומה ומשם תקח ראיה ברורה וטובה שהחולק על נבואתו של משה לוקה בצרעת וזה לפי שאמרו רבותינו ז"ל החושד בכשרים לוקה בגופו מנלן ממשה כו' וכפי שורת הדין שראוי לעשות אל החושד כאשר זמם לעשות לאחיו. אם כן החושד נלקה באותה מכה שהיתה ראויה לבא על הנחשד אם היה הדבר אמת ומשה חשד את ישראל בבלתי מאמינים בנבואתו כמ"ש הן לא יאמינו לי כי יאמרו לא נראה אליך ה' והיינו ממש דברי קרח שאמר לא נראה אליך ה' ואתה בודה הכל מלבך מדהולכך משה לאמר כי ה' שלחני כי לא מלבי כך חשד משה את ישראל שיכחישו נבואתו ויאמרו לא נראה אליך ה' רק מלבך אתה בודה כדי לנהוג שררותך עלינו. ומדאנו רואים שנלקה משה בצרעת על שחשדם במה שאין בהם ש"מ שאלו היה הדבר אמת שהיו ישראל מכחישין נבואתו אז היו ישראל לוקין בצרעת זה ולפי שחשדם במה שאין בהם נלקה הוא באותה מכה שהיתה ראויה לבא עליהם דאם לא כן לא יהיה מדה כנגד מדה וצריך להיות כאשר זמם לעשות לאחיו ומכאן ראיה ברורה שהחולק על הכהונה לוקה בצרעת כי כל החולק על הכהונה חולק על נבואתו של משה ואומר לא נראה אליו ה' ליתן לו רשות שיתן הכהונה לאהרן דוקא וחושדו שמשה מלבו נתנו לאחיו. וזה פירוש יקר. וטעם לצרעת דוקא הייגו לפי שמצינו שהצרעת בא על גסות הרוח ועל לשון הרע שכן עוזיהו נצטרע על שגבה לבו עד להשחית ומדברי קבלה ילפינן שנאמר גבר יהיר ולא ינוה שלא ישאר בנוה שלו לפי שסופו לישב בדד מחוץ למחנה ואלו היו ישראל בלתי מאמינים בנבואת משה מסתמא היו חושדים אותו כי לבעבור השתרר עליהם הוא רוצה למושכם אחריו ואלו היו אומרים אליו לא נראה אליך ה' בלשון נוכח היו ודאי בכלל מספרי לשון הרע ומב' צדדים אלו היו נלקין בצרעת ועל כן חזר הדין על משה שחשדם שלא כדין וצרעת ביד דוקא כארז"ל חיים ומות ביד לשון וכי יש יד ללשון אלא מה היד ממית אף הלשון ממית שנאמר חץ שחוט לשונם שוחט כתיב כי הרי זה בא להיות שוחט לאחרים ומגלגל שחוט כי לשון סרס תלתא קטיל וכן קרח

היה בכלל כת לצים כדאיתא במדרש וסימן לדבר קרח ר"ת קשת רומח חרב על שם שנאמר בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה. ומה שלא נענש קרח בצרעת כמשה לפי שהיה קם ליה בדרבה מיניה שהרי כפר בעיקר ובתורת משה ורצה לבטל הכהונה אשר מזה הצד נתן הדין שיהיה מן הבלועים ועוד שכבר ראה מעשה ה' הגדול מה שלא ראו ישראל בשליחות ראשון של משה. וז"ש זכרון לבני ישראל וגו' למען אשר לא יקרב איש זר להקטיר קטורת כי הזר הקרב מסתמא הוא חולק על כהונת משה. ומכל מקום הזר הקרב לא יהיה כקרח ועדתו שזה בעונש כי קרח ועדתו היו בו חטאים גדולים זולת זה. אלא יהיה כאשר דבר ה' ביד משה לו כמשה שלקה בידו בצרעת כך ילקה בצרעת כל החולק על הכהונה:

והנה פרח מטה אהרן וגו'. רמז כי לא למראה עיני האדם ישפוט ה' כי אם נראה אחד עץ יבש בלי לחלוחית מים תורה וחכמה הקדוש ב"ה מפריחו וכך בהפך כדמסיק בילקוט ביחזקאל שדרש על קרח ואהרן פסוק הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש ויכול להיות שמשם נמשך המקור שכל מה שהיה במקדש היה מלבלב ועושה פירות ואפילו הזהב שנקרא פרוים. ויוצא פרח זה היה סימן לכהנים קטנים שנקראו פרחי כהונה. ויצץ ציץ זה סימן לכהנים גדולים נושאין ציץ נזר הקודש. ויגמול שקדים בזכות וירץ אל תוך הקהל וגו' כדי לעצור המגפה ובזכות שהכהנים זריזים הם כגמול ידו השיב לו להצמיח שקדים שיש בהם משמעות לשון שקידות ומהירות וזכה למתנות שנאמר ואני הנה נתתי לך ולשון הנה מורה על הזריזות וכן פירש"י פ' וישב ויאמר הנני לשון ענוה וזריזות. ורש"י פי' הנה בשמחה כד"א הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו וטעמו של דבר שכל הנה לשון זריזות הוא וכל מה שהאדם עושה בזריזות ודאי הוא שמח בעשייתו וכשם שאהרן היה שמח לקראת משה אחיו הקטן ממנו ולא נתקנא בשררתו בזכות זה ניתן לאהרן שררת הכהונה למשחה בה בשמחה ז"ש ואני הנה נתתי לך בזכות הנה הוא יוצא לקראתך ולמעלה בפסוק בקר ויודע ה' שנתן לו ה' המתנות בבקר בפנים מאירות בשמחה כמשפט כל דבר הניתן אל השואל כהוגן. ורבותינו ז"ל אמרו שבזכות וראך ושמח בלבו זכה לחושן משפט על הלב לפי שנאמר ידרך ענוים במשפט כדרך שנתבאר למעלה פ' משפטים ודרך זה ענוה לו ששמח על שררת אחיו ורבותינו ז"ל אמרו גדול מה שנאמר במשה ואהרן שנאמר ונחנו מה וכן באהרן כתיב ואהרן מה הוא שהוא מחשב את עצמו לבלי מה כאלו הוא עץ יבש שאין בו שום לחלוחית ע"כ זכה שפרח מטה אהרן היבש. ומה שנתנו לו כ"ד מתנות כנגד כ"ד ספרים ואמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יוחנן מנין שאין נותנים מתנות לכהן עם הארץ שנאמר לתת מנת לכהנים הלוים למען יחזקו בתורת ה'. ובילקוט מנה כ"ד מתנות י"ב במקדש וי"ב בגבולין רמז לדבר זה יהיה לך מקודש הקדשים כמספר זה דהיינו י"ב יהיה לך מקודש הקדשים דהיינו י"ב שבמקדש. וזה יהיה לך תרומת מתנם לכל תנופות בנ"י זהו כנגד י"ב שבגבולין כי אין שם מקדש. ולמעלה פרשת נשא פרשנו שיש עוד עבודת מתנה והיא ברכת כהנים כה תברכו כי בה יהיו כ"ה וכאן היא רמוזה ביתור לשון הנה עולה ס' כמספר ששים גבורים סביב לה הרמוזים בברכת כהנים ושם נאמרו פנים מאירות יאר ה' פניו אליך והיינו הנה בשמחה:

הפטרת קרח בשמואל א סימן יא

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל וּנְחַדֵּשׁ שָׁם הַמְּלוּכָה: וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד־מְאֹד: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם לְכֹל אֲשֶׁר־אֲמַרְתֶּם לִי וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ: וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי וּבָנַי הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵיכֶם מִנְּעֻרַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ אֶת־שׁוֹר מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי וְאֶת־מִי עָשַׁקְתִּי אֶת־מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם: וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא־לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם: כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה: וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ בָּם: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ (ויאמר כתיב) חָטָאנוּ כִּי עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ: וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח: וַתִּרְאוּ כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם: וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ: אִם־תִּירְאוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ וּשְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ וְלֹא תַמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וִהְיִתֶם גַּם־אַתֶּם וְגַם־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־מָלַךְ עֲלֵיכֶם אַחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם וּבַאֲבֹתֵיכֶם: גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם: הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ: וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל: וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה בְּכָל־לְבַבְכֶם: וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי אַחֲרֵי הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ כִּי־תֹהוּ הֵמָּה: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם:

פירוש

ושבתי. השיבה יותר מהזקנה: לקחתי. למלאכתי: עשקתי. בממון: רצותי. ל' עשוק ורצוץ: כפר. להטות הדין: עיני בו. יאמר שלא כפני: ויאמר. כל ישראל

המלות

כאחד: עשה. שהגדיל: ואשפטה. אשפט עמכם: וימכר. ל' מסירה: ירבעל. הוא גדעון: בדן. הוא שמשון: ישוע. יעזור:

וידבר

אבן עזרא

(ב) זאת חקת. גם זאת הפרשה במדבר סיני נאמרה כאשר צוה השם וישלחו מן המחנה ובפסח היו טמאי מת ונסמכה זאת הפרשה בעבור שהיא לכהן: פרה אדמה תמימה. שלא תהיה קטנה. אמר הגאון כי מי נדה כמו הדבש שיזיק לבעל המרה האדומה ויועיל לבעל הלחה ואין צורך: (ג) והוציא אותה. המוציא או בצווי וכן ושחט כי הוא לא ישחטנה והעד לפניו: (ה) ושרף את הפרה. השורף והעד לעיניו: (ו) עץ ארז. כמו למצורע וגם רמזתי סוד: (ז) וכבס בגדיו. הכהן השורף. וטמא הכהן. וכבר ישב טמא ויש אומרי' שיהי' טמא עד הערב שלא יאכל מן הקדשים: איש

רש"י

(ב) זאת חקת התורה. לפי שהשטן ועו"ג מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה: ויקחו אליך. (במדבר רבה) לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר: אדמה תמימה. שתהא תמימה באדמימות שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה: (ג) אל אלעזר. (ספרי) מצותה בסגן: אל מחוץ למחנה. (יומא סח ספרי) חוץ לשלש מחנות: ושחט אותה לפניו. (יומא) זר שוחט ואלעזר רואה: (ד) אל נכח פני אהל מועד. עומד במזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם (יומא כח): (ז) אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי ומצורע: וטמא הכהן עד הערב. סרסהו ודרשהו וטמא עד הערב ואחר יבא אל המחנה: והניח

בעל הטורים

זאת חקת התורה. סמך חקת התורה לבהרימכם את חלבו ממנו לרמז שלא נתנה תורה אלא לאוכלי המן. שמי לה אוכלי תרומה. ועוד רמז במחזיקים בתורת כי יש להם מנות. שאין נותנים הרומה לכהן עם הארץ: לא תחללו. וסמיך ליה חקת התורה. שא"ח בתורה הוא חילול השם: ולא תמותו. וסמיך ליה חקת התורה. דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה: פרה אדמה. כנגד זה על עון עגל: לא עלה עליה על. על כתיב חסר שאפילו לא משכה בעול אלא עלה עליה לבד פסולה: ושרף את הפרה לעיניו. הפסוק מתחיל ומסיים בב"ית לומר שבשבים באים בבריתם:

תורה ותרגום

תרגום אונקלוס	מקרא
א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר:	יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:
ב דָּא גְּזֵירַת אוֹרָיְתָא דְּפַקֵּיד יְיָ לְמֵימַר מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ תּוֹרְתָא סְמוּקְתָּא שַׁלְמְתָא דְּלֵית בַּהּ מוּמָא דְּלָא סְלֵיק עֲלַהּ נִירָא:	ב זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל:
ג וְתִתְּנוּן יָתַהּ לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְיַפֵּיק יָתַהּ לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיִכּוֹס יָתַהּ קֳדָמוֹהִי:	ג וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו:
ד וְיִסַּב אֶלְעָזָר כַּהֲנָא מִדְּמַהּ בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְיַדֵּי לְקָבֵיל אַפֵּי מַשְׁכַּן זִמְנָא מִדְּמַהּ שְׁבַע זִמְנִין:	ד וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים:
ה וְיוֹקֵד יָת תּוֹרְתָא לְעֵינוֹהִי יָת מַשְׁכַּהּ וְיָת בִּסְרַהּ וְיָת דְּמַהּ עַל אוּכְלַהּ יוֹקֵיד:	ה וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף:
ו וְיִסַּב כַּהֲנָא אָעָא דְאַרְזָא וְאֵיזוֹבָא וּצְבַע זְהוֹרִי וְיִרְמֵי לְגוֹ יְקֵידַת תּוֹרְתָא:	ו וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה:
ז וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי כַּהֲנָא וְיַסְחֵי בִּסְרֵיהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל לְמַשְׁרִיתָא וִיהֵי מְסָאָב כַּהֲנָא עַד רַמְשָׁא:	ז וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב:
ח וּדְמוֹקֵיד יָתַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי בְּמַיָּא וְיַסְחֵי	ח וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ

הערות המסורה: י"ב · ל׳ · ב׳ בטעם בכפ׳ מטה ודין וב׳׳ חוטרא לתורהא · ג׳ בלישנא · ל׳ · ל׳ · ג׳ מ"ע בסוגס · ד׳ חסרים אא · ל׳ · ד׳ חסרים אא

וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן י"ב וסימן ויצום אל בני ישראל. דברו אל כל דשרצים. אדם כי יהיה בעור. כי תבאו אל ארץ. איש איש כי יהיה זב. איש על דגלו באתת. נשא את ראש דקהת. אל תכריתו את. עד מתי לעדה הרעה. הבדלו מתוך העדה. זאת חקת התורה: דבר אל בני ישראל ו׳ חסר לאמר וסימן נמסר בסדר בשלח: מרמה ד׳ וסימן נמסר בסדר ויקרא. לעיניו ה׳ וסימן ישרף את הפרה לעיניו. ותלך תמר בית אמנון. ואת בני צדקיהו שחטו דמלכים. וישחט מלך בבל דירמיה. וחברו: ורחץ

תולדות אהרן זאת חקת. יומא כ מב זבחים יד מנחות יט חולין כד (יומא לח): דבר אל בני. ע"ג כג: ויקחו אליך. יומא ג: פרה אדומה. מגלה כט: אשר אין בה. סוטה מו: אשר לא עלה. שם: ונתתם. יומא מב: זבחים יד: והוציא אותה. יומא מב פרה מז (שם מד): אל מחוץ למחנה. יומא סח זבחים קה קיג: ושחט אותה. יומא מב מג זבחים קיג חולין יא כד לב: ולקח אלעזר. יומא מג: יהיה. זבחים קיג: אל נוכח. יומא ב מנחות כז: ושרף את הפרה. זבחים נג קיג מנחות ז חולין יא: על פרשה. זבחים קיג (תרומות מד): ולקח הכהן. יומא מג: וכבס בגדיו. שם: ואחר יבא. זבחים קה:

ספורנו

יט (א) זאת חקת התורה אשר צוה ה׳. באמרו הזה עליהם מי חטאת והנה כבר אמרו ז"ל לכך כתיב בה חקה גזרה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה ושלמה אמר עליה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. ומעקרי העולם בזה הוא שהיא מטמאה את הטהורים ומטהרת את הטמאים. אמנם בהבינו אל כל המצוה אולי דבר יגונב ונקח שמץ מנהו. וזה כי מצאנו ראשונה שכל העוסקים בה מעת שרפתה ואילך טמאים והם השורף והמשליך עץ ארז ואזוב ושני תולעת בשרפתה והאוסף והנוגע והנושא. אמנם המזה והמקדש הם טהורים. שנית שמעקרי הפרה הוא שתהיה אדומה בשלמות וכבר ביאר הנביא שהחטא נמשל לאדום באמרו אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ולכן אמרו ז"ל פ"ד דיומא שהיו קושרין לשון של זהורית על פתחו של היכל הלבין היו שמחים לא הלבין היו עצבים. שלישית ראוי להתבונן שבהיות כל אמרת אלוה צרופה היא בלי ספק מיסרת המעשים אל המטע כי

רמבן

יט (ב) זאת חקת התורה. לפי שהשטן ועו"ג מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה לשון רש"י מדברי רבותינו. וכבר כתבתי בענין שעיר המשתלח מה טעם לעו"ג שיהיו מונין אותנו בזאת יותר משאר הקרבנות לפי שבשאר קרבנות יש מהם שיכפרו ויש מהם שיטהרו כקרבנות הזב והיולדת כי מפני היותה נעשים בחוץ ירא להם שהיא נזבחת לשעירים על פני השדה והאמת שהיא להעביר רוח טומאה ושריפתה כריח ניחח בחוץ. וטעם טומאת המת בעניו של נחש כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין והוא שאמרו צדיקים אינן מטמאין ולכך אמר הכתוב זאת חקת התורה כלומר הנחקקת מן התורה והיא תורה שבעל פה על כן היא פרה והיא אדומה ממדת הדין ונתנה לאלעזר להעשות לפניו אפילו על יד זר אבל הסגן יראה מעשיה כדי שתעשה על כוונתו שלא יחשבו בה מחשבה רעה כעו"ג והשטן. והפרשה הזאת תשלום תורת הכהנים ונכתבה כאן אחר מתנות כהונה לומר שגם טהרתן של ישראל ע"י כהן תהיה. וטעם זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ כטעם ואל משה אמר עלה אל ה׳ או הוא כמו מסורס דבר אל בני ישראל זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ לאמר דבר ולא דברו כי משה הוא העיקר. וטעם אליך שיעשו כן במדבר לשעתם ואחרי כן יצוה שתהיה לבני ישראל ולגר לחקת עולם שיעשו כן לדורותם וכן ויקחו אליך שמן זית זך וגו׳ ואחרי כן חקת עולם לדורותם ואמר ונתתם ולא ונתת להכהנים אהרן עמו לכבודו כי שניהם יצוו לאלעזר לשחוט לפניו או אמר ונתתם אותה לרבים עכשיו ולדורות והטעם כי אלעזר השוחט מיד ב"ד יקחנה שיתנוה לו שתעשה בהכשר ועל דעתם כענין ששנינו ומי עשאן הראשונה עשה משה רבינו והשניה עשה עזרא שבע מעזרא ואילך ומי עשאן שמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול עשו שתים וכו׳:

(ג) אל אלעזר הכהן. מצותה בסגן לשון רש"י. ואין הכוונה לומר שיהיה חיוב המצוה בסגן יותר מכהן גדול או כהן הדיוט אלא הוראת שעה היתה בפרה ראשונה שתהיה באלעזר והוא היה הסגן. ולשון ספרי בא הכתוב ולמד על הפרה שתהא עשויה בסגן תדע שכן שהרי אהרן קיים ואלעזר עורך את הפרה ונתתם אותה אל אלעזר הכהן זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בכהן גדול דברי רבי מאיר רבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון ורבי אליעזר

(ט) והניח מחוץ למחנה. (פרה פ"ג) לשלשה חלקים מחלקה אחד נתן בהר המשחה ואחד מתחלק לכל המשמרות ואחד נתן בחיל זה של משמרות היה חוץ לעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין ליטהר וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנה וזה שבחיל נתון למשמרת מגזרת הכתוב שנא׳ והיתה לעדת בני ישראל למשמרת: למי נדה. למי הזייה כמו (איכה ג׳) וידו אבן בי (זכריה ב׳) לידות את קרנות הגוים לשון זריקה: חטאת היא. לשון חטוי כפשוטו ולפי הלכותיו קראה הכתוב חטא׳ לומר שהיא כקדשים ליאסר בהנאה: (יב) הוא יתחטא בו. באפר הפרה (ס"א הזה): (יג) במת בנפש. ואי זה מת של נפש האדם להוציא נפש בהמה שאין טומאתה צריכה הזאה (אלא טומאת שבעה) ד"א בנפש זו רביעית דם (חולין עב): את משכן ה׳ טמא. אם נכנס לעזרה אפי׳ בטבילה בלא הזאת שלישי ושביעי: עוד טומאתו בו. אף על פי שטבל: (יד) כל הבא אל האהל. בעוד שהמת בתוכו: (טו) וכל כלי פתוח. (שם כה) בכלי חרס הכתוב מדבר שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור טמא הוא הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור: פתיל. לשון מחובר בלשון עברי וכן (בראשית ל) נפתולי אלהים נפתלתי נתחברתי

עם

(ט) איש טהור. אינו הכהן השורף: למי נדה. פירושו רחוק כמו מנדיכם: וטמא עד הערב. ואחר שאמר שיכבס את בגדיו אין צורך להזכיר שירחץ במים: (י) ולגר הגר בתוכם. בעבור היות ארץ ישראל קדושה כי הכבוד שם: (יא) לכל נפש אדם. יהודי או גוי: אדם. ולא בהמה: וטמא. יהיה טמא והוא פועל עתיד כי הוי"ו השיבו ועל דעתי שהוא פועל עבר: (יב) יתחטא בו. יסור חטאו בו או כמו תחטאני באזוב ואטהר וידוע כי בסוד החשבון השלישי כמו השביעי: (יג) כי מי נדה. יש מפרשים כמו אך במי נדה יתחטא: לא זרק עליו. על המים: עוד. תמיד כמו עוד כל ימי הארץ: (יד) באהל. והבית כאהל רק הזכיר הכתוב האהל בעבור היות ישראל באהלים וכן אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה: וכל אשר באהל. מבגד: (טו) צמיד פתיל שנים פתילים:

לו

בְּשָׂר֖וֹ בַּמָּ֑יִם וְטָמֵ֖א עַד־הָעָֽרֶב׃
ט וְאָסַ֣ף ׀ אִ֣ישׁ טָה֗וֹר אֵ֚ת אֵ֣פֶר ג׳
הַפָּרָ֔ה וְהִנִּ֛יחַ מִח֥וּץ לַֽמַּחֲנֶ֖ה כ"ל מ"ל במ"א חסר
בְּמָק֣וֹם טָה֑וֹר וְֽהָיְתָ֡ה לַעֲדַ֣ת הנח שם דמלכים
בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֧ל לְמִשְׁמֶ֛רֶת לְמֵ֥י נִדָּ֖ה ל׳
חַטָּ֥את הִֽוא׃ י וְ֠כִבֶּס הָאֹסֵ֨ף כ"א נכפש
אֶת־אֵ֣פֶר הַפָּרָה֮ אֶת־בְּגָדָיו֒ וְטָמֵ֖א
עַד־הָעָ֑רֶב וְהָיְתָ֞ה לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל
וְלַגֵּ֛ר הַגָּ֥ר בְּתוֹכָ֖ם לְחֻקַּ֥ת עוֹלָֽם׃
יא הַנֹּגֵ֥עַ בְּמֵ֖ת לְכָל־נֶ֣פֶשׁ אָדָ֑ם ל׳ ר"פ וכוא חד מן ט"ו ר"פ מכמשין ה"א. ב׳ בלישנא
וְטָמֵ֖א שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃ יב ה֣וּא
יִתְחַטָּא־ב֞וֹ בַּיּ֧וֹם הַשְּׁלִישִׁ֛י וּבַיּ֥וֹם
הַשְּׁבִיעִ֖י יִטְהָ֑ר וְאִם־לֹ֨א יִתְחַטָּ֜א ל׳
בַּיּ֧וֹם הַשְּׁלִישִׁ֛י וּבַיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י
לֹ֥א יִטְהָֽר׃ יג כָּל־הַנֹּגֵ֡עַ בְּמֵ֣ת
בְּנֶ֣פֶשׁ הָֽאָדָם֩ אֲשֶׁר־יָמ֨וּת וְלֹ֣א ל׳ וחד בנפש אדם
יִתְחַטָּ֗א אֶת־מִשְׁכַּ֤ן יְהוָה֙ טִמֵּ֔א
וְנִכְרְתָ֛ה הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא
מִיִּשְׂרָאֵ֑ל כִּי֩ מֵ֨י נִדָּ֜ה לֹא־ כ׳ וחסר
זֹרַ֤ק עָלָיו֙ טָמֵ֣א יִהְיֶ֔ה ע֖וֹד
טֻמְאָת֥וֹ בֽוֹ׃ יד זֹ֚את הַתּוֹרָ֔ה
אָדָ֖ם כִּֽי־יָמ֣וּת בְּאֹ֑הֶל כָּל־הַבָּ֤א
אֶל־הָאֹ֙הֶל֙ וְכָל־אֲשֶׁ֣ר בָּאֹ֔הֶל ו׳ קמץ
יִטְמָ֖א שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃ טו וְכֹל֙ כְּלִ֣י ל׳ ט׳ ר"פ בספרא ס׳
פָת֔וּחַ אֲשֶׁ֛ר אֵין־צָמִ֥יד פָּתִ֖יל ד׳. ל׳

בִּסְרֵיהּ בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב
עַד רַמְשָׁא׃ ט וְיִכְנוֹשׁ גְּבַר
דְּכֵי יָת קִטְמָא דְתוֹרָתָא
וְיַצְנַע לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא
בַּאֲתַר דְּכֵי וּתְהֵי לִכְנִשְׁתָּא
דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטְרָא לְמֵי
אַדְיוּתָא חַטָּאתָא הִיא׃
י וִיצַבַּע דְּכָנֵישׁ יָת קִטְמָא
דְתוֹרָתָא יָת לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי
מְסָאַב עַד רַמְשָׁא וּתְהֵי
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרַיָּא
דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיהוֹן לִקְיָם
עָלָם׃ יא דְּיִקְרַב בְּמִיתָא
לְכָל נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא וִיהֵי
מְסָאַב שִׁבְעָא יוֹמִין׃ יב הוּא
יַדֵּי עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה
וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יִדְכֵּי וְאִם
לָא יַדֵּי עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא
תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
לָא יִדְכֵּי׃ יג כָּל דְּיִקְרַב
בְּמִיתָא בְּנַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא
דִימוּת וְלָא יַדֵּי עֲלוֹהִי יָת
מַשְׁכְּנָא דַיְיָ סָאֵב וְיִשְׁתֵּיצֵי
אֱנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי
מֵי אַדְיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ
עֲלוֹהִי מְסָאַב יְהֵי עוֹד
סְאוֹבְתֵיהּ בֵּיהּ׃ יד דָּא
אוֹרָיְתָא אֱנָשׁ אֲרֵי יְמוּת
בְּמַשְׁכְּנָא כָּל דְּעָלֵיל
לְמַשְׁכְּנָא וְכָל דִּבְמַשְׁכְּנָא
יְהֵי מְסָאַב שִׁבְעָא יוֹמִין׃
טו וְכֹל מָן דַּחֲסַף פְּתִיחַ
דְּלֵית מְגוּפַת שְׁיָע מַקַּף

בשרו ד׳ חסר את בלישנא וסימן נמסר בסדר מצורע: ואסף ג׳ וסימן ואסף איש טהור. ואסף המצורע. ואסף נדחי ישראל: באהל ח׳ חטפין וסימן ויבא לבן באהל ב׳ בו. אדם כי ימות באהל. ואהיה מתהלך באהל. והוכן בחסד כסא. וימאס באהל יוסף. אם אבא באהל ביתי. באהל בת ציון: באהל ו׳ קמצין וסי׳ ויאמרו אליו איה שרה אשתך. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא ה׳ באהל בעמוד ענן. תבורך מנשים יעל. ויעלו את ארון ה׳. ויעל את הארון דד"ה: פתוח ד׳ וסימן וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל. שרשי פתוח אלי מים. אשפתו כקבר פתוח. קבר פתוח גרונם. וסימן בלשון ארמי מתי

תולדות אהרן ואסף. יומא מג: הנוגע במת. נזיר מג ע"ג לו חולין עב: את משכן ה׳. שבועות טז: הוא יתחטא. קדושין כב: (כי מי נדה. פסחים לב): טמא יהיה. נזיר מה מכות ח יד שבועות ו: עוד טומאתו. זבחים לג לד: זאת התורה. ברכות סג שבת כח סג סוכה כא יבמות סא גיטין נז בכורות מה: או בעצם אדם. נדה נה: וכל כלי פתוח. שבת פד חולין כה:

בעל הטורים

ואסף ג׳. הכא ואידך ואסף המצורע. ואסף נדחי ישראל. המצורע איתקש למת וכשם שאפר הפרה מטהרת כך תפלת הצדיקים גם כן מטהרת. ואסף נדחי ישראל לעתיד או ואסף את מצורע דכתיב אז ידלג כאיל פסח וכן לא יטהרו לאפר פרה דכתיב בלע המות לנצח: פתוח ד׳ במסרה. וכל כלי פתוח. שרשי פתוח אלי מים. קבר פתוח גרונם. אשפתו כקבר פתוח. היינו דאמרינן ד׳ מדות בכלי חרס ניקב בכונס משקה נפסל מלקדש בו מי חטאת והיינו כלי פתוח האמור כאן אבל מי חטאת שאינו חשוב כלי. ועדיין כלי הוא לענין זרעים ניקב בשורש קטן קלוף. פי׳ הוא מאכל עורבים דהיינו מין קטניות טהור הוא לענין זרעים. שאם היו זרעים זרועים בעציץ נקוב אינו מקבל טומאה. והיינו שרשי פתוח אלי מים. ועדיין כלי הוא לענין זיתים ניקב כמוציא זית טהור מסתם כלי חרס העומד לזיתים והיינו פתוח גרונם. דסתם אכילה בכזית ועדיין כלי הוא לרמונים ניקב כמוציא רמון טהור מכלום. והיינו אשפתו כקבר פתוח כלומר כשניקב כרמון ופתוח כמוציא רמון זורקין אותו באשפה ואין שם כלי עליו עוד:

רמבן

בן יעקב אומרים זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט והענין לומר כי המצוה הזאת לעומק סודה ראויה להנתן לגדול שבכהונה ולא נתנה לאהרן ואולי לגדולתו כי הוא קדוש ה׳ וחסידו המכפר במקדשו ולא רצה ליתן לו עבודת חוץ או היה להכתיר אלעזר ולהככו בחיי אביו במצוה מן המצות של כהונה גדולה או היה לעונש העגל כדברי רבי משה הדרשן והנה עשה הקב"ה גם אהרן נביא במצוה הזאת והוא ומשה רבינו יתנו אותה לאלעזר גדול הכהונה אחרי אהרן והוא המשוח בשמן המשחה וזה רמז לדורות שתעשה בגדול הכהונה והוא הכהן הגדול וכן שנינו פרת חטאת ששחטה שלא בכהן גדול פסולה ורבי יהודה מכשיר ובגמרא במסכת יומא ונתתם אותה אל אלעזר הכהן אותה אל אלעזר ולא לדורות לאלעזר איכא דאמרי לדורות בכהן הדיוט ואיכא דאמרי לדורות בכהן גדול והוא סתם משנתנו והנכון. ולדברי האומר לדורות בכהן הדיוט צוה באלעזר לפי שלא היה שם כהן אחר כי אינו הגון שיהיה אחיו הקטן קודם אליו:

ספורנו

כי כל א׳ משני הקצוות נמאס כאמרו ונעקש דרכים יפול באחת. רביעית ראוי להתבונן שאין דרך נאות להסיר את הנעקש דרכים ולהשיבו אל הממוצע זולתי בהטותו אל קצה הפכו כמו שיקרה בחליי הגוף כאמרו חבורות פצע תמרוק ברע אף על פי שאותה ההטייה אל הקצה היא בעצמה נמאסת ותשחית ענין מי שתהיה דרכו ממוצעת כענין התרופה המשלשלת שתועיל לחולה ותזיק לבריא. חמישית ראוי להתבונן שאין ענין לאפר הפרה בטהרה שום מין ממיני הטמאות זולתי בטהרת טומאת מת. וכבר נודע שענין התורה והמצות חיים הם למוצאיהם ולעוסקים בם כאמרו כי היא חייכם והנוטה מהם אל הבלי הנפסדות הולך למות או הוא מת גמור כאמרם (ברכות פרק מי שמתו) רשעים אפילו בחייהם קרויים מתים. ששית ראוי להתבונן מה שאמרו ז"ל שעץ ארז יורה על הגאוה והאזוב יורה על הפכה ובהיות שני התולעת

עם

(יג) את משכן ה׳ טמא. הזכיר הכתוב הכרת הזה בסתם ואמר את משכן ה׳ טמא בעבור שכבר הזהיר מן הטומאה במקדש כמו שאמר בכל קדש

לא

אבן עזרא

(טז) או בקבר. של אדם: (יז) ולקחו לטמא. הנה פירוש איך יתחטא: (יח) איש טהור. והקרוב להיותו כהן: (כא) ואיש אשר יטמא. וכבר הזכיר כל הנוגע במת בנפש ונכרתה ועתה הזהיר על העלם

בקבריהון משתעין: אזוב ג׳ מלא בתורה וסימן, ולקח הכהן עץ ארז ואזוב. ולקח אזוב וטבל במים איש טהור. ולקחתם אגדת אזוב. ונמסר גם בסדר בא: אל כלי ב׳ וסימן מים חיים. לא הורק: בקבר ג׳ דגשים וסימן ולקח אזוב וטבל במים. בקבר אשר איש האלהים. היספר בקבר חסדך. קרמא קמץ: הטהר ה׳ חסר בתו׳ וסימן נמסר בסוף שמיני: וכבס ט׳ וסימן נמסר בסדר תזריע: מקדש ה׳ ג׳ וסי׳ מקדש ה׳ טמא. והיה מקדש ה׳ בתוכו. ועתה תנו לבבכם. וב׳ במקדש וסימן במקדש ה׳ כהן ונביא. אשר

תרגום אונקלוס

עֲלוֹהִי מְסָאָב הוּא: טז וְכֹל
דְיִקְרַב עַל אַפֵּי חַקְלָא
בִּקְטִיל חַרְבָּא אוֹ בְמֵיתָא
אוֹ בְגַרְמָא דֶאֱנָשָׁא אוֹ
בְקִבְרָא יְהֵי מְסָאָב שַׁבְעָא
יוֹמִין: יז וְיִסְּבוּן לִדְמְסָאָב
מֵעֲפַר יְקֵידַת חַטָּאתָא
וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי מֵי מַבּוּעַ
לְמָן: יח וְיִסַּב אֵזוֹבָא
וְיִטְבּוֹל בְּמַיָּא גְּבַר דְּכֵי וְיַדֵּי
עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל כָּל מָנַיָּא
וְעַל נַפְשָׁתָא דַהֲווֹ תַמָּן
וְעַל דְּיִקְרַב בְּגַרְמָא אוֹ
בְקְטִילָא אוֹ בְמֵיתָא אוֹ
בְקִבְרָא: יט וְיַדֵּי דַכְיָא
עַל מְסָאָבָא בְּיוֹמָא
תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
וִידַכְּנֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי
בְמַיָּא וְיִדְכֵּי בְרַמְשָׁא:
כ וּגְבַר דְּיִסְתָּאַב וְלָא יַדֵּי
עֲלוֹהִי וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא
הַהוּא מִגּוֹ קְהָלָא אֲרֵי יָת
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ סָאֵיב מֵי
אַדָּיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי

במדבר יט

עָלָיו טָמֵא הוּא: טז וְכֹל אֲשֶׁר־
יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב (ג׳)
אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ
בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: (ג׳ דגש)
יז וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת
הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים
אֶל־כֶּלִי: שני יח וְלָקַח אֵזוֹב (ב׳ ולא הורק)
וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה
עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים (ג׳. ו׳ בכפרא)
וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם
וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ
בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר: יט וְהִזָּה הַטָּהֹר (ג׳ וחד אל לא תהי כמת.)
עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם (ג׳ דגש)
הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (ג׳)
וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר
בָּעָרֶב: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא
וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־
מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־ (ג׳)

רשי

עם אחותי: (טז) על פני השדה. (חולין עב) רבותינו דרשו לרבות גולל ודופק. ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת שם בנגיעה: (יט) וחטאו ביום השביעי. (ספרי) הוא גמר טהרתו: (כ) ואיש אשר יטמא וגו׳. אם נאמר מקדש למה נאמר משכן כו׳ כדאיתא בשבועות (שבועות טז): ומוס

בעל הטורים

אל כלי ב׳ במסרה. ונתן עליו מים חיים אל כלי. ואידך לא הורק מכלי אל כלי שצריך בתחלה הנותן בכלי ולא שיריקם מכלי אל כלי:

תולדות אהרן

וכל אשר יגע. חיר נג ע״ב לז חולין עב: בחלל חרב. שבת קא פסחים יד שם חולין ב: ולקחו לטמא. יומא מג סוכה לא יבמות עב סוטה טז חולין סח תמורה יב: ונתן עליו. פסחים לד סוטה ט תמורה יב: ולקח אזוב. יומא מג סוכה לז זבחים נג מנחות ז: (והזה על האהל. שם כט): ועל הנוגע בעצם. נזיר נג: ועל הנפשות. נדה מד: והזה הטהור. יומא יד מג מגלה כ יבמות עב נזיר סא קדושין כה סב זבחים יז: ואיש אשר יטמא. נזיר סא מכות ח ערכין ג (נזיר נו): ונכרתה הנפש. הוריות ט: כי את מקדש. מכות יד שבועות טז:

רמבן

לא תגע ואל המקדש לא תבא כי הזכירה שם בטומאה הקלה כאשה היולדת בימי טוהר שהיא בתולדתה והוא הדין בכל הטמאים וכבר הזכיר ג״כ הטבילה ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו כלומר שישא עונו בעברו על המוזהר ממנו ולפיכך אמר כאן בטומאת המת כי הנוגע במת לא יתחטא אע״פ שיכבס בגדיו ורחץ במים יחשב מטמא המשכן כאלו לא טבל כלל ולא היה צריך לפרש רק שהחטוי מעכב בטהרתו וזה טעם טומאתו בו כלומר אע״פ שטבל כשאר הנטהרים עודנו טמא כי מי נדה לא זורק עליו ויתכן שירמוז לאיש וטעמו כל הנוגע במת בנפש ולא יתחטא את משכן ה׳ טמא ונכרתה וכמוהו בחסרון שי״ן או מלת אשר לכל יבוא גבורתך וכל יש לו נתן בידו את הדרך ילכו בה ורבים כן:

(טז) **על** פני השדה. רבותינו אמרו לרבות גולל ודופק ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת בנגיעה לשון רש״י. ואין גולל ודופק על דעת חכמים נדרש מן הכתוב אבל הוא הלכה ואין הנזיר מגלח עליו ואין חייבין עליו על טומאת מקדש וקדשיו אבל על פני השדה הוא לרבותינו כפשוטו שיגע בחלל חרב שנפל על פני השדה ואין שם דבר מאהיל עליו ומפני יתורו עשו בו מדרש כך אמר בנזירות בפרק כהן גדול וכל אשר יגע על פני השדה זו המאהיל על המת כי המאהיל עליו הוא נוגע על פני השדה ויהיה להם בחלל חרב חסר וא״ו בחלל חרב ומפני שאמר פני השדה ולא אמר השדה דרש בו רבי ישמעאל עוד להוציא עובר במעי אמו שהיא טומאה בלועה ואינה על פני המקום ואמר בחלל חרב כי דבר הכתוב בהווה והוא הדין לחלל אבן או אגרוף והזכיר חלל ומת כנגד הבהמות השחוטות טהורות והנבלה מטמאה ורבותינו עשו בו מדרש מפני יתורו לומר שהחרב כחלל שלא בא הכתוב אלא להשוות החלל והחרב לומר שהוא נעשה אבי אבות לטומאה כמת עצמו ותטמא אדם וכלים טומאת שבעה. והנראה מן הסוגיות במשנה ובגמרא שהוא מטמא במגע ובמשא כמת אבל אינו כמוהו לטמא באהל שמא מצאו בו מיעוט מן הכתוב באהל אדם כי ימות באהל שאינו רק על האדם עצמו ואם היה החרב שנטמא במת מטמא באהל היו הכהנים אסורים בכל הבתים שבכלן החרב טמא ויהיה מטמא אותם באהל וכן נראה עוד בגמרא שאין החרב הנוגע במת מטמא אדם להצריכו הזאת שלישי ושביעי אע״פ שהאדם הזה הנוגע בו אב לטומאה והיה זה מפני שבכתוב השני שאמר והזה על האהל כתוב וכל הנוגע בעצם או בחלל ולא אמר או בחלל חרב וא״כ הרי החרב כחלל לטמא במגע טומאת שבעה אבל לא לטמא באהל ולא להצריכו הזאה ואין הנזיר מגלח עליו ואין הכהן מוזהר ממגעו כלל והוא הקרוב והנראה מדברי רבותינו ואנחנו בעונותינו טמאי הגלות ולא ידענו בטהרת הקדש עד יערה עלינו רוח ממרום ויזרוק השם עלינו מים טהורים ונטהר אמן וכן יהי רצון במהרה בימינו:

וטעם אדם כי ימות באהל. אדם כי ימות והוא עתה באהל או שדבר הכתוב בהווה והוא הדין אם ימות בחוץ והכניסוהו לאהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל הכלים שבתוכו והאהל עצמו בכלל הזה כמו שאמר והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם והזכיר הכתוב האהל להגיד שהוא עצמו טמא שבעה וצריך הזיה ועוד מפני שהיו ישראל יושבי אוהלים במדבר ודבר הכתוב בהווה כי המצוה מיד ולדורות אבל הוא הדין לבית ולכל המאהילים שמביאים את הטומאה על כל הכלים ועל הנפשות ששם אלא שאין הבית המחובר מקבל טומאה לעצמו כלל והנה הזכיר הכתוב במת טומאת מגע ואהל ולא הזכיר בו משא אבל רבותינו דורשין אותו בקל וחומר מן הנבילה ומרבים אותו לטומאת שבעה במגע וכן הוא כפי פשט הכתוב הזכיר כי באדם המת והשחוט טומאת שבעה והזיה במגע וכבר הוא ידוע כי מגע התורה הנגיעה ממש והנגיעה על ידי דבר אחר שישא אותו:

(יז) **ונתן** עליו מים חיים אל כלי. אין ענינו שיתן האפר בכלי תחלה ויתן מים על האפר שכך שנו רבותינו שהנותן אפר תחלה ואח״כ המים פסול דקדקו מים חיים אל כלי שתהא חיותן בכלי ואולי מפני שלא אמר ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת אל כלי ונתן עליו מים חיים אבל פירושו ונתן על האפר מים חיים שהוא בכלי לומר שיערב האפר במים שבכלי עד שיהיו המים צפין עליו:

(כ) **וטעם** כי את מקדש ה׳ טמא. כאשר מקדש ד׳ טמא כמו כי יקרא קן צפור לפניך וחבריו הרבים. והזכיר הכתוב הכרת שני פעמים ועל דעת רבותינו הוא לחייבו במשכן אהל מועד ובמקדש בית עולמים ואפשר כפי פשוטו כי מקדש ה׳ קדשי הקרבן כי כבר חייב כרת באוכל בשר מזבח השלמים אשר לה׳ וטומאתו עליו וכאן חייב עוד גם על מי שלא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי אע״פ שטבל ויהיה פי׳ מקדש ה׳ קדש ה׳ כמו את מקדשו ממנו הנה הכרת בפרשה על טומאת מקדש וקדשיו. והנכון בעיני כפשוטו כי הכרת הראשון בנוגע במת כמו שאמר כל הנוגע במת בנפש והשני גם במאהילים שלא נגעו בעצם ובקבר. כי טעם ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ואיש אשר יטמא בכל אלה הנזכרים ולא יתחטא ועל דרך האמת יתכן שיהיה מקדש ה׳ רמז למקדש המקדש:

זרק עליו טמא הוא: כא והיתה להם לחקת עולם ומזה מי־הנדה יכבס בגדיו והנגע במי הנדה יטמא עד־הערב: כב וכל אשר־יגע־בו הטמא יטמא והנפש הנגעת תטמא עד־הערב: פ

כ א ויבאו בני־ישראל כל־העדה מדבר־צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם:
ב ולא־היה מים לעדה ויקהלו

ג' וחסר. ב' פסוקים מטעין. ל'. ב' בספרא. ט' ר"פ בספרא. ל' וחסר וג' כלישנא. ו' מלין בטעם קדמא ומהפך. ל'. כ"ב

מסאב הוא: כא ותהי להון לקים עלם ודידי מי אדיותא יצבע לבושוהי ודיקרב במי אדיותא יהי מסאב עד רמשא: כב וכל דיקרב ביה מסאבא יהי מסאב ואנש דיקרב ביה יהי מסאב עד רמשא: א ואתו בני ישראל כל כנשתא למדברא דצין בירחא קדמאה ויתיב עמא ברקם ומיתת תמן מרים ואתקברת תמן: ב ולא הוו מיא לכנשתא ואתכנשו

רשי

(כא) ומזה מי הנדה. (נדה ט יומא יד) רבותינו אמרו שהמזה טהור וזה בא ללמד שהנושא מי חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע. וזה שהוציאו בלשון מזה לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה: והנוגע יטמא. ואין טעון כבוס בגדים: (כב) וכל אשר יגע בו. הטמא הזה שנטמא במת יטמא: והנפש הנוגעת בו בטמא מת: תטמא עד הערב. כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם וזהו פירושה לפי משמעה והלכותיה. ומ"א העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן וזהו: (ב) ויקחו אליך. משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהם כך יביאו זו לכפרה משלהם: פרה אדמה. משל לבן שפחה שטינף פלטין אמרו תבא אמו ותקנח הצואה כך תבא פרה ותכפר על העגל: אדמה. על שם (ישעיה א) אם יאדימו כתולע שהחטא קרוי אדום: תמימה. על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם: לא עלה עליה על. כשם שפרקו מעליהם עול שמים: (ג) אל אלעזר הכהן. כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו שאין קטיגור נעשה סניגור: (ד) ושרף את הפרה. כשם שנשרף העגל: (ו) עץ ארז ואזוב ושני תולעת. שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל וארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכלם סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו: (ח) למשמרת. כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות שאין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל שנא' (שמות לב) וביום פקדי ופקדתי וגו': וכשם שהעגל מטמא כל העוסקין בו כך פרה מטמאה כל העוסקין בה וכשם שנטהרו באפרו שנאמר (שם) ויזר על פני המים וגומר כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו': (א) כל העדה. עדה השלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים: ותמת שם מרים. (מ"ק כח) למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות מכפרין (ס"א כמו שפרה אדומה מכפרת) אף מיתת צדיקים מכפרת: ותמת שם מרים. (שם) אף היא בנשיקה מתה ומפני מה לא נאמר בה על פי ה' שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר (במדבר לג) על פי ה' באלה מסעי: (ב) ולא היה מים לעדה. מכאן שכל מ'

אבן עזרא

העצם ועל הקבר: (כא) יטמא עד הערב. ולא יטהר עד אשר ירחץ: (כב) וכל אשר יגע בו הטמא יטמא. שהוא טמא מת או עצם או קבר: תטמא עד הערב. ותרחץ: (א) בחדש הראשון. בשנת הארבעים והנה אין בתורה כלל שום מעשה או נבואה רק בשנה הראשונה בשנת הארבעים. וטעם ויבאו בני ישראל כל העדה. בעבור שמתו דור המדבר ועתה באו הבאים אל ארץ כנען: וישב העם בקדש. בעבור שישבו שם ימים רבים כי כן כתוב: (ב) ולא היה מים לעדה. ספר הכתוב שנים מאורעים האחד מות מרים והשני מות

במקדש ה': במי ה' וסימן והנגע במי הנדה. כל דבר אשר יבא באש. במי מריבת קדש. נטבלו במי הירדן. אם התרחצתי במי שלג. במו כתיב: הערה ף מלין בטעם אזלא ומהפך וסימן נמסר בסוף סדר בהר סיני: ותקבר ג' וסי' אלון בכות. ותקבר בדרך אפרתה. והמת שם מרים

תולדות אהרן ומזה מי הנדה. יומא יד נדה ט: והנוגע. יומא שם נדה שם: וכל אשר יגע. ע"ג לז: והנפש הנוגעת שם: ותמת שם מרים. תענית ט מ"ק כח ע"ג כט: ולא היה. תענית שם:

בעל הטורים במי. ה' במסרה. במי הנדה. אך במי נדה יתחטא. במי מריבת קדש. במי הירדן. אם התרחצתי במי שלג. וזהו מה שדרשו ויאמר אלעזר אל אנשי הצבא שכיון שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות ששכח להורות הלכות גיעול וזהו במי מריבה כיון שבא לכלל מריבה טעה למי נדה במי הירדן לומר שמי הירדן כמי נדה וצריכים מ' סאה. והיינו כשמואל דאסר (בשבת) לטבול בנהרות שמא ירבו הנוטפים על הזוחלים ואינן מטהרין דרך זחילה. במי שלג לומר שיכולים לעשות מקוה ממי שלג. כדאיתא בפ"ז דמסכת מקואות העידו אנשי מידבא על ר' ישמעאל שהיה אומר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה: בחדש הראשון. סמך זה לפרשת פרה שבראשון נשרפה פרה וגם כמו שדרשו חז"ל שמיתת צדיקים מכפרת כמו פרה: פרה אדומה. בגימ' מכפר: ותמת שם מרים ותקבר שם. שם בגימטריא אסורה בהנאה היא:

רמבן

כ ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן. העדה עדה שלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים לשון רש"י. וכן דעת ר"א ואחר כן מה צורך להזכיר כן בבואם אחרי כן אל הר ההר ור"א אמר כי הזכיר זה בעבור כי יצא אדום להלחם בם הזכיר הכתוב שלא נפקד מהם איש בבואם מעיר אדום. ואינו נכון כי ישראל נטו מעליו ולא נלחם בם כלל. והנכון בעיני כי מנהג הכתוב להזכיר כן במקום התלונות ויבאו כל עדת בני ישראל מדבר סין אשר בין אלים ובין סיני ויסעו כל עדת בני ישראל למסעיהם ויחנו ברפידים יודיענו הכתוב כי היו כלם בתלונה וכן ותשא כל העדה ויתנו את קולם וילונו כל עדת בני ישראל ממחרת ואחרי כן בבואם אל הר ההר להודיע שהיו כלם בהספדו של אהרן קדוש ה' כמו שאמר ויבכו את אהרן כל בית ישראל וגו' ואמר לעיני כל העדה ובמדבר סיני רבה ראיתי שהזכיר הלשון הזה עדה שלמה בכתוב השני וכו' בהר ההר בלבד כי הראשון מפני התלונה נאמר כאשר פירשתי:

וטעם וישב העם בקדש. לומר כי כאשר נכנסו במדבר צן עד קדש מתה מרים. וטעה ר"א שאמר בעבור שישבו שם ימים רבים כי כן כתוב. כי קדש אשר כתוב בו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם הוא קדש ברנע והוא במדבר פארן ומהם נשתלחו המרגלים בשנה השנית ושם חזרו אבל קדש זה הוא במדבר צן ובאו שם בשנת הארבעים ושם מתה מרים ומקראות מפורשים שם:

החטא במשה ואהרן במי מריבה אינו מתפרסם בכתוב. ורש"י פי' מפני שצוה אותם ודברתם אל הסלע ולא אמר והכיתם שאלו דברו היה הקב"ה מתקדש לעיני כל העדה ואומרים ומה סלע זה שאינו שומע ואינו מדבר מקיים דברו של הקב"ה אנו על אחת כמה וכמה. ודברי אגדה הם אבל לא נתחוורו כי מאחר שצוה קח את המטה יש במשמע שיכה בו ואלו היה רצונו בדבור בלבד מה המטה הזה בידו וכן במכות מצרים שאמר והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך והוא להכות בו ולפעמים יאמר נטה את ידך ורצונו לומר להכות במטה כי הכתוב יקצר בדבר הנשמע ואין הנס גדול בדבור יותר מההכאה כי הכל שוה אצל הסלע ועוד למה אמר בזה מעלתם בי

ספורנו

עם שניהם יורה שמניהם חטא כאמרם במתא דאית ביה ובמתא דלית ביה בפרק שמי שיתערך לנהוג נשיאות לתועלת הרבים. וכבר אמרו ז"ל (פרק שני דיומא) שנענש שאול על שלא הקפיד על כבודו כאמרו ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש וכן תפש עליו הנביא באמרו הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה. נאמר אם כן שטעם היות המצוה חקה ואין להרהר אחריה ולא להיות מסופק אם היא הגונה ואם לאו כי כל אמרת אלוה צרופה ולה טעם נשגב בלי ספק נודע למלך שצוה אותה ואולי גם למשה רבינו והדומים לו. הנה יש בה איזה רמז לדרך התשובה הצריכה לכל חוטא שהיא אמנם שימה אל קצה הפך מעשיו המטמאים כל לב טהור למען ישיג דרך הממוצע ויטהר וזה הדרך עם היותו טוב ומטהר לחוטא הוא אמנם מגונה ורע ומטמא כל לב טהור כאמרם וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין. אמנם מי חטאת המורכבים מעפר שרפה וממים שהם שני קצוות אשר מהם יתחדש ממוצע יורה שבממוצע תהיה תקנת החוטא הנקראת טהרה כאמרו מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. וממה שראוי להתבונן מה שגזר אומר שהנוגע במת מטמא את משכן ה' והבא אל האהל מטמא את מקדש ה' וזה כי אמנם כל הקרב הקרב אל הבלי הנפסדות אין ספק שהוא מטמא לב טהור שהוא משכנו של מקדש ה' שהוא הנקרא צלם אלהים ותהיה טמאתו בטעות העדרי. והבא אל אהל המת כענין שוכני בתי חומר אשר אין לפניהם בלתי אם גוייתם לחיי שעה רעועה רגליה יורדות מות הוא בלי ספק מטמא את מקדש ה' הנזכר אשר בו יהיה העם והאיש קדוש לאלהיו כאמרו ולהיותך עם קדוש לה' אלהיך ואז מטמא בטעות קניני הפך למכוון ולזה אין ראוי שיטמא באהל זולתי המת הישראלי כי אמנם חומרו בלבד הוא הנבחר ומוכן מכל זולתו לעבודת האל יתברך כאשר הוא לבדו החוטא בנכבד אמנם החכמים המורים חטאים בדרך שהם כמו המזה והמקדש לא תחול עליהם בזה טומאה כלל. ובכן יהיה בפרטי שמירת המצוה הזאת בכתבה וכמו שבא בקבלה רמז לכל אלה שהם מכוונות

מות אהרן ומשה ולא יכנסו לארץ והחל לספר הסבה : (ג) וירב . מבנין הפעיל : בגוע אחינו . שם הפעל כמו כשכב אדני המלך : אחינו . הם דור המדבר שמתו והם עבדי השם : (ד) ולמה הבאתם . ידבר למשה ולאהרן כי כן כתוב ויקהלו על משה ועל אהרן : וטעם וירב העם עם משה . שהמריבה היתה עם משה חזקה : (ה) העליתנו . מלה זרה : (ו) ויבא משה ואהרן מפני הקהל . כדמות בורחים : ויפלו על פניהם . להתפלל ויש אומרים לדרוש את השם כנבואה : (ח) קח את המטה . יש בכאן פירושים רבים יש בדברי יחיד בעבור שאמר לישראל שמעו נא המורים והם בני אברהם יצחק ויעקב ואילו היה כן למה אמר להם עוד ממרים הייתם ואחרים אמרו כי מלת ודברתם כמו והכיתם כמוהו ותדבר את כל זרע הממלכה ואין זה נכון כי המלה מגזרת דבר או מן ידבר עמים תחתינו והנה פי' ותדבר כמו ותאבד וכן בספר השני והנה פירוש ודברתם אל הסלע ואבדתם ועוד אם כן הפירוש למה נענש משה גם הם השיבו בעבור שהכה פעמים אם כן למה נענש אהרן ויאמר רבי משה הכהן ז"ל הספרדי יש אותות נעשות בדבור ויש בפועל ודבור כמו מלת אלישע והשם צוה שיקח המטה להכות בסלע כמשפט הכיר והוסיף מלת ודברתם להוציא המים במכה ובדבור ובעבור שהכעיסו ישראל אמר להם המן הסלע הזה נוציא לכם מים והיתה דעתו כי

ג וַיָּרֶב
ג' הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר
כ"ב וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃
ג' ר"פ ובסיפ ד וְלָמָה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה
אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם
אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ׃ ה וְלָמָה
כ' ובכפרה ודבר העם הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ
אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא׀ מְקוֹם
כ' ארץ חטה זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם אַיִן
לִשְׁתּוֹת׃ ו וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
כ' מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא
ו"ז מ"ל בהורכ כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ פ שלישי
(שני כשהן מחוברין) ז וַיְדַבֵּר יְהוָה
י"ב ר"פ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ח קַח אֶת־
ל' הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה
וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע

עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן׃

עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן׃
ג וּנְצָא עַמָּא עִם מֹשֶׁה
וַאֲמַרוּ לְמֵימַר וּלְוַי דְמִתְנָא
בְּמוֹתָא דַאֲחָנָא קֳדָם יְיָ׃
ד וּלְמָא אַעֵילְתּוּן יָת קְהָלָא
דַיְיָ לְמַדְבְּרָא הָדֵין לִמְמַת
תַּמָּן אֲנַחְנָא וּבְעִירָנָא׃
ה וּלְמָא אַסֶּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם
לְאַיְתָאָה יָתָנָא לְאַתְרָא
בִישָׁא הָדֵין לָא אֲתַר כְּשַׁר
לְבֵית זְרַע אַף לָא תֵינִין
וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין וּמַיָּא לֵית
לְמִשְׁתֵּי׃ ו וְעָאל מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן מִן קֳדָם קְהָלָא
לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפַלוּ
עַל אַפֵּיהוֹן וְאִתְגְּלִי יְקָרָא
דַיְיָ לְהוֹן׃ ז וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ח סַב יָת
חוּטְרָא וּכְנוֹשׁ יָת כְּנִשְׁתָּא
אַתְּ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ וּתְמַלְּלוּן עִם

מ' שנה היה להם הבאר בזכות מרים : (ג) ולו גועט . הלואי שגועטו : בגוע אחינו . במיתת אחינו בדבר למד שמיתת צמא מגונה ממנה : בגוע . שם דבר הוא כמו במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו שאם כן היה לו לינקד בגוע (בחולם) : (ח) ואת בעירם . (במדבר רבה) מכאן שחס הקב"ה על ממונם של

בעל הטורים

וירב ב' במסרה . וירב העם . ואידך וירב בנחל לומר שעשו מריבה על עסקי נחל שפסק מהם דהיינו הבאר שהיה מושך כנחל : העליתנו . הסר יו"ד שעיקר התרעומות היה על משה : ותאנה וגפן ורמון . ולהלן הקדים גפן דכתיב ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון . אלא בכל מקום מקדים גפן . כדכתיב איש תחת גפנו ותחת תאנתו . וכאן הקדים תאנה משום דהליק מסרה רמז למה שאמרו ברבו מהם עץ תאנה : והקהל את העדה . אלו הסכורים הגדולים שבעדה והוא לא עשה כן . אלא ויקהילו משה ואהרן את הקהל . גדולים וקטנים :

וחקבר שם : ולמה ג' רפין ר"פ וסימן ולמה הבאתם את קהל ה' . ולמה העליתנו ממצרים . ולמה ה' מביא איתנו אל הארץ הזאת : הבאתם ג' וסימן ולמה הבאתם את קהל ה' . חסר משגעים אני . ומחסרי הטובים : קח י"ב ר"פ

ספורנו

מכוונת התורה בלי ספק : כ (ג) וירב העם עם משה . הנה המריבה עם משה היתה באמרם ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה אמנם היתה גם על האל יתברך כאשר העיד באמרו אשר רבו בני ישראל את ה' וזה היה באמרם למה העליתנו ממצרים : (ח) קח את המטה ודברתם אל הסלע . כבר רבו הדעות בענין חטא מי מריבה והיתה ספק אצל רבים במה חטאו משה ואהרן שנכתב עליהם לא האמנתם מעלתם ומריתם ואם היתה כוונת האל יתברך שידברו בלבד אל הסלע מה ענין ללקיחת המטה ואם היה החטא על שהכה משה אל הסלע שלא במצות שולחו במה חטא אהרן . אמנם כשנתבונן בענין המריבה ראוי שנחשוב שתהיה מצות האל בזה על אופן שיכירו רשעת מריבתם והתודו את חטאתם ושבו ורפא למו כי לא יהפוך במות המת ובכן נבין שבזה הטיאו משה ואהרן את כוונת האל יתברך ועל זה הענישם . אמנם המריבה עם משה היתה באמרם שהיתה הנהגתו בלתי שלימה במה שהביא אותם אל אותו החלק הרע מהמדבר ועל האל יתברך היתה מריבתם באמרם שהוציאם מארץ נושבת טובה אל ארץ מדבר ולהודיעם את רשעם בזה התחייב שיהיה הנס מודיע שהשליח היה מנהיג בשלמות ושהמשלח היטיב בשליחותו ולא הרע כלל ובהיות מיני הנסים המסופרים בכתבי הקדש על אחד מג' פנים . הא' הוא נס נסתר כמו ירידת המטר והמלט מן החלאים ומן הצרות וזה המין מן הנסים ישיגוהו הצדיקים בתפלתם כענין ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וכן ויתפלל משה בעד העם . והב' הוא נס נגלה לא יוכל הטבע לעשותה באותו האופן אבל יעשהו אחר תנועות רבות במשך זמן . וזה המין מן הנסים יעשהו האל יתברך על ידי עבדיו עם הקדמת איזו תנועה מסודרת מאתו כענין השליכהו ארצה הרם את מטך והכית בגור ירה ויור וזולתם . והג' הוא מין מן הנסים שלא יוכל הטבע לעשותו בשום אופן וזה המין יעשה האל יתעלה על ידי עבדיו בדבור בלבד שהיא פעולה שכלית ויותר נכבדת מאשר תנועותיו הגשמיות כמו שהיה הענין בפתיחת פי הארץ כאמרו ויהי ככלותו לדבר ותבקע האדמה וכן בענין עמידת השמש ליהושע נאמר אז ידבר יהושע . והנה בענין זאת המריבה היה מן ההכרח להעביר את רעת תלונות ישראל שיהיה הנס הנעשה מבאר מעלת המלך המשלח ודרכי טובו ומבאר גם כן מעלת השליח וטובו . ושהוא מוכן אל שייטיב המלך על ידו לעמו . ותתבאר מעלת המשלח במין הג' מן הנסים אשר לא יוכל הטבע כלל עליו בשום אופן ובשום זמן ותתבאר מעלת השליח במין הב' מן הנסים הנעשה בהגעת השליח הראוי לזה . ובכן צוה האל יתברך שיהפך הסלע למים כאמרו ונתן מימיו כלומר שיהיו המים מן הסלע לא נמשכים ממקום אחר אליו וזה היה נמנע זולתי בהיותו נהפך מצורת סלע אל צורת מים כאשר

רמבן

כי והצואה בדבור אל הסלע הזה הוא מה שנזכר במעשה צוה שיאמרו והיא שומעת כי השם יוציא מים מן הסלע הזה כדרך כי היא שמעה את כל דבר ה' וכן עשו כמו שאמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם וגו' והנה הסלע שומעת באמרו כן לכולן . וטענות רבות למפרשים בחטא הזה כבר סתר בו ר"א דברים רבים מהם והסוד שרמז בו גם הוא אינו נכון כי אם משה אבד כוונתו בעבור מריבת העם ולא דבר אל הסלע ולכן לא יצאו מים בפעם הראשונה וחזר והכהו פעם שניה בכוונה הדבקה בכל ויצאו המים הנה חטאו בפעם הראשונה אבל אינו ראוי שיאמר בזה לא האמנתם בי להקדישני כי אין כאן חסרון אמונה כלל . והר"ר רבי משה סבר בו סברא ואמר כי משה רבינו ע"ה חטאו הוא שנטה לצד הרגזנות באמרו שמעו נא המורים דקדק עליו הש"י שיהיה אדם כמוהו כועס לפני עדת בני ישראל במקום שאין בו ראוי הכעס וכל כיוצא בזה בדין האיש ההוא חלול השם מפני שמתנועותיו כלם ומדבריו היו למדין והיו מקוין להגיע בהם אל הצלחת העולם הזה והעולם הבא ואיך יראה עליו הכעס והוא מן הפעולות הרעות ולא תבא כי אם מתכונה רעה מתכונת הנפש אבל אמרו בו מריתם כי הוא כמו שאבאר שהוא לא היה מדבר עם סכלים ולא עם מי שאין לו מעלה אבל אשה קטנה שבנשיהם היתה כיחזקאל בן בוזי כמו שזכרו החכמים וכל מה שיאמר או יעשה יבחנוהו וכאשר ראוהו שכעס אמרו שהוא ע"ה אין בו פחיתות מדה ולולי שהיה יודע שהשם כעס עלינו בבקשת המים ושאנחנו הכעסנו אותו יתברך לא היה כועס ואנחנו לא מצאנו לשם יתעלה שכעס בדברו אליו בזה הענין אבל אמר קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם . והנה התרנו ספק מספקי התורה שנאמרו בו דברים רבים ונשאל פעמים רבים אי זה חטא וראה מה שנאמר בו ומה שאמרנו בו אנחנו והאמת יראה דרכו . אלו דבריו ז"ל ומוסיף הבל על הבלים שהכתוב אמר מריתם פי שעברו על דברו ואמר לא האמנתם בי שלא האמינו בו אין העונש בעבור שכעס ויותר היה ראוי שיהיה העונש על משה בשקצף על פקודי החיל בחנם והכתוב לא ספר כלל שכעס כי שמעו נא המורים תוכחת כדרך ממרים הייתם עם ה' ועוד כי אהרן לא כעס מימיו כי בשלום ובמישור הלך אתו ועוד שאי אפשר שלא היה כעס גדול מאת השם עליהם בעשותם מריבה עם משה בכל הנסיונות במדבר חטאם הגדול כשאמרו למה העליתנו ממצרים שירצו לשוב עבדים

רשי

של ישראל: (י) ויקהלו וגו'. (שם) זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: המן הסלע הזה נוציא. לפי שלא היו מכירין אותו לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים לכך אמר להם המורים סר בניס לשון יוני שוטים מורים את מוריהם המן הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא

אבן עזרא

כי אין יכולת בנו להוציא מים מהסלע כי אם בכח השם והנה לא פירש דבורו היטב וחשבו אנשים בלבם כי דבורו שלא יוכל השם להוציא מים מן הסלע וזה טעם אשר לא קדשתם אותי והביא ראיה מדברי המשורר שאמר כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו והנה החטא היה בבטוחו לא במכה גם זה איננו נכון כי משה אמר זה ולמה נענש אהרן ועוד כי אין במעשה זכר דבור והראיה שהביא איננה ראיה כי אין פי' כי המרו את רוחו כי אם אל השם וכן כתוב והמה מרו ועצבו את רוח קדשו וזה פירוש ויקציפו על מי מריבה והטעם שהקציפו השם וכן כתוב המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' וירע למשה בעבורם כי המרו את רוח השם ויגזור על משה שלא יכנס לארץ. ואחרים אמרו כי הדבור אל הסלע שאיננו שומע איננה כי אם במכה ואם כן למה נענש משה ואחרים אמרו בעבור שלא אמרו שירה כמו עלי באר ענו לה וזה טעם אשר לא קדשתם והאחרים אמרו כי השם צוה שידברו והם לא דברו רק הכה משה על כן נענשו שניהם ונאמר להם מעלתם מריתם לא האמנתם לא קדשתם ואנשי שקול הדעת אמרו שלא יתכן שיהיה שליח השם ימיר דבור השם ואם הוא המיר איך נאמין בתורתו גם אלה לא דברו נכונה כי אלו היה מחליף במצוה מיד היה נענש כי הנה נענש על דבר שאינו מצוה לעולם ולא תורה לישראל ולא נעשה בזדון רק בשגגה בעבור שהכעיסוהו ישראל וכן אמר גם בי התאנף ה' בגללכם ואחרים אמרו כי ישראל אמרו שיוציא מסלע אחר וראייתם המן הסלע הזה ומשה פחד להחליף דבור השם ובעבור שלא האמין להוציא מים מן הסלע שאמרו על כן נענש וזה טעם לא האמנתם בי גם זה הפירוש איננו נכון כי הכתוב אמר מריתם את פי והנה לא מרו. והפירוש הנכון בעיני אגלנו ברמיזות דע כי כאשר ידע החלק את הכל ודבק בכל ויחדש בכל אותות ומופתים ואמת כי השם אמר למשה ולאהרן ודברתם ולא דברו בעבור מריבת העם עם משה והנה החלק חלק והכה הסלע ולא יצאו מים עד שהכהו פעם שנית והנה לא קדשו השם ומרו ומעלו בשגגה גם יוכל המפרש לפרש ויבטא בשפתיו על משה כי על כן נענש משה כי לא היה ראוי שידבר דבר עד שימלא שליחות השם גם יהיה דרש קדמונינו ז"ל כי החטא היה בעבור שאמר שמעו נא המורים ורמזו זה הסוד: אל הסלע. שהודעתיך או הנמצא סמוך למחנה: ונתן מימיו. בעבור מימיו טעו רבים ואמרו כי זה הסלע הוא הצור ואלה עורי לב כי הצור הוא בחורב וזה הסלע היה בקצה ארץ אדום כי בקדש היה גם יתכן לפרש מימיו המים שאתן בו: (ט) את המטה מלפני ה'. הוא מטה האלהים והוא המונח לפני העדות: (י) המן הסלע הזה. יש לנו כח להוציא לכם מים ממנו

תורה

לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם׃
ט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃
י וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסָּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם

תרגום

כֵּיפָא לְעֵינֵיהוֹן וְיִתֵּן מוֹהִי וְתַפֵּק לְהוֹן מַיָּא מִן כֵּיפָא וְתַשְׁקֵי יַת כְּנִשְׁתָּא וְיַת בְּעִירְהוֹן׃
ט וּנְסֵיב מֹשֶׁה יַת חוּטְרָא מִן קֳדָם יְיָ כְּמָא דְפַקְדֵיהּ׃
י וּכְנַשׁוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יַת קְהָלָא לִקְדָם כֵּיפָא וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ כְעַן סָרְבָנַיָּא הֲמִן כֵּיפָא הָדֵין נַפֵּיק לְכוֹן

בעל הטורים

בעה"ט פני הסלע. פני בגי' כלפי תלמד שהיו כל ישראל פני הסלע פנים אל פנים והיה המועט מחזיק את המרובה: המן ג' במסרה. המן הסלע. המן העץ. כמו שלשם ספר הגיזוי גם כאן נמי ספר הגיזוי ואידך המן הגורן או מן היקב כמו שהוא שם רעב גם כאן ארץ ציה בלי מים. וסמך למ"ד עץ שאכל ממנו אדה"ר חטה היה. זהו המן העץ המן הגורן. ולמ"ד אשכול היה דכתיב או מן היקב:

תולדות אהרן והשקית את העדה. מנחות עו:

מסורה

נמסר בסדר במדבר סיני: לעיניהם כ"ד וסימן במסרה רבתא: אל פני ט' וסימן נמסר בסדר משפטים: המרים ד' וסימן שמעו נא המרים. וימצאהו המורים דשמואל. וחברו דד"ה. ויראו המוראים אל עבדיך המוראים כתיב. ודאורייתא המרים חסר ושארא המורים מלא: המן ג' וסימן המן העץ. המן הסלע הזה. המן הגרן או מן היקב:

רמבן

עבדים לשואיהם בעבודת פרך מלהיות עם האלהים כבן העובד את אביו וכן אמר הכתוב יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים ובטעם הראשונה אמרו פחות מזה למה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא והיה עליהם קצף גדול ואשמה רבה כמו שאמר ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל וגומר ובכאן כתוב מפורש המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ומה פשע גדול מזה הוי רב את יוצרו ומשה אמר גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר אם כן הם חטאו וגרמו כל הרעה הזאת וכדברי הרב אין להם בכל המעשה הזה חטא ופשע כלל ומה שאמר לא מצינו בה' יתברך שכעס אבל אמר קח את המטה וגומר כי כאשר צריכים במחיתם דבר אע"פ שמתלוננים וחוטאים לו והוא רחום יכפר עון ולא יעיר כל חמתו ולא יזכירנו ויתן להם שאלתם וכן במים הראשונים אמר בנחת רוח עבור לפני העם וגומר אע"פ שהיה שם מסה ומריבה שהזכיר מתנה ולדורות וכן מן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים בדרך אהבה וחבה אלא שאמר בסוף בדבור השני שמעתי את תלונות הודיע להם חטאם בלבד אבל כאשר יתלוננו חנם ישפוך עליהם חמת אפו ובכאן עוד רמז לקצף גדול וחיוב מגפה שנאמר וירא כבוד ה' אליהם שרומז אל הקהל הנזכר והוא מראה יד ה' ההוא במגפות כאשר תראה במרגלים וביום קרח וממחרת. והתימה על הרב שהרי מקרא מלא הוא ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם וימנה הכתוב החטא הזה עם הנסיונות הגדולים שנסו את ה' במדבר. והקרוב מן הדברים שנאמרו בזה והוא טוב לדחות השואל הם דברי רבינו חננאל שכתב כי החטא הוא אמרם נוציא לכם מים וראוי שיאמרו יוציא ה' לכם מים כדרך שאמרו בתת ה' בערב בשר לאכול וגומר וכן בכל הנסים יודיעום כי ה' עמהם להפליא ואולי חשבו העם כי משה ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה וזהו לא קדשתם אותי ומעשה הראשון בצור אמר הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והשבעים זקנים רואים עמוד הענן עומד על הצור והנס מתפרסם כי מעשה ה' הגדול הוא אבל בכאן לא ראו דבר וטעו כמאמרם משה ואהרן. ויתכן שיאמר בזה מעלתם בי כי הנהנה מן ההקדש נקרא מעילה וכן מריתם פי שהוא צוה ודברתם אל הסלע לעיניהם או שניתם דברי מן ותמר את משפטי כי לא צויתי שתאמרו ככה ויהיה לא האמנתם כי יוצא אל בני ישראל. או הוא לשון חוזק לא התחזקתם להקדישני לעיניהם מן ואמנה מן המשוררים היתד התקועה במקום נאמן. והאמת כי הענין סוד גדול מסתרי התורה כי בראשונה אמר לו הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור ואמר כי שמי הגדול על הצור בחורב שהוא כבוד י"י כאש אוכלת בראש ההר ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת ויצאו מים רבים אבל בכאן לא פירש לו כן והסכימו שניהם להכות בצור פעמים והנה זה חטא ועל כן אמר לא האמנתם בי לשים אמונה בשמי ובאמונה יעשה הנס ונאמר מריתם פי כי מרו את רוח קדשו הנקרא בכל מקום פי ה' ולכך אמר מעלתם בי ואין מעילה אלא שיקור והנה החטא מוזכר מפורש בכתוב וכן אמר המשורר מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים. וכן תוכל להתבונן זה בתפלת משה שאמר ה' אלהים אתה החלות כי התחנן לשם הנכבד שימחול לו ועל דעת רבותינו שמזכירין לו הכעס יתכן שהכה בצור ויצאו טיפים במיעוט כוונתו על הכעס ותמהו אל הדבר והסכימו שניהם להכות פעם שניה על הצור כאשר הזכרתי והוא החטאת על שניהם. ועל דעתי טעם ודברתם אל הסלע כמו על הסלע וכן כה אמר ה' אל העמודים ואל המכונות בבלה יובאו יצוה שיאמרו לעיני העדה בהיותם נקהלים כלם שהשם יוציא להם מים מן הסלע וכן עשה. ואל יקשה עליך ודברתם לעיניהם כי טעמו כמו לפניהם שישמעו כלם וכן ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר כה אמר ה' ככה אשבור את עול מלך בבל וגו' וכן רבים. או טעם לעיניהם בכאן שיהיה הדבור בהיותם נקהלים שם והסלע לעיניהם כמו שאמר בעשייה ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע כי כאשר נקהלו שם וראו הסלע פנים בפנים שאמרו המן הסלע הזה נוציא לכם מים כמו שהזכירו חכמים שלא יאמרו מעינות היו שם. ויתכן שהוא כמסורס הקהל את העדה אל הסלע ודברתם לעיניהם ונתן מימיו:

(ח) וטעם ונתן מימיו שיהיו מים רבים טבעים ממנו כי הנתינה תאמר על הרבוי כמו ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם כלם על הריבוי יבטיחם וכן כתוב ונחלים ישטפו ואין טעם מימיו כמו תתן יבולה ויתן פריו שאין בטבע הסלע להיות בו מים אבל טעמו המים אשר יצאו ממנו כי בהפוך השם החלמיש למעינו מים ובו יהיו וממנו יצאו יקראו על שמו מימיו וכן וברך את לחמך ואת מימיך לחמו נתן מימיו נאמנים ואמר כן להודיע שמגוף הסלע יצאו לא מן הארץ אשר תחתיו כמנהג מעיינות רבים רק מאמצעו וכן כתוב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים וחזר ואמר והוצאת להם מים מן הסלע כי אתה בעודך שם תוציא להם המים מן הסלע להם שכולם יראו אותם נובעים:

והשקית את העדה. שתצוה אותם לשתות לפניך וכל זה לפרסם הנס ובמעשה

עליו לכם מים: (יא) פעמים. לפי שבראשונה לא הוציא אלא טיפין לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והמה דברו לסלע אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך להכותו כבראשונה שנאמר (שמות יז) והכית בצור ונזדמן להם אותו סלע והכהו: (יב) יען לא האמנתם בי. גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהם כעון שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו כך היה עון משה ואהרן והלא (במדבר יא) הצאן ובקר ישחט קשה מזו אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב מפני קדוש השם: להקדישני. שאילו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום קל וחומר אנו: לכן לא תביאו. בשבועה כמו (שמואל א ג) ולכן נשבעתי לבית עלי נשבע בקפילה שלא ירבה בתפלה על כך: (יג) המה מי מריבה. הם המוזכרים במקום אחר. את אלו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של ישראל לוקה במים לכך גזרו (שמות א) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: ויקדש בם. שמתו משה ואהרן על ידם שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך וכן הוא אומר (ויקרא י) בקרובי

מ׳ מָיִם׃ יא וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה
ג׳ בטעם בספ׳ וּבְעִירָם׃ ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
ל׳ וחד ולא יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם
כ׳ ומ״ל כמים בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי
ד׳ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
י״ט ר״פ נָתַתִּי לָהֶם׃ יג הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה
ל׳ וַיִּקָּדֵשׁ בָּם׃ ס רביעי יד וַיִּשְׁלַח

מַיָּא׃ יא וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת יְדֵיהּ וּמְחָא יָת כֵּיפָא בְּחוּטְרֵיהּ תַּרְתֵּין זִמְנִין וּנְפַקוּ מַיָּא סַגִּיאֵי וּשְׁתִיאַת כְּנִשְׁתָּא וּבְעִירְהוֹן׃ יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן חֲלַף דְּלָא הֵימֵנְתּוּן בְּמֵימְרִי לְקַדָּשׁוּתִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֵן לָא תַעֲלוּן יָת קְהָלָא הָדֵין לְאַרְעָא דִיהַבִית לְהוֹן׃ יג אִינוּן מֵי מַצּוּתָא דִּנְצוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן׃ יד וּשְׁלַח מֹשֶׁה

תמנו: (יב) יען לא האמנתם בי. הוא הסוד שרמזתי שלא נקדש השם על ידם: (יג) ויקדש בם. במשה ואהרן רטעם בקרובי אקדש מקדש

וירם ח׳ וסי׳ ויעש כן משה ואהרן. וירם משה את ידו ויך את הסלע. וירם הטבח את השוק. וירבעם בן נבט אפרתי. וירם את אדרת אליהו. וירם קרן לעמו תהלה. וירם ימינו ושמאלו. וירם יאשיהו. ונמסר גם בתהלים סימן קמ״ח: תמה י״ט ר״פ וסי׳ נמסר בתהלים סי׳ מ״ח:

תולדות אהרן יען לא האמנתם. שבת נה נו יומא פו: המה מי מריבה. סוטה יב סנהדרין קא קי: חטא משה ואהרן. ערכים מד פ׳ כב וזכר מג:

בעל הטורים ויך את הסלע. הוא הכה לסלע אחד ונבקעו כל הצורים שבמדבר שנאמר יבקע צורים במדבר: לכן בגימטריא מדה כמדה:

ספורנו

העיד אח"כ באמרו המוציא לך מים כו׳ כ"א היו המים מובאים ממקום אחר לשם בנס לא יהיה הבדל בין צור חלמיש לזולתו. וזה המין מן הנסים לא יוכל עשותו הטבע בשום אופן ולא בשום זמן וצוה שזה יהיה על ידי דבור עבדיו באמרו ודברתם אל הסלע למען יכירו ישראל שהיה זה הנס מן המין הב׳ באמור לא שיהיו מים נגרים שם ממקום אחר ובזה ידעו גודל וטוב המשלח וישיבו אל לבם שאף על פי שהוציאם ממצרים אל המדבר אין בזה רעה כלל בהיותו עמהם אחר שיש בידו לשים מדבר לאגם מים וזולת זה ממה שלא יוכל הטבע עליו ושאם הוא כאן הכל כאן באמרו המדבר הייתי לישראל וצוה עם זה שאחר שיהפך הסלע למים יוציא משה אותם המים להם במסהו לשבטיהם באמרו במחוקק במשענותם. ולזה המין מן הנסים אמר קח את המטה והוצאת להם מים מן הסלע וכו׳. והנה משה ואהרן הסכימו לעשות המין הב׳ מן הנסים ולהגיר המים אל הסלע ממקום אחר כמו שעשו ברפידים באמרו והכית בצור ויצאו ממנו מים כי לא בטחו שיקיים האל יתברך את דברו לעשות לישראל המין הג׳ מן הנסים בחשבם את ישראל אז ממרים מאד עד שיהיו בלתי ראוים אליו שיגמם ה׳ על הטובה. ובכן עשו את דרך מין הב׳ מן הנסים במטה אשר בו הודיעו מעלת השליח ולא עשו את דרך המין הג׳ אשר בו יודיעו לישראל מעלת המשלח וטובו ולזה נכתב עליהם לא האמנתם בי שהרצון בו לא בטחתם בי שאעשה מה שאמרתי ומעלתם בי שחללתם כבודי ולא הראיתם את כבודי ומריתם פי בשלא שמרתם מצותי: (יג) ויקדש בם. באותם המים עצמם נקדש אחר כך בענין נחל ארנון שהראה אז לישראל שאותם המים היו בלתי טבעיים כמו שהורו אז בשירתם באמרם ומנחליאל במות שהיו המים עולים יותר ממקום מקורם על הפך הראוי למים

רמבן

ובמעשה לא הוזכיר כן ויסק את העדה ואת בעירם אבל אחר ותשת העדה ובעירם כי מרוב הצמאון וברואותם מים רבים נחלים מיד נפלו על הנחל ושתו. ועל דעת רבותינו בבארה של מרים אמרו רבים כי הסלע הזה הוא הצור אשר היה בחורב ולפיכך פירשו מימיו אשר היה דרכו לתת כי עתה נסתם מעינו ממות מרים כי הכוונה לרבותינו בבארה של מרים שהיה מעולם באר נסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון עליו העלה אותו לישמעאל במדבר באר שבע ונבקע בחורב מן הצור ההוא שהיה שם ובשאר המסעים נובע מן הצור במקום שיחנו שם וכאשר מתה הצדקת פסק המעין ועתה חזר על ידי משה להיות לו מקור נפתח מן הסלע הזה בעצמו והוא מה שאמר אל הסלע הנודע. ועל דרך הפשט היה שם סלע סמוך למחנה וצוה ודברתם אל הסלע הזה אשר לפניכם. גם אפשר לפרש ודברתם אל הסלע אשר לעיניהם כלומר הראשון שיראו:

(י) המן הסלע הזה נוציא לכם מים. חלילה שיהיה התימה למניעות כי משה רבינו הנאמן בכל בית ה׳ לא יפלא ממנו כל דבר מה׳ והוא וכל ישראל עמו ראו גדולות ונפלאות מזו ואף כי הוא אשר נעשה כן על ידו פעם אחרת בצור בחורב. ואמרו המפרשים שיש תמיהות מתקיימות כמו הנגלה נגליתי הרואה אתה התשפוט המן העץ אשר צויתיך. אבל ר"א כתב המן הסלע יש לנו כח להוציא לכם ממנו מים ירצה לפרש שאמר להם שמעו נא המורים כה׳ האומרים ולמה הבאתם את קהל ה׳ אל המקום הרע הזה המן החלמיש הזה יהיה לנו כח בטבע שנוציא אנחנו ממנו מים רק תכירו כי מאת ה׳ הוא כי הוא אשר הוציא אתכם ממצרים והביא אתכם אל המקום הזה. והוא אשר יפרנס אתכם בו וזה כטעם שאמר להם במן וידעתם כי ה׳ הוציא אתכם ממצרים. ולפי דעתי הה"א הזו לשאלה המן הסלע הזה נוציא לכם מים אם לא כי הכתוב פעם יפרש בשאלה הן ולאו היש בה עץ אם אין התשמור מצותיו אם לא ופעם יזכיר הן לבדו הזה אחיכם הקטן הידעתם את לבן בן נחור האבכה בחדש החמישי הנזר. אבל היתה השאלה הזאת להם שאלת הנסיון אמר שמעו נא המורים מה תחשבון על ה׳ המן הסלע הזה החזק נוציא לכם מים היהיה הדבר הזה אם לא הפליג במורים והגיד כי הם קטני אמנה וכאשר ירינו עליו הוא מפני מחשבתם שלא יעשה השם עמהם להפליא כענין שנאמר וינסו אל בלבבם היוכל אל לערוך שולחן במדבר הגם לחם יוכל תת וכך אמרו עשר נסיונות נסו אבותינו לה׳ במדבר וכמו השאלה במחשבת הנשאל במקומות רבים ההשב אשיב את בנך אם רצונך כן הנלך אל רמות גלעד אם נחדל אם עצתך כן אף כאן אם מחשבתכם שנוציא לכם מים מזה וכן דעתי בהנגלה נגליתי הראית כי נכנע אחאב מלפני המן העץ אשר צויתיך התשפוט כי כלם שאלות אבל עניינם לשאול בדבר מפורסם שיודה בו הנשאל על כרחו אם נגליתי לבית אביך ובחרתי בכם אם ידעתם זה ולמה תבעטו בזבחי ובמנחתי הלה׳ תגמלו זאת הגמולה וכן אם מן העץ אשר צויתיך אכלת ותבוש או למה תתחבא וכדרך הזה האחרים אבל הרואה אתה שאלה גמורה בדבר המסופק אם יועץ אתה תשוב אל העיר בלשון רואה אני את דברי אדמון וכבר פירשתי בסדר בראשית:

(יג) ויקדש בם. שמתו משה ואהרן על ידם כשהקדוש ברוך הוא עושה דין במקודשיו הוא מתירא ומתקדש על הבריות שנאמר בקרובי אקדש וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך לשון רש"י. גם כן פי׳ ר"א: ואיננו נראה בעיני כי עדיין לא מתו משה ואהרן ואיננו מתפרסם לבריות שימותו בחטא הזה שיתירא הקב"ה על ידי כך כאשר היה בנדב ואביהוא ופרץ ועזא ועוד כי הכתוב אמר אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש בם כי במריבים נתקדש מלשון בקרובי אקדש וראוי היה לדבריהם שיאמר ויכבד על פניהם. והנכון בעיני כי מעשה הצור הראשון היה לעיני זקני ישראל בלבד כמו שמפורש שם ובזה אמר ויקהלו משה ואהרן את כל הקהל וגומר על כן אמר הכתוב כי מי מריבה האלה שנגזרה בהם הגזרה על משה ועל אהרן המה אותם מי מריבה אשר רבו בני ישראל את השם ויקדש בם לעיני כלם כענין שכתוב וקבצתים מן הארצות ונקדשתי בם לעיני גוים רבים ודע כי בראשונה היתה להם מריבה עם משה כמו שאמר וירב העם עם משה. וכן אמר עוד מעט וסקלוני והיו מנסים את השם היש ה׳ בקרבנו אבל בכאן היו מריבים כלפי מעלה ולא היה בכאן נסיון ועל כן אמר כי אלה מי מריבה שנגזרה בהם הגזרה הזאת המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש בם לעיניהם לא כראשונים אשר נסו את השם ולא נקדש רק לעיני זקני ישראל ובעבור היות ענין הסלע שני פעמים הוצרך לבאר על איזה מהם נענשו הצדיקים:

אל

רשי

בקרובי אקדש : (יד) אחיך ישראל . מה ראה להזכיר כאן אחוה אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם שנא׳ לו (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך ועל שנינו היה אותו החוב לפרוע : אתה ידעת את כל התלאה . לפיכך פירש אביכם מעל אבינו (שם לו) וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני השטר חוב המוטל עליהם והטילו על יעקב : (טו) וירעו לנו . סבלנו צרות רבות : ולאבותינו . מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל : (טז) וישמע קולנו . בברכה שברכנו אבינו (בראשית כז) הקול קול יעקב שאנו צועקים ונענים : מלאך . זה משה מכאן שהנביאים קרואים מלאכים ואומר (ד״ה ב לו) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים : (יז) נעברה נא בארצך . אין לך לעורר על הירושה של ארץ ישראל כשם שלא פרעת החוב עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך : ולא נשתה מי באר . (במדרש רבה) מי בורות היה צ״ל אלא כך אמר משה אע״פ שיש בידנו מן לאכול ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם מכאן לאכסנאי אע״פ שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני כדי להנות את אושפיזו : דרך המלך נלך וגו׳ . אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו לכאן ולכאן לאכול : (יח) פן בחרב אצא לקראתך . אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם ואומרים (דברים כו) ונצעק וישמע קולנו ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי (בראשית כז) ועל חרבך תחיה : (יט) רק אין דבר . אין שום דבר מזיקך : (כ) וביד חזקה . בהבטחת זקנו (שם) והידים ידי עשו :

כל

אבן עזרא

(יד) מקדש . שם מקום עיר והיננו קדש ברנע כי אותו סוף מדבר וכן הכתוב אומר יחיל ה׳ מדבר קדש : התלאה . פירשתיו : (טו) לנו מצרים ולאבותינו . שמתו והטעם שארך זמן רעתם : וישלח מלאך . כמשמעו וכן הכתוב אומר ומלאך פניו הושיעם ורבים פירשוהו על משה כי מצאו ויאמר אני מלאך ה׳ ואין זאת דעתי : (יז) בשדה ובכרם . שלא ישחיתו ואפי׳ מי הבארות שלכם לא נשתה : דרך המלך נלך . אם הדרך שהמלך הולך בה או פירושו הדרך שיטה המלך שהוא מלך אדום נלך : (יט) במסלה נעלה . מה יזיקכם שנעלה במסלה ואם הוצרכנו למים תמכרום לנו וזה טעם מכרם כמו דמיהם : (כב) וטעם בני ישראל כל העדה בעבור שיצא אדום להלחם כם תגיד בכתוב

מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ
אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל
אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה ג׳
אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ׃ טו וַיֵּרְדוּ ג׳
אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם כ״ח
יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם
וְלַאֲבֹתֵינוּ׃ טז וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה ב׳
וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ ד׳ ג׳ חסר וחד מ״ל
וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ ג׳
בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ׃ ג׳ מ״ל
יז נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר
בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי ס׳ רפין . חד מן י״ט זוגין
בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה
יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר כן דינו
גְּבֻלֶךָ׃ יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא
תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא
לִקְרָאתֶךָ׃ יט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־ ד׳
יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־ ב׳ חסר אחס עולה
מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנַי וְנָתַתִּי ג׳ . ג׳
מִכְרָם רַק אֵין־דָּבָר בְּרַגְלַי ג׳
אֶעֱבֹרָה׃ כ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר ב
וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד ב
וּבְיָד חֲזָקָה׃ כא וַיְמָאֵן ׀ אֱדוֹם
נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט ל׳ ולי׳ נתן ורע ה׳ חסר
יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו׃ פ חמישי (שלישי

אִזְגַּדִּין מֵרְקָם לְוָת מַלְכָּא
דֶאֱדוֹם כִּדְנַן אֲמַר אֲחוּךְ
יִשְׂרָאֵל אַתְּ יְדַעְתְּ יָת כָּל
עָקְתָא דְאַשְׁכַּחְתָנָא׃
טו וּנְחַתוּ אֲבָהָתַנָא
לְמִצְרַיִם וִיתֵיבְנָא בְּמִצְרַיִם
יוֹמִין סַגִּיאִין וְאַבְאִישׁוּ לָנָא
מִצְרָאֵי וְלַאֲבָהָתַנָא׃
טז וְצַלֵּינָא קֳדָם יְיָ וְקַבֵּל
צְלוֹתָנָא וּשְׁלַח מַלְאָכָא
וְאַפְּקָנָא מִמִּצְרַיִם וְהָא
אֲנַחְנָא בְּרְקָם קַרְתָּא
דִּבְסְטַר תְּחוּמָךְ׃ יז נְעִיבַר
כְּעַן בְּאַרְעָךְ לָא נְעִיבַר
בַּחֲקַל וּבִכְרַם וְלָא נִשְׁתֵּי מֵי
גוֹב בְּאוֹרַח מַלְכָּא נֵיזִיל לָא
נִסְטֵי לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא עַד
דְּנִעִיבַר תְּחוּמָךְ׃ יח וַאֲמַר
לֵיהּ אֱדוֹמָאָה לָא תְעִיבַר
בִּתְחוּמִי דִּלְמָא בִּדְקָטְלִין
בְּחַרְבָּא אֵיפּוֹק לְקַדָּמוּתָךְ׃
יט וַאֲמַרוּ לֵיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּאוֹרַח כְּבִישָׁא נִסַּק וְאִם
מֵימָךְ נִשְׁתֵּי אֲנָא וּבְעִירַי
וְאֶתֵּן דְּמֵיהוֹן לְחוֹד לֵית
פִּתְגָם דְּבִישׁ בְּרַגְלַי אֶעִיבַר׃
כ וַאֲמַר לָא תְעִיבַר וּנְפַק
אֱדוֹמָאָה לְקַדָּמוּתֵיהּ בְּחֵיל
רַב וּבִידָא תַקִּיפָא׃
כא וְסָרֵיב אֱדוֹמָאָה לְמִשְׁבַּק
יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר
בִּתְחוּמֵיהּ וּסְטָא יִשְׂרָאֵל

תתלאה ג׳ נמסר בסדר וישמע יתרו: קולנו בקולנו ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חסר וסימן ונצעק אל ה׳ וישמע קלנו . בננו זה סורר . וירא את ענינו . דברנו אליו ולא שמע בקולנו דשמואל . קדמא חסר : (ע׳ מנו״ש) ויצאנו ג׳ ומשניין בכתבהון וסימן וישלח מלאך ויצאנו חסר דחסר . ואמרת לבנך עבדים ויציאנו כתיב חסר וי״ו . ארמי אבד אבי ויוצאנו כתיב מ״ל וי״ו וחסר יו״ד : בשדה ח׳ רפין וסימן נעברה נא בארצך . אעברה בארצך . חוי מגיעי בית בבית . ותאמר נעמי אל רות . ויאמר בועז אל רות : לקראתך ד׳ וסימן וגם הנה הוא יוצא לקראתך . פן בחרב אצא לקראתך . כאשר הפך איש . על כן יצאתי . ונמסר גם בסדר שמות : מימיך ג׳ מלאים וסימן ועבדתם את ה׳ אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך . ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה . טפכם נשיכם וגרך אשר בשעריך . וחד ומימיך . בן אדם לחמך ברעש . ונמסר גם בסדר משפטים : מכרם ג׳ וסימן ונתתי מכרם . על מכרם בכסף צדיק . ביום מכרם ציד . אגיד :

תולדות אהרן ואם מימין נשחט. עקרים מ״ד ס׳ כט :

בעל הטורים

ויצאנו . חסר יו״ד על ידי יו״ד מכות הוצאנו משם : נעברה נא בארצך . ובסיחון אמר אעברה אלא אמר זכור מ״ש עשו נסעה ונלכה ולכך אמר אחיך ישראל : פן בחרב אצא לקראתך . והיינו דכתיב אני שלום וכי אדבר המה למלחמה : מכרם ג׳ . ואם מימיך נשתה וגו׳ ונתתי מכרם . ואעיד ביום מכרם ציד . על מכרם בכסף צדיק . בשביל שמכרו בכסף צדיק וגדו את אביהם ביום מכרם כשיסס ואמרו לו חיה רעה אכלתהו ע״כ ונתתי מכרם והולכו לשטות פיוטס בכסף :

רמבן

(יד) **אל** מלך אדום . לא הזכיר הכתוב שמו כי אין צורך אבל הזכיר סיחון ועוג מלכי האמורי בשמותם בעבור כי היו ידועים בגבורה ולהם שם בגוים להודות לפניו יתברך כי עשה עמנו להפליא כמו שנאמר למכה מלכים גדולים כל״ח לסיחון מלך האמורי כל״ח ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו ומנהג הכתוב להזכיר שם גדולי המלכים אשר ירשנו את ארצם כענין שהזכיר ביהושע חמשת מלכי האמורי אדוני בזק מלך ירושלים והורם מלך חברון ופראם מלך ירמות ויפיע מלך לכיש ודביר מלך עגלון ויובב מלך חצור ושאר המלכים הזכירם במספר לא בשמות ואמר הכתוב ויאמר אליו אדום כי נכנסו כל עמו עם אדוניהם במיאון הזה :

(יט) **במסלה** נעלה . הנה מתחלה היו אומרין לבא בערים רק ישתמרו שלא יכנסו בשדה ובכרם כדרך מחנות עם רב ששוללים את הגרנות ונכנסים בכרמים אבל ילכו כדרך המלך שהיא דרך הרבים לא דרך היחיד והיו אומרים שלא ישתו כלל המים אשר להם בבארות לצרכם אחרי כן שלחו להם שלא יקרבו לערים כלל אבל ילכו במסלה העולה לארץ כנען שהיא סלולה וכבושה לכל ואם ישתו מימי הנהרות בדרכים הם והבהמות בעברם בנהר יתנו דמיהם שנהנו מהם על כן אמר רק אין דבר שאין בזה הפסד שום דבר ואחרים פרשו ולא נשתה מי הבאר אם לא בדמים . ואיננו נכון כי למה יחזור לשלוח לו מה שלא רצה בתחלה . ומדרשו לא נשתה מי באר שלנו ונקח מכם כמו שכתב רש״י . ואמרו ישראל לאדום עד אשר נעבור גבולך ולא הזכירו לו את הארץ אשר ה׳ אלהינו נותן לנו שלא יקנא בהם

ספורנו

למים הטבעיים : (יז) דרך המלך . באותה הדרך שיגוש המלך שנלך בה כמנהג כל מלך הנוסע מעבר לצבא אנשי שלומו לפלוח עמהם מורה בדרך למען לא יזיקו אנשי הצבא או קנאם בעברם ליושבי הארץ : (יח) פן בחרב אצא לקראתך . כי המון עם אדום אנשי דמים ונסבה מועטת ממריבה או זולתה שתפול בין אנשי הארץ והעם העובר יתעוררו אנשי הארץ בחרב נגד העוברים : (יט) במסלה נעלה . הנה זה אולי יקרה אם נעבור בערים אבל אנחנו נעבור במסלה בלבד ולא תקרה שם סבה שתעורר את עמך בחרב לקראתנו : רק אין דבר ברגלי . אין אתנו שום דבר מוכן להרהר ריב : אעבורה . מאחר שאיך תמאן להניחנו לעבור אלא בשביל זה שאמרת הנה נוכל לעבור שאין לחוש לזה כלל . (כ) ויצא אדום לקראתו . על הגבול : והפסם

של

אבן עזרא

הכתוב שלא נפקד איש מבני ישראל בבואם מעיר אדום אל הר ההר: (כד) יאסף אהרן. כמו ומות בהר שיתקן עצמו למות ויעלה אל ההר: מריתם. פירשתיו: למי מריבה. כמו במי מריבה שם המקום או בעבור מי מריבה: (כו) והפשט. והלבשתם. יוצאים לשנים פעולים. וטעם ואהרן יאסף כי בעת שתפשוט בגדיו מיד ימות: ויאסף אהרן אל עמיו. פירשתיו: (כט) ויראו כל העדה. כאשר ראו זה המאורע שאירע בכו שלשים יום: ומלת גויעה. פירשתיו: (א) וישמע הכנעני מלך ערד. אמרו הקדמונים שהוא סיחון ונקרא הכנעני כי על אמורי כנעני ורבים אמרו כי

רש"י

(כב) כל העדה. כלם שלמים ועומדים ליכנס לארץ שלא היה בהן אחד מאותם שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתוב בהן (דברים ד) חיים כלכם היום: הר ההר. הר על גבי הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואע"פ שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלשה נשארו בהן הר סיני לתורה והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן: (כג) על גבול ארץ אדום. מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה וכן הנביא אומר ליהושפט (ד"ה ב כ) בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך: (כה) קח את אהרן. בדברים של נחומים אמור לו אשריך שתראה כתרך נתון לבנך מה שאין אני זכאי לכך: (כו) את בגדיו. את בגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו אמר לו הכנס למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט קמוץ פיך וקמץ עצום עיניך ועצם מיד חמד משה לאותה מיתה וזהו שנא' לו (דברים לב) כאשר מת אהרן אחיך מיתה שנתאוית לה: (כז) ויעש משה. (במדבר רבה) אע"פ שהדבר קשה לו לא עכב: (כט) ויראו כל העדה. (שם) כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הוא אהרן אמר להם מת אמרו אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו מלאך המות מיד בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה ראו והאמינו: כל בית ישראל. האנשים והנשים לפי שהיה אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו: כי גוע. אומר אני שהמתרגם דהא מית טועה הוא אא"כ מתרגם ויראו ואתחזיאו שלא אמרו רבותינו כי זה משמש בלשון דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד וכדאמר רבי אבהו (ראש השנה ג) דאמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו ועל לשון זה נופל לשון דהא לפי שהיא נתינת טעם למה שלמעלה הימנו למה ויראו לפי שהרי מת אהרן אבל על תרגום וחזו כל כנשתא אין לשון דהא נופל אלא לשון אשר שהוא מגזרת שמוש אי שמצינו אם משמש בלשון אשר כמו (איוב כא) ואם מדוע לא תקצר רוחי והרבה מפורשים מזה הלשון (שם יד) אם חרוצים ימיו: (א) וישמע הכנעני. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כו' כדאיתא בראש השנה (ר"ה ג) ועמלק

תרגום אונקלוס

מְלוֹתֵיהּ: כב וּנְטַלוּ מֵרְקַם וַאֲתוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְהֹר טוּרָא: כג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּהֹר טוּרָא עַל תְּחוּם אַרְעָא דֶאֱדוֹם לְמֵימָר: כד יִתְכְּנֵשׁ אַהֲרֹן לְעַמֵּיהּ אֲרֵי לָא יֵיעוֹל לְאַרְעָא דִיהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּסָרֵיבְתּוּן עַל מֵימְרִי לְמֵי מַצּוּתָא: כה דְּבַר יָת אַהֲרֹן וְיָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ וְאַסֵּיק יָתְהוֹן לְהֹר טוּרָא: כו וְאַשְׁלַח יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְתַלְבֵּישִׁנּוּן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ וְאַהֲרֹן יִתְכְּנֵשׁ וִימוּת תַּמָּן: כז וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ וּסְלִיקוּ לְהֹר טוּרָא לְעֵינֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא: כח וְאַשְׁלַח מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְאַלְבֵּישׁ יָתְהוֹן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ וּמִית אַהֲרֹן תַּמָּן בְּרֵישׁ טוּרָא וּנְחַת מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן טוּרָא: כט וַחֲזוֹ כָּל כְּנִשְׁתָּא אֲרֵי מִית אַהֲרֹן וּבְכוֹ יָת אַהֲרֹן תְּלָתִין יוֹמִין כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: א וּשְׁמַע כְּנַעֲנָאָה

תורה

כשהן מחוברין) כב וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הֹר הָהָר: ס כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר: כד יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה: כה קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר: כו וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם: כז וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה: כח וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר: כט וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: ס

כא א וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־

(מסורה בגליון: ו׳ בטעם דרגא תביר; ג׳ ר״פ; ב׳ מלעיל; ל׳; ב׳; ל״ס)

מסורה

ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן ו׳ בטעם דרגא תביר וסימן בסדר וארא: על גבול ה׳ וסימן ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן. וישמע בלק כי בא בלעם. ושב משריד קדמת. בחרב תפלו על גבול ישראל. והנותר לנשיא תנינא דפסוק: והעל ב׳ וסימן ויאמר ה׳ אל משה דצפרדעים. והעל אתם הר ההר: יאסף ט׳ וסימן שלח העז את מקנך. הצאן ובקר ישחט. יאסף אהרן אל עמיו. ואהרן יאסף ומת שם. האסף יאסף. ואם אל עיר יאסף. וישראל לא יאסף. לא יבא עוד שמשך. עשיר ישכב ולא: בית ישראל כ׳ וסימן ויקראו. כי ענן ה׳ על. יבכו את השרפה. ויבכו את אהרן. לא נפל דבר מכל. ויהי מיום שבת ארון. ויאמר שמואל אל כל משחקים. מעלים את הארון. ויספדו ויבכו. ואתנה לך. ויבא ירבעם דמלכים. נשימה נא שקים. כי כרם ה׳. העממים. ולקחום עמים. ה׳ זכרנו. בית ישראל ברכו. יתן ה׳ את האשה. (היום ישיבו לי, מנורי עלמם). וכל ירמיה ויחזקאל דכוו׳ במ״ז בנ׳

תולדות אהרן

ויראו כל העדה. ראש השנה ג

תענית ט זוכר אמור: וישמע הכנעני. ר"ה שם תענית שם זוכר אמור הלך (יומא לה סוטה יו):

בעל הטורים

וטעל ב׳ במסרה. הכא ובפרשת וארא: והלבשתם ב׳ במסרה. והלבשתם את אלעזר בנו. והלבשתם כתנות. דאיכא מ"ד כהן בן כהן גדול טעון משיחה כהם דוהלבשתם כתנות דהתם טוהם במשיחה אף והלבשתם דהכא הוא במשיחה: וימת אהרן שם. בגימט' מלמד כי מת בנשיקה: ויראו: בגימט' בעננים:

ספורנו

(כו) והפשט את אהרן את בגדיו. אותם בגדים הראוים לכ"ג יותר על כהן הדיוט: והלבשתם את אלעזר. שהיה לבוש ד' בגדי כהן הדיוט ובכן נשאר אהרן בד' בגדי כהן הדיוט לבוש הבדים כמו שהיה ענינו בהכנסו לפני ולפנים וכענין הראות מלאכי אלהים

רמב"ן

על הארץ לאמר כי להם היתה לולי שלקח בכורתו וברכתו במרמה אבל לסיחון הזכירו עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה' אלהינו נותן לנו כמו שהזכיר משה במשנה תורה:

(כא) ויט ישראל מעליו. קצר הכתוב בזה כי מפני הגבורה נטוו ונשמרתם מאד אל תתגרו בם כאשר פירש להם משה ועל פי הדבור נטו מעליו כי לא יכלו לעשות דבר אחר כיון שלא הניחום לעבור:

(כו) והפשט את אהרן את בגדיו. והם בגדי כהונה גדולה שנתרבה בהם אלעזר בנו עתה והקרוב כי כאשר ירד אהרן מעשות התמיד והקטיר הקטורת והעלה הנרות העלה אותו אל הר ההר כשהיה לבוש בגדי כהונה והפשיט אותם ועל דרך הפשט הלבישו תכריכי המת אשר הכין לו והפשיט את אלעזר בגדי החול והלבישו בגדי הקדש כאשר עשה עמו ביום המלואים. ומדרש רבותינו שנעשו בהם נסים אמרו היאך משה יכול להפשיט את אהרן כסדרן והלא העליונים הם העליונים לעולם והתחתונים הם התחתונים לעולם אלא מעשה נסים עשה לו המקום במיתתו יותר מחייו העמידו משה אל הסלע והפשיטו בגדי כהונה ובגדי שכינה נלבשים תחתיהם וילבש אותם את אלעזר הכהן בנו וכי היאך יכול להלביש את הבגדים כסדרן לאלעזר אבל כבוד גדול חלק לו המקום לאהרן במיתתו יותר מחייו שנלבשו בגדי שכינה תחלה למטה וחזר משה והפשיט את אהרן הבגדים כסדרן והלביש אלעזר כסדרן כך שנוי בת"כ:

כא (א) וישמע הכנעני. תמיהו בכיבושי יהושע מלך ערד אחד ועוד כתיב במסעות והוא יושב בנגב בארץ כנען והכתוב לא יקרא ארץ כנען מהם מעבר לירדן מזרחה כמו שאמר ארץ כנען לגבולותיה ועוד

רשי

עמלק חפולס רצועה מרדות לישראל מזומן בכל עת לפורענות: יושב הנגב. זה עמלק שנאמר (במדבר יג) עמלק יושב בארץ הנגב ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב״ה לתת כנענים בידם והם אינן כנענים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי: דרך האתרים. דרך הנגב שהלכו בה מרגלים שנאמר (שם) ויעלו בנגב (במד״ר) ד״א דרך האתרים דרך התייר הגדול הנוסע לפניהם שנאמר (שם י׳) דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה: וישב ממנו שבי. אינה אלא שפחה אחת: (ב) והחרמתי. אקדיש שללם לגבוה: (ג) ויחרם אתהם. בהריגה: ואת עריהם. חרמי גבוה: (ד) דרך ים סוף. כיון שמת אהרן ובאת עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריה׳ דרך י״ם הוא הדרך שחזרו להם כשנגזר עליהם גזירת מרגלים שנא׳ (דברים א) ופנו המדברה דרך ים סוף. וכאן חזרו לאחוריה׳ (עיין פרשת פנחס) שבע מסעות שנאמר (שם י) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאילו הוא בפניהם וצא ודוק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר: לסבב את ארץ אדום. שלא נתנם לעבור בארצו: ותקצר נפש העם בדרך. בטורח הדרך שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורנו כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמנה שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בענוי הדרך ובלשון לעז אנקרוטלו״ד ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהיותם בדרך ולא פירש בו במה קצרה שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה כגון (זכריה יא) ותקצר נפשי בהם וכגון (שופטים י) ותקצר נפשו בעמל ישראל וכל דבר הקשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער ובדבר המטריח נופל לשון גודל שגדול הוא וכבד על האדם כגון (זכריה יא) וגם נפשם בחלה בי גדלה עלי (איוב י) ויגאה כשחל תצודני. כללו של פירוש כל לשון קצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת סובלתו:

אבן עזרא

כי זאת הפרשה יהושע כתבה והראיה מלך ערד אחד ומלאו שבני יהודה קראו שם המקום חרמה ולא אמרו כלום כי אותו המקום יקרא בתחלה צפת וזה מלך ערד והאמת שני מקומות ורבים במקרא כמו הם ומלך ערד על פשוטו הוא מעבר לירדן מזרחה ונסמכה זאת הפרשה למות אהרן כי הכתוב ספר מה שאירע בהר ההר קודם נסעם משם והעד וישמע הכנעני מלך ערד ואחריו ויסעו מהר ההר ואם תבקש מה שמע הנה מפורש: כי בא ישראל דרך האתרים. האתרים יש אומרים כי האל״ף נוסף והטעם התרים את הארץ וכן אל״ף אזרועך: (ד) לסבוב את ארץ אדום. צלמונה ופונן כי כן כתוב: הקלקל

עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל
דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׁבְּ ׀ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי׃ ב וַיִּדַּר
יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־
נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי
וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם׃ ג וַיִּשְׁמַע
יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־
הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־
עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם
חָרְמָה׃ פ
ד וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף
לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר

ב׳ פסוק ישמעאל. ג׳ נ״ל ד׳ חסר סבוה ל׳. ד

מַלְכָּא דַעֲרָד יָתֵיב דָּרוֹמָא
אֲרֵי אֲתָא יִשְׂרָאֵל אוֹרַח
מְאַלְלַיָּא וַאֲגַח קְרָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל וּשְׁבָא מִנֵּיהּ
שִׁבְיָא׃ ב וְקַיֵּם יִשְׂרָאֵל קְיָם
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אִין מִמְסַר
תִּמְסַר יָת עַמָּא הָדֵין בִּידִי
וְאֶגְמַר יָת קִרְוֵיהוֹן׃ ג וְקַבֵּל
יְיָ צְלוֹתָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְסַר
יָת כְּנַעֲנָאָה וּגְמַר יָתְהוֹן
וְיָת קִרְוֵיהוֹן וּקְרָא שְׁמָא
דְאַתְרָא חָרְמָה׃ ד וּנְטַלוּ
מֵהֹר טוּרָא אוֹרַח יַמָּא
דְסוּף לְאַקָּפָא יָת אַרְעָא

תולדות אהרן וישב ממנו שפי. גיטין לח: וידר ישראל. ערובין סד:

ישראל וסימן שם: וידר ג׳ וסימן יעקב. ישראל. יפתח: אתהם ה׳ וסימן נמסר בסדר ויצא: ותקצר ד׳ וסימן נפש העם. ותקצר נפשו בעמל ישראל. ויהי כי הציקה לו ותאלצהו. וגם נפשם

ספורנו

אלהים לעבדיו: **בא** (א) וישב ממנו. ולא המית איש: (ג) ויחרם אתהם ואת עריהם. נדרו אז לעשותם חרם בהכנסם לארץ וכן עשו כמבואר בתחלה ספר שופטים

בעל הטורים ותקצר נפש העם. מלמד שראו כל הצרות שיבואו עליהם בגלות ואיך ימשך הגלות: ותקצר ד׳ במס׳. ותקצר נפש העם. ותקצר נפשו בעמל ישראל. ותקצר נפשו למות. ותקצר נפשי בהם. כיון שבאו לגבול אדום ותקצר נפש העם וידברו בה׳ ובמשה וקצרה נפשו בעמל ישראל שחטאו ותקצר נפשו למות שמת אהרן בגבול אדום. וכן ותקצר נפשי בהם דרישא דקרא ואכחיד ג׳ הרועים בירח אחד שדרשו אותו על אהרן ומרים ומשה שמתו שלשתן בחודש אחד:

רמבן

ועוד כי היה ראוי שיחלק משה את ארצו של מלך ערד לאחד משבטי ישראל והכתוב יספר בכל מקום כי ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמורי נתן משה לשני המטות וחצי המטה ותשעת המטות וחצי המטה לקחו נחלתם אחרי עברם את הירדן בארץ כנען ואולי נאמר כי החרימו ישראל את ארצם ולא ישבו בה כלל ואינו נכון. וכן רש״י מפרש והחרמתי את עריהם שהקדיש שללם לגבוה והנכון בעיני כי זה מלך ערד הוא יושב בנגב מעבר לירדן ימה בארץ כנען על יד הירדן בגבול בני יהודה סמוך לחברון שהוא בנגב ושמע מרחוק בבוא בני ישראל ובא דרך האתרים אל ערבות מואב להלחם עמהם שם וזה טעם וישמע ולכך ספר הכתוב והוא יושב בנגב בארץ כנען כי בא מארץ אחרת אל מקום ישראל ונדרו ישראל נדר לה׳ שאם יתן אותו בידם שיחרימו כל אשר להם לה׳ וספר הכתוב כי שמע השם תפלתם ונדרו נדר לה׳ ושלמו אותו כי הרגו אותן עתה בימי משה כמו שצוה כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת ונתנו כל שללם לאוצר בית ה׳ והשלים עוד בכאן לספר כי החרימו ישראל גם את עריהם אחרי בואם בארץ כנען אחרי מות יהושע לקיים את נדרם אשר נדרו ויקראו שם הערים חרמה והוא מה שנאמר בספר שופטים ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד ושם כתוב וילך יהודה את שמעון אחיו ויכו את הכנעני יושב צפת ויחרימו אותם ויקרא את שם העיר חרמה ושם נשלם הנדר הזה אבל השלים הכתוב להזכיר הענין בכאן וזה כענין הפרשה שאמרה בדבר המן ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען והוא לאחר מיתתו של משה עד ממחרת הפסח וכן אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ וגו׳ נבואה שיהיו חיים וקיימים כי לא יתכן שיהיה השם מיחד להם אנשים על הספק אבל היה ראוי שיצוה ליהושע בעת החלוקה גם נכון הוא לומר שהחרימו ישראל עתה בימי משה את המלך הזה ואת עמו לפי חרב וקראו שם מקום המלחמה חרמה ואחרי עברם את הירדן המית יהושע גם את מלך ערד אשר מלך אחרי כן גם מלכי כנען אשר מלכו בימים ההם ובני יהודה בבואם בעריהם החרימו אותם גם כן וקראו שם הערים חרמה כי השלימו את נדרם אשר נדרו אבותם והחרמתי את עריהם ולכך אמר כאן ויקרא שם המקום חרמה ושם כתוב ויקרא את שם העיר חרמה שם כל עיר שהיתה ממלך ערד כי השלימו נדרם והיה שללם מחרמי גבוה והנה כל הנזכר כאן היה בעת אחת זולתי שהזכיר ואת עריהם שהיה לעתיד בבואם בעריהם ולכך אמר והחרמתי את עריהם ולא אמר אתהם ואת עריהם כי הזכיר הנדר העתיד כי הם במלחמה ימותו ושם יתמו ולשון הכתוב נאות למה שפירשנו שהיה ראוי לומר ויתן את הכנעני בידם ויחרימו אתהן ואת עריהן ויקראו שם המקום חרמה אבל חסר הכוון לרמוז שנתן הכנעני ביד מי שנתנו מישראל מהם עתה ומהם לעתיד כי השם שמע את תפלתם והם קיימו את נדרם:

ומעם כי בא ישראל דרך האתרים. על דעת אונקלוס כי כאשר באו המרגלים ועלו בנגב וחזרו להם הרגישו בהם יושבי הארץ ושמע בהם הכנעני הזה שהיה יושב בנגב ובא בדרך שהלכו הם עד הגיעו למחנה ישראל ויפה פירש. ורבותינו אמרו מה שמועה שמע כי הוקשה להם הכתוב בפרשת המסעים וישמע הכנעני מלך ערד והוא יושב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל שלא הזכיר שם המלחמה ולא שום דבר על כן אמרו שהשמועה היתה במיתת אהרן הנזכרת שם יזכיר כי שמעו אויבי ישראל במיתת הצדיק ונתעוררו בה להלחם עמהם וכן אמרו שהכנעני הזה הוא עמלק ולא כבש ארצם ולא חלק אותם אבל החרים עריהם:

וישב ממנו שבי. אינה אלא שפחה אחת לשון רש״י מדברי רבותינו. נתעוררו החכמים בזה מפני דעתם שלא יהיו ישראל מנוצחים כלל מאויב זולתי בעת קלקלתם כגון במלחמת עמלק הראשונה מפני שאמרו היש ה׳ בקרבנו ובשניה מפני חטאם במרגלים שהזהירם משה ממנה אבל בכל מלחמת מצוה לא נפקד מהם איש כל ימי משה ולפיכך פירשו הכתוב הזה וישב ממנו השבי שהיה בידו והיא השפחה הזו ששבו אותה ישראל מהם כלשון בכור השבי שהוא בכור השפחה כי לא אמר וישב ממנו אנשים או נשים וטף ועל דרך הפשט ענין הכתוב כי לא הרג מהם הכנעני הזה שום אדם אבל שבה מהם מעטים וכאשר נתן השם אותו בידם השיבו את הכל ולא נפקד מהם

אבן עזרא

(ה) הקלקל. כמו קל הקל והמלה כפולה ורבים כמו הם: (ו) וישלח וגו׳ השרפים. שם תאר הנחשים ודרך דרש אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון והם שלחו לשונם לנשוך כן שולח בהם: (ח) עשה לך. כדמות נחש שרף מנחשת כי כן כתוב על נס שיהי׳ גבוה ויראו אותו הכל ורבים השתבשו ואמרו כי זאת הצורה לקבל כח עליונים וחלילה חלילה כי הדבר נעשה במצות השם ואין לנו לחפש למה צורת נחש ואם לא כן יראנו היש עץ שימתיק המים המרים אפי׳ הדבש לא ימתיקם ומה טעם לשום דבלת תאנים על השחין ואין בתולדת הדבלה להסיר השחין והאמת כי נשגבה ממנו דעת עליון: (י) ויסעו בני ישראל מארץ אדום כי כן כתוב לסבוב ואחרית גבולה פונון ומפונון נסעו אל אובות כי כן

רשי

(ה) באלהים ובמשה. השוו עבד לקונו (במ״ר): למה העליתנו. שניהם שוים: ונפשנו קצה. אף זה לשון קצור נפש ומאוס: בלחם הקלקל. (ע״ג ה׳) לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא: (ו) את הנחשים השרפים. (במ״ר) ששורפים את האדם בארס שיניהם: וינשכו את העם. יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה מטעמים: (ז) ויתפלל משה. מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול: על נס. על כלונס שקורין פירק״א בלעז וכן (ישעיה ל) כנס על הגבעה (שם מט) ארים נסי (שם י״ג) שאו נס ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קוראו נס: (ח) כל הנשוך (במדרש רבה) אפילו כלב או חמור נושכו היה ניזוק ומתנונה והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמר כאן וראה אותו ראיה בעלמא ובנשיכת הנחש נאמר והביט וגו׳ אם נשך הנחש את איש והביט וגו׳ שלא היה ממהר נשוך הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכונה ואמרו רבותינו וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נמוקים (נ״א ניזוקים): (ט) נחש נחשת. (שם) ולא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב״ה קוראו נחש ואני אעשנו של נחשת לשון נופל על לשון: (יא) בעיי העברים. לא ידעתי למה נקרא שמם עיים ועי לשון חורבה הוא דבר הטאוט במטאטא והעי״ן בו יסוד לבדה והוא מלשון יעים (ישעיה כח) ויעה ברד: העברים. דרך מעבר העוברים שם את הר נבו אל ארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי: על פני מואב. ממזרח השמש. במזרחה של ארץ

מקרא

נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ׃ ה וַיְדַבֵּר
הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָה
הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר
כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ
קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל׃ ו וַיְשַׁלַּח
יְהוָה בָּעָם אֵת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים
וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב
מִיִּשְׂרָאֵל׃ ז וַיָּבֹא הָעָם אֶל־
מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ
בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל
מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם׃ ח וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף
וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־
הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי׃ ט וַיַּעַשׂ
מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־
הַנֵּס וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־
אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת
וָחָי׃ ששי י וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת׃ יא וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת
וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח
הַשָּׁמֶשׁ׃ יב מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ
בְּנַחַל זָרֶד׃ יג מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ
מֵעֵבֶר אַרְנוֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר

ב׳ עבדו · ב׳ ובמ׳ · ל׳ בט׳ מלעיל · ו׳ דגשים. ל׳ · כ״ב דגשים · ב׳ ויעף אלו׳: ל׳. ל״ג · קמצין וכל אסיפ דכוותא · ל׳ · ג׳ רפין · ט׳ בטעם בספ׳ · ז׳ · פ׳ · ל׳ · ג׳. כולי׳ חסר במ״ב · כל חויא קמצ׳ · ג׳ · י״ חסר בלו׳ · ל׳ ס״פ · ג׳ מ״ל בענין

תרגום

דְאָרוֹם וַעֲקַת נַפְשָׁא דְעַמָּא
בְּאוֹרְחָא׃ ה וְאִתְרַעַם עַמָּא
בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְעִם מֹשֶׁה
נְצוֹ לְמָא אַסֶּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם
לִמְמַת בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי לֵית
לַחְמָא וְלֵית מַיָּא וְנַפְשָׁנָא
עָקַת בְּמַנָּא הָדֵין דְּמֵיכְלֵיהּ
קָלִיל׃ ו וְגָרֵי יְיָ בְּעַמָּא יָת
חִיוָן קָלָן וּנְכִיתוּ יָת עַמָּא
וּמִית עַם סַגִּי מִיִּשְׂרָאֵל׃
ז וַאֲתָא עַמָּא לְמֹשֶׁה וַאֲמַרוּ
חַבְנָא אֲרֵי אִתְרַעַמְנָא (קֳדָם)
[בְּמֵימְרָא] דַיְיָ וְעִמָּךְ נְצֵינָא
צַלִּי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי מִינָּנָא
יָת חִוְיָא וְצַלִּי מֹשֶׁה עַל
עַמָּא׃ ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
עֲבֵיד לָךְ קַלְיָא וְשַׁוִּי יָתֵיהּ
עַל אָת וִיהֵי כָּל דְּאִתְנְכִית
וְיֶחֱזֵי יָתֵיהּ וְיִתְקַיָּם׃ ט וַעֲבַד
מֹשֶׁה חִוְיָא דִנְחָשָׁא וְשַׁוְיֵהּ
עַל אָת וַהֲוֵי כַּד נָכֵית
חִוְיָא יָת גַּבְרָא וּמִסְתַּכַּל
בְּחִוְיָא דִנְחָשָׁא וּמִתְקַיָּם׃
י וּנְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ
בְּאֹבוֹת׃ יא וּנְטַלוּ מֵאֹבוֹת
וּשְׁרוֹ בִּמְגִיזַת עִבְרָאֵי
בְּמַדְבְּרָא דְּעַל אַפֵּי מוֹאָב
מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא׃ יב מִתַּמָּן
נְטַלוּ וּשְׁרוֹ בְּנַחְלָא
דְזָרֶד׃ יג מִתַּמָּן נְטַלוּ
וּשְׁרוֹ מֵעִבְרָא דְאַרְנוֹן דִּי

בחלת: בלחם ו׳ דגשים וסימן קנה אתנו ואת. וינהלם בלחם. ונפשנו קצה בלחם. על דבר אשר לא קדמו. שבעים בלחם נשכרו. כי לא קדמו את בני: וישלח כ״ב נמסר בסדר נח: ויסר ג׳ רפין וסימן נמסר בסדר וארא: ארנון ג׳ מלאים ובעניגא וסימן מעבר ארנון. כי ארנון גבול מואב בין

תולדות אהרן וידבר העם. סנהדרין קי: נפשנו קצה. ע״ג ה: עשה לך שרף. ר״ה כט ע״ג מד (ר״ה כט): ויעש משה נחש נחשת. ווסר תרומס (שם שם):

ספורנו

מופתי׳: (ח) עשה לך שרף. שיהיה הנחש מחומר מורה שרפה כדי שיכונו על שריפתו בהבל פיו אשר כמוהו היה עונש ופורענותם ויחזרו בתשובה: (ט) נחש נחשת. אחר שהבין כונת קונו הסכים לעשותו של נחשת ולא של זהב כדי שיזכיר להם עונש מצד מראה החמר ושמו ותבניתו שעשו מעשה הנחש בהבל שיהם בדברם נגד ה׳ ונגד

בעל הטורים קלקל. בגימט׳ זה רמ״ח שנבלע ברמ״ח אברים: הנחשים. לפי שעשו מעשה נחש שהוציאו לשון הרע על המן: את הנחשים. לרבות כלבים וחיות רעות: וישמהו על הנס. כדרך במייסר את בנו שמשים השוט שמכה בו במקום גבוה כדי שיראה אותו בכל פעם ויזכור: משם נסעו. ולא אמרו ויסעו מנחל זרד כדרך הכתוב בכל המסעות לפי שנחל זרד היו מקומות רכות. דיבון וגד ועלמון דבלתימה ונסעו הכל על הנחל ממקום למקום:

רמבן

מהם איש והזכיר הכתוב הזה להודיע כי מפני שראו ישראל מתחלה כי גבר הכנעני נדרו הנדר הזה להחרים כל שללם לה׳ וישמע השם בקולם ויתכן שנאמר עוד כי קצף השם על הכנעני הזה בעבור שבא מארץ מרחקים להלחם בישראל ולא ירא אלהים ורצה שיהיה לחרם על כן הגביר אותו מתחלה כדי שידרו להחרימו לה׳:

(ט) **ויעש** משה נחש נחשת. לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב״ה אמר לי נחש אני אעשנו של נחשת לשון נופל על הלשון

זה לשון רש״י מדברי רבותינו. ולא הבינותי זה שהרי הקב״ה לא הזכיר לו נחש אלא עשה לך שרף אבל דעתם לומר כי הלך משה אחר שם העצם אשר לו והנראה בעיני בסוד הדבר הזה כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא כמו שהזכירו בויורהו ה׳ עץ וכן במלח אלישע במים וידוע מדרכי הרפואות שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו כמו שכתוב בספרי הרפואות ומוזכר בגמרא במסכת יומא וכן ישמרו אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך שלא יזכרו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם וכבר הזכירו דבר מנוסה מפלאות התולדות כי נשוך הכלב השוטה אחר שנשתטה בחליו אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות גורי כלבים קטנים ואם תעביר המים במטלת ותסננה לא תמצא מהם שום רושם כלל וכשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי הכלבים מתוארים וזה אמת הוא בפלאי כחות הנפש וכשיהיה כל זה כך ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל וצוה הקב״ה למשה לעשות להם דמות שרף הוא הממית אותם וידוע כי הנחשים השרפים אדומי העינים רחבי הראש שגופם כעין הנחשת בגוונים ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחשת כי הוא דמות נחש שרף

הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי׃ יד עַל־כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן׃ טו וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב׃ טז וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם׃ ס יז אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ׃ יח בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק

בְּמַדְבְּרָא דְּנָפֵיק מִתְּחוּם אֱמוֹרָאָה אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין אֱמוֹרָאָה׃ יד עַל כֵּן יִתְאֲמַר בְּסִפְרָא קְרָבִין דַּעֲבַד יְיָ עַל יַמָּא דְסוּף וּגְבוּרָן דַּעֲל נַחֲלֵי אַרְנוֹן׃ טו וְשָׁפוּךְ נַחֲלַיָּא דְּמִדַּבְּרִין לְקֳבֵיל לְחַיַּת וּמִסְתְּמִיךְ לִתְחוּם מוֹאָב׃ טז וּמִתַּמָּן אִתְיְהִיבַת לְהוֹן בֵּירָא הִיא בֵּירָא דַּאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא וְאֶתֵּן לְהוֹן מַיָּא׃ יז בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא סַקִי בֵירָא שַׁבַּחוּ לַהּ׃ יח בֵּירָא דְחַפְרוּהָ רַבְרְבַיָּא כְּרוּהָ רֵישֵׁי עַמָּא

ט׳ חסר בלישנא · ג׳ · ל׳ וחסר · ג׳. ב׳ בטער׳ · דרכו ל׳ · ב׳ אברם · ב׳ על ס׳ קדוש ישראל · ט׳ ד׳ כתי׳ ה׳ · ב׳ משה וב״ כו״ל מ״ל · ו׳ · ב׳. לס׳ כהודם. ל׳ · ל׳ ל׳ וחסר

רשי

ארץ מואב: (יג) מגבול האמרי. תחום סוף מצר שלהם וכן (דברים ב) גבול מואב לשון קצה וסוף: מעבר ארנון. הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני לארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב: היוצא מגבול האמורי. רצועה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב (כי ארנון גבול מואב והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם ואע״פ שלא פירשה משה פירשה יפתח) כמו שנאמר ביפתח (שופטים יא) וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער מה אלו לא נתנום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב אף מואב כן: (יד) על כן יאמר. על חניה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמות ה׳. כשמספרי׳ נסי׳ שנעשו לאבותינו יספרו את והב וגו׳: את והב. כמו את יהב כמו שיאמר מן יעד ועד כן יאמר מן יהב והב והוי״ו יסוד הוא כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף: ואת הנחלים ארנון. כשם שמספרים בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים: (טו) ואשד הנחלים. תרגום של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר מזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות בהרים שלמעלה מהם ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גברתה ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום וזהו אשר נטה לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד גבול מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב (ס״א אינו. ועברו ישראל על ההרים ולא ידעו הנסים האלו אלא על ידי הבאר שנכנס לשם): (טז) ומשם בארה. משם בא האשד אל הבאר כיצד אמר הקב״ה מי מודיע לבני הנסים הללו המשל אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלתה משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתן סביב המחנה וישראל ראו ואמרו שירה: (יז) עלי באר. מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה ומנין שהבאר הודיעה להם שנאמר ומשם בארה (במ״ר) וכי משם היתה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן אז ישיר. (שבת לה) השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים מה ראה ליכתב כאן אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו: באר חפרוה. זאת

אבן עזרא

כן כתוב ויחנו בנחל זרד במקום אחר יקרא דיבון גד כי ארנון גבול מואב היה בתחלה: (יד) בספר מלחמות ה׳. ספר היה בפני עצמו ושם כתוב מלחמות ה׳ בעבור יראיו ויתכן שהיה מימות אברהם כי ספרים רבים אבדו ואינם נמצאים אצלנו כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל ושירות שלמה ומשליו: את והב בסופה. מלחמות היו בימים הקדמונים במקומות הנזכרים ושם והב איננו לשון הקדש וכן ופסי ושתי ויזתא גם ושני או פירוש ושני הוי״ו לחבור וכל זה למה שלא נמצא וי״ו שרש בראש המלה רק מלת ווי העמודים רק תמצא תחת יו״ד כמו ולד ופירוש המתרגם ארמי ידוע: (טו) ואשד הנחלים. י״א שהוא בלשון ארמית וסוף דבר כל אלה שמות מקומות: אשר נטה. הטעם על ישראל כי על ער עברו: ונשען לגבול מואב. זהו והוא יושב ממלו ומשם נסעו ישראל אל המקום הנקרא באר כי ה״א בארה תחת אל כה״א מצרימה וזאת הבאר גם היא היתה שלא ואיננה הבאר הנקרא באר מרים לפי דעתי רק היה המקום שצוה משה והפרוה שרי ישראל במשענותם ומיד נבקעו מים: (יז) עלי באר. תחלת השירה ולא נכתבה כלה: ענו לה. לשון צווי והנה פי׳ איך עלתה: (יח) כרוה נדיבי העם. כפול כמשפט: במחוקק. על ידי מחוקקים כמו לבי לחוקקי ישראל וזו הבאר היתה במדבר רחוק מהישוב ומזה המדבר נסעו אל מתנה ומשם אל נחליאל ודע כי אשד הנחלים והמדבר

מואב. ואת הנחלים ארנון: מגבל ט׳ חסר בלישנא וסי׳ היצא מגבל האמרי. מהר ההר תתאו לבא חמת. וירד הגבל משפם ב׳ בו. ויצא הגבל זפרנה. וקדמא דולראובני ולגדי. והערבה והירדן וגבל. ובעמק בית חרם. נשמדנו מהתיצב בכל גבול: יאמר ג׳ וסימן כנמרד גבור ציד לפני ה׳. על כן יאמר בספר מלחמת ה׳. ולציון יאמר איש ואיש. וחד ויאמר למלך יריחו לאמר ונמסר גם בסדר נח: לשבת ב׳ אברם בארץ ודין: ומשם ט׳ וסימן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים ומשם הפיצם ה׳. ומשם בארה היא תבאר. ומשם יקחך. ומשם עבר את בני עמון. ומשם עבר קדמת מזרחה. ומשם שב שמרון. ומשם לא תאכל וחברו: בארה ג׳ מלעיל וסימן ויסע ישראל בארה שבע. ומשם בארה הוא הבאר. וינס יותם וילך בארה. וב׳ מלרע בארה בנו אשר הגלה. ויתרן

תולדות אהרן על כן יאמר. ברכות נד מן זוכר כשלא (תענית כח): את והב. קדושין ל: ואשד הנחלים. ברכות מד: אז ישיר. ר״ה לא זוכר וילך: באר חפרוה. זוכר כפעלותך:

בעל הטורים את והב בסופה. כמו ויהב וכן הוה גביר. פי׳ אשר ניתן לנו בסופה כלומר במהירות כמו לעבור סופה שבמסרה לקחנו הון רב וזשה״כ במלחמת ה׳ דכתיב רק הבהמה ושלל הערים בזונו לנו: בסופה ב׳. את והב בסופה. בסופה ובשערה דרכו. זהו שתרגם אונקלוס בסופה כשיזכירו נסים של ים סוף דכתיב ה׳ בסופה וגו׳ וסופיה דקרא גוער בים ויבשהו הכא נמי דאיירי ביבושת ים סוף: ואשד הנחלים. ס״ת דם שהדם היה יורד מההרוגים שנהרגו בנחל: לשבת ב׳ במסרה. לשבת ער. לשבת אברם. שבזכות אברהם זכו לזה. ד״א היינו דאמרי אינשי נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה שהוא יכול להוציאה וילפינן לה מדכתיב מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען שלקח הגר והיינו לשבת ער שישב ערירי יכול לישא אחרת וכמה מקן עשר שנים: ונשען ב׳ במסרה. ונשען לגבול מואב. ונשען על ה׳ קדוש ישראל באמת. כיון שבאו לגבול מואב וראו הנסים שנעשו להם ונשען על ה׳ קדוש ישראל באמת: עלי באר ענו לה. כשחזרו מן המלחמה אנו על הבאר ואמרו שירה במקום עברה. דכתיב בין משאבים שם יתנו צדקות ה׳: ענו ב׳ במסרה. עלי באר ענו לה. ענו לה׳ בתודה שעל הבאר ענו לה׳ בהודה ואמרו שירה:

רמבן

שרף ואם יעשנו מדבר אחר היה דמות נחש ולא דמות שרף ומה שאמרו מן הלשון הנופל על הלשון כי הזכרת השם בלבד תזיק והכלל כי צוה השם שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו ושמו וכשיביט האדם מביט בכוונה אל נחש הנחשת שהוא כעין המזיק לגמרי היה חי להודיעם כי השם ממית ומחיה:

(יג) **כי** ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי. והיה ארנון שם עיר למואב והוא בסוף תחום האמורי בתחלת גבול מואב ויושבת על נחלים נוזלים ודרך הפשט בספר מלחמות ה׳ שהיו בדורות ההם אנשים חכמים ונבונים כותבים ספר המלחמות הגדולות כי כן בכל הדורות ובעלי הספרים היו נקראים מושלים שנושאים בהם משלים ומליצות והנצחונות הנפלאים בעיניהם מיחסים המלחמות ההם לה׳ כי לו המה באמת והנה גבורת סיחון במואב היתה נפלאת בעיניהם וכתבוה בספר ואמרו בם מליצות את והב בסופה וגו׳ ונשאו בה משל בואו חשבון וגו׳ ושם עיר אחת מן הערים שהיו למואב והב ואשד הנחלים מדרון הנחל שהנחלים נגרים ונמשכים מן אשדות הפסגה וכן ההר והנגב והשפלה והאשדות בסופה מן בסופה ובסערה והנה כאשר לכל

ספורנו

ונגד פעלו ונגד עבדו: (יג) מעבר ארנון היוצא. באותו חלק ארנון ומדבר היוצא: כי ארנון גבול מואב. כי לא היה גבול מואב אלא באותו החלק אשר בינו ובין האמורי ובחלק שנכנסו לא היה למואב נגדו שום גבול: (יד) בספר מלחמות ה׳ את והב בסופה. ספר לה׳ עם שאר מלחמותיו את והב בסופה: ואת הנחלים ארנון. הנה אותו החלק מארנון אשר עברו בו ישראל בשלום אל התקומם סיחון אז את והב נתן להם בסופה ואת הנחלים שהעמיד האל יתברך אז רוח סערה ומספך נחלים רבים שמנעו את סיחון מלבא להתקומם: (טו) ואשד הנחלים. נאמר כמו כן באותו הספר ענין משפך אותם הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב. הגיע עד העיר הנקראת ער שהיו ישראל נגדה. מכל מקום לא התפשט אל המקום אשר עמדו שם ישראל אבל נשען ונדחק אל גבול מואב: (טז) ומשם בארה. ומשם היה נוטה אותו המשפך של נחלים אל מקום הבאר אשר אמר ה׳ אל משה אסוף את העם ונמצא שמקום אותו הבאר שהיה שם לבאר עמוק בלתי עולה היה שפל הרבה יותר מן אותו המקום שהיו שם ישראל עתה בעת השירה ובהיות שאותו הבאר עלה עמם אל עבר ארנון הגבוה אשר משם היו הנחלים נשפכים למטה ראו אשאל

אבן עזרא

והמדבר הנקרא באר ומתנה ונחליאל כולם מקומות ויש להם שם כלל והוא עלמון דבלתימה כי כן כתוב בפרשת אלה מסעי או אלה שמות מקומות עברו עליהם במסע אחר והרי העברים לפני נבו הוא הבמות והגיא אשר בשדה מואב והעד שאמר הכתוב כי מהגיא נסעו אל ערבות מואב מעבר לירדן ירחו וכתוב כי מהר העברים נסעו אל ערבות מואב על ירדן ירחו ועוד ונשב בגיא מול בית פעור עת שהתחננתי ובמקום אחר עלה אל הר העברים הר נבו גם ויקבור אותו בגיא וגם כתוב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו והנה הגיא הוא ראש הפסגה ושם מת משה ואין צורך להוליכו אחר מותו: (כ) ונשקפה. לשון נקבה על הגיא: הישימון. מקום שממה והעד וכתהו ילל ישימון וכן תעו במדבר בישימון דרך: (כג) יהצה. אל יהן: (כד) מארנון. שלקח ממואב: עד בני עמון. כי כתוב כי חצי ארץ בני עמון היתה לישראל כי לקחוהו מיד האמורי שלקחו בתחלה מיד בני עמון והכתוב אמר על מואב ועמון שלא יתן השם מארצם לישראל עד מדרך כף רגל והטעם הארץ שהיתה בידם בעת ההיא ע"כ הוצרך הכתוב לאמר דברי המושלים בעבור חשבון שישבו שם ישראל כי כן כתוב וישב ישראל בכל ערי האמורי

תורה

ל' ומסר. כ' במשענתם וממדבר מתנה:
ל' ל' ל' יט וממתנה נחליאל ומנחליאל
ל' במות: כ ומבמות הגיא אשר
בשדה מואב ראש הפסגה
ל' ומלעיל כל ס' כ"ב ונשקפה על־פני הישימן: פ
שביעי (רביעי כשהן מחוברין) כא וישלח
סימן ישראל מלאכים אל־סיחן מלך־
האמרי לאמר: כב אעברה
ס' רפין בארצך לא נטה בשדה ובכרם
י"ט עגין לא נשתה מי באר בדרך
המלך נלך עד אשר־נעבר
ד' גבלך: כג ולא־נתן סיחן את־
ס' חסר ישראל עבר בגבלו ויאסף סיחן
את־כל־עמו ויצא לקראת
י"ג ישראל המדברה ויבא יהצה
וילחם בישראל: כד ויכהו
ישראל לפי־חרב ויירש את־
ל' ארצו מארנן עד־יבק עד־בני
עמון כי עז גבול בני עמון:

תרגום אונקלוס

ספריא בחוטריהון
וממדברא אתיהיבת להון:
יט ומדאתיהיבת להון נחתא
עמהון לנחליא ומנחליא
סלקא עמהון לרמתא:
כ ומרמתא לחיליא דבחקלי
מואב ריש רמתא ומסתכיא
על אפי בית ישימון:
כא ושלח ישראל אזגדין
לות סיחון מלכא דאמוראה
למימר: כב אעבר בארעך
לא נסטי בחקל ובכרם לא
נשתי מי גוב באורח מלכא
ניזיל עד די נעבר תחומך:
כג ולא שבק סיחון ית
ישראל למעבר בתחומיה
וכנש סיחון ית כל עמיה
ונפק לקדמות ישראל
למדברא ואתא ליהץ
ואגיח קרבא בישראל:
כד ומחהי ישראל לפתגם
דחרב וירית ית ארעיה
מארנונא עד יובקא עד בני
עמון ארי תקיף תחומא

ובארא בתרא כתיב אל"ף. ונמסר גם בסדר ויגש: ולא נתן סיחון ד' וסימן סיחון את ישראל עבר בגבלו. ולא נתן ה' לכם לב לדעת ולא נתן למוט רגלינו. ולא נתן תפלה לאלהים: בגבלו ה' חסר בלישנא וסימן נמסר בסדר חיי

רש"י

ואת היא הבאר אשר חפרוה שרים משה ואהרן: (יח) במשענתם. במטה: וממדבר. נתנה להם: (יט) וממתנה נחליאל. כתרגומו: (כ) ומבמות הגיא אשר בשדה מואב. כי שם מת משה ושם בטלה הבאר. ד"א כרוה נדיבי העם כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חניית כל שבט ושבט: במחוקק. על פי משה שנקרא מחוקק שנא' (דברים לג) כי שם חלקת מחוקק ספון. ולמה לא נזכר משה בשירה זו לפי שלקה על ידי הבאר וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב"ה. משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה אמר אם אוהבי שם אני שם ואם לאו איני הולך: ראש הפסגה. כתרגומו ריש רמתא: פסגה. לשון גובה וכן (תהלים מח) פסגו ארמנותיה הגביהו ארמנותיה: ונשקפה. אותה הפסגה על פני מקום ששמו ישימון והוא לשון מדבר שהוא שמם. דבר אחר ונשקפה הבאר על פני הישימון שנגנזה בימה של טבריא והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והוא הבאר כך דרש רבי תנחומא: (כא) וישלח ישראל מלאכים. ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנא' (דברים ב) ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכן (במדבר כ) וישלח משה מלאכים אל מלך אדום וביפתח הוא אומר (שופטים יא) וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו' הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל: (כב) אעברה בארצך. אע"פ שלא נצטוו לפתוח להם בשלום בקשו מהם שלום: (כג) ולא נתן סיחון וגו'. לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו לו ישראל (במדבר כ) נעברה נא בארצך אמר להם כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם ואתם אומרים כך: ויצא לקראת ישראל. אלו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו וכל שכן אלו היה בחשבון אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין שם אלא נשים וטף: (כד) כי עז. ומהו חוזקו התראתו של הקב"ה שאמר להם אל

תולדות אהרן

וממדבר מתנה. נדרים נה: וממתנה נחליאל. ערובין נד נדרים נה אבות יב: ומנחליאל במות. נדרים שם:

בעל הטורים

ומבמות הגיא. קרי בה המות מגי דכתיב ויקבור אותו בגי: אעברה בארצך. ולא אמר נא כדרך שאמר באדום. שלא רצה לפייסו כ"כ ולא שלח לו אלא כדי לפתוח לו בשלום. ומ"מ לא השיב לו תשובה כמו שעשה מלך אדום. אלא מיד יצא לקראתו למלחמה:

ספורנו

יתברך נתן כח באותם המים לעלות ובכן התחילו שירתם ואמרו עלי באר אמנם מה שספרו חז"ל (פרק הרואה) ממלחמת האמוריים אז נראה שנרמז באמרו ספר מלחמת ה' ולא באר הכתוב פרטי הנסים מפני כבודם של משה ושל אהרן כי אמנם לא הוצרכו כי אם להראות לישראל מה שהיה ראוי שיודיעו משה ואהרן מה היתה פעולתם במצות האל יתב' בשלמות וזה שידעו שאותם המים שהוציא מן הסלע לא היו מים טבעיים נמשכים בפלאי מאיזה מעין או נהר אבל היו בלתי טבעיים שנהפך הסלע לאגם מים ברצון בוראו באופן שלא היה בהם טבע שאר המים שתנועתם נוטה אל המרכז ולכן עלו עמם אל מקום גבוה ממקום מקורם וכל שכן בהעלותם אברי המתים בתנועתם כמו שספרו ז"ל ולזה לא התערב משה רבינו בזאת השירה שהיה ענינה לבאר מה שחסר בפעולתו מרצון בוראו אשר השלימו הוא יתברך כאמרו ויקדש בם שהראה ענין אותם המים שהיה בהם כח הפכי לטבע שאר המים כמו שהתבאר: (יח) באר חפרוה שרים. שלא היתה הבאר מלאה כמעין נובע ממקום גבוה: וממדבר מתנה. ובזה התבאר שנתן מציאתו מאותו הסלע במדבר: (יט) וממתנה נחליאל. ועם זה לא הוסיף ולא חסר בעלותו וברדתו כמו שהיה ראוי כפי טבע המים

רמב"ן

סיחון ערי מואב כתבו המושלים בספר שקראו מלחמת ה' את והב בסופה או שכתבו נלחם ה' את והב בסופה ואת הנחלים אשר לארנון ושפל הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען האשד לגבול מואב הכל השמיד ה' בסופה ובסערה כי בא עליהם סיחון פתאום פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה וכן אמרו כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון וגו' והנה הכתוב מביא ראיה מספר המלחמות כי ארנון הוא גבול מואב ואסור לישראל והנחלים וכל האשדות עד ארנון מותרין להם כי סיחון לקח ממלך מואב כל ארצו עד ארנון ולא ארנון בכלל ונשאר ארנון למואב והוא יגבול בו כדכתיב ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנון תוך הנחל וגבול וכן אמר יפתח ויחנון בעבר ארנון ולא באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב וטעם ומשם בארה יחזור למעלה לומר כי חנו מעבר ארנון ומשם נסעו והקיפו בארה כי לא נכנס בארנון וממנו והלאה כי הוא גבול מואב הנשאר וקורא בכאן שם המקום על שם הנס ואין שמו כן במסעים:

(יח) וטעם וממדבר מתנה. כדברי אונקלוס והוא לשון קצר יבא בשירות יאמר כי מן המדבר אשר הוא ארץ ציה ובמאון המתנה הזאת לנו ומן המתנה לנחלים ומן הנחלים לבמות עד הפסגה הנשקפה על פני הארץ שהיא כולה ילל ישימון אין בה נחל אחר ולא מקור נובע זולתי זה והוא באר של מרים על דעת רבותינו או באר שיצא על פי משה מפי הגבורה ולא שאלוהו ישראל והשם אמר לו אסוף את העם ואתנה להם מים ונחלים ישטופו ממנה והלכו למרחקים:
(כא) וישלח ישראל מלאכים אל סיחון וגו' אעברה בארצך. אף על פי שלא נצטוו לשלוח להם בשלום פתחו להם בשלום לשון רש"י. ועוד אבאר בע"ה במקומו

רשי

אל תצורם וגו': (כה) בנותיה. כפרים הסמוכים לה: (כו) והוא נלחם. למה הוצרך ליכתב לפי שנאמר (דברים ב) אל תצר את מואב וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחון לקחה מהם ועל ידו טהרה לישראל: מידו. מרשותו: (כז) על כן. על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב: יאמרו המושלים. הוא בלעם שנאמר בו (במדבר כג) וישא משלו המושלים בלעם ובעור והם אמרו באו חשבון שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו וזהו שאמר לו בלק (שם כב) כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו': תבנה ותכונן. חשבון בשם סיחון להיות עירו: (כח) כי אש יצאה מחשבון. משכבשה סיחון: אכלה ער מואב. שם אותה המדינה קרוי ער בלשון עברי ולחיית בלשון ארמי: ער מואב. ער של מואב: (כט) אוי לך מואב. שקללו את מואב שימסרו בידו: כמוש. שם אלהי מואב: נתן. הנותן את בניו של מואב: פליטם. נסים ופלטים מחרב ואת בנותיו בשבית וגו': (ל) ונירם אבד חשבון עד דיבון. מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם וכן עד דיבון. תרגום של סר עד כלומר סר ניר מדיבון ניר לשון מלכות ועול וממשלת איש כמו (מלכים א יא) למען היות ניר לדוד עבדי: ונשים. שי"ן דגושה לשון שממה כך יאמרו המושלים ונשים אותם: עד נפח. השימותם עד נפח:

וישלח

אבן עזרא

האמורי בחשבון: (כה) ובכל בנותיה. חשבון כאם והכפרים כבנות: (כו) כי חשבון עיר סיחון. שבה כי הוא נלחם במלך מואב הראשון והוא דבר ידוע: (כז) המושלים. הבודאים משלים מלבם. וטעם באו חשבון. לאמורים יאמרו: ותבנה. יותר ממה שהיא ותכונן להיותה עיר סיחון: (כח) כי אש יצאה מחשבון. רמז לאנשים שקשרו בחשבון על מלכה: להבה. הטעם כפול כמשפט: מקרית סיחון. מקרית שהוא היום לסיחון: ער מואב. שם מקום סמוך כמו מבית לחם יהודה: במות. מקומות גבוהים: (כט) כמוש. שם צלם אלהי מואב: פליטם. פליטי חרב בורחים: (ל) ונירם. דברי משה והמ"ם סימן מלך אמורי וגדוליו ולו שני פירושים. האחד מגזירת ניר ותהיה מלת ונירם מושכת עצמה ואחרת עמה כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא ונירם אבד ניר חשבון ותהיה מלת ונירם כמו בתוך האהלי הערכך וכן הוא והניר שלהם אבד שהוא ניר חשבון. והפירוש השני שתהיה מלת ונירם מגזרת ירה ויור אשר יריתי והטעם כאשר ירינו אותם אבד חשבון: ונשים. מפעלי הכפל והחירק תחת קמץ קטן

תורה

כה וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ׃
כו כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הִוא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן׃
כז עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן׃
כח כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן׃
כט אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן׃
ל וַנִּירָם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר (נקוד על ר') עַד־מֵידְבָא׃
לא וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ

כל אמורי׳ חסר. כ׳ עס מלך בני עמון. כו״ל חסר במ״א. ל׳ ומ״ל. ד׳ מ״ל בתורה. פ. ל׳ וכ״כ. ל׳. כ״ט. ד׳ מ״ל בתורה. ל׳. ל׳ ודגש. י׳ נקודות בתורה.

אונקלוס

דִבְנֵי עַמּוֹן׃ כה וּכְבַשׁ יִשְׂרָאֵל יָת כָּל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּכָל קִרְוֵי אֱמוֹרָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל כַּפְרְנַהָא׃ כו אֲרֵי חֶשְׁבּוֹן קַרְתָּא דְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה הִיא וְהוּא אֲגִיחַ קְרָבָא בְּמַלְכָּא דְמוֹאָב קַדְמָאָה וּנְסֵיב יָת כָּל אַרְעֵיהּ מִידֵיהּ עַד אַרְנוֹן׃ כז עַל כֵּן יֵימְרוּן מַתְלַיָּא עוּלוּ לְחֶשְׁבּוֹן תִּתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלַל קַרְתָּא דְסִיחוֹן׃ כח אֲרֵי קִידוֹם תַּקִּיף כְּאִישָּׁא נְפַקַת מֵחֶשְׁבּוֹן עָבְדֵי קְרָבָא כְּשַׁלְהוֹבִיתָא מִקַּרְתָּא דְסִיחוֹן קְטִילוּ עַמָּא דְשָׁרַן בִּלְחָיַת דַּחֲלָא רָמָתָא דְאַרְנוֹן׃ כט וַי לְכוֹן מוֹאֲבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָּא דְפָלְחִין לִכְמוֹשׁ מְסַר בְּנוֹהִי צִירִין וּבְנָתֵיהּ בְּשִׁבְיָא לְמַלְכָּא אֱמוֹרָאָה סִיחוֹן׃ ל וּפְסָקַת מַלְכוּ מֵחֶשְׁבּוֹן עֲדָא שׁוּלְטָן מִדִּיבוֹן וְצַדִּיאוּ עַד נוֹפַח דִּסְמִיךְ עַל מֵידְבָא׃ לא וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּאַרַע אֱמוֹרָאָה׃

שרה: סיחון ד׳ מלאים בתורה וסימן על כן יאמרו המשלים. אוי לך מואב אבדת. ממדבר קדמת. ועשה ה׳ להם כאשר עשה: אשר עד מידבא חד מן י׳ נקודות בתורה וסימן נמסר בסדר במדבר

תולדות אהרן פי חשבון. מולין ס (שביעית לו): ויקח את כל. מציעא נו: על כן יאמרו. בתרא עח זוהר בלק: כי אש. בתרא שם: ונירם אבד. שם:

בעל הטורים על כן יאמרו המשלים באו. בגימטריא וזהו המה המושלים בילעם: אשר עד מידבא. רי"ש נקודה ונשאר אש כי נשרפה באש וניטל ראש שלה:

רמבן

במקומו כי בכל האומות נצטוו לפתוח להם לשלום חוץ מעמון ומואב אבל באמת מה שאמר לו אעברה בארצך זה היה משה עושה מעצמו דרך פיוס כי ארץ סיחון ועוג ירושתם של ישראל היתה כי לאמורי היא והיה מן הדין שאם יענו שלום ופתחו להם שיהיה כל העם הנמצא בה להם למס ועבדום אבל משה היה יודע כי ישראל עתה לא יכבשו כל עשרה עממים והיה חפץ שיהיה כל כבושם מעבר לירדן והלאה שיהיה מושבם יחד ושהיא הארץ הטובה אשר היא זבת חלב ודבש הלא תראה שאם לא בקשוהו ממנו בני גד ובני ראובן לא היה מניח שם אדם אלא שתהיה לחרבה. וכך שנוי בספרי לתת לך פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך ועוד אמרו רבותינו בעשר קדושות שאין עבר הירדן ראוי לבהמ"ק ולשכון השכינה וכן נראה בכתוב שאמר ואך אם טמאה ארץ אחזתכם וגו' ולא שלחו אל עוג דברי שלום כי הוא כאשר ראה כי הכו את סיחון יצא לקראתם למלחמה:

(כו) כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא. כלומר עתה כאשר נלחמו בו ישראל עירו של סיחון מלך האמורי היתה כלומר עיר מושב המלך כי הוא נלחם במלך מואב הראשון אשר מלך עליהם לפני מלך מלך או הראשון קודם לבלק שהוא מלך למואב בעת ההיא ויקח סיחון את כל ארצו מידו ועד ארנון וחשבון בתחלת גבול הכבוש ע"כ תחשב לאמורי ולא הוזהרו ישראל על ארץ מואב ובני עמון רק על הארץ אשר היא בידם בעת הצואה והביא הכתוב ראיה כי חשבון עיר סיחון היא כי המושלים יאמרו באו חשבון וגו' כי בעת שנלחם סיחון במלך מואב לכד תחלה עיר חשבון ונחרבה העיר אחרי כן בנה אותה לבית מלכות וזה טעם אשר יושב בחשבון וכן נאמר בספר יהושע סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון והיו המושלים אומרים לאמורי באו חשבון ותשבו בה תבנה ותכונן אחרי חורבנה עיר סיחון אשר המלך עליה ואחר שישב סיחון בחשבון אסף שם את חילו וילכוד מגבול מואב עד ארנון וארנון בכלל ע"כ אמרו המושלים כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון אשר יושב בה ואכלה ער מואב בעלי הבמות אשר לארנון שלכד סיחון ארנון ממואב וכל במות הארץ ובעלי הבמות כענין ובמות עולם למורשה ולקח עוד מבני עמון מארנון עד היבוק כמו שנאמר ביהושע ויתן משה למטה גד את יעזר וכל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער והיא הארץ אשר היה מלך בני עמון תובע ליפתח כמו שאמר כי לקח ישראל את ארצו מארנון ועד היבוק ומן המדבר ועד הירדן:

(כט) וטעם אוי לך מואב אבדת עם כמוש. כי היה עם מואב עובד לכמוש אלוהו בונה במות ובטוח בו יותר מכל עם ובעת צרתו אמר לו קומה והושיענו וכן הכתוב מזכיר בהם בכל מקום כמו שכתוב והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל ונאמר וילך כמוש בגולה כהניו ושריו יחדו והשבתי למואב נאם ה' מעלה במה ומקטיר לאלהיו ולכך יאמרו המושלים דרך לעג כי כמוש נתן בניו פלטים כלומר פלטים ונסים מפני חרב ובנותיו בשבית כי המאמינים בו יקראו בניו ובנותיו כאשר יקראו עמו וכן בת אל נכר ולא כדברי רש"י שפירש נתן הנותן בניו פלטים מחרב והיה כמוש נעבד גם לבני עמון כמו שאמר יפתח את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש והיה להם עוד באלהים מלכום שקוץ בני עמון או הזכיר יפתח לעמון

ספורנו

המים אם היה נובע ממקום אחר: (כה) בכל ערי האמורי בחשבון ובכל בנותיה. שכל הערים שכבש סיחון עם כל שאר ערי מלכותו היו בנות לחשבון שהיתה עיר מלכותו מקדם על דרך ונתתי אתהן לך לבנות: (כו) כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא. והטעם שאמרנו שכל ערי האמורי הן בנות לחשבון הוא מפני שהחשבון היתה עיר מלכות לסיחון מלך האמורי קודם שכבש ערי מואב: (כז) על כן יאמרו המושלים. המספרים בשיר משלים שראו בחלום חזיון כמו שעשה בלעם כאמרו וישא משלו: בואו חשבון. אתם יושבי ערי מואב בואו חשבון והכנעו לסיחון כי הוא ינצח וימלוך עליכם: (ל) ונירם אבד. וניר ומלכות סיחון ואשו ולהבתו שהם שרי צבאותיו יאבד כי אחר שספרו נצחונו של סיחון ספרו כמו כן אבדן מלכותו על ידי ישראל: (לא) וישב ישראל בארץ האמורי. ומכל זה שספר התבאר שישראל אז לא ישבו בארץ מואב אבל ישבו בארץ האמורי כמו שבאר יפתח באמרו לא לקח ישראל את ארץ מואב ואת ארץ

אבן עזרא

קטן כמו ויסב אלהים את העם ויאמר רבי משה הכהן כי הדגשות לחסרון האל"ף כאל"ף מלפנו מבהמות הארץ מגזרת תאסם שומרון ויש אומרים כי חשבון היתה עיר סיחון לעולם וטעם בואו חשבון דברי המושלים למואבים הבאים בשבי אל חשבון כי אש יצאה מחשבון משל למחנות סיחון וכאשר ירינום דברי המושלים על לשון המואבי' חשבנו כי תאבד חשבון ונשמה שממה כל הארץ עד נופח או הם דברי משה: (לג) ויפנו. פירשתיו: אדרעי. אל אדרעי דרך קצרה: (לה) השאיר לו. אחד מישראל:

רשי

(לב) וישלח משה לרגל את יעזר. המרגלים לכדוה אמרו לא נעשה כראשונים בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם: (לד) אל תירא אותו. (נדה סא) שהיה משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם שנאמר (בראשית יד) ויבא הפליט הוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדרלעומר וחביריו בעשתרות קרנים שנא' (יהושע יג) רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: (לה) ויכו אותו. משה הרגו כדאיתא בברכות (דף נד) בהרואה עקר טורא בר תלתא פרסי וכו':

תורה

לב וישלח משה לרגל את־יעזר וילכדו בנתיה ויירש (ויורש קרי) את־האמרי אשר־שם:
לג ויפנו ויעלו דרך הבשן ויצא עוג מלך־הבשן לקראתם הוא וכל־עמו למלחמה אדרעי: מפטיר
לד ויאמר יהוה אל־משה אל־תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת־כל־עמו ואת־ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון:
לה ויכו אתו ואת־בניו ואת־כל־עמו עד־בלתי השאיר־לו שריד ויירשו את־ארצו:
כב א ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן ירחו:

ס ס ס

פ"ז למידבא סימן, ימואל סי', עזי סי'.

תרגום אונקלוס

לב ושלח משה לאללא ית יעזר וכבשו כפרנהא ותריך ית אמוראה דתמן:
לג ואתפניאו וסליקו לאורח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותהון הוא וכל עמיה לאגחא קרבא לאדרעי:
לד ואמר יי למשה לא תדחל מניה ארי בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה כמא דעבדת לסיחון מלכא דאמוראה דיתיב בחשבון:
לה ומחו יתיה וית בנוהי וית כל עמיה עד דלא אשתאר ליה משיזיב ויריתו ית ארעיה:
א ונטלו בני ישראל ושרו במישריא דמואב מעברא לירדנא דיריחו:

ס ס ס

מסורה

ל'. וסימן ושמתי בהם אות

באלה הדברים לקראתנו וסי' חסדי ה' כי לא תמנו. ד

ס

ייז מ"ל בתורה

ל' מ"ל בתורה וכל נבי' וכתו' דכוותא מ"ל במ"א ח' וישגו את נדקיסו דרמיסו

סיני: בנתיה ה' חסר וי"ו וסימן כל אורי. הענך. עקרון דיהושע. יבלעם רשפים. באש תצהנה. וכל כתובים דכוו' מלאים במ"ו וסי' מגדו. דאר. בית אל. ישנה. שוכו. תבונה: ואת ארצו ה' וסימן ויאמר ה' אל משה אל תירא. ויאמר ה' אלי אל. קומו וסעו ועברו. ויאמר ה' אלי ראה. ויאמר ה' אל יהושע:

בעל הטורים

ויורש. ויירש כתיב שלא הוצרכו להורישם אלא גרשו מעצמם:

תולדות אהרן

ויאמר ה' אל משה. עיין שם:

ספורנו

ארץ בני עמון: (לב) וילכדו בנותיה. המרגלים שעלו משה לכדו את בנות יעזר: ויורש. משה אחר כך הוריש את האמורי אשר ביעזר:

רמבן

לעמון כמוש בעבור מה שתפשו ישראל ממואב כאשר הזכיר להם בלק מלך מואב לומר שלא הציל כמוש אלהיהם ולא בלק מלכם את ארצם מיד ישראל. והגון הוא מאד שנאמר כדברי רבותינו כי המושלים בלעם וכיוצא בו מן הקוסמים שהיו נושאים משל בעתידות:

(לד) אל תירא אותו. כי היה משה ירא שלא תעמוד לו זכותו של אברהם שנאמר בו ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו אמרפל והבריו בעשתרות קרנים לשון רש"י מדברי רבותינו. ונתעוררו גם בזה מדעתם שלא יירא משה רבינו מזרוע בשר כי עמו ה' אלהינו וכל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו והוא המזהיר את ישראל אל תיראו ואל תערצו מפניהם והוא המאשים אותם ביראתם כענין שנאמר במרגלים ואומר אליכם לא תערצון ולא תיראון מהם ה' אלהיכם הוא ילחם לכם אבל נתיירא משה מפני הזכות שידע לו ועל דרך הפשט לא היה בדעתו של משה להוריש עתה לישראל ארץ סיחון ועוג כאשר פירשתי והנה סיחון יצא לקראת ישראל המדברה וילחם בם על כרחם אז הודיע השם ראה החלותי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש כי מכאן התחיל בכבוש שבעה עממים אבל עוג אסף כל חילו אדרעי והוא עיר בקצה גבולו והיו ישראל יכולים לנטות מעליו כאשר נטו מעל עשו והשם אמר לו אל תירא אותו ולך אליו והתגר בו מלחמה כי בידך נתתי אותו. ובמדבר סיני רבה ראיתי למה נתירא אמר שמא מעלו ישראל במלחמת סיחון או נתלכלכו בעבירה וכולם אגדה וכך היא יראת כל הצדיקים וכן ביהושע:

כלי יקר

פרשת חקת

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר. תרתי לאמר למה לי כי כבר נאמר וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר. ונראה לפי שהשטן מונה את ישראל במצוה זו דווקא שטעמה נעלם מעין כל חי ואומרים מה העבודה הזאת לכם ואמרה תורה ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו ויטיל דופי בכל התורה וזש"ה אשר צוה ה' לאמר שאתה צריך לאמר ולהשיב למין הנמהר שזאת המצוה חקת התורה ר"ל חק המלך יתב' שמו עלינו ואין לנו רשות להרהר אחריה כדרך שפירש"י התירוץ לנו כך לפי' זה יהיה נוסח זה תיכון אל המין המלעיג לכך נאמר זאת חקת התורה ולא נאמר זאת חקת הפרה לפי שנוסח זה הוא תשובה להמונים את ישראל לומר להם חק המלך ית' הוא כי התורה במקום תיבת המלך כי מאתו ית' תצא תורה שלא יאמרו שאין מצוה זו מכלל מצות התורה ומ"ש פרשת ואתחנן כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה וכאן משמע אדרבא שמונין על התקים תשובה לדבר כי יש חקים שיכול השכל האנושי להשיג טעמם זולת שטעמם נסתר מכלל ההמון ואלה הוא ליחידי הדור ופרה זו טעמה נסתר מכל אדם שהרי שלמה ע"ה השיג הכל חוץ מן הפרה שאמר עליה והיא רחוקה ממני לפיכך האומות ששומעים חק הפרה לבד ודאי מונין עליה ולהלן נאמר את כל החקים האלה כי השומעים כל החקים בכלל ויש בהם חקים שיש בהם טעם נגלה אזי המה יעידון יגידון גם על חק הנעלם כי יש בו סוד ויתלו שחסרון בקוצר דעת המשיג:

ויקחו אליך פרה וגומר. פירש"י לעולם היא נקראת על שמך כו' מה יקר וגדולה נתן למשה בזה שתקרא הפרה על שמו והקרוב אלי לומר בזה שאין מצוה נקראת כ"א על שם הגומרה ולדעת רז"ל הפרה כפרה על עון העגל תבא האם ותקנח צואת בנה וכשם שמשה התחיל בכפרה זו כששרף העגל ויטחן אותו דק לעפר כך יגמור הכפרה שגם הגמר יקרא על שמו. וזה טעם אחז"ל כששמע משה שהקב"ה אמר הלכה בשם אליעזר פרה בת שתים עגלה בת שנתה אמר י"ר שיהא אליעזר זה מיוצאי חלצי שנאמר ושם האחד אליעזר. ומה ראה משה על ככה לבקש על דין זה שיצא מיוצאי חלציו יותר מכל סתרי תורה הנאמרים באמת מכל דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו אלא לפי שבמעשה העגל מסר משה נפשו על ישראל שנאמר מחני נא מספרך

מספרך ונקרא על שמו שנאמר ויזכור ימי עולם משה עמו ע"כ רצה שגם בפרה זו מראה ועד סוף תקרא על שמו כי פרה זו טעמה לשרש אחר הע"ג וכן העגלה ערופה על כפרת ש"ד כי במעשה העגל עברו גם על ש"ד בהריגת חור לכך נאמר ויקחו אליך שגמר מצוה זו תקרא על שמך . ויען כי נאמר זאת חקת התורה ולא נאמר חקת הפרה ש"מ שהתורה והפרה ענין אחד להם כמו שהתורה נקראת על שמו של משה שנאמר זכרו תורת משה עבדי כך הפרה תקרא על שמו וטעם שניהם אחד הוא כי נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חסר א' וע"י מ"ט שערי בינה שהשיג היה לו מבוא לבוא בסוד ה' לדרוש התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא כמ"ש וכמטמונים שהפנה מונים היינו ב"פ מ"ט כי ע"י זה אמרות ה' אמרות טהורות מזוקקות שבעתים היינו ז' על ז'. וכן טעם הפרה נעלם מעין כל חי אפילו משלמה שנאמר בו ויחכם מכל האדם ולא נגלה כ"א למשה ע"י מ"ט ש"ב שהשיג כדמסיק בילקוט כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ר' חנן ב"פ פתר קרא בפ' פרה שיש בה ז' פעם ז'. ז' פרות ז' הזיות ז' שריפות ז' כבוסים ז' טמאים ז' טהורים ז' כהנים אם יאמר לך אדם חסרים הם אמור לו אף משה ואהרן היו בכלל עכ"ל. ויש לדקדק מה נפקותא יש לן במספר זה עד שדרש עליו פסוק מזוקק שבעתים אלא ודאי דעת בעל מדרש זה ליתן טעם על מ"ש במדרש אחר ויקחו אליך פרה לך אני מגלה סוד פרה ולאחרים היא חקה ולמה נעלמה מעין כל חי אלא לפי שיש בה מספר מ"ט וזה רמז שאין לזקק ולצרף כל ענינה כ"א ע"י מ"ם ש"ב שלא נגלו כ"א למשה ע"כ היא לאחרים חקה ואפילו לשלמה ובעקידה הביא מדרש האומר שהפרה בת שבע אם שלמה מתקריא ופי' בזה מה שפי' ואומר אני כשם שהאם מושלת על הבן כך הפרה מעלה בכל הכמות שלמה כי לא יוכל לבוא בסודה ובזה מיושב מה שלא נאמר חקת התורה כ"א כאן ובפ' מטות בהלכות גיעולי כלים במי נדה לפי שמטהרת הפרה בכללה נמשלה לתורה בכללה ע"י תעלומות חכמה שבה :

פרה אדומה תמימה. משל לבן שפחה שטינף פלטין תבא האם ותקנח צואת בנה . לפי שכל הרוצה לבטל איזו גידול רע אין די בשיכרות הענפים כל זמן שבארץ לא ימות גזעו שורש פורה ראש ולענה כי סופו לחזור ולצמוח אבל בביטול השורש יפלו גם הענפים כמ"ש ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת ש"מ שלא די בהשמדת הפרי לבד לכך אמרז"ל העוקר ע"ג צריך לשרש אחריה ר"ל צריך להקור איזו סבה גרמה להם לעבוד ע"ג כי הסבה הוא השורש פורה ראש ולענה ובביטול הסבה יפול המסובב דהיינו התולדה והסבה נמשלה לאם המולדת התולדה ע"כ צוה ה' על שריפת הפרה אם של העגל כדי שנלמוד מזה דין העוקר ע"ג כא"י צריך לשרש אחריה ואז לא ישובו לכסלה ובפ' כי תשא הארכנו לדבר מזה ושם מבואר שעיקר הסבה היתה רוב כסף וזהב שהשפיע להם הקב"ה כארז"ל אתה גרמת להם כו' ולפי שהזהב האדום הזה הביאה לידי מעשה זה על כן יקחו פרה אדומה לשרוף ולבטל מראה האדום הזה וזהב לא ירבה להם עוד ואז לא יבואו לידי מעשה כזה והענין זה עמוק והמשל ושברו הראה ה' במעשה העגל כי הוא גרם טומאת המת לפי שבמ"ת נעשו ישראל חירות על הלוחות חירות ממלאך המות ואין הפי' שהיתה הכוונה לבטל המות לגמרי אלא ענין חירות זה הוא דווקא ממה"מ שלא ימותו כ"א בנשיקה ע"פ ה' ואז לא היו המתים טמאים כי כל עיקר הטומאה של המתים באה במיתה שהיא ע"י מה"מ הבא מסטרא דמסאבא אבל המתים בנשיקה אין בהם שום צד טומאה שהרי ביום שמת רבינו הקדוש אמרו שבו ביום בטלה הכהונה כי לא היה שם טומאה על כן התירו לכהנים להתעסק בו נמצא שבקבלת התורה נעשו חורין ממה"מ ובטלה הטומאה וע"י העגל שעשו חזרו לקלקולם והשליטו עליהם המ"ה ואם כן העגל גרם טומאת המת ע"כ תבא האם ותקנח צואת בנה להסיר הטומאה ע"י אפר הפרה וזה פירוש יקר. ונתתם אותה אל אלעזר ולא ע"י אהרן כי הוא היה סבה אל העגל. ומדמצינו שמשה התפלל שאלעזר הדורש דין הפרה יהיה מחלציו וכאן נאמר ג"כ אלעזר ש"מ שיש רמז אל עזר האל ית' אל הטהרה כמ"ש וזרקתי עליכם מים טהורים וגומר כי לולי העזר של האל יתברך לא עלתה להם טהרה זו לבד ומדקאמר פרה בת שתים עגלה בת שנתה ש"מ שהסבה גדולה פי שנים מן המסובב ע"כ ביותר צריך האדם זירוז על הסרת הסבה כאמור. וטעם הזאת ג' וז' לפי שהטומאה מתמעטת והולכת שהרי אמרו ג' לבכי ז' להספד על כן הזאתו בב' זמנים הללו :

ומזה מי הנדה יכבס בגדיו . רוב המפרשים יגאו ללקוט ולא מצאו טעם מספיק למה הפרה המטהרת הטמאים תטמא הטהורים ועתה הט אזנך ושמע כי מצינו שכל אוכל אינו מוכשר לטומאה עד שיפול עליו מים ואיך אפשר המים שמקורם הטהרה יסבבו הטומאה אלא ביאור הענין כך הוא שכך הוא בטבעיות שכל דבר אינו מתפעל כ"א מהפכו ולא ממה שהוא ממינו כדרך שהיצה"ר מתגרה יותר בישראל מבאומות ובת"ח יותר מכולם לפי שכולם הפכיים לו ע"כ הוא רוצה להתגבר עליהם וזה טעם שסמוך לעליית השחר החושך מתגבר כי כל דבר מתפעל מהפכו דווקא לפיכך כל אוכל וזרע אינו מתפעל מן הטומאה לעשות בו רושם עד שיבא עליו מים שכולם טהרה ואז הטומאה רוצה לנצח הטהרה ומתגבר עליה ועושה בה רושם. כך מי נדה שיש בהם מים שכולם טהרה ויש שם אפר פרה שכולו טומאה והם מעורבין יחד לפיכך אם מי נדה זורק על אדם טמא אז אין האדם מתפעל מן העפר שהרי הוא ממינו אבל הוא מתפעל מן המים שהם הפכיים לו כי הוא טמא והמים טהורים ע"כ המים פועלים בו ומנגהים הטומאה. אבל אדם טהור הנוגע מי הנדה אינו מתפעל מן המים כי הם ממינו ששניהם טהורים אבל הוא מתפעל מן האפר שהם הפכיים לו כי הוא טהור והאפר טמא ע"כ האפר פועל בו ועושה בו רושם לטמאו. ואם תשאל לומר א"כ האפר למה לי יטהרו במים בלא אפר תשובה לדבר שיש צורך בזריקת האפר עליו כי לא יוכל להטהר עד שידע מקור הטומאה וישתדל להסיר הסבה לומר הרי לך שפר ושוגג עמו ובעירוב זה כח המים אתי לאשמעין שהם מגלים מקור הטומאה ועל צד הרמז מקום אתי לומר ע"פ דברי בעל העקידה שפי' כל עניני הפרה על דרכי התשובה כמבואר מספרו . ועל זה הדרך קרוב לשמוע שרפואת הנפש כרפואת הגוף כי המשקה המועיל לתרופת אדם חולה מזיק לאדם בריא וכארז"ל בר בי רב דיתיב בתעניתא כלבא ליכול שירותי' הרי שהצומות מטמאים את הטהורים ומטהרים הטמאים כי מי שנטמא כבר בעבירה הצומות הכרחיים לו. וכההיא שארז"ל ה"ד בעל תשובה כגון שבא אותו מעשה לידו ופירש ממנו מחוי ר"י באותו פרק ובאותו אשה ובאותו מקום כי מקום החטא ושער שעבר בו צריך שעם תהיה גבורתו להתגבר על יצרו שכבר טעם פה טעם עבירה ומבקש למודו . וזה"ש והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי דווקא במקום החטא אשר שם יאמר להם לא עמי אתם במקום ההוא תהיה התשובה ושם יאמר להם בני אל חי . וי"א שזה כוונת רז"ל מקום שב"ת עומדים צדיקים גמורים אין יכולין לעמוד שם כי הב"ת צריך לעמוד במקום אשר עמד שם ברשונה ולהתיחד עם אותה אשה אשר חטא אבל לצדיק גמור אסיר היחוד כי אסור להביא נפשו בנסיון נמצא שיחוד דהיינו ענם התשובה מטמא הטהורים ומטהר הטמאים. וכן צריך כל ב"ת להטות לקצה אחרון בדבר שחטא בו כדי שיצא לדרך הממוצע כדרך האומן הרוצה לייסר עץ מעוקם שצריך לעקמו לצד שני אבל לצדיק גמור לא יתכן דרך זה אלא שצריך לילך בדרך ממוצע תמיד כמ"ש אל תהי צדיק הרבה אל תרשע הרבה וכן י"א שדבר זה נרמז בהשלכת עץ ארז ואזוב אל תוך שרפת הפרה דהיינו השלכת הקצות שלא להגביה עצמו כארז ולא להשפיל עצמו יותר מדאי כאזוב . ע"כ הפרה מטמאה ומטהרת כדי שנלמוד ממנה שבעניני התשובה יש כמה דברים המטמאים ומטהרים כאחד והשינוי בא מצד המקבלים כאמור וזה דרך נכון וברור :

ולא היה מים לעדה. על צד העוגש חסרו המים לפי שלא הספידוה כראוי כי במשה ואהרן נאמר ויבכו אותם בני ישראל וכאן לא נאמר ויבכו אותה ונאמר ותמת שם ותקבר שם כי במקום שמתה שם תהא קבורתה לאלתר ונשכחה כמת מלב ולא הרגישו בהעדרה כלל ע"כ נחסרו להם המים כדי שידעו למפרע שהבאר היה בזכות מרים . ורז"ל אמרו שנסמכה מיתתה לפ' פרה לומר לך מה הקרבנות מכפרים אף מיתת הצדיקים מכפרת ולמה נסמכה דווקא לפרה כי באמת אינה קרבן רק מה שמצינו שקראה הכתוב חטאת אבל העיקר הוא כשם שהפרה באה לקנח צואת בנה כך הצדקת אם כל חי במיתתה מקנחת צואת תולדותיה וסמיכות זה מביאים המדרשים בד' מקומות א' סמיכות מיתת בני אהרן ליה"כ המכפר ב' סמיכות מרים לפרה ג' סמיכות מיתת אהרן לבגדי כהונה המכפרין כדמסיק פ' ואלו מגלחין . ד' בפ' עקב סמך מיתת אהרן לשבירת הלוחות לומר שקשה מיתת צדיקים כשבירת הלוחות . לפי שמן כל צדיק יגיע לבני דורו ד' מיני תועלת האחד הוא שכל העולם ניזון בזכותו כארז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו' כמו שבארנו בפרשת ויהי בגורן האטד ובפ' אמור בפסוק כ"א לשארו והרי המה כמו האם המניקה את בנה כמ"ש שני שדיך אלו משה ואהרן כן פירש"י וכן מצינו שבזכות מרים היה להם הבאר שהיה מספיק לישראל כל צרכיהם וזהו סמיכת מיתתה לפרה אם העגל הבאה לתקן קלקול בנה. השני שהצדיק מלמדם להועיל דרך ה' ומצוה ע"כ דומה פטירתו כשבירת הלוחות. הג' שזכותו מגין כלל וכבגד העשוי להציל מקור וחום ובמותו סר צלם והרי הם ערומים מכל מכסה כדרך שנאמר ויראו כל העדה כי גוע אהרן ודרשו רז"ל ויראו היו"ד בגירי שנראו והיינו בהסרת הענן שנמשל לבגד וזהו סמיכות לבגדי כהונה. הד' שהוא מכפר עליהם במיתתו זהו סמיכות ליה"כ וק"ל :

וירב העם עם משה. בכל התלונות לא מצינו לשון מריבה כ"א על עסקי מים ב"פ כאן במסה ומריבה לפי שמן המים נברא המחלוקת כארז"ל מפני מה לא נאמר כי טוב בב' לפי שבו נברא המחלוקת שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים ומפורש בקבלה פוטר מים ראשית מדון מה שנפטרו ונבדלו המים זה מזה זה ראשית מדון התחלה לכל מריבה וכן מריבת רועי יצחק על אודות המים כי כל זה נמשך בטבע ממים הראשונים . ורבו ים משה שנמשה מן המים וידו משלה במים בהכאת היאור ובי"ס ובצור ולמה לא יוציא לנו מצור החלמיש גם עתה . ומ"ש ולו גוענו בגוע אחינו לא על מיתת הצמא אמרו כן דא"כ למה סיימו דבריהם ומים אין לשתות אלא שראש דבריהם תלונה אחרת וגדולה היא כי נגזר עליהם במדבר הזה יתמו ושם ימותו ודרשו רז"ל ושם ימותו לעה"ב כי מתי מדבר אין להם חלק לעה"ב וי"א שעל זה אמרו כאן למות שם אנחנו ובעירנו אנחנו שוה לבעירנו כמו שרוח הבהמה יורדת למטה כך רוחנו והוסיף אני לקח טוב שע"כ הקדימו לומר ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה' דומה לאחינו בית ישראל שמתו קודם גזרת ושם ימותו לעה"ב כי אז היינו שוים לאחינו בחלק העה"ב ולמה הבאתם וגו' למות שם אנחנו שוה לבעירנו כי הוא הפך כגוע אחינו אלא כמיתת בעירנו ובזה מיושב מה שהזכירו תחלה לשון גויעה ואח"כ לשון מיתה כי גויעה נאמרה בצדיקים ומיתה שייכא אף בפחותים וזה מופת שעל גויעת הצדיקים שיש להם חלק לעה"ב אמרו כן וכשאמרו למות שם אנחנו ובעירנו אמרו הכמות נבל ימותו כשאר בהמה וזה פירוש יקר :

למה הבאתם את קהל ה'. מתחלה נאמר ויקהלו על משה ועל אהרן ואח"כ נאמר וירב העם עם משה לבד. ואח"כ חזר ואמר ולמה הבאתם לשניהם ואח"כ ולמה העליתנו למשה לבד. ועוד שהיה להם להקדים תלונות ולמה העליתנו ממצרים קודם ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר כסדר הוויתן. ועוד ששינה שמותם כמה פעמים מעדה לקהל והעם וקהל ה'. והביאור לכל זה הוא שידעו ישראל שהבאר היה בזכות מרים והמן בזכות משה וענני כבוד בזכות אהרן ואלו הלכו דרך ארץ נושבת לא היו צריכים לכל זה וידוע שהעליה ממצרים היה משה לבד העיקר כמ"ש כי זה משה האיש אשר העלנו וגומר אבל מה שנסרטו לכנס במדבר היה ע"י שניהם כי לא היו יכולין להיות שם בלא מן ובלא ענני כבוד ולפיכך נאמר ויקהלו על משה ואהרן ולא פי' עדיין למה נקהלו על שניהם , ואח"כ אמר וירב העם עם

משה לבדו ולא פי' עדיין למה עמו. ואח"כ פי' על ראשון ראשון כי מה שנקהלו על שניהם היינו כדי לומר להם ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר כי שניהם היו סבה להם לבא אל המדבר. ועל אחרון אחרון כי מ"ש וירב העם עם משה היינו שאמרו ולמה העליתנו ממצרים וגומר כי משה לבדו המעלה אותם ומה שהקדימו תלונת ולמה הבאתם וגומר לפי שזו הגדולה שבכולם כי לא היה להם היזק בהעלאה ממצרים אלו לא הביאם אל המדבר ע"כ עשו תלונה תחלה על שהביאום אל המדבר הרע מצד עצמו ואף אם לא היו יוצאים ממקום הטוב כמצרים ואח"כ עשו תלונה קטנה מזו והוא שהבריח מן הקצה אל הקצה כי העלם ממצרים מקום שהוא כגן ה' לאילנות וזרעים אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגו'. ולפי מה שפירשנו למעלה שעשו תלונה בעבור חלקם של עה"ב שאבדו מיושב ג"כ למה הקדימו תלונת ולמה הבאתם וגו' כי רבה היא באמת. וזש"ה ויבואו כל העדה היינו עדה השלמה כפירש"י וישב העם בקדש כ"מ שנאמר העם מדבר ברשעים כמו שפירש"י בפסוק ויהי העם כמתאוננים ור"ל שהרשעים שביניהם בקשו לישב ישיבה של קבע בקדש ולא היה להם רצון וחפץ לילך לארץ כי שנאו הארץ מיד ותמת שם מרים כדי שמחמת חסרון מים לא יבקשו ישיבה של קבע ומיתתה סבה להסרון הבאר ובהדי הוצא לקי כרבא שלא היה מים לעדה אפילו לשלמים שבהם שנקראו בשם עדה. וירב העם אלו הפחותים אבל הטובים שתקו כמצפים לתשועת ה' ומה שכתוב ולמה הבאתם את קהל ה' זהו דבר עצמם כי בעיני עצמם היו כשרים. ויבא משה ואהרן אל פתח אהל מועד מפני הקהל היינו מפני שנקהלו ועמדו על נפשם ברחו מפניהם אל פתח אהל מועד:

קח את המטה והקהל את העדה וגו'. אם צוהו ה' לדבר אל הסלע א"כ מטה זה למה לו מדלא קאמר קח את מטך ואמר את המטה ש"מ במטה ידוע הוא מדבר. ומ"ש מלפני ה' וכי מטה משה עמד לפני ה' ולמה קראם מורים דווקא בתלונה זו. והנה במהות חטא זה באו י"א דעות זכרם מהרי"א בספרו ושם תמצא דעות הרבה רחוקים מפשוטו ועתה הבט ימין וראה ולבך תשית לדעתי. ותדע ותשכיל כי מצאתי בחזקוני שמטה זה היה מטה אהרן אשר הונח לפני ה' ודבריו בלתי מקובלים כי לא פי' מה טיבו של מטה אהרן לכאן. ואני אומר שבאמת הלשון מוכיח שמטה זה היה מטה אהרן מדכתיב המטה משמע הידוע אשר הונח למשמרת לפני ה' והוא היה עץ יבש שלא היה בו לחלוחית מים כלל ומ"מ הוציא פרח וציץ ואין פרח וציץ בלא מים אלא שהקב"ה גזר עליו שיוציא מים והפריח ה' עץ יבש ע"י המים שהוציא בגזירת האל ית' ורצה הקב"ה שמשה יקח מטה אהרן ויראהו אל כל ישראל לומר כשם שהוציא ה' מים מן עץ יבש זה כך יוציא מים מצור החלמיש זה היבש ומ"ש ודברתם אל הסלע ונתן מימיו כי כך תדבר אל הסלע שיעשה גם הוא כמו שעשה המטה הזה ויען כי לא פורש במקרא נוסח הדבור שידבר משה אל הסלע ודאי הנוסח הוא ב' תיבות ונתן מימיו כי ונתן משמש לשעבר והוא שידבר אל הסלע ענין המטה שהוציא פרח. ונתן מימיו כי בשעה פרח ואין יש לחלוחית מים וכאשר ישמע הסלע שהמטה כבר נתן מימיו אז יעשה גם הוא כמותו ועי"ז והוצאת להם מים מן הסלע רמז לדבר סלע בגימטריא עץ שילמד מן עץ יבש לעשות כמעשהו אבל לא צוה להכות בו כלל. וכשהכה בו משה כתיב במטהו משמע במטה שלו הכה ולא במטה אהרן. ויקח משה את המטה מלפני ה' כאשר צוהו כי הבין זה מדקאמר המטה הידוע ולא אמר מטך והודיע לנו שרק קיחה זו היתה כאשר צוהו ה' אבל מה שעשה מכאן והלאה לא עשה כאשר צוה ה'. וענין חטא ההכאה הוא כי מצינו לרז"ל בקריאת ים סוף כתיב ואתה הרם את מטך ונטה את ידך והרמה זו לשון סילוק יתרומה לומר הרם את מטך וסלקהו ונטה את ידך ולא במטך לפי שהיו מרננים אחר המטה ואמרו שכל הנסים שעשה משה במטהו הכל היה דרך איזו כישוף שהיה לו במטה זה לפי שאנו רואים שאין כחו כ"א במטה זה לכ"כ הרם וסלק את מטך כדי להוציא מלבם. ולכך נאמר וירא ישראל את היד הגדולה ר"ל שראו שנס זה נעשה ביד ולא במטה לפיכך ויאמינו בה' ובמשה עבדו מכלל דעד עתה היו בנים לא אמון בם כי לא האמינו בה' ובנבואת משה עבדו לפי שהיה להם מקום לתלות הנסים במטה. והנה בעת הזאת זה ימים רבים לישראל שנקרע הים ודור זה לא ידעו אם עשה משה הנס ההוא בידו או במטהו וסברו כשם שכל הנסים נעשו במצרים במטה כך קי"ס ועי"ז שהכה צור במטהו הזר והביא את ישראל בחסרון האמונה שחזרו ואמרו שלא ה' פעל כל זאת אלא במטה שלו יש איזו צד כישוף. ושם נאמר ואתה הרם את מטך ונטה את ידך נאמר לשון הרמה וסילוק במטה ולשון נטיה ביד ועי"ז ויאמינו בה' וכאן נאמר ממש הכל בהפך וירם משה את ידו ויך במטהו לשון הרמה וסילוק ביד כי מאחר שלא עשה מעשה זה בהטית יד בעלמא דומה כאילו סלק את ידו ויך במטהו ועי"ז זה החזיר מיעוט האמונה למקומה הראשון כאשר היה ריננון של המטה קודם קי"ס לכך נאמר יען לא האמנתם כי לא נאמר לא האמנתם אלא ההאמנתם שהוא לשון יוצא לשני שגרמו שלא להאמין כי אלא יאמרו בכח המטה עשה ולא ה' פעל כל זאת. ובזה ב' רעות עשו כי לא דברו אל הסלע כלום וגם אהרן היה חייב בדבר זה שאמר ודברתם אל הסלע ואלו היו מדברים אל הסלע ענין מטה אהרן מה שעשה והיה הסלע שומע ועושה כמעשהו אין לך קידוש השם גדול מזה שילמדו הכל ק"ו מן הסלע. והנה לא די שלא דברו כלום כדי להחזיק האמונה אלא הכהו במטהו והביא חולשה באמונה. וז"ש יען לא האמנתם כי לא גרמתם לאחרים להאמין בי. וא"ת הלא מאמר הצאן ובקר ישחט להם קשה מזה. ע"ז אמר להקדישני לעיני בני ישראל כי זה היה בסתר וזה בגלוי לעיני כל ישראל כי כך המדה בחילול השם שכל המחלל ש"ש בסתר נפרעין ממנו בגלוי פי' שהקב"ה אנה לידו שיעשה בגלוי כדי שידעו למה הוא יתברך נפרע ממנו ומה שהתחיל בבני ישראל ואח"כ אמר לכן לא תביאו את הקהל כך אמר הקב"ה למשה אלו היו כל הנכנסין לארץ בני ישראל בני אברהם שנאמר בו והאמין בה' החרפתי כי מאחר שהם מאמינים בני מאמינים אף אם לא תעשה לעיניהם נסים המחזקים האמונה מ"מ יהיו חזקים באמונה לא יסורו ממנו. אמנם בבאי הארץ יש ביניהם קהל גרים והם הערב רב אשר לא מבני ישראל המה כי ברע הוא ובנקל יחזרו לסורם כי המה בנים לא אמון בם ע"כ אותן באי הארץ צריכין למנהיג אשר יוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד ולעשות תמיד בפניהם נסים המחזקים האמונה ואתם אין מדרככם להקפיד ע"ז לכן לא תביאו את הקהל אותו קהל גרים אל הארץ. ולכך נאמר אל יהושע לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תביא את העם הזה אל הארץ גם שם התחיל בישראל וסיים בהעם כי אמר תרגיל עצמך לעיני כל ישראל להיות חזק ואמץ בדבר ה' שלא יבואו על ידך לידי חסרון אמונה וא"ת שישראל אינן חשודין אצלך. ע"ז אמר כי אתה תביא את העם הזה שיש ביניהם גם הערב רב שנקראו בשם העם והם צריכין חיזוק ביותר ויתבאר דבר זה עוד פ' וילך בע"ה. ופי' יקר מכל מה שדברו בו המפרשים אשר תחזינה עיניך בספרו של מהרי"א. ואוסיף עוד ואומר במה שנאמר ויך את הסלע במטהו פעמים נמשך ממנו מיעוט האמונה שישראל לא ישמעו בקול ה' ובקול נביאיו כ"א אחרי הכאות רבות כי תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה כדמסיק בילקוט סי' תשס"ג וז"ל ודברתם אל הסלע והכיתם לא נאמר אלא ודברתם כשהנער קטן רבו מלמדו ומכה אותו כיון שהגדיל בדבור הוא מיסרו כך אמר הקב"ה למשה כשהיה הסלע קטן הכית אותו שנאמר והכית בצור אבל עכשיו שהגדיל ודברתם אל הסלע. וכל משכיל ישתומם על המראה וכי סלע זה שיש בשר לו והלא קטן וגדול שם הוא הכל חדא ואיך דימה אותו ודאי אין הכוונה כ"א אל הנמשל שישראל ילמדו מזה כי יש הבדל בין המוסר שבעל פה ובין המוסר שבשבט הנוגש כי בסור המכריח ישוב לסורו כמו שיתבאר בע"ה לקמן פ' וילך. והראה לנו הקב"ה אע"פ שאין דבר זה שייך בסלע מכל מקום למען הראותו הובאו הענינים הללו לומר שאין נכון להכות בשבט כ"א לנער ובער אבל כשיגדל תחת גערה במבין כ"א לא ישמע בקול מוסר ויהיה צריך להכאה ביסורין בלי ספק מיד כי ירצה הרווחה יחזור לסורו כמו שהוצרך להכות את הסלע פעמים ולא שמע להכאה ראשונה כך כל מה שנעשה ע"י הכאה והכרח אין פתגם המעשה נעשה מהרה וזהו החילול השם שילמדו בני ישראל ממנו לבלתי שמוע בקול מוסר כ"א אחר הכות כסיל מאה וזה רמז נכון מאד לדעת מדרש זה:

כה אמר אחיך ישראל וגו'. אתה ידעת את כל התלאה. זו היתה ראויה לשות אני שלך לפרוע חוב כי גר יהיה זרעך ואנחנו סבלנו כל התלאה כולה אפילו חלקך ורמז במלת התלאה עולה ת' כנגד ת' של גלות עוד מ' שהיו מטולטלים במדבר וא' אינו מן המנין וכשם שאין לך חלק בפריעת החוב כך אין לך חלק בארץ כי דומה כאילו קנינו מידך חלקך וראוי שגם אתה תתן בידנו המקח ותסייע לנו לבא לארץ מהרה. ולא נשתה מי באר לרבותא נקט כי מי בורות פשיטא שלא נשתה שהרי יש טורח לחזור ולמלאות אלא אפי' מי באר שהמעין מתגבר מעצמו וזה נהנה וזה לא חסר מ"מ לא נשתה משלך ואח"כ הוסיפו לומר ונתתי מכרם להטעת האושפיזא וכן מתחלה אמרו דרך המלך נלך שהמלך דרכו לילך בו והשיב פן בחרב אצא לקראתך מאחר שהדרך כבוש למלך כי יפגשך עשו מי נדחה מפני מי והשיב במסלה נעלה:

וידבר העם באלהים ובמשה וגו'. נראה שלא על המן לבד קראו תגר כ"א של המים שהרי אמרו אין לחם ואין מים כי הלחם והמים היו שניהם רוחניים וקלים וכל הדברים הקלים טובים לבעלי המנוחה ולא להולכי דרכים כי מאכל כבד טוב להתעכל לבעלי היגיעה לפיכך כאשר קצרה נפש העם בריבוי הדרך אמרו לפי טורח הדרך אין לחם ואין מים כי שניהם נראין כאלו אינם והיו כלא היו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל קל קל שניהם קלים כאמור וכנגד שתפלו על המאכל שולחו בהם נחשים שנאמר בו ונחש עפר לחמו. וכנגד שתפלו על המים שולחו בהם השרפים כי אין מים לכבות האש. ובת"י כתב לפי שדברו באלהים ובמשה אמר הקב"ה חלקי שרי ומחול אך עשה לך שרף כנגד מה שעשו לך ומשה אמר בהפך חלקי מחול אבל חלק גבוה מי יתיר לפיכך ויעש נחש נחושת ושורש דבר זה נמצא גם בילקוט פ' שמות. פי' לפירושו כי לשון הרע שורף ומזיק לאדם כי חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים ע"כ בא השרף כנגד מה שדברו במשה אבל כלפי מעלה מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה ע"כ שולחו בהם הנחשים לפי שתפסו אומנות נחש הקדמוני שספר לה"ר בבוראו כי הלשון נופל על הלשון כי הנחש שחטא בלשון נופל על בעלי הלשון. והביט אל נחש הנחשת וחי שיראה מה שקרה לנחש הקדמוני ואז לא ישוב לכסלה:

אז ישיר ישראל את השירה הזאת. מאחר שלא נאמר אז ישיר משה ובני ישראל ועוד שלא שרו השירה הזאת בתחלת מ' ש"מ שבני ישראל אמרו שירה זו על משה שחזרה הבאר בזכותו אחר שפסקה במיתת מרים ומטעם זה לא הזכיר מרים בשירה זו ונזכר משה שנאמר באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק ואין מחקק אלא משה שנאמר כי שם חלקת מחקק ספון ובמס' תענית פ"א מסיק שחזרה בזכות משה. כי מתחלה היה המן בזכות משה שקבל התורה כי לא נתנה התורה כ"א לאוכלי המן שנאמר למען אנסנו הילך בתורתי. והבאר שהיה מספיק להם כל צרכיהם בזכות מרים שאחזה במדת ג"ח שכן נאמר ותחיין את הילדים שהיו מספיקין להם מזון כו'. וענני כבוד אשר שם כבוד השכינה בזכות אהרן שגרם השראת השכינה ע"י הקרבנות ובזכות התורה חזרו שלשתן. לכך נאמר באר אשר חפרוה נדיבי עם שאחזו במדת ג"ח ובזכותם היתה הבאר מאז ומקדם. עכשיו חזרה במחקק בזכות משה ובזכות התורה הרמוזה בפסוק וממדבר מתנה וממתנה נחליאל כמו שדרז"ל במס' עירובין דאל"כ קשה מה ראו על ככה לדרוש פסוקים אלו על התורה ומה ענין שבח התורה אל שירת הבאר אלא לפי שחזרה הבאר בזכות התורה שקבל משה חם פי' נכון וברור:

ויאמר

ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו. פירש"י שהיה ירא שמא תעמוד לו זכותו של אברהם דאל"כ קשה וכי משה היה ירא מזרוע בשר ודם באמר ה' אתו וע"ק מאחר שנאמר כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו וא"כ הל"ל אל תירא אותו ואת עמו. אלא ודאי שמעמו ודאי לא היה ירא כי ה' אתו אך מאותו היה ירא פן תעמוד לו זכות אברהם. ומה שמקשים כאן איך היה ירא מזכות זה אדרבה הרי באותו זמן היה חוטא ורב מרי כי כוונתו היה כדי שיהרג אברהם וישא הוא שרה כמו שפירש"י גם אין זה קושיא כי רש"י פי' כן לפי האמת שהרי סוף דבר הכל נשמע שלא הועיל לו זכות זה וא"כ סופו מוכיח שכוונתו היתה לרעה ולא לטובה אבל משה עדיין לא היה יודע סוף הדבר והיה סבור שלטובתו נתכוין להציל את לוט ע"כ היה ירא פן יעמוד לו זכות זה. והשיב לו הקב"ה אל תירא אותו כי בידך נתתי והל"ל כי בידך אתן להבא אע"פ שמאת ה' דומה כאלו היא כבר נתונה מ"מ במקום שיש לפרשו כפשוטו אין צורך בפירוש זה וביאור הדבר שמאז ומקדם כבר נתתי אותו בידך כי מעולם לא היה לו שום זכות ובמעשה ההוא היה נרדף עד חובה והיתה כוונתו לרעה ונגזר עליו מאז שיהיה נתון לך ומסור בידך וזה פי' יקר :

הפטרת חקת בשופטים סימן יא

וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח : וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה : וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ : וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל : וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב : וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן : וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם : וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד : וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ : וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה : וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה : וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי : וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם : וַיּוֹסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן : וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן : כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה : וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ : וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב : וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי : וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל : וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד־יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא : וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן : וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ : הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ : וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם : בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא : וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן : וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו : וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן : וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי : וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִהוּ עוֹלָה : וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ : וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בּוֹאֲךָ מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל כְּרָמִים מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

פירוש המלות

טוב. אדון הארץ נקרא טוב : הרוב. לשון מריבה :

אבן עזרא

(ב) **לאמורי**. בקמצות הלמד והטעם לידוע שהוא סיחון ועוג ולא היה במלכי כנען גדולים כאלה והעד אשר כגובה ארזים גבהו: (ג) ויגר מואב. כמו ויירא וכן גורו לכם: ויקץ. כמו הפוך וכמוהו נעלה ביהודה ונקיצנה: (ד) אל זקני מדין. יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים: ילחכו כלחוך. שנים בניינים: (ה) פתורה. כמו מצרימה אל פתור: ארץ בני עמון. והם ארמים וכן מפתור ארם נהרים וכדרש שבלעם הוא בלע כי זה ארמי ואם בעבור בעור אביו הנה כן אחשורוש קודם אחשורוש רק הם שנים: אשר על הנהר. פי' ארם נהרים: עין הארץ. פרשתיו

רשי

(ב) **וירא** בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי. אמר אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם אנו על אחת כמה וכמה לפיכך ויגר מואב: (ג) ויגר. לשון מורא כמו (איוב י"ט) גורו לכם: ויקץ מואב. קצו בחייהם כמו (בראשית יז) קצתי בחיי והוא מקרא קצר: (ד) אל זקני מדין. והלא מעולם היו שונאים זה את זה שנאמר (בראשית לו) המכה את מדין בשדה מואב שבאו מדין על מואב למלחמה אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם. ומה ראה מואב ליטול עצה ממדין כיון שראו את ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשאל מהם מה מדתו אמרו לו אין כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבא עליהם באדם שכחו בפיו: כלחוך השור. (במדבר רבה) כל מה שהשור מלחך אין בו ברכה: בעת ההיא. לא היה ראוי למלכות מנסיכי מדין היה וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך שעה: (ה) פתורה. כשלחני הזה שהכל מריצין לו מעות כך כל המלכים מריצין לו אגרותיהם ולפי פשוטו של מקרא כך שם המקום (שם): ארץ בני עמו. (שם) של בלק משם היה וזה היה מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך וא"ת מפני מה השרה הקב"ה שכינתו על עו"ג רשע שלא יהיה פתחון פה לעו"ג לומר אילו היו לנו נביאים חזרנו למוטב העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם שבתחלה היו גדורים בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות: לקרא לו. (שם) הקריאה היתה שלו ולהנאתו שהיה פוסק לו ממון הרבה: עם יצא ממצרים. וא"ת מה מזיקך הנה כסה את עין הארץ סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום: והוא יושב ממלי. חסר כתיב קרובים הם להכריתני כמו (תהלים קי"ח) כי אמילם: נכה

כב

ב וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי׃ ג וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא׃ ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי׃

ב וַחֲזָא בָּלָק בַּר צִפּוֹר יָת כָּל דַּעֲבַד יִשְׂרָאֵל לֶאֱמוֹרָאֵי׃ ג וּדְחֵיל מוֹאֲבָאָה מִן קֳדָם עַמָּא לַחֲדָא אֲרֵי סַגִּי הוּא וַעֲקַת לְמוֹאֲבָאָה מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וַאֲמַר מוֹאֲבָאָה לְסָבֵי מִדְיָן כְּעַן יְשֵׁיצוֹן קְהָלָא יָת כָּל סַחֲרָנָנָא כְּמָא דִמְלַחֵיךְ תּוֹרָא יָת יְרוֹקָא דְחַקְלָא וּבָלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא לְמוֹאָב בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ ה וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר לִפְתוֹר אֲרָם דְּעַל פְּרָת אֲרַע בְּנֵי עַמֵּיהּ לְמִקְרֵי לֵיהּ לְמֵימַר הָא עַמָּא נְפַק מִמִּצְרַיִם הָא חֲפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְאַרְעָא וְהוּא שָׁרֵי מִלְּקֳבְלִי׃

ב׳ לישנא דחילה · ב׳ בישראל · ב׳ עפר כנחם · כו׳ ח׳ ו׳ כמ״ב ל׳ · י״ט זוגין י״ד זוגין · ב׳ חסרים ושארא מלאים · ל׳ ומלא · ל׳ · ד׳ דמטעים בתורה · ל׳ וחסר

ויגר ב׳ בלישנא דחילה וסימן מואב. ויגר מפניו ס״פ: הנה ד׳ סבירין והנה וסי׳ נמסר בסדר כי

תולדות אהרן בלק. סנהדרין קה: והוא יושב. חולין יע: בן בעור. סנהדרין שם:

ספורנו

כב (ב) **וירא** בלק. אדם מפורסם למלומד מלחמה כאמרו הטוב טוב אתה מבלק בן צפור וכו׳. ראה שבקש ישראל לעבור בארץ סיחון וכשלא נתן לעבור ההרימוהו וראה שנלחמו שלא בדרך תחבולת מלחמה: ויגר מואב. אילו מואב שלא נתנו ישראל לעבור כמו שהעיד יפתח באמרו וגם אל ארץ מואב שלח ולא אבה: כי רב הוא. לא מפני תחבולת מלחמתם: ויקץ מואב. המון מואב קצו בחייהם מפני בני ישראל הפוללים אותם: (ד) עתה. שכבשו ארץ סיחון ועוג: ילחכו הקהל את כל סביבותינו. להרחיב גבולם ולהבטיחם: ובלק בן צפור. שהיה נודע לגבור ואיש מלחמה: מלך למואב בעת ההיא. ומכל מקום לא מלאו לבו להלחם בישראל כאמרו

בעל הטורים וירא בלק. בא ללוק דמן של ישראל: בן צפור. שעף עליהם כצפור לקללם וזהו כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא: וירא. שראה שעמדה לו חמה למשה. וירא בגימטריא נקדם החמה. מלינו שמיעה לשון הבנה כמו כי שומע יוסף. וכן לשון ראיה כמו וכל העם רואים: ויגר ב׳ במסרה. בכא ואידך וירא שאול אשר הוא משכיל מאד ויגר מפניו אף כאן בשביל שראה שישראל מצליחים ומשכילים בכל ירא מפניהם: ויגר מואב. היינו דכתיב אילי מואב יאחזמו רעד: ילחכו ב׳ במסורה. ילחכו עפר כנחש כת״ע בפרשת רעה עמך בבמדבר מענין הגאולה והיינו דכתיב כאשר שמע למצרים וגו׳ לומר כאשר נפל פחדם על מואב וכנען אז כן יהיה לעתיד: אל בלעם בן בעור פתורה. בגימט׳ זהו פותר הלומות: הנה עם יצא. הנה עולה ס׳ לומר ס׳ רבואות יצאו: ישב ממלי. שיושב כנגדי ורואה אותי ואני איני יכול לראותו מפני העננים שמקיפים אותו:

רמבן

(ג) **טעם** ויגר מואב מפני העם בעבור כי רב הוא שהיה מואב קטן בגוים כי אינכו עם קדמון כמו הכנעני והאמורי וזולתם מבני נח ויגורו מאד מפני העם שהיו רבים מאד מהם כי פרו וישרצו ויעצמו מהם ויקץ עוד מפני בני ישראל ששמעו המסות הגדולות הנעשות להם ולאבותיהם והנה ידעו מואב כי ישראל לא ילכדו את ארצם מהם כי שלחו להם כאשר שלחו לסיחון עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה׳ אלהינו נותן לנו או ששמעו גם כן מניעת השם שאמר להם אל תצר את מואב ולכן אמרו לזקני מדין אפילו שלא ילכדו את ארצנו ילחכו ברובם את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה וילכדו להם את כל סביבותינו כאשר עשו לשני מלכי האמורי ויתנו אותנו למס עובד:

(ד) **זקני** מדין. אמר ר"א כי יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים וא"כ וילכו זקני מואב וזקני מדין אינם הזקנים הנזכרים תחלה כי המלכים לא הלכו לפניו רק שרים ככתוב ועל דעת רבותינו שאמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל ראוי להם לשלוח אל זקני מדין לא למלכים ולא לעם כי הזקנים הם היודעים ענינו. והנראה בעיני כי היו מתחלה במדין מלכים וסיחון מלך האמורי נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון ונלחם בבני עמון ולקח מארצם כמו שאמר מלך עמון ליפתח כי לקח ישראל את ארצי בעלותו ממצרים ויפתח השיב לו כי מסיחון לקחה וכתוב ביהושע ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער ונלחם סיחון עוד עם מלכי מדין וכבש ארצם ושם אותם לו לעבדים נושאי מנחה והסיר עטרת ראשם ולא נתן להם הדר מלכות והשאירם שופטים בארץ מדין בעבורו ולכן יקראו זקני מדין כדרך השערה אל הזקנים והראיה כזה שכתוב ביהושע וכל ממלכות סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון אשר הכה משה אותו ואת נשיאי מדין את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי סיחון יושבי הארץ כי היתה תחת ממשלתו. וטעם ואת מלכי מדין אשר היו מלכים תחלה כמו שאמר נשיאי מדין נסיכי סיחון וכן נאמר ראש אומות בית אב במדין הוא לא מלך. או יהיה טעם מלכי מדין שחזרו למלכותם בעת ההיא. ולא ידעתי טעם למה שאמר הכתוב ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא כי הראוי הוא שיאמר תחלה וירא בלק בן צפור מלך מואב את כל אשר עשה ישראל לאמורי. ואולי היה בלק גבור חיל נודע מאד במעשה תקפו וגבורתו והזכיר הכתוב כי אף על פי שהיה למואב בעת ההיא מלך תקיף ואמיץ לבו בגבורים היה ירא וקץ מאד מפני בני ישראל ולכך אמר יפתח הטוב טוב אתה מבלק בן צפור מלך מואב כי לא יפחיד את המלך רק במלך נורא מאד. ויתכן כי מואב לא היה עליהם מלך והיה העם ירא מאד מפני בני ישראל ועשו שני דברים שלחו אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל והקימו עליהם המלך הזה בעצת מדין ואחרי כן שלחו כלם אל בלעם במצות המלך וזה טעם בעת ההיא בהתיעצם בענין ישראל ושלחם לבלעם ויהיה טעם וירא בלק שהיה אחד משרי מואב וגבור חיל ונתעורר בענין הזה ואמר למואב הבה נתחכמה לעם וכם קמו והמליכוהו בעצת מדין. ובמדרש במדבר סיני רבה ראיתי ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא והלא מתחלה נסיך היה שנאמר את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע אלא משנהרג סיחון המליכוהו עליהם בעת ההיא שנגרמה לו השעה:

(ה) **ארץ** בני עמו. של בלק משם היה וזה היה מתנבא ואומר לו עתיד אתה

(ו) נכה בו. אני ועמי נכה בהם. דבר אחר בלשון משנה מיעוט הוא (במדבר רבה) כמו מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט: כי ידעתי וגו'. על ידי מלחמת סיחון שעזרתו להכות את מואב: (ז) וקסמים בידם. (שם) כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי. (שם) ד"א קסם זה נטלו בידם זקני מדין אמרו אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנא' וישבו שרי מואב עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם: (ח) לינו פה הלילה. אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי עו"ג וכן לבן בחלום הלילה שנאמר (בראשית לא) ויאמר ה' אל לבן הארמי בחלום הלילה: כאשר ידבר ה' אלי. אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם אלך עמכם שמא אין כבודי לתתי להלוך עמכם אלא עם שרים גדולים מכם: וישבו. לי עכבה: (ט) מי האנשים האלה עמך. להטעותו בא (ר"ל ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם כוונת הש"י שאמר מי האנשים היתה לטובה לכנס עמו בדברים כמ"ש רש"י בפרשת בראשית בתיבת איכה. אך בא לבלעם לטעות כי הוא טעה) אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו אין דעתו שוה עליו אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין: (י) בלק בן צפור וגו'. אף על פי שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים: (יא) קבה לי. (במדבר רבה) זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש: וגרשתיו. (שם) מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ איני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם היה שונאם יותר מבלק: (יב) לא תלך עמהם. (שם) אמר לו אם כן אקללם במקומי אמר לו לא תאור את העם אמר לו אם כן אברכם אמר לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא משל אומרים לצרעה (ס"א לדבורה) לא מדובשך ולא מעוקצך:

פירשתיו: (ו) ארה לי. לשון צווי מפעלי הכפל בהשי"ן אות הכפל וכן קבה לי והנה קוב על משקל שמור וקבה לי בחסרון הה"א על דרך משקל שכב רכב צלח: נכה בו. שם הפועל ואין טענה בעבור היותו בה"א כי הנה כמוהו לכלה כפשע: יואר. הוי"ו הנח הנעלם תחת הדגש שהוא תחת אות הכפל כמו על כמון יסב ולא היה כמוהו מאותו בנין בעבור אות הגרון כמשפט: (ז) זקני מואב. חכמים: וקסמים בידם. אמר רבי שמואל הנגיד הספרדי ז"ל שטעמו ודמי הקסמים וראיתו מבידם ולא אמר כלום רק הוא כמשמעו וספר הכתוב שלח אל קוסם קסמים כמוהו ועוד שלא יוכל להתעכב לאמר לא אמצא יום נבחר ושעה נבחרת ללכת ולקוב כי הם אנשי אומנותו והעד שפירושו כאשר הוא שאמר הכתוב בימינו היה הקסם: (ח) והשיבותי אתכם דבר. אחר שתלינו: (ט) ויבא אלהים. לכבוד ישראל כי השם ידע דבר בעל פעור ואילו היה בלעם מקלל אותם היו כל העולם אומרים כי בעבור קללת בלעם באה המגפה: מי האנשים האלה. פתחון ותחלת דבור כמו אי הבל אחיך והנה הוא כחש והשם אמר לו קול דמי אחיך: (יב) כי ברוך הוא. הטעם כי לא תוכל לקלל אותו כי

ו וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר׃ ז וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק׃ ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם׃ ט וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ׃ י וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי׃ יא הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו׃ יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא׃ שני (חמישי כשהן

ו וּכְעַן אִיתָא כְעַן לוּט לִי יָת עַמָּא הָדֵין אֲרֵי תַקִּיף הוּא מִנִּי מָאִים אֵיכוֹל לְאַגָּחָא בֵיהּ קְרָבָא וְאֶתָרְכִינֵיהּ מִן אַרְעָא אֲרֵי יְדַעְנָא יָת דִּי תְבָרֵךְ מְבָרַךְ וּדְתְלוּט לִיט׃ ז וַאֲזַלוּ סָבֵי מוֹאָב וְסָבֵי מִדְיָן וְקִסְמַיָּא בִּידֵיהוֹן וַאֲתוֹ לְוָת בִּלְעָם וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ פִּתְגָמֵי בָלָק׃ ח וַאֲמַר לְהוֹן בִּיתוּ הָכָא בְּלֵילְיָא וְאָתֵיב יַתְכוֹן פִּתְגָמָא כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ עִמִּי וְאוֹרִיכוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם׃ ט וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר מַן גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין דְּעִמָּךְ׃ י וַאֲמַר בִּלְעָם קֳדָם יְיָ בָּלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב שְׁלַח לְוָתִי׃ יא הָא עַמָּא דִנְפַק מִמִּצְרַיִם וַחֲפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְאַרְעָא כְּעַן אִיתָא לוּט לִי יָתֵיהּ מָאִים אֵיכוֹל לְאַגָּחָא בֵיהּ קְרָב וְאֶתָרְכִינֵיהּ׃ יב וַאֲמַר יְיָ לְבִלְעָם לָא תֵזִיל עִמְּהוֹן לָא תְלוּט יָת עַמָּא אֲרֵי בְרִיךְ׃

ו' מלאים ובפרשה · ו' בתורה · ג' · ג' וחסר · ל' ומלא · י"ז מלאי' בתור' · ב' מי בנבדי החזונה עדו · י"ד זוגין · ג' · ג' · כ"ס · ו' דמטעים בשון · ג' וחסר · ב' חסר לא · עוב מקדו

תשא: לכה ו' מלאים בענין וסימן עתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי כבד אכבדך מאד. מן ארם ינחני בלק מלך מואב ב' בו: לכה נא אקחך. לכה נא איעצך: טמני י' בתורה וסימן ויאמר אליו אל תשלח ידך אל הנער. וידבר אל עפרון. ויאמר צדקה ממני. איננו גדול בבית הזה ממני ב' בפסוק. ויקרא פרעה למשה. לא אוכל אנכי לבדי. ועתה לכה נא ארה לי. הרף ממני ואשמידם. כי תאמר בלבבך רבים: מברך ג' וחסר וסימן ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה. יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם. ערום יצאתי מבטן אמי: תאר ג' וחסר וסימן כי ידעתי את אשר תברך מברך. לא תאר את העם. ונשיא בעמך לא תאר. וגמס' גם בסדר משפטים:

תולדות אהרן לינו פה. שם: וישבו שרי מואב. שם: לא תלך. שם מכות י:

בעל הטורים לכה. בס"ת בי"ד דגלים הם. ועכב רב יונה אתריהם כזנב: ארה לי: פיו סכשילו שלבסוף קלל אותו: מברך ג'. תברך מברך. יהי שם ה' מברך. ואידך באיוב מלמד שהיה יודע לכוון השעה שהקב"ה כועס בה והיה מקלל ומברך בה'. וזהו יהי שם ה' מבורך: תאר ג', ואשר תאור. לא תאור את העם. ונשיא בעמך לא תאור. ודרשינן מיניה בסנהדרין היה לכל אדם ע"כ לא תאור שאסור לקלל כל אדם: ואשר תאור יואר. בגימטריא שקללת את מואב:

רמבן

אתה למלוך לשון רש"י מדברי אגדה ופשוטו ארץ בני עמו של בלעם כי שם נולד ושם יחוסו והטעם להזכיר כן מפני שהיה קוסם מן הארץ שכל עמה קוסמים כענין שכתוב כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים:

ומעם נכה בו. אני ומדין עוזרים:

(יג) אל שרי בלק. על דעת רש"י כי זקני מדין הלכו להם כאשר אמר להם לינו פה הלילה. ויתכן זה כי כאשר הזכיר להם כאשר ידבר ה' אלי לא רצו להמתין לו כי אמרו השם הזה בעזרתם של ישראל הוא מעולם הוא אשר הוציאם ממצרים ועשה להם אותות ומופתים כי זקני מדין חכמים היו וידעו כל דברי משה עם יתרו גדול ארצם אבל הכתוב לא הזכיר זה. ור"א אמר כי לא הזכירם בעבור כי בלק הוא העיקר והוא בעל השליחות וכן וישבו שרי מואב כי עיקר השליחות מאדוניהם היה. והנכון כי זקני מדין ואולי הם המלכים הראשונים באו מארצם אל בלק להתיעץ בענין ישראל ולקחו כלם עצה לשלוח לבלעם והנה שלח בלק השרים שלו שופטיו וחכמיו והלכו עם זקני מדין לארץ מדין כי משם היה דרכם אל עיר בלעם וכשאמרו

כאמרו הרוב רב עם ישראל אם נלחום נלהם בם. ומה שאמר יהושפט ויקם בלק בן צפור מלך מואב וילחם בישראל אמר זה על שסכר את בלעם לקלל כמו שבאר באמרו וישלח ויקרא לבלעם: (ו) אולי אוכל. אחר שתקללהו: נכה בו. אני במלחמה ואתה בקללה: אשר תברך מבורך. הנה כחו לא היה לברך אבל היה לקלל בהזכיר עון או בכוון שעה כדברי רבותינו ז"ל ולכן לא שאל ממנו שיברכהו לנצח או שיוכל להתיצב מנגד אבל אמר ידעתי אשר תברך מבורך לכבודו של בלעם להורות שלא חשב אותו למזיק בלבד: (ז) וקסמים בידם. כלי הקסם כי קוסם היה בלעם לכוין השעה כאמרו ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב על חלליהם: (ח) כאשר ידבר ה' אלי. כי אכין עצמי לנבואה: (ט) מי האנשים האלה עמך. מי הם אנלך שהכינות עצמך לנבואה בעדם לדעת מה תעשה להם. האמנם הם אנלך כמואלי עתידות ותרצה לדעת העתיד למען תגיד להם או הם אנלך מבקשים להפיק איזה מכוון בקללתך ודעתך עתה לשאול השם אם תעשה חפצם: (יב) לא תלך עמהם. אף על פי שלא תקללם לא תלך כדי שלא תתן עינך בהם לרע כענין אמרם (סנהדרין פרק חלק ובתרא פרק המוכר את הספינה) נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות:

מחוברין)
יג וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר
וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל־
אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתִתִּי
לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם: יד וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי
מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ
מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ: טו וַיֹּסֶף
עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים
וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה: טז וַיָּבֹאוּ אֶל־
בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק
בֶּן־צִפּוֹר אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ
אֵלָי: יז כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד
וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה
וּלְכָה־נָּא קָבָה־לִּי אֵת הָעָם
הַזֶּה: יח וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־
עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא
בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר
אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת
קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה: יט וְעַתָּה שְׁבוּ
נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה
מַה־יֹּסֵף יְהוָה דַּבֵּר עִמִּי:
כ וַיָּבֹא אֱלֹהִים ׀ אֶל־בִּלְעָם
לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ
בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם וְאַךְ
אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ
אֹתוֹ תַעֲשֶׂה: שלישי כא וַיָּקָם
בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ

כל עמינא סרי ... מולא׳ במ״ב סרי בלק כ׳ לו בכורס · ד׳ וחסר ע׳ מלאים · כ״ט · ל׳ · ל׳ · כ׳ · ח׳ קמץ כו״ק · ד׳ מלא׳ בתור׳ רין בתורס · ו׳ · ס׳ חסרים · פסיק כך דינוב · כ״ט . ג׳ כ׳ מנסון ר״פ · כלסון חסר

הוא: יג וְקָם בִּלְעָם בְּצַפְרָא
וַאֲמַר לְרַבְרְבֵי בָלָק אִיזִלוּ
לְאַרְעֲכוֹן אֲרֵי רַעֲוָא קֳדָם
יְיָ דְּלָא לְמִשְׁבְּקִי לְמֵיזַל
עִמְּכוֹן: יד וְקָמוּ רַבְרְבֵי
מוֹאָב וַאֲתוֹ לְוָת בָּלָק
וַאֲמַרוּ סָרֵיב בִּלְעָם לְמֵיתֵי
עִמָּנָא: טו וְאוֹסֵיף עוֹד בָּלָק
לְמִשְׁלַח רַבְרְבִין סַגִּיאִין
וְיַקִּירִין מֵאִלֵּין: טז וַאֲתוֹ
לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַרוּ לֵיהּ
כִּדְנַן אֲמַר בָּלָק בַּר צִפּוֹר
לָא כְעַן תִּתְמְנַע מִלְּמֵיתֵי
לְוָתִי: יז אֲרֵי יְקָרָא
אֲיַקְּרִינָךְ לַחֲדָא וְכֹל דְּתֵימַר
לִי אַעְבֵּיד וְאִיתָא כְעַן לוּט
לִי יָת עַמָּא הָדֵין: יח וַאֲתֵיב
בִּלְעָם וַאֲמַר לְעַבְדֵי בָלָק
אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֵי בֵיתֵיהּ
כְּסַף וּדְהַב לֵית לִי רְשׁוּ
לְמֶעְבַּר עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא
דַּייָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד זְעֵירְתָּא
אוֹ רַבְּתָא: יט וּכְעַן אוֹרִיכוּ
כְעַן הָכָא אַף אַתּוּן בְּלֵילְיָא
וְאֵדַע מָה יוֹסֵף יְיָ לְמַלָּלָא
עִמִּי: כ וַאֲתָא מֵימַר מִן
קֳדָם יְיָ לְבִלְעָם בְּלֵילְיָא
וַאֲמַר לֵיהּ אִם לְמִקְרֵי לָךְ
אֲתוֹ גֻבְרַיָּא קוּם אִיזֵיל
עִמְּהוֹן וּבְרַם יָת פִּתְגָּמָא
דַּאֲמַלֵּיל עִמָּךְ יָתֵיהּ תַּעְבֵּיד:
כא וְקָם בִּלְעָם בְּצַפְרָא וְזָרֵיז

רשי

(יג) להלוך עמכם. אלא עם שרים גדולים מכם למדנו שרוחו גבוהה ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות לפי' ויוסף עוד בלק וגו': (יז) כי כבד אכבדך מאד. (במדבר רבה) יותר ממה שהיית נוטל לשעבר (ר"ל במלחמת סיחון) אני נותן לך: (יח) מלא ביתו כסף וזהב. למדנו שנפשו רחבה וחומד ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח ספק אינו נוצח ואני ודאי נוצח: לא אוכל לעבור. על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו האבות מפי השכינה: (יט) גם אתם. פיו הכשילו גם אתם סופכם לילך בפחי נפש כראשונים: מה יוסף. לא ישנה דבריו מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף לברך כאן נתנבא שעתיד להוסיף להם ברכות על ידו: (כ) אם לקרא לך. אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם: ואך. על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ואף על פי כן וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה: (כא) ויחבוש את אתונו. מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו. אמר הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנאמר (בראשית כב) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו: עם שרי מואב. (במדבר רבה) לבו

אבן עזרא

כי אני ברכתיו: (יג) שרי בלק. ולא הזכיר זקני מדין כי בלק הוא העיקר והוא השולח אליו אמר רבי משה הכהן הספרדי ז"ל כי אע"פ שסימן הפעול ביו"ד לא יתכן להיותו כי אם בנו"ן כמו הלהרגני לא יאמר הלהרגי והנה שכח לתתי להלוך עמכם לא הבה יבמי ורבי יונה המדקדק אמר כי היו"ד נוסף ואיננו נכון. וטעם הלוך עמנו. ממקומו: (טו) רבים. כמשמעו או גדולים כמו על כל רב ביתו קרית מלך רב והוא דוד כי כן תקרא קרית חנה דוד: (יז) כי כבד אכבדך. בממון: וכל אשר תאמר. שיש צורך כדי שתקלל והעד כי כבד אכבדך כן שאמר בלעם אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב: (יח) מלא ביתו. ביתו מלא וכן מלא כל הארץ כבודו כי רבים טעו שחשבו כי כבוד השם הוא מלא העולם כטעם לה' הארץ ומלואה: קטנה או גדולה. תאר השם ויחסר מקום השם וכן ועשיר יענה עזות ומאכלו בריאה: (יט) בזה. במקום הזה אמר הגאון ז"ל אם יטעון טוען ויאמר אחר שאמר השם לא תלך עמהם איך אמר קום לך אתם יש להשיב כי השם לא

להלך ד' חסר וסימן נמסר בסדר שמות: ויקומו ט' מלאים וסימן נמסר בריש קרח: אלהי ח' קמצין וסימן ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק. ככל אשר שאלת מעם ה' אלהיך בחורב. לא אכלתי באני טמאי. ועתה ה' אלהי אתה המלכ'. ויקרא אל ה' ויאמר ה' אלהי הגם. ויתמדד על הילד שלש פעמים. הנה אני בנה בית לשם. שפטני כצדקך ה' אלהי. וכל אסיף דכוו' במ"ב פתחין וסימן בתרתי הסתופף. שמרה נפשי כי: גדולה ד' מלאים בתורה וסימן לעשות קטנה או גדולה. את אשו הגדולה. לא יהיה לך בכיסך. בביתך: וארעה ו' וסימן נמסר בסדר מקץ: יסף ה' חסר בלישנ' דתוספת וסימן בסדר שמות: ואך ג' וסימן ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש. ואך אם טמאה ארץ אחזתכם. ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו. ב' קדמא ריש פסוק ונמסר

ספורנו

(כ) אם לקרוא לך באו האנשים. אם להועץ עמך בלבד כענין קריאי העדה וכענין ואקראה לך להודיעני מה אעשה: קום לך אתם. להזהירם שלא יחטאו: כי

בעל הטורים

מאן ג'. מאן ה' לתתי. מאן בלעם הלוך עמנו. אשר מאן לתתו לך בכסף. מלמד שכוונתו לברכם לו שכרו. וזהו מאן כדי לתתו בכסף מדיוס לברכם שכרו: לא תאר את העם. בלעם אמר קבה לי וקביים בשיבו לא תאר אשינו תמרון כל דבו: ולא את הדבר. יכול אם ירצה לקלל האומות יקלל ישראל עמהם או אם ירצה לברך ישראל יברך האומות ס"ל את בלק:

תולדות אהרן מאן בלעם. קדושין ד: קום לך. סנהדרין קה מכות י: ויקם בלעם. סנהדרין שם:

רמבן

ונשארו זקני מדין בעירם והלכו שרי בלק שהם השלוחים לבדם עד ארם וזה טעם וילכו זקני מואב וזקני מדין כי הלכו מלפני בלק כולם עד מדין וקסמים בידם: ויבאו אל בלעם. שב לזקני מואב שבהם אמר וישלח מלאכים לא לזקני מדין:

לתתי להלך עמכם. אלא עם שרים גדולים למדנו שרוחו גסה ולא רצה לומר שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות ולפיכך ויוסף עוד בלק שלוח שרים לשון רש"י. ואינו נכון כי כל כבודו שיתפאר ויתגדל בדבר השם ועוד שהוא לא היה חושב שיתן לו רשות ללכת עם שרים אחרים נכבדים אבל טעמו שאין השם חפץ שילך כלל והנה בלק חשד אותו כי להרבות שכרו אמר כן ולכך אמר לו למה לא הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך ועל כן הוסיף שלוח שרים רבים ונכבדים להראות לו כי הוא חפץ בו מאד ונדר לתת לו הון ועושר ככל אשר יגזור עליו ובלעם השיב להם בכל ממונו לא אוכל לעבור את פי ה' כי הוא אלהי ולא אוכל לעשות קטנה או גדולה אם אעבור את פיו כי בשמו אני עושה או יאמר לא אוכל לעבור את פיו בדבר קטן או גדול כי הוא אלהי ואני עבדו:

(כ) אם לקרא לך באו האנשים. אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם ועל כרחך הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ואעפ"כ וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה לשון רש"י. ויחר אף אלהים כי הולך הוא ראה שאין הדבר טוב בעיני המקום ונתאוה לילך גם זה לשון הרב. ור"א כתב אמר הגאון אם יטעון טוען ויאמר אחר שאמר לו לא תלך עמהם איך אמר לו קום לך אתם יש להשיב כי השם לא רצה שילך עם הראשונים עד שיבאו שרים נכבדים מהם ולפי דעתי אין צורך כי טעמו כמו שלח לך אנשים כי השם אמר לישראל עלה רש והם לא האמינו רק אמרו נשלחה אנשים או שאל משה את השם וכן זה כי מה צורך היה לו לומר ואדעה מה יוסף ה' דבר עמי רק חשב בלבו מחשבה רעה והשם אמר לו לך אתם רק השמר שלא תדבר רק מה שאומר לך והעד על פירושו ויחר אף אלהים כי הולך הוא אלו דבריו. וכל זה איננו שוה לי כי מה שאמר הגאון איננו כן כי השם אמר לו לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא בעבור שלא יקלל את העם ימנענו ואיך יהיה מותר לו ללכת עם שרים אחרים

רשי

לבו כלבם שוה: (כב) כי הולך הוא. ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך: לשטן לו. (שם) מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד: ושני נעריו עמו. מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך עמו שני אנשים לשמשו וחוזרים ומשמשים זה את זה: (כג) ותרא האתון. והוא לא ראה שנתן הקב"ה רשות לבהמה לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין: וחרבו שלופה בידו. אמר רשע זה הניח כלי אומנותו שכלי זיינן של אומות העולם בחרב והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות שלהם אף אני אתפוש את שלו ואבוא עליו באומנותו וכן סופו (במדבר לא) ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב: (כד) במשעול. כתרגומו בשביל. וכן (מלכים א כ) אם ישפוק עפר שמרון לשועלים עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן וכן (ישעיה מ) מי מדד בשעלו מים ברגליו ובהלוכו: גדר מזה וגדר מזה. סתם גדר של אבנים הוא: (כה) ותלחץ. היא עצמה: ותלחץ. את אחרים את רגל בלעם: (כו) ויוסף מלאך ה׳ עבור. לעבור עוד לפניו להלן להיות לפניו במקום אחר כמו (בראשית לג) והוא עבר לפניהם. ומדרש אגדה יש בתנחומא מה ראה לעמוד בשלשה מקומות סימני אבות הראהו

אבן עזרא

לא רצה שילך עם האנשים הראשונים עד שיבואו שרים נכבדים מהם ולפי דעתי אין צורך רק טעמו כטעם שלח לך אנשים כי השם אמר ישראל עלה רש והם לא האמינו רק אמרו נשלחה אנשים לפנינו אז שאל משה את השם ואמר לו שלח לך אנשים ואחר שאמר השם לבלעם לא תאור את העם מה צורך היה לו לומר ואדעה מה יוסף ה׳ דבר רק חשב בלבו מחשבה רעה והשם אמר לו לך עם האנשים רק השמר לך שלא תדבר רק מה שאומר לך והעד על פירושי ויחר אף אלהים כי הולך הוא: (כא) ויחבוש. כנוי: (כב) לשטן לו. כבר פירשתי בספר איוב כי השטן היה המלאך ודברי הגאון שהוא בן אדם לא מעלין ולא מורידין: (כג) מן הדרך. הדרוך והלכה בשדה שאין שם דרך: להטותה הדרך. דרך קצרה והטעם אל הדרך: (כד) במשעול הכרמים. פירושו כפי מקומו כדברי המתרגם ארמית כי אין ריע לו: (כה) ותלחץ אל הקיר. היא לחצה עצמה: אל הקיר. הוא הגדר: ויסף להכותה. כי כבר הכה אותה בנטותה אל השדה

תורה

וַיֵּלֶךְ עִם־שָׂרֵי מוֹאָב׃ כב וַיִּחַר־אַף אֱלֹהִים כִּי־הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ יְהוָה בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ׃ כג וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ׃ כד וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה׃ כה וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּלָּחֵץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ׃ כו וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאול׃ כז וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל׃

תרגום

יַת אֲתָנֵיהּ וַאֲזַל עִם רַבְרְבֵי מוֹאָב׃ כב וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ אֲרֵי אָזֵיל הוּא וְאִתְעֲתַד מַלְאֲכָא דַייָ בְּאוֹרְחָא לְשָׂטָן לֵיהּ וְהוּא רָכֵיב עַל אֲתָנֵיהּ וּתְרֵין עוּלֵימוֹהִי עִמֵּיהּ׃ כג וַחֲזָת אֲתָנָא יַת מַלְאֲכָא דַייָ מְעַתַּד בְּאוֹרְחָא וְחַרְבֵּיהּ שְׁלִיפָא בִּידֵיהּ וּסְטַת אֲתָנָא מִן אוֹרְחָא וַאֲזַלַת בְּחַקְלָא וּמְחָא בִלְעָם יַת אֲתָנָא לְאַסְטָיוּתַהּ לְאוֹרְחָא׃ כד וְקָם מַלְאֲכָא דַייָ בִּשְׁבִיל כַּרְמַיָּא אַתְרָא דְגָדֵירָא מִכָּא וְגָדֵירָא מִכָּא׃ כה וַחֲזָת אֲתָנָא יַת מַלְאֲכָא דַייָ וְאִדְחִיקַת עִם כֻּתְלָא וּדְחִיקַת יַת רִגְלָא דְבִלְעָם לְכֻתְלָא וְאוֹסִיף לְמִמְחַהּ׃ כו וְאוֹסֵיף מַלְאֲכָא דַייָ לְמֶעְבַּר וְקָם בַּאֲתַר עָק דְּלֵית אוֹרַח לְמִסְטֵי לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא׃ כז וַחֲזָת אֲתָנָא יַת מַלְאֲכָא דַייָ וּרְבַעַת תְּחוֹת בִּלְעָם וּתְקֵיף רוּגְזָא דְבִלְעָם וּמְחָא יַת אֲתָנָא

מסורה

ט׳ מ״ל בפורש · כול׳ חסרים · כול׳ חסרים · כול׳ מלאים · ל׳ מלא בתורה · ג׳ · ל׳ וחסר · ל׳ ומלא · ל׳ · ל׳ · כ״ע. ל׳ וחסר · ז׳ מלאים · י׳ מלא בלישנא · כן דינו מלא · ל׳ · ל׳

גם בסדר נח: הולך ט׳ מלאים בתורה וסי׳ נמסר בסדר תולדות: דבלעם נעריו עמו דאברהם נעריו אתו וסימן אתיהון: ויוסף ז׳ מלאים וסימן ויוסף מלאך ה׳ עבור. ויוסף עוד יפתח. ויוסף יהונתן להשביע. רד קעילה. ויוסף אחאב. דבר אל אחז קדמ׳. ויוסף ה׳ דבר. ויוסף למעול בה׳. ויוסף שאול לירא ויאסף כתיב שארא ויסף כתיב: עבור י׳ מלאים בלישנא וסימן ויוסף מלאך ה׳ עבור. וגם עבור תעבור. לא אוסיף עוד עבור לו: וחברו. כי תעבור במים. כעבור סופה ואין. סכותה בענן לך מעבור. וגם לא תעבורי מזה. בדתי פרס ומדי ולא יעבור. וד׳ לעבור וסימן עד אשר תמו כל הגוי. ותניינא ויהי כאשר תמו כל הגוי. ויהי כאשר תם כל העם. לעבור בך בליעל כלו נכרת. וג׳ אעבור וסי׳ ותאמרי לא אעבור. יחד אנכי

בעל הטורים

בדרך לשטן. מכאן שכל הדרכים בחזקת סכנה: ותט ג׳ במסרה. בהאי ענינא תרי וחד ותט אשורנו מני ארחך למה ותט האתון בשביל ותט אשורנו שבלעם נטה מני ארחך שהיה הפך לקללם והקדוש ברוך הוא רצה לברכם: ויך את האתון. ולא קלל אותה לפי שהיה דעתו לקלל את ישראל ואין ב׳ קללות ביום א׳ דכתיב לא אוסיף לקלל. א״נ מפני שלא הגיע אז הרגע של הזעם:

רמבן

אחרים ולא מנעו מלכת בעבור חסרון מעלת השרים. ומה שאמר ר״א איננו נכון שינחם האלהים וישיב דברו אחור בעבור עקשות השואל וענין שלח לך אנשים לא כן היה וכבר פירשתי טעמו ולא יעניש האלהים בדבר אשר יתן רשות בו וחלילה. ובמדרש אמרו מכאן אתה למד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. והנכון בעיני בענין הזה כי מתחלה מנעו השם שלא יקלל את העם כי ברוך הוא ולמה ילך עמהם אחרי שלא יקללם והם לא יחפצו בו לדבר אחר על כן לא תלך עמהם שלא תאור את העם כי ברוך הוא ובידוע כי בלעם הודיעם את דברי האלהים ובלק שלח אליו פעם שנית כי לא האמין

ספורנו

(כב) כי הולך הוא. שלא היה ענינו בדרך כמי שיוליכוהו אחרים כענין ויקם וילך אחריה אבל היה הולך הוא כבעל הדבר ומשתדל נגד רצון האל יתברך כי לא באו לקרא לו לענה כלל: לשטן לו. ענין השטנה הוא התנגד לפעלת איזה פועל כמו ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה והנה המלאך יוצא להתנגד לבלעם שהיה דרכו בלתי נכון לפניו אולי ינחם כמנהגו ולא ידחוק את השעה וזה למען לא יחטא ויאבד: והוא רוכב על אתונו ושני נעריו עמו. ולפיכך לא ראה את המלאך כאמרם ז״ל (ברכות פרק שני) שלשה אינם רואים ואינם נזוקים: (כג) ותלך בשדה. ואז עזב ב׳ נעריו

רמבן

והוסיף לו כבוד בשרים רבים ונכבדים מן הראשונים ונדר להרבות שכרו וכבודו ובלעם ענה אותם שאין הדבר תלוי בממון ולא ברצונו רק הכל ביד השם וישאל ממנו עוד מה יצוה אותו ועשה זה כהוגן כי מה ידע הוא בדעת עליון ועצת ה׳ לעולם טובה והוא יורה חטאים בדרך ויודיענו מה יענה מלאכי גוי או יגיד לו מה יקרה להם בעתיד והנה השם אמר לו כבר הודעתיך כי העם ברוך הוא ולא תוכל לקללם ועתה חזרו לפניך. וטעם אם לקרוא לך בלבד באו כלומר שיתרצו בלכתך עמהם על מנת שלא תקלל את העם כאשר הודעתיך מתחלה קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה שאפילו אם אצוה אותך לברך שתברכם לא תירא מבלק וזה טעם אם לקרא וכן היה החפץ לשם הנכבד מתחלה שילך עמהם אחרי הודיעו אותם שלא יקללם ושיתנהג בעניניו כאשר יצוה כי הרצון לפניו יתברך שיברך את ישראל מפי נביא לגוים והנה היה על בלעם להגיד כן לשרי בלק ולאמר הנה הרשה השם אותי להיות קרוא לכם בלבד אבל על מנת שלא לקלל את העם ועל מנת שאם יצוה אותי לברך שאברכם ואם לא יתרצו בכך יהיו מניחים אותו כי גם בפעם הזאת השני אמר בלק ולכה נא קבה לי את העם הזה לא יחפוץ בו להודיעו עתידות ולא לדבר אחר זולתי לקוב את העם והנה בלעם מרוב חפצו ללכת לא הודיעם זה ולא אמר להם כלום ויקם בבקר ויחבוש את אתונו וילך עמהם כרוצה להשלים חפצם על כן חרה אף ה׳ כי הולך הוא שאלו הודיעם לא היה הולך ועוד שהיה בזה חלול ה׳ כי בלכתו עמהם סתם והוא ברשות השם חשבו שנתן לו רשות לקלל להם את העם והנה חזר בו ממה שאמר תחלה לא תאור את העם כי ברוך הוא כפי מה שהגיד להם וכאשר יראו עוד שלא יקללם יאמרו כי אחרי כן נמלך עוד או יהתל בהם כהתל באנוש חלילה לה׳ מעשות כדבר הזה כי נצח ישראל לא יכזב ולא ינחם:

(כג) ותרא האתון את מלאך ה׳. מלאכי השם השכלים הנבדלים לא יראו לחוש העינים כי אינם גוף נתפש במראה וכאשר יראו לנביאים או לאנשי הרוח הקודש כדניאל ישיגו אותם במראות הנפש המשכלת כאשר תגיע למעלת הנבואה או למדרגה שתחתיה אבל שיושגו לעיני הבהמה אי אפשר

אבן עזרא

הסדה : (כח) ויפתח ה'. אמרו חז"ל שעשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ולפי דעתי שהטעם שגזר השם לחדש באותות האלה שהם חוץ לתולדת ויאמר הגאון כי לא דברה האתון ורבי שמואל בן חפני תפסו ורבי שמואל הספרדי בעל השירים חשב להציל הנתפש ודע כי אנשי שקול הדעת הוצרכו להוציא הדברים ממשמעם כי אמרו שהשם לא יחדש אות בעולם לשנות המנהג שברא רק להצדיק נביאו ולא אמרו אמת כי הנה חנניה מישאל ועזריה נעשה להם אות ולא היו נביאים ויש מהם אומרים כי בלעם נביא היה והאמת כי נבואתו היתה בעבור כבוד ישראל כי קוסם היה וכן קראו הכתוב ויש אומרים כי היה יודע דעת עליונים לקבל כחם למטה בצורות וזה טעם ואשר תאור יואר והנכון בעיני כי היה יודע מזלות ובעת ראותו במזל של אנוש אדם שהגיע עת רעתו היה מקלל אותו ובבא הרעה אל המקולל יחשבו הרואי' והשומעים הנמצאים כי בעבור קללתו באה הרעה והעד שדבר במרמה עם שרי בלק וזה טעם לא אוכל לעבור את פי ה' אלהי כי אין יכולת בנוצר לשנות מעשה היוצר או גזרתו והסוד כי החלק לא ישנה החלק רק גזירת הכל תשנה גזירת החלק ולא אוכל לגלות זה הסוד כי עמוק הוא והישר כי האתון דברה ואם תבין סוד מלאכי אברהם גם יעקב אז תבין האמת. וטעם במקל. כי בתחלה ובשנית הכה אותה בעץ קטן או בעור: רגלים. פירשתיו: (כט) התעללת. פירשתיו: (ל) מעודך. הטעם מיום שרכבת: ההסכן הסכנתי. ההרגל הרגלתי והטעם הכך היה חקי הסכן נא עמו ושלם: (לא) ויגל ה'. כנער אלישע שהוסיף במאור עיניו או הכהו תחלה בסנורים: וישתחו לאפיו. פירשתיו: (לב) כי ירט. הטעם עוות וכן על ידי רשעים ירטני שהוא מן רטה שאילו היה מן ירט היה ראוי להיות כמו יעטני ואם הם שני שרשים וכמוהו מעיל צדקה יעטני שהוא על משקל אשר יעצני כמו עוטה אור: (לג) ותראני האתון. בקמץ גדול תחת קטן שהיה ראוי להיות ותראני ורבים כן אולי יתחלק לטעמים רבים ופה הוא

רשי

הראהו : (כח) זה שלש רגלים . רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה : (כט) התעללת. כתרגומו לשון גנאי ובזיון : לו יש חרב בידי. גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים זה הולך להרוג אומה שלמה בפיו ולאתון זו צריך לכלי זיין : (ל) ההסכן הסכנתי . כתרגומו וכן (איוב כב) הלאל יסכן גבר ורבותינו דרשו מקרא זה (ע"ג ד) בגמרא אמרו ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא אמר להון ברטיבא שדאי ליה כולי כדאיתא במסכת ע"ג : (לב) כי ירט הדרך לנגדי . (שבת קד) רבותינו חכמי המשנה דרשוהו נוטריקון יראה ראתה נטתה בשביל שהדרך לנגדי כלומר לקנאתי ולהקניטני ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי לשון רטט כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומהר הדרך שהוא לכעסי ולהמרותי ומקרא קצר הוא כמו (שמואל ב יג) ותכל דוד . לישנא אחרינא ירט לשון רצון וכן (איוב יז) ע"י רשעים ירטני מפייס ומנחם אותי ע"י רשעים שאינן אלא מקניטים : (לג) אולי נטתה . כמו לולא פעמים שאולי משמש

תרגום אונקלוס

בחוטרא׃ כח ופתח יי ית פומא דאתנא ואמרת לבלעם מה עבדית לך ארי מחיתני דנן תלת זמנין׃ כט ואמר בלעם לאתנא ארי חייכת בי אלופון אית חרבא בידי ארי כען קטלתיך׃ ל ואמרת אתנא לבלעם הלא אנא אתנך דרכבת עלי מדאיתך עד יומא הדין המילף אליפנא למעבד לך כדין ואמר לא׃ לא וגלא יי ית עיני בלעם וחזא ית מלאכא דיי מעתד באורחא וחרביה שליפא בידיה וכרע וסגיד לאפוהי׃ לב ואמר ליה מלאכא דיי על מא מחיתא ית אתנך דנן תלת זמנין הא אנא נפקית למסטן ארי גלי קדמי דאת רעי למיזל באורחא לקבלי׃ לג וחזתני אתנא וסטת מן קדמי דנן תלת זמנין

במדבר כב

כח ויפתח יהוה את־פי האתון ותאמר לבלעם מה־עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים׃ (י"ד זקפין קמצין בתורה)
כט ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי לו יש־חרב בידי כי עתה הרגתיך׃ (ג'. כ"ב)
ל ותאמר האתון אל־בלעם הלוא אנכי אתנך אשר־רכבת עלי מעודך עד־היום הזה ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא׃ (ג' . י"ג . ג' . ג')
לא ויגל יהוה את־עיני בלעם וירא את־מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלפה בידו ויקד וישתחו לאפיו׃ (ב' את מסך יסודס . ד' ג' מלאים ודין מסר)
לב ויאמר אליו מלאך יהוה על־מה הכית את־אתנך זה שלוש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטן כי־ירט הדרך לנגדי׃ (ב' מלאים . ג' . ל'.ג' ב' כתובים)
לג ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים אולי

עד אעבור . ולא אעבור : הלוא י"ג מלאים בתורה וסימן נמסר בסדר שלח לך : שלפה ג' ב' מלאים וא' חסר וסימן ותרא האתון . נטויה על ירושלם . מפני חרב שלופה : שלוש ה' מלאים בתורה וסימן על מה הכית את אתנך . שלוש ערים תבדיל לך קדמאה דמשנה תורה : שלוש פעמים בשנת דראה . והצלעות צלע אל צלע . המזבח עץ שלוש אמות . וכל כתובים דכוו' מלאים : ותט ג' וסי' האתון מן הדרך . ותראני האתון . אשורנו מני ארחך :

בעל הטורים

הלוא אנכי אתנך. מלא וי"ו ששה דברים אמרה לו לטעינא בעלמא אקראי בעלמא כדאיתא בפ"ק דע"ג : רכבת עלי . בגימטריא רבעתני : אתנך . כתיב בה' כה' דברים הטאת : והותה החייתי . מלא וי"ו שהשיבה אותו ששה דברים ונבראת ביום ששי בה"ש : הנה אנכי יצאתי לשטן . יצאתי ממדתי ממדת רחמים שמלאך של רחמים היה : מלאך ה' בדרך . בגי' גבריאל המלאך :

תולדות אהרן

הלוא אנכי . שם ע"ג ד עקדה שער כא : ההסכן הסכנתי . סנהדרין שם ע"ג שם : וחרבו שלופה . סוטה יא : כי ירט . שבת קה מנחות סו :

ספורנו

[illegible] ושרי מואב ובכן לא הרגישו ענינו בעסקי האתון : (כח) ויפתח ה' את פי האתון נתן בה כח לדבר כענין ה' שפתי תפתח וכל זה היה כדי שיתעורר בלעם לשוב בתשובה בזכרו כי מה' מענה לשון גם לבלתי מוכן כל שכן שיוכל להסירו מן המוכן כרצונו וכל זה כדי שלא יאבד איש כמוהו : (ל) ההסכן הסכנתי . והיה ראוי לך לחשוב מאחר שאין זה מנהגי שלא קרה לך כל זה בזה הדרך אלא להורות שלא ילך שאף על פי שאין נחש יש סימן : (לב) על מה הכית את אתונך . כי בראותך אלה האותות היה לך לשער שהליכתך בלתי רצויה והיא לא תגלה : זה שלש רגלים. ואיך הקשית ערפך שלשה פעמים לדחוק את השעה : הנה אנכי יצאתי לשטן . הנה אני עשיתי האפשר להתנגד לדרכך בזה האופן לטובתך : כי ירט הדרך לנגדי. ירט מן ורטע ההזיקה כמו ותרץ את גלגלתו מן רצץ . אמר הנה יצאתי לשטן וענין ההשטנה היה כי יחריד הדרך כל מה שכנגדי כענין לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם וכל זה לא הספיק להחריד אותך כי הכבדת לבך : (לג) ותראני האתון

רמבן

אפשר על כן תוכל לפרש ותרא האתון כי הרגישה בדבר מפחיד אותה מלעבור והוא המלאך אשר יצא לשטן כענין ולבי ראה הרבה חכמה ודעת שיאמר על ההשגה לא על הראות וכאשר אירע בה הנס ושם לה הבורא הדבור אמרה לבלעם ההסכן הסכנתי לעשות לך כה אבל לא ידעה למה עשתה עתה כן כי לאונסה נעשה בה כך ולפיכך לא אמרה לו הנה מלאך השם עומד לנגדי וחרבו שלופה בידו לא שתראה חרב אף כי מלאך אבל ירמוז הכתוב כי מפני היות המלאך נכון להכות בה חרדה חרדה גדולה נדמה לה כאלו באים לשחוט אותה כי לא עלתה השגתה לדעת זה כלל ואם נאמר כי המלאכים הנראים בדמות אנשים כאשר הזכרתי בפרשת וירא יושגו אף לעיני הבהמות א"כ איך לא ראהו בלעם ולא הוכה בסנורים . אבל יתכן שהוסיף בהשגת עיניה מי שהוסיף בה הדבור וראתה כאדם ולא הזכיר בה הכתוב ויגל השם עיני האתון כאשר הזכיר באדוניה כי הענין כולו באתון נס גדול כבריאה חדשה בנבראים בין השמשות אינו נקרא גלוי עינים בלבד . אבל רבותינו לא יזכירו בנסים רק פתיחת פיה. וטעם הנס הזה להראות לבלעם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם להודיעו כי השם פותח פי הנאלמים וכ"ש שיאלם ברצונו פי המדברים גם ישים בפיהם דברים לדבר ברצונו כי הכל בידו ולהזהירו שלא ילך אחר נחש וקסם ויקללם בהם כי מנחש וקוסם היה :

(לא) ויגל ה' את עיני בלעם. מזה הכתוב נלמד כי בלעם אלו היה נביא איך יצטרך לגלוי העינים בראיית המלאך כאשר יאמר הכתוב במי שלא הגיע לנבואה בנער אלישע והגר המצרית ולא יאמר כן בנביאים וכך קראו הכתוב בלעם בן בעור הקוסם ומה שאמר הוא כאשר ידבר ה' אלי יקרא ידיעתו העתידות בקסמיו דבר ה' אבל לכבוד ישראל בא אליו השם בלילה ההוא ואחרי כן זכה לגלוי עינים בראיית המלאך ודבר עמו ובסוף עלה למעלה מחזה שדי והכל בעבור ישראל ולכבודם ואחרי ששב לארצו היה קוסם כי כן יקראנו הכתוב במיתתו ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב וחלילה שישלחו יד בנביא השם. וכך אמרו במדרש במדבר סיני רבה בלעם נזקק לרוח הקודש וכשנזדווג לבלק נסתלקה ממנו רוח הקודש וחזר להיות קוסם כבתחלה לפיכך נוח רם הייתי והורידני בלק :

(לב) כי ירט הדרך לנגדי. כי ההולך ירט ע"כו ועות אותה לנגד עיני כי אנכי היודע ועד. או לנגדי שירט הדרך לעשות כנגד רצוני כדברי אונקלוס

רשי

תשמש בלשון לולא: גם אותכה הרגתי. הרי זה מקרא מסורס והוא כמו גם הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד קראתך על ידי כי גם ההריגה: ואותה החייתי. (במ"ר) ועתה מפני שדברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו שכתוב ויאמר לא. הרגתיה. שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על כבוד הבריות וכן (ויקרא כ) והרגת את האשה ואת הבהמה וכן (שם) ואת הבהמה תהרוגו: (לד) כי לא ידעתי. גם זה גנותו ועל כרחו הודה שהוא היה משתבח שיודע דעת עליון ופיו העיד לא ידעתי: אם רע בעיניך אשובה לי. להתריס נגד המקום היא תשובה זו אמר לו הוא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו אמר לאברה' (בראשית כב) קח נא את בנך וגו' ועל ידי מלאך בטל את דברו אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב: (לה) לך עם האנשים. (במ"ר) בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו: לך עם האנשים. כי חלקך עמהם וסופך ליאבד מן העולם: ואפס. על כרחך את הדבר אשר אדבר וגו': עם שרי בלק. שמח לקלל כמותם: (לו) וישמע בלק. שלח שלוחים לבשרו: אל עיר מואב. (שם) אל מטרופולין שלו עיר החשובה שלו לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור: (לז) האמנם לא אוכל כבדך. נתנבא שסופו לצאת

אבן עזרא

הוא כמו לולי ומלת גם לעד שמתה האתון אחר שדברה: ואותה החייתי. דרך קצרה וכן הטעם כאשר הרגתיה הרגתיך או הרגתיך לבדך ואותה החייתי. וטעם ואותה החייתי. כי בן אדם בראותו המלאך ימות והעד ותנצל נפשי ודבר מנוח לעד ואף כי הבהמה שאין לה שום שותפות עם רוח המלאך כבן אדם: (לה) עם האנשים. האלה: ואפס. כמו רק וכן אפס כי לא יהיה בך אביון אפס כי עז העם: (לז) למה לא הלכת. כמו באת בעבור מלת אלי וכן מלת ויסר כאשר

נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי׃ ל׳ וכ״ב · י״ב מלאים. ל׳
לד וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדָּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִּי׃ ט׳ בתורה ובאיוב י״ח בטעם תברין
לה וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי בָלָק׃ י׳
לו וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל׃ ט׳
לז וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלָי הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָ׃ ד׳
לח וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר ל׳ · ב׳ חד מל׳ וחד חסר

אִלּוּפוֹן לָא סְטַת מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְעַן אַף יָתָךְ קְטָלִית וְיָתַהּ קַיֵּמִית׃ לד וַאֲמַר בִּלְעָם לְמַלְאֲכָא דַיְיָ חָבִית אֲרֵי לָא יְדָעִית דְּאַתְּ מְעַתַּד לְקַדָּמוּתִי בְּאוֹרְחָא וּכְעַן אִם בִּישׁ בְּעֵינָךְ אֵיתוּב לִי׃ לה וַאֲמַר מַלְאֲכָא דַיְיָ לְבִלְעָם אֵיזֵיל עִם גֻּבְרַיָּא וּלְחוֹד יַת פִּתְגָמָא דַּאֲמַלֵּיל עִמָּךְ יָתֵיהּ תְּמַלֵּיל וַאֲזַל בִּלְעָם עִם רַבְרְבֵי בָלָק׃ לו וּשְׁמַע בָּלָק אֲרֵי אֲתָא בִלְעָם וּנְפַק לְקַדָּמוּתֵיהּ לְקַרְתָּא דְמוֹאָב דְּעַל תְּחוּם אַרְנוֹן דִּבְסְטַר תְּחוּמָא׃ לז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם הֲלָא מִשְׁלַח שְׁלַחִית לְוָתָךְ לְמִקְרֵי לָךְ לְמָא לָא אֲתֵיתָא לְוָתִי הַבְקוּשְׁטָא הֲוֵיתָא אָמַר לֵית אֲנָא יָכֵיל לְיַקָּרִיתָךְ׃ לח וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הָא אֲתֵיתִי לְוָתָךְ כְּעַן הֲמֵיכַל יָכֵילְנָא לְמַלָּלָא מִדַּעַם

ואותה י״ב מלאים בלישנא וסימן ואותה החייתי. ביום שמע אישה יניא אותה. ויטבל אותה ביערת. ויוצא אותה משרתו. נשים באות מאירות. יוצר אותה להכינה. הלא שמעת למרחוק. צרר רוח אותה. אחת שאלתי מאת ה׳. למן היום אשר בנה אותה. אשר יראה הרואה. הארצה אותה מידכם. וכל יהושע ושפטים ויחזקאל דכוו׳ במ״ג חסר וסימן להרג את כל יושבי העי. והתחלקו אתה. למורטה ולתפש בכף: ועתה ואתה י״ח בטעם תברין וסימן נמסר בסדר בהעלתך: האמנם ד׳ והסר וסימן לא אוכל כבדך. ישב אלהים את. וחברו דו״ה. האמנם אלם צדק. וא׳

רמבן

אונקלוס כמו כי הכעיסו לנגד הבונים. ירט לשון עוות וכן ועל ידי רשעים ירטני יעות אותי והענין כאשר פירשתי כי ההליכה היה בה רשות מאת ה׳ הנכבד אבל בלעם עוות אותה בלכתו עמהם על דעתם שיקלל את העם:

(לג) ותט לפני. פירשו בו ותט אל השדה כאשר היתה לפני. ואין צורך רק טעמו כמו מפני כי כן תשמש הלמ״ד כמו ויחדלו לבנות העיר חדל להשכיל להטיב וכן רבים וכמוהו ויצא יואב ושרי החיל לפני המלך לפקוד את העם את ישראל:

וטעם אולי נטתה מפני. על דעת המפרשים כמו לולא שנטתה מפני ישמש במקום הזה שלא כדרך חביריו כלם. ועל דעתי הוא כמשמעו כי האתון הרגישה במלאך או ראתה בו ולא ידעה מה הענין אבל נטתה מפני חרב שלופה כמנהג הבהמות על כן אמר המלאך לבלעם ותראני האתון ונטתה מפני כי אני להרוג אותך באתי אבל אותה החייתי כי החטא בך ולא באתון:

גם אותכה הרגתי. אמר ר״א מלת גם לעד שמתה האתון אחר שדברה. וטעם החייתי כי בן אדם בראותו את המלאך ימות והעד ותנצל נפשי אף כי הבהמה שאין לה שום שותפות עם המלאך כבן אדם ואין מלת גם נדרש כאשר אמר כי שניהם לא ימותו כי עתה שנטתה מתה האתון והחיה את בלעם ואם לא נטתה היה הורג את בלעם ומחיה האתון אבל מלת גם כדברי רש״י שהוא כמסורס וגם הרגתי אותך. וטעם ואותה החייתי לומר כי החטא כולו עליך והרגתי אותך בו אבל היא אין עליה חטא שתמות בו והנה הנטיה שנטתה מפני לטובתך לא לצרכה כלל והכית אותה חנם וגמלת לה רעה תחת טובה ולא הגיד הכתוב אם היו שרי בלק עם בלעם במעשים האלה או שהיו רוכבים לפניו ורחוק היה ביניהם וביניו והקרוב שהיו עמו לא יתפרדו ממנו וראו בנטות האתון והכות בלעם אותה כסבורים היו שהיה כמנהג הבהמה הרעה ולא שמעו דבורה אף כי דבר המלאך שהוא גלוי עיני בלעם. ורבותינו אמרו שהיו שרי מואב תמהים שראו נס שלא היה כמותו בעולם ואמרו שכיון שדברה מתה שלא יהו האומות אומרים זו היא שדברה ועושין אותה יראה ועוד שחס הקב״ה על כבודו של רשע שלא יהו אומרים זו היא שסלקה את בלעם וכל זה אפשר מדרך הקבלה לא שדבר הכתוב במיתתה כלל כאשר פירשתי:

(לה) לך עם האנשים ואפס וגו׳. יתכן שיאמר לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר ותודיע אותו זה. או טעמו כי אחרי אשר התודה אם רע בעיניך אשובה לי אמר לו לך עמהם כי מחלתי על חטאתך ובלבד שתזכור אזהרתי אשר הזהרתיך. והוצרך לומר לו כן שלא יחשוב שיאמר לו לך עמהם לעשות מה שבקשו ממך. גם יתכן שהיה חפץ ההולך לקלל את העם ולא היה חפצו לברכה בשום פנים ולכן יזהירנו האלהים בכל עת שידבר

ספורנו

האתון ותט לפני. ועם זה הנה קרה לך שהאתון נטתה מפני שלשה פעמים ואיך לא שתה לבך גם לזאת: אולי נטתה מפני. היה לך להבין שאולי נטתה מפני שכבר ידעת שים לפני האל ית׳ איזה מדבר טוב על ישראל: כי עתה גם אותכה הרגתי ואותה החייתי. והטעם שאמרתי על מה הכית כמאשים הוא כי אמנם עתה הראית לדעת שגם שהייתי הורג אותך ומחיה אותה באופן שהיית מכיר שלא היה זה מקרה כלל מכל מקום לא היית נמנע מלכת כמוסר עצמו למיתה לעבור על רצון קונו שאין לך מכעיס גדול מזה: (לד) חטאתי. להקשות עורף: כי לא ידעתי. והיה לי להוש לזה: ועתה אם רע בעיניך. שאתה אולי מלאך מליץ על ישראל: אשובה לי. כדי שלא לעשות דבר נגד רצונך אף על פי שהאל ית׳ נתן לי רשות: (לה) לך עם האנשים. לא תלך כבעל הדבר אבל כהולך עמם לבקשתם שלא תאבד: ואפס את הדבר. ועם כל זה אני חושש שתעשה נגד רצוני כי אמנם לא תוכל לעשות אלא מה שאומר לך: (לו) ויצא לקראתו. לכבדו שידע שהיה גם רוח כמו שהעידו רבותינו ז״ל: (לח) הנה באתי אליך. אף על פי שהייתי בא אליך אז כדברך מה הייתי מועיל לך וגם כן עתה: היכול אוכל דבר מאומה. כלום אני יכול לדבר כמנהג כל מדבר

ג' הנה הגבר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ רביעי (ששי כשהן מחוברין)
לט וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת׃ מ וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ מא וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃ כג א וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים׃ ב וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ ג וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ וְאֵלְכָה אוּלַי יִקָּרֵה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי׃ ד וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת עָרַכְתִּי

פִּתְגָמָא דִּישַׁוֵּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵיהּ אֲמַלֵּיל׃ לט וַאֲזַל בִּלְעָם עִם בָּלָק וַאֲתוֹ לְקִרְיַת מַחֹזוֹהִי׃ מ וּנְכַס בָּלָק תּוֹרִין וְעָאן וְשַׁלַּח לְבִלְעָם וּלְרַבְרְבַיָּא דְעִמֵּיהּ׃ מא וַהֲוָה בְצַפְרָא וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם וְאַסְּקֵיהּ לְרָמַת דַּחַלְתֵּיהּ וַחֲזָא מִתַּמָּן קְצָת מִן עַמָּא׃ א וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שִׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵין לִי הָכָא שִׁבְעָא תוֹרִין וְשִׁבְעָא דִכְרִין׃ ב וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דְמַלֵּיל בִּלְעָם וְאַסֵּיק בָּלָק וּבִלְעָם תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃ ג וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק אִתְעַתַּד עַל עֲלָתָךְ וְאֵיהָךְ מָאִים יְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְקַדְמוּתִי וּפִתְגָמָא דִּיחַזֵּינַנִי וַאֲחַוֵּי לָךְ וַאֲזַל יְחִידִי׃ ד וְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְבִלְעָם וַאֲמַר קֳדָמוֹהִי יָת שִׁבְעָא מַדְבְּחִין סַדְּרִית וְאַסֵּיקִית

כאשר פירשתיו : (לט) קרית חוצות . שם מדינה : (מא) במות בעל . היא בעלי במות ארנון : וירא משם קצה העם . כי הם חונים לארבע רוחות השמים : (א) שבעה מזבחות . יש סודות עמוקים לא יבינום כי אם מתי מספר והידועי בימים ובחדשים ובשנים ושבעה כבשי העולה ושבעה הזאות גם אמר השם לאיוב קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים ובתת שלש לשלש אז תתקדש רוח בינה והמשכיל יבין : (ב) פר ואיל במזבח . בכל מזבח ומזבח והיא דרך קצרה כאילו אמר במזבח האחד מכל המזבחות : (ג) יקרה . מגזרת לקראתי . ודבר . סמך אל מה : וילך שפי . דברי המתרגם ארמית ידועים שהוא לבדו והנה שפי לבדו גם הוא בלי אח ואחרים אמרו כי הוא כמו נכאה לב מגזרת ושופו עצמותיו והנכון בעיני שהוא מגזרת קול על שפיים וימלא ביו"ד גם באל"ף כמלת פתאים והטעם שהלך אל שפי ותחסר מלת אל כמו ויבא אל ירושלים וכן נסעו העם חצרות ורבים כן והנה הוא מנחש בלכתו כי כן כתוב ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים והנה גם פה רמזתי לך סוד קתום : (ד) ואעל פר ואיל במזבח

לראות מעמו קצת : (לט) קרית חצות . עיר מלאה שווקים אנשים וטף בחוצותיה לומר ראו וריחמו שלא יעקרו כל אלו : (מ) בקר וצאן . (שם) דבר מועט בקר אחד וצאן אחד בלבד : (מא) במות בעל . כתרגומו לרמת דחלתיה שם ע"ז : (ג) אולי יקרה ה' לקראתי . אינו רגיל לדבר עמי ביום : וילך שפי . כתרגומו יחידי לשון שופי ושקט שאין עמו אלא שתיקה : (ד) ויקר . לשון עראי לשון גנאי לשון טומאת קרי כלומר בקושי ובזיון ולא היה נגלה אליו ביום אלא בשביל להראות חבתן של ישראל : את שבעת המזבחות . שבעה מזבחות ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כלן אברהם בנה ארבעה מזבחות (בראשית יב) ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו ויעתק משם ההרה וגו' (שם יג) ויאהל אברהם וגו' ואחד בהר המוריה. יצחק בנה אחד (שם כו) ויבן שם מזבח וגו' ויכרו שם עבדי יצחק באר . יעקב בנה שתים אחד בשכם ואחד בבית אל : ואעל פר ואיל במזבח . ואברהם לא העלה אלא

אמנם האף אמנם : חצות ב' כתו' כן חסר וי"ו קדמא וסימן ויבאו קרית חצות . וחצות תשי' לך בדמשק . וכל ירמיה דכוותא חצות . ואי' בחוצת כתיב חסר וי"ו תניינא וסימן ואל תבשרו בחוצת . ושארהון חוצות מלאים דמלאים : חשלת כ"ב וסימן נמסר בסדר נח ערכתי ג' וסימן את שבעת המזבחת ערכתי . ערכתי נר למשיחי . הנה נא ערכתי משפט :

תולדות אהרן וילך שפי . סוטה י סנהדרין קה :

בעל הטורים

שבעה פרים ושבעה אילים . וכן פסה איוב כי כן מנהג בני נח להקריב ז' ז' כנגד שבע מלות שלהם : על עלתך . חסר וי"ו כי לא תמן בם הקב"ה שאמר כי טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב . ריש ממזר. פי' מז' פרים וז' אלים שהקריבו המואבים שבאו מממזרות : ירא"מ ה' הכא והידך אלהים ירא"מ בשורי מלמד שהיה בלעם שונא אותם ותאב לקללם יותר מבלק והיה מתפלל עליהם אלהים ירא"מ בשורי : וילך שפי' בגימטריא חגר ברגל . ד"א מלשון שף מדוכתיה משום שנאמר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר : שפי . פ"א כפוסח וחסר באיזה שעה טוב לקלל את ישראל : ערכתי ב' . הכא והידך הנה נא ערכתי משפט . כלומר שערך את המזבחות כדי לערוך משפט עם ישראל :

ספורנו

מדבר דנויי : הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר . כענין רוח אלהים דבר בי ובאופן זה לא אהיה אני המדבר : (מ) וישלח לבלעם . למנחת כבוד מלבד ארוחתו להשביע עין גאותו : (מא) וירא משם קצה העם . כדי לתת עיניו בם כענין ויפן אחריו ויראם ויקללם וההפך ויראהו ה' את כל הארץ כדי שיברך לפני מותו : כג (א) בנה לי בזה . שהוא מקום שהראהו משם : (ג) התיצב על עלתך . לכוין בהעלאת כל חלק ממנה כענין כי הדם הוא בנפש יכפר : אולי יקרה ה' לקראתי . אולי בהתבודדי אף על פי שלא אשיג לעלות לאור פני מלך כמו שהיה הענין במשה כאמרו בכל ביתי נאמן הוא יקרה לי שיבא ה' לקראתי כמו שהיה הענין במשה בתחלת נבואתו קודם שעלה אל השלמות שהשיג אחר כך כאמרו וירא ה' כי סר לראות ויקרא

רמבן

שידבר עמו ומפני זה הודיע בלעם לבלק בתחלת דברו עמו הנה באתי אליך כי בביאה בלבד הורשיתי אבל בענין העם היכול אוכל דבר מאומה כרצונך הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר בין קללה בין ברכה ראה אם תחפוץ שאדבר בעניינם ואם לא תחפוץ בכך אשובה לי מעתה :

(מא) ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם . היה מעלה אותו במקום שיראנו כדי שיתכוין אליו בקללתו ולא תפרד נפשו מהם כי אלה מכחות הנפש להיות דבקה בעת הראיה כידוע מענין החכמים דלי לי גבינאי דבעינא למחזייה דלי ליה יהב ביה עיניה ונח נפשיה והגיד הכתוב כי לא ראה כל המחנה כי היו חונים ארבעה דגלים לארבע רוחות השמים ובפעם השנית אמר לו בלק אפס קצהו תראה וכולו לא תראה לומר גם בפעם הזאת לא תראהו כלו אם הוא הדבר המונע ממך קללתו אבל קבנו לי משם אם תוכל כי אין לי מקום להראותו כלו משם חשב בלק אולי יש באחת מן הקצוות דגל אנשים צדיקים וטובים אשר אין השם חפץ דכאו . ויתכן לפרש עוד כי בפעם הראשון ראוהו כלו כי במות בעל מקום גבוה וראו שניהם משם קצה העם ובנו שם המזבחות והלך בלעם אל ראש הגבעה אשר בהר ההוא וראהו כולו וזה טעם וילך שפי שהלך אל שפי שבו כדברי ר"א :

כג (א) שבעה מזבחות . רמז בזה ר"א סוד עמוק והנה בלעם רצה לדבקה אליו הרצון מאת ה' בקרבנות האלה ולכן העלה עולות מספר כולם ורצה שיתעסק בלק עצמו בהם ולכך אמר ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח זה שוחט וזה זורק : וטעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי דרך תפלה כאומר ערכתי לפניך מזבח שלם בקרבן שלם יעלו על רצון מזבחך כענין שאמר הכתוב יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה ויאמר עולות מחים אעלה לך עם קטרת אלים אעשה לך עם עתודים סלה וכן במקומות רבים וטעם הידיעה כבר זכרה ר"א והנה בסוף כאשר לא רצה ללכת לקראת נחשים לא רצה בלעם שיהיה בלק מעלה בקרבנותיו שלא יכון במחשבתו ולכך אמר הכתוב ויעל פר ואיל במזבח וירמוז לבלעם הנזכר . ויתכן שבלק העלה אותם כי לפיים דעתו עשה כן והוא לא היה עוד חפץ בהם :

(ד) ויקר אלהים אל בלעם . בעבור שלא היה האיש הזה מגיע למעלת הנבואה ע"כ יאמר בו כלשון הזה כי עתה בא אליו דבור השם דרך מקרה לכבוד ישראל ולכך אמר כן ויבא אלהים אל בלעם כי הלשון הזה לא יאמר בנביאים רק במי שלא בא במדרגה ההיא וכן ויבא אלהים אל אבימלך ויבא אלהים אל לבן ואפשר שפירושו ביאת הרצון בדבור מן העליון אל השכלים אשר יחלומו כי גם בלעם ביום נופל ותרדמה נפלה עליו וגלוי עינים :

וטעם ויקר אלהים ויאמר אליו . כי כאשר קרה לבלעם כמקרים אשר יקרו לאנשי רוח הקודש בהתבודדות שחלף רוח על פניו תסמר שערת בשרו

רש"י

אלא איל אחד: (ז) ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל. בשני שמותיהם אמר לקללם שמא אחד מהם מובהק: (ח) מה אקב לא קבה אל. (במ"ר) כשהיו ראויים להתקלל לא נתקללו כשהזכיר אביהם את עונם כי באפם הרגו איש לא קלל אלא אפם שנאמר (בראשית מט) ארור אפם. כשנכנס אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל מה נאמר שם (שם כז) גם ברוך יהיה. במברכים נאמר (דברים יא) אלה יעמדו לברך את העם במקללים לא נאמר ואלה יעמדו לקלל את העם אלא על הקללה לא רצה להזכיר עליהם שם קללה: לא זעם ה'. (ברכות ז) אני אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך וזהו שנאמר (מיכה ו) עמי זכר נא מה יעץ וגו' ומה ענה אותו בלעם וגו' למען דעת צדקות ה': (ט) כי מראש צורים אראנו. אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו על ידי אבות ואמהות: הן עם לבדד ישכן. הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד כתרגומו: ובגוים לא יתחשב. כתרגומו. לא יהיו נעשין כלה עם שאר ז' האומות שנאמר (ירמיה ל') כי אעשה כלה בכל וגו' אינן נמנין עם השאר. דבר אחר כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם שנאמר (דברים לב) ה' בדד ינחנו וכשהאומות בטובה הם אוכלין עם כל אחד ואחד ואין עולה להם מן החשבון וזהו ובגוים לא יתחשב: (י) מי מנה עפר יעקב וגו'. כתרגומו דעדקיא דבית יעקב כו' מארבע משרייתא ארבע דגלים. ד"א עפר יעקב אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור (ויקרא יט) לא תזרע כלאים אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא בהם: ומספר את רובע ישראל. רביעותיהן זרע היוצא

במדבר כג

ואעל פר ואיל במזבח:
ה וישם יהוה דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל־בלק וכה תדבר:
ו וישב אליו והנה נצב על־עלתו הוא וכל־שרי מואב:
ז וישא משלו ויאמר מן־ארם ינחני בלק מלך־מואב מהררי־קדם לכה ארה־לי יעקב ולכה זעמה ישראל:
ח מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם יהוה:
ט כי־מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו הן־עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב:
י מי מנה עפר יעקב ומספר את־רבע ישראל תמת נפשי מות ישרים

כל סידרא קמץ בענין. קדמא ופסק והנה תניין ויבא והנו ד'. נ"א. ב'. ב' נפשי ישובב ג'. ד'. ל' וחסר. ל' וכ"כ. ל' וחסר. ב' מלרע. והעם חסר. י"ד. כלכון. חסר וי"ו ל. ב. ה. ג'. ל' יד'. ג' וחסר וחד ותמת בנעמה.

אונקלוס

תור ודכר על כל מדבחא: ה ושוי יי פתגמא בפומא דבלעם ואמר תוב לבלק וכדין תמלל: ו ותב לותיה והא מעתד על עלתיה הוא וכל רברבי מואב: ז ונטל מתליה ואמר מן ארם דברני בלק מלכא דמואב מטורי מדינחא איתא לוט לי יעקב ואיתא תריך לי ישראל: ח מה אלוטיה דלא לטייה אל ומה אתרכיה דלא תרכיה יי: ט ארי מריש טוריא חזיתיה ומרמתא סכיתיה הא עמא בלחודיהון עתידין דיחסנון עלמא ובעממיא לא יתדנון גמירא: י מן ייכול לממני דעדקיא דבית יעקב דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא או חדא מארבע משריתא דישראל תמות נפשי מותא

אבן עזרא

במזבח. בלווי: (ז) וישא משלו ויאמר. המשל הוא כי מראש צורים אראנו: מהררי קדם. מזרח: לכה ארה לי יעקב. חסר מלת ואמר ובשיר השירים כמוהו רבים והוא דרך קצרה: זועמה ישראל. הטעם כפול כמשפט שהוא דרך לדבר טעם אחד במלות משונות וישנוהו לחזוק והיתה ראויה מלת זועמה להיותה על משקל זכרה לי אלהי רק כאשר נפתח העי"ן בעבור היותו מן הגרון היה בינו ובין הזי"ן חולם תחת קמץ חטף: (ח) מה אקוב לא קבה אל. כטעם קללה והה"א תחת וי"ו כה"א אהלה וכן ה"א כי פרעה אהרן והמלה מפעלי הכפל והשלמה קבנו כמו סבבו ואם היא מלה זרה: ומה אזעום לא זעם ה'. מגזרת זעם והטעם כפול: (ט) כי מראש צורים אראנו. כי על השפי היה והוא גבוה והעד על השפי שהוא כפירושי ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו ולא אל שפי גם יתכן להיות מראש צורי' משל לגזרות היורדו' מהעליונים כי ראה בחכמתו שתעמוד זאת האומה לבדה ולא תתערב עם אחרת מתגברת עליה לעזוב תורתה כאשר עשו כל האומות: ובגוים לא יתחשב. אפרשנו בפסוק יצב גבולות עמים: (י) מי מנה. והתימה שלא יתחשב עם הגוים והם עם רב כחול שיתכן שלא יתחשב המעט: עפר יעקב. הטעם שהוא רב כעפר הארץ: ומספר את רובע ישראל. דגל אחד כטעם אפס קצהו תראה וכלו לא

הן ה' פתחין וסימן הן עם לבדד ישכן. הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא. הן הוא משוש דרכו. הן זאת לא צדקת אענך. הן תוי שדי. וכל כל אלה אל דכוותא: לבדד ג' וסימן כי מראש צרים אראנו. רעה עמך בשבטך צאן. בשלום יחדו אשכבה ואישן אנ"ך: ומספר ה' ד' פתחין וא' קמץ וסימן מי מנה עפר יעקב ומספר. חצות ירושלים. ומספר חדשיו חצצו. ימיך רבים. ומספר שנים נצפנו לעריץ קדמא קמץ: תמת ג' וחסר וסימן תמת נפשי מות ישרים. תמת נפשי עם פלשתים. תמות בנער נפשם. וא' ותמת

תולדות אהרן וישם ה' דבר. שם קה: מהררי קדם. זוהר חיי שרה: מה אקוב. ברכות ו סוטה מא סנהדרין נו נב קה ע"ג ד זוהר במדבר: ובגוים לא יתחשב. סנהדרין לט עקידה סו: מי מנה. נדה לא זוהר משפטים: תמות נפשי. סנהדרין קה ע"ג כה עקידה ש' פ:

בעל הטורים כפי. בגי' מלאך. כפי בגי' הזמם שמלאך נתן זמם לתוך פיו להחזירו אל בלק: וישא משלו. שהרים קולו שישמעו כל שבעים אומות כדי שיקנאו בישראל וזהו מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו: מן ארם. כלו' האיך אני בא ים עליהם מארם לקללם ומארם יצא אברהם אביהם טעון בברכות שנאמר לך לך מארצך וכתיב ואברכך וכו' וכן יעקב הלך לארם טעון כל אותם הברכות שנאמר והנה אנכי עמך ושמרתיך וגו'. ד"א מן ארם שאילולי הם לא היינו בעולם שאנו מארם וכשנעקד יצחק נפקדה גם מלכה מנחור שנאמר הנה ילדה מלכה גם היא ואתה ג"כ כפוי טובה שאילולי אברהם לא באת לעולם שבזכותו ניצול לוט מסדום ואני ג"כ כפוי טובה שאילולי בא יעקב אל לבן לא היה לו בנים ואנו באים מארם לקללם: מן ארם. בגי' אשל פי' באים בזכות אברהם שנטע אשל: ינחני ב' במסרה. ינחני בלק. ינחני במעגלי צדק. כשבא אותו רשע לקללני הנחני במעגלי צדק שלא כעס: ינחני. בגי' לגיהנם: מהררי קדם. מהר שהעמידו קדמונים זה גל וזה גל וכרתו עליו ברית כדכתיב אם אני לא אעבור כו' הגל הזה וכו' והוא שלא אלי לעבור הברית ולקללם. ד"א מהררי קדם אני רואה שלא לקללם כי ההרים נהגו בהם כבוד דכתיב ההרים רקדו כאילים לכבודם ואני אקללם: מהררי קדם. בגי' מאבות העולם: ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל. הזכירם בשני שמותיהם אמר באיזה שם אקללם הקב"ה ברכו כשהיה שמו יעקב ושוב ברכו בשם ישראל א"כ באיזה שם אקללם והקב"ה לא רצה לייחד שמו על קללתם שבקללות כתיב ובאו עליך כל הקללות. ובברכות כתיב יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך והאיך אקללם: כי מראש צורים אראנו. אני רואה שנבראו קודם שנברא העולם והצורים: כי מראש. בגי' על הר המוריה: מראש צרים. בגי' מזכות אבות: ומגבעות. בגי' הן האמהות: לבדד ג' במסרה. הן עם לבדד ישכון. שוכני לבדד בת"ע פי' רעה עמך בשבטך בענין הגאולה שבלעם היה מתנבא על הגאולה כי אתה ה' לבדד לבטח תושיבני. שלא כעם כל אותן הימים ע"כ לבטח תושיבני: לבדד ישכן. ז' תגין על השי"ן דישכון לומר לך שישכון בארץ ז' עממים: לבדד. עולה לחשבון מ' לומר לך שישכון בארץ ישראל שהוא מהלך מ' יום: לבדד ישכן. עולה לחשבון ת"כ שרמז לימי בית שני: לבדד ישכן. בגי' בימי משיח: מי מנה עפר יעקב. כמו עפר האילים על שם כי נער ישראל ואהבהו וגו' וכן תרגום אונקלוס מי מנה עפר יעקב מן יכול לממני דעדקיא דבית יעקב: עפר בגי' ערלה בחול. רמז למה שנותנים הערלה בחול: תמות ג' במסרה. תמות נפשי מות ישרים. תמות נפשי עם פלשתים. ואידך תמות בנוער נפשם. הוא ביקש שתמות נפשו עם הישרים. ולא היה כן אלא אדרבה שמת מות פלשתים כלומר מות רשעים ובנוער דהיתה אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם שבן ל"ד שנה היה כשהרגו פנחס: ישרים. בגימטריא אבות העולם. ס"ת של שמות האבות בגימטריא בלעם וזהו ותהי אחריתי כמוהו:

רמב"ן

בשרו פחד קראתהו ורעדה ורוח עצמותיו הפחיד והודו נהפך עליו למשחית והוא נופל על פניו ארצה אז אמר את שבעת המזבחות ערכתי והוא דרך תפלה כאשר פירשתי והשם לא שמע אליו על כוונתו ואמר לו כה תדבר:

(ה) **וטעם** וישם ה' דבר בפי בלעם. יש מפרשים כי לא ידע בלעם בדברים אך השם מלא אותו דברים ואמר לו שוב אל בלק וכה תדבר כי יצאו הדברים מפיך ואולי כן דעת רבותינו שאמרו עיקם את פיו ופקסו כאדם שקובע מסמר בלוח ר' אלעזר אומר מלאך היה מדבר ר' יהושע אומר וכו' ואינו נכון בעיני בעבור אמרו אליו אשר מחזה שדי יחזה אבל טעם וישם הלמוד שלמדו הדברים שיגרום אותם בפיו ולא ישכח ולא יפיל מהם דבר כטעם ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם וכן כי על פי אבשלום היתה שומה:

(ט) **כי** מראש צורים אראנו. הטעם בעבור שהעלהו במות בעל לראותו אמר מראש צורים ומן הגבעות אני מביט ורואה אותו כי ישכון לבדו ואין עמו גוי אחר שיחשב הוא אליו כמו שיתקבצו עמים רבים ואומות שונות להיות מחנה אחת אבל אלו כולם תורה אחת ומשפט אחד להם וגוי אחד הם וישכנו

ספורנו

ויקרא אליו אלהים: (ז) וישא משלו. אמר אותו המשל שראה בנבואתו: ויאמר מן ארם. אחר שספר המשל פתר את ענינו ואמר כי הוראת המשל היתה איך מן ארם נחהו בלק וכו': (ט) הן עם לבדד ישכון. הן לבדם ישכנו ארץ בסוף הימים כאמרו ה' בדד ינחנו ואיך אוכל להכריתם: (י) תמות נפשי מות ישרים. הלואי תמות נפשי

אבן עזרא

לא תראה . ויפה פירש המתרגם ארמית מלת ישרים והטעם לפי דעתי שהתאוה למות ותהיה אחריתו כאחרית ישראל שהם חלק השם ולא חלק כוכבים כי הוא היה קוסם ויש אומרים שמלה ותהי אחריתי כפולה בטעם והוא היה מתאוה שימות מות ישרים כמו הישרים של ישראל בעבור דעתו כי נהרג ימות והגאון אמר כי מי מנה הוא השם והטעם אתה שתוכל למנות עפר יעקב תמות נפשי מות ישרים אם כן מה טעם ומספר את רובע ישראל ולפי דעת רבים שפירושו כמו ארחי ורבעי זרית שהוא כענין רבצי ויפרשו עפר יעקב על עת נסעו משפט הלשון להקדים שם הפועל כלשון עבר ועתיד ובצווי הדבר הפוך ויש מלות זרות כמו ברכת ברך ובא כא (ושטף ועבר) : (יז) אפס קצהו . רק קצהו : וקבנו . מלה זרה ולפי הדקדוק כי הצווי כעתיד ואין ביניהם רק הסימן ירדפהו ירדפנו ירדפוהו אויב ירדפו ובאה זו המלה מורכבת עם נו"ן ובחולם ולפי דעת רבי יהודה המדקדק הראשון שהוא מן שורש קבן אם כן לא יתכן להיותה צווי כי לא מצא כן מהבנין הקל אולי תהיה שם הפועל על משקל ושמרת את השבועה: (יח) וישא משלו . הוא כתועפות ראם כלביא יקו' : האזינה עדי . מגזרת עד וכן לא שבתם עדי והטעם כפול . וי"ו ובנו בעור נוסף כמו למעינו מים . וטעם לא איש אל . בעבור שאמר וקבנו לי משם וכבר אמר לא קבה אל : (יט) אמר ולא יעשה . אמרו : ודבר . דברה : (כ) הנה ברך לקחתי . שם הפועל

תורה ותרגום

וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ׃ יא וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִי לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ׃ יב וַיַּעַן וַיֹּאמַר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר׃ חמישי יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ־נָּא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם׃ יד וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ טו וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה׃ טז וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃ יז וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנּוֹ נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה׃ יח וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וּשֲׁמָע הַאֲזִינָה עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר׃ יט לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה׃ כ הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי	דְקַשִּׁיטוֹהִי וִיהֵי סוֹפִי כְּוָתְהוֹן׃ יא וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם מָה עֲבַדְתְּ לִי לְמֵילַט סַנְאַי דְּבַרְתָּךְ וְהָא בָרָכָא מְבָרְכַת לְהוֹן׃ יב וַאֲתֵיב וַאֲמַר הֲלָא יָת דִּישַׁוֵּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵיהּ אֶטַּר לְמַלָּלָא׃ יג וַאֲמַר לֵיהּ בָּלָק אִיתָא כְעַן עִמִּי לַאֲתַר אוֹחֲרָן דְּתִתְחֲזֵינֵיהּ מִתַּמָּן לְחוֹד קְצָתֵיהּ תֶּחֱזֵי וְכוּלֵּיהּ לָא תֶחֱזֵי וּתְלוּטֵיהּ לִי מִתַּמָּן׃ יד וּדְבָרֵיהּ לַחֲקַל סְכוּתָא לְרֵישׁ רָמָתָא וּבְנָא שִׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַסֵּיק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃ טו וַאֲמַר לְבָלָק אִתְעַתַּד הָכָא עַל עֲלָתָךְ וַאֲנָא אִתְמְטֵי עַד כָּא׃ טז וְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ בְּבִלְעָם וְשַׁוִּי פִתְגָּמָא בְּפוּמֵיהּ וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וּכְדֵין תְּמַלֵּיל׃ יז וַאֲתָא לְוָתֵיהּ וְהוּא מְעַתַּד עַל עֲלָתֵיהּ וְרַבְרְבֵי מוֹאָב עִמֵּיהּ וַאֲמַר לֵיהּ בָּלָק מָה מַלֵּיל יְיָ׃ יח וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר קוּם בָּלָק וּשְׁמַע אֲצֵית לְמֵימְרִי בַּר צִפּוֹר׃ יט לָא כְמִלֵּי בְנֵי אֱנָשָׁא מֵימַר אֱלָהָא בְּנֵי אֱנָשָׁא אָמְרִין וּמְכַדְּבִין וְאַף לָא כְעוֹבָדֵי בְּנֵי בִשְׂרָא דְּאִינוּן גָּזְרִין לְמֶעְבַּד וְתָיְבִין וּמִתְמַלְכִין וְהוּא אָמַר וְעָבֵיד וְכָל מֵימְרֵיהּ מִתְקַיַּם׃ כ הָא בִּרְכָן קַבֵּלִית וַאֲבָרְכִינּוּן

רשי

היוצא מן התשמיש שלהם : תמות נפשי מות ישרים . שבהם : (יג) וקבנו לי . לשון צווי קללהו לי : (יד) שדה צופים . מקום גבוה היה ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר : ראש הפסגה . בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם שמת משה כסבור ששם תחול עליהם הקללה וזו היא הפרצה שאני רואה : (טו) אקרה כה . מאת הקב"ה : אקרה . לשון אתפעל : (טז) וישם ה' דבר בפיו . ומה היא השימה הזאת ומה חסר המקרא באמרו שוב אל בלק וכה תדבר אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה א"ל על כרחך תשוב אל בלק : (יז) ושרי מואב אתו . ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם : מה דבר ה'. (במ"ר) לשון צחוק הוא זה כלומר אינך ברשותך : (יח) קום בלק . כיון שראהו מצחק בו נתכוון לצערו עמוד על רגליך אינך רשאי לישב ואני שלוח אליך בשליחותו שלמקום : בנו צפור . לשון מקרא הוא זה כמו (תהלים קד) חיתו יער (שם עט) לחיתו ארץ (שם קיד) למעינו מים : (יט) לא איש אל וגומר . כבר נשבע להם להביא' ולהוריש' ארץ שבעה אומות ואתה סבור להמיתם במדבר : ההוא אמר וגו' . בלשון תימה ותרגומו ותיבין ומתמלכין חוזרים ונמלכין לחזור בהם : (כ) הנה ברך לקחתי . אתה שואלני מה דבר ה' קבלתי ממנו לברך אותם . ס"א

בעל הטורים

וכלו ב'. הכא ואידך וכלו מחמדים. והיינו דאמרי במסכת נדה על דבר זה נסמית עינו של בלעם שאמר הקב"ה שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדבר זה והיינו וכלו לא תראה לפי שדבר נגד הקב"ה שכלו מחמדים נסמית עינו וכלו לא תראה :

בצמא : לך ג' חסר בלישן הליכה וסימן לך נא אתי אל מקום אחר · ויאמר לנערו לך ונקרבה . לך נתראה פנים דד"ה : וכלו ב' וסי' אפס קצהו תראה וכלו לא תראה . חכו ממתקים : ויקר ה' . ה' זוגין מן ב"ב בעינא חד אלהים וחד ה' וסימן נמסר בסדר שמות : והנו ל' וב' הנו וסי' מן השלשים הנו נכבד דד"ה . ויאמר ה' אל השטן הנו בידך : ושמע ה' קמצין וסימן קום בלק ושמע . קרב אתה ושמע . הטה ה' אזנך פקח . וחברו דישעיה . הטה אלהי אזנך דדניאל : ובן אדם ה' וסימן לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם : אשרי אנוש יעשה זאת . אף כי

תולדות אהרן לא איש אל . פסחים קיא (תענית סה) : ולא יקימנה . שם :

ספורנו

נפשי עתה אך שתהיה מיתתה מיתת ישרים שתזכה אחריה לחיי עד : ותהי אחריתי כמוהו . ובלבד שתהיה אחריתי ואלאי מעי כמו ישראל . כי אמנם בניו של אדם ויוצאי חלציו נקראים אחריתו כמו יהי אחריתו להכרית וכן ולא לאחריתו : (יב) הלא את אשר ישים ה' בפי . וכבר ידעת שהוא אלהי ישראל ולא ידבר כי אם טוב על ישראל : (יג) אשר תראנו משם. ותוכל לתת עיניך בהם לרע : אפס קצהו תראה וכלו לא תראה . אל תתן את עיניך בכלם שלא תשיג המכוון כלל כאמרו כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה : (כ) וברך . והוא כבר ברך ותרועת מלך בו בנסוע

רמבן

וישכון בדד בשם יעקב וישראל ועל כן הזכיר ארה לי יעקב וזועמה ישראל כי הזכיר להם שמם הנכבד ושמות אבותם לאמר שהם עם לבדד ושמות נאות להם מאבותם כי בלק לא היה מזכיר לו שם ישראל רק אמר עם יצא ממצרים כמתנכר בהם שלא ידע אותם שהיה כפוי טובת אביהם והכוונה לומר כי כאשר אני רואה אותו עתה שוכן לבדו כן ישכון לעולמים בטח בדד עין יעקב והוא יהיה לראש לעולם ואין אומה שתתגבר עליו ולא שיטפל הוא אליהם : (י) מי מנה עפר יעקב . יאמר אני רואה אותם מראש הרים שוכנים לבדד ולא אוכל למנות אותם כי הם לבדם כעפר הארץ אשר לא יוכל

איש למנות את עפר הארץ וגם רובע ישראל למחנות הדגלים הארבעה לא אוכל למנות יתנבא עליהם שירבו ולא ימעטו ויהי תמיד הם לבדם זרע יעקב כחול הים אשר לא ימד ולא יספר וזה דעת אונקלוס ברבע ישראל . גם נכון הוא שיהיה כמו ארחי ורבעי זרית מן לא תרביע כלאים כלשון וממי יהודה יצאו ואמר תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו לומר שהן נוחלי גן עדן כי אחרית האדם המות על כן יבקש שימות מות ישרים הם ישראל הנקראים ישורון שיבלו ימיהם בטוב ותהי אחריתי כמוהו כישראל אשר חלקם בחיים ואינם בני גיהנם ואבדון . והנה כלל נבואתו בזה הפעם שאין השם חפץ בקללתנו וכי אנחנו עם לבדד חלקו ועמו לא נתערב בגוים ולא נחשב עמהם ואחריתנו דרך טובה בדרך ישר :

(טו) ויקר ה' אל בלעם . פתה לכבוד ישראל עלה האיש הזה להתנבא במדת רחמים בשם הגדול אשר נגלה למשה כי עד עתה נאמר

וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה׃ כא לֹא־
הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל
בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ
וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ׃ כב אֵל
מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם
לוֹ׃ כג כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־
קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר
לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל׃
כד הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי
יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף

לְיִשְׂרָאֵל וְלָא אָתֵיב בִּרְכָתִי
מִנְהוֹן: כא אִסְתַּכָּלִית לֵית
פָּלְחָן גְּלוּלִין בִּדְבֵית יַעֲקֹב
וְאַף לָא עוֹבְדֵי לֵיאוּת שְׁקַר
בְּיִשְׂרָאֵל מֵימְרָא דַייָ אֱלָהָהוֹן
בְּסַעְדְּהוֹן וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן
בֵּינֵיהוֹן: כב אֱלָהָא דְּאַפֵּיקִינוּן
מִמִּצְרַיִם תּוּקְפָא וְרוּמָא
דְּלֵיהּ: כג אֲרֵי לָא נַחֲשַׁיָּא
צָבַן דְּיֵיטַב לִדְבֵית יַעֲקֹב
וְאַף לָא קָסְמַיָּא רָעַן בְּרִבְוַת
בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעִדָּן יִתְאֲמַר
לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מָה עֲבַד
אֱלָהָא: כד הָא עַמָּא כְּלֵיתָא יִשְׁרֵי וּכְאַרְיָא יִתְנַטַּל לָא יִשְׁרֵי בְּאַרְעֵיהּ עַד דְּיִקְטוֹל

אנוש רמה . כי תזכרנו . ויכח לגבר עם אלוה : אלהיו עמו . ה' וסימן ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו : ויתחזק שלמה באלהיו . בראותם כי ה' אלהיו עמו . מי בכם מכל עמו . וחברו : ולישראל ז' וסימן נמסר בריש סדר יתרו : מה פעל ב' וסימן ולישראל . צדיק מה פעל . הן ה' פתחין נמסר לעיל בהאי סידרא :

תולדות אהרן ד' אלהיו עמו . ר"ה לב : אל מוציאם . ברכות יב לא פסחים קיח עקרים מג פח : כי לא נחש . נדרים לג עקרים שם זוהר ויצא : מה פעל אל . פסחים שם :

רשי

(ס"א ברך כמו לברך) : וברך ולא אשיבנה . הוא ברך אותם ואני לא אשיב את ברכתו : וברך . כמו וברך וכן הוא גזרת רי"ש כמו (תהלים עד) אויב חרף כמו חרף וכן (שם י) ובוצע ברך המהלל ומברך את הגוזל ואומרים אל תירא כי לא תענש שלום יהיה לך מרגיז הוא להקב"ה ואין לומר ברך שם דבר שאם כן היה נקוד בפתח קטן (ר"ל סגול תחת הרי"ש) וטעמו למעלה אבל לפי שהוא לשון פעל הוא נקוד קמץ קטן וטעמו למטה : (כא) לא הביט און ביעקב וגו' . כתרגומו . ד"א אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש נאה לא הביט הקב"ה און שביעקב כשהן עוברים על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהן עוברים על דתו . עמל לשון עבירה כמו הרה עמל (תהלים ז') כי אתה עמל וכעס תביט (שם י') לפי שהעבירה עמל הוא לפני המקום : ה' אלהיו עמו . אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכן : ותרועת מלך בו . לשון חבה ורעות כמו רעה דוד (שמואל ב ט"ו) אוהב דוד . ויתנה למרעהו (שופטים ט ו) וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהון : (כב) אל מוציאם ממצרים . אתה אמרת הנה עם יצא ממצרי' לא יצא מעצמו אלא האלהים הוציאם : כתועפת ראם לו . כתוקף רום וגובה שלו וכן (איוב כ"ב) וכסף תועפות לשון מעוז המה . ואומר אני שהוא לשון עוף יעופף המעופף ברום וגובה ותוקף רב הוא זה : ותועפת ראם . עפיפת גובה. ד"א תועפות ראם תוקף ראמים ואמרו רבותינו אלו השדים (גיטין כ"ח) : (כג) כי לא נחש ביעקב. כי ראוים הם לברכה שאין בהם מנחשים וקוסמים : כעת יאמר ליעקב וגו'. עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תגלה חבתם לעין כל שהם יושבים לפניו ולומדים תורה מפיו ומחיצתם לפנים ממלאכי השרת והם ישאלו להם מה פעל אל. שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך (ישעיה ל). דבר אחר יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הוה אינן צריכים למנחש וקוסם כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקב"ה ומה גזרותיו במרום אינן מנחשים וקוסמים אלא נאמר להם לישראל על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם ואונקלוס לא תרגם כן : (כד) הן עם כלביא יקום וגו'. כשהם עומדין משנתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש ציצית ולהניח תפלין לקרא את שמע : לא ישכב . בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא קריאת שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום. בא מחנה וגיים להזיקם הקב"ה שומרם ונלחם מלחמתם ומפילם חללים (תנחומא) . ד"א הן עם כלביא וגו'. כתרגומו : ודם

אבן עזרא

הפועל כמו שם : וברך . פועל עבר והטעם והשם ברך בדרכה ולא אשיבנה : (כא) לא הביט און . לפי דעתי כי מזאת המלה למד בלק לשלוח נשי מואב במחנה ישראל והטעם כי אין השם כבן אדם שיתנחם כי לא ראה און בישראל והנה אם יהיה בהם און לא יקום דבר השם כי כל דבריו הם על תנאי רק במקום שבועה וכן הנביא אומר רגע אדבר וזה טעם כדבר בלעם : ולא ראה עמל. הטעם כפול והוא אחי האון והטעם מה יביא האדם לעמל בסוף און והנה כל עת שלא הביט און ביעקב השם עמו : ותרועת מלך בו . במחנה ישראל וזה ותקעתם תרועה : (כב) אל מוציאם ממצרים . וזה השם שהיה עמו הוא תקיף והראה אותות במצרים : כתועפת . כמו קרני ראם ופירוש תועפת תוקף וכן ותועפת הרים לו. גם יתכן היות פירושו וקרני הרים וכסף תועפת לך פירושו וכסף תועפת הרים ואמר לו כמו ותרועת מלך בו והטעם שזה האל שם תוקף לישראל וכל זה בעבור שהוא דבק בשם ולא יבקש כי אם מאתו כי אין להם צורך למנחש וקוסם : (כג) כעת יאמר ליעקב . כעת הזאת והטעם בכל עת יאמר להם בלי דעת נחוש : מה פעל אל . מה יפעל אל ומלת עבר בעבור היות כל דבר נגזר ואם הוא לעתיד כבר נגזר בתחלה וזה יאמר לישראל בדרך נבואה שהוא האמת : ליעקב ולישראל . דבר כפול בנבואה וכן מראש שניר וחרמון : (כד) הן עם כלביא יקום . רמז כי ינצח מלכי כנען והקרוב אל הדעת הדבר הקרוב כמו מלחמת מדין שלא נשמע מלחמה כמוה שלא נפקד מזרע ישראל אחד ומתו חמשה

בעל הטורים לא הביט און ביעקב . שאין אותיות ח"ט בשמותיהן של שבטים : הן עם . הפסוק מתחיל בה' ומסיים בה' שלא ימות משה עד שיהרוג לה' מלכי מדין :

רמבן

בו ויקר אלהים ועתה ידע כי לא יוכל לקללם בשום ענין בעבור כי במדת רחמים יחונן עליהם כי עד עתה כשהיה שומע במדת הדין היה חושב למצוא להם עלה בעון אשר חטאו כענין ויהפך להם לאויב והוא נלחם בם או שתבא עליהם רעה מאת ה' לא ינצלו ממנה במדת הדין וזה טעם וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל כי גם ה' יתן הטוב בברכה והמשכיל יבין :

(כא) **לא** הביט און ביעקב . יחזור אל האל הנזכר יאמר שלא הביט השם און ושקר ביעקב ולא ראה בהם עמל וכעס שיעשו לפניו ועל כן הוא עמם ותרועת מלכותו בהם כי יריע אף יצריח על אויביהם יתגבר זה דעת ר"א . ונכון הוא . ויתכן עוד לפרש כי און במקום הזה כמו תחת און ראיתי אהלי כושן ועמל כמוהו וכן תחת לשונו עמל ואון וכזב ושקר כי הדבור שלא יהיה ולא יבא כי שקר הוא יקרא און ועמל בעבור שלא יגיע לאדם ממנו רק העמל יאמר הנה ברך לקחתי וברך לא אשיבנה כי לא הביט אדם ביעקב ולא ראה איש בישראל און ודבר כזב אין בטחונם שקר ואין תוחלתם נכזבת אבל כל ברכותיהם ובטחונם יתקיימו לעולם כלשון הנה כה מבטנו וחתו ובשו מכוש מבטם וכן ולא הבטתם אל עושיה ויוצרה מרחוק לא ראיתם ענין בטחון ותקוה ואמר הטעם כי ה' אלהיו עמו אשר לא יכזב ולא ינחם ותרועת מלך גבור בו שלא יוכל לעולם כי בהוציאו אותם ממצרים הנה לו תוקף גדול כתועפות ראם על כל בהמה ואיך לא יתקיימו כל ברכותיהם ואין בהם נחש וקסם :

(כג) **כי** לא נחש ביעקב . אינם צריכין לנחש וקסם שיאמר ליעקב וישראל מה פעל אל ומה גזרותיו במרום אינם מנחשים וקוסמים אלא נאמר להם על פי נביאים מה גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם לשון רש"י . והנכון בעיני כי בעבור היותו קוסם ובלק שלח לו כי ידעתי את אשר תברך בקסמיך מבורך ואשר תאור בהם יואר ושלח לו קסמים על כן אמר לו אין נחש ביעקב להרע או להטיב להם ולא קסם בישראל מזיק או מועיל כי בכל עת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל בהם כי מפי עליון תצא להם הרעות והטוב לומר כי חלק ה' עמו אינם בממשלת שרים וכוכבי השמים וכסיליהם שיזיק להם אדם בקסם ונחש כגוים וזה כאשר אמר משה אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה' להיות לו לעם נחלה כאשר פירשתי בסדר אחרי מות . ונתנבא עליהם כי כלביא יקום שהוא הגור ואחרי כן יתנשא כאריה ולא ישכון בארצו עד יאכל טרף וישתה דם מלכי כנען כדברי אונקלוס . והנה הוסיף עתה בנבואה הזאת השנית להגיד לבלק כבשם הארץ והרגם מלכים אדירים והנה בלק יודע כי ישראל לא ינחלו את ארצו

ספורנו

בנסוע המחנות הם תוקעים תרועה בנסוע המשכן לשמחה שיגילו במלכם : (כב) כתועפת ראם לו . לעם ישראל שאינו טורף ואוכל כארי אבל דוחה בקרניו כמו הראם כי היתה הכונה לגרש האומות ולהכניס את ישראל לארץ בלתי הריגת האומות כאמרו תגרש גוים ותטעם כי לא הפץ במות המת וכן אמרו ז"ל שלשה אגרות שלח יהושע הרוצה לפנות יפנה הרוצה להשלים ישלים הרוצה לעשות מלחמה יעשה אבל הם הקשו ערפם להלחם והוצרכו להחרימם . ובכן לא השתמשו בהם כלל כמו שמשתמש האריה בטרפו אבל עשו בהם כמו שעושה הראם במה שהוא דוחה או כובש שלא יאכלנו כלל : (כג) כי לא נחש ביעקב . והטעם שהוציאם ממצרים ומגרש גוים בשביל ישראל ונותן לישראל תועפות ראם הוא כי הם דור דורשיו ולא ידרשו בנחוש כאמרו כי הגוים האלה אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן : כעת. עת שהם רוצים לדעת עתידות : יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל . יאמר להם בנבואה או על ידי איזה נביא מה גזר האל ית' לא יאמר להם מה יורו אותות השמים ומה יפעלו מערכותיהם מפני שאינם תחת אותם המערכות : (כד) כלביא יקום. להלחם על מי שלא נלחם בם כלל : עד יאכל טרף. יאכלו ויבערו אותם האומות שהם טרף מעכבין לשניהם כאמרו

אבן עזרא

חמשה מלכים ונפש אדם אשר לא ידעו משכב היו שלשים ושתים אלף : ודם חללים . המלקוח ואת כל חילם ועל דרך הדרש לא ישכב משה עד יאכל טרף וכן כתוב אחר תאסף אל עמיך : (כז) וקבותו לי . מפעלי הכפל כמו וסבותי אני : (כח) ראש הפעור . ולא הלך לקראת נחשים . על כן היתה עליו רוח אלהים וזה עשה בעבור שראה כי לא נחש ביעקב : (א) וישת אל המדבר פניו . ששם ישראל בערבות מואב : (ב) שוכן לשבטיו . ראה כל הדגלים יש אומרים כי בלעם היה רע עין הנקרא מרע וברעת עינו היה עושה רעות וכבר

רשי

ודם חללים ישתה . נתנבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין חללים ויהרג הוא עמהם שנאמר ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב על חלליהם (יהושע י״ג) : (כה) גם קב לא תקבנו . גם ראשון מוסיף על גם שני וגם שני מוסיף על גם ראשון וכן גם לי גם לך לא יהיה (מלכים א׳ ג׳) וכן גם בחור גם בתולה (דברים לב) : (כז) וקבתו לי . אין זה לשון צווי כמו וקבנו אלא לשון עתיד אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם . מלדיר״ש בלעז : (כח) ראש הפעור . קוסם גדול היה בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם וכן כל החוזים בכוכבים רואים ואינם יודעים מה רואים : (א) וירא בלעם כי טוב בעיני ה׳ וגו׳ . אמר איני צריך לבדוק עוד בהקב״ה כי לא יחפוץ לקלל : ולא הלך כפעם בפעם . כאשר עשה ב׳ פעמים : לקראת נחשים . לנחש אולי יקרה ה׳ לקראתו כרצונו אמר רוצה ולא רוצה לקללם אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת עונותיהם תחול : וישת אל המדבר פניו . כתרגומו : (ב) וישא בלעם את עיניו . בקש להכניס בהן עין רעה . והרי לך ג׳ מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה (אבות פרק ה׳) : שכן לשבטיו . ראה כל שבט ושבט שוכן בפני עצמו ואינ׳ מעורבבין . ראה שאין פתחיהן מכוונין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו : ותהי עליו רוח אלהים . עלה בלבו שלא יקללם

תורה

וְדַם־חֲלָלִ֖ים יִשְׁתֶּֽה׃ כה וַיֹּ֤אמֶר בָּלָק֙ אֶל־בִּלְעָ֔ם גַּם־קֹ֖ב לֹ֣א תִקֳּבֶ֑נּוּ גַּם־בָּרֵ֖ךְ לֹ֥א תְבָרְכֶֽנּוּ׃ כו וַיַּ֣עַן בִּלְעָ֔ם וַיֹּ֖אמֶר אֶל־בָּלָ֑ק הֲלֹ֗א דִּבַּ֤רְתִּי אֵלֶ֙יךָ֙ לֵאמֹ֔ר כֹּ֛ל אֲשֶׁר־יְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֹת֥וֹ אֶעֱשֶֽׂה׃

ששי (שביעי כשהן מחוברין) כז וַיֹּ֤אמֶר בָּלָק֙ אֶל־בִּלְעָ֔ם לְכָה־נָּא֙ אֶקָּ֣חֲךָ֔ אֶל־מָק֖וֹם אַחֵ֑ר אוּלַ֤י יִישַׁר֙ בְּעֵינֵ֣י הָאֱלֹהִ֔ים וְקַבֹּ֥תוֹ לִ֖י מִשָּֽׁם׃ כח וַיִּקַּ֥ח בָּלָ֖ק אֶת־בִּלְעָ֑ם רֹ֣אשׁ הַפְּע֔וֹר הַנִּשְׁקָ֖ף עַל־פְּנֵ֥י הַיְשִׁימֹֽן׃ כט וַיֹּ֤אמֶר בִּלְעָם֙ אֶל־בָּלָ֔ק בְּנֵה־לִ֥י בָזֶ֖ה שִׁבְעָ֣ה מִזְבְּחֹ֑ת וְהָכֵ֥ן לִי֙ בָּזֶ֔ה שִׁבְעָ֥ה פָרִ֖ים וְשִׁבְעָ֥ה אֵילִֽם׃ ל וַיַּ֣עַשׂ בָּלָ֔ק כַּאֲשֶׁ֖ר אָמַ֣ר בִּלְעָ֑ם וַיַּ֛עַל פַּ֥ר וָאַ֖יִל בַּמִּזְבֵּֽחַ׃

כד א וַיַּ֣רְא בִּלְעָ֗ם כִּ֣י ט֞וֹב בְּעֵינֵ֤י יְהוָה֙ לְבָרֵ֣ךְ אֶת־יִשְׂרָאֵ֔ל וְלֹא־הָלַ֥ךְ כְּפַֽעַם־בְּפַ֖עַם לִקְרַ֣את נְחָשִׁ֑ים וַיָּ֥שֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּ֖ר פָּנָֽיו׃ ב וַיִּשָּׂ֨א בִלְעָ֜ם אֶת־עֵינָ֗יו וַיַּרְא֙ אֶת־יִשְׂרָאֵ֔ל שֹׁכֵ֖ן לִשְׁבָטָ֑יו וַתְּהִ֥י

אונקלוס

קְטוֹל וְנִכְסֵי עַמְמַיָא יֵירָת׃ כה וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אַף מֵילַט לָא תְלוּטִינוּן אַף בָּרָכָא לָא תְבָרְכִינוּן׃ כו וַאֲתֵיב בִּלְעָם וַאֲמַר לְבָלָק הֲלָא מַלֵּלִית עִמָךְ לְמֵימַר כֹּל דִּי יְמַלֵּיל יְיָ יָתֵיהּ אַעְבֵּיד׃ כז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אִיתָא כְעַן אֲדַבְּרִינָךְ לַאֲתַר אוֹחֲרָן מָאִים יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ וּתְלוּטֵיהּ לִי מִתַּמָן׃ כח וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם רֵישׁ רָמְתָא דְּמִסְתַּכְיָא עַל אַפֵּי בֵית יְשִׁימוֹן׃ כט וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שִׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵן לִי הָכָא שִׁבְעָא תוֹרִין וְשִׁבְעָא דִכְרִין׃ ל וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דַאֲמַר בִּלְעָם וְאַסֵּיק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃ א וַחֲזָא בִּלְעָם אֲרֵי תַקִּין קֳדָם יְיָ לְבָרָכָא יָת יִשְׂרָאֵל וְלָא הֲלִיךְ כִּזְמַן בִּזְמַן אֱלָהֵין לְקַדָּמוּת נַחֲשַׁיָא וְשַׁוִּי (לְקָבֵל עֶגְלָא דַעֲבַדוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא) לְמַדְבְּרָא אַפּוֹהִי׃ ב וּזְקַף בִּלְעָם יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת יִשְׂרָאֵל שָׁרָן לְשִׁבְטוֹהִי וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ׃

מסורה

כ״ל חסר במ״א ואקב נוהו פתאום ב׳ אחר אתנחתא

תניין אתו אדבר סימן עשה דברו

ד׳ מלאים בפר׳

ג׳ מלאים בתורה . ב׳

ל׳

ב׳ על גי הנביאים

כל סידרא כ״כ

ג׳ חסר

קדמא כאשר ל דבר

ל׳

ג׳ . ר

לכה ד׳ מלאים בסידרא נמסר בריש סידרא : יישר ג׳ מלאים וסי׳ אולי יישר בעיני האלהים . ויישר הדבר דאבשלום . ויישר הדבר בעיני כל דחזקיהו : לברך ט׳ וסימן ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב . וירא בלעם כי טוב בעיני ה׳ . ואלה יעמדו לברך את העם . וכל ישראל וזקניו . וישב דוד לברך את ביתו . ועתה הואלת לברך דד״ה . ולאביגיל אשת נבל הגיד וגם באו עבדי המלך לברך . וילכו כל העם איש וביתו ד״ה : ולא הלך ג׳ וסימן וירא בלעם כי טוב בעיני ה׳ . יהושפט עשה אניות . ויעזוב את ה׳ דאמון : וישת ז׳ וסימן נמסר בסדר ויצא :

תולדות אהרן ודם חללים ישתה . חולין לה לו נדה

כה : ולא הלך . זוהר מיי סרה :

שוכן לשבטיו . בתרא ס עכר :

ספורנו

כאמרו כי לחמנו הם : אולי יישר בעיני האלהים וקבותו לי משם . כי אולי יהיה אותו החלק מהם יותר ראוי לקללה : כד (א) לקראת נחשים . חדל לכוין שעה מוכנת לזה שתחול עליהם קללה מפני שראה כי טוב בעיני ה׳ לברכם ואין לקוות שיוכל לקללם . וישת אל המדבר פניו . לברכם ברכות מוגבלות עם החק בתוכן כאמרם ז״ל (פרק ג׳ דתענית

רמבן

ארצו ולפיכך אע״פ שהגיד להם עתה שסופם לנצח מלכי כנען ירצה עוד שיקללם בכונתו עד שיוכל הוא להתגבר עליהם אולי יוכל להלחם בו ולהכות מהם על כן אמר עוד ואקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני ה׳ וקבותו לי משם לא שיחזור אחור ברצונו שכבר הודיעו לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם אבל חשב הנה הם עתידים לכבוש ארץ כנען שהיא נחלתם ולהרוג מלכיהם אבל אפשר שאתגבר אני עליהם . ואכה בו כאשר עשו העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא שהכום עד החרמה וזאת כוונתו מפחדו מהם כאשר הזכיר בזקני מדין . או היה ענינו שיוכל להשיב אליו כל מה שתפסו מיד סיחון מאשר למואב כמו שמפורש בדברי יפתח וכבר הזכרתיו :

כד (א) ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים . כי בפעמים הראשונים היה מנחש ורוצה לקלל אותם בנחש והיה השם בא אליו בדרך מקרה לא בכונתו לנבואה ולא ממעלתו שהגיע אליה ועתה כאשר נאמר לו כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל להרע או להטיב להם הניח הנחשים ולא הלך כפעם בפעם לקראתם אבל שם אל המדבר פניו אשר ישראל שם שיראה אותם ויכין להם נפשו שיחול עליו הדבור מאת השם כאשר עשה עמו פעמים וכן היה לו על כן אמר ותהי עליו רוח אלהים כי עתה היתה עליו יד ה׳ כאשר הוא לנביאים כמו שאמר ומי יתן כל עם ה׳ נביאים כי יתן ה׳ את רוחו עליהם ואומר רוח ה׳ אלהים עלי ועל כן קרא עצמו עתה שומע אמרי אל כי נביא הוא . ורש״י כתב וישת אל המדבר פניו כתרגומו כי היה הרב מתרגם בו ושוי למדברא דעבדו ביה בני ישראל עגלא אנפוהי ואין כן בנוסחאות מדוקדקות מתרגומו של אונקלוס אבל הוא כתוב בקצתן שהוגה בהן מן התרגום הירושלמי ואמר אשר מחזה שדי יחזה כי ראה עתה באספקלריא המאירה כנביאים הראשונים שיאמר בהם וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי או במדרגה למטה מהם כי מחזה שדי איננו שדי והנה הם ראו באל שדי והוא יחזה במחזה של אל שדי והנה היה שתי מדרגות למטה מהם וע״כ קרא עצמו גלוי עינים שהוא מדרגות בני הנביאים כמו שאמר פקח ה׳ את עיני וגו׳ וכבר נאמר כן בבלעם עצמו בראיית המלאך ויגל ה׳ את עיני בלעם . ולא תחשוב בזה זולת מה שפירשנו מפני מאמר רבותינו שאמרו בספרי ולא קם נביא עוד בישראל כמשה בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ואיזה זה בלעם אלא הפרש יש בין נבואת משה לנבואת בלעם משה לא היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר מדבר אליו וכו׳ ובלעם היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר ויודע דעת עליון משה היה מדבר עמו מעומד שנאמר ואתה פה עמוד עמדי ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל שנאמר נופל וגלוי עינים משל לטבחו של מלך יודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שולחנו . וביאור ענין הברייתא הזו מפני שאמר הכתוב

לא

רשי

יקללם : (ג) בנו בער . כמו למעינו מים (תהלים קי"ד) . ומ"א שניהם היו גדולים מאבותיהם . בלק בנו צפור אביו בנו הוא במלכות ובלעם גדול מאביו בנביאות מנה בן פרס היה : שתם העין . עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נראה פתוח ולשון משנה הוא כדי שישתום ויסתום ויגוב (ע"ג ס"ט) . (ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקב"ה יושב ומונה רביעותיהן של ישראל מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם (נדה ל"א) . ויש מפרשים שתום העין פתוח העין כמו שתרגם אונקלוס ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו היה : (ד) נופל וגלוי עינים . פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב . ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי שהיה קוסם לא נגלה בקומה זקופה לפניו : (ה) מה טבו אהליך . על שראה פתחיהם שלא היו מכוונין זה כנגד זה : משכנתיך . כתרגומו חניותיך . ד"א מה טבו אהליך מה טבו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליכם . משכנתיך אף כשהן חרבין וממושכנין עליכם שחורבנן כפרה על הנפשות שנאמר כלה ה' את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון (איכה ד') : (ו) כנחלים נטיו . שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק . אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו למדים מה היה בלבו לקלל . כשאמר להשית אל המדבר פניו וכשהפך המקום את פיו ברכם מעין אותם קללות שבקש לומר כו' כדאיתא בחלק (סנהדרין ק"ה) : כאהלים כתרגומו . לשון מור ואהלות (תהלים מ"ה) : נטע ה'. כגן עדן . לשון אחר כאהלים נטע ה' כשמים המתוחין כאהל . [שנא' (ישעיה מ) וימתחם כאהל לשבת . ולשון זה אינו דא"כ היה לו לינקד כאהלים אל"ף בחולם] : נטע ה'. לשון נטיעה מצינו באהלים שנאמר (דניאל יא) ויטע אהלי אפדנו : (ז) מדליו . מבארותיו . ופירושו כתרגומו : וזרעו במים רבים . לשון הצלחה הוא זה כזרע הזרוע על המים : וירם מאגג מלכו . מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק : ותנשא מלכותו

אבן עזרא

וכבר הודעתיך דעתי : (ג) וישא משלו . הטעם שנשא קול במשלו והמשל כנחלים נטיו : נאם . דבר כמו וינאמו נאום יש אומרים כי טעם שומע גם יחזה דבר הנחוש והקרוב אל הדעת שהוא דרך הנבואה בחלום כדברי אליפז תמונה לנגד עיני דממה וקול אשמע : (ד) שתם העין . אין לו אח רק פירושו כפי מקומו הפך סתום ויש אומרים כי עין אחד היתה לבלעם וזה דרך דרש : נופל . כמו תרדמה נפלה על אברם : וגלוי עינים . אף על פי שהוא ישן הוא רואה בעיניו כטעם ולבי ער : (ה) מה טבו . פעל עבר כמו כי אורו עיני : (ו) נטיו . דגשות הטי"ת להתבלע נו"ן נטה כי יש נחלים שינטו כה וכה ועליהם אילנים : כאהלים . כמו מר ואהלות והנה דמה האהלים כנחלים נטיו : כארזים . כפול בטעם והזכיר הארזים כארז בלבנון ישגה : (ז) יזל מים . הנה מים לשון יחיד כמו מי נדה לא זורק עליו : מדליו . כמו מדליותיו : וזרעו במים רבים . כזרע שרוה במים והטעם שכל יום יצמח ויגדל : וירום מאגג מלכו . נבואה על שאול שהוא המלך

עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים׃ ג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃ ד נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃ ה בראש עמוד בי"ה שמ"ו סימן
מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃ ו כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם׃ ז יִזַּל־מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא

ג וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר אֵימַר בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר וְאֵימַר גַּבְרָא דְשַׁפִּיר חָזֵי׃ ד אֵימַר דִּשְׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וְחֵיזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵיהּ׃ ה מָה טָבָא אַרְעָךְ יַעֲקֹב בֵּית מֵישְׁרָךְ יִשְׂרָאֵל׃ ו כְּנַחֲלִין דְּמִדַּבְּרִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא דְעַל פְּרָת כְּבוּסְמַיָּא דְנַצִּיב יְיָ כְּאַרְזִין דִּנְצִיבִין עַל מַיָּא׃ ז יִסְגֵּי מַלְכָּא דְיִתְרַבָּא מִבְּנוֹהִי וְיִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וְיִתְקוֹף מֵאֲגַג מַלְכֵּיהּ וְתִתְנַטֵּל

רוח אלהים ח' וסימן נמסר בסדר ויקהל : משכנתיך ג' חסר בלישנא וסימן מה טבו אהליך . ומשכנתיו מלחה . קרבם בתימו לעולם : משכנתיך ג' וסימן מה טבו אהליך יעקב . מה ידידות משכנותיך . שלח אורך ואמתך : וזרעו ז' וסי' וזרעו יהיה מלא הגוים . וזרעו במים רבים . ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרה . העצב נבזה נפוץ . כל היום חונן ומלוה . נפשו בטוב תלין . נער הייתי : במים ז'

תולדות אהרן בנו בער . סנהדרין קה זוהר נשא : ונאם הגבר . נדה לא : מה טבו . סנהדרין שם : כנחלים נטיו . ברכות טז סנהדרין שם : כארזים עלי מים . תענית כה : יזל מים . נדרים פא סנהדרין שם :

בעל הטורים ונאם הגבר . כמה דאת אמר קרא גבר שבלעם דומה לתרנגול כמו שהתרנגול הוא נואף מכל כן בלעם כו' וכמו שהתרנגול יודע העתים כן בלעם ידע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה . וכמו שהתרנגול דרכו לעמוד על רגל אחת כן בלעם חגר באחת מרגליו : יחזה נופל וגלוי עינים . ס"ת מולה : מה טבו אהליך . לפי שיעקב הוא באהל של מטה ובאהל של מעלה בכסא הכבוד : ששה תיבות בפסוק כנגד ששה אהלים . נוב . וגבעון . גלגל . שלה . בית עולמים שנים : כאהלים נטע ה'. פי' של נטע עקומה כי בזה העולם אין לישראל נטיעה קיימת רק לעתיד לבוא : יזל מים . בגימטריא יגדל מלך . שאין מושחין המלכים אלא על הנהר :

רמבן

לא קם עוד נביא בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים ודרשו רבותינו שאינו בא לספר במעלה אשר לנבואת משה על נבואת שאר הנביאים שכבר הודיע אותנו מעלתו עליהם בשני מקומות בפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם ובפסוק אם יהיה נביאכם וגו' אבל עתה לא דבר אל משה שידע הוא את השם כענין שנאמר הודיעני נא את דרכך ואדעך שלא אמר הכתוב אשר ידע השם פנים אל פנים אבל אמר אשר ידעו כי ידבר על ביאור הנבואה יאמר כי למשה רבינו תבא מבוארת כמדבר אל חברו פנים אל פנים שמודיע דבריו וכוונתו עד שיכיר בפניו שהבין דבריו וכוונתו באמירה ובהכרת רצונו בפניו ואמרו כי לבלעם היה זה בעת שבא לכבוד ישראל שעמד על דברי ה' ועל רצונו וחפצו בכל הענין העתיד לבא בישראל ואעפ"כ יש הפרש בין נבואת משה לבלעם כי משה לא היה יודע מה מדבר עמו באיזה ענין באיזה מצוה יצונו אבל הוא היה מוכן בכל עת לדבור והיה הקב"ה מצוה אותו כפי הרצון לפניו אבל בלעם היה מכוין ומחשב בדבר אשר הוא חפץ בו והולך ומתבודד ומכין נפשו להיות עליו הרוח אולי יקרה לקראתו כאשר מפורש בכאן ויודע שהשם יחול עליו בענין ההוא אשר חשב ידבר עמו לא בענין אחר ומשה לא היה יודע מתי ידבר עמו כי לא היה אליו עת קבוע לדבור אבל בכל עת שיחפוץ משה ויכוין לבו לדבור היה מדבר עמו כמו שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' וכן בכל עת שיהיה לפניו יתעלה הרצון להיות מצוה אותו מאהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו אבל בלעם היה מכוין את השעה שיהיה לו הדבור ולא תנוח עליו הרוח אלא באותה השעה אולי היא השעה יזכירו רבותינו במסכת ברכות ובמסכת סנהדרין שהיה מקלל בה ובה היה חל עליו הרוח לא בעת אחרת לעולם וכן ענין העמידה מעלה למשה והנפילה בבלעם פחיתות שלא יסביל נבואה כענין שנאמר אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו קרב אתה ושמע ואמרו משל לטבחו של מלך על המדה הראשונה וכוונתם לאמר שהטבח יודע בהוצאת שולחנו של מלך והשר שלו שהוא נאמן בכל ביתו ועומד בסודו לא ידע בהוצאת השולחן והמשל הזה יורה שדעת החכמים לומר שהיה בלעם יודע מעצמו אחרי כוונתו שהשם יאמר לו מה אקוב לא קבה אל וכל הענין ואחר כן ישמע הדבור במלות ההם אשר חשב בלבו וזה מה שהזכרתי כי היה קוסם ותבואנה העתידות בלבו ועתה בשביל ישראל ישמע בהם גם הדיבור ולפיכך היה מתפאר בעצמו עתה לומר נאם שומע אמרי אל וראיתי הענין הזה שנוי בספרי שאמרו בסגנון אחר בהגדה של במדבר סיני רבה ואין לי להאריך והכלל כי כוונתם לומר שנבואת בלעם תבוא אליו במלות מבוארות לו מן הטעם שאמרו שלא יהא פתחון פה לאומות העולם לומר אלו היה לנו נביא כמשה היינו עובדים להקב"ה אבל מדרגת נבואתו למטה משאר הנביאים שהיא במחזה שדי כמו שביארנו וכן אמרו בויקרא רבה אין הקב"ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בחצי דבור היך כמה דתימר ויקר אלהים אל בלעם אבל לנביאי ישראל בדבור שלם שנאמר ויקרא אל משה וחצי הדיבור תבין ענינו ממה שבארנו :

(ג) שתם העין , לא מצאנו מוצא למלה הזאת מן המקרא ואונקלוס אמר דשפיר חזי כמו פתוח העין לשון חכמים כדי שישתום ויסתום כלומר שיפתח הנקב

ספורנו

דתענית) יפה קללה שקלל אחיה השלוני את ישראל מברכה שברכם בלעם : (ה) מה טובו אהליך יעקב . בתי מדרשות כענין יושב אהלים וכענין וישכון באהלי שם וכן והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד . משכנותיך בתי כנסיות ומקדשי אל המיוחדים לשכן שמו שם ולקבל תפלת המתפללים . ואמר מה טובו כי לא בלבד הם מטיבים לעוסקים בם אבל מטיבים לכל האומה כמו שיורה שם יעקב שיאחר בעקב ובאחרית הכל ולא יסוף וכמו שיורה שם ישראל להשתרר עם אלהים ועם אנשים : (ו) כנחלים נטיו . כי אמנם בתי כנסיות ובתי מדרשות להמון ישראל הם כמו הנחלים שנטיו אל השדות להשקותם וכן יושבי אהלים ותופשי התורה דולים ומשקים מתורתם להמון עם וכמו כן המתפללים הם כגנות עלי נהר אשר לא ימושו מעשות פרי כאמרם ז"ל (פרק קמא דר"ה

אבן עזרא

המלך הראשון כי קודם שאול היו שופטים ולא מלכים: (ח) אל מוציאם. והטעם כי האל המוציאו ממצרים שם כח לו כתועפות ראם ואל יטעון טוען בעבור מ"ם אל מוציאם ויחשוב כי מלת לו סימן לשם כי כן משפט הלשון כמו תכו לרגליך ישא מדברותיך עד אנה ינאצוני העם הזה ורבים כן: יאכל גוים צריו. מלכי כנען: ועצמותיהם יגרם. ישבר הגרם שהוא העצם וכן מלת עצמו וככה מסעף פארה לא תפאר: וחציו ימחץ. כל חץ מחציו ימחץ וכן ולדיקים ככפיר יבטח בנות לעדה וכן מברכך ברוך כל אחד ממברכיך יהיה ברוך וכן אורריך: (ט) כרע שכב. הטעם שיירש ישראל ארץ כנען ואח"כ תשקוט הארץ: יקימנו. פירשתיו: (י) ויספוק את כפיו. כמו ספקו עליך כפים: (יד) לכה איעצך. יש אומרים הטעם על בנות מואב וזה

רשי

מלכותו. של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמה: אל מוציאו ממצרים. מי גורם להם הגדולה הזאת אל המוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו יאכל את הגוים שהם צריו: ועצמותיהם. של צרים: יגרם. מנחם פתר בו לשון שבירה וכן (צפניה ג׳) לא גרמו לבקר וכן (יחזקאל כג) את חרשיה תגרמי ואני אומר ל׳ עצם הוא שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבפנים ומעמיד העצם על ערמימותו: וחציו ימחץ. אונקלוס תרגם חציו של צרים חלוקה שלהם כמו (בראשי׳ מט) בעלי חצים מרי פלוגתא (לשון חלוקה וחציה וכן) ימחץ לשון ומחצה וחלפה רקתו (שופטים ה׳) שיחצו את ארצם. ויש לפתור לשון חצים ממש חציו של הקב"ה ימחץ בדמם של צרים יטבול ויצטבע בדמם כמו למען תמחץ רגלך בדם (תהלים ס"ח). ואינו זו מלשון מכה כמו מחצתי (דברים ל"ב) שהצובע בדם נראה כאילו מחוץ ונגוע: (ט) כרע שכב כארי. כתרגומו. יתישבו בארצם בכח ובגבורה: (י) ויספק. הכה זו על זו: (יג) לעבר את פי ה׳. כאן לא נאמר אלהי כמו שאמר בראשונה לפי שידע שנכאס בהקב"ה ונטרד: (יד) הולך לעמי. מעתה הריני כשאר עמי שנסתלק הקב"ה מעליו: לכה איעצך. מה לך לעשות ומה היא

8 מַלְכֻתוֹ׃ ח אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם וְחִצָּיו יִמְחָץ׃ ט כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרְכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר׃ י וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב אֹיְבַי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ יא וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד׃ יב וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר׃ יג אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ שביעי יד וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ

מַלְכוּתֵיהּ׃ ח אֱלָהָא דְּאַפֵּיקִינוּן מִמִּצְרַיִם תּוּקְפָּא וְרוּמָא דִּילֵיהּ יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַנְאֵיהוֹן וּבְבִזַּת מַלְכֵיהוֹן יִתְפַּנְקוּן וְאַרְעֲתְהוֹן יַחְסְנוּן׃ ט יְנוּחַ יִשְׁרֵי בִּתְקוֹף כְּאַרְיָה וּכְלֵיתָא לֵית מַלְכוּ דִּתְזַעְזְעִנֵּיהּ בְּרִיכָךְ יְהוֹן בְּרִיכִין וְלִיטָךְ יְהוֹן לִיטִין׃ י וּתְקֵיף רוּגְזָא דְבָלָק בְּבִלְעָם וּשְׁקַפִינוּן לִידוֹהִי וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם לְמֵילַט סַנְאַי קְרִיתָךְ וְהָא בָרָכָא מְבָרְכַת לְהוֹן דְּנַן תְּלָת זִמְנִין׃ יא וּכְעַן אֱזֵיל לָךְ לְאַתְרָךְ אֲמָרִית יַקָּרָא אֵיקְרִינָךְ וְהָא מַנְעָךְ יְיָ מִן יְקָר׃ יב וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הֲלָא אַף לְאִיזְגַּדָּךְ דִּשְׁלַחְתְּ לְוָתִי מַלֵּילִית לְמֵימָר׃ יג אִם יִתֵּן לִי בָלָק מְלֵי בֵיתֵיהּ כְּסַף וּדְהַב לֵית לִי רְשׁוּ לְמֶעְבַּר עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ לְמֶעְבַּד טַבְתָּא אוֹ בִישְׁתָּא מֵרְעוּתִי מַה דִּימַלֵּיל יְיָ יָתֵיהּ אֲמַלֵּיל׃ יד וּכְעַן הָא אֲנָא אָזֵיל לְעַמִּי אִיתָא אֲמַלְּכִינָךְ מָה

ג׳ חסר. ומלא. | כ׳ כ״כ | ג׳ ג׳ ג׳ | ד׳ ב׳ פתחין וב׳ קמצין | ג׳ וחד ארריך ארור | כ״ל סמ״ך במ״ג שין עיין הכא במסורי׳ והאיוב ל״ו | ב׳ | ו׳ ר״פ בספרא | קדמאה ה׳ אלהי | סימן | ט׳ מלאים בתורה. ג׳

וסי׳ נמסר בסדר מצורע: מלכותו ג׳ חסר וסימן וירם מאגג מלכו. ותכן מלכתו מאד דשלמה. בשנת מלכתו דירמיה: כארי ב׳ וסימן כרע שכב כארי. כארי ידי ורגלי: קדמא לקחתיך תניין קראתיך. קדמא אשר מחזה. תניין מחזה שדי יחזה: ויספק ד׳ חסר בליש׳ וסימן ויספק את כפיו. אם ישפק את עפר שמרון. ישפק עלימו כפימו. אם יוסיף על חטאתו פשע בינינו ישפק. וכל לישנא כתיב סמ״ך במ״ג כתיב שי״ן וסימן אם ישפק עפר שמרון. ובילדי נכרים ישפיקו. בינינו ישפק. וכל איוב דכוותא בשי״ן במ״ב בסמ״ך וסימן פן יסיתך בספק. תחת רשעים ספקם: מנעך ב׳ וסימן מכבוד. מבא בדמים: איעצך ג׳ וסימן ויהי אלהים עמך. ועתה הנני הולך לעמי. וכי איעצך לא תשמע אלי.

תולדות אהרן כתועפות. גיטין סח: ועצמותיהם יגרם. עקידה שער מה: כרע ש״ב. ברכות יב סנהדרין שם: וכלביא מי יקימנו. זוהר נשא: הנני הולך. שם וקו:

בעה"ט אל מוציאו ממצרים אמר זה ב׳ פעמים לומר כשם שהוציאו ממצרים כן יוציאם לעת״ל מבין האומות: עצמותיכם. עי״ן הלויה לומר לך מי יעקר שבעה עממים ולעת״ל ש״נ אומות וזהו שכל שר יחדו נחלתו: כרע שכב כארי וכלבי׳ מי יקימנו ולמעלה אמר הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא. למעלה שקדים לביא כי כן דרך מתחלה יתגבר מעט כלביא ואח"כ יתנשא והולך כמו הארי שהוא מתגבר והולך. וכאן שקדים ארי ללביא שרמז נ״כ שכב כארי בימי משה וכלביא בימי יהושע שפני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה: מברכיך ברוך ואורריך ארור. בלעם שהיה בלבו לקללם. לכך סיים בקללה. ויצחק סיים בברכותיו של ויתן לך כברוך אורריך ארור ומברכיך ברוך ע"כ לא אמר לו בלק לקללם יותר אלא אמר לו ברח לך: מנעך ב׳ במסרה. והנה מנעך ה׳ מכבוד. אשר מנעך מבוא בדמים בשביל שמנעך מבוא בדמים שלא לקללם ע"כ מנעך מכבוד:

ספורנו

דר"ה) בהיות כרוחה לי"ג מדות שאין הוזרות ריקם: יאכל גוים צריו. לעתיד לבא כאמרם ונקם ישיב לצריו: (ח) וחציו ימחץ. כאמרו אשכיר חצי מדם: (ט) מברכיך ברוך. כמו שהיה הענין באברהם כי אמנם שרידי ישראל יהיו במדרגת אברהם אבינו כאמרו כי ישוב ה׳ לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך: (י) ויספוק את כפיו. שנתיאש מהשיג עוד חפצו מאחר שקלל את המקללים: (יא) ברח לך. ענין הבריחה בכל מקום הוא הניסה מן הרודף אבל היא סור מן המקום מיראת נזק עתיד: (יב) הלא גם אל מלאכיך. אין ראוי שתתמה על שלא עשיתי רצונך בחקות הכבוד שאכבדני שגם למלאכיך שאמרו מנדך כי כבד אכבדך מאד אמרתי שאין זה בידי: (יד) לכה איעצך עצת

רמבן

הנקב ואולי היא מלה מורכבת מן שתי אותיות אלה שתוי מה הנבר שישיג לכל מה שישית עינו:

(ז) וירום מאגג מלכו. מלך הראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק נקרא שמו טרם הולדו דומה לו לכורש אשר החזקתי בימינו הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ויצחק וישמעאל ושלמה ותנשא מלכותו של יעקב יותר ויותר שיבא דוד ושלמה בנו אחריו לשון רש"י. ויפה פירש ויתכן שהיה כל מלך בעם עמלק נקרא אגג כי המלך הראשון אשר שמו עליהם היה שמו כן ונקראו בניו היושבים על כסאו בשמו כדרך רוב המלכים גם היום שנקראים בשם תופסי המלכות וכן המן האגגי כי היה מזרע המלוכה הכיא כי רחוק הוא שיקרא הנביא שם הרשע בטרם נולד בבטן וכן גוג כל נשיא המגוג יקרא כן והנה הוסיף בפעם הזאת השלישית להודיע לבלק כי אהלי יעקב היו טובים רמז מעת היותם שוכני אוהלים עד שינחלו את הארץ ומשכנות ישראל גם כן יהיו טובים אחרי כבוש וחלוק שישכנו בה במשכנות מבטחים וכן תהיה ארצו מלאה כל טוב כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו וכי יגלה את עמלק בעבור שנלחם בו ויאבד זכרו ותנשא עוד המלכות של ישראל שיהיו בה אחרי כן מלכים אדירים ינשאו מאד ואמר לו שיאכל כל צריו ועצמותיהם יגרם רמז להוגם וכל אשר להם ואמר שישכנו בה לבטח לא יוראו מכל עם כארי וכלביא שלא יירא פריץ חיות ועתה נועץ בלק ממנו שאם ילחם בו יאבד באמת כי כל צריו יאכל עמלק בעבור שנלחם בו על כן אמר לו עתה שיברח אל מקומו אין לי חפץ בו:

(יב) הלא גם אל מלאכיך. יתנצל בלעם עתה במה שאמר למלאכיו בשובם אליו טרם שידע מה יוסף ה׳ דבר עמו אבל אחרי כן הראה שיבא ויקלל עד שהתרה בו המלאך בדרך כאשר פירשתי:

(יד) לכה איעצך. לפי שרצה לומר פורענות אומתו כדכתיב ומחץ פאתי מואב לכך אמר לו איעצך כלומר אומר לך לצד אחד דרך עצה שלא ישמעו אחרים לכה איעצך מה לעשות ומה היא העצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו׳ כדאיתא בפרק חלק תדע שבלעם השיאם עצה זו להכשילם אומר לך מה עתידין להרע למואב באחרית הימים לשון רש"י. והנכון בעיני שיאמר לו אגיד לך העצה אשר יעץ האלהים שיעשה העם הזה לעמך באחרית הימים

רשי

היא העצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כו' כדאיתא בחלק (סנהדרין ק"ה) . תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם (במדבר ל"א) : אשר יעשה העם הזה לעמך . מקרא קצר הוא איעצך להכשילם אומר לך מה שהן עתידים להרע למואב באחרית הימים ומחץ פאתי מואב : (טז) וידע דעת עליון . לכוין השעה שכועס בה : (יז) אראנו . רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה הוא אלא לאחר זמן : דרך כוכב . כתרגומו , דרך כוכב לשון דרך קשתו (איכה ב') . שהכוכב עובר כחץ ובלעז רשטנ"ט כלומר יקום מזל : וקם שבט . לשון מלך רודה ומושל : ומחץ פאתי מואב . זה דוד שנאמר השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וגו' (שמואל ב' ח') . ומחץ פאתי מואב התרגום מפרש קוצר העברי ויקטול וכו' : וקרקר . לשון קירה כמו אני קרתי (מלכים ב' י"ט) מקבת בור נוקרתם (ישעי' נ"א) יקרוה עורבי נחל (משלי ל') פורייי"ר בלעז : כל בני שת . כל האומות שכולם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון : (יח) והיה ירשה שעיר איביו . לאויביו ישראל : (יט) וירד מיעקב . ועוד יהיה מושל אחר מיעקב : והאביד וגו' ארם ועל מלך המשיח אמר כן שנא' וירד מים עד ים (תהלים ע"ב) ולא יהי' שריד וגו' (עובדי' א') : (כ) וירא את עמלק . נסתכל בפורענותו של עמלק : ראשית גוים עמלק . הוא קדם את כלם להלחם בישראל . וכן תרגם אונקלוס . ואחריתו ליאבד בידם שנא' תמחה את זכר עמלק (דברים כ"ה) : וירא

אבן עזרא

וזה דבר רחוק בעבור שאמר באחרית הימים והנכון בעיני שהוא כמשמעו אתן לך עצה שתדע מה תעשה כי זה העם כן יעשה לעמך : (טז) ויודע דעת עליון . בדרך נבואה לא בקסם : (יז) אראנו ולא עתה . הקרוב אלי כי זאת הנבואה על דוד ואמר ולא עתה כי אחרי ארבע מאות שנה היתה : אשורנו ולא קרוב . הטעם כפול והמשל הוא כוכב ושבט : דרך כוכב . יש דמות כוכבים דורכים ברקיע שלא היו בתולדות ולא נודעו : וקם שבט . מלכות והנכון בעיני כי , מלת דרך שיראה בדרכו כטעם הכוכבי' ממסלותם ורבים פירשוהו על המשיח והקדמונים אמרו סנחריב בלבל הגוים והנה מואב ועמלק ואשור ועוד למה השלים וענו עבר רק היה ראוי להיות דרך כוכב בסוף משלו וחסרי דעת יחשבו כי המפרש דרך כוכב על דוד הוא מכחש ביאת המשיח חלילה חלילה כי המשיח מבואר היטב בנבואת דניאל כאשר פירשתי שהזכיר עמידת מלכי יון וקום החשמונים ועמידת בית שני ושני המצור והגלות והישועה זה אחר זה ואין צורך לנביא בעולם עם דברי משה שהוא העיקר אם יהיה נדחך בקצה השמים ושב ה' אלהיך את שבותך : ומחץ פאתי מואב . כן עשה דוד : וקרקר . כמו מקרקר קיר והטעם הורס הקיר כמו מסעף : בני שת . כמו בני אדם כי הוא העיקר כי נח מבני בניו היה ויאמר הילאקי כי פירושו על בני עמון גם מואב והטעם כפול גם אמר שהוא מגזרת ומשופי שת רמז לבנות לוט והוא רחוק בעיני כי השת הוא האחור שהוא כמו היסוד כמו כי השתות יהרסון ורבים פירשו כל בני שת מגזרת כי השתות והטעם כי יהרוס המדינות ואיננו רחוק: (יט) והיה אדום ירשה . מגזרת ואם לא תורישו והוא שם במשקל קח לך לבנה והוא תחת תאר השם כמו והיתה הארץ שממה וידוע כי גברה יד דוד על אדום והר שעיר : (יט) וירד מיעקב . יקום רודה מיעקב . והאביד שריד מעיר . מכל עיר והטעם מאדום וזה היה יואב כי כן כתוב עד הכרית כל זכר באדום : (כ) וירא את עמלק. בדרך נבואה והמשל ראשית גוים ופירושו כי הוא הגוי הנלחם עם ישראל בראשונה ואחריתו עד שיהיה אובד וכן היה בימי שאול שהמית מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק וזקן ורבים פירשו ראשית

כד

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ טו וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃ טז נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃ יז אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת׃ יח וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל׃ יט וְיֵרְדְּ מִיַּעֲקֹב וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר׃ כ וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד׃

דְתַעְבֵּיד וַאֲחַוֵי לָךְ מָה דְיַעְבֵּיד עַמָּא הָדֵין לְעַמָּךְ בְּסוֹף יוֹמַיָּא׃ טו וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר אֵימַר בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר וְאֵימַר גַּבְרָא דְשַׁפִּיר חָזֵי׃ טז אֵימַר דְשָׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וִידַע מַדַּע מִן קֳדָם עִלָּאָה חֵיזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵיהּ׃ יז חֲזֵיתֵיהּ וְלָא כְעַן סְכֵיתֵיהּ וְלָא אִיתוֹהִי קָרִיב כַּד יְקוּם מַלְכָּא מִיַּעֲקֹב וְיִתְרַבָּא מְשִׁיחָא מִיִּשְׂרָאֵל וְיִקְטוֹל רַבְרְבֵי מוֹאָב וְיִשְׁלוֹט בְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ יח וִיהֵי אֱדוֹם יָרְתָא וִיהֵי יָרְתָא שֵׂעִיר לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי וְיִשְׂרָאֵל יַצְלַח בְּנִכְסִין׃ יט וְיֵיחוֹת חַד מִדְּבֵית יַעֲקֹב וְיוֹבֵד מְשֵׁיזֵב מִקִּרְיַת עַמְמַיָּא׃ כ וַחֲזָא יָת עַמְלְקָאָה וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר רֵישׁ קְרָבַיָּא דְיִשְׂרָאֵל הֲוָה עַמְלְקָאָה וְסוֹפֵיהּ

נ"א. כל תור' חסר. ב' חס'. ב' חס' ג' חסר קכ"ג פסוקים ולא ולא. ל' בטעם מלרע בזקפא ל' ב' א' וא' ל' מלרע. ל' ל' ב' ונספוק ל"ג ב' מים עד ים נ"א. ל'

וגם נמסר בוישמע יתרו : וידע ג' חסר וסימן וידע דעת עליון . טוב ה' למעוז ביום צרה . ועתה שלח לי איש חכם וידע נגן (עיין מנו"ש) : אשורנו ב' וסימן אשורנו ולא קרוב . ומגבעות אשורנו :

תולדות אהרן שתם העין . שם קה : ויודע דעת עליון . ברכות ו סנהדרין שם ע"ג ד : נופל וגלוי עינים * סנהדרין קה : (דרך כוכב . מעבר שני נה נדרים לח) :

בעל הטורים בנו בער . בער כתיב חסר וי"ו כי נבער מדעת שמאז לא דברה עמו שכינה : וידע דעת עליון . אמר כאן ויודע דעת עליון לפי שרצה לגלות ימות המשיח : ומחץ פאתי מואב וקרקר . קרקר בא"ת ב"ש דג דג כגימטריא דוד : וירד מיעקב ב' במסורה . הכא ואידך וירד מים עד ים . דהיינו מלך המשיח שהתנבא על מלך המשיח : ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד * ראשית גוים בגימ' שנלחם בישראל :

רמבן

הימים מלשון זאת העצה היעוצה על כל הארץ שמעו עצת ה' אשר יעץ על אדום ואמר איעצך כי השומע עצה יקרא נועץ והנבואה הזאת לימות המשיח היא כי כל נבואותיו מוסיפות בעתידות מתחלה אמר שהם חלק ה' ונחלתו ובשנית הוסיף כבשם הארץ והרגם מלכיה ובשלישית ראה שבתם בארץ ופרו ורבו על הארץ והעמידם מלך יגלה את אגג ותנשא עוד המלכות שראה דוד מתנשא למעלה וכמו שנאמר וידע דוד כי הכינו ה' למלך וכי נשא מלכותו בעבור עמו ישראל כלומר בעבור אשר הבטיחם שתנשא מלכותם ועתה בנבואה הזאת הרביעית יוסף לראות ענין המשיח ולכך הרחיק הענין מאד ואמר אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב מה שלא אמר כן בנבואות הראשונות ואמר שזאת עצת ה' שיעץ להיות באחרית הימים וקרא עצמו עתה שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה כאשר עשה בנבואה השלישית והוסיף לקרא עצמו יודע דעת עליון והאומר כך יודע אני דעת פלוני ירצה לומר שהוא מכיר ממנו מה בלבו הדברים שלא יגיד בפיו וכן זה יכוין לומר שהוא יודע ויאמר עתה מה שיש בדעתו של אל עליון לעשות בעולמו בסוף כל הימים וזה כענין שנאמר כי יום נקם בלבי ואמרו ליבא לפומא לא גליא והנה אמר הכתוב בכאן וישא משלו ויאמר ולא הזכיר שהיה זה בנבואה כאשר הזכיר בשלשה פעמים כי כיון שאמר נאם שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה בידוע כי היתה עליו יד ה' כאשר בפעם השלישית שאמר ותהי עליו רוח אלהים וקרא עצמו כן :

(יז) **דרך** כוכב מיעקב . בעבור כי המשיח יקבץ נדחי ישראל מקצה הארץ ימשילנו לכוכב הדורך ברקיע מקצה השמים כמו שנאמר בו וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי וגו' ואמר שהוא רואה לזמן רחוק שידרוך כוכב מקצה השמים ויקום ממנו שבט מושל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת

ספורנו

עצת שליחת הנשים כמו שהתבאר באמרו הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם : אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים. כי אמנם הרע אשר יעשה העם הזה לעמך לא יהיה בימיך ואין לך לירא אבל יהיה באחרית הימים בלבד כאמרו ומחץ פאתי מואב וכאמרו אדום ומואב משלוח ידם : (יז) אראנו. אשר יעשה העם הזה לעמך : דרך כוכב. גשמי ונגלה כאמרו ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד : ומחץ פאתי מואב. ומואב תהיה נקמתו ביד ישראל בהיות שזה האומה אויביו מעולם ושבבי בימי (סנהדרין פרק חלק) : (יח) והיה אדום ירשה. לחיות ולעופות המדבר כאמרו וירשוה קאת וקפוד : והיה ירשה שעיר לישראל שהוא מכלל קיני קנזי וקדמוני : אויביו. והטעם שתהיה הנקמה במואב יותר ממה שתהיה בשאר אומות כי הם היו מעולם אויביו של ישראל : וישראל עושה חיל. ואז יוכל ישראל לעשות חיל כאמרו ולאום מלאום יאמץ : (יט) וירד מיעקב. כל אחד מזרעו ישלוט באומות כאמרו והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד וכאמרו והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער ככפיר בעדרי צאן : והאביד שריד מעיר. כאמרו ורמס וטרף ואין מציל תרום ידך על צריך וכל אויביך יכרתו : (כ) עדי אובד. לא תכלינה האומות לגמרי חוץ מאלה שתי האומות והם עמלק שהתחיל

אבן עזרא

ראשית גוים כי הם יחשבו בראש הגוים ולא היה כן: (כא) וירא את הקיני. משפחת יתרו וכתוב המה הקינים וחבר הקיני והמשל ושים בסלע קנך והטעם כפול כי אלו היה מושבך גבוה כקן העוף לא ינילך: (כב) לבער קין. כמו ושבה והיתה לבער וכן כאשר יבער הגלל ובערת הרע וקין הוא הקיני. וטעם עד מה אשור תשבך. כאומר עד מתי תשבך אשור לא יעזבך כי אם היתה לבער ואשור לשון נקבה והטעם מחנה וכן ותפול שבא ותקחם ותערוך ישראל: (כג) וישא משלו ויאמר. הוא וגים מיד כאשר הזכיר שאשור ישבה הקיני אמר גם יבא עת שיעונה אשור ועבר עמו והטעם העברים שישבה אשור כי הקינים היו דרים עם ישראל ופירוש המתרגם ארמית ידוע רק אין מנהג הכתוב להזכיר עבר בלא נהר. יש מפרשים וגים לשון רבים מגזרת וצי אדיר ויש אומרים שפירושו כמו ופגשו ציים את איים כי דמם לציים שישום אדם מראותם. וטעם אוי מי יחיה משומו אל. הטעם על מלך אשור שסם נפשו כמו אל וכן כתיב בספר ישעיה או טעמו מי יחיה מהגזרות ששם אל בעולם על ידי אשור כי מלך אשור נלא את כל הגוים כי כן כתוב: (כד) וכתים. מבני יון כי כן כתוב ויתכן להיות רמז למלכות אנטיוכוס וכבר ביארתי בספר דניאל כי מלכות יון ופרס אחת היא והיא החיה השלישית בראיות: מיד כתים. ממקום כמו על יד הירדן ויד תהיה לך: וגם הוא. כתים שהוא שם יחיד ואם הוא על משפט לשון רבים והעד ובני יון אלישה ותרשיש כתים: (כה) ויקם. בלעם כי שוכב היה ותרדמה נפלה עליו וכן אמר נופל וגלוי עינים: (א) בשטים. כי כן כתוב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים והכל בערבות מואב כי לא זזו משם גם יהושע משם שלח מרגלים ולפי דעתי כי ויחל מהבנין הכבד הנוסף: (ב) ויסתחוו. ישראל ובנות מואב: (ג) ויצמד ישראל. מגזרת צמד בקר והטעם הנשים והנה

תורה

כא וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ׃ כב כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָּ׃ כג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל׃ כד וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד׃ כה וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ׃ פ

כה א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב׃ ב וַתִּקְרֶאןָ לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן׃ ג וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל

אונקלוס

לְעָלְמָא יֵיבַד: כא וַחֲזָא יָת שַׁלְמָאָה וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר תַּקִּיף בֵּית מוֹתְבָךְ וְשַׁוִּי בִּכְרַךְ תַּקִּיף מְדוֹרָךְ: כב אֲרֵי אִם יְהֵי לְשֵׁיצָאָה שַׁלְמָאָה עַד מָה אֲתוּרָאָה יִשְׁבִּינָךְ: כג וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר וַי לְחַיָּבַיָּא דְּיֵחוֹן כַּד יַעְבֵּיד אֱלָהָא יָת אִלֵּין: כד וְסִיעָן יִצְטַרְחָן מֵרוֹמָאֵי וְיִעַנּוּן לְאַתּוּר וְיִשַׁעְבְּדוּן לְעִבַר פְּרָת וְאַף אִנּוּן לְעָלְמָא יֵיבְדוּן: כה וְקָם בִּלְעָם וַאֲזַל וְתָב לְאַתְרֵיהּ וְאַף בָּלָק אֲזַל לְאָרְחֵיהּ: א וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּין וְשָׁרִי עַמָּא לְמִטְעֵי בָּתַר בְּנַת מוֹאָב: ב וּקְרָאָה לְעַמָּא לְדִבְחֵי טַעֲוָתְהוֹן וַאֲכַל עַמָּא וּסְגִידוּ לְטַעֲוָתְהוֹן: ג וְאִתְחַבַּר

מסורה

איתן ג׳ וסימן איתן מושבך. אל נחל איתן. ורוב עצמיו אתן כן כתיב חסר: מושבך ג׳ וסימן משמני הארץ יהיה מושבך. איתן מושבך כי יפקד מושבך: עד מה ד׳ וסי׳ אשור תשבך. ה׳ תאנף לנצח. ה׳ תסתר פניך. ולא אתנו יודע עד מה: וגם הוא ז׳ וסימן וגם הוא יגדל. וגם הוא עדי אבד. ילד להרפה. נולד להרפה. טוב תאר מאד. חכם ויבא רע. נדחף לצאת כי נגעו: ויחל ט׳ וסימן נמסר בסדר נח: ותקראנה ד׳ וסימן נמסר בסדר שמיני: אלהיהן ה׳ וסימן ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ב׳ בו ולקחת מבנותיו לבניך ב׳ בו. וכן עשה לכל נשיו הנכריות. ונמסר גם בסדר כי תשא:

תולדות אהרן וירא את הקיני. שם קו: איתן מושבך. ראש השנה לא סוטה מו: אוי מי יחיה. סנהדרין קו: וצים מיד כתים. שם. וישב ישראל. סנהדרין קו בכורות ה: ותקראן לעם. סנהדרין שם בכורות שם:

רשי

(כא) וירא את הקיני. לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק כענין שנאמר ויאמר שאול אל הקיני וגו׳ (שמואל א׳ ט"ו) הזכירו אחר עמלק. נסתכל בגדולתן של בני יתרו שנאמר בהם תרעתים שמעתים סוכתים (ד"ה א׳ ב׳): איתן מושבך. תמה אני במה זכית לכך הלא אתה עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו (שמות א׳) ואתה נתישבת באיתן מעוזו של ישראל (סנהדרין ק"ו): (כב) כי אם יהיה לבער קין וגו׳. אשריך שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד עוד מן העולם כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתיישבת שם מה בכך: עד מה אשור תשבך. עד היכן הוא מגלה אותך שמא לחלח וחבור אין זה טירוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום ותשוב עם שאר גליות: (כג) וישא משלו. כיון שהזכיר את שבית אשור אמר אוי מי יחיה משמו אל מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה שלא ישים עליו הגוזר את אלה שיעמוד סנחריב ויבלבל את כל האומות. ועוד יבואו. ציים מיד כתים ויעברו כתיים שהן רומיים בברניות גדולות על אשור: (כד) וענו אשור. וענו אותם שבעבר הנהר. וגם הוא עדי אובד. וכן פירש דניאל עד די קטילת חיותא והובד גשמה (דניאל ז). ציים ספינות גדולות כדכתיב וצי אדיר (ישעיה לג) ות"י וכורני רבתא: (א) בשטים. כך שמה: לזנות אל בנות מואב. על ידי עצת בלעם כדאיתא בחלק: (ב) וישתחו לאלהיהן. כשתקף יצרו עליו ואומר לה השמיעי לי היא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומרת לו השתחוה לזה

בעל הטורים

בעל הטורים מושבך ג׳ במסורה. איתן מושבך. משמני הארץ יהיה מושבך. ונפקדת כי יפקד מושבך. אע"פ שאיתן ומשמני ארץ מושבך יפקד מושבך כי יבא אשור וישבך: עד מה ד׳ במסרה. הבא ואידך עד מה ה׳ תאנף לנצח. עד מה ה׳ תסתר לנצח ולא אתנו יודע עד מה. על גלות אשור עד מה ה׳ תאנף לנצח ותסתיר את פניך ממנו. כי אין אתנו יודע עד מה שיאמר לו מפי ישובו מגלות אשור. כי אף משחזרו מגלות יהודה ובנימין לא חזרו עשרת השבטים: וישב למקומו. ולא אמר הלך לדרכו שנטרד מדרכו וירד לגיהנם: בשטים. לשון כי תשטה אשתו: ויחל העם. מלמד שנתחללו מקדושתם. רבים תללים. בגי׳ זה שטים:

ספורנו

שהתחיל להלחם בישראל. וכתים. שהשלימו הרבנים של ישראל כאמרו וגם הוא עדי אובד: (כא) איתן מושבך. אתה התישבת עם ישראל בארץ איתן במדבר בארץ לא זרועה: ושים בסלע קנך. ובשביל זה בעת שיהיו גבוהים וחזקים יהיה קנך עמהם כאמרם ז"ל מי גר אתך בעניותך עליך יפול בעשירותך: (כג) אוי מי יחיה. כענין ליתי מטיהא ולא אחמיניה (סנהדרין פרק חלק): **כה** (א) ויחל העם לזנות. תחלת ענינם לא היה לעבוד ע"ג כלל אבל היה לזנות בלבד אמנם קרא להם כמו שהעידה התורה כשאסרה להתחתן בז׳ אומות כאמרו וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו וזנו בנותיו והזנו את בניך אחרי אלהיהן: (ב) ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן. שכך דרכו של

רמבן

כן אדם שהוא אבי כל האומות והזכיר פאתי מואב להודיע לבלק כי עמו לא יפיל ביד ישראל עתה אבל באחרית הימים לא ינצל מואב מידו בשבט המושל בו וטעם פאתי מואב לומר כי זה השבט יקרקר כל בני שת ולא ינצל אע"פ שהם קצוי פאה ואין להם שם באומות ולא ילחמו בישראל:

(כ) **וירא** את עמלק. נסתכל בפורענותו של עמלק ואמר ראשית גוים עמלק הוא קדם את כלם להלחם בישראל וכך תרגום אונקלוס ואחריתו ליאבד בידם תמחה את זכר עמלק לשון רש"י. ויתכן כי וירא כפשוטו שהיה בראש הפעור הנשקף על פני הישימון והביט כנגד ארץ עמלק היושב בהר ההוא ואמר כי הוא עתה ראשית גוים כי בראש העמים יחשב כי גבורים היו ואנשי חיל למלחמה ולולי כן לא עלה בלבו לבא להלחם בישראל ולא הוצרך משה לבחור אנשים ולתפלה ולנשיאות כפיו לחולשתו ובנה מזבח וקרא שמו ה׳ נסי כי חשבה לנס גדול ולכך אמר זה כי הוא ראשית העמים ואחריתו יאבד יותר מכולם כמו שאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים וכן ראשית שמנים המשוכח שבהם שהוא נקרא ראשונה וכן ראשית החרם לראש ולקצין בשמים ראש. וטעם וירא את הקיני ג"כ שראה את ארצם כי עם עמלק היה יושב וישא משלו ויאמר להם בדרך עצה. איתן מושבך ושים בסלע קנך כלומר שים מושבך במקום איתן ובסלע קנך שתסור ותרד מתוך עמלק פן תספה עמו ותשים בסלע איתן מושבך עם ישראל כמו שאמר ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה וגו׳ ואמר כי אם יהיה לבער קין כלומר ואל תפחד בבואך בישראל כי אם תהיה לבער עמהם כי כאשר יגלו את ישראל יבערו את הארץ מיושב עד מתי אשור תשבך לא ישבה אותך לעולם כי תנאל מידו עם ישראל ואם תהיה עם עמלק תהי אחריתך עדי אובד עמהם וכן עד מה ה׳ תאנף לנצח עד מה כבודי לכלמה כמו עד מתי או שיבאו לגודל דבר כגון מה אמולה לבתך מה אמך לביא כלומר עד מה יעלה ויגדל השבי אשר אשור תשבך איננו נחשב לך כלום כי לא תאבד כאשר היית אובד בעמלק ולכן נשא משלו על אשור שיבא על ארצו גם הוא ואין מי שיגאל מיום ה׳ הגדול והנורא על כל העמים שיבואו ציים מיד כתים:

כה (א) **לזנות** אל בנות מואב. ע"י עצת בלעם כדאיתא בחלק לשון רש"י. ובאמת שהזנות הזה לא היתה מזמת הנשים כי בעצת אנשיהם

לְבַ֣עַל פְּע֑וֹר וַיִּֽחַר־אַ֥ף יְהוָ֖ה
בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ ד וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־
מֹשֶׁ֗ה קַ֚ח אֶת־כָּל־רָאשֵׁ֣י הָעָ֔ם
וְהוֹקַ֥ע אוֹתָ֛ם לַיהוָ֖ה נֶ֣גֶד הַשָּׁ֑מֶשׁ
וְיָשֹׁ֛ב חֲר֥וֹן אַף־יְהוָ֖ה מִיִּשְׂרָאֵֽל׃
ה וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֔ה אֶל־שֹׁפְטֵ֖י יִשְׂרָאֵ֑ל
הִרְגוּ֙ אִ֣ישׁ אֲנָשָׁ֔יו הַנִּצְמָדִ֖ים
לְבַ֥עַל פְּעֽוֹר׃ ו וְהִנֵּ֡ה אִישׁ֩ מִבְּנֵ֨י
יִשְׂרָאֵ֜ל בָּ֗א וַיַּקְרֵ֤ב אֶל־אֶחָיו֙ אֶת־
הַמִּדְיָנִ֔ית לְעֵינֵ֣י מֹשֶׁ֔ה וּלְעֵינֵ֖י כָּל־
עֲדַ֣ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֑ל וְהֵ֣מָּה בֹכִ֔ים
פֶּ֖תַח אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃ מפטיר ז וַיַּ֗רְא
פִּֽינְחָס֙ בֶּן־אֶלְעָזָ֔ר בֶּן־אַהֲרֹ֖ן
הַכֹּהֵ֑ן וַיָּ֙קָם֙ מִתּ֣וֹךְ הָעֵדָ֔ה וַיִּקַּ֥ח
רֹ֖מַח בְּיָדֽוֹ׃ ח וַ֠יָּבֹא אַחַ֨ר אִֽישׁ־
יִשְׂרָאֵ֜ל אֶל־הַקֻּבָּ֗ה וַיִּדְקֹר֙ אֶת־
שְׁנֵיהֶ֔ם אֵ֚ת אִ֣ישׁ יִשְׂרָאֵ֔ל וְאֶת־
הָאִשָּׁ֖ה אֶל־קֳבָתָ֑הּ וַתֵּֽעָצַר֙
הַמַּגֵּפָ֔ה מֵעַ֖ל בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
ט וַיִּֽהְי֕וּ הַמֵּתִ֖ים בַּמַּגֵּפָ֑ה אַרְבָּעָ֥ה
וְעֶשְׂרִ֖ים אָֽלֶף׃ פ פ פ

ק״ד , מנוח סימן :

יִשְׂרָאֵל לְפָלְחֵי בַעֲלָא פְעוֹר
וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ בְּיִשְׂרָאֵל:
ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה דְּבַר יָת
כָּל רֵישֵׁי עַמָּא וְדוּן וּקְטוֹל
דְּחַיָּב קְטוֹל קֳדָם יְיָ לָקֳבֵיל
שִׁמְשָׁא וִיתוּב תְּקוֹף רוּגְזָא
דַייָ מִיִּשְׂרָאֵל: ה וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל קְטוּלוּ גְּבַר
גֻּבְרוֹהִי דְּאִתְחַבַּרוּ לְבַעֲלָא
פְעוֹר: ו וְהָא גַּבְרָא מִבְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲתָא וְקָרֵיב לְוַת
אֲחוֹהִי יָת מִדְיָנֵיתָא לְעֵינֵי
מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן בָּכַן
בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא:
ז וַחֲזָא פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר
בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא וְקָם מִגּוֹ
כְּנִשְׁתָּא וּנְסֵיב רוּמְחָא
בִּידֵיהּ: ח וְעַל בָּתַר גַּבְרָא
בַּר יִשְׂרָאֵל לְקוּבְּתָא וּבְזַע
יָת תַּרְוֵיהוֹן יָת גַּבְרָא בַּר
יִשְׂרָאֵל וְיָת אִתְּתָא לִמְעַהָא
וְאִתְכְּלִי מוֹתָנָא מֵעַל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: ט וַהֲווֹ דְּמִיתוּ
בְּמוֹתָנָא עַסְרִין וְאַרְבַּע
אַלְפִין: פ פ פ

ט׳ בטעם בספרא
ל׳ ומלא. ט״ל מלאים בתורה
ט״ז
ב׳ בסדר דברתי את אחד דד״ס. ל׳
י״א
ד׳
כול׳ חס׳ כמ״נ מלא
כ׳
ל׳ וחסר
ל׳. ד׳
י״א זוגין מתחלפין בטעם

רשי

אה : (ג) פעור . על שם שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי וזו היא עבודתו : ויחר אף ה׳ בישראל . שלח בם מגפה : (ד) קח את כל ראשי העם . לשפוט את העובדים לפעור (סנהדרין ל״ה) : והוקע אותם . את העובדים : והוקע . היא תלייה כמו שמצינו בבני שאול והוקענום לה׳ (שמואל ב׳ כ״א) ושם תלייה מפורשת . עובד ע״ג בסקילה וכל הנסקלים נתלין: נגד השמש. לעין כל. ומ״א השמש מודיע את החוטאים הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו : (ה) הרגו איש אנשיו . כל אחד ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים ודייני ישראל שמונת רבוא ושמונת אלפים היו כדאיתא בסנהדרין : (ו) והנה איש מבני ישראל בא . נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם אמרו לו אנו נידונין במיתה ואתה יושב וכו׳ כדאיתא באלו הן הנשרפין (סנהדרין פו) : את המדינית . כזבי בת צור : לעיני משה . אמר לו משה זו אסורה או מותרת ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך וכו׳ כדאיתא התם : והמה בוכים . נתעלמה ממנו (מהם) הלכה געו כולם בבכיה . בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא שנאמר ויטחן עד אשר דק וגו׳ (שמות ל״ב) וכאן רפו ידיו אלא כדי שיבא פינחס ויטול את הראוי לו (סנהדרין שם) : (ז) וירא פינחס . ראה פינחס מעשה ונזכר הלכה אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית כו׳ אמר לו קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא מיד ויקח רומח בידו וגו׳ (שם) : (ח) אל הקבה . אל האהל . אל קבתה. כמו הלחיים והקיבה כוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם והרבה נסים נעשו לו כו׳ כדאיתא התם (סנהד׳ שם) :

אבן עזרא

והנה נלמדו עמם לדת פעור : (ד) והוקע אותם . הטעם על הנלמדים והעד שהוא כתוב ויאמר משה אל שופטי ישראל : והוקע אותם כמו ויוקיעום כשר כדברי המתרגם ארמית והעד נגד השמש והטעם בפרהסיא כמו לעיני השמש הזאת : (ה) הרגו איש את אנשיו . הטעם מאי זה שבט יהיו וידוע כי הרגו ואם לא הזכיר הכתוב : (ו) ויקרב אל אחיו . נתנה למשפחתו : והמה בוכים . מתפללים לשם : (ז) וירא פינחס . כאשר ראה פינחס כן קם מתוך העדה שהיתה בחצר אהל מועד ויש בכאן שאלה ויתכן להשיב שכבר נלמד זמרי בעדים : (ח) אל הקבה . כמו אל האהל וכן קרוב בלשון קדר ואם יש מעט הפרש בין צורת האהל והקבה : וידקור . כמו ודקרני בה : אל קבתה . בקובה שהיתה שם עם אחי זמרי ויש אומרים כי קבתה מגזרת הזרוע והלחיים והקיבה וגם יש דרך דרש שנעשו עשרה נסים לפנחס רק הכתוב לא הזכירם :

וישב ט״ו רפין וסי׳ והוקע אותם לה׳ נגד השמש . ודברו השטרים אל העם . ומי האיש אשר נטע כרם . אשר ארש אשה . ויספו השטרים לדבר . שלחו את ארון . ויקצפו עליו שרי פלשתים . וישלח אליו אלישע מלאך . יעזב רשע דרכו . עתה עם לבבי לכרות ברית . עתה אל תקשו ערפכם . וילכו הרצים באגרות . וישב העפר על הארץ . יתגרה ובניו יתגרו ואספו . וישב ארצו ברכוש גדול : ויקרב י״א וסימן ויקרב משה את אהרן . את האיל השני . את איל העולה . את בני אהרן את המנחה . את קרבן העם . אל אחיו את המדינית . את ישראל לשבטיו . את משפחת יהודה ב׳ בו . ויקרב את ביתו לגברים . את המנחה לעגלון מלך מואב : בכים כלם חסר במ״ב ס״ל וסימן וכל הארץ בוכים קול גדול . כי בוכים כל העם : ויהיו המתים חד מן י״א זוגין מן ב׳ בענין קדמא רביע ותנין זקף וסימן נמסר בסדר צו :

תולדות אהרן קח את כל ראשי . סנהדרין לה : והוקע אותם . שם לד : הנלמדים . שם סד : ויאמר משה . שם פב : והמה . שם : וירא פנחס . שם זוכר אחרי מות : ויקח רומח סנהדרין שם חולין קלד : הקבה . חולין שם : ואת האשה . שם : ויהיו המתים . סנהדרין מד פב :

בעל הטורים בעל פעור . בעל בגי׳ ההבל ויהבלו : ויקח רמח . אותיות חרם שעשאן חרם :

רמבן

אנשיהם וגדוליהם אשר נכלו להם על דבר פעור כי נכלו להם בזמה להדיחם אחר בעל פעור ולכן יתכן שהיה בלעם בעצה שהוא גדול עצתם ודעתו להרע לישראל ועושה בזה כל יכלתו כמו שנאמר ולא אבה ה׳ אלהיך לשמוע אל בלעם ועל כן הרגוהו בחרב . אבל על דרך הפשט לא הזכיר הכתוב העצה בכאן רק במה שאמר אחרי כן כן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם כאשר לא הזכיר עצת זקני מדין רק במה שאמר כי צוררים הם לכם אחרי המעשה בעת הנקמה יזכיר מאין יצאה להם הרעה ויאמר כי לא היה המעשה ביצר הזמה אשר הוא באנשים ובנשים מנעוריהם בטבעם רק עצה רעה להדיחם ולפיכך ראוי לנקמה גדולה כי פירוש לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים הוא באמת כאשר פירשתי . ויתכן עוד כי על דרך הפשט כי בלק בתחלה היה חפץ לקללם ולהלחם בהם ולא יתן אותם לבא בגבולו כלל וכאשר אמר לו בלעם כי לא יוכל להם והודיעו שלא יחריבו ארצו ועמו רק באחרית הימים אז הוציא לחם ויין בערבות מואב ופתה אותם כאוהב להם וזהו בדבר בלעם כי בעבור דבריו עשו כן אבל מפני שהיה חפצו לקללם ונשכר לבלק בכך לולי צדקות ה׳ אשר הפך את הקללה לברכה ע״כ הרגוהו בחרב כי השוכר והשכיר שניהם נענשו כמו שאמר ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו׳ :

(ה) הרגו איש אנשיו . כל אחד ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים ודייני ישראל שמונה רבוא ושמונת אלפים כדאיתא בסנהדרין לשון רש״י . ולא הבינותי זה שיהיו הנלמדים שנדונו רבים משבעה עשר אלף רבוא רובע ישראל וחלילה ואין דיני נפשות בדיין אחד אלא בסנהדרין של עשרים ושלשה ועדיין יהיו מרובין ואין החסרון בחומש הפקודים כל כך וכל הנלמדים מתו דכתיב כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה׳ אלהיך מקרבך אבל פירוש איש אנשיו שיהרגו השופטים כל הנלמדים כל בית דין ובית דין ידון את שבטו ואת אלפו כדכתיב ואקח את ראשי שבטיכם ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושוטרים לשבטיכם . והנכון בעיני בענין הפרשה כי מתחלה נאמר ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה׳ בישראל כי יצא הקצף מלפני ה׳ החל הנגף והשם ברחמיו אמר למשה שישפטו השופטים ויתלו הנלמדים ולא יספה הצדיק עם רשע ומשה צוה כן לשופטים וכאשר נאספו כל העדה פתח אהל מועד לעשות כדבר משה ועוד הנגף הווה בהם והנה העז השמעוני הזה ויקרב אל אחיו את המדינית למרוד במשה ובשופטים ולעשות כן בפרהסיא כי נשיא וגדול היה ורבים עוזרים לו או כמו שאמרו רבותינו שאמרו לו שבטו אנו נדונין מיתה ואתה שותק והנה התחילו משה והשופטים לבכות ויעתד פנחס

ספורנו

של יצר הרע לנאת מרעה אל רעה כמו שהעידו רבותינו ז״ל (בשבת דף קה) : (ד) נגד השמש . שיראו העם את הריגת עובדי ע״ג ולא ימיתו ובזה יכופר להם על שלא מיחו בפושעים : ותעצר המגפה . שכבר גזר האל יתעלה כאמרו וכל מנאצי לא יראוה :

פנחס ויפלל ותעצר המגפה ולא נדון אחד מכל העם ביד השופטים כי השם אמר והוקע אותם וישוב חרון אף ה' מישראל וכבר שב אפו ולכך לא הזכיר הכתוב ויעשו כן שופטי ישראל ויתכן שתהיה כוונת האגדה הנזכרת לומר שיהיו ההרוגים לפי המנוי יותר מחמש עשרה רבוא לומר שהיו החוטאים רבים אבל חשך עליהם ענין פנחס והנה נשארו מן הנצמדים והקב"ה השמידם אחר כן טרם עברם את הירדן זהו שכתוב כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום :

פרשת בלק — כלי יקר

ויירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי. והלא נסי מצרים היו גדולים מאלו ולמה לא התבונן באותן גדולות ונוראות אשר עשה ה'. ועוד יש להתבונן כי זכר כאן את ישראל בד' שמות ישראל העם בני ישראל קהל כי מתחלה נאמר את כל אשר עשה ישראל לאמורי. ואח"כ אמר ויגר מואב מפני העם ואח"כ אמר ויקץ מואב מפני בני ישראל. ואח"כ נאמר עתה ילחכו הקהל. הלא דבר הוא. וביאור הדבר כך הוא שמדרך העולם שהמלכים יש להם ספר דברי הימים אשר עליו כתובים כל הקורות מימים רבים אבל ההמון עם אין יודעין כ"א ההוה מה שרואין בעיניהם או מה ששמעו מפי השמועה מן המאורעות שבימיהם. לפיכך בלק שהיה מלך הנה מימים רבים יפקד אלו מה שעשה יעקב ישראל סבא אל האמורי כי הוא היה רק איש אחד ובני ביתו מתי מספר ואף על פי כן נצח אומה שלמה כמו שכתוב אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי ולפי דעת רבותינו ז"ל שפירשו בחרבי ובקשתי היינו בתפלתו אתי שפיר שראה בלק כל אשר עשה ישראל סבא לאמורי בתפלתו לפי שכל כחו בפיו על כן השתדל הוא גם כן אחר אחד שג"כ כחו בפיו ולכך נאמר וירא בלק ולא נאמר וישמע בלק כי כל הקורות ההם הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי האדמה ורואה בעיניו הדבר כתוב על ספר ונכנס מורך בלבבו לאמר אם כן עשו בשנים קדמוניות בהיותם מתי מספר מה יעשו עתה בהיותם עם רב ועצום. ולכך לא נאמר בני ישראל או העם או קהל לפי שבישראל סבא היה מדבר. אבל מואב דהיינו כלל ההמון עם לא התבונן במה שעבר כי לא ידעו מה הוא ולא פחדו כי אם מן ההוה מה שראו בעיניהם עם רב ועצום לכך נאמר ויגר מואב מפני העם כי רב הוא והיה ההמון עם של מואב יראים מפני ב' כתות ולא ראי זה כראי זה כי מפני הערב רב היו יראים מחמת רבויים כי איתא במדרש שהערב רב היה ב"פ ס' רבוא ועליהם אמר ויגר מואב מפני העם כי רב הוא קרא הערב רב בשם העם כי לא מבני ישראל המה כי רב הוא כי רבים המה באמת אבל בני ישראל שלא היו כל כך רבים לא יראו מהם מצד רבויים אמנם מצד אחר היה מורא ישראל עליהם אשר עליו נאמר ויקץ מואב מפני בני ישראל כמו שפרשנו פרשת שמות על ויקצו מפני בני ישראל שאין פירוש שישראל נעשו כקוצים בעיניהם דאם כן הוה ליה למימר ויקוצו בני ישראל מהו מפני אלא איפכא מסתברא שהמצרים המשילו את עצמם לקוצים בערך בני ישראל שנמשלו לגפן שנאמר גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה פנית לפניה ותשרש שרשיה ותמלא ארץ כי בנוהג שבעולם כשבעל השדה רוצה ליטע כרם בשדה מלאה קוצים אז הוא עוקר הקוצים מן השורש ומשליכם זרה הלאה כדי ליטע במקומם הגפן כך היו המצרים יראים שישראל יהיו נטועים בארץ כגפן והמה יעלו מן הארץ כקוץ מונד כלהם כמו שכתוב ועלה מן הארץ ועלינו מבעי ליה כו' לכך נאמר ויקצו מפני בני ישראל שהמה יגרשו מן הארץ מפני בני ישראל שנמשלו לגפן כך נאמר כאן ויקץ מואב מפני בני ישראל שהיו יראים פן יהיה מואב כקוץ מושלך מן הארץ מפני בני ישראל מפני הגפן אשר הסיע ה' ממצרים לגרש מפניהם גוים ולנטעם שמה לכך אמר בני ישראל כי ישראל סבא איננו כי כבר הלך לעולמו ובניו יבואו שמה אבל לא הערב רב שנקראו בשם העם כי מה גבר מגוברין ומה יתרון לערב רב על שאר האומות שיגרש מפניהם גוים ויטע אותם במקומם אם לא אגב בני ישראל. ואח"כ נאמר ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל וגו' ומה ראו המדינים על ככה להתעבר על ריב לא להם אלא לפי שמצינו שפירש"י פ' מטות אותם ואת פנחס שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנאמר והמדנים מכרו אותו לפוטיפר. ובני יוסף נקראו קהל שנאמר גוי וקהל גוים פירש"י קהל גוים נאמר על יוסף וכן אמרו זקני מואב אל מדין שגם אתם יש לכם ליראה מפני הקהל בני יוסף שירצו ליקח מכם נקמת יוסף בכור שור אביהם ז"ש עתה ילחכו את כל סביבותינו כלחוך השור כי הקהל בני יוסף בכור שור המה על כן ילחכו אותנו כשור המלחך כדי ליקח נקמת השור וזה פי' יקר :

ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא. לפי מה שפירשנו למעלה שבלק התבונן במה שעשה ישראל סבא לאמורי בחרבו ובקשתו לפי זה קשה מה יום מיומים ולמה לא נתעורר לעשות תחבולות כנגדם מימים רבים לכך תירץ ואמר כי בעת ההיא מנוהו למלך לצורך שעה כפרש"י אבל לפי פשוטו קשה מה ת"ל בעת ההיא. וי"א שבא לתרץ למה ויגר מואב ולא בלק לפי שמנוהו רק בעת ההיא לפי שעה על כן אמר בלבו מה לי לצרה זו ומ"מ בנגלה מפני מורא העם הוצרך לעשות מה שעשה. וי"א שבא לתרץ למה זה היו מואב יראים הלא כבר נאמר אל תצר את מואב על כן אמר לפי שבלק מלך למואב בעת ההיא ובלק ארמי הוא ולא מואבי שנאמר ארץ בני עמו פירש"י בלק מארם היה וזה ארץ ארם כמ"ש מן ארם ינחני בלק והיו יראים פן תקרא כל הארץ על שמו של בלק כמו שעמון ומואב טהרו בסיחון כמו שכתוב והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו' כך שטהרה הארץ לישראל ע"י בלק שהיה מלכם בעת ההיא לכך עתה ילחכו ולא קודם. ויש אומרים ילחכו את כל סביבותינו ולא יגעו בנו כלל רק ישבו כלה בכל סביבותינו וממילא אין תקומה ונראה לי שלכך נאמר כלחוך השור את ירק השדה דוקא ירק שבשדה שסביבות העיר אבל לא יגעו בירק של הערים :

הנה עם יצא ממצרים. יצא לשעבר משמע ובלעם אמר הנה העם היוצא ממצרים משמע שעכשיו הם יוצאים והולכים כי בלעם להזכיר עונם בא לומר שדומה כאלו עדיין לא יצאו מכל וכל ממצרים כי תמיד ברע הם ואומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה ובכל תלונה הם מזכירים את מצרים. וזה ראיה שתמיד מחשבתם משוקעות במצרים וקשה עליהם הפרידה ממצרים כאלו עכשיו הם יוצאים. ומ"ש הנה כסה את עין הארץ לשעבר משמע וקשה והלא עד היום הם מכסים את עין הארץ ויכול להיות שאלה לו לאמר שעם זה קוסמים בידם על כן אני צריך לאיש אשר גם כן קוסמים בידו והביא מופת על זה כי במצרים הביאו מכת הארבה אשר כסה עין הארץ והחושך והוא יושב ממולי אף על פי שהוא יושב כנגדי בחדר אחד מכל מקום יוכל הוא להפך לשונאיו ואליו יהיה אור במושבו ואין זה כי אם בכח הכשופים אשר למדו במצרים ובלעם חשב שמא יאמר לו ה' שכבר שכחו כל מעשה ארץ מצרים על כן שינה ואמר הנה העם היוצא ממצרים שדומה כאלו עכשיו הם יוצאים ומדקאמר בלעם בנבואה כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ש"מ שעד הנה היו חשודים במנחשים וקוסמים. ד"א כסה את עין הארץ על סיחון ועוג אמר כן שהיו עין כל הארץ כי עיני כל הארץ עליהם ומאחר שנצחום מי יוכל לעמוד בפניהם וכן מסיק בילקוט :

ועתה לכה נא ארה לי וגו'. ובלעם אמר אל השם יתברך שלח לו בלק לכה קבה לי ומה שפירש רש"י שקבה קשה מארה ובלעם הוסיף מדעתו משנאתו את ישראל וכן וגרשתיו קשה מן ואגרשנו מן הארץ אין זה מספיק וכי לא ידע בלעם שאלהיהם אוהב לישראל ועל ידי הוספה זו יגרע כי שמא כולי האי לא יתנו לו רשות. ועל בלק קשה איך היה נבער מדעת כל כך כי מתחלה אמר לכה ארה לי ולא נעתר לו שנאמר כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם ואחר כך שאל ולכה קבה לי וכי מי שאין רוצים ליתן לו אפי' דבר קטן חוזר ושואל דבר גדול. אלא ודאי שארה קשה מן קבה ולשון נכה קשה מן לשון להלחם ולשון ואגרשנו מן הארץ קשה מן וגרשתיו כי לשון קבה אינו לשון קללה שהרי נאמר נקבה שכרך עלי אלא שהוא נוקב ומפרש או שהוא עושה להם חור קטן מלשון ויקוב חור בדלתו אבל ארה קשה כי בו קללה בו נידוי. וכן להלחם אינו כל כך רע בהחלט. כי יש לוחם כדי להציל את עצמו לבד אבל נכה הוא מכה ממש. וכן וגרשתיו משמע לגרשו רק מעליו לבד אבל ואגרשנו מן הארץ משמע מכל העולם ובזה יתורץ הכל כי בלק לא ידע שאלהיהם אוהב להם כל כך על כן פער פיו לבלי חק ושאל ארה לי את העם הזה אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ. אבל כלה כלול כלם אגרש מן העולם. ובלעם ידע שאלהיהם אוהב להם ופשיטא שמן השמים יעכבוהו ולא יעלה בידו לא זה ולא זה על כן אמר לפני הקב"ה שבלק אינו שואל כי אם לדוחם מעליו כי אם יבואו להלחם בו אז יעברו בלא תגר את מואב ודין הוא שמותר קצת קללה לקוב חור בדלתו לחסר מהם מעט לכך אמר כי בלק שלח אליו קבה לו אותו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו. והשיב לו הקב"ה לא תאר את העם כי ברוך הוא רצה לומר כל כך הם מבורכים ודבקה בהם הברכה עד שאין מקום לחול אפילו לארירה הגדולה וק"ו קבה הקטנה שאין בו כח לחול כנגד חוזק הברכות וכאשר ראה בלק שלא נעתר לו אל השאלה הגדולה ומן השמים יעכבוהו מלילך עמו חזר אל הקטנה ואמר לפחות לכה קבה לי כי לא ידע מה שאמר ה' לבלעם כי ברוך הוא כי לא הגיד בלעם לשלוחיו רק כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם וחשב שמא בעבור זה יעכבוהו כי הקשיתי לשאול לכך שאל הקטנה והשיב לו בלעם אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלהי לעשות קטנה או גדולה לא קבה הקטנה ולא ארה הגדולה והיה לו להקדים גדולה לקטנה בדרך לא זו אף זו אלא כדי לידוק מזה דוקא לפי שלא אוכל לעשות כלל אם היה הדבר ביכלתי הייתי עושה לא זו קטנה אלא אפי' גדולה ובזה הראה כי כל מזמת לבו להרע. וזה ביאור הפסוק ועתה לכה וגו' במלת ועתה רצה לנסותו אם יש בידו לאור כל זמן שירצה שאם ידהו ויאמר שאני צריך להמתין עד העת שהקב"ה כועס בה אין בו ממש כי שמא לא יכעוס כל הימים הללו וכמו שכתוב מה אזעום לא זעם ה' על כן אמר ארה לי לרצוני לזמן שאבחר אני או ארה אותם שיהיו לי מסורים בידי. או לי שלא ידע הדבר שום אדם כ"א אני. אולי אוכל שהעולם יחשבו שאני אוכל ובאמת נכה בו שנינו אני ואתה ואחר ההכאה אגרשנו אני לבדי ואמר לשון אולי על עצמו כי אני ספק אם אוכל. אבל אתה ודאי כי בצירופך ודאי נכה לכך לא אמר אולי נוכל נכה בו. כי ידעתי את אשר תברך מבורך לא אמר יבורך כדרך שאמר יואר לפי שאמר לו דוקא בקללות יש לך כח ולא בברכה כי את אשר תברך כבר הוא מבורך ואתה רואה זה באצטגנינות שלו ואתה תברכו כדי לתלות בך דאם לא כן כשעזרת את סיחון היית מקלל למואב ולמה לא ברכת לסיחון אלא ודאי שאין לך כח בברכות כי אם בקללות לבלע ולהשחית כהוראת שם בלעם על כן אני מבקש ממך קללה ולא ברכה שתברכני :

כי האנשים האלה עמך. מצינו לשון מי שאינו לשון שאלה ונאמר לבזיון כמו שכתוב ויען נבל את עבדי דוד מי דוד ומי בן ישי כלומר מי הוא שאינו נחשב לכלום כך אמר הקב"ה לבלעם שרוצו גבוהה מי האנשים האלה הפחותים וכי ראוין המה להיות עמך שתלך עמהם והשיב בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי ועבד מלך כמלך ומ"מ אמר מאן ה' לתתי להלוך עמכם אלא עם שרים גדולים מכם:

אם לקרא לך באו האנשים. יש שליחות בשני פנים לפעמים השליח מתנה עם זה האיש אשר הולך אחריו שעל מנת כן אני מוליכך בדרך אלך שתבטיח אותי שתעשה בקשתי ולפעמים אין השליח מתנה שום דבר אלא עושה שליחות הקריאה לבד אף על פי שלא יבטיחו למלאות אחרי דברו ושם ידובר נכבדות אם הענין ראוי להעשות או לא. וכך אמר ה' לבלעם אם האנשים הללו רוצין לעשות עמך מעמד וגמר להבטיחך כך וכך כסף וזהב כדי שגם אתה תבטיחם לקלל אז לא תלך עמהם כי אין הדבר ברשותך. אבל אם לא באו כי אם לקרא לך לבד והדבר יהיה ברשותך לעשותו או לא אז לך אתם וז"ש ואך את הדבר וגו'. ויען כי ראיתי בפ' זה שינוי רב בענין השלוחים שקראם לפעמים שרי מואב ולפעמים שרי בלק ולפעמים אנשים גם יש ספק גדול במה שנאמר ויחר אף ה' כי הולך הוא אחר שנתן לו רשות קום לך אתם. אומר אני שהיו שם ב' מיני שלוחים שרי בלק הם השרים המיוחדים למלך ואותן קרא אנשים לשון חשיבות כי עבד מלך כמלך. ושרי מואב הם שרי המדינה אשר להם הארץ ולבלק אך לו המלוכה ולא הארץ כי רק לפי שעה מנוהו מלך וע"כ משני צדדים לא היו שרי בלק מהדרים כל כך אחר קללותיו של בלעם כמו שרי מואב הצד האחד לפי ששרי מואב להם כל הארץ משא"כ בבלק ושריו שלא נתנו כי אם לפי שעה אם כן ודאי יותר הקפידו שרי מואב על תקומם על ידי קללה זו משרי בלק. ועוד מאחר ששרי בלק היו אנשים חשובים לא יבקשו כל כך מן בלעם שיקלל כשהוא נגד רצון האל יתברך. ובהצעה זו יותרו כל הספיקות כי בכל השליחות הלכו שרי בלק ושרי מואב וקרא לכלם זקני מואב ויבאו אל בלעם וידברו אליו דברי בלק וכאשר השיב להם לינו פה הלילה ודחה אותם. כתיב וישבו שרי מואב עם בלעם כי המה הבעלי דבר ישבו לצפות על תשובתו. אבל שרי בלק לא הקפידו כל כך ולא ישבו עמו. ויבא אלהים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך כבר אמרנו שבכל מקום שמזכיר האנשים מדבר בשרי בלק וראיה ממ"ש אחר המעשה של האתון קום לך עם האנשים וכתיב וילך בלעם עם שרי בלק. וכמו כן אמר לו הקב"ה מי האנשים האלה עמך ומי משמש לשון וכי ור"ל וכי האנשים החשובים עמך ולמה לא ישבו עמך כ"א הפחותים והשיב בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי לפיכך שרים אלו שהם ממואב אשר בהם נוגע הענין יושבים עמו ומצפים אבל שרי בלק אין להם כל כך נפקותא בדבר: ויקם בלעם בבוקר ויאמר אל שרי בלק מאן ה' ולא אמר כן אל שרי מואב כדי שלא לנערם פנים בפנים או אמר אפי' אל שרי בלק החשובים מאן ה' לתתי להלוך עמכם אלא עם שרים חשובים מכם ומכל שכן עם שרי מואב: ויקומו שרי מואב ויבאו אל בלק וגו'. כי המה הבעלי דבר אבל שרי בלק לא הקפידו להשיב. ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים החשובים שרי בלק קום לך אתם דוקא כי אין לחוש שיפתוך בדרך לעשות נגד רצון האל והתיר לו לילך דוקא עם האנשים החשובים שרי בלק ולא עם שרי מואב הפחותים כי יש לחוש שמא בכל הדרך יפתוך חטאים ויעבירוך על רצון קונך. וכתיב ויקם בלעם בבקר וגו' וילך עם שרי מואב הפך רצון האל יתברך כי לא התיר לו לילך כי אם עם האנשים החשובים לפיכך ויחר אף ה' כי הולך הוא. ואחר מעשה האתון שאמר חטאתי וגו' אמר לו מלאך ה' לך עם האנשים דהיינו שרי בלק וכן עשה וזהו שנאמר וילך בלעם עם שרי בלק ובזה מיושב הכל:

ותט האתון מן הדרך וגו'. בתנחומא אמרו סימני אבות הראה לו כו' ותלך בשדה מקום רחב לומר שאם ירצה לקלל זרע אברהם ימצא לקלל בני קטורה וישמעאל ואם ירצה לקלל זרע יצחק ימצא גדר מזה ומזה כי יכול להטות אל עשו. אך מצד יעקב שהיתה מטתו שלמה עמד במקום צר כי מצדו אין דרך לנטות ימין ושמאל. ויש עוד דרכים אחרים אל המפרשים. ומדכתב רש"י זה ג' רגלים אתה רוצה לעקור אומה החוגגת ג' רגלים ש"מ שאותן ג' סימנים שהזכיר הם כנגד ג' רגלים ומתחיל מן סוכות אשר בחדש תשרי ראש השנה שנאמר בו באספך מעשיך מן השדה ועליו נאמר ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה אתה רוצה לעקור אומה החוגגת חג האסיף התלוי בשדה ובו מקריבים ישראל ע' פרים כנגד ע' אומות ואם כן בטולם גורם בטול כל האומות. ואחר כך אמר במשעול הכרמים רמז לחג הפסח זמן יציאת מצרים שנאמר גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה כי הדין נותן לעקור הקוצים וליטע הגפן ואיך אתה רוצה להחליף הקערה ולעקור הכרמים מפני הקוצים ודרך הגפן שהוא נרפש ברגלים ולסוף היין מפיל את זה הרופסו כשפותהו כדמסיק בילקוט פ' וישב בשם מדרש שוחר טוב ושם מביא הרבה דמיונות על שישראל נמשלו לגפן וכלם שייכים לבטל דעת בלעם ורמז לחג הפסח שבו שותים ד' כוסות של יין כנגד כוס ישועות לישראל שנמשלו לגפן וכתיב ד' לשונות של גאולה וכנגדם הקב"ה כו' תרעלה כדמסיק בב"ר ואיך אתה רוצה לעקור כל זה ולהחליף השיטה בין ישראל לעמים. ואחר כך אמר ויעמוד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל כנגד עצרת שבו קבלו את התורה שנאמר בה אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ואלמלא קבלו ישראל התורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו והיו כל האומות בטלין ואיך אתה רוצה לעקור אומה זו החוגגת חג זה שיש בו צורך לכל האומות ולכל הנמצאים שבמעלה ושבמטה. ויכול להיות שגם במשעול הכרמים רמז לו אתה רוצה לעקור אומה החוגגת חג הפסח ושותין בו ד' כוסות כנגד ד' גליות ושל יין כמספר שבעים כנגד שבעים אומות וביטול זה גורם גם כן בטול כל שבעים אומות. ויתכן עוד לפ' זה ג' רגלים שרמז לו איך אתה רוצה לעקור אומה המחזקת בג' דברים אשר עליהם העולם עומד דהיינו ג' רגלי העולם והם התורה ועבודה וגמילות חסדים כי בטולם הירוס כל העולם ורמז לו ג"ח במ"ש ותלך בשדה כי עיקר הגמילות חסדים מן השדה על ידי תרומות ומעשרות ולקט שכחה ופאה. והעבודה שבבית המקדש שנמשל לכרם רמז לו במשעול הכרמים וכן פירש"י הביאני אל בית היין זה אהל מועד ועליהם נאמר לכה דודי נצא השדה נשכימה לכרמים וגו'. ובמקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל רמז לתורה בדרך שנתבאר. ויפתח ה' את פי האתון נראה שגם זה צורך שעה היה להראות לו כי הוא דומה להמור זה שאין בטבעו לדבר ולכבודן של ישראל לבד פתח ה' את פיו כך בלעם רק לפי שעה פתח ה' פיו בנבואה לכבודן של ישראל ושלא יאמרו האומות אלו היו לנו נביאים חזרנו למוטב:

וירא משם קצה העם. לפי שהקצוות עלולים ביותר לקבל חק כדרך שנאמר במתאוננים ותאכל בקצה העם או בקצה ראשון קציני עם או בקצה אחרון המוקצים שבעם כי מצד המוקצים יהיו ראוין לקללה ממש ואם מצד הקצינים החשובים בנקל להכניס בהם עה"ר מצד מעלתם כי זהו הדרך אשר בחר לו בלעם שאם לא ימצא מקום לקללם יכניס בהם עין הרע. ואתה המעיין שא נא עיניך וראה השנויים שמצינו בג' מקומות כי מתחלה נאמר וירא משם קצה העם ואחר כך נאמר אפס קצהו תראה וכלו לא תראה מכלל כי בקצה ראשון ראו כולו על ידי ראיית הקצה. ובג' נאמר וירא את ישראל שוכן לשבטיו משמע שראה כלם ממש. וביאור ענין זה הוא כי מתחלה הציץ בלעם בשרשם של ישראל דהיינו מקור וצור חוצבם אם ימצא בו עון אשר על ידו תחול הקללה גם לענפים כי בביטול השורש יפלו גם הענפים והוא ראיית הקצה הכולל את כלם כי האבות כוללים הבנים. ואחר שבקש ולא מצא חזר להציץ בענפים אם ימצא עון בתולדות וזהו הקצה שכולו לא יראה כי אין האבות בכלל הבנים. ואחר שלא הביט און לא באבות ולא בתולדות אמר מעתה כלם בתכלית השלמות אם כן אכניס בהם עין הרע השולט ביותר בדבר השלם מכל צד שאין בו פסולת כלל וכדמסיק בתנחומא ומביאו הילקוט על פסוק מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו על בלעם שבקש להכניס עה"ר בישראל על ידי ברכותיו ועל זה הדרך ראיתי לבאר כל השלשה מקומות וזה סדרם:

ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם. זהו השורש ראשון אשר הציץ בשורש של אומה ויחפש וימצא כי מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו כמו שכתוב בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים דהיינו במות בעל כי אחר הבעלים הלכו כי בעלים אדונים זולתו יתברך משם ראה קצה העם השורש הוא הקצה ראשון והוא ככולו דמי כי כל הבנים מסתעפים מן השורש וכשהשורש ראוי לקללה ודאי תחול גם על ראש הענפים כי בע"ג פוקד עון אבות על בנים. ובאה הנבואה לבלעם כי בלק ובלעם נפלו שניהם בטעות גדול כי ראש יחס אומה אינה מן ארם כי תרח היה השוב כמת בחייו עד שהיה אברהם פטור מן כבוד אב ואם ש"מ שאינו מכלל ראש יחס אומה זו אלא התחלת אומה זו מראש צורים זה אברהם וזהו שאמר וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק שהוא רוצה לעשות ראש לאומה זו את תרח שהיה דר בארם נהרים. מראש הררי קדם דהיינו מן תרח שהיה קודם לאברהם וראשו ועובד ע"ג שקים ליה בארור האיש אשר יעשה פסל וגו' לפיכך בקש לכה ארה לי יעקב כי ודאי תחול הקללה על הפחותים כהוראת שם יעקב. ולכה זועמה ישראל כי על ידי זה יהיה זעם וכעס אפי' אל הטובים שבהם שנרמזו בשם ישראל על ידי שיראו בהאבדן מולדתם. מה אקב לא קבה אל הוא אומר לי ארה שהוא גדולה מן קבה אפילו בקבה אין לי כח ק"ו בארה אבל לפירש"י שקבה גדולה מארה לא יתיישב כלל מה שהתחיל בארה וסיים בקבה. ויתכן לפרש מה אקוב לא קבה ישראל את אל כי הע"ג כשצרה באה עליהם הוא מקלל במלכו ובאלהיו אבל ישראל אינן כן אלא אפי' אם הקב"ה בא עליהם בחוזק תוקף כהוראת שם אל מ"מ לא קבה אינו מקלל אלא מברך גם על הרעה לפיכך גם הקב"ה לא יקוב אותו אפי' בשעת קלקלתם. ומה אזעום לא זעם ה' כי הע"ג מהפכין ה' מה"ר לדין. וישראל מעולם לא זעם את ה' לא הכעיס את מה"ר להפכה למדת דין. כי מראש צורים אראנו יחס שלו אינו מן תרח אלא מן אברהם שנקרא צור שנאמר הביטו אל צור חוצבתם וגו' הביטו אל אברהם אביכם ואותו צור תמים פעלו עם ה' היה וביער כל הגלולים מן הארץ ומגבעות אלו האמהות אשורנו משם ראש יחס שלו. הן עם לבדד ישכון וגו' מיום שנאמר לאברהם לך לך מארצך וגו' מאז והלאה נתבודד מן כל אומה ואין לו צירוף לא לבית אביו ולא לשום אומה כי לקח אותו אלהים לחלקו. ותדע שכך הוא לא נתן הקדוש ב"ה מספר לשום אומה כי אם לישראל והוא הדבר המורה על מעלתן כדרך שפרשנו למעלה פרשת במדבר ועל זה אמר מי מנה עפר יעקב וגו' כי זה מופת שאין לו צירוף עם כל אומה ולשון וזהו שכתוב ובגוים לא יתחשב כי כל חשבון עניינו המספר ואומר שישראל יש להם מספר פרטי אפי' בהיות יהודה וישראל כחול הים זהו שאמר מי מנה עפר יעקב אפי' בזמן שהם רבים כעפר הארץ נתן להם מנין פרטי ולא די במספר זה אלא אפילו שאחר המספר עשאם ד' דגלים ונתן שנית מספר מיוחד לכל דגל שהוא רביעית המחנה ז"ש ומספר רבע ישראל וכ"כ למה אלא שבא להראות שהם הוו עיקר העולם כאלו לא היו ד' רוחות בעולם זולתם וכל מה שחוץ מהם אינו נחשב מכלל ד' רוחות העולם וזה ראיה שתרח אבי אברהם אינו מכלל היחוס ואין אברהם מתיחס אחריו כלל. ואמר תמות נפשי מות ישרים לשון רבים ותהי אחריתי כמוהו לשון יחיד כי המיתה דווקא בגוף הבא מאב ואם קראם ישרים. ותהי אחריתי כמוהו כי האחרית והשארית הוא בנשמות הבאים ממקור הש"י והנשמה דומה לבוראה בה' דברים לכך נאמר כמוהו. והריב"ה פי' שס"ת של אברהם יצחק יעקב בגי' בלעם וזהו אחריתי כמוהו:

ויקחהו שדה צופים. אחר שלא יכול למצוא שמץ פסול ע"ג בשרשים חזר להיות צופה ומביט בענפים דהיינו לבא על התולדות מצד חטא העגל שעשו וע"ז נאמר אפס קצהו תראה וכולו לא תראה כי אין האבות בכלל הבנים ועוד שלא עשו את העגל כ"א המוקצים שבעם שהרי שבט לוי לא הסכימו ואמר אשר

פרשת

חרלנו חטם כי ע"י העגל נעשו מגולים כמ"ש וירא משה את העם כי פרוע הוא שפירש"י מגולה וראו כל העמים כי שם ה' סר מעליהם ע"י העגל וזהו שדה צופים שהוא לשון הבטה. ונראה התשובה אליו שגם בזה טעו כי לא הביט און ביעקב כ"א הערב רב לבדו היה מקור אל המעשה ההוא וישא משלו ויאמר וגו' לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם הביא לו מופת על טעותו שהרי נאמר במעשה העגל וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו וכי יש נחמה לפניו ית' והלא לא אדם הוא להתנחם אלא ודאי אפילו לכתחלה מעולם לא עלתה על דעתו ית' לכלותם כי לא פשעו בו אך הערב רב היה העיקר במעשה ההוא שעשו ע"י נחש וקסם וחשב ה' פן יטעו גם ישראל אחריו והיה מגזם להם בכליון כי עביד איגם דגזים ולא עביד לכך נאמר אשר דבר לעשות ולא נאמר אשר בקש לעשות אלא מעולם לא בקש אלא דבר לעשות דרך גיזום לבד ולא כדי לעשות ממש וזה דווקא לעמו דהיינו בני ישראל אבל על הערב רב לא נחם כלל ועוזבי ה' יכלו. ע"י העונשים המבוארים בפרשת כי תשא כמו שפירש"י בג' מיתות ליינו שם כו' ואגלגו נראה כאלו נחם ה' על זאת ואל ה' הוא היודע שגם מתחלה כך היתה דעתו ית' אבל אם היו ישראל מזידין בדבר א"כ ודאי ייעד להם עונש ממש והיתה כאן נחמה ממש וזה אינו כי לא בן אדם הוא ויתנחם. אלא ההוא אמר ולא יעשה שלא היתה שם כי אם אמירה ודבור לבד דרך גיזום ולא כדי לעשות ולהקים. ז"ש ולא יעשה ולא יקימנה והכפל שבפסוק זה טעמו לפי שאמר הקב"ה למשה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם וגומר הרי שהיה שם אמירה רכה והבטחה טובה למשה שאמר לו ואעשה אותך לגוי גדול. והיה שם דבור קשה לישראל ושניהם לא נתקיימו וכנגד הטובה אשר אמר לעשות למשה נאמר כאן לא איש אל ויכזב כי לשון כזב מורה על המבטיח להטיב ואינו מקיים וכנגדו אמר אמירה רכה ולא יעשה. וכנגד הרע אמר ובן אדם ויתנחם כי לשון נחמה הוא על הרעה וכנגד זה אמר ודבר ולא יקימנה ובדרך שנתבאר. ואמר הנה ברך לקחתי היינו לי כי כבר אמרתי ותהי אחריתי כמוהו ואם אקללם אקלל גם עצמי לכך לא אשיבנה. לא הביט און ביעקב אתה לקחתני שדה צופים להיות צופה ומביט באון ועמל שלהם מה אוכל להביט אם ה' לא הביט בהם עמל ואון. ואפי' החוטאים ההם לא כפרו באלהים לגמרי אלא שתפו ש"ש לדבר אחר כי לכך נאמר אשר העלוך בוי"ו ואחז"ל אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו ישראל כלייה כי בוי"ו יש הוראה שלא נתנו תפלה באלהים אלא הודו כי ה' הוא האלהים והעגל הזה נתמנה למלך על כל הארץ מפני הגבורה לכך אמרו אשר העלוך. וז"ש כאן ה' אלהיו עמו שטענו כי ה' אלהיו הוא עמו עם העגל ומוסר לו ההנהגה להיות ביניהם כמלך ולא אלהים ממש ז"ש ותרועת מלך בו. או יאמר שאף בשעת החטא ה' אלהיו עמו לא כפרו בו לגמרי ותרועת מלך עולם נשאר בו. ותדע שכך הוא שהרי אמר הקב"ה למשה רד כי שחת עמך אשר העלית היינו העם שהעלה משה וזה ודאי לא אמר כלפי ישראל שהרי אל מוציאם ולא משה הוציאם אלא ודאי שכלפי הערב רב אמר שמשה העלם מדעתו והראיה שלכך אמר משה למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת וגומר דהיינו ישראל אשר אל מוציאם ממצרים. כי לשון הוצאה שייך בישראל שנכנסו למצרים ויצאו אבל גבי הערב רב אמר כי שחת עמך אשר העלית כי לשון יציאה אין שייך בהם כי מי הכניסם שיצאו. וכפי הפשט יתכן לפרש שהקב"ה אמר רד כי שחת עמך אשר העלית במעלה ע"י ביזת מצרים כי משם נתעשרו וע"י רוב זהב עשו העגל לכך אמר אשר העלית מארץ מצרים כי נתעלו בעושר של ארץ מצרים אבל בתפלת משה לא היה מקום להזכיר זה לכך אמר הוצאת. כי לא נחש ביעקב וגומר וכבר ידעת כי העגל נעשה ע"י כישוף ומאחר שלא נחש וקסם בישראל ודאי לא עשאו העגל כ"א הערב רב. וא"ת אם אין בהם נחש וקסם א"כ במה יודע להם הדבר אשר דבר ה'. ע"ז אמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. כי כל הקורות התלוין בעת וזמן ההוים ונפסדים יאמר ליעקב אפי' לקטניהם וע"ד שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. ולישראל דהיינו לחשוביהם יאמר מה פעל אל כי הדברים הרוחניים הקב"ה כונס בידים כמ"ש מקדש ה' כוננו ידיך וכתיב מה רב טובך וגו' פעלת לחוסים בך. הן עם כלביא יקום ידוע שכל עיקר מעשה כישוף בלילה כי בו תרמוש כל חיתו יער אלו המזיקים וכל העוסקים עמהם הם מוכים ומעונים וירא בבקר והנה פניהם זועפים לא תואר ולא הדר להם והם חלושי כח כי רובם מרעידים את עצמם כדי שתשרה עליהם רוח הטומאה והן עם זה כלביא יקום משנתו חזק ובריא אולם וזה מופת שאין עסק בנחש וקסם ואדרבא לא ישכב עד יאכל טרף וכפירש"י שאומר ק"ש על מטתו ומבריח המזיקין מעליו וא"כ ודאי אין לו עסק עמהם כלל וזה פי' נכון:

ואנכי אקרה כה. פי' רבינו בחיי לבטל מהם ברכת כה יהיה זרעך וכה תברכו את בני ישראל בזה ראיתי לתרץ מה שמסיק ברבתי כי אמר אולי אוכל נכה בו לא בקש כ"א לנכות מהם חלק כ"ד מן ס' רבוא והיינו כ"ה אלף ויש להקשות מה תועלת היה לו בזה אם יחסרו כ"ה אלף מן ס' רבוא גם יש לדקדק למה נפלו בעצתו כ"ד אלף ולא יותר ולא פחות אלא ודאי שעיקר כוונתו היתה לבטל מהם ברכת כה כי עי"ז יחולו הקללות לכך לא בקש כ"א לנכות חלק כ"ד כדרך שמנכין מן הסאה חלק כ"ד כך בקש לנכות חלק כ"ד דהיינו כ"ה אלף כמספר כה ולא עלתה בידו כי לא הפיל כ"א כ"ד אלף עד כה ולא עד בכלל כי בטלו למספר כ"ה עמדו להם הברכות של כה תברכו וכה יהיה זרעך:

ויקח בלק את בלעם ראש הפעור. מעתה חזרו לדרך הג' כי ראו להם מקום ליתן שמץ ודופי לא בשרשים ולא בענפים א"כ המה בתכלית השלימות וכל דבר השלם מכל צד ביותר יש מקום לעה"ר לשלוט בו ע"י שיברך רעהו בקול גדול ויספר בשבחו בקול רם וישמעו כל האומות ויתקנאו בהם ויכניסו בהם עין הרע ועי"ז קללה תחשב לו וע"כ לקחו ראש הפעור כדי שיפער פיו לבלי חק ויספר במעלתן בקול רם. וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל כי טובים המה בעיני ה' ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים היינו לחקור אחר פשעיהם לכל חטאתם הנעשים בעטיו של נחש הקדמוני וישת אל המדבר פניו כדמסיק ברבתי מי זאת עולה מן המדבר כל מעלתן של ישראל מן המדבר כו' כוונת המדרש שבזכות הענוה המצויה בישראל שעושין את עצמן כמדבר הזה שהכל דשין עליו זכו ישראל לכל המעלות כמו שדרשו מסכת עירובין (פ"ה) על פסוק וממדבר מתנה. ומיד כאשר נתן עיניו לספר מכל המעלות אשר זכו להם מן המדבר כדי להכניס בהם עה"ר מיד נסמית עינו לפיכך קרא את עצמו שתום העין דווקא בפעם זה אבל לרש"י שפירש שנסמית על אמרו ומספר את רבע ישראל קשה למה לא קרא עצמו כן בנבואה שניה. נאם שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה כי כל סומא נקרא בלשון רז"ל סגי נהור לפי שהראיה הלבבית וסתם ראית עינים מכחישין זה את זה ובהתחזק אחד מהם יחלש השני ע"כ הראיה השכלית הפנימית גדולה אצל הסומים כי לא יפרידם הראות הגשמי וכן יש נוהגין להעצים עיניהם בכל קראם שמע ישראל וגו'. כדי לחזק הכונה הלבבית ויהיו עיניו למטה במדרגה ולבו למעלה במדרגה ע"כ קרא את עצמו אחר שנסמית עינו אשר מחזה שדי יחזה. ואמר נופל לפי שהוא סומא מסתם עיניו שגורם לו ליפול הוא גלוי עינים השכליים. וקרא את עצמו שומע אמרי אל כי חוש הראות מכהים גם חוש השמע כי אין האדם יכול להשתמש בב' חושים אלו כא' וכמו שפרשנו פסוק הנה אנכי בא אליך בעב הענן ר"ל שלא תוכלו לראות בשכינה ונתן טעם בעבור ישמע העם כי ע"י זה יתרחק חוש השמע כמבואר בחבור עוללות אפרים מאמר רס"ו ע"ש. ואמר מה טובו אוהליך יעקב ראה שאין פתחיהן מכוונין זה כנגד זה שלא יסתכל שום אחד באהל חבירו ולא יזיקו בעה"ר אמר איך אפשר שיקבלו נזק מן עין הרע כי הוא דבר שיש בעצמם אזהרים מזה ואדרבא כנחלים נטיו. אמר שאהלי יעקב ומשכנותיו נמשלו לנחלים המכסים את הדגים לבל תשלוט בהם עה"ר כך האהלים אשר בהם יושבים ועוסקים בתורה מצילין מן העין כי לא שלטא עינא בישא ביושבי אהלים שאינן נראין ברחוב כל חוצות ומ"מ תורתן מכרזת עליהם ברחובות תתן קולה ויפוצו מעינותיו חוצה ברחובות פלגי מים לכך נאמר כנחלים נטיו כאהלים נטע ה' כי האהלים והנחלים משפט א' להם כארזים עלי מים. בפרק חלק אמרו טובה קללה אחיה השלוני מברכות של בלעם אחיה קללם בקנה שנאמר והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים מה הקנה אינו עומד כי אם במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין כו' אבל בלעם ברכם בארז שאינו עומד במקום מים כו' ופי' רש"י מ"מ כאן כארזים עלי מים שכינה דקאמרה הכי ופירושו דחוק. ונראה שכך פירושו כי מברכותיו של בלעם אנו למדין מה היה בלבו לקללם. ובוודאי היה בדעתו להמשילם לסתם ארז שאינו עומד במקום מים כדי להשליט בהם עה"ר כסתם ארז שע"י שהוא גבוה הכל מסתכלין בו כך ישראל ע"י שירום ונשא וגבה מאד יתנו האומות בהם עיניהם. ויהפוך ה' את הקללה ונתן חכו לתוך פיו לאמר אמרו כארזים עלי מים שטר ושוברו עמו כי המים מגינין עליו כי רוב תחתיתו מכוסה במים ואינו נראה כ"כ גבוה והמים מצילין אותו מן העה"ר כמו הדגים. אבל מ"מ דמיון הקנה טוב ממנו כי הוא מורה על ההכנעה כי הוא נכנע מפני הרוח וזהו תקנתו וע"כ אחז"ל שזכה הקנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ס"ת ולהורות נתן בלבם שאין התורה מתקיימת כ"א בנמוכי רוח כקנה ולא במי שהוא קשה כארז ומ"מ הארז העומד עלי מים דומה קצת לקנה מצד היותו מכוסה קצת כי גם זה מורה קצת על ההכנעה לכך אמר מיד יזל מים מדליו הנכנעים בטבע יזל מים של התורה. וכאשר ראה בלעם שלא יכול להם בשום צד הודה ואמר שלא יוכל לעשות טובה או רעה וגומר כי הרעה היינו לקלל והטובה לברך אותם בקול גדול כדי שקללה תחשב להם וטובה זו גרועה היא מסתם רעה יען כי אין פיו ולבו שוים ע"כ הקדים הטובה לרעה בדרך לא זו אף זו. ואחר כל הנבואות אמר הנני הולך לעמי אין הפי' סילוק נבואה שהרי עדיין הוא מתנבא והולך אלא שאמר הנני הולך להתנבאות מה שיעשו העם הזה לעמי לפיכך לכה איעצך וגומר כי זאת העצה איך תנצל מהם וקרוב לשמוע שאמר לו איעצך שתהיה שב ואל תעשה מאחר ששלום יהיה בימיך מה לך לידאג על העתיד כי את אשר יעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים ואך שלום יהיה בימיך לכן השמר והשקט ועיקר העצה רמוזה בתיבת לכה ר"ל עתה לכה ולך מדרך זו והרמוז בלכה איעצך זה שלעת עתה אלך לך ותניח הדבר כי עוד חזון למועד:

ז וְהָיָה׀ שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם: וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל: תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ: וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ: וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ: וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ: וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ: וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁירֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ: וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ: שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב אֶת־הֶהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ: שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: עַמִּי מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה־בִי: כִּי הֶעֱלִתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם: עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה: בַּמָּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה: הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי: הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת־חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ:

פירוש

רביבים. הם טפים גסים: ייחל. יקוה: ככפיר. הוא קטן מאריה וגדול מגמר: אם. דריסת האריה: ונטשתי. כמו ונתשתי: עריך. אויביך: את. כמו עם: ההרים. הם האבות: הגבעות. האמהות: והאתנים. החזקים: יתוכח. ל׳

המלות

בירור טענה: הלאתיך. הטרחתיך בעבודתי: ענה. ל׳ עדות: אכף. ארכין כפף: בכורי. בני בכורי: פשעי. בעבור פשעי: הגיד. זהו תשובה על הנ״ל: משפט. מצות שבין אדם לחבירו: חסד. ע ג״ח: לכת. הוא יחוד האל:

פרשת פינחס

רשי

(יא) **פינחס** בן אלעזר בן אהרן הכהן. (סנהדרין פב סוטה מג) לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע״ג והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן: בקנאו את קנאתי. בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף. כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר אנפרי״מנט בלעז: (יב) את בריתי שלום. (סנהדרין שם) שתהא לו לברית שלום כאדם המחזיק טובה וחנות למי שעושה עמו טובה אף כאן פירש לו הקדוש ברוך הוא שלומותיו: והיתה

אבן עזרא

(יא) **בקנאו**. קל הטו״ן להקל על הלשון והטעם כי הוא קנא כקונו וכתוב על השם כי הוא אל קנא בע״ג ולולי הוא שקנא הייתי מכלה כל ישראל כדבר בקנאתי: (יב) את בריתי שלום. טעמו את בריתי ברית שלום כמו כסאך אלהים ורבים כן והטעם שלא יגור מאחי זמרי כי הוא נשיא בית אב ושכרו שתהיה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ונאמן כי הכהנים הגדולים היו מבני פינחס ויתכן שהיו בנים אחרים לאלעזר. ומלת אחריו. לאות שמת ואינו אליהו כלל וכבר פירשתיו כי נגיד היה עליהם וגם שהיה בימי פילגש בגבעה

י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
יא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי:
יב לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם:

ל׳ ר״פ וכולם מלאים במ״א ח׳ הפני ופנחס כהנים ונוסף לו יוד בקנאו נאהביו. ל׳

ו׳ זעירא הוא חד מא״ב מאותיו׳ קטנות (עמ״ס)

י וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
יא פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא אֲתֵיב יָת חֵימְתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִקְנֵיהּ יָת קִנְאָתִי בֵּינֵיהוֹן וְלָא שֵׁיצִיתִי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי:
יב בְּכֵן אֱמַר הָא אֲנָא גָזַר לֵיהּ יָת קְיָמִי

תולדות אהרן פנחס בן אלעזר. סנהדרין פב: לכן אמור. קדושין סו סנהדרין פב זבחי׳ אחרי מות עקרים פ׳ אחרון:

בעל הטורים

השיב את חמתי מעל. בגי׳ זה את המלאך של אף ושל חמה: בקנאו את קנאתי. תגין על הקו״ף לומר שעטרו על שקינא לה׳: ג׳ פעמים קנאה כנגד ג׳ עבירות שעשו לזנות וישתחוו וילמד: לכן. כ׳ פסוקים מתחילים בכי הכא ואידך לכן אמור לבני ישראל וזהו שאמר הקב״ה במצרים גם נעול אחותי כלה ועתה אתם קרובים לארץ ואתם פרוצים בעריות: לכן. בגי׳ מדה כמדה: את בריתי שלום. שלום כתיב והוא וי״ו קטועה בפ״ג דקדושין כשהוא שלם ד״א מתנה שלימה אני נותן לו עשרה מתנות במקדש עשרה במדינה ד״א וי״ו קטועה כי פינחס הוא אליהו. וכן אליה כתיב חסר וי״ו ויעקוב מלא וי״ו שנטל ו׳ מאליהו למשכון עד שיבא עם המשיח ויגאל את בניו וזהו יגל יעקב ישמח ישראל יבמה אותיות משיח שישמח ליעות המשיח ויחזור הוי״ו ויבא אליהו שלם: שלום. בגימטריא זהו משיח: שלומיאל בגימט׳ זהו זמרי בן סלוא:

רמבן

(י) **הודיע** הקב״ה למשה שישלם שכר טוב לפנחס על קנאתו אשר קנא לאלהיו ועל הצדקה שעשה עם ישראל לכפר עליהם ולא מתו כולם במגפה וטעם שיודיע לישראל שהוא כהן גדול לעולם וזה טעם לכן אמור שיגיד זה בישראל ולא אמר הכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו כהונת עולם כמו שאמר באהרן אבל אמר ברית כהונת עולם ואמר את בריתי שלום שיתן לו ברית עם השלום דבק בו ובאהרן נאמר לכבוד ולתפארת ולכך אמר אשר קנא לאלהיו והמשכיל יבין. והזכיר ושם האיש המוכה ושם האשה המוכה להודיע כי ראוי היה לשכר הגדול הזה שהרג נשיא בישראל ובת מלך גוים ולא ירא מהם בקנאתו לאלהיו ואחרי שנתן שכרו הטוב לצדיק צוהו להפרע מן הרשעים ואמר לו צרור את המדינים וצוהו שימנה העם תחלה וזה טעם ויהי אחרי המגפה כי המנין יהיה תחלה: וטעם

ספורנו

(י) **וידבר** ה׳ אל משה: (יא) בקנאו את קנאתי בתוכם. שעשה נקמתי לעיני כלם כדי שבראותם זה ולא ימיתו יכופר על אשר לא מיחו בפושעים ובזה השיב את חמתי מעליהם: (יב) את בריתי שלום. ממלאך המות כענין עושה שלום במרומיו כי אמנם ההפסד לא יקרה אלא בסבת התנגדות ההפכים וזה אמנם נתקיים בפנחס שהאריך ימים הרבה מאד מכל שאר אנשי דורו עד שהיה הוא משמש במשכן שילה בזמן פלגש בגבעה שהיה בלי ספק אחרי מות יהושע ושאר הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע וכל שכן אם היה בזמן יפתח שכתב למלך בני עמון בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה כו׳ שלש מאות שנה וכבר ספרו ז״ל שפנחס לא רצה ללכת אז אל יפתח להתיר נדרו וכל שכן לדברי האומר שאליהו זה פנחס והוא עדיין חי וקיים:
פנחס

יג והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל: י'
יד ושם איש ישראל המכה אשר הכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעני: ג' ר"פ ג' ב' חס' וא' מלא
טו ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור ראש אמות בית אב במדין הוא: ב' קמצין וכטעם תביר בענין פ
טז וידבר יהוה אל משה לאמר: ל'
יז צרור את המדינים והכיתם אותם: פ"ג מלאים בתורה
יח כי צררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחתם המכה ביום המגפה על דבר פעור: ג' ג' ב' ובענין
כו א ויהי אחרי המגפה פ פסקא באמצע פסוק ויאמר יהוה אל משה ואל אלעזר בן אהרן הכהן לאמר:

שלם: יג ותהי ליה ולבנוהי בתרוהי קים כהנת עלם חלף דקני קדם אלהיה וכפר על בני ישראל: יד ושום גברא בר ישראל קטילא דאתקטיל עם מדיניתא זמרי בר סלוא רב בית אבא לבית שמעון: טו ושום אתתא דאתקטילת מדיניתא כזבי בת צור ריש אמי בית אבא במדין הוא: טז ומליל יי עם משה למימר: יז אעיק למדינאי ותקטול יתהון: יח ארי מעיקין אינון לכון בנכליהון דנכילו לכון על עיסק פעור ועל עיסק כזבי בת רבא דמדין אחתהון דאתקטילת ביומא דמותנא על עיסק פעור: א והוה בתר מותנא ואמר יי למשה ולאלעזר בר אהרן כהנא

רשי

(יג) והיתה לו. בריתי זאת: ברית כהנת עולם. שאף על פי שכבר נתנה כהנה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי: לאלהיו. בשביל אלהיו כמו (במדבר יא) המקנא אתה לי (זכריה א) וקנאתי לציון בשביל ציון: (יד) ושם איש ישראל וגו'. במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי: נשיא בית אב לשמעוני. לאחד מחמשת בתי אבות שהיו לשבט שמעון. ד"א להודיע שבחו של פינחס שאעפ"י שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא לחילול השם לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה: (טו) ושם האשה המוכה וגו'. להודיעך שנאתן של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל: ראש אמות. אחד מחמשת מלכי מדין את אוי ואת רקם ואת צור וגו' (במדבר ל"א) והוא היה חשוב שבכולם שנאמר ראש אמות בית אב ולפי שנהג בזיון בעצמו והפקיר בתו מנאו שלישי: בית אב. חמשת בתי אבות היו למדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה וזה היה מלך לאחד מהם: (יז) צרור. כמו זכור שמור לשון הוה עליכם לאייב אותם: (יח) כי צררים הם לכם וגו'. על דבר פעור שהפקירו בנותיהם לזנות כדי להטעותכם אחר פעור. ואת מואב לא צוה להשמיד מפני רות המואביה שעתידה לצאת מהם כדאמרינן (בבא קמא ל"ח): (יט) ויהי אחרי המגפה וגו'. משל לרועה שנכנסו זאבים בתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות (פסיקתא). דבר אחר כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה נמסרו לו במנין. עכשיו שקרב למות ולהחזיר צאנו מחזירן במנין

אבן עזרא

בנבעה: (יג) אשר קנא לאלהיו. מאהבתו את השם גם עשה טובה לישראל תדרך דרש האב כפר ובניו יכפרו: (יד) אשר הכה את המדינית. פס ורבים כן: נשיא בית אב. אחד מחמשת אבות בני שמעון. וראש לבית אבותיו גדול ממנו: (טו) צור. אחד ממלכי מדין והנה גם מלכי מדין חמשה אבות: (יז) צרור. שם הפועל כמו זכור את יום השבת: (יח) כי צוררים הם לכם. כי הצרו לכם: בנכליהם. במחשבתם הרעה מגזרת ויתנכלו אותו: ועל דבר כזבי. ועוד כי יחשבו לעשות לכם רע בעבור כזבי אחותם: (יט) ויהי אחרי המגפ'. אמר השם אל משה ואל אלעזר על יד משה וכן ויצו משה וזקני ישראל אז ישיר משה ובני ישראל. וטעם אחרי המגפה בעבור שאמר השם לאלה תחלק הארץ: וידבר

ושם י"ג ר"פ וסימן נמסר בסדר בראשית: הכה ג' ב' חסר ואחד מלא וסי' אשר הכה את המדינית. הכה אפרים שרשם יבש. הוכה כעשב ויבש דין מלא. וא' והוכת ומת: המכה ב' קמצין ובטעם תביר ובעניינא וסימן ושם האשה

תולדות אהרן והיתה לו. יבמות ק כתובות יג קדושין סו זבחים קא: ברית כהונת. מנחות כ: זמרי. סנהדרין פב: כזבי. שם: צרור את המדינים. קמא לח:

בעל הטורים ויכפר. לכפר לא נאמר אלא ויכפר. שעומד ומכפר על ישראל עד סוף כל הדורות: הכה ג'. אשר הכה את המדינית. הוכה כעשב ויבש לבי: הוכה אפרים. ע"י המדינית נסיתם בהם המגפה. וסיפא דקרא כי שכחתי מאכל לחמי שע"י אכילת לחמי טעיתי ונצמדתי לבעל פעור. כדאיתא במדרש שהושיבו להם פונדקאות שהיו מוכרים להם מיני מאכל ומשקה. וכן הוכה אפרים ע"י פעור כמו דאיתא בראש ספר הושע המה באו בעל פעור וינזרו לבושת וגומר: צרור את המדינים לשון יחיד והכיתם לשון רבים צרור כי על ידך היה שאמר לה אביה אל תבעל אלא לגדול שבהם זה משה והכיתם לשון רבים ולא משה כי נתגדל במדין: ויהי אחרי המגפה. פרשה זו פתוחה שעשה הפסק בין המגפה למנין שלא תבלוע המגפה בפקוד אותם:

ספורנו

(יג) תחת אשר קנא לאלהיו. ומאחר שהוא רב את ריבי אלהיו מריב כל ההנגדות ויהיה לו השלום: ויכפר על בני ישראל. בעשותו הנקמה לעיני כלם כדי שיכופר להם על שלא מיחו בפושעים ולכן הוא ראוי לכהנת עולם אשר בה יכפר בעדם: (יד) ושם איש ישראל המוכה. וזה כי אמנם בכפרו בזה האופן מסר עצמו לסכנה במה שהרג לעין כל נשיא ובת מלך: (א) לאמר מבן עשרים שנה ומעלה. משה ואלעזר אמרו לישראל שיאמרו ויגידו כל פרטיהם שהם בני עשרים כאשר

רמבן

(יח) וטעם בנכליהם. כאשר פירשתי כי זקני מדין חשבו המחשבה הרעה הזאת כמו שנאמר ויאמר מואב אל זקני מדין כי בהם נתיעצו מתחלה והם נתנו עצה זו למואב שתזנינה בנותם עמהם ויצמידו אותם לבעל פעור להדיחם מעל השם ואם לא נזכר שם. ועוד ששלחו להם בת מלכם לזנות עמהם וזה טעם על דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם כי לולי מדעת יועצי המלכות נעשה כבודה בת מלך במדין מה תבקש בשטים בערבות מואב לבא אל מחנה עם אחר כי ישראל בערבות מואב בשטים היו ומאין תבא שם המדינית הזאת אבל היתה יפת תאר מאד ושלחו אותה זקני מדין שם כי אמרו בתואר אשה יפה רבים הושחתו וקרוב הוא שהיה גם בלעם בעצה הזו כי בשובו מארץ מואב עבר במדין כי דרכו משם והיה ביועצי המלכות ואולי נתעכב שם לדעת מה יהיה בהם לפיכך מצאוהו ישראל במדין ויהרגוהו שם ויהיה פירוש ויקם בלעם וילך וישב למקומו שהלך לו לשוב אל ארצו וכן נראה כי ישראל לא יהרגו המתנבא רק ברשות התורה אבל כאשר נאמר להם כי צוררים הם בנכליהם אשר נכלו לכם וגו' והנה כל המתנכלים מחוייבי מיתה ולכן המיתו גם בלעם כי ידעו שהוא בעל העצה הרעה הזאת והנה צוה הקדוש ברוך הוא להנקם מהם אבל על המואבים כבר הזהיר אל תצר את מואב כי ישראל בתחלה באו אל גבול אדום והזהירם עליהם ונשמרתם מאד ואחרי כן באו לגבול מואב ואמר לו אל תצר את מואב ואחרי כן אמר אתה עובר היום את גבול מואב את ער וקרבת מול בני עמון אל תצורם ואמר קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי בידך את סיחון ואחר כל זה ראה בלק כל אשר עשה ישראל לאמורי שהם שני מלכי האמורי סיחון ועוג ונעשה הענין הזה כולו ג"כ כן אזהרת אל תצר את מואב מקודמת למצות צרור את המדינים ואני תמה על לשון האגדה שאמרו בבבא קמא אל תצר את מואב וכי עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אלא נשא משה ק"ו בעצמו אמר ומה מדינים שלא באו אלא לסייע למואב אמרה תורה צרור את המדינים והכיתם אותם מואבים עצמן לא כל שכן אמר לו הקדוש ברוך הוא לא כשעלה על דעתך שתי פרידות יש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית והנה קודם הק"ו הזהירו למשה מן המואבים ועוד אם מפני הק"ו למה הוצרך להזהיר מבני עמון אולי לא הקפידו בלשון האגדה בכך אבל הכוונה לומר שגלוי לפניו יתברך כי כשיצוה אותו צרור את המדינים יהיה למשה ק"ו לעשות מלחמה במואב שלא ברשות אחרת והקדים להזהירו מזה ומפני שהזהיר במואב הזהיר גם בבני עמון שלא יחשוב משה שתהיה אזהרתו מן מואב לבדו ורשות בבני

במנין: (ב) לבית אבתם. על שבט האב יתיחסו ולא על שבט האם: (ג) וידבר משה ואלעזר הכהן אתם. דברו עמם על זאת שצוה המקום למנותם: לאמר. אמרו להם צריכים אתם לימנות: (ד) מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה וגו'. שיהא מנינכם מבן עשרים שנה ומעלה שנאמר כל העובר על הפקודים וגו': (ה) משפחת החנכי לפי שהיו האומות מגנין אותן מה אלו מתייחסין על שבטיהן סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהן אם בגופם היו מושלים ק"ו בנשותיהם לפיכך הטיל הקדוש ברוך הוא שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם. וזה הוא שמפורש על ידי דוד שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכ"ב) השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם לפיכך בכולן כתב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א בסוף (מדרש והובא בילקוט): (ט) אשר הצו. את ישראל על משה: בהצתם. את העם על ה'. הצו השיאו את ישראל לריב עם משה לשון הפעילו: (י) ויהיו לנס. לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב איש זר (במדבר י"ז) לחלוק על הכהונה: (יא) ובני קרח לא מתו. הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם (במ"ר וסנהדרין)

(ג) וידבר משה ואלעזר הכהן. במקום אביו ויתכן שהוא היה פה למשה כמו אהרן: אותם. כמו דברו לשלום: (ד) מבן עשרים שנה. והטעם שנשאו את חשבונם כאשר צוה ה' את משה. וטעם ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים. כי היו בספורים רבים מיוצאי מצרים והקרוב להיותם חיים והחל מראובן בספורים הראשונים במדבר סיני: (ט) אשר הצו. כטעם כי ינצו אנשים: (י) ואת קרח. פירשתיו: ויהיו לנס. כמו ויהיו לאות לבני ישראל: (יא) ובני קרח לא מתו. והעד שמואל ובניו ובני בניו שהם המשוררים והם הנקראים הקרחים לבני קרח מזמור גם בתורה כתוב משפחת הקרחי והזכיר הכתוב ובני קרח עם בני ראובן בעבור כי בני דתן ואבירם גדולים וקטנים מתו והנה רעת דתן ואבירם קשה מרעת קרח: (יב) הימני. אל תבקש דקדוק בשמות וכן מן סוף

ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ ׀ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא צָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־
יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ ד מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ שני ה רְאוּבֵן
בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ
מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפַלּוּא מִשְׁפַּחַת
הַפַּלֻּאִי׃ ו לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת
הַחֶצְרוֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת הַכַּרְמִי׃
ז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הָראוּבֵנִי וַיִּהְיוּ
פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף
וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃ ח וּבְנֵי
פַלּוּא אֱלִיאָב׃ ט וּבְנֵי אֱלִיאָב
נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא־דָתָן
וַאֲבִירָם קְרוּאֵי הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצּוּ
עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּעֲדַת־קֹרַח
בְּהַצֹּתָם עַל־יְהוָה׃ י וַתִּפְתַּח
הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם
וְאֶת־קֹרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בַּאֲכֹל
הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם
אִישׁ וַיִּהְיוּ לְנֵס׃ יא וּבְנֵי־קֹרַח
לֹא־מֵתוּ׃ ס יב בְּנֵי שִׁמְעוֹן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת
הַנְּמוּאֵלִי לְיָמִין מִשְׁפַּחַת הַיָּמִינִי

י"ב ר"פ · ג' · ס"ו מלעיל פסוק · ל' וחסר · ל' וחסר · ג' ר"פ בטעם בענין סרחוב' השמעוי' מנשה וחד ואלה בני שותלח · י"ד פסוקים מן ג' מלין · קריאי קרי ג' · ג' ל"א · ל' וחסר · ז' בטעם זרקא בענין זהב ישאג זרוק סי' · ל' וכ"כ

לְמֵימָר׃ ב קַבִּילוּ יָת חוּשְׁבַּן
כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
מִבַּר עֶסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא
לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן כָּל נָפֵיק
חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ ג וּמַלֵּיל
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כָּהֲנָא וַאֲמַרוּ
לְמִמְנֵי יָתְהוֹן בְּמֵישְׁרַיָּא
דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ
לְמֵימָר׃ ד מִבַּר עֶסְרִין שְׁנִין
וּלְעֵילָא כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּנְפַקוּ
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ה רְאוּבֵן
בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן
חֲנוֹךְ זַרְעִית חֲנוֹךְ לְפַלּוּא
זַרְעִית פַּלּוּא׃ ו לְחֶצְרוֹן
זַרְעִית חֶצְרוֹן לְכַרְמִי זַרְעִית
כַּרְמִי׃ ז אִלֵּין זַרְעֲיַת רְאוּבֵן
וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין
וּתְלָתָא אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה
וּתְלָתִין׃ ח וּבְנֵי פַלּוּא
אֱלִיאָב׃ ט וּבְנֵי אֱלִיאָב
נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא
דָתָן וַאֲבִירָם מְעַרְעֵי
כְנִשְׁתָּא דְאִתְכְּנִשׁוּ עַל
מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בִּכְנִשְׁתָּא
דְקֹרַח בְּאִתְכַּנּוֹשֵׁיהוֹן עַל יְיָ׃
י וּפְתַחַת אַרְעָא יָת פּוּמַהּ
וּבְלַעַת יָתְהוֹן וְיָת קֹרַח
בְּמוֹתָא דִכְנִשְׁתָּא כַּד אֲכָלַת
אִישָׁתָא יָת מָאתַן וְחַמְשִׁין
גֻּבְרָא וַהֲווֹ לְאָת׃ יא וּבְנֵי
קֹרַח לָא מִיתוּ׃ יב בְּנֵי
שִׁמְעוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לִנְמוּאֵל
זַרְעִית נְמוּאֵל לְיָמִין זַרְעִית

בעל הטורים

לבית אבתם. ולא אמר למשפחותם כמו למעלה לפי שאומר בכל אחד משפחת החנוכי משפחת הפלואי וכן בכולם: לכרמי ב'. לכרמי משפחת הכרמי ואידך ומה לעשות עוד לכרמי. מי הוא כרמי זכו שנאמר בו לכרמי משפחת הכרמי. כמו דכתיב כי כרם ה' צבאות בית ישראל: ויהיו לנס. שמתחלתם היו לנס ולזכרון: לנס ב' במסרה. ויהיו לנס. כי שרש ישי אשר עומד לנס עמים. שש ברקמה היה מפרשך להיות לך לנס. ז"ש מקום נתבצר להם כשנפתחה הארץ נשאר מקום באמצע כמו הנס שהוא בראש התורן כך נשאר מקום תורן. ומכאן רמז למ"ד שהיא אגדה המתבקשת שיעמדו לתחית המתים לימות המשיח. והיינו שרש ישי אשר עומד לנס:

תסכת. כי צררים הם לכם: שאו י"ב ר"פ וסי' שאו את ראש כל עדת בני ישראל. וחברו שאו את ראש כל עדת. שאו מרום עיניכם. שאו לשמים עיניכם. שאו עיניכם וראה והתמהו. שאו נס ציונה. הבאים מצפון. שאו שערים ראשיכם. וחבירו שאו שערים ראשיכם. שאו זמרה ותנו תוף. שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. שאו נס בארץ: כל דסמיך לדבור אתו אתך אתם דגש במ"ש אותו אותך אותם רפין וסי' נמסר בסדר וירא: ובני ישראל ט"ז מצעות פסוק וסימן ויחזק ה' את לב פרעה. אז ישיר משה ובני ישראל. כי בא סוס פרעה. מבן עשרים שנה ומעלה תנינא דפינחס. ויוציאו את המקלל. בעבר הירדן בגיא. ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע. ויהי ככלות יהושע. משה עבד ה' ובני ישראל הכום. ויאמרו בני ישראל נגפים הם. ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון. ויקרא המלך לגבעונים ונקבצו בני יהודה ובני ישראל. ויגע החדש השביעי. וכל ר"פ דכוותא. אלה ד' בטעם טפחא בענין וסי' משפחות הראובני. אלה משפחות השמעוני. אלה משפחות מנשה ואלה בני שותלח לערן משפחת: ובני פלוא אליאב חד מן י"ד פסוקים מן ג' ג' מלין וסי' נמסר בסדר תצוה: בני שמעון ז' בטעם זרקא וסימן בני שמעון למשפחתם. בני גד למשפחתם. ויהיו בני יהודה. בני זבולן למשפחתם. אפרים למשפחתם. בנימן אשר.

תולדות אהרן ובני פלוא. בתרא קמז: הוא דתן. מגלה יא: בהצותם. סנהדרין קי: באכל האש. שם: ובני קרח. סנהדרין קי מגלה יד:

רמבן

בבני עמון כי גם הם גמלו להם רעה ולא קדמו אותם בלחם ובמים. ומדרש אחר מפני שהמואבים עשו מפני היראה שהיו שוללים אותם אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם כמו שכתב רש"י בסדר אלה מסעי. ועל דרך הפשט עוד ארץ עמון ומואב השם נתנה לבני לוט ירושה בעבור לוט אביהם ששרת את הצדיק וגלה עמו לאותה הארץ ולכך לא הרשה לעשות להם רעה בארצם אבל מפני חטאם שהרחיקו את ישראל ולא קרבו אותם הענישם להרחיקם מעל עמו ולא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' מדה כנגד מדה:
(ה) **חנוך** משפחת החנכי. אולי כאשר נתחלקה הארץ לשבטים על דעת רבותינו ונטל שבט שמעון המועט בשבט יהודה המרובה חלק כחלק כך נתחלקה לבית אבות ליורדי מצרים ועשו מנחלת ראובן ד' חלקים והיה כחלק משפחת החנוכי חלק משפחת הפלואי וחצרון וכרמי אע"פ שאינן שוות במספר שמות לגלגלותם וזה טעם המנין הזה שימנו המשפחה ליורדי מצרים ולא יזכיר לגלגלותם ואע"פ שיזכיר מספרם בכלל ומה שאמר לרב תרבו נחלתו בבני המשפחה שנטלו איש לפי פקודיו לגלגלותם ומפני זה יזכיר בספר יהושע בחלוקת הארץ למשפחותם ויהיה הגורל למטה בני יהודה למשפחותם וכן בכולם או יהיה טעם למשפחותם לכל משפחות השבט או שחלקו הארץ למשפחותם וכל משפחה ומשפחה היה חלקם במקום אחד לא תתערב במשפחה אחרת והוא הנכון בעיני:
(ט) **ובני** אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם. הזכיר הכתוב זה להודיע

אבן עזרא

סוף פוני ומן לשפופם השופמי לימנה משפחת הימנה ואיננו הימיני כמו מן בריעה בריעי וחגי ושוני חסר יו"ד היחס או זה יו"ד היחס ושל השם חסר והוא הנכון ואחר ראובן שמעון וגד החונים עליו רק מנשה קודם אפרים ובמדבר סיני הפוך והנכון שזה בעבור מספרם כי בני אפרים יוספו על בני מנשה במדבר סיני שמונת אלפים ושלש מאות ובערבות מואב יוספו על בני מנשה על בני אפרים עשרים אלף

רשי

ובסנהדרין ק"י) : (יג) לזרח. הוא זוחר לשון זוהר אבל משפחת אהד בטלה. וכן חמש משבט בנימין שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה. וכן אצבון לגד הרי שבע משפחות. ומצאתי בגמרא ירושלמית שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנענים להלחם בישראל ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שמונה מסעות מהר ההר למוסרה שנאמר (דברים י) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן והלא בהר ההר מת ומוסרה עד הר ההר שמונה מסעות יש למפרע אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות משפחת שמעי ועזיאלי ומבני יצהר לא נמנו כאן אלא משפחת הקרחי והחברונית לא ידעתי מה היא ורבי תנחומא דרש שמתו במגפה בדבר בלעם אבל לפי החסרון שחסר משבט שמעון במנין זה ממנין הראשון שבמדבר סיני נראה שכל כ"ד אלף נפלו משבטו של שמעון: (טז) לאזני. אומר אני שזו משפחת אצבון ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו

תורה

לְיָכִין מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי: יג לְזֶרַח
מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת
הַשָּׁאוּלִי: יד אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
הַשִּׁמְעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
וּמָאתָיִם: ס טו בְּנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִצְפוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי
מִשְׁפַּחַת הַחַגִּי לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת
הַשּׁוּנִי: טז לְאָזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאָזְנִי
לְעֵרִי מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי: יז לַאֲרוֹד
מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי
מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי: יח אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם
אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: ס
יט בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיָּמָת עֵר
וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: כ וַיִּהְיוּ בְנֵי
יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת
הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי
לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי: כא וַיִּהְיוּ
בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת
הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת
הֶחָמוּלִי: כב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים
אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: ס כג בְּנֵי
יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע

תרגום

יָמִין לְיָכִין זַרְעִית יָכִין:
יג לְזֶרַח זַרְעִית זֶרַח לְשָׁאוּל
זַרְעִית שָׁאוּל: יד אִלֵּין
זַרְעִית שִׁמְעוֹן עֶסְרִין וּתְרֵין
אַלְפִין וּמָאתָן: טו בְּנֵי גָד
לְזַרְעִיָתְהוֹן לִצְפוֹן זַרְעִית
צְפוֹן לְחַגִּי זַרְעִית חַגִּי
לְשׁוּנִי זַרְעִית שׁוּנִי:
טז לְאָזְנִי זַרְעִית אָזְנִי לְעֵרִי
זַרְעִית עֵרִי: יז לַאֲרוֹד
זַרְעִית אֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי
זַרְעִית אַרְאֵלִי: יח אִלֵּין
זַרְעִית בְּנֵי גָד לְמִנְיָנֵיהוֹן
אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ
מְאָה: יט בְּנֵי יְהוּדָה
עֵר וְאוֹנָן וּמִית עֵר
וְאוֹנָן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:
כ וַהֲווֹ בְנֵי יְהוּדָה
לְזַרְעִיָתְהוֹן לְשֵׁלָה זַרְעִית
שֵׁלָה לְפֶרֶץ זַרְעִית פֶּרֶץ
לְזֶרַח זַרְעִית זָרַח:
כא וַהֲווֹ בְנֵי פֶרֶץ
לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן
לְחָמוּל זַרְעִית חָמוּל:
כב אִלֵּין זַרְעִית יְהוּדָה
לְמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין וְשִׁתָּא
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:
כג בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְזַרְעִיָתְהוֹן

מסורה

ל׳. ד׳ בטעם בענין. ב׳ ומ״ל. ל׳ ומ״ל. ל׳. ל׳ ל׳ ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ג׳ דסמי׳ בענין גד אפרים אשר ושארא אלה משפחות פלוני. סימן. ל׳ ל׳. ל׳. ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא. ו׳ בטעם ר״פ בענין וסימן יש״ג אזנ״י וחד מלגאו פסוק. ג׳ בטעם בענין יששכר דן נפתלי שד״ן סימן.

וסימן וא״ב ישא״ג זרוק: הצפוני ב׳ בתרי לישני מלאים וסי׳ לצפון משפח׳ הצפוני ואת הצפוני ארחיק: בני יהודה ג׳ בטעם וסימן בני ראובן בכור ישראל. בני יהודה למשפחתם . בני יוסף למשפחתם: אלה ו׳ ר״פ בטעם תביר בענין וסימן גד יהודה יששכר זבולן אשר נפתלי. וחד מצעות פסוק אלה משפחת דן וסימן כל היכא דאיכא בענין אלה משפחת פלוני משפחת בני פלוני דסמיך לפקדיהם או למשפחתם אלה בתביר והם ו׳ וסימן יש״ג אזנ״י ואפרים יוצא מן הכלל: ג׳ בטעם שופר ופשט ובענייגא וסימן יששכר דן נפתלי.

בעל הטורים

הצפוני ב׳ במסרה. לצפון משפחת הצפוני ואידך ואת הצפוני ארחיק מעליכם זהו שאמרו בא מבני גד שבדרים מיחם אותו עם בני גד או והצפוני ארחיק מעליכם שיתבטל יצה״ר. לצפון הוא צפיון וכתיב צפון על שם שמשה שקיבל עשרת הדברות צפון בחלקו: לשוני משפחת השוני. היה לו לומר השוני וכתיב שוני לומר שכל ישראל שונים אלא ללמוד מתורתו:

רמבן

להודיע שנשארה כל הירושה במשפחת הפלואי לנמואל לבדו כי דתן ואבירם וכל אשר להם נבלעו או כדברי רבותינו לרמוז שאבדו חלקם מן הארץ אף על פי שהיו מיוצאי מצרים וראוים לנחלה:

(יג) לזרח. הוא זוחר לשון זהר אבל משפחת אהד בטלה וכן חמש משפחות משבט בנימין שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה לשון רש״י. ועוד כתב כל המשפחות נקראו על שם יורדי מצרים והנולדים משם והילך לא נקראו משפחות חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימן ומצאתי ביסודו של ר׳ משה הדרשן שירדה אמו למצרים כשהיא מעוברת מהן ואם אגדה היא הרי טוב ואם לאו אני אומר שהיו לבלע בנים הרבה ומשנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד ואחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם כל זה לשון הרב ז״ל. ואני תמה עליו שאין הקושיא בעבור שימנה הכתוב משפחת הבלעי לעצמן ומשפחת הארדי ומשפחת הנעמי בניו לעצמן כי זה היה מפני היותן למשפחות כדברי הרב וכן יעשה בבני יהודה ובבני מנשה ואפרים וכן בבני אשר אבל אם נאמר שנולדו ארד ונעמן לבלע בן בנימן אחרי רדתו למצרים לא היו ראויים להמנות כאן למשפחות ואם נחשוב שנולדו לו קודם לכן יהיו יותר משבעים נפש כי אז היו בני בנימין עשרה ואלה בני בלע שנים על כן דרש רבי משה הדרשן שהיתה מעוברת מהן ולא ימנה אותם שם וכאן יחשבם לנולדים ואם אגדה היא נסבול הדוחק לקבלה ונצטרך עוד לומר כי יוכבד נולדה בין החומות ביום הכנסם שם ולכך יזכיר אותה בשבעים נפש ואלה נולדו אחרי החדשים ואם איכה קבלת רבותינו נדחה סברתו זאת בשתי ידים אבל נוכל לומר כי ארד ונעמן בני בנימין מתו בלא בנים ובלע רצה להקים לאחיו שם בישראל וקרא שם בניו על שם אחיו המתים ואולי היה יבום בנשותיהן כי הוא הבכור והיו אלה גרא ונעמן בני בלע לראשי משפחות להקים שם לגרא ונעמן בני בנימין יורדי מצרים. והנכון בעיני כי נעמן וארד אשר ימנה בבני בנימין שם בפרשת ואלה שמות הם בני בניו הבכור בלע כמו שמפורש כאן וכן ימנה אותם בדברי הימים ומנהג הכתוב לעשות בני הבנים כבנים כמו שאמר אל לבן בן נחור וכתיב בדברי הימים בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול ונתר ומש והנה אלה ארבעה האחרונים בני בניו אע״פ שלא עשה כן בבני פרץ ובבני בריעה אולי נולדו על ברכי בנימין ויחשבם לו כדרך ואלה תולדות אהרן ומשה או בעבור שהיו בני בנימין רבים שהיו שמונה נטפל המיעוט לרוב ועל דרך הסברא יתכן עוד שנאמר שלא מנה הכתוב המשפחות ליורדי מצרים לבדם כי גם הנולדים במצרים מאותו יום והילך מנה למשפחות כמו שעשה באפרים ומנשה ואין טעם לעשות כן בעבור היותם במצרים כי לעת הירידה ראוי שימנו כולם למספר אחד ויעשה משפחות משבעים נפש וכן ימנם הכתוב בכל מקום ביורדי מצרים בשבעים

משפחתו על שמו: (כד) לישוב. הוא יוב האמור ביורדי מצרים כי כל המשפחות נקראו ע"ש יורדי מצרים והנולדין משם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימין ומצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות כחצרון וחמול שהיו בני בנים ליהודה וחבר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר ואם אגדה היא הרי טוב ואם לאו אומר אני שהיו לבלע בני בנים הרבה ומשנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם וכן אני אומר בבני מכיר שנחלקו לשתי משפחות אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו. חמשה משפחות חסרו מבניו של בנימין כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני בן אנינותי ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה. זו מצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן

מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלָעִי לְפֻוָּה מִשְׁפַּחַת
הַפּוּנִי׃ כד לְיָשׁוּב מִשְׁפַּחַת
הַיָּשֻׁבִי לְשִׁמְרֹן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי׃
כה אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יִשָּׂשכָר
לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף
וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ ס כו בְּנֵי זְבוּלֻן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי
לְאֵלוֹן מִשְׁפַּחַת הָאֵלֹנִי לְיַחְלְאֵל
מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי׃ כז אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת הַזְּבוּלֹנִי לִפְקֻדֵיהֶם
שִׁשִּׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס
כח בְּנֵי יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם מְנַשֶּׁה
וְאֶפְרָיִם׃ כט בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר
מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמָכִיר הוֹלִיד
אֶת־גִּלְעָד לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת
הַגִּלְעָדִי׃ ל אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר
מִשְׁפַּחַת הָאִיעֶזְרִי לְחֵלֶק מִשְׁפַּחַת
הַחֶלְקִי׃ לא וְאַשְׂרִיאֵל מִשְׁפַּחַת
הָאַשְׂרִאֵלִי וְשֶׁכֶם מִשְׁפַּחַת
הַשִּׁכְמִי׃ לב וּשְׁמִידָע מִשְׁפַּחַת
הַשְּׁמִידָעִי וְחֵפֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶפְרִי׃
לג וּצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר לֹא־הָיוּ לוֹ
בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וְשֵׁם בְּנוֹת
צְלָפְחָד מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה
וְתִרְצָה׃ לד אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה
וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ ס לה אֵלֶּה בְנֵי־
אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּתֶלַח
מִשְׁפַּחַת הַשֻּׁתַלְחִי לְבֶכֶר
מִשְׁפַּחַת הַבַּכְרִי לְתַחַן מִשְׁפַּחַת

ג׳ ג׳ · ל׳. ג״א פוה · ל׳ וחס׳. ל׳ וחס׳ · ז׳ בטעם · ז׳ בטעם בענין ר״פ · ד׳ בטעם ר״פ בענין יהודה יוסף. ס׳ · ג׳ ומלא · ל׳ ומלא · ל׳ וכ״כ · ל׳ ומלא · מוחמ״ו סימן · ל׳ · ל׳ וחסר

תּוֹלָע זַרְעִית תּוֹלָע לְפֻוָּה
זַרְעִית פְּנִי׃ כד לְיָשׁוּב
זַרְעִית יָשׁוּב לְשִׁמְרוֹן
זַרְעִית שִׁמְרוֹן׃ כה אִלֵּין
זַרְעֲיַת יִשָּׂשכָר לְמִנְיָנֵיהוֹן
שִׁתִּין וְאַרְבְּעָה אַלְפִין
וּתְלַת מְאָה׃ כו בְּנֵי
זְבוּלֻן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְסֶרֶד
זַרְעִית סֶרֶד לְאֵלוֹן זַרְעִית
אֵלוֹן לְיַחְלְאֵל זַרְעִית
יַחְלְאֵלִי׃ כז אִלֵּין זַרְעֲיַת
זְבוּלֻן לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
כח בְּנֵי יוֹסֵף לְזַרְעֲיָתְהוֹן
מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם׃ כט בְּנֵי
מְנַשֶּׁה לְמָכִיר זַרְעִית מָכִיר
וּמָכִיר אוֹלִיד יַת גִּלְעָד
לְגִלְעָד זַרְעִית גִּלְעָד׃
ל אִלֵּין בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר
זַרְעִית אִיעֶזֶר לְחֵלֶק זַרְעִית
חֵלֶק׃ לא וְאַשְׂרִיאֵל זַרְעִית
אַשְׂרִיאֵלִי וְשֶׁכֶם זַרְעִית
שֶׁכֶם׃ לב וּשְׁמִידָע זַרְעִית
שְׁמִידָע וְחֵפֶר זַרְעִית
חֵפֶר׃ לג וּצְלָפְחָד בַּר
חֵפֶר לָא הֲווֹ לֵיהּ בְּנִין
אֱלָהֵן בְּנָן וְשׁוּם בְּנַת
צְלָפְחָד מַחְלָה וְנוֹעָה חָגְלָה
מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ לד אִלֵּין
זַרְעֲיַת מְנַשֶּׁה וּמִנְיָנֵיהוֹן
חַמְשִׁין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע
מְאָה׃ לה אִלֵּין בְּנֵי אֶפְרַיִם
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְשׁוּתֶלַח זַרְעִית
שׁוּתֶלַח לְבֶכֶר זַרְעִית
בֶּכֶר לְתַחַן זַרְעִית תַּחַן׃

אלף ומאתים ואין זכר למשפחות חמשה בנים לבנימין והם בכר וגרא

שר"ן סימן. ו׳ פסוקים שכל תיבותיהן אית בהון שי"ן וסימן לישוב משפחת הישבי. לשמרן משפחת השמרני. ואשריאל משפחת האשראלי. ושכם משפחת השכמי. שם ארפכשד שלה. שיר השירים אשר לשלמה: ואפרים ה׳ וסימן ואפרים לא הוריש את ישבי. בבכי יבאו ובתחנונים. כאשר ראיתי לצור תניינא דפסוק. עגל׳ מלמדה. וענה גאו ישראל. וכל מנשה ואפרים דכוותא: ו׳ פסוקים דאית בהון מלין דדמיין בשמהן ומתחלפין באתיהון וסימן וצלפחד דפינחס מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה. מוח"מו סימן וכן ולצלפחד דיהושע. ותקרבנה בנות מנ"וו סימן מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה. ותהיינה בנות מת"וו סימן מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונעה וכן תוא וצלפחד דפינחס. ולצלפחד דיהושע מוח"מו סימן. ותקרבנה מנ"וו סימן ודותהיינה מת"וו סי׳: אלה בני אפרים. סימן ראובן אפרים דן אלה בני ריש פסוק

בעל הטורים

ישוב. הוא יוב וקורא אותו ישוב בשביל שבעלי ישיבה היו: מנשה. נתרבה בזה המנין עשרים אלף ותמש מאות וז"פ בני יוסף עד כ"ה ברכני ה׳: אלה בני אפרים. בבני אפרים כתיב אלה פ"ש אלה אלהיך ישראל שיצא ממנו ירבעם שעשה שני עגלים ולכן כתיב ג"כ אלה בבני דן על שם ויתן את האחד בדן:

רמבן

בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וכן בני בלע אחרי כן נולדו אבל הענין כי היה המנהג בישראל לעשות להם ראשי בתי אבות יתיחסו כל יוצאי מצרים לעולם אל האיש ההוא ויקראו על שמו לכבודו כאשר יעשו גם היום כל הישמעאלים וכל ישראל הדרים בארצם להקרא כולם למשפחות אבן עזרא אבן שושאן וזה שנאמר אלה ראשי בית אבותם כי מעת אשר פרו ורבו במצרים העמידו להם ראשי משפחות להתיחס עליהן ואולי התחילו הענין הזה במצרים שלא יתערבו בגוים ויהיו נכרים וידועים לשבטיהם שהם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל ותהי לחק בישראל והנה היו אלה הנזכרים במצרים כאן איש בית אבותיו תתיחס המשפחה אליו ולכך ימנה בבית מכיר משפחת המכירי ומשפחת הגלעדי בנו ומשפחת האיעזרי והחלקי בניו ואחיהם וכן בבני יהודה ואפרים כי הבנים האלה הנזכרים גדולים ונכבדים ויהיו לראש לא היה זה בעבור הולידם משפחה רבה כדברי הרב כי כולם הולידו משפחות רבות כי פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד אבל היה זה לכבוד ששמו עליהם ראש ורוב המשפחות בהיותם במצרים היו מתיחסות אל היורדים למצרים

אבן עזרא

וגרא ונעמן וראש וארד : (לח) לאחירם . הוא אחי שפפם הוא מופים הופם הוא חופים ואלה ארד ונעמן הם בני בלע ויש אומרים כי נעמן וארד מיורדי מצרים הם והם בני בלע בן בנימין : שוחם . הוא חושים : (מב) אלה משפחות דן למשפחותם . כי חושים נחלק למשפחות רבות : יחלק

רשי

הדרשן : (לו) ואלה בני שותלח וגומר . שאר בני שותלח נקראו תולדותיהם ע"ש שותלח ומערן יצאת משפחה רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות צא וחשוב ותמצא בפרשה זו חמשים ושבע משפחות ומבני לוי שמונה הרי ששים וחמש וזהו שנאמר (דברים י) כי אתם המעט וגומר ה"א מעט חמשה אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהן שבעים . אף זו הבנתי מיסודו של רבי משה הדרשן אך הוצרכתי לפחות ולהוסיף בדבריו : (לח) לאחירם . הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם ממנו נקרא אחירם : (לט) שפופם . הוא מופים על שם שהיה יוסף שפוף בין האומות : (מב) לשוחם הוא חושים : (מו) ושם בת אשר שרח . לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה

תרגום אונקלוס

לו וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוּתָלַח
לְעֵרָן זַרְעִית עֵרָן׃
לז אִלֵּין זַרְעִית בְּנֵי אֶפְרַיִם
לְמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וּתְרֵין
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה אִלֵּין
בְּנֵי יוֹסֵף לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃
לח בְּנֵי בִנְיָמִן לְזַרְעֲיָתְהוֹן
לְבֶלַע זַרְעִית בֶּלַע לְאַשְׁבֵּל
זַרְעִית אַשְׁבֵּל לַאֲחִירָם
זַרְעִית אֲחִירָם׃ לט לִשְׁפוּפָם
זַרְעִית שְׁפוּפָם לְחוּפָם
זַרְעִית חוּפָם׃ מ וַהֲווֹ
בְּנֵי בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן
זַרְעִית הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן
זַרְעִית נַעֲמָן׃ מא אִלֵּין
בְּנֵי בִנְיָמִן לְזַרְעֲיָתְהוֹן
וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וַחֲמְשָׁא
אַלְפִין וְשִׁית מְאָה׃
מב אִלֵּין בְּנֵי דָן לְזַרְעֲיָתְהוֹן
לְשׁוּחָם זַרְעִית שׁוּחָם
אִלֵּין זַרְעִית דָּן לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃
מג כָּל זַרְעִית שׁוּחָם
לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וְאַרְבַּע
אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
מד בְּנֵי אָשֵׁר לְזַרְעֲיָתְהוֹן
לְיִמְנָה זַרְעִית יִמְנָה לְיִשְׁוִי
זַרְעִית יִשְׁוִי לִבְרִיעָה
זַרְעִית בְּרִיעָה׃ מה לִבְנֵי
בְרִיעָה לְחֶבֶר זַרְעִית חֶבֶר
לְמַלְכִּיאֵל זַרְעִית מַלְכִּיאֵל׃
מו וְשׁוּם בַּת *) אָשֵׁר שָׂרַח׃
מז אִלֵּין זַרְעֲיָת בְּנֵי אָשֵׁר

*) נ"א בת אתת אשר

מקרא

הַתַּחֲנִי׃ לו וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוּתָלַח
לְעֵרָן מִשְׁפַּחַת הָעֵרָנִי׃ לז אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אֶפְרַיִם לִפְקֻדֵיהֶם
שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
אֵלֶּה בְנֵי־יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ס
לח בְּנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֶלַע
מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי לְאַשְׁבֵּל מִשְׁפַּחַת
הָאַשְׁבֵּלִי לַאֲחִירָם מִשְׁפַּחַת
הָאֲחִירָמִי׃ לט לִשְׁפוּפָם מִשְׁפַּחַת
הַשּׁוּפָמִי לְחוּפָם מִשְׁפַּחַת
הַחוּפָמִי׃ מ וַיִּהְיוּ בְנֵי־בֶלַע אַרְדְּ
וְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן
מִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי׃ מא אֵלֶּה בְנֵי־
בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם
חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ
מֵאוֹת׃ ס מב אֵלֶּה בְנֵי־דָן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּחָם מִשְׁפַּחַת
הַשּׁוּחָמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת דָּן
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ מג כָּל־מִשְׁפְּחֹת
הַשּׁוּחָמִי לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה
וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ ס
מד בְּנֵי אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם לְיִמְנָה
מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנָה לְיִשְׁוִי מִשְׁפַּחַת
הַיִּשְׁוִי לִבְרִיעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּרִיעִי׃
מה לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֶבֶר מִשְׁפַּחַת
הַחֶבְרִי לְמַלְכִּיאֵל מִשְׁפַּחַת
הַמַּלְכִּיאֵלִי׃ מו וְשֵׁם בַּת־אָשֵׁר
שָׂרַח׃ מז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אָשֵׁר

מסורה: ל׳ · קו"ל חסר במ"א ראשי האבות לפקודיהם · ל׳ שוא גבר · ל׳ ומ"ל · ל׳ ומ"ל · ל׳ ומ"ל · ל׳ · ל׳ · כל אוהרי ונביאים חסר במ"א · סימן כל אל בזקף קטן ושארא בזקף גדול במ"א לנעמן

ושארא בני: לשותלח ל׳: השתלחי לית: ושם י"ג ר"פ וסי׳ נמסר בסדר בראשית:

בעל הטורים

לשפופם משפחת השופמי. היה לו לומר השפופמי. רמז שמת בסמין בעפיו של נחש שנאמר בו הוא ישופך ראש ויש פ"א בכל תיבה ותיבה לומר שהיה לו פה ולא גלה על אחיו במכירת יוסף:

רמבן

למצרים שהם להם האבות הנכבדים והשאר עשו להם מן הטולדים שם בקרוב ראשי האבות ולכן יהיו להם רוב הנזכרים כאן יורדי מצרים והנה יחום המשפחות האלה ליורדי מצרים כי שם תקנו אותם :

(מב) **וטעם** אלה משפחות דן למשפחותם . כי היו לשוחם בנים עשו משפחות נקראות בשם אבי המשפחה אבל היו כולם מתיחסות אל שוחם הראש והיו נקראות אליו בשמו כאמרם לדניאל משפחת דניאל השוחמי ליחזקאל משפחת יחזקאל השוחמי והנה הם משפחות רבות משפחה אחת אבל השוחמי ולכן ייחס את כולן אליו ועל דעת האומרים כי ליורדי מצרים יתיחסו והיו משפחות רבות נקראות בשם אבותם שנולדו במצרים ובכאן לא היה מיחס אותם אלא לשוחמי כי הוא ירד למצרים לבדו :

(מו) **ושם** בת אשר שרח . לפי שהיתה בחיים מנאה כאן לשון רש"י . ואונקלוס תרגם ושום בת אתת אשר סרח נתכוון בזה לומר כי היתה בת יורשת כי בנים זכרים היו לו אבל היתה בת אשתו יורשת נחלה ולכך הזכירה הכתוב בכאן כאשר הזכיר בנות צלפחד ותכנס בכלל לאלה תחלק הארץ ואלו היתה בת אשר עצמו לא היתה יורשת כי בנים זכרים היו לו אבל היתה בת אשתו מאיש אחר לא היה לו בן והיתה נחלתו לבתו ויהיה טעם וסרח אחותם כי היתה אחות בניו לא בתו ולכך אמר ושם בת אשר סרח ולא אמר ובת אשר לומר כי היה שמה בת אשר ונקראת סרח ואם היתה בחיים כדברי רש"י הנה היא כבנות צלפחד לנחלה ואם מתה משפחתה נטלו בעבורה ועל דרך הפשט היה לה משפחה גדולה תקרא על שמה

מנאה כאן: (נג) לאלה תחלק הארץ. ולא לפחותים מבני כ׳ אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שם מאות אלף ואלף ואם היו לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו: (נד) לרב תרבה נחלתו. לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואף על פי שלא היו חלקי הגבולים שוים שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל היה על פי רוח הקודש כמו שמפורש בבבא בתרא (דף קי״ח) אלעזר הכהן היה מלובש באורים ותומים ואומר ברוח הקודש אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו והשבטים היו כתובים בשנים עשר פתקין וי״ב גבולים בי״ב פתקין ובללום בתוך קלפי והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שני פתקין עולה בידו פתק של שם שבטו ופתק של שם גבול המפורש לו ואף הגורל עצמו היה צווח ואומר אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנאמר על פי הגורל ולא נתחלקה הארץ במדה לפי שיש גבול משובח מחברו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית סאה טוב הכל לפי הדמים: (נה) לשמות מטות אבתם. אלו יוצאי מצרים. שינה הכתוב נחלה זו מכל נחלות שבתורה שכל נחלות חיים יורשים את המתים וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלשה שנאמר לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה וזהו שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו שאחר שנטלו הבנים חלקוה לפי האבות שיצאו ממצרים ואילו מתחלה חלקוהו למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הארבעה אלא שני חלקים עכשיו נטלו ארבעה חלקים: אך בגורל. יצאו יהושע וכלב וכן הוא אומר ויתנו לכלב את חברון (שופטים א׳). על פי ה׳ (יהושע ט״ו). ואומר על פי ה׳ נתנו לו את העיר אשר שאל (יהושע י״ט): מטות אבתם. יצאו גרים ועבדים: (נו) על פי הגורל. היה מדבר כמו שפירשתי למעלה. מגיד שנתחלקה

לִפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ס מח בְּנֵי נַפְתָּלִי ג׳ בטעם בענין
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְיַחְצְאֵל מִשְׁפַּחַת
הַיַּחְצְאֵלִי לְגוּנִי מִשְׁפַּחַת הַגּוּנִי:
מט לְיֵצֶר מִשְׁפַּחַת הַיִּצְרִי לְשִׁלֵּם
מִשְׁפַּחַת הַשִּׁלֵּמִי: נ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם
חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת: נא אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וָאָלֶף ב׳ וכסי שירו חמשה ואלף
שְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים: פ שלישי
נב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
נג לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת: נד לָרַב תַּרְבֶּה ט׳ מ״ל בתורה
נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ
אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יֻתַּן נַחֲלָתוֹ:
נה אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ
לִשְׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ:
נו עַל־פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ

לְמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְלָתָא
אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:
מח בְּנֵי נַפְתָּלִי לְזַרְעִיָתְהוֹן
לְיַחְצְאֵל זַרְעִית יַחְצְאֵלִי
לְגוּנִי זַרְעִית גוּנִי:
מט לְיֵצֶר זַרְעִית יֵצֶר
לְשִׁלֵּם זַרְעִית שִׁלֵּם: נ אִלֵּין
זַרְעִיַת נַפְתָּלִי לְזַרְעִיָתְהוֹן
וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא
אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:
נא אִלֵּין מִנְיָנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל שִׁית מְאָה וְחַד
אַלְפִין שְׁבַע מְאָה
וּתְלָתִין: נב וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר: נג לְאִלֵּין
תִּתְפְּלֵיג אַרְעָא בְּאַחְסָנָא
בְּמִנְיַן שְׁמָהָן: נד לְסַגִּיאֵי
תַּסְגּוּן אַחְסַנְתְּהוֹן וְלִזְעִירֵי
תַּזְעֲרוּן אַחְסַנְתְּהוֹן גְּבַר
לְפוּם מִנְיָנוֹהִי תִּתְיְהֵב
אַחְסַנְתֵּיהּ: נה בְּרַם בְּעַדְבָא
תִּתְפְּלֵיג יָת אַרְעָא לִשְׁמָהָן
שִׁבְטֵי אֲבָהָתְהוֹן יַחְסְנוּן:
נו עַל פּוּם עַדְבָא תִּתְפְּלֵיג

(נה) יחלק את הארץ. הטעם כי בגורל יחלק הארץ למטות על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט לפקודים: לגרשון

לאלה ה׳ קמצין וסימן ויען לבן ויאמר אל יעקב הבנות בנותי והבנים בני. לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות. ויאמר ראיתי את כל ישראל. וחבת ויאמר ראיתי את כל ישראל. אל תטיפו יטיפון מיכה: יתן ז׳ וסי׳ וכי יתן מים על זרע. לרב תרבה נחלתו. ולמעט. ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת. ינתן לנו שבעה אנשים לי כתיב כן. ויאמר יתן את אבישג. ויאמר נעמן ולא ׳ לא יתן סגור תחתיה.

תולדות אהרן לאלה תחלק. בתרא קיז: לרב תרבה.
שם: אך בגורל. שם קכב סנהדרין
מג: לשמות. בתרא קיז: על פי הגורל.
שם קכב:

רמבן

שמה ותכנס בכלל אלה משפחות בני אשר לפקודיהם אבל לא רצה הכתוב ליחסם אל האשה שאמר לשרח משפחת שרח וקצר הענין:

(נד) **לרב** תרבה נחלתו. לשבט מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואף על פי שלא היו החלקים שוים שהרי לפי רבוי השבט חלקו החולקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל על פי רוח הקדש לשון רש״י. ומדרש רבותינו בכתוב הזה אינו כן אלא אמר בספרי לרב תרבו נחלתו הרי שיצאו עמו עשרה בנים ממצרים ובכניסתן לארץ נמצאו חמשה וכו׳ וכן בגמרא מפורש שאין משמעותו אבל חכמים לחלק בין שבט לשבט כלל כמו שאמרו בשלמא למ״ד ליוצאי מצרים היינו דכתיב לרב תרבו נחלתו וגו׳ ועוד שכבר כתבתי בסדר ויחי יעקב כי בגמרא בפרק יש נוחלין העלו בפירוש שלא נתחלקה לקרקפתא דגברי אלא לשבטים נתחלקה שנים עשר חלקים שוים עשו ממנה ונטל כל השבט החלק שיצא לו הגורל עליו וזהו מה שצוחו בני יוסף שאמרו מדוע נתת לי גורל אחד וחלק אחד ואני עם רב ולא הוסיף להם יהושע כלום אבל אמר לו עלה לך היערה ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים כי אין לך הר אפרים לומר שיכבשו להם מן הארץ שלא נכבשה להם וירחיבו בה את גבולם וזה שאמר לשמות מטות אבותם ינחלו בין רב למעט שיקחו כל המטות בשוה בין שהוא מרובה באוכלוסין או ממועט בהם ויהיה פירוש לרב תרבו נחלתו באנשי השבט עצמו כפי מדרשו שנתחלקה ליוצאי מצרים הרי שיצאו עמו עשרה ממצרים ובכניסתן לארץ נמצאו חמשה קורא אני עליו לרב תרבו כלומר שאם מתו אותן עשרה שהיו בני עשרים שנה ביציאתן ממצרים ונולדו להם חמשה בנים במדבר או שהיו נופלים ונעשו בני עשרים קורא אני עליו לרב תרבו כלומר לרב ביציאת מצרים תרבו אף על פי שהוא עכשיו מועט הרי שיצאו עמו חמשה ובכניסתן לארץ נמצאו עשרה קורא אני עליו ולמעט תמעיט כדאיתא בספרא אבל ראיתי שם דקתני לפי פקודיו מגיד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבט לפי מה שהוא וכן הוא אומר וידברו בני יוסף אל יהושע לאמר מדוע נתת לי גורל אחד וחלק אחד ואני עם רב אשר עד כה ברכני ה׳ מהו אומר ויאמר אליו יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה ובראת לך בארץ הפרזי והרפאים כי אץ לך הר אפרים זהו לשון הברייתא הזאת. ונראה ממנה שנתחלקה הארץ לגלגלותם כדברי הרב אבל לפי הגמרא משבשתא היא ועוד שאם כן מה יצעקו בני יוסף והלא נתן להם לפי מנינם המרובה כשאר כל השבטים. ולפי דעתי יש בברייתא הזו קצור והוא ממה שאמרו בגמרא דמשום נופלים דנפישו להו צוחו בני יוסף. וביאור הענין כי בני יוסף בשני שבטים נטלו בני אפרים חלק אחד ובני מנשה

ספורנו

כאשר צוה ה׳ את משה ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים. שאמר אז למשפחותם לבית אבותם: (נד) לרב תרבה נחלתו. בכמות הקרקע כי אמנם נחלקה הארץ לשנים עשר חלקים שוים בערך הדמים בלתי שוים בכמות אלא כור רע כנגד בית סאה טוב ונטל השבט המרובה באוכלוסי׳ החלק רב הכמות והשבט שהיה מועט נטל החלק הקטן בכמות שוה בערך הדמים אל החלק רב הכמות כאמרו לרב תרבה נחלתו ובזה האופן נטלו מנשה ואפרים שני חלקים בשביל בכורת יוסף כאמרו נתתי לך שכם אחד על אחיך וכן באר באמרו ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולשמעון שהתמעט באוכלוסין יותר מכל שאר השבטים בעת כניסתן לארץ נתן חלק מועט בכמות יתר הרבה בדמים ובהיות שלא נמצא חלק קרקע יהיה שוה כל כך מספיק לשמעון בירכו אותו החלק בכמה מקומות בתוך ארץ יהודה כאמרו ומחבל בני יהודה נחלת בני שמעון ובזה נתקיים בשבטו של שמעון אחלקם ביעקב: (נה) אך בגורל. אף על פי שעשו חלקים גדולים וקטנים כפי צורך השבטים וכמותם לא נתנו לכל שבט חלקו אלא על פי ה׳: (נו) על פי הגורל תחלק נחלתו. וכן כשהיה השבט מחלק את חלקו לגלגלותיו יתן לכל אחד חלקו ע״פ הגורל:
והוא

(נז) לגרשון. החל מהבכור והזכיר בנו שהוא לבני ולא הזכיר שמעי ויתכן שלא היו לו בנים או היו לו ומתו בלא בנים. ואחר כן הזכיר החברוני שהוא בן קהת ולא הזכיר עוזיאל ואחר כן בני מררי ושב להזכיר בני יצהר ואחר כן בני עמרם ואיחר אותם בעבור שיזכור מה שארע לבני בן עמרם: (נח) הקרחי הם בני קרח. והזכיר שם יוכבד בעבור כבוד בניה ולא הזכיר שם יולדתה דרך קצרה וכן אשריאל

אחסנתהון בין סגיאי לזעירי: נז ואלין מניני ליואי לזרעיתהון לגרשון זרעית גרשון לקהת זרעית קהת למררי זרעית מררי: נח אלין זרעית לוי זרעית לבני זרעית חברון זרעית מחלי זרעית מושי זרעית קרח וקהת אוליד ית עמרם: נט ושום אתת עמרם יוכבד בת לוי דילידת יתה ללוי במצרים וילידת לעמרם

י"ז ר"פ בין רב למעט: ס נז ואלה פקודי הלוי למשפחתם לגרשון משפחת הגרשני לקהת משפחת הקהתי
ל' למררי משפחת המררי: נח אלה משפחת לוי משפחת הלבני משפחת החברני משפחת המחלי
כל לישנא ת"ל במ"א הסר. משפחת המושי משפחת הקרחי
ל' חסר י' וי"ב חסר ו' וקהת הולד את עמרם: נט ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר
ג' ילדה אתה ללוי במצרים ותלד

שנתחלקה ברוח הקודש לכך נאמר על פי ה': (נח) אלה משפחת לוי. חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת מן יצהר: (נט) אשר ילדה אתה ללוי. אשתו ילדתה במצרים. לידתה במצרים ואין הורתה במצרים כשנכנסה בין החומות ילדתה. והיא השלימה מנין שבעים

תולדות אהרן בין רב למעט. שם קכב: אשר ילדם. סוטה יב בתרא קכג:

רמבן

מנשה חלק אחר כי כן כתוב ואין אחד מהם שמרובה באוכלוסים יותר משאר השבטים אבל בשאר השבטים מרובים מהם כי שבט יהודה ויששכר וזבולון ודן מרובים מהם ולמה יצוחו הם והמרובים ישתקו וכ"ש אם נתחלקה הארץ ליוצאי מצרים כפי מדרשו שהיו במנין הראשון בני יהודה מרובין משני השבטים האלה יחדו אבל היו צועקים מפני הנופלים שהיו בני מנשה במנין יציאת מצרים שלשים ושנים אלף ונתרבו במנין השני במדבר לשנים וחמשים אלף ואין בכל השבטים שנתרבה כל כך והיו כמו כן מרובים עד שנתחלקה הארץ וגם בני אפרים כן ולא היו הנופלים ההם נוטלים כלום ולכך צעקו ושומע אין להם כי כן המשפט שלא יטלו אלא בני עשרים ולכך אמרה הברייתא לפי פקודיו שהיו מבן עשרים שנה מלמד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבט לפי מה שהוא בשעת המנין שלא יתנו כלום לנופלים ואפילו גדלו והגיעו לעשרים בשעה שחלקו. והכתוב שאמר מדוע נתתה לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב לדברי הכל אי אפשר שישאר בנגלה מפשוטו כי אם חלק להם הארץ לגלגלותם כדברי רש"י הנה לקחו דים וכמו שהם עם רב לקחו חלק רב ואם לשבטים אי אפשר שלא נתן להם יהושע חלק בכורתם שלא היה עובר על צואת יעקב וגם הקב"ה צוה בתורה לשבטי אפרים ומנשה ועוד כתוב מפורש כי שני גורלות נתן להם דכתיב ויהי גבול אפרים למשפחותם וזאת נחלת בני אפרים למשפחותם ובני מנשה ויהי הגורל לבני מנשה ויהי גבול מנשה ככל הנאמר בשאר השבטים אבל אמרם גורל אחד וחבל אחד לומר כל מה שנתת לשנינו ראוי לאחד בגורלו והזכירו זה הלשון לפי שיהושע הפיל תחלה גורל אחד לשניהם שנאמר ויצא הגבול לבני יוסף מירדן ירחו וגומר עד והיו תוצאותיו ימה ושם נאמר וינחלו בני יוסף מנשה ואפרים כלומר שנחלו שניהם בגורל הזה ואחר כך חלק אותו הגורל בין שניהם בגורל כמו שאמר שם ויהי גבול בני אפרים וגומר וכתיב ויהי הגורל לבני מנשה וגומר על כן אמר הנה הגורל האחד הראשון ראוי לכל אחד משנינו כי עם רב אנחנו ומדוע חלקת אותו אחרי כן לשני חלקים והיתה הטענה מפני הנופלים שנתרבו כבן על דרך הגמרא. ולפי דרך הפשט נראה לי כי הצוחה הזאת היתה של בני מנשה אלא שבאו לפניו שני השבטים יחד וכן ויגשו בני יהודה אל יהושע ויאמר אליו כלב בן יפונה הדין לאחד וכל השבט יתרעם עמו והיתה הטענה לבני מנשה מפני שאין בכל השבטים מי שהשאיר ערים רבות וגדולות לכנעני כאשר השאיר מנשה שלשת הנפת תלתא פלכין וראיה לדבר כי לאחר שכתוב ולא יכלו בני מנשה להוריש את הערים האלה שם כתיב וידברו בני יוסף כי מתחלה לא נתרעמו עד שעשו עמם מלחמה ולא יכלו להם ויתכן שזה טעם גורל אחד וחבל אחד אמרו מפני שהפלת לשנינו תחלה גורל אחד נפל חבלנו יחד ואירע חלק שנינו במקום הזה הקשה ואלו עשית לנו שני גורלות כנהוג בכל שני שבטים היה יוצא במקום אחר שהוא נוח לכבוש ואמר להם יהושע שאם יעלו ביער הפרזי והרפאים יבררו להם שם כל מה שירצו ירחיבו את גבולם וחזרו הם ובארו דבריהם ואמרו גם ההר לא יספיק לנו כי רכב ברזל בכל הכנעני שנתת לנו בארץ העמק ואז אמר להם יהושע כי לא יתן להם בהר גורל אחד אבל יהיה להם ההר כולו והיער הגדול ששם יבררו להם ממנו כל צרכם ויהיה להם כל תוצאות גבולי ההר ויורישו משם הכנעני כי רכב ברזל לו והוא חזק ואין שאר השבטים חפצים בו אבל הם שני האחים שהם עם רב וכח גדול להם הם יעזרו זה את זה והם יורישוהו וסוף דבר שלא שמע אליהם ולא הוסיף להם כלום כי כן הדין והנה הצורך הרחיב דברים בענין הזה ועוד כתבנוהו בראיות בפרשת ויחי יעקב והכלל כי הדין שהעלו בגמרא הוא אמת וכו ראוי לפרש המקראות ועוד הכרחנו הענין בראיות בפרשת ויחי יעקב והנה פירוש הפרשה לאלה הנזכרים למשפחות תחלק הארץ במספר שמות שיתנו לכל זכר לגלגלותם חלקו. לרב תרבו נחלתו שיחלקו ארץ ראובן לארבעת חלקים למשפחת החנוכי המרובה על דרך משל ערבה נחלתו ולמשפחת הפלואי המועטת נמעיט מ איש לפי פקודי המשפחה יותן נחלתו ותטול כל המשפחה במקום אחד ומן הטעם הזה מנאם כאן למשפחות ולפיכך הזכירו חכמים חלקו למשפחות ולא חלקו לבתי אבות עדיין ואז כל אחד מכיר את שלו וכו' אך בגורל יחלק את הארץ לשבטי ישראל ולשמות מטות אבותם שהם שנים עשר מטות ינחל אותם וחזר ואמר על פי הגורל תחלק נחלתו של מטה בין רב למעט כי גם בין המשפחות יטילו גורל ויהיה חלק החנוכי ברוח ובמקום אשר יעלה לו הגורל וחלק הפלואי באותו מקום אשר יעלה לו הגורל אך ערבה לרב ונמעיט למועט במשפחות וזהו שנאמר בספר אלה מסעי והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטות אבותיכם תתנחלו הנה באר שתהיה הנחלה למשפחות בגורל אל הרוח אשר יפול לו הגורל שם נרבה לרב ונמעיט למעט במשפחות ואמר שתהיה למטות אבותם כלומר שתים עשרה מטות. ומה שכתב רש"י לשמות מטות אבותם אלו יוצאי מצרים אינו נכון שאין מטות רק שבטי ישראל כענין שכתוב ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל וכן אלף למטה לכל מטות ישראל וכן במרגלים וכן בכל מקום ושם שבט ומטה אחד הוא אבל מה שאמר בגמרא רבי יאשיה אומר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו מדרש מרבוי הכתוב שהיה די שיאמר אך בגורל יחלק הארץ לשמות המטות וכיון שהזכיר אבותם ינחלו דרשו שהאבות והם הנזכרים במצרים אלה בית אבותם הם נוחלים את הארץ ומהם תבא לאלה אשר תחלק להם:

(נז) **ואלה** פקודי הלוי. לא ידעתי למה ימנה בני לוי ומה תועלת מנינם במנינם אולי לאלה נתנו הערים לשבת ומגרשיהן לבהמתם לא לנולדים אחרי כן או שנעשה להם לכבוד לפני השם שלא יהיה לגיון של מלך פחות שלא ישגיחו עליו למנותו כשאר העם והזכיר עמרם ואשתו כי בני לוי ימנו לשנים לכהנים ולוים וראוי לפקוד אהרן ובניו לעצמן. וכתב רש"י אלה משפחות הלוי חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת יצהר נפג וזכרי ואני תמה למה ימנה הכתוב בלוי משפחות לשלשת האבות ויחזור וימנה משפחות לבנים שהרי לא היו למררי בנים אחרים אלא מחלי ומושי ומהו משפחת המררי ואין זולתם אבל היה זה לכבוד כי בני לוי שלשתם היו גדולים בישראל וזכרם היה לברכה והיו כל תולדות גרשון נקראים משפחת הגרשוני לכבודו וכן כל בני מררי משפחת המררי לכבודו ואחרי כן שמו להם בתי אבות ונחלקים למשפחות כשאר השבטים ונקראים בפרט משפחת המחלי ומשפחת המושי וכן בקהת יקראו כל זרעו בכלל משפחות הקהתי ותוזרים ונחלקים עוד למשפחות בבנים משפחת החברוני ומשפחת הקרחי ולא הזכיר עתה משפחת העמרמי בעבור שנחלקה לכהנים ולוים והזכיר שמותם לכבוד ולא הזכיר הכהונה לאהרן לכבוד משה וכן תראה במנין הראשון בפקודים שאמר ויהיו אלה בני לוי בשמותם גרשון וקהת ומררי והיה זה למעלתם כי בשאר השבטים לא הזכיר כן. וטעם משפחת הקרחי כי מתחלה היתה נקראת משפחת היצהרי כי היו בעת המנין ההוא בנים גם לנפג וזכרי ועכשיו לא היו רק לקרח ונקראו על שמו. ולפי דעתי לא היה מן הראוי שיעקר שם היצהרי מזרעו אע"פ שמתו קצת בניו אבל עשו זה אחרי מעשה קרח בעבור כבוד בניו להודיע בישראל לדורות שמם וזכרם כי כן הכתוב משתדל לומר ובני קרח לא מתו וכיון שכלו נפג וזכרי ונשארו כל זרע יצהר לקרח קראום משפחת הקרחי להודיע כי היו בניו צדיקים וטובים ממנו. ומדרשו של רבי משה הדרשן באתם המעט מכל העמים ה' מעט אינם אמת בעבור שמנה לבני לוי שמונה ואינן אלא חמש כי השלש לאבותם כאשר אמרנו:

(נט) **וטעם** אשר ילדה אותה ללוי במצרים. על דרך הפשט לפי שכל בני יעקב עם כל בניהם ובנותיהם ירדו למצרים ואין בהם מי שהוליד

רשי

שבעים שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ותשע (סוטה י"ב) : (סב) כי לא התפקדו בתוך בני ישראל . להיות נמנין בני עשרים שנה . מה טעם כי לא נתן להם נחלה והנמנין מבן עשרים שנה היו בני נחלה שנאמר איש לפי פקודיו יותן נחלתו : (סד) ובאלה לא היה איש וגומר . אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ האנשים אומרים (במדבר יד) נתנה ראש ונשובה מצרימה והנשים אומרות תנה לנו אחוזה לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן : (א) למשפחות מנשה בן יוסף . למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנאמר (בראשית נ) והעליתם את עצמותי וגו' ובנותיו חבבו את הארץ שנאמר תנה לנו אחוזה וללמדך שהיו כלם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח הרי זה צדיק בן צדיק ואם יחסו לגנאי כגון (מלכים ב כה) בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו : מחלה נועה וגו'. ולהלן הוא אומר (במדבר לו) ותהיינה מחלה ותרצה מגיד שכולן שקולות זו כזו לפיכך שנה הכי את סדרן : (ב) לפני משה ולפני אלעזר . מגיד שלא עמדו לפניהם אלא בשנת הארבעים אחר שמת אהרן : לפני משה . ואח"כ לפני אלעזר אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו דברי רבי יאשיה אבא חנן משום ר"א אומר בבית המדרש היו יושבים ועמדו לפני כולם (ב"ב קי"ט ספרי) : (ג) והוא לא היה וגו'. (שם ספרי) לפי שהיו באות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקדוש ברוך הוא היה אלא בחטאו לבדו מת ולא החטיא את אחרים עמו (שבת צו) רבי עקיבא אומר מקושש עצים היה ורבי

לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה
וְאֵת מִרְיָם אֲחֹתָם׃ ס וַיִּוָּלֵד
לְאַהֲרֹן אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא
אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃
סא וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם
אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהוָה׃ סב וַיִּהְיוּ
פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה כִּי ׀ לֹא
הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי
לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ סג אֵלֶּה פְּקוּדֵי מֹשֶׁה
וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל
יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ סד וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה
אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן
אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִדְבַּר סִינָי׃ סה כִּי־אָמַר יְהוָה
לָהֶם מוֹת יָמֻתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא־
נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־
יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃ ס
כז א וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד
בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה בֶן־
יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה
נֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה׃
ב וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם
וְכָל־הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד
לֵאמֹר׃ ג אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר
וְהוּא לֹא־הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה

ג' ר"פ · מ"ע ומד פסר · תנינן בתריה · כל אורי' חס' במ"א · סימן · ד · פ · י"א בנוסחא · מנוו"ו סימן · כול' כ"כ · ד' כ"כ בתורה · פ

יַת אַהֲרֹן וְיַת מֹשֶׁה
וְיַת מִרְיָם אֲחָתְהוֹן׃
ס וְאִתְיְלִיד לְאַהֲרֹן יַת
נָדָב וְיַת אֲבִיהוּא יַת
אֶלְעָזָר וְיַת אִיתָמָר׃
סא וּמִית נָדָב וַאֲבִיהוּא
בְּקָרוֹבֵיהוֹן אֶישָׁתָא
נוּכְרֵיתָא קֳדָם יְיָ׃ סב וַהֲווֹ
מִנְיָנֵיהוֹן עַסְרִין וּתְלָתָא
אַלְפִין כָּל דְּכוּרָא מִבַּר
יַרְחָא וּלְעֵילָא אֲרֵי לָא
אִתְמְנִיאוּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲרֵי לָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן
אַחְסָנָא בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
סג אִלֵּין מִנְיָנֵי מֹשֶׁה
וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא דִּי מְנוֹ יַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵישְׁרַיָּא
דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃
סד וּבְאִלֵּין לָא הֲוָה
גְּבַר מִמִּנְיָנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
כַּהֲנָא דִּי מְנוֹ יַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי׃
סה אֲרֵי אֲמַר יְיָ לְהוֹן מֵימַת
יְמוּתוּן בְּמַדְבְּרָא וְלָא
אִשְׁתְּאַר מִנְּהוֹן אֱנָשׁ אֱלָהֵן
כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בַּר
נוּן׃ א וְקָרִיבָא בְּנָת
צְלָפְחָד בַּר חֵפֶר בַּר גִּלְעָד
בַּר מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְזַרְעִית
מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף וְאִלֵּין
שְׁמָהָת בְּנָתֵיהּ מַחְלָה נוֹעָה
וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה׃
ב וְקָמוּ קֳדָם מֹשֶׁה וְקֳדָם
אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְקֳדָם
רַבְרְבַיָּא וְכָל כְּנִשְׁתָּא
בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא
לְמֵימָר׃ ג אֲבוּנָא מִית
בְּמַדְבְּרָא וְהוּא לָא הֲוָה

אבן עזרא

אשריאל אשר ילדה : (סב) ויהיו פקודיהם . פקודי הלוים במספר הזה נוספו שבע מאות והתימה כי לא נוסף בהם רק שבע מאות והנה ישראל שמתו מי שהיה מבן עשרים שנה ומעלה היה מספרם בפעם האחרונה קרוב מהמספר הראשון כי הלוים לא נכנסו עם פקודי ישראל והעד אלעזר הכהן : (סד) ובאלה לא היה איש . זה הפסוק שב אל פקודי ישראל : (סה) כי אם כלב בן יפונה . קודם יהושע כאשר אמר השם : (ג) והוא לא היה . חשבו הבנות כי לא יירשו בני הנועדים על ה'

ונמסר גם בסדר שמיני : וקהת הולד את עמרם ל' חסר יו"ד . וי"ב חסר וי"ו וסימן עתי הליד את נתן . ועובד הליד את יהוא ב' בו . ועזריה הליד את חלץ ב' בו . ואלעשה הליד את ססמי ב' בו . ויקמיה הליד את אלישמע . וחרן הליד את גזז . וראיה בן שובל ב' בו . פינחס הליד את אבישוע ושארא הוליד כתיב : ללוי. ג' וסי' אשר ילדה אתה ללוי. על כן לא היה ללוי . חשביה בן קמואל . וחד וללוי אמר תמיך : ויולד ג' ר"פ וסימן לחנוך . ליוסף

תולדות אהרן ולא נותר . בתרא קית קכא : ותעמדנה . בתרא קיט : אבינו מת . שבת צו בתרא קיח :

ספורנו

(ג) והוא לא היה בעדת קרח שהיה דינו שיאבד ממונו בחרם שהחרימם משה רבינו עליו השלום באמרו סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו וכן מוסר דיני

בעל הטורים

מות ימתו . כתיב חסר קרי נוה יומתו מיתות הרבה . מתלוננים ועדת קרח :

רמבן

שהוליד אחרי כן זולתי לוי שהוליד את הבנים שמחה כי איחר השם לידתה כי לא הגיע הקץ כאשר פירשתי כבר :

(סג) **וטעם** אלה פקודי משה ואלעזר על פקודי בני ישראל . אין פקודי הלוי בכלל כי בהם לא יאמר ובאלה לא היה איש שלא נגזרה הגזרה ההיא על שבט הלוי כדברי רבותינו והעד אלעזר גם פנחס :

(סד) **ובאלה** לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן . כי יהושע וכלב לא היו עתה בפקודים האלו לפי שהיו מששים שנה ומעלה ואין המנין אלא מבן עשרים עד בן ששים שנה כי הם עיקר ימי האיש כענין האמור בערכין ואז הוא יוצא צבא בישראל לא מששים ומעלה כדברי רבותינו אבל אמר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון שהיו מן הפקודים הראשונים ולא מתו :

כז (ג) **והוא** לא היה. לפי שבאו לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתאוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה היה אלא בחטאו לבדו ולא החטיא אחרים עמו לשון רש"י . ולא פירש למה היו באות לומר בחטאו

ס': כי בחטאו מת. אמר רבי יהודה הלוי הספרדי כי פי' כי בחטאו מת דבק עם ובנים לא היו לו כאשר יאמר היום בעונותיו אירע לפלוני כך וכך ואיננו רחוק: (ד) כי אין לו בן. בעבור שאין לו בן: (ז) כן. אמת או הדבר כן: והעברת. מה שהיה ראוי שיקח הוא תקחנה הן: (ח) ובן אין לו הנה אות כי הבן יירש את אביו: (ט) לאחיו. מאב או מאם: לשארו הקרוב אליו. מכל המשפחה: (יא) וירש אותה. הנחלה וכבר פירשתי דרך חז"ל בפסוק לעם נכרי. ולדעת הנחלות אם יירש האב או האם את

ורבי שמעון אומר מן המעפילים היה: (ד) למה יגרע שם אבינו. אנו במקום בן עומדות ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו ליבם (ב"ב קי"ט): כי אין לו בן. הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום מגיד שחכמניות היו: (ה) ויקרב משה את משפטן (סנהדרין ח) נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר (דברים א) והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי. (סנהדרין שם) ד"א ראויה היתה פרשה זו של נחלות להכתב ע"י משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן: (ז) כן בנות צלפחד דוברות. כתרגומו יאות (ספרי) כך כתובה פרשה זו לפני במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה: כן בנות צלפחד דברת. יפה תבעו אשרי אדם שהקדוש ב"ה מודה לדבריו: נתן תתן. (ב"ב קי"ח) שני חלקים חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר: והעברת. לשון העברה (ס"א עברה) הוא במי שאינו מניח בן ליורשו. ד"א על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה שלא תסוב נחלה לא נכתוב אלא לאותו הדור בלבד וכן והעברתם את נחלתו לבתו. בכולן הוא אומר ונתתם ובבת הוא אומר והעברתם: (יא) לשארו הקרוב אליו ממשפחתו. (ספרי ב"ב ק"ט) ואין משפחה קרויה אלא מצד האב: (יב) עלה אל הר העברים. (במדבר רבה) למה נסמכה לכאן כיון שאמר הקדוש ברוך הוא נתן תתן להם אמר אותי צוה המקום להנחיל שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ אמר לו הקדוש ברוך הוא גזרתי במקומה עומדת. (ספרי) דבר אחר כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי משל למלך שגזר על

נ"א הַנּוֹעָדִים עַל־יְהוָה בַּעֲדַת־קֹרַח כִּי־בְחֶטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא־הָיוּ לוֹ׃ ד לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם־אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֵּן תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ אֲחֵי אָבִינוּ׃ ה וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה׃ ס רביעי

ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ז כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרֹת נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן׃ ח וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ׃ ט וְאִם־אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו׃ י וְאִם־אֵין לוֹ אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו׃ יא וְאִם־אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ

יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה וּרְאֵה

נ' רבתי · ג' מנקדים · ד. י"ד · ד' פסוק באתנחתא בספר · כולי פסי · ל' בטעם נחורי וכל קריאה דכווי במ"ג בכי גרישין · י"ו וכל הכרמל דכוות.

בְּגוֹ כְּנִשְׁתָּא דְאִזְדַּמְנוּ עַל יְיָ בִּכְנִשְׁתָּא דְקֹרַח אֲרֵי בְחוֹבֵיהּ מִית וּבְנִין לָא הֲווֹ לֵיהּ׃ ד לְמָא יִתְמְנַע שְׁמָא דַאֲבוּנָא מִגוֹ זַרְעִיתֵיהּ אֲרֵי לֵית לֵיהּ בַּר הַב לָנָא אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּנָא׃ ה וְקָרֵיב מֹשֶׁה יָת דִּינְהֶן קֳדָם יְיָ׃ ו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ז יָאוּת בְּנַת צְלָפְחָד מְמַלְּלָן מִתַּן תִּתֵּן לְהוֹן אֲחִידַת אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּהֶן וְתַעְבַּר יָת אַחְסָנַת אֲבוּהֶן לְהֶן׃ ח וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימָר גְּבַר אֲרֵי יְמוּת וּבַר לֵית לֵיהּ וְתַעְבְּרוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לִבְרַתֵּיהּ׃ ט וְאִם לֵית לֵיהּ בְּרַתָּא וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לַאֲחוֹהִי׃ י וְאִם לֵית לֵיהּ אַחִין וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לַאֲחֵי אֲבוּהִי׃ יא וְאִם לֵית אַחִין לַאֲבוּהִי וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לְקָרִיבֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ מִזַּרְעִיתֵיהּ וְיֵרַת יָתַהּ וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לִגְזֵירַת דִּין כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין וַחֲזֵי

לאהרן: נתן ונתן כ"א ד' מנהון קמצין וסימן במסרה רבתא: ולא נותר ה' וסי' כל ירק בעץ ובכל עשב השדה. ולא נותר מהם איש. ולא נותר מהם אחד. ולא נותר בו ובכל האנשים. ולא נותר בה פרץ: למשפחת י"א בלישנא וסימן נמסר בסדר במדבר סיני: נתן ה' ג' מלאים וב' חסרים וסימן וידר ישראל נדר לה'. נתון תתן לו ולא ירע. ויאמרו נתון נתן. וידר יפתח נדר. כן בנות צלפחד דברת. ישראל צלפחד חסר: אביהם ג' בלישנא נקב' וסימן כן בנות צלפחד דברת קדמא דפסוק. לטוב בעיניהם תהיינה לנשים. ויתן להם אביהם דאיוב. וחד ויצל אלהים את מקנה אביכם: אביהן ד' וסימן נמסר בסדר וירא: להן י"ד וסימן הנה נא לי שתי בנות. וישב יצחק ויחפר ב' בו. ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן. ויקרא מלך מצרים למילדת. כן בנות צלפחד תניינא דפסוק. המה באו בקצה העיר והמה. והוא הפיל להן גורל וידו. ויאמר אלי בן אדם התשפט. והקמותי עליהם רעה אחד. כי משלשות הנה ואין. ויאמר ראיתי את ישראל דדי"ה. אך לא בעי ישלח יד. יתן ה' לכם ומצאן מנוחה: אל הר י"ו וסימן נמסר בישעיה סי' נ"ו גבי פסוק והביאותים אל הר

בעל הטורים

דברת ב' במסורה. כן בנות צלפחד דוברות. ואני אשימם דוברות נים. שהיו מלאות רוח אלהים והכמות כים שהוא מלא כמו שדרשו חכמניות היו דרשניות היו: נחלתו לשארו. אותיות נחלת שארו לו ואין שארו אלא אשתו. והיינו מה"א חז"ל גורעין ומוסיפין הזרעין. פי' גורעים הוי"ו מנחלתו ומוסיפין אותה על תלמיד של לשארו ונשאר לו הרי נחלת שארו לו. ודורשין נחלת שארו שהיא אשתו לו. והיינו מה"א חז"ל שהבעל יורש את אשתו:

תולדות אהרן למה יגרע. בתרא קי: ויקרב משה. שם קיט סנהדרין ח: נתון תתן. בתרא קיח: איש כי ימות. שם קח קי קטו: והעברתם. שם קט קטו קטז קמא קמז: ונתתם את. בתרא קמז: ואם. שם קטז: ונתתם את נחלתו. שם קיא: לשארו. שם קט קי קיא: ממשפחתו. שם קט: וירש אותה. קמא מב בתרא קי קיא קיג: והיתה. שם קיג סנהדרין לד:

ספורנו

בדיני שמים כאמרו ואת כל הרכוש: כי בחטאו מת. לא היה עונש חטאו אלא

רמבן

בחטאו מת אלא שתאמרנה אבינו מת במדבר ובנים לא היו לו כי כן הראוי להאמר אבל על דעת רבותינו הוצרכנו לומר שלא היה בעדת קרח לפי שעדת קרח לא היה להם חלק בארץ וכן למתלוננים שבעדת קרח כי נשמע זה בעם מבית דינו של משה וכך פירש ר"א ואמר חשבו הבנות כי לא יירשו הנועדים על ה' ודעתי בדרך הפשט שאמרו ככה בעבור שחשבו שמשה רבינו היה שונא עדת קרח יותר מכל החוטאים שמתו במדבר שהם היו הקמים כנגדו והכופרים בכל מעשיו. וחשבו אולי בשנאתו אותם יאמר אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו יזכר עון אבותם אל ה' על כן הודיעוהו כי לא היה מהם ורמזו עוד שאינו במתי המגפות אבל במדבר מת על מטתו. וטעם כי בחטאו מת אמרו מת במדבר בעונו שלא זכה ליכנס בארץ או כדברי רבי יהודה הלוי המשורר ז"ל שפירש שהוא דבק עם ובנים לא היו לו כאשר יאמר היום בעונות אירע כך וכך:

(ט) ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו. קבלו רבותינו כי האב יורש את בנו כאשר אין לבת זרע והכתוב לא הזכיר זה והטעם כי במשפטי הירושה כל מנחיל נוחל כי הקורבה שוה וכיון שאמר הכתוב שהבן יורש את אביו גם האב יורש את הבן ועוד כי הירושה היא בשלשלת הזרע ביוצאי חלציו לא בצדדין א"כ ונתתם את נחלתו לאחיו משמוע נחלה שהאב יורש בקבר וממנו תבא לאחים אבל לא רצה לומר ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאביו כי דרך ברכה ידבר ולא בנכרתים ואולי לא היה זה בבאי הארץ שינחיל האב את הבן שבהם ידבר:

(יא) וטעם והיתה לבני ישראל לחוקת משפט. שיהיה המשפט הזה לדורות לא בנחלת הארץ עתה בלבד וטעם כאשר צוה ה' את משה כמו כאשר נויתיר אבל בא כדרך זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה וכן רבים:

(יב) עלה אל הר העברים הזה. שם ההר הזה הר נבו כאשר פירש בסדר האזינו ובזאת הברכה אבל יקראו אותו הר העברים מפני שהוא על מעברות הירדן ומשם יעברו אל ארץ כנען כאשר אמר כאן אשר על פני ירחו

רשי

על כנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו נכנס לשער והוא אחריו לחצר והוא אחריו לטרקלין והוא אחריו כיון שבא ליכנס לקיטון אמר לו בני מכאן ואילך אתה אסור ליכנס: (יג) כאשר נאסף אהרן אחיך. מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן. ד״א אין אתה טוב ממנו: (יד) להקדישני במים לעיניהם. הא אם קדשתם אותי עדיין לא הגיע זמנכם להפטר בכל מקום שכתב מיתתם כתב סרחונם לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו לכך בקש משה שיכתב סרחונו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה (יומא פו) משל לשתי נשים שלוקות בבית דין אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית וכו׳ אף כאן בכל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סרחונן להודיע שלא היתה בהם אלא זו בלבד: הם מי מריבת קדש. הם לבדם אין בהם עון אחר. ד״א הם שהמרו במרה הם היו שהמרו בי״ם הם עצמם שהמרו במדבר צין: (טו) וידבר משה אל ה׳ וגו׳. להודיע שבחן של צדיקים כשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור: לאמר. אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו: (טז) יפקוד ה׳. כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו (במ״ר) אמר הגיע שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי אמר לו הקדוש ברוך הוא לא כך עלתה במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא מש מתוך האהל וזהו שאמר שלמה (משלי כז) נוצר תאנה יאכל פריה: אלהי הרוחות. למה נאמר אמר לפניו רבונו של עולם גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואין דומה זה לזה מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו: (יז) אשר יצא לפניה׳. לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהם למלחמה אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג שנאמר (במדבר כא) אל תירא אותו וכדרך שעשה יהושע שנאמר (יהושע ה) וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה וגו׳. וכן בדוד הוא אומר (שמואל א יח) כי הוא יוצא ובא לפניהם יוצא בראש ונכנס בראש: ואשר יוציאם. בזכויותיו: ואשר יביאם. בזכויותיו. ד״א ואשר יביאם שלא תעשה לו כדרך שאתה עושה לי שאיני מכניסן לארץ: קח לך. קחנו בדברים אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום: לך. את שבדוק לך את זה אתה מכיר: אשר רוח בו. כאשר שאלת שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד: וסמכת את ידך עליו. תן לו תורגמן שידרש בחייך שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בחיי משה: (יט) וצויתה אותו. על ישראל דע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך: (כ) ונתתה מהודך עליו. זה קירון עור פנים: מהודך. ולא כל הודך ומצינו למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה: למען ישמעו כל עדת בני ישראל.

שיהיו

אבן עזרא

את הבן ומה שתירש אשתו צריכים אנחנו לקבלה. אמרו חז״ל כי נסמכה פרשת עלה אל הר העברים לדבר הנחלות כי בקש משה לדעת מי ינחל מעלתו: (יד) להקדישני. דבק עם מריתם והטעם כי מריתם להקדישני וזה הוא על אשר לא קדשתם כאשר פירש: (טז) אלהי הרוחות. שהוא יודע הרוחות אי זה רוח ראוי: וטעם יפקוד. מגזרת פקיד: (יז) אשר יצא לפניהם. במלחמה: ואשר יוציאם. על ידי אחר: (יח) אשר רוח בו. וכל איש חי יש בו רוח רק הטעם כמו וחזקת והיית לאיש: וסמכת את ידך. להראות את ישראל שהוא במקומו ועליו סמך: (כ) ונתתה מהודך. לחלוק לו כבוד לפני ישראל למען ישמעו כי הם כבר האמינו בך וכאשר יראו שאתה כבדתו כן יכבדוהו

כי

אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ יג וְרָאִיתָה אֹתָהּ
וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־עַמֶּיךָ גַּם־אָתָּה
כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אָחִיךָ׃
יד כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בְּמִדְבַּר־צִן
בִּמְרִיבַת הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי
בַמַּיִם לְעֵינֵיהֶם הֵם מֵי־מְרִיבַת
קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן׃ ס טו וַיְדַבֵּר
מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר׃ טז יִפְקֹד
יְהוָה אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר
אִישׁ עַל־הָעֵדָה׃ יז אֲשֶׁר־יֵצֵא
לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם
וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא
תִהְיֶה עֲדַת יְהוָה כַּצֹּאן אֲשֶׁר
אֵין־לָהֶם רֹעֶה׃ יח וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן אִישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ
וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו׃
יט וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה וְצִוִּיתָה
אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ כ וְנָתַתָּה
מֵהוֹדְךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־

יָת אַרְעָא דִיהָבִית לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ יג וְתֶחֱזֵי יָתַהּ
וְתִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ אַף אַתְּ
כְּמָא דְאִתְכְּנֵישׁ אַהֲרֹן
אֲחוּךְ׃ יד כְּמָא דְסָרֵבְתּוּן
עַל מֵימְרִי בְּמַדְבְּרָא דְצִין
בְּמַצּוּת כְּנִשְׁתָּא לְקַדָּשׁוּתִי
בְּמַיָּא לְעֵינֵיהוֹן אִינּוּן מֵי
מַצּוּת רְקַם מַדְבְּרָא דְצִין׃
טו וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם יְיָ
לְמֵימַר׃ טז יְמַנֵּי יְיָ אֱלָהָא
רוּחַיָּא לְכָל בִּסְרָא גַּבְרָא
עַל כְּנִשְׁתָּא׃ יז דְּיִפּוֹק
קֳדָמֵיהוֹן וּדְיֵעוֹל קֳדָמֵיהוֹן
וּדְיַפֵּיקִינּוּן וּדְיַעֵלִינּוּן וְלָא
תְהֵי כְּנִשְׁתָּא דַּייָ כְּעָנָא
דְּלֵית לְהוֹן רָעֵי׃ יח וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה דְּבַר לָךְ יָת יְהוֹשֻׁעַ
בַּר נוּן גְּבַר דְּרוּחַ נְבוּאָה
בֵּיהּ וְתִסְמוֹךְ יָת יְדָךְ
עֲלוֹהִי׃ יט וּתְקֵים יָתֵיהּ
לִקֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְלִקֳדָם
כָּל כְּנִשְׁתָּא וּתְפַקֵּיד יָתֵיהּ
לְעֵינֵיהוֹן׃ כ וְתִתֵּן מִזִּיוָךְ
עֲלוֹהִי בְּדִיל דִּיקַבְּלוּן מִנֵּיהּ

מלא ס׳
ס׳ מלאים
כ׳ א׳ וא׳
כל צן חסר וכל סין מ״ל
ב׳ ומ״ל
כ״ד
ג׳
כ׳ כ״כ . ד
ב׳ את רעהו
ח׳
ס׳ בטעם בספרא
ד׳ מ״ל בליסנא

קדשי ושמחתים : וצוית ד׳ מ״ל בליש׳ וסי׳ וצויתה אתו לעיניהם. את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו ׳ אתה צוית פקודיך. אשר צויתה לא יבאו. וא׳ ואתה צויתה : וצויתה ב׳ א׳ מלא וא׳ חסר וסי׳ וצויתה אתו לעיניהם. אתם אל אדניהם. קדמא מלא : עמיך. ה׳ מלאים בתורה וסימן נמסר בסדר קדשים : ולא תהית ח׳ וסימן נמסר בסדר קדשים :

תולדות אהרן קח לך את יהושע.
ברכות נד יומא עה
עקרים מד פ׳ יט : וסמכת. קמא נב :
ונתת מהודך עליו. חגיגה פו בתרא עה :

בעל הטורים וראיתה. כתוב בה״א מלמד שהראהו כל הארץ המעטרות והמחילות ואולרות כסף וזהב שבה: נאסף אהרן אחיך. בגימטריא זהו בנשיקה: וידבר משה אל ה׳ לאמר. אין פסוק אחר כזה בתורה אמר לו לא תזכור כמה וידבר שדברת אלי: יפקד ה׳ אלהי הרוחת לכל בשר איש על העדה. אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה׳ כצאן אשר אין להם רעה. באלו שני פסוקים יש עשרים ושמונה תיבות. ולכך פרנס יהושע את ישראל כ״ח שנים זהו״ש וזכרת את ה׳ אלהיך כי הוא הנותן לך כ״ח לעשות חיל: ואשר יבא ב׳ במסרה. הכא ואשר יבא לפניהם והידך ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב עצים לומר לך בין ביטוב ובין ביער בכל פעם צריך לבא לפניהם: וצויתה. כתוב בה׳ לומר לך שלמדו ה׳ חומשי תורה: מהודך. בגי׳ הסוד לומר לך שמסר לו סוד המרכבה ומעשה בראשית:

רמבן

ירחו ושם עברו את הירדן כמו שנאמר והעם עלו מן הירדן ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו ואיננה מצוה שיצונו הקב״ה לעשות כן עתה שאם כן יהיה מתחייב לעלות שם מיד אבל טעמו תעלה אל הר העברים וראית את הארץ כי בעבור שצוהו לאלה תחלק הארץ הודיעו כי לא על ידך תחלק כי אתה תעלה לראש הר העברים טרם שיסעו ישראל מארץ מואב ותמות בו ולא יגיעך מן הארץ לבד הראיה וכן קח לך את יהושע בבוא יומך תקח את יהושע והשלים הכתוב לספר כי עשה כן משה בלב שלם והוא העציה אשר יזכיר בעת פטירת משה כאשר אמרו הסירה הוא והושע בן נון :

(יט) וצויתה אותו על ישראל. דע שטרחנין הן סרבנין הן על מנת שתקבל עליך לשון רש״י. ואינו נכון בעיני בעבור שאמר לעיניהם כי יותר ראוי הענין הזה להאמר ביניו לבינו כי בפניהם יגרום בהם התפקרות ומדרך המוסר שיזהיר להם בפני עצמן מהיותם עוד טרחנים וסרבנין אבל

[illegible]

ספורנו

אלא שימות לא שיאבד ממנו מן היורשים : (יז) אשר יצא לפניהם. בענין המלחמה : ואשר יוציאם. בעניני הנהגת המדינה : (יח) איש אשר רוח בו. מוכן לקבל אור פני מלך חיים כענין ובלב כל חכם לב נתתי חכמה : (יט) וצויתה אתו לעיניהם. המנה אותו לנגיד עליהם לעיניהם כדי שיקבלוהו וישמעו בקולו כי יאמר צוי על הממוני כמו וצוך לנגיד ולמן היום אשר צויתי שופטים : (כ) ונתתה מהודך עליו. הוד מלכות תן לו איזו שררה בחייך שיתחילו לנהוג בו כבוד למען ישמעו וטעם הממוני לעיניהם ונתינת ההוד בחייך הוא למען ישמעו בקולו כל העדה שהם הסנהדרין וזקני העם.

עולת

אבן עזרא

כי ילכו אחרי מפסיך : (כא) על פיו יצאו . על פי אלעזר במשפט האורים וי״א על פי משפט האורים והראשון ישר בעיני : הוא וכל בני ישראל . בדבר שהיה כלל לכל : וכל העדה . בדבר שהיה פרט לעדה הם הנועדים באהל מועד . וטעם הדבק פרשת הקרבנות שהשם צוה אז למשה שיצוה את בני ישראל הקרבנות שהם חייבים לעשות כי הוא לא יכנס לארץ עמהם והחל להזכיר עולת תמיד ואם הזכירה בתחלה יתכן שהנזכרת היא על הר סיני או שתהיה מערכת הקרבנות סדורה : (ב) לחמי . פירשתיו : לאשי . פירשתיו . והטעם לחם לאשי לריח ניחוח : במועדו . שלא יקדמו קודם הבקר ושלא יאחר אחר הערב : (ד) את הכבש אחד . אמר רבי משה הכהן הספרדי כי הוא דרך קלה והטעם את הכבש כבש אחד ועל דעתי שאות ה״א מוסף עצמו ואחר עמו וכבר הראיתיך רבים כן : (ו) העשויה בהר סיני . הטעם כאשר עשיתם בהר סיני ג״ן אות שלא העלו עולות במדבר אחר נסעם מסיני כאשר פירשתי בראיות גמורות

רשי

שיהיו נוהגין בו כבוד וירא׳ כדרך שנוהגין בך : (כא) ולפני אלעזר הכהן יעמוד . הרי שאלתך שאלת שאין הכבוד הזה זז (ס״א מוטל) מבית אביך שאף יהושע יהא צריך לאלעזר : ושאל לו . כשיצטרך לצאת למלחמה : על פיו . של אלעזר : וכל העדה . סנהדרין (יומא ע״ג) : (כב) ויקח את יהושע (ספרי) לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעוה״ב: (כג) ויסמוך את ידיו . בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה שהקדוש ב״ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה : כאשר דבר ה׳ . אף לענין ההוד נתן מהודו עליו : (ב) צו את בני ישראל . מה אמור למעלה יפקוד ה׳ א״ל הקדוש ברוך הוא עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו׳ כדאיתא בספרי : קרבני . (ספרי) זה הדם : לחמי . אלו אמורין וכן הוא אומר (ויקרא ג) והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה : לאשי . הנתנין לאשי מזבחי : תשמרו . (ספרי) שיהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדות (תענית כז) : במועדו . בכל יום הוא מועד התמידי׳: (ג) ואמרת להם . אזהרה לב״ד : שנים ליום . כפשוטו . ועיקרו בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום תמיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרחן של טבעות (יומא סב) : (ד) את הכבש אחד . אף על פי שכבר נאמר בפרשת ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו׳ (שמות כט) היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות : (ה) סלת למנחה. מנחת נסכים : (ו) העשויה בהר סיני . כאותן שנעשו בימי המלואים . ד״א העשוי׳ בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה (שמו׳ כד) ויעש באגנות תלמד שטעונה

תרגום אונקלוס

כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וְלִקֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא יְקוּם וְיִשְׁאַל לֵיהּ בְּדִין אוּרַיָּא קֳדָם יְיָ עַל מֵימְרֵיהּ יְהוֹן נָפְקִין וְעַל מֵימְרֵיהּ יְהוֹן עָלִין הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ וְכָל כְּנִשְׁתָּא׃ כב וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָתֵיהּ וּדְבַר יָת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲקִימֵיהּ קֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְקֳדָם כָּל כְּנִשְׁתָּא׃ כג וּסְמַךְ יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי וּפַקְדֵיהּ כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב פַּקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן יָת קוּרְבָּנִי לְחֵם סִדּוּר לְקוּרְבָּנִי לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא תִּטְּרוּן לְקָרָבָא קֳדָמַי בְּזִמְנֵיהּ׃ ג וְתֵימַר לְהוֹן דֵּין קוּרְבָּנָא דִּיתְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁלְמִין תְּרֵין לְיוֹמָא עֲלָתָא תְדִירָא׃ ד יָת אִמְּרָא חַד תַּעֲבֵיד בְּצַפְרָא וְיָת אִמְּרָא תִּנְיָנָא תַּעֲבֵיד בֵּין שִׁמְשַׁיָּא׃ ה וְחַד מִן עַסְרָא בִּתְלַת סְאִין סוּלְתָּא לְמִנְחָתָא דְּפִילָא בִּמְשַׁח כְּתִישָׁא רַבְעוּת הִינָא׃ ו עֲלָתָא תְדִירָא דְּאִתְעֲבִידָא בְּטוּרָא דְסִינַי לְאִתְקַבָּלָא

מקרא

עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְהוָה עַל־פִּיו יֵצְאוּ וְעַל־פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל־הָעֵדָה׃ כב וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה׃ כג וַיִּסְמֹךְ אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ חמישי

כח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ׃ ג וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד׃ ד אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ ה וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין׃ ו עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ

י״ו יחודאין · ל׳ כטעם כשין · י״ד. ר · כ׳ · כ׳ ותסר · כ׳ כתורס · ל׳. ל׳. ל׳ ותסר ו׳ · כ׳ דגשים · ל׳ · ל׳ מ״ל בתורס · ו׳ רפין · ד׳ · ל׳ ח׳ וא׳ מ״ל ב׳ כספי. י״ו

מסורה

ולפני י״ו יחידאין וסימן ולפני הכפרת יזה. והזה אותו אל הכפרת. ולפני עור לא תתן מכשל. ולפני אלעזר הכהן יעמד . ולפני הרביר עשרים אמה. ולפני יום ולא שמעתם . ולפני ירח דור דורים. ולפני כבוד ענוה. תפלה לעני כי יעטף . ולפני התגלע הריב נטוש . ולפני גדולים ינחנו . ולפני כל חציר יבש . ולפני הלשכות מהלך עשר . הראישון אדם תולד . אשר נתתי לפניכם ולפני . ולפני מזח . וכל לפני ולפני דכוו׳ : יצאו י״ד וסי׳ במסרה רבתא : וכל בני ו׳ וסימן נמסר בסדר כי תשא : את הכבש אחד ל׳ וחד את הכבש האחד דואלה שמות : עלת תמיד ד׳ וסימן נמסר בסדר תצוה : לריח י״ו וסימן

תולדות אהרן

ולפני אלעזר. ערוכין סג עג סנהדרין עז (שבת כ) : ושאל לו . יומא עג : במשפט האורים . שם עב יבמות עח : ויסמוך את ידיו . סנהדרין יג קס מנחות נג : צו את בני ישראל. תענית כו כז מגלה כח כט מנחות נג זוכר ויגא : תשמרו להקריב . פסחים נו מנחות מט סס ערכין יג תמורה כט (פסחים נג) : במועדו. פסחים סו : שנים ליום . יומא סב : את הכבש . פסחים נח יומא סב זבחים יב מנחות סה (ברכות ז) : ואת הכבש . מנחות ע : עולת תמיד . חגיגה ו :

בעל הטורים

ויצוהו כאשר דבר ה׳ ביד משה . צוהו שלא יבטל תורה ותמיד מפני המלחמה ולכך סמך כאן פרשת תמידין : מטה לאמר צו את. ס״ת תורה לומר שהעוסק בתורה כאלו הקריב קרבן: זה האשה . ג׳ תגין על ה׳ אחרונה של האשה לומר לך ה׳ מיני קרבנות נתתי לכם והעולה חביבה מכולם והעוסק בה׳ חומשי תורה מעלה אני עליכם כאלו הקרבתם חמשה מיני קרבנות : תמימם שנים ליום. ר״ת תש״ע לומר לך שתש״ע תמידין קריבין לשנה : ליום עלה תמיד. קרי ביה עולה לומר לך שמותיס אותו במקום שסיום עולם :

ספורנו

כח (ו) עלת תמיד העשיה בהר סיני . קודם העגל שלא היתה צריכה נסכים : (ח) כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחוח . אף על פי שכבר עשית בו ביום עולת הבקר כמו

רמבן

וצויתה אותו לעיניהם שילונו במלות הנגיד והשופט כי בעבור היותו לראש יפקידם בידו ויזהירנו להשתדל מאד בענינם ולהיות נלחם מלחמות ה׳ ויהיה הוא המוציא והמביא אותם ולהזהר בדבר המשפט וזה ראוי להיות לעיניהם כדי שיבטיחו בו וישמעו אליו כי ידעו כי ילך בענינם בדרכי האמת כי כן צוה אותו רבו וכן עשה משה שנא׳ שם ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ וגו׳ עד לא תירא ולא תחת ובספרי צו את יהושע על דבר תלמוד וחזקהו ואמצהו מגיד שאין שני פרנסים לדור ואלו מצות הנגיד שיהיה תקיף ולא יירא את העם ולפי דעתי בפשט הכתוב טעם וצויתה אותו לעיניהם הוא המנוי שימנה אותו במעמדם להיות נגיד עליהם כלשון מיום אשר צוה ה׳ אותו להיות וגו׳ וכן ויצוהו ה׳ לנגיד על עמו וכן למן היום אשר צויתי שופטים על עמי ישראל מניתי :

כח (ב) וטעם צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי . כי אחרי שאמר לאלה תחלק הארץ צוה להשלים תורת הקרבנות שיעשו כן בארץ כי במדבר לא הקריבו המוספים כמו שהזכרתי בסדר אמור אל הכהנים וכן לא נתחייבו בנסכים במדבר כמו שפירשתי בסדר שלח לך ועכשיו חייב בבאי הארץ לעשות שם הכל התמידין והמוספין ומנחתם ונסכיהם ואע״פ שלא פירש כאן כי תבאו אל הארץ כבר הזכירו בפרשת הנסכים ורמז אליו בפרשה הראשונה במועדות והחל כאן מן התמיד ואע״פ שנזכר בפרשת ואתה תצוה החזירו להיות הכל סדור בפרשה אחת ורש״י כתב היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות ואינו נכון כי שם אמר עולת תמיד לדורותיכם ועל פי המדרש שנתחדש כאן דברים רבים את קרבני זה הדם לחמי אלו אמורין לאשי אלו קומצין ולבונה ריח ניחוחי אלו בזיכי לחם הפנים תשמרו שלא יביא אלא מן השמור תשמרו שלא יבים

רשי

שטעונה כלי : (ז) ונסכו . יין : בקדש הסך . (ספרי) על המזבח יתנסכו : נסך שכר . (כ"ב נ"ז) יין המשכר פרט ליין מגתו : (ח) ריח ניחח . נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני : (י) עלת שבת בשבתו . ולא עולת שבת בשבת אחרת הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה ת"ל בשבתו מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו : על עלת התמיד . (ספרי) אלו מוספין לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד ומגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין וכן בכל המוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה : ושלשה עשרונים . כמשפט נסכי פר שכן הן קצובין בפרש' נסכים: (יד) זאת עלת חדש בחדשו . שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין

אבן עזרא

גמורות : (ז) הסך נסך שכר . נו"ן השורש מובלע בסמ"ך ומן הפירוש נסמוך על דברי הקדמונים ז"ל : (י) בשבתו . שב אל יום השבת אף על פי שנמצא כל שומר שבת מחללו והטעם כל שבת ושבת כמו יום ביומו : על עולת התמיד . הטעם אחרי התמיד שישים עליה עולת שבת : (יא) ובראשי חדשיכם . אמר רבי משה הכהן הספרדי נ"ע שפירושו חדש ניסן כי כן כתוב ראשון הוא לכם ואחר כן אמר זאת עולת חדש בחדשו שיעשו כן בכל חדש על כן הוסיף לחדשי השנה ופירושו נכון הוא ואע"פ שיש לטעון על יו"ד ובראשי חדשיכם רק בעבור שמלאכו הנה חדש מהר ישר דבורו : (יד) בחדשו . כמו שבת בשבתו ולא יתכן בו על דרך הפשט פי' אחר כי אין בפסוק זכר לירח ועוד כי לא מצאנו זאת

נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ז וְנִסְכּוֹ
רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה׃
ח וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין ד'
הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ
תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ ג' בטעם כספ'
לַיהוָה׃ פ
ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים ב' וכענין
סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
וְנִסְכּוֹ׃ י עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ ד' פתחין
עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ׃ פ
יא וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ ב'
עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר ג' כענין
שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־ ב' כענין ושארא איל
שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃
יב וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה ג' בטעם מונח ורביע
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי ב' וכענין ושארא שני
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד׃ יג וְעִשָּׂרֹן ב' חסר
עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ
נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ יד וְנִסְכֵּיהֶם כל אורוי' חסר במ"ג
חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת ד' כ"כ
הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ
יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ ב'

בְּרַעֲוָא קֻורְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃
ז וְנִסְכֵּיהּ רַבְעוּת הִינָא
לְאִמְּרָא חַד בְּקוּדְשָׁא יִתְנְסַךְ
נְסוּךְ דַּחֲמַר עַתִּיק קֳדָם יְיָ׃
ח וְיָת אִמְּרָא תִנְיָנָא תַּעֲבֵיד
בֵּין שִׁמְשַׁיָּא כְּמִנְחַת צַפְרָא
וּכְנִסְכֵּיהּ תַּעֲבֵיד קֻורְבַּן
דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃
ט וּבְיוֹמָא דְשַׁבְּתָא תְּרֵין
אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁלְמִין
וּתְרֵין עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא
דְּמִנְחָתָא דְּפִילָא בִמְשַׁח
וְנִסְכֵּיהּ׃ י עֲלַת שַׁבְּתָא
תִּתְעֲבֵיד בְּשַׁבַּתָּא עַל עֲלַת
תְּדִירָא וְנִסְכֵּיהּ׃ יא וּבְרֵישֵׁי
יַרְחֵיכוֹן תְּקָרְבוּן עֲלָתָא קֳדָם
יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּרֵין
וּדְכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא
שַׁבְעָא שַׁלְמִין׃ יב וּתְלָתָא
עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא מִנְחָתָא
דְּפִילָא בִמְשַׁח לְתוֹרָא חַד
וּתְרֵין עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא
מִנְחָתָא דְּפִילָא בִמְשַׁח
לְדִכְרָא חָד׃ יג וְעִסְרוֹנָא
עִסְרוֹנָא סוּלְתָּא מִנְחָתָא
דְּפִילָא בִמְשַׁח לְאִמְּרָא חַד
עֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא
קֻורְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ יד וְנִסְכֵּיהוֹן
פַּלְגוּת הִינָא יְהֵי לְתוֹרָא
וְתַלְתוּת הִינָא לְדִכְרָא
וְרַבְעוּת הִינָא לְאִמְּרָא חַמְרָא
דָא עֲלַת רֵישׁ יְרַח
בְּאִתְחַדָּתוּתֵיהּ כֵּן לְכָל רֵישֵׁי

נמסר בסדר ויקרא : ואת הכבש ד' וסימן ואת הכבש האחד תעשה ב' בפסוק . את הכבש האחד תעשה בבקר . ואת הכבש השני תעשה בין הערבים : שבעת ד' פתחין וכימן נמסר בסדר בהר סיני : ושני עשרנים ג' וסימן החדש . פסח . הבכורים . ושארא שני עשרנים : שבת בשבתו ב' וסימן עלת שבת . והיה מדי חדש : ובראשי ב' וסימן וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם : ועשרן עשרון ב' סלת מנחה . לכבש האחד : ועשרן . ה' ג' חסר וב' מלאים וסימן נמסר בסדר תצוה : ושלישת ההין ד' כתיב כן חסר יו"ד תניין וכימן ושלישת ההין לאיל . כי תכלה לעשר השלישת . ויסף ה' קרא שמואל בשלישת . ותכפל חרב שלישתה וט' מלאי' וסי' נמסר בסדר שלח לך : חדש בחדשו ב' וסימן זאת עלת חדש בחדשו . והיה מדי חדש

תולדות אהרן ונסכו . יומא לד : לכבש האחד . שם :
בקדש הסך נסך שכר . סוכה מט תענית ג מעילה יא : כמנחת הבקר . יומא לד : וביום השבת . מגלה כא : (שני כבשים . יומא מג נדרים לג) : עולת שבת . שבת כד קיד קלג פסחים נט סז סג : ובראשי חדשיכם . מגלה כא ל לא עקידה לג : ועשרון עשרון . מנחות נא : ונסכיהם חצי ההין . שם שם : לכבש יין . שם פו : זאת עולת חדש . יומא סה ראש השנה ז מגלה כט (ראש השנה נו שקלים מה) :

רמבן

יביא אלא מתרומת הלשכה תשמרו שיהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו תשמרו נאמר כאן שמירה ונאמר להלן שמירה מה להלן מבקרו ארבעה ימים קודם שחיטתו אף כאן וכו' וכל המדרש כדאיתא בספרי . ועל דרך האמת ירמוז להם עוד ויאמר את קרבני לחמי לאשי של אשי תשמרו ותזהרו שתקריבהו לי לשמי במועדו ואמר להם עוד זה האשה אשר תקריבו לה' שיהיה הקרבן מתקרב . אין במוספי השבת חטאת כשאר כל המוספין מפני שכנסת ישראל בת זוגו והכל שלום והמשכיל יבין . וכן הזכיר ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה' שיעשו קרבן הפסח להזהיר עליו עם שאר קרבנות חג המצות וקצר בו להזכיר שמו בלבד שכבר ביאר את דינו בכל חקותיו ככל משפטיו :

(ז) **ונסכו** . יין : בקדש הסך . על המזבח יתנסכו : נסך שכר . יין המשכר פרט ליין מגתו לשון רש"י . ואינו נכון שכבר אמרו יין מגתו לא יביא ואם הביא כשר והנה אינו מתמעט מן הכתוב אלא מעלה מדרבנן לכתחילה שכל שכר להוציא את המזוג שהוא פסול אפילו בדיעבד וכך הוא נדרש בספרי ושם אמרו בקדש הסך שיתנסכו בקדש ובקדש יבלעו :

הזכיר

ספורנו

כמו זאת השנית מכל מקום תהיה גם השנית ריח ניחוח : (יא) ובראשי חדשיכם . הנה יום ראש חדש היה מנהג לישראל שיהיה יום קדש בגד מה כמו שהעיד באמרו אשר נסתרת שם ביום המעשה וזה יורה שלא היה יום ראש חדש אצלם יום מעשה ולכן ייחס אותו לישראל באמרו ראשי חדשיכם ולא כן כתב במועדים שלא כתב בשבת שבתכם ולא ביום בכוריכם וטעם מנהג זה היה כי אמנם הצלחת ישראל בעולם הזה היא בגד מה דומה לענין הירח אשר אין לה בעצמה אור כלל זולתי מה שתקבל מזולתה וזה שאף על פי שקודם לעגל היה חרות על הלוחות חירות משעבוד מלכיות לעולם . הנה משחטאו התגלגלו ולא השתמשו בכתר מלכות תמיד כמו שאר האומות אבל היה זה להם לעתים כפי שפע האור העליון עליהם ובלעדיו הלכו חשכים ואין נגה למו כמו שיקרה ללבנה כשלא תקבל אור השמש כי אין מזל לישראל ולא אור כלל מעצמם זולתי אור האל יתב' בהיותם לרצון . ובכן נקרא האל יתברך אצל הנביאים אור ישראל כאמרו והיה אור ישראל לאש וכן העיד באמרו ה' אורי וישעי . וכאשר היו החטאים מבדילים כאמרו כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם וחטאתיכם הסתירו פנים מכם משמוע הלכו חשכים מטולטלים ודחופים בין האומות . ובהיות מזה נמשך חלול ה'

בגד

אבן עזרא

זאת המלה כי הם מהבנין הכבד הדגוש והנה הדל"ת רפה : (טו) ושעיר עזים אחד לחטאת לה'. כמו אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת . ודע כי חטאת עם למ"ד כלשון הקדש אין החטאת דבק כי אם בחוטא הלא תראה וחטאתי לאבי והנה זה הפך הדרש רק יש לו סוד : (טז) בארבעה עשר יום לחדש ולא הזכיר בין הערבים גם זה חזוק למעתיקי' אע"פ שאין להם צורך : (כב) ושעיר חטאת . כמו שעיר עזים והוא דרך קצרה והנה לא הזכיר עולות בשבעת ימי הפסח כאשר לא הזכיר עולת התנופה ואנו צריכין לקבלה כי פסוק שבת בשבתו אמר על עולת התמיד : (כו) בהקריבכם מנחה חדשה. לחם התנופה היא העיקר

בחדשו . ובחדש ה' ר"ת וסימן יבשה הארץ : ובחדש הראשון דפסח דסדר פינחס . ובחדש החמישי דסוף מלכים . ודסוף ירמיה . ובחדש השביעי מקרא :

תולדות אהרן ושעיר עזים. יומא טו שבועות ט חולין ס בכורות יז : על עולת התמיד . יומא טו : ושעיר . שבועות ט י : מלבד עולת הבוקר . יומא ע קמא קיא הוריות יג זבחים פט : כאלה תעשו ליום . זבחים פט : בהקריבכם מנחה חדשה , מנחות פו פד :

ספורנו

בלי ספק באמור להם עם ה' אלה היו בכל צרתם לו צר כאמרם ז"ל כביכול עלי ועליך בא שודד . ובהיות חטאת ר"ח כפרה על ישראל הגורמים מניעת האור או מעוטו כמו שהתקינו ז"ל באמרם שעירי חטאת לכפר בעדם זכרון לכלם יהיו ותשועת נפשם מיד שונא . ובכפרה זו תהיה תשועה מה לחלול השם לפיכך אמרו שלכך נאמר בשעיר ר"ח חטאת לה' מפני שכפרתו מועילה לקדוש שמו ית' וזה רצו באמרם (חולין פ' אלו טרפות) אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את

אונקלוס

יַרְחֵי שַׁתָּא : טו וּצְפִיר בַּר עִזֵּי חַד לְחַטָּאתָא קֳדָם יְיָ
עַל עֲלָתָא תְדִירָא יִתְעֲבֵיד
וְנִסְכֵּיהּ : טז וּבְיַרְחָא
קַדְמָאָה בְּאַרְבְּעַת עַסְרָא
יוֹמָא לְיַרְחָא פִּסְחָא קֳדָם
יְיָ : יז וּבַחֲמֵשַׁת עַסְרָא יוֹמָא
לְיַרְחָא הָדֵין חַגָּא שַׁבְעָא
יוֹמִין פַּטִּירָא יִתְאֲכִיל :
יח בְּיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע
קַדִּישׁ כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן
לָא תַעַבְדוּן : יט וּתְקָרְבוּן
קוּרְבָּנָא עֲלָתָא קֳדָם יְיָ
תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּרֵין וּדְכַר
חַד וְשַׁבְעָא אִמְּרִין בְּנֵי
שְׁנָא שַׁלְמִין יְהוֹן לְכוֹן :
כ וּמִנְחַתְהוֹן סוֹלְתָּא דְפִילָא
בִמְשַׁח תְּלָתָא עֶסְרוֹנִין
לְתוֹרָא וּתְרֵין עֶסְרוֹנִין
לְדִכְרָא תַּעַבְדוּן : כא עִסְרוֹנָא
עִסְרוֹנָא תַּעֲבֵיד לְאִמְּרָא חָד
כֵּן לְשַׁבְעָא אִמְּרִין :
כב וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד
לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן : כג בַּר
מֵעֲלַת צַפְרָא דְהִיא עֲלַת
תְּדִירָא תַּעַבְדוּן יַת אִלֵּין :
כד כְּאִלֵּין תַּעַבְדוּן לְיוֹמָא
שַׁבְעָא יוֹמִין לְחֵים קוּרְבַּן
דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ
עַל עֲלָתָא תְדִירָא יִתְעֲבֵיד
וְנִסְכֵּיהּ : כה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל
עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן :
כו וּבְיוֹמָא דְבִכּוּרַיָּא
בְּקָרוֹבֵיכוֹן מִנְחָתָא חֲדַתָּא

מקרא

לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה : טו וּשְׂעִיר עִזִּים
אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת
הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ : ס ששי
טז וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה :
יז וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הַזֶּה חָג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת
יֵאָכֵל : יח בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־
קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תַעֲשׂוּ : יט וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה
עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר
שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים
בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם :
כ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן
שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל תַּעֲשׂוּ : כא עִשָּׂרוֹן
עִשָּׂרוֹן תַּעֲשֶׂה לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים : כב וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם :
כג מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר
לְעֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ אֶת־אֵלֶּה :
כד כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם שִׁבְעַת
יָמִים לֶחֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ
לַיהוָה עַל־עוֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה
וְנִסְכּוֹ : כה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ : ס
כו וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם
מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה

ל' בטעם בעינן · ל"ו · ס"ג · כ"ג · כל בקר בענין בתביר · כמ"א דר"ח · ל' בענין · פסח סוכות קדמא ואזלא ושארה מהפך ופשטא · ל' בטעם מהפך ופשטא פסח פשט · ס"ף סימן · ו' דגשים · ג' מ"ל בליטנא · ג' בענין · ל' מ"ל בתורה וחד חסר . ל' מ"ל וחד חסר

רשי

אין לו תשלומין : (טו) ושעיר עזים וגומר. כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו הכל כמו שמפורש (שבועות ט) במסכת שבועות ונשתנה שעיר ר"ח שנאמר בו לה' תלמודו ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שאין מכיר בחטא אלא הקדוש ברוך הוא בלבד ושאר השעירים למדין ממנו (חולין ס) ומדרשו באגדה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח : על עולת התמיד . יעשה כל הקרבן הזה : ונסכו . אין ונסכו מוסב על השעיר שאין נסכים לחטאת : (יח) כל מלאכת עבודה . אפילו מלאכה הצריכה לכם כגון דבר האבד המותר בחולו של מועד אסורה בי"ט : (יט) פרים. כנגד אברהם [שנא' (בראשית יח) ואל הבקר רץ אברהם] : אילים. כנגד אילו של יצחק : כבשים. כנגד יעקב . (בראשית ל) והכשבים הפריד יעקב ביסודו של רבי משה הדרשן ראיתי זאת : (כד) כאלה תעשו ליום . שלא יהיו פוחתין והולכין כפרי החג : (כו) וביום הבכורים . חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חטים

רמבן

הזכיר הכתוב בתמיד ובראשי חדשים . שיעור הסלת במנחה ושיעור היין בנסכים אבל בשבת ובחג המצות ובשבועות ובראש השנה וביום הכפורים ובראשון של חג הסוכות הזכיר שיעור המנחה ולא הזכיר שיעור הנסכים והטעם בזה כי אע"פ שצוה בפרשת הנסכים בשיעורי המנחה והנסכים לפר ולאיל ולכבשים בנדרים ונדבות ובמועדים מצינו מנחה כפולה לכבש העומר וביום העצרת שתים שני עשרונים חמץ וכן בקרבן התודה והם מנחה ולכך הוצרך הכתוב לפרש בכל המועדות שלא תשתנה בהם המנחה כאשר נשתנית באלו אבל הנסכים לא נשתנו לעולם לפיכך הזכיר אותם בתחלה בתמיד ולא הזכירם אחרי כן בשבת וחזר והזכירם בראש חדש להזכיר גם נסכי הפר והאילים ואח"כ לא הוצרך עוד להזכיר כלל והזכיר ביום הראשון של סוכות שיעור המנחה ולא הוצרך עוד להזכיר באותו החג אלא מנחתם ונסכיהם במספרם כמשפט כלומר כמשפטם ביום הראשון הנזכר :

(כ) **וטעם** שלשה עשרונים לפר . לכל פר מהם וכן שלשה עשרונים לפר האחד לכל האחד מהם ולכבש האחד ילמד עליו באמרו עשרון עשרון ועוד יפרש לשבעת הכבשים וכן זה לפר האחד לשני הפרים אבל פעם יקצר הכתוב בדבר המובן כי בידוע שלא יהיו שלשה עשרונים לפר האחד ולא יהיה לשני כלום ויפרש בכבשים שהן מרובין וכ"ש בפרים ובסוכות שהפרים מרובין יפרש בכן לשלשה עשר פרים :

רשי

חטים כבאים מן החדש: (לא) תמימם יהיו לכם ונסכיהם. אף הנסכים יהיו תמימים למדו רבותינו (מנחות טז) מכאן שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים: (ו) מלבד עולת החדש. מוספי ראש חודש שבוא

בעל הטורים

פר עולות שבי במועדות כולם חסרים חוץ מעולת עצרת שהוא מלא רמז שבשבת בכיון נתנה בו תורה: בכל במועדות נאמר חג חוץ משבועות כי פעמים נדחה אם הוא בשבת לב"ש יום טבוח למחר אבל בפסח וסוכות יביא בתשו"מ אבל שבועות תשלומין שלו אינו בחג: בכלם נאמר לחטאת חוץ מעצרת בשביל שנתנה בו תורה שמכפרת על לומדיה: בר"ה כתיב ועשיתם עלה לריח ניחוח לה' וגו' לומר יעשו תשובה ואני מעלה עליכם כאילו הקרבתם כל הקרבנות ובפסיקתא דורש כאילו נעשה בריה חדשה: ביום הכפורים כתיב שעיר עזים אחד חטאת ולא כתיב לכפר לפי שיוהכ"פ מכפר:

תולדות אהרן עשרון. שם פז: וכחודש. ר"ה לב: כל מלאכת עבודה. שבת קלא: יום תרועה. שבת שם ר"ה כט לב לג לד מגלה כ ערכין ג (ר"ה נט סוכה נג מגלה עג): ועשרון אחד. מנחות פז: ובעשור. יומא עג כותה מ: כל מלאכה לא תעשו. שבת קיד:

ספורנו

את הירח ר"ל הביאו כפרה בשבילי להשיג קדוש שמי המחולל בגוים בסבת מה שמעטתי את הירח כשהגליתי את ישראל והסתרתי פני מהם: (כו) בשבעתיכם. בשביל שבועות הקות קציר שאמרתי לכם וטעם הבי"ת בתיבת בשבועותיכם כטעם בנפש יכפר.

בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה
לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תַעֲשׂוּ׃ כז וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה
לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־
בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה
כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה׃ כח וּמִנְחָתָם
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד שְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד׃
כט עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ ל שְׂעִיר עִזִּים
אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ לא מִלְּבַד
עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ
תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם׃ פ
כט א וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם׃
ב וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל
אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה
תְּמִימִם׃ ג וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל׃ ד וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד
לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃
ה וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת לְכַפֵּר
עֲלֵיכֶם׃ ו מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ
וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד
וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם
לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ס
ז וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם
אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא
תַעֲשׂוּ׃ ח וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה
לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר

בי"א מקומות יסרת מאילא לאתנחתא: ג' מ"ל בסורס: י"ח: ג' בטעם מהפך ופשטא והינון בכור תרועה כפור: ג' בטעם פשטא וזקף והינון בכור כפור סוכות בכ"ס סימן. ב' בטעם שני גרשין בענין בכור וכפור ואחרא בפס' מטעין בכון: כל בקר דענין בתביר במ"א דר"ה: ג' בטעם בענין: ושארא כל מלאכת עבודה דאו כל מלאכה אסורה אפילו אוכל נפש

קֳדָם יְיָ בְּעַצְרָתֵיכוֹן מְעָרַע
קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת
פּוּלְחָן לָא תַעַבְדוּן׃
כז וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא
לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ
תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּרֵין
וּדְכַר חַד שִׁבְעָא אִמְּרִין
בְּנֵי שְׁנָא׃ כח וּמִנְחָתְהוֹן
סוּלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח
תְּלָתָא עֶסְרוֹנִין לְתוֹרָא חַד
תְּרֵין עֶסְרוֹנִין לְדִכְרָא חָד׃
כט עִסְרוֹנָא עִסְרוֹנָא לְאִמְּרָא
חַד לְשִׁבְעָא אִמְּרִין׃ ל צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן׃
לא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא
וּמִנְחָתֵיהּ תַּעַבְדוּן שַׁלְמִין
יְהוֹן לְכוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן׃
א וּבְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּחַד
לְיַרְחָא מְעָרַע קַדִּישׁ
יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת
פּוּלְחָן לָא תַעַבְדוּן יוֹם
יַבָּבָא יְהֵי לְכוֹן׃ ב וְתַעְבְּדוּן
עֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא
קֳדָם יְיָ תּוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד
דְּכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא
שִׁבְעָא שַׁלְמִין׃ ג וּמִנְחָתְהוֹן
סוּלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח
תְּלָתָא עֶסְרוֹנִין לְתוֹרָא
תְּרֵין עֶסְרוֹנִין לְדִכְרָא׃
ד וְעִסְרוֹנָא חַד לְאִמְּרָא חַד
כֵּן לְשִׁבְעָא אִמְּרִין׃
ה וּצְפִיר בַּר עִזֵּי חַד
לְחַטָּאתָא לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן׃
ו בַּר מֵעֲלַת יַרְחָא וּמִנְחָתַהּ
וַעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ
וְנִסְכֵּיהוֹן כִּדְחָזֵי לְהוֹן
לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קוּרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ׃ ז וּבְעַסְרָא
לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה הָדֵין
מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן
וּתְעַנּוֹן יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן כָּל
עֲבִידְתָּא לָא תַעַבְדוּן׃
ח וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא קֳדָם יְיָ
לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא תּוֹר בַּר

אבן עזרא

העיקר ועמו שבעה כבשים ופר בן בקר ואילים שנים ושני כבשי שלמים והעולה הנזכרת בפרשה הזאת היא חובת היום והעד על דבריהם כי לא באר בשבת ובמועד דבר כלל רק הזכיר בחג המצות וסוכות ויום העשור והקרבתם אשה לה' ולא אמר כמה המספר וכן ביום תרועה ולא הזכיר עולת חדש ועולת התמיד ומנחתה היא העולה הראשונה: (א) יום תרועה. מצוה להריע כי אילו היה זה הדבור על עולת היום למה לא הזכיר בשאר המועדים ועוד כי על העולות צוה לתקוע ולא להריע: (ב) פר בן בקר אחד. של זכור וכן איל אחד ואינם פר

בשבעתיכם י"א מלין בטעמא פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח במי"א מקומות שישרתנה מאילא וסי' ויצא נח. בשבעתיכם דפינחס דוביום הבכורים. ובאת שמה. קפדה בא. אם ארץ מאפליה. ובאו שמה. ותאמרנה לה. וישבו בה ויבנו לה מקדש. ומזון לכלא בה. וחברו. לא פנים להם קרא הגלגל: החדש לחטאת לה' ושארא חטאת. בכורים וכפורים שעיר וכלם ושעיר. הפסח ושעיר חטאת אחד. בכורים שעיר עזים אחד. תרועה וכפורים שעיר עזים אחד חטאת: תרועה וכפורים ומנחתם ונסכיהם. פסח ובכורים ותרועה לכפר עליכם: עולה ל' מלא בתורה והוא דין דביטורים: יהושע כלם חסר וכימן נמסר בסדר נשא ושם נמסר כל המלאים דעולות דכל קריי' ב"מ יחזקאל וד"ה: פסח מלבד עלת הבקר. תרועת מלבד עלת החדש. כפורים מלבד חטאת הכפורים וכלם מלבד עלת התמיד: החדש והפסח ואיל אחד ושני עשרנים וכלם איל אחד שני עשרנים. החדש ובכורים ויום טוב הראשון של חג לפר האחד לאיל האחד. פסח לפר לאיל תעשו. כפורים לפר לאיל האחד תרועה לפר לאיל. תרועה ועשיתם עלה וכלם והקרבתם עלה

רמבן

הזכיר באחד לחדש השביעי מלבד עולת החדש ומנחתה ולא הזכיר חטאת החדש וביום הכפורים הזכיר מלבד חטאת הכפורים ולא הזכיר עולת הכפורים והטעם כי ביום הכפורים בידוע שהעולה שוה בכאן מלבד בעולה שוה שם כי ביום אחד נצטוו ואינם שוים כי לא נצטוו ישראל אלא איל אחד לעולה ובכאן צוה לעולה פר ואיל ושבעה כבשים אם כן דבר ברור הוא שאלו המוספין על הנזכרים שם אבל החטאת שהוא שוה כאן וכאן היה אפשר לטעות בו ולחשוב שהוא החטאת שהוזכר שם כי אין ביום אחד שתי חטאות ולכך הזכיר אותו ופירש בו מלבד חטאת הכפורים שאותו חטאת הוא חטאת

שהוא ביום ראש השנה : (יא) מלבד חטאת הכפורים . שעיר הנעשה בפנים האמור באחרי מות שגם הוא חטאת : ועולת התמיד . ומלבד עולת התמיד תעשו עולות הללו : ונסכיהם . מוסב על המוספין הכתובים ועל תעשו והוא לשון צווי מלבד עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם וכן כל נסכיהם האמורים בכל המועדות חוץ מאשר קרבנות החג שכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה שבהם מוסבים על התמיד ואינן לשון צווי שהרי נסכיהם של מוספין כתובין לעצמן בכל יום ויום : (יח) ומנחתם ונסכיהם לפרים . (סוכה נ"ה) פרי החג שבעים הם כנגד שבעים אומות שמתמעטים והולכים וכימי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין : ולכבשים . כנגד ישראל שנקראו (ירמיה נ) שה פזורה והם קבועים ומנינם תשעים ושמונה לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה כשני נאמ' ונסכיהם על שני תמידי היום ולא

סר כהן גדול והאיל שלו ולפי דעתי כי האיל הנזכר בפרשת אחרי מות שלקח מן העם איננו זה כי על אילו ואיל העם נאמר ועשה את עולתו ואת עולת העם והעד שיש תוספת שבעת כבשים נס

תּוֹרֵי חַד דְּכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שִׁבְעָא שַׁלְמִין יְהוֹן לְכוֹן : ט וּמִנְחַתְהוֹן סוּלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח תְּלָתָא עֶסְרוֹנִין לְתוֹרָא תְּרֵין עֶסְרוֹנִין לְדִכְרָא חַד : י עִסְרוֹנָא עִסְרוֹנָא לְאִמְּרָא חַד לְשַׁבְעַת אִמְּרִין : יא וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵחַטַּאת דְּכִפּוּרַיָּא וַעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכֵּיהוֹן : יב וּבַחֲמֵשַׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פֻּלְחָנָא לָא תַעַבְדּוּן וּתְחַגּוּן חַגָּא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא יוֹמִין : יג וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא קוּרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּלַת עֲסַר דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעַת עֲסַר שַׁלְמִין יְהוֹן : יד וּמִנְחַתְהוֹן סוּלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח תְּלָתָא עֶסְרוֹנִין לְתוֹרָא חַד לִתְלָתָא עֲסַר תּוֹרִין תְּרֵין עֶסְרוֹנִין לְדִכְרָא חַד לִתְרֵין דִּכְרִין : טו וְעִסְרוֹנָא עִסְרוֹנָא לְאִמְּרָא חַד לְאַרְבְּעַת עֲסַר אִמְּרִין : טז וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ : יז וּבְיוֹמָא תִנְיָנָא תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּרֵי עֲסַר דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין : יח וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי : יט וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכֵּיהוֹן : כ וּבְיוֹמָא

אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם : ט וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד : י עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים : יא שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם : ס יב וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים : יג וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ : יד וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד לִשְׁנֵי הָאֵילִם : טו וְעִשָּׂרוֹן (נקוד על ו׳) עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְאַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׂים : טז וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ : ס יז וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם : יח וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט : יט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם : ס כ וּבַיּוֹם

ג׳ בטעם בענין · ב׳ בטעם בענין · ג׳ בטעם בענין · ג׳ בטעם בענין · שביעי ג׳ ר״פ · כל עוגה כתכיר אם בסמוך לה אחריו בבעה או ארבעה במ״א דכפור סכות כפסטא · חד מן י׳ נקודות בתורה · כן דינו רביעי . כל אוריי׳ כ״כ במיד · כו״ל מ״ע בענין במ״א הסכיטי · ג׳ במנין · ל׳ . רמז לנסוך במים וסימן בו״ן מים

פסח אשה עלה לה׳ : חטאת ד׳ פתחין וסימן נמסר בסוף סדר תצוה . וכל תרי עשר דכוותא פתחין במ״א קמץ רתם הטרככה לריכש : ובחמשה עשר יום ג׳ ר״פ חג המצות . וחברו . וחגתם אתו : בכורים והרועה עלה לריח ניחח לה׳ . כפרים עלה לה׳ ריח ניחח . יום טוב ראשון של חג עלה אשה ריח ניחח לה׳ . החדש ופסח ובכורים פרים בני בקר שנים . הרועה וכפורים פר בן בקר אחד . יום טוב הראשון של חג פרים בני בקר שלשה עשר . ויום טוב האחרון של חג פר אחד . פסח ובכורים ושבעה כבשים . שבעה כבשים . וכלם כבשים שבעה . פסח וכפורים תמימם יהיו לכם . יום טוב הראשון של חג תמימם יהיו ס״פ . החדש תרועה ויום טוב של חג האחרון תמימם . בכורים . בני שנה . החדש ותרועת ויום טוב הראשון של חג ועשרון וכלם עשרון . תרועה ועשרון אחד וכלם משניין . פסח עשרון עשרון תעשה . יום טוב הראשון של חג לארבעה עשר וכלם לשבעת .

תולדות אהרן תמימם יהיו לכם ומנחתם . מנחות פו : שעיר עזים אחד . יומא ע שבועות ב י : וחגותם חג . ביצה יט ב : פרים . סכה מז : עשרון . מנחות פו : וביום . סכה מז : ומנחתם ונסכיהם . תעניה ב זבחים ח פד מנחות מד נג פסודם יד : ונסכיהם . שבת קג תענית ג : כתמשפט . תענות פד :

הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר
אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃
כא וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים (כו"ל מלאים כענין במ"א דשביעי)
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם
כַּמִּשְׁפָּט׃ כב וּשְׂעִיר חַטָּאת
אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד
וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס כג וּבַיּוֹם
הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם (כו"ל מ"ל כמ"ג)
שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה
עָשָׂר תְּמִימִם׃ כד מִנְחָתָם (ו' ר"פ כענין)
וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם
וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃
כה וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת (ג' כענין וסי' אב"ד)
מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ
וְנִסְכָּהּ׃ ס כו וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי (כו"ל מ"ל כמ"ג)
פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר
תְּמִימִם׃ כז וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם
לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים
בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ כח וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת (ו' כענין)
הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס
כט וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה (כו"ל חסר כמ"ג)
אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃
ל וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם
כַּמִּשְׁפָּט׃ לא וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד (ו' כענין)
מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ
וּנְסָכֶיהָ׃ ס לב וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (ג' כענין)
פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר
תְּמִימִם׃ לג וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּהֶם (ו' כאן)
לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים

תְּלִיתָאָה תּוֹרִין חַד עֲסַר
דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי
שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃
כא וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן
לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי
בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃
כב וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד
בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא
וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ׃ כג וּבְיוֹמָא
רְבִיעָאָה תּוֹרִין עַסְרָא דִכְרִין
תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא
אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃
כד וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן
לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי
בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃ כה וּצְפִיר
בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר
מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ
וְנִסְכַּהּ׃ כו וּבְיוֹמָא
חֲמִישָׁאָה תּוֹרִין תִּשְׁעָא דִכְרִין
תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא
אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃
כז וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן
לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי
בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃
כח וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד
בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ
וְנִסְכַּהּ׃ כט וּבְיוֹמָא
שְׁתִיתָאָה תּוֹרִין תְּמַנְיָא
דִכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי
שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲסַר
שַׁלְמִין׃ ל וּמִנְחַתְהוֹן
וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי
וּלְאִמְּרֵי בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃
לא וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד
בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ
וְנִסְכַּהָא׃ לב וּבְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה תּוֹרִין שִׁבְעָא
דִכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא
אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃
לג וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן
לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי

רשי

ולא שנה הלשון אלא לידרש כמו שאמרו רז"ל בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים רמז לנסוך המים מן התורה בסג

תולדות אהרן תספים. שבת קג תענית ב זבחים קי מעילה יג (סוכה נד): כמשפטם. שבת קג בכה מו תענית ב מנחות עד: נוס, סכה מו:

אבן עזרא

גם זה שעיר עזים אחד לחטאת איננו משעיר הגורלות על כן כתוב מלבד חטאת הכפורים הנכתבת בפרשת אחרי מות: עלים

ראשון רביעי ששי שביעי מנחתת וסימן אדו"ז מנחתה. רביעי שמיני מנחתם וסי' ד"ח מנחתם. ראשון שני רביעי ושעיר עזים וסימן אב"ר עזים. שני ונסכיהם. ששי ונסכיה שביעי כמשפטם וסימן בו"ז מים מכאן סמכו חכמים במסכת תענית רמז לניסוך המים מן התורה: ב' פסוקים בתורה כל סוף מליהון מ"ם וסימן עזים מאתים ותישים עשרים: ומנחתם ונסכיהם של וביום השביעי. כל הדין עניינא וביום ריש פסוק בר מן שמיני לפי שהוא רגל בפני עצמו:

רמבן

חטאת הכפורים כלומר החטאת פנימי נשרף מכפר על הקודש מטומאות בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וזה חטאת חיצונה כשאר חטאות הבאים עם המוספין וכן ביום הבכורים לא הוצרך לומר כי מה שוה בכאן מלבד מה שנאמר בו בפרשת המועדות כיון שביום ההוא נאמרו שתי הפרשיות ואינן שוות ולא הוצרך להזכיר גם החטאת מפני שפירש שם והקרבתם על הלחם שדבר ברור הוא שכל הנזכרים הם באין בגלל הלחם וחובה לו ואלו מוספים עליהם אבל בראש חודש השביעי היה במשמע שמה שנאמר ובראשי חדשיכם תקריבו וגו' יהיה כשאר החדשים טולם אבל בחדש השביעי יהיה כל קרבנו הקרבן

כחג: (לה) עצרת תהיה לכם. עצורים בעשיית מלאכה. (ספרי) דבר אחר עצרת עצרו מללכת מלמד שטעון לינה: ומדרשי אגדה לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומות וכשבאין ללכת אמר להם המקום בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם: (לו) פר אחד איל אחד. אלו כנגד ישראל התעכבו לי עוד מעט ולשון חבה הוא זה כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד משל לאדם שעשה סעודה כולי כדאיתא במסכת סוטה ובמדרש רבי תנחומא למדה תורה דרך ארץ שמי שיש לו אכסנאי יום ראשון יאכילנו פטומות למחר יאכילנו דגים למחר בשר בהמה למחר מאכילו קטניות למחר מאכילו ירק פוחת והולך כפרי החג: (לט) אלה תעשו לה' במועדיכם. דבר הקצוב לחובה: לבד מנדריכם. אם באתם לידור קרבנות ברגל מלוה הוא בידכם או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה תקריבום ברגל שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר: (א) ויאמר משה אל בני ישראל. להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמרה פרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו:

אבן עזרא

(לה) עצרת. פרשתיו: (לט) ולמנחותיכם ולנסכיכם. לכל שלה ועולה כמשפטה:

תרגום

בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי לְהוֹן: לד וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חָד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ: לה בְּיוֹמָא תְמִינָאָה כְּנִישׁוּ תְּהֵילְכוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן: לו וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא קוּרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ תּוֹר חָד דְּכַר חָד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁבְעָא שַׁלְמִין: לז מִנְחָתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרָא לְדִכְרָא וּלְאִמְּרֵי בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי: לח וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חָד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ: לט אִלֵּין תַּעַבְדוּן קֳדָם יְיָ בְּזִמְנֵיכוֹן בַּר מִנִּדְרֵיכוֹן וְנִדְבַתְכוֹן לַעֲלָוָתְכוֹן וּלְמִנְחָתְכוֹן וּלְנִסְכֵּיכוֹן וּלְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן: א וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

פ פ פ

מקרא

בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: לד וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת
הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס מפטיר
לה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה
לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תַעֲשׂוּ: לו וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה
אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד
אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
שִׁבְעָה תְּמִימִם: לז מִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים
בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: לח וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת
הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ:
לט אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיהוָה
בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם
וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם
וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם
וּלְשַׁלְמֵיכֶם: ל א וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ פ פ

קס"ח, לחלק סימן. ואלי פלה"ו סימן

מסורה: ב' פסוקים בתורה דסוף כל תיבותיהון מ"ם. ד' אדו"ז סימן. ג' ר"פ. ב' ר"פ בטעין. ו' בטעין. י. כו"ל ח'. כו"ל חסר ב' ווין ג' וכ"כ. ומ"ל. י"פ.

במועדיכם ג' בלישנא ב' מלאים וא' חסר ועשיתם עלה אשה לה'. לפלא נדר דין חסר. אלה תעשו לה' במועדיכם. וא' וביום שמחתכי ובמועדיכם:

תולדות אהרן ביום השמיני. זוהר בראשית: עצרת חגיגה ט: פר אחד. סכה מו: כמשפט. שם: אלה תעשו לה' במועדיכם. פסחים עז ראש השנה ד שבועות י מנחות עב תמורה יד: לעולותיכם. מנחות קד: ולנסכיכם, תמורה יד:

ספורנו

כדת עשהאל. בלחם נסכרו: (לה) עצרת תהיה לכם. כמו פבהמאלר בכרמם לטור:

רמבן

הקרבן הזה שחדש בו ועל כן הוצרך לומר מלבד עולת החדש ומנחתה וכיון שהזכיר כן כבר למדנו שכל מה שבא בפרשת ובראשי חדשיכם הוא מצוה בכל וגם החטאת ולא הוצרך לומר מלבד עולת החדש ומנחתה וחטאתה:

ל (א) **ויאמר** משה אל בני ישראל. להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק הענין לומר שחזר בה משה ואמר הפרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו לשון רש"י. ולא הבינותי זה שכך נאמר וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל בסוף פרשת המומין ואמר בסוף פרשת המועדות וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל אבל כפי פשוטו בא הכתוב לומר כי אע"פ שהפרשה הזו בתורת הקרבנות לא ייחד בה אהרן ובניו כאשר הוא בפרשיות שבת"כ אבל אמר אל כל בני ישראל יחדו ככל אשר צוה ה' את משה בין בדין שביתת המלאכה בין בתמידין ומוספין ובנדרים ונדבות כי כן נאמר לו צו את בני ישראל והטעם מפני שהמצוה לאחר ביאתם לארץ והיא אזהרה לישראל כלם שישמרו במועדם התמידין והמוספין ויקריבו הנדרים והנדבות ועוד כי עיקר המצוה להיות הימים נזכרים ונעשים לשבות בהם מכל מלאכת העבודה והפרשה הזו שוה עם פרשת המועדות שבתורת כהנים שם נאמר בתחלה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ובסוף וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל ובכאן כבה בתחלה צו את בני ישראל ואמרת אליהם ובסוף ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' ולא הזכיר מועדי ה' בעבור שהוזכרו בכאן בפרשה דברים אחרים שאינן במועדי ה' כגון תמידי החול ומוספי השבת וראשי חדשים והמדרש שדרש בו רבי ישמעאל מפני שאין הכתוב צריך לומר במשה שאמר לבני ישראל כל אשר צוה אותו ה' ואין הדרך בתורה שיאמר כן בכל פרשה ופרשה ולכך ידרשו כוידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל הזהיר אהרן על ידי הבנים ואת הבנים על ידי ישראל ואת ישראל זה על ידי זה ובפרשת המועדים עשו מדרשים רבים מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות הפסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו הוא אומר להם לישראל כל הפרשיות נאמרו בענין אחד ר' יוסי הגלילי אומר מועדי ה' נאמר ולא נאמרה שבת בראשית עמהם בן עזאי אומר מועדי ה' נאמר ולא נאמרה פרשת נדרים עמהם רבי אומר מה ת"ל וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל לפי שלא למדנו אלא על הפסח ועל התמיד שידחו את השבת שנאמר בהם במועדו ושאר קרבנות צבור לא למדנו ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכם לעומר ולקרב עמו לשתי הלחם ולקרב עמהם לא שמענו וכשהוא אומר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל קבע מועד לכולם ע"כ בת"כ. ואפשר לומר כי מדרשו של ר' ישמעאל שאמר להפסיק הענין הוא מדרשו של בן עזאי שאמר מועדי ה' נאמרו ולא נאמרה פרשת נדרים עמהם לומר שאין דין המועדות כדין פרשת הנדרים שנאמרה אל ראשי המטות לומר שיחיד מומחה מתיר את הנדר וכן שלשה הדיוטות אבל המועדות צריכין קדוש ב"ד מג' מומחין כמו שמפורש בגבא בתרא דרש בן עזאי החלוק הזה שביניהם ממיעוט מועדי ה' ודרשו רבי ישמעאל מן הכתוב היתר הזה שלא בא אלא להפסיק ענין המועדות מענין הנדרים שניהם אמרו דבר אחד ומשמעות דורשין איכא בינייהו והנכון בעיני כי אין כונתו אלא לומר שאם השלים פרשת המועדות באלה תעשו לה' במועדיכם ויתחיל וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' בתמידין ובמוספין הנזכרים ולא יהיה אל ראשי המטות נדרש לפניו על פרשת הנדרים ולפיכך הפסיק וסיים בפרשה של מועדות ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה והתחיל בפרשת הנדרים שדבר משה אל ראשי המטות וזה כתוב

אשר

אשר צוה ה׳ וזהו האמת שכך פירוש להפסיק הענין במקומות רבים בכפרא ובספרי וכבר הזכיר רש"י מה שאמרו שם בספרי הרוגו למה נאמר להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל שאם קורא אני הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש למשכב זכר וכל הטף בנשים איני יודע באיזה ענין הכתוב מדבר לכך נאמר הרוגו להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל וכן במקומות אחרים בתורת כהנים:

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגומר. הכל לרבותא נקט. כי אף על פי שהיה בן אלעזר אשר לקח לו מבנות פוטיאל מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ג והיה לו למנוע את עצמו ממעשה זה פן יאמרו לו ליצני הדור בת יתרו מי התיר לאביך ואיך אתה מקנא על המדינית וכן אבי אביך פיטם עגלים לע"ג ואיך אתה מקנא על הע"ג והיה בן אהרן הכהן ויאמרו לו אבי אביך זה פיטם עגלים לע"ג וזה עשה העגל ואע"פ כן לא היה מקפיד על כבודו. ורש"י פי׳ שהיו השבטים מבזין אותו כו׳ יכול להיות שזה כוונתו כי ע"י שהיו השבטים מבזין אותו בא הכתוב ויחסו לומר ראה כי איש חסיד הוא אע"פ שע"י שהוא בן אלעזר בן אהרן היה להם מקום לבזותו מכל מקום נכנס בעובי הקורה ולא היה חושש לכבודו. ועוד הגיד לנו הכתוב שהיה משיב חמה בן משיב חמה ע"כ אחז מעשה אבותיו בידו:

בקנאו את קנאתי בתוכם. קנאתי בהם לא נאמר אלא בתוכם לימד על כל קידוש השם שצריך להיות בתוך בני ישראל דווקא וכמ"ש ונקדשתי בתוך בני ישראל ולכך נאמר ויקם מתוך העדה. והודיע לנו שבחו של פינחס שהיה מוסר נפשו על קידוש השם ואע"פ שהיה בתוך העדה מקום מסוכן מפני קרובי זמרי מ"מ שם נפשו בכפו ועל זה הרמז לקח רמח בידו כי במעשה זה שם כל רמ"ח אבריו בכפו והיה מקנא ב׳ קנאות א׳ על ע"ג וא׳ על הזנות לכך נאמר בקנאו את קנאתי או א׳ לכבוד השי"ת וא׳ לכבוד משה כי כל המחלל השם אינו חולק כבוד לרבו בק"ו שאם אין השכינה חשובה כנגדו רבו לא כל שכן וכן העיז פניו כנגדו ואמר לו בת יתרו מי התיר לך וע"ז סמך פינחס שהורה הלכה למעשה בפני משה רבו כי אמר שרבו נוגע בדבר פן יאמרו לו בת יתרו מי התיר לך. ולכך נאמר לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום וי"ל לכן אמור לו אלא ביאורו שהקב"ה אמר למשה לכן אמור לכל ישראל על עצמך הנני נותן לו את בריתי שלום כדי שלא יאמרו ישראל שאין אתה בשלום עם פינחס על שהורה הלכה בפניך לכן תודיע לרבים ותאמר מלדך הנני נותן לו וגומר והנני קאי על משה וכנגד מה שקנא לאלהיו אמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו וטעם זה אינו קאי על מ"ש הנני נותן לו וגו׳ לפי שזה שכרו על שקנא למשה כאמור. ואמר ויכפר על בני ישראל כי הביא את הרשע הזה לכפרה על כל ישראל ונחשב לו כהקרבת פרים וכבשים ע"כ נשבע ה׳ אתה כהן לעולם אשר התחלת בשימוש כהונה:

ושם איש ישראל המכה אשר הכה. פירש"י במקום שיחס את הצדיק לשבח יחס את הרשע לגנאי ומה גנאי הוא זה שאמר זמרי בן סלוא בשלמא לשבח שפיר קאמר כי אלעזר ואהרן נודעו בשערים לשם ולתהלה אבל סלוא זה מה הוא מה שמו כי תדע שהוא לגנאי מה שמץ דופי נשמע עליו ועוד מ"ש המכה אשר הכה למה הפליא את מכותיו פעמים הנ"ל ושם האיש המכה את המדינית וגומר. ועוד שהל"ל ואיש ישראל המכה שמו זמרי ומדקאמר ושם איש ישראל המכה אשר הכה ש"מ שאשר הכה חוזר אל עצם האיש אבל המכה חוזר אל השם לומר שהשם שלו היה מוכה. ונראה שמהכרח קושיות אלו דרש רש"י במסכת סנהדרין ובמכות ה׳ שמות היו לו זמרי על שם שנעשה כו׳ סלוא על שם שהסליא עון משפחתו. כי ודאי יש להפליא מה ראה רש"י על ככה לדרוש השמות לגנאי אלא ודאי שגם הוא דרש ושם האיש המכה שתיבת המכה חוזר אל השם כי אע"פ שלא נקראו מתחלה על שם המעשה אלא שעונותיו גרמו לו שנדקו בשמו ושם אבותיו ופירשו׳ על שם המאורע לומר לך שם רשעים ירקב וראיה שלו מן התורה שנאמר ושם איש ישראל המכה אשר הוכה. ואשר הוכה את המדינית קאי על עצם האיש וכן שם האשה המכה כזבי כדמסיק בגמרא כזבי שכזבה באביה כי גם שמה הוכה לדרשו לגנאי. ואם נהפך לומר שהמוכה קאי על האיש. ואשר הכה את המדינית קאי על השם י"ל שלכך אמר את המדינית לפי שהיה את המדיינית לבעול בעילות הרבה כו׳ ודרשו שם זמרי על שם המאורע. וי"א שלכך אמר את המדינית בהיותו עמה ממש דאילו פירש זמרי לא היה רשאי להורגו וי"א שאף על פי שהוכה בעה"ז מ"מ לא נפטר מלהיות את המדינית עמה ממש בעה"ב כדרך שנאמר לשכב אצלה בעה"ז להיות עמה לעה"ב. ומלבד מה שדרשו רז"ל בשמות הללו לגנאי הלא לאלהים פתרונים אענה גם אני חלקי לפתרם בדרך אחר כי מצינו לרז"ל על החנפים שעושין מעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס וכי זמרי היה מן החנפים והלא היה רשע מפורסם. אלא ודאי מדקאמר למשה זו אסורה או מותרת ש"מ שהיה עושה כמעשה הצבועים להכשיר מעשיו לומר שבדין הוא עושה ואחר שרז"ל החזיקוהו בחנף ע"כ יש לדרוש כל שמותיו ע"ז האופן כי כל חנף וגבוע תמיד תהלתו בפיו לשבח את עצמו וזמרי הוא לשון שבח כי עזי וזמרת יה תרגומו תוקפי ותושבחתי. ושם סלוא ג"כ לשון שבח מלשון סלו לרוכב בערבות וכן כזבי כי כל חנף כוזב כי אין פיו ולבו שוים ובת צור כי המה המגביהים לשבת בצור גבוה והזכיר בשניהם ראש ונשיא כי זה הדבר אשר בקשה נפש החנפים ע"כ נאמר אשר הכה את המדינית כי שמות שניהם הוכה שוה בשוה נדרשים על ענין אחד:

צרור את המדינים וגומר. ולא צוה לצרור המואבים לפי שנאמר ויחל העם לזנות אל בנות מואב מהו ויחל אלא כך פירושו שישראל היו המתחילין ותובעים את בנות מואב והלכו להם לאהליהם ותובעים את הנשים ומפתים אותם לכך נאמר ויחל העם כי העם היו המתחילין ולא בנות מואב לכך נאמר אל בנות מואב ולא נאמר עם בנות מואב אלא שבא להורות שישראל הלכו אליהם אבל מואב לא שלחו נשותיהם ובנותיהם אל ישראל ע"כ לא נתחייבו מואב כי המתחיל בקלקלה הוא העיקר וגו תלוי החטא. אבל במדינים היה הדבר בהפך שאדרבה המדינים הפקירו את בנותיהם שתבעו את ישראל לזנות והסברא נותנה כי איך מלאו לבו של זמרי לתבוע את בת מלך אלא ודאי שהיא תבעתו ואם לא אמרו כן בפה מ"מ עשו השתדלות עם נרגור של יין להשקותם כוס התרעלה כדי להבעיר בהם את התשוקה כדמסיק בפ׳ חלק לכך נאמר צרור את המדינים ולמה כי צוררים הם לכם ר"ל המה באו לכם להביאכם לידי הרגל עבירה זו לצרור לגלות על ערותכם ולא בבנות מואב שישראל באו להם ור"ל הצוררים ההם הידועים הם לכם הם התחילו בקלקלה עמכם וכזה מיושב לשון צוררים לשון הוה ולפי דרכנו צוררים תואר השם שלהם. והם לכם היינו שהם באו לכם בכלי ערמומיות ע"י שהשקום נרגור יין המרגיל לערוה. וז"ש בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור. כי הזונות כוונו לנערם כדי שבעל כרחם ישובו לדתם. ד"א ויחל העם לשון חולין הפך הקדושה כי בכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה וכאן היו מתעסקים בעריות וחללו קדושתם ונעשו חולין לכך נאמר ויחל ולמדין מן ויחל נח איש האדמה ויטע כרם שגם ויחל הנאמר כאן היה ע"י נרגור יין שהיו מרגילים לערוה. וי"א שלכך נאמר ויחל כי ההתחלה היתה בבנות מואב הגמר בבנות עמון ולא פרסמה הכתוב כדרך שחיסך על הצעירה אשר אחרה בזנות וקראה שם בנה בן עמי כך לא פרסם כאן וזה כדעת המדרש האומר שעמון ומואב ע"י שהחטיאו את ישראל נתרחקו ריחוק עולמי. ופשוטו של הפסוק עומד כנגד מדרש זה להכחישו שהרי נאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ורוב המפרשים יגאו ללקוט ולא מצאו ישוב מספיק על זה. ואומר אני שהדבר כפשוטו והא בהא תליא כי אין הסברא נותנת להרחיק שתי אומות על דבר שלא קדמום בלחם ובמים אלא על דבר כוונתם כי ידע ה׳ שלא לא קדמום כדי שיהיו רעבים גם צמאים מן טורח הדרך ויהיו מוכרחים לאכול מזבחי אלהיהן ולשתות יין נסיכם המרגילים לערוה כי כך הדרך בכל הבא מן הדרך עיף ויגע מטורח הדרך והוא רעב וצמא שהוא שוקק לאכול ולשתות מן הבא בידו לא יבקר בין אסור למותר וכל כוונתם היתה להכשילם בזנות ולהביאם על ידו למעשה פעור ע"כ לא קדמום בלחם כדי להרעיבם ולהאכילם מזבחי אלהיהן ולא קדמום במים כדי להשקותם כוס התרעלה ויין נסיכם וכל זה נכלי דתות וערמומיות ופי׳ זה יקר לא ידעתי מאיזה טעם לא מצאוהו בשכלם מפרשי תורתנו אשר קטנם עבה ממתני:

כי צוררים הם לכם וגומר. בפסוק הקודם נראה כפל לשון צרור את המדינים והכיתם אותם מה בין צרור להכיתם ורז"ל אמרו מכאן הבא להרגך השכם להרגו הערב להרגו מבעי ליה שהרי המדינים התחילו בקלקלה. לשון צוררים צריך ביאור כי משמעותו שעדיין הם צוררים לכם ואולי ידע הש"י מה שבלבבם של המדינים שעדיין לא נח רוגזם ועדיין הם צוררים חושבים מחשבותם להתעולל עלילות ברשע ואולי יותר מבראשונה לפי שמורא דאחותם דלק בלבם להתנקם לפיכך השכם לצרור אותם. ופשוטו שצוררים הוא שם דבר לומר שמעולם הם צוררים שלכם כי מתחלה והמדינים מכרו אותו לפוטיפר אח"כ עשו מדין שלום עם מואב על ישראל אח"כ הפקירו בנותיהם להכשיל את ישראל נמצא שהמדינים מעולם רגועה מרדות לישראל ע"כ אמר כי הם צוררים שלכם. וכדי ליישב הכפל אומר אני שצוה ה׳ על שני דברים אחת צרור את המדינים לנערם תהלה ימים רבים ואח"כ והכיתם אותם וכל כך למה לפי שצוררים הם לכם והוא נתינת טעם על צרור כי גם המה נערו אתכם ע"י שהזונות השקום יין וכשאמר השמיעי לי אומרת לך שלא לע"ג תחלה וז"ש כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור כי כל עיקר נער זה שנערו אתכם היתה הכוונה להכריח אתכם לפעור. ועל מ"ש והכיתם אותם נתן טעם ואמר על דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם המכה ביום המגפה על דבר פעור לומר שאחותם היא המכה יחשבו גם המה להנקם ולהכות אתכם על כן השכימו להכות אותם כי הבא להרגך השכם להרגו ואולי שלכך נאמר ויהי אחרי המגפה סוף פסוק ובאתנחתא לדרשו שלאחריו ושלפניו לאחריו כפשוטו ולפניו לומר שגם אחרי המגפה הם רוצים להכות אתכם על דבר אחותם המכה על כן תשכימו להכותם:

שאו את ראש וגומר. צורך מספר זה עכשיו היה כדי להודיע שאע"פ שנפלו כ"ד אלף מ"מ נשארו ס׳ רבוא כי אין אוכלוסא שלמה כ"א בשיש ס׳ רבוא כי אין לומר ברכה ברוך חכם הרזים כ"א הרואה ס׳ רבוא ע"כ בא להודיע שבכניסתם לארץ היו אוכלוסא שלמה. ומה שחתם על כל השבטים שם של יה דווקא במספר זה לפי שעדיין לא היו חשודים בזנות עד שנכשלו בשטים בזנות והיה מקום לאומות לומר סופו מוכיח על תחלתו כשם שהזכרים זו אחרי בנות אל נכר כך במצרים הזנו ויפרצו לפי שמשלו המצרים גם באמותם ע"כ נאמר החנוכי הפלואי והשם עליהם שם יה כי שם זה הוא מחובר בין איש לאשה להורות שכולם נולדו מן איש ואשה אשר שם יה ביניהם וקדימת ה"א ליו"ד בא להודיע כשרות הנשים כי הה"א מנוקד לאשה

מאה והיו"ד לאיש ובאמת היו הנשים יותר גדורין מעריות מן האנשים מדפרסם הכתוב את שלומית בת דברי ש"מ שזו לבדה היתה פרוצה וכולם צנועות אבל האנשים שו בועים למשפחותיהם על עסקי עריות שנאסרו להם ונכשלו הרבה מהם בשטים ע"כ הקדים ה"א של יה ליו"ד כי עיקר הדבר שבא להודיע כשרות הנשים שלא שלטו המצריים באמותם. ועוד שבכל חותם האותיות הפוכים כדי שיבואו כסדרן בדבר הנחתם וישראל הם החותם כמ"ש שימני כחותם על לבך וגומר כשאני החותם אז יחקק על ידי שם יה ומה שהוסיף עוד שם של יה בג' שבטים והם הראובני השמעוני הזבלוני אלה משפחות הראובני וכן בשמעון וזבולון לפי שאלו היו צריכין לשני עדים יותר מזולתם כי ראובן נכשל במעשה בלהה ושמעון יצא ממנו זמרי ונראין הדברים שכ"ד אלף שנפלו רובם משמעון והחסרון שבמספר שבט זה יוכיח וזבולן לחוף ימים ישכון ואחז"ל עונת הספנים אחת לו' חדשים ויש לחוש מאחר שיורדי הים באניות פרושים מנשותיהן שמא ע"י זה יבואו לידי זנות על כן חתם שם יה שיה על שלשתן לומר שכולם זרע ברך ה' וגדורים מעריות לשעבר ולהבא יותר מכל אומה ולשון:

ובאלה לא היה איש. אבל נשים היו כי לא נגזר גזירת מרגלים כ"א על האנשים ולא על הנשים לפי שהאנשים היו שונאים את הארץ והיו אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה אבל הנשים היו מחבבות את הארץ שכן בנות צלפחד אמרו תנה לנו אחוזה. והנני נותן ב' טעמים בדבר לפי שיש לך ארץ מגדלת צנועים ויש לך ארץ מגדלת נואפים ואחז"ל ששטים היה מגדל נואפים ולפיכך זנו בשטים כי יפיפת המקום ההוא גרם להם לזנות וא"י מסוגל בזה שאין הארץ סובלת זמה כמ"ש בפרשת עריות כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ותקיא הארץ את יושביה וכבר כתבנו למעלה שהאנשים היו פרוצין בעריות וע"כ שנאו את הארץ אבל הנשים היו כשרות וצנועות ושלומית בת דברי תוכיח שפרסמה הכתוב ע"כ היו מחבבות הארץ המגדלת צנועים ותדע שכן הוא שאפילו שטים המגדלת נואפים תמשך לו רפואה מן הארץ הקדושה שנאמר ומעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים ומטעם זה נכתב ובאלה לא היה איש אלא המספר דווקא לומר לך אבל נשים היו לפי שבמספר זה נרמז צניעות הנשים יותר מבאנשים מדהקדים ה"א ליו"ד כמבואר למעלה. טעם ב' הוא כי מהידוע שיש הבדל בין א"י לשאר ארצות כי בא"י הגשמים יותר מצוין מבארץ מצרים או שאר ארצות והנה בארץ מצרים מאחר שאין הגשמים מצויים שם על כן צריכין עובדי האדמה להשקות השדות של תבואה ברגליהם כמו שמשקין את גן הירק ומאחר שיש להם כל כך טורח גדול בשדות פטרם התורה מן תרומות ומעשרות כי אין שורת הדין נותן שיתן חלק למי שלא עמל בו. אבל א"י שהגשמים יורדין שם בעתם ואין לבעל השדה כל כך טורח גדול בהשקאת השדות ואע"פ שיש לו טורח הזריעה והחרישה ושאר מלאכות שבשדה מ"מ יש גם להקב"ה חלק בשדה מצד שהוא ית' נותן מטר בעתו ע"כ דין הוא שיתנו מחלק גבוה לכהנים וללוים משרתי אלהינו כי משלחן גבוה הם זוכים. ומפורש דבר זה באר היטב בפרשת עקב שנאמר כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק והארץ אשר אתה בא שמה לרשתה למטר השמים תשתה מים ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה וגומר ומסיק בילקוט פרשת עקב דווקא אותה ניתן לדרישה להפרים ממנה חלה תרומה ומעשרות ולא שאר ארצות כולי. וכל אשר לו עינים לראות ולב להבין ישתומם על המאמר מה ענין חלה ותרומה לכאן ומאי משמע דאותה למעט שאר ארצות מתרומה ומעשר ולמה נכתב מיעוט זה כאן. אלא ודאי שרצה ליתן טעם למה א"י חייבת בחלה תרומה ומעשרות יותר משאר ארצות. ואמר לפי שבשאר ארצות כל הטורח שלך שאפילו שדה של תבואה צריך אתה להשקות ברגליך כגן הירק ע"כ פטרה אותך התורה מתרומה ומעשרות. אבל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה למטר השמים תשתה מים וא"כ חצי העמל שלך וחצי של גבוה ע"כ דין שתתן חלק גבוה למשרתי אלהינו. ומזה הטעם היו האנשים שונאים את הארץ לפי שהיו אבירי לב הרחוקים מצדקה לא היה להם חפץ ורצון לילך ממקום הפטור למקום החיוב ובפה מלא אמרו כן זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם ודרשו בספרי חנם מן המצות וביאור הדבר שהיו אוכלים בלא תרומות ומעשרות כי מטעם זה מנו גם את הקשואים ואת האבטיחים וגומר לפי שכל אלו פטורין מן המעשר בח"ל אפילו מדרבנן ובא"י חייבין מדרבנן לפי שכל אלו הם גן הירק וצריכין השקאה ברגלים אפילו בא"י לפי שהם צריכין לריבוי מים ולשון הכתוב מוכיח כן שאמר והשקית ברגלך כגן הירק ש"מ שגן הירק פשוט בכ"מ שצריך השקאה ע"כ גם בא"י הם פטורין מן התורה ורבנן חייבום מאחר שיש שם ריבוי מים אבל לא בח"ל שאין שם ריבוי מים ומדקאמרו חנם מן המצות ש"מ שהיתה עינם צרה בכהני ה' ע"כ שנאו את הארץ מקום החיוב אבל הנשים של אותו דור צדקניות היו והיו אוהבים הצדקה הן מצות חלה המיוחדת לנשים ותלויה בארץ הן שאר תרומות ומעשרות ע"כ היו אוהבים את הארץ לילך למקום החיוב כי סתם אשה עינה רעה ושלטאה בנכסי בעלה ע"כ היה להם חפץ לילך למקום שהחוב מוטל על בעליהן ליתן וז"ש רז"ל בזכות נשים צדקניות שהיו באותו דור נגאלו אבותינו ממצרים רצה לומר בזכותם יצאו ממקום הפטור למקום החיוב אשר עליו נכספה וגם כלתה נפשם וכן אחז"ל על בנות צלפחד שהיו צדקניות והיינו לפי שהיו אוהבים הצדקה על כן אמרו תנה לנו אחוזה. וראיה ברורה וטובה לדברינו מה שפירש"י למשפחות מנשה בן יוסף למה הזכיר יוסף לפי שהיה מחבב הארץ כולו גם בנותיו כן וכבר ידעת שב' מדות טובות אלו היו ביוסף האחת שהיה גדור מעריות ותשב באיתן קשתו באשת פוטיפר הן לטעם שני שאהבו את הארץ בעבור הצדקה ויוסף אוהב צדקות היה כי היה זן ומכלכל את כל בית אביו ובנותיו ירשו שתי מדותיו אלו ובעבורם אמרו תנה לנו אחוזה וז"ש שהיו צדקניות שלא נישאו אלא להגון להם כך מסיק בגמרא וביאור הדבר שנשאו

לשבט יוסף דווקא שגם המה מעשה אבותיהם בידיהם להיות אוהב צדקות. והיו חכמניות מצד שהיו גדורין מעריות הפך ממה שנאמר כי תשטה לשון שטות וזה טעם יקר:

נתן תתן להם וגומר. להן מבעי ליה למימר וכן בתוך אחי אביהם אביהן מבעי ליה למימר כמו שאמר בסמוך והעברת את נחלת אביהן להן וזה לפי שבענין הירושה אם אין לו בן הרי הם עומדים במקום זכרים לכל דבר על כן אמר נתן תתן להם כמדבר לזכרים להורות שהם כזכרים לכל דבר ירושה. אבל אחר כך שאמר והעברת המורה על לשון עברה או לשון העברת נחלה משבט לשבט מצד שהן נקיבות ע"כ אמר כמדבר לנקיבות והעברת נחלת אביהן להן ומה שפירש"י שאמרו אנו במקום בן עומדות ואם לאו תתייבם אמנו נראה שדקדק זה ממה שאמרו כי בחטאו מת ובנים לא היו לו משמע הא אם היו לו בנים אע"פ שעכשיו אין לו בנים מ"מ מאחר שהיה לו שעה א' לאחר מותו לא תובעים כלום ולמה אלא לפי שממה נפשך היה בטל כי לא היו יכולים לומר תתייבם אמנו ומטעם זה דקדק רש"י בלשונו לפרש כי אין לו בן הא אם היה לו בן ולא פירש הא אם יש לו בן. ופשוטו כך הוא כי מדקאמרו למה יגרע שם אבינו וכי ירושת הבנים תלוי בהשארות שם אביהם ועוד למה אמרו מתהלה ובנים לא היו לו משמע הא אם היו אע"פ שאין עכשיו בעולם מ"מ לא היו אומרים דבר זה ואח"כ אמרו תנה לנו אחוזה כי בן אין לו משמע שאין הדבר תלוי כ"א במציאות שעה זו. אלא כך אמרו ממה נפשך אם אין אנו חשובים זרע הרי בנים לא היו לו מעולם א"כ למה יגרע שם אבינו ותתייבם אמנו להקים שם המת על נחלתו. ואם אנו חשובים זרע א"כ תנה לנו אחוזה שהרי אין לו בן עכשיו לירשו ואנחנו במקום בן ומה שאמר כי אין לו בן קאי אשלמטה שאמרו תנה לנו אחוזה ופי' זה ברור ונכון:

עלה אל הר העברים הזה. צ"ע למה נסמכה פרשה זו לכאן ולמה קרא להר נבו הר העברים וכשאמר משה יפקוד ה' אלהי הרוחות איש על העדה למה לא בקש שינחיל שררתו לבניו והקרוב אלי לומר בזה לפי שנאמר למעלה והעברתם את נחלתו לבתו פירש"י שלכך נאמר והעברתם ללמדך שכל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה ויש לדקדק ליורשו למה לי הל"ל כל מי שאינו מניח בן. אלא שר"ל אע"פ שמניח בן אבל אינו ראוי ליורשו דהיינו שאינו ראוי לירש מעלת אביו בתורה והחכמה ושררה אז הקב"ה מלא עברה עליו על שלא הדריך את בנו שיהיה ראוי למלא את מקומו ומנ"ל לרש"י זה כי מצלפחד ליכא למילף שהרי לא היו לו בנים כלל אלא שסמך על סמיכת פרשת עלה אל הר העברים הזה שלכך קרא הקב"ה שמו הר העברים כי עליו נתמלא ה' עברה על משה על שלא הדריך את בניו שיהיו ראוין ליורשו שררתו ונבואתו התלויה בהכנת כח המקבל ומלשון זה הבין משה שלא ירד אחריו כבודו לבניו וכן פירש משה הדבר שאמר ויתעבר ה' בי למענכם וגומר וסמיך ליה וצו את יהושע וגומר הורה באצבע שזהו העברה שנתעבר ה' בו שינחיל שררתו ליהושע ולא לבניו ומאחר שהרגיש שהדבר נמנע אמר מיד יפקוד ה' אלהי הרוחות וגו' ועיין למעלה פרשת לך לך בפסוק לא יירשך זה. ואפש"י שליורשו לא יתיישב על זה האופן אבל גבי צלפחד מ"מ נקט לשון זה בעבור משה כאמור. ואגב צלפחד יכול להיות שאין לשון והעברתם יוצא מידי פשוטו וכך פירושו אלו נאמר ונתתם הייתי אומר שעוד שם המת יקרא על נחלתו כי מה לי אם הנחלה נתונה לבנו או לבתו. ומדקאמר והעברתם ש"מ שאע"פ שהיא ניתנה לבתו מ"מ דומה כאילו העביר נחלתו מיוצאי חלציו אל שבט אחר וכאילו לא זכה שזרעו יירשו ארץ מזה אנו למדין שהקב"ה מלא עליו עברה כי לא זכה להקים שמו על נחלתו. ויש עוד בדבר זה סוד הנמשך מסוד היצירה כאחז"ל איש מזריע תחלה יולדת נקיבה ואמרו המפרשים שהזרע הראשון נפסד והבא אחרונה נשאר קיים ולעולם מזרע אשה נולדת נקיבה וא"כ דומה כאילו אין הבת מזרעו:

וסמכת את ידך עליו. ידך אחת במשמע ובמעשה כתיב ויסמוך את ידיו פירש"י יותר ממה שנצטוה כו' ולפי דבריו קשה איך עבר משה בבל תוסיף ומצינו עוד סמיכה כזו שנאמר וסמך ידו על ראש העולה ידו אחת במשמע ובמעשה כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר ולמעלה פרשת ויקרא פרשנו שהכל ענין א' כי מנהיגי העם צריכין לקבל עליהם על מנת שיהיו כפרה ואשם של כל העם כמ"ש ואשמם בראשיכם ולמדו רז"ל מכאן שאשמת העם תלויה במנהיגיהם וכמו שסמיכות יד על הקרבן היינו ליתן שמץ ודופי של הסומך על הנסמך והוא הקרבן כך סמיכות יד זו ליתן שמץ ודופי של כל ישראל על מנהיגיהם לאמר שאשמת העם תלוי בהם. והנה בשתי קרבן של החוטא יש ב' מיני סמיכה כי התוספת במעשה תמיד כפול כי אין מעשה בלא מחשבה הקודמת למעשה ע"כ נאמר אצל המשתלח וסמך אהרן את שתי ידיו כי הוא בא לכפר על חטא המעשה וההרהור. אבל העולה באה על חטא ההרהור לבד ע"כ נאמר וסמך ידו על ראש העולה יד אחת במשמע. כמו כן מנהיגי ישראל המה ישאו עון העדה הן שיחטאו במעשה הן שיחטאו בהרהור לפי שיש בידם למחות ואינן מוחין. האמנם לא כל רועה ומנהיג נתפש על עון זולתו כשהוא חוטא בהרהור לבד כי הנסתרות לה' אלהינו ומי יודע מצפוניותיו של חבירו כמו שפירש"י בפרשת נצבים. אך אם הרועה איש אשר רוח בו שיודע להלוך נגד רוחו של כל א' וא' כיהושע והוא יודע לכוין כל הרוחות של איש ואיש אז דין הוא שיתפש גם על חטא ההרהור מאחר שעיניו תחזינה ברוה"ק שלא את כל העולה על רוחו של חבירו אם טוב ואם רע והיה לו למחות בו. וע"ז נאמר כאן קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו שיוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד וסמכת ידך עליו ונקט ידך לרבותא לפי שכאן אינו מדבר כ"א בעון הדור העולה על רוחם שאותו שמץ יהיה תלוי בו וק"ו לחטא המעשה שיתלה בו ולא היה צריך לומר שיסמוך עליו גם יד השני ליתן עליו שמץ חטא המעשה כי ק"ו הוא ולא היה צריך לצוות על יד השניה כי ודאי משה יעשה הדבר שמלאו ויבא ק"ו מן

יד הסומכת עליו את כל העולה על רוחה מדקאמר וסמכת את ידך מיד אחר איש אשר רוח בו. ולפיכך בשעת מעשה עשה משה כן ולמד יד השניה בק"ו מן האחת ויסמוך את שתי ידיו עליו. פירוש אחר מדקאמר בסוף הענין כאשר דבר ה' ביד משה שמשה לא היה משנה דבר והיה סומך עליו יד אחת ולא ב' ומ"מ ויסמוך את ידיו עליו. כך פירושו שמשה מסר ליהושע שני מיני הנהגות. הא' היא ההנהגה בתורה ומצות. הב' היא הנהגה המדינית. ועליהם אמר אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ומכאן נראה שב' הנהגות מסר לו. על ההנהגה שע"פ התורה והמצות אמר אשר יוציאם. ואשר יביאם ויוציאם בעל כרחם משמע כי מלינו לשון יציאה וביאה בדבר הלכה כמ"ש לא אוכל עוד לצאת ולבא פירש"י בדבר הלכה ואמר לו ההנהגה לתופס בחזקת היד על התורה ועל העבודה כמו שהיה למשה היכולת עליהם בשתי ידיו כך סמך ב' ידיו על יהושע לומר שבכל כחו ימשול גם לתופס על שמירת התורה ויוציאם ויביאם בדבר הלכה בכל תוקף ועוז כי אין שייך בזה לומר שמאל דוחה וימין מקרבת כי חלק גבוה מי יתיר וזהו הדבר המסור לשתי ידיו לומר שבכל כחו ידריכם בדרך ה'. אבל על ההנהגה המדינית לתיקון המצב אמר אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם. לומר שבנחת ינהלם ולא ילך עמהם בכפיה וזה הדבר אשר לא סמך עליו כי אם ידו אחת לומר שבהנהגה זו לפי שעם קשה עורף ודרכם לבעט במנהיגיהם על כן תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת והוא יצא ויבוא לפניהם והם אחריו ילכו מעצמם ולא כמי שאוחז בידו ומוליכו בחזקת היד. ויכול להיות שלכך אמר משה ליהושע כי אתה תבוא את העם הזה והקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את העם בעל כרחם משמע ולא קשיא כי משה היה מדבר מענין ההנהגה המדינית ועליה אמר כי אתה תבוא את העם הזה הכל כפי דעתם ועצתם כמו שפירש"י במקומו אבל הקב"ה היה מזרז על הנהגת התורה ועליה אמר כי אתה תביא כמו שיתבאר בע"ה בפרשת וילך. ומדקאמר בפרשת וארא ויצום אל בני ישראל פירש"י צוה להנהיגם בנחת ש"מ שבכ"מ שנאמר כאן לשון ציווי מדבר בהנהגה המדינית שצריכה להיות בנחת כי אין צו אלא זירוז והנו למדין זה ממ"ש וצו את יהושע וגומר כי ביותר צריך המנהיג זירוז בהנהגה המדינית אשר דרכם לבעט במנהיגיהם. לפיכך כשאמר לו קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו שיוכל להלוך נגד רוחו של כל א' דהיינו בענין ההנהגה המדינית להכניע את כל מי שרוחו גבוהה עליו: אמר וסמכת את ידך עליו היינו יד אחת לומר לו שידו אחת דוחה הפושעים ואחת מקרבת ועליה אמר והעמדת אותו לפני אלעזר וצוית אותו לעיניהם וילפינן צוית מן ויצום מה ויצום הנאמר להלן בנחת ומדבר בהנהגה המדינית אף צוית הנאמר כאן בנחת דהיינו ביד אחת. ואח"כ אמר ונתתה מהודך עליו בענין הנבואה להנהיגם על ידה ע"פ התורה והמצוה ולא הזכיר בזה יד אחת כי כל הנותן בעין יפה הוא נותן הנבואה וכן בענין התורה והמצוה ודאי יתופס על שמירתם בכל תוקף ועוז ועליה אמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' כל דבר סתום ונעלם בתורה על פיו יצאו ובאו בדבר הלכה ויעש משה וגומר ויסמוך שתי ידיו עליו היינו בענין הנהגת התורה כאמור. ויצוהו כאשר צוה ה' ביד משה כי ויצוהו מורה על ההנהגה המדינית כאמור עשה כאשר צוה ה' ביד משה היינו ביד אחת כאמור אע"פ שיש אתנחתא במלת ויצוהו. מ"מ דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע נדרשים לכל הפנים. ויכול לומר כפשוטו שנתינת ההוד לא נאמר בו יד אחת כי אין גילוי לפני השי"ת אלא רצה ה' שיעשהו כלי מלא וגדוש ברכת ה' וכן עשה וכדרך שנתבאר:

את הכבש אחד תעשה בבקר. מדקאמר ואת הכבש השני היה לו לומר את הכבש הראשון ולמה הזכיר עולת הבקר רק פעם אחת ושל בין הערבים הזכיר שני פעמים וכן תמצא גם בפרשת ואתה תצוה. ונראה ליישב זה ע"ד שארז"ל צדק ילין בה אין אדם לן בירושלים ועבירה בידו תמיד של שחרית מכפר על עבירות של כל הלילה ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום. והכתוב אומר חושבים רע על משכבותם לאור הבקר יעשוה מכאן שהלילה אינו זמן הפעולה ואינו כי אם זמן להרהור ומחשבת פועלי און וחטא ההרהור הוא אחד ואין שני לו כי יכול להיות הרהור בלא מעשה ע"כ נאמר את הכבש האחד תעשה בבקר כי הוא מכפר על החושבים רע על משכבותם ויכול להיות שינחם על רעתו ולא יוציא מחשבתו הרעה אל הפועל לכך נאמר בו לשון אחד כי יש א' ואין שני לו וע"כ לא הזכיר עולת הבקר כי אם פעם א'. אבל חטא של היום כפול כי בלי ספק אע"פ שחישב עליה בלילה לעשותה מ"מ גם ביום בשעת מעשה חזר וחושב עליה כי בלי ספק לא עשה המעשה בלא מחשבה וכוונה דאם כן אינו לא מזיד ולא שוגג כי אם אנוס על כן צריך התמיד של בין הערבים לכפר על שני עבירות על ההרהור ועל המעשה ע"כ הוא נזכר שני פעמים בפרשה. ומ"ש אין אדם לן בירושלים ובידו עון ולמה לא אמרו שאין אדם קם ממטתו ובידו עון לפי שלשון ובידו משמע שמדבר בחטא המעשה הנעשה בידים ממש וא"כ בלילה לעולם אין בידו עון כי ההרהור אינו בידו ורבותא אתא לאשמעינן כי התמיד מכפר אפילו על עבירות היום אע"פ שיש בהם הרהור ומעשה וכ"ש לתמיד של שחר שיכפר על ההרהור לבדו. ונאמר שנים ליום עולה תמיד עולות תמיד מבעי ליה למימר ונראה שמהכרת קושיא זו אמרו שכל א' מכפר על ענין בפני עצמו שהרי שניהם עולה אחד ולמה חלקם הכתוב לשני זמנים אלא לפי שזה של שחרית מכפר על עבירות של הלילה ושל ערבית מכפר על של היום אמנם לפי דרכנו נראה לפרש לפי שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום א' ולמעלה בפרשת בראשית כתבנו שלכך נאמר יום א' להוציא מלב האומרים מי שברא בקר לא ברא ערב כי מן התהלה אחת לא יצאו שני הפכים ע"כ אמר יום א' שהערב והבקר הכל יומו של א' ב"ה. כי אל א' ברא לשניהם לכך נאמר בעולות אלו עולת תמיד כי שניהם עולה א' לאל א'. ומה שתמיד של בקר נשחט במערב להורות שהוא מכפר על עבירות של לילה ותמיד של בין הערבים נשחט במזרח להורות שהוא מכפר על עבירות של כל היום ויש אומרים שהפך מקום שחיטתם להראות מחשבת עובדי שמש וירח והכלל אל א' ברוך הוא ומבורך שמו יתב':

הפטרת פינחס במלכים א סימן יח

וכשמטות ומסעי מחוברין אזי מפטירין בפרשת פינחס דברי ירמיהו הפטורת מטות:

וְיַד־יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב
עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה׃ וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־
אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים
בֶּחָרֶב׃ וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן
אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ
אַחַד מֵהֶם׃ וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע
אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם׃ וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ
יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָד° וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת
וַיֹּאמֶר ׀ רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי־לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃
וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ
וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃ וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים
וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב׃ וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה ׀
שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ׃ וַיָּקָם
וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ ׀ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃ וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־
הַמְּעָרָה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ
פֹה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־
עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ
הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃
וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ
גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא
בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה׃ וְאַחַר
הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה׃
וַיְהִי ׀ כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח

°אחת כתיב

המערה

פירוש המלות

ויד. נבואת ה': אל. כמו על: וישנס ויחגור: יעשון. דרך שבועה: עוגה אפויה בגחלים: וצפחת. צלוחית: מפרק. בוקע: אי זה. הכסף
רתם. עץ קטן שנהגלתו חמה מאד: רב. כלומר רב לי: רצפים. ההווה לשעתו: דקה. שתיקה: וילט. ויכסה: באדרתו. במעילו

התגר

המערה והנה אליו קול ויאמר מה־לך פה אליהו: ויאמר
קנא קנאתי ליהוה׀ אלהי צבאות כי־עזבו בריתך בני
ישראל את־מזבחתיך הרסו ואת־נביאיך הרגו בחרב
ואותר אני לבדי ויבקשו את־נפשי לקחתה: ויאמר
יהוה אליו לך שוב לדרכך מדברה דמשק ובאת ומשחת
את־חזאל למלך על־ארם: ואת יהוא בן־נמשי תמשח
למלך על־ישראל ואת־אלישע בן־שפט מאבל
מחולה תמשח לנביא תחתיך: והיה הנמלט מחרב חזאל
ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע: והשארתי
בישראל שבעת אלפים כל־הברכים אשר לא־כרעו
לבעל וכל־הפה אשר לא־נשק לו: וילך משם וימצא
את־אלישע בן־שפט והוא חרש שנים־עשר צמדים
לפניו והוא בשנים העשר ויעבר אליהו אליו וישלך
אדרתו אליו: ויעזב את־הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר
אשקה־נא לאבי ולאמי ואלכה אחריך ויאמר לו לך
שוב כי מה־עשיתי לך: וישב מאחריו ויקח את־צמד
הבקר ויזבחהו ובכלי הבקר בשלם הבשר ויתן לעם
ויאכלו ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו:

פירוש המלות

ויאמר. בעבור ה׳: חורש. הוא עם עבדיו:

פרשת מטות

ב וידבר משה אל־ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה יהוה: ג איש כי־ידר נדר ליהוה או־השבע שבעה לאסר אסר על־נפשו לא יחל דברו ככל־היצא מפיו יעשה:

ב ומליל משה עם רישי שבטיא לבני ישראל למימר דין פתגמא דפקיד יי: ג גבר ארי ידר נדר קדם יי או יקים קים למיסר איסר על נפשיה לא יבטל פתגמיה ככל דיפוק מפומיה יעביד:

ג׳ ב ג׳ ס״פ ג׳ בטעם כו״ל ח׳ במ״א לאסור את שמשון. ס׳ ג׳ פתח וב׳ קמץ

יחל. הי ג׳ פתחין וב׳ קמצין וסימן לא יחל דברו. יחל ישראל אל ה׳. וחברו. מי האיש אשר יחל. והוא יחל להושיע ב׳

אבן עזרא

(ב) ראשי המטות. לפי דעתי זאת הפרשה היתה אחר מלחמת מדין על כן היא אחריה כמו ותדבר מרים ואהרן במשה אחר ויהיו בחצרות כאשר פירשתי והכתוב אמר שבאו בני גד אל משה ואל אלעזר ואל נשיאי העדה ודברו דבריהם ואחרי כן כתוב ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות הם נשיאי העדה הנזכרים ובעבור שאמר משה לבני גד ולבני ראובן והיוצא מפיכם תעשו על כן כתוב וידבר משה אל ראשי המטות וזה כתוב ככל היוצא מפיו יעשה: לבני ישראל. שיאמרו כן לבני ישראל: (ג) לה׳. שהזכיר השם והנדר אם יהיה כן אתן לשם כך וכך או אתענה: השבע. שם הפועל ובא עם שם וכמוהו רבים: לא יחל דברו. כמו לא יחלל ואיננו לשון מחילה והנה אנחנו צריכין לקבלה כי הכתוב אמר איש ואם׳ ולא

רש״י

(ב) ראשי המטות. חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואחר כך לכל בני ישראל ומנין שאף שאר הדברות כן ת״ל (שמות לד) וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל. ומה ראה לאומרה כאן למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות (ב״ב ק״כ) או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ (ויקרא יז) זה הדבר מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנאמר דבר אל אהרן וגו׳ אף זו נאמרה לכולן: זה הדבר. (ספרי) משה נתנבא (שמות יא) בכה אמר ה׳ כחצות הלילה והנביאים נתנבאו בכה אמר ה׳ מוסיף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר (ספרי נדרים ע״ז) ד״א זה הדבר תמוט הוא לומר שהחכם בלשון התרה בעל בלשון הפרה כלשון הכתוב כאן ואם חלפו אין מותר ואין מופר: (ג) נדר. האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפילו נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה תלמוד לומר לאסר אסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור: לא יחל

תולדות אהרן

ראשי המטות. נדרים עח ברא״ה קב קכא (חגיגה עו נדרים לג שם מא): זה הדבר. נדרים עז עח ברא״ה קב נדה מו: כי ידור. נדרים יב טז שבועות כ (נדרים לג נזיר נא): לה׳. נזיר ד: או השבע. נדרים טז: לאסור אסר על נפשו. נדרים יד נזיר פא כב: לא יחל דברו. ברכות לב חגיגה י נדרים ג יד טו טז פא ל נזיר לה שבועות כ כא כו נדה מו (נדרים לו): ככל היוצא. נדרים ג:

בעל הטורים

ראשי המטות. סמך ראשי המטות לנדרים ונדבות דכתיב לעיל לבד מנדריכם ונדבותיכם לומר לך שראשי המטות כופין לסכית הנדרים והנדבות כדאמרינן אוכרס לנ״ד שיעשון. וכן רגלים ע״פ ראשי המטות נקבעים ועוד כשישראל נגרם ראשיהון נודרין כמו ביפתח וכן בשרי האלפים וקרב את קרבן ה׳: נדרים בגימטריא רואה שסונדר חשוב כרואה אם אינו משלם דבעון נדרים בנים מתים:

ספורנו

(ב) וידבר משה אל ראשי המטות זה הדבר אשר צוה ה׳. כשאמר בהר סיני ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת. היתה הכונה שהאיש הנודר או נשבע לא יחל דברו כי בהללו דברו הוא מחלל את ה׳ אבל האשה שאינה ברשות עצמה לא תהיה

רמבן

(ב) וידבר משה אל ראשי המטות. לא הקדים הכתוב לאמר בכאן וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל ראשי המטות ואמרת אליהם זה הדבר אשר צוה ה׳ כמו שאמר בפרשת שחוטי חוץ ובשאר פרשיות אבל הזכיר זה בסוף הפרשה שאמר אלה החקים אשר צוה ה׳ את משה ובפרשת ויהי ביום השמיני נאמר ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו ולא הזכיר הצואה כלל וכן בפרשת המן ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ מלא העומר ממנו וגו׳ וראשי המטות לבני ישראל הם נשיאי הדגלים שהעמידו אותם המטות על דגליהם אחר שמתו נחשון בן עמינדב וחביריו ואפשר שהיו הנזכרים בפרשת הנחלה אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ או שהיו אחרים כי שם ידבר הכתוב על העתיד כי בעת חלוק הארץ יהיו הנזכרים חיים ויעמדו עליהם וטעם וידבר משה אל ראשי המטות כי אין צורך ללמד לכל בני ישראל שהאב והבעל יכולין להפר נדרי ענוי נפש ואולי צריך להעלים אלה החוקים מהם שלא יקהגו קלות ראש בנדרים אבל לחכמי ישראל ראשי שבטיהם לימד המשפט ורמוז עוד למדרש רבותינו כי לראשי המטות יד ושם בנדרים יותר משאר העם שיחיד מומחה מתיר הנדר והנה היתר הנדרים לא נתפרש בתורה אבל הוא הלכה למשה מסיני תלאו הכתוב בחוט השערה כמו שאמרו התר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו אלא שרמז לו הכתוב לא יחל דברו כלומר שלא אמר לא יעבור על דברו אבל צוה שלא יחלל דברו שלא יעשה הנדר חלול כי כבואו לב״ד וימצאו לו פתח ונחם עליו והם יתחלו לו איננו מחלל אותו והטעם בזה כאשר אמר שעשה היתר הנדר והשבועה בסתרי התורה שלא יאמרו אלא לראויים להם ויכתבו ברמיזה ובאה הפרשה הזאת בכאן מפני שהזכיר נדרי גבוה לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם אמר עוד מלבד אלה הנדרים הנזכרים יש עוד נדרי הדיוט וככל היוצא מפיו של אדם חייב לקיים ולעשות כל אסר אסר על נפשו ובכולן לא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו:

(ג) איש כי ידור נדר. האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפילו נשבע שיאכל נבלה קורא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה תלמוד לומר לאסור אסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור לרש״י. ולשון ספרי אינו כן אלא שנו כל לאסור אסר יכול אפילו נשבע לאכול

רשי

יחל דברו. כמו לא יחלל דברו לא יעשה דבריו חולין: (ד) בבית אביה. (ספרי) ברשות אביה ואפילו אינה בביתו: בנעוריה. ולא קטנה ולא בוגרת שהקטנה אין נדרה נדר והבוגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדריה ואי זו היא קטנה אמרו רבותינו בת י״א שנה ויום אחד נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר בת י״ב שנה ויום אחד אינה צריכה ליבדק: (ו) ואם הניא אביה אותה. אם מנע אותה מן הנדר כלומר שהפר לה הנאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומר הנאה זו הפרה. ופשוטו לשון מניעה והסרה וכן (במדבר לב) למה תניאון וכן (תהלים קמא) שמן ראש אל יני ראשי וכן (במדבר י״ד) וידעתם את תנואתי את אשר סרתם מעלי: וה׳ יסלח לה. במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים זו היא שצריכה סליחה ואע״פ שהוא מופר ואם המופרין צריכים סליחה ק״ו לשאינן מופרים (ספרי): (ז) ואם היו תהיה לאיש. זו ארוסה או אינו אלא נשואה כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה הרי נשואה אמור וכאן בארוסה ובא לחלוק בה שאביה ובעלה מפירים נדריה. הפר האב ולא הפר הבעל. או הפר הבעל ולא הפר האב הרי זה אינו מופר. ואין צריך לומר אם קיים אחד מהם (נדרים ס״ז): ונדריה עליה. שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו: (ח) ושמע אישה וגו׳. הרי לך שאם קיים הבעל שהוא קיים: (ט) ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר וגו׳. יכול אפי׳ לא הפר האב

אבן עזרא

ולא פירש מתי יהיה איש או מתי תהיה אשה: (ד) ואסרה אסר. או אסרה אסר: ואסרה. ממשקל אחר ואיננו כמו אסר: (ו) הניא. כמו שבר והפר כמו את תנואתי: ביום שמעו. לא ביום אחר: (ז) ונדריה עליה. בבית אביה ולא הניא אותה אביה בעלה יניא אותה: (ט) ביום שמוע. הדבר מפיה: מבטא שפתיה. השבועה: ואם

ד וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה
וְאָסְרָה אִסָּר בְּבֵית אָבִיהָ
בִּנְעֻרֶיהָ׃ ה וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת־ וכענין
נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר אָסְרָה
עַל־נַפְשָׁהּ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ אָבִיהָ
וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר
אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם׃
ו וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ בְּיוֹם
שָׁמְעוֹ כָּל־נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר־ ומלא
אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם
וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ
אֹתָהּ׃ ז וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ
וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא
שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ׃
ח וְשָׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ
וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶהָ סימן
אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקֻמוּ׃
ט וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ יָנִיא
אוֹתָהּ וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ אֲשֶׁר
עָלֶיהָ וְאֵת מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר
אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וַיהוָה יִסְלַח־

ד וְאִתְּתָא אֲרֵי תִדַּר נְדַר
קֳדָם יְיָ וְתֵיסַר אֱסָר בְּבֵית
אֲבוּהָ בְּרַבְיוּתַהָא׃ ה וְיִשְׁמַע
אֲבוּהָ יָת נִדְרַהּ וֶאֱסָרַהּ
דַּאֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ וְיִשְׁתּוֹק
לַהּ אֲבוּהָא וִיקוּמוּן כָּל
נִדְרַהָא וְכָל אֱסָרֵי דַּאֲסָרַת
עַל נַפְשַׁהּ יְקוּמוּן׃ ו וְאִם
יַעְדֵּי אֲבוּהָא יָתַהּ בְּיוֹמָא
דִּשְׁמַע כָּל נִדְרַהָא וֶאֱסָרַהָא
דַּאֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ לָא
יְקוּמוּן וּמִן קֳדָם יְיָ יִשְׁתְּבֵיק
לַהּ אֲרֵי אַעְדֵּי אֲבוּהָא יָתַהּ׃
ז וְאִם מֶהֱוָה תֶהֱוֵי לִגְבַר
וְנִדְרַהָא עֲלַהּ אוֹ פֵּרוּשׁ
סִפְוָתַהָא דַּאֲסָרַת עַל
נַפְשַׁהּ׃ ח וְיִשְׁמַע בַּעְלַהּ
בְּיוֹמָא דִּשְׁמַע וְיִשְׁתּוֹק לַהּ
וִיקוּמוּן נִדְרַהָא וֶאֱסָרַהָא
דַּאֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ יְקוּמוּן׃
ט וְאִם בְּיוֹמָא דִּשְׁמַע בַּעְלַהּ
אַעְדֵּי יָתַהּ וּבַטֵּל יָת
נִדְרַהָא דַּעֲלַהּ וְיָת פֵּרוּשׁ
סִפְוָתַהָא דַּאֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ
וּמִן קֳדָם יְיָ יִשְׁתְּבֵיק לַהּ׃

בתראי קמצין: בבית י״א מיחרין וסימן ואסרה אסר בבית. בבית שאן ויאמר בני יוסף. בבית שאול ויהי בהיות המלחמה. בבית ירבעם וספדו לו כל. בבית ישראל ראיתי שערוריה. ויעש בבית קדש. בבית יער ושלש מאות מגנים דד״ה. בבית תארזים דד״ה. בבית מלך יהודה. בבית גנזיא. עמד בבית המן. בבית אלהא ואת מאני בית (ע׳ מנו״ש): יקמו ז׳ חסר וסי׳ ושמע אישה ביום שמעו. ויאמר יואב יקמו הנערים. רפאים בל יקמו. בל יקמו וירשו ארץ. לא יקמו אשרים וחמנים. לא יקמו רשעים במשפט. יקמו ויספרו לבניהם: שמע י״א ד׳ מנהון מ״ל וסימן נמסר בסדר

תולדות אהרן ואם היו תהיה. שם כז סח ע עא
שבועות כ (שם מא): ושמע אישה.
נדרים עב עג: ביום שמעו. שם עב:

ספורנו

תהי׳ מחללת אם יפר המפר: (ט) וה׳ יסלח לה. על שנדרה לפי שאין בידה לקיים: כי הניא אביה אתה. והיא לא ידעה את דעת אביה כשנדרה והיה נדרה על דעת לקיים

בעל הטורים והחריש לה ב׳ במסורה. והחריש לה אביה וקמו כל נדריה ואידך בפרשה עצמה ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו כל נדריה פירוש דליתא בנדרים ובגמ׳ פרש אם תרה שהוא מדבר ואינו שומע שאינו מפר וילפינן אב מבעל:

רמבן

לאכול נבלות וטרפות שקצים ורמשים קורא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת״ל לאסור אסר על נפשו לאסור את המותר ולא להתיר את האסור הזכירו הדבר הזה בשבועות והרב החליפו לנדרים ולפי דעתי שלא נזהר שהרי אמרו בנדרים דהוה אסר חפצא עליה ולפיכך אינן חלין על דבר שאין בו ממש כגון נדר עלי שלא אדבר עמך או שלא אלך או שלא אישן וכיוצא בהם וכיון שהדבר כן נראין הדברים שאפילו בדבר הרשות אם אמר נדר עלי שאוכל היום או שאוכל דבר זה אינו נדר שאין הנדר על החפץ כלל אלא עליו שיעשה ולא הוזכרו נדרים בגמרא בקום ועשה כלל ואע״פ שמצינו בנדרי גבוה הרי עלי עולה הרי עלי שלמים שאמירתו לגבוה נתחייבו בו נכסיו כמסירתו להדיוט או שהוא חומר נוהג בנדרי הקדש מפני שיש בהן חפץ נאסר להדיוט ונתפס לגבוה לכשיפריש ולפיכך משעה ראשונה חל חיוב הנדר על נכסיו אבל בנדרי בטוי אין לנו לפי שאין שם חפץ כלל לא בתחלה ולא בסוף וכן לאסור את המותר ולא להתיר את האסור אין ראוי להזכירו בנדרים לפי שהן חלין על דבר מצוה כדבר הרשות והאומר בנדר סוכה שאיני עושה תפילין שאיני מניח אסור ואע״פ שעובר על מצות עשה וכן המדיר את אשתו מתשמיש המטה אסור אע״פ שמבטל מצות לא תעשה וכן הן חלים בקיום לא תעשה כגון שנדר שלא לאכול נבלה ממה ששנינו יש נדר בתוך נדר וכו׳ כמצא שהנדר חל לאסור את האסור ולהתיר לעצמו שלא יעשה מה שהוא אסור לו לעבור עליו אלא שאינם חלין לעבור בידים על לא תעשה אבל השבועות אינן כלל אלא לאסור את המותר אינן נוהגות בדבר מצוה כלל לא בבטול מצות עשה ולא בבטול מצות לא תעשה כגון שבועה שלא אעשה סוכה ושלא אניח תפילין ואפילו בקיום מצות עשה אינן חלות שאלו נשבע לקיים את המצוה ולא קיים אינו מתחייב בה משום שבועה ולא מלקות ולא קרבן אלא דשרי ליה לורוזי נפשיה דכתיב נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך ומפני כן בשבועות בלבד הוא נדרש לאסור אסר על נפשו והלכות גדולות הן הבקי ימצאם במקומותם:

וטעם ידור נדר לה׳. איננו כמו אשר נשבע לה׳ כי הוא כמו וישבע לו שנשבע אליו לצרכו אבל בשבועה יאמר ובשמו תשבע ואשביעך בה׳ כאשר נשבעתי לך בה׳ אלהי ישראל לאמר כי שלמה בנך ימלוך אחרי הנשבעה לי באלהים הנה אבל בנדר לא יאמר ידור בה׳ אלא לה׳ וכבר רמזו החכמים טעם הדבר בספרי אמרו מה הפרש בין נדרים לשבועות בנדרים כנודר בחיי המלך בשבועות כנשבע במלך עצמו אע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר חי ה׳ וחי נפשך אם אעזבך והסוד כי השבועה מלשון שבעה כי בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה והנדר בתבונה ראשית דרכו קדם מפעליו מאז נמצא שהנדרים על בני תורה עולים ולפיכך חלים על דבר מצוה כדבר הרשות והנה כל נדר לה׳ וכל הנשבע בו:

(ד) **ואשה** כי תדור נדר לה׳ ושמע אביה. רצה הכתוב להזכיר האיסור תחלה להגיד כי גם הנערה באלו הנזכר שלא יחל דברו וע״כ אם קיים לה אביה קם הנדר אבל אם הניא אותה לא יקום ואמר וה׳ יסלח לה כי הניא אביה אותה להגיד שלא יסלח לה רק כאשר תעשה אחרי הנאת האב לא מתחלה אם עברה על הנדר ואחרי כן הניא אותה כמו שאמרו דמיגז גייז ולאו עוקר נדר מעיקרו:

(ז) **ואם** היה תהיה לאיש ונדריה עליה. על דעת רבותינו יאמר אם היו תהיה לאיש באשה הזאת אשר אסרה אסר בבית אביה בנעוריה ונדריה

(יא) ואם בית אישה נדרה. האלמנה בימים הקדמונים והגיע אותה לא תקיים נדרה בימי אלמנותה וזה על דבר העתיד שנדרה ומת הבעל קודם הגעת הזמן. אלא סליחה מפורשת: (יד) לענות נפש. אפילו לענות נפש שהוא הצום כאשר פירשתי: (טו) והקים. כבר הקים ואחר כן פירש איך הקים אותם בעבור שהחריש ביום שמעו: (טז) ונשא את עונה. כי היא ברשותו: (יז) בין איש לאשתו. והיא בוגרת: בין אב לבתו. אם איננה בוגרת על כן נאמר בנעוריה

לָהּ: י וְנֵדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה כֹּל אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם עָלֶיהָ: יא וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה אוֹ־אָסְרָה אִסָּר עַל־נַפְשָׁהּ בִּשְׁבֻעָה: יב וְשָׁמַע אִישָׁהּ וְהֶחֱרִשׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם: יג וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם | אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־מוֹצָא שְׂפָתֶיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסַּר נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם אִישָׁהּ הֲפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ: יד כָּל־נֵדֶר וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ: טו וְאִם־הַחֲרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ אֶת־כָּל־אֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הֵקִים אֹתָם כִּי־הֶחֱרִשׁ לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ: טז וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ וְנָשָׂא אֶת־עֲוֺנָהּ: יז אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין־אָב לְבִתּוֹ בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ: שני פ

פ׳ קמצין וסימן נדרא דארמלתא שלים עבדא ולא אתקבל · ד׳ חסר בלו׳ · סימן דחסר כל רביע דנסיב כל זקף · כו״ל מ״ל · פ׳ בלישנא · ל׳ חס׳ וחד מ״ל על מחלה לענות · ג׳ כי חסר וא׳ מ״ל

י ונדר ארמלא ומתרכא כל דאסרת על נפשה יקום עלה: יא ואם בית בעלה נדרת או אסרת איסר על נפשה בקיום: יב וישמע בעלה וישתוק לה לא אעדי יתה ויקומון כל נדרהא וכל אסרי דאסרת על נפשה יקומון: יג ואם בטלא יבטל יתהון בעלה ביומא דשמע כל אפקות ספותהא לנדרהא ולאיסר נפשה לא יקומון בעלה בטלינון ומן קדם יי ישתביק לה: יד כל נדר וכל קיומת איסר לסגפא נפש בעלה יקימינון ובעלה יבטלינון: טו ואם משתק ישתוק לה בעלה מיום ליום ויקים ית כל נדרהא או ית כל אסרהא די עלה קים יתהון ארי שתיק לה ביומא דשמע: טז ואם בטלא יבטל יתהון בתר דשמע ויקבל ית חובה: יז אלין קימיא דפקיד יי ית משה בין גבר לאתתיה בין אבא לברתיה ברביותה

האב ת״ל בנעוריה בית אביה כל שבנעוריה ברשות אביה היא (נדרים ע׳): (י) כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה. לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל. ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל נתרוקנה וחוזרה לרשות האב (שם): (יא) ואם בית אישה נדרה. בנשואה הכתוב מדבר: (יד) כל נדר וכל שבועת אסר וגו׳. לפי שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ת״ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד. והן מפורשים במס׳ נדרים (נדרים ע״ט): (טו) מיום אל יום. שלא תאמר מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאין מפר אלא עד שתחשך: (טז) אחרי שמעו. אחר ששמע וקיים שאמר אפשי בו וחזר והפר לה אפילו בו ביום: ונשא את עונה. הוא מוכנס תחתיה למדנו מכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין

שפטים ושטרים: נדר ח׳ קמצין וכיסן נמסר בסדר אמור וסימן בלשון ארמי נדרא דארמלתא שלים עברא ולא אתקבל: שבעת ח׳ ד׳ חסר וא׳ מלא וסימן כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש. שבעת ה׳ תהיה בין שניהם. ויהמל חמלך על ספיבשת. מדוע לא שמרת את שבעת ה׳. ועל דברת שבועת אלהים בתראה מלא. וחד ושבועת שקר אל תאהבו. ונמסר גם בסדר משפטים: ואישה ד׳ וסימן אישה יקימנו ואישה. וכלתו אשת פנחס הרה. ותקרא לנער אי כבוד. אבל בן אין לה ואישה זקן: תרישה ז׳ חסר בלישנא

תולדות אהרן ונדר אלמנה. כתובות מט נדרים פה סט:
ואם בית אישה. נדרים סז שבועות כ: או אסרה. שבועות שם: אישה הפרם וה׳ יסלח לה. נזיר כג קדושין פא (נזיר נג): כל נדר. נדרים פ שבועות כ נדרים מב): אישה יקימנו. נדרים עב עו פז נזיר יב גטין פב מגילה נו: ואם החרש יחריש. נדרים עט: כי החרש. שם: בין איש לאשתו. שם סח: בנעוריה בית אביה. כתובות מ מו פז נדרים ע קדושין ג:

בעל הטורים

לענות ב׳ במסורה. לענות נפש. על מחלה לענות. וזהו סימן כלי שיר לומר שאם נדרה שלא לשמוע כלי שיר שבעלה מפר לה דחשוב כנדרי ענוי נפש כדאיתא במועד קטן שאף הזקנות נאנות מכלי שיר גם שאין בהם שום לקל סבלא רבתא כך הוא בלשון שם: בנעריה. אותיות נערה ויב לומר לך בת י״ב שנים ויום אחד נדריה עומדין:

ספורנו

לקיים: (טו) ואם החרש יחריש שהשתיקה במי שיש בידו למחות היא כמו הודאה שהשותק הוא כמסכים במה שנעשה: (טז) ואם הפר יפר אותם אחרי שמעו. אחרי יום שמעו שאינו יכול אז להתחרט ולהפר: ונשא את עונה. כמספס שהמכריח את חבירו לעבור עבירה

רמבן

ונדריה עליה שלא שמע כהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו ושמע גם אישה בכן והפר את נדרה כי גם הוא ישתתף עם האב בהפרת הנדרים. וטעם היו תהיה לאיש שתהיה אליו בבית אביה ולא באה אל ביתו והיא המאורסה שגם היא יקראנה הכתוב אשת רעהו ולא באו רבותינו לפרש שיפר הבעל לבדו לאשתו הנשואה הנדרים שהביאה מבית אביה אל ביתו כנגלה מן הכתוב שאם כן מה צורך שיחזור ויאמר ואם בית אישה נדרה בקודמין הוא מפר בנדרים שבביתו לא כ״ש והקבלה תכריע:

(יד) כל נדר וכל שבועת אסר לענות נפש. לפי שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ת״ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד והם המפורשים במסכת נדרים לשון רש״י. ובלשון קצרה דבר הרב כי הבעל מפר נדרי ענוי נפש והם כגון פירות העולם אסורים עלי ואפילו נדרה שלא תטעום אחד מכל המינים ומפר גם כן דברים שבינו לבינה אף על פי שאין בהם ענוי נפש כגון שלא אכחול ושלא אפקס ושלא אשמש מטתי והם שאמר בהם בין איש לאשתו כדמפורש בפרק אחרון של נדרים וכן הדין באב. עכשו דתניא בספרי אין לי אלא בעל שאין מפר אלא נדרים שבינו לבינה ונדרים שיש בהו ענוי נפש האב מנין הרי אתה דן וכו׳ עד שלא זכיתי לדון ת״ל אלה החקים אשר צוה ה׳ את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו על כרחך אתה מקיש את האב לבעל מה הבעל אינו מפר אלא דברים שבינו לבינה ודברים שיש בהם ענוי נפש אף הרב אין מפר אלא דברים שבינו לבינה ודברים שיש בהם ענוי נפש וכך היא שנויה עוד בגמ׳ של נדרים ירושלמי:

(טז) ונשא את עונה. הוא מוכנס תחתיה למדנו שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין לשון רש״י מספרי. ונראה שהאשה הזאת שוגגת או מוטעה כי הכתוב מדבר בבעל ששמע ואין האשה יודעת בו ואחר זמן הפר ואמר לה שהוא יום שמעו ולימדנו הכתוב שני דברים שהבעל נושא עון כאלו הוא נדר ויחל דברו ושהיא פטורה אין עליה מעונש השגגות כלל אבל אם האשה יודעת שלא הפר ביום שמעו ובקיאה בדין הזה הנה היא חייבת וגם הבעל אינו גורם התקלה אבל עונשו כמי שיכול למחות ולא מיחה והזכיר הכתוב זה בבעל והוא הדין לאב אבל דבר הכתוב בהווה כי האב ישתמר מזה לאהבת בתו והבעל אולי ישנא אותה וחושב לתת עליה אשם. ור״א כתב ונשא את עונה כי היא ברשותו אם כן ענין הכתוב יהיה במכריח אותה לעשות מה שאסרה על נפשה ואינו נכון:

רשי

עונשין : (ב) מאת המדינים . ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שיהיו ישראל שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה (דברים ב׳) אבל המדינים נתעברו על ריב לא להם . דבר אחר מפני ב׳ פרידות טובות שיש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית (אשת שלמה המלך ולאו דוקא שנעמה מנעמון היתה כדאיתא פ׳ שור שנגח ד׳ וה׳ כתוספ׳) : (ג) וידבר משה וגו׳. אף על פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר (ספרי) : החלצו . כתרגומו לשון חלוצי צבא. מזויינים : אנשים . צדיקים וכן בחר לנו אנשים (שמות י״ז) אנשים חכמים וידועים (דברים א׳) : נקמת ה׳. שהעומד כנגד ישראל כאילו כ״י עומד כנגד הקב״ה : (ד) לכל מטות ישראל. לרבות שבט לוי (ספרי) : (ה) וימסרו. להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבין על ישראל עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני (שמות י״ז) ומששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן : (ו) אתם ואת פינחס . מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם . ומפני מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר אמר הקב״ה מי שהתחיל במצוה שהרג את כזבי יגמור אותה . ד״א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנא׳ והמדנים מכרו (בראשית ל״ז) ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף שנא׳ מבנות פוטיאל (שמות ו׳) מזרע יתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים ומזרע יוסף שפטפט ביצרו (סוטה מ׳) . ד״א שהיה משוח מלחמה : וכלי הקדש . זה הארון והציץ שהיה בלעם עמהם ומפריח את מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכן נאמר על חלליהם במלכי מדין שנופלי׳ על החללים מן האויר וכן בבלעם כתוב אל חלליהם בספר יהושע (י״ג) (בתנחומא) : בידו . ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כ״א) : (ח) חמשת מלכי מדין . וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב למה הוזקק לומר חמשת אלא ללמדך ששוו כולם בעצה ושוו כלם בפורענות . בלעם הלך שם ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכולתם להם כי״ב אלף אתם באים להלחם נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו (ספרי) : בחרב . הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנותם שאין נושעים אלא בפיהם על ידי תפלה ובקשה ובא הוא

אבן עזרא

כנעוריה : (ג) החלצו . חגרו חלוציכם : נקמת ה׳ . היא נקמת בני ישראל בעבור ע״ג : (ה) וימסרו . כמו ויגנבו וקרוב ממנו למסור מעל בה׳ : (ו) וכלי הקדש . הארון : (ז) ויהרגו כל זכר . גדול בשנים : (ח) ואת צור . אבי כזבי : בלעם בן בעור . יש אומרים אחר ששב אל מקומו בא אל מדין כאשר שמע המגפה שהיתה בישראל בעצתו שב לקחת ממון מזקני מדין : חילם

במדבר לא

לא א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר
תֵּאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ׃ ג וַיְדַבֵּר
מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֵחָלְצוּ
מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ
עַל־מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת־יְהוָה
בְּמִדְיָן׃ ד אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף
לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל
תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא׃ ה וַיִּמָּסְרוּ
מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמַּטֶּה
שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא׃
ו וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה
לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס בֶּן־
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי
הַקֹּדֶשׁ וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה
בְּיָדוֹ׃ ז וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר׃ ח וְאֶת־מַלְכֵי
מִדְיָן הָרְגוּ עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי
וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר
וְאֶת־רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן
וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ
בֶּחָרֶב׃ ט וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם וְאֵת

ס׳ מ״ל כלשונה | י״א רפין | ל׳ | כולם מלאים כמ״א חסר | ב׳ בטעם כתו׳ ממדבר פארן | ב׳ בטעם כתו׳ אשר יפרתו | ל׳ | ל׳ וחד אל חלליהם | ג׳ | ס׳

תרגום

בֵּית אֲבוּהָא׃ א וּמַלִּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃
ב אִתְפְּרַע פּוּרְעֲנוּת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִן מִדְיָנָאֵי בָּתַר
כֵּן תִּתְכְּנֵישׁ לְעַמָּךְ׃
ג וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם עַמָּא
לְמֵימַר זָרִיזוּ מִנְּכוֹן גֻּבְרִין
לְחֵילָא וִיהוֹן עַל מִדְיָן
לְמִתַּן פּוּרְעֲנוּת דִּין עַמָּא
דַּייָ בְּמִדְיָן׃ ד אַלְפָּא
לְשִׁבְטָא אַלְפָּא לְשִׁבְטָא
לְכֹל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל
תְּשַׁלְּחוּן לְחֵילָא׃
ה וְאִתְבְּחַרוּ מֵאַלְפַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל אַלְפָּא לְשִׁבְטָא
תְּרֵי עֲסַר אַלְפִין מְזָרְזֵי
חֵילָא׃ ו וּשְׁלַח יָתְהוֹן
מֹשֶׁה אַלְפָּא לְשִׁבְטָא
לְחֵילָא יָתְהוֹן וְיָת פִּינְחָס
בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְחֵילָא
וּמָאנֵי דְקוּדְשָׁא וַחֲצֹצְרַת
יַבֶּבְתָּא בִּידֵיהּ׃ ז וְאִתְחַיַּלוּ
עַל מִדְיָן כְּמָא דְפַקִּיד יְיָ
יָת מֹשֶׁה וּקְטַלוּ כָּל דְּכוּרָא׃
ח וְיָת מַלְכֵי מִדְיָן קְטַלוּ
עַל קְטִילֵיהוֹן יָת אֱוִי וְיָת
רֶקֶם וְיָת צוּר וְיָת חוּר וְיָת
רֶבַע חַמְשָׁא מַלְכֵי מִדְיָן וְיָת
בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר קְטַלוּ
בְּחַרְבָּא׃ ט וּשְׁבוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יָת נְשֵׁי מִדְיָן וְיָת

וסימן נכפר בסדר וישלח : עמיך ה׳ מ״ל בלישנא וסימן נמסר בסדר קדושים : ויהיו י״א מלרע וסימן נספר בסדר תרומה : ואת ב׳ וסימן בן בעור הרגו . הקוסם : וישבו ט׳ וסי׳ את נשי מדין. וישבו מארץ ישראל נערה קטנה . וישבו את הנשים אשר בה דצקלג . וישבו מקניהם גמליהם דד״ת . וישבו צאן לרוב . וישבו בני ישראל מאחיהם . את כל הרכוש לבית המלך . ועוד אדומים באו ויכו כל זכר ביהודה . וישבו ממנו שביה גדולה : מקנהם ד׳ חסר וסימן

תולדות אהרן החלצו מאתכם . יבמות קב : וישלח אותם. סוטה מג : ואת מלכי מדין. סנהדרין קו :

בעל הטורים

נקם נקמת בני ישראל . סמך זה לפרשת נדרים לומר לך שנודרים בעת צרה ומלחמה ועוד אמרו המחריש לבתו ולאשתו ולא הפר לכן הוא נכנס תחתיהן מדינים שהטעיאו את ישראל לא כ״ש שיענשו : אחר תאסף . לפי שראה מעשה מדינית ולא קנא לשם לכך נתלו חייו בנקמת מדינים : אל עמיך . מלא יו״ד לומר לך שביו״ד מקומות הוזכרה מיתתו בתורה : אלף למטה אלף למטה לכל מטות . שני אלפים הרי עשרים וארבעה אלפים הלכו עליהם למלחמה כנגד עשרים וארבעה אלפים שהפילו מישראל. הפסוק מתחיל באלף ומסיים באלף לומר לך שכולם היו להם לב אחד נאמנים שבשמים : וימסרו מאלפי ישראל. שמסרו עצמם על קדושת השם להצלת ישראל : וישלח אתם משה אלף למטה לצבא ואת פינחס. והנשיאים לא שלח עמהם כדי שלא יתביישו שבט שמעון שנהרג נשיא משבטו : ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. ביהושע אומר ואת בלעם בן בעור הקוסם מלמד שהביאו לפני משה ודנוהו כדין מכשפה לא תחיה. יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות יש דרך ישר ה״ח עולה כ״ד וס״ת שכר. שכר כ״ד אלף שהפיל מישראל בעצתו :

רמבן

לא (ב) נקום נקמת בני ישראל אחר תאסף אל עמיך . נגזר על משה רבינו שלא יעבור את הירדן אבל מעבר לירדן עשה כל מצות ישראל נצח שני מלכי האמורי הגדולים וחלק את ארצם בנחלה והוא ראוי שיעשה נקמה בשונאי ה׳ ואין על יהושע רק מצות הארץ ועוד שחלק לו הקב״ה כבוד זה שיראה וישמח לדיק כי חזה נקם וזה טעם אחר תאסף אל עמיך ומשה חלק כבוד לפנחס שהתחיל במצוה ועליו לגומרה ועשאו משוח מלחמה זו ואין ראוי שילך אלעזר כי הוא הכהן הגדול :

(ו) וישלח אותם משה אלף למטה . לא שלח שם כל עם הצבא ואף על פי שהיו המדינים עם רב והעריס בצורות גדולות מאד והטעם כי הנחשלים בכנות מואב היו רבים ואינם ראויים לנקמת ה׳ על כן בחרו אנשים צדיקים וידועים לשבטיהם והנה משה לא צוה אותם מה יעשו רק אמר להם לתת נקמת ה׳ במדין וחשב שלא ישאירו בהם שריד ופליט כנקמת עמלק או נקמת שבעה עממים וכאשר ראה שהשאירו הנשים והטף והבהמה קצף על הנשים היודעות משכב זכר כי ראוי לפקודי החיל להורגן תחלת כל דבר גם לנקמה גם לדין התורה ואת הבהמה תהרוגו וכיון שראה שהטעם הפך לשלול אחל על הטף בנשים ועל השלל . ויתכן עוד שנאמר כי משה נצטווה צרור את המדינים ונקום נקמת בני ישראל ושלח שם מועטים להכות בערי הפרזי וכל עץ טוב להפיל וכל מעין מים לסתום וכל חלקה טובה להכאיב באבנים כמנהג השוללים ולא צוה להם דבר רק להנקם כאשר תמצא ידם והש״י אשר לו המלחמות

ספורנו

עבירה או מורה שקר ומתעה : לא (ה) וימסרו . למסה מאת כל שבט ושבט : (ו) וישלח אותם משה אלף למטה לצבא . שלח אלף לכל מטה שיתקבצו יחדו לצבא : אותם ואת פינחס . ואחר שנתקבצו שלח אותם כולם יחד ועמהם שלח את פינחס : לצבא וכלי הקדש וחצוצרות התרועה בידו . שלח אותו לצבא לראש ומשוח מלחמה

אבן עזרא

(ט) חילם. שם כלל והוא זהב וכסף ונחשת וברזל ובגדים: (י) ואת כל עריהם במושבותם. כלל ופרט: טירותם. ארמוני המלכים: (יא) ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח. שם כלל לאדם ולבהמה: (יב) השבי. פרט לאדם: השלל. הם הבגדים: (יד) על פקודי החיל. מגזרת יפקוד ה׳ כמו פקודי החיל וכן מלת קרואי כמו קריאי: שרי האלפים ושרי המאות הם מאה ושלשים ושנים: (טו) החייתם כל נקבה. הטעם אפילו אחת וכן אין כל ויתכן להיות כמשמעו כי כל נקבה החיו ורבים כן: (יז) טף. שם כלל לקטן זכר או נקבה אתם

רשי

הוא ותפש אומנותם לקלל בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנאמר ועל חרבך תחיה (בראשית כ״ז): (י) טירתם. מקום פלטרין שלהם שהוא לשון מושב כומרים יודעי חוקיהם. ד״א לשון מושב שריהם כמו שמתורגם סרני פלשתים טורני פלשתאי: (יא) ויקחו את כל השלל וגו׳. מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות שנאמר את כל השלל ונומר ועליהם מפורש בקבלה (שיר ו׳) שניך כעדר הרחלים וגו׳ אף אנשי המלחמה שבך כלם צדיקים: (יב) השלל. הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין. בז. הוא בזת מטלטלין שאינם תכשיט: מלקוח. אדם ובהמה ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמה: (יג) ויצאו משה ואלעזר הכהן. לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הבזה: (יד) ויקצוף משה על פקודי החיל. ממונים על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות: (טז) בדבר בלעם. אמר להם אפילו אתם מכניסים כל המונות (ס״א האומות) שבעולם אין אתם יכולים להם שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור בואו ואשיאכם עצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו׳ כדאיתא בחלק ובספרי: הן הנה. מגיד שהיו מכירים אותן זו היא שנכשל פלוני בה: (יז) וכל אשה יודעת איש. (יבמות ס׳) ראויה ליבעל אף על פי שלא נבעלה ולפני הציץ העבירום והראויה ליבעל פניה מוריקות: הרגו. (ספרי) למה חזר ואמר להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש וכל הטף בנשים איני יודע (וכל אשה יודעת) אם להרוג עם הזכרים או להחיות עם הטף לכך נאמר הרוגו: (יט) מחוץ למחנה. שלא יכנסו לעזרה: כל הורג נפש. (ספרי) רבי מאיר אומר בהורג בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כאילו נוגע במת עצמו או יכול אפילו זרק בו חץ והרגו תלמוד לומר וכל הנוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע על ידי חבורו אף הורג על ידי

ט ד׳ חסר כָּל־בְּהֶמְתָּם וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם
וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ׃ י וְאֵת
כָּל־עָרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־
ד׳ טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ׃ יא וַיִּקְחוּ
אֶת־כָּל־הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל־
ד׳ ומלא הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃
ב׳ חסר בסורס יב וַיָּבִאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
ד׳ ומ״ל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַּלְקוֹחַ וְאֶת־
הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עַרְבֹת
כל קרי׳ ירחו ב״מ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ ס
יהושע ומלכים שלישי (שני כשהן מחוברין) יג וַיֵּצְאוּ
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נְשִׂיאֵי
הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה׃ יד וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל
פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי
ד׳ הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְּבָא
י״ו מ״ל בסורס הַמִּלְחָמָה׃ טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל־נְקֵבָה׃
טז הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
ל׳ בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר־מַעַל בַּיהוָה
עַל־דְּבַר־פְּעוֹר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה
בַּעֲדַת יְהוָה׃ יז וְעַתָּה הִרְגוּ
ג׳. ג׳ וחסר כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת
אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרֹגוּ׃ יח וְכֹל
ג׳ וכל הַטַּף בַּנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ
סה״ס דכוותה מִשְׁכַּב זָכָר הַחֲיוּ לָכֶם׃ יט וְאַתֶּם
ב׳ עליה סביב חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים
כ׳ כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל

טַפְלְהוֹן וְיַת כָּל בְּעִירְהוֹן
וְיַת כָּל גֵּיתֵיהוֹן וְיַת כָּל
נִכְסֵיהוֹן בָּזוּ׃ י וְיַת
כָּל קִרְוֵיהוֹן בְּמוֹתְבָנֵיהוֹן
וְיַת כָּל בֵּית סִגְדַּתְהוֹן
אוֹקִידוּ בְּנוּרָא׃ יא וּשְׁבוֹ
יַת כָּל עֲדָאָה וְיַת כָּל
דְּבַרְתָּא בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא׃
יב וְאַיְתִיאוּ לְוַת מֹשֶׁה וּלְוַת
אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּלְוַת כְּנִשְׁתָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת שִׁבְיָא וְיַת
דְּבַרְתָּא וְיַת עֲדָאָה
לְמַשְׁרִיתָא לְמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב
דְּעַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃ יג וּנְפַקוּ
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְכָל
רַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא לְקַדָּמוּתְהוֹן
לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא׃ יד וּרְגֵיז
מֹשֶׁה עַל דִּמְמַנָּן עַל חֵילָא
רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא
דַּאֲתוֹ מֵחֵיל קְרָבָא׃
טו וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה
הֲקַיֵּמְתּוּן כָּל נוּקְבָא׃
טז הָא אִינּוּן הֲוָאָה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל בַּעֲצַת בִּלְעָם
לְשַׁקָּרָא שְׁקַר קֳדָם יְיָ עַל
עֵיסַק פְּעוֹר וַהֲוָת מוֹתָנָא
בִּכְנִשְׁתָּא דַיְיָ׃ יז וּכְעַן
קְטוֹלוּ כָּל דְּכוּרָא בְּטַפְלָא
וְכָל אִתְּתָא דִּידַעַת גְּבַר
לְמִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא קְטוֹלוּ׃
יח וְכָל טַפְלָא בִּנְשַׁיָּא דְּלָא
יְדָעָא מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא
קַיְּמוּ לְכוֹן׃ יט וְאַתּוּן
שְׁרוֹ מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא
שִׁבְעָא יוֹמִין כֹּל דִּקְטַל
נַפְשָׁא וְכֹל דִּקְרַב בִּקְטִילָא

נמסר בסדר וישלח: המלקוח ד׳ ומלאים וסימן ויקחו את כל השלל. את השבי. וחצית את המלקוח. ויהי המלקוח: וכל אשה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקהל: ידעת ג׳ וחסר וסימן וכל אשה ידעת איש. וזה הדבר אשר תעשו. ונפשי ידעת מאד: חנו ב׳ סימן ואתם חנו מחוץ למחנה

תולדות אהרן ויקצף משה. שבת סד פסחים סו: וכל אשה ידעת. יבמות ס: וכל הטף בנשים. שם קדושין עח (בכורים סד קדושין פו): כל הורג נפש. יבמות סא:

ספורנו

מלחמה ומיהו כלי הקדש והצוצרות בתרועה ברשותו: (טו) החייתם כל נקבה. אף על פי שבמלחמת כל אומה חוץ מז׳ אומות כתוב רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבוז לך לא היה לכם להחיות לפחות אותן הנשי׳ שהכרתם שהיו לכם לתקלה בדבר בלעם: (יז) הרגו כל זכר בטף. אע״פ שאין ראויה למשכב וזה

בעל הטורים

ידעת איש. בגי׳ אין בתולים תורים: ידעת ג׳ במסרה. הכא ואידך דיבש גלעד. נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד. והיינו שאיתא ביבמות שהעבירום לפני אין כל שפניה מוריקות בידוע שנבעלה. והיינו נפלאים מעשיך שע״י נפלאות מעשיך נודע אם היא יודעת איש: וכל אשה ידעת איש למשכב בגימ׳ וזו אם היא בת ג׳ שנים ויום אחד: חנו ב׳ במסרה. חנו מחוץ למחנה. חנו עליה סביב. פי׳ אע״פ שאמר חנו חוץ למחנה חנו סביב דהיינו במחנה לויה כדכתיב והלוים יחנו סביב למשכן העדות. דעמא מת מותר ליכנס במחנה לויה:

רמבן

המלחמות נתן מדין ומלכיהם ושריהם בידם ועל כן קצף על הנשים היודעות משכב זכר לא דבר אחר וזה בטף הזכרים לנקמה והנה קצף על פקודי החיל וחלק כבוד לפנחס כי השם נתן לו את בריתו שלום ושנינו בספרי אמר לו פנחס כשם שפקדתנו כן עשינו ולא ידעתי מהו שלא פקד אותם דבר בכתוב ואלו פקד אותם ועשו היאך יכעום ואם פקד אותם חלילה שיעבור פנחס מצותו כי שאול אבד מלכותו על זה אבל הענין כאשר אמרתי שפקדם לתת נקמת ה׳ במדין ואמר פנחס נקמה גדולה עשינו בהם ואפשר לפרש שאמר לו כשם שפקדתנו מהר סיני בדין התורה כי תצור אל עיר וגו׳ כך עשינו בהם ומשה קצף על הנשים הגדולות בעבור כן הנה היו לבני ישראל והוסיף כל זכר בטף בעבור הנקמה:

(יט) כל הרג נפש וכל נגע בחלל. ר׳ מאיר אומר בהורגו בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר ולימדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כאלו נגע במת עצמו יכול אפילו זרק בו חץ והרגו ת״ל וכל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע ע״י חבורו אף הורג על ידי חבורו לשון רש״י. ולא נתכונו דבריו אלא שאם הרגו בדבר המקבל טומאה של כלי שטף אין האדם מטמא טומאת שבעה ולא צריך הזאה לפי שהכלי אב הטומאה והאדם שנטמא ממנו ראשון ואם בכלי ברזל כבר למדנו לחרב שהוא כחלל להטמא טומאת שבעה ואם סבר הרב שכיון שנגע בכלי בעוד שהוא מחובר במת יטמא אותו כמת עצמו טומאת שבעה טומאה בחבורין מדרבנן היא בחבורי כלים

תִּֽתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם׃ כ וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל־כְּלִי־עֵץ תִּתְחַטָּאוּ׃ ס
כא וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ כב אַךְ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכָּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הָעֹפָרֶת׃ כג כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם׃
כד וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ

ג׳. ח׳ סבו׳ וכל וכל וכל ג׳ — ד׳ — ד׳ — ל׳ ואחד ולית סבירן — ד׳ — ד׳ ודגשי

תַּדּוּן עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אַתּוּן וּשְׁבִיכוֹן׃ כ וְכָל לְבוּשׁ וְכָל מָאן דִּמְשַׁךְ וְכָל עוֹבַד מַעֲזֵי וְכָל מָאן דְּאָע תַּדּוּן עֲלוֹהִי׃ כא וַאֲמַר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְגֻבְרֵי חֵילָא דַּאֲתוֹ לִקְרָבָא דָּא גְּזֵירַת אוֹרָיְתָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ כב בְּרַם יָת דַּהֲבָא וְיָת כַּסְפָּא יָת נְחָשָׁא יָת בַּרְזְלָא יָת אֲבָצָא וְיָת אֲבָרָא׃ כג כָּל מִדַּעַם דְּמִתַּעַל בְּנוּרָא תַּעַבְרוּנֵיהּ בְּנוּרָא וְיִדְכֵּי בְּרַם בְּמֵי אַדָּיוּתָא יִתַּדֵּי וְכָל דְּלָא מִתַּעַל בְּנוּרָא תַּעַבְרוּנֵיהּ בְּמַיָּא׃ כד וּתְחַוְּרוּן לְבוּשֵׁיכוֹן בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְתִדְכּוּן וּבָתַר כֵּן תֵּעֲלוּן

אדי חבורו: תתחטאו. במי נדה כדין שאר טמאי מתים שאף לדברי האומר קברי עו״ג אינן מטמאין באהל שנאמר (יחזקאל לד) ואתנה צאני צאן מרעיתי כו׳ מודה הוא שהעו״ג מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת אהלות שנאמר (במדבר יט) אדם כי ימות באהל: אתם ושביכם. לא שהעו״ג מקבלין טומאה וצריכין הזאה אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבואו לברית ויטמאו צריכין הזאה: (כ) וכל מעשה עזים. (ת״כ) להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות: (כא) ויאמר אלעזר הכהן וגו׳. לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמה ממנו הלכות גיעולי גוים וכן אתה מוצא בשמיני למלואים שנאמר (ויקרא י׳) ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בא לכלל כעס בא לכלל טעות וכן (במדבר כ׳) בשמעו נא המורים ויך את הסלע ע״י הכעס טעה: אשר צוה ה׳ וגו׳. (ספרי) תלה ההוראה ברבו: (כב) אך את הזהב וגו׳. אף עפ״י שלא הזהיר לכם משה אלא על הלכות טומאה עוד יש להזהיר לכם על הלכות גיעול ואך לשון מעוט כלומר ממועטין אתם מלהשתמש בכלים אפילו לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת איסור נבלות. ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו וזהו לשון אך שלא יהא שם חלודה אך המתכת יהיה כמות שהוא: (כג) כל דבר אשר יבא באש. לבשל בו כלום: תעבירו באש. כדרך תשמישו הגעלתו מי שתשמישו ע״י חמין יגעילנו בחמין ומי שתשמישו על ידי צלי כגון השפוד והאסכלה ילבנו באור: אך במי נדה יתחטא. לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת א״ל צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויים לטבול בהם נדה וכמה הם ארבעים סאה: וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור: תעבירו במים

(יט) אתם ושביכם. בעבור הכבוד השוכן בתוכם: (כ) וכל מעשה עזים. כאשר פירשתי והנה הבגד בעבור שנגע בחלל הוא טמא הטעם ועמכם כל בגד עד שתתחטאו או תהיה מלת תתחטאו יוצאה וכן והתאויתם לכם כי הגבול הוא הפעול: (כא) ויאמר אלעזר הכהן. כי חקת תורת הפרה לאלעזר נתנה ומשה אמר להם תתחטאו דרך כלל ואלעזר פירש להם: (כב) הבדיל. ידוע: (כג) אך במי נדה יתחטא. היה נראה לנו כי הוא מי אפר הפרה כמו מי נדה לא זורק עליו וחז״ל אמרו כי טעמו בשיעור המים שתרחץ בהם האשה הנדה ודעתם רחבה

חנו עלית סביב: וכל מעשה ג׳ וסימן וכל מעשה עזים. וישתמר חקות עמרי. וכל מעשה תקפו: את הזהב ו׳ וסימן בסדר תצוה: ואת הכסף ד׳ וסימן נמסר בסדר מקץ: העפרת ד׳ חסר בלישנא וסי׳ צללו כעפרת במים. (ע׳ מנו״ש) אך את הזהב ואת. נחר מפח מאש תם עפרת. בעט ברזל ועפרת: במי ד׳ וסימן נמסר בסדר חקת

תולדות אהרן (וכיוס. פסחים לו):
וכל בגד. שבת סג סד חולין נה: ויאמר אלעזר הכהן. ערובין סג פסחים סו: אך את הזהב. שבת יז: כל דבר אשר יבא. שבת נח נזיר לז סנהדרין לט ע״ג צה: במי נדה. ע״ג שם: וכבסתם בגדיכם. קמא כה:

ספורנו

וזה לנקמה שלא ישאר למדין נין ונכד: (כא) זאת חקת התורה. מה שאמר לכם משה שתתחטאו ג׳ וז׳ הוא דין חקת התורה של פרה אדומה לטהר מטומאת מת: (כב) אך את הזהב. אבל כלי מתכות מלבד אותה הטהרה צריך שתגעילו אותה: (כג) וטהר. מגעולי עו״ג: אך במי נדה יתחטא. שלא יהא מטומאת מת בלבד אף על פי שנראה כמו

בעל הטורים ויאמר אלעזר הכהן. משה דבר לראשי האלפים פרשת טהרה. ושם לא היו בידם כלי מתכות אלא בגדים חשובים אבל אלעזר הכהן דבר לאנשי הצבא והם בידם כלים של תשמיש שנמלאים בבתים לכך הורה להם דיני גיעול. א״נ לפי שהיתה הזאה על ידו לכך הורה להם ג״כ דיני גיעול: וטהרתם כ׳. וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם שעם הלכות גיעול פרש להם ג״כ טהרת הכלים שהיא בכהנה:

רמבן

כלים במת כמו שמפורש במסכת נזירות בפרק שלשה מינין ולשונם בספרי כך הוא רבי מאיר אומר כהורגו בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר שמטמא בהיסט או יכול אפילו זרק בו חץ והרגו ת״ל וכו׳ ופירושה שבא רבי מאיר ללמד מכאן שהמת מטמא במשא ואם הרגו במקל יד או ברומח אפילו אין בו ברזל ונשאו בהם בשעה שמת מטמא אותו במשא טומאת שבעה ולא נתכוין בדבר המקבל טומאה לכלי קבול אלא בדבר שהאדם מקבל בו טומאה מן המת עצמו כגון המשא וראיה דברייתא התם מנין שמטמא בהיסט אמרת ק״ו מה נבלה קלה הרי היא מטמאה בהיסט מת חמור לא דין הוא שמטמא בהיסט או מה להלן טומאת ערב אף כאן טומאת ערב אמרו היסטו כמגעו קל וחומר שמגעו טומאת שבעה מקום שמגעו טומאת ערב היסטו טומאת ערב רבי מאיר אומר וכו׳ ומכאן יתברר פירושה שהיה לענין שאמרנו הא תנא קמא (יליף) משא המת מן הק״ו ואפילו לטומאת שבעה דלית ליה דיו והביאו רבי מאיר מן הכתוב הזה דאית ליה דיו ולא אתי בק״ו כדאיתא בבבא קמא בפרק כיצד הרגל:

אתם ושביכם. שיחטאו השבי בגדיהם הנוגעים בחלל וכל בגד וכל כלי עור אשר בידם כדין ישראל שלא יטמאו את העם בבגדיהם ובכליהם:

(כג) **תעבירו** באש וטהר. אין הכלי שנגע במת או בנבלה נטהר באש שאין טבילת התורה אלא במים ולפיכך הוצרכו רבותינו לפרש שזו הטהרה להגעילם מאיסורי המאכלות שבלעו ביד הגוים וזה אמת בלי ספק:

וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו ע״י האור כגון כוסות וצלוחיות וקיתונות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור תעבירו במים מטבילין ודי לשון רש״י. ואינו נכון בעיני שאין לשון תעבירו טבילה כי היה אומר תביאו במים שהוא לשון הטבילה כמו במים יובא וטמא עד הערב וטהר ועוד שאף הכלים שתשמישן בצונן צריכין הכשר מן האיסור שבהן מלבד הטבילה הזו ואיך לא יזכיר הכשרה כאשר עשה בבאים באש וכשלמדו חכמים טבילה זו לא הזכירו בה המקרא הזה אלא דרשו אך במי נדה יתחטא מים שהנדה טובלת בהם אבל פירוש תעבירו במים לכבסם ולשפשף אותם במים יפה עד שתסור חלודה שנדבקה בהם מן האיסור שנשתמש בהם שזהו הכשרן מן האיסור יאמר הכתוב דבר שתשמישו באש תביאו באש כדרך שהיה התשמיש בו באיסורים אם תשמישו באור ממש כגון הברזל והנחשת וגם הכסף והזהב מלבנו באור ואם ע״י חמין כגון הבדיל והעופרת מגעילו בחמין ודבר שלא נשתמשו בו באש אלא בצונן תדיחו אותו במים עד שיתמרק ויטהר וכן אמרו חכמים מדיחן ומטבילן והן טהורים ולשון ספרי תעבירו באש כגון הסכינין מפנימיות גיעול הגוים וכל אשר לא יבא באש כגון הכוסות תעבירו במים מפני גיעול הגוים ולא הוצרך הכתוב לחזור ולהזכיר הטבילה שכבר הזכיר אותה אך במי נדה יתחטא ואחרי פליטת האיסור כולם שוים בדין הטבילה ולבי מהרהר עוד לומר שהטבילה הזו מדבריהם והמקרא אסמכתא עשו אותו וכן אונקלוס מתרגם אותו בחטוי הזאה של אפר פרה והצריכו אותה חכמים בכלי המתכות בלבד מפני שיש בהם כלים שתשמישן באור ובכלי ראשון ובכלי שני ובצונן וזה צריך תלמוד והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדין מאיסורי הגוים ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג שלקחו גם שללם כמו שאמר רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו והטעם כי סיחון

ועוג

אבן עזרא

רחבה מדעתו : (כו) שא את ראש . פירשתיו : מלקוח . הבהמה : השבי . האדם ותחסר אלף וי"ו כמו שמש ירח : וראשי אבות העדה . הם הנשיאים : (כז) וחצית את המלקוח . שם כלל : (כט) אחד נפש . כמו נפש אחד : (ל) אחד אחוז . כמו והאחוז אתאז ושניהם דבקים כאשר פירשתי : מכל הבהמה . כמו גמלים והנה לא לקח אלעזר מהם חלק אולי היו מעטים ועל כן לא נזכר המספר שהביאו ולא המספר שלקחו הלוים: (לב) יתר הבז . חוץ מאשר אכלו על כן אמר יתר והזכיר מספרם כי היה מספר רב ולא שמענו שלל כמוהו

נס

רשי

במים . מטבילן ודיו ודוקא כלי מתכות : (כד) אל המחנה . למחנה שכינה שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לויה וממחנה ישראל : (כו) שא את ראש . קח את החשבון : (כז) וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה וגומר . חציו לאלו וחציו לאלו : (לב) ויהי המלקוח יתר הבז . לפי שלא נצטוו להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כתב את הלשון הזה ויהי המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס שהיה עודף על בז המטלטלין אשר בזזו עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוקה מספר הצאן וגומר :

ומחצית

אֶל־הַמַּחֲנֶה : ס רביעי כה וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר : כו שָׂא
אֵת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה : כז וְחָצִיתָ
אֶת־הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי
הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין
כָּל־הָעֵדָה : כח וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס
לַיהוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
הַיֹּצְאִים לַצָּבָא אֶחָד נֶפֶשׁ
מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־
הַבָּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן :
כט מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ וְנָתַתָּה
לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה :
ל וּמִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּקַּח ׀
אֶחָד ׀ אָחֻז מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־
הָאָדָם מִן־הַבָּקָר מִן־הַחֲמֹרִים
וּמִן־הַצֹּאן מִכָּל־הַבְּהֵמָה וְנָתַתָּה
אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת
מִשְׁכַּן יְהוָה : לא וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה
וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה : לב וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ
יֶתֶר הַבָּז אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא
צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעִים
אֶלֶף וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים : לג וּבָקָר
שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים אָלֶף : לד וַחֲמֹרִים
אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף : לה וְנֶפֶשׁ
אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ
מִשְׁכַּב זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם

לְמַשְׁרִיתָא : כה וַאֲמַר יְיָ
לְמשֶׁה לְמֵימָר : כו קַבֵּל יָת
חוּשְׁבַּן דִּבְרַת שִׁבְיָא
בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא אַתְּ
וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְרֵישֵׁי אֲבָהַת
כְּנִשְׁתָּא : כז וּתְפַלֵּג יָת
דִּבְרְתָא בֵּין גֻּבְרֵי מְגִיחֵי
קְרָבָא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא וּבֵין
כָּל כְּנִשְׁתָּא : כח וְתַפְרֵישׁ
נְסִיבָא קֳדָם יְיָ מִן גֻּבְרֵי
מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא
חֲדָא נַפְשָׁא מֵחֲמֵשׁ מְאָה
מִן אֱנָשָׁא וּמִן תּוֹרֵי וּמִן
חֲמָרֵי וּמִן עָנָא :
כט מִפַּלְגוּתְהוֹן תִּסְּבוּן וְתִתֵּן
לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא אַפְרָשׁוּתָא
קֳדָם יְיָ : ל וּמִפַּלְגוּת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל תִּיסַּב חַד דְּאִתַּחַד
מִן חַמְשִׁין מִן אֱנָשָׁא מִן
תּוֹרֵי מִן חַמְרֵי וּמִן עָנָא
מִכָּל בְּעִירָא וְתִתֵּן יָתְהוֹן
לְלֵיוָאֵי נָטְרֵי מַטְּרַת מַשְׁכְּנָא
דַּייָ : לא וַעֲבַד משֶׁה
וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא כְּמָא דְפַקִּיד
יְיָ יָת משֶׁה : לב וַהֲוָה
דִבְרְתָא שְׁאָר בִּיזָּא דְּבַזּוּ
עַמָּא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא עָנָא
שִׁית מְאָה וְשַׁבְעִין וְחַמְשָׁא
אַלְפִין : לג וְתוֹרֵי שַׁבְעִין
וּתְרֵין אַלְפִין : לד וַחֲמָרֵי
שִׁתִּין וְחַד אַלְפִין : לה וְנַפְשָׁא
דֶּאֱנָשָׁא מִן נְשַׁיָּא דְּלָא
יְדָעוּ מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא כָּל
נַפְשָׁתָא תְּלָתִין וּתְרֵין

פ׳ · כול׳ מלאים · ה׳. ג׳ · ד׳ ומלא · ד׳ · ס׳ · כ׳ חסרים · כ׳ א׳ מ״ל. ה׳ · סימן סירון הר הטוב סוס והלבנן · ד׳ ומלא

מסורה: ויאמר ה׳ אל משה לאמר ו׳ ר״פ וסימן אך את שבתתי תשמרו . מי שם פה לאדם (עיין מנו״ס) . קח מאתם והיו לעבד . ועשו להם ציצת . כן בנות צלפחד . שא את ראש מלקוח : וממחצת ב׳ חסר וסימן תקח אחד . ויקח משה : תחמשים ח׳ וסימן נמסר בסדר קרח :

ספורנו

כמו חדש : (כז) וחצית את המלקוח . מפני שהיתה המלחמה מלחמת נקמה על מה שנעשה נגד כלם רצה שיתקיים בכלם ואכלת את שלל אויביך כענין דוד בשלל עמלק כאמרו הנה לכם ברכה משלל אויבי ה׳ : (לב) יתר הבז אשר בזזו . כי נכסי הבתים בזזו אנשי הצבא להם

בעל הטורים

מלקוח ג׳ . שא את ראש מלקוח . סיוקח מגבור מלקוח . פי׳ סיוקח מגבור מלקוח ואתה לקחת מגבור מלקוח לכן שא את ראש מלקוח ותתן ממנו מכס לה׳ : אחז . ארבעה . אחד אחז מן החמשים . ואידך אחוז לאיתמר בדברי הימים בענין המשמרות . חוד כרסם ותכלת אחוז . בשביל שנעשו משמרות לעמוד על סביר נטלו אחד אחוז מן החמשים כרסם ותכלת אחוז מלמד אע״פ שלא נצטוו ליתן מכס אלא מן האדם והבהמה מעצמם נתנו מכוח המטלטלין דילפינן אחוז דהכא מאחוז דהתם :

רמבן

ועוג מלכי האמורי הם וארצם מנחלת ישראל היא והותר להם כל שללם אפילו האיסורים דכתיב ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ואמרו רבותינו קדלי דחזירי אשתרי להו אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם ולכך נהג האיסור בכליהם וכן בדין הטומאה שהזהירם עתה ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים וגומר כי מלחמת סיחון ועוג בה היו כל ישראל וטומאה הותרה בצבור ועל דרך הפשט הזהירם ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים ותתחטאו כדי שלא יטמאו את העם אבל שם כולם היו שוים בדבר :

(כח) והרמת מכס לה׳ . גם המכס הזה מפני שהיה שלל הזה תנקמת ה׳ בארץ לא להם אבל בארץ סיחון ועוג לא נתנו לכהנים וללוים מהם כלום אבל הוזהרו מהם שנאמר וחלק לא יהיה לך בתוכם אפילו בבזה : (לא) וטעם ויעש משה ואלעזר הכהן ולא הזכיר הנשיאים כי בידוע שעשו מצות משה שהוא השליט עליהם אבל בענין הפקודים אמר אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל ואולי הטעם בכאן כי השם צוה שיהיו שם אבות העדה בעבור שהוא דבר שבממון ולא יחשדו את אלעזר

שיקח

וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ לו וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא מִסְפַּר הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ לז וַיְהִי הַמֶּכֶס לַיהוָה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ מֵאוֹת חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים׃ לח וְהַבָּקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים׃ לט וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּמִכְסָם לַיהוָה אֶחָד וְשִׁשִּׁים׃ מ וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ׃ מא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ חמישי מב וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה מִן־הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים׃ מג וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן־הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ מד וּבָקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ מה וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ מו וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף׃ מז וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאָחֻז אֶחָד מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ מח וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצָּבָא שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃ מט וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נָשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר

אַלְפִין׃ לו וַהֲוָת פַּלְגוּתָא חוּלַק גֻּבְרַיָּא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא מִנְיַן עָנָא תְּלָת מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ לז וַהֲוָה נְסִיבָא קֳדָם יְיָ מִן עָנָא שֵׁית מְאָה שַׁבְעִין וַחֲמֵשׁ׃ לח וְתוֹרֵי תְּלָתִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וְנִסְבֵּיהוֹן קֳדָם יְיָ שַׁבְעִין וּתְרֵין׃ לט וַחֲמָרֵי תְּלָתִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְנִסְבֵּיהוֹן קֳדָם יְיָ שִׁתִּין וְחַד׃ מ וְנַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא שִׁתָּא עֲסַר אַלְפִין וְנִסְבֵּיהוֹן קֳדָם יְיָ תְּלָתִין וּתְרֵין נַפְשִׁין׃ מא וִיהַב מֹשֶׁה יָת נְסִיב אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא כְּמָא דְפַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ מב וּמִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּפְלַג מֹשֶׁה מִן גֻּבְרַיָּא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא׃ מג וַהֲוָת פַּלְגוּת כְּנִשְׁתָּא מִן עָנָא תְּלָת מְאָה וּתְלָתִין וְשִׁבְעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ מד וְתוֹרֵי תְּלָתִין וְשִׁתָּא אַלְפִין׃ מה וַחֲמָרֵי תְּלָתִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ מו וְנַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא שִׁתָּא עֲסַר אַלְפִין׃ מז וּנְסֵיב מֹשֶׁה מִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דְּאִתְּאֲחַד חַד מִן חַמְשִׁין מִן אֱנָשָׁא וּמִן בְּעִירָא וִיהַב יָתְהוֹן לְלֵיוָאֵי נָטְרֵי מַטְּרַת מַשְׁכְּנָא דַּיְיָ כְּמָא דְפַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ מח וְקָרִיבוּ לְוָת מֹשֶׁה דִּמְמַנַּן דִּי לְאַלְפֵי חֵילָא רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאֲוָתָא׃ מט וַאֲמַרוּ לְמֹשֶׁה עַבְדָּךְ קַבִּילוּ יָת חוּשְׁבַּן גֻּבְרֵי

ד׳ דגש

כ״א ר״פ בטעם תברין

סימן דבקר וחמרים ומכסם לה׳ בטעמא מלרע. תניתא דונפש אדם בטעמא לעיל מן תיבותא וסימן רוח בני אדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה נארן

ג׳ חסר ובנעין

ד׳ פסוקים מן מן ומן

רשי

(מב) וממחצית בני ישראל אשר חצה משה. לעדה והוציאה להם מן האנשים הצובאים: (מג) ותהי מחצת העדה. כך וכך: (מז) ויקח משה וגו׳. הפקודים הממונים: (מט) ולא נפקד. לא נחסר ותרגום לא שגא אף הוא לשון ארמי חסרון כמו (בראשית לא) אנכי אחטנה תרגומו דהות שגיא ממניינא וכן (שמואל א כ) כי

תולדות אהרן ותשי כמחלס. נחרא ג: ונפש אדם. יבמות סא כריתות ו: (וממחצית בני ישראל. תרומות מב): לא נפקד ממנו איש. שבת סד יבמות סא:

אבן עזרא

גם כן הזכיר החכם כי גם הוא רב ומלת מכס מפועלי הכפל על משקל ומתר ליולדתו והוא מגזרת תכסו על השה והטעם חלק. ואמר מן האדם ומן הבהמה שם כלל: (מח) הפקודים. פירשתיו: (מט) אשר בידנו. בעבור היותם ברשותם

בצבא ד׳ דגשים וסימן ותהי המחצת חלק היצאים בצבא. אשה חדשה לא יצא בצבא. והתיחשם בצבא. ויהיו שרים בצבא: ויהי כ״א ר״פ בטעם תברין וסימן במסרה רבתא: ונפש אדם ששה עשר אלף י׳ פסוקים באורייתא דרישיהון וסופיהון חד וסי׳ נמסר בסדר צו ובסדר במדבר סיני: שלשים כלם חסר בר מן ד׳ וסימן וירדו שלשה מן השלושים. ויחלה אסא בשנת שלושים דד״ה. מן השלושים הנו נכבד. ואני לא נקראתי לבא אל המלך. ונמסר גם בסדר נשא: הצבאים ג׳ וחסר וסימן וממחצית בני ישראל. הצבאים על אריאל. הצבאים על הר ציון: ויקח משה ממחצת בני ישראל ד׳ פסוקים מן מן ומן וסימן ויעש ה׳ כדבר משה. אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳. ויקח משה ממחצת בני ישראל. ואחרי כן נאם ה׳. ונמסר גם בסדר וארא: סימן אך את הזהב את ואת את את את ואת ואפ״ס ויהי כשמע כל המלכים דיהושע וסימן בלשון ארמי דהבא למלכיא סימן. סימן והרמות מכם מן ומן ומן ומן. וממחצית בני ישראל מן מן מן ומן. ויקח משה ממחצת בני ישראל מן מן ומן: אחז ד׳ חסר וא׳ מלא וסימן תקח אחד אחז מן החמשים. את האחז אחד מן החמשים. ויכתבם שמעיה בן נתנאל ב׳ בו דד״ה. אחוז בחבלי בוץ וארגמן. בתראה מלא וא׳ ואחז אחז לאיתמר: נשאו י׳ בקריאה וסימן ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי. אשר נשאו את ידם. קול צופיך נשאו קול. הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו. נשאו נהרות ה׳ ב׳ בו. ערום הלכו מבלי לבוש. נשאו את רדידי. נשאו מכנותיהם.

רמבן

שיקח יותר מן המצוה לו והמצוה רשות בהם והם אמרו חלילה לנו כי מלאך ה׳ הוא ואין צורך להיותנו שם:

(לו) ותהי המחצה חלק היוצאים בצבא. הוצרך הכתוב לפרט הזה שיזכיר כמה המחצה וכמה המכס להודיע כי מן היום שלקחו המלקוח הזה עד שחלקו אותו וחצו אותו והפרישו ממנו המכס ונתנוהו לאלעזר הכהן מכל המקנה הגדול הזה לא מת אחד וזה נס וכן במחצת העדה ללוים:

(מט) וטעם עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו. לאמר הנה השם עשה תשועה גדולה על ידנו שלא מת במלחמה אחד מכל אנשי הצבא אשר בידנו ולא הוכה בחרב שיפקד מן הצבא ולפיכך אנחנו חפצים להקריב קרבן ה׳ המציל אותנו לתת לו כופר נפשותינו אשר פדה אותנו ממות ובמלחמה מידי חרב ורבותינו דרשו ולא נפקד ממנו איש לדבר עבירה יאמר שהיו בכל עת בידנו ולא נפקד איש מאחיו אשר בצבא אל מקום אחר

אבן עזרא

נרשותם וכן ולקחת בידך עשרה אנשים: (נ) ונקרב. במחשבה או בפה: אצעדה. היא על הזרוע כי כן כתוב: וצמיד. ליד: טבעת. באצבע: עגיל. באזנים כי כן כתוב אולי נקרא כן בעבור היותו עגול: וכומז. כחביריו: (נא) כל כלי מעשה. הגיד הכתוב שלא היה בהם כלי שבור: (נג) אנשי הצבא בזזו איש לו. הזכיר הכתוב זה להודיע כי זהב רב וכלי מעשה בזזו כל אחד: (א) לבני ראובן. כי הוא בן הגבירה: מקום מקנה. כי שם מרעה טוב: (ב) ויבאו בני גד. הם היו בעלי העצה בתחלה על כן הקדימם הכתוב: (ה) ויאמרו יותן. אמר ויאמרו פעם

רשי

כי יפקד מושבך יחסר מקום מושבך איש הרגיל לישב שם וכן (שם) ויפקד מקום דוד נחסר מקומו ואין איש יושב שם: (נ) אצעדה. אלו צמידים של רגל: וצמיד. של יד): עגיל. נזמי אזן: וכומז. דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור הלב של בנות מדין: (ג) עטרות ודיבון וגומר. ארץ סיחון ועוג היו: באמיכם

בְּיָדֵנוּ וְלֹא־נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ׃
נ וַנַּקְרֵב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה
אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְלִי־זָהָב
אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל
וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי
יְהוָה׃ נא וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאִתָּם כֹּל כְּלִי
מַעֲשֶׂה׃ נב וַיְהִי ׀ כָּל־זְהַב
הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵרִימוּ לַיהוָה
שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף שְׁבַע־מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים שָׁקֶל מֵאֵת שָׂרֵי
הָאֲלָפִים וּמֵאֵת שָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃
נג אַנְשֵׁי הַצָּבָא בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ׃
נד וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
אֶת־הַזָּהָב מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים
וְהַמֵּאוֹת וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד זִכָּרוֹן לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
יְהוָה׃ פ ששי (שלישי כשהן מחוברין)
לב א וּמִקְנֶה ׀ רַב הָיָה לִבְנֵי
רְאוּבֵן וְלִבְנֵי־גָד עָצוּם מְאֹד
וַיִּרְאוּ אֶת־אֶרֶץ יַעְזֵר וְאֶת־אֶרֶץ
גִּלְעָד וְהִנֵּה הַמָּקוֹם מְקוֹם
מִקְנֶה׃ ב וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי
רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה
לֵאמֹר׃ ג עֲטָרֹת וְדִיבֹן וְיַעְזֵר
וְנִמְרָה וְחֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה וּשְׂבָם
וּנְבוֹ וּבְעֹן׃ ד הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה
יְהוָה לִפְנֵי עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ
מִקְנֶה הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ מִקְנֶה׃ ס
ה וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ

ד׳ · ל׳ ואחד ואצעדה. ל׳ · ו׳ י״ח בליש׳ · ל׳. ד׳ ול׳ וחסר · ג׳ דסמיכין וסגע · ד׳ · כ׳ חסר בתורה · ג׳ · ל׳ ר״פ ומ״ל בתורה · ל׳ וחסר. ר״פ · י״א · ג׳

מְנִיחֵי קְרָבָא דִי עִמָּנָא וְלָא
שְׁנָא מִנָּנָא אֱנָשׁ׃
נ וְקָרֵיבְנָא יָת קוּרְבָּנָא
דַיְיָ גְּבַר דְאַשְׁכַּח מָאן
דִדְהַב שֵׁירִין וְשַׁבְּכִין עִזְקָן
קַדָשִׁין וּמָחוֹךְ לְכַפָּרָא עַל
נַפְשָׁתָנָא קֳדָם יְיָ׃ נא וּנְסֵיב
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא יָת
דַהֲבָא מִנְּהוֹן כָּל מָאן
דְעוֹבָדָא׃ נב וַהֲוָה כָל דְהַב
אַפְרָשׁוּתָא דְאַפְרָשׁוּ קֳדָם
יְיָ שִׁתָּא עֲסַר אַלְפִין שְׁבַע
מְאָה וְחַמְשִׁין סִלְעִין מִן
רַבָּנֵי אַלְפִין וּמִן רַבָּנֵי
מָאוָתָא׃ נג גֻּבְרֵי דְחֵילָא
בָּזוּ גְבַר לְנַפְשֵׁיהּ׃ נד וּנְסֵיב
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא יָת
דַהֲבָא מִן רַבָּנֵי אַלְפִין
וּמָאוָתָא וְאַיְתִיאוּ יָתֵיהּ
לְמַשְׁכַּן זִמְנָא דָכְרָנָא לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ׃ א וּבְעִיר
סַגִּי הֲוָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי
גָד תַּקִּיף לַחֲדָא וַחֲזוֹ יָת
אֲרַע יַעְזֵר וְיָת אֲרַע גִּלְעָד
וְהָא אַתְרָא אֲתַר כְּשַׁר
לְבֵית בְּעִיר׃ ב וַאֲתוֹ
בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן
וַאֲמַרוּ לְמֹשֶׁה וּלְאֶלְעָזָר
כַּהֲנָא וּלְרַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא
לְמֵימָר׃ ג מַכְלֵילְתָּא
וּמַלְבֶּשְׁתָּא וְכוּמְרִין וּבֵית
נִמְרֵי וּבֵית חוּשְׁבָּנָא וּבְעָלֵי
דְבָבָא וְכִימָא וְסִיעַת בֵּית
קְבוּרְתָּא דְמֹשֶׁה וּבְעוֹן׃
ד אַרְעָא דִמְחָא יְיָ יָת
יָתְבָהָא קֳדָם כְּנִשְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל אֲרַע כְּשַׁרָא לְבֵית
בְּעִיר הוּא וּלְעַבְדָךְ אִית
בְּעִיר׃ ה וַאֲמַרוּ אִם
אַשְׁכַּחְנָא רַחֲמִין בְּעֵינָךְ

בעל הטורים

ולא נפקד ממנו איש. בגימ׳ לעבירות: ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד. הקדים ראובן. ולהלן ויאמרו הקדים בני גד. אלא תחלה הקדים ראובן שהיה הגדול ואח״כ הקדים גד שהם היו הגבורים והרוגיהם היו ניכרים דכתיב וטרף זרוע אף קדקד: ח׳ פעמים הוזכרו בני גד ובני ראובן כפי זו ויש נחלה מבוחלת בראשונה ואחריתה לא תבורך מבוחלת כתיב בחי״ת בשביל ח׳ פעמים שהוזכרו על נחלתן ליקח בראשונה אחריתם לא תבורך שגלו ח׳ שנים קודם לשאר השבטים:

ספורנו

להם: (נ) לכפר על נפשותינו. על דבר פעור שלא מחינו בזונות: (נא) ויקח משה. קבל מהם ושקל: כל כלי מעשה. כל מין כלי שהיה מכשיט של נשים במעשה פעור: (נד) ויקח משה. אחר ששקל הביא אותו אל אהל מועד: זכרון לבני ישראל. לכפרת עון פעור: **לב** (ג) עטרות ודיבון. כל אלה מהן לבדה היא ארץ

נשאו נשים נכריות: כלי זהב ג׳ דסמיכין וסימן חח ונזם וטבעת וכומז. איש אשר מצא כלי זהב. אך לא יעשה בית ה׳ ספות: כלי וכלי י״ח וסימן נמסר בסדר ויקרא: מעשה י׳ פתחין וסימן ויקח משה ואלעזר. והיה תחת בשם. ולא יהיה למצרים. הפככם אם כחמר. ויקברהו בקברתו דאסא דד״ה. להסיר אדם מעשה. את כל זה ראיתי ונתון. כל אשר תמצא ידך ובכל מעשה אשר החל. כי את כל מעשה האלהים: ומקנה ו׳ ג׳ פתחין וג׳ קמצין וסימן נמסר בסדר בראשית: עטרות לית מלא בתורה: עדת ישראל י״א וסימן נמסר בסדר ויקרא: ולעבדיך ג׳ וסימן התפאר עלי למתי. ולעבדיך מקנה. מה חטאתי לך ולעבדיך

תולדות אהרן ונקרב את קרבן ה׳. שבת סד. יומא סג
זבחים קיג תמורה ו יג: ומקנה רב. בכורות ד: עטרות ודיבון. נדרים מ:

רמבן

אחר לעבור עבירה ואמר להם משה א״כ קרבן זה למה אמרו לו לכפר על נפשותינו מהרהור הלב: (נד) **ויביאו** אותו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל. יראה מזה שעשו מהם כלי שרת ומסרום לגבור לזכרון לכל בני ישראל שיעשו בהם עבודת ה׳ לדורות שאם באו הכלים האלה לאוצר בית השם היה ראוי שיאמר זכרון להם לפני ה׳ כי בני ישראל יכלול את כל העם והזכרון בדבר קיים הוא:

לב (ב) **ויבאו** בני גד ובני ראובן. הקדים הכתוב בני ראובן בפסוק הראשון ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד כמשפט כי הוא הבכור ובן הגבירה וכן כשיספר הכתוב המעשה הזה יאמר ולראובני ולגדי

רשי

(ו) האחיכם. לשון תמיהה הוא: (ז) ולמה תניאון. תסירו ותמניעו לבם מעבור שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם. (ח) מקדש ברנע. כך שמה ושתי קדש היו: (יב) הקנזי. (סוטה י"א) חורגו של קנז היה וילדה לו אמו של כלב את עתניאל: (יג) וינעם. ויטלטלם מן נע ונד: (ס"א וטלטלם כנע וכד): (יד) לספות. כמו (ישעיה כט) ספו שנה על שנה. (ירמיה ז) עולותיכם ספו וגומר. לשון תוספת: (יז) נבנה למקננו פה. חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם אמר להם משה לא כן עשו העיקר עיקר והטפל טפל

אבן עזרא

פעם אחרת בעבור שארכו הדברים יש אומרים כי את הוא פעול יותן ולא אדע למה זה כי הנה כתוב נעתם ארץ יחלק הארץ ולא נשא אותם הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו: (ז) תניאון. כמו תשברון: (ט) ויעלו עד נחל אשכול. כי העולים מנגב הלכו לנגב: (יא) לא מלאו. קל הלמ"ד והוא מהבנין הכבד מלא קרנך לא השלימו מה שהתחילו: (יב) כלב בן יפונה. בתחלה כאשר דבר השם. ומלא מלאו כמו בקשו נפשי שלחו כאש מקדשך: (יג) וינעם. מגזרת נע ונד בעבור שלא נחו: (יד) תרבות. מגזרת אשר טפחתי ורביתי והוא קרוב מגזר' על כל רב ביתו והטעם גדול השנים: לספות. כמו להוסיף רק הוא משרש אחר וכמוהו ספו על זבחיכם כי לא מצאנו בבעלי היו"ד מזה השרש בבנין הקל חסר יו"ד

יֻתַּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ
לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־ ג׳ ומסר
הַיַּרְדֵּן׃ ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִבְנֵי־
גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ ג׳
לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה׃
ז וְלָמָּה תְנוּאוּן (ק׳ תניאון) אֶת־לֵב ס׳ ר״פ דגשין
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃ ח כֹּה
עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשָׁלְחִי אֹתָם ג׳
מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לִרְאוֹת אֶת־
הָאָרֶץ׃ ט וַיַּעֲלוּ עַד־נַחַל
אֶשְׁכּוֹל וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּנִיאוּ ג׳ ומלא
אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי־בֹא
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃
י וַיִּחַר־אַף יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃ יא אִם־יִרְאוּ ז׳ ר״פ בסיפרא
הָאֲנָשִׁים הָעֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֵת
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־מִלְאוּ
אַחֲרָי׃ יב בִּלְתִּי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה ג׳
הַקְּנִזִּי וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן כִּי מִלְאוּ
אַחֲרֵי יְהוָה׃ יג וַיִּחַר־אַף יְהוָה ג׳ ס״פ
בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים ג׳ וחסר
שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֶׂה
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ יד וְהִנֵּה ג׳ ר״פ בספרא
קַמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תַּרְבּוּת
אֲנָשִׁים חַטָּאִים לִסְפּוֹת עוֹד עַל
חֲרוֹן אַף־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃ ז׳ וכל משתיון למלך דכוותה כמ״א.
טו כִּי תְשׁוּבֻן מֵאַחֲרָיו וְיָסַף עוֹד
לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וְשִׁחַתֶּם לְכָל־ ג׳ ומ״ל.
הָעָם הַזֶּה׃ ס טז וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו
וַיֹּאמְרוּ גִּדְרֹת צֹאן נִבְנֶה

ה תִּתְיְהֵב יָת אַרְעָא הָדָא
לְעַבְדָּךְ לְאַחְסָנָא לָא
תַּעְבְּרִנַּנָא יָת יַרְדְּנָא׃
ו וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי גָד
וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאֲחֵיכוֹן יֵיתוֹן
לִקְרָבָא וְאַתּוּן תִּתְּבוּן הָכָא׃
ז וּלְמָא תוֹנוּן יָת לִבָּא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל מִלְּמֶעְבַּר לְאַרְעָא
דִּיהַב לְהוֹן יְיָ׃ ח כְּדֵין
עֲבַדוּ אֲבָהַתְכוֹן כַּד שְׁלָחִית
יָתְהוֹן מֵרְקַם גֵּיאָה לְמֶחֱזֵי
יָת אַרְעָא׃ ט וּסְלִיקוּ
עַד נַחְלָא דְאִתְכָּלָא וַחֲזוֹ
יָת אַרְעָא וְאוֹנִיאוּ יָת לִבָּא
דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִיל דְּלָא
לְמֵיעַל לְאַרְעָא דִּיהַב לְהוֹן
יְיָ׃ י וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ
בְּיוֹמָא הַהוּא וְקַיֵּים לְמֵימַר׃
יא אִם יֶחֱזוֹן גֻּבְרַיָּא
דִּסְלִיקוּ מִמִּצְרַיִם מִבַּר
עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא יָת
אַרְעָא דְּקַיֵּימִית לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אֲרֵי לָא
אַשְׁלִימוּ בָּתַר דַּחַלְתִּי׃
יב אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה
קְנִזָּאָה וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן
אֲרֵי אַשְׁלִימוּ בָּתַר דַּחַלְתָּא
דַיְיָ׃ יג וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ
בְּיִשְׂרָאֵל וְאַחֲדִינוּן בְּמַדְבְּרָא
אַרְבְּעִין שְׁנִין עַד דְּסָף כָּל
דָּרָא דַעֲבִיד דְּבִישׁ קֳדָם
יְיָ׃ יד וְהָא קַמְתּוּן חֲלָף
אֲבָהַתְכוֹן תַּלְמִידֵי גֻּבְרַיָּא
חַיָּבַיָּא לְאוֹסָפָא עוֹד עַל
תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ
לְיִשְׂרָאֵל׃ טו אֲרֵי תְתוּבוּן
מִבָּתַר דַּחַלְתֵּיהּ וְיוֹסֵף
עוֹד לְאַחֲרוּתְהוֹן בְּמַדְבְּרָא
וּתְחַבְּלוּן לְכָל עַמָּא הָדֵין׃
טז וְקָרִיבוּ לְוָתֵיהּ וַאֲמַרוּ
חַטְרִין דְּעָן נִבְנֵי לִבְעִירָנָא

ספורנו

ארץ מקנה: (ו) האחיכם יבאו למלחמה. האמנם תחשבו שאחיכם ירצו לבא להלחם כדי לכבוש: ואתם תשבו פה. במה שכבר נכבש ואין ספק שאתם חושבין שיעלה זה בידכם ואין זה אלא להניא את לב אחיכם: (ז) ולמה תניאון. כלא ידעתם כמה לקו המניאים בדור

ונמסר גם בסדר וארא: יתן ד׳ וסימן נמסר בסדר שמיני ובסדר פינחס: ולמה ה׳ ר״פ דגשים וסימן ולמה תניאון את לב בני ישראל. ולמה תכבדו את לבבכם ולמה לא שמעתם בקול ה׳. ולמה מרחם הוצאתני. ולמה תשגה בני בזרה: אם ז׳ ר״פ בס׳ וסימן אם חפץ בנו ה׳ והביא אתנו. אם יראו את הארץ. אם אתם תבאו אל הארץ. אם כמות כל האדם. אם יתן לי בלק. אם יראו האנשים. אם יראה איש באנשים האלה: וינעם ג׳ חסר בלישנא וסימן וינעם במדבר. ותנעתי בכל הגוים. שרקו וינעו ראשם: אל ישראל ד׳ וסימן נמסר בסדר ויחי: תשובן ג׳ בג׳ כתב וסי׳ כי תשובן מאחריו חסר וי"ו בתראה. ואם שוב תשבון חסר ו׳ קדמא. אם תשובון אתם מלא דמלא: נבנת ז׳ וסימן הבה נבנת לנו עיר. ויאמרו גדרות צאן נבנה. וגזית נבנה. ויאמר ליהודה ולירושלם. אם חומה היא. כי אנחנו עמכם יחד נבנה לה׳. כי ככם נדרש לאלהיכם רעורם.

רמבן

ולגדי נתתי אבל בכל הפרשה הזו יקדים בני גד כי הם נתנו העצה הזאת והם היו המדברים תחלה למשה בנחלה הזאת הם היו גבורים יותר מבני ראובן כמו שנאמר בהם וטרף זרוע אף קדקד ולפיכך לא היו יראים לשבת לבדם בארץ הזאת מפני יושבי הארץ והנה משה חשד אותם כי יאמרו כי מפחד אנשי ארץ

אבן עזרא

יו"ד : (טו) ועריס . בתחלה לטפנו : (יז) חושים . על משקל חולים היו כמו מהירים מגזרת מהרה חושה אל תעמוד : (יט) והלאה . נמצא על מקום ועל זמן והטעם ולמעלה : (כא) עד הורישו . השם : (כב) לפני ה' . כי שם הארון . לפני ה' כאשר פירשתי כי לעולם הוא לשבח : (כד) אל"ף לצנאכם נוסף כמו והאזינו נהרות : (כז) כל חלוץ צבא . כמו הארון הברית והטעם

רשי

טפל בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כך גדרות לצאנכם : (יז) ואנחנו נחלץ חושים . מזויינים מהירים כמו (ישעיה ח) מהר שלל חש בז (שם ה) ימהר יחישה : לפני בני ישראל . בראשי גייסות מתוך שגבורים היו שכן נאמר בגד (דברים לג) וטרף זרוע אף קדקד ואף משה חזר ופירש להם כאלה הדברים (שם א') ואצו אתכם בעת ההיא וגו' (שם ג') חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל וביריחו כתיב (יהושע ו') והחלוץ עובר לפניהם זה ראובן וגד שקיימו תנאם : וישב טפנו . בעודנו אצל אחינו : בערי המבצר . שנבנה עכשיו : (יט) מעבר הירדן והלאה . בעבר המערבי : כי באה נחלתנו . כבר קבלנוה בעבר המזרחי : (כד) לצנאכם . תיבה זו מגזרת (תהלים ח') צנה ואלפים כלם שאין בו אל"ף מפסיק בין נו"ן לצד"י ואל"ף שבא כאן אחר הנו"ן במקום ה"א של צנה הוא . מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן : והיוצא מפיכם תעשו . לגבוה שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוק שמשה לא בקש מהם אלא ונכבשה ואחר תשובו והם קבלו עליהם עד התנחל הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן עשו : (כה) ויאמר בני גד . כלם כאיש אחד : (כח) ויצו להם . כמו עליהם ועל תנאם מינה אלעזר ויהושע

תורה

לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ׃
יז וַאֲנַחְנוּ נֵחָלֵץ חֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־הֲבִיאֹנֻם
אֶל־מְקוֹמָם וְיָשַׁב טַפֵּנוּ בְּעָרֵי
הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃
יח לֹא נָשׁוּב אֶל־בָּתֵּינוּ עַד
הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ
נַחֲלָתוֹ׃ יט כִּי לֹא נִנְחַל אִתָּם
מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה כִּי בָאָה
נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה׃ פ שביעי (רביעי כשהן מחוברין)
כ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה
אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אִם־
תֵּחָלְצוּ לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה׃
כא וְעָבַר לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־
הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד הוֹרִישׁוֹ
אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו׃ כב וְנִכְבְּשָׁה
הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר תָּשֻׁבוּ
וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְהוָה וּמִיִּשְׂרָאֵל
וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם
לַאֲחֻזָּה לִפְנֵי יְהוָה׃ כג וְאִם־
לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן הִנֵּה חֲטָאתֶם
לַיהוָה וּדְעוּ חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר
תִּמְצָא אֶתְכֶם׃ כד בְּנוּ־לָכֶם
עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֵרֹת לְצֹנַאֲכֶם
וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ׃ כה וַיֹּאמֶר
בְּנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר
אֲדֹנִי מְצַוֶּה׃ כו טַפֵּנוּ נָשֵׁינוּ
מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּהֶמְתֵּנוּ יִהְיוּ־שָׁם
בְּעָרֵי הַגִּלְעָד׃ כז וַעֲבָדֶיךָ
יַעַבְרוּ כָּל־חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי

(מסורה: כו"ל חסר . ב' וח"ו וכני דן ודין . ל' וכ"כ . ג' . כו"ל מ"ל . ל' . ויו מ"ל נתורס . י"ד . ל' . ג' . ב' . י"ד. ד' סבירין וסנס . ב'. ל' . י"כ סבי' ויאמרו . כו"ל מ"ל . ב')

תרגום אונקלוס

הָכָא וְקִרְוִין לְטַפְלָנָא׃
יז וַאֲנַחְנָא נִזְדָּרֵיז מַבְעִין
קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד
דְּנָעֵלִינוּן לְאַתְרֵיהוֹן וְיִתְבוּן
טַפְלָנָא בְּקִרְוִין כְּרִיכָן מִן
קֳדָם יָתְבֵי אַרְעָא׃ יח לָא
נְתוּב לְבָתָּנָא עַד דְּיַחְסְנוּן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר אַחְסַנְתֵּיהּ׃
יט אֲרֵי לָא נַחְסִין עִמְּהוֹן
מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא וּלְהָלָא אֲרֵי
קַבֵּלְנָא אַחְסַנְתָּנָא לָנָא
מֵעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא׃
כ וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה אִם
תַּעְבְּדוּן יָת פִּתְגָמָא הָדֵין
אִם תִּזְדָּרְזוּן קֳדָם עַמָּא
דַּייָ לִקְרָבָא׃ כא וְיִעְבַּר
לְכוֹן כָּל דִּמְזָרֵיז יָת יַרְדְּנָא
קֳדָם עַמָּא דַּייָ עַד דִּיתָרֵיךְ
יָת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי מִן
קֳדָמוֹהִי׃ כב וְתִתְכְּבֵישׁ
אַרְעָא קֳדָם עַמָּא דַּייָ וּבָתַר
כֵּן תְּתוּבוּן וּתְהוֹן זַכָּאִין
מִן קֳדָם יְיָ וּמִיִּשְׂרָאֵל וּתְהֵי
אַרְעָא הָדָא לְכוֹן לְאַחֲסָנָא
קֳדָם יְיָ׃ כג וְאִם לָא
תַעְבְּדוּן כֵּן הָא חַבְתּוּן קֳדָם
יְיָ וְתִדְעוּן חוֹבַתְכוֹן דְּתִשְׁכַּח
יָתְכוֹן׃ כד בְּנוֹ לְכוֹן
קִרְוִין לְטַפְלְכוֹן וְחַטְרִין
לְעָנְכוֹן וּדְיִפּוֹק מִפּוּמְכוֹן
תַּעְבְּדוּן׃ כה וַאֲמַרוּ בְּנֵי
גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לְמֹשֶׁה
לְמֵימַר עַבְדָּךְ יַעְבְּדוּן כְּמָא
דְּרִבּוֹנִי מְפַקֵּיד׃ כו טַפְלָנָא
נְשָׁנָא גֵּיתָנָא וְכָל בְּעִירָנָא
יְהוֹן תַּמָּן בְּקִרְוֵי גִלְעָד׃
כז וְעַבְדָּךְ יַעְבְּרוּן כָּל
דִּמְזָרֵיז לְחֵילָא קֳדָם עַמָּא

מסורה

ואי ונבנת את החומה : לא ז' ר"פ בס' וסימן לא ישאירו ממנו עד בקר : לא יום אחד תאכלון . לא אוכל אנכי לבדי . לא כן עבדי משה . לא איש אל ויכזב . לא הביט און ביעקב . לא נשוב אל בתינו עד התנחל : תעשון ט"ו וסי' וירדת אלי ושמת את הדברים . לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב . ויאמר אליהם משה אם תעשון . ואם לא תעשון . לא תעשון כן לה' אלהיכם . ואצוה אתכם בעת ההוא . לא תעשון ככל אשר אנחנו . ושמרתם את דברי הברית . ויאמר אליהם ממני ב' בו . וי"א תניינא . ויאמר להם שמשון . ויאמר להם למה תעשון כדברים . ויצום לאמר זה הדבר דמלכים . וכל ריב אשר יבא ד"ה . ויצו עליהם לאמר ד"ה : הנה ד' סבירין והנה וסימן נמסר בסדר כי תשא : וגדרת ב' וחסר וסימן וגדרת לצנאכם וגדרת בית דגון : ויאמר דסבירין ויאמרו י"א וסי' מצרים אנוסה . ויאמר בני גד ובני ראובן קדמאה . ויאמר שרי סכות . ויאמר כה אמר יפתח . ויאמר הנה בניות ברמה . כי לא מצאתם בידי מאומה . שלום בואך . כה אמר בן הדד . ויהוא יצא אל עבדי אדניו . ויאמר אפרים אך עשרתי . והאמצים יצאו ויבקשו . ונמסר גם בשפטים סימן

תולדות אהרן

ועבר לכם כל חלוץ . סוטה נ : ונכבשה הארץ . שם : והייתם נקיים . פסחים יג שקלים ד יומא לח (שקלים פ"ג מ"ב) :

בעל הטורים

חשים ב' במסרה חשרי לפני . ואחנו נחלץ חושים . ואידך ובני דן חושים . והיינו דאיתא בפרק מי שמת ודילמא כחושים של קנה פי' ברכה קנים יונאים משורש א' ולמעלה נפרדים זה מזה כך פי' נחלץ כמו חושים של קנה שנאחזים זה בזה כך נחלץ למלחמה כי כן דרך בגלחמים להפקרב זה אל זה כדי שלא יפרידום האויבים : חלוץ ב' במסרה . ועבר לכם כל חלוץ . חלוץ הנעל . והיינו דאמרינן כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו שלא תזקק ליבום ולא תצטרך לחלוץ לביבם ושמעינן מכאן שגם משה עשה כן וממנו למד דוד וזהו ועבר לכם כל חלוץ. חלוץ הנעל : לפני ה'. בפ' ז' פעמים כנגד ז' שנים של כיבוש : ויאמר בני גד ויאמרו היה לו לומר אלא הגדול שבהם דיבר בשביל כולם :

ספורנו

בדור שקדם : (יז) עד אשר אם הביאונם . בעוד שלא הביאונום כמו עד לא עשה ארץ וחוצות . עד אם כלו : (כג) הנה חטאתם לה'. בזה תודיעו אז שחטאתם עתה שתודיעו שהיתה כונתכם להרע : (כה) עבדיך יעשו . בזה האופן אשר אמרת

רמבן

ארץ כנען שאמרו בהם המרגלים לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו ולכן אמר להם שאינם בוטחים בה' באבותם ויסף עוד להעניסם בהם להניחם במדבר ולכך ענו אותו חלילה שנירא מהם אבל נעבור חלוצים למלחמה ונהיה מהירים וראשונים לפני העם להלחם באויבי ה' כי לחמנו הם : (יט) כי באה נחלתנו אלינו . כבר קבלנוה בעבר המזרחי לשון רש"י . ואינו הגון שידברו כן לפני משה לאמר כבר קבלנוה כי איננו בידם אבל ברצונו הדבר תלוי ולא קבלוה עד שיתננה הוא להם . אבל כך אמרו כי לא תנחילנו אתה למעט נחלתם בארץ הטובה שלהם כי באה אלינו הנחלה הראויה

יְהוָה לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי
דֹּבֵר׃ כח וַיְצַו לָהֶם מֹשֶׁה אֵת
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
וְאֶת־רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם
אִם־יַעַבְרוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי־רְאוּבֵן ׀
אִתְּכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן כָּל־חָלוּץ
לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי יְהוָה וְנִכְבְּשָׁה
הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם
אֶת־אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה׃
ל וְאִם־לֹא יַעַבְרוּ חֲלוּצִים
אִתְּכֶם וְנֹאחֲזוּ בְתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן׃ לא וַיַּעֲנוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי
רְאוּבֵן לֵאמֹר אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־עֲבָדֶיךָ כֵּן נַעֲשֶׂה׃
לב נַחְנוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים לִפְנֵי
יְהוָה אֶרֶץ כְּנָעַן וְאִתָּנוּ אֲחֻזַּת
נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃ לג וַיִּתֵּן
לָהֶם ׀ מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי
רְאוּבֵן וְלַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט ׀ מְנַשֶּׁה
בֶן־יוֹסֵף אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלֶכֶת עוֹג מֶלֶךְ
הַבָּשָׁן הָאָרֶץ לְעָרֶיהָ בִּגְבֻלֹת
עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב׃ לד וַיִּבְנוּ בְנֵי־
גָד אֶת־דִּיבֹן וְאֶת־עֲטָרֹת וְאֵת
עֲרֹעֵר׃ לה וְאֶת־עַטְרֹת שׁוֹפָן
וְאֶת־יַעְזֵר וְיָגְבְּהָה׃ לו וְאֶת־

קדמא אדני מנוה תניינא אדני דבר וסימן גוייתו לדבר. ב׳ טעמי
ג׳
ב׳ חסר בתורה
י״א פסוקים רישיהון וסופיהון נו״ן
ג׳
ג׳
ג׳ חסר דחסר
ג׳ חסר בלישנא
ג׳

דַייָ לִקְרָבָא כְּמָא
דְרִבּוֹנִי מְמַלֵּל׃ כח וּפַקֵּיד
לְהוֹן מֹשֶׁה יָת אֶלְעָזָר
כַּהֲנָא וְיָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן
וְיָת רֵישֵׁי אֲבָהַת שִׁבְטַיָא
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כט וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְהוֹן אִם יַעְבְרוּן בְּנֵי
גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן עִמְּכוֹן יָת
יַרְדְּנָא כָּל דִּמְזָרֵיז לִקְרָבָא
קֳדָם עַמָּא דַייָ וְתִתְכְּבֵישׁ
אַרְעָא קֳדָמֵיכוֹן וְתִתְּנוּן
לְהוֹן יָת אַרְעָא דְגִלְעָד
לְאַחְסָנָא׃ ל וְאִם לָא
יַעְבְרוּן מְזָרְזִין עִמְּכוֹן
וְיַחְסְנוּן בֵּינֵיכוֹן בְּאַרְעָא
דִכְנָעַן׃ לא וַאֲתִיבוּ בְּנֵי
גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לְמֵימַר יָת
דְּמַלֵּיל יְיָ לְעַבְדָךְ כֵּן
נַעְבֵּיד׃ לב נַחְנָא נַעְבַר
מְזָרְזִין קֳדָם עַמָּא דַייָ
לְאַרְעָא דִכְנָעַן וְעִמָּנָא
אֲחוּדַת אַחְסַנְתָּנָא מֵעִבְרָא
לְיַרְדְּנָא׃ לג וִיהַב לְהוֹן
מֹשֶׁה לִבְנֵי גָד וְלִבְנֵי
רְאוּבֵן וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא
דִמְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף יָת מַלְכוּת
סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה וְיָת
מַלְכוּת עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן
אַרְעָא לְקִרְוַהָא בִּתְחוּמִין
קִרְוֵי אַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר׃
לד וּבְנוֹ בְנֵי גָד יָת דִּיבוֹן
וְיָת עֲטָרוֹת וְיָת עֲרוֹעֵר׃
לה וְיָת עַטְרוֹת שׁוֹפָן וְיָת
יַעְזֵר וְרָמָתָא׃ לו וְיָת

ויהושע כמו (שמות י״ד) ה׳ ילחם לכם: (לב) ואתנו אחזת נחלתנו. כלומר בידנו וברשותנו תהי אחזת נחלתנו מעבר הזה: ערי

והטעם כל חלוץ חלוץ לצבא: (כט) ונתתם. תתנו להם והוי״ו כפ״א רפה בלשון ישמעאל כי כן משפט הלשון: (ל) ונאחזו בתככם. חלק להם כבוד כי הטעם אם לא יעברו חלוצים תוליכום עמכם בעל כרחם ונאחזו או אם יתנחמו ונאחזו בתוככם ובאת זו המלה כמשפט בעלי היו״ד כי אותיות אהו״י מתחלפים: (לא) ויענו בני גד. שנית חזוק: (לב) נחנו. הוא העיקר והאל״ף אנחנו נוסף ולא הזכיר עד עתה חצי שבט מנשה בעבור היותו חצי השבט: ואם

תולדות אהרן ויאמר משה אליהם. קדושין סא: ואם לא יעברו. שם: ונאחזו בתוככם. שם סא:

ספורנו

אמרת שנעבור חלוצים: (כח) ויצו להם משה. גזה שלא יתנו לאלה את ארץ סיחון ועוג אלא אחר שישובו מכבוש הארץ כאמרו ונכבשה הארץ ואחר תשובו והיתה הארץ הזאת לכם ולא קודם לכן והם לא קבלו זה ואמרו נחנו נעבור חלוצים ואתנו אחזת נחלתנו שתהיה ברשותנו בעת שנעבור את הירדן: (לג) ויתן להם משה. כדי שלא להכנס במחלוקת הסכים משה לדבריהם:

בעל הטורים

נחנו נעבר חלוצים. הפסוק מתחיל ומסיים בנו״ן כלומר נעבור הירדן שהוא רחב נ׳ אמה. ויש בו י״ב תיבות לומר שכל י״ב שבטים יעברו: נחנו ג׳. נחנו נעבור. בני איש אחד נחנו. נחנו פשענו ומרינו. נחנו נעבור למה כי כלנו בני איש אחד נחנו ואם לא נחנו פשענו ומרינו. כדכתיב ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם:

יג: ואת ז׳ בטעם טפחא וסימן ויצו להם משה את אלעזר הכהן. ויהכו נערי דוד. את רבשקה. תחזקנה ידיכם. המגלה הזאת. פצה פיך. ויחר לי מאד: ונכבשה הארץ ג׳ וסימן לפני ה׳ ואחר תשובו. ונכבשה הארץ לפניכם. הלא ה׳ אלהיכם עמכם. ואי׳ והארץ נכבשה: חלוצים כל ליש׳ מלא במ״א חלצי מואב: נחנו ג׳ ב׳ פתחין וא׳ קמץ וסימן בני איש אחד נחנו. נחנו נעבר חלוצים. נחנו פשענו ומרינו. ונמסר גם בסדר מקץ: נחנו חד מן י״א פסוק רישיהון נוין וסופיהון נו״ן וסימן נמסר בסדר תזריע: את ממלכת י״א פסוקים מן ב׳ בחד פסוק קדמא את תניינא ואת וסי׳ נמסר בסדר ויקהל: לעריה בגבלת ערי הארץ. יצב גבלת עמים חסר דחסר. אתה הצבת כל גבולות מלא דמלא וב׳ גבלות כתיב חסר וי״ו קדמא וסימן ואסיר גבלות עמים. גבלות ישיגו עדר. ושארא גבולת כתיב חסר וי״ו תניינא: עטרת ג׳ בלי׳ וסימן ויבנו בני גד את דיבן. ואת עטרת שופן. והעטרת תהיה לחלם דזכרית: מוסבת ב׳ כ״כ

רמבן

הראויה לנו שהיא ארץ מקנה ולנו המקנה יותר משאר השבטים והוא דרך בקשה לא דרך מריבה. או שיאמרו כי לא ננחל אתם כי אפילו אם לא תחפוץ לתת לנו עתה את הארץ נעבור עמהם אנו וכל אשר לנו אבל לא ננחל אתם כי נשוב אל הארץ הזאת שהיא נחלתנו הראויה לנו ושאנחנו רוצים בה ואין שאר השבטים חפצים בה כלל:

(כט) **וטעם** אם יעברו בני גד ובני ראובן ונתתם להם את ארץ הגלעד. כי עתה לא מסר להם משה כל ארץ סיחון ועוג רק קצת ערים בארץ גלעד שהוא מקום המקנה והם עטרות ודיבון והנזכרים כאן שבנו בהם מבצרים לשבת בהם טפם ומקניהם ושאר הארץ הניחוה חרבה ולכך צוה ליהושע והנשיאים אם יעברו אתכם תנו להם כל הארץ לאחוזת עולם ואם לא ירצו לעבור אתכם תקחו מהם כל הארץ הזאת ותגרשו משם נשיהם וטפם ותתנו להם אחוזה הראויה להם בארץ כנען שיכבשו אותה להם כאשר יעברו שם. ור״א אמר ואם לא יעברו ברצונם תוליכום עמכם בעל כרחם ויאחזו שם בתוככם:

(לא) **ויענו** בני גד ובני ראובן לאמר. נחנו נעבור אמרו לו אין אדוננו צריך לצוות עלינו בתנאי כפול חלילה לעבדיך מעבור על מה שאדוני מצוה כי הם דברי ה׳ ולא נעבור על מצותו וזה טעם את אשר דבר ה׳ כי מתחלה אמרו כאשר אדוני מצוה:

(לג) **ולחצי** שבט מנשה בן יוסף. מתחלה לא באו לפניו שבט מנשה אבל כאשר חלק הארץ לשני השבטים ראה שהיא ארץ גדולה מן הראוי להם ובקש מי שירצה להתנחל עמהם והיו אנשים בשבט מנשה שרצו בה אול אנשי מקנה היו ונתן להם חלקם. וטעם ולחצי חלק אחד מהם וכן או יחלק העם ישראל לחצי חצי העם היה אחרי תבני בן גינת והחצי אחרי עמרי והענין כי עשו מן הארץ תשעה חלקים שוים לתשעת המטות ולא יכלו לתת למטה מנשה הנותרים חלק שלם ולא חצי חלק כי רובם נשארו והנה עשו מן השבט כולו חלקים ומצאו כי עשירית השבט בלבד נחלו בארץ הבשן ועשר הידות נשארו ונתנו לו חלק שבט שלם עשרה חבלים והאחד נשאר ואולי בעבור היות שתי המשפחות האלה המכירי והגלעדי המועטות בשבט רצו להפרד משבטם כדי שתהיה להם נחלה רבה מהם כי ילכדוה בחרבם וכמו שנאמר כי הוא היה איש מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן על כן הזכיר בשבט הזה חבלים ולא הזכיר כן בשאר השבטים כך נראה לי פירוש הכתוב הזה על דרך הפשט והנה לא הזכיר משה בתורה שיחלק ביניהם הארץ הזאת ויתן לכל אחד משני השבטים האלה חלקו בפני עצמו אבל אמר שנתן להם ולחצי שבט המנשי ממלכות שני המלכים האלה ובמשנה תורה פי׳ שנתן לחצי שבט מנשה חלק בפני עצמו כל חבל הארגוב וכל הבשן והנה קצר בתורה שלא רצה להזכיר בה חלוקה הסנית כאשר לא תזכר בה חלוקת שאר השבטים אבל בספר יהושע אמר בביאור כי משה חלק להם דכתיב ויתן משה לבני ראובן למשפחותם ויהי להם הגבול וגומר וכתיב ויתן משה למטה גד למשפחותם ויהי להם הגבול וגומר

אבן עזרא

(לח) ואת נבו. יתכן שהוא הר נבו ששם נקבר משה כאשר אפרש : (לח) מוסבת. אלה הערים הוסבו שמותם וכן שבמה : (לט) ויורש. יש אומרים כי מכיר חי היה ולפי דעתי שמלת ויורש שבה אל הגבור שהיה במשפחה. וטעם למכיר בן מנשה. לבני מכיר כמו ויאמר יהודה לשמעון אחיו : (מא) ויאיר בן מנשה. הוא ממשפחת יהודה כי כן כתוב כי חצרון לקח בת מכיר בן מנשה והוליד ממנה שגוב ושגוב הוליד את יאיר שהיו לו הערים בערי הגלעד ונקרא על שם משפחת אמו גם יש כהנים שנקראו על שם בני ברזלי הגלעדי כי כן כתוב ואין פה מקום לשאול איך לקח יאיר נחלה עם שבט אחר כי ארץ כנען היא הנחלה ולא ארץ האמורי שהיא מעבר לירדן מזרחה כי יש אמורי בארץ כנען והוא היה התקיף מכל שבעה גוים : חותיהם. פירושו לפי מקומו כמו קריות :

תורה

בֵּית נִמְרָה וְאֶת־בֵּית הָרָן עָרֵי מִבְצָר וְגִדְרֹת צֹאן׃
לז וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־אֶלְעָלֵא וְאֵת קִרְיָתָיִם׃
לח וְאֶת־נְבוֹ וְאֶת־בַּעַל מְעוֹן מוּסַבֹּת שֵׁם וְאֶת־שִׂבְמָה וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁמֹת אֶת־שְׁמוֹת הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ׃
לט וַיֵּלְכוּ בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה וַיִּלְכְּדֻהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־בָּהּ׃ מפטיר
מ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־הַגִּלְעָד לְמָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃
מא וְיָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־חַוֺּתֵיהֶם וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חַוֺּת יָאִיר׃
מב וְנֹבַח הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־קְנָת וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וַיִּקְרָא לָה נֹבַח בִּשְׁמוֹ׃ פ פ פ

קי"ב, בק"י, יק"ב, עיב"ל סימן :

תרגום אונקלוס

בֵּית נִמְרָה וְיָת בֵּית הָרָן קִרְוִין כְּרִיכָן וְחַטְרִין דְּעָן׃
לז וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּנוֹ יָת חֶשְׁבּוֹן וְיָת אֶלְעָלֵא וְיָת קִרְיָתָיִם׃
לח וְיָת נְבוֹ וְיָת בַּעַל מְעוֹן מַקְפַן שְׁמָהָן וְיָת שִׂבְמָה וּקְרוֹ בִשְׁמָהָן יָת שְׁמָהַת קִרְוַיָּא דִּבְנוֹ׃
לט וַאֲזַלוּ בְּנֵי מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְגִלְעָד וְכַבְשׁוּהָ וְתָרִיךְ יָת אֱמוֹרָאָה דְּבַהּ׃
מ וִיהַב מֹשֶׁה יָת גִּלְעָד לְמָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה וִיתֵיב בַּהּ׃
מא וְיָאִיר בַּר מְנַשֶּׁה אֲזַל וּכְבַשׁ יָת כַּפְרָנֵיהוֹן וּקְרָא יַתְהֶן כַּפְרָנֵי יָאִיר׃
מב וְנֹבַח אֲזַל וּכְבַשׁ יָת קְנָת וְיָת כַּפְרָנָהָא וּקְרָא לַהּ נֹבַח בִּשְׁמֵיהּ׃
פ פ פ

ל' שוס קרחא וכל שוס בר גם דכוותא במ"ב חרן
ל' כתיב אל"ף
ב' כ"כ
ג' בליסנא. ב' ג' מ"ל וכ"ח
י"א פסוקים רישיהון וסופיהון חד
ב"ד מקומות יכרתו דרגא וב' מרכות לטעמא

רשי

(לו) ערי מבצר וגדרת צאן. זה סוף פסוק מוסב על תחלת הענין ויבנו בני גד את הערים הללו להיות ערי מבצר וגדרות צאן : (לח) ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם. נבו ובעל מעון שמות ע"ג הם והיו האמוריים קורים עריהם על שם ע"ג שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר : ואת שבמה. בנו שבמה והיא שבם האמורה למעלה : (לט) ויורש. כתרגומו ותריך שתיבת רי"ש משמשת שתי חלוקות לשון ירושה ולשון הורשה שהוא טירוד ותירוך : (מא) חותיהם. כפרניהון : ויקרא אתהן חות יאיר. לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון : (מב) ויקרא לה נבח. לה אינו מפיק ה"א וראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך הוא רפה שמשמע מדרשו כמו לא ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומות לה (רות ב') ויאמר לה בעז (זכריה ה') לבנות לה בית :

בעל הטורים

ויקרא לה נבח. לה ג' לא מפיק ה"א ויקרא לה נבח בשמו שלא נתקיים לה שם זה. ויאמר לבנות לה בית בארץ שנער שבקש לבנות ולא בנה. ויאמר לה בועז שלא דבר עמה הוא בעצמו אלא על ידי שליח. לה כמו לא :

תולדות אהרן

וכני ראובן. סוטה יג (סוטה יז) : ואת נבו. שם :

מסורה

וסימן משבצות זהב. שם : וילכדה ה' ג' בראים וב' חסרים וסימן וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה. והאורב קם מהרה ממקומו. ויעבר יהושע וכל ישראל עמו מלכיש. ויעבר יהושע וכל ישראל עמו מעגלונה חברונה. וילכדה מקצה שלש שנים. קדמא ובתרא חסר : כל הוותיהם חסר וכל הוות מ"ל במ"ג חסר וסימן הות לאביו בן כסיל. שקר מזין. לא יבין הות. בתראה פליגא : ויקרא לה נבח י"ד פסוק בטעמא תרין חוטרין. פי' הטפחא כך דינו לעולם לא ישרתנה כי אם מרכא אך בי"ד מקומות ישרתנה דרגא עם ב' מרכות תנקראת תרין חוטרין וסי' ויבא לו יין וישת. למה תעשת כה. אשר לא צוה אותם. ויקרא לה נבח. הלא טוב לנו שוב מצריטה. נעלם מן המלך. אשר לא הגיד לה דמלכים. וחברו דדיה. ויחנו אלה נכח אלה. נעניתי לו בה. וינח לו אלהיו מסביב. הלא זה אוד מוצל מאש. ודי לא ידע תהודעון. ויהי לב לעם לעשות ויהי ריב ומדון ישא : לה ג' דלא מפקי ה"א וסי' ונבח הלך וילכד את קנת. ויאמר אלי לבנות לה בית. ויאמר לה בעז :

רמבן

וגומר וכתיב ויתן משה לחצי שבט מנשה ויהי לחצי שבט מנשה למשפחותם ויהי גבולם וגו' :

(לח) **ואת** נבו ואת בעל מעון מוסבת שם. נבו ובעל מעון שמות ע"ג הם והיו האמורים קורין עריהם על שם ע"ג שלהם ובני ראובן הסבו שמותם לשמות אחרים זהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר לשון רש"י. והכתוב שאמר ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו על כולם ירמוז לא על נבו ועל בעל מעון בלבד ועוד מה טעם שיזכיר אותם הכתוב בשם הע"ג ויאמר כי בני ראובן בנו אותן והסבו שמם ולא יזכיר השם הטוב המוסב להם ותהג הכתוב לעולם בערים הנלכדות להזכיר השם החדש ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם. ויקרא אתהם חוות יאיר ויקרא לה נובח גם בכל המוסבות שם יזכירם ושם חברון לפנים קרית ארבע ושם דביר לפנים קרית ספר והקרוב אלי כי אלו השמות היו שמות הערים ביד מואב וסיחון כבש כל הערים האלה ממלך מואב הראשון כי כן כתוב בחשבון ודיבון ומדבא כמו שאמר ונירם אבד חשבון וגו' וכן ירא לי מדברי יפתח שאמר בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובערעור ובבנותיה ובכל הערים אשר על ידי ארנון והיא ערוער אשר לקחו מיד סיחון והנה כאשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור לראובני ולגדי חזרו מואב וישבו בארצם ובעריהם כי מצאנו בספר ירמיהו כאשר החריב נבוכדנצר את מואב שלכד מהם כל הערים האלה והזכיר בשמות חשבון ואלעלא וקריתים ודיבון ונבו ויעזר וערוער ובעל מעון שקראו בית מעון ובית נמרה שקראו נמרים ויהצה והרי הם כולם למואב וכן בישעיהו כשטף שנחרב את מואב הוזכרו שם רובן של ערים הללו כי לראובני ולגדי הגלה תחלה ואחר כך שטף עמון ומואב ולכן נראה כי פירוש מוסבות שם שאלו הערים כולן הם מוסבות שם שהסבו האמורי את שמם הראשון כשהיו ביד מואב ובני ראובן וגד ועוד קראו אותם בשמות אשר בנו אותם ולא אמר הכתוב ויקראו שמות לערים אשר בנו אבל אמר ויקראו בשמות את שמות הערים כי קראו להם בשמות את השמות הראשונים אשר היו להם מתחלה כי רצו להזכירם בשם הידוע להם מאז או להוביש את מואב או כאשר הזכירו רבותינו שהיו האמורים קורין עריהם על שם ע"ג שלהם אבל לא ראינו ביהושע שהסב שמות הערים שכבש. וטעם ואת שבמה שבנו את שבמה ואינה מוסבות שם :

(מא) **ויאיר** בן מנשה. האיש הזה יתיחס אל משפחת אמו בעבור שלקח אחוזתו עמהם כי בדברי הימים מפורש שהוא בן חצרון בן פרץ בן יהודה ואמו בת מכיר בן מנשה דכתיב ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן ששים שנה ותלד לו את שגוב ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד וכתיב ויקח גשור וארם את חות יאיר מאתם את קנת ואת בנותיה ששים עיר כל אלה בני מכיר אבי גלעד ומזה נראה שהיה נובח הלוכד קנת ובנותיה בן יאיר ולכן יקראו גם הן חות יאיר. וטעם ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה למשפחתו כי בניו לכדוהו וכן ולמכיר נתתי את הגלעד ולמכיר כי בעבור היותו נכבד לראש לכל זרעו יקראוהו בניו בשמו כי כן יאמרו הכתובים בראשי השבטים בנחלתם נגבה לאפרים וצפונה למנשה וכן למנשה היתה ארץ תפוח וגו' ומה שאמר הכתוב בספר יהושע ויהי הגורל למטה מנשה כי הוא בכור יוסף למכיר בכור מנשה אבי הגלעד כי הוא היה איש מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן גם כן על בניו שהיו אנשי מלחמה כי הם הלכו גלעדה וילכדוה ולכך נתן להם משה חלק גדול מהם ואולי היה עדיין מכיר קיים ולא נגזרה עליו גזירת המדבר לפי שלא היה מפקודי משה ואהרן שהיה לו יותר מששים שנה והאריך בדורות הראשונים :

(מב) **ויקרא** לה נבח. לא מפיק ה"א וראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך ה"א רפה שמשמע מדרשו כמו לא ותמה אני מה ידרוש שתי תיבות הדומות לזו ויאמר לה בועז לבנות לה בית לשון רש"י. והרי הרב אוצר בלום לתורה להלכות ולהגדות ואשתמיטתיה זה שאמרו במדרש רות ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך אמר לה ח"ו אין את מן האמהות אלא מן האימהות ודכותיה ונבח הלך וילכד את קנת ויקרא לה נבח בשמו מלמד שלא עמד לה אותו השם ודכוותיה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תקומה עד כאן באגדה וכן בגמרא של מסכת סנהדרין אמרו זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל לבבל נחות ואשתרבובי אשתרבוב לעיל"ם דיקא כמי דכתיב לבנות לה בית שמע מינה והוא מדרש מן חסרון המפיק הזה שלא עמד לה הבנים בארץ שנער :

ויד בר

וידבר משה אל ראשי המטות. מה דבר אל ראשי המטות לאמר לבני ישראל דבר אל ראשי המטות שיאמרו איזו דבר לבני ישראל ולא פי' עדיין מה יאמרו ראשי המטות אל בני ישראל עד שהגיד להם פרשת נדרים שחייב ראש המטה לאמר אל הנודר מותר לך וזו היא האמירה שצוה לראשי המטות שיאמרו לבני ישראל ועליה אמר לא יחל דברו הוא עצמו לא יחל אבל אחרים מחלין את דברו ועל זה אמר ככל היוצא מפיו של החכם המתיר לו כן יעשה אם לקיים או להתיר:

איש כי ידור נדר לה'. שני מיני נדרים הם כי הנודר בכעסו לאסור על עצמו איזו דבר נדר זה אינו לה' ודוקא איש כי ידור כשהוא איש מיושב בדעתו קרינן ביה האדם בשבועה והוא הנודר לה' אבל הנודר בכעסו מאחר שכעס בחיק כסילים ינוח אם כן אינו איש ונמשל כבהמה. ורבותינו ז"ל ספרו בגנות הנודר ואמרו שהנודר כאלו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליה. וכדמות ראיה לדבריהם כי רש"י פירש נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ זה הדבר כו' ואומר אני דון מינה ומינה מה להלן במה אף כאן במה כי שחוטי חוץ היינו המקריב בבמה אף זה הדבר הנאמר כאן בנודר מדבר המקריב בבמה כי הנודר דומה כאלו בנה במה וטעמו של דבר הוא שירדה התורה לסוף דעת הנודר כי הוא אוסר על עצמו מה שכל העולם נוהגין בו היתר מסתמא רום לבבו השיאו שמכל העדה יבדל והוציא את עצמו מן הכלל ובדרך זה מצינו בלשון רבותינו ז"ל שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו כי כל זה דרך גאה וגאון כמו שאחז"ל כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו בנה במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה מה ענין הגס רוח אל הבונה במה אלא ודאי שמצד גסות רוחו הוא בונה במה לעצמו כאמור וכן במה לשון גבוהה. ואותו דרך גאה וגאון המצוי בבונה במה מצוי גם בנודר כי מסתמא כוונתו כדי שיהיה מוחזק בחסיד ופרוש. אך יש מקום לומר נודר בכעסו יוכיח כי מסתמא בכעסו לא נתכוין לשם יוהרא וצריך אתה לחלק בין נודר מתוך ישוב הדעת ובין הנודר בכעסו ובמה תדע אפוא אם זה הנודר דומה לבונה במה או לא כי אם נדר בכעסו ודאי אינו דומה לבונה במה. על זה אמרו והמקיימו כאלו הקריב עליה נתן סימן מובהק על זה כי כל מה שהאדם עושה מתוך כעס מסתמא כשך חמתו הוא בא לידי חרטה ואינו מקיימו אלא הולך אל החכם שיתיר לו ע"כ אמר אם הוא נודר ואינו מקיימו אלא נשאל על נדרו ודאי בכעסו נדר ומתחרט ואז אינו דומה כאלו בנה במה וכארז"ל אשר נשבעתי באפי וגו' באפי נשבעתי וחזרתי כשך האף והחמה. אבל המקיימו ואינו בא לידי חרטה ואינו נשאל עליו סופו מוכיח שמתוך ישוב הדעת נדר וחשדה אותו התורה שרום לבבו הביאו לידי מדה זו שלקח את עצמו לצד אחר על כן הוא דומה כאלו הקריב עליה כי הקיום הוא גמר דעתו כמו שההקרבה תכלית בנין הבמה. וזהו שמסיק שם בגמרא אמר ר"ש כל הנודר נקרא רשע מאי קרא שנאמר וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא וילפינן חדלה חדלה כתיב הכא וכי תחדל וכתיב התם שם רשעים חדלו רוגז. ונראה לומר דון מינה ומינה מה להלן בחדלת הרוגז משתעי אף כאן בחדלת הרוגז כי אינו נקרא רשע כי אם באופן זה שכבר חדלה רגזו ואף על פי כן הוא עומד בנדרו ואינו נשאל עליו אגלאי מילתא למפרע שלא מתוך כעס נדר כי כבר נשתהא כשיעור זמן חדלת הרוגז ועל זה אמר שם רשעים ר"ל הוא נקרא רשע כשחדל הרוגז כאמור או איננו לגמרי ואם כן ודאי מתוך ישוב הדעת נדר כדי לבנות במה לעצמו על כן המקיימו נקרא רשע כי דרך גאה וגאון לו ואני מוסיף עוד ג"כ לילף חדלה זו מן חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב מה להלן במה אף כאן במה וז"ש כאן איש כי ידור נדר לה' כשהוא איש בנדרו ושפוי בדעתו ומתוך ישוב הדעת נדר עליו אמר דרך הודעה ככל היוצא מפיו יעשה כי אין סופו לבא לידי חרטה אבל הנודר מתוך כעס הוא אמר ולא יעשה כי סופו להיות לא שעליו כשך חמתו. ואומר נדר לה' למעט שלא ידור לשום יוהרא לבנות במה לעצמו אלא לשם ה' ידור:

לא יחל דברו. אבל אחרים מחלין דברו טעם להיתר נדרים ביחיד מומחה או בג' הדיוטות שנקראו בית דין אנו למדין מן הפרת האב והבעל כי כשם שהאב והבעל לכך יש בידם להפר מטעם שכל אשה ברשות בעלה או ברשות אביה ואין כח בידו לעשות גדולה או קטנה בלתי הסכמתם ודומה כאלו התנו בשעת הנדר על מנת שיסכים הבעל או האב וכשאינן מסכימים אז למפרע בטל הנדר מעיקרו כי מסתמא על דעתם נדרה או כאלו נדרה על דעתם כך כל איש מישראל הוא ברשות ב"ד ומחוייב לעשות ככל אשר יורו לו הב"ד וכל נודר דומה כאלו התנה בשעת הנדר על מנת שיסכימו הב"ד עמו וכשאינן מסכימין נעקר הנדר מעיקרו וכל יחיד מומחה נקרא ב"ד וכל שלשה הדיוטות ע"כ בידם להתיר נדרו למנעו מן החטא כי כל נודר נקרא חוטא ממה שנאמר וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא. ומה שהבעל והאב בלשון הפרה וחכם בלשון התרה כי שהאשה יותר רשות בעלה ואביה עליה ממה שכל ישראל ברשות בית דין על כן המה בלשון המורה על ביטול הנדר מעיקרו כאלו לא היה שם נדר כלל אבל לשון התרה מורה על דבר שהיה נאסר בו מתחלה זמן מה ואותו איסור הותר כי אינו מופר מכל וכל שהרי הדבר תלוי בחרטה:

נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים. ומשה שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין. וע"ק שפירש"י אף על פי ששמע משה שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא אחר מנא ליה לרש"י לומר כן שמא היה נעצב על מיתתו וכי בעבור זה היה לו להקים דבר ה' ומי כמוהו מקים דבר ה' בלא איחור. ומ"ש וימסרו להודיע שבחן של רועי ישראל כו' עד שנמסרו בעל כרחם לא פירש במקרא מהו ההכרח אשר הביאם לזה. וביאור הדבר שהמדינים שתים רעות עשו אחת לשמים כי החטיאו את ישראל בע"ג ובזנות והאחת לישראל כי הפילו בעצתם כ"ד אלף מישראל ואמר הקב"ה למשה נקם נקמת בני ישראל כי מה שעשו לי שרי ומחול כי אם רבו פשעי האדם מה יעשה לו יתב' ועיקר הנקמה על מה שעשו לישראל כי רבה רעתם. וכאשר שמע משה שאמר לו ה' אחר תאסף אל עמיך וכבר ידע משה רוב חיבת ישראל אל מנהיגיהם אמר בלבו אם אומר אל ישראל דברים כהווייתם כאשר נאמרו לי מפי הגבורה מאחר שידעו ישראל שמיתתי תלויה בנקמה זו א"כ יאמר נא ישראל כשם שמחל הקב"ה על חלקו כך אנחנו נמחל להם על מה שעשו לנו ולא נבקש נקמה כל כך מהרה כי בידנו לאחר זמן הנקמה עד שתתאחר מיתתו. ומשה לפי שהיה שמח לעשות דבר ה' בלי איחור שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין ויחשבו ישראל מאחר שהקב"ה מבקש הנקמה בעבור כבודו אם כן הלא גבוה מי יתיר לאחרו ובזה יהיו מוכרחים לעשותה לאלתר ועל הכרח זה נאמר וימסרו כי מאחר שאמר להם משה לתת נקמת ה' במדין ע"כ היו מוכרחים לעשות בלא איחור. ומכאן ראיה ברורה שעשה בשמחה ולא אחר שהרי היה בידו להמשיך זמן הנקמה אלו היה אומר להם דברי הש"י כהווייתן. ומ"ש תחלה מדינים לשון רבים ואחר כך נאמר לתת נקמת ה' במדין לפי שבערך ישראל הם רבים כאלו רבים עשו לישראל מה שעשו אבל בערך מה שעשו להקב"ה אינם נחשבים כי אם לאיש א' כי כלם כאפס ותוהו נחשבו לנגדו ית' וי"א במדין בשר של מדין למעלה כדרך שנאמר והנה מצרים נוסע שדרשו על שרו של מצרים ולכך נאמר לתת נקמת ה' כי לה' המלחמה שלמעלה ולא לאדם:

אותם ואת פינחס. פי' רש"י שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו כו' פי' שבו היה משה בטוח שלא יהיה חס עליהם ולא ישאיר להם שורש וענף. כי בלאו הכי היה פינחס שונא להם מצד המכירה שמכרו את יוסף מצרימה מקום מיוחד לזנות ועתה אחזו המדינים מעשה אבותיהם בידיהם להכשיל את ישראל בזנות. ומה שפירש לפי שהתחיל במצוה הוא יגמור היינו שסימן מסר לו כאשר החלות להפיל אותה כי הפיל את כזבי בת מלך כך נפול יפלו כלם לפניך ובלי ספק שהיה לו לב אמיץ כנגדם יותר מן אלעזר אחר שכבר נפלו לפניו ונמסרו בידו וכן תחלת המצוה שמע לו להביא הענין לידי גמר המצוה כי אם מצוה גוררת מצוה ק"ו שחלק ממנה יגרור כולה. ומשה לא רצה לילך לפי שנתגדל במדין והיה ירא שאם אנשי המלחמה יתרשלו באיזה דבר יתלו החסרון במשה ויאמרו שהיה חס על המקום אשר נתגדל שמה. ומ"ש אלף למטה אמרו המפרשים כי י"ב אלף הוא חלק המיפית מן ס' רבוא לכך הביאו השלל אחד אחז מן החמשים כשיעור שפס תרומה בינונית. ומדקאמר שני פעמים אלף למטה מסיק בתנחומא שלקח שני אלפים מכל שבט ומה שלא נאמר אלפים למטה לפי שרק אלף למטה הלכו למלחמה ואלף ישבו על הכלים ובין הכל כ"ד אלף לנקם מהם מה שהפילו כ"ד אלף מישראל. ומה שכתיב אלף למטה ולא נאמר אלף ממטה לפי שגם זכות המטה הלך עמהם למלחמה והאלף היה צירוף למטה עצמו כי זכותם מסייעתם ולכך נתנו מן השלל גם לכל העדה:

החיותם כל נקבה וגו'. נראה שטעות זה בא להם לפי שכבר ידעו צווי לא יבא עמוני ומואבי וגו' עמוני ולא עמונית לפי שאין דרך הנשים לקדם בלחם ובמים וידוע שעיקר טעם לתועבה הוא בעבור שהחטיאו את ישראל בזנות ותלה הדבר במה שלא קדמו בלחם ובמים כי הא בהא תליא שלכך לא קדמו בלחם ובמים כדי שיהיו רעבים גם צמאים מן טורח הדרך ויהיו מוכרחין לאכול מזבחי אלהיהם ולשתות מן נצור יין כדי להרגילם לערוה כדמסיק בפרק חלק ואעפ"י שבענין הזנות היו הנשים עיקר מ"מ לא נתרחקו הנשים לפי שכל עיקר פעולה זו עשו האנשים שהם הפקירו את בנותיהם והכריחום על הזנות כי מה שעשו עשו במצוי בעליהם או אביהם. ומכאן יצא להם טעות זה לומר שכשם שלא נתרחקו הנשים של עמון ומואב מלבא בקהל ה' אף על פי שהם היו פועלי הזנות כך במלחמת מדין לא נצטוו להרוג הנשים כי היו מוכרחים בכל מה שעשו. ואמר להם משה הן הנה היו וגו' בשלמא מצות עמון ומואב לדורות דין הוא שלא לקנוס הנשים מן הטעם שנתבאר אבל במדין שנצטויתם להרגם ק"ו שהנשים בכלל כדרך שנאמר ואת הבהמה תהרגו וטעמו לפי שבאה לאדם תקלה על ידה כך הנשים כי הן הנה בעצתם היו לבני ישראל לאבן נגף ומכשול והיה לכם ללמוד מן דין הבהמה אל דין הנשים הללו. ולמעלה פרשת פינחס פרשנו שלכך לא צוה להשמיד את מואב לפי שבני ישראל התחילו בקלקלה והלכו אל בנות מואב לפתותם כמו שכתוב ויחל העם לזנות אל בנות מואב אבל בנות מדין צוררים הם לכם כי המה באו לכם כאשר הוכחנו כל זה בראיות. ויכול להיות שעל זה אמר משה לבטל טעותם הן הנה היו לבני ישראל כי המה הלכו לבני ישראל לפתותם ואין דומין לבנות מואב כי על כן לא נתרחקו הנשים מלבא בקהל ה' לפי שלא היו המה המתחילין אבל בנות מדין הן הנה היו לבני ישראל המתחילין בקלקלה כאמור:

ועתה הרגו כל זכר בטף. מה ענין הטף לכאן שהרי לא יצא הקצף מלפני משה כי אם על הנשים. ועוד הרגו והרוגו למה לי. ונראה שמשה אמר להם החייתם כל נקבה בין ראויה לבעל בין אינה ראויה ולמה לא ידעתם מסברא שיחשדו אתכם שחסתם על הנשים או בעבור שכבר זניתם עמהם או לפי שדעתכם עוד לזנות עמהם. ועתה אף אם אומר לכם שתהרגו הנקבות מ"מ לא תצאו מידי חשד זה כי יאמרו אלמלא שצויתי לכם שנית לא הרגתם אותם על כן אני אומר לכם שתהרגו כל זכר בטף תחלה ואח"כ הנקבות ואז יאמרו שבאתם לימלך בשניהם כדת מה לעשות בטף ונשים לפי שבטף אין מקום לחשוד אתכם ובודאי יאמרו שלכך לא הרגתם הטף לפי שהייתם מסופקים בהם ובאתם לימלך במשה כך יאמרו גם על הנשים ובזה תצאו מידי חשד זה ולכך אמרו הרגו והרוגו כי לא ראוי זה כראוי זה כי לטף ונשים לכל אחד טעם בפני עצמו כי הנשים נהרגין בדין כי הן הנה היו וגו' והטף כדי להוציא אתכם מן החשד ולכך אמרו בטף ולא נפקד ממנו איש לעבירה כי אמרו נקיים אנחנו מן חשד זה. וי"א שאמרו ועתה מיד ותיכף הרגו כל זכר בטף כי לית דין צריך בשש ועיכוב אבל כל אשה יודעת איש הרוגו אבל לא תיכף כי אם אחר שיודעו לכם על יד

ציץ

הלין היו ראויה לבעל ומכאן ראיה למה שכתבנו למעלה בפרשת תצוה שהלין היה מכפר על הזנות שנאמר ומנת אשה זונה היה לך והיה כתוב עליו קודש לה' בכל מקום שיש גדר ערוה שם תמצא קדושה ומטעם זה העבירום לפני הלין מקום הקדושה שגרמה שהוריקה פני כל הראויה למשכב וזה טעם יקר:

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד. מדלא ערבינהו לומר ומקנה רב ועצום היה וגו' ש"מ שכל אחד מילתא באפי נפשיה כי לבני ראובן היה מקנה רב מספר ולבני גד היה מקנה עצום בכח כדרך שנאמר ומקנהו פרץ בארץ שעזים שלו היו הורגין זאבים וכדמסיק בגמרא לייתי עיזי דובא בקרנייהו כך היה לבני גד מקנה עצום מאד בחיל וכח וע"כ בחרו לישב על הספר ולא היה פחד האויבים לנגד עיניהם פן יקחו הזאבים מקניהם כי סמכו על כחם ובזה יש ללמוד קצת זכות עליהם מה שהקדימו המקנה לטף באמרם גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו כי אמרו שסמוך לגבול הספר נבנה תחלה גדרות צאן למקננו ואח"כ תוך הארץ נבנה ערים לטפנו ונרויח בזה שהטף ישבו בטוחים שאם יבואו האויבים יבואו תחלה אל גדרות צאן ובין כיני ימלטו הטף והמקנה שעל הספר אינן מתיראים מן הזאבים ומ"מ הוכיחם משה ואומר אם כן אין אתם בוטחים בתשועת ה' אלא כך תעשו בנו לכם ערים לטפכם תחלה סמוך לספר וגדרות לצאנכם תוך הארץ ואחיכם כל בית ישראל יראו כי אתם בוטחים בתשועת ה' ובזה תתנו אומץ בלב אחיכם שיבטחו כלם בתשועת ה'. והיוצא מפיכם תעשו כי מתחלה אמרו וערים לטפנו משמע ערים כל דהו ואח"כ חזרו מדבריהם ואמרו וישב טפנו בערי המבצר משמע שחשבו להשגב בחוזק הערים ויביאו מורך בלב האנשים על כן הוכיחם משה ואמר בנו לכם ערים לטפכם וגו' והיוצא מפיכם תעשו כי כבר אמרתם וערים לטפנו. ורז"ל דרשו עליהם פסוק נחלה מבהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך לפי שלקחו נחלתם בראשונה על כן אחריתה לא תבורך כי הלכו בראש כל גולים שנאמר ויגלם לראובני ולגדי וכדי ליישב וי"ו של ואחריתה נראה שכך פירושו כי לדעת רז"ל הקדימו המקנה לטף ועל זה אמר נחלה מבהלת בראשונה כי הקדימו נחלתם דהיינו המקנה להזכירם ראשונה. על כן גם אחריתה דהיינו הטף שאיחרו לא תבורך כי גם הגופות גם נחלתם הכל כלו כעשן כלו העיקר עם הטפל כלם הלכו שבי לפני רודף:

ויבואו בני גד ובני ראובן. היה לו להקדים בני ראובן הבכור ותדע כי המפרשים אמרו שמקנה בני גד היה מרובה על של ראובן והיינו דכתיב ולבני גד עצום מאוד ר"ל יותר משל ראובן ועל כן אמרו בני גד דבריהם קודם לבני ראובן הבכור לפי שהיה עשרן גדול על של ראובן. ואני אומר שאם כן הוא ודאי לא מפני עשרן קפצו בראש כי אם מתוך רום לבבם קפצו לדבר בראש לפני בני ראובן הבכור כי כך טבע העושר שנותן רום לב לבעליו ועשיר הדיוט קופץ בראש ויענה עזות לא ישוב מפני כל אינו חולק כבוד לבכור ולא לשום בעלי המעלה האמיתית בחשבם כי ע"י העושר הוא מתרומם. וראיה לדברינו מה שדרש עליהם ברבותי פסוק כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים וגו' לא ממה שהאדם יוצא ממזרח למערב בסחורה נעשה עשיר ולא ממדבר הרים כל הרים שבמקרא הוא הרים ממש חוץ מזה שהוא לשון רוממות שאין האדם מתרומם מן הדברים האלו מה עושה הקב"ה נוטל נכסים מזה ונותן לזה שנאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים כו' מדסמך מדרש פסוק זה לבני גד וראובן ש"מ שמצא בהם שמץ דרך גאה וגאון ע"כ דרש עליהם פסוק זה לומר שלא באלה מתרוממים והיכן רמז בפסוק שלקחו להם רוממות יותר מן הראוי אלא ודאי לפי שמצא כתוב כי בני גד מאחר שהיה להם מקנה עצום מאד יותר על בני ראובן ע"כ גבה לבם עד להשחית וקפצו לדבר בפני בני ראובן הבכור. על כן אמר הפסוק שלא באלה הוא מתרומם והביא מופת על זה שאין הקב"ה רוצה בזה שיתרומם האדם בעבור ממונו כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים באופן שמביא על זה הוא מרומם את זה נוטל מזה ונותן לזה הקצור קצרה יד ה' ליתן לזה משלו ולא יצטרך ליקח מזה אלא ודאי שהאלהים עשה כדי שייראו מלפניו ולא ירום לבבם מתוך רב עשרם ע"י שיסתכל בנמוגים מונאו שלוקח מזה על ידי שהיה מתרומם בעשרו כי מסתמא שאין הקב"ה משפיל כי אם הגאים כמ"ש וכל הר וגבעה ישפלו ועל כן נתן ממונו לזה ונתן לו רוממות של זה כדי שיקח מוסר ולא ירום לבבו פן יקרה לו כאשר קרה לחבירו אשר ממנו לוקח ממון זה ומה שדרשו הרים זה לשון רוממות לאייתם ממה שנאמר קודם פסוק זה אל תרימו קרן אל תרימו למרום קרנכם תדברו בצואר עתק כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים נראין הדברים שהרים זה קאי על מה שאמר אל תרימו. וכן ראיה ממה שנאמר אחר פסוק זה כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים ש"מ שכל עיקר פסוקים להזהיר בעלי העושר לבלתי רום לבבם כי ביותר צריך זירוז מקום כיס מלא. ומ"ש כי לא ממוצא מזרח נראה לפרש שסמך דרש זה על מה שאמרו בני גד ובני ראובן כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה איך באה הנחלה אליהם והלא המה באו אל המנוחה ואל הנחלה. ומה שאמרו שהנחלה באה אליהם פשוטו של פסוק הוא שקראו נחלה לקנין ממונם ומקנה שלהם לומר מאחר שעשינו רב חיל ומקנה במקום זה במלחמת מדין נוסף על המקנה שכבר היה בידם על כן דין הוא שישאר המקנה במקום זה אשר הוא בא משם כאן נמצאו וכאן יהיו ועל המקנה אשר בא לידם במקום זה אמרו כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה. ועל פי דרכנו הזכירו רוח מזרחי כי אמרו שעושר זה בא להם ממוצא דהיינו ממזרח ממה שהאדם יוצא ממזרח למערב בסחורה על כן הביא פסוק זה להכחיש דעתם וכמ"ש כי לא ממוצא וגו' והזכירו עבר הירדן לרמוז בדעתם היה שהעושר בא ממה שהאדם פורש בספינות בים וממה שהוא הולך ביבשה ממזרח למערב על כן הזכירו עבר הירדן כנגד העובר ארחות ימים בספינה והזכירו מזרחה כנגד היוצא ממזרח למערב. והכתוב מכחיש שני הסברות ואמר כי לא ממוצא וממערב לפי שקשה על נוסח המדרש שכתב על פסוק זה לא ממה שהאדם יוצא בסחורה שמזרח למערב נעשה עשיר אפילו פורש בספינה כו' עיין הנוסח בילקוט בפרשה זו. וקשה ספינה מאן דכר שמיה והיכן רמוז ספינה בפסוק וע"ק למה נקט ממזרח למערב ולא נקט גם ממערב למזרח כי כשם שנאמר ממוצא כך נאמר וממערב כי לא נאמר למערב אלא ודאי שדרש ממוצא היינו ממזרח למערב. ומה שנאמר וממערב היינו מי שפורש בספינה בים שהוא למערב כי המערב נקרא ימה כי באותו רוח הים הגדול. ולפי שבני גד וראובן אמרו כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן היינו מספינות ומזרחה היינו ממוצא על כן הביא עליהם פסוק כי לא ממוצא וממערב להכחיש ב' הסברות כאחד. ומה שהזכירו דוקא רוח מזרחי ליוצא בסחורה משם אולי סברתם שרוח מזרחי מועיל להצלית בסחורה יותר מכל הרוחות כי משם זריחת השמש המאיר לארץ כי לעולם יצא אדם בכי טוב אם זרחה השמש עליו דמים לו כי הכל בא ממגד תבואת שמש ואין יתרון הממון כי אם תחת השמש על כן אמרו בני גד וראובן שסימנא מילתא היא ליתן להם נחלה במזרח כדי שאם ילכו בסחורה ילכו ממזרח בכי טוב למערב וזה ודאי סימן נכון וברור כשם שהשמש יוצא משם ועשה והצליח דרכיו ואל מקומו שואף יחזור וישוב כך היוצא לדרך מביתו מן רוח מזרחי יצליח וישוב לביתו. ולכך הזכיר המזרח בלשון מוצא לומר לך שהמזרח סימן טוב אל היוצא משם. ועוד שהמקום מעבר לירדן וסמוך לו והמקום מוכן לילך בספינה וזה רמז נכון ויקר. ובפרשת משפטים פרשנו פסוק כי לא ממוצא וממערב שקאי על מה שאמר אל תרימו קרן כי כל גם רוח יסתכל מאין בא ולאן הוא הולך ואיך יתגאה אדם להבל דמה הלא יבין בשכלו מאין יבא לו הרוממות כי לא ממוצא מקום אשר יצא משם כי בא מטפה סרוחה כי על כן הזכיר המזרח בלשון ממוצא. ולא ממערב היינו זמן הערב שמשו כמ"ש עד אשר לא תחשך השמש כי הולך הוא אז למקום עפר רמה. ולא ממדבר מן קנין הממון הדומה למדבר שמש מאין יושב כך קנין הממון שוכן חררים במדבר ואינו קנין דבוק באדם אלא הוא חוץ ממנו. מכל ג' אלו אין הרים ר"ל רוממות כי מלת הרים תחזור על שלשתן והוא גם כן פי' יקר מאד כפי כוונת הפסוקים המזהירים על גסות הרוח כמ"ש אל תרימו וגו' וסיים דבריו בזה ישפיל וזה ירים והסמכנו כל דרוש עמוק זה אל בני גד וראובן שנמצא בהם הבדיקה אחר העושר עד שמאסו בארץ המדה בעבור השפע ודי בהערה קטנה ליודעי דעת והמשכיל ישמע ויוסף לקח:

הפטרת מטות בירמיה סימן א

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהֹוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃

פירוש המלות

בענתות. עיר מערי הכהנים:

בטרם

מגך

בטרם אצורך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך: ואמר אהה אדני יהוה הנה לא־ידעתי דבר כי־נער אנכי: ויאמר יהוה אלי אל־תאמר נער אנכי כי על־כל־אשר אשלחך תלך ואת כל־אשר אצוך תדבר: אל־תירא מפניהם כי־אתך אני להצלך נאם־יהוה: וישלח יהוה את־ידו ויגע על־פי ויאמר יהוה אלי הנה נתתי דברי בפיך: ראה הפקדתיך | היום הזה על־הגוים ועל־הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע: ויהי דבר־יהוה אלי לאמר מה־אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד אני ראה: ויאמר יהוה אלי היטבת לראות כי־שקד אני על־דברי לעשתו: ויהי דבר־יהוה | אלי שנית לאמר מה אתה ראה ואמר סיר נפוח אני ראה ופניו מפני צפונה: ויאמר יהוה אלי מצפון תפתח הרעה על כל־ישבי הארץ: כי | הנני קרא לכל־משפחות ממלכות צפונה נאם־יהוה ובאו ונתנו איש כסאו פתח | שערי ירושלם ועל כל־חומתיה סביב ועל כל־ערי יהודה: ודברתי משפטי אותם על כל־רעתם אשר עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים וישתחוו למעשי ידיהם: ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם את כל־אשר אנכי אצוך אל־תחת מפניהם פן־אחתך לפניהם: ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחמות נחשת על־כל־הארץ למלכי יהודה לשריה לכהניה ולעם הארץ: ונלחמו אליך ולא־יוכלו לך כי־אתך אני נאם־יהוה להצילך: ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: הלך וקראת באזני ירושלם לאמר כה אמר יהוה זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה: קדש ישראל ליהוה ראשית תבואתה כל־אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם־יהוה:

יתיר ו׳ — תבואתו קרי

פירוש

אצרך. לשון צורה: הקדשתיך. זמנתיך לכך: לגוים. על הגוים: סיר נפוח. רותח: ופניו. ורתיחתו: מצפון. היא בבל: תאזר. לשון חגירה:

המלות

ירושלים. יושבי ירושלים: כלולותיך. הנהגתך תחת החופה:

פרשת מסעי

רשי

(א) אלה מסעי. למה נכתבו המסעות הללו להודיע חסדיו של מקום שאעפ"י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות צא מהם י"ד שכלם היו בשנה ראשונה קודם גזירה משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלים שנאמר (במדבר י"א) ואחר נסעו העם מחצרות וגו׳ (שם י"ג) שלח לך אנשים וגומר וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן ועוד הוצא מהם ח׳ מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד

אבן עזרא

(א) אלה מסעי. כאשר חנו בני ישראל בערבות מואב וישבו שם חדשים עד שכבשו הערים הנזכרים ולא זזו משם כי אם אחרי מות אהרן כתב משה כל המסעים: (ב) את מוצאיהם. איך יצאו ממקום למקום על כן אחריו למסעיהם: על פי ה׳. דבק עם למסעיהם: (ג) ממחרת הפסח. פירשתיו וכן ביד רמה:

ובאלהיהם

לג
א אלה מסעי בני־ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד־משה ואהרן:
ב ויכתב משה את־מוצאיהם למסעיהם על־פי יהוה ואלה מסעיהם למוצאיהם:
ג ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני־ישראל ביד רמה

כ׳ נחית כלהן · ל׳ ומ״ל · ל׳ · ס״ג · כל דכוותיך לה״א פתח · ג׳

א אלין מטלני בני ישראל דנפקו מארעא דמצרים לחיליהון בידא דמשה ואהרן: ב וכתב משה ית מפקניהון למטלניהון על מימרא דיי ואלין מטלניהון למפקניהון: ג ונטלו מרעמסס בירחא קדמאה בחמשא עסרא יומא לירחא קדמאה מבתר יומא דפסחא נפקו בני ישראל בריש

ביד רמת ג׳ וסימן נמסר בסדר תולדות אהרן ממחרת הפסח. ברכות ט: (ויסעו מרעמסס. ר"ה נח):

בעל הטורים

אלה מסעי. מוצאיהם למסעיהם. ובתר הכי הפך וכתב ואלה מסעיהם למוצאיהם לומר שבכל היה ע"פ ה׳ בין מסע בין מוצא: ויסעו מרעמסס. ובתר הכי כתיב ויסעו בני ישראל מרעמסס. מתחלה נסעו בערבוביא ערב רב ביניהם ואח"כ כשמספר המסעות כלם הזכיר בני ישראל כי הפרידו לערב רב מביניהם: יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים. לומר שגם ערב רב שבם מצרים יצאו ביד רמה לעיני אלו מצרים:

רמבן

אחרי נקמת ה׳ במדין שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אחר תאסף אל עמיך אחרי שחלק ארץ סיחון ועוג ובנו הערים הנזכרות נתן דעתו לכתוב המסעות ונתכוין בזה להודיע חסדיו של הקב"ה עמהם שאע"פ שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תחשוב שהיו נעים ומטולטלין ממקום למקום תמיד ולא היתה להם מנוחה אבל בכל הזמן הגדול לא הלכו אלא ארבעים ושנים מסעות כמו שכתב הרב רש"י מדברי רבי משה הדרשן. והוסיף הרב במורה הנבוכים תועלת בידיעתם לומר הצורך להזכיר המסעים גדול מאד כי הנסים והאותות הנעשות היו אמיתיות לכל רואיהם אך בעתיד יהיו דברים בשמועה ויכזבם השומע מאותות התורה ונפלאותיה העצומות עמידת ישראל במדבר ארבעים שנה ומציאת המן בכל יום והם מקומות רחוקות מן הישוב ואינן טבעיות לבני אדם לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ואמרה התורה לפס

ספורנו

לג (א) אלה מסעי. רצה האל יתברך שיכתבו מסעי ישראל להודיע זכותם בלכתם אחריו במדבר בארץ לא זרועה באופן שהיו ראוים להכנס לארץ: (ב) ויכתב משה. כתב מקום שיצאו אליו והמקום אשר נסעו ממנו כי לפעמים היה המקום שיצאו אליו בתכלית הרוע והמקום שנסעו ממנו טוב: ואלה מסעיהם למוצאיהם. ולפעמים קרה הפך זה. וכתב גם כן ענין המסע שהיה לצאת ממקום אל מקום בלי הקדמה ידיעה שהיה זה קשה מאד ובכל זה לא נמנעו ובכן נכתב בכל אחד מהן ויסעו ממקום פלוני ויחנו במקום פלוני כי המסע והחניה היה

לְעֵינֵי כָּל־מִצְרָיִם: ד וּמִצְרַיִם
מְקַבְּרִים אֵת אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה
בָּהֶם כָּל־בְּכוֹר וּבֵאלֹהֵיהֶם
עָשָׂה יְהוָה שְׁפָטִים: ה וַיִּסְעוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס וַיַּחֲנוּ
בְּסֻכֹּת: ו וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ
בְאֵתָם אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר:
ז וַיִּסְעוּ מֵאֵתָם וַיָּשָׁב עַל־פִּי
הַחִירֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בַּעַל צְפוֹן
וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי מִגְדֹּל: ח וַיִּסְעוּ
מִפְּנֵי הַחִירֹת וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם
הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים בְּמִדְבַּר אֵתָם וַיַּחֲנוּ
בְּמָרָה: ט וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ
אֵילִמָה וּבְאֵילִם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים
וַיַּחֲנוּ־שָׁם: י וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם
וַיַּחֲנוּ עַל־יַם־סוּף: שני יא וַיִּסְעוּ
מִיַּם־סוּף וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר־סִין:
יב וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר־סִין וַיַּחֲנוּ
בְּדָפְקָה: יג וַיִּסְעוּ מִדָּפְקָה
וַיַּחֲנוּ בְּאָלוּשׁ: יד וַיִּסְעוּ מֵאָלוּשׁ
וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִם וְלֹא־הָיָה שָׁם
מַיִם לָעָם לִשְׁתּוֹת: טו וַיִּסְעוּ
מֵרְפִידִם וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִינָי:
טז וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ
בְּקִבְרֹת הַתַּאֲוָה: יז וַיִּסְעוּ
מִקִּבְרֹת הַתַּאֲוָה וַיַּחֲנוּ בַּחֲצֵרֹת:
יח וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה:
יט וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמֹּן
פָּרֶץ: כ וַיִּסְעוּ מֵרִמֹּן פָּרֶץ וַיַּחֲנוּ
בְּלִבְנָה: כא וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה
וַיַּחֲנוּ בְּרִסָּה: כב וַיִּסְעוּ מֵרִסָּה
וַיַּחֲנוּ בִּקְהֵלָתָה: כג וַיִּסְעוּ

גְּלֵי לְעֵינֵי כָּל מִצְרָאֵי:
ד וּמִצְרָאֵי מְקַבְּרִין יָת דִּקְטַל
יְיָ בְּהוֹן כָּל בּוּכְרָא
וּבְטַעֲוָתְהוֹן עֲבַד יְיָ דִּינִין:
ה וּנְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵרַעְמְסֵס וּשְׁרוֹ בְּסֻכּוֹת:
ו וּנְטַלוּ מִסֻּכּוֹת וּשְׁרוֹ
בְּאֵיתָם דִּבְסְטַר מַדְבְּרָא:
ז וּנְטַלוּ מֵאֵיתָם וְתָב עַל
פּוּם חִירָתָא דִּי קֳדָם בְּעֵיל
צְפוֹן וּשְׁרוֹ קֳדָם מִגְדּוֹל:
ח וּנְטַלוּ מִן פּוּם חִירָתָא
וַעֲבַרוּ בְּגוֹ יַמָּא לְמַדְבְּרָא
וַאֲזַלוּ מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין
בְּמַדְבְּרָא דְאֵיתָם וּשְׁרוֹ
בְּמָרָה: ט וּנְטַלוּ מִמָּרָה
וַאֲתוֹ לְאֵילִם וּבְאֵילִם תְּרֵי
עֲסַר מַבּוּעִין דְּמַיִן וְשַׁבְעִין
דִּקְלִין וּשְׁרוֹ תַמָּן: י וּנְטַלוּ
מֵאֵילִם וּשְׁרוֹ עַל יַמָּא
דְסוּף: יא וּנְטַלוּ מִיַּמָּא
דְסוּף וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא דְסִין:
יב וּנְטַלוּ מִמַּדְבְּרָא דְסִין
וּשְׁרוֹ בְּדָפְקָה: יג וּנְטַלוּ
מִדָּפְקָה וּשְׁרוֹ בְּאָלוּשׁ:
יד וּנְטַלוּ מֵאָלוּשׁ וּשְׁרוֹ
בִּרְפִידִים וְלָא הֲוָה תַמָּן
מַיָּא לְעַמָּא לְמִשְׁתֵּי:
טו וּנְטַלוּ מֵרְפִידִים וּשְׁרוֹ
בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי: טז וּנְטַלוּ
מִמַּדְבְּרָא דְסִינָי וּשְׁרוֹ
בְּקִבְרֵי דְמַשְׁאֲלֵי: יז וּנְטַלוּ
מִקִּבְרֵי דְמַשְׁאֲלֵי וּשְׁרוֹ
בַּחֲצֵרוֹת: יח וּנְטַלוּ מֵחֲצֵרוֹת
וּשְׁרוֹ בְּרִתְמָה: יט וּנְטַלוּ
מֵרִתְמָה וּשְׁרוֹ בְּרִמּוֹן פָּרֶץ:
כ וּנְטַלוּ מֵרִמּוֹן פָּרֶץ וּשְׁרוֹ
בְּלִבְנָה: כא וּנְטַלוּ מִלִּבְנָה
וּשְׁרוֹ בְּרִסָּה: כב וּנְטַלוּ
מֵרִסָּה וּשְׁרוֹ בִּקְהֵלָתָה:
כג וּנְטַלוּ מִקְּהֵלָתָה וּשְׁרוֹ

עד ערבות מואב בשנת הארבעים כמצא שכל שמונה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות זה מיסודו של רבי משה. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל לאדם שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות אמר לו כאן ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך וכו': (ד) ומצרים מקברים. טרודים באבלם: (יח) ויחנו ברתמה. ע"ש לשון הרע של מרגלים שנא' (תהלים ק"כ) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי

(ד) ובאלהיהם עשה ה' שפטים. כמו ראש דגון כי כן אמר השם למשה: (ז) וישב. רמז לענן או לישראל: (ח) פני החירות. ופי החירות מקום אחד הוא והפה כפנים: דרך שלשת ימים. פירשתיו: (טו) קברות התאוה. הוא בקדש ברנע כאשר פירשתי:
ניסעו

בשלח ושלח לך: מקברים ב' וסימן ומצרים מקברים את אשר הכה. מקברים את העוברים: באתם כל לישנא חסר בר מן חד אל ימשלו בי אז איתם: צפון לית מלא בהורה: מפני החירת ג' סבירין פי מפי וקריין פני מפני וסימן ויסעו מפני החירת. ותפרש את המסך על פני הבאר. כאשר ינוס איש מפני הארי: המדברה י"ג וסימן נמסר בסדר אחרי מות: אילמה ב' כתיב כן ביו"ד בתר אלי"ף וסימן ויבאו אילמה. ויסעו ממרה: חצרת ד' חסר בלישנא וסימן מן הבתים מן החצרת ומן השרת. ויחנו בחצרת. ויסעו מחצרת. ולבן וחצרת ודי זהב: ברמן ט' חסר בלישנא וסימן נמסר בסדר תצוה:

בעל הטורים

ומצרים. ב' ראשי פסוקים בתורה. ומצרים מקברים. ומצרים ילד את לודים. לומר שאפילו אותם שבבר מתו רובם נתמעטו: מקברים ב'. ומצרים מקברים. מקברים את העוברים בפי גת. וכיינו דכתיב כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור: בסכת. ששם נסתוככו בענני כבוד: וישב על פי החירת. אין אומר וישובו מלמד שכולם היה להם לב אחד לעשות כן ע"ש נוי של משה: על פי החירת. ובפ' ויהי בשלח אומר לפני פי החירות. מלמד שאמר להם משה ע"פ ה' אני אומר לכם שתהיו בני חורין: ויסעו מפני החירת. סול"ע מפי החירות אלא ויסעו ביד רמה מפני שהבטיחן שיהיו בני חורין: ויבאו אילמה. ולא אמר ויחנו באילם מלמד שלא היו דעתם לחנות שם עד שנעשה להם נס שימצאו י"ב מינות מים ואז חנו שם: במדבר סין. מתחלה נקרא מדבר סין ולבסוף נקרא סיני שנתוסף לו יו"ד כנגד עשרת הדברות. סי"ן ימיים היה משה בהר: בדפקה. שם דפק להם שבא היה להם לתת: באלוש. נתן להם המן בזכות לושי ועשי עוגות: ברתמה. ע"ש המרגלים שנאמר חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים והיינו ברסה שנתרוסבו שם: בקהלתה. ע"ש ויקהל עליהם קרח את כל העדה:

רמבן

לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם וכל אלה אותות במעשה גם נראות לעין וכאשר ידע הקורא יתברך כי יעבור על אלה האותות מה שיעבור על דברי הימים לא יאמינו בהם השומעים ויחשבו כי עמידתם במדבר הזה היה קרוב מן הישוב מקום אשר בני אדם שם כמו המדברות אשר ישכנו שם בני ערב היום או מקומות אשר יהיה שם חריש וקציר או יש שם עשבים ומאכל בני אדם ושיהיה במקומות ההם בורות מים על כן הרחיק מלבות בני אדם התחשבות האלה וחזק האותות כולם וזכרון המסעות כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האותות הגדולות איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה כל אלו דבריו. והנה מכתב המסעות מצות השם היא מן הטעמים הנזכרים או תוולתן ענין לא נתגלה לנו סודו כי על פי ה' דבק עם ויכתוב משה לא כדברי ר"א שאמר שהוא דבק עם למסעיהם שכבר הודיענו זה על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו:

(יד) ויחנו ברפידם ולא היה שם מים לעם לשתות. לא הזכיר במרה גם
פנים

רשי

גאלו רחמים: (לח) על פי ה'. מלמד שמת בנשיקה: (מ) וישמע הכנעני. כאן למדך שמיתת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל לפיכך חזר וכתבה: (מד) בעיי העברים. לשון חרבות וגלים כמו (מיכה א) לעי השדה (תהלים עט) שמו את ירושלים

מִקְהֵלָתָה וַיַּחֲנוּ בְּהַר־שָׁפֶר׃
כד וַיִּסְעוּ מֵהַר־שָׁפֶר וַיַּחֲנוּ
בַּחֲרָדָה׃ כה וַיִּסְעוּ מֵחֲרָדָה
וַיַּחֲנוּ בְּמַקְהֵלֹת׃ כו וַיִּסְעוּ
מִמַּקְהֵלֹת וַיַּחֲנוּ בְּתָחַת׃ כז וַיִּסְעוּ
מִתָּחַת וַיַּחֲנוּ בְּתָרַח׃ כח וַיִּסְעוּ
מִתָּרַח וַיַּחֲנוּ בְּמִתְקָה׃ כט וַיִּסְעוּ
מִמִּתְקָה וַיַּחֲנוּ בְּחַשְׁמֹנָה׃
ל וַיִּסְעוּ מֵחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ
בְּמֹסֵרוֹת׃ לא וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת
וַיַּחֲנוּ בִּבְנֵי יַעֲקָן׃ לב וַיִּסְעוּ
מִבְּנֵי יַעֲקָן וַיַּחֲנוּ בְּחֹר הַגִּדְגָּד׃
לג וַיִּסְעוּ מֵחֹר הַגִּדְגָּד וַיַּחֲנוּ
בְּיָטְבָתָה׃ לד וַיִּסְעוּ מִיָּטְבָתָה
וַיַּחֲנוּ בְּעַבְרֹנָה׃ לה וַיִּסְעוּ
מֵעַבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֶצְיֹן גָּבֶר׃
לו וַיִּסְעוּ מֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַיַּחֲנוּ
בְמִדְבַּר־צִן הִוא קָדֵשׁ׃ לז וַיִּסְעוּ
מִקָּדֵשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהֹר הָהָר בִּקְצֵה
אֶרֶץ אֱדוֹם׃ לח וַיַּעַל אַהֲרֹן
הַכֹּהֵן אֶל־הֹר הָהָר עַל־פִּי יְהוָה
וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים
לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ׃ לט וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ
וְעֶשְׂרִים וּמְאַת שָׁנָה בְּמֹתוֹ
בְּהֹר הָהָר׃ ס מ וַיִּשְׁמַע
הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד וְהוּא־יֹשֵׁב בַּנֶּגֶב
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
מא וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר וַיַּחֲנוּ
בְּצַלְמֹנָה׃ מב וַיִּסְעוּ מִצַּלְמֹנָה
וַיַּחֲנוּ בְּפוּנֹן׃ מג וַיִּסְעוּ מִפּוּנֹן
וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת׃ מד וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת
וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בִּגְבוּל

בְּטוּרָא דְשָׁפֶר׃ כד וּנְטַלוּ
מִטּוּרָא דְשָׁפֶר וּשְׁרוֹ
בַּחֲרָדָה׃ כה וּנְטַלוּ מֵחֲרָדָה
וּשְׁרוֹ בְּמַקְהֵלוֹת׃ כו וּנְטַלוּ
מִמַּקְהֵלוֹת וּשְׁרוֹ בְּתָחַת׃
כז וּנְטַלוּ מִתָּחַת וּשְׁרוֹ
בְּתָרַח׃ כח וּנְטַלוּ מִתָּרַח
וּשְׁרוֹ בְּמִתְקָה׃ כט וּנְטַלוּ
מִמִּתְקָה וּשְׁרוֹ בְּחַשְׁמוֹנָה׃
ל וּנְטַלוּ מֵחַשְׁמוֹנָה וּשְׁרוֹ
בְּמוֹסֵרוֹת׃ לא וּנְטַלוּ
מִמּוֹסֵרוֹת וּשְׁרוֹ בִּבְנֵי
יַעֲקָן׃ לב וּנְטַלוּ מִבְּנֵי יַעֲקָן
וּשְׁרוֹ בְּחוֹר הַגִּדְגָּד׃
לג וּנְטַלוּ מֵחוֹר הַגִּדְגָּד
וּשְׁרוֹ בְּיָטְבָתָא׃ לד וּנְטַלוּ
מִיָּטְבָתָה וּשְׁרוֹ בְּעַבְרוֹנָה׃
לה וּנְטַלוּ מֵעַבְרוֹנָה וּשְׁרוֹ
בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר׃ לו וּנְטַלוּ
מֵעֶצְיוֹן גָּבֶר וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא
דְצִין הִיא רְקָם׃ לז וּנְטַלוּ
מֵרְקָם וּשְׁרוֹ בְּהוֹר טוּרָא
בִּסְיָפֵי אַרְעָא דֶאֱדוֹם׃
לח וּסְלֵיק אַהֲרֹן כַּהֲנָא לְהוֹר
טוּרָא עַל מֵימְרָא דַייָ וּמִית
תַּמָּן בִּשְׁנַת אַרְבְּעִין לְמִפַּק
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה בְּחַד
לְיַרְחָא׃ לט וְאַהֲרֹן בַּר
מְאָה וְעַסְרִין וּתְלָת שְׁנִין
כַּד מִית בְּהוֹר טוּרָא׃
מ וּשְׁמַע כְּנַעֲנָאָה מַלְכָּא
דַעֲרָד וְהוּא יָתֵיב בְּדָרוֹמָא
בְּאַרְעָא דִכְנַעַן בְּמֵיתֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ מא וּנְטַלוּ מֵהוֹר
טוּרָא וּשְׁרוֹ בְּצַלְמוֹנָה׃
מב וּנְטַלוּ מִצַּלְמוֹנָה וּשְׁרוֹ
בְּפוּנֹן׃ מג וּנְטַלוּ מִפּוּנֹן
וּשְׁרוֹ בְּאֹבֹת׃ מד וּנְטַלוּ
מֵאֹבֹת וּשְׁרוֹ בִּמְגִזַּת
עִבְרָאֵי בִּתְחוּם מוֹאָב׃

ג' בתורייתא · ל' חסר ואחד מלא בנביא · ל' וחסר · ל' וחסר · ל' וחסר · ל' וחסר. חסר · חסר · כל צן חסר וכל סין מ"ל · ל'. ג' · ל' · ל' חסר בתורה משה ואהרן וחד מפנו · ל' והס. ל' והס · ו' חסר בלישנא

אבן עזרא

(לז) ויסעו מקדש. שם עיר: (מ) וטעם וישמע הכנעני. כי נלחם עם ישראל בהיותם בהר ההר: (מב) צלמונה ופונן. פירשתים בעלמון

במקהלת ב' ובתרי לישני וסימן ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת. במקהלות ברכו אלהים: הארבעים ג' וסימן לא אעשה בעבור הארבעים. ויעל אהרן הכהן. בשנת הארבעים למלכות דוד. ונמסר גם בסדר וירא: לצאת ג' וסימן בחדש. ויעל אהרן הכהן. ויהי בשמנים שנה. ונמסר גם בסדר וישמע יתרו: במתו ג' חסר וסימן ואהרן בן שלש ועשרים. ומשה בן מאה ועשרים. מצרע עד יום מתו דמלכים: אבת מאבת ו' חסר וכימן אל תפנו אל האבת. והנפש אשר תפנה אל האבת. ויחנו ויסעו דזאת חקת. ויחנו ויסעו דאלה מסעי:

תולדות אהרן ויעל אהרן. ר"ה ג ג (סוטה יג)! ס' פי ה'. נכא בתרא יז;

בעל הטורים

במקהלת. ש"ס ויקהלו על משה ועל אהרן: במקהלת ב'. ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת. במקהלות ברכו אלהים דדרשינן מיניה שאפי' עוברים שבמעי אמן אמרו שירה על הים. וזהו ויסעו מחרדה פי' מחרדת מצרים שהיה נוסע אחריהם ויחנו במקהלות מלמד שנעשו קהלות קהלות לומר שירה:

ספורנו

היה כל אחד מהם קשה: (מ) וישמע הכנעני. גם זה זכות להם כי לא אמרו כאשתם

רמבן

המים ולא במדבר סין ענין המן אבל בעבור היות ענין רפידים דבר גדול שנסו את ה' ונקרא המקום מסה ומריבה ונקדש לעיניהם להוציא להם מים מסלע ובאה אליהם שם מלחמת עמלק על כן הזכיר. קורה ולא היה שם מים לעם לשתות כי הוא המקום הניכר והנודע בו:

(מא) ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמנה. היו אלו המקומות צלמונה ופונון בדרך ים סוף סביב ארץ אדום ונתקצר נפש העם בדרך והנה דברו באלהים ובמשה בדרך ושלח להם הנחשים השרפים בלכתם בדרך ובחנותם במחנה ועשה משה נחש נחשת והיו מוליכים אותו על הנס בכל הדרך ובחנותם בצלמונה ובפונון ולא סרה מהם עד שחנו באובות ועל כן לא הזכיר הכתוב במאורע ההוא שם מקום ואמר שם ויסעו בני ישראל ויחנו באובות ולא אמר ויסעו ממקום פלוני ויחנו באובות כאשר יאמר בכל המסעים כי בכל הדרך הזה היה הענין מתנסעו מהר ההר עד שחנו באובות ונסעו מאובות וחנו בעיי העברים

אבן עזרא

(מו) בעלמון דבלתימה. שם כלל למסעים רבים כאשר פירשתי בפרשת זאת חקת התורה: (מט) מבית הישמת. הוא הגיא הנשקף על פני הישימון אז צוה השם להזהיר ישראל כי הם קרובים לעבור: (נב) משכיותם. כמו אבן משכית: במותם. מקומות גבוהים כמו במותי ארץ: (נד) והתנחלתם. כמו והתאויתם והפעול הארץ. וטעם להזכיר לרב תרבו. לדבק אחריו ואם לא תורישו:
לשכים

רש"י

ירושלים לעיים: (מט) מבית הישמות עד אבל השטים. כאן למדך שיעור מחנה ישראל י"ב מיל דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא כו': אבל השטים. מישור של שטים אבל שמו: (נא) כי אתם עוברים את הירדן וגומר. והורשתם וגומר. והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך אמר להם משה כשאתם עוברים בירדן ביבשה ע"מ כן תעברו ואם לאו מים באין ושוטפין אתכ' וכן מצינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן: (נב) והורשתם. וגרשתם: משכיותם. כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו מסככין את הקרקע ברצפת אבנים של שיש להשתחוות עליה' בפשוט ידים ורגלים כדכתיב (ויקרא כו) ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה: מסכתם. כתרגומו מתכתהון: (נג) והורשתם את הארץ. והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה: (נד) אל אשר יצא לו שמה. מקרא קצר הוא זה אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה: למטות אבותיכם. (ב"ב קי"ז) לפי חשבון יוצאי מצרים. ד"א בי"ב גבולין כמנין השבטים: (נה) והיה אשר תותירו מהם.
יהיו

מקרא

מוֹאָב׃
מה וַיִּסְעוּ מֵעִיִּים וַיַּחֲנוּ בְּדִיבֹן גָּד׃ (כל אוריי' כ"כ)
מו וַיִּסְעוּ מִדִּיבֹן גָּד וַיַּחֲנוּ בְּעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה׃
מז וַיִּסְעוּ מֵעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה וַיַּחֲנוּ בְּהָרֵי הָעֲבָרִים לִפְנֵי נְבוֹ׃
מח וַיִּסְעוּ מֵהָרֵי הָעֲבָרִים וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ (כל אוריי' חסר כמ"א)
מט וַיַּחֲנוּ עַל־הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב׃ ס (ג' ומשניין) שלישי (חמישי כשהן מחוברין)
נ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ (ו' בטעם)
נא דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן׃
נב וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבַּדְתֶּם אֵת כָּל־מַשְׂכִּיֹּתָם וְאֵת כָּל־צַלְמֵי מַסֵּכֹתָם תְּאַבֵּדוּ וְאֵת כָּל־בָּמוֹתָם תַּשְׁמִידוּ׃ (ל' וחסר ו')
נג וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ לָרֶשֶׁת אֹתָהּ׃
נד וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ בְּגוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם לָרַב תַּרְבּוּ אֶת־נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט אֶת־נַחֲלָתוֹ אֶל אֲשֶׁר־יֵצֵא לוֹ שָׁמָּה הַגּוֹרָל לוֹ יִהְיֶה לְמַטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנֶחָלוּ׃
נה וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר

תרגום אונקלוס

מה וּנְטַלוּ מִמְּגִיזָתָא וּשְׁרוֹ בְּדִיבוֹן גָּד׃
מו וּנְטַלוּ מִדִּיבוֹן גָּד וּשְׁרוֹ בְּעַלְמוֹן דִּבְלָתָיְמָה׃
מז וּנְטַלוּ מֵעַלְמוֹן דִּבְלָתָיְמָה וּשְׁרוֹ בְּטוּרֵי דַעֲבָרָאֵי דִּקֳדָם נְבוֹ׃
מח וּנְטַלוּ מִטּוּרֵי דַעֲבָרָאֵי וּשְׁרוֹ בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃
מט וּשְׁרוֹ עַל יַרְדְּנָא מִבֵּית יְשִׁימוֹת עַד מֵישַׁר שִׁטִּין בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב׃
נ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ לְמֵימָר׃
נא מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דִכְנָעַן׃
נב וּתְתָרְכוּן יָת כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן וּתְהוֹבְדוּן יָת כָּל סִגְדָּתְהוֹן וְיָת כָּל צַלְמֵי מַתְּכָתְהוֹן תְּהוֹבְדוּן וְיָת כָּל בָּמָתְהוֹן תְּשֵׁיצוּן׃
נג וּתְתָרְכוּן יָת יָתְבֵי אַרְעָא וְתִתְּבוּן בַּהּ אֲרֵי לְכוֹן יְהָבִית יָת אַרְעָא לְמֵירַת יָתַהּ׃
נד וְתַחְסְנוּן יָת אַרְעָא בְּעַדְבָא לְזַרְעֲיָתְכוֹן לְסַגִּיאֵי תַּסְגּוֹן יָת אַחֲסַנְתְּהוֹן וְלִזְעֵירֵי תַּזְעִירוּן יָת אַחֲסַנְתְּהוֹן לִדְיִפּוֹק לֵיהּ תַּמָּן עַדְבָא דִּלֵיהּ יְהֵי לְשִׁבְטֵי אֲבָהָתְכוֹן תַּחְסְנוּן׃
נה וְאִם לָא תְתָרְכוּן יָת יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן וִיהֵי דְּתַשְׁאֲרוּן

בעלמון ל' מעלמון ל': בערבת כל אורייתא חסר ב"מ הר מלא וירא בלק: הישמת ג' חלוקים. אורייתא הישמת כתיב כן. יהושע הישמות כתיב יחזקאל הישימות כתיב: וידבר ה' ו' בטעם תביר וסימן אני ה' דבר אל פרעה. זאת החיה אשר תאכלו. וידבר ה' אליכם מתוך האש. צו את בני ישראל. כי אתם עברים. אל מנשה ואל עמו ביד עבדיו הנביאים. ונמסר גם בסדר וארא: והורשתם ב' ומלאים וסימן את כל ישבי הארץ. את הארץ וישבתם בה: והתנחלתם ב' אתם לבניכם. את הארץ בגורל: אל אשר ה' וסימן ועתה לך נחה את העם. והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתיכם. ואיש אל עבר פניו קדמאה. בבאם הכהנים. והאמר רות אל תפגעי בי. ונמסר גם בסדר כי תשא: את ישבי ב' בתורת וסימן וגרשתמו. ואם לא תורישו: אבתיכם כל אורייתא כתיב כן בר מב' ואמרת להם אלהי אבותיכם כתיב מלא דמלא. ה' אלהי אבותכם יסף עליכם כן כתיב

תולדות אהרן

דבלתימה. יבמות ס: ויחנו על הירדן. עירובין נה יומא עה (שביעית ו): כי אתם עוברים. בכורות נה: והורשתם. סוטה לד: ואם לא. מגלה יא:

בעל הטורים

ואבדתם ב' במסרה. ואבדתם את כל משכיותם. ואבדתם את שמם. משכיותם היינו בית ע"ג שלהם: והמאבד ע"ג בא"י צריך לשרש אחריה דכתיב ואבדתם את שמם: והתנחלתם ב'. והתנחלתם את הארץ. ואידך גבי עבד. דעבד איתקש לקרקעות: והתנחלתם ד' פעמים נחלה בפסוק שכל אחד היה לו בד' מקומות בהר ובמישור ובשפלה ובחוף הים. והפסוק מתחיל ומסיים בנחלה לומר שבמקום שיצא הגורל אפילו רחוק זה מזה אין לשנות:

ספורנו

לאבותם נתנה רק גם ברשותם מלחמה אבל נדרו נדר לה' ושלמו: (נג) והורשתם את הארץ. כאשר תבערו יושבי הארץ אז תזכו להוריש את הארץ לבניכם שאם לא תבערו אותם אף על פי שאתם תכבשו את הארץ לא תזכו להורישם לבניכם:
והיה

רמבן

העברים ומשם נסעו ויחנו בדיבון גד ובעלמון דבלתימה והרי העברים והם מקומות בנחל זרד: (נג) **והורשתם** את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה. על דעתי זו מצות עשה היא יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו בנחלת ה' ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם יעברו על מצות ה' ומה שהפליגו רבותינו במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל וכן האיש בכאן נצטוינו במצוה הזו כי הכתוב הזה הוא מצות עשה ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים באו ורשו את הארץ. אבל רש"י פי' והורשתם את הארץ והורשתם אותה מיושביה אז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה ומה שפירשנו הוא העיקר:
לשכים

יהיו לכם לרעה : לשכים בעיניכם . ליתדות המנקרות עיניכם תרגום של יתדות סיכיא : ולצנינים . פותרין בו הפותרים לשון מסוכת חדק הסובבת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא : וצררו אתכם . כתרגומו : (ב) זאת הארץ אשר תפול לכם וגו' . לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בח"ל הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותיה סביב לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות : תפל לכם . על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה . ומ"א אומר ע"י שהפיל הקב"ה שריהם של שבעה אומות מן השמים וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין בהם עוד כח : (ג) והיה לכם פאת נגב . רוח דרומית אשר מן המזרח למערב : ממדבר צין ע"י אדום . אשר אצל אדום מתחלת מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תשעת המטות כיצד שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית שנאמר בפרשה זו מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרים שנא' (יהושע י"ג) מן השיחור אשר על פני מצרים ומפסיק בין ארץ מצרים לארץ ישראל וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח וכשיצאו ישראל ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעבירם את הנילוס לצד צפון ובאין לארץ ישראל ולא עשה כן וזהו שנא' (שמות י"ג) ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען כענין שנאמר בפלשתים (צפניה ב') יושבי חבל הים גוי כרתים ולא נחם אותו הדרך אלא הסיבן והוציאם דרך דרומה אל המדבר והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים (יחזקאל כ) לפי שהיו כמה אומות יושבים בצדו והוליכן אצל דרומה מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך רחבה ולא רצה והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנאמר (שופטים יא) וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והלכו כל דרומה של מואב עד סופו ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה וכשכלו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחה של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם וזהו שנאמר ביפתח (שם) וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיו בצפונה של ארץ מואב וקרבו עד הירדן והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מואב נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל אדום : (ד) ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים . כל מקום שנאמר ונסב או ויצא מלמד שלא היה המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים נמצא מעלה עקרבים לפנים מן המצר : ועבר צנה . אל צין כמו מצרימה : והיו תוצאותיו . קצותיו בדרומה של קדש ברנע : ויצא חצר אדר . מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון של עולם ונמשך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרים ולשון ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר אדר שהתחיל להרחיב מעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון כיתה מקדש ברנע עד עצמון ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב אל הים הגדול שהוא מצר מערבה של כל ארץ ישראל נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבית דרומית : (ה) והיו תוצאותיו הימה . אל מצר המערב שאין עוד גבול

(נה) לשכים . קוצים חדים מגזרת הסר משוכתו הנני סך את דרכך בסירים : ולצנינים . פירושו לפי מקומו כמו ולשוטט בצדיכם שהם מכות כשוט או קוצים חדים כמו צנים פחים והנה עוד פירש להם נגזל נחלתם שהם חייבים להוריש משם יושב הארץ : (ב) אל הארץ כנען . כמו והנבואה עודד הנביא הנבואת נבואת עודד הנביא והטעם אל הארץ ארץ כנען : (ג) על ידי אדום . מקום כמו על יד הירדן : (ה) נחלה מצרים . אל נחל מצרים

תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם
וְלִצְנִינִם בְּצִדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם
עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים
בָּהּ׃ נו וְהָיָה כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃ פ
לד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־אַתֶּם בָּאִים
אֶל־הָאָרֶץ כְּנָעַן זֹאת הָאָרֶץ
אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה אֶרֶץ
כְּנַעַן לִגְבֻלֹתֶיהָ׃ ג וְהָיָה לָכֶם
פְּאַת־נֶגֶב מִמִּדְבַּר־צִן עַל־יְדֵי
אֱדוֹם וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל נֶגֶב
מִקְצֵה יָם־הַמֶּלַח קֵדְמָה׃
ד וְנָסַב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב
לְמַעֲלֵה עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה
וְהָיָה והיו ק' תּוֹצְאֹתָיו מִנֶּגֶב
לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְיָצָא חֲצַר־אַדָּר
וְעָבַר עַצְמֹנָה׃ ה וְנָסַב הַגְּבוּל
מֵעַצְמוֹן נַחְלָה מִצְרָיִם וְהָיוּ

סַנְוָרִין לְסִיעָן נַטְלִין
זֵין לְקִבְלֵיכוֹן וּלְמַשְׁרְיָן
מַקְפְנְכוֹן וִיעִיקוּן לְכוֹן עַל
אַרְעָא דְאַתּוּן יָתְבִין בַּהּ׃
נו וִיהֵי כְּמָא דַחֲשֵׁיבִית
לְמֶעְבַּד לְהוֹן אַעְבֵיד לְכוֹן׃
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר׃ ב פַּקֵּיד יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי
אַתּוּן עָלִין לְאַרְעָא דִכְנָעַן
דָּא אַרְעָא דְתִתְפְּלַג לְכוֹן
בְּאַחְסָנָא אַרְעָא דִכְנַעַן
לִתְחוּמָהָא׃ ג וִיהֵי לְכוֹן
רוּחַ דָּרוֹמָא מִמַּדְבְּרָא דְצִין
עַל תְּחוּמֵי אֱדוֹם וִיהֵי לְכוֹן
תְּחוּם דָּרוֹמָא מִסְּיָפֵי יַמָּא
דְמִלְחָא קִידוּמָא׃ ד וְיִסְחַר
לְכוֹן תְּחוּמָא מִדָּרוֹמָא
לְמַסְקָנָא דְעַקְרַבִּים וְיִעְבַּר
לְצִין וִיהוֹן מַפְקָנוֹהִי
מִדָּרוֹמָא לִרְקַם גֵּיאָה וְיִפּוֹק
לַחֲצַר אַדָּר וְיִעְבַּר
לְעַצְמוֹן׃ ה וְיִסְחַר תְּחוּמָא
מֵעַצְמוֹן לְנַחְלָא דְמִצְרַיִם

כ' ק סופה · מסעין כ"י פסוקים · כל אוריי' כ"כ · כל לין חסר וכל סין מלא · ו' כתיב כ' כסוף תיבותא וקריין ו"ו · פ מנשל

ושארא אבתיכם כתיב : תפל כלם חסר בקרייא במ"ח מלא וסימן במסרת רבתא : לגבלתיה ד' וסי' זאת הארץ אשר תפל . וירד הגבול הירדנה . והירדן יגבל אתו . ויכלו לנחל את הארץ . אורייתא לגבלתיה כתיב חסר וי"ו קדמאה ותניינא . יהושע לגבולתיה חסר וי"ו דבתר למ"ד . וי"ו כתיב והית וקרינן והיו וסימן עקרבים דוידבר . נחל מצרים דיהודה . דועבר עצמונה. בית און. בית חורון. בית חגלת (פי' מ"ש) : תוצאתיו כל אורייתא תוצאתיו כתיב . אל גבול היפלטי תצאתו כתיב . אל כתף בית חגלה תצאותיו כתיב . ושארא תצאתיו כתיב ולענין

תולדות אהרן לשכים . סנהדרין לט .

בעל הטורים

ולשכים . לשון אם פיתוי פלשים כמגן חמה :

רמבן

(נה) לשבים בעיניכם ליתדות המנקרות את עיניכם . תרגום של יתדות שכים ולצנינים פותרין בו הפותרין לשון מסוכת חדק הסובבת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא לשון רש"י . והנה ברור הוא כי שכים קוצים חדים מלשון הסר משוכתו הנני סך את דרכך הלא אתה שכת בעדו ושמת שכין בלועך דבר חד מקוץ או מברזל ולצנינים גם כן שלון ממאיר מלשון ואל מצינים יקחהו צנים פחים בדרך עקש שחסרו אות הכפל אבל הכונה לשכים בעיניכם כמו כי השחד יעור פקחים וכן ולפני עור לא תתן מכשול על דעת רבותינו יאמר כי ינקרו עיניכם להטעות אתכם בכל תועבותיהם ולעבוד את אלהיהם כמו שאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם ואחר שיהיו שכים בעיניכם ויטעו אתכם לשוב מאחרי יהיו צנינים בצדיכם שיכאיבו ויצערו אתכם לשלול ולבוז אתכם ואח"כ וצררו אתכם שילחמו בכם ויביאו אתכם במצור ואני אגלה אתכם מפניהם גלות שלמה כי כאשר דמיתי לעשות להם על ידיכם שיגלו כולם מן הארץ ולא תוריש תהם שם ולא שמעתם בקולי כן אעשה לכם ולא אשאיר מכם בארץ גם אחד :

לד (ב) אל הארץ כנען . כמו והנבואה עודד הנביא והטעם אל הארץ ארץ כנען לשון ר"א וכן כתב רש"י . והביאו לדמיון האל בית אל וכבר פירשתי

ספורנו

(נו) והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם . כי תזנו אחרי אלהיהם בלי ספק : לד (ב) זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה . תפול לכם בגורל קודם שתכבשו כלה כי בגורל יאות לשון נפילה כמו ועל לבושי יפילו גורל וכן הפיל פור הוא הגורל . ואמר זאת כי מה שכבשו ח"ל לא הוצרך לחלק בגורל ולכן חלק משה את ארץ סיחון ועוג בלתי גורל כפי הנראה בספר יהושע וזה כי ארץ סיחון ועוג אין בה קדושת ארץ ישראל כאמרו ואך אם טמאה ארץ אחזתכם ולא היתה ראויה לגורל אשר פניס כבוד

אבן עזרא

מצרים ואינו היאור : (ו) הים הגדול . הספרדי הטעם גבול מערב נחלתכם והיה הים הגדול וסוף הגבול בעצמו : (ז) ואל"ף והתאויתם . תחת וי"ו והתאוית פיו ואם הם שני בניינים : והתאויתם . כמו עד תאות גבעות עולם : (יא) ומחה . כאשר אמרו קדמונינו תבירתא מגזרת ימחאו כף : (טו) שני המטות . פעם שנית לבאר מקום נחלתם : (יז) ינחלו . פעל יוצא לשנים פעולים וכן ונחלתנו על דעת המדקדקים : אלעזר . ראשונה כי על פיו יצא יהושע גם הוא בן אהרן . ולא הזכיר נשיא

תרגום אונקלוס

ויהון מפקנוהי לימא :
ו ותחום מערבא ויהי לכון
ימא רבא ותחומיה דין יהי
לכון תחום מערבא :
ז ודין יהי לכון תחום
ציפונא מן ימא רבא
תכונון לכון להור טורא :
ח מהור טורא תכונון
למטי חמת ויהון מפקנוהי
דתחומא לצדד : ט ויפוק
תחומא לזפרון ויהון
מפקנוהי לחצר עינן דין יהי
לכון תחום ציפונא :
י ותכונון לכון לתחום
קידומא מחצר עינן לשפם :
יא ויחות תחומא משפם
לרבלה ממדנח לעין ויחות
תחומא וימטי על כיף ים
גניסר קידומא : יב ויחות
תחומא לירדנא ויהון
מפקנוהי לימא דמלחא דא
תהי לכון ארעא לתחומהא
סחור סחור : יג ופקיד משה
ית בני ישראל למימר דא
ארעא דתתחסנון יתה
בעדבא דפקיד יי למתן
לתשעת שבטין ופלגות
שבטא : יד ארי קבילו
שבטא דבני ראובן לבית
אבהתהון ושבטא דבני גד
לבית אבהתהון ופלגות
שבטא דמנשה קבילו
אחסנתהון : טו תרין שבטין
ופלגות שבטא קבילו
אחסנתהון מעברא לירדנא
דירחו קידומא מדינחא :
טז ומליל יי עם משה
למימר : יז אלין שמהת
גבריא דיחסנון לכון ית
ארעא אלעזר כהנא
ויהושע בר נון : יח ורבא

מקרא

תוצאתיו הימה : ו וגבול ים
והיה לכם הים הגדול וגבול (ה' מ"ל בתורה)
זה־יהיה לכם גבול ים : ז וזה־ (כ"ג ר"פ)
יהיה לכם גבול צפון מן־הים
הגדל תתאו לכם הר ההר : (ב' ובעינן)
ח מהר ההר תתאו לבא חמת
והיו תוצאת הגבל צדדה : (ג' כ"ל)
ט ויצא הגבל זפרנה והיו (ד' חסר בתורה וס' בלישנא)
תוצאתיו חצר עינן זה־יהיה
לכם גבול צפון : י והתאויתם (ל)
לכם לגבול קדמה מחצר עינן
שפמה : יא וירד הגבל משפם
הרבלה מקדם לעין וירד הגבל (ב)
ומחה על־כתף ים־כנרת
קדמה : יב וירד הגבול הירדנה (ד)
והיו תוצאתיו ים המלח זאת
תהיה לכם הארץ לגבלתיה (כל אורייתא כ"ב)
סביב : יג ויצו משה את־בני
ישראל לאמר זאת הארץ אשר
תתנחלו אתה בגורל אשר צוה
יהוה לתת לתשעת המטות (ד' מ"ל בנביאים)
וחצי המטה : יד כי לקחו מטה (ס' מלרעין בריש פסוק)
בני הראובני לבית אבתם
ומטה בני־הגדי לבית אבתם
וחצי מטה מנשה לקחו
נחלתם : טו שני המטות וחצי
המטה לקחו נחלתם מעבר
לירדן ירחו קדמה מזרחה : פ
רביעי (ששי כשהן מחוברין) טז וידבר
יהוה אל־משה לאמר : יז אלה (ס' ר"פ)
שמות האנשים אשר־ינחלו
לכם את־הארץ אלעזר הכהן
ויהושע בן־נון : יח ונשיא אחד (י)

רש"י

ענב מאריך לצד המערב משם והלאה : (ו) וגבול ים . ומצר מערבי מהו : והיה לכם הים הגדול . למצר : וגבול . הנסין שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקורין אישול"ש : (ז) גבול צפון . מצר צפון : מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר . שהוא במקצוע צפונית מערבית וראשו משפע ונכנס לתוך הים ויש מרחב הים לפנים הימנו וחוצה הימנו : תתאו . תשפעו לכם לנטות ממערב לצפון אל הר ההר : תתאו . לשון סיבה כמו (ד"ה ב י"ב) אל תא הרצים (יחזקאל מ') ותאי השער היציע שקורין אפנדי"ץ שהוא מוסב ומשופע : (ח) מהר ההר . תסבו ותלכו אל מצר הצפון לצד המזרח ותפגעו בלבא חמת זו אנטוכיא : תוצאות הגבול . סופי הגבול כל מקום שנא' תוצאות הגבול או המצר כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשך להלן באלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולפנין רוחב המדה של הראשון קראו תוצאות ששם כלה אותה מדה : (ט) והיו תוצאותיו חצר עינן . הוא היה סוף המצר הצפוני ובמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאוית' לכם אל מצר המזרחי : (י) והתאויתם . לשון סיבה ונטיה כמו תתאו : שפמה . במצר המזרחי ומשם הרבלה : (יא) מקדם לעין . שם מקום והמצר הולך במזרחו נמצא העין לפנים מן המצר ומארץ ישראל הוא : וירד הגבול . כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך : ומחה על כתף . עבר : ים כנרת קדמה . שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד ים כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית הרי סובבת אותה לארבע רוחותיה : (טו) קדמה מזרחה . אל פני העולם שהם במזרח שרוח מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל : (יז) אשר ינחלו לכם . בשבילכם . כל נשיא ונשיא אפוטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון ומה שהם עושין יהיה עשוי כאילו עשאום שלוחים ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שבמקרא שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע שהם נוחלים לכם בשבילכם ובמקומכם כמו (שמות רד

מסורה

תתאות כתיב תצאות . תוצאת ג' כתיב כן וסימן מהר ההר תתאו . ואלה תוצאת העיר . וירד הגבול . תוצאות חיים ל' מלא דמלא ושארא כלהון תצאות כתיב : הגבל ס' חסר בלישנא וסימן נמסר בסדר חקת התורה : ומחה ד' וסי' נמסר בסדר נשא : על כתף ח' וסימן וירד הגבל משפם . ויתן את המכונות ב' בו . משא בהמות נגב . ויבאי במבוא אשר על כתף : הירדנה ד' וסימן וירד הגבול . ויבא גדעון . ויאמר אליהו אל אלישע . וילך אתם ויבאו הירדנה : כי לקחו ה' ר"פ בטעמא מונח לפני גריש בתורה וסימן נמסר בסדר משפטים : לבית אבתם כל אורייתא אבתם חסר בס"ב מלא וסימן אלה קראי העדה . ואת שם אהרן תכתב על מטה . וכל נביאים וכתובים דכוות' מלא בס"ה חסר וסימן נמסר בסדר במדבר : אלה שמות ח' ר"פ וסימן נמסר בריש סדר

תולדות אהרן

תולדות אהרן וגבול ים . גטין ח (חלם ס) : ואת מטיה . בכורות נה : מעבר לירדן . עם :

בעל הטורים

אלה שמות האנשים . ולמטה פעם אחרת ואלה שמות האנשים לומר שאלים בשמותם ונאים במעשיהם :

רמבן

מדו והנכון כשוני באל הארץ כנען כי שם הארץ הזאת כנען כמו מצרים שם הארץ בשם העם וכן יושבי כנען וכן בגנען ארץ פלשתים והאבדתיך מאין יושב והנה אל הארץ כנען כמו שאמר העיר ירושלים והמלך דוד והאיש גבריאל : ואפרים

נָשִׂ֤יא אֶחָד֙ נָשִׂ֣יא אֶחָ֔ד מִמַּטֶּ֖ה תִּקְח֑וּ לִנְחֹ֖ל
אֶת־הָאָֽרֶץ׃ יט וְאֵ֖לֶּה שְׁמ֣וֹת
הָאֲנָשִׁ֑ים לְמַטֵּ֣ה יְהוּדָ֔ה כָּלֵ֖ב בֶּן־
יְפֻנֶּֽה׃ כ וּלְמַטֵּה֙ בְּנֵ֣י שִׁמְע֔וֹן
שְׁמוּאֵ֖ל בֶּן־עַמִּיהֽוּד׃ כא לְמַטֵּ֣ה
בִנְיָמִ֔ן אֱלִידָ֖ד בֶּן־כִּסְלֽוֹן׃
כב וּלְמַטֵּ֥ה בְנֵי־דָ֖ן נָשִׂ֑יא בֻּקִּ֖י בֶּן־
יָגְלִֽי׃ כג לִבְנֵ֣י יוֹסֵ֔ף לְמַטֵּ֥ה בְנֵֽי־
מְנַשֶּׁ֖ה נָשִׂ֑יא חַנִּיאֵ֖ל בֶּן־אֵפֹֽד׃
כד וּלְמַטֵּ֥ה בְנֵֽי־אֶפְרַ֖יִם נָשִׂ֑יא
קְמוּאֵ֖ל בֶּן־שִׁפְטָֽן׃ כה וּלְמַטֵּ֥ה
בְנֵֽי־זְבוּלֻ֖ן נָשִׂ֑יא אֱלִיצָפָ֖ן בֶּן־
פַּרְנָֽךְ׃ כו וּלְמַטֵּ֥ה בְנֵֽי־יִשָּׂשכָ֖ר
נָשִׂ֑יא פַּלְטִיאֵ֖ל בֶּן־עַזָּֽן׃
כז וּלְמַטֵּ֥ה בְנֵֽי־אָשֵׁ֖ר נָשִׂ֑יא
אֲחִיה֖וּד בֶּן־שְׁלֹמִֽי׃
כח וּלְמַטֵּ֥ה בְנֵֽי־נַפְתָּלִ֖י נָשִׂ֑יא
פְּדַהְאֵ֖ל בֶּן־עַמִּיהֽוּד׃ כט אֵ֕לֶּה
אֲשֶׁ֖ר צִוָּ֣ה יְהוָ֑ה לְנַחֵ֥ל אֶת־בְּנֵֽי־
יִשְׂרָאֵ֖ל בְּאֶ֥רֶץ כְּנָֽעַן׃ פ חמישי
לה א וַיְדַבֵּ֧ר יְהוָ֛ה אֶל־מֹשֶׁ֖ה
בְּעַרְבֹ֣ת מוֹאָ֑ב עַל־יַרְדֵּ֥ן יְרֵח֖וֹ
לֵאמֹֽר׃ ב צַו֮ אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵל֒
וְנָתְנ֣וּ לַלְוִיִּ֗ם מִנַּחֲלַ֛ת אֲחֻזָּתָ֖ם
עָרִ֣ים לָשָׁ֑בֶת וּמִגְרָ֗שׁ לֶֽעָרִים֙
סְבִיבֹ֣תֵיהֶ֔ם תִּתְּנ֖וּ לַלְוִיִּֽם׃ ג וְהָי֧וּ
הֶעָרִ֛ים לָהֶ֖ם לָשָׁ֑בֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶ֗ם
יִהְי֤וּ לִבְהֶמְתָּם֙ וְלִרְכֻשָׁ֔ם וּלְכֹ֖ל
חַיָּתָֽם׃ ד וּמִגְרְשֵׁי֙ הֶֽעָרִ֔ים
אֲשֶׁ֥ר תִּתְּנ֖וּ לַלְוִיִּ֑ם מִקִּ֤יר הָעִיר֙
וָח֔וּצָה אֶ֥לֶף אַמָּ֖ה סָבִֽיב׃
ה וּמַדֹּתֶ֞ם מִח֣וּץ לָעִ֗יר אֶת־פְּאַת־
קֵ֣דְמָה אַלְפַּ֪יִם בָּֽאַמָּה֒ וְאֶת־פְּאַת־
נֶגֶב֩ אַלְפַּ֨יִם בָּאַמָּ֜ה וְאֶת־פְּאַת־
יָ֣ם ׀ אַלְפַּ֣יִם בָּאַמָּ֗ה וְאֵ֨ת פְּאַ֥ת

ב׳ חסר
י׳ בתורה
כל עניגא ולמטה בת״ג למטה יהודה בנימן מנשה.
ל׳ בתורה
ג׳ זקפין בענין יב״א סימן יהודס בנימן יוסף ואד ולמטה בני שמעון.
ל׳ שוס גבר
כל עניגא נשיא בת״ג חסרים יהודה שמעון בנימן
כל עניגא למטה בני ולמטה בני בת״ב חסרים בני יהודה בנימן
קדמאה לו בסני גרישין ודין בזרקא וסימן מתנה בזריקה
ב׳
ג׳
ג׳ ומ״ג
כ׳ חסר בלישנא ט״ז פסוקים בטעם פזר גדול וגלגל

חַד רַבָּא חַד מִשִּׁבְטָא
תִּדַבְּרוּן לְאַחְסָנָא יָת
אַרְעָא׃ יט וְאִלֵּין שְׁמָהַת
גֻּבְרַיָּא לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה
כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה׃ כ וּלְשִׁבְטָא
דִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בַּר
עַמִּיהוּד׃ כא לְשִׁבְטָא
דְבִנְיָמִן אֱלִידָד בַּר כִּסְלוֹן׃
כב וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי דָן רַבָּא
בֻּקִּי בַּר יָגְלִי׃ כג לִבְנֵי
יוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִבְנֵי מְנַשֶּׁה
רַבָּא חַנִּיאֵל בַּר אֵפוֹד׃
כד וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי אֶפְרַיִם
רַבָּא קְמוּאֵל בַּר שִׁפְטָן׃
כה וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי זְבוּלֻן
רַבָּא אֱלִיצָפָן בַּר פַּרְנָךְ׃
כו וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי יִשָּׂשכָר
רַבָּא פַּלְטִיאֵל בַּר עַזָּן׃
כז וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי אָשֵׁר
רַבָּא אֲחִיהוּד בַּר שְׁלֹמִי׃
כח וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי נַפְתָּלִי
רַבָּא פְּדַהְאֵל בַּר עַמִּיהוּד׃
כט אִלֵּין דְפַקִּיד יְיָ לְאַחְסָנָא
יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא
דִכְנָעַן׃ א וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל
יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ לְמֵימָר׃
ב פַּקֵּיד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִתְּנוּן לְלֵוָאֵי מֵאַחְסָנַת
אֲחוּדַתְהוֹן קִרְוִין לְמִתַּב
וְרֵוַח לְקִרְוַיָּא סַחְרָנֵיהוֹן
תִּתְּנוּן לְלֵוָאֵי׃ ג וִיהוֹן
קִרְוַיָּא לְהוֹן לְמִתַּב
וְרֵוְחֵיהוֹן יְהוֹן לִבְעִירְהוֹן
וּלְקִנְיָנֵיהוֹן וּלְכֹל חֵיוַתְהוֹן׃
ד וְרַוְחֵי קִרְוַיָּא דְתִתְּנוּן
לְלֵוָאֵי מִכּוֹתֶל קַרְתָּא
וּלְבָרָא אֲלַף אַמִּין סְחוֹר
סְחוֹר׃ ה וְתִמְשְׁחוּן מִבָּרָא
לְקַרְתָּא יָת רוּחַ קִידוּמָא
תְּרֵין אַלְפִין בְּאַמִּין וְיָת רוּחַ
דָּרוֹמָא תְּרֵין אַלְפִין בְּאַמִּין
וְיָת רוּחַ מַעַרְבָא תְּרֵין
אַלְפִין בְּאַמִּין וְיָת רוּחַ

רשי

(יח) פ׳ ינחלו לכם: (יח) לנחל את הארץ. שיהא נוחל וחולק אותה במקומכם: (כט) לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו אותה להם למחלקותיה: (ב) ומגרש. ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר ואין רשאין לבנות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זריעה: ולכל חיתם. (לכל חיותם). לכל צרכיהם: (ד) אלף אמה סביב. (ערובין נ״ו) ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם

בעל הטורים

אלידד בן כסלון. הוא אלדד והוסיפו לו יו״ד ע״ש הנבואה הנקראת ביו״ד לשונות: ומדתם מחוץ לעיר וגו׳ אלפים באמה שאלפים אמה יהיו חוץ מע׳ אמה ושיריים וזהו ומדתם מחוץ לעיר: בפרשת מגרש כתיב ה׳ פעמים מקלט שיקלוט ולא יהרג הנפש שיש לו ה׳ שמות:

אבן עזרא

נשיא לבני ראובן וגד כי כבר לקחו חלקם והמפרשים אמרו כי החל מיהודה כאשר יצא הגורל בתחלה רק יש טענה גדולה עליהם אע״פ שהפירוש נכון יהיה נראה לפי דעתנו: (כח) פדהאל. אם נעלם הה״א הם שתי מלות שוות בטעם כי הה״א איננה מהאותיות המשך: (ב) ומגרש. ידוע: ארנס

שמות בריש ספרא: כל עניינא ולמטה בת״ג למטה וסימן יהודה בנימן מנשה יב״ם סימן: למטה יהודה ב׳ בענין בטעמא. יהודה. בנימן. כל עניינא ולמטה בני בת״ב חסר בני וסימן יב יהודה בנימן: וידבר ה׳ אל משה דלא נסיב לאמר ט׳ וסימן נמסר בסדר כי תשא: ומדתם י״ו פסוקים בטעם פזר גדול וגלגל וסימן נמסר במסרה רבתא: ומדתם ב׳ חסר בלישנא וסימן ומדתם מחוץ לעיר.

תולדות אהרן ומגרשיהם. מדרש פא מכות יב (ערובין כב סוטה כ): מקיר העיר. ערובין נא נו ח סוטה כז: ומדתם. ערובין נא נדרים ט סוטה כז (שם כ):

ספורנו

כלות הקדש: לה (ג) לבהמתם. למרכב ולמשא: ולרכשם. בקר וצאן: ולכל חיתם. כמו דבריא על

רמבן

לה (ב) ומגרש ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לעיר לנוי ואין רשאין לבנות לו בית ולא ליטע כרם ולא לזרוע זריעה אלף אמה סביב ואחריו אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף פנימים למגרש והחיצונים לשדות סביב ולכרמים לשון רש״י מדברי רבותינו. והנכון בעיני על דרך הפשט שיאמר שיתנו למגרש אלף אמה בסביבות העיר כנגדה שיהיו לה לארכה אלף אמה חמש מאות לרוח האחד ולרחבה כמו כן אלף אמה חמש מאות אמה לכל רוח ואחר כך אמר שיעשו מרובע אלפים אמה על אלפים אמה ותהיה העיר באמצע הרבוע הוסיף להם

צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ
זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים׃ (ס' מטעים)
ו וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ
לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ־עָרֵי הַמִּקְלָט
אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ (ב' חסר א' יכדיל ודין)
וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם
עִיר׃ ז כָּל־הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ
לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר
אֶתְהֶן וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃ ח וְהֶעָרִים (ל' כ"כ וכל יהושע דכוותה במ"א ומגרשיהם בני יוסף שני מטעם)
אֲשֶׁר תִּתְּנוּ מֵאֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ וּמֵאֵת הַמְעַט
תַּמְעִיטוּ אִישׁ כְּפִי נַחֲלָתוֹ אֲשֶׁר
יִנְחָלוּ יִתֵּן מֵעָרָיו לַלְוִיִּם׃ פ (ל')
ששי (שביעי כשהן מחוברין) ט וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי (י"ג)
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנָעַן׃ (ח')
יא וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי (ל'. ד')
מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה
רֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃
יב וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים לְמִקְלָט
מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־
עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט׃ (ד'. ט"ז דגשים)
יג וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ־עָרֵי (ד')
מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם׃ יד אֵת ׀
שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר
לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה׃
טו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב (ל')

צִיפוּנָא תְּרֵין אַלְפִין בְּאַמִּין
וְקַרְתָּא בִּמְצִיעָא דֵּין יְהֵי
לְהוֹן רְוָחֵי קִרְוַיָּא׃
ו וְיָת קִרְוַיָּא דְּתִתְּנוּן
לְלֵיוָאֵי יָת שִׁית קִרְוֵי
שֵׁיזָבוּתָא דְּתִתְּנוּ לְמֵיעֲרַק
תַּמָּן קָטוֹלָא וַעֲלֵיהוֹן תִּתְּנוּן
אַרְבְּעִין וְתַרְתֵּין קִרְוִין׃
ז כָּל קִרְוַיָּא דְּתִתְּנוּן
לְלֵיוָאֵי אַרְבְּעִין וְתַמְנֵי
קִרְוִין יַתְהֶן וְיָת רְוָחֵיהֶן׃
ח וְקִרְוַיָּא דְּתִתְּנוּן מֵאֲחוּדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן סַגִּיאֵי
תַּסְגוּן וּמִן זְעִירֵי תַּזְעֲרוּן
גְּבַר כְּפוּם אַחְסַנְתֵּיהּ
דְּיַחְסְנוּן יִתֵּן מִקִּרְווֹהִי
לְלֵיוָאֵי׃ ט וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ י מַלֵּיל עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן
אֲרֵי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא
לְאַרְעָא דִּכְנָעַן׃ יא וּתְזַמְּנוּן
לְכוֹן קִרְוִין קִרְוֵי שֵׁיזָבוּתָא
יְהֶוְיָן לְכוֹן וְיֵעֲרוֹק לְתַמָּן
קָטוֹלָא דְּיִקְטוֹל נַפְשָׁא
בְּשָׁלוּ׃ יב וִיהֶוְיָן לְכוֹן
קִרְוַיָּא לְשֵׁיזָבָא מִגָּאֵיל
דְּמָא וְלָא יְמוּת קָטוֹלָא עַד
דִּיקוּם קֳדָם כְּנִשְׁתָּא
לְדִינָא׃ יג וְקִרְוַיָּא דְּתִתְּנוּן
שִׁית קִרְוֵי שֵׁיזָבוּתָא יְהֶוְיָן
לְכוֹן׃ יד יָת תְּלַת קִרְוַיָּא
תִּתְּנוּן מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא
וְיָת תְּלַת קִרְוַיָּא תִּתְּנוּן
בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן קִרְוֵי
שֵׁיזָבוּתָא יְהֶוְיָן׃ טו לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרַיָּא וּלְתוֹתָבַיָּא

אבן עזרא

(ו) ארצה כנען. ידוע גם זאת הפ' דבקה: (יא) והקריתם. מגזרת קריה: (טו) לבני ישראל. איננו דבק

ומרתי את פעלתם: בתוך ה' וסימן נמסר בסדר לך לך: ערי המקלט ד' וסימן ואת הערים אשר תתנו ללוים. דבר אל בני ישראל דיהושע. ויתנו להם את המקלט דד"ה. ולבני אהרן נתנו את ערי דד"ה ושאר אורייתא ערי מקלט. ושאר יהושע עיר מקלט: ארצה כנען ח' וסימן במסרה רבתא: תהיינה י' כתובין כן בתורה וסימן נמסר בסדר אמר: עמדו ד' וסימן עד עמדו לפני העדה למשפט. וישב בעיר ההוא. ערי המעדה. ויעמד המלך על עמדו: למשפט ט"ז דגשים וסימן במסרת רבתא:

תולדות אהרן זה יהיה לכם. ערוכין נא: ועליהם תתנו. מכות ט יג: ונס שמה. מכות יא יג: והיו לכם. שם ט: עד עמדו. שם יב: שש ערי מקלט. שם ט (נדרים מב): את שלש. שם: לבני ישראל. שם:

ספורנו

של כורת ויוני שוכן וזולתם: (ח) מאת הרב תרבו. מפני שהעלה אותה בדמים והיה המעט של אותו השבט שהיה לו חלק מועט שוה בדמים אל החלק הרב שהיה נותן לעיים אותו השבט אשר חלקו

רשי

ומהם אלף הפנימים למגרש והחיצונים לשדות וכרמים: (יא) והקריתם. אין הקרייה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר (בראשית כז) כי הקרה ה' אלהיך לפני: (יב) מגאל. מפני גואל הדם שהוא קרוב לנרצח: (יג) שש ערי מקלט. (מכות ט) מגיד שאע"פ שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן לא היו קולטות עד שנבחרו שלש שנתן יהושע בארץ כנען (ספרי): (יד) את שלש הערים וגומר. (מכות ט) אע"פ שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי השוה מנין ערי מקלט שלהם משום דבגלעד נפישי רוצחים דכתיב (הושע ו) גלעד קרית פועלי און עקובה מדם: ודם

בעל הטורים

ינחלו שלשה במסורה. הכא נחלתו אשר ינחלו. לשמות מטות אבותם ינחלו. כבוד חכמים ינחלו. אשר ינחלו לשמות מטות אבותם ינחלו כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ וכן לשמות מטות אבותם ינחלו חכמים דרשו דברים הלא מוכח לבנן אקשי נחלתם:

רמבן

להם מגרש שלא כנגד העיר כשיעור הראשון שכנגד העיר עד שנמצא כשתשאיר למגרש אלף אמה בסביבותיה כאשר צוה בתחלה תהיה העיר אלף על אלף ברבוע והנה העיר רבוע כמה שיתנו ללוים ודע כי לשון פאה יאמר על הצד כולו וכן אמה במאה אורך לפאה האחת לעבר כולו וכן כל הנזכרים שם. וכן הפאות שבסוף ספר יחזקאל ועוד שאם היה אומר למדוד מן העיר אל החוץ אלפים אמה לכל רוח היה אומר ומדותם מחוץ לעיר אל פאת קדמה וגו' אבל ומדותם אל פאת קדמה היא מדידת הצד הנוא כאשר פירשתי וכן נאה להם לערים שתהיה להם אחוזה מרובעת לא שימדדו אלפים אמה לארבע הרוחות כנגד העיר והקרנות לא תהיינה להם ודומה לזה סביב שמונה עשר אלף כי העיר בין כל סביבותיה שמונה עשר אלף כי מנה בארבע הפאות ארבעת אלפים וחמש מאות שהן שמונה עשר אלף לכולן כי תחד בארבע הפאות ונכון הוא שיהיו אלף אמה אשר נתן להם סביב כנגד העיר למגרש שלא יזרע והאלף אשר הוסיף בכתוב השני בארבע הפאות לשדות וכרמים כמו שקבלו רבותינו אבל שם הכל מגרש בלשון הכתוב אלא שזה נעבד ונזרע וזה לא יעבד בו ולא יזרע ולכך הפרישן זה מזה:

(ח) מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו. גם זה על דעת רבותינו מאת בתי האבות שנחלו הרבה יקחו הרבה כמו שהזכיר למשפחותיהם אבל השבטים שוים היו בנחלה ואע"פ שתמצא בספר יהושע שאין מספר הערים אשר נתנו ללוים שוה לשבטיהם מפני שווי הערים היה שהיו חשובות זו מזו כי כשומא נתחלקה הארץ תדע שהרי נתנו מיהודה ושמעון ובנימן ערים י"ג וממטה יששכר אשר ונפתלי וחצי מנשה י"ג ואלו מרובים על הראשונים במנינם ונתנו ממטה אפרים ערים ארבע וממטה דן ערים ארבע והיו בני דן כפלים כבני אפרים:

(יד) את שלש הערים. ואע"פ שבארץ כנען תשעת המטות וכאן אינם אלא שנים השוה מנין ערי מקלט שלהם כי בגלעד נפישי רוצחים דכתיב גלעד קרית פועלי און עקבה מדם ל' רש"י מדברי רז"ל. ואע"פ שאין המקלט אלא בשוגגין היו שופכי דמים במרמה ומראין עצמן כשוגגין והוצרך להרבות להם ערי מקלט לקלוט את כולן שלא נדע מי המזיד ואם כן צוה הקב"ה זה על שם העתיד על דרך וקם העם הזה וזנה או שיאמרו שהיה אויר ארץ גלעד מגדלת רוצחים מאז היתה לגוי ואני תמה כי על דעת רז"ל הכתוב אשר עליהם

(טו) ואם בכלי ברזל הכהו. (ספרי) אין זה מדבר בהורג בשוגג הסמוך לו אלא בהורג במזיד ובא ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית שנאמר בכולם אשר ימות בו דמתרגמינן דהיא כמיסת דימות ביה חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקב"ה שהברזל ממית בכל שהוא אפילו מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור לכתוב בו אשר ימות בו וא"ת בהורג בשוגג הכתוב מדבר הרי הוא אומר למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו' למד על האמורים למעלה שבהורג במזיד הכתוב מדבר: (יז) באבן יד. (ספרי) שיש בה מלא יד: אשר ימות בה. שיש בה שיעור להמית כתרגומו. לפי שנאמר (שמות כא) והכה איש את רעהו באבן ולא נתן בה שיעור יכול כל שהוא לכן נאמר אשר ימות בה: (יח) או בכלי עץ יד. לפי שנאמר (שמות כא) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט יכול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות בו שיהא בו כדי להמית: (יט) בפגעו בו. אפילו בתוך ערי מקלט: (כ) בצדיה. כתרגומו בכמנא במארב: (כב) בפתע. באונס ותרגומו בתכיף שהיה סמוך לו ולא היה לו שהות להזהר עליו: (כג) או בכל אבן אשר ימות בה. הכהו: בלא ראות. שלא ראהו: ויפל עליו. (מכות ז) מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה דרך עלייה אינו גולה: (כה) עד מות הכה"ג. (ספרי) שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם

דבק עם הפסוק הראשון כי בפסוק הראשון אמר כי אלה הערים תהיינה ערי מקלט ולא אמר מקלט למי אחר כן באר כי לבני ישראל ולגר ולתושב תהיינה שש הערים האלה מקלט: (יט) בפגעו בו. בשבר הפ"א כמו בשברי לכם בי שמות הפועלים ישתנו: (כ) יהדפנו. ממקום גבוה: או השליך עליו. כמו קיר נטוי או כלי שיהיה בו: בצדיה. פירשתיו: (כב) בפתע. כמו פתאום: (כג) בלא ראות. שם הפועל: ולא אויב לו. ולא מתכוין לבקש רעתו: (כה) עד מות. יש אומר עד מות עד חפוש וכמוהו תמות חכמה ולא אמרו כלום כי עמכם תמות חכמ' הוא כמשמעו וגם כן עד מות הכהן הגדול כי הוא

בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ־הֶעָרִים
הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל־
מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃ טז וְאִם־
בִּכְלִי בַרְזֶל ׀ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ
הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃ יז וְאִם
בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ
וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת
הָרֹצֵחַ׃ יח אוֹ בִּכְלִי עֵץ־יָד
אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ
הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃ יט גֹּאֵל
הַדָּם הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ
בְּפִגְעוֹ־בוֹ הוּא יְמִתֶנּוּ׃ כ וְאִם־
בְּשִׂנְאָה יֶהְדָּפֶנּוּ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו
בִּצְדִיָּה וַיָּמֹת׃ כא אוֹ בְאֵיבָה
הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת־יוּמַת
הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם
יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ׃
כב וְאִם־בְּפֶתַע בְּלֹא־אֵיבָה הֲדָפוֹ
אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל־כְּלִי בְּלֹא
צְדִיָּה׃ כג אוֹ בְכָל־אֶבֶן אֲשֶׁר־
יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת וַיַּפֵּל עָלָיו
וַיָּמֹת וְהוּא לֹא־אוֹיֵב לוֹ וְלֹא
מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ׃ כד וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה
בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל
הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה׃ כה וְהִצִּילוּ
הָעֵדָה אֶת־הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל
הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל־
עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר־נָס שָׁמָּה
וְיָשַׁב בָּהּ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל

כל ואם דעניין במקף במ"א ואם באבן יד
מ'
כל מוגלא וימת
קדמאה אשר ימות בה וסי' אשר בא בו.
מ' ומלאים
ס' מסרים כלישנא.
כל או דעניין בלא מקף במ"ב או השליך וחבירו
סימן
ג' וסימן אדם מית במשריתא
פ' כספס

דְּבֵינֵיהוֹן יְהֶוְיָן שִׁית קִרְוַיָּא
הָאִלֵּין לְשֵׁיזָבָא לְמֵעְרַק לְתַמָּן
כָּל דְּיִקְטוֹל נַפְשָׁא בְּשָׁלוּ׃
טז וְאִם בְּמָאן דְּפַרְזְלָא מַחְהִי
וְקַטְלֵיהּ קָטוֹלָא הוּא
אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל קָטוֹלָא׃
יז וְאִם בְּאַבְנָא דְּמִתְנַסְבָא
בִּידָא דְּהִיא כְּמִסַּת דִּי יְמוּת
בַּהּ מַחְהִי וְקַטְלֵיהּ קָטוֹלָא
הוּא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל
קָטוֹלָא׃ יח אוֹ בְּמָאן דְּאָע
דְּמִתְנְסֵיב בִּידָא דְּהִיא כְּמִסַּת
דִּי יְמוּת בֵּיהּ מַחְהִי וְקַטְלֵיהּ
קָטוֹלָא הוּא אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל קָטוֹלָא׃ יט גָּאֵיל
דְּמָא הוּא יִקְטוֹל יָת קָטוֹלָא
כַּד אִתְחַיַּב לֵיהּ מִן דִּינָא
הוּא יִקְטְלִינֵּיהּ׃ כ וְאִם
בְּסַנְאָה דְּחָהִי אוֹ רְמָא
עֲלוֹהִי בִּכְמָנָא וְקַטְלֵיהּ׃
כא אוֹ בִּדְבָבוּ מַחְהִי בִּידֵיהּ
וְקַטְלֵיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל
מַחְיָא קָטוֹלָא הוּא גָּאֵיל דְּמָא
יִקְטוֹל יָת קָטוֹלָא כַּד אִתְחַיַּב
לֵיהּ מִן דִּינָא׃ כב וְאִם
בִּתְכֵיף בְּלָא דְּבָבוּ דְּחָהִי
אוֹ רְמָא עֲלוֹהִי כָּל מָאן
בְּלָא כְּמָן לֵיהּ׃ כג אוֹ
בְּכָל אַבְנָא דְּהִיא כְּמִסַּת
דִּי יְמוּת בַּהּ בְּלָא חֲזֵי
וּרְמָא עֲלוֹהִי וְקַטְלֵיהּ וְהוּא
לָא סָנֵי לֵיהּ וְלָא תָבַע
בִּישְׁתֵּיהּ׃ כד וִידוּנוּן
כְּנִשְׁתָּא בֵּין מַחְיָא וּבֵין
גָּאֵיל דְּמָא עַל דִּינַיָּא
הָאִלֵּין׃ כה וִישֵׁיזְבוּן כְּנִשְׁתָּא יָת קָטוֹלָא מִיַּד גָּאֵיל דְּמָא
וִיתִיבוּן יָתֵיהּ כְּנִשְׁתָּא לְקִרְיַת שֵׁיזָבוּתֵיהּ דַּעֲרַק
לְתַמָּן וִיתֵיב בַּהּ עַד דִּי יְמוּת כַּהֲנָא רַבָּא דְּרַבִּי

בעל הטורים

באבן ג'. ואם באבן יד אשר ימות בה והכה איש את רעהו באבן. באבן המלך. והכה איש את רעהו באבן אם הוא באבן יד צריך אומד שיהא בו כדי להמית שנאמר אשר ימות בה. אבל אם הוא גדול כאבן המלך אין צריך אומד ממילא יש בו כדי להמית: הדפו ב' במסרה. בלא איבה הדפו. כי ה' הדפו. והיינו דאמרינן והאלהים אנה לידו משל לשני בני אדם אחד הרג שוגג וא' הרג מזיד (בלא עדים) הקדוש ברוך הוא מזמנן לפונדק אחד זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג מזיד (בלא עדים) נמצא הרגו בשוגג ונתחייב גלות וזהו בלא איבה הדפו ורוצה להתחזק ולעמוד ולא יוכל כי ה' הדפו: ויפל ג'. ויפל עליו וימת. ויפל בקרב מחנהו. ויפל ה' אלהים תרדמה. כדאיתא במדרש יותר ממה שהרג בהם השלו ע"י אכילה הרג בהם ע"י ירידה שירד ונפל על ראשם. וזהו ויפל עליו וימת. ויפל ה' אלהים תרדמה כדאיתא נדיקים אוכלים ומתים מיד רשעים יורדים למטתם ומתנונים והולכים עד ל' יום וזהו ויפל ה' אלהים תרדמה שתרדמה נפלה עליהם וישנו שינת עולם: עד מות הכהן הגדול. פ"ה כהן גדול כפי' לומר אי כהן גדול שנמשח אחד מרובה בגדים ואחד כהן גדול שעבר כולם מביאים הגולה במיתתן:

באבן ג'. וסימן באבן או באגרף. ואם באבן יד אשר ימות בה. ובגלחו את ראשו. ותר ובאבן וסימן ולאלוה מעוזים על כנו: ימית ח' וסימן במסרה רבתא: ימתנו ה' וסימן במסרה רבתא: הדפו ב' וסימן ואם בפתע בלא איבה הדפו. לא עמד כי ה' הדפו: ויפל ג' וסימן ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן. ויפל עליו וימת והוא לא. ויפל בקרב מחנהו. וסימן בלשון תרגום אדם מית במשריתית:

תולדות אהרן נשגגה. שם ו: ואם בפתע. שם כריתות ט: בלא ראות. נדרים פו סח קמא פו מכות ט: ויפל עליו. מכות ז: והוא לא. סנהדרין כט: ושפטו העדה. פסחים יב ר"ס כו סנהדרין ב ג סט: ושפטו העדה. קמא פו: והצילו העדה. פסחים יב ר"ס כו סנהדרין ב ג סט מכות י: והשיבו אותם. מכות ט י: וישב בה עד מות הכהן. סנהדרין יח מכות יא יב (יומא מד): או באיבה. סנהדרין עו פד: מות יומת ברוצח. סנהדרין לג: גואל הדם ימיס. סנהדרין מה: מות יומת המכה מלינא לא סנהדרין עו מה נג עב עו:

ספורנו

חלקו רב הכמות: (כה) עד מות הכהן הגדול. כבר באר שהגלות היא על השוגג ובהיות מיני השגגות בלתי שוות כי מהם קרובות לאונס ומהן קרובות אל המזיד נתן לגלות זמן בלתי שוה בכל השוגגים כי מהם

רמבן

עליהם תתנו ארבעים ושתים עיר כולם למקלט נוס בהם והנה היו מהם בארץ כנען ל"ו ערים ובעבר הירדן ו' וכולן קולטות לדעת רז"ל והנה היו המקלטים לכל ארץ ישראל ביושר והשויה כי ארבע ערי מקלט יגיעו לשבט גם חצי שבט מנשה בארץ כנען מפני שרובו שם היה ואולי בערי המועדה ריבה ה' בעבר הירדן לכבוד משה שיבדיל הוא אליו אבל בכללם במדה ובמנין הן ועפ"ד הפשט נראה בעיני כי ארץ עבר הירדן היתה גדולה מאד כי הם שני מלכי האמורי גדולים שהמקראות מפליגים בהם ואף כי עמון ומואב נזהרו בהם ומלכי ארץ כנען מלכי עיירות לכל מושל עיר יקראו בו מלך כאשר אתה רואה מלך ירושלם אחד מלך חברון אחד וביניהם מהלך חצי יום וכן הזכירו חכמים בין בית אל לעי ארבעת מילין שלזו מלך ולזו מלך. ויתכן שכן היה המנהג בדורות ההם אל כל אדון עיר יקרא מלך או היה לכבוד ארץ ישראל כמדרש רז"ל ח"מ לא היו מלכי ארצות רק מלכי עיר ועיר וכן כתוב שבעים מלכים בהונות ידיהם ורגליהם מקוצצים היו מלקטים תחת שולחני. והנה היתה עבר הירדן גדולה מאד ראויה לשלש ערי מקלט ככל ארץ ישראל מן הירדן ולהלאה

ימיהם והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול. דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו: אשר משח אותו בשמן הקדש. לפי פשוטו מן המקראות קצרים הוא שלא פירש מי משחו אלא כמו אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש. (מכות יב) ורבותינו דרשוהו במסכת מכות לראיית דבר ללמד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנאמר אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו:

הוא יכפר בעד ישראל וזה המאורע אירע בימיו: (כו) את גבול. תן גבול כמו כנאתי את העיר: (כז) דם. פירשתיו: (לג) יחניף. עשות רע בסתר: שופכו. פועל כמו ובא גואלו: ולא

יְתֵיהּ בִּמְשַׁח קוּדְשָׁא׃ כו וְאִם מִפַּק יִפּוּק קָטוֹלָא יָת תְּחוּם קִרְיַת שֵׁיזָבוּתֵיהּ דִּי עֲרַק לְתַמָּן׃ כז וְיִשְׁכַּח יָתֵיהּ גָּאֵיל דְּמָא מִבָּרָא לִתְחוּם קִרְיַת שֵׁיזָבוּתֵיהּ וְיִקְטוֹל גָּאֵיל דְּמָא יָת קָטוֹלָא לֵית לֵיהּ דְּמָא׃ כח אֲרֵי בְּקִרְיַת שֵׁיזָבוּתֵיהּ יְתֵיב עַד דִּימוּת כַּהֲנָא רַבָּא וּבָתַר דִּימוּת כַּהֲנָא רַבָּא יְתוּב קָטוֹלָא לַאֲרַע אַחֲסַנְתֵּיהּ׃ כט וִיהוֹן אִלֵּין לְכוֹן לִגְזֵירַת דִּין לְדָרֵיכוֹן בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן׃ ל כָּל דְּיִקְטוֹל נַפְשָׁא עַל פּוּם סָהֲדִין יִקְטוֹל יָת קָטוֹלָא וְסָהִיד חַד לָא יַסְהֵיד בֶּאֱנָשׁ לְמִקְטַל׃ לא וְלָא תְקַבְּלוּן מָמוֹן עַל אֱנָשׁ קְטוֹל דְּהוּא חַיָּיב לְמִקְטַל אֲרֵי אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל׃ לב וְלָא תְקַבְּלוּן מָמוֹן לְמֵיעֲרַק לְקִרְיַת שֵׁיזָבוּתֵיהּ לְמֵתוּב לְמִתַּב בְּאַרְעָא עַד דִּימוּת כַּהֲנָא׃ לג וְלָא תְחַיְּבוּן יָת אַרְעָא דְּאַתּוּן בַּהּ אֲרֵי דְמָא הוּא מְחַיֵּב יָת אַרְעָא וּלְאַרְעָא לָא מִתְכַּפַּר עַל דַּם זַכַּאי דְּאִתְאֲשַׁד בַּהּ אֱלָהֵין

ו' רפין

ד' ד' חסר וג' מ"ל

י"ח ס"פ

כ'

ג'

ב' פסוקים מתחלפין בטעם קדמא ולא תקחו כופר לנפש רוצח אין ולא תקחו כופר לנוס וסי' דמתקטיל דמי כארעא דערק מקמן רגלוהי

ג' מוקפין וסי' נפק דמא כישא

אֲשֶׁר־מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ׃ כו וְאִם־יָצֹא יֵצֵא הָרֹצֵחַ אֶת־גְּבוּל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה׃ כז וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ לִגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת־הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָּם׃ כח כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ׃ כט וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ ל כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת׃ לא וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־מוֹת יוּמָת׃ לב וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן׃ לג וְלֹא־תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי הַדָּם הוּא יַחֲנִיף אֶת־הָאָרֶץ וְלָאָרֶץ לֹא־יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ־בָּהּ כִּי־אִם בְּדַם

(כז) אין לו דם. (מכות ז') הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם: (כט) בכל מושבותיכם. למד שתהא סנהדרי קטנה נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל: (ל) כל מכה נפש וגומר. הבא להרגו על שהכה את הנפש: לפי עדים ירצח. שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו: ולא תקחו כופר. (כתובות לז) לא יפטר בממון: (לב) ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו. למי שנס אל עיר מקלט שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כפר לשוב לשבת בארץ בטרם ימות הכהן. לנוס. כמו לנס (כש"א וכקמ"ץ) כמו (מיכה ב) שובי מלחמה ששבו מן המלחמה וכן (צפניה ג') נוגי ממועד (יהושע ה) כי מולים היו כאשר תאמר שוב על מי ששב כבר ומול על שמל כבר כן תאמר נוס על מי שנס כבר וקורהו נוס כלומר מוברח ואם תאמר לנוס לברוח ותפרשהו לא תקחו כפר למי שיש לו לברוח לפטרו מן הגלות לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת בארץ הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב: (לג) ולא תחניפו. ולא תרשיעו כתרגומו

בשמן ו' רפין וסימן נמסר בסדר תצוה: יצא ז' ד' חסר וג' מלאים וסימן וישלח את הערב מלא. ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב. ואם יצא יצא הרצח. ובא המלך דוד עד מלא. ויאמר המלך אל העם. ויקצף נעמן וילך מלא. ויאמר ירמיה אל צדקיהו. דעורב ושמעי ונעמן מלא. ואפ"ס והבית ימלא עשן. ונמסר גם בסדר נח: אשר ינוס שמה כל סופי פסוקים דקרא שם במ"ח שמה וסימן במסרה רבתא: יכפר ד' וסימן ולארץ לא יכפר. אם יכפר העון הזה. בזאת יכפר עון יעקב. בחסד ואמת יכפר עון: כי אם. כל קריאה כי אם הטעם תחת כי ואם במקף במ"ג אשר המקף בכי והטעם באם וסימן כי אם אשר יצא ממעיך. כי אם בדם שפכו. אין זה כי אם רע לב. וסימן בלשון תרגום נפק דמא

בעל הטורים

יכפר ד'. הכא ואידך אם יכפר העון. לכן בזאת יכפר עון יעקב בחסד ואמת יכפר עון שהתשובה ויה"כ תולין ומיתה ממרקת שנאמר אם יכופר העון וגומר עד תמותון לכן בזאת יכופר עון יעקב במה בחסד שנאמר בחסד ואמת יכופר עון כדאמרינן רבה דעסק בגמילות חסדים חייה שתין שנין:

תולדות אהרן

ואם יצא יצא: מכות יב: ורצח גואל הדם. שם יב: כי בעיר מקלטו. שם יא יב זכחים קיז: ואחרי מות. מכות יא: ישוב הרוצח. שם יא יג: והיו אלה לכם. יבמות ז סנהדרין לה מכות ז (נזיר נד): כל מכה נפש. סנהדרין פד: ועד אחד. שם לג לד: ולא תקחו כפר. כתובות לז קמא כח פג סנהדרין טו: אשר הוא רשע. כתובות לה קמא פג סנהדרין י לג מכות ה: ולא תקחו כפר לנוס. כתובות לז: לשוב לשבת. מכות יא: ולא תחניפו. שבת לג: (כי הדם. תענית סס): ולארץ לא יכפר. כתובות לז סוטה מז כריתות כו:

רמבן

והלאה והיו אלה השש ערים לבדן קולטות והארבעים ושתים למגרשי הלוים לא למקלט:

(כט) בכל מושבותיכם. לימד שתהא סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל לשון רש"י. וכן הדבר שלאחר החרבן אינה נוהגת לא בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ כמו שאמרו רבותינו בפרק ארבע מיתות בית דין ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט ושנו במכילתא מנין שאין ממיתין אלא בפני הבית שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות אם יש לך מזבח אתה ממית ואם לאו אין אתה ממית אבל לא מצאתי במצוה שתלוי בזמן הבית שיאמר בה לדורותיכם בכל מושבותיכם כי זה יורה אפילו על זמן הגלות בחוצה לארץ כמו שנאמר בשביתת חג השבועות ובאיסור החדש לחייב בהם בחוצה לארץ בזמן הזה שלא נתלה אותו בעומר ובמנחה חדשה וכן בחלב שלא נתלה אותו בקרבנות ואולי הם דורשים אלה לכם לחקת משפט על הסנהדרין הנזכרים בפרשת תמיד שנאמר לפני העדה למשפט ושפטו העדה ויאמר שתהיה לנו לדורות עדה שופטת אפילו לאחר חורבן לדון דיני קנסות וגזלות וחבלות וכל דבר שבממון ושל מלקות ארבעים:

(לא) ולא תקחו כופר וגו'. הנכון בכתוב הזה כי בתחלה הזהירנו מן המזיד ולא תקחו כופר פדיון ממון לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי על כל פנים יומת לא ינצל בשום ענין מן המיתה לא בגלות ולא במכות ועונשים אחרים ואחר כן אמר ולא תקחו כופר שינוס וישב בארץ עד מות הכהן ויחזור אל מחייבי הגלות אשר הזכיר שבהם עיקר הפרשה כאלו אמר וכן לא תקחו כופר מן רוצח שלא ינוס שם כלל כי כל הורג נפש בשוגג מתחלה יפחד מגואל הדם שלא ימיתהו בחום לבבו או שיחשוד אותו במזיד ולא ידבר בכופר שלא ינוס שם אבל אחרי נוסו ידבר בכופר שישוב אל ארצו ולא יתעכב שם כל ימי הכהן ואחרי שיברח ויעמוד לפני העדה למשפט ופטרו אותו לא יפחד ואז ירצה לשוב אל ביתו קודם הזמן ועל כן הזהירנו הכתוב מזה. או יחסר וא"ו מן לשוב ויהיה טעמו או לשוב והראשון נכון:

(לג) ולא תחניפו את הארץ. מפני שאמר תחלה והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם שאלו המשפטים נוהגים גם בחוצה לארץ חזר והחמיר ביושבי הארץ יותר לכבוד השכינה אשר שם והזהיר שלא נחניף אותה ושלא נטמא אותה וענין החנופה הוא הנאמר בקללות זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה וזיתים יהיו לך ושמן לא תסוך כל עצך ופרי אדמתך יירש הצלצל כי כל חנופה עשות הפך הנראה והנדמה לעינים והוא ענש בארץ בע"ג ובשפיכות דמים ובגלוי עריות כמו שנאמר הלא חנף תחנף הארץ והארץ חנפה תחת יושביה ותחניפי ארץ בזנותך וענין הטומאה שתהיה הארץ טמאה ולא ישכון בה כבוד השם בהיות

בתרגומו לא תחייבון: (לד) אשר אני שכן בתוכה. שלא תשכינו אותי בטומאתה: כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל. אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם: (ג) ונוסף על נחלת המטה. שהרי בנה יורשה והבן מתיחס על שבט אביו: (ד) ואם יהיה היובל. מכאן היה רבי יהודה אומר עתיד היובל שיפסוק: ואם יהיה היובל. כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל שהירושה אינה חוזרת ואפי' אם יהי' היובל לא תחזור הנחלה לשבטו ונמצא שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה

שֹׁפְכוֹ׃ לד וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ
אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי
יְהוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ שביעי פ
לו א וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת
לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־גִלְעָד בֶּן־מָכִיר
בֶּן־מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי יוֹסֵף
וַיְדַבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי
הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אָבוֹת לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיֹּאמְרוּ אֶת־אֲדֹנִי
צִוָּה יְהוָה לָתֵת אֶת־הָאָרֶץ
בְּנַחֲלָה בְּגוֹרָל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַאדֹנִי צֻוָּה בַיהוָה לָתֵת אֶת־
נַחֲלַת צְלָפְחָד אָחִינוּ לִבְנֹתָיו׃
ג וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שִׁבְטֵי בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים וְנִגְרְעָה נַחֲלָתָן
מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסַף עַל נַחֲלַת
הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם
וּמִגֹּרַל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרֵעַ׃ ד וְאִם־
יִהְיֶה הַיֹּבֵל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסְפָה
נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר
תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מַטֵּה
אֲבֹתֵינוּ יִגָּרַע נַחֲלָתָן׃ ה וַיְצַו
מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי
יְהוָה לֵאמֹר כֵּן מַטֵּה בְנֵי־יוֹסֵף
דֹּבְרִים׃ ו זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה לִבְנוֹת צְלָפְחָד לֵאמֹר
לַטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים
אַךְ לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם
תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים׃ ז וְלֹא־תִסֹּב

דלא תחניפו אשר אתם בה דולא תטמא אשר אתם יושבים בה ול"פ וכתוך עם טמאת שפתים אנכי יושב. ג' וכל כתובים דכוו' כמ"כ
ל'
ג'. ד
ד' חסר בלישנא ופת'
ד
ג' דגשין. י"ד
ג' בנקבות

בְּדַם אַשְׁדֵיהּ׃ לד וְלָא
תְסַאֲבוּן יָת אַרְעָא דְאַתּוּן
יָתְבִין בַּהּ דְשַׁכִנְתִּי שָׁרְיָא
בְּגַוַהּ אֲרֵי אֲנָא
יְיָ דְשַׁכִנְתִּי שָׁרְיָא
בְּגוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ א וְקָרִיבוּ
רֵישֵׁי אֲבָהָתָא לְזַרְעִית בְּנֵי
גִלְעָד בַּר מָכִיר בַּר
מְנַשֶּׁה מִזַּרְעִית בְּנֵי יוֹסֵף
וּמַלִּילוּ קֳדָם מֹשֶׁה וְקֳדָם
רַבְרְבַיָּא רֵישֵׁי אֲבָהָתָא
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַאֲמַרוּ
יָת רִבּוֹנִי פַּקִּיד יְיָ לְמִתַּן
יָת אַרְעָא בְּאַחְסָנָא בְּעַדְבָא
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְרִבּוֹנִי אִתְפַּקַּד
בְּמֵימְרָא דַייָ לְמִתַּן יָת
אַחְסָנַת צְלָפְחָד אֲחוּנָא
לִבְנָתֵיהּ׃ ג וִיהוֹיָן לְחַד
מִבְּנֵי שִׁבְטַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לִנְשִׁין וְתִתְמְנַע אַחְסָנַתְהוֹן
מֵאַחְסָנַת אֲבָהָתָנָא וְתִתּוֹסַף
עַל אַחְסָנַת שִׁבְטָא דִי יְהֶוְיָן
לְהוֹן וּמֵעֲדַב אַחְסָנְתָנָא
יִתְמְנַע׃ ד וְאִם יְהֵי יוֹבֵלָא
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתּוֹסַף
אַחְסָנַתְהֶן עַל אַחְסָנַת
שִׁבְטָא דִי יְהֶוְיָן לְהוֹן
וּמֵאַחְסָנַת שִׁבְטָא
דַאֲבָהָתָנָא יִתְמְנַע
אַחְסָנַתְהֶן׃ ה וּפַקִּיד מֹשֶׁה
יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֵימְרָא
דַייָ לְמֵימַר יָאוּת שִׁבְטָא
דִבְנֵי יוֹסֵף מְמַלְּלִין׃
ו דֵּין פִּתְגָּמָא דְפַקִּיד יְיָ
לִבְנַת צְלָפְחָד לְמֵימַר
לִדְתַקִּין בְּעֵינֵיהוֹן יֶהֶוְיָן
לִנְשִׁין בְּרַם לְזַרְעִית שִׁבְטָא
דַאֲבוּהֶן יֶהֶוְיָן לִנְשִׁין׃
ז וְלָא תִסְחַר אַחְסָנָא לִבְנֵי

(לד) ולא תטמא. החנופה את הארץ או הוא גווי בעבור כי אני שוכן בתוכם ולא לכבוד הארץ רק לכבוד בני ישראל על כן אמר שוכן בתוך בני ישראל: (א) ויקרבו. גם זאת הפרשה דבקה עם כאשר צוה משה לתת מנחלת ישראל ערים ללוים: ראשי אבות. הם הנשיאים: (ד) ואם יהיה היובל. ואפילו שיהיה היובל לא נקוה לשוב הנחלה אלינו רק תהיה תמיד נוספת על נחלת המטה: (ה) כן מטה בני יוסף. כי ראשי האבות דברו בעבור כל המטה: (ז) וטעם תסב. שפעם תסוב מפה ומפה (ס"א תסוב מכה וכה) בין הם בין אחרים. וטעם ולא תסוב נחלה

בעל הטורים

ונוסף. שלשה במסרה: זה הדבר. בגי' בדור זה שלא נהג אלא באותו הדור: תסב נחלה. בגי' זו שלא בסבבת כהן לומר שכהן יורש את אביו: ולא תסב נחלה. בגי' זו היא מסבת בעל:

בישא: שבטי ישראל חד מן י"ח דסלקי ונחתי פי' חד מן י"ח מאילין מאריכין בין אזלא לזרקא וסימן נמסר בסדר ויצא: ומגרל ד' חסר בלישנא ופתחין וסימן ומגרל נחלתנו. בגרל נחלתם דיהושע בשבט לוי. ועל גרל סטה בנימן. על גרל הצדיקים וד' חסר בלישנא נמסר בסדר אחרי מות: נחלתן ד' וסימן והיו לאחד מבני. ואם יהיה היבל ב' בו. ממשפחת בני מנשה: לטוב ב' דגשים וסימן זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר. הכל כאשר לכל. וחד ולטוב. הוי האמרים לרע טוב: בעיניהם י' וסימן במסרה רבתא: לנשים י"ד וסימן נמסר בסוף שופטים: אביהם ג' בנקבות וסימן כן בנות צלפחד קדמא דפסוק. לטוב בעיניהם. ויתן להם אביהם דאיוב

תולדות אהרן ולא תטמא שבת לג שבועות ז: כן מטה.
עקידה ש' פד: (ואם יהיה. כתובות לג): זה הדבר. תענית ל בתרא קכ קכ קכא: (ולא תסוב נחלה. פסחים סט נדרים לז):

ספורנו

מהם שתהיה שגגתו מעט קודם מיתת הכהן ומהם שימות הרוצח בגלות קודם שימות הכהן וזה במשפט האל יתברך שיודע ועד שיענים את השוגג כפי מדרגת שגגתו כאמרו והאלהים אנה לידו: לו (ב) בנחלה בגורל. ובהיות לאיזה שבט חלק בתחום חברו לא יתאמת הגורל לשבט האחר כשיפול על כל גבול השבט וכן לנוסף לא יתאמ' אם לא יוסיף על גבולו אותו החלק אשר לו בתחום חברו: (ד) ואם יהיה היובל וגו' יגרע נחלתן. וגם בהיות שלא נכבוש עתה כל הארץ כאמרו מעט מעט

רמבן

בהיות בה דם נקי שלא נתכפר בדם שופכו ובספרי אמרו ולא תחניפו את הארץ הרי זו אזהרה לחנפין כי הזהיר מתחלה שלא נקח שוחד ברוצחים וחזר והזהיר שלא נחניף להם למעלתם או לתקפם וכבוד משפחתם בלי מקח שוחד כי אם אנחנו נחניף להם הנה נחניף את הארץ תחת יושביה:
לו (ז) ולא תסוב נחלה לבני ישראל. ממטה אל מטה לא חשש הכתוב אלא לתקן השעה ההיא כי אם היו בישראל נשים נשואות לשבט אחד וכן יורשות נחלה היום או שתירשנה מיום זה והלך שימות אביהן או אחיה בלא בנים על כרחנו תסוב נחלתן ממטה אל מטה ומי יוכל לתקן בזמן אשר עותו כי לא רצתה התורה לצוות שלא ירשו אותן הבן והבעל שלא רצתה לעקור משפט הירושה וכן לא יחוש הכתוב למקרים העתידים לבא כי הבנות שאינן יורשות נחלה יטלות להנשא לכל השבטים ואפשר שתהיינה יורשות נחלה בזמן הבא כי ימותו אחיהן בחיי האב ותעבר נחלת אביהן אליהן

נַחֲלָה֙ לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל מִמַּטֶּ֖ה אֶל־
מַטֶּ֑ה כִּ֣י אִ֗ישׁ בְּנַחֲלַת֙ מַטֵּ֣ה
אֲבֹתָ֔יו יִדְבְּק֖וּ בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ ח וְכָל־
בַּ֞ת יֹרֶ֣שֶׁת נַחֲלָ֗ה מִמַּטּוֹת֙ בְּנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל לְאֶחָ֗ד מִמִּשְׁפַּ֛חַת מַטֵּ֥ה
אָבִ֖יהָ תִּהְיֶ֣ה לְאִשָּׁ֑ה לְמַ֗עַן יִֽירְשׁוּ֙
בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אִ֖ישׁ נַחֲלַ֥ת אֲבֹתָֽיו׃
ט וְלֹא־תִסֹּ֧ב נַחֲלָ֛ה מִמַּטֶּ֖ה
לְמַטֶּ֣ה אַחֵ֑ר כִּי־אִישׁ֙ בְּנַ֣חֲלָת֔וֹ
יִדְבְּק֕וּ מַטּ֖וֹת בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
י כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶׁ֑ה כֵּ֥ן
עָשׂ֖וּ בְּנ֥וֹת צְלָפְחָֽד׃ מפטיר
יא וַתִּהְיֶ֜ינָה מַחְלָ֣ה תִרְצָ֗ה
וְחָגְלָ֧ה וּמִלְכָּ֛ה וְנֹעָ֖ה בְּנ֥וֹת
צְלָפְחָ֑ד לִבְנֵ֥י דֹדֵיהֶ֖ן לְנָשִֽׁים׃
יב מִֽמִּשְׁפְּחֹ֛ת בְּנֵֽי־מְנַשֶּׁ֥ה בֶן־יוֹסֵ֖ף
הָי֣וּ לְנָשִׁ֑ים וַתְּהִי֙ נַחֲלָתָ֔ן עַל־
מַטֵּ֖ה מִשְׁפַּ֥חַת אֲבִיהֶֽן׃ יג אֵ֣לֶּה
הַמִּצְוֺ֞ת וְהַמִּשְׁפָּטִ֗ים אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה
יְהוָ֛ה בְּיַד־מֹשֶׁ֖ה אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל
בְּעַֽרְבֹ֣ת מוֹאָ֔ב עַ֖ל יַרְדֵּ֥ן יְרֵחֽוֹ׃

קל״ב, מחל״ה תול״ה סימן

חזק

ו׳ חסר בתורה. ג׳ פסוקים אית בהון פ׳ אתוון ראשיתן וכל

מתוו״ו סימן

ג׳ וחסר

ר

ד

כל אורייתא חסר בפ״א

יִשְׂרָאֵל מִשִּׁבְטָא לְשִׁבְטָא
אֲרֵי גְּבַר בְּאַחְסָנַת שִׁבְטָא
דַּאֲבָהָתוֹהִי יִדְבְּקוּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ח וְכָל בְּרַתָּא
יָרְתַת אַחְסָנָא מִשִּׁבְטַיָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחַד מִזַּרְעִית
שִׁבְטָא דַּאֲבוּהָא תְּהֵי
לְאִנְתּוּ בְּדִיל דְּיִרְתוּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל גְּבַר אַחֲסָנַת
אֲבָהָתוֹהִי׃ ט וְלָא תַסְחַר
אַחֲסָנָא מִשִּׁבְטָא לְשִׁבְטָא
אוֹחֲרָנָא אֲרֵי גְּבַר
בְּאַחֲסַנְתֵּיהּ יִדְבְּקוּן שִׁבְטַיָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י כְּמָא דְפַקֵּיד
יְיָ יַת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ בְּנַת
צְלָפְחָד׃ יא וַהֲוָה מַחְלָה
תִרְצָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנוֹעָה
בְּנַת צְלָפְחָד לִבְנֵי אֲחֵי
אֲבוּהֶן לְנָשִׁין׃ יב מִזַּרְעִית
בְּנֵי מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף הֲוָאָה
לְנָשִׁין וַהֲוָת אַחֲסַנְתְּהֶן עַל
שִׁבְטָא זַרְעִית אֲבוּהֶן׃
יג אִלֵּין פִּקּוּדַיָּא וְדִינַיָּא
דְּפַקֵּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה
לְוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵישְׁרַיָּא
דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִּירֵחוֹ׃

חזק

רשי

תהיינה להם: (ח) וכל בת יורשת נחלה. שלא היה בן לאביה: (יא) מחלה תרצה וגו׳. (ב״ב ק״כ) כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ונשאו כסדר תולדותן ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן ומגיד ששקולות זו כזו:

חסלת ספר במדבר

בעל הטורים

לבני דודיהן. בגימטריא לכהן לוי:

אבן עזרא

נחלה. מהיום קודם נחלת הארץ: (ח) וכל בת ירשת נחלה. אחר ניחול הארץ ע״כ אמר הכתוב ולא תסוב נחלה פעם שנית: (יא) מחלה תרצה. הזכירם הכתוב בתחילה כאשר נולדו ועתה הזכירם כאשר נשאו לאנשים בתחלה: (יב) ממשפחות. לאות כי בני דודיהן לא היו כולם אחים: (יג) אלה המצות. של הנחלה והסדר וכל בת יורשת נחלה ומשפטי הדם על ירדן ירחו מזרחה:

חסלת ספר במדבר

ונמסר גם בסדר פינחס: ו׳ פסוקים אית בהון ה׳ מלין דמיין ומשניין כתיבתן וסי׳ וצלפחד דפינחס לא היו לו ולצלפחד דיהושע מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה. מוחמ״ו סימן. ותקרבנה בנות צלפחד מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה מנוח״ו סימן. ותהיינה מחלה תרצת וחגלה ומלכה ונעה מתוו״ו סימן. ונמסר גם בסדר פינחס: אביהן ד׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא: ערבת כל אורייתא חסר במ״א דמלא וירא בלק בן צפור:

תולדות אהרן וכל בת ירשת. ככא בתרא קי
קיא קטו קכ (תענית כם נדרים מם): ממטות. בתרא קיא: ולא תסוב נחלה. בתרא קיא קיב: ממטה למטה. שם קיב: ידבקו מטות. שם: מטות. שם קיא קיד קטו: ותהיינה. שם קכ:

סכום הפסוקים אלף ומאתים ושמונים ושמונה אפרח סימן. וחציו והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח. ופרשיותיו עשרה, ה׳ ברד יגחט סימן. וסדריו ל״ב לב טהור ברא לי אלהים סימן. ופרקיו ל״ו לו חכמו ישכילו זאת סימן. מנין הפתוחות שתים ותשעים והסתומות ששים ושש. הכל אלף ומאתים ושמונה פרשיות, אני חלקך ונחלתך סימן:

ספורנו

מעט אגרשנו מפניך ויצטרך כל שבט ושבט לכבוש חלקו הנה אף על פי שיזדמן שאיזה יחיד ימכור חלקו לחברו משבט אחר לא ימנע המוכר בשביל זה מהשתדל עם שבטו לכבוש כי ביובל ישוב אליו. אמנם חלק הבנות שלא תחזור ביובל לא ישתדלו אנשי השבט לכבשה או ימיחו שם מיושבי הארץ בהיותו של שבט אחר ובכן יגרע כבוש נחלתן מגורל מטה אבותינו: (י) כן עשו בנות צלפחד. כוונו לעשות רצון קונם כאשר צוה את משה לא מפני שמצאו נחלה אשר נשאו להם: (יב) ממשפחות בני מנשה. מאחר שראו שיזה כוונת האל יתעלה שלא תסוב הנחלה אף על פי שנתן להן רשות לבחור כרצונן מכל השבט הן בחרו את בני דודיהן מכל המשפחות מפני שהיו יותר קרובים ושמו נחלתן על מטה משפחת אביהן. ובכן לא היתה שום הסבת נחלה אפילו ממשפחה למשפחה:

רמבן

או קרוביהן להם. ועל דעת רבותינו שדרשו דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה בלבד יתכן שלא היו בכל הדור ההוא הבא בארץ יורשות נחלה בלתי בנות צלפחד כי על כן לא דברו וצוה הכתוב שאם ימות אדם מן היום ההוא עד שתחלק הארץ לשבטיהם ותהיה בתו יורשת אותו לא תנשא לשבט אחר שלא יבא האיש ההוא בעת חלוק הארץ לקחת לו נחלה בתוך מטה אחר כי הקפדה להם תהיה יותר גדולה בעת החלוק שלא יתערבו השבטים זה עם זה בנחלה כי אחרי כן כבר נודעה נחלתן ולא יקפידו כל כך ובפטר שלא נודע זמן החלוק הזהיר בכל הדור והשם אשר בידו נפש כל חי אין לו לחוש תכאן ואילך ונכון הוא על דרך הפשט שאין ולא תסוב נחלה טעם כדי שלא תסוב הנחלה אבל הם שתי מצות ביורשות נחלה שלא תנשאנה רק למטה אביהם וצוה בנשואות כבר ואשר תבא עליהן נחלה אחרי היותן לאיש שלא תסוב הנחלה ממטה למטה אחר אבל ירשו אותן אחיהן וקרוביהן לא בניהן ולא בעליהן והזהיר מתחלה בבנות צלפחד ואחר כך בכל בת יורשת נחלה ואמר בכל ישראל שלא תסוב נחלה ממטה אל מטה שאף הנשואות או המוזהרות אם יעברו על המצוה יירשו אותן אנשי המטה שיהיו כלם דבוקים וקשורים בנחלת מטה אבותם לא תפרד נחלתן מהן והם לא יפרדו מנחלת אבותם ולא נהג כל זה רק בדור הנוחל את הארץ בעת החלוקה והנה נתן להם עצה בפנויות אשר שאלו ותקן גם בנשואות:

ונשלם ספר הפקודים ודגלי הצבאות. ולאלהים צבאות. שבח והודאות. לאלות ולאלפים ורבואות. כאשר עשה עם אבותינו הגדולות והנוראות. יחיש בימינו קץ הפלאות. יבנה הבית והלשכות וגבול לפני התאות. ויכין שם לבית דוד כסאות. ועינינו רואות. והוא ברחמיו ינקנו מכל נסתרות ומכל שגיאות. ויראנו מתורתו נפלאות. וכן יהי רצון אמן:

אלה מסעי בני ישראל. לפי שמשה אמר למעלה אל בני גד ובני ראובן ויניעם במדבר ארבעים שנה שס"ד שהיו נדים ונעים כשוכב בראש חבל לא שקטו ולא נחו כל ארבעים שנה ע"כ אמר אלה מסעי לומר לך שבארבעים שנה לא הניעם כי אם מ"ב תנועות ובזה מיושב מה שנאמר אלה מסעי ולא אמר אלה החניות אשר חנו כדרך שנאמר ויסעו ויחנו אלא שבא לפרש מאמר ויניעם במדבר כי התנועות היינו המסעות וטעם לסיפור כל המסעות כתב רש"י להודיע חסדי המקום כו' והרב המורה נתן טעם אחר וכן במהרי"א נתן כמה טעמים ואין להאריך בהם:

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'. ואחר כך הפך הסדר ואמר ואלה מסעיהם למוצאיהם ולא נאמר בו על פי ה'. והנני מפרש זה בג' פנים. האחד הוא שבמקצת מסעות הלכו לפנים ובמקצתם נזורו אחור כי מתחלה וישובו ויחנו לפני פי החירות פירש"י שהלכו לאחוריהם לצד מצרים. וכן בפרשת דברים כתיב ונפן ונסע המדברה פירש"י לפי שקלקלו הפכו לצד המדבר וכן בפרשת עקב מבני יעקן מוסרה שחזרו שמונה מסעות לאחוריהם. נמצא שרוב המסעות אשר הלכו בהם לפנים ולא לאחור והיו ע"פ ה' נקראו מוצאיהם למסעיהם כי הפכו פניהם מן המקום אשר יצאו משם שנקרא מוצאיהם. ופניהם אל מסעיהם אשר היו לפניהם. אבל מה שנזורו אחור בעבור שקלקלו בחטא לא היה על פי ה' ונקרא מסעיהם למוצאיהם שחזרו ונסעו למקום שיצאו משם שנקרא מוצאיהם כי הפכו פניהם לצד מצרים. הפירוש השני הוא כשנדקדק מהו שנאמר ויסעו מרעמסס ולא הזכיר בני ישראל ואחר כך חזר ואמר שנית ויסעו בני ישראל מרעמסס ועוד כתיב הכא ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ובמקום אחר אומר הוציאך ה' ממצרים לילה. אלא ודאי שהערב רב הלכו בלילה דרך בריחה ועליהם נאמר ויגד למלך מצרים כי ברח העם בורח לא נאמר אלא ברח שכבר ברח מיד בצאתם וזה לא ידבק על ישראל שהרי הלכו ביד רמה אלא ודאי שעל הערב רב הוגד לו שנקרא בשם עם אבל ישראל הלכו ביום ביד רמה וכשאמר ויסעו מרעמסס בחודש הראשון בערב רב הוא מדבר. ואחר כך אמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה. ואחר כך אמר ויסעו בני ישראל מרעמסס כי הערב רב הלכו תחלה כמנהג הבורחים ובני ישראל הלכו אחריהם. וז"ש ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' זו נסיעת בני ישראל אשר יסודם מארץ הקדושה על כן הפכו תמיד פניהם מן מוצאיהם המקום אשר יצאו משם ממצרים ומגמת פניהם למסעיהם לבא אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם. אבל הערב רב שהיו מקורם ממצרים ולא יצאו על פי ה' כי משה מדעתו הוציאם נאמר בהם ואלה מסעיהם למוצאיהם כי תמיד היה להם חפץ ורצון לשוב למצרים למקורם וזרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי כך היה תמיד פניהם למקום אשר יצאו משם. פירוש שלישי הוא שאלמלי לא חטאו ישראל היו נוסעים בנסיעה אחת לארץ ועל זה אמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם כי מן יציאה ראשונה לא היה להם עוד יציאה ממקום חניה כי רצה ה' לישא אותם כעל כנפי נשרים לארץ מיד. ועל ידי שקלקלו הוצרך לכתוב ואלה מסעיהם למוצאיהם שנסעו אל מקומות שסופם לחזור ולצאת משם ולהיות מטולטל ממסע למסע וזה הדבר לא היה על פי ה' כי לא חפץ ה' בזה:

ומצרים מקברים וגו'. לומר לך שיצאו לעיני כל מצרים בשעה שהיו קוברים את אשר הכה ה' בהם והיו שניהם קשות ולא עוד אלא שגם באלהיהם עשה ה' שפטים באותה שעה ואף על פי כן לא יחרץ אחד מהם לשונו לישראל. ומ"ש אשר הכה ה' בהם כל בכור י"א שהוא כדעת המדרש על פסוק למכה מצרים בבכוריהם שהיו הבכורים הורגים באבותם כי כך משמע בבכוריהם כלומר עם הבכורים הכה את מצרים כי הבכורים היה שבט אפו ומטה זעמו לכך נאמר הכה בהם כל בכור והוא דקדוק נכון ובאמרו על פי בעל צפון הורה כי רק ע"ג זו נשארה להטעותן כי היא היתה ממונה על הזהב אשר מצפון יאתה ויאמרו שלכך נשארה בשביל ממונם שלקחו שלא כדין כמבואר בפרשת בשלח. ומ"ש ויסעו ממרה ויבואו אילמה ולא אמר ויחנו אילמה לפי שהיה מסע קצרה ממרה לאילם ולא היה בדעתם לעשות שם חניה אך לפי שמצאו שם שתים עשרה עינות מים המתיחסים אל שתים עשרה שבטים אשר ממקור ישראל ישקו לכל העדה ושבעים תמרים המתיחסים לשבעים זקנים כי הצדיק כתמר יפרח על כן אמרו סימנא מילתא היא שיעשו שם חניה כי גם שם המקום מורה על מספר זה אילם עולה למספר פ"ב עם המלה דהיינו י"ב ושבעים וכן אילם מורה על מספר אנשים חזקים כי הוא מלשון ואת אילי הארץ לקח וכל זה לקחו לסימן לעשות שם חניה:

ויחנו על הירדן מבית הישמת עד אבל השטים. על צד הרמז יש לפרש שלכך הזכיר שני קצוות אלו לפי שפרשה זו מדברת ממיתת אהרן ואחז"ל ששקולה מיתת הצדיקים כשריפת בית אלהינו ודבר זה יש בו רמז בתחלת הפרשה וימת שם בשנת הארבעים וגו' בחודש החמישי באחד לחודש הוא חודש אב שבו נשרף בית אלהינו והוקבע לבכיה לדורות מזמן המרגלים כדי להורות ששניים אלו שקולים על כן נזדמנו בחודש אב וזהו הרמז מבית הישימות כי הוא לשון שממה וחורבן הבית. ואבל השטים הוא לשון אבל ורמז אל הזמן שנתאבלו בו על הצדיק שנמשל לשטה וארז ונזדמנו שניהם לפונדק אחד וחבור שני קצוות אלו מורה ששקולים המה כאלו הקצה האחד היה מרגיש אבל השטים דהיינו האבילות על נפש הצדיק והקצה השני היה מרגיש בצער בית הישימות. ותדע כי בילקוט ישעיה מסיק בפסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה גדול סלוקן של צדיקים לפני מי שאמר והיה העולם יותר מן צ"ח קללות שבמשנה תורה ומחורבן בית המקדש. קשיין אהדדי כי רבותינו ז"ל אמרו במסכת ראש השנה ששקולים המה וכאן אמר גדול סלוקן. והשב ימין וראה כי במדרש הזכיר סלוקן ובגמרא אמרו מיתת צדיקים. ובמדרש הזכיר לשון חורבן בית המקדש ובגמרא אמרו כשריפת בית אלהינו. והביאור לכל זה כי לשון חורבן בית המקדש מורה על הזמן שאומר הבית מעצים ואבנים נשאר קיים. אך שנחרב כי יצא ממנו כל הדרו והודו דהיינו סילוק מן הבית כל הדברים רוחניים שהיו בו. אבל לשון שריפת בית אלהינו קשה מזו כי נוסף על סילוק הרוחניות משם שגם החומר נשרף כמו כן בצדיקים כשמזכיר לשון מיתה הוא מדבר כנגד החומר כי הגוף מת אבל הנשמה אינה מתה כי חיה היא. אבל לשון סילוק שייך על הנשמה ולא על הגוף כי היא לבדה העולה כמו שנאמר רוח בני האדם העולה היא למעלה. והנה מיתת צדיקים דהיינו הדבר הנוגע בחומר גוף הצדיק ודאי דבר זה שקול כשריפת בית אלהינו החומר של בית המקדש. אבל סלוקן של צדיקים דהיינו רוח בני האדם המסתלק ועולה למעלה דבר זה מתיחס לחורבן בית אלהינו דהיינו יציאת הרוחניות משם ומה שאמר שזה גדול מזה לא שזה גדול במהות אלא שהנזק המגיע לעולם בסילוק נשמת הצדיק הוא גדול מן הנזק המגיע לעולם בסילוק הרוחניות מן הבית המקדש כי יש לדקדק מהו שאמר לפני מי שאמר והיה העולם למה לא אמר סתם לפני הקב"ה אלא ודאי שבא ליתן טעם למה זה גדול מזה ואמר לפי שהקב"ה אמר והיה העולם וחפץ בהווייתו וקיומו ונפש הצדיק נותן יותר הויה וקיום לעולם יותר מכל הרוחניות שהיו בבית המקדש לפי שצדיק אחד יסוד עולם ונשמתו חצובה מתחת כסא כבוד על כן יש בה קדושה גדולה ונותנת הויה וקיום לכל העולם. ותדע שכן הוא שהרי מביא על זה פסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ומאי משמע שמדבר בסילוקן של צדיקים אלא ודאי בסילוק הנפש המשכלת הוא שקרא חכמת חכמיו כי נפש המשכלת היא נותנת קיום והויה לכל העולם וסלוקה גורם שעמודי עולם ירופפו וזה דבר אמיתי ונכון ראוי לצרפו לפסוק זה על צד הרמז:

והתנחלתם את הארץ בגורל. בפסוק זה נתקשו המפרשים מאד באמרם כי תחלת הפרשה מדברת מאיבוד ז' האומות וצלמי מסכותם. וכן סוף הפרשה כ"א לא תורישו את הארץ וגו' ואיך סבכים בין הדבקים פסוק והתנחלתם את הארץ. ואומר אני שלא קשה מידי כי באיבוד הצלמים והבמות וגירוש כל ז' האומות הטיל ה' עבודה רבה על ישראל ויש לחוש לשני דברים הן שיהיה הדבר כקדירה דבי שותפי ותתבטל מצוה זו כי כל אחד יאמר אפשר למצות ביעור שתתקיים על ידי אחרים הן שיגרום מחלוקת בין השבטים כי כל אחד יבחר לו הרע במעוטו במקום שאין שם הרבה צלמים ומסכות. על כן הכניס תוך ענין זה פסוק והתנחלתם את הארץ בגורל כי בזה בטלו כל החששות:

ארבעים ושתים עיר. כנגד מ"ב חניות שישראל חנו בהם והיו בכלם כגרים כך נתנו ללוים שלא היה להם חלק בארץ מ"ב עיר. וערי המקלט יהיו מן ערי הלוים לפי שהנס אל עיר מקלטו הרי הוא שמה גר ויש לחוש פן יאמרו לו יושב הארץ גר אתה בארץ על כן נוה שיהיו ערי מקלט מן ערי הלוים. כי גם הלוים כגרים בארץ ויאמרו לו מום שבך אל תאמר לחברך על דרך שנאמר וידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם וכדרך שנאמר כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם היינו בארץ שהוא לא להם של יושבי הארץ כי יוסף העבירם לערים שיהיו כגרים שמה כדי שלא יוכלו לומר לישראל גרים אתם. ומה שאמרה תורה ברוצחים שישב שם עד מות הכהן הגדול לפי שאהרן מדתו השלום על כן היה לו להתפלל על בני דורו שאך שלום ואמת יהיה בימיו ולא תקרינה כאלה מקרה בלתי טהור זה על כן ישב שם עד מות הכהן הגדול ואז יתפלל הוא וכל ביתו אל מיתת הכהן הגדול כדי שיחזור מהרה לביתו. ומטעם זה אמר עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן המשחה וכי עדיין לא ידענו שהכהן גדול נמשח בשמן המשחה אלא לפי שכהן זה שנעשה רציחה בימיו זה הרוצח כיבה נר אלהים נשמת אדם וכיבה נר מצוה ותורה אור ודאי לא זכר כהן זה בשמן משחת קודש שעליו שהיה מחניכו חמשים ומאתים דהיינו שני פעמים נר כי כל כהן צריך לעמוד על שמירת שתי נרות אלו בימיו ולהתפלל על זה ומאחר שמעשה זה קרה בימיו על כן ישב שם עד מות הכהן הגדול:

ולא תחניפו את הארץ. ביאור הענין כך הוא כי הארץ דומה כאלו פוערת פיה לבלי חק לבלוע את כל מה שעליה כמו שנאמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וגו' וכתיב ארץ לא שבעה מים כי באמת הארץ אינה שבעה לעולם והרשעים הרוצחים מחניפים אל הארץ ליתן לה דבר לבלוע וזה החנופה כי כל הנותן דבר אל הבלתי ראוי לו כדי שיחזור גם הוא ויתן לו דבר מה זהו נקרא חנופה. וכן הדבר שהארץ מחנפת לרשעים ליתן להם את יבולה וכל צרכיהם אשר מן הארץ מוצאם וכן מקום לדור להתקומם עליה אף על פי שהרשעים אינן ראויין לכל זה כמו שנאמר והארץ חנפה תחת יושביה. וזהו שאמר כי הדם יחניף את הארץ כי הרשע נותן לה הדם לבלוע כדי שהארץ תתן לו לעומת זה מסלתה ומשמנה על כן לא יכופר לארץ כי אם בדם שופכו וכפרה זו על מה שהחזיקה הרוצח אפילו רגע אחד כי חנופה תחשב לה הדבר ויאמרו ששניהם מחניפים זה לזה. ומה שלא נהרג קין מכל מקום הוציאה הארץ את עצמה מן חשד זה שהצמיחה לו קוץ ודרדר ונע ונד היה בארץ וא"כ לא נתנה לו עוד שני מיני תועלת שהיו לו מן הארץ ואף זה על צד החסד עם קין דוקא מפני ישוב העולם כי הוא היה לבדו בעולם אבל לדורות לא יכופר לה כי אם בדם שופכו להוציאם מידי חנופה זו:

ואם יהיה היובל וגו'. רבותינו ז"ל פירשו אם כמו אפילו ור"ל אף אם יהיה היובל מכל מקום לא תצא שדה זו ביובל. ודוחק לפרש אם לשון אף על פי. ואת"ל שכן הוא מכל מקום קשה מהיכא תיתי שיהיה היובל תיקון לשדה זו ואם כן מאי סלקא דעתיה ומאי קא משמע לן. ועוד יש לדקדק בפסוקים שנאמר ונגרעה נחלתן מנחלת אבותינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיין להם לנשים ומגורל נחלתנו יגרע. תרתי יגרע למה לי. ולמה קראוה תחלה נחלת אבותינו ואחר כך קראוה נחלתנו ואחר כך חזר ואמר ואם יהיה היובל וגו' ומנחלת מטה אבותינו יגרע ושני זה הלא דבר הוא. ועוד קשה למה יגרע נחלתן הלא כתיב לרב תרבו ולמעט תמעיטו. והקרוב אלי לומר שחששו על שני דברים. האחד הוא שאם

יצא

יאמר הגורל ברוח הקודש שחוס זה יהיה לשבט פלוני ראוי שיקרא שם המת שהוא ראש השבט על נחלתו שהרי כאן המתים ירשו את החיים אם כן ראוי שלא יכרת שם המת מנחלתו ועל חששא זו אמרו ומנחלת אבותינו יגרע. החשש השני הוא משום חשד שיאמרו שמכרו נחלתן כי יאמרו הדורות מה לשבט אחד עסק בשדה של שבט זה כי לאו כולי עלמא דיני דבנות צלפחד גמירי ועוד אולי ימותו הנשים ובעליהן יירשום דיאמרו ודאי מחמת דוחקם מכרו שדותם ויחזיקום לחוטאים כמו שדרשו רבותינו ז"ל בפרשת בהר מן סמיכות הפרשיות שהמוכר שדהו עונותיו המו אלה ועל חששא זו אמרו ומגורל נחלתנו יגרע לא גרשון ממש אלא בעבור החשד. ודוקא קודם היובל יש מקום לשני החששות הלו. אבל אם יהיה היובל אז אין מקום לחששא שניה כי לא יאמרו שמכרו שדותם שאלו היתה שדה מכורה היתה חוזרת ביובל ומאחר שהשדה ע לא החזור ביובל בזה ידעו הכל שאין זה שדה מכורה אלא הבנות הסבו נחלה א לשבט אחר ובטלה חששא אחת אבל מכל מקום החששא השניה במקומה עומדת שמנחלת מטה אבותינו יגרע שלא תקרא שם המת על נחלתו ובדרך זה יהיה אם זה ככל אם שבכל התורה:

חסלת ספר במדבר. בעזרת בורא כל בדבור:

הפטרת מסעי בירמיה סימן ב

שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל: כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלָי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ: וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת בְּאֶרֶץ לֹא־עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם: וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הַכַּרְמֶל לֶאֱכֹל פִּרְיָהּ וְטוּבָהּ וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת־אַרְצִי וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה: הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה וְתֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי וְהָרֹעִים פָּשְׁעוּ בִי וְהַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַבַּעַל וְאַחֲרֵי לֹא־יוֹעִלוּ הָלָכוּ: לָכֵן עֹד אָרִיב אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה וְאֶת־בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב: כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וְקֵדָר שִׁלְחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד וּרְאוּ הֵן הָיְתָה כָּזֹאת: הַהֵימִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל: שֹׁמּוּ שָׁמַיִם עַל־זֹאת וְשַׂעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד נְאֻם־יְהוָה: כִּי־שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר ׀ מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא־יָכִלוּ הַמָּיִם: הַעֶבֶד יִשְׂרָאֵל אִם־יְלִיד בַּיִת הוּא מַדּוּעַ הָיָה לָבַז: עָלָיו יִשְׁאֲגוּ כְפִרִים נָתְנוּ קוֹלָם וַיָּשִׁיתוּ אַרְצוֹ לְשַׁמָּה עָרָיו נִצְּתוּ נצתה כתיב מִבְּלִי יֹשֵׁב: גַּם־בְּנֵי־נֹף ותחפנס כתיב וְתַחְפַּנְחֵס יִרְעוּךְ קָדְקֹד: הֲלוֹא־זֹאת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהַיִךְ בְּעֵת מוֹלִיכֵךְ בַּדָּרֶךְ: וְעַתָּה מַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵי שִׁחוֹר וּמַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר: תְּיַסְּרֵךְ רָעָתֵךְ וּמְשֻׁבוֹתַיִךְ תּוֹכִחֻךְ וּדְעִי וּרְאִי כִּי־רַע וָמָר עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיִךְ וְלֹא פַחְדָּתִי אֵלַיִךְ נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת: כִּי מֵעוֹלָם שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרוֹתַיִךְ וַתֹּאמְרִי לֹא אֶעֱבוֹר כִּי עַל־כָּל־גִּבְעָה גְּבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן אַתְּ צֹעָה זֹנָה: וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה: כִּי אִם־תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֺנֵךְ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי מֶה עָשִׂית בִּכְרָה קַלָּה מְשָׂרֶכֶת דְּרָכֶיהָ: פֶּרֶה ׀ לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת נַפְשָׁהּ נפשו כתיב שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנְהָ: מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְרוֹנֵךְ וגורנך כתיב מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֵךְ: כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם: אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנוּ ילדתני כתיב כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ: וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה:

כאן מסיימין ההפטרה בקצת קהלות. אבל הספרדים מדלגים ואומרים אלו הפסוקים:

אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל ׀ נְאֻם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד: וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ:

והאשכנזים מדלגים ואומרים זה הפסוק:

הֲלוֹא מֵעַתָּה קָרָאתִי לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה:

°אעבוד כתיב °יתיר י'

פירוש

איה. הלכנו אותו אחר גוינו: ושוחה. כתרגומו מישור וחרוב: לא. חסר אשר לא עבר: והרועים. רועי העם ומלכיהם: והנביאים. נביאי שקר: לא. אשר לא: כתיים. העובדים למים: וקדר. העובדים לאש: הן. כמו אם: ההימיר. אם החליף: שמו. לשון תימה: ושערו. ענין סערה: חרבו. לשון חרבן: לחצוב. לכרות: יכילו. יחזיקו: העבד. בתמיה: כפירים. הם מלכי בבל: נצתה. נצתו באש: נוף ותחפנחס. מקומות הם: ירעוך. ישברוך: עזבך. עזיבתך: מוליכך. שהיה

המלות

מוליכך: רעתך. אם עשית רעה באו אליך יסורים: ומשובותיך. לשון מרי: מעולם. מזמן קדמון: צעה. מוטעת כזונה: שורק. ענף הגפן: סורי. ענפים רעים: בנתר. אדמה לבנה: בורית. שמכבסין בו: נכתם. נרשם: בכרה. גמלה נקבה קטנה: משרכת. סובבת: פרה. כמו פרא: למד. מורגל: שאפה. שאבה: תאנתה. לשון תואנה: בחדשה. שתשלם הריונה: מנעי. אם יאמר הנביא מנעי וכו': נואש. לשון יאוש: הובישו. היה להם להובים: אבי. אדוני: ילדתנו. גדלתנו:

סדר הפרשיות חיבוריהן והפרדתן הבאות בחלק זה

חקת ובלק לעולם הם נפרדות מלבד כשחל שבועות ביום ששי וביום שבת קדש שאז הם מחוברות ובזה אין חילוק בין פשוטות למעוברות:
מטות ומסעי לעולם הם מחוברות בין בפשוטות בין במעוברות מלבד בשני סימנים, ואלו הם החא בשג שאז הם נפרדות:
ושאר הפרשיות הנהוגות להתחבר כל אחד על מקומו יבא בשלום:

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

על כתיב

החצי כתיב

סדר הקריאה למפטיר לשבת וראש חדש

בשבת וראש חדש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע ואומרים חצי קדיש וכס"ת שניה בס' פינחס וביום השבת ובראשי חדשיכם :

הפטרת שבת וראש חדש בישעיה סימן סו

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נוֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַםִ תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַםִ אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃

ואם למחרתו גם כן ראש חדש אומרים אחריה ג"כ פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חדש :

כצ"ל

אחד כתיב

ברוך

ברכות שאומרים קודם ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת. בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

וכשמסיים ההפטרה יאמר זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק. נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הטעמים*) לאשכנזים

קַדְמָא מֻנַּח זַרְקָא מֻנַּח סֶגּוֹל מֻנַּח | מֻנַּח רְבִיעִי מַהְפַּךְ פַּשְׁטָא זָקֵף קָטֹן זָקֵף גָּדוֹל מֵרְכָא טִפְּחָא מֻנַּח אֶתְנַחְתָּא פָּזֵר תְּלִישָׁא־קְטַנָּה תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה קַדְמָא וְאַזְלָא אַזְלָא־גֵרֵשׁ גֵּרְשַׁיִם דַּרְגָּא תְּבִיר יְתִיב פְּסִיק | סוֹף־פָּסוּק: שַׁלְשֶׁלֶת קַרְנֵי־פָרָה מֵרְכָא־כְפוּלָה יֶרַח־בֶּן־יוֹמוֹ:

*) הפשטא והקדמא שוים בתמונתם ומתחלפים במקומם כי הפשטא יבוא לעולם אחרי אות האחרון במלה בין שהנגינה מלעיל ובין שהוא מלרע, ולכן כאשר הנגינה מלעיל יבוא ב' פשטין כמו אלה אבל הקדמא לעולם באות שהיא הנגינה, וכן היתיב והמהפך כי היתיב לעולם לפני אות הראשון והמהפך בתנועה שהנגינה נקראת בה. הסגול הזרקא והתלישא קטנה יבואו תמיד אחרי האות האחרונה והתלישא גדולה לעולם באות הראשונה. הגרש נקרא לפעמים אזלא וזה כשהוא מלרע ויש לפניו קדמא וכשהוא מלעיל נקרא גרש. [ודע כי בספרי תהלים משלי איוב יש עוד טעמים אחרים גם ישתנו בשמותם].

במדבר פקודיהם סכומהון: את הקערת ית פיילותא: ודשנו וידרדרון ית מרבחא: ולא יבואו ולא יעלון ליואי למחמי כד יהוון כהניא משקעין מאני בית קודשא דלא ימותון:

נשא הנקי תרקי מן מיא בדוקיא לבדק האלין: ואמרה ותימר אתתא אמן דלא אסתאבית אמן אין אנא עתידה למסתאבא: מיין מחמר חדת ועתיק יתנזר חמע דחמר חדת וחמע דחמר עתיק לא ישתי וכל שזוג דענבין לא ישתי: שש עגלת צב שית עגלן מזווגן: וקרבנו וקורבניה דיקרב פיילי דכסף חד מאה ותלתין סלעין בסלעי בית קודשא הות מתקלה מזרק חד דכסף תקל שובעין סלעין בסלעי בית קודשא תרין מאניא האלין קריב יתהון מליין סולתא פיילתא ומזרקא מערבא דמשח למנחתא: כף בזיך חדא מתקלא עשרא סלעין די הות דדהבא קריב יתה מליא רישי בוסמנין טבין ומפטמין ודכיין לקטורת בוסמיא: פר תור חד בר תורין בר תלת שנין דכר חד בר תרתין שנין אמר חד בר שתיהו לעלתא הוה רב שבטא מקריב לעילא: שעיר צפיר בר עזין חד קרב רב שבטא לחטאתא: ולזבח ולנכסת קודשיא קריב תורין תרין דכרין תרין גדיין חמשא ואמרין בני שתהון חמשא דין קורבנא דיסדר וקרב מן נכסוי רב שבטא דבנוי דיהודה נחשון בר עמינדב:

בהעלתך עמדו ואשמעה דין חד מארבע דינין דעלו לקדם משה בתרין מנהון הוה משה מוריז ובתרין מנהון הוה משה מתון במסאבין דלא יכילו למעבד פסחא בזמניהון ובגין בנתא דצלפחד הוה משה מוריז מן בגלל דהוה דיני ממון דיניהון: ובמחרפא דחרף שמא קדישא ובמקוששא דחלל שבתא בזדנו הוה משה מתון מן בגלל די הוו דיניהון דיני נפשתא באילין ובאילין אמר לא שמעית למלפא דיניא דעתידין למיקם בתר משה למהוי זריזין בדיני ממונא ומתינון בדיני נפשתא דלא יבהתון למימר לא שמעית ברם משה רבן אמר לא שמעית ואמר להון קומו ושמועו מה די פקיד מימרא דיי לכון: ויהי בנסע והוה כד הוה ארונא נטל הוה משה קאים ידוי בצלוי ואמר קום כען מימרא דיי בתקוף חילך ויתבדרון בעלי דבביהון דעמך ויערקון שנאך מן קדמך: וכד ארונא הוה שרי הוה משה זקיף ידוי בצלו ואמר חזור כען מימרא דיי מן תקוף רוגזך ותוב עלן ברחמך טביא ובריך רבוותא ואסגי אלפיא דבני ישראל: זכרנו מדכרין אנחנא ית נוניא דהוינן אכלין במצרים מגן ית קטיא וית מלפפניא וית כרתיא וית בצליא וית תומיא: שטו הוון שייטין עמא ומלקטין וטחנין ברחוותא או אדשין יתה במזובתא והוויין מבשלין יתה בלפסיא ועבדין יתה עוגין והוה טעמיה כטעם בששיין בדבש: האנכי האנא עברית ית כל עמא האלין אין אנא ילידת יתהון ארום תימר לי סבול יתהון בחובך היך מה דסבל פדגוגא ית מינוקא על ארעא דקיימתא לאבהתוי: וישארו ואשתיירו תרין גוברין במשריתא שמיה דחד מנהון אלדד ושמיה דתניינא מידד ושרת עליהון רוח קודשא אלדד הוה מתנבא ואמר הא משה נביא ספריהון דישראל מתכניש מגו עלמא ויהושע בר נון תלמידוי משמש משריתא מן בתריה מידד מתנבא ואמר הא סלוון סלק מן ימא והוי תקלא לבני ישראל ותרויהון הוין מתנבין כחדא ואמרין בסוף עקב יומיא גוג ומגוג וחיילותיה סלקין לירושלם ובידוי דמלכא משיחא אינון נפלין ושובע שנין דיומין ידליקו בני ישראל מן מני זייניהון לחורשא לא יפקון ואילן לא יקוצון ואינון הוו משובעתי חכימיא ולא נפקו שובעתי חכימיא מן משכנא עד אלדד ומידד מתנבן במשריתא: עשרה חמרים עשר כורין: ותדבר ואישתעו מרים ואהרן במשה על עסק איתא כושיתא דנסיב והא לא איתא כושייתא הות צפורה אתת משה אלא היך מה דהדין כושיא משני בשריה מכל ברייתא כן הות צפורה אתת משה יאה בריוה ושפירא בחזוה ומשניא בעובדיא טבא מכל נשיא דדריא ההוא: לא כן לית כות עבדי משה בכל קומיטיטון ריש לבילרין קומיטיטון דידי הימן הוא: אשר נואלנו דאשתלינן: אל נא לא בבעו תהוי מרים אחתנן מצרעא מטמאה באהלא כמיתא ארום היך מה דהדין ולדא דהוה במעיא דאמיה תשעה ירחין במיא ובאישתא ולא מנזיק וכיון דמטא קיציה למפוק מן מעוי דאמיה אתאכיל פלגות בישריה כן הות מרים אחתנן מטרפא עמנא במדבריא והות עמן בעקנא וכיון דימטא קיצין למיעל לארעא דישראל למא היא מתמנע מינן צלי כען על בישרא מיתי וייחי ולא ניבד זכוותה: אל נא רפא אלהא דמסי כל בשרא אסי יתה: ואחר נסעו אף על גב דאתחייבת מרים נביאתא דמצטרעא אית בן אולפן סגי בפיקודיא ולנטורי מצוותא מצוה זעירא דעביד אנש מקבל עלה אגר סגי וכיון דקמת מרים נביאתא על גף נהרא כשעה זעירא למידע מה הוי בסופא דמשה הוון בני ישראל שתין ריבוון דהינון סכום תמניא לגיונין ועני יקרא ובירא לא זעו ולא נטלו מן אתריהון עד זמן דאתסיאת מרים נביאתא מצרעתה ומן בתר דאתסיאת מרים נביאתא מצרעתה בתר כן נטלו עמא מחצרות ושרון במדברא דפארן:

שלח השמנה הוא ומה ארעא השמינין אינון פירין או עצין: ויבאו ואתו על נחל סגולה וקטעו מתמן עוברא וביה סגול דעינבין חד וטענו יתיה בקופא ביני תרין גוברין וכן מן רמוניא ומן תיניא: נתנה נשוי עלן מלך ונחזור למצרים: ה' ארך יי אריך רחמין ורחק רגז וקריב רחמין ומסגי למעבד חסד וקשוט ומזכיא לא מזכי יי חייביא ביום דינא מדכר חובי אבהן רשיעין על בנין מרדין: ויאמר ואמר מימרא דיי הא שריתי ושבקית כפתגמך: אם אתם דארימית ית ידי בשבועה: ראשית מן שירוי אצוותכון תתנון לשמא דיי אפרשו: כי דבר ארום פתגמא דיי בזי וית פקודוי אפס משתיצא תשתיצי נפשא ההיא חובה תקביל: מקושש עצים מגבב קיסין: ויניחו דין חד מן ארבע דינין כוליה כתוב למעלה במקלל ובטמא מת: ואצניעו יתיה במטרא עד זמן די איתפרש להון מן קדם יי באלין דינין יתעביד ביה: ועשו להם ויעבדון להון ציצין על צנפת דגולתהון לדריהון ויתנון על ציצין דגולתהון שזיר דתכלא:

קרח ויקח ונסיב עצה ופלג קרח: ויחר ובאש למשה לחדא ואמר קדם יי לא תסתכל לדורון דידהון לא חמרא דחד מנהון נסיבית ולא אבאשית לחד מנהון: ויפלו ואתרכינו על אפיהון ואמרו אלהא דשליט בנשמת כל בישרא חד גברא חטי ועל כל עמא הוה רגוז: כי לא מלבי ארום לא מן לבי בדית יתהון: אם כמות ממותא דמייתין בה בני אנשא ימותון אלין וסכמות דכל אנשא יסתכם עליהון לא יי שלח יתי: הרמו אתפרשו מן ביני עם כנשתא הדא ואישיצי יתהון בקליל זעיר ואתרכינו בצלוי על אפיהון: ויהי ממחרת והוה מן יומא

דבתרא

דכתרא ועל משה למשנא דהדותא והא אפרח חוטרא דאהרן לבייתיה דלוי ואפק פרחין ואניץ ניצין וחסיל לוזין בר לוזיא : ויאמרו ואמרין בני ישראל למימר דא ספנן ובדנן כולנא אישתיצינן אית מינן די מת במגיפתא אית מינן די פתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון : כל חלב כל טוב חיטייא וכל טוב חמר ומשחא שירוייתהון :

חקת והשליך ויטלק לגו קטם יקירת תורתא : וכל כלי וכל מאן דחסף פתוח די לית פורייתא משעא עילוי מסאב הוא : וירם משה וארעב משה : נעברה נעיבר כען בארעך לא נינוס אניסן ולא נשרגנא בתולן ולא נבעי נשי גוברין באסטרטה דמלכא נזיל לא נסטי לא לימין ולא לשמאל עד זמן די נעיבר תחומך : ויט וסטון ישראל מעילויהון דהוון מפקדין אבוהון דבשמיא דלא יסדרון לקבליהון סדרי קרבא : והפשט ותשליח ית אהרן : ויראו וחמון כל עמא דכנישתא משה נחית מן ריש טורא מאנוי בזיעין וקיטמא ברישיה והוה בכי ואמר ווי לי עלך אהרן אחי עמוד צלותהון דבני ישראל דהויתא מכפר עליהון חד זמן בכל שנא בה בשעתא הימינון בני ישראל ארום מית אהרן ובכון ית אהרן תלתין יומין כל כנשתא דבני ישראל : ושמע כנענאה מלכא דערד דהוה שרי בדרומא ארום מית אהרן גברא חסידא די בזכותיה הוון ענני דיקרא מגינין על ישראל ואסתלק עמודא דעננא וארום מיתת נביאתא מרים דבזכותה הוה בירא מהלכא ואתגניזת בירא עני ואמר עבדי קרבא איתון ונסדר סדרי קרבא כל קבל ישראל ארום כציננן לאורחא די עלו בה ילילייא וסדרו סדרי קרבא כל קביל ישראל ושבא מנהון שביא רבא : וישלח ברת קל נפקת מגו ארעא ואשתמע קלא במרומיא חמון כל בני אנשא ואציתו ושמיעו כל בני בישרא לטית חויא מן שירויא ואמרית ליה עפרא יהי מזונך ולא אתרעם על מזונא אפיקית עמי פריקין ממצרים ואחתית להון מנא משמיא ואגיזית להון סלויא מן ימא ואסיקית להון בירא מתהומא חזרו עמי למתרעמין קדמי על עיסק מנא למימר נפשין מעיקא בלחמא דמיכליה קליל מן בגין כן ייתי חויא דלא אתרעם על מזוניה ואנכית לעמא האילין דאתרעמו על מזוניהון וגרי מימרא דיי בעמא ית חויא שרפיא ונכיתו ית עמא ומיתו אוכלוסין סגין מן ישראל : ויעש ועבד משה חיויא דנחש ושוי יתיה על אתר תלי והוה כל מן דהוה מינכת בחיויא הוה תלי אפוי בצלוי גב אבוי דבשמיא ומסתכל בחיויא דנחשא : וחי ושתק : על כן בגין כדין יתאמר בספר אורייתא דיי דמתיל בכפר קרביא ניסיא וגבורתא דעבד יי לעמיה בגו בני ישראל כד הוו קיימין על ימא דסוף כן עבד עמהון כד הוון עברין ית נחלי ארנונא : כד הוין בני ישראל עברין בנחל ארנונא איטמרו מואביא במעריא די בנחלי אמרין כד יהוין בני ישראל עברין אנן נפקין לקדמותהון ומקטלין יתהון ורמז רבון כל עלמא יי דידע מה דבלבביא וגלי קדמוי מה בכוליתא רמז לטוריא ואקפו רישיהון אלין לאלין ורציצו רישי גבריהון שטיפו נחליא מן אידם קטילין והוו ישראל מהלכין על רישי טוריא מלעיל ולא ידעו ניסיא וגבורתא די עבד יי עמהון בנחלי ארנון ולחיית קרתא דלא הות שותפא בעצתהון אשתזבת להון והא היא סמיכה לתחומיהון דמואבאי : הא בכן שבחו ישראל ית שבח שירתא הדא סוקי בירא הוו מזמרין לה

והיא סלקא : בירא דחפרו יתה רברבי עלמא מן שירויא אברהם יצחק ויעקב שכלילו יתה סוכלתני עלמא סנהדרין שובעתי חכימיא דמפרשין משכו יתה בחוטריהון משה ואהרן סופריהון דישראל וממדברא אתיהיבת ליה מתנא : ומן דאתיהיבת להון בירא מתנא חזרת למהוי להון לנחלין שטפין מתגברין וחזרת למהוי סלקא לריש טוריא ונחתא עמהון לנחליא עתיקתא איתגניזת מנהון בירא דאית בתחומיהון דמואבאי ריש רמתא דמצטייפא כל קביל אביית ישימון : על כן יאמרו מן בגין כן יימרון מתולי מתלייא עולו : ארום עם גוברין ובערין היך אשא נפקו מחשבון עבדי קרבא כשלהבין דאשא מקרתא דסיחון קטילו מלכיהון דאמוראי שיצון לחיית קרתהון דמואבאי קטילו כומריא דהוו מדבחין קדם טעותיה דארנונא : אוי לכון מואבאי ספתון ובדתון פלחי טעוותא כמוש מסרתון בניכון כפותין בקולרייא ובנתכון בשבייתא למלכיהון דאמוראי סיחון : ופסקא מלכו מן חשבון ושולטן מן דיבון וצדן אורחתיה עד נפחיא דסמיך למידבא : וישב ושרון ישראל בארעהון דאמוראי : ושלח משה למילא ית מכוור וכבישו כפרניא ושיצון ית אמוראי די הוון תמן : והוה כד חמא משה ית עוג ואמר הלא דין עוג רשיעא דהוה מונה לאברהם ושרה ואמר אברהם ושרה מדמיין לאילנין יאין דקיימין על מבועין דמיין ברם פירין לא עבדין בגין כדין קיים יתיה יי קודשא יהי שמיה מברך שנין סגיין עד זמן דחמא בניהון ובני בניהון וחזר ונפל בידיהון ואמר יי למשה לא תדחל מניה ארום בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה היך מה דעבדתא לסיחון מלכיהון דאמוראי דהוה שרי בחשבון :

בלק וילכו ואזלו חכימי מואבאי וחכימי מדיינאי ואגרין חתימין בידיהון ואתון לות בלעם ומלילו עמיה פתגמא דבלק : ויקם וקם בלעם בצפרא ושוי ית אתניה ואזל עם רברבני מואב : ויעמוד וקם מלאכא דיי באמצע כרמיא סגיא מן דין וסגיא מן דין סטרא : ותאמר ואמרת אתנא לבלעם ווי לך בלעם וכל חוכמא לא אשתכח בך הא אנא בעיר מסאב מיתא בעלמא הדין ולא אתיא לעלמא דאתי לא יכלת למילוט יתי בחוכמת דעתך על חד כמה וכמה בנוי דאברהם יצחק ויעקב דבזכותיהון אתברי עלמא מן שירויא והיך את אזל למילט יתהון כד גנבת דעתיהון דעמא האלין ואמרת להון לית אתנא הדא דידי שאילא היא בידי ברם הלא אנא היא אתנך די רכבת עלי מן טליותך עד יומא הדין המתכונת אתכונת למעבד לך כדון ואמר לה לא : וילך שפי ואזל בלעם בלב שפי : וישא ונטל במתל נביותיה ואמר מן ארם דבר יתי בלק מלכיהון דמואבאי מטורי מדינחא איתא כען לייט לי דבית יעקב ואיתא זעיר לי שבטיא דבית ישראל : מה אנא לייט דבית יעקב ומימרא דיי מברך יתהון ומה אנא מזעיר דבית ישראל ומימרא דיי מסני יתהון : חמי אנא עמא האלין מדברין בזכות אבהתהון : צדיקיא דמתילין לטוריא אברהם יצחק ויעקב ובזכות ארבעתי אמהתא דמתילין כגלמתא שרה רבקה רחל ולאה הא עמא דאינון לבלחודיהון שרן ובנימוסי עממיא לא מתערבין : מן ייכלי לממני עולימיהון דבית יעקב דאתאמר עליהון די הוו סגין ככוכבי שמיא אמר בלעם רשיעא במתל נביותיה

אין

אין קטלין הינון ישראל יתיה בחרבא מבשר הוא בלעם
דלית ליה חולק לעלמא דאתי ברם אין מיית הוא בלעם
מותנין קשיטין הלואי תהוי אחריתא כזעירא די בהון :
אקרה ואנא במימרי איקר יתך לא איש לא כמימר בני אנשא
הוה מימריה דאלהא חיא ולא כעובדיהון דבני אנשא עובדוי
דאלהא בני אנשא אמרין ולא עבדין גזרין ולא מקימין וחזרין
וכפרין במליהון ברם אלהא אמר ועבד גזר ומקים וגזרתוהי
קימין עד לעלם : הנה הא למברכא אדברית ומברך אנא ית
ישראל וברכן לית אנא מנע מנהון : לא הביט לית אנא חמי
פלחי שקר ולא פלחי פולחן נוכרי בגו שבטיא דבני ישראל
מימרא דיי הוי עמהון ויבבות מן איקר מלכיהון מגין עליהון :
אל אלהא די פרק ואפיק יתהון פריקין ממצרים תוקפא
ותושבחתא ורוממותא דידיה היא : כי לא ארום לית אנא
חמי עבדי נחשא בגו דבית יעקב ואף לא קסמי קסמין בגו
שבטיא דבני ישראל בעדנא הדין יתאמר ליעקב מה טיבו
ונחמן דיי עתיד למתניא עליכון דבית יעקב כדו אמר במתל
נביותיה טוביכון צדיקיא מה אגר טב מתקן לכון גבי
אבוכון דבשמיא לעלמא דאתי : הן הא עמא האלין כאריא
שרין וכאריותא מתגברין היך מה דלית אריא לא ניח ולא
שריך עד זמן דהוא אכיל ופשיט בשר ושתי אדם כדין אינון
עמא האלין לא ניחין ולא שריכין עד זמן דיקטלון בעלי
דבביהון וישפכון אדם קטילי בעלי סנאיהון כמיא : וירא בלעם
וחמא בלעם ארום שפר הוה מן קדם יי למברכא ית ישראל
ולא אזל היך מה דהוה אזיל בכל זמן וזמן למשתאלה
בדכירא לקדמות קסמיא אזל ושוי אפוי למדברא והוה
מדכר להון עובדא דעגלא בעא למלוט ית ישראל : וישא
ונטל במתל נביותיה ואמר אמר בלעם ברא דבעור אמר
גברא דיקיר מן אבוי מה דאתכסי מכל נביאיא אתגלי
עלוי : נאם אמר גברא דשמע ממלל מן קדם יי ודי חזא
מן קדם שדי חזי וכד הוה בעי הוה משתטח על אפוי ורזי
נבואתא מתגלין ליה והוה מתנבי על נפשיה דהוא נפיל
בחרבא וסוף נבואתא למתקימא : מה טבין הנון משכנין
דצלי בהון יעקב אבוהון ומשכן זמנא דעבדתון לשמי
ומשכניכון חזור חזור לכון דבית ישראל : כנחלין מתגברין
כן יהוון ישראל מתגברין על בעלי דבביהון וכגנין שתילין
על מבועין דמין כן יהוון קרייתהון מפקן ספרין ומלפי אוריתא
והיך שמיא דמתח מימרא דיי לבית שכינה ליה כן יהוון
ישראל חיין וקימין עד לעלם יאין ומשבחין כארזיא דמין
ומנטלין בבריותיה : יזל יקום מלכהון לבניהון ופרוקהון מנהון
ובהון יהוי ויהוי מכנש להון גלותהון מן מדנתא דבעלי
דבביהון ובניהון ישלמון באומיא ותקיף מן שאול די חס
על אגג מלכהון דעמלקאה ותתרבי מלכותיה דמלכא משיחא:
אל אלהא דפרק ואפיק יתהון פריקין מארעא דמצרים תוקפא
ותושבחא ורוממותא דידיה יכלין בני ישראל על בעלי
דבביהון וקרייתהון יפלגון וגבריהון יקטלון ומותריהון יפלגון :
כרע הא עמא האלין כאריא שרין וכאריותא מתגברין מן
דבריך יתכון ישראל יהוי מבורך כמשה נביא ספרהון דישראל
ומן דליט יתכון יהוי ליט כבלעם בר בעור : ויחר ותקף
רוגזא דבלק על בלעם וטפח בכף ידוי ואמר בלק לבלעם
למלט סנאי דבריה יתה ולחוד מברכת : ועתה וכדו הא אנא

אזל לות עמי אתא כען אעוץ יתך עצה די תעביד בעמא
האלין חמי יתהון ואין לא לית את שליט בעמא האלין ברם
עתידין הנון עמא האלין משלוט בעמך בסוף עקב יומיא :
וישא ונטל במתל נביותיה ואמר אמר בלעם בר בעור ואמר
גברא דיקיר מן אבוי מה דאתכסי מן כל נבייא אתגלי עלוי :
נאם אמר גברא דשמע ממלל מן קדם יי וידע דיעה מן קדם
עלויה דחזו מן קדם שדי הוה חזי וכד הוה בעי הוה משתטח
על אפוי ורזי נבואתא מתגלין ליה והוה מתנבי על נפשיה
דהוא נפיל בחרבא וסוף נביותיה למתקימא : אראנו חמי אנא
ליה ולית הוא כדון ומסתכל אנא ביה ולית הוא קריבא
עתיד למקם מלך מדבית יעקב ופריק ושליט מדבית ישראל
ויקטול תקיפי מואבאי וירוקן וישיצי כל בני מדינחא : והיה
ויהי אדום ירתי טורא דגבלא לבעלי דבביהון וישראל
יתגברון בחיל תקיף : וירד עתיד מלך למיקם מדבית יעקב
וישיצי ית כל מה דמשתיר מן כרכא תקיפא : וירא וחמא ית
עמלקאה ונטל במתל נביותיה ואמר שירוי אומיא דסדרו
קרבא כל קבל ישראל הנון דבית עמלק ובעקבא בסוף יומיא
הנון יסדרון לקבליהון סדרי קרבא וסופהון לאבדן יהוי
ואובדנהון עד לעלם : וירא וחמא ית שלמיא ונטל במתל
נביותיה ואמר מה תקיף הוא משרויך ושוית בנקרת צור
בית מדורך : כי אם ארום אין יהוי שלמיא לבזה עד כען
אתוריא עתיד קאים שבי יתך : אוי אלוי מן יחי כד ישוי
מימרא דיי למתן אגר טב לצדיקיא ולמתפרע מרשיעא :
וצים ויפקון אוכלוסין סגין בלברניא מן מדינתא ויצרפון
עמהון ליגיונין סגין מן דרומאי וישעבדון אתוריא ויצערון
כל בני עבר נהרא ברם סופהון דאלין ודאלין לאבדן יהוי
ואובדנא עד לעלם : ויקם וקם בלעם ואזל וחזר לאתריה
ולחוד בלק : וישב ושרון ישראל בשיטין ושרון עמא למזניא
עם בנתהון דמואבאי : ותקראן וקרין לעמא לדבחי טעותהן :
ויצמד ואדבקו ישראל לפלחי טעותא דפעור ותקיף רוגזא דיי
על ישראל ואמר מימרא דיי למשה סב ית כל רישי עמא
ואוקים יתהון סנהדרין קדם יי ויהוון צליבין כל מן דמתחייב
למתקטלא ועם מעלי שמשא יהוון מחתין נבלתיה וקברין
בכין יתחזור תקוף רוגזא דיי מן ישראל : ואמר משה לסרכיא
דישראל קטולו גבר ית אנש ביתיה אלין די אדביקו לפלחי
טעותא דפעור : והא גבר מבני ישראל אתא וקריב לות
אחוי ית מדיניתא קדם משה וקדם כל כנשתא דבני ישראל
והא אינון בכין בתרע משכן זימנא : וירא וחמא פנחס בר
אלעזר ברא דאהרן כהנא רבא וקם מגו קהלא ונסיב רומחא :
ויבא ועל בתר גבר ישראל לקובתא ודקר ית תרויהון ית גברא
בר ישראל וית אתתא בקפדא ואתכלית מגיפתא מעילוי
בני ישראל : והוו אלין דמיתין במגפתא עסרין וארבעא אלפין :

פינחס

לכן בשבועה אזיל משה ואמר לפינחס הא אנא יהב
ליה : בנבליהם בשקריהון : ובני קרח ובנוי דקרח על דלא
הוו בעצתיה דאבוהון לא מיתו : ויקרב דין חד מן ארבעה דיני
כו׳ כת׳ לעיל גבי מקושש וגבי טמא נפש : ואקריב משה ית סדר דינהון
קדם יי : יפקד ימני מימרא דיי אלהא דשליט בנשמת כל
בשרא גבר מזמן על עמא דכנשתא : צו פקיד ית בני ישראל
ותימר להון ית קרבני לחם סדור פתורי מה דאתון מקרבין
קדמי על גבי מדבחא הלא אשתא היא דאכלא יתיה והוא

מתקבל

מתקבל מנכון קדמי לריח דרעוא עמי בני ישראל הוו זהירין
למקרבא יתיה קדמוי בזמניה : בקדש במאני בית קודש יתנסך
נסוך חמר בחיר לשמא דיי :

מטות אישה הפרם בעלה אפס יתהון : ואישה יפרנו בעלה יפס
יתהון : בנעוריה ביומא טליותה בביתיה דאבוהא :
תחלצו אזדינו מן לותכון : את הבדיל ית קסטרא וית אברא :
ונקרב וקריבנן ית קורבנא דיי כד הוינן עלין בבתיהון דמלכיא
מדינאי ובקטוני מדמכהון והוינן חמין תמן בנתיהון דמלכיא
מדינאי יאין ומפרנקתא והוינן נסבין מנהון קוריא דדהבא
מן רישיהון וקדשיא מאודניהון ועזקיא מאצבעתא ועגיליא
מאזרעיהון ומכוכיא מן בית תדיהון חס לן משה רבן לא
אסתכל חד מנן בחדא מנהון ולא אתיחד חד מנן בחדא
מנהון דלא נהוי שותף עמה בגיהנם לעלמא דאתי היא תקים
לן ביום דינא רבא לכפרא על נפשתנא קדם יי : ויראו וחמון
ית ארעא דמכור וית ארעא דגלעד והא אתרא אתר דנכסין
היא : עטרת מכללתא מדבשתא ומכור ובית נמרין וחשבון
ואלעלה ושבם ונבו ובען : מקנה נכסין : ולמה תניאון ולמה
תתברון : ויעלו וסליקו עד סגולא וחמון ית ארעא : תרבות תסגון
גוברין חיבין למספה עוד על תקוף רוגזא בערי המבצר בקרוין
תלילן מן קדם דמרי ארעא : בנו לכם בנו לכון קרוין לטפלכון
ודירן לענכון ומה דנפק מפומכון תעבדון : ובני ראובן ובנו
בני גד ית דבשתא וית מכללתא וית לחיית : ואת עטרות וית
מכללתא דשופן וית מכור וית יגבהה :

מסעי ויסעו ונטלו מן פלוסים בירחא קדמאה : ויש׳ב על פי
ונטלו מאיתן וחזרו לפונדקי חירתא דאית על אפי
טעותא : ויסעו ונטלו ממרה ואתו לאילמה ובאילם תרתי
עשרי עינין דמיין כל קביל תרי עשרי שבטיא דישראל
ושבעין דקלין כל קביל שבעין סביא סנהדרין דישראל ושרו
תמן : והורשתם ותשיצינון ית כל דיירי ארעא מן קדמיכון
ותסופון ית כל טעותהון וית כל צלמי מתכותהון תתפרכון
וית כל במתיהון תשיצון : והיה ויהוי לכון תחומא מדרומא
ממדברא דרקם כל קביל תחומיהון דאדומאי ויהי לכון
דרומא מסיפי ימא דמלחא מן מדנחא : ונסב ויקף לכון תחומא
דרומיא מן מסקיותא דעקרבין דעבר בטור פרזלא ויהוי
מפקנוי מדרום לרקם רגיעא ויפוק דירת אדריא ויעבר
בקסם : ונסב ויקף תחומא מן קסם לנילוס מצרים ויהון מפקנוי
מן מערבא : וגבול ותחום ימא רבא הוא אוקינוס ניסוי ומחזוי
וספינתא עם מיא קדמיא דאית בגויה הנון מי בראשית
דין יהוי לכון תחומא מערביא : ודין יהוי לכון תחום צפוניא
מן ימא רבא תכוונון לכון לטורוס מנוס : מהר ההר מטורוס
מנוס תכוונון לכון למעלי אנטוכיא ויהון מפקנוי תחומא
דאולס דקלקאי : ויצא ויפקון תחומא לזפירין ויהון מפקנוי
דירת עינותא דין דיהוי לכון תחום צפוניא : והתאויתם ותכוונון
לכון תחומא מערביא מדירת עינותא לאפמים : וירד ויחות
תחומא לאפמים לדפני מן מדנחא לעינותא ויחות תחומא
וימטי סמיך לימא דגינוסר מן מערבא : וירד ויחות לירדנא
ויהון מפקנוי ימא דמלחא דא תהי לכון ארעא לתחומהא
חזור חזור : שני המטות תרין שבטיא ופלגות שבטא קבילו
אחסנתהון מן ירדנא דיריחו קדמאין מן מדנחא מן מישר
ימא דמלחא נפק להון תחומא לכנרת כרך דמלכותהון
דאמוראי ומכנרת כרך מלכותהון דאמוראי נפק להון תחומא
לטור תלגא ולחומתא דלבנן ומטור תלגא ולחומתא דלבנן
נפק להון תחומא לחובא דמן צפון עינותא דדמשק ומן
חובא די מן צפון עינותא דדמשק נפק להון תחומא לדיוקינוס
טור תלגא דקיסריון די מן מדנח מערב דן ומן יוקינוס
תורנגלא דקיסריון די מן מדנח מערב דן נפק להון תחומא
לנהרא רבא נהרא פרת דעלוי סדר נצחני קרבוי דיי
מתעבדין ומן נהרא רבא נהרא פרת נפק להון תחומא
לקרין זותא לבתרא כל טרכון וזמרא בית מלכותא דסיחון
מלכהון דאמוראי ובית מלכותא דעוג מלכא דמתנן נפיק
לרפיח ולשוקמזי עד מטי ספר ימא דמלחא הדין הוא
חולקהון דתרין שבטיא ופלגות שבטא : ומגרש לערים ופרוילי
לקרית חזור חזור להון יתתנון לליואי : ומגרש ופרוילי :

א (א) וידבר. קדמא בבי"ת: השנים. ברביע: (ד) יהיו. בזקף קטן: (ה) אליצור. חדא מלה כתיב ומלא דמלא מלא יו"ד ומלא וא"ו כתיב הרמ"ה ז"ל: שדיאור. מלא דמלא כתיב מלא יו"ד ומלא וא"ו וכל אורייתא דכותיה וכולהון חדא מלה כתיב הרמ"ה ז"ל: (ו) שלמיאל. אין בלמ"ד מאריך וחדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותא הרמ"ה ז"ל: צורישדי. חדא מלה כתיב ומלא דמלא מלא וא"ו ויו"ד וכל אורייתא דכותא הרמ"ה ז"ל: (ז) עמינדב. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותא הרמ"ה ז"ל: (ט) לזבולן. בתיקון ס"ת לזבלון ס"א לזבולן וכ"ל עיקר ע"כ ומסורת דפרשה ויגש מכרעת דכתיב לזבולן וכ"כ הרמ"ה ז"ל דג' כתיב חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה באורייתא כמו שנמסר במסרותינו ואחרא כתיב מלא וא"ו קדמאה חסר וא"ו תניין וזה אינו מהפלשה: (י) לבני יוסף לאפרים. קדמאה לבני יוסף לאפרים תניינא דדין עניינא לבני יוסף לבני אפרים וחד פסוק סימן להון לרחביהו לבני רחביהו (ד"ה א' כ"ד): אלישמע. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה הרמ"ה ז"ל: עמיהוד. חדא מלה כתיב ומלא דמלא כתיב מלא יו"ד ומלא וא"ו וכל עמיהוד באורייתא דכותא: גמליאל. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה: פדהצור. ראיתי חילוק בספרים אם היא חדא מלה או תרתי ובירושל' דמגילה פ"ק איתא בהדיא אלו שמות שאינן נחלקין. עמיאל. עמישדי. צוריאל. צורישדי. גמליאל. פדהצור. פדהאל. ע"כ. ובמסורת כ"י כלם חדא קריא וחדא כתיב. גם בעל ערוגת הבושם בפ' י"א מנה פ ד ה צ ו ר עם השמות הדבקים דבוק מוחלט. אא"כ ראיתי הרמ"ה ז"ל שכתב פ ד ה צ ו ר בנוסחי דיקי חדא מלה כתיב ומלא ה"א קדים לצד"י ולא קריא ומלא וא"ו בין צד"י לרי"ש ובמסורת כל שמות השבטים חדא מלה כתיב. והשכחן חד נוסחא כתיב ביה פ ד ה צ ו ר תרתין מלין עכ"ל: (יב) אחיעזר. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה. עמישדי. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה: (יג) פגעיאל. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה: (יד) לגד אליסף. בחומש קדמון כ"י כתיב א ל י א ס ף באל"ף אחר היו"ד וכתב בצדו בס' זקן אליאסף. ובס' ר"מ ובס' ר"ג אליסף ע"כ. ובכל ספרים שלנו כתיב אליסף בלא אל"ף ולא שמענו מימינו שום חולק בדבר: (טז) קריאי. קרואי ק' והכתיב קריאי ביו"ד וכן כתב החזקוני והכי נדרש בפסיקתא מר' טוביהו מלמד שכלם היו צדיקים והם היו בנתינת עשרת הדברות שהרי בויקח קרח חסר יו"ד על שהיו רשעים. וכן הוא במסרה רבתא מערכת אות האל"ף באלפ"א בית"א מן ג' ג' בחד ליסן ולית דכותיה חד באורייתא חד בנביאים חד בכתובים לא כבעל הטורים שכתב וא"ו קטיעא. וכן כתב הרמ"ה ז"ל נשיאי עדה ק ר א י מועד דקרח חסר יו"ד כתיב אלה ק ר י א י העדה דבמדבר מלא יו"ד כתיב בר מן יו"ד בתראה דסוף תיבותא וקרי וא"ו כתיב קריאי וקרי קרואי. ק ר ו א י העדה דפנחס מלא וא"ו וקרי יו"ד קרואי כתיב קרואי ק' ע"כ. ועיין עוד מ"ש בריש פרשת קרח ובפ' פנחס: (יז) אשר נקבו בשמות מחלוקת גדול ועצום ראיתי בין גדולי החכמים והספרים משנים קדמוניות אם בשמות חסר וא"ו או מלא. אית נוסחי דכתיב בהו נקבו בשמת חסר. וכן דרש ר' טוביהו בר אליעזר בפסיקתא שלו אשר נקבו בשמת כתיב חסר וא"ו מלמד שכל הצדיקים כל זמן שגדולה מתוספת עליהם הם משפילים את עצמם. ולזה נוטה דעת בעל שמן ששון שכך מצא בספר הבבלי ובספר שתי אחיות והסתייעו מגו מסרה דאמרה שמות ש' מלאים בתורה ולא חשיב בהדייהו נקבו בשמות דאלמא חסר הוא ובמקצת נסחי דיקי מלא וא"ו כתיב ומסרין עליה לית מלא והרמ"ה ז"ל נסתפק בדבר ולא הכריע דמסרה דאמרן מסייעא לסברא קמייתא ובעל א"ת נתישב בדבר והכריע דמלא וא"ו הוא מכמה טעמי חדא שכן מצא ברוב ס"ס וכמעט בכלם וכן בהללי ובקדמון ותו דאשכח תרתי מסראתא דמסייען להאי סברא חדא אמרה הכי בהדיא בשמות ב' בתורה א' מלא וא' חסר נקבו בשמות מלא ויקראו בשמת סוף מטות חסר ע"כ. וחדא אמרה הכי ויקרא בשמת ג' חסרים בלישנא בשמת אשר קרא ובשמת תפקדו ודין ע"כ. ואלו נקבו בשמת לא חשיב אלמא דמלא הוא. ואע"ג דכתב הרמ"ה בסוף דבריו דמסרה קדמיתא מסייעא לנוסחא דכתיבי חסר מסייע אין בו ממש קרי לה דהרמ"ה גופיה כתב ומסרה קדמיתא דאמרה שמות ש' מלאים בתורה ולא חשיב בהדייהו נקבו בשמות שהיא שמות גרידא קא חשיב בשמות לא קא חשיב אשתכח השתא להני נוסחי דכל לישנא דשמות דשי"ן דידיה בצירי חסר וא"ו כתיב בר מן עשרה ש' מנהון שמות וא' בשמות עכ"ל. ואם כן לא מסייע ולא מידי וכ"מ אח"כ שהעידו חכמי בורגוש וגם בעל שמן ששון על הרמ"ה ז"ל שכך עשה מעשה וכתבו בספרו מלא. וכן דעת המאירי ז"ל: (יח) ויתילדו אין מאריך ביו"ד ראשונה. וכתב במכלול דף פ"ט שעי"ן הפעל רפה אשר לא כדת להקל ובפתח פ"א הפעל. וכן הדשנה מחלב (ישעיה ל"ד) ובהרפים שרש יל"ד כתב היו"ד מעמדת בגעיא. וכן הוא לב"א: לגלגלתם. גימ"ל שניה דגושה בכלם: (כ) תולדתם. אין בתי"ו מאריך בס"ס וכן כלם: במספר שמות דראובן. כל דשבטים חסר בר מן ד' ראובן שמעון גד מנשה רשג"ם סימן וכן כתב ר' טוביהו בפסיקתא שלו ד' במספר שמות מלאים ראובן שמעון גד מנשה לפי שנתחלקו מנחלת א"י ונפלו נחלתם בעבר הירדן ונתגאו בעשרן ובשמעון ולוי כתיב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל לא מהם לוי נשאר שמעון כדרך ראובן גד ומנשה ועיין מ"ש לקמן אצל במספר שמות דמנשה: (כא) פקדיהם. אין בקו"ף מאריך בס"ס וכן כלם וכן הפקדים: (כג) לבני שמעון וגו' פקדיו. מה נשתנה שמעון שנאמר בו פ ק ד י ו מלמד שהיו עתידין להפקד משבטו שהרי חסרו בחומש הפקודים שלשים ושבעה אלף ומאה פסיקתא מר' טוביהו ומסורת: לגלגלתם. דלבני שמעון למ"ד שלישית בלא שוא. לגלגלתם דלבני שמעון בס"ס לא נשתנית למ"ד שניה דגלגלתם מכל למדי"ן שבתורה כמו שטינה המדפיס. ובעל א"ת הרבה דברים על זה ואין לי בהם חפץ:

(כג) מאות. כתוב במסורת שדפוס מאות כלם מלאים בר מן ג' חסר וסימן ויהיו ימי אדם. ויחי למך. וישקל אברהם לעפרן ע"כ. וטעות הוא ור"ל ארץ ארבע מאות דעפרון כמ"ש סוף פ' בראשית ע"ש: (כד) לבני גד. הגימ"ל רפה: (כו) לבני יהודה פתוחה: (לד) במספר שמות דלבני מנשה מלא וא"ו בכל ספרים מדוייקים והוא חד מן ט' מלאים בתורה וסימן נמסר במ"ג פרשת בראשית על פסוק ויקרא האדם שמות וכן הביאם הרמ"ה ז"ל (ומה שכתב במסורת הדפוס שם ויקרא להן ש מ ו ת כ ש מ ו ת טעות ור"ל כ ש מ ת חסר וכן מסור עליה לית כותיה כ ש מ ת וחסר והמדפיס לא דק שלא הביא הפסוק רק לצורך מלת ש מ ו ת דמני להו ולאו אדעתיה מלה דלא רמיא השתא עלה) עוד במסרה אחריתא כל שמות דשבטים חסרים בר מן ד' רשג"ם סימן פי' ראובן שמעון גד מנשה. ומסורת כ"י מסיימת וכל נביאים וכתובים דכותא מלא וכל ש מ ו ת דכותא בר מן ג' חסר וסימן מעשה חרש והאבנים והאבנים. ועיין מ"ש לעיל אצל במספר שמות דראובן: (מ) לבני אשר וגו' ומעלה. אין במ"ם מאריך: (מב) בני נפתלי. לית בענין ואחרא ל ב נ י דבנים הוו ליה ובנתא לא הוו ליה ואחרא הוו להון מסור וכ"כ ר' טוביהו בפסיקתא שלו: (נ) ואתה הפקד את הלוים. כתב המכלול כל ה ל ו י ם שבמקרא רפויי הלמ"ד ולא כתב שהה"א סמוכה בגעיא כמ"ש במלות אחרות שם וכן בספרים מדויקים כ"י הם כלם בלא געיא: (נג) והלוים יחנו סביב למשכן העדת. חסר וא"ו משכן ה ע ד ו ת דסוף פסוק מלא מסורת פרשת אחרי מות:

ב (א) וידבר דאיש על דגלו. פתוחה: (ז) מטה זבולן. מטה כתיב בלי וא"ו ולאחרים כתיב ומטה עם וא"ו ויש בו דרש בתנחומא הביאו בעל הטורים: (ט) ראשנה יסעו. כ"כ חסר וא"ו ע"פ המסורת וסימן במלכים א' י"ת במסרה גדולה: ראשנה. הכ"ל אין ברי"ש מאריך: (יב) והחונים דעליו מטה שמעון. אין בה"א מאריך בספרי ספרד וכן כלם הדומים להם. הרב המאירי כתב שהוא חסר וא"ו אך בכל הספרים הוא מלא וא"ו וחסר יו"ד. וכ"כ בהעתק הללי והחונם דשמעון ולית כתיב כן ואחרא והחנים כתיב. וכן כתב הרמ"ה ז"ל ו ה ח ו נ ם א' לחוד באורייתא כתיב עם וא"ו וחסר יו"ד וסימן והחונם עליו מטה שמעון ואחרא כולהון כתיבין חסר וא"ו ומלא יו"ד בלישנא. גם במסרה קטנה כתיב בגליון כלם חסרים וא"ו בר מן ב' והחונם דשמעון חסר יו"ד החונים בגדרות מלא דמלא עכ"ל. כך הוא הגירסא האמיתית כפי הנראה בספרים סוף נחום ולא כמו שכתוב במסרה גדולה כאן ב' כתיב כן מלאים וא"ו וחסר יו"ד: שלמיאל. אין בלמ"ד מאריך בספרי ספרד: צורישדי. מלה חדא. ובמסכת סופרים איתא בהדיא הכל שוין שאין חולקין עמיאל. עמינדב. צוריאל. צורישדי. ועיין מה שכתבתי בריש סידרא: (יד) ומטה גד. הגימ"ל דגושה: ונשיא לבני גד אליסף בן רעואל. לית כתיב רי"ש בכל השבטים בר מן דין. קדמאה דפרשה דעואל. ד"ר סימן: (כד) כל הפקודים למחנה אפרים וגו' ושמנת אלפים. יש מאריך במ"ם ושמנת: (כה) מחנה דן. הדל"ת רפה וכה תביר: עמישדי. מלה חדא כמ"ש בריש סדרא: (לא) כל הפקדים למחנה דן וגו' ושש מאות לאחרנה. במחנה דן חסר מלת ל צ ב א ת ם: לאחרנה יסעו. בכל ספרים אשר ראיתי הלמ"ד נקודה בקמץ והחזקוני כתב שהיא נקודה בפתח:

ג (א) ביום דבר ה' את משה. כל דבור אל משה במ"א ביום דבר ה' את משה. וכל צווי את במ"א ויניחהו אהרן דצנצנת המן בפרשת בשלח: (ב) בני אהרן הבכר. הבי"ת בגעיא. (ד) בהקריבם. הבי"ת בגעיא: (ט) נתונם נתונם. שניהם חסר יו"ד מלמד שנמסרו כלם כאיש א' ולמה שתי פעמים אחד למשכן ואחד לבית העולמים פסיקתא מר' טוביה: המה. המ"ם דגושה: המה לו. קדמאה לו תנינא לי ריש פרשת בהעלתך וחשיב להו התם במסורת עם ז' זוגין מתחלפין קדמאה וא"ו תניין יו"ד: (יב) כל בכור. הם ד' ב' ראשונים כ"ף כל דגושה ושנים אחרונים רפים: (יז) גרשון וקהת. הגימ"ל דגושה: (יח) ואלה שמות בני גרשון הבי"ת בגעיא: (יט) קהת. הקו"ף בשוא לבדו. וכן כלם: (כז) ולקהת משפחת העמרמי. פרשה סתומה העמרמי במקצת ספרים הה"א בפתח. העזיאלי העי"ן בקמץ לבד והוא חטוף מפני דגשות הזי"ן וכמוהו לחברוני ל ע ז י א ל י (ד"ה א' כ"ז) הקהתי בס"ס הקו"ף בשוא לבדו וכן כלם: (ל) אליצפן בן עזיאל. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד ודכותא אליצפן בן פרנך הרמ"ה ז"ל: (לז) ועמדי החצר סביב. כתב הרמ"ה על ארבעה ע מ ו ד י שטים פרשת תרומה מלא וא"ו וכל לישנא באורייתא דכותיה בר מן ב' חסרים וא"ו וסימן כל ע מ ד י החצר דואדנים לעמדים סוף פרשת ויקהל ו ע מ ד י החצר סביב ואדניהם דריש פסוק דמקמי והחנים לפני המשכן. וכן נסחי דיקי כי האי מסורת סלקי. ומסורת דמסרא עליה כולהון חסרים וא"ו בר מן ד' מלאים שבושא הוא: ויתדתם. בכל ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס ישן אין יו"ד בין הי"ו לדל"ת וזו היא מסורת הרמ"ה ז"ל וכל יתדתיו דלכל כלי המשכן סוף פרשת תרומה חסר וא"ו ומלא יו"ד בתראה קדים לוא"ו דסוף תיבותא כתיב ומסיר עליה כולהון חסרים כלומר חסרים וא"ו ודכותא וכל יתדת החצר נחשת חסר וא"ו כתיב וכל לישנא באורייתא דכותא חסר ודכותא וכל היתדת דסוף ויקהל חסר וא"ו כתיב את מיתריו ויתדתיה דאלה פקודי חסר וא"ו ומלא יו"ד קדים לה"א כתיב. ויתדתם ומיתריהם תרין חד בוידבר וחד בנשא ותרויהון חסרים וא"ו כתיב: (לח) מועד. בפסק: (לט) אשר פקד משה ואהרן. אחד מעשר נקודות בתורה והכי איתא בפ"ק דבכורות ובמ"ר ודוכתא אחריני כמ"ש בפ' לך לך על ביני וביניך. ועיין ס' עקרים מאמר ג' סוף פ' כ"ב ומזרחי וגור אריה ופסיקתא דר' טוביה: (מ) ויאמר ה' אל משה פקוד. סתומה: (מג) ויהי כל. רפה: שמת. כ"כ חסר וא"ו בהעתק הללי ובכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ראשונים שאינו מהמלאים כמ"ש למעלה: (מה) והיו לי. המאריך

בה"א

בה"א: (מט) לגלגלת. הגימל"ן דגושות: (נ) מאת בכור. מלא וא"ו שאינו מהששה חסרים בתורה וסימן נמסר במ"ג פרשת ויגש וכן כתב הרמ"ה ז"ל: (נא) הפדים. לית וחסר וא"ו והיו"ד בלא דגש:

ד (ו) ופרשו. דרגא בשי"ן: מלמעלה ושמו בדיו. סימן קדמאה ובתראה ושמו בדיו וב' מליעאה ושמו את בדיו: (ז) יפרשו בלא דרגא. המנקית הה"א בלא מאריך והמ"ם בדגש: המנקית. הנ"ל בהעתק הללי ובספרים מדוייקים חסר וא"ו וכ"כ הרמ"ה ז"ל המנקית דעל שלחן הפנים חסר וא"ו כתיב ומסר עליה כולהון חסרים: (יא) יפרשו. בשש. (יב) ישרתו. השי"ן במאריך: (יג) ופרשו. הפ"א (הפעל) במאריך וכן ונתנו על המוט. וכן ונתנו עליו: (יד) אשר ישרתו עליו בהם. היו"ד בגעיא: ואת המזרקת. חסר וא"ו ודכוותיה פרשת ויקהל. ואית דמסרי עליה כל אורייתא חסר ודא ודא א' היא דבאורייתא הלין תרין בלחוד הוא דכתיב בהדין ליסנא הרמ"ה ז"ל: עליו. בזקף קטן: (טו) לשאת. בזקף קטן: יגשו. הגימ"ל דגושה: (טז) בקדש ובכליו הבי"ת בשוא בספרים מדוייקים וכן כתב החזקוני והקו"ף רפה. וכן כתב רבינו יונה בספר הרקמה כי משפטו בפתחות הבי"ת ודגשות הקו"ף ובמקרא גדולה מסור עליו ג' רפין ע"כ כלומר שהבי"ת נקודה בשוא כי בעלי המסורת קורים לשוא כזה רפי לפי שלא יתכן אחריו דגש לעולם כמ"ש בעל מסו' המסורת במאמר ג' אך לא נמסר הסימן ובמסורת כ"י מצאתי בקדש ג' וסימן הכפרת ובכליו תאכלנו ע"כ. והכי פירושא ונתת את הכפרת על ארון העדות בקדש הקדשים דתרומה בקדש ובכליו דהכא בקדש הקדשים תאכלנו דקרח וכן מצאתי א"כ במסורת הדפוס פרשת קרח ובמסורת אחרת כתיבת יד מסור על זה וכל קריא בקדש הקדשים עד כאן והיא היא: (יז) ה'. בזקף קטן: (יט) בגשתם את קדש הקדשים. המסורת עליו לית דמטעים פירוש דסבירין אל:

פרשת נשא

נשא. פתוחה: (כב) שא. בשי"ן לא בשי"ן: (כד) הגרשני. הגימ"ל והנו"ן דגושות בכולן: (כה) מלמעלה. מ"ם שניה בקמץ: (כו) ואת מיתריהם. מסורת דמסרא הכא על מיתריהם לית כוותיה מלא שבושא הוא דכלא בנסחי דיקי מלאים דמלאים כתיבין. הרמ"ה: (כז) ופקדתם עליהם. במקצת ספרי הדפוס כתוב עליהם ביו"ד. ובהעתק הללי כתוב ופקדתם עליהם ירושלמי עליהם חסר ואומר המסרה י"ג חסרים בתורה עכ"ל. וכן הוא חסר בספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן שהוא א' מן י"ג חסרים וסימנהון נמסר בויגש וכן מסרה הרמ"ה ז"ל: (כח) איתמר בן אהרן. מאריך באל"ף איתמר ובבי"ת בן ואל"ף אהרן בלא מאריך: איתמר בן אהרן. כ"כ כדלעיל: (לז) הקהתי. בס"ם הקו"ף בשוא לבד וכן כלם: (לו) אלפים שבע מאות. ג' דמטעים דסבירין ושבע בוא"ו וסי' נמסר במ"ג: (לח) ופקודי בני גרשון למשפחתם. כתב הרמ"ה ז"ל למשפחתם בנויהם דנא חסר וא"ו כתיב וכל אורייתא דכוותא בר מן א' מלא וא"ו וסי' ופקודי בני גרשון למשפחותם ומסר עליה לית כוותיה מלא בתורה ובמסורת אחריתי נדיקא כל אורייתא חסר בר מן א' ופקודי בני גרשון למשפחותם ואית דמסרי עליהם כולהון חסרים בר מן ח' מלאים וסימן ופקודי בני גרשון ובתראה דראובן (וקדמאה ובתראה דמנשה) כמו במסורת כ"י כתוב ויתן משה לחצי וחצי הגלעד. ע"כ ודא ודא חדא היא וקדמאה דשמעון ובתראה דזבולון וקדמאה דיששכר ודאשר וכל כתובים דכותיה מלא. ולפום דיקא דהאי מסורת משמע דכולהו (לבד מבני גרשון) ביהושע קאי דאי באורייתא בתראה דראובן מי איכא הא גבי ראובן ליכא למשפחתם אלא חד ויהיו בני ראובן בכר ישראל וא"כ מאי בתראה איכא דמשמע דאיכא קדמאה אלא לאו ש"מ בנביא קאי דאלו באורייתא כולהון חסרים בר מדבני גרשון וכולהון נסחי דיקי דאתו לידן נמי הכי דיקו ומסורת קדמאה נמי מסייעא להו כדאמרן לעיל עכ"ל. וכן מצאתי במסרה כ"י ישנה. ועיין עוד במ"ג ריש ספר במדבר דמסיר למשפחתם כל אורייתא חסר וכו' וביהושע סי' י"ט נמסר למשפחותם ח' מלאים בס' יהושע וכו' ופלוגתי טובא איכא ביניהון. והשכחנא מסרה אחריתי נמי דמסרה למשפחותם ח' מלאים בתורה ובנביאים ושבא לכולהו כדמסיר הרמ"ה ז"ל בר מן חד דהרמ"ה חשיב בתראה דראובן ובמסרה הדין ראובן קדמאה. וחפשתי בספרים כ"י ומצאתי קצת מהם כדברי הרמ"ה ז"ל וכמסורת דפרשת במדבר ואעשה כן גם אני בעזרת האל: (מד) פקדיהם. אין בקו"ף מאריך בס"ם וכן כלם: (מט) פקד אותם. בכמה ספרי הדפוס וגם בהעתק פירארה חסר וא"ו אבל בהעתק הללי ובספרים כ"י מדוייקים מלא. וכן הוא בדפוס ישן והוא א' מן ט"ל מלאים בתורה וסימן נמסר במסרה רבתא ובמסורת סיג לתורה: ופקדיו אשר צוה. ה' דסבירין כאשר וסימן נמסר בפר' נו:

ה (א). לאמר. הלמ"ד דגושה: (ב) וישלחו. בשי"ן רפה: (יב) ומעלה. המ"ם בקמץ: בו. בי"ת רפה: (יד) רוח. מאריך ברי"ש וכן חבירו: או עבר. מקף באמצע. (טו) קרבנה. הקו"ף בקמץ לבד: האיפה. בספרים מדוייקים כ"י ובדפוסים קדמונים מלא יו"ד. וכן מסר הרמ"ה ז"ל האפה ב' חסרים יו"ד וסימן עשירת האפה דואם לא תשיג בפ' ויקרא עשירת האפה דזה קרבן אהרן ובניו בפ' צו וכל שארא מלאים יו"ד. וכן נמסר במ"ג פרשת ויקרא: כי מנחת קנאת הוא. במסורת פרשת תצוה נמנה עם ה' דמטעין דסבירין היא והכא נמי נמסר קדמאה הוא ובזקף דקאי אקמח תנינא היא ובאתנחתא דקאי אמנחה עצמה וסימן זקף לשון זכר אתנחתא לשון נקבה ע"כ. ובספרים מדוייקים תניא כתיב הוא וקרי היא ותימא שבעל המסורת בתהלים ע"ג מנה ג' כתיבין הוא וקריין היא וזה לא נמנה עמהם וגם בסי' שנמסר בפרשת תצוה כל דסמיך למנחה היא בר מן א' מנחת קנאת הוא קדמאה נראה שזה השני כתוב וקרי היא. וממה שכתב בעל המסורת פרשת ויצב משמע ודאי שמה שכתב כאן תנינא היא ובאתנחתא היינו לענין הקריאה בלבד ולא לענין האותיות כי כתיב הוא בוא"ו שנמסר שם על פסוק והיא שלחה אל חמיה היא והיא י"א כתיב יו"ד בתורה ומנה אותם שם ואם זה ג"כ כתיב יו"ד הוו להו י"ב ודכוותא אשכחנא בפסוק אל ילזו מעיניך (משלי ג') כמ"ש שם. וכן מ"ש בעל המסורת פרשת תצוה כל דסמיך למנחה היא היינו ג"כ לענין הקריאה לבד. וזו היא כוונת מסרה אחרת הובאה בגרשם בהעתק מחילופי ספר במדבר ובתוכם יש זה קדמאה מנחת קנאת הוא תנינא מנחת קנאת היא ונמסר שם לסימן הלא הוא אמר לי אחתי היא והתם נמי אחתי הוא כתיב בוא"ו וקרי בחירק. ואל תבהל ממה שנמסר בריש פרשה האזכרת על פסוק נתיס המה לי ז' זוגים מתחלפים קדמאה וא"ו תניין יו"ד וחדא מנייהו מנחת קנאת הוא מנחת קנאת היא וכולהו אחריני כתיבין וקריין ביו"ד וליגמור מינה דתנינא כתיב היא ביו"ד דלא היא ולעולם הוא כתיב בוא"ו ונמנה בהדי הנך אחריני משום דדמי להו במכשא ומה שהקשינו ממסורת תהלים ע"ג י"ל דהתם איירי בנביאים וכתובים בלבד. ובזה תתיישב סתירה אחרת הנראית לכאורה בין מסורת תהלים הנ"ל ובין מסורת ויצב הנ"ל כי במסורת תהלים שמנתה ג' כתיבין הוא וקריין היא מכלל שכל לשון נקבה אלם אלו הג' כתיבין היא ביו"ד ומסורת ויצב שאמרה שלשון נקבה י"א בלבד כתיבין היא ביו"ד מכלל שכל לשון נקבה זולת הם כתיבין הוא בוא"ו בתנועת חירק אלא ודאי בפרשת ויצב מדבר בתורה בלבד ובספר תהלים בנביאים וכתובים כמו שאמרנו. וקצת דברים אלו למדתי מפי החכם ר' שלמה אבו חזן מק"ק ספרדים בויניציאה. ובירושלמי פ' בתרא דתענית איתא שלשה ספרים מצאו בעזרה וכו' עד באחד מצאו כתיב תשע היא ובשנים כתיב אחת עשרה היא וקיימו שנים ובטלו אחד ע"כ. ודברי המאמר כלם נכוחים למבין מסרה זו ר"ל שבשני ספרים מצאו אחת עשר היא כתיבין ביו"ד כמסרה שלנו ובא' לא מצאו רק תשע וקיימו השנים ובטלו א'. ובעל יפה מראה אחרי המחילה מכבודו לא הבין כוונת הירושלמי ונדחק לפרש גירסת מסכת סופרים והעלה חרס בידו וברוך המאיר נתיב: (יז) ונתן אל המים. בסגול: (יח) המאררים. במאריך הה"א לב"א וריי"ש ראשונה בשוא לבד בס"ם וכן כלם: (כא) ואמר הכהן. אין בכ"ף שמש: אותך לאלה. בהעתק הללי אתך ירושלמי אותך ע"כ. ובכל ספרים מלא והוא חד מן ע"ז מלאים בלשון נקבה וסימן נמסר במסרה רבתא וליכא מנייהו לחוד תרין באורייתא. וכן מסר הרמ"ה ז"ל אותך ב' מלאים וא"ו בלשון נקבה וסימן כי אם אותך באשר את אשתו. יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך. וכל שארא חסרים וא"ו כתיב: (כב) ובאו. תלשא אות בוא"ו ואין אחרת בבי"ת: המים המאררים. האל"ף בקמץ: במעיך. הבי"ת בגעיא. ולנפל ירך. דין לחוד חסר יו"ד בליסנא וכל היכא דקריא פ"א דידיה בחירק מלא יו"ד בר מן דין: (כד) והשקה את האשה. לא מפיק ה"א: (כז) והשקה את המים. מפיק ה"א וכן נמסר במסורת פרשת בראשית והשקה ג' רפין ואחד מפקא וסימן והשקה את כל פני האדמה. והשקה את האשה. והשקה את נחל השטים. והשקה את המים כתיב מפקא. וכן הוא במסורת הגדול: (כח) ונזרעה. בשרשים שרש זרע הרי"ש בשוא לבדו. ובס"א כ"י נכתב בגליון בספר יריחו כתיב ונזרעה בחטף קמץ הרי"ש ע"כ. גם בספר רב פעלים בבנין נפעל מן השלמים כתב ומפורש בחטף קמץ בקצת הספרים ונקתה ונזרֳעה זרע. וכן ראיתי גם אני במקצת ס"ם ובדפוס קדמון. וכן כתב בעל אור תורה: (כט) הקנאת. הקו"ף דגושה:

ו (ג) להזיר. הזי"ן דגושה: (ה) מלאת הימם. בהעתק הללי הימים ירוש' הימם ע"כ. ובכל הספרים חסר וכן מסר הרמ"ה ז"ל לאור יום מלא וא"ו כתיב וכל ליסנא דכותא מלא ולימים ושנים מלא יו"ד כתיב וכל ליסנא באורייתא דכותא מלא בר מן א' חסר עד מלאת הימם דנזיר ע"כ. ובירושלמי דנזיר אית דילפי התם נזירות שלשים יום מהכא עד מלאת הימים וכמה הם ימים מלאים ל' יום ובעינן מעתה אם גלח יום שלשים לא יצא א"ר ינאי בר אליעזר ימם כתיב חסר יו"ד. עיין בהגהות ירושלמיות שבקונטרס אחרון מהילקוט דפוס שאלוניקי סימן רכ"ז ותנן נמי בריש פ"ג דנזיר מי שאמר הריני נזיר מגלח יום שלשים ואחד ואם גלח יום שלשים יצא: קדש יהיה גדל פרע שער ראשו. קדש י"ג חסרים וא"ו וסי' נמסר בהאי עינא במסורת וזה אחד מהם. ומהכא ילפינן בקידושין סוף פ' האיש מקדש דהמקדש בשער נזיר אינה מקודשת כשאר איסורי הנאה דחשיב התם במתניתין דאמרינן עלה בשער נזיר מנא לן דאמר קרא קדש יהיה גדל פרע שער ראשו גידולו יהיה קדוש פי' מדכתיב קדש חסר וא"ו דרשינן ביה קודש הוא אי מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין אף שער נזיר כן. ובסיפא דמתניתין קתני מכרן וקידש בדמיהן מקודשת דאיכן תופסין דמיהן מי קרינן קודש דמשמע שם קדושה קדוש קרינן דמשמע הוא קדוש למעוטי דמיו שאין דין קדושה עליו. ועיין בספר עצמות יוסף פ' ב' דקדושין סוף דף נ"ב ילקוט פרשת נשא תוספת י"ט: (י) וביום השמיני יבא. דין דנזיר בלחוד חסר יו"ד וכל שארא דאורייתא מלאים: אל הכהן. הקדמא בה"א לא באל"ף של אל: (יג) וזאת תורת הנזיר. אין בו פסקא: (יט) והלת מנה. הוא"ו בגעיא בס"ם: ורקיק מנה. בשפחא: אחר התגלחו. בספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים אחר בשפחא התגלחו במרכא והה"א במאריך. ועי' מ"ש בירמיה ב' על והתבוננו: (כא) כן יעשה. כל ל' עשייה טעמא בשי"ן ובא געיא לעילם כמו יַעשה תַעשה מַעשה ואם ישתנה הטעם כמו ומראיהם ומעשיהם יהיה בלי געיא כן ודומיהן כלל זה מצאתי בחומש קדמון כ"י: (כג) אמור להם. מלא וא"ו ובמסורת הרמ"ה אמור אחד חסר ואחד מלא וסימן ואם אמר יאמר העבד חסר וא"ו כה תברכו מלא וא"ו ע"כ. ובמדרש רבה ותנחומא אמור להם מלא אמר להם הקב"ה לכהנים לא מפני שאמרתי לכם שתהיו מברכין את ישראל תהיו מברכים אותם באנגריא ובבהלות אלא תהיו מברכין בכוונת הלב כדי שתשלט הברכה בהן לכך נאמר אמור להם עד כאן. ובמדרש טעמי חסרות ויתרות אמור להם מלמד שהשליח צבור אומר להם כל דבור ודבור. סמ"ג עשין כ' והרא"ש סוף פ' הקורא את המגילה עומד ובזוהר דף קמ"ז אמור חושבן רמ"ח אברין דבאדם חסר חד מ"ע דבחד תלין כולהו וכלהו מתברכאן בהאי ברכתא בהני תלת קראי כדאמרן. ובמרדכי פרק הקורא עומד כתב בשם ראבי"ה מה שהכהנים פותחים אצבעותיהם דבר זה לא מצינו בגמרא אלא דרשינן אמרו טעם אמור מלא וא"ו קא אתא וא"ו ושים אותו בתוך כ"ה ויהיה כו"ה לשון אלון וכו':

ז (א) כלות משה. במדרש רבה ובפסיקתא כלת כתיב ביומא דעלת כלתא לגננא (נ"א לגנונה) (פירוש ביום שנכנסה כלה לחופתה) גם במדרש ילמדנו לכך כתיב ויהי ביום כלת חסר וכן הוא בספר הזוהר בפ' ויחי דף רל"ו ופרשת ואלה שמות דף ה' ופרשת ויקרא דף ד' ופרשת פינחס דף רכ"ו ברעיא מהימנא ובדוכתי אחריני כדבעינן לנומר קמן ובריקאנטי וכן ראיתיו חסר במקצת ספרים. גם הרמ"ה ז"ל כתב פליגי ביה נוסחי ומסרתא אית נוסחי דכתיב מלא ומסרן עליה כולהון מלאין בר מן א' חסר ויהי ככלת השטרים דמסר עליה לית כותיה וחסר ואית נוסחי דכתיב חסר ומסרן עליה דחסר הוא ודרשא מסייעא למאן דאמר חסר ע"כ. וא"ת תפס לעיקר כמאן דאמר מלא שכן מצא בהללי ובמגרים ובספרים מדוייקים קדמונים מכמה מאות שנים. וכן כתב המאירי וס' שמן ששון ובכל המסרות כתוב כלם מלא בר מן חד ככלת השטרים. וכן כתב בעל מנחת כהן וכן העידו חכמי בורגוש שגם הרמ"ה כתבו בספרו מלא. וכתוב בספר גור אריה ככלה הנכנסת לחופה וכו'. ואע"ג שבכל הספרים נכתב כלות בוא"ו הכי פירושו מדכתיב כלות ולא כתיב ביום כילה להקים המשכן אלא לדרוש לשון כלה והא דקאמר כלת כתיב רוצה לומר שלא כתיב כילה שאז לא נוכל לדרוש לשון כלה שהרי יש יו"ד בין הכ"ף ובין הלמ"ד אע"ג שאין היו"ד כתובה כיון שהחירק הוא במקום היו"ד כאלו היו"ד כתובה אבל עכשיו שכתב כלות נוכל לדרוש לשון כלה עכ"ל. ועיין בתשובות הרמב"ן ז"ל סימן רל"ב ובתשובת הרשב"א ז"ל הובאה בב"י על טור י"ד סוף סימן רע"ה ומ"ש בפרשת בא גבי ונתנו על שתי המזוזות. והרמ"ע ז"ל בחיבורו הנקרא מאה קשיטה כתב כי ראוי היה לכתוב כלת משה ונכתב כלות כי נטל רשות להעלים הסוד שלא להחזיק טובה לעצמו וכו' ע"ש. וגם במאמר אם כל חי סימן ל"ה כתב שכן שמע מהמקובל האלהי מוהר"ר יצחק אשכנזי ז"ל. עוד כתב שם בספר מאה קשיטה שכן היה ראוי לכתוב הפילגשם ונכתב הפילגשים היא היו"ד שנטלה מן הושע בן נון בריש פרשת שלח לך והלא כבר קרא לו משה יהושע במלחמת עמלק וכו'. וכן מעברים עם ה' דבני עלי מעבירם כתיב וכיוצא בו לא תימא שחלקו בעלי הגמרא עם ספרי המסורת אך העידו בגמרא על מקומות מיוחדים כי נעו מעגלותיה של תורה ואנחנו לא נדע וילמד סתום מן המפורש עכ"ל. ודברי הזוהר בסוף פרשה זו וברעיא מהימנא פ' פינחס דף רכ"ד נדקו יחדו עם מה שכתבתי שגם הם דרשוהו כלת חסר ובתר הכי אמרינן ברעיא מהימנא פרשת פינחס דאף על גב דכתיב כלות מלא דרשינן ליה כאלו נכתב חסר דאית להו לרבנן רשותא למעבד הכי ועל כל פירושין דיכלין למעבד לקושטא כלה בתכשיטין דילה קב"ה מני למעבד כמה דיימרון ולמהוי מהימן לון הה"ד על פי התורה אשר יורוך משל לאומן דחתך מאני לבושין דמלכותא ועבד מנהון חתיכן סגיאן איטן דידעין אתרין דחסרין אלין חתיכות או אלין דמשתארין ליאן מתקנין לון לבושין ושוין איטן חתיכות דאיתוספן באתר דמעיטין וחתיכות דאינון מעיטין מוסיפין עלייהו והאי איהו על פי התורה אשר יורוך ע"כ ע"ש. וזה כלל גדול בתורה ישמע חכם ויוסף לקח לקיים כל דברי חכמים דכולהו הוו דייקי טובא בקראי ונבון תחבולות יקנה. ועיין עוד מ"ש בס"ד בפ' בלק אצל ומגבעות אשורנו בסימן כ"ג: (ב) המטת. בהעתק הללי המטת ירושלמי המטות ע"כ. ובכל הספרים חסר והוא חד מן ג' חסרים ע"פ המסורת וכן מסרה הרמ"ה ז"ל: על הפקדים. קו"ף נריכה ליגע ועיין מ"ש בפרשת תשא על בקמיהם: (ג) שש עגלת צב. במקרא גדולה כתיב עליו ג' חסר ופלוגתא עליה כי אמרי עֲגָלֹת ע"כ. ואנחנו לא שמענו ולא ראינו בו מחלוקת כי בכל הספרים בסגול. וכן כתב בעל הלשון שהשם ואופן עֲגָלָה (והוא הקבוץ) וקבוצו ויתן להם יוסף עֲגָלוֹת ובסמיכות שש עֶגְלֹת צב. ועניין אחר עֵגֶל בן בקר וקבוצו עֲגָלִים ולנקבה עֶגְלָה וקבוצו עֲגָלוֹת ובסמיכות לְעֶגְלוֹת בית און (הושע י') ושני עשר בקר עיין מ"ש בפרשה תצוה סימן כ"ח: ויקריבו אותם לפני המשכן. סימן דין דויביאו לפני המשכן תניא דויקריבו לפני המזבח ואפ"ס אשר על המשכן ועל המזבח: לפני. אין בנו"ן דגש: (ד) ויאמר דקא מאתם. אין בו פיסקא: (ה) ונתתה אותה אל הלוים בחומש סביוניטא כתוב יש ספר אותם ללוים ע"כ. ואין לחוש להם כי בכל המדוייקים כתיב אל הלוים: (ו) העגלת. העין בשוא ופתח: (ז) את שתי העגלות. במדוייקים ובהעתק הללי ועל פי המסורת מלא וא"ו וכן כתב הרמ"ה ז"ל זל"ש קחו לכם מארץ מצרים עגלות מלא וא"ו כתיב וכל עגלות העגלות בעגלות באורייתא דכותא מלא בר מן ב' חסרים וא"ו וסימן ויקח משה את העגלת. ואת ארבע העגלת. שש עגלת צב. חסר וא"ו כתיב ואית דמסרי תלתא חסר בלישנא ויקח משה את העגלת. ואת ארבע העגלת. שש עגלת צב. ומסורת דמסרה העגלות תרין מלאים כתיב העגלות קא חשיב שאר לישנא לא קא חשיב וסי' וירא את העגלות את שתי העגלות ותמניא כתיב באורייתא בלישנא תרין עגלות ומלאים וחד בעגלות ומלא וארבע העגלות תרין מלאים ותרין חסרים כדאמרן וחד עגלת צב חסר: (ט) ולבני קהת. הקו"ף בשוא: (י) ויקריבו הנשיאם את קרבנם. במסורת הדפוס כתוב הנשיאם ד' כתוב כן ור"ל הנשיאם וכן נמסר בסוף לך לך. גם הרמ"ה ז"ל כתב ד' כתיב מלא יו"ד קדמאה קדים לאל"ף וחסר יו"ד תניין בלישנא באורייתא: (יא) ליום. שניהם היו"ד בדגש: (יג) וקרבנו. בכל השבטים כתיב קרבנו ובנשיא יהודה כתיב וקרבנו ומדרשי אגדה רבים בבמ"ר פ' י"ג: משקלה. על הה"א סגולתא: מזרק. בס"ס הרי"ש קמץ וכן חביריו ומסורת עליהם כלם קמץ. ובמכלול דף רכ"ה בא בפתח מבלי הסמיכות ובספר ירושלמי מזרק קמץ עכ"ל: (יז) עתודים דנחשון. בהעתק פירארה חסר וא"ו כחביריו שבענין וטעות הוא שכ"כ בהעתק הללי עתודים דיהודה מלא וכן כתב בעל הטורים והכי נדרש במד"ר כנגד ו' דברים שנתחדשו באותו היום בעולם וכנגד דוד שעמד ממנו שנתברך בו' ברכות וכנגד ו' בנים שהיו מנחשון בעלי שש ברכות. גם במסורת הרמ"ה ז"ל והנה העתדים העלים על הצאן חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב וכל עתדים באורייתא דכותא בר מן ב' מלאים דמלאים דנחשון ודחטאת בקר וסימנהון עתודים חמשה דנחשון. בני בשן ועתודים. וכל שארא עתדים כתיב חסר וא"ו ומלאים יו"ד וכן נמסר במסורת שלנו ובספרי זוטא:

נחשון. אין בנו"ן מאריך. כל הנקודות והטעמים שבפסוקי נחשון כך הם בכולם אין הפרש ביניהם: (יח) נשיא יששכר. בכל השבטים כתיב נשיא חוץ מיהודה ודרשו עליו בבמ"ר פ' י"ג ושפל רוח יתמוך כבוד ועיין עוד שם אחרי כן: (יט) הקרב. חסר יו"ד עפ"י המסורת והמדרשים עיין בפי' רש"י ובמדרש רבתי. ובמדרש תנחומא הקרב את קרבנו חסר שהיה רחוק ונתקרב לבא וכל כך למה על שהיו יודעים בתורה שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ללמדך שכלם מסכימים הלכה על פיהם. ובמסורת כל הקריב באורייתא מלא יו"ד ודין חסר: (לו) שלמיאל. וכן חברו אין מאריך בלמ"ד בס"ס: צורישדי. חדא מלה כתיב ומלא דמלא מלא וא"ו ומלא יו"ד הרמ"ה ז"ל. ובמסורת כל שמות השבטים מלה חדא כתיב וקריא כמו שכתבתי פעמים בפרשת במדבר: (מה) פר אחד דאליסף. ב' מלין הן: (מח) אלישמע. בלא מאריך בלמ"ד בס"ס: (עב) ביום עשתי. כל מנינא בְּיוֹם בר מן ב' בְּיוֹם וסימן ביום עשתי ביום שנים עשר: עשתי. בגלגל לא במקף: פגעיאל. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותא הרמ"ה ז"ל: (עח) שנים עשר. בגלגל לא במקף: בן עינן. שניהם מלאים יו"ד וכ"כ הרמ"ה ז"ל אחירע בן עינן מלא יו"ד כתיב. וכל אורייתא דכותא וכל שום אתרא דכותא: (פה) הקערה האחת. בגליון אחד מספרי ספרד נכתב בצדו ספרים אחרים הַקְּעָרָה בחטף קמץ גם במקרא גדולה יש הערה מזה החילוף אבל בספרים שלנו הקו"ף בשוא לבדו וכן כתב בשרשים שרש קער: (פז) אילם שנים עשר. מלת עשר בפשטא לא בזקף קטן: ושעירי עזים שנים עשר. אין בשי"ן געיא: (פט) מועד. המ"ם בלא דגש: ארן. בהעתק הללי ובספרים מדוייקים חסר וא"ו והוא חד מן ג' חסרים ע"פ המסורת וסי' נמסר במ"ג סוף פ' תצוה:

פרשת בהעלתך

ח (ג) העלה נרתיה. בס"ס אין בנו"ן מאריך: עד ירכה עד פרחה. חד מאלפ"א בית"א מן כ"ב לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומשמשין בהון וסימן במסרה רבתא: (ו) הלוים. הה"א בלא קדמא ובלא מאריך וכן בספרים כ"י כלם בלא מאריך כמ"ש בפרשת במדבר סימן א': (טז) נתנים המה לי. עיין מ"ש בפרשת במדבר סימן ג' אצל המה לו: (יז) כל בכור. כ"ף כל רפה וכן השני שבפסוק: (יט) ואתנה את הלוים נתנים וגו'. בדין פסוק ה' פעמים ישראל ואהרן והלוים כנגד ה' ישראל שעומדים בכל שבת בס"ת וכהן ולוי: (כ) להם בני ישראל. שבסוף פסוק בלא מקף באמצע:

ט (א) משה במדבר סיני. בי"ת ראשונה רפה: (ו) ויהי אנשים. ד' סבירין ויהיו: (י) רחקה. דא איהו חד מעשרה דאינון נקודים באורייתא וכולהו אתיין לאחזאה מלה. עיין בספר הזוהר. ובמדרש רבה פרשת במדבר נקוד על הי"א רחקה וכו' וכן באבות דר' נתן פ' ל"ג אבל במסכת פסחים בפ' מי שהיה טמא אמר ר' יוסי לפיכך נקוד על ה' וכו' והכי איתא בירושלמי ובמסכת סופרים ובספרי וכן מעידות כל המסרות גם בעל ח"ת כתב שאין נקוד אלא הה"א וכתב הרמב"ן ז"ל ויתכן שטעם הנקודה שהיא דרך רחוקה לו בעשיית הפסח לא רחוקה ממש ועיין בפי' ר"ע ז"ל: (יא) על מצות ומררים. זוהר פ' בא דף מ"א פקודא דא למיכל האי פסח על מצות ומררים מצת כתיב ע"כ. ואולם בכל הספרים מלא וא"ו וכן דינו מכח המסורת כי אין זה מן ד' חסרים שבאו במסורת פרשת בא ועיין עוד מ"ש שם: (יד) ולגר. הגימ"ל דגושה: (יט) ובהאריך בספרים כ"י מדוייקים המאריך בוא"ו לא בה"א וכן הוא לב"א: (כ) יחנו ועל פי. החי"ת בחטף פתח: (כא) מערב עד בקר. בתיקון ס"ת ישן מערב עד בקר במפסח ועד ע"כ ובכל ספרינו בלא וא"ו: (כג) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת וגו'. זהו אחד מן ד' פסוקים שיש בהם ד' פעמים שם קודש וסימן מסרתי בד"ה א' י"ד:

י (ג) ונועדו אליך הנשיאים. העי"ן בחטף פתח: (י) ובמועדיכם. מלא וא"ו ויו"ד ובמסורת ב' מלא דמלא וחברו אלה תעשו דסוף פינחס כמו שנמסר שם במסורת ובספר מנחת כהן. וכ"כ הרמ"ה ז"ל וביום שמחתכם ובמועדיכם מלא דמלא מלא וא"ו ויו"ד ודכותא אלה תעשו לה' במועדיכם וחד חסר וא"ו ומלא יו"ד. לא במעדיכם דועשיתם אשה לה' דפרשת שלח לך עכ"ל. ומאן דמסר הכא על ובמועדיכם לית ומלא לא משתבש דלא חשיב אלא ובמועדיכם בוא"ו בריש תיבותא ומאן דמסר ב' מלא בלישנא דבמועדיכם קא מסיר: ובמועדיכם. הנ"ל הוא"ו במאריך בס"ס וכ"כ הבלמשי: ובראשי חדשכם. נפל הבלבול בין הספרים שבמקצתם מלא יו"ד ועל ובראשי חדשיכם דפינחס מסורת עליו ב' נראה משם לכאורה דשניהם מלאים אך ברוב ס"ס המדוייקים זה חסר וכן הגיהו במפתח ומסיר עליו לית חסר וכ"כ במנחת כהן וגם מה שנמסר על דפינחס ב' ר"ל ב' קריאי בתורה ובראשי חדשיכם ולא חש לבאר איזה מהן מלא ואיזה חסר וכן נמצאת מסרה אחרת מפורשת שאומרת כך חדשיכם ב' בתורה א' מלא וא' חסר דפינחס מלא דבהעלתך חסר ע"כ. וכ"כ בעל שמן ששון והכי מוכח ממאי דגרסינן בסוף מס' סוכה הובא גם בילקוט תני רבה בר שמואל יכול כשם שתוקעין על שבת בפ"ע ועל ר"ח בפ"ע כך יהיו תוקעין על כל מוסף ומוסף ת"ל ובראשי חדשכם מאי תלמודא אמר אביי אמר קרא ובראשי חדשכם ותקעתם הוקשו כל החדשים כלם זה לזה לענין תקיעות שתקיעותיהן שוות רב אשי אמר כתיב חדשכם וכתיב ובראשי איזהו חדש שיש לו שני ראשים הוי אומר זה ראש השנה ואמר רחמנא חדשכם חד הוא ע"כ. ופירש"י ז"ל שני ראשים ר"ח וראש השנה וקרייה רחמנא חדשכם חסר כתיב לענין תקיעות עכ"ל. וכן כתב הרמ"ה ז"ל אלו דבריו ובראשי חדשכם דבהעלתך ברובא דנוסחי דיקי דמתחזקי בדיוקא מלא יו"ד כתיב וטעותא הוא ובמוגה כתיב חסר יו"ד ואשכחן נוסחא עתיקא ודיקא כותיה וגמרא דסוכה מסייעא ליה דדייק התם מדכתיב חדשכם חסר דמשמע חד איזהו חדש שיש לו שני ראשים הוי אומר זה ראש השנה וחד מלא יו"ד ובראשי חדשיכם דפינחס: (יב) ממדבר. הבי"ת דגושה: (יד) דגל. בגלגל: (טו) צבא. בזקף קטן: (יח) ונסע דגל מחנה ראובן. אין בו פיסקא: אליצור בן שדיאור. אליצור חדא מלה כתיב ומלא דמלא וכן שדיאור מלא דמלא כתיב וכל אורייתא

אורייתא דכותא וכולהון חדא מלה כתיב הרמ"ה ז"ל: (יט) צוריշדי. חדא מלה כמ"ש בפרשת במדבר ופרשת נשא: (כ) ועל צבא מטה בני גד. ועל בלא קדמא צבא בטפחא מטה בגלגל והטי"ת בדגש בני במקף ובלא מאריך והבי"ת רפה: (כא) הקהתים. ברוב ס"ם הקו"ף בשוא לבדו ועיין מ"ש בד"ה ב' סימן כ': (כב) ונסע דגל מחנה בני אפרים. הסמ"ך בטעם רביע ואין בנו"ן מאריך: ונסע דגל מחנה בני אפרים. אין כאן פיסקא כלל בס"ם ולא כהרמב"ם ז"ל. ואור תורה כתב שבכ"י קדמונים מצא פרשה פתוחה: אלישמע. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותא וכן עמיהוד חדא מלה כתיב ומלא דמלא וכל עמיהוד באורייתא דכוותא וכן עמישדי חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותא הרמ"ה ז"ל: (כג) גמליאל. חדא מלה כתיב הרמ"ה ז"ל וכן פדהצור כמ"ש ברים ספרא: (כד) אבידן בן גדעוני. דין לחוד דמסעות כתיב גדעוני מלא וא"ו וכל שאר אורייתא חסר: (כה) אחיעזר. חדא מלה כתיב וכל אורייתא דכותא: (כו) פגעיאל. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותא הרמ"ה ז"ל: (כט) נסעים. בפסק ולא במאריך בנו"ן בס"ם: (לה) ויהי בנסע וגו'. מדרש רבתי ריש פרשה שמיני חצבה עמודיה שבעה. שבעה אלו ז' ספרי תורה ולא חמשה הן בר קפרא עביד מרישיה דוידבר עד ויהי בנסע הארן חד מן ויהי עד ובנוחה חד ועד סיפיה חד הרי שבעה. והכי איתא בב"ר פ' ס"ד ובשבת פ' כל כתבי ת"ר ויהי בנסע הארן ויאמר משה פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ומלמטה לומר שאין זו מקומה ר' אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר זה הוא חשוב בפני עצמו. כמאן אזלא הא דאמר ר' שמואל בר נחמן א"ר יוחנן חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה כמאן כר'. ופי' רש"י ז"ל עשה לה סימניות מלמעלה ומלמטה להבדילה מן הסמוכות לה בתחלה ובסוף ע"כ. ועיין סוף פ' ג' ממסכת ידים ובאבות דר' נתן פ' ל"ג רשב"ג אומר עתידה פרשה זו שתעקר ממקומה ותכתב במקום אחר. ובמדרש תהלים במזמור בברחו מפני אבשלום בנו זש"ה לא ידע אנוש ערכה אמר ר' אליעזר לא נכתבו פרשיותיה של תורה על הסדר שאלמלא נכתבו על הסדר כל מי שהוא קורא בהן מיד היה יכול לבראות העולם ולהחיות מתים ולעשות מופתים לפיכך נתעלם סידורה של תורה וגלוי לפני הקב"ה שנאמר ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם ואותיות ואשר תבאנה יגידו למו. ובסימנים הללו טעו המדפיסים טעיות שונות יש מי שהפך נו"ן של ויהי בנסע ונו"ן של כמתאוננים ולא עשה סימן אחר לפניה ולאחריה וטעות זה מפורסם מההיא דכל כתבי שהבאתי למעלה ומהמסרה שאמרה ט' נוני"ן מנוזרות בכל המקרא ב' מהן בתורה וז' במזמור יאמרו גאולי ה' כמ"ש בס"ד. ויש מי שעשה סימניות קודם פ' ויהי בנסע ואחריה נוני"ן גדולות יותר משאר אותיות והפך ראש הנו"ן למטה ורגלה למעלה ולא נכון לעשות כן. ולשון ספרי פרשה זו נקוד עליו מלמעלה ומלמטה וכו' וכן כתב רלב"ג. ולא ידעתי מה המה אלו הנקודות. ובמקצת ספרים הפכו כל הנו"ן לאחור כזה] וכן נמצא בפסיקתא של ר' טוביהו וכן מורה לשון ספר הזוהר. אך ברוב ס"ם מניחים פני הנו"ן כמו שהיא ומהפכין רגלה לאחור כזה Z קודם הפרשה ואחריה והיא גדולה כשאר אותיות הספר וזו היא הצורה שכתב החכם ריקאנטי ז"ל כאדם הכורע על ברכיו לפני המלך ומבקש ממנו צרכיו. ובעל אור תורה האריך בזה יותר ממני יעויין שם. ומ"ש הוא הקיצור שלא להטריח יותר מדאי. עוד יש דעות אחרות בסימנים הללו נלאיתי לכתבן והרוצה לעמוד עליהן יביט בס' רבינו בחיי ובש"ת הרב הגדול מוהר"ר שלמה לוריא זצ"ל סימן ע"ג ובחיבור שלו מחכמת שלמה פ' כל כתבי ובש"ת מוהר"ר מאיר זצ"ל מק"ק לובלין סימן ע"ה ועיין עוד בדרשות אבן שועיב ריש פרשת יתרו תורת עולה חלק א' פ' י"ז צרור המור פרשת בהעלתך דרשות ר' שלמה מלכו דף י"ז כ"ז תוספת יום טוב פ"ה דאבות משנה ד': (לו) ובנחה. עיין ריקאנטי כאן ובחיי פ' בשלח: רבבות מצאתי כתוב בדקדוק ישן הרבבות כלם בחטף פתח בכל לשון כמשפט חוץ מן והם רבבות שהוא בחטף לבד עפ"ה וכן ערבת מערבות בכל לשון הם בחטף פתח חוץ ויעל משה מערבות מואב שהוא בחטף לבד עפ"ה ע"כ. וכבר כתבתי ברים פרשת לך לך שזהו מחלוקת בין הספרים ובמקצתן כולן בשוא לבד:

יא (ד) והאספסוף. האל"ף נחה והוא חד מן מ"ח מלין דנסבין אל"ף באמצע תיבותא ולא קריא וסימן נמסר במסרה גדולה רים יחזקאל וכן כתב הרמ"ה ז"ל מלא אל"ף ולא קריא וחסר וא"ו: (ה) שטו. כתיב בס' פתח דברי דף כ' שהוא מלרע על דרך הזרות כמו ושרו הצפרדעים כי שמו אחי בבור וכ"כ האפודי בפ' י"ו. וספר רב פעלים גם בספר ספרדי קדמון מסור עליו לית ומלרע ובעל א"ת כתב שאם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה שהתלשא קטנה שבסוף המלה אינה ראיה שהיא מהטעמים שדרכם לבא בסוף המלה לעולם אפי' כשהמלה מלעיל כמו וייצר ויבן דפ' בראשית עיין שם ועיין מ"ש בירמיה סי' י"א: במדכה. חסר וא"ו כתיב בנוסחי דיקי הרמ"ה ז"ל: עגות. הגימ"ל רפה. ועיין מ"ש בפ' בא סימן י"ב אצל עגת מצות: (יא) הרעות. בספרי הדפוס וגם בספרים אשכנזים כתובי יד בשני פשטין ובספרי כ"י ספרדים בפשט אחד לבד וכן כתב א"ת בפשיטות בפשט האחרון לבד עכ"ל. וזה לפי דרכם של ספרי ספרד שאין עושים שני פשטין רק כשיש אות אחת ביניהם או יותר ומ"מ המלה מלעיל כמשפטה: לא מצאתי. לית חסר אל"ף: (טו) את. ג' את בלשון זכר וסימן במסורת: ואל אראה ברעתי. זהו א' מן י"ח מלין תקון סופרים מכילתא. וילמדנו פרשת בשלח וספרי פ' זו ומסורת. והיה לו לומר ברעתם אלא שכינה הכתוב רש"י כאן. אבל באיוב סימן ל"ב כתב ברעתך היה לו לכתוב. וכ"כ בעל העיקרים במאמר שלישי סוף פרק כ"ב ומה שיש לי להאריך בזה אכתבנו בזכריה ב' בע"ה: (טז) אספה לי. בחילופי בן אשר ובן נפתלי האל"ף במאריך לב"נ ולב"א בלא מאריך וכן הוא בס"ם כב"א גם א"ת כתב בהדיא בלא מאריך בס"ם ומ"מ קריאת השוא נח וכן נראה מדברי המכלול דף י"ח שדמה אותו אל עֶרְבָּה לפני (איוב ל"ג) וזה שלא כדברי בעל ערוגת הבשם שכתב בפ"ג מספרו שהשוא ינוע אחר תנועה קטנה בתיבה מלעיל כמו גנבתי יום. אספה לי. דאין לדמותו למלת גנבתי דשאני התם שהשוא קודם משמש במקום וא"ו שורק כמו גנובתי. גם מ"ש שמלת גנבתי מלעיל אינו מתאור שבכל המדוייקים מלרע. ואדברה עוד בענין זה במאמר מיוחד שהתחלתי במשפט המאריך אם יעזרני יוצרי: (כ) עד אשר יצא. עד בשופר הפוך: לזרא. לית וכתיב אל"ף שהרים אף ה' בהם כדכתיב הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם וגו' וכן כתב בספר תהלים לא זרו מתאותם וגו' ואף אלהים עלה בהם: זה. בדגש: (כא) בשר אתן להם. חד מן ה' להם דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסימנהון במסורת: (כג) דברי. הדל"ת רפה: (כה) ויאצל. בנות האל"ף: (כו) אלדד. הדל"ת דגושה: ותנח עליהם. בהעתק הגלי עליהם ירושלמי עלהם ע"כ. וע"פ המסורת חסר כמ"ש בפרשת כי תשא וכן הוא בספרים: (ל) ויאסף. בלא מאריך ביו"ד וכן הוא בחילופים לב"א: (לא) סביבות. וכן חבירו שבסמוך מלא דמלא ע"פ המסורת וכן כתב הרמ"ה ז"ל ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מלא יו"ד וחסר וא"ו כתיב וכל אורייתא דכוותא בר מן ב' מלאים יו"ד ומלאים וא"ו וסימן כדרך יום כה סביבות המחנה. וישטחו להם שטוח סביבות המחנה:

יב (א) על אדות. בתיקון ס"ת ישן אדות מצאתי במדוייק ישן אדת ובמפתח אדות ע"כ. והרמ"ה התיר הספק באמרו אודת ב' כתיב וא"ו אחר האל"ף וחסר וא"ו בתראה וסימן על אודת בנו פ' וירא על אודת ישראל פרשת יתרו וכל שארא אדות כתיב וא"ו אחר הדל"ת וחסר וא"ו קדמאה: הכשית. השי"ן רפה. אשה כשית. הכ"ף רפה: (ב) הלא גם בנו דבר. עיין מ"ש בפרשת בראשית על פסוק הלוא אם תיטיב: (ג) ענו. עניו ק' וכן כתב הרמ"ה ז"ל והאיש משה ענו מאד חסר יו"ד ענו כתיב וק' עניו ע"כ. ואולם בחומש קדמון כתב יד כתיב גם כן ענֽיו ונכתב בצדו כלשון הזה כן כתוב וכן קרי והני דכתיבי מלגיו ענו ומלבר עניו קרי משום דלא בקיאי בלישנא דקודשא: (ו) אדבר בו. הבי"ת בסגול: (יב) אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו. זהו אחד מן י"ח מלין תקון סופרים והיה לו לומר אמנו בשרנו אלא שכינה הכתוב. רש"י וילמדנו ומכילתא פרשת בשלח וספרי ופסיקתא פ' זו ומסורת כמ"ש בזכריה ב': בשרו. הבי"ת רפה: (יד) ואחר תאסף. בנדרים פ' אין המודר אמר ר' יצחק מקרא סופרים ועטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני. מקרא סופרים ארץ שמים מצרים עיטור סופרים אחר תעברו אחר תלך פ' חיי שרה אחר תאסף קדמו שרים אחר נוגנים צדקתך כהררי אל. ובערוך ע' עטר פי' עיטור לשון הסרה תרגום לא סרו לא עטרו. ונראין הדברים שבתחלה אנשי כפרים לא הוו דיקי במקרא והוו קרו וסעדו לבכם ואחר תעברו קדמו שרים ואחר נוגנים צדקתך כהררי אל ומשפטיך תהום רבה והוו מתכתבי באלו מילי בההוא זמן וסברי דהכי דקדוק משום דהכי מסתבר ואתו סופרים וסלקו להני ווי"ן והוו קרו אחר תעברו אחר נוגנים משפטיך תהום רבה וכד חזו סופרים קא עטרו להו להלין ווי"ן הוו קרי להו להלין מילי עיטור סופרים ואתא ר' יצחק ואורי דקבלה איתן הלכה למשה מסיני ע"כ. וכן פי' רד"ק ברים ספר עט סופר שלו וכן פי' התוספות והרא"ש שהוסרו מן התיבות אותיות הראויות להנתן בהם. ורש"י פי' עיטור סופרים דכתיב אחר תעברו ולא כתיב תעברו אחר והיינו עיטור שמעטרים הדיבור דהכי משמע יפה. וכן קדמו שרים אחר נוגנים ולא כתיב אחר נוגנים קדמו שרים צדקתך כהררי ולא כתיב כהררי אל צדקתך. דהכי מסתבר שפיר ובדוקא משתעי. והר"ן ז"ל פי' כל הני אחר מיותרים הן ואינן אלא לתפארת הלשון דהוה ליה למיכתב סעדו לבכם ותעברו. תסגר שבעת ימים ותאסף. קדמו שרים ונוגנים. אלא שנכתבו לתפארת הלשון. צדקתך כהררי אל הוה ליה למיכתב צדקתך הררי אל כדכתיב משפטיך תהום רבה לומר שההרים הרמים כלו' המלאכים צריכים לצדקת ה' אלא שכתב כהררי אל לתפארת הלשון עד פי' בשם רבו דהיינו שכותבים טעם מפסיק במלת אחר כי היכי דלישתמע אחר כך תלכו. אחר כך תעברו. אחר כך תאסף. קדמו שרים ואחר כך נוגנים. צדקתך כהררי נפסק בטעם כהררי ממלת אל לומר שמלת אל הפוכה כאלו היתה בתחלת הפסוק ופירושו אל צדקתך נגלית כהרים שהם גלויים ואלמלא הפסק היה משמע אחר שתלכו אחר שתעברו אחר שתאסף קדמו שרים אחר הנוגנים שהנוגנים קדמו להם צדקתך כהרים של אל וקרי ליה עיטור סופרים משום דמעטרי ליה מילתא בטעם הקריאה ע"כ. משמע מדבריו שזה כתיב אחר תאסף בלא וא"ו. ותימא דבכל הספרים כתוב ואחר בוא"ו וגמרתנו לא קשיא לן מידי דלאו על האי דכתיב במרים קאמרה אלא של אחר תאסף אל עמיך דכתיב במשה בפרשת מטות. וכן בספרים ישנים כתוב שם מבחוץ עיטור סופרים גם במסורת בפ' זו נמסר חלופים דספר במדבר והאחרון הוא זה ואביה ירק ירק בפניה ואחר תאסף. נקם נקמת בני. אחר תאסף אל עמיך. סוף דבר הכל נשמע ממסורת תהלים ל"ו ד' מלין בקריאה עיטור סופרים וסימן אחר תעברו אחר תאסף אל עמיך קדמו שרים אחר נוגנים משפטיך תהום רבה ע"כ. ובמחילה מכבוד הר"ן ז"ל אגב שיטפיה לא דק. ומיהו יש לתמוה על מסרה זו שהשמיטה אחר תלך:

פרשת שלח לך

יג (ב) שלח לך. פתוחה: ויתרו. כתיב במסורת על ויתרו לית כותיה וחסר וכן על ויתרו את הארץ דפרשתא נמסר לית כותיה וחסר ולא פליגן מסורתא אהדדי דתרויהון חסרין מינהו איהו קדמאה ר"ל לית כותיה רפי וחסר ובתראה דגש וחסר וכן פי' הרמ"ה ז"ל: (ה) נון. במקצת ספרים הנו"ן בדגש וכן כלם וא"ת כתב הנו"ן רפה וכן חבירו: (ט) רפוא. חד מן י"ב מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין וחשוב להו במסורת: (יג) עמיאל. בתיקון ס"ת ישן ב' מלין אבל במסכת סופרים מלה חדא כמ"ש ברים במדבר: (טו) גד. גימ"ל רפה. גאואל. הגימ"ל דגש: (יז) בנגב. הבי"ת דגושה: (יט) הבמחנים. הה"א במאריך וכן הוא בחילופים לב"א וכן כתב במכלול דף ס"א: אם במבצרים. במאריך לא במקף: (כ) השמנה השי"ן דגושה: היש בה. במקף ובמאריך לא בקדמא בס"ם וכן הוא לב"א

נ"א בחילופים: והתחזקתם. הזי"ן דגושה: (כב) ויבא עד חברון. אחד מן שמונה בלשון ביאה דסבירין לשון רבים וקרינן לשון יחיד וזהו שאמרו בפרק אלו נאמרים ויבא עד חברון ויבואו מיבעי ליה אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות. ועיין עוד בספר הזוהר ומ"ש ביחזקאל סימן כ"ג בס"ד: חברון. בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכ"כ הרמ"ה באלני ממרא אשר בחברון מלא וא"ו כתיב וכל אורייתא דכותא. ודכותא חברון ועזיאל מלא וכל אורייתא דכותא: אחימן. בספרים כ"י ובדפוסים ישנים המ"ם בקמץ: (כד) קרא נחל אשכול. בהעתק הללי אשכול ירושלמי אשכל ע"כ. ובמסורת כל ליטנא מלאים במ"ה חסר וד' מנהון באורייתא וכן מנאם הרמ"ה ז"ל ואין זה מהם וכן הוא מלא בספרים שלנו: (כח) ילדי הענק. דין לחוד חסר יו"ד וכל אורייתא מלא: (ל) ויהס. בספרים מדויקים כ"י אין הסמ"ך רבתי גם במסרה גדולה ליתי. ואיתא בדוכתיה סמ"ך סוף ספר קהלת אכן בנוסחא אחר כ"י מאלפ"א בית"א רבתי איתא וכן בתיקון ס"ת ישן: כי יכול. דין לחוד מלא וא"ו באורייתא: (לא) כי חזק הוא ממנו. סוטה פ' אלו נאמרין אמר ר' חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה כי חזק הוא ממנו אל תקרי ממנו אלא ממנו כביכול אפי' בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם. ובערוך ערך בעל כי חזק הוא ממנו מנו לא נאמר אלא ממנו כביכול וכו' פי' מנו משמע מידדן ממנו לא דגש משמע כלפי מעלה כביכול אלמלא שאי אפשר לומר דבר זה כלפי שכינה ע"כ. ובספר מאריך שחיבר החכם לונזאנו כתב עליו בערך בעל שאם היה גורס כן בעל הערוך בגמרא שלנו נוסחא משובשת נזדמנה לו ואם הם דברי עצמו כבודו במקומו מונח כי אין הפרש בין ממנו שפירושו ממנהו כמו לא תאכל ממנו ובין ממנו שפירושו ממנגו כמו כי עצמת ממנו שניהם דגושים להורות על האות החסרה. וכן כתב רש"י בסוטה ולשונו הוא זה אל תקרי ממנו לא גרסינן שאין הפרש בקריאה בין ממנו שנאמר על יחיד שמדברים עליו לממנו של רבים שאומרים על עצמם ע"כ. ואשר אני אחזה במאמר זה (אי גרסינן ליה) צריך לדעת אשר חכמים יגידו ואחד מהם החכם ן' עזרא בריש ס' ואלה שמות שיש חילוף קריאה בין אנשי מזרח לאנשי מערב במלת ממנו לאנשי מזרח כל לשון רבים נו"ן רפה וכל לשון יחיד דגש ולאנשי מערב אין חילוק כי כלם דגושים וידוע כי אנשי מזרח הם בני בבל והכי קאמר אל תקרי ממנו לשון רבים בנו"ן רפה אלא ממנו לשון יחיד בנו"ן דגש כביכול וכו'. וכדומה לי שזהו פירוש המאמר על מכונו הל"ח: (לב) אשר תרו. מלרע: יושביה. כל אורייתא חסר וא"ו ומלא יו"ד בר מן דין מלא דמלא: (לג) את הנפילים בני ענק מן הנפלים. בהעתק הללי ובירושלמי יש מחלוקת בשניהם ובמסורת ג' א' מלא וב' חסר וסימן הנפלים היו בארץ חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה ושם ראינו את הנפילים ב' בפסוק קדמאה דפסוק מלא דמלא תנינא בני ענק מן הנפלים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכך הם בספרים ובהרמ"ה ז"ל:

יד (ב) אלהם. בספרים מדוייקים חסר יו"ד שלא בא במנין המלאים במסורת וסימן נמסר במסרה גדולה: כל העדה. אין מאריך בעי"ן גם לא בה"א בס"ס: (ג) הזאת. הזי"ן דגושה: הלוא. בהעתק הללי הלוא ירושלמי הלא ע"כ. ובספרים שלנו מלא וא"ו ואל"ף והוא אחד מן המלאים וסימן נמסר כאן במ"ג וכמ"ש בפרשת בראשית: טוב. בתרין טעמין: (ז) אל כל עדת. אין באל"ף מאריך בספרים כ"י: (י) לרגום. הגימ"ל דגושה ובהעתק הללי לרגום ירושלמי לרגם ע"כ. ובכל הספרים מלא וכ"כ הרמ"ה ז"ל לרגום אתם באבנים דיהושע וכלב מלא וא"ו כתיב. ועיין מ"ש בליטנא הדין בסוף סידרא: (יא) לא יאמינו. מקף באמצע: האתות. בהעתק הללי האתת ירושלמי האתות ע"כ. ובכל הספרים מלא וא"ו תנינא וכן במסורת ובהרמ"ה ז"ל כל אורייתא אתת כתיב חסר דחסר במ"ג כתיב אתות וא"ו אחר התי"ו וחסר וא"ו קדמאה וסימן והיה אם לא יאמינו בכל האתות אשר עשיתי. ובאתות ובמפתים דמקרא בכורים. ואחד כתיב אותת וא"ו בתר אל"ף וחסר וא"ו תניין וסימן ויתן ה' אותת ומפתים ע"כ. וכן כתב במנחת כהן סדר ואלה שמות ואית נוסחי דמסרי הכא ב' מלא בתורה ור"ל ב' האתות ואית דמסרי ג' ור"ל בליטנא ועיין במסורת פרשת ואלה שמות ופרשת כי תבא: (יב) ואעשה אתך. בהעתק הללי אתך ירושלמי אותך ע"כ. ובכל הספרים חסר שאינו מן י"ז מלאים במס"ג: (יז) יגדל. יו"ד רבתא ולא יעשנה כ"כ גדולה כמו שעשה המדפיס אלא גדולה מעט יותר משאר יודי"ן. עיין ריקאנטי כאן ובפרשת האזינו על יו"ד קטנה שבצור ילדך תשי: (יט) סלח נא. בס"ס כ"י שמאריך בלמ"ד לא בסמך: (כא) כבוד. במקף ובלא מאריך ובהעתק הללי כבד ירושלמי כבוד ע"כ. ובכל הספרים מלא כי לא נמנה במסורת רק ב' חסרים וסימן את כל הכבד הזה פרשת ויצא כבד מכל כלי חמדה (נחום ב') וכ"כ הרמ"ה ז"ל עשה את כל הכבד הזה חסר וא"ו כתיב ושאר ליטנא באורייתא מלא וא"ו כתיב ליטנא דכבוד דכ"ף דידיה בקמץ מלא והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים מלא וא"ו כתיב ושאר אורייתא כל ליטנא דכבדי חסר וא"ו כתיב. ובקר וראיתם את כבוד ה' מלא וא"ו כתיב וכל ליטנא באורייתא דכותה מלא בר מן ה' דלעיל הראני נא את כבדך חסר וא"ו כתיב את כבדו ואת גדלו דותאמרו הן הראנו חסר וא"ו כתיב: (כב) וינסו. הסמ"ך דגושה: בקולי. בהעתק הללי בקולי לית מלא בתורה ירושלמי בקלי ע"כ. ובכל הספרים מלא וכן נמסר עליו בכ"י לית מלא בתורה וכן מסר הרמ"ה ז"ל עדה ואלה שמען קולי מלא וא"ו כתיב וכל קולי גרידא באורייתא דכותה מלא וכל בקלי באורייתא חסר וא"ו כתיב בר מן א' מלא וסימן ולא שמעו בקולי דכי כל האנשים הראים ע"כ. וטעות נפל במסורת הדפוס שכתוב ג' מלא בתורה ור"ל לית מלא: (כג) מנאצי. בספרים כ"י מדוייקים הנו"ן בפתח וכן הוא בדפוס קדמון וכ"כ בעל א"ת. גם בספר רב פעלים כתוב שמצא מסרה אחת עליו לית פתח: (כד) יורשנה. בהעתק הללי יורישנה ירושלמי יורשנה עכ"ל. וגם במקצת ספרי הדפוס כתיב מלא יו"ד אך בכל ספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר וכן מצאתי מסורת כ"י יורשנה ב' וחסר פי' חסר יו"ד וסימן וזרעו יורשנה הנה ה' (זכריה ט') ואימן כב' ליטני וכ"כ הרמ"ה ז"ל וזרעו יורשנה דועבדי כלב מלא וא"ו וחסר יו"ד כתיב: (כט) יפלו. הפ"א דגושה: (ל) אשר נשאתי. בשני טעמין: בן יפנה. הבי"ת והנו"ן דגושות: (לא) והביאתי. מלא יו"ד בין בי"ת לאל"ף וכל שארא באורייתא חסר יו"ד וכולהון עם אל"ף קדים לתי"ו: (לג) במדבר. המ"ם דגושה: (לו) וילונו. וילינו ק': (לח) בן יפנה. הבי"ת והנו"ן דגושות: (מ) וישכמו. בהעתק הללי וישכמו ירושלמי וישכימו ע"כ ובכל הספרים חסר וכן כתב הרמ"ה ז"ל וישכמו בבקר אל ראש ההר חסר יו"ד וכל שארא באורייתא מלאים וכן במסורת ג' חסרים וסימנהון וישכמו בבקר ויעלו אל ראש ההר וישכמו כעלות השחר (יהושע ו') וכל שמואל ע"כ. הכי גרסינן במסורת כ"י. ולשון אחר יש במסרה כאן ואין בו ממש והא דאמור במסורת וכל שמואל ר"ל כל שמואל דכוותיה חסר וכל ס' שמואל חשיב ליה בדוכתא הדין לחד: (מב) תנגפו. התי"ו דגושה והנו"ן בגלגל: (מג) ולא יהיה. מקף באמצע: והכנעני. בלא מאריך בנו"ן: (מה) ויכתום. הוא"ו במאריך במדוייקים וכך הוא לבן אשר בחילופים: החרמה. החי"ת בקמץ לבד:

טו (ג) במעדיכם. בהעתק הללי במעדיכם ירושלמי במועדיכם ע"כ. ובספרים מדויקים חסר וא"ו וכן במסורת סוף פרשת פינחס ב' מלא בליטנא וא' חסר וזהו החסר כמו שכתוב בפרשת בהעלתך: ניחח. בפשט האחרון לבד בס"ס: (ד) המקריב. המ"ס דגושה: בלול ברבעית. בהעתק הללי ובירושלמי יש חילוף במלה זו במלא וחסר וכן במלת רביעית שבסמוך ובספרים שלנו הראשון כתיב ברבעית וכן מסור עליו לית חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניין והשני כתיב רביעית מלא דמלא ומסורת עליו לית מלא בתורה וכל שאר אורייתא כתיב רביעת מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניין וכן כתב הרמ"ה ז"ל הכי מוכח ממסרה דסוף יחזקאל ע"ש: (ו) בשמן שלשית ההין. בהעתק הללי שלשית ואחרו ירושלמי שלישית ואחרו ע"כ. ובספרים שלנו שניהם חסרים יו"ד קדמאה וכן במסורת כל אורייתא כתיב כן בר מן ב' וכו' ע"ש וכן כתב הרמ"ה ז"ל. (ט) בן הבקר. מקף באמצעי: (יא) בכבשים. הביתי"ן רפות: (יב) במספר. המ"ס דגושה: (ג) להקריב אשה. השי"ן בגירי כחבירו: (יד) אשר בתוככם. השי"ן במאריך וכן הוא לבן אשר בחילופים: (טו) הגר. הגימ"ל דגושה וכן חבירו: (כ) ראשית ערסתכם. בספרי הדפוס וגם בהעתק הללי יש חלופים רבים במלה זו וגם על מראשית ערסתיכם שבסמוך והעיקר כמו שמצאתי בספרים כ"י מדוייקים ראשית ערסתכם חלה תרימו חסר דחסר חסר תרין יודין וחסר וא"ו כתיב מראשית ערסתיכם חסר יו"ד קדמאה וחסר וא"ו ומלא יו"ד בתראה וכ"כ הרמ"ה ז"ל וכן במסורת קדמאה לית חסר דחסר תנינא חסר ומלא תליתאה דיחזקאל מלא דמלא: (כב) וכי. בגלגל: תשגו. בזקף קטן: (כד) אם. בגלגל לא במקף: לחטת. הטי"ת דגושה וזה לבדו בא חסר אל"ף על פי המסורת ועל כן אמרו בזבחים פ' כל התדיר דהאי לחטאת חסר אל"ף לפי שהוא חסר משאר חטאות שהוא קרב אחר העולה כמו שפירש"י ז"ל ולמה היה דבר זה להקדים העולה קודם החטאת בקרבן ע"ג עיין גור אריה: (כה) שגגתם. הגימ"ל בשוא לבדו: (כח) בחטאה בשגגה. ה"א הכנוי נחה עפ"י המסורת ובי"ת בשגגה רפה שאין כאן דין מפיק: (ל) ביד. היו"ד בקמץ: הגר. הגימ"ל דגושה: (לא) כי. בשופר הפוך לא במקף: דבר. במקף לא בשופר הפוך והדל"ת רפה: עונה. לא מפיק ה"א עפ"י המסורת ולפיכך בי"ת בה רפה: בה. הה"א במפיק: (לה) רגום. תימא על המדפיס שכתבו חסר וא"ו וכן מסר עליו כי הוא עצמו כתב בסוף פרשת אמור רגום כלם מלאים וכן הוא מלא בהעתק הללי ובכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים וכן מסר הרמ"ה ז"ל עם הארץ ירגמהו באבן חסר וא"ו כתיב ומסר עליה כולהון חסרים רגום ירגמו בו כל העדה דמקלל מלא וא"ו כתיב ודכותא רגום אתו דמקושש: באבנים כל העדה מחוץ למחנה. מה שכתוב במ"ג מטעים ביה אל ר"ל דמטעים ביה לומר אל מחוץ כפסוק דבתריה: (לו) ויציאו. חסר וא"ו ודכותיה באורייתא ויציאו דבת הארץ ועיין מ"ש בד"ה ב' סימן א': וירגמו. הגימ"ל דגושה: (לח) ציצת. כתוב בהעתק הללי כל ג' כתב כן ע"כ. וכן הם בספרים מדוייקים ובמסורת. גם הרמ"ה ז"ל כתב ציצת ג' ובענין חסרים יו"ד בתראה ומלאים יו"ד קדמאה אך במדרש רבה פרשת קרח ציצית בגימטריא ת"ר וח' גרוגין וה' קשורין הרי תרי"ג פי' גרוגין חוטין הנגררין. וכן הביאו רש"י ז"ל כאן וכן פי' בברייתא פרק התכלת גם בעל הטורים כתב על מספר זה כמה גמטריאות. והרמב"ן ז"ל טען על רש"י ז"ל וכתב לא הבינותי זה שציצת בתורה חסר יו"ד ואין מניינה אלא חמש מאות ותשעים והרב המזרחי השיב שאינה טענה שהמדרש הוא אליבא דמ"ד יש אם למקרא ע"כ. עוד כתוב בטור אורח חיים סימן כ"ד אעפ"י שהוא כתוב חסר יו"ד מפרש בתנחומא ג' פעמים כתוב ציצת בפ' ציצית וחד מינייהו לציצת שדי למ"ד לכולהו והיא משלמת המנין עכ"ל. וכ"כ בסמ"ג עשין כ"ו ופסיקתא דר' טוביהו. ובס' הזוהר בפ' פינחס דף רכ"ז ברעיא מהימנא ציצית בתרין יודי"ן ואי חסר יו"ד הא חירק באתרה ועיין עוד בספר גור אריה: לדרתם. כתב הרא"ש בסוף פרק ואלו מגלחין וגם בהללי שיש במדרש על כנפי בגדיהם לדרתם חסר וא"ו כלומר לדורות עכ"ל. וכן בסדר אליהו רבא פ' כ"ו ותיקוני הזוהר תקונא עשרים וארבע את השבת לדרתם כתיב חסר מלשון דירה. אבל במדרש רות הנעלם דף כ"ב אמאי בפרשת ציצית כתיב לדורותם מלא ובשבת לדרתם חסר ונתן טעם לשבח ע"ש. אמנם בכל הספרים שניהם חסרים דחסרים וכ"כ הרמ"ה ז"ל לדרתם דוהקמתי את בריתי חסר דחסר כתיב וכל אורייתא דכותה חסר והכי נקטינן:

פרשת קרח

טז (א) ויקח קרח פתוחה: קהת. הקו"ף בשוא לבדו. וכן כתב בעל מקנה אברהם כי שם קהת בשוא בשקל דדן: (ב) קראי. בהעתק הללי קראי ירושלמי קריאי מלא עכ"ל. ובכל הספרים כתוב קראי חסר והכי גרסינן בספר הזוהר ובעל הטורים וכן דרש ר' טוביה בפסיקתא שלו פרשת במדבר וכן במסורת ב' א' מלא וא' חסר דין חסר. ר"ל ב' תבות דומות לענין הקריאה דרי"ש דידהו בחירק. והמלא הוא דהך ואמירם קרואי העדה דפ' פינחס ואע"ג דכתיב שתם קרואי

קרואי בוא"ו קרינן קריאי ביו"ד אבל קרואי העדה דפ' במדבר הוי איפכא קריאי כתי' קרואי ק' כמו בה"ש ועד בהלכה לא בא וזו היא כוונת מסרה אחרת כ"י דאמרה קרואי ב' וסי' הוא דתן ואבירם קרואי מועד אנשי שם ור"ל ב' בוין בקריאה כדאמרן ובמלא וחסר לא איירי מידי ובהכי כולהו ניחא לא קשיין אהדדי: (ה) ואל כל. מקף בהאמצע לא שופר יבר במלת ואל: (ז) אש. בלא פסק אחריו עליהן. בפסק: (ט) מכם. הכ"ף דגושה: (י) בני לוי. הבית רפה: (יא) תלונו. תלינו ק': (יג) השתרר עלינו גם השתרר. שניהם בשי"ן שמאלית: (יד) הביאתנו. בה"א כ"י וגם בכמה ספרי הדפוס הה"א בחטף סגול ובספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים קדמונים בחטף פתח: ותתן לנו. מקף באמצע לא קדמא במלת ותתן: נעלה. העי"ן בחטף פתח: (כא) והכלה. בספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים הלמ"ד בסגול: (כב) אלהי הרוחת. מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תניינא ודכותיה יפקד ה' אלהי הרוחת ועיין זוהר פרשה זו סוף דף קעו: ועל. בלא מקף: כל במקף: (כו) וידבר אל העדה לאמר. אזלא כדל"ת: (כז) דתן. הדל"ת דגושה: (כט) האדם יפקד. גלגל בה"א: (לג) וכל אשר. השי"ן במאריך לא בדרגא:

יז (ג) אהרן הכהן. אין בה"א מאריך: בנפשתם. דין לחוד חסר וא"ו כתיב באורייתא ובאתר קריאה ינפשו לנפשתם דריש משלי: הקריבם. במקצת ספרים כ"י מסור עליו לית וחסר ור"ל חסר וא"ו שכן הוא בהעתק הללי ובדפוסים קדמונים בכל ספרים כ"י מדוייקים ומלא יו"ד והמדפיס טעה והסר דאף על היו"ד איתמר ולא היא. וכ"כ הרמ"ה ז"ל כי הקריבם לפני ה' ויקדשו מלא יו"ד וחסר וא"ו ומסר עליה לית כותיה וחסר כלומר וחסר וא"ו: (ד) הנשרפים. הסי"ן דגושה: (ה) למען. התלשא בראש תיבה: ובעדתו. גלגל בכ"ף: (ו) ממחרת. מ"ם שניה בלא גלגל: (י) הרמו. חסר וא"ו כתיב וקרי מ"ם דידיה בדגש הרמ"ה ז"ל: (יא) המחתה. המ"ם דגושה: הנגף. קו תחת הנו"ן והוא הסוף פסוק: (טו) והמגפה הגימ"ל דגושה: (יז) מאת כל נשיאהם. ב' חד חסר וחד מלא דין חסר יו"ד תניין. ויתנו אליו כל נשיאיהם דלקמן מלא דמלא. ועיין מסורת הברית הגדול סימן תקנ"ח: (כ) והיה האיש אשר אבחר בו. הני ססבר בפסוקים: (כב) וינח משה את המטת. בהעתק הללי המטת ירושלמי המטות עכ"ל. ובכל הספרים חסר וכן במסורת הדפוס ב' חסר בתורה ואינון כחד ענינא ע"כ. ואולם לא ראיתי לשון זה במסורת כ"י רק מסור על זה ג' חסר בתורה ובפירוש נאמרו שלשתן גם במסורת הדפוס פרשת נשא על הם נשיאי המטת. ועל כרחין צריך לפרש מסרה זו כך דתרתי מינייהו כחד ענינא נינהו ועוד איתיה לתליתאה כדוכתא אחריתי. וכ"כ הרמ"ה ז"ל נשיאי מטות אבותם דמדבר מלא וא"ו כתיב וכל לישנא באורייתא דכותא מלא בר מן ג' חסרים כמו שהם במסורת שלנו: (כג) ויוצא פרח ויצץ ציץ. ברוב ספרים כ"י מדוייקים לד"ו ויצץ בגירי ובכל הספרים מלת ויוצא ומלת ויצץ בשני טעמים. ובעל מקנה אברהם בסוף משפטי מלעיל ומלרע כתב זל"ש. ועוד תזכור כי לפעמים בתיבות אשר משפטן מלרע ויבוא אחור טעמן שמו הסופרים בהם שני טעמים האחד על המקום שהיה ראוי הטעם והאחר הוא הטעם הנמצא בדלוג כמו ויוצא פרח ויצץ ציץ ע"כ. כוונתו לומר שקריאת מלות אלו והדומים להן אינם לא מלעיל ולא מלרע לגמרי רק בהעמדה מוטעת בשני הטעמים. וכ"כ המכלול דף י"ב בשקל פועל ועיין עוד מ"ש בפרשת ואתחנן סימן ד' על השמע עם ובסוף ישעיה על ערך כלב וביחזקאל סימן כ"ב על גדר גדר: (כה) ויאמר ה' אל משה השב. פתוחה: תלנתם. בתיקון ס"ת ישן תלנתם: תלונתם מצאתי במדויק ובס' חד חסר ע"כ. ובהעתק הללי תלונתם וירו' תלנותם ע"כ. גם נחומש עם תרגום מכביונישא יש חילוף זה ובספרים מדוייקים מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתראה וכ"כ הרמ"ה ז"ל והנו"ן דגושה ובס"א כ"י מסור עליו לית כתיב כן ומלא ודגש עכ"ל: והוא חד מן המה מלין דגושין ונא קדמיהון כמו שכתבתי בפרשת בראשית על פסוק ויהיו שניהם ערומים בשם הרמ"ה ז"ל: (כח) כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות. צריך ליזהר מאד בטעמים והבלתי זהיר בטרחא בשיגיע לפסוק זה יהיה מחרף ח"ו וכן בפסוק ה' מה רבו צרי ורבים כמוהם:

יח (ז) ואתה ובניך אתך. כתוב במסורת כ"י כל ספרא אתך במ"ג אתך וסימנהון ואתה ובניך אתך תשמרו. וזה לך תרומת. כל תרומת הקדשים ע"כ. ושלשתם הם בפרשה זו זה אחר זה: לכל דבר. אין בלמ"ד געיא בספרי ספרד: (ח) לך נתתים. הטעם באמצע הכ"ף לא בסופה: (ט) הקדשים. הקו"ף בחטף קמץ: קרבנם. הקו"ף בקמץ לבד: לכל מנחתם. הלמ"ד בגעיא: אשר. בלא תרין חוטרין: קדשים. אין בקו"ף מאריך: (י) יהיה לך. הלמ"ד דגושה: (יא) לכל תנופת. במקצת ספרים הלמ"ד בגעיא: לחק. החי"ת נקמץ לבד וכן חבירו: (טו) לכל בשר. הלמ"ד בגעיא: (טז) בערכך. הבי"ת דגושה: גרם. הגימ"ל דגושה: (יז) אך בכור שור הבי"ת בגעיא. וכל הברת א"ו שבסוף תיבה ואות אחרונה אינה נבלעת כי אם מולאת בפה והיא מוקפת לתיבה שלאחריה אשר הנגינה בראשה או הברת או בחטף קמץ כגון ויפתר־לנו ואם שלש־אלה וכיוצא בהן ואם דינו להיות מלא בוא"ו לא ימוש ממנו החולם כגון אך בכור־שור גם בהיותו חסר וא"ו כגון גבור־ציד אחרי שדינו להיות מלא ואם הברת או נעלמת מן הפה כמו כן לא ימוש החולם ממנו כגון מחטו לי ביוצא בו: או בכור. הבי"ת רפה: (יט) ברית מלח עולם הוא. בחירק לשון נקבה חזקוני וכתוב הוא בוא"ו וכן הסכים בעל א"ת והאריך בדבר יעויין בספרו. ומסורת הדפוס דפי' תלוה כל דסמיך לברית היא בר מן א' ברית מלח עולם הוא דהא אותה וכתב דמתבסא היא ובמסרה קטנה לית ומטעים: (כא) ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר. מטעים ביה את כל מעשר. ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר. וכן ואל הלוים תדבר וגו' מעשר שניהם העי"ן בחטף פתח על פי המסורת כמ"ש בס' לך לך: (כג) והם ישאו עונם. מטעין ביה ספרי למכתב את עונם: (כד) כי את מעשר בני ישראל. השי"ן בשוא לבדו. וכ"כ ר' אליה בפרקי שירה שיר יו"ד ועיין מ"ש בנחמיה יו"ד: (כו) כי תקחו. כי במאריך (ר"ל מתג) ובמקף: (כז) הגרן. הגימ"ל דגושה: (ל) כתבואת. תי"ו ראשונה בלא דגש:

פרשת חקת

יט חקת. פתוחה: (א) וידבר ה'. בזקף קטן: (ב) ויקחו אליך פרה. הפ"א רפויה שבתרסא שבסוף התיבה אעפ"י שנגינתה קרובה להלשא אין לה דין מפסיק: אין בה מום: במאריך ובמקף: לא עלה עליה על. חסר וא"ו ועיין בספר הזוהר ובפסיקתא דר' טוביהו אמר לא עלה עליה על חסר וא"ו על כתיב ומכאן אמרו לא עול ממש אלא אפי' כל שהוא כדתנן פ' ב' דפרה רכב עליה נשען עליה נתלה בזנבה עבר בה את הנהר קיפל עליה את המוסרה נתן טליתו עליה פסולה ועיין בס' פענח רזא: (ז) הכהן ורחץ בשרו. ד' חסר את על פי המסורת פ' מצורע: ואחר יבא. בהעתק הללי יבא ירושלמי יבוא עכ"ל. ובכל הספרים חסר שאינו מן ז' מלאים ע"פ המסורת וסימנהון במ"ג פרשת אחרי מות וכן כתב הרמ"ה ז"ל: (ח) במים ורחץ בשרו במים. ד' חסר את וסימן נמסר במ"ג פרשת מצרע: (ט) והיתה. הוא"ו בגעיא: (יב) השלישי השלישי. שניהם כתביר: (יג) כל הנגע במת וגו' את משכן ה' טמא. סימן כל הנגע את משכן ה' טמא. ואיש אשר יטמא. את מקדש ה' טמא. ואפ"ס והחנים לפני המשכן שמרי משמרת המקדש פרשת במדבר: (טו) אין צמיד. במקצת מדויקים האל"ף בלא מאריך וכן נראה בחילופים לב"א: (טו) או במת. הבי"ת רפה: (יח) הנפשות: הנו"ן דגושה. הנפשות. בהעתק הללי הנפשות ירושלמי הנפשת עכ"ל. וגם בתיקון ס"ת ישן ראיתי מחלוקת בזה אבל בכל הספרים שלנו מלא כמ"ש בסוף אחרי מות. (כא) והיתה להם לחקת עולם. כ' פסוקים מטעים כמ"ש בפרשת אחרי מות סימן ט"ז: הנדה. הדל"ת דגושה:

כ (א) העדה. הה"א ראשונה באזלא עפ"י המסורת: (ג) ויאמרו לאמר. מאריך ביו"ד במקצת ספרים לא בוא"ו ובס"ס אינגו לא בוא"ו ולא ביו"ד: (ה) העליתנו. הה"א בסגול: (ז) אליהם. בהעתק הללי אליהם ירושלמי אלהם ע"כ: ובכל הספרים מלא והוא חד מן י"ז מלאים בתורה וסימן נמסר במסרתא רבתא: (ז) לאמר. הלמ"ד דגושה: (ח) הסלע. הסמ"ך דגושה: (ט) ויקח. הקו"ף דגושה: (יב) בני. הבי"ת דגושה והנו"ן בגירי: (טז) ויצאנו. בהעתק הללי ויצאנו ירושלמי ויוציאנו עכ"ל. ובכל ספרים מדוייקים חסר דחסר * גם בעל הטורים כתב שהוא חסר יו"ד וכן במסורת ג' ומשנין בכתבהון וסימן וישלח מלאך ויוצאנו כתיב חסר דהסר והמרת לבנך עבדים הייתם דפרשה ואתחנן ויוציאנו כתיב הסר וא"ו ומלא יו"ד ארמי אובד אבי ויוצאנו כתיב מלא וא"ו וחסר יו"ד כך היא הגירסא הנכונה וכן ראיתי במסורת כ"י פרשת כי תבוא וכן מצאתי אחר כך בהרמ"ה ז"ל ובסוף דבריו כתב כללא דמילתא כולהון חסרים יו"ד לבר מן מליעא דמלא יו"ד וכולהון חסרים וא"ו לבר מבתראה דמלא וא"ו ובגגה ואלה מגמני המדפיס בפסוק כאן ובפרשת כי תבוא וגם במה שמסר בפרשת ואתחנן ולא נדקו דבריו כי אם במסורת כאן: קצה גבולך. הגימ"ל רפה: (יז) ושמאול. בהעתק הללי ושמאול ירושלמי שמאל

*) ובפסוק אחד סימן לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת (דה"א יח ח):

ע"כ. וכן בתיקון ס"ת ישן מצאתי זה במחלוקת אבל בכל ספרים שלנו מלא באל"ף וא"ו וכמ"ג כתוב עליו כן דינו וכ"כ הרמ"ה ז"ל אם השמאל והימנה מלא אל"ף וחסר וא"ו וכל לישנא דשמאל באורייתא דכוותא בר מן המשה מלאים דמלאים מלא אל"ף ומלא וא"ו בתריה וסימן לא נטה ימין ושמאול דאדום פרשת חקת לנטות ימין ושמאל דבלעם ימין ושמאול דסיחון דפרשת דברים וכיתה עמו וקרא בו דלבלתי רום לבבו דשופטים ימין ושמאול דברכות דכי תבוא ומארה ליבנא באורייתא מלא אל"ף וחסר וא"ו כתוב ואית נוסחי דכתיב ימין ושמאול דלבלתי רום לבבו חסר וא"ו עכ"ל: וכבולהו ספרי דאתו לידן מלא: (יט) במסלה כן כתיב:

כא (א) הנגב. הגימ"ל רפה: דרך. הדל"ת דגושה: (ג) הזה. הזי"ן דגושה: (ד) לסבב. פליגי ספרי אם הבי"ת רפה או דגושה ובחילופי בן אשר ובן נפתלי שבדפוס וגם בכ"י לב"א רפויה ובמכלול דף קנ"א כתוב במהדורא רבא רפי ולטבריה דגש וכ"כ בס' עט סופר. ובספר מסורת המסורת כתוב מתזרהא בם בפר ולא ידעתי מי ילדו ונמצא בגליונות החומשים כגון לסבב את ארץ אדום הבי"ת דגושה ובמהדורתא לסבב ברפי עכ"ל. וכתר הכי אשכחי מסורת כ"י על פסוק זה וזו נסחה ג' מלין פליגא בהון וסימן לסבב את ארץ אדום. כי תבלה לעשר. לפגע בכהני ה' (שמואל א' כ"ב) במהדורא רבה דגשין וטבריא קריין יתהון רפיין ע"כ. וזה הפך דברי המכלול ומסורת המסורת ופי' כי תכלה לעשר מצאתי בחילופים לב"א לעשר הלמ"ד בפתח והעי"ן בשוא וזה נקרא דגש ולב"נ לעשר הלמ"ד בשוא והעי"ן בפתח וזה נקרא רפי כי בעלי המסורת קראו לשוא כזה הבא בתוך האותיות כל"ב המשמשות בראש התיבה רפי לפי שלא יתכן אחריו דגש לעולם כמו שכתוב במסורת המסורת מאמר ג' והחילוף במלת לפגע הוא דגשות ורפיון הגימ"ל דומיא דבי"ת לסבב. ובזה יובן מ"ש בחילופים הנזכרים ב"א לסבב לפגע רפי ודלא כדברי המדפיס שכתב במוהל מתחלפין לפגע וכן בס"א כ"י מסור עליו מהדורא רבא לפגע רפי מתחלפת לפגע בדגש וזהו כדברי רד"ק ור' אליה הלוי: (ו) את הנחשים בספרים מדוייקים כ"י כתיב לא במקף והאל"ף בגירי וכן הוא בדפוס קדמון. (ח) ושים אתו על נס. קדמאה על נס תניינא על הנס קדמאה נחש נחשת תניינא נהש הנחשת*): (יג) ויחנו מעבר ארנון. בכולהו ארנון שבסידרא בר מן בתראה איכא פלוגתא בהעתק הללי ובירושלמי לענין חסר ויתיר. ובמסורת ארנון ג' מלאים ובעמינא וסימן מעבר ארנון כי ארנון גבול מואב ואת הנחלים ארנון ושלשתם סמוכים זה לזה וכך הם בספרים שלנו ובהרמ"ה ז"ל: מגבל. הגימ"ל דגושה: (יד) את והב. במקצת ספרים מדוייקים כ"י אדא מלה כתיב וכ"כ החזקוני אתוהב תיבה אחת והוא כמו אתיטב שהוא"ו מתחלפת ביו"ד כמו נתוודע יוסף וכו' ע"ש. גם בהעתק הללי מצאתי אתוהב כתב מלה אחדא בספר ירושלמי וזל"ש רד"ק בשרשים שרש והב כתבתי המלה הזאת בשרש ו"ו כי כן דעת המפרשים כי והב לבדו מלה אחת אבל אני מצאתי בספרים מדוייקים אתוהב מלה אחת התי"ו נקודה בשוא עכ"ל. ומדברי המפרשים נראה דתרתין מלין כתיבי כמ"ש רד"ק עצמו בשמו וסמך עליהם לכתבו בשורש וה"ו. וכן נראה ממדרש רבותינו בפ' הרואה תנא את והב בסופה שני מצורעים היו וכו' כי אתו את והב חזו דמא וכו' וגם מספר הזוהר פרשת בשלח על פסוק ה' איש מלחמה עוד יש ראיה לזה ממסרה גדולה ערך את שהביאה אלפ"א בית"א את ולית מגהון ואת וחד מינייהו את והב גם בעל א"ת העיד שכן ראה בכל ס"ס ואבכנו א"ת לבד והב לבד ומקף ביניהם וכתוי"ו בלי ניקוד וגם מלא כתוב בהדיא שתי תיבות כתוב בס' עזרא. וכן העידו חכמי בורגים שמצאו שתי תיבות בספר הרמ"ה ז"ל: (טו) ואשד. האל"ף בסגול בספרים רבים מדוייקים וכ"כ רד"ק בשרשיו ובעל רב פעלים כתב העיד רד"ק שהוא בג' נקודות ומצאתיו ברוב ספרים בב' נקודות: (כ) הגיא. הגימ"ל בדגש: ונשקפה נמסר עליו לית ומלעיל: הישימן. חסר וא"ו כמ"ש בפי' האזינו: (כא) וישלח ישראל. פרשה פתוחה: (כג) בגבלו. בשרי לא בפשט: סיחן את כל עמו. טעה המדפיס לעשותו מלא וא"ו שהוא עצמו כתב במסורת ד' מלאים בתורה ואין זה מהם: (כז) ותכונן עיר סיחון. בהעתק הללי סיחון ירושלמי סיחן ע"כ ובכל הספרים מלא שהוא חד מן ד' מלאים בתורה וכ"כ הרמ"ה ז"ל: (כט) פליטם. בתיקון ס"ת ישן פליטם ס"א פלטיו וכן במפתח ע"כ. והרמ"ה כתב נתן בניו פליטם מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניין ע"כ וכן בספרים שלנו: (ל) ונשים. הנו"ן בפתח והשי"ן דגושה כמו אם לא ישים עליהם נוהם (ירמיה מ"ט) והדקדוק המלה עיין בס' מכלול דף קע"ט ובשרשים שרש ישם והרא"ב"ע ומכלל יופי: אשר. נקוד על רי"ש בלבד מסורת פרשת במדבר ומדרש רבה ושאר מדרשות כמ"ש בפרשת לך לך גבי ביוי ובינך וכ"כ בעל הטורים: (לב) וילכדו. הכ"ף דגושה: בנתיה. עיין מ"ש ביהושע סימן י"ז: ויירש ויורש ק'. עיין בעה"ט: (לד) אל תירא אתו. בספר הזוהר אל תירא אותו תרין אותו אינון שלימין באורייתא בקרי וויי"ן חד דא והד עד דרש אחיך אותו ודרים לכו כתם במילוי מעלייתא אך בכל הספרים כלם חסרים בתורה וכן במסרה רבתא נמנה כ"ד אותו מלאים ואין גם אחד בתורה וכ"כ המאירי. גם הרמ"ה כתב אתו כלהון חסרין באורייתא. והכי נקטינן: (לה) ואת בניו. עוד אמרו שם בזוהר בנו כתיב חסר יו"ד וקרינן בניו. וכן במ"ר בנו כתיב שהיה לו בן קטן ממנו: ואף זה לא נמצא בספרים שלנו ואולם בפרשת דברים על פסוק ונך אתו ואת בנו כתב רש"י ז"ל בנו כתיב שהיה לו בן גבור כמוהו וגם במסורת שם ד' כתיב בנו וקרי' בניו ובאורייתא ליכא אלא תרין מינייהו ונך אתו ואת בנו. ואם בנו לא ידע דוואת הברכה. וכ"כ הרמ"ה ז"ל ובעל מנחה כהן פרשת הדברים:

פרשת בלק

כב (ה) אל בלעם בן בעור. כתב בעל א"ת בעיון בן בעור נבער כל אדם מדעת והפולה מדבריו כי המדפיס סתר דבריו ממקום למקום בכתיבה ובמסורת ומסרות הספרים חלוקות זו מזו גם דברי הרמ"ה אינם נשמעים וקביא דידיה אדידיה מסיפיה לרישיה ומרישיה לסיפיה ומסקנא דמילתיה דהאי בעור אינון באורייתא דויבלה דבלק קדמאה דמעות דכי תנא מלאים וב' חסרים ותרווייהו בנו בער דבלק וכל נביאים וכתובים מלאים וכ"כ בספר שמן ששון וזהו ג"כ כללא דמילתא דכתב הרמ"ה בסוף דבריו כל בן בעור מלא כל בנו בער חסר וסימנך מקום שיפה כח הבן שורש כח האב מקום שהורע כח הבן יפה כח האב: על הנהר. במאריך ובמקף בס"ס הגם שבחילופים אינו כן: לו לאמר. שני הלמדיין רפות וכן ממלי: ממלי. לית וחסר ובמ"ר ממלי כתיב כדי"א בשם כי אמילם: (ט) ויבא אלהים אל בלעם. עיין מ"ש בפרשת וירא בפסוק ויבא אלהים אל אבימלך: (יח) עבדי. הדל"ת רפה: (כב) ויתיצב. אין בו מאריך: ושני נעריו עמו. ובפרשת וירא כתיב גבי אברהם ושני נעריו אתו וסימן איש איש כלשונו פירוש גבי אברהם שהיה עברי כתוב אתו שהוא לשון עברי וגם בלעם שהיה ארמי בנאמר מן ארם ינחני בלק כתיב עמו שהוא לשון ארמי תרגום של אתו עמיה וסימן אחר כשמו כן הוא פי' אברהם שהוא באל"ף כתיב אתו באל"ף בלעם שהוא בעי"ן כתיב עמו שהוא בעי"ן: ולי נראה דסימן זה על בלעם לבדו נאמר שהוא בעי"ן ומ"ם במלת עמו. סימן אחר שמו אותותם אותות א"ת ע"ע פירוש אותיות שלהם הם אותיות וסימנים על זה אברהם אתו בלעם עמו: (כה) להכתה. בהעתק הללי להכותה ירושלמי להכתה עכ"ל ובכל הספרים חסר ונמסר עליו לית וחסר וכן כתב הרמ"ה ז"ל: (כו) ויוסף מלאך ה' עבור. כל עבר בעבר לעבר מעבר באורייתא חסרים וא"ו בר מן א' מלא ויוסף מלאך ד' עבור: ויעמד במקום צר. ויעמד חסר וא"ו כמו הראשון שבסמוך וכן כתב הרמ"ה ז"ל ויעמד מהתריסם דבלא חסר וא"ו כתיב וכל לישנא ויעמד באורייתא דכותא חסר ודכותא או יומים יעמד וכל יעמד דכותא חסר: ושמאול. בהעתק הללי ושמאול ירושלמי ושמאל ע"כ ובכל הספרים באל"ף וא"ו ובמקרא גדולה כתוב עליו כן דינו מלא ועיין מ"ש בפרשת חקת: (כה) הכיתני. בס"ס התי"ו בקמץ: (לא) ויקד. הקו"ף בדגש: (לג) גם אתכה הרגתי. חסר וא"ו ומלא ה"א ולית כותיה ובפסיקתא דר' טוביה אתכה בה"א כתיב אמר לו אין אתה חשוב לפני אלא כמו הנקבה הזאת: ואותה החייתי. עיין מ"ש ביחזקאל סימן כ"ג: (לד) לי. בדגש: (לח) הנה באתי הה"א במאריך:

כג (ב) ויעש בלק כאשר דבר בלעם. סימן קדמאה כאשר דבר תניינא כאשר אמר ואפ"ס וידבר ה' אל משה לאמר: (ז) לי. בדגש: (ח) אקב. הקו"ף בדגש: קבה. הקו"ף רפה: (ט) ומגבעות אשורנו. מלא ומגבעות ת"ו בכולי ספרא וכ"כ הרמ"ה ז"ל ומגבעות אשורנו מלא וא"ו ודכותיה ועל הגבעות דאבד תאבדון ע"כ. ובספר הזוהר דף ר"ג ע"ב במסיבתא עילאה ומגבעת חסר בלא וא"ו ובמתיבתא דרקיעא ומגבעות בלים כאן וא"ו ע"כ. אשתעריגא כל יומאי על אהי דהזינן בכמה דוכתי על פלוגתי טובא בין אהרי דתלמודא דאגדתא ואהרי דמסרתא בחסירי ויתירי והשתא דאתחזי לי הדין לישנא דהאי בפרא קדישא אמינא דילמא מאן יזכי נמי למינדע מאי ניהו מתיבתא עילאה ומתיבתא דרקיעא ואורייתי' היכו בתיבא בבני מתיבתי יזכי נמי למינדע טעמי דהלין

דסלין פלוגתי' דרבנן קשיי' דחכמתא אלסין אשתכחת כסו סו בקיאי ברא. עילאי הכנך מתוכתי ואינהו דאמרי לכדה מיעייכו ואיהלא לכאי ולא פליגן אהדדי ובייושעא למילתא מליכבא דרעיא מסימנא בכדרא דכבא גבי כלות משה דאע"ג דידעי רבנן דמלת כלות מלא באורייתא לא מימנעי למידרש ולמימר כלה כתיב כדכתיבנא בדוכתיה ומלין אלין סתימין וטמירין ולא אתמסרו אלא לקדישי עליונין דדרי דחכמתא נהירין להו ולכן כדמתמות דילן ניזיל עד דייתי זמינא דיתפקחון עיינא לאסתכלא בחכמתא עילאה יהא רעוא דיסא הולכת עם אוגן דיזכין למחזי ארחין סתימין דאורייתא קדישתא ואורחוי דאלהא רבא קדישא ועילאה : ישכן. חסר וא"ו בכל ספרים כ"י מדוייקים ואף בדפוס ישן וכן במ"ב כל ליגנוהון חסרים בר מן ו' מלאים ואין גם אחד מהם בתורה וכן מסר הרמ"ה ז"ל וישכן באסלי' מס חסר וא"ו וכל וישכן באורייתא דכותא וישכן כבוד חסר וא"ו כתיב דכותא ודכותא על פני כל אחיו ישכן חסר וא"ו וכל וישכן באורייתא דכותא דישכן באורייתא בין דכתיב וא"ו בריש תיבותא בין דלא כתיב וא"ו בריש תיבותא כולהון חסרי' וא"ו בין כ"ף לנוין : (יג) אלין בלק. הבי"ת דגושה : לך נא. חד מן ג' בלישנא הליכה חסר ה"א דכ"ף פשוטה כתיב : אבר דתראנו. בספרים כ"י בגלגל לא במקף : (טז) ויקר. סקו"ף דגושה : (יז) עלתו. גלגל בעי"ן : (יח) ושמע. בספרים כ"י מדוייקים הוא"ו במאריך והשי"ן בחטף פתח וכן כתוב במכלול דף ס"ג ובמסורת ס' קמצין וסימן קום בלק ושמע ... ובירו דישעיה סטה תלוי אוזנך דדניאל ובולן הו"ו מתוגה והשי"ן בחטף פתח וכן כתוב בספר דקדוק ישן. ועיין מה שלכתוב בשופטים ס' על ושכם שכיך : (יט) ויכזב. הזי"ן דגושה : (כג) כי לא נחש ביעקב. בירושלמי פרק במה אשה א"ר לוי כל מנחשא סופו לבוא עליו ומה טעמא כי לא נחש ביעקב כי לו נחש משמע דדריש לא כאל"ף כמו לו בוא"ו אבל אין זה מן דכתיבין באל"ף וקריין בוא"ו. וכן בבלי פרק הרבעה נדרים סריך והא בלמ"ד אל"ף כתיב ומשני אלא מדה כנגד מדה ועיין מה שלכתוב בישעיה ס"ג גבי בכל צרתם לא צר : מה פעל. בס"א כ"י הטעם בפ"א וכן נראה מחילופי הדפוס שזה דעת בן אשר אך ברוב הספרים הטעם בעי"ן וכן מצאתי בחילופים כ"י לבן אשר : (כה) גם קב גם ברך. הגימלי"ן בדגש : תקבנו. סקו"ף בחטף קמץ : (כז) לכה נא. הנוי"ן בדגש : (כח) ויקח. סקו"ף בדגש : (כט) ושבעה אילם. בתיקון ספר תורה ישן אילם ל"א אילים דרהם הפעור מלא ע"כ. וזה ברור מן המסורת דמלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה שכן נמסר בסדר תצוה ד' מלאים דמלאים בתרי, יודי"ן וכל שארא כתיב האילם אילם חסר יו"ד בתראה ומלא יו"ד קדמאה ואין זה מן שהרגעה וכן מסר הרמ"ה ז"ל :

כד (ב) וישא בלעם את עיניו. בספר הזוהר פ' בלק עינו כתיב ההוא עינא בישא וכו' ואינו כן בספרים שלנו גם לא נמנה במסרה גדולה עם החסרים יו"ד באמצע תיבותא וקריא וכן כתב הרמ"ה ז"ל וישא עיניו וירא מלא תרין יודי"ן וכל עיניו באורייתא דכותא : (ג) בנו. הבי"ת בדגש : בנו בער. בהעתק הללי בער ירושלמי בעור וכן נחלקו על חברו שבסמוך וכבר כתבתי כל הצורך בריש פרשתא : (ד) נאם שמע אמרי אל וגו'. עיין מ"ש בפי' וירא בפסוק ויבא אלהים אל אבימלך : (ה) מה טבו. צריך למיהוי בריש הדף כהלכה כי זו היא מ"ס של בי"ה שמ"ו וכן כתב בעל הטורים בפרשת ויחי ובמקראות רומא עוסים בחילוף מוגא שפתיך פרש' כי תצא ובהעתק מפירארה עשו המ"ס רבתי וכן ראיתי בנוסחא אחד כ"י מאלפי"א ביתי"א רבתית ובתיקון ס"ת ישן אבל אינו כן בספרים ולא במסורת שלנו כי אם מ"ס של מבלי : (ו) ה'. בזקף קטן : (ז) מדליו. כתב המכלול דף קפ"ה שזהו מן אותם שקבל קריאתם בקמץ רחב ולא פמע ולא ראה בהם מחלוקת והוסיף בעל מכלל יופי נראה שאין בדל"ת שום טעם עכ"ל. וברוב הספרים מצאתי שבא מונח תחת הדל"ת והוא במקום מתג כמו שדרכו לבא במלות שהם בזקף קטן כמ"ש בפרשת משפטים על מלת תהרסם ובנסחא כ"י מצאתי מדליו במאריך ועיין מה שכתבתי בפרשת תצוה על מלת וישפה : (ח) אל מוציאו ממצרים. בחומש עם תרגום ופירוש רש"י והרמב"ן דפוס ויניציאה ש"ת נכתב בצדו ס"א מוציאם ע"כ. וזהו שבוש גדול שהראשון שבפרשה למעלה כתב מוציאם וזה כתוב מוציאו וכן כתב הרמ"ה ז"ל מוציאם ממצרים מלא דמלא מלא ויו ומלא יו"ד וכותיה אל מוציאו ממצרים מלא וא"ו וויו"ד ותרויהון בוירא בלק וכן במסורת כ"י קדמאה אל מוציאם תניינא אל מוציאו : ממצרים. הרי"ש בפתח : כתועפת. בהעתק הללי כתעפת וחברו ירושלמי כתועפת ותכרו מלא עכ"ל. ומחלוקת זה מצאתי גם בתיקון ס"ת ישן אבל בכל הספרים שלנו שניהם מלאים וא"ו קדמאה ובמקרא כתוב עליהם ב' כ"כ וכ"כ הרמ"ה ז"ל כתועפת ראם תרין בבלעם ותרויהון מלאים וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תניין : (ט) כארי. במסורת הגדול כארי ד' ב' קמצין וב' פתחין וסימן כרע שכב כֲארי שויתי עד בקר כַּארי (ישעיה ל"ח) כָארי שואג (יחזקאל כ"ב) כָּארי ידי ורגלי ע"כ ותו לא. פי' דאורייתא ודיחזקאל פתחין. דישעי' ודתלים קמצין כן איתון בנסחי דיקי : מברכיך ברוך וארריך ארור. כתב ר' משה קמחי בספר מהלך בכלל אתי מרחיק זה לשונו ואם תהיה מלרע היא רפה כמו מברכך ברוך ניתה פרעה וכן בכל ספרים מדוייקים הבי"ת רפה ובדפוס מגעובה הוסיפו בדברי המפרש ומה שאמר מברכיך ברוך ר"ל מדינא להיות ברוך רפי הבי"ת ודגש שבה שלא כדין עכ"ל. ולפי דעתי איזה תלמיד טעה וכרבו תלה והמוסיף גורע דעת המחבר כי לבו לא כן חשב וגם בדפוס ויניציאה ליתיה : (י) ויחר. מאריך ביו"ד : (יא) ככד. הבי"ת בגירו : (יב) גם. בדגש : (יד) הזה. הזי"ן בדגש : (טז) דעת עליון מחזה שדי יחזה. חילוף קדמאה אשר מחזה תניינא מחזה ומטעים ביה : (יט) שריד. בלא פור גדול : (כב) לבער קין. בספרים כתובי יד מדוייקים מונח בבי"ת ומאריך בעי"ן ובמסרה קטנה שבדפוס נמסר עליו לית בטעם מלעיל : (כג) משמו אל. במקראות ס"ת וגם במקראות חומשים כ"י נמצא משמו אל תיבה אחת ולא מצאתי לזה עיקר בשום מפרש רק במקרא גדולה כתוב בגליון זה לשונו. משמו וחסר ותרא מלה ע"כ. והוא לשון מגומגם ושמעתי שיש נוהגים לכתוב כך בס"ת ולע"ד אין להם על מה שיסמוכו כי בכל ספרי הדפוס ובכל מקראות כתובי יד מדוייקות הם שתי מלות וכך הם בס"ת הקדמונים וכן ראיתי אח"כ בהרמ"ה ז"ל שכתב משמו אל חסר וא"ו קדים למ"ם כתיב. משמו אל תרין מלין כתבן ע"כ. ובסנהדרין פרק חלק אמר ר' יוחנן אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו על כן טוב ליזהר שלא למחקו ועיין מ"ש בסוף פרשת וירא : (כד) וענו אשור. בלא מקף באמצע :

כה (ג) ותקראן. בתיקון ס"ת ישן ותקראן במפתח ותקראנה ע"כ. אבל הרמ"ה כתב ותקראן לעם דין לחוד באורייתא כתיב ומלא אל"ף וחסר ה"א ובנו"ן פשוטה בסוף ושאר אורייתא נו"ן ה"א בסוף תיבותא כתיב ותלתא אינון בלישנא באורייתא תרין מנהון מלאים דמלאים אל"ף וה"א וסימן כי תקראנה מלחמה (שמות) ותקראנה אתי כאלה (שמיני) הלין מלאים דמלאים וחד מלא אל"ף וחסר ה"א כדאמרן עכ"ל : ובמסורת שלנו פרשת שמיני ותקראנה ד' ג' כתיב ה"א וסימן ותקראנה אתי כאלה ותקראנה לו השכנות ב' בפסוק ותקראן לעם לזבחי אלהיהן בתראה חסר ע"כ. ומסרה זו לא זכרה רק פסוקים הכתובים ותקראנה בוא"ו בתחלת המלה ולפיכך לא מנתה בהם פסוק כי תקראנה מלחמה : ותקראן לעם לזבחי אלהיהן. החכם בעל העקידה פירשו במ"ס וכדומה לי דכד נייס מר אמר להכא פשטא דלא אשתכח כדין בשום דוכתא או דילמא ספרא משתבשתא איזדמן ליה ובמסרה איתמסר ה' אלהיהן בנו"ן והלין דבפסוקתא תרי מנייהו : (ד) ויאמר ה' אל משה. אין בו פסקא : (ו) והנה. הנו"ן בדגש : בכים. הבי"ת רפה : (ח) הקבה. הקו"ף והבי"ת דגושות : (ט) במגפה. הגימ"ל דגושה :

פרשת פינחס

(יא) **פינחס**. פתוחה : פינחס. אמרו בזוהר כאן וגם בפרשת אחרי מות כי פינחס זה ביו"ד זעירא והיא מאלפ"א בית"א דאתוון זעירן. אך בכל הספרים והמסרות ובאלפ"א בית"א שלנו מאותיות זעירות לא נמנה רק יו"ד צור ילדך תשי. עוד משמע מהזוהר כי פה בלבד פינחס מלא יו"ד. והרמ"ה ז"ל כתב ותלד לו את פינחס מלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה מלא עכ"ל. וכן נמצא בכל הספרים והמסורות ובעל א"ת הצריך לבאר הזוהר שלא יהיה נגד ספרינו ואנכי לא ידעתי בנסתרות ממנו : בקנאו. קל הנו"ן להקל על הלשון ן' עזרא : (יב) את בריתי שלום. במ"ג וא"ו זו קטנה ובגליון כתוב וא"ו זוטא והוא חד מאלפ"א בית"א דאותיות קטנות ע"כ. וכן היא כתובה בריש מסרת רבתא שבדפוס גם במסורת כ"י (במקלת פירושים) ריש פרשת חיי שרה ראיתיה נמנית עם אותיות קטנות אך לא מצאתי כן בספרים אחרים כ"י ומסורותיהם רק מסרו כאן לית וא"ו קטיעא עד כאן. והכי אמרינן בפ"ג דקדושין בעל מום דעבודתו פסולה מנא לן אמר ר' יהודה אמר שמואל דאמר קרא לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום בשהוא שלם ולא כשהוא חסר והא שלום כתיב אמר רב נחמן

וא"ו דשלום קטיעא היא ע"כ. פירוש לא קטנה כשאר אותיות קטנות שבתורה רק ג"זלה כשאר אותיות אלא שרגלה קצר כזה שלים וכן שמעתי בשם הריטב"א ז"ל. ואפשר שזו היא גם כן כוונת הרמ"ה ז"ל שכתב כמאן דקטעוה בפלגא כמ"ש בריש פרשת וישב. גם ר' אליה המדקדק במאמר ס' מסורת המסורת פי' קצוצה מעט מלמטה. ובעל אור תורה ראה תמונה אחרת לנגד עיניו בספר מוגה כזו שלום דהיינו שהתוכה לשנים ועדיין שני החלקים שם ונתיישב בה לפרש כן לשון וא"ו קטיעא דגמרין ופי' הרמ"ה ז"ל. והביא ג"כ לשון אחר מהריטב"א ז"ל נראה המסכים לדעתו וזהו וא"ו דשלום קטיעא היא נראה פירושו שכרותה בינתים דאי לא סול"ל זעירתא היא ונפקא מינה לס"ת ויש להגיה כל הספרים שכתוב כדרכו עכ"ל. ובאמת שכן ראיתי גם אני בספר תורה קדמון מספרד כצורה השנית אבל בכמה ס"ת אחרים כתובה כצורה הראשונה. ואף פי' הריטב"א ז"ל דסליקנא מיניה אפשר שיובן כן ועיין בספר פענח רזא : (יג) כהנת. הנו"ן דגושה וכן קנא : בני ישראל. בלא מקף באמצע : (טו) אמות. במרכא לא בזקף קטן ובמקצת ספרים בדרגא : (טז) לאמר. הלמ"ד דגושה והמ"ם בלא דגש : (יז) צרור. מלא וא"ו כתיב ואית דמסרין בהון צרר כי צררים כל לישנא חסר כלומר חסר וא"ו והאי צרר דמסרין ביה חסר לאו אצרור את המדינים קאי דההוא בנוכח דיקי מלא וא"ו כתיב ועוד דלא דמי לצררים אלא אצרר דקרי לדי' דידיה כתולם קאי דומיא דכי צררים כגון הצרר אתכם דבבעלתך הרמ"ה ז"ל : (יח) צררים. בשוא לבדו לפי דרכנו : דבר. השלישי במקף לא במרכא : (יט) ויהי אחרי המגפה פ

כו (א) ויאמר ה' : יש כאן פרשה פתוחה באמצע פסוק : (ה) ראובן בכור ישראל. בספרים כ"י והרמב"ם ומאורי אין כאן ראש פרשה אבל בספר תגי מצאתי כתוב כלשון הזה. ראובן בכור ישראל סדור ושאר כל השבטים סתומות בר מן אלה בני דן דפליגי סופרים חד אמר סתומה וחד אמר סדור עד כאן. ובספר תגי הנזכר יש כמה פרשיות סדורות וגם פתוחות וסתומות דפליגי עליהון נהרדעי שאין אנו נוהגים כמותן ולכן לא כתבתי'ס : חנוך. מלא החנכי חסר והא דאמר במסורת סוף פרשת חיי שרה ובמשלי כ"כ חנוך ג' חסר בלישנא וסימן ובני מדין עיפה. חנוך משפחת החנכי. חנוך לנער על פי דרכו. על מלת החנכי אתמר ולא על חנוך דהוא מלא בכל הספרים. וכן במסורת כ"ג ג' חסר בלישנא וסימן ובני מדין וגו'. משפחת החנכי. חנך לנער. וכן מסר הרמ"ה ז"ל ובני מדין עיפה ועפר וחנך חסר וא"ו כתיב ותהר ותלד את חנוך מלא וא"ו כתיב וכל חנוך באורייתא מלא וא"ו כתיב בר מן חד חסר עיפה ועפר והנך כדאמרן משפחת החנכי חסר וא"ו כתיב : (ו) לחצרן משפחת החצרוני. במסורת פרשת ויגש נמסר חצרן כל אורייתא חסר בר מן חד חצרוני קדמאה דוידבר ע"כ הרמ"ה ז"ל החצרוני לכרמי דין מלא וא"ו לחצרן משפחת החצרני לחמול דין חסר וא"ו כתיב : (ז) הראובני. הרי"ש במאריך והיא נקראת בשורק והאל"ף שבאמצע נחה כמו ויראו את ה' וחביריו וכן הוא בספרים כ"י וכמוהו רבים כמ"ש בסוף דברים. וכך הוא כוונת ר' אליה המדקדק בהגהת שרשים שרש ירא. ושמו רפי על האל"ף להורות על נחותה. וכן כתב הרמ"ה ז"ל אלה משפחת הראובני דפינחס מלא דמלא כתיב מלא אל"ף ומלא וא"ו והרויהון בין רי"ש לבי"ת ולא קריין ודכוותיה כי לקחו מטה בני הראובני דאלא מסעי ודכותא בלישנא נחתי לראובני ולגדי סוף דברים וכל לראובני דכותא : פקדיהם. הפ"א רפה : (ט) קרואי. קריאי ק' ביו"ד וכ"כ בהעתק הללי ובמסורת קדמונית מצאתי במדבר קרואי פינהם קריאי וסימן ברוך פרי ע"כ. פי' דבמדבר רו דפינחס רי ועל הקריאה איתמר וממילא דהכתיבה בהיפך ועיין ג"כ מ"ש בפרשת במדבר ובריש פרשת קרח : (יג) כזרחי. הזי"ן דגושה : (טו) לאזני האזני. האל"ף בקמץ לבד : (כא) לחצרן. בהעתק הללי לחצרן ירושלמי לחצרון ע"כ ובכל ספרים שלנו חסר כחבירו דלעיל וכן כתב הרמ"ה ז"ל וחצרן וכרמי חסר וא"ו כתיב וכל אורייתא דכותא חסר : (כג) פוה. הוא"ו רפה בספרים מדוייקים אבל הרמ"ה ז"ל בעט כופר שלא כתבו שהוא"ו בדגש וכן מצאתי בגליון א' כ"י : (כו) הסלני. בהעתק הללי הסלוני ירושלמי הסלני ע"כ ובכל הספרים חסר וכן בנסחא כ"י מסור עליו לית וחסר. גם הרמ"ה ז"ל כתב משפחת הסלני חסר דחסר הכר יו"ד וחסר וא"ו : (ל) אלה בני גלעד. וכן ואלה בני שותלח הביתי"ן בדגש מדין מפסיק ואתי מרחיק וחביריו שבפרשה כלם רפין שאין טעם מפסיק במלה ראשונה גם אין להם דין אתי מרחיק במלת בני כמוכה אל המלה שבאה אחריה וכן מצאתי בספרים מדוייקים ועיין מ"ש בחיוב ה' על תקרנוה כן היא : (לה) ואשריאל האשראלי. שניהם בסי"ן שמאלית בספרים מדוייקים ובתיקון ס"ת ישן ואשריאל במפתח ואשראל ע"כ ובספרים שלנו מלא ובהעתק הללי האשראלי ירושלי' האשריאלי ע"כ. ובכל הספרים חסר וכן בנסחת כ"י מסורת עליו לית וחסר וגם הרמ"ה ז"ל כתב ואשריאל מלא האשראלי חסר : (נא) ואלף שבע מאות. ג' דמטעין דסבירין ושבע בוא"ו וסימן נמסר במסרה גדולה : (נז) הגרשני. הנו"ן דגושה : הקהתי. במקצת ספרים הקו"ף בשוא לבדו : (נח) וקהת הולד. כל אורייתא מלא דמלא והדין מלא וא"ו וחסר יו"ד : (ס) את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת איתמר. בתיקון ס"ת ישן את ואת את ואת ובמפתח את את ואת ואת ע"כ והרמ"ה בירר דבר זה מהמסורת וכן כתב ד' פסוקים דאית בהון את ואת את ואת וסימן ובזכרתם אתכם את החקים יתרו. את הארון ואת בדיו ויקהל. וכל אשה חכמת לב שם. ויולד לאהרן את : (סא) אביהוא. הבי"ת בחירק : בהקריבם. אין בבית געיא בספרים מדוייקים :

כז (א) ותקרבנה. בגרש לא בשני פשטין : לצלפחד. ברביע לא בזקף קטן : בן יוסף. הבי"ת רפה : (ג) אבינו מת במדבר. הא טעמא לעילא אריך מלה ומשך לה ז"ל קרי בזוהר פרשת בלק דף ר"ס : (ה) משפטן. נו"ן רבתי וכן מצאתי במסורת כתובי יד מאלפ"א בית"א רבתית ובחומש כ"י קדמון לית ונו"ן רב ולית כתיב כן. והטעם לפי שאמר משה ממנו ילמדו הכל שתליתי הדבר ברב גדול עכ"ל. ועוד מזה יש לומר שנו"ן משפטן רבתא לפי שנעלם ממשה שער הנ' כדאיתא בפ"ק דראש השנה ובפ"ד דנדרים נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולם נתנו למשה מסיני חסר א' שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים וכן כתוב בספר נשמת שבתאי הלוי שער י"ב : (ו) משה לאמר. הלמ"ד דגושה : (יג) וראיתה אתה. דין לחוד מלא יו"ד וה"א בסוף תיבותא וכל לישנא באורייתא חסר ה"א : (יד) לן. השני. טעה המדפיס שכתבו מלא יו"ד והוא עצמו מסר בפסוק כל לן חסר וכל סין מלא וכן מסר הרמ"ה ז"ל : (יח) ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע וגו'. אין כאן תחלת פרשה לא פתוחה ולא סתומה. ובספר תגי כתוב וידבר דיפקד ויאמר דקח לך סתומה ע"כ ואין אנו נוהגים כן וגם הרמב"ם ז"ל לא מנאה : (יט) לפני. בפשט : (כ) ונתתה. בה"א לבסוף בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים והמדפיס טעה לעשותו חסר ולא נתן אל לבו למה שמסר בסדר תרומה ונתת כ"ט חסרים ואין זה במניינם ועיין מ"ש בסדר תצוה :

כח (ג) ואמרת להם זה האשה. סימן כל אורייתא ואמרת אליהם בר מן חד ואמרת להם זה האשה וחד באורייתא ואמרתה אליהם דדברו אל בני ישראל דזב ועי"ש במסורת : (ה) כתיב רביעת. בהעתק הללי כתיב רביעת וחברו וכן הוא בכל ספרים מדוייקים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה והכי מוכח במסורת דסוף יחזקאל וכמ"ש בפי' לך לך והמדפיס טעו שכתבו בהפך : (ו) העשיה. היו"ד רפה : (ט) וביום השבת. פתוחה : תמימם. התי"ו דגושה : (י) ונסכה. הסמ"ך בשוא : (יח) חדשיכם. החי"ת בקמץ לבד : (טז יז) פסח לה' ובחמשה עשר וגו'. עמ"ש בפי' כי תשא ויקהל משה בשם התוספות : הזה. הזי"ן בדגש : (יט) תמימם דפסח וכן תמימם דשבועות ודראש השנה כולם מלאים יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה כחביריהם. וכ"כ הרמ"ה ז"ל שנים תמימם דתצוה מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניין כתיב וכל תמימם באורייתא דכותייהו והמדפיס נשתבש באלו ולא הלך כדרך תמים כי במסורת תהלים ל"ז וריש משלי נמסר כל תמימם דבעירא חסר יו"ד בעקבא בר מן חד ואיל מן הצאן תמימים יעשו (יחזקאל מ"ג) וכל דגברי מלא בר מן חד יודע ה' ימי תמימם : (כד) על עולת התמיד דפסח. בהעתק הללי ובמנחת כהן נמסר לית מלא בתורה ובמסרה קטנה כתוב עליו ג' מלא בלישנא ועיין סימנם ביחזקאל מ"ו והא והא איתא וכ"כ הרמ"ה ז"ל עולת תמיד דפסח דכאלה תעשו ליום מלא וא"ו כתיב וכל שאר אורייתא עלת חסר וא"ו כתיב : (כו) בהקריבכם. אין בבי"ת געיא בספרים מדוייקים וגם בקצת דפוסים : בשבעתיכם. טרחא בעי"ן ובלא מאריך בשי"ן : (כז) עולה דבכורים. בהעתק הללי מסור עליו לית מלא בתורה וכן הוא בהרמ"ה ז"ל ובמסורת ובפסיקתא דר' טוביה למה עולה שבעצרת מלא ללמדך שבששה בסיון ניתנה תורה ועצרת אלא להיות בששה בסיון ולא כמו שאמרו התועים עצרת לאחר השבת כל זמן שיבא וכן בבעל הטורים : (כח) ומנחתם דשבועות. טעם המדפיסים לעשות כאן פיסקא ואמר שהיא סתומה כי בכל הספרים אין כאן פיסקא כלל : (ל) שעיר עזים. מפני בכורים וכפורים שעיר וכולם ושעיר ובפסיקתא דר' טוביהו למה נאמר מ"ם ובעצרת שעיר ולא נאמר ושעיר כמו בשאר המועדות מקום עצרת לי"ה מה י"ה יום מתן תורה אף עצרת יום ס"ת מפני שלוחות השניות ניתנו בי"ה וי' הדברות נאמרו בעצרת וכדי להוציא מלבן של צדוקים שאומרים מתן תורה לא היה בעצרת לכן הקבו זה בזה בשעיר אשר : שעיר עזים אחד לכפר עליכם. בכל הקרבנות כתוב

כתיב חטאת ובעזרת אין כתיב חטאת אמר להם הקב"ה מכיון שקבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם. ירושלמי פ' בתרא דר"ה ובמדרש חזית פסוק כמגדל דוד מסיים בה ללמדך שלא היה בידם לא חטא ולא עון . ועיין עוד בראיה מהימנא דפרשת אמור דף נ"ז :

כט (ב) ועשיתם עלה . בכל הקרבנות כתיב והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם אמר להן הקב"ה מכיון שנכנסתם לדין לפני בר"ה ויצאתם בשלום מעלה אני עליכם כאילו נבראתם בריה חדשה ירושלמי פרקא בתרא דר"ה ובויקרא רבה סוף פ' כ"ט והכי איתא בפסיקתא מכיון שנכנסתם לפני בדין ביום הזה ויצאתם בדימוס מעלה אני עליכם כאלו היום בראתי אתכם בריה חדשה שנאמר כי כאשר השמים החדשים וגו' אשר אני עושה וגו' . ובפסיקתא דר' טוביהו מה נשתנה יום הזכרון מכל המועדות שכתוב כאן ועשיתם מפני שהאיל קרניו לשופר היו נעשות וכן א"ר יהושע בסוף מסכת קנים שפי' קרניו שתי חצוצרות וכו' פי' שופרות לכך נאמר כאן ועשיתם עולה לפי שיש בו עשייה אחרת חוץ מהקרבתו ד"א ועשיתם עולה מלמד שכל המשמר את המועדות כראוי כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים לכך נאמר בראש השנה ועשיתם שבתשרי נברא העולם : לה' . בזקף קטן : איל . הגלגל בחל"ף : (ג) ומנחתם דובחודש השביעי . במ"ס אזלא ובתי"ו זקף קטן לא מירכא : (ה) עזים . במירכא לא בתביר : בקר . בתביר לא במירכא : (ט) ומנחתם . בתי"ו זקף קטן לא מירכא : (יב) והגתם . דגש בגימ"ל : (טו) ועשרון דיום ראשון של חג נקוד על וא"ו בתרא מסורת ואבות דר"נ פ' עשרה נסיונות וכן צריך להגיה במדרש רבה פ' במדבר ובמסכת סופרים פ"ו והכי איתמר בהדיא במסכת מנחות ריש פ' שתי מדות ילקוט פ' פינחס רמז תשפ"ב לקח טוב וערוך ע' נקד קרית ספר פ"ב בהלכות מעשה הקרבנות תוספות י"ט א"ר יוסי למה נקוד על וא"ו שבאמצע עשרון של י"ט הראשון של חג שלא ימוד לא כשל שלשה לפר ולא כשל שנים לאיל : (טז) חטאת . הטי"ת דגושה : (יח) לאילם דביום השני . לאילם דיום שלישי לאילם דיום רביעי כולם מלאים יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה כחבריהם שבענין וכל אורייתא דכוותייהו במ"ד מלא דמלא וסימנהון נמסר בסדר תצוה ובסדר וישלח וכן כתב הרמ"ה ז"ל והמדפיס טעה כאן ולא זכר מ"ש הכר . גם בעל מנחת כהן בפרשת וישלח טעה שאחרי הביאו המסרה של ד' מלא דמלא בתורה כתב ובארה אורייתא אלים כתיב חסר יו"ד קדמאה ור"ל אילם כתיב חסר יו"ד בתראה : (כו) וביום החמישי . פתוחה : (לג) כמשפטם דביום השביעי . שבת פרק הבונה תניא ר' יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם מים מכאן רמז לניסוך המים מן התורה והכי איתא בספרי וכתבו התוספות בשביעי כמשפטם גרסינן כדמוכח פ"ק דתענית וכן הוא במסורת הגדולה ולא כרש"י דגרס בשמיני כמשפטם בסוף פרק לולב וערבה עכ"ל . ובספ' התורה גורס גם הוא בשביעי כמשפטם וכן במסורת נמסר בו"ז מ"ם פי' כל ענינא כתיב ונסכה כמשפט בר מן יום ב' דכתיב ונסכיהם וביום ו' ונסכיה וביום ז' כמשפטם מכאן רמז לנסוך המים . ובתוספתא דזוהר סוף פ' מצורע מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו' בוז יבוזו לו מאי בו"ז יומא תניינא ויומא שתיתאה ויומא שביעאה דבהון הוו מנסכי מים ויין : (לה) ביום השמיני . כל ענינא ריש פסוק וביום בר מן שמיני כתיב ביום לפי שהוא רגל בפני עצמו ללמדך שאין אות חסרה או יתירה בתורה והוא דבר רק שנאמר כי לא דבר רק הוא מכם פסיקתא דר' טוביהו :

ל (א) ככל אשר צוה ה' את משה . בקצת ספרים אל משה ובס"ם את :

פרשת מטות

(ג) **מטות** . פתוחה : (ג) לאסר . הלמ"ד בשוא לבדו בספרים כ"י וגם בדפוסים קדמונים : (ה) וקמו . השני הגלגל בקו"ף : (יג) אתם . בפסק בתי"ו גלגל : אישה ביום שמעו . הבי"ת בקמץ : (יד) לענת . בהעתק הללי לענת ירושלמי לענות ע"כ . ובכל הספרים חסר וכ"כ הרמ"ה ז"ל לית חסר וחד מלא למנגא על מחלת לענות :

לא (ב) אחר תאסף אל עמיך . זה א' מהמקראות שקראו חכמים עטור סופרים כמ"ש סוף פרשת בהעלותך : (ו) ואת פינחס . כל אורייתא מלא יו"ד ועיין מ"ש בשמואל א' : (ח) ואת דמלכי מדין . במקף לא בתלשא והאלף בסגול כן הוא בכ"י : הרגו הגימ"ל רפה : (יב) ירחו . כל אורייתא בזירי הרי"ש וסי' ושכן חֲרֵרִים עיין במ"ג סוף מלכים : (כב) את הנחשת . את במאריך ובמקף בספרים כ"י אף שאין נראה כן בחילופים : (כז) וחצית את המלקוח . וחצית מלעיל בשני פשטין לקריאת בי"א שאנו סומכים על קריאתו וכ"כ המכלול משקל פעלת והגהת לוית חן שער ג' פרק י"ט שלא כדברי בעל מנחת כהן שכתב לאחוד בטעם מלרע : (כח) והרמת מכס . הקדמא בתי"ו ברוב ספרי הדפוס ובכל כ"י : (לב) בזזו . בשוא לבד כמנהג קצת ספרים וכמנהגנו וכן חברו שבסמוך : (לה) מן הנשים . בלא קדמא בנו"ן : אשר . במאריך לא בטפחא : (לו) ותהי המחצה וגו' ושבעת אלפים סי' קדמאה דותהי המחצה אלף ושבעת אלפים תניינא דותהי מחצת אלף שבעת אלפים וסי' ושתי המלכה : (נ) קרבן . בקמץ לבד : כלי זהב . בחירק והוא חד מן ז' מטעים דסבירין בזירי וסימן נמסר במסרה רבתא : (נב) אלף שבע מאות . ג' דמטעים דסבירין ושבע בוא"ו וסימן נמסר במסרה רבתא :

לב (א) ומקנה רב . פתוחה : ומקנה . בפסק : (ג) ואלעלה . תרין באורייתא חד נסיב ה"א בסוף תיבותא וחד נסיב אל"ף ותרוויהון בפ' מטות קדמאה בה"א תניינא באל"ף : ושבם . בשי"ן שמאלית בכל ספרים כ"י והיא שבמה האמורה לקמן כמ"ש רש"י ז"ל שהיא בשי"ן שמאלית בכל הספרים : (ו) האחיכם . בספרים שלנו האל"ף בפתח וכ"כ רד"ק בשרש אחה : (ז) תנואון . תניאון ק' : (ט) ויעלו עד נחל אשכול . מלא שאינו מההמשה הסרים שנמסר סימנם במ"ג בס' לך לך : (יב) הקנזי . הקו"ף דגושה : מלאו . קל הלמ"ד : (יג) העשה . אין מאריך בה"א ראשונה בספרים מדוייקים . וכן הוא בחילופים לב"א אך טעה המדפיס שם שכתבו בוא"ו : (טו) מאחריו . האל"ף בגלגל : (טז) ויאמרו . גלגל ביו"ד . (כב) נקים . עיין מ"ש מזה סוף פ' מקץ : (כה) ויאמרו בני גד . י"ב ויאמר דסבירין ויאמרו וסימן במסו' בזה הפסוק ובדפוסים י"א וקשיא לי כי בפרטן אינן אלא י"א ובכל הספרים כתוב בכולם י"ב דסבירין ויאמרו ואולם בספר אחר כ"י כתוב י"א ולשון רש"י ויאמרו בני גד כלם כאיש אחד : ויאמר בני גד וגו' לאמר . עי' מ"ש ריש פרשת וארא : (כו) בהמתנו . אין בו יו"ד : (כח) נון . במקצת ספרים הנו"ן רפה : (ל) חלוצים אתכם . בהעתק הללי חלוצים וחברו ירושלמי חלוצים וחברו ע"כ . ובכל הספרים שניהם מלאים וכן מצאתי במסורת כ"י חלוץ חלוצי חלוצים כלם מלאים ב"ת חד חלצי מואב והתם נמי מסור עלוי לית חסר . ומה שכתוב כאן במסורת הדפוס כל ליבנא מלא בר מן א' חלוצי צבא עטות . וכ"כ הרמ"ה ז"ל שנים עשר אלף חלוצי צבא מלא וא"ו כתיב וכל חלוצי חלוצים כולהון מלאים וא"ו ועבר לכם כל חלוץ מלא וא"ו ודכותא כל חלוץ למלחמה דאם יעברו ודכותא כל חלוץ צבא דועבדיך יעברו ודכותא בית חלוץ הנעל כלהון מלאים ואם לא יעברו חלוצים מלא דמלא מלא וא"ו ויו"ד וכל חלוצים דכותא : (לב) נעבר . העי"ן בחטף פתח : ארץ כנען . חד מן ס' דסבירין ארצה וסימן במ"ג פרשת ויגש : (לד) ואת עֲטָרֹת . בהעתק הללי עטרת וחברו ירושלמי עטרות עטרות ע"כ . ובכל הספרים עטרות דלעיל מלא וזה חסר וכן ואת עֲטָרֹת שבסמוך חסר וכן במסו' ג' חסר בליש' וסי' ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרת ואת עטרת שופן והעטרת תהיה לחלם דזכריה ו' ועל עטרות ודיבון נמסר לית ריש פ' ומלא בתורה . וכן מסר הרמ"ה ז"ל עטרות ודיבן ויעזר דין לחוד מלא וא"ו כתיב ושארא חסרים באורייתא ובמסו' אחריתי עטרת תרין חסרים ואת עטרת דויבנו בני גד ואת עטרת שופן : (לח) ואת נבו . ברוב ספרים כ"י אין בוא"ו געיא וכ"כ בחילופים : (לט) וירש . כתוב בספר מנחת כהן וירש את האמרי חסר עכ"ל . אך בכל הספרים הוא מלא וא"ו ולא כמ"ש המאירי דבקצת תיקונין כתוב ויירש בשני יודין וקרי ויורש דודקא ויורש דוישלח משה לרגל את יעזר דסוף חקת כתיב בשני יודין . וכ"כ הרמ"ה ז"ל ויירש את האמרי דוישלח משה לרגל מלא בתרין יודין קדמי לרים קדמאה קרי בחולם ותניין כתיב במקום וא"ו ולא קרי והכריה דראשי המטות מלא וא"ו כתיב ויורש את האמרי דוילכו בני מכיר עכ"ל . גם לא נמנה במסרה רבתא עם מלין דכתובים יו"ד באמצע תיבה וקריין וא"ו : (מא) חותיהם . בגלגל הותיהם בחטף פתח בתי"ו : (מב) קנת . ברוב ספרים כ"י וספרי הדפוס ישנים הנו"ן בקמץ : לה . ס"א הכנוי נחה והיא חדא מן תלת לה דלא מפקין ה"א וסימן נמסר ברות וזכריה ה' . ובמדרש רבתי דרוש על פסוק ותאמר אמנה הן אמר לה תיו אין אתה מן האמהות אלא מן האומהות פי' דמדכתיב לה בלא מפיק קרי ביה לא כלומר לא כן הדבר כאשר דברת שאין אתה מן האמהות כלומר השפחות אלא מן האומהות ודכוותא ויקרא לה נבח בשמו מלמד שלא עמד לה אותו השם ודכוותא לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תקומה וסי' דמקרא זה מדבר בהגוסה ונסות הרות כדאיתא בפ' זה בורר . ועיין הרמב"ן וכתיי על התורה ושרש ישי על רות ותוספות פרק האיש מקדש בהגדתא דעשרה קבין :

פרשת מסעי פתוחה

לג (א) מרעמסס . בשני שואין הראשון נח והשני נע כמ"ש בסוף ויגש : ממחרת . המאריך במ"ם ראשונה וכן הוא לב"א : יצאו בני . הבי"ת רפה : (ח) ויסעו מפני החירת . ג' סבירין פי מפי וקרין פני מפני : (ט) ובאילם . יו"ד בתר אל"ף ולא בתר למ"ד : (יד) היה שם . מלעיל שהקדמא בה"א ראשונה בכל ספרים כ"י אם בדפוסים ישנים : (טו) מרפידם . בתיקון ס"ת ישן מרפידם ס"א מרפדים וכן במפתח ע"כ . והרמ"ה כתב ויחנו ברפידים ואין מים (בשלח) ויסעו מרפידים ויבאו (יתרו) הלין ב' מלאים דמלאים ושאר אורייתא חסר יו"ד תניין וכולהון מלאים יו"ד קדמאה : (טז יז) בקברת התאוה . כך הם בהעתק הללי ובירושלמי בקברות מקברות ע"כ ובחומש עם תרגום מסביוניטה הראשון כתוב חסר ונכתב עליו יש ספרים בקברות והשני כתבו בפסוק מלא וכן בתיקון ס"ת ישן כתוב בקברת במפתח בקברות ע"כ . אך בספרים מדוייקים שניהם חסרים וכ"כ הרמ"ה ז"ל קברות התאוה דויקרא את שם המקום ההוא כפ' בהעלתך מלא וא"ו כתיב ודכותא מקברות התאוה נסעו העם ומסר עליהם תרין מלאים הלין ושאר אורייתא חסר וא"ו כתיב : (כז) בתרח . הוא סוף פסוק : (לג) ביטבתה . בי"ת ראשונה דגושה והיו"ד בקמץ לבד וכן מיטבתה : (לה) בעצן גבר . בהעתק הללי בעצין מעצין ירושלמי בעציון מעציון ע"כ . ובספרים שלנו שניהם חסרים וכ"כ הרמ"ה ז"ל ויחנו בעצין גבר ויסעו מעצין גבר תרויהון חסרים וא"ו כתיב וכל לשון עצין בעצין מעצין חסרים : (מד) העברים . העי"ן בחטף פתח : (מו) דבלתימה . הדל"ת בדגש : (מט) הישמת . בהעתק הללי הישמת ירושלמי הישימות ע"כ . ובכל הספרים חסר וכן הוא על פי המסורה . וכ"כ הרמ"ה ז"ל ויחנו על הירדן מבית הישמת חסר יו"ד וחסר וא"ו כתיב ועיין מ"ש ביהושע סימן י"ב : (נב) והורשתם . בשי"ן ימנית : במותם . בתיקון ס"ת במתם במדוייק במותם ע"כ . והרמ"ה כתב ואת כל במותם תשמידו מלא וא"ו וכולהון מלאים : (נד) ולמעט תמעיט . בלא מאריך בלמ"ד בס"ם : (נה) וצררו . הרי"ש בשוא לבדו כמנהגנו :

לד (ב) אל הארץ כנען . כן כתיב ומטעים בזה ספרים . לכם בנחלה . בס"ם הבי"ת בגעיא : (ג) נגב . בתביר : ים המלח . וכן ים כנרת כולם קמוצים בספרים כ"י מדוייקים ובדפוס קדמון . וזה לך לשון המכלול דף רי"ג וכמו שמלת כל הקמוצה היא חטופה במקף כן כל אות קמוצה באחרית המלה ובלדה אות נחה נראית ובמקף היא חטופה לעולם כמו זכר־נא שמר־הם וכו' חוץ משתי מלות ים עם כמו יָם־כנרת יָם־המלח וכן הָעָם־הזה וזולתו כי הם קמוצים והם במקף ונקראים בקמץ רחב אך בהסמכם אל מלה אחרת סמיכות ענין תשובנה פתח כמו יַם־סוף עַם־ה' אך ים כנרת ים המלח הם קמוצים אעפ"י שהם סמוכים סמיכות ענין וכן כל ים זולתי ים סוף עכ"ל . והאפודי טען עליו ואמר כבר חשב רד"ק לתת כלל מה וכו' ושבושו בכל זה מבואר מאד כי נמצאו רבים קמוצים ובמקף והם בלתי חטופים אשר אזכרם גֵר־שם אכתב־הדם קמץ בעדות המסרה משגב־לנו כד־לדבר כל אלה קמוצים ובלתי חטופים ע"כ . ובעל מגן דוד הגין בעד רד"ק וכתב זה לשונו ולא אמר כלום כי אלה המלות שאמר שהן קמוצות ובמקף ואינן חטופות אינו כן לפי הספרים המדוייקים שהיו בזמן רד"ק רק היו בלתי מקף וכן הם במקצת ספרים מדוייקים שנמצאים בינינו חוץ ממלת כתב הדם שהיא פתוחה ובמקף . וכן הביאה רד"ק פתוחה בשער השמות במשקל פֶּעֶל ומ"ש האפודי שהיא קמוצה בעדות המסרה אפשר שרד"ק ראה מסורת אחרת שאומרת בהפך זה ואף שיודה רד"ק לאפוד שמלת גר שם ודומה לה הן במקף ואמר רד"ק שהסבה שאינן נחטפות הוא מפני המאריך שיש באות הקמוצה כמ"ש לשון לימודים שער א' פ"ה וכבר כתבתי לשונו בפרשת בראשית ע"פ כי שת לי ע"ש : (ד) מנגב . הנו"ן דגושה : והיה . והיו ק' והוא חד מן מלין דכתובין והיה וקרין והיו כמ"ש ביהושע סי' ט"ו ו' : (ה) נחלה מצרים . עיין מ"ש בתהלים סי' קכ"ד : (ו) הגדול . הגימ"ל דגושה : וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול . כתב המעתיק במסרה גדולה את הגימ"ל גבי א' הגדול מלא בתורה דלא איתבריר ליה הי ניהו הים הגדול מלא ומסיק בה מילתא דאיתבריר ליה דהוא סימה הגדול דיהושע . והאומר אני דלא ברירא ולא נהיר דהי מעיינת במסרה דפרשת נא מתחזי לך דחד מן ה' מלאים הוא הים הגדול וגבול דהכא ובפסוקי דאורייתא בלחוד קא מיירי וכירורא דמילתא הכי הוא ודאי ולית בה ספיקא כלל והכי מסיר הרמ"ה ז"ל : (יא) הגגל . דומתה . ברוב ס"ם בזקף קטן : (יד) הראובני . הה"א בקמץ וקריאת הרי"ש בשורק כמו שכתוב בפרשת פינחס : (טו) לקחו נחלתם . השני בתי"ו ברביע לא זקף קטן : ירחו . היו"ד בשוא . (יח) אלה בשופר יתיב לא בגלגל והלמ"ד דגושה : (כב) בקי . הקו"ף דגושה : (כו) עזן . הזי"ן דגושה : (כח) פדהאל . במקצת ספרים הדל"ת בפתח והה"א נחה בשוא נח ובמקצתן הדל"ת בקמץ והה"א נחה בלי ניקוד . ובעל אור תורה כתב דלפי זה קריאת המלה בקמץ חטוף כמו צלפחד . ולפי דבריו שהם ראוים הה"א לינקד בשוא וזה לא מצאתי כי בכל הספרים שהדל"ת בקמץ הה"א נחה בלי ניקוד ואם כן קריאתו בקמץ רחב כמו פדהצור עשהאל ובכל ספרים מדוייקים כתיב מלה חדא והוא חד מן שמות שאינן נחלקים ע"פ הירושלמי כמו שכתוב בריש פרשת במדבר :

לה (א) בערבת . בי"ת ראשונה דגושה : (ג) ומגרש . הגימ"ל רפה : (ה) זה יהיה לכם . חד מן ס' לים דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסי' במ"ג סדר בהעלתך ועיין מ"ש ביהושע סימן א' : (ז) אתהן ואת מגרשיהן . לית כוותיה בנו"ן באורייתא : (ח) הממעט . הה"א בלא געיא תכלול דף נ"א וכן הוא בס"ם : (ט) לאמר . הלמ"ד דגושה : (כ) יהדפנו . הדל"ת בחטף קמץ : (כח) מות יומת . המ"ם במאריך והוא גם במקף במקצת מדוייקים אף על פי שאינו נראה כן מהחילופים : גאל . הגימ"ל דגושה : סדם . ברביע לא בזקף קטן : (כג) בה . השני ברביע : (כה) הקדש . הקו"ף דגושה : (כז) את הרצח . גלגל בה"א :

לו (ב) את נחלת . במאריך ובמקף : (ג) על נחלת . הראשון ביתיב כמו השני שבסמוך לא במקף : (ח) וכל בת ירשת נחלה . ג' פסוקים בקריא מן תמנן אתון רישיהון וכל וסימנהון וכל שיש בסדם וכל בת ירשת נחלה וכל שלל הערים (יהושע י"א) :

סליק ספר במדבר

ותשלם מלאכת ספר רביעי והוא ספר הפקודים והמסעות . תהלה לשומע שועות :

יט (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר. י"ח פעמים נתיחד הדבור למשה ולאהרן ביחד. ואלו הן ג' פ' וארא. וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר כי ידבר אליכם פרעה לאמר. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפניכם. ב' פ' בא. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה וגו'. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח. א' פ' שמיני. וידבר ה' וגו' דזאת החיה: א' פ' תזריע. וידבר ה' וגו' דאדם כי יהיה בעור בשרו: ב' פ' מצורע. וידבר ה' דנגעי בתים. וידבר ה' דפרשת זבים: ג' פ' במדבר. וידבר ה' דאיש על דגלו. וידבר ה' דנשא את ראש בני קהת. וידבר ה' דאל תכריתו: א'. פ' בהעלתך. ויאמר ה' פתאם אל משה ואל אהרן: א'. פ' שלח. וידבר ה' דעד מתי לעדה: א' פ' קרח. וידבר ה' דהבדלו מתוך העדה: ג' פ' חקת. וידבר ה' דהיא פרשתא. ויאמר ה' דיען לא האמנתם בי. ויאמר ה' דיאסף אהרן: ומה שאמר הקדוש ב"ה להם שיאמרו לישראל. המה י"ג פעמים (ור"ל כי דל מינייהו ה' פעמים שלא היו שליחותן לישראל כלל רק אליהם לבד היה הדבור ואלו הן. ויאמר ה' דכי ידבר אליכם. שלא נשתלחו לישראל רק לפרעה. ויאמר ה' דקחו לכם מלא חפניכם. ג"כ לא נשתלחו רק להביא מכת שחין. וידבר ה' דנשא את ראש בני קהת. וידבר ה' דאל תכריתו. גם שם לא היה המצוה לישראל רק למשה ולאהרן לבדם שיקבלו מספר בני קהת. ולהזהיר על כלי המקדש. ויאמר ה' פתאם. גם כן לא נשתלחו כלום רק שהיה תוכחת מוסר למרים ולאהרן על תלונתם במשה. וא"כ לא נשתיירו רק י"ג פעמים שנצטוו בשליחותן לישראל והיינו דהיתא בת"כ י"ג דברות בתורה למשה ולאהרן וכנגדן י"ג מיעוטין שלא נשמע קול הדבור רק למשה לבד כי א"ל למעט את אהרן רק בי"ג דברות כמו שנתבאר והבן) והי"ח פעמים שנאמרו למשה ולאהרן וכן הי"ג פעמים שנצטוו על שליחותן לישראל המה בסוד י"ג. י"ח: (ב) זאת חקת התורה. לפי דכתיב והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי יכול דוקא הזאה ביום. שחיטתה וקבלת דמה הזאת דמה שריפתה והשלכת עץ ארז והזוב ושני תולעת שהם דוקא ביום מנין ת"ל חקת התורה כל הפרשה א'. ודוקא אלו ה' דברים לפי שמו להזאה כמו שהזאה פסול באשה כך הם פסולים באשה ולכך הם פסולים גם בלילה אבל לא שאר דברים כמו שיתבאר: זאת. למעט אסיפת אפרה ומילוי מים וקידוש הואיל וכשרים באשה כשרים ג"כ בלילה: חקת. ג"ש מיו"כ מה יו"כ בכ"ג ובכלי לבן אף פרה כן (ועיין הכל ביומא מ"ב ע"ב והוא שלא כדעת הרמב"ם הלכות פרה אדומה פ"א הל' י"א י"ב וע"ש בכ"מ דאף בכהן הדיוט כשר): אשר צוה ה'. שטעון פרישה ז' ימים כמו ביו"כ ודרשינן מדכתיב כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם ודרשינן לעשות זה מעשה פרה לכפר זה מעשה יו"כ וכן כאן כתיב ג"כ צוה ה' כמו דכתיב שם צוה ה': דבר אל בני ישראל. שיהא ג"כ לדורות לפי שכתוב ויקחו אליך יכול שאין פרה אלא שעשה משה וכל הדורות יהיו מזים מאותה פרה ת"ל בני ישראל שתהא נוהגת לדורות שיעשו פרה בעת שיהיו צריכין: ויקחו. משל צבור מתרומת הלשכה. (פ"ד דשקלים משנה ב'): אליך. שתהא אתה הגזבר על המעות: ויקחו אליך. ללמד שפרה שעשה משה צריכה שיהיה אפרה בכל הפרות שיעשו לדורות ויהיה מעט אפר מפרה של משה: פרה. בת שלש (ועיין ברמב"ם פ"א מהלכות פרה ושם פסק כחכמים דאף בת ד' כשירה) וכל מקום שנאמר פר או פרים בני שלש הם: אדמה. דוקא וכל שאר המראות פסולות: תמימה. לפי שנאמר למטה אשר אין בה מום מה ת"ל תמימה אלא ללמד שתהא תמימה באדמימות ואפילו רק שתי שערות שחורות פסולה: אין בה מום. למדין ג"ש מקדשים דכתיב כל מום לא יהיה וכל המומין הפוסלים בקדשים פוסלים בפרה (משנה ג' פ"ב דפרה): אשר. ריבוי לרבות כל דברים הפוסל בקדשים כגון יוצא דופן אתנן ומחיר ובקדשים אתרבו כל הני מכל דבר רע פ' שופטים ובפרה פסולים מרבוי דאשר: אין בה מום פרט לעגלה ערופה שאין פוסל בה מום לפי שמו שלא יעלה עליהם עול יכול אף במומים ישוו שניהם ת"ל אין בה. בפרה פסול מום ולא בעגלה ערופה: אשר לא עלה עליה עול. לפי שנאמר גבי עגלה ערופה אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל מנין לרבות אף בפרה פוסל שאר עבודות ת"ל אשר לרבות שאר עבודות אם כן מה תלמוד לומר עול דוקא עול פסול אפילו לא עשה עם ההעלאה שום מלאכה ועבודה רק כשהעלה העול פסולה אבל בשאר עבודות אין פסול אלא כשעבד בה עבודה שלא לצרכה (עיין בסוטה דף מ"ו ע"א): עלה עליה. לפי שבעגלה ערופה אין פסול עד שתמשוך בעול כמו שכתוב אשר לא משכה בעול יכול אף בפרה ת"ל עלה אפי' בהעלאה פסולה: עליה. למעט קדשים שאין פוסל בהם עבודה אפי' שכבר הם קדש ואעפ"י שפוין במומין: (ג) ונתתם אתה אל אלעזר הכהן. כל מעשיה עד אסיפת אפרה יהיו הכל בכהן: אל אלעזר. שיהיו כל מעשיה בסגן. אותה אל אלעזר. אותה בסגן אבל לדורות בכה"ג: והוציא אותה. שלא יוציאו אחרת עמה כשאינה רוצה לצאת לפעמים: אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות ולמדין מפרים הנשרפים שכתוב בהם ג"כ מחוץ למחנה (התם דוקא חוץ לג' מחנות לפי ששם כתוב ג"פ מחוץ למחנה) אף בפרה חוץ לג' מחנות: ושחט אותה. שלא ישחוט אחרת עמה שהמלאכה פוסלת משעת שחיטה עד שתעשה אפר: לפניו. שהיסח הדעת פוסל בה עד שתעשה אפר. (יומא דף מ"ב ע"א) בגמרא יש פלוגתא רב ושמואל רב אמר שחיטה בזר פסולה ושמואל אמר כשירה וסייעתא לרב מברייתא דאתרבי מזאת חקת התורה ושמואל סובר דכשירה דכתיב ושחט אותה לפניו ולקח אלעזר הכהן משמע דשחיטה בזר כשירה (וכן בשריפה כתיב ושרף את הפרה וא"כ ולקח הכהן משמע דשריפה בזר כשירה) ופשטות הפסוקים משמע כשמואל ולא כרב אבל בזוהר מצאתי הכרעה בין שני הדעות שפרה הראשונה אפי' בזר היה כשר שחיטתה ושריפתה אבל לדורות פסולין בזר כמו שמצינו דפרה הראשונה היה קלה קדושתה שהיא כשרה בסגן אבל לדורות דוקא בכה"ג וכמו כן בשני עבודות שחיטה ושריפה חמור לדורות שפסולים בזר: (ד) ולקח אלעזר הכהן. הכהן בבגדי כהונה. הכהן שבעה פעמים בפרשה שכל מעשה הפרה הם ז' ז'. ז' כהנים. ז' הזאות. ז' טומאות. ז' טהרות. ז' כיבוסים. ז' פרות. ז' שריפות: ז' כהנים. ונתתם אותה אל אלעזר הכהן. ולקח אלעזר הכהן. ולקח הכהן. וטמא הכהן. וכבס בגדיו הכהן. הרי חמשה. ומשה ואהרן ג"כ שני כהנים כמו שכתוב משה ואהרן בכהניו: ז' הזאות. והזה מדמה שבע פעמים: ז' טומאות. כל הבא אל האהל. וכל אשר באהל. וכל כלי פתוח. בחלל חרב. או במת. או בעצם אדם. או בקבר: וכן טהרות. והזה על האהל. ועל כל הכלים. ועל הנפשות. ועל הנוגע בעצם. או בחלל. או במת. או בקבר. הרי ז': ז' כיבוסים. וכבס בגדיו הכהן קאי על ג"פ הכהן שכתוב למעלה ונתתם אל אלעזר הכהן. ולקח אלעזר הכהן. ולקח הכהן עץ ארז הרי ג' כיבוסים. והשורף אותה יכבס בגדיו. וכבס האוסף וגו'. והזה הטהור כו' וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו. ומזה מי הנדה יכבס בגדיו: ז' פרות כמו שאמרו ז"ל מסכת פרה (פ"ג משנה ה') ורמוזים כל הז' בפסוק. פרה אדומה. ושרף את הפרה. אל תוך שרפת הפרה. את אפר הפרה. וכבס האוסף את אפר הפרה. חטאת הוא. ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת: ז' שריפות. את ערה. ואת בשרה. ואת דמה. על פרשה ישרף. עץ ארז. ואזוב. ושני תולעת. הרי ז"פ ז': עוד שלשה פעמים ז' בפ'. וטמא שבעת ימים. ושבעת ימים היו מפרישין ומזים על הכהן מכל החטאות שהיו שם כמו שאמרו חז"ל. וג' פעמים כתוב בפ' הזאות יום השלישי וד' פעמים הזאות יום השביעי הרי ג"כ ז'. הרי הכל עשרה פעמים ז' עולה ע' וח' פעמים ז' הם רמוזים מ"ט פנים לתורה אבל יש עוד עד ע' פנים וכמו ע' נפש נכללו במ"ט בפ' ויגש ונכתב מקודם מ"ט (והם בני לאה עם בני זלפה שפחתה) ואח"כ בני רחל ובלהה שפחתה: ולקח אלעזר הכהן. זה קבלת הדם שיהיה בכהן. מדמה באצבעו. שיהא הקבלה דוקא בידו לפי שבשלשה מקומות היו הקבלות ביד. גבי דם אשם מצורע ולוג שמן של מצורע וגבי פרה. גבי דם אשם מצורע היו ב' כהנים אחד בכלי וא' ביד וגבי שמן קיבל תחלה בכלי ונתן לתוך ידו אבל בפרה אינו כן אלא ביד דוקא קיבל מן הפרה ולא בכלי. באצבעו והזה בימנית דוקא ובמיומנת שבימין דהיינו באצבע דכל מקום שנאמר אצבע אינו אלא ימין ולמדין מאצבע דכתיב גבי שמן מצורע דכתיב אצבעו הימניה הידוע המיומנת שבימין דהיינו יד ימין ואצבע ולא שאר אצבעות אף כאן הזאה דוקא באצבע ובימין וכן בכ"מ שכתוב אצבע כן הדין. והזה ולא יזרוק ולא יטיף: אל נכח פני אהל מועד. במזרחו של אהל מועד ולמדין ג"ש מעל פני הכפרת קדמה מה התם מזרח אף פני שכתוב בכ"מ הוא מזרח: נכח פני אהל מועד. שיהיה מתכוין דוקא נגד פתח אהל מועד ואם לא כוון פסולה לפי שנאמר חוקה לעיכוב: מדמה שבע פעמים. מן הדם יהיה על כל הזאה טבילת אצבע בדם אבל שירים שבאצבע פסול. מדמה שבע פעמים. על כל השבעה הזאות יקבל בפעם אחד דם כשיעור כל ז' הזאות ולא יקבל בשני פעמים מן הפרה ואם לאו פסולה דילפי מקדשים דכתיב שם בדם. מן הדם: (ה) ושרף את הפרה לעיניו. מקיש שריפתה לשחיטתה מה שחיטתה כשהיא שלימה אף שריפתה כשהיא שלימה: והזה ושרף. מה הזאה אל נכח פני אהל מועד אף שריפה כן: לעיניו. שהיסח הדעת פוסל גם בשריפה. ומשחיטה ועד שריפה פוסל היסח הדעת חוץ מהשלכת עץ ארז ואזוב ושני תולעת. את הפרה. לרבות שיהיו עצים בשריפת הפרה ולכתחלה לא ישרוף את הפרה לבדה בלא עצים אבל בדיעבד כשרה אם שרפה לבדה באש בלא עצים כלל: את ערה ואת בשרה כו'. שלא יהיה בה הפשט ונתוח כלל: ואת דמה. שאף הדם שהיה על היד יקנח דהיינו (אחר גמר ההזאה) הדם שבאצבעו היה מקנח על העצים ושעל היד היה מקנח בשער של הפרה: ישרף. שישרוף הכל בגת אחת דוקא שאם יצא אפי' כזית חוץ מגתה פסולה כל הפרה. ערה ובשרה ודמה על פרשה ישרף. ללמד שאין שורפים שתי פרות בגת אחת רק דוקא אחת לבדה שכל אלו הם מיעוטים: ישרף. לרבות את הפוקעים מהגת שמחזירן לאש שעל הגת: (ו) עץ ארז. אם היה כתוב עץ יכול אפילו שאר עץ יהיה כשר תלמוד לומר ארז אי ארז יכול אפילו עצי ארז יהיה כשר תלמוד לומר עץ ארז שיקח לבו של ארז: ואזוב. שלא יהיה לו שם לווי לא אזוב רומי ולא אזוב כוחלי ואזוב מדברי ולא כל שיש לו שם לווי. ושני תולעת. אם נאמר שני הייתי סבור אפילו צבע אדום אחר שלא מהתולעת ת"ל תולעת דוקא הנצבע מהתולעת ואם נאמר תולעת הייתי אומר שכל הנצבע מצבע התולעת שהוא כשר ואפילו מה שנצבע בפעם שלישי ואילך ת"ל ושני יצבע השני מן התולעת דוקא לפי שהתולעת בעצמו הוא הראשון והשני הוא צבע השני וזהו דוקא כשר ועוד למדו חז"ל שטעימה פוסלת ופסולה לפי שאין זה שני אלא שלישי אלא כשהיו רוצים לידע אם הוא טוב הצבע היו לוקחים בקליפת ביצה ושם היו מנסים הצבע. והשליך אל תוך. שאין רשאי להשליך אלא דוקא תוך הפרה ולא חוצה לה ודוקא בפרה עצמה ישליך: שרפת. דוקא כשהתחילה הפרה לשרוף ולא קודם לכן ולא אח"כ: הפרה. כשהיא שלימה עדיין א"כ מה ת"ל אל תוך שישליך דוקא בפרה שלימה ותיכף כשהיא נפקעת ישליך לתוכה: (ז) וכבס בגדיו הכהן. לימד שמטמא בגדים וכל מקום שנאמר כבוס הוא טבילה חוץ מב' פעמים. בדם החטאת כשנפל על בגד כתיב תכבס והוא כבוס ממש. וכן בבגד המנוגע בכבוס ראשון דכתיב וכבסו את אשר בו הנגע ושני אלו בז' סממנים. ודע כי בתרגום על כל כבוסים שטעונים טבילה מתרגם ויצבע לבושוהי ועל ב' כבוסים האלו מתרגם ויחוורון: בגדיו. כל כלים שבעולם שנגע בהן טעונים כבוס וזהו טבילה וכן בכל כבוס שבתורה מטמא כל כלים במגע ובמשא חוץ מאדם וכלי חרס שאינו מטמא א"כ מה ת"ל בגדיו שאין מטמא רק בשעת עסקו בשריפה אבל לא אח"כ (אבל הבגדים שהיו עליו כבר נטמאו הם) ולכך כתיב בגדיו שבגדים שלו בודאי היו עליו (גם עכשיו הם טמאים) ואין טמא אלא הבגד שנוגע בו דוקא אבל בגד העליון שאין נוגע בו אין טמא: ורחץ בשרו במים. בכל מקום שנאמר ורחץ בשרו הוא טבילה חוץ משני פעמים גבי רחיצת ידים ורגלים בביאת אהל מועד שאין כוון אלא רחיצת ידים

ידים ורגלים וכן והקרב והכרעים ירחץ במים גם כן אין טעון טבילה אלא רחיצה למדים מג"ש בשרו בשרו מש"ז דכתיב ורחץ במים את כל בשרו. לימד שטעון טבילה אף כל מקום שנאמר בשרו טעון טבילה יכול שאין צריך לטבול בפעם אחד כל גופו רק אבר אבר. למדין בהיקש כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר בפ' אמור. מה ביאת השמש כאחד אף טבילת גופו כאחד ופירוש ביאת השמש כאחד כי באמת אינו כן רק מעט מעט אלא הענין הוא שאין פסול רק כשטובל אבר אבר כל פעם אבר אחד אבל כשנכנס במים כלו כאחד הוא דומה כמו ביאת השמש שבכל פעם הוא בא מעט מתחת לרקיע ואין הוזר ומתגלה אותו המעט: במים. במי מקוה שיהיה בו ארבעים סאה ולמדין מש"ז דכתיב את כל בשרו במים שיהיה עולה בהם כל בשרו והם ג' אמות גובה ואמה על אמה רוחב והוא מחזיק מ' סאה: ואחר יבא אל המחנה וטמא כו'. סדר הפסוק היה צריך להיות וטמא הכהן קודם ואחר יבוא אל המחנה אלא ללמד שב' אלו מעכבים ביאת המחנה שאם לא כיבס בגדיו ג"כ אסור לבא אל המחנה אלא שאין חייב כרת (רק מלקות משום ולא יטמאו וגו'). אל מחוץ למחנה. כל שילוח מחנה הכתוב לגבי טמאים אינו אלא מחנה שכינה חוץ מהטמאים שטומאה יוצאה מגופם (והיינו זב ובעל קרי ודומיהן): וטמא הכהן עד הערב. שצריך הערב שמש כשאר טמאים כמו שכתוב בפ' אמור ולא יאכל מן הקדשים וגו' ובא השמש וטהר: עד הערב. בנין אב ללמד על המשלח את השעיר המשתלח וכן פר ושעיר הנשרפים שמטמאין בגדים ולא כתיב שם עד הערב ונלמד מכאן שטומאתן עד הערב וכן ללמד על הכתוב בפרשה זו מואסף איש טהור ואילך שלא נזכר עד ואחר יבא אל המחנה. ונלמד מכאן (שאסור לבא למחנה שכינה עד הערב) וכן לענין רחיצה שאין כתיב באוסף ובמזה וכן כיבוס בגדים שבפרשת תזריע ואין כתוב רחיצה למדין מכאן שבכ"מ הוא טעון רחיצה דהיינו טבילה: (ח) והשרף אתה. ולא המסדר את המערכה ולא המצית האור בעצים כל זה רק המסייע בשעת שריפה: יכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים. שני פעמים במים ללמד כמו שטבילת אדם הוא דוקא בארבעים סאה ונלמד מורחץ במים את כל בשרו. מים שכל גופו עולה בהם אף טבילת כלים דוקא בארבעים סאה ואפילו מחטין וצינוריות וכך דרוש הפסוק יכבס בגדיו במים (אם הם מי מקוה ולא מעין) דוקא במים שרוחץ בשרו באותם מים המה כשרים לטבילת כלים: (ט) ואסף איש טהור. איש להכשיר את הזר שכשר באסיפת אפרה שעד כאן היה פסול כמו שכתבנו למעלה. לכך כתיב כאן איש לרבות את הזר (יומא מ"ג ע"א): טהור. לרבות האשה שג"כ היתה פסולה עד כאן שהיה צריך דוקא כהן (יומא שם): את אפר הפרה. ולא את אפר האודים שכך שנינו שכותשים הכל לאפר והעצים שהיו שם. אותם שכבר נשרפו לגחלים היו כותשים ומה שהיה נשאר עדיין עץ היו משליכין לחוץ וכך נדרש את אפר הפרה דוקא ולא האודים שלא נשרפו לאפר שאינן בכלל אפר הפרה יכול ממעט אני אותם האודים שכבר נשרפו לגחלים ת"ל מעפר שרפת החטאת ולא כתוב שם מאפר הפרה שכל מה שנשרף ואפילו מן האודים הוי בכלל שרפת החטאת ונכתש לאפר: והניח מחוץ למחנה. לא היה צריך לכתוב והניח אלא ואסף איש טהור כו' אל מחוץ למחנה ובא ללמד שצריך כוונה דהיינו שיש לו דעת אבל חרש שוטה וקטן פסול באסיפת האפר אבל אשה כשרה לפי שיש לה דעת: אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות דהיינו בהר המשחה במקום שרפתה: והניח מחוץ למחנה והיתה לעדת בני ישראל למשמרת כו'. לפי שאפרה נחלקה לשלשה חלקים (אחד בחיל שממנו היה מזין לכל העוסקים בשאר הפרות והלק אחד אצל הכהנים בהר המשחה ואחד לכל ישראל) ואלו הג'. מחוץ למחנה. אותה שהיא אצל הכהנים. לעדת בני ישראל. זה שהיה אצל כל ישראל. למשמרת. אותה שהיה בחיל למשמרת לדורות: למשמרת למי נדה. לפי שכל הדברים הפוסלים בפרה דהיינו היסח הדעת ונעשה בה מלאכה וכדומה פוסלים ג"כ במים חיים וכל זה קודם שנתנו בה האפר אבל משנתנו האפר אזי אין פוסל בה דברים הללו ולכן כתיב למשמרת למי נדה שיהא האפר משמרת למים שעד שלא נתנו היו המים עצמם צריכים שימור ומשנתנו לתוכם האפר הוא שומר המים: במקום טהור. אפילו כלי חרס שנגע בשרץ מגבו כשר (ולימד הכתוב כאן) שאם היה בכלי חרס מים של חטאת אינם פסולים בנגיעת שרץ (שנגע קודם בכלי) אבל כשהניחו את הכלי על גבי השרץ נטמאו המים וזה רמוז במקום טהור דוקא שיהיה המקום טהור אבל כשהעמיד הכלי על השרץ אזי המקום שעומדים שם הוא מקום טמא אבל בנגיעה אין חשש לפי שהמקום טהור הוא: במקום טהור. שאין מי חטאת ניצול בצמיד פתיל באהל המת: חטאת. ללמד שמועלין בפרה כמו בחטאת יכול אפילו לאחר שנעשה אפר ת"ל היא שאין מועלין באפרה: (י) וכבס האסף. שמטמא בגדים במשא וכל שכן במגע ומנין שאף במגע אין לך דבר שמטמא במשא ואין מטמא במגע: את אפר הפרה. דוקא אפר הפרה בעצמה מטמא אבל לא כשנתערב עם אפר אחר אם לא יש רוב מן אפר הפרה: וטמא עד הערב. ולא כתיב כאן ואחר יבא אל המחנה שנלמד מן הכתוב למעלה כמבואר והענין שלא נכתב כאן וצריך ללמוד אותו לפי שכל הכתוב למעלה היה דוקא בכהן ודבר הכתוב בהווה שעיקר דירתו הוא במחנה במקום קדוש והוצרך לכתוב בם שלא יבא אל המחנה אבל כאן שגם ישראל כשר לכן לא צריך לכתוב ואחר יבא אל המחנה ודרך התורה לדבר בהווה (שהישראל גם בלא זה לא היה צריך להיות במחנה שכינה): והיתה לבני ישראל ולגר הגר וגו'. מכאן ואילך דיני טומאה וטהרה של פרה ועד כאן היה עשיית הפרה. וזה הוא כלל והיתה לבני ישראל ט' ואחר כך הפרטים ואחר כך עוד כלל סוף הפרשה והיתה להם לחקת עולם כלל ופרט וכלל: לבני ישראל. מיעט נכרים מכל טומאות שאין טמאים בשום טומאה יכול אף גר יהיה טהור תלמוד לומר ולגר: הגר. לרבות נשי גרים שנתגיירו עמהם ורמוז בזה שכתוב כאן ולגר הוא הגר בעצמו: הגר. הוא הדר עמו ואלו הם הנשים: בתוכם. לרבות העבדים שהם אצל הישראל והם בתוכם ממש אבל הגר לא הוי בתוכם ממש רק הוא נחשב כב"ע: לחקת עולם שאפי' א' מכל האמור בפ' מעכב וזהו חוקה: (יא) הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים. ולהלן כתיב כל הנוגע במת בנפש האדם כפל הפסוקים דרשו רבותינו ז"ל הנוגע במת זה מת שלם ומנין להביא כזית מן המת ת"ל כל הנוגע במת והענין שלמדו על כזית לפי שתחלת יצירת האדם הוא בכזית עוד למדו לכל נפש אדם שדם המת מטמא מנין אפי' רביעית ת"ל לכל נפש אדם שתחלת נתינת דם באדם הוא רביעית שמתחלה בשעת יצירתו הוא בלא דם ואחר כך כשנתגדל מעט אז בא לו הדם כשיעור רביעית: לכל נפש אדם. לרבות בן שמונה שאע"פ שהוא אינו מטמא כשנוגע בטומאה אבל אם הוא מת מטמא אחרים. עוד מרבה לכל נפש אדם לפי שכל מעינות המת הוא טמא ומעינות בן שמונה טהור יכול אפי' דמו טהור ת"ל לכל נפש אדם לרבות דמו של בן שמונה שטמא: אדם וטמא שבעת ימים. אבל לא שארי טומאות מטמאין שבעת ימים: במת בנפש אדם. שאין מטמא דם אלא במת בלבד אבל לא בשאר טומאות: (יב) הוא יתחטא בו. כל המקבל טומאה מקבל הזאה. בו בכשר ולא בפסול שאם לא עשו דבר אחד כמצותה לא עלתה הזאתו: ביום השלישי וביום השביעי. בין יום השלישי ובין יום השביעי דוקא ביום ואם הזה בלילה פסול. השלישי השביעי ולא קודם ולא מאוחר: וביום השביעי יטהר. שאין טהור אלא לאחר הזאה שניה אבל לאחר הזאה ראשונה עדיין בטומאתו: ואם לא יתחטא וגו' לא יטהר. דוקא ביום השלישי ויום השביעי יזה אבל כשהזה בשאר ימים הן שהזה קודם דהיינו יום שני ויום ששי ואף כשהזה לאחר זמן דהיינו רביעי ושמיני לא עלתה לו הזאתו: לא יטהר. ואין טהור שנטמא חייב כרת אלא כשנכנס טמא אל מקדש השם: (יג) כל הנגע במת. לרבות איבורין של מת דהיינו שערו וצפרניו ושיניו שאין מטמאין כשהם מופרשים מהמת אבל כשהם מחוברים מטמאים מרבוי דכל: אשר ימות. דוקא כשהוא מת אבל הגוסס הוא כחי ואין מטמא: ולא יתחטא כו'. אפי' טבל רק שלא הזה חייב כרת על ביאת מקדש: ונכרתה הנפש. הכרת היא בנפש: הנפש ולא נכור: ההוא. דוקא מזיד אבל לא שוגג או מוטעה או אנוס: מישראל. וכל ישראל הם בשלום שאין נענשין אחד בעד חבירו: כי מי נדה לא זרק עליו. דוקא עליו אבל נתכוין להזות על זה ונפל על אחר פסול בין באדם בין בכלים: טמא יהיה. לרבות טבול יום שחייב כרת אם נכנס למקדש: עוד טמאתו בו. לרבות מחוסר כפורים אם נכנס למקדש ואפי' הזו עליהם חייבים כרת: (יד) אדם כי ימות באהל. דוקא אדם מטמא באהל וזהו שאמרו חמור מכלם המת שמטמא באהל מה שאין כולם מטמאין: כי ימות. שאין מטמא באהל עד שימות: כל הבא אל האהל. היינו שבא לאחר מיתה. וכל אשר באהל. שהיו שם בשעת מיתה: כל הבא אל האהל. דהיינו אדם שבא שם: וכל אשר באהל. היינו כלים ושאר דברים: הבא אל האהל. דוקא שבא לתוך האהל אז נטמא אבל כשנגע באהל אין טמא רק בית סתום או קבר סתום מטמא כל סביביו אבל לא פתוח: הבא אל האהל. הם דברים המביאים את הטומאה ודוקא אם הם באהל אבל לא כשחוצץ בפני הטומאה ואף שהאהל הוא טמא בעצמו כמו שיבואר להלן אף על פי כן חוצץ אבל שאר דברים חוץ מאהל כל דבר הטמא אין חוצץ אבל באהל אינו כן מדכתיב כל אשר באהל דוקא. יטמא שבעת ימים. לימד על טומאת אהל שטמא ז' ימים וכן כתיב בטומאת מגע שבעת ימים ובטומאת משא אין כתיב בפרשה זו כלל טומאת ז' ימים ונכתב בפ' מטות כל הרג נפש וכל נגע בחלל דאין מובן כל הורג נפש וכי אין זה נוגע בחלל אלא ע"כ הורג נפש אף שלא נגע דהיינו שהרגו בדבר אחר ואף בעץ אם המיתו טמא ואף שלא נגע בחרב דהיינו שכרוך על החרב שום דבר או שהרגו בפשוטי כלי עץ ג"כ טמא וזהו מטעם משא לפי כשהרגו בודאי הסיטו מעט וטמא מחמת משא: וכל אשר באהל. לרבות הן הבא אל האהל דהיינו אדם והן אשר באהל דהיינו כלים כמו שכתוב למעלה שוים בדין מביאין את הטומאה וחוצץ וכן וכל אשר יגע מרבה בין אדם ובין כלים: (טו) וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו. פתוח שהטומאה נכנסת לו דרך פתחו וזהו כלי חרס וכלי נתר אבל לא כלי שטף שהטומאה נכנסת לו דרך גבו: אשר אין צמיד פתיל עליו. הא יש צמיד פתיל טהור פי' צמיד הוא הדבק שהכסוי דבק בכלי וכמ"ש ויצמד ישראל כו' (וכן פי' הרד"ק בשרשים). פתיל הוא הכסוי עצמו וכמו שכתוב חותמך ופתילך שהוא של טלית שהיה מתכסה בו: עליו. ללמד דוקא בכלי חרס בעינן שיהיה צמיד פתיל עליו אבל האהל אם הוא פתיל לבד אף על פי שאין צמיד. מציל באהל המת דהיינו הבור והדות: טמא הוא. לאפוקי כלי שטף שאין מצילו הכלי חרס (והוא אסמכתא בעלמא שאינו מציל בצמיד פתיל כלי שטף שבתוכו ועיין פ"א דעדיות משנה י"ד): טמא הוא. למעט בית המנוגע כמו שסובר ר' יוסי בנגעים פרק י"ג משנה י"ב ר' יוסי אומר כל המציל צמיד פתיל באהל המת מציל מכוסה בבית המנוגע. וכל המציל מכוסה באהל המת אפי' מגולה בבית המנוגע טהור (וא"כ כדבר המשנה צמיד פתיל במת ממעט תיבת הוא בית המנוגע. ובאהל שאין צריך רק פתיל ממעט תיבת הוא אפי' מגולה): (טז) וכל אשר יגע על פני השדה. דרשו רז"ל להוציא את העוברין שאין מטמאין כשהם בבשר האשה והוא מחלוקת ר' ישמעאל ורבי עקיבא (חולין ע"ב ע"א) אי עובר במעי אשה טהור או טמא ולכאורה מה פליגי טומאה בלועה היא אלא הנפקותא אם הוציא הולד אבר אחד למ"ד עובר במעי אמו טהור הוא אזי אף שנגע באבר ההוא טהור ולמ"ד טמא אזי הנוגע בו באבר טמא ולפ"ז הדרש נדרש כך וכל אשר יגע על פני השדה דוקא בגלוי להוציא העוברין שאין מטמאין והיינו כשהוציא אבר כמ"ש ודוקא כשהוציא אבר אחד חוץ מהרחם שאם יצא הראש הרי הוא כילוד ובודאי מטמא והוי כמו על פני השדה ולא נתמעט ממיעוט על פני (שגם בכאן יצא הפנים): בחלל חרב. עכשיו חושב הדברים המטמאים באהל וה"פ הפסוק וכל אשר יגע על פני השדה הוא המטמא בנגיעה. ואחר כך חושב דברים אחרים המטמאים באהל. בחלל חרב הוא אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי ואין פי' בחלל חרב שנהרג ממש רק שעודנו חי וחתכו ממנו אבר: חרב. ללמד חרב הרי הוא כחלל: או במת. לרבות אבר מן המת שיש עליו בשר כראוי: או בעצם אדם. דרשו חז"ל (הוא פ"ב דאהלות משנה א') רוב עצמות ורוב הבנין

ורוב

ורוב המנין מן הגויה לכך נאמר כאן בעצם אדם להורות דווקא מה שהוא מהאדם דהיינו מהגויה. אבל להלן נאמר בעצם סתם שאם אפי' כשעורה טמא: או בקבר. לרבות קבר סתום שמטמא כל סביביו וכל אלו הדברים מטמאים באהל: (יז) ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת. כתיב כאן ולקחו לשון רבים לרבות כל הכשרים שבאסיפה וכאן יש עוד שני דברים מילוי מים וקדוש אפר ולכך כתוב כאן ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת אותם שכשרים לאסוף שרפת החטאת יהיו ג"כ למילוי מים ולקידוש לרבות אשה ולהוציא חש"ו: לטמא. אין צריך לקדש לכל טמא בפני עצמו אלא יכולים לקדש לכמה אנשים: ונתן עליו מים חיים אל כלי. משמע שהמים יהיו בכלי ומשמע שהאפר יהיה תחילה בכלי מדכתיב ונתן עליו מים חיים אלא בפסוק זה יש שניהם מילוי מים וגם קידוש אפר. תחילה ממלא מים בכלי ונותן אפר על המים ואח"כ יערב אותם המים עד שיעלה למעלה: אל כלי. דווקא בכלי לאפוקי השוקת שבסלע אין מקדשין בה ואין מזין בה. חיים. ולא מוכין [ר"ל מלוחין ופושרין וכ"ה במסכת פרה פ"ח משנה ט'] ולא מכזבים: חיים אל כלי. שתהא חיותן בכלי לאפוקי המפנה את המעיין לתוך הגת פסולה ור"ל שתהא חיותן דהיינו בעוד הן בתוך המעיין אז יקחם בכלי אבל לא כשהיו במקום קרקע אחר דאז פסולין ונתן עליו מים חיים אל כלי. כתיב ונתן לשון יחיד וכן עליו למעט שלא ימלא לדבר אחר ולא יעשה מלאכה אחרת עמה (ולא יעשה אדם קידוש ולא מילוי לשני בני אדם) ואם עשה פסול והיינו דכתיב ונתן לשון יחיד וכן עליו שנדרש ממנו קידוש כמ"ש ומים חיים אל כלי שנדרש ממנו המילוי יהיה דווקא עליו דהיינו בכלי אחד ואדם אחד ולא בב' כלים ולא לב' בני אדם: (יח) ולקח אזוב. אף דלא כתיב כאן אגודת כמו גבי פסח [ילפינן בג"ש מפסח לקיחה לקיחה שצריך ג' קלחים וכ"ה במסכת פרה פי"א משנה ט' וע"ש]: וטבל במים. ובלבד שלא יספג: במים שיהיה במים שיעור הזאה שאם קידש פחות משיעור הזאה בכלי זה ופחות בכלי זה פסול עד שיהיה במים שטובל בו שיעור הזאה: איש. להוציא את האשה: טהור. לרבות הקטן ולכאורה הוא תמוה דהוא היפך דרש איש טהור הכתוב למעלה שמרבה אשה ומוציא קטן אבל הענין הוא לפי שאין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות וא"כ כאן כתוב בשני המקומות איש טהור וא"כ מה שלמעלה הוי למעט ע"כ כאן הוא לרבות ומה ששם הוא לרבות ע"כ כאן הוא למעט: וטבל והזה. מה טבילה איש טהור וכו' כדלעיל אף והזה כו' כדלעיל להוציא אשה ולרבות הקטן ומקיש טבילה להזאה מה הזאה ביום אף טבילת אזוב ביום לאפוקי טבל בלילה והזה ביום או אפכא פסול: על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות. לרבות שיכול להזות אפילו על מאה אנשים בפעם אחת ואין צריך על כל הזאה טבילה ולכך אפילו שירי הזאה דהיינו שהזה על האחד יכול להזות אחר כך עוד על השני וזהו מדלא כתיב מן המים אלא והזה סתם: ועל כל הכלים ועל הנפשות. מקיש נפשות לכלים מה כלים הזאתן שלא מדעתן דכלים לאו בני דעת אף הנפשות אין צריכין שיהיו דעתן לזה. ואמר רבינו הגאון דבמצורע גבי הזיית הדם מן הצפור לא נזכר במשנה (נגעים פרק י"ד משנה א') רק והזה עליו שבע פעמים וגבי השמן נזכר במשנה (שם משנה יו"ד) על כל הזייה טבילה לפי שאצל השמן כתוב בפסוק והזה מן השמן למעט שבכל פעם יטבול אצבעו בשמן אבל גבי הזיית הדם כתוב סתם והזה על המטהר ולא כתיב מן הדם: על האהל. לימד שהאוהל טמא הוא: ועל כל הכלים. לפי שכתוב למעלה וכל אשר באהל יטמא שומע אני אפי' חבילי קש וקנים ת"ל הכלים יכול אפי' כל הכלים ת"ל בפרשת מטות וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים שדרשו רז"ל עזים זה שק מעשה לרבות כלי עצם ואח"כ כתיב וכל כל עץ וכלי מתכות ובפ' זו כתיב כלי חרס וכלי נתר (והיינו וכל כלי פתוח וגו' דאיירי בכ"ח וכתיב אל כלי סתם לרבות אפילו כלי נתר וכ"ה במשנה דפרה פ"ה) הרי ח' מיני כלים שדווקא הם מקבלים טומאה ובגד ושק אין צריכים להיות כלים שלכך לא כתיב בהני תרי כלי כמו באינך וכל לרבות אריג כל שהוא שטמא או שברי כלי או מטלית שהיא שלש על שלש מקבל טומאה: ועל הנפשות. לפי שלמעלה כתוב הבא אל האהל דמשמע גדולים מניין לרבות קטנים ת"ל ועל הנפשות אפי' קטן בן יום אחד: אשר היו שם. דווקא אותם הנפשות אשר היו שם בבית ממש הן טמאין לאפוקי עובר במעי אמו שאע"פ שהוא באהל המת אין העובר מקבל טומאה לפי שטהרה בלועה אינה מיטמאה ואם נולד אחר שיצא המת אין טמא הולד לפי שלא נקרא אשר היו שם בשעה שהמת היה בבית: ועל הנגע בעצם כו'. הוא טומאת מגע ולא באהל (דקאי על עצם כשעורה): בחלל. אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי: או במת. אבר מן המת שאין עליו בשר כראוי: בקבר. קבר שלפני הדיבור או של נכרים מטמאים במגע ולא באהל פי' שכנגד המת מלמעלה אם נגע בקבר אז הוא טמא מאמת מגע דטומאה בוקעת כו' אבל כשנוגע שלא כנגד המת אזי אין טמא שאין מטמא באהל: (יט) והזה הטהר על הטמא. דרשו חז"ל ללמד על טבול יום שכשר בפרה ולכאורה הוא תמוה הא כתיב בפירוש הטהור ואמר רבינו ע"פ הכלל כל מיעוט אחר מיעוט הוא לרבות ואמרו בירושלמי מה שלא כתיב ריבוי וכתב מיעוט אחר מיעוט שהמיעוט הב' אינו עוקר המיעוט הא' לגמרי רק שמרבה קצת וכאן הוי נמי מיעוט אחר מיעוט דלמעלה כתיב וטבל במים איש טהור דהוי ג"כ מיעוט וא"כ הוי מיעוט זה השני לרבות וטמא ממש אי אפשר לרבות שבוודאי יעקור דרש זה כל התיבה שכתב טהור אלא נרבה טהור במקצת והיינו טבול יום שהוא מדרגה הראשונה מהטהרות: על הטמא. איפליגו ר"ע והחכמים (יומא דף י"ד ע"א) ר"ע סובר על הטמא טהור פי' אם הזה על הטמא אז המזה טהור ואם הזה על הטהור אז המזה טמא וחכמים סוברים על הטמא דבר המקבל טומאה אם הזה עליו אין נפסל שירי ההזאה אבל אם הזה על דבר שאין מקבל טומאה נפסל שירי הזאה: והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי. אפילו לתרומה ולמעשר צריך ג' וז' לפי שלא כתוב למעלה רק לקדשים: וכבס בגדיו ורחץ במים.

לאחר ההזאה הוא צריך טבילה לאפוקי שאם טבל קודם לכן אין מועיל לו כלל אלא הזאה מקודם ואח"כ כביסת בגדיו ואח"כ טבילת גופו. ורחץ במים וטהר בערב. שינה כאן שבכל מקום כתיב וטמא עד הערב וטהר לפי שחז"ל אמרו במשנה טבל ביום כו' פסול אבל הוא עצמו טובל בלילה וזהו פי' הפסוק וכבס בגדיו ורחץ במים וגו' ששני הדברים יכול לעשות בערב כביסה ורחיצה ובזה יטהר: (כ) ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה. אם נאמר אדם הייתי ממעט רק כלים שהכניסום למקדש שאין חייבים עליהם כרת לכך כתיב ואיש למעט ג"כ קטן: ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל. לרבות הגרים שאף הם בעונש זה כי כל מקום שנאמר הקהל או קהל הוא מורה על גרים לפי שפסוק זה מורה לדורות ולכך אינטריכו לרבות גרים: כי את מקדש ה' טמא. ולמעלה כתיב את משכן ה' טמא ודרשו רז"ל ואמרו אם נאמר משכן הייתי סבור שנמשח בשמן המשחה ואם נאמר מקדש הייתי סבור שקדושתו קדושת עולם: מי נדה לא זרק עליו. מיעוט שאם נתכוין להזות על אחד והזה ממנו על השני פסול וכן הדין בכלים. ולמה נאמר שני מיעוטים שגם למעלה כתיב עליו. ודרשו רז"ל שבין אם היו האדם והכלים השניים צריכין הזאה ובין שלא היו צריכין הזאה אעפ"כ ההזאה פסולה: טמא הוא. בהווייתו שמטמא כלים וכל הטומאות שהיו בו כשנגע במת גם עתה הוא כן: הוא. נמעט כלים שנגעו באדם אע"פ שטמאים ז' אינם צריכין הזאה לפי שאין צריכין הזאה אלא האדם והכלים שהיו שם או האדם אפי' נגע באותם הכלים כמו שכתוב בחלל חרב כו' אבל הכלים שנגעו באדם שנטמא במת טמאין טומאת שבעה אבל אין צריכים הזאה שתיבת הוא הוי מיעוט דווקא הוא טעון הזאה ואין דבר אחר טעון הזאה: (כא) והיתה להם לחקת עולם. בין במקדש בין בגבולין בין בזמן בהמ"ק ובין שלא בזמן בהמ"ק צריכין להחזיק עצמם בטהרה: ומזה מי הנדה וגו'. דרשו רז"ל מזה זה נושא שהנושא מי הנדה יכבס בגדיו ומה שכתוב מזה שיהיה שיעור הזאה וא"כ בנושא יש קולא שצריך להיות דווקא שיעור הזאה ואם לאו אז אף האדם עצמו טהור אבל חומרא יש שטעון כיבוס בגדים ובנוגע להיפך אין טעון כיבוס בגדים ומטמא אף שאין בו שיעור הזאה ובג' מקומות יש חילוק בין מגע למשא כאן מי חטאת שיש בהם כדי הזייה ובנבילה ובמרכב: ואגב אמר רבינו הגאון לכאורה הוא תמוה שבתורה כתוב מפורש שהמזה טמא ורז"ל דרשו שהמזה טהור אך אמר רבינו שהדין הוא אותם שהיו מטוהרים על גב הטהא לא היו מטמאים כלל את מי חטאת בשום אופן ואפי' שכשכו ידיהם לתוך המים וזהו מה שכתוב והזה הטהור על הטמא דווקא טהור כה"ג ומה שכתוב כאן ומזה מי הנדה הוא טמא באמת בין מזה ובין נושא אם אינם טבולים להטאת אבל הטעם שהמזה פסול הוא מטעם נושא ושיהיה בו שיעור הזייה: (כב) וכל אשר יגע בו הטמא יטמא. לימד על האדם שמטמא כלים טומאת שבעה וזהו שכתוב בפ' מטות וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וא"כ כבר יש לנו לימוד שטעונין כיבוס וטמאים שבעה ואלוק טומאת מת משאר טומאות שבשאר טומאות אין מטמא בגדים אלא בשעת חיבורו לטומאה אבל בטומאת מת אפי' נגע ביום השביעי לטומאתו הוא מטמא. וכל זה דווקא בכלים אבל אם נגע באדם אפי' אותו האדם שנגע במת עצמו נגע באדם אחר אותו אחר אין טמא רק טומאת ערב וזהו שכתוב והנפש הנגעת תטמא עד הערב ולא יותר. [א"ה לפ"ד הגאון קאי הפסוק וכל אשר יגע בו הטמא יטמא דכתיב סתם טומאה דמשמע טומאת ז' ככל טומאת מת והוא על בגדים שנוגע הטמא מת אף לאחר שפירש מן המת כמו שנאמר פ' מטות וכבסתם בגדיכם וגו' וסיפא דקרא והנפש הנגעת תטמא עד הערב קאי על אדם שנגע בטמא מת ובוודאי הדין דין אמת. אבל נראה לפרש באופן אחר דקאי הכל על אדם שנגע בטמא מת כי תלמוד ערוך בידינו שחיבורי המת מטמא את הנוגע בו טומאת ז' וכיון שפירש מן המת אינו מטמא אדם רק טומאת ערב. ושפיר מדוייק לישנא דקרא. וכל אשר יגע בו הטמא ר"ל כל זמן שהטמא בו במת בחיבורין אזי יטמא סתם טומאה של מת והוא טומאת ז'. והנפש הנגעת ר"ל אחר פרישתו מן המת תטמא עד הערב ר"ל טומאת ערב לבד ולא טומאת ז' ואם כן הותר הספק של הגאון בעל משנה למלך (פרק ה' מהלכות טומאת מת הל' ב') אם טומאה בחיבורין דאורייתא ולפי דברינו מוכח שהוא מדאורייתא]:

כ (א) כל העדה עיין כל המימרא פ' בלק מהדורא ב': מדבר צן הוא קדש. זה היה אחר סב הר שעיר לפונה כמ"ש פנו לכם צפונה ובאו למדבר צן הולך לרחבו ע"פ הר שעיר לארץ אדום כרצועה ופנו צפונה למזרח הר שעיר עד מיצר מדבר צן עד הגיעו לארץ אדום. והר שעיר הוא מתחיל מקדש ברנע וסופו בקצה ים המלח בנגב א"י נומם וכלה גבולו משם ומיד במקצוע דרומית מזרחית מתחיל ארץ מואב והוא כריבוע במקצוע מזרחית וכולו ע"פ מזרח עד ערך הני ים המלח וארץ אדום מתחיל בדרום ממיצר מדבר צן והולך ע"פ ארץ מואב לדרומו אבל אינו רחב כהר שעיר רק קצר ממנו הרבה כמ"ש פנו לכם כו' וגם אינו בארכו כמו ארץ מואב רק כלה באמצעיתו וע"פ דרומו הלכו ב"י כשלא הניחום לעבור דרך ארצם והם ב' מסעות צלמן ופונן ועיין בתרגום ירושלמי בפ' מסעי ואחר שהלכו כל ארכו הלכו במדבר מואב ע"פ דרומו מה שנשאר בדרומו שלא חפף עליו אדום כמ"ש ונראה שארץ מואב מתרחב עוד לדרום ומכסה כל פני מזרח ארץ אדום וזה שהלכו בארץ מדבר מואב ולא במזרח אדום ומשעיו מדרום מואב הוא אובות אהרון המסע בדרומית מזרחית באו למזרח מואב והוא עיי העברים ומשם לנחל זרד והוא למזרח מואב והרחיב גד גבולו שנטל אחר ראובן ארץ יעזר וגלעד נגד ארץ ראובן ונגד ארץ מואב. ולמזרח מעל פני ארץ ראובן וארץ מואב הרחיב גבולו ע"פ ראובן למזרחו וע"פ מואב למזרח שמש עד נחל זרד ואלו ארבעה שמות נחל זרד דכאן ובפ' מסעי נקרא דיבן גד וגם נקרא בשירה מתנה ובספר מלחמות נקרא והב ולפי שמשם התחלת נחלת ב"י נקרא מתנה וכן והב ושם אצל נחל זרד תמו כל אנשי דור המדבר כי שם התחלת גבול ישראל והם לא יכלו לראות אפי' פירותיה ומשם נסעו ובאו מעבר ארנון ונקרא עלמן דבלתימה ובשירה נקרא נחליאל ומתחיל לכתם שעל כן יאמר בספר מלחמות ב"י ונסיעתם לאת והב בסופה ר"ל באף

המדבר שכבר כלו במדבר הילוכם ומשם הלכו לאשד הנחלים כמ"ש מעבר ארנון ומשם לאשד הנחלים מקום גבוה נשפכים ממנו נחלים והוא נוטה לער וכן לגבול מואב והוא הרי העברים ובשירה נקרא במות לטעם דלעיל ומשם בארה ששם נאמר באר של מרים שלא עבר עמהם הירדן ונקרא ערבות מואב ובשירה נקרא הגיא אשר כו' היא הבאר הנזכר בקדש ונקרא שם מי מריבה אך שם לא הזכיר מפני ענינים אחרים שהוזכרו שם וכאן הזכיר השירה שנאמרה עליו בתחלתה כמ"ש רש"י ז"ל וע"ש: וממדבר מתנה. שהמדבר הגדול הלך להם הבאר כל מסעות אלו עד ערבות מואב ולא פסק מעמהם ומתנה ראשית הישוב ונקרא והב ונחל זרד ודיבן גד כמ"ש ונחליאל עבר ארנון: ומנחליאל במות כו' ומבמות הגיא. שכל אלו המסעות עבר עמהם הבאר עד מסע האחרון ושם נשאר הבאר:

פ' שירת הבאר כא

(יז) **עלי** באר ענו לה. בסוד הדעת בחושבנא: (יח) באר חפרוה שרים כרוה. בסוד או"א. דהוא באר ברא דבראשית. והם ע"ז אותיות ושית אותיות דבראשית. הם כ"ב אותיות: כרוה נדיבי העם. הם אבהן: נדיבי. חושבן ג' אותיות דשני שמות דשילוב שהוא יהו"ה בשילוב אד"נ ונאמר כאן ב' פעמים באר. הוא מ"ש בתיקונים אחרונים [תיקון ח' ע'] תרין באר אינון. חד באר חפרוה שרים וירבו עליה תניינא ולא רבו עליה. בראשית ברא שית דאיסור והיתר כדקאמרן. ויחפרו באר אחרת ולא רבו עליה. הלכה למשה מסיני. וזהו עלי באר ענו לה הלכה למשה מסיני דלא רבו עליה. באר חפרוה שרים. היא באר דשית ספרין: במחקק. הוא יוסף. בו רמ"ח עלמין שהן רמ"ח מצות עשה שבו: במשענותם. זה משה ואהרן שעל ידם נתנה תורה שהיא משען לחם ומשען מים וכמ"ש בסוף תיקוני זוהר. אברהם תמך על דא יצחק תמך על דא. ויעקב על שניהן ויעקב נכלל במחוקק ע"כ חשב ממעלה למטה וכאן מתחיל ממטה למעלה:

מתנה הוא ח"י עלמין ח"י אותיות ש"ם דשפת מתנה הוא מ"ה א"ן: נחליאל. הוא ה' הוא האלהים שם של ויהי נועם: במות. הוא שמא שלום ר"ש שהם ל"ב נתיבות. סוד יחוד. והן י"ג מדות רחמים שבתורה י"ג שהן ח"י עלמין בסוד הדעת דו"ן. דכר י"ג נוקבא ה'. והן ח"י עלמין י"ג נהרי אפרסמון ח"י טורי אפרסמון דכיא. סוד מתנה ונחליאל שהם ג"כ י"ג וה"י. י"ג עם ל"ב סוד מה ח"י עם ל"ב סוד מי. וזהו סוד מה ומי כמ"ש מי עלה שמים וירד מה שמו וכו'. ומכאן הכל בכפילות ממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות שבע כפולות והשביעי אעפ"י שאינה כפולה אבל היא היכל הקודש באמצע והיא כוללת הכל כל השית: (כ) ומבמות הגיא. זה סוד עלמא עילאה נוקבא והיא כוללת ג' עלמין: גיא. הוא י"ג וה' של הגיא הם י"ח וא' של גיא כולל כלם והם י"ט. תיקונין של כתר מלכות אשר בה כלילן הכל כמ"ש בפ' בלק. י"ג תיקונין. ו' תיקונין. והוא סוד בינה לכן כולל שניהם כמ"ש בישעיה: אשר בשדה מואב ראש הפסגה. סוד החכמה כמ"ש בזוהר נטל אברהם ושתל ברזא דחכמה ויאחד בבינה והוא כלול ג"כ שלשה. ראש הפסגה. היא חכמה שהיא רישא דכולא. בשדה מואב רזא דבינה שבו מ"ט שערי בינה אשר הוא רזא דזיווגא כמ"ש בזוהר אהיה אשר אהיה רזא דזיווגא עילאה והוא בסוד הדעת. וכתיב כאן ראש ואשר שהוא הו"ב כמ"ש בתחלת זוהר בראשית אשר וראש. ואמרו בתיקון ל"ט מסיטרא דנוקבא אתקרי אשר ומסטרא דדכורא אתקרי ראש: אשר. הוא אשר הוצאתיך מארץ מצרים לכן כתיב כאן אח"כ בשדה מואב ראש הפסגה: ונשקפה על פני הישימן. הוא סוד הדעת. נתמשך מכתר עליון אוירא דלא אתפס. אוירא דאתפס. ואמר ונשקפה כמ"ש בתוספתא דפרשת יתרו בגו אינון יריען קיימא חד מבוקמא. בההוא יריעא אתחפייא ההוא היכלא מיניה אשכח וחמי לכולא וזהו ונשקפה על פני הישימון. לכן כתיב ויעל משה ראש הפסגה ומשם ויראהו ה' את כל הארץ וכו': על פני הישימן. הוא אוירא דלא אתפס לכן כתוב ביה ולא ידע איש את קברתו דגניז לעילא לעילא וכתיב ויחנו על הירדן בית הישמת וכו' בערבת מואב:

(ב) **וירא** בלק. ג' ראיות ראה. הא' ראיה חושית. והשני ראיית החכמה וכמ"ש וירא בלק בחלק דחוכמתא כמ"ש וישקף אבימלך בעד החלון. ראיה ג' בכישוף דוגמת הנבואה וזהו בלק בן צפור: את כל אשר. אלו ג' ממטה למעלה בנוקבא: עשה ישראל לאמרי. בדכורא מלמעלה למטה ואלו הג' הם סוד ה"ק ע"ר י"ס והסוף וההתחלה לעולם המה ביחד: (ג) ויגר. סוד ראשית ואחרית ואלה הג' וירא ויגר ויקץ הם במחשבה חב"ד ולכן כתיב באלו הב' האחרונים מפני העם מפני בני ישראל כי הם בסוד שני הפנים וחכמתם בסוד המלא סתימא מאד כמ"ש ונעלמה מעיני כל חי וז' התחתונות הם בסוד ז' נקבים שהם נגלה וכמ"ש בגמרא הני ג' ה' ז' כנגד מי ח"א נגד ברכת כהנים וה"א נגד שלשה שומרי הסף חמשה מרואי פני המלך ושבעה רואי פני המלך והן הכל אחד ג' שומרי הסף הם נגד ג' תיבות יברכך ה' וישמרך שבפסוק זה כתיב ג"כ לשון שמירה ומ"ד נגד חמשה מרואי פני המלך הוא פסוק יאר ה' פניו אליך ויחנך הוא ג"כ חמשה תיבות וכתיב בו פנים ומ"ד ז' רואי פני המלך הוא נגד פסוק הג' שהוא ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום הוא ז' תיבות וג"כ כתיב בו פנים והם ב' הפנים שכתבנו למעלה והענין הוא כי בין מרואי פני המלך או רואי פני המלך הוא חדא שיש שבעה רואי פני המלך והחמשה מהם מרואי פני המלך הם נכנסים לפנים מהפרגוד והם חמשה של הדעת שמתפשטים בתוך ז"ת: כי רב הוא. כמ"ש והיטבך והרבך מאבותיך. ורבו כמו רבו. והוא לשון רב ומלאת כל ארעא וז"ש מאד כמ"ש ואחריתך ישגה מאוד: כי רב הוא. הוא ברכה קדושה יחוד ד' זיווגים: (ד) אל זקני מדין. כי עד עתה לא היה שום רע למדין בג' האלו וירא ויגר ויקץ אבל בזו עתה ילחכו הקהל היה נוגע גם למדין: כלחך השור. ג' ענינים הא' הוא כפשוטו והב' הוא שור של גיהנם והג' הוא רמז למשיח בן יוסף שנקרא שור והם נגד הג' ראיות שכתבנו למעלה וירא כו' ולכך חזר וכתב כאן ובלק בן צפור: (ה) פתורה אשר על הנהר. הענין הוא כי משלשה דברים בא השפע לעולם תחילה ונהר יוצא מעדן ומשם בא השפע לשולחן ומשם לא"י ומשם לשאר הארצות וכנגד אילו הג' אמר הוא ג' ענינים שלו פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו: (ו) כי עצום הוא. הוא ברמ"ח מצות עשה רל"ו וי"ב וכן עולה ג' תיבות כי עצום הוא רל"ו וי"ב וכמ"ש בזוהר פרשת יתרו דף ל"א ואילין אינון י"ב פקודין עילאין דכלילין בהו רל"ו פקודין אחרנין ולמטה נאמר כי ברוך הוא ר"ע עלמין ולבי ע"ר. ואמר בלק ד' דברים ועתה לכה נא ארה לי. כי עצום הוא ממני. אולי אוכל נכה בו. ואגרשנו מן הארץ. ב' עליונים. ב' למטה מהם. על הב' עליונים שלא היה יכול בלק להשיג אותם בקש את בלעם שיעשה אותם ולכך אמר לכה ארה וגו' וב' השניים היה גם הוא יכול לעשותם אמר לשון מדבר בעדו אוכל נכה ואגרשנו ולפי שהג' הוא מעורב מב' הענינים העליונים והתחתונים לכך אמר נכה בו לשון רבים על בלעם ועל עצמו: כי ידעתי את אשר תברך מברך ואשר תאר יואר. כי הדעת הוא הדעת טוב ורע ולכך אמר את וכו' ואשר כו' הנה למעלה אמר ד' דברים הנה עם יצא ממצרים כו' והוא ד' של חכמה וכאן אמר ג"כ ד' דברים ועתה לכה כו' ג' בעם. והד' מן הארץ דייקא והם ד' של בינה שדינין מתערין מינה וכנגד זה אמר ב' של דעת שכולל שניהם תברך מבורך הם ב'. תאר יואר ג"כ ב'. ונבא על העתיד שלבסוף יברך ב' ברכות הא' שיברך את ישראל והב' שיברך את הנדבקים להם וכמ"ש וירא את הקיני. ויקלל ג"כ ב' קללות שיקלל את האומות וג"כ את עמלק: את אשר תברך מברך ואשר תאר יואר. נתנבא ולא ידע מה נבא כי הנה נבא באמרו ז' תיבות אלו על ז' משלים שאמר

לו בלעם לבסוף ד' מהם הוא ברכות שברך לישראל והם נגד ד' תיבות את אשר תברך מברך וב' קללות החמישי וירא את עמלק והשני ברכה לקיני הנדבק בהם וקללה לאשור כו' והשביעי וגם הוא עדי אובד והם נגד ב' תיבות ואשר תאר יואר שרומז בהם הקללות לעמלק ולנדבקים בהם וכמ"ש לעיל וז"ס כי ידעתי כי הדעת מתפשטת בז"ת וכן אמר במשלי ד' דברים בני אם תקח אמרי ומצותי תצפן אתך ד' של חכמה ד' של תבונה ב' של דעת אז תבין כו' וכן אמר אגור כי בער אנכי הוא בד' דברים של חכמה וד' של בינה מי עלה לשמים כו' וב' של הדעת מה שמו כי תדע כו' לכן אמר בראשונות ולא ובשניות אמר מי ובשלישית אמר מה והם נגד ג' שמות של ג"ר כח"ב שהם למטה בבינה דהשכל: (ז) וקסמים בידם. להשלים הקסם במעשה ודבור שהם כלל הכל ולכך כתיב בידם. כף זכות וכף חוב ולשון כו' ונגד תורה ומשנה ומעשה בראשית ושני לוחות ולכך אמר וילכו זקני מואב וזקני מדין ויבאו אל בלעם להשלים הג': (ח) לינו פה הלילה. הענין הוא כי כל הענינים הם בג' דברים. הענין בעצמו. והמקום אשר יעשה בו הענין ההוא. והזמן לענין ההוא. והם עש"ן ולמעלה מג' ענינים אלו הוא רצון השם ולכך אמר כאן ג' אלו לינו פה. הוא המקום. הלילה. הוא זמן. כי הזמן ההוא ראוי היה לזה. והשבתי אתכם דבר. הוא הענין בעצמו ואח"כ אמר הרביעית שהיא למעלה מכל ג' האלו והוא כאשר ידבר ה' אלי: (ט) מי האנשים האלה עמך. ג' דרגין נגד ג' כתרים וג' שרים זקני מואב וזקני מדין שרי מואב והם ג' דרגין מלמעלה למטה. עמך למעלה הוא דרגא רביעית של בלעם וכנגד זה אמר ג"כ ד' דברים: (י) בלק בן צפור. מלך מואב. שלח אלי: (יא) הנה העם היוצא ממצרים עתה כו'. בלק אמר ד' דברים וכמ"ש ובלעם לא אמר אלא ג' מהם כנגד שני מרכבות של דכר ונוקבא וב' שינ"ן וברכות של ק"ש שחרית וערבית ולכן בדברי בלק כתיב כסה ה"א לבסוף ובבלעם כתיב ויכס ו' י' ובתחילה. ובלק אמר ארה ובלעם אמר קבה למעלה מארה בלק אמר נכה בו ובלעם אמר להלחם בו שהוא ג"כ למעלה כי לה' המלחמה וכמ"ש ומלחמות אני עשיתי. בלק אמר ואגרשנו מן הארץ שהיא הרביעית ובלעם אמר וגרשתיו דמשמע מכל וכל: (יג) מאן ה' לתתי להלך עמכם. כוונתו לרעה היה במה שאמר רק תחלת דברי השם שאמר לא תלך עמהם שאם היה אומר להם כל דברי השם שאמר לו ג"כ לא תאר את העם אזי לא היה בלק שולח אחריו פעם שנית אלא כוונתו ורצונו היה לילך ולכך גיחם להם ולא הזכיר כלל סוף הדברים של הקב"ה: (טו) שרים רבים ונכבדים מאלה. שרים רבים הם ד' דרגין שכוללין עשר. שרים ג"ר כמ"ש חפרוה שרים. רבים הוא נגד ג' אבהן כמ"ש בריש תיקוני זוהר הלכה כרבים כו'. ונכבדים הם ג"ת שאעפ"י שהם קטני ארץ המה חכמים מחוכמים בשביל המוחין שבתוכם וזה חילוק בין שר לנכבד שר הוא מחמת עצמו נכבד הוא מאחרים. מאלה. הוא רביעית לכל תלת שהוא עשירית שכוללת הכל. וכל העשר דרגין כלולים באלו שרים כמבואר למעלה: (יז) כי כבד אכבדך מאד. הוא במחשבה כמ"ש למעלה כי הוא ג' כתרים כו': וכל אשר תאמר אלי אעשה. הוא במעשה ולכה קבה לי הוא הדיבור שהדיבור תלוי בניחום וכמ"ש: (יח) מלא ביתו כסף וזהב. הם ד' שכוללין משנים ולכך אמר לעבור את פי ה' אלהי וכן לעשות קטנה או גדולה: (יט) שבו נא בזה. למעלה אמר לינו פה הלילה ועתה אמר דרגא אחרת שבו נא בזה כמ"ש (שופטים י"ח ג') מה אתה עשה בזה ומה לך פה ונגד דרגא הרביעית שהוא למעלה אמר מי הביאך הלם שהוא מלך העולם: ואדעה מה יסף. למעלה אמר והשבתי אתכם דבר והוא תשובה. כאשר ידבר ה' הוא חכמה. וכאן אמר ואדעה בסוד

שדעת וכאן נתנבא על ברכה הנוספת דכתיב ויודע דעת עליון ורמז זה כאן. ואדעה מה יוסף ה' כו' לשון יוסף רמז על ברכות הנוספות, ואלו הז' ברכות שבירך בלעם הם עשר לפי שג' הברכות שבירך לישראל (ר"ל מה שבירך לישראל לבד בלי התחברות אומה אחרת מה שאין כן בברכה רביעית שם אמר קללת מואב ועמלק שנאמר ומחץ פאתי מואב וקרקר וגו' וגם בברכה רביעית אינו מפורש ברכה לישראל אך הודיע מה יעשה ישראל למואב ולעמלק) הם כפולים מתחלה נמסר הברכה מהקדוש ב"ה לבלעם והב' מה שבירך בלעם לישראל וכמו שכתוב וישם ה' דבר בפי בלעם וכה תדבר. וכן בכל הג' ברכות נמצא הג' ברכות הן ששה שכל אחד כפול וד' הנותרות הכל ביחד הם עשרה ולכך מתחלה אמר בלעם והשבתי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי. רמז בשתי תיבות דברים אלו והשבתי אתכם דבר הוא הברכה מפי בלעם על ישראל כאשר ידבר ה' הוא מה שנמסר מפי הקדוש ב"ה לבלעם וכאן אמר ואדעה מה יוסף ה' דבר עמי לא אמר ב"פ דבור כי רמז בזה על ד' האחרונות ששם לא היה רק פעם אחת הדבור מה שדיבר בלעם בעצמו: (כ) אם לקרא לך קריאה בלבד ולא לקלל: (ואך כו'. הוא שני מגינים לישראל תורה וברית וזהו ואך את הדבר): (כא) ויקם בלעם בבקר. סוד המחשבה לכך אמר בבקר וכמ"ש (מיכה ב' א') באור הבקר יעשוה והוא סיומא דמחשבה: ויחבש את אתנו הוא המעשה. וילך הוא הליכה. שיש ג' דברים המשמשים את האדם עינים בראש ידים בגויה רגלים בבטן שהם בג' מקומות של כלל האדם ראש בטן גויה. ולכך כתיב כאן כל אלו הג' ויקם בלעם בבקר הוא רמז על עינים שתיכף לקימת האדם בבקר משמשין העינים כי מיד הוא פותח עיניו קודם לכל דבר. ויחבש את אתנו הוא רמז על הידים וכמו שכתוב בזוהר שחבשו בכל מיני כשופין. וילך עם שרי מואב. שבכל ההליכה היה עושה כשפים ולכך כתיב עם שרי מואב שהקסמים בידם וכמ"ש למעלה וקסמים בידם וכנגד זה נתיצב המלאך גם כן בג' מקומות: (כב) והוא רכב על אתנו. שהחמור מקור הטומאה מימינא אך דכורא דידיה אית ביה נהורא דקיק ולכך כתיב באברהם ויחבוש את חמורו וכן במשה ומשיח (ור"ל שהוא זכר) אבל כאן כתיב ויחבוש את אתונו. והוא רכב על אתונו (והיא נקבה כידוע) וכן במשיח כתיב עני ורוכב על חמור: (כז) במקל. אמרו בזוהר דף ר"ח ע"ב מה כתיב את האתון במקל אטעין לה ואלבישו לה בזיינוי דינא קשיא תקיפא. במקלו לא כתיב אלא במקל (פוק חמי כמה תקיפא חכמתא דההוא רשע ותשובתא דיליה לאבאשא להון לישראל דאיהו אשגח לנפקא מרשותא דלעילא בגין דתיובתא דידיה לאבאשא להו לישראל) והוא סוד עק"ב כפל הדינים כידוע בסוד היחודים וזה שאמר מקל דוקא לא במקלו ועמד המלאך בשלשה מקומות נגד שלשה עלמין שששם לו הדרך בכל השלשה עלמין כמו שכתוב בזוהר: (לה) ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אתו תדבר. למעלה אמר לו המלאך במעשה אותו תעשה וכאן אמר בדבור אותו תדבר ולכך אמר כאן ואפס שלא ידבר שום דבור זולתי אלה: אתו תדבר. הוא אלף וי"ב יאורין סיומא דשם מ"ב: (לח) היכל אוכל דבר מאומה. אמר לו שנים במעשה ואחד בדבור וכמ"ש למעלה בפסוק וקסמים בידם וכן היה אל הברכות בשני ברכות היה במעשה שהלך וכמו שכתוב ואלכה אולי וגו' אקרה כה ובפעם השלישית כתיב ולא הלך כפעם בפעם וישת אל המדבר כו' שהוא בדבור וכל זה רמז לו בלעם מקודם אך לא ידע מה נבא. וכן הוא מלמטה למעלה מעשה דבור מחשבה. היכל אוכל. הם שני מרגלאין מרגלא תתאה ועלאה: דבר. הוא סיהרא שבעינים: (מ) ויזבח בלק בקר וצאן. כלם לכבודו של בלעם ותחלה שלח אותם לבלעם ואחר כך הקריב הקרבנות על המזבח וכמו שכתוב ואותי השלכת אחרי גוך: (ב) פר ואיל במזבח. פר ואיל נגד אברהם ויצחק כמו שכתוב שממית בידים תתפש אבל ביעקב אין להם אחיזה כלל שמטתו שלמה ולכך לא הקריבו כבשים. והנה כל אבהן כלולים בשבעה וכמו שכתוב בזוהר בראשית והנה שבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה מוצקות כו' וכמו שכתוב בזוהר פ' בראשית סוד אח"ס בע"ע ולכך הקריבו שבעה פרים ושבעה אילים כו'. וסוד פר ואיל וכבש פר הוא ב' שמות של חו"ב בגילופיהון ביודי"ן איל הוא שם של הדעת כמ"ש י"ה שהוא כולל חו"ב וגילופין באלפין כידוע בסוד המרגלא שכאן הוא באלפין. וכבש הוא כולל שניהם וכן המזבח הוא כולל כל ג' שמות עם הקוץ של א' של כתר. ועוד פר הוא שני מילואין של קס"א. ואיל הוא שמות עלמין סוד אהיה אשר אהיה ואחד הוא נעלם. וכבש הוא כולל שניהם: ואמר התיצב על עלתך כל מקום שנאמר התיצב הוא רוח הקדש בסוד העולה וכמו שכתוב בזוהר פ' נח כידוע בסוד אלדד ומידד ותנח עליהם הרוח והם ג' שמות של משכנא שבהם נבנה המשכן: (ג) אולי יקרה ה' לקראתי. שהנבואה הוא בג' דרגין הא' הוא שהנבואה באה על האדם וכמו שכתוב ויד ה' היתה עלי. הב' הוא בראיה וכמו שכתוב חזון ישעיהו וכמה פעמים לשון חזון שהוא ראיה. והג' הוא דבור שהשם שולח הדבור לפיו וכמו שכתוב ונתתי דברי בפיך והדבור והראיה כלולין יחדו וכמו שכתוב כי לנביא היום יקרא לפנים וגו' וכאן הזכיר כל הג' דרגין יקרה ה' לקראתי. ודבר מה יראני: (ד) ויקר אלהים אל בלעם. בראשונה נאמר אלהים ובשניה שם הויה ויקר ה' ובשלישית לא כתיב אלהים אלא רוח אלהים. הוא יודע מלעדי גבר ותנח עליהם הרוח גבי אלדד ומידד מלמטה למעלה. וכה תדבר סוד כה כל הנביאים בכה ומשה נתנבא גם בזה שהם כוללים ו' שמות וזה סוד וכה תדבר ו' מכ"ס ומשה נתנבא באספקלריא המאירה סוד ז"ה וכן אמר להלן והנה ברכת ברך זה שלש פעמים שלשה שמות בשלש ברכות:

מהדורא תנינא

(א) **וירא** בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי. הדקדוקים רבו למה יחסו בלק בן צפור וכי לא היה די באמרו בלק ועוד מה דכתיב את. כל. אשר. שלשה תיבות מיותרים כל אחד ואחד מתבירו כמו שיתבאר ועוד כמה דקדוקים ואין להאריך והענין הוא כי ג"פ הוכה אמורי מבני ישראל האחד מה שהוכה לפניהם במדבר שלקחו מהם ארץ סיחון ועוג והשני מה שכבשו א"י שהיא ארץ שבעת עממים והשלישי יהיה לעתיד לבא כמו שהועדנו על ידי נביאי האמת כמה פעמים זהו רומז בג' תיבות אלו א"ת כ"ל אש"ר: א"ת. הוא בכל מקום כמו טפל לדבר אחר וזהו מה שראה שהכה ארץ סיחון ועוג שנקראו אמורי שהם רק טפלים לארץ ישראל שבעת עממים. כ"ל. הוא מה שיכו בני ישראל כל השבעה אומות. אש"ר הוא מורה על שיכו ישראל את האמורי לעתיד לבא ואשר הוא לשון לעתיד לבא כמו שכתוב ואשרו אתכם כל הגוים כו'. וכל השלשה אלו ראה בלק בן צפור על ידי ג' ראיות כי ידוע כי ג' מיני ראיות יש הא' הוא ראיה חושיית שכל האנשים רואים. וראיה השניה רוח הקדש ולכן תמצא שבכל ספר קהלת אמר שלמה המלך עליו השלום וראיתי אני את כל המעשים וכל ספר קהלת מלא מלשון ראיה שהוא היה רואה הכל ברוח הקדש. ועוד יש ראיה והוא ראיה נבואיית שהאדם רואה בנבואה והיא למעלה מרה"ק כמו שמצינו בנביאים כמה פעמים לשון ראיה כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה (שמואל א' ט' ט') אי זה בית הרואה (שם י"ח) וכל ג' אלו היה בבלק בן צפור ובג' אלו ראה בלק. בראיה חושיית ראה מה שעשו עכשיו לסיחון ולעוג וזהו בלק סתם ובראיה השניה שהיא רוח הקדש ראה מה שיעשו לשבעה אומות וזהו בן שהוא רוח הקדש שהיא כמו בן וטפלה לנבואה כמו בן לאב. ובראיה השלישית שהיא נבואה ראה מה שיעשו לעתיד לבא וזהו צפור שנבואתו היה על ידי צפור כמוזכר בזוהר ונבואת בלעם על ידי אתונו ולכך קראו הכתוב בלעם בן בעור שתרגום בהמה בעירא וידוע כי יש ארליים ואויריים ובלק היתה נבואתו מאויר שהוא הצפור וזהו וירא בלק בן צפור שלש ראיות ראה מה שיעשו ישראל בשלשה זמנים כמ"ש: עשה ישראל לאמרי. ידוע כי בכל דבר הנעשה צריך להיות פועל ונפעל ואף על פי כן אם ה' לא יבנה כו' כי אם אין הקב"ה עוזר במעשה ההוא אין בה כלום ואינה נעשית וכמ"ש אם ה' לא יבנה כו' שוא עמלו בוניו. הם הפועלים. בו. הוא הנפעל שהוא הבית ואף על פי כן אם ה' לא יבנה הכל שוא וכן אמרו שלשה שותפין באדם אביו ואמו והקדוש ב"ה. וכשהקב"ה נוטל חלקו חלקם מונח לפניהם וכן מצינו באדוניה בן חגית שאמר אל בת שבע הלא ידעת כי לי היתה המלוכה הוא הנפעל מחמת שאני גדול בשנים משלמה ועלי שמו כל ישראל פניהם להמליך אותי הוא הפועלים שכלם רצו להמליך אותי ואף עפ"כ ותסוב המלוכה לשלמה כי מה' היתה לו נמצא שכל דבר לא יעשה בפועל ונפעל אם לא יעזור השם על זה: עשה. מה שינצחו לעתיד לבא וכמו שכתוב למעני למעני אעשה. ואף על פי שלא עשה עדיין כתיב בו לשון עשה שהוא לשון עבר כי דבר הנכתב בפנקסו של הקב"ה אף שלא נעשה הוא כאלו כבר נעשה כמו שמצינו כתוב ואשים את הריו שממה והלא המה יושבים שלוים ושקטים וכתיב ואשים שפירושו לשון עבר דמשמע שכבר עשה. אלא הענין הוא כיון שנגזר אצל הש"י כך כאלו כבר נעשה ולכן תמצא בכמה מקומות אשר נתתי לבני ישראל אף שלא נתן עדיין כאלו נתן כבר: ישראל. זו נגוח שבעה אומות שהיה בזכות האבות וזהו ישראל. ישראל סבא. כי כל האבות נכללין ביעקב אבינו עליו השלום שנקרא ישראל כי נגוח ז' אומות היה על ידי זכות אבות דכתיב בפ' עקב אל תאמר בלבבך בצדקתי הביאני ה' לרשת כו' ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך נמצא שכיבוש ז' אומות היה ע"י רשעת הגוים ובזכות אבותם: לאמרי. עוד ראה כי מה שנצחו סיחון ועוג הוא רק ברשעת הגוים שהן האמוריים ולא היה שיתוף דבר אחר רק מה שהאמוריים היו רשעים וזהו לאמורי בלבד בשביל שהוא אמורי לכך נצחום ישראל. ומה שהזכיר אצל נגוח שבעה אומות ישראל ולא הזכיר א' משאר האבות ידוע כי יציאת מצרים היה בזכות אברהם והליכת המדבר ע"י זכות יצחק. כיבוש א"י ע"י יעקב. ולכן נקראת ארץ ישראל על שם ישראל סבא: ג' עלמין בי"ע וכל א' כלולה מג'. מלמטה למעלה. והארץ. היא עשירית. ג' עלמין הם בסוד ח"ק ע"ר י"ם כמ"ש מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. נצור לשונך מרע כו' סור מרע כו' בקש שלום כו': בלק בן צפור. עלמא תתאה מלמטה למעלה. את כל אשר. עלמא עלאה וכולהו מלמטה למעלה: את. את השמים כו': כל. כל הנחלים הולכים אל הים: אשר. אשר הוצאתיך. אשר קדשנו: עשה ישראל לאמרי. עלמא אמצעי מלמעלה למטה כי בנוקבא מלמטה למעלה בסוד תשר"ק ודכורא מלמעלה למטה בסוד א"ב וסמיך ליה עלמא תתאה כי לעולם עלמא תתאה סמיך לעלמא עלאה כמו שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך: את כל אשר עשה ישראל לאמרי. הוא הג' ראיות וגם כן ראה כל השבעה שנכללים בשלשה. עשירית לית לה מגרמא כלום וכן כאן ראיה בלא שום דבר אינו כלל אבל היא כלולה מג': את כל אשר. ידוע כי י"ס נחלקים על (א' ו' ג') ובחינה התחתונה כוללת כל מה שלמעלה וזהו את: דרגא תתאה. כל. הוא כולל כל הו"ק. אשר. הוא עלמא עלאה אשר קדשנו אשר הוצאתיך: (ג) ויגר מואב מפני העם מאד. ויקץ מואב מפני בני ישראל. עתה ילחכו הקהל. הדקדוקים רבו במה שקורא לישראל בג' מיני שמות בתחלה העם ואחר כך בני ישראל ולבסוף הקהל. ועוד כמה דקדוקים. והענין הוא כי כבר כתבנו למעלה כי ראה בלק שג' פעמים ינצחו בני ישראל אותם. א' מה שראה עתה דהיינו ארץ סיחון ועוג והשניה ארץ שבעה אומות והג' לעתיד לבא והם נרמזים במלות את. כל. אשר. דהיינו כסדרם ואחר כך במלות עשה. ישראל. לאמרי. הסדר הוא למפרע דהיינו תחלה מרמז. לעתיד לבא כמ"ש לעיל וגם בפסוק הזה נרמזים כל השלשה למפרע. ויגר מואב מפני העם. זהו לעתיד לבא וזהו תיבת העם כמ"ש הן עם לבדד ישכן שלא יהיו אלא הם לבדד ולמה יגור אותם כי רב הוא פי' שהם הרבה מאד והענין הוא כך כי לע"ל בתחיית המתים יקומו כל מתי ישראל ולכך יהיו בני ישראל הרבה מן האומות ועוד כמ"ש והיטבך והרבך מאבותיך כו' ואף שעתה הם מעט כמ"ש כי אתם המעט מכל העמים וזהו ויגר שהיה ירא מהם מואב לפי שבכל הג' פעמים הם נלחמים בהם תחלה דהיינו במלחמה של עכשיו ואף שלא היו לוחמים עמם אבל כל סביבותם היו שוללים והורגים והשניה בימי דוד וימדד אותם שני חבלים להמית והחבל השאר היו לו לעבדים ועוד כתיב

כתיב מואב סיר רחצי פי' הכלי שעליו רוחצין ושופכין המים וכל כך ביזה אותם זהג' לעתיד לבא דכתיב ונדוש מואב תחתיו כהדוש מתבן במו מדמנה כמ"ש ומחץ פאתי מואב דקאי גם כן לעתיד לבא וזהו כי רב הוא שיהיו הרבה מאד. ויקץ מואב מפני בני ישראל. זה מלחמה דוד שקנו בהייהם בימיו כי שני חלקים המית אותם והלק השלישי אמר עליו סיר רחצי והיו לו לעבדים ונמאסו מאד בעיני עצמם וזהו מפני בני ישראל לפי שהדור שהיה בימיו של בלק היו נקראים ישראל והדורות הבאים לאחריו בימי דוד נקראו בני ישראל. עתה ילחכו הקהל. הוא מלחמה של עכשיו ואמר הקהל לפי שהגרים והערב רב המתוספים על ישראל הם הנקראים קהלת יעקב. לפי שהם נקהלים עליהם וכמ"ש הקהל חקה אחת כי ודאי לא יצאו מן הענן לבוז בז סביבותם אלא הערב רב שעמדו חוץ לענן הם בזזו ולקחו את כל סביבותם כי ודאי במואב עצמו לא היו רשאים ללחום עמו כמה שכתוב אל תצר את מואב וגו' אלא ילחכו סביבותיהם כלחוך השור שאין בו ברכה: (ד) ובלק בן צפור. ידוע כי יש שלשה דברים עולם שנה נפש. וישראל נלחום למואב בכל ג' דברים הללו האחד מה שנלחום עתה הוא שנה כמו דבר הנתחדש בשנה זו ומה שנלחם דוד הוא נפש כי לא לקח את ארצם כלל רק הנפשות הרג וניצוח שיהיה לעתיד לבא הוא עולם שיקחו את ארצם כמ"ש אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם וג' אלו הם קיני קנזי קדמוני שינתנו לעתיד לבא לישראל. וזהו ובלק בן צפור מלך למואב. למואב כולל שני דברים א' עולם והשני נפש לפי שכתיבת למואב נכללו האנשים שבמואב וארץ מואב וזהו עולם נפש. בעת ההיא היא שנה. בפסוק ראשון יש עשר תיבות ובשני י"ג הרי כ"ג ואחר כך בפסוק השלישי כולל כל הכ"ג תיבות ואחר כך בשני פסוקים כל א' כ"ח תיבות דהיינו בפסוק וישלח מלאכים ובפסוק ועתה לכה כו' כנגד כ"ח מיני קסמים שהיה לבלעם: (ה) וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור. ג"כ ג' מדרגות בלעם הוא החוטא. בן הוא רה"ק. בעור הוא מדרגה דנבואה וכמ"ש למעלה גבי בלק אלא דבלק היה מצפור שהוא מאויר ובלעם מבהמה שתרגום בהמה בעירא והוא ארמי ובלק היה גדול במדרגתו מבלעם אלא דבלעם היה יודע לכוון השעה: פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו. פתורה הוא שם העיר אשר דר שם בלעם. אשר על הנהר. הוא שם המקום שהעיר עומדת סמוך לו והוא הנהר הידוע שהוא פרת וכמ"ש ושם הנהר הרביעי הוא פרת וטעם למה לפרת קורין נהר סתם וגם קשה מלת הוא דכתיב והנהר הרביעי הוא פרת ולא אמר הוא גיחון הוא חדקל והענין הוא שהנהר היוצא מעדן הוא בעצמו הנקרא פרת אלא שממנו יוצאין ג' ראשי נהרות אחרות דהיינו פישון גיחון חדקל. ופרת בעצמו הולך לו להלן ולכך אמר שם האחד פישון כו' ושם הנהר הרביעי הוא פרת הוא הנהר בעצמו היוצא מעדן וזהו שאמרו בגמרא כל הנהרות אמבטיאה שלהם פרת ועוד אמרו הנודר מפרת אסור בכל הנהרות (והוא גמרא מפורשת בבכורות דף נ"ה ע"א וב') לפי שהוא נכלל בתוך כל הנהרות וכמו שכתבתי למעלה: ארץ בני עמו. סימן האומה כי מארם היה בלעם: פתורה. הוא הרגש של שלחן כי נבואתו היתה הכל ממקום הקדושה וזה כי היה לו שלחן עם קסמיו והוא להשפיע עליו משלחן שבמקדש: אשר על הנהר. הוא נגד הנהר ונהר יצא מעדן: ארץ בני עמו. מדינת ארץ כשפים שנאמר כי מלאו מקדם (ישעיה ב' ו'): לקרוא לו לאמר. ג' דברים קריאה אמירה דבור וידוע כי הדבור הוא המיוחד כשמדבר אחד אל חבירו פנים בפנים מה שאין כן קריאה ואמירה שאינו אלא מצוה לאחר שיאמרו לו הדבר וכאן היה כלם. לקרא. זה קריאה. לאמר הנה עם יצא ממצרים. היא האמירה דהיינו אמירת השלוחים. לו. הוא דבור שידבר לו פנים בפנים: עם יצא ממצרים. הנה כסה את עין הארץ. שלשה דברים כנגד שלשה מקומות שהיו שם בני ישראל א' במצרים. והשני ביציאתם שהיו במדבר. והשלישית בא"י והן נגד שלשה אבות כדלעיל ולכך אמר כאן שלשה דברים הנה עם. שאינו חשוב כלל וכמ"ש בן ישי ולפי שלא היה מחשיבו לא רצה לקראו בשמו המיוחד לו וכן כתוב כי אים כו' וזהו עם שאינו חשוב כלל: יצא ממצרים. שמעצמם יצאו שלא ברשות כלל: הנה כסה את עין הארץ. פי' עין השמש. מעורבבין ובלא סדר כלל וכענין שנאמר בארבה ויכס את עין כל הארץ וכתיב מלך אין לארבה וזהו הג' מקומות. עם. הוא במצרים. יצא ממצרים. הוא יציאתם והליכתם במדבר. הנה כסה את עין הארץ. הוא ביאת א"י ולפי שכבר כבשו סיחון ועוג שהיו שומרין לא"י לכך אמר שהפו את עין הארץ שכבר כבשום. וכנגד ג"ד אלו אמר ג"ד: (ו) ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה. דהיינו העם הנבזה. אולי אוכל נכה בו. כנגד מה שעומדים עכשיו סמוכים אצלנו. ואגרשנו מן הארץ. הוא לגרש אותם מא"י. וכן בלעם אמר כל הג"ד להקב"ה: (יא) הנה העם היצא ממצרים. ויכס את עין הארץ. עתה לכה קבה לי אתו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו. וכנגד כל א' מאלו אמר בלעם ברכה היפך הקללה על מה שאמר שהוא עם נבזה אמר הן עם לבדד ישכן חשובים מאד ואדרבה הם היו לעם הטוב וגדול במצרים וכמ"ש וירד מצרימה במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. מי מנה עפר יעקב זה ראיה שחשובים מאד שאפי' עפר יעקב מונין אותן ומחשבין אותן. וכנגד מה שאמר יצא ממצרים שיצאו מעצמם אמר בפעם השני אל מוציאו ממצרים ולא כמו שאמר שיצאו מעצמם אלא הקדוש ב"ה הוציאם. ומה שאמר אולי אוכל נכה בו אמר לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה שאדרבה הם יהרגו את אויביהם. ונגד מה שאמר בפעם ג' הנה כסה את עין הארץ שאין להם סדר כלל והן מעורבבין אמר מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל אדרבה שיושבין בסדר נכון מאד. וכנגד מה שאמר וגרשתיו אמר כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו שלא יוכלו להבריח אותו. עמלק. ראשית גוים עמלק. ובבל ראשית ארצות וכמ"ש ותהי ראשית ממלכתו בבל ונקראת רישא דדהבא בלעם בלק הוא בב"ל עמל"ק. ג' חלקי העולם הן והן שמים ואדם וארץ ומכוון רצה בלק לעקרם. הנה עם. הם האדם. יצא ממצרים. הוא שמים שהקב"ה בעצמם הוציאם והוא בשמים וכמ"ש אני ולא מלאך כו'. את עין הארץ. הוא הארץ: (יב) ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם. ידוע כי עניני האדם הם ג"ד דבור מעשה מחשבה אלא שבמעשה יש כמה

מינים. הכולל שבכולן הוא הליכה כי ד' מיני מעשים הם והם ד' מיני חושים בגוף והוא מישוש בגוף. עשיה. מימוש ביד. הליכה. והם ר"ת מעשה וכולן נגמרין בהליכה והיא הכוללת כולן ולכך אמר לא תלך שהוא גמר המעשה ולכן כתיב כמה פעמים אחרי ה' תלכו את האלהים התהלך נח לפי שהוא עיקר המעשה וד' מיני חושיים יש בראש. ראיה שמיעה ריח דבור. ודבור הוא הכולל לארבעתן. וד' מיני חושיים יש במחשבה. שומר. מדמה. משותף. מחשבי. ומחשבי הוא הכולל ולכך אמר כל השלשה דברים אלו לא תלך עמהם הוא הליכה. לא תאר את העם. בדבור כי ברוך הוא. שלא יחשוב עליהם אפילו מחשבה רעה והשני דברים הליכה ודבור הן ברשותו של אדם מה שאין כן מחשבה שהיא ביד הקב"ה. כי ברוך הוא. ראשית עלמין הוא ר"ע בגימטריא אלו ג' עלמין והוא מכ"ז תיבין אתוון גילופין וגילופין דגילופין והם ג' שמות ע"ב ומ"ב וי"ב בג' לשונות וזהו כי ברוך הוא: (טו) ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה כו'. פי' ע"ד שאמרו בגמרא ירושלמי לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים ופריך ומאי כבוד איכא בנכנסים ויוצאים ומשני לפי רבוי הנכנסים היו יוצאים וזהו שאמר רבים ונכבדים שאין כאן שניהם ולפי כבודו שלא נכבדים וגם רבים שהיו רבים במנין וגם נכבדים ושניהם כבוד הוא: (כ) ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים. פי' שלא באו אלא לקרוא לך קום לך אתם אבל לא לקלל ואף על פי כן הלך בלעם וכוונתו היה לקלל לכך כתוב ויחר אף אלהים כי הולך הוא לפי שהלך לקלל וזה לא צוה לו הקב"ה כלל כי לא צוה לו רק ההליכה לבד אבל לא לקלל. ומה שאמר קום לך אתם ג' תיבות רמז לו שיאמר לו לבלק ברח לך אל מקומך. ברח נגד קום. לך נגד לך. אל מקומך. כנגד אתם. שתהיה שוה לאנשי מקומך וכן נאמר ויקם בלעם וילך וישב למקמו. קום. נגד ויקם. לך. נגד וילך. אתם. נגד וישב למקמו שנעשה כמותם שנסתלק ממנו הנבואה: בשלשה מקומות עמד המלאך פעם אחד נגב בדרך ותט האתון ותלך בשדה. ובפעם הב' עמד במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה ותלחץ האתון. ובפעם הג' אשר אין דרך לנטות ותרבץ. ואמרו במדרש סימני אבות הראה לו ולהבין זה הוא כך כי ידוע שאברהם הוא ימין ויצחק שמאל ויעקב באמצע וזהו בפעם הראשון עמד בדרך ונטתה לשמאל כי מימין לא יכלה לילך כי אברהם נקרא ימין ובפעם השני עמד גדר מזה וגדר מזה לפי שעכשיו נתוסף גם זכות יצחק שהוא משמאל והוכרחה ללחוץ ובפעם השלישי נתוסף זכות יעקב שהוא באמצע אז ותרבץ לפי שלא היה לה מקום כלל וכנגד ג"ד אלו ברכם בלעם בפעם הראשון אמר מה אקוב כו' כי מראש צורים אראנו הן עם לבדד ישכן וזהו שלא היה יכול לקללם ובפעם השני אמר הנה ברך לקחתי פי' מה שברכתי כבר איני מתחרט עליו וברך ולא אשיבנה שגם אברך עוד להם וזה נתוסף בזכות יצחק ולכך ענה לו בלק גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו כנגד השני דברים שאמר בלעם הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה ובפעם השלישי אמר בלעם מברכיך ברוך ואורריך ארור לא הניח כלל שום מקום שיחול עליהם קללה ואדרבה המקללם יהיה מקולל וזהו ואורריך ארור ולכך ענה לו בלק ועתה ברח לך אל מקומך לפי שעתה אינו מצפה כלל שיקללם ולכך אמר לו גם כן ג"ד לא תלך עמהם במעשה. לא תאור. בדבור שאף בביתו לא יקללם. כי ברוך הוא שלא יקללם אפי' במחשבה. או מה שאמר ג' לשונות הללו לפי שכלליות התורה הם מצות עשה ומצות לא תעשה והלימוד בתורה. והלימוד כולל שתים עשה ולא תעשה ועשה הוא נקרא ימין ולא תעשה נקרא שמאל כי ידוע דרך האדם שרוצה לעשות איזה דבר. ביד ימין הוא עושה הדבר וביד השמאל הוא מחזיק הדבר שלא יפול או שלא יתרחק וזהו כמו לא תעשה שהשמאל הוא על הלאו שלא יפול שלא יתרחק ש' אבל הימין הוא עשה שבה עושה והשלישית היא הלימוד כוללת לשתיהן ולכן (תמצא) שג"פ נאמר לבלעם והזהירוהו על ענין הליכתו פ"א אמר לו הקדוש ב"ה לא תלך עמהם בפעם השני אמר לו הקדוש ב"ה קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ופעם הג' אמר לו המלאך ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר והוא רמז לג' מינים הללו לא תלך הוא לא תעשה. ואחר כך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה הוא עשה ואח"כ אותו תדבר הוא הלימוד שנקרא דבור ובכל זה לא השגיח בלעם: (ל) ותאמר האתון אל בלעם הלוא אנכי אתנך. שענה עמו הלא אתה הולך הכל לקראת נחשים והם ינחש ולמה לא תשגיח בסימנים כאלו שקרה לך שאינם כלל מדרך הטבע שאם תאמר שאיני למוד בהילוך הדרך אתך הלא אנכי אתונך זה זמן רב ובקי אני לילך ואם תאמר שלא היית רוכב עלי בשום פעם אשר רכבת עלי מעודך ההסכן כו' ואעפ"כ לא קרה מקרה כזה היום אין זה כי אם מן השמים ואתה אינך משגיח לכל זה. בעשרה נסיונות נתנסה בלעם הרשע ובכולן לא השגיח בהם: הא'. בפעם הראשון שבאו השלוחים שאמר לו הקדוש ב"ה לא תלך עמהם: הב' בפעם השני שאמר לו אם לקרוא ודוקא אם לקרוא ולא לקלל אזי קום לך אתם: השלישי ותט האתון מן הדרך: הד' ותלחץ האתון: הה' ותרבץ האתון: הו' ויפתח ה' את פי האתון: הז' ויגל ה' את עיני בלעם כו': הח' במזבחות הראשונים בבמות בעל. הט' בראש הפסגה. העשירי בראש הפעור הנשקף על פני הישימון: כנגד עשרה נסיונות שעמד א"א ע"ה בכולן ובלעם הרשע עבר על כולן ולא השגיח בהם כלל וכנגד כן כתיב כאן עשר פעמים מלאך ה': (לו) אשר על גבול ארנן אשר בקצה הגבול. ואח"כ כתיב ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל ובפעם ב' ראש הפסגה ובפעם ג' ראש הפעור הנשקף על פני הישימון. להבין זה שבפעם הראשון יצא לקראתו ובשלשה האחרונים העלה את בלעם לשם. ונראה פי' לפי שכתוב בדברים ב' פסוק י"ד ע"ו קומו ועברו לכם את נחל זרד ונעבר את נחל זרד והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד ל"ח שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה דמשמע שבנחל זרד פסקו מתי מדבר למות וזה ידוע שלא פסקו מתי מדבר למות עד שנכנסו לקצה הארץ שכבשו דהיינו ארץ סיחון ועוג וכתיב בפ' חקת כמה מסעות מנחל זרד עד שבאו לא"י וי"ל דבאמת נחל זרד היה קצה שכנסם לא"י

אך

אך נפרש תחלה איך היה סדר מסעם וממילא נבין זה הנה רש"י פי' בפ' מסעי שלש ארצות יושבים בדרומה של ארץ ישראל מצרים ואדום ומואב נמצא לפרש"י היה אדום במצר דרומי ומדבר צין שחנו שם ישראל דהיינו בקדש משם שלחו ישראל ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור בארצם על כן היה במקצוע דרומית מזרחית ממש כמ"ש בפ' מסעי והיה לכם פאת נגב ממדבר צן ע"י אדום וכן ביהושע ט"ו א' אל גבול אדום מדבר צן נגבה מקצה תימן הרי מבואר שמדבר צן היה במקצוע דרומית מזרחית ממש ואם כן לפירש"י ע"כ צ"ל שמדבר צן היא קדש היה נגד שני של ארץ אדום ואדום היתה למטה הימנו דהיינו למטה מקדש וארץ אדום היתה עומדת במצר דרומי ממש ואחר כך ויסעו מקדש שהיתה נגד השני של ארץ אדום ובאו להר ההר ושם מת אהרן כמ"ש על גבול ארץ אדום ואח"כ כתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום והלא כבר עברו מאדום כולה לכך נראה ודאי דארץ אדום עומדת במקצוע דרומית מזרחית למעלה וסוף מקומה של אדום מתחלת א"י וקדש הוא מדבר צן היא למטה הימנה והיא במקצוע ממש ומדבר צן הולך ע"פ כל רחבה של ארץ אדום עד א"י ממש וקדש היתה עיר בקצה מדבר צן נגד בני ישראל וכשבאו לקדש שלחו לבקש שיניחם מלך אדום לעבור במדבר שלו שדרך שם היו יכולין ליכנס לארץ ישראל תיכף וזהו שאמרו לו והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך שהמדבר הוא גבול ארץ אדום וקדש היה קצה הגבול נגד ישראל ולא הניחם. ולפ"ז מיושב נמי מה שאמרו לא נעבר בשדה ובכרם ואם בקשו שיניחום לעבור דרך המדינה היאך שייך לומר שדה וכרם במדינה אבל כשנאמר שרצו לילך דרך המדבר שהוא מקום שדה וכרמים אז מיושב שפיר ולא הניחם לעבור בגבולו והוכרחו לילך להלן ובאו אל הר ההר שהוא גבול אדום והר ההר היה מסוך מעט נגד דרום וקדש היה נגד צפון ושם מת אהרן וכמ"ש על גבול ארץ אדום ואחר כך כתיב ויסעו מהר ההר לסבב את ארץ אדום שעכשיו הוצרכו לילך כל דרומה של אדום הלכו למעלה מארץ אדום הרבה עד שבאו למזרח ארץ מואב ובזה הלכו ג"כ כל מזרח אדום אלא לפי שלא הלכו סמוך לארץ אדום אלא הלכו למעלה הרבה מדרום נגד צפון עד שבאו נגד ארץ מואב והלכו מזרח מואב ובכל הדרך הזה דהיינו מהר ההר עד אובות לא חנו כי אם בשתי מקומות צלמונה פונן וכן כתוב בפ' מסעי ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמונה ויסעו מצלמונה ויחנו בפונן. וכתיב ויחנו באבת ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים במדבר אשר על פני מואב ממזרח השמש משם נסעו ויחנו בנחל זרד והוא דיבן גד וכן כתיב במסעי ויסעו מעיים ויחנו בדיבן גד ואח"כ משם נסעו ויחנו מעבר ארנון אשר במדבר היוצא מגבול האמרי הוא עלמן דבלתימה האמור במסעי וזהו כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמרי נמצא נחל זרד הוא דיבן גד. ולכאורה יקשה היאך בא גד ליקח נחלתו עד דיבן גד שהוא יוצא הרבה מנחלת ראובן שהרי ראובן לקח מערוער אשר על שפת נחל ארנן ולקח גם דיבן גד שהוא בתוך הנחל שהוא נחל זרד אלא דברכו משה לגד וטרף זרוע אף קדקד שלקח נחלתו כמו קדקד לצד מזרח ולכך נחלתו בלי מצרים לפי שלראובן ומנשה הי' להם מצרים. גשורי ומעכתי למנשה ולראובני גבול בני עמון אבל לגד לא היה לו שום מצר וגם לרחב א"י לקח נחלתו כמו זרוע ג"כ בלי מצרים ועד הנחל לקח ולכך נקרא דיבן גד וזהו שכתוב ברוך מרחיב גד שאין לו שום מיצר כלל ולכך כתיב בדברים קומו ועברו לכם את נחל זרד כי שם כלו מתי מדבר לפי שנחל זרד הוא הנקרא דיבן גד ובו התחיל נחלת ארץ ישראל שהוא גד וכתיב על כן יאמר בספר מלחמת ה' את והב בסופה ואת הנחלים ארנון ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב ומשם בארה הוא הבאר כו' דמשמע ששם נתנה להם הבאר והלא הבאר היה להם זה כמה שנים וכמה מקומות שעבר עמהם וגם כן אחר כך כתיב מקומות אחרים ממדבר מתנה כו' שאין להם פי' כלל אבל לפ"ז נראה הכל על נכון ונמצא כך פי' את והב בסופה פי' בסוף מדבר אדום שהלכו הכל במדבר אשר על פני מואב עד שבאו לזהב וזהו נקרא נחל זרד ודיבן גד ולכך נקרא והב לשון הב ששם התחיל ארץ ישראל שנתן להם. ואת הנחלים ארנן וזהו מעבר ארנון ומ"ש במסעי עלמן דבלתימה כאן נקרא נחליאל. ואשד הנחלים הוא הנקרא כאן במות אשר נטה לשבת ער מלת אשר הוא לרבוי. ומשם בארה (היינו ערבות מואב ששם) נקבע ונעשה באר אבל כל ארבעים שנה נתגלגל עמהם והיה כמין סלע ועכשיו נעשה כמו באר עד שנגנז לאחר מיתת משה רבינו ע"ה ואז אמרו שירה עלי באר ענו לה דהיינו שנקבע באר נמצא בתחלה היה במדבר מואב ואחר כך נחל זרד והוא והב והוא דיבן גד ופי' והב בסופה סוף המדבר של מואב נמצא מדבר מואב היה תחלה ואחר כך ואת הנחלים ארנן זה נחליאל יהוא עלמן דבלתימה ואחר כך ואשד הנחלים הוא במות ובמסעי נקרא הרי העברים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב הוא ערבות מואב (לשבת ער אבל לא ער בעצמו שער היה ממואב ומשם בארה הוא הגיא) וכן כתוב להלן וממדבר מתנה ממדבר מואב נסע עמהם למתנה דהיינו והב שהוא נחל זרד ודיבן גד שכל אלו השמות נקראו לו וזה מתנה לשון יהב לפי ששם התחילה א"י להנתן להם שהיא מתנה. וממתנה נחליאל הוא את הנחלים ארנן ובמסעי נקרא עלמן דבלתימה ומנחליאל במות הוא אשד הנחלים ובמסעי נקרא הרי העברים ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ונשקפה על פני הישימן לפי ששם נקבע הבאר (אלא דבמסעי מחלק גם הגיא לשני חלקים) דשני פעמים כתיב בו ויחנו. ויחנו בערבות מואב על ירדן ירחו ואחר כך ויחנו על הירדן מבית הישמת ושניהם נקראו ערבות מואב נמצא יש לנו כאן ששה מקומות הלכו בני ישראל דהיינו מדבר מואב. נחל זרד. את הנחלים ארנן. ובשלשה עמדו שם היינו במות בעל ראש הפסגה היא הגיא אשר ע"פ מואב ואחר כך ראש הפעור ולכך (בשלשה מקומות) הראשונים הלך בלק לקראת בלעם אל עיר מואב אשר על גבול ארנון אשר בקצה הגבול ובשלשה מקומות העמידו בלק לבלעם בפעם הא' במות בעל ובשניה ראש הפסגה ובשלישית ראש הפעור ונשקפה ע"פ הישימן: (לח) ויאמר בלעם אל בלק הנה באתי אליך עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר. צריך להבין מה היכל אוכל וגו' ונראה לפי שידוע כי שני פעמים הראשונים הלך לקראת נחשים ובפעם השלישי עזב ללכת לקראת [illegible] ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו לראות מה יזמין לו הקב"ה וזהו היכל אוכל הוא ב"פ הראשונים שעסק בניחושים כדי שיזמין לו הקב"ה כמו שרוצה וראה שאינו יכול לעשות שום דבר ואח"כ אמר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר על פעם הג' שלא הלך לקראת נחשים ואעפ"כ שם אלהים בפיו הדבר שרצה הקב"ה וזהו כי ג' דרגין יש אלהים. ה'. רוח אלהים. וכן כאן ויקר אלהים אל בלעם ובפעם השני ויקר ה' אל בלעם שהיה הכל במקרה לפי שהיה לו התפעליות לבלעם לילך לקראת נחשים אבל בפעם הג' שלא הלך לקראת נחשים כתיב ותהי עליו רוח אלהים ומלמטה למעלה הוא. בפעם הראשון אמר בלעם כשבא אליו עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר ובפעם השני אמר בלק לקב איבי לקחתיך והנה ברכת ברך והשיב לו את אשר ישים ה' בפי אתו אשמר לדבר ובפעם הג' אמר בלק גם קב לא תקבנו וגו' והשיב בלעם כל אשר ידבר ה' אתו אעשה ובפעם הד' אמר בלק לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברך והשיב בלעם אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר וגו' לעשות טובה או רעה מלבי אשר ידבר ה' אתו אדבר. וכל אלו השינויים קשה הרבה ובפעם הד' שאמר הלא גם אל מלאכיך וגו' הלא גם לבלק בעצמו אמר כן והענין הוא כי בתחלה כשאמר בלעם היכל אוכל דבר מאומה כוון בזה שהנבואה אינה באה לו מצד עצמו אלא מצד הקב"ה וזהו היכל אוכל דבר מאומה רק ברצון הקב"ה אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר ובפעם השני כשבירך אמר לו בלק לקב איבי לקחתיך פי' לא היה לך לומר הברכה ואף שהנבואה הוא אצלך מהקב"ה עם כל זה שאינך יכול לקלל עכ"פ לא היה לך לברך והשיב לו אתו אשמר לדבר שאני צריך לדבר מה שאומר הקב"ה ואח"כ אמר גם קב לא תקבנו קצף עליו על שבא אצלו ואמר לא היה לך לבא אלי ולומר הברכה והשיב כל אשר ידבר ה' אתו אעשה כי מוכרח אני לעשות מה שידבר (וגם בתחלה אותו אשמור לדבר ואח"כ אותו אעשה כנגד מה שאמר לו הקב"ה את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה והמלאך אמר אתו תדבר ולכך השיב גם כן אתו אשמור לדבר ואח"כ אותו אעשה) ובפעם הד' השיב לו בלק בכעס והנה ברכת ברך זה ג' פעמים וכיון שהיה לו לשונות מרצון הקב"ה שלא לברך והשיב לו כי הוא מוכרח בע"כ והוא לא אוכל לעבור את פי ה' לעשות טובה או רעה מלבי כי הטוב והרע אינם כלל ברשותי. רק הכל ברצון הקב"ה אשר ידבר ה' אתו אדבר וזהו שאמר הלא גם אל מלאכיך אשר שלחת שגם למלאכים שלו אמר כלשון הזה והודה שהוא מוכרח בכל הדברים הן שלא לקלל והן לברך אותם משא"כ לבלק לא אמר כלל שהוא מוכרח על אלו הדברים ·

מהדורא תליתאה

(ג) וירא בלק בן צפור. הענין הוא כי התחלקות הכל הם על ג' ענינים עולם זמן נפש וכל אחד מהם נחלק גם כן לשלשה והרביעית היא העשירית שכוללת הכל וזהו שאמר כאן כל העשרה. בלק בן צפור. הוא ג' של נפש את כל אשר. הוא ג' של עולם מתחת לעילא. עשה ישראל לאמרי. הוא ג' דזמן. ותיבת וירא היא העשירית הכוללת הכל. וירא ויגר. שני פסוקים אלו הוא שמא שלים. ופסוק השלישי ויאמר הוא כולל שניהם כמ"ש אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו (ישעיה מ"ח י"ג) קורא בקריאה וכן כתיב בכל מעשה בראשית יהי אור ויהי אור ויקרא: (ה) וישלח מלאכים כו' כתוב בזוהר מלאכים ממש מלאכים קדישין שמהתהון דילהון לאשלמא הרשייהו והענין הוא כי יש חילוק בין מלאכים למלאך כמ"ש ברעיא מהימנא פ' נשא בפ' ברכת כהנים כי ג' זוגים לעילא ג' ברכות ג' קדושות וא' לתתא יחוד. וזה הוא החילוק בין מלאכים למלאך בלשון יחיד: פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו. ג' שמות לג' מקומותיו. פתורה הוא שם העיר. ארץ בני עמו. הוא ארץ ארם שכולה כישופין. אשר על הנהר. הוא שם הנהר וכמ"ש ונהר יוצא מעדן והנהר הרביעי הוא פרת ובג' מקומות אלו נתחזק בכישופיו. ארץ בני עמו. שכל בני עמו נתחזקו בזה הארץ לבד ולכן כתיב מן ארם ינחני בלק כו' וכמ"ש כמה פעמים ארמי אובד אבי כו' לבן הארמי. פדן ארם. והן ג' דברים שהיו בבית המקדש מזבח בעזרה. שולחן בהיכל. ארון בק"ק: לקרא לו לאמר. ידוע הוא כי כל ענין נשלם בשלשה דברים קריאה דבור אמירה ולכן במתן תורה כתיב אלו השלשה. ויקרא ה' למשה. וידבר אלהים. לאמר. וכן באהל מועד כתיב ויקרא אל משה כו'. וידבר אליו לאמר ולמדו בתורת כהנים שלכל הדברות היה קריאה מקודם וכנגד אלו עשה בלק גם כן שלשה. לקרא הוא קריאה. לאמר. הוא אמירה. לו. הוא דבור המיוחד לו בלבדו ואף על פי שאין כתיב כאן מה היה הדבור המיוחד אליו כתיב לקמן וידברו אליו דברי בלק מייחד הדבור אליו בלבד: הנה עם כו'. הנה כסה. והוא כו'. ידוע כי העולם נחלק לג'. שמים. וארץ. ואחד הוא כלול משניהם והוא אדם וכמ"ש וייצר ה' אלהים וגו' ויפח באפיו נשמת חיים ולכך אלו הג' הן ד' כי השלישי יש בו משניהם ולכך כתיב גם כן אם לא בריתי וגו' חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג כ"ה) כי ידוע שהתורה היא גם כן נחלקת לב' ענינים הא' הוא רוחניי והוא לימוד התורה והא' הוא קיום מצותיה שהם אינם אלא בארץ ולכך כשרצו המלאכים שיתן הקדוש ב"ה להם התורה רצו שיתן להם הרוחניי והשיב להם משה רבינו ע"ה תורה מה כתיב בה כו' שהם קיום המצות שאינם אלא בארץ. וכנגד ג' אלו שלח בלק לבלעם הנה עם. הוא האדם. הנה כסה את עין הארץ היא הארץ. והוא. לשון נסתר הם שמים הנסתרים: ישב ממלי. להכריתני וכמ"ש כי אמילם: עם יצא ממצרים הם שני דברים. עם. הוא כשהיו במצרים. יצא ממצרים היא דרגא דמדבר כשיצאו ממצרים. ושלח לו עוד ב' דרגין הנה כסה את עין הארץ הוא דרגא דא"י. והוא ישב ממלי. הוא לע"ל שבתחלה תהיה בנפילת מואב וכמ"ש ומחץ פאתי מואב כו' ואחר כך וקם שבט מישראל וזהו ממלי שיתחיל הנפילה

ממני ובקש שיקללם כנגד ד' דברים אלו לכה נא ארה לי את העם. כנגד עם יצא. עצום הוא. נגד והוא ישב ממלי. אולי אוכל נכה בו. הוא עכשיו זמן המדבר. ואגרשנו מן הארץ. הוא דרגא דא"י וכנגד כסה את עין הארץ. ובסוף ברכם בד' ברכות כל ברכה כנגד קללה שני דרגין העליונים בקש בלק מבלעם שהוא יקלל אותם ולכך כתיב ארה לי את העם. כי עצום הוא ממני. כי בלעם היה גדול מבלק שבלק היה צריך לו ואחר כך אמר ב' דרגין תתאין אולי אוכל נכה בו. ואגרשנו מן הארץ. אלה זה בעצמו אבל ב' דברים העליונים בקש מבלעם שהוא יתחיל לעשותם. הנה עם יצא הנה כסה והוא ישב כו'. הענין הוא ג' לשונות אלו כי ישראל נחלקים לשתים וכמ"ש הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה הנה גימ' ס' וכן בכמה מקומות נחלקים ישראל לשנים ואף על פי כן באו בחשבון שבעים. והשבעים הם לעולם נחשבים לשבעים ושנים. ושנים נחשבים לס"ה ולס"ו וזהו שכתוב כאן ב"פ הנה ופעם א' והוא ותיבת הוא משלמת להנה הוא ע"ב ואות ו' מן והוא משלמת להנה הב' הוא ס"ו והענין הוא ששים נחשבין לשבעים מינו במשפחות ישראל וכמ"ש כי אתם המעט דרשו רבותינו ז"ל ה' מעט משבעים שאינם אלא ס"ה משפחות ונפרש זה כי ידוע שישראל נמנו שלשה פעמים א' בירידתם למצרים בפ' ויגש. ב' כשהוקם המשכן בפ' במדבר. ופעם הג' בפ' פינחס ותחלה נעיין בכתובים בפ' ויגש תמצאם שהם עולים למנין שבעים כשתחשוב גם כן השבטים עצמם בכללם והכלל הוא כי בני הגבירות היו כפל כמו בני האמהות כל גבירה שני פעמים כמו שפחתה וזה החשבון בני ראובן ד'. חנוך פלוא חצרן כרמי. בני שמעון ששה. ימואל ימין אהד. יכין צחר שאול: בני לוי ג'. גרשון קהת מררי: בני יהודה ה'. שלה פרץ זרח חצרן חמול: בני יששכר ד'. תולע פוה יוב שמרן: בני זבולן ג'. סרד אלון יחלאל. וששה שבטים עצמן ודינה אחותם הרי ל"ב והא דכתיב ל"ג אמרו רבותינו ז"ל שיוכבד השלימה ובזוהר תירץ שיעקב בעצמו השלים למנין ל"ג. בני זלפה שפחתה חצי ממנה והוא י"ו. בני גד ז'. צפיון חגי שוני אצבן ערי ארודי אראלי: בני אשר ז'. ימנה ישוה ישוי בריעה שרח חבר מלכיאל: ושני שבטים עצמן הרי י"ו. ובין כולם מ"ט משפחות כנגד מ"ט פנים לתורה כי יש מ"ט פנים וע' פנים כי שבעים אומות הם כל א' לשון אחר כי הם נפרדים ונפזרים ובישראל יש ע' משפחות והם כולם לשון אחד כי הם בסוד היחוד אלא שכנגדן יש להם ע' פנים לתורה. בני רחל י"ד. בני יוסף ב' מנשה אפרים. בני בנימן י'. בלע בכר אשבל גרא נעמן אחי ראש מפים חפים ארד ועם השבטים עצמן הרי י"ד: בני בלהה אליין ז' בני דן א' חשים. בני נפתלי ד'. יחצאל גוני יצר שלם. ועם השבטים הרי ז' סך הכל שבעים ועכשיו נחשוב החשבון של השבטים בפ' פינחס ותמצאם חסרים ה': שלשה מבנימין וסימן גב"ר גרא בכר ראש ואע"פ שגם נעמן וארד חסר זה השלימו בני בלע ארד ונעמן ודלא כיש אומרים שגם בפרשת ויגש נחשבים נעמן וארד שהיו בני בלע זה אינו דאם כן היו כתובים גם כן כסדר שכתובין בפ' ויגש נעמן קודם לארד אלא מוכח שהנחשבין כאן הם בני בלע ולפי שנחסרו מבני בנימין גם כן נעמן וארד. הוצרכו להשלימם בבני בלע ומ"מ ג' חסרים גרא בכר ראש. ושתים נתחלפו בפ' ויגש כתיב אחי וכאן אחירם. שם מפים וכאן שפופם וכל אלו השינויים דרשו רבותינו ז"ל שיש להם טעם והחסרים שנחסרו נפלו במלחמה שנלחמו כשחזרו מהר ההר כידוע. אלא דקשה הא חסר עוד י"ז י"ב שבטים שנחשבו בפ' ויגש ושלשה נקבות דינה שרח יוכבד (ואף שנכתב כאן ושם בת אשר שרח הנה בפ' ויגש נמנה בתוך השבטים דכתיב ושרח אחתם אבל כאן הוא רומז שלא היתה בת אשר כלל רק בת אשתו. וכגי' הרמב"ן בתרגום ושום בת אתת אשר) ומשמעון חסר א' דהיינו אהד ובאשר חסר א' דהיינו ישוה נמצאו חסרים חמשה ואף שגם עוד שאר משפחות אינם כתובים כאן כמו שכתוב בפ' ויגש זה אין קפידא כי השמות נתחלפו במקצת ודרשו רז"ל בבני ראובן לא נתחלף כלל. בבני שמעון נתחלף. בפ' ויגש כתיב ימואל וכאן כתיב נמואל. ואהד חסר לגמרי. בפ' ויגש כתיב צחר ובפ' פינחס כתיב זרח. בבני גד בפ' ויגש כתיב צפיון וכאן כתיב צפון. בפ' ויגש כתיב אצבן וכאן כתיב אזני: בבני יששכר כתיב שם יוב וכאן כתיב ישוב: ועוד שנים מנשה ואפרים שהרי שם לא נחשבו למשפחות וזה נשלם כאן בני מנשה ח'. מכיר גלעד איעזר חלק אשריאל שכם שמידע חפר. בני אפרים ד'. שותלח בכר תחן ערן הרי י"ב וזה הברכה ברכם יעקב שיהיו מנשה ואפרים שקולים ככל ישראל שאף הם י"ב משפחות נגד י"ב שבטים נשארו חסרים חמשה ג' נשים ומנשה ואפרים והן נשלמו בחמשה משפחות לוי שחושב כאן יתר על החשבון שבפ' ויגש והם לבני חברני מחלי מושי קרחי. חמשה אלו השלימו חמשה החסרים מחשבון פ' ויגש וא"ת לפ"ז הן ע"ג כי בחשבון פ' במדבר אין חושב גרשון קהת מררי בכלל משפחות וכאן חושב כולם למשפחות משפחת הגרשוני כו' ותירץ דבפ' במדבר חושב בני לוי שמונה משפחות וכאן נחסרו שלשה דהיינו משפחת השמעי ומשפחת העזיאלי ומשפחת היצהרי ונשלמו בג' אלו שחושב גרשון קהת מררי לג' משפחות והרי בין כולם ס"ה וכמו כן האומות הם ע' ומינו שנחשבין פעמים לע"ב ופעמים לס' והוא כי מן ע' אומות ששים סובבים לארץ ישראל ועשרה יושבים בא"י כמו שחושב בפ' לך לך לזרעך נתתי את הארץ הזאת כו' חושב שם עשר אומות ועוד שנים הם סיני וצידן סיני יושב על גבול דרום וצידן על גבול צפון והן נכללין בתוך א"י ולעתיד יתוספו אלו הב' אומות על נחלת א"י וסיני הוא יושב בדרום כמ"ש אלה יבאו מארץ סינים כו' וכן כתוב ביחזקאל שיתוסף לדרומה ולצפונה והעשרה אומות שיושבים בא"י הם מפורשים בפ' לך לך לזרעך נתתי כו' קיני קנזי קדמני חתי פרזי רפאים אמרי כנעני גרגשי יבוסי ואף שבפ' נח חשיב שהיו לכנען י"ב עם כנען עצמו צידן חת יבוסי אמרי גרגשי חוי ערקי סיני ארודי צמרי חמתי אעפ"כ לא חשבם בפ' לך לך: לצידן וסיני לפי שהם היו חוץ לא"י. וארודי צמרי חמתי הם קיני קנזי קדמני. ואי הוא רפאים וכן אמרו במסכת שבת (דף פ"ה ע"א) למה נקרא

שמם חוי כו' ערקי הוא פרזי אלא שלא לקחום בני ישראל לקיני קנזי קדמוני וזהו מה שלא הורשו באדום עמון ומואב כי הם לקחום מקיני קנזי קדמוני ונקרא על שמם ולעתיד יירשום בני ישראל וכמ"ש אדום ומואב משלוח ידם כו' ומה שתמצא לפעמים כתיב בפסוק רק חמשה עממים דהיינו בפ' בא בפ' קדש. אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי לפי שאלו החמשה היו זבת חלב ודבש וכמ"ש בפסוק שם ארץ זבת חלב ודבש ומה שלפעמים כתוב ששה אומות דהיינו בפרשה שופטים בסופו לפי ששם כתוב כי החרם תחרימם כו' ולכך אינו כתיב שם הגרגשי לפי שהוא פנה מעצמו ולא בא עליו הצווי כי החרם תחרימם ולפעמים כתיב כל השבעה אומות דהיינו בסוף ואתחנן והיה כי יביאך כו' ששם מדבר מארץ ז' אומות. נמצא עכ"פ הכלל הוא כי ס' אומות הן יושבים חוץ לא"י ועשרה שהם י"ב בתוך ארץ ישראל וזהו ששלח לו בלק. הנה. הנה. והוא רמז לו על זה הענין שיש ס' והוא ע"ב ופעמים ס"ו והם ס"ה: (ו) כי ידעתי את אשר תברך מבורך. הענין הוא מה שאמר אשר תברך ואשר תאר ועוד מהו וקסמים בידם. לפי שידוע כי בכל המצות צריך להיות דבור ומעשה ובשניהם נגמר רצון הש"י וכמ"ש (ברכות ט"ו ע"א) הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יטול ידיו ויניח תפילין הוא מעשה ויקרא ק"ש הוא דבור וכן התורה הוא דבור ועשיית המצוה הוא מעשה וכן זה לעומת זה רצה בלק ואמר לכה נא ארה הוא מעשה ואמר אשר תברך (הוא הדבור) ואשר אמר בברכה את ובקללה אמר ואשר לפי שלשון את כתיב גבי ברכה וכמ"ש את הברכה אשר תשמעו ואות ו' נאמר אצל קללה וכמ"ש והקללה אם לא וגו': (ז) וקסמים. לשון רבים. בידם היינו בכל יד א' מהם בידם של זקני מואב ובידם של זקני מדין היה אצלם קסמים שני מיני קסמים כי הכישוף נקרא בשני לשונות נחש וקסם וכמ"ש כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ונחש הוא בדבור (כמבואר פתו נפלה מפיו וכו') וקסם הוא במעשה (כמ"ש ביחזקאל כ"א לקסם קסם קלקל בחצים וגו') וזהו וקסמים לשון רבים כמ"ש במסכת יצירה כף זכות וכף חוב לשון מכריע בינתים: זקני מואב וזקני וגו' וזה בלק ובלעם ועליהם נאמר משיב חכמים אחור (ישעיה מ"ד כ"ה) וטעם זקנים יקח (איוב י"ב כ') אלו ב' מיני זקנים: וידברו אליו דברי בלק. זה הדבור המיוחד לו בלבדו כמו שכתבתי לעיל: (ח) כאשר ידבר ה' אלי. התפאר בעצמו בנבואה שהיא ממקום שנקרא שבת וזהו נרמז במלת והשבתי. כאשר ידבר. אמר שיגיד להם מה שיבוא לו בנבואות מהש"י אבל לא קיים דברו כי כחש להם דבר ה': וישבו שרי מואב. אמרו במדרש ע"י שישבו שרי מואב עם בלעם והמתינו לדבר ה' ולא כמו שעשו זקני מדין שהלכו תיכף ולא רצו להמתין לכך זכו שרי מואב שנתעכב הפורענות מלבא אליהם עד ימי דוד אבל מדין בא עליהם הפורענות מיד בימי משה: (ט) מי האנשים האלה. עמך. ג' דרגין מי האנשים האלה תלמעלה למטה. עמך. פי' למה נתחברו אליך והשיב לו: (י) בלק. בן צפור. מלך מואב. ג"כ ג' דרגין מלמטה למעלה וכנגד מה שאמר לו הקב"ה עמך השיב לו שלא אלי חשוב אני בעיניו: (יא) הנה העם היצא ממצרים. הנה כחש בלעם בדבריו שלא אמר כל הדברים אשר [illegible] אליו בלק ע"י שלוחיו כי בדברי בלק נאמר עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ. והוא ישב ממלי. שהוא רמז על הנסתר והוא לא אמר להקב"ה רק שנים הראשונים ועוד כחש לו במה שלא אמר לו כי עצום הוא ממני לפי שלא רצה להזכיר הנסתר כי חשב שממילא יהיה זה ע"י הקללות הנגלות והשיב לו הקב"ה נגד כל הג': (יב) לא תלך. לא תאר. ונגד הנסתר אמר לו כי ברוך הוא כבר ולא תועיל מאומה וג"ד ג"כ נגד דבור מעשה מחשבה לא תלך מעשה לא תאר דבור. כי ברוך הוא נגד מחשבה. כי ברוך הוא ר"ת עולה כ"ז. כ"ז דרגין שהם כ"ז אתוון עם תולדותיהן ר"ע עלמין גילופא וגילופא דגילופין וזהו כי ברוך הוא: (יג) כי מאן ה' לתתי להלך עמכם. זה הרשע כחש בדבריו שהבטיח להם שישיבם דבר ככל מה שידבר אליו הקב"ה והוא לא עשה כן באחרונה אלא אמר להם שעכב הקב"ה ההליכה ולא רצה שילך עמהם אבל שנים האחרים לא תאר כי ברוך לא אמר להם שאם היה אומר להם לא היה שולח בלק אחריו פעם שנית ולכך היה מכחד ולא הזכיר מזה כלל רק הזכיר שעכב הקב"ה שלא ילך עמהם לכן נאמר בסמוך אם לקרא לך וגו' אשר אדבר אליך אתו תעשה ולפי שההליכה היה אצלו ענין גדול א"ל הקב"ה בפעם הב' לך אתם ואעפ"כ תהיה מוכרח שלא לעשות שום דבר כי אם מה שאומר לך והוא הב' דברים שהיה אצלו נחשב לדבר קטן דהיינו לא תאר כי ברוך הוא המה עיקר כי אף שתלך לא תועיל מאומה: (טו) רבים ונכבדים. ב' דברים לפי שהכבוד תלוי בשני דברים ברבוי ובמכובדים וכן אמרו לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים ופעם א' אמר לפי רוב הנכנסים כי בשני הדברים אלו תלוי הכבוד ובלק שלח שניהם רבים ונכבדים: (יז) כי כבד אכבדך כו' נגד ג' עלמין בתחלה נגד עולם תתאה שלח לו שרים רבים ונכבדים והוא נגד מעשה וכל אשר תאמר אלי אעשה נגד עלמא אמצעי הנרמז במלת כל ולכך כתיב בו אמירה שהוא נגד דבור. כי כבד אכבדך מאד. הוא נגד עלמא עלאה שהוא נסתר ולכך כתיב מאד והוא נגד מחשבה והעליונה כוללת ג' דרגין חב"ד כמ"ש ה' בחכמה יסד ארץ כו' וחכמה אית בה ג' דרגין חכמה לבד ואחר כך חכמה דאשתמודע בבינה וזהו כבד הוא נסתר. ואח"כ אכבדך הוא נגלה. לפי שכאן נרמז שאני אכבד אותך אבל מלת כבד הוא נעלם: מאד. זה מה שמו ומה שם בנו ותיבות כבד אכבדך נכלל בחכמה כ"ח מ"ה כי מה ג"פ י"ה והשאר הוא כ"ח כ"ב אתוון וו' אתוון ה"א ואל"ף ויהי שירו חמשה ואלף כי ג' כתרים נגד כבד אכבדך מאד: וכל. הוא כל שנכלל בשמה וז"ש כי כל בשמים ובארץ: (כא) ויחבש את אתנו וגו' ושני נעריו עמו. הענין הוא כי האתון יש לה עוד שנים טפלים לה והוא עיר ובן אתון ובלעם היה מקלקל עם האתון ושני נעריו היו מקלקלים עם אלו השנים ולכך לקח ב' נעריו ואמרו רבותינו ז"ל שאברהם אבינו ע"ה קדמו דכתיב ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו ג"כ שלשה ובמשה רבינו ע"ה ג"כ כתיב ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור ג"כ שלשה הם קדמו ותקעו מקודם את אשר רצה בלעם

הרשע

הרשע לקלקל ולכך כתיב אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו ולכך לעתיד לבוא יתוקן זה ע"י משיח כמ"ש עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות כי האתון כבר קבלה גמולה שהרגה המלאך: (כג) ותרא האתון את מלאך ה' נצב בדרך. ואח"כ ויעמד במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה. ואח"כ ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאול. הענין כי הראה לו ג"ד שהם מגינים על ישראל ולכך לא יוכל לעשות להם מאומה וכמ"ש כי נר מצוה. ותורה אור. ודרך חיים תוכחות מוסר. והם ג' מצוה. ותורה. ויראה. והראהו המלאך ג' דברים אלו מלמעלה למטה בתחלה נצב בדרך. הוא דרך חיים דכתיב ביה דרך. ואח"כ במשעול הכרמים הוא התורה גדר מזה וגדר מזה דבתורה כתיב בה מזה ומזה הם כתובים תורה שבכתב ותורה שבע"פ ולכך כתיב שני פעמים זה הוא ך"ד נגד ך"ד ספרים. ומצינו כמה פעמים שהתורה נמשלה לכרם בכרם ביבנה כרמי שלי. ואח"כ ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל. הן המצות שאין דרך לנטות מהם ימין ושמאל וכמ"ש לא תוסף ולא תגרע וכמ"ש אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר אבל בתורה יכול להוסיף חידושים וסייגים ובמצות אסור להוסיף או למעט וכמ"ש אל תט ימין ושמאל הסר רגלך מרע ולכך כתיב כאן אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל ועוד אמרו רז"ל סימני אבות הראה לו וכנגדן ג' רגלים פסח נגד אברהם שאפה מצות שבועות נגד יצחק שכתוב בו שקרא לבאר שבעה ובשבועות כתיב שבעה שבועות תספר לך וסוכות נגד יעקב וכמ"ש ויעקב נסע סכתה ולכך נקראו רגלים שצריך לעלות ברגלים לראות המקדש וכמו שהאבות כל א' וא' כלול מג' כמ"ש בכל מכל כל. כן כלולין השלש רגלים כל א' משלשתן וג"כ נכתבו ג"פ בתורה בג' בריתות א' בפ' משפטים בברית לוחות הראשונים וא' בפ' כי תשא בברית לוחות שניות וא' בברית של ערבות מואב וכנגד כן כתיב כאן תיבות שלש רגלים ג"כ ג"פ א' בדברי האתון לבלעם ושני פעמים בדברי המלאך וכמו שהרגלים נאמרו ב"פ מפי הגבורה דהיינו במשפטים ובכי תשא והג' ע"י משה. כן כאן ב"פ אמר המלאך ג' רגלים ופעם השלישי אמרה האתון וז"ש סימני אבות וזכות רגלים הראה לו: וחרבו שלופה בידו. הענין מה שכתוב וחרבו הוא כמ"ש כי זבח גדול לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום א' לתתא וא' לעילא ולכך גם כאן כתיב ב"פ וחרבו שלופה בידו א' בפסוק ותרא האתון וגו' וחרבו שלופה וא' בפסוק ויגל ה' את עיני בלעם וגו' וחרבו שלופה בידו וכך היה שבאותו פעם תיכף הרג את האתון בחרב ובפעם השניה נהרג בלעם וכמ"ש בפ' מטות נקם נקמת כו' ויצבאו על מדין ויהרגו כל זכר כו' ולא הזכיר כלל חרב ואח"כ כתיב ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב דייקא בחרב הידוע והמיוחד לו וזהו החרב השני שנכתב כאן שני פעמים וחרבו שלופה חד לעילא וחד לתתא וכמ"ש כי זבח גדול ג"כ שני מיני חרב כדלעיל ולכן אמר המלאך לבלעם כי עתה גם אתכה הרגתי תיבת עתה דייקא שודאי סופו ליהרג בחרב ההיא אלא שגם עתה הרגתי ולא הייתי ממתין עד עת ההיא: (ל) הלוא אנכי אתנך אשר רכבת עלי כו' ואמרו רז"ל (סנהדרין ק"ה ע"ב. ע"א ד' ע"ב) שאלו אותו מ"ט לא רכבת אסוסיא א"ל ברטיבא שדאי א"ל הלא אנכי אתנך לטעינה בעלמא אשר רכבת עלי באקראי בעלמא א"ל מעודך ולכאורה הפלא ופלא שיהיה נס גדול כזה שלא היה מימות עולם בשביל טענות כאלו אך הענין הוא כי סוס הוא ענין גדול והקב"ה אמר עליו כמה פסוקים וכמ"ש התתן לסוס גבורה התלבים צוארו רעמה (איוב ל"ט י"ט) ומשבח מאד בו והענין הוא כי סוס הוא אחורי מלכותא דרקיעא והוא לוחם מלחמות ישראל וכמ"ש באיוב (שם) ומרחוק יריח מלחמה רעם שרים ותרועה וזה ששאלוהו מדוע לא רכבת אסוסי' הלא אתה רוצה לעקור ישראל ומדוע לא רכבת אסוסי' אלא ודאי שאין בך יכולת לרכוב על הסוס ולכן לא תוכל לעשות שום דבר רע לישראל והשיב להם שהניחו באגם כי הסוס יונק מן האגם אחורי עלמא עילאה ואחורי ז' אתוון דמרגלאן וז"ש דעל סוס מלך (שבת קנ"ב ע"א) ואמר להם לטעינה בעלמא וכמ"ש להטענא קולפא וחרשי. והשיבה האתון אשר רכבת עלי אמר באקראי בעלמא כמ"ש לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו והשיבה מעודך עד היום הזה. ההסכן הסכנתי כו' אמרו רז"ל ולא עוד אלא שאני עושה לך מעשה אישות בלילה והענין הוא כי נביאי א"ה חלוקין מנביאי ישראל שנביאי ישראל בא אליהם הקב"ה ביום ונביאי א"ה אינו בא להם אלא בלילה ומשה רבינו ע"ה היה לו מעלה עוד שהוא קבל הדיבור מפי הקב"ה בעצמו ונביאים מפי אמצעי דהיינו ע"י מלאכים שנקראו אישים וז"ש בגמ' וישמע משה ויפל על פניו מלמד שחשדוהו מאשת איש (סנהדרין ק"י ע"א) הכוונה הוא כי הם אמרו כל העדה כלם קדושים כו' והשוו עצמם למשה וזהו שחשדוהו שנבואתו היה ג"כ מאשת איש ע"י המלאכים שנקראו אישים שכל הנביאים מקבלים נבואתם מהן ומה שאמר מאשת לפי שהנביאים דומין לאשה המקבלת מן הזכר כך הם מקבלים הנבואה ממלאכים וע"ז נענשו ג"כ אהרן ומרים שדמו שהם שוים למשה בנבואה והשיב להם הקב"ה לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו וזה שאמרה לו האתון ולא עוד אלא שאני עושה לך מעשה אישות בלילה ר"ל בג' דרגין אתה פחות מהם הא' שאני עושה לך שנבואתך אינו בא אלא ע"י האתון וכמבואר שהנבואה לא בא לו כי אם במשמרה ראשונה של לילה שבה המור נוער והשניה מעשה אישות שנבואתך ע"י אמצעי במעשה אישות והשלישית בלילה שנבואתך אינה אלא בלילה ובאקראי בעלמא ואיך תחשוב שתשלוט על ישראל מכיון שאתה פחות מהם בג' דרגין: (לא) ויגל ה' את עיני בלעם וגו'. וירא את מלאך ה' נצב בדרך וגו'. הנה האתון ראתה אותו ג"פ בדרך ובמשעול הכרמים ובמקום צר שהוא נגד אברהם יצחק יעקב וכמ"ש לעיל ובלעם ראה אותו בדרך שהוא דרגא קדמאה שבו חותמין כל השלשה אבות וכן בפרשת לך לך ואעשך לגוי גדול זה כנגד אברהם ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך נגד יעקב יכול יהו חותמין בכולם ת"ל והיה ברכה בך חותמין. וכן בק"ש כתיב ג' דברים בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך ודרשו בספרי נגד אברהם שכתוב בו ומצאת את לבבו נאמן

ונגד יצחק שמסר נפשו על ק"ה ונגד יעקב שנתן כל ממונו בשביל א"י וכמ"ש אשר כריתי לי פ' ויהי ואעפ"כ אינו חותם אלא והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שהוא נגד אברהם. ג"פ הראשונים כתיב באות ב' ובפעם הד' כתיב באות ע' על לבבך וכן כתיב בשמים ממעל ועל הארץ מתחת כאן ב' וכאן ע' וכן כתיב בכל עץ או על הארץ ולכך נראה לו המלאך ג"כ בדרך שהוא נגד אברהם שבו חותמין בכל מקום: (לב) ירט הדרך. הענין של ג' רגלים והוא סוד עולה ותנח עליהם הרוח ולכך אמרו בזוהר פרשת נו שהעולה נהפך לרה"ק וכן כתיב באלדד ומידד ותנח עליהם הרוח שהוא רוח אלהים שזכו לה: (לד) ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי וגו' ועתה אם רע בעיניך אשובה לי. בזה הרשיע מאוד במה שאמר כי לא ידעתי שהמלאך אמר אליו כי ירט הדרך שהדרך הוא לנגדי ושלא ברצוני ובלעם עשה עצמו כאילו אינו מרגיש בזה כלל ואמר כי לא ידעתי ואמר עוד ועתה אם רע בעיניך וגו' הלא כבר ראה כמה מיני תקלה שבאו על ידו והוא עשה כאינו מבין ולכך אמר לו המלאך לך אם אתה רוצה לילך. ואפס וגו' אתו תדבר. למעלה כשאמר לו הקב"ה אמר לו אתו תעשה הזהירו על העשייה והמלאך הזהירו על הדיבור ולכך כתיב אתו תדבר כי צריך דיבור ומעשה. בפעם הא' כשברכם אמר בלק לקב איבי לקחתיך כו' והשיב לו אתו אשמר לדבר. ובפעם הב' אמר אתו אעשה. ובפעם הג' אמר שניהם לא אוכל לעבר את פי ה' לעשות טובה או רעה אשר ידבר ה' אתו אדבר כי בפעם הראשון חרה לבלק על אשר ברכם וזה שאמר לקב איבי לקחתיך כו' והשיב אשמר לדבר ובפעם הב' אמר בלק גם קב לא תקבנו לא היה לך לקללם ולא לברכם והשיב בלעם אתו אעשה כי אני מוכרח לעשות ולברכם ובפעם השלישית אמר בלק וחשב בלק בדעתו שכל זה הוא בשביל שבלעם רוצה לקיים דברי הש"י הואיל ואמר אתו אשמר לדבר אתו אעשה. והיטב חרה לו בפעם הג' על אשר אין הולך נגד רצון הש"י והשיב לו בלעם לא אוכל לעבור לעשות טובה או רעה והודה כי אין בו כח להלוך כלל נגד רצון הקב"ה והזכיר העשייה וגם הדיבור שבשניהם לא יוכל לעבור על רצון הקב"ה וכמו דאיתא בזוהר ב' דרגין אמירה ועשייה והשלישית כוללת שניהם אמירה ועשייה וכן אנו אומרים ברוך שאמר והיה העולם ברוך עושה בראשית ואח"כ ברוך אומר ועושה וכן כאן אמר בפעם הראשון אתו אשמר לדבר ואח"כ אתו אעשה ובפעם הג' אמר שניהם לא אוכל וגו' לעשות וגו' אתו אדבר:

מהדורא רביעאה

(ג) **וירא** בלק בן צפור. אמר ד' לשונות וירא. ויגר. ויקץ. ויאמר. ג' במחשבה וא' בדבור כי המחשבה הוא בג' דברים בחכמה ותבונה ודעת ודבור היא הרביעית הכוללת אותם. שפתים ולשון הלשון בחכמה כמ"ש בר"מ פ' ויקרא שפתים דעת ותבונה כמ"ש שם וכמ"ש כי ה' יתן חכמה. מפיו דעת ותבונה. וירא בחכמה כל ראיה בחכמה כמ"ש ולבי ראה הרבה חכמה וכ"ה בזוהר וירא בלק בחלק דחוכמתא. ויגר בבינה כמ"ש הקשית בניה לנא לה לריק יגיעה בלי פחד. כי השה אלוה חכמה ולא חלק לה בבינה. ויקץ בדעת כמ"ש רז"ל מי שדעתו קצה. ויאמר היא הרביעית וראיה הוא בימינא וכמ"ש בתיקונים ת"ע ופחד הוא בשמאלא כידוע לכן אמר מאד כמ"ש גדלת מאד טוב מאד וכמ"ש בסבא. והן בד' דרגין שכולל הכל. וכן אמר כאן ד' שמות. ישראל. העם. בני ישראל. הקהל. ישראל הם במחשבה. העם בבינה והוא קרית מלך רב לפיכך נאמר כי רב הוא. השלישית בני ישראל הוא דעת כמ"ש מה שמו ומה שם בנו כי תדע אגל בנו כתיב כי תדע וכן כתיב כאן ישראל ובני ישראל. הקהל היא הרביעית בד' זמנים. ישראל. כשהוציאם ממצרים שנקראו שמם ישראל וכמ"ש וזכרתי להם ברית ראשונים. העם. לעתיד לבוא וכמ"ש הן עם לבדד ישכן שישארו עם לבד ואין צריך שם אחר. והם ראשית ואחרית וכמ"ש אתה החלות להראות. ואמר מאן איהו סיומא מלכא משיחא שהן שני דרגין האל. בני ישראל בימי דוד כמ"ש. הקהל. אלו הגרים. והן כנגד ד' דרגין שבישראל כהנים לוים ישראלים גרים. וכנגד ד' אנשים חכמים ונבונים וידועים. ואנשים הוא נגד שרים ומלכים וכמ"ש (יומא ל"ט ע"א) איפי כה"ג וכמ"ש הלא איש אתה והן נגד גרים גרי הצדק שהם במלכות וכמ"ש וישם כסא לאם המלך (מ"א ב' י"ט) אמרו רז"ל (ב"ב נ"א ע"ב) זו רות שהיא אמה של מלכות: (ד) ויאמר מואב אל זקני מדין. אמרו בזוהר אמרו עולימיא לסביא ופי' כוונת הזוהר שמתרץ קושיית הגמרא שאמרו (ב"ק ל"ח ע"א) ומה מדין שלא באו אלא לעזור את מואב אמר הקב"ה צרור את המדינים וגו' מואבים עצמן לא כ"ש אמר ליה הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהם כו' והקשה הזוהר הלא גם ממדין יצאו כמה פרידות טובות והם יתרו וכל בני הרכבים וצפורה אשת משה ולמה לא ניצולו המדינים ותירץ ע"פ משל כי התאנה אע"פ שיש עליה גם כמה קוצים שומרים אותה בשביל התאנה וכשמלקטים התאנים אזי יעזבו האילן עם הקוצים והוא ממש נידון זה כי המדינים כבר יצאו מהם הטובים ולכך אמר צרור אותם שמעתה ולהלן לא יצאו מהם טובים משא"כ מואב ועמון שעדיין יש לו להוציא מהם ולכך ניצולו הם בשבילם וזה רמז הפסוק ויאמר מואב אל זקני מדין במואב לא כתיב זקני שעדיין יש להוציא מהם והם עדיין כנערים משא"כ במדין שיצאו מהם כבר והם כזקנים וזהו כוונת הזוהר אמרו עולימיא הם המואבים וקורא אותם עולימיא. לסביא הם המדינים וקורא אותם סביא לרמז כמ"ש: כלחך השור את ירק השדה. השור פי' בר"מ זה רמז על משיח בן יוסף שיכלה את מואב שנקראו ירק השדה וכמ"ש בכור שורו הדר לו וכמ"ש ס' וישלח ויהי לי שור וחמור. ועוד פי' בזוהר השור דקאי על הממונה של גיהנם שחוטף נשמתהון של הרשעים לגיהנם [וזה ידע מחמת שכל כישופים דבלק היו מענין זה] ומה שכתב בר"מ דקאי על משיח בן יוסף אמרו האיך ידע זה אלא ניבא ולא ידע מה ניבא ושני הפירושים למוזים בפסוק וכמו שאמרו בר"מ אמר בנבואה ולא ידע כו' וכמ"ש בזוהר והכי אצטריך ליה למינדע כל אורחוי דההוא

בור

סוד והוא לא ידע לא יכול למעבד הכבוי וקסמוי: את ירק השדה. ידוע שכל נשמתין באים משם שד"י ש' ג' טפין דאכהן ע"י י' לד' דנגיב להון יוסף בארעא. שהן שני המרכבות ג' וד' ובה נגמרו ואלו שאין באין ונגמרו בה נקראו קרי וזהו ירק השדה לכן נאמר להגהיל הכבי ים ואורגותיהם אמלא. שהד' לית לה מגרמה כלום ירחת ה' היא אוגרו להתמלאות ומכולם נעשית סיהרא מלאה: ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא. כבר כתבתי שהם כנגד ג' דברים שאמור למעלה עולם שנה נפש. בלק בן צפור הוא הנפש. מלך למואב. הוא המדינה ולכך נאמר למואב השייך למואב. בעת ההוא. הוא הזמן. וכתבה התורה ג' אלו להורות כי שלשה אלו היו מקור כל הכישופים בלק היה ראש לכל המכשפים ומואב הוא מדינה שבה היה מקור כל הכישוף ולכך נאמר ויאכל העם מזבחי אלהיהן וילמד ישראל תיכף כשאכלו עמו להם כישוף בעת ההיא. שזמן ההוא היה זמן ועת לשליטת הכישוף ומקור כל הכישופים נגד התחלת הקדושה. והם נגד ג' דברים האלו שהם עש"ן ורביעית הוא השם. כמ"ש והלכת אל המקום כו'. לשכן כו' ובאת כו' אשר יהיה בימים ההם כו'. וזהו את כל אשר עשה ישראל לאמרי כי הוא ע"פ השם כי כל מעשיהם במדבר היה ע"פ ה' וכמ"ש החל רש והתגר בו: (ה) וישלח מלאכים. הוא החמישית במעשה. מלאכים אמרו כ"א דרגין קסמין שלא לו. ולכן כאן ג' פסוקים ויגר ויגר. (הם תרויהון כ"ג תיבות) ויאמר מואב (הוא ג"כ ד"ג תיבות) וישלח. ועתה. הן כ"ח כ"ח: ב"פ הראשונים הם ג' אתוון גילופי גילופין דע"ב שהוא בחכמה. ויאמר הוא ג' דס"ג דבינה שנכלל באחד חיך וגרון שהיא מלכות להם. וישלח ועתה הם ד' של דעת שמם נתגלה דרגא רביעית. פו"ק שני שינ"ן ג' וד' נגד ה' אלהים נבאות ומ"ה וב"ן וכן מה טובו אהליך כו': פתוחה כו' ג' אלהים כמ"ש למעלה. ארץ בני עמו. שכולם היו מכשפים כמותו שארץ ארס קרובה לקדושה: הנה עם יצא ממצרים. ד' דרגין. הנה הנה. ב' דרגין ההתאוות: יצא ממצרים. כמ"ש אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך ממצרים והוא ידוע עגונא עילאה: (ו) ועתה. שהעת גורם כמ"ש: העם הזה. שדור המדבר היו ראשים לכל עם ישראל וכמ"ש משל לאחד שרצה לקצץ ענף ענף עד שבא א' ואמר חפור אחר שרשו והפר. ומצא אבן גדולה שמונחת במקום שרשו וכן כתיב כאן כי מראש צרים אראנו וכן אמר כאן ע"י ג' האלו שכן עש"ן שאתה ראש לכל המכשפים והזמן הוא טוב מאוד לעשות בו כישוף אבל הם ראשית ושורש כל ישראל: כי עצום הוא. לפי שבלק היה דרגא דקסם ובלעם היה דרגא דנחש ולכך שלח לבלעם שיתחברו יחד ויהיו שני הדברים קסם ונחש אצלו ביחד כי הוא לבדו לא היה יכול לעשות לישראל שום דבר כי לישראל היה שני דברים תורה ועבודה. הר סיני והר הורב. ולכך אמר בלק אולי אוכל נכה בו אמר אוכל ל"י ונכה לשון רבים ופירושו ע"י שתתחבר אלי ויהיה לי שני דברים קסם ונחש אולי אוכל אני ועמי ע"י שני דברים שלנו להכות בישראל אבל אני לבדי בוודאי לא אוכל שאין לי אלא דבר א': ואגרשנו מן הארץ. אמרו בזוהר מן הארץ דייקא מארץ עליונה ואמרו בזוהר שלכך נאמר אשר תברך מבורך שהוא יברך הארץ העליונה שלא תהא נריכה להם. ואמר גם כאן ד' דרגין. ב' עליונים בניהום ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה. כי עצום. וב' תחתונים בקסם לכן אמר אולי אוכל כו' ואגרשנו כידוע בסוד שני בריאות בריא הלשון כו' שמחברים ד' דרגין בדבור ובמעשה. ואמר ואסר ו' אסר ה' וא' שהם ה"א וא' פאלף אהה אסר שנגוז בה ויהי בירו המטה ואלף. ואלף משלים ג"כ לכ"ב אי"ה. או"ה והם סוד כ"ג כ"ח כמ"ש והכל בדעת וז"ש כי ידעתי: (ז) וקסמים בידם. הוליכו לו קסמים להשלים לניחום שהיה לו ולכך כתיב בידם שהוא המעשה שני ידים כף זכות וכף חוב ולשון חק מכריע בינתים. ולכך כתיב ג"כ זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם בשני ידים של הזקנים. וזהו וידברו אליו דברי בלק שאמרו לו מה שבקש ממנו להשלמה: (ח) והשבתי. כאשר. הוא בינה וחכמה שהם דבור ותשובה. ראשית ואחרית. ישר והוזר. וז"ש תשובה תשוב ה"א ובשנייה אמר ואדעה מה יסף כו' והוא הדעת שהוא ביסר בסוד פס ע"ב וניבא ולא ידע מה ניבא שבראשון לא אמר להם אלא הדיבור שנאמר והשבתי אתכם דבר. ובשניה אמר ואדעה מה יסף שהוא המעשה כי דעת הוא במעשה: וישבו שרי מואב. הם שרים אחרים שבלה אחריו להוליך אותו כמ"ש ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו (ישעיה ג' י"ד) ולכן לא נאמר כאן מדין רק שרי מואב. ובמדרש ובזוהר אמרו שזקני מדין לא רצו להתעכב שם רק זקני מואב כו' והא והא איתא: (ט) מי האנשים האלה עמך. אמר ד' תיבות נגד ד' דרגין עמך הוא דרגא העליונה. מי האלה. נגד ב' זקנים שהם למעלה ולמטה בימינה ובשמאלא. האנשים. נגד השרים באמצע לכאן ולכאן. עמך: ברגיים להתחבר עמך. ונגד זה השיב ד' דברים: (י) בלק בן צפור. מלך מואב. שלח. אלי: (יא) הנה העם. דלג כי עצום הוא ממני. וגם דלג מן הארץ. כי ב' אלו הוא ב' מעלות של ישראל כי עצום הוא למעלה וגם בארץ נשרשו בשורש גדול מאוד והוא מגאותו שמגאם יותר מבלק דלג תיבות הללו ולא הזכיר מעלתם וגם מה שאמר אולי אוכל נכה בו דלג נכה בו ואמר להלחם לרוב גאותו כי בלק אמר אולי אוכל נכה בו פי' ע"י הקסמים שיש לנו אוכל אני ועמי להכות בהם ובלעם לגודל גאותו לא הזכיר כלל זה ואמר אוכל להלחם שגם בלא הקסמים אלחם בהם ואיני צריך לקסמים: (יב) ויאמר אלהים לא תלך וגו'. רמז לא ג' ברכות ברכה ראשונה יאמר מן ארם ינחני כו' שבהגם יעדה והוא רמז לא תלך. ברכה שניה הנה ברך לקחתי כו' רמז במ"ש לא תאר. לא איש אל ויכזב. בשלישית אמר מברכיך ברוך וכו' רמז במ"ש כי ברוך הוא: כי ברוך. הוא רנ"ח הלוחות והתורה שרי עליין ואיברים ג' אלהים ג' שמהן. ג' גילופין. ע"ב. ומ"ב. ושמא מפרש ואיבת הוא. שם י"ב לאשלמא ר"ע עלמין והוא בתורה גילופי אותיות וגילופי גילופין וכ"ז שרשין של ר"ע עלמין והם ר"ת של ג' תיבות אלו שהם השרשים ובלק הגיד כי עצום הוא שהוא כנגד רמ"ח מצות שהם רל"ו וי"ב שרשים כמ"ש בפ' יתרו. עצום במצות. ברוך בתורה. והם נגד ב' דרגין של בלק ובלעם: (יז) כי כבד אכבדך. כבר כתבתי כנגד ב' שמהן הו"ב והכמה לא אתגליא אלא בבינה והם נגד כבד את אביך ואת אמך: מאד. נגד הדעת רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו מי עלה שמים מה שמו כו'. מאד וכל. הוא נו"ה ומ"י: (כב) והוא רכב על אתנו ושני נעריו עמו. שני נעריו נגד עיר בן אתנות וכמ"ש אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו ועתיד להיות מלך המשיח שליט עליהם כמ"ש רכב על חמור ועל עיר בן אתנות (זכריה ט' ט') וכן באברהם נאמר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו וג' פעמים נזדמן לו שטן א' נגד אברהם וא' נגד יצחק וא' שנעשה לפניהם כנהר ועמד בכולם והן הגינו כאן על ישראל ונגלה ג"כ המלאך ג"פ לשטן וכמו שנגלה שם המלאך לאברהם ב"פ כמ"ש שם בפ' ויקרא אליו מלאך כו' גם כאן דבר המלאך ב"פ עם בלעם ויאמר אליו מלאך. ויאמר מלאך ה' אל בלעם. ויתיצב מלאך ה' בדרך. בג' מקומות נתגלה המלאך לאתון כנגד כי נר מצוה כו'. בדרך נגד ודרך חיים כו'. (ד) במשעול הכרמים. נגד תורה והן ב' תורות כו' גדר מזה ומזה וכתיב בה מזה ומזה הם כתובים וכמ"ש כרם היה לשלמה כרמי לפני כרם ביבנה וכמ"ש והתורה והמצוה אשר כתבתי. התורה זו תורה שבכתב והמצוה זו משנה אשר כתבתי להורותם זו גמרא: (כו) אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל. נגד נר מצוה וכמ"ש אל תט ימין ושמאל. לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו והן נגד ג' דרגין מעלה ומטה ואמצע וזהו שכתוב. בדרך. וגדר. ותחת בלעם: (ל) ההסכן הסכנתי לעשות לך כה. בדרך שהוא תחתון וגדר הוא מצד והן מטה ומעלה ומעלה ומטה: ותלחץ אל הקיר. אדון הכל שהוא מושל על כל הכשפים קיר זו מלכות שם אדני וכמ"ש לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי: ההסכן הסכנתי לעשות. רמזה לו שבשלשה דברים הוא במדרגה פחותה מנביאי ישראל לפי שהוא היה מדמה עצמו לנביאי ישראל בכל עניניו אמרה לו הלא בג' דברים אתה חלוק מנביאי ישראל הא' שנביאי ישראל מקבלים נבואתם ע"י מלאכים קדושים שהם הנקראים אישים ונביאי א"ה מקבלים ע"י סטרא דאתון והמור ועוד כי נביאי ישראל מקבלים נבואתם ביום וכמ"ש בהשכמה עלה כו' ונביאי א"ה דווקא בלילה וכמ"ש בנפול תרדמה על אנשים וכמ"ש רז"ל משל לאדם וכו' והשלישית שנביאי ישראל מתנבאים נבואתם בלי שום פעולה שיעשו לזה ונביאי א"ה מוכרחים לעשות דווקא מעשה כמו הקסמים והכישוף ומשה היה עוד יותר למעלה מכל הנביאים שכתוב בו פא"פ וזה שאמרו רז"ל שהשוהו למשה מאשת איש פי' שהשוהו שגם נבואתו הוא ע"י מלאכים הנקראים אישים וכשאר הנביאים וחטאו בזה וכמו שאמר להם הקב"ה לא כן עבדי משה כו' פה אל פה אדבר בו וכו'. והנה כל ג' חילוקים האלו שבין נביאי ישראל לנביאי א"ה רמזה לו האתון בג' תיבות אלו: ההסכן דרשו רז"ל שהוא מלשון סוכנת שע"י באה לו סכנה כמה שכתבתי למעלה. הסכנתי הוא דווקא בלילה ובאשמרה ראשונה שאז הוא משמרת החמורים וכמ"ש המור נוער: לעשות. רמזה לו שאין מקבל נבואתו רק ע"י מעשה וזה שאמרו רז"ל ולא עוד אלא שאני עושה לך מעשה אישות בלילה ג' ענינים הללו אמרה לו שבזה אתה חלוק מהם שנבואתך הוא רק ע"י מעשה אישות ואני עושה לך דהיינו ע"י סטרא דהמורים. בלילה דווקא ולא ביום: לך כה. אמרה לו איך אתה רוצה להתדמות לנביאי ישראל שהרי הם מתנבאים בכה וכמ"ש כל הנביאים נתנבאו בכה ואין אתה מתנבא בכה כמו שאתה חושב ואומר ואנכי אקרה כה כו' וזה שאמרה ל"ך כ"ה כולל ג"פ כה נגד ג"ד דלעיל: ויאמר לא: אע"פ שהודה ולא בוש אעפ"כ לא עזב מחשבתו ומעשה הרעה שלו והלך לקללם: (לג) ירט. סוד ותמח עלהם הרוח סוד אלדד ומידד שני שדים הנאמר בהם הוא הרוח וז"ש עולה שנתהפך לרוח והן ג' רוחין כמ"ש בתחלת ס' צ בזוהר תלת רוחין קטורים כחדא והן ג' שמות דמשכנא והן ט' שמהן מלמעלה למטה ג"פ קדוש קדוש קדוש כו' ונגדם הן סוד ג' רגלים: (לג) אולי נטתה מפני כי עתה גם אתכה הרגתי ואותה החייתי. פירשוהו המפרשים אולי כמו לולי והוא תמוה שלא מצינו בכל התורה שאולי יהיה פירושו לא (וכמה פעמים כתוב להיפך אולי אוכל נכה בו. אולי ימשני אבי). אלא הפירוש אולי. הוא אם נטתה מפני ולכן כתיב כאן מפני ולמעלה כתיב ותראני האתון ותט לפני הוא הכל בדיוק וזהו שהמלאך הוכיחו על מה שהכה האתון ואמר הלא אתה ראש לכל הקוסמים ואתה רואה מעשים כאלו שהאתון עושה מה שלא עשתה כן בשום פעם ואיך נותן אל לבך שמסתמא יש דבר המונעה מלכת: כי עתה גם אתכה. פי' כי עתה לפי שבסוף נהרג גם בלעם וזהו שכתוב כאן ב"פ וחרבו שלופה בידו כשראתה אותו האתון וכשראה אותו בלעם כי בהגלות חרבו התחיל במחשבת הריגת הנערים גם בהריגת בלעם לבסוף וכמ"ש הרגו בני ישראל בחרב כי לולי זה בודאי לא היה באפשרי לשום אדם שיהרוג את בלעם רק שההתחלה היתה ע"י חרב המלאך אז לבסוף יכלו ג"כ ישראל לגמרו ולהרגו וכל המלחמה היה ע"י המלאך וזהו שאמר כי עתה פי' שאם נטתה מפני הרגתי אותך תיכף ולא כמו שהוא עתה שתחיה עוד עד מלחמת מדין ואמר גם אתכה פי' אתכה והנערים והאנשים ההולכים עמך את כלם הייתי הורג: ואותה החייתי. ואת האתון הייתי מניה והנה לא עשתה החמור טובה רק לך לבד במה שלא הלכה ונטתה ממקום זה. שאתה נשארת בחיים ואח"כ למה הכית אותה לפי שלא הלכה אדרבה היא עשתה לך טובה בזה ולכן נהרג האתון תיכף ולבסוף (נהרג בלעם) ולכך נראה ב"פ בחרבו שלופה א' לאתון וא' לבלעם וכתיב ויקם בלעם וילך ולא הזכיר שם החמור: (לט) ויבאו קרית חצות כמ"ש עד לא עשה ארץ וחוצות (משלי ח' כ"ו) ארץ הוא א"י. וחוצות הוא שאר המקומות הנקראים חוץ. וכמו שכתוב ואגרשנו מן הארץ שרצה לגרשם מן הארץ העליונה ולכך כתיב כאן ויבאו קרית חצות שישראל היו עומדים אצל א"י והם הלכו חוצה להם לצד סטרא אחרא: (יז) ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם ולשרים אשר אתו. שהע הרבה צאן ובקר ושלח לבלעם. גם שלח לשרים. וגם לאשר אתו. ואחר כך עשה ז' מזבחות ולכך כעס הש"י עליו שמתחלה עשה סעודה לג' שהלכו עם בלעם ואח"כ עשה ז' מזבחות משא"כ ביתרו שעשה עולה וזבחים עשה תחלה להשם יתברך וכמ"ש ויקח יתרו עולה וזבחים לאלהים ואח"כ

רת"ג"פ ויבא אהרן כו' ובלעם נזהר מזה וכיחם להקדוש ב"ה ואמר ואעל פר ואיל פרנס לנקות עלמו מענין זה והקב"ה גלוי לפניו ואמר ידענא מתי הקריב זה ועשה מזבחות אלו וכמ"ש בזוהר: (מא) ויעלהו במות בעל. הוא מקום הראשון משלשה מקומות שהראה לבלעם כי לא היה יכול לראות אלא בשלשה מקומות כי ודאי נגד השני של שראל לא היה יכול לעבור רק הראה לו במקום סמוך לו דהיינו בינו ובין ישראל ומשני הנדדין של ישראל גם כן הראה לו: (א) ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים. ידוע שהיסוד הכולל הוא שבעה שבעה וכמ"ש בנה חקה לך שבעה שבעה וכמ"ש שבעה ושבעה מולקות ונאמר שבעת ימים הרבה פעמים וזה שאמר בנה לי בזה ג' פעמים שבעה שהם כ"א ושלשה שמות יש בג' מיני גילופין בחב"ד והן נגד שלש ברכות שכל אחד ג"פ שבעה והן ג' אהיה שאמר הש"י למשה וסוד מ"ב ומ"ב קרבנות וכן במשה אמר הקב"ה מתחלה אהיה פעם א' ואח"כ אמר ב"פ אהיה. וכן ג' הברכות בחב"ד ראשונה נגד אברהם שניה נגד יצחק שלישית נגד יעקב ולכן אמר בראשונה מראש צרים נגד אברהם. ושניה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה. ושלישית מה טבו אהליך יעקב. והרביעית הוא נגד דוד מלכא: (ג) ויאמר בלעם אל בלק התיצב על עלתך. אמרו רז"ל כל מקום שנאמר לשון ויתיצב הוא רה"ק ולכן כתיב כאן על עלתך שאמר לו שיתיצב על עלתו שמחמת הקרבת העולה היה שורה רה"ק על האיש המקריב: ואלכי אקרה כה. שרצה להשיג הנבואה ובזה יהיה להם שני המעלות. לבלעם הנבואה שהיא בדבור ולבלק רוח הקודש. ודבר מה יראני והגדתי לך. שהשגה לא יהיה רק לך לבד ולא לזולתך כי לא יבינם אחר רק אתה לבד מאחר שהוכשר לרה"ק ע"י העולה אזי תבין מה שאגיד לך: ואלכה. אני אלך אל הנבואה: אולי יקרה ה' לקראתי. ודבר מה יראני. והגדתי לך. כבר מבואר כי ג' דרגין בנבואה והוא כמ"ש לנביא היום יקרא לפנים הרואה (ש"א ט' ט') ונביא הוא שהקדוש ב"ה שולח לו דבר נבואה בפיו והרואה הוא נבואה ע"פ ראיה שהוא רואה הנבואה ומדבר אח"כ בעצמו ועוד מעלה הג' שהיא למעלה מכלם שהקב"ה נגלה לו ומדבר לו פה אל פה כמו מעלת משרע"ה וזהו פי' הגמרא (ב"ב י"ב ע"א) גדולה חכמה מנבואה שנאמר ונביא לבב חכמה מי נתלה במי כו' שלכאורה אין לו פי' כלל כי ונביא הכתוב שם אין פירושו רק לשון הבאה רק הוא ע"ד שכתבנו למעלה כי הנבואה נקראת לשון נבואה ע"ש הדבור שהוא ניב שפתים וזהו תיבת נבואה וע"ד שאמרו רז"ל (מגילה י"ז ע"ב) שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין פי' אווזא הוא רמז אל החכמה וכמ"ש (ברכות נ"ז ע"א) הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנאמר חכמות בחוץ תרונה שפיל ואזיל בר אווזא אף שנראה שהוא מדבר דברים פשוטים ונגלים. ועינוהי מטייפין פי' שהוא מבין בדבריו סודות עמוקים וזהו שכתוב ונביא לבב חכמה פי' אנו מבקשים שנדבר בלבב חכמה ואנחנו מבקשים שהדבור והוא הנבואה תהיה בחכמה ועל כרחך שהחכמה גדולה מהנבואה נמצא עכ"פ ב' מדות של נבואה הוא הדבור והראייה הוא מדרגה למעלה מהדבור וזהו שאמר כאן כל השלשה אולי יקרה לקראתי שהוא מדרגה העליונה. ודבר הוא מדרגת הנבואה ע"י הדבור מה יראני. הוא נבואה ע"י הראייה. והגדתי לך סוד בבא ראשונית והוא נ' שערי בינה חושבן לך: וילך שפי. פירוש אל ההר ותיבת שפי הפירוש למעלה וכמ"ש על הר נשפה שאו נס (ישעיה י"ג ב'). שבודאי מי שרוצה להרים נס עומד על מקום הגבוה יותר וכן כאן העלהו בלק לבמות בעל שרצה להעלות אותו בכדי שיוכל לקבל הנבואה ובלעם הלך עוד שפי שעלה למעלה יותר בכדי שיהיה מוכן לנבואה. וכן בכל המקומות העלהו בלק על ההרים כדי להעלותו ולכן בחרו ההרים לבית המקדש וכמ"ש ונשא הוא מגבעות וכן המשכן היו מעמידים על ההר וכן בחרו ההרים לעבוד ע"ג וכמ"ש על ראשי ההרים יזבחו וכן באברהם כתיב על אחד ההרים: (ד) ויקר אלהים אל בלעם. אמרו בס"י בריח יחיד מכוון באמצע ברוחניי ובגשמי והן נגד בנים ותלמידים ולכן נקראו התלמידים בנים וכמ"ש בני הנביאים וכן נקראו החכמים אבות וכמו שכתוב אבי אבי רכב ישראל והזרע במנא דלא כשרא נקרא קרי וכן הוא בדבר הנבואה: ויקר אלהים. כבר מבואר שאמר ג' דרגין. בראשונה ויקר אלהים ובשניה ויקר ה' ובשלישית רוח אלהים שהרוח נתגלה בעצמו והוא רוח אלהים וכמו שכתוב ותנח עליהם הרוח והן ג' דרגין מלמטה למעלה לכן שבח עצמו אחד בפעם הג' נאם בלעם ונאם הגבר נאם שמע. שלשה פעמים והאמצעית בוי"ו ונאם וכמ"ש ושם נשהו ספר סופר וסיפור וברביעית הוסיף ויודע דעת עליון ונגד שלשה דברים שאמר אליו המלאך ואפס את הדבר שהוא מהקדוש ב"ה. אשר אדבר אליך הוא דבר המלאך אליו: אתו תדבר. להם לישראל. ורמז גם כן לשלשה דברות שלו שהיו מלמטה למעלה ואף שגם אמר המלאך מלמעלה למטה כך הכלל כי תחלת המחשבה סוף המעשה ולכך המלאך אמר השלשה מלמעלה למטה ובלעם אמר מלמטה למעלה וכמ"ש גבי בנלאל בגל אל הייא ואמר על ההפך שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן כו' כמו שהגל מראה הכל בהפך וכמ"ש (שבת ל"א ע"א) בהלל למחר אפיך ליה אמר והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי דידי קא סמכת כו' דעל פה נמי סמוך עלי דתימה הוא מה אמר לו ומה ענה אותו דעל פה וכו' וכך הוא כי תורה שבעל פה הוא חותם היפוך של הא"ב וזהו שאמר לו תשר"ק והוא תורה שבעל פה ולכך אמר לו דעל פה נמי סמוך: שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח. מבואר כי ג"פ שבעה הן וכמ"ש שבעת נרות שבעה ושבעה מולקות וענין הקרבן הוא לקרב כל אחד ואחד מהשבעה וז"ש את שבעת המזבחת ערכתי ואעל פר ואיל במזבח שעל כל מזבח ערכתי פר ואיל כדי לקרב כל אחד ואחד מהשבעה ולכך לא אמר ואעל שבעה פרים ושבעה אילים לרמז על זה: (ה) וישם ה' דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר. שלשה דרגין דנבואה. דבר. הוא הדעת באמצע וזהו שאמר בפי כי דעת שרא בפומא. שוב. דרגא עילאה שובה. וכה תדבר. הוא השלישית שהיא מגלה את הדבר וכמ"ש מגלה עמוקות מני חשך כו' והן ג' דרגין דנבואה. ויאמר הוא אמירה במחשבה בלחש וכמ"ש ויאמר אלהים. וכה תדבר הן ג' דרגין האחרים דנביאה. ולמעלה מנבואה דרגא דחכמה שהיא עדיף מנבואה ועל זה אמרו רבותינו ז"ל חכם עדיף מנביא וזהו ויקר אלהים אל בלעם וכן למטה בפעם ב' כתובים כל ג' דרגין בפסוק ויקר ה' אל בלעם וישם דבר בפיו ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר. ואמרו בזוהר תדבר הוא לשון נסתר: (ו) וישב אליו והנה נצב על עלתו. כבר כתבתי שנצב הוא רוה"ק שזכה בה: וכל שרי מואב. ובב' כתיב ושרי מואב שפירשו ממנו מקצתם ושם כתוב ושרי מואב אתו שלא עמדו אתו רק לכבודו ולא בשביל עולתו. ובג' אין כתיב כלל שרי מואב וכמו שפירש"י שפירשו כלם שראו שאין בו ממש: (ז) וישא משלו ויאמר ז' פעמים כתיב וישא משלו כנגד ז' מדות המשמשים לפני כסא הכבוד וכנגד ז' היכלות של נבואה וז' מדות המשמשים הם אמת. אמונה. נדק. משפט. חסד. רחמים. שלום. וכלם כתובים בפרשה א' וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה' ושנים חסר כאן והן אמת ושלום אבל נכללים בהם כמ"ש חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו וכמ"ש בבריאת העולם שלום אמר אל יברא גם אמת אמר אל יברא והשליכם הקב"ה לארץ ובשעת ביאת המשיח יחזרו למקומם וכמ"ש אמת מארץ תצמח ונתתי שלום בארץ וזהו נכלל במלת לעולם וארשתיך לי לעולם דהיינו לעתיד לבא שיהיו כל השבעה והן שלשה קודשין ושבע ברכות נגד ברכות של חתן וכלה וכן בתפלה ג"ק כנגד ג"ר הכלולים בחכמה וכן כתיב ויתן אלהים חכמה לשלמה. ותבונה הרבה מאד. ורוחב לב כחול אשר על שפת הים (מ"א ה' ט') וכתב עוד שלשה. ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם. ומכל חכמת מצרים. ויחכם מכל האדם (שם). וז' האמירות שבכל משל הם נגד ז' הבלים שעליהן עלמא קיים שית בקול שהם ששה קולות זה למעלה מזה והשביעית בדבור שהוא בפה ומה שאמרו רבותינו ז"ל זכה לחמשה קולות הן נחשבין שבעה כידוע. ואלו השבעה משלים שאמר בלעם ארבעה אמר נגד ישראל וג' האחרונות אמר נגד אומות שנזדווגו לישראל והד' ראשונות שנגד ישראל. ראשונה נגד מה שהיו במצרים שניה נגד מה שהיו במדבר והשלישית נגד מה שיהיו בארץ ישראל והרביעית הוא לעתיד לבא. וג' האחרונים אמר על האומות שניה על הקיני שהוא יתרו שנזדווג לישראל וברכו. וראשונה על עמלק שנזדווג להרע להם וקללו. והשלישית על שאר האומות וכמ"ש וצים מיד כתים וגם הוא עדי אובד וכנגד זה ברך הקדוש ב"ה לאברהם בשבעה ברכות ד' וג' ואעשך לגוי גדול זה נגד מה שהיו במצרים ששם נעשו לגוי גדול וכמו שכתוב ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. ואברכך. זהו נגד מה שהיו במדבר ששם נתברכו בכל הברכות. ואגדלה שמך. זה נגד מה שיהיו בא"י וכמ"ש ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ (וי"ו כ"ז) וכן כמה פסוקים שנתגדל שמם בהיותם בא"י. והיה ברכה לע"ל שיהיו מקור כל הברכות שיתברכו בכלם ואמר והיה ברכה שלא יוסיף עוד עצב עמה וכמ"ש כל השירות נאמרו בלשון נקבה כמו שנקבה מולדת ויש לה צער אחריה אבל שירה דלע"ל הוא נאמר בלשון זכר כי אחריה לא יהיה שום צער כלל ואח"כ אמר ג' ברכות אחרות ואברכה מברכיך הוא נגד המדבקים עצמם בישראל וכמו יתרו שדיבק עצמו בישראל וברכו ואמר ואברכה מברכיך. ומקללך אאר. הוא נגד עמלק שנזדווג להרע לישראל אמר ומקללך אאר. ונברכו בך כל משפחת האדמה. נגד האומות לע"ל ואז יתוספו כלם על ישראל ויתברכו כלם בכלל וכמ"ש והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה וכמ"ש לעבדו שכם אחד: בארבע ברכות אלו של ישראל מרומז מ"ט שערי בינה לכן כתב משה ספרו וספר בלעם שהתורה מיוסדת על מ"ט שערי בינה ג"כ וסוד פני משה כפני חמה וה' הוא ראש ספרא שהוא שער המ"ט ועשרת הדברות שער הנ' והן הגילופין וגילופי גילופין הם תרע"ד פרשיות שמילואם לבד הוא תורה וז"ס חכמה ותורה שהוא בבינה וההרס הוא כ"ז אותיות שהקוקים בכתר ז"ס דערבות מואב. וכ' פעמים יציאת מצרים הם מפוזרים בתורה וכנגד אלה מ"ט ברכות הם מ"ט בתפילין אחד נגד אחד. וסודן ח' תיקוני דחכמה נגד ח' בגדים דכהנא רבא וכמ"ש כשמן הטוב על הראש כו' שיורד על פי מדותיו י"ג (כנגד י"ג) בבינה י"ג תרעין עילאין דשכיחא בעלמא עילאה וח' מנהון במזל העליון נגד ח' דלעיל דחכמה לא אתגלייא אלא בבינה וי"ט בכתר מלכות שבמלכות י' תיקונים וט' בז"א וכן הם בשמות י"ג יודי"ן דע"ב בגילופין וגילופי גילופין. ג' פסוקים כנגד ע"ב יה"ו כידוע. וכן הוא מ"ט שערים באיוב במעלה של הקדוש ב"ה לכן כתב משה ספרו וספר בלעם וספר איוב וכן מ"ט בספר קהלת עם ז' הבלים שירש מאביו סוד שם מ"ב וז' לכן אמרו בגמרא (ר"ה כ"א ע"ב) מ"ט שערי בינה נתנו למשה וכן לשלמה בנביאים הוא דלא קם אבל במלכים קם. ופרטיות של אלו ואלו כבר כתבתי במקום אחר. אבל בברכת כהנים לא נתגלו אלא ג' מתיקונים הנ"ל שהם כ"ח אתוון יה"ו ועוד ל"ב והם כ"ח שתימין כנגד פרקי היד ועוד ל"ב שתיוין נגד שיתין פרקין דיד לכן ברכת כהנים הוא בנשיאת כפים י"ג הן כנגד י"ב יודין וא' הכלול בהן והוא בכ"ע בקוץ העליון כתר אחד לכולן כידוע ובגילופי גילופין הם כ"ח יודי"ן עם י' כ"ע הנ"ל בג' שמות. שהם סוד מלך. מלך. ימלוך. ולכן נקרא בינה (מלך העולם) מלך עליון וז"ס ה' מלך ה' ד־ ־ ־ מלך כו' כתר ובינה שהם מיחדין תמיד שהוא שם אחד סוד המשכן עשר יריעות כל אחת כ"ח אורך וד' רוחב ריש' וסיומא. וזהו שאמר בתיקונים מ' מלך כי ראש התיבה כולל כל התיבה והן סוד חו"ב ד' בחכמה ט' בבינה והן י"ג הנ"ל: וישא משלו ויאמר. כבר כתבתי שז' פעמים אמר וישא משלו ויאמר כנגד ז' ברכות שנתברך אברהם וז' מדות שמשמשין בכסא הכבוד וז' תיקונין קדמאה שבפ' ראשון שבתורה וי"ו של הדעת בסוד כה תברכו את בני ישראל והשביעית את שמי על בני ישראל וגו' והן ז' היכלין וגן עדן הוא כולל שבע שית דיוסף וא' דאמא ושבעה דנוקבא הן היכלין להן (וכן שבעה רקיעים ושבעה ימים) והן ז' מים וז' רקיעין שבפ' בראשית במלאכת המים. וכן שבעה ארצות שבא"י. וז' מינים שנשתבחה בהן. וז' הבלים דשלמה. וז"פ תיבת את בפ' ואתחנן. וז' קולות שאמר דוד על המים וז' דמ"ש

והן בפרטן מ"ט שערי בינה שנתגלה בברכת התורה: ח' קיקונים דכהנא זבח ואן עד מזל עלאי וי"ג דאמא והן בב' שמות אלהי ואלהים וי"ט דכתר מלכות מן המצר קראתי כו' וכן בתפלין בד' פרשיות והוא בסוד שם השני של ע"ב והראשון בתורה והשלישי בנוית שאלו ג'. שמות הן ראשים לכלם וכן שלמה אמר מ"ט השלים שלכן אמרו לא קם כמשה בנביאים אבל במלכים קם וכן משה רבינו גילה בתורה נו"ן פעמים יציאת מצרים וכמ"ש נ' שערי בינה נבראו בעולם וכלן נתגלו למשה חסר א' והוא אנכי ה' אלהיך כו' שאמר הקב"ה בעצמו אבל לנביאים לא נגלה רק מ"ח לכלם בכללם כמ"ש רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה לכן אמרו פני משה כפני חמה והוא אנכי ה' אלהיך שבלוחות שניות אבל במלכים קם וכל א' בדרגיה וכן הוא באיוב שאל הקדוש ב"ה לו נ' שערי בינה אם נתגלו לו שבהן נברא כל מעשה בראשית ואמר ידעתי כי כל תוכל אף על פי שנעלם ממני ידעתי כי כל תוכל שלכן אמרו משה כתב ספרו וס' איוב ופ' בלעם: מן ארם וגו' מהררי קדם. הן ב' דברים ארם למטה הררי קדם למעלה והן נגד יעקב וישראל וכנגדם ארה בארץ וזעמה הוא כעס בשמים וכמ"ש יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו והן שתי שמות לא קבה אל לא זעם ה': (ט) (מראש צרים. צורים הן האבות וראש צורים הוא אברהם כי זו הברכה על זמן היותם במצרים נגד עם כמ"ש) וכן מה ומה וזהו שאמר לבלק מלך מואב וכן אמר בלק למטה מה דבר ה' ואמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפור לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם וכן אמר אגור מה שמו כו' ונאמר כי אל דעות ה'. והכל בזכותו ודרגא שלו וכן בכל הגליות: ומגבעות. הן האמהות ולכן אמרנו ראיה חזקה ביותר וכן נאמר אנכי נצב על ראש הגבעה בזכות אבות ואמהות ואמר ראש צורים ריש"א וגיזעא ושבילא והן ג' יודי"ן שבברכת כהנים ומגבעות הם ג' ווין דאמא וזהו סוד דכתיב בן איש חי וקרינן חיל והוא מ"ח והן אמהות דאושיט פשיטה לבר שבתחלה נכלל בתלת וכל יו"ד הוא ג' כמ"ש בת"ז תי"ט ועוד ב' ווין שבפסוק יו"ד משלמת לששים נגד יעקב ורחל: הן עם. השבטים שנשאו כ"א תאומתו. ובגוים לא יתחשב בין האומות להיות עמם כאחד רק אומה אחת וכה שבעים נפש כנגד כלם. והן ג' שמות דנוקבין שכנגדן י"ב שבטים וי"ב טעמים כמ"ש בת"ז: לבדד. הוא ד' שמות בג' אתוון וג' גילופין שהן ד' והן ל"ב נתיבות וכשיתיחדו בארץ וכמ"ש גוי אחד בארץ יתגלה ד"ד וז"ש לבדד ישכן הוא יחיד הידוע. יתחשב. כ"א כלול מעשרה עם עשו וישמעאל: (י) מי מנה עפר יעקב. שנידוש ברגל והוא זמן עמידתם במצרים ומ"ש ומספר את רבע ישראל הוא רביעתם במדבר לשעה. תמת נפשי מות ישרים. כשיבאו לא"י. ותהי אחריתי לע"ל כמוהו: מות ישרים. כי מיתה טובה הוא רק לישרים שבהן אבל האחרית לכל ישראל הוא טוב כידוע. ואמר מנה ומספר מנין הוא בכללות ומספר הוא בפרטות שביציאת מצרים כתיב שש מאות אלף רגלי ובמדבר כתיב תולדתם למשפחתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם וכן אמר בהושע בברכת ישראל אשר לא ימד ולא יספר בכללות ובפרטות ואמר מי מנה שבדלגא דמי. הוא מנה. ובוי"ו. הוא מספר. והם כנגד וי"ו נו"ן של השמות שהן גופי השמות וכמ"ש והוא דלא כרע במודים והוא מטה דמשה שמתהפך כו' והן ז"ת דשם ע"ב בגילופין וגילופי דגילופין והוא עד יעקב: כי מראש צרים אראנו. הן ד' אותיות השם כסדר בסוד הרים וגבעות כו' וכן ראש צורים ד' נפשות ד' עלמין. משקה הרים מעליותיו. עליהם עוף השמים ישכון. ישקו כל חיתו שדי. ישברו פראים צמאם. מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל. כמפורש בתרגום דעדקיא דבית יעקב. רבע הוא ד'. כמ"ש ד' בריאות כו'. ואמר הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב בב' זמנים בעוה"ז ולימות המשיח ואמר כאן ד' זמנים שהוא באדם מי מנה עפר וגו' הוא קודם יצירה כמ"ש בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך. ומספר את רבע ישראל בבטן אמו וכמ"ש שמונה רביעותיהן של ישראל שאז יוצר רוח האדם בקרבו. תמת כו' שאז הוא זוכה להדבק נשמתו שהיא צרורה תחת כסא הכבוד כמ"ש צרורה בצרור (ש"א כ"ה כ"ט) כו' וז"ש כאן נפש כו' וכאן נפלם תיבת ישרים וז"ש ישרים נגד אבהן וכמ"ש בספר הישר. ותהי אחריתי לעתיד בתחית המתים שאז זוכה לחיה והוא א' של השם שממתיק את הדין ומחיה את הכל: (יח) האזינה עדי בנו צפר. מחמת זה ראוי להאזין ולהבין כי אתה בנו צפר: (יט) לא איש וגו'. כי דבר שלא יקויים הוא בב' דברים אם מפני שבשעת מעשה מכזב לו ולבו בל עמו בשעת הבטחה או שהבטיח בלב שלם רק שאח"ז מתנחם וז"ש לא איש. והן הגדולים וכמ"ש אליכם אישים כו' ואין דרכם להתנחם אם הבטיחו בלב שלם רק שמעיקרא בלב ולב ידברו וז"ש ויכזב כי כזב הוא לעתיד כמו שקר לשעבר ובן אדם הם הפתותים מזה ויתנחם. ההוא אמר וכו' קאי על השם ב"ה והוא בלשון תמיה כי הה"א הוא ה"א התמיה ומהראוי היה לנקד בחטף פתח אך כשאותיות אהח"ע באין אחריו נקוד בפתח לבד וכמו העבד ישראל (ירמיה ב' י"ד) וז"ש וכי אפשר שהשם אמר ולא יעשה כלל. ודבר ולא יקימנה ההוא אמר. על המחשבה בלב כמ"ש ויאמר אל לבו ודיבור הוא בפה ולא יקימנה וכמו שכתוב כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד. והוא לשון קיום הדבר שנתהווה במחשבה ויעמוד הדבר בדבור שהדבור מקיימו וז"ש אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה: (כ) הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה נגד אמר ולא יעשה אמר ברך לקחתי מהשם עכשיו ד'' לברך '''' אותם אף שלא נאמרה רק במחשבה ד'' וכי זה לא יעשה בתמיה. וברך וגו' היינו מה שכבר ברך אותם בברכה ראשונה ולא אשיבנה כענין ויתנחם ור"ל '''' שיתחרט על דבור: (כא) לא הביט און. ד' דברים דבור ומעשה ודביקות השם והתורה. און הוא הדבור כמ"ש ודבר און (ישעיה נ"ח ט') עמל הוא המעשה. ה' אלהיו עמו. זה דביקות השם. ותרועת מלך כתרגומו כי היא שעשוע של הקב"ה והיא התורה וז"ש תחלה עמו וכאן בו וכמ"ש וחיי עולם נטע בתוכנו וגם הוא אותיות תורת ע' ועוד לא הביט ולא ראה הוא במ"ע ול"ת. און הוא במ"ע. עמל בל"ת. וכנגדן אמר שלמה המלך ע"ה משום לא יוכל לתקן. וחסרון לא יוכל להמנות. לכן אמר כאן לא הביט שהוא מרחוק בסתר. ראה. הוא נתגליא ראה הוא שם נוקבא דמיהדין בין ב' שמות דהו"ב בשית ברכות דברכת כהנים ואני אברכם. הביט הוא ושמו את שמי על בני ישראל והכל במעשה. ותרועת מלך בו. הוא בדבור שהתורה הוא בדבור שכולל שניהם כאחד כמ"ש כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בינתים וכן בלוחות שכל כ"ח פירקין דב' ידים כלול בלשון שהוא בכתב ובדבור וכן מעשה בראשית. ה' אלהיו עמו. הוא מ"ש והודעת להם זה בית חייהם. נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב. ראה חיים עם אשה אשר אהבת ודרך חיים תוכחות מוסר כי נר מצוה וגו' וכן אמר דוד אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים כנגד ג' האלו רשעים הם העוברים על מל"ת ודרך חטאים הם במ"ע כמ"ש קולע אל השערה ולא יחטא (שופטים כ' י"ו) ובמושב לצים נגד ביטול תורה והוא בדבור וכנגדן אמר כי אם בתורת ה' חפצו הם ג' בתורה כמ"ש ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך (יחזקאל מ"ם ד') ועיין ברש"י סוף פ' האזינו. והיה כעץ שתול על פלגי מים אמר פלגי מים שנפרדין לכל צד מכאן אמרו לעולם ישלש אדם שנותיו כו' כנגד ג' האלו ועוד אמר ג' דברים אשר פריו יתן וגו' ועלהו וכל אשר יעשה וגו' וכמ"ש (תענית ה' ע"ב) משל לאדם שהיה מהלך במדבר והיה עיף ורעב וצמא ומצא אילן כו' במה אברכך כו' אף אני במה אברכך אם בבנים כו' אם בעושר כו' אם בתורה כו' יהי רצון כו' שהאילן ג' מתנות יש בו הפרי למאכל והגרעינין לנטיעות והאילן לצל והמים שתחתיו הוא לשתיה ושלשה החשובות מכל המתנות הם חכמה ועושר ובנים כנגד ג' רוחות העולם הרוצה להחכים ידרים הרוצה להעשיר יצפין והנותן מטתו בין צפון לדרום כו' וכן אמר בת"ז תיקון כ"ח שנה לימינו ותתם בחכמה וז"ש על פלגי מים זו ברכת המים. אשר פריו זה הפרי. ועלהו זה עלין. וכל אשר יעשה יצליח קאי גם כן על האילן שכל הנטיעות שנוטעין מהגרעינין יצליח ומ"ש על פלגי מים הוא התורה והחכמה כמ"ש הוי כל צמא כו' העניים והאביונים מבקשים מים וכו' וכמ"ש ישוטטו לבקש דבר ה' כו' (עמוס ח' י"ב) וזהו שדרשו לעולם ישלש אדם שנותיו שליש כו' אשר פריו יתן בעתו אלו הבנים כמה שאמרו זה המשמש מטתו ועלהו לא יבול זה עושר כמו שכתוב (חולין נ"ב ע"א) ליבעי רחמי אתכליא על עליא כו' וז"ש משל לאדם כו' שהיה רעב כו' ומצא אילן שנטוע על מים ופירותיו מתוקין וצלו נאה ואכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצלו ואמר במה אברכך אם בתורה כו' ואם בעושר כו' ואם בבנים כו' יהי"ר שיהיה כו' וזהו וכל אשר יעשה יצליח. לא כן הרשעים אלו הגלים שנדונין בכף הקלע ברוח כמ"ש ורעות רוח כו' על כן לא יקומו רשעים במשפט אלו רשעים שאין להם תקומה כלל במשפט שהן מעות לא יוכל לתקן. וחטאים בעדת צדיקים כמ"ש בעדת צדיקים אין עומדין וכו' וכמ"ש וחסרון לא יוכל להמנות זה שנימנו חבריו לדבר מצוה כו' לכך לא יוכלו לעמוד במחיצתן ובגמרא דרשו (סנהדרין ק"ח ע"א) ע"כ לא יקמו רשעים במשפט אלו דור המבול. וחטאים בעדת צדיקים. אלו אנשי סדום שרעתם היה שמנעו מן הצדקה שהוא מ"ע כמ"ש זה היה עון סדום אחותך כו' ולכאורה הוא חסר כאן דור הפלגה אבל הלא הוא כבר נזכר לא כן הרשעים כי אם כמוץ כו' וכמ"ש ויפץ ה' כו' במה הפיצם ברוח כו'. כי יודע ה' דרך צדיקים זה שכתב למעלה והודעת להם זה בית חייהם ודרך חיים תוכחות מוסר שהוא הכל במחשבה כמ"ש וידע אלהים (והוא דרך צדיקים) אבל מחשבה רעה שאין הקב"ה מצרף למעשה הוא נאבד מאליו וכמ"ש בת"ז וכמ"ש דרך רשעים כאפלה לא ידעו כו' וז"ש דרך רשעים תאבד. ועוד נגד ג' מתנות שהיה להם במדבר עמוד ענן ביום ועמוד אש בלילה והמן והשליו וז"ש לא הביט וגו' ולא ראה בלילה וביום וכמ"ש יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו: (כב) אל מוציאם. נגד שאמר יצא אמר לא כן אלא אל מוציאם כתועפת ראם וישראל אל השם כתועפת ראם הוא הרביעי לראם וכמ"ש מועף ביעף ועיקר הענין כמ"ש עליהם עוף השמים ישכון ראם אלו חית השדה. לו. אלו שרפים שעומדים לקשר כתרים לקונם וז"ש עומדים ממעל לו. לא נאמר על לו אלא ממעל לו שהוא ממעל לרקיע אשר על ראשם ועליהם אדם יתיב כו' מושל בכלם ממעון קדשו וז"ש אל מוציאם ממצרים כמ"ש אני ולא מלאך כתועפת הוא שם מ"ב דבראשית בהיכל ה' לכן מפמש שם של מ"ב: ראם לו. הוא שמא מפרש בכפילו ובאוירא דעלמא הוא ג"כ ג' מלאכים שעומדין בד' רוחות שמקבלין התפלות. למטה מהם השדים ולמטה האדם לפיכך השדים שהם ממוצעים ג' כמלאכי השרת וג' כבה"א וז"ש בגמרא כתועפת כו': (כג) כי לא נחש. נחש בבלעם וקסם בבלק נחש בדבור וקסם במעשה והן מדרגת בלעם ובלק אבל בישראל התורה והמעשה הם מגינין להם וכמ"ש בז"ח ועתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל. ונחש הוא להבא וקסם הוא לעבר: כעת יאמר. בכל עת יאמר ליעקב להבא ולישראל מה פעל לעבר ועוד כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל הגבואה ורה"ק שזכו ישראל במדבר ולכן נקראו דור דעה ואלו הן ג' מתנות שניתנו לישראל וזהו מה טוב חלקנו ומה נעים כו' והם כנגד תורה נביאים כתובים: (כד) הן עם כלביא יקום וגו'. על ד' מלחמות שהיו במדבר כי זאת הפרשה הראשונה על מצרים. והשניה על המדבר כמ"ש כלביא יקום נגד מלחמת עמלק כמ"ש מחר אנכי נצב על ראש הגבעה והוא תחלת יציאתן וזהו יקום. וכארי יתנשא במלחמת כנען שהיה בסוף הארבעים. לא ישכב עד יאכל טרף. במלחמת סיחון ועוג. ודם חללים ישתה. הוא מלחמת מדין שהרגו על חלליהם שמלחמת סיחון ועוג היה העיקר על הארץ ועל השלל וכאן היה העיקר לנקום בדמם כמ"ש לתת נקמת ה' במדין ואמר כי צררים הם לכם וגו'. הן עם כלביא יקום. בתפלת שחרית כמ"ש ובקומך. וכארי יתנשא. במנחה כמ"ש ויצא יצחק לשוח בשדה שהוא באור חוזר ולכן אמרו לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה וז"ש יתנשא וכמ"ש והאופנים ינשאו לעמתם (יחזקאל א' כ'). לא ישכב עד וגו' זה תפלת ערבית. ודם חללים כנגד ק"ש שעל מטתו כמ"ש (ברכות ה' ע"א) כל הקורא ק"ש כו' כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו וכמ"ש בק"ש הורג אלף כו' וכן בקרבנות. כלביא יקום. זה תמיד של שחר. וכארי יתנשא. בתמיד של בין הערבים. לא ישכב עד אכל

יאכל טרף. כנגד אברים ופדרים שהן אכילת המזבח כמ"ש את קרבני זה הדם. לחמי אלו אברים ופדרים. ודם חללים ישתה. אלו הנסכים כמ"ש ומנחתם ונסכיהם אפי' בלילה וז"ש ישתה. וד' כללים מן התורה ומעשה שהיא עבודה וחכמה ויראה כמ"ש פתחי לי אחותי רעיתי כו' וכל א' נכלל בד'. הראשון בתורה והוא כלביא יקום ב' ביראה והוא כארי יתנשא כמ"ש והחיות רצוא ושוב כו' והוא זיעתן של החיות ונהמר וגביהן וגובה להן ויראה להם והג' בחכמה והד' בעבודה ואמר כלביא שהיא נקבה וזה עמלק שלא נאמר רק ויחלש. לביא ז"ת דאימא שלא נאמר רק ויחלש כו'. וכארי הוא ב' שמות דחו"ב זה אל זה ואמר כלביא שהן כנגד ג"ר שהם כת"ר ואמר ישכב כמ"ש בר"מ והוא י"ם כ"ב בק"ש שמע ישראל דערבית ודעל מטתו שהם כנגד ובשכבך וכן הוא בששים צירופים של י"ה בתיבות ובאותיות והצירופים של כל תיבה בפ"ע הוא כ"ב : (א) כפעם בפעם. כפעם הוא פעם ראשון בפעם הוא פעם שני : כי טוב. ואין מועיל הנחשים : וישת. סר מן האבות כמ"ש במדרש לאחד שרצה לעקור אילן כך הוא היה רצה לקלל את האבות ולא יכול : כי מראש צרים. שהם כמו האילן שנשרש בצור והג' ברכות הן נגד אבות והרביעית כנגד דוד מלכא לימות המשיח והנה בשני ברכות הראשונות היה נגד האבות אברהם ויצחק שמהם יצא פסולת אבל בברכה ג' שהיא נגד יעקב לא מצא שום פסולת שמטתו שלמה ולכך וישת אל המדבר אולי ימצא בהם עון מצד עצמם אבל לא מצא ומצאם שהם מסודרים בטוב : (ב) רוח אלהים. הוא הגדול שבג' נבואות שבתחלה אלהים ואחר כן הויה ועתה רוח אלהים : (ג) שתם. רואה את כל ענין רוח הקודש : (ד) שמע אמרי אל. הם המאמרים הנאמרים בין מלאכי מרומים והם שומע מה ששונים ביניהם מאמר השם : מחזה שדי יחזה. היינו המלאכים הרואים את כבודו הוא יחזה וכראייתו הוא נופל וגלוי עינים ובזוהר אמר שנביאי א"ה נקראים נפל וגלוי עינים אבל הוא משתבח בעצמו שנגלית לו המרכבה כולה. ונאם הגבר ע"ש נבואתו נקרא גבר שחמש שמות יש לאדם. אדם איש בן אדם אנוש גבר והנביאים והחכמים נקראו גבר כמו שכתוב עיר גבורים עלה חכם ואמר ונאם הגבר נגד וארא והנה רוח סערה : שתם העין. נגד וארא החיות והנה וגו' וגבתם מלאת עינים סביב לארבעתן. נאם שמע. נגד ואשמע קול מדבר חמשה קולות הידועים : מחזה שדי יחזה. נגד ממעל לרקיע ואמר בתז"ח חיזו קדמאה כמראה כו' היא שכינתא כמראה אבן ספיר וחזא לה כמאן דחזא מגו עששית חיזו תניינא ועל דמות כו' וחזא ליה מגו מטטרון כו' חיזו תליתאה ומראה כעין חשמל וחזא ליה מגו שר הפנים ואמר בג' מראות הללו וחזא ליה שהן ג' מראות הכוללין הכל וז"ש כאן ג' דברים מחזה שדי יחזה. נפל וגלוי עינים נגד ואראה ואפול על פני אבל הוא חזי הכל בדרגיה כמ"ש בזוהר פ' בלק : (ה) מה טבו. עשרה דברים בעשרה דרגין דמהימנותא : אהליך. אהל הוא נטוי לפרקים ומשכן בקביעות : (ו) כנחלים. הוא חכמה והן חכמי התורה. כגנת. הם נבונים. כנחלים. הן עשרה נקודין שהן עשרה נחלים. כגנת הן כנגד ג"ן סדרים שהם בתורה. עלי נהר. הידוע כמ"ש אם אין בינה כו'. כאהלים מבשמין ריח למרחוק והן מ"ע נגד אנשי חיל. כארזים הוא ל"ת וצריך גבורה וזירוז שלא לעבור על ל"ת והוא נגד יראי אלהים : עלי מים. אם פגע בך כו' : (ז) יזל מים. הוא נבואה כמ"ש ושחקים יזלו צדק שמהם הנבואה : וזרעו. הוא רוח הקדש וז"ש וזרעו במים רבים : וירם מאגג מלכו. הוא דוד המלך ומשיח שירום מעמלק שהיא הראשית שבמלכות וכלם נקראים ע"ש אגג ושליטת עמלק מג"ת של נו"ה שהן ו' והשביעית בסוד ערלה ודוד הוא מושל בעליונה שלהם וזהו וירם מאגג מלכו ורומז ג"כ לשאול מלך הראשון שנשא לאגג : ותנשא מלכתו. הוא על כל ישראל כמ"ש בת"ז בין מלך בין מלכות הכל דו"כ והן חד אלא שזה בכללות וזה בפרטות וכמ"ש בפ' וירא וכן הוא במלך ועמו ישראל שהן גוף א' : מה טבו הוא בסוד ג"ר טבו הוא סוד ראש וסוף ועוד מה טבו וכנגד מזוזה וכנגד עשרה שמות מבפנים וד' שבחוץ והוא בסוד גבוה עשרה ורחב ד' ובסוד פנים ואחור וע"כ הוא עשרה ברכות וכ"ח תיבות בסוד כ"ח מ"ה וזהו מ"ה טבו והגוף וברית הוא חד : (ח) אל מוציאו ממצרים כתועפת ראם לו. חזר כאן כנגד ד' עלמין שכבשו בכבישת הארץ כדלעיל ואמר שם מוציאם וכאן מוציאו שהם על כלל ישראל וכאן על מלכם שיכבוש את הארץ וגם הוא לבדו נשאר מיוצאי מצרים : יאכל גוים צריו. ג' דברים יאכל גוים צריו. הם הפירות. ועצמותיהם יגרם. הם הבהמות כמ"ש (ב"ב כ"ה ע"א) חביתא דגרמא לחד בראי : וחציו ימחץ. הם בנים ועבדים ושפחות שנאמר בהם לא תחיה כל נשמה : כרע שכב. הוא הארץ. והם נחמ"ד נגד ד' חלקי עולם : יאכל. צומח. עצמותיהם חי. וחציו. מדבר : (ט) כרע שכב. דומם. והן כנגד ד' יסודות ארמ"ע דומם כנגד עפר. צומח הוא ע"י מים. חי הוא ע"י רוח. מדבר הוא נגד האדם. והוא ע"י אש כידוע וכמ"ש נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. ואמר כרע שכב שבכריעה הוא נוטל מקצת הארץ ושכיבה על כל הארץ וכן במשה ויהושע משה כבש רק ארץ סיחון ועוג ויהושע כבש כל הארץ וזהו כרע שכב : כארי. בימי דוד ושלמה וכל מלכי בית ראשון. וכלביא הוא בבית שני וכל השמונאים ובית שני נוקבא לגבי בית ראשון לכן אמר וכלביא. ארי ולביא הם ב' שמות של אוריה ותומים : מי יקימנו. לעתיד לבא שהוא לעלם ולעלמי עלמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל (דניאל ב' מ"ד). מברכיך ברוך. כמו יתרו ורחב : וארריך ארור. כמו עמלק. והוסיף ויודע דעת עליון דבר שלבא לפומה לא גליא והוא נגד מה שאמר ביחזקאל ויהי קול מעל לרקיע וגו' ואשמע קול מדבר וגו' : ולא עתה. הוא כיבוש דיהושע : ולא קרוב. הוא כיבוש דעזרא : (יז) דרך כוכב מיעקב. זה משיח בן יוסף. וקם שבט. הוא כוכבא דשביט והוא משיח בן דוד. וד' גאולות יהיו עד ביאת משיח כמ"ש בר"מ בפ' פינחס גאולה ראשונה ומחץ פאתי מואב וקרקר וגו'. פאתי מואב הוא ראש הטומאה כמ"ש מואב סיר רחצי משייפא דלהון ויחל העם לזנות וגו' ואמר פאתי מואב כי בדוד נאמר שני חבלים להמית והוא יכלה את שתי הפיאות. וקרקר כל בני שת כמ"ש והשלישית יותר בה והבאתי השלישית באש (זכריה י"ג ח' ט') והוא שלישית של מואב. גאולה שמה : (יח) והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר אויביו רומי רבתא רומי זוטרא שם ירעה עגל ושם ירבץ אריה ושור. והג' וישראל עשה חיל ע"י משיח והרביעית : (יט) וירד מיעקב והאביד שריד מעיר : (כ) ראשית גוים עמלק. הגדול שבהם שהיה ראש לכל הממלכות וגם היה ראשון שהיצר לישראל : ואחריתו וגו'. כמ"ש כי מחה אמחה כו' : (כא) איתן מושבך. הוא בלשכת הגזית. ושים בסלע קנך הוא בתי כנסיות ולשון קנך. הוא קן צפור ולא בקביעות ובר"מ אמרו איתן מושבך הוא בגמרא שיזכה להוראה ושים בסלע קנך במשנה. שעליו נאמר קן צפור שזכה ללמוד וללמד : (כב) כי אם יהיה לבער. ע"י אשור וסנחריב : עד מה אשור תשבך. אבל אחר השביה ישבו במקומם בשלוה כידוע : (כג) מי יחיה. בימי סנחריב ועל שאמר למעלה עד מה אשור אמר כאן מי יחיה משמו אל : (כד) וצים מיד כתים. כמ"ש הוי ארץ צלצל כנפים (ישעיה י"ח א') : וענו אשור. עשרת השבטים שבאשור והיושבים כאן בעבר הנהר גם הוא עדי אבד. וגם לרבות גוג ומגוג : (כה) ויקם בלעם וילך וגו' כמ"ש לו בלק ועתה ברח לך אל מקומך: למקומו. שהיה מתחלה מנחש כמ"ש בלעם בן בעור הקוסם וגם בלק בן צפור היה קוסם וכמ"ש בלבן וישב לבן למקמו ויעקב הלך לדרכו וכמ"ש אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה הגל דרך אמר הבין והגל מקום אמר ידע בסוד כבד את אביך כיבוד והאבה ויראה שהם ג' שותפין וז"ש דרחים רבנן כו' דדחיל ט' דמוקיר כו' :

מהדורא חמישאה

כי מראש צורים כו'. כבר כתבתי שהן סוד האבות במצרים. ומי מנה כו' וממצרים עד כל ימות עולם גם כן ד' דרגין ועוד כי מראש צורים אראנו הוא בסוד ד' אותיות משם הראשון : מי מנה כו'. בסוד ד' אותיות משם האחרון. כי מראש צורים אראנו. רישא וגזעא ושבילא ג' טיפין דאבוהון דעלו במחשבה בסוד חולם שורק חירק והן ג' דרגין של ברכת כהנים : ומגבעות אשורנו. הן ג' ווי"ן של אות השני ומה שהיו ג' בתוך ג' נעשה ו"ק ג"כ בסוד ג' ווי"ן שבברכת כהנים. הן עם. הוא ג' אותיות ראשונות של שם האחרון שהם בסוד דכורא דבה ונפקא ג' יודין להשלמת י"ב שבטין בסוד למ"ד של לבדד. והוא נגד י"ב שבטין ואפרים ומנשה הם י"ג והם בסוד ו' של השם שהוא אחד ולכן יחדו בשמע ישראל ה' אחד וז"ש הכתוב שבטי יה עדות לישראל ושם בוי"ו הוא יחוד של ב' שמות בגילופי גילופין ולכן עיקר הכריעה במודים ולכן אמרו שדרו של אדם כו' למאן דלא כרע במודים בסוד וי"ו נו"ן מטה דמתהפיך כו'. ובגוים לא יתחשב הן בסוד ה' האחרונה של השם עם השם שלה והם בסוד ע' נפש וכמו שכתוב על מה אדניה הטבעו לכן אמר אדניהו כי לי יאתה המלוכה והן סוד מ"ע וע' ג' אותיות ראשונות דשמא מפרש וגילופין וגילופא דגילופין הוא בסוד לא יתחשב : מי מנה כו' ומספר כו'. נו"ן הנ"ל הוא מי. וי"ו הוא מספר שהמנין הוא בסוד נו"ן. ומספר בסוד וי"ו כמ"ש בספא. מנה הוא בסוד ז"ת בסוד כי גם זה לך בן וז"ת דאימא הוא נגד שתיהן ששתיהן שוה והוא בסוד מי. עפר הוא אחוריים דד' שמות האלו. רבע הוא אחוריים דשמא שלים. את. הוא אחוריים דג"ר. נפש. הוא בסוד אחוריים דה' שמות. רוח הוא הפנים עם וי"ו של הדעת : ישרים. הן ג' אותיות אחרונות של שם אהרן והם נגד אבות שנקראו ישרים כמו שכתוב הלא היא כתובה על ספר הישר זה ספר בראשית אברהם יצחק ויעקב וכנגדן נפתחים בר"ה ג' ספרים ולכן תוקעים ג' תקיעות ג"פ ג' והן נגד ט' ימי התשובה ויו"כ הוא בסוד אחרית הממתק את כלם. והיא ההיה שפה תהית המתים שע"י יחיה הכל כידוע נער נערה קרי וכתיב נער. ותהי. סוד התחיה תהי הוא בסוד שם של שדי המחבר ב' שמות כידוע שהיו"ד נחה מתהי אחריתי. ידוע בסוד ג' שמהן דאמא עם חו"ג שהן גנוזין בקרבה שהיא נקראת אחרית. כמהו. והוא בסוד ביה ב' שמות דחכמה. ועוד כי מראש צורים אראנו הוא ד' עלמין מונה בסוד ד' נשמות הידוע כד' זמנים. נפש בבטן וכמו שכתוב בטרם אצרך בבטן ידעתיך והוא עפר יעקב ותרגומו דעדקיא דבית יעקב כמו שכתוב ועוד בסוד ד' עלמין עילאין וד' עלמין תתאין שהם שני עלמין ושני כתובים בסוד ישב הכרובים הופיעה. ועוד בסוד ד' זמנים וד' גאולות. יציאת מצרים. וקריעת ים סוף. ומ"ת. ובנין בית הבחירה. והם נגד ד' ימים טובים. א' של פסח. ז' של פסח. עצרת. סכות. והם נגד ד' שבתות. א' שבת בראשית. וב' שבת מצרים שבחר להם משה במצרים. וכמ"ש בלוחות הראשונות כי ששת ימים עשה וכו' וינח ביום השביעי. ובשניות כתיב וזכרת כי עבד היית במצרים וכו'. והג' כנגד שבת לע"ל כמו שכתוב מזמור שיר ליום השבת ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים. והרביעי נגד קרבנות המוספין שבפ' פנחס והן ד' תפלות אתה קדשת נגד שבת בראשית. ישמח משה כו' ושני לוחות הוריד בידו נגד שבת מ"ת. אתה אחד נגד שבת לע"ל שאז יתיחד שמו של הקב"ה. תכנת שבת. נגד מוספי הקרבנות ועיקר הקרבנות המה בא"י וג' שבתות הן נגד ג' סעודות והד' בסוד תוספת והוא סעודת מלוה מלכתא והן נגד ג"ר והן העמודים והנתיבות והשערים וכל שפה פירושים הם א' : לא הביט און ביעקב. נגד הדבור שלא הביט בהן לה"ר ושאר עונות התלוי בדבור כמ"ש ודבר און : ולא ראה עמל. כנגד המעשה לכן נאמר כאן הביט שהוא מרחוק ונעלם. שהוא הדבור. והמעשה גלוי לכל לכן נאמר בה ראה והוא כנגד תורה ומצות שכל דבורם ועסקם הוא בתורה ובמצות וכמו שכתוב משמים הביט ה' שהדבור עולה לשמים מרחוק. ראה את כל בני האדם הוא במעשה. והם בסוד ח' שמות של אז ראה א' וז' כידוע בסוד ברכת כהנים וכמו שכתוב ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו והם כנגד חכמה ויראה. שהיראה היא בהרהור ובמחשבה בסוד והחיות רצוא כמו שכתוב בס"י ואם רץ לבך להרהר שוב למקומך שעל זה נכרת ברית והחיות רצוא ושוב. ועוד לא הביט כו' כמו שכתוב כי אתה ה' בקרב העם וכו'. ועוד לא הביט

כמו שכתוב יסובבנהו כו': אל מוציאם ממצרים. הוא בסוד היראה כמו שכתוב ובמורא גדול. זו גילוי שכינה וכמו שכתוב או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי וכו' והוא בעלמא עילאה דיליה כמו שכתוב אני ולא מלאך ולא שרף: כתועפת. הן השרפים כמו שכתוב ויעף אלי אחד מן השרפים. ראם. הן חיות הקודש שנכלל שמאל בימין. לו. הן אופנים שנכלל בג' פעמים י"ב שכלולים בתלי. וגלגל. ולב. וכמו שכתוב ועל גביהן וגובה להן ויראה להן וכלן הן עומדים ביראה. שרפים. כמו שכתוב ונורא הוא על כל סביביו. החיות. כמו שכתוב ונהר דינור מהיכן נפק מזיעתן של החיות שנא' והחיות רצוא ושוב. אופנים. כמו שכתוב ויראה להם. וכן בג' חלקי עולם כמ"ש כי לא נחש ביעקב. הם ד' מתנות שנתן לישראל. חכמה. נבואה. רוח הקדש. בת קול. כמו שכתוב בסוף תקוני זוהר חדש וזה שאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל שהן נגד חכמה ובת קול. קסם. הוא הכמה כמו שכתוב קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו והן המשכילים בישראל כמ"ש בז"ח שם ובמדרש רבה. רבתי בגוים רבתי בדעות כו'. ניחום. סוא ב"ק והוא (במגילה ל"ב ע"א מנין שמשתמשין בב"ק וע"ש בתוספת ד"ה מנין). כעת יאמר ליעקב וגו' זו נבואה ורוח הקדש והחכמה נהית להתא כמו שכתוב ואביו שמר את הדבר. בחכמה יסד ארץ. מה טבו אהליך יעקב. הן עשרה דברים שנתן לישראל. תורה. מצות. חכמה. בינה. אהבה. יראה. נבואה. רה"ק. עבודה. דביקות. והן עשרה דרגין בישראל ראשי אלפי ישראל וגו': דרך כוכב מיעקב וגו' ומחץ וגו' הן ד' גאולות בד' זמנים ע"י ד' גואלים. שבט ומחוקק עד כי יבא שילה ולו יקהת. שהן פני האדם והן המושיעים כמ"ש ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה וכמ"ש וירד מיעקב והאביד שריד מעיר והוא הר עשו אלוף עירם. והם נגד ד' רגלי המרכבה אבות ג' ודוד ד' וכנגד ד' ברכות שהם בארץ ישראל ולעתיד לבא שהרביעית כוללת הכל והם נגד ד' זמנים האלו במצרים ובמדבר ונגד ד' שררות שהיו בישראל א' משה שהיה מנהיג ע"פ ה' כמ"ש ויהי בישרון מלך. וא' מלכי בית דוד. וא' מלכי ישראל. והן אפרים ויהודה כנגד שני משיחין וא' ע"י חמשה עשר שופטים שהיו בישראל ומ"ש הפייטן ארבעה עשר מושיעים הוא שהושב שמואל ובניו לאחד אבל באמת הן ט"ו מושיעים וכמ"ש שבעה רועים ושמונה נסיכים והן הן השופטים שהצילו את ישראל מיד לוחציהם: איתן מושבך. לעתיד לבא כמו שכתוב עם המלך במלאכתו ישבו שם (ד"ה א' ד' כ"ג): ושים בסלע קנך. כמו שכתוב הם הקינים הבאים מבית רכבים שהלכו אצל בית המדרש של יעבץ למדבר ללמוד תורה וזכו לישב בלשכת הגזית: עד מה אשור תשבך. בעה"ז שנקרא מה אבל בסוד מי. אמר מי יחיה משמו אל שהן בסוד החכמה תחיה בעליה ואמר אלה לחיי עולם ואלה וכו' שהן בסוד הו"ה שהוא בסוד ג' עלמין הוה גביר לאהיך שהם בסוד נר"ן שאחיזתם בסוד נפשות אבל בנשמה אין להם אחיזה כלל והוא מה שאנחנו מבקשין ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו וכמו שכתוב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. הנסתרת לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו לעשות את כל דברי התורה הזאת גשם אל משתתף בכלהון וז"ש משמו אל וצים מיד כתים וענו אשור וגו' הם כנגד ד' גליות שכולן עתידין להשתעבד קודם ביאת המשיח לעתיד לבא וז"ש וצים וגו' וכמ"ש התורה התחילה בד' גליות וסיימה בה' גליות וכמ"ש עתיד להחיות את נבוכדנאצר וכו' וכלם ילחמו עם ישראל ואחר כך ילכו כלם לחרפות ולדראון עולם וז"ש עדי אבד וכמ"ש ידין אפסי ארץ ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו שיבא ב"ב אמן:

מהדורא שתיתאה

ויראה בלק ככר כתבתי שהוא ברזא דחכמה. והוא סוד שם החכמה והדעת שבו בשם ס"ג. והיו"ד נעלמת שהוא ראשית הכל וז"ש בזוהר פ' בראשית נטל י' מאויר נשאר אור. ועיקר ויראה הוא על הדעת שבו כמ"ש בפ' חקת ושקפה על פני הישימן והכמה גם כן נקרא אוירא. אוירא דאתפס ואוירא דלא אתפס. כי רב הוא. סוא סוד ג' ראשונות בשם ס"ג: מלך למואב בעת ההוא. למואב הוא המדינה. מלך. הוא הנפש. בעת ההוא. הוא הזמן: פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו. ג' מקומות. שמו שבקדושה יש ג' מקומות שהמזונות יוצאין משם לעולם א' מן א"י שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות (איוב ה' י) וא' מן השלחן שבהיכל שעליו היה לחם הפנים ואחד מקדשי קדשים שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתו וגו' (יחזקאל מ"ז י"ב) אמר בלעם ג' בטומאה. נגד הארץ אמר ארץ בני עמו. ונגד השלחן אמר פתורה ונגד הנחל אמר על הנהר: הנה עם וגו' הנה כסה וכו' והוא ישב כו'. סוד ע"ב. לפי שיש בתורה ב' פעמים ס'. ששים המה מלכות ששים גבורים סביב. והם א' דמשה וא' דשלמה כמ"ש בתקונים תיקון י"ג ותיבת הוא מפלים לע"ב. פרשא דאילנא כמ"ש בזוהר פ' בשלח. וזהו סוד אני ה' הוא שמי. והוא גימטריא י"ח כמ"ש הגיא י"ג וה' וכן והוא י"ב ו' הם א"י דו"ן דכר ו' נוקבא י"ב והם הכל אחד כי בחינה אחרונה דדכורא הוא כתר דנוקבא כתר ועטרה. והוא סוד מ"ש בזוהר ס"ו וע"ב. ס"ו נפשות שירדו למצרים ושבעים נפש. וכן ס' וע"ב והן סוד חב"ד. והוא סוד הדעת. הנה. הנה. סוד חו"ב. והוא יושב. הוא סוד י"ב תחומין שבדעת והם י"ב צירופין של יושב. וכמו ששלח בלק אל בלעם הנה עם וכו' ועתה לכה. ובזה הלשון השיב בלעם שלא יוכל לקללם ואמר הנה באתי וגו' עתה היכל וגו'. וכן כאשר חרה אפו של בלק על בלעם אמר והנה ברכת ברך וגו' ועתה ברח לך וגו'. ואדעה מה יסף ה' דבר עמי. כמ"ש מה שמו ומה שם בנו כי תדע: ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה. זה סוד שלש עולמות עליון תחתון ואמצעי שהיה גדול בכולן שהוא סוד ב' דבראשית ומ"ש סיומא דבראשית: ושאן כתם כל הדרכים בסוד מ"ב בתהלם בדרך. ואחר כך גדר מזה ומזה ואח"כ ותרבץ תחת בלעם: ל"ך כ"ה הוא ג"פ כה. לפי שאמר לו הש"י ב"פ וכה תדבר. ופעם ג' אמר בלעם ואנכי אקרה כה: הנה אנכי יצאתי לשטן. הוא אחוריים של ע"ב: לנגדי. הוא אחוריים של יו"ד ה"א: וכה תדבר. אינם צריכין לברכתך רק מעלמך תדבר: כי מראש צרים אראנו. אראנו שיעור קומה ג' יודין דהכבן: אשורנו. ג' שמות של ג' ראשונות חו"ב ידוע ודעת הוא ה' נבאות: הן עם לבדד ישכן: עם. הוא ב"פ הן. והוא ג' ראשונות דנוקבא: לבדד ג' אחרונות. בדד הוא י' והוא בסוד נלם: והוא. כנגד י"ג שבטים. י"ב שבטים הוא הן עם. עם הלמ"ד. ובדד הוא שבט לוי באמצע וז"א בדד ישכון ששם היה מקום השכינה ויפראל מקיפין: לבדד ישכן סוד משכני. בדד כמ"ש ה' בדד ינחנו בדד הוא הקדושה של ישראל והמצוה שמקיפין אותם. ב' פרשיות שבמזוזה. ד' ד'. פרשיות שבתפלין של ראש ויד: לבדד. הוא ל"ב חוטין של ציצית והוא מצורף לבדד. וזהו סוד וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה מנחה כי טוב זו תורה שבכתב ואת הארץ כי נעמה זו תורה שבע"פ: מי מנה עפר יעקב. בסוד כי גם זה לך בן. והנה ברכת ברך זה שלש פעמים. כנגד שם של י"ב שבברכת כהנים לכן אמר זה שלש פעמים. בתחלה כתיב כה תדבר הוא דרגא של נביאי ישראל ואח"כ ברכן בזה דרגא של משה לכן אמרו בישראל לא קם אבל בא"ה קם וזהו כוונתם: לכה איעצך אשר יעשה. אשר הוא בסוד זיוונא עילאה שהוא יסוד והוא שמחבר ב' עלמין והן שמות הידועים: ומחץ פאתי מואב וקרקר וגו' הן ז' ראשין דחויא שהן שבעין כמ"ש בסוף זוהר חדש (דף כ"א ג') וכמה מלאכי חבלה תליין מינייהו. שבע אינון ממוכין ותליין מנייהו שבעין וכנגדן אמר ישעיה ג"כ שבעה (סי' י"א י"ג י"ד) וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה יכרתו וכו' ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם. וכן הוא בתפלת י"ח ולמלשינים. וכל עושי רשעה. וכל אויבי עמך. תעקר. תשבר. תמגר. ותכניעם. הן שבעה והן כנגד ד' רוחות וסולם באמצע שהוא כלול ראשו בשמים וכו' כמ"ש ברעיא מהימנא פ' נשא ועיקר השבעה הם חמשה. כמו שכתוב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש רק בעיניך תביט חשב כל הד' רוחות. וכן בשירה חשב כל ד' רוחות. שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל יושבי כנען. כי כנען באמצע וכן כאן ומחץ פאתי מואב וגו': והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר אויביו, כמ"ש ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך. אויב הוא שעיר שנאמר שעיר איביו. שנאיך הוא אדום שנא' (יחזקאל ל"ה י"א) ועשיתי כאפך וכקנאתך אשר עשיתה משנאתיך בם וגו'. אשר רדפוך: הם בני רומיים אשר החריבו את המקדש ורדפו אותנו מן הארץ וז"ש עובדי' וירשו בית יעקב את מורשיהם הם ב' אלו שעיר ואדום וכן אמר מלאכי כה אמר ה' צבאות המה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה זהו גבול שעיר והעם אשר זעם ה' עד עולם הוא אדום שנתיישב בהר שעיר ועיניכם תראו ואתם תאמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל. פי' שיתקדש שמו של הקב"ה כשיתגדל גבול ישראל תתרבה קדושת שמו יתברך: איתן מושבך ושים בסלע קנך. איתן הוא פנים ואחור דע"ב בסוד והמשכילים יזהירו והוא אילן שלם: מושבך. הוא סוד חב"ד כ"ש בפיטום הקטורת: ושים בסלע קנך. בסלע הוא ב' סלע וגימטריא ש"ך נהורין בסלע הוא תפלת שחרית ותפלת מנחה. קנך כמ"ש למעלה למה לא רכבת על סוסך ואמר ברטיבא שדאי: כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשבך. שנאמר מה אדמה לך כי גדול כים שברך מי ירפא לך. וזה עד מה אשור תשבך. בני הקיני יהיו בשבי בארץ אשור עד מה. עד גלות של ישראל שנאמר בהם מה אדמה לך כי גדול גו' שהשכינה עמהם. מי ירפא לך. שהיא בסוד בינה מעלמא עילאה בסוד חירות כמ"ש ביום ההוא יתקע בשופר גדול לכן אמר מי יחיה משמו אל הוא בתחית המתים כאשר ישים אותנו לעם ויחיה אותנו אינו ידוע מי יהיה כי רבים מישני עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה כו' והכלל סוד הבינה והדעת שבה הם כל טוב כמ"ש אני אעביר כל טובי על פניך ויתהפך מכל טוב לאוי מי: משמו אל. הוא בסוד ועמדו רגליו ביום ההוא וגו' שהן ג"ת דמרגלא: וצים מיד כתים. הוא גוג ומגוג שיטלו המלוכה מרומי: וענו אשור. שילכו לאשור על עשרת השבטים. וענו עבר. העברים הנפוצים בכל הארץ כמו שכתוב ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים כי כלם יבאו למצרים כמ"ש והשיבך ה' מצרים באניות: וגם הוא עדי אבד. פשוטו לפי שנאמר בעמלק ואחריתו עדי אובד שעמלק נקרא ראשית. וגוג שהוא באחרית נאמר עליו וגם הוא עדי אבד. וישראל ג"כ המקראים אובדים בארץ אשור הם אובדים רק לפי שעה אבל הוא עדי אבד. אובד לעד: ויקם בלעם וילך וישב. הם נגד ג' שאמר למעלה ויקם בלעם ויחבש את אתנו. וילך עם שרי מואב. כנגד ויקם הראשון אמר בחזרתו גם כן ויקם. כנגד ויחבש את אתנו נאמר כאן וילך שהלך לבדו שנהרג אתונו כמ"ש ואותה החייתי. כנגד וילך עם שרי מואב נאמר כאן וישב לבדו. ועוד כנגד מה שאמר למעלה מן ארם ינחני בלק מהררי קדם. ארם היה מקומו ומשם היה הולך תמיד לקראת נחשים בהררי קדם לכן אמר וילך אל ארם. וישב למקמו להררי קדם: וגם בלק הלך לדרכו. ולא אמר למקומו לפי שהיה הוא במקומו אפס הלך לדרכו למדרגתו לפי שבשעת הברכה היה במדרגת רוח הקודש כמ"ש והנה נצב על עלתו וכ"מ שנאמר נצב הוא ברה"ק ואח"כ חזר למדרגתו וכן נאמר בלבן. וילך וישב לבן למקמו ויעקב הלך לדרכו וזהו אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה:

אמר המעתיק את כתבי הקודש על חקת ובלק. הרבה יגיעות יגעתי עד שמצאתי את שאהבה נפשי לסדר על נכון מבלבול ועירוב פרשיות כתיב כאן. וזו היא משבודות קשות שבמקדש. ולבי אומר כי הגאון לא כתב רק לעצמו ולא מסר רק ראשי פרקים לחכם ומבין מדעתו. אבל באמת אין להדפיס חיבוריו רק על פי השגחה ועיון הדק היטב. שבעה עינים על כל דבר דבור על אפניו והיות כי ערבים עלי דבריו שמתי עין לעיוני לעשות סדר נכון ולתקן כל טעות שהעתיק ולעשות מראה מקומות בתנ"ך וכש"ם

וכש"ס ולהיות כי הגאון חיבר הפי' על בלק בשתי מהדורות וראיתי אני שיש בהם כמה דברים כפולים והיה ראוי להוסיף ולגרוע אך א"א למדרש בלי חידוש וישמע חכם ויוסף לקח כי בכל הדברים הנראים כפולים יש בהם דברים חדשים גם ישנים המעט הוא אם רב ע"כ הדפסתי כל כתבי הקודש בלי שום מגרעת וכל חיך הטועם יאמר לי לי ונפשי יודעת כי כל דבריו כ"ז שממשמש בהם ימצא טעם. על כן אחלה פני כל קורא שלא ילך במגוסה ובחפזון לא ולא כי אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' וגו'. ודי בהערה זו ליודעי חן:

חידושי מהרש"א

פרשת במדבר

רש"י **מי** שאביו משבט אחד כו'. וקשה השתא למשפחות למה לי לידע כל מנין שבט ושבט כמו שפירש"י בסמוך דהא זה מלבית אבותם שמעינן מדאיצטריך לבית אבותם ללמד שעל שבט אביו יקום ולא על שבט אמו מ"מ דעל סדר השבטים צריכין להיות נמנין ויש ליישב וק"ל:

רש"י **אמר** כיצד אעשה כו' בפ"ק דסנהדרין אספה לי שבעים איש כו' אמר משה כיצד אעשה כו' מה עשה בירר ששה ששה והביא ע"ב פתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק כו' כיוצא בדבר אתה אומר ולקחת חמשת חמשת שקלים כו' אמר משה כיצד אעשה כו'. וכתב רבינו ובירושלמי ר' נחמיה מותיב אלו כתבנו זקן סלקת אלא כך עשה נטל ע"ב פתקין וכתב עליהם זקן וב' חלק כו' מותיב תני' לחבריה הגע עצמך שעלו כלם זקן א"ל מעשה נסים היו ומסורגין עלו. אמר ר' שמואל קשיתיה קומי ר' אבוהי על דעתיה דתניא אחוריה מעשה נסים על דעתיה דתניא קדמיתא אינו מעשה נסים א"ל מעשה נסים ומסורגין היו וכה"ג קאמר התם גבי בן לוי והוא מפורש בב"ר גבי בן לוי דכל א' שעלה בידו פיתקא בן לוי יכול לומר כיון שלא היו פתקין של בן לוי רק כ"ב אלף מה היה יכול לעלות בידו אם לא ה' סלעים אלא לכך אמר ר' נחמיה דכן עשה שנוטל רע"ג בן לוי נוסף על כ"ב אלף בן לוי ועוד רע"ג ה' סלעים דהשתא אלו היה זוכה למה לא עלה בידו מאותן רע"ג בן לוי שהיה נוסף על כ"ב אלף ופריך עליו בירושלמי דלר"ן נמי הגע עצמך אם עלו כלם בן לוי גם אותן רע"ג ומי הי' נותן ה' סלעים ומשני לאו מעשה נסים היו שעלו כ"ב אלף בן לוי ורע"ג ה' סלעים מסורגין ונשארו אחר כך רע"ג בן לוי בקלפי וקאמר רבי שמעון וכי לר"י לאו מעשה נסים דאם ישארו רע"ג ה' סלעים באחרונה ודאי דיאמרו רע"ג האחרונים שעל כרחנו אנו מעלים ה' סלעים כיון שאין שם בן לוי ומשני דאמת היא דלר"י נמי מעשה נסים הוה דמסורגין עלו היינו שעלו כל ה' סלעים קודם שעלו כלם של בן לוי. ומיהו קשה דאם כן מאי פריך ליה ר"ן לר"י כיון דאפילו אליביה ע"כ מעשה נסים היה וביפה מראה תירץ בזה דאפילו הכי מגו שטענו כיון דבהכרח שיעלו פתקי ה' סלעים לרע"ג מה שעלה להם אין ראיה שהם חייבים מזולתם כו' עד כאן לשונו ע"ש. וכן תפרש לה גבי זקנים. וראיתי מי שהקשה שלא היה לו ליטול רק י"ב פתקין ולכתוב על עשרה מהם ששה זקנים ועל שתים ה' ה' ונשיא של כל שבט ושבט יטול פתקא אחת. מי שיעלה בידו פתקא של ה' לא יהיה לו רק חמשה זקנים. ונ"ל דלאו קושיא היא דאותן ב' שבטים שיעלה להם ה' ה' ע"כ יצטרכו לכל א' מהם עוד גורל אחר מי מאותם ו' שלא יהיה בכלל הזקנים שהרי מתחלה נבררו ו' לכל שבט. אמר המלקט אמנם לא זכיתי להבין דברי רבינו בהאי שינויא דמאי הוצרך לגורל אחר ולומר שהבחירה הוא מוקדם לגורל דהא נוכל לומר דהגורל יהיה מוקדם לבחירה ועדיין בי"ב פתקין סגי. וגורל א' יספיק לזה דמי שיעלה בידו ששה יברור אחר זה ששה משבטו. והוא הדין בחמשה. (ובקיצור מזרחי תירץ על זה בשם מהר"ן דאותו שבט שיעלה בידו פתק שכתוב עליו חמשה יהיה זה בזיון לכל שבט כאלו לא בחר השם בכל השבט אבל עכשיו לא נתבזה שום שבט רק אותו הזקן לבד שעלה בידו פתק חלק שאמר לו אין המקום חפץ בך עכ"ל). וראיתי מי שהקשה עוד בזה שהאחרונים יאמרו אלו היינו נוטלים בתחלה היה עולה לנו כמותם בן לוי או זקן שהם היו רובם וכל דפריש מרובה קפריש. ואין מקום לקושיא זו דכמו שהיו אז הפתקין רובן בן לוי וזקן גם עתה נאמר שעתה נשארו מרובם דהיו בן לוי וזקן שהרי מסורגין עלו כמו שכתבתי. ויש עוד לשאול בזה דמה נשתנה גבי ה' סלעים שכתבו על רע"ג פתקין היה לו להניחן חלק כמו גבי זקנים שהניח ב' מהם חלק וי"ל שכיון שכבר היה הקדושה בבכורות אלו היו אותם רע"ג חלק היו אומרים אלו רע"ג שאין חייבים ה' סלעים אלא שאותם כ"ב אלף בכורות נתחללו בקדושתן על בן לוי והם נשארו בקדושתן קדושת בכור ולכך נכתב עליהם ה' סלעים ודוק:

פרשת נשא

לו יהיה. פירש"י ממון הרבה בפ' הכונס אמר ר' נחמן בר יצחק אם נותן תרומות ומעשרות לכהן לסוף מתעשר שנאמר איש אשר יתן לכהן לו יהיה ממון הרבה. וכתב רבינו דדרש מדלא כתיב הכא נמי לו יהיו בוי"ו כדלעיל דכינוי דיהיו קאי אקדשיו שזכר אבל הכא כתיב לו יהיה בה' דלא משמע דקאי אקדשיו וע"כ דרשו ביה יהיה לו ממון הרבה וק"ל:

רש"י **מה** כתיב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שנצרך לבא אצלו כו'. בפרק הכ"ל א"ר יוחנן למה נסמכה פ' סוטה לפ' תרומות ומעשרות לומר לך שכל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנו לכהן סוף נצרך לכהן ע"י אשתו שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיך ליה איש איש כי תשטה כו' ולא עוד אלא סוף שנצרך להם שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו (ופירש"י סוף שנצרך בהן שנעשה עני וצריך ליטול מעשר עני שנאמר לו יהיו לעצמו יצטרכו) ובהגדה זו הקשה רבינו ואמר לכאורה זה אינו מובן כיון דלפי זה את קדשיו לו יהיו מתפרש שיהא נעשה עני עכשיו ולו יהיו היינו שנצרך להן א"כ לא נזכר בקרא את מעשיו מכבר שהיה מעכב קדשיו לו ודוחק לומר בכה"ג שמוספת עצמו ואחרת עמו כמו שכתבו המפרשים במלה אחת וי"ל דסמך בהך דרשא אקרא דלעיל מיניה וכל תרומה כו' אשר יקריבו לכהן לו יהיה דהשתא קרא מתפרש דכל תרומה כו' אשר דרך להקריב לכהן והוא מעכבו שלו יהיה וקאמר קרא דבתריה איש אשר יעשה כן סופו את קדשיו לו יהיו שיהיה נצרך להם כשיהיה נעשה עני ודוק:

רש"י **ועד** אין בה בטומאה אבל יש עדים לסתירה וכתב הרא"ם פי' מלת בה דכתיבה גבי ועד אין בה יתורא היא דהוה ליה למיכתב ונסתרה והיא נטמאה ועד אין ואנן ידעינן דאטומאה דלעיל מיניה קאי דהא מיניה קא סליק ונסתרה והיא נטמאה ועד אין השתא דכתיב בה אינו אלא למעט דדוקא בה דהיינו בטומאה דקאי עלה הוא דעד אחד מהימן אם קינא לה בעלה מתחלה אל תסתרי עמו ועברה ונסתרה אבל לסתירה אם לא באו שני עדים להעיד שנסתרה עם אותו שקינא לה בעלה אלא עד אחד בלבד אף על פי שקינא לה בעלה בשני עדים וגם יש עד אחד לטומאה כיון שאין שני עדים לסתירה אינה אסורה לבעלה. אלא צריך שיהיו שני עדים בעת שקנא לה בעלה אל תסתרי עם איש פלוני ושני עדים שנסתרה עמו אחר הקינוי. ואז אם העיד עד אחד שנטמאת עמו היא נאסרת עליו כדתנן בריש סוטה המקנא לאשתו רבי אליעזר אומר מקנא על פי שנים ומשקה ע"פ אחד או על פי עצמו ר' יהושע אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים ואמרו בגמרא מ"ט דר"י אמר קרא בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה פי' דוקא בה דהיינו בטומאה הוא דעד אחד מהימן כשקדמו לה קנוי וסתירה אבל לא בקינוי ולא בסתירה דבכל א' מהם בעינן שני עדים להעיד בם. אבל רש"י ז"ל כתב אבל יש עדים לסתירה והא לא אתיא לא כר"א ולא כר"י דאי כר"י האי מיעוטא דבה למעט קינוי וסתירה הוא ולא סתירה לבדה ואי כר"א למעט קינוי לחודיה הוא דאתא ולא למעט סתירה. ואין סברא לומר דרש"י ז"ל סבירא ליה כתנא ברא אליבא דרבי יוסי בר' יהודה דתניא רבי יוסי בר' יהודה אומר משום רבי אליעזר המקנא לאשתו מקנא לה על פי עד אחד או על פי עצמו ומשקה ע"פ שנים השיבו חכמים לדברי ר"י בר"י א"כ אין לדבר סוף ואמרו בגמרא מ"ט דר"י ברבי יהודה אמר קרא בה בה ולא בסתירה. משום דתנא דמתניתין עיקר. ועוד דיחיד ורבים הלכה כרבים והיכי שביק דברי חכמים ונקט דברי ר"י בר' יהודה ועוד דדברי ר"י בר' יהודה אליבא דר"א הן ור"א שמותי הוא והכי נקיט כוותיה עכ"ל:

ורבינו כתב ליישב זה וכדי לבא אל המכוון דבריו אציג לפניך סוגיא דשמעתין ריש פ"ק דסוטה דגרסינן שם מתניתין דלא כהאי תנא דתניא רבי יוסי בר' יהודה משום ר"א המקנא לאשתו מקנא על פי עד אחד או על פי עצמו ומשקה לה על פי שנים השיבו חכמים לדברי רבי יוסי בר' יהודה אין לדבר סוף מ"ט דר"י בר' יהודה אמר קרא בה בה ולא בסתירה ופריך ואלא בטומאה ולא בקינוי ומשני קינוי איתקש לטומאה דכתיב וקנא את אשתו והוא נטמאה ופריך סתירה נמי איתקש לטומאה דכתיב ונסתרה והיא נטמאה ומשני ההוא לכמה שיעור סתירה כדי טומאה הוא דאתי. וקאמר תלמודא השיבו חכמים לדברי ר"י בר יהודה אין לדבר סוף מאי ניהו. דזמנין דלא קני ואמר קנאי (פירש"י כשכועס עליה אומר קנאתי לה מפלוני ומביא עדים שנסתרה עמו סתירה כל שהוא דכיון דלא קני לה לא נזהרה בו) ופריך הא למשנתנו יש לדבר סוף לדברי ר"א בתמיה זימנין דלא איסתתר ואמר איסתתר ומשני אמר רבי יוחנן אף לדברי ר"י בר יהודה אין לדבר סוף ופריך אף לדברי ר"י כו' ולא מיבעיא למשנתנו אדרבא למשנתנו איכא עיקר התם ליכא עיקר (ופירש"י איכא עיקר שכבר התחיל בעדים שלא ע"י כעס התם ליכא עיקר ולכשיכעוס נקל לומר קנאתי לה והוא ימצא לה סתירות הרבה) ומשני אלא אי איתמר כו' אמר ר"י לדברי ר"י בר' יהודה ואף למשנתנו אין לדבר סוף עכ"ל מסוגיין דשמעתין הצריך לענינו. וכתב רבינו יראה מלשון ואף למשנתנו דהך סברא דאיכא עיקר וליכא עיקר קיימא ולדברי ר"י בר' יהודה פשיטא דאין לדבר סוף דכיון דליכא עיקר אלא דאף למשנתנו דאיכא עיקר מכל מקום נימא דאין לדבר סוף. ומכאן נראה ליישב רש"י שפי' בחומש ועד אין בה בטומאה אבל יש עדים לסתירה. לא בא לומר דלסתירה יש ב' עדים אבל לקינוי סגי בעד אחד וכר"י בר' יהודה כמו שהבין הרא"ם דאדרבא דוק מיניה אפכא בטומאה בעד אחד אבל בקינוי צריך שני עדים ולרבותא נקט סתירה כדמסיק בשמעתין ואפי' לסתירה דאיכא עיקר צריך שני עדים ומכ"ש דבקינוי צריך שני עדים דליכא עיקר וכר' יהושע פירש ומהשתא אין מקום לתמיהת הרא"ם ודוק:

רש"י **בקללה** הקדים ירך לבטן וכו'. אמר המלקט בפ"ק דסוטה שנינו במדה שאדם מודד מודדין לו וכו' בירך התחילה בעבירה תחלה ואח"כ הבטן לפיכך תלקה בירך תחלה כו' ופריך תלמודא מנה"מ אילימא משום דכתיב בתת ה' את ירכך נופלת כו' והכתיב וצבתה בטנה כו' ומשני אמר אביי כי לייט לייט תחלה ירך והדר בטן ומיא כי בדקי פי' אורחייהו בדקי בטן ברישא והדר ירך ופריך בקללה נמי כתיב לצבות בטן ולנפל ירך ומשני ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך שלא להוציא לעז על מים המרים. עכ"ל ורבינו כתב בזה ולהרא"ם נעלם קושיא זו ותירוצא

פשוט

אות הקשה קושיא זו ומתרץ דלאו בבטן וירכה של סוטה קמיירי אלא בבטן וירך של בועל כו' ע"ש דבהא איכא פלוגתא בפרק כשם והכא לכ"ע קאמר עכ"ל. והתימה ממנו דמנ"ל זה דנעלם מהרא"ש סוגיא זו דהא גם רש"י ז"ל פירש בסמוך בקרא לצבות בטן ולנפל ירך בטנו וירכו של בועל כו' כדברי הרא"ש ז"ל וחס לן למרן רבינו הגדול רש"י ז"ל מאור עיני הגולה לומר עליו דבר זה משום דלא פירש כן דנעלם ממנו סוגיא הנ"ל וק"ל:

רש"י **ולא עוד** אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח כו' אבל לא אם היתה עקרה נפקדה דא"כ יסתתרו כל העקרות ויפקדו וזו הואיל ולא נסתרה תפסיד כדא"ל ר"י לר"ע. ומה שהקשו תוס' דר' ישמעאל לימא לנפשיה יסתתרו כל יולדת בצער וילדו בריוח. כתב רבינו דיש ליישב דמשום דיולדת בצער לא תעשה את עצמה נחשדת על ידי סתירה לקנא לה בעלה אבל בעקרה משום בנים שיהיו לה תעשה כל מה שתוכל לעשות גם שתדע שיקנא לה בעלה וק"ל:

רש"י **קדוש** יהיה השער שלא לגדל הפרע של שער ראשו בפלוגתא זו שנויה בפ"ק דתענית דגרסינן שם אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזו נפש חטא זה כו' ר"א אומר נקרא קדוש שנאמר קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו כו' ופריך ולשמואל הא איקרי קדוש ההוא אגדל פרע קאי כו'. וכתב רבינו וכ"ה בפירש"י בחומש קדוש יהיה השער כו' ומיהו ר"א פליג הכא ומפרש קדוש יהיה אנזיר גופיה שציער עצמו מן היין אלא שדרך רש"י בחומש לפרש פשוטו של מקרא דקאי קדוש יהיה אגידול פרע. ומיהו הא דכתיב קדוש הוא לה' מפרש לה בספרי זו קדושת הגוף אבל לכ"ע אינו מתפרש שיקרא קדוש על שציער כו' אלא שלא יטמא למתים וכפירש"י בחומש וק"ל:

רש"י **ואני** אברכם לישראל כו' ד"א לכהנים בפלוגתא זו שנוי' במסכת חולין בפ' אלו טריפות. ר' ישמעאל אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים לכהנים עצמם מנין שנאמר ואני אברכם כהנים מברכים לישראל והקב"ה מברך לכהנים ר"ע אומר למדנו ברכה לישראל מפי הכהנים מפי הגבורה לא למדנו נאמר ואני אברכם שכהנים מברכים והקדוש ב"ה מסכים ע"י אלא ר"ע ברכה לכהנים מנ"ל נפקא ליה מואברכה מברכיך. ובתוס' שם בד"ה ואברכה מברכיך ואפי' נכרים המברכים את ישראל מתברכין כדאיתא בירושלמי דברכות דההוא נכרי דיהב שלמא לר"י כו' אמר ליה ברכתך כבר אמורה מואברכה מברכיך. ולר"י לא אצטריך קרא שהקב"ה מסכים ע"י דפשיטא דמסכים כיון שצוה להם לברך עכ"ל וכתב רבינו אדבריהם כוונתם בזה מה שנקטו ואפילו נכרים כו' רצה לומר ולהכי אצטריך ליה ואברכה מברכיך לר"י. ויש לפרש לפי זה דבמקום ברכה דישראל דעדיפא היינו משום דהיא ברכה המיוחדת לכהנים. מש"כ ואברכה מברכיך דהוה כוללת אף לנכרים לר"י וק"ל:

פרשת בהעלתך

רש"י **ובמקום** אחר אומר מבן ל' שנה כו' ולומד ה' שנים כו'. בפלוגתא זו שנויה פ"ק דחולין כתוב א' אומר מבן כ"ה שנה ומעלה וכתוב א' אומר מבן ל' שנים הא כיצד כ"ה בתלמוד ושלשים לעבודה מכאן לתלמיד כו' ר' יוסי אומר שלשה שנים שכן מצינו בנבוכדנצר שצוה להביא מבני ישראל ולגדלם שלש שנים ללמדם ספר ולשון כשדים ואידך שאני לשון כשדים דקליל ואידך שאני הלכות עבודה דתקיפין. וכתב רבינו באגדה זו והא דכתיב ללמדם ספר היינו נמי בספריהם בלשון כשדים דבספר כבר ידעו כדכתיב לעיל מיניה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת כו'. וקצת קשה במאי פליגי הני תנאי הא מידי דקליל כלשון כשדים ת"ק נמי מודה דסגי בג' שנים ומידי דתקיפא כהלכות עבודה ר"י נמי מודה דבעי ה' שנים ויש ליישב וק"ל:

רש"י **ולמה** לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו כו' וכתב הרא"ם שכן הוא בספרי אבל במכילתא שנינו בפ' בא בפסוק והיה כי תבואו אל הארץ כו' ושמרתם את העבודה הזאת תלה הכתוב עבודה זו בביאתם לארץ שלא נתחייבו במדבר אלא פסח א' בלבד שעשו בשנה השנית ועל פי הדיבור והביאו גם רש"י ז"ל בפירושו שם ומשמע שאין זה מחמת עצלותן אלא מחמת שלא נתחייבו בו אלא אחר ביאתן לארץ ואף זו לא נעשית אלא ע"פ הדיבור. ושמא י"ל שהברייתות הללו חולקות זו לזו שהברייתא של ספרי סוברת שנתחייבו ישראל במצוה זו אפילו במדבר וקרא דוהיה כי תבואו אל הארץ מפרשי לה כי הא' תנא דאמר דביאה הכתובה גבי תפלין הוא לומר עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ ומה שלא עשו פסח במדבר אלא בשנה השנית בלבד אינו אלא מחמת עצלות. ואע"פ שהיו רובן ערלים מפני שלא נשבה להם רוח צפונית כל אותם מ' שנה שהיו במדבר כדאיתא ביבמות ובחגיגה וכתיב וכל ערל לא יאכל בו וא"כ לא היו חוטאים במה שלא עשו פסחים במדבר שהרי ערל אסור באכילתו. מ"מ כיון שעונותיהם הם שגרמו שלא נשבה להם רוח צפונית כל אותם מ' שנה שהיו במדבר לפי שהיו נזופים בעון המרגלים ואלמלא עון המרגלים היתה נושבת בהם רוח צפונית והיו נמולים והיו עושים הפסח במדבר היינו גנותן. והברייתא של מכילתא סוברת כאידך תנא דתנא דבי ר' ישמעאל הואיל ונאמרו ביאות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם לאחר ירושה וישיבה אף כל לאחר ירושה כו'. ומה שהקריבו פסח במדבר בשנה השנית ופסח בגלגל בימי יהושע קודם שנכבשה ונחלקה הארץ לא עשו אלא ע"פ הדיבור ולפיכך הותר להם לאכול הפסח אע"פ שבניהם שנולדו להם משיצאו ממצרים ערלים היו ומילת זכרים מעכבת מלאכול הפסח כמו ששנינו במכילתא ומייתי לה ביבמות כו' עכ"ל הצריך לענינו. ורבינו דן עליו במה שכתב אע"פ שבנים שנולדו להם משיצאו ממצרים ערלים היו ומילת זכרים מעכבת כו' וכדי לבא אל המכוון דבריו אציג לפניך הסוגיא דפ' הערל דשנינו שם הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה כו' (ופירש"י הערל כהן שמתו אחיו מחמת מילה). ונקט תלמודא בעי רב חמא בר עוקבא קטן ערל תוך שמונה מהו לסוכו שמן של תרומה דקיימא לן סיכה כשתיה מי אמרינן ערלה שלא בזמנה מעכבא או לא מעכבא. א"ר זירא ת"ש אין לי אלא מילת זכריו בשעת עשיה ועבדיו בשעת אכילה (ופירש"י אין לי לעכב בפסח אלא מילת זכריו שיש לו בשעת עשיה דגבי מילת זכריו כתיב ואז יקרב לעשותו והיינו שחיטה וגבי עבדיו כתיב אז יאכל בו דאפילו לא הוה ליה עבד בשעת עשיה והיה לו בשעת אכילה מעכבתו מן אכילת פסחו) מנין ליתן את האמור של זה בזה כו' ת"ל אז אז לג"ש (ופירש"י אז יקרב לעשותו אז יאכל בו) ופריך בשלמא עבדיו משכחת לה דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה כגון דזבנינהו בינו וביני אלא זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה היכי משכחת לאו דאיתיליד בין עשיה לאכילה וש"מ ערלות שלא בזמנה הוי ערלות. אמר רבא ותסברא המול לו כל זכר כתיב ואז יקרב לעשותו והאי לאו בר מהילא הוא אלא הכא במאי עסקינן כגון שהגלתו חמה כו' (ופירש"י שהיה חולה ונתרפא ונתחלחלה ושהלפה ממנו חמה) רב כהנא אמר כגון טומטום שנקרע ונמצא זכר בינו וביני כו' ומסקינן בסוגיא זו ובמדבר מ"ט לא מהול איבעית אימא משום חולשא דאורחא ואיבעית אימא משום דלא נשב להם רוח צפונית דתניא כל אותם מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא נשב להם רוח צפונית כו' עכ"ל מסוגין הצריך לענינו. ובתוספות שם במשנה בד"ה הערל פי' בקו' שמתו אחיו כו' וכן נראה דלא דמי לערל' שלא בזמנה דמיבעי לן בגמרא אי הוה ערלה דהתם כיוצא בו לא הוי בר מילה בשום מקום אבל אחר ח' אע"ג דא"א לו למול מפני הסכנה האי ערל כיון שהגיע הזמן. תדע דלא פשיט ליה בגמרא מטומטום שאינו אוכל בתרומה הערלה שלא בזמנה אע"ג דאינו חייב לקרוע ולמול כדמוכח בגמרא דקאמר זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה משכחת לה בטומטום שנקרע בינו וביני ונמצא זכר דלא קרינן ביה בשעת עשיה המול לו כו' ואז כו' דלא מחייב לקרוע ולמול כו' ובהדיא מחלק בירושלמי בין ערלות שלא בזמנה ובין שהגיע זמנו למול אלא שסכנה היא לו כו' עכ"ל:

ובמסקנא כתבו עוד בד"ה משום דלא נשב להם רוח צפונית בספרי אומר דגנותן של ישראל כו' ותימא וכי במזיד היו נמנעין ואי משום מילת זכריו שהיו מעכבים והשיב גנות לפי שגרמו הם דבר זה והאי כיון דלא אפשר לא היתה מעכבת כדאמר לעיל המול לו אמר רחמנא ואז יקרב כו' ואמר ר"י דעשו פסחים אבל לא עשו כהקן אלא א' עכ"ל. וכתב רבינו אדבריהם מה שכתבו והאי כיון דלא אפשר לא היתה מעכבת כדאמר לעיל כו'. ומה שחלקו התוספות בריש פרקין בין ערלה שלא בזמנה דלא הוי בר מילה בשום מקום ובין ערלה דאחר ח' אע"ג דא"א לו לימול היינו דוקא במילת עצמם אבל במילת זכריו דמעכבת אין לחלק בזה וכן הוא מדברי בעל המאור וראיה לזה דמאי דמוקמינן לברייתא בהגלתו חמה ובכל הני שינויים אע"ג דאחר ח' הן אפי' הכי לא מעכב ערלתם עשיית הפסח וע"כ אית ליה למימר כיון דלא אפשר לא מעכב. אבל הרא"ם כתב דבניהם שנולדו להם משיצאו ממצרים ערלים היו ומילת זכרים מעכבת כו'. ואין מבואר כמו שהוכחנו מתוך שמעתין ואין סברא לחלק בין אי אפשר למול משום הגלתו חמה ובין אי אפשר למול משום דלא נשב כו' כמו שכתבו התוספות ואולי נעלם מעיני הרא"ם דברי התוספות ודוק:

רש"י **נקוד** עליו כו' פסח שני מצה וחמץ עמו כו' בג"א כתב דרש"י ז"ל בא לתרץ בזה אחר שפירש הכתוב כל זמן שהוא חוץ לאסקופת העזרה הוא רחוק וא"כ מדבר באיש שיכול לקיים כל מצות החג כגון מצה וביעור חמץ וא"כ כאשר יעשה פסח שני יעשה זה שני פעמים ואין זה סברא ובשלמא אי דרך רחוקה ממש איירי אפשר לומר דקרא מיירי באיש שאינו יכול לקיים מצות החג כלל כגון המפרש בים או יוצא בשיירא במדבר א"כ ניחא שנדחה לפסח שני אבל איש כזה שהוא כבר קיים הכל למה יהא נדחה לפסח שני ותירץ פסח שני כו' והפסח לא יעשה רק הפסח שלא עשה במועדו אבל כל מה שעשה בפסח ראשון אינו חוזר לעשות בפסח שני וק"ל:

רש"י **בגמרא** ירושלמית כו' אית מ"ד כתיבה כו' ואית דאמרי כקורא כו' אבל בגמ' שלנו פ' א"כ בפלוגתא שנויה דתניא שנאמר בירדן ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד כו' ר' יהודה ס"ל שבהן היה י"ב מיל כנגד מחנה ישראל ור"א בר"ש השיב לו וכי אדם קל או מים קלים הוי אומר מים קלים א"כ באים ושוטפים אותם אלא מלמד שעלו כו' יותר מג' מאות מילין ומסקינן פליגי בה רב אמי ורב יצחק נפחא חד אמר לדברי רבי יהודה כהנייתן עברו לדברי ר"א בר"ש בזה אחר זה עברו. וחד אמר לשניהם כהנייתם עברו מ"ס אדם קל לרוץ כמו המים ומ"ס מים הם קלים הרבה כו' וכתב רבינו משמע מלישנא דעברו דלא פליגי אלא בהעברת הירדן וזהו דלא כתלמוד ירושלמי דנקט פלוגתא בכל המסעות שבמדבר ודוק:

רש"י **ומ"מ** שיתף משה עצמו עמהם. עיין לעיל בפרשת שמות שהארכתי בענין זה:

זכרנו את הדגה כו' בלתי אל המן עינינו. בפרק הנודר מן הירק כתב רבינו לכוין זה עם מ"ש שם הנודר מן הבשר אסור בכל מיני בשר ואפילו בשר עוף ומותר בבשר דגים וחגבים ומפרש אביי טעמא כגון דכייבין ליה עיני' בשעת הנדר דדגים קשים לעינים וכל מילי דלא הוי מצי למיכל לא נדר אלא אדעתא דמידי דמצי למיכל ולהכי בדגים שרי ומן העופות אסור כו' ועד"ז יש לפרש תלונתם מה שאמרו זכרנו כו' בלתי אל המן עינינו ר"ל דאין לנו דבר המועיל לנו המן לגבי דגים רק לענין תועלת העינים שהדגים מסמין את העינים ולא כן המן וק"ל:

רש"י **לא** ירד ברחים ולא בקדירה ולא במדוכה אלא נשתנה היה טעמו לנטחנין כו'. אבל בשילהי דיומא אמרו כתיב לחם דמשמע אפוי וכתיב עוגות דמשמע קודם אפיה וכתיב וטחנו הא כיצד צדיקים לחם ובינונים עוגות רשעים טחנו ברחים. וכתב רבינו נראה דאין ר"ל שירד להם לחם ממש דהוא הלחם אשר נתן כו' לקטו ממנו לא משמע כן וכן עשו אותו עוגות אלא דה"ק לצדיקים הוא ירד כעין לחם שאכלו אותו כמו שירד ולא הוצרכו לטחנו ולאפותו ולבינונים ירד להם לעשות עוגות ולאפותו אבל לא הוצרכו לטחנו ולרשעים הוצרכו לטחנו ורש"י מה שפירש בחומש לא ירד בריחים אלא היה משתנה טעמו לנטחנין כו' זה אינו ע"פ סוגיא דשמעתין ודוק:

רש"י **ורבותינו** אומרים על עסקי משפחות על העריות כו' וכתב הרא"ם ולא ידעתי למה נתעוררו עכשיו אחר נסיעתן מהר סיני ולבכות על שהסרין

מבה

משה מן העריות והלא זה כמה חדשים שהפרישן שהרי מיום הכפורים שירד משה מן ההר שוב לא עלה והתורה כבר היתה מסורה בידו ושמא י"ל שאע"פ שהיתה כל התורה כולה מסורה בידו מ"מ לא נאמרה לישראל אלא כל פ' ופ' בזמנה שהרי בפ' הנזקין אמרו ח' פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן א"כ ש"מ שכל פ' ופ' נאמרה כשהגיע שעתה ושמא גם פרשת עריות לא נאמרה עד סמוך לנסיעתן עכ"ל. אבל רבינו כתב הא דגרפו תלונות העריות לתלונות המן יש לכוין זה על פי מה שאמרו רבותינו למה נקרא שמו גד שמגיד אם בן פ' לראשון כו' ולזה על ידי המן נתרעמו על העריות דלא יכלו לשתות מים גנובים וק"ל:

רש"י **עד** חודש ימים זו בכשרים כו' אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעים אוכלים כו'. וכההיא דמכילתא שנויה בתלמודנו בשלהי דיומא כתיב הבשר עודנו בין שיניהם וכו' וכתיב עד חודש ימים הא כיצד בינונים נידונים לאלתר רשעים מצטערים והולכים עד חודש ימים. וכתב רבינו הא דחשיב גבי המן כת צדיקים כמו צדיקים לחם כו' משום דמן שאלו כהוגן אבל בשליו ששאלו שלא כהוגן לא חשיב כת צדיקים וק"ל:

הצאן ובקר ישחט להם כו'. בפ"ק דחולין כתב רבינו לכוין זה לדעת רבי ישמעאל דס"ל דבשר תאוה לא הותר להם במדבר ולפי שהם התאוו לדבר א' של איסור ודבר אחד של היתר לדבר של איסור כדכתיב התאוו תאוה מי יאכילנו בשר דהיינו בשר תאוה שלא הותר במדבר ולדבר א' של היתר זכרנו את הדגה כו' וע"ז אמר משה על תאות האיסור הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם שהרי נאסר להם בשר תאוה אבל השניה של היתר שאמרו זכרנו את הדגה כו' את כל דגי הים ביד ה' למצוא להם. והיה מאמר הש"י בזה עתה תראה היקרך דברי אם לא שביד ש' ליתן להם תאותן בין של היתר ובין של איסור ונתן להם הש"י דבר א' שהוא השליו שהוא מין עוף שנבראה מן הרקק שהוא קרוב למין בהמה ולמין דגים כמו שאמרו בפ"ב דחולין כדי שיהא להם כל תאותן בדבר א' של היתר ושל איסור דלא נאסר בשר תאוה אלא בקר וצאן כדמסיק בסוגיא הנ"ל דאפילו צבי ואיל הותר להם ועד"ז אמר הכתוב הבשר עודנו בין שניהם כו' ירצה שעל תאות אכילת דגים שהיה של היתר לא נענשו אבל בזה שנתמלא תאותן של איסור שהוא בשר תאוה כמ"ש מי יאכילנו בשר כו' עודנו בין שניהם כו' שנענשו על תאותן של איסור וק"ל:

רש"י **ולא** יספו לא נתנבאו אלא אותו היום לבד כך מפורש בספרי כו'. ורבינו טען מהא דאמרו פ"ק דסנהדרין כל הנביאים כלם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו ופריך מנ"ל דפסקו אילימא מדכתיב ולא יספו אלא מעתה קול גדול ולא יסף דשכינה הכי נמי דלא אוסיף אלא ע"כ דלא פסק הוא ה"נ דלא פסק ומשני אלא הכא כתיב ויתנבאו התם כתיב מתנבאים עדיין מתנבאים והולכים עכ"ל. הרי דמוכח דפסיקא ליה לתלמודא דלא יספו היינו דפסקו ולא הוסיפו ורש"י הביא בשם הספרי דלא נתנבאו אלא באותו היום וקשי מני לאתויי סיכום זה מתוך תלמוד ערוך שבידנו גם התלמוד הכי פסיקי ליה וק"ל:

רש"י **מה** עשה נטל ע"ב פתקין כו'. מה שיש לדקדק בזה עיין לעיל בפ' במדבר בענין פדיון הבכורות שהבאתי מדברי רבינו לבאר כל הספיקות שיש לך באגדה זו:

רש"י **הטל** עליהם צרכי צבור בפ"ק דסנהדרין וכתבו בתוס' שם פי' נבואתם כלה דאין שכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה. אמר המלקט ושמעתי מי שהקשה בזה ממה שהביא הטור א"ח בסי' נ"ב מהירוש' דעוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי דהיינו לענין לעמוד מתוכו להתפלל שגם זה שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור וכעוסק בתורה מתוך הלכה פסוקה דמי שהתורה משמחתו דכתיב פקודי ה' כו' הרי מזה משמע דעוסק בצרכי צבור לשמחה נחשבת לו. וי"ל דודאי מי שהוא רודף אחר השררה אין שמחה גדולה מזו להשתרר על הצבור ולעסוק בצרכיהם אבל אלו בחירי ה' ברחו מהשררה כמו שפי' רש"י לעיל בפסוק וישארו שני אנשים אמרו אין אנו כדאים לגדולה זו ועל כן אמר יהושע למשה הטל עליהם כו' רצה לומר שלא ברצונם אף על פי שהם אינם רוצים בזה ובודאי מי שהוא עוסק בדבר שלא ברצונו הטוב יתעצב אל לבו שבא אליו הדבר שלא כרצונו וק"ל:

כי יתן ה' את רוחו עליהם. בפ"ק דסנהדרין כתב רבינו יש לכוין זה ע"פ מה שאמרו שם דכל הנביאים נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו והטעם דגבי כל הנביאים כתיב ויאצל מן הרוח אשר עליו שלא היה להם רק אצילת רוח ממשה להיות אתו במשא העם וע"כ לא היה להם שום קנאה ליהושע בשביל משה שנבואתם לא היה רק מאצילת רוחו של משה ולכך לא נתנבאו רק לפי שעה אבל באלדד ומידד כתיב ותנח עליהם הרוח מאתו ית' ב"ה מדלא כתיב ותנח רוחו עליהם לפי שזכו שיהיו מתנבאים והולכים כמו משה שהיה נבואתו מאתו ית' ב"ה ועד"ז נתקנא יהושע בהם שעשו עצמן כמו משה והשיב משה המקנא אתה לי רצה לומר על פי מה שאמרו בפרק חלק דאין אדם מתקנא בתלמידיו ויליף ליה מיהושע וזה שכתוב המקנא אתה לי ושיש לי קנאה בך שהרי אתה תלמידי כמו שכתוב בענין משרת משה מבחוריו ומי יתן כל עם ה' נביאים כמותי שיהיו מתנבאין והולכים כמו שעשה אלדד ומידד כי יתן ה' את רוחו עליהם ולא רוחי שהיו חשובים כמותי לא הייתי מתקנא בהם דמ"מ כולם תלמידי ואין אדם מתקנא בתלמידיו וק"ל:

רש"י **אין** דבור בכ"מ אלא לשון קשה עיין לעיל בתחלת פ' וארא שהארכתי בזה:

רש"י **ד"א** אל נא תהי כמת אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה כו' אני א"א לראותה שאני קרוב כו'. בפרק טבול יום אמרו מי ראה נגע של מרים א"ת משה זר היה וא"ת אהרן קרוב היה כו' חלק לה הקב"ה כבוד גדול למרים באותה שעה אמר אני כהן ואני מסגירה כו'. וכתב רבינו במשה נמי המ"ל קרוב הוא ואין קרוב רואה אלא דהאמת קאמר דזר הוא ולמ"ד נמי דמשה כהן היה הא מסקינן שם דלגבי נגעים מיהא זר מיקרי דאהרן ובניו כתובים כו' וכן אלעזר ואיתמר קרובים מיקרי להם. אבל למ"ד פנחס כהן היה באותה שעה קצת קשה אמאי לא ראה הוא ואם הוא מיקרי קרוב יש להוכיח מהכא דראשון בשלישי פסול לעדות

וק"ל. אמר המלקט ואני שמעתי ליישב הא דלא נקט גבי משה דקרוב היה עם מה שאיתא במגלה עמוקות דנתן טעם לשבח הא דנתרחק משה מן הכהונה משום דנשמתו היתה כלולה מס' רבוא נשמות של ישראל וא"כ היה קרוב לכל אחד מישראל מצד נשמתו ולא היה יכול לראות נגעיהם מהטעם דאין קרוב רואה הנגעים. ובפ' דיני ממונות נחלקו רבנן ור"מ בזה דרבנן סברי דקרוב רואה הנגעים ור"מ סבר דאינו רואה ומזה יתיישב הא דלא נקט גבי משה קרוב היה דהייתי אומר דהא מילתא זה תליא בפלוגתא דרבנן ור"מ וקיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים והלכה כרבנן דקרוב רואה הנגעים וע"כ נקט גבי משה דזר היה ומזה מוכח דהלכה כר"מ דזיל בתר טעמא מצד קורבתו נתרחק מן הכהונה וא"כ מקשה שפיר א"ת אהרן כו' ודוק:

רש"י **מ"מ** לא האריך משה בתפלה. עיין מה שכתבתי לעיל בפ' בשלח בפסוק מה תצעק אלי כו':

פרשת שלח לך

רש"י **שלח** לך לדעתך כו'. בפ' אלו נאמרין וכתב רבינו וכבר האריך הרמב"ן בזה כיון דדעת משה היה ג"כ לשלוח מרגלים מה חטאו הם יותר ממנו ותוכן הדברים כי גם במלחמות אלו שהיה להם תשועת ה' הלכו לפי הטבע קצת כמ"ש סוס מוכן למלחמה ולה' התשועה ולזה הסכים הקב"ה בשליחות יהושע ב' אנשים והם כלב ופנחס שהוחזקו כבר לצדיקים ולא יוציאו דיבה על הארץ ולא שלחו אותם רק שידעו מהיכן נוחה ליכבש וגם כאן הסכים הקב"ה עם משה לשלח ב' אנשים כאלו כמ"ש שלח לך אנשים דרוב מיעוט שנים אבל ישראל לא הי' כוונתם לכך אלא לידע אם טובה אם רעה ומשה לא ידע את כוונתם זו הרעה וע"כ אמר וייטב בעיני משה ואמר ליה הקב"ה שלח לדעתך שלא ידעת כוונתם הרעה ולא ידעתי כי ה' יראה ללבב שכל כוונתם לבושת א"י וע"פ כוונתם הרעה שלא האמינו להקב"ה שהיא ארץ טובה לא רצו כל שבט ושבט מהם לשלוח לו מרגל שאינו משבטו כי לא האמין לו לזה א"ל איש א' איש א' למטה כו' היינו לפי דעת כל נשיא שבט בהם ולא כן דעתי רק בב' אנשים כשרים כמו בשליחות יהושע וק"ל:

ויקרא משה להושע כו'. וכתב רבינו באגדה הנ"ל ומה שנאמר כבר במלחמת עמלק ויאמר משה אל יהושע כו' נקרא כן ע"ש העתיד כמ"ש ההולך קדמת אשור כו' ועדיין אשור לא היה כדאמרינן פ"ק דכתובות ע"ש:

רש"י **אדם** כשר שיגין עליהם כו'. אמר המלקט דאי כפשטיה הכי הוה ליה למימר האין בה עץ ואם יש והתחזקתם כו' וק"ל:

רש"י **אפשר** שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן כו'. בפרק א"נ ובשלהי דכתובות כו' אמרו וחברון שבע שנים כו' מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן כו'. אמר המלקט שמעתי מגדול אחד שהקשה מזה על הרמב"ן ז"ל בפרשת נח שטען על האבן עזרא מה שפי' בפסוק וחם הוא אבי כנען. כי חם ראה והגיד לאחיו וכנען עשה לו רעה לא גילה אותו הכתוב וזה טעם את אשר עשה לו בנו הקטן כי כנען הוא הקטן לחם כאשר ימנה אותם ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען. והוא טען עליו ואמר והנה עזב ר' אברהם דרכו בפשוטי המקרא והחל להנבא שקרים והנכון בעיני כי חם הוא הקטן לנח וכנען הוא הבן הגדול לחם ואשר אמר ובני חם כוש כו' אחרי נמכר לעבד עבדים נתן לכל אחיו מעלה עליו כו' ע"ש שהאריך ומה נפלאה דעתו בזה לטעון על החכם ן' עזרא בדברים אשר הוא נגד תלמוד ערוך בשלהי דכתובות ובפ' א"נ ורש"י ז"ל הביאו בכאן. ותלמיד ותיק אחד השיב לי דלפי דעת הרמב"ן ז"ל סוגי' זו הכי מתפרשת כי אף לפי פשטיה דקרא קשה נמי מה בא להודיע בזה ותלמודא הכי פריך אפשר אדם בונה בית כו' ר"ל למאי כתבה רחמנא כל זה וחברון שבע שנים כו' פשיטא דדרכו בכך שבונים תחלה בית לגדול וכיון דכנען הוא הגדול בודאי נבנה אצלו חברון תחלה ומשני שבא להודיע שבחה של א"י כו'. ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר דהא דוד מלך בחברון שבע שנים וחברון היה הטרשין שבא"י כדמסיק. וי"ל שאותם ו' שנים לא מלך עדיין על כל ישראל לא נתנו לו ליישב במקומות המעולה מחברון ודוק:

רש"י **והלא** א"י ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום כו' והם הלכו ארכה ורחבה כו'. אמר המלקט וכבר נתחבטו בזה קמאי דקמאי למה נקט במילתא והם הלכו ארכה ורחבה דאף אם הלכו ארכה לחוד הקושיא היא חזקה כיון דארכה ד' מאות פרסה הרי מ' יום מן המזרח למערב וכן בחזירתם מן המערב למזרח. ויש מתרצים בזה דהוכרח לומר ארכה ורחבה דלא תימא שפי' וישובו הוא כי תחלת השיבה היה מקץ מ' יום ולא שבאו לביתם ואני אומר שאין מקום לקושיא זו ממה שכתבו התוס' פ' אלו מציאות אהא דאמר ר' יהודה שם גבי אבידה חייב להכריז ג' רגלים ואחר הרגל האחרון שבעה ימים כדי שילך לביתו שלשה ימים ויחזור שלשה ויכריז יום אחד ופריך תלמודא עליו מהא דתנינו פ"ק דתענית בג' במרחשון שואלים על הגשמים ר"ג אומר בז' בו כדי שיגיע האחרון שבא"י לנהר פרת ומסקנא דמילתא בשינויא לחלק בין מקדש ראשון למקדש שני מקדש ראשון דנפישי ישראל שבא למצות עלמא ומשתכחי שיירתא ואזלא ביממא ובלילא לכך די בשלשה ימים משא"כ מקדש שני שלא נפישי ישראל ושיירתא לא משתכחי דאזלא ביממא ובלילא ט"ו יום. ובתוס' שם בד"ה חמשה עשר יום וא"ת והלא א"י ד' מאות פרסה כו' ומהלך אדם י' פרסאות ביום הוה ארבעים יום בהולך וירושלים מן הירדן שהוא תחום א"י מהלך יום אחד כדאיתא בבינה נשאר מצד אחד ל"ט יום וי"ל דעם יערות וכרמים היא ד' מאות פרסה אבל מישוב לא היה כל כך עכ"ל. ומזה סרה קושיית העולם דנתקשו כאן בדברי רש"י ז"ל דיש לכוין דבריו לדעת התוספות דעם כרמים ויערות היה כ"כ אבל מישוב לא היה רק ט"ו יום ובארכה לחוד בהליכתן ובחזירתן היה מספיק שלשים יום ואף כי נאמר בהו מקץ ארבעים יום על היתרון אין קפידא דלא הלכו י' פרסאות ביום ע"כ הוצרך לומר שהלכו ארכה ורחבה וט' יום היו צריכין לילך ותחול הקושיא

אך

איך נאמר מקץ ארבעים יום. ואין סברא לומר דזה השיעור של מ"ו יום ניתן רק לארכה אבל מרחבה לא היה כל כך בודאי בזה יש להשוות מדת ארכה ורחבה לשיעור אחד וכמו שאמרו דארץ ישראל ד' מאות פרסה כו' ודוק:

רש"י **וילכו** ויבאו להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה כו'. והא דפירש"י לעיל כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו כתב רבינו היינו בשעה שנבחרו אבל בהליכתן בעצה רעה היו וק"ל:

רש"י **כל** דבר שאין אומרים בו קצת אמת בתחלה כו'. בפ' א"נ אמר ר"י משום ר"מ כל דבר לשון הרע שאין אומרים דברי אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו. ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר מלשון הזה שאמר כל לשון הרע שאין בו אמת מתחלתו כו' משמע דסופו לה"ר אינו אמת. ואם ר"ל כי עז העם כו' והערים בצורות כו' הרי על זה העיד הכתוב בפ' עקב שהוא אמת שנאמר גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות כו' א"כ במאי הוציאו דבת הארץ שהרי אמרו וגם זבת חלב ודבש וזה פריה ומ"ש כשם שפירותיהם משונים כו' הוא דרך דרש. ונראה לפרש לפי ששלחו המרגלים על ב' דברים האחד להודיעם אם אפשר לכובשה והב' אם יש בה חיי נפש כמ"ש העם היושב עליה כו' ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה כו' ומה העם כו' ולפי שנשתבחה א"י בשבעה מינים שנאמר ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ועיקר חיי נפש שבהם הם חטה ושעורה ושמן כדאמרינן בפרק הספינה אין מוציאין פירות מא"י דברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות ושמנים וסלתות ר' יהודה מתיר ביין כו' ולכך נסמך ארץ קמא לחטה ושעורה וארץ בתרא לזית שמן כדאמרינן פ' ג' שאכלו לפי שהם עיקר חיי נפש והשתא כשבא סיפור הכתוב שבאו בתחלה לומר דבר אמת כדי להוציא דבה על הארץ שאין בה רק אלו ד' מינים שהן הג' מינים שהביאו עמהם מן הגפן ומן התאנים ומן הרמונים ואמרו וגם זבת חלב ודבש היא ודקדקו לסיים בדבר שקר ודבה וזה פריה שהראום אבל עיקר חיי הנפש שהם שאר הג' מינים חטה ושעורה ושמן אין בה ולזה אמרו ארץ אוכלת יושביה כי אין הארץ מספיק חיי נפש ואוכל ליושביה ברעב אשר תמיד מצוי בה באברהם נאמר ויהי רעב כו' וירד אברם מצרימה ביעקב ע"י הרעב הורד מצרימה עם בני ביתו זו הטענה היתה בלבם כי באמת באברהם היה בנסיון גם ביעקב לקיים ברית בין הבתרים. ועוד אמרו ליראם שא"א לכבשה דבתחלה אמרו אמת אפס כי עז העם כו' והערים בצורות אבל סיימו בדבר שקר ודבה שאמרו וגם ילידי הענק ראינו שם שהרי העיד הכתוב שבחברון היו והם לא באו לשם רק כלב לבדו כמו שאחז"ל אבל לא אמרו כן אלא כדי ליראם ולפחד כל ישראל שא"א לכובשה וכמ"ש לבסוף לא נוכל כו' ודוק:

רש"י **אוכלת** יושביה דכל מקום שעברו מצאום קוברי מתים והקב"ה עשה לטובה כו' כפ' אלו נאמרים. וכתב רבינו ואין לומר דהמרגלים הוציאו דבה בזה ושקר היה שלא מתו אז שם. א"כ למה לא השיבו אותם ע"כ גם כן יהושע וכלב דשקר הוא כמו שהשיבו על שהוציאו דיבה שאין בטובת א"י כלום אמרו הם טובה הארץ מאד ושאמרו לא נוכל לה מפני הענקים אמרו אל תיראו מפני עם הארץ אלא ע"כ צ"ל התשובה על ארץ אוכלת כו' שהקב"ה חשבה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יפנו לאלו ודוק:

וכן היינו בעיניהם. רש"י שמענו אומרים כו'. בפ' א"נ וכן היינו בעיניהם אמר רב משרשיא מרגלי שיקרי הוו בשלמא ונהי בעינינו לחיי אלא וכן היינו בעיניהם מנא ידעי. ולא היא כי הוו מברי אבלי תותי ארזא שוה מברי להו וכיון דחזינהו סליקו באילנא שמעו דקא אמרי קא חזינא אינשי דדמי לקמצי באילנא. אמר המלקט ואין להקשות לפי האמת מרגלים שקרי הוי דהא בכמה דברים אמרו שקר והיאך מסיק תלמודא אדברי רב משרשיא ולא היא כו' לאמת דבריהם. דודאי אין סברא לומר דהמרגלים אמרו דבר מה שיהיו מוכחשים מגד עצמם דמנא הוו ידעי וק"ל:

רש"י **יכולת** שם דבר הוא פי' ולא פועל בלשון נקבה כמו שאמרו בפ' אין עומדין יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר ר"א אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה. כתב רבינו ותלמודא ימאן בזה דא"כ הוה ליה למכתב מבלתי יכולת לה' כו' בלמ"ד ודוק:

רש"י **כאשר** דברת לאמר ומהו הדבור ה' ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארך אפים אמר לו לצדיקים כו'. באגדת חלק. וכתב רבינו בפ' עושין פסין ובפ' שור שנגח אמרו ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים ולפי זה הוה ליה למשה למימר ארך אף לצדיקים. וי"ל לפי דעת משה דאין ארך אף לרשעים משה נמי הכי קאמר לה בלשון קושיא מאי ארך אפים בלשון רבים לצדיקים והשיב לו הקב"ה לצדיקים ולרשעים דהיינו אפים שוחקות לצדיקים עד לעתיד וזעומות לרשעים מאחר פורעניות עד לעוה"ב וגם זה לטובה שיש להם שהות לחזור בתשובה כמ"ש התוס' בפ' עושין פסין. והא דהתחיל להתפלל במרגלים במדת ארך אפים מה שאין כן במעשה עגל דבמעשה עגל לא היה צריך למדה זו שהיה להם חטא הראשון ונחשבו עדיין לצדיקים כמ"ש מעביר ראשון ראשון אבל במרגלים כבר חטאו כמה פעמים כמ"ש בענין וינסו אותי זה עשר פעמים ונחשבו כרשעים ולכך הוצרך למדה זו ארך אף גם לרשעים והיינו דכתיב כאשר דברת לאמר שאיני מבקש ממך בקשה חדשה רק לקיים מה שאמרת ויש לכוין גם שאר מדות מי"ג שלא נזכרו בכאן רק אלו שהיה צריך להם אז ארך אפים כמ"ש אף לרשעים ורב חסד ליתן בחסדו לכל בריה די מחסורו והם היו מקטני אמנה כמ"ש בענין עד אנה לא יאמינו בי ואמר נושא עון אבל חטא לא הזכיר כי לא היה כאן שוגג כי העדה היה לכם עון שהוא מזיד והמרגלים פשעו פשע שהוא מרד ואמר פוקד עון אבות על בנים על שלשים כו' ואם תהרגם כלם תהיה הפקידה יותר משלשים ורבעים ודוק:

רש"י **חי** אני לשון שבועה כו' בפ' אין עומדין כתב רבינו וכמוהו בפ' זו אומר אליהם חי אני נאם ה' ורבים כמוהו בנביאים מלשון שבועה. אבל רז"ל דרשו בפ' יא"ל שאמר הקב"ה למשה החייתני בדבריך בפני הע"ג והדרש מאן הפשט דא"כ הוא מקרא מסורס כפירש"י בחומש וע"כ דרשוהו שהוא סמוך לכדבריך האמור למעלה גם בכלם נאמר חי אני נאם ה' דקאי אשבועה דבסריה וכאן לא כתיב ביה נאם ה' דקאי אדלעיל וק"ל:

רש"י **שנים** ביום כו' והיינו אחד בירידה המבלי אין קברים כו'. וא' בעליה כמו שדרש רבה בר מרי מ"ד וימרו על ים בים סוף שהיו ממרין ואומרים כשם שאנו עולים מצד זה כו'. וכתב רבינו ולא ניחא ליה למימר דהיינו דירידה שאמרו המבלי אין קברים כו' דא"כ לא לכתוב רק וימרו על ים סוף ומדכתיב על ים בים סוף משמע שאחר שהיו בים סוף המרו דהיינו בעלייה שאמרו כשם שאנו עולים כו' ב' במים במרה דכתיב ויבאו מרתה כו' וילן העם על משה ברפידים דכתיב ויחנו ברפידים ואין מים כו' וירב העם כו'. ולא חשיב הך דמים דפ' חקת ולא היה מים לעדה כו' דזה נעשה בשנת הארבעים אחר מעשה מרים ומעשה מרגלים היה בשנה שניה לצאתם מארץ מצרים משא"כ אלו נעשה קודם מעשה מרגלים ולכך לא חשיב הא דפ' חקת ותקצר נפש העם בדרך ומעשה קרח ומעשה פעור שכל זה נעשה אחר מעשה המרגלים הרי אינם יותר מי' שנים בים וב' במים ב' במן ב' בשליו א' בעגל וא' במרגלים. ומתמיה מדברי הרמב"ם בפ"ד דאבות שתפס לו דרך אחרת בחשבון י' נסיונות דלא חשיב הך דעליה ולא חשיב נמי רק חדא בשליו דכתיב והאספסוף כו' ולא חשיב כשבתנו על סיר הבשר ועייל שליטי במן דהיינו בקשתו ואפשר דהיינו דשליו דכתיב מי יתן מותנו בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם כו'. מיהו הא דחשיב הך דתבערה ומפיק הך דעליה מן הים הוא קשה דלא חשיב ליה תלמודא אלא דהיינו הך דוהאספסוף כו' ודוק:

ויהיו בני ישראל במדבר כו'. בת"י קם גברא מדבית יוסף אמר במימריה איזיל ואיתליש ליסין כו' ומשה יתבע אולפן מן קדם ה' וידון יתי בכן אשתמודע קנסא לכל בית ישראל כו'. ובפ' י"נ כתב רבינו ויש שואלים בזה בת"י סילק חטא באיסור שבת כדי לידע באיזה מיתה דנין המחלל שבת. וי"ל כיון שלא היה צריך למלאכה זו אלא לידע באיזה מיתה כו' ה"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה כמו חופר גומא וא"צ אלא לעפרה שהוא פטור לר"ש. ומיהו הוא ודאי דהיה חייב מיתה בדיני אדם שלא ידעו העדים שהתרו בו שהוא עשה על דעת זה ואינם אלא דברים שבלב ודנין היו אותו למיתה ע"פ העדות. וכן י"ל לפי המדרש מה שהביאו התוס' בפ' י"נ דצלפחד היינו מקושש והיה בתחלת מ' שנה ולש"ש נתכוין שיהיו אומרים כיון שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ ממעשה מרגלים שוב אין חייבים במצות עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים ע"כ לומר דהוה ליה נמי מלאכה שאינה צריכה לגופה ומזה שכתב בת"י יש לכוין התגלגלות בנות צלפחד מה שהתגלגלו בעבור אביהם ואמרו כי בחטאו מת ר"ל לא חטא רק כדי שיהא מת וידעו באיזה מיתה דנין המחלל שבת וק"ל:

פרשת קרח

רש"י **פרשה** זו יפה נדרשת כו'. ואיכא למידק וכי לא ראה רש"י שום דרש יפה כי אם זה. ובשפתי דעת תי' דהך פירושו לפי שכל דרש צריך שיהיה לו שום רמז בפסוק בפי' המלות חוץ מדרש זה לפי שסתם הפסוק לקיחתו כי אמר ויקח קרח ולא פי' מה לקח א"כ מסתמא דעת הפסוק לומר לך שכל הדברים השייכים אל המחלוקת את כלם לקח לו לסעד וא"כ מעתה הרשות נתונה לכל דורש לומר את זה לקח או את זה אע"פ שאין הדבר מפורש בקרא מ"מ נקרא יפה נדרש כי בזה רצה הכתוב ומטעם זה רבו הפירושים בלקיחה זו כי יש אומרים לקח את עצמו לצד אחר וי"א לקח ראשי סנהדראות וי"א לקח טליתות כמבואר כל זה במדרשות וק"ל:

רש"י **ולא** הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו שנאמר ובקהלם כו'. באגדת חלק דרשו שמות אלו ע"ש מאורעותיהם קרח שנעשו קרחה בישראל כו' ופריך ולחשוב נמי בן יעקב שעקב עצמו לגיהנם ומשני אמר רב שמואל בר יצחק יעקב ביקש רחמים על עצמו שנאמר בסודם אל תבוא נפשי אלו מרגלים דלא כתיב בן שלומי בן יעקב ובקהלם זו עדת קרח כו' ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר מה ענין מרגלים לשבט לוי שהרי לא היו המרגלים משבט לוי ואם על שבט שמעון אמר קשה למה נקטו יותר משאר שבטים. ואולי קבלה היתה בידם שהמרגל משבט שמעון הוא היה בעל המעשה ביניהם וק"ל:

רש"י **מפני** המחלוקת שכבר זה בידם סרחון רביעי כו'. אבל מדרשו באגדת חלק אמר ר"י שמע שחשדוהו מאשת איש. וכתב רבינו דאי על מה שאמר רב לכם כו' ומדוע תתנשאו אמר ששמע משה לא הוה ליה להשמיט לאהרן כדכתיב לעיל מיניה ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כו' וה"ל למימר וישמעו משה ואהרן ויפלו על פניהם ועל כן דרשו שמיעה זאת למשה לחוד שחשדוהו מא"א וכבר בארנו זה בפרק קמא דב"ק בחידושינו שם לפי שפירש משה מן האשה ע"פ הדבור והיו ליצני הדור אומרים שא"א ליזוד אשה לפרוש מן האשה ודרשו כן מדכתיב ויקנאו למשה במחנה כו' דמשמע כל זמן שהיה במחנה קנאו לנשותיהם עד שנטה אהלו מחוץ למחנה וזהו ויפול כו' מחמת כיסופא כשו שמ"י:

והרי"ף ז"ל כתב אדרש זה דהדבר קשה להולמו. והנראה בזה עם מאי דק"ל דמן התורה אסור לן יחוד א"א ואין א"א מתייחדת עם איש אחד אלא בזמן שאשתו עמו או אשה אחת עם שני אנשים כשרים דוקא אבל פריצים אפי' עשרה נמי לא ומצינו במשה שפירש מאשתו וכתיב ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה כו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד כו' ופעמים רבות תלאן הנשים הנוכחות לאהלו של משה ובזה חשדוהו למשה ביחוד א"א כיון שאין אשתו עמו והוא היה שומר מחוץ למחנה יש כאן יחוד וכל א' קינא לאשתו בלכתה אל אוהל משה שהיה לה יחוד עם משה. וחלילה למשה רבינו שהתורה העידה עליו ומשה כו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד ושמיר ליה כתיב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל וכיון

בשמיד

שתמיד היה יושב יהושע עם משה הרי יש כאן שני אנשים כשרים ואע"פ שבדרך לא תתיחד עם שני אנשים אפילו הם כשרים היינו שמא בלכתם בדרך יצטרך הא' לנקביו ותשאר האשה עם האחד אבל בעיר או במקום ישוב מתייחדת וה"נ היו קבועים באהלים ובאות האשה לפני משה לא ימיש יהושע מתוך האוהל ודוק:

בקר וידע ה' בפ' אין בין המודר כתב רבינו לכוון זה עם מה שאמרו שם וכן באגדת חלק מ"ד שמש ירח עמד זבולה שמש ירח בזבול מאי בעי והא ברקיע קביע מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם כו' ועם זה יש לפרש שאמר משה בקר וידע ה' כו' שהיה סבור שהקב"ה יסכים על ידם שלא להאיר בשביל כבודו אך אחר שראה משה שלא הסכים הקב"ה על ידם מטעם דמסיק בכבודי לא מחיתם כו' אמר להם משה בזאת תדעון כו' גם שלא יוודע לכם ע"י המאורות ונקט בקר ע"ש עיקר המאורות דהכ"ג נ"ל לפי הדרש שהביא רש"י בחומש יכולים אתם להפוך בקר לערב כך כו' וק"ל:

רש"י **מכאן** שאין מחזיקין במחלוקת כו'. אמר המלקט אבל באגדת חלק מפיק דרש זה מקרא דבתריה מה שנאמר ויקם משה וילך אל דתן ואבירם והטעם נראה מה דלא הוציא הדרש זה מקרא קמא כמו שפירש"י בכאן משום דהאי קרא אתי לדרשא אחריתא כמ"ש בפרק אלו מגלחין אמר רבא מנ"ל דמשדרינן שליחא דבי דינא ומזמנינן ליה לדינא דכתיב וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירם כו' וא"כ יש לתמוה למה תפס רש"י ז"ל דרך אחר והביא דרשא דרז"ל אקרא קמא הא האי קרא אצטריך למילתא אחריתא דמשדרינן שלוחא ומזמנינן ליה לדינא ומה תימה על הגאון הרא"ם ז"ל ועל כל מפרשי רש"י אשר לא הרגישו בזה ושמא דרש"י ז"ל ראה כן במדרש אחר ודבר זה רבינו הגדול אמרה וגם הגאון הרא"ם ז"ל דדרכו של רש"י ז"ל בפי' התורה לכתוב הפי' היותר קרוב לפשוטו וק"ל:

רש"י **רז** זה מסר לו מ"ה כו'. ופירש"י שם בשמעתין דאי לאו דאמר ליה מ"ה מנא ידע הלא בתורה לא נכתב עכ"ל. וכתב רבינו אע"ג דמצינו כמה דברים דלא נכתב צווי שלו בתורה ומתוך הסיפורים ילפינן לה שנצטוה משה ע"כ מהקב"ה הכא מסברא אית לן למימר דלא נצטווה ע"כ מפי הקב"ה לכפר עליהם בקטורת דהא לעיל מיניה בסמוך כתיב שאמר הש"ת הרומו מתוך העדה ואכלה אותם אלא דלא ידע משה אלא מפי מלאך המות גופיה במתנה שמסר לו:

אך קשה מנ"ל דמלאך המות מסר לו רז זה ולא מלאך אחר. ואי' הרי"ף דיש לרמוז מתנה זו של מ"ה שם בפסוק מה שנאמר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכון יה אלהים כלומר ואף המלאך המות הסורר ומקטרג לישראל למדו דבר לשכון יה אלהים שהוא ענין הקטורת ששוכן שמו יתברך ביניהם ומתרחק מלאך המות כדכתיב ואתם הדבקים בה' כו' וק"ל:

פרשת חקת

רש"י **ותמת** שם מרים אף היא בנשיקה מתה כו'. וכתב הרא"ם כאהרן אחיה דכתיב ביה ע"פ ה' כדאיתא בשלהי מועד קטן דאל"כ תרי זימני שם במרים למה לי עכ"ל. ומהא דאמרו בפרק השותפין אמר ר' אלעזר אף מרים בנשיקה מתה דאתיא שם שם ממשה כו' טען רבינו ואמר התימה ממנו שטינה ממש לשון הגמרא דקאמר הכא ובמועד קטן דאתיא שם שם ממשה ולא אמרו מאהרן דהא ר"א דהוא גופיה מרא דסוגין פ' השותפין קאמר בסוגיא דמועד קטן דתרי זימני שם במרים אצטריך לסמוך למיתה קבורה דגרסינן שם אין מניחין את המטה ברחוב שלא להרגיל את ההספד ולא של נשים לעולם מפני הכבוד ומסיק אמרי נהרדעא לא שנו אלא אי' שמתה מחמת ולד שהיא שופעת דם אבל שאר נשים מניחים ר"א אומר אפי' שאר הנשים דכתיב ותמת שם מרים ותקבר שם סמוך למיתה קבורה. וע"כ הנראה אע"ג דשם גבי אהרן מוקדם בתורה לא נקט לה משום דלא הוי ג"ש מופנה אפילו מצד אחד ואין למדין ממנה דשם גבי אהרן אצטריך לגופיה דקאי אהר ההר דכתיב בהאי עינא ואי לאו הכי לא הוי ידעינן דמת בהר ההר וכן גבי מרים דכתיב וישב העם בקדש ותמת שם אצטריך לגופיה דאי לא הוה כתיב שם לא הוה ידעינן דמתה בקדש דבקדש דקרא על ישיבת העם קאי ושם בתרא אצטריך למיתה קבורה. אבל שם דמשה מופנה הוא דכתיב וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב כו' דאין צריך דאפילו אי לא הוה כתיב שם שפיר הוה ידעינן דבארץ מואב אמיתת קאי ודוק:

רש"י **מי** בורות היה צריך לומר כו'. אמר המלקט שמעתי רבים משתבשים פה בהבנת רש"י ז"ל וסוברים דיוקו וכי שש מאות אלף רגלי איש ירוו ממאגרם מבאר אחד וע"כ פריך מי בורות בלשון רבים היה צריך לומר וכוונתם בזה אינו מחוור דא"כ למה לא דייק רש"י כזה בכתוב דלעיל מה שנאמר לא נעבור בשדה ובכרם שדות וכרמים היה צריך לומר וטענה זו כמעט אין לה תשובה. ואני שמעתי מאחי המופלא אר"י שבחבורה האלוף מוהר"ר ליב כ"ץ נרו אשר יושב ברמה בק"ק זיסל במדינת ליטא דלא זו העיר ולא זו הדרך לכוין בכוונת רש"י ז"ל ועוד דאי כדבריהם אמאי לא נקט לישנא דקרא מי בארות הי"ל בא"ף והאמת יורה דרכו לכוון פירושו עם מה ששנינו בשלהי דעירובין לחלק בין מי באר למי בור דמי באר בא"ף הם מים חיים מים הנובעים שאין להם סוף אבל מי בור בוי"ו המה מים מכונסים ובשתייתם יכלו כי אין מוצא להם מהארץ והנה הכתובים מוכיחים לסנינו דכוונת משה היה בשליחות זו מה ששלח למלך אדום בבקשה ליתן מדרך כף רגל לישראל דרך ארצו ושלא יהא מורך בלבבו שיגיע לו שום נזק או שום היזק בלכתם דרך ארצו כמו שנאמר דרך המלך נלך ופירש"י אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו לכאן ולכאן לאכול משא"כ בדבר שאינו נפסד לא הקפיד משה לשלוח לו כי מהיכי תיתי שימאן בדבר שזה נהנה וזה לא חסר ומזה יתיישב פירש"י ז"ל בכאן דנקט מי בורות כו' בוי"ו ר"ל בשלמא נמי בורות שהם מים מכונסין מים שיש להם סוף יגיע להם הפסד בשתייתם שיכלו המים אבל מי באר שהם מים חיים מים שאין להם סוף אמאי לא ישתו מזה שהמעין מתגבר והולך וזה נהנה כו' ולזה משני הלא כך אמר כו' ודוק דפח"ח וש"י:

רש"י **שמע** שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כו'. בפ"ק דר"ה אמרו וישמע הכנעני מלך ערד מה שמועה שמע שמע שמת אהרן כו' וכתבו בתוס' שם נראה דמההוא דמסעי קדריש דאי מהסיא דחקת הא מפרש דשמע כי בא ישראל דרך האתרים ורש"י לא דק בפי' החומש עכ"ל וכעין זה השיב הרמב"ן ואמר ורבותינו אומרים מה שמועה שמע כו' כי הוקשה להם הכתוב בפרשת מסעי וישמע הכנעני כו' שלא הוזכר שם כו' עכ"ל. ורבינו טען ואמר מ"מ קשה גם לדבריהם כיון דהך דמסעי איהו גופיה מעשה דפ' חוקת כדמוכח קראי ובפ' חוקת מפורש ששמע כי בא דרך האתרים א"כ דרש חכמים ששמע במיתת אהרן סותר זה. ונראה לקיים פירש"י דמתוך סמיכות וישמע הכנעני כו' בין בפרשת חקת ובין בפרשת מסעי למיתת אהרן דרשו דוי"ו וישמע מוסיף על ענין ראשון ששמע במיתת אהרן דלעיל וכי בא ישראל דרך האתרים לא בא להורות אלא ממקום שבא להלחם על ישראל דהיינו דרך האתרים ודוק:

רש"י **ויראו** כל העדה כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד כו' והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה כו'. אבל מדרשו אל תקרא ויראו אלא וייראו כמו שהביא רש"י בסמוך וכדאמר ר' אבהו כו' וכתב רבינו דלפי פשטא דקרא שראו שגוע אהרן הוא קשה דכתיב לעיל מיניה וירד משה ואלעזר מן ההר דמשמע שלא ראו כל ישראל במיתתו שם בהר ההר והמדרש שהביא רש"י שהראוהו להם מלאכי השרת במטה תלמודא ימאן בזה אלא וייראו על ידי סילוק הענן וק"ל:

רש"י **משה** הרגו וכו' עקר טורא בר תלתא פרסי וכו'. ורבינו האריך באגדה זו והא לך לשונו כבר האריך הרשב"א בפי' סוד המאמר זה שפשוטו ודאי הוא זר מאד ובנה הוא ועשה יסודו ע"פ מ"ש בפ' האשה משה היה ירא מעוג ולא מסיחון לפי שהיה ירא שתעמוד לו זכות אברהם ונמשלו האבות להרים כו' והאריך בזה ע"ש אבל הוא דחוק דאם משה נתיירא מפני זכות זה עוג ודאי לא סמך ע"ז שתעמוד לו זכות אבותיו של משה יותר משתעמוד למשה ואם נקראו האבות הרים ע"ש הורים לגבי משה אבל לגבי עוג לא מקרי אברהם הרים שיאמר עוד על אברהם אעקור טורא כו' ונראה לפרש לפי אותה הסוגיא דפ' האשה ויאמר ה' אל משה אל תירא מכדי סיחון ועוג אחי הוו דאמר מר סיחון ועוג בני שמחזאי הוו מ"מ מעוג דקא מסתפי ומ"ש מסיחון דלא קמסתפי כו' אמר שמא תעמוד לו זכות אברהם וכו' ר"ל דודאי היה להם כח וגבורה מפמליא של מעלה מאבותם שהיו מן בני המלאכים שירדו בדור אנוש כפירש"י שם אבל נעשה כח שלהם מצד הטומאה כמפורש בקרא הנפילים וגו' אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגבורים וגו' כמבואר בפרקי ר"א ובכמה דרשות ולהכי קאמר אם היה משה ירא מעוג מפני כחות הטומאה שהיה לו מצד אבותיו המלאכים א"כ גם מסיחון היה לו לירא שהרי אחיו היה והיו לו כחות אבותיו כמו עוג ומשני דודאי מכחות הטומאה שהיה להם לא היה משה ירא אלא היה ירא שמא יש בעוג נמי כח מה מצד הטהרה זכות של אברהם שנאמר ויבוא הפליט וכו' והשתא אגדה זו מתפרשת שבא עוג מתחלה מכח הטומאה מאבותיו המלאכים וז"ש אגדה מחנה ישראל כמה הוי ג' פרסי כו' יש כאן דברים בגו ע"פ ספר היצירה בסוד י"ב גבולים בשם הוי"ה וסוד י"ב חדשים בשנה וי"ב מזלות וי"ב שעות ביום וכן בלילה כמ"ש בס' הפרדס שער פרטי השמות וזהו כוונת הכתוב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל כי חלק וכו' ר"ל כי זה לעומת זה עשה אלהים דכמו שהעמיד גבולות קדושים שם הוי"ה למספר בני ישראל שהם שבטי יה י"ב שבטים והם ה' עמו יעקב וגו' כן הציב גבולות עמים ע"א בכחות הטומאה י"ב שהם כחות המזלות י"ב כמ"ש כי אותם חלק ה' לכל העמים וז"ש כמה מחנה ישראל תלתא פרסי שהם י"ב תחומים וגבולין תחום לכל שבט ושבט מצד הקדושה איעקור טורא בר ג' פרסי שהם כחות הטומאה מי"ב המזלות וי"ב גבולין של כח אבותיו המלאכים ואשדי עלייהו כי אמר עוג כי כחות אלו הטומאה בו יגברו על ישראל לפי שהיה בו ג"כ מצד הטהרה זכות דאברהם והיינו דמייתי ליה על רישיה לזורקו על משה ואייתי הקב"ה עליה קמצא פי' דהיינו זכותו של יעקב כו' שנאמר בו אל תיראי תולעת יעקב וכו' וע"פ מה שאמרו כתולעת זו שאין לה גבורה אלא בפיה דהיינו בתפלתו ונקבה לאותו הר לבטל כח אבותיו של עוג ונחית בצואריה דהיינו דנחית מרישא על צואריה להעלים כח טומאתו מאבותיו שלא יכול להזיק בהן את ישראל ואמר דבעי למשלפי' כו' כשראה שלא יכול להם לישראל להזיקם בהר זה שהוא כח טומאת אבותיו בעי למשלפי' מיהת להציל את עצמו בזכות אברהם ואמר שמשכיה שיניה כו' שני רשעים הם כחותיו תמיד לגזול את הצדיקים כמ"ש אשר לא נתננו טרף לשניהם או שינים מלשון הר שלו כמו שן סלע והם נמשכו להיות נדבקו בכח הטומאה שהיו לו מאבותיו שהמשילן גם כבר להר ושלא יכול גם להציל את עצמו כי לא היה לכחו ולכחות טומאת אבותיו יכולת נגד כח הטהרה של אבות ישראל והיינו דרים שרבבת שסרבית כח טומאתו להיות דבק בכח טומאת אבותיו ובא זה ואבד זה להיות משה מחיי' בקרסולו כו' לבטל ממנו זכות הליכתו בקרסולי' להגיד לאברהם ואמר משה כמה הוי עשר וכו' פירש"י שם שהרי הוא הקים את המשכן ודרשינן הקים את עצמו לקומת המשכן וכו' ע"ש זה הדרש אינו מבורר לי בתלמוד אלא דבפרק אין בין המודר מפורש משה י' אמות היה מדכתיב ויפרוש את האהל מי פרשו משה רבינו פרשו וכתיב עשר אמות אורך הקרש וגו' ואמר שקיל נרגא בר י' כו' מהא שמעינן גובהו של עוג כמה וכמה אמות היה שלשים אמה לא הגיע רק עד קרסוליו וליכא לאקשויי הא כתיב ערשו ערש ברזל וכו' תשע אמות ארכה וכו' כבר הרגיש רש"י בזה בפ' אלה הדברים באמת איש באמת עוג וענין דשקיל נרגא בת י' אמות כו' היינו זכות הלוחות שהיו בידו שבהן י' הדברות ושוור י' אמות היינו עד מקום גבהות המשכן שהוא י' אמות שנעשה והוקם ע"י משה רבינו ובזכות זה קטליה וירמז בזה שמשה הרגו דכתיב בס' דברים אחרי הכותו את וגו' ואת עוג מלך הבשן אשר בעשתרות באדרעי עשתרות שם

פלגין

מלשון הר וצוק שהוא כח הטומאה שלו מאבותיו ומצד עצמו ומכוון כפי' הרמב"ן שהוא כח ע"ג כמו לבעלים ולעשתרות ועשוי' כצורת צאן כמו ועשתרת צאנך עכ"ל ונראה דע"כ קראו במקום אחר עשתרות קרנים שהיו לו ב' כחות א' מצד ימין קרן ימין זכות אברהם שהיה לו בקלא וא' משמאל טומאת אבותיו ודוגמא זו בדניאל שראה מלכות פרס דומה לאיל בעל קרנים והא' גובה מן השניה דהיינו שראה בו ב' כחות הא' מצד ימין מכח הטהרה בזכות שבנה ב"ה והא' משמאל כח מלכות פרס מלמעלה כמ"ש בפ' י"א בדניאל שר מלכות פרס אבל צפיר העזים ראה בקרן א' שהוא מלכות מוקדון שלא היה בו רק כח הטומאה משר שלו של מעלה ודוק:

פרשת בלק

ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא. בפרק שור שנגח ד' וה' כתב רבינו לכוין זה עם מה שאמרו שם אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפי' שכר שיחה נאה דאלו בכירה דקאמרה מואב אמר ליה הקב"ה למואב אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה מלחמה היא דלא הא אנגריא שרי לצעירה דקאמרה בן עמי אפי' אנגריא לא תעביד בהו ואפשר ז"ש ויגר מואב מפני העם כי רב הוא ר"ל דלכך היה מואב ירא טפי מעמון לפי שמואב היה בן הרב וגדול של לוט הנולד לו מן הבכירה שלא חסה על כבוד אביה לקרות בנה מואב שע"כ הותר לעשות בו אנגריא טפי מבעמון וק"ל:

ויחר אף אלהים כי הולך הוא. בפ' הספינה האריך רבינו בביאור פ' זו והא לך לשונו יש לשאול בענין זה אחר שאמר ליה הקב"ה קום לך אתם כו' למה חרה לו על הליכתו שאמר ויחר אף כו' גם המלאך למה בא לשטן לו ושוב נתן לו רשות לילך ומה הוסיף על דבר הש"י שכבר נתן לו ג"כ רשות ויש להשיב בזה לפי שינוי לשון ענין שבפ' זו כי בלעם בתחלה סתם דבריו מאן ה' לתתי להלוך עמכם כו' לפי שבתחלה אמר הכתוב לקרוא לו לפי שידע בו שהוא בעל נפש רחבה וגבוה וע"כ אמר לקרא לו שהבטיחו לו לכבדו בסעודות גדולות כמ"ש בראש הקרואים ויקרא להם בזבח וכמ"ש ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם. אבל בלעם היה בעיניו מעט הכבוד הזה של קריאה וסעודה כי היה בלעם רע עין בממון אחרים ורצה בשכר ממון וע"כ הוסיף לו בשליחות שנית כי כבד אכבדך כו' כי כבד היינו בסעודה שאמרתי ועוד אכבדך מאד דהיינו ממון מלשון ובכל מאודך כמפורש ואשר שכר עליך את בלעם כו' וע"כ השיב לו עתה אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף כו' ואמר ליה הש"י אם לקרא לך באו האנשים כו' יש לפרש בזה שאמר לו ב' תנאים אם לקרוא לך לבד דהיינו בכבוד סעודה הבטיחך באו האנשים קום לך אתם ברגלך בשוה להם ולא תרכב על אתונך וא"ל הקב"ה כן שימנע מלהלוך עמהם ברגל כי כן היה דרך גם בימי חכמי התלמוד שהגדולים היו רוכבים על החמור ושאר העם הלכו עמהם ברגל וכדי שהוא יתביים מלפני זקני מדין ומואב מלכת ברגל שהוא בעל גאוה כמו שאמרו בו רוח גבוהה א"ל כן ואמר לו הקב"ה ואשר אדבר אליך אותו תעשה לבדך ואם לא באו לקרות לך לבד אלא גם להבטיחך בשכר ממון לא אתן לך רשות לילך כי לא תברך אותם בלב שלם כי עיקר הברכה תלה כפי לב המברך ולא יהא לבך עמהם בברכתם כשתפסיד בברכתם את שכרך שהבטיח לך בלק אבל בלעם לא היה חש לזה ואף שכבר הובטח בשכר ממון הלך עמם גם ברכיבה על אתונו וע"כ אמר ויחר אף ה' כי הולך הוא וכו' והוא רוכב על אתונו כו' שהוא הולך בהבטחת שכירות כמ"ש גם בעבור שהוא רוכב על אתונו וכבר הוזהר על זה. ולזה א"ל המלאך כי עתה גם אותך הרגתי שכבר נגזר עליך ההריגה על שעברת על דברי הש"י לילך בשביל שכר וכמ"ש ואת בלעם בן בעור הרגו על חלליהם כו' וא"ל מפני הליכתך ירט הדרך לנגדי שלא נתתי לך רשות רק לילך ברגל וע"כ הרגתיך ואלו לא נטתה מפני גם עתה אותך הרגתיך עתה על שהלכת לקבל שכר ולא הייתי ממתין הריגתך עד מלחמת מדין זה שביאר לו המלאך אחר שנהרג אתונך קום לך אתם עם האנשים כאשר ניתן לך רשות ואפס בכל זה את הדבר אשר אדבר אותו תדבר כי מה שכבר א"ל הקב"ה אותו תעשה שעשיית הברכה בידך הוא על דעת זה שלא תלך ליטול שכר רק לקרוא לך לכבדך בסעודה אבל עתה שהלכת ע"ד ליטול שכר אין הברכות מסורות בידך רק אותו תדבר דהיינו הדבור בעלמא ניתן בידך לפי שלא תברך אותם בלב שלם שתפסיד על ידיהן ממון השכירות וק"ל:

רש"י **לו** יש חרב בידי גנות גדולה כו'. אמר המלקט יש מקשים למה נתגנה בזה דהא כחו לא היה אלא בעת הזעם ומאי הוה ליה למעבד שלא בעת הזעם אם לא בחרב. ולאו קושיא היא דזה נחשב לו לגנות מה שאמר לו יש חרב כו' ולא אמר לו היה עת הזעם כו' הרגתיך ומדלא אמר כך ש"מ אפילו בעת הזעם היה צריך לחרב להרוג אתונו ואין גנות גדול מזה איך הולך להרוג אומה שלמה בפיו וק"ל:

רש"י **לך** עם האנשים בדרך שאדם רוצה לילך כו'. בפרק אלו הן הגולין וכתב רבינו עיין בזה במפרשים ואענה גם אני חלקי דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו והוא ע"פ שכתבנו בכמה מקומות שכל מחשבה ודבור ומעשה אדם הנה הוא בורא לו מלאך לפי ענינו אם לטוב אם לרע וע"כ אמר בדרך שאדם רוצה לילך שהרשות ביד האדם ממנו יתב' ב"ה שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותם המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו. ומייתי ראיה מן התורה דכתיב לא תלך עמהם שאמר ליה הקב"ה כו' וכתיב קום לך אתם כו' שרצונו ודעתו הרעה לילך אתם הביא שלח לו הקב"ה מלאך כרצונו ומחשבתו שאמר לו קום לך אתם וק"ל:

רש"י **אני** אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה כו'. בפ"ק דברכות ודע"א ובתוס' שם וא"ת ברגע זו מה היה יכול לומר וי"ל דהיה יכול לומר כלם. אך בההיא עובדא דריב"ל דאמרו שם דהוה אפיקורוס בשיבבותיה וקא מצער ליה יומא חד שקיל תרנגולא ואוקמיה בין כרעא דערסיה ועיין ביה סבר כי מטי ההיא שעתיה אלטייה. הקשה רבינו ואמר מה היה יכול לומר לקללו דמלא כלתו טפי מרגע כמימריה בין באותיותיו בין בנקודותיו. ולזה י"ל דהוה מצי למימר ימות. אך קשה היכי היה רוצה לכוין שעת זעם על המינא דהוה יחיד וההוא זעמו מוקמינן ליה בציבורא אבל איחיד אינו זועם הקב"ה בכל יום דלפני זעמו מי יעמוד כמו שאמרו בסוגיא דע"ג כתיב ואל זועם כו' וכתיב ולפני זעמו כו' הא ביחיד כו' ועוד קשה היאך היה רוצה לכוין אותה שעה והאמרינן דאין כל בריה יכולה לכוין חוץ מבלעם. ויש ליישב דהכי קאמר אציבורא זועם בכל יום ואפילו הכי קיימין וכיון דשיא יוצא לפועל קאמר דלא הוי אלא כרגע אבל איחיד לאו בכל יום רתח אלא פעם אחת בבא זמן קיצו ומיהו בכל יום איכא עידן ריתחא ליחיד אההוא דבא זמן קיצו שלא יכול לעמוד וההוא שיעורא אפשר הוא טפי מרגע כמימריה כיון דיוצא ההוא ריתחא לפועל וריב"ל רצה לכוין ההוא עידנא שיהא גם ההוא מינא באותו היום בההוא ריתחא דליחיד ויבא זמן קיצו או דרצון יראיו יעשה ותגזר אומר ויקם לך כו' וק"ל:

רש"י **נסתכל** בגדולתם של בני יתרו שנאמר בהם תרעתים כו'. בפ"ק דסוטה אמרו ג' היו באותה עצה דנתחכמה לו איוב ויתרו ובלעם יתרו שברח זכו בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחת סופרים יושבי יעבץ תרעתים כו'. ובאגדת חלק הקשה רבינו מה שאמרו שם גדולה לגימה שמרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים מיתרו דאמר ר' יוחנן בשכר קראן לו ויאכל לחם זכו בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחת סופרים כו'. ואין לומר דפליגי דא"כ הוה ליה לתלמודא לאתויי הני תרי מימרות כחדא ולמימר בהו דפליגי. ויש לייעב דבשכר קראן לו כו' לא כו' אלא שיהו בניו ראוין לבא בקהל דומיא דמואב מה שנקט מרחקת את הקרובים. שבעונש זה נתרחק לבא מן הקהל והכי קאמר דבשכר שברח ולא הסכים בעצה הרעה זכו בני בניו ליטב בעצת סנהדרין ור' יוחנן הכי קאמר דבשכר קראן לו כו' זכה לבא בקהל וע"י זה בזכות אחר דהיינו שלא הסכים לעצה הרעה זכה ליטב בלשכת הגזית ולולי זכות שהותר לבא בקהל לא היה אפשר לו לזכות ליטב בלשכת הגזית דאין מושיבין בסנהדרין אלא המיוחסין ומותרין לבא בקהל ולזה אמר זכו בני בניו דבמואב נמי זכו בני בנותיהן לבא בקהל כדאמריק ברות מואבי ולא מואבית אבל בני בניהם אסורים משא"כ במדין דאף הזכרים כשרים לבא בקהל. ומה שפירש"י אהא דנקט שם מרחקת את הקרובים ממש ליכא למימר דהא מדין בני קטורה בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מעמון ומואב שבאו מלוט בן אחי אברהם אלא עמון ומואב שכנים וקרובים היו לא"י ומדין רחוקים להם היו עכ"ל. ופירושו דחוק דא"כ מאי רבותיה דמרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים. ויש לפרש לפי מעשה פעור היה יותר להרחיק מדין ממואב שהמואבים עשו כן מיראה לפי שישראל באו במקום קרוב לגבולם כדכתיב והוא יושב ממלי אבל מדין היו רחוקים ולא היה להם יראה אלא שנתעברו על ריב לא להם דמטעם זה אמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ולא מאת המואבים אבל הלגימה שלא עשו מואב לישראל היא מרחקת את הקרובים שהם מואב שהיו קרובים במעשה פעור והיפך הלגימה שעשו מדין לישראל היא מקרבת אותן אף שהיו רחוקים במעשה פעור והיו ראוין לעונש יותר ממואב וק"ל:

רש"י **לשפוט** את העובדים לפעור כו'. בפ' אד"מ אמרו קח את כל ראשי העם אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אלא כך אמר הקב"ה קח את כל ראשי העם וחלוק עליהם בתי דינין וידונו את עוברי עבירה והוקע אותם את המתחייבים מפני שלמדו לבעל פעור והטעם מה שלוה על חלוקת בתי דינין מסקינן כדי שישוב חרון אף מישראל ופירש"י כשהקב"ה רואה כלם עסוקין בדבר ומקנאין לכבודו. אבל בידי משה במדבר רבה פ' זו כתב טעמא לפי שאין דנים שנים ביום אחד וע"כ אמר לחלוק להם בתי דינים שלא יהא נידונין בב"ד א' עכ"ל ע"ש. ושגגה יצא מלפני השליט דהא במסקנא לא קאי הכי ואידחי זה דפריך מ"ש נוה להם על חלוקת בתי דינין אילימא משום שאין דנין שנים ביום א' והאמר רב חסדא ל"ש אלא בשתי מיתות ופירש"י בשתי מיתות הוא דאין דנין לפי שאינו דומה זו לזו וצריך למצוא טעם לדבריהם כאן וכאן ואתי לקלקולי שמא לא יתפשו ככל הצורך אבל במיתה אחת ועבירה אחת דנין ומסיק כדאמרן אלא כדי שישוב כו' וק"ל:

פרשת פינחס

רש"י **לפי** שהיו השבטים וכו' בא הכתוב ויחסו וכו'. פי' לפי שכבר יחסו כן בפרשה דלעיל קודם מעשה זמרי אלא שלא בא כאן שוב ליחסו אחר מעשה זמרי אלא מפני שהיו מבזין אותו ומה שפי רש"י אבי אמו וכו' הוא יתרו דאלעזר אבי פנחס לקח מבנות יתרו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ומפרש באגדה פוטיאל זה יתרו שפיטם וכו' אבל בסוטה אמרו פוטיאל זה כנו של יוסף שפטפט ביצרו ומשנינן אי אבוה דאימיה מיתרו אימיה דאימיה מיוסף אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו והאי שינויא משנינן נ"כ בפרק י"ג אהא מה דאמריק שם לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן ואהרן שנשא בת עמינדב יצא ממנו פנחס ופריך ופנחס לאו מיתרו אתי והכתיב ואלעזר בן אהרן לקח וכו' מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם וכו' ותשני לא דאתי מיוסף שפטפט וכו' ופריך והלא שבטים מבזים אותו וכו' ומסיק לתרץ אלא אי אבוה דאימיה וכו' כדלעיל ופי' הרשב"ס אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו כגון מבניו של יתרו או מבני בניו וליכא למימר אימיה דאימיה מיתרו ממש דא"כ קרוב הוא ליתרו כיהונתן ולא ילפינן ממשה ומאהרן מידי והשתא אותו זקנו של פנחס מצד האם שדבק ביתרו ואף עפ"כ יצא מתנו פנחס ליכא לאקשויי מיניה מאי דבעי למילף ממשה שיצא ממנו יהונתן שהרי פנחס היה רחוק מיתרו יותר מיהונתן זה תוכן דבריו. ותוס' כתבו לייעב זה בדרך אחר דאפשר לומר אימיה דאימיה בת יתרו ממש היא ואעפ"כ שפיר ילפינן ממשה ואהרן משום דיהונתן היה מצד האב שהיה אביו בן בת יתרו ופנחס מצד האם עכ"ל.

ורבינו

ורבינו פסק על דבריהם ואמר דלפירושם לא הוכרח תלמודא לתרץ אלא אי אבוה דאימיה מיוסף וכו' אלא דהוה מצי המתרץ להניח למקשה סברתו דפוטיאל אינו משמע אלא יתרו שפיטם וכו' ולא בא מיוסף כלל אלא שהיה פנחס דור א' רחוק מיתרו יותר מיהונתן לפי' הרשב"ם או שהיה פנחס מצד האם לפי' התוס'. ולולא דבריהם נ"ל לפרש דה"פ אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו וכו' ומשום הכי אף שהיה מצד יתרו שפיטם וכו' מ"מ היה מצד האם מיוסף שהיה בעל מעשה שפטפט וכו' וכן בהיפך וא"כ ה"ל יחוסו מצד האם שקול ולהכי אהני ליה לפנחס נד אב שדבק אהרן בטובים בבעלי מעשים משא"כ יהונתן כי מצד אב היה שקול מיתרו שפיטם וכו' וממשה שהיה בעל מעשים אבל מצד אמו לא מלינו יחוסו שהיה מבעלי מעשים מכל נד שיהנה ליה כדמהני ליה לפנחס שהיה מצד אביו מבעלי מעשים והשתא סוגיא זו הכי מתפרשת לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה היה ודאי בעל מעשים שאין כמוהו אעפ"כ כשנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן ואהרן כיון שנשא בת עמינדב אהני ליה לפנחס שיצא ממנו אע"פ דאתי נמי מיתרו והשתא ליכא לאקשויי ה"נ בלאו אבוה דאימיה מיוסף אף שהיה פנחס מצד האם מיתרו בלחוד אהני ליה מצד האב שדבק אהרן בטובים דא"כ אקשה דה"נ ביהונתן מצד האב יהני ליה משה שהיה בעל מעשים שאין כמוהו ומצד האם לא מלינו לו פסול וא"כ ה"ל פנחס ויהונתן שקולים וע"כ הוצרך לומר גבי פנחס שהיה מצד האם ג"כ מיוסף דהשתא לא הוי פנחס ויהונתן שקולים:

ודברי הרא"ש בענין זה אינם מובנים דכתב בפ' מטות אהא מה שפירש"י שם ד"א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו וכו' הא דנקט הכא אבי אמו מיוסף דמשמע דפשיטא ליה ולאו דוקא דהא בסוטה ובפ' י"נ ספוקי מספקי להו אי אבוה דאימיה וכו' אלא חד מנייהו נקט תדע שהרי בפ' פנחס אמרו שפיטם אבי אמו עגלים לע"ג דמשמעו דפשיטא להו דאבי אמו מיתרו היפך זה מה שאמרו כאן אלא על כרחך לומר דלאו דוקא קאמר אלא חד מנייהו נקט ופעם הכי ופעם הכי עכ"ל. ודבריו תמוהים דהא לא קאמר במתניתין דסוגיא זו דאבי אמו היה מיוסף ויוסף אבי אמו היה אלא דיוסף גופיה היה אבי אמו דביה קמתני הכא ופי' שהיה אב משפחתו מצד אם ובין שיהיה אבי אמו ובין שיהיה אבי אם אמו אבי אמו קרית ליה וכן הוא הפי' ביתרו שאמר אבי אמו פיטם עגלים לע"ג שהוא ודאי לא היה אבי אמו ממש אלא אבי אמו או אבי אם אמו ומ"מ אבי אמו קרי ליה ודוק:

רש"י **אלו** יוצאי מצרים וכו' כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ לזה אחד ולזה ג' הא' נטל חלק אחד והג' נטל ג' שנאמר לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה. וכתב הרא"ש הא דקאמר אצל אבי אביהן ולא קאמר אצל אביהן משום דאלו לא חזרה נחלתן אלא אצל אביהם שהיו מבני כ' שנה ולמעלה כשיצאו ממצרים למה יחלקו בשוה כשמחזיר כל א' לבניו הלא כל אחד יחזור ויוריש לבניו ולא לבני אחיו אבל השתא דחזרה נחלתן אצל אבי אביהם כגון שיצא אבי אביהם ממצרים כשהיה מבן עשרים שנה ומעלה ולו שני בנים פחותים מבני כ' שנה ולאותן שני בנים לזה בן א' ולזה שנים והם מבני כ' שנה ומעלה משבאו לארץ ונטלו שלשה חלקים מנחלת הארץ וחזרה נחלתם אצל אבי אביהם יש לו לאותו אבי אביהם לחזור ולחלוק בשוה לאלה הג' חלקים שהם מבאי הארץ שיקח הבן של הא' חלק ואני ושני בני האחר חלק ואני מאחד שמכח אבי אביהם הם נוחלין ואלו אינן אלא כדמות שלוחיו שיטלו כל מה שיטלו בעבורו וצ"ל דהא דקתני בברייתא משל למה הדבר דומה לשני אחים כהנים שהיו בעיר לא' יש לו בן א' ולאחד יש לו שני בנים ואינו מזכיר אביהם לא נקטינהו אלא למשל בעלמא והקשו התוס' א"כ הוה ליה למכתב לשמות מטות אבות אבותם מאחר שכשאין אבי אבות אלא אבות לבדם לא נפקא מיניה מידי בחזרה ועוד בתוספתא שהביא הרשב"ם לא קתני אלא שני אחים שהיו מיוצאי מצרים לזה יש לו ס' כו' ולא קתני שני אחים ואביהם. אבל לרש"י שכתב כיצד שני אחים מיוצאי מצרים ולא קאמר שני אחים ואביהם לא קשיא דאיכא למימר כיון דמסיים בה חזרה נחלתן אצל אבי אביהם אינו צריך להזכיר אותו ברישא דמילתא. אבל ריב"ם פי' דהא דקתני בתוספתא שהביא רשב"ם שני אחים שהיו מיוצאי מצרים דוקא קתני ואינו צריך לומר שני אחים ואביהם ומה שהקשו מאלו לא חזרה נחלתן אלא אצל אביהם למה יחלקו בשוה כשמחזיר כל א' לאביו כל א' יחזור ויוריש לבניו ולא לבני אחיו. לא קשיא ולא מידי דאיכא למימר דגזירת הכתוב הוא כשמחזירין אצל אביהם שחולקים אותם שני אחים בשוה אע"ג דבעלמא אין הדין כך הכא גזירת הכתוב מהכך שני מקראות והא דקאמר מתים יורשים את החיים לאו כדין ממש אלא כעין ירושה:

ומה שפירש"י ואלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד' אלא שני חלקים עכשיו נטלו ד' חלקים. מהכא משמע דס"ל לרש"י ז"ל דדוקא כשהאבות שיצאו ממצרים הם אחים כדקתני בתוספתא וכדנקט רש"י בלישניה אז חוזרין וחולקין בשוה אבל אם אינם אחים והיו לזה שלשה בנים ולזה א' זה נוטל שלשה חלקים וזה נוטל חלק א' ואינם חוזרים להלקם בשוה שיטול הא' ב' חלקים והאחר שני חלקים דהשתא איכא נפקותא בין מ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ ובין מ"ד לבאי הארץ נתחלקה וחזרו וחלקוה ליוצאי מצרים וזה שכתב רש"י ז"ל ואלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלים אלה הד' אלא שני חלקים עכשיו נטלו ד' חלקים דאמ"ד דס"ל אפי' כשהאבות נכרים חוזרין וחולקים בשוה מאי ואלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלה הד' אלא שני חלקים דקאמר והלא כשמחזירין כל באי הארץ לאבותיהם וכל מה שנטלו האבות יחזרו ויחלקו הכל בשוה הרי הוא כאלו ליוצאי מצרים נתחלקה מתחלה דמאחר שהחזירו כל באי הארץ את כל נחלתן לאבותיהן הרי הוא כאלו לא נתחלקה להם כלל וכשחזרו הם וחלקו אותה לבאי הארץ הרי הוא כאלו מתחלה נתחלקה הארץ ליוצאי מצרים וכל א' מיוצאי מצרים נטל חלק שוה כחבירו וככה הוכיחו התוס' מכח הקושיא זאת ואמרו וא"ת מאי נפקא מיניה בין מ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ ובין מ"ד לבאי הארץ נתחלקה והלא כשמחזירין הארץ לאבותיהן כל מה שנטלו האבות יחלקו בשוה הרי הוא כאלו ליוצאי מצרים נתחלקה ותירצו דדוקא כשהם אחים חוזרין וחולקין בשוה אבל אם אינם אחים ולזה ט' בנים ולזה ס' זה נוטל ט' וזה נוטל א' אבל למ"ד ליוצאי מצרים כולן נוטלים בשוה והא דפ"ה דראובן ושמעון שיצאו ממצרים והולידו בנים במדבר זה עשרה וזה אחד אי אזליק בתר יוצאי מצרים היה נוטל הא' כנגד כולן אבל עכשיו נוטלים עשרה והא' נוטל חלק א' לא מיירי כראובן ושמעון אחים דא"כ למ"ד לבאי הארץ היו חולקים בשוה אלא נכרים הם ודלא כר"ת שכתב שכשהבנים מחזירין לאבותיהם כל אבות ישראל חולקים בשוה ונפקא מינה למ"ד לבאי הארץ לענין שפלים שאם היו האבות בני כ' מיוצאי מצרים ומתו במדבר ובניהם כשנכנסו לארץ כלם שפלים או נשים כבנות צלפחד למ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה היו נוטלין ולמ"ד לבאי הארץ לא היו נוטלין כלום או איפכא אם יצאו ממצרים שפלים וכשבאו לארץ בני כ' או הם או בניהם למ"ד לבאי הארץ נוטלים ולמ"ד ליוצאי מצרים אין נוטלים ולפירושו צ"ל דהא דנקט בתוספתא שני אחים לאו דוקא אלא משל בעלמא הוא. אך קשה לריב"ם דמלשמות מטות אבותם משמע אחים דוקא דבכל מקום קורים אחים אבות כגון לא יומתו אבות וכו' ומסקינן דבן אחים פסול לו לעדות וגם מבנים לא יומתו על אבות נפקא לן דאחי שאב פסולין לו ומכאן משמע שהנחלה אינה חוזרת אלא אצל האבות שהן האחין ולא אצל אבי אביהן כדכתב רש"י ז"ל ושמא י"ל שמה שכתב רש"י ז"ל חזרה נחלתן אצל אבי אביהן ולא אצל אביהם אינו אלא כדי לתקן גזרת הכתוב שתהיה הגזירה כמו ירושה עכ"ל הרא"ש ז"ל:

ורבינו בסוגיא הנ"ל כתב אדבריו מה שנקט מתחלה לפרש דברי רש"י ז"ל דאלו לא חזרה נחלה אלא אצל אביהם שהיו מבני כ' וכו' למה יחלקו בשוה כו' אבל השתא וכו' כגון שיצא אבי אביהם וכו' כשהיה בן כ' ומעלה ולו ב' בנים פחותים מבני כ' ולאותם שני בנים לזה בן א' וכו' ופירושו לכאורה תמוה דאי איירי בב' הבנים פחותים מבני כ' כשיצאו ממצרים א"כ למה כתב רש"י בסוף דבריו דאלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד' רק שני חלקים כו' דהא כיון דאבותיהם של הד' בנים לא היו בני עשרים כשיצאו ממצרים א"כ לא היו נוטלים כלום בשבילם רק חלק א' היו נוטלים אלו הד' בנים בשביל אבי אביהן מורישם וע"כ נראה לומר דגם אי הוו הב' בנים בני כ' לא חזרה נחלת הד' בנים דק לאבי אביהם כיון שגם הוא היה מיוצאי מצרים אבל מ"מ אכתי קשה דלמנין יוצאי מצרים נמי יטלו ג' חלקים דהיינו שני חלקי אבותיהן וחלק א' של אבי אביהן כמו בנות צלפחד שנטלו חלק אביהן וחלק אבי אביהן שכלם היו מיוצאי מצרים ועל כן נראה דיש לקיים דברי הרא"ש וה"ק דלמ"ד ליוצאי מצרים איירי קרא לא איירי בכה"ג דאבי אביהן היה מיוצאי מצרים אלא דאיירי בכה"ג דאבותיהן היו מיוצאי מצרים בני כ' ובשבילן נוטלים הד' בנים שני חלקים. ומה שכתב הרא"ש עוד לפירש"י מהכא משמע דס"ל לרש"י דדוקא כשהאבות שיצאו ממצרים הם אחים וכו' אבל אם אינם אחים וכו' אינם חוזרים לחלקם בשוה כו' וככה הוכיחו התוס' מכח קושיא זאת וכו' עכ"ד גם זה תמוה דלפירש"י ודאי באחין נמי היכא דחזרה נחלת הד' בנים להן ולא לאבי אביהן לא יחלקו בשוה אלא ר"ל אב מוריש לבניו ולא לבני אחיו כמ"ש התוס' בהדיא לפי' רש"י וכתבן גם הרא"ש גופיה והתוס' לא קשיא להו אלא לפי' ריב"ם דבאחין נמי גזירת הכתוב כשמחזירין אצל אביהם שחולקין בשוה כו' וא"ת ומכ"מ בין וכו' דכיון דגזירת הכתוב הוא בלא טעם לא הוו אסקי אדעתייהו לחלק בין אחין לנכרים וזה נ"ל ברור ודוק:

רש"י **הא** אם היה לו בן וכו' מגיד שחכמניות היו. אבל במתניתין בסוגיא הנ"ל גרסינן הכמניות היו אמרו אם כבן אנו חשובים וכו' דרשניות היו שהיו אומרות אלו היה לו בן לא דברנו וכתב רבינו ורש"י שינה לשון הגמרא ואיני יודע למה דהוה ליה למימר בזה דרשניות היו ובקל"ת כתב ליישב זה דאפשר לומר שאע"פ שהרשב"ם פי' שם הכמניות בדרך ארץ רש"י ז"ל ס"ל שתרווייהו בתורה קמיירי חכמניות בתורה וכן דרשניות בתורה אלא שכפלו שם הענין במלות שונות דהא גם מ"ש אם אמו במקום בן עומדות וכו' הם דיני תורה ולכך לא פי' לעיל כלומר שמה שאמר מגיד שחכמניות היו עולה על הכל וק"ל:

רש"י **יפקוד** ה' כיון ששמע משה וכו' הגיעה שעה שאתבע וכו'. ולכאורה זה סותר מה שפירש"י לעיל בפסוק וידבר משה אל ה' וכו' שבקש על צדיקים וכו' וק"ל:

פרשת מטות

רש"י **מאת** המדינים ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה כו' ד"א מפני ב' פרידות כו'. והא שעלה על דעת משה לעשות מלחמה שלא ברשות ככר אמרו בפרק שור שנגח שנשא ק"ו בעצמו אם מדינים שלא באו אלא לעזור את מואב אמרה תורה צרור את המדינים כו'. ורבים מתקשים בסוגיא זו דמסיק תלמודא אחר שנקט זה אמר ר"י ב"ק אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה דאלו בכירה דקאמרה מואב אמר ליה הקב"ה למואב אל תצר כו' ואל תתגר כו' מלחמה הוא דלא הא אנגריא שרי צעירה דקאמרי בן עמי אפי' אנגריא לא תעביד בהו. דמנ"ל דבשכר שיחה נאה הותר אנגריא למואב הלא מסברא דמואבים ראוים להרוג מק"ו וכדנקט מעיקרא ומהיכי תיתי שלא לעשות אנגריא. ובקיקיון דיונה פי' לזה דתלמודא דייק לכן התירה התורה אנגריא משום דלא דברה שיחה נאה דאל"כ לא היה לכתוב רק אל תצר את מואב ואנן ידעינן דמלחמה הוא דאסור לבד הא אנגריא שרי דאוקמי' אמסתברא דהא אפילו הריגה היה מסברא מותר וא"כ כל זמן דלא נאסר אנגריא בהדיא פשיטא דמותר אלא דבא הכתוב להודיע בהדיא מלחמה הוא דלא הא אנגריא שרי להורות דמצוה לעשות אנגריא מטעם אחר מצד שלא דברה שיחה נאה וק"ל:

רש"י **אע"פ** ששמע משה שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה כו'. ואיכא למידק מנ"ל לרש"י ז"ל שעשה בשמחה וכי לא היה לו לקיים דבר ה' אף שיש

יענש על מיתתו. ובכלי יקר רוח ה' דיבר בו בענין הזה והילך למונו בתוספת וגרעון כי ביאר הדבר הזה שהמדינים שתים רעות עשו אחת לשמים שהחטיאו את ישראל בע"ג ע"ע ואחת לישראל שנפלו מהם על דבר זה כ"ד אלף והקב"ה אמר למשה נקום נקמת בני ישראל כי רבה רעתם כנגדם אבל נקמתי הוא מחול להם וכאשר שמע משה שמיתתו תלויה בדבר וכבר ידע משה רוב חיבת ישראל אל מנהיגם חשב משה בלבו אם אומר להם הדברים כאשר נאמרו לי מפי הגבורה נקום נקמת בני ישראל יאמרו ישראל מאחר שמיתת משה תלוי בנקמה זו גם חלקנו נמחל להם ולא נבקש נקמה כ"כ מהרה כי בידנו לאחר זמן הנקמה ומשה לפי שהיה שמח לעשות דבר ה' בלי איחור שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין ובזה יהיו מוכרחים לעשותה לאלתר כי חלק גבוה מי יעיר ומכאן ראיה ברורה שעשה בשמחה:

רש"י **וכל** אשה יודעת איש בראויה לבעול אע"פ שלא נבעלה. וכתב הרא"ס כדתניא פ' הבא על יבמתו וכל אשה יודעת איש בראויה לבעול הכתוב מדבר אתה אומר בראויה לבעול או אינו אלא נבעלה ממש כשהוא אומר וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו הוי אומר בראויה לבעול הכתוב מדבר פי' מדקשו קראי אהדדי דכתיב וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו הא אינה יודעת קיימו מכלל דטף בין ידעו בין לא ידעו קיימו וכתיב וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו הא אם ידעו הרוגו עכ"ל דקרא דאשה יודעת ואשר לא ידעו לאו ידיעה ממש קאמר דא"כ לא מתרצא דיוקא דקרא אלא בראויה לבעול הכתוב מדבר והשתא משמע אשה אפילו טף בת שלש שנים ויום א' הראויה לבעול וקרי טף הפחותה מבת ג' שנים ויום א' שאינה ראויה לבעול. וא"ת כיון דפירוש יודעת ראויה לדעת אפי' היא קטנה למה נכתב אשה דמשמע גדולה ולא קטנה הוי ליה למכתב סתמא וכל יודעת איש דמשמע בין בגדולה בין בקטנה ומקושיות המקראות ע"כ לומר דיודעת דקרא לא ביודעת ממש קאמר אלא בראויה לבעול. כבר תירצו התוס' דאי לאו אשה הוה מפרשינן קרא דכל יודעת איש דבטף קמיירי וה"ק בטף יודעת הרוגו שאינה יודעת קיימו אבל גדולה אפילו אינה יודעת הרוגו כי היכי דלא תקשי קראי אהדדי קמ"ל אשה דהשתא קשה קראי אהדדי ועכ"ל דפי' יודעת ולא ידעו בראויה להבעל קאמר. וא"ת היכי הוה מצי לפרושי קרא וכל יודעת בטף דוקא ובנבעלה ממש אבל בגדולה אפי' אינה יודעת הרוגו והלא כיון דקרא לא קפיד אלא בנבעלה ממש אין הבדל בין גדולה לקטנה והיכי מצי לאוקמי קרא דכל יודעת בטף דוקא אבל גדולה אפי' אינה יודעת הרוגו כמו שתרצו התוס'. י"ל דאי לאו אשה ה"א דכל יודעת בטף ונבעלה קמיירי אבל גדולה אפילו לא נבעלה הרוגו משום דאל"כ קשה קראי אהדדי וקרא אחרי מיני קא קפיד בנבעלה או בגדולה בנבעלה ל"ש גדולה ל"ש קטנה הרוגו ובגדולה ל"ש נבעלה ל"ש לא נבעלה הרוגו אבל בלא נבעלה והיא קטנה אע"פ שהיא ראויה להבעל קיימו לכך נכתב אשה כי היכי דלקשו קראי אהדדי ומכח הקושיא יתפרש קראי דיודעת ואשר לא ידעו בראויה לדעת ולא בידעה ממש כמשמעו. וא"ת כיון דאשה דהכא לאו בגדולה קמיירי אלא בראויה להבעל אע"פ שהיא קטנה משמע דשם אשה נופל על הקטנה וכיון שכן מנ"ל לרז"ל לומר דקראי דוכל אשה יודעת איש בראויה ליבעל אע"פ שלא נבעלה קמיירי אי משום דקשו קראי אהדדי דלמא אשה דהכא בקטנה קמיירי דהשתא לא קשו קראי אהדדי דאיכא למימר טף ונבעלה הרוגו וטף ולא נבעלה קיימו אע"פ שראויה ליבעל. י"ל הא דשם אשה נופל על הקטנה היינו כשנכלל בה גדולה וקטנה כדהכא דראוי להבעל כולל גדולה וקטנה אבל על הקטנה לחודה לא הלכך ע"כ לומר דאשה דהכא או בגדולה לחודה קמיירי או בגדולה וקטנה יחד ואיך שיהיה קשו קראי אהדדי ולפיכך הוכרחו רז"ל לפרש קראי דיודעת איש בראויה לדעת ולא ביודעת ממש כי היכי דלא תקשו קראי אהדדי כדלעיל. ורבינו טען ואמר המסקנת **דבריו דכתב** ליישב הא דשם אשה נופל על הקטנה הייט כשנכלל בה גדולה וקטנה כדהכא כו'. ולאן נורך כי מדברי התוספות יצא לנו לתרץ זה דאי נמי הוא נופל שם אשה על הקטנה מ"מ הכא דלא אצריך מלת אשה כלל ע"כ קרא בראויה ליבעל קמפרשי דס"ל גדולה נמי בכלל אשה ודוק:

פרשת מסעי

ומצרים מקברים. רש"י שרודים באבלם. אמר המלקט ראיתי במשמע שלמה שכתב בשם הרא"ס ז"ל כוונתו בזה ליתן טעם אלמעלה מה שכתוב יצאו ישראל ביד רמה ולמה הזכיר המצרים ומשרש ומצרים מקברים כו' והיו שרודים באבלם ואח טען ואמר אבל קשה לדבריו הא כבר העיד הכתוב ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם א"כ משמע דאדרבא הם נרשום בכח והיאך נאמר שלא היו מניחים אותם לצאת זולת היו שרודים באבלם. ויראה שסובר שזה הכתוב טעם למה שכתב וגם ערב רב עלה אתם שנתגיירו הרבה מצרים שזה מה שכוון הכתוב קודם לעיני כל מצרים שהיו כקולים בעיניהם במה שהולכים מעמם לעיניהם להתגייר ולזה נתן טעם הכתוב על שערב רב יכלו לצאת ולא הרגישו בהם לפי שהיו שרודים באבלם עכ"ל. ואני חפשתי זה בספרי הרא"ס ז"ל ולא מצאתיו ואיך שיהיו גם דבריו אינם מובנים לי דודאי זה דוחק גדול לומר מה שנקט הכתוב לעיני כל מצרים דבא להורות על הערב רב מה שלא כתיבא ולא רמיזא כאן בקרא. לכן נראה לי דרש"י ז"ל רצונו בזה לתקן רמיות המקראות מה שזכרנו דהא בפ' בא כתיב ותחזק מצרים כו' דמשמע מכתוב זה שהמצרים בכללם היו שרודים בחזקת יד על ישראל לשלחם מהר מארצם ואיך נאמר כאן ומצרים מקברים כו' דמשמע מזה שהיו טרודים בקבורת בכוריהם בעת שיצאו ישראל ולא נחזקה עליהם יד המצרים מפני שהיו טרודים בדבר אחר וכדי לתקן זה פירש"י דמה שנאמר ומצרים מקברים אין פירושו סובל לשון הווה שהיו מקברים והולכים רק שהיו טרודים באבלם עדיין והשבו על קבורת בכוריהם או שכבר קברום דהא המכה היא משמשת בחצי הלילה וישראל יצאו בעצם היום כמו שפירש"י לקמן בפ' האזינו בפסוק וידבר ה' אל משה בעצם היום כו' בשלשה מקומות נאמר בעצם היום במצרים לפי שהיו אומרים אין אנו מניחים אותם לצאת כו' אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום כו' ע"ש. לפי זה שהות רב היה להם לעסוק בקבורת בכוריהם מחצי הלילה עד חצי היום. ולא היו טרודים באותו פעם רק באבילות בעלמא והשתא מתורץ שפיר הכתוב ותחזק מצרים כו' שמורה על החזקת יד למהר הליכות ישראל מארצם מפני שלא היו טרודים בקבורה ממש רק טרדא בעלמא מה שנתאבלו על בכוריהם כן נראה לי:

רש"י **דבגלעד** נפישי רוצחין כו'. בפרק אלו הן הגולין וכתבו בתוספות שם פי' ולהכי הוצרכו לערי מקלט לפי שכשהורגים מזיד בלא עדים הקב"ה מזמן לפונדק אחד כדאמרינן בסוף פרקין ואשר לא צדה כו' במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש א' הרג בשוגג וא' הרג במזיד כו' לזה אין עדים כו' וכתב רבינו אדבריהם נראה הא דמזמנן לפונדק אחד משום המזידין דאי משום שוגגין שוגג הראשון למה נזדמן לו אלא ע"כ שהיו שם הרבה מזידין שנתחייבו מיתה למקום ונהרגו והרוצחין שלהם ג"כ נתחייבו מיתה למקום ע"ד וסוף מטייפיך יטופון והקב"ה מזמין להם שנהרגו כלם ע"י שוגג אחד מתחלה מזידין הראשונים בלא עדים ולבסוף בעדים עד שנתחייב גלות נמצא הרבה מזידין שנתקיים דינם ולבסוף באים אחד שהיה שוגג וגולה ושפיר קאמר גלעד נפישי רוצחים במזיד והוצרכו לערי מקלט להותן שאלו נהרגו ע"י שוגג ועוד י"ל כר' יוסי בר' יהודה במתניתין דקאמר שם בתחלה א' שוגג וא' מזיד מקדימין לערי מקלט כו' ובספרי יליף לה מקרא מוארב לו כו' וגם אל אחת כו' כפירש"י והרא"ס כתב בזה דרך אחרת ונעלם ממנו דברי התוספות ודוק ועיין מה שכתבתי לעיל בפרשת משפטים:

תם ונשלם ספר במדבר בעזה"ית.

3 1761 09703080 3